PRZEWODNIK PRZEMYSŁU I HANDLU POLSKIEGO

ROCZNIK III.

WARSZAWA

1929

POSELSTWO POLSKIE W OSLO.
Bibljoteka.
Nr. 354

PRZEWODNIK
PRZEMYSŁU I HANDLU POLSKIEGO

POD REDAKCJĄ
KOMITETU REDAKCYJNEGO W SKŁADZIE PP:
Aleksandra Jackowskiego, d-ra Alfreda Kielskiego, d-ra Leona Pączewskiego i Alfreda Siebeneichena.

REDAKTOR NACZELNY:
DR. LEON PĄCZEWSKI

ROCZNIK III
1929

REDAKCJA I ADMINISTRACJA:
WARSZAWA. — Ś-TO KRZYSKA 15. — TELEFONY: 37 - 93 i 37 - 98.

W opracowaniu Rocznika III brali udział pp.: B. BALIŃSKI dyr. Zw. Hut Szklanych, dr. M. BARCIŃSKI, dyr. Zw. Przem. Włókien. w P. P., dr. R. BATTAGLJA, dyr. Zw. Przem. Konfek., T. BIELSKI, Red. L. BRUN, inż. CHORZEWSKI dyr. Polskiego Zw. Przem. Metal., inż. J. DĄBROWSKI, J. DĘBICKI, A. DOBIECKI, J. GOŚCICKI, b. Min. Rolnictwa, A. IWAŃSKI, J. IWASIEWICZ, dyr. Zw. Zaw. Cukrowni b. Kr. P., inż. J. JABŁOŃSKI, inż. L. JĘDKIEWICZ, dyr. Zw. Przedz. Elektrot., W. JASTRZĘBOWSKI, Z. KĄCKA, adw. dr. A. KIELSKI, dr. E. KOSTECKI, ST. F. KRÓLIKOWSKI, Nacz. Wydz. M. P. i H., prof. dr. J. MICHALSKI b. Minister Skarbu, dr. L. PĄCZEWSKI, inż. K. PICHELSKI w.-dyr. Pol. Zw. Przem. Metal., dr. J. PIEKAŁKIEWICZ, Nacz. Wydz. G. U. St., dr. E. SPAET, inż. M. PROKOPOWICZ Dyr., Dep. Min. Rob. Publ., A. SIEBENEICHEN, Nacz. Wydz. M. P. i H., B. SIKORSKI, dyr. Zw. Tow. Kup., dyr. H. SKOWROŃSKI, T. STRZETELSKI, inż. M. SZYDŁOWSKI, b. Minister P. i H., S. SKRZYWAN, W. URBANKOWSKI, dr. S. WACHOWIAK, b. wojwoda i inż. T. ZAMOYSKI, dyr. Zw. Przem. Chem. R. P.

OKŁADKĘ PROJEKTOWAŁ J. HOLLAK

ODBITO CZCIONKAMI DRUKARNI „PRACA"
WARSZAWA, KREDYTOWA 2/4.

Spis Rzeczy

Strona

Przedmowa . . . . . I—II
Errata III

DZIAŁ I. OGÓLNY.

Prof. Dr. Jerzy Michalski. Gospodarstwo państwowe . . . . . 3— 5
Jerzy Gościcki. Perspektywy rozwojowe rolnictwa polskiego . . . . . 6— 8

Zbiory. Środki wzmożenia produkcji. Możliwości wzmożenia produkcji zwierzęcej. Eksport produktów rolniczych. Możliwości podniesienia wywozu produktów rolniczych.

Brunon Sikorski. Handel Polski w r. 1928 9—10
Dr. Stanisław Wachowiak. Powszechna Wystawa Krajowa 11
Pod hasłem rozwoju gospodarstwa narodowego 12
Propaganda samowystarczalności . . 12— 13
Koszty wyżywienia i mieszkania w Poznaniu podczas P. W. K. . . . . 13— 14

DZIAŁ II. USTAWODAWCZY.

Dr. Leon Pączewski. Ustawodawstwo handlowe w Polsce . . . . . 13— 14

I. Prace nad unifikacją prawa handlowego. II. Źródła prawa handlowego, obowiązującego w Polsce. III. O handlujących. A. Kogo uważa się za kupca. B. Stanowisko w handlu małoletnich. C. Stanowisko kobiety w handlu. D. Przepisy o firmie. E. Rejestr handlowy. F. Księgi handlowe. G. Bilanse. Jak należy sporządzać bilanse. Przepisy o bilansowaniu w złotych. Przerachowanie bilansów przedsiębiorstw publicznych i prywatnych według nowej wartości złotego. H. Pomocnicy handlowi i uczniowie. I. Pełnomocnicy handlowi i prokurenci. IV. Czynności handlowe. 1. Pojęcie czynności handlowych. 2. Zwyczaje handlowe. 3. Staranność. 4. Odsetki prawne i umowne przy czynnościach handlowych. 5. Prowizja i składowe. 6. Rachunek bieżący. 7. Papiery handlowe. 8. Nabycie własności i prawa zastawu w dobrej wierze. 9. Sprzedaż zastawu. 10. Prawo zatrzymania. 11. Kupno - sprzedaż. 12. Komis. 13. Spedycja i przewóz. 14. Domy składowe. 15. Czynności bankowe. 16. Czynności giełdowe. Maklerzy giełdowi. 17. Czynności nakładowe. V. Ochrona własności przemysłowej i handlowej. 1. Prawo patentowe i o znakach towarowych. 2. Nieuczciwa konkurencja. VI. Spółki handlowe i zarobkowe. 1. Spółki handlowe osobowe. a. Spółki jawne. b. Spółka komandytowa. c. Spółka cicha. 2. Spółki kapitału. a) Spółki akcyjne. b) Spółki komandytowo-akcyjne. c. Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością. Prawo wekslowe i czekowe.

August Dobiecki. Polskie prawo przemysłowe . . . . . 73— 78

1. Ustawodawstwo przemysłowe państw zaborczych. 2. Polskie prawo przemysłowe. 3. Postanowienia zasadnicze. 4. Przemysł ze stałą siedzibą. 5. Przemysły koncesjonowane. 6. Warunki uruchomienia zakładu przemysłowego. 7. Prowadzenie przemysłu. 8. Przemysł okrężny. 9. Targi gminne. 10. Korporacje i związki korporacyj. 11. Uczniowie przemysłowi. 12. Postanowienia karne. 13. Władze przemysłowe. 14. Rzemiosła. 15. Postanowienia przejściowe.

Zofja Kącka. Ustawodawstwo robotnicze 79— 94

I. Najem pracy. 1. Umowa o pracę robotników. 2. Umowa o pracę pracowników umysłowych. 3. Obowiązki ustawowe w stosunku do osób, pełniących służbę wojskową i inwalidów wojennych. II. Ochrona pracy. 1. Czas pracy. 2. Dni świąteczne. 3. Urlopy. 4. Ochrona pracy młodocianych i kobiet. 5. Bezpieczeństwo i hygjena pracy. III. Ubezpieczenia społeczne. 1. Ubezpieczenie na wypadek choroby. 2. Ubezpieczenie od nieszczęśliwych wypadków. 3. Ubezpieczenie emerytalne. 4. Zabezpieczenie na wypadek bezrobocia. IV. Pośrednictwo pracy. V. Inspekcja pracy. V. Sądy pracy.

J. K. Ustawodawstwo podatkowe . . . 95—130

Podatek dochodowy. Podatek przemysłowy. Podatek gruntowy. Państwowy podatek od nieruchomości. Podatek od lokali. Podatek od kapitałów. Podatki spożywcze. Podatek spadkowy i od darowizn. Opłaty stemplowe. 10%-wy dodatek do podatków i opłat.

L. P. Przerachowanie zobowiązań prywatno-prawnych . . . . . 131—134

Skala przerachowania i jej stosowanie. Pożyczki hipoteczne. Listy zastawne. Obligacje i wkłady oszczędnościowe. Ubezpieczenia. Waloryzacja w stosunkach handlowych. Inne zobowiązania niehipoteczne. Tymczasowe obliczenie należności. Kaucje hipoteczne. Należności Skarbu Państwa. Uznanie Sądu. Wzgląd na stan majątkowy dłużnika. Przerachowanie według rozporządzenia o zmianie ustroju pieniężnego. Zapłaty przyjęte. Wierzytelności cudzoziemców. Postępowanie sądowe. Rozporządzenia uzupełniające.

Strona

DZIAŁ III. HANDEL.

W. Jastrzębowski. Reglamentacja przywozu 137—141

Reglamentacja w latach ubiegłych. Stan obecny. Kontyngenty przywozowe. Wpływ obecnej reglamentacji na bilans handlowy. Aparat wykonawczy reglamentacji.

Procedura składania podań . . . . . 142—145
Stefan Franciszek Królikowski. Polityka handlowa . . . . . 146—159

1. Podstawy prawne. 2. Traktaty handlowe. 3. Cła przywozowe. 4. Cła wywozowe. 5. Przepisy celne. 6. Zwrot ceł. 7. Obrót warunkowy i uszlachetniający. 8. Autonomiczne ulgi celne. 9. Opłaty manipulacyjne.

Przepisy o świadectwach pochodzenia towarów dla urzędów, podległych Ministerstwu Spraw Zagranicznych . 160—163
Alfred Siebeneichen. Polska polityka morska . . . . . 164—169

Polska flota handlowa. Port Gdański. Port w Gdyni.

A. S. Izby Przemysłowo - Handlowe . . 170—172

Zakres działania. Statut izby. Skład izby wybory, nominacja i kooptacja. Ustrój i władze izby.

Jakie dokumenty i zaświadczenia wydają Izby Handlowe . . . . . 173—174
Wystawy i targi gospodarcze . . . . 175—176

DZIAŁ IV. PRZEMYSŁ.

I. Przemysł spożywczy

1. Jan Iwasiewicz. Przemysł cukrowniczy 179—181

1. Okres przedwojenny. 2. Stan cukrownictwa polskiego po wojnie światowej. 3. Rozwój produkcji. 4. Konjunktury w cukrownictwie na rynkach światowych. 5. Rozmiary wywozu i spożycia krajowego. 6. Korzyści, płynące z cukrownictwa dla Skarbu Państwa. 7. Urządzenia techniczne cukrowni. 8. Formy prawne cukrowni polskich. 9. Organizacja przemysłu cukrowniczego.

Spis cukrowni . . . . . 186—187
2. Przemysł gorzelniczy . . . . . 186—187

1. Klasyfikacja gorzelni. 2. Ustawodawstwo. 3. Wytwórczość spirytusu. 4. Konsumcja. 5. Eksport. 6. Organizacja.

3. August Iwański. Przemysł ziemniaczany 188—189
4. Przemysł wódczany . . . . . 190—191
5. Przemysł rektyfikacyjny . . . . . 191—192
Spis rektyfikacyj spirytusu . . . 192
6. Przemysł piwowarski 193
Spis browarów, czynnych w r. 1928 . 194—195
7. August Iwański. Przetwórstwo owocowe i warzywnicze . 196—198
8. „ „ Chmielarstwo . . 198—199
9. August Iwański. Przemysł cykorniany i surogatów kawy . 200—201
10. „ „ Słodownictwo . . 201
11. „ „ Olejarstwo . . . 201—202
12. „ „ Mleczarstwo . . 202—203
13. „ „ Przetwórstwo mięsne 204
14. Przemysł drożdżowniczy . . . 205—208
15. Młynarstwo . . . . . 208—212
Adresy większych młynów . . . 212
Dr. Edward Kostecki. Organizacja nasiennictwa w Polsce . . . . . 213—214
Spis firm nasiennych 215
16. Przemysł cukierniczy 215
Adresy przemysłu cukierniczego . . 215—216
17. Przemysł octowy 217
Adresy fabryk octu spirytusowego . 217
II. Aleksander Dąbrowski. Przemysł drzewny . . . . . 218—222

Charakterystyka ogólna. Spadek podaży surowca drzewnego. Prowizorjum drzewne i jego wpływ na kształtowanie się cen drewna w Polsce. Sytuacja finansowa przemysłu drzewnego. Struktura eksportu drzewnego. Zasadnicze kierunki eksportu drzewnego. Wzrost zależności od rynku niemieckiego. Rozwój fabrykacji dykt i fornierów. Przemysł parkietowy. Produkcja terpentyny i przetworów drzewnych. Wnioski ogólne.

Adresy firm drzewnych . . . . 223—230

III. Dr. Marceli Barciński. Polski przemysł włókienniczy . . . . . 230—231
Lista członków Związku Przemysłu Włókienniczego w Państwie Polskiem . 232—233
Krajowy Związek Przemysłu Włókienniczego w Łodzi . . . . . 233—235
T. Bielski. Bielski przemysł włókienniczy 235—237
Wykaz firm włókienniczych w bielskim okręgu przemysłowym . . . . 238—239
Białostocki przemysł włókienniczy . . 239—240

IV. Dr. Roger Battaglja. Przemysł konfekcyjny i niektóre gałęzie pomocnicze . . . . . 241—245
Adresy firm konfekcyjnych . . . . 245—247

V. Tadeusz Czerniejewski. Przemysł papierniczy w Polsce . . . . . 248—249

VI. Z. Z. Przemysł celulozowy . . . 250—251

VII. Inż. Tadeusz Zamoyski. Polski przemysł chemiczny w r. 1928 . . . 251—256
Spis przedsiębiorstw przemysłu chemicznego . . . . . 256—259

VIII. Przemysł asfaltowy 261
Adresy związków i firm asfaltowych . 261

IX. Przemysł mydlarski 262
Adresy firm mydlarskich i perfumeryjnych 262—263
X. Przemysł izolacyjny . . . . . 263—264

XI. Przemysł gazowniczy w Polsce . . 264—266
Spis gazowni czynnych . . . . 266—268

XII. Henryk Skowroński. Przemysł gumowy w Polsce . . . . . 268—269

Strona

Adresy fabryk przemysłu gumowego . 269

XIII. Przemysł garbarski . . . . . 271—273
Adresy przedsiębiorstw garbarskich . 273—274

XIV. Inż. Maurycy Chorzewski. Przemysł metalowy w Polsce . . . . . 275—278
Spis firm metalowych . . . . . 279—287

XV. Krajowy przemysł samochodowy . 288
Problem przemysłu samochodowego w Polsce 289

XVI. Inż. J. Dąbrowski. Budowa parowozów w Polsce 291

XVII. Inż. I. Jabłoński. Przemysł wagonowy w Polsce 295

XVIII. Inż. K. Pichelski. Przemysł maszyn i narzędzi rolniczych . . . 300

XIX. Inż. L. Jędkiewicz. Przemysł elektrotechniczny w r. 1928 303
Adresy firm elekrotechnicznych . . 304

XX. Radjofonja polska i jej plany . . 308

XXI. Elektryfikacja Polski 309
Adresy elektrowni 312

XXII. Przemysł górniczy i hutniczy . . 316
A. Inż. M. Szydłowski. Przemysł węglowy w Polsce 316
Organizacja przemysłu górniczo-hutniczego na Górnym Śląsku 319
Adresy firm górnośląskich . . . 320
Wykaz członków Związku Gospod. Przemysłu w Katowicach 321
Spis firm górniczo-hutniczych w Zagłębiach Dąbrowskiem i Krakowskiem . . 322

B. Janusz Dębicki. Przemysł hutniczy w Polsce . . . . . 323—325
Wykaz polskich hut żelaznych, wchodzących w skład uczestników Syndykatu Polskich Hut Żelaznych . . . 325

C. Wacław Urbankowski. Polski przemysł naftowy w latach 1927—1928 . . 326—330
Adresy przedsiębiorstw naftowych . 330

D. Dr. Alfred Kielski. Polska polityka naftowa . . . . . 330—331

XXIII. Przemysł Mineralny.
1. Bruno Baliński. Stan przemysłu szklarskiego i znaczenie rynku wewnętrznego dla jego rozwoju 332-334

Okres przedwojenny i lata powojenne. Chwila obecna. Rodzaje produkcji. Jakość produkcji. Handel zagraniczny. Znaczenie rynku wewnętrznego. Przyczyny zmniejszenia wewnętrznego rynku zbytu. Środki wzmożenia konsumcji wewnętrznej.

Adresy hut szklanych w Polsce . . . 334
2. Przemysł cementowy . . . . . 335—336

Obecny stan przemysłu cementowego. Produkcja i konsumcja cementu. Eksport. Organizacja zawodowa. Organizacja sprzedaży. Propaganda.

Spis cementowni polskich 336
3. Stanisław Skrzywan. Przemysł ceglarski . . . . . 336—338
4. Przemysł kaflarski . . . . . 338—339
Spis firm ceramicznych i kaflarskich . 339—344
5. Stanisław Skrzywan. Budownictwo polskie w roku 1928 . . . . . 344—347
Organizacja przemysłu budowlanego . 347—349

DZIAŁ V. ORGANIZACJA PRZEMYSŁU I HANDLU

Dr. Leon Pączewski. Organizacja życia gospodarczego w Polsce Odrodzonej . 353—355
Adresy organizacyj gospodarczych . 355—361
Naczelna Organizacja Zjednoczonego Przemysłu i Rolnictwa Zachodniej Polski 361
Państwowy Instytut Eksportowy . . . 361—363
Adresy firm eksportowych . . . . 363—369
Izba Handlowa w Katowicach . . . 369—370
Chrześcijański Związek Cechów Rzeźnicko-Wędliniarskich 370
Rzecznicy patentowi w Polsce . . . 370

DZIAŁ VI. BANKI.

Dr. Emil Spaet. O bankowości polskiej ze szczególnem uwzględnieniem sytuacji w r. 1928 . . . . . 373—376

1. Ogólne warunki rozwoju bankowości w r. 1928. 2. Struktura bankowości polskiej. 3. Rola Banku Polskiego. 4. Działalność banków państwowych. 5. Kredyt długoterminowy. 6. Kapitały własne banków prywatnych. 7. Wkłady krajowe i lokaty zagraniczne. 8. Kredyty krótkoterminowe. 9. Trudności rozwoju bankowości prywatnej.

Wykaz geograficzny centrali i oddziałów banków polskich, akcyjnych i państwowych, oraz oddziałów banków zagranicznych w Polsce . . . . 377—379
Prof. Dr. Jerzy Michalski. Banki państwowe w Polsce . . . . . 379—381
Dr. Jan Piekałkiewicz. Kredyt hipoteczny w r. 1928 . . . . . 382—386
Ustrój pieniężny . . . . . 386—388
Obrót pieniężny z zagranicą 388
Monety 389
Bank Polski 390
Przepisy o dyskoncie weksli 392
Przepisy dla rachunków żyrowych . . . 393
Obrót żyrowo-clearingowy 394
Przepisy o pożyczkach terminowych . . 395
Przepisy o przyjmowaniu depozytów . . 395
Przepisy, dotyczące uszkodzonych biletów bankowych 396
Kupno złota, srebra, walut i dewiz . . 397
Tabela stawek prowizyjnych 397
Wykaz papierów wartościowych, dopuszczonych do zastawu w Banku Polskim 400
Zagraniczne opłaty stemplowe od weksli i czeków 401
Izby Rozrachunkowe 405
W. Kuczewski. Spółdzielczość w Polsce . 407—411
Adresy spółdzielni . . . . . 411—414

Strona

DZIAŁ VII. KOMUNIKACJE.

Tadeusz Strzetelski. Dziesięć lat Polskich Kolei Państwowych . . . . . 417—420

Stan kolejnictwa przed 10 laty. Odbudowa mostów. Nowe linje kolejowe. Nowe dworce i budynki. Sieć kolejowa a wymogi gospodarcze. Tabor. Polityka taryfowa P. K. P. Finanse. Organizacja pracy. Troska o pracowników.

Przepisy przewozowe na P. K. P. . . 420—425
Polska komunikacja napowietrzna . . 426
Inż. Marjan Prokopowicz. Śródlądowe drogi wodne w Polsce . . . . . 427—430
Poczta i Telegraf . . . . . 430—443

Telegramy listowe w ruchu wewnętrznym oraz w ruchu między Polską a Austrją, Czechosłowacją, Niemcami i W. M. Gdańskiem. Telegramy błyskawiczne w obrocie między Polską a Austrją i W. M. Gdańskiem. Telegramy morskie. Obliczanie wyrazów. Przepisy, dotyczące poszczególnych rodzajów przesyłek pocztowych. Obrót zagraniczny.

Taryfa pocztowa . . . . . 443—445

Organizacja. Czynności urzędów pocztowych. Przesyłki listowe. Listy wartościowe. Taryfa paczkowa. W obrocie wewnętrznym. W obrocie z polskim urzędem Gdańsk I. Obrót zagraniczny. O ryczałtowem opłaceniu przesyłek listowych. O pocztowych przesyłkach dworcowych. Druki bezadresowe.

Taryfa telegraficzna . . . . . 449—455

A. Obrót wewnętrzny. B. Zagraniczna taryfa telegraficzna. Taryfa telegraficzna miejscowa. Rozmowy międzymiastowe. Opłaty jednorazowe wstępne, instalacyjne i za przeniesienie aparatów. Opłaty abonamentowe, uiszczane przez posiadaczy stacyj telegraficznych. Taryfa radjofoniczna. Taryfa abonamentowa.

DZIAŁ VIII. MIARY.

Miary . . . . . 459—469

Główny Urząd Miar. Urzędy, podległe Głównemu Urzędowi Miar. Przepisy o opłatach za czynności urzędów miar.

Strona

DZIAŁ IX. URZĘDY PAŃSTWOWE.

Adresy urzędów państwowych . . . . 473—485
Kasy Chorych w Polsce . . . . . 485—486
Okręgowy Związek Kas Chorych w Warszawie . . . . . 486—487
Urzędy dyplomatyczne i konsularne . . 488—504

Organizacja służby konsularnej w Polsce. Taryfa opłat konsularnych. Adresy urzędów dyplomatycznych i konsularnych.

DZIAŁ X. W. M. GDAŃSK.

Alfred Siebeneichen. Życie gospodarcze W. M. Gdańska . . . 513—517
" " Gospodarcze postanowienia umów polsko-gdańskich . 517—519
Adresy firm gdańskich 519

Wyciągi z Rejestrów Handlowych Sądów Okręgowych i Grodzkich.

Skorowidz do Rejestru Handlowego . . 523—526

Wyciągi z Rejestru Handlowego Sądu Okręgowego w Warszawie . . . 527—540

Wyciągi z Rejestrów Handlowych Sądów Prowincjonalnych . . . . . 540—551

Bilanse Towarzystw Akcyjnych . . . 552—563

Pocztowa Kasa Oszczędności . . . . 564—567

Przedstawiciele firm zagranicznych . . 568
Uzupełnienia . . . . . 569—574

Centralne Tow. Rzemieślnicze w P. P. . 569
Adresy organizacyj rzemieślniczych . 561—570

Leon Brun. Przemysł filmowy w Polsce . 570—571
Adresy wytwórni i biur filmowych . 572
Zrzeszenie Kupców Polskich, handlujących trzodą chlewną, rogacizną i końmi w Warszawie . . . . . 573—574

Ogłoszenia drobne, ułożone w/g branż . I—XVI

Przedmowa

Ukazanie się Rocznika III naszego Wydawnictwa zbiega się z wielką manifestacją narodową, jaką jest Powszechna Wystawa Krajowa, urządzona ku upamiętnieniu dziesięciolecia odzyskania Niepodległości bytu narodowego i Zjednoczenia ziem polskich. Zdajemy sobie sprawę, jak wielce doniosłem dziełem jest to przedsięwzięcie, jak wielką odegra ono rolę w dalszem kształtowaniu się naszego życia gospodarczego i w jak ogromnej mierze zapłodni ono twórczą myśl polską we wszystkich dziedzinach kultury materjalnej i duchowej. Żywimy głębokie przekonanie, iż obudzi ono w Narodzie drzemiące w nim siły twórcze i ożywi tętno życia zbiorowego, wzmacniając w społeczeństwie wiarę w swe siły i potęgując w niem dumę narodową.

Wydając Rocznik III naszego Wydawnictwa, powodowaliśmy się intencją odtworzenia w nim obrazu naszych wysiłków po wskrzeszeniu Niepodległości w kierunku wytyczenia własnych dróg rozwoju gospodarczego i położenia trwałych podwalin pod niezależny byt gospodarczy Polski Mocarstwowej.

W chwili obecnej, kiedy wypada nam sporządzić bilans naszych poczynań w dziedzinie gospodarczej, kiedy trzeba zobrazować nasz dorobek gospodarczy w okresie wskrzeszonej Państwowości Polskiej, należy spojrzeć śmiało w twarz rzeczywistości, nie zaś przez szkła tęczowej ułudy. Jeżeli wykazujemy jej niedomagania, jeżeli zwracamy uwagę na błędne posunięcia tych, czy innych czynników w zakresie naszej polityki gospodarczej, to czynimy to z myślą o konieczności naprawy, o udoskonaleniu gmachu polskiej rzeczywistości.

Sam układ Rocznika III naogół zbliżony jest do układu Rocznika II. Treść jego jednak uległa licznym i zasadniczym modyfikacjom, tak że niektóre działy zostały opracowane na nowo. Jest ona ujęta w 10 działów i każdy z nich stanowi całość, zamknięta w sobie.

Dział I zawiera artykuły, omawiające ogólne linje rozwojowe naszego życia gospodarczego w odniesieniu do rolnictwa, przemysłu, handlu i finansów. Ze względu na odbywającą się w r. b. Powszechną Wystawę Krajową w tymże dziale poświęciliśmy temu zdarzeniu kilka artykułów.

Dział II podaje najważniejsze wiadomości z zakresu naszego ustawodawstwa gospodarczego (handlowego, przemysłowego, podatkowego i robotniczego). W dziale tym szczególnie znacznemu rozszerzeniu i gruntownemu przekształceniu uległ artykuł, traktujący o ustawodawstwie handlowem. Po raz pierwszy uwzględniono w nim ustawodawstwo województw wschodnich, a nadto dla większej przejrzystości ze względu na brak ujednostajnienia prawa handlowego na ziemiach polskich — ustawy, obowiązujące na tych ziemiach, nie są omawiane łącznie, lecz oddzielnie. Konieczność znajomości form organizacyjnych życia gospodarczego dała nam dowód do specjalnego uwzględnienia ustawodawstwa spółkowego, obowiązującego obecnie na ziemiach polskich, w którem ogół nasz orjentuje się słabo lub zgoła błędnie. Szereg nowych i b. doniosłych ustaw i rozporządzeń w dziedzinie ustawodawstwa robotniczego, jakie zostały wydane w r. 1928, wywołał konieczność zupełnego zmodyfikowania artykułu, opublikowanego w Roczniku II, i znacznego rozszerzenia jego treści. W mniejszej mierze dotyczy to artykułu o ustawodawstwie podatkowem, który jednak zawiera wiele nowych szczegółów.

Dział III dotyczy spraw, związanych z handlem wewnętrznym i zagranicznym. Wobec licznych zmian, jakim uległo nasze ustawodawstwo celne oraz dotyczące reglamentacji handlu zagr., treść odnośnych artykułów musiała być opracowana na nowo.

Dział IV obejmuje artykuły, obrazujące rozwój poszczególnych gałęzi przemysłu w r. 1928 z uwzględnieniem dynamiki rozwoju w latach poprzednich, a niekiedy i w latach przedwojennych. W dziale tym uwzględniliśmy cały szereg przemysłów, przeważnie datujących się od czasów niedawnych, które w Rocznikach poprzednich nie znalazły uwzględnienia. Mamy tutaj na myśli np. niektóre gałęzie przemysłu spożywczego, przemysł automobilowy, wagonowy i parowozowy, asfaltowy, gumowy i t. p. Odnośne artykuły są uzupełnione wykazami możliwie najbardziej kompletnemi adresów firm z danej gałęzi przemysłu.

Dział V podobne, jak w Roczniku II, rzuca światło na organizację naszego przemysłu i handlu oraz zawiera adresy wszyskich zawodowych organizacyj gospodarczych.

Dział VI obejmuje wiadomości z zakresu bankowego, ubezpieczeniowego i spółdzielczego oraz zawiera wiadomości, dotyczące naszego kredytu hipotecznego, i najważniejsze wiadomości z zakresu obrotu pieniężnego, mogące interesować sfery gospodarcze.

Dział VII komunikacyjny zawiera obraz rozwoju kolei żelaznych w Polsce od chwili wskrzeszenia jej państwowości do czasów najnowszych oraz obfituje w liczne wiadomości z zakresu ustawodawstwa kolejowego oraz komunikacji pocztowo-telegraficznej. Nadto uwzględniona jest w nim komunikacja rzeczna oraz powietrzna.

Dział VIII informuje o obowiązujących w Polsce miarach i wagach.

Dział IX podaje adresy wszystkich w Polsce istniejących urzędów państwowych polskich placówek dyplomatyczno-konsularnych zagranicą i zagranicznych w Polsce oraz władz miejskich, a nadto zawiera przepisy o służbie konsularnej w Polsce oraz o obowiązujących obecnie opłatach konsularnych.

Dział X i ostatni zamyka treść redakcyjną Wydawnictwa szeregiem artykułów, obrazujących życie gospodarcze Gdańska.

Treść powyższą uzupełniają wyciągi z rejestrów handlowych Sądów Okręgowych i Grodzkich oraz bilanse towarzystw akcyjnych.

Na tem miejscu uważamy za miły obowiązek serdecznie podziękować tym wszystkim instytucjom i osobom, które były nam pomocne przy opracowaniu Rocznika III, udzielając nam cennych materjałów i służąc nam życzliwą pomocą, która w ogromnej mierze ułatwiła nam mozolną pracę przy realizowaniu naszych zamierzeń redakcyjnych.

Errata

Strona	Szpalta	Wiersz	Jest	Winno być
5	1	13 od dołu	tym	tem
5	2	24 od góry	elem	celem
11	1	23 „ „	Odnasi	Odnosi
13	1	1 „ „	joza	poza
19	1	15 „ „	prawotwórcze	prawnotwórcze
22	1	29 od dołu	spodkobierców	spadkobierców
24	1	22 od góry	wrtości	wartości
33	2	22 „ „	zaber	zabór
41	1	14 „ „	potsz	potsz
53	2	26 od dołu	. . . . .	52
55	2	17 od góry	weszło w życie dn.	weszło w życie dn.
55	2	26 „ „	które	która
58	1	14 „ „	wolne	walne
61	2	16 „ „	. . . . .	59
73	2	3 od dołu	organiczeń	ograniczeń
74	2	1 od góry	szczególności	szczególności
74	1	30 „ „	3) wyrób i sprzedaż broni i amunicji	3) wyrób i sprzedaż wszelkiego rodzaju materjałów i przedmiotów pyrotechnicznych i wybuchowych. 4) wyrób i sprzedaż broni i amunicji
78	1	1 od dołu	który	które
137	1	16 od góry	Ministów	Ministrów
137	1	17 i 18 od g.	przest. wiersze	
137	1	8 od dołu	z góry	zgóry
138	1	10 „ „	stotunkowo	stosunkowo
138	1	8 „ „	pozatem	poza tem
139	2	17 „ „	skórzarzanych	skórzanych
140	1	34 od góry	nit	nie
141	1	29 „ „	Zagranicznych	Zagranicznych
143	1	25 „ „	z góry	zgóry
143	1	14 od dołu	Kamunikacji	Komunikacji
144	1	23 od góry	Przmysłu	Przemysłu
144	1	30 od dołu	sniżił	sniżeli
146	2	4 od góry	surnowce	surowce
146	2	26 „ „	(art. 7 lit. h) powyższej ustawy	(art. 7 lit. h powyższej ustawy
147	2	9 „ „	czechosłowacki	czechosłowackiej
147	2	14 „ „	umowy	umowy
147	2	33 „ „	umowy	umowę
147	2	33 „ „	handlowej	handlową
148	1	6 „ „	rozporządzeniu	rozporządzeniu
149	1	8 od dołu	kominie	kamienie
149	2	8 od góry	chlorbenzol	chlorobenzol
151	1	6 „ „	składając	składająca
151	1	1 od dołu	pomocnicych	pomocniczym
152	1	4 „ „	Cła	Cło
152	2	4 od góry	lości	ilości
152	2	8 „ „	nierogacizna	nierogaciznę
152	2	28 „ „	na której mocy	na mocy której
153	1	12 od dołu	exporteer	eksporter
164	1	15 od góry	a	na
164	1	24 „ „	zależnych	zależny
165	2	21 „ „	istnieiącym	istniejącym
165	2	26 „ „	zagarnicą	zagranicą
167	1	25 „ „	poortów	portów
167	2	15 od dołu	nabrzeży	nadbrzeży
179	2	7 „ „	a	z
180	1	23 „ „	Obliczenieprzedwojennego	Obliczenie przedwojennego
186	1	6 „ „	ronliczą	rolniczą
189	1	4 „ „	wypływ	wpływ
190	1	11 „ „	trnków	trunków
190	1	11 od dołu	spoście	spożycie
192	1	13 od góry	obszernie	obszerne
193	1	15 od dołu	dotwczące	dotyczące
193	2	21 od góry	awcyzowych	akcyzowych
193	2	29 od dołu	nadmierze	nadmiarze
196	2	1 od góry	znamianujące	znamionująca
199	2	2 „ „	zestrony	ze strony
199	2	26 „ „	udzielanie	udzielania
200	1	23 „ „	własnością	własnością
200	2	27 „ „	zstać	zostać
201	1	10 „ „	producenem	producentem
201	2	23 „ „	konkurencyjne	konkurencyjnej
202	1	11 „ „	czwarych	czwartych
202	2	15 od dołu	Polkiej"	Polskiej
202	2	2 „ „	Rudzieckiego	Rudnickiego
203	2	9 „ „	wysiłki	wysiłki
204	1	23 „ „	rzeźniach szereg oddziałów bekoniarskich preparu	niepotrzebne
204	2	24 od góry	czynnoch	czynnych
205	1	12 od dołu	stosunkową	stosunkowo
205	1	7 „ „	posiągami	pociągami
205		1 od góry	Przemysł drożdżiowniczy	14. Przemysł drożdżiowniczy
208		33 od dołu	Młynarstwo	15. Młynarstwo
208	1	19 „ „	hamujace	hamujący
208	1	24 „ „	inwestytyjne	inwestycyjne
208	2	29 „ „	za wielkie zaś przetwórczości	za wielkie—powyżej 800 q. Uwzględniając jednak obecny stan naszego młynarstwa należy granice przetwórczości
208	2	11 od dołu	poniosoł	poniosło
208	2	2 „ „	przedsiębobirstw	przedsiębiorstw
209	1	6 od góry	porowe	parowe
209	1	14 „ „	liczno	liczono
209	1	15 „ „	prztwórcza	przetwórcza
210	2	25 „ „	bardzo poważniejszych	poważniejszych
211	1	7 od dołu	wozmai	wozami
212	1	8 od góry	Zachadnich	Zachodnich
213	1	30 „ „	Nasienej	Nasiennej
218	2	12 „ „	pobytu	popytu
230		1 „ „	Polski przemysł włókienniczy	IV. Polski przemysłwłókienniczy
239	2	10 od dołu	to	te
240	2	4 od góry	znających	znającym
240	2	4 „ „	przyzwyczajonych	przyzwyczajonym
240	2	4 „ „	tpch	tych
243	1	30 „ „	Jedynaście	jedenaście
244	1	20 od dołu	istniej	istnieje
248	1	2 od góry	obszerze	obszarze
248	1	9 „ „	Saengen	Saenger
251	2	1 „ „	bolączką	bolączkę
251	1	24 od dołu	Pradukcja	Produkcja
254	1	3 od góry	brawnikarski	barwnikarski
254	1	33 od dołu	zwyższe	zwyżce
254	2	6 od góry	Strachowicach	Starachowicach
255	1	14 „ „	tłuszczów	tłuszczów
255	1	28 od dołu	wzmogło	wzmogła
263	1	10 „ „	matrjały	materjały
264	1	13 od góry	istalujących	instalujących
265	1	2 „ „	osiągnęło	osiągnęła
275	1	4 od dołu	zakładów.	zakładów
275	1	4 „ „	Oddziały	oddziały
520		9 od góry	Powiatowych	Grodzkich

Wykaz ogłoszeń

Ogłoszenia w tekście.

	Str.
ABC	504
Aberstein Jakób	568
Ajencja Wschodnia	510
Angielska Spółka Akcyjna	223
Bank Cukrownictwa w Poznaniu	185
Bank Komunalny Kredytowy	378
Bank Ludowy w Kcyni	377
Bank Spółdzielczy w Mielcu	378
Barwanil	257
Bauerertz Bracia	325
Bestman C. W.	519
Bojemski Eugenjusz Inż.	278/568
Borman, Szwede i S-ka	279
Cazimi	262
Cegielski H.	181/299/302
Centralne Biuro Polskich Fabryk Gwoździ i Drutu	368
Ciszewski St. inż. i S-ka	305
Cukier K. i Syn	223
Cukier Naum	224
Czajka Jan w Zbąszyniu	212
Czerski i Jakimowicz	222/3/4/9
Danziger - Sleeperkontor	224
Dzień Polski	567
Drzewiecki i Jeziorański	279
Elibor	279
Eska	258
Fabryka Kabli w Krakowie	306/707
Fabryka Masz. i Narz. Roln. Zofja Podlasek	302
Fabr. Traków i Maszyn do obróbki drzewa	286
Firley	336
Frank. Wytw. Win	524
Franke C. A.	228
Ganz	304
Ginzburg A.	224
Głogowski i Syn	286/302
Głos Polski	520
Goidsztein Bernard	568
Goldsztein Marcus	228
Heller Horacy	224
Holcexport	224
Horowitz A. L.	214
Howleccy Bracia	216
Jedwab W.	214
Kabel	280
Kanczewscy Bracia	339
Kandem	305
Kleszcz Erazm	217
Kluczewska Fabryka Papieru	249
Kokoczyński J. Inż.	568
Kooperacja Rolna	181
Kujawska Elektrownia Okręgowa	316
Kurjer Polski	487
Lemszczyzna - Szczekarków	214
Lutz Edward	258
Majzner Bracia i Grundland	224
Malinowski Marjan	262
Młynarz Polski	525
Moser A. i Synowie i Nowowiejska Fabr. Drożdży	207
Mühsam H.	302
National, Kasy rejestracyjne	568
Olkusz	368
Orłowski M.	278
Oswag	258
Państw. Wytw. Prochu i Materjałów Kruszących	257/260
Paschalski Wład.	280
Perun	281
Pierwsza Fabryka Lokomotyw w Polsce	285
Pionier	281
Plage E. i T. Laśkiewicz	285
Podlaska Wytwórnia Samolotów	282/567
Polish State Petroleum Company	519
Polonia - Italia	195
Polska Fabryka Ekstraktów Garbarskich	257/261/273/4
Polska Huta Skarbowa Ołowiu i Srebra	321
Polskie Tow. Elektryczne	305
Przyszłość, Tow. Ubezpieczeń	388
Puls Fryderyk	262
Raczyński Cz. inż.	370
Rohn, Zieliński i S-ka	281
Rosicki, Kawecki i S-ka	258
Rozwadów - Kępa	222
Rybnicka Fabryka Maszyn	320
Ryniewicze Bracia	365
Saturn	322
Sidol	259
Spółdzielcza Przetwórnia Mięsna	364/414
Starachowickich Zakładów Górniczych Tow.	223/284
Stowarzyszenie Mechaników Polskich z Ameryki	281/526
Surofosfat — Radom	257
Syndykat Plantatorów Chmielu	199
Szaja Juljan	285
Szczakowa	336
Szwarc J.	283
Świat	522
Temler i Szwede	273
Tow. Przemysłu Drzewnego w Częstochowie	228
Tygodnik Handlowy	XV
Udycz	214
Unia — Oddział w Chełmnie	286
Unia w Grudziądzu	367/8
Warszawska Sp. Akc. Budowy Parowozów	280
Wąsowicz A., J. Kruszewski i S-ka	223
Westenat	568
Węgierska Górka	287
Węgrzeccy Bracia	339
Wierciński Feliks	223
Włocławska Fabryka Drutu	283
Wohl N.	224
Wolbrom	257/270
Wyganowski Janusz inż.	370
Zaborowski i S-ka	212/282/305
Zagłoba i Opole Lubelskie	216
Zipser Z. i T. Fuchs	229
Żak Henryk	362

Ogłoszenia w spisie w/g branż

	Str.
„Agra"	X
Ajencja Wschodnia	I
Altesse - Wisła	I
Angielska Spółka Akcyjna	III
Assicurazioni Generali Trieste	XIII
Auto - Traktor	XI
Bank Handlowy w Warszawie	I
Bank Ludowy w Kcyni	I
Bank Powszechny Związkowy w Polsce	I
Bank Spółdzielczy w Mielcu	I
Bank Ziemiański	I
Bolsanine	III
Broda Jan	IX
Broniewski A.	V
Carbochemia	II
Centralna Targowica	XI
Centralne Biuro Polskich Fabryk Gwoździ i Drutu	III
Cukier K. i Syn	III
Czechowicz J. i K. Pniewski	IV
Czerski i Jakimowicz	XII
Dąbrowa, Huta Szklana	V
Drzewiecki i Jeziorański	V, VI
Electrolux	IV
Elibor	XI
Energos	IV
Ergs	IV
Eska	V
Europa, Tow. Ubezpieczeń	XIII
Fabryka Kabli w Krakowie	V
Feist Aleksander	XII
Firley	II
Galicyjsko - Karpackie Naftowe Tow. Akc.	XIV
General Motors w Polsce	XI
Ginzburg A.	III
Goleszowska Fabryka Portland - Cementu	II
Gospodarz	XIII
Grdfel Leizor	XII
Hurtownia Wyrobów Żelaznych	XV
Jabłonna — Huta Szklana	V
Kanczewscy Bracia	II, XIII
Karpaty	VIII, IX
Karpiński W. i W. Leppert	IV
Kołłontay Pryk A.	VII/IX
Kowalski Tytus	IV
Krajowe Towarzystwo Meljoracyjne	VII
Lemszczyzna - Szczekarków	VIII
Lewit Hirsz	III
Lutz Edward	IV
Luxemburg Maurycy	VIII
Łempicki M.	XII/XIV
Majewski St. i S-ka	IX
Majzner Bracia i Grundland	III
Mochula	IV
Monopolu Zapałczanego w Polsce do Eksploatacji Sp.Akc.	XIV
Motor - Traders	XI
Mussman H. L. i Syn	IV
Mühsam H.	X
Nowik i Serejski	IV
Optima	XIV
Osram — Polska Żarówka	IV
Oswag	VI/VIII
Ozarów — Huta Szklana	IV
Państw. Wytw. Prochu i Materj. Kruszących	VII
Paschalski Wład.	VI
Paszkowski W., F. Próchnicki i S - ka	I
„Pelikan"	I, V
Pepege	IV
Perkun	VII
Piasecki A.	II
Pierwsza Fabryka Lokomotyw w Polsce	VI
Piętka L. i S - ka	IX
Pinczewscy F. i M.	IV/XIV
Pinczewski A.	V
Pitak Edmund	I
Plage E. i T. Laśkiewicz	XI
Podlaska Wytwórnia Samolotów	XI
Polska Agencja Telegraficzna	I
Polska Fabryka Ekstraktów Garbarskich	I, IV
Polskie Towarzystwo Akumulatorowe	I
Północne Towarzystwo Transport. i Ekspedycyjne	III
Protos	III
Przyszłość, Tow. Ubezpieczeń	XIII
Rozwadów — Kępa	V
Rubinstein N.	III
Rzewuski i S - ka	I
Schramek	XIII
Seidel Bronisław i S - ka	X
Sathofin	VI/XI
Siemens	IV
Silesia	XV
Standard - Nobel w Polsce	I
Stowarzyszenie Mechaników Polskich z Ameryki	VII
Stow. Rolniczo - Handlowe	VI/XV
Syndykat Plantatorów Chmielu	II
Szparag i Rubin	XIV
Tartaki i Zakł. Impregn. Adama hr. Stadnickiego	XII
Tatra - Auto	XI
Tow. Akc. Przemysłu Metalurgicznego w Polsce	VII
Tow. Handlu Zbożem	VIII
Towarzystwo Przemysłowo - Leśne	V
Tow. Przemysłu Drzewnego w Częstochowie	III
Trak	III
„Tudor" Zakł. Akumul.	I
Udyca	VII
Unia — Oddział w Chełmie	VI
Vita Tow. Ubezpieczeń	XIII
Wakarecy Z.	II
Warrant, Składy Towarowe	I/X/XIII
Warta	V
Warzecha Wincenty Dr.	XII
Wasowicz A., J. Kruszewski i S-ka	III
Weigt St. i S - ka	VI
Węglobok	XIV
Węgrzeccy Bracia	II/XI
Wierciński Feliks	I
Wiktor Emanuel	XI
Wolbrom	IV
Wróblewski A. i S - ka	IX
Wysoka	II
Zarząd Dóbr hr. A. Potockiego	X
Zygadło S. i W. Legotke	III

DZIAŁ I.

OGÓLNY

PROF. Dr. JERZY MICHALSKI.

Gospodarstwo państwowe

Linja rozwoju

I. Rysem charakterystycznym — głównym współczesnej Polski pod względem gospodarczym— obecnie, rysem, mojem zdaniem, najważniejszym—jest ogromne zubożenie kraju. Jakikolwiek miernik, czy kryterjum zastosujemy, jakąkolwiek weźmiemy statystykę: ruchu budowlanego, rynku pieniężnego, rynku akcyjnego i emisyjnego, weksli protestowanych, handlu, wszędzie i zawsze wynik jest jednakowy. Niedawno do wykładów zestawiono mi w biurze ekonomicznem jednej z najpoważniejszych i największych naszych instytucyj bankowych porównawczy obraz kapitalizacji w Polsce i w innych krajach. Aż żal i wprost ból ogarnia, gdy się w tem zestawieniu czyta, biorąc już pod uwagę wszystkie nawet rodzaje wkładów, (a więc i à vista płatne), że na głowę ludności wypadało w Polsce przeciętnie z końcem roku 1928 — 80,2 złote, a w małej Finlandji — 751,1 złotych, że my mamy około 250 miljonów dolarów wkładów bankowych wogóle, a o połowę od nas mniejsza Czechosłowacja — 2 miljardy dolarów t. j. 8 razy więcej. I taki sam obraz dzisiejszego zubożenia wyrasta w porównaniu ze stanem przedwojennym, bo, jak nas informują dwa ostatnie - sprawozdania Banku Polskiego (r. 1927 i 1928) — mieliśmy przed wojną wkładów wogóle w bankach na ziemiach Polski ok. 3 miljardy fr. zł. t. j. zgórą 5 miljardów złotych, a dziś mamy niecałe pół tyle (2,4 miljardy — 30/9 1928); przed wojną jednak mieściło sie w tej ogólnej sumie wkładów zgórą 80% właściwych oszczędności — gdy dziś zaledwie 25%, ale 25% sumy 2,4 miljardów t. j. 641 milj. zł. włożonych w kasach oszczędności i spółdzielniach. Prawda, że „wkłady oszczędnościowe" przewyższają tę ostatnią sumę, ale niezbyt o wiele.

Nic więc dziwnego, że kredyt u nas taki ciągle drogi, zwłaszcza przy najmniejszej cyfrze obiegu pieniężnego w porównaniu ze wszystkimi innymi krajami i przy minimalnym obrocie bezgotówkowym. P. Dewey zestawia w ostatniem swem sprawozdaniu za czwarty kwartał 1928 (str. 30) stan kredytów na ziemiach Polski przed wojną w porównaniu ze stanem obecnym; okazuje się z tego zestawienia, że przed wojną dochodził on do kwoty 13 miljardów złotych, podczas gdy 1.VII 1928 r. wynosił niecałe 5 miljardów zł. Najdotkliwszy spadek wykazuje stan kredytu długoterminowego (emisyjnego i gotówkowego): z blisko 8 na niecałe 2 miljardy złotych.

Jakże wobec tego kredyt nie ma być drogi?

II. Z drugiej strony nie ulega żadnej wątpliwości, że Polska pod względem gospodarczym, choć powoli, rozwija się stale i że nawet dla obcych postęp ten na każdem prawie polu jest widoczny. Przyznają to oni sami, wszyscy, życzliwi nam i nieżyczliwi. Mówią nam to zresztą wyraźnie i niewątpliwie cyfry zasadniczych naszych produkcyj górniczych, uważane ogólnie za miernik rozwoju i postępu gospodarczego. Oto, jak wygląda w Polsce przeciętna produkcja miesięczna węgla kamiennego, surowca żelaza i stali przed wojną i w ubiegłem 4-leciu.

	Tysiące tonn				
	1913	1925	1926	1927	1928
Węgiel kamienny	3,393	2,420	2,580	3,174	3,391
Surowiec żelaza	87,9	26,2	27,3	51,5	57
Stal	134,9	66,0	65,7	103,7	118

Nie dosięgliśmy więc jeszcze wprawdzie nigdzie— ani w węglu, ani w surowcu żelaza, ani stali — cyfry produkcji przedwojennej, jak to uczyniły przeważnie inne państwa, stale i powoli jednak zbliżamy się do tej cyfry, a, o ile chodzi o najważniejszy produkt górniczo - przemysłowy, t. j. o węgiel, prawie osiągnęliśmy cyfrę przedwojenną.

Taki sam niewątpliwy postęp i rozwój wykazują również i inne dziedziny, jak np. intensywność ruchu kolejowego, wzrost produkcji i konsumcji krajowej, wzrost, choć powolny, wkładów bankowych, (które wynosiły z końcem roku 1927 — 1903 miljony złotych, a 30/9 1928 r. 2.450 mil. złotych) i t. p.

Naogół jednak przy powszechnej dekoncentracji, jaką widzimy w dziedzinie ustroju rolnictwa (reforma rolna — 1½ mil. ha już przeszło z rąk większej własności do mniejszej) i handlu (mam na myśli gwałtowny i stały spadek od 1924 — 1927 cyfry wykupionych świadectw przemysłowych przez przedsiębiorstwa handlowe I, II i III kategorji przy równoczesnym wzroście cyfry patentów IV kategorji), a prawie braku koncentracji w przemyśle, których to objawów w tych rozmiarach nie spotykamy na Zachodzie, przy niezmiernie znacznym i prawie stałym spadku naszego eksportu wyrobów przemysłowych (1924 — wynosiła wartość tego eksportu 550 milj. zł., zaś w r. 1928 — 319 milj. zł.), wobec bierności bilansu handlowego w latach 1924, 1925, 1927 i 1928 (z jedynym wyjątkiem r. 1926, w którym łamała się zreformowana w r. 1924 waluta) i przy zaznaczonym na wstępie najwybitniejszem znamieniu charakterystycznem ogólnem współczesnego życia Polski pod względem gospodarczym — ubóstwo jest faktem, bijącym w oczy, że istnieje jedno gospodarstwo w Polsce, największe, którego stan jest kwitnący, które żyje inaczej,

aniżeli gospodarstwa indywidualne, prywatne, tak, że zachodzi dziś w Polsce jaskrawa rozbieżność pomiędzy tymi dwoma światami — jednak organicznymi składnikami gospodarstwa społecznego, jakimi są gospodarstwo państwa z jednej strony i wszystkie inne gospodarstwa — t. j. inne publiczne t. j. pozapaństwem i wszystkie prywatne — z drugiej strony.

III. Stan finansowy gospodarstwa państwa jest w tym sensie kwitnący, że jest to gospodarka od 3 lat zrównoważona i zaopatrzona w znaczne rezerwy gotówkowe, tak własne, jako też pochodzące z pożyczki stabilizacyjnej; rezerwy te dochodzą do wysokiej sumy ok. 600 milj. zł., t. j. prawie 50% kwoty emisji biletów B. P. Jeżeli izolowany pogląd na stan i rozwój gospodarstwa państwa, nieoparty na najogólniejszej choćby charakterystyce gospodarstwa społecznego — nie może być należyty, gdyż jest poglądem — niejako abstrakcyjnym, t. j. nieopartym na podstawie, na której to gospodarstwo stoi, z której czerpie soki i żywi się, tak samo z drugiej znowu strony pogląd na budżet państwa w jednym jakimś roku, również nic nie mówi; wartość naukową i realną ma pogląd na stan gospodarki państwa w pewnym dłuższym okresie, na jego dynamikę, na linję życia jego, t. j. rozwoju. Tak samo też, pod tym kątem „rozwoju" należy patrzeć na bilans handlowy, walutę i szereg innych podstawowych zjawisk gospodarczo - państwowych.

Problem linji rozwoju gospodarki państwowej Polski z tego podstawowego stanowiska jest szczególnie interesujący i szczególnej godny uwagi.

Spójrzmy więc na okres 6 lat: 1924 — 1929/30; za pierwsze 4 lata mamy już tymczasowe zamknięcia rachunków; za ostatnie 2 lata tego okresu operować możemy oczywiście jedynie cyframi ustaw skarbowych, t. j. uchwalonych przez ciała ustawodawcze budżetów, względnie, o ile chodzi o r. 1928/29, zamknięciami za pierwszych 11 miesięcy.

Jakże się w tym okresie przedstawiają wydatki państwa w: 1) ich najważniejszych kategorjach i 2) w ich rozwoju?

Przedmiot	W miljonach złotych					
	1924	1925	1926	1927/28	1928/29	1929/30
Suma wydatków budżetowych	1.539	1.801	1.842	2.523	2.491	2.765
W tem:						
1) Administracja	1.376	1.594	1.509	2.093	2.035	2268,9
2) Emerytury i renty inwalidzkie	95	166	188	244	234	248,7
3) Długi państwowe	11	41	145	186	222	247,3
4) Przedsiębiorstwa z jednostronnym wynikiem kasowym	57	—	—	—	—	—

Jasną jest rzeczą, że wobec tendencji r. 1927/8 wydatki budżetu 1928/9 preliminowano za nisko, co wynika z tego, że za pierwsze 11 miesięcy roku 1928/29 ujawniły się bardzo znaczne przekroczenia, gdyż suma rzeczywistych wydatków za czas od 1/4 1928 do 28/2 1929 wynosi już 2.542,8 milj. zł., wydatki zaś na administrację doszły do ogromnej sumy 2.038 milj. zł., a wydatki na emerytury i renty inwalidzkie — do 271 milj. zł. Są to jednak wydatki za 11 miesięcy — nie za cały rok. (Wiadom. Stat. Gł. U. Stat. 1929, zeszyt 6). Gdybyśmy uwzględnili ostatni miesiąc, którego w tem zestawieniu brakuje jeszcze, aby uzyskać cyfrę rocznych wydatków 1928/29, w stosunku „pro rata temporis" 11 miesięcy, co do których dane mamy, to otrzymalibyśmy sumę ogółu wydatków 1928/29 w kwocie ok. 2.760 miljonów złotych, a w tem wydatki na administrację — przeszło 2.200 milj. zł.

Z cyfr powyższych daje się odtworzyć z wielką łatwością i wyrazistością pogląd na dynamikę i na linję rozwoju państwowej gospodarki w 5 - leciu 1924—1928/9 na podstawie zamknięć rachunkowych, więc w świetle ściśle „rzeczywistej" rzeczywistości: Lata 1924, 1925 i 1926 były latami oszczędnej gospodarki. Wydatki na administrację dopiero w r. 1927/8 nagle wzrastają o ½ miljarda zł. w porównaniu z rokiem poprzednim 1926, w którym obniżyły się prawie o 100 milj. zł. w porównaniu z r. 1925. Ogółem wydatki budżetowe w niedługim okresie 3 lat 1926 — 1928/29 zostały podniesione z 1.842 milj. zł.— na 2.755 miljonów, więc prawie wzrosły o miljard złotych (ściśle o 913 milj. zł.).

Przechodzę do dochodów budżetowych.

Dochody budżetowe państwa w latach 1924 — 1929/30 przedstawiają się następująco:

	1924	1925	1926	1927/28	1928/29	1929/30
	w miljonach złotych					
Ogółem dochody budżetowe	1.349,7	1.576,1	1.895,2	2.728,5	2.625,6	2.993,1
W tem: a) daniny publiczne i monopole	1.182,4	1.328,3	1.582,3	2.291,0	2.184,	2.506,2
b) dochody z przedsiębiorstw po potrąceniu dopłat ze skarbu	—	22,3	99,6	160,8	179,7	142,7
c) dochody administracyjne	167,3	225,5	213,3	276,1	261,9	284,2

[1]) Przy uwzględnieniu dochodu z tej pożyczki (9 mil. zł).

W Polsce budżet państwa opiera się przeważnie (85% — 1929/30) na świadczeniach publiczno-prawnych ludności i monopolach skarbowych, które w istocie rzeczy są w przeważającej części podatkami pośrednimi. Rozwój tej strony dochodów budżetowych jest nader intensywny. Budżet na r. 1929/30 jest niewątpliwie realny, albowiem r. 1928/29 przyniósł wedle wszelkiego prawdopodobieństwa większe wpływy z tego źródła, aniżeli preliminowano je na r. 1929/30. Wpływ grupy a) dochodów wyniesie w r. 1928/29 rzeczywiście z pewnością przeszło 2½ miljarda, podczas gdy w r. 1924 nie wynosił nawet 1.200 milj. zł. Mimo jednak znacznego etatyzmu państwowego, uprawianego w Polsce w zakresie nadzwyczaj licznych — niezwykle licznych przedsiębiorstw państwowych, 5% dochodu z tego źródła w r. 1929/30, wedle ustawy skarbowej, t. j. w stosunku do ogółu dochodów, jest dochodem wprost znikomym. To samo widzimy w latach ubiegłych. Ten fakt oraz wyżej zaznaczony drugi fakt podstawowej doniosłości — olbrzymiego i szybkiego wzrostu wydatków państw. na administrację i to w krótkim czasie, od 1927/28 rozstrzygają mem zdaniem dostatecznie tak żywo ostatnio omawianą kwestję sporną, czy w Polsce jest etatyzm, czy go niema.

Z etatyzmem państwowym w zakresie przedsiębiorstw łączą się zazwyczaj nikłe wyniki finansowe z tego źródła dochodów. Rzecz to znana i ogólnie stwierdzona.

Smutne świadectwo stanu naszej zamożności, a raczej powiedzmy ubóstwa, o czem na wstępie mówiłem, i zarazem złej konstrukcji naszych podatków, zwłaszcza bezpośrednich, wystawia również fakt, że podczas gdy rzeczywiste wpływy z pod. bezp. w okresie 4-letnim 1924—1927/28 prawie podwoiły się (290 milj. zł.—614 milj. zł.), to jednak wpływy z odsetek zwłoki, należytości egzek. i grzywien w tym dziale zapłacone w owym okresie przez tych, którzy tych podatków nie mogli zapłacić, wzrosły w stopniu wyższym (17 — 37 miljonów zł.).

IV. Ostoją naszego życia gospodarczego i jego stałym punktem oparcia jest niewątpliwie od sierpnia 1926 najpierw faktycznie, a od listop. 1927 ustawowo stabilizowany pieniądz. Niepomyślny jednak stan bilansu handlowego, w ostatnim 5-leciu co rok biernego — z jednym wyjątkiem r. 1926, wymaga pilnej uwagi i środków zapobiegawczych, tembardziej, że w ramach ubiegłego pięciolecia daje się skonstatować, niemal z matematyczną regularnością powtarzający się jeden i ten sam obraz: waluta stabilizowana w Polsce w tym okresie oddziaływała tym bardziej ujemnie na bilans handlowy, im dłużej trwała. Natomiast załamanie się waluty poprawiało natychmiast bilans handlowy. Cztery obrazy, czy fazy tego okresu mówią to nam z matematyczną prawie ścisłością, w sposób nieulegający żadnej wątpliwości: 1) okres: marzec 1924 — lipiec 1925, 2) sierpień 1925 — lipiec 1926, 3) sierpień 1926 — marzec 1927 i 4) kwiecień 1927 do obecnej chwili.

Ten stan deficytu bilansu handlowego, istniejącego już dwa lata, od kwietnia 1927, nie mógł oczywiście nie odbić się ujemnie na stanie kruszcu i walut (dewiz) w B. P.

Dnia 31/12 1927 było w B. P. a) kruszcu — wartości 520 milj. zł., b) walut i dewiz, zaliczonych do pokrycia — 687 milj. zł., c) walut i dewiz niezaliczonych do pokrycia — 207 milj. zł. — razem 1.414 miljonów zł.

W dniu natomiast 10/4 1929 wynosiły: ad a) 623 milj. zł., ad b) 506 milj. zł., ad c) 104 milj. zł. t. j. razem stan wynosił — 1.233 milj. zł., więc prawie o 200 miljonów zł. mniej. Zarazem jednak wzrósł w tym okresie prawie o 100 milj. zł. przedmiot pokrycia kruszcowo-walutowego (z 1.663 milj. zł. na 1.767 milj. zł.), t. j. obieg banknotów i natychmiast płatne zobowiązania. Wobec tego, że ustawowe wzgl. statutowe minimum pokrycia wynosi 40%, a wynosiło dnia 31/3 1929 — 62.49% obiegu biletów bankowych i nat. płatnych zobowiązań, możemy być spokojni obecnie o los naszego złotego; to jednak nie ulega wątpliwości, że trwały deficyt bilansu handlowego w Polsce, który to bilans w kraju ubogim w kapitały prawie pokrywa się z bil. płatniczym, względnie stanowi jego najważniejszy składnik, musiałby z czasem ujemnie odbić się na stanie zapasu kruszcu i walut w B. P.

V. Tak więc z tych powodów, jak również celem poprawienia sytuacji gospodarstw prywatnych, oraz wzmożenia kapitalizacji w kraju, poparcia eksportu, produkcji i konsumcji, powinniśmy wszyscy dążyć w Polsce w chwili obecnej przedewszystkiem do oszczędności w gospodarstwie państwa i do potanienia kosztów produkcji. To jest jedyna — skuteczna, mojem zdaniem, droga do naprawy sytuacji gospodarczej kraju. W kraju ubogim gospodarka państwa powinna być oszczędna, ciężaru bowiem obecnych świadczeń społecznych i podatkowych i procentów od pożyczonych kapitałów Polska na dłuższą metę nie uniesie. One nam dławią całe nasze życie gospodarcze. Prof. Kemmerer pisze w swoim Raporcie (str. 92 pol. tłom. Tom I 1926) dosłownie, że „program ustawodawstwa społecznego w Polsce jest tak ambitny, że grozi — zagładą swego ostatecznego celu". Nasze ustawodawstwo podatkowe, które zwalnia od podatków rzesze tych, którzy je płacili zaborcom, a swojemu państwu płacić ich nie chcą, przy równoczesnem przeciążaniu szczupłych kadrów ludności, jest wedle communis opinio nie do utrzymania. A wreszcie prywatna stopa dyskonta, wynosząca przeciętnie miesięcznie w lutym b. r. 25,5% (na prywatnym rynku dyskontowym w Łodzi od weksli pierwszorzędnych, ob. „Konjunktura gospodarcza". Zeszyt Nr. 3 z marca 1929 str. 89), wyklucza normalną produkcję i utrudnia konkurencję naszą zagranicą.

Jest obecnie wyjątkowo dla rządu odpowiednia chwila, wobec prosperacji budżetu państwa i znacznych rezerw budżetowych i gotówkowych, wystąpić z inicjatywą obniżki powyższych ciężarów publicznych, coby niezawodnie bezwłocznie korzystnie oddziałało na rynek pieniężny i kredytowy, na rozwój produkcji i eksportu, na bilans handlowy i stan zapasu walut w Banku Polskim i w konsekwencji doprowadziło do równowagi między gospodarstwem państwa, a wszystkiemi innemi gospodarstwami w Polsce. Oto najważniejsze zadanie obecnej chwili.

JERZY GOŚCICKI.

Perspektywy rozwojowe rolnictwa polskiego

Jakkolwiek Polska posiada duże zasoby bogactw mineralnych i pomyślnie rozwijający się zwłaszcza w pewnych gałęziach przemysł, to jednak rolnictwo ma niewątpliwie przewagę w życiu gospodarczem kraju. Ludność żyjąca z pracy na roli stanowi ⅔ ogółu ludności Polski, a eksport produktów rolniczych jest obok eksportu produktów kopalnianych najpoważniejszą pozycją w bilansie handlowym Polski.

Pomimo że Polska wywozi znaczne ilości wytworów produkcji rolniczej, to jednak wytwórczość rolnicza w Polsce bynajmniej nie sięga najwyższego stadjum swego rozwoju i Polska pod tym względem ma bardzo daleko idące możliwości rozwojowe. Zarówno bowiem klimat, jak i gleba ziem polskich stwarzają wysoce pomyślne warunki produkcji, a niespotykany w krajach zachodniej Europy fakt bardzo licznej ludności rolniczej i silnego przyrostu naturalnego tej ludności zapewnia rolnictwu polskiemu w całej pełni niezbędną ilość rąk do pracy.

Zbiory.

Najbardziej jaskrawym dowodem szerokich możliwości rozwojowych rolnictwa polskiego jest porównanie wysokości zbiorów z jednostki powierzchni, osiąganych w różnych prowincjach państwa polskiego. W tym celu przytaczamy poniżej tablicę, w której zestawiono przeciętne plony osiągane z jednostki powierzchni dla czterech głównych zbóż w okresie od 1924 do 1926 roku przeciętnie w całej Polsce, w poszczególnych prowincjach Polski oraz dla porównania we Francji, w Czechosłowacji, we Włoszech i w Niemczech. Tablica ta wskazuje, że przeciętne plony osiągane w całej Polsce są prawie równe plonom uzyskiwanym we Włoszech, nieco niższe od plonów osiąganych we Francji, natomiast znacznie niższe od plonów notowanych w Niemczech i Czechosłowacji. Jeżeli natomiast weźmiemy pod uwagę plony osiągane w prowincjach zachodnich Polski, stojącej na najwyższym poziomie rozwoju rolniczego, to stwierdzimy, że plony te są wyższe nietylko od plonów osiąganych we Francji i we Włoszech, ale dorównywują, a nawet przewyższają wysokość plonów osiąganych w Niemczech i Czechosłowacji.

Plony z 1 ha w kwintalach:

Kraj	pszenica 1924/26	żyto 1924/26	jęczmień 1924/26	owies 1924/26
Niemcy	17,8	14,7	16,6	16,8
Czechosłowacja	15,6	15,0	21,8	15,4
Francja	14,0	11,4	14,6	13,8
Węgry	12,4	10,7	11,5	11,3
Włochy	12,1	13,2	10,1	12,3
POLSKA	11,5	10,7	12,1	11,3
woj. centralne	13,1	11,0	13,0	12,3
„ wschodnie	9,8	8,1	8,9	7,8
„ zachodnie	18,8	14,6	18,5	18,2
„ południowe	8,7	9,2	9,9	99,8

Wybitne różnice, jakie zachodzą pomiędzy wysokością plonów uzyskiwanych w różnych dzielnicach Polski, nie są bynajmniej wyrazem jakichś naturalnych niezmiennych warunków. Warunki gleby nie stanowią tej nierówności, a jakkolwiek pod względem klimatycznym zachodzą pewne różnice, to jednak nie są one na tyle znaczne, aby tłumaczyły w dostatecznym stopniu wskazane powyżej różnice plonów. Przyczyna tego zjawiska tkwi zatem gdzie indziej, a mianowicie w różnym poziomie kultury rolniczej, — bardzo wysokim w prowincjach zachodnich, niskim i pierwotnym w prowincjach wschodnich. Kultura rolnicza, podobnie, jak wogóle kultura we wszelkich dziedzinach działalności ludzkiej jest jednak niczem innem jak wytworem pracy, energji i wysiłków człowieka. I praca rolnika polskiego, o ile tylko będą istniały po temu odpowiednie warunki, może w niezbyt długim stosunkowo okresie czasu doprowadzić poziom kultury rolniczej na wschodzie do tego, co stwierdzamy dzisiaj w prowincjach zachodnich. Osiągnięcie tego celu doprowadzi do bardzo daleko idącego wzrostu produkcji. Tak więc, jeżeli w przeciągu 3 lat ostatnich przeciętny zbiór czterech zbóż w Polsce w okresie od 1924 do 1927 r. wynosił 107 milj. q., to przy doprowadzeniu plonów do poziomu w prowincjach zachodnich, zbiór wyniósłby 159 milj. q a więc prawie o 41% więcej. Tak znaczne podniesienie zbiorów jest niewątpliwie kwestją dalszej przyszłości, ale podniesienie plonów obecnych tylko o 10%, co jest możliwem do osiągnięcia w stosunkowo niedługim czasie dawałoby nadwyżkę zbiorów w wysokości zgórą 1 milj. tonn, co przy dzisiejszych cenach zboża na rynku wewnętrznym polskim reprezentuje wartość ok. 350 milj. zł.

Środki wzmożenia produkcji.

Jakie środki, jakie czynniki będą wpływały przedewszystkiem na podniesienie produkcji rolniczej w Polsce?

Odpowiadając na to pytanie, należy wymienić przedewszystkiem przeprowadzenie odpowiednich meljoracyj rolnych, pod któremi rozumiemy uregulowanie stosunków wilgotności gleby, bądź to przez odwodnienie gruntów, czy to zapomocą dren, czy też rowów odkrytych, bądź też przez nawodnienie, co często jest niezbędne zwłaszcza na łąkach. Dotychczas meljoracje rolne zostały przeprowadzone w szerszym zakresie jedynie w prowincjach zachodnich Polski, w pewnym, lecz znacznie mniejszym stopniu w prowincjach centralnych i południowych, na wschodzie pozostaje prawie wszystko do zrobienia. Polska posiada więc olbrzymie obszary użytków rolnych, względnie nieużytków, które dzięki meljoracjom mogą być

zamienione na użytki, wymagające prac meljoracyjnych. Obszar ten specjaliści obliczają na 18 milj. ha. O tem, jak dalece przeprowadzenie meljoracyj może wpłynąć na podniesienie produkcji, można sądzić z tego, że meljoracje podnoszą plony ziemiopłodów od 40 do 80%, że sprzęty siana na łąkach zmeljorowanych wykazują olbrzymią różnicę ilościową, nie mówiąc już o wydatnem podniesieniu jakości zbiorów, że produkcyjność lasów odpowiednio odwodnionych wzrasta według badań przeprowadzonych na Polesiu przeciętnie o 100%.

Drugim czynnikiem, który będzie prowadził do wzrostu produkcji jest zastosowanie nawozów sztucznych. Przed wojną zużywano w Polsce ok. 1.500 tys. tonn nawozów sztucznych. W pierwszych latach po wojnie zapotrzebowanie nawozów zmniejszyło się b. znacznie. Obecnie szybko wzrasta i w 1927 r. doszło do 800.000 tonn. Przewidywać należy w związku z poprawą sytuacji finansowej ludności rolniczej i znacznem polepszeniem się stosunków kredytowych, że zużycie nawozów będzie wzrastało w bardzo szybkiem tempie, co będzie tem łatwiejsze, że znaczną część tego zapotrzebowania Polska będzie mogła pokryć nawozami własnej produkcji. Tak więc zdolność produkcyjna fabryk superfosfatu przewyższa kilkakrotnie obecne spożycie, a odkryte w ostatnich latach złoża fosforytów w Polsce pozwolą obywać się zupełnie lub w znacznym stopniu przynajmniej bez importu fosforytów z zagranicy. Produkcja soli potasowych wzrasta z roku na rok, a przeprowadzane wiercenia stwierdzają tak ogromne bogactwo złóż potasowych, że w niedługim czasie Polska niewątpliwie będzie w stanie nietylko pokryć swe potrzeby w tym zakresie, ale stanąć w szeregach poważnych eksporterów światowych tych produktów. Wreszcie produkcja nawozów azotowych jest pokrywana w znacznym stopniu przez fabryki polskie, a podjęta już obecnie budowa nowych wielkich zakładów tego typu pozwoli zredukować import tych nawozów do dowozu niewielkich ilości saletry chilijskiej.

Trzecim czynnikiem, który będzie wpływał na wzrost produkcji rolniczej, będzie zwiększone zastosowanie uszlachetnionych nasion i zbóż siewnych. Zakłady hodowli nasion w Polsce stoją, jak to stwierdzali prawie wszyscy cudzoziemcy, którzy badali te zakłady, na bardzo wysokim poziomie. W zakresie hodowli nasion buraczanych, będących jednym z najtrudniejszych działów pracy w tej dziedzinie, producenci polscy doszli do tego, że nasiona polskie wytrzymują zwycięsko konkurencję z nasionami niemieckiemi. Zastosowanie uszlachetnionych nasion i zbóż siewnych jest dotychczas stosunkowo nieznaczne wśród drobnych rolników, którzy są właścicielami ogromnej większości gruntów ornych, jakie Polska posiada. Rozwój świadomości wśród tych mas drobnego rolnictwa, że używanie szlachetnych nasion jest rzeczą celową i konieczną znakomicie podniesie produkcję krajową.

W tym samym kierunku będzie oddziaływało zastosowanie bardziej udoskonalonych intensywnych metod uprawy. Intensyfikacja produkcji rolniczej pociąga za sobą zawsze zwiększone zastosowanie pracy ręcznej; pod tym względem, jak wzmiankowaliśmy wyżej, Polska nie zna tych trudności, z jakiemi walczyć musi rolnictwo zachodniej Europy.

Możliwości wzmożenia produkcji zwierzęcej.

Produkty roślinne są w znacznym stopniu surowcem przerabianym wewnątrz gospodarstw rolnych na produkty hodowlane. Zwiększenie zatem produkcji roślinnej umożliwi samo przez się znaczne wzmożenie produkcji zwierzęcej. Polska ma szerokie możliwości w tej dziedzinie, gdyż, jak statystyka stwierdza, ilość inwentarza użytkowego w Polsce, a więc przedewszystkiem bydła i trzody chlewnej, jest znacznie niższa, niż w krajach zachodniej Europy o bardziej intensywnej produkcji. Olbrzymia większość inwentarza użytkowego należy do drobnych właścicieli rolnych. Inwentarz ten naogół jest drobny, mało wyrośnięty o stosunkowo niskiej wadze żywej, o małej zdolności produkcyjnej. Zwiększenie zasobów paszy, jakiemi rozporządza rolnik, zastosowanie bardziej racjonalnych metod przy wychowie i w systemie odżywiania doprowadzi nietylko do podniesienia ilości inwentarza lecz również i jego jakości, podniesie wagę żywą zwierząt domowych, podniesie, co za tem idzie, roczny przyrost żywej wagi i produkcji mięsa, zwiększy ilość mleka i tłuszczu, jaką rolnik osiąga od swej krowy, zwiększy ilość jaj, jakie mu daje kura. Produkcja zwierzęca w związku i naskutek zwiększenia produkcji roślinnej wzrośnie więc niewątpliwie poważnie, a że produkcja ta już dzisiaj przekracza wewnętrzne zapotrzebowanie kraju, gdyż ludność w Polsce konsumuje stosunkowo mało produktów zwierzęcych, spożywając głównie produkty roślinne, a zatem nadwyżki eksportowe podniosą się w znacznym stopniu i eksport produktów zwierzęcych z Polski bez wątpienia z roku na rok szybko wzrastać będzie.

Eksport produktów rolniczych.

Przechodząc od perspektyw przyszłości do teraźniejszości, należy poświęcić słów kilka odpowiedzi na pytanie, jakie produkty rolnicze są obecnie przedmiotem eksportu polskiego. Zaczynając od zbóż chlebowych, stwierdzić należy, że produkcja pszenicy w latach średnich nie wystarcza całkowicie na pokrycie potrzeb wewnętrznych; produkcja żyta, które jest podstawowym artykułem żywnościowym ludności wiejskiej, jest natomiast wystarczająca, a w latach dobrego urodzaju Polska posiada nawet znaczniejsze nadwyżki eksportowe tego artykułu. Stałym natomiast artykułem wywozu polskiego jest jęczmień, eksportowany głównie jako wysoce ceniony na zachodzie dla swej jakości jęczmień browarny. Ważną i również stałą pozycję eksportową stanowią nasiona eksportowane w poważniejszych ilościach. W tej grupie należy wymienić nasiona roślin pastewnych i traw, głównie łubinu, seradeli i koniczyn. Na szczególne podkreślenie zasługuje eksport nasion koniczyny czerwonej wysoce poszukiwanej zagranicą, a mającej tę wyższość nad nasionami produkowanemi w innych krajach zachodniej i południowej Europy, że koniczyna polska przystosowana do bardziej surowego klimatu jest wysoce odporna na mrozy i doskonale przetrzymuje ostre nawet zimy. Drugą grupę stanowią nasiona roślin oleistych, głównie rzepaku i lnu. Trzecią — wspomniane już wyżej nasiona buraków cukrowych, których eksport stale wzrasta z roku na rok. Poważną w pewnych latach, lecz zmienną pozycję wywozu stanowi eksport ziemniaków, które są produkowane w Polsce w

bardzo znacznych ilościach. Istniejące dotychczas warunki komunikacyjne nie pozwalają jednak, niestety na wywóz tego produktu na rynki zachodniej Europy w takich ilościach, jakie byłyby możliwe ze względu na zdolności produkcyjne rolnictwa polskiego. Stale wzrastającą a ważną ze względu na wysoką wartość tego artykułu pozycję stanowi chmiel, eksportowany w ostatnich latach w coraz większych ilościach. Zaznaczyć należy, że chmiel polski pod względem jakościowym stoi na równi z chmielem alzackim, czeskim i niemieckim, stanowi towar wysoko gatunkowy w przeciwieństwie do gorszych i nadających się tylko do wyrobu niewykwintnych gatunków piwa chmielów produkowanych w innych krajach. Stałym artykułem eksportowym Polski jest również słoma wzgl. włókno lnu i konopi. Produkcja ta kryje w sobie również duże możliwości rozwojowe, gdyż Polska rozporządza znacznymi obszarami, posiadającymi bardzo sprzyjające warunki wegetacyjne dla uprawy tych roślin. Warunki te nie były jednak dostatecznie wyzyskane, produkcja i przerób lnu i konopi odbywały się w sposób nader prymitywny. Wysiłki podjęte w ostatnich czasach w celu postawienia tej produkcji na bardziej odpowiednim poziomie dadzą niewątpliwie niedługo pomyślne rezultaty.

Z wytworów produkcji zwierzęcej, będących przedmiotem eksportu polskiego, należy na pierwszem miejscu wymienić trzodę chlewną, wywożoną w pomyślnych latach w ilości przekraczającej 1 miljon sztuk rocznie. Eksport bydła rzeźnego w ostatnich latach wynosił przeciętnie ok. 60.000 sztuk rocznie. Eksport inwentarza rzeźnego w stanie żywym jest jednak o tyle niepożądanym, że eksport ten z natury rzeczy musi być kierowany do sąsiednich najbliższych krajów, a więc do Niemiec, Czechosłowacji, Austrji, co uzależnia rolnika polskiego od tamtejszych odbiorców. Z tego względu prowadzone są stale wysiłki w kierunku zamiany eksportu żywca na eksport mięsa, które, znosząc łatwiej transport na dalsze odległości, może być eksportowane bezpośrednio na rynki zachodnio-europejskie, co daje eksporterowi i rolnikowi polskiemu znacznie większą swobodę ruchów wobec bezpośrednich sąsiadów. Eksport mięsa wynosi ok. 30.000 tonn rocznie, przyczem podkreślić należy, że coraz większa ilość tego artykułu jest lokowana na najbardziej pojemnym rynku zachodniej Europy, a mianowicie na rynku angielskim. Poważną pozycję eksportową stanowi również wywóz drobiu w ilości ok. 2 milj. szt. rocznie, w czem przeszło połowa gęsi. Eksport drobiu odbywa się przeważnie w stanie żywym, przejście z eksportu drobiu żywego na eksport odpowiednio utuczonego drobiu bitego pozwoli na bardzo wydatne podniesienie wartości tej pozycji eksportowej. Eksport jaj stanowi nietylko najważniejszą pozycję w eksporcie produktów rolnych, ale również jedną z najważniejszych pozycyj eksportowych całego bilansu Polski. W roku gospodarczym 1926/27 eksport ten doszedł do rozmiarów 65 tys. tonn. W związku z udoskonaleniem techniki handlowej i metod organizacyjnych coraz większa część eksportu jest kierowana na rynki zachodniej Europy, podczas gdy przed kilku jeszcze laty wyłącznymi prawie odbiorcami Polski były Niemcy i Austrja.

Na szczególne podkreślenie zasługuje również pozycja wywozu nabiału. W ostatnich dwuch latach gospodarczych eksport sera wynosił ok. 2 i 1,5 tys. tonn, a masła 6,9 i 10,2 tys. tonn, podczas gdy w 1925/26 roku zaledwie 2.9 tys. tonn. Uderzający wzrost eksportu masła tłumaczy się dużymi wysiłkami na polu podniesienia hodowli i produkcji mleka z jednej strony, z drugiej zaś intensywnem powstawaniem spółdzielni mleczarskich.

Mówiąc o eksporcie produktów rolniczych, nie można pominąć milczeniem eksportu produktów przemysłu rolnego, które są niczem innem jak przerobionymi surowcami roślinnymi. Głównymi produktami eksportu polskiego w tym zakresie jest przedewszystkiem cukier eksportowany w ilościach ok. 250.000 tonn rocznie oraz produkty przemysłu ziemniaczanego, a mianowicie mąka kartoflana i płatki (suszonka kartoflana) wywożone w ilościach kilkudziesięciu tysięcy tonn. Wreszcie wspomnieć należy o pozostającym w ścisłym związku z produkcją rolną eksporcie drzewa. Jak dobrze wiadomo eksport z Polski w tym zakresie jest bardzo znaczny, wynosząc w ostatnim roku 5,293 tonn.

Możliwości podniesienia wywozu produktów rolniczych.

Wartość naszego eksportu rolniczego może być podniesiona bardzo wydatnie przez podniesienie jakości eksportowanych produktów. Zależy to przedewszystkiem od dostosowania metod produkcji, mających na celu dociągnięcie wytworów tej produkcji do poziomu wymagań rynków odbiorczych, a jednocześnie w równie silnym stopniu od należytej organizacji handlu artykułami rolniczymi, od stworzenia urządzeń, które, jak np. odpowiednie magazyny, chłodnie, rzeźnie i t. p., są niezbędnym warunkiem racjonalnego ujęcia eksportu. Do tego celu zmierzają też takie środki, jak budowa rzeźni rolniczych, chłodni w Gdyni oraz przepisy mające na celu standaryzację eksportu rolniczego i podniesienie jakości eksportowanych produktów.Podniesienie ilościowe jak i jakościowe naszej produkcji rolniczej, usprawnienie techniki organizacji naszego handlu eksportowego, wymaga jednak znacznych nakładów pieniężnych, które nie mogą być pokryte własnymi środkami pieniężnymi rolnictwa polskiego. Kapitały te muszą dopłynąć z zewnątrz w jedynie możliwej dla rolnika, o ile idzie o trwałe inwestycje, formie kredytu długoterminowego. Kredyt ten może jednak spełnić swe zadania o tyle tylko, o ile będzie kredytem tanim przystosowanym do przeciętnie niskiej stopy dochodowej gospodarstw rolnych. Przyszłość rolnictwa polskiego zależy zatem w znacznym stopniu od dopływu kapitałów niezbędnych dla rozwoju i intensyfikacji naszych warsztatów rolnych.

Młocka na wsi, w okolicach Warszawy.

Pole żyta we wzorowem gospodarstwie.

BRUNON SIKORSKI.
Dyrektor Związku Tow. Kupieckich w Poznaniu.

Handel Polski w roku 1928

Ogólnie cechował rok 1928 postęp stabilizacji naszych stosunków gospodarczych. Nie należy zapominać, że rok 1928 to w całości swej dopiero drugi rok stabilizacji naszego pieniądza, gdyż jeszcze drugie półrocze 1926 r. w wielkiej mierze odczuwało ujemne skutki powtórnego zachwiania się złotego w 1-em półroczu. Postęp stabilizacyjny uwypuklił się szczególnie silnie w polepszeniu się stanu zatrudnienia, czyli równocześnie w zmniejszeniu liczby bezrobotnych i ogólnym wzroście produkcji.

W polskich stosunkach możnaby nawet powyższy wzrost produkcji w stosunku do możliwości konsumcyjnych nazwać nadprodukcją. Tem więcej, że obok braku środków u spauperyzowanych mas konsumcyjnych, nie posiadamy zasobnego kupiectwa, które mogłoby przez trzymanie większych magazynów regulować ruch produkcyjny.

* * *

Pomijając te gałęzie handlu, które, jak np. włókiennictwo i konfekcja, cierpiały wskutek braku sezonu letniego i zimowego, możnaby naogół skonstatować wzrost obrotów pod względem wartościowym jednakże bez większych zmian objętości towarowej.

Cyfrowy wzrost ten uzasadnić można dwoma powodami. Pierwszy to dążenie do konsumcji jakościowo towarów lepszych, a tem samem wyższych co do swej wartości pieniężnej. Ma to miejsce tak przy artykułach spożywczych, jak i innych. W pewnych natomiast gałęziach handlu, jak złotnictwie, jubilerstwie, przedsiębiorstwach wyrobów kuchennych, szkła, porcelany i t. p., notowano zmniejszenie się obrotów przedmiotami o charakterze luksusowym na rzecz przedmiotów tańszych, lecz solidnej jakości. Naogół więc wzrasta konsumcja przedmiotów, gwarantujących jakością swą jaknajekonomiczniejsze ich zużycie. Likwiduje się w ten sposób resztki pozostałości wojennego okresu, którego cechą była konsumcja różnych namiastek i tanich tandetnych wyrobów. Chęć konsumcji jakościowo lepszych towarów nie idzie, niestety, w parze z możliwością jej zaspokojenia. Zauważono, zwłaszcza w okresie przedświątecznym, wielkie zainteresowanie się przedmiotami wartościowszymi przy wstrzymaniu się od ich zakupu ze względu na brak środków gotówkowych.

Drugi powód cyfrowego wzrostu obrotów to niewątpliwie wzrost cen, spowodowany w pierwszej linji waloryzacją taryfy celnej. Ceny towarów pochodzenia obcego podwyższyły się o całą różnicę stawki celnej, oraz zwiększonych z tem nakładów kapitałów. Poza tem podwyższyła się w ciągu roku również cena na szereg artykułów wyrobu krajowego — w pierwszej linji przedmiotów, chronionych wyższą stawką celną. Niższe ceny, aniżeli w roku 1927, wykazuje większość płodów rolniczych z wyjątkiem dysproporcjonalnie drogiego nabiału. Tym właśnie niższym poziomem cen ziemiopłodów motywuje się prawdopodobnie wspomniana zmniejszona konsumcja przedmiotów wartościowych i pogarszanie się regulowania zobowiązań przez rolnictwo.

* * *

Przy cyfrowo większych obrotach konstatuje się zmniejszanie zysków, a przez to rentowność przedsiębiorstw handlowych, co uzasadnione jest następującymi momentami. Przy istniejącym już braku kapitałów obrotowych ujemny wpływ wywarł wzrost cen, gdyż kapitały własne w wielu wypadkach nie wystarczały na utrzymanie przy nowych wyższych cenach dawniejszych zapasów towarowych. Zwiększone zapotrzebowanie kapitałów z trudem mogło być realizowane i to przy bardzo wysokiej prywatnej stopie procentowej. Zwiększone koszty kapitałów tych natomiast nie mogły być z szeregu powodów kalkulowane w formie większych zysków brutto.

Ogólny brak gotówki spowodował poza tem zwiększoną konkurencję. Przedsiębiorstwa, potrzebujące dla uregulowania swych zobowiązań gotówki, za wszelką cenę pozbywały się swych zapasów towarowych nieraz poniżej kosztów własnych. Sprzedaże takie nietylko powodowały niezdrową zniżkę cen odnośnych towarów i działały na zmniejszenie się zyskowności konkurujących przedsiębiorstw danej branży, ale w jeszcze większym stopniu odbijały się na wierzycielach, czyli magazynach hurtowych i przemyśle.

* * *

W parze ze zmniejszoną zyskownością szło zwłaszcza w drugiem półroczu ubiegł. roku znaczne pogarszanie się płatności. Operowanie wekslami nabrało zastraszających rozmiarów. Już wyżej wspomniałem o pogarszaniu się regulowania zobowiązań przez rolnictwo, uzasadnione niskim poziomem cen produktów rolnych i trudnością ich zbytu. Niski poziom płac przy wzrastającej chęci konsumcyjnej spowodował poważne zwiększenie się tranzakcyj kredytowych w handlu detalicznym. Wzrósł kredyt konsumcyjny w najróżniejszych formach, tak na otwartym rachunku, jak i na weksle, które szeroka publiczność wystawia na nieraz śmiesznie niskie

należności. Weksle te, trzymane w portfelach przedsiębiorstw ze względu na niemożliwość ich zdyskontowania kryją w sobie poważne niebezpieczeństwo. Najwięcej jednak wzrosła sprzedaż na raty, w których przyszłe pensje stanowią zastaw na odebrane towary, przyczem pensje zastawione są nieraz na dłuższe okresy, w pewnych wypadkach nawet na 2-letnie.

Tworzono towarzystwa dla czerpania kredytów konsumcyjnych w formach niezbyt racjonalnych, gdyż primo: nie dających należytej gwarancji, secundo: za udzielanie członkom kredytów kazano jeszcze sobie przez kupiectwo dopłacać do 10 procent.

Handel detaliczny, który w ten sposób pozbył się poważnych zapasów towarów bez odpowiedniego ekwiwalentu gotówkowego, uzupełniał swe zapasy w handlu hurtowym zakupami na kredyt, przyczem weksle do 9 miesięcy nie były rzadkością. Handel hurtowy próbował w ten sposób pokrywać się u swych dostawców, w większej mierze jest wierzycielem, aniżeli dłużnikiem. W końcu też roku zauważa się chęć redukowania tranzakcyj kredytowych, na co niewątpliwie też wpływa długotrwałość sądowego wyegzekwowania należytości. Chęć wycofania się z zbyt rozszerzonych tranzakcyj kredytowych występuje narazie wyraźniej w handlu hurtowym, przypuszczać jednak należy, że handel detaliczny pójdzie w tym samym kierunku, gdyż inaczej przedsiębiorstwa te narazić mogłyby się na bardzo poważne konsekwencje.

* * *

Zwiększony brak gotówki w handlu w wielkiej mierze polega na niemożliwości odbudowania straconych w okresie inflacyjnym kapitałów obrotowych, którą to niemożliwość podtrzymuje z gruntu fałszywy system podatkowy, system, który podkopuje resztki zdrowego handlu, a uniemożliwia uzdrowienie placówek zagrożonych.

* * *

W handlu eksportowym, szczególnie w handlu ziemiopłodami ma nadal miejsce zanik przedsiębiorstw handlowych, które nie mogą konkurować z placówkami zagranicznemi. Eksport z Polski, jak również do Polski dokonywuje się wskutek tego coraz to więcej za pomocą placówek obcych, chociaż w interesie całego życia gospodarczego leży wzrost ekspansji własnego kupiectwa.

* * *

Reasumując więc wyniki 1928 roku w odniesieniu do kupiectwa, należy skonstatować, że w ogólnym rozwoju gospodarczym, który dzięki stabilizacji stosunków postępuje naprzód, kupiectwo, w związku z nieracjonalnym systemem podatkowym i niepomyślnymi warunkami kredytowymi, nie rozwija się w tej samej mierze, co inne odłamy sfer gospodarczych. Od roku 1929 oczekuje więc kupiectwo w pierwszej linji zreformowanego systemu podatkowego, który umożliwić winien nie słabą wegetację, lecz rozwój placówek handlowych.

Od odbudowania w handlu potrzebnych do prowadzenia przedsiębiorstw kapitałów obrotowych jest uzależniony w wielkiej mierze racjonalny zbyt wytworów rolnictwa i przemysłu. Niedomagania handlu odbijają się z siłą potencjonalnie zwiększoną na innych warstwach produkcyjnych.

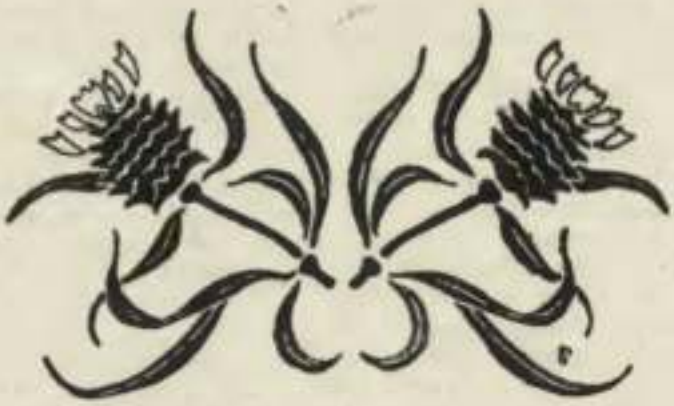

Paszteciarnia pod Twardowskim u wejścia do „Wesołego Miasteczka" na P. W. K.

Hala Ciężkiego Przemysłu na P. W. K.

Hala centralna na Powszechnej Wystawie Krajowej.

Pawilon przemysłu cukrowniczego na Powszechnej Wystawie Krajowej.

Jeden z pawilonów Powszechnej Wystawy Krajowej w Poznaniu, widziany nocą.

Powszechna Wystawa Krajowa

Dlaczego Polska organizuje wystawę?

P. W. K. ma być jedną z największych manifestacyj zbiorowych pierwszego dziesięciolecia odrodzonej Polski.

Kierownicze instancje Wystawy spotykały się często z zapytaniem, czy moment dla tego rodzaju wielkiego przedsiębiorstwa, organizowanego na skalę bardzo wielką, jest odpowiedni, jednem słowem, czy Wystawa odpowiada ogólnej potrzebie kraju. Na to pytanie cały kraj odpowiedział już praktycznie: wszystkie ziemie polskie biorą udział w Wystawie, czynnie poparły ją wszystkie twórcze siły całego Państwa. Dowodzi to lepiej, niż wszelka teorja, że P. W. K. odpowiada żywotnej potrzebie ekonomicznej i kulturalnej naszego Narodu.

Nic w tem dziwnego. Nie było chyba wystawy, któraby miała tak całkowite uzasadnienie zarówno w stosunkach gospodarczych kraju, jak również w aspiracjach politycznych Państwa.

Dla zrozumienia tego należy sobie uprzytomnić, że na Polskę dzisiejszą złożyły się trzy części zaborcze, które wykazują poważne różnice tak co do struktury gospodarczej, jak też co do zdolności produkcyjnej i konsumcyjnej. Odnosi się to zarówno do produkcji przemysłowej, jak i rolniczej.

Nie trzeba dowodzić, że zjawiska tego rodzaju na jednym obszarze administracyjnym są rzeczą zupełnie niepożądaną. Polityka gospodarcza musi dążyć do wyrównania tych nieraz jaskrawych różnic międzydzielnicowych. Doskonałym instrumentem do utorowania tej drogi stanie się niewątpliwie Powszechna Wystawa Krajowa. Musi ona wykazać, jak należy za pomocą zastosowania najnowszych środków produkcji oraz racjonalnych metod organizacji i pracy dążyć do powiększenia wytwórczości, do jej potanienia, a tem samem do rozszerzenia wewnętrznych rynków zbytu.

Możliwości rozszerzenia rynku wewnętrznego są wprost nieograniczone. Ilustruje to jaskrawo choćby fakt, że w kraju rolniczym, jakim w dwóch trzecich jest Polska, konsumcja mięsa w stolicy jest na głowę pięciokrotnie mniejsza, niż w Anglji.

W rozszerzeniu rynku wewnętrznego i konsumcij interesowana jest nietylko sama produkcja krajowa, lecz także produkcja zagraniczna, już to przez dostarczenie środków produkcyjnych, jak maszyn narzędzi i t. p.

Wystawa wykaże też niewątpliwie, że środki krajowe nie wystarczają do uruchomienia pewnych gałęzi przemysłu, niedostatecznie jeszcze wykorzystanych i do eksploatacji wielkich bogactw przyrodzonych, w jakie obfituje Polska. Otwierają się tedy wielkie perspektywy dla kapitałów zagranicznych, które — wobec ustalających się coraz bardziej stosunków gospodarczych i politycznych w Polsce — nie narażone są na żadne ryzyko.

Z drugiej strony wykaże Wystawa, że Polska nie jest tylko odbiorcą cudzych produktów, lecz że jest także poważnym oddawcą towarów i surowców. Nie ulega wątpliwości, że rozwój stosunków polskich w tym kierunku jest bardzo znaczny.

Podobnie i w innych dziedzinach poszczycić możemy się poważnemi zdobyczami.

Wystawa pokaże światu, że w tych pierwszych dziesięciu latach odzyskanej samodzielności państwowej dokonaliśmy olbrzymiego dzieła. Kraj, wyniszczony wojnami i rabunkową gospodarką okupantów, odbudowany, warsztaty pracy uruchomione, aparat państwowy zmontowany, obrona kraju postawiona na stopie właściwej, szkolnictwo zorganizowane i czyniące z dniem każdym wielkie postępy, waluta ustalona, organizacja instytucyj kredytowych na dobrej drodze, wszystkie inne dziedziny życia publicznego w miarę środków otaczane należytą opieką.

Nie obawiamy się wszystkiego zobrazować dokładnie na Powszechnej Wystawie Krajowej i jesteśmy przekonani, że świat odda sprawiedliwość naszym zdolnościom twórczym, naszej żywotności i tężyźnie.

Powszechna Wystawa Krajowa przyczynić się musi walnie do rozszerzenia stosunków gospodarczych i kulturalnych Polski z innemi państwami kulturalnemi i stać się tem samem potężnym środkiem do utrwalenia pokoju światowego. Polska zda egzamin dojrzałości i wykaże dowodnie, że jest w zespole narodów czynnikiem twórczym i użytecznym, a tem samem koniecznym.

Dr. Stanisław Wachowiak.

Pod hasłem rozwoju gospodarstwa narodowego

Trzy zagadnienia wysuwają się na czoło, jako najważniejsze w naszem gospodarstwie narodowem doby obecnej. Zagadnieniami temi — jak już zaznaczyłem — są:

1) Wzmocnienie konsumcji i udoskonalenie produkcji krajowej,

2) ustabilizowanie bilansu handlowego i płatniczego,

3) konstrukcja racjonalnego programu gospodarczego Polski.

Pierwsze dwa zagadnienia rozpatrzyliśmy po krótkości, jak na to ramy artykułów prasowych pozwalają. Zastanówmy się teraz nad zagadnieniem trzeciem, które jest może najważniejsze dla dobra całego kraju, dla wszystkich jego warstw, tak dla współczesnych jak dla pokoleń przyszłych.

Dążenie do stworzenia racjonalnego programu gospodarki narodowej datuje się od pierwszego zarania wskrzeszenia niepodległości. Od 10 lat usiłujemy nadać ścisły i najbardziej celowy program naszemu życiu społeczno - gospodarczemu. W r. 1925-tym rozpisał nawet Bank Gospodarstwa Krajowego konkurs na temat „Programu gospodarczego", lecz problem ten również i tą drogą nie mógł być wyczerpująco rozwiązany. Polega to po części na tem, że brak źródła wszechstronnych i objektywnych informacyj i wzajemnej pomocy ku stworzeniu wielkiego samowego planu. Nieodzowne niemniej dla takiego celu jest wskrzeszenie zapału i wiary w siły narodu i zerwanie ze systemem wyczekiwania „pomocy rządu". Ponadto przystępując do skonstruowania racjonalnego programu gospodarczego trzeba potrafić wznieść się niekiedy ponad interes własny, umieć przesunąć na drugi plan potrzeby wielkiej miary, jednakże nie najpilniejsze choćby przez ofiary jednej czy drugiej dziedziny, a nawet warstwy społeczeństwa. Doświadczenie uczy, że daleko łatwiej rozbudować całą rzecz na większą, aniżeli mierzyć zamiary swoje ponad siły i rozpoczynać od wielkiego zmachu. To też słusznie wstrzymano na razie realizowanie olbrzymich problemów jak osuszanie błot pińskich, szeroko podjętej regulacji dróg wodnych, radykalne przeprowadzenie reformy agrarnej i t. p. W niektórych dziedzinach mimo to posunęliśmy się znacznie dalej, niż zagranica, a głównie w uzyskaniu zdobyczy socjalnych.

By móc zachować równowagę w pojęciu wprost architektonicznem przy budowie lepszej przyszłości narodu, trzeba rozpocząć pracę od fundamentów i dokonać, jak gdyby dokładnych obliczeń statystycznych. Teoretyczne rozważania mogą takiej pracy dużą oddać przysługę, wobec czego winny się znaleźć środki na stworzenie specjalnej literatury, traktującej o tem zagadnieniu, gdyż jeden konkurs lub rozpisanie doraźnej ankiety o produkcji nie rozwiązuje zadania. Całość programu powinna składać się z poszczególnych programów wszystkich dziedzin życia społecznego. Gigantycznej tej roboty bodajże ktokolwiek w Polsce mógłby się podjąć, bo znaczy ona tyle, co wykreślenie wytycznych dla obecnego i przyszłych pokoleń. Trzeba stworzyć propagowany już przez związki synarchiczne „przyjaciół nauki i wiedzy" instytut celowości gospodarczej i uruchomić jaknajwcześniej naczelną izbę gospodarczą, przewidzianą w par. 61 naszej Konstytucji. Wszystkie inne stanowiły dotąd zaledwie próby, które nie zupełnie wiodły do celu, a często narażały na straty, jeśli wspomnę tylko przeliczne eksperymenty, począwszy od polityki walutowej, podatkowej, celnej, a skończywszy na regulacji taryf komunikacyjnych i ciężarach socjalnych.

Zdaje się niezaprzeczoną prawdą, że do pracy nad programem gospodarczym polskim winniśmy zabrać się jaknajwcześniej i to wysiłkiem zbiorowym. Podłożem do takiej zbiorowej kollaboracji najwdzięczniejszem będzie Powszechna Wystawa Krajowa w r. 1929. Pozwoli ona nam generalnie zilustrować stan poszczególnych dziedzin życia kulturalnego i społeczno - gospodarczego, a tem samem zbliży nas znacznie do pożądanego celu. Spotykamy się bowiem na niej dla stwierdzenia wszystkich czynników twórczych w Polsce, tych które dzięki pewnym postępom zasługują na opiekę rządową i tych które samoistnie torują sobie drogi rozwoju. Wykaże się może niemniej braki lub zdobycze iluzoryczne, które należy w jaknajszybszym tempie usunąć. Słowem, w miejsce teoretycznych twierdzeń, znajdziemy naoczne dowody, cyfry, wykresy i eksponaty. Ujawnimy skuteczność naukowej organizacji pracy, psychotechnicznego podziału sił, jaki jest a jaki być powinien. Wszystko razem umożliwi nam dojście do przybliżonej ścisłości danych statystycznych, a dane te są alfą i omegą wszelkich rozważań programowych. Zetkną się na Wystawie ludzie nauki z pionierami pracy umysłowej, fizycznej i mechanicznej, by wysunąć należycie wnioski na przyszłość. Na tem polegać będzie doniosłe znaczenie P. W. K. dla rozwoju gospodarstwa narodowego. Skoro zagadnienie konstrukcji programu popchniemy ku realizacji, uświadomimy sobie znaczenie P. W. K., jako czynnika zmierzającego do równowagi, nietylko na własnym rynku pracy, ale i czynnika ważkiego w regulacji stosunków gospodarczych europejskich i międzynarodowych.

Propaganda samowystarczalności

Tak wspaniale zapowiadająca się nasza Powszechna Wystawa Krajowa będzie już sama w sobie, jako wyraz naszej wysokiej zdolności twórczej pod każdym względem, najlepszą niewątpliwie propagandą na rzecz popierania wytwórczości krajowej.

Przybywający z zagranicy goście będą po zwiedzeniu Wystawy mogli przekonać się naocznie, że Polska dzielnie dotrzymuje kroku twórczości, tak, iż nietylko pokrywać może szeroko zakreślone zapotrzebowanie krajowe, lecz nawet sięga do zagranicznych rynków zbytu. Przedewszystkiem zaś zrozumieć powinien to obywatel Polski i wyciągnąć z tego dla siebie odpowiednie wnioski.

Powinien. Wszakże z pewnością nie zawsze i nie u każdego tak będzie. Tym więc, którzy wprawdzie z dumą podziwiać będą potężne dzieło Pow-

szechnej Wystawy Krajowej, joza tem wszakże nie wyczuwając wynikających stąd dla każdego obywatela polskiego wskazań, przypomnieć o tem należy w odpowiedni sposób w ramach Wystawy samej. Zadania tego, tak bardzo ważnego i doniosłego, podjęły się Związek Obrony Przemysłu Polskiego w Poznaniu i Liga Samowystarczalności Gospodarczej w Warszawie, łącznie z Filmotwórnią Propagandową Przemysłu Polskiego w Poznaniu, działająca w bliskim kontakcie z Związkiem Obrony Przemysłu Polskiego, a wszystkie te organizacje sporo już mają zasług w tym kierunku.

Związek Obrony Przemysłu Polskiego już od trzech lat przeszło pracuje pod prezesurą wybitnego przemysłowca i zasłużonego społecznika p. Seweryna Samulskiego nietylko na terenie Wielkopolski, lecz działalnością swą przenika cały obszar Państwa z uwzględnieniem całokształtu naszego życia gospodarczego. Dążąc do przekonania społeczeństwa o konieczności patrjotyzmu gospodarczego obok politycznego, prowadzi Związek Obrony Przemysłu Polskiego swą pracę niejako wychowawczą drogą systematycznej i celowej propagandy, z wyzyskaniem wszelkich możliwych środków i przyciągając do współpracy względnie do pomocy, tak czynniki społeczne, jak i urzędowe, w celu szerzenia zasady samowystarczalności gospodarczej i popierania przemysłu polskiego przez kupowanie wyrobów krajowych.

Tą drogą kroczy Liga Samowystarczalności Gospodarczej, założona w jesieni roku ubiegłego w Warszawie, której działalność szczególniej zaznaczyła się na zewnątrz przez znakomite zaangażowanie „Tygodnia Samowystarczalności Gospodarczej" na terenie całej Polski, częściowo ze współudziałem Związku Obrony Przemysłu Polskiego.

Wreszcie niemałe zasługi w tej dziedzinie położyła już także Filmotwórnia Propagandowa Przemysłu Polskiego przez filmowanie poważnych krajowych fabryk i warsztatów przemysłowych, a filmy te, wyświetlane następnie w kinoteatrach na obszarze całej Polski, obrazują licznym tysiącom widzów, w sposób najwymowniejszy polską zdolność wytwórczą, która znakomicie konkurować może z zagranicą, jeżeli należytego dozna poparcia ze strony własnego społeczeństwa. Przy sposobności tej wskazać także należy z uznaniem na duże obywatelskie zrozumienie, jakie dla tej pożytecznej akcji społecznej, okazują magistraty licznych miast naszych, udzielając zniżek podatkowych dla widowisk kinowych które obejmują choćby tylko w części nadprogramowej filmy propagandowe Filmotwórni.

Wymienione powyżej trzy instytucje wystąpią z swą akcją propagandową na Powszechnej Wystawie Krajowej w Poznaniu, słusznie rozumując, że przy tym imponującym pokazie polskiej siły twórczej nie może braknąć tych, którzy są stałymi tej siły głosicielami i rzecznikami. Trzy te instytucje urządzają swe wspólne stoisko w gmachu Miejskiej Szkoły Handlowej przy ul. Śniadeckich, gdzie w dość obszernej salce witać będą gościa tak proste i jasne, a tak niedostatecznie jeszcze docenione i stosowane hasła „Nim kupisz cokolwiek, zobacz wyroby krajowe", „Kupuj wyroby polskie". Tam z tablic statystycznych i srebrnego ekranu filmowego dowie się każdy, jak dużo a niepotrzebnie sprowadzamy towarów z zagranicy, które zastąpić można krajowemi, a następnie jak wielkie rzesze robotników polskich szukać będą chleba na dalekiej obczyźnie, gdyż kraj własny wyżywić ich nie może wobec braku dostatecznego zatrudnienia przemysłu, który nie doznaje należytego poparcia ze strony własnego społeczeństwa, tkwiącego stale jeszcze w starym, grzesznym i zgubnym przesądzie, że tylko to jest dobre, co jest obce. Tam — z wyświetlonych obrazów filmowych, przedstawiających pracę w naszych krajowych warsztatach przemysłowych, będzie się mógł przekonać każdy, kto zechce, że i nasz przemysł stoi na wyżynie swego zadania i zwycięsko wytrzyma porównanie z każdą konkurencją. Potrzeba, aby każdy obywatel polski, poznawszy zdolność i siłę produkcyjną własnego przemysłu, zrozumiał również tak niesłychanie doniosłe znaczenie jego prawidłowego rozwoju dla uzdrowienia życia gospodarczego w państwie, — potrzeba, aby wreszcie straciły w odniesieniu do Polski swe znaczenie smutne, lecz dotąd niestety słuszne słowa poety: „cudze chwalicie, swego nie znacie, sami nie wiecie, co posiadacie", — potrzeba, aby całe społeczeństwo ogarnął żywy i czynny patrjotyzm gospodarczy, tak, jak dumni jesteśmy z naszego patrjotyzmu narodowego i politycznego.

Ten wielki cel, o doniosłem znaczeniu społecznem i państwowem, pragną przypomnieć wymienione trzy instytucje gościom z całej Polski, zwiedzającym Powszechną Wystawę Krajową w Poznaniu, przez swój czynny udział w niej. Pragną one dać niejako mówiący wyraz zewnętrzny jej bogatej treści i głębokiej myśli wewnętrznej i wierzą, że głos ten, na tle potężnego dzieła Wystawy, nie będzie głosem wołającego na puszczy.

Koszty wyżywienia i mieszkania w Poznaniu podczas P. W. K.

Polska jest jednym z tych krajów w Europie, gdzie koszty utrzymania są stosunkowo niezbyt wielkie. Do tańszych miast w Polsce należy Poznań. Czy jednak podczas Powszechnej Wystawy Krajowej, gdy do Poznania przyjadą miljony gości z całego kraju i wszystkich stron świata, tamtejsze ceny mieszkania i wyżywienia nie wzrosną do tego stopnia, że przewyższą zdolność płatniczą przeciętnych podróżnych? Pytanie to dręczy niektórych z pośród tych, którzy się na P. W. K. wybierają. Obawy te jednak są zupełnie nieuzasadnione. Naturalnie, że sposobności do wydania pieniędzy będzie wiele, jak zresztą podczas wszystkich monumentalnych imprez, jaką jest Powszechna Wystawa Krajowa. Zasadnicze jednak koszty utrzymania nie odbiegną zbytnio od normalnych. Władze miejskie w Poznaniu i Zarząd P. W. K. uczyniły wszystko, aby gości Wystawy uchronić przed jakiemikolwiek niespodziankami.

W pierwszym rzędzie postarano się o to, aby zwiedzającym Wystawę zapewnić odpowiednie kwatery. Specjalnie powołane do życia Miejskie Biuro Kwaterunkowe uzyskało do swej dyspozycji pomieszczeń na około 50.000 osób dziennie, nie licząc w to prywatnych hoteli i pensjonatów, w których Miejskie Biuro Kwaterunkowe zakontraktowało tylko 100 pokoi, reszty pozostawiając wolnej cyrkulacji publiczności. Poza tem szereg związków, stowarzyszeń i t. p. przygotował kwatery dla swoich członków, którzy przybędą do Poznania. W najgorętsze zatem dni, jak np. podczas Wszechsłowiańskiego Zjazdu Śpiewaczego,

kiedy spodziewany jest przyjazd do Poznania ok. 100.000 osób, wszyscy znajdą odpowiednie dla siebie pomieszczenie.

Jeżeli chodzi o ceny kwater i pokojów za dobę, to trzeba je podzielić na 3 kategorje: hotele i pensjonaty, mieszkania prywatne i kwatery masowe.

W hotelach i pensjonatach ceny będą różne, zależnie od stopnia komfortu i luksusu. Dla informacji jednak podajemy, że w hotelu „Polonja", który jest największy w Polsce oraz posiada wszystko, w co tylko hotel nowoczesny może być wyposażony, cena jednołóżkowego pokoju wynosić będzie od 18 do 35 złotych na dobę.

W mieszkaniach prywatnych pokoje podzielone zostały na IV klasy, zaś Magistrat poznański ustalił ceny za dobę: 12, 10, 8 i 6 złotych za 1 łóżko oraz 16, 14, 11 i 8 złotych za 2 łóżka. Dodatkowe łóżko z pościelą kosztować będzie 4 lub 3 złote za dobę.

W razie pobytu lokatora przez 1 dobę podwyższa się dzierżawę o 50%, natomiast przy dłuższym pobycie udziela się rabatu, który przy sześciotygodniowym zamieszkaniu dochodzi do 40%.

W kwaterach masowych, podzielonych również na 4 klasy cena pomieszczenia jednej osoby wynosić będzie od 2 do 5 zł.

Jak widzimy zatem, koszty mieszkań w Poznaniu nie będą zbyt wygórowane, jeżeli się zważy na olbrzymi wzrost zapotrzebowania na mieszkania w czasie P. W. K.

Drugim, obok kwestji mieszkaniowej najważniejszym problemem pobytu w Poznaniu podczas Powszechnej Wystawy Krajowej jest zagadnienie aprowizacji i jej kosztów. Już dzisiaj możemy z całą pewnością stwierdzić, że sprawa ta będzie rozwiązana pomyślnie. Odpowiednie przygotowania zostały poczynione, zarządzenia wydane i żywności będzie w bród. Szereg przedsiębiorstw aprowizacyjnych w Poznaniu, jak np. rzeźnicy, mleczarze, handlarze warzyw i t. p. dostosowali organizację i urządzenie swoich warsztatów do rozmiarów pracy, jaką spełnić będą musiały podczas P. W. K. Przykładem tego jest fakt, że jedna tylko z mleczarni rozszerzyła możliwości przeróbcze z 7.000 na 16.000 litrów mleka dziennie. Restauracje również przystosowały się do spodziewanych wymagań i przeprowadziły nadzwyczajne inwestycje.

Ceny w restauracjach przedstawiać się będą następująco:

1)	w restauracjach II kl.:	śniadanie	1.25 zł.
		obiad	1.50 „
		kolacja	2.20 „
	całodzienne więc utrzymanie wyniesie		4.95 zł.
2)	w hotelach I kl.:	śniadanie	1.50 zł.
		obiad	2.80 „
		kolacja	3.00 „
	całodzienne więc utrzymanie wyniesie		7.50 zł.
3)	w restauracjach luksusowych:		
		śniadanie	2.00 zł.
		obiad	4.50 „
		kolacja	6.00 „
	całodzienne więc utrzymanie wyniesie		12.50 zł.

Dla uchronienia przyjezdnych od nieuczciwości codziennie ogłaszane będą w prasie ceny bieżące rozmaitych artykułów spożywczych oraz ceny menu w restauracjach.

W ten sposób zarówno kwestja mieszkaniowa, jak i aprowizacyjna w Poznaniu została rozwiązana na czas P. W. K., zaś ten stan rzeczy powinien uspokoić wszelkie obawy oraz nieuzasadnione alarmy o rzekomej drożyźnie w Polsce i Poznaniu.

DZIAŁ II.

USTAWODAWCZY

DR. LEON PĄCZEWSKI.

Ustawodawstwo handlowe w Polsce*)

I. Prace nad unifikacją prawa handlowego.

Zespolenie polityczne ziem polskich, będące następstwem wojny światowej, musiało wywołać konieczność poczynienia niezmiernie doniosłych zmian w ustawodawstwie cywilnem, karnem, administracyjnem i handlowem, jakie obowiązywało na ziemiach polskich.

Wraz z podjęciem żmudnych prac nad unifikacją ziem polskich pod względem administracyjnym i gospodarczym, trzeba było jaknajszybciej przystąpić do unifikacji i ustawodawstwa polskiego. Jakkolwiek wydawanie ustaw formalnie należy do Sejmu i Senatu, przygotowanie ich ześrodkowano w Komisji Kodyfikacyjnej, powołanej do życia w r. 1919, celem przygotowania projektów jednolitego ustawodawstwa dla całej Polski w zakresie prawa materjalnego: cywilnego, karnego, prawa handlowego i wekslowego oraz w dziedzinie prawa formalnego. Nie tutaj miejsce na omawianie dotychczasowego dorobku jej działalności w zakresie kodyfikacyjnym. Zaznaczamy tylko, iż dzięki współdziałaniu Komisji Kodyfikacyjnej w pracach ustawodawczych czynników rządowych i parlamentarnych wydano wielką ilość ustaw wielkiej wagi, z mocą obowiązującą na obszarze całej Polski, a świadczącą o niepożytych zasługach Komisji Kodyfikacyjnej na polu ustawodawstwa.

Unifikacja prawa handlowego w Polsce, wzgl. uzupełnienie i zmodyfikowanie wielu obowiązujących na ziemiach polskich przepisów, narzuconych przez rządy państw zaborczych i często szkodliwych dla rozwoju gospodarczego Polski, było rzeczą niezmiernie pilną. Realizację zamierzeń w tym kierunku czynników rządowych ogromnie ułatwiało udzielenie przez Sejm rządowi pełnomocnictw na mocy ustaw z dn. 31.VII 1924 o naprawie Skarbu i poprawie gospodarstwa społecznego (Dz. Ust. R. P. Nr. 71 poz. 687 z 1924 r.) oraz z dn. 2.VII 1926 o upoważnieniu Prez. Rzeczypospolitej do wydawania rozporządzeń z mocą ustawy (Dz. Ust. Nr. 78 poz. 443). Na mocy tych ustaw rząd został upoważniony do wydania całego szeregu ustaw, wzgl. rozporządzeń z dziedziny gospodarczej z prawem zmieniania lub znoszenia przepisów, zawartych w ustawodawstwie handlowem, obowiązującem w Państwie Polskiem. Rząd skorzystał ze wspomnianych pełnomocnictw w bardzo szerokim zakresie i w ciągu ostatnich kilku lat wydał cały szereg ustaw i rozporządzeń z mocą ustawy, mających bardzo doniosłe znaczenie dla unifikacji prawa handlowego w Polsce. Wymienimy tutaj m. in. rozp. o domach składowych (Dz. Ust. Nr. 114 poz. 1020 z r. 1924), ustawę o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (Dz. Ust. Nr. 96 poz. 559 z r. 1926), rozporządzenie o prawie wekslowem i czekowem (Dz. Ust. Nr. 100 poz. 926 i 927 z r. 1924), rozp. o prawie bankowem (Dz. Ust. Nr. 34 poz. 321 z r. 1928), rozp. o organizacji giełd (Dz. Ust. Nr. 114 poz. 1619 z r. 1924), rozp. o bilansowaniu w złotych (Dz. Ust. Nr. 55 poz. 542 z r. 1924) i o przerachowaniu bilansów w/g nowej wartości złotego (Dz. Ust. Nr. 38 poz. 352 z r. 1928), rozp. o patentach i wynalazkach (Dz. Ust. Nr. 39 poz. 384 z r. 1928), które zastąpiło dawniejszą ustawę z 10.IV 1924 r. (Dz. Ust. Nr. 31 poz. 306), rozp. o spółkach akcyjnych (Dz. Ust. Nr. 39 poz. 303 z r. 1928), rozp. o zapobieganiu upadłości w b. zaborach rosyjskim i pruskim (Dz. Ust. Nr. 3 poz. 20 z r. 1928 i Dz. Ust. Nr. 27 poz. 244 r. 1928) i t. p.

W przygotowaniu są obecnie rozp. o spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością, o sprzedażach na raty, o instytucji buchalterów przysięgłych i t. p.

---

*) *Źródła.*—J. Namitkiewicz: Zasady prawa handlowego, obowiązującego w Polsce. Warszawa 1928. J. Rzepecki, J. Namitkiewicz: Podręcznik prawa handl., wekst. i czekowego. Warszawa 1927. Kodeks handlowy, obowiązujący w Król. Pol. w opracowaniu J. Namitkiewicza. Warszawa 1927. Wyd. III. Kodeks handlowy obow. na ziemiach zachodnich Rzeczp. Pol. Poznań 1924. Ustawa handlowa wraz z ustawami dodatk. w tłom. prof. dr. Józefa Rosenblatta z objaśn. prof. dr. St. Wróblewskiego. Kraków 1906. 2 tomy. Prawo handlowe, obowiązujące na ziemiach Wschodnich Rzplitej, w tłom. i opracow. J. Kozłowskiego i W. Szawłowskiego. Warszawa 1928. F. Hösick. Edm. St. Mierosiewicz: Ustawa o ochronie wynalazków, wzorów i znaków towarowych. Warszawa 1924. F. Hösick. W. Broniewski: Bilans otwarcia w złotych. Warszawa 1924. F. Hösick. Wł. J. Szatenszteln: Ustawodawstwo o obiegu pieniężnym, bankowe i o odsetkach. Prof. Dr. A. Górski: Prawo wekslowe i czekowe. Warszawa 1925. F. Hösick. Dr. W. Supiński: Prawo o spółkach akcyjnych. Warszawa 1928. F. Hösick. J. Kaczkowski: Polskie prawo o spółkach akcyjnych. Poznań 1929. J. Kaczkowski: Zasady prawa akcyjnego. Warszawa 1928.

Czasopisma: Ruch prawniczy i ekonomiczny. Poznań (Przegląd ustawodawstwa), liczne artykuły w „Przeglądzie prawa handlowego" (1925—1929) „Przemyśle i handlu", „Przeglądzie Gospodarczym" i „Tygodniku Handlowym".

Wyd. Urzędowe: Dziennik Praw Państwa Polskiego „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej".

Skróty:

K. h. K. P. — Kodeks Handlowy Królestwa Polskiego.
K. h. n. — Kodeks Handlowy niemiecki.
K. h. a. — Kodeks Handlowy austrjacki.
K. h. r. — Kodeks handlowy rosyjski (Torgowyj Ustaw).
K. c. K. P. — Kodeks cywilny Król. Polskiego.
K. c. Nap. — Kodeks cywilny francuski (Napoleoński).
K. C. n. — Kodeks Cywilny niemiecki.
K. C. a. — Kodeks Cywilny austrjacki.
Zb. Pr. — Zbiór Praw (Swod Zakonow) Cesarstwa Rosyjskiego.
Dz. Pr. P. P. — Dziennik Praw Państwa Polskiego.
Dz. Ust. R. P. — Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej.
dz. u. p. — Dziennik Ustaw Państwa Austrjackiego.
u. n. — ustawa niemiecka o spółkach z ogr. odp.
u. a. — ustawa austrjacka o sp. z ogr. odp.

Ale obok tych prac, spełniających doraźnie zadanie unifikacyjne w dziedzinie ustawodawstwa handlowego, uznano za konieczne wydanie jednolitego kodeksu handlowego dla całej Polski, który pozwoliłby usunąć różnorodność przepisów, dotyczących poszczególnych dziedzin z zakresu prawa handlowego,, a z drugiej strony — uwspółcześnić przepisy prawa handlowego, obowiązujące w poszczególnych częściach Polski, z których najbardziej przestarzałe są postanowienia kodeksu handlowego Napoleońskiego, obowiązujące w b. Królestwie Kongresowem. Prace, prowadzone w sekcji prawa handlowego Komisji Kodyfikacyjnej pod przewodnictwem prof. A. Dolinskiego, autora wielu prac z zakresu prawa handlowego, mające na celu opracowanie jednolitego kodeksu handlowego, prawdopodobnie potrwają jeszcze czas dłuższy. Punktem wyjścia prac tej komisji stał się projekt kodeksu handlowego, zmarłego przed kilku laty wybitnego znawcy prawa handlowego, prof. Antoniego Górskiego, który oparł go na projekcie prawa handlowego włoskiego, opracowanym przez prof. Rocco, obecnego ministra sprawiedliwości. Zdaniem prof. Górskiego projekt ten jest wyrazem najnowszych prądów gospodarczych, jakie nurtują współczesne życie gospodarcze i ze względu na precyzję i głębokość myśli prawniczej, w nim zawartej, winien on stać się wzorem dla przyszłego polskiego kodeksu handlowego *). Nie miejsce tutaj na dociekania, jakie zasady winny stać się miarodajne dla opracowania tego kodeksu i w jakiej mierze słuszny jest przytoczony wyżej pogląd prof. Górskiego. Niezmiernie doniosłe i często zasadnicze przekształcenia, jakim po wojnie uległo życie gospodarcze, stawiają Komisję Kodyfikacyjną wobec zadania niezmiernie trudnego, którego realizacja musi być połączona z rozwikłaniem całego szeregu bardzo skomplikowanych zagadnień natury gospodarczej i prawnej. Nie chodzi tutaj tylko o takie, czy inne ujęcie poszczególnych postanowień prawnych, lecz i o zakres prawa handlowego, jego stosunek do prawa cywilnego i o cały szereg innych zagadnień o znaczeniu zasadniczem. W pracach nad rozwikłaniem licznych spornych kwestyj, objętych dziedziną prawa handlowego, pożądany jest jaknajbardziej aktywny udział sfer gospodarczych, których opinja i oświetlenie poszczególnych zagadnień w znacznej mierze przyczyni się do właściwego skonstruowania zasad przyszłego polskiego prawa handlowego i ułatwi przystosowanie jego postanowień do potrzeb chwili obecnej. Byłoby niezmiernie wskazane, aby opinje tych sfer były najskrupulatniej sądowane przez czynniki, przygotowujące projekt przyszłego naszego kodeksu handlowego, gdyż tylko tą drogą uniknie się rozbieżności z życiem gospodarczem i jego współczesnemi wymogami.

II. Źródła prawa handlowego, obowiązującego w Polsce.

Źródłami prawa handlowego w poszczególnych dzielnicach Polski są obecnie: a) przepisy prawne, wydane przez władze ustawodawcze b. państw zaborczych; b) przepisy prawne, wydane po wskrzeszeniu państwowości polskiej przez władze ustawodawcze polskie z mocą obowiązującą już to na całym obszarze Polski, już to w poszczególnych jej dzielnicach.

Pierwsza grupa przepisów zawarta jest przedewszystkiem w kodeksach handlowych, wydanych przez b. państwa zaborcze. W b. więc Królestwie Kongresowem obowiązuje kodeks handlowy francuski, wzgl. Napoleoński z r. 1808, wprowadzony ustawą Sejmu Ks. Warszawskiego z dn. 24.III.1809 r. (Dz. Pr. Ks. Warsz. T. I, str. 239). W województwach wschodnich obowiązuje rosyjska ustawa handlowa (Ustaw Torgowyj), zamieszczona w „Zbiorze Praw Ces. Ros." (Tom XI cz. II). *W b. zaborze* niemieckim ma moc obowiązującą kodeks handlowy niemiecki z dn. 10.V 1897 (R. G. Bl. 1897 s. 219 nast.) ze zmianami z lat 1902, 1904, 1908, 1913 i 1916 oraz Ustawa o sp. z ogr. odp. z 20.IV 1892 (R. G. Bl. Nr. 24, str. 177) i wreszcie w b. zaborze austrjackim — 4 pierwsze księgi powszechnego kodeksu niemieckiego, wprowadzone jako kodeks handlowy austrjacki ustawą z dn. 19.XII 1862 (Dz. Ust. Państw. Nr. 1 z r. 1863). Poza ustawami handlowemi źródłami prawa handlowego są prawa zwyczajowe i zwyczaje handlowe oraz ustawy cywilne. Co się tyczy tych ostatnich, obowiązują w Polsce: Kodeks Cyw. Kr. Polskiego (w b. Król. Kongresowem), X tom „Swoda Zakonow", zawierający prawo cywilne (w. województwach wschodnich), Kodeks Cywilny Niemiecki — Deutsches Bürgerliches Gesetzbuch (w b. zaborze niemieckim) i Kodeks Cyw. Austrjacki — Das allgem. bürgerliche Gesetzbuch (w Małopolsce). Na przepisy kodeksów cywilnych powołujemy się w odnośnych miejscach.

Druga grupa przepisów zawarta jest w ustawodawstwie polskiem, zapoczątkowanem dekretami Naczelnika Państwa z lat 1918 i 1919 i ogromnie rozbudowanem dzięki uzyskaniu przez Rząd pełnomocnictw sejmowych, o których wspomnieliśmy wyżej. Ważniejsze ustawy i rozporządzenia częściowo wymieniliśmy wyżej, o innych będzie mowa w dalszym ciągu.

III. O HANDLUJĄCYCH.

A. Kogo uważa się za kupca.

B. Król. Kongresowe. W rozumieniu k. h. K. P. (art. 1) kupcami, wzgl. handlującymi są ci, „którzy czynności handlowe wykonywują i jako zwykłe swe zatrudnienie je traktują". Każdy więc, kto *zawodowo* zajmuje się czynnościami handlowemi, jest uważany w b. Król. Kongresowem za kupca.

Do czynności handlowych k. h. K. P. (art. 632 i 633) zalicza:

1) wszelkie zakupno produktów i towarów w celu odsprzedaży — bądź w stanie naturalnym, bądź po przerobieniu lub przetworzeniu, lub nawet w celu wynajmowania ich jedynie do użytku;

2) wszelkie przedsiębiorstwa rękodzielnicze, komisowe, przewozu lądem lub wodą;

3) wszelkie interesy dostawowe, agenturowe, kantory zleceń, sale licytacyjne, przedsiębiorstwa widowisk publicznych;

4) wszelkie czynności wymienne, bankierskie i maklerskie a także banków publicznych;

5) czynności, mające za przedmiot weksle ciągnione i przekazy pieniężne, dokonywane z miejsca na miejsce;

6) czynności, związane z handlem morskim;

*) Antoni Górski. Nowy projekt kodeksu handlowego włoskiego (Przegląd prawa handlowego Nr. 3, 1926, str. 109).

7) wszelkie zobowiązania pomiędzy kupcami hurtowymi, kupcami i bankierami.

B. zabór niemiecki. K. h. n., podobnie, jak i K. h. a., odróżnia kupców *„o pełni praw"*, *„drobnych"* i *„niepełnych"*. W rozumieniu K. h. n. kupcem „o pełni praw" (Vollkaufmann) jest ten, kto uprawia przedsiębiorstwo handlowe (§ 1) i o ile firma jego wpisana jest do rejestru handlowego (§2). Nadto na pojęcie kupca składa się uprawianie odnośnych czynności w sposób zawodowy, zarobkowy, widoczny i we własnem imieniu. Zatem nie sam fakt prowadzenia przedsiębiorstwa handlowego decyduje o przymiocie kupca „o pełni praw", lecz dopiero wpis do rejestru handlowego, który ma zatem w tym wypadku znaczenie konstytutywne, prawotwórcze.

Czynności, które nadają przedsiębiorstwu przymiot przedsiębiorstwa handlowego, są następujące (art. 1):

1) nabywanie i dalsze zbywanie rzeczy ruchomych (towarów) lub papierów wartościowych, bez względu na to, czy towary będą dalej zbywane w stanie niezmienionym lub też po obrobieniu albo przerobieniu;

2) branie do obrabiania lub przerabiania towarów dla innych osób, o ile przedsiębiorstwo wychodzi poza zakres rzemiosła;

3) podejmowanie ubezpieczeń za premję;

4) czynności bankierskie oraz wymiana pieniędzy;

5) podejmowania przewożenia towarów lub podróżnych morzem, czynności przewoźników lub zakładów, przeznaczonych do przewozu osób lądem lub po wodach śródziemnych, tudzież czynności przedsiębiorstw holowniczych;

6) czynności komisantów, spedytorów lub utrzymujących składy;

7) czynności agentów lub maklerów handlowych;

8) czynności nakładowe oraz wszelkie inne czynności dotyczące handlu księgarskiego lub dziełami sztuki;

9) czynności drukarskie, o ile sposób ich prowadzenia wychodzi poza zakres rzemiosła.

Wyliczone wyżej czynności nie wyczerpują wszystkich możliwości życiowych i wobec tego ustawodawca w § 2 przewiduje, iż również za przedsiębiorstwo handlowe będzie uważane *każde inne przedsiębiorstwo*, wymagające ze względu na swój rodzaj i zakres prowadzenia na sposób kupiecki wpisania do rejestru handlowego.

Kupcami *drobnymi* według K. h. n. (§ 4) są rzemieślnicy oraz osoby, których przedsiębiorstwo nie wychodzi poza zakres przemysłu drobnego. Granice tego przemysłu ustala się na podstawie obowiązku opodatkowania, określonego według rozmiarów przedsiębiorstwa, a w braku takiego opodatkowania według innych znamion. Tylko do kupca „o pełni praw" stosowane są przepisy o obowiązku wpisania firmy do rejestru, o prowadzeniu ksiąg handlowych według zasad prawidłowej księgowości, o sporządzaniu bilansów i inwentarza, o prokurze i t. p.

B. zabór austrjacki. W rozumieniu K. h. a. (art. 4) kupcem jest ten, kto zarobkowo trudni się czynnościami handlowemi.

Charakter zarobkowy czynności handlowej zależny jest od momentów następujących:

1) czynność handlowa musi być wykonywana we *własnem imieniu* (nie jest więc kupcem prokurent);

2) musi być wykonywana stale, t. zn. dane przedsiębiorstwo stanowić winno *trwałe źródło dochodu;*

3) przedsiębiorstwo jako całość winno mieć na celu osiągnięcie *zysku.*

K. h. a. odróżnia czynności handlowe bezwzględne, względne i względne pomocnicze (bliższe wyjaśnienie co do pojęcia tych czynności na str. 35).

Do czynności handlowych *bezwzględnych* K. h. a. (art. 271) zalicza:

1) kupno lub innego rodzaju nabycie towarów lub innych rzeczy ruchomych, papierów publicznych, akcyj lub innych do obrotu handlowego przeznaczonych papierów wartościowych celem ich odsprzedaży; nie stanowi różnicy, czy towary lub inne rzeczy ruchome mają być dalej pozbyte w naturze, czy też po obrobieniu lub przerobieniu;

2) podjęcie się dostawy przedmiotów rodzaju pod liczbą 1 wskazanego, które podejmujący się w tym celu nabywa;

3) podjęcie się ubezpieczenia za premją;

4) podjęcie się przewozu towarów lub podróżnych morzem i pożyczka bodmeryjna.

Poza temi czynnościami K. h. a. wylicza czynności (art. 272) *względne*, których charakter handlowy zależny jest od tego, czy będą one przedsięwzięte zarobkowo (w którym to wypadku trudnienie się niemi nadaje odnośnej osobie przymiot kupca) lub będą przedsięwzięte choćby jednorazowo przez kupca przy prowadzeniu swego przedsiębiorstwa, zazwyczaj do innych czynności skierowanego. Są to czynności następujące:

1) podejmowanie się dla innych obrabiania lub przerabiania rzeczy ruchomych, jeżeli przedsiębiorstwo podejmującego się przechodzi zakres rzemiosła;

2) czynności bankierskie lub wekslarskie;

3) czynności komisanta (art. 360), spedytora i przewoźnika, tudzież czynności zakładów przeznaczonych do przewozu osób;

4) pośredniczenie w czynnościach handlowych lub zawieranie ich dla innych osób; nie należą tu jednak urzędowe czynności stręczycieli handlowych;

5) czynności nakładowe, tudzież inne czynności handlu księgarskiego lub handlu utworami sztuki; następnie czynności drukarń, o ile ich sposób prowadzenia przechodzi zakres rzemiosła.

Przez czynności *względnie pomocnicze* (pochodne) K. h. a. (art. 273) rozumie takie czynności, których charakter handlowy spływa na nie z osoby kupca, t. z. osoby, trudniącej się zarobkowo innemi czynnościami handlowemi. Idzie tylko o to, aby kupiec przedsięwziął je w interesie swego przedsiębiorstwa i jest obojętne, czy łączą się one organicznie z zwyczajnym przedmiotem jego handlu. Należy tutaj np.: nabycie przedmiotów do urządzenia sklepu lub hotelu, kupno kotła parowego lub prawo ciągnięcia wody celem fabrykowania wody sodowej.

Zaznaczyliśmy już, iż K. h. a., podobnie, jak i K. h. n. rozróżnia kupców *„o pełni praw"* (Vollkaufleute) i kupców drobnych (Minderkaufleute). Do tych ostatnich K. h. a. (art. 9) zalicza przekupniów, domokrążców, tandeciarzy, gospodarzy domów zajezdnych, zwykłych furmanów, zwykłych szyprów i osoby, których przedsiębiorstwo nie przechodzi granic rzemiosła. Kupcy ci, których firma nie może być wpisana do rejestru i do których nie mają zastosowania przepisy kodeksowe co do firm, ksiąg handlowych i prokury, są mimo to kupcami w myśl art. 4, lecz

mają tylko mniejsze prawa i obowiązki, niż kupcy o pełni praw. Należy zaznaczyć, iż rozporz. ces. z 11.VII 1898 r. różnicę między tymi dwoma rodzajami kupców opiera na wysokości opłacanego podatku.

Godzi się wreszcie nadmienić, iż według K. h. a. (art. 5) kupcami są nietylko osoby fizyczne, lecz również *spółki handlowe* i w szczególności spółki akcyjne, których przedsiębiorstwo ma za przedmiot czynności handlowe.

B. Stanowisko w handlu małoletnich.

B. Królestwo Kongresowe. Według k. c. K. P. zdolność do działań prawnych u małoletnich, a więc przed osiągnięciem 21 r. (art. 345 K. c. K. P.) jest ograniczona. Za małoletniego działają jego ustawowi zastępcy (ojciec, wzgl. opiekun), w wypadku zaś usamowolnienia może on sam zarządzać swoim majątkiem i pobierać dochody (art. 473 K. c. K. P.), lecz całego szeregu czynności prawnych nie może spełniać bez zgody kuratora, który jest mu przydany, a do niektórych wymagane jest upoważnienie Rady Familijnej i w pewnych wypadkach zatwierdzenie Sądu. Samo zawarcie umowy przez małoletniego nie czyni jej tem samem nieważną. Natomiast osoby, zdolne do zaciągania zobowiązań, nie mogą się zasłaniać niezdolnością małoletniego, z którym zawarły umowę (art. 1125 K. c. Nap.).

Według art. 2 k. h. K. P. w redakcji, ustalonej przez art. 4 przep. przechodnich do Dekretu o rejestrze handlowym, każdy małoletni usamowolniony bez względu na płeć, mający ukończonych lat 18, który zechce zajmować się handlem i być odpowiedzialnym za swe zobowiązania handlowe na równi z pełnoletnim, musi uprzednio uzyskać upoważnienie od ojca, a w razie jego śmierci, pozbawienia własnej woli lub nieobecności, upoważnienie od matki, a z braku ojca i matki — musi być upoważniony przez uchwałę Rady Famil., którą winien potwierdzić Sąd Cywilny. Odnośne upoważnienia muszą być rejestrowane we właściwym Sądzie Okręgowym.

B. zabór niemiecki. K. c. n. odróżnia dwa etapy w okresie małoletności: do lat 7 i od 7 do 21. Do lat 7 małoletni zupełnie nie są zdolni do działań prawnych, zaś od lat 7 do 21 posiadają zdolność do działań prawnych ograniczoną i dla ich skuteczności wymagana jest zgoda prawnego zastępcy (ojca, opiekuna), a w niektórych wypadkach i Sądu Opiekuńczego. W braku takiej zgody czynność prawna, przez nich zdziałana ,jest nieważna.

Jakkolwiek właścicielem przedsiębiorstwa może być małoletni, czynności handlowe muszą być wykonywane w imieniu małoletniego przez jego zastępcę prawnego lub też za zgodą tego ostatniego. W tym wypadku, gdy małoletni prowadzi przedsiębiorstwo handlowe przy współdziałaniu zastępcy prawnego, jest uważany za kupca.

O ile małoletni uchwałą Sądu Opiekuńczego zostanie uznany za pełnoletniego, wówczas nabywa prawo prowadzenia przedsiębiorstwa handlowego bez zezwolenia ustawowego zastępcy, wzgl. Sądu Opiekuńczego. Poza tem ustawowy zastępca za zatwierdzeniem Sądu Opiekuńczego może udzielić w formie wyraźnej upoważnienia do samodzielnego prowadzenia przedsiębiorstwa handlowego (§ 112 k. c. n.) i wówczas małoletni uważany będzie za zdolnego do czynności, związanych z jego przedsiębiorstwem w zakresie pełnomocnictwa. Nie może on jednak samodzielnie wystawiać weksli, zawierać spółki i zbywać nieruchomości.

B. zabór austrjacki. K. c. a., odróżnia w małoletności trzy okresy: pierwszy (wiek dzieciństwa) do roku siódmego, w którym małoletni wcale nie posiada zdolności do działania; drugi (niedojrzały) od r. 7 do 14-ego, w którym ma zdolność działania ograniczoną, gdyż może przez własne działanie nabywać prawa (§244 k. c. a.) i posiadanie (§310 k. c. a.), przyjmować korzystne dla siebie przyrzeczenia, lecz z reguły nie może zaciągać zobowiązań bez współdziałania ojca lub opiekuna, ani też pozbyć się swoich praw majątkowych (§ 865 k. c. a.); może on jedynie rozporządzić tem, co własną pilnością zarobi i ważnie zobowiązać się do usług; trzeci od 14 do 21 r. (na mocy rozp. z dn. 21.X.1919, dawniej bowiem do 24 r.) (małoletni dojrzali) — poza uprawnieniami, przysługującemi niedojrzałym, mogą rozporządzać rzeczami, oddanemi im do wolnej dyspozycji i co do nich zaciągać zobowiązania. Naogół jednak we wszystkich tych okresach zdolność do działania małoletnich jest ograniczona, gdyż z pewnymi wyjątkami nie mogą oni rozporządzić swoim majątkiem i zaciągać zobowiązań bez zgody ustawowych zastępców i w pewnych wypadkach Sądu. Umowy, zawarte przed r. 21, są nieważne. Podobnie, jak i w b. dzielnicy niem., również w Małopolsce małoletni może być kupcem w rozumieniu k. h., lecz ze względu na ograniczoną zdolność do działania czynności jego prawne wtedy stają się skuteczne, o ile jest zgoda prawnych jego zastępców, wzgl. Sądu Opiekuńczego. Przed sądami nigdy nie może on występować sam, ani jako powód, ani jako pozwany, musi być zastąpiony przez ustawowego zastępcę (§ 243 k. c. a.).

C. Stanowisko kobiety w handlu.

B. Królestwo Kongresowe. — Kobieta niezamężna może prowadzić przedsiębiorstwo handlowe bez żadnych ograniczeń. Natomiast mężatka musi w tym celu uzyskać zezwolenie męża (§ 4 k. h.). Według orzecznictwa sądowego zezwolenie męża może być milczące, wynikające z pewnych jego czynów. Jest np. dostateczne, gdy żona prowadzi handel publicznie z wiedzą męża i bez protestu z jego strony. O ile mężatka trudni się handlem publicznie, może bez upoważnienia męża zobowiązywać się w przedmiocie swego handlu (art. 5 k. h. K. P.). Mężatka wtedy tylko uważana jest za handlującą, gdy prowadzi handel oddzielnie od męża, nie zaś razem z nim (art. 5 k. h. K. P. i art. 186 k. c. p. K. P.). Może ona w tym wypadku zaciągać publicznie zobowiązania co do swoich nieruchomości, obciążać je hipotecznie i zbywać (art. 7 k. h. K. P.). Według art. 5 Ust. z 1. VII.1921 (Dz. Ust. Nr. 64, p. 397) mężatka handlująca może stawać w sądzie bez upoważnienia męża, nawet i w tym wypadku, gdy sprawa dotyczy majątku, pozostającego podług prawa i umów, między małżonkami zawartych, pod zarządem i użytkowaniem męża. Jeżeli istniała wspólność majątkowa, mąż odpowiada za długi żony w razie jej śmierci

B. dzielnica niemiecka — W przeciwieństwie do ustawodawstwa, obowiązującego w b. Królestwie Kongresowem, ustawodawstwo w b. dzielnicy niem. nie

zna ograniczeń co do kobiety zamężnej w zakresie prowadzenia handlu. Według § 1399 K. c. n. mężatka uprawniona jest do prowadzenia handlu nawet bez zezwolenia męża i zatem bez jego zgody może być kupcem. Zakaz męża może stać się skuteczny, (na podstawie upoważnienia ze strony Sądu Opiekuńczego), gdy żona zobowiąże się wobec osoby trzeciej do świadczenia (§ 1358), które ma pełnić osobiście (np. umowa o usługi, o dzieło). Do tego rodzaju świadczeń zalicza się wszelkiego rodzaju umowy spółkowe (np. spółka jawna), na mocy których mężatka zobowiąże się do świadczeń osobistych. Na mocy § 1358 k. c. n. mąż jest mocen tego rodzaju umowę każdego czasu wypowiedzieć.

O ile mężatka prowadzi przedsiębiorstwo handlowe za zezwoleniem męża, ten ostatni odpowiada za długi handlowe żony osobiście i solidarnie z żoną w wypadku wspólności majątkowej.

Godzi się jeszcze zaznaczyć, iż żona, prowadząca przedsiębiorstwo handlowe za zezwoleniem męża, uprawniona jest do stawania w sądzie samodzielnie.

B. dzielnica austrjacka — K. h. a. daje możność kobiecie zajmowania się handlem na równi z mężczyzną i traktuje ją pod względem uprawnień na jednakowym poziomie. Może ona prowadzić przedsiębiorstwo handlowe sama, wspólnie z osobami trzeciemi, może je prowadzić osobiście, lub też przez osoby trzecie (art. 6 K. h. a.). Jednakże mężatka może być kobietą handlującą tylko za zezwoleniem męża (art. 7 K. h. a.). Zezwolenie to musi być udzielone wyraźnie lub milcząco (gdy żona prowadzi handel z wiedzą i bez sprzeciwu ze strony męża). Jej czynności w braku zezwolenia męża nie tracą natury handlowej. Niema ona jednak praw kupca (np. prawa do firmy), ani obowiązków kupca (np. obowiązku zgłoszenia firmy do rejestru). Jednakże za długi odpowiada ona całym majątkiem mimo braku zezwolenia. Jeżeli żona bez zezwolenia męża wstąpi do spółki jawnej, nie może ona brakiem tego zezwolenia zasłaniać się wobec wierzycieli handlowych. Żona kupca, która tylko pomaga w handlu mężowi ,nie jest kobietą handlującą. Kobieta handlująca w sprawach handlowych występuje w sądach samodzielnie, bez względu na to, czy jest zamężna, czy niezamężna. Mężatka, która jest kobietą handlującą (a więc prowadzącą przedsiębiorstwo handlowe za zezwoleniem męża) odpowiada za długi handlowe (wynikające z przedsiębiorstwa handlowego) całym swoim majątkiem, a to bez względu na prawa i użytkowania, lub inne służące mężowi na tym majątku prawa wskutek małżeństwa. O ile istnieje wspólność majątkowa, odpowiedzialność ciąży również na majątku wspólnym (art. 8 K. h. a.). Mąż za długi handlowe żony majątkiem osobistym nie odpowiada.

D. Przepisy o firmie.

B. Król. Kongresowe i Wojew. Wschodnie.

Przepisy o firmie, obowiązujące w b. Król. Kongresowem i w wojew. wschodnich, zawarte są w dekrecie o rejestrze handlowym z dn. 7.II.1919 r. (Dz. Pr. R. P. Nr. r. 1919 p. 164), który uchylił odnośne postanowienia w K. h. K. P. (art. 21 23, 25, 29). Handlujący może skarżyć i być skarżonym pod swoją firmą (art. 23).

Firma przedsiębiorstwa, będącego własnością *pojedyńczego kupca*, winna składać się wyłącznie z jego nazwiska i przynajmniej jednego imienia. Nie wolno do firmy dołączać dodatków, oznaczających spółkę lub mogących wprowadzić w błąd co do przedmiotu lub zakresu przedsiębiorstwa lub stosunków jego właściciela (art. 24). Firma spółki *firmowej* lub *firmowo-komandytowej* winna składać się z nazwiska wszystkich lub kilku wspólników, albo przynajmniej imienia i nazwiska jednego z nich ze wzmianką, oznaczającą istnienie spółki, a w drugim wypadku z dodaniem w całości lub w skrócie wyrazów „spółka komandytowa".

Odnośnie do spółki komandytowej, należy zaznaczyć, iż w skład firmy mogą wchodzić jedynie nazwiska wspólników firmowych, nie zaś komandytowych.

Firma *spółki komandytowo-akcyjnej i spółki z ograniczoną odpowiedzialnością* tworzy się w zasadzie od przedmiotów przedsiębiorstwa. Musi ona zawierać w sobie wyrazy „spółka komandytowo-akcyjna", względnie „spółka z ograniczoną odpowiedzialnością" bez skrócenia (art. 26).

Co do spółek akcyjnych obowiązuje art. 172 Rozp. Pr. Rzeczp. o spółkach akcyjnych z 22.III.1928 (Dz. Ust. R. P. Nr. 39 p. 383), według którego firma spółki akcyjnej winna zawierać bez skróceń wyrazy „spółka akcyjna" i określać przedmiot przedsiębiorstwa. Nadto mogą w niej być umieszczane nazwy urojone oraz nazwiska osób fizycznych, związanych z powstaniem spółki lub przedmiotem przedsiębiorstwa, za ich zgodą lub ich spadkobierców.

Zmiana nazwiska bez zmiany osoby handlującego ,którego nazwisko wchodzi w skład firmy, nie obowiązuje do zmiany firmy.

Do firmy winien być w tym wypadku dołączony tylko dodatek, wskazujący na nowe nazwisko (art. 28).

Firmy, znajdujące się w okręgu tego samego sądu okręgowego, powinny odróżniać się jedna od drugiej. Firma nowo zarejestrowana może być wciągnięta do rejestru jedynie ze zmianami, wyraźnie odróżniającemi ją od firm innych, wcześniej zarejestrowanych (art. 30).

W razie zmiany właściciela lub wydzierżawienia przedsiębiorstwa, nazwę można uzupełnić przez dodatek, wskazujący na nowego właściciela lub dzierżawę. Firma, nabyta w drodze spadkobrania, winna być używana z dodatkiem „spadkobiercy" (art. 31).

Każdy handlujący winien podpisać firmę, pod którą prowadzi przedsiębiorstwo zgodnie z podpisem, przechowywanym w rejestrze.

W tym celu obowiązani są złożyć sądowi okręgowemu swoje podpisy: właściciele przedsiębiorstwa lub ich prawni zastępcy, osoby, uprawnione do zarządzania i rozporządzania majątkiem spółek lub stowarzyszeń i związków, uznanych za handlowe, prokurent, pełnomocnik przedsiębiorstwa spadkowego, kurator i syndyk upadłości, nadzorca sądowy, wreszcie likwidatorzy. (art. 32).

W razie nieprawnego używania przez kogokolwiek firmy zarejestrowanej jej właściciel ma prawo żądać zaprzestania jej używania, a w wypadkach złej wiary wynagrodzenia szkód i strat (art. 35).

B. zabór niemiecki.

Według K. h. n. firma jest to nazwa, pod którą kupiec prowadzi przedsiębiorstwo handlowe i która

się podpisuje. Może on pod swą firmą skarżyć i być skarżonym.

Podobnie, jak i w b. Król. Kongr., kupiec, prowadzący przedsiębiorstwo samoistnie, winien zamieszczać w firmie tylko swoje nazwisko i imię. (§ 18).

Firma jawnej spółki handlowej winna zawierać nazwisko przynajmniej jednego ze spólników i dodatek ,wskazujący na istnienie spółki, lub nazwiska wszystkich spólników.

Firma *spółki komandytowej* winna zawierać nazwisko przynajmniej jednego odpowiedzialnego osobiście spólnika z dodatkiem, wskazującym na istnienie spółki.

Dołączenie imion nie jest wymagane.

Nazwiska innych osób, poza nazwiskami odpowiedzialnych osobiście spólników nie wolno zamieszczać w firmie jawnej spółki handlowej lub spółki komandytowej (§ 19 K. h. n.).

Firma *spółki komandytowo - akcyjnej* winna być wzięta od przedmiotu przedsiębiorstwa i zaopatrzona w dodatek „Spółka komandytowo - akcyjna". (§ 20 K. h. n.).

Odnośnie do *spółek akcyjnych* obowiązuje w b. zaborze niem. prócz górnośl. części Woj. Śląskiego wspomniane wyżej rozporządzenie o spółkach akcyjnych (art. 172).

W razie *zmiany osoby właściciela* nowy właściciel może nadal używać dotychczasowej firmy z dodatkiem, wskazującym na stosunek następstwa lub bez dodatku, o ile dotychczasowy właściciel, wzgl. jego spadkobiercy na to się zgodzą. (§ 22). Firmę *zbywa się* wraz z przedsiębiorstwem handlowem, w którem się jej używa. O ile do przedsiębiorstwa wchodzi wspólnik, można nadal używać dotychczasowej firmy, bez względu na tę zmianę.

W razie wystąpienia wspólnika ,którego nazwisko jest umieszczone w firmie, do dalszego używania firmy potrzeba wyraźnego zezwolenia tego wspólnika lub jego spodkobierców. (§ 24).

B. zabór austrjacki.

K. h. a. przez firmę również rozumie nazwisko kupca, pod którem prowadzi on handel i którem się w handlu podpisuje (art. 15). W odróżnieniu od dekretu o rejestrze handlowym z 1919 i K. h. n., K. h. a. na imię kupca nie kładzie nacisku. Może on używać firmy z imienia i bez niego (art. 16), może nawet używać w firmie innego imienia, niż swoje własne, a tem bardziej zmienionej jego formy, w obrocie ogólnie używanej. W tym wypadku ,gdy kupiec prowadzi przedsiębiorstwo handlowe bez spólników lub tylko ze spólnikiem cichym, nie wolno mu dodawać do firmy żadnego dodatku, któryby wskazywał spółkę. Są jednak dozwolone dodatki, służące do bliższego oznaczenia osoby lub przedsiębiorstwa (art. 16) Np. A. Syn B.; A. B. wdowa i t. p.

W firmie *spółki jawnej*, o ile nie są wymienione nazwiska wszystkich spólników, musi być oznaczone nazwisko przynajmniej jednego spólnika z dodatkiem, wskazującym na istnienie spółki.

W firmie *spółki komandytowej* musi być wymienione nazwisko przynajmniej jednego spólnika osobiście odpowiedzialnego z dodatkiem, służącym do oznaczenia spółki.

Co do *spółek akcyjnych* obowiązuje wspomniany wyżej art. 172 prawa o spółkach akcyjnych.

Każda nowa firma musi w sposób wybitny różnić się od wszelkich firm, istniejących w tem samem miejscu lub tej samej gminie i wpisanych do rejestru (art. 20 K. h. a.). Jeżeli kupiec pragnie otworzyć nowe przedsiębiorstwo handlowe, a posiada takie same imię i nazwisko, jak kupiec, już wpisany do rejestru handlowego i zamierza używać ich jako firmy, musi w niej zamieścić dodatek, odróżniający ją wybitnie od firmy już istniejącej (art. 20 K., h. a). Czego jednak trzeba do takiego odróżnienia, ustawa nie podaje.

O ile własność przedsiębiorstwa handlowego przechodzi na inną osobę, czy to w drodze umowy, czy to w drodze spadku, nowonabywca może używać dawnej firmy, o ile dawny właściciel lub jego spadkobiercy na to się zgodzą.

Jeżeli do firmy jednoosobowej przystępuje spólnik, przedsiębiorstwo staje się spółką, która jednak może używać firmy kupca pojedyńczego. To samo ma miejsce, jeżeli do istniejącej już spółki przystępuje nowy spólnik lub z niej występuje. W razie wystąpienia spólnika do używania pierwotnego brzmienia firmy, w którem mieści się jego nazwisko, wymagana jest wyraźna jego zgoda. (art. 24 K. h. a.). W braku zezwolenia konieczna jest zmiana firmy przez wypuszczenie nazwiska spólnika ustępującego.

Z powodu bezprawnego używania firmy przez osobę trzecią, kupcowi przysługuje prawo wezwania używającego bezprawnie firmy do zaniechania tego i wynagrodzenia szkody. (art. 27 K. h. a.). Oczywiście wynagrodzenia szkody żądać można tylko w razie winy (§ 1295 K. c. a.).

E. Rejestr handlowy.

Pojęcie Rejestru Handlowego — Rejestr handlowy jest księgą publiczną, zawierającą ważne dla obrotu handlowego dane o stosunkach prawnych firm, które ulegają wpisaniu z mocy ustawy. Jest on jawny i zatem dostępny wraz z pismami i dokumentami do przeglądu dla wszystkich. W nowoczesnym ustroju gospodarczym, w którym zaufanie i kredyt stanowią jedne z podstaw życia gospodarczego, znaczenie rejestru handlowego jest niezmiernie doniosłe. Dane, ujawnione w rejestrze, obowiązują osoby trzecie, chyba, że udowodnią ,że nie mogły o nich wiedzieć (pozytywna zasada jawności). Dane, które nie zostały wciągnięte do rejestru, nie obowiązują osób trzecich (negatywna zasada jawności). Wpisy mogą być *deklaracyjne*, o ile tylko podają do wiadomości pewne dane i stosunki prawne, lub *konstytutywne*, o ile od ich uskutecznienia zależne jest powstanie stosunku prawnego (np.: wpis spółki akcyjnej, spółki komandytowo - akcyjnej lub z ogr. odp.) Niżej podajemy ważniejsze przepisy o rejestrze handlowym, obowiązujące na ziemiach Polski.

B. Królestwo Kongresowe i wojew. wschodnie. Obowiązują: Dekret o rejestrze handlowym z dn. 7.II 1919 r. (Dz. Pr. Nr. 14 poz. 164 r. 1919), Rozp. Min. Spraw. z dn. 22.V 1919 r. (Dz. Pr. Nr. 37 poz. 279 r. 1919), Rozp. Min. Spraw. z dn. 22.IV 1919 r. (Dz. Pr. Nr. 37 poz. 278 r. 1919), Rozp. Min. Spraw. z 22.IV 1919 r. (Dz. Pr. Nr. 37 poz. 279 r. 1919) i Rozp. Min. Spraw. z dn. 24.IX 1924 r.

Obowiązkowi zgłaszania wpisu do rejestru handlowego podlegają wszyscy, uznani przez k. h. za handlujących, prócz zajmujących się handlem drobnym

(art. 1 dekretu o Rej. Handl.) wymienionym w Rozp. Min. spraw. z 22.IV 1919 r.

Bez względu na rodzaj przedsiębiorstwa należy *zawsze* zgłosić: 1) firmę, 2) siedzibę i przedmiot przedsiębiorstwa, 3) zmianę pod 1) i 2), 4) w razie sprzedaży lub zwinięcia przedsiębiorstwa, 5) w razie otwarcia, zbycia lub zwinięcia oddziału, 6) w razie sprzeciwu ze strony wierzycieli co do wypłaty ceny kupna, 7) udzielenie, rodzaj (pojedyńcza czy łączna) i ustanie prokury, 8) otwarcie i ukończenie likwidacji, 9) ogłoszenie upadłości, 10) ustanowienie i ustanie nadzoru sądowego.

W odniesieniu do *handlujących jednoosobowo* należy m. in. zgłosić:

1) imię i nazwisko właściciela przedsiębiorstwa, 2) treść umów co do stosunków majątkowych między małżonkami, 3) otwarcie spadku, 4) upoważnienie, udzielone nieletniemu do prowadzenia handlu.

W odniesieniu do *spółek firmowych i firmowo-komandytowych* zgłoszeniu ulegają:

1) wykaz spólników firmowych i fundusz spólników komandytowych, 2) wykaz osób, uprawnionych do zarządzania i dysponowania majątkiem spółki, 3) treść umów spólników firmowych co do stosunków majątkowych między małżonkami, 4) otwarcie spadku po spólniku firmowym, 5) pozbawienie spólnika firmowego prawa zajmowania się handlem, 6) pozbawienie go własnej woli i jej ograniczenie.

W odniesieniu *do spółek akcyjnych i komandytowo-akcyjnych:*

1) osoby uprawnione do zarządzania i rozporządzania majątkiem spółki, względnie skład ich rad nadzorczych, 2) wysokość kapitału zakładowego, 3) rodzaj akcji (imienne czy na okaziciela), 4) ilość akcyj uprzywilejowanych, 5) ich normalna wartość, sposób wpłaty, wpłacone na akcje kwoty, 6) prawo emisji obligacyj i ich normalna wartość.

W odniesieniu do *spółek z ograniczoną odpowiedzialnością:*

1) imiona i nazwiska członków zarządu, względnie skład rady nadzorczej, 2) wysokość kapitału zakładowego, 3) wysokość kapitału w gotowiźnie i wkładach niepieniężnych, 4) uchwały w przedmiocie podwyższenia i obniżenia kapitału zakładowego, 5) wysokość udziałów i sposób ich wpłaty, 6) terminy wpłaty, wysokość i terminy dokonanych wypłat na kapitał zakładowy, 7) sprzeciw wierzycieli, gdy jest dopuszczalny, oraz zmiana tych danych.

Do zgłoszenia poszczególnych danych obowiązani są: właściciel przedsiębiorstwa lub jego spadkobiercy, zarządy spółek handlowych, likwidatorowie, kurator i syndyk upadłości, nadzorcy sądowi (art. 3).

Wykreślenie firmy z rejestru następuje z urzędu w braku osób, zobowiązanych do zgłoszenia, lub na podstawie wyroku sądowego.

Rejestr handlowy *prowadzą* sądy okręgowe pod nadzorem jednego z sędziów (sędziego rejestrowego) (art. 5). Do jego *obowiązków* należy badanie czy dane, zgłoszone do rejestru, odpowiadają przepisom prawnym, wydawanie odnośnych postanowień i kierownictwo nad czynnościami rejestrowemi. Nadto czuwa on, aby były dokonywane czynności rejestrowe, nakazane ustawą, i aby ścigane było niezgodne z ustawą używanie firmy.

Kary za niedokonywanie czynności rejestrowych i niezgodne z ustawą używanie firmy wynoszą z rozp. Rady Ministrów z dn. 26.V 1926 r. (Dz. Ust. Nr. 57 poz. 325 r. 1926) od 12 do 600 złotych, zaś za świadome używanie nieprzysługującej danej osobie firmy — do 6.000 złotych (art. 6 i 70).

Zgłoszenia do rejestru mogą być dokonywane bądź ustnie (na podstawie oświadczeń do protokółu), bądź na piśmie, osobiście przez strony interesowane, wzgl. pełnomocników lub przesyłane do sądu. W tym ostatnim wypadku podpis osoby, wydającej pełnomocnictwo, lub wysyłającej zgłoszenie, winien być poświadczony przez notarjusza lub przez sędziego grodzkiego (art. 7).

Odpis ulega obowiązkowemu i bezwłocznemu ogłoszeniu w gazecie urzędowej (Monitor Polski) i w jednej z miejscowych gazet, wyznaczonych corocznie przez sędziego rejestrowego.

Zgłoszenie do rejestru winno nastąpić w terminie 15-dniowym, a zawiadomienie ze strony sądów i urzędów w ciągu dni 8 od wydarzenia, ulegającego zarejestrowaniu (art. 14).

Urzędy, wydające *świadectwa przemysłowe*, obowiązane są każdego miesiąca przesyłać do właściwego sądu okręgowego wykazy osób fizycznych i prawnych, którym zostały wydane świadectwa przemysłowe (art. 16). Tak samo notarjusze obowiązani są każdego miesiąca przesyłać do tychże sądów wykazy sporządzonych lub poświadczonych przez nich aktów, zawierających dane, ulegające zarejestrowaniu (art. 17).

Urządzenie rejestru handlowego.

Zgodnie z rozp. Min. Spraw. z dn. 22.IV 1919 r. (Dz. Pr. Nr. 37 poz. 279 1919 r.), w redakcji rozp. Min. Spraw. z 24.IX 1924 (Dz. Ust. Nr. 84 poz. 813 r. 1919) rejestr handlowy składa się z 3 działów i dla każdego z nich prowadzona jest osobna księga.

Do działu A wciągane są firmy handlujących jednoosobowe, spółki firmowe i spółki komandytowe, do działu B — spółki z ograniczoną odpowiedzialnością (w b. Kongresówce i Wielkopolsce), spółki akcyjne i spółki komandytowo-akcyjne, a do działu C — spółdzielnie i związki, uznane za handlowe (w b. Kongresówce) i sp. z ogr. odp. (w Małopolsce).

Opłaty w postępowaniu rejestrowem.

Na podstawie Rozp. Min. Spraw. z dn. 12.XI.1923 (Dz. Ust. Nr. 124 poz. 1008, 1924) w redakcji rozp. Min. Spraw. z 25.II.1924 (Dz. Ust. Nr. 19 poz. 209, 1924) opłaty w postępowaniu rejestrowem uiszczają:

1) *firmy jednoosobowe:*

a) za wciągnięcie firmy (pierwszy wpis):

I	kategorja	handlowa	60 zł.
II	„	„	20 „
III	„	„	10 „
IV	„	„	5 „
I	„	przemysłowa	75 „
II	„	„	60 „
III	„	„	45 „
IV	„	„	30 „
V	„	„	18 „
VI	„	„	12 „
VII	„	„	5 „

b) za każdy następny wpis z wyjątkiem wymienionych w ustępach c) i d) pod 5) i 6) — połowę opłaty określonej w ust. a);

c) za wpis o zmianie siedziby i wpis oddziału do rejestru zakładu głównego — 2/10 tej opłaty;

d) za wykreślenie firmy — 3/10 tej opłaty.

2) *Spółki firmowe i komandytowe* oraz *spółki z ograniczoną odpowiedzialnością* uiszczają za wciągnięcie do rejestru handlowego:

a) za pierwszy wpis przy kapitale zakładowym do 50.000 zł. włącznie — podwójną opłatę; określoną pod 1) ust. a) stosowanie do kategorji handlowej lub przemysłowej; przy kapi-

tale zaś powyżej 50.000 zł. — po 10 zł. od każdych następnych 10.000 zł., przyczem niepełne 10.000 uważa się za pełne;

b) za każdy następny wpis, z wyjątkiem wymienionych w ust. c) i d) oraz pod 5) i 6) — 6/10 opłaty, określonej pod 1) ust. a);

c) za wpis o zmianie siedziby i wpis oddziału do rejestru zakładu głównego 2/10 tej opłaty;

d) wykreślenie firmy — 4/10 tej opłaty.

3) *Spółki akcyjne* oraz *komandytowo-akcyjne* uiszczają za wciągnięcie do rejestru handlowego:

a) za pierwszy wpis, przy kapitale zakładowym do 50.000 zł. — potrójną opłatę, określoną pod 1) ust. a) dla I kategorji handlowej lub przemysłowej, stosownie do charakteru przedsiębiorstwa; przy kapitale zakładowym powyżej 50.000 zł. — po 25 zł. od każdych następnych 20.000 zł, licząc niepełne 20.000 zł. za pełne;

b) za wpis o powiększeniu kapitału zakładowego opłatę, określoną w ust. a) od sumy, o którą kapitał zakładowy zostaje powiększony; przy zmniejszeniu kapitału połowę opłaty, określonej w ust. a) od sumy, o którą kapitał zakładowy zostaje zmniejszony; w razie powiększenia kapitału zakładowego drogą przeszacowania książkowej wrtości majątku — połowę opłaty, określonej w ust. a) od sumy, o którą kapitał zakładowy zostaje zwiększony;

c) za wszelkie inne wpisy z wyjątkiem wymienionych pod 5) i 6) — połowę opłaty, przewidzianej pod 1) ust. a) dla I kategorji handlowej lub przemysłowej.

4) *Spółdzielnie* uiszczają za wciągnięcie do rejestru:

a) za pierwszy wpis 4 zł.;

b) za wpis o zmianie statutu i za wykreślenie firmy 2 zł.;

c) za każdy inny wpis 1 zł.

Za wciągnięcie wzmianki o oddziale do rejestru zakładu głównego oraz za wpis, zgłoszony w myśl art. 76 ust. 2 o spółdzielniach, opłat się nie pobiera.

5) *Za wciągnięcie do rejestru handlowego firmy oddziału*, jeżeli zakład główny znajduje się w kraju, pobiera się następujące opłaty:

a) od firm jednoosobowych — opłatę, określoną pod 1) ust. a);

b) od spółek firmowych, komandytowych i spółek z ograniczoną odpowiedzialnością — 1½ opłaty, określonej pod 1) ust. a);

c) od spółek akcyjnych i komandytowo-akcyjnych — podwójną opłatę, określoną pod 1) ust. a) dla I kategorji handlowej lub przemysłowej;

d) od spółdzielni — opłatę, określoną pod 4) ust. a);

e) za każdy następny wpis do rejestru oddziału — opłaty, określone za takież wpisy dla zakładu głównego.

Jeżeli oddział należy do innej kategorji podatku przemysłowego niż zakład główny, opłaty powyższe oblicza się według kategorji oddziału.

6) Za pierwszy *wpis oddziału*, jeżeli *zakład główny znajduje się zagranicą* pobiera się, o ile konwencje międzynarodowe nie zawierają postanowień odmiennych:

a) od firm jednoosobowych — podwójną opłatę, określoną pod 1) ust. a);

b) od spółek firmowych, komandytowych oraz spółek z ograniczoną odpowiedzialnością — potrójną opłatę, określoną pod 1) ust. a);

c) od spółek akcyjnych i komandytowo-akcyjnych — poczwórną opłatę, określoną pod 1) ust. a) dla I kategorji handlowej lub przemysłowej;

d) za następne wpisy — opłaty, przewidziane za takież wpisy dla przedsiębiorstw krajowych.

Należy jeszcze nadmienić, iż w myśl rozporz. Ministrów Spraw. i Skarbu z dn. 31.X.1924 (Dz. Ust. Nr. 99 poz. 913, 1924) wpisy do rejestrów handlowych, wynikające z zastosowania rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 25 czerwca 1924 r. o bilansowaniu w złotych oraz określaniu w złotych kapitałów własnych przedsiębiorstw, obowiązanych do prowadzenia ksiąg handlowych (Dz. U. R. Nr. 55 poz. 542), z wyjątkiem wpisów o powiększeniu kapitału zakładowego, podlegają połowie opłaty, oznaczonej w odnośnych przepisach.

B. dzielnica niemiecka. Przepisy o rejestrze handlowym zawarte są w kodeksie handlowym niemieckim (§ 8 — 17). Przedewszystkiem należy zaznaczyć, iż w b. dzielnicy niem. rejestr handlowy prowadzą tylko sądy grodzkie.

Przepisy co do jawności, odpisów, zaświadczeń, ogłoszeń, zgłoszeń i t. p. naogół zbliżone są do przepisów, zawartych w omówionym wyżej dekrecie i obowiązującym w b. zaborze rosyjskim. Firmę i siedzibę zgłasza się do rejestru przy sądzie, w którego okręgu znajduje się siedziba (§ 29). Nadto do rejestru należy wpisać otwarcie upadłości lub jej uchylenie (§ 32), wszelkie zmiany, dotyczące stosunków prawnych firmy i t. p. (§33). Każdy może żądać odpisu wpisów oraz pism, podanych do rejestru handlowego (§91). Wpisy, dokonane w rejestrze handlowym, winny być ogłoszone w Monitorze Polskim i przynajmniej jeszcze w jednem piśmie. Zgłoszenia wpisów uskutecznia się osobiście lub przesyła się je w formie urzędowo uwierzytelnionej (§ 12). Prawne zastępstwo winno być poparte dokumentami urzędowymi. Zgłoszenia wpisu odnośnie do zakładu filjalnego dokonywa się w sądzie rejestrowym, w którego okręgu zakład ten się znajduje (§ 13). Kary za zaniedbanie dokonania czynności rejestrowych wynoszą do 300 złotych (§ 14). Z chwilą wpisania danego faktu do rejestru, prawdziwość jego obowiązuje osoby trzecie (§ 15).

B. zabór austrjacki. Odnośne przepisy o rejestrze handlowym zawarte są w austr. kodeksie handlowym (art. 12 — 15) w rozp. min. z 9.III.1863 (dz. u. p. Nr. 27), rozp. min. z 26.IV.1906 (dz. u. p. Nr. 89) i w ust. wprow. do kod. handl. z 17.XII.1862, § 10—18 i 49 (dz. u. p. Nr. 1).

Według ustawodawstwa austrjackiego rejestr handlowy utrzymywany jest w każdym sądzie handlowym i każdym innym sądzie, przeznaczonym do sprawowania orzecznictwa handlowego. Dzieli się on na dwie części: na rejestr dla firm pojedyńczych (osobowych) i na rejest dla firm spółkowych.

W rejestrze *firm osobowych* muszą być wymienione: brzmienie firmy, siedziba, oznaczenie posiadania firmy, nazwiska prokurentów, jeśli są ustanowione, układy małżeńskie posiadania firmy oraz wszelkie zmiany odnośne, dotyczące stosunków prawnych firmy.

Rejestr *firm spółkowych* poza brzmieniem firmy, siedzibą, nazwiskami prokurentów i rodzajem prokury, obejmuje nazwiska spólników jawnych, spólników osobiście odpowiedzialnych, komandytarjuszów z podaniem ich wkładek majątkowych, odnośny wypis z kontraktu spółki i umów lub uchwał, kontrakt zmieniających nazwiska likwidatorów, gdy spółka jest w stanie likwidacji, wszelkie zmiany, dotyczące stosunków prawnych spółki, jej siedziby, zgaśnięcie firmy i t. p.

Wpisy do rejestru następują na skutek uchwał sądu. Urzędowe odpisy i zaświadczenia, oparte na rejestrze, wydawane są każdemu za odpowiednią opłatą.

Podobnie, jak w b. zaborach rosyjskim i niemieckim, również i w b. zaborze austrjackim obowiązuje jawność rejestru. Wpisy są ogłaszane w całej osnowie w pismach publicznych.. Za niezachowanie przepisów o zgłoszeniach lub za używanie firmy niewłaściwej są nakładane kary pieniężne.

F. Księgi Handlowe.

Podobnie, jak większość innych działów prawa handlowego, również przepisy o księgach handlowych nie są dotychczas ujednostajnione. Wprawdzie Ministerstwo Skarbu opracowało projekt rozporządzenia z mocą ustawy, będący kodyfikacją prawa o księgach handlowych i bilansowaniu, lecz dotychczas projekt ten nie wszedł jeszcze w życie. Obecnie stan rzeczy na ziemiach polskich przedstawia się następująco:

B. Królestwo Kongresowe.

Księgi handlowe obowiązany jest prowadzić każdy handlujący (art. 8 k. h. K. P.). Obejmują one dziennik, inwentarz i kopjał listów wysłanych. Dziennik i inwentarz winny być raz do roku paginowane, zaznaczane i poświadczane przez jednego z sędziów Sądu Handl. lub przez burmistrza, wzgl. jego zastępcę. Księgi nie mogą mieć miejsc pustych, przerw, i przenoszeń na brzegi. Muszą one być przechowywane przez lat 10 (art. 1011 k. h. K. P.). Księgi handlowe, prawidłowo prowadzone, mogą stanowić dowód w sądzie na rzecz tych, którzy je prowadzili (art. 12 i 13). Zaniedbanie prowadzenia ksiąg pozbawia dowodu kupca w procesie i uzasadnia pociągnięcie go w wypadku, gdy ogłoszono mu upadłość, jako bankruta (art. 594 k. h. K. P.). Nie prowadząc zatem ksiąg handlowych, kupiec, na wypadek sporu sądowego, może sobie wyrządzić dotkliwą krzywdę.

B. zabór niemiecki.

Kiedy w b. Król. Kongresowem księgi handlowe obowiązani są prowadzić wszyscy handlujący, w b. zaborze niemieckim drobni kupcy od tego obowiązku są wolni (§ 4 k. h. n.). Jakie księgi winny być prowadzone, k. h. n. nie określa. Ustala jedynie, iż mają one ujawniać czynności handlowe kupca oraz stan jego majątku według zasad prawidłowego prowadzenia ksiąg (§ 38 k. h. n.). Każdy kupiec winien zachowywać kopję wysłanych listów oraz listy otrzymywane. Jego obowiązkiem jest sporządzenie inwentarza oraz bilansu otwarcia przy rozpoczęciu prowadzenia przedsiębiorstwa handlowego oraz inwentarza i bilansu zamknięcia w końcu każdego roku gospodarczego, który nie może przenosić 12 miesięcy (§ 39 k. h. n.). Inwentarz i bilans winny być zaopatrzone w podpis kupca, a jeśli jest kilku odpowiedzialnych wspólników, podpisać powinni wszyscy (§ 41 k. h. n.). Księgi powinny być oprawione, paginowane, nie mogą mieć pustych odstępów, przekreśleń, wyskrobań i zmian (§ 43 k. h. n.). Obowiązek przechowywania ksiąg handlowych, otrzymywanych listów i odpisów listów wysyłanych, inwentarzy i bilansów trwa lat 10 (art. 44 k. h. n.).

B. zabór austrjacki.

Przepisy, dotyczące ksiąg handlowych w ustawodawstwie austrjackiem, naogół zbliżone są do przepisów kodeksu handl. niemieckiego. Również K. h. a. nie wymienia, jakie księgi winien kupiec prowadzić. Ustala jedynie, iż winny one odźwierciadlać w zupełności jego czynności handlowe i stan majątku. Nadto jest on obowiązany przechowywać listy odebrane oraz zostawiać odpisy listów wysłanych. Sankcję obowiązku zawierają przepisy art. 37 K. h. a., § 486 kod. karn. austr. i § 208, e ust. konkurs. Od obowiązku prowadzenia ksiąg handlowych kupcy drobni są wolni. Metody utrzymywania ksiąg ustawa nie przepisuje i pozostawia się swobodę w wyborze rodzaju rachunkowości. Inwentarz oraz bilans otwarcia kupiec sporządza przy rozpoczęciu przedsiębiorstwa i następnie sporządza inwentarz i bilans każdego roku. O ile posiada on skład, którego inwentaryzacja niełatwa jest do przeprowadzenia każdego roku, może on to czynić co dwa lata (art. 29 K. h. a). Inwentarz i bilans podpisuje kupiec osobiście, a jeżeli są spólnicy, wszyscy je podpisują (art. 30 K. h. a.). Język ksiąg musi być żyjący. Muszą one być oprawne i paginowane. Nie mogą zawierać próżnych odstępów, wykreśleń, wyskrobań i zmian (art. 32 K. h. a.). Obowiązek zachowania ksiąg handlowych, listów odebranych, inwentarzy i bilansów trwa lat 10 (art. 33 K. h. a.). Po tym okresie obowiązek przedłożenia ksiąg (w sądzie) gaśnie. Upływ terminu 10-letniego nie odbiera jednak księgom handl. mocy dowodowej (np. w sporze między b. spólnikami). Według § 19 Ust. wprow. księgi handlowe kupców przeciw niekupcom (np. obnoścy) mają moc dowodową tylko przez 1½ roku. Strona, prowadząca dowód, zazwyczaj przedkłada prosty lub uwierzytelniony wyciąg ze swych ksiąg handlowych, a na zarządzenie sądu przedkłada oryginalne księgi do przejrzenia (art. 39 k. h. a.). Sędzia może nakazać przedłożenie ksiąg handlowych na wniosek strony przeciwnej, która musi być kupcem. W tym wypadku zgodnie z tem, cośmy powiedzieli wyżej, prawo niekupca jest ograniczone do upływu 1½ roku od chwili powstania pretensji. Do przedłożenia ksiąg obowiązany jest w myśl § 7 ust. wprow. tylko kupiec. Nie ma więc tego obowiązku właściciel firmy niezarejestrowanej lub lekarz, który nie może być uważany za kupca. W razie nieprzedłożenia ksiąg handlowych, ich osnowa twierdzona przez stronę, dowód prowadzącą, ma być uważana za udowodnioną w zupełności (art. 37 k. h. a.). Księgi handlowe nie stanowią dowodu zupełnego i sędzia może żądać uzupełnienia dowodu z ksiąg przysięgą lub innymi środkami dowodowymi (art. 34 k. h. a.).

Przedłożenia ksiąg handlowych w całej ich osnowie można domagać się w postępowaniu spadkowem, w sprawach, dotyczących spólności majątkowej oraz działu dóbr spółki i wreszcie w postępowaniu konkursowem.

Do wszystkich dzielnic ma zastosowanie przepis Rozp. Pr. R. z 22.III.1928 (art. 35) o spółkach akcyjnych, który orzeka, iż spółka akcyjna ma prowadzić księgę akcyj imiennych i świadectw tymczasowych (księgę akcyjną), która winna być oparagrafowana i zaświadczona przez właściwy sąd rejestrowy. Do księgi tej wpisuje się imię i nazwisko (firmy) oraz adres (siedzibę) posiadacza akcji imiennej lub świadectwa tymczasowego, wysokość dokonanych wpłat oraz wzmiankę o przeniesieniu akcji lub świadectwa tymczasowego na inną osobę oraz z datą wpisu.

G. BILANSE.

Jak należy sporządzać bilanse.

Przepisy o układaniu bilansów dotychczas nie zostały ujednostajnione i unormowane w drodze ustawodawczej. Wprawdzie odnośne przepisy, dotyczące bilansowania, objęte zostały projektem dekretu z mocą ustawy o księgach handlowych i bilansowaniu, lecz dotychczas nie jest przewidziane, kiedy on wejdzie w życie.

B. Król. Kongresowe. — Na obszarze b. Król. Kongresowego przepisy, dotyczące bilansów, zawarte są w k. h. K. P. (art. 470 — 475), specjalnie odnośnie do spółek z ogr. odp. w Dekrecie o spółkach z ogr. odp. (art. 11) i odnośnie do sp. akc. w rozp. o spółkach akcyjnych z 22.III.1928, którego postanowienia dotyczą wszystkich ziem polskich. W k. h.

K. P. przepisy o bilansach dotyczą stanu upadłości i ustalają pewne obowiązki w odniesieniu do upadłego co do sporządzenia i przedłożenia kuratorom masy upadłościowej bilansu. Nie pozostają one zatem w żadnym związku z samą techniką bilansowania.

Dekret **o spółkach z ogr. odp.** z 8.II.1919 (Dz. Pr. Nr. 15, p. 201 z 1919) w art. 11 ustala, iż w bilansie majątek spółki winien być podany według rzeczywistej wartości w chwili jego sporządzenia i nie może przekroczyć ceny nabycia lub kosztów produkcji, z uwzględnieniem zużycia. Koszty organizacji jako aktywa spółki w bilansie figurować nie mogą. Bilanse spółek z kapitałem powyżej 20.000 zł., mających za przedmiot transport, ubezpieczenie, przechowywanie ruchomości, pożyczki na zastaw lub interesy bankierskie, winny być ogłaszane.

Wreszcie we wspomnianem rozporządzeniu **o spółkach akcyjnych** odnośne przepisy o bilansach zawarte są w art. 89, 102, 110 i 112.

Wymaga ono przedewszystkiem, aby w ciągu dwóch miesięcy po zakończeniu roku obrotowego został sporządzony i władzom nadzorczym przedłożony bilans, (t. zw. bilans obrotowy) rachunek zysków i strat oraz dokładne piśmienne sprawozdanie z działalności spółki za rok ubiegły (art 102). Należy zauważyć, iż bilans obrotowy przedstawia różnicę między majątkiem okresu sprawozdawczego, a majątkiem za rok poprzedzający. Przez zysk należy tutaj rozumieć nie zysk, osiągnięty za odpowiedni rok obrotowy, lecz liczbowy stan powiększenia majątku netto. Bilans więc daje obraz całego stanu majątkowego spółki. *) Natomiast rachunek zysków i strat daje tylko różnicę między wpływami i wydatkami za rok ubiegły. Różnica, wynikająca ze zrównania aktywów z pasywami, stanowiąca zysk lub stratę spółki, winna odpowiadać „saldu", wynikającemu z obrotu spółki i dlatego rachunek zysków i strat posiada związek z bilansem spółki. **) Należy jeszcze zauważyć, iż podawanie w sprawozdaniu świadomie nieprawdziwych danych według art. 162 pociąga za sobą karę więzienia (do 2 lat) i grzywny (do 50.000 zł.).

Odpisy sprawozdań zarządu łącznie z bilansem i rachunkiem zysków i strat oraz z odpisem sprawozdania rady nadzorczej, komisji rewizyjnej oraz opinji biegłych - rewidentów muszą być podawane do wiadomości akcjonarjuszów na ich żądanie w ciągu 14 dni przed Walnem Zgromadzeniem. W praktyce sporządza się odpowiednie druki i wydaje się na żądanie każdemu zgłaszającemu się akcjonarjuszowi.

Nowe prawo polskie o spółkach akcyjnych w odniesieniu do bilansów znamionuje to, iż hołduje ono **zasadzie prawdziwości bilansu.** Dotychczas nie wolno było przedstawiać majątku w korzystniejszym świetle, można go było natomiast przedstawiać w świetle gorszem i aktywa szacować poniżej, a pasywa powyżej ich wartości i tą drogą tworzyć t. zw. ciche rezerwy. ***) Prawo polskie natomiast kategorycznie nakazuje szacowanie wartości bilansowej na zasadzie prawdziwości bilansu, biorąc za podstawę własne koszta (cenę nabycia lub wytworzenia), każe jednak uwzględniać zmniejszenie wartości, wynikłe w czasie między nabyciem a dniem bilansowym, bądź to wskutek zużycia, bądź to wskutek konjunktury. Nie pozwala natomiast ono uwzględniać wzrostu wartości i ceny w porównaniu z ceną nabycia. Ujawnienie przyrostu jest dopuszczalne wtedy tylko, o ile pozostanie ono ustalone przez Komisję szacunkową, wyposażoną przez Min. Przem. i Handlu w specjalne uprawnienia (art. 105). **Papiery wartościowe i waluty obce** należy przyjąć do bilansu po cenie nabycia, a, gdyby cena ta była wyższa od przeciętnego kursu giełdowego z ostatniego miesiąca przed dniem bilansowym, należy wypośrodkować przeciętną kursowego miesiąca (art. 106). Również przeciętny kurs walut obcych z ostatniego miesiąca przed dniem bilansowym należy przyjąć dla przeliczenia **należności w walutach obcych** (art. 107).

Zasady sporządzania bilansów według prawa polskiego są następujące:

1. Kapitał akcyjny, fundusze zapasowe i rezerwowe wszelkiego rodzaju umieszcza się w pasywach.
2. Koszty organizacji względnie późniejszego rozszerzenia przedsiębiorstwa rozkładają się na najwyżej pięcioletni okres amortyzacyjny pod warunkiem ujawnienia ich w bilansach.
3. Koszty administracji powinny być potrącane w rachunkach rocznych w całości.
4. Zysk lub stratę należy w bilansie wykazać jako osobną pozycję.
5. Obligacje, wydane przez spółkę, należy wykazać w bilansie podług wartości nominalnej; różnicę między ceną, uzyskaną z emisji poniżej wartości nominalnej, można wykazać w aktywach pod warunkiem umorzenia jej w drodze corocznych odpisów najpóźniej do dnia spłacenia obligacji; premie ponad wartość nominalną, wypłacane przy wykupie obligacyj, powinny być potrącane z zysku tego roku, w którym następuje spłata obligacyj, albo ze specjalnych rezerw.
6. Poręczenia (gwarancje) i zobowiązania zastawnicze na korzyść poszczególnych wierzycieli należy wykazać w dodatku do bilansu, przyczem każdy rodzaj tych zobowiązań należy podać w ogólnej sumie.
7. W bilansach należy odrębnie wykazać płynne środki, zobowiązania krótkoterminowe i długoterminowe (art. 104).

Fundusz rezerwowy tworzy się z czystego zysku i innych źródeł, jak mianowicie: nadwyżki, osiągnięte przy wydawaniu akcyj powyżej ich wartości nominalnej, dopłaty, uiszczane przez akcjonarjuszy wzamian za przyznanie im szczególnych uprawnień dla ich dotychczasowych akcyj i t. p. Służy on do pokrycia strat bilansowych. Z czystego zysku należy odkładać po 8 proc. tak długo, dopóki nie osiągnie się przynajmniej $1/3$ kapitału akcyjnego (art. 109). Zatwierdzony przez Walne Zgromadzenie bilans oraz rachunek zysków i strat Zarząd spółki ogłasza w przeciągu 14 dni od daty ich zatwierdzenia. W tym samym czasie Zarząd obowiązany jest złożyć je wraz ze sprawozd. i protok. Waln. Zgrom. sądowi rejestrowemu oraz M. P. H.

B. zabór niemiecki. — Podobnie, jak w k. h. K. P., również w K. h. n. brak jest specjalnych przepisów o bilansach. Niektóre postanowienia, dotyczące bilansów, zawarte są jedynie w rozdziałach, traktu-

*) Kaczkowski J. Polskie prawo o spółkach akcyjnych. Poznań 1929. Str. 222.
**) Kaczkowski. Str. 226.
***) Por. Doliński. Polskie prawo akcyjne. Przemysł i handel 1928. Nr. 16. Str. 638.

jących o księgach handlowych i o spółkach: jawnej, komandytowej, akcyjnej, komandytowo-akcyjnej i cichej.

Prawo niemieckie wymaga, aby kupiec przy rozpoczęciu prowadzenia swego przedsiębiorstwa sporządził bilans otwarcia i aby przy końcu każdego roku gospodarczego sporządzał bilans zamknięcia (§ 39). Majątek oraz długi winny być oszacowane według wartości, jaką posiadają w chwili sporządzania bilansu. Wierzytelności wątpliwe należy policzyć według ich wartości prawdopodobnej, a wierzytelności nieściągalne należy odpisać (§ 40).

Odnośnie do **spółki jawnej** powiedziane jest, iż w końcu każdego roku gospodarczego na podstawie bilansu ustala się zyski i straty i oblicza się udział w nich każdego wspólnika. Zysk, przypadający wspólnikowi, dopisuje się do jego udziału w kapitale. Natomiast stratę, przypadającą na wspólnika, oraz wybrane przez niego pieniądze na poczet udziału, odpisuje się od tegoż (§ 120). Bilans sporządzają również likwidatorowie zarówno przy rozpoczęciu, jak i przy zakończeniu likwidacji (§ 154).

Odnośnie do **spółek komandytowej i komandytowo-akcyjnej, i cichej** obowiązują ogólne przepisy, dotyczące sporządzania bilansów przez kupca (§ 4 K. h. n.).

Co do spółek akcyjnych obowiązują przepisy, zawarte w polskiem prawie o spółkach akcyjnych i w sposób szczegółowy wyżej omówione.

B. zabór austrjacki.—W prawie handl. austrjackiem przepisy o bilansach zbliżone są do przepisów, zawartych w niem prawie handlowem. Według nich każdy kupiec obowiązany jest sporządzać bilans otwarcia i zamknięcia (art. 29). Przy układaniu bilansu majątek i wierzytelności winny być szacowane według wartości, jaką one posiadają w chwili spisywania. Wierzytelności wątpliwe należy oceniać według ich wartości prawdopodobnej, wierzytelności nieściągalne — odpisywać (art. 31). K. h. a. nie podaje jednak przepisów, jak obliczać wartość długów. Regułą winna być wartość nominalna *).

Co do **spółek jawnych** K. h. a. na podobieństwo K. h. n. postanawia, iż w końcu każdego roku obrotowego na podstawie inwentarza i bilansu oblicza się zysk lub stratę oraz udział w nich każdego wspólnika. Zysk wspólnika przypisuje się do jego udziału w majątku, stratę zaś odpisuje się z tegoż (art. 107).

Odnośnie do **spółek komandytowo - akcyjnych** K. h. a. postanawia, iż bilans za rok obrotowy winien być przedłożony radzie nadzorczej najpóźniej w pierwszych 6 miesiącach następnego roku obrotowego (art. 185). Poza tem stosują się zarówno do tych spółek, jak i do innych przepisy, zawarte w art. 29 i 31 K. h. a., dotyczące sporządzania bilansu przez kupca.

Co do spółek akcyjnych mają zastosowanie odnośne przepisy prawa polskiego o spółkach akcyjnych, wyżej omówione.

Przepisy o bilansowaniu w złotych

Przepisy, dotyczące sporządzania bilansów w złotych, zawarte są w rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z 25.VI.1924 (Dz. Ust. R P. Nr. 55 p. 542/24), rozporządzeniu wykonawczem Ministrów Skarbu oraz Przemysłu i Handlu z 1.VII.1924 o oszacowaniu przedmiotów majątkowych oraz o sposobie księgowania przy sporządzaniu bilansów w złotych (Dz. Ust. R. P. Nr. 61, p. 612/924), rozporządzeniu wykonawczem z 21.IX.24 o ustanowieniu komisji dla dokonywania szacunków przedmiotów majątkowych (Dz. Ust. R. P. Nr. 92, p. 863/24) i rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z 17.V.27 o zmianie niektórych postanowień Prezydenta Rzeczypospolitej z 25.VI.1924 (Dz. Ust. Nr. 46 p. 402 z 1927 r.). Odnośnie do spółdzielni ma zastosowanie przepis, zawarty w Rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z 27.XII.1924 o uzupełnieniu rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej o przerachowaniu zobowiązań prywatno-prawnych (Dz. Ust. Nr. 115, poz. 1024 z 1924) oraz rozporządzeniu Ministra Skarbu i Przemysłu i Handlu z 18.II.1925 (Dz. Ust. R. P. Nr. 21, p. 151).

Zgodnie z wyżej wspomnianemi rozporządzeniami za kapitał własny przedsiębiorstwa uważa się różnicę między wartością aktywów i pasywów, przeszacowanych na złote. Kapitały zakładowy, rezerwowy, amortyzacyjny i inne własne kapitały nie są uważane za pasywa. Kapitał własny przedsiębiorstwa winien być podzielony na: kapitał zakładowy (akcyjny, udziałowy), kapitał zasobowy, amortyzacyjny i inne kapitały własne przedsiębiorstwa.

Kapitał zakładowy (akcyjny, udziałowy) w bilansie otwarcia w złotych może osiągnąć wysokość sumy, jaka wypadnie z przeliczenia wpłaconego kapitału zakładowego na złote według kursów z dat zamknięcia odnośnych subskrypcyj, jednak nie może przekroczyć tej sumy.

O ile przeszacowanie aportów rzeczowych przewyższa przeliczoną na złote cenę, za jaką aport przyjęty został do spółki, o różnicę tę może być powiększona dopuszczalna najwyższa granica kapitału zakładowego.

W akcyjnych zakładach ubezpieczeń, dla których ze względu na postanowienia, zawarte w artykułach 18 i 21 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 14.V.24 o przerachowaniu zobowiązań prywatno - prawnych (Dz. Ust. R. P. Nr. 42, p. 441) ustalenie posiadanego kapitału zakładowego (akcyjnego) będzie czasowo niemożliwe, należy kapitał zakładowy, wykazany w bilansie zamknięcia, przerachować według relacji 1 zł. = 1.800 mkp., wydzielając resztę nadwyżki aktywów pod zbiorową nazwę „fundusze przerachowania" do czasu ostatecznego ustalenia współczynnika przerachowania stosownie do wspomnianego rozporządzenia.

W wypadku, kiedy po ustaleniu kapitału zakładowego (akcyjnego, udziałowego) pozostanie reszta kapitału własnego, podział tej reszty kapitału własnego na kapitał zasobowy i amortyzacyjny powinien być dokonany bądź w stosunku, odpowiadającym stosunkowi tychże kapitałów według ostatniego bilansu markowego, zatwierdzonego przez walne zgromadzenie spółki, bądź też według dotychczasowej wartości tychże kapitałów, przeliczonych na złote po kursach z dat walnych zgromadzeń, na jakich zapadły uchwały o dotacji kapitałów rezerwowego i amortyzacyjnego.

Bilanse otwarcia przedsiębiorstw, obowiązanych do publicznego składania sprawozdań, powinny

*) Wróblewski. Ustawa handlowa. Kraków 1926. T. I. str. 58.

być sporządzone i wniesione do rejestru handlowego najpóźniej w terminie do dnia 15 lipca 1927.

Nominalna wartość akcji (udziału) winna być określona na taką sumę złotych, jaka wypadnie z podziału kapitału zakładowego wyrażonego w złotych na dotychczasową ilość akcyj, względnie udziałów, jednak wartość minimalna pojedyńczej akcji winna wynosić conajmniej 10 złotych.

Akcjonarjuszowi, który ze względu na ilość posiadanych akcyj ma prawo do otrzymania ułamka nowej akcji w złotych, ma być wydany odcinek akcji odpowiedniej wartości nominalnej na okaziciela. Odcinek akcji nie uprawnia jednak posiadacza ani do brania udziału w walnem zgromadzeniu, ani do korzystania z jakichkolwiek przywilejów, przysługujących posiadaczom całych akcyj. Daje on natomiast jemu prawo do udziału w zyskach spółki, do nowych emisyj, a w razie likwidacji spółki — do udziału w majątku spółki.

Ostateczny termin do wymiany akcyj w walucie markowej, koronowej i rublowej na akcje w walucie złotowej i na ich odcinki, względnie do zaopatrzenia tych akcyj stemplem, opiewającym na walutę złotową, upływa z dniem 31 grudnia 1927 r.

W spółkach akcyjnych i akcyjno-komandytowych, o ile spółki te nie są przedsiębiorstwami bankowemi lub ubezpieczeniowemi, minimalny kapitał winien wynosić conajmniej 100.000 złotych. O ile spółka akcyjna jest przedsiębiorstwem ubezpieczeniowem, kapitał ten winien być określony conajmniej na 250.000 złotych, jeżeli zakład prowadzi jeden dział ubezpieczeniowy i na 500.000 złotych, jeżeli prowadzi dwa lub więcej działów.

Jeżeli kapitał zakładowy spółek akcyjnych lub akcyjno-komandytowych w bilansie otwarcia nie osiągnie wyżej oznaczonej granicy, spółka powinna podwyższyć swój kapitał zakładowy najdalej do dnia 31 grudnia 1927 roku conajmniej do tej granicy.

O ile spółka akcyjna lub akcyjno-komandytowa, z wyjątkiem jednakże zakładów bankowych i ubezpieczeniowych, ulega likwidacji, może się ona przekształcić na spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością lub spółdzielnię.

Spółdzielnie, których rok operacyjny nie jest rokiem kalendarzowym, obowiązane są do sporządzenia inwentarza i bilansu w złotych na dzień dowolnie obrany, jednakże nie późniejszy, jak dzień 30 czerwca 1925 roku.

Kapitał własny w spółdzielniach ulega podziałowi pomiędzy kapitały spółdzielni — udziałowym, zasobowym, społecznym i specjalnymi w stosunku do wartości tych kapitałów, przeliczonych na złote według kursu z dat, kiedy nastąpiło powiększenie, względnie zmniejszenie odpowiedniego kapitału.

Kapitał udziałowy ulega podziałowi na udziały proporcjonalnie do wartości każdego udziału, przeliczonego na złote według kursu z daty wpłacenia udziału. Powiększone w ten sposób udziały poszczególnych członków nie mogą jednakże przekraczać ich wartości, ustalonej w złotych według daty wpłacenia.

Przerachowanie bilansów przedsiębiorstw publicznych i prywatnych według nowej wartości złotego.

W związku z przeprowadzeniem reformy walutowej i ustaleniem rozporządzeniem Prezyd. Rzeczypospolitej z 13.X.1927 nowej wartości złotego (Dz. Ust. Nr. 88, p. 790) zaszła potrzeba przerachowania bilansów przedsiębiorstw publicznych i prywatnych. Zasady tego przerachowania zostały ustalone w rozporządzeniu Prez. Rzeczyposp. z 21.III.1928 r. (Dz. Ust. Nr. 38, p. 352).

Według tego rozporządzenia przedsiębiorstwa publiczne i prywatne obowiązane są na dzień 1 lipca 1928 r. sporządzić majątkowy bilans brutto w złotych, określonych we wspomnianem rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 13 października 1927 r. (Dz. U. R. P. Nr. 88, poz. 790). Bilans ten winien być przyjęty za podstawę do dalszego prowadzenia ksiąg.

Wartość bilansowa nieruchomości, ruchomości, maszyn, urządzeń technicznych i wogóle przedmiotów, nieprzeznaczonych do zbytu, nabytych przed dniem 30 września 1925 r., mogą być przerachowane według stosunku, nieprzekraczającego 172 złotych.

Należności i zobowiązania w złotych w złocie, określonych w rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 20 stycznia 1924 r. (Dz. U. R. P. Nr. 37, poz. 401), oraz w walutach obcych winny być wstawione do przerachowanego bilansu brutto na dzień 1 lipca 1928 r. w pełnej równowartości zgodnie z rozp. Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 13 października 1927 roku.

Przepisy o szacowaniu przedmiotów majątkowych, zawarte w obowiązujących ustawach oraz statutach spółek akcyjnych lub umowach spółkowych, nie mają zastosowania przy przerachowaniu pozycyj bilansowych według zasad omawianego rozporządzenia.

Nadwyżka bilansowa, osiągnięta z przerachowania bilansu, winna być użyta przedewszystkiem na pokrycie strat bilansowych lat ubiegłych.

O ile część nadwyżki z przerachowania przelana zostanie na kapitał zakładowy spółki, to należy albo podwyższyć odpowiednio wartość nominalną akcyj (udziałów), albo wydać akcjonarjuszom nowe akcje w stosunku proporcjonalnym do posiadanych.

W tym ostatnim wypadku akcjonarjuszom, którzyby mieli prawo do otrzymania ułamka nowej akcji, należy wydać odcinek akcji odpowiedniej wartości nominalnej na okaziciela. Odcinki akcyj nie uprawniają ich posiadaczy do udziału w walnem zgromadzeniu lub do korzystania z jakichkolwiek przywilejów, przysługujących posiadaczom całych akcyj, dają natomiast prawo do udziału w zyskach spółki, do udziału w nowych emisjach oraz — w razie likwidacji — do udziału w majątku spółki.

Przerachowany bilans brutto winien być zatwierdzony przez właściwe organa przedsiębiorstwa najpóźniej w terminie do dnia 31 grudnia 1928 r.

Zmiana wysokości kapitału zakładowego (akcyjnego) spółki akcyjnej i komandytowo - akcyjnej, dokonana na mocy owego rozporządzenia, jako też zmiana ilości i nominalnej wartości akcyj nie wymaga zatwierdzenia rządowego.

Przerachowane i nieprzerachowane bilanse brutto na dzień 1 lipca 1928 r. winny być wraz z uzasadnieniem przerachowania i dowodem zatwierdzenia przez właściwy organ przedsiębiorstwa złożone w ciągu 2 miesięcy po zatwierdzeniu Ministerstwu Przemysłu i Handlu, Ministerstwu Skarbu oraz władzy skarbowej, właściwej pod względem wymiaru podatku dochodowego.

Przerachowany bilans brutto na dzień 1 lipca 1928 roku przedsiębiorstw, obowiązanych do publicznego składania sprawozdań, winien być ogłoszony w myśl obowiązujących przepisów.

Kapitał zakładowy, wykazany w przerachowanym bilansie brutto na dzień 1 lipca 1928 r., winien być ujawniony w rejestrze handlowym zgodnie z obowiązującymi przepisami.

W celu zmuszenia przedsiębiorstw prywatnych do przerachowania bilansów w terminie do dnia 1 stycznia 1919 r., Minister Skarbu w porozumieniu z Ministrem Przemysłu i Handlu może na każdego z kierowników tych przedsiębiorstw (członków dyrekcji, względnie zarządu) nakładać kary pieniężne.

Jeżeli przedsiębiorstwo prywatne nie przerachuje bilansu w myśl niniejszego rozporządzenia w terminie do dnia 1 marca 1919 r., właściwy sąd może na wniosek Ministrów Skarbu oraz Przemysłu i Handlu orzec likwidację przymusową przedsiębiorstwa.

Nadwyżki bilansowe, pochodzące z przerachowania, uskutecznionego w myśl powyższego rozporządzenia, nie podlegają opodatkowaniu.

Przerachowanie, przewidziane w omawianem rozporządzeniu, nie podlega opłacie stemplowej.

Minister Sprawiedliwości upoważniony jest do wydania rozporządzenia, zwalniającego całkowicie lub częściowo od opłat rejestrowych wpisy do rejestru firm.

Przepisy powyższe nie mają zostosowania do zakładów ubezpieczeń i spółdzielni, a wykazane w bilansach tych przedsiębiorstw sumy uważa się za wyrażone w złotych, określonych w rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 13 października 1927 r. z tem zastrzeżeniem, że należności i zobowiązania, wyrażone w walutach obcych oraz w złotych w złocie, winny być odpowiednio przerachowane.

H. POMOCNICY HANDLOWI I UCZNIOWIE.

Pojęcie pomocników handlowych. — Wśród sił pomocniczych, mających zastosowanie w handlu, rozróżniamy dwie kategorje: zwyczajne siły niekwalifikowane, posługacze, oraz pracownicy handlowi, okazujący pomoc właścicielowi wzgl. kierownikowi przedsiębiorstwa handlowego i zwani **pomocnikami handlowymi.** W związku z olbrzymim rozrostem zakresu handlu współczesnego i jego wymagań ogromnie rozszerzył się zasięg funkcyj pomocników handlowych. Jakkolwiek na podobieństwo stosunku robotnika do fabrykanta, istnieje również między właścicielem przedsiębiorstwa i pomocnikiem stosunek zależności, znacznie różni się on od stosunku pierwszego. Przedewszystkiem stosunek między szefem przedsiębiorstwa handlowego (pryncypałem) a pomocnikiem handlowym wyposażony jest w cechy większej stałości. Umowy o pracę zawierane są na dłuższy okres czasu i ustalana jest na dłuższy okres wysokość wynagrodzenia. Wypłaty również następują w większych odstępach czasu (przeważnie miesięcznie). Dążeniem pracowników handlowych jest osiągnięcie z czasem samodzielności, całkowitego uniezależnienia od pryncypała. Dlatego też zajęcie swoje traktują oni jako zajęcie przejściowe. Nic podobnego nie może mieć miejsca w odniesieniu do robotników.

Ustawodawstwo polskie stanowiska pomocników handlowych oraz stosunku do nich właścicieli przedsiębiorstw dotychczas nie unormowało w sposób jednolity. Należy więc zapoznać się z odnośnymi przepisami ustaw, obowiązujących na poszczególnych ziemiach Polski.

B. Król. Kongresowe. — K. h. K. P. zupełnie prawie nie zawiera przepisów, dotyczących pomocników handlowych. Jedynie w art. 634 jest mowa o tem, iż sądami właściwymi do rozpoznawania spraw przeciwko przedstawicielom i pomocnikom handlowym są trybunały handlowe. W pewnej mierze brak postanowień kodeksowych, dotyczących pomocników handlowych, zastępują przepisy i rozporządzenia Prez. Rzp. z dn. 16.III.1928 (Dzien. Ust. Nr 35, p. 323, 1928), **o umowie o pracę pracowników umysłowych,** do których zaliczono m. in.: **osoby,** spełniające czynności biurowe i kancelaryjne oraz czynności, rachunkowe, rysunkowe i kalkulacyjne, sprzedawców i ekspedjentów sklepowych i księgarskich z pewnym cenzusem naukowym (nie dotyczy ono jednak uczniów i praktykantów; art. 4).

Według wspomnianego wyżej rozporządzenia umowę o pracę można zawrzeć na okres próbny, dla wykonania pewnej określonej roboty, na czas określony i nieokreślony (art. 5).

Umowa może być na żądanie pracownika umysłowego zawarta na piśmie (art. 6). Okres próbny nie może przekraczać 3 miesięcy, licząc od chwili przystąpienia do pracy (art. 7).

Pracownikom nie wolno bez zezwolenia pracodawcy prowadzić własnego przedsiębiorstwa. Nie wolno im również bez zezwolenia pracodawcy dokonywać tranzakcyj, czy na własny, czy na cudzy rachunek, wchodzących w zakres tego przedsiębiorstwa, w którem pracownik jest zatrudniony (art. 9).

Umowa, która ogranicza pracownika w jego zarobkowaniu na pewien czas po rozwiązaniu stosunku pracy (klauzula konkurencyjna), może być zawarta ważnie tylko z pracownikiem pełnoletnim (art. 10).

Wypłaty poborów powinny być dokonywane w gotówce (art. 13).

Wypłata należącego się pracownikowi wynagrodzenia stałego odbywać się winna najpóźniej w końcu każdego miesiąca kalendarzowego.

W razie zawinionej niewypłaty w terminie pracodawca obowiązany jest do opłacania procentów zwłoki w wysokości od 2 do 3 proc. miesięcznie — począwszy od dnia zwłoki (art. 15).

Obrachunek i wypłata prowizji winny następować najpóźniej w końcu każdego kwartału kalendarzowego (art. 17).

Pracownikowi nie wolno bez zezwolenia pracodawcy przyjmować żadnego wynagrodzenia od osób trzecich z tytułu pełnionych przez niego obowiązków (art. 18).

W razie niemożności pełnienia przez pracownika obowiązków wskutek choroby lub nieszczęśliwego wypadku pracownik zachowuje przez okres trzechmiesięczny prawo do wynagrodzenia w całości (art. 19).

Umowa o pracę rozwiązuje się:

1) w okresie próbnym pierwszego lub szesnastego dnia miesiąca kalendarzowego, po uprzedniem dwutygodniowem wypowiedzeniu;

2) po ukończeniu roboty, dla której wykonania umowa była zawarta;

3) po upływie czasu, na który była zawarta;

4) po upływie trzech miesięcy od wypowiedzenia umowy przez jedną ze stron, jeżeli umowę tę zawarto na czas nieokreślony.

5) w razie wcielenia pracownika, jako poborowego do służby czynnej w wojsku stałem;

6) Na mocy wzajemnego porozumienia stron;

7) w razie śmierci pracownika (art. 25).

Po wypowiedzeniu umowy o pracę przez jedną ze stron pracownik powinien otrzymać na swoje żądanie stosowny czas w godzinach pracy w celu szukania nowej posady, co najmniej w ilości trzech dni roboczych miesięcznie (art. 30).

Pracownikowi umysłowemu bez wypowiedzenia służy prawo rozwiązania umowy o pracę z ważnych przyczyn, a w szczególności:

a) w razie śmierci lub wzięcia z poboru do wojska członka jego rodziny, jeżeli skutkiem tego na pracownika przechodzi obowiązek prawny utrzymania tej rodziny;

b) w razie stwierdzonego przez lekarza państwowego, samorządowego, kasy chorych lub lekarza zakładu pracy, szkodliwego wpływu pracy w zakładzie pracy na zdrowie pracownika;

c) w razie obrazy lub znieważenia pracownika przez pracodawcę, jak również w razie tolerowania przez pracodawcę takich czynów ze ze strony przełożonych pracownika;

d) w razie niezachowania przez pracodawcę istotnych warunków umowy;

e) w razie, jeżeli pracodawca lub przełożeni pracownika dopuszczają się przy prowadzeniu przedsiębiorstwa lub nakłaniają pracownika do czynów przeciwnych prawu lub dobrym obyczajom (art. 31).

Również **pracodawcy bez wypowiedzenia** służy prawo rozwiązania umowy z ważnych przyczyn, a w szczególności:

a) w razie, jeżeli pracownik nadużywa zaufania pracodawcy, (np. przyjmuje bez jego zgody prowizję lub inne wynagrodzenie od osób trzecich, lub jeżeli dopuszcza się rozmyślnego uszkodzenia majątku przedsiębiorstwa);

b) w razie niestawienia się pracownika do pracy wskutek nieszczęśliwego wypadku lub choroby w ciągu więcej niż trzech miesięcy;

c) w razie obrazy lub znieważenia pracodawcy, jego zastępców lub przełożonych przez pracownika;

d) w razie niezachowania przez pracownika istotnych warunków umowy o pracę;

e) w razie prowadzenia przez pracownika bez zgody pracodawcy własnego przedsiębiorstwa, lub dokonywania tranzakcyj na własny lub cudzy rachunek, wchodzących w zakres tego przedsiębiorstwa, w którem pracownik jest zatrudniony;

f) w razie zdrady przez pracownika tajemnicy technicznej lub handlowej przedsiębiorstwa;

g) w razie, jeżeli umowa o pracę została zawarta na zasadzie fałszywego lub sfałszowanego świadectwa;

h) w razie utraty przez pracownika uprawnień koniecznych do zajmowania danego stanowiska (art. 32).

W razie ogłoszenia upadłości pracodawcy umowa o pracę nie rozwiązuje się (art. 34).

Jeżeli majątek lub przedsiębiorstwo przejdzie w czasie trwania stosunku pracy w posiadanie innej osoby, stosunek pracy trwa nadal bez zmiany (art. 35).

W razie rozwiązania umowy z winy pracownika lub wystąpienia jego przed czasem bez ważnej przyczyny, pracodawcy służy prawo do wynagrodzenia szkód i strat (art. 40).

Województwa wschodnie. — Ustawodawstwo obowiązujące w województwach wschodnich (Torgowyj ustaw), odróżnia subjektów (prikazczikow), które to pojęcie odpowiada pojęciu pomocników handlowych (Handlungsgehilfe) oraz subjektów niepełnoletnich lub uczni.

Subjektem według tego ustawodawstwa (art. 3) jest każdy, kto bądź zarządza sprawami handlowemi swego pryncypała (prowadzi handel w jego imieniu), bądź tylko wykonywa jego zlecenia w ciągu określonego czasu. Subjekci dzielą się na 2 kategorje: na subjektów głównych oraz na ich zastępców i innych pracowników handlowych (art. 4).

Stosunek służbowy subjektów normowany jest umową pisemną o najmie (art. 6). O ile takiej umowy nie zawarto lub gdy w niej nic nie powiedziano o płacy i utrzymaniu, subjekt nie może się tego domagać w drodze prawnej (art. 7). Nie wolno mu zarządzać cudzemi sprawami lub przyjmować do sprzedaży cudzych towarów (art. 15) oraz prowadzić w imieniu pryncypała handel własnymi towarami (art. 16). Jego obowiązkiem jest zapobiegać w miarę możności wszelkim stratom, jakie mogłyby wyniknąć dla interesów jego pryncypała (art. 17). O ile subjekt bez pisemnego zlecenia pryncypała sprzeda towar ze stratą, obowiązany jest na żądanie pryncypała stratę tę pokryć (art. 18). Z drugiej strony pryncypał odpowiada za wszelkie czynności subjektów, dokonywane z jego zlecenia (art. 19) i ponosi wszelkie koszty, poczynione w wykonaniu przez nich obowiązków lub zleceń. Subjektowi nie wolno jednak czynić wydatków zbytkownych (art. 20). Subjekci obowiązani są składać pryncypałowi odpowiednie sprawozdania z handlowych zleceń i po upływie roku dokonywać z nim rozrachunków (art. 22). Pryncypał, który nie dokonał z subjektem rozrachunków co do zleconych mu czynności oraz subjekt, który tego nie domagał się od pryncypała, tracą wszelkie prawa do wzajemnych roszczeń (art. 27). Powyższe przepisy mają zastosowanie również do uczni handlowych i niepełnoletnich subjektów. Jednakże zabronione jest powierzanie im i oddawanie do rozporządzenia towaru na sumę, przewyższającą zł. 60 (Dz. Ust. Nr. 82, p. 785 z r. 1924). Jeżeli chłopiec oddany do nauki ma mniej, niż lat 25, i poręcza za niego ojciec lub krewny, od nich poszukuje się należności. O ile ma on mniej, niż lat 15, poręczenie jest nieważne i powództwo niedopuszczalne (art. 31).

B. zabór niemiecki.

Według K. h. n. (§ 59) **pomocnikiem handlowym** jest ten, kto został przyjęty w przedsiębiorstwie handlowem do pełnienia za opłatą usług kupieckich.

Wynagrodzenie oraz rodzaj i zakres usług ustalane są w umowie, zawieranej między pomocnikiem handlowym a przedsiębiorstwem, a jeśli takiej umowy nie zawarto — miarodajny jest do wysokości wynagrodzenia i zakresu usług zwyczaj miejscowy. Pobory winny być wypłacane pomocnikowi handlowemu w końcu każdego miesiąca (§ 65). Prowadzenie przedsiębiorstwa konkurencyjnego bez zezwolenia pryncypała jest zakazane (§ 60). O ile pomocnik handlowy nie przestrzega tego zakazu, pryncypał może dochodzić wynagrodzenia szkody lub żądać, aby czynności, dokonane przez pomocnika handlowego na własny rachunek, zostały przezeń uznane jako dokonane na rachunek pryncypała (§ 61).

Na pryncypale ciążą obowiązki co do życia i zdrowia pomocnika handlowego, a, o ile im uchybi, mają zastosowanie odpowiednie postanowienia B. G. B. (§ 842 — 846) co do wynagrodzenia szkody.

Jeżeli z powodu niezawinionej przeszkody pomocnik handlowy **nie będzie mógł pełnić usług**, do upływu 6 tygodni musi otrzymywać normalne pobory.

Wypowiedzenie.

Jeżeli stosunek służbowy między pryncypałem a pomocn. handlowym zawarto na czas nieokreślony, każda ze stron może go wypowiedzieć na koniec kwartału kalendarzowego z zachowaniem terminu wypowiedzenia na 6 tygodni naprzód (art. 66). Strony mogą zastrzedz dłuższy, lub krótszy termin wypowiedzenia, nie może on jednak być krótszy, niż miesiąc. Wypowiedzenie dozwolone jest tylko na koniec miesiąca kalendarzowego (§ 67). Umowy, sprzeczne z temi przepisami są nieważne (§ 68), chyba, że pobory pomocnika handlowego przewyższają 5 tys. złotych lub został przyjęty tylko czasowo do wyręczenia (nie na dłużej, niż 3 miesiące) (§ 69).

W każdym czasie, a więc bez przestrzegania terminu wypowiedzenia, przysługuje pracownikowi prawo wypowiedzenia stosunku służbowego z ważnych powodów. Takie same przysługuje pryncypałowi. W pierwszym wypadku za ważne powody poczytuje się: utratę zdolności do dalszego pełnienia usług, zaleganie przez pryncypała z wynagrodzeniem, niezachowanie obowiązku co do pomieszczenia i żywienia, dopuszczenie się zniewag czynnych względem pomocn. handl., obrazy czci lub propozycyj niemoralnych. W drugim wypadku muszą mieć miejsce: sprzeniewierzenie się lub nadużywanie zaufania ze strony pomocn. handl., prowadzenie przedsiębiorstwa konkurencyjnego bez zgody pryncypała, nieprawne opuszczanie służby, przewlekła choroba, dłuższa kara więzienna, nieobecność lub służba wojskowa, trwająca ponad 8 tygodni, wreszcie — dopuszczenie się zniewagi lub poważnej obrazy czci względem pryncypała (§ 70 — 73).

Zakaz konkurencyjny musi wynikać z umowy, zawartej między pryncypałem i pomocnikiem handlowym, ograniczającej działalność zawodową pomocnika po ukończeniu stosunku służbowego (§ 74). Nie może on trwać dłużej, niż dwa lata od ukończenia stosunku służbowego (§ 74 a), przyczem w ciągu tego czasu na pryncypale ciąży obowiązek odszkodowania pracown. handl. za każdy rok zakazu w wysokości przynajmniej połowy jego poborów (§ 74).

Co się tyczy **uczniów handlowych**, również i do nich ma zastosowanie ustawowy zakaz przedsiębiorstwa konkurencyjnego (prowadzenie go w czasie trwania stosunku służbowego bez zgody pryncypała), natomiast nie może mieć miejsca umowny zakaz, ograniczający ich zawodową działalność po ukończeniu nauki lub stosunku służbowego (§76). Pryncypałowi nie wolno używać ucznia do innych usług i wskutek tego utrudniać mu naukę. Czas trwania nauki określa umowa o nauce (§ 77). Do wypowiedzenia nauczania stosują się wyżej wymienione przepisy, dotyczące wypowiedzenia stosunku służbowego pracownikowi handl. wzgl. pryncypałowi (§ 77). Po ukończeniu nauki pryncypał obowiązany jest wystawić uczniowi odpowiednie świadectwo (§ 80).

B. zabór austrjacki. — Przepisy K. h. a., dotyczące pomocników handlowych, naogół zbliżone są do przepisów K. h. n. Podobnie, jak K. h. n. również K. h. a nie precyzuje, kogo należy uważać za pomocnika handlowego. Zgodnie z ustawą wprowadczą można ogólnie określić ich jako osoby, pełniące t. zw. usługi kupieckie. Przez te ostatnie należy przytem rozumieć usługi, związane z handlem, a więc nabywaniem i odsprzedażą towarów (np. księgowi kierownicy reklamy, sprzedawcy, kasjerzy, a nawet pełnomocnicy handlowi, którzy mogą być pomocnikami handlowymi *).

Wynagrodzenie za pracę ustala się umownie, w braku zaś umowy — ma zastosowanie zwyczaj lub uznanie sądu (art. 57). **Ustawowy zakaz konkurencyjny** wynika z przepisu, zawartego w art. 59, zakazującego pomocnikowi handlowemu bez zezwolenia pryncypała robienia interesów na własny rachunek, lub na rachunek trzeciego.

Niezawiniona choroba pełnomocnika, lub przeszkoda, która trwa nie dłużej, niż 6 tygodni, nie daje pryncypałowi prawa rozwiązania stosunku służbowego (art. 60).

Wypowiedzenie. — O ile czas trwania stosunku służbowego nie został oznaczony umową, każda strona z upływem każdego kwartału kalendarzowego za uprzedniem sześciotygodniowem wypowiedzeniem może umowę rozwiązać (art. 61) **). Oczywiście, strony mogą się umówić inaczej (np. że, rozwiązanie jest dopuszczalne każdej chwili bez wypowiedzenia lub umowa może być zawarta na czas życ'a).

Zarówno pracodawcy, jak i pracownik mogą z ważnych powodów domagać się **rozwiązania umowy każdej chwili** (art. 62) Ocenę ważności przyczyn pozostawia się uznaniu sędziego. Ustawa austrjacka wylicza te przyczyny kazuistycznie (art. 63 i 64) i są one zbliżone do przyczyn wyszczególnionych w K h. n. i w Rozporządzeniu o umowie o pracę pracowników umysłowych z 16.III.1928, które przytoczyliśmy wyżej.

I. Pełnomocnicy handlowi i prokurenci.

Pełnomocnictwo jest to akt prawny, mocą którego jedna osoba (mocodawca) nadaje drugiej (pełnomocnikowi) moc prawną zawierania czynności

*) Wróblewski I. str. 111.

**) Przepis ten wobec art. 25 Rozp. o umowie o pracy pracowników umysłowych z 16.III.1928 przestał być aktualny. Obecnie wymagane jest 3 miesięczne wymówienie.

prawnych z bezpośrednim dla mocodawcy skutkiem, tak, że z czynności tych mocodawca natychmiast nabywa prawa i staje się zobowiązanym.

Prokura jest szczególnym rodzajem pełnomocnictwa w dziedzinie prawa handlowego, może być ustanowiona tylko przez kupca o pełni praw i obejmuje wszystkie czynności, jakie się wogóle z jakiegokolwiek handlu wywiązują.

B. Król. Kongresowe. — Prawo handlowe K. P. nie zawiera specjalnych przepisów ani o pełnomocnictwie handlowem, ani o prokurze. O **pełnomocnictwie** jest jedynie wzmianka w dekrecie o rejestrze handl. w art. 44, w którym jest mowa o sprawowaniu zarządu przez pełnomocnika w imieniu spadkobierców, zaś sprawę prokury w tymże dekrecie normują specjalne przepisy, objęte artykułami 36 — 43. Zarówno do pełnomocnictwa handlowego, jak i prokury mają zastosowanie przepisy K. C. Napol. (art. 1984 — 2010). Zgodnie więc z przepisami tego kodeksu pełnomocnictwo może być udzielone zarówno przez akt publiczny, jak i przez pismo z podpisem prywatnym oraz przez list. Pełnomoc. jest **szczególne**, jeżeli dotyczy jednego tylko interesu i **ogólne**, jeżeli dotyczy wszystkich interesów mocodawcy. Niektóre czynności pełnomocnik może spełniać tylko na mocy upoważnienia szczególnego i w tym wypadku plenipotencja ogólna do czynności tych nie wystarcza. Tak więc ustawa hipot. z r. 1818 wymaga, aby czynności hipoteczne (np. przeniesienie własności dóbr nieruchomych) dokonywane przez pełnomocników, były uskuteczniane na podstawie pełnomocnictwa szczególnego, rejentalnie sporządzonego (art. 2 i 128 Ust. hip.). Pełnomocnik jest obowiązany zdać sprawę ze swych czynności i wyrachować się mocodawcy z wszystkiego, co otrzymał na mocy pełnomocn. od mocodawcy, (art. 1993 R. C. Nap.) i odpowiada za szkody i straty, jakie mogłyby wyniknąć z niewykonania pełnomocnictwa (art. 1991 K. C. Nap.).

Mocodawca natomiast obowiązany jest wykonać zobowiązania, jakie w jego imieniu w granicach plenipotencji zaciągnął pełnomocnik. Zobowiązania jakie ponad plenipotencję zaciągnął pełnomocnik, obowiązują mocodawcę o tyle, o ile to uznał wyraźnie lub milcząco (art. 1998 k. c. Nap.). Dlatego też, zawierając umowę z pełnomocnikiem, należy dokładnie sprawdzić, czy do jej zawarcia pełnomocnik jest upoważniony. Mocodawca winien zwrócić pełnomocnikowi wydatki oraz zapłacić umówione wynagrodzenie (art. 1999 k. c. Nap.) i pokryć straty, jakie pełnomocnik poniósł przy wykonaniu swych czynności (art. 2000 k. c. Nap.).

Co się tyczy **prokury**, jest o niej mowa jedynie w dekrecie o rejestrze handl. z r. 1919 (art. 36 — 43). Z przepisów, zawartych w tym dekrecie wynika, iż prokura stanowi nieograniczone pełnomocnictwo do wykonywania na rachunek przedsiębiorstwa wszelkich czynności handlowych, sądowych i pozasądowych, wchodzących w zakres przedsiębiorstwa i do podpisywania firmy. Jej skutki prawne rozpoczynają się od chwili zgłoszenia jej do rejestru handlowego. Jednakże do wszelkich czynności hipotecznych i zbycia przedsiębiorstwa potrzebne jest pełnomocnictwo szczególne. Prokura może być udzielona jednej osobie lub kilku osobom oddzielnie i łącznie (**prokura łączna**). Podobnie, jak pomocnika handlowego, również prokurenta obowiązuje zakaz konkurencyjny. Nie ma on prawa zajmować się czynnościami handlowemi tego samego rodzaju, co właściciel, ani na własny rachunek, ani na rachunek osób trzecich. W razie niezachowania tego obowiązku, właściciel ma prawo żądać od niego wynagrodzenia szkód i strat lub odstąpienia interesu, zawartego na własny rachunek i wydania zysków.

Województwa Wschodnie. — Prawo handlowe rosyjskie (Torgowyj ustaw) określa **pełnomocnictwo handlowe** jako akt, na mocy którego handlujący upoważnia inną osobę do prowadzenia swoich interesów handlowych lub obrotów na swój rachunek i na swoje imię (art. 33). Definicja tu naogół zbliżona jest do definicji pełnomocnictwa handlowego, spotykanej w innych kodeksach handlowych (niemieckim, austrjackim). Prawo handl. rosyjskie nazywa ten akt również kredytem, listem wierzytelnym i plenipotencją kredytową i rozróżnia dwa rodzaje pełnomocnictwa: 1) pełn. do prowadzenia handlu i 2) do prowadzenia spraw celnych (art. 32).

Pełnomocnictwo do prowadzenia handlu obejmuje wszelkie czynności handlowe i obroty i może być szczególne (do wykonywania jednorazowego jakiegoś zlecenia handlowego lub pewnej operacji handlowej) lub ogólne (do załatwiania w ciągu pewnego określonego czasu wogóle interesów handlowych mocodawcy (art. 34 — 38). Pełnomocnictwo musi być wydawane subjektom na rok, dwa i trzy lata. Pełnomocnictwo handlowe bez oznaczenia terminu ważne jest przez 3 lata.

Musi ono być wydane z zachowaniem odpowiedniej formy, być wyraźne i zaświadczone notarjalnie (art. 43 i 44).

Pełnomocnictwo do prowadzenia spraw celnych upoważnia do: 1) podpisywania i wnoszenia do komory celnej deklaracyj celnych; 2) uiszczania opłat celnych; 3) odbierania towarów z komory celnej; 4) załatwiania spraw celnych w drodze administracyjno sądowej; 5) składania deklaracyj i poręczeń w związku z handlem tranzytowym i transportem towarów zagran. do składów komór celnych.

Odnośnie do **prokury** w wojew. wschodnich mają zastosowanie art. 36 — 43 Dekretu o rejestrze handlowym z r. 1919, których streszczenie podaliśmy wyżej.

B. zabór niemiecki. — W K. h. n. przez **pełnomocnictwo** handlowe rozumie się akt, na mocy którego bez udzielenia prokury upoważnia się kogoś do prowadzenia przedsiębiorstwa handlowego lub do dokonywania czynności pewnego określonego rodzaju lub poszczególnych czynności (należących do zakresu przedsiębiorstwa handlowego). Jednakże do zbywania i obciążania nieruchomości, wystawienia weksli, zaciągania pożyczek i prowadzenia spraw sądowych potrzebne jest pełnomocnictwo szczególne (§ 54).

Przepisy te mają zastosowanie również do kupców podróżujących, których uważa się za upoważnionych do ściągania należności z dokonanych przez nich sprzedaży i ustalania terminów zapłaty (§ 58).

Prokura według K. h. n. jest to szczególny rodzaj nieograniczonego upoważnienia do dokonywania wszelkiego rodzaju czynności, sądowych i pozasądowych oraz czynności, związanych z prowadzeniem przedsiębiorstwa handlowego. Do zbywania jednak i obciążania gruntów potrzebne jest pełnomocnictwo specjalne. Kiedy w b. Król. Kongreso-

wem skuteczność prokury zależna jest od zgłoszenia jej do rejestru, w b. zaborze niem. wystarczy wyraźne oświadczenie (§ 48).

Ograniczenie prokury względem osób trzecich jest bezskuteczne. Jeżeli ogranicza się ją do prowadzenia jednego lub kilku tylko zakładów właściciela przedsiębiorstwa, ograniczenie to względem osób trzecich jest ważne wtedy tylko, gdy zakłady te prowadzone są pod różnemi firmami. Prokurę winien zgłosić do rejestru handlowego właściciel przedsiębiorstwa, zaś prokurent winien złożyć do przechowania w sądzie podpis firmy wraz ze swoim podpisem (§ 53).

Przenosić prokury nie można. Można ją każdego czasu **odwołać**. Śmierć właściciela przedsięb. nie skutkuje jej **wygaśnięcia** (§ 52).

B. zabór austrjacki. — Również i prawo handl. austrj. ma pojęcie pełnomocnictwa handlowego oraz prokury.

Pełnomocnictwo handlowe według K. h. a. podobnie, jak w K. h. n. jest to upoważnienie kogoś bez udzielenia mu prokury do prowadzenia bądź całego przedsiębiorstwa handlowego, bądź do czynności pewnego rodzaju lub poszczególnych czynności. Rozciąga się ono tak samo, jak i w K. h. n., do wszystkich czynności i działań prawnych, jakie zazwyczaj wywiązują się z prowadzenia przedsięb. handlowego lub z pewnych czynności handlowych. Jednak do wystawienia weksli, zaciągania pożyczek i prowadzenia sporów sądowych wymagane jest specjalne pełnomocnictwo (art. 47). Również inne przepisy (dotyczące podpisu, przenoszenia pełnomocnictwa, wygaśnięcia, kupców podróżujących i t. p.) są prawie jednobrzmiące z przepisami K. h. n.

Prokurentem według K. h. n. jest ten, komu właściciel przedsięb. handl. powierzył prowadzenie handlu w swojem imieniu i na swój rachunek oraz podpisywanie firmy per procura. Podobnie, jak i w b. zaborze niem., również w Małopolsce skuteczność prokury nie zależy od zgłoszenia jej do rejestru handlowego. Wystarczy złożenie odpowiedniego oświadczenia pryncypała wobec osoby, która ma zostać prokurentem lub też upoważnienie jej do podpisywania firmy per procura. Użycie np. wyrazów „za pryncypała" nie będzie oznaczało prokury. Jeżeli prokura udzielona jest kilku osobom wspólnie, nazywa się prok. łączną. Zakres prokury, przepisy co do jej ograniczenia, przenoszenia, odwołania, odpisu, zgaśnięcia są takie same, jak w K. h. n.

IV. CZYNNOŚCI HANDLOWE.

1. Pojęcie czynności handlowych.

Wyżej w rozdziale o handlujących była mowa o tem, jakie czynności poszczególne ustawy handlowe, obowiązujące na ziemiach polskich zaliczają do handlowych. Należy obecnie ustalić **pojęcie tych czynności** w rozumieniu poszczególnych kodeksów handlowych.

B. Król. Kongresowe. — K. h. K. P. nie podaje definicji czynności handlowej, lecz wymienia jedynie i to w sposób przykładowy ich rodzaje, ustalając, jakie czynności ze względu na wspólny im cel zysku z przerobu i obrotu lub pośrednictwa pod to pojęcie należy podciągnąć. Jednakże z przepisów, zawartych w tym kodeksie, wynika, iż rozróżnia on czynności, które będą handlowemi bez względu na to, kto je wykonywa (czynności objektywne, lub bezwzględne), oraz takie czynności, które mogą być uważane za handlowe tylko wtedy, gdy je wykonywa kupiec. Tak więc takie czynności, jak wszelkie kupno (czynności subjektywne) w celu odsprzedaży i osiągnięcia z niego zysku, prowadzenie zakładów rzemieślniczych, komisowych, przewozowych, interesów dostawowych, ajenturowych, kantorów zleceń, sal licytacyjnych, widowisk publicznych, czynności bankierskich i maklerskich, czynności banków publicznych oraz czynności wekslowych (np. wystawienie, ustąpienie i dyskonto) w odniesieniu do weksli ciągnionych i wreszcie czynności domów składowych oraz związane z handlem morskim należy zaliczyć do czynności bezwzględnych. Natomiast wszelkie zaciąganie zobowiązań pomiędzy kupcami hurtowymi i detalicznymi oraz bankierami winny być uważane za czynności handl. względne (art. 632, 633 i art. 1, prawa o domach składowych z 28.XII.1924 r.).

B. zabcr niem. — Według K. h. n. czynnościami handlowemi są takie czynności, które są wykonywane przez kupca i należą do prowadzenia jego przedsiębiorstwa handlowego (§ 343). Prawo niemieckie wiąże zatem charakter handlowy czynności z osobą, która się niemi trudni. Aby czynności mogły być uznane za handlowe, musi je wykonywać kupiec. Wyszczególnienie czynności, które ustawa niemiecka wymienia jako handlowe, podaliśmy w rozdziale o handlujących (str. 21). Jeżeli zachodzi wątpliwość co do charakteru czynności, dokonanych przez kupca, należy je uważać za czynności, należące do jego przedsiębiorstwa handlowego, a zobowiązania, podpisane przez niego — za podpisane przy prowadzeniu tego przedsiębiorstwa (§ 344). W tym wypadku, gdy czynność posiada znamiona czynności handlowej dla jednego z dwuch kontrahentów, przepisy, tyczące się przepisów handlowych, będą stosowane do obydwu stron (§ 345).

B. zabór austrjacki.—Prawo handlowe austrjackie nie podaje definicji czynności handlowych, lecz je oznacza w sposób wyczerpujący. Rozróżnia ono czynności, które są handlowemi bez względu na charakter osoby, która je wykonywuje i bez względu na to, czy wykonywuje się je zawodowo i stale **(czynności handlowe, objektywne, bezwzględne)** oraz takie czynności, które stają się handlowemi tylko wtedy, gdy albo kto trudni się niemi zarobkowo (i w tym wypadku trudnienie się niemi nadaje odnośnej osobie przymiot kupca) albo zostaną przedsięwzięte, choćby jednorazowo przez kupca przy prowadzeniu jego przedsiębiorstwa **(czynności subjektywne względne).***)

Do czynności bezwzględnych zalicza się wszelkie kupno w celach odsprzedaży, a więc w celach zysku (zatem kupno na własny użytek, lub dla celów fabrykacji nie jest czynnością handlową) oraz wszelka sprzedaż w celach spekulacyjnych (dla zysku) towaru, który sprzedawca sam nabywa (nie zaś z posiadanego zapasu) ubezpieczenia za premję, podjęcia się przewozu towarów lub podróżnych i pożyczka bodmeryjna (art. 271).

Do czynności względnych należą: podejmowanie się obrabiania lub przerabiania rzeczy ruchomych.

---

*) Wróblewski l. c. I str. 419.

o ile przedsiębiorstwo podejmującego przekracza rozmiar rzemiosła (np. podejmowanie się dla innych z dostarczonych przez nich materjałów), wszelkie czynności bankierskie lub wekslarskie, czynności komisanta, spedytora i przewoźnika, czynności pośredników handlowych, oraz czynności nakładowe (art. 272). Czynności handlowe bezwzględne i względne są podciągane pod ogólną nazwę **czynności handlowych zasadniczych lub podstawowych.**

Prócz tych czynności istnieją jeszcze t. zw. czynności handlowe **pomocnicze,** będące zarazem czynnościami względnemi. Są to takie czynności, które same przez się nie mogą nikomu nadać przymiotu kupca, a stają się handlowemi przez to, że je przedsięwziął kupiec w interesie swego przedsiębiorstwa (art. 272). Czynność ta nie musi jednak organicznie łączyć się z zwyczajnym przedmiotem jego handlu. Należy tutaj zarobkowa odsprzedaż nabytych w tym celu różnych przedmiotów majątkowych nabywanie różnych przedmiotów, potrzebnych przy prowadzeniu przedsiębiorstwa (np. nabycie sprzętów do urządzenia sklepu, lub hotelu). W razie wątpliwości, skutkuje **domniemanie,** iż umowy zawarte przez kupca *) należą do wykonania przedsiębiorstwa handlowego (art. 274).

Umowy o rzeczy nieruchome (w pojęciu § 293 — 299 pow. ust. cyw.) nie są czynnościami handlowemi (art. 275). O ile czynność prawna jest czynnością handlową w odniesieniu do jednego z kontrahentów, przepisy o czynnościach handlowych mają zastosowanie również i do drugiego kontrahenta (art. 277).

2. Zwyczaje handlowe.

W tym wypadku, gdy pewne czynności kupców (np. oświadczenie woli strony) lub zaniechania (np. milczenie, jako odpowiedź na oświadczenie drugiej strony) wymagają rozstrzygnięcia prawnego, należy uwzględniać przestrzegane w handlu obyczaje i zwyczaje (§ 346, art. 279) **).

3. Staranność.

Kupiec winien wobec swego kontrahenta (nawet niekupca) dokładać staranności oględnego kupca (np. bank odpowiada za szkodę, jeżeli czek wypłaci innej osobie, niż w zleceniu podano (§ 347, art. 282).

4. Odsetki prawne i umowne przy czynnościach handlowych.

Przed wojną prawna stopa procentowa przy czynnościach handlowych wynosiła tak w b. Król. Kongresowem, jak i w b. zaborze austrjackim — 6%. Stopa ta straciła rację bytu zarówno w okresie inflacji, jak i w latach ostatnich, kiedy brak płynnych kapitałów na rynku pieniężnym i niewspółmierność podaży pieniędzy do popytu musiała spowodować nadzwyczajną drożyznę kapitałów.

Obecnie zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Skarbu w porozumieniu w Min. Spraw. z 21.III.1927 roku (Dz. Ust. Nr. 16, poz. 125) **wysokość odsetek prawnych,** czyli stopa, stosowana przez sądy z urzędu, została ustalona na 10 od sta rocznie. Należy zauważyć, iż wspomniane rozporządzenie nie czyni różnicy między czynnościami handlowemi a cywilnemi.

Co się tyczy **odsetek umownych** przy tranzakcjach handlowych, ich wysokość na podstawie Rozporządzenia Prez. Rzeczyposp. z dnia 29.VI.1924 r. o lichwie pieniężnej (Dz. Ust. Nr. 56, p. 574) ze zmianą, wprowadzoną Rozp. Pr. Rzpl. z 10.VI.1927 roku (Dz. Ust. Nr. 54, p. 474) została ustalona, poczynając od 18.VI.1927 r. na 15%.

Przy operacjach kredytowych banków stopa procentowa nie może przekroczyć 13 od sta w stosunku rocznym (Rozp. Ministra Skarbu i Sprawiedl. z dnia 25.IV.1929 r. o lichwie pieniężnej) (Dzien. Ust. R. P. Nr. 28 poz. 282).

Stopa procentowa 13 od sta rocznie nie obejmuje zwrotu kosztów porta, damna i opłat stemplowych w rzeczywistej ich wysokości, oraz prowizji obrotowej na rachunkach otwartego kredytu i bieżących, która jednak nie może przekraczać ¼% od większej strony obrotu po potrąceniu od niej salda i pozycyj frankowanych, albo ¼% od salda początkowego danego okresu.

Przy pożyczkach na zastaw ruchomości, z wyjątkiem papierów wartościowych i towarów, podane w wykazach korzyści majątkowe nie mogą przekraczać 13% w stosunku rocznym tytułem procentów i prowizji od udzielanych pożyczek oraz aż do odwołania 1% miesięcznie od sumy udzielonych pożyczek tytułem wynagrodzenia za zabezpieczenie przedmiotów zastawu, ich przechowanie i szacowanie.

Należy jeszcze nadmienić, iż rozporządzenie z 25.IV.1929 r. ustanawia, że przedsiębiorstwa, trudniące się czynnościami bankowemi obowiązane są sporządzić na 31.III, 30.VI, 30.IX i 31.XII każdego roku wykazy:

a) najwyższych wymawianych i pobieranych procentów i prowizyj;

1) przy dyskoncie weksli,

2) na rachunkach debetowych otwartego kredytu,

3) od pożyczek terminowych,

4) od pożyczek pod zastaw papierów wartościowych i towarów,

5) od pożyczek pod zastaw ruchomości, z wyjątkiem papierów wartościowych i towarów, przyczem należy podać osobno wysokość wynagrodzenia pobieranego za ubezpieczenie ruchomości, ich przechowywanie i szacowanie.

6) od gwarancyj udzielanych z tytułu eksportu,

7) od gwarancyj udzielanych w formie indosu na wekslu i innych,

b) najwyższych opłat pobieranych jednorazowo przy czynnościach:

1) inkasa,
2) zleceń giełdowych,
3) wydawania akredytyw.

Za datę przedstawienia uważaną będzie również data nadania na pocztę listu poleconego z wykazem.

5. Prowizja i składowe.

Jeżeli kupiec w wykonywaniu swego przedsiębiorstwa handlowego załatwia czynności lub wy-

*) Wróblewski I. Str. 435.

**) Paragrafy dotyczą wszędzie przepisów K. h. n., artykuły zaś — K. h. a.

świadcza usługi, ma prawo i bez umowy żądać za nie prowizji, a jeżeli chodzi o przechowywanie, także składowe według miejscowych zwyczajów.

6. Rachunek bieżący.

Stosunek rachunku bieżącego polega na tem, że na podstawie woli stron wszystkie lub niektóre pretensje pieniężne, powstałe między temi stronami w pewnym okresie czasu, wpisuje się tylko na rachunek, który po pewnym czasie się zamyka i wynikające z zestawienia saldo stanowi jedyną pretensję, która albo winna być wyrównana, lub też przeniesiona na nowy rachunek. *)

Otóż według prawa handl. niem. i austrj. ten, na którego rzeczy przy zamknięciu rachunku przypada przewyżka, może domagać się od dnia zamknięcia odsetek od całej przewyżki, choćby w rachunku zawarte były odsetki (§ 355, art. 291).

7. Papiery handlowe.

Wszelkie opiewające na zlecenie papiery handlowe, jak przekazy na dostarczenie pieniędzy, papierów wartościowych lub innych rzeczy zamiennych, konosamenty, dowody ładunkowe, składowe, listy bodmeryjne i polisy ubezp. morskich mogą być przenoszone przez indos (§ 366, art. 304 — 302). Wskutek indosu na dotarjusza (nowego właściciela papieru) przechodzą wszelkie prawa jego poprzedników (§ 364, art. 303).

8. Nabycie własności i prawa zastawu w dobrej wierze.

Jeżeli kupiec sprzedaje jaki towar, lub zastawi nienależącą doń rzecz ruchomą, nabywający, o ile był w dobrej wierze, staje się ich właścicielem, chociażby pozbywający właścicielem nie był. Własność przedtem istniejąca gaśnie (§ 366, art. 306). Przy papierach handlowych na okaziciela jest nawet obojętne, czy były one skradzione lub zgubione (§ 367, art. 307).

9. Sprzedaż zastawu.

W razie zamiaru sprzedania zastawu, będącego przedmiotem umowy handlowej, należy o zamiarze zawiadomić dłużnika na tydzień przed sprzedażą (§ 368, art. 311).

10. Prawo zatrzymania (ius retentionis).

Jeżeli kupiec ma jakie pretensje do osoby obcej, może wykonać prawo zatrzymania na rzeczach ruchomych i papierach wartościowych o tyle, o ile na podstawie czynności handlowej wszedł w ich posiadanie, lub któremi może się on rozporządzić na podstawie wykazu ładunkowego, dowodu składowego lub konosamentu. Z tego prawa może on skorzystać również wtedy, gdy wierzytelności nie są jeszcze płatne, lecz gdy dłużnikowi ogłoszono upadłość, albo egzekucja z jego majątku okazała się bezskuteczna (§ 369 — 370, art. 313). Z mocy prawa zatrzymania wierzyciel jest uprawniony zaspokoić swoje roszczenia z zatrzymanego przedmiotu przed innymi wierzycielami (§ 371, art. 315).

11. Kupno — sprzedaż.

B. Król. Kongresowe — O kupnie - sprzedaży jest tylko mowa w jednym artykule K. h. K. P. (109), który wymienia różne dowody dla stwierdzenia dojścia do skutku kupna - sprzedaży. Według więc tego artykułu kupno - sprzedaż dowodzi się aktami publicznymi, prywatnymi, notą agenta giełdowego lub maklera, przyjęciem faktury, korespondencją, księgami stron i zeznaniem świadków, o ile sąd uzna je za dopuszczalne. Przepis powyższy, jak widzimy, jest natury proceduralnej.

Przepisy prawa materjalnego, dotyczące kupna-sprzedaży, zawarte są w k. c. Nap. (art. 1582 — 1673 i 1689 — 1701).

Przez sprzedaż K. c. Nap. rozumie umowę, przez którą jedna strona obowiązuje się rzecz wydać, druga zaś za nią zapłacić. Można jej dokonać zarówno przez akt urzędowy (notarjalny), jak i przez akt z podpisem prywatnym (art. 1582). Można ją uważać za zawartą i kupujący nabywa tytuł własności wtedy, gdy strony umówiły się o rzecz i cenę (art. 1583). W prawie natomiast austrj. tytuł własności nabywa się dopiero po wydaniu rzeczy. Jeżeli umowę sprzedaży zawarto z zastrzeżeniem skontowania, nie wystarcza zgoda co do ceny i rzeczy i musi nadto nastąpić przyjęcie towaru (art. 1587). Co do sprzedaży w oznaczonej ilości, sprzedaż nie jest zupełna, dopóki towar nie został odważony lub odmierzony. Znaczy to, że do tego czasu towar pozostaje na ryzyku sprzedawcy, który odpowiada za jego pogorszenie lub stratę (art. 1585).

Przyrzeczenie sprzedaży jest to umowa jednostronna, gdyż istnieje tylko zobowiązanie, zaciągnięte przez właściciela. *)

Przyrzeczenie staje się umową sprzedaży dopiero z chwilą, gdy nabywca wyraził na nie swą zgodę, a więc gdy zachodzi wzajemna zgoda stron co do rzeczy i co do ceny (art. 1589). Jeżeli kupujący przy zawarciu tej umowy dał zadatek, każda ze stron może od umowy odstąpić W tym wypadku kupujący traci zadatek, sprzedający zwraca go w podwójnej wysokości (art. 1590). Kupować i sprzedawać **mogą wszyscy**; nieważna jest jednak umowa kupna - sprzedaży, zawarta między małżonkami, prócz kilku przewidzianych przez prawo wypadków (art. 1595).

Sprzedawca odpowiada za **wady ukryte** rzeczy sprzedanej, chociażby mu były znane (atr. 1641), nie zaś za wady jawne, o których kupujący mógł się przekonać. (art. 1642). W pierwszym wypadku kupujący może towar zwrócić i żądać zwrotu pieniędzy lub też go zatrzymać i żądać stosunkowego zmniejszenia ceny (atr. 1644).

Sprzedawca odpowiada za to, że rzecz sprzedana jest jego własnością. Sprzedaż rzeczy cudzej jest nieważna (art. 1627 i nast.).

B. zabór niem. — Jakkolwiek K. h. n. zajmuje się kupnem handlowem w specjalnym rozdziale (§ 373 — 383) nie wyczerpuje on wszystkich kwestyi, odnoszących się do kupna i uwzględnionych w Ko-

*) Wróblewski I. str. 466.

*) Planiol. Zobowiązania W-wa 1928, cz. III, str. 196

deksie cywilnym niemieckim. Przepisy zawarte w K. h. n. mają zastosowanie jedynie do czynności obustronnie handlowych. Nie rozstrzyga on przedewszystiem pytania, kiedy umowa kupna przychodzi do skutku.

W tym względzie mają zastosowanie przepisy Kodeksu cywilnego niemieckiego.

Jeżeli ma miejsce **zwłoka ze strony kupującego z przyjęciem,** sprzedawca może złożyć towar na ryzyko i koszt kupującego w publicznym domu składowym lub wogóle w miejscu bezpiecznem i po uprzedniem zagrożeniu uzyskać pozwolenie na publiczną sprzedaż towaru, a gdy towar posiada cenę giełdową lub rynkową, może go sprzedać po cenie rynkowej z wolnej ręki przez maklera. Jeżeli towar ulega zepsuciu uprzednie zagrożenie nie obowiązuje. W razie przetargu publicznego sprzedawca winien zawiadomić kupującego o czasie i miejscu sprzedaży (§ 373).

W razie niedotrzymania terminu co do wykonania świadczenia przez jedną ze stron, drugiej stronie przysługuje prawo odstąpienia od umowy, a gdy zwłoka ma miejsce po stronie dłużnika, wierzyciel może miast wypełnienia świadczenia żądać odszkodowania. Jeżeli towar ma cenę giełdową lub rynkową, można żądać różnicy między ceną nabycia a ceną giełdową lub rynkową w czasie, gdy świadczenie miało być wykonane (np. dostarczony towar) (§ 376).

Wytknięcie wad winno nastąpić natychmiast po dostarczeniu towaru. Jeżeli kupujący zaniecha zawiadomienia, towar uważa się za przyjęty, chyba, że wady nie można było natychmiast rozpoznać po dostarczeniu towaru. Jeżeli taka wada ujawni się później, należy o niej zawiadomić sprzedawcę (§ 377). Przepisy co do wady mają zastosowanie również do wypadku dostarczenia towaru innego lub innej jego ilości, niż zostało umówione.

Jeżeli cenę kupna oblicza się **według wagi,** należy odliczyć wagę opakowania (tarę). W jakiej wysokości należy ją odliczyć, decyduje o tem zwyczaj.

B. zabór austrjacki — Również i K. h. a. nie uwzględnia wszystkich kwestyj, dotyczących kupna. Jeżeli chodzi o warunki **dojścia do skutku umowy** kupna - sprzedaży, w tym względzie rozstrzyga kodeks cywilny (§ 878 i 1053 — 1089 pow. ust. cyw.). Według zawartych w nim przepisów dojście do skutku umowy kupna - sprzedaży zależne jest od porozumienia stron co do towaru i ceny. Należycie dokonywa się dopiero przez oddanie przedmiotu kupna. Do ważności umowy nie jest jednak potrzebne szczegółowe oznaczenie towaru i ceny. Wystarczy np. jeżeli z okoliczności wynika, że strony miały na myśli np. cenę targową w chwili dostawy.

K. h. a. wymienia następujące rodzaje kupna: Kupno według wzoru (art. 340), zawarte bezwarunkowo, lecz z obowiązkiem, że towar będzie odpowiadał wzorowi, **kupno dostawne** (w przeciwieństwie do kupna odręcznego), które polega na tem, że towar będzie dopiero dostarczony za oznaczoną cenę (art. 338) i **kupno za obejrzeniem** lub za **wypróbowaniem,** którego dojście do skutku zależne jest od uznania towaru za dobry po obejrzeniu lub wypróbowaniu (art. 339).

Oddanie towaru może nastąpić albo **w miejscu,** oznaczonem w umowie, albo w miejscu, które według natury czynności lub zamiaru stron winno być uważane za miejsce wykonania (art. 324), a jeżeli tych wskazówek niema, oddanie towaru winno nastąpić w miejscu, gdzie sprzedawca w czasie zawierania umowy miał swój zakład, a w braku jego, gdzie mieszkał. Cena kupna winna być **zapłacona** przy oddaniu, o ile to się nie sprzeciwia naturze czynności, umowie lub zwyczajowi handlowemu (art. 342). O ile kupujący nie płaci, sprzedawca może mu nie wydać towaru (§ 1062 K. c. a.).

Jeżeli kupujący **zwleka z odebraniem towaru,** sprzedawca może towar złożyć na koszt i niebezpieczeństwo kupującego w domu składowym lub u osoby trzeciej i po uprzedniem zagrożeniu towar publicznie sprzedać, a jeżeli ma on cenę targową, sprzedać go z wolnej ręki za pośrednictwem maklera lub urzędnika, upoważnionego do odbywania licytacyj. O mającem nastąpić dokonaniu sprzedaży kupujący winien być zawiadomiony, gdyż w przeciwnym razie może domagać się wynagrodzenia szkody (art. 343).

Należy przytem zauważyć, iż ze strony sprzedawcy musiało nastąpić zaofiarowanie oddania we właściwym czasie i właściwem miejscu, przyczem towar odpowiadał umowie wzgl. ustawie, a kupujący towaru nie odebrał (art. 346).

Jeżeli ze strony kupującego zachodzi **zwłoka z uiszczeniem zapłaty,** a towar nie jest jeszcze oddany, sprzedawca może żądać albo wypełnienia umowy lub sprzedać towar na rachunek kupującego i domagać się wynagrodzenia szkody, lub też odstąpić od umowy (art. 354). W wypadku, gdy **zwłoki w oddaniu towaru** dopuszcza się sprzedawca(np. nie pozwolił wydać kupującemu listu przewozowego), również kupującemu przysługuje wybór: żądać wykonania umowy oraz odszkodowania z powodu spóźnienia, lub tylko wynagrodzenia szkody z powodu niewykonania, albo wreszcie odstąpienie od umowy (art. 355). Zarówno w wypadku zwłoki po stronie kupującego, jak i sprzedającego musi być udzielony uprzednio dodatkowy termin dla wykonania umowy (art. 356).

Z chwilą oddania towaru spedytorowi lub innej osobie do **przewiezienia** go do miejsca przeznaczenia, niebezpieczeństwo pogorszenia lub zniszczenia towaru spada na kupującego. Musi więc on płacić cenę kupna nawet w razie całkowitego zaginięcia towaru.

Przy **kupnie zamiejscowem** (Distanzkauf) o wykrytych wadach po dostarczeniu towaru kupujący natychmiast winien donieść sprzedawcy. Zaniechanie doniesienia pociąga za sobą ten skutek, że towar uważa się za przyjęty i odpowiedni umowie bez względu na istotne wady (art. 347). Dla ułatwienia sobie w przyszłości dowodu wzgl. zapewnienia sobie świadków kupujący może postarać się, aby wady towaru stwierdzili rzeczoznawcy, których na żądanie strony mianuje sąd handlowy, wzgl. sędzia miejscowy.

Jeżeli wadę wykryto dopiero **po upływie 6 miesięcy** od chwili dostawy, doniesienie o wadach jest bez znaczenia (art. 349). O tym terminie prekluzyjnym przy kupnie zamiejscowem kupiec winien zawsze pamiętać. Jeżeli **cena** oblicza się według wagi towaru, strąca się wagę opakowania (tarę) (art. 352), a gdy umówiono się, że ceną kupna będzie cena targowa lub giełdowa, w razie wątpliwości winna być brana pod uwagę cena bieżąca w czasie i na miejscu wykonania umowy (art. 353).

12. Komis.

Komis jest to umowa, na mocy której jedna osoba (komisant), działając we własnem imieniu na zlecenie osoby drugiej (komitenta), dokonywa za odpowiedniem wynagrodzeniem (prowizją) czynności handlowych na jej rachunek. Komisant więc wobec osób trzecich działa jako kontrahent, jakkolwiek jest pełnomocn. innej osoby, na rzecz której działa.

B. Król. Kongresowe — K. h. K. P. instytucji komisu poświęca zaledwie kilka atrykułów, odsyłając odnośnie do praw i obowiązków komisanta do przepisów Kod. cyw. Nap. zawartych w art. 1984 — 2010. Treść tych przepisów omówiliśmy w rozdziale o pełnomocnictwie i wobec tego nie będziemy tutaj do nich wracali.

Z przepisów K. h. K. P. wynika, że komisant za swoje czynności otrzymuje wynagrodzenie i ma **przywilej przed innymi wierzycielami kupca co do potrącenia** własnych zaliczeń, procentów, kosztów, jakie poczynił na towary, sprowadzane dla swego mocodawcy, z sumy, uzyskanej ze sprzedaży (art. 93 i 94).

Województwa Wschodnie — Według przepisów ros. kod. handl. (art. 54[1] — 54[18]) **obowiązkiem** komisanta jest wypełnić udzielone mu przez komitenta zlecenie zgodnie z jego wskazówkami. Jeżeli zawrze on umowę na warunkach korzystniejszych niż te, jakie mu wskazał komitent, zysk, jaki z tego wynika, przypada na rzecz komitenta. W razie sprzedaży towaru po **cenie niższej**, niż mu ją oznaczył komitent, winien on wyrównać różnicę, chyba, że dowiedzie, iż nie miał możności uskutecznienia sprzedaży po cenie oznaczonej. Jeżeli towar zostanie zakupiony przez komisanta po cenie wyższej, niż ta, jaką mu oznaczył komitent, ten ostatni winien natychmiast zawiadomić komisanta, iż towaru nie przyjmie. W przeciwnym razie uważa się, że komitent cenę akceptował. W tym wypadku, gdy po dostarczeniu komisantowi towaru do sprzedaży lub do dalszej wysyłki okażą się w towarze **wady**, winien on zebrać odpowiednie dowody tych wad i zawiadomić o wszystkiem komitenta. Komisant **odpowiada** za zaginięcie lub uszkodzenie znajdującego się towaru komitenta i jest odpowiedzialny za wypłacalność osób trzecich, gdy udziela im kredytu i uskutecznia wypłaty bez zezwolenia komitenta. Tak zwane prawo objęcia roli sprzedawcy lub kupującego przez komisanta (Selbsteintrittsrecht), o którym będzie mowa niżej, również znane jest prawu rosyjskiemu.

Po zawarciu tranzakcji na rachunek komitenta komisant winien o tem jego zawiadomić, złożyć mu odpowiednie sprawozdanie wraz z tem wszystkim, co zostało mu dane wskutek zawarcia tranzakcji. O ile do 3 miesięcy po otrzymaniu sprawozdania komitent nie wystąpi z zarzutami, uważa się, że on je akceptuje.

W razie ogłoszenia komisantowi **upadłości**, komitent może żądać cesji wierzytelności komitenta względem osób trzecich z tytułu zawartych przez niego tranzakcyj na jego rachunek.

Komisantowi natomiast przysługuje **prawo potrącenia** z uzyskanych pieniędzy na rachunek komitenta należnych mu sum (prowizja komisowa, zwrot poczynionych wydatków i wpłat i t. p.). W razie skierowania egzekucji do znajdujących się u niego towarów lub ogłoszenia komitenta za upadłego komisantowi przysługuje z tytułu wspomnianych należności **prawo pierwszeństwa**.

B. zabór niemiecki — K. h. n. w sposób dość szczegółowy normuje obowiązki, prawa i działalność komisanta.

Do **obowiązków** jego należy przedewszystkiem dokładanie starań oględnego kupna przy wykonywaniu swych czynności. Powinien on komitentowi udzielać potrzebnych wiadomości, niezwłocznie zawiadamiać go o wykonaniu zlecenia, zdać rachunek z wykonanych czynności oraz wydać mu to, co zdołał osiągnąć z wykonanej czynności (§ 384). O ile komisant nie stosuje się do wskazówek komitenta, ten ostatni może żądać od niego wynagrodzenia szkód i nie ma obowiązku wykonanej przez komisanta czynności przyjmować na swój rachunek (§ 385).

W razie zawarcia przez komisanta interesu na **warunkach korzystniejszych**, niż mu to polecił komitent, nadwyżka przypada komitentowi (§ 387). Jeżeli towar znajduje się w przechowaniu u komisanta i ulega uszkodzeniu, odpowiedzialność za to ponosi komisant, chyba, że dowiedzie, iż straty lub uszkodzenia nie można było uniknąć (§ 390).

Co do **wykrycia wad** i zawiadomienia o tem komitenta obowiązują przepisy przytoczone odnośnie do kupna handlowego.

O ile komisant **udziela trzeciemu zaliczki lub kredytu** bez zgody komitenta, czyni to na własne ryzyko i komitentowi jest on winien natychmiast po zawarciu tranzakcji zapłacić całkowitą należność (§ 393).

Komisant może się umówić z komitentem, iż **odpowiada za wykonanie zobowiązania** (np. za uiszczenie zapłaty) przez osobę trzecią, z którą zawarł tranzakcję na rachunek komitenta. W tym wypadku, jeżeli on bierze na siebie odpowiedzialność za straty, jakie mógłby ponieść komitent z powodu niewypłacalności nabywcy, może się domagać za to specjalnego wynagrodzenia t. zw. **prowizji del credere** (§ 394).

Prowizja należy się komisantowi po wykonaniu zlecenia. Od niewykonanej czynności prowizji domagać się nie może, chyba, że przyczyną jej niewykonania był sam komitent (§ 396).

Prawo zastawu na towarze, będącym własnością komitenta i znajdującym się w posiadaniu komisanta, przysługuje temu ostatniemu co do prowizji, co do poczynionych na towar wydatków, zaliczek na towar, pożyczek, zaciągniętych ze względu na towar, weksli również ze względu na ten towar wystawionych oraz wszelkich innych zobowiązań, w związku z tym towarem zaciągniętych (§ 397).

Jeżeli komisant otrzymał zlecenie zakupna lub sprzedaży towarów, lub papierów wartościowych, mających cenę giełdową lub targową, może on, o ile **komitent inaczej nie rozporządził, sam objąć rolę sprzedawcy**, dostarczając towaru, który ma zakupić, lub towar, który ma sprzedać, zatrzymać dla siebie jako kupujący. W tym wypadku obowiązek komisanta ogranicza się do zdania sprawy z zawartego kupna lub sprzedaży, do udowodnienia, że przy obliczaniu ceny zastosowano się do ceny giełdowej lub rynkowej, jaka w chwili wykonania komisu istniała (§ 400).

Jest to przepis niezmiernie doniosły. Wynika zeń, iż komisantowi przysługuje prawo wyboru między wykonaniem zlecenia przez zawarcie czynności z trzecim, a wykonaniem przez objęcie roli (Selb-

steintrittsrecht) zależy to od woli komitenta. W tym wypadku komitent nie liczy na cenę korzystniejszą od giełdowej i wobec tego nie zależy mu na tem, aby komisant zawarł tranzakcję z osobą trzecią. Jeżeli z jednej strony odpowiedzialność komisanta ograniczona jest wyłącznie do ceny targowej, to z drugiej strony zwiększa się intensywność jego odpowiedzialności, przez co komitent ma ułatwione dochodzenie swoich praw wobec komisanta (podobnie jak przy prowizji del credere). Oczywiście, komisant w tych warunkach może spekulować na koszt komitenta, czego typowym przykładem jest np. sprzedaż przez bankiera papierów wartościowych zleceniodawcy na początku zebrania giełdowego po cenie niższej, a liczenie mu ceny giełdowej wyższej. Postępowanie jego będzie zgodne z prawem, o ile komitent wyraźnie dał mu zlecenie sprzedaży po cenie giełdowej.

B. zabór austrjacki — Przepisy, dotyczące komisu, są w prawie handl. austrjackiem niemal identyczne, jak w prawie niemieckiem. Dotyczy to przepisów, traktujących o obowiązkach komisanta (art. 362) i w szczególności o odstąpieniu od wyznaczonej mu przez komitenta ceny, za jaką ma towar zakupić lub sprzedać (art. 363 i 354), o wadach dostarczonego towaru (atr. 365 i 366), o odpowiedzialności za utratę lub uszkodzenie towaru, znajdującego się w przechowaniu u komisanta (art. 367), o udzieleniu zaliczek i kredytu bez zgody komitenta (art. 369), o odpowiedzialności del credere (art. 370), o prowizji i wydatkach komisanta (art. 371), o przywileju komisanta do prawa zastawu z tytułu należącej mu się prowizji i zwrotu wyłożonych kosztów (art. 374), o zaspokojeniu komisanta z wierzytelności, pochodzących ze zlecenia (art. 375) i o objęciu przez komisanta roli trzeciego kontrahenta (t. zw. Selbsteintrittsrecht) (art. 376). Wszystkich tych przepisów nie będziemy tutaj streszczać, gdyż byłoby to powtórzeniem tego, co było przedmiotem wyjaśnień, gdy była mowa o przepisach K. h. n.

13. Spedycja i przewóz.

Spedytorem lub ekspedytorem w pojęciu prawa handlowego jest ten, kto zawodowo we własnem imieniu, lecz na cudzy rachunek zajmuje się przesyłaniem towarów za pośrednictwem przewoźników lub wynajmujących okręty.

Jak należy rozumieć pojęcie przewoźnika?

Według prawa handlowego **przewoźnikiem** jest ten, kto w celach zarobkowych podejmuje się przewożenia dóbr na lądzie i wodzie.

B. Król. Kongresowe. — W K. h. K. P. spotykamy trzy pojęcia: komisanta do przewozów lądowych i wodnych, ekspedytora i przewożącego. Żadne z tych pojęć nie jest jednak przez kodeks sprecyzowane i wobec tego nie można jasno zdać sobie sprawy z różnic, jakie cechują czynności każdego z nich.

Przez **komisanta do przewozów lądowych i wodnych** należy według K. h. K. P. rozumieć tego, kto się podejmuje przewozu lądowego lub wodnego. Jest on więc właściwie przewożącym we własnej osobie. On odpowiada za nadejście terminowe towarów oraz za wszelkie ich uszkodzenia i straty (art. 97 i 98). Jeżeli skierowuje on towary do komisanta pośredniczącego, jest on odpowiedzialny wobec komisanta za jego czyny (art. 99). Z tego wynika, iż zgodnie z K. h. K. P. pierwszy przewożący jest odpowiedzialny za przewożących następnych. Z chwilą, gdy towar został oddany przez sprzedawcę do przewozu skutki ewent. jego uszkodzeń ciążą wyłącznie na nabywcy, który może mieć regres do komisanta i przewożącego (art. 100). Między ekspedytorem a przewożącym lub między ekspedytorem, komisantem i przewożącym dochodzi do skutku umowa w postaci listu przewozowego, który m. in. zawiera dane co do rodzaju wagi lub objętości przewożonych towarów, terminu wysyłki, nazwisko komisanta, odbiorcy i przewożącego. Podpisuje go ekspedytor lub komisant (art. 102). Co się tyczy **przewożących**, (t. j. szyprów, przedsiębiorców dyliżansów i pojazdów publicznych) K. h. K. P. ustala ich odpowiedzialność za utratę i uszkodzenia przewożonych towarów oraz za terminowość ich nadejścia (art. 103 i 104). Roszczenia przeciwko komisantom i przewożącym z powodu utraty lub uszkodzenia towarów przedawniają się odnośnie do przesyłek krajowych po upływie 6 miesięcy, odnośnie zaś do przesyłek zagranicznych— po roku.

B. zabór niem. — K. h. n. zawiera przepisy o spedycji (§ 407 — 415) i przewozie (§ 425 — 452) w sposób już nowoczesny ujęte. Zarówno pojęcie spedytora, jak i przewoźnika odpowiada definicjom, jakie podaliśmy wyżej.

Podejmując się przesyłania towarów za pośrednictwem przewoźników we własnem imieniu, lecz na rachunek osoby obcej, pełni on funkcje mandatarjusza wysyłającego i ma stanowisko zbliżone do komisanta.

Winien on ze starannością, właściwą oględnemu kupcowi, wybrać przewoźników i stosować się do wskazówek wysyłającego.

Gdy towar został oddany do przewiezienia przewoźnikom, należy się spedytorowi **prowizja.**

Z tytułu należnej spedytorowi prowizji, zwrotu wydatków, nakładów i zaliczek, wypłaconych na towar, przysługuje spedytorowi **prawo zastawu na towarze,** znajdującym się w jego posiadaniu. Takiż prawo przysługuje spedytorowi pośredniemu, z którego usług korzysta spedytor uprzedni.

Jeżeli spedytor **sam zajmuje się przewozem,** przechodzą na niego prawa i obowiązki przewoźnika. Szczególnie ma to miejsce wówczas, gdy spedytor umówił się z wysyłającym co do określonej wysokości kosztów przewozu.

Roszczenia do spedytora z tytułu utraty, uszkodzeń lub opóźnienia **przedawniają się** z upływem roku.

Umowa o przewóz według K. h. n. dochodzi do skutku przez wystawienie listu przewozowego, przyczem wysyłający odpowiada przed przewoźnikiem za prawdziwość zawartych w nim danych (§ 426).

Przewoźnik odpowiada: 1) za utratę lub uszkodzenie towaru w czasie od chwili odbioru do dostawy; 2) za opóźnienie; 3) za winę osób trzecich, z których usług korzysta przy wykonywaniu przewozu i w takim zakresie, jak za własną winę (§ 429 i 431). Jeżeli przedmiotem przewozu były kosztowności, dzieła sztuki, pieniądze i papiery wartościowe, przewoźnik odpowiada tylko wtedy, gdy mu podano jakość i wartość towaru (§ 429). Jeżeli przewoźnik towar, którego przewiezienia się podjął, **odda innemu przewoźnikowi,** odpowiada za niego aż do chwili wydania towaru odbiorcy. Jeżeli następny przewoźnik

przyjął na podstawie pierwotnego listu przewozowego, odpowiada on bezpośrednio wobec właściciela towaru, a nie wobec swego poprzednika. Po wynagrodzeniu ewent. szkody przysługuje mu prawo regresowania się na tym, który szkodę sprowadzał. Jeżeli tego ostatniego znaleźć nie można, inni przewoźnicy winni solidarnie wynagrodzić szkodę, chyba, że szkoda nie powstała na przestrzeni, na której uskuteczniali przewóz (432).

Przed przybyciem towaru na miejsce dostawy odbiorca ma prawo wobec przewoźnika podjąć odpowiednie kroki celem zabezpieczenia towaru i w tym celu może udzielać przewoźnikowi odpowiednich zleceń.

Po przybyciu przewoźnik winien odbiorcy wręczyć list przewozowy i wydać towar, chyba że wysyłający udzieli przewoźnikowi innych zleceń (§ 435). Przyjmując towar i list przewozowy, odbiorca obowiązany jest uiścić przewoźnikowi zapłatę, wymienioną w liście przewozowym (§ 436).

Jeżeli odbiorcy towaru **odnaleźć nie można,** przewoźnik niezwłocznie winien o tem zawiadomić nadawcę. Nie otrzymawszy od niego odpowiednich wskazówek, winien on towar złożyć w domu składowym lub w inny sposób go zabezpieczyć (§ 437).

Po uskutecznieniu zapłaty przewoźnego i innych wierzytelności, i odebraniu towaru, nie można już występować z roszczeniami przeciw przewoźnikowi, chyba że braki w towarze ujawniły się w czasie między odbiorem i dostawą, i gdy zostały one natychmiast ustalone przez biegłych (§ 438).

Termin przedawnienia również w odniesieniu do przewoźnika jest ten sam ,co i przeciw spedytorowi. Podobnie, jak i spedytorowi, przewoźnikowi przysługuje **prawo zastawu** na towarze z tytułu wszelkich wierzytelności, wynikających z umowy przewozu (§ 440).

Jeżeli towar przechodzi przez **ręce kilku przewoźników,** ostatni przewoźnik przy dostawie ściąga wierzytelności poprzedników i zaliczki, obciążające towar oraz może wykonać ich prawa (w szczególności prawo zastawu). Jeżeli poprzedni przewoźnik został zaspokojony przez następnego, jego prawa przechodzą na następnego (§ 441).

Przy istnieniu **kilku praw zastawu** na tym samym towarze, później powstałe ma pierwszeństwo przed wcześniej powstałemi (§ 443).

Na dowód zobowiązania do wydania towaru przewoźnik wystawia wysyłającemu podpisany przez siebie dowód ładunkowy (Ladesschein). Przewoźnik otrzymuje odpis tego dowodu. Postanowienia umowy przewozu ,nie zawarte w tym dowodzie, nie mają znaczenia dla odbiorcy. (§ 444 i 446). Uprawnionym do odbioru towaru jest tylko ten, komu według dowodu ma on być odstawiony lub na kogo dowód został przeniesiony przez indos (§ 447).

Przewoźnik ma obowiązek odstawić towar tylko za wydaniem dowodu ładunkowego, na którym dostawa towaru winna być poświadczona (§ 448).

Powyższe przepisy mają zastosowanie do przewożenia towarów przez Zarządy pocztowe Państwa Polskiego (§ 452) *).

*) Por. ustawę o poczcie, telegrafie i telefonie z 3.VI 1924 (Dz. Ust. D. P. Nr. 58, p. 584). Bliższe szczegóły podane są w dziale, poświęconym komunikacji pocztowo - telegraficznej i telefonom.

B. zabór austrjacki — Przepisy zawarte w K. h. a., dotyczące spedytorów (art. 379 — 390) i przewoźników (art. 390 — 422) są niemal identyczne z przepisami K. h. n. Wobec tego powtarzanie ich jest najzupełniej zbędne.

Przewóz towarów i osób na kolejach żelaznych. Przewóz osób i towarów polskich na kolejach państwowych normuje „Regulamin przewozu osób, bagaży i przesyłek ekspresowych na kolejach żelaznych", oraz „Regulamin przewozu przesyłek towarowych na kolejach żelaznych", wprowadzone na kolejach żelaznych Rozporz. Ministra Komunikacji z dn. 9.X.1928 (Dzien. Ust. Nr. 89 p. 783 z 1928 r.) i wydane w związku z przystąpieniem Polski do międzynarodowej konwencji berneńskiej o przewozie osób i bagaży kolejami żelaznemi oraz do konwencji międzynarodowej w przewozie towarów. Obie te konwencje zostały podpisane w Bernie 23 paźdz. 1924 r. i weszły w życie dopiero 1 paźdz. 1928 r.

Streszczenie ważniejszych przepisów wspomnianych regulaminów podajemy w dziale, poświęconym komunikacjom.

14. Domy składowe.

Do niedawna w Polsce brak było przepisów, które w sposób jednolity regulowałyby czynności, związane z prowadzeniem domów składowych. W b. Królestwie Kongresowem posiłkowano się statutami odnośnych przedsiębiorstw, które zawierały przeważnie powtórzenie zasad, ustalonych w ustawie handlowej rosyjskiej, w b. zaborze niem. obowiązywały odnośne postanowienia kodeksu handlowego niemieckiego i w Małopolsce obowiązywała ustawa austrjacka o zakładaniu i prowadzeniu domów składowych z 28.IV.1889.

W dniu 1 stycznia 1925 r. weszło w życie prawo polskie o domach składowych (Rozp. Prez. Rzeczp. z 28.XII.1924 r.), a jego moc obowiązująca została rozciągnięta na obszar całej Rzeczypospolitej (Dzien. Ust. Nr. 114, poz. 1020 z 1924 r.).

Prawo polskie bezwzględnie szczegółowiej normuje czynność handlową umieszczania i przechowywania towarów, niż prawo niemieckie, które ją omówiło zaledwie w 9 paragrafach, podczas gdy w prawie polskiem mamy aż 60 artykułów. Inowacją jest wprowadzenie instytucji uprzywilejowanych domów składowych publicznych. Prawo dzieli się na 2 części: pierwsza omawia zarysy ogólne, zaś druga normuje szczegółowo pojęcie i czynność domów składowych publicznych, wreszcie zawiera postanowienia karne, przejściowe i końcowe. Postanowienia części pierwszej odpowiadają w zasadzie postanowieniom odnośnych paragrafów kodeksu handlowego niemieckiego, aczkolwiek są bardziej szczegółowe, niż tamte.

Definicja domu składowego publicznego.

Prawo polskie określa dom składowy publiczny w sposób następujący: jest nim przedsiębiorstwo składowe, które na mocy koncesji uprawnione jest:

1) do wystawiania pozbywalnych przez indos dowodów składowych oraz

2) do wykonywania na żądanie składającego publicznej sprzedaży złożonych u siebie towarów.

Przywileje i koncesje

Dom składowy publiczny może powstać tylko na mocy koncesji rządowej, której udziela Minister Przemysłu i Handlu, w porozumieniu z Ministrem Skarbu i innymi zainteresowanymi Ministrami. Otrzymanie koncesji nakłada na dom składowy publiczny obowiązek stałego bez przerw wykonywania przedsiębiorstwa. Koncesja ma zawierać: 1) oznaczenie terminu, w którym najpóźniej dom składowy publiczny powinien rozpocząć działalność, 2) nazwę instytucji finansowej, w której mają być składane na rzecz posiadaczów dowodu składowego lub jego części przypadające w myśl tego prawa kwoty, 3) wysokość kaucji, przed złożeniem której dom składowy publiczny czynności swych nie może rozpocząć. Nadto koncesja może zawierać postanowienia co do udziału Skarbu Państwa w zyskach przedsiębiorstwa. Kaucja jest przeznaczona na zabezpieczenie wszelkich pretensji do domów składowych publ. z tytułu prowadzenia przedsiębiorstwa. Związki samorządowe mogą być zwolnione od obowiązku składania kaucji.

Taryfa opłat domu skład. publ. za przechowywanie towarów i za czynności manipulacyjne i konserwacyjne powinna być podana do wiadomości Ministra Przemysłu i Handlu, który może za pomocą rozporządzenia wydać dla domu skład. publ. taryfę maksymalną.

Dowody składowe.

Prawo o domach składowych szczegółowo omawia t. zw. dowody składowe. Dom skład. publ. może wydawać składającemu na jego żądanie na złożone u siebie towary dowód składowy. Dowód ten, wycięty z księgi jukstowej, składa się z dwóch połączonych ze sobą, lecz dających się oddzielić części, a mianowicie z rewersu, czyli składowego dowodu posiadania, i z warrantu, czyli składowego dowodu zastawniczego. Obie części dowodu składowego można przenosić przez indos łącznie lub oddzielnie. Dopóki obie części są przenoszone łącznie, indos rewersu pociąga za sobą także przeniesienie warrantu.

Jeżeli wystawiono dowód składowy, to do umownego przeniesienia własności towaru konieczne jest wręczenie rewersu, którego prawny posiadacz będzie uważany za właściciela towaru, a natomiast do ustanowienia prawa zastawu na złożonym towarze konieczne jest wręczenie wierzycielowi indosowanego na niego warrantu.

Ani towary, na które dowód składowy wystawiono, ani prawa, przysługujące na złożonym towarze posiadaczowi rewersu lub warrantu, nie mogą być przedmiotem żadnych środków egzekucyjnych. Egzekucji podlega wyłącznie dowód składowy lub jedna z jego części.

Posiadacz rewersu może żądać za jego zwrotem wydania towaru tylko w tym wypadku, jeżeli zwróci warrant, albo wykaże poświadczenie banku domicylowego, że złożył kwotę zabezpieczoną prawem zastawu warrantu. Z chwilą upływu terminu płatności wierzytelności, zabezpieczonej zastawem towaru, wypłaci bank domicylowy posiadaczowi warrantu kwotę, na jego rachunek złożoną za zwrotem tegoż. Jeżeli posiadacz rewersu złożył przed jego płatnością kwotę zabezpieczoną prawem zastawu, towar obciążającą, to posiadacz warrantu może zażądać natychmiast jej wypłacenia. W razie niewykupienia warrantu w dniu płatności, prawny posiadacz powinien starać się o stwierdzenie protestu bezskutecznego przedstawienia tegoż do zapłaty bankowi domicylowemu pod rygorem utraty prawa zwrotnego poszukiwania. Prawo zastawu posiadacza warrantu, jak również ustawowe prawo zastawu domu składowego publ. realizuje się przez publiczną sprzedaż towaru w drodze licytacji.

Jeżeli posiadacz warrantu otrzymuje pełne zaspokojenie, należy warrant ściągnąć i unieważnić. Ewentualną podwyżkę wypłaci dom skład. publ. posiadaczowi rewersu i ściągnie pokwitowany rewers.

Jeżeli posiadacz warrantu nie otrzymuje pełnego zaspokojenia, należy na warrancie zaznaczyć częściową zapłatę, a warrant zwrócić posiadaczowi. Zwrotne poszukiwanie części wierzytelności, nie pokrytej przez cenę uzyskaną przy sprzedaży lub przez sumę wypłaconą przez zakład ubezpieczeń, odbywa się w myśl postanowień prawa wekslowego z tą różnicą, że ani posiadacz, ani indosanci warrantu nie mają obowiązku zawiadamiać poprzedników o zdarzeniach powodujących zwrotne poszukiwanie.

Rewers i warrant podlegają umorzeniu w myśl art. 94, 95 i 98 prawa wekslowego.

Postanowienia karne.

Przekroczenie powyższych postanowień podlega karze porządkowej od 100 do 10.000 zł., do wymierzenia której uprawnioną jest władza administracyjna pierwszej instancji.

Postanowienia przejściowe.

Aż do przeprowadzenia jednolitych przepisów, normujących licytację, przeprowadzać będzie tryb publicznej sprzedaży w okręgu sądów apelacyjnych w Poznaniu i Toruniu, tudzież w górnośląskiej części okręgu sądu apelacyjnego w Katowicach, komornik sądowy lub notarjusz.

Postanowienia końcowe.

Istniejące dotychczas przedsiębiorstwa składowe, którym na podstawie własnych statutów, koncesji lub upoważnienia rządowego przysługiwało prawo wystawienia dowodów składowych, winny były do dnia 31 marca 1925 r. wnieść do Ministerstwa Przemysłu i Handlu udokumentowane podania, poczem została im udzielona, względnie odmówiona koncesja i zatwierdzony regulamin.

Dotychczas Ministerstwo udzieliło koncesji na prowadzenie domów składowych publicznych trzynastu przedsiębiorstwom, z których dziewięć rozpoczęło już swą działalność. Jest to liczba stosunkowo bardzo niewielka, w żadnym wypadku nieodpowiadająca istotnym potrzebom życia gospodarczego Polski.

Powolne powstawanie domów składowych publicznych da się wytłomaczyć z jednej strony brakiem odpowiednich pomieszczeń składowych, z drugiej zaś brakiem do niedawna możności zrobienia użytku ze świadectwa zastawowego (warrantu), gdyż naczelne nasze instytucje bankowe, a więc: Bank Polski i Bank Gospodarstwa Krajowego nie przyjmowały warrantów do redyskonta.

Jednakowoż i ta sprawa została w drugiej połowie r. 1926 uregulowana, gdyż banki te opracowały odpowiednią in-

strukcję w tej sprawie dla swych oddziałów, które rozpoczęły też niebawem redyskonto warrantów, wystawianych przez domy składowe, mieszczące się w okręgu danego oddziału. W szczególności Bank Polski upoważnił do prowadzenia operacyj redyskontowych swe oddziały w Poznaniu i w Bydgoszczy oraz główny oddział w Warszawie, natomiast Bank Gospodarstwa Krajowego przystąpił do dyskonta warratnów przez swój oddział we Lwowie.

Rodzaje towarów, które mogą być przedmiotem kredytu warrantowego, nie zostały na razie ściśle określone. Ustalono tylko orjentacyjną listę, obejmującą następujące towary:

1) włókiennicze (bawełna, wełna owcza, konopie, len, juta oraz przędza z tych surowców),
2) chemiczne (soda, potaz krochmal, mydło, gliceryna, klej i t. p.),
3) ziemiopłody (pszenica, żyto, jęczmień, owies, groch; soczewica),
4) nasiona (buraczane, lniane, leśne, beru, maku; trawy);
5) cement,
6) ropa i przetwory naftowe (nafta, benzyna, parafina, smary, oleje),
7) cukier (czysty, surowy, syrop),
8) celuloza, (papier rotacyjny, tektury),
9) skóry surowe,
10) blacha (żelazna stalowa, cynkowana, miedziana).

Norma udzielania kredytu warrantowego przyjęta została na razie w wysokości 50 proc. wartości szacunkowej, względnie giełdowej towaru.

Wprowadzenie redyskonta warrantów przyczyni się niewątpliwie do rozwoju obrotu warrantowego, a tem samem do ożywienia działalności istniejących domów składowych publicznych oraz do powstawania nowych. Należy też przewidywać, że stopniowo rozszerzać się będzie lista towarów, jakie banki uznają za przedmiot kredytu warrantowego. Również zostanie niewątpliwie zróżniczkowana norma udzielania kredytu warrantowego, a to w zależności od rodzaju towarów, ich względnej stabilizacji cen i t. p. Narazie ważne jest samo uporządkowanie stanu prawnego oraz czynne poparcie, jakiego udzieliły obiegowi warrantów naczelne banki polskie.

15. Czynności bankowe.

Prawo bankowe.

Organizacja banków oparta jest obecnie na rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej o „prawie bankowem" z 17.III 1928 r. (Dzien. Ustaw Nr. 34, p. 321), które uchyliło obowiązujące do niedawna rozporządzenie Prez. Rzeczypospolitej z 27.XII.1924 r. o warunkach wykonywania czynności bankowych i nadzorze nad temi czynnościami (Dz. U. R. P. Nr. 114, p. 1018). Jednocześnie utraciły moc obowiązującą: rosyjska ustawa kredytowa (Zbiór Praw I.XI. Cz. II, Rozd. 10), opinja Rady Państwa z 24.IV.1879 r. o trybie otwarcia i prowadzenia Kas pożyczkowych (Roz. Zbiór Praw i Rozp. Nr. 68, p. 338), ustawa austr. z 23.III.1885, zawierająca niektóre postanowienia, dotyczące przemysłu zastawniczego (Dz. U. P., Nr. 48), ustawa z 17.III.1881 o przemyśle zastawn. (Zbiór Ust. Prusk. str. 265) oraz art. 8 p. 11 i art. 42 rozp. Pr. R. z 7.VI.1927 o prawie przemysł. (Dz. U. R. P. Nr. 53, p. 468).

Podobnie, jak w rozp. z 27.XII.1924 r. również w nowem prawie bankowem przyjęto system koncesyjny. Zgodnie bowiem z jego postanowieniami (art. 7) do założenia i prowadzenia przedsiębiorstwa bankowego, z wyjątkiem spółdzielni kredytowych, potrzebne jest zezwolenie rządowe (koncesja).

Rodzaje przedsiębiorstw bankowych

Rozporządzenie odróżnia cztery rodzaje przedsiębiorstw bankowych: banki, domy bankowe, kantory wymiany, zakłady zastawnicze i spółdzielnie kredytowe.

Bankami są przedsiębiorstwa bankowe, istniejące w formie bądź spółki akcyjnej, bądź spółki komandytowo - akcyjnej, oraz przedsiębiorstwa bankowe, założone na mocy przepisów o związkach międzykomunalnych (celowych), z wyjątkiem komunalnych kas oszczędności, i gminnych kas wiejskich pożyczkowo - oszczędnościowych.

Domami bankowymi są przedsiębiorstwa bankowe, należące do osób fizycznych, lub istniejące w formie spółki jawnej (firmowej) albo komandytowej uprawnione do wykonywania:

1) bądź wszystkich zwykłych czynności bankowych;
2) bądź wszystkich zwykłych czynności bankowych, z wyjątkiem przyjmowania wkładów i depozytów oraz wydawania gwarancyj.

Kantorami wymiany są przedsiębiorstwa bankowe należące do osób fizycznych lub istniejące w formie spółki jawnej (firmowej) albo komandytowej uprawnione do wykonywania niektórych czynności bankowych.

Zakładami zastawniczemi (lombardami) są przedsiębiorstwa bankowe, należące do osób fizycznych lub prawnych lub też istniejące w formie spółki handlowej albo spółdzielni, uprawnione tylko do udzielania pożyczek pod zastaw ruchomości i przyjmowania ruchomości na przechowanie.

Spółdzielniami kredytowemi są zrzeszenia gospodarcze, oparte na ustawie z dnia 29 października 1920 r. o spółdzielniach (Dz. U. R. P. Nr. 111, poz. 733), trudniące się czynnościami bankowemi jako głównym przedmiotem przedsiębiorstwa.

Koncesji udziela według swego swobodnego uznania Minister Skarbu po zasięgnięciu opinji izby przemysłowo - handlowej o osobach założycieli i celowości przedsiębiorstwa.

Koncesja nie może być udzielona spółce z ograniczoną odpowiedzialnością.

Kapitał zakładowy.

Najmniejsza wysokość kapitału zakładowego banku kredytu krótkoterminowego wynosi dla banków, mających siedzibę lub oddział (filję): 1) w Warszawie—2.500.000 zł., 2) w Krakowie, Lwowie, Poznaniu, Katowicach i Łodzi—1.500.000 zł., 3) we wszystkich innych miejscowościach—1.000.000 zł.

Najmniejsza wysokość kapitału zakładowego banku hipotecznego wynosi bez względu na miejscowość 5.000.000 zł.

Najmniejsza wysokość kapitału zakładowego domu bankowego, uprawnionego do wykonywania wszystkich zwykłych czynności bankowych, wynosi 20% powyższych stawek, zaś domu bankowego o ograniczonym zakresie działania — 10% tych stawek.

Najmniejsza wysokość kapitału zakładowego kantoru wymiany wynosi 2% tych stawek.

Najmniejsza wysokość kapitału zakładowego zakładu zaś zastawniczego 10%.

Kapitał zakładowy spółki akcyjnej lub komandytowo-akcyjnej, będącej przedsiębiorstwem bankowem, winien być wniesiony w całości i oddany do dyspozycji spółki w dniu walnego zgromadzenia organizacyjnego z potrąceniem kosztów organizacji, które nie mogą wynosić więcej, niż 10% kapitału zakładowego.

Zbieranie kapitału zakładowego drogą publicznych zapisów lub drogą przyznawania na ten cel kredytów subskrybentom jest niedozwolone.

Koszty organizacji winny być zamortyzowane w przeciągu pierwszych 10 lat istnienia spółki.

Akcje spółek akcyjnych i komandytowo - akcyjnych, będących przedsiębiorstwami bankowemi, winny opiewać na kwotę nominalną najmniej 100 złotych.

Osoby fizyczne i prawne, które uzyskały zezwolenie na prowadzenie domu bankowego, kantoru wymiany lub zakładu zastawniczego, obowiązane są przed otrzymaniem dowodu koncesji złożyć kaucję, zabezpieczającą roszczenia, mogące wyniknąć z prowadzenia przedsiębiorstwa.

Wynosi ona 10% kapitału zakładowego.

Banki zagraniczne.

Otwarcie w Państwie Polskiem oddziału zagranicznego przedsiębiorstwa bankowego może nastąpić tylko za zezwoleniem Ministra Skarbu, udzielonem według swobodnego uznania, pod warunkami przez Ministra Skarbu określonymi.

Pod względem dotacji z kapitału zakładowego, przeznaczonej na działalność w Państwie Polskiem, oraz pod względem innych wymagań oddziały poszczególnych zagranicznych przedsiębiorstw bankowych podlegają ogólnym przepisom, jako samoistne przedsiębiorstwa bankowe.

Czynności bankowe.

Czynności bankowe dzielą się na czynności bankowe zwykłe i czynności, które wymagają osobnego zezwolenia.

Czynności bankowe, wymagające osobnego zezwolenia, są następujące:

1) wydawanie dowodów wkładowych płatnych okazicielowi (książeczek wkładowych płatnych okazicielowi i asygnat kasowych na okaziciela);

2) udzielanie pożyczek pod zastaw ruchomości, z wyjątkiem pożyczek pod zastaw papierów wartościowych i towarów;

3) czynności emisyjne (emisja listów zastawnych i obligacyj).

Prawo wydawania książeczek wkładowych, które mogą być przyjmowane na kaucje i wadja, — i asygnat, uzyskać mogą tylko te banki, których kapitał zakładowy wynosi conajmniej dwa razy wyższą kwotę od normalnie określonej dla banków, przytem prawo takie mogą otrzymać instytucje po pięcioletniem istnieniu.

Ogólna suma wkładów, przyjętych przez bank na dowody wkładowe na okaziciela, nie może przewyższać trzykrotnej wysokości kapitałów własnych banku.

Ogólna suma zobowiązań banku kredytu krótkoterminowego (nie hipotecznego) z tytułu wszelkiego rodzaju wkładów, rachunków bieżących, przekazów do zapłacenia i niewypłaconych sum z inkasa, nie może przekraczać dziesięciokrotnej sumy kapitałów własnych banku (zakładowego i rezerwowych).

Banki kredytu krótkoterminowego.

Bankami kredytu krótkoterminowego są banki, które w zakresie działalności kredytowej trudnią się, jako głównym przedmiotem przedsiębiorstwa, udzielaniem pożyczek krótkoterminowych dla przemysłu, handlu i rolnictwa.

Ogólna suma zobowiązań banku kredytu krótkoterminowego z tytułu wszelkiego rodzaju wkładów, rachunków bieżących osób (firm) i instytucyj kredytowych, przekazów do zapłacenia i niewypłaconych sum z inkasa nie może przekraczać dziesięciokrotnej sumy kapitałów własnych banku (zakładowego i rezerwowych).

Banki kredytu krótkoterminowego nie mogą nabywać nieruchomości, z wyjątkiem nieruchomości, przeznaczonych na własny użytek, i nie mogą nabywać papierów dywidendowych na rachunek własny na sumę, przewyższającą połowę kapitału zakładowego.

Z czystego zysku rocznego bank powinien odliczyć 10% na kapitał zapasowy; jeśli pozostałość przewyższy 8% kapitału zakładowego, z nadwyżki ponad 8% odlicza się dodatkowo conajmniej 15% na kapitał zapasowy, którego przynajmniej połowa winna być przechowywana w papierach wartościowych, posiadających bezpieczeństwo prawne (pupilarne).

Władze banku.

Statut banku kredytu krótkoterminowego winien przewidywać jako obowiązkowe organa władz banku: organ naczelny, radę, pochodzącą z wyboru tego organu, oraz dyrekcję, mianowaną i odwoływaną przez radę.

Rada banku kredytu krótkoterminowego winna się składać co najmniej z pięciu osób, wybranych przez naczelny organ władz banku.

Członkowie dyrekcji, jak również urzędnicy banku nie mogą być członkami rady.

Okres urzędowania rady winien być oznaczony w statucie banku, nie może jednak przekraczać 5 lat.

Członkowie rady banku nie mogą bez zezwolenia rady prowadzić na swój lub cudzy rachunek innego przedsiębiorstwa bankowego, jak również nie mogą uczestniczyć w innych przedsiębiorstwach bankowych jako wspólnicy osobiście odpowiedzialni oraz nie mogą w innem przedsiębiorstwie bankowem zajmować stanowisk członków rady lub dyrekcji.

Członkowie dyrekcji banku nie mogą prowadzić na swój lub cudzy rachunek innego przedsiębiorstwa bankowego, handlowego lub przemysłowego, jak również nie mogą uczestniczyć w innych przedsiębiorstwach tego rodzaju jako wspólnicy osobiście odpowiedzialni oraz nie mogą w innem przedsiębiorstwie tego rodzaju zajmować stanowisk władz zarządzających (zarządu lub dyrekcji), chyba, że stanowiska takie zajmują w zastępstwie lub na zlecenie samego banku.

Członkowie rady, dyrekcji i urzędnicy banku mogą korzystać z kredytu w banku jedynie za każdorazowem zezwoleniem rady.

Członkowie rady i dyrekcji, jak również urzędnicy banku, którzy zaniechali obowiązku, włożonego na nich ustawą, statutem lub regulaminem, są odpo-

wiedzialni wobec banku za szkody, powstałe wskutek tego zaniechania.

Dyrekcja banku jest obowiązana na 31 marca, 30 czerwca, 30 września i 31 grudnia każdego roku sporządzać bilans surowy przedsiębiorstwa według wzoru, ustalonego przez Ministra Skarbu, oraz ogłosić ten bilans najpóźniej w ciągu miesiąca, licząc od powyższych terminów, w pismach, przewidzianych w statucie.

Bilans roczny winien być sporządzony w ciągu trzech miesięcy po upływie roku operacyjnego; z upływem następnych 2 miesięcy bilans roczny winien być zatwierdzony przez naczelny organ władz banku, poczem bilans winien być ogłoszony w ciągu dni 15 w dzienniku urzędowym „Monitor Polski" oraz w pismach, przewidzianych w statucie.

Banki hipoteczne.

Bankami hipotecznymi są przedsiębiorstwa bankowe, które albo wyłącznie, albo obok innych statutem dozwolonych czynności zajmują się udzielaniem pożyczek na hipotekę nieruchomości i na tej podstawie wydają listy zastawne.

Bank hipoteczny wydaje na podstawie udzielonych pożyczek hipotecznych listy zastawne na okaziciela, zapewniające ich posiadaczom wypłatę odsetek i kapitału pod warunkami, wyszczególnionymi w tekście listu zastawnego.

Nominalna wysokość emisyj listów zastawnych nie może przekraczać 15-krotnej sumy kapitałów własnych banku oraz rezerwy specjalnej, przeznaczonej na zabezpieczenie praw posiadaczy listów zastawnych.

Ograniczenie to nie obowiązuje, jeżeli listy zastawne są gwarantowane przez Skarb Państwa lub związek samorządowy.

Bank udzielać może pożyczek hipotecznych w zasadzie na pierwsze miejsce hipoteki, a w każdym razie pożyczki te winny być zabezpieczone w taki sposób, żeby udzielana pożyczka łącznie z ewentualnie poprzedzającemi ją w hipotece ciężarami mieściła się w pierwszej połowie szacunku nieruchomości.

Nieruchomości, niezabezpieczające trwałego dochodu, nie mogą być przedmiotem hipotecznej pożyczki w listach zastawnych.

Wszystkie spłaty pożyczek, zabezpieczających wypuszczone przez bank listy zastawne, uiszczane bądź w przepisanych ratach, bądź jednorazowo w razie wypowiedzenia pożyczki, winny wpływać do osobnego funduszu umorzenia listów zastawnych, przeznaczonego wyłącznie na umorzenie tych listów.

Umorzenie listów zastawnych następuje w drodze losowania tych listów przez bank podług wartości imiennej lub w drodze wykupienia ich z wolnej ręki.

Zakłady zastawnicze.

Zakładom zastawniczym nie wolno zaciągać zobowiązań z zabezpieczeniem ich na przyjętych przez siebie zastawach.

Nie mogą również zakłady zastawnicze, ani członkowie władz i urzędów tych zakładów nabywać zastawów, wystawionych na sprzedaż. Sprzedaż przez licytację niewykupionych zastawów może się odbywać najwcześniej po 2 miesiącach ulgowych od terminu płatności. Licytacje prowadzi delegowany w tym celu przedstawiciel władz skarbowych, w obecności przedstawiciela policji. Nadwyżki, uzyskane z licytacji zastawów, po zaspokojeniu należności zakładu zastawniczego, winny być w ciągu dwóch tygodni od dnia licytacji złożone do depozytu sądowego, a po upływie lat 10 pozostałości, nie podniesione przez zastawców, przechodzą na rzecz instytucyj dobroczynnych, wskazanych przez wydział wojewódzki (izbę wojewódzką).

Szczegółowe przepisy, dotyczące trybu udzielania zezwoleń (koncesyj) na prowadzenie zakładów zastawniczych, oraz przepisy o kaucjach, umowach, prawach zakładów tych co do niewykupionych zastawów, oraz o księgach zastawów wydane będą przez ministra skarbu w porozumieniu z min. spraw wewn., przemysłu i handlu oraz sprawiedliwości.

Nowe przepisy rozporządzenia, dotyczące zakładów zastawniczych, nie mają zastosowania do zakładów, organizowanych przez państwo, związki komunalne, kasy oszczędności, oraz inne osoby prawa publicznego.

Spółdzielnie kredytowe.

Spółdzielnie kredytowe mogą wykonywać zwykłe czynności bankowe bez potrzeby wyjednywania zezwolenia Ministra Skarbu (koncesji), natomiast na operacje giełdowe i czynności bankowe, na które wogóle należy uzyskać zezwolenie min. skarbu, musi być wyjednane takie zezwolenie, o ile spółdzielnia należy do Związku rewizyjnego.

Nadzór.

Pod względem nadzoru nowe rozporządzenie zasadniczo nie zmienia istniejących przepisów, wynikających z ustawy bankowej z r. 1924, wobec czego wszelkie przedsiębiorstwa bankowe, instytucje kredytu długoterminowego oraz kasy oszczędności podlegają nadzorowi i kontroli wyłącznie ministra skarbu, z wyjątkiem kas komunalnych i gminnych oraz zakładów zastawniczych, nad którymi sprawuje nadzór min. skarbu w porozumieniu z min. spraw wewnętrznych.

Nadzór ministerjalny, w razie stwierdzenia, że działalność przedsiębiorstwa bankowego narusza prawo, lub statut, może względem tych instytucyj: 1) mianować na koszt przedsiębiorstwa komisarza rządowego; 2) zawiesić w urzędowaniu władze instytucji; 3) odebrać koncesję specjalną i 4) odebrać koncesję wogóle. Na odebranie koncesji potrzebne będzie porozumienie z min. sprawiedliwości i przem. i handlu, a co do banków, towarzystw kredytowych i wszelkich innych instytucyj kredytu długoterminowego należy uzyskać uchwałę Rady Ministrów. Banki kredytu długoterminowego podlegają nadto stałemu nadzorowi komisarza sądowego.

Przepisy przejściowe.

Statuty spółek akcyjnych i komandytowo - akcyjnych, trudniących się wykonywaniem czynności bankowych, winny być do dnia 31 grudnia 1928 r. uzgodnione z przepisami nowego rozporządzenia i przedłożone Ministrowi Skarbu w celu stwierdzenia ich zgodności.

Zmiany statutu, potrzebne do osiągnięcia tej zgodności, może walne zgromadzenie uchwalić zwykłą większością głosów obecnych, bez względu na odmienne przepisy statutów.

W razie niezastosowania się do tego władz banku Minister Skarbu władny będzie zarządzić likwidację banku.

Banki, które na zasadzie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 grudnia 1924 r. (Dz. U. R. P. Nr. 114, poz. 1018) winny były wykazać kapitał zakładowy do końca 1925 r. w wysokości co najmniej 500.000 zł., a do końca 1926 r. — w wysokości conajmniej 1.000.000 zł., winny wykazać kapitał zakładowy do dnia 31 grudnia 1928 r. co najmniej w wysokości wyżej oznaczonej.

Akcje banków, wypuszczone celem podwyższenia kapitału zakładowego, winny opiewać na kwotę nominalną co najmniej 100 złotych..

Domy bankowe i kantory wymiany, które istniały prawnie w dniu 31 grudnia 1924 r., oraz zakłady zastawnicze, które istniały prawnie w dniu 31 grudnia 1927 r., winny uzupełnić swój kapitał zakładowy w następujących terminach:

1) domy bankowe, uprawnione do wykonywania wszystkich zwykłych czynności bankowych, w terminie do dnia 31 grudnia 1928 r. — do wysokości 50% stawek, określonych wyżej dla takich domów bankowych; do dnia 31 grudnia 1929 r. — do wysokości 75%, a do dnia 31 grudnia 1930 r. — do wysokości 100% tych stawek;
2) domy bankowe o ograniczonym zakresie działania w terminie do dnia 31 grudnia 1928 r.— do wysokości pełnych stawek, określonych dla takich domów bankowych;
3) kantory wymiany w terminie do dnia 31 grudnia 1928 r. — do wysokości pełnych stawek;
4) zakłady zastawnicze w terminie do dnia 31 grudnia 1928 r. — do wysokości pełnych stawek.

W razie, gdy kapitał zakładowy nie osiągnął kwot odpowiednich w terminach wyżej oznaczonych, Minister Skarbu zarządzi likwidację.

Aż do wprowadzenia jednolitych przepisów, normujących licytację i tryb publicznej sprzedaży, przeprowadzać je będzie w okręgu sądu apelacyjnego w Poznaniu i Toruniu, tudzież w górnośląskiej części sądu apelacyjnego w Katowicach, komornik sądowy, lub notarjusz; w okręgu sądu apelacyjnego w Krakowie i Lwowie, oraz sądu okręgowego w Cieszynie— urzędnik, mianowany w tym celu przez władzę administracyjną; w okręgach sądów apelacyjnych w Warszawie, Lublinie i Wilnie — komornik sądowy na zlecenie właściwego sądu pokoju, albo delegat władzy administracyjnej pierwszej instancji.

16. Czynności giełdowe.

Organizacja giełd w Polsce unormowana jest rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 28 grudnia 1924 r., o organizacji giełd (Dz. Ust. Nr. 114 poz. 1619), ze zmianami, wprowadzonemi rozp. P. R. z 6.III.1928 (Dz. U. Nr. 27, p. 250).

Wspomniane rozporządzenie ustala ścisłą zależność giełd od władz rządowych. Jakkolwiek bowiem giełdy rządzą się automatycznie statutami, to jednak statuty te muszą być zatwierdzone przez właściwych ministrów, a nadto rozporządzenie buduje szczegółową ramową strukturę tychże statutów, określając ściśle i dokładnie w sposób taksatywny (par. 12), co statut winien zawierać. Nadto już zaraz w par. 1 stanowi rozporządzenie, że giełdy pieniężne podlegają nadzorowi Ministra Skarbu, giełdy zaś towarowe nadzorowi Ministra Przemysłu i Handlu, którzy sprawują nadzór za pośrednictwem mianowanych przez siebie komisarzy giełdowych. Należy do niego czuwanie nad przestrzeganiem obowiązujących na giełdzie przepisów i usuwanie nadużyć, z prawem wniosku o wytaczanie spraw dyscyplinarnych, uczęszczanie na zebrania giełdowe ogólne zgromadzenia członków giełdy w charakterze organu kontrolującego, dalej składanie wniosków do rozpatrzenia przez radę giełdową, nadto udział w obradach rady giełdowej z głosem doradczym, oraz w komisji dyscyplinarnej, wreszcie zawieszanie na przeciąg 8 dni uchwał rady giełdowej, naruszających przepisy prawa lub statut giełdy. W tym ostatnim wypadku decyzja należy do Ministra, który może bądźto uchwalić zawieszoną uchwałę bądź też uchylić zawieszenie.

Ingerencja Ministra Skarbu względnie Przemysłu i Handlu sięga w organizację giełd bardzo daleko.

Tak np. par. 16 przewiduje zatwierdzenie przez właściwego Ministra członków rady giełdowej i ich zastępców, zaś na wypadek dwukrotnego niezatwierdzenia prawo „mianowania" członków przez Ministra. Dalej wedle par. 33 może odnośny minister: 1) zawiesić notowania giełdowe wogóle lub poszczególnych wartości, 2) zawiesić działalność zebrań giełdowych lub obroty poszczególnemi wartościami i ich notowania, 3) giełdę rozwiązać po wysłuchaniu rady giełdowej.

Członkami giełd pieniężnych mogą być wpisani do rejestru handlowego kupcy i spółki handlowe, po przyjęciu w poczet członków giełdy osoby, prowadzącej przedsiębiorstwo bankierskie na podstawie koncesji rządowej lub spółdzielni kredytowej, posiadającej zezwolenie Ministra Skarbu na wykonywanie czynności giełdowej przysługuje tej osobie względnie spółdzielni prawo wniesienia odwołania do właściwej izby handlowej.

Członkowie giełdy mogą być zastępowani na giełdzie przez członków zarządów przedsiębiorstw i zarejestrowanych prokurentów. Przepis ten oznacza niewątpliwie podniesienie poziomu kwalifikacyj. Rada giełdowa na początku każdego roku kalendarzowego decyduje na pierwszem posiedzeniu o dopuszczeniu na giełdę w roku bieżącym wszystkich dotychczasowych pełnomocnictw.

Władzami giełdy są: 1) ogólne zgromadzenie członków giełdy, 2) rada giełdowa, 3) sądy rozjemcze, 4) komisja dyscyplinarna oraz komisje, przewidziane przez statut.

Do zakresu działania ogólnego zgromadzenia należy wybór członków rady giełdowej, ewentualnie ich zastępców, wybór członków komisji rozjemczej, zatwierdzenie zamknięć rachunkowych giełdy i decydowanie o rozwiązaniu giełdy.

Rada giełdowa składa sie z 9 do 36 członków. Liczbę określa statut giełdy. Członkami rady giełdowej i ich zastępcami mogą być tylko obywatele Rzeczpospolitej Polskiej, którzy mają conajmniej 30 lat wieku i są członkami giełdy, względnie osobami uprawnionemi do zastępstwa na giełdzie członków giełdy. Rada giełdowa wybiera ze swego grona prezesa i jednego lub więcej wiceprezesów oraz członków rady, pełniących specjalne obowiązki.

Zakres działania rady określony jest szczegółowo w 16 punktach par. 18.

Oprócz zwyczajnych, bieżących spraw administracyjnych należy do zakresu działania rady głównej: dopuszczenie do obrotów i notowań na giełdzie poszczególnych walorów, względnie ich zawieszanie i wykluczanie, przyjmowanie członków giełdy i dopuszczanie na giełdę ich pełnomocników, egzaminowanie maklerów, ustalanie zwyczajów giełdowych, uchwalenie zmian statutów, wymierzanie kar porządkowych, wykluczanie z giełdy etc. Za naruszenie porządku i niestosowanie się do obowiązujących w tej mierze zarządzeń, rada giełdowa ma prawo wymierzania następujących kar porządkowych: 1) napominania, 2) kary pieniężnej do 2000 zł., 3) zawieszenia w prawach członkowskich lub czynnościach zastępowania członka na giełdzie na czas do 6 miesięcy.

Sąd rozjemczy ustanawia strony z pośród członków komisji rozjemczej i powołany on jest dla rozstrzygnięcia sporów, wynikających z tranzakcyj giełdowych. Odwołania od orzeczeń sądów rozjemczych są niedopuszczalne.

Komisję rozjemczą wybiera ogólne zgromadzenie w ten sam sposób, co członków rady giełdowej. Liczbę członków komisji rozjemczej określa statut giełdy.

Komisja dyscyplinarna rozstrzyga zarzuty natury etycznej, a w szczególności zarzuty czynów narażających zaufanie kupieckie, stawiane członkom giełdy lub ich pełnomocnikom przez osoby, należące do giełdy oraz postronne.

Kwalifikowanie spraw do rozpatrzenia przez komisję dyscyplinarną należy do rady giełdowej. Komisja dyscyplinarna składa się z 5 członków i 3 zastępców, wyznaczonych przez radę giełdową w sposób, określony w statucie.

Komisja dyscyplinarna ma prawo wymierzania następujących kar: a) nagany lub kary pieniężnej do wysokości 5.000 zł., b) zawieszanie w sprawach członkowskich lub czynnościach zastępowania członka na giełdzie na czas do 1 roku, c) wykluczenie z giełdy.

Giełdy istniejące winny były do dnia 1 lipca 1925 roku dostosować swe statuty do przepisów nowego rozporządzenia i przedłożyć je do zatwierdzenia właściwym ministrom, zaś od dnia 1 stycznia 1926 r. wszystkie giełdy działają na podstawie swych nowych statutów.

Maklerzy giełdowi.

Pośredniczeniem przy tranzakcjach giełdowych trudnią się maklerzy, których prawami i obowiązkami zajmują się rozporządzenia: Ministra Skarbu w porozumieniu z Ministrem Przemysłu i Handlu z dnia 26.XI.1928 (Dz. Ust. Nr. 3, poz. 30 z 1929 r.) oraz Ministra Przemysłu i Handlu z 15.III.1927 r. (Dz. Ust. Nr. 32, p. 40 z r. 1927) odnośnie do giełd towarowych.

Wspomniane rozporządzenie o giełdach pieniężnych zawiera m. in. postanowienia następujące:

Pośrednictwem przy tranzakcjach na giełdzie pieniężnej i stwierdzaniem ich zawarcia mogą zajmować się tylko **maklerzy przysięgli**, zatwierdzeni przez Ministra Skarbu. Liczbę ich określa Rada giełdowa. Mogą nimi zostać tylko obywatele Rzeczypospolitej Polskiej w wieku od lat 35 do lat 60 włącznie, którzy byli samodzielnymi kupcami, lub też przez czas dłuższy zajmowali kierownicze i odpowiedzialne stanowiska w bankowości, handlu lub przemyśle. Nadto wymagane jest złożenie egzaminu z dziedziny prawa handlowego, ze znajomością zwyczajów rynku oraz przebiegu operacyj giełdowych i języka polskiego.

Listę wybranych kandydatów rada giełdowa przedkłada za pośrednictwem komisarza giełdowego Ministrowi Skarbu do zatwierdzenia. Zatwierdzeni i mianowani maklerzy składają przysięgę na ręce komisarza giełdowego. Składają oni jednocześnie pisemne zobowiązanie, że poza wykonywaniem czynności maklerskich nie będą prowadzili przedsiębiorstw handlowych lub przemysłowych na własny lub obcy rachunek, ani też nie będą zajmowali żadnych stanowisk we wszelkich tego rodzaju przedsiębiorstwach.

Maklerzy przysięgli **winni być obecni** na sali zebrań giełdowych przez cały czas trwania zebrania giełdowego i powierzone sobie obowiązki mogą oni wykonywać tylko osobiście. Nie wolno im dokonywać na giełdzie żadnych tranzakcyj na własny rachunek oraz pośredniczyć w zawieraniu względnie stwierdzać zawarcie umów, pomiędzy osobami, nie będącemi członkami giełdy. Poza giełdą maklerzy przysięgli mogą pośredniczyć przy zawarciu i kartą umowy stwierdzać zawarcie jedynie takich tranzakcyj, w których stronami są wyłącznie członkowie danej giełdy i nadto przedmiotem których są wartości, dopuszczane na tejże giełdzie do obrotów i notowań.

Do obowiązków maklera m. in. należy:

1) ostrzeganie zawierającego tranzakcję o zamiarze świadomego wprowadzenia w błąd przez stronę przeciwną;

2) wręczenie stronom karty umowy z chwilą zaakceptowania umowy;

3) zachowanie w tajemnicy dokonanej tranzakcji;

4) zapisywanie każdej tranzakcji tegoż dnia, w którym została zawarta, do księgi maklerskiej bez poprawek, skrobań, wycierań i pozostawiania miejsc pustych;

Karty umowy winny zawierać:

1) numer porządkowy;

2) nazwiska, względnie firmy stron;

3) przedmiot tranzakcji, kurs, sposób i termin likwidacji oraz inne warunki istotne;

4) datę i podpis maklera;

5) inne dane, których oznaczenie uzna rada giełdowa za wskazane.

Makler przysięgły zapisuje zawarte za jego pośrednictwem tranzakcje do ponumerowanej i oparagrafowanej **księgi maklerskiej**, poświadczonej przez właściwą władzę.

Po upływie roku kalendarzowego, najpóźniej 31 marca roku następnego, maklerzy przysięgli składają swe księgi i zużyte bloki do archiwum giełdowego.

Z pośród swego grona maklerzy wybierają na okres trzyletni **starszego maklera** oraz jego zastępcę.

Wybór lub wyznaczenie starszego maklera oraz jego zastępcy podlega zatwierdzeniu przez Ministra Skarbu.

Do obowiązków jego m. in. należy:

1) kierowanie działalnością maklerów przysięgłych;

2) nadzór nad należytem sporządzaniem raportów o zawartych tranzakcjach;

3) nadzór ceduły giełdowej;

4) informowanie komisarza giełdowego i rady giełdowej o niestosowaniu się uczestników zebrań giełdowych i maklerów przysięgłych do obowiązujących na giełdzie przepisów;

5) udzielanie wyjaśnień komisarzowi giełdowemu i radzie giełdowej;

6) branie udziału z głosem doradczym w posiedzeniach rady giełdowej oraz w ogólnych zgromadzeniach członków giełdy.

Przy liczbie maklerów przysięgłych, przekraczającej 10 osób, winna być utworzona **izba maklerska**, której statut podlega zatwierdzeniu przez Ministra Skarbu.

Przewodniczącym izby maklerskiej jest każdoczesny starszy makler przysięgły.

Wysokość kurtażów maklerskich określa rada giełdowa.

Za czyny nieetyczne, niestosowanie się do obowiązujących przepisów prawnych i regulaminowych oraz za wszelkie wykroczenia, popełnione w związku z wykonywaniem swych czynności, makler przysięgły odpowiada przed **komisją dyscyplinarną** dla maklerów przysięgłych, która wymienia odpowiednie kary.

Rozporządzenie o giełdach towarowych, z dnia 20.IV.1923 r. (Dz. Ust. Nr. 53, p. 372) w zasadniczych kwestjach zbliżone jest do rozporządzenia o giełdach pieniężnych.

17. Czynności nakładowe.

Czynności nakładowe obejmują czynności, mające na celu nabycie prawa autorskiego, powielenie oraz puszczenie w obieg utworu piśmiennego lub artystycznego. Właściwie dla czynności nakładowych najbardziej istotnem jest powielenie i rozsprzedaż obcego utworu. Umowa o nabycie praw autorskich odpada przy wydawnictwie klasyków lub w tym wypadku, gdy sam autor jest nakładcą. O ile autor trudni się tą czynnością zarobkowo, staje się on kupcem.*)

Umowa o nabycie praw autorskich lub **umowa o nakład** jest obecnie w Polsce unormowana ustawą o prawie autorskim z dn. 29.III.1926 r. (Dz. Ust. Nr. 48. p. 286 1926 r.), która ujednostajnia prawo autorskie na ziemiach polskich, zastępując w b. zaborze rosyjskim ustawą z 20.III.1911, w b. zaborze niem. — niemiecką ustawą o prawie autorskiem (Urheberrechtsgesetz) z 19.VI.1901, ustawą o ochronie sztuki (Kunstschutzgesetz) z 19.I.1907 oraz ustawą o prawie wydawniczem z 19.VI.1901 r. i wreszcie w b. zaborze austrjackim — ustawą o prawie autorskiem z dn. 26.XII.1895 r. z późniejszemi zmianami. Wydanie wspomnianej ustawy zostało podyktowane koniecznością przez wzgląd na przystąpienie Polski w dn. 28.I.1920 do Konwencji Berneńskiej z 9.IX.1886, przejrzanej i uzupełnionej w latach późniejszych (1908 i 1914) (Dz. Ust. Nr. 3 p. 16 z roku 1922).

Przez **umowę o nakład** lub umowę wydawniczą polska ustawa o prawie autorskiem rozumie akt, na mocy którego nakładca nabywa wyłączne prawo do wydania utworu piśmiennego lub artystycznego, obowiązując się uskutecznić je w stosownej formie oraz użyć odpowiednich środków celem rozpowszechnienia wydawnictwa. Winien on przytem dbać o związane z wydawnictwem duchowe i materjalne interesy twórcy (art. 33).

Bez zezwolenia twórcy nakładca **nie ma prawa przenosić swych praw** na inne osoby, chyba że je przenosi wraz z przedsiębiorstwem (art. 34).

Z jednej strony twórca obowiązany jest bez zwłoki **dostarczyć całe lub część swego dzieła** w celach jego wydania, z drugiej strony nakładca winien jest natychmiast przystąpić do jego wydania (art. 35). W razie niedostarczenia dzieła przez twórcę nakładcy przysługuje prawo domagać się odszkodowania, nie zaś dokonania dzieła (art. 36). Nakładca **może uwolnić się** od obowiązku wydawniczego pod warunkiem zapłaty umówionego wynagrodzenia i zwracając dzieło. Po upływie 6 miesięcy od chwili dostarczenia dzieła nakładca z tego prawa już skorzystać nie może (art. 37).

Jeżeli w umowie nie ustalono **terminu płatności**, wynagrodzenie należy się przy oddaniu dzieła nakładcy. Jeżeli umówiono się, że wynagrodzenie będzie uiszczone w formie procentów od całego nakładu, procent oblicza się od ceny sprzedażnej egzemplarzy, a należność winna być zapłacona zaraz po ukończeniu druku. Gdy wynagrodzenie zależy od liczby sprzedanych egzemplarzy, wydawca obowiązany jest co 3 miesiące przedstawiać twórcy rachunki i pozwalać na sprawdzenie w książkach i fakturach odpowiednich pozycyj (art. 39).

Liczba egzemplarzy, do których wydania upoważniony jest nakładca w braku co do tego umowy, została ustalona na 2.000 a co do nut — na 1.000 egz. Twórcy należy się bezpłatnie po 1 egzemplarzu od każdej setki, jednak najwyżej 100.

Jakkolwiek **ustalenie ceny** sprzedażnej zależy od nakładcy, ten ostatni musi o niej zawiadomić twórcę. Na podwyższenie ceny musi wyrazić swoją zgodę twórca, chyba że nie przekracza ona wzrostu kosztów takiego samego wydawnictwa (art. 44). Twórca może przystąpić do **nowego wydania** swego dzieła niezwłocznie po rozsprzedaniu poprzedniego, a niezależnie od pozostałego nakładu — po upływie 5 lat od ukazania się poprzedniego, a przy podręcznikach szkolnych i dziełach naukowych — po 10 latach (art. 45). Twórcy przysługuje prawo zamieszczania w **zbiorowem wydaniu** swych dzieł również takich utworów, których prawo nakładu udzielone zostało innym osobom. Jednakże od czasu ich ukazania się musi upłynąć lat pięć (art. 46).

V. OCHRONA WŁASNOŚCI PRZEMYSŁOWEJ I HANDLOWEJ.

Ochrona własności przemysłowej i handlowej obejmuje z jednej strony przepisy, dotyczące ochrony patentów na wynalazki i znaków towarów, z drugiej strony — nieuczciwej konkurencji.

1. Prawo patentowe i o znakach towarowych.

W chwili wskrzeszenia Polski na ziemiach Rzeczypospolitej obowiązywały w dziedzinie ochrony patentów na wynalazki i znaków towarowych ustawodawstwa b. państw zaborczych, oparte na syste-

*) Por. Wróblewski, Ustawa handlowa t. I. str. 432 i n.

mie germańskim. Dążąc do unifikacji ustawodawstwa patentowego, prawodawca polski dekretem z 13.XII.1918 powołał do życia Urząd Patentowy przy Ministerstwie Przemysłu i Handlu, zaś odnośny projekt prawa patentowego został opracowany jeszcze za czasów okupacji niemieckiej. Projekt ten z czasem stał się podstawą do opracowania dekretu z 4 lutego 1919 r., który został oparty częściowo na systemie romańskim i częściowo na systemie germańskim (Dz. P. P. P. Nr. 13, p. 137). Pokrewne dziedziny ochrony wzorów rysunkowych, modeli i znaków towarowych zostały równocześnie unormowane dekretem z tejże daty (Dz. Ust. R. P. Nr. 13, p. 138 i 139). Dekrety te uchyliły obowiązujące na ziemiach polskich przepisy państw zaborczych. Życie wkrótce przekonało, iż dekrety te posiadają wiele braków i są w sposób niedostateczny dostosowane do warunków, jakie wytworzyły się po wojnie światowej. Między innemi zawarte były w nich postanowienia, sprzeczne z zobowiązaniami, przyjętemi przez Polskę w umowach międzynarodowych, a nadto nie uwzględniały one okoliczności, że we wszystkich trzech zaborach obowiązywały odrębne kodeksy cywilne i karne. Sprawa opracowania nowej ustawy stała się szczególnie z tego względu bardzo pilna, iż ustawą z dn. 7.VII.1921 Sejm zatwierdził przystąpienie Polski do porozumienia z dnia 30.VI.1920 r., podpisanego w Bernie między Polską, Niemcami, Francją, Holandją, Portugalją, Szwecją, Szwajcarją i Tunisem w sprawie zachowania i przywrócenia praw własności przemysłowej osób, dotkniętych przez Wojnę Światową (Dz. Ust. Nr. 15, p. 133 z r. 1921). Prace nad projektem nowej ustawy były prowadzone od roku 1920. Sejm uchwalił ją dopiero w dniu 5 lutego 1924 roku, w życie zaś weszła ona w dniu 10.IV.1924 roku (Dz. Ust. Nr. 31, poz. 306 z 1924 r.). Fundamentalną myślą tej ustawy, jak zaznacza p. Stefan Czaykowski, prezes Głównego Urzędu Patentowego (Przemysł i Handel Nr. 16 z r. 1924 strona 445) jest wprowadzenie zamiast amerykańsko - niemieckiego systemu ścisłego badania co do nowości — francuskiego systemu zgłoszenia i udzielania patentów „Sans garantie du Gouvernement", zmodyfikowanego jednak o tyle, iż daje się Urzędowi Patentowemu prawo odrzucenia zgłoszonego wynalazku lub wzoru, skoro przy badaniu ich pod względem formalnym okaże się oczywisty brak nowości; w ten sposób uchyla się wadę systemu francuskiego, polegającego na konieczności rejestrowania wszelkich gotowych wynalazków i wzorów, chociażby nie zasługiwały one jako już powszechnie znane na to, by stawały się przedmiotami monopolu i hamowały na krótki nawet czas wolność przemysłową.

Drugą myślą przewodnią ustawy, należącą całkowicie do sfery polityki handlowo - przemysłowej, jest przeszczepienie do Polski przemysłu zagranicznego drogą ustanowienia, jako korrelatu monopolów patentowych i monopolów wzorów, bezwzględnego przymusu wykonywania zmonopolizowanego przemysłu w Polsce, w rozciągłości, odpowiadającej naszemu zapotrzebowaniu.

Trzecią myślą przewodnią ustawy, to zwalczanie pewnych objawów nieuczciwej konkurencji w przemyśle i handlu.

Ustawa ta w warunkach obecnych wymagała tak licznych zmian, iż trzeba było ją zastąpić nową ustawą wydaną w formie Rozp. Prez. Rzeczyposp. z dnia 22.III.1928 (Dzien. Ust. Nr. 39, poz. 384).

Ustawa ta składa się z czterech części zatytułowanych: „O patentach na wynalazki", „O znakach towarowych", „Urząd Patentowy Rzeczypospolitej Polskiej, Rzecznicy patentowi, Postanowienia końcowe".

Niżej podajemy najważniejsze postanowienia tej ustawy.

CZĘŚĆ I.

O patentach na wynalazki.

Prawo wyłącznego korzystania z wynalazku w sposób przemysłowy i handlowy powstaje przez udzielenie patentu. Prawo rozciąga się na cały obszar Rzeczypospolitej Polskiej i trwa przez lat 15 od udzielenia patentu.

Do udzielenia patentów powołany jest Urząd Patentowy Rzeczypospolitej Polskiej.

Patent ważny można uzyskać tylko za wynalazki nowe. Nie uważa się wynalazku za nowy, jeżeli w czasie zgłoszenia go w Urzędzie Patentowym był już opublikowany, albo na ziemiach Rzeczypospolitej Polskiej stosowany lub na widok publiczny wystawiony.

Wyłącza się od opatentowania:

1) wynalazki, których stosowanie byłoby sprzeczne z prawem obowiązującem lub dobrymi obyczajami;

2) środki żywności, lekarstwa i wytwory, otrzymywane sposobem chemicznym;

3) zasady szrankowe,

Patent gaśnie, o ile

1) opłata za rok bieżący zalega ponad 3 miesiące,

2) właściciel patentu zrzeka go się.

3) wywłaszczono prawo patent. w interesie wolności przemysłowej.

Patent ulega umorzeniu, o ile właściciel patentu w ciągu trzech lat od udzielenia mu patentu nie wykonywa go ani osobiście, ani przez inne osoby i nie usprawiedliwi w sposób odpowiedni niewykonywania patentu.

Prawa do patentu.

Tylko wynalazca lub jego prawny następca ma prawo do uzyskania patentu. W braku dowodu przeciwnego, za wynalazcę lub jego następcę prawnego uważa się tego, kto pierwszy zgłosi wynalazek do opatentowania.

Prawo do patentu jest dziedziczne i może przechodzić w całości lub częściowo w drodze spadku, albo zapisu testamentowego.

Prawo wykonywania w części lub w całości obcego wynalazku opatentowanego nabywa się przez umowę (licencja dobrowolna) lub na podstawie orzeczenia Urzędu Patentowego (licencja przymusowa). Licencja uzasadnia prawo rzeczowe na rzecz licencjanta, jeżeli zostanie wpisana do rejestru patentowego.

Ochrona wyłączności patentowej.

O ile znak towarowy używany jest bezprawnie, można domagać się zaprzestania naruszania prawa

i wydania niesłusznego wzbogacenia z 3 ostatnich lat. W razie ustalenia złego zamiaru, lub oczywistego niedbalstwa można żądać wynagrodzenia wszelkiej szkody i zadośćuczynienia za krzywdy osobiste natury. Miast wymienionych świadczeń majątkowych można żądać ryczałtowej sumy do 75 tys. złotych.

Postępowanie i właściwości władz.

Celem uzyskania patentu należy zgłosić pisemnie wynalazek do Urzędu Patentowego (wydział zgłoszeń).

Zgłoszenie musi zawierać wniosek o udzielenie patentu na wynalazek, oznaczenie wynalazku, imię, nazwisko i miejsce zamieszkania zgłaszającego.

Do podania należy dołączyć w dwuch egzemplarzach opis wynalazku tak dokładny, żeby każdy znawca według niego mógł stosować wynalazek w przemyśle.

Wydział zgłoszeń bada, czy zgłoszenie odpowiada przepisom, czy w szczególności opis wynalazku jest dostatecznie jasny i zastrzeżenia patentowe w sposób niewątpliwy określone, a nadto, czy przeciw opatentowaniu nie istnieją odpowiednie przeszkody.

Jeżeli badanie wypadnie pomyślnie, Urząd Patentowy udziela patentu i wciąga go do rejestru patentów, a zgłaszający otrzymuje dokument, zwany patentem. O udzieleniu patentu ogłasza się w Wiadomościach Urzędu Patentowego.

Opłaty.

Opłata przy zgłoszeniu patentu wynosi 35 zł.
Opłaty roczne wynoszą:

za rok	pierwszy	40 zł.
„	drugi	60 „
„	trzeci	80 „
„	czwarty	100 „
„	piąty	150 „
„	szósty	200 „
„	siódmy	250 „
„	ósmy	300 „
„	dziewiąty	400 „
„	dziesiąty	500 „
„	jedenasty	600 „
„	dwunasty	700 „
„	trzynasty	850 „
„	czternasty	1000 „
„	piętnasty	1140 „

Postanowienia przejściowe.

Prawa ze zgłoszeń wynalazków oraz z patentów, które miały moc prawną w państwach zaborczych w chwili, gdy obszary, od tych państw odłączone, stały się częściami Rzeczypospolitej Polskiej, zachowują swoją moc.

CZĘŚĆ II.

O wzorach użytkowych i zdobniczych.

Prawo wyłącznego korzystania w sposób przemysłowy i handlowy z nowej postaci przedmiotu, ujawnionej w danym wzorze, powstaje przez jego zarejestrowanie. Prawo to rozciąga się na cały obszar Polski i trwa przez lat 10. Wzory rejestruje się w Urzędzie Patentowym. Przedmiotem ważnej rejestracji są tylko wzory nowe. O ile w czasie zgłoszenia do rejestracji dany wzór był już opublikowany lub jawnie stosowany, nie jest on uważany za nowy.

Wzory, które naruszają prawa pewnych osób, sprzeczne z obowiązującem prawem lub z dobrymi obyczajami, oraz pomysły, które nie nadają się do stosowania w przemyśle, nie mogą być rejestrowane.

Cały szereg innych kwestyj, dotyczących wzorów, unormowano na tych samych zasadach, jakie zostały przyjęte odnośnie do patentów. Do tych kwestyj należą: sposób badania zgłoszeń, przeszkody do uzyskania ważnej rejestracji, prawa poprzednich używaczy, licencje ,ochrona wyłączności zarejestrowanego wzoru, ochrona wolności przemysłowej i handlowej, unieważnienie rejestracji, umorzenie prawa do ochrony wzoru użytkowego, prawa dzielnicowe i t. p.

Opłaty.

Opłata za zgłoszenie wzoru użytkowanego lub za łączne zgłoszenie wzorów zdobniczych w liczbie, nie przewyższającej 10, wynosi zł. 15. Opłata za pierwszy okres ochrony (1, 2 i 3 rok) wynosi zł. 25 przy wzorach zdobniczych i zł. 40 — przy użytkowych. Opłata za drugi okres (4 i 6 rok) wynosi zł. 50 przy wzorach zdobniczych i 100 — przy użytkowych i za okres trzeci (7, 8, 9 i 10 rok) wynosi zł. 100 przy wzorach zdobniczych i 200 — przy użytkowych.

CZĘŚĆ III.

O znakach towarowych.

Prawo do znaku towarowego w zasadzie powstaje przez jego zarejestrowanie i rozciąga się na cały obszar Rzeczypospolitej. Znaki te rejestruje się w Urzędzie Patentowym R. P.

Znak powinien posiadać coś charakterystycznego, nie naruszać praw pewnych osób (nazwiska, firmy lub wizerunku), nie powinien być sprzeczny z obowiązującem prawem lub dobrymi obyczajami, nie wprowadzać w błąd i powinien dostatecznie różnić się od innych znaków, na które wydano świadectwo.

Pierwszeństwo znaku liczy się od chwili zgłoszenia jego w Urzędzie Patentowym. Prawo wyłącznej używalności gaśnie: 1) jeżeli opłata za znak zalega przez 3 miesiące, 2) jeżeli właściciel prawa do znaku zrzeka go się wobec Urzędu Patentowego i jeżeli odpadły warunki istnienia prawa i okoliczność ta została ustalona prawomocnem orzeczeniem Urzędu Patentowego.

Prawo do znaków.

Znak towarowy jest przedmiotem własności i jedynie wraz z przedsiębiorstwem przechodzi na inne osoby.

Zmiany w prawach rzeczowych (powstania tych praw, przeniesienie i umorzenie) oraz wszelkie zmia-

ny w oznaczeniu przedsiębiorstwa, zwłaszcza w firmie, winny być zgłoszone do rejestru znaków.

Ochrona zarejestrowanego znaku towarowego.

W razie bezprawnego używania przez kogokolwiek znaku towarowego, zarejestrowanego dla tego samego rodzaju towaru, można żądać zaprzestania naruszenia, wydania niesłusznego wzbogacenia z ostatnich trzech lat. O ile działanie było wywołane złym zamiarem lub oczywistem niedbalstwem — ma zastosowanie przepis jak przy patentach.

Osoby, popełniające wyżej wymieniony czyn umyślnie, podlegają karze grzywny do 75.000 zł. lub aresztem do 6 miesięcy, przyrządy zaś służące do podrabiania znaków lub do oznaczenia towarów, i zapasy takiego towaru ulegają konfiskacie.

Postępowanie i właściwość władz.

Celem uzyskania prawa wyłącznego używania w przedsiębiorstwie znaku towarowego, należy wnieść odnośne podanie do Urzędu Patentowego. Zgłoszenie winno zawierać: wniosek o zarejestrowaniu znaku, dokładny jego rysunek, conajmniej w 10 egzemplarzach, imię i nazwisko oraz miejsce zamieszkania zgłaszającego znak i ewentualnie adres adwokata lub rzecznika patentowego.

O ile znak towarowy dotyczy przedsiębiorstwa, posiadającego swoją siedzibę w państwie obcem zgłaszający znak winien również przedstawić dowód, że znak również doznaje ochrony w owem państwie.

Ochrona znaków trwa przez lat 10. Właściciel jego otrzymuje świadectwo ochronne.

Rejestrację znaku ogłasza się w Wiadomościach Urzędu Patentowego.

Opłaty.

Opłata przy zgłoszeniu znaku towarowego wynosi zł. 20. Nadto po otrzymaniu zawiadomienia od Wydziału Zgłoszeń, iż znak może być zarejestrowany, należy uiścić za korzystanie z dziesięcioletniej ochrony każdego znaku zł. 60 i za każdą klasę towaru złotych 15.

Opłaty za znaki związkowe wynoszą podwójnie.

CZĘŚĆ IV.

Ta część ustawy zawiera opis ustroju Urzędu Patentowego oraz przepisy, dotyczące rzeczników patentowych.

Urząd Patentowy podlega bezpośrednio Ministrowi Przemysłu i Handlu i składa się z członków stałych (prezes urzędu, naczelnicy wydziałów i radcowie stali) oraz niestałych, (radcowie niestali i sędziowie). Obejmuje on Wydział Prezydjalny, Wydział Zgłoszeń, Wydział Spraw Spornych i Wydział Odwoławczy.

Rzeczników patentowych, uprawnionych, obok adwokatów, do zastępowania stron przed Urzędem Patentowym, mianuje na wniosek prezesa Urzędu Minister Przemysłu i Handlu.

2. Nieuczciwa konkurencja.

Ustawodawstwo, dotyczące ochrony własności przemysłowej i handlowej, poza przepisami o znakach handlowych i patentach na wynalazki, o których była mowa wyżej, obejmuje również przepisy o nieuczciwej konkurencji. Do niedawna ochrona przed nieuczciwą konkurencją nie była w Polsce należycie uregulowana. Zarówno w b. Kongresówce, jak i w Małopolsce brak było przepisów, któreby regulowały sprawę nierzetelnej konkurencji. W dzielnicach tych posługiwano się niektóremi postanowieniami kodeksów cywilnych lub ustaw. Tak więc w b. Kongresówce stosowano w wypadkach nieuczciwej konkurencji art. 138 Kodeksu Cywilnego Napoleońskiego, w Małopolsce zaś — nowelę do Kodeksu Cywilnego z roku 1916, przepisy o formie oraz ustawę z r. 1895 o wyprzedażach. Jedynie w b. zaborze niem. dziedzina ta była odpowiednio uregulowana ustawą z dnia 7.VI 1909 roku pod nazwą „Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb". Opracowanie jednolitej polskiej ustawy było podyktowane koniecznością ze względu na międzynarodowe zobowiązania Polski, zaciągnięte przez przystąpienie jej do Konwencji Paryskiej z 25.V.1883, zrewidowanej na Konferencji w Hadze w październiku 1925 r. oraz przez zawarcie umowy handlowej polsko - francuskiej, w której Rząd Polski zobowiązał się w terminie prekluzyjnym (w pierwszych miesiącach roku 1926) opracować i wydać ustawę o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji.

Ustawa, która została ogłoszona w dniu 2 sierpnia 1926 roku (Dz. Ust. R. P. Nr. 96 poz. 559) i modyfikowana rozp. P. Pr. z 17.IX.1927 r. (Dz. Ust. Nr. 84 p. 749), jest oparta o judykaturę francuską. Zawiera ona przepisy ochronne zarówno w sferze cywilno - prawnej, jak i karno-prawnej.

Zgodnie z art. 1 tej ustawy, każdy przedsiębiorca ma prawo żądać, aby konkurent nie wdzierał się pod fałszywą maską w jego klientelę, wydając swe wyroby lub towary za pochodzące od przedsiębiorcy pierwszego. W szczególności wzbronione jest używanie takiej nazwy firmy lub przedsiębiorstwa, które mogłoby wprowadzić w błąd odbiorców i wytworzyć w nich mniemanie, że mają oni do czynienia z innem przedsiębiorstwem konkurencyjnem. Jest to niedopuszczalne nawet w tym wypadku, gdyby właściciel nowopowstającej firmy mógł się powołać na jakiekolwiek swoje prawo, np. prawo do nazwiska.

Możliwość wprowadzenia w błąd winna być usunięta przez umieszczenie odpowiednich dodatków.

Art. 3 uogólnia objawy nieuczciwej konkurencji, zabraniając wszelkich czynów, sprzecznych z obowiązującymi przepisami lub dobrymi obyczajami (uczciwością kupiecką) i przytacza przykłady, które, oczywiście, nie wyczerpują wszystkich wypadków: podawanie nieprawdziwych wiadomości o przedsiębiorstwie konkurencyjnem (nieuczciwa reklama, namawianie pracowników swego konkurenta do niewypełniania ich obowiązków służbowych, wyjawianie technicznych lub handlowych tajemnic obcego przedsiębiorstwa i t. p.).

Art. 4 zabrania wprowadzania w błąd klienteli drogą używania nieodpowiadających rzeczywistości geograficznych nazw towarów, wyrobów lub świad-

czeń. Warunki używania takich nazw terytorjalnych, a zwłaszcza granice okręgów geograficznych, do których te nazwy się odnoszą, mają być określone w osobnem rozporządzeniu Rady Ministrów. Ta ostatnia posiada moc wydawania zakazów używania obcych, ale notyfikowanych nazw regjonalnych przy oznaczaniu wytworzonych w Polsce lub sprowadzonych do Polski towarów, a niepochodzących z okręgów nazwami oznaczonych. Zakaz ten może obejmować nawet nazwy, które w wewnętrznym obrocie handlowym stały się już oznaczeniami rodzajowemi. Powyższe postanowienie ustawy daje Polsce możność lojalnego wywiązania się z zobowiązań, przyjętych przez nią w umowach międzynarodowych i głównie w umowie handlowej polsko-francuskiej oraz polsko - czeskosłowackiej.

We wszystkich powyższych wypadkach, objętych zakazami ustawowymi, poszkodowani przedsiębiorcy, a co do nazw regjonalnych każdy przedsiębiorca, produkujący we właściwym okręgu lub sprzedający dane wyroby (a więc każdy wytwórca sera szwajcarskiego i autentycznej kiełbasy krakowskiej) żądać mogą w drodze sądowego powództwa zaniechania zabronionych czynów i usunięcia tego wszystkiego, co wprowadza w błąd odbiorców, wydania wzbogacenia z ostatnich trzech lat, a w razie złej woli lub oczywistego niedbalstwa — wynagrodzenia również wszelkiej szkody.

Miast wszystkich tych świadczeń majątkowych, które nie zawsze mogą być co do swej sumy udowodnione, poszkodowany może żądać sumy ryczałtowej do 10.000 zł.

Dla sporów o roszczenia cywilno - prawne właściwe są sądy okręgowe jako handlowe. Orzecznictwo natomiast w zakresie karno-prawnym należy do sądów okręgowych. Kary dochodzą do zł. 12.000 i 6 tygodni aresztu.

W związku z wejściem w życie tej ustawy została uchylona niemiecka ustawa z r. 1909, która, jak już wspomnieliśmy, obowiązywała do niedawna w b. zaborze niem.

VI. SPÓŁKI HANDLOWE I ZAROBKOWE.

W Polsce znane są zarówno spółki handlowe, jak i zarobkowe. Pośród spółek handlowych rozróżnia się spółki osobowe (jawne, czyli firmowe, komandytowe, cichе i stowarzyszenia na udział) i spółki kapitału (akcyjne, komandytowo - akcyjne i z ograniczoną odpowiedzialnością). Spółki zarobkowe zwane są w Polsce spółdzielniami.

Kiedy w spółkach osobowych kilku lub przynajmniej jeden odpowiada całkowicie za długi spółki i jeden lub kilku wspólników zarządza, w spółkach kapitału odpowiada nie osoba, lecz kapitał i odpowiedzialność spólników ogranicza się jedynie do wkładów, z których tworzy się kapitał zakładowy. Kiedy w spółkach kapitału z mocy samej umowy prawo zarządu nie należy do wspólników, a może wynikać z jakiejś specjalnej umowy, w spółkach osobowych — prawo do zarządzania wynika z samej umowy spółki. Pośrednią formacją jest spółka komandytowo - akcyjna, gdzie zarząd należy do wspólnika odpowiedzialnego, komandatarjusze zaś są wyłączeni od zarządzania. Kiedy w spółkach osobowych udział jest zasadniczo niezbywalny, w spółkach kapitału pozbywalność udziału jest nietylko dopuszczalna, ale ogromnie ułatwiona.

1. SPÓŁKI HANDLOWE OSOBOWE.

Należą do nich spółki jawne, komandytowe, ciche i stowarzyszenia na udział.

A) SPÓŁKI JAWNE.

B. Król. Kongresowe.

Spółka jawna (firmowa) w rozumieniu K. h. K. P. jest to spółka, zawiązana przez dwie lub więcej osób dla prowadzenia handlu pod wspólną firmą (art. 20).

O obowiązku zgłoszenia spółki jawnej do rejestru oraz o brzmieniu jej firmy była już mowa poprzednio.

Odpowiedzialność spólników spółki jawnej za wszelkie zobowiązania jest solidarna, bez względu na to, czy je podpisał jeden ze wspólników czy kilku, a nawet wszyscy, byleby podpis był położony pod firmą spółki (art. 22). Są oni zatem solidarnymi poręczycielami za długi, zaciągane przez spółkę.

Istnienie spółki firmowej wobec osób trzecich może być udowodnione jedynie przez okazanie aktu na piśmie, stwierdzającego umowę spółki (art. 39). Również wszystko to, co jest przedmiotem spółki lub co miało miejsce w przedmiocie spółki później, a więc wszelakie zmiany może być dowodzone tylko pismem, i nigdy za pomocą świadków (art. 41 K. h. K. P. i 1834 K. C.).

Tyle o spółkach jawnych według przepisów K. h. K. P. Oczywiście, że nie wyczerpują one wszystkich kwestyj prawnych, tyczących się spółek jawnych. Podlegają one również przepisom Kodeksu Cywilnego, o ile nie sprzeciwiają się one prawom i zwyczajom handlowym (art. 1873 K. C. Nap.).

W szczególności **co do sposobu zawiązania spółki** ma zastosowanie art. 1834 K. C., według którego spółka zawiera się na piśmie.

Co do obowiązków spólników powiedziane jest, iż spólnik jest względem spółki dłużnikiem tego, co zobowiązał się wnieść do niej (art. 1845). Jeżeli zwleka z płaceniem udziału pieniężnego, staje się dłużnikiem odsetek od tej sumy (art. 1846). Należy mu się zwrot wszelkich wydatków, poniesionych na rzecz spółki i może żądać wykonania przez spółkę zaciągniętych przezeń zobowiązań (art. 1852).

Co do udziału w zyskach i stratach K. C. art. 1853 postanawia, że gdy umowa spółki nie określa tego udziału wysokość jego zależna jest od wielkości wkładu. Spólnik, który wniósł tylko przemysł, ma udział w zyskach lub stratach, równy wkładowi spólnika najmniej wnoszącego (art. 1853). Umowa, przyznająca jednemu całość zysków lub zwalniająca spólnika od udziału w stratach, jest nieważna (art. 1855).

Zarząd spółki może być powierzony jednemu ze wspólników, lub kilku.

Gdy **kilku wspólnikom powierzono zarząd,** a nie oznaczono ich czynności, lub nie powiedziano, że jeden nie będzie mógł działać bez drugiego, to każdy z nich zosobna może przedsiębrać wszelkie czyny tego zarządu (art. 1857).

Jeżeli zaś zastrzeżono, iż jeden z zarządców nic czynić nie może bez drugiego, nie jest on mocen działać pod nieobecność drugiego (art. 1858).

Spółka **gaśnie** przez upływ czasu, na jaki została zawarta, wskutek zniszczenia rzeczy lub ukończenia interesu, przez śmierć któregokolwiek ze wspólników, ubezwłasnowolnienie lub popadnięcie w niewypłacalność i wskutek oświadczenia jednego lub kilku ze wspólników, że nie chcą do spółki należeć (art. 1865).

Województwa Wschodnie.

Według prawa handlowego rosyjskiego **spółka firmowa składa się** z dwuch lub wielu wspólników, którzy postanowili wspólnie prowadzić w imieniu wszystkich stowarzyszonych handel; nazywa się ona domem handlowym z oznaczeniem ich nazwisk.

Powstaje ona na podstawie umowy zawartej przez spólników. Każdy jej spólnik obowiązany jest przy zawieraniu umowy wyznaczyć osobę, która w razie jego śmierci zajmie jego miejsce. O ile spólnik umrze, nie wskazawszy następcy, spółka ulega likwidacji, chyba, że dojdzie do porozumienia między spólnikami a spadkobiercami zmarłego.

Odpowiedzialność spólników za długi spółki wobec osób trzecich jest solidarna i osobista (art. 68).

O ile ktoś jest spólnikiem jednej firmy, nie może być jednocześnie spólnikiem drugiej (art. 69).

Zarówno wzajemne stosunki prawne między spólnikami jak i stosunek do osób trzecich ustalane są w umowie spółkowej (art. 70).

B. zabory niemiecki i austrjacki.

W obu zaborach odnośne przepisy są prawie identyczne.

Określenie. — K. h. n. i K. h. a. przez spółkę jawną rozumieją zrzeszenie kilku osób, mających na celu prowadzenie przedsiębiorstwa handlowego pod wspólną firmą i odpowiadających wobec wierzycieli za zobowiązania spółki nietylko do wysokości swoich wkładów, lecz również całym swoim majątkiem.

Z powyższej definicji widzimy przedewszystkiem, iż przedmiotem spółki musi być przedsiębiorstwo handlowe, nie zaś dokonywanie poszczególnych czynności handlowych, musi ono być wspólne, i jest konieczne istnienie wspólnej firmy, gdyż inaczej byłaby to spółka zarobkowa, podlegająca wyłącznie przepisom prawa cywilnego.

Zgłoszenie do rejestru. — Zob. str. 25.

Wzajemny stosunek prawny spólników.—Określa go umowa spółkowa. Jeżeli takiej umowy nie zawarto, mają zastosowanie przepisy K. h., które przytaczamy niżej:

Wszelkie poczynione przez spólnika w sprawach spółki **wydatki** oraz poniesione przezeń **straty** w związku z prowadzeniem interesów spółki, spółka winna mu je wynagrodzić, a od wyłożonej gotowizny uiścić odsetki (§ 110, art. 93).

Jeżeli spólnik **nie uiszcza we właściwym czasie swej wkładki** lub nie zwraca do kasy pobranych pieniędzy spółkowych, wreszcie jeżeli bierze bez upoważnienia z kasy pieniądze, winien jest uiścić odsetki od dnia, w którym miała nastąpić zapłata, zwrot lub w którym nastąpiło wybranie pieniędzy (§ 111, art. 95).

Ustawowy zakaz konkurencyjny, dotyczy zajmowania się interesami, należącymi do zakresu handlowego spółki oraz uczestniczenia w innej podobnej spółce w charakterze osobiście odpowiedzialnego spólnika (§ 112, art. 96).

W razie naruszenia tego obowiązku spółka może żądać wynagrodzenia szkody, a miast tego domagać się, aby spólnik tranzakcje, zawarte na własny rachunek, uznał za zdziałane na rachunek spółki, aby wydał zyski, osiągnięte z tranzakcji, zawartej na cudzy rachunek lub odstąpił swe prawa od nich. Przedawnienie następuje po 3 miesiącach od chwili, kiedy spółka dowiedziała się o zawarciu interesu (§ 113, art. 97).

Do zarządzania interesami spółki mają prawo i obowiązek wszyscy spólnicy. Jeżeli jednak w umowie spółkowej zastrzeżono się, iż zarząd będzie powierzony jednemu lub kilku spólnikom, pozostali będą wyłączeni od zawiadywania (§ 114, art. 99). Jeżeli umówiono się, że zarząd spółki należy do kilku spólników, którzy działać winni łącznie t. j. jeden bez drugiego nic nie może przedsięwziąć, do każdej czynności potrzebna jest zgoda wszystkich spólników, sprawujących zarząd. Jeżeli takiego ograniczenia niema, każdy ze spólników działa samodzielnie, chyba że spotka się ze sprzeciwem innego spólnika, uprawnionego do prowadzenia interesów. Wówczas winien czynności swej zaniechać (§ 115, art. 100).

Do wyznaczania prokurenta potrzebna jest zgoda wszystkich spólników, sprawujących zarząd, odwołać zaś może ją każdy z tych spólników (§ 116, art. 104).

Prawo kontrolowania działalności spółki przysługuje każdemu spólnikowi. W tym celu może on zasięgać wiadomości o sprawach spółki, przeglądać księgi handlowe i papiery spółki i na ich podstawie sporządzać sobie bilans (§ 118, art. 105).

Zyski i straty spółki jawnej oraz udział w nich członków oblicza się w końcu każdego roku obrotowego. Zysk, przypadający spólnikowi, dopisuje się do jego udziału w majątku spółki, stratę zaś odpisuje się od tegoż (§ 120, art. 107). Z czystego zysku rocznego zapisuje się na korzyść każdego spólnika 4 od sta od udziału jego w kapitale, obciążając potrzebną na to kwotą rachunek zysków i strat. Jeżeli zysk roczny na to nie wystarcza, udziały ulegają odpowiedniemu zmniejszeniu. Następnie oblicza się ogólny zysk lub stratę, rozdziela się na spólników i dopisuje się im, wzgl. odpisuje. Wynikające stąd saldo tworzy udział spólnika w majątku spółki (§ 121, art. 106).

Każdy spólnik może podnieść z kasy spółkowej na swój rachunek gotowiznę do wysokości 4 proc. swego udziału w kapitale, ustalonego za ostatni rok obiegowy, oraz wypłacenia takiej kwoty pieniędzy, któraby nie przenosiła jego udziału w zysku ostatniego roku (§ 122, art. 108).

Należy wreszcie zauważyć, iż **uchwały** spólników zapadają jednomyślnie, o ile umowa spółki nie stanowi inaczej (§ 119, art. 103).

Stosunek prawny spólników do osób trzecich.

Początek skuteczności prawnej spółki względem osób trzecich wiąże się z chwilą wpisania spółki do rejestru handlowego lub z chwilą rozpoczęcia

swych czynności (§ 123, art. 110). (np. wystawienie weksla, zakupno sprzętów biurowych). Za czynności te spólnicy odpowiadają solidarnie, jakkolwiek spółka nie została jeszcze zarejestrowana.

Może ona pod swoją firmą nabywać prawa i zaciągać zobowiązania, nabywać własność i inne prawa rzeczone na nieruchomościach, pozywać przed sąd i być pozywaną (§ 124, art. 111).

Odpowiedzialność spólników za zobowiązania spółki jest solidarna i rozciąga się na cały majątek spólników (§ 128 i art. 112). Odnosi się ona w myśl tego, co powiedzieliśmy wyżej, również do zobowiązań, powstałych przed zarejestrowaniem spółki.

Gdy kto przystępuje do spółki już istniejącej, odpowiada na równi z innymi spólnikami za zobowiązania spółki, powstałe przed jego wstąpieniem, bez względu na to, czy firma uległa zmianie, czy nie (§ 130, art. 113).

Zastępować spółkę może każdy spólnik, o ile umowa spółkowa nie stanowi inaczej. Ta ostatnia może upoważnić wszystkich lub kilku do łącznego zastępowania spółki (zastępstwo łączne). Wszelkie, dotyczące zastępstwa postanowienia winny być wpisane do rejestru handlowego (§ 125 oraz art. 86 i 117). Upoważnienie spólników do zastępstwa rozciąga się na wszystkie czynności sądowe i pozasądowe oraz działania prawne łącznie z pozbywaniem i obciążaniem nieruchomości spółki (§ 126, art. 114).

Rozwiązanie spółki i wystąpienie z niej spólników.

Rozwiązanie spółki jawnej następuje przez:

1) upływ czasu, na który spółka została zawarta,

2) uchwałę spólników;

3) otwarcie upadłości względem majątku spółki;

4) śmierć jednego ze spólników, o ile z umowy spółkowej nic innego nie wynika;

5) przez otwarcie upadłości względem majątku jednego ze wspólników;

6) wypowiedzenie jednego ze spólników, przyczem jeżeli spółkę zawarto na czas nieoznaczony, wypowiedzenie musi nastąpić przynajmniej na 6 miesięcy przed upływem roku obrotowego (§ 131—132, art. 123 — 124).

Na wniosek spólnika rozwiązanie spółki może nastąpić na mocy orzeczenia sądowego również **przed upływem terminu,** oznaczonego dla trwania spółki, lub bez uprzedniego wypowiedzenia, gdy spółkę zawarto na czas nieograniczony. W tym wypadku muszą zachodzić ważne przyczyny, których ocena pozostawia się uznaniu sędziego. W szczególności do tego rodzaju przyczyn można zaliczyć:

1) niemożliwość osiągnięcia celu spółki (według K. a.).

2) nieudolność postępowania spólnika zarządzającego interesami spółki (według K. a.).

3) niedopełnienie ciążących na spólniku obowiązków (według K. a. i K. n.).

4) nadużywanie firmy lub majątku spółki dla swych osobistych celów (według K. a.) (np. prywatny swój weksel żyruje firmę spółki);

5) nieudolność wskutek ciągłej choroby lub innych przyczyn do prowadzenia interesów spółki (według K. a.) (§ 133 i art. 125).

Osobisty wierzyciel spólnika po bezskutecznem wykonaniu egzekucji na tegoż majątku, który uzyskał na zasadzie tytułu możność przeprowadzenia egzekucji na tem, co przypadnie kiedyś spólnikowi po rozwiązaniu spółki, może wypowiedzieć spółkę na 6 miesięcy przed końcem roku obrotowego, bez względu na to, czy została ona zawarta na czas ograniczony, czy też nieograniczony (§ 133 i art. 126).

Spólnicy mogą się umówić, że **mimo ustąpienia jednego ze spólników** spółka trwa nadal. Spółka kończy się wówczas tylko co do osoby ustępującego (§ 138, art. 127).

Rozliczenie się ze spólnikiem w razie jego wystąpienia lub wykluczenia następuje na podstawie stanu majątkowego, w jakim znajduje się spółka w czasie wystąpienia lub w czasie doręczenia skargi o wykluczenie (art. 130 K. h. a.).

Zgłoszeniu do rejestracji handl. podlega zarówno rozwiązanie spółki, jak i wystąpienie spólnika, chyba że rozwiązanie nastąpiło wskutek otwarcia upadłości względem majątku spółki.

Likwidacja spółki.

Jeżeli po rozwiązaniu spółki nie nastąpi rozdział majątku spółki i wyrównanie wzajemnych roszczeń między spólnikami, mimo rozwiązania spólność w dalszym ciągu istnieje. Celem usunięcia tej spólności przeprowadza się likwidację, której celem jest spieniężenie czystego majątku spółki i rozdzielenie go z uwzględnieniem roszczeń między spólników.

Przeprowadzają ją wszyscy wspólnicy, chyba że uchwała spólników lub umowa spółkowa powierzy ją poszczególnym spólnikom lub innym osobom. Jeżeli który ze spólników nie żyje, jego spadkobiercy ustanawiają wspólnego zastępcę. Na wniosek spólnika, o ile zachodzą ważne przyczyny, likwidatorów mianuje sąd z pośród osób nie będących spólnikami (§ 146, art. 133). Czy taka przyczyna zachodzi, rozstrzyga sędzia według swego uznania.

Likwidatorów zgłasza się do rejestru handlowego. To samo ma miejsce, jeżeli następuje zmiana osób likwidatorów lub zgaśnięcia pełnomocnictwa którego z nich (§ 148, art. 135).

Obowiązkiem likwidatorów jest zakończenie bieżących interesów (również i spory sądowe), ściągnięcie zaległych wierzytelności i resztę majątku spieniężyć. **Nowe interesy** mogą oni zawierać tylko w tym celu, aby zakończyć interesy, będące w toku (§ 140, art. 137).

Łączne zastępstwo ma wtedy miejsce, gdy jest kilku likwidatorów, chyba że postanowiono, że każdy z nich może działać oddzielnie (§ 150, art. 136).

Ograniczenie zakresu działania likwidatorów nie ma skutku prawnego względem osób trzecich (§ 151, art. 138).

Podpis likwidatorów winien być położony w ten sposób, iż do dotychczasowej firmy, obok której zaznacza się, że jest ona w likwidacji, dołączają oni swoje nazwiska (§ 153, art. 139).

Podział majątku dokonywa się w ten sposób, iż najpierw zaspakaja się długi spółki, a po ich zaspokojeniu dzieli się pozostały majątek między spólników w stosunku do ich udziałów (§ 155).

Jeżeli jaki spólnik wniósł do spółki rzeczy, które stały się jej własnością, w związku z likwidacją otrzymuje on z majątku spółki wartość, w jakiej zgodnie z umową rzeczy te zostały przyjęte, a jeżeli nie było oznaczenia ich umownego, zwrot następuje

w/g wartości, jaką rzeczy miały w czasie ich wniesienia (art. 143).

Jeżeli co do podziału majątku, wzgl. przy ostatecznem obliczeniu powstaje spór, spólnicy w/g K. h. a. poddają kwestje sporne orzeczeniu sądu (art. 142), a w/g K. h. n. likwidatorowie odraczają podział aż do rozstrzygnięcia sporu (§ 155, art. 142).

Po ukończeniu likwidacji oświadczenie o wygaśnięciu spółki wpisuje się do rejestru handlowego księgi i papiery rozwiązanej spółki oddaje się do przechowania jednemu ze spólników, lub osobie trzeciej (§ 157, art. 145).

Przedawnienie skarg przeciw spólnikom.

Skargi przeciw spólnikowi z powodu zobowiązań spółki przedawniają się **w pięciu latach** od rozwiązania spółki lub wystąpienia spólnika, chyba, że ustawa ze względu na rodzaj wierzytelności, krótszy czas zakreśla. Przedawnienie liczy się z końcem dnia, w którym wpisano do rejestru rozwiązanie spółki lub wystąpienie spólnika (§ 159, art. 146).

b) SPÓŁKA KOMANDYTOWA.

Przez spółkę komandytową rozumie się zrzeszenie kilku osób, zawiązane w celu prowadzenia przedsiębiorstwa handlowego, z których jedne (komandytnicy) ponoszą odpowiedzialność do wysokości wkładów, drugie zaś (komplementarjusze) — odpowiadają w sposób nieograniczony.

Widzimy z powyższego, iż o charakterze spółki komandytowej, rozstrzyga moment odpowiedzialności wobec osób trzecich, przyczem przynajmniej jeden ze spólników nazewnątrz ponosi odpowiedzialność ograniczoną do wysokości swego wkładu i przynajmniej jeden ze spólników musi być osobiście odpowiedzialnym w sposób nieograniczony.

B. Król. Kongresowe.

Określenie (art. 23 i 25) naogół jest **zbliżone do określenia** wyżej przytoczonego oraz do **określeń** spotykanych w kodeksach handlowych.

O zgłoszeniu do rejestru patrz str. 25.

O firmie patrz str. 24.

Powstają one na podstawie umowy pisemnej, zaświadczonej rejentalnie lub niezaświadczonej (art. 39).

Prawa komandytysty są b. ograniczone. Nie może on mieszać się do spraw zarządu spółki i zajmować jej interesami nawet na mocy pełnomocnictwa innych spólników (art. 27). Z chwilą gdy przepis ten narusza, staje się solidarnie i osobiście odpowiedzialnym ze spólnikami firmowymi (komplementarjuszami) za wszelkie długi i zobowiązania spółki.

Wobec tego, że komandytyści, wzgl. spólnicy komandytowi udziału w zarządzie nie biorą, **zarząd sprawują** wyłącznie spólnicy firmowi (komplementarjusze).

Województwa Wschodnie.

K. h. r. przez spółkę komandytową, wzgl. firmowo - komandytową rozumie spółkę, złożoną z jednego lub kilku spólników oraz jednego lub wielu udziałowców (komandytystów), którzy spólnikom powierzają dla prowadzenia handlu pewne sumy pieniężne w większej, lub mniejszej ilości.

Przepisy o firmie spółki komandytowej zawarte są w dekrecie o rejestrze handlowym (art. 25). Patrz str. 24.

Odpowiedzialność spólników jest nieograniczona i solidarna, komandytysty zaś — ograniczona do wysokości jego udziału (art. 68 i 75).

Zarząd sprawują wyłącznie spólnicy, komandytyści zaś w zarządzie udziału brać nie mogą (art. 73). Komandytysta nie ma prawa zaciągać zobowiązań, obciążających spółkę (art. 74).

B. zabór niem. i austrjacki.

Kiedy w b. Król. Kongresowem dla **zawiązania spółki komandytowej** (podobnie, jak i spółki jawnej) wymagana jest umowa na piśmie, w b. zaborach niem. i austrjackim warunek ten nie jest obowiązujący.

O zgłoszeniu spółki do rejestru patrz str. 25.

Stosunki prawne między spólnikami normuje przedewszystkiem umowa spółki. W braku istnienia takiej umowy mają zastosowanie następujące przepisy ustawowe (§ 164 — 169, art. 158 — 162).

Zawiadowstwo interesami spółki należy do spólników osobiście odpowiedzialnych (komplementarjuszy), komandytnicy są wyłączeni od prowadzenia interesów spółki i nie mogą się sprzeciwiać czynności, dokonanej przez spólnika osobiście odpowiedzialnego, o ile wchodzi ona w zakres zwykłego biegu interesów spółki.

Zakaz konkurencyjny komandytnika nie obowiązuje.

Komandytnik ma prawo żądać udzielenia mu w odpisie bilansu rocznego i celem sprawdzenia jego prawdziwości księgi i papiery. Inne prawa kontroli (np. zasięganie wiadomości o sprawach spółki, przeglądanie każdej chwili ksiąg) jemu nie przysługuje.

Przepisy co do udziału w zyskach i stratach spólników spółki jawnej (patrz str. . . . .) mają zastosowanie również do komandytników. Jednakowoż udział komandytnika w stracie ograniczony jest tylko do wysokości jego uiszczonej lub zaległej wkładki.

Odpowiedzialność komandytnika względem osób trzecich jest ograniczona do wysokości jego wkładu (§ 171, art. 165). Jeżeli do istniejącej spółki **przystępuje nowy komandytnik,** odpowiada również za zobowiązania spółki, powstałe przed wstąpieniem do spółki. Umowa sprzeczna z tem jest nieważna względem osób trzecich (§ 173, art. 166).

Jeżeli spółka **rozpoczęła swe czynności przed wpisem** do rejestru handl., komandytnik odpowiada wobec osób trzecich za zobowiązania spółki, powstałe przed wpisem, narówni z komplementarjuszem, chyba, że dowiedzie, iż jego ograniczony udział w spółce był znany tym osobom (§ 176, art. 163).

Śmierć komandytnika nie pociąga za sobą rozwiązania spółki (§ 177, art. 170). To samo dotyczy utraty przezeń zdolności prawnej do zarządu swym majątkiem (art. 170).

Przepisy obowiązujące przy spółce jawnej co do sposobu ostatecznego obliczenia się, co do likwidacji i co do przedawnienia skarg przeciw spólnikom, stosują się także do wszystkich spólników spółki komandytowej (art. 172).

c) SPÓŁKA CICHA.

Spółka cicha lub niejawna polega na tem, iż ktoś (spólnik cichy) do przedsiębiorstwa już istniejącego wnosi pewien wkład majątkowy celem uczestniczenia w zyskach i stratach.

W nauce prawa jest kwestją sporną, czy spółkę cichą można uważać za spółkę handlową. Orzecznictwo austrjackie, wychodząc z założenia, iż spółce tej brak wspólnej firmy, wypowiedziało się za uznaniem jej za spółkę niehandlową *). Dla Poithier spółka cicha jest przedewszystkiem umową i nazywa ją spółką „w niewłaściwem tego słowa znaczeniu"**). Wróblewski wyraża nawet wątpliwość, czy spółkę cichą można uznać za spółkę w rozumieniu prawa cywilnego, skoro brak jej jest spólności majątkowej.***)

Jednakże termin „spółka cicha" (Stille Gesellschaft) znajdujemy w kodeksach austrjackim i niemieckim. Nie jest on natomiast znany K.h.K.P., jakkolwiek spółka cicha znana jest w b. Królestwie Kongresowem.

B. zabór niem. — Według K. h. n. spółka cicha powstaje w ten sposób, iż ktoś jako spólnik cichy wnosi wkład majątkowy do przedsiębiorstwa majątkowego, prowadzonego przez inną osobę, i wkład ten staje się częścią majątku tegoż przedsiębiorstwa.

Z czynności, zawartych przez właściciela przedsiębiorstwa, na cichego spólnika nie spływają żadne prawa i obowiązki (§ 335).

Co do jego **udziału cichego w zyskach i stratach** rozstrzyga przedewszystkiem umowa, w której można postanowić, iż spólnik cichy wyłączony jest z udziału w stratach. Natomiast uczestniczenia jego w zyskach wyłączyć nie można (§ 336).

Straty i zyski oblicza się z końcem roku obrotowego i w tym czasie wypłaca się spólnikowi cichemu przypadający nań **udział w zysku.**

O ile **uczestniczy on w stratach** jego udział nie może przekroczyć wpłaconego lub zaległego wkładu (§ 337).

Prawa kontroli spólnika cichego polegają na możności żądania udzielenia mu bilansu rocznego w odpisie i sprawdzeniu jego prawidłowości przez przeglądanie ksiąg i papierów (§ 338).

Wypowiedzenie spółki przez spólnika cichego, o ile spółkę zawarto na czas nieograniczony, lub na czas życia spólnika, winno nastąpić na 6 miesięcy przed upływem roku obrotowego (§ 132 i 134).

Osobisty wierzyciel spólnika może wypowiedzieć spółkę na 6 mies. przed końcem roku obrotowego, bez względu na to, czy została ona zawarta na czas ograniczony, lub nieograniczony (§ 135).

Śmierć cichego spólnika nie pociąga za sobą rozwiązania spółki (art. 339).

Po rozwiązaniu spółki następuje rozliczenie się właściciela przedsiębiorstwa handlowego ze spólnikiem cichym (§ 340).

W razie **otwarcia upadłości** względem majątku właściciela przedsiębiorstwa handlowego cichy wspólnik, którego wkład jest większy od przypadającego nań udziału w stracie, może dochodzić swej wierzytelności, jako wierzyciel upadłości. Jeżeli zalega on z wkładem, winien zaległość wpłacić do masy upadłościowej, do wysokości, potrzebnej do pokrycia jego udziału w stracie (§ 341).

B. zabór austrjacki. — Według K.h.a. do **powstania spółki cichej** nie wymagane jest dopełnienie żadnych formalności. Nawet nie jest konieczne sporządzenie umowy na piśmie (art. 250). Wystarczy np. list, w którym właściciel przedsiębiorstwa potwierdza, że pewna osoba włożyła do jego interesu pewną sumę i przyrzeka jej zwrot po rozwiązaniu spółki i udział w zyskach.

Nazwisko spólnika nie może być ujawnione w brzmieniu firmy, a nadto nie wolno przybierać firmy, wskazującej stosunek spółki handlowej (art. 251 i art. 257).

Prawa kontroli oraz **udział w zysku i stratach** spólnika cichego (art. 253 i 255) — jak w K.h.n.

Odpowiedzialności za czynności właściciela przedsiębiorstwa wobec osób trzecich spólnik cichy nie ponosi (art. 256).

Przepisy co do upadłości właściciela przedsięb. — jak w K.h.n.

Rozwiązanie spółki następuje przez: 1) śmierć właściciela przedsięb.; 2) utratę zdolności do samodzielnego zarządu majątkiem; 3) otwarcie konkursu do majątku właścic. przedsięb. lub spólnika cichego; 4) wzajemne porozumienie; 5) upływ czasu, na który spółkę zawiązano; 6) wypowiedzenie jednej ze stron.

d) Spółka dorazowa wzgl. stowarzyszenie na udział.

Spółka dorazowa jest to połączenie się dwu lub więcej osób dla dokonania jednej lub więcej pojedyńczych czynności handlowych na wspólny rachunek.

W b. Król. Kongresowem spółka tego rodzaju posiada nazwę stowarzyszenia handlowego na udział (associaton en participation). Warunki jej istnienia ustalone są w umowie i dotyczą przedmiotu spółki, form i stosunku udziałów (art. 48).

Istnienie tych spółek może być udowodnione za pomocą ksiąg, korespondencji i dowodu ze świadków, o ile sąd dowód ten uzna za nadający się do przyjęcia (art. 49). W tym ostatnim wypadku istnienie stowarzyszenia na udział byłoby ustalone przez domniemanie (art. 1353 K. C.).

W województwach wschodnich stowarzyszenia na udział również są znane. Wspomina o nich art. 77 Kod. handl. ros., zaznaczając tylko, iż tworzą się one na zasadzie odnośnych przepisów prawa cywilnego (art. 77). Ich rodzaje właściwości, przyznane im specjalne przywileje oraz czas trwania określają poszczególne ich statuty (art. 78).

W b. zaborze niem. ustawowo istnienie tych spółek nie jest unormowane.

B. zabór austrjacki. — Do zawiązania spółek dorazowych nie jest wymagany żaden akt na piśmie i wogóle spółki te nie podlegają żadnym formalnościom.

Jeśli nie ma żadnej umowy co do udziału uczestników w zysku i stracie, wówczas wkładki przynoszą odsetki, zysk zaś lub stratę dzieli się podług głów.

Co do odpowiedzialności należy zauważyć, iż z czynności, jakie uczestnik zawarł z trzecim, tylko

*) Wróblewski. op. cit. I. str. 396.
**) Por. Planiol. Zobowiązania. Cz. III. str. 427.
***) Wróblewski. op. cit. I. str. 396.

dla niego wypływają prawa i obowiązki względem trzeciego.

Jeżeli uczestnik działał zarazem z zlecenia i w imieniu wszystkich innych, albo jeśli wszyscy uczestnicy wspólnie lub przez wspólnego pełnomocnika działali, każdy uczestnik ma względem trzeciego prawa i obowiązki solidarne.

Po zakończeniu spólnego interesu obowiązuje każdego uczestnika **złożenie rachunków** wraz z dowodami spółuczestnikom. Do niego należy też przeprowadzenie likwidacji interesu.

2. SPÓŁKI KAPITAŁU.

a. Spółki akcyjne.

Prace nad ujednostajnieniem prawa akcyjnego.

Działalność spółek akcyjnych do niedawna była normowana przepisami, zawartymi w ustawodawstwie b. państw zaborczych, uzupełnieniami wzgl. częściowo zmodyfikowanymi przepisami polskimi. W b. więc Król. Kongresowem obowiązywały wprawdzie odnośne przepisy K.h.K.P. (art. 29—37 i 40), lecz w gruncie rzeczy tow. akcyjne podlegały tym samym przepisom, co towarzystwa rosyjskie, gdyż art. 37 K. h. K. P. wskazywał na konieczność uzyskiwania pozwolenia władzy zwierzchniej. Do towarzystw akcyjnych stosowane były też przepisy fiskalne, zawarte w art. 460 — 482 t. V. Zb. Pr. W województwach wschodnich obowiązywało przestarzałe i zacofane prawo akcyjne z 6.XII.1836 r. z późniejszemi zmianami (art. 2139 — 2198 cz. I. T. X. Sw. Pr.), w b. zaborze niem. — K. h. n. (§ 178 — 319), w b. zaborze austrjackim — K. h. h. (art. 207 — 244) oraz t. zw. regulatyw akcyjny z 20.IX. 1899 (Dz. pr. p. austr. Nr. 175). Poza tem zarówno w b. zaborze rosyjskim, jak i austrjackim obowiązywała ustawa z 29.IV.1919 o zatwierdzeniu i zmianie statutów spółek akcyjnych (Dz. Pr. Nr. 39, p. 282), a nadto ogłoszono cały szereg rozporządzeń, m. in. dotyczących spółek akcyjnych, mających znaczenie państwowe, lub użyteczności publ. (Dz. Ust. Nr. 51, p. 459, 1922), pozwolenia na działalność spółek akcyjnych zagranicznych (Dz. Ust. Nr. 52, p. 474, 1922), łączenia się spółek akc. i sp. z ogr. odp. (Dz. Ust. Nr. 107, p. 968, 1924), przekształcenia sp. akc. na spółki z o. o. (Dz. Ust. Nr. 118, p. 1070, 1924) i t. p.

Pomijając już wzgląd, iż działalność spółek akcyjnych na poszczególnych ziemiach Polski była regulowana przepisami różnych ustaw, a nie jednej ustawy, brak było jednolitości systemów, jakie stanowiły ich podstawę. W jednych częściach kraju obowiązywał system koncesyjny, w innych meldunkowy. Poza tem obowiązujące przepisy wymagały unowocześnienia w całym szeregu spraw zasadniczych i przystosowania do nowych warunków życia powojennego. Istniejące braki tego ustawodawstwa rząd polski fragmentarycznie i doraźnie starał się usunąć. W związku jednak z ustabilizowaniem się stosunków gospodarczych w kraju wyłoniła się konieczność opracowania jednolitej ustawy akcyjnej dla całego państwa.

Opracowaniem projektu odnośnej ustawy akcyjnej zajęły się równocześnie komisja międzyministerjalna, wyłoniona w październiku 1924 r. z inicjatywy M. P. i H. i Min. Skarbu oraz sekcja prawa handlowego Komisji Kodyfikacyjnej. Rezultatem prac komisyj Międzymin. i Kodyfikacyjnej było przygotowanie dwu projektów, które zostały zespolone w jeden łączny projekt, w następstwie częściowo zmieniony przez Komitet Organizacyjny Prac, zastępujący plenum Komisji Kodyfikacyjnej. Godzi się jeszcze zauważyć, iż najważniejsze zagadnienia nowego prawa zostały w 1925 r. poddane w drodze ankiety rozpoznaniu organizacyj gospodarczych oraz osób, będących znawcami prawa akcyjnego. Ostatecznie projekt ustawy w ostatecznej redakcji M. P. i H. po zatwierdzeniu przez Radę Ministrów został ogłoszony w formie rozp. Prez. Rzeczp. w dn. 22.III.1928 r. (Dz. Ust. Nr. 39, p. 383).

Moc obowiązująca nowego prawa akcyjnego.

Nowe prawo o spółkach akcyjnych weszło w życie z dn. 1 stycznia 1929 r. na całym obszarze Rzeczypospolitej Polskiej z wyjątkiem województwa śląskiego, gdzie ze względu na konwencję górnośląską polsko - niemiecką zacznie ono obowiązywać dopiero w dn. 1 stycznia 1939 r.

Jakkolwiek ustawa odnosi się zarówno do spółek już istniejących, jak i do zgłoszonych do rejestrowania przed i po wejściu jej w życie, jednakże celem umożliwienia istniejącym już spółkom przystosowania się do nowej ustawy, które wymagać będzie nieraz daleko sięgającej zmiany statutu lub podwyższenia kapitału akcyjnego, ustawa (art. 170) pozostawia im dwuletni okres dla uzgodnienia z nią statutów.

Określenie spółki akcyjnej w prawie polskiem.

Polskie prawo o spółkach akcyjnych nie zawiera definicji spółki akcyjnej, podobnie, jak to ma miejsce w ustawodawstwie zagranicznym. Ustawa wskazuje jedynie istotne znamiona spółki akcyjnej, dające możność odróżnienia jej od innych zrzeszeń w celach zarobkowych. Należy zauważyć, iż zarówno w nauce ekonomji, jak i prawa zgodnego poglądu na istotę towarzystwa akcyjnego nie zdołano dotychczas ustalić i istnieje pod tym względem całe mnóstwo różnorodnych definicyj, których nie można jednak podciągnąć pod wspólny mianownik.

Nie wchodząc tutaj w kwestje sporne, uwypuklimy momenty najbardziej znamienne dla pojęcia spółek akcyjnych.

Zasadą przedewszystkiem spółki akcyjnej jest połączenie kapitałów, wypłacanych wzamian za dokumenty na okaziciela, lub imienne, zwane **akcjami.** Są one wystawiane na równe, przeciętnej wielkości sumy, a minimum, poniżej, którego zejść one nie mogą, dla każdego kraju prawie jest oznaczone. Suma tych kwot wpłaconych stanowi kapitał akcyjny, mający być zastosowany w danem przedsiębiorstwie. Odpowiedzialność poszczególnych akcjonarjuszy wobec osób trzecich ograniczona jest tylko do wysokości kwoty, wpłaconej za udziały. Jego ryzyko strat ograniczone jest zatem tylko do tej wysokości. Z drugiej strony widoki zysku nie sięgają ponad udział akcyjny, w stosunku do którego akcjonarjusz otrzymuje część przypadających nań zysków. Jednakże niebezpieczeństwo utraty kapitału jest niewielkie z tego względu, iż akcje z małymi wyjątkami mogą być z łatwością przenoszone i są przed-

miotem handlu na wielkich targach papierów wartościowych, na giełdach. Posiadacz akcji może każdego czasu zamienić swój udział na formę pieniężną kapitału, a tem samem ma on zawsze możność rozporządzania tym kapitałem. Przy różnych rodzajach spółek, jeżeli nie wszyscy uczestnicy, przynajmniej jeden nazwiskiem i osobą związany jest z przedsiębiorstwem. W spółce akcyjnej związek ten znika, a kapitał występuje jako czynna potęga, zatrudniająca pracę. Zmiana akcjonarjuszów nie wywiera też żadnego wpływu na bieg interesów przedsiębiorstwa. Nie będąc zależna od osób, które są posiadaczami udziałów akcyjnych, **spółka akcyjna tworzy nieosobową formę przedsiębiorstwa.** Kierownictwo interesami jego powierza się pewnej liczbie osób, wybranych do organów spółki, masa zaś akcjonarjuszy ogranicza się jedynie do posiadania kapitału i korzystania z odsetek, jakie on przynosi.

Polskie prawo akcyjne wyszczególnia następujące znamiona, wiążące się z każdą spółką akcyjną:

1) W statucie spółki musi być oznaczony **kapitał akcyjny**, dzielący się na akcje o równej wartości nominalnej (nie mogą być zatem wydawane akcje bez dokładnego oznaczenia wartości).

2) **Obowiązek akcjonarjuszów** ograniczony jest jedynie do świadczeń, oznaczonych statutem, który może nałożyć na akcjonarjuszów w szczególności obowiązek powtarzających się świadczeń niepieniężnych (art. 48).

3) Spółka akcyjna jest **osobą prawną i spółką handlową.**

4) **Odpowiedzialność akcjonarjuszów** ograniczona jest jedynie do wysokości udziałów akcyjnych. Nie mogą być oni pociągani do świadczeń na rzecz wierzycieli spółki z majątku osobistego.

Powstanie spółki akcyjnej.

Obowiązek rejestracji. — Spółka akcyjna nabywa osobowość prawną przez jej zarejestrowanie. Prawo polskie odstąpiło zatem od systemu koncesyjnego, który wyłącznie obowiązywał w b. zaborach rosyjskim i austrjackim. Jakkolwiek w b. zaborze niem. obowiązywał system meldunkowy (normatywny), to jednakże po wcieleniu ziem do tego zaboru do Rzeczyposp. Polskiej rozciągnięto system koncesyjny ustawą z 29.IV.1919 r. (Dz. Ust. Nr. 39) na spółki, tam istniejące, o ile pragnęłyby rozszerzyć swą działalność na inne dzielnice. Przyjmując jako zasadę system meldunkowy, prawo polskie wyjątkowo tylko zatrzymuje koncesję dla przedsiębiorstw, mających znaczenie państwowe, lub charakter użyteczności publicznej. Będzie o tem szczegółowo mowa na innem miejscu.

Statut. Celem dokonania wpisu do rejestru handlowego, spółka akcyjna musi przedewszystkiem posiadać **statut,** który stanowi podstawę prawną spółki. Dla jego sporządzenia wymagany jest **odrębny akt notarjalny,** podpisany **przynajmniej przez 3 założycieli,** wyjąwszy, gdy założycielem spółki jest Państwo, lub związek samorządu terytorjalnego (art. 2).

Treść statutu. Winien on określać: 1) firmę i siedzibę spółki; 2) przedmiot przedsiębiorstwa; 3) czas trwania spółki, jeżeli jest ograniczony; 4) wysokość kapitału akcyjnego, sposób jego zebrania, nominalną wartość akcyj i ich ilość, ze wskazaniem, czy akcje są imienne, czy na okaziciela; 5) ilość akcyj poszczególnych rodzajów i przywiązane do nich uprawnienia, jeżeli mają być wprowadzone akcje różnych rodzajów; 6) imiona i nazwiska (firmę), adres (siedzibę) założycieli; 7) organizację władz zarządzających i nadzorczych.

Prócz tego w statucie należy pod rygorem bezskuteczności wobec spółki pomieścić postanowienia dotyczące: 8) ilości i rodzajów tytułów uczestnictwa w dochodach lub w podziale majątku spółki oraz przywiązanych do nich praw; 9) obowiązku powtarzających się świadczeń niepieniężnych na rzecz spółki, przywiązanych do akcyj; 10) warunków i sposobu umorzenia akcyj.

ad 1) **Firma** powinna zawierać bez skróceń wyrazy „spółka akcyjna" i określać przedmiot przedsiębiorstwa. Poza tem może firma zawierać nazwy urojone lub nazwiska osób, związanych z powstaniem spółki lub z przedmiotem przedsiębiorstwa za zgodą tych osób lub ich spadkobierców (art. 172).

Siedziba spółki musi się znajdować w granicach Państwa (art. 70).

ad 2) **Przedmiot przedsiębiorstwa** musi być dokładnie określony.

ad 3) **Określenie czasu trwania spółki** w statucie nie jest konieczne, gdyż Walne Zgromadz. w każdym czasie może uchwalić likwidację (art. 128).

ad 4) **Kapitał akcyjny** powinien wynosić conajmniej 250.000 zł.

Sposób zebrania kapitału oznacza sposób jego pokrycia *), co może nastąpić albo gotowizną (założycielstwo gotówkowe), albo w przedmiotach i prawach majątkowych (założycielstwo aportowe), albo częściowo w gotówce, częściowo w aportach (założycielstwo mieszane) (art. 5).

Wartość nominalna akcyj musi opiewać conajmniej na zł. 100, zaś w przedsiębiorstwach użyteczności publicznej — zł. 25 (art. 30), przyczem akcje, które wydaje się za wkłady niepieniężne (aporty), powinny być w całości pokryte przed zarejestrowaniem spółki, zaś akcje opłacone gotowizną, pokryte przynajmniej w ¼ ich wartości nominalnej (art. 5).

Rodzaje akcyj: mogą one być imienne lub na okaziciela, mogą być jedne i drugie (art. 28). Akcje, wydawane wzamian za wkłady niepieniężne (aporty), winny pozostać imiennymi do czasu zatwierdzenia przez Walne Zgromadz. sprawozdania i rachunków za drugi rok obrotowy (art. 29).

ad 5) **Przywileje i prawa,** przywiązane do poszczególnych akcyj **(akcje uprzywilejowane),** które powinny być wymienione w statucie, dotyczą prawa głosu, dywidendy i rozdziału majątku w razie likwidacji spółki (art. 39).

ad 6) **Imiona i nazwiska założycieli muszą** być podane bez skrótów i adresy w sposób dokładny.

ad 7) **Organami spółki** są: Zarząd i rada nadzorcza lub komisja rewizyjna, a o ile statut tak stanowi, obie te władze. Przy kapitale akcyjnym, przenoszącym 5 milj. zł., rada nadzorcza jest obowiązkowa (art. 90). O ile statut posiada braki w zakresie pierwszych siedmiu wymienionych wyżej punktów, mogą one spowodować wydanie przez właściwy sąd orzeczenia i rozwiązania spółki (art. 26). Natomiast braki co do pozostałych trzech punktów nie powodują tego skutku.

---

* Por. Dr. Józef Jerich. Rozwiązanie spółki akcyjnej z powodu braków istotnych przy jej założeniu (Przegl. prawa handl. 1918. Nr. 8. str. 339).

Rodzaje zawiązania spółki.

Prawo polskie, podobnie jak prawo niemieckie, rozróżnia dwa rodzaje zawiązania spółki: a) bez udziału osób postronnych (zawiązanie łączne, Simultangründung) i b) z ich udziałem (stopniowe, Successivgründung).

ad a) **Zawiązanie łączne** — polega na tem, iż założyciele bądź tylko sami bądź łącznie z osobami trzeciemi obejmują cały zapas akcyj (art. 8). W tym wypadku zawiązanie spółki dokonywa się w ten sposób, iż założyciele układają statut, rozdzielają między siebie i osoby zaproszone akcje, a następnie jest to stwierdzone w protokule Walnego Zgromadzenia założycielskiego, co uważane jest za równoznaczne z powstaniem spółki pod warunkiem zachowania formalności, związanych z rejestracją *).

ad b) **Zawiązanie stopniowe** — ma przebieg następujący: statut, sporządzony w formie notarjalnej, musi być ogłoszony w Monitorze Polskim (art. 10). Jednocześnie założyciele z wyjątkiem Państwa i terytorjalnych związków samorządowych obowiązani są złożyć kaucję do depozytu sądowego w $^1/_{20}$ kapitału akcyjnego na zabezpieczenie wszelkich roszczeń do założycieli z tytułu uchybień przy zawiązywaniu spółki z prawem pierwszeństwa do zaspokojenia tych roszczeń przed innemi wierzytelnościami. Kaucja ulega zwrotowi dopiero po zarejestrowaniu wzgl. z upływem 6 miesięcy od daty ogłoszenia o nadejściu spółki do skutku (art. 11). Dalej następuje **zaproszenie do subskrypcji** (werbowanie subskrybentów) drogą publicznych ogłoszeń t. zw. prospektów, z zachowaniem formy i treści, określonej w ustawie (art. 12). Za prawdziwość i dokładność danych, zawartych w tych prospektach, odpowiadają założyciele cywilnie (art. 149 i 153) i karnie (art. 162).

Oświadczenie o przystąpieniu (zapisy na akcje) winny być sporządzone w dwuch egzemplarzach i w formie, przepisanej przez ustawę (art. 13).

Upoważnienie do przyjmowania zapisów oraz wpłat posiadają Bank Polski, banki państwowe, a z innych banków, tylko te, którym zezwolił na to Minister Skarbu. Wpłaty na akcje nie mogą być podnoszone przez założycieli i pozostają do wyłącznej dyspozycji przyszłego zarządu, lecz nie wcześniej, niż po zarejestrowaniu spółki akcyjnej.*)

Termin trwania subskrypcji nie może być dłuższy nad 3 miesiące od dnia jej otwarcia. Jeżeli w terminie, oznaczonym w zaproszeniach, zaofiarowane akcje nie zostaną rozebrane i należycie opłacone, spółkę uważa się za niedoszłą do skutku (art. 16).

W razie niezapłacenia płatnej przed zarejestrowaniem spółki raty subskrypcyjnej, zapis będzie mógł być uznany za zgasły wskutek samego upływu terminu (art. 15).

Zwołanie Zgromadzenia Organizacyjnego (założycielskiego) następuje po zamknięciu subskrypcji i nie później, jak w ciągu 14 dni po tej dacie. Subskrybentom ułatwia się możność zaznajomienia się ze sprawozdaniem założycieli i opinją biegłych rewidentów drogą wydawania im odpisów takowych (art. 18). Sposób odbywania Zgromadzeń organizacyjnych jest ten sam, co i zwykłych walnych zgromadzeń (art. 20) (m. in. protokół musi być sporządzony w formie notarjalnej).

Program obrad obejmuje: stwierdzenie objęcia wszystkich akcyj i uiszczenia wpłat przed zarejestrowaniem, odczytanie sprawozdania zgromadzenia założycieli i opinja biegłych rewidentów, zatwierdzenie sumy kosztów organizacyjnych oraz wybór pierwszych władz spółki. Statutu Zgromadz. Organ. zmieniać nie może (art. 21).

Ostatnim warunkiem zawiązania jest **zarejestrowanie spółki** w sądzie właściwym podług jej siedziby. Sędzia rejestrowy dokonywa zarejestrowania dopiero wtedy, gdy z przedłożonych dowodów i załączników, wyszczególnionych w ustawie (art. 23), nabierze przekonania, że warunki ustawowe zostały dopełnione. W razie przedłożenia dokumentów, zawierających dane nieprawidłowe, na założycielach ciąży odpowiedzialność karna (art. 160). Z chwilą zarejestrowania spółka nabywa osobowość prawną (art. 24), czyli uzyskuje możność samodzielnego nabywania praw i zaciągania zobowiązań.

Odpis statutu zarejestrowanej spółki w terminie 14-dniowym zarząd winien złożyć w M. P. i H. (art. 23).

Akcje i prawa, przywiązane do nich.

Rodzaje akcyj. — Ustawa przewiduje istnienie akcyj **imiennych** lub na **okaziciela.** (art. 28). O istnieniu tych, czy innych akcyj, wzgl. obu rodzaji decyduje statut (art. 3). Poza temi dwoma zasadniczemi rodzajami akcyj ustawa polska dopuszcza istnienie akcyj aportowych, pluralnych i uprzywilejowanych.

Zmiana akcyj imiennych na akcje na okaziciela i odwrotnie dokonywa się na żądanie akcjonarjusza przez władze spółki (art. 28).

Akcje są niepodzielne, czyli, że akcjonarjusz samodzielnie nie może uskuteczniać podziału swego tytułu, tak że mogłoby powstać kilka udziałów członkowskich. Dozwolone jest natomiast wydawanie akcyj w **odcinkach zbiorowych** (art. 28) czyli że akcja należy wtedy jednocześnie do kilku osób. W tym wypadku obowiązują przepisy prawa cywilnego o rzeczy niepodzielnej. Ponieważ prawa członkowskie nie podlegają podziałowi, wspólni posiadacze muszą występować na walnych zgromadzeniach przez jednego reprezentanta.*)

Akcje na okaziciela mają charakter papierów na okaziciela i przenosi się je przez proste wręczenie (art. 34). Samo więc posiadanie ich wystarcza za tytuł. Wydaje się je dopiero po uskutecznieniu pełnej wpłaty, a na dowód wpłaty częściowej wydawane jest tymczasowe świadectwo imienne (art. 31). Świadectwa tymczasowe na okaziciela nie mogą być wystawiane.

Akcje imienne przenosi się przez pisemne oświadczenie na akcji lub świadectwie tymczasowem (drogą więc indosu), bądź w osobnym dokumencie (w formie umowy piśmiennej). Dla nabycia prawa własności wymagane jest nadto wręczenie. Wobec spółki przeniesienie staje się skuteczne dopiero przez uczynienie wpisu do księgi akcyjnej. W razie przeniesienia spółka wolna jest od badania prawdziwości podpisu (art. 34). Statut może uzależnić prze-

*) Kaczkowski. Polskie prawo o spółkach akcyjnych. Poznań 1929 str. 35.

*) Por. Kaczkowski, l. c. str. 46 oraz Uzasadnienie.

*) Kaczkowski str. 87.

niesienie akcyj imiennych od zgody spółki. Jeżeli jednak spółka odmawia zezwolenia, musi wskazać innego nabywcę, stosując się do zawartych w statucie przepisów co do terminu wskazania nabywcy, sposobu określenia ceny oraz innych warunków zezwolenia. W braku takich przepisów akcja imienna może być ustępowana bez ograniczeń (art. 32). Wreszcie należy zaznaczyć, iż akcje imienne mogą być wydawane przez pełną wpłatę i o każdorazowej wpłacie czyni na tych akcjach wzmiankę zarząd spółki (art. 31).

Akcje aportowe — są to akcje, wydawane wzamian **za wkłady** niepieniężne. Pozostają one imiennemi do czasu zatwierdzenia przez wolne Zgromadzenie spółki sprawozdania i rachunków za drugi rok obrotowy, w ciągu tego czasu zatrzymywane są w spółce na zabezpieczenie roszczeń o odszkodowanie z tytułu umów, dotyczących wkładów niepieniężnych (np. z powodu wad, ukrytych w aportach) i nie mogą być zbywane oraz zastawiane. Roszczeniom tym służy pierwszeństwo do zaspokojenia przed innemi wierzytelnościami (art. 29).

Akcje uprzywilejowane są to akcje, do których przywiązane są specjalne uprawnienia co do: a) prawa głosu (pluralne); b) dywidendy, oraz c) co do rozdziału majątku w razie likwidacji.

ad a) **akcje pluralne** — są to akcje o wielokrotnem prawie głosu. Mają one na celu zapobieganie majoryzowaniu przez liczebną, nieraz obcą pod względem kapitału lub przygodną większość i wywierania przez nią wpływu na bieg interesów spółki. Akcje te podlegają jednak pewnemu ograniczeniu, polegającemu na tem, że muszą one być imienne pod rygorem utraty przywileju w razie zamiany na akcje na okaziciela i że jednej akcji nie można przyznać więcej, niż pięć głosów (art. 39).

ad b) **Przywilej dywidendowy** polega na tem, że z czystego zysku, jaki spółka osiąga, wydziela się przedewszystkiem pewną część zysku akcjom uprzywilejowanym, a pozostałość dzieli się między akcje pozostałe *). Nie może ona być wyższa ponad dwie jednostki powyżej przeciętnej stopy dyskontowej Banku Polskiego, obowiązującego dla weksli krajowych w ciągu ubiegłego roku obrotowego spółki (art. 40). Ma to na celu obronę interesów akcjonarjuszów zwyczajnych.

ad c) **Przywilej co do kwoty likwidacyjnej** zapewnia zwrot sum, wpłaconych na akcje uprzywilejowane. Jeżeli jednak przy likwidacji majątek spółki nie jest wystarczający na zwrot sum, wpłaconych na akcje uprzywilejowane, a akcje zwyczajne nie zostały w pełni pokryte, akcjonarjusze zwykli obowiązani są do uskutecznienia dopłat w granicach, przewidzianych statutem (art. 136).

Akcje użytkowe — są to akcje, które zgodnie z postanowieniem statutu w przypadku umorzenia akcyj drogą losowania mogą być wydane bez określonej wartości nominalnej. Ich wartość została wypłacona i pozostały jedynie tylko pewne prawa, do nich przywiązane (do superdywidendy, do nadwyżki kwoty likwidacyjnej, do głosu) (art. 41 i art. 138).

Imienne świadectwa założycielskie — nie są to akcje, lecz świadectwa, wydawane tytułem szczególnego wynagrodzenia za trudy i usługi, oddane przy zawiązaniu spółki i zapewniające ich posiadaczom udział w czystym zysku, pozostałym po wydzieleniu na rzecz akcjonarjuszy dywidendy w minimalnej wysokości przeciętnej stopy dyskontowej Banku Polskiego, stosowanej do weksli krajowych w ciągu ubiegłego roku obrotowego (art. 42).

*) Kaczkowski str. 63.

Obowiązki i prawa akcjonarjuszy.

Obowiązek opłacenia akcyj ciąży:

a) na każdorazowym akcjonarjuszu;

b) w razie przeniesienia akcyj także na poprzednikach i subskrybencie. Odpowiadają oni tylko w przypadku wykluczenia akcjonarjusza i unieważnienia jego akcyj za niedobór, powstały po sprzedaniu akcyj i tylko przez lat 5 od chwili wpisu przeniesienia w księgę akcyjną (art. 45 i uzasadnienie).

Celem zapewnienia ściągnięcia wpłat ustawa

a) wyklucza częściowe zwolnienia od wpłat;

b) potrącenie swoich wierzytelności do spółki z wpłatą na poczet akcyj (art. 43).

c) zobowiązuje do płacenia odsetek i kary umownej w wypadku nieuskutecznienia wpłat w terminie (art. 44).

d) przewiduje pozbawienie opieszałego akcjonarjusza uczestnictwa, unieważnienie akcyj i wydanie w miejsce unieważnionej akcji nowej oraz jej sprzedaż (art. 45).

Świadczenia niepieniężne.

Oprócz świadczeń pieniężnych ustawa przewiduje połączenie z akcją imienną obowiązku świadczeń perjodycznych niepieniężnych (np. obowiązek uprawy i dostarczenia buraków dla cukrowni akcyjnej). Akcje takie mogą być przenoszone tylko za zezwoleniem spółki (art. 48).

Prawa majątkowe akcjonarjuszów. — Przysługuje im jedynie prawo do udziału w zysku rocznym (dywidenda), dzielonym w stosunku do nominalnej wartości akcyj, nie zaś odsetki od akcyj. Jeżeli akcje nie są całkowicie opłacone, dzieli się zysk w stosunku do dokonanych wpłat. Statut może kwestję podziału czystego zysku w sposób inny unormować (art. 46).

Księga akcyjna.

Każda spółka akcyjna winna prowadzić księgę akcyj imiennych i świadectw tymczasowych, oparafowaną i zaświadczoną przez sąd rejestrowy. Wpisuje się do niej imię i nazwisko (firmy) oraz adres (siedzibę), posiadacza akcji, lub tymczasem, wysokość dokonanych wpłat oraz wzmiankę o przeniesieniu takowych na inną osobę.

Organizacja spółki akcyjnej.

Ustawa ustanawia trzy kategorje władz dla spółek akcyjnych: Walne zgromadzenie, zarząd oraz władzę nadzorczą.

Walne Zgromadzenie.

Stanowi ono najwyższą władzę spółki. Ustawa przewiduje 2 rodzaje tych zgromadzeń: zwyczajne i nadzwyczajne.

Kompetencje Walnego Zgromadzenia. — Obejmują one rozpatrzenie i zatwierdzenie bilansu, rachunku zysków i strat oraz sprawozdania rocznego, rozdział zysków i pokrycie strat oraz udzielenie władzom spółki pokwitowania z wykonania obowiązków (art. 50). Poza wymienionemi sprawami wymagają uchwały walnego zgromadzenia w szczególności — jeszcze sprawy następujące: wybór i odwołanie władz spółki, o ile statutem nie zostały zastrzeżone innej władzy (art. 52), dodatkowe zawiązanie spółki (art. 53), zbycie lub wydzierżawienie przedsiębiorstwa na okres czasu dłuższy niż jeden rok, zbycie nieruchomości fabrycznych, emisja obligacyj (art. 62), zmiana statutu w szczególności zmiana przedmiotu przedsiębiorstwa (art. 69), powiększenie lub obniżenie kapitału zakładowego (art. 114), połączenie spółek (art. 142 n.) oraz rozwiązanie spółki (art. 128).

Kto zwołuje Walne Zgromadzenie. — Zwołuje je normalnie zarząd (art. 49). Prawo to przysługuje Radzie Nadzorczej w tych wypadkach, o ile uzna to za wskazane lub jeżeli zarząd zaniecha jego zwołania w przypadkach ustalonych ustawą lub statutem (art. 96), Komisji zaś Rewizyjnej w wypadku, jeżeli zarząd nie uczynił zadość postanowionemu przez nią żądaniu jego zwołania (art. 97). Poza władzami spółki może je wreszcie zwołać również mniejszość akcjonarjuszy. Mianowicie akcjonarjusze reprezentujący $^1/_{10}$ lub oznaczoną w statucie mniejszą część kapitału zakładowego mogą w formie pisemnej zgłosić do zarządu żądanie zwołania walnego zgromadzenia i zamieszczenia na porządku dziennym wyszczególnionych przez siebie spraw. Jeżeli władze spółki żądaniu temu nie uczynią zadość, sąd rejestrowy może po wysłuchaniu zarządu upoważnić wspomnianą mniejszość akcjonarjuszy do zwołania — z powołaniem się na decyzję sądową — nadzwyczajnego walnego zgromadzenia pod przewodnictwem osoby wyznaczonej przez sąd rejestrowy (prawo mniejszości). Walne zgromadzenie decyduje o tem, czy spółka ma ponieść koszty zwołanego przez mniejszość zgromadzenia (art. 54 i 55).

Gdzie zwołuje się Walne Zgromadzenie.—Zwołuje się je w siedzibie spółki lub w innej miejscowości, oznaczonej w statucie i położonej w granicach Państwa (art. 49).

Kiedy się je zwołuje. — Zwyczajne W. Zgr. powinno się odbyć corocznie w ciągu 4 miesięcy po upływie roku obrotowego. Nadzwyczajne W. Zgr. odbywa się w przypadkach, przewidzianych w ustawie lub statucie oraz gdy tego wymaga doniosłość sprawy (art. 50 i 51).

Jak zwołuje się W. Zgr. — Zwołuje się je przez dwukrotne ogłoszenia. Pierwsze ogłoszenie powinno być dokonane przynajmniej na dwadzieścia jeden dni, a drugie przynajmniej na dziesięć dni przed terminem zgromadzenia (art. 56).

Treść ogłoszeń i zawiadomień. — Należy w nich oznaczyć dzień, godzinę i miejsce odbycia W. Zgr. oraz szczegółowy porządek dzienny (art. 57). Akcjonarjusze, reprezentujący $^1/_{10}$ część kapitału akcyjnego, mogą zażądać umieszczenia na porządku dziennym szczegółowych spraw (art. 54) **(prawo mniejszości).**

Uniwersalne Walne Zgromadzenie. — Jest to Zgromadzenie, w którem reprezentowany jest cały kapitał akcyjny. Może się ono odbyć bez formalnego zwołania, o ile nikt z obecnych nie sprzeciwi się odbyciu takiego zgromadzenia. Uchwały jednak, powzięte na tem zgromadzeniu, z wyjątkiem tych, które podlegają wpisowi do rejestru handlowego, winny być ogłoszone w Monitorze Polskim w przeciągu 14 dni pod rygorem ich nieważności (art. 58).

Warunki uczestniczenia w W. Zgr. — Posiadacze akcyj imiennych i świadectw tymczasowych zapisani legitymują się przed powołaniem się na podpis, uskuteczniony na 7 dni przed zgromadzeniem w księdze akcyjnej, zaś posiadacze akcyj na okaziciela — ich przedstawieniem w takimż terminie. Miast akcjami można się legitymować zaświadczeniem, iż akcje złożono u notarjusza lub w instytucjach kredytowych krajowych lub zagranicznych (art. 59).

Kontrola uprawnienia do uczestnictwa dokonywa się za pomocą **listy akcjonarjuszów,** która musi być wyłożona w siedzibie Zarządu na 3 dni przed zebraniem.

Lista obecności (precyzyjna) zawiera spis uczestników i ustala ilość ich oraz uprawnienia. Na podstawie ich odbywa się głosowanie nad uchwałami na W. Zgr. Na żądanie mniejszości podlega ona sprawdzeniu (art. 63).

Zagadnienie quorum. — Według ustawy polskiej określone quorum dla prawomocności zebrań nie jest wymagane, chyba że inaczej stanowi statut (art. 61).

Przewodnictwo. — O ile inaczej nie stanowi statut, W. Zgr. otwiera prezes Rady Nadzorczej lub Komisji Rewizyjnej. Następnie dokonywa się wyboru przewodniczącego z pośród obecnych, uprawnionych do uczestnictwa (art. 62).

Warunki głosowania. — Każdej zwykłej akcji przysługuje oddanie jednego głosu. Statut może jednak ograniczyć prawo głosowania akcjonarjuszów, mających większą ilość akcyj (art. 69). Można głosować osobiście lub przez pełnomocnika. W tym ostatnim wypadku musi być przedstawione pełnomocnictwo piśmienne (art. 65). W wypadku współwłasności głosuje jeden ze współwłaścicieli lub ich pomocnik. Osoby prawne i posiadające ograniczoną zdolność do działań prawnych głosują przez zastępców prawnych (art. 66). uchwały zapadają prostą większością oddanych głosów (art. 68).

Zmiana statutu oraz poszczególne sprawy, z nim związane (emisja obligacyj, powiększenie lub obniżenie kapitału akcyjnego, fuzja, zbycie przedsiębiorstwa a nadto rozwiązanie i likwidacja spółki wymagają większości kwalifikowanej ($^2/_3$ oddanych głosów) (art. 68).

Zmiana przedmiotu przedsiębiorstwa lub **przeniesienie głównego zakładu poza granice Państwa** (lecz nie siedziby, gdyż przeniesienie zgodnie z art. 70 jej jest kategorycznie wzbronione) wymaga: 1) $^2/_3$ oddania głosów; 2) równego prawa głosu dla każdej akcji, bez względu na przysługujący jej przywilej co do ewent. prawa głosu; 3) głosowania jawnego i imiennego; 4) ogłoszenia uchwały w „Monitorze Polskim" w ciągu 5 dni od daty jej powzięcia; 5) wykupu akcyj tych akcjonarjuszów, którzy nie zgadzają się na zmianę. Statut może uchylić potrzebę wykupu, gdy na W. Zgr. jest reprezentowane conajmniej $^1/_2$ kapitału akcyjnego (quorum), a uchwała zostanie powzięta większością $^2/_3$ głosów (art. 69).

Głosowanie podług grup (kuryj) — ma ono miejsce wtedy, gdy w spółce istnieją akcje o różnych uprawnieniach, a przy zmianie statutu mogłyby być naruszone prawa poszczególnych rodzajów akcyj (np. przez podwyższenie lub obniżenie kapitału). Wówczas uchwały powinny być powzięte w drodze głosowania w każdej grupie oddzielnie (art. 71).

Tajne głosowanie — zarządza się przy wyborach nad wnioskami o odwołanie członków władz spółki oraz pociągnięcie ich do odpowiedzialności, w sprawach osobistych, na żądanie choćby jednego z obecnych akcjonarjuszy oraz w innych przypadkach statutem przewidzianych (art. 72)

We wszystkich innych wypadkach głosowanie jest jawne.

Warunkiem ważności uchwał jest zaprotokułowanie ich w formie aktu notarjalnego (art. 73).

Unieważnienie uchwał może nastąpić albo 1) z powodu niezgodności uchwały z ustawami lub statutem (art. 74), albo 2) z powodu, że uchwała, zresztą niesprzeczna z ustawą i statutem, przeciwna jest dobrym obyczajom i narusza interesy spółki lub akcjonarjuszów (art. 76). W pierwszym przypadku skarga o unieważnienie ograniczona jest terminem 30-dniowym (z wyjątkiem skarg akcjonarjuszów, którzy nie byli obecni w przypadku wadliwego zwołania lub nieumieszczenia sprawy obrad) od daty uchwały, w drugim przypadku skarga ulega jednorocznemu przedawnieniu.

Zarząd.

Wybór i skład. — Do wyboru zarządu powołane jest W. Zgr. Składa się ono z akcjonarjuszów lub z osób postronnych. Statut może ustanowić inny sposób powołania zarządu (art. 78) (np. drogą mianowania przez Radę Nadzorczą).

Czas urzędowania. — Członkowie pierwszego zarządu mogą być wybrani najwyżej na 2 lata, następnych zaś — najwyżej na 3 lata (art. 79).

Kompetencje i uprawnienia. — Jest on przedewszystkiem uprawniony do zastępowania spółki na zewnątrz z ograniczeniami, przewidzianemi przez ustawę (art. 52, 53 i 81). Jeżeli zarząd jest wieloosobowy, zastępuje spółkę w braku odmiennych postanowień statutu dwu członków Zarządu. Oświadczenie natomiast, zwrócone do spółki, oraz doręczanie pism mogą być dokonywane wobec jednego członka Zarządu (art. 82). Do kompetencji zarządu należy: 1) zwoływanie Walnych Zgromadzeń w przypadkach przewidzianych ustawą (art. 49) i w szczególności, gdy bilans spółki wykazuje stratę, przewyższającą sumę kapitałów oraz ⅓ kapitału akcyjnego, a to celem powzięcia uchwały co do dalszego istnienia lub likwidacji spółki (art. 112).

2) piecza nad należytem prowadzeniem ksiąg i rachunkowości spółki (art. 100);

3) przedstawianie bilansów, rachunków zysków i strat oraz sprawozdań (art. 112),

4) prowadzenie wszelkich innych spraw, o ile statutowo nie przekazano ich innym organom spółki (art. 96).

Zakaz konkurencyjny — polega on na tem, iż członkom zarządu nie wolno bez zezwolenia walnego zgromadzenia zajmować się interesami konkurencyjnego przedsiębiorstwa, ani też uczestniczyć w jego władzach (art. 85).

Kolizja interesów. — W przypadku kolizji interesów spółki z osobistemi interesami członka zarządu, jego małżonka oraz krewnych lub powinowatych do drugiego stopnia, winien członek zarządu wstrzymać się od udziału w rozstrzyganiu takich spraw (art. 86).

Protokóły posiedzeń Zarządu. — Są one obowiązkowe i winny być wpisywane do oparafowanej i zaświadczonej przez sąd rejestrowy księgi protokółów (art. 84).

Odpowiedzialność cywilna — przewidziana jest w wypadku wyrządzenia spółce przez członka zarządu szkody świadomie lub wskutek niedbalstwa (art. 152).

Odpowiedzialność karna — ma miejsce w wypadku świadomego działania na szkodę spółki (art. 161 i nast.).

Nadzór.

Ustawa odróżnia nadzór zewnętrzny, wykonywany przez osoby postronne, i nadzór wewnętrzny, wykonywany przez władze spółki.

Nadzór zewnętrzny — wykonywany jest podobnie jak w Anglji przez biegłych rewidentów, mianowanych przez sędziego rejestrowego, posiadających nietylko znajomość rachunkowości, lecz również gospodarki spółek akcyjnych. Ich kwalifikacje, prawa i obowiązki określi specjalne rozp. Ministra Przem. i Handlu (art. 89). Narazie więc przepis o rewidentach nie może być wprowadzony w życie. Zadanie ich będzie polegało na badaniu rachunków i ksiąg pod względem formalnym oraz na przeprowadzaniu kontroli materjalnej faktycznego stanu interesów i majątku spółki. Ustawa przewiduje również ich odpowiedzialność cywilną (art. 151).

Nadzór wewnętrzny — winien być wykonywany: a) bądź przez Radę Nadzorczą (R. N.), b) bądź przez Komisję Rewizyjną (K. R.); c) bądź, o ile statut tak stanowi, przez obie władze. O ile kapitał akcyjny przewyższa 5 milj. zł., istnienie Rady Nadzorczej jest obowiązkowe. Mniejszość, złożona z akcjonarjuszów, których kapitał reprezentuje przynajmniej ⅕ kapitału akcyjnego, może żądać, aby obok komisji rewizyjnej została ustanowiona Rada Nadzorcza, lub naodwrót (art. 90) **(prawo mniejszości)**. Zarówno w odniesieniu do członków R. N. jak i K. R. może wejść w zastosowanie odpowiedzialność cywilna (art. 152) i karna (161).

ad a) Rada Nadzorcza.

Skład i wybór. — R. N. musi być złożona przynajmniej z 5 członków, wybranych przez Walne Zgromadzenie prostą większością głosów. Mniejszość, reprezentująca przynajmniej ⅕ część kapitału akcyjnego, może wpłynąć na rekonstrukcję R. N. i na najbliższem Walnem Zgromadzeniu na podstawie proporcjonalnych wyborów zapewnić sobie w niej udział. Jeżeli na skutek żądania mniejszości ma być przeprowadzony wybór członków R. N., każda grupa mniejszościowa, reprezentująca ilość akcyj, jaka wypada z podziału ogólnej liczby akcyj reprezentowanych przez liczbę członków Rady, może wybrać członka R. N. (art. 91) (prawo mniejszości).

Czas trwania urzędowania. — Członkowie pierwszej R. N. mogą być wybrani najwyżej na 1 rok, zaś następnych — najwyżej na 3 lata (art. 94).

Fragment krajobrazu polskiego.

Jezioro Naroc w Polsce Wschodniej.

Obowiązki R. N. — Do niej należy wykonywanie nadzoru nad gospodarką spółki we wszystkich gałęziach przedsiębiorstwa i w szczególności badanie sprawozdania, bilansu oraz rachunku zysków i strat (art. 95).

Kompetencje R. N. — obejmują one:

1) Zastępowanie spółki w sprawach przeciwko członkom zarządu, tudzież przy zawieraniu umów pomiędzy spółką a członkiem zarządu;

2) zawieszenie z ważnych powodów w czynnościach poszczególnych lub wszystkich członków zarządu;

3) delegowanie członków rady nadzorczej do czasowego wykonywania czynności członków zarządu, nie mogących sprawować swoich czynności;

4) zwoływanie walnego zgromadzenia, ilekroć uzna to za wskazane, lub też jeżeli zarząd nie zwoła tegoż w przypadkach, ustalonych w niniejszem prawie lub statucie.

Sposób wykonywania czynności. — R. N. wykonywa swoje czynności zbiorowo, może jednak delegować poszczególnych członków do indywidualnego wykonywania czynności nadzorczych. Jeżeli rada nadzorcza została wybrana przez głosowanie grupami, członkowie rady nadzorczej wybrani przez tę samą grupę mają prawo delegowania jednego członka do stałego indywidualnego wykonywania czynności nadzorczych. Członkowie tacy mają prawo uczestniczenia w posiedzeniach zarządu z głosem doradczym.

Zakaz konkurencyjny — stosuje się do członków Rady Nadzorczej podobnie, jak i do członków Zarządu (art. 85).

Wynagrodzenie — ma ono miejsce wtedy, gdy członkowie R. N. delegowani są do stałego, indywidualnego wykonywania nadzoru.

Incompatibilitas — nie można być równocześnie członkiem zarządu, likwidatorem i pracownikiem oraz członkiem R. N. lub K. R. (art. 93).

ad b) Komisja Rewizyjna.

Skład i wybór — jak przy tworzeniu R. N. Na podkreślenie zasługuje zapewnienie mniejszości możności wzięcia udziału w Komisji Rewizyjnej. Reprezentantowi mniejszości przysługuje przytem prawo indywidualnego wykonywania nadzoru i co za tem idzie — prawo wglądu w całą gospodarkę spółki (art. 92 i 98).

Czas trwania urzędowania — jak w odniesieniu do członków R. N. (art. 94).

Kompetencje K. R. — polegają one na badaniu sprawozdania, bilansu oraz rachunku zysków i strat za rok ubiegły, wniosków zarządu o podziale zysków względnie pokryciu strat.

Z wyników swego badania winna ona złożyć Walnemu Zgromadzeniu szczegółowe piśmienne sprawozdanie.

Poza tem Komisji Rewizyjnej przysługuje prawo zwoływania walnych zgromadzeń, jeżeli zarząd w przeciągu dni czternastu nie uczyni zadość jej żądaniu.

Statut może rozszerzyć obowiązki komisji rewizyjnej w kierunku nadzoru stałego nad gospodarką spółki w ciągu roku obrotowego.

Rachunkowość spółki akcyjnej.

(Jest o tem mowa w rozdziale o bilansach. Patrz str. 28).

Zmiana statutu.

Zmianę statutu postanowić może jedynie W. Zgr. Odnośna uchwała nabiera mocy prawnej dopiero po zarejestrowaniu (art. 113). W tym wypadku, gdy zmiana statutu objęta jest porządkiem dziennym, należy w zawiadomieniach o W. Zgr. przytoczyć obowiązujące dotychczas artykuły oraz podać treść projektowanych zmian (art. 57). Zmiana statutu wymaga dla swej ważności kwalifikowania większości, ¾ oddanych głosów (art. 68). Uchwała musi być sporządzona w formie aktu notarjalnego (art. 73).

O zmianie przedmiotu przedsiębiorstwa, która powoduje zmianę statutu, była mowa wyżej (str...).

Podwyższenie kapitału akcyjnego — dokonywa się ono na mocy uchwały W. Zgrom. (art. 115) i drogą emisji nowych akcyj, co może nastąpić dopiero po całkowitem wpłaceniu dotychczasowego kapitału akcyjnego. Nie dotyczy to jednak spółek ubezpieczeniowych oraz przypadku łączenia się spółek (art. 114).

Prawo poboru akcyj nowej emisji przysługuje dotychczasowym akcjonarjuszom z mocy ustawy, jednakowoż uchwała o podwyższeniu kapitału może wykluczyć prawo poboru dotychczasowych akcjonarjuszów w całości lub części (ograniczyć) w interesie spółki. Uchwała wykluczająca może zapaść jedynie wtedy, gdy wykluczenie zapowiedziane było zgóry w porządku obrad nadto, uchwała musi być umotywowana i powzięta większością ⅘ głosów oddanych (art. 116).

Akcje, do których prawo poboru służy akcjonarjuszom, winien im zarząd zaofiarować w drodze trzykrotnych ogłoszeń w odstępach przynajmniej tygodniowych. Akcjonarjuszom należy pozostawić dla wykonania prawa poboru termin przynajmniej trzytygodniowy od daty ostatniego ogłoszenia (art. 118).

Jeżeli w pierwszym terminie dawni akcjonarjusze nie wykonali prawa poboru akcyj, niezwłocznie wyznacza się drugi, przynajmniej dwutygodniowy termin, dla poboru pozostałych akcyj przez wszystkich dawnych akcjonarjuszów.

Akcje nierozebrane zarząd przydziela według swego uznania, jednak nie poniżej ceny emisyjnej (art. 119).

Dokonane podwyższenie kapitału należy zgłosić do rejestru handlowego celem uczynienia wpisu (art. 121), zaś odpisy protokółów W. Zgr. wraz z odpisem wpisu w terminie 14-dniowym złożyć w M. P. i H.

Obniżenie kapitału akcyjnego — podobnie, jak podwyższenie dokonywa się na mocy uchwały W. Zgr. pod warunkiem ochrony lub zaspokojenia wierzycieli. Muszą być przytem zachowane przepisy o minimalnej wysokości kapitału akcyjnego i minimalnej wartości akcyj, gdyby obniżenie kapitału akcyjnego miało spowodować zmniejszenie nominalnej wartości akcyj poniżej ustawowego minimum, należałoby przeprowadzić odpowiednie połączenie akcyj (art. 122). Jeżeli wskutek obniżenia kapitału zakładowego okaże się konieczność wymiany lub

ostemplowania dotychczasowych akcyj, zarząd winien wezwać akcjonarjuszów w drodze ogłoszenia do złożenia akcyj w tym celu (art. 123). Dokonane obniżenie kapitału zakładowego podobnie, jak podwyższenie obowiązany jest zarząd zgłosić celem wpisu do rejestru handlowego i ogłoszenia (art. 124), a następnie przedłożyć odpisy protokułu walnego zgromadzenia oraz wpisu do rejestru Ministerstwu Przemysłu i Handlu (art. 127).

Rozwiązanie i likwidacja spółki akcyjnej.

Przyczyny rozwiązania. — Następuje ono wskutek przyczyn, wymienionych w statucie, wskutek uchwały W. Zgr., powziętej kwalifikowaną większością (¾ głosów) i wskutek upadłości (art. 128). Rozwiązanie spółki poprzedza jej likwidacja (art. 129).

Postępowanie likwidacyjne — jest następujące: a) zarząd zgłasza otwarcie likwidacji do rejestru handl., gdyż dopiero z chwilą dokonania wpisu likwidacja ma skutki prawne wobec osób trzecich; b) należy o tem trzykrotnie ogłosić i tą drogą wezwać wierzycieli do zgłoszenia swych roszczeń (art. 129), z któremi można występować w ciągu roku od daty ostatniego ogłoszenia (art. 139).

Kto może być likwidatorem. — W pierwszym rzędzie jest nim Zarząd — Statut lub W. Zgr. może powołać innych likwidatorów. — Na żądanie mniejszości, reprezentującej $^1/_{10}$ kapitału akcyjnego, sąd rejestrowy może uzupełnić liczbę likwidatorów, mianując jednego lub dwu dalszych (art. 131).

Wniosek o odwołanie może zgłosić każda osoba zainteresowana (wierzyciele, władze nadzorcze spółki). Wniosek składa się sądowi rejestrowemu siedziby spółki (art. 131).

Obowiązki uprawnienia likwidatorów — są te same, co członków zarządu. Nie dotyczy ich jedynie zakaz konkurencyjny (art. 132).

Zadania likwidatorów. — Wraz z ustępującymi członkami zarządu sporządzają oni bilans otwarcia likwidacji (art. 133), kończą sprawy bieżące, ściągają wyrzytelności, wypełniają zobowiązania i spieniężają majątek spółki (art. 134). Z uzyskanej sumy po sprzedaży zaspakajają wierzycieli, (art. 129). Sumy przypadające na wierzycieli, którzy się nie zgłosili, należy złożyć do depozytu sądowego (art. 137). Majątek pozostały po zaspokojeniu wierzycieli dzieli się, z upływem roku od daty ostatniego z przepisanych trzech ogłoszeń o otwarciu likwidacji i wezwaniu wierzycieli, między akcjonarjuszy, w braku odmiennych postanowień statutu, w stosunku do dokonanych przez każdego z nich wpłat na kapitał akcyjny (art. 138).

Wierzyciele spółki, którzy roszczeń swych nie zgłosili we właściwym rocznym terminie, a nie byli spółce znani, mogą żądać zaspokojenia swych należności z majątku spółki jeszcze niewypłaconego akcjonarjuszom (art. 139).

Po ukończeniu likwidacji zwołane zostaje walne zgromadzenie celem zatwierdzenia sprawozdania likwidacyjnego, które następnie należy ogłosić i złożyć sądowi rejestrowemu z równoczesnem zgłoszeniem wniosku o wykreślenie spółki z rejestru handlowego. Sprawozdanie likwidacyjne winno być również przedłożone Ministerstwu Przemysłu i Handlu. Księgi i akta spółki składa sie w przechowanie na przeciąg dziesięciu lat (art. 140).

Fuzja spółek akcyjnych.

Może ona być dokonana albo 1) przez **inkorporację** t. j. wchłonięcie jednej spółki przez drugą (przejmującą), lub też 2) przez **unję**, czyli połączenie kilku spółek w nową spółkę (art. 142).

W pierwszym wypadku musi być powzięta uchwała przez W. Zgr. każdej spółki, określająca szczegółowo warunki połączenia i m. in co do powiększenia kapitału zakładowego. Połączenie może być przeprowadzone i bez powiększania kapitału akcyjnego, mianowicie wówczas, jeżeli spółka przejmująca ma w swem ręku akcje spółki przejmowanej albo swoje akcje, nabyte zgodnie z przepisami niniejszego prawa. Celem wydania akcyj akcjonarjuszom spółki przejmowanej może spółka przejmująca nabyć własne akcje w wysokości najwyżej jednej dziesiątej kapitału akcyjnego (art. 143). Połączenie spółek winno być zgłoszone do rejestru handlowego przez zarząd każdej z łączących się spółek (art. 144).

W drugim wypadku walne zgromadzenia łączących się spółek uchwalają statut spółki nowej.

Wpis do rejestru handlowego nowej spółki będzie dokonany równocześnie z wpisem o rozwiązaniu spółek przejętych (art. 148).

W okresie odrębnego zarządzania majątkami spółek wierzycielom każdej spółki służy pierwszeństwo do zaspokojenia z majątku swej pierwotnej dłużniczki przed wierzycielami drugiej spółki. (art. 147).

Spółki akcyjne, wymagające wyjednania koncesji.

Jak już zaznaczyliśmy wyżej, polska ustawa akcyjna przejęła system meldunkowy, zwany również normatywnym lub rejestracyjnym, wbrew żywionym ze strony czynników rządowych oraz częściowo komisji kodyfikacyjnej obawom, iż wprowadzenie tego systemu stanie się groźne dla interesów gospodarstwa narodowego kraju, że spowoduje zalew przemysłu i przewagę w nim kapitału zagranicznego *). Zwyciężyła jednakże zasada, wysunięta jednogłośnie przez sfery gospodarcze, zasada polityki liberalnej, obca tendencjom policyjno - etatystycznym, stającym wpoprzek swobodnemu rozwojowi inicjatywy prywatnej.

Jednakże, licząc się z względami na interesy państwowe i ogólno - narodowe, ustawa wprowadziła pewne ograniczenia w odniesieniu do przedsiębiorstw o znaczeniu państwowem lub o charakterze użyteczności publicznej oraz w odniesieniu do zagranicznych spółek akcyjnych i komandytowo-akcyjnych, uzależniając dopuszczenie ich do działalności w Polsce od uzyskania zezwolenia (koncesji) odnośnych władz państwowych. Poza tem pewne ograniczenie wprowadzone jeszcze w odniesieniu do spółek akcyjnych, zajmujących się czynnościami bankowemi i ubezpieczeniowemi żądając, aby statuty ich oraz zmiany w nich były przedkładane Ministrowi Skarbu do zatwierdzenia. Czy również te pozostałości systemu koncesyjnego dadzą się utrzymać, pokaże przyszłość. Już obecnie posiadamy w tym względzie wątpliwości, że powołamy się na opinję Kaczkowskiego, którego zdaniem ogranicze-

*) Petrz Dr W. Supiński: Prawo o spółkach akcyjnych. W-wa 1928. Str. IX.

nia winny być utrzymane tylko w odniesieniu do przedsiębiorstw bankowych i ubezpieczeniowych ze względu na interes publiczny *).

Należy zaznaczyć, iż ustawa nie wyszczególnia przedsiębiorstw, mających znaczenie państwowe lub charakter użyteczności publicznej. Czyni to rozporządzenie Rady Ministrów z 20.XII 1928 (Dz. Ustaw Nr. 103, poz. 918), wymieniając 14 rodzai przedsiębiorstw, jak np. fabryki amunicji, koleje żelazne, przedsiębiorstwa żeglugi morskiej i rzecznej, tramwaje, elektrownie gazownie i t. p.

Co się tyczy **działalności zagranicznych spółek akcyjnych i komandytowo - akcyjnych,** jest ona uregulowana obecnie rozporządzeniem Rady Ministrów z 20.XII 1928 r. (Dzien. Ustaw Nr. 103. p. 919), znoszącem dawne rozporządzenia Min. Skarbu oraz Handlu i Przemysłu z 13.IV 1922 r. (Dz. Ust. Nr. 52, p. 474) i z dn. 26.V 1923 r. (Dz. Ust. Nr. 60, p. 442). Przez zagraniczne spółki akcyjne oraz komandytowo-akcyjne rozporządzenie rozumie takie spółki, które posiadają siedzibę zagranicą. Spółkom tym zezwolenia na działalność w Polsce udziela Minister Przemysłu i Handlu w porozumieniu z Min. Skarbu, zaś zagranicznym spółkom bankowym i ubezpieczeniowym — Minister Skarbu w porozumieniu z Min. P. i H. W pierwszym wypadku podania winny być składane do M. P. i H., w drugim — do Min Skarbu.

Do podania należy załączyć:

a) zaświadczenie właściwej zagranicznej reprezentacji polskiej, że w myśl zasady wzajemności polskie spółki istotnie dopuszczone są do działalności w państwie, na którego obszarze ma siedzibę spółka, ubiegająca się o dopuszczenie;

b) uwierzytelniony przez właściwą zagraniczną reprezentację polską statut spółki zagranicznej z tłumaczeniem polskiem;

c) uwierzytelniony przez właściwa zagraniczną reprezentację polską z tłumaczeniem polskiem odpis uchwały walnego zgromadzenia akcjonarjuszów spółki o rozciągnięcie działalności spółki na obszar Rzeczypospolitej Polskiej i o wysokości kapitału przeznaczonego wyłącznie na ten cel;

d) oświadczenie spółki w formie, odpowiadającej przepisom statutu, że w swej działalności na obszarze Rzeczypospolitej zachowywać będzie przepisy prawne, ogólnie obowiązujące w Państwie Polskiem.

Na obszarze Rzeczypospolitej i w tranzakcjach, odnoszących się do tego obszaru, spółka używać powinna firmy w języku ojczystym spółki z tłumaczeniem na język polski ze wskazaniem kraju, w którym spółka ma swoją główną siedzibę, z dodatkiem wyrazów „spółka akcyjna" („Komandytowo-akcyjna"). Co do działalności swej na obszarze Rzeczypospolitej podlega ona właściwości sądów polskich.

Spółki ponadto są obowiązane wyjednywać zezwolenie władz:

a) na powiększenie lub zmniejszenie kapitału, przeznaczonego na działalność na obszarze Rzeczypospolitej;

b) na emisję obligacyj zabezpieczonych na majątku spółki, znajdującym się na obszarze Rzeczypospolitej;

c) na zmianę siedziby przedstawicielstwa spółki na obszarze Rzeczypospolitej.

Po uzyskaniu zezwolenia na działalność na obszarze Rzeczypospolitej i innych zezwoleń, należy uczynić zgłoszenie do rejestru handlowego.

Księgowość spółka winna prowadzić w języku polskim i w walucie polskiej.

Władze, mogą ograniczyć, a nawet cofnąć zezwolenie:

a) jeżeli zmienią się stosunki pod względem przestrzegania wzajemności w państwie ojczystem spółki na niekorzyść spółek polskich;

b) jeżeli spółka nie dotrzymuje warunków zezwolenia, postanowień statutu, przepisów niniejszego rozporządzenia lub wogóle przepisów prawnych, obowiązujących w Rzeczypospolitej;

c) jeżeli spółka przekracza swój zakres działania, określony w statucie.

Spółki akcyjne i komandytowo - akcyjne, które otrzymały koncesje na przewóz emigrantów, określone w art. 25 ust. 1 i w art. 27 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 października 1927 r. o emigracji (Dz. U. Rz. P. Nr. 89, poz. 799), otrzymują bez podania (§§ 2 i 3) a na wniosek Urzędu Emigracyjnego zezwolenie na działalność na obszarze Rzeczypospolitej na czas określony w koncesji; działalność ta będzie ograniczona do prowadzenia biura do wykonywania czynności, połączonych z przewozem emigrantów, w Warszawie, a za uprzedniem zezwoleniem Urzędu Emigracyjnego — także w innych miastach.

b) Spółki komandytowo-akcyjne.

Spółka komandytowo - akcyjna (spółka, w której partycypują wspólnicy odpowiedzialni osobiście i solidarnie za długi spółki oraz spólnicy, odpowiedzialni do wysokości wkładów - akcyj) znana jest we wszystkich trzech b. zaborach. Należy zauważyć, iż spółki te w życiu gospodarczem odgrywają rolę minimalną i na terytorjum Polski są b. mało rozpowszechnione. Odnośne przepisy co do tych spółek zawarte są w kodeksach handlowych Kr. Polskiego (art. 38), autrjackim (art. 173 — 207) i niemieckim (§ 320 — 334), a nadto w odnośnych rozporządzeniach polskich, dotyczących minimum kapit. zakład. (z 27.XII 1924 r.) i działalności spółek zagranicznych (z 20.XII 1928 r). O tych rozporządzeniach była mowa wyżej.

c) Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością.

Określenie. Przez spółkę z ogr. odp. należy rozumieć korporacyjny związek osób oparty na kapitale zakładowym, o którego wysokości rozstrzygają wkłady pieniężne spólników. Od towarzystw akcyjnych różnią się one głównie tem, że zakładane bywają dla przedsiębiorstw mniejszych, a udziały spólników ze względu na ograniczoną ich zbywalność nie stanowią łatwego przedmiotu obrotu handlowego.

Ustawodawstwo. Działalność tych spółek uregulowana jest: w b. Kongresówce — dekretem o spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością z 8.II 1919 r. (Dz. Praw Nr. 15 p. 201 z 1919 r.) ze zmianami, wprowadzonemi ustawą z 13.XI 1923 (Dz. Ust.

*) Zob. jego: Polskie prawo o spółkach akcyjnych. Str. 22.

R. P. Nr. 126, p. 1019 z 1923 r.); w Wielkopolsce ustawą niemiecką z 20.IV 1892 r. i w Małopolsce — ustawą austrjacką z 6.III 1906 r.

B. zabór rosyjski.

Określenie. — Przez spółkę z o. o. dekret rozumie taką spółkę, którą zawierają dwie lub więcej osób dla prowadzenia handlu pod firmą spółkową z ograniczeniem odpowiedzialności do udziałów spólników i prawnem ograniczeniem zbywalności i zastawu udziałów (art. 2 Dekretu).

Zawiązanie spółki. — Celem zawiązania spółki musi być zawarta umowa w formie aktu notarjalnego. Jej skuteczność prawna wobec osób trzecich rozpoczyna się po dokonaniu wpisu jej do rejestru handlowego, co może nastąpić dopiero po zaświadczeniu ze strony zarządu, że przynajmniej ¼ każdego wkładu pieniężnego na udział została wpłacona (art. 3 i 4). Udziały w postaci aportów muszą być przed zarejestrowaniem wpłacone w całości (art. 5)

Firma. — Przepisy o firmie sp. z o. o. zawarte są w dekrecie o rejestrze handlowym (patrz str. 23).

Kapitał zakładowy i udziały. — Najmniej winien on wynosić 2.000 zł., udziały zaś minimum 20 zł. Te zaś za zgodą spólników mogą być wpłacone miast w pieniądzach w aportach. Wszelkie udziały są niepodzielne, a dla ich zbycia lub zastawu potrzebny jest akt rejentalny, a nadto zgoda organów spółki lub spólników. Zbywca udziału jest odpowiedzialny przez lat 3 solidarnie z nabywcą za wierzytelności spółki do wysokości niewypłaconej przez niego kwoty za udział (art. 6). Wpłaty na udziały winny być uiszczane przez spólników w ustalonych umową terminach. W razie niedotrzymania terminu, zarząd spółki może albo wdrożyć postępowanie celem ściągnięcia zaległości, albo przystąpić do sprzedaży udziału, wreszcie wykluczyć niepłacącego ze spółki, mając jego udział za przepadły na rzecz uzupełniających udział spólników. Niepokrytą kwotę udziału obowiązani są inni spólnicy uzupełnić w stosunku do swych udziałów (art. 7).

Władze spółki. — Są niemi: Zarząd i Zgromadzenie spólników.

Zarząd — składa się z jednej lub więcej osób z pośród spólników lub osób postronnych. Ustanawia się go w umowie. Członkowie Zarządu w sposób nieograniczony zastępują spółkę sądownie i pozasądownie (art. 8 i 9). Wobec spółki i osób trzecich odpowiadają oni z całego swego majątku i solidarnie za straty, wynikłe z powodu nieprawidłowego prowadzenia ksiąg, niewypełniania przepisów ustawy i warunków umowy, wreszcie nierzetelnie składanych sędziemu rejestrowemu oświadczeń (art. 10). Zarząd przedstawia corocznie spólnikom bilans i sprawozdanie, przyczem bilanse spółek, których kapitał przekracza sumę 20.000 zł., oraz spółek, mających za przedmiot transport, ubezpieczenie, przechowywanie ruchomości, pożyczki na zastaw lub interesy bankierskie winny być ogłaszane (art. 11).

Zgromadzenia spólników. — Mogą one być zwyczajne i nadzwyczajne (art. 12). Zwołuje je Zarząd. W razie jeżeli zarząd zgromadzenia zwołać nie chce lub nie może, uprawnieni są do zwołania spólnicy, reprezentujący przynajmniej $^{1}/_{10}$ kapitału zakładowego, lub nawet w razie ważnych powodów jeden spólnik na podstawie upoważnienia sędziego rejestrowego (art. 14). Zgromadzenia zwyczajne winny odbywać się corocznie w okresie pierwszych 4 miesięcy każdego roku operacyjnego. Do kompetencji ich m. in. należy:

1) zatwierdzanie sprawozdania z czynności zarządu
2) ustalanie rocznego bilansu,
3) podział zysków (art. 12).

Spólnicy mogą brać udział w zgromadzeniach osobiście lub przez pełnomocników, wreszcie, o ile umowa spółki nie stanowi inaczej, przez przesłanie głosu z oświadczeniem pisemnem co do przedmiotów, będących na porządku dziennym zgromadzenia (art. 15).

Każdy udział daje prawo do jednego głosu.

Uchwały zapadają większością głosów.

W przedmiocie wszelkich zmian umowy spółki, w szczególności w przedmiocie podwyższenia i obniżenia kapitału zakładowego, przedłużenia terminu do wpłaty udziału, oraz w przedmiocie rozwiązania spółki — uchwały zapadają ⅔ głosów (art. 17).

Prawa mniejszości. — Spólnicy, reprezentujący przynajmniej $^{1}/_{10}$ kapitału zakładowego, mają prawo:

1) żądać od sędziego rejestrowego zbadania na swój koszt ksiąg przez biegłych,
2) żądać w ciągu 2-ch miesięcy od powzięcia uchwały, co do której w ciągu 7 dni zgłosili sprzeciw listem poleconym jej unieważnienia w drodze powództwa (art. 19).

B. zabór niem. i austrjacki.

Zawiązanie spółki. — W przeciwieństwie do b. zaboru rosyjskiego, gdzie spółka z o. o. może być założona tylko w celach handlowych, w b. zaborach niem. i austrjackim można ją tworzyć w każdym ustawowo dopuszczalnym celu. Zatem tworzenie spółek z o. o. jest dopuszczalne nietylko w celach gospodarczych, w celach zysku, lecz również dla celów idealnych (np. towarzyskich). Jednakże bez względu na cel jest ona zawsze handlową i posiada charakter kupna o pełni praw. Dla powstania spółki z o. o. wymagane jest przedewszystkiem:

Zawarcie umowy spółkowej w formie notarjalnej (§ 2 u. n., § 4 u a.), w której należy wymienić: firmę i siedzibę spółki, przedmiot przedsiębiorstwa, wysokość kapitału zakładowego oraz wkładki zakładowej (§ 3 u. n., § 4 u. a.). Dalej musi być ustanowiony zarząd (przełożeństwo), a w wypadku gdy przedmiot przedsiębiorstwa wymaga zatwierdzenia przez państwo, konieczne jest uzyskanie odpowiedniego zezwolenia. Ostatnim aktem jest wciągnięcie spółki do rejestru handlowego (§ 6 — 8 u. n. i § 2—4 u. a.), przyczem za warunek stawia się aby spólnicy wpłacili ¼ część wkładki i najmniej 250 złotych (§ 7 u. n. i § 10 u. a.).

Firma. — Przepisy o niej zawarte są w § 4 u. n. i § 5 u. a. (patrz str....).

Kapitał zakładowy i wysokość udziałów.—Kapitał zakładowy spółki winien wynosić najmniej 20.000 zł., wysokość zaś wkładki — 500 zł. Miast pieniędzy na poczet wkładek mogą być, o ile przewiduje to umowa spółkowa, wniesione aporty (§ 5 u. n. i § 6 u. a.). Na każdego spólnika nie może wypaść więcej, niż jedna wkładka (§ 6 i 75 u. a.).

Stosunki prawne spółki i spólników.

Charakter prawny spółki z o. o. — Jest ona osobą prawniczą i jako taka posiada samoistne swe

prawa i obowiązki. Może nabywać na własność i inne prawa rzeczowe na nieruchomościach, pozywać przed sąd i być pozywaną. Spólnicy jako tacy nigdy nie odpowiadają wprost i bezpośrednio wierzycielom spółki, przez co spółka z o. o. wybitnie różni się od spółki komandytowej na akcje. Spólnicy odpowiadają tylko na wewnątrz t. zn. wobec spółki. Za zobowiązania spółki wobec wierzycieli odpowiada tylko majątek spółki (§ 13 u. n., § 61 u. a.).

Obowiązki spólników. — Winni oni wpłacać w terminie kwotę na wkładkę zakładową. W razie zwłoki obowiązani są oni płacić odsetki za zwłokę. Opieszały spólnik po postawionym mu ostatecznym terminie może być przez zarząd wykluczony ze spółki. Z uznaniem spólnika za wykluczonego łączy się utrata wszelkich praw, wynikających z udziału w przedsiębiorstwie i nie może on żądać zwrotu wpłaconych sum (§ 20 i 21 u. n., § 66 u a.).

Za niezapłaconą przez wykluczonego spólnika kwotę wkładki zakładowej odpowiada spółce ostatni oraz każdy wcześniejszy **poprzednik** prawny wykluczonego, zgłoszony w spółce.

Odpowiedzialność poprzednika prawnego ogranicza się do wpłat na wkładkę zakładową, zażądanych w ciągu czasokresu pięciu lat.

Następca prawny nabywa za zapłatą zaległej kwoty udział w przedsiębiorstwie wykluczonego (§ 22 u. n., § 67 u. a.).

Jeżeli od poprzedników prawnych nie można uzyskać zapłaty zaległej kwoty, to spółka może dać sprzedać udział w przedsiębiorstwie w drodze publicznego przetargu.

O ile składki zakładowej nie można ani ściągnąć od obowiązanych do zapłaty, ani przez sprzedaż udziału w przedsiębiorstwie, mają pozostali spólnicy pokryć niedobór według stosunku ich udziałów w przedsiębiorstwie. Kwoty, których nie można uzyskać od poszczególnych spólników, rozdziela się podług wymienionego stosunku na pozostałych.

Zbycie udziału. — Udziały w przedsiębiorstwie są pozbywalne i dziedziczne. Przelew udziału może być dokonany jedynie w formie notarjalnej (§ 15 u. n., § 76 u. a.). Umowa spółkowa może uzależnić zbycie udziału od zgody spółki (§ 15 u. n. i 76 u. a.). W razie odmowy ze strony spółki, o ile niema słusznych przyczyn do odmowy, sąd może udzielić zezwolenia na przelew udziału (§ 17 u. a.). Wobec tego, że ustawa niemiecka przyjmuje podzielność udziałów, dopuszcza zbycie ich części, lecz wymaga w tym wypadku zgody spólników (§ 17 u. n.), ustawa austrjacka dla zbycia części udziału wymaga istnienia odnośnego postanowienia umowy spółkowej (§ 76 u. a.).

Dopłaty. — Posiadają one przeważnie charakter pożyczki inwestycyjnej, którą spółka zaciąga u spólników celem rozszerzenia przedsiębiorstwa. Dlatego nie stanowią one części kapitału zakładowego i mogą być zwrócone spólnikom. Dopłaty do wkładek zakładowych uskuteczniane są na podstawie uchwał spółki, o ile możliwość żądania dopłat przewiduje umowa spółki. Dopłata uskuteczniana jest przez wszystkich spólników w stosunku do ich udziałów zakładowych (§ 26 u. n., § 72 u. a.). Zwrot dopłat nie może nastąpić w tym wypadku, o ile one są potrzebne do pokrycia bilansowej straty w kapitale zakładowym (§ 30 u. n. i 74 u. a.)

Władze spółki.

Władzami spółki są: Zarząd, Walne Zgromadzenie i fakultatywne, Rada Nadzorcza.

Zarząd.

Ustanowienie zarządu. — Członków zarządu ustanawia się albo w umowie spółkowej (§ 35 u. n., 15 u. a.) lub uchwałą spólników (§ 46 u n. i 15 u. a.). Można ich każdego czasu odwołać, co nie pozbawia ich możności dochodzenia roszczeń o odszkodowanie (§ 38 u. n. i § 16 u. a.). O zamianowaniu członków Zarządu, zmianie ich lub ustaniu zawiadowstwa, należy zgłosić do rejestru handlowego (§ 39 u. n. i § 17 u. a.).

Prawa i obowiązki. — Członkowie zarządu zastępują spółkę sądownie i pozasądownie. Jeżeli w umowie spółki nic innego nie postanowiono, do oświadczeń woli za spółkę oraz do podpisów potrzebne jest współdziałanie wszystkich członków zarządu (§ 35 u. n., § 18 u. a.). Wskutek czynności prawnych członków zarządu spółka nabywa prawa i zaciąga zobowiązania (§ 36 u. n. i 19 u. a.). Ograniczenie rozmiarów zastępstwa ma znaczenie tylko nawewnątrz spółki, nie zaś wobec osób trzecich (§ 37 u. n., § 20 u. a.). Do obowiązków ich należy przedewszystkiem prowadzenie ksiąg spółki i sporządzanie w trzech pierwszych miesiącach roku obrotowego bilansu zamknięcia, który w odniesieniu do przedsiębiorstwa, mającego za przedmiot interesy bankowe, winien być ogłoszony (§ 41 u. n., § 22 u. a.). Dalej obowiązuje ich zakaz konkurencyjny (§ 24 u. n.), dokładanie przy prowadzeniu interesów staranności porządnego przedsiębiorcy oraz solidarna odpowiedzialność za wynikłe z ich winy szkody (§ 45 u. n., § 25 u. a.). Poza tem według ust. austr. obowiązani są oni prowadzić księgę udziałów, która ustala, kto należy do spółki i czy cały kapitał został już włożony w przedsiębiorstwo, wzgl. jakie ma jeszcze fundusze u spólników (§ 26 u. a.).

Walne Zgromadzenie.

Jest ono najwyższą instancją w wewnętrznych sprawach spółki. Na niem zapadają uchwały spólników (§ 48 u. n., § 34 u. a.) co do zatwierdzenia bilansu rocznego i rozdziału czystego zysku, zażądania wpłat na poczet wkładek zakładowych, zwrotu dopłat, mianowania prokurentów i pełnomocników handlowych, występowania z roszczeniami o odszkodowanie przeciwko kierownikom lub spólnikom, co do ustanowienia następcy procesowego, co do zawierania umów o nabycie nieruchomości i t. p. (§ 46 u. n., § 35 u. a.).

Uchwały zapadają prostą większością oddanych głosów, obejmującą więcej, niż połowę, przyczem każde 10 złotych udziału daje jeden głos (§ 47 u. n., § 39 u .a.). Dla swej ważności muszą one być redagowane na piśmie (§ 47 u. n. i 40 u. a.) i wpisywane do księgi protokułów (§ 40 u. a.). Odbycia W. Zgr. nie potrzeba, gdy wszyscy spólnicy oświadczą pisemnie, iż zgadzają się na postanowienie, które ma być powzięte lub na głosowanie w drodze pisemnej (§ 48 u. n. i § 34 u. a.).

Zwołanie W. Zgr. należy do kompetencji Zarządu. W każdej chwili może ono być zwołane wte-

dy, gdy się okaże, że stracono połowę kapitału zakładowego (§ 49 u. n., § 36 u. a.).

Prawa mniejszości. — Zażądać zwołania W. Zgr. mogą również spólnicy, których udziały odpowiadają $^1/_{10}$ kapitału zakładowego spółki (§ 50 u. n., § 37 u. a.), lub też mniejszej (według u. a.). Mogą oni też zażądać umieszczenia na porządku dziennym najbliższego W. Zgr. pewnych spraw (według ust. austr. § 37). Według ust. austr. w pewnych wypadkach można wystąpić przeciw uchwale ze **skargą**, żądając uznania jej za nieważną, mianowicie, jeżeli zaszły błędy formalne (np. zwołanie nastąpiło w sposób nieprawidłowy) i jeżeli treść uchwały narusza bezwzględnie obowiązujące przepisy ustawy lub jest w sprzeczności z umową spółki (§ 41 — 4.). Skargę taką skierowuje się przeciw spółce (§ 42 u.a.)

Rada Nadzorcza.

Istnienie Rady Nadzorczej przewiduje zarówno ust. niem., jak i ust. austr. Według ust. niem (§ 52 u. n.) musi ono być przewidziane przez umowę spółkową. W tym wypadku, o ile umowa ta nie zawiera specjalnych co do niej postanowień, obowiązują przepisy kod. handl. dla R. N. spółki akcyjnej (§§ 243 — 249). Według ust. austr. jest ona obowiązkowa dla spółek, w których kapitał przewyższa 1 milj. zł., a spólników jest przeszło 50. W innych wypadkach ustanowienie R. N. zależne jest od postanowień umowy spółkowej (§ 29 u. a.).

Składa się ona najmniej z 3 osób, wybranych przez W. Zgr. Pierwszą Radę Nadzorczą ustanawia się na rok, następne zaś najwyżej na 3 lata (§ 30 u.a.)

Do jej zadań należy czuwanie nad prowadzeniem interesów przez Zarząd, przeglądanie ksiąg i papierów spółki, badanie kasy i towarów, zwoływanie W. Zgr. jeżeli zajdzie tego potrzeba, zawieszanie w czynnościach zarządców spółki, udzielanie zezwolenia na tranzakcje między spółką a członkami zarządu, zaskarżanie uchwał spólników i t. p. (§ 32 u. a.).

Zmiana umowy spółkowej.

Zmiana umowy spółkowej może nastąpić jedynie na skutek uchwały spólników, stwierdzonej aktem urzędowym i powziętej większością ¾ oddanych głosów (§ 53 u. n., § 49 i 50 u. a.). Skuteczność jej prawna wobec osób trzecich zaczyna się od chwili wpisania jej do rejestru handlowego (§ 54 u. n., § 49 u. a.).

Zmiana zaświadczeń, do których zgodnie z umową obowiązani są spólnicy (np. wkładu, świadczeń powrotnych, świadczeń w naturze), wymaga zgody wszystkich spólników (§ 53 u. n., § 50 u. a.).

Zmiana przedmiotu przedsiębiorstwa wymaga uchwały jednomyślnej (§ 50 u. a.).

Podwyższenie kapitału zakładowego dokonywa się przez powiekszenie liczby udziałów. Do przejęcia tych nowych udziałów (wkładek) mogą być dopuszczeni zarówno dotychczasowi spólnicy, jak i obce osoby. Oświadczenie o przejęciu wkładki musi być stwierdzone w formie urzędowej (notarjalnej lub sądowej) (§ 55 u. n., § 52 u. a.).

Zniżenie kapitału zakładowego dokonywa się drogą zmniejszenia oznaczonej w umowie spółkowej wysokości kapitału zakł., co uskutecznia się bądź przez zwrócenie spólnikom wkładek, bądź przez zniżenie sumy nominalnej wkładek, bądź przez całkowite lub częściowe uwolnienie spólników i ich odpowiedzialnych poprzedników od zobowiązania do pewnej wpłaty wkładek. Obniżenie kapitału poniżej 20.000 zł., jest niedopuszczalne (§ 54 u. a.).

Przy zgłoszeniu do rejestru zmiany, dotyczącej obniżenia kapitału zakł., należy dołączyć m. in. dowody, stwierdzające, że nastąpiło ogłoszenie publiczne i że wierzycieli, którzy się zgłosili, zaspokojono lub zabezpieczono (§ 58 u. n., § 56 u. a.).

Rozwiązanie i likwidacja.

Przyczyny rozwiązania. —Następuje ono wskutek: 1) upływu czasu, oznaczonego w umowie spółkowej; 2) uchwały spólników; 3) fuzji ze spółką akcyjną lub inną spółką z o. o.; 4) otwarcia postępowania upadłościowego; 5) zarządzenia władzy administr.; 6) sądowego wyroku (§ 60 i nast. u. n., § 84 u. a.). Rozwiązanie spółki należy wpisać **do rejestru handlowego** (§ 65 u. n., § 88 u. a.).

Po rozwiązaniu następuje **likwidacja** spółki, którą przeprowadzają zarządy spółki, o ile statut nie stanowi inaczej, lub też likwidatorzy, mianowani przez sąd (§ 66 u. n., § 89 u. a.).

Zakres ich czynności jest taki sam, jak przy likwidacji innych spółek.

3. SPÓŁKI ZAROBKOWE.

(Spółdzielnie).

Spółki zarobkowe, lub spółdzielnie zostały wprowadzone w całej Polsce ustawą z dnia 20 października 1920 r. (Dz. Ust. R. P. Nr. 111, p. 733) (p. także rozp. z dnia 14 grudnia 1920 r. Dz. U. R. P. Nr. 117, p. 776). Są to zrzeszenia o nieograniczonej liczbie osób, o zmiennym kapitale i zmiennym składzie osobowym, których celem są jakiekolwiek zadania gospodarczo - zarobkowe lub ułatwienie członkom prowadzenia gospodarstw. Spółdzielnia zawiązuje się np. celem ułatwienia kredytu członkom, albo celem sprowadzania dla członków rolników maszyn, albo celem kupowania i odsprzedawania środków spożywczych i t. p. Spółdzielnia może mieć na celu także podnoszenie poziomu kulturalnego swych członków, ale obok tego musi służyć zadaniom gospodarczym.

Spółdzielnia podlega przepisom własnego statutu, ustawy wyżej powołanej i prawu handlowemu. Uważać ją należy za handlującego w rozumieniu prawa handlowego. Istnieje jako osoba prawna i może jako taka nabywać i pozbywać wszelki majątek, odkąd sąd wciągnął ją do rejestru spółdzielni. Przed zarejestrowaniem odpowiadają za czynności dokonane w imieniu spółdzielni, tylko działający i to osobiście i solidarnie. Członkiem spółdzielni może być każda osoba fizyczna i prawna, o ile statut nie stanowi inaczej. Spółdzielnia musi liczyć conajmniej 10 członków, o ile statut nie wymaga liczby większej. Spółdzielnia, której członkami w myśl statutu mają być wyłącznie osoby prawne, musi liczyć conajmniej trzech członków. Członkowie odpowiadają za zobowiązanie spółdzielni zadeklarowanymi udziałami. Oprócz tego ponoszą oni odpowiedzialność dodatkową, o ile ją ustanowi statut. Odpowie-

działność dodatkowa może być według norm statutu nieograniczona (członkowie odpowiadają wówczas całym swym majątkiem) lub ograniczona. Wysokość odpowiedzialności ograniczonej oznacza statut w stosunku do udziału. Członek, wstępujący do spółdzielni, odpowiada tem samem i za zobowiązania, które spółdzielnia zaciągnęła przed jego wstąpieniem. Udziały wszystkie muszą być jednakowej wysokości. Wysokość udziału, wpłat na udział i czas ich dokonywania określa statut. Każdy członek spółdzielni musi zadeklarować przynajmniej jeden udział. Członek może posiadać dowolną ilość udziałów, o ile statut nie stanowi inaczej. Nie wolno jednak przyjmować deklaracji nowego udziału od członka, który nie wpłacił w pełni udziałów poprzednich. Udziały są niepozbywalne i nie mogą być oddawane w zastaw. Każdy członek może jednak przed rozwiązaniem spółdzielni wystąpić z niej za pisemnem wypowiedzeniem lub wypowiedzieć jeden lub więcej swych udziałów. Wypowiedzenia należy dokonać w terminie w statucie oznaczonym, który jednak nie może być dłuższy, niż 2 lata. W braku postanowień statutu wypowiedzenie winno nastąpić na trzy miesiące przed końcem roku obrachunkowego. Wierzyciel członka może po bezowocnej egzekucji na innym majątku członka zająć na podstawie prawomocnego wyroku należność, przypadającą członkowi w razie wystąpienia ze spółdzielni, a następnie wykonać w miejsce członka prawo wypowiedzenia. Członka zmarłego przed rozwiązaniem spółdzielni uważa się za występującego z końcem tego roku obrachunkowego, w którym śmierć nastąpiła. Członkowi występującemu wypłaca się jego udział z końcem roku obrachunkowego. Organami spółdzielni są: Zarząd, Rada Nadzorcza i Walne Zgromadzenie. W b. zab. austr. spółdzielnie wstępują w miejsce zrzeszeń, zwanych Stowarzyszeniami zarobkowemi i gospodarczemi (z ogran. lub nieogr odpowiedzialnością), a unormowanych ustawą z dnia 9 kwietnia 1873 r. (dz. u. p. Nr. 10) i ustawą dodatkową z dnia 10 czerwca 1903 r. (dz. u. p. Nr. 133), które obowiązane są uzgodnić swe statuty z przepisami ustawy o spółdzielniach i zgłosić je do zarejestrowania.

PRAWO WEKSLOWE I CZEKOWE.

W dziejach polskiego ustawodawstwa handlowego do jednych z najbardziej doniosłych zdarzeń musi być zaliczone ogłoszenie rozporządzeń Prezydenta Rzeczpospolitej z 14 listopada 1924 roku w Dzienniku Ustaw (Nr. 100, z r. 1924, poz. 926 i 927) o wprowadzeniu w dniu 1 stycznia 1925 r. na całem terytorjum Rzeczpospolitej jednolitych ustaw wekslowej i czekowej. Ich doniosłość polega na tem, iż położyły one kres różnym i rozbieżnym przepisom dzielnicowym, ogromnie utrudniającym normalny rozwój gospodarczy kraju i ustalenie się w nim stosunków handlowych.

I. Prawo wekslowe.

Stan przed 1.I 1925 r.

Przed wprowadzeniem w życie (t. j. przed 1.I 1925 r.) nowej ustawy wekslowej na terytorjum Rzeczpospolitej Polskiej obowiązywało aż 5 ustaw wekslowych: niemiecka, austrjacka, francuska, węgierska i rosyjska. Były to mianowicie:

1. Ustawa wekslowa austrjacka z 15.I.1850 r., wraz z wszelkiemi do tej ustawy odnoszącemi się nowelami i dodatkowemi rozporządzeniami.
2. Ustawa wekslowa niemiecka z 15.I 1850 r. z nowelami i późniejszemi do niej ustawami.
3. Kodeks handlowy francuski (tytuł VIII, art. 110 — 189) wraz z nowelami oraz rozporządzeniami o protestach.
4. Ustawa wekslowa rosyjska z r. 1902 wraz z dodatkowemi do niej ustawami.

Geneza ustawy wekslowej.

Prace nad przygotowaniem ustawy wekslowej, mającej obowiązywać na obszarze całej Rzeczypospolitej, zostały rozpoczęte w r. 1921 w Komisji Kodyfikacyjnej pod przewodnictwem prof. Wróblewskiego, jednego z najwybitniejszych znawców w Polsce prawa rzymskiego, handlowego i cywilnego. Opracowany przez Komisję projekt prawa wekslowego, uchwalonego następnie przez ciała ustawodawcze, został oparty na regulaminie wekslowym, przyjętym przez Międzynarodową Konferencję w Hadze, która odbyła się w latach 1910 i 1912. Projekt ustawy, opracowany przez wspomnianą Konferencję i oparty głównie na ustawie wekslowej niemieckiej, nie został jeszcze przyjęty przez żadne z 29 państw, które brały udział w tej Konferencji. Polska jest zatem pierwszem państwem, które wprowadziło u siebie w życie postanowienia zawarte w projekcie haskim i oparło na nich swoją ustawę wekslową. Oczywiście tu i owdzie pewne odchylenia od postanowień projektu haskiego były nieuniknione (szczególnie w działach, dotyczących przedawnienia protestu i weksli zagranicznych), nie osłabiają one jednak roli regulaminu haskiego, jaką ten ostatni odegrał przy opracowaniu polskiej ustawy. Zawiera ona trzy tytuły: tytuł pierwszy — o wekslu trasowanym (art. 1 — 98), tytuł drugi — o wekslu własnym (art. 99 — 192) i tytuł trzeci, zawierający przepisy tymczasowe i końcowe.

Niżej przytaczamy streszczenie ważniejszych postanowień polskiej ustawy wekslowej.

Zdolność wekslowa.

Ustawa polska nie określa ani czynnej, ani biernej zdolności prawnej osób biorących udział w tranzakcji wekslowej i uzależnia podobnie, jak prawo niemieckie, możność zobowiązania się wekslowo i przyjmowania wekslu od ogólnych przepisów prawa cywilnego. Polska ustawa stanowi jednak, że podpisy osób zobowiązanych w wekslu są ważne i wówczas, gdy na wekslu znajdują się podpisy osób niezdolnych do zaciągania zobowiązań (art. 7). Zastępca, który weksel podpisał bez umocowania, odpowiada sam wekslowo (art. 8).

Najważniejsze dane o wekslu.

Są niemi: 1) nazwa wekslu w tekście i w języku wekslu, 2) bezwarunkowe polecenie zapłacenia oznaczonej w wekslu sumy, 3) nazwiska trassata, 4) termin zapłaty, 5) miejsce płatności, 6) nazwisko remitenta, 7) data i miejsce wystawienia, 8) podpis

wystawcy. W braku wskazania terminu płatności weksel będzie płatny w miejscu za okazaniem; w braku zaś miejsca płatności weksel będzie płatny w miejscu wskazanem obok nazwiska trassata. O ile miejsce wystawienia nie zostało podane, za miejsce to będzie uważane miejsce, zamieszczone obok wystawcy. Odpowiedzialność z wekslu blankowego jest normalna. Podpisany będzie mógł czynić zarzuty, o ile weksel wypełniono sprzecznie z jego wolą. Ustawa uznaje weksle na własne zlecenie wystawcy i zezwala, by weksel był ciągniony na samego wystawcę (centrale handlowe ciągną np. weksel na swe filje). Zna ona również weksel domicylowany, t. j. płatny u osoby trzeciej.

Oprocentowanie.

Oprocentowanie sumy wekslowej można określić tylko na wekslu płatnym za okazaniem lub w pewien czas po okazaniu (art. 5). W braku określenia stosuje się procent prawny (ustawowy). Jest to postanowienie zupełnie nowe.

Odpowiedzialność wystawcy.

Wystawca odpowiada zarówno za przyjęcie, jak i za zapłatę wekslu przez trassata. Od odpowiedzialności za przyjęcie wystawca może się zwolnić, lecz nie może się zwolnić od odpowiedzialności za zapłatę (art. 9). Skoro bowiem wystawca udziela trassatowi zlecenia zapłacenia („zapłacisz Pan"), odpowiada za spełnienie jego.

Przepisy o indosie.

Indos (żyro) jest według określenia Górskiego *) krótkiem oświadczeniem, mocą którego dotychczasowy uprawniony z wekslu w swoje miejsce podstawia innego wierzyciela. W odróżnieniu od papierów handlowych, o których była mowa wyżej, weksel może być przeniesiony przez indos i wtedy, gdy nie opiewa wyraźnie na zlecenie. Wystawca tę zdolność, przysługującą wekslowi, może mu odjąć przez to, iż zamieści na wekslu klauzulę „nie na zlecenie" lub inne równoznaczne zastrzeżenie. W tym wypadku weksel można przenieść tylko w formie i ze skutkami zwykłej cesji (art. 1z).

Jaki winien być indos. — Winien być przedewszystkiem bezwarunkowy. Jakikolwiek warunek dodany do indosu będzie uważany za nienapisany i sam indos będzie uchodził za bezwarunkowy. Nie może być indos **częściowy**, t. j. przekazujący część sumy wekslowej jednemu indosatarjuszowi i część drugiemu. Można tylko indosować na dwie osoby razem i wtedy dwie te osoby wspólnie mogą żądać zapłaty. Nie może być wreszcie indos na okaziciela, podobnie, jak nie można wystawiać weksli na okaziciela (art. 11).

Indos in blanco (niezupełny) — jest to indos, nie wymieniający ani indosatarjusza, ani miejsca wystawienia lub daty, a ograniczany jedynie do samego podpisu indosanta. Winien on być zamieszczony na odwrotnej stronie wekslu lub przydłużnika (art. 12).

Indosant odpowiada za przyjęcie i zapłatę wekslu i w tym tylko wypadku, gdy jest wylegitymowany nieprzerwanym szeregiem indosów, chociażby ostatni indos był in blanco. Indos in blanco nie przerywa szeregu indosów, gdyż ustawa przyjmuje, że następny indosant nabył w myśl art. 13 weksel na mocy indosu in blanco. Przekreślone indosy uważa się za nieistniejące (art. 16). Przeciw posiadaczowi dłużnik wekslowy nie może zasłaniać się zarzutami, opartymi na swych osobistych stosunkach z wystawcą, lub posiadaczami poprzednimi, chyba że przeniesienie wekslu nastąpiło wskutek porozumienia na szkodę dłużnika.

Indos zastępczy (per procura) — polega na tem, iż posiadacz takiego wekslu, będący pełnomocnikiem właściciela tego wekslu, może wykonywać wszelkie prawa z wekslu (np. przedstawić go do zapłaty, protestować, żądać wystawienia duplikatów i t. p.) z wyjątkiem przeniesienia wekslu inaczej, jak za pomocą nowego indosu zastępczego (również per procura) (art. 17).

Indos zastawniczy (weksel kaucyjny) czyli zawierający „waluta na zabezpieczenie", „waluta w zastaw" lub inną wzmiankę, która oznacza zastaw, polega na tem, iż posiadacz takiego wekslu może wykonywać wszelkie prawa z wekslu (żądać przyjęcia, zapłaty, weksel protestować i t. p.), przyczem prawa te wykonywa on w swym własnem imieniu. Indos, zamieszczony przez niego, ma jedynie znaczenie indosu zastępczego. Jeżeli dłużnik wekslowy broni się przeciw skardze tego posiadacza wekslu (indosatarjusza i zastawnika), może zasłaniać się tylko takimi zarzutami, jakie jemu przysługują przeciw indosatarjuszowi, a nie przeciw indosantowi (art. 18).

Indos po terminie płatności, a więc mimo upłynięcia terminu płatności, ma te same skutki, co przed płatnością. Posiadacz musi jeszcze mieć możność zaprotestowania wekslu. Indos po proteście posiada znaczenie tylko cesji. Na wekslu więc zaprotestowanym nie można już zamieszczać indosu (art. 19).

Przyjęcie wekslu.

Jak wynika z art. 20 i 21, przedłożenie wekslu nie jest obowiązkowe. Wyjątek stanowi wypadek płatności wekslu w pewnym czasie po okazaniu. W tym razie należy przedłożyć weksel do przyjęcia celem ustalenia terminu płatności, który to termin liczy się od daty przyjęcia. Samo przyjęcie obowiązuje trassata do wykupienia w terminie i czyni go odpowiedzialnym przed wszystkimi indosantami i posiadaczem. Jest również obowiązkowe przedstawienie do przyjęcia weksli domicylowanych, t. j. weksli płatnych w innem miejscu, niż w miejscu zamieszkania trassata. Przyjęcie winno być uskutecznione bądź przy przedstawieniu do przyjęcia, bądź na żądanie trassata, na drugi dzień po pierwszem przedstawieniu. W braku określonego terminu zapłaty, przedstawienie do przyjęcia winno nastąpić nie później, jak w ciągu sześciu miesięcy od dnia wystawienia.

Co do formy przyjęcia ustawa postanawia, iż pwinno ono być dokonane na samym wekslu, a więc nie na przedłużku i nie na oddzielnym akcie (art. 24).

Przyjęcie powinno być bezwarunkowe, lecz może się ograniczyć do części sumy, na którą weksel

*) Patrz jego: Prawo wekslowe i czekowe. W-wa 1925. F. Hösick. Str. 75.

opiewa (art. 25). Przez przyjęcie trassat zobowiązuje się zapłacić weksel w terminie płatności i staje się głównym dłużnikiem wekslu. W razie niezapłacenia posiadacz może żądać od akceptanta sumy wekslowej z odsetkami, kosztami protestu i prowizji (art. 27).

Poręka wekslowa (awal.).

Do osób wekslowo zobowiązanych poza wystawcą, akceptantem i indosantami należy ten, kto się z nimi na wekslu podpisał jako ręczyciel (peraval), biorąc na siebie taką samą odpowiedzialność, jaka ciąży na osobie, za którą on poręczył. Jego odpowiedzialność jest bezpośrednia i samodzielna i wobec tego jego zobowiązanie będzie ważne, choćby ten, za kogo on ręczy, zobowiązał się nieważnie (art. 31).

Poręczenie może dać osoba trzecia lub nawet osoba na wekslu podpisana (art. 29). Poręczenie może być udzielone, bądź w ten sposób, że awalista podpisze tylko swoje nazwisko, bądź, że doda do swego podpisu wyraz „poręczam", wreszcie, że wskaże za kogo ręczy. W braku takiej wskazówki uważa się, że porękę dał on za wystawcę (art. 30).

Wykonanie zobowiązań i skutki niezapłacenia w terminie.

W sprawie wykonania zobowiązań i skutków niezapłacenia w terminie ustawa postanawia, co następuje:

Co do terminu zapłaty, zgodnie z ustawą polską, istnieje pięć możliwości: weksel może być płatny w dniu oznaczonym, w pewien czas po wystawieniu, za okazaniem, w pewien czas po okazaniu na targach (jarmarkach) powszechnych (art. 32). Naogół w sprawie terminu zapłaty ustawa polska zawiera przepisy, zbliżone do przepisów innych ustawodawstw i wobec tego nie wymagają one specjalnych komentarzy.

W przeciwieństwie do Anglji, Ameryki i in. krajów, gdzie dłużnik, licząc od terminu płatności, korzysta z 3 dni ulgowych do uiszczenia należności wekslowej, w ustawie polskiej dni ulgowe wyraźnie są zakazane. Niemniej jednak pomiędzy datą płatności a sporządzeniem protestu prawodawca udzielił zwłoki 3-dniowej (art. 37). Posiadacz zatem powinien przedstawić dłużnikowi weksel do zapłaty bądź w pierwszym dniu, w którym można wymagać zapłaty, bądź w jednym z dwóch następnych dni powszednich. Wierzycielowi służy prawo domagania się uiszczenia po terminie natychmiast, lub w ciągu następujących 2 dni (art. 37). Notarjusz sporządza protest bądź w dniu wymagalności, bądź w ciągu następnych dwóch dni. Należy zaznaczyć, iż posiadacz wekslu może odmówić zapłaty częściowej (art. 38).

W wypadku nieprzedstawienia wekslu do zapłaty w terminie nowe prawo zezwala, na wzór prawa niemieckiego i angielskiego, na złożenie sumy wekslowej do depozytu sądu na ryzyko i koszt posiadacza wekslu (art. 41).

Jeżeli weksel opiewa na walutę obcą, można go zapłacić w walucie krajowej, podług kursu dnia płatności, chyba, że wyraźnie zastrzeżono, że zapłata w walucie obcej nastąpić ma rzeczywiście (art. 40).

W razie nieprzyjęcia lub niezapłacenia wekslu sporządza się protest (nieprzyjęcia lub niezapłacenia (art. 43). Zarówno protest nieprzyjęcia, jak i niezapłacenia winien być zakomunikowany przez posiadacza najbliższemu indosantowi w ciągu 4 dni od daty protestu, a jeden indosant drugiemu winien notyfikować w ciągu 2 dni od daty otrzymania zawiadomienia (art. 44).

Kto nie zawiadomi w czasie wyżej oznaczonym, nie traci praw do wekslu, odpowiada jednak za szkodę, spowodowaną przez swoje niedbalstwo tylko do wysokości sumy wekslowej (rt. 44, p. 6). Tego ograniczenia prawo niemieckie nie ma, natomiast odpowiada ono, że posiadacz, który zaniedbał zawiadomienia, obowiązany jest sam poprzednikom do zbonifikowania powstałej wskutek tego straty, a zarazem traci wobec nich prawo do procentów i kosztów (art. 45).

Zwrotne poszukiwanie zapłaty.

Posiadacz wekslu zaprotestowanego z powodu niezapłaty może żądać od swoich poprzedników sumy wekslowej wraz z odsetkami, jeżeli je zastrzeżono, procentu prawnego od dnia płatności, kosztów protestu, zawiadomienia poprzednika i wystawcy oraz innych kosztów, prowizji komisowej, która w braku umowy wynosi ⅓ od sta od sumy wekslowej (art. 47). Ten, kto pokrył sumę regresową, może wystąpić do swoich poprzedników z żądaniem zapłacenia całkowitej sumy regresowej, procentu prawnego od niej (licząc od dnia wykupienia wekslu), swoich kosztów i prowizji komisowej w wysokości ⅓% od sumy wekslowej.

Samo **dochodzenie regresu,** odbywa się albo przez skargę sądową, lub też za pomocą wekslu zwrotnego. Ten ostatni sposób polega na tem, że zwrotnie poszukujący (regredient) wystawia na jednego ze swoich poprzedników (zazwyczaj na tego, do kogo żywi największe zaufanie) nowy weksel, nieumiejscowiony, płatny za okazaniem **(weksel zwrotny),** który opiewa na sumę regresową powiększoną o koszt nowego blankietu i o prowizję, mającą przypaść osobie, która znajdzie na ten weksel prowizję (art. 51).

Wyręczenie wekslowe (Interwencja).

Jest to zastępcze zobowiązanie do przyjęcia lub wykupu wekslu na wypadek, gdyby przekazany (akceptant) nie przyjął lub nie wykupił wekslu. Wyręczycielem (interwenjentem) może być każda osoba trzecia lub osoba już zobowiązana z wekslu, z wyjątkiem akceptanta (art. 54).

Przyjęcie przez wyręczenie może mieć miejsce we wszystkich przypadkach poszukiwania zwrotnego przed płatnością, a więc, zarówno w przypadku odmowy przyjęcia wekslu przez trassata, jak i wtedy, gdy przyjęcia dokonano, lecz niema pewności, że weksel zostanie przez trassata zapłacony. Jeżeli jednak weksel zaopatrzony jest w klauzulę, zakazującą przedstawienia do przyjęcia, przyjęcie przez wyręczenie nastąpić nie może (art. 55).

Zapłata przez wyręczenie może mieć miejsce we wszystkich przypadkach poszukiwania zwrotnego przed terminem płatności, jak i po terminie płatnoś-

ci. Może ona nastąpić najpóźniej nazajutrz po ostatnim dniu, przeznaczonym do dokonania protestu (art. 58).

Przedawnienie.

Zgodnie z regulaminem haskim prawo polskie przyjęło termin trzyletni dla przedstawienia wekslu, licząc od dnia płatności i to zarówno względem akceptanta, jak i względem bezpośrednio zobowiązanego. Względem wystawcy i indosantów pretensja przedawnia się z upływem roku od dnia protestu. W wypadkach zastrzeżenia „bez kosztów" lub „bez protestu" wspomniana pretensja przedawnia się z upływem roku od dnia płatności. Zwrotne roszczenia indosantów między sobą i przeciwko wystawcy przedawniają się w 6 miesięcy od dnia wykupienia wekslu przez indosanta lub od dnia doręczenia skargi. Należy zaznaczyć, iż niemiecka ustawa przewiduje tylko 3 miesiące dla weksli płatnych w Europie, dalej 6 miesięcy dla weksli płatnych w krajach Azji i Afryki, oraz przyległych do morza Śródziemnego i Czarnego, i 18 miesięcy dla weksli płatnych w innych krajach pozaeuropejskich (art. 73).

Siła wyższa.

Co do wpływu siły wyższej na akty zachowawcze (przedstawienie wekslu i protest) ustawa polska za projektem haskim stanowi, iż siła wyższa zwalnia od obowiązku przedstawienia i protestowania weksli (art. 53). Jeżeli siła wyższa trwa dłużej, niż 30 dni po płatności, można wykonać zwrotne poszukiwania (prawo regresu) bez przedstawienia wekslu i bez protestu (art. 53, p. 4).

Wtóropisy i odpisy.

Przepisy, **dotyczące wtóropisów i odpisów,** zapożyczone są z ustawy niemieckiej. Posiadacz, według ustawy polskiej, może żądać wystawienia kilku egzemplarzy wekslu, zaopatrzonych w numery. Ma on również prawo sporządzić odpis, odtwarzający oryginał wekslu z indosami. **Fałszywy odpis** jakiegokolwiek dłużnika nie wpływa na ważność innych podpisów.

Skarga o niesłuszne zbogacenie się.

Podobnie, jak prawo niemieckie, ustawa polska zna **skargę z tytułu niesłusznego zbogacenia się.** Ustawodawcy polskiemu chodziło tutaj o przeprowadzenie zasady, iż wystawca i akceptant nie mogą się zbogacać niesłusznie ze szkodą posiadacza wekslu chociażby ich zobowiązanie wekslowe wygasło wskutek przedawnienia lub zaniedbania aktów zachowawczych. W związku z tem ustawa polska zezwala zatem posiadaczowi wekslu pozywać w ciągu 3 lat wystawcę i akceptanta, którzy zbogacili się niesłusznie ze szkodą posiadacza.

Weksle zaginione.

W sprawie **weksli zaginionych** przewiduje ustawa polska postępowanie amortyzacyjne polegające na uznaniu zaginionego wekslu za nieważny i wydaniu orzeczenia amortyzacyjnego, przedstawiającego surogat zaginionego wekslu, na podstawie którego można wykonać wszelkie prawa z wekslu, zarówno roszczenie główne, jak i roszczenie regresowe (uzasadnienie).

Żądać umorzenia może ten, komu weksel zaginął; legitymowanym do żądania umorzenia jest nietylko właściciel, który nabywa weksel przez indos, lecz również cesjonarjusz, dziedzic, wierzyciel, zarządca masy upadłości, indosatarjusz per procura, każdy posiadacz wekslu in blanco. Właściwym do wydania orzeczenia jest sąd powiatowy, względnie sąd pokoju (zależnie od dzielnicy Polski) miejsca płatności wekslu. Sąd ogłasza w dzienniku do ogłoszeń rejestrowych, wezwanie do posiadacza wekslu o zgłoszenie się w ciągu 60 dni (od dnia płatności, wzgl. od dnia ogłoszenia, gdy wniosek uczyniono po płatności) i okazania sądowi wekslu. Jeżeli w tym czasie nikt się nie zgłosi, sąd wyda orzeczenie, uznając weksel za umorzony, jeżeli się jednak zgłosi, to sąd przesłucha zainteresowanych, i okaże weksel żądającemu umorzenia i zaniecha dalszego postępowania. O wdrożeniu postępowania i jego wyniku sąd zawiadamia trassata i wszystkich dłużników.

Zdolność prawna w stosunkach międzynarodowych.

Przepisy, dotyczące zdolności prawnej w stosunkach międzynarodowych, zawarte są w rozdziale zatytułowanym „Kolizja Ustaw". Prawo polskie, hołdujące zasadzie, iż zdolność osoby ocenia się według ustaw kraju, którego jest obywatelem, (status personalis) robi wyłom w tym sensie, że jeżeli ktoś niezdolny do zobowiązań według ustaw kraju, którego jest obywatelem, jest zdolny do zobowiązania się w kraju, w którym zobowiązania przyjął, ostatnie jest ważne (art. 81 i 83).

Formę protestu i czasokresy do protestu, tudzież formę innych czynności potrzebnych do wykonania lub zachowania praw wekslowych ocenia się podług ustaw państwa, na którego obszarze protest ma być dokonany lub czynność przedsięwzięta.

Weksel własny.

Do wekslu własnego stosują się wszystkie postanowienia o wekslu trasowanym z wyjątkiem tych, które są sprzeczne z istotą wekslu prostego. Miejsce akceptanta wekslu trasowego obejmuje w wekslu własnym wystawca wekslu, a przeto odpowiedzialność tego ostatniego zarówno co do zakresu, jak i czasu trwania jest ta sama, co akceptanta. Czasokres dla weksli płatnych w pewien czas po okazaniu liczy się od daty wizy, podpisanej przez wystawcę; nie zachodzi tu oczywiście przedstawienie do przyjęcia: odmowę zawizowania stwierdza się protestem, od którego też zaczyna biec czasokres.

Opłaty stemplowe.

Wysokość opłat stemplowych od weksli reguluje ustawa o opłatach stemplowych z dn. I.VII 1926 r. (Dz. Ust. R. P. Nr. 98, p. 570). Wynoszą one 20 gr. przy sumie wekslowej do 50 zł., 30 gr. od każdych pełnych lub zaczętych 100 zł. sumy przewyższającej 50 zł., a nie wyższej od 1000 zł., wreszcie 3 zł. od każdego pełnego lub zaczętego 1.000 zł. sumy przewyższającej 1000 zł.

Koszty protestu.

Zgodnie z rozp. Pr. Rzeczp. z dn. 30.IV.1927 r. (Dz. Ust. Nr. 43, p. 381) ustalono następujące należności za sporządzenie protestu (prócz opłaty stemplowej i komunalnej): od weksli, opiewających na sumę poniżej 100 zł. — zł. 2, od weksli powyżej 100 — 300 zł. — zł. 2.50, przy sumie powyżej 300—400 zł.— zł. 4, przy sumie powyżej zł. 400 — 600 — zł. 5, powyżej 600 — 1000 zł. — zł. 7, powyżej 1000 — 5000 zł. — zł. 10, powyżej 5000 — 10000 — zł. 15, wreszcie od weksli, opiewających na sumę powyżej 10000 zł. do opłaty 15 zł. dodaje się za pierwsze 10.000 zł. po 30 gr. za każde choćby rozpoczęte dalsze 1000 zł.

PRAWO CZEKOWE.

Jednocześnie z rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej o prawie wekslowem zostało ogłoszone rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 14 listopada 1924 r. o prawie czekowem (Dz. Ust. Nr. 100, p. 927) z mocą obowiązującą od dnia 1 stycznia 1925 r. Przed wejściem w życie tego prawa na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej obowiązywały ustawy czekowe b. państw zaborczych, jedynie w Małopolsce (ustawa czekowa austryjacka) i w b. dzielnicy niem. (ustawa czekowa niemiecka). W b. zaborze rosyjskim nie znano wogóle żadnej ustawy czekowej. Ustawa polska opiera się częściowo na postanowieniach Konferencji Haskiej z roku 1912, dotyczącej ujednostajnienia prawa czekowego, oraz na przepisach ustawy czekowej niemieckiej z roku 1908 i austrjackiej z r. 1906. Ważniejsze postanowienia ustawy polskiej podajemy niżej:

Forma czeku. Czek zawiera: 1) nazwę „czek" w tekście czeku, 2) nazwisko trasatta, 3) podpisy wystawcy, 4) bezwarunkowe polecenie trasattowi zapłaty określonej co do wysokości sumy czeku (a więc nie wydania towaru lub papieru wartościowego, 5) wskazanie miejsca i daty wystawienia czeku, przyczem w braku wskazania miejsca, będzie w nim miejsce. wskazane obok podpisu wystawcy.

Jako osobę, która ma zapłacić (trassata), można wskazać: a) państwowy lub samorządowy zakład kredytowy, b) pozostające pod nadzorem państwa, czy instytucji samorządowych, czy innego zrzeszenia publiczno - prawnego, zakład kredytowy lub kasę oszczędności, c) firmę zarejestrowaną, której sama nazwa wskazuje na czynności bankierskie jako przedmiot przedsiębiorstwa.

Czek jest płatny tylko za okazaniem (art. 3) i nie ulega przyjęciu (art. 18).

Nie można zatem pod groźbą nieważności czeku oznaczyć w nim ściśle lub w przybliżeniu terminu płatności. Czek może być wtedy tylko płatny, gdy zostanie okazany trassatowi.

Czek zazwyczaj wystawia się na okaziciela. Może jednak być wystawiony i na osobę i na jej zlecenie (art. 5). Nadto wystawca czeku może też wskazać siebie jako odbiorcę sumy czekowej lub wystawić czek na własne zlecenie.

Indos. Przepisy, dotyczące indosu, prawie niczem nie różnią się od przepisów, zawartych w ustawie wekslowej.

Przedstawienie do wypłaty. Co do terminu przedstawienia do zapłaty art. 15 ustawy wyznacza 10 dni dla czeków płatnych w miejscu wystawienia zaś dla zamiejscowych w kraju płatnych — 20 dni (we Francji 5 i 8 dni).

Czeki zagraniczne, płatne w Polsce, powinny być przedstawione do zapłaty w ciągu 30 dni, a jeżeli są wystawione poza Europą — w ciągu 60 dni od wystawienia.

Zapłata. Odnośne artykuły przewidują, co następuje: Trassat po zapłaceniu czeku może żądać pokwitowania; posiadacz nie może odmówić przyjęcia częściowej zapłaty, o takiej zapłacie należy uczynić wzmiankę na czeku. Jeżeli ogłoszono upadłość wystawcy, trassat obowiązany jest odmówić zapłaty. Trassat nie ma obowiązku badania autentyczności podpisów indosantów, winien tylko sprawdzić prawidłowość kolejności indosów.

Na specjalną uwagę zasługują artykuły, dotyczące **odwołania czeku** (art. 22) **i czeku „na zarachowanie"**. Art. 22 głosi, iż odwołanie czeku jest ważne „przy czekach, opiewających na nazwisko lub zlecenie, a przesłanych przez wystawcę bezpośrednio trassatowi, jeżeli odwołanie nastąpiło przed doręczeniem czeku odbiorcy zapłaty. Art. 23 przewiduje wystawienie czeków „na zarachowanie". (cheque de virement, Scheck nur zur Verrechnung), polegający na tem, że trassat może zlikwidować czek jedynie w drodze rozrachunku z sobą samym, z mającym u niego rachunek lub z członkiem izby rozrachunkowej. Przez użycie takiego czeku osiąga się główny cel gospodarczy czeku, mianowicie, pominięcie w obrotach handlowych posługiwania się pieniądzem.

Odpowiedzialność za zapłatę czeku ciąży na wystawcy, indosantach i poręczycielach. Prawo przewiduje zwolnienie się od odpowiedzialności tylko dla indosantów. Mówiąc o poręczycielu (art. 25), prawo żąda, aby gwarant podpisał się w tym charakterze na czeku. Sfałszowanie jakiegokolwiek podpisu, nawet wystawcy (art. 26), nie uchybia ważności innych podpisów. Jeżeli inne podpisy były udzielone w przekonaniu, że czek jest wiarogodny,— odpowiada pierwszy żyrant przedewszystkiem.

W razie niezapłacenia czeku, protest nie zawsze jest potrzebny; wystarczy oświadczenie trassata na czeku, datowane, ze wskazaniem dnia przedstawienia czeku. O ile czek przedstawiony zostaje w Izbie Rozrachunkowej, wystarczy datowane oświadczenie Izby, potwierdzające, iż czek został we właściwym czasie złożony do rozrachunku, i że go nie wykupiono. Protest dokonywa się analogicznie z protestami wekslowymi (art. 32) z tą różnicą, że protest ma być sporządzony najpóźniej w pierwszym dniu powszednim po przedstawieniu.

Wtóropisy (art. 39 — 40). Prawo polskie stanowi, iż czek na okaziciela może być wystawiony tylko w jednym egzemplarzu (dla uniknięcia nadużyć). natomiast czek imienny lub na zlecenie może być wystawiony w kilku egzemplarzach.

W sprawie **siły wyższej** art. 38 przewiduje, że jeżeli przedstawienie czeku, protest lub świadczenie trassata z powodu przeszkody nieprzezwyciężonej (siły wyższej) nie mogą być dokonane w okresach przepisanych, okresy te przedłuża się. Posiadacz obowiązany jest niezwłocznie zawiadomić swego indosanta i wystawcę o wypadku siły wyższej.

Przepisy co do czeków zaginionych przypominają odnośne przepisy prawa wekslowego.

Przedawnienie. Roszczenia zwrotne posiadacza przeciw indosantowi i wystawcy przedawniają się po upływie 6 miesięcy od końca okresu przedstawienia. Dochodzi zatem jeszcze dni dziesięć od dnia wystawienia czeku. Co się tyczy roszczeń indosantów między sobą i przeciw wystawcy, przedawnienie sześciomiesięczne liczy się od dnia, w którym indosant wykupił czek, albo w którym doręczono mu skargę.

O roszczeniach z tytułu niesłusznego zbogacenia się traktuje ar. 50. Zgodnie z jego brzmieniem, wystawca, który zbogacił się ze szkody posiadacza, zobowiązany jest względem niego w ciągu 3 lat, chociażby zobowiązanie aktów zachowawczych zgasło.

Do niedawna brak w Polsce sankcyj karnych w razie **niezapłacenia czeku.** Sądy polskie, utożsamiając czek z wekslem, uważały go za prosty dług. We Francji w tym wypadku grozi kara pieniężna w wysokości 6 proc. od sumy czekowej. Prawo angielskie identyfikuje taki czek z falsyfikatem, podrobionym banknotem i stosuje b. surowe kary. Prawo polskie sprawę tę normuje postanowieniem, (art. 51) przewidującym, co następuje: „Jeżeli zapłata czeku nie następuje z powodu, iż wystawca, wystawiając czek nie miał u trassata potrzebnego funduszu do rozporządzenia lub z powodu, że po wystawie czeku rozporządził pokryciem, odpowiada wobec posiadacza za wszelką szkodę, conajmniej zaś powinien zapłacić 6 proc. od niepokrytej sumy. Roszczenia powyższe przedstawiają się w ciągu trzech lat od dnia, w którym trassat odmówił zapłaty".

W drugim ustępie art. 51 czytamy, co następuje: „W przypadkach powyższych wystawca ulega nadto — o ile czyn nie stanowi przestępstwa, cięższą karą zagrożonego — karze aresztu do sześciu tygodni i grzywnie 5.000 zł. lub jednej z tych kar". Okolicznością łagodzącą jest ta ewentualność, że, wystawiając czek, wystawca miał uzasadnioną podstawę na liczenie na pełne pokrycie w chwili przedstawienia, a brakło go z przyczyn od niego niezależnych.

Przepisy, dotyczące **zbiegu ustaw,** odpowiadają odnośnym przepisom ustawy wekslowej.

Sądami właściwymi do rozpoznawania roszczeń, wynikających z prawa czekowego, są te same sądy, które rozpoznają sprawy wekslowe.

Opłata stemplowa od czeków wynosi 3/10 od sumy, wymienionej w czeku.

Polska ustawa czekowa pod względem redakcyjnym posiada b. wysokie zalety. Zawiera ona wszystkie normy, odnoszące się do obrotu czekowego i, jakkolwiek zawiera względnie b. liczne przepisy, jest przejrzystą i jasną.

Zarówno wprowadzenie w Polsce jednolitego prawa wekslowego, jak i czekowego, jest faktem niezmiernie doniosłym. Polska uzyskała na swym obszarze normy prawne tam, gdzie ich nie było (w b. zaborze rosyjskim, gdy chodzi o prawo czekowe), zaprzestała stosować przepisy obcych państw i uzyskała własne ustawodawstwo wekslowe i czekowe, twór myśli prawników polskich. Wprawdzie podstawą wielu norm są uchwały haskie oraz postanowienia ustaw, obowiązujących w obcych państwach, ale do ustaw polskich wprowadzono tyle odmiennych zasad i szczególnych postanowień, że nie można nie uznać ich za wytwór myśli prawniczej polskiej.

AUGUST DOBIECKI.

Polskie prawo przemysłowe

1. Ustawodawstwo przemysłowe państw zaborczych.

W dziedzinie ustawodawstwa przemysłowego niepoślednie miejsce zajmują przepisy, regulujące ze stanowiska prawa publicznego wykonywanie przemysłu, handlu i rzemiosła, a w szczególności nabywanie odnośnych uprawnień, prawa i obowiązki związane z wykonywaniem tychże uprawnień, urządzenie zakładów przemysłowych, sprawy targów gminnych, sprawy korporacyj przemysłowych, oraz sprawy nadzoru przemysłowo - administracyjnego nad przemysłem, rzemiosłem i handlem.

Ustawy, obejmujące systematyczne zestawienie przepisów tego rodzaju, istnieją tylko w niektórych krajach i nazywane są powszechnie „ustawami przemysłowemi", jakkolwiek wiele innych kwestyj z dziedziny prawa przemysłowego znajduje rozwiązanie poza ramami tych „ustaw przemysłowych".

We wskrzeszonej Rzeczypospolitej Polskiej obowiązywało do dnia 16 grudnia 1927 r. kilka tego rodzaju ustaw przemysłowych, a to na obszarach b. zaboru austrjackiego austrjacka ustawa („ordynacja") przemysłowa z roku 1859 w brzmieniu ogłoszonem w dzienniku ustaw Państwa z dnia 16 sierpnia 1907 roku Nr. 199, w b. zaborze niem. niemiecka ustawa („ordynacja") przemysłowa z roku 1869, zmieniana i uzupełniana z biegiem lat kilkanaście razy, w b. zaborze rosyjskim rosyjska ustawa o przemyśle fabrycznym i rzemieślniczym („Ustaw o promyszlennosti fabriczno - zawodskoj i remieslennoj". — Zbiór praw Cesarstwa Rosyjskiego, tom. XI, część 2 wydania z roku 1913), nadto w b. Królestwie Kongresowem postanowienia Księcia Namiestnika Królewskiego z 31 grudnia 1816 r., urządzające zgromadzenia rzemieślnicze i z dnia 11stycznia 1817 r. o urządzeniu kupiectwa (ogłoszone dnia 5 marca 1818 r.), a na obszarach Spisza i Orawy węgierska ustawa przemysłowa („Artykuł XVII ustawy z roku 1884). Ustawy te są tak co do ujęcia przedmiotu, jak co do sposobu uregulowania odnośnych spraw nader rozbieżne, po części przestarzałe i niezgodne z zasadami naszej Konstytucji.

2. Polskie prawo przemysłowe.

Chaosowi w tej dziedzinie ustawodawstwa położyło wreszcie kres rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 czerwca 1927 r. o prawie przemysłowem (Dz. U. R. P. Nr. 53, poz. 468). Rozporządzenie to z mocą ustawy, obowiązujące od dnia 16 grudnia 1927 r. na obszarze całej Rzeczypospolitej z wyjątkiem województwa śląskiego, obejmuje w systematycznym układzie 10 działów następujących:

I. Postanowienia zasadnicze (art. 1 — 6).

II. Przemysł ze stałą siedzibą (art. 7 — 44) z poddziałami: A. Przepisy ogólne, B. Zakłady przemysłowe i C. Prowadzenie przemysłu.

III. Przemysł okrężny (art. 45 — 59),

IV. Targi gminne (art. 60 — 68),

V. Korporacje i związki korporacyj (art. 69 — 100),

VI. Uczniowie przemysłowi (art. 111 — 125),

VII. Postanowienia karne (art. 126 — 130),

VIII. Władze przemysłowe (art. 131 — 140) z poddziałami: A. Instytucje, B. Postępowanie przy rozpoczęciu prowadzenia przemysłu i zrzeczeniu się uprawnienia przemysłowego, C. Środki prawne od decyzyj władz przemysłowych i D. Postępowanie w sprawach karnych.

IX. Rzemiosło (art. 141 — 194) z poddziałami: A. Postanowienia ogólne, B. Dowód uzdolnienia, C. Nauka rzemiosła, D. Mistrzowie (majstrowie) rzemieślnicy, E. Cechy i związki cechowe i F. Izby rzemieślnicze.

X. Postanowienia przejściowe i końcowe (art. 195 — 198).

3. Postanowienia zasadnicze.

Z postanowień zasadniczych działu I zasługują na szczególne podkreślenie: art. 1, według którego za przemysł w rozumieniu rozporządzenia o prawie przemysłowem uważa się wszelkie zatrudnienie samoistnie i zawodowo, bez względu na to, czy jest ono wytwarzające, przetwarzające, handlowe lub usługowe;

art. 2, w którym wyliczone są wyczerpująco zatrudnienia i przedsiębiorstwa, nie podlegające przepisom rozporządzenia o prawie przemysłowem (jak rolnictwo, ogrodnictwo, leśnictwo, rybołóstwo, łowiectwo, przedsiębiortswa górnicze, kolejowe, żeglugowe, emigracyjne, elektryczne, zakłady naukowe, lecznicze, banki, kantory wymiany, instytucje kredytowe ubezpieczeniowe, domy składowe publiczne, apteki, laboratorja bakterjologiczne, wyrób i sprzedaż substancyj i przetworów odurzających, detaliczna sprzedaż trucizn i środków leczniczych, praca zawodowa zaprzysiężonych maklerów handlowych, giełdowych, wekslowych, towarowych i okrętowych i t. d.);

art. 3, ust. 2, według którego prawa prowadzenia przemysłu, nabyte przed wejściem w życie rozporządzenia o prawie przemysłowem, pozostają w mocy;

art. 6 według którego niezależnie od ograniczeń, wynikających z rozporządzenia o prawie przemysłowem, prowadzenie przemysłu podlega przepi-

som ustaw podatkowych, celnych, o wyłącznościach państwowych, o ochronie pracy, przepisom bezpieczeństwa i spokoju publicznego, sanitarnym, weterynaryjnym, budowlanym, ogniowym, drogowym, kolejowym, wodnym, probierczym, o kotłach parowych, miarach, wreszcie przepisom, tyczącym się osób wojskowych i cywilnych funkcjonarjuszów państwowych.

4. Przemysł ze stałą siedzibą.

Z postanowień działu II okazuje się, że ustalona artykułem 101 Konstytucji zasada wolności wyboru zajęcia i zarobkowania została w rozporządzeniu o prawie przemysłowem uwzględniona w możliwie jaknajszerszej mierze. Z reguły bowiem nie wymaga się uzyskania pozwolenia władzy przemysłowej na rozpoczęcie i wykonywanie przemysłu.

Rozpoczynający prowadzenie przemysłu ze stałą siedzibą winien jedynie donieść o tem władzy przemysłowej I instancji (t. j. starostwu, a w miastach Lwowie, Krakowie, Warszawie, Łodzi, Wilnie, Poznaniu, Toruniu, Bydgoszczy, Grudziądzu magistratom). Wyjątek od tej reguły dotyczy jedynie przemysłów koncesjonowanych, wyliczonych w art. 8.

5. Przemysły koncesjonowane.

Do koncesjonowanych przemysłów t. j. tych, które wolno prowadzić dopiero po uzyskaniu koncesji (zezwolenia władzy przemysłowej), zostały zaliczone następujące rodzaje przemysłu: 1) przedsiębiorstwa instalacyj wodociągowych, gazowych i elektrycznych; 2) przemysł kominiarski; 3) wyrób i sprzedaż broni i amunicji; 5) wyrób i sprzedaż statków powietrznych; 6) przemysł gospodni (hotele, domy zajezdne, pensjonaty, utrzymywanie lokali gier w karty); 7) przedsiębiorstwa pośredniczące w nabywaniu biletów podróży kolejami, okrętami i t. p., w ekspedjowaniu bagażu podróżujących oraz w ułatwianiu wszelkiego rodzaju udogodnień w podróży; 8) przedsiębiorstwa trudniące się dochodzeniem roszczeń, powstających z umowy o przewóz towarów, do zarządów kolejowych i innych zakładów przewozowych; 9) przedsiębiorstwa informacyjne o stosunkach kredytowych i zdolności płatniczej przemysłowców i innych osób; 10) handel starzyzną (handel używanemi już ubraniami, używanem obuwiem, używaną bielizną i pościelą i innemi używanemi przedmiotami z tkanin i metalu, o ile przedmioty te nie przedstawiają wartości artystycznej lub historycznej); 11) przemysł zastawniczy (udzielanie pożyczek pod zastaw ruchomości); 12) przedsiębiorstwa sprzedaży ruchomości w drodze przetargu (sale licytacyjne); 13) przemysł oprawczy (rakarski).— Ubiegający się o koncesję na prowadzenie przemysłów wymienionych wyżej pod l. 1) 2) 3) 4) i 8) winien wykazać odpowiednią umiejętność zawodową. Jak się wykazuje tę umiejętność zawodową, o tem stanowi rozporządzenie Ministra P. i H. z dnia 9-go grudnia 1927 roku wydane w porozumieniu z Ministrami W. R. i O. P., Spraw Wewnętrznych, Robót Publicznych, Spraw Wojskowych oraz Komunikacji (Dz. U. R. P. Nr. 111, poz. 943).

Minister P. i H. może regulować w drodze rozporządzeń po wysłuchaniu opinji izb przemysłowo-handlowych prowadzenie przemysłów koncesjonowanych. W szczególności może przepisać prowadzenie ksiąg, wykazów, składanie kaucji, a dla przemysłu gospodniego obowiązek przedkładania cenników do zatwierdzenia przez władzę przemysłową. Przepisy, regulujące prowadzenie przemysłu zastawniczego, wydane zostały rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 21 grudnia 1927 r. (Dz. U. R. P. z r. 1928 Nr. 8, poz. 57). Rozporządzeniem tem uregulowaną została w szczególności sprawa składania, użycia i zwrotu kaucji, natomiast pozostawione zostały w mocy aż do odmiennego uregulowania dotychczasowe przepisy, tyczące się zawierania umów zastawnych, obowiązków i praw prowadzących przemysł zastawniczy w razie niewykupienia zastawu, oraz tyczące się prowadzenia ksiąg i wykazów. Połowiczne i tymczasowe uregulowanie tego przedmiotu tem się tłumaczy, że obecnie rozważana jest kwestja całkowitego wyłączenia przemysłu zastawniczego z pod przepisów rozporządzenia o prawie przemysłowem i podporządkowania go przepisom ustawy bankowej.

6. Warunki uruchomienia zakładu przemysłowego.

Według postanowień, zawartych w dziale II, poddział B, dla urządzenia zakładu przemysłowego (fabryki, rękodzielni, warsztatu rzemieślniczego i t. p.) jest wymagane uprzednie zatwierdzenie przez władzę przemysłową projektu urządzenia, jeżeli w danym zakładzie przemysłowym będą w użyciu specjalne paleniska lub napęd mechaniczny, albo też jeżeli zakład z powodu swego położenia lub wykonywanego w nim przemysłu może w znacznej mierze zagrażać bezpieczeństwu publicznemu, a przedewszystkiem życiu i zdrowiu sąsiadów, lub też może ich narażać na szkody lub specjalne uciążliwości z powodu hałasu, wyziewów i t. p. Ubiegający się o zatwierdzenie projektu zakładu przemysłowego winien złożyć władzy przemysłowej plany urządzenia zakładu oraz szkic sytuacyjny, na którym winny być uwidocznione zabudowania gruntów sąsiednich. Kto chce zapobiec, ażeby pewne szczegóły urządzenia i fabrykacji, będące tajemnicą jego przedsiębiorstwa, nie dostały się do wiadomości publicznej wskutek postępowania, przepisanego rozporządzeniem o prawie przemysłowem, dołącza co do tych szczegółów osobne przepisy i plany, zaopatrując je dopiskiem: „tajemnica przedsiębiorstwa".

Do zatwierdzania projektów urządzenia zakładów przemysłowych są powołane, stosownie do kategoryj tych zakładów władze przemysłowe I instancji albo władze przemysłowe wojewódzkie. Zakłady przemysłowe, których projekty urządzenia zatwierdza władza przemysłowa wojewódzka, są następujące: bielniki, wykańczalnie i drukarnie tkanin, farbiarnie przędzy i tkanin; sortownie gałganów i starzyzny; wapienniki, piece do wypalania gipsu, alabastru i błyszczów; huty szkła, wytwórnie kryształów i zwierciadeł; wytwórnie wyrobów kauczukowych i gumowych; wytwórnie ceraty; warzelnie asfaltu i smoły; wytwórnie papy smołowcowej; destylarnie węgla kamiennego i brunatnego, torfu i żywicy; destylarnie oraz rafinerje olejów mineralnych, wytwórnie gazoliny; gazownie; palarnie sadzy; wytwórnie kwasu solnego, azotowego i siarkowego; wytwórnie nawozów sztucznych; wytwórnie chemikalji i laboratorja chemiczne; zakłady do przerabiania oleju, wytwarzania pokostów, lakierów i farb;

zakłady do nasycania drzewa; wytwórnie celulozy; wytwórnie celuloidu i fabryki wyrobów celuloidowych; wytwórnie tapet; rzeźnie; zakłady do przeróbki zwłok zwierzęcych (oprawiska, rakarnie), zakłady do przeróbki kości i odpadków zwierzęcych; garbarnie, zakłady do solenia i suszenia skór surowych, do wyprawy skór i futer oraz farbowania tychże; topielnie łoju; wytwórnie prochu strzelniczego, ogni sztucznych i wszelkich środków i materjałów zapalających, wybuchowych i rozsadzających; wytwórnie krochmalu, syropu kartoflanego; huty, odlewnie żelaza i innych metali, kuźnie mechaniczne, stalownie i walcownie; kotlarnie, fabryki maszyn i żelaznych konstrukcyj budowlanych, łańcuchów, drutu i gwoździ; zakłady do ołowiania, cynkowania i cynowania; wszelkie zakłady przemysłowe, działające przy pomocy silników parowych, elektrycznych, spalinowych, o ile moc tych silników przekracza siłę 10 koni mechanicznych, lub działające przy pomocy siły wodnej.

Uruchomienie zakładu przemysłowego może nastąpić dopiero po spełnieniu warunków ustalonych prawomocną decyzją, którą zatwierdzony został projekt urządzenia zakładu. O uruchomieniu zakładu należy bez zwłoki zawiadomić władzę przemysłową. — W razie zamierzonej istotnej zmiany w urządzeniu zakładu przemysłowego należy powiadomić o tem władzę przemysłową, która może na wniosek przedsiębiorcy w uproszczonym trybie postępowania zatwierdzić projekt, jeżeli po wysłuchaniu opinji zainteresowanych władz nabierze przekonania, że zmiany w urządzeniu nie spowodują nowego, ani większego niebezpieczeństwa lub też większych uciążliwości dla sąsiedztwa, aniżeli te, które są połączone z dotychczasowym ruchem zakładu.

7. Prowadzenie przemysłu.

Z przepisów działu II, poddział C, tyczących się prowadzenia przemysłu, zasługują na podkreślenie: art. 31, według którego uprawniony do prowadzenia przemysłu wytwórczego ma prawo bez specjalnego zgłoszenia: 1) wykonywać wszelkie prace, potrzebne do zupełnego wykończenia i sprzedaży własnych wyrobów, 2) sprzedawać wyroby danego rodzaju przemysłu także cudzej produkcji;

art. 33, tyczący się obowiązku oznaczania na zewnątrz przedsiębiorstwa przez uwidocznienie imienia i nazwiska prowadzącego przemysł lub firmy oraz rodzaju prowadzonego przemysłu;

art. 36 i 37, tyczące się obowiązku zawiadamiania władzy przemysłowej o każdej zmianie lokalu przemysłowego i o otworzeniu filji;

art. 38, według którego w razie ustanowienia zastępcy do prowadzenia przemysłu lub wydzierżawienia przedsiębiorstwa należy donieść o tem władzy przemysłowej;

art. 39, stanowiący, że przemysłowiec ma prawo nawet sposobem okrężnym osobiście lub przez swych pracowników (pełnomocników handlowych, komiwojażerów): 1) zbierać zamówienia na swe towary u kupców i wytwórców, w których przedsiębiorstwie towary odnośnego rodzaju mają zastosowanie, 2) skupywać dla potrzeb swego przemysłu towary u kupców, wytwórców lub w miejscach publicznej sprzedaży. — Dla komiwojażerów, jako też dla samodzielnych ajentów handlowych, zbierających zamówienia na towary, zostały zaprowadzone rozporządzeniem Ministra P. i H. z dnia 28 listopada 1927 r. (Dz. U. R. P. Nr. 111, poz. 944) specjalne legitymacje, które wydaje władza przemysłowa I instancji z ważnością na czas jednego roku, licząc od daty wydania.

W razie śmierci przemysłowca może być dalej wykonywany odnośny przemysł koncesjonowany lub rzemieślniczy na podstawie nabytego przez przemysłowca uprawnienia na rachunek wdowy lub małoletnich zstępnych. Szczegółowe postanowienia w tym przedmiocie zawiera art. 40.

8. Przemysł okrężny.

Dział III zawiera przepisy, tyczące się przemysłu okrężnego. Za przemysł okrężny w rozumieniu rozporządzenia o prawie przemysłowem uważa się następujące zatrudnienia zarobkowe, wykonywane samoistnie, zawodowo i osobiście bez stałej siedziby przemysłowej: 1) sprzedaż towarów; 2) skupywanie w celu odsprzedaży towarów u innych osób, niż u kupców, albo w innych miejscach, niż w przeznaczonych do sprzedaży towarów; 3) proponowanie i wykonywanie drobnych świadczeń natury przemysłowej (jak drutowanie naczyń, naprawianie parasoli, ostrzenie noży, wprawianie szyb i t. p.) — Kto zamierza prowadzić przemysł okrężny, winien uzyskać licencję (pozwolenie) władzy przemysłowej I instancji właściwej dla miejsca jego zamieszkania.—Obcokrajowcom nie udziela się licencji na przemysł okrężny.

Nie wymaga się uzyskania licencji od osób: 1) które osobiście lub przez domowników sprzedają sposobem okrężnym surowe produkty swojego gospodarstwa rolnego, leśnego, ogrodniczego, sadowniczego, swej hodowli drobiu, pasieki, albo zwierzynę i ryby, uzyskane z własnego polowania i połowu; 2) które w promieniu 15 kilometrów od miejsca swego zamieszkania sprzedają sposobem okrężnym wyroby, należące do przedmiotów zwykłego obrotu targów małych (t. j. płody surowe przyrody, drobne zwierzęta domowe, artykuły żywnościowe wszelkiego rodzaju, narzędzia i naczynia gospodarcze i rolnicze oraz przedmioty, których wytwarzaniem zajmuje się ubocznie okoliczna ludność), albo spełniają drobne świadczenia natury przemysłowej, o ile to odpowiada zwyczajom miejscowym. Nadto, nie wymaga się licencji od jarmarczników t. j. od osób prowadzących przemysł okrężny jedynie na targach. Winni oni jednak o rozpoczęciu prowadzenia tego rodzaju przemysłu okrężnego donieść władzy przemysłowej I instancji, właściwej dla miejsca zamieszkania.—Licencję na przemysł okrężny wydaje władza przemysłowa I instancji na rok kalendarzowy i na obszar danego województwa. Władze przemysłowe wojewódzkie mogą jednak rozszerzać ważność licencji, wydanej w innem województwie, na swoje terytorja. — Prowadzący przemysł okrężny może w wypadkach zasługujących na uwzględnienie (np. w razie podeszłego wieku, ułomności fizycznej, konieczności przewożenia wózkiem i t. p. towarów ciężkich lub znacznej objętości) uzyskać pozwolenie władzy przemysłowej na przybranie sobie stałego pomocnika.

9. Targi gminne.

Postanowienia działu IV tyczą się targów (jarmarków) w zwykłem tego słowa znaczeniu, odbywających się stale w pewnych zgóry ustalonych dniach tygodnia, miesiąca lub roku celem ułatwienia aprowizacji i zaopatrywania się ludności miejscowej i okolicznej w artykuły powszechnego użytku, naczynia i narzędzia gospodarcze, inwentarz żywy i t. p.

Uprawnień na targi tego rodzaju udzielają władze przemysłowe, a to jedynie gminom (miejskim i wiejskim).

10. Korporacje i związki korporacyj.

Dział V zawiera szczegółowe przepisy tyczące się tworzenia, ustroju, działalności i likwidacji korporacyj przemysłowych i związków tych korporacyj. Prowadzący przemysł, handel lub rzemiosło mogą zrzeszać się bądź w stowarzyszenia i związki na zasadzie ogólnych ustaw o stowarzyszeniach, bądź też w korporacje i związki korporacyj stosownie do postanowień działu V rozporządzenia o prawie przemysłowem.

Do zadań korporacyj należy: 1) pielęgnowanie ducha łączności oraz utrzymywanie i podnoszenie godności zawodowej członków; 2) piecza nad utrzymaniem dobrego stosunku między członkami korporacyj i ich pracownikami, prowadzenie informacyjnych wykazów wolnych miejsc pracy; 3) piecza nad sprawami młodzieży przemysłowej, pozostającej na nauce u członków korporacyj, oraz rozstrzyganie sporów, wynikłych z umowy o naukę.—Korporacje mogą nadto rozszerzyć swą działalność na: popieranie i urządzanie szkół, kursów, odczytów i t. p. celem wykształcenia zawodowego członków korporacyj i ich pracowników oraz uczniów; 2) tworzenie kas i funduszów zapomogowych dla członków korporacyj i ich rodzin i pracowników; 3) gospodarcze popieranie przemysłowej pracy członków korporacyj przez utrzymywanie wspólnych warsztatów pracy, składów surowców, półfabrykatów i wzorów, wspólnych magazynów sprzedaży, przez zakładanie kas zaliczkowych dla członków i t. p. Koszty, połączone z utworzeniem i działalnością korporacyj pokrywa się opłatami (składkami), pobieranemi w tym celu od członków, o ile inne dochody korporacyj nie wystarczają na ich pokrycie. — Statuty korporacyj zatwierdza władza przemysłowa wojewódzka. Władzą nadzorczą jest władza przemysłowa I instancji, właściwa dla miejsca siedziby korporacji.

Statuty związków korporacyj przemysłowych zatwierdza władza przemysłowa wojewódzka, o ile jednak okrąg związku rozciąga się poza terytorjum jednego województwa, Minister Przemysłu i Handlu. Nadzór nad związkami sprawuje władza przemysłowa wojewódzka.

11. Uczniowie przemysłowi.

Postanowienia działu VII mają zastosowanie do spraw tyczących się nauki w przemyśle wogóle, a więc tak w przedsiębiorstwach wytwórczych fabrycznych, rzemieślniczych i innych, jak w handlowych i usługowych. — Przemysłowcom, skazanym wyrokiem sądu za przestępstwa, popełnione z chęci zysku lub przeciw moralności publicznej, oraz przemysłowcom, którzy dopuścili się ciężkiego uchybienia obowiązkom względem swych uczniów, może władza przemysłowa zabronić trzymania uczniów przemysłowych.—Warunki tyczące się nauki należy w ciągu 4 tygodni po rozpoczęciu nauki ustalić umową pisemną. Czas próbny nauki wynosi najmniej 4 tygodnie, a najwyżej 3 miesiące. Dopóki trwa czas próbny nauki, każda ze stron, t. j. tak pryncypał, jak i uczeń względnie jego opiekun, może bez podania powodu jednostronnie rozwiązać umowę o naukę. Po upływie czasu próby pryncypał może rozwiązać umowę o naukę jedynie wtedy, jeżeli uczeń mimo upomnień jest nieposłuszny, zachowuje się nieprzyzwoicie, zaniedbuje pracę lub uczęszczanie na naukę do szkoły dokształcającej. — Uczeń zaś (względnie jego ojciec lub opiekun) może rozwiązać umowę o naukę po upływie czasu próby: 1) jeżeli uczeń nie może pozostać w nauce bez uszczerbku dla zdrowia; 2) jeżeli pryncypał zaniedbuje swoje obowiązki względem ucznia w sposób zagrażający zdrowiu i moralności ucznia, zaniedbuje jego wykształcenie w przemyśle lub utrudnia regularne uczęszczanie na naukę do szkoły dokształcającej; 3) jeżeli pryncypał stał się niezdolnym do należytego spełniania obowiązków, ustalonych umową; 4) jeżeli pryncypał przesiedla się ze swojem przedsiębiorstwem przemysłowem do innej gminy. Nadto przewidziana jest możność rozwiązania umowy ze strony ucznia w wypadkach, jeżeli uczeń ma zmienić zawód lub przejść do przemysłu innego rodzaju.

Z innych postanowień działu VI zasługują na szczególną wzmiankę przepisy, tyczące się obowiązku pryncypała wydawania uczniom świadectw, stwierdzających przebyty czas nauki, oraz przepisy, umożliwiające zapobieganie przyjmowania na naukę uczniów w większej liczbie, aniżeli odpowiadającej wielkości lub sposobowi prowadzenia przedsiębiorstwa.

12. Postanowienia karne.

Za przekroczenia przepisów rozporządzenia o prawie przemysłowem i przepisów wykonawczych przewidziane są w dziale VII jako kary administracyjne: upomnienie, grzywna do 1000 złotych, areszt do 14 dni, o ile dany czyn nie jest zagrożony karą w powszechnych ustawach karnych. — Przekroczenia przepisów rozporządzenia o prawie przemysłowem ulegają przedawnieniu z upływem 6 miesięcy, licząc od dnia popełnienia wykroczenia.

13. Władze przemysłowe.

W dziale VIII jest szczegółowo unormowany zakres działania władz przemysłowych. Władzami przemysłowemi I instancji są starostowie, a w miastach Lwowie, Krakowie, Warszawie, Łodzi, Wilnie, Poznaniu, Toruniu, Bydgoszczy i Grudziądzu magistraty. Władzami przemysłowemi wojewódzkiemi są wojewodowie. Władze przemysłowe wojewódzkie rozstrzygają w drugiej i ostatniej instancji w razie odwołań od zarządzeń i orzeczeń władz przemysłowych I instancji. Kompetencji Ministra P. i H. zaś jest zastrzeżone rozstrzyganie w drugiej instancji odwołań od zarządzeń i orzeczeń wydanych w I instancji przez władze przemysłowe wojewódzkie i przez Magistrat st. m. Warszawy. — Inny tok instancji jest

w sprawach karnych, gdyż od orzeczenia karnego władzy przemysłowej I instancji można w ciągu 7 dni od dnia doręczenia orzeczenia, wnieść na ręce tej władzy żądanie przekazania sprawy właściwemu sądowi powiatowemu (pokoju), który rozstrzyga przy odpowiedniem zastosowaniu przepisów obowiązujących w pierwszej instancji sądowej. Doniosłe znaczenie mają także postanowienia art. 138, według którego władza przemysłowa wyższej instancji (t. j. wojewódzka albo M. P. i H.) powinna z urzędu zmienić lub uchylić decyzję niższej władzy przemysłowej (t. j. władzy przemysłowej I instancji albo władzy przemysłowej wojewódzkiej), jeżeli będzie stwierdzone, że decyzja jest częściowo lub w całości sprzeczna z postanowieniami ustawowemi; — oraz art. 140, według którego celem zabezpieczenia wykonania orzeczeń karnych, oraz celem wstrzymania dalszego prowadzenia przemysłu bez uprawnienia albo w sposób zagrażający w wysokim stopniu życiu lub zdrowiu pracowników, albo też innych osób, władza przemysłowa, wydająca orzeczenie karne, może zarządzić zajęcie towarów i narzędzi, a w wypadkach niecierpiących zwłoki — częściowe lub całkowite wstrzymanie ruchu zakładu przemysłowego.

14. Rzemiosła.

Przepisy, objęte działem IX, mają zastosowanie tylko do rzemiosła. Rodzaje przemysłu, które, o ile nie są wykonywane sposobem fabrycznym, uważa się w rozumieniu rozporządzenia o prawie przemysłowem za rzemiosło, obejmują: bandażownictwo rękawicznictwo, bednarstwo, białoskórnictwo, blacharstwo, brązownictwo, mosiężnictwo, ciesielstwo, cukiernictwo, dekarstwo (pokrywanie dachów dachówką, łupkiem), fotografowanie, fryzjerstwo, golarstwo, perukarstwo, garbarstwo, grzebieniarstwo, introligatorstwo, jubilerstwo i złotnictwo (wyrób towarów ze złota, srebra i drogich kamieni), grawerstwo, kapelusznictwo, czapnictwo, kołodziejstwo, koszykarstwo, kotlarstwo, kowalstwo, krawiectwo, kuśnierstwo, kuchmistrzowstwo, lakiernictwo, malarstwo, pozłotnictwo, mularstwo, wyrób instrumentów muzycznych, wyrób szkieł i narzędzi optycznych, piekarstwo, piernikarstwo, pilnikarstwo, powroźnictwo, rymarstwo, siodlarstwo, rzeźbiarstwo (rzeźbienie w drzewie i kamieniu), rzeźnictwo, wędliniarstwo, (masarstwo), rzeźnictwo koni (wyrąb mięsa końskiego), wyrób wędlin z mięsa końskiego, ślusarstwo, stolarstwo, studniarstwo, szczotkarstwo, szewstwo, cholewkarstwo, szklarstwo, szmuklerstwo, wyrób frendzli, sznurków i taśm do lamowania, wyrób przedmiotów z drucików złotych i srebrnych, przędzarstwo materji ze złota i srebra, sztukatorstwo, tapicerstwo, tokarstwo, zegarmistrzowstwo, zduństwo, garncarstwo. — Listę tę może M. P. i H. zmieniać w drodze rozporządzenia po wysłuchaniu opinji izb przemysłowo - handlowych i rzemieślniczych. — Kto rozpoczyna prowadzenie samoistne rzemiosła, winien jednocześnie ze zgłoszeniem wykazać przed władzą przemysłową I instancji, że posiada zawodowe uzdolnienie do prowadzenia danego rzemiosła. Za taki dowód uzdolnienia uważa się: 1) uprawnienie do używania tytułu mistrza (maistra) rzemieślniczego danego rodzaju rzemiosła, albo 2) świadectwo nauki danego rzemiosła, zakończonej złożeniem z pomyślnym wynikiem egzaminu czeladniczego w połączeniu ze świadectwami co najmniej trzyletniej pracy w charakterze czeladnika w danym rodzaju rzemiosła, lub 3) świadectwo złożenia egzaminu przed komisją egzaminacyjną dla majstrów wojskowych. — Nadto zostało ustalone rozporządzeniem M. P. i H. z dnia 14 grudnia 1927 r. (Dz. U. R. P. Nr. 118, poz. 1014), wydanem w porozumieniu z M. W. R. i O. P., w jakiej mierze świadectwa ukończenia szkół technicznych uważać należy za dowód uzdolnienia zawodowego do samoistnego prowadzenia niektórych z wyżej wymienionych rzemiosł, a to ślusarstwa, kowalstwa, kotlarstwa, pilnikarstwa, tokarstwa, blacharstwa, ciesielstwa, dekarstwa, studniarstwa, zduństwa, mularstwa, bronzownictwa, mosiężnictwa, introligatorstwa, jubilerstwa, złotnictwa, grawerstwa, kamieniarstwa, tokarstwa, malarstwa, szmuklerstwa, pozłotnictwa, rzeźbiarstwa, sztukatorstwa, garncarstwa, przędzarstwa materji ze złota i srebra, oraz tapicerstwa. — Władza przemysłowa wojewódzka może poszczególne osoby zwalniać od obowiązku wykazania uzdolnienia w sposób wyżej określony.

Wreszcie według postanowień przejściowych w okresie pięcioletnim po dniu wejścia w życie rozporządzenia o prawie przemysłowem (a więc do dnia 16 grudnia 1932r.) należy uważać za dowód uzdolnienia zawodowego do samoistnego prowadzenia rzemiosła także zaświadczenie urzędu gminnego, stwierdzające, że odnośna osoba pracowała u rzemieślnika, prowadzącego samoistnie dane rzemiosło, bezpośrednio przed zgłoszeniem przez lat pięć. M. P. i H. może w miarę potrzeby ten okres przejściowy przedłużyć najwyżej o dalsze lat pięć.

W przemyśle rzemieślniczym wolno przyjmować i kierować praktycznem kształceniem terminatorów (uczniów) tylko osobom, które nabyły prawo używania tytułu mistrza rzemieślniczego, w okresie zaś przejściowym do dnia 16 grudnia 1930 r. także tym osobom pełnoletnim, które: 1) po złożeniu z wynikiem pomyślnym egzaminu na czeladnika pracowały przynajmniej 5 lat w danym rodzaju lub gałęzi rzemiosła, lub 2) przynajmniej 8 lat wykonywały samoistnie rzemiosło danego rodzaju lub gałęzi. — Nadto zostało ustalone rozporządzeniem M. P. i H. z dnia 14 grudnia 1927 r. (Dz. U. R. P. Nr. 118, poz. 1015), wydanem w porozumieniu z M. W. R. i O. P., w jakiej mierze świadectwo ukończenia szkół technicznych uważać należy za dowód odpowiedniej kwalifikacji do kierowania praktycznem kształceniem terminatorów. — Naukę rzemiosła można odbyć także w przedsiębiorstwach fabrycznych danego rodzaju przemysłu, o ile nauką tą kierują osoby, posiadające kwalifikacje wyżej określone.

Na izbach rzemieślniczych ciąży obowiązek utworzenia komisyj egzaminacyjnych czeladniczych w odpowiedniej ilości. Na czas przejściowy t. j. do dnia utworzenia komisyj egzaminacyjnych przez izby rzemieślnicze, zostały ustanowione rozporządzeniem M. P. i H. z dnia 12 grudnia 1927 r. (D. U. R. P. Nr. 117, poz. 1004) na terenie m. st. Warszawy oraz województw warszawskiego, łódzkiego, kieleckiego, lubelskiego, wileńskiego, nowogródzkiego, poleskiego, wołyńskiego, tarnowskiego, stanisławowskiego, lwowskiego i krakowskiego tymczasowe komisje egzaminacyjne czeladnicze z nadaniem im prawa wydawania świadectw złożenia egzaminu na czeladnika.

Izby rzemieślnicze winny także utworzyć komisje egzaminacyjne mistrzowskie (majsterskie). Takie komisje mogą być utworzone także przy szkołach rzemieślniczych lub innych zakładach (instytucjach), nadających się do tego. Odnośne rozporządzenia wydaje M. P. i H. w porozumieniu z M. W. R. i O. P. Przechodząc do postanowień, tyczących się cechów rzemieślniczych i związków cechów, należy zaznaczyć, że wszystkie przepisy, tyczące się korporacyj i związków korporacyj, mają zastosowanie do cechów i związków cechów. Odnośne przepisy zostały co do cechów uzupełnione postanowieniami o wydziałach czeladników, które w pewnej mierze mają współdziałać w spełnianiu zadań cechów, oraz postanowieniami o sądach polubownych, które mogą być ustanawiane przy cechach dla załatwiania sporów między członkami cechu a zatrudnionymi u nich czeladnikami.

Do stałej reprezentacji zawodowej interesów przemysłu rzemieślniczego powołane są izby rzemieślnicze, których okręgi i siedziby ustala M. P. i H. Rozporządzeniem M. P. i H. z dnia 12 grudnia 1927 r. (Dz. U. R. P. Nr. 117, poz. 1003) zostało na obszarze Rzeczypospolitej (z wyjątkiem województwa śląskiego) ustanowionych 17 izb rzemieślniczych z siedzibami w Warszawie, Włocławku (na województwo warszawskie), Łodzi, Kielcach, Białymstoku, Lublinie, Krakowie, Lwowie, Stanisławowie, Tarnopolu, Poznaniu, Bydgoszczy, Grudziądzu (na województwo pomorskie), Wilnie, Nowogródku, Brześciu n. Bugiem i Łucku. Statut dla każdej poszczególnej izby wyda M. P. i H. Zmiany statutu uchwala izba, a zatwierdza M. P. i H. — Prawo wybierania członków mają rzemieślnicy bez różnicy płci, którzy są obywatelami polskimi, używają w pełni praw cywilnych i prowadzą samoistnie przemysł rzemieślniczy w okręgu izby przynajmniej od 3 lat. Prawo wybieralności posiadają rzemieślnicy, mający prawo wybierania, o ile ukończyli 30 lat życia.

Izba rzemieślnicza wybiera z grona swych członków co 3 lata zarząd, składający się z prezydenta, wiceprezydenta i innych członków zarządu. Ogólny nadzór nad izbami rzemieślniczemi sprawuje M. P. i H., który wyznacza dla każdej izby swego przedstawiciela, mającego prawo uczestniczenia w posiedzeniach izby, zabierania głosu (jednak bez prawa głosowania) i zawieszania uchwał niezgodnych z ustawami i rozporządzeniami wykonawczemi.

15. Postanowienia przejściowe.

Z działu X, zawierającego postanowienia przejściowe i końcowe, zasługuje na szczególną uwagę art. 196, według którego na obszarze województw poznańskiego i pomorskiego: 1) w miastach niewyłączonych z powiatów, a liczących ponad 10.000 mieszkańców, załatwianie pewnej części agend administracji przemysłowej przekazane zostało magistratom, 2) wojewódzkim sądom administracyjnym przekazane zostało w wielu sprawach administracji przemysłowej rozstrzyganie w II instancji odwołań od zarządzeń władz przemysłowych I instancji i magistratów, oraz zatwierdzanie statutów korporacyj przemysłowych i związków korporacyj.

Rozciągnięcie mocy obowiązującej rozporządzenia o prawie przemysłowem na województwo śląskie zależy od uchwały sejmu śląskiego. Spodziewać się należy, że załatwienie tej kwestji nastąpi wkrótce, zwłaszcza z uwagi na okoliczność, że w województwie śląskiem obowiązują jeszcze dwie różne ustawy przemysłowe, a to w cieszyńskiej części austrjacka, a w górnośląskiej części niemiecka.

Na zakończenie zauważyć należy, że w ogólnem rozporządzeniu wykonawczem M. P. i H. z dnia 7 grudnia 1927 r., wydanem w porozumieniu z zainteresowanymi ministrami (Dz. U. R. P. Nr. 111, poz. 942) znajdują się obok licznych przepisów treści objaśniającej także zarządzenia, jak w szczególności: a) przekazanie w województwach lwowskiem, stanisławowskiem, tarnopolskiem i krakowskiem oraz na obszarze Spisza i Orawy władzom przemysłowym I instancji zatwierdzanie projektów zakładów przemysłowych wszystkich kategoryj z wyjątkiem zakładów działających przy pomocy siły wodnej: b) utrzymanie w mocy istniejącego w niektórych województwach podziału na okręgi kominiarskie; c) ustalenie wzoru licencji na przemysł okrężny.

ZOFJA KĄCKA.

Ustawodawstwo robotnicze

Ustawodawstwo polskie uregulowało stosunki pracy na całym obszarze Państwa w sposób mniej więcej jednolity. Poza ustawami polskiemi zachowały jednak moc niektóre przepisy dawnych ustaw przemysłowych państw zaborczych (rosyjskiej, niemieckiej i austrjackiej), a mianowicie te, które nie zostały przez ustawy polskie wyraźnie uchylone, względnie nie są z temi ustawami sprzeczne. Przepisy te, jak również odnośne postanowienia Kodeksów Cywilnych, obowiązujących na ziemiach polskich, obowiązują nadal jako przepisy prawne ogólne przez ustawy specjalne nie uchylone.

Poniżej podajemy wraz z krótką charakterystyką najważniejsze przepisy, dotyczące: najmu pracy, ochrony pracy, ubezpieczeń społecznych, pośrednictwa pracy, nadzoru państwowego nad stosunkami pracy (inspekcja pracy), oraz sądownictwa pracy.

I. NAJEM PRACY.

Najem pracy został uregulowany w sposób jednolity na całym obszarze państwa przez dwie ustawy, wydane w formie rozporządzeń Prezydenta Rzeczypospolitej, mianowicie przez rozporządzenie o umowie o pracę robotników z dn. 16 marca 1928 r. (Dz. U. R. P. Nr. 35 poz. 324) i rozporządzenie z dn. 16 marca 1928 r. (Dz. U. R. P. Nr. 35 poz. 323) o umowie o pracę pracowników umysłowych.

Poza wymienionemi wyżej ustawami w związku z umową o pracę wymienić należy ogłoszone w Nr. 53 Dz. U. R. P. z r. 1927 Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej o prawie przemysłowem z dn. 7.VI 1927 r., które między innemi zawiera przepisy, dotyczące zawodowego kształcenia uczniów przemysłowych (Dział VI, art. 111 — 125), oraz rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej 18.V 1927 r. o kaucjach, składanych w związku z zawarciem umowy o pracę (Dz. U. R. P. Nr. 46 poz. 409), zawierające przepisy, dotyczące lokowania kaucyj, składanych przez pracowników w związku z umową o pracę i zabraniające użytkowania tych kaucyj przez pracodawców.

Wynalazki pracowników chronione są na podstawie polskiej ustawy ogólnej z dn. 22 marca 1928 r. (Dz. U. R. P. Nr. 39 poz. 384).

1. *Umowa o pracę robotników.*

Według przepisów cytowanego wyżej rozporządzenia o umowie o pracę robotników umowa o pracę może być zawarta, o ile chodzi o formę: a) na piśmie, b) ustnie, c) milcząco — przez dopuszczenie do pracy w trybie przyjętym w danym zakładzie pracy (art. 3 i 4).

Umowa o pracę może być zawarta:

a) Na okres próbny, który może trwać najdłużej 7 dni. W okresie tych 7 dni obie strony są uprawnione do rozwiązania umowy w każdej chwili bez zachowania jakichkolwiek terminów wymówienia. Natomiast, jeśli w ciągu 7 dni umowa nie została rozwiązana, względnie, o ile nie została zawarta umowa innego rodzaju, uważa się, iż automatycznie została zawarta umowa na czas nieokreślony, której rozwiązanie zarówno przez jedną jak i drugą stronę musi poprzedzić przewidziany okres wypowiedzenia pracy (art. 5 oraz niżej p. d);

b) na okres wykonania określonej roboty, której ukończenie automatycznie rozwiązuje umowę;

c) na czas określony; w tym wypadku umowa rozwiązuje się po upływie czasu, na który była zawarta (art. 10), z zastrzeżeniem ograniczeń, wymienionych niżej, według których umowa może być rozwiązana natychmiast;

d) na czas nieokreślony. Umowa tego rodzaju może być rozwiązana lub zmieniona przez każdą ze stron przez wypowiedzenie, dokonane conajmniej na 2 tygodnie naprzód, z zastrzeżeniem, że okres wypowiedzenia musi się skończyć zawsze w sobotę lub w przyjętym jako stały dniu wypłaty (art. 11). Jest to przepis dotychczas nieznany w b. zaborze rosyjskim. Dawne przepisy pozwalały uskutecznić wypowiedzenie w którymkolwiek dniu tygodnia. Przewidziany okres wypowiedzenia w szeregu wypadków staje się dłuższym niż dwa tygodnie.

Szereg okoliczności wyklucza lub ogranicza prawo pracodawcy do wypowiedzenia zawartej umowy.

Mianowicie pracodawca nie może wypowiadać umowy o pracę (art. 11):

a) w ciągu pierwszych 4 tygodni niezdolności robotnika do zarobkowania, spowodowanej przez nieszczęśliwy wypadek lub chorobę;

b) w czasie odbywania przez robotnika ćwiczeń wojskowych;

c) w czasie trwania urlopu ustawowego (art. 11)

Przekroczenie przepisów, zawartych w punktach a), b) i c), pociąga za sobą grzywnę od 50 zł. do 1.000 zł. i areszt do 6 tygodni lub jedną z tych kar, o ile ustawy karne nie przewidują kar surowszych.

Poza powyższemi, okoliczności, ograniczające prawo wypowiadania przez pracodawcę umowy o pracę, są następujące (art. 12):

a) jeśli zwykłe dwutygodniowe wypowiedzenie umowy o pracę jest stosowane trzy razy z rzędu

względem tego samego robotnika bez rozwiązania stosunku pracy, pracodawca w ciągu najbliższych trzech miesięcy od dnia ostatniego wypowiedzenia nie może wypowiedzieć umowy, lecz jedynie może rozwiązać ją pod warunkiem wypłacenia robotnikowi oprócz wynagrodzenia za czas przepracowany całkowitego wynagrodzenia za okres wypowiedzenia.

Jest to zupełnie do tej pory nieznany przepis, którego niejasne brzmienie będzie wywoływało poważne trudności w interpretacji.

b) jeśli pracodawca wypowiedział umowę, a bezpośrednio po upływie okresu wypowiedzenia zawarł z tymże robotnikiem trzy bezpośrednio następujące po sobie umowy na czas określony, z których żadna nie przekracza dwóch tygodni, uważa się, iż nastąpiło zawarcie umowy na czas nieokreślony, której rozwiązanie musi poprzedzić dwutygodniowe wypowiedzenie. Jest to również przepis nowy, dotychczas nie stosowany.

W szeregu wypadków umowa o pracę może być rozwiązana natychmiast, mianowicie:

a) wskutek śmierci robotnika (art. 10 i 42);

b) w wypadkach siły wyższej (art. 13);

c) z chwilą wcielenia robotnika jako poborowego do służby czynnej w wojsku stałem (art. 10);

d) w wypadku niestawienia się robotnika w terminie rozpoczęcia pracy (art. 14);

e) z ważnych przyczyn (art. 15);

f) z winy jednej ze stron (art. 15 i 16).

We wszystkich tych przypadkach odpada obowiązek zachowania ustawowych terminów wypowiedzenia, jak również obowiązek wypłaty odszkodowania. Jeżeli zmarły pracownik pracował conajmniej 10 lat w danem przedsiębiorstwie, rodzinie ma być wypłacona odprawa w wysokości 2 tygodniowego wypowiedzenia, a po 20 latach — 4 tygodniowego (art. 42).

W umowie o pracę winna być wyraźnie określona wysokość wynagrodzenia pieniężnego i w naturze. Wynagrodzenie pieniężne winno być wypłacane w gotówce.

Ustawa określa szczegółowo terminy wypłaty wynagrodzenia, a mianowicie:

a) przy umowie na czas określony;

1) jeśli nie jest on dłuższy, niż dwa tygodnie, wypłata winna być uskuteczniona po upływie terminu umowy,

2) jeśli termin umowy jest dłuższy niż dwa tygodnie — przynajmniej raz na dwa tygodnie;

b) przy umowie, zawartej na czas wykonania określonej roboty, ostateczny rozrachunek następuje natychmiast po ukończeniu całej roboty. W czasie trwania umowy winny być robotnikowi wypłacane zaliczki nie rzadziej niż co dwa tygodnie, oraz nie niższe niż dwutygodniowy zarobek według ustalonej w umowie dniówki, w braku zaś tego lub niemożności ustalenia dniówki — według wartości wykonanej części pracy;

c) przy umowie na czas nieokreślony wypłata winna się odbywać przynajmniej raz na dwa tygodnie (art. 32 ust. 1 i 2).

Poszczególnym gałęziom przemysłu Minister Pracy i Opieki Społecznej w porozumieniu z właściwymi ministrami może zezwolić na dokonywanie wypłat w wypadkach wyżej wymienionych raz na miesiąc, z zastrzeżeniem wypłaty odpowiednich zaliczek w ciągu miesiąca. W ten sposób obecny stan rzeczy w niektórych gałęziach przemysłu, np. górnictwie węglowem, gdzie obliczanie zarobku robotnika jest dość skomplikowane i może następować tylko w miesięcznych okresach, pozostanie nadal bez zmiany po uzyskaniu zatwierdzenia władz (art. 32 ust. 3).

Wypłata ma się odbywać poza godzinami pracy, jednak bezpośrednio po zakończeniu dnia pracy. Miejscem wypłaty nie może być sklep, jadłodajnia i t. p. zakłady (art. 33). Przekroczenie przepisu o czasie i miejscu wypłaty jest karane grzywną od 10 do 500 zł. (art. 61 ust. 1). Do orzekania powołany jest obwodowy inspektor pracy (art. 62).

Jeżeli z winy pracodawcy nastąpiło opóźnienie w wypłacie, ustawa nakłada na niego obowiązek opłacania procentów zwłoki w wysokości 2—3% miesięcznie, poczynając od dnia wypłaty.

Potrącanie należności z zarobków wypłacanych robotnikom zostało przez ustawę szczegółowo uregulowane. Pracodawca nie może potrącać z zarobku ani żądać od robotnika:

a) wynagrodzenia za pomoc lekarską, nieprzewidzianą obowiązującymi przepisami (t. j. dostarczoną we własnym zakresie niezależnie od instytucyj ubezpieczeniowych);

b) wynagrodzenia za dostarczanie lokalu pracy, ogrzewanie, oświetlenie i czyszczenie lokalu pracy;

c) wynagrodzenia za używanie narzędzi pracy oraz siły napędnej, zużywanej dla zakładu pracy i stanowiących jego własność (art. 35);

d) wynagrodzenia z tytułu poręczenia za zobowiązania pieniężne robotnika, oraz procentu od pożyczek, udzielanych robotnikowi (art. 36).

Przekroczenie przepisów, wymienionych w p. a), b) i c), jest karane grzywną od 10 do 500 zł., o ile inne ustawy karne nie przewidują kar surowszych. Do orzekania w tych wypadkach powołany jest obwodowy inspektor pracy (art. 62). Przekroczenie natomiast przepisów punktu d) jest karane grzywną od 50 do 1.000 zł. i aresztem do 6 tygodni lub jedną z tych kar (o ile inne ustawy karne nie przewidują kar surowszych), przyczem do orzekania w tych sprawach powołane są sądy grodzkie (powiatowe) (art. 60).

Inne należności szczegółowo w art. 60 rozporządzenia wymienione (za mieszkanie, opał, światło, bieżące i zaległe daniny, sumy egzekwowane, zaliczki i kary pieniężne) można potrącać tylko z tem zastrzeżeniem, że nie przekroczą w sumie połowy wynagrodzenia, przypadającego do wypłaty i w kolejności w ustawie przewidzianej.

Przekroczenie przepisów o potrąceniach pociąga za sobą grzywnę od 50 do 1.000 zł. i karę aresztu do 6 tygodni lub jedną z tych kar.

Kary pieniężne mogą być nakładane na robotnika, o ile przewiduje je regulamin pracy danego zakładu i tylko w następujących wypadkach:

a) rozmyślnie złego lub niedbałego wykonywania robót oraz rozmyślnego psucia przy pracy materjałów, narzędzi i maszyn;

b) nieprzybywania do pracy, spóźniania się do pracy lub samowolnego jej opuszczania w ciągu dnia roboczego bez uzasadnionej przyczyny;

c) zakłócenia spokoju;

d) znajdowania się przy pracy w stanie nietrzeźwym;

e) nieprzestrzegania przepisów ostrożności o obchodzeniu się z ogniem, światłem i t. p. przepisów, zamieszczonych w regulaminie pracy (art. 43 ust. 1).

Kara pieniężna za poszczególne przekroczenia winna być określona w regulaminie i nie może przewyższać ¼ części dziennego zarobku robotnika. Ściągnięte kary przypadają na cele kulturalno - oświatowe, zgodnie z przepisami specjalnego rozporządzenia.

Kary pieniężne nie mogą być nakładane na robotnika po upływie trzech dni od ustalenia przekroczenia robotnika (art. 43 ust. 2).

Zarząd zakładu powinien prowadzić księgę kar według wzoru, ustalonego rozporządzeniem Ministra Pracy i Opieki Społecznej (art. 45).

Przekroczenie przepisów o karach pieniężnych karane jest grzywną od 10 do 500 zł. (art. 61 ust. 1). Do orzekania w tych sprawach powołani są obwodowi inspektorowie pracy (art. 62).

Rozporządzenie o umowie o pracę robotników nakłada na procodawcę między innymi następujące obowiązki.

Pracodawca powinien w ciągu miesiąca od otwarcia danego zakładu pracy podać do wiadomości obwodowego inspektora pracy nazwisko kierownika zakładu i jego ewentualnego zastępcy oraz pisemną zgodę tychże na objęcie powyższych stanowisk (pisemna zgoda nie dotyczy samego pracodawcy oraz osób, zajmujących stanowiska kierowników zakładu, których stosunek służbowy ma charakter publiczno - prawny). Każda następna zmiana na stanowiskach kierownika i zastępcy zakładu pracy winna być komunikowana inspektorowi pracy w ciągu trzech dni (art. 9).

Każdy zakład pracy, zatrudniający ponad dwudziestu robotników, obowiązany jest do wydania w ciągu 4 tygodni od otwarcia zakładu regulaminu pracy.

Pracodawca obowiązany jest podać regulamin do wiadomości robotnika przed jego przystąpieniem do pracy (art. 55).

Zakłady pracy, zatrudniające powyżej 4 robotników winny wydawać robotnikom najpóźniej w ciągu 7 dni od rozpoczęcia pracy książeczki obrachunkowe.

Pracodawca winien prowadzić księgi płacy, względnie wykazy wypłat oraz inne księgi, niezbędne dla kontroli nad stosunkiem pracy oraz przechowywać je przez 5 lat.

Pracodawca obowiązany jest również do prowadzenia księgi kar według wzoru, ustalonego rozporządzeniem Ministra Pracy i Opieki Społecznej.

Pracodawca obowiązany jest na żądanie robotnika wydać mu świadectwo, zawierające dane, dotyczące rodzaju i czasu zatrudnienia robotnika u danego pracodawcy. Niedopuszczalne jest natomiast umieszczanie w świadectwie jakichkolwiek znaków i uwag (art. 21).

Oddanie robót z zakresu działalności zakładu pracy przedsiębiorcy, jeśli nim jest firma zarejestrowana (w rejestrze handlowym), przenosi odpowiedzialność za zobowiązania, wynikające z umowy o pracę, na przedsiębiorcę.

Jeśli natomiast podprzedsiębiorcą jest firma niezarejestrowana, za zobowiązania, wynikające z umowy o pracę, przedsiębiorca główny odpowiada solidarnie z przedsiębiorcą (art. 8), przyczem za przekroczenie przepisów omawianego rozporządzenia, dotyczących wydawania robotnikom książeczek obrachunkowych, przedsiębiorca główny jest zawsze odpowiedzialny narówni z podprzedsiębiorcą, a za przekroczenie innych przepisów omawianego rozporządzenia tylko wtedy, jeśli przestępstwo było popełnione za jego wiedzą lub, gdy okazał szczególną niedbałość w wyborze podprzedsiębiorcy, (art. 65 ust. 5).

Rozporządzenie o umowie o pracę robotników ukazało się w Nr. 35 Dziennika Ustaw poz. 324 z 1928 r. i obowiązuje od dnia 24.VII 1928 r. Z dniem wejścia w życie tego rozporządzenia tracą moc w stosunku do robotników art. art. 42—63, 87—192, 211—222 rosyjskiej ustawy o pracy w przemyśle oraz art. 3 ustawy z dnia 15.VII 1920 r. o zabezpieczeniu bytu rodzinom osób, pełniących ochotniczą lub obowiązkową służbę wojskową (Dz. U. R. P. Nr. 62, poz. 403), zabraniający rozwiązywania umowy o pracę w razie powołania pracownika do służby wojskowej. Podobnież straciły moc odnośne postanowienia ustaw przemysłowych i górniczych niem. i austrjackiej. W związku z rozporządzeniem zasadniczem o umowie o pracę robotników ukazały się następujące rozporządzenia wykonawcze:

a) w sprawie przeznaczenia wartości sum pieniężnych uzyskanych w drodze kar nakładanych na robotników na podstawie art. art. 23, 43 i 44 na cele kulturalno-oświatowe (Dz. U. R. P. Nr. 83, poz. 732);

b) o karach i księdze kar pieniężnych, nakładanych na robotników (Dz. U. R. P. Nr. 83, poz. 733);

c) w sprawie instancyj odwoławczych i trybu postępowania przy zatwierdzaniu regulaminów pracy w zakładach, podległych ustawom górniczym z wyjątkiem hut (Dz. U. R. P. Nr. 88, poz. 781);

d) o książeczkach obrachunkowych (Dz. U. R. P. Nr. 96, poz. 846);

e) w sprawie ksiąg płacy i wykazów płac robotniczych oraz ksiąg niezbędnych do kontroli nad stosunkiem pracy (Dz. U. R. P. Nr. 96, poz. 847);

f) w sprawie zezwolenia niektórym kategorjom zakładów pracy na nieprowadzenie części rozrachunkowej w książeczkach obrachunkowych (Dz. U. R. P. Nr. 96, poz. 848).

2. *Umowa o pracę pracowników umysłowych.*

Rozporządzenie o umowie o pracę pracowników umysłowych ukazało się w Nr. 35 Dziennika Ustaw poz. 323 i obowiązuje od 24.VIII 1928 r. Z chwilą wejścia w życie tego rozporządzenia straciły moc dawne przepisy dzielnicowe, sprzeczne z przepisami nowego rozporządzenia.

Rozporządzenie nie zawiera ogólnego określenia pracownika umysłowego. O charakterze pracownika umysłowego stanowi rodzaj spełnianych przez niego czynności lub dokonywanej pracy. Wyczerpujące wyliczenie czynności, kwalifikujących danego pracownika, jako pracownika umysłowego, znajdujemy w art. 2 rozporządzenia.

Zgodnie z brzmieniem art. 4. rozporządzenie o umowie o pracę pracowników umysłowych nie dotyczy:

1) uczniów i praktykantów;
2) osób, zatrudnionych na statkach morskich;
3) osób, zatrudnionych w urzędach i instytucjach państwowych lub samorządowych.

Umowa o pracę może być zawarta w dowolnej formie, rozporządzenie przewiduje jednak, iż pracownik umysłowy może żądać od pracodawcy pisemnego potwierdzenia zawartej umowy o pracę, zawierającego wyszczególnienie istotnych warunków umowy (art. 6). Pracodawca obowiązany jest uwzględnić tego rodzaju żądania pracownika pod rygorem w art. 53 rozporządzenia przepisanym, t. j. kary grzywny od 10—500 złotych, z zamianą w razie nieściągalności na areszt zastępczy (do jednego tygodnia) (art. 53). Do orzekania powołani są obwodowi inspektorowie pracy (art. 54).

Rozporządzenie przewiduje, iż umowa o pracę może być zawarta (art. 5):

1) na okres próbny;
2) na okres wykonania określonej roboty;
3) na czas określony;
4) na czas nieokreślony.

Okres próbny nie może przekraczać trzech miesięcy, licząc od chwili przystąpienia do pracy. Okres ten, w razie zawarcia w następstwie umowy o charakterze w jednym z wyżej wymienionych punktów (2, 3 wzgl. 4) przewidzianym, zalicza się do czasu przepracowanego w danym zakładzie pracy (art. 7). Przepis ten zasługuje na uwagę ze względu na udzielanie urlopów, obliczanie wynagrodzenia niestałego (gratyfikacje, udział w zyskach, odprawy pośmiertne i t. p.).

W razie przedłużenia umowy, zawartej na czas określony lub na okres wykonywania określonej pracy — bez oznaczenia czasu trwania przedłużenia, uważa się, iż umowa została zawarta na czas nieokreślony (art. 26).

Jeżeli umowa, zawarta na czas nieokreślony, została rozwiązana na skutek wymówienia, może być następnie z tymże pracownikiem zawarta nowa umowa na czas określony. Jeżeli jednak nastąpi zawarcie z tymże pracownikiem trzech bezpośrednio po sobie następujących umów o pracę na czas określony, z których żadna nie przekracza 3 miesięcy — należy uważać, iż zawarto umowę na czas nieokreślony (art. 28 ust. ostatni). Z przepisu tego wynika, że jeśli odnośne umowy nie będą następowały bezpośrednio jedna po drugiej, t. j. będą przerwy w stosunku pracy, względnie jeśli jedna z umów zostanie zawartą na czas dłuższy niż 3 miesiące, charakter umów, zawieranych na czas określony, nie ulega zmianie.

W gospodarstwach rolnych i leśnych lub związanych z niemi przedsiębiorstwach umowa, zawarta na czas określony, jednak na okres nie krótszy niż roczny, przedłuża się automatycznie na rok następny, jeżeli na 3 miesiące przed jej upływem nie nastąpi wypowiedzenie (art. 27).

Jeżeli przy zawarciu umowy o pracę zostało w umowie wyraźnie, jako warunek, zastrzeżone terminowe rozpoczęcie stosunku pracy, a pracownik nie stawi się w terminie, pracodawca ma prawo niezwłocznie rozwiązać umowę.

Jeżeli warunek ten nie został zastrzeżony w umowie, pracownik może tylko z ważnych powodów i co najwyżej przez 2 tygodnie nie stawić się do rozpoczęcia pracy (art. 37).

Pracownik nie może bez zezwolenia pracodawcy prowadzić własnego przedsiębiorstwa (nawet nie konkurencyjnego) (art. 9). Przepis ten jest kategoryczny, wyraźny i musi być tłumaczony ściśle; nie dotyczy zatem prowadzenia cudzego przedsiębiorstwa, względnie posiadania przez pracownika prawa własności przedsiębiorstwa, które prowadzi kto inny, lub też udziału pracownika w spółce lub spółdzielni.

Pracownikowi nie wolno bez zezwolenia pracodawcy dokonywać na własny lub cudzy rachunek tranzakcyj, wchodzących w zakres tego przedsiębiorstwa, w którem pracownik jest zatrudniony (art. 9).

Pracownikowi nie wolno bez zezwolenia pracodawcy przyjmować żadnego wynagrodzenia od osób trzecich z tytułu pełnionych przez niego obowiązków (art. 18).

Do umowy o pracę może być wprowadzona t. zw. klauzula konkurencyjna, t. j. umowa, ograniczająca pracownika w jego zarobkowaniu na pewien czas po rozwiązaniu stosunku pracy (art. 10). Umowa tego rodzaju może dotyczyć zakazu zarobkowania tylko w tej gałęzi pracy, w której pracownik był zarudniony i tylko na przeciąg 1 roku.

Umowa, zawierająca klauzulę konkurencyjną, musi odpowiadać następującym warunkom:

1) musi być zawarta na piśmie;
2) może być zawarta tylko z pracownikiem pełnoletnim;
3) pracodawca winien się zobowiązać do wypłacenia pracownikowi przez czas trwania zakazu (do 1 roku) odszkodowania, wynoszącego co najmniej połowę przeciętnego wynagrodzenia, pobieranego przez pracownika w ciągu ostatnich trzech lat, a jeśli stosunek pracy trwał krócej — połowy wynagrodzenia, pobieranego przeciętnie w ciągu całego okresu trwania stosunku pracy.

Odszkodowanie powyższe winno być wypłacane najpóźniej w końcu każdego miesiąca kalendarzowego (art. 11). Pracownik traci prawo do odszkodowania, jeżeli rozwiązanie umowy o pracę nastąpiło z winy pracownika; zakaz konkurencyjny obowiązuje jednak nadal.

Jeżeli stosunek pracy został rozwiązany z winy pracodawcy, lub jeżeli ostatnie wynagrodzenie pieniężne pracownika nie przekraczało sumy 6.000 zł. w stosunku rocznym, umowa, dotycząca klauzuli konkurencyjnej, traci moc prawną.

Wynagrodzenie pieniężne winno być dokonywane w gotówce (art. 13), co nie przeszkadza, iż umowa o pracę może przewidywać wynagrodzenie w naturze i tego rodzaju wynagrodzenie może być w naturze dokonywane.

Pracodawca obowiązany jest prowadzić wykaz płacy i przechowywać go przez okres pięcioletni. Wykazy płacy winny być okazywane na każde żądanie inspekcji pracy i innym osobom urzędowym, upoważnionym do tego przez obowiązujące ustawy, np. o ubezpieczeniu pracowników umysłowych, na wypadek choroby, od nieszczęśliwych wypadków.

W razie naruszenia przepisów, dotyczących wypłaty wynagrodzenia pieniężnego w gotówce lub obowiązku prowadzenia, przechowywania lub okazania osobom powołanym wykazów płacy, pracodawcy grozi kara grzywny od 10—500 złotych z możnością zamiany w razie nieściągalności na areszt zastępczy (do 1 tygodnia). Do orzekania powołani są obwodowi inspektorowie pracy.

Rozporządzenie przewiduje następujące rodzaje wynagrodzenia:

a) wynagrodzenie stałe,

b) gratyfikacje (świąteczne, bilansowe i t. p.),

c) wynagrodzenie zmienne: udział w zyskach (tantjema), procenty od obrotu, wytwórczości lub oszczędności,

d) prowizja, która posiada również charakter wynagrodzenia zmiennego.

Wynagrodzenie stałe winno być wypłacane najpóźniej w końcu każdego miesiąca kalendarzowego (art. 15). Sposoby i terminy wypłaty innego rodzaju wynagrodzeń zostały omówione szczegółowo w art. 12, 15 i 16 rozporządzenia.

Należne pracownikowi wynagrodzenie winno być wypłacane we wskazanych w rozporządzeniu terminach. W razie zawinionej niewypłaty wynagrodzenia w odpowiednim terminie pracodawca obowiązany jest do opłacania procentów zwłoki w wysokości 2—3% miesięcznie, począwszy od dnia zwłoki (art. 15). Z przepisu art. 15 wynika, iż procenty zwłoki będą stosowane tylko w razie zawinionego opóźnienia. O istnieniu winy po stronie pracodawcy zadecydować może tylko sąd. Sąd będzie również decydował o wysokości procentów zwłoki, o ile nie nastąpi w tym względzie porozumienie między pracodawcą a pracownikiem.

Zgodnie z brzmieniem art. 20 pracownik zatrzymuje prawo do wynagrodzenia w razie niemożności pełnienia obowiązków z ważnej przyczyny przez krótki okres czasu. Rozporządzenie nie określa, co należy uważać za ważną przyczynę i jak należy rozumieć wymieniony w rozporządzeniu krótki okres czasu i z tego względu w każdym poszczególnym przypadku w razie sporu niezbędna będzie decyzja władzy sądowej.

W razie niemożności pełnienia przez pracownika obowiązków:

a) wskutek choroby lub nieszczęśliwego wypadku (o ile nie zostały one wywołane rozmyślnie),

b) wskutek powołania go do ćwiczeń wojskowych rezerwy,

c) wskutek powołania go do pełnienia obowiązków sędziego przysięgłego albo ławnika sądu pracy, lub też

d) wskutek wykluczenia go od zajęć przez władzę sanitarną dla zapobieżenia rozwleczeniu choroby zaraźliwej, pracownik zachowuje przez okres trzymiesięczny prawo do całkowitego wynagrodzenia (art. 10). Przez wynagrodzenie rozumieć należy w danym przypadku wynagrodzenie stałe oraz stosunkową część gratyfikacji (świąteczne, bilansowe i t. p.) oraz udziału w czystym zysku (tantjema).

Wyjątek od powyższej zasady zachodzi wtedy, gdy w międzyczasie umowa ulegnie rozwiązaniu wskutek upływu czasu, ukończenia okresu wykonania określonej roboty, na który umowę zawarto, lub wskutek wypowiedzenia, dokonanego przed zaistnieniem jednej z przyczyn, wymienionych wyżej, wywołujących przerwę w pracy (art. 10).

Jeżeli pracownik otrzyma wynagrodzenie ze Skarbu Państwa w czasie ćwiczeń wojskowych, pełnienia obowiązków sędziego przysięgłego lub ławnika sądu pracy, albo też wykluczenia go od zajęć przez władze sanitarne, pracodawca może potrącić odnośne kwoty z przypadającego pracownikowi wynagrodzenia (art. 10). Podobnież w razie choroby lub nieszczęśliwego wypadku, które spowodowały przerwę w pracy, pracodawca może z wynagrodzenia strącać te kwoty, jakie pracownik otrzyma w gotówce z tytułu ubezpieczenia prawno-publicznego (ubezpieczenia od wypadków i na wypadek choroby).

Poza potrąceniami wyżej wymienionemi z wynagrodzenia pracownika wolno potrącać tylko następujące należności (art. 21):

1) bieżące i zaległe daniny i opłaty publiczne w granicach ustawowego upoważnienia pracodawcy do ich potrącenia (ubezp. na wypadek choroby, ubezp. pracowników umysłowych, podatek od uposażeń i t. p.);

2) sumy, egzekwowane na mocy tytułów wykonawczych lub egzekucyjnych;

3) zaliczki pieniężne, udzielone pracownikowi na poczet wynagrodzenia;

4) kary umowne, nałożone przez pracodawcę na pracownika z powodu jego uchybienia warunkom umowy o pracę.

Potrąceń, wymienionych pod p. 1, 2 i 3, wolno dokonywać w wysokości nie przewyższającej łącznie połowy wynagrodzenia, przypadającego do wypłaty.

Potrąceń, wymienionych w punkcie 4 (kary umowne), wolno dokonywać niezależnie od innych potrąceń, z tem zastrzeżeniem, iż potrącenia te nie mogą przekraczać 10% przypadającego do wypłaty wynagrodzenia (po dokonaniu potrąceń w p. 1, 2 i 3 wymienionych).

Wymienione w punkcie 1 bieżące daniny i opłaty publiczne mogą być przy każdej wypłacie potrącane w całości przed innemi potrąceniami, w punkcie 2 wymienionemi. Zaległe daniny i opłaty, nie potrącone z bieżących zarobków, mogą być w następstwie potrącane o tyle tylko, o ile pozwolą na to odnośne ustawy specjalne.

Sumy egzekwowane na mocy tytułów wykonawczych, wymienione w punkcie 2, mogą być potrącane tylko w granicach, ustanowionych przepisami ustawy z dn. 17.II 1922 r. o państwowej służbie cywilnej (Dz. U. R. P. Nr. 21, poz. 164).

Wyłącza się z pod zapowiedzeń i zajęć:

a) djety oraz koszty podróży i przeniesienia w sprawach służbowych;

b) wsparcia i zapomogi, przyznawane na leczenie urzędnika lub jego rodziny, na pogrzeb jego rodziców, żony lub dzieci, albo też z powodu klęski elementarnej lub innego nieszczęśliwego wypadku.

Rozporządzenie nie zawiera specjalnego przepisu, w jakiej wysokości wolno dokonywać potrąceń z tytułu należności w punkcie 3 wymienionych (zaliczki pieniężne, udzielone pracownikowi na poczet wynagrodzenia). Jedynem ograniczeniem jest w tym względzie przepis, iż potrącenia, w punktach 1, 2 i 3 wymienione, nie mogą przekraczać łącznie połowy wynagrodzenia. Jeżeli zatem potrącenia z tytułów należności w punkcie 1 i 2 wymienionych, wynoszą już połowę wynagrodzenia, potrącenia z tytułu udzielonych zaliczek nie mogą być przy danej wypłacie dokonane.

Wymienione wyżej przepisy art. 21, dotyczące wysokości potrąceń, winny być przez pracodawcę ściśle i bezwzględnie stosowane. Naruszenie tych przepisów pociąga za sobą najwyższy przewidziany przez rozporządzenie wymiar kary (od 50—1.000 złotych), o ile czyn nie ulega karze surowszej w myśl postanowień innych ustaw karnych. W przypadku nieściągalności grzywny może być stosowany areszt

zastępczy (do 2-ch tygodni). Do orzekania powołane są sądy powiatowe (pokoju) (od dnia 1 stycznia 1929 r. — sądy grodzkie), względnie sądy pracy.

Jeżeli umowa zawarta została na czas nieokreślony, każda ze stron może spowodować rozwiązanie umowy przez wypowiedzenie.

Wypowiedzenie winno nastąpić najpóźniej w ostatnim dniu miesiąca kalendarzowego, poprzedzającego okres wypowiedzenia.

Okres wypowiedzenia musi wynosić całkowite trzy miesiące kalendarzowe i winien się kończyć zawsze ostatniego dnia miesiąca kalendarzowego.

Umowa, zawarta na czas określony, może być rozwiązana w drodze wypowiedzenia tylko przez pracownika i tylko w tym przypadku, gdy majątek lub przedsiębiorstwo przejdzie w posiadanie innej osoby. Wypowiedzenie musi w tym przypadku nastąpić w ciągu miesiąca od daty zmiany posiadacza z zachowaniem 3-miesięcznego terminu (art. 35).

W okresie próbnym umowa winna być wypowiedziana na 2 tygodnie przed 1-szym lub 16-tym dniem miesiąca kalendarzowego. Jak już zaznaczono wyżej (punkt 4), okres próbny nie może trwać dłużej niż 3 miesiące.

W razie przedłużenia umowy bez oznaczenia czasu trwania, umowa uważa się za zawartą na czas nieokreślony i ulega rozwiązaniu w drodze 3-miesięcznego wymówienia (art. 26).

Po wypowiedzeniu umowy o pracę przez jedną ze stron, pracownik powinien otrzymać na swoje żądanie stosowny czas w godzinach pracy, w celu szukania nowej posady, conajmniej w ilości trzech dni roboczych miesięcznie, a w gospodarstwach rolnych i leśnych oraz w związanych z niemi przedsiębiorstwach—w ilości sześciu dni na cały okres wypowiedzenia. Ustalenie czasu wolnego na szukanie nowej posady nastąpi w drodze porozumienia pracownika z pracodawcą (art. 30).

Wypowiedzenie przez pracodawcę umowy o pracę nie może nastąpić:

a) podczas urlopu,

b) choroby pracownika lub wykluczenia go od zajęć przez władzę sanitarną, o ile choroba lub wykluczenie od zajęć nie trwa dłużej niż trzy miesiące,

c) podczas odbywania ćwiczeń wojskowych oraz

d) pełnienia obowiązków sędziego przysięgłego lub ławnika sądu pracy.

Pracownik jest obowiązany, pod rygorem utraty powyższych uprawnień, niezwłocznie zawiadomić pracodawcę o swej chorobie, wykluczeniu od zajęć, powołaniu na ćwiczenia wojskowe lub pełnieniu obowiązków sędziego przysięgłego albo też ławnika sądu pracy (art. 29).

Umowa o pracę rozwiązuje się bez wypowiedzenia:

a) po ukończeniu roboty, dla której wykonania była zawartą,

b) po upływie czasu, na który była zawartą,

c) w razie wcielenia pracownika jako poborowego do armji czynnej,

d) na mocy wzajemnego porozumienia stron,

e) w razie śmierci pracownika.

Ponadto zarówno pracodawcy jak i pracownikowi służy prawo niezwłocznego rozwiązania umowy bez wypowiedzenia z ważnych przyczyn lub z winy drugiej strony. W przypadku takiego rozwiązania umowy strona, uważająca się za pokrzywdzoną, ma prawo odwołania się do sądu.

We wszystkich wypadkach rozwiązania umowy z powodu ważnej przyczyny lub z winy strony przeciwnej, prawo rozwiązania umowy gaśnie z upływem miesiąca od chwili, gdy strona, pragnąca rozwiązać umowę, uzyskała wiadomość o istnieniu ważnej przyczyny lub winy.

Rozporządzenie wymienia przykładowo szereg przyczyn, zezwalających na niezwłoczne rozwiązanie umowy.

Ogłoszenie pracodawcy upadłości nie rozwiązuje umowy o pracę (art. 34).

W razie zwolnienia pracownika przez zarząd masy upadłościowej z powodu zamknięcia przedsiębiorstwa, pracownikom należy się trzymiesięczne wynagrodzenie od daty zamknięcia przedsiębiorstwa. Przepis ten nie narusza dalej idących praw pracownika z mocy umowy o pracę (art. 34).

Jeżeli majątek lub przedsiębiorstwo przejdzie w czasie trwania stosunku pracy w posiadanie innej osoby, stosunek pracy trwa nadal bez zmiany (art. 35).

Umowa, zawarta na czas określony i następnie przedłużona — bez oznaczenia czasu trwania przedłużenia, uważa się za zawartą na czas nieokreślony i ulega rozwiązaniu w drodze wypowiedzenia (zob. poniżej p. 16).

Jeżeli po rozwiązaniu umowy, zawartej na czas nieokreślony, zostaną z tymże pracownikiem zawarte trzy bezpośrednio po sobie następujące umowy o pracę na czas określony, z których żadna nie przekracza 3 miesięcy, należy uważać, iż zawarto umowę na czas nieokreślony, która podlega przepisom o 3-miesięcznym okresie wypowiedzenia.

W razie rozwiązania umowy z winy pracownika lub wystąpienia jego przed czasem bez ważnej przyczyny, pracodawcy służy prawo do wynagrodzenia szkód i strat (art. 40).

Wysokość wynagrodzenia może być ustalona w drodze porozumienia między pracodawcą a pracownikiem, a w braku porozumienia w drodze sądowej.

W razie rozwiązania umowy z winy pracodawcy lub wydalenia pracownika bez jego winy lub innej ważnej przyczyny i bez wypowiedzenia pracownik ma prawo:

a) do zajmowania nadal mieszkania służbowego tak długo, jak długo przysługiwałoby mu to mieszkanie, gdyby umowa została rozwiązana prawidłowo (art. 34);

b) do pełnego wynagrodzenia za miesiąc, w którym nastąpiło rozwiązanie umowy, zawartej na czas nieokreślony, lub wydalenie, i za następne trzy miesiące, o ile z umowy nie wynikają dla pracownika dalej idące uprawnienia (art. 39);

c) do pełnego wynagrodzenia za cały okres umowny, jeśli umowa zawarta była na czas określony (art. 39);

d) jeżeli pracownik użytkował grunty deputatowe, a rozwiązanie umowy z winy pracodawcy lub wydalenia pracownika bez ważnej przyczyny nastąpiło przed zbiorami, pracownik ma prawo do odszkodowania za zasiew, obrobienie i koszty ubezpieczenia, nie tracąc ewentualnych dalszych roszczeń o odszko-

dowanie, jakie mu przysługują z mocy ogólnych przepisów prawa cywilnego (art. 38).

Wynagrodzenie, przypadające pracownikowi, z tytułów w punktach b i c wymienionych, jest płatne odrazu z procentem prawnym (10%) od daty uchybionego terminu, jednakowoż bez tantjemy oraz gratyfikacji, co do których płatności obowiązują postanowienia ogólne (art. 39). Stosunkowa część tantjemy i gratyfikacji winny być wypłacone w terminach zwyczajowo przyjętych.

Roszczenia pracownika o wypłatę wynagrodzenia, które w myśl przepisu, zawartego w poprzednim ustępie, winny być płatne odrazu, przedawniają się w terminie sześciomiesięcznym (art. 11). Co do innych roszczeń obowiązują zwykłe terminy przedawnienia, przewidziane w obowiązujących kodeksach cywilnych.

Pracodawca winien na żądanie pracownika zwrócić mu natychmiast wszystkie świadectwa, znajdujące się u pracodawcy w przechowaniu.

Pracodawca obowiązany jest na żądanie pracownika wydać mu niezwłocznie, a w każdym razie nie później niż w ciągu miesiąca od daty żądania, świadectwo co do czasu trwania pracy i rodzaju zatrudnienia pracownika.

Pracodawca nie może umieszczać w świadectwie żadnych znaków ani uwag, mogących utrudnić pracownikowi uzyskanie nowego stanowiska.

Niezastosowanie się przez pracodawcę do wymienionych wyżej postanowień zagrożone jest karą grzywny od 10 do 500 złotych z możnością zamiany w razie nieściągalności na areszt zastępczy (do 1 tygodnia). Do orzekania powołani są obwodowi inspektorowie pracy.

W razie rozwiązania umowy wskutek śmierci pracownika, który pracował conajmniej 10 lat w danem przedsiębiorstwie, pracodawca winien wypłacić rodzinie pracownika, mającej ustawowo prawo do utrzymania i przez niego utrzymywanej (zgodnie z obowiązującymi przepisami ustaw cywilnych), odprawę w wysokości ostatnio pobieranego 3-miesięcznego wynagrodzenia.

Jeżeli stosunek pracy trwał conajmniej lat 20, odprawa będzie stanowiła 6-miesięczne ostatnio pobierane wynagrodzenie.

Odprawa należy się w całości tylko wówczas, jeżeli zmarły pracownik pozostawił małżonkę i zstępnego lub zstępnych. We wszystkich innych wypadkach odprawa wynosi połowę wyżej oznaczonej normy.

Odprawa płatna jest w równych ratach miesięcznych po upływie miesiąca, poczynając od dnia śmierci pracownika (art. 42).

Rozporządzenie nie nakłada na pracodawcę bezwzględnego obowiązku wprowadzenia regulaminu pracy, pozostawiając to uznaniu pracodawcy.

O ile jednak regulamin pracy nie został wprowadzony, powinno być w tych zakładach pracy (z wyjątkiem gospodarstw rolnych i leśnych oraz związanych z niemi przedsiębiorstw) wywieszone obwieszczenie, zawierające następujące punkty (art. 49):

1) oznaczenie codziennego początku i końca czasu pracy oraz przerw w pracy;

2) wykaz dni wolnych od pracy;

3) terminy wypłaty wynagrodzenia.

Poza tem obwieszczenie może zawierać wyciągi z przepisów prawnych, dotyczących stosunku pracy (art. 49).

Wywieszenie obwieszczenia w zakładach pracy, nie posiadających regulaminu, należy do bezwzględnych obowiązków pracodawcy (art. 49).

Pracodawca jest obowiązany podać do wiadomości nowowstępującego pracownika treść regulaminu pracy, względnie obwieszczenia (art. 48).

Zakłady pracy, zatrudniające pracowników umysłowych, obowiązane są prowadzić księgi, względnie wykazy płacy.

Rozporządzenie wykonawcze z dn. 10.XII 1928 r. w sprawie wykazów płacy pracowników umysłowych zostało ogłoszone w Dzienniku Ustaw R. P. Nr. 102, poz. 909 z dn. 22.XII 1928 r. i obowiązuje od dn. 22 marca 1929 r.

3. *Obowiązki ustawowe w stosunku do osób, pełniących służbę wojskową i inwalidów wojennych.*

Z chwilą wejścia w życie rozporządzeń Prezydenta Rzeczypospolitej o umowie o pracę przestał obowiązywać przepis art. 3 ustawy z dn. 15.VII 1920 r. (Dz. U. R. P. Nr. 62, poz. 403), głoszący, iż stosunek pracodawcy do pracobiorcy, pełniącego służbę wojskową, i do jego rodziny w przedmiocie najmu usług nie może być przez czas trwania służby wojskowej jednostronnie rozwiązany.

Szeregowi zmian uległy przepisy, dotyczące wypłaty zasiłków rodzinom osób, powołanych na ćwiczenia wojskowe. Na podstawie ustawy z dn. 22.III 1923 r. ciężar wypłaty zasiłku ponosił częściowo pracodawca. Stosownie do ustawy z dn. 23.VI 1925 r. obowiązkiem wypłaty zasiłku obciążono wyłącznie Skarb Państwa. Ustawa ta miała jednak charakter przejściowy. Dopiero ustawa z dn. 13.VII 1927 r. (Dz. U. R. P. Nr. 69, poz. 604) obowiązująca od 10.VIII 1927 r. uregulowała ostatecznie sprawę zasiłków, należnych rodzinom osób, powołanych na ćwiczenia wojskowe. Obowiązek wypłaty zasiłków obciąża Skarb Państwa. Pracodawca żadnych ciężarów nie ponosi.

Na zasadzie art. 55 i 58 ustawy z dnia 18.III 1921 r. o zaopatrzeniu inwalidów wojennych (Dz. U. R. P. Nr. 32, poz. 195) oraz rozporządzenia z dnia 15.XI 1921 r. (Dz. U. R. P. Nr. 94, poz. 699) pracodawcy w przemyśle, rolnictwie, handlu i komunikacji nie mogą się uchylać od zatrudnienia na każdych 50 pracowników przynajmniej jednego inwalidy wojennego ciężko poszkodowanego. Inwalidzi ci są kierowani do odnośnych przedsiębiorstw przez państwowe urzędy pośrednictwa pracy na podstawie zgłoszeń pracodawców o ilości wolnych miejsc dla inwalidów w myśl powołanej ustawy.

II. OCHRONA PRACY.

W dziale, dotyczącym ochrony pracy omówimy przepisy prawne, dotyczące czasu pracy, urlopów, ochrony pracy młodocianych i kobiet, bezpieczeństwa i hygieny pracy oraz chorób zawodowych.

1. *Czas pracy.*

Ustawa z dnia 18.XII 1919 r. o czasie pracy w przemyśle i handlu (Dz. Ust. R. P. Nr. 2, poz. 7)

określa czas pracy pracowników, zatrudnionych na mocy umowy w przemyśle, górnictwie, handlu, komunikacji i przewozie — ustanawiając jako maximum 8 godzin na dobę i 46 godzin na tydzień. Wyjątek od tej normy między innemi stanowią zakłady pracy o ruchu ciągłym, w których, o ile utrzymanie w ruchu zakładu niezbędnie tego wymaga, praca może być przedłużona do 56 godzin tygodniowo. Również w wypadkach, spowodowanych udowodnionemi potrzebami zakładu pracy, może być za specjalnem zezwoleniem Ministra Pracy i Opieki Społecznej przedłużony czas pracy zatrudnionych w nich pracowników, nie więcej jednak, niż 120 godzin na rok i 4 godziny na dobę.

W wypadkach, spowodowanych koniecznemi potrzebami Państwa, ustawowy czas pracy może być przedłużony z decyzji Rady Ministrów w drodze rozporządzenia na okres czasu nie dłuższy, niż 3 miesiące każdorazowo.

Za nadliczbowe godziny pracy przysługuje dodatkowe wynagrodzenie: 50% do 2-ch godzin dziennie i 100% powyżej 2-ch godzin oraz za pracę nocną (od 9-tej wiecz. do 5-tej rano) i świąteczną.

W razie konieczności odstępstwa od ustalonego czasu pracy, w celu wykonywania robót, poprzedzających produkcję, oraz robót, mających na celu pilnowanie materjałów lub zakładów pracy — Minister Pracy i Opieki Społecznej w drodze rozporządzenia zezwolił na przedłużenie czasu pracy — najwyżej do 10-ciu godzin na dobę, a w wypadkach wyjątkowych do 12 godzin.

Czas pracy osób, zajętych przy pilnowaniu, reguluje rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dnia 26 stycznia 1922 r. (Dz. U. R. P. Nr. 18, poz. 148). Przedłużenie czasu pracy może nastąpić tylko w razie udowodnionej potrzeby do 10 godzin na dobę za uprzedniem zezwoleniem Inspektora Pracy właściwego obwodu, a do 12 godzin za takimże zezwoleniem Okręgowego Inspektora Pracy.

Czas pracy dla wykonywania robót, poprzedzających produkcję lub po niej następujących, reguluje rozporządzenie z dnia 15.I 1924 r. (Dz. U. R. P. Nr. 19, poz. 188). Zezwala ono na przedłużenie czasu pracy nie więcej niż o 1 godzinę na dobę za uprzedniem zawiadomieniem Obwodowego Inspektora Pracy z podaniem rodzaju robót oraz liczby pracowników, zatrudnionych temi robotami. Na przedłużenie czasu pracy ponad 1 godzinę na dobę (z warunkiem, że czas pracy nie przekroczy 10 godzin na dobę, a w soboty 8 godzin) należy uzyskać każdorazowo zezwolenie Okręgowego Inspektora Pracy. Zezwolenie takie Inspektor Okręgowy wydaje najwyżej na półroczny okres czasu.

Specjalne rozporządzenia regulują: pracę nocną w piekarniach (Rozp. z dn. 10.XII 1921 r. — Dz. U. R. P. Nr. 46, poz. 316), pracę nocną w drukarniach i zakładach graficznych (Rozp. z dn. 5.VI 1921 r. — Dz. U. R. P. Nr. 57, poz. 362).

Czas pracy w zakładach handlowych uregulowany dotychczas przez rozporządzenia z dn. 23.VI. 1923 r. i z dn. 31.III 1924 r. został uregulowany nieco odmiennie przez nowe rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 22.III 1928 r. (Dz. U. R. P. Nr. 38, poz. 364), oraz obwieszczenie z dn. 21.V 1928 r. (Dz. U. R. P. Nr. 57, poz. 545). Nowe te przepisy weszły w życie z dniem 10 kwietnia 1928 r. Jednocześnie utraciły moc obowiązującą: ust. 4 art. 2-go ustawy z dn. 18.XII 1919 r. o czasie pracy w przemyśle i handlu (Dz. U. R. P. Nr. 8, poz. 7 z r. 1920), oraz ustęp trzeci art. 2-go tejże ustawy w brzmieniu z dn. 14.II 1922 r. (Dz. U. R. P. Nr. 14, poz. 127).

Pracownicy zakładów, objętych rozporządzeniem, nie mogą być, zgodnie z ustawą z dnia 18.XII 1919 r. o czasie pracy, zatrudnieni dłużej niż 8 godzin na dobę i 6 godzin w sobotę, t. j. 46 godzin na tydzień. Wszelkie wyjątki od ustawowego czasu pracy, przewidziane zasadniczą ustawą i czasie pracy, mogą być stosowane.

Czas otwarcia sklepów, zakładów fotograficznych nie może przekraczać 10 godzin dziennie. Godziny zamykania sklepów nie mogą być oznaczane później niż na godzinę 19-tą (ograniczeniu temu nie podlegają jadłodajnie). Godziny otwierania i zamykania zakładów określają powiatowe władze administracyjne, a w m. Warszawie — Komisarz Rządu.

W soboty i dni przedświąteczne sklepy i inne miejsca zawodowej sprzedaży mogą być otwarte do godziny 20-ej, a zakłady fryzjerskie — do godziny 21-ej.

W gminach wiejskich władza administracyjna może zezwolić, aby w miesiącach letnich (od 1 kwietnia do 30 września) handel mógł się odbywać do godziny 21-ej.

W Wigilję Bożego Narodzenia i w Wielką Sobotę sklepy, wszelkie miejsca zawodowej sprzedaży oraz zakłady fotograficzne, fryzjerskie i kalotechniczne mogą być otwarte najwyżej do godz. 18-tej.

Niektóre kategorje zakładów handlowych są uprawnione do przedłużenia godzin handlu ponad 10 godzin na dobę, a mianowicie:

a) jatki z mięsem, wędliniarnie i sklepy spożywcze, z wyjątkiem sklepów zajmujących się przeważnie sprzedażą napojów alkoholowych, mogą być otwarte w dnie powszednie do 12 godzin na dobę;

b) zakłady fryzjerskie i kalotechniczne, otwarte w dnie powszednie 10 godzin, mogą przedłużyć godziny otwarcia w soboty i dni przedświąteczne — do 12 godzin na dobę;

c) budki i kioski z wodą sodową, słodyczami i owocami mogą być otwarte latem (od 1 kwietnia do 30 września) od godz. 9-ej do 23, a zimą, od 1 października do 31 marca (od 9-ej do 21-ej).

d) sprzedaż uliczna gazet i czasopism może się odbywać w godzinach od 7-ej do 23-iej.

Omawiane rozporządzenie nie obejmuje aptek, które podlegają zarządzeniom władz sprawujących nadzór nad ochroną zdrowia publiczności.

Czas otwarcia restauracyj, kawiarń, barów i t. p. określają miejscowe władze administracyjne w zależności od kategorji przemysłowej zakładu i potrzeb ludności.

W czasie trwania wystaw lub targów ogólno-krajowych i międzynarodowych wojewoda w porozumieniu z właściwym okręgowym inspektorem pracy może zezwolić na przedłużenie godzin handlu.

Rozporządzenie o godzinach handlu nie narusza w niczem przepisów ustaw ochronnych, dotyczących pracy najemnej, a w szczególności ustawy o czasie pracy w przemyśle i handlu z dnia 18.XII 1919 r. oraz ustawy w przedmiocie pracy młodocianych i kobiet.

Przepisy powyższe o czasie pracy obowiązują na terenie całej Rzeczypospolitej Polskiej, z wyjątkiem

górnośląskiej części województwa Śląskiego, gdzie na mocy polsko-niemieckiej konwencji górnośląskiej z dnia 15 maja 1922 r. (załącznik do ustawy z dnia 24.V. 1922 r. Dz. U. R. P. Nr. 44, poz. 370), działają dawne ustawy niemieckie. Rozporządzenie i ustawa o dniach świątecznych obowiązuje również i na Górnym Śląsku.

2. *Dni świąteczne.*

Za dni świąteczne uważane są wszystkie niedziele oraz 14 dni świątecznych, ustalonych w rozporządzeniu Prezydenta z dnia 15.XI 1924 r. (Dz. U. R. P. 101, poz. 928) oraz w ustawie z dnia 18.III 1925 r. (Dz. U. R. P. Nr. 34, poz. 234), a mianowicie: Nowy Rok (1 stycznia), Trzech Króli (6 stycznia), Oczyszczenie N. M. P. (2 lutego), Zmartwychwstanie Pańskie (Wielka Noc), Trzeciego Maja, Zesłanie Ducha Świętego (Zielone Świątki), Wniebowstąpienie Pańskie, Boże Ciało, Świętych Apostołów Piotra i Pawła (29 czerwca), Wniebowzięcie N. M. P. (15 sierpnia), Wszystkich Świętych (1 listopada), Niepokalane Poczęcie N. M. P. (8 grudnia), Boże Narodzenie (25 i 26 grudnia).

3. *Urlopy.*

Ustawa z dnia 16 maja 1922 r. o urlopach dla pracowników, zatrudnionych w przemyśle i handlu (Dz. U. R. P. Nr. 40, poz. 334), zapewnia wszystkim pracownikom, zatrudnionym na mocy umowy w przemyśle, górnictwie, handlu, komunikacji, przewozie i innych zakładach pracy prywatnych, samorządowych czy państwowych, zatrudniających więcej niż 4 pracowników, coroczny płatny urlop, wynoszący 8 dni po jednym conajmniej roku pracy i 15 dni po 3-ch conajmniej latach pracy. Pracownicy umysłowi po roku pracy zyskują prawo do miesięcznego płatnego urlopu, a po półrocznej pracy do 2-tygodniowego.

Z pod działania ustawy z dnia 16 maja 1922 r. są robotnicy przemysłów sezonowych (np. budowlani), jako zatrudnieni tylko część roku (poniżej 10 miesięcy w roku).

W okresie od 1 maja do 30 września z urlopów korzystać winno conajmniej 50% ogólnej liczby pracowników, zatrudnionych w danem przedsiębiorstwie.

Rozporządzenie z dnia 11.VI 1923 r. (Dz. U. R. P. Nr. 52, poz. 482) wymienia działy przemysłu, które mają prawo za zawiadomieniem Inspektora Pracy właściwego obwodu przedłożyć urlopy pracowników całkowicie poza okres czasu od 1 maja do 30 września.

Huty żelazne mają prawo za zawiadomieniem Inspektora Pracy właściwego obwodu ograniczyć ilość urlopów udzielanych w czasie od 1 maja do 30 września do 25% ogółu zatrudnionych pracowników, uprawnionych do korzystania z urlopu.

W razie specjalnych trudności w wykonywaniu ustawy, poszczególne grupy przedsiębiorstw winny zwracać się do Inspektora Pracy właściwego obwodu, który odnośne podania, zaopatrzone w swą opinję, przesyła w drodze instancji do Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej.

W razie przerwy w umowie pracy i nawiązania jej nanowo po upływie3-ch miesięcy, prawo do urlopu przerywa się. Przerwa w umowie pracy krótsza niż 3-miesięczna nie przerywa prawa do urlopu; przedłuża jednak okres oczekiwania o czas, odpowiadający tej przerwie.

Jeśli pracownik w czasie urlopu pracuje zarobkowo w innem przedsiębiorstwie, pracodawca ma prawo odmówić mu zapłaty za czas urlopu.

Przepisy powyższe działają na całym terenie Rzeczypospolitej Polskiej, z wyjątkiem górnośląskiej części województwa Śląskiego.

4. *Ochrona pracy młodocianych i kobiet.*

Ustawa z dnia 2 lipca 1924 r. (Dz. U. R. P. Nr. 65, poz. 636) zawiera przepisy prawne, regulujące pracę młodocianych (od 15 lat do 18) i kobiet zatrudnionych we wszelkiego rodzaju zakładach przemysłowych, komunikacji, przewozie, handlu i biurowości. Młodociani i kobiety winni mieć zapewniony odpoczynek nocny, trwający conajmniej 11 godzin bez przerwy obejmujący czas między 8-mą wiecz. a 6-tą rano, a dla zakładów pracujących na 2 zmiany, między 10 w. a 5 rano. W zakładach pracy o ruchu ciągłym (fabryki żelaza, stali i t. p., huty szklane, papiernie, cukrownie) oraz w kopalniach węgla młodociani powyżej lat 16 mogą być zatrudnieni nocą, o ile przerwa między 2-ma okresami pracy wynosi 15 godzin. Specjalne przepisy o pracy kobiet mają na celu ochronę macierzyństwa i zapewniają matkom 6-tygodniowy odpoczynek przed i po połogu (na żądanie lekarza).

Rozporządzenie z dnia 14 grudnia 1924 r. (Dz. U. R. P. Nr. 114, poz. 1023) nakazuje prowadzenie specjalnych wykazów młodocianych, zatrudnionych w danem przedsiębiorstwie. Wzory wykazów i sposoby ich sporządzania są w cytowanem wyżej rozporządzeniu omówione szczegółowo.

Rozporządzenie z dnia 31 grudnia 1924 r. (Dz. Ust. R. P. Nr. 4, poz. 40) podaje szczegółowe przepisy, dotyczące wykonania obowiązku szkolnego przez młodocianych.

Rozporządzenie z dnia 29 lipca 1925 r. (Dz. Ust. R. P. Nr. 81, poz. 558), uzupełnione rozporządzeniem z dn. 27.XI 1925 r. (Dz. U. R. P. Nr. 133, poz. 950), zawiera szczegółowe spisy, dotyczące robót, wzbronionych młodocianym i kobietom.

W Nr. 32 Dz. U. R. P. z r. 1927, poz. 293 ukazało się rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dn. 11.III 1927 r., uzupełniające przepisy ust. 2 art. 15 ustawy o pracy młodocianych i kobiet dotyczące urządzenia i utrzymywania żłobków fabrycznych. Rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dn. 30.VIII 1927 r. (Dz. U. R. P. Nr. 87, poz. 781) wymienia zakłady pracy, które są obowiązane z dniem 1.I 1928 r. urządzić żłobki fabryczne. W liczbie tych zakładów znajduje się 15 fabryk państwowych i 6 prywatnych.

5. *Bezpieczeństwo i hygiena pracy.*

Sprawy ochrony i bezpieczeństwa pracy, które w b. zaborze rosyjskim należały do Głównego Urzędu do Spraw Fabrycznych i Górniczych, przeszły w Polsce do Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej Tylko w zakładach górniczych nadzór nad bezpieczeństwem pracy pod względem technicznym należy do kompetencji władz, podlegających Ministerstwu Przemysłu i Handlu.

W roku 1928 ukazało się podstawowe rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 16.III 1928 r. o bezpieczeństwie i hygienie pracy (Dz. U. R. P. Nr. 35, poz. 325). Rozporządzenie to, posiadające moc ustawy, weszło w życie i obowiązuje na całym obszarze państwa od dnia 23 marca 1928 r., brak jednak dotychczas przepisów wykonawczych. Zgodnie z brzmieniem art. 123 tego rozporządzenia wszystkie sprzeczne z niem przepisy ogólne utraciły moc obowiązującą, jednakże przepisy szczegółowe w sprawie ochrony zdrowia i życia pracowników zachowują nadal moc prawną aż do czasu wydania nowych. W ten sposób narazie obowiązują nadal w b. zaborze rosyjskim przepisy o środkach bezpieczeństwa przy wykonywaniu robót w zakładach przemysłu fabrycznego, wydane przez Główny Urząd do spraw fabrycznych i górniczo-hutniczych w dniu 19.II 1913 r. (Zb. Pr. i Rozp. poz. 1515), oraz odnośne przepisy ustaw przemysłowych: niem. i austrjackiej.

Ponadto w dziedzinie hygieny i bezpieczeństwa pracy obowiązuje szereg polskich ustaw specjalnych.

Ustawy z dn. 31 maja 1921 r. (Dz. U. R. P. Nr. 50, poz. 303) i z dn. 6.XII 1921 r. (Dz. U. R. P. Nr. 108, poz. 786) oraz rozporządzenia z dn. 8.XI 1921 r. (Dz. U. R. P. Nr. 103, poz. 744) i dn. 25.X 1924 r. (Dz. U. R. P. Nr. 95, poz. 892) zawierają szczegółowe przepisy, dotyczące dozoru nad kotłami parowymi, używanymi na lądzie. Pozatem szereg rozporządzeń zawiera przepisy dotyczące kotłów używanych na statkach, wykonywania dozoru i t. p. Rozporządzenie z dn. 26.XI 1928 r. (Dz. U. R. P. Nr. 103, poz. 924) zawiera przepisy o wysokości opłat rocznych za dozór kotłów, należących do właścicieli prywatnych, nie członków Stowarzyszenia Dozoru Kotłów w Warszawie.

Powyższe ustawy i rozporządzenia obowiązują na terenie całej Rzeczypospolitej z wyjątkiem górnośląskiej części województwa śląskiego.

Rozporządzenie z dnia 6 grudnia 1924 r. (Dz. U. R. P. Nr. 8, poz. 60 r. 1925), oparte na ustawie sanitarnej z dn. 19.VII 1919 r. (Dz. U. R. P. Nr. 63, poz. 371), zawiera przepisy, dotyczące obrotu szmatami, ich przewozu, odkażania, sortowania i t. p.

Przy zbieraniu i w miejscach przechowywania szmat nieodkażonych nie wolno zatrudniać młodocianych.

Rozporządzenie Ministra Zdrowia Publicznego z dn. 20.IX 1920 r. (Dz. U. R. P. Nr. 98, poz. 652) nakłada na pracodawców obowiązek zawiadamiania władz komunalnych w ciągu 24 godzin o każdym wypadku zatrucia lub wzbudzającem podejrzenie zatrucia ołowiem, cynkiem, fosforem, arszennikiem i rtęcią w zakładach przemysłowych, fabrykach i warsztatach.

Ustawa sanitarna i rozporządzenia powyższe obowiązują na całym terenie Rzeczypospolitej z wyjątkiem województwa Śląskiego.

W Dzienniku Ustaw R. P. Nr. 78 z dn. 8.IX 1927 r., poz. 676 zostało ogłoszone Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 22.VIII 1927 r. obowiązujące na obszarze całego Państwa o zapobieganiu chorobom zawodowym i ich zwalczaniu. Za choroby zawodowe w myśl tego rozporządzenia uważane są choroby ostre lub przewlekłe, powstające: wskutek wykonywania pewnego zawodu, z istoty danej pracy lub z powodu warunków, wśród których się ona odbywa. Rozporządzenie Ministrów: Spraw Wewnętrznych, Pracy i Opieki Społecznej, Przemysłu i Handlu oraz Rolnictwa (Dz. U. R. P. Nr. 5, r. 1928) określa bliżej charakter chorób zawodowych i podaje ich wykazy.

Ponadto z dziedziny hygieny i bezpieczeństwa pracy wymienić należy: rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 22.IV 1927 r. (Dz. U. R. P. Nr. 43, poz. 380) o zakazie używania białego i żółtego fosforu przy wyrobie przedmiotów zapalnych, oraz rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 30.VI 1927 r. w sprawie produkcji przywozu i używania bieli ołowianej, siarczanu ołowiu oraz innych związków ołowiu (Dz. U. R. P. Nr. 62, poz. 544). Obydwa te rozporządzenia są wykonaniem odnośnych konwencyj międzynarodowych.

Bezpieczeństwa i ochrony pracy dotyczą częściowo niektóre przepisy rozporządzeń wykonawczych do rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej o prawie przemysłowem, a mianowicie rozporządzenie z dn. 7.XII 1927 r. (Dz. U. R. P. Nr. 111, poz. 942) oraz rozporządzenie z dn. 13.VI.1928 r. (Dz. U. R. P. Nr. 53, poz. 508) o przechowywaniu przez zakłady przemysłowe olejów mineralnych.

III. UBEZPIECZENIA SPOŁECZNE.

W dziale ubezpieczeń społecznych, działających w Polsce omówić należy: ubezpieczenie na wypadek choroby, ubezpieczenie od nieszczęśliwych wypadków przy pracy, ubezpieczenia emerytalne i zabezpieczenia na wypadek bezrobocia.

1. *Ubezpieczenie na wypadek choroby*

Ustawa z dnia 19.V 1920 r. (Dz. U. R. P. Nr. 44, poz. 272) wprowadza obowiązkowe ubezpieczenie na wypadek choroby wszystkich pracowników fizycznych i umysłowych, pozostających w stosunkach najmu pracy (urzędnicy, robotnicy, chałupnicy, niestale zatrudnieni, służba domowa i t. p.) z wyjątkiem dyrektorów naczelnych i prokurentów (o ile wyrażą chęć zwolnienia się od obowiązku ubezpieczenia) i samych pracodawców. Ustawa nie dotyczy urzędników państwowych.

Kasy Chorych, tworzone na podstawie wspomnianej ustawy, czerpią fundusze ze składek ubezpieczeniowych. Wysokość składki wynosi 6½% płacy ustawowej. Składka rozkłada się w stosunku 2:3 na pracownika (2/5) i pracodawcę (3/5). Ubezpieczony i jego rodzina w czasie choroby nie dłużej niż w ciągu 26 tygodni (rodzina 13 tygodni) korzysta z pomocy i opieki lekarskiej oraz ze wszelkich niezbędnych dla przeprowadzenia kuracji środków (ambulatorja, szpitale i t. p.) i medykamentów. Ubezpieczonemu Kasa wypłaca przez czas trwania niezdolności do pracy, nie dłużej niż 26 tygodni, zasiłek w wysokości 60% płacy ustawowej, licząc od 3-go dnia choroby. Członkiniom w czasie połogu kasa wypłaca zasiłek w wysokości 100% płacy ustawowej, przez czas 6—8 tygodni. W razie śmierci ubezpieczonego, kasa wypłaca zasiłek pogrzebowy równy trzytygodniowej pełnej płacy.

Kasy Chorych udzielają pomocy i opieki lekarskiej ubezpieczonym również i w tych wypadkach, gdy choro[illegible] została przez nieszczęśliwy wypadek lub ma cechy choroby zawodowej.

Rozporządzenie z dn. 30.VII 1924 r. (Dz. U. R. P. Nr. 58) dotyczy przerachowania na złote kwot wyrażonych w walucie markowej w ustawie z dn. 19 maja 1920 r.

Rozporządzenia z dn. 21.III.1921 r. (Dz. U. R. P. Nr. 35) i z dnia 28.XII 1923 r. (Dz. U. R. P. Nr. 3 z r. 1924) zawierają szczegółowe przepisy, dotyczące wyborów do Władz Kas Chorych.

Ustawa zasadnicza została znowelizowana przez ustawę sejmową z dn. 28.XI 1926 r. (Dz. U. R. P. Nr. 101, poz. 582), przedłużającą uprawnienie Ministra Pracy i Opieki Społecznej do kolejnego pociągania, do obowiązku ubezpieczenia poszczególnych kategoryj osób, wymienionych w art. 3 ustawy do dnia 9 czerwca 1936 r. Przedłużenie to ma znaczenie dla rolnictwa. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 24.VI 1927 r. (Dz. U. R. P. Nr. 59, poz. 513) przedłuża kadencje istniejących Rad Kas Chorych.

Celem wykonania nadzoru i orzecznictwa w zakresie ustawy z dn. 19 maja 1920 r. utworzony został przy Ministerstwie Pracy i Opieki Społecznej Główny Urząd Ubezpieczeń oraz Okręgowe Urzędy Ubezpieczeń: w Warszawie, Poznaniu i Lwowie.

Ustawa z dn. 19 maja 1920 r. obowiązuje na terytorjum całej Rzeczypospolitej Polskiej z wyjątkiem górnośląskiej części województwa Śląskiego.

2. *Ubezpieczenie od nieszczęśliwych wypadków.*

Ustawą z dn. 30.I 1924 r. (Dz. U. R. P. Nr. 16, poz. 148) została rozciągnięta moc szeregu ustaw austrjackich, obowiązujących w b. zaborze austrjackim w przedmiocie ubezpieczenia od nieszczęśliwych wypadków na b. zabór rosyjski.

W b. dzielnicy niem. obowiązują bez zasadniczych zmian dawne ustawy niemieckie.

Ubezpieczenie od nieszczęśliwych wypadków w Polsce jest ubezpieczeniem zbiorowem, obejmującem wszelkie wypadki nieszczęśliwe przy pracy. Obowiązkowi ubezpieczenia podlegają wszyscy pracownicy zarówno fizyczni jak i umysłowi, zatrudnieni we wszelkiego rodzaju zakładach pracy, prowadzonych na sposób przemysłowy.

Dla b. dzielnicy rosyjskiej i austrjackiej centralną instytucją ubezpieczeniową jest Zakład Ubezpieczeń od wypadków z siedzibą we Lwowie. Składki do Zakładu Ubezpieczeń są płacone przez pracodawców i wynoszą zależnie od kategorji i klasy niebezpieczeństwa od 0,05% do 5% zarobku pracownika.

W razie, gdy skutkiem nieszczęśliwego wypadku poszkodowany utracił całkowitą zdolność do pracy, otrzymuje rentę w wysokości ⅔ zarobku. Przy częściowej utracie zdolności do pracy otrzymuje odpowiednio zmniejszoną część renty. Renta wypłacana jest przez cały czas trwania niezdolności do pracy i w razie stałej niezdolności do pracy staje się dożywotnią.

W razie śmierci na skutek nieszczęśliwego wypadku Zakład wypłaca zasiłek pogrzebowy (do wysokości ⅔ zarobku miesięcznego) oraz przyznaje wdowie i dzieciom zmarłego, jak również wstępnym, wnukom i rodzeństwu — rentę, która w łącznej wysokości nie może przewyższyć ⅔ rocznego zarobku zmarłego.

Ustawa z dnia 26.XI 1925 r. (Dz. U. R. P. Nr. 1235) i rozporządzenie z dnia 15.II 1925 r. (Dz. U. R. P. Nr. 21, poz. 128) dotyczą odszkodowania osób, dotkniętych nieszczęśliwymi wypadkami w b. dzielnicy rosyjskiej i na wychodźtwie w Rosji, przed dniem 30.VI 1924 r. Ustawa ta wkłada na pracodawców obowiązek przesłania Zakładowi Ubezpieczenia szczegółowych wykazów, dotyczących osób poszkodowanych na skutek wymienionych wyżej wypadków oraz pokrycia w drodze repartycji, wynikających z tego tytułu wydatków, obciążających Zakład Ubezpieczenia. Rozporządzenie z dnia 21.XII 1927 r. (Dz. U. R. P. Nr. 7 z 1928 r., poz. 45) dotyczy uzupełnienia odszkodowania osób, dotkniętych skutkami nieszczęśliwych wypadków przy pracy w b. dzielnicy rosyjskiej lub na wychodźtwie w Rosji.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 24.XI 1927 r. (Dz. U. R. P. Nr. 106, poz. 910) zmienia organizację władz Zakładu Ubezpieczenia od wypadków we Lwowie i upoważnia Ministra Pracy i Opieki Społecznej do mianowania delegata Rządu i powołania Rady Tymczasowej, złożonej z 12 członków. Rozporządzenie z dn. 27.IX 1927 r. (Dz. U. R. P. Nr. 87, poz. 872) dotyczy organizacji Sądów Rozjemczych Zakładów Ubezpieczenia w Warszawie, Krakowie i Łodzi.

Z rozporządzeń, dotyczących ubezpieczenia od wypadków przy pracy należy wymienić ponadto rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dn. 14.VI 1928 r. (Dz. U. R. P. Nr. 65, poz. 599) zmieniające częściowo dotychczasowy podział przedsiębiorstw na kategorje niebezpieczeństwa i ustalające klasy niebezpieczeństwa przy ubezpieczaniu od wypadków w Lwowskim Zakładzie Ubezpieczenia na okres rewizyjny od 1 stycznia 1928 r. do 31 grudnia 1932 r. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 7.III 1928 r. (Dz. U. R. P. Nr. 27, poz. 254) uzupełniło niektóre przepisy o ubezpieczeniu od wypadków, obowiązujące w b. zaborze rosyjskim w sprawach o odszkodowanie za wypadki, które zdarzyły się przed wejściem w życie ustawy z dn. 30.I 1924 r. (Dz. U. R. P. Nr. 16, poz. 148).

W b. dzielnicy niem. naczelną instytucją dla spraw ubezpieczeń od nieszczęśliwych wypadków jest Ubezpieczalnia Krajowa w Poznaniu.

W górnośląskiej części województwa Śląskiego działa Zakład Ubezpieczeń Społecznych województwa Śląskiego w Królewskiej Hucie.

3. *Ubezpieczenia emerytalne.*

Należy rozróżnić ubezpieczenia emerytalne (od inwalidztwa pracy, starości i śmierci) robotników i pracowników umysłowych. Ubezpieczenie emerytalne robotników istnieje w Polsce tylko na ziemiach b. zaboru niem. natomiast ubezpieczenie emerytalne pracowników umysłowych zostało uregulowane w sposób jednolity na całym obszarze Państwa Polskiego.

1-o. Ubezpieczenie emerytalne robotników w b. zaborze niem. działa na podstawie Ordynacji Ubezpieczeniowej Rzeszy z 19.VII 1911 r., ustawy polskiej z dn. 24.II 1924 r.(Dz. U. R. P. Nr. 15, poz. 135) oraz szeregu rozporządzeń.

Koszty ubezpieczenia ponosi: państwo, ubezpieczony i pracodawca.

Na Górnym Śląsku ubezpieczenia na starość, od inwalidztwa i pozostałych rodzin obejmuje Zakład Ubezpieczeń Społecznych Województwa Śląskiego (Wydział II).

Na pozostałych ziemiach Rzeczypospolitej ubezpieczenie emerytalne robotników nie istnieje.

2-o. Ubezpieczenie emerytalne pracowników umysłowych połączone z zabezpieczeniem na wypadek bezrobocia zostało uregulowane przez rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 22.XII 1927 r. (Dz. U. R. P. Nr. 106, poz. 911), uzupełnione rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 6.III 1928 r. mocą ustawową (Dz. U. R. P. Nr. 26, poz. 231) oraz sereg następujących rozporządzeń wykonawczych:

a) rozporządzenie z dn. 22.VII 1927 r. (Dz. U. R. P. Nr. 118, poz. 1016), zawierające zasadnicze postanowienia, dotyczące wykonania ustawy;

b) rozporządzenie z dn. 23.II 1928 r. (Dz. U. R. P. Nr. 21, poz. 188) w sprawie zmiany przepisów, dotyczących wypłaty świadczeń z powodu braku pracy w ubezpieczeniu pracowników umysłowych, t. j. w sprawie przejmowania przez Zakład Ubezpieczeń Pracowników Umysłowych wypłaty świadczeń od Funduszu Bezrobocia;

c) rozporządzenie z dnia 29.II 1928 r. (Dz. U. R. P. Nr. 30, poz. 287) w sprawie odroczenia terminu wejścia w życie przepisów o ubezpieczeniu emerytalnem pracowników umysłowych odnośnie do nauczycieli niektórych prywatnych szkół średnich;

d) rozporządzenie z dn. 8.III 1928 r. (Dz. U. R. P. Nr. 50, poz. 482), określające, jakie zakłady naukowe mają być uważane za szkoły średnie i wyższe w rozumieniu art. 5 p. 9 i art. 6 p. 1 rozporządzenia o ubezpieczeniu pracowników umysłowych;

e) rozporządzenie z dn. 31.VIII 1928 r. (Dz. U. R. P. Nr. 84, poz. 743) w sprawie przedłużenia terminu do składania podań o przywrócenie uprawnień emerytalnych, utraconych z powodu przerwy w ubezpieczeniu przed 1.I 1928 r.;

f) szereg zarządzeń Ministra Pracy i Opieki Społecznej w przedmiocie przejęcia od Funduszu Bezrobocia przez poszczególne zakłady ubezpieczeń pracowników umysłowych wypłaty świadczeń bezrobotnym pracownikom umysłowym, a mianowicie: przez Zakład w Królewskiej Hucie (Monitor Polski Nr. 109, poz. 171 z dnia 11 maja 1928 r.), przez Zakład we Lwowie (Monitor Polski Nr. 117, poz. 189 z dn. 22 maja 1928 r.), przez Zakład w Poznaniu (Monitor Polski Nr. 142, poz. 246 z dn. 22 czerwca 1928 r.), przez Zakład w Warszawie (Monitor Polski Nr. 172, poz. 344 z dn. 28.VII 1928 r.).

Ubezpieczenie pracowników umysłowych obejmuje następujące świadczenia:

a) na wypadek braku pracy (zasiłek oraz opłata składek za ubezpieczenie na wypadek choroby) i

b) emerytalne (renta inwalidzka, starcza, wdowia, sieroca, pomoc lecznicza oraz jednorazowe odprawy). Prawo do świadczeń na wypadek braku pracy zyskuje ubezpieczony po przebyciu 6 miesięcy składkowych. Dla świadczeń emerytalnych ustawa wymaga 60 miesięcy składkowych. Zasiłek dla pozostających bez pracy składa się z zasiłku zasadniczego i rodzinnego. Zasiłek zasadniczy wynosi 30% (dla samotnych), względnie 40% (dla utrzymujących rodzinę) przeciętnej płacy podstawowej do ostatnich 12 miesięcy składkowych. Zasiłek rodzinny wynosi 10% zasiłku zasadniczego na każdego pozostającego na utrzymaniu ubezpieczonego członka jego rodziny (małżonka, zastępnych i wstępnych). Renta inwalidzka składa się z kwoty zasadniczej i kwoty wzrostu renty. Kwota zasadnicza wynosi 40% przeciętnej płacy podstawowej wszystkich miesięcy składkowych. Kwota wzrostu renty dolicza się do kwoty zasadniczej po przebyciu 120 miesięcy składkowych i wynosi ½% podstawy wymiaru świadczeń za każdy dalszy miesiąc, t. j. przy 480 miesiącach składkowych (40 latach ubezpieczenia) stanowi 60% podstawy wymiaru, czyli łącznie z kwotą zasadniczą 100% przeciętnej płacy podstawowej.

Prawo do renty starczej przysługuje ubezpieczonemu po ukończeniu sześćdziesięciu pięciu lat życia lub po 40 latach ubezpieczenia i ukończenia 60 lat (kobietom po ukończeniu 65 lat życia lub po 35 latach ubezpieczenia i ukończenia 55 lat). Wysokość renty starczej oblicza się w sposób przyjęty dla renty inwalidzkiej.

Składka do Zakładów Ubezpieczeń Pracowników umysłowych wynosi 10% płacy podstawowej (w tem 8% na ubezpieczenie emerytalne i 2% na ubezpieczenie na wypadek bezrobocia). Część składki opłaca ubezpieczony, a część pracodawca w zależności od grupy zarobkowej. Przy niższych uposażeniach (do 360 zł. miesięcznie) pracodawca opłaca większą część składki (od 100—60%); powyżej 360 udział pracodawcy się zmniejsza i przy płacach powyżej 800 zł. wynosi tylko 40% składki.

Dla wykonywania ubezpieczenia pracowników umysłowych powołane zostały następujące zakłady:

1) Zakład Ubezpieczeń Pracowników Umysłowych w Warszawie, obejmujący pod względem terytorjalnym obszar m. st. Warszawy i województw: warszawskiego, łódzkiego, części kieleckiego (bez powiatów: będzińskiego, zawierciańskiego i olkuskiego), lubelskiego, białostockiego, wileńskiego, nowogródzkiego i poleskiego.

2) Zakład Ubezpieczeń Pracowników Umysłowych we Lwowie, obejmujący pod względem terytorjalnym obszar województw: krakowskiego, lwowskiego, stanisławowskiego, tarnopolskiego i wołyńskiego (zastępczo pełni fukcje: Zakład Pensyjny dla Funkcjonarjuszów we Lwowie).

3) Zakład Ubezpieczeń Pracowników Umysłowych w Poznaniu, obejmuje pod względem terytorjalnym obszar województw: poznańskiego i pomorskiego (zastępczo pełni funkcje: Zakład Ubezpieczeń Urzędników Prywatnych w Poznaniu).

4) Zakład Ubezpieczeń Pracowników Umysłowych w Królewskiej Hucie, obejmujący pod względem terytorjalnym obszar województwa śląskiego oraz powiatów: będzińskiego, zawierciańskiego i olkuskiego województwa kieleckiego (zastępczo pełni funkcje: Zakład Ubezpieczenia Pracowników Umysłowych w Królewskiej Hucie).

Kategorje pracowników umysłowych, podlegających ubezpieczeniu oraz tych, którzy bądź mogą zwolnić się od obowiązku ubezpieczenia, bądź też są od ubezpieczenia wyłączeni z samego prawa, omawiają szczegółowo art. art. 3, 4, 5 i 6 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 22.XII 1927 r.

Rozporządzenie o ubezpieczeniu pracowników umysłowych obowiązuje na całym obszarze Rzeczypospolitej Polskiej.

4. *Zabezpieczenie na wypadek bezrobocia.*

Zabezpieczenie na wypadek bezrobocia pracowników umysłowych zostało omówione wyżej przy ubezpieczeniach emerytalnych. Pozostają do rozpatrzenia ubezpieczenia robotników.

Na mocy ustawy z dn. 18.VII 1924 r. (Dz. U. R. P. Nr. 67 poz. 650) obowiązkowi ubezpieczenia na wypadek bezrobocia podlegają wszyscy pracownicy (z wyjątkiem pracowników umysłowych) od 18-go roku życia, pozostający w stosunkach najmu pracy we wszelkiego rodzaju przedsiębiorstwach, prowadzonych w sposób przemysłowy i zatrudniających powyżej 5 robotników i pracowników umysłowych (art. z dn. 28.X 1925 r. Dz. U. R. P. Nr. 129).

W myśl wspomnianej ustawy przy Ministerstwie Pracy i Opieki Społecznej utworzony został „Fundusz Bezrobocia", oparty w ⅔ na składkach zakładów pracy, podlegających ubezpieczeniu oraz w ⅓ na dopłatach Skarbu Państwa. Wkładki zakładów pracy wynoszą 2% wypłacanych ubezpieczonym robotnikom zarobków. Za najwyższy zarobek przyjmuje się 7.50 zł. dziennie. Pracodawcy płacą ¾ (1,5%) składki, robotnicy — ¼ (0,5%).

W razie utraty pracy bezrobotny po upływie 10 dni od chwili zarejestrowania w Państwowym Urzędzie Pośrednictwa Pracy zyskuje prawo do pobierania zasiłku w wysokości od 30—50% zarobku, w zależności od stanu rodzinnego. Zasiłek może być pobierany przez pozbawionego pracy najwyżej przez 13 tygodni w ciągu roku. W razie długotrwałego bezrobocia Minister Pracy i Opieki Społecznej może okres ten przedłużyć do 17, a w pierwszym roku działania ustawy oraz na podstawie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 17.V 1927 r. (Dz U. R. P. Nr. 46 poz. 404) — do 26 tygodni.

Obowiązkowi ubezpieczenia nie podlegają robotnicy, zatrudnieni sezonowo w działach produkcji czynnej krócej niż 6 miesięcy w roku w następujących zakładach przemysłowych: cukrownie, krochmalnie,, syropialnie, gorzelnie, suszarnie, fabryki przetworów owocowych, oraz wytwórnie napojów chłodzących (rozp. z dn. 27 października 1924 r. Dz. U. R. P. Nr. 96).

Na podstawie rozporządzenia z dn. 30.III 1925 r. (Dz. U. R. P. Nr. 38) wykluczeni są od prawa do świadczeń zabezpieczeniowych, pozostający bez pracy na skutek choroby, inwalidztwa, strajku lub przewinień, które na mocy obowiązujących przepisów ustawowych powodują wydalenie z pracy.

Ustawa o ubezpieczeniu na wypadek bezrobocia uległa kilkakrotnie nowelizacji: na podstawie rozporządzeń Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 25.II 1927 r. (Dz. U. R. P. Nr. 17 poz. 131) oraz z dn. 16.II 1928 r. w sprawie przedłużenia okresu zasiłkowego dla robotników sezonowych w sezonie martwym 1927/28 r. z 6 do 10 tygodni oraz z dn. 24.II 1928 r. (Dz. U. R. P. Nr. 22 poz. 199 o zmianie art. 7 i 36 ustawy o zabezpieczeniu na wypadek bezrobocia. To ostatnie rozporządzenie obniżyło odsetek zwłoki od zaległych na rzecz Funduszu Bezrobocia składek zakładów pracy z 5% na 2% miesięcznie.

Poza wymienionemi wyżej przepisami prawnemi w przedmiocie ubezpieczenia na wypadek bezrobocia ukazał się cały szereg rozporządzeń i zarządzeń Ministra Pracy i Opieki Społecznej, uprawniających poszczególne kategorje robotników do pobierania zasiłków oraz przedłużających okres pobierania zasiłków w poszczególnych miejscowościach.

Przepisy powyższe obowiązują na całym obszarze Rzeczypospolitej Polskiej. Ponadto w górnośląskiej części województwa Śląskiego mają zastosowanie postanowienia tych ustaw i rozporządzeń niemieckich, które dotyczą robotników, nieobjętych powyżej cytowanemi ustawami polskiemi.

IV. POŚREDNICTWO PRACY.

W Nr. 54 Dz. U. R. P. z dn. 18.VI 1927 r. ukazało się rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 4.VI 1927 r. o ochronie rynku pracy. Na mocy tego rozporządzenia Rada Ministrów może, po stwierdzeniu stanu bezrobocia, zarządzić na wniosek Ministra Pracy i Opieki Społecznej, aby na określonem w rozporządzeniu terytorjum lub w określonych gałęziach pracy zostały wprowadzone pewne ograniczenia, dotyczące zatrudnienia cudzoziemców. Odnośne rozporządzenia Rady Ministrów nie zostały wydane.

Pośrednictwo pracy w Polsce należy podzielić na: państwowe, społeczne i zarobkowe.

W zakresie państwowego pośrednictwa pracy obowiązują następujące przepisy prawne:

1) Dekret z dn. 27.I 1919 r. o organizacji państwowych urzędów pośrednictwa pracy i opieki nad wychodźcami (Dz. Pr. Nr. 11 poz. 127);

2) Dekret Komisarjatu Naczelnej Rady Ludowej w Poznaniu z dn. 6.VII 1919 r. o organizacji biur pośrednictwa pracy (w brzmieniu ustawy z dn. 12.VI 1924 r. (Dz. U. R. P. Nr. 58 poz. 586);

3) rozporządzenie z dn. 24.VI 1921 r. o obowiązku zgłaszania zapotrzebowania wszelkiej kategorji pracowników (dla województwa poznańskiego i pomorskiego — Tyg. Urzęd. Nr. 25 poz. 81);

4) rozporządzenie Ministra b. dzielnicy niem. z dn. 14.X 1921 r. o Państwowych Urzędach Pośrednictwa Pracy (Dz. U. R. P. Nr. 93 poz. 687);

5) rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej w porozumieniu z Ministrami Spraw Wewnętrznych, Rolnictwa i Dóbr Państwowych i Przemysłu i Handlu z dn. 18.XII 1923 r. w przedmiocie państwowych parytetowych komisyj doradczych przy P. U. P. Pr. i Opieki nad Wychodźcami (Dz. U. R. P. Nr. 136 poz. 1132); a dla województw poznańskiego i pomorskiego rozporządzenie z dn. 30.IX 1924 r. (Dz. U. R. P. Nr. 84 poz. 842);

6) rozporządzenia w sprawie zwrotu kosztów kancelaryjnych i opłat (Dz. U. R. P. Nr. Nr.: 28 z 1923 r. poz,. 176 i 38 z 1924 r. poz. 405);

7) rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej w porozumieniu z innymi Ministrami z dn. 31.XII 1924 r. w sprawie obowiązku pracodawców zawiadamiania państwowych urzędów pośrednictwa pracy o każdem wolnem lub nowo - obsadzonem miejscu (Dz. U. R. P. Nr. 2 z 1925 r. poz. 23) oraz rozporządzenie uzupełniające z dn. 5.VII 1926 r. (Dz. U. R. P. Nr. 93 poz. 642);

8) zarządzenia Ministra Pracy i Opieki Społecznej w przedmiocie obowiązku pracodawców zawiadamiania państwowych urzędów pośrednictwa pracy o każdem nowem lub nowo - obsadzonem miejscu (zob. Monitor Polski Nr. Nr.: 128 z r. 1925 poz. 574, 236 z r. 1926).

Rozporządzenie Rady Ministrów z dn. 6.IX 1928 r. (Dz. U. R. P. Nr. 81 poz. 711), wydane na podstawie art. 121 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej o organizacji i zakresie działania władz administracji ogólnej, utrzymuje nadal kolegja, współdziałające w wykonywaniu zadań administracji pracy i opieki społecznej, a mianowicie: 1) komisje porady zawodowej i szkolnej dla inwalidów wojennych oraz 2) parytetowe komisje doradcze przy państwowych urzędach Pośrednictwa Pracy i Opieki nad wychodźcami.

Na podstawie rozporządzenia Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dn. 26.VIII 1928 r. (Dz. U. R. P. Nr. 85 poz. 749) decyzje w sprawach, dotyczących działalności Państwowego Urzędu Pośrednictwa Pracy i Opieki nad Wychodźcami w Warszawie, zastrzeżone z reguły starostom grodzkim, przekazane zostały Komisarzowi Rządu m. st. Warszawy.

Społecznego pośrednictwa pracy dotyczy ustawa z dn. 10 czerwca 1924 r. o społecznem pośrednictwie pracy (Dz. U. R. P. Nr. 58 poz. 585) oraz rozporządzenie wykonawcze z dn. 25.VII 1924 r. Dz. U. R. P. Nr. 67 poz. 652).

Zarobkowe pośrednictwo pracy zostało uregulowane przez ustawę z dn. 21.X 1921 r. o zarobkowem pośrednictwie pracy (Dz. U. R. P. Nr. 88 poz. 647) oraz rozporządzenia wykonawcze: z dn. 30.I 1922 r. (Dz. U. R. P. Nr. 70 poz. 82). Rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dn. 28.V 1924 r. (Dz. U. R. P. Nr. 50 poz. 511) dotyczy ustalenia wysokości kaucyj zarobkowych pośredników pracy.

V. INSPEKCJA PRACY.

Od dnia 30 stycznia 1928 r., a na Górnym Śląsku od dn. 30.X 1928 r. obowiązuje na ziemiach polskich rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej o Inspekcji Pracy (Dz. U. R. P. Nr. 67 poz. 590 1927 r.).

Inspekcja pracy jest organem administracji państwowej, powołanym i uprawnionym przedewszystkiem do nadzoru nad przestrzeganiem i wykonywaniem przepisów prawa o ochronie pracy (art. 1 i 3 rozp. o inspekcji pracy).

Nadzór nad działalnością Inspekcji Pracy należy do Ministra Pracy i Opieki Społecznej.

Zgodnie z art. 8 rozporządzenia organami inspekcji pracy są:

a) obwodowi inspektorowie pracy;
b) okręgowi inspektorowie pracy;
c) specjalni inspektorowie pracy;
d) główny inspektor pracy;
e) podinspektorowie pracy;
f) lekarze inspekcyjni;
g) asystenci inspekcyjni.

Uprawnienia inspekcji pracy przysługują tylko organom wyżej wymienionym w zakresie ustawowo przewidzianym, przyczem poszczególne organy inspekcji pracy różnią się pod względem charakteru i zakresu kompetencji.

Jeżeli chodzi o nakazy i orzeczenia, do wydawania ich jako władza właściwa I instancji powołani są obwodowi inspektorowie pracy.

Uprawnienia obwodowych inspektorów pracy przysługują również podinspektorom pracy, oraz lekarzom inspekcyjnym, o ile wykonywują oni czynności powierzone im przez danego inspektora obwodowego. Ponadto uprawnienia inspektorów obwodowych posiadają inspektorowie specjalni. Inspektorowie specjalni mogą być powołani przez Ministra Pracy i Opieki Społecznej w razie wyłączenia z zakresu działania inspektorów obwodowych i okręgowych poszczególnych gałęzi pracy i poddania ich na obszarze całego państwa lub jego części inspektorom specjalnym.

Okręgowi inspektorowie, stanowiący w zasadzie władzę II instancji, jako pierwsza instancja mogą orzekać tylko w sprawach, które są przez odnośne ustawy wyraźnie zastrzeżone do decyzji inspektorów okręgowych (art. 10 rozp. o inspekcji pracy).

Poza wymienionemi wyżej organami inspekcji pracy żadne inne urzędy nie są powołane do wydawania nakazów i orzeczeń w rozumieniu przepisów rozporządzenia z dn. 14.VII 1927 r. o inspekcji pracy.

Inspekcji pracy podlegają wszelkie zakłady pracy, należące zarówno do osób fizycznych jak i prawnych, o ile stosowana jest w nich praca najemna, warsztaty przy szkołach zawodowych, zakłady, zatrudniające więźniów, o ile posiadają maszyny o napędzie mechanicznym oraz te zakłady kolei państwowych, w których roboty wykonywane są przez przedsiębiorców prywatnych (art. 2).

Inspektor pracy ma prawo:

a) zwiedzania w towarzystwie kierownika zakładu pracy lub bez niego (za okazaniem urzędowej legitymacji) w każdej porze dnia i nocy zakładów, podlegających inspekcji, wszelkich zabudowań, związanych z zakładem, urządzeń, należących do przedsiębiorstwa, jak szpitali, żłobków, szkół i t. p., oraz mieszkań pracowniczych za zgodą mieszkańców (art. 24);

b) żądać od kierownika zakładu lub zatrudnionych osób informacyj w zakresie działania inspecji, przyczem przesłuchiwanie tych osób może się odbywać tylko w formie protokularnej (art. 21);

c) żądać okazania ksiąg i t. p. dokumentów i planów, dotyczących ochrony i urządzeń technicznych i t. p. jak również dostarczenia mu próbek surowców i materjałów, używanych lub powstałych przy wytwórczości (art. 21);

d) w razie potrzeby wzywać osoby zainteresowane do swego biura; w tym wypadku osoba zainteresowana, np. kierownik zakładu, musi otrzymać zawiadomienie na piśmie, wskazujące podstawę prawną i cel wezwania (art. 21;

e) wydawać nakazy w sprawie przestrzegania obowiązujących przepisów co do bezpieczeństwa, zdrowia lub moralności, lub ogólnych przepisów o ochronie pracy, po protokularnem stwierdzeniu uchybień, pociągających za sobą sankcję karną (art. 23).

Nakaz winien być skierowany do kierownika zakładu na piśmie, przyczem muszą być wyraźnie stwierdzone, naruszone, zdaniem inspektora, przepisy prawa (art. 23);

f) wydawać orzeczenia tylko w wypadkach w ustawodawstwie wyraźnie przewidzianych (np. w razie niedojścia do porozumienia między stronami w sprawie kolejności korzystania z urlopów i t. p.) (art. 9);

g) w wypadku stwierdzenia naruszeń przepisów, zagrożonych karami, a nie podlegających jego orzecz-

nictwu, sporządzać protokuły i przesłać je właściwym władzom celem wszczęcia postępowania karnego(art. 24);

h) występować do właściwej władzy z wnioskiem o zamknięcie zakładów, o ile braki tych zakładów są tak znaczne, iż żadne zmiany nie zdołają zapewnić bezpieczeństwa pracy art. 25.

Organy inspekcji pracy nadzorują wykonanie przepisów prawa dotyczących (art. 3):

a) ochrony pracy, a w szczególności ochrony zdrowia, życia i sił pracowników;

b) przestrzegania dobrych obyczajów w stosunku pracy;

c) umów indywidualnych i zbiorowych pracy;

d) regulaminów pracy;

e) czasu pracy, dni świątecznych i urlopów;

f) pracy młodocianych oraz ich kształcenia ogólnego i zawodowego;

g) pracy kobiet;

h) przedstawicielstw pracowniczych i ich uprawnień;

i) pracy chałupniczej.

Obok tych uprawnień inspekcja pracy współdziała z innemi właściwemi władzami (art. 5):

a) w czynnościach, dotyczących pozwoleń na otwarcie lub przebudowę zakładów przemysłowych ze względu na higjenę i bezpieczeństwo pracy);

b) w czynnościach, poruczonych przez ustawy ubezpieczenia społecznego i inne z zakresu ustawodawstwa społecznego, oraz

c) oskarża przed sądami powiatowemi (grodzkimi) obok innych organów oskarżenia publicznego w sprawach o przekroczenie przepisów o ochronie pracy;

d) bierze udział z głosem stanowczym w Radzie, przewidzianej w § 197 art. 3 powszechnej ustawy górniczej dla Stanów Pruskich;

e) współdziała ze stronami zainteresowanemi w celu zapobiegania zatargom pracy i przy załatwianiu tych zatargów;

f) zbiera dane, dotyczące warunków bytu i pracy zarówno pracowników, na których rozciąga się ustawodawstwo o ochronie pracy jak i tych, których prawodawstwo to nie obejmuje.

W zakładach, podległych ustawom górniczym, z wyjątkiem hut, nadzór nad bezpieczeństwem pracy pod względem technicznym należy do władz górniczych (art. 3 ust. 2).

Oprócz uprawnień, wynikających z ustawodawstwa polskiego, przysługują inspekcji pracy: niektóre uprawnienia inspektorów fabrycznych, dozoru górniczego, inżynierów okręgowych i urzędów do spraw fabrycznych (w b. zaborze rosyjskim), inspektorów przemysłowych, władz przemysłowych górniczych i t. p. (w b. zaborze pruskim i austrjackim), przewidziane w ustawach państw zaborczych (art. 4).

Rozporządzenie zawiera szereg przepisów karnych:

a) niewykonanie nakazu inspektora pracy pociąga za sobą grzywnę od 100 do 2.000 zł. lub areszt do sześciu tygodni lub obie kary łącznie, o ile czyn nie jest zagrożony karą surowszą. Na obszarze, na którym obowiązuje rosyjski kod. kar. z r. 1903 i austr. ustawa karna z r. 1854, nie stosują się przepisy o nadzwyczajnem złagodzeniu kary (art. 29). Do rozstrzygania tych spraw powołane są sądy grodzkie;

b) winni niestawienia się bez wystarczającej przyczyny na pisemne wezwanie inspektora pracy (patrz wyżej p. 4 lit. d) ulegają grzywnie od 25 do 200 zł., a w razie nieściągalności aresztowi do 2 tygodni, o ile czyn nie jest zagrożony surowszą karą (art. 31 ust. 1);

c) nieudzielenie inspektorowi informacyj lub dat statystycznych (art. 21) lub niewykonanie żądań inspektora odnośnie okazania ksiąg, dokumentów i t. p. pociąga za sobą grzywnę od 50 do 500 zł., a w razie nieściągalności areszt do miesiąca (art. 31).

Do orzekania o tych czynach (patrz wyżej p. b) i c) uprawnieni są inspektorzy pracy.

Dotknięci orzeczeniem karnem inspektora mogą w ciągu 7 dni od dnia doręczenia orzeczenia wnieść do inspektora pracy żądanie przekazania sprawy właściwemu sądowi grodzkiemu. Wyrok sądu okręgowego w II instancji jest prawomocny.

Na obszarze b. zaboru niem. stosuje się przepisy o wydawaniu policyjnych mandatów karnych.

Skargi na orzeczenia i nakazy obwodowych inspektorów pracy w ciągu 14 dni od daty doręczenia (art. 14).

Zapadłe w drugiej instancji orzeczenia inspektorów okręgowych są ostateczne, to znaczy, że mogą być tylko zaskarżane do Najwyższego Trybunału Administracyjnego, z wyjątkiem orzeczeń, rozstrzygających skargi na nakazy obwodowych inspektorów pracy, które mogą być zaskarżone jeszcze do Ministra Pracy i Opieki Społecznej (art. 10), a następnie do Najwyższego Trybunału Administracyjnego.

Skargi na orzeczenia i nakazy okręgowych inspektorów pracy, których orzeczenie lub nakaz zostały zaskarżone. Inspektor pracy winien przedstawiać wniesioną skargę do wyższej instancji w ciągu 7 dni od chwili jej otrzymania.

Wniesienie skargi nie wstrzymuje wykonania orzeczenia ani nakazu, o ile nie postanawia tego odpowiedni przepis prawny. Natomiast można się zwrócić do inspektora pracy, którego orzeczenie lub nakaz zaskarżono, względnie do instancji wyższej, o wstrzymanie wykonania, co powinno nastąpić, o ile nie wywoła istotnej szkody dla interesu publicznego (art. 13 i 14).

W odniesieniu do nakazów, wymagających zmian urządzeń technicznych lub sposobów wytwórczości (np. wprowadzenie nowych maszyn, zmiana surowców lub półfabrykatów) obowiązują odmienne postanowienia. Nakazy te mogą być zaskarżone w terminie 14-dniowym do specjalnej komisji przy właściwym wojewodzie. Odwołanie się przedsiębiorcy wstrzymuje obowiązek wykonania nakazu, jeśli warunki pracy w zakładzie nie zagrażają pracownikowi oczywistem niebezpieczeństwem.

Nadanie nakazowi rygoru natychmiastowego wykonania powinno być w nakazie zaznaczone ze wskazaniem okoliczności, uzasadniających ten rygor. Skargę na nakaz z rygorem natychmiastowego wykonania inspektor pracy winien jest przesłać w ciągu 24 godzin do komisji specjalnej, która jest obowiązana powziąć decyzję w ciągu tygodnia

Skarga, nieuwzględniona przez komisję przy województwie, może być zaskarżona w ciągu 14 dni do komisji przy Ministrze Pracy i Opieki Społecznej, która decyduje w ostatniej instancji. Wniesienie odwołania wstrzymuje wykonanie decyzji (art. 25).

W wykonaniu rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 14.VII 1927 r. o inspekcji pracy (Dz. U. R. P. Nr. 67 poz. 590) ukazały się następujące rozporządzenia:

a) rozporządzenie z dn. 20.II (Dz. U. R. P. Nr. 41 poz. 397) w sprawie podziału terytorjalnego Rzeczypospolitej Polskiej na okręgi i obwody inspekcji pracy; rozporządzenie to zostało częściowo zmienione przez rozporządzenie z dn. 26.IX 1928 r. (Dz. U. R. P. Nr. 89 poz. 782);

b) rozporządzenie z dn. 24.II 1928 r. (Dz. U. R. P. Nr. 41 poz. 389) o udziale inspektorów pracy w czynnościach, dotyczących pozwoleń na otwarcie lub przebudowę zakładów przemysłowych;

c) rozporządzenie z dn. 24.II 1928 r. (Dz. U. R. P. Nr. 41 poz. 399) o stosunku wzajemnym organów inspekcji pracy i władz górniczych;

d) rozporządzenie z dn. 2.IV 1928 r. (Dz. U. R. P. Nr. 52 poz. 497) o komisjach specjalnych, powołanych do rozstrzygania skarg na nakazy inspektorów pracy;

e) rozporządzenie Min. Spraw Wewnętrznych w porozumieniu z Ministrem Pracy i Opieki Społecznej z dn. 22.III 1928 r. (Dz. U. R. P. Nr. 58 poz. 546) o współdziałaniu organów policji państwowej i władz samorządowych z inspekcją pracy;

f) rozporządzenie z dn. 24.VIII 1928 r. (Dz. U. R. P. Nr. 78 poz. 690) o służbie przygotowawczej na stanowiska podinspektorów i inspektorów pracy;

g) rozporządzenie z dn. 6.X.1928 r. (Dz. U. R. P. Nr. 92 poz. 806) o postępowaniu lekarzy inspekcji pracy i o stosunku ich do innych organów inspekcji pracy.

VI. SĄDY PRACY.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej o Sądach Pracy ukazało się w Nr. 37 Dz. U. R. P. poz. 350 z r. 1928. Dotyczy ono sądownictwa pracy na terytorjum b. zaborów austrjackiego i rosyjskiego. W b. zaborze niem. pozostają bez zmian obowiązujące przepisy o sądach przemysłowych.

Sądy pracy powołane są do rozstrzygania sporów cywilnych, wynikających ze stosunku pracy i nauki zawodowej pomiędzy pracodawcami a pracownikami lub uczniami, względnie pomiędzy pracownikami jednego przedsiębiorstwa (art. 1).

Poza sprawami cywilnemi sąd pracy w specjalnym składzie (jednoosobowo bez ławników) rozstrzyga sprawy „karne" o przekroczenie przepisów prawnych o ochronie pracy.

Sąd pracy I instancji wyrokuje w sprawach cywilnych w składzie 3 osób (przewodniczący — sędzia zawodowy i 2 ławników: jeden z grupy pracodawców, drugi z grupy pracowników). W sprawach karnych orzeka jednoosobowo sędzia przewodniczący lub jego zastępca (art. 20).

W sprawach cywilnych, o ile przedmiot sporu nie przenosi 200 złotych, wyrok sądu pracy jest bezapelacyjny (przysługuje tylko kasacja w przypadkach ściśle określonych, art. 30). Natomiast w sporach o kwoty ponad 200 złotych oraz w sprawach karnych przysługuje odwołanie od wyroku pracy do sądu okręgowego, który orzeka w sprawach cywilnych w składzie specjalnym (sędzia przewodniczący i 2 ławników); odwołania w sprawach karnych rozstrzyga sąd okręgowy w składzie zwykłym (art. 31).

W sprawach cywilnych poniżej 200 złotych udział adwokatów, jako pełnomocników stron został ograniczony: w sprawach tych mogą występować tylko adwokaci, jako stali radcowie prawni.

W wykonaniu rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej o Sądach Pracy wydany został przez Ministra Sprawiedliwości szereg rozporządzeń, ogłoszonych w Nr. 98 Dziennika Ustaw R. P., a mianowicie:

a) rozporządzenie z dn. 30.XI 1928 r. (poz. 867) w sprawie powołania ławników i zastępców ławników sądów pracy i sądów okręgowych;

b) rozporządzenie z dn. 30.XI 1928 r. (poz. 868) w sprawie wyznaczania ławników sądów pracy oraz ławników sądów okręgowych do udziału w posiedzeniach sądu pracy, względnie sądu okręgowego;

c) rozporządzenie z dn. 30.XI 1928 r. (poz. 869) o djetach i kosztach przejazdu ławników i zastępców ławników sądów pracy i sądów okręgowych;

d) rozporządzenie z dn. 4.XII 1928 r. (poz. 870) w sprawie przekształcenia sądów przemysłowych w Bielsku, Krakowie i Lwowie na sądy pracy oraz zmiany granic niektórych z tych sądów;

e) rozporządzenia z dn. 5.XII 1928 r. o ustanowieniu sądów pracy: w Warszawie (poz. 871), Białej—Krakowskiej (poz. 872); w Białymstoku (poz. 873), w Sosnowcu i Dąbrowie Górniczej (poz. 876) oraz w Wilnie (poz. 877).

W „Monitorze Polskim" z dn. 15.XII 1928 r. Nr. 289 poz. 701 zostało ogłoszone obwieszczenie Ministra Sprawiedliwości w przedmiocie przedstawiania przez Organizacje pracodawców i pracowników list kandydatów na ławników i zastępców sądów pracy i sądów okręgowych. Następnie obwieszczenie Ministra Sprawiedliwości, ogłoszone w Nr. 296 „Monitora Polskiego" z dn. 24.XII 1928 r. przedłużyło termin składania list kandydatów na ławników i zastępców ławników do dnia 5 stycznia 1929 r.

Z dniem 15 stycznia 1929 r. sądy pracy w wymienionych wyżej miejscowościach rozpoczęły działalność. Sprawy zawisłe przed dn. 15.I 1929 r. w innych sądach przez sądy pracy rozpatrywane nie będą.

W tych miejscowościach, gdzie dotychczas sądy pracy nie zostały utworzone sprawy, podlegające sądom pracy, będą rozpatrywane, poczynając od 15.I 1922 r. przez miejscowe sądy grodzkie, chociażby według dotychczas obowiązujących przepisów sprawy te należały do kompetencji sądów okręgowych (np. gdy wartość powództwa przewyższa 1.000 zł.).

Kompetencja sądów pracy nie rozciąga się na spory, których przedmiot przewyższa 5.000 zł.

Ustawodawstwo podatkowe

Podatek dochodowy*)

Kto podlega podatkowi dochodowemu i od jakiego dochodu.

I. Osoby fizyczne, zamieszkujące stale lub przebywające dłużej niż rok w Polsce obowiązane są z reguły do opłacania podatku dochodowego od całego swego dochodu bez względu na to, czy dochód został osiągnięty ze źródeł krajowych, czy też zagranicznych.

Od powyższej zasady zachodzi wyjątek w tym wypadku, gdy dochód osób fizycznych z nieruchomości i stałych przedsiębiorstw, znajdujących się poza obszarem Rzeczypospolitej, jak również dochód z tantjem oraz dochód z uposażeń służbowych i emerytur, z funduszów innego państwa, obcych związków komunalnych oraz innych tego rodzaju funduszów publicznych wyłącza się z podstaw opodatkowania w razie udowodnienia, że podlega tam podatkowi tego samego rodzaju, a właściwe obce państwo postępuje według zasad wzajemności co do takich samych dochodów ze źródeł tutejszych.

Należy zauważyć, że za miejsce zamieszkania przyjmuje się to miejsce, w którem dana osoba osiadła w warunkach znamionujących zamiar stałego przebywania w danem miejscu.

Osoby fizyczne, nie posiadające na obszarze Rzeczypospolitej miejsca zamieszkania lub pobytu, opłacają podatek dochodowy tylko od dochodów płynących z następujących źródeł położonych na obszarze Polski: 1) nieruchomości, wierzytelności zahipotekowanych na nieruchomości, majątków przywiązanych do obszaru Rzeczypospolitej fideikomisem lub innemi przepisami prawnemi, 2) samoistnych lub w spółce wykonywanych przedsiębiorstw handlowych i przemysłowych z wyjątkiem posiadania samych tylko akcyj udziałów i podobnych papierów wartościowych, których posiadanie nie powoduje obowiązku podatkowego, 3) wynagrodzeń procentowych (tantjem) oraz płac i emerytur wypłaconych bądź to przez służbodawców prywatnych w Polsce, bądź to z wszelkiego innego rodzaju funduszów publicznych polskich.

Osoby fizyczne, które ani nie mieszkają, ani też nie mają miejsca pobytu w Polsce dłużej niż rok trwającego, jeżeli przybyły do Polski dla wykonywania czynności handlowych lub przemysłowych lub innego zarobku, opłacają podatek od całego dochodu, osiągniętego w granicach Rzeczypospolitej.

II. Osoby prawne, o ile siedziba zarządu znajduje się w Polsce, podlegają podatkowi dochodowemu ze wszystkich źródeł, nie bacząc na to, czy te źródła położone są w granicach, czy też poza granicami Polski.

Osoby prawne, których siedziba zarządu znajduje się zagranicą, podlegają opodatkowaniu tylko od dochodu osiągniętego w granicach Polski ze źródeł dochodu wyżej wymienionych pod I w odniesieniu do osób fizycznych.

Za siedzibę zarządu osób prawnych, należy uważać miejsce wskazane w statucie względnie w zastępujących go przepisach.

III. Spadki nieobjęte podlegają podatkowi wedle rozmiaru obowiązku podatkowego spadkobiercy

Kto jest zwolniony od podatku.

Zwolnieni są:

Zastępcy obcych państw, wraz z ich personelem, szeregowcy Wojsk Polskich odnośnie do ich żołdów w służbie czynnej, oficerowie w czasie wojny odnośnie do uposażenia z etatu wojennego, weterani odnośnie do swojej pensji, osoby, pobierające ze skarbu pensje i dodatki za waleczność, państwo i związki samorządowe wreszcie osoby prawne, których dochody są obracane w całości na cele ogólnej użyteczności, naukowe, oświatowe, kulturalne, wyznaniowe i dobroczynne.

Ponadto należy zauważyć, że osobom fizycznym i prawnym, które w okresie 1925 — 1935 r. wybudują domy mieszkalne, przysługuje prawo potrącania z ogólnego dochodu sum zużytych na budowę, z wyłączeniem jednak zaciągniętych na budowę pożyczek państwowych (rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27.IV.1927 r. o rozbudowie miast). Ponadto dochodów z domów nowozbudowa-

*) Dz. U. 1925 r. Nr. 58, poz. 411, Dz. U. 1927 r. Nr. 101, poz. 871, Dz. U. 1928 r. Nr. 15, poz. 106 Dz. U. 1927 r. Nr. 42, poz. 372, Okólniki Ministerstwa Skarbu i wyroki Najw. Tryb. Admin.

nych, względnie wykończonych, albo z ich części nowozbudowanej lub wykończonej w okresie r. 1925 do końca r. 1935 nie bierze się w rachubę. Dochody te według wyżej wymienionego rozp. Prezydenta Rzeczypospolitej wolne są od podatku dochodowego na przeciąg lat 10 t. j. do końca dziesiątego roku podatkowego od chwili ukończenia budowy, pod warunkiem jednak, że budowa zostanie ukończona po dniu 20 maja 1925 roku, t. j. po dacie wejścia w życie ustawy o rozbudowie miast z dnia 29.IV.1925 r. i przeznaczoną będzie na cele mieszkalne. Również dochody osiągnięte przed ukończeniem budowy bądź w drodze prowizorycznej eksploatacji części pomieszczeń, bądź w drodze pobrania zawczasu czynszów lub zadatków podlegają również zwolnieniu od podatku.

Praktyczna wskazówka: Osoby, ubiegające się o powyższą ulgę w podatku dochodowym, winny złożyć odpowiednie podanie do właściwej władzy podatkowej I instancji (Urząd Skarbowy), przed uprawomocnieniem się wymiaru podatku dochodowego za rok podatkowy bezpośrednio następujący po roku, w którym ukończono budowę. Do podania należy dołączyć dowody, uzasadniające prawo do przyznania ulgi, świadectwo magistratu lub komitetu rozbudowy o stanie wykonania budowy, o przeznaczeniu, powierzchni oraz kubaturze wybudowanych pomieszczeń,, nadto wiarogodny wykaz poniesionych na budowę kosztów, tudzież wykaz otrzymanych na cele budowy pożyczek państwowych. W razie niezłożenia podania w powyższym terminie, ulgi, o których mowa, będą udzielone przy wymiarze podatku dochodowego za następny rok podatkowy pod warunkiem złożenia podania w sposób wyżej wskazany.

Przedmiot podatkowy

Przedmiotem podatku jest dochód, przewyższający kwotę 1.500 złotych rocznie. Podatek zaś wymierza się według skali podanej w tabeli I.

Za dochód uważa się sumę perjodycznie powtarzających się i przewidzianych przez płatnika przychodów w pieniądzach lub wartościach pieniężnych, otrzymanych ze wszystkich źródeł po obliczeniu kosztów osiągnięcia, zachowania i zabezpieczenia przychodów.

Potrącają się prawidłowe odpisania na zużycie budynków (z reguły 2% wartości przy budynkach mieszkalnych, 3% przy gospodarczych 4% przy fabrycznych) — maszyn i urządzeń przemysłowych (z reguły 10% wartości) i nieruchomości, jak urządzenia biur, kantorów, sklepów i t. p. 5%, wreszcie straty częściowe lub całkowite w przedmiotach, podlegających zużyciu i służących do osiągnięcia dochodu z tem, że straty te można potrąciś do przychodu ze źródła, które poniosło stratę i tylko z przychodu tego roku, w którem strata nastąpiła.

Wspomniane procentowe normy odpisań na zużycie mogą być wyższe, jeżeli podatnik udowodni znaczniejsze zmniejszenie się wartości.

Z przychodów nie mogą być potrącone: 1) wydatki na powiększenie lub ulepszenie źródła dochodu; 2) wydatki na umorzenie długów, strat i włożonych w przedsiębiorstwo kapitałów za ubiegłe lata; 3) wydatki na gospodarstwo domowe (jednakże do kosztów osiągnięcia przychodu zalicza się koszty wyżywienia członków rodziny podatnika, stale pracujących w jego przedsiębiorstwie handlowem, przemysłowem, w gospodarstwie rolnem i leśnem); 4) procenty od własnego kapitału, włożonego w przedsiębiorstwo; 5) wydatki na osiągnięcie dochodu ze źródeł zagranicznych nieopodatkowanych; 6) wogóle wydatki i straty, niezwiązane z osiągnięciem dochodu.

Od ogólnego dochodu odlicza się następujące pozycje wydatków (o ile one ciążą na źródłach opodatkowanego dochodu, pozostają w związku gospodarczym z temi źródłami i były faktycznie poniesione):

1) odsetki od długów: 2) renty i t. p.; 3) obowiązujące na mocy prawa lub umowy opłaty za płatnika i za członków jego rodziny do kas emerytalnych, chorych i t. p., o ile te nie przekraczają 300 zł. rocznie na ubezpieczoną osobę; premje na wypadek śmierci lub dożycie, o ile nie przekraczają 300 zł. rocznie, względnie 600 zł. łącznie z członkami rodziny; 4) bezpośrednie podatki państwowe i samorządowe oraz przymusowe świadczenia na cele publiczne z wyjątkiem podatku dochodowego i majątkowego.

Nie uważa się za dochód przychodów w postaci spadków, darowizn, ubezpieczeń na życie, posagów, wpływów ze spieniężenia majątku, a w tem zysków, osiągniętych nie w drodze zawodowej spekulacji, z wpłat umorzonych wierzytelności i wogóle tam, gdzie chodzi o zwrot lub zwiększenie majątku.

Poszczególne źródła dochodu.

Jako poszczególne źródła dochodu ustawa wymienia:

1. **Nieruchomości gruntowe,** własne posiadane użytkowane lub dzierżawione.

Do przychodów gospodarstwa rolnego we własnym zarządzie należą: a) cena uzyskana za produkty sprzedane, oraz za wypożyczone maszyny i siły pociągowe, b) wartość produktów użytych na potrzeby domowe, wartość użytkowa budynków, które zamieszkuje podatnik, c) wartość korzyści z wykonywania prawa rybołówstwa, polowania itp., d) wartość zapasów produktów gospodarczych z końcem roku gospodarczego. Od tego potrąca się koszty: a) konserwacji i administracji budynków gospodarczych, lecz nie na budowę tych budynków, b) utrzymanie żywego i martwego inwentarza w granicach pierwotnego stanu, c) ubezpieczenia budynków, inwentarza, zapasów i produktów, d) nabycia nasion, paszy, nawozów i t. p., e) wynagrodzenia za najemną pracę, f) odpisanie na zużycie budynków, maszyn, inwentarza, g) wreszcie potrąca się wartość zapasów, przejętych z poprzedniego roku gospodarczego.

2. **Budynki.**

Za dochód uważa się czynsz wraz z świadczeniami lub wartość użytkowa. Od tego potrąca się: a) koszty naprawy i utrzymania budynku wraz z instalacjami, b) koszty administracji i dozoru, c) koszty ubezpieczenia i amortyzacji.

3. **Przedsiębiorstwa handlowe i przemysłowe, zajęcie zawodowe i inne zatrudnienia zarobkowe.**

Za przychód tu uważa się: a) wynagrodzenia, prowizje, odsetki i inne umówione świadczenia za usługi i czynności o charakterze handlowo - przemysłowym, b) cena, otrzymana ze sprzedaży surowców, towarów i wyrobów, c) wartość towarów i wyrobów, użytych na potrzeby płatnika, jego rodziny, względnie, gospodarstwa domowego, d) wartość pieniężna zapasu towarów z końcem roku, o ile zapas ten ulega znaczniejszym zmianom. Od powyższego przychodu potrąca się: a) koszty utrzymania budynków i inwentarza, lecz nie wznoszenia budynków i powiększania inwentarza, b) koszty ubezpieczenia, c) odpisania na zużycie budynków, maszyn, narzędzi i t. p., d) czynsz dzierżawny lub najmu za grunta, budynki, narzędzia i prawa, e) koszty nabycia surowców, towarów i artykułów pomocniczych w przedsiębiorstwie, f) wynagrodzenia pracowników, zatrudnionych w przedsiębiorstwie wraz z opłatami do kas chorych i innych oraz koszty administracyjne, g) podatki pośrednie, h) procenty od długów bieżących, zaciągniętych na prowadzenie przedsiębiorstwa, i) wartość zapasów towaru i wyrobów, przyjętych z roku poprzedniego, o ile zapas ten ulega znaczniejszym zmianom.

Z przychodu od zajęć zawodowych potrąca się wydatki na utrzymanie lokalu (przeznaczonego na użytek zawodowy), na wynagrodzenie współpracowników, na utrzymanie i uzupełnienie niezbędnych przyborów, na koszty podróży zawodowych.

4. **Tantjemy.**

Tantjemy czyli wynagrodzenia procentowe należy rozróżniać w dwojakim znaczeniu, a mianowicie tantjemy, które pobierają dyrektorowie, kierownicy lub też inne osoby stale zatrudnione w danem przedsiębiorstwie w stosunku służbowym tudzież takie tantjemy, które wypłacają przedsiębiorstwa w formie wynagrodzeń procentowych w pieniądzach lub w naturze ze swego zysku lub obrotu osobom należącym do składu zarządu, rad, komitetów nadzorczych i komisyj rewizyjnych, lecz nie pełniącym stałych funkcyj w bezpośrednim zarządzie tych przedsiębiorstw. Tantjemy pierwszego typu należy traktować jako wynagrodzenie, wynikające ze stosunku służbowego, podlegające opodatkowaniu w drodze potrącenia przez służbodawców, natomiast dochód z tantjem drugiego rodzaju podlega opodatkowaniu w ogólnym dochodzie podatkiem od tantjem.

Tantjemy, o ile przekraczają 1.500 zł., podlegają w kwocie faktycznie pobranej specjalnemu podatkowi od tantjem. Podatek ten wynosi 50% stawki, przypadającej od otrzymanego z tantjemy dochodu według tabeli I, jednakże nie mniej niż 16 zł.

5. **Kapitały pieniężne ulokowane na procent i prawa majątkowe.**

6. **Uposażenia służbowe, emerytalne, wynagrodzenie za najemną pracę.**

7. **Wszelkie inne źródła dochodu.**

Należą tu wszelkie nieperjodyczne, a spodziewane wpływy, między innemi osiągane ze sprzedaży przedmiotów majątkowych, nabywanych w celach spekulacyjnych.

Określenie dochodu u osób prawnych.

W sposób szczególniejszy traktuje się określenie dochodu u osób prawnych, prowadzących prawidłowo księgi handlowe. W zasadzie za dochód uważa się tu zysk bilansowy.

Od czystego zysku bilansowego odlicza się jednak: a) pozostałość zysku z roku poprzedniego, b) wszelkie nadzwyczajne przychody, c) wygrane z papierów premjowych, d) nadwyżki ze spieniężenia majątku, e) nieobciążające rachunków strat i zysków, odpisy na zużycia budynków, maszyn i t. d., na umorzenie wartości przywilejów i praw terminowych, a przy koncesji terminowej na umorzenie kapitału zakładowego, f) sumy, wydzielone z podziału czystego zysku na wynagrodzenie lub na wydatki, związane z poprawą bytu pracowników, g) sumy na cele społeczne, przewidziane w statucie, h) sumy na zasilenie funduszów spółdzielni.

Natomiast do czystego zysku dolicza się: a) wydatki na powiększenie i ulepszenie źródeł dochodu, b) na pokrycie strat lat ubiegłych oraz umorzenie długów i kapitałów, c) na oprocentowanie kapitałów własnych, d) sumy odpisane na stratę kursową papierów wartościowych, e) odpisy na umorzenie wartości majątku ponad normę ustawową, f) odpisy na umorzenie wartości nieeksploatowanych, g) wydatki na podatki i opłaty, niestanowiące właściwego obciążenia przedsiębiorstwa (od lokali pracowników i t. d.), h) sumy, obciążając rachunek rezerw oraz na cele społeczne, nieprzewidziane w statucie; i) sumy, wydatkowane na rachunek strat i zysków, a rozdzielone w postaci dywidend, procentów lub tantjem, j) przychody, zaksięgowane poza rachunkiem strat i zysków, bezpośrednio na powiększenie kapitałów własnych, k) pensje i wynagrodzenia członków zarządu (czynnych), o ile przekraczają sumarycznie 10% kapitału zakładowego, przy kapitale 500.000 zł. — 15%, zaś przy kapitale od 500.000 zł. do 750.000 zł. — kwotę 75 tys. zł.

Uposażenia służbowe.

Podstawą opodatkowania są dochody, wymienione pod 1—7 w ich łącznem ujęciu, z wyjątkiem dochodów pod cyfrą 6, które są traktowane pod względem obliczenia podatku i jego wymiaru oddzielnie. Mianowicie, podlegają one specjalnej niższej skali stawek podatkowych, podanej w tabeli II, podatek zaś należny potrąca się w tym wypadku perjodycznie od otrzymywanych kwot uposażeniowych. Obowiązek potrącenia podatku i wpłacenia go w terminie siedmiodniowym do kasy skarbowej ciąży na służbodawcach. Podatek oblicza się od dochodu bieżącego, przyjętego w stosunku rocznym. Tak samo w stosunku rocznym oblicza się podstawa wymiaru, stanowiąca wynagrodzenia nieperjodyczne, lecz jednorazowe, przez dodanie do sumy ostatniego wynagrodzenia perjodycznego. Nie będą tu atoli podpadały wynagrodzenia za pracę, która nie stwarza stosunku zależności do służbodawcy (roboty na zamówienie, płatne od sztuki — chałupnictwo). Pracownicy w razie nieprawidłowego potrącenia przez służbodawców mogą wnieść w terminie 30-dniowym zażalenie do władzy podatkowej II instancji, władze skarbowe przez swych delegatów kontrolują u służbodawców prawidłowość potrącenia i wpłat.

Stopa podatkowa dla podatników nieżonatych lub niezamężnych, nie mających na swem utrzymaniu członka rodziny, przy dochodzie ponad 3600 zł. podwyższa się o 20%. Natomiast stopa obniża się o 2 stopnie na każdego członka rodziny, będącego na wyłącznem utrzymaniu głowy rodziny, której dochód nie przekracza 7200 zł.

Składanie zeznań i terminy płatności.

Wszystkie osoby fizyczne i prawne, których dochód w roku poprzedzającym rok podatkowy przewyższa granicę dochodu (1.500 zł.) obowiązane są złożyć zeznanie o dochodzie **na przepisanym formularzu** — osoby fizyczne do 1-go marca, osoby prawne do 1-go maja (terminy te, jak i wszystkie inne terminy, może przesuwać Minister Skarbu.

W zeznaniu należy wykazywać dochody według stanu z roku (kalendarzowego lub operacyjnego), poprzedzającego rok podatkowy. Osoby prawne podlegają opodatkowaniu dopiero po złożeniu pierwszego sprawozdania rocznego, które służy za podstawę do wymiaru podatku zarówno za pierwszy, jak i za drugi rok ich działalności. Na uzasadnioną prośbę osób fizycznych przewodniczący komisji szacunkowej uprawniony jest do zezwolenia na odroczenie terminu nie później, jak do 1 lipca roku podatkowego.

Osoby, których główny dochód płynie: a) z przedsiębiorstwa przemysłowego, nieopłacającego według 4 kat. handl. lub VIII kateg. przemysł., b) z przedsiębiorstwa handlowego, opłacającego zasadniczy podatek według IV i V oraz III kat. w miejscowościach III i IV klasy, c) z domów mieszkalnych o 4-ch izbach najwyżej, d) z nieruchomości gruntowej nie wyżej 30 ha. są z reguły zwolnione od składania zeznań, a są do tego zobowiązane tylko wtedy, gdy otrzymują specjalne wezwanie Władzy Podatkowej.

Wyżej omawiane zeznania winni złożyć w terminie 30 dni od chwili otrzymania wezwania i termin ten pod żadnym pozorem skracany być nie może.

Do 1-go maja roku podatkowego należy wpłacić połowę kwoty, przypadającej od zeznanego dochodu według tabeli I, a dowód wpłaty lub uwierzytelniony odpis takowego dołączyć do zeznania.

W razie niezłożenia zeznania w terminie, należy wpłacić do 1-go maja roku podatkowego połowę podatku, wymierzonego w roku poprzednim podatkowym. Do 1-go listopada, o ile został otrzymany nakaz płatniczy, należy wpłacić różnicę pomiędzy podatkiem wymierzonym przez władze podatkowe, a podatkiem zapłaconym do 1 maja, względnie wyżej omawianą różnicę należy uiścić w ciągu 30 dni od chwili otrzymania nakazu płatniczego.

Ustalenie dochodu i wymiar podatku.

Władza wymiarowa nie może określić dochodu w sumie innej, niż ta, jaka jest podana w zeznaniu złożonem w terminie **jeżeli przedtem nie wezwano płatnika do udzielenia wyjaśnień**, względnie przedstawienia dochodów (księgi handlowe, notatki, zapiski i t. p.) na skutek powstałych wątpliwości co do prawdziwości i dokładności złożonego zeznania.

Dopiero, gdy powyższe wyjaśnienia i dowody nie zdołają obalić danych, posiadanych przez władzę wymiarową na podstawie orzeczenia znawców, drogą zebranych informacyj, gdy wreszcie dochód zadeklarowany pomimo wyjaśnień stoi w sprzeczności z cechami zewnętrznemi świadczącemi o wydatkach domowych i osobistych płatnika, władza wymiarowa może ustalić dochód (do wymiaru podatku) w wysokości przez siebie uznanej za właściwą.

Jakkolwiek ustawa nie przepisuje szczegółowego uzasadnienia wątpliwości, zachodzących co do dokładności i prawdziwości zeznania, to jednak obowiązkiem władzy podatkowej jest skonkretyzować powstałe wątpliwości w formie umożliwiającej płatnikowi udzielenie władzy rzeczowych i celowych wyjaśnień. Dekret władzy, wywodzący wątpliwości z nieokreślonych bliżej „danych z urzędu" i również nieskonkretyzowanej konjunktury, wzywający płatnika do wyjaśnienia podniesionych wątpliwości, nie jest wystarczającym, i jeżeli płatnik, nieznający „danych urzędowych" nie da na te wątpliwości wyjaśnienia, to nie stwarza on przez to podstawy do uskutecznienia wymiaru odmiennie od wykazanego w złożonem zeznaniu dochodu.

Na podstawie przeprowadzonych obrad komisja szacunkowa uchwala dla każdego podatnika wysokość i stopień dochodu oraz przypadającą stopę podatku.

Komisja szacunkowa z urzędu lub na prośbę płatnika, niezależnie od zniżenia podatku z tytułu ulg uzasadnionych stanem rodzinnym, mając na względzie nadzwyczajne okoliczności, istotnie osłabiające siłę podatkową płatnika, którego roczny dochód, podlegający opodatkowaniu, nie przekracza 12.000 zł., może zmniejszyć podatek najwyżej o trzy stopnie.

Zauważa się, że władzą wymiarową jest komisja szacunkowa złożona z przedstawicieli płatników, na której czele stoi przewodniczący. Jest nim z urzędu naczelnik (względnie jego zastępca) właściwego urzędu skarbowego. Władzą wymiarową dla osób prawnych, których kapitał zakładowy przekracza 100.000 zł. oraz dla spółek akcyjnych bez względu na wysokość kapitału zakł., są izby skarbowe.

Odwołania.

W terminie trzydziestodniowym po doręczeniu nakazu płatniczego płatnikowi przysługuje prawo wniesienia odwołania do Komisji Odwoławczej (przez Komisję Szacunkową) względnie do Ministerstwa Skarbu (przez Izbę Skarbową), jeżeli chodzi o spółki akcyjne. Na skutek zgłoszenia przez płatnika piśmiennej prośby w przedmiocie udzielenia mu podstaw wymiaru — komisja szacunkowa obowiązana jest w terminie siedmiodniowym od dnia zgłoszenia prośby udzielić mu odpisu uchwały swej w przedmiocie określenia dochodu i obliczenia podatku, jak również udzielić odpisów protokułów, zawierających zeznania świadków i znawców. Wniesienie odwołania nie zwalnia od obowiązku zapłaty, jednak płatnik może zwrócić się z prośbą o wstrzymanie lub ograniczenie egzekucji.

Płatnik może żądać osobistego przesłuchania go przez Komisję Odwoławczą. Od orzeczenia tej ostatniej komisji pozostaje tylko skarga do Najwyższego Trybunału Administracyjnego (w wypadku nielegalności orzeczenia, wyrażającej się w obrazie proceduralnej) w terminie dwumiesięcznym, licząc od dnia

otrzymania decyzji komisji odwoławczej, bezpośrednio do najwyższego trybunału administracyjnego, przyczem powyższą skargę może składać jedynie adwokat.

Prawo odwołania służy również od orzeczeń skazujących na grzywnę za niewypełnienie wymagań ustawowych. Jednakże niema odwołania w wypadku kary pieniężnej za rozmyślnie fałszywe zeznanie, kara ta może wynieść 20-krotną sumę uszczuplonego podatku i połączona może być przy okolicznościach obciążających z karą pozbawienia wolności do 1 roku (w drodze sądowej).

Dodatkowe praktyczne pouczenia w związku z orzeczeniami N. T. A.

Płatnik, który zeznania nie złożył lub złożył je po upływie ustalonego terminu, nie ma prawa korzystania z przywilejów, wynikających z ustawy o podatku dochodowym, t. zn., że dochód jego i podatek ustalony być może z urzędu na podstawie danych oraz materjałów, jakiemi rozporządza władza wymiarowa i podniesione w tej mierze zarzuty w odwołaniu przez takiego płatnika mogą być zupełnie pominięte przy rozpatrywaniu jego odwołania. Ustawa bowiem nie nakłada na władze wymiarowe obowiązku zebrania odnośnie takich płatników jakiegokolwiek ściśle określonego materjału, gdyż płatnik ma możność uniknięcia wymiaru z urzędu przez złożenie zeznania.

Każda decyzja władz wymiarowych pod groźbą jej uchylenia winna być motywowana przepisem ustawy, na którym się decyzja ta opiera, gdyż wskutek niepowołania ustawy wedle numeru i pozycji dziennika ustaw, płatnik może popaść w błąd, co do istotnie zastosowanego przepisu ustawy.

Jeżeli płatnik dopiero w skardze do N.T.A. podniósł po raz pierwszy pewne konkretne zarzuty co do naruszenia i wadliwego stosowania przez władze odwoławcze przepisów ustawowych, to zarzuty tego rodzaju muszą pozostać bez rozpatrzenia, chociażby płatnik zarzucił w skardze, że został dwukrotnie od jednego i tego samego dochodu opodatkowany, lub gdyby podniósł wogóle zarzuty co do swego obowiązku podatkowego. Gdyby władza odmiennie od zeznania ustaliła dochód z t. zw. „innych źródeł", obowiązana jest dać płatnikowi w tym względzie sposobność do wyjaśnień, w przeciwnym zaś razie zachodzi obraza proceduralna.

Nieujawnienie w aktach lub decyzji wydanej na odwołanie, zastosowania rygoru, świadczącego o uskutecznieniu na mocy odnośnych artykułów ustawy wymiaru zaocznego, stanowi wadliwość postępowania i powoduje uchylenia wymiaru przez trybunał.

Płatnik, który zeznania nie złożył lub złożył je po upływie wyznaczonego terminu, a dochód jego i podatek został ustalony z urzędu, jeśli w złożonym rekursie prosił o wezwanie go na posiedzenie Komisji odwoławczej celem udzielenia ustnych wyjaśnień, komisja zaś nie uczyniła zadość jego prośbie, to w tym wypadku nastąpiła wadliwość postępowania, pociągająca za sobą uchylenie wymiaru.

Płatnik niema prawa skargi na orzeczenie komisji odwoławczej z powodu niezastosowania ulg przewidzianych na wypadek nadzwyczajnych okoliczności, osłabiających siłę podatkową płatnika.

Wymiar podatku dochodowego.

Tabela I.

Stopień dochodu	Wysokość dochodów w zł od		Podatek w złotych
	ponad	do	
1	1.500	1.550	33
2	1.550	1.600	37
3	1.600	1.700	41
4	1.700	1.800	45
5	1.800	1.900	50
6	1.900	2.000	54
7	2.000	2.100	57
8	2.100	2.200	59
9	2.200	2.400	65
10	2.400	2.600	74
11	2.600	2.800	83
12	2.800	3.000	92
13	3.000	3.200	102
14	3.200	3.400	112
15	3.400	3.600	123
16	3.600	3.800	134
17	3.800	4.000	142
18	4.000	4.400	162
19	4.400	4.800	183
20	4.800	5.200	204
21	5.200	5.600	226
22	5.600	6.000	253
23	6.000	6.400	284
24	6.400	7.200	326
25	7.200	7.800	361
26	7.800	8.400	419
27	8.400	9.200	460
28	9.200	10.000	535
29	10.000	11.000	604
30	11.000	12.000	687
31	12.000	13.000	764
32	13.000	14.000	855
33	14.000	15.000	940
34	15.000	16.000	1.040
35	16.000	17.000	1.156
36	17.000	18.000	1.278
37	18.000	19.000	1.406
38	19.000	20.000	1.540
39	20.000	22.000	1.760
40	22.000	24.000	1.962
41	24.000	26.000	2.236
42	26.000	28.000	2.492
43	28.000	30.000	2.760
44	30.000	32.000	3.040
45	32.000	34.000	3.366
46	34.000	36.000	3.708
47	36.000	38.000	4.066
48	38.000	40.000	4.440
49	40.000	44.000	5.060
50	44.000	48.000	5.712
51	48.000	52.000	6.396
52	52.000	56.000	7.112
53	56.000	60.000	8.860
54	60.000	64.000	8.704
55	64.000	68.000	9.568
56	68.000	72.000	10.512
57	72.000	76.000	11.476
58	76.000	80.000	12.480
59	80.000	88.000	14.168
60	88.000	96.000	15.936
61	96.000	104.000	17.888
62	104.000	112.000	19.936
63	112.000	120.000	22.080
64	120.000	128.000	24.320
65	128.000	136.000	28.656
66	136.000	144.000	29.688
67	144.000	152.000	31.616
68	152.000	160.000	34.400
69	160.000	168.000	37.296
70	168.000	176.000	40.304
71	176.000	184.000	43.424
72	184.000	192.000	46.656
73	192.000	200.000	50.000

Przy dochodzie ponad 200.000 złotych podatek wynosi 50.000 złotych i oprócz tego 2.000 złotych od każdych pełnych 8.000 zł. ponad 200.000 złotych.

Do podatku dolicza się ponadto, o ile chodzi o dochody osób fizycznych i spadków nieobjętych:

ponad	200,000 zł.	do	300.000 zł.	1 1/2 %
	300.000		400 000	2 1/2 %
	400,000		500,000	4 %
	500,000		600.000	5 1/2 %
	600,000		800,000	7 %
	800,000		1.100 000	9 %
	1.100.000		1.500.000	11 %
	1.000,000		2.000.000	13 %
	2.000 000		—	15 %

od całego podlegającego podatkowi dochodu.

Tabela II.

L. p.	Wysokość wypłaconego wynagrodzenia, obliczona w stosunku rocznym w złotych		Stopa procentowa podatku
	ponad	do	
1	2.500	2.600	1,5
2	2.600	2,700	1,6
3	2,700	2,800	1,7
4	2,800	2.900	1,8
5	2.900	3.000	1,9
6	3,000	3,100	2
7	3,100	3,200	2,1
8	3,200	3.400	2,2
9	3.400	3,600	2,3
10	3,600	3,800	2,4
11	3.800	4.000	2,5
12	4 000	4.200	2,6
13	4.200	4,400	2,7
14	4.400	4,800	2,8
15	4,800	5.200	2,9
16	5.200	5.600	3
17	5.600	6 000	3,1
18	6,000	6.400	3,2
19	6,400	6,800	3,3
20	6,800	7.200	3,4
21	7,200	7.600	3,5
22	7,600	8,000	3,6
23	8,000	8,800	3,9
24	8,800	9,600	4,1
25	9,600	10,400	4,3
26	10,400	11.200	4,6
27	11,200	12,000	4,9
28	12,000	13,000	5,3
29	13,000	14,000	5,7
30	14,000	15,000	6,1
31	15,000	16,000	6,5
32	16,000	17,000	6,8
33	17,000	18,000	7,1
34	18,000	19,000	7,4
35	19,000	20,000	7,7
36	20,000	22,000	8
37	22,000	24,000	8,3
38	24,000	26,000	8,6
39	26,000	28,000	8,9
40	28,000	30,000	9,2
41	30,000	32,000	9,5
42	32,000	34,000	9,9
43	34,000	36,000	10,3
44	36,000	38,000	10,7
45	38,000	40,000	11,1
46	40,000	44,000	11,5
47	44,000	48,000	11,9
48	48,000	52,000	12,3
49	52,000	56,000	12,7
50	56,000	60,000	13,1
51	60,000	64,000	13,6
52	64 000	68,000	14,1
53	68,000	72,000	14,6
54	72,000	76,000	15,1
55	76,000	80,000	15,6
56	80,000	88,000	16,1
57	88,000	96,000	16,6
58	96,000	104,000	17,2
59	104,000	112,000	17,8
60	112,000	120,000	18,4
61	120,000	128,000	19
62	128 000	136,000	19
63	136,000	144,000	20,6
64	144 000	152,000	20,2
65	152,000	160,000	21,9
66	160 000	168,000	22,5
67	168,000	176 000	22,2
68	176,000	184,000	23
69	184,000	192,000	24,6
70	192,000	—	25,3

Podatek przemysłowy*)

Przedmiot podatku.

Państwowemu podatkowi przemysłowemu podlegają:

a) handlowe, przemysłowe i inne na zysk obliczone przedsiębiorstwa, a więc zakłady kredytowe, instytucje ubezpieczeniowe, przedsiębiorstwa komunikacyjne i t. p.

b) tak zwane zajęcia przemysłowe (do których należą: nie utrzymujący biur ekspedytorzy, maklerzy giełdowi, wszelkiego rodzaju pośrednicy handlowi, inspektorzy i ajenci zakładów ubezpieczeniowych, kredytowych, komunikacyjnych, komiwojażerowie) oraz samodzielne wolne zajęcia zawodowe (lekarze, dentyści, weterynarze, felczerzy, adwokaci, notarjusze, obrońcy sądowi, architekci, inżynierowie i inni technicy).

Wyjątki.

Państwowemu podatkowi przemysłowemu nie podlegają:

1) gospodarstwa rolne i leśne (jeżeli eksploatacja polega tylko na wyrębie lasu i wywozie materjałów drzewnych, dalsza bowiem obróbka chociażby prowadzona sposobem ręcznym, jak np. wyrób klepek, gontów, obręczy i i. p. podlega podatkowi) oraz związane z niemi: hodowla inwentarza, mleczarstwo, sadownictwo, ogrodnictwo, pszczelarstwo i gospodarstwo rybne;

opłacają jednak podatek:

a) gorzelnie browary, krochmalnie, cukrownie, destylarnie drzewa i inne podobne zakłady przemysłowe, przerabiające chociażby tylko produkty miejscowego gospodarstwa;

*) Dziennik Ustaw 1925 r. Nr. 79, poz. 550. Dz. Ust. 1925 r. Nr. 82, poz. 560 z 1925 r. Dz. Ust. 1926 r. Nr. 128 poz. 766; okólniki Ministerstwa Skarbu i wyroki N. T. A.

b) przemysłowe mleczarstwo ,ogrodnictwo i sadownictwo (gdy posiadają tego rodzaju wytwórnie jak: suszarnie owoców lub warzyw, wytwórnie konserw, win i t. p.) oraz rybołówstwo, prowadzone zawodowo, jako wyłączny lub przeważający rodzaj gospodarstwa; (przyczem rybołówstwo również uważać należy zawsze za przedsiębiorstwo przemysłowe a nie handlowe).

c) wyręby leśne, dokonywane przez właścicieli obszarów leśnych nawet na ich własny rachunek, w tych wypadkach, gdy właścicielami takich obszarów są spółki o charakterze przemysłowym lub handlowym lub osoby, które kodeks handlowy za handlujące uznaje;

2) sprzedaż (w tem również wywóz zagranicę) i dostawa wytworów własnego lub dzierżawionego gospodarstwa rolnego oraz własnego gospodarstwa leśnego, dokonywana bez utrzymywania w tym celu osobnych zakładów handlowych i oddzielnych składów poza obrębem własnych lub dzierżawionych gruntów (m. in. własnych stałych składów przy kolei albo składów na własnych nawet placach poza obrębem jednak gospodarstwa);

3) eksploatowanie w obrębie własnych lub dzierżawionych gruntów: pokładów torfu, piasku, wapna, kamieni, kredy, fosforytów i t. p. wyłącznie na potrzeby własnego gospodarstwa, oraz połączone z eksploatacją cegielnie, piece wapienne i tym podobne zakłady, znajdujące się w obrębie wyżej oznaczonych gruntów, a zaspakajające również tylko potrzeby własnego gospodarstwa;

4) młyny i tartaki, znajdujące się w obrębie własnych lub dzierżawionych gruntów, a zaspakajające wyłącznie potrzeby gospodarcze właścicieli, względnie dzierżawców tych gruntów.

Zwolnienia.

Od państwowego podatku przemysłowego są zwolnione:

1) wszelkie przedsiębiorstwa, prowadzone przez Państwo;

2) państwowe koleje żelazne;

Natomiast podlegają podatkowi utrzymywane przez towarzystwa prywatne koleje żelazne.

3) prowadzone przez związki samorządowe przedsiębiorstwa użyteczności publicznej, jako to: wodociągi i kanalizacje, szpitale, laboratorja do badania produktów, zakłady dezynfekcyjne, łaźnie, kąpieliska, rzeźnie, elektrownie, gazownie, telefony, koleje żelazne z trakcją parową, elektryczną lub konną, a w tej liczbie kolejki miejskie i podmiejskie oraz tramwaje; pozostające w związku z powyższymi przedsiębiorstwami zakłady handlowe (sprzedaż artykułów instalacyjnych) i oddziały instalacyjne podlegają jednak podatkowi, podobnie jak prowadzone przez związki samorządowe: sklepy hurtowe i detaliczne, apteki, piekarnie i t. p.;

4) kasy pomocy;

5) związki pracownicze, mające na celu dostarczanie odpowiedzialnych pracowników;

6) zakłady naukowe tak publiczne, jak i prywatne;

7) zakładane lub utrzymywane przy pomocy Państwa, związków samorządowych lub instytucyj społecznych, oświatowych i dobroczynnych, zakłady wychowawcze i poprawcze, przytułki i schroniska noclegowe, bibljoteki, czytelnie, muzea, galerje it.p.;

8) nieobliczone na zysk stałe i ruchome przedsiębiorstwa kinematograficzne, prowadzone we własnym zarządzie i na własny rachunek przez instytucje państwowe, samorządowe i społeczne w celach oświatowo - kulturalnych;

9) teatry państwowe i komunalne, o ile nie są oddane w dzierżawę;

10) urządzane w celach filantropijnych i oświatowo-kulturalnych widowiska, zabawy, kiermasze i t. p.;

11) przemysł ludowy i rzemiosła, wykonywane ubocznie przez drobnych gospodarzy rolnych lub bezrolnych bez obcych sił pomocniczych;

12) wykonywanie przez przedsiębiorców robót i dostaw, jeżeli ogólny obrót roczny nie przekracza dwóch tysięcy złotych;

13) utrzymywanie pokojów umeblowanych i stołowanie, lecz bez sprzedaży napojów wyskokowych, jeżeli ilość odnajmowanych pokojów nie przekracza czterech, a ilość stołowników dziesięciu;

14) operacje kredytu długoterminowego. (Za kredyt długoterminowy uważać należy kredyt hipoteczny, spłacalny w ratach zgóry ustalonego planu amortyzacyjnego; wobec tego wszystkie inne formy kredytu, mające nawet zabezpieczenie hipoteczne: na weksle, obligo, rewersy i t. p. zobowiązania, należy uważać za kredyt krótkoterminowy).

15) eksport wszelkiego rodzaju półfabrykatów i gotowych wyrobów oraz tranzakcje z firmami zagranicznemi, wynikające z obrotu uszlachetniającego czynnego.

Warunkiem zwolnienia tranzakcyj eksportowych jest prowadzenie prawidłowych ksiąg handlowych oraz wykazanie się deklaracjami celnemi względnie ich odpisami, które już po upływie dwóch miesięcy powinny znajdować się w rękach eksportera i na żądanie władzy podatkowej powinny być jej przedstawione. Przy wywozie artykułów przemysłu drzewnego przez Gdańsk deklarację celną zastępuje zaświadczenie o przejściu przesyłki przez stację Tczew, wystawione przez kontrolę skarbową w Tczewie. Narówni z powyższem zaświadczeniem traktuje się zaświadczenie Urzędu Celnego w Zajączkowie. Przesyłki drzewa wysyłane na imię gdańskich firm ekspedycyjnych i eksportowych korzystają z uwolnienia od podatku, o ile firmy te przedłożą zaświadczenie, poparte przysięgą manifestacyjną, iż otrzymane transporty rzeczywiście zostały załadowane na statek i wywiezione przez polskie granice celne, i wskazujące ilość i rodzaj materjału drzewnego, datę otrzymania wagonu oraz datę załadowania na statek.

Zaznacza się, że przy odprawie celnej towarów wywożonych zagranicę kolejami, deklaracje wywozowe należy traktować za równoznaczne z wyżej wspomnianemi deklaracjami celnemi.

Wywóz towarów do Gdańska, przeznaczonych do tamtejszej konsumcji lub przerobu podlega zawsze podatkowi.

Oprócz półfabrykatów i fabrykatów ze zwolnienia od podatku obrotowego korzystają przy wywozie: kopalniaki, słupy telegraficzne, węgiel kamienny, brykiety, sól kamienna, wosk ziemny, dolomit surowy i palony, nasiona buraków cukrowych, traw, warzyw i zbóż, rośliny lecznicze oraz suszone grzyby i jagody, przyczem przy eksporcie nasion należy przedstawić zaświadczenie związków nasiennych, że

są to nasiona selekcyjne. Od podatku zwolniony został eksport bekonów, nastręczający wpierw wątpliwości co do swego charakteru.

Skup zawodowy produktów rolnych, wykonywany przez firmy zagraniczne celem wywozu, podlega podatkowi bez względu na to, czy firmy te uprawiają go bezpośrednio, czy za pośrednictwem agentów, względnie firm krajowych, jak również bez względu na okoliczność, że firmy te nie utrzymują na terenie Państwa specjalnych składów lub innych przedsiębiorstw.

Ulgi eksportowe przysługują zarówno przedsiębiorstwom przemysłowym, jak i handlowym, a to niezależnie od tego, czy chodzi o eksport towarów własnej, czy cudzej produkcji.

Podstawa opodatkowania.

Za podstawę do obliczania podatku przemysłowego dla wszystkich przedsiębiorstw i zajęć, z wyjątkiem tych, które opłacają wyłącznie świadectwa przemysłowe, służy obrót, osiągnięty przez przedsiębiorstwo, względnie zajęcie w każdym roku podatkowym.

Rokiem podatkowym jest bieżący rok kalendarzowy.

Za obrót, podlegający opodatkowaniu, uważa się:

1) w przedsiębiorstwach handlu towarowego względnie skupu zawodowego w celu odsprzedaży wewnątrz Państwa — sumę przychodu brutto za towary: sprzedane za gotówkę, wymienione lub sprzedane na kredyt, (czyli sumę przychodu książkowego za dane okresy — miesiąc, kwartał, rok kalendarzowy — do których przywiązane jest opłacanie zaliczki na podatek względnie podatku) łącznie z przychodem brutto, uzyskanym z handlu na jarmarkach, względnie targach, oraz z wykonania dostaw; w przedsiębiorstwach zaś skupu zawodowego, prowadzonego celem wywozu zagranicę — wartość wywiezionych towarów;

2) w instytucjach kredytu krótkoterminowego, jako też w domach bankowych i kantorach wymiany — sumę pobranych i należnych procentów, prowizji, komisowego, tudzież innych tym podobnych wynagrodzeń za świadczenia oraz zysk brutto z operacyj obcemi walutami, dewizami, czekami zagranicznemi, tudzież wszelkiego rodzaju papierami wartościowemi;

3) w instytucjach ubezpieczeniowych;

A) w instytucjach, nie opartych na wzajemności:

a) całkowitą sumę pobranych składek od ubezpieczeń rzeczowych;

b) $^{1}/_{10}$ część pobranych składek od ubezpieczeń na życie i od wypadków;

c) od ubezpieczeń pośrednich (reasekuracji) w działach rzeczowych $^{1}/_{4}$ część pobranych składek, a w działach ubezpieczeń na życie i od wypadków $^{1}/_{40}$ część pobranych składek;

B) w instytucjach, opartych na wzajemności, a ograniczających swoją działalność w ubezpieczeniach bezpośrednich tylko do swoich członków — połowę składek, wymienionych pod lit. A) a), b) i c);

nie wlicza się do obrotu składek na rzecz straży ogniowych;

4) dla robót i dostaw, wykonywanych jako samoistne przedsiębiorstwa, — sumę przychodu brutto za roboty, względnie dostawy;

5) w przedsiębiorstwach komisowych, pośrednictwa handlowego, w przedsiębiorstwach ekspedycyjnych oraz w przedsiębiorstwach przewozowych i komunikacyjnych — sumę prowizji, komisowego oraz wszelkich innych wynagrodzeń za wykonane świadczenia i usługi.

Podlegający opodatkowaniu obrót przedsiębiorstw handlowych osiągnięty ze sprzedaży wyrobów państwowego monopolu tytoniowego i spirytusowego ustala się w ten sposób, że przyjmuje się jako zarobek brutto sumę, stanowiącą różnicę między ceną pobieraną przez państwowy monopol, a wyznaczoną przez tenże monopol ceną sprzedażną.

Za komisowe uważa się tylko takie przedsiębiorstwa, które udowodnią stosunek komisu. Dowód stosunku komisowego stanowi umowa, zawarta między komisantem i komitentem, wyraźnie określająca cenę sprzedażną towaru oraz wysokość wynagrodzenia komisowego.

Suma prowizji oraz innych wynagrodzeń, otrzymanych przez komisanta, winna być wykazana prawidłowo prowadzonemi księgami handlowemi.

Stosunek komisu nie zachodzi, jeżeli sprzedawca, występując w charakterze działającego na rachunek osoby trzeciej, otrzymuje niezależnie od umówionego wynagrodzenia komisowego, lub zamiast tego wynagrodzenia, różnicę lub część różnicy między ceną istotnie osiągniętą a ceną zastrzeżoną w drodze umowy na rzecz komitenta, jako właściciela towaru.

Stosunek „del credere" nie stanowi przeszkody do uznania komisu. Tak samo nie stanowi przeszkody, jeżeli sprzedaż ma być uskuteczniona według cen rynkowych lub cen maksymalnych, a komitent otrzymuje całkowity wpływ z wyjątkiem umówionego wynagrodzenia.

Prowizja od sprzedaży zagranicę, otrzymana przez komisanta, stanowi wynagrodzenie za czynności związane z eksportem cudzych towarów, na cudzy rachunek, a tem samem nie podpada pod ulgi, przyznawane z obrotów z eksportu.

Obrót ze sprzedaży towarów na rachunek firm zagranicznych ustala się w myśl punktu 1 t. j. podstawę opodatkowania stanowi całkowity przychód brutto za sprzedane towary.

Pośrednicy handlowi, reprezentujący firmy zagraniczne, o ile nie utrzymują zakładów handlowych, ani też składów dla przechowania towarów i nie fakturują towarów w swojem imieniu lub w charakterze przedstawicieli reprezentowanych firm oraz nie inkasują należności za towar — opłacają podatek w myśl punktu 5.

Za zakłady handlowe, o których wyżej była mowa, uważa się zakłady handlu towarowego, a więc pośrednicy utrzymujący jedynie biura korzystają z ulgi. Ulga ta przysługuje w razie zachowania powyższych warunków nawet takim przedsiębiorstwom handlowym, które obok handlu na własny rachunek lub handlu komisowego krajowego prowadzą również operacje pośrednictwa handlowego na rzecz firm zagranicznych, oczywiście pod warunkiem, że przedłożą odnośną umowę i udowodnią tego rodzaju operację na podstawie ksiąg handlowych.

W wypadkach, gdy firma zagraniczna, mająca w kraju stałego przedstawiciela, posiadającego skład konsygnacyjny, dokonywa sprzedaży towarów bezpośrednio nabywcom, wypłacając przedstawicielowi od tych sprzedaży prowizję, obrót z takich tranzakcyj dolicza się do obrotu, opodatkowanego na nazwisko przedstawiciela firmy.

Przedsiębiorstwa handlu towarowego, wykupujące conajmniej II kat. świad. przem., nie są obowiązane do nabywania odrębnego świadectwa dla operacyj komisowych tymi samymi towarami, które sprzedają na własny rachunek, muszą jednakże wyodrębnić w księgach obrót każdego z powyższych rodzajów handlu.

6) we wszystkich innych przedsiębiorstwach handlowych — sumę przychodu brutto;

7) w przedsiębiorstwach przemysłowych, wydobywających lub przetwarzających surowce, albo produkujących wyroby z wydobytych lub zakupionych na własny rachunek materjałów — sumę przychodu brutto za surowce, półfabrykaty i gotowe wyroby;

tak sprzedane za gotówkę, jak i wymienione lub sprzedane na kredyt oraz użyte do wykonania umów o roboty i dostawy, łącznie z przychodem brutto, uzyskanym ze sprzedaży na jarmarkach względnie targach;

8) w przedsiębiorstwach przemysłowych, wytwarzających wyroby z cudzych materjałów — zarobek brutto;

Za obrót uważa się również wartość wymienianych towarów w wypadku, gdy przedsiębiorstwo przemysłowe wzamian za oddane mu do przerobu (np. przemiał zboża) artykuły wydaje bezzwłocznie z posiadanych zapasów równowartość tych artykułów (gotową mąkę);

9) dla zajęć przemysłowych i samodzielnych wolnych zajęć zawodowych — zarobek brutto.

Obrotów wewnętrznych przedsiębiorstw przemysłowych i handlowych nie uważa się za obrót. Za obroty wewnętrzne wolne od podatku przemysłowego uważać należy wartość towarów przekazanych z jednego zakładu przemysłowego, wzgl. handlowego do innych zakładów handlowych wzgl. przemysłowych, należących do tego samego właściciela.

W przedsiębiorstwach przemysłowych wydanie jakiegokolwiek artykułu z jednego oddziału do drugiego, stanowiących kolejne stopnie obróbki, mimo że z tych działów pomocniczych dokonywana jest sprzedaż ich wytworów, uważa się za obrót wewnętrzny i nie może stanowić podstawy opodatkowania.

Oddanie towaru przez przedsiębiorstwo przemysłowe własnemu zakładowi handlowemu, nawet opłacającemu osobne świadectwo przemysłowe nie jest uważane za obrót, gdyż obrotem, podlegajacym podatkowi, jest w danym wypadku jedynie zakład handlowy.

Jeżeli natomiast tego rodzaju zakład handlowy nie opłaca osobnego świadectwa przemysłowego, wówczas obrót zakładu handlowego dolicza się do obrotu zakładu przemysłowego, a samo przekazanie towarów zakładowi handlowemu jest od podatku wolne.

Nie dolicza się do obrotu przedsiębiorstw przemysłowych (cukrownie, rafinerje cukru i nafty, browary, miodosytnie, fabryki drożdży, wina, kwasu octowego i t. p.) wszelkich, bezpośrednio inkasowanych przez nie, (a nie mieszczących się już w cenie towaru) podatków konsumcyjnych państwowych i komunalnych, opłacanych od towarów, produkowanych przez te przedsiębiorstwa. Jeżeli jednak nabywają one do dalszej przeróbki produkty, od których już został uiszczony podatek konsumcyjny, to odliczanie podatku konsumcyjnego nie ma zastosowania. Do obrotu zaś przedsiębiorstw handlowych nie dolicza się bezpośrednio inkasowanych przez nie: podatku hotelowego i od widowisk.

Doliczane do rachunków dodatki na służbę, zajętą w przedsiębiorstwie, uważać należy za obrót, podlegający opodatkowaniu.

Wyłącza się z podstaw opodatkowania po należytem udowodnieniu koszty przewozu i ubezpieczenia towarów, wyłożone za nabywcę, zwroty towarów, bonifikacje i skonta.

Nie wyłącza się jednak z podstaw opodatkowania kosztów przewozu sprzedanego towaru z cukrowni do miejsca jego przeznaczenia, o ile nabywca cukru opłaca z tytułu przewozu wyższe sumy niż wysyłająca cukrownia wydaje na te koszty.

W instytucjach kredytowych nie należy włączać do obrotu, podlegającego opodatkowaniu, pozycyj kredytowych z rachunku „Kosztów Handlowych", zawierających zwroty od klijentów za książeczki czekowe, porto i depesze, po należytem udowodnieniu przez płatnika, że stanowią one zwrot faktycznie poniesionych wydatków w zastępstwie klijentów.

Natomiast nie mogą być od obrotu wyłączone straty, wynikłe na dłużnikach.

Zdaniem Ministerstwa Skarbu w wypadkach, gdy przedsiębiorstwo otrzymuje od klientów za sprzedane mu towary weksle, wystawione na kwoty należne za sprzedane towary wraz z odsetkami za dyskonto tych weksli, względnie gdy sprzedawca towaru, oprócz weksli, pobiera również odsetki dyskontowe gotówką, to odsetki te, tak w pierwszym, jak i w drugim wypadku winny być wliczone do obrotów przedsiębiorstwa, ponieważ stanowią one składową część przychodu brutto za sprzedane towary.

Obrót ustala się dla poszczególnych rodzajów operacyj, wymienionych w punktach 1) do 9) a prowadzonych w jednym zakładzie, odrębnie nawet wówczas, gdy operacje te nie wymagają nabycia osobnych świadectw przemysłowych.

Forma i wysokość podatku.

Podatek przemysłowy pobiera się od wszystkich przedsiębiorstw i zajęć:

a) w formie świadectw przemysłowych,

b) w postaci podatku od obrotu.

Wyjątek stanowią niżej podane przedsiębiorstwa i zajęcia przemysłowe, które podlegają jedynie podatkowi w formie świadectw przemysłowych:

1) przedsiębiorstwa handlu wędrownego;

2) przedsiębiorstwa handlu jarmarcznego;

3) pomocnicy podróżujący (komiwojażerowie), inspektorzy i agenci towarzystw ubezpieczeniowych, przedsiębiorstw komunalnych, przewozowych, kredytowych, z wyjątkiem pomocników, podróżujących w imieniu lub na rachunek firm, nie opłacających podatku przemysłowego w myśl niniejszej ustawy;

4) przedsiębiorstwa, prowadzące wydawnictwa dzienników i innych pism perjodycznych;

5) pracownie i zajęcia rzemieślnicze, rękodzielnicze, dorożkarstwo, furmaństwo, rybołówstwo, o ile są prowadzone przez właścicieli przy współudziale najwyżej jednego członka rodziny, lub jednej najemnej siły pomocniczej.

Agenci podróżujący obowiązani są do nabycia świadectwa przemysłowego niezależnie od tego, czy są urzędnikami danego przedsiębiorstwa, czy też zbierają zamówienia na towary w charakterze samodzielnych agentów, gdyż sposób wynagrodzenia w formie stałych poborów lub w formie prowizji jest tu bez znaczenia. Agenci powinni wykazywać się świadectwem przemysłowem firmy, w której imieniu działają, jak również pełnomocnictwem firmy.

Zbieranie zamówień, nawet poza siedzibą zakładu, przez właściciela przedsiębiorstwa względnie przez zarejestrowanego w rejestrze handlowym współwłaściciela nie wymaga nabycia osobnego świadectwa przemysłowego.

Nie podlegają opodatkowaniu obroty drukarni, osiągnięte z druku pism codziennych i perjodycznych należących do tego samego właściciela, natomiast podlegają mu obroty, osiągnięte z wykonania druków dla zamawiających osób trzecich.

Przez „pismo perjodyczne" należy rozumieć druki, nie stanowiące zamkniętej całości, a ukazujące się w bieżących numerach pod jednym tytułem przynajmniej raz na trzy miesiące, choćby w nierównych okresach czasu.

Obroty fabryki papieru, uzyskane za papier zużytkowany przez wydawnictwa, które to dwa przedsiębiorstwa należą do jednego i tego samego właściciela, są wolne od podatku przemysłowego od obrotu jako wewnętrzne, okoliczność zaś, że przedsiębiorstwa wydawnictwa dzienników i innych pism perjodycznych opłacają tylko w formie świadectw przemysłowych — jest bez znaczenia.

Ulga, przysługująca pracowniom i zajęciom rzemieślniczym, traci swą ważność w razie zatrudnienia dwóch współwłaścicieli obok trzeciego pracownika; taki sam skutek posiada czasowe zatrudnienie w okresie podatkowym większej, niż przewidziana ilość pracowników, przyczem ilość pracowników ocenia się według liczby zatrudnionych i przy produkcji i przy sprzedaży razem.

Jakie zatrudnienie należy uważać za rzemiosło, wyjaśnia rozporządzenie Prez. Rzeczypospolitej o prawie przemysłowem w art. 142 i 143.

O ile pracownie i zajęcia rzemieślnicze prowadzone są przez samych tylko właścicieli bez żadnej pomocy, t. j. bez najemnych sił pomocniczych i członków rodziny, to są one zupełnie wolne od obowiązku nabycia świadectwa przemysłowego.

Dalszym wyjątkiem są samodzielne, wolne zajęcia zawodowe: lekarzy, dentystów, weterynarzy, felczerów, adwokatów, notarjuszy, obrońców sądowych, architektów, inżynierów i innych techników, które opłacają jedynie podatek od obrotu.

Podatek od obrotu wynosi 2% z wyjątkami, podanemi niżej:

a) 1% od obrotów, osiągniętych przez przedsiębiorstwa przemysłowe ze sprzedaży wydobytych surowców lub wyprodukowanych towarów, o ile artykuły te zostały nabyte również przez przedsiębiorstwa przemysłowe, przerabiające je, względnie zużywające w prowadzonym przemyśle.

Ta ulgowa stawka ma zastosowanie również w wypadku, gdy wspomniane wyżej nabycie nastąpiło za pośrednictwem komisanta lub z zakładu handlowego, należącego do pozbywającego przedsiębiorstwa przemysłowego.

Przedsiębiorstwa, korzystające z ulgi, nie są obowiązane do prowadzenia prawidłowych ksiąg handlowych, powinny jednak udowodnić w sposób wiarygodny, że zachodzą warunki, uzasadniające ulgę.

Przedsiębiorstwo nabywające powinno podlegać niniejszemu podatkowi przemysłowemu, z czego wynika, że przy sprzedaży przedsiębiorstwom gdańskim ulga nie ma zastosowania.

Cechą istotną pojęcia przerobu jest okoliczność nadania wytworowi innej formy aniżeli ta, z której został nabyty.

Nie może przeto korzystać z ulgi sprzedaż gotowych wyrobów przez przedsiębiorstwo przemysłowe drugiemu przedsiębiorstwu przemysłowemu, o ile sprzedane artykuły nie zostają w tem drugiem przedsiębiorstwie przerobione, względnie zużyte, a służą tylko jako części składowe innych wyrobów tego drugiego przedsiębiorstwa w tym samym stanie, w jakim zostały nabyte.

Omawiana ulgowa stawka podatkowa ma przeważnie zastosowanie przy przeróbce chemicznej. Można ją jednak również w niektórych wypadkach stosować i przy przeróbce mechanicznej pod warunkiem jednak, że pierwotna forma danego artykułu — aczkowiek nie zatraciła swych właściwości — to jednak została w znacznym stopniu zmieniona.

Sprzedaż wszelkich artykułów budowlanych przez przedsiębiorstwa przemysłowe podlega opodatkowaniu wedle 2%-ej stawki bez względu na nabywcę.

Za zużyte nie uważa się: butelek, zakupionych przez fabrykę wódek, worków, nabytych przez młyny, dostarczanych zakładom przemysłowym maszyn, pasów transmisyjnych, kranów do kotłów (inwestycje) i t. p., natomiast uważa się za zużyte: lak, korki, papier, szpagat (zużyte do opakowania), węgiel na opał do maszyny, smary do nich i t. p. oraz wyroby ogniotrwałe (szamotowe), pozbywane dla celów przemysłowych hutom żelaza, hutom szkła, fabrykom karbidu, cementu i t. d.

b) ½% od obrotów, dokonywanych w sprzedaży hurtowej artykułami pierwszej potrzeby oraz surowcami niezbędnymi do rozwoju rolnictwa i przemysłu krajowego (ścisły wykaz tych artykułów i surowców podany jest niżej) przez samoistne przedsiębiorstwa handlowe, przedsiębiorstwa skupu zawodowego i samoistne przedsiębiorstwa wykonywania dostaw.

Za samoistne przedsiębiorstwo handlowe nie uważa się zakładu hurtowej sprzedaży, należącego do przedsiębiorstwa przemysłowego, chociażby zakład taki opłacał osobne świadectwo przemysłowe. Istota samoistnego handlu polega na tem, że sprzedaje się zawsze towary w tej samej formie, w jakiej one zostały nabyte.

Skoro więc np. ktoś skupuje zboże, oddaje je do własnego, czy też do cudzego młyna do przemiału, a następnie wyprodukowaną w ten sposób mąkę sprzedaje w swym zakładzie handlowym, wówczas sprzedaż ta nie może korzystać z ulgowej stawki i podlega podatkowi w wysokości 2%.

Również skoro drzewo, nabyte w lesie, zostaje oddane do cudzego tartaku na przetarcie, to sprzedaż przetartego materjału podlega 2%-wej stawce podatkowej.

Za sprzedaż hurtową uważa się zbyt wszelkiego rodzaju towarów wyłącznie kupcom i przemysłowcom oraz przedsiębiorstwom państwowym i komunalnym celem odsprzedaży, dalszej produkcji lub eksploatacji, zaś kółkom rolniczym i producentom rolnym w ładunkach wagonowych. Wielkość partji towaru, pozbywanego w sprzedaży hurtowej jest dla istoty pojęcia hurtowej sprzedaży w ogóle rzeczą obojętną, istotne znaczenie ma jedynie przy sprzedaży kółkom rolniczym i producentom rolnym. Za przemysłowca uważa się także rzemieślnika.

Sprzedaż hurtowa winna być wykazana prawidłowo prowadzonemi księgami handlowemi. Obowiązek ten nie ciąży na samoistnych przedsiębiorstwach wykonywania dostaw i skupu zawodowego, chyba że skup zawodowy ma na celu wywóz zagranicę.

Handel hurtowy, nie tylko krajowy, lecz i tranzakcje eksportowe tymi artykułami, które, nie będąc fabrykatami i półfabrykatami, znajdują się w wykazie artykułów pierwszej potrzeby i surowców, opłacają również ½%.

b,) 1% od obrotów, osiąganych przez samoistne przedsiębiorstwa handlowe, przedsiębiorstwa skupu zawodowego i samoistne przedsiębiorstwa wykonywania dostaw ze sprzedaży hurtowej wszelkich towarów, nie będących artykułami pierwszej potrzeby oraz surowcami;

c) 1% od obrotów przedsiębiorstw, prowadzących detaliczną lub drobną sprzedaż artykułów spożywczych pierwszej potrzeby;

Jeżeli dany zakład handlowy dokonywuje sprzedaży zarówno detalicznej, jak i hurtowej, to do obliczonych odrębnie obrotów stosuje się stawkę podatkową, właściwą danej tranzakcji (2% wzgl. 1% dla sprzedaży detalicznej i ½% wzgl. 1% dla sprzedaży hurtowej).

d) 5% od obrotów przedsiębiorstw komisowych i pośrednictwa handlowego oraz pośredników handlowych.

Zawsze jednak opłacają tylko 2% przedsiębiorstwa ekspedycyjne, przewozowe i komunikacyjne.

Świadectwa przemysłowe.

Świadectwa przemysłowe winny być wykupywane:

1) przez przedsiębiorstwa handlowe i przemysłowe dla każdego przez nie prowadzonego oddzielnego zakładu handlowego, względnie przemysłowego;

2) przez każde przedsiębiorstwo na zysk obliczone, a wykonywane bez utrzymywania oddzielnego zakładu;

3) dla każdego zajęcia przemysłowego.

Określenie oddzielnych zakładów i przedsiębiorstw.

Za oddzielny zakład handlowy uważa się osobne stałe lub ruchome zamknięte lub otwarte pomieszczenie, albo część takiego pomieszczenia, względnie kilka pomieszczeń, posiadających bezpośrednie ze sobą połączenie, w których prowadzi się handel towarowy, lub w których dokonywa się innych operacyj handlowych, stanowiących odrębne przedsiębiorstwo. Przykłady. Hotel i restauracja, chociażby się mieściły w lokalach ze sobą połączonych, stanowią dwa odrębne przedsiębiorstwa, wymagające nabycia dwóch świadectw przemysłowych. Natomiast, wypożyczalnie książek, mieszczące się w jednym lokalu z księgarniami, a należące do tego samego właściciela, nie wymagają odrębnego świadectwa przemysłowego.

Nie wymaga się nabycia osobnego świadectwa na handel towarowy z powodu prowadzenia w księgarniach sprzedaży aparatów radjowych i przyborów do radja.

Sklep kolonjalny i zakład restauracyjny w żadnym wypadku nie mogą stanowić jednego przedsiębiorstwa, a wymagają nabycia dwóch odrębnych świadectw przemysłowych.

Odpłatny wynajem towarów, sprzedawanych w zakładzie należącym do spółdzielni nie jest odrębnem od handlu przedsiębiorstwem i może być wykonywany na podstawie świadectwa przemysłowego, nabytego na prowadzenie handlu.

Za oddzielny zakład przemysłowy (wytwórnię, pracownię, warsztat, zakład rzemieślniczy) uważa się jedno, względnie kilka, zamkniętych lub otwartych pomieszczeń, bądź połączonych w obrębie jednego obejścia, (obejście t. j. budowle, połączone wspólnem podwórzem) bądź stanowiących jeden jednolity zespół gospodarczy i służących do jednego rodzaju produkcji lub nawet do kilku rodzajów, jeśli stanowią one kolejne stopnie obróbki, względnie przeróbki, tych samych materjałów, albo wytworów, lub znajdują się w związku, uzasadnionym potrzebami głównej produkcji.

Cukrownie, posiadające oddziały rafineryjne, położone w obrębie jednego obejścia i oczyszczające cały zapas wyprodukowanej surówki na rafinadę, mogą być prowadzone na podstawie jednego świadectwa przemysłowego.

Gorzelnie rolnicze, posiadające aparaty destylacyjne, połączone bezpośrednio z aparatami rektyfikacyjnemi i oczyszczające cały zapas wyprodukowanej surówki, mogą być również prowadzone na podstawie jednego świadectwa przemysłowego.

Za oddzielne przedsiębiorstwo górnicze uważa się:

a) w kopalniach nafty — zespół szybów, wież wiertniczych i tym podobnych urządzeń, należących do jednego przedsiębiorstwa, a znajdujących się w obrębie jednego pola naftowego lub nawet kilku pól naftowych, pozostających jednak w bezpośredniej ze sobą styczności;

b) w innych przedsiębiorstwach górniczych — zespół urządzeń kopalnianych, służących do wydobywania produktów górniczych wraz z odpowiedniemi terenami górniczymi, zarejestrowany przez władze górnicze jako oddzielna kopalnia.

Jeżeli przedsiębiorstwo przemysłowe oprócz zakładu przemysłowego prowadzi także zakład handlowy celem sprzedaży w nim wyrobów własnej produkcji, to tego rodzaju zakłady handlowe uważa się za oddzielne.

Powyższe nie dotyczy zakładów hurtowej sprzedaży wyrobów własnej produkcji, o ile te zakłady są

utrzymywane przez przedsiębiorstwo przy samym zakładzie przemysłowym, lub poza nim, lecz w miejscowości, będącej jego siedzibą, lub w miejscowości, będącej poza jego siedzibą, o ile jest to jedyny hurtowy zakład sprzedaży poza siedzibą zakładu przemysłowego.

W wypadkach, gdy przedsiębiorstwo przemysłowe posiada w miejscowościach poza jego siedzibą dwa lub kilka zakładów hurtowej sprzedaży wyrobów własnej produkcji — wszystkie te zakłady winny być uważane za oddzielne.

Wyroby, oddane przez wytwórcę do wykończenia cudzym fabrykom, nie mogą być uważane za wyroby własnej produkcji, a zatem na sprzedaż takich wyrobów — nawet z lokalu własnego zakładu przemysłowego — winno być nabyte świadectwo dla przedsiębiorstw handlowych. Np. płatnik posiada snowalnię, z której obrobiony półfabrykat oddaje do wykonania, poczem sprzedaje gotowy produkt z własnego zakładu przemysłowego, musi mieć w tym wypadku dwa świadectwa, jedno świadectwo przemysłowe na snowalnię, drugie zaś handlowe na sprzedaż manufaktury.

Stawka podatkowa w takim razie wynosi 2% od obrotu uzyskanego ze sprzedaży manufaktury, z uwagi na to, że przedsiębiorca wyrobił towar z własnego surowca, względnie półfabrykatu w obcej fabryce.

Kategorja świadectwa, nabytego na zakład przemysłowy, nie ma wpływu na charakter dokonywanej sprzedaży wyprodukowanych w tym zakładzie artykułów.

Może więc przemysłowiec nawet przy niższych kategorjach świadectw przemysłowych posiadać poza siedzibą swego przedsiębiorstwa jedyny zakład hurtowej sprzedaży własnych wyrobów, zaopatrzony w kartę rejestracyjną.

Detaliczna i drobna sprzedaż produktów własnego wyrobu, dokonywana w tym samym lokalu, gdzie się mieści zakład przemysłowy, nie stanowi oddzielnego przedsiębiorstwa i nie podlega osobnemu opodatkowaniu nawet w razie przeznaczenia specjalnego pomieszczenia dla zakładu handlowego pod warunkiem jednak, aby to pomieszczenie znajdowało się w granicach lokalu przedsiębiorstwa przemysłowego.

W razie sprzedaży oprócz własnych wyrobów także i innych towarów, winno być wykupione właściwe świadectwo przemysłowe.

Również wymagane jest osobne świadectwo przemysłowe dla zakładu handlowego w wypadkach sprzedaży w danym lokalu własnych wyrobów, wyprodukowanych po za obrębem przedsiębiorstwa przemysłowego, np. przez chałupników.

Przy zaklasowaniu przedsiębiorstw przemysłowych według ilości zatrudnionych robotników należy bez względu na kategorję świadectw zaliczać do pracowników również i właściciela przedsiębiorstwa oraz członków jego rodziny, zatrudnionych w tymże przedsiębiorstwie.

Za oddzielne przedsiębiorstwa uważa się każdy wyrąb lasu wraz z pierwiastkową obróbką drzewa, dokonywany w obrębie jednej lub kilku graniczących ze sobą parcel leśnych.

Wyrób kopalniaków, papierówki i podkładów kolejowych, dokonywany łącznie z przedsiębiorstwem wyrąbu lasu, na wyrąbywanej parceli leśnej i sposobem ręcznym bez używania silników — uważać należy za pierwiastkową obróbkę drzewa, związaną z wyrąbem lasu i nie wymagającą osobnego świadectwa przemysłowego.

Oddzielne przedsiębiorstwo stanowi wykonywanie każdej poszczególnej umowy o dokonaniu robót lub dostaw, jako też każdej poszczególnej umowy o dzierżawę od Państwa lub od związku samorządowego prawa poboru specjalnych opłat (targowej, mostowej, rogatkowej i t. p.).

Nie uważa się jednak za oddzielne przedsiębiorstwo wykonywanie umów:

a) przez przedsiębiorstwa przemysłowe o dostawy wyrobów ich własnej fabrykacji;

b) przez przedsiębiorstwa przewozowe i komunikacyjne — o przewóz ładunków;

c) przez przedsiębiorstwa handlu towarowego— o dostawy towarów, stanowiących przedmiot ich własnego handlu, o ile cena świadectwa, nabytego na prowadzenie handlu towarowego, odpowiada cenie świadectwa, które należałoby wykupić na samoistną dostawę (za oddzielne przedsiębiorstwo uważa się jednak dostawę, jeżeli osoba prowadząca skup zawodowy celem odsprzedaży podejmuje się jej uskutecznienia);

d) przez przedsiębiorstwa budowlane i biura techniczne — o prowadzenie robót, wchodzących w zakres ich działalności.

W handlu jarmarcznym za przedsiębiorstwo, wymagające wykupienia osobnego świadectwa przemysłowego, uważa się sprzedaż na jarmarkach, trwających dłużej, niż trzy dni, towarów, należących do przedsiębiorstwa, które nie przedstawi dowodu wykupienia świadectwa przemysłowego z tytułu posiadania zakładów przemysłowych lub handlowych.

Należące do przedsiębiorstwa oddzielne składy nie podlegają obowiązkowi wykupienia świadectw przemysłowych; na takie składy winny jednak być uzyskane osobne karty rejestracyjne.

Za oddzielny skład uważa się jedno lub kilka bezpośrednio ze sobą połączonych pomieszczeń poza obrębem zakładu handlowego lub przemysłowego, należących do jednego przedsiębiorstwa, zamkniętych, albo otwartych, a służących wyłącznie do przechowywania, oczyszczania, sortowania i t. d. towarów, jak również do przechowywania przez przedsiębiorstwa przemysłowe: zapasowych maszyn, narzędzi, paliwa, surowców i materjałów niezbędnych do produkcji, jako też wyrobów, przez te przedsiębiorstwa wytwarzanych, tudzież zapasów, żywności lub odzieży i t. p. produktów do zaopatrywania własnych robotników, o ile to zaopatrywanie nie jest obliczone na zysk przedsiębiorcy i temsamem nie posiada charakteru przedsiębiorstwa handlowego.

W osobną kartę rejestracyjną winien być również zaopatrzony każdy zakład hurtowej sprzedaży wyrobów własnej produkcji, który nie stanowi oddzielnego zakładu handlowego.

Przedsiębiorstwa, prowadzące sprzedaż towarów, posiadających cechy produkcji wytworniejszej, mogą być prowadzone na podstawie świadectwa przemysłowego III kategorji handlowej, o ile obrót przedsiębiorstwa za poprzedni okres wymiarowy nie przekraczał kwoty 30.000 zł., a wartość towarów, posiadających cechy produkcji wytworniejszej, stanowi nie więcej niż 5% ogólnej wartości towarów,

znajdujących się w przedsiębiorstwie. Z powyższej ulgi mogą korzystać przedsiębiorstwa sprzedające wyłącznie towary pochodzenia krajowego.

Właściciele dorożek samochodowych mogą nabywać świadectwa przemysłowe IV kat. handlowej, jeśli są waścicielami nie więcej jak jednej sześcioosobowej dorożki samochodowej. Właściciele, posiadający nie więcej niż trzy dorożki samochodowe (najwyżej 6-cio osobowe) względnie jeden autobus (najwyżej 20-to osobowy) nabywają III-ą kategorję handlową. Właściciele, posiadający ponad trzy dorożki samochodowe, względnie ponad jeden autobus winni wykupić III-ą kategorję handlową.

Zakłady gastronomiczne: restauracje, cukiernie, kawiarnie, mleczarnie oraz piwiarnie mogą być prowadzone na podstawie świadectwa przemysłowego III-ej kategorji handlowej, o ile w tych przedsiębiorstwach oprócz piwa żadnych innych trunków się nie sprzedaje, a ilość zatrudnionych pracowników nie przekracza 10 osób, licząc w tem właściciela i członków jego rodziny, w tych zakładach pracujących.

Ceny świadectw przemysłowych.

Ceny świadectw przemysłowych zależą od kategorji, do której perzedsiębiorstwo lub zajęcie zostało zaliczone, jak również od klasy miejscowości, w której wykonywa się przedsiębiorstwo lub zajęcie.

Za karty rejestracyjne na oddzielne składy, utrzymywane przez przedsiębiorstwa handlowe i przemysłowe, uiszcza się osobną stałą opłatę w wysokości dziesięciu złotych za każdą kartę.

W tych wypadkach, gdy w jednym zakładzie handlowym jest prowadzony handel mieszany (np. hurtowy i detaliczny łącznie), lub gdy w jednym zakładzie przemysłowym są wykonywane różne związane ze sobą gałęzie fabrykacji, zakład taki winien być zaopatrzony w świadectwo przemysłowe kategorji najwyższej pod względem rodzaju handlu, względnie przemysłu.

Dla przedsiębiorstwa lub zajęcia, wykonywanego w kilku miejscowościach, zaliczonych do różnych klas, nabywa się świadectwa przemysłowe według ceny, odpowiadającej miejscowości, zaliczonej do najwyższej klasy. Miejscowości mogą być przenoszone z jednej klasy do drugiej rozporządzeniem Ministra Skarbu w porozumieniu z Ministrem Przemysłu i Handlu. Prośby grup płatników o przeniesienie do niższej klasy powinny być złożone najpóźniej do 1 sierpnia, poprzedzającego rok podatkowy, w którym to przeniesienie mogłoby nastąpić.

Nabywanie świadectw przemysłowych.

Świadectwa przemysłowe i karty rejestracyjne nabywa się w kasie skarbowej, przynależnej do tego Urzędu Skarbowego podatków i opłat skarbowych, w którego okręgu znajdują się zakłady handlowe i przemysłowe lub należące do nich składy, albo w którym wykonywa się przedsiębiorstwo, na zysk obliczone, względnie osobiste zajęcie przemysłowe. Siedziba zarządu jest bez znaczenia.

Świadectwa przemysłowe dla robót i dostaw, wykonywanych jako samoistne przedsiębiorstwa, winny być nabywane w tym okręgu, w którym te przedsiębiorstwa są wykonywane; jeżeli wykonanie odbywa się w kilku okręgach, świadectwo winno być nabyte w okręgu zawarcia umowy.

Świadectwa przemysłowe dla handlu wędrownego nabywa się w okręgu stałego miejsca zamieszkania, względnie pobytu przedsiębiorcy.

Świadectwa mogą być również wydawane osobom, które się wykażą pełnomocnictwem płatników.

Świadectwa przemysłowe, tudzież karty rejestracyjne winny być nabywane w miesiącach: listopadzie i grudniu, poprzedzających rok podatkowy.

Cenę świadectwa przemysłowego, względnie opłatę za karty rejestracyjne, uiszcza się w pełnej kwocie za cały rok podatkowy zgóry.

Dla zakładów handlowych i przemysłowych, dla innych przedsiębiorstw, na zysk obliczonych, tudzież dla osobistych zajęć przemysłowych, które rozpoczynają swą działalność w ciągu roku podatkowego, należy nabyć przed rozpoczęciem działalności: świadectwo roczne, o ile działalność rozpoczyna się przed 1 lipca, świadectwo półroczne (za połowę ceny taryfowej), o ile działalność rozpoczyna się dopiero od 1 lipca lub po tym terminie.

Ważność powyższych świadectw upływa w każdym razie z końcem roku podatkowego.

Dla robót i dostaw, wykonywanych jako samoistne przedsiębiorstwa, nabywa się roczne, względnie półroczne świadectwa przemysłowe, zależnie od tego, w jakiem półroczu roku podatkowego rozpoczęto wykonywanie tych przedsiębiorstw, a jeżeli wykonywanie umowy, roboty, względnie dostawy trwa dłużej niż jeden rok, należy nabywać corocznie odpowiednio na taryfy świadectwo przemysłowe.

Dla otrzymania świadectwa przemysłowego należy złożyć pisemną deklarację według przepisanego wzoru, w której płatnik ma sam określić właściwą dlań kategorję świadectwa. Władze podatkowe mogą zwrócić uwagę płatnika na niewłaściwość wybranej kategorji.

Jeżeli przed upływem terminu ważności świadectwa przemysłowego zajdą w przedsiębiorstwie zmiany, (np. wprowadzi się sprzedaż artykułów produkcji wytworniejszej lub rozszerzy się lokal względnie powiększy liczbę pracowników w stopniu, przewidzianym przez ustawę) uzasadniające zaliczenie go do wyższej kategorji, lub jeżeli przedsiębiorstwo zostanie przeniesione do miejscowości klasy wyższej, winna nastąpić dopłata do ceny pierwotnej wykupionego świadectwa przemysłowego.

Dopłatę pobiera się: w stosunku rocznym, gdy wspomniane zmiany zajdą przed 1 lipca roku podatkowego, w stosunku zaś półrocznym, o ile zajdą one dopiero, poczynając od 1 lipca tegoż roku.

W stosunku całorocznym pobiera się zawsze dopłatę, jeżeli zmiana dotyczy ilości wyprodukowanych przez przedsiębiorstwo przemysłowe artykułów bez względu na to, w którym półroczu zostanie przekroczona norma.

Odnośnie do przedsiębiorstw na terenach Powszechnej Wystawy Krajowej zaznacza się w szczególności, co następuje:

Przedsiębiorstwa restauracyjne, fryzjerskie i inne przedsiębiorstwa o charakterze specjalnym, prowadzone na P. W. K., wykupują świadectwa prze-

mysłowe półroczne, przyczem w razie dalszego trwania tych przedsiębiorstw dłużej niż pół roku winna być uskuteczniona dopłata do ceny świadectwa rocznego. Przedsiębiorstwa handlu towarowego oraz przedsiębiorstwa przemysłowe, posiadające stałe świadectwa przemysłowe, a będące właścicielami kiosków lub dzierżawcami stoisk bazarowych na P. W. K. zwolnione są od obowiązku wykupienia odrębnych świadectw przemysłowych na prowadzenie handlu w tych kioskach i stoiskach, winny jednak wykupić karty rejestracyjne, a uzyskany ze sprzedaży obrót zeznać w miejscu stałego wykonywania przedsiębiorstwa. Przesiębiorstwa handlu towarowego i przedsiębiorstwa przemysłowe, nie posiadając stałych świadectw przemysłowych (w szczególności przedsiębiorstwa zagraniczne), a prowadzące sprzedaż na P. W. K., winny wykupić świadectwa dla handlu jarmarcznego.

Jeżeli przed upływem terminu ważności świadectwa przemysłowego zajdzie zmiana co do osoby przedsiębiorcy lub co do miejsca wykonywania przedsiębiorstwa, to należy o zaszłej zmianie najpóźniej w ciągu miesiąca zawiadomić właściwe władze podatkowe I instancji, celem uzyskania odpowiedniej adnotacji na świadectwie, a to pod rygorem jego nieważności.

Jeżeli przed upływem ważności świadectwa przemysłowego zajdzie zmiana co do miejsca wykonywania przedsiębiorstwa na terenie Warszawy, to zawiadamianie władzy skarbowej o powyższym fakcie nie jest wymagane.

Świadectwa przemysłowe oraz karty rejestracyjne na oddzielne składy winny być umieszczone w zakładach, względnie w składach, na widocznem miejscu i stale się tam znajdować.

Lustracja przedsiębiorstw.

Po upływie terminu wyznaczonego na nabywanie świadectw przemysłowych, dokonywa się lustracja przedsiębiorstw przez urzędników skarbowych celem sprawdzenia, czy wszystkie przedsiębiorstwa posiadają świadectwa przemysłowe i czy są one właściwe, przyczem odbywa się zbieranie danych, niezbędnych do należytego obliczenia podatku od obrotu. Sprawdzanie wysokości obrotów może być dokonywane również w ciągu całego roku w odstępach czasu, zależnych od uznania władz skarbowych. Rewidenci mają prawo przeglądać księgi handlowe i wszelkie inne zapiski, dotyczące obrotu wraz z odnośnymi dokumentami i sporządzać odnośne protokuły z dokonania lustracji przedsiębiorstwa, które to protokuły winny być podpisane przez właściciela przedsiębiorstwa lub osobę upoważnioną przez tegoż, w przeciwnym bowiem razie sporządzony protokuł lustracji nie może mieć siły dowodowej.

Wszystkie przedsiębiorstwa obowiązane są udzielać bezpłatnie władzom skarbowym na ich żądanie wiadomości, dotyczących towarów sprzedawanych, zastawionych, nadawanych, odbieranych, ubezpieczonych i danych. Materjał, uzyskany w powyższy sposób, władze skarbowe winny zużytkować z całkowitem zachowaniem tajemnicy handlowej.

Zeznanie o obrocie.

Po upływie każdego roku kalendarzowego w terminie, do 15 lutego roku następnego, należy złożyć odnośnym władzom pisemne zeznanie o obrocie według ustanowionego wzoru, a to odrębnie:

1) co do każdego oddzielnego zakładu, względnie przedsiębiorstwa handlowego, zaliczonego w taryfie do kategorji I i II przedsiębiorstw handlowych;

2) co do każdego oddzielnego zakładu, względnie przedsiębiorstwa przemysłowego, zaliczonego w taryfie do pierwszych pięciu kategoryj przedsiębiorstw przemysłowych;

3) co do każdego zajęcia przemysłowego, zaliczonego w taryfie do kategorji I i II a) i b) zajęć przemysłowych;

4) co do każdego samodzielnego wolnego zajęcia zawodowego.

Zeznania o obrocie winny być składane właściwym władzom podatkowym I instancji.

Przeklasowanie w drodze ulgi przedsiębiorstw I i II kategorji handlowej oraz I i V kategorji przemysłowej do III kategorji handlowej względnie do VI kategorji przemysłowej, ew. do niższej kategorji świadectw, nie powoduje bynajmniej zwolnienia tych przedsiębiorstw od obowiązku składania zeznań o obrocie.

Spółki akcyjne, spółki z ograniczoną odpowiedzialnością i inne przedsiębiorstwa, które na zasadzie swych statutów lub specjalnych przepisów są obowiązane do publicznego ogłaszania sprawozdań do zatwierdzenia właściwym organom, (bez względu na kategorję posiadanego świadectwa przemysłowego, a więc także należące do III i IV kategorji handlowej, względnie VI — VIII kategorji przemysłowej) winny składać zeznania o obrotach wszystkich należących do nich zakładów, (chociażby położonych w rozmaitych okręgach), lecz każdego oddzielnie, temu urzędowi skarbowemu podatków i opłat skarbowych, względnie tej izbie skarbowej, w której okręgu znajduje się siedziba zarządu spółki, względnie przedsiębiorstwa.

Zaliczki na podatek od obrotu.

a) Miesięczne.

Przedsiębiorstwa należące do I i II kategorji handlowej oraz do I, II, III, IV i V kategorji przemysłowej, prowadzące prawidłowe księgi handlowe oraz przedsiębiorstwa sprawozdawcze bez względu na kategorję winny po upływie każdego miesiąca kalendarzowego, najpóźniej do dnia 15 następnego miesiąca wpłacić do kasy skarbowej zaliczkę na podatek przemysłowy w wysokości podatku, przypadającego od obrotu, osiągniętego w ubiegłym miesiącu.

b) Kwartalne.

Wszyscy pozostali płatnicy winni najpóźniej do dnia 15-go miesiąca po upływie każdego kwartału kalendarzowego (za 1-szy zaś kwartał — do 15 maja) wpłacić zaliczkę na podatek w wysokości przynajmniej $1/5$ kwoty podatku, wymierzonego za rok ubie-

gły, lub też co miesiąc w wysokości $^{1}/_{12}$ części podatku wymierzonego za ubiegły rok kalendarzowy (wraz z dodatkiem komunalnym).

W razie nieuiszczenia zaliczki w terminie, władza podatkowa zarządza przymusowe ściągnięcie wraz z przypadającemi karami za zwłokę i kosztami egzekucyjnemi.

Dowody wpłat, zarówno miesięcznych, jak i kwartalnych, należy w oryginałach lub odpisach dołączyć do zeznania o obroc

Przedsiębiorstwa nowopowstałe są obowiązane do kwartalnych wpłat na podstawie rzeczywistego obrotu, przyczem przedsiębiorstwa nie prowadzące prawidłowych ksiąg handlowych winne są wpłacać zaliczki według własnego obliczenia.

Na indywidualne podania płatników, wniesione przed terminem każdej zaliczki kwartalnej i nie inaczej jak po uprzednim stwierdzeniu przez władze skarbowe, że faktycznie bieżące obroty przedsiębiorstwa znacznię się zmniejszyły, naczelnicy urzędów skarbowych upoważnieni są do ograniczenia bieżących zaliczek kwartalnych do kwot, odpowiadających istotnie osiągniętym obrotom.

Organa, obliczające podatek.

Sprawdzanie i ustalanie obrotów, podlegających opodatkowaniu, i obliczanie podatku przemysłowego, (od obrotu) należy w pierwszej instancji do komisyj szacunkowych, (w których skład wchodzą również reprezentanci płatników, powołani na podstawie odnośnych przepisów ustawy) a w drugiej zaś instancji — do komisyj odwoławczych.

Dla przedsiębiorstw sprawozdawczych pierwszą instancją jest właściwy urząd skarbowy podatków i opłat skarbowych, drugą zaś — izba skarbowa, z wyjątkiem spółek akcyjnych, dla których pierwszą instancją jest właściwa izba skarbowa, drugą zaś Ministerstwo Skarbu.

Sprawdzanie zeznań i ustalanie obrotów przez komisje szacunkowe.

Celem należytego sprawdzania obrotów i przygotowania wniosków władze podatkowe I instancji oraz komisje szacunkowe mają prawo (nie jest to jednak ich obowiązkiem):

1) żądać od przedsiębiorców przedstawienia w oznaczonych terminach pisemnych lub ustnych wyjaśnień co do obrotów, jako też ksiąg handlowych, o ile takowe są prowadzone, wszelkich dokumentów i załączników lub uwierzytelnionych wyciągów z tych ksiąg;

2) zbierać informacje od osób, obznajmionych z faktycznymi stosunkami i powoływać biegłych do badania ksiąg, zapisów oraz stosunków faktycznych, miarodajnych dla wymiaru podatków, z listy kandydatów, przedstawionych przez organizacje lub zrzeszenia przemysłowo - handlowe oraz związki zawodowe.

Opinia rzeczoznawców nie ma dla władzy wymiarowej znaczenia wiążącego. Nie jest też obowiązkiem tej władzy przesłuchiwanie rzeczoznawców na żądanie płatnika.

Jeżeli przedstawienie ksiąg handlowych przez płatnika nastręcza trudności, to na jego prośbę badanie ksiąg może się odbyć w jego zakładzie.

Jeżeli na poparcie wykazanego w zeznaniu obrotu płatnik wyraził gotowość przedstawienia ksiąg handlowych wraz z dokumentami i rachunkami, (podręczna księga sprzedaży nie może być uznana za księgę handlową) to władza podatkowa względnie komisja szacunkowa, nie może ustalić obrotu odmiennie od zeznania, o ile księgi nie zostały uznane przez komisję za nieprawidłowe lub nierzetelne. Przy badaniu ksiąg ma prawo być obecny płatnik lub jego zastępca.

Protokuł sporządzony w wyniku badania ksiąg handlowych winien być podpisany przez rewidenta jako też przez właściciela lub osobę prowadzącą książki handlowe, przyczem płatnik może złożyć swoje wyjaśnienia do protokułu.

Nieprzyjęcie obrotu, wykazanego w księgach, winno być protokularnie stwierdzone i uzasadnione. Odpis tego uzasadnienia doręcza się płatnikowi.

O kwotach ustalonych obrotów i przypadającego do uiszczenia podatku zawiadamia się płatnika przez doręczenie mu nakazu płatniczego.

Terminy uiszczenia podatku.

Podatek powinien być uiszczony do 15 maja roku bezpośrednio następującego po roku podatkowym, jeżeli chodzi o wymiar, dokonany przez komisję szacunkową.

Natomiast płatnicy, którym podatek wymierza Urząd Skarbowy, względnie Izba Skarbowa, powinni go uiścić w ciągu dni 14 od dnia następnego po zawiadomieniu ich.

Odwołania.

Od ustalonych sum obrotu i obliczonych kwot podatku mogą być wnoszone na ręce władzy, która podatek wymierzyła, odwołania: 1) w ciągu dni 14 od dnia następnego po doręczeniu nakazu płatniczego, o ile chodzi o przedsiębiorstwa sprawozdawcze a 2) do dnia 15 maja roku bezpośrednio następującego po roku podatkowym, jeżeli chodzi o wszystkich innych płatników. Prawo wniesienia odwołania nie przysługuje temu płatnikowi, który bez udowodnienia ważnej a nieuchronnej przyczyny bądź wcale nie złożył zeznania o obrocie, bądź złożył je po terminie. O istnieniu takiej przyczyny rozstrzyga władza.

Wniesienie odwołania nie wstrzymuje obowiązku uiszczenia w przepisanym terminie podatku.

Księgi handlowe i inne zapiski, dotyczące obrotu mogą być rozpatrywane przez władzę odwoławczą w tym tylko wypadku, gdy płatnik powołał się na nie w zeznaniu o obrocie i oświadczył gotowość przedstawienia ich.

Jeżeli jednak płatnik nie jest obowiązany do złożenia zeznania to warunek powyższy nie ma zastosowania.

Nawet dowody tego rodzaju jak kajety, raporty i inne zapiski, choćby nie posiadały mocy dowodowej ksiąg handlowych, muszą być badane, albowiem z ustawy nie wynika, by zapiskom tego rodzaju od-

mawiać wogóle znaczenia środka dowodowego i by ona uprawniała władze wymiarowe do zupełnego ich pomijania, jeśli płatnik, nie obowiązany do złożenia zeznania, na poparcie zarzutów odwołania ofiarował z nich dowód.

Wezwanie do przedłożenia dowodu z ksiąg handlowych winno być doręczone osobiście płatnikowi, w przeciwnym razie zachodzi uchybienie proceduralne, powodujące uchylenie wymiaru.

Jeżeli płatnik w odwołaniu zaprzecza wogóle, jakoby w okresie miarodajnym miał jakikolwiek obrót, podlegający opodatkowaniu, jest rzeczą władzy przedstawić mu fakty, obalające jego twierdzenie, celem umożliwienia mu obrony względnie zaprzeczenia tych okoliczności faktycznych, które władza uznała za decydujące dla oceny obowiązku podatkowego. W przeciwnym razie zachodzi jednostronne ustalenie obowiązku podatkowego, co powoduje wadliwość postępowania.

Jeżeli płatnik wyrazi w odwołaniu życzenie złożenia ustnych wyjaśnień, władza wymiarowa obowiązana jest zawiadomić go w terminie, wyznaczonym do rozpatrzenia odwołania przynajmniej na 8 dni przed posiedzeniem komisji. Nieuczynienie zadość powyższemu może służyć powodem do uchylenia wymiaru.

Od decyzji instancji odwoławczej przysługuje płatnikowi prawo wniesienia skargi do Najwyższego Trybunału Administracyjnego.

Ulgi.

W wyjątkowych wypadkach, zasługujących na szczególne uwzględnienie, gdyby uiszczenie podatku mogło narazić egzystencję gospodarczą płatnika, służy Ministrowi Skarbu prawo odraczania, rozkładania na raty, jako też częściowego lub całkowitego umarzania zaległych kwot podatku przemysłowego, wreszcie darowania skutków nieotrzymania wszelkich przewidzianych w ustawie terminów.

Prawo to zostało odnośnie do pewnych wypadków przekazane Izbom Skarbowym (rozłożenie podatku na raty do 3 miesięcy, a nawet do 6 miesięcy przy należności, nie przewyższającej 10.000 zł., umarzanie kwot podatku nie przewyższających 500 zł., gdy ściągnięcie zagraża egzystencji gospodarczej płatnika).

Na podstawie przytoczonego wyżej prawa zezwala również władza skarbowa w odpowiednich wypadkach na wykupienie niższej kategorji świadectw przemysłowych.

Ministrowi Skarbu w porozumieniu z Ministrem Przemysłu i Handlu w wypadkach swierdzonej potrzeby gospodarczej służy prawo:

1) zniżania, względnie zawieszania podatku, przypadającego od tranzakcyj eksportowych co do surowców krajowych w wypadkach, w których pobór tego podatku okazałby się istotną przeszkodą dla rozwoju eksportu;

2) udzielania przedsiębiorstwom przemysłowym, eksportującym wyroby własne, względnie organizacjom eksportowym tych przedsiębiorstw, bonifikacji podatku, uiszczonego od obrotów, pochodzących z dostawy części składowych oraz materjałów pomocniczych i innych użytych do wytwarzania wywiezionych zagranicę towarów. Wysokość bonifikacji w procentowym stosunku do ceny fakturowej dla poszczególnych rodzajów towarów określi rozporządzenie Ministra Skarbu w porozumieniu z Ministrem Przemysłu i Handlu.

3) zniżania podatku od obrotów ze sprzedaży na rachunek firm nieopłacających podatku przemysłowego (zagranicznych).

Uprawnienia powyższe nie zostały dotychczas wykorzystane.

Ulgi dla spółdzielni.

Sóplidzielnie, działające na zasadzie ustawy z dn. 29 października 1920 r. o spółdzielniach, należące do związków rewizyjnych, korzystają z następujących ulg:

1) jeżeli statutowo i faktycznie działają wśród swych członków, lub jeżeli rozszerzają wprawdzie działalność swoją i na osoby, nie będące członkami, ale przelewają przypadające od niecztonków nadwyżki i zwroty w całości od funduszów, niepodlegających według statutu podziałowi między członków:

a) zwalnia się od podatku przemysłowego spółdzielnie mieszkaniowe dla budowy nowych domów oraz spółdzielcze instytucje drobnego kredytu;

b) w spółdzielniach, prowadzących handel towarowy lub przedsiębiorstwa przemysłowe za obrót przyjmuje się jedna czwarta część normalnego obrotu.

Warunek należenia do związku rewizyjnego nie dotyczy spółdzielni, posiadających przyznane im przez radę spółdzielczą prawo rewizji;

2) w innych spółdzielniach za obrót przyjmuje się połowę normalnego obrotu;

3) upoważnia się Ministra Skarbu do zezwalania związkom rewizyjnym, wymienionym w artykułach 68 i 70 ustawy o spółdzielniach, na składanie deklaracyj zeznań o obrocie w imieniu spółdzielni, do tych związków należącej, oraz na uiszczanie podatku przemysłowego, przypadającego od spółdzielni związkowych.

Postanowienia karne.

Prowadzenie przedsiębiorstwa bez nabycia świadectwa przemysłowego podlega karze w wysokości od 3 do 20 krotnej kwoty nieuiszczonej za świadectwo, niewykupienie zaś właściwego świadectwa — karze do wysokości 3 krotnej kwoty, stanowiącej odnośną różnicę.

Niezłożenie zeznania o obrocie przez przedsiębiorstwa do tego obowiązane lub przedstawienie niezupełnych danych w zeznaniu podlega karze od 50 do 500 złotych.

Nieudzielenie na wezwanie władzy w wyznaczonym przez nią terminie wyjaśnień co do obrotu lub nieprzedstawienie prowadzonych ksiąg handlowych podlega karze od 10 do 500 zł.

Prowadzenie nierzetelnych ksiąg handlowych podlega karze od 2-krotnej do 20-krotnej sumy uszczuplonego przez to podatku, a ponadto w razie okoliczności obciążających — karze pozbawienia wolności do 6 miesięcy.

Świadome podanie w zeznaniu o obrocie lub wyjaśnieniach nieprawdziwych wiadomości, mogących udaremnić wymiar lub uszczuplić podatek, podlega karze od 2-krotnej do 20-krotnej sumy uszczuplonego przez to podatku, a ponadto w razie okoliczności obciążających — karze pozbawienia wolności do 3 miesięcy.

Nieumieszczenie na miejscu widocznem w przedsiębiorstwie świadectwa przemysłowego, niezaopatrzenie przedsiębiorstwa w szyld lub niezgłoszenie świadectwa przemysłowego do adnotacji o zmianie miejsca przedsiębiorstwa lub osoby przedsiębiorcy podlega karze od 5 do 100 zł.

Nieokazanie przy lustracji ksiąg i innych odnośnych zapisków podlega karze od 50 do 500 zł., niedopuszczenie zaś wogóle do lustracji podlega karze pozbawienia wolności do 3 miesięcy lub karze pieniężnej do 1.000 zł.

Dodatki do podatku.

Do podatku od obrotu dolicza się ¼ część tego podatku na rzecz związków samorządowych.

Do ceny świadectw przemysłowych dolicza się: 30% na rzecz związków samorządowych, 25% na rzecz szkół zawodowych i 15% na rzecz Izb Przemysłowo - Handlowych i Rzemieślniczych.

Wykaz artykułów, do których mają zastosowanie zniżone stawki podatku przemysłowego.

A. Artykuły spożywcze pierwszej potrzeby:

1. Zboże, ziemiopłody (między innemi chmiel) oraz jadalne produkty spożywcze pochodzenia krajowego (mąka, pieczywo, kasza, sól, cukier, nabiał, mięso, tłuszcze jadalne, roślinne i zwierzęce, wyroby masarskie, kawa zbożowa, drożdże i t. p.) z wyjątkiem ryb, drobiu, dziczyzny, wszelkiego rodzaju konserw, pasztetów i majonezów oraz wyrobów cukierniczych i trunków z zawartością alkoholu.

Śledzie solone, wędzone i opiekane, tak krajowe, jak i zagraniczne, wymienione pod lit. b) i c), pukt 4, pozycja 37 taryfy celnej z dn. 26 czerwca 1924 r. (Dz. U. R. P. Nr. 54, poz. 540).

B. Artykuły pierwszej potrzeby oraz surowce niezbędne dla rozwoju rolnictwa i przemysłu krajowego:

1. Artykuły spożywcze wymienione pod A. oraz bydło i nierogacizna.
2. Pasza wszelka: siano, słoma, otręby i makuchy.
3. Artykuły opałowe, a mianowicie: drzewo opałowe i odpadki drewna (szczapy, wióry i opiłki), węgiel kamienny, brykiety, koks, torf, nafta, gaz ziemny, węgiel drzewny i torfowy.
4. Mydło wyrobu krajowego z wyjątkiem toaletowego i leczniczego.
5. Surowce:

a) mineralne, a mianowicie: wszelkie rudy i piryty, wapień, dolomit, gliny, piasek, żwir, kamienie nieobrobione, wosk ziemny, żużle wszelkie, wypałki pirytowe, grafit, ropa naftowa i jej odpadki oraz wszelkie inne ciała kopalne;

b) roślinne, a mianowicie: drewno wszelkie nieobrobione, kora drzewna, bawełna, odpadki i wyczoski bawełniane, juta i wyczoski jutowe, len, konopie, wyczoski lniane i konopne, żywice naturalne, kauczuk, trzcina, wiklina, trawa morska, łyko lipowe, nasiona wszelkie;

c) zwierzęce, a mianowicie: skóry surowe, futra surowe, wełna, wyczoski i odpadki wełniane, włosie, szczecina, szerść, puch, pierze, kości surowe, rogi i kopyta, żołądki i jelita, krew i inne zwierzęce surowe organy i produkty odpadkowe.

6. Artykuły, zastępujące surowce i odpadki: szmelc (wszelkiego rodzaju złom żelazny), stłuczki szklane, guma używana i odpadki gumowe, szmaty i makulatura, melasa.

Co się tyczy ulgowej stawki podatkowej od produktów (surowców zagranicznych), przerabianych w kraju na jadalne produkty spożywcze, to obowiązuje interpretacja następująca:

1) produkty spożywcze pochodzenia zagranicznego sprowadzane do kraju a następnie odsprzedawane przez sprzedawców z drugiej ręki, uważane są nadal za produkty pochodzenia zagranicznego i nie mogą korzystać ze zniżonej stawki podatkowej;

2) surowce zagraniczne, przerobione w kraju na jadalne produkty spożywcze, np. owoce kakaowe, sprowadzone z zagranicy a przerobione następnie w fabrykach czekolady na czekoladę, masło kakaowe, proszek kakaowy etc. nie mogą korzystać z ulgowej stawki podatkowej, lecz podlegają normalnej stawce 2%.

Ulgi podatkowe dla przedsiębiorstw w Gdyni i dla przedsiębiorstw naftowych *).

Samodzielne przedsiębiorstwa przemysłowe i handlowe, mające siedzibę prawną w Gdyni, których działalność przyczynić się może do rozwoju gospodarczego miasta Gdyni, mogą być w przeciągu 15 lat od ich uruchomienia, nie dłużej jednak, jak do roku 1945, zwolnione od państwowego podatku przemysłowego. Zwolnienie to uchwala Rada Ministrów, która również może zwolnić tego rodzaju przedsiębiorstwa, o ile ustalą one w ciągu 5 lat od 10.IV.1927 roku swoją stałą siedzibę prawną w Gdyni, od opłat aljenacyjnych, tyczących się nieruchomości, niezbędnych do założenia lub powiększenia przedsiębiorstwa — w okresie do 1945 r.

W tym samym okresie może nastąpić zwolnienie tego rodzaju przedsiębiorstw w formie spółek handlowych od opłat związanych z powiększeniem kapitału zakładowego.

Ostatnio wymienione spółki handlowe mogą być w okresie do r. 1935 zwolnione od wszelkich państwowych podatków i opłat, związanych z założeniem przedsiębiorstwa.

Przedsiębiorstwom naftowym, które do 24 listopada 1937 podejmą się wierceń poszukiwawczych przysługuje:

---

*) Rozp. Pr. R. z 1 VI 1927 (Dz. Ust. Nr 51, p. 452) i z 17 IX 27 (Dz. Ust. Nr. 102 p. 865).

1) zwolnienie do tego terminu od wszelkich bezpośrednich podatków państwowych, przypadających od kapitałów inwestowanych w wierceniu poszukiwawczem;

2) zwolnienie na lat 10 od daty uzyskania pierwszej produkcji:

a) od wszelkich podatków państwowych i samorządowych dodatków do nich — przychodów, względnie dochodu z produkcji ropy naftowej i gazu ziemnego, uzyskanych z otworu wiertniczego poszukiwawczego oraz z następnych otworów wiertniczych założonych w obrębie koła o promieniu 500 metrów od odkrywczego otworu poszukiwawczego, na terenie kopalni, obejmującej ten odkrywczy otwór poszukiwawczy;

b) od komunalnego podatku od kopalń ropy naftowej, uzyskanej z określonych pod a) otworów.

Ponadto przysługuje zwolnienie od opłat stemplowych, od umowy o zawiązanie spółki lub wniesienie do nich tytułem wkładu nieruchomości albo prawa do ciał kopalnych — spółkom, które rozpoczną prace wiertnicze najpóźniej w ciągu lat 2 od dnia zawarcia umowy o zawiązanie spółki, a umowa ta zostanie zawarta przed 24 listopada 1929 r.

Taryfa świadectw przemysłowych *).

Kategorja	We wszystkich miejscowościach	w Warszawie	w miejscowościach klasy I	II	III	IV
A. Dla przedsiębiorstw handlowych.						
I Dla zakładów handlowych	2000	—	—	—	—	—
II " "	—	400	330	270	200	130
III " "	—	80	65	50	40	25
IV " "	—	30	25	20	15	10
V-a Dla handlu rozwozowego	50	—	—	—	—	—
V-b dla handlu obnośnego	15	—	—	—	—	—
B. Dla przedsiębiorstw przemysłowych.						
I.	6000	—	—	—	—	—
II.	4000	—	—	—	—	—
III.	2000	—	—	—	—	—
IV.	600	—	—	—	—	—
V.	200	—	—	—	—	—
VI.	—	120	100	80	60	40
VII.	—	60	50	40	30	20
VIII.	—	15	12	10	6	4

C. Dla handlu jarmarcznego.

	Dla handlu hurtowego	Dla handlu detalicznego
	złotych	
Na jarmarkach, trwających ponad 21 dni	250	70
" " " od 7 do 21 dni	125	35
" " " od 3 do 6 dni	100	25

D. Dla zajęć przemysłowych.

Oznaczenie zajęcia przemysłowego.

I. Ekspedytorzy, nie utrzymujący oddzielnych biur i pomocników handlowych, lecz trudniący się osobiście z polecenia osób trzecich cleniem w urzędach celnych towarów wysyłanych zagranicę lub otrzymywanych z zagranicy:

	Cena w zł.
1) przy urzędach celnych, znajdujących się przy głównych linjach kolei żelaznych	400
2) przy urzędach celnych, znajdujących się przy bocznych linjach kolei żelaznych	300
3) przy urzędach celnych nie położonych przy linjach kolejowych	250
II a) pośrednicy giełdowi (maklerzy):	
1) na giełdzie warszawskiej	400
2) na innych giełdach	250
b) wszelkiego rodzaju inni pośrednicy handlowi:	
1) w Warszawie i w miejscowościach I klasy	150
2) w miejscowościach II klasy	100
3) w miejscowościach III i IV klasy . .	30
III. Inspektorzy i ajenci przedsiębiorstw ubezpieczeniowych przewozowych, komunikacyjnych oraz instytucyj kredytowych, o ile prowadzą operacje bez utrzymywania biur:	
1) w Warszawie i w miejscowościach I klasy	50
2) w miejscowościach II klasy	40
3) w miejscowościach III i IV klasy . .	20
IV. Ajenci podróżujący (komiwojażerowie) .	100

Cena karty rejestracyjnej — 10 zł.

*) Dzien. Ustaw Nr. 77, poz. 550 z r. 1925.

B. Podział miejscowości na klasy.

A. M. st. Warszawa.

B. Klasa I: Miasta: Bydgoszcz, Katowice, Kraków, Królewska Huta, Lwów, Łódź, Poznań, Sosnowiec.

C. Klasa II: Miasta: Biała (woj. krakowskie), Białystok, Bielsk, Borysław, Chrzanów, Czechowice, Częstochowa, Drohobycz, Dziedzice, Gniezno, Grodno, Grudziądz, Inowrocław, Jarosław, Jasło, Kalisz, Kamienica, Kielce, Kołomyja, Krosno, Lipnik, Mysłowice, Nowy Sącz, Pabjanice, Piotrków, Przemyśl, Pszczyna, Radom, Równe, Rzeszów, Siedlce, Stanisławów z Knichininem wsią i Knichiniem kolonją, Stryj, Tarnów, Tarnopol, Tarnowskie Góry, Tomaszów (woj. łódzkie), Toruń, Wilno, Włocławek, Zgierz.

Powiaty: będziński, drohobycki, katowicki z wyłączeniem gmin: Kończyc, Makoszowych i Powłowa, lwowski z wyjątkiem Jaryczowa Nowego, świętochłowicki (woj. śląskie), poznański z wyjątkiem m. Swarzędza i warszawski.

Gminy i obszary dworskie: Pszczyński Zamek, Radzionków, Tychy (woj. śląskie).

D. Klasa III. Na obszarze Izb Skarbowych: Białostockiej, miasta i miasteczka: Augustów, Łomża, Ostrów, Suwałki, Wołkowysk.

Powiat białostocki.

Brzeskiej: miasta i miasteczka: Brześć, Baranowicze, Kobryń, Lida, Łuniniec, Nieśwież, Nowogródek, Pińsk, Prużany, Sarny, Słonim, Stołpce.

Widok kanału w województwach wschodnich.

Roboty meljoracyjne w Polsce środkowej.

Kieleckiej: miasta i miasteczka: Busk, Końskie, Miechów, Opatów, Opoczno, Ostrowiec, Sandomierz, Szydłowiec.

Powiaty: częstochowski z wyjątkiem osady Przyrów,olkuski z wyjątkiem osady i gminy Żarnowiec, radomski.

Krakowskiej: miasta i miasteczka: Andrychów, Bochnia, Dębica, Gorlice, Kęty, Limanowa, Mielec, Myślenice, Nowy Targ, Oświecim, Poronin, Rabka, Ropczyce, Szczawnica Wyżna, Szczawnica Niżna (pow. nowotarski), Wadowice, Wieliczka, Wilamowice, Zakopane, Żywiec z Zabłociem.

Powiaty: chrzanowski, gorlicki, krakowski, nowosądecki oraz gminy: Helenów, Komorowice, Mikuszowice powiatu bialskiego.

Lubelskiej: miasta i miasteczka: Biała podlaska, Chełm, Hrubieszów, Krasnystaw, Lubartów, Łuków, Międzyrzec, Puławy, Radzyń, Sokołów, Tomaszów, Węgrów, Włodawa, Zamość.

Powiat lubelski.

Lwowskiej: miasta: Borszczów, Brody, Brzeżany, Buczacz, Czortków, Dolina, Gródek Jagielloński, Jaryczów Nowy, Jaworów, Kałusz, Kamionka Strumiłowa, Łańcut, Mościska, Podhajce, Przemyślany, Przeworsk, Rawa Ruska ,Rohatyn, Rymanów, Sambor, Sanok, Śniatyń, Sokal, Trembowla, Zaleszczyki, Złoczów, Żółkiew.

Powiaty: krośnieński z wyjątkiem Dukli i rzeszowski z wyjątkiem Błażowej.

Łódzki: miasta: Koło, Konin, Łęczyca, Ozorków, Radomsko, Turek, Wieluń, Zduńska Wola.

Powiaty: brzeziński, kaliski, łódzki.

Łuckiej: miasta: Dubno, Kowel, Krzemieniec, Łuck, Ostróg, Włodzimierz Wołyński, Zdołbunowo.

Pomorskiej: miasta: Brodnica, Chełmno, Chojnice, Działdowo, Gdynia, Gniew, Kartuzy, Kościerzyna, Sempolno Starogard, Świecie, Tczew, Tuchola, Wąbrzeźno, Wejcherowo.

Poznańskiej: miasta: Chodzież, Czarnków, Gostyń, Grodzisk, Jarocin, Kępno, Koźmin, Kościan, Krotoszyn, Leszn, Międzychód, Mogielno, Nakło Nowotomysl, Oborniki, Odolanów, Ostrów. Ostrzeszów, Pleszew, Rawicz, Smigiel, Srem, Sroda, Strzelno, Swarzędz, Szamotuły, Szubin, Wągrowiec, Witkowo Wolsztyn, Wrzesnia, Wyżysk, Zbąszyn, Żnin.

Powiat bydgoski.

Warszawskiej: miasta: Ciechanów, Ciechocinek Góra Kalwarja, Grójec, Kałuszyn, Łowicz, Mława, Mińsk Mazowiecki, Płock ,Płonsk, Pułtusk, Rawa, Radzymin, Sierpc, Skierniewice.

Powiaty: błoński, kutnowski, włocławski.

Wileńskiej: miasta i miasteczka: Głębokie, Oszmiana, Święciany, Nowo - Wilejka, Troki.

Na obszarze województwa śląskiego: miasta: Aleksandrowicze, Bobrek, Cieszyn, Chybi, Goleszów, Jasienica, Jaworze, Komorowice, Mikołów, Mikuszowice, Olszówka Dolna, Skoczów, Stare Bielsko, Ustroń, Wapienica, Wodzisław, Żory.

Gminy i obszary dworskie: Kończyce, Ligota Pszczyńska. Łaziska Górne, Łaziska Srednie, Mazoszowy, Murcki, Paniów, Pawłów.

Powiaty: rybnicki, tarnogórski z wyjątkiem Tarnowskich Gór i Radzionkowa.

E. Klasa IV. Wszystkie inne miejscowości i powiaty.

Uwaga. Miasta i miasteczka, nie wymienione osobno w powyższej klasyfikacji, zalicza się do tej samej klasy, do której zaliczono odnośny powiat.

C. Dodatki do cen świadectw przemysłowych.

Do cen świadectw przemysłowych podanych w powyższej tabeli dolicza się ponadto:

a) 30% dodatku na rzecz związków komunalnych;

b) 25% dodatku na rzecz szkół zawodowych;

c) 15% dodatku na rzecz Izb Handlowych i Przemysłowych oraz Izb rzemieślniczych.

d) 10% dodatek nadzwyczajny na cele budżetowe.

Podatek gruntowy*)

Na terenie b. Królestwa Kongresowego obowiązuje od wszystkich gruntów z wyjątkiem włościańskich (określonych Ukaz. z 1864 r.) dworski podatek gruntowy, składający się z głównego podatku dworskiego, pobieranego z każdej klasy gruntów według tabeli I oraz dodatkowego podatku dworskiego w wysokości 60% głównego podatku dworskiego; dodatkowy podatek, ustalony dla każdego powiatu, rozkłada się pomiędzy poszczególne własności z uwzględnieniem odnośnych przepisów. Do gruntów włościańskich stosuje się osobny podatek od gruntów włościańskich, składający się z głównego podatku od gr. wł., pobieranego od każdej klasy gruntów według tabeli II oraz dodatkowego podatku od gr. wł. w wysokości 60% głównego podatku od gr. wł.; dodatkowy podatek rozkłada się pomiędzy gminy odpowiednio do opłacanej przez gminę sumy głów pod. grunt. od gr. wł., dalej zaś pomiędzy wsie i wreszcie kontrybuentów.

Na terenie województw wileńskiego, nowogródzkiego, poleskiego, wołyńskiego i powiatów białostockiego, bielskiego, sokólskiego, wołkowyskiego i grodzieńskiego w woj. białostockiem obowiązuje podatek gruntowy, do którego odnosi się tabela III, na której podstawie ustala się przypadającą na poszczególne powiaty ogólną sumę podatku, określoną w przeciętnych wysokościach z każdej dziesięciny gruntów. Komisja repartycyjna rozkłada na poszczególne własności ogólną sumę wyznaczonego na powiat podatku.

Na terenie b. zaboru austrjackiego podatek gruntowy pobiera się w kwotach, oznaczonych na podstawie intraty katastralnej i odpowiednio przeliczonych.

Na terenie b. zaboru niem. podatek gruntowy pobiera się w kwotach według katastru, z zastosowaniem odpowiedniego przeliczenia (podatek stanowi przeciętnie 30% dochodu katastralnego).

*) Ustawodawstwo polskie: Ust. z dn. 15.VI.1923. (Dz. Ust. Nr. 65 poz. 505) oraz rozp. wykon. z dn. 7.VII.1923. (Dz. Ust. Nr. 73 poz. 569), rozp. P. R. z dn. 12.IV.1924 r. (Dz. Ust. Nr. 33 poz. 339), rozp. P. R. z dn. 24.I.1927 r. (Dz. Ust. Nr. 7 poz. 40).

Dodatek do art. 128 i 171 rosyjskiej ustawy o podatkach bezpośrednich

Tabela I.

Taryfa głównego dworskiego podatku gruntowego.

L. p.	NAZWA POWIATU	NAZWA WOJEWÓDZTWA	Średnia wysokość z 1 morga urodzajn. gruntów w powiecie	Stopa podatku z 1 morga gruntu użytkowego miary nowopolskiej 300-prętowej — KLASA I	KLASA II	KLASA III	KLASA IV	KLASA V
				w złotych				
1	Kutnowski	Warszawskie	1,60	3,06	1,34	4,22	1,72	0,38
2	Błoński	"	1,52	3,06	1,60	5,04	2,06	0,46
3	Pińczowski	Kieleckie	1,50	2,72	1,20	3,74	1,54	0,34
4	Włocławski	Warszawskie	1,46	3,24	1,42	4,44	1,82	0,40
5	Sochaczewski	"	1,44	3,38	1,56	4,92	2,02	0,44
6	Miechowski	Kieleckie	1,42	3,56	1,12	3,52	1,44	0,32
7	Łęczycki	Łódzkie	1,42	3,32	1,46	4,56	1,86	0,42
8	Nieszawski	Warszawskie	1,38	3,06	1,34	4,23	1,72	9,38
9	Grójecki	"	1,32	3,06	1,60	5,04	2,06	0,46
10	Łowicki	"	1,23	3,58	1,56	4,92	2,02	0,44
11	Kolski	Łódzkie	1,26	3,24	1,42	4,44	1,82	0,40
12	Kaliski	"	1,22	3,14	1,38	4,34	1,78	0,40
13	Warszawski	"	1,22	3,58	1,56	4,92	2,02	0,44
14	Sandomierski	Warszawskie	1,22	2,64	1,16	3,62	1,48	0,32
15	Gostyński	Kieleckie	1,20	3,14	1,38	4,34	1,78	0,40
16	Płocki	Warszawskie	1,20	2,64	1,16	3,62	1,48	0,32
17	Słupecki	"	1,12	2,98	1,30	4,10	1,68	0,38
18	Turecki	Łódzkie	1,12	2,98	1,30	4,10	1,68	0,38
19	Koniński	"	1,10	2,98	1,30	4,10	1,68	0,38
20	Opatowski	Kieleckie	1,10	2,64	1,16	3,62	1,48	0,32
21	Rypiński	Warszawskie	1,08	2,90	1,26	3,98	1,62	0,36
22	Brzeziński	Łódzkie	1,06	2,90	1,26	3,98	1,62	0,36
23	Lipnowski	Warszawskie	1,06	2,98	1,30	4,10	1,68	0,38
24	Jędrzejowski	Kieleckie	1,04	2,56	1,12	3,52	1,44	0,32
25	Płoński	Warszawskie	1,02	2,56	1,12	3,52	1,44	0,32
26	Rawski	"	1,00	2,72	1,20	3,74	1,54	0,34
27	Lubelski	Lubelskie	0,92	2,30	1,00	3,16	1,30	0,28
28	Hrubieszowski	"	0,90	2,04	0,90	2,80	1,14	0,26
29	Ciechanowski	Warszawskie	0,90	2,04	0,90	2,80	1,14	0,26
30	Stopnicki	Kieleckie	0,88	2,30	1,00	3,16	1,30	0,28
31	Szczuczyński	Białostockie	0,88	2,46	1,08	3,38	1,38	0,30
32	Sieradzki	Łódzkie	0,88	2,64	1,16	3,62	1,48	0,32
33	Skierniewicki	Warszawskie	0,88	2,64	1,16	3,62	1,48	0,32
34	Łódzki	Łódzkie	0,86	2,64	1,16	3,62	1,48	0,32
35	Radomski	Kieleckie	0,82	2,38	1,04	3,28	1,38	0,30
36	Radomszarski	Łódzkie	0,82	2,64	1,16	3,62	1,48	0,32
37	Kolneński	Białostockie	0,82	2,30	1,00	3,16	1,30	0,28
38	Wieluński	Łódzkie	0,80	2,46	1,08	3,38	1,38	0,30
39	Piotrkowski	"	0,80	2,06	1,12	3,52	1,44	0,32
40	Przasnyski	Warszawskie	0,78	1,96	0,86	2,70	1,10	0,23
41	Łomżyński	Białostockie	0,78	2,30	1,00	3,16	1,30	0,28
42	Sokołowski	Lubelskie	0,78	2,22	0,96	3,04	1,24	0,28
43	Pułtuski	Warszawskie	0,78	2,30	1,00	3,16	1,30	0,28
44	Puławski	Lubelskie	0,76	2,22	0,96	3,04	1,24	0,28
45	Częstochowski	Kieleckie	0,76	2,30	1,00	3,16	1,30	0,28
46	Iłżecki	"	0,74	2,12	0,96	2,92	1,20	0,26
47	Tomaszewski	Lubelskie	0,72	1,88	0,82	2,58	1,06	0,24
48	Suwalski	Białostockie	0,72	1,88	0,82	2,58	1,06	0,24
49	Mińsko-Mazowiecki	Warszawskie	0,72	2,46	1,08	3,38	1,38	0,30
50	Węgrowski	Lubelskie	0,68	2,22	0,96	3,04	1,24	0,28
51	Konstantynowski	"	0,68	1,78	0,78	2,46	1,00	0,22
52	Mazowiecki	Białostockie	0,68	1,78	0,78	2,46	1,00	0,22
53	Makowski	Warszawskie	0,66	2,22	0,96	3,04	1,24	0,28
54	Krasnostański	Lubelskie	0,66	1,78	0,78	3,40	1,00	0,22
55	Chełmski	"	0,66	1,96	0,86	2,70	1,10	0,24
56	Łaski	Łódzkie	0,66	2,12	0,94	2,92	1,20	0,26
57	Włoszczewski	Kieleckie	0,66	2,30	1,00	3,16	1,30	0,28
58	Opoczyński	"	0,64	2,22	0,96	3,04	1,24	0,28
59	Siedlecki	Lubelskie	0,64	1,88	0,82	2,58	1,06	0,24
60	Augustowski	Białostockie	0,64	1,96	0,86	2,70	1,10	0,24
61	Sierpecki	Warszawskie	0,62	1,88	0,82	2,58	1,06	0,24
62	Ostrowski	Białostockie	0,62	1,62	0,70	2,22	1,00	0,22
63	Będziński	Kieleckie	0,62	2,04	0,90	2,80	1,14	0,26
64	Garwoliński	Lubelskie	0,60	2,30	1,00	3,16	1,30	0,28

L. p.	NAZWA POWIATU	NAZWA WOJEWÓDZTWA	Średnia wysokość z 1 morga urodzajn. gruntów w powiecie	Stopa podatku z 1 morga gruntu użytkowego miary nowopolskiej 300-prętowej — KLASA I	II	III	IV	V
				w złotych				
65	Kozienicki	Kieleckie	0.60	2.04	0,90	2.80	1,14	0,26
66	Kielecki	"	0.60	2,12	0,94	2.92	1,20	0,26
67	Ostrołęcki	Białostockie	0,60	1.62	0.70	2,22	1.00	0,22
68	Olkuski	Kieleckie	0,56	2.04	0,90	2,80	1,14	0.26
69	Bielski	Lubelskie	0.58	1,78	0.78	2,46	1,00	0,22
70	Radzymiński	Warszawskie	0,58	2,30	1 00	3,16	1,30	0,28
71	Łukowski	Lubelskie	0,58	1,78	0,78	2,46	1,00	0,22
72	Mławski	Warszawskie	0,56	1,78	0.78	2,46	1,00	0,22
73	Lubartowski	Lubelskie	0,56	1,88	0,82	2,58	1,06	0,24
74	Zamojski	"	0,52	1,88	0,82	2,58	1,06	0 24
75	Sejneński	Białostockie	0,48	1.70	0,74	2.34	0,96	0.22
76	Radzyński	Lubelskie	0.48	1,54	0,68	2 10	0,86	0.20
77	Kawecki	Kieleckie	0,46	2,12	0,94	2,92	1,20	0,26
78	Włodawski	Lubelskie	0,46	1,54	0 68	2,10	0,86	0.20
78	Janowski	"	0,46	1,78	0,78	2,46	1,00	0 22
80	Biłgorajski	"	0,38	1,88	0,82	2,58	1,06	0,24

Dodatek do artykułu 171 rosyjskiej ustawy o podatku bezpośrednim.

Tabela II.

Taryfa głównego podatku gruntowego od gruntów włościańskich.

L. p.	Wymienienie województw i powiatów	Stopa podatku z 1 morga gruntu użytkowego miary nowopolskiej 300 pr. podług klasy gruntu — I	II	III	IV
		w złotych			
	I. Warszawskie (powiaty)				
1	Warszawski	3,62	1,60	2,02	0,46
2	Radzymiński	2,34	1,02	1,32	0,30
3	Mińsko-Mazowiecki	2,56	1,12	1,44	0,32
4	Grójecki	3,62	1,60	2,03	0,46
5	Błoński	2,62	1,60	2,02	0,46
6	Skierniewicki	2.56	1,12	1.44	0.32
7	Łowicki	3,62	1,60	2,02	0,46
8	Sochaczewski	3,62	1,60	2,02	0.46
9	Gostyński	3,20	1,38	1,80	0,40
10	Kutnowski	2,98	1,20	1,68	0.38
11	Włocławski	3,20	1,38	1,80	0,40
12	Nieszawski	2,98	1,30	1,68	0,38
13	Pułtuski	2,34	1,02	1,32	0,30
14	Płoński	2,56	1,12	1,44	0,32
15	Płocki	2 56	1,12	1,44	0,32
16	Lipnowski	2,98	1,30	1,68	0,38
17	Rypiński	2,98	1,30	1,68	0,38
18	Słupecki	1,92	1,86	1.06	0,24
19	Mławski	1,70	0,74	0,96	0,22
20	Przasnyski	1,92	0,86	1,06	0.24
21	Ciechanowski	2,12	0.94	1,20	0,26
22	Makowski	2,12	0,94	1,20	0,26
	II. Łódzkie (powiaty)				
1	Kaliski	3,20	1,38	1,80	0,40
2	Słupecki	2,98	1,30	1,68	0,38
3	Kamiński	2,98	1,30	1,68	0,38
4	Kolski	3,20	1,38	1,80	0,40
5	Łęczycki	3,40	1.50	1,92	0,42
6	Turecki	2,98	1,30	1,68	0 38
7	Sieradzki	2.56	1 12	1 44	0,32
8	Wieluński	2 56	1,12	1 44	0 32
9	Piotrkowski	2,56	1,12	1,44	0,32
10	Brzeziński	2 98	1,30	1,68	0,38
11	Rawski	2.76	1,22	1,54	0,34
12	Łódzki	2,56	1,12	1,44	0 32
13	Łaski	2 12	0,94	1,20	0 26
14	Radomskowski	2,56	1,12	1,44	0 32
	III. Kieleckie (powiaty)				
1	Radomski	2,34	1,02	1,32	0,30
2	Kozieński	2,12	0,94	1.20	0.26
3	Iłżecki	2,12	0,94	1,20	0,26
4	Opatowski	2,56	1,12	1,44	0,32
5	Sandomierski	2,56	1,12	1,44	0,32
6	Opoczyński	2,12	0,94	1,20	0,26
7	Kurzecki	2,12	0,94	1,20	0,26
8	Jędrzejowski	2,56	1,12	1 44	0,32
9	Kielecki	2,12	0,94	1,20	0.26
10	Włoszczewski	2,34	1,02	1,32	0 30
11	Olkuski	2,12	0,94	1,20	0.26
12	Miechowski	2,56	1 12	1.44	0,32
13	Pinczowski	2.76	1,22	1,54	0 34
14	Stopnicki	2 34	1,02	1,32	0,30
15	Częstochowski	2,34	1,02	1,32	0 30
16	Będziński	2,12	0,94	1,20	0,26
	IV. Lubelskie (powiaty)				
1	Lubelski	2,34	1,02	1,32	0,30
2	Lubartowski	1 92	0,86	1,06	0,24
3	Puławski	2,12	0,94	1,20	0,26
4	Janowski	1,70	0,74	0,96	0,22

L. p.	Wymienienie województw i powiatów	Stopa podatku z 1 morga gruntu użytkowego miary nowopolskiej 300 pr. podług klasy gruntu			
		I	II	III	IV
		w złotych			
5	Biłgorajski	1,92	0,86	1,06	0,24
6	Zamojski	1,92	0,86	1,06	0,24
7	Krasnostawski	1,70	0,74	0,96	0,22
8	Chełmski	1,92	0,86	1,06	0,24
9	Chrubieszowski	2,12	0,94	1,20	0,26
10	Tomaszewski	1,92	0,86	1,06	0,24
11	Siedlecki	1,92	0,86	1,06	0,24
12	Węgrowski	2,12	0,94	1,20	0,26
13	Sokołowski	2,12	0,94	1,20	0,26
14	Konstantynywski	1,70	0,74	0,96	0,22
15	Bialski	1,70	0,74	0 96	0,22
16	Włocławski	1,50	0,64	0,86	0,18
17	Radzyński	1,50	0,64	0,86	0,18
18	Łukowski	1,70	0,78	0,96	0,22
19	Garwoliński	2,34	1,02	1,32	0,30
	V. Białostockie (powiaty)				
1	Łomżyński	2,34	1,02	1,32	0,30
2	Mazowiecki	1,70	0,62	0,96	0,22
3	Ostrowski	1,70	0,74	0 96	0,22
4	Ostrołęcki	1,70	0,74	0,96	0,22
5	Kolneński	2,34	1,02	1,32	0,30
6	Szczuciński	2,56	1,12	1,44	0,32
7	Suwalski	1,92	0,86	1,06	0,24
8	Augustowski	1,92	0,86	1,06	0,24
9	Sejneński	1,70	1,34	0,96	0,22

Tabela III.

Przeciętna wysokość podatku gruntowego z każdej dziesięciny na obszarze województw wileńskiego, nowogródzkiego, poleskiego, wołyńskiego oraz powiatów białostockiego, bielskiego, sokólskiego, wołkowyskiego i grodzieńskiego w województwie białostockiem.

L. p.	Nazwa powiatu	Z jednej dziesięciny gruntów uprawnych, łąk, ogrodów i sadów	Z jednej dziesięciny przestrzeni leśnych, błotnistych i pastwisk
1	Białostocki	1,60	0,36
2	Bielski	1,60	0,32
3	Grodzieński	1,60	0,32
4	Sokólski	1,00	0,32
5	Wołkowyski	1,60	0,32
6	Brzeski	1,20	0,24
7	Drohyczyński	1,20	0,24
8	Kamień-Koszyrski	1,00	0,20
9	Kobryński	1,20	0 24
10	Kosowski	1,20	0,24
11	Łuniniecki	1,20	0,24
12	Pińsk	1,20	0,20
13	Prużański	1,20	0,24
14	Sarneński	1,20	0,24
15	Baranowicki	1,20	0,24
16	Lidzki	1,60	0,32
17	Nieświeski	2,00	0,40
18	Nowogrodzki	1,80	0,36
19	Słonimski	1,20	0,24
20	Stołpecki	1,60	0,32
21	Wołożyński	1,20	0,24
22	Brasławski	1,40	0,28
23	Daniłowiczowski	1,60	0,32
24	Dzisneński	1,60	0,32
25	Oszmiański	1,40	0,28
26	Święciański	1,20	0,24
27	Wilejski	1,20	0,24
28	Wileński	1,60	0,32
29	Trocki	1,60	0,32
30	Dubnieński	3,00	0,60
31	Horochowski	1,60	0,32
32	Kowelski	1,20	0,20
33	Krzemieniecki	3,00	0,60
34	Lubomlski	1,20	0,24
35	Łucki	1,80	0,36
36	Ostrogski	3,00	0,60
37	Równieński	2,40	0,48
38	Włodzimierski	1,60	0,32

Od podatników, opłacających od swych posiadłości, znajdujących się w granicach jednego powiatu, państwowych podatków (w b. zab. niem. w formie państw. dodatku) — powyżej 106 zł., pobiera się oddzielny dodatek.

Od	106 zł.	do	176 zł.	dodatek	w	wysokości	10%
„	176 „	„	528 „	„		„	20%
„	528 „	„	1232 „	„		„	30%
„	1232 „	„	2640 „	„		„	40%
„	2640 „	„	4398 „	„		„	50%
„	4398 „	„	6158 „	„		„	60%
„	6158 „	„	8796 „	„		„	80%
„	8796 „		„	„		„	100%

Od płatników, opłacających natomiast mniej, niż 8 zł. 80 gr., pobiera się tylko połowę należności (w pierwszym terminie płatności); od opłacających zaś powyżej 8 zł. 80 gr. do 35 zł. 20 gr. pobiera się tylko 80% należności (czyli w drugim terminie płatności tylko 30% należności rocznej). Powyższe zniżki nie dotyczą płatników w promieniu 10 klm. od miast, mających ponad 100.000 mieszkańców.

Ponadto pobierane są dodatki i samoistne podatki gruntowe na rzecz samorządu. Nie powinny one jednak przekraczać 100% pod. państw. i w wyjątkowych wypadkach za pozwoleniem M-ra Spr. Wew. w por. z M-em Skarbu mogą sięgać 150%, jednak wówczas tylko tej części, która nie stanowi dodatku oddzielnego.

Podatek płaci się w dwóch równych ratach:

I. od 15 lutego do 15 marca,
II. od 15 października do 15 listopada.

Państwowy podatek od nieruchomości*)

w gminach miejskich oraz od niektórych budynków w gminach wiejskich.

Podatkowi podlegają: w gminach miejskich: domy mieszkalne z zabudowaniami gospodarczemi, ogrodami i sadami, fabryki, teatry, łaźnie i wogóle wszelkie budowle oraz place zajęte na przedsiębiorstwa handlowe i składy towarowe;

w gminach wiejskich: budynki o charakterze dochodowym lub zarobkowym, nie związane z produkcją rolną, zarówno domy mieszkalne, jak i budowle, przeznaczone na pomieszczenia przemysłowo - handlowe.

Zwolnione są: nieruchomości należące do związków samorządu, związków wyznaniowych, dobroczynnych, oświatowych, naukowych, o ile nie są dochodowo wynajęte; budynki stale, bezpłatnie i w całości zajmowane przez powyższe związki lub państwo, a należące do osób prywatnych; budynki z powodu ich złego stanu niezamieszkałe lub nieużytkowane; nieruchomości i budynki, których komorne lub wartość czynszowa nie przekracza 25 zł. rocznie; nowowznoszone budowle; budynki prywatnych kolei niewynajęte dochodowo.

Za podstawę opodatkowania służy — dla nieruchomości, podlegających ustawie o ochronie lokatorów — ogólna suma komornego bez świadczeń dodatkowych lub wartość czynszowa nie oddawanych w najem; dla niepodlegających ust. o ochr. lok. — pełne umowne komorne lub pełna wartość czynszowa nieoddawanych w najem. Wartość czynszową np. fabryki oblicza się w wysokości 5% obiegowej wartości nieruchomości fabrycznej (gdy właścicielem jest osoba prawna, wartość nieruchomości można przyjąć wedle bilansu otwarcia w złotych).

Od wyżej omówionej podstawy wymiaru podatek wynosi 7%.

Wymiar i pobór podatku wykonywa się przez zarządy gmin. Podstawę wymiaru określa się corocznie oddzielnie za każdy kwartał kalendarzowy, podatek zaś płatny jest w końcu drugiego miesiąca następnego kwartału.

Od wymiaru podatku służy odwołanie do Izby Skarbowej (przez władzę wymiarową) w terminie 14-dniowym.

Gdy uiszczenie podatku mogłoby narazić egzystencję gospodarczą płatnika, może on zwrócić się do władz wymiarowych o rozłożenie na raty, lub odroczenie podatku; udzielanie tych ulg przewidziane jest w odnośnych przepisach.

Ponadto Ministrowi Skarbu przysługuje prawo całkowitego lub częściowego umarzania zaległości podatku w tych wyjątkowych wypadkach, gdy uiszczenie podatku grozi egzystencji gospodarczej płatnika lub gdy ściągnięcie komornego od lokatora jest rzeczą niemożebną.

*) Rozp. P. R. z dn. 17.VI.1924 r. (Dz. Ust. Nr. 51 poz. 523). Ust. z dn. 1.VI.1925 r. Dz. Ust. Nr. 43 poz. 296); rozp. wyk. z dn. 30.IV.1925 r. (Dz. Ust. Nr. 48 poz. 333) obowiązują na całym obszarze państwa z wyjątkiem województwa śląskiego.

Podatek od lokali*)

Podatkowi podlegają wszelkiego rodzaju lokale (mieszkania, pomieszczenia przemysłowe, handlowe i inne) wraz z należącemi do nich zabudowaniami gospodarczemi, ogrodami, piwnicami, składami i t. p., położone na obszarze gmin miejskich.

Podatkowi nie podlegają:

1) Kościoły, świątynie i lokale, przeznaczone wyłącznie na stałe domy modlitwy, należące do uznanych w państwie wyznań religijnych;

2) budynki fabryczne, przeznaczone na cele przemysłowe; przyczem wchodzące w skład zabudowań fabrycznych budynki mieszkalne oraz części budynków fabrycznych, przeznaczone na mieszkania podlegają podatkowi;

3) lokale, zajmowane przez urzędy i instytucje państwowe lub samorządowe oraz instytucje naukowe, oświatowe, dobroczynne i wyznaniowe, z wyjątkiem części tych lokali, odnajmowanych lub oddawanych bezpłatnie, do użytkowania osobom trzecim;

4) lokale w gminach miejskich, niezaliczonych do uzdrowisk, znajdujące się w domach nowobudowanych, nadbudowanych lub odbudowanych (po 1 I 1919) przez lat 10 od wprowadzenia lokatorów tudzież budowle zwolnione od podatków w myśl ustawy o ulgach dla nowowznoszonych budowli;

5) lokale zajęte przez cudzoziemskich przedstawicieli dyplomatycznych i konsularnych oraz służące na ich potrzeby;

6) lokale, czasowo niezamieszkane lub nieużytkowane na cele przemysłowe, handlowe i t. p.;

7) mieszkania 1 i 2 izbowe, zamieszkałe przez osoby, pobierające rentę inwalidzką lub wsparcie na starość i niemoc lub wsparcia z ubezpieczeń społecznych;

8) lokale, zajmowane przez dozorców domowych.

Za podstawę wymiaru podatku przyjmuje się:

a) od lokali w nieruchomościach względnie w ich częściach, które istniały w czerwcu 1914 r. komorne, płacone w czerwcu 1914 r. i obliczone w stosunku rocznym z wyłączeniem opłat dodatkowych względnie ustalona w taki sam sposób wartość czynszowa lokali, nieoddanych w najem lub odstąpionych do bezpłatnego użytku;

b) dla lokali w tych nieruchomościach względnie ich częściach, które powstały po 30.VI.1914 r., wartość czynszowa, jaką wskazane lokale posiadałyby w czerwcu 1914, biorąc za podstawę obliczenia komorne, przypadające za takie same lub podobne pomieszczenia, położone w tej samej miejscowości

*) Ustawa z dn. 2.VIII.1926 r. o podatku od lokali (Dz. U. R. P. Nr. 94, poz. 550), rozp. wykonawcze Ministra Skarbu z dn. 29.XII.1926 r. (Dz. U. R. P. Nr. 12, poz. 95 ex 1972).

(dzielnicy) i znajdujące się w analogicznych warunkach.

Od wyżej określonej podstawy wymiaru podatek wynosi 8% (z czego 4% przypada na rzecz miasta, 2 proc. na rzecz p. funduszu rozbudowy miast i 2% na rzecz kwaterunku wojskowego).

Do zapłaty podatku obowiązane są osoby zajmujące lokale (lokatorzy, przyczem chodzi tu o lokatorów głównych nie sublokatorów).

Podatek pobiera się również od lokali zajętych przez właścicieli domów w ich własnych domach.

Obliczony przez władze wymiarowe podatek należy wpłacić w 4-ch równych ratach kwartalnych w ciągu miesięcy lutego, maja, sierpnia i listopada.

Podatek wymierzają i ściągają organa związków komunalnych (magistraty).

Od wymiaru podatku przysługuje płatnikowi prawo wniesienia za pośrednictwem magistratu odwołania w terminie 14-dniowym po doręczeniu nakazu płatniczego.

Podatek od Kapitałów*)

Przedmiotem podatku są przychody:

1. z wszelkiego rodzaju papierów procentowych;

2. wkładów procentowych w bankach, kasach oszczędności, instytucjach i przedsiębiorstwach kredytowych, domach bankowych i kantorach wymiany (wkładki oszczędnościowe, rachunki bieżące, żyrowe, „on call" — wyjąwszy wkładki P. K. O. i w instytucjach drobnego kredytu oraz dywidendy od akcyj;

3. kapitałów pieniężnych, wypożyczonych przedsiębiorstwom sprawozdawczym;

4. z procentów brutto ciał kopalnianych.

Wolne są od podatku:

a) przychody z obligacyj, emotowanych przez związki samorządowe, instytucje kredytowe i przedsiębiorstwa przemysłowe;

b) przychody z listów zastawnych, emitowanych przez instytucje kredytowe;

c) przychody z kapitałów pieniężnych lokowanych jak powyżej pod 2) i 3) a należących do osób fizycznych i prawnych mających zagranicą miejsce stałego zamieszkania.

Podatek wynosi 10% od przychodów, wymienionych wyżej, z wyjątkiem rachunków on callowych, które płacą 0.540% rocznie w stosunku do czasu i sumy pożyczki oraz z wyjątkiem świadczeń umówionych w kontraktach wydobywania ropy naftowej, lub gazu ziemnego, w którym to przypadku stawka wynosi 20%, przy wydobywaniu zaś innych ciał kopalnianych — 10%.

Podatek wpłacają do kas skarbowych odnośne instytucje, potrącając go właścicielom kapitałów. Podatek od kuponów papierów procentowych powinien być wpłacony w dwa tygodnie po terminie płatności procentów, od rachunków zaś kontokorentowych — w dwa miesiące po zamknięciu okresu rachunkowego.

*) Ust. z dn. 16.VII.1920 r. (Dz. Ust. Nr. 76, poz. 517). Rozp. z dn. 8.III.1921 r. (Dz. Ust. Nr. 33, poz. 199). Ust. z dn. 21.V.1923 (Dz. Ust. Nr. 54, poz. 376), oraz Rozp. (Dz. Ust. Nr. 11, poz. 94 r. 1294). Ust. z dn. 20.VII.1925 r. (Dz. Ust. Nr. 83, poz. 564). Rozp. P. R. z dn. 17.V.1927 r. (Dz. Ust. Nr. 46, poz. 403).

Podatki spożywcze*)

Podatek wynosi:

Od wina:

1) wina gronowego o zawartości do 16% alkoholu — zł. 1;

2) wina gronowego o zawartości ponad 16% alkoholu — zł. 2;

3) napojów podobnych do wina — zł. 0.80;

4) wina rodzynkowego — zł. 0.40;

5) wina owocowego i miodu syconego — złotych 0.20;

6) moszczu winnego — zł. 0.50;

7) moszczu owocowego — zł. 0.10 od litra, przyczem przy odprawie celnej przyjmuje się 1 kg. brutto za 0.80 litra.

Od wina musującego:

1) gronowego (za całą butelkę) — zł. 4.50;

2) gronowego (za pół butelki) — zł. 2.25;

3) owocowego (za całą butelkę) — zł. 2.—.

4) owocowego (za pół butelki) — zł. 1.—.

Od cukru — 35 zł. od 100 kg.

Od piwa: od 1 hl. piwa pełnego przy wysyłaniu pierwszych 2000 hl. — 6 zł.; od 1 hl. piwa pełnego przy wysyłaniu dalszych 8000 hl. — 6 zł. 30 gr.; od piwa mocnego 100% więcej; od piwa dubeltowego 50% więcej.

Od drożdży prasowanych, krajowych — 1 zł. od 1 kg.; sprowadzonych z zagranicy — 1 zł. 30 gr. od 1 kg.

Od kwasu octowego — 40 gr. od 1 kg. kwasu bezwodnego.

Od zapalniczek (krajowych i zagranicznych):

1) kieszonkowych . . Zł. 1 — od sztuki

2) ściennych . . . . Zł. 2 — od sztuki

Przetwory ropy naftowej.

Od oleju o gęstości do 790°	14.00
Od oleju o gęstości ponad 790° do 865° .	10.50
Od oleju o gęstości ponad 865° do 890° .	1.80
Od oleju o gęstości ponad 890° tudzież od ropału i wazeliny	7.00
Od parafiny i świec parafinowych . .	10.50

Od gudronu poolejowego (mazi) o gęstości do 975°, smarów wozowych i smaru Tavotta od odpadków produktów

*) Rozp. z dn. 24.XII.1923 r. art. 78 Ust. z dn. 31.XII 1924 r. art. 3 ust. z dn. 12.VI.1924 r. (Dz. Ust. Nr. 137, p. 1148), (Dz. Ust. Nr. 78, poz. 756), (Dz. Ust. Nr. 65, poz. 635).

olejowych (Cracking) o gęstości do 965° 1.80

Urzędy skarbowe akcyz i monopolów właściwe dla miejsca zużycia oleju mają prawo przyznawać opust 80% podatku od olejów o c. g. do 865° względnie opust 50% podatku od olejów o c. g. od 865° do 890° przeznaczonych m. in. do poruszania silników w przemyśle i rolnictwie lub służących jako środek opałowy, rozczyniający, zmiękczający lub wyciągowy w przemyśle. Pod pojęcie przemysłu podpada również przemysł rolny, młynarski, wytwarzanie energji elektrycznej, poruszanie samochodów ciężarowych, należących do przedsiębiorstw przemysłowych itp.

Akcyzowe opłaty patentowe *)

A. Opłaty od patentów za wyrób i przerób:

1. Od gorzelni i fabryk drożdżowo - gorzelniczych:

a) opłata zasadnicza za wypęd pierwszych 100.000 litrów spirytusu 100% . . . . . Zł. 100.—

b) opłata dodatkowa za każde następne 100.000 litrów spirytusu 100% „ 10.—

2. Od wytwórni drożdży prasowanych bez pędzenia spirytusu—opłata stała . . . . . „ 15.—

3. Od rektyfikacji spirytusu:

a) opłata zasadnicza za pierwsze 100.000 litrów spirytusu surowego, przyjętego do magazynu dla oczyszczenia „ 520.—

b) opłata dodatkowa za każde następne 100.000 spirytusu surowego . „ 52.—

4. Od przerobu spirytusu w octowniach, politurniach, lakierniach, fabrykach chemicznych, zakładach denaturacyjnych, perfumeryjnych:

a) opłata zasadnicza od przerobu pierwszych 10.000 litrów spirytusu . . „ 10.—

b) opłata dodatkowa przy przerobie dalszych następnych 10.000 litrów spirytusu . . . . . „ 10.—

5. Od fabryk wódek gatunkowych:

a) opłata zasadnicza . . . . . „ 7.500.—

b) opłata dodatkowa za każde 1.000 litrów przerobionego 100% spirytusu ponad 60.000 litrów . . . . . „ 150.—

6. Od wytwórni win musujących „ 400.—

7. Od wytwórni wina gronowego, napojów podobnych do wina i wina rodzynkowego . . . . . „ 60.—

8. Od wytwórni wina owocowego i miodu syconego . . . . . „ 30.—

9. Od fabryk gilz do papierosów . „ 14.80

10. Od cukrowni:

a) Od każdej ton. cukru surowego „ 0.40

b) Od każdej tonny rafinady dodatkowo . . . . . „ 0.40

(za całą kampanję według produkcji z ubiegłej kampanji; w cukrowniach przedtem nieczynnych — od 600 ton)

11. od browarów:

od wyrobu pierwszych 1.500 hl. brzeczki gorącej . . . . . „ 40.—

od wyrobu każdych następnych 1.500 hl. brzeczki gorącej . . . . „ 40.—

B. Opłata od zakładów sprzedaży trunków:

1. Od zakładów restauracyjnych z uprawnieniem do sprzedaży wszelkich napojów wyskokowych w naczyniach zamkniętych i na kieliszki:

	w miejscowościach I kl.	II kl.	III kl.
I rzędu	900.—	600.—	300.—
II rzędu	400.—	200.—	100.—

2. Od zakładów, uprawnionych do sprzedaży wszelkich trunków w naczyniach zamkniętych:

a) detalicznie	200.—	100.—	50.—
b) hurtowo i hurtowo fabr.	450.—	400.—	350.—

3. Od bufetów ze sprzedażą wszelkich trunków:

a) przy teatrach, cyrkach, kinach, wyścigach, wystawach, klubach, lokalach stowarzyszeń	100.—	75.—	50.—
b) w bufetach na balach i zabawach publicznych, nie wyłączając dobroczynnych na dobę	10.—	7.—	5.—
4. Od karczem i domów zajezdnych, uprawnionych do sprzedaży wszelkich trunków	200.—	100.—	50.—
5. Od zakładów trudniących się zawodowo ekspedycją trunków	400.—	400.—	400.—
6. Od winiarni i piwiarni, uprawnionych do wyszynku wyłącznie wina, piwa i miodu	100.—	50.—	25.—
7. Od winiarni i piwiarni, uprawnionych do sprzedaży wyłącznie wina, piwa i miodu w naczyniach zamkniętych bez prawa spożycia na miejscu .	50.—	25.—	15.—
8. Od hurtowych składów wina, piwa i miodu . .	100.—	50.—	25.—

*) Rozp. z dn. 24.XIII.1923 r. art. 78 ust. z dn. 31.XII.1924 r. art. 3 ust. z dn. 12.VI 1924 r. (Dz. Ust. Nr. 137, p. 1148), (Dz. Ust. Nr. 78, p. 765), (Dz. Ust. Nr. 65, 638), Ust. z dn. 1.VI 1925 r. (Dz. Ust. Nr. 75, p. 525), Ust. z dn. 15.VII 1925 roku (Dz. Ust. Nr. 83, p. 561).

Podatek spadkowy i od darowizn*)

Podatek wymierza się w/g niżej podanej stopy procentowej:

Nie podlegają podatkom: sprzęty domowe i kuchenne, pościel, odzież i bielizna, przeznaczone do użytku w gospodarstwie domowem spadkodawcy lub darującego, oraz narzędzia pracy lub inwentarze żywe i martwe w gospodarstwach rolnych, przechodzące na małżonka lub krewnego w linji prostej, jeśli wartość ich nie przekracza zł. 2.500.

*) Ust. z dn. 29.V 1920 r. (Dz. Ust. Nr. 49, poz. 299) zmien. Ust. z dn. 18.VII 1924 r. (Dz. Ust. Nr. 72, poz. 699).

Określenie podatnika w/g jego znamion osobistych w szczegól. w/g jego stosunku do spadkodawcy lub darującego.	Czysta wartość otrzymanego majątku w złotych														
	do 3 tys.	5 „	10 „	20 „	50 „	100 „	200 „	500 „	do 1 miljona	2 „	5 „	10 „	20 „	50 „	ponad 50 „
1. Małżonek zstępny	—	—	—	2	4	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
2. Wstępny, przysposobiony zięć lub synowa	—	6	7	8	9	10	11	12	13	15	17	19	21	23	25
3. Rodzeństwo rodzone lub przyrodnie dzieci rodzeństwa, pasierb	—	10	12	14	16	18	20	22	24	26	28	30	32	34	36
4. Krewni do 4 stopnia, wyżej niewymienieni, (rodzeństwo rodziców, rodzeństwo dziadków, wnukowie rodzeństwa, rodzeństwo stryjeczne lub cioteczne)	—	14	16	18	20	22	24	26	28	30	33	36	39	42	54
Inni	—	20	22	22	28	31	34	37	40	43	46	49	52	56	60

Terminy płatności podatków i składania zeznań.

Podatek przemysłowy	**do 15 stycznia** wpłata zaliczki za IV kwartał r. ubiegł. przez przedsiębiorstw. nieprow. prawidł. ksiąg	**do 15 lutego** składanie zeznań o obrocie	**do 15 maja** a) wpłata podatku od obrotu za rok ubiegły (w/g nakazów) przez wszystkich z wyjątkiem przedsi. sprawozdawczych b) wpłata zaliczki za I kw. przez przedsi. nieprow. prawidł. ksiąg oraz zajęcia przemysłowe	**do 15 lipca** wpłata zaliczki za II kwartał przez przedsięb. nieprow. prawidł. ksiąg oraz zajęcia przemysł.	**do 15 października** wpłata zaliczki za III kwartał przez przedsięb. nieprow. prawidł. ksiąg oraz zajęcia przemysł.	**od 1 listopada do 31 grudnia** nabywanie świadectw przemysłowych i kart rejestracyjnych na rok następny
	do 15 każdego miesiąca wpłata zaliczek w wysokości podatku od obrotu za miesiąc ubiegły przez przedsi. przem. I—V i handl. I—II kateg. prow. praw. ksiąg oraz przedsięb. sprawozdawcze. W ciągu 14 dni od doręczenia zawiadomienia wpłata podatku od obrotu za rok ubiegły przez przedsiębiorstwa sprawozdawcze.					
Podatek dochodowy	**do 1 marca** składanie zeznań przez osoby fizyczne	**do 1 maja** a) wpłata podatku w wysokości połowy kwoty podatku od dochodu wykazanego w zeznaniu lub połowy wymiaru z roku ubiegłego jeżeli zeznania nie złożono w terminie b) składanie zeznań przez osoby prawne			**do 1 listopada** wpłata podatku w wysokości oznaczonej w nakazie płatniczym	
	W ciągu dni 7 po dokonaniu potrącenia podatku od uposażeń i wynagrodzenia za najemną pracę—wpłata tych kwot					
Podatek gruntowy	**od 15 lutego do 15 marca** wpłata I raty			**od 15 października do 15 listopada** wpłata II raty		
Podatek od nieruchomości	**do końca lutego** wpłata za IV kwartał roku ubiegłego	**do końca maja** wpłata za I kwartał		**do końca sierpnia** wpłata za II kwartał	**do końca listopada** wpłata za III kwartał	
Podatek od lokali	**do końca lutego** wpłata I raty	**do końca maja** wpłata II raty		**do końca sierpnia** wpłata III raty	**do końca listopada** wpłata IV raty	
Podatek od kapitałów i rent	Wypłata potrąconego podatku w ciągu dni 14 od terminu płatności procentów względnie w ciągu dni 15 po zamknięciu rachunków od rachunków zaś kontokorentowych — w ciągu 2 miesięcy po upływie roku operacyjnego.					

Kary za zwłokę, odsetki za odroczenia, koszta egzekucyjne*)

Od zaległości, czyli nieuiszczonych w terminie z winy płatnika podatków bezpośrednich i wymierzonych opłat stemplowych wraz z przywiązanymi do nich dodatkami samorządowymi pobiera się karę za zwłokę w wysokości 2% miesięcznie, począwszy od 15 dnia po upływie terminu płatności. Kara za zwłokę w podatkach gruntowych wynosi 1%.

Od zaległości odroczonych lub rozłożonych na raty pobiera się odsetki za odroczenie w wysokości 1% miesięcznie. Odsetki za odroczenie w podatku gruntowym i spadkowym wynoszą ½%.

Minister Skarbu może obniżyć kary za zwłokę do ½ względnie 1% w razie stwierdzonej niemożności uiszczenia przez płatnika podatku w terminie.

Koszty egzekucyjne obejmują:

a) opłatę za pisemne wezwanie do zapłaty — w wysokości ¼% od sumy zaległej, nie mniej 50 gr., nie więcej 250 zł.;

b) opłatę za czynności organu egzekucyjnego, dokonane w celu ściągnięcia zaległości — w wysokości 5% od sumy zaległej najmniej 1 zł.;

c) rzeczywiste koszty przeniesienia, zabezpieczenia, przechowania i sprzedaży zajętych ruchomości.

*) Ust. z dn. 31.VII.1924 r. (Dz. Ust. Nr. 73, poz. 721). Rozp. P. R. z dn. 17.V.1927 r. (Dz. Ust. Nr. 46, poz. 401).

Opłaty stemplowe*)

Podania.

Opłata stemplowa od podania wniesionego do urzędu państwowego wynosi zasadniczo . . . . . zł. 3.—
oraz od każdego załącznika—z wyjątkiem papierów wartościowych, które jako załączniki opłacie nie podlegają — po . . „ 0.50

Podania ponowne, przy których zostają jedynie złożone załączniki, potrzebne do załatwienia pierwszego podania, nie podlegają opłacie zasadniczej, lecz tylko od załączników. Podanie wniesione do urzędu państwowego przez jedną osobę uiszcza opłatę jednokrotną, choćby dotyczyło większej ilości przedmiotów, a jeżeli wniesione jest przez większą ilość osób bezpośrednio lub przez ich ustawowego zastępcę wzgl. pełnomocnika, podlega opłacie jednokrotnej wtedy tylko, jeżeli pochodzi od współwłaścicieli i dotyczy ich majątku albo też wyrażone w podaniu żądanie opiera się na tych samych tytułach prawnych. W braku powyższych warunków opłata jest tylokrotna, ilu jest w podaniu wymienionych petentów. Pokwitowanie z przyjęcia podania, wydawane na żądanie petenta, podlega opłacie . . . . „ 0.20

Opłacie w wysokości . . . . . „ 10.—
w każdym przypadku oraz w wysokości „ 0.50
od każdego załącznika, dalszego egzemplarza i odpisu podlegają:

1) podania o zezwolenie na prowadzenie przedsiębiorstwa zarobkowego, albo na urządzenie lub zmianę instalacji w zakładzie takiego przedsiębiorstwa, jeżeli załatwienie podania według obowiązujących przepisów wymaga oględzin na miejscu;

2) podania o nadanie uprawnień górniczych;

3) podania o wpis do księgi wodnej.

Podanie, w którem petent żąda zmiany decyzji, wydanej w przedmiocie daniny publicznej (podatku, opłaty, cła), podlega opłacie w wysokości . . . . . „ 2.—
Jeżeli jednak suma sporna nie przewyższa 100 zł., to opłata przy sumie spornej, przewyższającej 50 zł., wynosi . . . . „ 0.50
przy sumie nie przekraczającej 50 zł., podanie jest wolne od opłaty.

Od załączników, egzemplarza drugiego i następnego oraz odpisów opłata nie należy się.

Wolne są od opłat stemplowych podania:

1) zawierające wnioski w sprawach publicznych albo wiadomości, udzielone w sprawie publicznej w myśl obowiązującego przepisu lub na żądanie władzy; w szczególności wolne są od opłat stemplowych podania w sprawach budowy szkół, regulacji rzek, zabudowania górskich potoków, meljoracyj rolnych budowy mostów i t. p.;

2) tyczące się wyborów do Sejmu i Senatu, do ciał reprezentacyjnych samorządowych i do komisyj podatkowych;

3) w sprawach służby wojskowej, osobistych świadczeń wojennych i obowiązku odstępowania na rzecz Państwa zwierząt pociągowych i wozów;

4) osób, odznaczonych za zasługi publiczne, jeżeli podanie tyczy się odznaczenia;

5) osób, które pozostają lub pozostawały w służbie Państwa, związków komunalnych lub innych związków przymusowych oraz członków rodzin tych osób — w sprawach, tyczących się stosunku służbowego, jak również podania o posady w urzędach państwowych;

6) w sprawach nauki, szkolnictwa i oświaty pozaszkolnej;

7) tyczące się ustawowo nakazanych zwolnień, obniżek lub odroczeń w zakresie danin publicznych,

8) o zwrot daniny publicznej, niezależnie pobranej, jeżeli ją uiszczono bez wymiaru urzędowego, lub w kwocie wyższej niż ustalona urzędownie;

9) w sprawie nadania ziemi na mocy ustawy o wykonaniu reformy rolnej, nadania ziemi żołnierzom wojska polskiego lub inwalidom wojennym, jako też w sprawach, tyczących się pomocy kredytowej dla osadników i reemigrantów;

*) Ust. z dn. 1.VII.1926 r. o opłatach stemplowych (Dz. Ust. Nr. 98, poz. 570) rozp. z dn. 20XI.1926 r. (Dz. Ust. Nr. 123, poz. 713) oraz niektóre wyjaśnienia Ministerstwa Skarbu.

10) w sprawie przymusowego wywłaszczenia na użytek publiczny, jak również w sprawie przejęcia przez Skarb Państwa nieruchomości na cele parcelacji i osadnictwa, wnoszone przez osoby, których majątek ulega wywłaszczeniu lub przejęciu;

11) tyczące się ubezpieczeń przymusowych;

12) w sprawach, należących do zakresu działania Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej i podwładnych temuż Ministerstwu urzędów, o ile zawierają prośbę o pracę, ochronę lub opiekę albo zgłoszenie zapotrzebowania pracowników, lub o ile tyczą się rejestracji związków zawodowych i pracowniczych kas przezorności, jak również w sprawach tyczących się umów zbiorowych;

13) wnoszone przez spółdzielnie i przez związki rewizyjne do Rady Spółdzielczej w zakresie jej właściwości, jako też wnoszone przez związki rewizyjne do innych władz państwowych w sprawach spółdzielni;

14) tyczące się spraw, należących do zakresu działania instruktora stowarzyszeń przemysłowo-rzemieślniczych;

15) tyczące się czynów, za które grozi kara przewidziana w kodeksie karnym albo w przepisach administracyjnych lub skarbowych, w szczególności też występków i wykroczeń służbowych;

16) tyczące się nabycia i utraty obywatelstwa drogą opcji, opartej na traktacie międzypaństwowym;

17) osób, których stan niezamożności jest niewątpliwie znany urzędowi, mającemu załatwić podanie, jeżeli uiszczenie opłaty nie jest możliwe bez dotkliwego uszczerbku majątkowego;

18) osób, dotkniętych klęską żywiołową, o zapomogi lub ulgi;

19) w sprawach pomocy państwowej na odbudowę budynków, zniszczonych lub uszkodzonych na skutek działań wojennych;

20) wnoszone na mocy ustawy o organizacji odbudowy technicznej wsi, miast i miasteczek, w sprawie świadczeń przymusowych, wywłaszczenia lub regulacji działek budowlanych;

21) w sprawach publicznych zgromadzeń i wykładów;

22) o zezwolenie na urządzenie widowiska lub koncertu publicznego, jeżeli dochód jest przeznaczony w całości na cele społeczne, oświatowe lub kulturalne;

23) o wydanie świadectw których posiadanie jest nakazane przez obowiązujące przepisy ze względów publicznych, świadectw szczepienia ospy oraz świadectw ubóstwa;

24) o zezwolenie na przekazanie waluty obcej zagranicę, jeżeli kwota, która ma być przekazana, nie przewyższa 200 zł.;

25) o wydanie wyciągów i innych świadectw z akt stanu cywilnego;

26) o zaświadczenie na wtóropisie, odpisie lub tłumaczeniu, iż opłatę od pisma pierwszego uiszczono.

Uwolnienie osobiste od opłat, przewidzianych w rozdziale niniejszym, służy:

1) Skarbowi Rzeczypospolitej oraz instytucjom i zrzeszeniom oświatowym, naukowym, dobroczynnym i religijnym;

2) związkom komunalnym i innym związkom przymusowym na obszarze Rzeczypospolitej;

3) kościołom i gminom wyznaniowym, przez Państwo Polskie uznanym;

4) Bankowi Polskiemu;

5) gminnym kasom pożyczkowo - oszczędnościowym;

6) państwom obcym — z zastrzeżeniem wzajemności.

Osobnym opłatom stemplowym (nie zaś wymienionym powyżej) podlegają podania, wnoszone między innemi do: sądów powszechnych i szczególnych, konsulatów polskich, państwowych urzędów miar (legalizacja), Urzędu Patentowego (ochrona wynalazków, wzorów lub znaków towarowych), w sprawie zezwolenia na publiczne wyświetlanie obrazów i reklam, w sprawach zezwolenia na produkcję lub sprzedaż przedmiotów monopolowych.

ŚWIADECTWA.

(wydawane przez urzędy państwowe, nie wyłączając sądów i notarjuszów).

Opłata stemplowa od świadectwa wynosi zasadniczo . . . . . zł. 3.—

Opłatom wyższym ponad zasadniczą podlegają:

1) akt nadania obywatelstwa polskiego . . . . . „ 50.—

2) akt zezwolenia na zmianę nazwiska „ 200.—

Władza, nadająca obywatelstwo lub zezwalająca na zmianę nazwiska, może zwolnić petenta od opłaty całkowicie lub częściowo ze względu na jego stan majątkowy lub ze względów natury publicznej.

3) zezwolenie na nabycie nieruchomości przez obcokrajowca 1% od nominalnej sumy nabycia, nie więcej jednak jak . „ 500.—

4) zatwierdzenie statutu spółki akcyjnej lub komandytowo-akcyjnej albo zmian w statucie, jak również zezwolenie spółce zagranicznej na działalność w Państwie Polskiem lub na powiększenie kapitału . „ 100.—

5) zezwolenie na stałe prowadzenie przedsiębiorstwa zarobkowego, wymagającego koncesji . . . . . „ 20.—

6) zezwolenie na przedłużenie godzin wstępu do lokalu publicznego (restauracji i t. p.) ponad czas, przewidziany w przepisach policyjnych, udzielone na czas dłuższy, niż trzy doby . . . . . „ 50.—

7) akt nadania górniczego . . . . „ 25.—

8) karty łowieckie, wydane na czas dłuższy, niż jeden dzień . . . . . „ 10.—

Wyciągi i inne świadectwa z akt stanu cywilnego (z ksiąg metrykalnych) podlegają od każdego zaświadczonego faktu urodzin zaślubin lub śmierci:

a) opłacie w wysokości . . . . . „ 3.—
jeżeli są wydawane poza obszarem, na którym obowiązuje kodeks cywilny niemiecki, o ile koszty utrzymania urzędu stanu cywilnego ponosi Państwo;

b) opłacie w wysokości . . . . . „ 1.—
w innych przypadkach, a w szczególności wydawane przez duchownych katolickich, ewangelickich i prawosławnych na całym obszarze Państwa z wyjątkiem

województw poznańskiego, pomorskiego i Górnego Śląska.

Wolne są od opłaty świadectwa:

1) wydawane w sprawach, wymienionych w punktach 1 — 24 spisu podań, wolnych od opłaty stemplowej;

2) wydawane osobom, którym przysługuje osobiste uwolnienie od opłaty przy wnoszeniu podań.

Opłaty powyższe nie mają zastosowania do świadectw szkolnych, dowodów osobistych, zawierających zezwolenie na wyjazd zagranicę protestów weksli, czeków i innych dokumentów, sporządzanych przez urzędy pocztowe, jakoteż do świadectw, wystawianych w wypadkach, w których odnośne podania podlegają opłatom innym, niż wymienionym wyżej opłatom stemplowym od podań.

Protesty weksli, czeków i innych dokumentów, sporządzone przez notarjusza, podlegają opłacie, gdy suma dokumentu przewyższa 250 zł., a mianowicie:

przy sumie wyższej niż 250 zł. a nie przewyższającej 500 zł. w wysokości . . zł. 0.50

przy sumie ponad 500 zł. a nie przewyższającej 1000 zł., w wysokości . . . „ 1.—

przy sumie ponad 1000 zł. do 2000 zł., w wysokości . . . . . „ 2.—

a przy sumie wyższej niż 2000 zł., w wysokości . . . . . „ 3.—

Opłatę oblicza się od każdego zaprotestowanego dokumentu, choćby protest dwóch lub więcej dokumentów był objęty jednym aktem.

Opłacie w wysokości . . . . . „ 1.— od każdej stronicy pełnej lub zaczętej podlegają:

wypisy z aktów notarjalnych, drugie i dalsze egzemplarze dokumentów, wydawanych przez urzędy, odpisy i wyciągi, sporządzone i poświadczone przez urzędy państwowe;

takież odpisy i wyciągi sporządzone i poświadczone przez notarjusza opłacają po . . . . . „ 0.20

Poświadczenia zgodności wtóropisów i wyciągów podlegają:

a) w razie poświadczenia przez notarjusza . . . . . „ 0.20

b) w razie poświadczenia przez inny urząd państwowy . . . . . „ 0.50

Poświadczenie własnoręczności podpisu lub znaku ręcznego przez urząd państwowy — z wyjątkiem poświadczenia, dokonanego przez notarjusza — podlega opłacie w wysokości 1 zł.: opłatę pobiera się od każdego poświadczonego podpisu; suma opłat za poświadczenie podpisów, umieszczonych na tym samym dokumencie, nie może jednak przewyższać 3 zł.

Poświadczenie własnoręczności przez notarjusza nie podlega opłacie stemplowej. Poświadczenie zdolności osobistej, dokonane jednocześnie z poświadczeniem własnoręczności podpisu (znaku ręcznego) nie podlega opłacie.

Wolne od opłaty są również poświadczenia własnoręczności podpisu, dokonywane przez urzędy państwowe na pocztowych dokumentach oddawczych (przy przesyłkach poleconych, listach wartościowych, paczkach, przekazach).

OPŁATY STEMPLOWE OD UMÓW.

Uwaga ogólna. Z reguły — poza wyjątkami osobno zanotowanymi — do uiszczenia opłaty od pism, stwierdzających umowę, obowiązane są **solidarnie:**

a) osoby, będące kontrahentami umowy;

b) osoba, która zawarła umowę, prowadząc interes cudzy bez zlecenia;

c) każdy posiadacz pisma lub urzędownie uwierzytelnionego odpisu lub tłumaczenia, jeżeli jest prawonabywcą osoby, która zawarła umowę.

Do uiszczenia opłaty od orzeczenia obowiązane są wszystkie osoby, które na jego mocy nabywają prawo.

Wolne są od obowiązku uiszczenia procentowej opłaty stemplowej od pisma, stwierdzającego umowę obustronnie obowiązującą, krajowe instytucje naukowe, oświatowe lub dobroczynne.

Kontrahent, zawierający umowę z osobą wolną od obowiązku uiszczenia opłaty, ma uiścić połowę opłaty.

Opłatę od pisma należy uiścić w ciągu trzech tygodni od dnia, w którym zostało sporządzone lub od dnia, w którym sprowadzono je do Polski, jeżeli było sporządzone zagranicą.

Jednakże w każdym razie należy uiścić opłatę przed rozpoczęciem wykonywania umowy lub złożeniem pisma urzędowi publicznemu.

Od pism sporządzonych notarjalnie opłatę pobiera notarjusz przy sporządzaniu.

Umowy o przejście własności nieruchomości.

Od umów o nabycie własności nieruchomej, opłata wynosi od jej wartości . . 4%

Równoznaczne z umową o nabycie własności nieruchomej są m. in.: akty przejścia własności nieruchomej drogą licytacji, orzeczenia sądowego i t. p.

Opłacie tej natomiast nie podlegają m. in.: pisma, dotyczące komasacji gospodarstw rolnych, likwidacji serwitutów, przeniesienia własności budynku niewykończonego w ciągu ośmiu lat od dnia rozpoczęcia budowy, pierwszej po ukończeniu budowy umowy o przeniesienie własności budynku wykończonego, sporządzonej w ciągu ośmiu lat od dnia, w którym zaczęto budynku używać.

Sprzedaż współwłaścicielowi niewydzielonej części, nabytej drogą spadku lub darowizny oraz oddanie na własność nieruchomości celem spłacenia długu pieniężnego z tytułów powyższych, podlega opłacie w wysokości . . . . . 0,5% wartości. Norma ta odnosi się również do umów o sprzedaż ruchomości i praw do ciał kopalnych.

Przy parcelacji opłata stemplowa wynosi 1%

Umowy, tyczące się nieruchomości położonej zagranicą podlegają opłacie w wysokości . . . . . zł. 3.—

Umowa o ustanowienie lub przelew prawa wydobywania ciał kopalnych lub orzeczenie władzy o odszkodowaniu w

tych wypadkach właściciela gruntu podlega opłacie w wysokości 2%
od wartości tego prawa, a umowa o przelew prawa do oznaczonej części wydobytych ciał kopalnych lub ich równowartości pieniężnej (procenty brutto) — opłacie w wysokości 1%
od wartości tej części.

Sprzedaż i zamiana rzeczy ruchomych oraz cesja.

Umowa o sprzedaż lub zamianę rzeczy ruchomych oraz cesję wierzytelności i innych praw, dalej sprzedaż rzeczy ruchomych drogą licytacji, tegoż rodzaju orzeczenia sądowe (o ile nie mają za przedmiot gotówki), wreszcie oddanie rzeczy ruchomej na własność celem spłacenia długu, jakoteż zrzeczenie się prawa do rzeczy ruchomej wzamian za sumę pieniężną lub za inną rzecz ruchomą podlegają opłacie stemplowej w wysokości 1%
od wartości.

Tegoż rodzaju umowy, w których chociażby jeden z kontrahentów zawiera je w zakresie swego przedsiębiorstwa, podlegającego podatkowi przemysłowemu lub ustawowo od tego podatku zwolnionego podlegają opłacie w wysokości 0,2%

Karty umowy, sporządzone przez maklera przysięgłego, a tyczące się tranzakcyj giełdowych, zawartych na giełdzie towarowej podlegają opłacie w wysokości 0,1%

Do zakresu przedsiębiorstwa **przemysłowego** należy:

1) **nabywanie** surowców, maszyn, narzędzi, paliwa, środków przewozowych, paszy dla koni pociągowych;

2) **sprzedawanie** towarów, wytworzonych przez dane przedsiębiorstwo przemysłowe.

Natomiast, nie należą do zakresu przedsiebiorstwa czynności **jednorazowe** (np. budowa budynku fabrycznego i zakupywanie w tym celu materjałów budowlanych; zakupno istniejącej już fabryki wraz z zapasami surowców, gotowych towarów), ani też czynności **przypadkowe** (np. sprzedaż maszyny zużytej lub nieodpowiadającej już aktualnemu stanowi rozwoju techniki).

Wolne są od opłaty:

1) pisma, stwierdzające sprzedaż za sumę nie przewyższającą zł. 20;

2) sprzedaż monopolowi lub kupno od niego przedmiotów monopolowych;

3) sprzedaż monet zagranicznych, jako też złota i srebra w sztabach;

4) przelew wkładki w P. K. O.;

5) sprzedaż materjałów budowlanych w związku z ustawą o rozbudowie miast;

6) umowa sprzedaży, którą jeden z kontrahentów zawarł w zakresie swego przedsiębiorstwa, podlegającego podatkowi przemysłowemu lub ustawowo uwolnionego od tego podatku, jeżeli pismo takie jest zaopatrzone tylko w podpis jednej strony i przytem nie jest ani sporządzone ani uwierzytelnione sądownie lub notarjalnie. Opłaty nie pobiera się nie tylko wówczas, gdy sporządzone zostało jedno pismo podpisane przez jednego kontrahenta a wręczone drugiemu, lecz również wtedy, gdy umowa przyszła do skutku w drodze wymiany pism (listów), z których każde podpisane jest tylko przez jednego kontrahenta.

Natomiast akt ściśle prywatny podlega opłacie, jeżeli został podpisany albo przez obydwu kontrahentów albo chociażby przez jednego w tym wypadku, gdy dana umowa o sprzedaż nie wchodzi w zakres przedsiebiorstwa prowadzonego przez jedna ze stron. Jeżeli jedna ze stron nie prowadzi przedsiębiorstwa przemysłowego, podlegającego podatkowi przemysłowemu lub ustawowo od niego zwolnionego, prywatny akt umowy, podpisany chociażby przez jednego tylko kontrahenta podlega zawsze opłacie.

Oferta nie podlega opłacie, jeśli nie uwzględnia się tego wyjątkowego wypadku, gdy sporządzono ją w formie aktu notarjalnego lub notarjalnie uwierzytelnionego, a wartość przedmiotu przewyższa 100 zł. wówczas należy się opłata stała (1 zł. przy wartości do 1000 zł., 3 zł. przy wartości ponad 1000 zł.)

Przyjęcie oferty nie podlega opłacie, jeżeli ma formę aktu ściśle prywatnego a jeden choćby z kontrahentów podlega podatkowi przemysłowemu lub ustawowo zwolniony jest od niego, przyczem tranzakcja leży w zakresie przedsiębiorstwa; jeżeli jednak przyjęcie wpisane jest na samej ofercie należy się normalna opłata procentowa (0,2%).

Zamówienie, w którem nie powołano się na otrzymana ofertę, traktuje się pod względem opłaty jak ofertę; jeżeli zaś powołanie takie nastąpiło, wówczas zamówienie traktuje się pod względem opłaty jak przyjęcie oferty.

Przyjęcie zamówienia traktuje się pod względem opłaty tak samo, jak zamówienie, dokonane z powołania się na otrzymaną ofertę, czyli jak przyjęcie oferty.

Wolne są od opłaty również indosy na wekslach, przekazach, czekach na dokumentach przewozowych, na dowodzie składowym posiadania oraz indos drugi i następne na warrancie.

Opłatę od karty umowy, sporządzonej przez maklera uiszcza makler, który ma prawo żądać zwrotu połowy od każdego z kontrahentów.

RACHUNKI

i inne pisma, stwierdzające wykonanie umowy

podlegają opłacie 0.2%
od sumy należności, jeżeli choćby jeden z kontrahentów zawarł umowę sprzedaży w zakresie swego przedsiębiorstwa, podlegającego podatkowi przemysłowemu lub ustawowo od tego podatku zwolnionego, (z wyjątkiem kupna lasu na wyrąb) a w innych przypadkach opłacie 1%
od sumy należności.

Niema znaczenia, czy wystawca rachunku podpisał go lub czy swe nazwisko albo firmę uwidocznił w inny sposób np. za pomocą pieczątki lub przez wystawienie rachunku na papierze firmowym. Wystarczy do zaistnienia obowiązku uiszczenia opłaty, gdy jest pismo sporządzone przez sprzedawcę, stwierdzające całkowite lub częściowe wykonanie umowy przez wystawcę i wymieniające należności za dostarczone rzeczy ruchome.

Jeżeli jednak nie sporządzono pisma stwierdzającego zawarcie umowy, a podlegającego opłacie ani nie wystawiono rachunku t. j. pisma o charakterze

wyżej podanym, natomiast sporządzono potwierdzenie odbioru towarów, wymieniające zarazem należność za nie, wówczas to potwierdzenie podlega opłacie tak, jak od rachunku.

Tak samo jeżeli nie sporządzono pisma, stwierdzającego zawarcie umowy, o podlegającego opłacie, ani nie wystawiono rachunku, natomiast sporządzono potwierdzenie odbioru ceny z zaznaczeniem, że otrzymano ją za dostarczone towary, wówczas to potwierdzenie odbioru podlega opłacie tak, jak od rachunku.

Skoro sporządzono co do tej samej należności kilka pism, stwierdzających wykonanie umowy np. kilka rachunków równobrzmiących, to opłata należy się tylko raz jeden, a mianowicie od pisma pierwszego. Skoro to się stało, wolne od opłaty są również odpisy rachunków. W razie przedłożenia sądowi, notarjatowi lub innemu urzędowi państwowemu wyżej wymienionych a wolnych zasadniczo od opłaty pism, (również odpisów), należy udowodnić uiszczenie opłaty od pisma pierwszego.

Nie podlega opłacie rachunek pozorny t. j. pismo, z którego treści — bądź samej przez się, bądź w związku z inną korespondencją handlową — wynika, że celem jego jest jedynie poinformowanie odbiorcy o cenie towaru, że zatem pismo to ma charakter oferty. Samo zaopatrzenie rachunku w napis „rachunek pozorny" lub w analogiczne określenie w języku obcym ,np. pro forma, factura simulé, Vorfakturj nie wystarcza do uznania, że rachunek nie podlega opłacie.

Opłacie podlegają również rachunki i inne pisma, stwierdzające wykonanie umowy, wystawione zagranicą a przeniesione do Polski.

Do uiszczenia opłaty od pisma sporządzonego w Polsce jest obowiązany wystawca; ma ją uiścić przed doręczeniem pisma odbiorcy.

Opłatę od pisma, sporządzonego zagranicą, ma uiścić strona, w Polsce zamieszkała, w ciągu trzech tygodni od dnia otrzymania pisma.

Nie podlegają opłacie, pisma stwierdzające:

1) należność, nie przewyższającą 20 zł.;

2) wykonanie umowy sprzedaży, od której już uiszczono opłatę, przewidzianą od sprzedaży rzeczy ruchomych;

3) wykonanie umowy o sprzedaż przedmiotów monopolu państwowego, jeżeli monopol jest bądź sprzedawcą, bądź nabywcą;

4) wykonanie umowy o sprzedaż papierów wartościowych, zagranicznych środków płatniczych, lub złota i srebra w sztabach;

5) wykonanie umowy sprzedaży materjałów budowlanych, przewidzianej w punktach a), d) art. 4 ustawy z dnia 29 kwietnia 1925 r. o rozbudowie miast;

6) należność Banku Polskiego;

7) należność spółdzielni za towary, sprzedane członkowi, lub za towary, przez spółdzielnię od kogokolwiek kupione albo otrzymane w komis, o ile sprzedaż, względnie kupno, mieści się w granicach podstawowej działalności spółdzielni, określonej jej statutem. Uwolnienie to nie tyczy się rachunków między związkiem spółdzielni a spółdzielniami, należącemi do związku;

8) należność związku rewizyjnego wynikłą z działalności związkowej.

Wolne są od opłaty rachunki aptekarzy, umieszczane na receptach lub na odpisach recept, załączonych do lekarstw.

Nie są rachunkami w powyższem znaczeniu t.zw. „bloczki kasowe" czyli „paragony", wydawane kupującym w handlu detalicznym t. j. wykazy, wymieniające zakupione towary, cenę jednostkową i cenę łączną oraz datę zakupu, a nie wymieniające ani firmy sprzedawcy ani nazwiska kupującego. Również nie są rachunkami kartoniki, wydawane z aparatów kontroli kasowej („kas rejestracyjnych"), wymieniające tylko należności lub należność i firmę.

W razie nieuiszczenia opłaty w należnej sumie, we właściwym terminie i we właściwy sposób wymierza się obowiązanemu podwyżkę stemplową w wysokości 25-krotnej.

POKWITOWANIA.

Pokwitowania z odbioru pieniędzy, papierów wartościowych i innych przedmiotów podlegają zasadniczo opłacie 20 gr.

Wolne są od opłaty stemplowej pokwitowania:

1) stwierdzające odbiór przedmiotów, których wartość nie przewyższa 50 zł.;

2) stwierdzające zwrot pieniędzy, złożonych na oprocentowanie przedsiębiorstwu, trudniącemu się czynnościami bankierskiemi, jeżeli zwrócona kwota nie przewyższa 100 zł.;

3) umieszczone w tekście tej umowy, której wykonanie stwierdzają, oraz umieszczone na rachunkach, a dotyczące należności, stwierdzonej rachunkiem;

4) wydawane w obrocie wewnętrznym jednego i tego samego przedsiębiorstwa, w szczególności też między jego oddziałami;

5) tyczące się uiszczenia daniny publicznej lub kary pieniężnej albo zwrotu niezależnie uiszczonej daniny lub kary;

6) stwierdzające odbiór wynagrodzenia za świadczenia, stanowiące obowiązek publiczno-prawny;

7) stwierdzające spłatę kapitału lub odsetek w przypadkach pomocy kredytowej, związanej z komasacją, meljoracjami, reformą rolną i t. p.;

8) wydane przez Skarb Rzeczypospolitej, przez Bank Polski oraz przez zakłady i zrzeszenia religijne, oświatowe, naukowe i dobroczynne;

8) stwierdzające odbiór kwot, należnych z tytułu stosunku służbowego;

10) stwierdzające odbiór od spółdzielni: udziału, dopłaty i udziału w zyskach, jak również uiszczenie dopłaty na rzecz spółdzielni;

1) stwierdzające uiszczenie sumy, należnej z powodu sprzedaży zagranicznych środków płatniczych lub złota i srebra w sztabach lub papierów wartościowych albo na mocy: wekslu, czeku, przekazu przenośnego zapomocą indosu, składowego dowodu zastawniczego (warrantu), lub obligu na zlecenie;

12) tyczące się obrotu pocztowego i telegraficznego, jako też przewozu kolejami żelaznemi i statkami;

13) tyczące się obrotu oszczędnościowego i czekowego Pocztowej Kasy Oszczędności, Centralnej Kasy Spółek Rolniczych, gminnych kas pożyczkowo-oszczędnościowych i spółdzielni, należących do związku rewizyjnego;

14) tyczące się stosunków prawnych między spółdzielnią a jej członkami, o ile te stosunki mieszczą się w granicach działalności podstawowej, określonej statutem.

Do uiszczenia opłaty jest obowiązana osoba, wydająca pokwitowanie, a przy pokwitowaniach, wystawionych zagranicą — odbiorca.

W wypadku nieuiszczenia opłaty wymierza się podwyżkę stemplową w wysokości 25-krotnej.

Obrót papierów wartościowych.

Umowy o sprzedaż papierów wartościowych (również o spłacenie niemi długu pieniężnego) lub o ich zamianę na inne papiery wartościowe podlegają opłacie 0,1%
o ile chodzi o akcje, kuksy i inne papiery o niestałem oprocentowaniu;
natomiast opłacie 0,05%
o ile chodzi o papiery o stałem oprocentowaniu.
Opłaty te podnoszą się odpowiednio do . 0,5%
względnie do 0,1%
jeżeli kontrahenci, nie będąc bankierami, zawarli umowę bez pośrednictwa maklera przysięgłego.

Tranzakcje tego rodzaju pomiędzy bankierami podlegają opłacie 0,5% względnie 0,01%.

Opłacie podlegają również pisma, stwierdzające pochodzenie papieru wartościowego, indos na imiennym papierze wartościowym, pismo, zawiadamiające instytucje emitujące o przelewie lub pismo instytucji, przyjmującej ten przelew, świadectwo tymczasowe.

Jeżeli jeden chociażby kontrahent wykonywa czynności bankierskie lub jeżeli umowę zawarto za pośrednictwem maklera przysięgłego, opłata należy się bez względu na pisemną czy ustną formę stwierdzenia tej umowy.

Wyżej podane stawki opłat obliczają się: a) przy umowie o sprzedaż — od łącznej wartości wszystkich zobowiązań kupującego, b) w innych wypadkach, — w tem od świadectw pochodzenia — od wartości papierów.

Do uiszczenia opłaty obowiązany jest:

1) makler przysięgły, 2) w braku pośrednictwa maklera:

a) ten z kontrahentów, który ma mieszkanie lub siedzibę w Polsce, jeżeli drugi z nich znajduje się zagranicą;

b) ten z kontrahentów, który wykonywa czynności bankierskie, jeżeli drugi z nich czynności takich nie wykonywa, a obaj mają mieszkanie lub siedzibę w Polsce;

c) zbywca, gdy obie strony wykonywują w Polsce czynności bankierskie;

d) obaj kontrahenci solidarnie, jeżeli obaj znajdują się w Polsce, a żaden z nich nie wykonywa czynności bankierskich.

Nieuiszczenie lub niewłaściwe uiszczenie opłaty pociąga za sobą nadwyżkę równą 25 - krotności opłaty.

Wolne są od opłaty stemplowej:

1) obrót obligów Państwa Polskiego, listów zastawnych Państwowego Banku Rolnego, tymczasowych zobowiązań tego banku do dostarczenia listów zastawnych oraz obrót wylosowanych papierów wartościowych i płatnych kuponów od papierów wartościowych;

2) sprzedaż zagranicznych środków płatniczych lub ich zamiana na inne zagraniczne środki płatnicze;

3) zamiana papierów wartościowych na inne odcinki papierów tego samego rodzaju, jeżeli łączna wartość nominalna jednych i drugich jest ta sama;

4) zamiana świadectwa tymczasowego na dowód ostateczny;

5) zamiana papierów wartościowych wskutek ich konwencji;

6) wymiana akcyj z powodu powiększenia lub zmniejszenia kapitału zakładowego albo z powodu fuzji spółek akcyjnych;

7) kupno przez instytucję kredytową własnych listów zastawnych lub innych obligacyj własnych, wypłaconych tytułem pożyczki, jeżeli następuje bezpośrednio po ich wydaniu dłużnikowi;

8) spłata pożyczki, otrzymanej od instytucji kredytowej w jej własnych obligacjach (listach zastawnych i t. d.), obligacjami tego samego rodzaju;

9) zamiana listów Państwowej Renty Ziemskiej, na listy zastawne, przewidziane w ustawie o wykonaniu reformy rolnej.

Pisma, tyczące się praw rzeczowych na rzeczy cudzej.

Pisma, stwierdzające umowę o ustanowieniu prawa na rzeczy cudzej, podlegają opłacie od wartości 1%

O ile tyczą się nieruchomości, położonej zagranicą — opłacie 0,1%

Tej ostatniej opłacie podlegają również pisma, stwierdzające umowę i ustanowienie zastawu lub hipoteki tytułem kaucji. W szczególności jednak pisma stwierdzające ustanowienie kaucji na zabezpieczenie kredytu wekslowego oraz kaucji służbowej, podlegają stałej opłacie w wysokości . . . . . zł. 3.—

Pismo, stwierdzające umowę o ustanowieniu hipoteki lub zastawu nieruchomego dla wierzytelności już istniejącej podlega opłacie 0,5%
od kwoty wierzytelności.

Opłata nie może jednak przewyższać zł. 3.—
w przypadku ustanowienia hipoteki lub zastawu nieruchomego dla wierzytelności, już poprzednio stwierdzonej pismem podlegającem opłacie, jeżeli opłatę od tego pisma uiszczono.

Pisma, któremi wierzyciel potwierdza odbiór rzeczy oddanej mu w zastaw, uważa się za stwierdzenie odnośnej umowy o zastaw.

Dzierżawa i najem rzeczy.

Pisma, stwierdzające umowy o dzierżawę lub najem rzeczy, przedłużenie takiej umowy albo cesję praw dzierżawcy lub biorącego w najem podlegają opłacie 1%
od wartości zobowiązania.

Przy dzierżawie lub najmie nieruchomości zagranicznej opłata wynosi . . zł. 3.—

Wynajmujący lokale urzędowym przedstawicielom obcego państwa uiszcza połowę opłaty.

Umowa o najem lub przedłużenie najmu skrzynki depozytowej podlega niezależnie od pisemnej lub ustnej formy opłacie w wysokości . . . . . 10% od całkowitej ceny najmu.

Pisma, tyczące się umów o świadczenie usług.

Pisma, stwierdzające umowę o świadczenie usług — z wyjątkiem dokumentów przewozowych — podlegają opłacie:

a) w wysokości 0,2% od umówionego wynagrodzenia, jeżeli choćby jeden z kontrahentów zawarł umowę w zakresie swego przedsiębiorstwa, podlegającego podatkowi przemysłowemu lub ustawowo od tego podatku zwolnionego;

b) w wysokości 1% — w innych przypadkach.

Rachunki stwierdzające wykonanie umowy o świadczenie usług przez osobę, którą się do nich zobowiązała, podlegają opłacie stemplowej według zasad, ogólnie tyczących się rachunków.

Wolne są od opłaty pisma, stwierdzające:

1) umowę między służbodawcą a pracownikiem;

2) umowę z majstrem o przyjęcie ucznia;

3) umowę między komisantem a komitentem o sprzedaż, kupno lub zamianę papierów wartościowych (obowiązuje tu inna opłata — od obrotu papierów wartościowych);

4) umowę, wymienioną w punkcie a), jeżeli pismo jest zaopatrzone tylko w podpis jednej strony i przytem nie jest sporządzone ani uwierzytelnione sądownie lub notarjalnie;

5) wykonanie umów wymienionych w punktach 1 — 3.

Wolne są od opłaty rachunki szpitali, nie będących przedsiębiorstwami zarobkowemi, w przedmiocie kosztów leczenia.

Pisma, stwierdzające umowę składu.

Pismo, stwierdzające umowę o przyjęcie na skład rzeczy ruchomych przez osobę, trudniącą się zawodowo przechowywaniem rzeczy cudzych (świadectwo depozytowe, składowy dowód posiadania i t. p.) podlega opłacie.

a) w wysokości 0,02% od nominalnej wartości papierów wartościowych, przyjętych na przechowanie;

b) w wysokości 50 gr. w razie przyjęcia na przechowanie innych rzeczy ruchomych, gdy ich wartość nie przewyższa 1.000 zł. i w wysokości 1 zł.; gdy wartość rzeczy jest wyższa.

Pisma, wyżej wymienione, wystawione przez Bank Polski, są wolne od opłaty.

Ubezpieczenia.

Wpłaty, przyjęte przez zakłady ubezpieczeń, podlegają opłacie 2%

a wypłaty, dokonane przez te zakłady z tytułu stosunków z ubezpieczonymi, opłacie 1%

niezależnie od tego, czy są stwierdzone pisemnie, czy nie. Z sumy wpłaty potrąca się jednak min. sumy, zwrócone skutkiem niedojścia do skutku ubezpieczenia lub całkowitego czy częściowego storna, kwoty wpłacone przez ubiezpieczających na daniny publiczne od zakładów i t. d.

Wpłaty i wypłaty ubezpieczeniowe wolne są od opłaty stemplowej, jeżeli są dokonywane z tytułu:

1) ubezpieczenia przymusowego lub nawet dobrowolnego, zawartego z instytucją ubezpieczeń przymusowych, powołaną do życia przez ustawę (z wyjątkiem zakładów ubezpieczeń przymusowych od ognia);

2) ubezpieczenia dobrowolnego, mającego moc, zwalniającą od ubezpieczenia przymusowego;

3) umowy między pracodawcą a pracownikiem, zapewniającej pracownikowi lub jego rodzinie emeryturę, pensję wdowią lub sierocą;

4) umowy między pracodawcą lub pracownikiem a osobą trzecią, która zapewnia pracownikowi lub jego rodzinie emeryturę, pensję wdowią lub sierocą, jeżeli umowa taka stanowi wykonanie obowiązku, przewidzianego w kontrakcie służbowym;

5) reasekuracji;

6) ubezpieczenia, zawartego poza granicami Polski przez zagraniczny oddział polskiego zakładu ubezpieczeń.

Obowiązek uiszczenia opłat ciąży na zakładzie ubezpieczeń, który może żądać od kontrahenta zwrotu uiszczonej opłaty.

Umowy majątkowe małżeńskie.

Umowa o wspólność majątkową małżeńską (między żyjącymi lub na wypadek śmierci) podlega opłacie w wysokości . . 1% od wartości objętego wspólnością majątku, przewyższającej zł. 10.000; jeżeli jednak wartość majątku nie przekracza zł. 10.000 — lub chodzi o majątek przyszły, a wreszcie od wszelkich innych umów małżeńskich . . . . . zł. 10.—

Pisma, stwierdzające dział majątku wspólnego.

Pisma tego rodzaju, o ile nie dotyczą wspólności, która wynika wyłącznie z dziedziczenia zapisu lub darowizny, albo wspólnoty gruntowej, zatwierdzonej przez władze ziemskie, opłacają . . . 4% od nadwyżki wartości otrzymanej części fizycznej nad przypadającą częścią idealną, jeżeli tą nadwyżką są rzeczy nieruchome;

jeżeli zaś są to przedmioty innego rodzaju, to 1%

Układ pojednawczy.

Ugoda, uznająca zobowiązanie, od którego nie została uiszczona opłata stemplowa wobec braku pisma stwierdzającego, podlega opłacie, jaka należała by się od takiego pisma.

Jeżeli zaś istnieje pismo, stwierdzające zobowiązanie i jest opłacone, to znajdują zastosowanie przepisy, odnoszące się do wtóropisów.

Jeżeli na skutek ugody powstaje nowe zobowiązanie, to należy się, opłata, przypadająca od pisma, stwierdzającego tego rodzaju umowę.

Ugody, zawarte w sądowem postępowaniu spornem, są wolne od opłaty, chyba że dotyczą nieruchomości lub ciał kopalnych.

Umowy przygotowawcze i punktacje.

Umowy przygotowawcze, zobowiązujące do zawarcia umowy ostatecznej, opłacają 0,2%
od sumy, miarodajnej dla opłaty od umowy ostatecznej.

Jeżeli jednak opłata od umowy ostatecznej jest niższa aniżeli 0,2% — uiszcza się tę niższą opłatę.

Umowa o otwarcie kredytu wekslowego opłaca . . . . . zł. 3.—
kredytu innego rodzaju 0,1%

Za pisma, stwierdzające umowę przygotowawczą, uważa się również pokwitowanie z otrzymania zadatku.

Pełnomocnictwa.

Opłacie stemplowej w wysokości . . zł. 3.— podlegają:

1) pisma, stwierdzające umowę pełnomocnictwa, podpisane przez obie strony;

2) pełnomocnictwo, podpisane tylko przez mocodawcę, bądź sporządzone lub uwierzytelnione sądownie albo notarjalnie, bądź wręczone pełnomocnikowi lub osobie trzeciej (w szczególności też sądowi lub innemu urzędowi publicznemu), wobec której pełnomocnik ma zastępować mocodawcę;

3) protokół, stwierdzający udzielenie pełnomocnictwa, spisany na skutek oświadczenia mocodawcy przez sąd lub inny urząd publiczny, wobec którego pełnomocnik ma zastępować mocodawcę;

oraz każdy wtóropis jak również każdy zaświadczony odpis.

Opłacie w wysokości . . . . . zł. 1.— podlegają wyżej wymienione pisma i odpisy w razie zastępstwa w sprawie, należącej w pierwszej instancji do sądu powiatowego (grodzkiego), sądu przemysłowego, kupieckiego, urzędu rozjemczego do spraw najmu.

Takiejże opłacie (zł. 1.—) podlega pełnomocnictwo do odbioru sumy pieniężnej, przewyższającej zł. 500.—

Do uiszczenia opłaty obowiązany jest mocodawca, pełnomocnik zaś, jeżeli przyjął pełnomocnictwo, obowiązany jest solidarnie z mocodawcą.

Wolne są od opłaty stemplowej:

1) pełnomocnictwo, udzielone przez pełnomocnika dalszemu pełnomocnikowi (subskrypcja);

2) pełnomocnictwo, upoważnione do działania w sprawie sądowo-karnej lub w postępowaniu, przewidzianem w przepisach karnych administracyjnych lub karnych skarbowych;

3) pełnomocnictwa, udzielone przez Skarb Rzeczypospolitej, przez Bank Polski lub przez instytucje i zrzeszenia oświatowe, naukowe, dobroczynne i religijne;

4) pełnomocnictwo, upoważniające do uczestnictwa w walnem zebraniu akcjonarjuszów Banku Polskiego;

5) pełnomocnictwa, składane komisjom rozjemczym dla załatwienia zatargów zbiorowych pomiędzy pracodawcami a pracownikami;

6) pełnomocnictwo, udzielone pracowniczemu związkowi zawodowemu lub jego funkcjonarjuszom albo przez taki związek, a upoważniające do zastępowania członków związku wobec sądów;

7) odpisy pełnomocnictw załączone do skargi sądowej, o ile są przeznaczone dla pozwanych;

8) pełnomocnictwa oraz odpisy pełnomocnictw, składane w postępowaniu, należącem w pierwszej instancji do sądów powiatowych (grodzkich) albo sądów przemysłowych lub kupieckich, jeżeli wartość przedmiotu sporu nie przewyższa 100 złotych;

9) pełnomocnictwo, uprawniające do zastępstwa w postępowaniu sądowem, jeżeli mocodawcy służy w tem postępowaniu prawo ubogich;

10) upoważnienie do odbioru sumy pieniężnej, nie przewyższającej 500 zł., lub do odbioru rzeczy ruchomej innego rodzaju, bez względu na jej wartość, jak również — bez względu na kwotę — upoważnienie do odbioru sum, wypłacanych z tytułu stosunku służbowego, albo wkładki w Pocztowej Kasie Oszczędności;

11) pełnomocnictwa pocztowe.

Obligi.

Obligacje (listy zastawne, obligacje spółek akcyjnych i t. p.) oraz
obligi, skrypty dłużne, rewersy, podlegają opłacie 0,5%

Od obligacyj uiszcza opłaty instytucja emitująca; od obligów, skryptów dłużnych, rewersów - wierzyciel i dłużnik solidarnie.

Obligi, stwierdzające udzielenie pożyczki pod zastaw towarów osobie, podlegającej podatkowi przemysłowemu z tytułu sprzedaży tych towarów, podlegają opłacie w wysokości 0,3%
od sumy zobowiązania, w innych wypadkach pożyczki pod zastaw przedmiotów ruchomych — opłacie 0,5%

Udzielenie poręczenia podlega opłacie w wysokości . . . . . zł. 3.—

Wolne jednak od opłaty są: poręka wekslowa i poręka na czeku; poręka przy pożyczce, udzielonej przez spółdzielnię członkowi; poręka za zobowiązanie, stwierdzone obligiem, który ustawa zwalnia od opłaty.

Wpisy w książeczkach wkładkowych, dowody przyjęcia wkładu na rachunek bieżący, asygnaty kasowe i t. p. w instytucjach bankowych, podlegają opłacie . zł. 0.20

Opłaty nie pobiera się jednak w razie stwierdzenia przyjęcia kwoty do zł. 100—oraz niezależnie od wysokości kwoty, jeżeli wystawcą jest P. K. O., Bank Polski, Centralna Kasa Spółek Rolniczych, gminne kasy pożyczkowo - oszczędnościowe oraz spółdzielnie, należące do związku rewizyjnego.

Wyciąg z rachunku kontokorentowego podlega opłacie od arkusza . . . zł. 0,20

Konwersje wolne są od opłaty jeżeli kwota nowej pożyczki nie przewyższa poprzedniej wierzytelności, w przeciwnym razie uiszcza się opłatę od nadwyżki.

Uprawa chmielu.

Stary las świerkowy w okolicach Wilna.

Spółki i inne zrzeszenia.

Umowa o zawiązanie krajowej spółki akcyjnej lub komandytowo - akcyjnej, podlega opłacie 2%
od kapitału zakładowego (wartości nominalnej wszystkich akcyj wraz z dopłatami).

Opłacie w tejże wysokości podlegają uchwały o powiększeniu kapitału zakładowego, przyczem opłata ta zależna jest od sumy, o którą powiększył się kapitał, obliczony, jak wyżej.

Wpłaty na udziały, dokonane przez członków spółdzielni, podlegają opłacie 2%
od ogólnej sumy wpłat w ciągu roku rachunkowego. Za wpłaty uważa się również sumy zaliczone na poczet udziałów przy podziale zysków. Opłata ma być uiszczona w ciągu 2 miesięcy po zatwierdzeniu sprawozdania rocznego przez walne zgromadzenie.

Wolne są od wpłaty na udziały w spółdzielniach ograniczających działalność do swych członków.

Umowy o zawiązanie wszelkich innych spółek lub powiększenie ich kapitału zakładowego, opłacają 2%
od sumy kapitału zakładowego. Za pisma, stwierdzające tego rodzaju umowę, uważa się również protokół ogólnego zebrania spólników, zapisanie do księgi uchwał, tudzież podanie o wpis umowy lub uchwały do rejestru handlowego.

Spółka uiszcza powyższe opłaty i odpowiada za nie solidarnie z zarządem.

Zapis w rejestrze handlowym może być dokonany dopiero po dostarczeniu dowodu uiszczenia opłaty.

Umowa, dotycząca aportu nieruchomego, opłaca 2%
a aportu, stanowiącego prawo wydobywania ciał kopalnych 1%
prawo zaś do części ciał kopalnych . . . 0,5%
od wartości nieruchomości wzgl. wniesionego prawa.

Umowy: o przekształcenie istniejącej już spółki na spółkę innego rodzaju, o powiększenie kapitału spółki celem przejęcia majątku już istniejących spółek (fuzje) opłacają połowę opłat normalnych czyli 1%

Spółki, mające siedzibę zagranicą podlegają normalnym, wyżej podanym opłatom, przyczem podstawę wymiaru stanowi kapitał, przeznaczony do działalności w Polsce, a opłata winna być uiszczona przed rozpoczęciem tej działalności.

Akcje, świadectwa tymczasowe i inne dowody uczestniczenia w spółce akcyjnej lub komandytowo - akcyjnej, wypuszczone zagranicą a przeniesione do Polski, podlegają opłacie 2%
od wartości nominalnej.

Opłata powinna być uiszczona przez posiadacza dowodów uczestnictwa w ciągu 3 tygodni po ich otrzymaniu.

Opłatę od świadectwa tymczasowego zalicza się na opłatę od dowodu definitywnego.

Weksle.

Weksle, wystawione w Polsce, podlegają opłacie:

a) w wysokości 20 gr. przy sumie wekslowej do 50 zł.;

b) w wysokości 30 gr. od każdych pełnych lub zaczętych stu złotych sumy wekslowej, przewyższającej 50 zł. a nie przewyższającej tysiąca złotych;

c) w wysokości 3 zł. od każdego pełnego lub zaczętego tysiąca złotych sumy wekslowej, przewyższającej tysiąc złotych.

Weksel in blanco powinien być opłacony stosownie do sumy, która ma być następnie wypisana, przyczem jeżeli uiszczono opłatę, przypadającą od zł. 10.000,—a weksel wypełniony zostanie na wyższą sumę, to uiszcza się jedynie opłatę dodatkową od tej wyższej sumy. W razie zaś uiszczenia opłaty początkowej niższej, niż przypadająca od zł. 10.000—, i następnego wypełnienia wekslu na sumę wyższą, niż ta, która odpowiada uiszczonej opłacie, to oprócz dodatkowej opłaty, wymierzona będzie 25-krotna podwyżka stemplowa.

Opłatom według zasad powyższych podlegają również wtóropisy i odpisy, te ostatnie, jeśli są indosowane lub zaopatrzone w porękę wekslową.

Wtóropis wekslu, na którego przedniej stronie zaznaczono, że został sporządzony celem przesłania, do przyjęcia, a tylną stronę przekreślono, dalej weksel własny, nie na zlecenie, wystawiony w granicach kredytu budowlanego, krótkoterminowego, przewidzianego ustawą o rozbudowie miast są wolne od opłaty.

Opłatę od wekslu, wystawionego w Polsce, należy uiścić przed umieszczeniem pierwszego podpisu; o ile jednak chodzi o weksel trasowany, płatny na własne zlecenie wystawcy lub na jego rzecz, opłata winna być uiszczona przed przyjęciem lub przed umieszczeniem pierwszego indosu.

Wystawione zagranicą weksle, podlegają opłatom, wymienionym wyżej, wówczas, gdy: a) miejsce płatności lub miejsce, wymienione obok nazwiska trasata, znajduje się w Polsce, b) gdy weksel wystawiono w walucie polskiej, c) gdy w Polsce następuje zapłata całkowita lub częściowa, d) gdy zaskarżono pretensję z wekslu przed sądem polskim.

Opłatę od wekslu, wystawionego zagranicą, należy w dwóch pierwszych wypadkach uiścić w ciągu tygodnia od dnia wprowadzenia wekslu do Polski przez osobę, obowiązaną do uiszczenia opłaty, względnie od dnia otrzymania przez osobę taką wekslu, nadesłanego z zagranicy; jeżeli jednak przed upływem tego czasu nastąpi na obszarze Polski przyjęcie, umieszczenie indosu, wypełnienie indosu in blanco lub wręczenie wekslu, zaopatrzonego w indos in blanco, innej osobie, to opłatę należy uiścić przed dokonaniem pierwszej takiej czynności.

W dwuch następnych przypadkach należy uiścić opłatę przed przyjęciem zapłaty, względnie przed wytoczeniem skargi.

Do uiszczenia opłaty od wekslu są obowiązani solidarnie: wystawca, remitent, posiadacz wekslu i wszyscy dłużnicy wekslowi, którymi są:

a) akceptant wekslu trasowanego, w szczególności też akceptant przez wyręczenie,

b) każdy indosant wekslu trasowanego lub własnego i poręczyciel.

W razie nieuiszczenia lub niewłaściwego uiszczenia opłaty od wekslu wymierza się 25-krotną podwyżkę wekslową tytułem kary.

Nie podlegają opłacie:

pismo, którem mocodawca zadłuża bank (jako inkasenta jego weksli), kwotą zainkasowaną i stwierdza, że inkasent nie posiada już wekslu, przesłanego mu w swoim czasie do inkasa, jak również:

zestawienie należności z tytułu zwrotnego poszukiwania, wywołanego nieprzyjęciem wekslu lub niezapłaceniem sumy wekslowej, a w szczególności wykaz wymieniający: procent prawny, koszta protestu, koszta zawiadomienia poprzednika i wystawcy, tudzież inne koszta, prowizję komisową oraz dyskonto.

Natomiast pismo, którem bank zawiadamia klienta o uznaniu jego rachunku z powodu inkasa weksli i w którem wymienia ulegające potrąceniu koszta obce i prowizję, podlega opłacie . . . . 0,2% od sumy prowizji, a pismo, którem mocodawca potwierdza odbiór gotówki, wypłaconej mu przez bank z tytułu inkasa wekslu (o ile kwota pokwitowana przekracza zł. 50) podlega opłacie . . . . . zł. 0.20

Przekazy.

Przekaz, zawierający zlecenie wypłaty sumy pieniężnej lub zlecenie wydania papierów wartościowych albo innych rzeczy zamiennych, podlega opłacie stemplowej w wysokości 0,3 proc. od sumy pieniężnej, względnie od wartości papierów lub innych rzeczy zamiennych, jeżeli bądź przekazujący, bądź osoba, której przekaz wykonać zlecono, jest handlującym w rozumieniu kodeksu handlowego.

Wolne są od opłaty:

1) przekazy, zawierające zlecenie wypłaty z rachunku bieżącego (on call);

2) przekazy, płatne nie później niż w tydzień po dacie wystawienia, jeżeli ta data nie jest późniejsza, niż dzień doręczenia przekazu uprawnionemu;

3) przekazy pocztowe i telegraficzne;

4) przekazy, przy których przekazującym jest Bank Polski.

5) przekazy, gdy ani przekazujący ani ten, komu zlecono wykonać przekaz, nie są handlującymi.

Do uiszczenia opłaty od przekazu są obowiązane solidarnie: osoba uprawniona do odbioru należności i osoba, której przekaz wykonać zlecono, a przy przekazach przenośnych zapomocą indosu: wystawca przekazu i wszyscy indosanci oraz posiadacz przekazu.

Czek.

Czek wolny jest zasadniczo od opłaty, jeżeli jednak został wręczony odbiorcy przed datą jego wystawienia albo jeśli w czeku na rzecz określonej osoby lub na jej zlecenie wystawca jest zarazem trasatem, podlega opłacie 0,3% od sumy czekowej.

Asygnacje.

Zlecenia wypłaty są zasadniczo wolne od opłaty. Jeżeli jednak mają być wykonane przez samego wystawcę lub przez inny oddział przedsiębiorstwa wystawione są bez daty albo z datą późniejszą, niż dzień wręczenia odbiorcy, lub wreszcie płatne są w oznaczonym terminie (a nie za okazaniem) opłacają 0,3% od sumy asygnowanej.

10%-wy dodatek do podatków i opłat*)

W okresie od 1.IV 1929 r. do 31.III 1930 r. pobiera się w dalszym ciągu 10-procentowy dodatek do uiszczanych w tym okresie podatków bezpośrednich, podatków pośrednich, opłat stemplowych, podatku spadkowego i od darowizn, jako też wpłacanych względnie przymusowo ściąganych zaległości wyżej wymienionych danin.

Dodatku nie pobiera się przy podatku dochodowym, od uposażeń służbowych, podatku od lokali i placów niezabudowanych, podatku majątkowym, daninie lasowej, opłatach stemplowych od umów i uchwał, tyczących się zawiązania i powiększenia kapitału zakładowego, spółek akcyjnych i komandytowych, opłatach celnych, jak również przy dodatkach samorządowych.

J. K.

*) Ust. Sk. z d. 25.III 1929 r. (Dz. U. Nr. 20, poz. 183).

Przerachowanie zobowiązań prywatno-prawnych

Sprawa przerachowania zobowiązań prywatno-prawnych została zasadniczo uregulowana rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z 14 maja 1924 r. (Dzien. Ustaw R. P. z 21.V.1924 roku Nr. 24), opartem na ustawie z dnia 11 stycznia 1924 r. o naprawie skarbu i reformie walutowej (Dz. U. R. P. Nr. 4, poz. 28), wedle którego (punkt 10 art. 1) w okresie do 30 czerwca 1924 r. winno było nastąpić przerachowanie na nową walutę zobowiązań prywatno - prawnych oraz ustalenie sposobu i terminu ich spłat.

Sprawa zwaloryzowania wierzytelności nie była podnoszona w tych krajach, gdzie spadek wartości pieniądza ogranicza się do kilku, ewentualnie kilkunastu %. Sprawa ta natomiast stać się musiała aktualna w krajach, nawiedzonych inflacją pieniądza papierowego, gdzie deprecjacja waluty krajowej powodowała coraz większe ubożenie szerokich mas.

Rozporządzenie z dn. 14 maja r. b. ustala zasady przerachowania dla wszelkiego rodzaju zobowiązań prywatno-prawnych, powstałych przed 28 kwietnia 1924 roku.

Skala przerachowania i jej stosowanie.

Podstawą przerachowania jest następująca skala: Jeden złoty równa się:

W CZASIE	Rublom rosyjskim	Koronom austr. węgr.	Markom niemieckim	Markom polskim
Do 1.VIII.1924 r.	0,375	0,95	0,81	
Od 1.VIII.1914 r.				
W półroczu II 1914	0,40	1,00	0,85	
" I 1915	0,50	1,15	0,90	
" II 1915	0,50	1,25	0,92	
" I 1916	0,50	1,40	1,05	
" II 1916	0,50	1,60	1,09	1,09
W kwartale I 1917	0,50	1,90	1,15	1,15
" II	0,50	1,90	1,15	1,15
" III	0,55	2,00	1,20	1,20
" IV	0,60	2,00	1,20	1,20
" I 1918	0,60	2,00	1,20	1,20
" II	0,70	2,00	1,20	1,20
" III	0,85	2,30	1,30	1,30
" IV	0,90	2,60	1,50	1,50
W miesiącu I 1919	1,10	2,90	1,8	1,75
" II	1,35	3,20	2,0	1,50
" III	1,50	4,00	2,0	2,00
" IV	2,00	4,75	2,0	2,25
" V	2,25	5,50	2,1	2,50
" VI	2,50	5,75	2,1	2,75
" VII	3,75	6,20	2,4	3,25
W mies. VIII 1919	4,25	8,00	2,8	4,25
" IX	5,75	11,00	3,3	6,00
" X	6,55	14,00	4,2	7,50
" XI	8,50	17,00	5,5	10,00
" XII	10,50	22,00	7,0	14,00
W miesiącu I 1920	12	28	9	19
" II	13	35	11	23
" III	13	35	12	25
" IV	13	35	12	25
" V	14		11	30
" VI	13		11	31
" VII	13		11	34
" VIII	13		11	40
" IX	14		11	45
" X	17		11	60
" XI	19		11	80
" XII	23		11	100
W miesiącu I 1921	25		11	120
" II	30		11	130
" III	35		11	140
" IV	40		11	145
" V	55		11	150
" VI	80		11	200
" VII	120		11	300
" VIII	200		11	400
" IX			14	425
" X			18	450
" XI			23	450
" XII			25	450
W miesiącu I 1922			28	470
" II			31	500
" III			40	550
" IV			46	600
" V			48	650
" VI			50	750
" VII			70	850
" VIII			120	1 000
" IX			180	1,200
" X			320	1,400
" XI			750	1,800
" XII			950	2,500
W miesiącu I 1923			1,600	4,000
" II			3,000	6,500
" III			3,500	8,200
" IV			4 000	8 600
" V			5 500	9,400
" VI			12,000	12,000
" VII			45,000	20,000
" VIII			660,000	35 000
" IX			15,000,000	50 000
" X			4,000,000,000	125 000
" XI				300,000
" XII				800,000
W miesiącu I 1924				1,600,000
" II				1,800,000
" III				1 800 000
" IV				1 800,000

Marki, emitowane przez b. niemieckie władze okupacyjne na ziemiach wschodnich (ostmark), uważa się za równe markom niemieckim, a ruble, emitowane przez te władze (ostruble), uważa się za równe dwum markom niemieckim.

Dla zastosowania odpowiedniej stawki powyższej skali miarodajny jest czas powstania tytułu, uzasadniającego należność pieniężną.

Przeliczenie należności dawniejszych na marki polskie, uskutecznione bez zamiaru umorzenia poprzedniego stosunku, nie może być uważane za nowację, uzasadniającą zastosowanie stawki według czasu powstania nowego tytułu.

Najwyższą dopuszczalną miarą przerachowania jest zastosowanie pełnych stawek podanej wyżej skali.

Najniższą dopuszczalną granicę przerachowania wskazuje nominalna suma marek polskich, w tytule prawnym oznaczona lub z niego wynikająca, a przeliczona na złote według relacji, ustalonej rozporządzeniem Prezydenta Rzeczpospolitej Polskiej z dnia 14 kwietnia 1924 r. o zmianie ustroju pieniężnego (Dz. U. R. P. Nr. 34, poz. 351), t. j. 1 złoty=1.800.000 marek polskich.

Pożyczki hipoteczne.

Sprawę pożyczek hipotecznych rozporządzenie reguluje w ten sposób, iż ustala inne stawki dla nieruchomości, podlegających ustawie o ochronie lokatorów, oraz dla tych, które tej ustawie nie podlegają.

I. Odnośnie do nieruchomości, podlegających wspomnianej ustawie, czyli przy nieruchomościach miejskich, podzielono Państwo na 3 strefy:

a) pierwsza obejmuje b. Królestwo Kongresowe oraz powiaty: Białostocki, Bielski i Skólski; oznaczono dla nich stawkę 25% równi złota;

b) druga obejmuje ziemie wschodnie, województwo Krakowskie, Śląsk Cieszyński oraz 9 powiatów Małopolskich; stawka wynosi 20% równi złota;

c) trzeci obejmuje resztę państwa ze stawką 15%.

Podstawą dla ustalenia tych stawek był spadek cen nieruchomości w stosunku do złota, stopień obciążenia hipotecznego, wreszcie stopień zniszczenia wskutek wojny.

Niewątpliwie wskutek silnego zadłużenia nieruchomości miejskich w razie przyjęcia wysokiej stawki waloryzacyjnej nastąpiłaby masowa sprzedaż nieruchomości, a wtedy interesy wierzycieli byłyby w mniejszym stopniu zabezpieczone, niż na podstawie rozporządzenia. Z tego też powodu oraz z powodu powolnego wzrostu komornego i koniecznych napraw w domach projekt przewiduje moratorjum co do spłaty kapitału do 1 stycznia 1928 r.

II. Pożyczki hipoteczne, ciążące na nieruchomościach, nie podlegających ustawie o ochronie lokatorów (hipoteki wiejskie i fabryczne), waloryzują się w zachodniej Kongresówce na 50% równi złota, w środkowej Kongresówce na 42%, we wschodniej Kongresówce i zachodniej Małopolsce na 33%, na t. zw. Ziemiach Wschodnich na 24%, a w Małopolsce Wschodniej i w b. dzielnicy niem. na 15%. Moratorjum co do spłaty kapitału upływa z dn. 1 stycznia 1927.

Listy zastawne.

Listy zastawne, opiewające na waluty b. Państw zaborczych oraz na marki polskie, będą skonwertowane na listy zastawne złotowe, wypuszczone na podstawie zwaloryzowanych wierzytelności hipotecznych danej instytucji kredytu długoterminowego, przyczem listy wylosowane i niewylosowane będą traktowane na równi. Listy te będą podzielone między właścicieli dawnych listów. Stosunek, w jakim nastąpi wymiana dawnych listów na nowe, będzie zbliżony do sumy przerachowania odpowiednich hipotek (a więc np. przedwojenne listy zastawne Tow. Kredytowego miejskiego na 100 rubli będą wymienione w stosunku zbliżonym do 25% parytetu złotego. Przy Tow. Kredytowem Ziemskiem obliczenie będzie bardziej skomplikowane ze względu na to, iż hipoteki tego Towarzystwa będą waloryzowane zależnie od strefy, w której znajdują się dane nieruchomości: na 50, 42 i 33%.

Obligacje i wkładki oszczędnościowe.

Obligacje przedsiębiorstw przemysłowych waloryzuje się zasadniczo na 33% parytetu złotego z tem, że na podstawie oceny stanu majątkowego przedsiębiorstwa suma waloryzacyjna może być podwyższona lub zniżona. Wkładki oszczędnościowe w Kasach Oszczędnościowych przerachowuje się na podstawie aktywów danej Kasy.

Wkładki oszczędnościowe w bankach i P. K. O. waloryzuje się, o ile chodzi o wkładki drobne, do wysokości 2.500 złotych na 5% parytetu złotego, wkładki powyżej tej sumy oraz należności z rachunków bieżących przerachowuje się tylko według stosunku 1 złoty = 1.800.000 marek.

Ubezpieczenia.

Polisy towarzystw ubezpieczeniowych ulegają waloryzacji tylko w tym wypadku, o ile chodzi o ubezpieczenie na życie. Dla każdego towarzystwa ustalony będzie oddzielny stopień przerachowania w zależności od majątku towarzystwa w dniu 31 grudnia 1918 r. Przerachowanie to dotyczy wyłącznie umów, zawartych przed końcem r. 1918. Za podstawę przerachowania sumy ubezpieczenia oraz wszelkich innych świadczeń bierze się rezerwę składek. Stopień przerachowania ustalany jest w drodze ugody lub przez sąd po wysłuchaniu opinji Państwowego Urzędu Ubezpieczeń. Ubezpieczony ma do wyboru albo utrzymać ubezpieczenie nadal w mocy płacąc składki taryfowe, przeliczone na złote według specjalnego obrachunku za czas od 31 grudnia 1918 r., bądź też żądać wykupienia polisy. Oczywiście, o ile polisa stała się już płatna, żądać utrzymania ubezpieczenia nie można. O ile chodzi o umowy ubezpieczenia na życie, zawarte od 1.I.1919 r. do 1.I.1923 r., waloryzacja nie ma miejsca. Ubezpieczający natomiast otrzymuje bonifikację, która dla każdego zakładu będzie oddzielnie obliczona. Sprawą waloryzacji polis towarzystw ubezpieczeniowych żywo zainteresowały się rządy niektórych państw t. zw. sukcesyjnych ze względu na art. 215 Traktatu w St. Germain. Przed wojną na terytorjum Małopolski czynne były filje Towarzystw Asekuracyjnych włoskich, austrjackich i czeskich, które w swoim czasie zawar-

ły z obywatelami polskimi umowy ubezpieczenia na życie. Umowy te zostały zawarte w dawnej walucie austr.-węgierskiej.

Sprawa uregulowania zobowiązań, wynikających ze wspomnianych polis, została uregulowana w rozporządzeniu z 14.V.1924 r. (w par. 18 — 25).

Art. 215 Traktatu w St. Germain, dotyczący t. zw. regulacyi finansowych, przewiduje, iż ustalenie zasad rozrachunku z tytułu umów ubezpieczeniowych winno nastąpić w drodze porozumienia się zainteresowanych rządów. Sprawa ewentualnego zawarcia układów bilateralnych jest w chwili obecnej rozważana zarówno przez zainteresowane czynniki w Polsce, jak i we Włoszech i Austrji. Jest ona niezmiernie aktualna z tego względu, iż od definitywnego uregulowania zobowiązań, wynikających z umów ubezpieczeniowych, zawartych przez Zakłady Ubezpieczeniowe wspomnianych państw sukcesyjnych z obywatelami polskimi, Rząd polski uzależnia udzielenie koncesji na rozciągnięcie ich działalności na całe terytorjum Rzeczypospolitej Polskiej.

Waloryzacja w stosunkach handlowych.

Najważniejszą częścią waloryzacji zobowiązań ze stosunków handlowych jest waloryzacja weksli i czeków. Uregulowano ją w ten sposób, że w zasadzie weksle i czeki waloryzuje się na podstawie sumy wekslowej. Wysokość waloryzacji wynosi 10% wartości tej sumy wyrażonej w złocie. Miarodajnym do przeliczenia jest czas płatności weksla.

Istnieje jednak możliwość innego przerachowania. Ten więc, kto będzie niezadowolony z waloryzacji w 10%, a będzie miał możność udowodnienia jakiej dokonał tranzakcji, która stała się powodem wystawienia weksla, będzie uprawniony, lecz tylko w stosunku do osoby, na czyje zlecenie weksel był wystawiony do żądania wyższej lub niższej waloryzacji. W tych wypadkach (§ 28) przy ustalaniu stawki waloryzacyjnej rozstrzyga wola wyraźna lub domniemana osób, które tranzakcje zawarły, zasady uczciwego obrotu, wreszcie względy słuszności (sędzia może wziąć pod uwagę, czy strony przewidywały spadek wartości pieniądza i uwzględniły tę okoliczność przy ustanawianiu należności pieniężnych).

W powyższych wypadkach prawodawca nie był w stanie uregulować ściśle sposobu przerachowania i pozostawił swobodną ocenę sędziemu, uważając, iż po zapoznaniu się z okolicznościami potrafi on wydać wyrok słuszny.

Inne zobowiązania niehipoteczne.

Wyżej były omawiane zasady przerachowania wierzytelności, wypływających z obligacyj, weksli, czeków i wkładek oszczędnościowych. Inne pożyczki niehipoteczne ulegają przewalutowaniu na 10% wartości złota, o ile powstały przed 1 stycznia 1922 r.

Pożyczki niehipoteczne, powstałe po dn. 1 stycznia 1922 r., ulegają przerachowaniu tylko w tym wypadku, gdy dłużnik nie zapłacił w terminie sumy dłużnej. W takim wypadku miara przerachowania wynosi już nie 10% wartości długu w złocie, lecz określa się na podstawie przepisów o zwłoce.

Rozróżnienie długów powstałych przed dn. 1 stycznia 1922 r. i po tym dniu jest zupełnie zrozumiałe. Kto wypożyczył pieniądze w markach przed 1 stycznia 1922 r. nie liczył się ze spadkiem wartości pieniądza, jaki mógł nastąpić, natomiast ten, kto wypożyczał po 1 stycznia 1922 r. w markach polskich, liczył się ze spadkiem marki i odpowiednio do tego żądał wysokich procentów.

Tymczasowe obliczenie należności.

Odnośnie do alimentów, rent utrzymania, emerytur i innych perjodycznych świadczeń, których celem miało być dostarczenie utrzymania, można zastosować inną normę przerachowania, niż to ustalone jest wyżej. Nie czekając jednak na ustalenie tej innej miary przerachowania wspomnianych należności, wierzyciel może domagać się od dłużnika, nie czekając wyroku, 60% należności, obliczonej w złocie.

Kaucje hipoteczne.

Kaucje hipoteczne należy przerachowywać do wysokości pretensji osobistej, nie wyżej jednak, niż do sumy o ¼ wyższej od kwoty obliczonej według stopy przerachowania, jak dla wierzytelności hipotecznych.

Należności Skarbu Państwa.

Skarbowi przypadają olbrzymie sumy z rozmaitych tytułów. Wchodzą tu w grę: pożyczki, zwrot zaliczek i t. p. Jak wiadomo, Skarb Państwa najdłużej stał na stanowisku fikcji, że marka, to marka.

Rozporządzenie usiłuje w miarę możności naprawić fałszywe stanowisko Rządu. Nakazuje więc (par. 35) znacznie wyższą waloryzację przy pożyczkach, niż ta, która ma miejsce przy waloryzacji zobowiązań, gdzie obydwie strony są osobami prywatnemi. To samo ma miejsce przy zwrocie zaliczek, otrzymanych ze Skarbu.

W wypadkach jednak, gdy od Skarbu będzie coś przypadało, waloryzacja będzie bardzo ograniczona, niemal zupełnie wyłączona.

Uznanie Sądu.

W pewnych wypadkach rozporządzenie uzależnia wysokość przewalutowania od uznania sędziego. Sąd może skrócić lub zupełnie uchylić moratorium (prawo zwłoki), przysługujące dłużnikowi odnośnie do nieruchomości do 1 stycznia 1928 r. (przy nieruchomościach podlegających ustawie o ochronie lokatorów), względnie do 1 stycznia 1927 r. (przy innych nieruchomościach).

Szczególnie od uznania sądu zależy podwyższenie lub zniżenie miary przerachowania dla pożyczek, powstałych przed 1 stycznia 1922 r.

Wzgląd na stan majątkowy dłużnika.

Przerachowanie nie może podkopać egzystencji gospodarczej dłużnika i musi być w razie, gdyby taka obawa istniała, odpowiednio ograniczone, zwłaszcza, jeżeli dłużnik poniósł szkody wojenne. Przepis ten nie ma zastosowania, gdy należność powstała z czynu popełnionego przez dłużnika w złym zamiarze.

Gdyby zły stan majątkowy dłużnika był tylko wyjątkowy, dłużnikowi może być udzielona odpowiednia zwłoka; może ona między innemi polegać na rozłożeniu zapłaty na raty, a jeżeli chodzi o wierzytelności hipoteczne, spłacane w ratach amortyzacyjnych, na rozłożeniu na dalsze raty przeniesionych już do nowego okresu umorzenia rat amortyzacyjnych.

Przerachowanie według rozporządzenia o zmianie ustroju pieniężnego.

Będą przerachowane tylko według relacji ustalonej rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 14 kwietnia 1924 r. o zmianie ustroju pieniężnego (Dz. U. R. P. Nr. 34, poz. 351), t. j. 1 złoty = 1.800.000 marek polskich, a nie według miar wyżej wspomnianych.

a) zobowiązania wekslowe i czekowe, których termin płatności jeszcze nie nadszedł;

b) należności z rachunków bieżących, wkładki oszczędności i wkłady (lokaty) w bankach, domach bankowych ponad 2.500 zł. i Pocztowej Kasie Oszczędności, chyba, że nie zostały spłacone z winy dłużnika (§ 29 punkt d);

c) kaucje złożone Skarbowi Państwa; depozyty publiczne tak prawidłowe, jak nieprawidłowe; depozyty prawidłowe miedzy osobami prywatnemi;

d) zabezpieczenia hipoteczne, których pierwotna wysokość w razie przerachowania według pełnych norm skali nie przekroczyłaby sumy 100 złotych i t. p.

Zapłaty przyjęte.

Zapłaty przyjęte nie mogą być kwestjonowane z powodu spadku wartości pieniądza w okresie przyjęcia zapłaty, chyba, że przyjecie nastąpiło pod warunkiem dochodzenia nodwyżki.

Wierzytelności cudzoziemców (art. 43 i nast.).

Z postanowień rozporzadzenia korzysta cudzoziemiec w tych tylko wypadkach, jeżeli w państwie jego ojczystem obywatele polscy co do swych należności pieniężnych są traktowani narówni z obywatelami własnymi.

Obywatel polski nie może być zobowiazany do zapłaty obywatelowi państwa, którego pieniadze uległy depreciacji, sumy wyższej, aniżeli ta, jakaby mu przynadała w obcem państwie od obywatela tegoż państwa. Jeżeli państwo obce przerachowuje długi obywateli polskich według wyższej miary, niż długi własnych obywateli, długi obywateli tego państwa beda w Polsce przerachowane według takiej samej wyższej miary.

Obywatele państw obcych pochodzenia polskiego, którym ustawy lub traktaty zastrzegają możność nabycia obywatelstwa polskiego, będą traktowani w Polsce zarówno pod wzgledem swych wierzytelności, jak i ich długów, narówni z obywatelami polskimi.

Należy zauważyć, że jeżeli chodzi o Niemcy, stawka waloryzacyjna wynosi tam ryczałtowo 15%. W Rosji żadnej waloryzacji niema i niema też powodu, by polscy obywatele płacili rosyjskim obywatelom należności waloryzacyjne.

Postępowanie sądowe.

Przerachowanie może być dokonane w toku każdego postepowania sadowego, którego przedmiotem jest dana należność, wyjąwszy postępowanie w sprawach hipotecznych.

Jeżeli należność, która ma być przerachowana, w danym czasie nie jest przedmiotem postepowania sadowego, na obszarze b. dzielnic: austriackiej i niem., przerachowanie może się odbyć w trybie postępowania niespornego; na obszarze b. dzielnicy rosyjskiej zaś przerachowanie należności ustalonej prawomocnym wyrokiem lub ugodą sądową (układem pojednawczym) oraz wierzytelności hipotecznych, z wyjątkiem wierzytelności instytucji kredytu długoterminowego, odbędzie się w trybie postępowania incydentalnego, a w innych przypadkach na skutek powództwa.

Do przerachowania należności ustalonej prawomocnym wyrokiem lub ugodą sądową (układem pojednawczym) właściwym jest sąd I instancji, który sprawę poprzednio rozpatrzywał; do przerachowania w postępowaniu niespornem, ten sąd powiatowy, który jest sądem powszechnym dłużnika.

Rozporządzenia uzupełniające.

Omówione wyżej rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej w końcu r. 1924 zostało uzupełnione całym szeregiem rozporzadzeń również Prez. R. P., ogłoszonych w Dzienniku Ustaw z dn. 31 grudnia 1924 r. (Nr. 115, pp. 1024, 1025, 1026, 1027, 1028, 1029 i 1030).

Jedne z nich uzupełniają zasadnicze rozporządzenie waloryzacyjne z dnia 14 maja 1924 roku (pozycja 1023), inne dotyczą specjalnie przerachowania pożyczek b. rosyjskich banków ziemskich oraz towarzystw kredytowych, mających swą siedzibę poza granicami Państwa Polskiego (pozycja 1025), inne znów dotyczą zobowiazań związków samorzadowych (obligacyj miejskich i t. p.), (pozycja 1026), obligacyj kolei prywatnych w Austrii (poz. 1027), zobowiązań skarbu państwa austrjacko - węgierskiego i zobowiazań funduszu krajowego galicyjskiego (pozycja 1028), przerachowania zobowiązań odszkodowanych z tytułu wypadku przy pracy (pozycja 1029) oraz przerachowania należności, innemi przepisami nieobjętych (pozycja 1030). Te ostatnie dotyczą niektórych stosunków służbowych, należności Skarbu od gmin i innych.

Z rozporzadzeń wydanych w latach późniejszych na uwagę zasługują:

Rozporzadzenie Rady Ministrów z dn. 7.I.1925 (Dz. Ust. R. P. Nr. 4, p. 35) o podwyższeniu niektórych zobowiązań, tudzież obniżeniu niektórych należności Skarbu Państwa (dotyczy waloryzacji należności za wypadki kolejowe, z tytułu pożyczek, udzielonych instytucjom społecznym, samorządom i t. p.).

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 3 październ. 1924 (poz. 844 D.U.R.P.) o opłatach stemplowych i sądowych w sprawach, związanych z przerachowaniem wierzytelności prywatno-prawnych.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 1 czerwca 1927 r. w sprawie podwyższenia o 10% zaopatrzenia osób uprawnionych do zaopatrzenia na mocy ustawy inwalidzkiej z dn. 18 marca 1921 r. (Dzien. Ust. Nr. 50 poz. 446).

Rozporzadzenie Rady Ministrów z dn. 27 października 1927 r. o przerachowaniu długów rentowych. (Dzien. Ust. Nr. 101 poz. 879).

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 28 grudnia 1927 r. o przedłużeniu prawa zwłoki, przewidzianego w § 5 rozporzadzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 14 maja 1924 r. o przerachowaniu zobowiazań prywatno - prawnych (Dzien. Ust. Nr. 117, poz. 998).

L. P.

DZIAŁ III.

HANDEL

W. JASTRZĘBOWSKI.

Reglamentacja przywozu

Reglamentacja w latach ubiegłych.

Z końcem 1924 r. istniejące w Polsce zakazy przywozu zostały zniesione, za wyjątkiem nielicznej grupy towarów wybitnie luksusowych, objętych rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 19 sierpnia 1924 r. [1]) (lista reglamentacyjna Nr. 1), których przywóz dozwolony był jedynie na podstawie pozwoleń, wydawanych przez Ministerstwo Przemysłu i Handlu na poszczególne transporty; przywóz towarów, objętych tą listą reglamentacyjną, obejmuje przeciętnie 0,5% ogólnego przywozu, nie ma on więc poważniejszego znaczenia gospodarczego. Dalsze i szerzej zakrojone zakazy przywozu wprowadzone zostały w życie w związku z zatargiem celnym z Niemcami; dotyczyły one towarów wymienionych w rozporządzeniach Rady Ministów z dnia i z dnia 11 lipca 1925 r. [2]) (lista reglamentacyjna 17 czerwca 1925 r. [3]) (lista reglamentacyjna Nr II) Nr. III), przyczem zakazy te odnosiły się jedynie do przywozu z Niemiec. Na skutek wysoce niepomyślnego kształtowania się bilansu handlowego, oraz spadku złotego, koniecznem się okazało nadanie zakazom przywozu charakteru nie jedynie restrykcyjnego wobec Niemiec, lecz zmniejszającego przywóz wogóle; wyrazem konieczności tej było rozciągnięcie działania przeciwniemieckich zakazów przywozu na wszystkie państwa (rozporządzenie z dnia 29 lipca 1925 r. Dz. U. R. P. Nr. 80), oraz rozszerzenie ich na dalsze grupy towarów, figurujące w rozporządzeniu Rady Ministrów z dniem 23 września 1925 r. [4]) (lista reglamentacyjna Nr. IV). O ile zakazy przywozu w stosunku do Niemiec miały charakter absolutny, o tyle w stosunku do państw, posiadających z nami umowy handlowe, nadano im rolę czynnika jedynie **ograniczającego** przywóz w interesie zabezpieczenia bilansu handlowego. Przywóz z krajów tych uregulowany został w sposób podobny, jak to miało miejsce z towarami objętymi I-ą listą reglamentacyjną, t. j. wprowadzono obowiązek przedkładania pozwoleń przywozowych, wydanych przez Ministerstwo Przemysłu i Handlu w granicach ustalonych z góry kontygentów, których wysokość uzależniono w pierwszym rzędzie od aktualnego zapotrzebowania rynku wewnętrznego, oraz od kształtowania się obrotów towarowych z danym krajem.

Listy reglamentacyjne Nr. II i III pomyślane były jako broń w zatargu celnym z Niemcami i działanie ich miało zniknąć wraz ze zlikwidowaniem tego zatargu, zaś listy Nr. I i IV stanowić miały trwały instrument polityki gospodarczej, od stosunków polsko-niemieckich niezależny, czem tłomaczy się, że niektóre towary figurują w obu grupach zakazów jednocześnie. Jednakowoż długotrwałość zatargu celnego spowodowała, że wszystkie cztery listy działały aż do dnia 14 marca 1928 r. w sposób identyczny, stanowiąc jednolity system reglamentacyjny, zmierzający jako całość ku obu celom, wynikającym z jego genezy, t. j. zarówno ku aktywizowaniu bilansu handlowego, jak i ku odcięciu dowozu z Niemiec. Listy I i IV obejmowały przedewszystkiem towary luksusowe, obciążające bilans handlowy bez uzasadnionej potrzeby gospodarczej, zaś listy II i III towary, w których przywozie specjalnie zainteresowane były Niemcy, bądź jako producent, bądź jako pośrednik handlowy. Z dniem 14 marca 1928 r. dotychczasowy system reglamentacyjny uległ zmianom zupełnie zasadniczym, co pozostawało w związku z jednoczesnem częściowem zwaloryzowaniem stawek celnych, oraz poprawą sytuacji gospodarczej, pozwalającej na ujęcie sprawy w sposób znacznie elastyczniejszy i liberalniejszy.

Stan obecny.

Jak zaznaczono, przepisy reglamentacyjne, będące w mocy przez lata 1925, 1926, 1927 i pierwszy kwartał 1928 nie czyniły zasadniczej różnicy pomiędzy przywozem z Niemiec i z krajów traktatowych; zakazy przywozu były identyczne dla całego importu, przyczem odnośnie do Niemiec udzielane były pozwolenia jedynie w wypadkach zgoła wyjątkowych, podczas gdy pozwolenia na przywóz z innych krajów można było otrzymywać stosunkowo łatwo, w ramach kontyngentów ustalanych na podstawie aktualnych potrzeb rynku krajowego.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 lutego 1928 r. (Dz. U. R. P. Nr. 15/28 poz. 113) wprowadza zasadnicze rozróżnienie pomiędzy przywozem z Niemiec a przywozem z innych krajów. Wprowadza ono w życie nową listę towarów zabronionych do przywozu, będącą połączeniem dawnych list I i IV, a więc obejmująca jedynie towary luksusowe i zbytkowne, które nadal mogą być sprowadzane jedynie za pozwoleniami wydawanemi przez Ministerstwo Przemysłu i Handlu w granicach ustalonych kontyngentów; ta nowa lista zakazów dotyczy całego importu niezależnie od kraju pochodzenia, t. j. również importu z Niemiec. W stosunku do Niemiec pozostawiono w mocy zakaz przywozu towarów, figurujących w listach II i III, podczas gdy przywóz towarów tych z innych państw jest wolny. Importer jest obowiązany jedynie do stwierdzenia, że towar odnośny nie pochodzi i nie przychodzi z Niemiec, co

[1]) Dz. U. R. P. Nr. 84/25 poz. 783.
[2]) Dz. U. R. P. Nr. 61/25 poz. 430.
[3]) Dz. U. R. P. Nr. 69/25 poz. 486.
[4]) Dz. U. R. P. Nr. 102/25 poz. 719.

uskutecznia się przez złożenie świadectwa pochodzenia zaopatrzonego w wizę konsularną.

Reasumując powiedziane powyżej, stwierdzić należy, że w stosunku do Niemiec obowiązują obecnie te same zakazy przywozu, co w latach uprzednich, w stosunku zaś do innych państw zakaz przywozu jedynie towarów wymienionych w liście z dnia 10.II.28 r. (dawna I i IV). Przy przywozie towarów, figurujących w listach II i III, zamiast pozwolenia przywozu przedkładać należy świadectwo pochodzenia, stwierdzające, że towar nie pochodzi i nie przychodzi z Niemiec.

Kontyngenty przywozowe.

Przez czas istnienia reglamentacji miał miejsce szereg zmian zasadniczych w metodach ustalania list kontyngentów, które to zmiany radykalnie zdołały zmienić tak stronę formalną akcji reglamentacyjnej, jak jej stronę merytoryczną i wreszcie wyniki, uzewnętrzniające się w liczbach bilansu handlowego. Kontyngenty pierwotne, obowiązujące na ostatnie 4 miesiące 1925 r., obliczone były na podstawie faktycznego przywozu ze wszystkich krajów prócz Niemiec w 1924 r., przez odjęcie odeń tegoż przywozu w pierwszych 8 miesiącach 1925 r., przyczem wprowadzono tu dosyć daleko idące poprawki, uwzględniające charakter poszczególnych towarów, otrzymując w ten sposób system kontyngentów dosyć szczęśliwie dostosowany do istotnych potrzeb rynku wewnętrznego; tak więc kontyngenty pierwotne z roku 1925 i początków roku 1926 miały charakter wyraźnie autonomiczny. W połowie 1926 r., dla podtrzymania stosunków handlowych z zagranicą na poziomie odpowiadającym interesom stron obu pojawiać się poczęły kontyngenty specjalne, to znaczy, ustalane dla poszczególnych państw drogą umów dwustronnych, a obejmujące zasadniczo tylko te z pośród towarów reglamentowanych, w których przywozie do Polski dane państwo jest zainteresowane.

Z biegiem wypadków kontyngenty specjalne ustalone zostały dla wszystkich nieomal państw (ostatnio również dla Niemiec), ponieważ zaś towarzyszyło temu odpowiednie redukowanie kontyngentów autonomicznych — specjalne uzyskały stanowisko bezwzględnie dominujące w systemie kontyngentowym. Stwierdza to następująca tablica, obejmująca liczby za rok 1927, t. j. dotyczące dawnego jeszcze regime'u reglamentacyjnego; jednocześnie podajemy liczby, ilustrujące ilość pozwoleń udzielonych na przywóz w ramach poszczególnych kontyngentów. (Patrz tabelka obok).

W zestawieniu powyższem charakterystycznem jest przedewszystkiem to, że tylko stotunkowo nieliczne kontyngenty zostały wykorzystane w pełni, pozatem zaś istnieje pewna różnica pomiędzy pozwoleniami wydanemi a faktycznie wykupionemi, różnica stwierdzająca, że importer bądź co bądź mógł swobodnie obracać się w ramach udzielanych pozwoleń, częściowo nie wykorzystując ich nawet. Szczególnie charakterystycznym jest wreszcie kontyngent jugosłowiański, który okazuje się mniejszym od ilości wydanych pozwoleń; analogiczne wypadki

KRAJ	Kontyngenty		Pozwolenia wydane	Pozwolenia wykupione
	tonn	tys. zł.	tonn	tys. zł.
Kontygenty autonomiczne	171.876,9	408.506,0	133.361,6	322 952,9
Czechosłowacja . . .	48.484,1	259 314,4	23.496,5	134.318 6
Austrja . . .	18.061,5	154.741,4	13.706 2	86.908,—
Francja . . .	2.709,3	81.768,2	2.113,0	46.151,2
Anglja . . .	28.612,3	39.833,7	26.279,1	39.637,8
Węgry . . .	8.293,9	28.651,8	4.155,5	10.088 9
Włochy . . .	6.927,8	28.217 3	6.361,6	16.993,3
Łotwa	3.775,2	17.511,5	2.361,9	11.419,1
Estonja . . .	1.937,0	10.463,0	523,2	903,1
Szwajcarja .	367,6	9.113,6	143,1	4.693,3
Rumunja . .	3.600,0	6.115,0	2.669,3	4.205,2
Szwecja . . .	182,0	3.079,6	162,1	2.670,6
Danja	480,0	3.079 0	348,0	2.184,2
Jugosławia .	2.572,0	2.949,7	2.740,3	3.125,5
Grecja . . .	1.180,0	2.123,6	1.035,8	1.919,9
Turcja . .	664,5	1.554,7	581,1	1.369,4
Finlandja . .	37,5	676,0	35,0	290,6
St. Zjedn. .	240,0	291,0	220,6	288,7
Norwegja .	10 0	242,0	5	130,0
Palestyna . .	120,0	240 0	110,0	222,0

w innych latach miały miejsce również odnośnie innych kontyngentów, dowodzą zaś one ponad wszelką wątpliwość elastyczności systemu reglamentacyjnego.

Kontyngenty autonomiczne wykorzystano w 1927 r. w 79%; stopień wykupienia pozwoleń w granicach ponad 85% wykazują kontyngenty angielskie, jugosłowiańskie, szwedzkie, greckie i palestyńskie; w granicach 85% — 50% kontyngenty czechosłowacki, austrjackie, francuskie, włoskie, łotewskie, rumuńskie, duńskie i norweskie; kontyngenty węgierskie wykupiono w 37%, szwajcarskie w 40%, a najmniej wykorzystano kontyngent estoński, bo tylko w wysokości 9%. Zaznaczyć tu należy, że wedle istniejących przepisów istnienie niewykorzystanego kontyngentu jest argumentem decydującym dla udzielenia pozwolenia przywozu.

Badając stan wykorzystania kontyngentów na poszczególne towary, niezależnie od ich autonomicznego lub specjalnego charakteru, widzimy duże wahania w granicach od 100% do 10%. W 1927 roku do towarów ,mających wykupione pozwolenia w 90 — 100% należały: ryż, owoce suszone, pomarańcze, rodzynki i koryntki, orzechy, korzenie, spirytualja, kawa, kakao, wyroby fajansowe, szyby lustrzane, gumy, żywice, tłuszcze zwierzęce i jadalne, żelatyna, klej, skóry futrzane, wyroby z żelaza lanego, tkaniny i fulary, jedwabne i półjedwabne chustki, sieczka szklana. W 80 — 90% miały wykupione pozwolenia następujące towary: winogrona, wyroby garncarskie, wyroby gumowe, opony, dętki, kalosze, boty, ebonit, kauczuk dentystyczny, ultramaryna, kłódki i zamki, maszyny do pisania, klisze fotograficzne, samochody, tkaniny lniane; w 70 — 80%: herbata, ryby wędzone, konserwy rybne, śledzie solone, oleina, tłuszcze sztuczne, margaryna i sztuczne masło jadalne, wyroby porcelanowe, wyroby szklane, szkło laboratoryjne i optyczne, wyroby z drutu, wyroby zegarmistrzowskie, tkaniny bawełniane, linoleum, woszczanka, cerata i galanterja; w 60 — 70%: skóry wyprawione, rośliny żywe, kwiaty, wy-

*) Liczby te zostały opublikowane w artykule p. P. Rybickiego w Nr. 43 „Przemysłu i Handlu" z 1928 r.

roby z blach, wyroby nożownicze, maszyny do szycia, dywany; w 50 — 60%: kapary i oliwki, wyroby cukiernicze, kosmetyka, wyroby żelazne i stalowe, instrumenty muzyczne; w 40 — 50%: ryby żywe, sól glauberska, atramenty i środki do czyszczenia, wyroby z miedzi i stopów, wyroby kotlarskie, okucia do drzwi i okien, nity, bolce i śruby, bielizna i odzież, przybory piśmienne; w 30 — 40%: wino, wyroby drewniane, wyroby kute i żelazne, broń i naboje, tkaniny wełniane; w 20 — 30%: chmiel, obuwie skórzane, igły, rowery, motocykle, wyroby dziane i szmuklerskie, guziki i spinki; w 10 —20%: owoce świeże i jagody, owoce w słonej wodzie, żołędzie, cykorja i surogaty kawy, sery, obuwie lakierowane, rękawiczki i wyroby katelnicze, odzież skórzana, wyroby siodlarskie, wyroby drewniane, kwas solny, octowy i mrówkowy, wody aromatyczne, wyroby ze złota i srebra, rury, łączniki, transmisje, części do ogrzewania, wyroby firankowe, koronki i hafty, kapelusze, pióra i kwiaty sztuczne; w 1 — 10%: homary i ostrygi, kamienie szlachetne, ałun i siarczan glinu, gliceryna oczyszczana, parowozy i tendry, wagi i odważniki, tkaniny i tiul, parasole.

Nawiasem zaznaczyć należy, że w dziedzinie reglamentacji Gdańsk znajduje się w położeniu poniekąd uprzywilejowanym w stosunku do reszty obszaru celnego Rzeczypospolitej, a mianowicie, istnieją ustalone na mocy Umowy Warszawskiej szeroko zakrojone kontyngenty dla Wolnego Miasta, w których granicach pozwolenia udzielane są kupcom gdańskim przez władze miejscowe z zastrzeżeniem, że towar nie może być przewieziony do Polski. Niezależnie od tego kupiectwo gdańskie partycypuje w rozdziale kontyngentów zasadniczych, mając również swych przedstawicieli w organizacji powołanej do wystawiania pozwoleń; dowodzi to, że reglamentacja przywozu prowadzona jest w sposób wykluczający momenty natury politycznej, opierając się jedynie na czynnikach ściśle gospodarczych, uwzględniających równomiernie i bezstronnie interesy całego organizmu gospodarczego Państwa.

Szczegółowe zestawienie przywozu poszczególnych grup towarów reglamentowanych podaliśmy w „Przewodniku" z r. ub. Kontynuowanie tych obliczeń jest niecelowem wobec zmian w listach reglamentacyjnych, wspomnieć jedynie wypada, że dane odnośne wskazywały m. in. na poważne zmniejszenie się przywozu towarów spożywczych powszechnego użytku (ryż, kawa, korzenie, herbata, śledzie i smalec) w ostatnich miesiącach 1925 r. i w pierwszych miesiącach 1926 r., był to bowiem okres najsilniejszego zmniejszenia się zdolności kupczej społeczeństwa i jednocześnie największych trudności handlu importowego, z drugiej strony zaś okres konsumowania zapasów, jakie, niezawodnie, stworzył duży przywóz w III kwartale 1925 r., uskuteczniany już w obliczu wchodzących w życie ograniczeń; w połowie 1926 r. przywóz towarów kolonjalnych wzrasta, osiągając poziom fr. zł. 25 milj. kwartalnie, na którym naogół utrzymuje się nadal.

Aby ocenić należycie zmiany, zachodzące w przywozie omawianych tu 6 towarów kolonjalnych, należy wziąć pod uwagę jego tendencję ogólną, przejawiającą się w latach uprzednich. O ile przywóz ryżu, kawy, herbaty, korzeni, śledzi i smalcu sprowadzimy do wspólnego mianownika na podstawie cen z czerwca 1927 r., otrzymamy liczby następujące (w milj. fr. zł.):

1922 r.	64,6
1923 „	79,1
1924 „	82,4
1925 „	78,3
1926 „	70,3
I półrocze 1927 r.	51,5

Konstatujemy bardzo wyraźną linję wzrostu załamaną w 1926 r. pod wpływem depresji zarówno siły konsumcyjnej, jak i aparatu handlowego, ograniczeń przywozowych oraz pozostałych zapasów z 1925 r., wszelako już I-e półrocze r. b. wykazało zwyżkę i to do poziomu wyższego, aniżeli w który akolwiek z lat ubiegłych. Okres wojenny zredukował konsumcję towarów kolonjalnych do minimum i dotąd nie odzyskała ona swego przedwojennego poziomu — ocenia się, np., że w b. Kongresówce konsumcja kawy wynosi obecnie 60% przedwojennej — w ślad za organizowaniem się międzynarodowych stosunków handlowych i powrotem zdolności kupczej jednostek do norm danych rośnie również spożycie towarów kolonjalnych i przewidywać należy, że nie ograniczy się ono w liczbach przedwojennych, niskich w porównaniu ze spożyciem w innych krajach Europy.

Stwierdzić więc można, że ograniczenia przywozowe nie dążyły do poprawienia liczb bilansu handlowego kosztem szerokich sfer konsumentów; logicznem rozwinięciem tej tendencji było uchylenie ograniczeń kontyngentów odnośnie niektórych z omawianych towarów, a następnie wyłączenie ich z list reglamentacyjnych.

Przy dalszem rozważaniu zmian, powstałych pod wpływem ograniczeń w przywozie reglamentowanym, należy rozróżnić zmiany, jakie nastąpiły w porównaniu ze stanem rzeczy z okresu handlu wolnego i zmiany, zachodzące w czasie trwania reglamentacji, t. j. pod wpływem ulegającej stopniowym przeobrażeniom polityki kontyngentowej. Przywóz wytworów przemysłowych, oraz drogich artykułów spożywczych w pierwszem stadjum reglamentacji zmniejszył się b. silnie, znacznie silniej aniżeli artykułów powszechnego użytku, których w II kwartale 1926 r., t. j. w okresie, gdy przywóz reglamentowany osiągnął minimum, przywieźliśmy o połowę mniej od przeciętnej z pierwszych trzech kwartałów 1925 r., podczas gdy import wytworów przemysłowych spadł jednocześnie prawie o 75%. Spadek przywozu specjalnie silnie dotknął futer, wyrobów skórzarzanych, metalowych, broni, instrumentów muzycznych, konfekcji etc., norymberszczyzny, wreszcie droższych artykułów spożywczych; niemniej silnie, choć poniżej przeciętnej, spadł przywóz tkanin. Przejawiła się więc tu ze wszech miar korzystna tendencja do zmniejszenia przywozu zbytkownego, oraz dającego się zastąpić przez produkt krajowy.

Tendencja ta znika w pewnym stopniu już w połowie 1926 r., co wywołane jest stopniowem liberalizowaniem ograniczeń przywozowych, a mianowicie zwiększeniem kontyngentów, m. in. przez wyznaczanie kontyngentów specjalnych. Dowodzi to, iż reglamentacja nie była prowadzona w sposób rygorystyczny, okazując się dostatecznie elastyczną i zdolną do dostosowywania się do zapotrzebowania, rosnącego równolegle do postępującej poprawy ogólnej sytuacji gospodarczej kraju.

Niemniej jednak stwierdzić należy, że przywóz, objęty reglamentacją, nie osiągnął tych anormalnych rozmiarów, jakie posiadał w pierwszej połowie 1925 r., gdy przyczynił się w poważnej mierze do załamania się bilansu hadlowego. Wedle obliczeń opartych na założeniu, że naturalną tendencją przywozu reglamentowanego jest wzmaganie się w tym samym stopniu jak przywóz wolny, reglamentacja dawała w 1927 r. w swym wyniku ostatecznym zmniejszenie strony przywozowej bilansu o ca 40 milj. fr. zł. kwartalnie *); nie uwzględniono tu jednak zmian, jakie okres reglamentacyjny wywołał w charakterze konsumcji i w źródłach pokrywania jej zapotrzebowania, które to zmiany w znacznym stopniu uważać można za trwałe. Mamy tu na myśli wzmocnienie kontraktu między produkcją i konsumcją krajową, wywołane częściowem odcięciem obcych źródeł zakupu: konieczność poszukiwania dostawców wewnątrz Państwa skłoniła kupców poszczególnych dzielnic do odnalezienia odnośnych producentów w Polsce i do nawiązania z nimi stosunków handlowych, w szeregu wypadków ku zadowoleniu stron obu i ku bezspornej korzyści gospodarstwa krajowego. W tym znaczeniu reglamentacja przyczyniła się do przełamania inercji niektórych sfer kupieckich, bezkrytycznie i niekiedy z własną stratą podtrzymujących przedwojenne stosunki handlowe bez względu na istniejącą możność korzystnego zaspokojenia zapotrzebowań w kraju. W podobnym kierunku reglamentacja oddziałała na konsumcie, mającą u nas, jak wiadomo, tendencję do wzmagania się w stopniu silniejszym, aniżeli na to pozwala istotny stan gospodarczy i, mianowicie, do nazbyt szerokiego zaspokajania potrzeb nit pierwszorzędnych.

Wpływ obecnej reglamentacji na bilans handlowy.

Jak zaznaczono, w początku r. ub. reglamentacja ograniczoną została do stosunkowo nielicznych towarów, objętych listą zakazów z dnia 10.II.1928 r., względnie dawnemi listami I-ą i IV-ą. Udział w imporcie towarów figurujących w poszczególnych listach przedstawiał się w 1927 r. następująco:

Lista II	— 324.885 tys. zł.	= 44%	całego przywozu reglam.
„ III	— 209.019 „ „	= 28%	„ „ „
Razem listy przeciw niemieckie	— 526.904 „ „	= 72%	„ „ „
Lista I	— 16.937 „ „	= 2%	„ „ „
„ IV	— 189.993 „ „	= 26%	„ „ „
Razem listy dziś obowiązujące	— 206.930 „ „	= 28%	„ „ „
Cały przywóz reglamentowy	— 733.834 tys. zł.	= 100%	całego przywozu reglam

Liczby powyższe dowodzą, jak zasadniczem posunięciem było Rozporządzenie z dnia 10.II r. ub. ograniczające działanie reglamentacji zaledwie do 28 % w porównaniu z poprzednim stanem rzeczy. Dziś więc reglamentacja ma znaczenie przedewszystkiem, jako broń w wojnie celnej z Niemcami, do których nadal stosują się wszystkie zakazy; w stosunku do nielicznych tylko towarów luksusowych i zbytkownych ma ona charakter quasi ograniczający ich przywóz, jest bowiem łagodzona dużym liberalizmem w wyznaczaniu kontyngentów.

Strukturę towarową przywozu dziś objętego reglamentacją ilustruje poniższa tablica, przyczem dla uwydatnienia dynamiki zjawiska zastosowano tu dla wszystkich lat ceny statystyczne z roku 1927:

	GRUPA STATYSTYCZNA	1924	1925	1926	1927	1928
		w tysiącach złotych				
I	Produkty spożywcze	125.291	91.082	32.257	53 238	56.068
III	„ zwierzęce	48.970	25.113	13.749	23.871	39.866
V	Rośliny i ich części	105	151	57	219	207
VI	Materjały budowlane i wyroby ceramiczne	3.644	2.131	522	1.793	2.388
VII	Minerały i wyroby	1.451	2.291	200	355	1.776
VIII	Wyroby szklane	1.833	2.776	1.875	2 974	4.385
XII	Materjały i przetwory chem. organiczne	3.924	8.364	2.728	5.002	5.379
XIV	Różne przetwory chemiczne	41	85	424	387	76
XV	Metale i wyroby	438	164	23	24	24
XVI	Metale szlachetne i wyroby	4.490	2.454	439	1.480	4.738
XX	Instrumenty muzyczne	9.931	8.801	2.404	5.187	8.857
XXII	Środki komunikacji	24.062	32.946	10.925	29.504	44.938
XXIII	Papier i wyroby	2.838	2.196	816	1.890	3.757
XXV	Materjały i wyroby włókniste	123.912	114.725	38.869	64.497	81.143
XXVI	Odzież i konfekcja	56.202	86.873	7.146	7.748	9.213
XXVII	Galanterja	24.257	16.650	4.390	8.719	10.561
	Razem	438.774	339.824	115.506	204.984	269.405

Liczby powyższe dowodzą, że istnienie reglamentacji niezawsze okazywało się czynnikiem zmniejszającym przywóz, przeciwnie, zaznaczył się w porównaniu z okresem handlu wolnego wzrost przywozu grup takich, jak rośliny i ich części, minerały, wyroby szklane, przetwory chemiczne, wyroby z metali szlachetnych, środki komunikacji (głównie samochody), wyroby z papieru; szereg innych grup wykazał zmniejszenie, niemające żadnego znaczenia praktycznego. Zważywszy, że w roku ubiegłym w pełnym stopniu wykorzystane były tylko b. nieliczne kontyngenty, a mianowicie, na niektóre ro-

*) Patrz tyż „Przemysł i Handel", Nr. 34 z r. 1928.

dzaje samochodów, na pomarańcze, futra kosztowne i parę artykułów wybitnie luksusowych — powiedzieć możemy, że reglamentacja oddziaływuje na przywóz nie tyle przez swój charakter zakazu, co przez stworzenie pewnego formalnego utrudnienia zakupu, względnie powodującego powstawanie tych źródeł. Ten pierwszy czynnik ma znaczenie niezawodnie poważniejsze i dosyć doniosłe. W nim znajduje się wytłomaczenie spadku przywozu wyrobów ceramicznych, instrumentów muzycznych, materjałów włóknistych, konfekcji, galanterji i wreszcie „wyrobów metalowych", w której to grupie statystycznej kryje się jedyna pozycja — kamienie do zapalniczek. Zacieśnienie stosunków między kupiectwem różnych dzielnic a produkcją krajową, względnie dostosowanie pewnych jej działów do wymagań konsumcji — jest zdobyczą polityki reglamentacyjnej o trwałej wartości.

Aparat wykonawczy reglamentacji.

Organizacja aparatu wykonawczego reglamentacji opiera się na „Przepisach wykonawczych, dotyczących reglamentacji obrotu towarowego z zagranicą", ogłoszonych w Nr. 301 Monitora Polskiego z dnia 30 grudnia 1925 r. W myśl przepisów tych kontyngenty przywozowe ustalane są przez Ministra Przemysłu i Handlu po wysłuchaniu wniosków Międzyministerjalnej Komisji Kontyngentowej, składającej się z przedstawicieli Ministrów Przemysłu i Handlu, Skarbu, Rolnictwa, Spraw Zagranicznych i Spraw Wewnętrznych; w praktyce, w razie niejednomyślnej opinji Komisji Kontyngentowej, sprawa przedkładana bywa Komitetowi Ekonomicznemu Radzie Ministrów. Pozwolenie na przywóz towarów reglamentowanych wydaje Minister Przemysłu i Handlu — funkcje te należą obecnie wyłącznie do Wydziału Handlu Zagranicznego M. P. i H., jednakowoż w myśl wspomnianych powyżej przepisów wykonawczych rozróżniono formalną stronę wystawiania pozwoleń od merytorycznej funkcji rozdzielania kontyngentów, t. j. ustalanie wysokości przydziałów dla poszczególnych importerów, zlecając tę ostatnią czynnikom gospodarczym, a mianowicie, powołanej w tym celu Centralnej Komisji Przywozowej (C.K.P.) Niektóre jedynie kategorje pozwoleń zastrzeżono do bezpośredniej i wyłącznej kompetencji Wydziału Handlu Zagranicznego M. P. i H.

C. K. P. składa się z delegatów czołowych organizacyj gospodarczych Państwa, a mianowicie, wszystkich Izb Handlowych z Izbą Gdańską włącznie, delegujących po jednym przedstawicielu, po trzech przedstawicieli delegują Centralny Związek Polskiego Przemysłu, Górnictwa, Handlu i Finansów, Stowarzyszenie Kupców Polskich, Centrala Związku Kupców, oraz organizacje rolnicze, dwóch przedstawicieli Związek Spółdzielni Spożywców R. P. i wreszcie jednego przedstawiciela Zjednoczenia Polskich Kupców i Przemysłowców w Gdańsku. W związku z informowaniem Izb Przemysłowo - Handlowych na terenie całego Państwa w składzie C. K. P. nastąpiły pewne zmiany wewnętrzne, a mianowicie, zamiast delegatów Izb w Brodach i Toruniu weszli do niej delegaci Izb w Warszawie i Łodzi; w miarę powstawania Izb w innych ośrodkach reprezentanci ich będą powiększać obecny skład Komisji.

W myśl regulaminu C. K. P., stanowiącego część przepisów wykonawczych reglamentacji, do kompetencji Komisji należy „opracowywanie i przedkładanie p. Ministrowi Przemysłu i Handlu wniosków opinjodawczych w sprawie określenia kontyngentów przywozowych, oraz podziału kontyngentów". W praktyce Komisja Przywozowa wywarła pewien wpływ na dostosowanie kontyngentów przywozowych do wymagań rynku, jednak jej kompetencje faktyczne uległy pewnemu zacieśnieniu i w tej chwili dotyczą prawie wyłącznie kwestji rozdziału kontyngentów, a i to z pewnemi wyłączeniami. Praca C. K. P. polega na sporządzaniu wniosków, na podstawie których Wydział Handlu Zagranicznego M. P. i H., pobrawszy od importera odpowiednią opłatę manipulacyjną, dokonywa formalnej funkcji wystawienia pozwolenia przywozu; zasadą, na której opiera się wyznaczanie przydziałów dla poszczególnych firm, jest stworzenie w handlu reglamentowanym warunków możliwie zbliżonych do sytuacji przy handlu wolnym, a więc w pierwszym rzędzie uchylenie wszelkich form monopolu, równomierny rozdział przywozu pomiędzy poszczególne dzielnice, oraz udzielanie pozwoleń firmom stale i fachowo trudniącym się importem w danej branży z wykluczeniem firm o charakterze spekulacyjnym, wyrosłych na nienormalnem podłożu reglamentacji. Dla należytego wypełnienia tych zadań C. K. P. funkcję rozdzielenia kontyngentów rozkłada na dwa etapy: pierwszy jest rodział kontyngentów pomiędzy dzielnice państwa, względnie pomiędzy poszczególne organizacje gospodarcze, wchodzące w skład Komisji, drugim ustalanie przydziałów indywidualnych, dokonywane przez organizacje we własnem łonie na podstawie posiadanej przez nie znajomości rynku lokalnego. Niezależnie od zasadniczego rozdziału kontyngentów, dokonywanego raz na kwartał, pewien ich procent rezerwowany jest na podania z jakichkolwiek względów spóźnione, a zasługujące na uwzględnienie.

Władzami C. K. P. jest jej Prezydjum, do którego od początku istnienia Komisji wchodzą: Przewodniczący Prof. S. J. Okolski z Warszawy, I-szy Vice-Przewodniczący sędzia W. Purski z Warszawy, II-gi Vice-Przewodniczący vacat. Pozatem C. K. P. wyłania swą Komisję Ścisłą, działającą permanentnie, do kompetencji której należy przygotowywanie wniosków na posiedzenia C. K. P., reprezentowanie Komisji nazewnątrz, czuwanie nad działalnością Biura C. K. P.,wykonywanie uchwał C. K. P., wreszcie załatwianie spraw, wchodzących w zakres kompetencji Komisji, niecierpiących zwłoki, lecz nie zasadniczych, m. in. rozpatrywanie podań spóźnionych.

Procedura składania podań

Działalność C. K. P. jest w wysokim stopniu zdecentralizowana, w wyniku czego zasadniczo wszelkie sprawy, związane z uzyskiwaniem pozwoleń przywozu, importer winien załatwiać za pośrednictwem właściwej organizacji gospodarczej, wchodzącej w skład Komisji. Organizacje te są stale informowane o wszelkich zmianach i inowacjach, wskutek czego mają możność udzielania informacyj aktualnych i gruntownych.

Specjalnie podkreślić należy, że Centralna Komisja nie rozpatruje podań nadesłanych wprost do niej przez firmy importowe, koniecznem jest bowiem uprzednie uzyskanie opinji właściwej organizacji. Opinje swe organizacje opierać mogą na zbadaniu ksiąg handlowych firmy i stwierdzeniu jej dotychczasowego importu. Przyjmując podania, organizacje pobierają ustalone przez siebie opłaty, przeznaczone na pokrycie kosztów związanych z manipulacją.

Ze względu na częste zmiany wprowadzane w kontyngentach, niemożliwem jest określenie na przywóz, jakich towarów i z jakich krajów, mogą być udzielane pozwolenia przywozu. Dlatego też importer we własnym swym interesie przed złożeniem podania winien się poinformować w jednej z organizacyj wchodzących w skład Centralnej Komisji Przywozowej, czy podanie to może liczyć na przychylne załatwienie. Poniżej podajemy informacje o formalnych jedynie wymaganiach, jakim powinno odpowiadać podanie.

Podanie o pozwolenie na przywóz składane być winno na imię p. Ministra Przemysłu i Handlu i zawierać: 1° imię i nazwisko, wzgl. firmę petenta, 2° dokładne określenie towaru z uwzględnieniem nomenklatury celnej, 3° kraj pochodzenia towaru, 4° wagę w kilogramach, 5° wartość w złotych, 6° komorę celną, na której ma być clonym. Niedopuszczalnem jest wskazywanie paru krajów pochodzenia lub paru komór celnych. Od podania powinna być uiszczona opłata stemplowa przez nalepienie odpowiednich znaczków stemplowych, a mianowicie: na podaniu w wysokości zł. 3, na każdym z załączników gr. 50. Od opłat tych wolne są podania: 1-o związków komunalnych, 2-o kościołów i gmin wyznaniowych przez Państwo uznanych, 3-o legalnych fundacyj i zrzeszeń religijnych, naukowych, oświatowych lub dobroczynnych, 4-o osób, przedkładających świadectwo ubóstwa.

Petenci, zabiegający o pozwolenie na przywóz rzeczy przeznaczonych do ich użytku prywatnego, winni to w podaniu wyraźnie zaznaczyć i umotywować, dołączając odpowiednie dowody; o ile chodzi o przesyłki pocztowe, dołączyć należy zawiadomienie o ich nadejściu.

Firmy handlowe i przemysłowe obowiązane są dołączać do podań swych oryginalne lub pro forma faktury na dany transport, kontrakty, zamówienia, dowody celne i kolejowe, t. j. dokumenty, stwierdzające realność zapotrzebowania. Potem importer winien złożyć odpis posiadanego świadectwa przemysłowego, rejentalny lub sporządzony przez jedną z organizacyj gospodarczych, wchodzących w skład Centr. Kom. Przyw. Odpis taki składać można raz w roku, na dalszych podaniach zaznaczając tylko numer, datę wystawienia i kategorję świadectwa.

Wskazówki powyższe stosują się do wszelkich kategoryj podań o pozwolenie na przywóz, nie są one jednak zupełne, uwzględnić bowiem wypada parę grup podań, do których stosowane są różnorakie specjalne wymagania proceduralne. Rozróżnić należy następujące grupy podań o pozwolenia na przywóz towarów reglamentowanych: 1° prywatnych przesyłek pocztowych, 2° przesyłek pocztowych dla celów handlowych i przemysłowych, 3° innych transportów dla użytku handlowego lub przemysłowego, 4° towarów, nadchodzących z Austrji, 5° z Niemiec, 6° z Czechosłowacji, 7° towarów luksusowych, objętych t. zw. I-ą listą reglamentacyjną.

A. **Prywatne przesyłki pocztowe.** Staraniem Centralnej Komisji Przywozowej prywatny odbiorca przesyłek pocztowych otrzymuje wraz z zawiadomieniem o jej nadejściu dokładne pouczenie o sposobie uzyskania pozwolenia przywozu. Winien on mianowicie przesłać do Centralnej Komisji Przywozowej (Warszawa, Elektoralna 2,) podanie opatrzone w markę stemplową za 3 zł. z załączeniem zawiadomienia o nadejściu przesyłki; w razie, jeżeli waga przesyłki nie przekracza 5 kg., petent otrzymuje pozwolenie bez dalszych kosztów, o ile waga przesyłki przewyższa 5 kg., a wartość ustalona przez organa celne nie dosięga 250 zł., odbiorca otrzymuje wraz z zawiadomieniem również przekaz płatniczy P. K. O., na którym winien uiścić opłatę manipulacyjną w wysokości 1 zł. i dołączyć otrzymane pokwitowanie do podania. Wysokość opłaty manipulacyjnej od posyłek o wadze powyżej 5 kg. i wartości powyżej 250 zł. komunikowana jest petentowi po rozpatrzeniu podania. Prywatne przesyłki pocztowe, zawierające odzież używaną, mogą być sprowadzane bez cła i bez obowiązku przedkładania pozwolenia przywozu; adresat winien w tym celu złożyć odpowiednie podanie do właściwego urzędu celnego, załączając potwierdzenie, że nie trudni się handlem starzyzną, oraz świadectwo ubóstwa; powoływać się tu należy na okólnik Min. Skarbu z dn. 18.XII.1925 r. Nr. AC 12881, II.25. Wszelkie przesyłki pocztowe, nadchodzące z Niemiec, a nieposiadające pozwolenia na przywóz dołączonego przez nadawcę, są bezzwłocznie zwracane do miejsca nadania bez zawiadamiania o tem adresata.

Dla skrócenia manipulacji prywatnym odbiorcom przesyłek pocztowych przesyłane są obydwa egzemplarze pozwolenia, t. j. oryginał i kopja prze-

znaczona dla Urzędu Pocztowo-Celnego. Celem odebrania przesyłki należy odesłać do Urzędu obydwa otrzymane egzemplarze pozwolenia.

B. **Przesyłki pocztowe dla celów handlowych i przemysłowych.** Ta kategorja przesyłek pocztowych traktowana jest w zasadzie narówni ze wszelkimi innymi transportami towarów zakazanych do przywozu (p. niżej). Wyjątkowo, w wypadkach szczególnie pilnych i dotyczących małej ilości towarów, odbiorca przesyłki może składać podanie wprost do Centralnej Komisji Przywozowej, jednak opłatę manipulacyjną uiszczać winien dopiero po zawiadomieniu go o zapadłej decyzji. Przesyłki, zawierające probki i wzory nienadające się do użytku handlowego, nie podlegają obowiązkowi przedkładania pozwoleń przywozu.

C. **Towary dla użytku przemysłowego i handlowego.** Omówiona poniżej procedura dotyczy przeważnej większości transportów towarów zakazanych za wyjątkiem towarów przywożonych z Austrji, oraz towarów podległych bezpośredniej kompetencji Wydziału Handlu Zagranicznego M. P. i H.

Importerzy, pragnący uzyskać pozwolenie na przywóz, winni składać podania na pewien okres czasu z góry, w terminach każdorazowo podawanych do wiadomości publicznej, dołączając do podań faktury i inne dokumenty stwierdzające istotność zapotrzebowania; podania te składane być winny do właściwej organizacji gospodarczej, wchodzącej w skład Centralnej Komisji Przywozowej.

Uwzględniane są jedynie podania importerów danej branży, wykupujących odpowiednie świadectwa przemysłowe. Dostawcy zagraniczni nie mogą otrzymywać pozwoleń przywozu, a co za tem idzie nie jest wskazane aby składali oni podania bezpośrednio od siebie — winni oni uprzednio wejść w porozumienie ze swym odbiorcą polskim, skłaniając go do poczynienia starań o uzyskanie pozwolenia przywozu.

Podania, które z jakichkolwiek względów nie zostały zgłoszone w terminie właściwym, kierować należy do Centralnej Komisji Przywozowej również za pośrednictwem powołanych organizacyj gospodarczych, zaznacza się wszelako, że podania te uwzględniane są w ramach niewykorzystanych jeszcze kontyngentów i wskutek tego mają mniejsze szanse przychylnego załatwienia.

D. **Podania o pozwolenie na przywóz z Austrji.** Podania tego typu składać należy również do powołanych organizacyj gospodarczych, przyczem nie obowiązują tu żadne terminy składania. Natomiast bezwzględnie koniecznem jest załączenie do podania faktury popartej odpowiednim stemplem austryjackiego Ministerstwa dla Handlu i Kamunikacji (Bundesministerium für Handel und Verkehr). Podania rozpatrywane są w porządku ich napływu i w granicach kontyngentów, które ustalono na okresy czteromiesięczne, rozpoczynające się z początkiem roku kalendarzowego.

E. **Podania o pozwolenia na przywóz z Niemiec.** Podania te składać należy bezpośrednio do Ministerstwa Przemysłu i Handlu. Uwzględniane one są w wypadkach wyjątkowych i jedynie wówczas, gdy dotyczą towaru przeznaczonego dla potrzeb inwestycyjnych przemysłu, nie mogącego być zastąpionym przez wytwór polski, ani też przez wytwór żadnego innego kraju poza Niemcami. Te momenty więc winny być wskazane w dokumentach załączanych do podań.

Od dn. 24 Grudnia 1928 r. wyznaczono kontyngenty przywozowe z Niemiec. Kontyngenty są dzielone przez Komisję Scisłą na tych samych zasadach, co kontyngenty innych państw, w miarę napływu podań do wyczerpania kontyngentów bez stosowania okresów kwartalnych.

Na tych więc zasadach dopuszczany jest przywóz z Niemiec następujących towarów:

P.T.C.	61 p.1 c,d	Kopyta drewniane
„	76 p.7a	Wyroby porcelanowe dla celów laboratoryjnych
„	77 p.2b	Rurki szklane
„	77 p.2c	Przyrządy chemiczne, również ampułki i t. d. wyroby z rurek szklanych, oprócz baloników do żarówek
„	157	Igły trykotażowe i pończosznicze
„	171 p.3	Części mechanizmów zegarowych
„	171 p.5	Zegary wieżowe
„	171 p.1b	Mechanizmy zegarowe do zegarów za wyjątkiem zegarków
„	171 p.1 uw.2	Zegary za wyjątkiem zegarków
„	171 p.5	Tarcze do zegarów ściennych, również posrebrzane, pozłacane lub oksydowane, soczewki lo wahadeł do zegarów ściennych, łuski do wag do zegarów ściennych
„	149 p.7d,c	Części zegarowe
„	153 p.1a III	Części zegarowe
„	173 p.8 uw.1	Samochody osobowe
„	173 p.3	Welocypedy
„	173 p.13	Motocykle
„	215 p.6d	Główki do lalek.

F. **Podania o pozwolenia na przywóz z Czechosłowacji.** Podania te składać należy bezpośrednio do Ministerstwa Przemysłu i Handlu, które wymaga bezwzględnie dołączenia faktury popartej odpowiednim stemplem czechosłowackiego Ministerstwa Handlu w Pradze, lub jego ekspozytury w Bratislawie i Uzhorodzie. Dalsza stosowana tu procedura jest analogiczna do procedury, dotyczącej pozwoleń na przywóz z Austrji.

G. **Podania o pozwolenia na przywóz towarów objętych I-szą listą reglamentacyjną.** Lista ta obejmuje pasztety, potrawy alkoholowe, sery, ostrygi etc., sztuczne przetwory słodzące, kosmetyki i perfumy, zawierające spirytus; podania odnośne składać należy bezpośrednio do Wydziału Handlu Zagranicznego M. P. i H., załączając faktury na odnośny transport. Pozwolenia udzielane są jedynie na przywóz z krajów, posiadających z nami traktaty handlowe, i jedynie firmom, zajmującym się handlem danym artykułem, t. j. z wykluczeniem domów agenturowych, spedycyjnych etc. Pozwolenia na przywóz przetworów alkoholowych udzielane są jedynie firmom, posiadającym świadectwo akcyzowe, oraz świadectwo przemysłowe I lub II kategorji.

PRZEDSTAWIENIE PRZECIW ODMOWNEMU ZAŁATWIENIU PODANIA.

Importer powiadomiony, że podanie jego zgodnie z opinją C. K. P. zostało załatwione odmownie,

ma możność zwrócenia się do Centralnej Komisji z prośbą o ponowne rozpatrzenie podania, co jest jednak celowem jedynie w tym wypadku, gdy można przytoczyć nowe argumenty, niefigurujące w podaniu pierwotnym. W przeciwnym razie pozostaje złożenie do p. Ministra Przemysłu i Handlu „przedstawienia" przeciw opinjodawczej opinji C. K. P. Przedstawienia takie rozpatrywane są przez Ministerstwo Przemysłu i Handlu po uprzedniem poinformowaniu się o motywach decyzji Komisji Przywozowej, dla uproszczenia więc procedury pożądanem jest kierowanie przedstawień do C. K. P., adresując je jednak do Wydziału Handlu Zagranicznego M. P. i H.

WYDAWANIE POZWOLEŃ.

Wraz z zawiadomieniem o ilości towaru dozwolonej do przywozu, importer powiadamiany jest o wysokości opłaty manipulacyjnej należnej od pozwolenia na przywóz. Opłata ta winna być wniesiona do Centralnej Kasy Państwowej na konto P.K.O. 30.110 i jedynie na przekazie płatniczym dołączonym do zawiadomienia. Otrzymane pokwitowanie z uiszczenia opłaty petent winien zwrócić do Ministerstwa Przmysłu i Handlu wraz z wypełnionym przez siebie odcinkiem zawiadomienia ,w którym podaje ostatecznie komorę celną i ewentualnie ekspedytora. O ile importer pragnie wprowadzić inne jeszcze zmiany w stosunku do treści zawiadomienia, może to wskazać w odcinku, lecz po uprzedniem poinformowaniu się w Wydziale Handlu Zagr., Centralnej Komisji, lub organizacjach w jej skład wchodzących, czy zmiany te są dopuszczalne. Nie nadesłanie kwitu z uiszczenia opłaty w terminie wskazanym w zawiadomieniu powoduje anulowanie przydziału.

W wypadkach, gdy importer reflektuje na pozwolenie na mniejszą ilość towaru aniżli wskazano w zawiadomieniu, winien uiścić proporcjonalnie mniejszą opłatę manipulacyjną, przyczem pozostałość przydziału jest anulowana; uiszczanie opłaty manipulacyjnej ratami jest niedopuszczalne. Zagubione poświadczenie z uiszczenia opłaty manipulacyjnej może być zastąpione pokwitowaniem Centr. Kasy Państwowej z odbioru sumy — pokwitowanie takie Kasa wydaje na żądanie zgłoszone do niej w formie podania, opłaconego marką stemplową za 3 złote.

OPŁATY MANIPULACYJNE.

Przepisy co do obliczania opłat manipulacyjnych od pozwoleń na przywóz zawarte są w Rozporządzeniu Ministrów Skarbu, Przemysłu i Handlu, oraz Rolnictwa z dn. 14 lipca 1926 r. (Dz. U. R. P. Nr. 76/26). W myśl rozporządzenia tego opłata manipulacyjna wynosi od jednego pozwolenia conajmniej 1 zł., zasadniczo zaś 0,4% wartości krajowej towaru objętego pozwoleniem, z wyjątkiem śliwek suszonych i szkła lustrzanego.

Opłata manipulacyjna od pozwoleń wydawanych instytucjom o charakterze dobroczynnym wynosi 0,1% wartości towaru, nie mniej jednak jak 1 zł. Pozwolenia wydawane zakładom naukowym, urzędom i instytucjom, oraz dotyczące nie przeznaczonych na handel przesyłek o wadze poniżej 5 kg. — opłaty manipulacyjnej wogóle nie uiszczają.

Wartość krajową towaru, będącą podstawą do obliczenia opłaty manipulacyjnej, określa Ministerstwo Przemysłu i Handlu — w praktyce wartość ta ustalana jest na podstawie bieżących cen hurtowych na rynku krajowym. W wypadku, gdy importer uważa, iż wyznaczono mu opłatę zbyt wysoką, winien się zwrócić z rekursem do Wydziału Handlu Zagranicznego M. P. i H.

Wniosek o prolongowanie pozwolenia przywozu traktowany jest jak nowe podanie i podlega całkowitej, na nowo obliczonej opłacie. W wypadkach nieprawidłowego wypisania pozwolenia (gdy to wynika z winy petenta) pobiera się od nowowystawionego pozwolenia osobną opłatę manipulacyjną, w wysokości ½ opłaty pierwotnej, jednak nie więcej niż 20 zł.

W razie niewykorzystania pozwolenia, pobranych opłat manipulacyjnych nie zwraca się.

Sposób uiszczania opłat manipulacyjnych omówiono w p. „Wydawanie pozwoleń".

ZMIANY W POZWOLENIACH PRZYWOZU. PROLONGATY.

Zmiany w pozwoleniach przywozu uskuteczniane są na podstawie formalnych podań, zaopatrzonych w markę stemplową za 3 zł., składanych bez pośrednictwa organizacyj gospodarczych, wchodzących w skład C. K. P.Jak zaznaczono powyżej, pobieraną jest opłata manipulacyjna w wartości ½ opłaty pierwotnej, lecz nie więcej, niż 20 zł.; jednakowoż za zmiany uważa się jedynie wypadki, gdy chodzi o „nieprawidłowe wypisanie" pozwolenia; w wypadkach, gdy zmiany dotyczą szeregu pozycyj pozwolenia (zwłaszcza nazwy towaru) i zachodzi prawdopodobieństwo, że zmienione pozwolenie ma się odnosić do innego transportu, aniżeli wskazany w podaniu — pobierana jest ponowna całkowita opłata. Do podania o zmianę w pozwoleniu dołączyć należy pozwolenie wypisane nieprawidłowo.

Niewykorzystane w terminie pozwolenia są prolongowane bez żadnych przeszkód na dalsze 3 miesiące, o ile petent się zgłosi z podaniem o prolongatę nie później jak w dwa tygodnie po wyekspirowaniu pozwolenia. Podań spóźnionych w stosunku do tych terminów nie uwzględnia się.

Do podania o prolongatę koniecznem jest dołączenie niewykorzystanego pozwolenia, względnie powołanie się na Urząd Celny, w którym znajduje się pozwolenie wykorzystane częściowo.

Pozwoleń częściowo wykorzystanych Urzędy Celne importerom nie wydają, lecz przesyłają je do Ministerstwa Przemysłu i Handlu bądź na prośbę importera, bądź na żądanie Ministerstwa.

Pozwolenia mogą być prolongowane tylko jeden raz. Wyjątek stanowią pozwolenia na przywóz tkanin jedwabnych z Francji, które mogą być prolongowane dwa razy. Dwutygodniowy termin dla składania podania o prolongatę i w tym wypadku obowiązuje.

Pozwolenia przywozu wydawane są z ważnością na okres trzymiesięczny od daty wystawienia. O ile importer wykorzystuje je częściowo, Urząd Celny zatrzymuje oryginał pozwolenia u siebie, notując na jego odwrocie ilości clone, do czasu wykorzystania całego pozwolenia, względnie do wygaśnięcia jego ważności.

Urzędy Celne nie mają prawa przekazywania sobie pozwoleń przywozu; w wypadku, gdy importer pragnie ocłić towar na innej komorze, aniżeli wskazano w pozwoleniu, winien uzyskać zmianę po-

zwolenia, stosując procedurę wskazaną powyżej (p. Zmiany w pozwoleniach przywozu).

Na pozwoleniach przywozu figuruje częstokroć klauzula „Nieważne przy transporcie z portów, stacyj kolejowych i magazynów niemieckich". Klauzula ta przestrzegana jest z całą ścisłością, uchyloną zaś może być jedynie w wypadkach zupełnie wyjątkowych naskutek specjalnych starań.

ŚWIADECTWA POCHODZENIA.

Od dn. 15 marca 1928 r. importerzy obowiązani są przedstawiać Urzędom celnym oprócz pozwoleń przywozu także świadectwa pochodzenia towarów, poświadczone przez odpowiednie Konsulaty Polskie. W wypadkach nadejścia przesyłki bez świadectwa pochodzenia, co często ma miejsce przy przesyłkach prywatnych lub drobnych handlowych, Ministerstwo Przemysłu i Handlu może zwolnić importera od obowiązku przedstawienia świadectwa pochodzenia.

Dla uzyskania zwolnienia należy złożyć do Ministerstwa Przemysłu i Handlu podanie, zaopatrzone w znaczek stemplowy za zł. 3, adresując je do Wydziału Handlu Zagranicznego.

Do podania koniecznem jest dołączenie zawiadomienia Urzędu Celnego o nadejściu przesyłki.

STEFAN FR. KRÓLIKOWSKI
Nacz. Wydz. M. P. i H.

Polityka handlowa

1. PODSTAWY PRAWNE.

Zgodnie z art. 6 Konstytucji z dn. 17 marca 1921 roku cła mogą być ustanawiane tylko na drodze ustawodawczej. Władza wykonawcza otrzymała jednak delegację do prowadzenia polityki celnej w ramach, określonych przez ustawę z dnia 31 lipca 1924 r. w przedmiocie uregulowania stosunków celnych (Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej Nr. 80, poz. 777 z dn. 15 września 1924 r.).

Ustawa ta w art. 7 i 8 określa w następujący sposób kompetencje władzy wykonawczej w dziedzinie polityki celnej:

Art. 7. Zezwala się Ministrowi Skarbu w porozumieniu z Ministrem Przemysłu i Handlu oraz z Ministrem Rolnictwa i Dóbr Państwowych do czasu ustalenia się stosunków gospodarczych drogą rozporządzeń tymczasowych:

a) ustanawiać cła wywozowe i dostosowywać ich wysokość do zmienionych konjunktur gospodarczych;

b) ustanawiać na okres przejściowy ulgi, dotyczące wysokości cła dla przywożonych z zagranicy artykułów pierwszej potrzeby oraz surowców i środków produkcji, sprowadzanych przez wytwórców przemysłowych i rolniczych;

c) uzupełniać obowiązujące przepisy celne postanowieniami o kredytowaniu należności celnych oraz odraczaniu terminów wpłat tych należności;

d) wydawać przepisy, normujące zwroty cła przy wywozie gotowych wyrobów;

e) podwyższać i zniżać obowiązujące opłaty manipulacyjne, pobierane przy odprawie celnej towarów;

f) wydawać pod ustalonymi warunkami koncesje na otwieranie i prowadzenie wolnych składów służących do przechowywania zagranicznych nieoclonych towarów, oraz na prawo zawodowego pośrednictwa przy załatwianiu formalności przy urzędach celnych;

g) wprowadzać w wypadkach stosowania w krajach zagranicznych premij jawnych lub ukrytych od towarów, wywożonych do Polski, lub w celu przeciwdziałania konkurencji zniżkowej (dumping), pobierania od takich towarów dodatkowych opłat celnych;

h) ustanawiać zakazy przywozu, wywozu i przewozu, z możnością zezwalania w drodze wyjątku na przywóz, wywóz i przewóz towarów zakazanych oraz nakładania opłat wywozowych; zwolnienie od zakazu wywozu poszczególnych partyj towarów może być uzależnione od sprzedaży towaru za walutę zagraniczną oraz od złożenia uzyskanej sumy w tej walucie w instytucji skarbowej, wskazanej przez Ministra Skarbu, wzamian za walutę polską po kursie dnia. Świadectwa przywozu, wywozu i przewozu wydaje Ministerstwo Przemysłu i Handlu. Zakazy wywozu mogą obejmować jedynie surowce niezbędne dla przemysłu krajowego. Zakaz wywozu jaj utrzymuje się w mocy do dnia 1 grudnia 1924 roku. Rozporządzenia wymienione w ustępie niniejszym, wydaje Rada Ministrów;

i) wprowadzić w obecnie obowiązującej taryfie celnej konieczne zmiany w związku ze zmienionymi stosunkami gospodarczymi i terytorjalnymi.

Art. 8. Rozporządzenia, wydane w myśl ustępów a), b), g), h) i i) artykułu 7 niniejszej ustawy, powinny być złożone do zatwierdzenia Sejmowi natychmiast po ich wydaniu, lub jeżeli Sejm nie jest czynny, na pierwszem posiedzeniu najbliższej sesji.

Rozporządzenia, których zatwierdzenia Sejm odmówi, tracą natychmiast moc obowiązującą.

Jak z wyżej przytoczonych ustępów ustawy w przedmiocie uregulowania stosunków celnych wynika, rząd na drodze rozporządzeń Ministrów Skarbu, Przemysłu i Handlu oraz Rolnictwa może prowadzić w granicach dość obszernych politykę celną. Zakazy przywozu, względnie wywozu mogą być zarządzane w drodze rozporządzeń Rady Ministrów (art. 7 lit. h) powyższej ustawy).

O ile w zakresie ceł wywozowych rząd posiada nieograniczone pełnomocnictwa (art. 7 lit. a), o tyle w dziedzinie ceł przywozowych rząd ma prawo tylko do jednorazowej zamiany każdej stawki (rządowa interpelacja art. 7 lit. i).

Wzmiankowane uprawnienie do jednorazowej zmiany każdej przywozowej stawki celnej rząd już wyczerpał odnośnie przeważającej ilości stawek głównie przy pomocy dwuch kolejnych rewizji taryfy celnej w 1925 roku.

Rozporządzenie z dn. 11 czerwca 1920 r. (Dz. U. R. P. Nr. 51 z 1920 r.) o taryfie celnej, dotychczas z pewnemi zmianami obowiązujące i zawierające przepisy odnośnie stosowania taryfy celnej, zostało przez ustawę w przedmiocie uregulowania stosunków celnych zamknięte i może nadal w drodze rozporządzenia być zmieniane tylko w zakresie materyj wymienionych w art. 7 rzeczonej ustawy.

Natomiast rozporządzenie Ministra Skarbu z dn. 13 grudnia 1920 r. (Dz. U. R. P. Nr. 11 z 1921 r.) o postępowaniu celnem może być zmieniane jako wykonawcze w stosunku do wyżej wymienionego rozporządzenia o taryfie celnej.

Co się tyczy traktatów handlowych, to, zdaniem większości interpretantów, nabierają one siły obowiązującej dopiero po ratyfikacji przez władzę ustawodawczą. Delegacji prawnej w tej dziedzinie rząd nie posiada. Niemniej były wypadki tymczasowego

wprowadzania w życie umów handlowych, po ich podpisaniu, na podstawie uchwały Rady Ministrów (np. t. zw. IV protokuł dodatkowy z Czechosłowacją, podpisany dn. 26 czerwca 1928 r., obowiązujący na mocy uchwały Rady Ministrów od dnia 1 sierpnia 1928 roku).

2. TRAKTATY HANDLOWE.

Poniżej podajemy zestawienie obowiązujących umów handlowych Polski z państwami zagranicznemi:

Anglja	„Dz.	Ust.	R.	P."	Nr.	57/1924,	poz.	582
Austrja	„	„	„	„	„	4/1923,	„	19
Belgja	„	„	„	„	„	106/1923	„	836
Czechosłowacja	„	„	„	„	„	111/1926,	„	644
Danja	„	„	„	„	„	74/1924,	„	736
Finlandja	„	„	„	„	„	81/1924	„	781
Francja	„	„	„	„	„	67/1925,	„	468
Grecja	„	„	„	„	„	97/1925,	„	683
Holandja	„	„	„	„	„	60/1925,	„	422
Islandja	„	„	„	„	„	74/1924,	„	734
Japonja	„	„	„	„	„	5/1925,	„	42
Jugosławja	„	„	„	„	„	35/1924,	„	373
Luksemburg	„	„	„	„	„	106/1923,	„	836
Norwegja	„	„	„	„	„	84/1927,	„	747
Rumunja	„	„	„	„	„	103/1922,	„	937
Stany Zjedn. Ameryki	„	„	„	„	„	93/1925,	„	654
				oraz	Nr.	86/1925,	„	587
Szwajcarja	„Dz.	Ust.	R.	P."	Nr.	83/1922,	„	744
Szwecja	„	„	„	„	„	70/1925,	„	490
Turcja	„	„	„	„	„	39/1924,	„	409
Węgry	„	„	„	„	„	93/1925,	„	656
Italja	„	„	„	„	„	29/1923,	„	181
Łotwa ratyfikacja	„	„	„	„	„	7/1929,	„	56
Norwegja protokuł dod.-ratyf.	„	„	„	„	„	7/1929,	„	58

Jak z powyższego wykazu wynika, nie wszystkie obowiązujące umowy handlowe zostały ogłoszone w Dz. Ustaw R. P. W szczególności dotyczy to t. zw. protokułu IV-go, zawartego z Czechosłowacją w dn. 26 czerwca 1928 r., a stosowanego od dnia 1 sierpnia 1928 r. na mocy uchwały Rady Ministrów z dn. 5 lipca oraz 12 lipca 1928 r. Protokuł ten kodyfikuje i uzupełnia obustronne ustępstwa celne, zawarte w umowie handlowej z Czechosłowacją z dn. 23 kwietnia 1925 r. i w późniejszych protokułach dodatkowych — dlatego część celna umowy tej i protokułów została w całości zastąpiona przez protokuł IV. Ustępstwa celne polskie, zawarte w tym protokule, zostały ogłoszone w „Monitorze Polskim" Nr. 174 z dnia 31 lipca 1928 r. (sprostowania Nr. 233 z dn. 9 października 1928 r.) i w „Dzienniku Urzędowym Ministerstwa Skarbu" Nr. 31 z dnia 15 listopada 1928 roku.

Inne postanowienia i stypulacje umowy handlowej z Czechosłowacją z dn. 23 kwietnia 1925 r. nie uległy zmianom, z wyjątkiem zawartej z nią jednocześnie umowy weterynaryjnej, która została uzupełniona przez protokuł weterynaryjny, podpisany wraz z t. zw. protokułem II w dn. 25 kwietnia 1926 roku. Umowa weterynaryjna i wzmiankowany protokuł dodatkowy zostały ogłoszone w Dz. Ustaw R. P. Nr. 111 z 1926 roku.

Umowie handlowej z Czechosłowacją z 1925 r., oprócz umowy weterynaryjnej, towarzyszy umowa kolejowa (ogłoszona w Dz. U. R. P. Nr. 25 z 1927 r.), zniżająca opłaty kolejowe i związująca rozpiętość pomiędzy stosowanemi przez Czechosłowację stawkami dla przewozu własnego węgla a stawkami dla tranzytu węgla polskiego. Umowa ta weszła w życie dn. 6 listopada 1926 r.

Nadto obie strony podpisały wtedy umowę, skreślającą kontyngent wwozu węgla polskiego do Czechosłowacji oraz umowę naftową, ustalającą warunki techniczne, którym winny odpowiadać polskie półprodukty naftowe (produkty destylacji ropy naftowej), aby mogły skorzystać z wolności celnej, zastrzeżonej w taryfie czechosłowackiej na użytek czechosłowackiego przemysłu rafineryjnego.

Wszystkie te umowy, towarzyszące traktatowi handlowemu z Czechosłowacją z roku 1925, obowiązują tak długo, jak będzie obowiązywał wspomniany traktat z wyjątkiem umoowy naftowej, która została zawarta na rok i musi być rok rocznie, przed upływem jej ważności, t. j. przed dniem 23 kwietnia każdego roku, odnawiana.

Oprócz umowy handlowej z Czechosłowacją i późniejszych protokułów dodatkowych do niej jeszcze umowa handlowa z Francją z dn. 9 grudnia 1924 roku tworzy podstawę polskich stosunków handlowych z zagranicą z uwagi na znaczną ilość ustępstw celnych w niej zawartych.

Ustępstwa te różnią się jednak od ustępstw z umowy polsko-czechosłowackiej tem, że są wyrażone w formie zniżek procentowych od ceł autonomicznych, gdy ustępstwa przyznane Czechosłowacji mają ostatecznie (w IV protokule dodatkowym) postać związanych (stabilizowanych) ceł konwencyjnych.

Warto wspomnieć, że konwencja handlowa z Francją z 1924 r. zastąpiła poprzednio istniejącą, również taryfową (t. j. zawierającą ustępstwa celne), umowy handlowej z dnia 6 lutego 1922 roku.

Wszystkie inne dotychczasowe umowy handlowe Polski są umowami beztaryfowemi, względnie umowami, w których część celna odgrywa minimalną rolę, sprowadzając się do kilku zniżek celnych. Wszystkie jednak umowy handlowe Polski zawierają klauzulę największego uprzywilejowania, na mocy której ustępstwa celne, przyznane w umowach handlowych taryfowych, rozciągają się w całości na inne państwa traktowane (t. j. mające umowy handlowe z nami, chociażby beztaryfowe).

Stosunki handlowe z Niemcami dotychczas zostały uregulowane w jednej tylko specjalnej dziedzinie handlu drzewem w t. zw. prowizorycznym układzie drzewnym z dn. 19 stycznia 1929 r. (poprzednio zawarto na rok po raz pierwszy taki układ dn. 30 listopada 1927 r.). Układ ten obowiązuje na rok, i, o ile nie zostanie wymówiony przed końcem roku, będzie obowiązywał na rok następny, t. j. 1930. Układ ten związany jest z istnieniem wojny celnej pomiędzy obu stronami, a mianowicie, obowiązuje Niemcy do wpuszczenia objętego w Niemczech zakazem bojowym polskiego drzewa tartego w wysokości rocznej 1.250.000 m³ po cle 1 mk. od 100 kg, a Polskę do niestosowania do drzewa okrągłego ceł wywozowych wyższych, niż 0.20 zł. od 100 kg dla drzewa twardego i 0.40 zł. od 100 kg dla drzewa miękkiego. Cło wywozowe na osikę zostało związane w wysokości 1.50 zł. od 100 kg., a drzewo olszowe całkowicie wyłączone z powyższego zobowiązania Rządu polskiego.

Towary, przywożone do Polski z państw traktatowych w celu skorzystania z ceł konwencyjnych winny być zaopatrzone w świadectwa pochodzenia

(certificat d'origine), wystawione przez Izby Handlowe w kraju produkcji towaru i wizowane przez miejscowe polskie placówki konsularne. Przepisy odnośnie świadectw pochodzenia ogłoszone są w Dzienniku Urzędowym Ministerstwa Spraw Zagranicznych Nr. 12 z 1928 r. w rozpodządzeniu (okólniku) Ministerstwa Spraw Zagranicznych Nr. K. III c. 1852 z 1928 r. (zob. str. 160).

Na mocy wzmiankowanego rozporządzenia (okólnika) świadectwa pochodzenia, dotyczące ceł konwencjonalnych (zniżek celnych), winny być wystawiane przez Izbę Handlową w kraju pochodzenia (produkcji — origine) danego towaru na imię eksportera, zamieszkałego w danym kraju i wysyłającego towar do Polski. Faktura, dołączona do świadectwa, winna być wystawiona przez danego eksportera na nazwisko odbiorcy, zamieszkałego na polskim obszarze celnym. Świadectwa pochodzenia winny być wizowane przez polską placówkę konsularną zagranicą.

Jeżeli powyższe warunki zostaną zachowane, to, jak orzeka okólnik Ministerstwa Skarbu Nr. D. C. 3713/II/24 z d. 20 maja 1924 r., towar nie traci prawa do cła konwencyjnego w Polsce, choćby przychodził do Polski nie z kaju produkcji, lecz ze składów wolnocłowych innego kraju. Odnośna praktyka opiera się przedewszystkiem na postanowieniu traktatu handlowego polsko - japońskiego z d. 7 grudnia 1922 r., który w art. 5 postanawia, że produkt drugiej strony z jakiegokolwiek miejsca przybywający korzysta z najniższych stawek celnych. Na zasadzie klauzuli największego uprzywilejowania postanowienie to zostało zastosowane do innych państw traktatowych.

3. Cła przywozowe.

Obowiązuje obecnie taryfa celna przywozowa z dnia 26 czerwca 1924 r. (Dz. U. R. P. Nr. 54 z 1924 r.) z późniejszemi zmianami, dotyczącemi poszczególnych stawek celnych. Najważniejsze zmiany, obejmujące największą ilość pozycyj, zawarte są w rozporządzeniach z dnia 19 maja 1925 r. (Dz. U. R. P. Nr. 52 z 1925 r.) i z dnia 30 października 1925 r. (Dz. U. R. P. Nr. 113 z 1925 r.). To ostatnie rozporządzenie, obowiązujące od dnia 1 stycznia 1926 r., stanowiło najpoważniejszą zmianę, wprowadzoną do taryfy z 1924 r., zmieniło bowiem około 50 proc. stawek wzmiankowanej taryfy.

Niżej podajemy wykaz obowiązujących rozporządzeń, jakie ukazały się w dziedzinie ceł przywozowych przed ich przeliczeniem na nową jednostkę walutową (począwszy od taryfy celnej z dnia 26 czerwca 1924 r.):

Data rozp.		Nr. Dz. U. R. P.
26.VI	1924 r.	54 z 1924 r.
19.V	1925 r.	52 z 1925 r.
31.VIII	1925 r.	92 z 1925 r.
30.X	1925 r.	113 z 1925 r.
7.VII	1925 r.	69 z 1925 r.
18.XI	1925 r.	118 z 1925 r.
19.I	1926 r.	7 z 1926 r.
4.III	1926 r.	23 z 1926 r.
24.IX	1926 r.	100 z 1926 r.
27.XII	1926 r.	1 z 1927 r
11.VII	1927 r.	64 z 1927 r.
29.VII	1927 r.	74 z 1927 r.
17.IX	1927 r.	83 z 1927 r.
8.XI	1927 r.	101 z 1927 r.
7.XI	1927 r.	102 z 1927 r.
8.XI	1927 r.	102 z 1927 r.

Na podstawie art. 14 rozporządzenia z 1920 r. o taryfie celnej (w brzmieniu ustalonym w rozporządzeniu z dnia 24.IV 1924 r. — Dz. U. R. P. Nr. 35) taryfa celna wyznaczona jest w złocie. Pomimo spadku dawnego złotego w 1925 r. Rząd nie ogłosił dopłaty, któraby mogła przy poborze ceł wyrównać disagio waluty. Dopiero po prawnem zdewaluowaniu dawnego złotego (rozp. Prezydenta Rzplitej z d. 13 października 1927 r. o stabilizacji złotego). Rząd przystąpił do przerachowania ceł na nową jednostkę pieniężną i w związku z tem musiał rozstrzygnąć kwestję waloryzacji ceł. Przerachowanie taryfy celnej zostało dokonane w rozp. Prezydenta Rzplitej z dn. 13 lutego 1928 r. (Dz. U. R. P. Nr. 15 z 1928 r.), przyczem przeliczenia dokonano według następujących zasad:

a) stawki celne, zawarte w załączonej do rozporządzenia liście A towarów, zostały przeliczone według pełnej wysokości zamiennika dawnego złotego na nowy złoty, to znaczy, że podwyższono je o 72 proc. (zamiennik 1 na 1,72), w całej pełni wyrównywując w cłach spadek dawnego złotego,

b) stawki celne zawarte w załączonej do rozporządzenia liście B towarów, zostały przeliczone w stosunku 1 do 1, to znaczy, że nie zostały wcale podwyższone, i wreszcie

c) wszystkie pozostałe stawki celne przywozowe zostały przeliczone w stosunku 1 do 1,30, to znaczy, że podwyższono je o 30 proc.

Dla charakterystyki strony gospodarczej powyższego rozporządzenia poniżej zamieszczamy wzmiankowane listy A i B:

LISTA A.

	Nazwa towaru:
z 5.	Warzywa i okopowe: 1) świeże: a) ziemniaki I. przywożone w okresie od 15.II — 15.VII. c) kapusta głowiasta I. przywożona w okresie od 1.VI — 15.VII.
z 6.	Owoce i jagody: 1) jabłka świeże 2) owoce i jagody świeże, solone, moczone oprócz osobno wymienionych 4) pomarańcze i mandarynki 6) winogrona świeże Uwaga: Winogrona do tłoczenia, za pozwoleniem Ministerstwa Skarbu. 7) ananasy świeże.
7p. 1, 2, 3, 4, 5, 6 i uwaga do poz. 7	Suszone i suche owoce i jagody, wszystko niecukrzone z wyjątkiem wymienionych w p. 7 i w uwadze do p. 6.
9.	Kapary, oliwki zielone i czarne.
10 p. 3.	Chleb świętojański.
11 p. 1, 2, 3 i uwaga.	Orzechy.
13 p. 1, 2, 3 i uwagi 1 i 2.	Pasztety i przyprawy.
14.	Grzyby.
15 p. 1, 2, 3 i uwagi 1 i 2.	Korzenie.

24 p. 2, 3, 4, 5, 6, 8. Wyroby cukiernicze oraz przetwory z owoców i jagód z wyjątkiem wymienionych w p. 1, 7, 9 i 10.

z 27. Arak, rum, koniak, śliwowica i inne wódki, spirytus (spiritus vini) surowy i oczyszczony; wszelkiej mocy likiery i nalewki;
1) arak, rum, koniak, śliwowica i inne wódki
2) likiery, nalewki, ekstrakty, esencje i etery owocowe z domieszką alkoholu, w opakowaniu wszelkiego rodzaju, łącznie z wagą bezpośredniego opakowania.

28 bez uwagi 3. Wina winogronowe, owocowe i jagodowe.

z 35. Sery:
1) wszelkie osobno niewymienione, łącznie z wagą bezpośredniego opakowania.

z 37. Ryby i kawior:
1) ryby żywe i nieżywe świeże (mrożone i śnięte) ikra:
a) pstrągi, łososie, turboty, sole, jesiotry, bielugi, sieje (sigi), węgorze
2) ryby wszelkie: marynowane, w oliwie, occie, faszerowane, z dodatkiem przypraw, sosów, korzeni lub inaczej przyrządzone, oprócz osobno wymienionych
3) ryby: solone, wędzone i suszone, oprócz osobno wymienionych:
a) solone:
I. wymienione w p. 1 lit. a)
b) wędzone i suszone:
I. wymienione w p. 1 lit. a)
5) kawior.

38. Ostrygi, raki, homary, krewetki, ślimaki i t. p.

56p. 2, 3, 4, 5 Futra z wyjątkiem wymienionych w p. 1.

57 p. 3. Obuwie skórzane lakierowane i t. d. (cały punkt).
Uwaga 1: Skóry na obuwie, skrojone lub zszyte (cholewki, wierzchy):
b) należące do p. 3 niniejszej pozycji.

57 p. 4 a I). Rękawiczki skórzane wszelkiego rodzaju.
„ II). Wyroby kaletnicze i galanteryjne, jako to: torebki, woreczki, portmonetki, portcygary, portfele, notesy i t. p.
Uwaga: Skóry skrojone (nieuszyte) na wyroby wymienione:
a) w p. 4 lit. a) I niniejszej p.
b) w p. 4 lit. a) niniejszej p.

62 p. 11 Rośliny żyjące:
c) drzewa, krzewy i rośliny żyjące kwitnące lub w pączkach, z ziemią lub, w opakowaniu wszelkiego rodzaju

62 p. 13 Kwiaty, liście i wyroby z nich.

67. Kamienie szlachetne: kamienie do ozdoby prawdziwe i sztuczne.

76 p. 3,4,5,6, Wyroby porcelanowe, objęte temi punktami.

78 p. 1. Szyby lustrzane, lustra, szkło taflowe grubości powyżej 5 mm. z wyjątkiem wymienionych w p. 7.

108 p. 9. Kwas salicylowy.

112 p. 16 c) Sulfokwasy związków, wyszczególnionych pod literami a) i b), oprócz osobno wymienionych
p. 17 a) nitrobenzol i t. d.
b) dwunitrobenzol i t. d.
d) dwufeniloamin i t. d.
g) benzydyna
h) chlorbenzol i t. d.
k) kwasy amino - oksysulfonowe
l) kwasy aminosulfonowe
p. 25 a) nitro, oksyamino i chlorowcopochodne, oprócz osobno wymienionych

112 p. 20 Fenacetyna i t. d.

112 p. 24 Sztuczne przetwory słodzące i t. d.

113. Przetwory farmaceutyczne i nasycone środki opatrunkowe.

118. Wody aromatyczne bez spirytusu.

119 p. 1, 2, 3 Kosmetyki i pachnidła, z wyjątkiem p. 4.

120 p. 1. Mydła toaletowe i lecznicze i t. p.

135 (bez uwagi) Organiczne związki barwiące syntetyczne i t. d.

148 p. 2 a, b) Wyroby ze złota i platyny i t. d.
p. 3. a, b) Wyroby ze srebra i t. d.

158. Wyroby nożownicze.

159. Broń ręczna i t. d.

159 p. 20 d) Lampki katodowe (radjotechniczne).
oraz uwaga 1, o ile dotyczy p. 20 d).

169p. 29 a, b) Aparaty do radjostacyj.

172. Instrumenty muzyczne.

173. Wozy.

177 p. 27. Karty do gry.

195 p. 1, 2, 3, 4. Jedwabne: tkaniny i t. d. z wymienionych w p. 5.

196. Fulary jedwabne i t. d.

197. Półjedwabne: chustki tkane i t. d.

201. Kaszmiry i t. d.

203. Dywany i t. d.

205. Materje i wyroby dziane, plecione i szmuklerskie.

207. Koronki, hafty i t. d.

209 p. 4. Damskie i dziecinne: kapelusze, czapeczki i inne ubrania na głowę i t. d.

211. Parasole, parasolki i laski z parasolami: p. 1 kryte tkaniną jedwabną i półjedwabną, p. 2-a, kryte innemi tkaninami — z pokryciem przybranem.

212. Guziki i spinki.

213. Pióra ozdobne i sztuczne kwiaty.

214. Sieczka szklana i t. d.

215 p. 1, 3, 4, 5, 6 a, b, c, e. Wyroby galanteryjne i toaletowe, w całości lub rozebrane; zabawki dziecinne, z wyjątkiem towarów wymienionych w p. i p. 6 d.

LISTA B.

Nazwa towaru.

2 p. 2, 3, 4. Ryż z wyjątkiem objętego p. 1-szym.

z 3. Mąka, kasza, słód, groch polerowany:
1. mąka:
a) żytnia

17. Żołędzie, cykorja i surogaty kawy:
1. żołędzie suszone
2. palone: cykorja, zboże, żołędzie
3. inne surogaty kawy w kawałkach i ziarnkach, bez domieszki kawy.
Uwaga: Produkty, wymienione w tej pozycji, mielone lub sproszkowane, cłą się według pozycji 18 p. 3.

18. Kawa:
1. surowa w ziarnkach
2. palona w ziarnkach lub mielona
3. surogaty kawy mielone i prasowane łącznie z wagą bezpośredniego opakowania.

19. Kakao w ziarnkach i łupinki kakaowe:
1. kakao w ziarnkach
2. łupinki kakaowe.

20. Herbata:
1. wszelka oprócz wymienionej w pp. 2 i 3:
a) przywożona w opakowaniach, zawierających 1 kg. i mniej samej herbaty, łącznie z wagą bezpośredniego opakowania
b) w innych opakowaniach
2. herwa mate:
a) przywożona w opakowaniach zawierających 1 kg. i mniej samej hervy, łącznie z wagą bezpośredniego opakowania
b) w innych opakowaniach.
3. herbata cegiełkowa (czarna i zielona).

22. Cukier:
1. krystaliczny żółty, kryształ biały, mączka biała nierafinowana
2. rafinada w głowach, krążkach, laskach, płytach, rąbana, piłowana, prasowana, puder rafinowany; cukier lodowaty (kandys); melis (kryształ rafinowany); ulep rafinadowy; syrop rafinadowy.

z 24. 9. mace, pumpernikiel i inne t. p. specjalne pieczywo bez cukru.

34. Mięso, tłuszcze zwierzęce jadalne, oprócz osobno wymienionych, wędliny i szynki:
1. mięso świeże, solone i mrożone
2. mięso gotowane, suszone, wędzone marynowane, peklowane:
a) w opakowaniu hermetycznem — łącznie z wagą opakowania
b) w opakowaniu niehermetycznem
3. słonina, smalec:
a) słonina świeża, solona; smalec
b) słonina paprykowana, wędzona
4. wędliny, bekony, boczki, szynki
5. zwierzyna i ptactwo bite.

36. Masło krowie i owcze.

z 37. Ryby i kawior:
4. śledzie:
a) świeże, mrożone
b) solone.

z 39. Artykuły spożywcze i pasza dla zwierząt.
1. artykuły spożywcze:
a) jaja.

41. Nawozy, kości surowe i przyrządzone:
3. kości, poddane działaniu kwasu siarkowego; użyźniające komposty i pudrety
4. kości palone; mąka, śrut, popiół i węgiel z kości.
5. superfosfaty mineralne,
6. nawozy sztuczne mineralne, osobno niewymienione
7. błoto saturacyjne
8. preparaty i bakterje nawozowe

103 p. 5 azotniak (cjanamid wapnia).

138 Rudy metaliczne i mineralne, żużle, szlamy rudne — w stanie rodzimym lub wzbogacone, prażone, w kawałkach, proszku, brykietach:
1. żelazne: rudy, żużle i szlamy, oprócz pirytów i wypałków pirytowych, o zawartości żelaza 50 proc. i mniej.

z 139. Surowiec żelaza (surówka) w gęsiach, kawałkach i proszku:
1. surówka wszelka, oprócz osobno wymienionych.

z 142. Żelaziwo i stal: stare, lane i kute; fragment, łom, szmelc, wióry, również prasowane opiłki i proszek; stare belki i szyny o długości 1 metr i mniej:
2. fragment i łom żeliwny (lany).

z 160. 1. kosy i sierpy

z 195. 5. gaza młynarska.

Przeliczenie stawek celnych przywozowych na nową jednostkę walutową weszło w życie d. 15 marca 1928 r. i obejmowało taryfę celną z 1924 r. oraz te wszystkie, wprowadzone do niej zmiany, które ukazały się przed datą rozporządzenia w dniu 13 lutego 1928 r. o przeliczeniu stawek taryfy celnej (zmiany te poprzednio podaliśmy). Przeliczone już podług powyższych zasad wysokości stawek zostały podane w rozporządzeniu Ministra Skarbu z d. 3 marca 1928 r. (Dz. U. R. P. Nr. 26 z 1928 r.).

Późniejsze zmiany, wprowadzone do obowiązującej taryfy celnej z 1924 r., wyrażone są już w nowej jednostce pieniężnej. Zmiany te podajemy poniżej:

Data rozp.	Nr. Dz. U. R. P.
6 marca 1928 r.	26 z 1928 r.
14 sierpnia 1928 r.	79 z 1928 r.
25 września 1928 r.	85 z 1928 r.
29 październ. 1928 r.	91 z 1928 r.
10 grudnia 1928 r.	99 z 1928 r.

Z powyższych rozporządzeń najważniejsze są rozporządzenia, wprowadzające cła przywozowe na dotychczas wolne od cła zboża chlebowe: rozp. z d. 10 grudnia 1928 r. na pszenicę (11 zł. od 100 kg.) i rozp. z d. 29 października 1928 r. na żyto (11 zł.) oraz rozp. z d. 25 września 1928 r., podwyższające poważnie cło przywozowe na szmalec i słoninę. W rozporządzeniach tych znajduje się uwaga, dająca Ministrowi Skarbu możność prawną zwolnienia od cła pewnych partyj pszenicy, względnie żyta, a zniżania cła na szmalec.

Rozporządzeniem z dnia 25 stycznia 1928 r. (Dz. U. R. P. Nr. 9 z 1928 r.) wprowadzono do taryfy celnej kolumnę t. zw. ceł maksymalnych, t. j. autonomicznie podwyższonych o 100 proc., którym mają podlegać towary, pochodzące z państw, niemających z Polską traktatów handlowych i niebędących w to-

ku rokowań o zawarcie z Polską traktatów handlowych. Cła maksymalne w praktyce nie zostały dotychczas zastosowane do żadnego państwa.

4. Cła wywozowe.

Cła wywozowe stanowią drugą część taryfy celnej, część bardziej płynną, niż składając się z ceł przywozowych część pierwsza. Cła wywozowe mogą być wprowadzane, zmieniane i cofane w drodze rozporządzenia Ministrów Skarbu, Przemysłu i Handlu oraz Rolnictwa, a to na podstawie pełnomocnictwa, zawartego w art. 7 lit. a) ustawy z dnia 31 lipca 1924 r. w przedmiocie uregulowania stosunków celnych.

Cła wywozowe określiliśmy jako bardziej płynne od ceł przywozowych, ponieważ cła przywozowe nie mogą być zmieniane w drodze rozporządzenia poza wypadkiem jednorazowej zmiany, przewidzianej w art. 7 lit. i) przytoczonej wyżej ustawy.

Cła wywozowe pod względem kolejności pozycyj (n-rów), tworzą dalszy ciąg taryfy celnej przywozowej, a mianowicie, zajmują pozycje, począwszy od 218-ej.

Poniżej podajemy wykaz obecnie obowiązujących rozporządzeń, dotyczących ceł wywozowych, zaznaczając do jakiego towaru dane rozporządzenie odnosi się:

Data rozporządzenia	Poz. t. c.	Towar	Nr. Dz. U. R. P.
28.VII 1925 r.	218 do 251	wszystkie cła wywozowe	76 z 1925 r.
11.XI 1925 r.	252	ropa naftowa	114 z 1925 r.
		zakaz wywozu ropy	41 z 1924 r.
2.VIII 1926 r.	253	ługi pomydlane	80 z 1926 r.
24.XII 1928 r.	253	ługi — zawieszenie cła	105 z 1928 r.
15.I 1927 r.	218	żyto	4 z 1927 r.
26.IX 1928 r.	218	żyto	85 z 1928 r.
23.XI 1927 r.	246	pszenica	103 z 1927 r.
26.IX 1928 r.	246	pszenica	85 z 1928 r.
8.IV 1926 r.	227	skórki zajęcze i króliczе niewyprawione	33 z 1926 r.
8.IV 1926 r.	229	odpadki z kory drzewa korkowego — uchylone	33 z 1926 r.
15.I 1927 r.	219	mąka żytnia	4 z 1927 r.
26.IX 1928 r.	219	mąka żytnia	85 z 1928 r.
9.XII 1927 r.	226	kości surowe	116 z 1927 r.
25.II 1929 r.	228	drewno	15 z 1929 r.
9.XII 1927 r.	220	buraki cukrowe	116 z 1927 r.
11.VIII 1927 r.	221	otręby	74 z 1927 r.
20.X 1928 r.	221	otręby	92 z 1928 r.
12.X 1928 r.	223	makuchy	89 z 1928 r.
23.XI 1925 r.	233	rudy — uchylone	124 z 1925 r.
30.III 1927 r.	234	żużle i popioły	32 z 1927 r.
" "	235	żeliwo i stal stara	" " "
" "	236	miedź	" " "
" "	238	nikiel i aluminium	" " "
" "	239	spiż, bronz fosforowy i t. d.	" " "
" "	240	cyna	" " "
" "	241	ołów	" " "
9.VII 1927 r.	242	szmaty	66 z 1927 r.
27.IX 1928 r.	254	siano	85 z 1928 r.
13.XI 1928 r.	255	jaja kurze	1 z 1929 r.
21.XI 1928 r.	256	słoma, sieczka, plewy	103 z 1928 r.
1.I 1929 r.	257	trzoda chlewna	8 z 1929 r.
1.I 1929 r.	258	mięso wieprzowe	8 z 1929 r.
23.XI 1927 r.	249	mąka pszenna	103 z 1927 r.
2.XI 1928 r.		kwalifikowane nasiona żyta, pszenicy i owsa — zwolnione od cła wywozowego	94 z 1928 r.
29.IX 1928 r.	248	owies	87 z 1928 r.

Wyżej wyliczone cła wywozowe można podzielić na trzy kategorje: 1) cła od dłuższego czasu obowiązujące, mające na celu uniemożliwienie lub utrudnienie wywozu surowców (cła na kości, skóry surowe, odpadki metali, szmat), albo stworzenie pewnych preferencyj dla krajowego przemysłu przetwórczego (cła na drzewo surowe), 2) cła, będące wyrazem rządowej polityki aprowizacyjnej, o charakterze raczej przejściowym, związane z sytuacją aprowizacyjną kraju w danym okresie — dlatego cła z określonym terminem obowiązywania, często jednak potem wznawiane (cła wywozowe na pszenicę, żyto, pasze treściwe), 3) cła o charakterze raczej formalnym, będące tylko środkiem pomocniczych przy regulowaniu eksportu, t. j. przy ograniczeniu eksportu do pewnego kontyngentu towaru (cło wywozowe na trzodę chlewną i mięso wieprzowe), lub przy przestrzeganiu gatunku wywożonego towaru i zachowaniu odnośnych przepisów (cła wywozowe na jaja).

Natomiast niema w Polsce ceł wywozowych o charakterze fiskalnym.

Druga i trzecia kategorja ceł wywozowych (cła aprowizacyjne i cła, nazwane przez nas formalnemi) z reguły zawierają w rozporządzeniach je ustanawiających klauzule (w formie Uwag pod pozycją), że za pozwoleniem Ministerstwa Skarbu (zboża, pasze), względnie na podstawie określonych w rozporządze-

niu zaświadczeń (trzoda, mięso, jaja), towar dany może być wypuszczony bez cła.

Poniżej zwrócimy uwagę na cła wywozowe od drzewa surowego, pszenicy, żyta i pasz, trzody chlewnej i jaj.

Przedmiotem cła wywozowego na drzewo surowe jest drzewo okrągłe, służące do przerobu tartacznego. Natomiast t. zw. papierówka (drzewo, służące do przerobu na celulozę), kopalniaki, słupy telegraficzne i t. p., jako postacie drzewa, niesłużące do przerobu tartacznego, są od cła wywozowego wolne.

Wysokość cła wywozowego, wynosząca 3 zł. od 100 kg., jest w Uwadze pod pozycją, obejmującą drzewo, zredukowana do 0,40 zł. dla drzewa iglastego i 0,20 zł. dla drzewa liściastego, od 100 kg. Uwaga postanawia, że wzmiankowane zniżone cła stosują się przy wywozie do państw, z któremi Polska zawarła specjalne umowy drzewne lub traktaty handlowe. W ten sposób zniżone cła są stosowane do wszystkich krajów traktatowych oraz do Rzeszy Niemieckiej, z którą Polska zawarła obecnie obowiązujące t. zw. prowizorjum drzewne, podpisane przez obie strony w Warszawie na początku 1929 r. Prowizorjum to obowiązuje do końca 1929 r., względnie, jeżeli nie zostanie wymówione przed upływem tego roku, będzie obowiązywało do końca 1930 r. Prowizorjum przewiduje wpuszczanie przez Rzeszę Niemiecką 1.250.000 m³ drzewa tartego w stosunku rocznym, pomimo istnienia zakazu bojowego na polskie drzewo tarte, a z drugiej strony przewiduje stosowanie przez Polskę powtórzonych we wzmiankowanej Uwadze zniżonych ceł wywozowych na okrąglaki.

Buk jest zupełnie wolny od cła wywozowego. Natomiast osika płaci cło wywozowe 1.50 zł. od 100 kg., a olszyna — 6 zł. od 100 kg. Odnośnie olszyny obowiązuje Uwaga, zawarta w rozporządzeniu o cle wywozowem, której na mocy za pozwoleniem Ministerstwa Skarbu drzewo olszowe może zapłacić przy wywozie tylko 1.50 zł. zamiast 6 zł., ale Uwaga ta stosowana jest w sposób dyskrecjonalny na podstawie opinji Ministerstwa Przemysłu i Handlu i Ministerstwa Rolnictwa, w poszczególnych, raczej wyjątkowych wypadkach, jeżeli okaże się nadmiar drzewa olszowego w stosunku do zapotrzebowania przemysłu krajowego, głównie przemysłu wyrobu dykt.

Cła wywozowe na pszenicę, żyto, mąkę pszenną i żytnią oraz otręby i makuchy zaopatrzone są pod pozycjami w nomenklaturze w Uwagi, na mocy których artykuły te mogą być wywożone bez cła za pozwoleniami Ministerstwa Skarbu.

Uwagi te z reguły mają zastosowanie tylko wtedy, gdy zapadnie odnośna uchwała Komitetu Ekonomicznego Ministrów, że, nie uchylając samego rozporządzenia, ustanawiającego cło wywozowe, należy zwolnić od cła wywozowego określoną ilość danego artykułu. W ten sposób, w celu podniesienia zbyt nisko kształtującej się ceny żyta w kraju, zwolniono od cła wywozowego w I kw. 1929 r. poważne partje żyta

Cła wywozowe na trzodę chlewną żywą i bitą oraz mięso wieprzowe (nieprzerobione) uzupełnione jest przez Uwagę, postanawiającą, że trzoda, względnie mięso może być wywożone bez cła na podstawie zaświadczeń Ministerstwa Przemysłu i Handlu. Uwaga ta tworzy właściwy sens rozporządzenia, chodziło bowiem o to, aby eksport świń można było zracjonalizować przez właściwsze co do gatunku i ilości obsyłanie rynków zagranicznych, w szczególności dotychczas przeładowywanego rynku austrjackiego. W celu wykonania zadań zracjonalizowania handlu eksportowego nierogacizna, został utworzony pod patronatem Państwowego Instytutu Eksportowego syndykat eksporterów trzody chlewnej. Transporty członków syndykatu, dokonywane w ramach ogólnego planu eksportowego, zwolnione są od cła wywozowego. Syndykat sam nie przeprowadza konkretnych tranzakcyj handlowych, zajmując się wzmiankowaną racjonalizacją wywozu i prowadząc ewentualnie ogólną politykę cen i politykę podaży oraz badania nowych rynków zbytu.

Syndykat pozostaje w ścisłym kontakcie z organizacjami rolniczemi.

Aby umożliwić syndykatowi spełnienie wyżej wzmiankowanych czynności i stworzyć pewien przymus zrzeszenia się licznych eksporterów, wprowadzono cło wywozowe na trzodę, od którego zwalnia się członków syndykatu, syndykat jednak nie posiada ani prawnego, ani nawet oficjalnego monopolu na wywóz trzody bez cła.

Cło wywozowe na jaja uzupełnione jest Uwagą na której mocy jaja, wywożone przez firmy zarejestrowane i postępujące zgodnie z przepisami o standaryzacji eksportowanych jaj, są wywożone bez opłaty cła. Za podstawę do zwolnienia przez urząd celny od cła wywozowego służy zaświadczenie Izby Przemysłowo - Handlowej, odnoszące się do danej partji towaru. Rubryki zaświadczeń tych częściowo wypełnia sam eksporter, kładąc swój podpis obok podpisu Izby.

Cło wywozowe na jaja stanowi zatem środek pomocniczy przy przestrzeganiu przepisów, dotyczących standaryzacji jaj przeznaczonych na eksport.

Przepisy te zawarte są w rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928 r. o uregulowaniu wywozu kurzych jaj zagranicę (Dz. U. R. P. Nr. 27 z 1928 r., poz. 249) i w rozporządzeniu Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 13 listopada 1928 r. wydane w porozumieniu z Ministrem Rolnictwa w sprawie uregulowania wywozu kurzych jaj zagranicę (Dz. U. R. P. Nr. 1 z 1929 r., poz. 5).

5. Przepisy celne.

Przepisy celne zawarte są w rozporządzeniach z dnia 11 czerwca 1920 r. o taryfie celnej (Dz. U. R P. Nr. 51 z 1920 r.) i z dnia 13 grudnia 1920 r. o postępowaniu celnem (Dz. U. R. P. Nr. 11 z 1921 r.), przyczem to drugie rozporządzenie nosi charakter przepisów wykonawczych do rozporządzenia pierwszego.

Wyżej wspomniane rozporządzenia mają dotychczas moc obowiązującą, jakkolwiek sama taryfa celna z 1919 r., której rozporządzenia te pierwotnie towarzyszyły, przestała obowiązywać, zastąpiona przez taryfę z 1924 r.

Do rozporządzeń powyższych zostały wprowadzone liczne późniejsze zmiany, które w rozporządzeniu o taryfie celnej miały szeroki zakres do czasu wejścia w życie ustawy w przedmiocie uregulowania stosunków celnych z 1924 r., a po wejściu w ży-

cie tej ustawy ograniczyły się do materyj, wyszczególnionych w art. 7 cytowanej ustawy.

Rozporządzenie o taryfie celnej dotyczy stosowania taryfy celnej, a nadto określa opłaty manipulacyjne, pobierane przy odprawie celnej towarów (art. 15) i ustala zasadnicze pojęcie i zasady z zakresu polityki celnej i odprawy celnej.

Niektóre jednak pojęcia z dziedziny polityki celnej, np. zwrot ceł, przejściowe ulgi celne, są zawarte w osobnych rozporządzeniach, powołujących się na ustawę w przedmiocie uregulowania stosunków celnych.

Rozporządzenie o postępowaniu celnem, jako wykonawcze do rozporządzenia o taryfie celnej, rozwija zasady, zawarte w tem rozporządzeniu i, w szczególności, odnosi się do formalności celnych.

Na podstawie powyższych rozporządzeń zwrócimy uwagę, że za podstawę do obliczenia kwoty należnego cła służy waga towaru, a mianowicie: przy wysokości stawki celnej 10 zł. i mniej od 100 kg. — waga brutto (100 kg. brutto), powyżej 10 zł. — waga netto, t. j. bez jakichkolwiek opakowań, których wagę potrąca się od wagi towaru brutto na podstawie norm, wyznaczonych w tabeli tarowej (tabela tarowa zamieszczona jest w Dz. U. R. P. Nr. 130 z 1925 r.). Jeżeli w niektórych przypadkach przy stawkach wyższych od 10 zł. pobiera się cło od wagi brutto, lub od wagi towaru „wraz z bezpośredniem (wewnętrznem) opakowaniem", to zawsze jest to zaznaczone w tekście danej pozycji taryfy celnej.

6. Zwrot ceł.

Na podstawie art. 7 lit. d) ustawy z dnia 31 lipca 1924 r. w przedmiocie uregulowania stosunków celnych wydawane są rozporządzenia Ministrów Skarbu, Przemysłu i Handlu oraz Rolnictwa w sprawie zwrotu ceł przy wywozie wyrobów. Rozporządzenia takie podają towary, mające korzystać ze zwrotu cła, oraz określają wysokość (normę) zwracanego cła i formę zwrotu. Forma zwrotu cła we wszystkich rozporządzeniach jest jednakowa: są to t. zw. kwity wywozowe, otrzymywane od urzędu celnego, dokonywującego wywozowej odprawy celnej. Kwity wywozowe opiewają na okaziciela, zachowują ważność na przeciąg 9 miesięcy od daty ich wystawienia i mogą służyć do uiszczenia należności celnych za wszelkie sprowadzane z zagranicy towary w urzędach celnych, upoważnionych do wystawiania kwitów.

Określona w każdem rozporządzeniu norma zwracanego cła opiera sie na obliczeniu, w jakiej wysokości opłaty celne od surowców i materjałów pomocniczych obciążają 100 kg. gotowego wyrobu.

Norma ta jest następnie stosowana w postaci kwitów wywozowych niezależnie od tego, czy eksporteer danego wyrobu rzeczywiście musi sprowadzić z zagranicy odnośne surowce.

W celu otrzymania w urzędzie celnym kwitu wywozowego eksporter danego towaru winien przedstawić zaświadczenie związku eksportowego, uprawnionego do wydawania tego rodzaju zaświadczeń.

Zaświadczenie takie jednocześnie służy jako deklaracja celna i zwalnia od obowiązku przedłożenia urzędowi, dokonywującemu wywozowej odprawy celnej, właściwej deklaracji.

Ażeby korzystać ze zwrotu ceł odnośnie towaru, dla którego taki zwrot ceł został ustanowiony należy znać: rozporządzenia Ministrów Skarbu, Przemysłu i Handlu oraz Rolnictwa w sprawie zwrotu cła przy wywozie tego towaru (ogłaszane w Dz. U. R. P.), obwieszczenie Ministra Skarbu, ustalające wykaz związków eksportowych, uprawnionych do wydawania zaświadczeń eksportowych (ogłaszane w Monitorze Polskim) i przepisy wykonawcze Ministra Skarbu do rozporządzenia w sprawie zwrotu cła (ogłaszane w Dzienniku Urzędowym Ministerstwa Skarbu). Wspomniane przepisy wykonawcze podają urzędy celne, upoważnione do dokonywania odprawy celnej danego towaru z prawem wystawienia kwitu wywozowego i następnie do przyjmowania tych kwitów przy uiszczaniu cła. Nadto przepisy wykonawcze zawierają postanowienia techniczne, dotyczące zaświadczeń eksportowych i kwitów wywozowych. Ta część przepisów wykonawczych została uregulowana dla wszystkich wypadków zwrotu ceł jednakowo w przepisach wykonawczych Ministra Skarbu z dnia 30 lipca 1927 r. do rozporządzenia w sprawie zwrotu ceł przy wywozie wytworów hutniczych walcowanych i zwykle każdy przepis wykonawczy w sprawie zwrotu cła, jeżeli chodzi o postanowienia techniczne odnośnie zaświadczeń eksportowych i kwitów wywozowych, odsyła do wzmiankowanego przepisu z d. 30 lipca 1927 r. (Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu Nr. 24 z 1927 r., poz. 260). Tamże zamieszczony jest wzór zaświadczenia eksportowego.

Natomiast wzór „kwitu wywozowego" obowiązuje jeszcze podług pierwotnego modelu, zawartego w pierwszym, obecnie już nie obowiązującym przepisie wykonawczym Ministra Skarbu z dnia 11 lipca 1925 r. do pierwotnego, nie obowiązującego również rozporządzenia, w sprawie zwrotu ceł przy wywozie gotowych wyrobów włókienniczych (wzmiankowany przepis wykonawczy był wtedy ogłoszony w Dzienniku Ustaw R. P. Nr. 73 z 1925 r., poz. 509).

Niżej podajemy wykaz obecnie obowiązujących zwrotów ceł. (Patrz tablica na str. 154).

7. Obrót warunkowy i uszlachetniający.

Na podstawie art. 11 rozporządzenia o taryfie celnej towary wywożone lub przywożone z zamiarem zgóry powziętym, aby następnie po pewnym czasie z powrotem przekroczyły granicę w stanie niezmienionym, mogą skorzystać ze zwolnienia od cła (towary krajowe, powracające z zagranicy), lub ze zwrotu zapłaconego cła (towary przywiezione, wywożone z powrotem zagranicę), jeżeli towar przy pierwszem przekroczeniu granicy został poddany na żądanie strony t. zw. odprawie warunkowej (nieostatecznej). Formalności, dotyczące odprawy warunkowej, opisane są w §§ 42 do 47 rozporządzenia o postępowaniu celnem.

Art. 11 wyszczególnia omawiane wypadki. Są to np. znakami zaopatrzone opakowania zwrotne, wracające po opróżnieniu z towaru lub idące po towar. W art. 12 rozporządzenia o taryfie celnej w lit. f i g (brzmienie obowiązujące art. 12 zostało ustalone w rozp. z dn. 18 grudnia 1923 r. Dz. U. R. P. Nr. 137 z 1923 r.) wymienione są jeszcze inne wypadki odprawy warunkowej: wywóz lub przywóz na t. zw. niepewną sprzedaż (wystawy, jarmarki i t. p.) lub do przejściowego użytku (pewne przyrządy do budowy np. portu i t. d.).

Nazwa towaru, korzystającego ze zwrotu cła	Wysokość zwrotu cła w Zł. od 100 kg.	Nazwa i siedziba związków eksportowych, uprawnionych do wystawienia zaświadczeń eksportowych	Wykaz urzędów celnych, uprawnionych do wystawiania i przyjmowania kwitów wywozowych	Numery, pozycje i daty odnośnych „Dz. Ust. R. P." oraz „Mon. Pol."
1. — Wyroby włókniste:				
Tkaniny bawełniane białe wykończ.	3.—	Związek Eksportowy Polskiego Przemysłu Włókienniczego, Sp. z ogr. odp. w Łodzi oraz Związek Eksporterów Przemysłu Włókienniczego Sp. z ogr. odp. w Bielsku	Warszawa, Łódź, Kraków, Bielsko, Sosnowiec, Grajewo, Turmont, Zahacie, Stołpce, Zdołbunowo, Lubliniec.	„Dz. Ust. R. P." Nr. 47 z 1928 r.
Tkaniny bawełniane kolorowe	51.50			„Dz. Ust. R. P." Nr. 76 z 1928 r.
Tkaniny wełniane kolorowe	95.—			
Wyroby dziane bawełniane białe	3.—			
Wyroby dziane bawełniane kolorowe	51.50			
Wyroby dziane wełniane kolorowe	95.—			
Wyroby dziane półwełniane kolor.	69.30			
Tkaniny półwełniane kolorowe	69.30			
2. — Wyroby hutnicze walcowane:				
Żelazo i stal: płaskie (oprócz taśmowego) o szerokości powyżej 13 mm. do 200 mm. włącznie i ogrubości powyżej 3½ mm.; kwadratowe i okrągłe o średnicy powyżej 13 mm. do 100 mm.; kątowe o szerokości powyżej 40 mm.	3.50	Związek Eksportowy Polskich Hut Żelaznych, Sp. z ogr. odp. w Warszawie oraz Związek Eksportowy Przemysłu Metalowego Przetwórczego, Sp. z ogr. odp. w Warszawie		„Mon. Pol." Nr. 170/1925, poz. 773 „Mon. Pol." Nr. 191/1925, poz. 841 „Mon. Pol." Nr. 95/1927, poz. 232 „Mon. Pol." Nr. 147/1927, poz. 383 „Mon. Pol." Nr. 98/1927, poz. 240 „Mon. Pol." Nr. 74/1926, poz. 427
Szyny kolejowe o wysokości powyżej 90 mm., również z końcami frezowanemi i otworami	2.90			
Żelazo i stal: kwadratowe i okrągłe o średnicy lub szerokości powyżej 100 mm.; kątowe o szerokości 40 mm. i mniej: kształtowniki (teowe, dwuteowe, ceowe, zetowe, tepkowe, owalne, półokrągłe, okienne, poręczowe, trapezowe oraz o innych t. p. skomplikowanych profilach) powyżej 40 mm. w największym wymiarze; szyny kolejowe o wysokości 90 mm. i mniej, również z końcami frezowanemi i otworami; łupki (złącza), podkładki; blacha o grubości 5 mm. i wyżej	3.50		Gdynia, Tczew (jako wewnętrzny), Brynek, Chorzów wzgl. ekspozytury w królewskiej Hucie i w Wielkich Hajdukach), Chebzie (względnie ekspoz. Nowy Bytom), Zabrze, Wolfgangweiche, Katowice, Mysłowice, Sumina, Sosnowiec, Dziedzice, Zebrzydowice, Kraków, Lubliniec, Bielsko, Rybnik, Zbąszyń, Drawski - Młyn, Łupków, Muszyna, Zwardoń, Lawoczne, Śniatyń - Załucze, Podwołoczyska, Zdołbunów, Stołpce, Turmont, Grajewo, Zahacie.	„Dz. Ust. R. P." Nr. 76 z 1928 r. i „Dz. Ust. R. P." Nr. 63/1927, poz. 561 „Mon. Pol." Nr. 177/1926, poz. 523 „Mon. Pol." Nr. 178/1926, poz. 528 „Mon. Pol." Nr. 213/1927, poz. 603 „Mon. Pol." Nr. 9/1927, poz. 18
Żelazo i stal drobnowymiarowa o szerokości od 13 do 6½ mm., w kręgach i nie w kręgach	4.—			
Żelazo i stal: kształtowniki (teowe, dwu-teowe, ceowe, zetowe, tepkowe, owalne, półokrągłe, okienne, poręczowe, trapezowe, oraz o innych t. p. skomplikowanych profilach) o szerokości w największym rozmiarze 40 mm. i mniej: płaskie, taśmowe o grubości od 3½ do 1½ mm.; uniwersalne (płaskie o szerokości powyżej 200 mm.) wszelkie grubości; blacha grubości poniżej 5 mm. do 1 mm. włącznie	4.—			
Żelazo i stal: taśmowe o grubości poniżej 1½ mm.; blacha o grubości poniżej 1 mm.	5.30			
Blacha żelazna i stalowa pokryta cynkiem	5.—			
Drut żelazny i stalowy o szerok. lub średnicy 6½ mm. i mniej	4.20			
3. — Odlewy żeliwne:				
Wszelkie oprócz osobno wym., nieobrobione — o wadze sztuki: 100 kg. i wyżej; poniżej 100 od 40 kg. włącznie; poniżej 40 do 5 kg. włącznie; poniżej 5 kg.	5.—			
Nieobrobione rury i kształtowniki (fasony)				
Nieobrobione części do ogrzewania cetralnego: rury żebrowe, radjatory i części kotłów żeliwne				

Nazwa towaru, korzystającego ze zwrotu cła	Wysokość zwrotu cła w Zł. od 100 kg.	Nazwa i siedziba związków eksportowych, uprawnionych do wystawienia zaświadczeń eksportowych	Wykaz urzędów celnych, uprawnionych do wystawiania i przyjmowania kwitów wywozowych	Numery, pozycje i daty odnośnych „Dz. Ust. R. P." oraz „Mon. Pol."
Walce utwardzane: nieobrobione ze zgruba obdartą powierzchnią i wykończonemi czopami i rozetami — obrobione (polerowane profilowane, nacinane i t. p.) Żeliwne naczynia surowe i emaljowane Wyroby żeliwne malowane, bronzowane, pobielane, lakierowane, emaljowane (oprócz naczyń), pokryte cynkiem lub innemi nieszlachetnemi metalami; również z dodatkiem drewna, miedzi i jej stopów: piece żeliwne o wadze sztuki: 5 kg. i wyżej poniżej 5 kg. wszelkie inne wyroby o wadze sztuki5 kg. i wyżej: poniżej 5 kg. Takież wyroby obrobione (toczone, wiercone, frezowane, heblowane, polerowane, szlifowane) — oprócz osobno wym.: piece żeliwne o wadze sztuki: 5 kg. i wyżej poniżej 5 kg. wszelkie in. wyroby o wadze szt. 5 kg. i wyżej poniżej 5 kg. Części do ogrzewania żeliwne obrobione: rury żebrowe i kształtowniki, radjatory pojedyńcze lub zmontowane w baterje: jedno lub dwukolumnowe trzy lub więcej kolumnowe kotły lane, o wadze sztuki: 2.000 kg. i wyżej poniżej 2.000 do 1.000 kg. włącz. poniżej 1.000 kg.	5.—	Związek Eksportowy Polskiego Przemysłu Włókienniczego, Sp. z ogr. odp. w Łodzi, Związek Eksportowy Polskiego Przemysłu Metalowego Przetwórczego, Sp. z ogr. odp.	Gdynia, Zbąszyń, Leszno, Wielkie Hajduki, Katowice, Mysłowice, Sosnowiec, Dziedzice, Zebrzydowice, Bielsko, Kraków, Śniatyń - Załucze, Podwołoczyska, Zdołbunowo, Stołpce, Turmont, Grajewo, Warszawa, Zwardoń.	„Dz. Ust. R. P." Nr. 76 z 1928 r. „Mon. Pol." Nr. 285/1925, poz. 1203 „Mon. Pol." Nr. 292/1925, poz. 1235 „Mon. Pol." Nr. 50/1926, poz. 151
4. — Maszyny i narzędzia rolnicze	13.—	Związek Eksportowy Przemysłu Metalowego Przetwórczego, Sp. z ogr. odp. w Warszawie	Gdynia, Zbąszyń, Leszno, Grudziądz, Wielkie-Hajduki, Katowice, Mysłowice, Sosnowiec, Dziedzice, Zebrzydowice, Bielsko, Kraków, Śniatyń-Załucze, Podwołoczysko, Stołpce, Turmont, Grajewo, Warszawa, Łódź, Zwardoń.	„Dz. Ust. R. P." Nr. 76 z 1928 i Nr. 123/1925, poz. 880 „Mon. Pol." Nr. 295/1925, poz. 1254 „Mon. Pol." Nr. 27/1926, poz. 71 „Mon. Pol." Nr. 50/1926, poz. 104
5. — Wyroby kotlarskie: Zbiorniki, rezerwoary, konstrukcje żelazne, dźwigary mostowe, basseny, skrzynie i t. p.	5.40	Związek Eksportowy Polskiego Przemysłu Metalowego Przetwórczego, Sp. z ogr. odp. w Warszawie oraz Związek Eksportowy Polskich Hut Żelaznych, Sp. z ogr. odp. w Warszawie	Gdynia, Tczew, (jako wewnętrzny), Brynek, Chorzów (wzgl. ekspozytury w Królewskiej Hucie i Wielkich Hajdukach), Chebzie (wzgl. ekspozytury Nowy Bytom), Wolfgangweiche, Katowice, Mysłowice, Sumina, Sosnowiec, Dziedzice, Zebrzydowice, Kraków, Lubliniec, Bielsko, Rybnik, Zbąszyń, Drawski-Młyn, Zwardoń, Łupków, Zawoczne, Śniatyń-Załucze, Muszyna, Podwołoczyska, Zdołbunów, Stołpce, Turmont, Grajewo, Zahacie.	„Dz. Ust. R. P." Nr. 63/1927, poz. 561 i Nr. 76 z 1928 r.
6. — Wyroby z blachy żelaznej i stalowej (oprócz wymienionych w pozycji 154 taryfy celnej)	5.40			
7. — Drut żelazny i stalowy o szer. lub średnicy poniżej 6½mm. cynkowany, lub pokryty innemi nieszlachetnemi metalami	4.20			
8. — Drut kolczasty żelazny i stalowy, również cynkowany	4.30			„Mon. Pol." Nr. 177/1926, poz. 593
9.—Gwoździe żelazne i stalowe	4.30			„Mon. Pol." Nr. 178/1926, poz. 528
10.—Wyroby żelazne i stalowe polerowane, szlifo-				„Mon. Pol." Nr. 213/1926, poz. 603

Nazwa towaru, korzystającego ze zwrotu cła	Wysokość zwrotu cła w Zł. od 100 kg.	Nazwa i siedziba związków eksportowych, uprawnionych do wystawienia zaświadczeń eksportowych	Wykaz urzędów celnych, uprawnionych do wystawiania i przyjmowania kwitów wywozowych	Numery, pozycje i daty odnośnych „Dz. Ust. R. P." oraz „Mon. Pol."
wane lub inaczej obrobione, również z dodatkiem drzewa, miedzi i jej stopów, np. nity, śruby, nakrętki, młotki, siekiery, łańcuchy, butle stalowe i t. p.	4.70			
11.—Hacele do podków końskich	5.40			
12.—Łopaty, chociażby z drewnianemi rączkami	5.—			„Mon. Pol." Nr. 9/1927, poz. 18
13.—Widły, rydle, motyki, grabie, sapy, oskardy, kilofy i t. p., chociażby z drewnianemi rączkami	4.80			
14.—Wagony kolejowe towarowe	5.50			
15.—Parowozy	14.—			
16. — Tendry całkolite	6.—			
17.—Części parowozowe specjalne, jak to: kotły i ich części kompletne przystosowane (np. skrzynie paleniskowe, rury kotłowe z końcówkami miedzianemi i t. p.), armatury kotłowe, przegrzewacze pary, podgrzewacze i oczyszczacze wody, cylindry parowe obrobione, mechanizmy ruchu, stawidła, hamulce i t. p.	14.—			
18.—Części wagonów, tendrów i parowozów, jako to: ostojnice, czołownice zderzakowe, skrzynie sprzęgłowe, zderzaki trzony zderzakowe, sprężyny i kosze zderzakowe, haki wszelkie, ciągła, sprzęgi, resory wszelkie, zestawy kołowe oraz osie, koła i obręcze, maźnice i widły maźnicze, wózki jedno i dwuosiowe i ich części, hamulce wagonowe i t. p.	6.—			
19.—Wiadra, beczki i t. p. naczynia z blachy żelaznej lub stalowej o grubości poniżej 4 mm., również cynkowanej, cynowanej, malowanej i t. p.	5.50			
20.—Siatki jednolite (steckmetall)	6.90			
21.—Naczynia blaszane emeljowane	26.—			„Dz. Ust. R. P." Nr. 96 z 1928 r.
22. — Maszyny włókiennicze: przędzalnicze, przygotowawcze oraz do apretury części tych maszyn (poz. 167 p. p. 22, 23, 24, 25 i 29).	59.—			
23.—Obrabiarki do metali i drzewa	26.—			„Dz. Ust. R. P." Nr. 9 z 1929 r. (obow. do 31.XII.1929 r.).
24.—Silniki spalinowe	25.—			„Dz. Ust. R. P." Nr. 76 z 1928 r.
25. — Kapelusze i stożki wojłokowe (wełniane) barwione	82.50			„Dz. Ust. R. P." Nr. 74 z 1927 r. i Nr. 47 z 1928 r.

Nazwa towaru, korzystającego ze zwrotu cła	Wysokość zwrotu cła w Zł. od 100 kg.	Nazwa i siedziba związków eksportowych, uprawnionych do wystawienia zaświadczeń eksportowych	Wykaz urzędów celnych, uprawnionych do wystawiania i przyjmowania kwitów wywozowych	Numery, pozycje i daty odnośnych „Dz. Ust. R. P." oraz „Mon. Pol."
26.—Przędza: wełniana barwiona	78.50			„Dz. Ust. R. P." Nr. 47 z 1928 r. i Nr. 76 z 1928 r.
weln. z domieszką baweln., barwiona	69.—			
baweln. barwiona	34.—			
wigonjowa barwiona	34.—			
wigonjowa z domieszką wełny, barwiona	45.—			
27. — Przędza jedwabiu sztucznego: kolodjonowa niebarwiona	201.50			„Dz. Ust. R. P." Nr. 76 z 1928 r.
kolodjonowa barwiona	227.—			
wiskrzowa niebarwiona	70.—			
wiskrzowa barwiona	96.—			
30.—Proch lontowy	9.—			„Dz. Ust. R. P." Nr. 27 z 1928 r. i Nr. 64 z 1928 r.
Saletry wybuchowe	26.—			
Lonty	45.50			
Kapsle	104.—			
Dynamit	28.50			
Nitroglicoryna	41.50			
Trotyl	32.50			
Proch bezdymny	260.—			

W art. 12 rozp. o taryfie celnej i §§ 42 do 47 rozp. o postępowaniu celnem zawarte są również przepisy, dotyczące odprawy warunkowej towarów, które mają z powrotem przekroczyć granicę w zmienionej już postaci (obrót uszlachetniający i reparacyjny). Jeżeli reparacja lub uszlachetnienie towaru ma nastąpić w kraju — to stanowi to obrót „czynny", jeżeli zaś zagranicą — to obrót „bierny". Aby ewentualnie uzyskać zwolnienie od cła towarów, które są przywożone w celu uszlachetnienia i powrotnego wywozu zagranicę, albo ewent. uzyskać gwarancję, że towar wywieziony do przerobu będzie przy powrocie zwolniony od cła, należy złożyć podanie przed dokonaniem odnośnego obrotu do Ministerstwa Skarbu przez Ministerstwo Przemysłu i Handlu, ze wskazaniem ilości (wagi) towaru, rodzaju przeróbki, jakiej towar ma ulec, okresu czasu wymaganego dla przeróbki i normy stosunku wagowego pomiędzy towarem surowym a przerobionym (jaki % odpadków powstaje przy przerobie). Do podania powinna być dołączona opinja Izby handlowej lub wojewódzkiego urzędu przemysłowego.

W przepisach o obrocie uszlachetniającym przestrzegana jest w zasadzie identyczność towaru surowego z uszlachetnionym.

8. Autonomiczne ulgi celne.

Należy odróżnić autonomiczne ulgi celne od ulg konwencyjnych, zawartych w umowach handlowych.

Ulgi autonomiczne zawarte są bądź w samej taryfie celnej, w formie Uwag pod odnośnemi pozycjami, bądź w osobnych rozporządzeniach.

Ulgi, zawarte w taryfie celnej, mogą być wprowadzane do taryfy na tych samych zasadach, co zmiany nomenklatury i stawek, i mają charakter stały.

Ulgi, zawarte w osobnych rozporządzeniach, powołują się na art. 7 lit. b ustawy w przedmiocie uregulowania stosunków celnych, i mają charakter przejściowy.

Ulgi stałe, zawarte w samej taryfie celnej, uwarunkowane są zawsze każdorazowem pozwoleniem Ministerstwa Skarbu i przeważnie dotyczą półwyrobów, przeznaczonych do dalszego, określonego w Uwadze przerobu. Jako przykład takiego rodzaju ulg celnych mogą służyć np. ogłoszone w Dzienniku Ustaw R. P. Nr. 83 z 1927 r. ulgi celne na szkło do wyrobu płyt fotograficznych i blachę cienką do wyrobu blachy białej.

Do takich, zawartych w taryfie, ulg celnych na półfabrykaty przeznaczone do określonego celu, stosuje się § 11 rozporządzenia Ministra Skarbu o postępowaniu celnem, który określa sposób uzyskiwania tych ulg. Ulgi te z reguły są stosowane, o ile petentowi chodzi istotnie o dany rodzaj przerobu.

Drugim rodzajem ulg celnych, zawartych w taryfie, są ulgi (również uwarunkowane pozwoleniem Ministerstwa Skarbu), przewidziane w Uwagach pod pozycjami, dotyczącemi żyta, pszenicy, szmalcu.

W tym wypadku chodzi o konsumcję, nie o przerób, przyczem stosowanie ulg jest dowolne, zgóry nie przesądzone i uzależnione od polityki aprowizacyjnej rządu.

Ulgi przejściowe, zawarte w specjalnych rozporządzeniach, związane były początkowo z przejściowym okresem powojennym, obecnie jednak przedłużają swój okres istnienia na mocy ustawy w przedmiocie uregulowania stosunków celnych, jakkolwiek ciągle w zasadzie nie tracą charakteru przejściowego.

Mówiąc o ulgach celnych, właściwie ma się na myśli tego rodzaju ulgi, przyczem, jako główne i najważniejsze, ulgi celne na maszyny i aparaty niewyrabiane w kraju.

Polityka ulg celnych przejściowych przebyła trzy fazy:

I faza od 1920 r. do dn. 31 lipca 1925 r. polegała na ogłaszaniu perjodycznych rozporządzeń, które dokładnie specyfikowały (wymieniały), jakie maszyny, półfabrykaty i artykuły pierwszej potrzeby korzystają z autonomicznych ulg celnych. Nadto przeważna część ulg miała formę ulg automatycznie stosowanych t. j. bez potrzeby uzyskiwania każdorazowych pozwoleń, dla tych zaś ulg, dla których wymagano pozwoleń, wydanie pozwolenia było obligatoryjne (pozwolenia odgrywały tylko rolę środka kontroli nad właściwym, przewidzianym w pozwoleniu, użyciem sprowadzonego towaru);

II faza od 1 sierpnia 1925 r. do 9 marca 1926 r. (t. j. 7 miesięcy i 9 dni) była okresem całkowitego zawieszenia polityki ulg celnych. Obowiązujące do dnia 31 lipca 1925 r. rozporządzenie z dn. 11 kwietnia 1925 r. (Dz. U. R. P. Nr. 39 z 1925 r.) nie zostało w terminie wygaśnięcia ani prolongowane, ani zastąpione przez nowe.

Motywem zawieszenia ulg celnych było rozpoczęcie wojny celnej niemiecko - polskiej oraz załamanie się kursu złotego.

III faza od 9 marca 1926 r. zawiera wznowienie ulg celnych przy pomocy podobnego systemu perjodycznie (co 3 — 6 miesięcy) zmieniających się rozporządzeń. Ale zakres ulg oraz ich forma uległy zmianie. Odpadły ulgi na artykuły pierwszej potrzeby i w większości wypadków ulgi na półfabrykaty, wznowione zaś zostały w zmienionej formie ulgi na maszyny i aparaty, niewyrabiane w kraju. Zamiast specyfikacji takich maszyn rozporządzenie mówi tylko ogólnikowo o „maszynach i aparatach niewyrabianych w kraju". Pozycje automatycznie stosowanych ulg na maszyny i aparaty odpadły i ulgi stosuje się tylko na podstawie podań, składanych do Ministerstwa Przemysłu i Handlu, na zasadzie opinji którego Ministerstwo Skarbu wydaje w każdym wypadku pozwolenie na zastosowanie ulgi, przyczem nawet w wypadku stwierdzenia niewyrabialności maszyny w kraju, pozwolenie na ulgę może być odmówione. Wydawanie pozwoleń nie jest już obligatoryjne, jak w I okresie.

W tej chwili obowiązuje rozporządzenie z d. 24 grudnia 1928 r. o ulgach celnych dla maszyn, aparatów i t. zw. walczaków, niewyrabianych w kraju (Dz. U. R. P. Nr. 105 z 1928 r.). Rozporządzenie to obowiązuje w czasie od 1 stycznia 1929 r. do 30 czerwca (włącznie) 1929 r., sądząc jednak po dotychczasowym uzusie, prawdopodobnie będzie przedłużone.

Cło ulgowe wynosi 20 proc. ceł normalnych (autonomicznych), czyli ulga (opust) wynosi 80 proc.

Co się tyczy przejściowych ulg celnych na inne wyroby, to obecnie dotyczy to bardzo niewielu wypadków, przyczem w tych wypadkach ulgi przeważnie mają charakter ulg automatycznych, nie wymagających pozwoleń Ministerstwa Skarbu. I tak np. istnieją przejściowe ulgi na statki, kwas siarkowy, śledzie o pewnej wadze — to ostatnie rozporządzenie zostało spowodowane względami na nasz stosunek handlowy do pewnych krajów.

9. Opłaty manipulacyjne.

Oprócz ceł pobiera się przy ostatecznej odprawie celnej towaru opłaty manipulacyjne, ogłoszone w rozp. z dn. 14 lipca 1926 r. w Dz. U. R. P. Nr. 76 z 1926 r. Zasadnicze opłaty manipulacyjne są następujące:

Przywóz: przesyłki zwyczajne 10% od sumy cła,
przesyłki kolejowe nadzwyczajne 20% od sumy cła,
przesyłki towarów wolnych od cła 0,15 zł. od 100 kg. wagi brutto,
przesyłki pocztowe 20% od sumy cła,
przesyłki pocztowe towarów wolnych od cła nie opłacają opłaty manipulacyjnej.

Wywóz: przesyłki towarów, opłacających cła wywozowe — 5% od sumy cła,
przesyłki towarów, nieopłacających ceł wywozowych — 0,02 zł. od 100 kg. wagi brutto.

Niektóre wyjątkowe towary (surowce), wymienione specjalnie we wskazanem rozporządzeniu, opłacają inne normy.

Nadto przy przesyłkach, przywozowych w pewnych wypadkach (t. zw. zadeklarowanie towaru w sposób niezupełny) uiszcza się dodatkową opłatę manipulacyjną (akcydencję) w następującej wysokości:

Od towarów, podlegających cłu — 10% od sumy cła.

Od towarów wolnych od cła — 2% od wartości towaru.

Poniżej podajemy wykaz opłat dodatkowych (Nr. Nr. Dz. Ustaw R. P.):

Wykaz opłat, pobier. przy odprawie celnej towarów.

I. Podatki i opłaty od towarów, przywożonych z zagranicy.

1) Cło w/g taryfy celnej przywozowej.

2) Opłaty celne manipulacyjne, art. 15 rozp. o taryfie celnej (Dz. Ust. R. P. Nr. 76, poz. 435 z 1926 roku).

3) Opłaty od zaświadczeń na prawo przywozu towarów podlegających reglamentacji: Rozdz. V art. 15 rozp. o taryfie celnej (Dz. U. R. P. Nr. 76, poz. 435 z roku 1926).

4) Opłaty statystyczne: Dz. Ust. R. P. Nr. 53, poz. 358 z 1925 roku.

5) Opłaty monopolowe i akcyzowe oraz opłaty stemplowe od kart do gry: w/g specjalnych ustaw.

6) Dodatek podatkowy na rzecz gmin (komunalny): Dz. Ust. R. P. Nr. 94, poz. 747 z 1923 r. art. 10, Dz. Ust. R. P. Nr. 31, poz. 317 z 1924 r. par. 7, Dz. Ust. R. P. Nr. 85, poz. 580 z 1925 r. art. 9.

7) a. Komisowe, pobierane za załatwienia formalności celnych przez kolejowe ajencje, oraz opłaty za wykonywanie robót fizycznych, związanych z odprawą celną: Dz. Ust. R. P. Nr. 110, poz. 989 z 1924 r.:

Dz. Ust. R. P. Nr. 111, poz. 990 1924 roku; Dz. Ust. Nr. 9, poz. 74 z 1925 roku; Dz. Ust. R. P. Nr. 76, poz. 436 z 1926 roku.

b. Komisowe pobierane przez firmy ekspedytorskie: Art. 9 rozp. z dn. 6.X 1920 r. (Dz. Ust. R. P. Nr. 103, poz. 686 z 1920 r.).

8) Opłaty za wykonywanie czynności funkcjonarjuszów celnych poza obrębem miejsca urzędowania lub w czasie poza godzinami urzędowemi (obrót uszlachetniający, kontrola składów celnych i t. p.: Dz. Ust. R. P. Nr. 74, poz. 426 z 1926 r. i Dz. Ust. R. P. Nr. 130, poz. 781 z 1926 r.

II. Podatki i opłaty od towarów, wywożonych zagranicę.

1) Cło w/g taryfy wywozowej.

2) Opłaty celne manipulacyjne: Art. 15 rozp. o taryfie celnej (Dz. Ust. R. P. Nr. 76, p. 435 z 1926 roku).

3) Komisowe kolejowych ajencyj za załatwianie formalności: Dz. Ust. R. P. Nr. 110, poz. 989 z 1924 r., celnych oraz opłaty za wykonywanie robót fizycznych, związanych z odprawą celną Dz. Ust. R. P. Nr. 111, poz. 991 z 1924 roku.

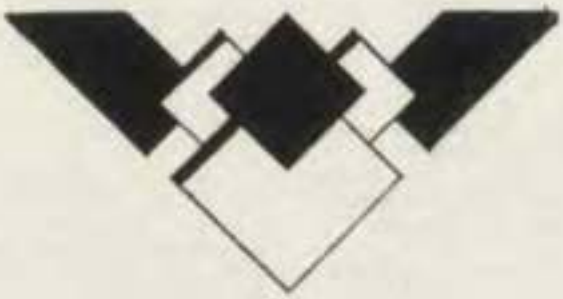

Przepisy o świadectwach pochodzenia towarów

dla urzędów, podległych Ministerstwu Spraw Zagranicznych, wydanych przez M. S. Z. w porozumieniu z Ministerstwem Skarbu oraz Przemysłu i Handlu

I.

PRZYWÓZ.

§ 1.

Określenie świadectwa pochodzenia.

Świadectwo pochodzenia towaru jest dokumentem, stwierdzającym pochodzenie towaru z określonego kraju.

Za kraj pochodzenia uważa się ten kraj, w którym dany towar został wytworzony lub przetworzony, przyczem niemniej, jak 50% wartości towaru przypada na koszty robocizny i surowców tego kraju.

Za kraj przychodzenia towaru uważa się ten kraj, z którego towar został nadany do bezpośredniego przywozu do polskiego obszaru celnego.

§ 2.

Cel świadectwa pochodzenia.

Świadectwa pochodzenia towarów wymagane są przy przywozie tylko niektórych towarów do polskiego obszaru celnego, a to w następujących przypadkach:

a) celem uzyskania zniżki konwencyjnej na towary ściśle wymienione w odnośnych traktatach handlowych;
b) przy zastosowaniu ulgi celnej, udzielanej za pozwoleniem Ministerstwa Skarbu;
c) celem stwierdzenia pochodzenia towarów, zakazanych do przywozu w myśl postanowień § 1 rozporządzenia Rady Ministrów z 10 lutego 1928 (Dz. Ust. Rz. P Nr. 15 poz. 113).

§ 3.

Kraj, w którym świadectwa pochodzenia mogą być wystawione.

Świadectwa pochodzenia celem uzyskania zniżki konwencyjnej w myśl punktu a) § 2 niniejszych przepisów wystawione być mogą jedynie w kraju, który jest jednocześnie krajem pochodzenia i przychodzenia towaru, o ile następne paragrafy nie przewidują postanowień odmiennych.

Świadectwa pochodzenia celem uzyskania ulgi celnej w myśl punktu b) § 2 niniejszych przepisów mogą być wystawiane również w kraju, z którego towar przychodzi; w treści świadectwa winien jednak być podany kraj pochodzenia towaru.

§ 4.

Zbędność świadectw pochodzenia na towary zwolnione od cła

Zbędne jest udzielanie świadectw pochodzenia na przedmioty, które są zwalniane od cła na podstawie art. 11 i 11 rozporządzenia ministrów Skarbu oraz Przemysłu i Handlu z 11 czerwca 1920 o taryfie celnej (Dz. Ust. Rz. P. Nr. 51 poz. 314):

Przy przywozie do polskiego obszaru celnego przedmiotów, wymienionych w art. 11 p. 1, 2 i 3 cytowanego rozporządzenia (przesiedlenia, wyprawy ślubne, spadki), wymagane są dokumenty, przewidziane w §9 punkt 1, 2 i 3 rozporządzenia ministra Skarbu z 13 grudnia 1920 o postępowaniu celnem (Dz. Ust. Rz. P. Nr. 11 z 1921 poz. 64)

§ 5.

Wzór świadectwa pochodzenia.

Świadectwa pochodzenia na towary winny być wystawione według załączonego sub 1) wzoru, o ile zaś towary pochodzą ze Stanów Zjednoczonych Ameryki, — według wzoru załączonego sub 2).

Świadectwo pochodzenia, umieszczone na oddzielnym arkuszu, winno być trwale połączone z odnośną fakturą, może być jednak wystawione na odwrocie faktury.

Wszystkie rubryki w świadectwie pochodzenia winny być wypełnione dokładnie. W szczególności rubryka „wyszczególnienie towaru" powinna zawierać ścisłą i dokładną nazwę wysyłanego towaru możliwie według klasyfikacji polskiej taryfy celnej.

Firma, podana w świadectwie pochodzenia, powinna być identyczna z firmą, wystawiającą fakturę lub bordereau, które powinny być wystawione na odbiorcę w miejscowości, leżącej na obszarze celnym Rzeczypospolitej Polskiej.

§ 6.

Instytucje, uprawnione do wystawiania świadectw pochodzenia.

Świadectwo pochodzenia towaru wystawione być może bądź przez Izby Handlowe i Przemysłowe, do których okręgu należy wysyłający, bądź przez każdy inny organ lub związek gospodarczy, uznany przez Rząd polski.

Rządy poszczególnych państw notyfikują każdorazowo Rządowi polskiemu listę instytucyj, upoważnionych do wystawiania świadectw pochodzenia.

Poszczególne urzędy konsularne utrzymują ewidencję instytucyj, uprawnionych w ich okręgach do wystawiania świadectw pochodzenia, zbiory faksymile podpisów oraz odbitki używanych przez te instytucje pieczęci.

§ 7.

Język świadectwa pochodzenia.

Świadectwa pochodzenia sporządza się w języku polskim i języku kraju, w którym zostało świadectwo wystawione, lub w językach: polskim i francuskim.

W przypadkach, kiedy nazwa towarów w świadectwie pochodzenia podana została wyjątkowo tylko w języku obcym, winien urząd wizujący przetłumaczyć tę nazwę na język polski bez pobierania opłaty za tę czynność.

§ 8.

Obowiązek wizowania świadectw pochodzenia.

Świadectwo pochodzenia winno być zaopatrzone w wizę konsularną i jest ważne tylko w terminie ważności tej wizy.

§ 9.

Cel wizy.

Wizowanie świadectw pochodzenia ma na celu z jednej strony skontrolowanie przez konsulat, czy świadectwo wydane zostało przez instytucję do tego upoważnioną i czy przytoczone przez nią dane są wiarogodne, z drugiej zaś strony ma na celu zalegalizowanie świadectwa wobec polskich urzędów celnych.

§ 10.

Urzędy, wystawiające wizy.

Wizy na świadectwach pochodzenia towarów są wystawiane przez polskie konsulaty etatowe i honorowe pełnoprawne oraz przez wydziały konsularne przy poselstwach lub przez same poselstwa, o ile w ich siedzibie niema konsulatu, a przy poselstwie nie istnieje wydział konsularny.

Konsulowie honorowi mogą wizować te świadectwa tylko na podstawie specjalnego upoważnienia, udzielonego przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych.

§ 11.

Odmowa wizy.

Jeżeli dane, przytoczone w świadectwie pochodzenia nasuwają upoważnionej do wizowania świadectw władzy jakiekolwiek wątpliwości, powinna ona uzależnić wydanie wizy od uzyskania przez stronę świadectwa sprawdzenia (certificat de vérification) lub wręcz odmówić wizy.

Jeżeliby wysyłający obawiał się, że towar mógłby podlegać zarzutom nawet pomimo zaopatrzenia go w świadectwa pochodzenia, to może w myśl postanowień niektórych traktatów handlowych (umowa handlowa między Polską a Francją z 9 grudnia 1924 — Dz. Ust. Rz. P. Nr. 67 z 1925 poz. 468, art. XXIV) zażądać potwierdzenia świadectwa pochodzenia przez świadectwo sprawdzenia, wystawione i podpisane zarówno przez organ, wystawiający świadectwo pochodzenia, jak i przez agenta technicznego, którego wyznaczy przedstawiciel dyplomatyczny polski i zanotyfikuje rządowi kraju pochodzenia. Agent ten będzie mógł w celu dokonania sprawdzenia domagać się wszelkich dowodów i celowych wyjaśnień oraz pobierać opłatę, której wysokość będzie ograniczona ściśle do kosztów tej funkcji lub wyjazdu koniecznego do wystawienia świadectwa sprawdzenia.

§ 12.

Tekst wizy celem uzyskania zniżki celnej.

Tekst wizy konsularnej na świadectwie pochodzenia, wystawionem w myśl punktu a) oraz b) § 2 niniejszych przepisów, winien ściśle odpowiadać załączonemu sub 3) wzorowi.

Wizę tę wystawia się w języku polskim.

Wiza winna być zaopatrzona bezwarunkowo w podpis i pieczęć urzędową konsulatu, bez których urzędy celne świadectw pochodzenia uznawać nie mogą.

§ 13.

Tekst wizy, nie uprawniającej do zniżki celnej, a tylko stwierdzającej pochodzenie towarów.

Tekst wizy konsularnej na świadectwie pochodzenia, wystawionem w myśl punktu c) § 2 niniejszych przepisów, winien ściśle odpowiadać załączonemu sub 4) wzorowi.

Wizę tę wydaje się w myśl rozporządzenia Rady Ministrów z 10 lutego 1928 (Dz. Ust. Rz. P. Nr. 15 poz. 113), które uchyla zakaz przywozu towarów do obszaru polskiego celnego, wyszczególnionych w rozporządzeniach Rady Ministrów z 17 czerwca 1925 (Dz. Ust. Rz. P. Nr. 61 poz. 430) i z 11 lipca 1925 (Dz. Ust. Rz. P. Nr. 69 poz. 486), t. j. w listach zakazów t. zw. II i III, o ile towary te pochodzą lub przychodzą z jakiegokolwiek kraju, prócz Rzeszy Niemieckiej.

Treść tej wizy jest inna, niż wizy, przewidzianej w § 12, gdyż na podstawie jej nie można uzyskać zniżki celnej konwencyjnej.

Wiza taka, a przynajmniej jej zdanie: „nie dotyczy zniżek celnych", winna być wystawiona w języku polskim i języku kraju urzędowania konsulatu lub w języku francuskim.

W myśl powyżej cytowanego rozporządzenia świadectwa pochodzenia, wystawiane celem zastosowania stawki konwencyjnej, uprawniają zarazem do odprawy celnej towarów, wymienionych w listach zakazów II i III bez osobnych pozwoleń przywozowych.

Jeżeli nie wystawia się świadectwa pochodzenia celem uzyskania zniżki celnej konwencyjnej, to urzędy celne będą odprawiać towary, wymienione w listach zakazów II i III, a pochodzące nie z Rzeszy Niemieckiej, bez osobnych pozwoleń przywozowych, tylko na podstawie świadectw pochodzenia, zaopatrzonych przez konsulat w wizę według załączonego sub 4) wzoru.

Wiza taka może być wystawiona również dla towarów, niepochodzących z okręgów, a nawet kraju urzędowania konsulatu, lecz pozostających w układach celnych lub znacjonalizwanych w kraju urzędowania konsulatu.

Za znacjonalizowany w danym kraju uważa się ten towar, od którego zostało opłacone całkowite cło, lub który został wpuszczony do wolnego obrotu celnego.

Nie należy udzielać wizy na towary pochodzenia niemieckiego, nawet wysyłane z kraju lub przechodzące przez kraj, w którym dany urząd konsularny ma siedzibę, oraz na znacjonalizowane towary pochodzenia niemieckiego.

Nie należy również udzielać powyższej wizy na towary, wymienione w listach zakazów II i III, o ile nie będąc nawet pochodzenia niemieckiego, idą jednak do polskiego obszaru celnego ze składów, znajdujących się na terytorjum Niemiec, lub z portów niemieckich, lub też załadowane są na stacjach niemieckich z przeznaczeniem do polskiego obszaru celnego.

Konsulaty Rz. P. na terytorjum Rzeszy Niemieckiej nie mogą wobec powyższego wystawiać wiz na świadectwa pochodzenia, przewidzianych w p. c) § 2 niniejszych przepisów.

§ 14.

Termin ważności wizy.

Termin ważności wizy określa władza, upoważniona do wizowania.

W każdym razie termin ważności wizy na świadectwie pochodzenia nie może przekraczać trzech miesięcy od daty jej wystawienia w krajach europejskich, czterech zaś miesięcy w krajach pozaeuropejskich.

Konsulat nie jest upoważniony do prolongaty wizy na świadectwie pochodzenia towarów.

W wyjątkowych przypadkach Ministerstwo Skarbu może w porozumieniu z Ministerstwem Przemysłu i Handlu zezwolić w drodze wyjątku na przedłużenie terminu ważności wizy, jeżeli strona zainteresowana zapomocą dokumentów przewozowych lądowych lub morskich udowodni, że towary, do których stosuje się świadectwo pochodzenia, były nadane do przewozu przed wygaśnięciem terminu ważności wizy.

§ 15.

Podwójne świadectwa pochodzenia towarów.

W przypadkach, gdy towar, pochodzący z kraju traktatowego, t. j. kraju, który zawarł z Polską umowę handlową, po wysłaniu z kraju pochodzenia przed przyjściem do Polski, zostaje uszlachetniony w drugim kraju traktatowym, tak że uszlachetnienie to nie powiększa wartości jego przynajmniej o 50%, zniżki konwencyjne mogą być przyznane na podstawie podwójnych certyfikatów (kraju produkcji i kraju uszlachetnienia), które powinny odpowiadać następującym warunkom:

a) być wystawione przez uprawnione do tego instytucje i wizowane przez konsulaty polskie;

b) wykazywać jako odbiorcę towaru firmę, mającą siedzibę na polskim obszarze celnym;
c) certyfikat kraju pochodzenia towaru, oprócz ogólnych danych, przewidzianych dla wszystkich certyfikatów wogóle, powinien zawierać wzmiankę, że wysyłany towar, przed doręczeniem odbiorcy na polskim obszarze celnym, ma być uszlachetniony (podać rodzaj uszlachetnienia, kraj, nazwę i adres firmy uszlachetniającej) i że wskutek uszlachetnienia cechy jego i waga ulegną zmianie. Pożądane podanie choć w przybliżeniu wagi uszlachetnionego towaru;
d) certyfikat kraju uszlachetnienia powinien wykazywać, gdzie (w jakim kraju i firmie) towar został wyprodukowany, jego cechy i wagę surową oraz cechy i wagę po uszlachetnieniu.

§ 16.

Przesyłki, objęte jednem świadectwem pochodzenia towarów.

Świadectwo pochodzenia powinno być wystawione na każdy dokument przewozowy lub na każdą przesyłkę oddzielnie.

Przy przesyłkach pocztowych i aeroplanowych jedno świadectwo pochodzenia może obejmować nie więcej, jak trzy paczki pocztowe, nadane jednocześnie do jednego adresata.

UWAGA: Ograniczenie, dotyczące ilości przesyłek pocztowych, dopuszczalnych za jednem świadectwem pochodzenia, wypływa z organizacji służby pocztowej.

Z zagranicy nadsyłane były dawniej przesyłki pocztowe, zaopatrzone w zbiorowe, t. zw. sumaryczne świadectwa pochodzenia, nieraz na sto sztuk; działo się to zapewne dla zaoszczędzenia opłat konsularnych za wizę.

Zbiorowe świadectwa bardzo komplikują odprawę przesyłek; przesyłki, odnoszące się do jednego zbiorowego świadectwa, przybywają zwykle w różnym czasie, co powoduje konieczność trzymania świadectw w ewidencji przez czas dłuższy oraz ustalanie tożsamości przesyłek przy następnych rewizjach, przyczem nieuniknione są nieporozumienia, reklamacje ze strony odbiorców i t. p. Poza tem, ponieważ termin pozostawania w urzędach pocztowych nieclonych przesyłek jest ograniczony, zdarza się często, że część przesyłek, która nadeszła już do urzędu, trzeba oclić, nie czekając na pozostałe przesyłki lub też zwrócić je z powrotem zagranicę. Prócz tego magazynowanie wielkiej ilości przesyłek w urzędach pocztowych jest albo wręcz niemożliwe, albo przysparza urzędom zbyt wiele kłopotu i powoduje niedokładność w ich doręczaniu.

Ograniczenie ilości pocztowych przesyłek zrobione w myśl regulaminu wykonawczego do każdoczesnie obowiązującej międzynarodowej umowy o paczkach pocztowych (obecnie umowy sztokholmskiej z 1924) ze względu na brak technicznego przystosowania urzędów pocztowych do gromadzenia w swych lokalach większych ilości przesyłek leży w interesie samych adresatów, co należy podkreślić przy wizowaniu świadectw.

§ 17.

Czas przedkładania świadectw pochodzenia urzędowi celnemu.

Świadectwa pochodzenia winny być przedstawione urzędowi celnemu jednocześnie z deklarowaniem towaru.

§ 18.

Odpisy świadectw pochodzenia i faktur.

Przy wizowaniu wiadectwa pochodzenia należy przedstawić urzędowi wizującemu również kopję świadectwa oraz kopję faktury, które przechowuje się w aktach łącznie z właściwą korespondencją.

§ 19.

Wizowanie zaświadczeń o analizie towarów.

Zaświadczenia o analizie próbek towarowych mogą być wizowane przez konsulaty.

Na zaświadczeniach takich konsulat udziela wizy według załączonego sub 5) wzoru.

Wiza taka ma stwierdzić, że instytucja, dokonywująca analizy, jest do tego uprawniona na podstawie przepisów kraju urzędowania konsulatu.

Wizę tę umieszcza się na dokumencie analizy, załączona zaś próbka towarowa winna być zaopatrzona w pieczęć konsulatu i oznaczona numerem wizy.

Wizowanie zaświadczeń o analizie masy drzewnej w papierze, wymagane w myśl rozporządzenia z 31 sierpnia 1925 (Dz. Ust. Rz. P. Nr. 92 poz. 647) uskutecznia konsulat tylko na podstawie orzeczenia zawodowej urzędowej instytucji badań. Orzeczenie własne, ani też deklaracja firmy zainteresowanej nie są wystarczające do udzielenia na nich wizy konsularnej.

§ 20.

Legalizacja podpisów instytucji, wystawiającej świadectwo pochodzenia.

W przypadkach, gdy strona domaga się wizowania świadectwa pochodzenia, zbędnego dla naszych urzędów przy odprawie celnej, należy tylko legalizować podpis instytucji, wystawiającej to świadectwo.

Strony należy w tym wypadku poinformować, że legalizacja podpisu nie wywołuje tych skutków, co wiza.

§ 21.

Duplikaty świadectwa pochodzenia może konsul wydać w wyjątkowych przypadkach, gdy eksporter udowodni, że świadectwo pochodzenia zostało zagubione oraz, że odnośny towar został faktycznie wysłany.

§ 22.

Opłaty konsularne.

Opłaty konsularne za wykonywanie poszczególnych czynności, omawianych w niniejszych przepisach, ustalone są w taryfie opłat konsularnych z 1 kwietnia 1928 (Dz. Ust. Rz. P. Nr. 49 poz. 474). A wynoszą one:

Przedmiot opłaty	Pozycja T. O. K.	Wysokość opłaty w złotych
1) Wizowanie świadectwa pochodzenia celem uzyskania zniżki celnej konwencyjnej (§ 2, lit. a) oraz celem zastosowanie ulgi celnej § 2, lit. b)	22 lit. a)	1% od rachunku, dotyczącego danej przesyłki, lecz nie więcej niż zł. 86 i nie mniej niż zł 3.50
2) Wizowanie świadectwa pochodzenia celem stwierdzenia pochodzenia towaru (§ 2, lit. c).	22 lit. b)	1.—
3) Wizowanie świadectwa pochodzenia kraju uszlachetnienia (§ 15, lit. d) . . .	23	2.—
4) Wizowanie zaświadczenia o analizie towarów (§ 19)	57	15.—
5) Legalizacja świadectwa sprawdzenia (§ 11) . . .	57	15.—
6) Legalizacja podpisu instytucji, wystawiającej świadectwo pochodzenia (§ 20)	57	15.—
7) Powtórne wizowanie świadectwa pochodzenia towarów dublikatu)	23	2.—

WYWÓZ.

Świadectwa na towary pochodzenia polskiego przy wywozie zagranicę wystawiane są przez instytucje i władze, uprawnione do tego przez Ministerstwo Przemysłu i Handlu.

Świadectwa takie wystawiane są według przepisów, ustalonych przez poszczególne państwa przeznaczenia towarów.

Do wystawienia takich świadectw upoważnione są następujące instytucje, organizacje i urzędy:

1) Izba Handlowa i Przemysłowa we Lwowie,
2) " " " w Krakowie,
3) " " " w Brodach,
4) " " " w Bielsku,
5) Izba Przemysłowo - Handlowa w Bydgoszczy,
6) " " " w Grudziądzu,
7) " " " w Poznaniu,
8) " " " w Toruniu,
9) Izba Handlowa w Katowicach,
10) Izba Przemysłowo - Handlowa w Warszawie,
11) Wielkopolska Izba Rolnicza w Poznaniu,
12) Pomorska Izba Rolnicza w Toruniu,
13) Śląska Izba Rolnicza w Katowicach,
14) Izba Handlowa w Gdańsku (Handelskammer zu Dantzig),
15) wszystkie urzędy wojewódzkie,
16) Komisarz Generalny Rz. P. w Gdańsku,
17) Stowarzyszenie Kupców Polskich w Warszawie, Szkolna 10,
18) Centralny Związek Polskiego Przemysłu Górnictwa, Handlu i Finansów w Warszawie, Chmielna 2,
19) Związek Kupców, Centrala w Warszawie, Senatorska 22,
20) Giełda Zbożowo - Towarowa w Warszawie,
21) Związek Przemysłu Włókienniczego w Państwie Polskiem w Łodzi,
22) Centralne Towarzystwo Rolnicze w Warszawie, Kopernika 30,
23) Syndykat Rolniczy w Warszawie, Kopernika 30,
24) Związek Polskich Organizacyj w Warszawie,
25) Związek Eksportowy Polskiego Przemysłu Włókienniczego w Łodzi,
26) Krajowy Związek Przemysłowców Włókienniczych w Łodzi,
27) Związek Przemysłu Chemicznego Rz. P. w Warszawie,
28) Polski Związek Przemysłowców Metalowych w Warszawie,
29) Związek Przemysłowców Obwodu Białostockiego w Białymstoku,
30) Izba Handlowa Polsko-Węgierska w Warszawie,
31) Izba Handlowa Polsko-Italska w Warszawie,
32) Izba Handlowa Polsko-Austrjacka w Warszawie,
33) Izba Handlowa Polsko-Grecka w Warszawie,
34) Izba Handlowa Polsko-Belgijska w Warszawie,
35) Izba Handlowa Polsko-Japońska w Warszawie,
36) Izba Handlowa Polsko-Amerykańska w Warszawie,
37) Izba Handlowa Polsko-Francuska w Warszawie,

ALFRED SIEBENEICHEN.

Polska polityka morska

Jednem z naczelnych dążeń Polski jest wzmożenie jej obrotu towarowego z zagranicą. Zwiększyć ten obrót — znaczy to wzmóc zarówno wywóz krajowych produktów, jak też przywóz surowców, półfabrykatów lub też gotowych towarów zagranicznych. Nie możnaby poprzestać na wysiłkach wyłącznie w jednym kierunku. Brak całego szeregu surowców oraz produkcji również towarów gotowych zmusza ją do korzystania z wytwórczości obcej, z drugiej jednak strony nadmiar produkcji krajowej w szeregu gałęzi przemysłu zmusza ją do szukania zagranicznych rynków zbytu na towary polskie.

Dążąc do równowagi bilansu handlowego, nie możemy na dłuższy okres sztucznie zmniejszać importu, gdyż nabywcy nasi muszą stawiać sprawę a gruncie wzajemności, wobec czego zgodzić się musimy na nabywanie towarów tego kraju, który na stanowić rynek zbytu dla towarów polskich. Z tego względu musimy w pierwszej linji skierować wysiłki ku wzmożeniu eksportu, aby móc zbilansować pozycję przywozu towarów zagranicznych.

Obok udoskonalenia produkcji, potanienia jej kosztów i t. p. wzrost możliwości eksportowych zależnych jest od stworzenia dogodnych i tanich połączeń z rynkami zagranicznymi oraz od bezpośredniego docierania do zagranicznego odbiorcy. Bezpośrednie stosunki handlowe mają zresztą doniosłe znaczenie również przy imporcie, gdyż umożliwiają pominięcie drogiego zazwyczaj pośrednictwa.

Wszystkim wyżej wspomnianym warunkom odpowiada najbardziej droga morska. Nic też dziwnego, że Polska zwróciła szczególną uwagę na handel morski, starając się go skierować przedewszystkiem przez Gdańsk i Gdynię, jako porty pozostające pod wpływem wykładników polskiej polityki gospodarczej. Wyzyskanie dostępu do morza przez Gdańsk, budowa portu w Gdyni, budowa polskiej floty handlowej, praca nad stworzeniem własnego aparatu handlowego w handlu morskim — wszystko to są poszczególne prace nad wzmożeniem naszego obrotu towarowego zagranicą przy bezpośredniem docieraniu do rynków zakupu i zbytu.

Dotychczas stosunki handlowe Polski z zagranicą obejmowały przedewszystkiem kraje, sąsiadujące z Polską. Mniejsze znaczenie posiadały pozostałe kraje europejskie, natomiast kraje pozaeuropejskie prawie że nie zaważyły w naszym handlu zagranicznym. W wywozie kraje sąsiadujące z Polską (Niemcy, Czechosłowacja, Rumunja, Rosja i Łotwa), stanowiły w ostatnich latach około 50% całkowitego wywozu pod względem wartości towarów. Do innych krajów europejskich wywieźliśmy około 45% naszego eksportu. Z tego wynika, że na kraje pozaeuropejskie przypada zaledwie około 5% całkowitego wywozu z Polski. W przywozie sąsiedzi nasi dostarczyli nam około 38% towarów, inne kraje europejskie około 20% ogólnego przywozu.

W ostatnich czasach udział krajów europejskich, nie będących bezpośrednimi sąsiadami Polski, zaczął się nieco wzmagać. Podobnie wzrósł nieco obrót towarowy z krajami pozaeuropejskimi. Jest zadaniem polskiej polityki gospodarczej rozwijąc stopniowo nasze stosunki z bardziej odległymi rynkami, a jednocześnie uczynić te stosunku bezpośrednimi.

Zadanie to spełnić ma przedewszystkiem handel morski, zwłaszcza że morze stanowi tanią drogę komunikacyjną, a więc nadającą się dla przewozu towarów masowych. Już od pierwszej chwili istnienia Polski Odrodzonej zaczęliśmy korzystać z drogi morskiej przez Gdańsk. Udział obrotu towarowego w gdańskim porcie w stosunku do ogólnego obrotu towarowego Polski z zagranicą wzrastał z roku na rok. Wykazuje nam to w sposób zupełnie zdecydowany następujące zestawienie, zawierające porównanie ogólnego obrotu towarowego Polski z zagranicą z ogólnym obrotem towarowym w porcie gdańskim oraz obliczony na ich podstawie odsetek udziału Gdańska w ogólnym obrocie zagranicznym Polski:

rok	ogólny obrót z zagranicą	w tem przez Gdańsk	% udziału Gdańska
	w	t o n a c h	
1922	13 267.519	970.698	7,4
1923	20 841.965	1,717.793	8,2
1924	18,153,337	2 374.557	13,1
1925	17,153.337	2.722 747	16,0
1926	24.742 425	6 300.301	25,5
1927	25.259.098	7,897.614	31,3
1928	25 588.936	8.615.682	33,7

Widzimy więc, że obrót towarowy przez Gdańsk w ostatnim roku w porównaniu z rokiem 1922 wzrósł 4 i pół - krotnie, co jednak nie stanowi jeszcze całego handlu drogą morską. Pamiętać trzeba, że, poczynając od roku 1924, rozpoczął się początkowo bardzo nieznaczny, następnie coraz większy obrót towarowy przez Gdynię, który dał nam w kolejnych latach następujące ilości ogólnego obrotu:

1924	9 717 ton
1925	51,768 „
1926	414,005 „
1927	896,141 „
1928	1 956 030 „

Gdybyśmy więc doliczyli do obrotu przez Gdańsk również obrót towarowy przez Gdynię, wówczas otrzymalibyśmy, że obrót towarowy przez oba te porty w stosunku do ogólnego obrotu towarowego Polski z zagranicą stanowił dla ostatnich czterech lat następujące odsetki:

1925	16.3 %
1926	27.1 %
1927	35.0 %
1928	41.3 %

Odsetki te również nie są jeszcze ostateczne, gdyż należy wziąć pod uwagę, że pośrednictwo portów obcych i kierowanie się transportów towarowych, zwłaszcza przez porty niemieckie, jest dziś w naszym obrocie towarowym z zagranicą zjawiskiem bardzo częstem. Zwłaszcza znaczną rolę odgrywają tu: Hamburg, Brema, Szczecin i Królewiec, przez które, nie wliczając nawet wywozu węgla, przechodzi około miljona ton wysokowartościowych towarów. Towary te, z których większość figuruje w imporcie, mogłyby znakomicie powiększyć obrót naszych własnych portów. Jest więc rzeczą zarówno rządowej polityki morskiej, jak i całego społeczeństwa, stworzyć warunki ku temu, aby te ładunki ściągnąć do Gdyni i Gdańska.

Nie ulega najmniejszej wątpliwości, że polski handel zamorski przez Gdańsk i Gdynię posiada widoki dalszego rozwoju. Nietylko ładunki, idące obecnie przez obce porty, będą zasilały Gdańsk i Gdynię, lecz złożą się na to dalsze ilości towaru, wynikające z ogólnego zwiększenia się obrotu towarowego Polski z zagranicą oraz ładunki tranzytowe, stanowiące część zagranicznego obrotu towarowego Czechosłowacji, Rumunji, Rosji itp. Aby zwiększyć obrót towarowy przez obydwa te porty, prowadzona jest budowa nowych połączeń kolejowych z naszem wybrzeżem, udzielana jest pomoc przez odpowiednio nizkie ukształtowanie taryf kolejowych, a wreszcie, pomijając budowę Gdyni, jako portu nowego, robione są znaczne inwestycje w zdawna istniejącym porcie gdańskim oraz tworzone są nowe, polskie linje okrętowe i ustanawiane bezpośrednie połączenia okrętwe z odległymi krajami zamorskimi.

Szczegółowe dane, dotyczące portu w Gdyni, portu w Gdańsku oraz tworzenia polskiej floty handlowej zamieszczamy w oddzielnych artykułach. Tu na zakończenie pragniemy stwierdzić, że polski handel zamorski posiada już dziś silne podstawy w istniejącym obrocie towarowym, a może stać się pierwszorzędnym czynnikiem rozwoju polskiego przywozu i wywozu, przyczyniając się do nawiązywania bezpośrednich stosunków z krajami zamorskimi i zdobywania nowych rynków zbytu dla naszych towarów zagarnicą oraz wyszukiwania korzystnych źródeł tych surowców, półfabrykatów i towarów, których import leży w interesie gospodarczym Polski.

Polska flota handlowa

Pierwsze próby utworzenia polskiej floty handlowej były robione bezpośrednio po uzyskaniu dostępu do morza. Próby te wyszły od sfer prywatnych, a zwłaszcza tych kół Polaków, którzy w państwach zaborczych stykali się z morzem i z handlem morskim, i wskutek tego uświadamiali sobie, jak doniosłe znaczenie posiada własna flota handlowa dla rozwoju gospodarczego w Polsce.

Jednakowoż próby te nie dały trwałych rezultatów, gdyż trudne warunki gospodarcze i brak większych kapitałów w kraju oraz drożyzna pieniądza wogóle nie sprzyjały rozwojowi i realizacji tych zamierzeń.

Nawet wówczas, gdy projekty stworzenia floty handlowej pod polską banderą opierały się, zdawałoby się, o bardziej zasobne potrzebne fundusze sfer polskiego wychodźtwa zagranicą, to i tu niepomyślne warunki, w jakich przeprowadzona była realizacja planów oraz okoliczności, jakie jej towarzyszyły, aż nadto szybko doprowadzały do likwidacji towarzystw okrętowych powoływanych do życia.

Najpoważniejszym wysiłkiem stworzenia polskiej floty handlowej było zorganizowanie przedsiębiorstwa żeglugowego przez wychodźtwo polskie w Ameryce Północnej. Polonja amerykańska oddała swoje oszczędności na zakup statków, za których pomocą zamierzono utrzymywać komunikację pomiędzy Ameryką Północną a Polską. Uzbierano wówczas przeszło 3 mijony dolarów, za które zakupiono 7 dużych statków, z których dwa pasażerskie. Niestety, statki te zakupione po bardzo wysokich cenach i, kiedy po roku zarówno cena tonażu, jak i frachty morskie spadły katastrofalnie, przedsiębiorstwo żeglugowe nie mogło uiścić zaległych rat, wobec czego musiało się zlikwidować.

Również w kraju powstawały przedsiębiorstwa żeglugowe, jak, naprzykład, Towarzystwo Sarmacja oraz inne drobne przedsiębiorstwa, lecz i te nie mogły się należycie rozwinąć i wkrótce przestały istnieć. To też to, czego nie mogła dokonać inicjatywa prywatna, musiało być podjęte przez państwo i dokonane za pieniądze rządowe. Już w r. 1920 istniał projekt założenia państwowego przedsiębiorstwa żeglugi morskiej. Projekt ten nie doszedł wówczas do skutku i dopiero w r. 1926 przystąpiono do stworzenia państwowego przedsiębiorstwa „Żegluga Polska", które w styczniu 1927 r. zakupiło i uruchomiło 5 statków towarowych o pojemności około 3.000 ton każdy. Latem tegoż roku przedsiębiorstwo to przejęło od naszej marynarki wojennej statek „Warta" o pojemności około 4.200 ton, a pod koniec roku nabyło nowy statek „Tczew" o pojemności 1.100 ton. Wszystkie te statki zostały użyte do przewozu polskich towarów eksportowych, a przedewszystkiem węgla i drzewa, obsługując obrót towarowy w Gdyni i Gdańsku i odbywając podróże w komunikacji z portami europejskimi. W r. 1928 zakupiono dalsze dwa statki o pojemności 5.020 ton każdy, wobec czego flota przedsiębiorstwa „Żegluga Polska" składa się z 9 statków towarowych, z których wszystkie z wyjątkiem „Warty" są statkami nowymi i o dużej sprawności.

Statki towarowe tego przedsiębiorstwa odbyły w 1927 r. 117 podróży i przewiozły ogółem 303.647 ton różnych towarów. W r. 1928 odbyły 175 podróży i przewiozły 430.858 ton.

Poza statkami towarowymi przedsiębiorstwo to posiada jeszcze 5 statków pasażerskich, z których dwa przeznaczone są również do dalszych wycieczek po Bałtyku, natomiast trzy pozostałe kursują pomiędzy Gdynią, Helem, Jastarnią, Sobotami i Bałtykiem.

Rząd polski nie poprzestał jednak na utworzeniu floty państwowej i dąży wszelkiemi siłami do tego, aby pobudzić również prywatną inicjatywę do tworzenia przedsiębiorstw żeglugowych. W pierwszym rzędzie Rząd oddziaływał w tym kierunku na koncerny węglowe, które otrzymały tereny w Gdyni i w rezultacie koncern „Robur" zdecydował się zakupić trzy statki węglowe o pojemności 6.000 ton łącznie, a wobec korzystnych doświadczeń zamierza w najbliższej przyszłości znacznie powiększyć swą flotę.

Wreszcie w r. 1929 powstało nowe przedsiębiorstwo pod nazwą „Polsko - Brytyjskie Towarzystwo Okrętowe, Sp. Akc.", w którem biorą udział: Państwowe Przedsiębiorstwo „Żegluga Polska" oraz angielskie towarzystwo „Ellermans, Wilsons Line Ltd." Przedsiębiorstwo to, w którem udział Polski wynosi 75% kapitału zakładowego, stanowiącego ogółem 13.500.000 złotych, posiada 4 statki pasażersko - towarowe, wyposażone w urządzenia chłodnicze. Statki te będą utrzymywać regularną komunikację pomiędzy Gdynią a Francją i Anglją.

W niedalekiej przyszłości spodziewać się można powołania do życia regularnej linji okrętowej również do Wschodniej części morza Śródziemnego oraz morza Czarnego. Linja ta będzie miała bardzo duże znaczenie dla rozwoju naszego eksportu, zwłaszcza do krajów Bliskiego Wschodu.

Wreszcie francuskie przedsiębiorstwo okrętowe „Chargeurs Reunis" zawarło z Rządem Polskim układ, na którego mocy zobowiązało się przekształcić swą linję komunikacyjną pomiędzy Gdynią a portami Ameryki Południowej na polskie przedsiębiorstwo żeglugowe.

Jak widać z powyższego, polska flota handlowa znajduje się narazie w zaczątkach, lecz posiada pomyślne widoki rozwoju. Spodziewać się więc należy, że następne lata wykażą zarówno wzrost tonażu statków, pływających pod polską banderą, jak również wzrost stałych linij komunikacyjnych utrzymywanych przez polskie przedsiębiorstwa żeglugowe, pomiędzy Gdynią i Gdańskiem a tymi krajami, względnie portami, z którymi już dziś łączą nas duże stosunki handlowe, lub też z którymi zdołamy te stosunki handlowe nawiązać. Pamiętać należy o tem, że wszak handel idzie za banderą, wobec czego posiadanie własnych statków czy też linij okrętowych musi być uważane, jako jeden z czynników, uzależniających rozwój naszych stosunków handlowych z zagranicą.

Port Gdański

W latach przedwojennych Gdańsk obsługiwał część tylko ziem, wchodzących obecnie w skład Rzeczypospolitej Polskiej, a wobec konkurencji sąsiednich portów niemieckich, rozwijających się daleko szybciej, niż port gdański, posiadał znaczenie raczej lokalne. Na eksport składały się przeważnie zboże, cukier i drzewo, w dużej części sprowadzane z Rosji, przyczem te trzy artykuły dały w eksporcie w r. 1921 — 1282 tysiące ton, w roku zaś 1913 — 849 tys. ton, podczas gdy wszystkie inne towary dawały w sumie około 30 tys. ton. Przywóz do Gdańska składał się z większej ilości rodzajów towarów, przyczem na pierwszem miejscu stały tego rodzaju towary, jak, naprz. węgiel angielski i westfalski, nafta rosyjska i amerykańska, następnie rudy żelazne, nawozy sztuczne, śledzie i t. p. Stosunkowo duży przywóz dawały artykuły spożywcze i kolonjalne, materjały budowlane ,metale i wyroby metalowe, wyroby ceramiczne oraz produkty leśne. Import odbywał się najczęściej nie bezpośrednio z krajów pochodzenia, lecz ograniczał się do źródeł bliższych, a w szczególności jako miejsca zakupu występowały najczęściej porty niemieckie, co stwarzało, że stosunki handlowe Gdańska ograniczały się prawie że wyłącznie do morza Bałtyckiego.

Po przyłączeniu Gdańska do polskiego obszaru gospodarczego musiał, siłą rzeczy, nastąpić bardzo znaczny przewrót w obrocie towarowym portu gdańskiego i to zarówno pod względem jego struktury, jak i zasięgu stosunków handlowych. Przedewszystkiem więc musiał zaniknąć przywóz tego rodzaju towarów, jak węgiel, nafta i sól, których pod dostatkiem dostarcza wytwórczość zjednoczonych ziem Polski. Towary te zjawiły się obecnie w eksporcie przez Gdańsk, dosięgając bardzo znacznej ilości, niedających się porównać z przedwojennemi liczbami przywozu. Zmniejszył się eksport zboża i cukru, ponieważ zabrakło tu ilości, dostarczanych poprzednio przez Rosję, natomiast zwiększył się bardzo znacznie wywóz drzewa. Wreszcie zarówno w przywozie, jak i wywozie zaszły daleko idące zmiany również w innych gałęziach, gdzie obrót towarowy Gdańska dostosował się do potrzeb gospodarczych Polski, której interesy wpływają odtąd decydująco na rozwój portu gdańskiego.

Jednocześnie rozszerzył się zasięg handlu przez Gdańsk. Dziś polski eksport dociera coraz bardziej bezpośrednio do krajów przeznaczenia, a również import do Polski wyzwala się szybko od pośrednictwa portów obcych, gdyż kupiec polski stara się nawiązać bezpośrednie stosunki z miejscami produkcji przywożonych towarów.

Wobec rozszerzenia się obszaru ciążenia ku gdańskiemu portowi, gdyż obecnie port ten obsługuje bardzo znaczną część polskiego handlu morskiego, zwiększył się również silnie obrót portowy gdański. Porównanie ruchu okrętowego w ostatnich latach w najpomyślniejszym roku przedwojennym przedstawia się następująco. Do portu zawinęło w latach:

1912	statków	2.992	o pojemności	n. r. t.	970.653
1925	„	3.986	„	„ „ „	1.769.979
1926	„	5.967	„	„ „ „	3.432.480
1927	„	6.950	„	„ „ „	3.899.954
1928	„	6.198	„	„ „ „	4.045.249

oznacza to, że ruch okrętowy w stosunku do czasów przedwojennych wykazuje kilkakrotne zwiększenie.

Jednocześnie wzrasta ilość bander reprezentowanych w porcie gdańskim. Podczas gdy przed woj-

Gdańsk. Fragment portu.

„Mysia Wieża" nad jeziorem Goplem.

Port Gdynia.

ną reprezentowanych było 10 krajów, obecnie gdańska statystyka notuje ogółem 32 kraje. Chociaż wśród nich znajduje się 9 państw nowopowstałych, to jednak stwierdzić możemy, że wzrost wynosi z 10 na 23 krajów, które obsługują swoją flotą obrót towarowy w gdańskim porcie. Podobnie przedstawia się sprawa obrotu towarowego. Zwłaszcza mamy tu ogromny wzrost wywozu towarów, gdzie w ostatnich latach przybył eksport tego rodzaju towaru masowego, jak węgiel. W rezultacie porównanie obrotu towarowego przedwojennego ze stanem w ostatnich latach daje nam następujący obraz: (w tonach)

Rok	Przywóz	Wywóz	Ogółem
1912	1.141.455	1.311.757	2.543.212
1925	690.779	2.031.969	2.722.748
1926	640.696	5.659.605	6.300.301
1927	1.517.194	6.380.420	7.897.614
1928	1.832.400	6.783.273	8.615.682

Jak widzimy, wzrost obrotu towarowego jest bezmała czterokrotny w stosunku do obrotu przedwojennego,

Rozwój obrotu towarowego w porcie gdańskim uwidoczni się bardziej jeszcze, gdy porównamy powojenny rozwój Gdańska ze stanem innych portów, a w szczególności poortów niemieckich. Mianowicie, w porównaniu z obrotem przedwojennym obrót w r. 1927 przedstawia się w poszczególnych portach, jak następuje:

	1913	1927	%% stosunek
	tysiące ton		r. 1927 do r. 1913
Hamburg	25.458	25.185	98
Brema	7.167	5.565	77
Szczecin	6.246	4.046	65
Emden	3.233	3.847	119
Gdańsk	2.112	7.914	374
Lubeka	2.014	1.732	86
Królewiec	1.874	1.435	76
Kilonja	609	543	89

W ten sposób porty konkurencyjne bądź wogóle jeszcze nie osiągnęły obrotu przedwojennego, bądź też przekroczyły ten obrót bardzo nieznacznie. Jedynie Gdańsk stanowi tu wybitny wyjątek. Zauważyć przytem trzeba, że na obrót towarowy w porcie gdańskim narazie składa się prawie że wyłącznie polski handel zagraniczny, gdyż ładunki tranzytowe stanowią dość nieznaczny odsetek.

Co się tyczy poszczególnych towarów, składających się na przywóz oraz wywóz przez port gdański, to, nie wdając się w bardziej szczegółową analizę, wymagającą rozpatrzenia dużej ilości pozycyj, zaznaczymy tylko, że w przywozie największe znaczenie posiadają rudy, metale i wyroby z metali, następnie przywóz starego żelaza, przetworów chemicznych, wśród których poważną pozycję stanowią nawozy sztuczne, wreszcie śledzie solone, artykuły kolonjalne, skóry surowe i wyprawione, itp.

W eksporcie na pierwszem miejscu od r. 1926 stoi węgiel, którego eksport przez Gdańsk wyniósł w r. 1928 — 5,5 miljonów ton, następnie drzewo, zboże, cukier, przetwory ropy naftowej oraz szereg innych towarów, będących eksportowymi towarami polskiego przemysłu.

Według oficjalnej statystyki obrotu towarowego w gdańskim porcie, obrót ten w r. 1928 podzielony na poszczególne grupy towarowe dał w przywozie, względnie wywozie, następujące ilości:

Obrót towarowy w r. 1928.

	Przywóz	Wywóz
	w tonnach	
1. Art. żywności i używki	330.755	270.018
2. Produkty zwierzęce i wyroby z nich .	236.778	50.674
3. Drzewo i wyroby drzewne	5.742	914.192
4. Materjały budowlane i ceramika . .	39.083	82.333
5. Paliwo, asfalt, smoła i produkty . .	54 421	5.400.957
6. Materjały i przetwory chemiczne . .	152.706	35.198
7. Rudy, metale i wyroby metalowe . .	990.469	25.022
8. Papier, wyroby i druki	12.222	1.072
9. Materjały i wyroby włókniste	9.934	3.785
10. Odzież, galanterja i t. p.	81	23
11. Materjały wybuchowe	207	—
	1.832.409	6.783.273

Dzięki ciągłemu udoskonalaniu urządzeń portowych, budowie nowych nabrzeży i basenów, dogodnym warunkom komunikacyjnym oraz niskim taryfom kolejowym, ustanawianym przez rząd polski w celu poparcia handlu morskiego, port gdański rozwija się coraz bardziej. Wprowadzone w r. 1928 bezpośrednie taryfy kolejowe z Polski do Gdańska obok już poprzednio istniejących specjalnych taryf eksportowych przyczynią się w dalszym ciągu do wzmożenia ruchu towarowego przez Gdańsk.

Zasługuje na zaznaczenie, że nieprzerwany wzrost obrotu portowego w Gdańsku trwa nadal, pomimo, że w ostatnich latach rozpoczął już na większą skalę działalność port w Gdyni. Dowodzi to, że port gdański, dzięki swej łączności gospodarczej z Polską, posiada trwałe podstawy rozwoju.

Port w Gdyni

Wybrzeże morskie, jakie Polska uzyskała w myśl postanowień Traktatu Wersalskiego, nie posiadało żadnych urządzeń, któreby umożliwiały żeglugę morską na większą skalę, a więc nie mogło być użytkowane dla celów handlu morskiego. W ten sposób jedynym dostępem do morza w znaczeniu handlowym był port gdański. Wkrótce już jednak okazało się ,że port ten nie czyni zadość wszystkim potrzebom Polski, wobec czego powstała myśl, niewątpliwie, śmiała zbudowania na własnem wybrzeżu drugiego portu, przez który można byłoby kierować część towarów, niezależnie od portu gdańskiego.

Jak zaznaczyliśmy, wybrzeże polskie nie posiadało żadnych urządzeń portowych. z tego względu wybór miejsca budowy przyszłego portu nie był niczem przesądzony i rząd polski mógł się kierować wyłącznie tylko względami rzeczowymi, biorąc pod uwagę wyłącznie najdogodniejsze warunki techniczne i gospodarcze. Po dłuższych studjach wybór padł na wioskę rybacką, Gdynię, położoną o 21 km. na północ od Gdańska.

Wybór miejsca budowy przyszłego portu okazał się bardzo szczęśliwy. Gdynia położona jest w niwinie, graniczącej na południu z Kamienną Górą i okolonej z zachodu lesistemi wzgórzami. Tereny torfowiskowe, dochodzące do samego morza, ułatwiają wybagrowanie basenów, łączących się bezpośrednio z morzem, a ponadto proces budowy ułatwia ogromnie okoliczność, że port buduje się w miejscu, gdzie przedtem istniała zupełnie wolna przestrzeń, niezajęta przez miasto, lub też inne budynki czy urządzenia, które trzebaby przedtem usuwać.

Na tak obranym terenie rozpoczęto budowę portu na wiosnę 1921 r. Początkowo budowę prowadziło Ministerstwo Spraw Wojskowych, następnie zaś od r. 1922 — Ministerstwo Przemysłu i Handlu. Do r. 1924 Ministerstwo prowadziło prace we własnym zakresie, jednakowoż budowa, wobec braku środków pieniężnych, wynikających z trudności budżetowych, posuwała się bardzo powoli. Już wówczas jednak zaczęły zawijać do Gdyni duże statki oceaniczne, przewożące polskich emigrantów, zrzadka ukazywały się statki towarowe, niektóre zaś firmy polskie i zagraniczne wydzierżawiły w Gdyni tereny, przygotowując się do korzystania z tego portu na większą skalę.

Wzrastające zainteresowanie się Gdynią spowodowało, że zaczęto szukać sposobów przyśpieszenia budowy portu i wreszcie zdecydowano się oddać budowę portu firmom zagranicznym na warunkach kredytowych. Wprawdzie uchwalony został kredyt w sumie 50 miljonów złotych, jednakowoż suma ta miała być uruchomiona dopiero od roku 1927 w ośmiu ratach rocznych. Na tej podstawie podpisano w połowie 1924 r. umowę na budowę portu w Gdyni z Francusko-Polskiem Konsorcjum, które podjęło się wykonania robót hydrotechnicznych bez budowy magazynów i składów i bez mechanicznego uposażenia portu, co miało być wykonane niezależnie od robót wykonywanych przez Konsorcjum, jakkolwiek równolegle, aby z chwilą ukończenia budowy basenów portowych były wykończone również wszelkie urządzenia, niezbędne do eksploatacji.

Przewidziano również taki sposób budowy portu, aby poszczególne jego części, w miarę wykończenia, mogły być natychmiast eksploatowane. Koszt budowy miał wynieść około 35 miljonów złotych, wobec czego pozostała suma mogła być przeznaczona na uposażenie portu w niezbędne urządzenia. Jako termin ukończenia robót oznaczono koniec 1929 r.

Wobec poprawy warunków budżetowych oraz ujemnych doświadczeń na tle poprzedniej umowy zmieniono jej warunki w tym sensie, że wykonywanie robót ma się dokonywać za opłatą w gotówce, przyczem przewidziano kary za opóźnienie robót, rozplanowanych na okresy roczne oraz premje za szybszą budowę. Ostateczny termin ukończenia budowy portu oznaczono na koniec 1930 r.

Prace te obejmują właściwie tylko pierwszą serję budowy portu gdyńskiego, gdyż w przyszłości, w razie potrzeby, możliwa jest budowa dalszych basenów, które pozwolą zwiększyć kilkakrotnie zdolność przepustową Gdyni. Pierwsza serja obejmuje basen zewnętrzny z oddzielonym od niego basenem węglowym, następnie basen wewnętrzny, specjalny port rybacki przy nabrzeżach najmniej 8-metrowych, a dochodzących przeważnie do 10 metrów głębokości. Prace te są obecnie w pełnym toku i można spodziewać się, że zostaną ukończone przed terminem prekluzyjnym. Obecnie przygotowywana jest umowa na drugi okres robót, stanowiących dalsze rozszerzenie portu.

Jak zaznaczyliśmy, równolegle do robót hydrotechnicznych były dokonywane inwestycje na wybrzeżu w celu zaopatrzenia nadbrzeży w odpowiednie urządzenia. Część tych urządzeń dokonano za pieniądze rządowe. W pierwszej linji należą do nich wszelkie urządzenia wodociągowe oraz zaopatrzenie portu w prąd elektryczny. Również urządzono państwową stację telefonów automatycznych.

Następnie zaopatrzono port w pierwsze magazyny państwowe, z których jeden posiada powierzchnię 4 tysięcy metrów kwadratowych i zarządzany jest w połowie przez Urząd Morski w połowie zaś Kolejową Ajencję Morską, drugi zaś posiada powierzchnię 7,500 metrów kw. W budowie znajduje się trzeci magazyn kilkupiętrowy o łącznej powierzchni 14,000 metrów kw.

Prócz tego na koszt państwowy ustawiono dotychczas dwa dźwigi mostowe 5-tonowe dla przeładunku rudy i węgla oraz dwa dźwigi również 5-tonowe dla drobnicy. W najbliższym czasie możliwe będzie oddanie do użytku dalszych 8 dźwigów, w projekcie zaś znajduje się ustawienie dźwigów 7-tonowych dla węgla i rudy, jednego dźwigu pływającego 50-tonowego oraz urządzeń dla stacyj bunkrowej.

Port posiada obecnie 3 holowniki państwowe, przytem zamierzone jest w najbliższym czasie zakupienie czwartego holownika oraz lodołamacza. Zamierzone jest też wybudowanie stacji kwarantannowej, budowa domów urzędniczych, wykończono już barak robotniczy i t. p. W roku bieżącym mają być wreszcie wybudowane 4 latarnie w porcie oraz po dwa światła w basenie południowym oraz wewnętrznym.

Bank rolny przystąpił do budowy chłodni, która będzie posiadała około 15.000 metrów kw. po-

wierzchni i jest obliczona na 12.000 ton szybko psujących się artykułów.

W porcie, który w całości stanowi własność państwową, wydzierżawiono szereg placów poszczególnym przedsiębiorstwom, wśród których na czoło wysuwają się koncerny węglowe. Koncerny te, a mianowicie: „Robur", „Progress", „Skarbo-ferm", „Giesche" i „Elibor", otrzymały tytułem dzierżawy place dla przeładunku węgla i zobowiązały się dokonać pewnych instalacyj, które po 35 latach przejdą na własność państwa. W myśl tych warunków koncerny zainstalowały szereg dźwigów mostowych, wywrotnicę mostową oraz inne urządzenia przeładunkowe, ułatwiające przeładunek węgla.

Z przedsiębiorstwami transportowemi, jak: z Warszawskiem Towarzystwem Transportowem oraz firmą Endler i Messing, zawarto umowy na budowę składów — hangarów, które również po pewnym przeciągu czasu przejdą na własność państwa. Wreszcie zawarto umowy z poszczególnymi zakładami przemysłowymi na analogicznych warunkach. Do nich należą między innymi łuszczarnia ryżu, olejarnia i t. p. zakłady przemysłowe, oparte na surowcach zagranicznych. Przewidywane jest również urządzenie stoczni dla remontu i budowy statków.

Eksploatacja portu gdyńskiego rozpoczęta została na większą skalę w r. 1926, chociaż już w poprzednich dwóch latach istniał pewien, choć niewielki, ruch okrętowy, towarowy i pasażerski. Ruch okrętowy w ostatnich 5 latach przedstawiał się, jak następuje:

Ruch okrętowy w Gdyni.

	przywieziono		wywieziono	
rok	ładunków ton	pasażerów	ładunków ton	pasażerów
1924	631	943	9.086	6.618
1925	1.586	1.069	50.142	10.632
1926	179	764	413.826	6.385
1927	6.702	1.514	889.439	7.990
1928	190.133	3.062	1.767.215	20.060

Podobnie zwiększał się obrót towarowy i pasażerski. Ilość przywiezionych i wywiezionych ładunków i pasażerów przez port w Gdyni podaje nam poniższe zestawienie:

Ruch towarowy i pasażerski.

	weszło		wyszło	
rok	statków	n. r. t.	statków	n. r. t.
1924	27	40.616	27	40.616
1925	85	74.707	72	71.419
1926	298	204.757	303	20[illegible].194
1927	530	422.939	5[illegible]9	416.322
1928	1.108	985.004	1.093	973.646

Jak widać z powyższego, obrót portowy w Gdyni wzrasta bardzo szybko, obrót towarowy posiada charakter wybitnie eksportowy, co tłomaczy się przedewszystkiem bardzo znacznym eksportem węgla. Ostatni rok w ogólnym obrocie towarowym wykazuje, w porównaniu z poprzednim rokiem, przeszło dwukrotne zwiększenia się.

W przywozie na pierwszem miejscu, pod względem ilościowem, stoi tomasyna, której przywieziono okrągło 102.000 ton. Na drugiem miejscu stoi przywóz ryżu — 57.500 ton — sprowadzonego przez łuszczarnię ryżu w Gdyni. Na dalszych miejscach stoją: łom żelazny, którego przywieziono 8.360 ton, ruda żelazna — 2.830 ton, saletra — 7.570 ton, fosfaty — 3.100 ton, następnie kamień brukowy oraz ładunki drobnicowe.

W wywozie w bardzo wybitny sposób przeważa węgiel, którego eksport w r. 1928 wyniósł 1.741.489 ton. Pozatem wywieziono 2.100 ton kloców dębowych, 1.760 ton soli, 1.000 ton cementu oraz bezmała 2.000 ton ładunków drobnicowych.

Nie ulega najmniejszej wątpliwości, że w następnych latach ilość rodzajów towarów przywożonych i wywożonych przez Gdynię znacznie wzrośnie. Już obecnie zapoczątkowany jest wywóz cukru, przywóz śledzi, bawełny i t. p. artykułów.

Do dalszego wzrostu Gdyni przyczynią się, niewątpliwie, ulgi podatkowe, jakie są udzielane powstającym tam przedsiębiorstwom handlowym i przemysłowym, jak niemniej budowa bezpośredniej linji kolejowej, łączącej Gdynię z zagłębiem górnośląskiem.

Izby Przemysłowo - Handlowe

Do ostatnich czasów instytucja izb przemysłowo - handlowych znana była w Polsce jedynie w Małopolsce, na Śląsku, w Poznańskiem i na Pomorzu. Pozostałe obszary Państwa izb tych nie posiadały, gdyż ustawodawstwo, obowiązujące w b. Królestwie Kongresowem oraz w województwach wschodnich, nie przewidywało istnienia instytucyj izb przemysłowo - handlowych, zastępując je do pewnego stopnia przez komitety giełdowe oraz organizacje przemysłowe i handlowe o charakterze społeczno - gospodarczym. Ten brak jednolitej reprezentacji życia gospodarczego dawał się silnie odczuwać, i to zarówno dla sfer gospodarczych, jak i dla sfer rządowych. Z tego względu przy wspólnym wysiłku rządu i społeczeństwa opracowano w r. 1927 projekt odnośnej ustawy, która w dniu 30 lipca tegoż roku została ogłoszona jako rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 15 lipca 1927 r. o izbach przemysłowo-handlowych (Dziennik Ustaw R. P. Nr. 67 poz. 591). W ten sposób wypełniona została luka, istniejąca dotychczas w polskiem ustawodawstwie oraz stworzona została podstawa prawna do jednolitego unormowania sprawy izb przemysłowo - handlowych na obszarze całego Państwa.

Rozporządzenie to (art. 1) powierza stałą reprezentację interesów gospodarczych przemysłu i handlu izbom przemysłowo - handlowym, organizowanym i działającym na podstawie tego rozporządzenia i osobnych dla każdej izby statutów. Przyczem pod pojęcie przemysłu i handlu w rozumieniu tego rozporządzenia podpada również górnictwo oraz przedsiębiorstwa finansowe, przewozowe, ekspedycyjne, ubezpieczeniowe, komisowe i pośrednictwo handlowe, natomiast wyłączone zostało rzemiosło, które posiadać będzie oddzielne izby rzemieślnicze w myśl postanowień Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 marca 1927 r. o prawie przemysłowem.

Obszar całego Państwa zostaje podzielony na okręgi izb przemysłowo-handlowych (art 2). O utworzeniu danej izby, jej siedzibie i granicach jej okręgu postanawia Minister Przemysłu i Handlu po zasięgnięciu opinji odpowiednich organizacyj społeczno-gospodarczych. Tenże Minister, po wysłuchaniu opinji właściwych izb, może zmieniać granice okręgów izb, a nawet wcielić do okręgu jednej izby cały okręg drugiej izby. Przy wyznaczaniu siedziby izby i granic jej okręgu winien być w miarę możności uwzględniony podział obszaru Państwa na województwa i powiaty.

Istniejąca już izba, której istnienie ze względów gospodarczych przestało być uzasadnione, może być zniesiona uchwałą Rady Ministrów na wniosek Ministra Przemysłu i Handlu.

Izba jest instytucją samorządu gospodarczego i osobą publiczno - prawną (art. 3). Nadzór nad izbami sprawuje Minister Przemysłu i Handlu. Językiem urzędowym izby jest język polski.

Zakres działania.

Zakres działania izb obejmuje następujące funkcje (art. 4):

1) stawianie wniosków w dziedzinie interesów gospodarczych przemysłu i handlu oraz udzielanie władzom spostrzeżeń i wiadomości;

2) wyrażanie opinji o projektach ustaw i ważniejszych rozporządzeń, współdziałanie na żądanie władz przy ich opracowywaniu oraz przedstawianie Rządowi własnych projektów;

3) przedstawianie postulatów z zakresu traktatów handlowych;

4) przyczynianie się do zaspakajania potrzeb i ułatwiania warunków rozwoju życia gospodarczego przez tworzenie, utrzymywanie lub popieranie odpowiednich instytucyj i urządzeń;

5) zakładanie, prowadzenie i popieranie szkół zawodowych i dokształcających;

6) opinjowanie o potrzebach i programach tych szkół;

7) wyznaczanie rzeczoznawców, a w szczególności ustanawianie i zaprzysięganie brakarzy, dyspaszerów itp., ustanawianie maklerów pozagiełdowych i okrętowych;

8) delegowanie przedstawicieli do utworzonych przez władze organów doradczych;

9) proponowanie kandydatów na stanowiska sędziów handlowych, członków komisyj podatkowych, zarządców ugodowych i przymusowych, nadzorców sądowych itp.;

10) wydawanie zaświadczeń o istniejących zwyczajach handlowych, cenach itp., wydawanie świadectw o pochodzeniu towarów i innych zaświadczeń, dotyczących obrotu handlowego i firm, tworzenie sądów polubownych do rozstrzygania sporów, wynikłych ze stosunków handlowych i t. p.

Ponadto izby prowadzą wykaz wszystkich w danym okręgu przedsiębiorstw przemysłowych i handlowych oraz listę osób uprawnionych do wykonywania czynnego prawa wyborczego do izby, zbierają dane statystyczne, odpowiadające zakresowi pracy izb i udzielają ich na żądanie Ministrowi Przemysłu i Handlu, składają temuż Ministrowi kwartalne i roczne sprawozdania o stosunkach swego okręgu

i wreszcie spełniają również inne przekazane ustawami i rozporządzeniami czynności, w szczególności z zakresu działania odpowiednich władz państwowych, bądź w zupełności, bądź w zastępstwie, bądź ku pomocy tych władz.

Aby izby mogły spełniać wyżej wyliczone zadania, rozporządzenie zawiera szereg postanowień, dotyczących dostarczania izbom odnośnych materjałów przez władze rządowe (art. 5), stowarzyszenia, korporacje, przedsiębiorstwa itp. (art. 6), przyczem w stosunku do opornych osób mogą być stosowane kary grzywny do 300 złotych.

Statut Izby.

Jak już wspomniano, każda izba posiada własny statut, przyczem pierwsza część statutu zawiera regulamin wyborczy i jest wydawana przez Ministra Przemysłu i Handlu, druga zaś zawiera bliższe postanowienia organizacyjne i jest uchwalana przez izbę, podlegając zatwierdzeniu przez tegoż Ministra— (art. 7).

Skład izby, wybory, nominacja i kooptacja.

Izba składa się z radców, powoływanych z wyboru, mianowanych i wreszcie kooptowanych, przyczem wszyscy radcowie korzystają z jednakowych praw. Liczba radców, którą oznaczy statut, winna być utrzymana w granicach od 30 do 80 (art. 8). Radcowie z wyboru powoływani są w $\frac{2}{3}$ swej liczby przez ogół osób, którym przysługuje czynne prawo wyborcze w okręgu danej izby, (wybory ogólne), w $\frac{1}{3}$ zaś przez zrzeszenie gospodarcze, które oznaczy Minister Przemysłu i Handlu (wybory przez zrzeszenia). Liczba radców z nominacji wynosi jedną dziesiątą liczby radców z wyboru, liczba zaś radców kooptowanych nie może przekraczać również jednej dziesiątej liczby radców z wyboru.

Radcowie z wyboru powoływani są na 6 lat, przyczem co 3 lata, 31 grudnia ustępuje połowa radców według starszeństwa wyborów (po pierwszem trzechleciu istnienia izby — przez losowanie).

Przy **wyborach ogólnych** czynne prawo głosowania posiadają, pod warunkiem opłacania państwowego podatku przemysłowego:

1) osoby, posiadające w obrębie izby przedsiębiorstwo przemysłowe lub handlowe, lub trudniące się zawodowo, w sposób samoistny, przemysłem i handlem,

2) przedsiębiorstwa przemysłowe i handlowe, istniejące w okręgu izby jako osoby prawne lub innej formie spółkowej,

3) istniejące w okręgu izby filje przedsiębiorstw przemysł. lub handlowych (art. 10).

Każdy z wyborców korzysta z jednego głosu. Statut może jednak nadać osobom prawnym prawo głosu wielokrotnego. Wszyscy, wykonywujący czynne prawo wyborcze we własnem (p. 1) lub cudzem imieniu, (w razie pozostawania właściciela pod opieką lub kuratelą lub też w imieniu osób prawnych itp.) winni mieć ukończonych 25 lat życia.

Bierne prawo wyborcze posiadają osoby, które ukończyły 30 rok życia i mają prawo wykonywania czynnego prawa wyborczego do izby.

Nie posiadają czynnego i biernego prawa wyborczego 1) upadli dłużnicy i 2) skazani prawomocnym wyrokiem za przestępstwa, pociągające za sobą utratę prawa wybierania do Sejmu.

Wybory przeprowadza mianowany przez Ministra Przemysłu i Handlu komisarz wyborczy przy pomocy głównej i miejscowych komisyj wyborczych, które w tym celu sam powołuje do życia. Przy wyborach, wyborcy dzielą się na grupy, odpowiednio do sekcyj, jakie izba posiada. Każda grupa może się dzielić na dwie kategorje według opłacanego przez wyborców podatku przemysłowego. Okrąg izby może dzielić się w poszczególnych grupach i kategorjach na okręgi wyborcze. Głosowanie jest tajne. O wyniku wyborów rozstrzyga względna większość otrzymanych głosów, przyczem w razie równości głosów rozstrzyga los. Statut może przewidzieć wybory stosunkowe. Każdy uprawniony do głosowania może wnieść zarzuty przeciw ważności wyborów w ciągu 14 dni od ogłoszenia wyników wyborów, przyczem Minister Przem. i Handlu może unieważnić wybory w całości lub części i zarządzić ponowne wybory (art. 15).

Wybory przez Zrzeszenia (art. 16 i 17) odbywają się w ten sposób, że Minister Przemysłu i Handlu na wniosek komisarza wyborczego oznacza przy każdych wyborach te zrzeszenia, którym będzie przysługiwało prawo powołania radców oraz liczbę radców dla każdego zrzeszenia. Pod uwagę mogą być brane tylko te zrzeszenia, które mają za zadanie działalność, związaną z reprezentacją zawodowych interesów przemysłu i handlu, i które istnieją conajmniej trzy lata przed terminem wyborów. Wybory w każdem z zrzeszeń odbywają się w trybie, przewidzianym w statucie lub regulaminie danego zrzeszenia dla wyborów jego zarządu (rady).

Radców **z nominacji** mianuje Minister Przemysłu i Handlu co lat sześć. Nie mogą być przytem mianowane osoby, będące na służbie państwowej, z wyjątkiem profesorów i nauczycieli zakładów naukowych oraz kierowników przedsiębiorstw państwowych (art. 18).

Radcowie kooptowani są powoływani przez zgromadzenie radców z wyboru i z nominacji na lat sześć. Jednakże zgromadzenie to może bądź zrezygnować z prawa kooptacji, bądź też kooptować mniejszą liczbę, niż przewiduje statut, przyczem w obu wypadkach prawo kooptacji reszty lub pełnej liczby radców przechodzi na ukonstytuowaną izbę. Kooptowane mogą być osoby, które posiadają bierne prawo wyborcze z analogicznemi zastrzeżeniami co do urzędników państwowych, jak przy radcach z nominacji (art. 19).

Ustrój i władze izby.

Pierwsze plenarne posiedzenie izby wybiera prezesa oraz odpowiednią liczbę wice - prezesów, przewidzianą przez statut z tem, że z każdej sekcji winien być wybrany najmniej jeden wice - prezes. Prezes i wice - prezesi wybierani są na lat trzy, tworząc prezydjum Izby. Statut może postanowić uzupełnienie składu prezydjum dwu do czterema radcami, tworząc w ten sposób zarząd Izby. Prezydjum wzgl. zarząd wypowiada się w sprawach niecierpiących zwłoki oraz rozstrzyga w sprawach wewnętrz-

no - administracyjnych izby, ponadto zaś załatwia sprawy, przekazane mu przez statut (art. 22 i 23).

Izba dzieli się zasadniczo na dwie sekcje: przemysłową i handlową, przyczem górnictwo należy do sekcji przemysłowej, przedsiębiorstwa zaś finansowe, przewozowe, ekspedycyjne, ubezpieczeniowe, komisowe i pośrednictwo handlowe należą do sekcji handlowej. Jednakże statut może ustalić większą ilość sekcyj, uwzględniając gałęzie gospodarcze o wybitnem znaczeniu w okręgu izby (art. 24).

Radcowie izby sprawują swe czynności bezpłatnie, mają zaś tylko prawo do zwrotu kosztów, związanych z wykonywaniem tych czynności. Radca, który bez usprawiedliwienia opuścił trzy z kolei plenarne zebrania, lub którego postępowanie dyskwalifikuje go jako członka izby, może być uchwałą plenarnego zebrania izby pozbawiony radcostwa (art. 25).

Plenarne zebrania izby odbywają się najmniej raz na kwartał. Do ważności uchwał wymagana jest obecność najmniej ⅓ radców. Wrazie, gdy uchwała izby jest niezgodna z uchwałą jednej z sekcyj, wówczas prezes izby na żądanie tej sekcji powinien złożyć właściwej władzy również i odmienną uchwałę sekcji wraz z uzasadnieniem.

Do badania poszczególnych zagadnień lub spraw mogą być tworzone z pośród radców komisje stałe lub niestałe, w których mogą brać udział osoby z poza grona radców izby z głosem doradczym. Izba uchwałą plenarnego zebrania może mianować korespondentów izby z głosem doradczym. Przygotowawcze i wykonawcze prace, wynikające z zakresu działania izby, prowadzi biuro izby, z dyrektorem na czele, mianowanym przez Ministra Przemysłu i Handlu z pośród trzech kandydatów, przedstawionych przez prezydjum izby z poza grona jej członków.

Budżet izby uchwalany jest co roku na plenarnem posiedzeniu izby i składany do zatwierdzenia Ministrowi Przemysłu i Handlu. Wydatki izby, nie znajdujące pokrycia w jej dochodach, pokrywane są z dodatku, przewidzianego w ustawie o państwowym podatku przemysłowym (art. 30).

Izba może być rozwiązana uchwałą Rady Ministrów na wniosek Ministra Przemysłu i Handlu, jeżeli naruszy ustawy, a w szczególności przepisy omawianego tu rozporządzenia, lub zagraża interesom Państwa. W razie rozwiązania izby wyznaczany jest komisarz, zarządzający sprawami izby, przyczem nowe wybory do izby winny być przeprowadzone w ciągu 6 miesięcy.

Prezesi izb lub wyznaczeni przez nich członkowie prezydjum (zarządu) mogą odbywać perjodyczne wspólne obrady w celu ujednostajnienia stanowiska i współpracy izb w sprawach, które będą uznane przez nie za odpowiednie.

Z chwilą ukonstytuowania się nowych izb na podstawie tego rozporządzenia dotychczasowe izby, istniejące w Krakowie, Lwowie, Brodach, Poznaniu, Bydgoszczy, Toruniu i Grudziądzu, przestaną istnieć z mocy prawa. Ich majątek ruchomy i nieruchomy, wszystkie należności i zobowiązania przechodzą na izby nowopowstałe. Reorganizacja izb w Katowicach i Bielsku nastąpi po wejściu w życie tego rozporządzenia w wojew. Śląskiem, zależnem od uchwały Sejmu Śląskiego.

Niezwłocznie po wydaniu rozporządzenia o izbach przemysłowo - handlowych przystąpiono do podziału obszaru Rzeczypospolitej Polskiej na okręgi izb i do ustalenia siedzib nowych izb przemysłowo - handlowych. W porozumieniu z zainteresowanemi sferami postanowiono utworzyć izby następujące: w Warszawie, — dla Województwa Warszawskiego; w Łodzi — dla Województwa Łódzkiego; w Sosnowcu—dla Wojew. Kieleckiego; w Lublinie — dla Woj. Lubelskiego i Wołyńskiego; w Wilnie — dla Woj. Wileńskiego, Białostockiego, Nowogródzkiego i Poleskiego. Są to wszystko izby nowe, obejmujące byłe Królestwo Kongresowe i Województwa Wschodnie, gdzie dotychczas instytucja izb przemysłowo - handlowych nie była wogóle znana. Na obszarze b. Małopolski, gdzie już przed wojną istniały trzy izby, a mianowicie: w Krakowie, we Lwowie i w Brodach, — postanowiono dokonać nowego podziału okręgów izb, pozostawiając jedynie dwie izby, a mianowicie: we Lwowie — dla woj. Lwowskiego (z wyłączeniem kilku powiatów przylegających do woj. Krakowskiego) i dla woj. Stanisławowskiego i Tarnopolskiego; w Krakowie — dla woj. Krakowskiego oraz kilku powiatów woj. Lwowskiego. Obszar województw zachodnich, który poprzednio posiadał 4 izby, a mianowicie: w Poznaniu, Bydgoszczy, Grudziądzu i Toruniu, — podzielono pomiędzy trzy izby, a mianowicie: w Poznaniu i Bydgoszczy, pomiędzy które podzielono woj. Poznańskie oraz izbę w Grudziądzu, która obejmuje woj. Pomorskie. Wreszcie obszar woj. Śląskiego podzielony zostanie pomiędzy izby w Bielsku i w Katowicach.

W ciągu roku 1928, częściowo zaś w pierwszych miesiącach r. 1929 powołano do życia wszystkie wyżej wymienione nowe izby, zarządzając wybory powszechne oraz przez zrzeszenie, względnie mianując i kooptując radców dodatkowych. Jako pierwszą zorganizowano izbę przemysłowo - handlową w Warszawie, następnie w Łodzi, Sosnowcu, Lublinie i Wilnie. Następnie przystąpiono do reorganizacji, względnie likwidacji izb poprzednio istniejących według zasad wyżej omówionego rozporządzenia Prezydenta Rzplitej.

Statut każdej z izb przewiduje różną liczbę radców, zależnie od stanu gospodarczego danego okręgu oraz ustala odmiennie liczbę sekcyj oraz liczebność radców w każdej z nich również zależnie od potrzeb miejscowego życia gospodarczego. Tak więc np. Izba Przemysłowo - Handlowa w Warszawie posiada trzy sekcje, a mianowicie: przemysłową, handlową i bankową. Izba w Sosnowcu dzieli się na sekcję górniczo - hutniczą, przemysłową i handlową.

Jak widać z powyższego poza utworzeniem nowych izb w b. Królestwie Kongresowem i Województwach Wschodnich, w stosunku do poprzedniego stanu, zaszła jeszcze i ta zmiana, że zlikwidowano Izbę Przemysłowo - Handlową w Brodach, która wobec zmienionych stosunków gospodarczych straciła zupełnie na znaczeniu, oraz Izbę w Toruniu, gdzie całe wojew. Pomorskie połączono w jeden okręg z siedzibą izby w Grudziądzu.

Organizacja wewnętrzna izb, zwłaszcza nowopowstałych, nie jest jeszcze ukończona. Prace te są w toku i zostaną zakończone w ciągu bieżącego roku.

A. S.

Jakie dokumenty i zaświadczenia wydają Izby Handlowe

Izby Handlowe powołane są do wystawiania szeregu dokumentów i zaświadczeń. Ponieważ jednak sfery przemysłowo-handlowe nie zawsze dokładnie orjentują się, jakie są uprawnienia Izb w tym względzie, uważamy za konieczne w treściwy sposób poinformować o tej sprawie.

Art 4 p. 11 nowego dekretu o organizacji izb przemysłowo-handlowych z dnia 15 lipca 1927 orzeka ogólnikowo, iż izby powołane są m. in. do wydawania świadectw o pochodzeniu towarów, oraz innych zaświadczeń, dotyczących obrotu handlowego i firm.

Dekret imiennie wyróżnia zatem i na pierwszem miejscu stawia sprawę wydawania świadectw pochodzenia, gdyż istotnie świadectwa te są jednym z najważniejszych dokumentów wydawanych przez izby. Dlatego też zaczniemy nasz przegląd od tego dokumentu.

Świadectwo pochodzenia.

Przyznanie izbom prawa wydawania świadectw pochodzenia towarów jest przyjęciem zasady znanej prawie wszystkim zagranicznym ustawom o izbach przemysłowo-handlowych. Świadectwo pochodzenia towarów jest dokumentem publicznie stwierdzającym, iż wymieniony w nim towar pochodzi z okręgu danej izby, t. j., iż został w nim wytworzony (surowiec) względnie przerobiony (półfabrykat i fabrykat). Świadectwa pochodzenia posiadają nader ważną rolę w międzynarodowym obrocie towarowym, z reguły bowiem przedłożenie ich wymagane jest przy odprawie celnej w tych wypadkach, w których towar korzystać ma z konwencyjnej ulgi celnej.

Ponadto świadectwo pochodzenia może być żądanem dla zidentyfikowania narodowości towaru, oraz jego pochodzenia, co ważnem jest szczególnie w tych wypadkach, gdy z powodu stosowania systemu reglamentacji rząd poszczególnego państwa zerwała tylko na przywóz towarów z określonych państw, obkładając bezwzględnym zakazem przywóz towarów z innych krajów.

Z uwagi na zaznaczoną ważną rolę, jaką odgrywa świadectwo pochodzenia w międzynarodowym obrocie towarowym, stanowiąc tytuł prawny, uzasadniający żądanie ulgi celnej, większość traktatów z reguły normuje bliżej tekst względnie wzór świadectwa pochodzenia.

Traktaty zajmują się jednak tylko formalnie zewnętrznymi warunkami, którym powinna odpowiadać treść świadectwa pochodzenia, natomiast własnemu uznaniu izby pozostawiona jest decyzja, jakim przedsiębiorstwom i według jakich zasad wydają się poszczególne świadectwa. W zasadzie izby wydają świadectwa pochodzenia tylko na żądanie przedsiębiorstw obwodu, przyczem kierują się kryterjum, iż towar powinien pochodzić z jej obwodu, t. j. być produktem lokalnym względnie na terenie izby ulec przeróbce O ile towar nie odpowiada tym warunkom, izba nie powinna wystawić świadectwa pochodzenia i wypada jej odesłać eksportera do instytucji terytorjalnie właściwej t. j. do izby, na której obszarze dany towar został wyprodukowany, przerobiony, względnie uszlachetniony. Z powyższej zasady wynika, iż w razie wątpliwości izba może a nawet winna żądać od stron przedstawienia dowodów, iż towar, dla którego ma być wydane świadectwo, rzeczywiście został wyprodukowany w okręgu izbowym.

Izby za wystawianie świadectw pochodzenia pobierają specjalną należytość manipulacyjną, która przeważnie obliczona jest w % względnie ‰ wartości towaru zdeklarowanej w świadectwie.

Celem stwierdzenia czy zdeklarowana wartość towaru, która służy jako podstawa do obliczenia należytości manipulacyjnej, jest zgodną z stanem faktycznym a nie fikcyjną, izba żądać może przedstawienia faktur, dowodów korespondencyjnych itp. W praktyce niejednokrotnie zdarzają się liczne kwestje sporne, dotyczące sprawy świadectw, tak, n. p., niejednokrotnie zwracają się o wydanie świadectwa pochodzenia firmy handlowe, które skupiły poszczególny towar w innych dzielnicach, poczem jako zbiorowy ładunek wysyłają z jednego punktu, n. p., ze Śląska. W tym wypadku towar powinien być kryty świadectwami pochodzenia, wydanemi przez właściwe izby handlowe, w którym okręgu towar został wyprodukowany i dlatego też niewłaściwym byłaby do wystawiania świadectwa izba handlowa w Katowicach, gdyż z jej okręgu towar w sensie produkcyjnym nie pochodzi.

O ile natomiast towar uległ przeróbce, wzgl. faktycznemu uszlachetnieniu, pierwotne miejsce produkcji przestaje być miarodajnem dla wydania świadectwa, miarodajną zaś staje się izba, w której okręgu dokonano przeróbki towaru. Oczywista, w grę wchodzi tylko przeróbka, naprawdę zmieniająca handlową gatunkowość towaru a nie powierzchowna, czysta zewnętrzna adjustacja, zmiana opakowania i t. p.

W praktyce przyjął się w stosunku do poważniejszych i zasługujących na zaufanie firm, zwyczaj wystawiania świadectw także in blanco.

W podobnych wypadkach, szczególnie gdy w grę wchodzą przedsiębiorstwa stałe i w większych ilościach eksportujące te same towary, izba wydaje wiadectwo pochodzenia, w którem zostały wypełnione tylko ważniejsze rubryki, z tem, iż inne rubryki wypełnią później same przedsiębiorstwa. Praktyka ta podyktowana jest koniecznością, iż szereg firm nie może zgóry zadeklarować w świadectwie, jaką ilość towaru, za jakiemi numerami wagonów, w jakiej cenie i t. p. wywiezie zagranicę, wskutek czego odnośne dane może wpisać do świadectwa dopiero w ostatniej chwili, t. j. bezpośrednio przed wysyłką towaru. Zrozumiałem jest jednak, iż owe brakujące dane przedsiębiorstwa winny potem podać do wiadomości izby, celem umieszczenia ich na odnośnej kopji świadectwa pochodzenia, pozostającej w aktach izby. Celem zapobieżenia ewent. nadużyciom, Izby w zasadzie zastrzegają sobie prawo perjodycznej kontroli, czy dodatkowo komunikowane dane, dopełniające treść, in blanco wydawanego świadectwa pochodzenia, rzeczywiście odpowiadają stanowi faktycznemu. Z naciskiem należy przy tej sposobności zwrócić uwagę, iż izby z reguły uwierzytelniają tylko świadectwa pochodzenia, których tekst i format jest zgodny z ustalonym wzorem, wobec czego przedsiębiorstwa nie mogą się posługiwać własnymi formularzami, tych bowiem izby nie zaświadczają.

Niejednokrotnie jednak przedsiębiorstwa, nie orjentując się należycie, przesyłają izbom do zaświadczenia świadectwa pochodzenia, wystawione na samodzielnie sporządzonych przez nich formularzach, przyczem formularze te są wadliwie zredagowane. Narażają się one wskutek tego na nieuwierzytelnienie świadectwa, co w konsekwencji, szczególnie przy przesyłkach pośpiesznych, może spowodować niepotrzebne komplikacje i straty. Dlatego też w własnym swoim interesie wszystkie firmy winny się w biurze Izby zaopatrzyć w oryginalne świadectwa pochodzenia, które odpowiadają warunkom formalnym i nie nastręczają żadnych zastrzeżeń przy uwierzytelnianiu.

O ile idzie o ewent. reformę w dziedzinie wystawiania świadectw pochodzenia należy rozróżnić stronę materjalną od proceduralnej. Pod względem materjalnym pożądanem byłoby w miarę możliwości wprowadzenie jednolitego typu świadectwa pochodzenia, ułatwiłoby to bowiem znacznie obrót niemi i temsamem pozytywnie uprościłoby także procedurę związaną z wystawieniem świadectw.

Międzynarodowa Izba handlowa, doceniając celowość unifikacji świadectwa pochodzenia, zajęła się ostatnio tą sprawą i rozwija w tym kierunku odpowiednią inicjatywę. Rubryki, zawarte w formularzu świadectwa pochodzenia, stosowanego dotychczas przez izby krajowe, naogół okazały się celowemi gdyż nie są krępujące dla eksportu, z wyjątkiem może rubryki ostatniej, w której podawana jest wartość zdeklarowanego towaru. Wypełnienie tej rubryki połączone jest czasem dla

eksporterów z trudnościami, zdarzają się bowiem wypadki, iż firmy eksportowe, szczególnie przy sprzedaży na dalsze rynki, nie mogą bez zastrzeżeń ujawnić faktycznej wartości zdeklarowanego towaru, t. j. ceny jego sprzedaży, gdyż zagraniczna firma pośrednicząca byłaby zniewoloną w ten sposób wobec ostatniego swego odbiorcy ujawnić własną cenę swego zakupu. W stosunku zatem do państw, które nie posiadają taryfy celnej ad valorem, jako fakultatywna, czasami bowiem wypełnienie jej utrudnić może zawarcie tranzakcji eksportowej. Propozycja, by w nocie świadectwa pochodzenia figurowała klauzula stwierdzająca, kto jest właścicielem towaru (propozycja włoska) nie nadaje się do realizacji, w wypadku bowiem przyjęcia tej zasady, instytucje, wystawiające świadectwa pochodzenia, niejednokrotnie musiałyby przeprowadzać skomplikowane i długotrwałe dochodzenia, ponadto zaś niemożliwem byłoby, posługiwanie się przy eksporcie pomocą komisjonerów domów spedycyjnych i t. p.

Wprowadzenie klauzuli, mającej na celu stwierdzenie osoby właściciela, byłoby zresztą wypaczeniem istotnego celu świadectwa pochodzenia, jest ono bowiem dokumentem, mającym stwierdzić, iż wymieniony towar pochodzi z określonego państwa, wobec czego osoba sprzedawcy winna być momentem drugorzędnym.

Świadectwa sprawdzenia.

Niektóre państwa obok świadectw pochodzenia przewidują jeszcze t. zw. świadectwa sprawdzenia. Tak, np., polsko-francuska konwencja handlowa w art. XXIV (Dz. U. 67 z r. 1925) orzeka, iż, jeżeliby wysyłający obawiał się, że towar mógłby podlegać zarzutom pomimo zaopatrzenia go w świadectwo pochodzenia, może kazać potwierdzić świadectwo pochodzenia przez świadectwo sprawdzenia, wystawione i podpisane zarówno przez organ, wystawiający świadectwo pochodzenia, jak i przez agenta technicznego, którego wyznaczy przedstawiciel dyplomatyczny kraju przeznaczenia, które to wyznaczenie będzie notyfikowane rządowi kraju pochodzenia. Agent ten będzie mógł w celu dokonania sprawdzenia domagać się wszelkich dowodów i celowych wyjaśnień oraz pobierać opłatę, której wysokość będzie ograniczona ściśle do kosztów tej funkcji lub wyjazdu koniecznego dla wystawienia świadectwa sprawdzenia. Jeżeli towar jest zaopatrzony w świadectwo sprawdzenia, nie będzie podlegał legalnej ekspertyzie na komorze celnej, chyba w wypadku oszustwa lub domniemanego podstawienia.

Jak wynika z powyższego, świadectwo sprawdzenia jest dokumentem pomocniczym, stosowanym celem wzmocnienia wartości dowodowej świadectwa pochodzenia, a zatem nie wyręcza ono go, lecz uzupełnia.

Do rzędu świadectw sprawdzenia zaliczyć można również certyfikaty, które m. in. żądają importerzy zagraniczni dla ładunków węgla, odbieranych drogą morską. W szczególności przedstawienia podobnego certyfikatu żądają importerzy łotewscy.

Celem certyfikatu jest potwierdzenie, że węgiel załadowany na dany statek rzeczywiście pochodzi z kopalni, podpisującej certyfikat i jest świeżego wydobycia. Izby, legalizujące podobny certyfikat, w zasadzie wydawać go winny wraz z normalnym świadectwem pochodzenia, dlatego też otwartą jest kwestja, czy przytoczony certyfikat nie należałoby wogóle zastąpić formalnem świadectwem pochodzenia ogólnego typu, zawierającem również wszystkie dane wyszczególnione w certyfikacie. W wypadku takim klauzulę, stwierdzającą świeże wydobycie węgla, możnaby pomieścić w osnowie świadectwa pochodzenia. Dzięki takiemu ujęciu sprawy odpadłaby konieczność wystawienia dwóch osobnych dokumentów dla jednej i tej samej przesyłki towaru, co byłoby uzasadnionem w interesie uproszczenia procedury manipulacyjnej.

Zaświadczenie, stwierdzające przeszkodę siły wyższej.

Zaświadczenia tej kategorji izby wadają w wypadkach, gdy przedsiębiorstwo z powodu siły wyższej, jak, np., strejku, pożaru, zaburzeń, przerwy komunikacji i t. p. nie mogło dotrzymać wobec swego odbiorcy terminu dostawy. Z reguły przedmiotem omawianego zaświadczenia są tylko okoliczności, które zdarzyły się w okręgu izby, wydającej zaświadczenia, zostały przez nią faktycznie stwierdzone, względnie są jej notorycznie znane. Sposób stwierdzenia odnośnej okoliczności pozostawiony jest uznaniu izby. Za wydane zaświadczenie izba może pobrać opłatę manipulacyjną.

Zaświadczenia o solidarności kupieckiej.

Na żądanie stron izby, o ile zezwala za to dokładne stwierdzony stan faktyczny, mogą wydawać zaświadczenia stwierdzające, iż poszczególne przedsiębiorstwa w kołach fachowych posiadają dobrą opinję. Zaświadczenia takie niejednokrotnie wymagane są m. in. przy przetargach i dostawach rządowych.

Zaświadczenia o fakcie istnienia firmy.

Izby, prowadząc wykaz przedsiębiorstw przemysłowych i hadlowych swego okręgu (art. 4 p. 13-a dekretu o izbach), każdego czasu mogą stwierdzić, czy poszczególne przedsiębiorstwo: a) istnieje w ich obwodzie i b) czy rzeczywiście wykonuje swą działalność. Przedsiębiorstwa mogą dlatego żądać od izby wydania zaświadczeń, stwierdzających, iż posiadają swoją siedzibę w okręgu izbowym i są faktycznie czynne.

Zaświadczenia, stwierdzające, iż firma jest sądownie zapisaną.

Prowadząc odpisy rejestrów sądowych i w osobnej ewidencji utrzymując firmy zapisane do rejestru handlowego (p. 13-a art. 4 nowego dekretu), izby mogą również wydawać zaświadczenia, stwierdzające, iż poszczególna firma jest sądownie zapisana.

Zaświadczenia o stanie majątkowym przedsiębiorstw.

Izby z reguły nie wydają na żądanie stron zaświadczeń o stanie majątkowym przedsiębiorstw, należących do ich okręgu. Wydawanie podobnych zaświadczeń, pomijając kwestję odpowiedzialności za informację, zniewoliłoby izby do prowadzenia agent wywiadowni, co sprzecznem byłoby z ogólnemi ich zadaniami jako instytucyj, powołanych do czuwania nad ogólnymi interesami przemysłu i handlu bez wglądania w ściśle indywiduale stosunki zarobkowe i majątkowe poszczególnych firm. Natomiast informacyj o stosunkach majątkowych poszczególnych firm izby udzielają w drodze wywiadu urzędowego instytucjom państwowym, w szczególności podobne informacje udzielane są władzom przy udzieleniu poszczególnym firmom kredytu celnego, przewozowego i t. p.

Zaświadczenia o konieczności wyjazdu zagranicę.

Poszczególne izby, jak, np., Izba Handlowa w Katowicach nie wydają zaświadczeń, stwierdzających konieczność wyjazdu w sprawach handlowych zagranicę na żądanie stron, lecz wyłącznie na zapytanie właściwych władz. Dlatego też interesanci, którzy pragną uzyskać paszport ulgowy, winny wnieść podanie do właściwej władzy administracyjnej, która w drodze urzędowej zwraca się do izby o opinję, czy zachodzi konieczność wyjazdu w sprawach gospodarczych zagranicę. Interesanci wzywani są natomiast w takim wypadku przez izbę do przedstawienia bliższych danych, udowadniających faktyczną potrzebę wyjazdu, poczem izba opinję swą w drodze urzędowej komunikacji władzy administracyjnej.

Przy procedurze tej zaświadczenia nie są zatem wydawane bezpośrednio zainteresowanym stronom.

Zaświadczenia o istnieniu zwyczajów handlowych.

Izby nie wydają na żądanie zaświadczeń o istnieniu zwyczajów hadlowych, gdyż opinje pod tym względem udzielają tylko na żądanie sądów i władz państwowych, natomiast stronom w formie zaświadczeń mogą być komunikowane zwyczaje, już istniejące przy innej sposobności.

Zaświadczenie o jakości towaru i t. p.

Podobnych zaświadczeń Izby nie wydają stronom, gdyż do wydawania ich powołane są publicznie ustanowieni przez Izbę rzeczoznawcy towarowi.

Zaświadczenia o produkcji względnie braku jej w danym okręgu izbowym.

Izby wydawać mogą zaświadczenia stwierdzające, iż w okręgu ich dany artykuł jest produkowany, lub iż brak jest zakładów wytwarzających go.

W ten sposób przestawiałby się w w ogólnym zarysie wykaz dokumentów i zaświadczeń, wydawanych przez Izby Handlowe na mocy ich ustawowego zakresu uprawnień.

W wykazie powyższym uwzględniono wyłącznie tylko zaświadczenia bezpośrednio wydawane na żądanie stron, natomiast pominięto liczne rodzaje zaświadczeń, które Izby wydają wyłącznie na żądanie władz państwowych i dlatego mniej interesują szerokie koło interesantów.

Międzynarodowe Targi Wschodnie we Lwowie.

Wejście główne.

Pawilon wyrobów artystycznych.

Pawilon Tow. Akc. J. A. Baczewski.

Pawilon przemysłu włókienniczego.

Ruch zwiedzających.

Rozmieszczenie maszyn rolniczych.

Wystawa i targi gospodarcze

Wystawy i targi odgrywają w Polsce znaczną rolę w życiu gospodarczem, przyczyniając się zarówno do zbliżenia wzajemnego sfer handlowych i przemysłowych poszczególnych obszarów, należących poprzednio do odmiennych organizmów państw zaborczych, jak również i do propagandy eksportu polskich wytworów przemysłowych. Jednakowoż w ostatnich latach dawał się zauważyć brak jednolitego planu w organizowaniu wystaw i targów, brak dostatecznie sumiennego przygotowania poszczególnych imprez oraz ich nadmiar w stosunku do istotnych potrzeb życia gospodarczego. Powstawał więc szereg poszczególnych wystaw i targów o drobnych rozmiarach i wadliwej organizacji, nie odzwierciadlając istotnego stanu polskiej produkcji w danych gałęziach, przez co wprowadzono w błąd zarówno rynek wewnętrzny, jak i zagranicę.

Ten stan rzeczy wypływał stąd, że istniejący poprzednio stan prawny nie dawał możności jednolitego normowania sprawy wystaw i targów gospodarczych. Dopiero rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 17 listopada 1927 r. o targach i wystawach gospodarczych wypełniło tę szkodliwą lukę, stwarzając podstawy do ingerencji rządu w tej dziedzinie.

Zasadniczem postanowieniem tego rozporządzenia jest uzależnienie urządzenia wystaw oraz targów gospodarczych od zezwolenia władzy. Mianowicie, zezwoleń na urządzenie wystaw i targów o charakterze przemysłowo-handlowym udziela Minister Przemysłu i Handlu, porozumiewając się, gdy chodzi o wystawy higieniczno - sanitarne z Ministerjum Spraw Wewnętrznych (Departament Służby Zdrowia) oraz Spraw Wojskowych. Przy wystawach i targach o charakterze przemysłowo - rolniczo - handlowym kompetencja należy do Ministra Przemysłu i Handlu, który porozumiewa się z Ministrem Rolnictwa. Wreszcie zezwoleń na urządzanie wystaw rolniczych udziela Minister Rolnictwa.

Specjalnie wyłączone zostały z wystaw wyroby przemysłowe, związane bezpośrednio z obroną Państwa i stanowiące obecny sprzęt uzbrojenia armji (jak: broń, amunicja, maski gazowe, materjały wybuchowe i t. d.), które mogą być wystawiane po każdorazowem uzyskaniu zezwolenia od Ministra Spraw Wojskowych.

Zezwolenia na urządzanie wystaw i targów udzielane są po wysłuchaniu opinji właściwych izb przemysłowo - handlowych, rzemieślniczych, względnie rolniczych, oraz w razie potrzeby, również odpowiednich organizacyj społeczno - gospodarczych.

Przewidując na przyszłość możność wprowadzenia pewnej decentralizacji w dziedzinie reglamentacji wystaw i targów, rozporządzenie postanawia, że właściwi Ministrowie mogą przelewać uprawnienia, wynikające z omawianego rozporządzenia, na władze administracyjne drugiej instancji.

W odniesieniu do wystaw, rozporządzenie ustanawia możność udzielania wystawcom odznaczeń honorowych, pieniężnych lub przedmiotowych, a to przez organizacje wystawowe oraz przez instytucje samorządowe, gospodarcze i społeczne, ponadto zaś nadaje zainteresowanym Ministrom uprawnienie do udzielania specjalnych odznaczeń państwowych, których formę i rodzaje ustala rozporządzenie Rady Ministrów.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej o wystawach i targach gospodarczych nie ma zastosowania:

1) do targów gminnych, które są unormowane odrębnymi przepisami zawartymi w rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 czerwca 1927 r. o prawie przemysłowem;

2) do wystaw i targów, urządzanych przez instytucje państwowe; instytucje te jednak obowiązane są zawiadomić każdorazowo o zamierzonej imprezie właściwego Ministra;

3) do wystaw i targów, urządzanych przez poszczególnych przedsiębiorców wyłącznie celem reklamy lub sprzedaży towarów własnych lub należących do ich mocodawców;

4) do wystaw prac, urządzanych przez szkoły, kursy rzemieślnicze i przemysłowe oraz analogiczne instytucje i wreszcie

5) do spędów i pokazów zwierząt domowych.

Urządzanie wystaw i targów gospodarczych wbrew postanowieniom omawianego rozporządzenia lub przepisom wydanym na jego podstawie ulega karze grzywny od 100 zł. do 10.000 zł., którą orzeka sąd powiatowy (pokoju). Niezależnie od pociągnięcia winnych do odpowiedzialności karnej, właściwa powiatowa władza administracji ogólnej obowiązana jest nie dopuścić do otwarcia wystawy lub targów gospodarczych lub zamknąć już otwarte, o ile zostały urządzone bez zezwolenia.

Ministrowie Przemysłu i Handlu oraz Rolnictwa w porozumieniu z zainteresowanymi Ministrami wydają szczególne przepisy, dotyczące trybu wnoszenia podań, warunków, jakie winni wypełnić organizatorowie wystaw i targów gospodarczych oraz trybu nadawania odznaczeń.

Rozporządzenie to obowiązuje od dnia 15 grudnia 1927 roku na całym obszarze Rzeczypospolitej z wyjątkiem woj. Śląskiego, gdzie wejdzie w życie z chwilą ogłoszenia zgody na nie Sejmu Śląskiego.

Rozporządzenie wykonawcze do wyżej streszczonego rozporządzenia Prezydenta Rzplitej ukazało się dnia 5 maja 1928 roku jako Rozp. Ministrów Przemysłu i Handlu oraz Rolnictwa w poroz. z Ministrami Spraw Wewnętrznych, Wojskowych i Sprawiedliwości z dnia 13 kwietnia 1928 r. (Dz. U. R. P. Nr. 52, poz. 501).

Rozporządzenie to podaje przedewszystkiem definicję pojęć wystawy oraz targi, określając, że wy-

stawy są przeglądem wytwórczości przemysłowej i rolnej, mającym na celu obok propagandy handlowej, głównie wykazanie w celach dydaktycznych poziomu wytwórczości i podniesienia tego poziomu, natomiast że targi są przeglądem wytwórczości przemysłowej i rolnej, jednakowoż obok propagandy handlowej mają głównie na celu dokonywanie tranzakcyj. Pod pojęcie tak targów jak i wystaw podpadają imprezy zarówno jednorazowe jak też obliczone na działalność ciągłą czy to w jednej czy też kilku miejscowościach.

Rozporządzenie ustala wymogi formalne, jakim winno odpowiadać podanie o zezwolenie na urządzenie targu lub wystawy. Podanie winno zawierać:

a) imiona, nazwiska i miejsce zamieszkania osób — ewentualnie nazwę, siedzibę i wykaz członków zarządu instytucyj — ubiegających się o zezwolenie i odpowiedzialnych za urządzenie wystawy lub targu;

b) oznaczenie terminu otwarcia oraz czasu trwania wystawy lub targu oraz nazwę miejscowości, gdzie dana impreza ma się odbywać; przy wystawach ruchomych winien być podany plan objazdu na okres 6 - miesięczny od czasu udzielenia zezwolenia; plan taki winien być podawany do zatwierdzenia na 3 miesiące przed rozpoczęciem się nowego okresu;

c) szkic sytuacyjny oraz opis pomieszczeń wystawy lub targu;

d) preliminarz budżetowy wystawy lub targu, przyczem na żądanie władzy organizatorzy winni wykazać się posiadaniem lub możnością uzyskania potrzebnego kapitału;

e) szczegółowy program i regulamin wystawy lub targu z oznaczeniem działów gospodarczych, objętych przez daną imprezę;

f) regulamin obrad i prac komitetu wystawy lub targu;

g) regulamin obrad i prac komisji sędziowskiej, o ile projektowane jest urządzenie wystawy, na której mają być udzielane odznaczenia za wystawione eksponaty, wraz z przepisami i zasadami udzielania odznaczeń w zakresie każdego z działów, reprezentowanych na wystawie.

Podania o udzielenie zezwolenia na urządzenie wystawy lub targu: 1) o charakterze ogólnokrajowym w określonej miejscowości z udziałem wystawców (sprzedawców) z całego obszaru Rzplitej Polskiej, 2) ruchomych, których działalność objazdowa ma się rozciągać na obszar kilku województw lub całego państwa, 3) o charakterze międzynarodowym — winny być wnoszone do Ministerstwa Przemysłu i Handlu, gdy chodzi o wystawy lub targi o charakterze przemysłowo - handlowym lub przemysłowo - rolniczo - handlowym, względnie do Ministerstwa Rolnictwa, gdy chodzi o wystawy rolnicze, nie później niż na 12 miesięcy przed zamierzoną datą otwarcia.

Natomiast podania o udzielenie zezwolenia na urządzenie wystawy lub targu: 1) o charakterze lokalnym, urządzanych w określonej miejscowości z udziałem wystawców (sprzedawców) z obszaru jednego województwa, 2) ruchomych, obliczonych na działalność objazdową w obrębie jednego województwa z udziałem wystawców (sprzedawców) z tegoż województwa — winny być wnoszone do właściwych ministerstw przez właściwą wojewódzką władzę administracji ogólnej nie później niż na 4 miesiące przed zamierzoną datą otwarcia. Władza ta przesyła podanie wraz ze swoim wnioskiem właściwemu ministrowi do decyzji.

O ile wyżej określone terminy zostaną opóźnione, Ministerstwo, udzielając zezwolenia na otwarcie wystawy lub targu, może odpowiednio przesunąć termin otwarcia.

Podania załatwiane będą na podstawie swobodnej oceny istniejących stosunków. Zezwolenie można uzależnić od spełnienia dokładnie określonych w zezwoleniu warunków w oznaczonym terminie. W razie niedotrzymania terminu, winni mogą być pociągani do odpowiedzialności karnej, przyczem władza administracji ogólnej może nie dopuścić do otwarcia wystawy lub targu. W celu czuwania nad dokładnym wykonaniem postawionych warunków, władza zezwalająca może ustanowić komisarza rządowego, który ma prawo brania udziału we wszystkich posiedzeniach zarządu wystawy lub targu, względnie komitetu oraz komisji sędziowskiej z prawem zawieszania uchwał zapadłych wbrew jego oświadczeniu i przedstawiania tych uchwał władzy zezwalającej do rozstrzygnięcia.

Do komitetu wystawy lub targu, niezależnie od innych osób, które mogą w nim uczestniczyć, należy zaprosić: a) reprezentanta miejscowego samorządu terytorjalnego delegowanego przez zarząd gminy (miejskiej lub wiejskiej), b) po jednym delegacie właściwej izby przemysłowej, izby rzemieślniczej oraz c) przedstawicieli gałęzi gospodarczych, reprezentowanych na wystawie lub targu.

Komitet Wystawy przyznaje odznaczenia ustanowione bądź przez zarząd wystawy bądź przez gospodarcze lub społeczne organizacje oraz przedstawia władzom państwowym i samorządowym na ich żądanie kandydatów do odznaczeń. Wnioski w tym zakresie przedstawia komitetowi wystawy specjalnie ustanowiona komisja sędziowska, składająca się przynajmniej z 3 członków, powołanych z grona rzeczoznawców poszczególnych gałęzi gospodarczych reprezentowanych na wystawie. Podczas obrad nad przedstawieniem kandydatów do odznaczeń państwowych lub samorządowych może być obecny delegat władzy państwowej lub samorządowej. Skład komitetu wystawy i komisji sędziowskiej winien być podany do wiadomości publicznej przez ogłoszenie w „Monitorze Polskim".

Wydanie wyżej omówionych postanowień umożliwi prowadzenie racjonalnej polityki w dziedzinie wystaw i targów gospodarczych. Plan organizacji w tej dziedzinie zarysowuje się już obecnie w ogólnych linjach. Mianowicie, posiadamy już dwie imprezy targowe, które wywalczyły sobie rację bytu w życiu gospodarczem Polski, a są to corocznie powtarzające się targi wiosenne w Poznaniu oraz targi jesienne we Lwowie. Obie te imprezy noszą charakter międzynarodowy. Obok nich w dłuższych odstępach czasu będą organizowane wystawy ogólnokrajowe, jak naprz. Powszechna Wystawa Krajowa w r. 1929 w Poznaniu, jeszcze rzadziej — wystawy międzynarodowe w Polsce, bądź ogólne, bądź też branżowe. Wreszcie odbywać się będą wewnętrzne targi o charakterze branżowym naprz. na wełnę oraz targi i wystawy o znaczeniu lokalnem. Propagande wyrobów krajowych prowadzić będą w sposób ciągły wystawy wędrowne.

S.

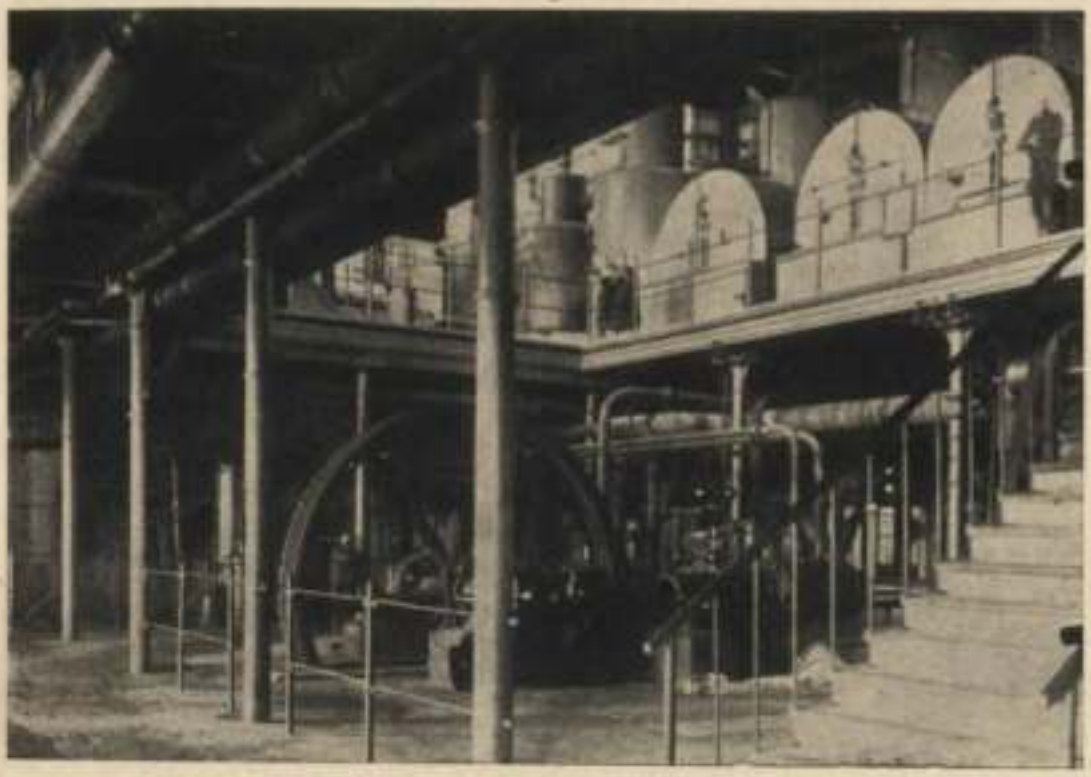

Wnętrze cukrowni.

Widok wnętrza cukrowni w Kościanie.

DZIAŁ IV.

PRZEMYSŁ.

JAN IWASIEWICZ.
Dyr. Związku Zaw. Cukrowni
b. Królestwa Polskiego.

I. Przemysł spożywczy

1. Przemysł cukrowniczy

1. Okres przedwojenny.

Przemysł cukrowniczy na ziemiach polskich pracował przed wojną w każdej dzielnicy kraju w odmiennych warunkach, a charakter i rozwój tegoż przemysłu uzależniony był od polityki i całokształtu zagadnień gospodarczych wszystkich trzech państw zaborczych.

Liczne cukrownie, położone na terenie b. Królestwa Kongresowego i Wołynia, były fabrykami o małych i średnich przerobach, wytwarzającemi biały cukier konsumcyjny, w postaci rafinady i kryształu; cukrownie poznańsko-pomorskie należały do typu wielkich zakładów, produkujących wyłącznie cukier surowy, przerabiany w Niemczech na rafinadę, a cukrownictwo małopolskie, reprezentowane zaledwie przez parę fabryk, z trudem walczyło z dobrze rozwiniętym przemysłem cukrowniczym innych krajów monarchji austrjackiej.

2. Stan cukrownictwa polskiego po wojnie światowej

Wszystkie te trzy odłamy cukrownictwa buraczanego na ziemiach polskich znalazły się po wojnie w jednym organiźmie gospodarczym odrodzonego państwa i każdy z nich zaczął pracować w nowych warunkach. Okoliczność ta wywołała potrzebę dostosowania urządzeń cukrowni poznańsko-pomorskich do wyrobu cukru białego, co już w znacznej większości tych fabryk przeprowadzone zostało.

Zniszczenie wojenne bardzo silnie dotknęło cukrownie, położone na terenach b. Królestwa Kongresowego, Wołynia i Małopolski, wskutek czego produkcja cukru w tych częściach kraju w latach 1915—1920 spadła do minimum. Ciężkie warunki pracy wojennej musiały również ujemnie wpłynąć i na cukrownictwo zachodniej Polski, które bardzo znacznie ograniczyło swoją produkcję w tym czasie.

3. Rozwój produkcji.

Wysokość produkcji cukru na ziemiach polskich przed wojną i w ostatniem dziewięcioleciu ilustruje następująca tablica:

Rok	Obszar plantacyj buraków		Produkcja cukru w wartości kryształu białego	
	ha	%	tonn	%
1911—14	174.283	100.00	541.190	100.00
1920/21	68.801	39.47	152.309	28.14
1921/22	81.635	46.84	159.735	29.52
1922/23	106.147	60.90	273.860	50.60
1923/24	139.302	79.99	346.601	64.04
1924/25	166.321	95.43	442.057	81.68
1925/26	173.946	99.81	520.762	96.23
1926/27	184.178	105.67	502.068	92.77
1927/28	200.432	115.00	504.655	93.25
1928/29	230.385	132.20	672.235	124.21

Ostatni rok gospodarczy był rekordowym pod względem produkcji, przewyższył bowiem silnie nietylko każdy z poprzednich lat powojennych, ale zdystansował również w tym względzie i ostatnie lata z przed wojny o całe 24%. Niestety, ten wydatny wzrost produkcji cukrownictwa naszego wypadł w okresie trwających od paru lat jaknajfatalniejszych konjunktur cukrowych na rynkach światowych, wskutek czego wszystkie cukrownie polskie, zmuszone wywozić nadmiar swego produktu na zagraniczne rynki, ponoszą na eksporcie bardzo dotkliwe straty. Wprawdzie straty te, jeżeli chodzi o całokształt naszego gospodarstwa narodowego, są kompensowane korzyściami, otrzymanemi przez produkujące buraki warsztaty rolne i inne związane z cukrownictwem krajowe zakłady wytwórcze, ale dla przemysłu cukrowniczego są one niepowetowane.

4. Konjunktury w cukrownictwie na rynkach światowych.

Ogromny spadek cen cukru na rynkach światowych wywołany jest bezwzględną walką produktu trzcinowego a produktem buraczanym. Wyjątkowo korzystne warunki wyrobu cukru trzcinowego na Jawie, Kubie i w innych krajach tropikalnych dają im pod względem zdolności konkurencyjnych wybitną przewagę nad cukrownictwem buraczanem wszystkich krajów, a postępujący wzrost produkcji światowej coraz więcej niepokoi cukrownictwo zarówno europej-

skie, jak i zamorskie. Okoliczność ta dała asumpt zainteresowanym przemysłom eksportującym do zainicjowania konferencyj międzynarodowych, mających na celu dostosowanie wszechświatowej produkcji cukru do faktycznej konsumcji, dla uniknięcia nadmiaru produkcji i wynikających z tego skutków — lecz narady te pozostały dotychczas bez rezultatu.

5. Rozmiary wywozu i spożycia krajowego.

Dynamikę wywozu cukru polskiego, oraz wysokość spożycia krajowego w ogólnych liczbach przedstawia następujące zestawienie:

Rok	Produkcja w tonnach	Spożycie krajowe w tonn.	Eksport w tonnach
1920/21	152.309	116.276	43.184
1921/22	159.735	130.059	39.280
1922/23	273.860	178.864	93.350
1923/24	346 605	182.978	152.752
1924/25	442.067	249.973	185.832
1925/26	520.782	265.750	253 000
1926/27	502.088	306.911	205.210
1927/28	504.655	348.400	146.000
1928/29	672.235	ca 370.000	ca 300.000

W pierwszych latach po wojnie przywieziono do Polski, pewne, nie wielkie zresztą ilości cukru z zagranicy, lecz od roku 1924 przywóz ten ustał zupełnie.

Spożycie cukru w Polsce stale wzrasta, lecz nie w takim stopniu, jak następuje zwiększenie produkcji. Obliczenieprzedwojennego spożycia towarów cukrowych na ziemiach polskich jest bardzo trudne do przeprowadzenia, gdyż uniemożliwia je brak dokładnych liczb statystycznych dla każdej dzielnicy, wyodrębnionej z całokształtu wielkiego organizmu gospodarczego danego państwa. W przybliżeniu jednakże spożycie cukru na ziemiach, wchodzących obecnie w skład Rzeczypospolitej, wahało się przed wojną przeciętnie od 8 do 10 kg. na mieszkańca rocznie. Wydatne zmniejszenie produkcji cukru w kraju w latach wojny siłą rzeczy ogromnie zmniejszyło konsumcję omawianego artykułu w tym okresie. Dopiero od roku 1922 zaznacza się stały wzrost spożycia cukru w Polsce, przyczem rozwój ten następuje w poszczególnych dzielnicach państwa w różnym stosunku. Obecnie największą konsumcję widzimy w województwach warszawskiem i śląskiem (około 20 kg. rocznie na głowę), a dalej w poznańskiem (około 17 kg.), łódzkiem (14 kg.), krakowskiem (13 kg.) najmniejsze zaś—w województwach tarnopolskiem i nowogródzkiem (około 5 kg.) na głowę rocznie.

Spożycie cukru w całej Rzeczypospolitej wypada przeciętnie, jak następuje:

Rok	Ludność państwa	Spożycie ogólne w tonnach	Spożycie na głowę w kg.
1920/21	27.000.000	116.276	4,32
1921/22	27.250.000	130.059	4.77
1922/23	28.152.000	178.864	6.35
1923/24	28.478.000	182 978	6,43
1924/25	28.881 000	249,973	8.66
1925/26	29,300.000	265 750	9.07
1926/27	29.700.000	308.911	10.40
1927/28	30.100.000	348.400	11.57
1928/29	30.500.000	ca 370.000	ca 12.00

6. Korzyści, płynące z cukrownictwa dla Skarbu Państwa.

Równolegle ze zwiększeniem konsumcji cukru w Polsce wzrastają dochody Skarbu Państwa z podatku od spożycia tego produktu. Przy akcyzie, wynoszącej zł. 38,50 od 100 kg., wpływy Skarbu z tego źródła wyniosły w roku 1927/28 około 137 miljonów, a w bieżącym roku gospodarczym zwiększą się w przybliżeniu do 142 miljonów złotych. W bilansie handlowym Państwa wywóz cukru w roku 1928/29 reprezentuje wartość około 150 miljonów złotych, po stronie czynnej. Ale na tem nie kończą się korzyści Państwa, płynące z pracy przemysłu cukrowniczego, gdyż należy jeszcze uwzględnić podatki dochodowe, przemysłowe i inne, oraz wpływy kolei za przewozy surowców, półproduktów i towarów gotowych. O sumach wpływów kolejowych z tego źródła dają w przybliżeniu pojęcie następujące ilości przewiezionych w roku bieżącym do cukrowni, lub z cukrowni ładunków:

300.000	wagonów	(po 10 tonn)	buraków
50.000	„	„	węgla
25.000	„	„	kamienia wapiennego
10.000	„	„	różn. towar. techn.
67.000	„	„	cukru
100.000	„	„	wysłodków
13.000	„	„	melasu
30.000	„	„	szlamu defakcyjn.

7. Urządzenia techniczne cukrowni.

Środki i urządzenia techniczne naszych cukrowni stoją naogół na poziomie nowoczesnych wymagań. Zarówno cukrownie, posiadające kotły o wysokiem ciśnieniu, turbiny parowe i częściową, lub całkowitą elektryfikację, jak również cukrownie, rozporządzające niższem ciśnieniem pary, pracują naogół ekonomicznie. Wysokość zdolności przerobowej poszczególnych warsztatów uzależniona jest od ogólnej ilości surowca buraczanego, otrzymywanego w czasie kampanji. Przerób dobowy wielkich cukrowni, poło-

żonych przeważnie w województwach poznańskiem i pomorskiem, waha się od 6.400 do 31.500 centn. metr., a przerób średnich i małych warsztatów, znajdujących się w innych województwach wynosi od 3.000 do 14.500 centn. metr.

8. Formy prawne cukrowni polskich.

Pod względem prawnym olbrzymia większość cukrowni polskich, a mianowicie 60 przedsiębiorstw posiada formę spółek akcyjnych, 6 cukrowni stanowią spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, 5 — należy do indywidualnych właścicieli, a 1—jest towarzystwem komandytowem.

9. Organizacja przemysłu cukrowniczego.

Pod względem organizacyjnym przemysł cukrowniczy w Polsce znajduje się na bardzo wysokiem poziomie. Na terenie województw centralnych istnieje od 1906 roku Związek Zawodowy Cukrowni b. Królestwa Polskiego w Warszawie, który po zjednoczeniu ziem polskich, rozszerzył swoją działalność na Wołyń i Małopolskę. Na terenie Wielkopolski pracuje od 1921 roku Związek Zachodnio - Polskiego Przemysłu Cukrowniczego w Poznaniu, który łącznie z pierwszym tworzy wspólną organizację centralną pod nazwą Rady Naczelnej Polskiego Przemysłu Cukrowniczego.

Jeżeli chodzi o organizacje handlowe polskiego przemysłu cukrowniczego, to 23 cukrownie zrzeszone w Związku Zachodnio - Polskiego Przemysłu Cukrowniczego oraz 39 cukrowni należących do Związku Zawodowego Cukrowni b. Królesttwa Polskiego tworzą wspólny kartel, reprezentujący łącznie około 92% całej produkcji cukru polskiego. Pozostałe kilka cukrowni, położonych na terenach województw centralnych, wschodnich i południowych, prowadzą indywidualną gospodarkę w zakresie zbytu swoich produktów.

Centralną instytucją sprzedaży cukru skartelowanych cukrowni jest Bank Cukrownictwa z główną siedzibą w Poznaniu i oddziałami w Warszawie i Lwowie. Wymieniony Bank posiada 14 własnych składnic cukru, rozmieszczonych na całym obszarze Rzeczypospolitej, przy których pomocy zasila cukrem poszczególne rejony Państwa.

H. CEGIELSKI Sp. Akc.

POZNAŃ, Górna Wilda 136.

Adres telegr. „HACEGIELSKI" Tel. 42-76

Parowozy i wagony kolejowe, kotły parowe, **kompl. instalacje dla cukrowni, rafinerji cukru** gorzelni, rektyfikacji i t. p. **Konstrukcje żelazne, zbiorniki do gazów i płynów. Urządzenia transportowe, odlewy stalowe, żelazne i t. p.**

ZWIĄZEK SYNDYKATÓW ROLNICZYCH

przekształcony na spółdzielnię pod firmą

„KOOPERACJA ROLNA"

jako główny **dostawca** dla **Syndykatów Rolniczych** jest stałym **odbiorcą** wielkich **ilości nawozów sztucznych, maszyn, środków opałowych i budowlanych oraz artykułów technicznych**

Spis Cukrowni

zrzeszonych w Związku Zachodnio - Polskiego Przemysłu Cukrowniczego w Poznaniu Stow. wpis.

FIRMA	1) Miejsce położenia 2) Adres telegraficzny	1) Województwo 2) Powiat	1) Stacja kolejowa 2) Numer telefonu
Cukrownia Chełmża Spółka Akcyjna	1) Chełmża 2) Cukrownia Chełmża	1) Pomorze 2) Toruń	1) Chełmża 2) Chełmża
Cukrownia Choceń Sp. Akc.	1) Choceń 2) Cukrownia Choceń, Czerniewice	1) Warszawa 2) Włocławek	1) Czerniewice 2) Czerniewice 5
Cukrownia w Gnieźnie, Grabski, Jeschek i Sp. Sp. Komandytowa	1) Gniezno 2) Cukrownia Gniezno	1) Poznań 2) Gniezno	1) Gniezno 2) Gniezno 24, 394, 395
Cukrownia w Gostyniu Spółdzielnia z ogr. odp.	1) Gostyń 2) Cukrownia Gostyń	1) Poznań 2) Gostyń	1) Gostyń 2) Gostyń 30
Cukrownia Kujawy Sp. Akc. w Janikowie z Filją w Pakości	1) Janikowo 2) Cukrownia Janikowo	1) Poznań 2) Inowrocław	1) Janikowo 2) Janikowo 1, 30
Cukrownia Kościańska Sp. Akc.	1) Kościan 2) Cukrownia Kościan	1) Poznań 2) Kościan	1) Kościan 2) Kościan 12
Cukrownia Kruszwica Sp. Akc.	1) Kruszwica 2) Cukrownia Kruszwica	1) Poznań 2) Strzelno	1) Kruszwica 2) Kruszwica 10, 37, 43
Cukrownia Mątwy Sp. z ogr. odpow.	1) Mątwy 2) Cukrownia Mątwy	1) Poznań 2) Inowrocław	1) Mątwy 2) Inowrocław 47, 231
Cukrownia Mełno Sp. Akc.	1) Mełno 2) Cukrownia Mełno	1) Pomorze 2) Grudziądz	1) Mełno 2) Mełno 1, 7
Cukrownia w Miejskiej Górce Sp. z ogr. odp.	1) Miejska Górka 2) Cukrownia Miejska Górka	1) Poznań 2) Rawicz	1) Rawicz 2) M. Górka 18 Rawicz 31
Cukrownia Nakło Sp. Akc.	1) Redki p. Nakło 2) Cukrownia Nakło	1) Poznań 2) Wyrzysk	1) Nakło 2) Nakło 18, 42
Cukrownia Opalenica Sp. Akc.	1) Opalenica 2) Cukrownia Opalenica	1) Poznań 2) Grodzisk	1) Opalenica 2) Opalenica 1, 30
Cukrownia Kujawy	1) Pakość 2) Cukrownia Pakość	1) Poznań 2) Mogilno	1) Pakość 2) Inowrocław 85 Pakość 21
Cukrownia Pelplin Sp. Akc.	1) Pelplin 2) Cukrownia Pelplin	1) Pomorze 2) Tczew	1) Pelplin 2) Pelplin 12, 65
Cukrownia w Środzie Sp. Akc.	1) Środa 2) Cukrownia Środa	1) Poznań 2) Środa	1) Środa 2) Środa 17
Cukrownia Świecie n/W. Sp. z ogr. odpow.	1) Świecie 2) Cukrownia Świecie	1) Pomorze 2) Świecie	1) Świecie 2) Świecie 1
Cukrownia Szamotulska Sp. z ogr. odpow.	1) Szamotuły 2) Cukrownia Szamotuły	1) Poznań 2) Szamotuły	1) Szamotuły 2) Szamotuły 3
Cukrownia Tuczno Sp. Akc.	1) Tuczno 2) Cukrownia Tuczno Inowrocław	1) Poznań 2) Inowrocław	1) Jaksice 2) Inowrocław 54 Złotniki Kujaw. 13
Cukrownia Unisław Sp. Akc.	1) Unisław 2) Cukrownia Unisław	1) Pomorze 2) Chełmno	1) Unisław 2) Unisław 1
Cukrownia Wierzchosławice Sp. Akc.	1) Wierzchosławice 2) Cukrownia Wierzchosławice	1) Poznań 2) Inowrocław	1) Wierzchosławice 2) Gniewkowo 9
Cukrownia Witaszyce Sp. z ogr. odpow.	1) Witaszyce 2) Cukrownia Witaszyce	1) Poznań 2) Jarocin	1) Witaszyce 2) Jarocin 6
Cukrownia we Wrześni Sp. Akc.	1) Września 2) Cukrownia Września	1) Poznań 2) Września	1) Września 2) Września 6
Cukrownia Zduny Sp. Akc. Zduny	1) Zduny 2) Cukrownia Zduny	1) Poznań 2) Krotoszyn	1) Zduny 2) Zduny 5 Krotoszyn 141
Cukrownia w Żninie Sp. z ogr. odpow.	1) Żnin 2) Cukrownia Żnin	1) Poznań 2) Żnin	1) Żnin 2) Żnin 2, 5

Spis Cukrowni

zrzeszonych w Związku Zawodowym Cukrowni b. Królestwa Polskiego

F I R M A	1) Miejsce położenia 2) Adres telegraficzny	1) Województwo 2) Powiat	1) Stacja kolejowa 2) Numer telefonu
Cukrownia Babino-Tomachowo Sp. Akc.	1) Równe 2) Adoks	1) Wołyń 2) Równe	1) Równe 2) Równe Fabryka 44, Biuro 31
Cukrownia Borowiczki Sp. Akc.	1) Płock 2) Borowiczki—Płock	1) Warszawa 2) Płock	1) Płock—Radziwie 2) Płock 127
Cukrownia Brześć Kujawski Sp. Akc.	1) Brześć Kujawski 2) Brześć Kujawski — Cukrownia	1) Warszawa 2) Włocławek	1) Zad. kolejowa, st. Brzezie koło Włocławku 2) Włocławek 371
Cukrownia Chełmica Sp. Akc.	1) Włocławek, Zarząd Warszawa, Trębacka 4 2) Włocławek 113, Chełmica	1) Warszawa 2) Lipno	1) Włocławek 2) Włocławek 95
Cukrownia Chybie Sp. Akc.	1) Chybie 2) Cukrownia Chybie	1) Śląsk 2) Bielski	1) Chybie 2) Chybie 2
Cukrownia Ciechanów Sp. Akc.	1) Ciechanów, Zarząd Warszawa, Boduena 1 2) Ciechanów Cukrownia	1) Warszawa 2) Ciechanów	1) Ciechanów 2) Ciechanów 20, 56
Cukrownia Cielce Sp. Akc.	1) Warta 2) Warta, Cukrownia Cielce	1) Łódź 2) Turek	1) Błaszki 2) Warta 5
Cukrownia Czersk Sp. Akc.	1) Grójec, Zarząd Warszawa, Elektoralna 7 2) Cukrownia Czersk, Grójec	1) Warszawa 2) Grójec	1) Warszawa 2) Grójec 26
Cukrownia Częstocice Sp. Akc. Cz. T. F. C.	1) Ostrowiec, Zarząd Warszawa, Królewska 35 2) Ostrowiec, Cukrownia	1) Kielce 2) Opatów	1) Ostrowiec 2) Ostrowiec 24
Cukrownia Dobre Sp. Akc.	1) Dobre, Zarząd Warszawa, Traugutta 3 2) Cukrownia Dobre, Radziejów	1) Warszawa 2) Nieszawa	1) Nieszawa 2) Dobre
Cukrownia Dobrzelin Sp. Akc. W. T. F. C.	1) Żychlin 2) Dobrzelin, Żychlin	1) Warszawa 2) Kutno	1) Żychlin 2) Żychlin 5
Cukrownia Garbów Sp. Akc.	1) Garbów, Zarząd Warszawa, Mokotowska 25 2) Lublin, Cukrownia Garbów	1) Lublin 2) Puławy	1) Nałęczów 2) Cukrownia Garbów przez Centralę. Garbów łączy centrala zamiejsk. Lublin
Cukrownia Gosławice Sp. Akc.	1) Konin, Zarząd Warszawa, Zgoda 15 2) Konin, Cukrownia Go-ławice	1) Łódź 2) Konin	1) Konin 2) Konin 45
Cukrownia Guzów Ant. hr. Sobański	1) Żyrardów, Zarząd Warszawa, Aleje Ujazd. 11 2) Cukrownia Guzów, Żyrardów	1) Warszawa 2) Błonie	1) Szymanów Kol. 2) Żyrardów 24
Cukrownia Horodenka Sp. Akc. Przeworsk	1) Horodenka 2) Cukrownia Horodenka	1) Stanisławów 2) Horodenka	1) Horodenka 2) Horodenka 12
Cukrownia Izabelin Sp. Akc. W. T. F. C.	1) Baboszewo 2) Ciechanów, Izabelin	1) Warszawa 2) Ciechanów	1) Ciechanów 2) Ciechanów 58
Cukrownia Józefów Sp. Akc.	1) Płochocin, Zarząd Warszawa, Trębacka 15 2) Płochocin, Józefów	1) Warszawa 2) Błonie	1) Płochocin 2) Zamiejscowy Błonie 5
Cukrownia Karwice-Jeziorany Sp. Akc.	1) Mizocz, Zarząd Warszawa, Chmielna 27 2) Mizocz Cukrownia	1) Wołyń 2) Zdołbunow	1) Mizocz 2) Mizocz, Cukrownia Mizocz

F I R M A	1) Miejsce położenia 2) Adres telegraficzny	1) Województwo 2) Powiat	1) Stacja kolejowa 2) Numer telefonu
Cukrownia Klemensów Ordynacja Zamojska	1) Szczebrzeszyn 2) Szczebrzeszyn Cukrownia	1) Lublin 2) Zamojski	1) Szczebrzeszyn 2. —
Cukrownia Korzec R. i J. hr. Potoccy	1) Korzec, Zarząd Warszawa, Krak.-Przedmieście 15 2) Cukrownia Korzec	1) Wołyń 2) Równo	1) Równe 2) Korzec
Cukrownia Krasiniec Sp. Akc.	1) Krasiniec, Zarząd Warszawa, Boduena 1 2) Cukrownia Krasiniec	1) Warszawa 2) Ciechanów	1) Ciechanów 2) Krasiniec
Cukrownia Leśmierz Sp. Akc.	1) Łęczyca 2) Leśmierz, Łęczyca	1) Łódź 2) Łęczyca	1) Zgierz 2) Łęczyca 33
Cukrownia Lublin Sp. Akc.	1) Lublin, Zarząd Warszawa, Mokotowska 25 2) Cukrownia Lublin	1) Lublin 2) Lublin	1) Lublin 2) Lublin 28
Cukrownia Łanięta Sp. Akc. W. T. F. C.	1) Ostrowy 2) Ostrowy, Cukrownia Łanięta	1) Warszawa 2) Kutno	1) Krośniewice 2) —
Cukrownia Łubna Sp. Akc.	1) Kazimierza Wielka 2) Kazimierza Cukrownia	1) Kielce 2) Pińczów	1) Miechów 2) Kazimierza Wielka
Cukrownia Irena H. Rosenberg	1) Łowicz, Zarząd Warszawa, Długa 60 2) Cukrownia Łyszkowice	1) Warszawa 2) Łowicz	1) Domaniewice 2) Łyszkowice 3
Cukrownia Mała Wieś Sp. Akc.	1) Wyszogród, Zarząd Warszawa, Trębacka 4 2)	1) Warszawa 2) Płock	1) Sochaczew 2) Bodzanów Płocki 21
Cukrownia Michałów Sp. Akc.	1) Błonie, Zarząd Warszawa, Elektoralna 7 2) Michałów Błonie	1) Warszawa 2) Błonie	1) Błonie 2) Błonie 9
Cukrownia Milejów Sp. Akc.	1) Milejów 2) Cukrownia Milejów	1) Lublin 2) Lublin	1) Jaszczów 2) Lublin zamiejska łączy z centralą Milejowską
Cukrownia Młynów Sp. Akc.	1) Piątek, Zarząd Warszawa, Trębacka 15 2) Cukrownia Młynów, Piątek	1) Łódź 2) Łęczyca	1) Żychlin 2) Piątek cukrownia
Cukrownia Model Sp. Akc. W. T. F. C.	1) Żychlin 2) Cukrownia Model, Żychlin	1) Warszawa 2) Gostynin	1) Żychlin 2) Żychlin 5, przez cukrownię Dobrzelin
Cukrownia Nieledew Sp. Akc.	1) Hrubieszów, Zarząd Warszawa, Mokotowska 25 2) Cukrownia Nieledew	1) Lublin 2) Hrubieszów	1) Hrubieszów 2) Hrubieszów 50
Cukrownia Opole Lubelskie Spadk. J. Kleniewskiego	1) Opole Lubelskie 2) Opole Cukrownia	1) Lublin 2) Puławy	1) Nałęczów 2) Centrala Opole Lubelskie, Cukrownia Opole
Cukrownia Ostrowite Sp. Akc.	1) Rypin, Zarząd Warszawa, Sewerynów 5 2) Rypin Cukrownia	1) Warszawa 2) Rypin	1) Golub, Brodnica 2) Rypin 16
Cukrownia Ostrowy Sp. Akc. W. T. F. C.	1) Ostrowy 2) Ostrowy Warsz. Cukrownia	1) Warszawa 2) Kutno	1) Krośniewice 2) Cukrownia Ostrowy przez Kutno
Cukrownia Przeworsk Sp. Akc.	1) Przeworsk 2) Cukrownia Przeworsk	1) Lwów 2) Przeworsk	1) Przeworsk 2) Przeworsk 11
Cukrownia Rejowiec Sp. Akc.	1) Rejowiec 2) Cukrownia Rejowiec	1) Lublin 2) Chełm	1) Rejowiec 2) Rejowiec 7
ukrownia Strzyżów Sp. Akc.	1) Hrubieszów 2) Cukrownia Strzyżów, Hrubieszów	1) Lublin 2) Hrubieszów	1) Osob. Uściług 2) Hrubieszów 31

F I R M A	1) Miejsce położenia 1) Adres telegraficzny	1) Województwo 2) Powiat	1) Stacja kolejowa 2) Numer telefonu
Cukrownia Szpanów Sp. Akc.	1) Równe 2) Cukrownia Szpanów, Równe	1) Wołyń 2) Równe	1) Równe 2) Na st. Równe
Cukrownia Trawniki Sp. Akc.	1) Trawniki 2) Cukrownia Trawniki	1) Lublin 2) Lublin	1) Trawniki 2) przez Lublin, Piaski 5
Cukrownia Wieluń Sp. Akc.	1) Wieluń 2) Cukrownia Wieluń	1) Łódź 2) Wieluń	1) Wieluń 2) Wieluń 7
Cukrownia Włostów Sp. Akc. Częstocickie Tow. Fabryk Cukru	1) Opatów 2) Cukrownia Włostów Opatów	1) Kielce 2) Sandomierz	1) Ostrowiec 2) Opatów 12
Cukrownia Wożuczyn Sp. Akc.	1) Tomaszów 2) Cukrownia Wożuczyn Tomaszów	1) Lublin 2) Tomaszów	1) Bełżec 2) —
Cukrownia Zakrzówek Sp. Akc.	1) Zakrzówek, Zarząd Warszawa, Chmielna 32 2) Cukrownia Zakrzówek, Krasnik	1) Lublin 2) Janów	1) Wikołaz 2) Zakrzówek cukrow.
Cukrownia Zbiersk Sp. Akc.	1) Kalisz, Zarząd Warszawa, Mokotowska 25 2) Cukrownia Zbiersk, Kalisz	1) Łódź 2) Kalisz	1) Osob. Opatówek 2) Kalisz 281

Cukrownie niezrzeszone

Cukrownia Chodorów Tow. Akc.	1) Chodorów 2) Cukrownia Chodorów	1) Lwów 2) Bóbrecki	1) Chodorów 2) —
Cukrownia Strzelce Stan. Cichowski	1) Kutno	1) Warszawa 2) Kutno	1) Strzelce 2) Kutno 124

BANK CUKROWNICTWA

Spółka Akcyjna w Poznaniu (1921).

Adres Centrali: **Poznań,** ul. Mielżyńskiego 7.

Adres Oddziałów: **Warszawa,** Krak. Przedm. 55.
Lwów, ul. Jagiellońska 1

Adres telegr. Centrali i Oddziałów: **"Bacukro.**

Rada Nadzorcza: Józef Żychliński (prezes), Stanisław Karłowski (vice-prezes) Stanisław Turno (vice-prezes), Jan Zagleniczny (vice-prezes), Mieczysław Broniewski, Mieczysław Chłapowski, Dr. Janusz Chosłowski, Jan Donimirski, Gustaw Holland, Paweł Jarnuszkiewicz, Dr. Ernst Lange, Dr Leopold Levy, Dobrogost Lossow, Stefan Lutomski, Ernst Fischer von Mollard, Edward Natanson, Leon Nowakowski, Edward Olex, Ludwik Pannenko, Dominik J. Pennock, Leon Pluciński, Władysław Psarski, Władysław Sczaniecki, Zygmunt Smoczyński, Wiesław Tucholka, Władysław Żórawski.

Zarząd: Leon Brzeski, Władysław Demby, Leopold Hebda, Bolesław Mikulski.

Składy-składnice cukru: Baranowicze, Białystok, Bielsko, Brześć n/Bugiem, Cieszyn, Gdynia, Katowice, Kraków, Lwów, Nowe Hajduki, Pińsk, Poznań, Warszawa, Wilno, Rybnik, (w organizacji).

Przedmiot przedsiębiorstwa: Operacje kredytu krótko-terminowego, związane ze sprzedażą cukru i zaopatrywaniem cukrowni w węgiel i nawozy sztuczne.

Obrót: Komisowa sprzedaż cukru w roku 1928 na rynku wewnętrznym — 350.949 ton, na rynku zagranicznym —136.516 ton.

Kapitał zakładowy: zł. 9.000.000.—

Dywidenda: 1927 — 14%, 1928 — 12%.

2. Przemysł gorzelniczy

1. Klasyfikacja gorzelni.

Istniejące w Polsce gorzelnie podzielić można zależnie od przetwarzanego surowca: na gorzelnie ziemniaczane, melasowe, owocowe i drożdżowe, przyczem drożdżowe są właściwie wytwórniami drożdży, i produkcją spirytusu zajmują się tylko dodatkowo. Z powyższych rodzajów gorzelni — ziemniaczane są zorganizowane jako zakłady przemysłu rolnego: są to t. zw. gorzelnie rolnicze. Gorzelnie melasowe i drożdżowe są zazwyczaj zorganizowane jako wielkie zakłady przemysłowe. Stąd ich nazwa „przemysłowe", gorzelnie owocowe są zakładami przemysłu domowego.

2. Ustawodawstwo.

Przepisy w dziedzinie gospodarki i opodatkowania spirytusu, obowiązujące w Polsce, zawarte są w ustawie o monopolu spirytusowym z dnia 31.VII 1924 r. nowelizowanej ostatnio Rozp. Prez. Rzpl. z dnia 26.III 1927 Dz. Ustaw Nr. 31. Na mocy tej ustawy utworzony został Państwowy Monopol Spirytusowy w celu wykonania monopolu, t. j. wyłącznych przywilejów skarbu państwa, a mianowicie: zakupu i sprzedaży spirytusu dla zużycia w granicach państwa, wyrobu i sprzedaży czystych wódek oraz wyrobu spirytusu z surowców, niewymienionych w ustawie. Przywileje powyższe Dyrekcja Monopolu Spirytusowego wykonywać może zgodnie z przepisami ustawy, zakupując spirytus wprost z gorzelni stosunkowo do przyznanej im wysokości odpędu. Cena zakupu ma pokrywać przeciętnie koszty produkcji spirytusu w dobrze prowadzonej gorzelni rolniczej, wytwarzającej w ciągu kampanji 700 hl. 100% spirytusu z ziemniaków, przyczem wywar powinien pozostać w gorzelni darmo. Zakupiony w gorzelniach spirytus surowy Dyrekcja oczyszcza w zakładach rektyfikacyjnych własnych lub prywatnych na zasadzie dobrowolnej z nimi umowy. Cena sprzedażna spirytusu, oznaczona przez Ministra Skarbu, obejmuje opłatę skarbową, koszty własne spirytusu oczyszczonego oraz fabrykacji wódek monopolowych. Fabryki wódek i likierów nabywać mogą spirytus po cenie o 25% wyższej od sumy opłat skarbowych i kosztów własnych spirytusu oczyszczonego. Spirytus do celów technicznych oświetleniowy i napędny może być sprzedawany poniżej kosztów własnych.

Analogicznie Minister Skarbu może obniżać cenę za spirytus, przeznaczony do wyrobu octu, sztucznego jedwabiu, lekarstw, kosmetyków, cukierków i do t. p. celów przemysłowych. Obok powyższych przepisów ustawa o monopolu spirytusowym zawiera szczegółowe postanowienia w zakresie produkcji, oczyszczenia, wywozu, przywozu i przewozu wszelkiego spirytusu i wyrobów z niego. Wyrób spirytusu dozwolony jest tylko w gorzelniach, koncesjonowanych przez Ministra Skarbu. Ustawa o monopolu spirytusowym uważa za gorzelnię rolniczą gorzelnię, która pędzi spirytus wyłącznie z ziemniaków, otrzymywany wywar zużywa w całości w swojem gospodarstwie i produkuje rocznie najwyżej 1.600 hl. 100% spirytusu, wszystkie inne gorzelnie uważane są za gorzelnie przemysłowe. Melasowe gorzelnie zobowiązane są wywar melasowy przerabiać na potaż. Wszystkie gorzelnie produkować mogą jedynie w granicach przeznaczonego im prawa odpędu. Wysokość odpędu rozdziela Minister Skarbu pomiędzy poszczególne województwa, a w obrębie każdego województwa pomiędzy poszczególne gorzelnie Izba Skarbowa.

Gorzelnie, fabryki wódek, miejsca sprzedaży spirytusu lub przechowywania, zakłady, wyrabiające maszyny oraz przyrządy i naczynia, służące do chłodzenia spirytusu, drożdżarnie, fabryki octu ze spirytusu — podlegają nadzorowi władz skarbowych. Ustawa z dnia 31 lipca 1924 r. jest dla produkcji o tyle korzystna, że zabezpiecza równomierny podział produkcji na wszystkie gorzelnie w państwie, i ujmuje jednolicie gospodarkę spirytusową, co w naszych stosunkach nadprodukcji spirytusu jest rzeczą wysoce korzystną. — Ma ona poważne wady, do których przedewszystkiem zaliczyć należy nieobjęcie gospodarką monopolową produkcji eksportowej przy równoczesnem zrzucaniu jej ryzyka wyłącznie na barki przemysłu.

3. Wytwórczość spirytusu.

Na ziemiach polskich produkowano przed wojną w 2.500 gorzelniach około 2.500.000 — 2.750.000 hl. spirytusu, a więc ilość równą mniej więcej produkcji dzisiejszego obszaru Niemiec, na którym produkowano w r. 1912/13 — 2.884.000 hl. i produkcji Francji, która w r. 1912/13 wyprodukowała wyjątkowo wielką ilość 2.953.000 hl. Większą jedynie ilość spirytusu wyprodukowała Rosja, której **przedwojenna** wytwórczość (bez dzisiejszych ziem polskich i państw powstałych po wojnie) określić możemy cyfrą około 4.000.000 hl.

Wojna zmieniła stosunki, Rosja zupełnie ustąpiła z rynku. Niemcy mimo bardzo wielkiego ograniczenia produkcji od czasu wprowadzenia monopolu potrafiły jednak wyprodukować w kamp. 1924/25 — 1.839.400 hl., w kamp. 1925/26 — 2.229.900 hl., w kamp. 1926/27 — 1.870.600 hl. i w kamp. 1927/28 — 2.790.000 hl.; Francja w roku 1925 — 2.022.500 hl., w r. 1926 — 1.484.500 hl. i w r. 1927 — 1.692.300 hl. Polska zaś w kamp. 1924/25 — 731.600 hl., w kamp. 1925/26 — 626.000 hl., w kamp. 1926/27 — 588.800 hl. i w kamp. 1927/28 — 660.800 hl. t. j. mniej jak ¼ produkcji przedwojennej.

Przyczyn tego powojennego cofnięcia się wytwórczości polskiego przemysłu gorzelniczego jest wiele. Najważniejszą jest, niewątpliwie, zniszczenie gorzelń w czasie działań wojennych.

Poza zniszczeniem wojennem na ograniczenie produkcji gorzelniczej wpłynęło powojenne zmniejszenie się spożycia alkoholu, które to zjawisko występuje we wszystkich państwach, oraz działalność ustawodawcza przeciwalkoholowa.

Polska jest domeną gorzelnictwa rolniczego. Na ogólną ilość istniejących obecnie ok. 1.500 gorzelń jedynie tylko 52 są przemysłowe, reszta zaś wszystko gorzelnie rolnicze.

Gorzelnie rolnicze są przeważnie średnim warsztatem przemysłowym, produkującym nietylko spirytus, ale i wywar (brahę), stanowiący wyborną paszę

dla bydła. Spirytus produkuje się z ziemniaków, co odpowiada warunkom gospodarczym Polski, która jest trzecim na świecie krajem o największej produkcji ziemniaków. Ma to wielkie znaczenie dla jakości produktu, gdyż Polski spirytus ziemniaczany jest najlepszym i najzdrowszym z pośród znajdujących się na rynku gatunków.

4. Konsumcja.

Ziemie polskie spożywały przed woną około 3 5 litr. 100° alkoholu na głowę ludności. Liczmy, że spożycie to wskutek przesilenia gospodarczego i wysokiego opodatkowania cofnęło się bardzo znacznie, wynosić ono jednak powinno około 3 litr. na głowę ludności wobec 1,86 litr. spożywanych obecnie. W ilości tej, określającej łączne zużycie spirytusu na cele trunkowe i techniczno - przemysłowe w kamp. 1927/2, udział spirytusu trunkowego wynosi 1,52 litr., technicznego — tylko 0,34 litr. Zwłaszcza ta ostatnia pozycja jest niezmiernie ważna w porównaniu ze stanem przedwojennym (około 1 litr.), a także zużyciem spirytusu na też cele w innych krajach . Niemcy zużywają 2,8 litr. spirytusu na głowę ludności na cele techn. - przemysłowe, Belgja — około 2,4 litr., Francja — 2,10 litr., Czechosłowacja— 2,03 litr. Holandja i Węgry — około 1,0 litr.

Monopol państwowy przy odpowiedniej komercjalizacji zbywać powinien spirytusu jako trunku około 700.000 hl. rocznie. Zbyt spirytusu na cele przemysłowo - techniczne powinien się podnieść z dzisiejszych 100.000 hl. do 200.000 hl., a to przez wprowadzenie spirytusu, jako środka napędowego, oraz przez rozszerzenie zastosowania spirytusu do celów oświetleniowych i opałowych w miejscowościach, gdzie niema wprowadzonego gazu i elektryczności. W końcu eksport powinien wynosić około 100 tysięcy hl. rocznie.

5. Eksport.

Spirytus stanowił przed wojną jedna z głównych pozycji bilansu handlowego ziem polskich, dość wspomnieć, że ilość wywożona przed wojną do państw zaborczych i poza ich granice wynosiła około 1.850.000 hl. z czego rzeczywisty eksport poza granice państw zaborczych wynosił 250.000 hl., wartości około 20.000.000 zł. Po wojnie stosunki zmieniły się zasadniczo i ilości wywożone obecnie są minimalne w porównaniu z eksportem przedwojennym. Zejście spirytusu do tak małoznaczącej roli ma różne przyczyny: spirytus na rynku światowym jest z reguły towarem wyrzuconym z różnych krajów z bardzo znacznemi stratami, dzięki cenom dumpingowym.

Pomimo to przy racjonalnem ujęciu eksportu możliwe jest doprowadzenie go do poziomu przedwojennego, a przejściowe osiągnięcie ilości przynajmniej 100.000 hl., przedstawiającą wartość około 8.000.000 zł. rocznie.

Zadanie to podjęła świeżo utworzona jedna na całe państwo organizacja eksportowa pod firmą: „SPIRYTUS" Spółka Akcyjna. Organizacja ta powołana została do życia przez Dyrekcję P. M. S. i wszystkie gałęzie producentów spirytusu. Wpłynie ona, niewątpliwie, na uzdrowienie, naszych stosunków eksportowych, co zależeć jednak będzie przedewszystkiem od poparcia jej przez państwo i przez Dyrekcję P. M. S., która przez udogodnienia wszelkiego rodzaju musi poprzeć przemysł i jego usiłowanie w kierunku podniesienia produkcji.

6. Organizacja.

Słabość ekonomiczna poszczególnych gorzelni, wynikająca z rozdrobnienia tego przemysłu, stworzyła potrzebę organizacji związków gorzelniczych. Już przed wojną w b. zaborze rosyjskim powstało kilka związków, z których najgłówniejszym była Krajowa Spółka Gorzelnicza. W b. zaborze niemieckim organizacja gorzelni powstała łącznie z rozwojem prowincjonalnym oddziałów Ogólno - Niemieckiego Związku Gorzelni Rolniczych. W Małopolsce w r. 1914 założony został Związek Przedsiębiorców Gorzelni Rolniczych, jako pierwsza organizacja gorzelnictwa rolniczego w Austrji. Zrzeszenia te w roku 1921 po zawieszeniu monopolu spirytusowego złączyły się w Naczelną Organizację Przemysłu Spirytusowego z siedzibą w Warszawie. Organizacja ta w 1925 r. przekształciła się w ściślejszy związek pod nazwą „Naczelna Organizacja Przemysłu Gorzelni Rolniczych w Polsce". Wprowadzenie w życie monopolu spirytusowego pogłębiło potrzebę organizacji, to też niezorganizowani dotychczas gorzelnicy w woj. wschodnim złączyli się w 1924 r. w „Zrzeszenie Producentów Spirytusu Kresów Wschodnich", gorzelnicy zaś Górnego Śląska i Śląska Cieszyńskiego utworzyli „Polski Związek Przdsiębiorców Gorzelni Rolniczych" w Katowicach. Wszystkie powyższe związki zamiast likwidującej się Naczelnej Organizacji powołały do życia wspólny organ, mający reprezentować i bronić wspólnych interesów gorzelnictwa rolniczego, pod nazwą: **„Rada Naczelna Przemysłu Gorzelni Rolniczych w Polsce" z siedzibą w Warszawie (Czackiego 3/5).**

Tym sposobem Rada Naczelna Przemysłu Gorzelń Rolniczych w Polsce łączy w sobie obecnie następujące dzielnicowe zrzeszenia gorzelnicze:

Zachodnio - Polskie Zjednoczenie Spirytusowe (Pomorska Spółka Okowiciana i Poznańska Spółka Okowiciana).	Wielkopolska i Pomorze
Polskie Zrzeszenie Spirytusowe	woj. Centralne.
Zrzeszenie Producentów Spirytusu Kresów Wschodnich	woj. Wschodnie.
Małopolskie Zrzeszenie Spirytusowe, Związek Przedsiębiorców Gorzelni Rolniczych we Lwowie, Sekcja Gorzelń Rolniczych przy Związku Ziemian w Krakowie.	Małopolska.
Związek Przedsiębiorców Śląskich Gorzelni Rolniczych w Katowicach.	Śląsk.

Władzami Rady Naczelnej są: Wydział Wykonawczy oraz Dyrekcja.

Prezydjum Wydziału Wykonawczego: Władysław Żeleński — Prezes; Jan Czarnowski, Tadeusz Potworowski, Stefan Suryn — Wice-Prezesi: Członkowie Wydziału Wykonawczego: Józef Lossow, inż. Bronisław Albinowski, Antoni hr. Jundziłł, dr. Roman Stroynowski; Dyrektor: Dr. Bronisław Wałukiewicz.

3. Przemysł ziemniaczany

Przemysł krochmalniany rozwinięty był przed wojną w b. zaborze niemieckim, w Kongresówce i na Kresach. — W b. zaborze austrjackim istniały tylko drobne jego zaczątki. — Obraz krochmalnictwa łącznie z syropiarstwem przed wojną i w r. 1922/23 odtwarzają tablice następujące:

Kampanja w latach 1910 — 1914.

Województwa	Ilość			Produkcja w tonnach			Przerób ziemniaków	Ilość robotników	Siła motorowa w k. m.
	Krochmalni	Syropiarni	Dekstryniarni	Krochmalni	Syropiarni i dekstryniarni	Ogółem			
Polska	**143**	**6**	**3**	**67.300**	**15.000**	**82.300**	**473.000**	**3.140**	**9.420**
Woj. Centralne	53	5	—	16.000	10.000	26.000	156.000	1.200	2.700
Warszawskie	20	1	—	—	—	—	—	—	—
Łódzkie	14	1	1	—	—	—	—	—	—
Kieleckie	12	1	—	—	—	—	—	—	—
Lubelskie	7	1	1	—	—	—	—	—	—
Białostockie	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Woj. Wschodnie	28	—	—	5.000	—	5.000	33.000	360	700
„ Zachodnie	56	1	1	45.000	5.000	50.000	275.000	1.500	4.900
„ Południowe	6	—	—	1.300	—	1.300	9.000	80	120

Kampanja 1922 i 1923 r.

Województwo	Ilość			Produkcja w tonnach			Przerób ziemniaków	Ilość robotników
	Krochmalni	Syropiarni	Dekstryniarni	Krochmalni	Syropiarni	Ogółem		
Polska	**72**	**6**	**3**	**36.500**	**9.920**	**46.420**	**282.500**	**1.773**
Woj. Centralne	40	5	2	8.800	4.440	13.240	83.000	731
Warszawskie	14	2	—	4.700	—	—	—	256
Łódzkie	14	1	1	1.700	—	—	—	136
Kieleckie	6	1	—	1.350	—	—	—	114
Lubelskie	2	1	1	750	—	—	—	35
Białostockie	4	—	—	300	—	—	—	—
Woj. Zachodnie	28	1	1	27.000	5.480	32.480	195.000	985
Poznańskie	25	1	1	—	—	—	—	905
Pomorskie	3	—	—	—	—	—	—	80
Woj. Południowe	4	—	—	700	—	—	4.500	57

Produkcja następnych kampanij nie jest ujęta w ścisłe dane statystyczne. Zgrubsza szacować ją można w sposób następujący:

Kampanja	1923/24	22.000 tonn
„	1924/25	24.000 „
„	1925/26	38.500 „
„	1926/27	40.000 „
„	1927/28	40.000 „

Krochmal naogół tylko w $\frac{1}{4}$ znajduje ujście w kraju; w pozostałych $\frac{3}{4}$ wywozi się zagranicę. Wywóz tego artykułu w ostatnich czterech latach odtwarza następujące zestawienie:

r. 1925/25	(od października	do	września)	—	10.614 t.
„ 1925/26	„	„	„ „	—	28.518 „
„ 1926/27	„	„	„ „	—	5.281 „
„ 1927/28	„	„	„ „	—	18.695 „

Produkcja krochmalnicza r. 1927/28 zużytkowana została w sposób następujący: wywieziono

*) Stosunki Rolnicze Rzplitej Polskiej.
**) Łącznie z woj. Śląskiem.

(od października 1927 r. do września r. z. włącznie) 18.695 tonn; około 3.600 t. poszło na wyrób dekstryny; 4000 t. sprzedane zostały syropiarniom; ok. 11.500 t. skonsumował przemysł krajowy (głównie włókienniczy); ok. 2.000 t. pozostało w remanencie.

Według źródeł oficjalnych wyeksportowano:

do	tonn	do	tonn
Anglji	12.550	Danji	1.184
Austrji	222	Niemiec	3.104
Belgji	128	Szwajcarji	527

Pozostałe niewielkie ilości wywieziono do krajów nie wymienionych oddzielnie.

Kampanja obecna zapowiada się, niestety, wysoce niepomyślnie. Rekordowy urodzaj ziemniaków w Holandji (przec. ok. 360 q z ha) i zwiększona o blisko 100 proc. produkcja krochmalnicza w tym kraju, która osiągnie zapewne 200.000 t., wywarła tak deprymujący wpływ na poziom cen, że uniemożliwiła eksport krochmalu z Polski pomimo niezwykle wysokiej skrobiowości nowych ziemniaków. Produkcja przeto z kampanji 1928/29 z konieczności będzie musiała się ograniczyć do zapotrzebowania rynku wewnętrznego.

Krochmalnie b. Kongresówki należą wyłącznie do typu rolniczego lub rolniczo - przemysłowego. Pierwsze stanowią własność poszczególnych ziemian, drugie spółek również po większej części ziemiańskich. Rolnicze obliczone są na przerób około 4.000 tonn ziemniaków w czasie kampanji, rolniczo-przemysłowe na przerób 4.000 do 10.000 tonn.

Większość krochmalni zachodnio - polskich stanowią przedsiębiorstwa rolnicze, najściślej związane z warsztatami rolnemi, i mniejszość — wielkie zakłady typu czysto przemysłowego. Te ostatnie w liczbie sześciu obliczone są na przerób 150.000 tonn ziemniaków. Produkcja ich wynosi zwykle przeszło ¾ produkcji b. dzielnicy pruskiej i przeszło połowę produkcji całej Polski.

Krochmalnie b. Kongresówki zrzeszone są w Spółce Producentów Krochmalu I. Wilski, K. Arkuszewski i S-ka prowadzącej handel tym artykułem zarówno w kraju, jak i zagranicą.

Największymi producentami krochmalu ziemniaczanego są Niemcy i Holandja. Polska zajmuje pod tym względem trzecie miejsce w świecie, a pod względem wysokości eksportu — drugie po Holandji. Jakość krochmalu polskiego jest wysoka i zdolna całkowicie do konkurencji z towarem produkowanym w innych krajach.

Suszarnictwo ziemniaczane

Przemysł ten przed wojną rozwijał się prawie wyłącznie tylko w b. dzielnicy pruskiej. W r. 1907 było tam 58 płatkarni, w r. 1913 — 215 o sprawności przerobu 300.000 t. ziemniaków.

W b. Kongresówce było w tym czasie tylko 16 płatkarni, przerabiających około 15.000 t. ziemniaków. W b. zaborze austrjackim przemysł ten był całkiem nieznany.

W czasie wojny wskutek wyjątkowo sprzyjającej konjunktury suszarnictwo ziemniaczane rozwinęło się znacznie w b. dzielnicy pruskiej. — W b. Kongresówce wzmógł się również przerób ziemniaków na suszonkę, sięgając przerobu 41.000 t. kartofli. Powstały też w tym czasie 4 suszarnie w Małopolsce i 2 na Kresach Wschodnich.

Na ziemiach polskich ogółem istnieją obecnie 232 suszarnie o sprawności technicznej przerobu 350.000 t ziemniaków. Z wyjątkiem 12 suszarń o typie przemysłowym wszystkie inne są typu wybitnie rolniczego; wśród nich jest 19 spółkowych. W 80% produkują one płatki ziemniaczane, a w 20% — krajankę suszoną. Średnia liczba robotników wynosi 8 na zmianę.

Płatkarstwo jest prawie całkowicie przemysłem eksportowym wobec bardzo nikłego popytu na płatki w kraju. — Eksport kierowany jest przeważnie do Szwajcarji i Danji. Poza Polską przemysł ten rozwinięty jest na większą skalę tylko w Niemczech.

Na produkcję płatków zasadniczy wpływ wywiera: 1) popyt zagraniczny, uwarunkowany ilością paszy w danym roku i ceną na pasze pokrewne, 2) cena ziemniaków i 3) cena węgla.

Zależnie od oddziaływania tych czynników roczna produkcja płatków ulega silnym wahaniom.

Wobec braku danych statystycznych o produkcji krajowej można wnioskować z pozycyj wywozowych, licząc, że 90% produkcji eksportuje się zagranicę.

Wywóz płatków ziemniaczanych wynosił:

w r. 1922	20.190 t.
„ 1923	34.480 „
„ 1924	26.456 „
„ 1925	14.111 „
„ 1926	23.621 „
„ 1927	8.293,7 t.
„ 1928	10.054,4 „

Ceny płatków wynosiły: w r. 1925/26 — około 17.50 fr. szwajc., w roku 1926/27 — od 22.50 do 23.75 fr. szwajc. i w 1928 r. od 23 do 24.50 fr. szw. loco granica szwajcarska.

Na wyrób 100 kg. płatków zużywa się około 400 kg. ziemniaków i ok. 100 kg. węgla. Wysokie koszty zużycia opału podrażają niepomiernie koszty produkcji płatków, których wyrób opłaca się jedynie przy bardzo niskiej cenie ziemniaków, lub wysokiej cenie kukurydzy i jęczmienia pastewnego. — Wobec tego suszarnictwo ziemniaczane nie ma widoków rozwoju. Rozwój ten w normalnych warunkach pokojowych byłby do pomyślenia jedynie w razie wynalezienia ulepszeń technicznych, któreby obniżyć mogły znacznie wysokie zużycie opału.

4. Przemysł wódczany

Stan prawny.

Charakter i zakres pracy polskiego przemysłu wódczanego zostały określone w ustawie z dnia 31 lipca 1924 r. o monopolu spirytusowym (Dz. Ust. R. P. Nr. 78 poz. 756) znowelizowanej później i zmienionej, a obowiązującej obecnie w brzmieniu rozporządzenia Prezydenta Rzplitej z dnia 26 marca 1927 r. (Dz. Ust. R. P. Nr. 32 poz. 289).

Wyrób i sprzedaż wódek czystych jest wyłącznym przywilejem (monopolem) Skarbu Państwa. Prywatne koncesjonowane fabryki wódek mogą wyrabiać i sprzedawać tylko wódki gatunkowe i to ze spirytusu, zakupionego od monopolu (D. P. M. S.) po cenie o 25% wyższej od ceny spirytusu, przeznaczonego do wyrobu wódek czystych. Fabryki muszą wykupywać prócz świadectwa przemysłowego specjalny patent akcyzowy, który wynosi dla pierwszych 20 tys. litr. 100° spirytusu 2.500 złotych, a za każde dalsze 100 litr. — 15 zł. Do tych patentów mogą związki komunalne uchwalać pobieranie dodatków, nieprzekraczających 100% patentu akcyzowego.

Fabryki wódek muszą posiadać urządzenie techniczne, odpowiadające bardzo szczegółowym przepisom rozporządzenia wykonawczego Ministra Skarbu do ustawy monopolowej z dnia 7 lutego 1928 r. (Dz. Ust. R. P. Nr. 60 poz. 556).

Produkcja.

Zaprowadzenie monopolu spirytusowego, jako monopolu wódczanego, obejmujące produkcję wódek czystych, zmusiło wiele fabryk do likwidacji, a i pozostałym znacznie ograniczyło produkcję. Jak widać z poniżej przytoczonych cyfr, obecnie trwa proces redukcji prywatnych fabryk wódek, stanowiący naturalną konsekwencję rozgraniczenia produkcji, braku przedwojennych rynków zbytu w państwach zaborczych i spadku spożycia trnków (spożcie w lit. 100° spirytusu na głowę ludności w Polsce: r. 1923 — 2.12; r. 1924 — 2,04; r. 1925 — 1,48; r. 1926 — 1,55; r. 1927 — 1,38).

Rok	Ilość czynnych prywatnych fabryk wódek	przerób tych fabryk w hl 100° spirytusu
1923	973	521.986
1924	1175	556.893
1925	612	398.731
1926	399	276.693
1927	245	102.111
1928	ok. 225	—

Wyrób wódki czystej przejął od I.IV.1927 roku całkowicie monopol spirytusowy, który prowadzi obecnie 12 „Państwowych Wytwórni Wódek". Prywatne fabryki wyrabiają jedynie wódki gatunkowe, które dla stwierdzenia gatunkowości a więc smaku, zapachu lub barwy podlegają analizie laboratoryjnej i rejestracji przez Dyrekcję P. M. S.

Stosunek monopolu państwowego do produkcji prywatnej.

Stosunek produkcji monopolu do produkcji prywatnego przemysłu uważany częstokroć za współzawodniczący winien być stosunkiem współdziałania monopolu z przemysłem, wytwarzającym istotnie wódki gatunkowe. Współzawodnictwo wykluczone jest z następujących powodów: Monopol wytwarza wódki czyste, prywatnemu zaś przemysłowi wolno wytwarzać tylko wódki gatunkowe; monopol zaopatruje rynek masowej konsumpcji, stanowiącej około 90% spożycia wódczanego; przemysł wódek gatunkowych otrzymuje spirytus po cenach o 25% wyższych, aniżeli monopol; wreszcie przemysł prywatny pod różnymi względami jest zależny od monopolu jako handlarza wszelkiego spirytusu w kraju, zwłaszcza pod względem kredytu.

Wobec różnorodności towaru i warunków produkcyjnych rola prywatnego przemysłu wódczanego polega więc w istocie na uzupełnieniu monopolu, który, jak to wynika ze stanu prawnego, nie jest w możności pokryć zapotrzebowania na wódki gatunkowe.

Organizacja.

W kwietniu 1928 r. powstał Związek Wielkich Fabryk Wódek Gatunkowych. Związek ten jest organizacją czysto zawodową i postawił sobie jako cel zrzeszenie wszystkich tych przedsiębiorstw wódczanych, które produkują istotnie wysokogatunkowe wódki drogą produkcji fabrycznej. Tendencją Związku jest ścisła współpraca z Państwowym Monopolem Spirytusowym na tej zasadzie, że zapotrzebowanie kraju na wyroby luksusowe (likiery, nalewki, wódki wytrawne, koniaki) winien pokrywać przemysł krajowy i w ten sposób uzupełniać monopol, trudniący się sprzedażą wódek czystych. Dalszą tendencją Związku jest podniesienie siły eksportowej polskiego przemysłu wódczanego. Wysoka jakość wyrobów firm, mających tradycję (np. I. A. Baczewski rok założenia 1782, Hartwig Kantorowicz 1823, Mikolasch 1842, Winkel-

hausen 1846, Rektyfikacja Warszawska 1886, Kasprowicz 1888) i dzięki długotrwałości istnienia posiadających już swoje specjalności przy ustabilizowaniu się stosunków wewnętrznych w przemyśle spirytusowym i koniecznych ułatwieniach eksportowych pozwoli na zdobycie odpowiedniego miejsca na rynkach zagranicznych.

Prezesem Związku jest: Konsul Dr. Stefan Baczewski, współwłaściciel firmy I. A. Baczewski Lwów, wiceprezesem: Stefan Dobrowolski, dyrektor Rektyfikacji Warszawskiej w Warszawie, radcą prawnym: adwokat Dr. Jan Podkomorski.

Biuro Związku mieści się w Warszawie przy ul. Kapucyńskiej 3, m. 7.

Członkami Związku są następujące fabryki wódek:

I. A. Baczewski, Lwów—Zniesienie.
Pierwsze Małopolskie Tow. Akc. Przemysłu Spirytusowego, Chemicznego i Likierowego, Lwów — Bogdanówka.
Fabryka Likierów A. hr. Potockiego, Łańcut.
Fabryka Likierów Z. hr. Tarnowskiego, Dzików.
„Etyl" Zakłady Przemysłowe, Kielce.
Akwawit S. A. Poznań.
Hartwig Kantorowicz Nast., Poznań.
B. Kasprowicz, Gniezno.
Zakłady Przemysłowe Winkelhausen, Starogard.
Rektyfikacja Warszawska, Warszawa.
St. Genelli i S-ka, Warszawa.
Haberbusch i Schiele, Warszawa.
Centrala Spirytusowa, Warszawa.
F. Jankowski, Warszawa.
Rektyfikacja Piotrkowska, Piotrków.
A. Ruchniewicz, Grudziądz.

5. Przemysł rektyfikacyjny

Statystyka zakładów rektyfikacyjnych.

Rektyfikacje spirytusu stanowią ważne ogniwo w silnie rozwiniętym polskim przemyśle spirytusowym. Wyprodukowaną przez gorzelnie surówkę (okowitę) należy bowiem oczyścić, ażeby otrzymać spirytus, nadający się do spożycia oraz do różnych celów przemysłowych, jak do wyrobu materjałów wybuchowych, do wyrobu różnych artykułów chemicznych, perfumeryjnych i farmaceutycznych, do wyrobu mieszanki napędowej, sztucznego jedwabiu i t. p. Poza tem przemysł rektyfikacyjny jest głównym krajowym magazynierem spirytusu, dysponującym wielkimi zbiornikami.

Ogółem posiadamy w kraju 65 zakładów rektyfikacyjnych, jako samodzielnych zakładów. Prócz tego istnieją 163 oddziały rektyfikacyjne przy gorzelniach. Z 65 samodzielnych fabryk zaliczyć wypada 23 do przedsiębiorstw większych, zdolnych do oczyszczania około 150 miljonów litrów rocznie. Z tych 23 większych rektyfikacyj dwie są własnością Państwowego Monopolu Spirytusowego (rektyfikacje w Starogardzie i w Toruniu, zakupione od Spółki Akcyjnej „Winkelhausen"), a dwie inne są dzierżawione przez Państwowy Monopol Spirytusowy (rektyfikacja „Rektyfikacji Warszawskiej" w Warszawie i rektyfikacja firmy H. Adlersberg w Stanisławowie). Prywatnych większych rektyfikacyj posiadamy więc 19 względnie 21, a resztę stanowią zakłady średnie i małe, zdolne jednak oczyścić około 70 miljonów litrów rocznie.

Pozycja, jaką przemysł ten stanowi w majątku narodowym, wynosi mniejwięcej około 75 miljonów złotych.

Rozmiary produkcji.

Z chwilą odzyskania niepodległości Polski przemysł spirytusowy, którego produkcja wynosiła przed wojną około 225 miljonów litrów, stracił ⅔ swoich rynków zbytu. Ucierpiał na tem oczywiście także przemysł rektyfikacyjny. Skutkiem zaprowadzenia monopolu spirytusowego przemysł rektyfikacyjny znalazł się w położeniu krytycznem. Ilość spirytusu, poddana oczyszczaniu spadła w porównaniu z okresem przedmonopolowym z około 80 miljonów litrów na około 50 miljonów litrów, a przemysłowi rektyfikacyjnemu odpadł również wolny handel spirytusem i rozlew wódek czystych, który stanowił często poboczną gałąź tego przemysłu. Nadto odpadł obrót spirytusu denaturowego. Pozostało przemysłowi tylko samo oczyszczanie wraz z magazynowaniem spirytusu, które to czynności prywatny przemysł rektyfikacyjny wykonuje na podstawie kontraktu najmu usług. Warunki tej pracy najemnej ustala umowa rektyfikacyjna, obowiązująca między monopolem spirytusowym a poszczególnem przedsiębiorstwem. W tych warunkach stała się konieczna reorganizacja przemysłu rektyfikacyjnego, której plany zostały już opracowane. Wytyczną projektów jest: wyzyskanie maximum zdolności produkcyjnej przedsiębiorstw przez koncentrację oczyszczania spirytusu w zakładach dogodnie położonych geograficznie w stosunku do produkcji surówki i do zbytu spirytusu za odszkodowaniem tych zakładów rektyfikacyjnych, które będą musiały ulec rektyfikacji.

Stan techniczny.

Pod względem technicznym polski przemysł rektyfikacyjny stoi na bardzo wysokim poziomie. Rektyfikat polski odznacza się wyższą jakością, aniżeli tego wymaga międzynarodowy rynek spirytusowy. Dyrekcja Państwowego Monopolu Spirytusowego (D. P. M. S.) stawia bowiem dla jakości rektyfikatu te same ostre wymagania, jakie stawiał b. monopol rosyjski. Rektyfikat polski musi wytrzymać tak zw. próbę Kuczerowa t. zn. próbę na kwas siarczany, który zmieszany w 10cm³ z 10 cm³ rektyfikatu musi pozostać bezbarwnym.

Większe rektyfikacje są wyposażone przeważnie w nowoczesne aparaty Barbeta, a i w tych fabrykach, które posiadają aparaty starszego systemu „Savalle'a", znajdziemy nowoczesne ulepszenia tych aparatów.

Wywóz.

W eksporcie spirytusu rektyfikacje biorą tylko pośredni udział, ponieważ prawo eksportu przysługuje utworzonej niedawno przymusowej organizacji eksportowej pod firmą „Spirytus", Spółka Akcyjna w Warszawie, której akcjonarjuszami są D. P. M. S. (25%), gorzelnie rolnicze (53,9%) gorzelnie przemysłowe (10,5 proc.), drożdżownie (5,6 proc.) i wreszcie większe rektyfikacje spirytusu (5 proc.). Zaznaczyć

jednak wypada, że eksportuje się prawie wyłącznie rektyfikat, a dzięki wysokiemu poziomowi technicznemu naszych rektyfikacyj polski eksport spirytusu ma, niewątpliwie ułatwioną pracę.

Kontrola skarbowa.

Ponieważ tak spirytus monopolowy, jak i spirytus eksportowy magazynowany w przedsiębiorstwach rektyfikacyjnych, nie jest okładany akcyzą władze akcyzowe sprawują nad rektyfikacjami ścisłą kontrolę skarbową. Kontrolę tę normują niektóre przepisy Rozp. Prez. Rzplitej o monopolu spirytusowym z dnia 26 marca 1927 r. (Dz. Ust. R. P. nr. 32 poz. 289) oraz obszernie rozporządzenie wykonawcze Ministra Skarbu do tejże ustawy z dnia 7 lutego 1928 r. (Dz. Ust. nr. 60 poz. 556).

Organizacja zawodowa.

Przemysł rektyfikacyjny zorganizowany jest w „Polskim Związku Zawodowym Rektyfikacyj i Spirytusu" w Warszawie. Organizacja ta jest czysto zawodowa, a należą do niej wszystkie wielkie rektyfikacje spirytusu oraz większość średnich i małych rektyfikacyj z wyjątkiem oddziałów rektyfikacyjnych przy gorzelniach, które objęte są organizacjami gorzelniczemi.

Prezes Związku: p. Kazimierz Skarżyński, prezes Zarządu Rektyfikacji Warszawskiej.

Wiceprezesi: p. Dr. Michał Skorny, dyrektor T. A. Akwawit, Poznań oraz p. S. Medwin, dyrektor Pierwszego Małopolskiego Towarzystwa dla Oczyszczania Spirytusu, Lwów - Bogdanówka.

Radca prawny: odwokat Dr. Jan Podkomorski.

Członkowie Zarządu: Dr. Adlersberg, Dr. Baczewski, dyr. Brodkiewicz, Ks. S. Czetwertyński, A. Dauman, inż. J. Pinkus, inż. M. Zawadzki.

Spis rektyfikacyj spirytusu

1) „Akwawit" Rektyfikacja Okowity i Fabryka Chemiczna, Tow. Akcyjne *Poznań, ul. Cieszkowskiego 5.*
2) „Baczewski J. A." Rafinerja Spirytusu, Fabryka Likierów, Wódek i Rumu, *Zniesienie — Koło Lwowa.*
3) „Cieleśnica", Zakłady Przemysłowe, *Cieleśnica p. Janów — Podlaski.*
4) Dzierżbińska Rektyfikacja Spirytusu Romana Lasockiego *w Dzierżbni — p-ta Stawiski.*
5) „Etyl", Zakłady Przemysłowe, Sp. Akcyjna, *Kielce.*
6) Fränkel Adolf i Synowie, Rektyfikacja Spirytusu *Biała*, Śląsk Cieszyński.
7) Fabryka Wódek i Rektyfikacja Spirytusu „K. R. Vetter", Dzierżawcy A. Krychowski, E. Rączyński i J. Woźnicki *Lublin.*
8) Fabryki Parowe Spirytusu, Rektyfikacja i Destylarnia *w Woli — Krzysztoporskiej.*
9) Gorzelnia i Rektyfikacja „Żyrardów" B-ci Daumann *w Żyrardowie.*
10) Gorzelnia, Rektyfikacja i Fabryka Wódek ks. Mirskiego *w Mirze — pow. Nieświeski.*
11) Gorzelnia, Rektyfikacja „Kośminek" *w Lublinie.*
12) Gorzelnia, Rektyfikacja, Fabryka Wódek i Likierów Adolfa Daumana *w Chełmie — Lubelskim.*
13) Jankowski F. Destylarnia Parowa Właśc. B-cia Jankowscy *w Warszawie — Moniuszki 12.*
14) „Kruszyna", Rektyfikacja Spirytusu Stefana ks. Lubomirskiego, *Kruszyna — p-ta Klomnica.*
15) „Krakus", Przemysł Spirytusowy i Chemiczny S. A. Kraków XXII.
16) „Klasno", Rafinerja, Fabryka Spirytusu i Likierów S. A. *Klasno — p. Wieliczka.*
17) Lieberman Filip, Rafinerja Spirytusu, *Stanisławów.*
18) Ostrowiecka Rektyfikacja Spirytusu *w Ostrowcu.*
19) Pierwsze Małopolskie Towarzystwo Akc. Przemysłu Spirytusowego Chemicznego i Likierowego, dawniej J. Mikolasch, *Lwów — Bogdanówka.*
20) Piotrkowska Rektyfikacja Spirytusu *w Piotrkowie.*
21) Państwowa Rektyfikacja Spirytusu *w Starogardzie.*
22) Państwowa Rektyfikacja Spirytusu *w Toruniu.*
23) Rektyfikacja Spirytusu i Fabryka Wyrobów Wódczanych B-ci Szpilfogel i Waldman *w Koninie.*
24) Rektyfikacja i Destylarnia Kaliska M. Freund i S-ka *w Kaliszu.*
25) Rafinerja Spirytusu i Fabryka Likierów Jakób Gross Sp. z ogr. odp. *Biała (Śląsk Cieszyński).*
26) Rafinerja w Kutnie S. A. *Kutno.*
27) Rafinerja „Babsk", Romualda Smoleńskiego *Babsk — p-ta Skierniewice.*
28) Rektyfikacja „Rata", Pawła Ks. Sapiehy *Siedliska — k. Rawy — Ruskiej.*
29) Rektyfikacja Karola Wagnera, *Wielkie Sołeczniki* — Woj. Wileńskie.
30) Rafinerja Spirytusu J. Götza *w Okocimie.*
31) Fabryka Likierów C. A. Franke, *Bydgoszcz.*
32) Rektyfikacja Lubelska Spadkobierców Jana Czarneckiego *w Lublinie.*
33) Rafinerja Spirytusu i Fabryka Likierów Andrzeja Ks. Lubomirskiego, *Przeworsk.*
34) Rektyfikacja Spirytusu Józefa Modelskiego *w Sieradzu.*
35) Rafinerja Spirytusu, Fabryka Wódek i Likierów I. J. Rubel, *Jasło.*
36) Rafinerja Spirytusu, Fabryka Likierów i Rumu M. Tieger, *Sambor.*
37) Rafinerja Spirytusu i Fabryka Wódek Zdzisława hr. Tarnowskiego *w Dzikowie, p. Tarnobrzeg.*
38) Rafinerja Spirytusu i Fabryka Wódek M. Hoffstätter, *Stanisławów.*
39) Rektyfikacja Spirytusu Karola Trennera *w Bożejowie.*
40) Rektyfikacja „Golina" *w Golinie n/W.*
41) Rektyfikacja Spirytusu, Fabryka Wódek i Likierów H. Raczyński, *Radomsko.*
42) Stanisławowska Rafinerja Spirytusu, Fabryka Rumu i Likierów H. Adlersberga *w Stanisławowie.*
43) Schwanenfeldt Sp. Akcyjna *Tarnów* — Małopolska Rafinerja, Fabryka Wyrobów Spirytusowych i Chemicznych.
44) Saski J. Zakłady Przemysłu Spirytusowego *w Radomiu.*
45) Sender Engländer, Rafinerja Spirytusu, Fabryka Rumu i Likierów, *Nowy-Sącz.*
46) Towarzystwo Handlu Spirytusu i Piwa, Spółka z ogr. poręką, dawniej Leonard Witniewski i Spółka — *Drohobycz.*
47) Towarzystwo Warszawskie Oczyszczania i Sprzedaży Spirytusu „Rektyfikacja Warszawska" — *Warszawa, ul. Dobra 48/50.*
48) Towarzystwo Akcyjne dla Przemysłu Spirytusowego i Chemicznego *w Łańcucie.*
49) Władysław Waberski, Rektyfikacja Zgierska — *Zgierz.*
50) Zakłady Przemysłowe Seweryna Ks. Czetwertyńskiego *w Suchowoli*, Woj. Lubelskie.
51) Zakłady Przemysłowe St. Zagrodzki i Malatyński, *Miechów - Charznica.*
52) Rektyfikacja Będzińska — *Będzin.*
53) Rektyfikacja „Międzyrzecze Podlaskie" — *w Międzyrzeczu Podlaskim.*
54) Rektyfikacja „Grabów" — *w Grabowie.*
55) Rektyfikacja „Łabunie" — *w Łabunach.*
56) Rektyfikacja „Kolędziany" — *w Kolędzianach.*

Zdjęcie z lotu ptaka.

Browar Okocim

Poleca swoje piwa:

MARCOWE

EKSPORTOWE

PORTER

6. Przemysł piwowarski

Stan produkcji.

Spożycie piwa w roku 1928 oblicza się w przybliżeniu na 2.455.000 htl., co stanowi znaczną poprawę rynku w stosunku do lat ubiegłych. Wzrost spożycia, w porównaniu z rokiem poprzednim, dosięga 24% i w ciągu roku rozkłada się dość równomiernie na wszystkie przedsiębiorstwa. Naogół jednak, browary technicznie lepiej urządzone mają wielką przewagę nad przedsiębiorstwami zaniedbanemi, których ilość stale się zmniejsza, poczynając od roku 1918-go.

Przed wojną było 500 czynnych browarów na ziemiach polskich. W roku 1919 uruchomiono 245, z czego pozostało w ruchu w 1928 roku zaledwie 179.

Pięć wielkich browarów zaspakaja przeszło 50% ogólnego zapotrzebowania t. j. 1.220.000 htl., druga zaś połowa przypada na 174 browary, z których największy produkuje rocznie niecałe 50.000 htl.

Organizacja.

Wyrazicielem interesów przemysłu piwowarskiego jest Centralny Związek Przemysłu Piwowarskiego i Słodowniczego w Rzeczypospolitej Polskiej którego członkami są:

1) Związek Browarów Małopolski, Śląska Górnego i Cieszyńskiego z siedzibą w Krakowie, obejmujący działalnością województwo Lwowskie, Stanisławowskie, Tarnopolskie, Krakowskie, Śląsk Górny i Cieszyński.
2) Związek Właścicieli Browarów w Polsce z siedzibą w Warszawie, obejmujący tereny województwa Warszawskiego, Kieleckiego, Łódzkiego, Lubelskiego, Białostockiego, Wileńskiego, Nowogródzkiego, Poleskiego, Wołyńskiego i
3) Związek Browarów na Polskę Zachodnią z siedzibą w Poznaniu, reprezentujący piwowarstwo województwa Pomorskiego i Poznańskiego.

Oprócz tego istnieją jeszcze organizacje lokalne, jak:

1) Związek Browarów Małopolski Wschodniej we Lwowie,
2) Stowarzyszenie Browarów Wołyńskich w Równem,
3) Stowarzyszenie Piwowarów w Łodzi, które są ekspozyturami powyżej wyszczególnionych związków.

Ustawodawstwo, dotwczące piwowarstwa.

Sprawę opodatkowania piwa normuje ustawa z 1924 roku, która od 1925 roku zunifikowała trzy odrębne sposoby pobierania akcyzy, pozostałe po zaborcach, w ten sposób, że opodatkowany jest gotowy produkt.

Opłaty akcyzowe wynoszą od 6 do 6,60 zł. za 1 htl. piwa pełnego, zależnie od wysokości produkcji przedsiębiorstwa. Piwa dubeltowe opłacają podatek o 50%, a piwa mocne o 100% wyższy. Do opłat tych dolicza się 30% dodatku komunalnego.

Poza tem ustawa o opodatkowaniu piwa wprowadza słuszny i bardzo dla spożywców i browarów pożyteczny zakaz warzenia piw z beczki, zawierającej mniej aniżeli 9% ekstraktu słodowego.

Z ustaw, które pośrednio dotyczą przemysłu piwowarskiego, należy wymienić ustawę przeciwalkoholową, która do wolnego niekoncesjonowanego handlu dopuszcza tylko piwa, zawierające mniej, aniżeli 2½% alkoholu, inne zaś piwa pod względem wprowadzonych ograniczeń, stawia na równi z trunkami zawierającemi 45½ alkoholu.

Zbyt niska zawartość alkoholu, nakreślona § 1 ustawy przeciwalkoholowej dla napojów, nie podlegających ograniczeniom, niesłychanie krępuje rozwój rynku piwowarskiego i niemal uniemożliwia dalsze doskonalenie naszego piwa, któreby wówczas skutecznie mogło walczyć z piwami zagranicznemi, przywożonemi do Polski na ulgowych taryfach celnych.

Piwowarstwo nasze będzie mogło się swobodnie rozwijać i osiągnąć chociażby przedwojenny poziom produkcji tylko wtedy, gdy wyjęte będą z pod ograniczeń ustawy przeciwalkoholowej napoje o zawartości alkoholu conajmniej do 4%.

Z tytułu opłat awcyzowych od piwa wpłynęło do Skarbu w roku 1928 przeszło 15.000.000 zł. i 5.000.000 zł. dodatku komunalnego.

Surowce.

Podstawowemi surowcami piwowarstwa jest jęczmień i chmiel, które w obfitości produkuje nasze rolnictwo.

W roku 1928 browary przerobiły około 65,000 tonn jęczmienia i około 16.000 ctn. poj. (à 50 kg) chmielu.

Widzimy więc, że piwowarstwo jest bardzo poważnym odbiorcą naszego rolnictwa.

Jęczmień i chmiel produkujemy w nadmierze i poważne ilości wywozi się zagranicę.

Trudności kredytowe i brak pomocy kredytowej ze strony sfer urzędowych uniemożliwiają przerób na słód jęczmienia, przeznaczonego na wywóz. Poza własnem zapotrzebowaniem nasze browary i samodzielne słodownie byłyby w możności wyprodukować przeszło 5.000 wagonów słodu rocznie.

Wywóz i przywóz.

Wywóz piwa pomimo wielkich wysiłków i kosztownych prób, przedsiębranych przez kilka przodujących browarów, narazie jest znikomy i nie ma wielkich widoków rozwoju.

Ilości piwa, przywożonego do Polski, są do tej pory niezbyt groźne dla naszego rynku, jeżeli jednak będą czynione dalsze ulgi celne, a nasze piwowarstwo będzie krępowane ograniczeniami ustawy przeciwalkoholowej, położenie może stać się groźne.

Możliwości rozwoju.

Spożycie piwa w Polsce jest obecnie tak małe, w porównaniu z innymi krajami zachodu, że nie krępowane, rokuje szybkie pogłębienie rynku. Spożycie w 1928 roku wynosi 9 litrów piwa na mieszkańca rocznie, podczas gdy np. belgijczyk spożywa około 200 litrów rocznie.

Każde ożywienie gospodarcze dodatnio odbija się na spożyciu piwa i możemy z całą pewnością twierdzić, że z roku na rok produkcja będzie wzrastać.

Spis browarów, czynnych w r. 1928

Warszawska Izba Skarbowa.

Browar Parowy Ciechanowski S. A. Ciechanów.
Gustaw Keilich Ciechomice pow. Płock.
M. Przysuskier, Chorzele.
S. Gotcicki, Głodowo p. Lipno.
Taub, Kałuszyn.
Browar Parowy i Słodownia, Kutno.
Henryk Reinecke, Łowicz.
F. Szulc, Nieszawa.
Browar Nowodworski, Nowy Dwór.
Z. Radzymiński, Dadzymin.
F. Pehlke Syn, Sierpc.
Wł. Strakacz, Skierniewice.
N. Świeżyński, Trojanów, pow. Sochaczew.
F. Kleinbaum, Warszawa, Nowolipie 68.
Zjedn. Brow. Warsz. p. f.: „Haberbusch i Schiele", S. A., Warszawa, Krochmalna 59.
J. Nest, Warszawa, Brzeska 14.
Browar Mazowiecki, Warszawa, Muranowska 6.
Browar „Chmiel", Warszawa, Ogrodowa 62.
Hr. Dąbski, Winiary, p. Warka.
Browar i Słodownia, S. A., Włocławek.
K. Szymoński, Wyszków.

Białostocka Izba Skarbowa.

Browar Dojlidy, Dojlidy.
Zakłady Przemysłowe, Drozdowo, p. Łomża.
L. Słucki, Grodno.
J. Margolis, Grodno.
Wł. Saraszewski, Jeżowo, p. Tykocin.
Bracia Suchowolscy, Korycin, p. Jasionówka.
Józef Śniegocki, Kozioł, p. Kolno.
F. Tyliński, Łomżyca, p. Łomża.
A. Kowalski, Ostrołęka.
Bracia Tejtel, Ostrowie Łomż.
Browar Udziałowy, Suwałki.

Brzeska Izba Skarbowa.

G. Kopielowicz, Baranowicze.
H. Pupko, Lida.
J. Papirmejster, Lida.
Gleiser i S-ka, Brześć n/Bugiem.
M. Dubrowicz i Lubecki, Pińsk.
Bracia Pomeraniec, Prużany.

Kielecka Izba Skarbowa.

Browar „Gambrinus" S. A. dawn. D. Sercarz, Będzin.
Browar „Korona", Będzin.
Browar Częstochowski S. A. dawn. K. Szwede, Częstochowa.
A. Troppauer, Grodziec, p. Będzin.
Szpilberg i Werdiger, Jędrzejów.
Mincberg i Cemach, Kozienice, p. Garwolin
Brewda, Kromołów.
K. Kunkel, Opoczno.
A. Wielopolski, Pińczów.
J. Saski i S-ka Browar Parowy, Radom.
Sukc. J. Zabiełły, Radom.
St. Saski i J. Saski Browar Parowy, Ostrowiec Kiel.
J. Niepilski, Sławków, p. Olkusz.
Gwarectwo Hr. Renard, Sosnowiec.
G. Nordman, Sulików, p. Będzin.

Lubelska Izba Skarbowa.

Hameczek, Chełm Lub.
Herfurt, Janów Lub.
P. Kleniewski, Kluczkowice, p. Opole Lub.
Browar p. f.: „K. R. Vetter", Lublin.
Browar „Jeleń" H. I. Zylber, Lublin.
J. Rusal, Łuków.
Piasecki, Popkowice, p. Kraśnik.
J. Szummer, Sarnaki, p. Konstan.
Apelberger i Kowartowski, Sławatycze, p. Biała Siedl.
W. Michałowski, Stoczek Luk.
Peretz i Garfinkel, Zamość.
Ord. Hr. Zamojskich, Zwierzyniec Lub.

Łódzka Izba Skarbowa.

Karol Weigt, Kalisz.
J. Kowalski, Konin.
T. A. Sukc. K. Anstadta, Łódź.
G. Keilich, Łódź.
Krakowski i Unger, Łódź.
Bracia Keilich, Łódź.
K. Anstadt, Radogoszcz, p. Łódź.
Sukc. Hr. Raczyńskiego, Radomsko.
Fr. Brauliński, Piotrków Tryb.
St. Danielewicz, Sieradz.
Oskar Knothe, Tomaszów Maz.
Karol Ende, Tuszyn pod Łodzią.
Sukc. R. Szneera, Turek.
Unger, Zduńska Wola.

Wileńska Izba Skarbowa.

Browar Czerwonodworski, Czerwony Dwór, p. Wilno
B-cia Gordinow, Dokszyce, p. Duniłowicze.
T. A. „Szopen", Wilno.

Wołyńska Izba Skarbowa.

J. Martymek, Krzemieniec.
Bracia Sznajder, Łuck.
W. Zeman, Łuck.
J. Macek, Mizocz.
Sukc. H. Lingarta, Mirochoszcza.
Chait i Goldfarb, Ołyka.
Tow. Akc. Bergszlos, Równe.
M. Sertecki, Siemiduby, p. Dubno.
M. Nowy i J. Ludwina, Wołkowyje, p. Dubno.
J. Zeman, Kwasiłów, p. Zdołbunowo.
Hr. Czacki, Poryck.

Krakowska Izba Skarbowa.

Fr. Peschel, Jaszczurowa, p. Mucharz.
Krakowski Browar J. Götza, Kraków, Lubicz 17.
Browar Braci Czernych, Myślenice.
Browar Jana bar. Götza, Okocim, p. Brzesko.
Spadk. Orudzińskiego, Osiek, p. Oświęcim.
H. Farber, Szaflary.
Browar XX. Sanguszków, Tarnów.
T. A. Browaru, Tenczynek.
Wł. Klominek, Trzcinica.
Fr. Paszek, Zolinów, p. Grybów.
Browar „Aerykinżecy", Żywiec.

Lwowska Izba Skarbowa.

Lazar Tannenbaum, Biała, p. Tyczyn.
Lazar Tannenbaum, Biała, p. Tyczyn.
Al. Badeniowa sek. v. Habsburg i tow., Busk, p. Brody.
Jakób Heschel, Dobromil, p. Huczko.
Bretler i S-ka, Dziatkowce, p. Kołomyja.
Browar Parowy Zdz. Hr. Tarnowskiego, Dzików.
Wolf Rebhuhn i Pinkus Feiler, Dzików Stary.
Dr. A. hr. Koziebrodzki, Hlibów.
Tow. Handlu spirt. i piwa Sp. z o. o., Hyrawka, p. Drohobycz.
Izaak Leib Pollner, Kańczuga, p. Klęczany.
Korolówiecki Browar Parowy, Korolówka.
Lwowskie Tow. Akc. Browarów, Lwów, Kleparowska 18.
Alfred hr. Potocki, Łańcut.
Henryk Suchestaw, Łopatyn.
Dr. Henryk Koliszer, Medenica.
Michał Cisowski i S-ka, Mikulińce.
Maksymiljan Francke, Nisko.
Adolf i Marja Bocheńscy, Ponikwa.
J. Rozenbaum i S-ka, Podzamcze.
M. Blumenfeld i L. Kirszen, Przywalicha, p. Biała.
St. Hr. Badeni (dzierż. Wurm i Pfeffer), Radziechów.
Ant. hr. Lanckoroński, Rozdół.
R. Brenholc i S-ka, Snowicz.
St. Sedelmayer i S-ka, Stanisławów.
Klementyna hr. Szembek, Węgierka, p. Próchnik.
Jan Jędrzejowicz, Zaczernie, p. Rzeszów.

Emil Jawetr i S-ka, Załuże, p. Zbaraż.
Szajner i Zuker, Zarszyn.
Mülhstein i Spindel, Zagórze, p. Kałusz.

Śląski Urząd Wojewódzki.

Bielsko Bialski Browar Akcyjny, Bielsko.
Browar „Zamkowy", Cieszyn.
Oskar Balder, Huta Królewska.
Herman Miller, Rybnik.
Paweł Mokrski, Siemianowice.
Browar „Książęcy", Tychy.
Browar „Obywatelski", Tychy.

Pomorska Izba Skarbowa.

Browary Chełmińskie, Chełmno.
Paweł Riedel, Chojnice.
Al. SIX, Chojnice.
Browar „Kunterstyn", Grudziądz.
Redman Sommer i S-ka, Grudziądz.
Brendel i S-ka, Kościerzyna.
E. LUX, Sępolno.
Browar „Obywatelski", Starogard.
Browar Tczewski, Tczew.
Karol Milke, Wąbrzeźno.

Wielkopolska Izba Skarbowa.

Junke Fr., Bojanowo.
Browar Wielkopolski S. A., Bydgoszcz.
Czajkowski i Lewandowski, Bydgoszcz.
Thiel i Zdrojewski, Bydgoszcz.
Bracia Brauer, Bydgoszcz.
Rudolf Koeppe, Czarnków.
Browar Gnieznieński, Gniezno.
Browary Grodziskie T. A., Grodzisk.
Browar Kobylepolski S. A., Kobylepole.
Browar Krotoszyński S. A., Krotoszyn.
Browar Sznajdera, Leszno.
S. ADAM, Międzychód.
Browar „Fortuna", Miłosław, p. Września.
Józef Kieroński, Myślęcinek, p. Bydgoszcz.
Browar S. Herman, Nakło.
St. Strachomski, Bydgoszcz.
R. Hirsz, Ostrów.
Browary Huggera T. A., Poznań.
Jan Hajdecki, Rogoźno.
A. Büchner, Śmigiel.
Emil Schmidtke, Swarzędz.
Ładanaj Mikołaj, Trzemeszno.
R. Bloens, Wolsztyn.
Browar „Wiktorja", Września.
G. Küntz, Wyrzysk.
G. Schütz, Zbąszyń.
Zgorzalewicz i S-ka, Żnin.
Elza Roze, Szubin.
Waberski Ignacy, Gniezno.

POLONIA-ITALIA

ORGAN IZBY HANDLOWEJ POLSKO-ITALSKIEJ

Redaktor Naczelny: Dr. LEON PĄCZEWSKI

KOMITET REDAKCYJNY:

Ks. Franciszek Radziwiłł, Prezes Izby Handlowej Polsko-Italskiej, **Baron Józef Dangel**, Wiceprezes Izby Handlowej Polsko-Italskiej, **Dr. Antonio Menotti Corvi**, Prezes Honorowy Izby, Radca Handlowy Poselstwa Italskiego w Warszawie, **Adwokat Amedeo Finamore**, **Inż. Józef Dworzańczyk**, Prezes Komitetu Prowincjonalnego w Katowicach Izby Handlowej Polsko-Italskiej, **Dr. Wacław Olszewicz.**

Redakcja i Administracja: Warszawa, Wierzbowa 11, telefon 202-15.

WARUNKI PRENUMERATY: Cały rok: zł. 40, pół roku zł 20, Kwartalnie zł. 10.

Publikacje Wydawnictwa „POLONIA-ITALIA":

Dr. A. Menotti Corvi. Tradycje historyczne stosunków gospodarczych italsko-polskich zł. 2.00

Tegoż autora: Pięciolecie ery faszystowskiej zł. 2.50

Stefan Starzyński. La Situazione finanziaria della Polonia nel 1927 zł. 3.—
Attilio Begey. Polska zł. 1.20

Do nabycia w Administracji Wydawnictwa oraz we wszystkich księgarniach.

AUGUST IWAŃSKI.

7. Przetwórstwo owocowe i warzywnicze

Surowce, używane w celach przetwórczych.

Przetwórstwo owocowe i warzywnicze w Polsce opiera się prawie wyłącznie o krajową produkcję owoców i warzyw. Owoce egzotyczne przerabiane są przez tę gałąź naszego przemysłu w znikomej zaledwie ilości, tak że nie odgrywają w niej prawie żadnej roli.

Pierwszem tedy pytaniem, nasuwającem się przy rozpatrywaniu naszego przetwórstwa owocowego i warzywniczego, jest zagadnienie wielkości materjału surowego, którym ten przemysł rozporządzać może, innemi słowy — zagadnienie wielkości naszej produkcji ogrodniczej i sadowniczej.

Na pytanie to trudno, niestety, udzielić wyczerpującej i ścisłej odpowiedzi. Nasza produkcja warzywnicza nie jest ujęta przez żadną statystykę, nawet przybliżoną. Rozmiary jej w poszczególnych okolicach kraju normowane są pojemnością rynków lokalnych i udostępnieniem środków przewozowych. Wytwórczość warzywnicza przy sprzyjających warunkach zbytu może się z łatwością znacznie rozwinąć i przystosować do wymagań konsumenta - odbiorcy. Przemawia za tem wyższa jej — w zestawieniu z produkcją rolniczą — rentowność oraz gęstość zaludnienia ludności wiejskiej, gwarantująca obfitość rąk roboczych.

Nieuchwytną również dla ujęcia liczbowego jest produkcja jagód, z których przeważna ilość rośnie dziko po lasach.

Jedynie tylko co do produkcji sadowniczej rozporządzamy pewnemi danemi liczbowemi, jednak są one dość rozbieżne, zależnie od przesłanek, dotyczących procentowego podziału poszczególnych gatunków drzew owocowych i ilości drzew owocujących, które poszczególni badacze przyjęli za podstawę do swych wniosków.

Tak więc prof. Chrząszcz *) i p. Szturm de Sztrem *) obliczają naszą roczną produkcję owocową na 50 kg. na głowę ludności, podczas gdy prof. Goriaczkowski *) — w latach urodzajnych — na 34 kg., a dyrektor Związku Zrzeszeń Ogrodniczych, p. Girdwoyń *), na 20 kg.

W każdym razie można z całą pewnością przyjąć, że wysokość produkcji tej jest pokaźna i że przekracza ona znacznie zapotrzebowanie rynku krajowego na owoce surowe. Produkcja ta nierównomiernie podzielona jest pomiędzy poszczególne dzielnice i zakątki naszego kraju, a przewóz nadmiaru owoców napotyka na liczne przeszkody, wypływające bądź z niedostatecznej sieci linij kolejowych i dróg bitych, bądź z niedostosowania naszych środków przewozowych do szybkiego transportu artykułów, podlegających zepsuciu, bądź z nieusprawnienia handlu owocami. Stąd olbrzymia częstokroć, bo sięgająca 90-ciu i więcej procent w latach urodzajnych, różnica cen na niektóre gatunki owoców między miejscem produkcji ich, a ośrodkiem konsumcji, znamianująca smutne zjawisko nieekonomicznego wyzyskania tego bogactwa i corocznego marnotrawstwa pokaźnej jego części.

Marnotrawstwu temu — obok należytej organizacji strony handlowo - przewozowej — zaradzić może jedynie właściwe konserwowanie lub przetwarzanie owoców i warzyw, zabezpieczające je od psucia i gnicia i rozciągające krótki zazwyczaj sezon ich użytkowania w stanie surowym na dłuższy okres czasu.

Znaczenie przemysłu przetwórczego dla naszej produkcji ogrodniczo - sadowniczej jest więc oczywiste. W gospodarstwie narodowem odgrywa on pozatem tę jeszcze rolę, że dostarcza ludności zdrowe i smaczne odżywki masowej konsumcji, daje pole pracy robotnikom i chroni rynek krajowy od zalewu produktami zagranicznemi. Ponieważ zaś, jako środek konserwujący, zużywa w znacznych ilościach cukier, przyczynia się przeto do zwiększenia jego spożycia i do podtrzymania tak pożytecznej pod każdym względem krajowej produkcji cukrowniczej.

Sposoby konserwowania i przetwarzania owoców i warzyw.

Sposoby konserwowania i przetwarzania owoców i warzyw są różnorodne. Przetwarza się wzgl. konserwuje je przez:

1) odbieranie im nadmiaru wilgoci, (susz, owoce kandyzowane, konfitury, galarety, powidła, marmeladki i serki),

2) wyjałowienie w hermetycznie zamkniętych naczyniach (kompoty, soki, napoje bezalkoholowe) i

3) dodawanie lub wytwarzanie antyseptyków (konserwy, nalewki spirytusowe, soki, moszcze antyseptyzowane).

Poza tem drogą fermentacji cukru, zawartego w moszczu owocowym i dodawanego doń z zewnątrz, wyrabia się wina owocowe.

Początki rozwoju.

Przemysł przetworów owocowych i warzywniczych przed wojną nie istniał prawie w Polsce. Zaczął się on rozwijać dopiero w okresie niepodległościowym. Jest to więc przemysł młodziutki, znajdujący się niejako w stadjum zaledwie zaczątkowem. Jednak wykazuje on w poszczególnych działach swoich żywe tendencje rozwojowe, które przez odpowiednią pieczę ze strony Państwa powinny być jaknajstaranniej podtrzymywane.

Winiarstwo owocowe.

Winiarstwo owocowe rozwinęło się pod wpływem odgraniczenia Polski od produkujących wina gronowe terytorjów dawnych państw zaborczych oraz trudności w zaopatrywaniu się w wina zagraniczne przy osłabieniu tętna handlu międzynarodowego w okresie wojennym i w ciągu paru lat powojennych. W pierwszych latach niepodległościowych przemysł ten miał pomyślne warunki rozwoju. W ostatnich czasach uległy one znacznemu pogorszeniu w związku z ogólnemi trudnościami natury gospodarczej i kredytowej doby poinflacyjnej, oraz wskutek przyznania Francji i rozciągnięcia na mocy klauzuli

*) Według danych, przytoczonych na konferencji w M-wie Rolnictwa w kwietniu 1927.
*) Kwartalnik Statystyczny 1926 t. III.
*) Stosunki Rolnicze Rzplitej Polskiej.
*) „Stan produkcji ogrodniczej w świetle liczb". Rolnik-Ekonomista r. 1927.

największego uprzywilejowania na inne państwa znacznych, bo 90%-wych, ulg celnych na wina.

Podcięło to w znacznym stopniu dalszy rozwój krajowego przemysłu winiarskiego, niedostatecznie okrzepłego jeszcze i wymagającego silnej ochrony przed zabójczą konkurencją znanych i uznanych w całym świecie zagranicznych win gronowych.

Według danych Związku Zawodowego Wytwórców Win i Miodów Pitnych w Polsce w r. 1921 było 50 wytwórni z produkcją ok. 500.000 lt., w r. 1927 38 wytwórni, które wyprodukowały ok. 1.900.000 litrów. Z ilości tej 38-iu wytwórni

11	wykazało produkcję	do 5.000 litrów	
6	"	"	od 5.000 do 10.000 litrów
8	"	"	" 10.000 " 25.000 "
5	"	"	" 25.000 " 50.000 "
6	"	"	" 50.000 " 100.000 "
i 2	"	"	ponad 100.000 litrów

Według sumarycznego szacunku konsumuje się u nas rocznie ok. 4 miljonów litrów zagranicznych win gronowych, ok. 2 miljonów krajowych win owocowych i ok. 2 miljonów t. zw. win sztucznych. Zwalczenie konkurencji zagranicznych win gronowych jest rzeczą trudną: stoją temu na przeszkodzie zarówno znane i uznane marki poszczególnych ich gatunków, jak i poparcie importu ich przez państwa, z któremi dążyć musimy do przyjaznych stosunków politycznych. Natomiast opanowanie współzawodnictwa t. zw. win sztucznych jest możliwe i ze wszech miar pożądane. Przyczynić się do tego powinno należyte ujęcie przepisów wykonawczych do wydanej w marcu r. z. ustawy o dozorze nad artykułami żywności i przedmiotami użytku. Jeżeli przepisy te określą należycie jakość i ilość dopuszczalnych domieszek przy wyrobie win, usuną z obrotu handlowego napoje o domieszkach niedopuszczalnych i nakażą odrębne etykietowanie falsyfikatów nieszkodliwych sporządzonych jednak sztucznie nie ze sfermentowanego moszczu owocowego i podszywających się dotychczas niesłusznie pod miano win, to zarządzenia te niewątpliwie dadzą winiarstwu owocowemu doskonałą broń do zwalczenia nadmiaru rozwiniętego obecnie — częstokroć z ujmą dla zdrowia ludzkiego — handlu winami sztucznemi i zajęcia jego miejsca na rynku krajowym.

Ujemną stroną produkcji win owocowych w porównaniu z winami gronowemi jest konieczność dodawania do moszczów owocowych znacznych ilości cukru. Prowadzi to do zwiększania kosztów produkcji i, jak obecnie, do podwójnej opłaty akcyzy: od wina i od cukru, użytego na jego wyrób. To też uznać należy za całkowicie uzasadnione zabiegi zorganizowanych winiarzy o usunięcie tej anomalji. Kontrolę nad wydawanym wytwórniom cukrem bez akcyzy należałoby ująć w ten sposób, by Skarb Państwa zwracał im lub zaliczał na poczet innych podatków bieżących podatek od cukru faktycznie zużytego na wyprodukowanie win w kampanji ubiegłej.

Pożądane byłoby również, by Rząd dla poparcia tego młodego przemysłu zawiesił na okres pięcioletni pobierany obecnie podatek spożywczy i zastosował do niego minimalne normy podatku obrotowego. Należałoby również dopuszczać do powstawania drobnych winotłoczni wiejskich z produkcją do 10.000 litrów bez żadnych formalności i ograniczeń przemysłowych, a także uprościć i dostosować do właściwości danej gałęzi wytwórczości żywcem przeniesione z browarnictwa rozporządzenie akcyzowe.

Suszarnictwo.

Drugą ważną gałęzią przetwórstwa owocowego jest suszarnictwo. Jest ono dotychczas bardzo słabo rozwinięte. Jedynie na Kresach istnieje kilka większych suszarni jabłecznych (produkcję ich w r. 1925 obliczają na 120 — 140 tonn) oraz liczne drobne prymitywne suszarnie, wyrabiające dymny susz śliwkowy, głównie w środkowem dorzeczu Wisły. Dalszy rozwój tego przemysłu ma widoki jedynie w kierunku wytworzenia suszu jabłecznego i śliwkowego. O ile jednak nasze poszczególne gatunki jabłek, szczególnie rozpowszechnione na Kresach antonówki, stanowią doskonały materjał dla tego przerobu, to śliwki przeważnie co do wielkości owocu nie mogą się równać z renomowanemi śliwkami bośniackiemi, właściwą słodycz zaś osiągają tylko w tym wypadku, o ile do celów suszarniczych używane są w stanie najzupełniejszej dojrzałości. Rozpowszechnienie jednak właściwych gatunków szlachetnych, głównie śliw włoskich, może i powinno braki te usunąć i wyprzeć z rynku naszego zbędnie importowany susz jabłeczny i w nadmiernych ilościach przywożony susz śliwkowy.

Czynnikiem sprzyjającym wysoce rozwojowi krajowego suszarnictwa, byłoby wprowadzenie wyższych stawek celnych na jabłka i śliwki suszone, ustalonych conajmniej w 30 — 40% ad valorem w stosunku do cen towaru przedniego.

Znawcy suszarnictwa owocowo - warzywniczego upatrują najwłaściwszy kierunek rozwoju tego przemysłu w zakładaniu drobnych suszarń spółdzielczych, wzorowanych na typie mleczarń. Suszarnie takie powstawaćby winny w głównych ośrodkach produkcji. Niezmiernie ważnym czynnikiem dla rozwoju tego typu spółdzielni byłoby wyszkolenie i uruchomienie odpowiednich sił instruktorskich.

Suszarnictwo warzywnicze całkiem leży w kraju naszym odłogiem. Pozostaje w związku ze znikomem zapotrzebowaniem wewnętrzem na warzywa suszone. Gałąź ta miałaby jednak pewne widoki produkcji na eksport. Pozatem zaś podtrzymana być winna przez odpowiednie zamówienia ze strony armji i marynarki, gdyż zabezpieczenie tej ważnej i mogącej się łatwo konserwować odżywki ma specjalne znaczenie na wypadek powikłań wojennych.

Kwaszenie ogórków i kapusty.

Kwaszenie ogórków i kapusty odbywa się u nas naogół sposobem domowym. W b. zaborze pruskim jedynie istnieją u nas dwie większe kwaszarnie fabryczne, a w b. zaborze rosyjskim szereg drobnych tego rodzaju przedsiębiorstw. I ta dziedzina, równie jak i suszarnictwo, mogłaby i powinnaby się rozwinąć w ramach spółdzielczych przy wydatnej pomocy odpowiednio wyszkolonych sił instruktorskich.

Przemysł konserwowy.

Przemysł konserwowy również jest słabo u nas rozwinięty. Istnieje w Polsce zaledwie kilkanaście poważniejszych wytwórni konserw owocowych i warzywniczych, których produkcja nie przekracza ok. 2 i pół milj. puszek. Jest to ilość znikoma w zestawieniu z zagranicą, która wytwarza i konsumuje olbrzymią ilość tych produktów.

Według danych powstałego na wiosnę r. z. Związku Polskiego Przemysłu Przetworów Owocowych i Warzywniczych, łączącego w sobie ok. 90% całości tego przemysłu, ogólny obrót 9-ciu fabryk związkowych w r. z. wyniósł w okrągłych liczbach 4 miljony złotych, na co złożyły się nietylko konserwy, ale i marmelada, produkowana również przez te wytwórnie. Pokaźna część wspomnianych fabryk opiera produkcję swą o własne płody ogrodnicze i sadownicze. „Pudliszki" w Wielkopolsce posiadają 115,90 ha plantacyj truskawek, malin, szparagów, pomidorów i groszków, 10.000 drzew owocowych w ogrodzie oparkanionym i kilka tysięcy rozsadzonych wzdłuż dróg i po rowach, oraz 8.500 krzewów porzeczek i agrestów gatunkowych; „Zagłoba i Opole Lubelskie" ma do rozporządzenia 60 ha sadu i 50 ha plantacyj jagód i warzyw.

Nasza skromniutka wytwórczość konserwowa uzależniona jest od nadzwyczaj niskiej skali spożycia oraz od braku popytu na przetwory ze strony armji. Z pośród konserw warzywniczych wchodzą u nas w grę jedynie groszek i fasolka, powidełka (purée) z pomidorów oraz szparagi. Produkcję naszą podraża w bardzo wysokim stopniu brak krajowych maszyn i aparatów, przystosowanych do tego przemysłu, i uszczelniaczy gumowych do puszek, szczególnie zaś wysokie cło na blachę białą, z której wyrabia się puszki. Wytwarza to stosunki paradoksalne, że koszty puszki przy konserwach groszkowych np. przenoszą blisko dwukrotnie koszty samego warzywa konserwowanego.

Na produkcji konserw owocowych i marmelad ciążą również, jak i na produkcji win, znaczne koszty, związane z opłatą akcyzy za użytkowany przez wytwórnie cukier. Wprawdzie nie zachodzi tu anomalja podwójnej opłaty akcyzy, niemniej przeto zwolnienie lub ulgi akcyzowe na cukier byłyby poważnym bodźcem do rozwinięcia przemysłu konserwowo - marmeladowego. Należałoby również w stosunku do niego zastosować najniższe stawki podatku przemysłowego i poprzeć ten przemysł przez zastosowanie niższej kategorji taryfy kolejowej oraz przez wprowadzenie spożycia marmelady i powideł w armji. Nasuwałby się tu również cały szereg postulatów z dziedziny polityki celnej, jak zniesienie niczem nieusprawiedliwionych wysokich ceł na nieprodukowaną u nas białą blachę cynkowaną i gumę niewulkanizowaną do uszczelniania puszek oraz zwiększenia do rozmiarów prohibicyjnych ochrony celnej na konserwy i przeciery warzywnicze.

Sprawy przetwórstwa owocowego i warzywniczego poddane były obszernej dyskusji na specjalnej konferencji w Ministerstwie Rolnictwa w kwietniu 1927 r. Na naradzie tej uznano za konieczne utworzenie przy Ministerstwie Rolnictwa specjalnej stałej Komisji doradczej, wznowienie sekcji przetwórstwa przy jednej z organizacyj rolniczych w Warszawie i zwiększenie pomocy instruktorskiej dla producentów i przetwórców owoców i warzyw. Jak to już wyżej nadmieniłem, sprawa uruchomienia odpowiednich kadr instruktorskich ma specjalnie doniosłe znaczenie. Dla należytego wyszkolenia ich pożądanem by było jaknajszybsze zorganizowanie wzorowej spółdzielni owocowo - przetwórczej oraz założenie dydaktyczno - doświadczalnej fabryczki przetwórczej, najlepiej na Wołyniu, w której możnaby należycie badać odmiany surowców i sposoby przerobu i któraby jednocześnie służyła do dokształcania sił instruktorskich.

Na wspomnianej konferencji wysunięto również postulaty wydatnego poparcia kredytowego przetwórstwa owocowo - warzywniczego oraz uznano za konieczne stworzenie ośrodków pracy naukowej w zakresie przetwórstwa: typu akademickiego przy jednej z wyższych uczelni i typu szkoły średniej przy ogrodzie pomologicznym w Warszawie lub w ważniejszym ośrodku produkcji.

8. Chmielarstwo

Polska posiada w wielu okolicach kraju doskonałe warunki dla uprawy chmielu: odpowiednią glebę, sprzyjające warunki klimatyczne, obfitość rąk roboczych i tani materjał drzewny.

Chmiel polski na równi z czeskim, niemieckim, jugosłowiańskim i alzackim zaliczany jest powszechnie do towaru wysokogatunkowego (Qualitätshopfen), przeciwstawianego gorszym i zdatnym tylko do wyrobu piwa t. zw. górnej fermentacji chmielom burgundzkim, belgijskim, angielskim, amerykańskim i australijskim.

Uprawa chmielu w naszym kraju sięga czasów bardzo odległych. Powierzchnię zajętą przez chmielniki przed wojną określają na 7100 ha, z których na Wołyń i Małopolskę przypadało po 2500 ha, na b. Kongresówkę — 1500 ha i na Wielkopolskę—600 ha.

Wojna poczyniła olbrzymie spustoszenia w chmielarstwie polskiem: zanikło ono prawie zupełnie w Małopolsce, gdzie dopiero w ciągu lat ostatnich zaczyna się odradzać; uległo też znacznemu ograniczeniu w innych dzielnicach, szczególnie na Wołyniu.

Następująca tabelka daje obraz powierzchni chmielników, produkcji i plonów w r. 1927.

Województwo	powierzchnia plantacyj w ha	produkcja w q	plon w q
Warszawa . . .	14	151	10,8
Łódź	72	569	7,9
Kielce	174	1775	10,2
Lublin	410	3485	8,5
Polesie	17	77	4,5
Wołyń	1520	10032	6,6
Poznań	130	845	6,5
Kraków	20	222	11,1
Lwów	123	1292	10,5
Stanisławów . . .	19	211	11,1
Tarnopol	80	926	11,6
POLSKA	2579	19587	7,6

Dane za rok ubiegły nie są jeszcze podliczone przez Główny Urząd Statystyczny. Będą one po raz

pierwszy sporządone ze specjalną starannością, na podstawie ankiet, opracowanych przy współudziale organizacyj chmielarskich.

Międzynarodowe Biuro Chmielarskie szacuje tegoroczną polską produkcję chmielarską na 40.000 centnarów pojedyńczych (à 50 kg.), co stanowiłoby wedle tegoż źródła ok. 8% europejskiej produkcji chmielu szlachetnego (od 498.500 do 509,800 ctn. poj.) i ok. 3,45% światowej produkcji chmielu (1.160.000 do 1.170.000 ctn. poj.).

Chmiel używany jest, jak wiadomo, — poza znikomemi ilościami, używanemi do wyrobu środków leczniczych — wyłącznie do produkcji piwa. Wytwórczość więc i spożycie tego trunku wpływa decydująco na pojemność rynku i poziom cen.

W Polsce obecnie produkcja piwa, pokrywająca się prawie zupełnie z jego spożyciem, nieznacznie przekracza tylko 2 miljony hektolitrów rocznie, podczas gdy przed wojną sięgała 9 miljonów hl. Na wyrób tych 2 miljonów hl. Polska zużywa około 12.000 ctn. pojedyńczych chmielu. Ponieważ zaś polska produkcja chmielarska sięga 40.000 ctn. poj. i wyżej, przeto chmiel stanowi wybitny artykuł eksportowy.

Następująca tabelka przedstawi nam handel zagraniczny chmielem za ostatnie pięć lat (w q = 100 kg.):

1924		1925		1926		1927		1928	
przyw.	wyw.	przyw.	wyw.	przyw.	wyw.	przyw.	wyw.	przyw.	wyw.
4.903	2.831	1.398	7.535	1.499	8.393	2.690	17.437	1.663	21.323

Znaczne w poszczególnych latach pozycje przywozowe tłumaczą się światową renomą importowanych do Polski chmielów czeskich, ułatwieniami kredytowemi, z których przy nabywaniu ich korzystają piwowarzy, oraz niewykorzenionym dotychczas nawykiem poszczególnych dyrekcyj browarów w Małopolsce i na Śląsku do posiłkowania się chmielami czeskiemi.

Handel chmielarski częściowo tylko na terenie b. Królestwa Kongresowego ujęty jest w racjonalne ramy organizacyjne Syndykatu Plantatorów Chmielu. Organizacja ta, która odziedziczyła szczęśliwe zapoczątkowania w tym kierunku zasłużonego plantatora chmielu, ś. p. Jana Kleniewskiego, rozporządza dwiema siarkowniami w Warszawie i w Lublinie. Zdołała sobie wyrobić ona uznaną w świecie handlowym markę, dzięki czemu dociera bezpośrednio do browarów, nietylko krajowych, ale i zagranicznych, stanowiac pod tym względem godny do naśladowania przykład umiejętnego ujęcia trudnej dziedziny handlowej przez sfery producentów. Poza obrębem działalności Syndykatu handel chmielem polskim nie jest zorganizowany: odbywa się on przy udziale licznych kupców prywatnych, pośredników i przedstawicieli importerów zagranicznych.

Chmielarstwo polskie łącznie ze światowem weszło w roku 1927 w okres silnego przesilenia i związanego z niem kolosalnego spadku cen. Tłumaczy się to opanowaniem w Niemczech przy wyjątkowo sprzyjających warunkach atmosferycznych grasującej tam uprzednio i siejącej straszliwe spustoszenia groźnej choroby chmielu — mączniaka rzekomego (Pseudoperennospora Humuli), i zwiększeniem się plantacyj chmielarskich w wielu krajach, szczególnie w Jugosławji, przekraczającem wzrost zapotrzebowania zestrony browarów.

Wobec tej sytuacji, nie rokującej rychłych zmian na lepsze, zaznaczyła się w chmielarstwie polskiem dążność do ściślejszego zorganizowania się i do ześrodkowania uwagi na jakość wytworzonego produktu. Znalazła ona wyraz w powołaniu do życia w r. 1927 Lubelskiego Towarzystwa Chmielarskiego i w końcu r. z. Małopolskiego Towarzystwa Chmielarskiego, które obok analogicznych Towarzystw, działających już uprzednio na Wołyniu (Wołyńskie Towarzystwo Chmielarskie) i w Wielkopolsce („Chmiel Nowotomyski") wszczęły pracę na ważnym i nie ujętym dotychczas organizacyjnie terenie b. Kongresówki, i w opracowaniu statutu podanego do legalizacji Związku Stowarzyszeń Chmielarskich, który reprezentować ma już w najbliższej przyszłości interesy całego chmielarstwa polskiego.

Na wolnej konferencji chmielarskiej, zainicjonowanej przez Ministerstwo Rolnictwa w dn. 13 marca r. z. organizacje chmielarskie wysunęły szereg postulatów, dążących do uzdrowienia produkcji, przerobu i handlu chmielem. Uchwalono na niej „dążyć nie do rozszerzenia plantacyj chmielarskich, a do podniesienia produkcji chmielarskiej w Polsce drogą: 1) udzielanie kredytów nie na zakładanie nowopowstających plantacyj, a na budowę nowych suszarń i doprowadzenie istniejących do należytej sprawności, 2) udzielania zarówno wszelkich kredytów jak i subwencyj rządowych na mocy zaświadczeń zawodowych organizacyj chmielarskich, a to w celu podtrzymania ich autorytetu i pobudzenia działalności w stosunku do plantatorów chmielu. Postanowiono „dążyć do przeprowadzenia w nowej taryfie celnej wyższej stawki celnej na chmiel w celu zmniejszenia importu chmielu obcego na rynek polski". Powzięto też na tej naradzie szereg ważkich uchwał, mających na celu właściwe ujęcie doświadczalnictwa, pracy instruktorskiej oraz akcji zwalczania chorób i szkodników. W dziedzinie handlu chmielem wypowiedziano się za wznowieniem subsydjowanych przez Rząd jarmarków chmielarskich w Dubnie, Lublinie i Nowotomyślu, na wzór organizowanych przed wojną corocznych jarmarków chmielarskich w Warszawie.

Konferencja marcowa ma niewątpliwie doniosłe znaczenie: omówiono bowiem na niej szeroko wszelkie zagadnienia, związane z chmielarstwem, uzgodniono poglądy z przedstawicielami Ministerstwa Rolnictwa, i — co najważniejsze — ustalono plan działania na przyszłość. Realizacja planu tego wymagać będzie sporo czasu i świadomej celu pracy zbiorowej. Praca ta, miejmy nadzieję, przynieść powinna obfite owoce w kierunku podniesienia jakości chmielu polskiego. Na tej drodze bowiem jedynie dążyć można zarówno do całkowitego opanowania rynku wewnętrznego, jak i do zabezpieczenia sobie popytu za granicą. Zaznaczyć należy, że hasłami powyższemi kierują się również i zagraniczne organizacje chmielarskie, zaskoczone zwiększeniem obszaru plantacyjnego i gwałtowną zniżką cen.

SYNDYKAT PLANTATORÓW CHMIELU
SPÓŁKA AKCYJNA
WARSZAWA, ul. Czerniakowska № 217.
Tel. 61-20. Adres telegr. „LIPULINA".
Bezpośredni eksport i sprzedaż wprost do browarów.

9. Przemysł cykorniany i surogatów kawy

Korzenie cykorji po wykopaniu wymagają pierwotnej przeróbki i wysuszenia możliwie w bliskości miejsca produkcji. Dopiero myte, krajane i suszone korzenie cykorji są zdolne do wytrzymania dalszego transportu kolejowego i stanowią przedmiot obrotu handlowego, zużywany przez fabryki cykorji na wyrób namiastek kawy. Z tego też względu plantacje cykorji ześrodkowują się bądź w najbliższym sąsiedztwie fabryk cykorji, bądź w bliskości suszarń cykornianych, przerabiających surowiec roślinny na wysuszony półfabrykat.

Pierwsza w Polsce fabryka cykorji konsumcyjnej, powstała w roku 1816, przerabiała przez długi czas po powstaniu surowiec sprowadzany z zagranicy. Dopiero w drugiej połowie ubiegłego stulecia powstawać zaczęły pierwsze plantacje i suszarnie cykorji w Polsce, początkowo na Kujawach, później na Mazowszu Płockiem, w Lubelszczyźnie i w Małopolsce.

Dokładnej statystyki ilości i wielkości suszarń cykorji w Polsce nie posiadamy. Jest ich jednak z całą pewnością nie mniej, niż 70. Są one przeważnie związane z większą własnością rolną, w mniejszej liczbie stanowią własność fabryk cykorji konsumcyjnej, w pojedyńczych wypadkach — jednostki samodzielne.

Przed wojną przemysł suszarniczo - cykorniany rozwinięty był prawie wyłącznie w zachodniej połaci woj. warszawskiego (pow. włocławski, lipnowski, nieszawski i płoński) i częściowo w województwach łódzkiem i lubelskiem oraz w bardzo małym stopniu w woj. poznańskiem. Powierzchnia zasiewu cykorji sięgała wówczas 6.000 ha. Było to w ścisłym związku z wydatną produkcją cykorji, obliczona w ¼ na spożycie wewnętrzne i w ¾ na wywóz w głąb Rosji, w formie gotowego produktu. W okresie wojennym dzięki wyjątkowo pomyślnej koniunkturze przemysł ten wzmógł swoją produkcję o 20 — 25%. Wciągu lat niepodległościowych produkcja ta spadła. Łącznie z tem skurczyła się też powierzchnia zasiewu cykorji. Obecnie powierzchnia ta oraz ogólny zbiór w q. (100 kg) i przeciętny plon przedstawia się, jak następuje:

	rok 1927		
	pow. zasiew w ha	ogólny zbiór w q.	przeciętny plon w q
POLSKA	2.113	346,900	164
woj. warszawskie	1.459	230.522	158
„ łódzkie	400	72.800	182
„ poznańskie	140	24.220	173
„ krakowskie	61	10.248	168
„ pomorskie	53	9.116	172

Krajowa produkcja korzenia cykorji nie wystarcza obecnie na przerób fabryczny. Suszone te korzenie stanowią przedmiot importu. Według danych referatu statystycznego Związku Polskich Organizacyi Rolniczych import ten w roku gospodarczym 1924/25 wyraził się liczbą 1565,1 ton, sprowadzanych z Belgji (915 t.), Czechosłowacji (549,6 t.) i Niemiec (100,5 t.). W następnym roku gospodarczym 1925/6 przywóz wynosił tylko 370,4 tony, a wywóz do Belgji 272,6 t. W roku 1926/27 przywieziono do Polski — 1.289,7 t.

Jest to zjawisko przejściowe i nienormalne, gdyż suszarniczy przemysł krajowy, przy odpowiedniem poparciu kredytowem i odpowiedniej ochronie celnej nietylko wystarczyć powinien na zaspokojenie polskich fabryk cykorji, lecz mógłby łatwo stanowić poważną rubrykę wywozową bądź w formie półfabrykatów, bądź gotowej do konsumcji namiastki kawy.

Poziom spożycia cykorji w kraju określa p. J. Bojańczyk *) na 91.000 q., licząc na głowę ludności po 0,25 kg. w b. Kongersówce i na Kresach, po 0.40 kg. w Małopolsce i na Śląsku i po 0.50 kg. w Poznańskiem i na Pomorzu. Liczba ta odpowiada czterokrotnej ilości surowego korzenia cykorji, zużytego na wyrób namiastki, t. j. 364.000 q. Bardzo niski poziom tej konsumcji cykorji w dobie obecnej wzrastać będzie niewątpliwie, i to szybko, wraz z rozprzestrzenieniem się przyzwyczajenia szerokich mas ludności do spożycia gorących napojów słodzonych.

Plantacje cykorji przeto zabezpieczają prawie całkowicie surowiec dla krajowego przemysłu namiastek kawy. Stąd ich znaczenie gospodarcze. Dla rolnictwa poza tem cykorja ma specjalne znaczenie jako roślina okopowa, a więc oddziaływująca korzystnie na uprawę i spulchnienie gleby, przytem łatwo dająca się uprawiać nawet na ziemiach lżejszych.

Wskutek tego istnienie i dalszy rozwój plantacyj cykorji i przemysłu suszarniczego powinny być dostatecznie zabezpieczone. Za błąd też należy uważać, że interesy przemysłu cykornianego zostały pominięte w art. 5-ym obecnie obowiązującej ustawy o reformie rolnej. Gospodarstwa, produkujące cykorję, winny zstać w niej zabezpieczone w równym stopniu, jak gospodarstwa, plantujące buraki cukrowe. Przemawia za tem okoliczność, że plantacje cykorji mniej więcej równie często mogą się powtarzać na jednem i tem samem polu — zarówno ze względów rotacyjnych, jak i na znaczną ilość pracy pieszej, absorbowanej przy uprawie i kopaniu, jak i plantacje buraków cukrowych.

Dokładną statystyką plantacyj cykorji nie rozporządzamy dotychczas. Nie ulega jednak wątpliwości, że istnieje szereg gospodarstw większych, plantujących cykorję i posiadających własne suszarnie, których okrojenie do maksymalnego rozmiaru 180 ha użytków rolnych uniemożliwiałoby dalsze plantowanie cykorji w dotychczasowych rozmiarach i skazałoby instalacje suszarnicze na bezczynność z wybitną szkodą zarówno interesów rolnictwa, jak i opartego o nie przemysłu cykornianego. Ogólny obszar wyłączeń, zabezpieczających interesy gospodarstw plantujących cykorję, w razie zrównania ich w prawach z gospodarstwami plantującemi buraki cukrowe, nie byłby wielki i nie przekroczyłby z całą pewnością 2.000 do 2.500 ha.

Fabryk cykorji konsumcyjnych w Polsce jest 9. Do największych należą: Henryka Francka S-wie w Skawinie oraz Ferdynand Bohm, „Stella" i „Gleba" we Włocławku. Ostatnio była do niedawna fabryką

*) Stan obecny i widoki na przyszłość przemysłu suszarń cykorji w Polsce „Rolnik Ekonomista" Nr. 23 rok 1927.

ściśle rolniczą, opartą o plantacje cykorji i suszarnię kilkunastu okolicznych właścicieli ziemian — udziałowców fabryki. Statut tego przedsiębiorstwa określał minimum powierzchni plantacyjnej udziałowców odpowiednio do ich udziałów i zobowiązywał ich do przekazywania całego plonu korzeni cykorji w formie surowego półfabrykatu fabryce. W końcu roku ub. „Gleba" zlała się w jedno przedsiębiorstwo z fabryką Ferdynanda Bohmego.

Na straży interesów plantatorów cykorii stoi powstały w r. z. Związek Plantatorów Cykorji. Głównem zadaniem Związku — poza obroną interesów zawodowych stowarzyszonych — jest zespolenie wysiłków w celu podniesienia kultury i plonów cykorji przez rozpowszechnienie wiadomości o właściwych sposobach uprawy, zorganizowania leżącego dotychczas odłogiem doświadczalnictwa cykornianego i selekcji odpowiednich nasion.

10. Słodownictwo

Polska jest wielkim producenem jęczmienia i posiada w Centrum i na Zachodzie państwa znakomite warunki hodowli jęczmienia browarnego. Pomimo to jednak przemysł słodowniczy nie jest w niej zgoła rozwinięty, jako samodzielna gałęź przetwórstwa rolniczego. Słód produkowany jest u nas tylko w browarach w związku z zapotrzebowaniem tego artykułu na wyrób piwa i jedynie nadmiar słodu, wytwarzanego przez nie, bywa wywożony zagranicę. Handel zagraniczny tym artykułem zobrazuje następująca tablica, oparta na danych Głównego Urzędu Statystycznego.

	1923	1924	1925	1926	1927	1928
wywóz w tonnach	7.476,3	10.926,4	1.296,5	56,0	50,7	288,2
przywóz „	28,0	448,8	685,4	656,6	3.246,5	5.041,8

Poważniejsze pozycje eksportowe w latach 1923 i 1924 przypisać należy istniejącym w tym okresie zakazom wywozowym na jęczmień, pozycje zaś przywozowe, pokrywane prawie w całości przez import z Czechosłowacji, — wysokiej jakości tamtejszego słodu i szeroko stosowanym przez ten kraj ułatwieniom kredytowym. Konsumcja krajowa słodu na wyrób piwa przy obecnej niskiej skali spożycia tego trunku nie przekraczała 500.000 q. Poza tem słód używa się w kraju w niewielkich ilościach na inne cele, jak 1) do wyrobu środków djetycznych (karmelki, ekstrakt), 2) do apretury materjałów białych i 3) do zwiększenia dobrych właściwości piekarskich (Backfähigheit).

Handel słodem ześrodkowuje się całkowicie w ...ku pośredników, jakość zaś słodu polskiego jest tak niska, że ceny jego na rynku angielskim sięgają zaledwie 50% — 60% cen słodu czeskiego.

Przemysł słodowniczy przeto rozpatrywać można właściwie tylko pod kątem możliwości rozwoju tej wytwórczości i ekspansji słodu polskiego zagranicę. Warunki przyrodzone ku temu mamy tak dalece doskonałe, że przy stosowaniu odpowiednich metod uprawy jęczmienia i właściwej organizacji przetwórczych placówek rolniczych, opartych o produkcję szlachetnych gatunków jęczmienia, oraz przy właściwem ujęciu handlu słodem, artykuł ten mógłby skutecznie współzawodniczyć ze słodem innych krajów na rynkach zagranicznych, nawet z łatwością wyprzeć je w walce konkurencyjne.

Inż. J. Bojańczyk *) sądzi, że gdyby tylko 20% produkowanego u nas, poza Wojew. Wschodniemi, jęczmienia można było zakwalifikować, jako jęczmień browarny, a trzy czwarte otrzymanego z tej ilości słodu sprzedać zagranicę, to eksport nasz tego artykułu wynosiłby już pokaźną liczbę 145.000 tonn wartości ok. 1.800.000 Ł.

Według tegoż autora koszty pobudowania i instalacji t. zw. „tokowej" słodowni, zaopatrzonej w mechaniczne oczyszczanie i mycie ziarna oraz przewracanie słodu na suszarni i przystosowanej do produkcji rocznej od 11.000 do 12.000 q., wyniosłyby od 180.000 do 200.000 franków szwajc. bez placu, studni i bocznicy kolejowej.

*) Słodownictwo, jego stan obecny i widoki na przyszłość — Pamiętnik Pierwszego Polskiego Kongresu Rolniczego. Tom II. Warszawa 1924.

11. Olejarstwo

Olejarstwo z pewnemi zastrzeżeniami tylko zaliczyć można do przemysłu rolnego. Zastrzeżenie powyższe uzasadnia fakt, że przemysł olejarski w Polsce przerabia nietylko rodzime nasiona oleiste, ale również w pewnej drobnej wprawdzie dotychczas części, egzotyczne - koprę i rycynus i dąży wybitnie do dalszego rozszerzenia nietylko przerobu tych nasion podzwrotnikowych, ale również, wobec niewystarczalności produkcji krajowej, do wytworzenia oleju z importowanego siemienia lnianego. Świadczą o tem zapoczątkowane w ostatnich czasach zakupy siemienia lnianego z La Platy. Polski przemysł olejarski, posiada tylko o tyle znaczenia dla rolnictwa, że zapewnia mu zbyt w kraju rzepaku i siemienia lnianego, nie znoszącego często wskutek nadmiernej wilgotności dalszych przewozów zagranicznych, oraz dostarcza mu makuchów. Treściwa ta pasza za mało jest jednak przez rolnictwo nasze oceniana, a śruty, będące produktem wtórnym przy wyrobie oleju drogą ekstrakcji, nie mają u nas zgoła popytu i muszą być w całości wywożone zagranicę.

Olejarstwo przed wojną rozwinięte było głównie w województwach centralnych i północno - wschodnich obecnego terytorjum Polski. Uległo ono częściowo zniszczeniu w okresie wojny. W dobie niepodległościowej odbudowano uszkodzone warsztaty i pobudowano nawet kilka nowych fabryk. Obecnie przemysł olejarski ześrodkowany jest w kilkunastu olejarniach parowych oraz w paruset drobnych tłoczniach prymitywnych.

Z nich tylko 3 (I. D. Potoka Synowie w Będzinie oraz olejarnie w Radomiu i Bielsku) ekstrahują olej sposobami chemicznemi. W pozostałych tłoczony on jest mechanicznie. Zdolność przerobową olejarni oblicza Wyd.: „Stosunki Rolnicze Rzplitej Polskiej" na 85.000 tonn nasion oleistych rocznie.

Przed wojną olejarstwo polskie przerabiało w 47% siemię lniane, w 33% rzepak i w 20% inne nasiona oleiste.

Obecnie stosunek ten przesunął się na korzyść siemienia lnianego, przerabianego w trzech czwartych.

Przerób rzepaku obliczają na 17%, a przerób innych nasion, głównie rycynusu na 7%.

Makuch wzgl. śrut uważać należy w przemyśle olejarskim raczej za półprodukt, a nie za odpadek, któryby się dał porównać z wysłodkami, melasą, pulpą i t. d., gdyż produkcja jego przy stosowaniu metod mechanicznych waha się w granicach od 65 — 70% przy przerobie lnu i 57—62% przy przerobie rzepaku.

Przy ekstrahowaniu oleju sposobami chemicznemi udaje się otrzymywać oleju mniej więcej o 3% więcej.

Polska produkcja olejarska nie wystarcza na potrzeby kraju. To też oleje roślinne stanowią w naszym bilansie handlowym pozycję przywozową. Dotyczy to głównie olejów palmowego i z bobu soja, nie wyrabianego w kraju, a rafinowanych tylko u nas; poza tem w mniejszych ilościach oleju lnianego i bawełnianego. Olejarstwo polskie ma jednak widoki na wywóz pewnych ilości oleju rzepakowego do Wiednia i krajów bałkańskich.

12. Mleczarstwo

Przemysł mleczarski w Polsce rozwinięty był przed wojną na większą skalę jedynie w b. zaborze pruskim. Przerabiano tam wówczas ok. 230 miljonów litrów mleka w 364 mleczarniach przeważnie parowych.*) W pozostałych dwuch zaborach przemysł ten był dopiero w zaczątku. W b. Kongresówce liczono wówczas 194 i w Małopolsce 109 drobnych, prawie wyłącznie ręcznych, mleczarni spółdzielczych, niezależnie od mleczarń prywatnych, nieuchwytnych statystycznie. Stosunek procentowy mleka przerobionego wówczas na masło szacują „Stosunki Rolnicze Rzplitej Polskiej" dla województw zachodnich na 13%, a dla województw centralnych i południowych na 2.3% ogólnej produkcji mleka.

Wojna i wprowadzona w okresie wojennym reglamentacja spożycia i zbytu masła zmniejszyły olbrzymio produkcję tego artykułu i zwarzyły zaczątki przemysłu mleczarskiego w Kongresówce i w Małopolsce. W zachodniej Polsce przemysł mleczarski odrodził się dopiero w ostatnich latach. W ostatniej też dobie zaczął rozwijać się on i w pozostałych dzielnicach państwa, szczególnie z wielką wciąż wzmagającą się intensywnością na terenie b. Kongresówki.

O szybkim rozwoju przemysłu mleczarskiego świadczą następujące liczby ilości mleczarń spółdzielczych:**)

1925 —	375
1926 —	732
1927 —	1.160

Z ogólnej tej ilości na województwa centralne przypada 50%, na województwa południowe 25% na województwa wschodnie 10% i na województwa zachodnie 15%.

Rozmiary produkcji mleczarń w poszczególnych dzielnicach różnią się od siebie znacznie. Największa ilość mleczarń parowych ześrodkowana jest w województwach zachodnich. W innych dzielnicach mleczarń parowych jest zaledwie kilkanaście; pozostałe — są to prawie wyłącznie drobne mleczarnie ręczne. W r. 1927 na jedną mleczarnię spółdzielczą przypadał przerób mleka:

w województwach	zachodnich	— 1.470	tys. litrów
„ „	centralnych	— 350	„ „
„ „	południowych	— 250	„ „
„ „	wschodnich	— 60	„ „

W województwach zachodnich ześrodkowana też jest największa ilość mleczarń prywatnych i dworskich Stąd też produkcję mleczarską tej dzielnicy należy szacować co najmniej na 50% ogólnej wytwórczości mleczarskiej Polski.

W Centrum i na Południu Polski dopiero w ostatnich latach daje się zauważyć dążność do pewnej koncentracji przemysłu mleczarskiego. Wyraża się to w obsługiwaniu punktów wirowania mleka przez jedną centralną maślarnię. Prowadzi to w konsekwencji do powstawania większych wytwórni o napędzie parowym.

We wszystkich trzech zaborach podstawą przemysłu mleczarskiego jest wyrób masła. Ogólną produkcję tego artykułu w mleczarniach spółdzielczych i parowych prywatnych — niezależnie od wyrobu masła sposobem domowym — obliczają na 25 — 30 milj. kg.

Wyrób serów tłustych rozwinięty jest jedynie na ziemiach zachodnich, a serów twardych w województwach wschodnich. Mleko odtłuszczone zazwyczaj zwracane bywa dostawcom. Stąd też wyrób twarogu nie sięga większych rozmiarów. Kazeina, według „Stosunków Rolniczych Rzplitej Polkiej" wyrabiana jest tylko przez dwa zakłady o produkcji rocznej około 80 ton.

Łącznie z rozwojem mleczarskim nasz bilans handlowy w pozycji masła uległ bardzo wydatnej poprawie. Z biernego do niedawna stał się począwszy od czerwca r. 1925 czynnym i aktywność jego wzrasta z miesiąca na miesiac. Świadczą o tym liczby następujące (w tonnach):

	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928
Przywóz	7,3	9,4	160,6	577,5	65,8	64	34,7
Wywóz	1,1	0,1	1,7	541,4	5.548,4	7.376,1	10.974,4

O wartości i kierunkach naszego eksportu masła da pojęcie następująca tablica, zaczerpnięta z wyżej wzmiankowanego artykułu pp. Grabowskiego i Rudzieckiego:

*) „Stosunki Rolnicze Rzplitej Polskiej".

**) M. Grabowski i inż. J. Rudnicki „Jak należy organizować jakościowa reglamentację wywozu masła". „Rolnik Ekonomista" r. 1929 Nr. 6.

Rok	Ogółem		do Niemiec		do Anglji		do innych państw	
	q	tys. złot.	q	%	q	%	q	%
1925	5.414	2.082	4.800	89,5	50	0,9	504	9,6
1926	55.484	23.623	42.399	76,4	3.450	6,2	9.655	17,4
1927	73.761	39.562	58.719	79,6	7.451	10,1	7.591	10,3
1928	109.744	66.372	88.639	80,7	12.802	11,6	8.303	7,7

Handel zagraniczny serami różnych gatunków za dwa ostatnie lata odtwarza następująca tabela:

Wyszczególnienie	1927				1928			
	przywóz		wywóz		przywóz		wywóz	
	q	w wart. 1000 zł.	q	w wart. 1000 zł.	q	w wart. 1000 zł.	q	w wart. 1000 zł.
Ser szwajcarski	2.840	1.433	442	168	2.196	1.194	601	363
Ser holenderski	65	24	0,3	0,1	128	60	1	1
Inne sery wykwintne	1.195	570	9.762	2.986	1.459	701	10.756	3.055
Twaróg, ser chudy i niesfermentowany	14	2	5.552	340	54	10	4.892	355
Bryndza i kwargiel	1.925	573	158	14	2.298	702	162	22
Ogółem . .	6.039	1.602	9.143	1.508,1	6.105	2.667	16.612	3.796

Powyższe zestawienie wykazuje nam, że w dziedzinie serów saldo naszego bilansu handlowego jest czynne, jednak pozycje wywozowe są znaczne, i rozwój tej gałęzi przemysłu mleczarskiego nie dorównuje żywiołowemu wprost rozwojowi maślarstwa.

Ujemną cechą naszego maślarstwa jest nizka jakość produkowanego przez nas masła. Świadczą o tem ceny; uzyskiwane za masło polskie na rynku angielskim, niższe o wiele od cen masła duńskiego estońskiego, tatarskiego, a nawet czasem syberyjskiego.

Wpływa to na nieumiejętność przyrządzenia tego produktu i niedostateczna znajomość wymagań wybrednego rynku angielskiego. Wynika to z niedostatecznej pomocy fachowo - instruktorskiej. Szkół mleczarskich w Polsce w chwili obecnej posiadamy tylko cztery. Nie jest to dostateczne dla wyszkolenia potrzebnej ilości fachowców i do rozprzestrzenienia fachowych wiadomości na tak wielką ilość drobnych zakładów mleczarskich droga jeszcze daleka. Na lichą jakość masła naszego wpływa poza tem brak ujednoliconej ustawy o dozorze artykułów spożywczych i sprężystem zwalczaniu szkodliwych falsyfikatów. Brakom tym w stosunku do eksportu zaradzić powinna projektowana już od lat paru ustawa o standaryzacji masła, wywożonego zagranicę. Radykalnej zmiany na lepsze oczekiwać jednak należy dopiero w części od wzmagającej się konkurencji, głównie zaś od wprowadzenia w życie ustawy o dozorze artykułów spożywczych, tak bardzo pożądanej zarówno dla szerokich mas konsumentów, jak i dla sanacji całego szeregu naszego przemysłu rolnego.

Na nizki gatunek naszego masła wpływa poza tem fakt, że mleko podlega pasteryzacji z reguły tylko w mleczarniach parowych, w całym zaś szeregu drobnych mleczarń ręcznych metoda ta nie bywa stosowaną.

Produkcja masła w miesiącach letnich wzmaga się u nas niepomiernie w stosunku do miesięcy zimowych. Zależy to od nieunormowanej laktacji krów. Wynika stąd, że stosunek ilości mleka, produkowanego latem, do ilości mleka, otrzymywanego zimą, ma się, jak 4:1. Stosunek ten niższy jest o wiele na Zachodzie, wyższy natomiast na Wschodzie. Stwierdzić jednak należy, że w miarę rozwoju przemysłu mleczarskiego zauważyć się daje poprawa w dziedzinie karmienia krów i hodowli bydła wogóle. Należy mieć nadzieję, że w blizkim już czasie można liczyć na podniesienie się mleczności krów naszych, nadzwyczaj nizkiej dotychczas, bo obliczonej przeciętnie dla całego Państwa na 1000 litrów na krowę rocznie, podczas gdy przeciętna mleczność w Danji wynosi 2,600 l., na Łotwie 1900, a i u nas w zachodnich dzielnicach kraju sięga 2000.

Dalszy rozwój mleczarstwa ma szerokie horyzonty przed sobą. Może ono rozwinąć się jeszcze znacznie w kierunku zwiększenia wytwórczości. Powinno ono też równocześnie skierować wysiłki ku polepszeniu jakości produktu. Niezależnie od eksportu, który, ujęty w karby standaryzacji, powinien dalej wzrastać ilościowo i wartościowo, szczególnie mleczarstwo polskie może liczyć na rozszerzenie naszego rynku rodzimego, który w miarę wzmagania się skali zamożności szerokich warstw społecznych powinien pochłaniać znacznie większe, niż dotychczas ilości masła i sera.

13. Przetwórstwo mięsne

Coroczny przyrost inwentarza rzeźnego przerasta znacznie nasze zapotrzebowanie wewnętrzne. To też nadmiar tego inwentarza musi szukać ujścia zagranicą bądź w stanie żywym, bądź w stanie bitym oraz w postaci różnych odpadków. Jednak wskutek słabego rozwoju naszego przemysłu przetwórczego pozycje wywozu żywca górują znacznie nad pozycjami wywozu produktów mięsnych.

Ubój zwierząt odbywa się w rzeźniach, należących do miast, organizacyj samorządowych, lub stanowiących własność prywatną. Jedynie tylko rzeźnie w zachodniej połaci kraju, oraz we Lwowie, Krakowie, Częstochowie i Łodzi są należycie postawione technicznie. Stan wszelkich innych rzeźni jest opłakany i częstokroć urąga najelementarniejszym wymaganiom współczesnej techniki i hygieny. Mięso zwierząt zabitych przerabiane jest dalej w rozrzuconych po ośrodkach konsumcji drobnych masarniach, mających charakter rzemiosła, a nie produkcji fabrycznej; dotyczy to w większej części również przerobu na szynki, kiszki, kiełbasy i t. p. wyroby masarskie.

Wyjątek stanowi jedynie kilka fabryk konserw mięsnych, obsługujących przeważnie potrzeby armji, rzeźniach szereg oddziałów bekoniarskich, preparu- oraz powołany do życia w ostatnich czasach, przeważnie przy rzeźniach, szereg oddziałów bekoniarskich, preparujących połówki świń na wywóz do Anglji.

Udział rolnictwa w przetwórstwie mięsnem w obecnej chwili jest żaden. Przed wojna istniały wprawdzie dwie bekoniarnie rolnicze: w Czerniewicach na Kujawach i w Radawcu pod Lublinem, oparte o dostawę miejscowych rolników udziałowców. Ostatnia jednak, zburzona w czasie wojny, nie została odbudowana, a pierwsza po kilkoletniej przerwie produkcji nabyta została przez Sp. Akc. „Unicar", zlikwidowaną w r. 1927.

Produkcja i wywóz bekonów rozwinęły się dopiero w roku 1926. Wywieziono wówczas do Anglji ok. 130.000 ctw. bekonów, w dwuch latach następnych wywóz ten spadł do 6.419 q. w r. 1927 i 7.081 q. w r. 1928. Poślednia bowiem jakość większości tego towaru poderwała na wybrednym rynku angielskim markę bekoniarni polskich, nawet tych, które, licząc się z wymogami odbiorcy, dostarczały towar zupełnie dobry. Skłoniło to Ministerstwo Rolnictwa do opracowania projektu standaryzacji wywożonych bekonów.

Obecnie dążnością organizacyj rolniczych jest ponowne uruchomienie bekoniarni i pchnięcie wytwórczości bekoniarskiej na właściwe tory. Przykład zagranicy, w szczególności Danji, dowodzi, do jak kolosalnych wyników można dojść przez właściwe ujęcie sprawy. Przemysł ten wobec znacznej naszej produkcji nierogacizny musi już w bliskim czasie wlać się w formy przemysłu rolnego, opartego o dostawę surowca przez rolników - udziałowców. Miałoby to wówczas tę dobrą stronę, że fabryka miałaby zapewnioną dostawę, a sprzedaż gotowego produktu wpłynęłaby pobudzająco na rozwój hodowli i dostosowanie jej pod względem typu hodowlanego do wymagań produkcji, co przy wielkiej rozrodczości świń i szybkim okresie dojrzewania tych zwierząt daje się szybko uskutecznić.

Dzięki poparciu tej dążności przez Ministerstwo Rolnictwa uruchomiono w jesieni r. z. bekoniarnie w Debicy i Chodorowie.

Drugą dziedziną przetwórstwa, która powinnaby być objętą przez rolników, jest zorganizowanie rzeźni eksportowych w najbardziej czynnych ośrodkach produkcji.

Za pierwszy ważny krok w kierunku realizacji tego postulatu uznać należy niedawne otwarcie rzeźni w Wołkowysku, założonej również przy wydatnem poparciu Min. Roln. Dalsze rozwinięcie przetwórstwa mięsnego zależne jest od napływu kapitałów zagranicznych, przedewszystkiem zaś od rozwoju przemysłu chłodniczego, niezbędnego dla konserwowania i przewozu tak łatwo psującego się artykułu, jak mięso.

Od rozwoju chłodnictwa zależna jest również sprawa tuczenia gęsi i eksportu ich w stanie bitym. Sprawę tę z korzyścią powinny w swoim czasie również ująć w swoje ręce organizacje przetwórczo - rolnicze.

Przejęcie tych działów przez celowo i właściwie zorganizowany przemysł rolny dałoby właściwe ujście nadmiarowi naszej produkcji zwierzęcej oraz przyspożyłoby rolnikowi i krajowi znacznych zysków. Przemysł ten miałby szerokie widoki rozwojowe, a to z uwagi na wciąż wzmagającą się produkcję artykułów zwierzęcych i na znaczną możność jej dotychczasowego rozszerzenia.

UWAGA: Adresy firm, odnoszące się do gałęzi przemysłu, omówionych w artykułach pod 3, 7, 13, zostały umieszczone w dziale V-tym.

Przemysł drożdżowniczy

1. Wytwórczość i spożycie.

Obecnie istnieje w Polsce 14 czynnych fabryk drożdży, które wyprodukowały w 1927 r. 7.845 ton drożdży, w roku zaś 1928 8.796 ton.

W ostatnich latach spożycie drożdży w Polsce wykazuje wzrost, o czem świadczą dane następujące:

1925 r.	0,27 kg.	na głowę mieszkańca
1926 r.	0,26 „	„ „ „
1927 r.	0,28 „	„ „ „
1928 r.	0,30 „	„ „ „

Mimo zwiększenia się spożycia wewnętrznego Polska konsumuje drożdży znacznie mniej, niż kraje sąsiadujące. Tak, spożycie drożdży w Niemczech wynosi ca 0,8 kg., w Czechosłowacji 1,0 kg. i w Austrji 0,6 kg na głowę ludności rocznie.

W obecnej chwili produkcja drożdżowni nie przekracza 30% ich zdolności przetwórczej.

Charakterystyczne są liczby produkcji, przypadającej na 1 drożdżownię w Polsce i zagranicą: w Czechosłowacji istnieje 9 drożdżowni, przeciętna produkcja każdej wynosi 1500 ton, w Niemczech istnieje 50 drożdżowni i przeciętna produkcja każdej wynosi 1000 ton, a w Polsce istnieje obecnie 14 fabryk drożdży i przeciętna produkcja roczna fabryki wynosi około 500 ton.

2. Koszty produkcji drożdży.

Zrzeszony przemysł drożdżowniczy od chwili powstania „Zrzeszenia Producentów Drożdży" przez cały czas prowadził bardzo ostrożną politykę cen, która wyraziła się tem, że od początku 1926 roku cena na drożdże nie była podwyższona aż do września 1928 roku to znaczy w przeciągu około 3-ch lat.

Czynnikiem, który zmusił przemysł drożdżowniczy wprowadzić ostatnią podwyżkę na drożdże 20 gr. na 1 kg., co stanowi około 8% poprzedniej ceny — był wzrost kosztów produkcji drożdży.

Przedewszystkiem składa się na to wzrost ceny podstawowego surowca przemysłu drożdżowniczego — melasy, która reprezentuje 22% kosztów własnych produkcji. W latach 1925 — 1928 wzrosła ona z 6 złotych do 18 zł., czyli trzykrotnie.

Następną, stosunkową wielką pozycją kosztów produkcji drożdży są koszty ekspedycyjne. Należy zauważyć, iż cechą charakterystyczną przemysłu drożdżowniczego jest to, iż fabryki muszą całkowitą produkcję rozsyłać niezwłocznie odbiorcom w stosunkowo małych ilościach pocztą lub posiągami pospiesznymi, względnie osobowemi.

Wzrost kosztów przesyłek pocztowych charakteryzuje następujące zestawienie:

Opłata od przesyłek pocztowych:

		1—5 kg.	5—10 kg.	10—15 kp.
1925 r.	1/XI	120	200	300
1926 r.	1/IX	120	200	350
1927 r.	1/XII	200	300	500

Koszty przewozów kolejowych również wzrosły mniej więcej około 30 — 60% w porównaniu z końcem 1925 roku.

Dalej jednym z główniejszych czynników podrożenia kosztów produkcji jest wzrost kosztów robocizny i administracji, które kształtują się rozmaicie w poszczególnych fabrykach: minimalny wzrost kosztów robocizny w okresie od ostatniej podwyżki stanowi od 2 — 30%.

Wzrost cen węgla kamiennego od końca 1925 do września r. ub. wynosił 48 — 54%; podobny wzrost cen miał miejsce również w zakresie innych środków produkcji.

Przemysł drożdżowniczy, uwzględniając w swoich kalkulacjach 15% zysku musi mieć na względzie następujące okoliczności: przemysł drożdżowniczy stale znajduje się w okresie rozwoju technicznego, postępy zaś naukowe w dziedzinie fermentacji wymagają, by drożdżownie z biegiem czasu zmieniały metodę produkcji, co oczywiście pociąga za sobą stosunkowo kosztowne inwestycje. Przemysł więc, dbając o swój rozwój, musi być przygotowany na poczynienie owych inwestycyj.

Poza tem produkcja drożdżownicza zawiera w sobie cały szereg czynników nieuchwytnych, które znacznie podrażają produkcję, jak np. łatwość infekcji drożdży, niezwykle trudna do zwalczenia, która może spowodować przerwanie produkcji na poważny przeciąg czasu.

3. Cena drożdży w Polsce i zagranicą.

Przy porównaniu cen drożdży w Polsce i zagranicą należy przedewszystkiem mieć na uwadze, że Polska jest jedynym z wyjątkiem Łotwy krajem w Europie, który posiada podatek spożywczy na drożdże, wynoszący obecnie zł. 1.25 od 1 kg.; przy porównywaniu więc cen tę okoliczność należy uwzględnić. Według ostatnich notowań cena drożdży za 1 kg. wynosi:

w Austrji	Sh. 1.90	—	2.38½	złotych
na Węgrzech	pön. 1.60	—	2.48	„
w Niemczech	Mk. 1.06	—	2.28	„
w Rumunji	Leji 75	—	3.50	„
w Jugosławji	Dyn. 28½	—	4.39	„
w Polsce		—	2.69	„

Widzimy więc, iż cena drożdży w Polsce jest niższa od cen w Jugosławji i Rumunji oraz nieco wyższa od cen w Jugosławji i Rumunji oraz nieco jach. Przyczyna tego nie leży bynajmniej w wyższych kosztach produkcji drożdży w Polsce w porównaniu z zagranicą, lecz jest przedewszystkiem i w głównej mierze wynikiem specyficznej polityki Monopolu Spirytusowego, który świadomie dążąc do rozwoju gorzelni rolniczych znacznie ogranicza prawo odpędu spirytusu w drożdżowniach i ustala niewspółmiernie niską cenę za takowy, podrażając tem samem koszty produkcji w stosunku do cen zagranicznych.

Następnym czynnikiem, który podraża koszty produkcji w Polsce jest niedostateczne wykorzystanie zdolności przetwórczej naszych fabryk.

Wreszcie wyższa cena drożdży w Polsce w porównaniu z zagranicą jest wynikiem istniejącego u nas podatku spożywczego od drożdży, który wprowadzając moment większego ryzyka podraża temsamem cenę drożdży.

4. Stan organizacyjny przemysłu drożdżowniczego.

Po kilku latach zażartej konkurencji wzajemnej, kiedy poszczególne fabryki w poszukiwaniu rynku sprzedawały drożdże ze znaczną stratą, nie osiągając często nawet połowy kosztów własnych, co spowodowało bankructwo 3 fabryk, w lipcu 1925 r. doszło do utworzenia „Zrzeszenia Producentów Drożdży", które objęło wyłączną komisową sprzedaż całkowitej produkcji drożdży w kraju, regulując w ten sposób produkcję.

Zadania, jakie postawiło sobie „Zrzeszenie Producentów Drożdży", sprowadzają się do następujących punktów:

a) uporządkowanie rynku wewnętrznego,

b) walka z importem drożdży zagranicznych,

c) rozwój przemysłu drożdżowniczego drogą podniesienia stanu technicznego, obniżenia kosztów produkcji i jakościowego podniesienia produkcji,

d) usiłowania w kierunku wznowienia eksportu drożdży.

5. Organizacja rynku wewnętrznego.

W okresie przed powołaniem do życia „Zrzeszenia" sprzedaż dokonywana była przeważnie na rachunek otwarty, na weksle, które były wykupywane z trudnością, a co najważniejsze, zwrot drożdży był uprawiany w dowolnych ilościach i producent po wysłaniu towaru nie miał pewności, jaki procent drożdży wysłanych zostanie zwrócony.

„Zrzeszenie Producentów Drożdży" w celu uporządkowania rynku wewnętrznego ustaliło przedewszystkiem warunki sprzedaży dla kupców, które pozwoliły ustalić porządek zgłoszenia zamówień, termin reklamacji w kwestji zepsutych drożdży — w ciągu 72 godzin od chwili nadejścia transportu do st. przeznaczenia — oraz przewidywały restrykcje, na mocy których wskutek niezastosowania się do warunków sprzedaży, bądź też wskutek niepłacenia należności, firmy ulegały wykreśleniu z listy odbiorców „Zrzeszenia".

W celu uporządkowania handlu oraz obniżenia kosztów sprzedaży zostało zorganizowane wspólne biuro sprzedaży w Warszawie, które prowadzi bezpośrednio rozrachunek z przeszło 2000 odbiorcami oraz dokonywuje przydziału zamówień poszczególnym fabrykom, które jedynie we własnym zarządzie uskuteczniają ekspedycję drożdży.

Głównym środkiem, prowadzącym do uporządkowania rynku wewnętrznego, jest ujednostajnienie ceny drożdży we wszystkich miejscowościach Polski przez oznaczenie jej wysokości loco st. odbiorcza. Po ustaleniu tych cen przestały mieć miejsce wahania cen drożdży w poszczególnych miejscowościach kraju, oddalonych mniej lub więcej od drożdżowni, jak również został położony kres śrubowaniu cen drożdży w okresach ich największej konsumcji — przed świętami Wielkanocnemi i Bożego Narodzenia, z której to okoliczności handlarze często korzystali w celu podbijania cen.

Wreszcie zorganizowany przemysł drożdżowniczy zapoczątkował akcję propagandy w kierunku zwiększenia spożycia drożdży w Polsce, które w poszczególnych okręgach wykazuje wielkie wahania, uzależnione od poziomu kulturalnego ludności.

Tak np. spożycie drożdży w województwach wschodnich wynosiło w r. 1926 — 0,11 kg. na głowę ludności, przeciętnie zaś spożycie w całej Polsce wynosiło 0,26 kg.

6. Walka z importem drożdży.

Polska niewątpliwie odgrywa największą rolę w obrocie międzynarodowym drożdżami, co jednak jest zjawiskiem wysoce nienormalnem i z punktu widzenia gospodarczego ujemnem.

W chwili obecnej Polska, która posiada własny wysoko rozwinięty przemysł drożdżowniczy, ma najniższą w świecie ochronę celną. Tak więc cło od 1 kg. wynosi w:

Estonji	—	3,27
Rumunji	—	2,47
Jugosławji	—	1,72
Łotwie	—	1,72
Szwajcarji	—	1,72
Francji	—	1,39
Niemczech	—	1,39
Czechosłowacji	—	1,14
Austrji	—	1,08
Węgrzech	—	2,88 — 0,99
Polsce	—	0,66

W tych warunkach jest zrozumiałe, iż przywóz drożdży do Polski stale się wzmagał.

Przywóz więc drożdży do Polski w tonnach wynosił:

w r. 1923	—	215	ton
„ 1924	—	113	„
„ 1925	—	204	„
„ 1926	—	268	„
„ 1927	—	408	„

Polska jest jedynym krajem w Europie, który toleruje import drożdży w tak znacznych ilościach i jest przytem odbiorcą 75 — 95% ogólnego eksportu drożdży z Czechosłowacji.

Celem zwalczania zbędnego importu „Zrzeszenie Producentów Drożdży" wprowadziło przedewszystkiem ostre środki przeciwko kupcom. Odbiorca fabryk polskich zobowiązuje się ani nie sprowadzać drożdży zagranicznych nawet w najmniejszych ilościach i nie handlować temi drożdżami. W razie niestosowania się do tego warunku, „Zrzeszenie" zaprzestaje dostarczania drożdży krajowych.

Poza tem zorganizowany przemysł drożdżowniczy był zmuszony podjąć ostrą walkę z przemysłem drożdżowniczym w Czechosłowacji w kierunku ograniczenia przywozu drożdży czeskich do Polski. Walka ta zakończyła się pewnym porozumieniem, ograniczającem przywóz drożdży czeskich. Podobne rezultaty przemysł drożdżowniczy również osiągnął w odniesieniu do przemysłu niemieckiego, który był groźnym konkurentem naszych drożdży przedewszystkiem na G. Śląsku.

Rezultatem tych zabiegów przemysłu drożdżowniczego jest spadek przywozu drożdży w roku

1928, który nie przekracza przeciętnie 20 ton miesięcznie, wobec 35 ton w roku 1927.

Przemysł drożdżowniczy również skutecznie współdziała z Urzędami celnymi w kierunku śledzenia i zwalczania przemytnictwa, (drożdże bowiem znakomicie nadają się do t. zw. „szmuglu") w miejscowościach pogranicznych i w tym celu utrzymuje dwóch specjalnych urzędników, którzy mają za zadanie objeżdżać miejscowości graniczne i wskazywać władzom wszystkie wypadki nielegalnego przywozu drożdży.

7. Eksport drożdży.

W zakresie eksportu drożdży wyniki są narazie bardzo niedostateczne, gdyż wszystkie kraje ochraniają swoją produkcję zapomocą wysokich ceł. Nie mniej jednak przemysł drożdżowniczy podjął starania w kierunku wywozu drożdży do krajów bałtyckich, a ostatnio istnieją pewne możliwości co do wywozu do Rumunji. Najlepsze widoki ma wywóz do Z. S. S. R., gdzie zwłaszcza w miejscowościach pogranicznych odczuwa się czasami dotkliwy brak drożdży; dotychczas uprawiany jest handel przez „zieloną granicę", odgrywający jak wiadomo, niepoślednio dużą rolę w stosunkach handlowych z naszym wschodnim sąsiadem, dokąd idą głównie drożdże z fabryk, położonych w pobliżu granicy.

8. Postęp techniczny przemysłu drożdżowniczego.

Podniesienie poziomu technicznego produkcji drożdżowniczej i przyczynienie się do technicznego udoskonalenia produkcji stanowiło jedno z głównych zadań „Zrzeszenia Producentów Drożdży". W tym celu „Zrzeszenie Producentów Drożdży" nabyło wyłączne prawo na wyrób drożdży z melasy i soli mineralnych według patentu prof. Alfreda Wohla. Patent ten reprezentuje jeden z ostatnich wynalazków w produkcji drożdżowniczej, podnoszący jakość drożdży przez wydatniejsze ich odżywianie.

Jakość drożdży w Polsce w ciągu ostatnich dwuch lat wykazuje znaczną poprawę i obecnie nie ustępuje naogół wyrobom fabryk zagranicznych. Należy zaznaczyć, że przemysł drożdżowniczy po wojnie nietylko musiał odbudować zniszczone warsztaty pracy, lecz również przeprowadzić całkowitą reorganizację produkcji, która polegała na tem, że zboże jako surowiec dla przemysłu drożdżowniczego zostało zastąpione przez melasę, co wymagało gruntownej przebudowy fabryk. Poza tem przemysł drożdżowniczy skierował swoją działalność ku całkowitemu uniezależnieniu się od zagranicy. Z inicjatywy i przy pomocy finansowej „Zrzeszenia Producentów Drożdży" powstała Stacja Doświadczalna przy Politechnice Warszawskiej, która poza prowadzeniem badań naukowych, objęła prowadzenie kontrolnych badań drożdży, dokonywanych poprzednio w laboratorjach niemieckich. Jednym z praktycznych zadań tej placówki jest przygotowanie techników drożdżowniczych, którzy przedtem byli sprowadzani z Niemiec lub Czechosłowacji. Obecnie na drożdżowniach pracuje kilku inżynierów, wypuszczonych przez wspomnianą placówkę i sprowadzanie majstrów zagranicznych stanie się w przyszłości niewątpliwie zupełnie zbędne. Pozatem zapoczątkowana została hodowla drożdży zarodowych, które przedtem były wyłącznie sprowadzane z zagranicy.

9. Przemysł drożdżowniczy a Skarb Państwa.

Przy obecnym stanie organizacyjnym przemysłu drożdżowniczego Skarb Państwa ma najlepszą gwarancję co do regularnych wpływów podatku spożywczego, która to czynność stanowi m. in. jedną z trosk wspólnej organizacji handlowej. Inkasowanie podatku konsumcyjnego, stanowiącego 30% wartości towaru, ulegającego łatwemu zepsuciu jest procederem połączonym z dużym ryzykiem. W interesie Skarbu Państwa leży, by za inkaso tego podatku, wynoszącego obecnie przeszło 10 miljonów złotych, ponosiła odpowiedzialność solidna organizacja.

Należy zaznaczyć, iż przed powstaniem „Zrzeszenia" Skarb Państwa niejednokrotnie bywał narażany na straty przy ściąganiu podatku konsumcyjnego.

10. Postulaty przemysłu drożdżowniczego.

Odbudowa przemysłu drożdżowniczego, dostosowanie metod produkcji do poziomu zachodnio-europejskiego, zwalczanie zbędnego importu oraz wysiłki, podjęte w kierunku rozszerzenia rynku wewnętrznego, — wszystko to zostało dokonane przez przemysł drożdżowniczy wtedy, kiedy przemysł utworzył wspólną organizację zawodową.

Uporządkowanie stosunków w zakresie produkcji i handlu drożdżami zachęca do wyzyskiwania konjunktury, jaka wytworzyła się dzięki zrzeszeniu się przemysłu, co mogłoby mieć miejsce przez udzielenie koncesji na otwieranie nowych drożdżowni. Trudno jest jednak uznać dążenie do otwierania nowych drożdżowni w warunkach obecnych, kiedy istniejące drożdżownie wyzyskują zaledwie 30% swojej zdolności przetwórczej, za zjawisko dodatnie i gospodarczo uzasadnione, tembardziej, że istnieją w Polsce b. szerokie możliwości w kierunku wyzyskania jej bogactw naturalnych.

Jak zaznaczyliśmy na wstępie, przeciętna wydajność polskich drożdżowni jest kilkakrotnie niższa od drożdżowni czeskich, niemieckich i austrjackich. Mimo to w Czechosłowacji od kilku lat nie udzielono na otwarcie nowych drożdżowni ani jednego pozwolenia. To samo można powiedzieć o Austrji i Niemczech.

Wydaje się wobec tego słuszne, aby Ministerstwo Skarbu przyjęło zasadę, że w okresie gdy istniejące drożdżownie wyzyskują zdolność wytwórczą zaledwie w 30%, zamiast otwierania nowych zakładów, dać możność należytego rozwoju produkcji zakładów istniejących.

Zakłady Przemysłowe A. MOSER i SYNOWIE

i Nowowilejska Fabryka Drożdży, Sp. z o. o.

Nowowilejka, Połocka 15

Telefony: Wilno 14-48. Nowowilejka 12.

Fabryki drożdży, według stanu w dn. 1/IV 1927 r.

		Województwo	Zdolność produkcyjna w 1000 kg. rocznie	Obecna produkcja w 1000 kg. rocznie
1	Lubońska Fabryka Drożdży dawn. G. Sinner T. A. w Luboniu	Poznańskie	4000	1600
2	Jan Götz - Okocimski Browar i Zakłady Przemysłowe w o Okocimie	Krakowskie	2500	850
3	Lesienicka Fabryka Drożdży prasowych i spirytusy Sp. Akc. Lesienice	Lwowskie	2500	900
4	F. i B. Liebermann, Fabryka Spirytusu i Drożdży, Stanisławów	Stanisławowskie	2000	800
5	Warszawskie Zakłady Przemysłowe wyrobu drożdży prasowych, słodu i spirytusu, Sp. Akc. w Warszawie	Warszawskie	2000	600
6	Fabryka Drożdżowo-Gorzelnicza „Henryków" w Warszawie	Warszawskie	2000	600
7	Fabryki i Zakłady „Wola - Krzysztoporska" w Woli Krzysztoporskiej	Łódzkie	2000	550
8	Zakłady Przemysłowe „Niechcice" w Niechcicach w Bierżanowie	Łódzkie	1500	400
9	Lubelska Fabryka Drożdży, Spirytusu i Słodu Stanisława Wrzodaka w Lublinie	Lubelskie	1000	275
10	B-cia A. i D. Strugacz w Oszmianie	Wileńskie	500	180
11	Zakłady Przemysłowe „Bierżanów" Sp. Akc.	Krakowskie	500	250
12	Fabryka Drożdży „Pilica" w Olkuszu	Kieleckie	300	200
13	Fabryka Drożdży „Bergszloss" S. A. w Równem	Wołyńskie	250	200
14	Fabryka Drożdży w Nowej-Wilejce	Wileńskie		

Młynarstwo

1. Stan przedwojenny.

Młynarstwo polskie przed wojną znajdowało się naogół w ciężkiem położeniu. W b. zaborze rosyjskim musiało ono walczyć z rosnącą konkurencją młynów, położonych na południu Rosji, które były w stanie produkować tanią mąkę i wyższej gatunkowo wartości, miały bowiem lepsze do przemiału ziarno i korzystniejsze ogólne warunki gospodarcze: specjalne kredyty rządowe, inwestytyjne i obrotowe (stąd możność udzielania odbiorcom długoterminowych kredytów) oraz odpowiednio skonstruowane różniczkowe taryfy kolejowe. Na młynarstwie małopolskiem odbijał się niekorzystnie przywóz mąki węgierskiej, hamujące należyty rozwój tego przemysłu. Przywóz ten spowodowany był protekcyjną polityką przemysłową, stosowaną przez rząd austrjacko-węgierski w stosunku do młynarstwa węgierskiego i czeskiego.

Najlepsze stosunkowo warunki miało młynarstwo w b. zaborze pruskim, szczególnie po zawarciu korzystnego dla gospodarczego życia Niemiec traktatu rosyjsko - niemieckiego z 1894 roku. Przed samą wojną jednak stwierdzić można już było pewne pogorszenie się sytuacji młynów wielkopolskich i pomorskich, a to wskutek konkurencji skartelizowanych młynów środkowo i południowo - niemieckich, pod względem technicznym lepiej urządzonych i korzystających z wydatnego poparcia rządu niemieckiego.

2. Podział młynów.

Pod względem zdolności przetwórczej przedsiębiorstwa młynarskie podzielić można na małe, średnie i wielkie. Zagranicą, za małe młyny uważane są przedsiębiorstwa przetwarzające nie wyżej ponad 100 q. zboża na dobę; za średnie — od 100 q. do 800 q., za wielkie zaś przetwórczości dla poszczególnych kategoryj młynów znacznie obniżyć i uważać za małe młyny te, które produkują poniżej 50 q. na dobę, za średnie — od 50 do 200 q. i za wielkie — powyżej 200 q. Ten podział jest uzasadniony przedewszystkiem różnicą w jakości produktów, wytwarzanych przez powyższe kategorje młynów. Młyny małe mogą produkować mąkę razową, średnie— żytnią mąkę, przeważnie 70 - procentową, a młyny wielkie — wszystkie gatunki mąki żytniej i pszennej.

Zależnie od używanej siły pędnej rozróżnić należy: młyny prymitywne (wiatraki) młyny, pracujące na silnikach wodnych (młyny wodne) oraz posiadające inne rodzaje silników (motorowe, parowe elektryczne).

Brak dokładnych danych statystycznych o ilości młynów w Polsce przed wojną oraz o stratach, jakie poniosoł młynarstwo polskie wskutek działań wojennych, jak również brak ścisłego spisu statystycznego przedsiębiorstw przemysłowych po wojnie — nie pozwalają zdać sobie dokładnie sprawy z ilości młynów, jakie obecnie w kraju pracują.

3l Statystyka młynów.

Drogą pośrednich obliczeń, posiłkując się wynikami prywatnych ankiet, przeprowadzonych przez związki młynarskie i organizacje rolniczo - handlowe, można ustalić przybliżoną ilość przedsiębiorstw młynarskich w Polsce na około 16.000 z czego za-

ledwie 9.5% stanowią młyny większe motorowe lub parowe, 50% wodne i 39,6% wiatrakowe.

W poszczególnych dzielnicach Polski ilość poszczególnych kategoryj młynów przedstawiała się w przybliżeniu, jak następuje:

na terenie	porowe	motor.	wodne	wiatraki
b. Kongresówki	4,22	5,46	36,12	54,2
Wojew. Wschodn.	12,0	0,5	45,8	41,7
Małopolski	25,2	7,96	66,84	—
woj. poznańskiego i pomorskiego . .	7,7	4,6	25,8	61,9
Śląska	—	—	—	—

Według danych urzędowych z roku 1927 wielkich młynów liczno 476, mianowicie:

Województwo	Ilość	Zdolność prztwórcza na dobę w q.
warszawskie	45	18.050
łódzkie	35	12.500
kieleckie	42	7.300
lubelskie	22	12.240
białostockie	20	4.020
poznańskie	111	12.000
pomorskie	12	7.500
krakowskie	18	9.140
lwowskie	22	4.320
tarnopolskie	21	2.740
stanisławowskie	1	120
wileńskie	26	4.200
nowogródzkie	41	6.400
poleskie	7	1.010
wołyńskie	49	6.920
śląskie	4	480
Razem . .	476	108.940

Zdolność przetwórcza wszystkich młynów.

Według danych Komisji Ankietowej wzajemny stosunek zdolności przetwórczej młynów dużych do młynów małych można ustalić na podstawie następującego przybliżonego obliczenia: dla ustalenia ogólnej (przeciętnej) cyfry spożycia zboża (żyta pszenicy) należy pomnożyć przeciętną normę spożycia, przypadającą na głowę mieszkańca:

około 185 kg. = 1,85 q.

przez ogólną liczbę ludności naszego państwa = +29,900,000.

Na tej podstawie ustalić można przeciętną globalną sumę spożycia zboża wynoszącą.

1,85 q x 29,900,000 — 55,315,000 q (ziarna).

Aby następnie na tej samej podstawie obliczyć zdolność przetwórczą młynów krajowych, należy od ogólnej ilości spożycia ziarna potrącić ilość mąki żytniej i pszennej, importowanej z zagranicy, i do różnicy w ten sposób otrzymanej dodać ilości mąki, wywiezione zagranicę, przyczem dla uproszczenia rachunku przyjmujemy, że 1 q. mąki (żytniej i pszennej) odpowiada 1,3 q. ziarna.

Obrót mąki żytniej w latach 1924/25 — 1926/27 w kwintalach:

Rok gospodarczy	Import	Eksport	Saldo
1924/25	452.360	30.090	— 422.270
1925/26	3.330	136.270	+ 132.940
1926/27	15.540	36.550	+ 21.010
Razem . .	471.230	202.910	— 268.320

Przewyżka przywozu mąki żytniej nad wywozem wyniosła w okresie lat gospodarczych: 1924/25, 1925/26 i 1926/27.

268.320 q.,

co daje przeciętną roczną dla tego okresu:

$$\frac{268.320 \text{ p.}}{3} = 89.440 \text{ q.}$$

mąki żytniej, co stanowi równoważnik ilości ziarna

80.449 q. x 1,3 = 116.272 q. ziarna.

Rok gospodarczy	Import	Eksport	Saldo
1924/25	2.961.280	4.150	— 2.957.130
1925/26	108.510	70.640	— 37.870
1926/27	82.090	14.450	— 67.640
Razem . .	3.151.880	89.240	3.062.640

Przewyżka przywozu mąki pszennej nad wywozem wyniosła w okresie lat gospodarczych: 1924/25, 1925/26 i 1926/27

3.062.640 q.,

co daje przeciętną roczną dla tego okresu

$$\frac{3.062.640 \text{ p.}}{3} = 1.020.880 \text{ q.}$$

Ilość 1.020.880 q. mąki pszennej stanowi równoważnik ilości pszenicy:

1.020.980 q. x 1.3 = 1.110.320 q.

co jest równoważnikiem,

1.110.320 q. x 1,3 = 1.443.416 q. zbóż chlebowych.

Ilość zboża chlebowego, przemielonego przez wszystkie młyny w kraju, wyniesie więc:

+ 55.313.000 q.
— 1.443.416 q.

53.871.584 q.

Doliczając do powyższej ilości 10% na inne zboża, używane do wyrobu kasz i różnych typów mąk pastewnych, otrzymujemy ogólną zdolność przetwórczą naszych młynów

= 59.258.642 q.

Licząc najkorzystniejszy czas pracy na pełnych 270 dni dla wszystkich kategoryj młynów, możemy w przybliżeniu stwierdzić, że zdolność przetwórcza młynów dużych (t. j. powyżej 100 q. na dobę) może wynieść w pomyślnych warunkach pracy w ciągu roku około 30.000.000 q. Na produkcję mniejszych młynów pozostawałoby w tym wypadku około 29.000.000 q.

Stosunek zdolności przetwórczej dużych młynów do małych wyniósłby więc w przybliżeniu:

1,02 : 1, t. j. prawie jak 1 : 1.

Małe młyny odgrywają więc w przeróbce ziarna w naszym kraju ważną rolę, tembardziej, że faktycznie tylko nieznaczna ilość dużych młynów wykorzystuje swoją pełną (100 proc.) zdolność przetwórczą.

Przeważna część młynów dużych z powodu braku kapitału obrotowego, trudności w zbycie mąki i t. p., nie osiąga pełnej zdolności przetwórczej. Większość młynów średnich i małych zajmuje się przemiałem na cudzy rachunek („młyny przemiałowe"). Wymiał ten dokonywuje się za pewną zgóry umówioną opłatą w gotówce lub w naturze (t. j. w zbożu).

Zdolność przeróbcza przeciętnego młyna wiatrakowego wynosi średnio na dobę około 15 q. mąki razowej. Przyjmując dla wiatraków rocznie około 100 dni pracy, ogólna efektywna przetwórczość poszczególnego wiatraka wynosi 1.500 q. rocznie.

Ponieważ w całym kraju posiadamy około 6.300 wiatraków, przeto ogółem mogą one rocznie przemleć około 9.350.000 q. zbóż chlebowych.

Młyny wodne — przeważnie typu małego — których w kraju posiadamy około 5.600, — w większości nie wyzyskują racjonalnie posiadanej siły wodnej, posiłkując się staroświeckiemi kołami wodnemi. Przeważna część tych młynów stoi na zupełnie prymitywnym poziomie technicznym, podobnie jak i wiatraki. Przeciętna zdolność przeróbcza młyna wodnego jest jednak większą, aniżeli wiatrakowego.

Przeciętny okres pracy młyna wodnego wynosi rocznie około 150 dni pracy przy zdolności przeróbczej dziennej około 30 q. W ten sposób roczna zdolność przeróbcza młynów wodnych typu małego wyniosłaby:

5.595 x 150 x 30 — 25.177.500 q.

Ogólna więc zdolność przeróbcza młynów małych wynosi:

wiatrakowych	9.350.000 q.	ziarna
wodnych	25.177.500 „	„
Razem	34.527.500 q.	ziarna

Licząc spożycie ziarna twardego wsi na mieszkańca po 210 kg. rocznie obydwa typy młynów mogą zupełnie łatwo przygotować mąkę dla celów piekarskich dla (okrągło) 16.400.000 konsumentów, mieszkających przeważnie na wsi.

Zdolność przeróbcza zboża w 3.086 młynach średnich wynosi rocznie (przy pełnych 200 dniach pracy) 8.962.000 q., dla dużych zaś, których posiadamy 186, według takiegoż obliczenia czasu pracy 19.684.000 q.

Ogółem młyny przemysłowe średnie i wielkie mogą przy 200 dniach pracy w ciągu roku przerobić na mąkę: 28.646.000 q. ziarna.

Sumując zdolność przeróbczą wszystkich kategoryj młynów w ciągu roku, otrzymamy ogółem ilość 63.173.000 q. ziarna.

Z powyższego obliczenia wynika, że całkowite zapotrzebowanie kraju na mąkę może być bez najmniejszej trudności pokryte, tembardziej, że w obliczeniach powyższych przyjęliśmy nie pełny rok (360 dni) pracy, lecz tylko pewną jego część (dla młynów małych 100 — 150 dni, dla młynów średnich i większych 200 dni). Z powyższego wynika, że pod względem ilościowym przemysł młynarski u nas jest zbytnio rozbudowany, natomiast wykazuje duże bardzo braki jakościowe zarówno pod względem technicznym, jak i organizacyjno - finansowym.

5. Rynek zbożowy.

Polski rynek zbożowy przedstawia, niestety, obraz wysoce smutny. Zorganizowanego handlu zbożowego Polska nie posiada, czego dowodem jest, że zaledwie 6—8 proc. ogólnego obrotu zbożem przechodzi przez ręce organizacyj rolniczo - handlowych i nielicznych bardzo poważniejszych kupców hurtowników. Setki tysięcy drobnych pośredników i handlarzy o bardzo niskiej naogół etyce kupieckiej i pierwotnych metodach pracy trzyma w swych rękach handel zbożem w Polsce.

6. Obrót zbożem.

Zakupy zboża przez większe młyny są dokonywane bądź to u kupców zbożowych, bądź też przez ajentów, a tylko w bardzo nieznacznej ilości bezpośrednio od producentów, względnie w organizacjach rolniczo - handlowych.

Zdaniem większości młynarzy, przeważna część producentów rolnych nie wywiązuje się należycie ze swoich zobowiązań, wskutek czego młyny są zmuszone posługiwać się przy zakupie zboża pośrednikami. Natomiast organizacje rolniczo - handlowe, i to zarówno spółdzielnie rolniczo handlowe, jak i syndykaty rolnicze, wywiązują się zawsze bardzo dobrze ze swoich zobowiązań, lecz ich obroty zbożowe są bardzo niewielkie z powodu braku potrzebnych na ten cel kapitałów obrotowych.

7. Handel mąki i rynek mączny.

Stosunki na rynku mącznym, aczkolwiek również jeszcze nieuporządkowane, przedstawiają się jednakże nieco lepiej, aniżeli na rynku zbożowym.

W okresie poinflacyjnym w b. Kongresówce i Małopolsce handel hurtowy był zmuszony krok za krokiem cofać się ze swych dawnych pozycyj; z roku na rok rola handlu hurtowego w tych dwu dzielnicach malała.

Na podstawie ankiety, przeprowadzonej w roku 1924-ym przez zawodowe organizacje młynarskie, stwierdzić można, że zaledwie 5 proc. ogólnej

produkcji młynów przechodziło wprost do piekarzy i większych organizacyj spożywców, omijając handel hurtowy.

W roku 1927-ym w porównaniu z rokiem 1924 stosunki te nieco zmieniły się na lepsze

Zaznaczyć jednak należy, że wzrost bezpośredniej sprzedaży mąki z młyna do piekarni w znacznym stopniu wynika ze sprzedaży mąki osobom, podającym się w młynach za piekarzy, chociaż nimi nie są faktycznie. W ten sposób obchodzone bywają przepisy o podatku obrotowym, który przy bezpośrednich tranzakcjach między młynem i piekarzem pobierany jest w wysokości 1 proc. zamiast 2 proc., obowiązujących przy wszelkich innych tranzakcjach.

Zupełnie odrębnie kształtuje się rola handlu hurtowego w województwach zachodnich. Tam ze względu na swą lepszą organizację, mocniejsze podstawy kredytowe młynarstwa i handlu, handel hurtowy mączny swą pozycję przedwojenną zdołał utrzymać w znaczniejszym stopniu.

Zaznaczyć również należy, że przed wojną przemysł młynarski w Poznańskiem i na Pomorzu był w znacznym stopniu nastawiony na eksport do Berlina i wysoko uprzemysłowionych okolic Niemiec oraz do krajów skandynawskich; dlatego też i handel hurtowy mąką zdobył sobie silne podstawy.

W b. Kongresówce i Małopolsce utrzymali się tylko nieliczni hurtownicy, dostarczający mąkę niemal wyłącznie piekarniom małym i średnim, gdy większe piekarnie często nawiązują już bezpośrednie stosunki handlowe z młynami. Dotyczy to specjalnie piekarni spółdzielczych, które coraz bardziej uniezależniają się od hurtowników. Hurtownicy udzielają kredytów tylko ściśle krótkoterminowych (od 3 tyg. do 2 i pół mies.) Tych samych mniej więcej terminów trzymają się młyny przy udzielaniu ze swej strony kredytu hurtownikom.

Hurtownicy wskutek małej odpowiedzialności finansowej piekarzy zmuszeni są do daleko idących ostrożności przy udzielaniu im kredytów. Bardzo często hurtownik musi dyżurować przy sprzedaży pieczywa, pochodzącego z mąki przez się dostarczonej, aby otrzymać swą należność.

Tranzakcje pomiędzy hurtownikami a piekarzami dotyczą najczęściej niewielkich ilości mąki. Tylko poważniejsze piekarnie otrzymać mogą odrazu kilka lub kilkanaście worków, to też bardzo często biorą mąkę od paru hurtowników, aby tą drogą podnieść swoją zdolność kredytową. Jasne jest, że w tych warunkach straty hurtowników są znaczne. Jedynie przez podnoszenie ceny mąki zdołają pokrywać swoje straty u piekarzy.

Wypłacalność hurtowników i ich solidność również wiele pozostawia do życzenia. Straty młynów z tego tytułu są liczne i częstokroć bardzo dotkliwe

Pomiędzy młynem, a konsumentem względnie piekarzem ciągnie się często dwu lub trzystopniowy łańcuch pośrednictwa. Niekiedy młynarze z okolic wielkich miast przywożą ją wozmai do miasta i sprzedają wprost piekarzom, którzy chętnie ją nabywają, gdyż niezależnie od niższej ceny, jaką za nią płacą, przedewszystkiem mogą łatwiej ukryć przed wymiarem podatkowym swe istotne obroty.

Przeciętny rabat, udzielany hurtownikom przez młyny, wynosi 1 proc. do 1 i pół proc., rozpiętość jednak między ceną w młynie, a płaconą przez piekarnie dochodzi niekiedy do 6 proc. i więcej.

Akcja spółdzielni spożywczych w kierunku ujęcia handlu mąką jest dopiero w zarodku, miejskie zaś organizacje aprowizacyjne, które w okresie wojny i paru lat powojennych prowadziły znaczne operacje mączne, z wyjątkiem Warszawy, przestały przeważnie dokonywać większych obrotów mąką.

8. Otręby.

W produkcji młynów dużą bardzo rolę odgrywają otręby, wynosząc przeciętnie 30 proc. ogólnej ilości przemielanego zboża; stanowią one również poważny artykuł eksportowy.

Różnica cen obecnie pomiędzy otrębami w kraju i zagranicą jest zwykle na korzyść ostatniej i dochodzi od 15 do 20 proc. Zamknięcie granicy dla wywozu otrąb zmusza młyny do podnoszenia cen mąki wobec zmniejszającej się kalkulacji przemiału.

Rola organizacyj rolniczo - handlowych w zakresie handlu otrębami jest bardzo nikła, gdyż brak środków obrotowych utrudnia im nabywanie większych partyj otrąb w młynach, które w obecnych warunkach przeważnie zmuszone są również z braku odpowiednich kapitałów obrotowych żądać regulacji gotówkowej.

9. Kaszarstwo.

Drugą główną gałęzią przemysłu młynarskiego jest kaszarstwo zbożowe, używające do przerobu na kasze następujących gatunków zbóż: jęczmień, grykę (tatarkę), proso, kukurydzę, olkisz i owies.

Każde z wyżej wymienionych zbóż może być przerabiane na rozmaitego gatunku kasze — w zależności od wymagań rynku oraz rodzaju surowca. Jeżeli chodzi o zapotrzebowanie krajowe, to należy stwierdzić, że wszystkie gatunki kasz znajdują do dziś dnia obszerne rynki zbytu w województwach centralnych, wschodnich i południowych. Niestety kaszarstwo polskie nie specjalizuje się należycie i nie ulepsza swej produkcji, wskutek czego niektóre gatunki kasz, a zwłaszcza gryczanej, ustawicznie pogarszają się. O ile młynarstwo zbożowe jest w naszym kraju rozbudowane pod względem ilościowym ponad istotne potrzeby, o tyle kaszarstwo ani pod względem jakościowym, ani też ilościowym nie odpowiada potrzebom kraju. Najlepiej postawione jest kaszarstwo jęczmienne, natomiast wyrób kasz gryczanej oraz jaglanej wykazuje poważne braki.

Główne gatunki kasz są następujące: z jęczmienia t. zw. pęczak i perłowa, z prosa — jaglana, z gryki — tartaczna grubsza i drobniejsza (krakowska), z pszenicy manna grysik. Dla fabrykacji kasz jęczmiennych używany jest specjalnie jęczmień czterorzędowy i sześciorzędowy, jako posiadający większą zawartość białka. Z owsa wyrabiane są t. zw. płatki owsiane i kaszka owsiana („herkulo"). Specjalnie wzorowe urządzenie dla produkcji owsianej posiada tylko parę dużych młynów. W tym zakresie pole do inicjatywy jest bardzo duże, jeżeli się zważy, jak znaczne ilości t. zw. „herkulo" są corocznie przywożone z zagranicy.

Organizacja.

W Polsce istnieją następujące organizacje młynarskie: Związek Młynarzy Polskich w Warszawie, zrzeszający w sobie młynarzy z terenu b. Królestwa Kongresowego; znaczna ilość młynów stoi poza związkiem; do Związku należą, obok wielkich młynów, wyłącznie w dosyć znacznej ilości i małe młyny, a nawet wiatraki; Związek Młynarzy Zachadnich Ziem Polskich w Poznaniu dla woj. poznańskiego i pomorskiego; Zjednoczenie Młynów Handlowych w Poznaniu, obejmujące dwadzieścia parę wielkich młynów, wyłącznie handlowych; Związek Młynarzy Polskich we Lwowie, grupujący przeważnie drobniejsze przedsiębiorstwa w Małopolsce; Koło Młynarzy Polskich we Lwowie, do którego należą młyny małopolskie. Przy Związku Młynarzy Polskich w Warszawie istnieje Centrala Handlowa, mająca za zadanie dostarczanie na potrzeby młynów związkowych maszyn i urządzeń młyńskich oraz artykułów technicznych, używanych do fabrykacji, jak węgiel, smary, pasy, worki i t. p. Centrala Handlowa pośredniczy również w tranzakcjach sprzedaży mąki. Dotychczasowa jej działalność w tym zakresie jest jednak bardzo nikła, gdyż większe młyny posiadają własne źródła zbytu dla swej produkcji, wytwory zaś młynów małych są naogół pod względem swej jakości tak różnorodne, że o ich należytej organizacji handlu trudno myśleć. Związek w Warszawie wydaje własny organ p. n. „Młynarz Polski", pod redakcją p. L. Lewandowskiego. Młyny spółkowe, powoływane do życia przez organizacje rolnicze i rolniczo - handlowe, zrzeszone są w Związku Polskich Organizacyj Rolniczych, jako oddzielna sekcja. Centralą handlową tego typu młynów jest Spółka Akcyjna Handlu Ziemiopłodami w Warszawie. Przy jej współudziale technicznym i finansowym, większość młynów spółkowych powstała. Młyny rolnicze spółkowe posiadają najnowsze urządzenia techniczne i postawione są na wysokim poziomie organizacyjnym.

Adresy większych młynów

Budny i S-ka — Warszawa, Panieńska 9.
M. Frydrychewicz — Warszawa, Ząbkowska 52.
Kowalski Paweł, Młyn Marcelin, p-ta Krzepice, pow. Częstochowski.
J. Michalski — Sochaczew.
Młyn Udziałowy w Szadku.
B-cia Pohoreccy w Poberezanach, p-ta Hrubieszów z. lubel.
W. Tyliński w Sieradzu.
Młyn Parowy w Albigowej, Kazimierz Illukiewicz, p-ta Rzeszów.
Młyn par., Władysław hr. Michałowski, p-ta Dobrzechów.
Młyn Parowy, Bronisław Lastowiecki, p-ta Sietesza.
Tow. dla Przemysłu Drzewnego i młyńskiego, Engeel i Huttrer — Lisko - Łukawica.
Młyn, Alfred hr. Potocki, p-ta Leżajsk.
„Dominik", Spółka młynarska — Jarosław.
Przedsiębiorstwo młynarskie „Kruhel" — Jarosław.
Sielecki młyn par. „Jan Marja", Jan Bielawski i S-ka — Przemyśl.
Młyn „Marja Helena", M. Philipp i S-ka we Lwowie, ul. Jakóba Hermana 9.
Młyn turbinowy w Salukach, Korn i Grutz, biuro we Lwowie, Jakóba Hermana 12.
Dzierżawa młyna, Izaak Schönfeld jun., p-ta Stryj.
Młyn, Ludwik Horodyjski — Kolendziany ad Czortków.
Młyn Parowy, Samuel Rudolf — Stanisławów.
Młyn Parowy, Jakób Baidaff — Kołomyja.
„Industria", Przemysł młynarsko - tatarczany, S-ka z o. por. — Brody.
Młyn par. „Bronisława", Hugo bar. Wattman — Sokal.
Nowy młyn motorowy, Glassberg i Orbach — Rzeszów.
I. Stryjski, młyn parowy, Izaak Steuerman w Stryju.
Ludwinowski Młyn parowy, Sp. z odp., dr. Ferbera — Kraków, IX Ludwików.
Zakłady młynarskie „Kłos", Tow. Akc. — Poznań.
Roman Sternicki, Centralne Młyny — Poznań.
Pniewski młyn parowy, T. z o. p. — Pniewy.
W. Berciszewski, młyn parowy i tartak, w. Kowanówka, p-ta Oborniki.
A. Mutlewski i S-ka, Młyn Parowy — Śrem.
Olejarnia Szamotuły, T. A. — Szamotuły.
Młyn Parowy, Tow. Akc. — Gniezno.
Edm. Foltynowicz, Młyn Parowy — Gniewkowo.
Młyn w Miasteczku, T. A. — Miasteczko, p-ta Poznań.
Krausse B-cia — Lublin.
Schneider, Zimmer — Leszno.
Hermannmuehlen, Tow. Akc. — Poznań.
H. Grasberg — Warszawa, Solec 14.
B-cia Krausse w Lublinie.
B-cia Laskier w Będzinie.
Langer i Klajnberg — Sosnowiec.
Młyn Udziałowy w Zduńskiej Woli, ul. Sieradzka 36.
Michalenko Grzegorz — Chełm, ul. Lubelska 93.
A. Oliński i S-ka w Kutnie.
Reich i Chmielnicki w Kaliszu.
Szlajfer i Blumsztein — Kutno, Kolejowa 53.
Szulc i Parzyński — Warszawa—Praga, Brzeska 8.
Włocławski Młyn Parowy, L. Stern i Synowie, S-ka Akc. — Włocławek.
Centralny Młyn Parowy, S-ka Akc. — Warszawa, Prosta 28/30.
Zakłady Przem. Młyn i Tartak Par. Pinski" — Lublin, Młyńska 7.
Syndykat Rolniczy w Grójcu, z. Warszawska.
Żychliński i Gutowski — Aleksandrów Kujawski.
Młyn Ziemiański, Tow. Akc. — Poznań.
Eduard Dahlman, młyn słonawy, p-ta Oborniki — Poznań.
Thorner Dampfmuehle Kiehter — Toruń.
W. Baerwald i Co. — Grudziądz.
Młyny Grudziądzkie „Cerealia" — Grudziądz.
Młyny Bydgoskie, Swoboda, Poniecki i S-ka — Bydgoszcz.
Młyn Parowy, Walczak i Rakowicz — Ostrów Poznański.
Młyn Lubicki, p-ta Lubicz.
Kępińskie Młyny Parowe, p-ta Kępno poznańskie.
F. Rozanowski, Młyn pod Orłem — Grudziądz.
Erstmuehle, T. z o. p. — Międzychód.
F. Wiechert jun. — Starogard, Pomorze.
„Przechowo", Tow. Akc., Młyny i Tartaki — Świecie n/Wisłą.
Nowy przemyski Młyn Parowy, Frenkiel i S-ka — Przemyśl.
Nowy Lwowski Młyn Panowy, D. Azelbrad i Syn — Lwów, Żółkiewska 88.
Młyn Parowy i Zakł. Przemysłowe, S A., Józef Thom i Syn— Lwów, Sanowska 60.
Młyny Kołomyjskie, J. Goldberg i S-ka z o. odp. — Kołomyja.
Zjednoczone Młyny Łodygowickie i Komorowickie, Józef Dobija — Łodygowice.

Sp. Akc. Przedz. Techn. ZABOROWSKI i S-ka
Warszawa, ul. Trębacka Nr. 10. Tel. 10-41 i 246-34.
Budowa młynów. — Dostawa silników.

Młyn Zbąszyński i Tartak Parowy
JAN CZAJKA w ZBĄSZYNIU
właśc.: ANTONI SZOSTAK. Tel. 24

DR. EDWARD KOSTECKI.

Organizacja nasiennictwa w Polsce

W państwie polskiem wszystko to, co rości sobie prawo do nazwy materjału siewnego i chce korzystać z państwowych przywilejów transportowych, cłowych, podatkowych i kredytowych musi podlegać ścisłej kotroli instytucyj, do tego przez Rząd upoważnionych.

Instytucjami temi są Sekcje Nasienne przy Izbach i Towarzystwach Rolniczych, działających w dziewięciu głównych rejonach agrologicznych państwa.

Sekcje Nasienne wykonują swoje czynności nietylko przez badanie laboratoryjne materjału, przedstawionego do kwalifikacji, lecz, i to uważamy za najgłówniejsze ich zadanie, przez inspekcję zasiewów poddawanych kwalifikacji na miejscu w czasie wegetacji.

Podczas inspekcji rzeczoznawca Sekcji Nasiennej ma za zadanie:

1. Stwierdzenie tożsamości odmiany poddawanej kwalifikacji. Stwierdzenie to następuje na zasadzie dokumentów pochodzenia materjału wysiewanego, oraz przez lustrację typu roślin in vivo.
2. Stwierdzenie zdrowotności zasiewu.
3. Stwierdzenie odpowiedniego stanu kultury roli, na której produkowane są nasiona.

Stwierdzenie zupełnej poprawności pod każdym z powyższych względów upoważnia dopiero producenta nasion kwalifikowanych do nadesłania próby obowiązującej towaru nasiennego, wystawianego na sprzedaż do laboratorjum Sekcji Nasienej dla oceny.

Zadawalniający wynik oceny pod względem energji i siły kiełkowania, jak również doczyszczenia i przesortowania nasion, spowoduje wydanie etykiet kwalifikacyjnych do każdego worka zbadanej partji. Tylko obecność etykiet kwalifikacyjnych wewnątrz worka nadaje nasionom cechy materjału kwalifikowanego.

Nabywca materjału siewnego kwalifikowanego ma prawo w ciągu 8 dni od chwili odebrania nasion do ich darmowej oceny kontrolnej, przyczem za wszelkie uchybienia w stosunku do próby obowiązującej odpowiada producent zarówno przed nabywcą towaru, jak i przed Sekcją Nasienną, której przysługuje prawo nakładania za uchybienia kar pieniężnych włącznie do skreślenia niesumiennego dostawcy z listy gospodarstw nasiennych.

Produkcja nasion buraków cukrowych podlega innego rodzaju kontroli. W tym wypadku kontrola pochodzenia, siły kiełkowania, zdrowotności i t. d. nie byłaby jeszcze wystarczająca, gdyż nie dawałaby możności stwierdzenia najważniejszych rzeczy przy zakupie nasion buraków cukrowych t. j. ich rentowności przy fabrykacji cukru. Otóż kontrolę w tym kierunku bierze w swoje ręce Związek Cukrowników, organizując od 1891 roku konkursy odmianowe różnych marek nasion buraczanych w postaci pól porównawczych, zakładanych bardzo starannie w kilkudziesięciu miejscach państwa. W tych doświadczeniach nasiona występują anonimowo, częstokroć, dla kontroli te same nasiona oznaczane są kilkoma różnymi numerami.

Dopiero po opracowaniu wyników i ich ostatecznem zestawieniu delegacja nasienna ujawnia znaczenie numerów anonimowych, podając rezultat konkursu do publicznej wiadomości.

Co zaś do typowości odmiany, jej zdrowotności i wartości laboratoryjnej nasion wyprodukowanych to poszczególne firmy nasienne same kontrolują swoje plantacje i ponoszą odpowiedzialność za swój towar.

Firmy nasienne w celu obrony swoich interesów zawodowych są zrzeszone w Zawodowy Związek polskich hodowców nasion.

Związek ten, jak również dziewięć Sekcyj Nasiennych regjonalnych wspólnie przez swoich delegatów tworzą Sekcję Centralną do Spraw Nasiennictwa, ogniskującą w sobie interesy wszystkich zainteresowanych, zarówno w produkcji jak i konsumcji uszlachetnionego materjału siewnego.

Jak zawodowy Związek Cukrowników organizuje doświadczenia odmianowe z nasionami buraków cukrowych, tak samo Sekcja Centralna do Spraw Nasiennictwa od roku 1922 organizuje doświadczenia zbiorowe na całym terenie państwa z odmianami roślin zbożowych, przyczem w doświadczeniach tych mają prawo brać udział odmiany zarówno krajowe, jak i zagraniczne, o ile tylko są sprzedawane w Polsce powyżej pewnego minimum tonn.

Wyniki powyższych doświadczeń pozwalają zarówno rolnikom praktykom, jak i hodowcom orjentować się o przydatności poszczególnych odmian dla różnych rejonów agrologicznych państwa i skupiać stosownie do tego swoją ekspansję we właściwym kierunku.

Cechą charakterystyczną polskiego nasiennictwa jest to, że powstało ono i rozwija się z inicjatywy prywatnej. Od chwili powstania pierwszej polskiej hodowli roślin we współczesnym tego słowa znaczeniu t. j. od 1870 roku, inicjatywa prywatna spowodowała powstanie około 72 istniejących obecnie stacyj uszlachetniania roślin; ta sama prywatna inicjatywa zrzeszyła hodowców w Związek Zawodowy, poddała produkcję nasienną kontroli dobrowolnych lub terytorjalnych samorządowych organizacyj rolniczych, zrzeszając je z kolei znów w dobrowolnej organizacji jaką jest Sekcja Centralna do Spraw Nasiennictwa.

Rozmieszczenie stacyj selekcyjnych i Sekcyj Nasiennych regjonalnych na terenie Państwa obrazuje schematycznie załączona mapka.

Co do roli Rządu, jaką on odgrywa w protegowaniu nasiennictwa wogóle i współdziałaniu w rozpowszechnieniu nasion uszlachetnionych wśród rolników, to jest ona bardzo znaczną i bardzo wydatną w swoich skutkach. Najważniejszymi przywilejami nadanymi nasiennictwu przez Rząd są:

1. Ulgowe taryfy przewozowe dla nasion uszlachetnionych.

a) 25 proc. zniżki na normalnym frachcie towarowym,

b) nasiona, idące za frachtem pośpiesznym, mogą opłacać normalny fracht towarowy,

c) nasiona, idące od plantatora do magazynów firmy na dosuszenie i oczyszczenie, a następnie z magazynu firmy do nabywcy, opłacają przy transporcie łamanym taryfą ciągłą, t. j. taką, jakąby należało

● Sekcja Centralna dla Spraw Nasiennictwa przy Związku Organizacyj Rolniczych.

● Regjonalne Sekcje Nasienne.

▲ Związek Zawodowy Polskich Hodowców Nasion.

▲ Stacje Selekcyjne uprawy nasion.

opłacić, wysyłając transpost z plantacji wprost do odbiorcy, oczywiście licząc kilometraż istotnie przez transport zawożony do magazynu zrobiony. Mając na względzie strefowy sposób obliczania taryfy, sposób ten przedstawia istotną ulgę dla transportów nasiennych.

2. Ulgi podatkowe:

a) Firmy nasienne opłacają tylko 25 proc. podatku obrotowego od tranzakcyj dokonanych nasionami.

b) nasiona przeznaczone na eksport są wolne od podatku obrotowego.

3. Specjalne kredyty nasienne:

Nasiennictwo polskie prawie nie korzysta z kredytów inwestycyjnych długoterminowych, uważając, że kredyty na inwestycje w naszych warunkach są niebezpieczne i niedogodne.

Natomiast, wychodząc z założenia, że uszlachetnione nasiona są jednym z najtańszych i najszybszych sposobów podniesienia produkcji rolniczej. Rząd udziela krótkoterminowych kredytów na zakup nasion.

Mianowicie, Państwowy Bank Rolny udziela dwojakiego rodzaju kredytów:

1) Bezpośrednio hodowcy na sześć, ewentualnie dziewięć miesięcy na weksle rolników - odbiorców. Kredyt ten jest przeznaczony dla ułatwienia obrotu oryginalnemi nasionami tylko krajowego pochodzenia,

2) Spółdzielniom, kooperatywom rolniczym i kasom powiatowym na weksle rolników - odbiorców również na sześć lub dziewięć miesięcy. Kredyt ten jest przeznaczony na ułatwienie obrotów zakwalifikowanymi odsiewami nasion oryginalnych, przyczem wartość nasion jest wypłacana producentom gotówka.

Wysokość przyznawanych przez Państwowy Bank Rolny kredytów na obrót nasionami kwalifikowanemi wynosi od 50 do 75 proc. ich rynkowej wartości.

Kilkuletnia praktyka udzielania przez Państwowy Bank Rolny kredytów na obrót nasionami kwalifikowanemi według listy produkcji polecanych do kredytowania zasiewów, sporządzanej przez Sekcję Centralną do Spraw Nasiennictwa, dała bardzo znaczne korzyści, zarówno producentom nasion, wywołując zwiększenie ich produkcji, jak również rolnictwu, ucząc, zwłaszcza drobnego rolnika, do korzystania z nasion uszlachetnionych i spłacanie zaciągniętej na ich kupno pożyczki zwyżka osiągniętą ze stosowania do siewu lepszego materjału siewnego.

Powierzchnie zasiewów kwalifikowanych zbożowych do odnośnych powierzchni uprawnych przedstawia za rok 1928 następująca tablica:

Żyto	5.340.600 ha	11.087 ha
Pszenica ozima	1.229.600 „	8.192 „
Owies	2.038.200 „	5.814 „
Jęczmień	1.156.000 „	3.837 „

W roku 1928 Sekcje Nasienne regjonalne dokonały kwalifikacji w 890 majątkach.

Co do ilości stacyj selekcyjnych, pracujących nad uszlachetnianiem poszczególnych roślin, to

nad pszenicą	pracuje	35	stacyj
„ żytem	„	18	„
„ owsem	„	17	„
„ jęczmieniem	„	15	„
„ ziemniakami	„	14	„
„ burakiem cukrowym	„	12	„
„ trawami	„	8	„
„ burakami pastewnemi	„	6	„
„ grochem	„	5	„
„ łubinem	„	3	„
„ marchwią	„	2	„
„ kukurydzą	„	2	„
„ koniczyną	„	2	„

Polskie nasiennictwo zatrudnia 110 hodowców.

A. L. HOROWITZ, Warszawa, Pl. Grzybowski 6.

W. JEDWAB — Warszawa, Moniuszki 2a. Tel. 229-23.
Eksport nasion i zboża.

S. A. Hodowli Nasion „UDYCZ" Warszawa, Hoża 66

SZKÓŁKI
„LEMSZCZYZNA - SZCZEKARKÓW"
Polecają:
Wyborowe drzewka i krzewy owocowe, róże w najpiękniejszych odmianach, drzewka i krzewy na żywopłoty, dziczki drzew owocowych i róż, oraz byliny
po cenach przystępnych.
CENNIKI WYSYŁA SIĘ NA ŻĄDANIE.
WYŁĄCZNE BIURO SPRZEDAŻY:
WARSZAWA, BODUENA Nr. 2. TELEFON 219-89.

Spis firm nasienniczych

„SEMINA", S-ka uprawy łąk, pastwisk oraz hodowli nasion traw, T. z o. o. Poznań, Pocztowa 10.
Zbiorowa Hodowla i Produkcja Nasion, A. Dobrzańskiego, Sp. z o. o. Kraków, ul. Karmelicka 23.
Aleksander Janasz i Synowie, Dańków i Warszawa, ul. Kopernika 23, adr. telegr.: „Aliot Warszawa".
Kaliska Hodowla Nasion „GARBÓW", Sp. z o. o. p. Błaszki, woj. łódzkie.
Hodowla Nasion i Dom Rolniczy Czyżowskich — Kraków, ul. Mikołajska 2. Biura: Lwów, pl. Halicki 15, gmach Banku Hipotecznego.
Hodowla Nasion Buraków Cukrowych „MOTYCZ", Sp. Akc. — Lublin.
„CERELITA", Wlkp. Związek Zawodowy Hodowców i Wytwórców Nasion Ziemniaków Siewnych w Poznaniu, ul. Mickiewicza 33, tel. 71—41.
„SIEW", Tow. Akc. w Poznaniu, ul. Szkolna 9.
Sandomiersko-Wielkopolska Hodowla Nasion, Sp. Akc., Zarząd Główny: Antoniny, p. Leszno, woj. poznańskie.
Telesfor Otmianowski w Poznaniu.
Polsko-Szwedzka Hodowla Nasion „Svalöf", Sp. z o. o. Poznań, Pocztowa 10.
Spółka Akcyjna Połączonych Krajowych Hodowli Nasion Selekcyjnych „GRANUM", Warszawa, pl. Napoleona 6, adres tel. „Granum".
Posener Saatbaugesellschaft, T. z o. o. Poznań, Zwierzyniecka 13, tel. 60—77.
K. Buszczyński i Synowie, hodowla nasion, Sp. Akc., Warszawa, Mazowiecka 1.

16. Przemysł cukierniczy

W roku 1927 było zarejestrowanych na obszarze Polski 110 fabryk zatrudniających 9.000 robotników, z tego w Warszawie 25 fabryk. W ubiegłym roku 1928 stan powyższy nie uległ zmianie.

Naogół większe fabryki cukrownicze urządzone są zupełnie nowocześnie, najpoważniejsze inwestycje dokonane były w 1924 r., postęp techniczny odbywa się jednak nieprzerwanie. W przemyśle cukierniczym zainteresowany jest wyłącznie kapitał krajowy, przyczem większe fabryki zorganizowane są jako spółki akcyjne.

W latach 1927/28 zdolność produkcyjna fabryk była niewyzyskana w 25 — 30%, przyczyną tego stanu był szybszy postęp techniczny fabryk, niż wzrost konsumcji.

Ogólna wartość produkcji zarejestrowanych fabryk wynosi ca 200.000 z., udział fabryk warszawskich w tej sumie wynosi ca 40.000.000 z., krakowskich 27.000.000 z., lwowskich 15.000.000 z., poznańskich 15.000.000 złotych reszta przypada na fabryki rozrzucone po całym kraju.

Stanowi to bardzo poważny wzrost produkcji w stosunku do okresu przedwojennego, w którym wartość produkcji we wszystkich zaborach nie przenosiła 40 miljonów złotych, w czem produkcja całej b. Kongresówki uczestniczyła 23 miljonami złotych.

Przemysł cukrowniczy przerobił w r. 1928 w przybliżeniu następujące ilości surowców zagranicznych: ziarna kakaowego 5.000.000 kg., masła kakaowego 1.500.000 kg., orzechów 1.500.000 kg., migdałów 280.000 kg.

Wartość importowanych surowców wynosiła około 36.000.000 zł.

Głównymi dostawcami surowców do Polski były: Holandja, Danja i Anglja.

Z pośród surowców krajowych przerobiono: cukru 30.000.000 kg., syropu ziemniaczanego 7.000.000 kg i owoców 5.000.000 kg.

Wartość przerobionych surowców krajowych wynosiła około 54.000.000 zł.

Przemysł cukierniczy skazany był prawie wyłącznie na wewnętrzny rynek zbytu, głównie dlatego, że zagranicą analogiczny przemysł jest ogromnie rozwinięty i chroniony wysokiemi stawkami celnemi. Rynki dalsze np. Ameryka nie są zupełnie zbadane.

Podobnie rynek polski jest sztucznie chroniony przed importem obcych wyrobów przez zakazy przywozowe i wysokie stawki celne. Jedynie przemysł gdański przywozi do Polski wyroby cukiernicze wartości około 6.000.000 z. rocznie, zaś Holandja proszek cacao wartości około 3.300.000 zł.

W 1928 r. sprzedaż wyrobów cukierniczych odbywała się przeważnie na kredyt, który przekraczał termin 3 miesięcy, co przy artykule, wymagającym szybkiej realizacji, należy uważać za objaw bardzo niepożądany.

Straty na niewypłacalnych odbiorcach w tym okresie wynosiły 3 — 4%.

Ze względu na naturę fabrykatów przemysł cukierniczy nie może pracować na skład. Z tego też powodu przy zmniejszonych obrotach zmuszony jest ograniczać czas pracy, lub też zmniejszać zespoły pracowników. W roku 1928 fabryki w tym przemyśle pracowały przeciętnie po 250 dni.

Rok 1928 przyniósł podwyżkę płac robotniczych o 10%.

Adresy przemysłu cukierniczego

Będzin.

Cukierman Konstanty, ul. Targowa 2.
Cukierman Izrael, Kałma, ul. Modrzejowska 58.
Eisenberg Majhal Szmulka, ul. Modrzejowska 70.
Frydman Majer i Moszek Rotsztein, ul. Sączewska 21.
Frydman Josek, ul. 3-go Maja 5.
Frydman Sz. Idem, ul. Rynek 8.
Godsztein J. Dawid, ul. 3-go Maja 7.
Grossfeld Salomon, ul. Modrzejowska 89.
Gutman Icek Majer, ul. Kołłątaja 32.
Karmierski Majer, ul. Małachowskiego 26.
Londner Lejb, ul. Małachowskiego 24.
Londner Isaak, ul. Kołłątaja 17.
Majtlis Nuta, ul. Zamkowa 2.
Micmacher Laja, ul. Małachowskiego 1.
Najfeld i Skoczylas, ul. Modrzejowska 64.

Bielsko.

„Alicja" — Polskie Zakł. Wyr. Czekol. i Cukrów.

Bydgoszcz.

Dolekta W. i Wakowski W., ul. Śniadeckich.
„Gonda", F-ka czekol. i cukierk, ul. Jagiellońska 11.
„Lukullus", ul. Poznańska 26.
Mazgaj K., F-ka cukierków, ul. Zduny 14.
Najdul Władysław, ul. Dworcowa 65.
„Wanda", wł. Chwastek Jurzy, ul. Długa 66.

Cieszyn.

„Delta" — Śląska fabryka czekolady i kakao.
„Helios", fabryka opłatków i biskwitów.
Schramek B-cia, Fabr. opłatków i biszkoptów.

Częstochowa.

Dębski Piotr, Al. Piłsudskiego 17.

Inowrocław.

Błochowiak Stefan.

Jarosław.

Gurgul St., fabryka biszkoptów i cukrów.

Kalisz.

Myszkowski, fabryka pierników, ul. Św. Stanisława 2.

Katowice.

Bugla Bruno, ul. Plebiscytowa.
„Florida", fabryka cukierków, ul. Warszawska 13.
„Musion", ul. Kochanowskiego 16 i 3-go Maja 19.
Schlesinger, ul. Pl. Wolności 4.

Kraków.

„Kryształ", fabryka cukrów i czekolady, ul. Salinarna 25.
Mikeska Feliks, ul. Sławkowska 19.
„Optima", Sp. Akc., Krakusa 7.
Piresecki A., Sp. Akc., fabr. czekol. i cukr., ul. Włocławska 17.
Pierwsza Małopolska fabr. warszawskich cukrów i marmel dy, ul. Kącik 10.
Rothe - Rotowski, ul. Sławska 20.
„Suchard", Polska fabr. czekol., Sp. Akc.
Schenker M., ul. Grzegórzecka 15.

Lwów.

„Branka", Sp. Akc., ul. Szeptyckich 26.
„Fortuna Nowa", ul. Koreckiego 23.
Hoflinger T., ul. Asnyka 9.
Kalter I., fabryka cukierków i czekolady, ul. Gazowa 10.
Michotek B., ul. Dwernickiego 16.
Rauch Arnold, ul. Bilczewskiego 3.
Ziemand i Hammer, obecnie firma brzmi: „Hazet", ul. Panieńska 26.

Łódź.

„Arkadja", ul. Ogrodowa 13.
Biegański A., fabryka czekolady, ul. Podleśna.
Gostomski K. i S-ka, ul. Napiórkowskiego 23.
Karczewski S., ul. Podleśna 26.
„Patria", ul. Stary Rynek 11.
Turik M., fabryka cukrów, ul. Główna 57.

Mysłowice.

Czarnecki Paweł i Gondry, fabryka czekolady i cukrów pod firmą „Toska, ul. Jagiellońska 8.
Tichauer Maks i Klein Ernest, fabryka cukrów pod firmą „Pologne", ul. Bytomska 11.

Ostrów (Wlkp.).

Bogacki Fr., fabryka karmelków.

Poznań.

Ciechanowski Wł. i S-ka, ul. Sew. Mielżyńskiego.
Gaede Artur, ul. Św. Wojciecha 29/30.
Gołąbek Franciszek, „Francois", ul. Pocztowa 21.
„Goplana", ul. Św. Wawrzyńca 28.
„Karom", T. z o. p., ul. Bielniki 3.
Knast Kazimierz, fabryka keksów „Ka-Ka", ul. 3-go Maja 6.
Kurczewski W., Pierwsza Poznańska fabryka keksów i wafli „Wuka", ul. Dolna Wilda róg Krzyżowej.
Litwiński Edward, ul. Warszawska 9/10.
„Venetia", Sp. Akc., ul. Dąbrowskiego 97.
Zagłobiński A. i W. Podolski, ul. Mostowa 15.

Rybnik.

Sobtzik R., ul. Rynek 13.

Rzeszów.

„Astra", fabryka cukierków i pierników, Sp. z o. o.

Siemianowice.

„Hanka"—Górnośląska fabryka czekol. i cukrów, ul. Szeflera 4.

Stanisławów.

Krowicki W., fabryka cukierk i czekol.

Warszawa.

„Alfa", fabryka irysów, ul. Burakowska 10.
Anczewski F., ul. 11 listopada 10.
Domański Józef, ul. Cicha 4.
Fruziński J., f-ka czekol. i cukrów, Sp. Akc., ul. Chocimska 5.
Fuchs Stanisław, f-ka biszkoptów, Sp. Akc. ul. Nowolinie 80.
Fuchs Franciszek i S-wie, f-ka czekolady, Sp. Akc., ul Topiel 12.
„Franboli", Wytw. cukrów i czekol., ul. Śnieżna 3.
„Fenomen", ul. Ogrodowa 40.

Zakłady Przemysłowe Braci Howieckich S. Akc.
Warszawa, Lipowa 7-a. Tel. 84-54 i 275-80.
Adres telegr.: „Warszawa Braiłowie".

Kierski A., f-ka cukrów i czekol., ul. Młynarska 26.
Kabulski W. i Domański S., f-ka cukrów i czekol., ul. Sandomierska 13.
Krysek i S-ka, ul. Grzybowska 16.
Lardelli G. G., ul. Polna 28.
Laskowski i Rau, ul. Rakowiecka 29.
Maiewski St., ul. Hoża 67.
Machleid K., ul. Chłodna 45.
„Pluton", f-ka czekol i cukr., Sp. Akc., ul. Senatorska 17.
„Rusałka", ul. Grzybowska 24.
Riese i Piotrowski, ul. Towarowa 46.
Roszkowscy B-cia, Lembowicz i S-ka, ul. Wolska 54.
Stonniccy B-cia, f-ka cukrów, ul. Solna 12.
Twarowski Czesław, ul Chłodna 36.
Wakareccy Z., f-ka czekol. cukrów i karmelków, ul. Żabia 4.
Wedel Emil i Syn, ul. Szpitalna 12.
Wróblewski Jan, ul. Kapitulna 8.
Wł. Rogiński, ul Grochowska 104.

Wielkie Hajduki.

„Waflopol", ul. Krakowska 5.

Wilno.

„Fortuna", ul. Metropolitańska 5.
Charmec J., ul Zawalna 28.
„Triumf", ul. Archanielska 9.
„Unitas", Sp z o. o. (7 udziałowców).
Wołkow, ul. Piwna 3.

Cukrownie i Zakłady Przemysłowo-Rolne
„ZAGŁOBA I OPOLE LUBELSKIE"
FABRYKA KONSERW w ZAGŁOBIE
Główne Biuro Sprzedaży: Warszawa, Boduena 2.
Tel. 202-34.

17. Przemysł octowy*)

Według danych Dyrekcji Państw. Monop., Spiryt., produkcja wszystkich fabryk octu w Polsce wyniosła w 1928 roku 11.057.000 litrów 10% octu, przy zużyciu 1.579.579 litrów 100% alkoholu.

Przemysł octowy w Polsce stoi w tej chwili na wysokim poziomie technicznym, przewyższając pod tym względem, jak również pod względem wielkości produkcji, znacznie te warunki, w jakich znajdował się przed wojną w trzech państwach zaborczych.

Największym sezonem zbytu octu jest okres jesienny przygotowywania marynat, którego pomyślny przebieg zależy przeważnie od urodzaju owoców, jarzyn i grzybów. Wobec nieurodzaju grzybów i niektórych owoców w roku 1928, sezon jesienny nie był dla zbytu octu pomyślny.

Jako artykuł sezonowy, fabrykacja octu naturalnych. Przyczynia się do tego konieczność sprzedawania przeważnie drobnym odbiorcom na otwarty rachunek przy gotówkowej zgóry zapłacie za surowiec (spirytus).

Trudności w magazynowaniu octu i słabe zasoby finansowe poszczególnych przedsiębiorstw powodują niejednokrotnie wyprzedawanie zapasów, po cenach niżej kosztu własnego, dla utrzymania ciągłości produkcji, co stale i poważnie dezorganizuje rynek zbytu octu.

Próby skoncentrowania produkcji i sprzedaży nie dały dotąd z wielu względów pozytywnych rezultatów.

Rok 1928 przyniósł fabrykom octu poważne pogorszenie ich sytuacji finansowej, w związku z pogorszeniem, szczególnie w końcu okresu sprawozdawczego, wypłacalności odbiorców i zwiększenia skła-

CUKIERNIA
KRAKOWSKA
ERAZM KLESZCZ i S-ka
w WARSZAWIE,
MARSZAŁKOWSKA 97-A, RÓG NOWOGRODZKIEJ
TELEFON Nr 182-01.
WYROBY WŁASNE

Kaytel Józef — Poznań, Górczyńska 27.
Kopecki Teofil — Kościerzyna, Piłsudskiego 9.
Kopecki Albin — Koronowo n/B., Łokietka 33/35.
Kowler Schewa i Samuel — Rawa Ruska.
Krakowska Fabryka Octu, H. D. Srebrnego — Kraków Zw., Tatarska 7.
Krasicki hr. Zygmunt — Chołoniów, p. Horochów.
Krämer Salomon — Sanok.
Kromołowski Maks — Mysłowice, Mostowa 5.
Landau Benjamin — Radom, Foksalna 14.
Larisch Mönnich Dr. Jan — Zebrzydowice, woj. Śląskie 137.
„Lech", Sp. z o. o. — Przemyśl, Grunwaldzka 61.
Lemmlein Ryszard — Chełmża, Rynek 5a.
Lemke Nast. właśc. Rajkowski — Starogard, Wodna 7.
Leszczyńska Fabryka Octu, Józef Górecki — Leszno Wlkp., Młyńska 8.

*) Na podstawie sprawozdania Izby Przemysłowo-Handlowej w Warszawie za rok 1928.

Urbanowicz Bracia — Wilno, Sweotyckiego 10.
Warszawski Abram — Zduńska Wola, Łaska 89.
„Warszawianka", Friedlender A. — Lublin, Kowalska 4.
Warda Antoni — Wągrowiec, Poznańska 14/15.
Weiser Salomon — Jasło, Ipielna 49.
„Wiedniówka", Friedlender A. — Lubartów, Lubelska 408.
Wiernik Abram — Wyszków, Przedmieście 37.
„Winocet", Friedlender A. — Warszawa, Czerniakowska 160.
Wiland Karol — Warszawa, Piękna 30.
„Wilja", Mazik J. — Wilno, Kalwaryńska 24.
Winkelhausen, Tow. Akc. — Chojnice.
Winkelhausen, Tow. Akc. — Starogard, Rycerska 3.
Wiśniewski Bolesław — Opoczno, Piotrkowska 56.
Zalewski Kazimierz — Rawa Maz., Rynek 15.
Zawiślewski Karol — Toruń, Chrobrego 22.
„Zdrowie" J. Manela — Kielce, Młynarska 29.
„Zdrowie", N. Przednówek — Radom, J. Malczewskiego 8.
Zysberg Szyia — Krośnik, Krakowska 40.

17. Przemysł octowy*)

Według danych Dyrekcji Państw. Monop., Spiryt., produkcja wszystkich fabryk octu w Polsce wyniosła w 1928 roku 11.057.000 litrów 10% octu, przy zużyciu 1.579.579 litrów 100% alkoholu.

Przemysł octowy w Polsce stoi w tej chwili na wysokim poziomie technicznym, przewyższając pod tym względem, jak również pod względem wielkości produkcji, znacznie te warunki, w jakich znajdował się przed wojną w trzech państwach zaborczych.

Największym sezonem zbytu octu jest okres jesienny przygotowywania marynat, którego pomyślny przebieg zależy przeważnie od urodzaju owoców, jarzyn i grzybów. Wobec nieurodzaju grzybów i niektórych owoców w roku 1928, sezon jesienny nie był dla zbytu octu pomyślny.

Jako artykuł sezonowy, fabrykacja octu naturalnego wymaga stosunkowo większych kapitałów obrotowych. Przyczynia się do tego konieczność sprzedawania przeważnie drobnym odbiorcom na otwarty rachunek przy gotówkowej zgóry zapłacie za surowiec (spirytus).

Trudności w magazynowaniu octu i słabe zasoby finansowe poszczególnych przedsiębiorstw powodują niejednokrotnie wyprzedawanie zapasów, po cenach niżej kosztu własnego, dla utrzymania ciągłości produkcji, co stale i poważnie dezorganizuje rynek zbytu octu.

* Próby skoncentrowania produkcji i sprzedaży nie dały dotąd z wielu względów pozytywnych rezultatów.

Rok 1928 przyniósł fabrykom octu poważne pogorszenie ich sytuacji finansowej, w związku z pogorszeniem, szczególnie w końcu okresu sprawozdawczego, wypłacalności odbiorców i zwiększenia składów fabrycznych.

Adresy fabryk octu spirytusowego

Alembik Majer — Myszków, Pocztowa 19.
Ankerman J. Nast. — Węgrów.
Baum Abram — Łowicz, Nowy Rynek 17.
Bilski Jan — Gniezno, Trzemeszeńska 82.
Borenstein Mendel — Zamość.
Borowski Dawid — Wilno, Stefańska 21.
Brawer Leon — Cieszyn, Niemiecka 22.
Breitenfeld & Co. — Katowice, Stawowa 17.
Buda Bronisław — Sępólno, Stary Rynek 7.
Chary Salo — Złoczów, Kowalska 3.
Chylewska Marja — N. Miasto, Pomorze.
Dobrowolska Antonina — Warszawa, Oboźna 4.
Farbstein Symcha — Białystok, Śledziowa 5.
„Fermenta" Pilińskiego Antoniego—Bydgoszcz, Nowy Rynek 9.
Fränkel Józef Samuel — Limanowa, Zubrzyckiego.
Fränkel D. i Baumgarten S. — Pułtusk, 3 Maja 14.
Fränkel Samuel i Kaminker Mojżesz — Lwów, Zniesienie 86.
Gablenz i Syn, Sp. z o. o. — Kraków Zw., Król. Jadwigi 33.
Gawron Józef i S-ka — Jarosław, Sobieskiego 5.
Gerstenfeld i S-ka — Lwów, Zamarstynowska 35.
Goldbroch Abram — Radom, Marjackie Górki 8/10.
Goldfreid Józef — Piotrków Tr., 3 Maja 27.
Górnośląska Fabryka Octu Winnego, Sp. z o. o. — Szopienice, Rawy 2.
Grudzińska Katarzyna — Ostrowiec Kiel., Al. 3 Maja 24.
Grudziński Mojżesz — Łomża, Rządowa 9.
Gwoździowska Julja — Lublin, Jezuicka 13.
Hein Herman i S-wie — Tczew, Królewska 12/13.
Holloschütz Hersz — Korczyna.
Holloschützer Markus i S-ka — Rzeszów, Kopernika 13.
„Ideal", Sp. z o. o. — Sosnowiec, 1 Maja 21/25.
Jezierska Zofia — Puławy, Skowieszyńska 2.
Josephsohn Klara — Lidzbark, Stare Miasto 19.
Keilich Gustaw — Łódź, Orla 25.
Knorpel Anazel — Ostrów Maz., 3 Maja 11.
Knytel Józef — Poznań, Głogowska 94.
Knytel Józef — Poznań, Górczyńska 27.
Kopecki Teofil — Kościerzyna, Piłsudskiego 9.
Kopecki Albin — Koronowo n/B., Łokietka 33/35.
Kowler Schewa i Samuel — Rawa Ruska.
Krakowska Fabryka Octu, H. D. Srebrnego — Kraków Zw., Tatarska 7.
Krasicki hr. Zygmunt — Chołoniów, p. Horochów.
Krämer Salomon — Sanok.
Kromolowski Maks — Mysłowice, Mostowa 5.
Landau Benjamin — Radom, Foksalna 14.
Lerisch Mönnich Dr. Jan — Zebrzydowice, woj. Śląskie 137.
„Lech", Sp. z o. o. — Przemyśl, Grunwaldzka 61.
Lemmlein Ryszard — Chełmża, Rynek 5a.
Lemke Nast. właśc. Rajkowski — Starogard, Wodna 7.
Leszczyńska Fabryka Octu, Józef Górecki — Leszno Wlkp., Młyńska 8.
Malinowski Ignacy — Lidzbark, Kościelna 2.
Maryanowski Stanisław — Kutno, Zawadzka 36.
„Mazowianka", M. Zakon — Mińsk Maz., Warszawska 52.
Mazur Józef — Grudziądz, Pańska 24.
„Merkury", S. Rubinstein — Włocławek, Kaliska 12.
Miller Marja — Lelów, p. Koniecpol.
„Moc", Puterman S. — Chełm Lub., Lubelska 88.
Monachem Munysz — Garwolin, Senatorska 49.
„Monopol", J. Komicz — Warszawa, Grzybowska 41.
„Ocet", L. Kłębowski — Bydgoszcz, Poznańska 18.
„Ocet Polskich Zakładów Spirytusowych", Sp. z o. o. — Wilno, Zwierzyniecka 16.
„Orzechówka", G. Orzech — Częstochowa, Fabryczna 10.
Orzycer Srul — Siedlce, Żydowska 4.
Paetz Wincenty — Poznań, Mostowa 11.
Bracia Radeccy — Inowrocław, Św. Mikołaja 13.
Rand H. i S-wie — Bolechów.
Ritter Karol — Strzelno, Rynek 23/24.
Rozem Chaim — Grodno, Św. Trójcy 9.
Rozenberg Chana Ryfka — Warszawa, Nalewki 11.
„Runowo", P. Frank i P. Kratsch — Runowo, pow. Wyrzyski.
Salomon Ch. Nast. — Szamocin, Pl. Wolności 22.
„Samotnia", Kurchard Abram — Puławy, Zielona 1.
Schapira Abracham — Stanisławów, Piastów 18.
Scheuer Necha — Mościska, Rynek.
Schwanke Ryszard — Marjanki, pow. Świecie.
Schwanenfeld A. So. Akc. — Tarnów, Krakowska 783.
Soiess i Syn, Sp. Akc. — Warszawa, Daniłowiczowska 16.
Spitzer Wilhelm — Skoczów, Rynek 30.
Srebrnik Jankiel — Łuków, Międzyrzecka 39.
Świeca Henryk — Pleszew, Nowy Rynek 2.
Świeca Henryk — Ostrów Pz., Szpitalna 19.
Szternfinkiel Szulim — Lublin, Lubartowska 22.
Tarnawker Markus — Jarosław, Opolska 4.
Teicher Józef — Rudki, koło Lwowa.
Urbanowicz Bolesław — Lublin, Szewcka 4.
Urbanowicz Bracia — Wilno, Smolenskiego 10.
Warszawski Abram — Zduńska Wola, Łaska 89.
„Warszawianka", Friedlender A. — Lublin, Kowalska 4.
Warda Antoni — Wągrowiec, Poznańska 14/15.
Weiser Salomon — Jasło, Igielna 49.
„Wiedniówka", Friedlender A. — Lubartów, Lubelska 408.
Wiernik Abram — Wyszków, Przedmieście 37.
„Winoocet", Friedlender A. — Warszawa, Czerniakowska 160.
Wiland Karol — Warszawa, Piękna 30.
„Wilja", Mazik J. — Wilno, Kalwaryiska 24.
Winkelhausen, Tow. Akc. — Chojnice.
Winkelhausen, Tow. Akc. — Starogard, Rycerska 3.
Wiśniewski Bolesław — Opoczno, Piotrkowska 56.
Zalewski Kazimierz — Rawa Maz., Rynek 15.
Zawiślewski Karol — Toruń, Chrobrego 22.
„Zdrowie", J. Manela — Kielce, Młynarska 29.
„Zdrowie", N. Przednówek — Radom, J. Malczewskiego 8.
Zysberg Szyia — Kraśnik, Krakowska 40.

---

*) Na podstawie sprawozdania Izby Przemysłowo-Handlowej w Warszawie za rok 1928.

ALEKSANDER DĄBROWSKI.

II. Przemysł drzewny

Charakterystyka ogólna.

Przemysł drzewny pracował w 1928 r. pod wyraźnym wpływem dwóch zasadniczych czynników, które — w związku z ogólnym układem konjunktury na europejskim rynku drzewnym — oddziałały w decydującym stopniu na rozwój sytuacji. Jednym z tych czynników zasadniczych było Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej (z dnia 24.VI.1927 r.) o zagospodarowaniu lasów, nie stanowiących własności Państwa. Drugim czynnikiem było t. zw. prowizorjum, regulujące na okres 1928 r. zasady obrotu drzewnego między Polską i Niemcami.

Oba zaznaczone czynniki wniosły niewątpliwie do dziedziny gospodarki drzewnej elementy większej stałości, wywołały jednak szereg doniosłych skutków, które zaciążyły na szali rozwoju przemysłu drzewnego.

Spadek podaży surowca drzewnego.

Cytowane Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej, wynikające ze zdrowego dążenia do zabezpieczenia nienaruszalności kapitału bogactw leśnych, ograniczyło roczne wyręby do rozmiarów normalnego oprocentowania, jakie ten kapitał daje w postaci rocznego przyrostu masy drzewnej. Wynikła stąd poważna redukcja podaży użytku drzewnego, co w związku z jednoczesnym, acz nieznacznym wzrostem konsumcji krajowej, osłabiło prężność naszego eksportu drzewnego. Ogólna ilość wywiezionych z Polski materiałów drzewnych (4.888.877 tonn) wykazuje w 1928 r. spadek o 23,3% w stosunku do rekordowych norm, osiągniętych w roku poprzednim.

Odbiciem tego stanu rzeczy jest dość znaczny spadek cyfry dziennego naładunku wagonów, która — jak najczulszy manometr — wskazuje spadek ciśnienia eksportu drzewnego na głównych jego szlakach.

Przeciętny dzienny naładunek wagonów na eksport materjałów drzewnych wynosił:

	1927 r.		1928 r.	
Naładunek ogólny:	987 wag.	100 %	730 wag.	100 %
Naładunek na eksport przez Gdańsk:	295 „	29,9%	131 „	17,9%
Naładunek na eksport przez inne punkty:	692 „	71,1%	599 „	82,1%

Prowizorjum drzewne i jego wpływ na kształtowanie się cen drewna w Polsce.

Prowizorjum drzewne, oparte na zasadzie wolnego przepływu surowca z Polski do Niemiec, związało nas w niesłychanie wysokim stopniu z konjunkturą rynku niemieckiego. Decydujący wpływ tego rynku na dynamikę cen drewna w Polsce ujawnił się w całej pełni na początku roku 1928, kiedy silna zwyżka cen surowca drzewnego w Niemczech, wywołana przez przejściowe ożywienie konjunktury (masowe zakupy surowca w oczekiwaniu wzmożonego pobytu na materjały tarte), spowodowała wzrost cen drewna nieobrobionego w Polsce i podniosła je do poziomu, niewspółmiernie wysokiego w stosunku do stanu rynku drzewnego w Anglji, który nadaje ton w europejskim obrocie materjałami tartemi. Mocna tendencja zwyżkowa, jaka cechowała ruch cen surowca drzewnego w Polsce, wzmogła się jeszcze pod wpływem polityki sprzedażnej Lasów Państwowych, kierowanej dążeniem do osiągnięcia rekordowych dochodów ze sprzedaży drewna. Ponieważ dalszy rozwój sytuacji rynkowej nie ziścił nadziei, jakie żywiono na początku roku (ruch budowlany, mimo niewątpliwych cech ożywienia zarówno w Polsce, jak i w Niemczech, nie osiągnął oczekiwanego natężenia) powstała w następstwie rażąca dysproporcja między cenami surowca i cenami materjałów tartych.

Sytuacja finansowa przemysłu drzewnego.

Pod wpływem omawianego zjawiska zaostrzył się kryzys finansowy w przemyśle drzewnym. Przedsiębiorstwa drzewne, które na progu kampanji zakupiły większe zapasy surowca po cenach niewspółmiernie wysokich, nie znalazły — przy realizacji tarcicy — możności całkowitego pokrycia kosztów własnych produkcji. Wskaźnikiem niewątpliwej depresji, ciążącej na ogólnem położeniu przemysłu drzewnego, była stwierdzona pod koniec roku 1928 pokaźna ilość zapasów niesprzedanej tarcicy na składach, która wyłamuje się jednak z pod dokładnej kontroli statystycznej.

Wspomniane trudności tem dotkliwiej zaciążyły na rozwoju sytuacji, że przemysł drzewny — z winy nader specyficznych warunków, w jakich pracuje (powolne tempo obrotu kapitału i wynikający stąd brak odpowiedniego materjału wekslowego w portfelach przedsiębiorstw drzewnych) miał zamknięty szerszy dostęp do źródeł kredytu krótkoterminowego. Bank Gospodarstwa Krajowego, który wchodzi obecnie na drogę planowej akcji kredytowej dla drzewni-

ctwa, nie zdołał w ciągu roku sprawozdawczego uruchomić na ten cel większych funduszów.

Ta sama uwaga, może jeszcze w większym stopniu, odnosi się do Banku Polskiego. Wedle zestawienia Banku na ultimo grudnia 1928 r. suma kredytów dyskontowych, wykorzystanych przez przemysł drzewny osiągnęła zaledwie wysokość 6,1 miljonów złotych (31.XII.1927 — 3,8 miljonów złotych), co stanowi mniej, niż 1% ogólnej sumy udzielonych przez Bank Polski kredytów (670,7 miljonów zł.), a niespełna 2,4% ogólnej sumy kredytów dyskontowych, które oddano do dyspozycji przemysłu (257 miljonów zł.).

Wyżej wspomniane trudności zasadnicze sprawiły, że i banki prywatne — mimo niewątpliwego wzrostu swej ekspansji kredytowej — w nieznacznym tylko stopniu zaspokoić mogły rozległe, a natarczywe potrzeby przemysłu drzewnego w zakresie zaopatrzenia w kapitały obrotowe.

Należy tedy zapisać na dobro przemysłu drzewnego, jako dowód jego niespożytej żywotności i siły rozwojowej, że mimo chronicznej anemji kapitałów, mimo elementarnych trudności, z jakiemi się zmagały przedsiębiorstwa drzewne, ogólna wartość eksportu materjałów drzewnych nieznacznie tylko (o 7%) obniżyła się w stosunku do norm zeszłorocznych, a jej udział w całości wywozu utrzymał się na wysokości 23.5%. (Rok 1927 — 25,3%).

Struktura eksportu drzewnego.

Natomiast trudności kredytowe wpłynęły na pogorszenie się struktury naszego eksportu drzewnego. W porównaniu z r. 1927, kiedy w stosunku do ogólnego tonażu tego eksportu drewno okrągłe osiągnęło 62,8%, drewno nawpółobrobione — 36,2%, a wyroby gotowe 1%, — w roku 1928 odnośne liczby odsetkowe kształtowały się w następującej kolejności: 63,3%, 35,2% i 1,5%.

Udział stosunkowy drewna okrągłego wzrósł o ½%, na niekorzyść drewna nawpółobrobionego, którego udział zredukował się o ½%. Niewątpliwie w tym stanie rzeczy pocieszającym objawem jest absolutny i stosunkowy wzrost eksportu wyrobów gotowych. Pomimo to struktura eksportu drzewnego w 1928 r. zasadniczo pogorszyła się. Plastycznie twierdzenie to występuje w całej pełni, gdy porównamy rozwój jej za ostatnie cztery lata.

Niżej zamieszczamy szereg tabel, zawierających dane co do rozmiarów wywozu oraz co do odsetkowego udziału poszczególnych grup materjałów drzewnych:

Eksport materjałów drzewnych.

Tab. I. w tysiącach złotych.

Grupy eksportu	r. 1925	r. 1926	r. 1927	r. 1928
Ogółem . .	**241.800**	**357.488**	**734.967**	**590.053**
1. Drewno okrągłe	75.014	130.749	256.180	226.182
2. Drewno nawpółobrobione . .	135.716	194.907	337.851	317.433
3. Wyroby gotowe	31.078	31.832	40.936	46.438

Struktura eksportu materjałów drzewnych w liczbach procentowych.

Tab. II. (Podstawa obliczeń — wartość w zł.).

Grupy eksportu	r. 1925	r. 1926	r. 1927	r. 1928
	w procentach			
Ogółem . .	**100**	**100**	**100**	**100**
1. Drewno okrągłe	31	36,6	40,4	38,3
2. Drewno nawpółobrobione . . .	56,1	57,3	53,2	53,1
3. Wyroby gotowe	12,9	6,1	6,4	9,6

Eksport materjałów drzewnych we wskaźnikach liczb odsetkowych.

Tab. III.

Grupy eksportu	r. 1925	r. 1926	r. 1927	r. 1928
1. Drewno okrągłe	31 — 100	118,1	150,3	123,5
2. Drewno nawpółobrobione . . .	56,1 — 100	102,1	94,8	92,9
3. Wyroby gotowe	12,9 — 100	47,3	50	74,4

Wartość eksportu materjałów drzewnych w stosunku %-owym do wartości całego eksportu.

Tab. IV. 1000-ce złotych.

	r. 1925	r. 1926	r. 1927	r. 1928
Eksport ogólny .	1.396.503	2.252.877	2.514.840	2.507.990
Eksport materjałów drzewnych	17,3%	15,9%	25,3%	23,7%

Zasadnicze kierunki eksportu drzewnego.

W ramach ogólnych cyfr statystyki handlu zagranicznego, na specjalną uwagę zasługują pozycje szczegółowe, które określają stosunkowe znaczenie zasadniczych kierunków eksportu materjałów drzewnych z Polski. Dokonały się w tej dziedzinie bardzo ważne przesunięcia, które mówią o wyraźnej zmianie orjentacji eksportu drzewnego i wzrastającej jego zależności od rynku niemieckiego.

Jak wyżej zaznaczono, zwyżka cen na surowiec drzewny pod wpływem przejściowej konjunktury rynku niemieckiego i polityki sprzedażnej Lasów Państwowych spowodowała wzrost cen drewna w Polsce do wysokości niewspółmiernej w stosunku do poziomu cen na rynku angielskim, który kształtował się pod decydującym wpływem wzmagającego się z każdym rokiem przywozu drewna z Rosji Sowieckiej. Nieuchronnym następstwem tego stanu rzeczy był szybki odwrót z zajmowanych pozycyj, które polski eksport drzewny zdobył na rynku angielskim w poprzednich latach. Wystar-

czy wpomnieć, że kiedy w okresie styczeń - listopad 1927 r. eksport materjałów drzewnych z Polski do Anglji wyraża się cyfrą 1126 tysiecy metrów sześciennych. w analogicznym okresie 1928 r. — dosięgnął zaledwie wysokości 378.000 m³., to znaczy spadł o ⅔ w stosunku do wysokiej normy, osiągniętej w roku poprzednim. Gwałtowny spadek eksportu na rynki zamorskie odbił się szczególnie niekorzystnie na położeniu przemysłu drzewnego na obszarze Wolnego Miasta Gdańska.

Natomiast eksport materjałów drzewnych do Niemiec rozwijał się względnie pomyślnie w ramach zawartego na rok 1928 prowizorjum. Główną co do ilości pozycję stanowiły: papierówka 1.138.365 tonn oraz kłody i dłużyce tratacznе—821.377 tonn., co świadczy o niewątpliwej przewadze zainteresowania surowcem polskim na rynku niemieckim. Niemniej jednak podkreślić należy dość znaczny wzrost wywozu materjałów tartych (bale, deski i łaty), który podniósł się do 670.079 tonn., co oznacza wzrost o 40,4% w stosunku do ilości, zarejestrowanych w roku 1927 (477,030 t.), kiedy swobodny rozwój przemysłu polskiej tarcicy krępowały ostre zarządzenia bojowe w postaci zakazów przywozu.

Wzrost zależności od rynku niemieckiego.

Gwałtowny spadek eksportu materjałów drzewnych do Anglji w związku z jednoczesnym wzrostem eksportu do Niemiec oznacza bardzo silny, a w skutkach swych wysoce niebezpieczny, wzrost zależności przemysłu drzewnego od Niemiec. Odbiciem tego zjawiska są cyfry, określające udział eksportu lądowego i eksportu morskiego w całości wywozu materjałów drzewnych z Polski. Oto, kiedy w 1927 r. eksport materjałów drzewnych przez Gdańsk i Gdynię stanowił 27,8% całości eksportu, a eksport lądowy — 72,2%, w roku 1928 względnie znaczenie obu zasadniczych kierunków eksportu wyraża się stosunkiem 19,1:81,8%.

Ostatnie cyfry występują jaskrawo na tle obrazu ogólnego rozwoju stosunków gospodarczych Polski: kiedy życie gospodarcze naszego kraju w ciągu 1928 r. w znacznie silniejszym, niż poprzednio, stopniu związało się z morzem, przemysł drzewny — odepchnięty od morza, z winy całego splotu warunków, które zaciążyły fatalnie na jego rozwoju, popadł w większą zależność od rynku niemieckiego. Skutki tego stanu rzeczy ujawniły się w całej pełni u schyłku roku gospodarczego, kiedy niepewność co do ogólnych widoków eksportu zahamowała pracę w wielu eksploatacjach.

Niżej zamieszczamy tabelę, zawierającą dane co do eksportu materjałów drzewnych do poszczególnych krajów, wyrażające udział procentowy.

Wyszczególnienie	Ogółem	Anglja	Belgja	Czechosłowacja	Francja	Holandja	Niemcy	Inne kraje
	w tonnach	w procentach						
Rok 1925								
Udział %-wy w ogólnym wywozie z Polski	**3.267.661**	**16.2**	**3.5**	**4.4**	**2.1**	**4.1**	**62.9**	**6.8**
Udział %-wy w poszczególnych grupach wywozu:								
I. Drewno okrągłe	1.582.276	1.2	0.7	6.5	2	2.5	82.6	4.5
II. Drewno nawpółobrobione	1.593.076	31.1	6.2	2.4	2.1	5.8	43.6	8.8
III. Wyroby gotowe	92.309	14.1	2.2	3.8	2.7	3.3	58.7	15.2
Rok 1926								
Udział %-wy w ogólnym wywozie z Polski	**4.969.730**	**17.6**	**4.7**	**7.9**	**3.4**	**5.1**	**53.5**	**7.8**
Udział %-wy w poszczególnych grupach wywozu:								
I. Drewno okrągłe	2.991.964	3.9	2.6	10.3	3.2	2.2	72.6	5.8
II. Drewno nawpółobrobione	1.909.093	38.6	7.9	4.5	3.7	9.4	25.4	10.5
III. Wyroby gotowe	68.673	30.3	6.2	6.3	3.5	8.5	30.5	14.7
Rok 1927								
Udział %-wy w ogólnym wywozie z Polski	**6.426.439**	**18.0**	**4.3**	**3.5**	**3**	**4.6**	**61.2**	**5.4**
Udział %-wy w poszczególnych grupach wywozu:								
I. Drewno okrągłe	4.021.481	2.8	2.8	4.4	3.4	2.2	80.3	4.1
II. Drewno nawpółobrobione	2.325.361	44.1	7.0	2.3	2.2	8.6	28.6	7.2
III. Wyroby gotowe	66.597	27.7	5.4	1.0	1.1	7.9	44.7	21.2
Rok 1928								
Udział %-wy w ogólnym wywozie z Polski	**4.898.877**	**10.4**	**2.7**	**6.4**	**1.5**	**3.5**	**68.3**	**7.2**
Udział %-wy w poszczególnych grupach wywozu:								
I. Drewno okrągłe	3.094.235	2.2	1.5	9.0	9.6	1.2	80.7	4.9
II. Drewno nawpółobrobione	1.723.288	24.5	4.7	1.9	3.2	7.3	47.1	11.3
III. Wyroby gotowe	71.364	22.8	7.1	1.6	0.0	7.6	39.4	21.5

Rozwój fabrykacji dykt i fornirów.

W nierównie lepszych warunkach pracował przemysł fabrykacji dykt i fornirów. Pozbawiony dostępu na rynek niemiecki, który zamknęły mu stosowane z całą bezwzględnością cła prohibicyjne i zakazy przywozu, przemysł dyktowy wyszedł pod znakiem względnie pomyślnej konjunktury na inne rynki odbiorcze i potrafił ulokować na nich znaczne partje swych wyrobów, które zdobyły sobie u odbiorców świetną markę.

Najlepiej o tem świadczy fakt przeszło 57-o procentowego wzrostu eksportu dykt w roku 1928 w stosunku do roku 1927 (według danych Głównego Urzędu Statystycznego). Na drodze swego rozwoju przemysł ten napotyka na poważne trudności, przedewszystkiem w postaci znacznego odpływu surowca olszowego zagranicę, szczególnie do Niemiec. W związku z tem należy podkreślić niezmiernie dodatni moment, z punktu widzenia wewnętrznej konsolidacji sfer drzewnych. Sfery te, zorganizowane w Radzie Naczelnej Związków Drzewnych, rozumiejąc i doceniając doniosłość i znaczenie [illegible] ignorowały związane z niem zagadnienia. Wojna celna z Niemcami fatalnie odbiła się na stanie tego przemysłu. Tracąc najpoważniejszego odbiorcę na swe półprodukty, a nie będąc w możności wyjść na dalsze rynki z powodu braku dostatecznych środków obrotowych i braku standaryzacji, przemysł chemiczny przetwórstwa drewna znalazł się w niezwykle ciężkich warunkach.

Wnioski ogólne.

Reasumując, stwierdzić wypada, że rozwój stosunków w przemyśle drzewnym na przestrzeni 1928 r. wysunął na czoło zagadnień problem zwyżki cen, która, w związku z całym układem konjunktury na rynku drzewnym, pogłębiła powszechnie odczuwane trudności finansowe, osłabiła prężność ekspansji na rynki zamorskie a tem samem wzmogła niebezpieczną w swych skutkach zależność od rynku niemieckiego. Jednocześnie atoli należy podkreślić ogromną siłę odporności przemysłu drzewnego, który — mimo znacznych [illegible]

POLSKA KOBRA IMPREGNACJA DRZEWA

Sp. z ogr. odp.

WARSZAWA, MARSZAŁKOWSKA 94. TEL. 169-94.

Impregnacja metodą Kobra - nakłuć zastrzykowych materjałów drzewnych na miejscu ich zmagazynowania, bez potrzeby przewożenia do zakładów impregnacyjnych.

Impregnacja słupów i podkładów kolejowych - sosnowych, świerkowych jodłowych i bukowych.

Jedyna metoda umożliwiająca głęboką impregnację słupów już ustawionych na linjach.

Oferty i szczegółowe informacje na żądanie.

Przemysł terpentynowy i przetworów drzewnych posiada u nas nader rozległe potencjalne możliwości rozwoju. Jego bezsporną siłą realną jest posiadanie w kraju dużych zasobów surowca w postaci karpiny i t. zw. drewna odpadkowego. Jednocześnie poważne, wciąż wzrastające zapotrzebowanie, tak rynku krajowego, jak i światowego, na produkty chemicznej przeróbki drewna wskazują, że ta dziedzina wytwórczości może i powinna rozwijać się u nas w tempie szybkiem i w znacznych rozmiarach. Pomimo to wytwórczość i w dużej skali. Pomimo to wytwórczość terpentyny, smoły drzewnej i jej pochodnych przez cały okres niepodległości nietylko nie osiągnęła wyższego poziomu terpentyny, smoły drzewnej i jej pochodnych przez cały okres niepodległości nietylko nie osiągnęła wyższego poziomu, lecz wyraźnie chyli się ku upadkowi. Złożyło się na to przedewszystkiem niedostateczne zrozumienie natury i potrzeb tego przemysłu przez oficjalne czynniki, które, nie doceniając jego znaczenia dla niezależności gospodarczej kraju, dotychczas [illegible]

6. Związek Przemysłowców Leśnych, Wilno, w. Pohulanka 3.
7. Związek Przemysłowców Polskich, Wilno, Mickiewicza 18.
8. Związek Przemysłowców Drzewnych, Poznań, Fredry 2.
9. Zjednoczenie Gospodarcze Polskiego Śląska (Związek Handlarzy Drzewem i Przemysłowców Woj. Śląskiego) Katowice, Marsz. Piłsudskiego 27-II.
10. Gdańskie Związki Drzewne: Arbeitsgemeinschaft der Danziger Holzverbände, Gdańsk, Milchkannengasse 28/29.
(Delegatura Związków Gdańskich, Warszawa. Warecka 5 m. 4).
11. Związek Fabrykantów Dykt i Fornirów w Polsce, Warszawa, Nowy Świat 27 m. 3.
12. Związek Producentów Terpentyny i Przetworów Drzewnych w Polsce, Warszawa, Koszykowa 29, lokal Zw. Gazown.

Rozwój fabrykacji dykt i fornirów.

W nierównie lepszych warunkach pracował przemysł fabrykacji dykt i fornirów. Pozbawiony dostępu na rynek niemiecki, który zamknęły mu stosowane z całą bezwzględnością cła prohibicyjne i zakazy przywozu, przemysł dyktowy wyszedł pod znakiem względnie pomyślnej konjunktury na inne rynki odbiorcze i potrafił ulokować na nich znaczne partje swych wyrobów, które zdobyły sobie u odbiorców świetną markę.

Najlepiej o tem świadczy fakt przeszło 57-o procentowego wzrostu eksportu dykt w roku 1928 w stosunku do roku 1927 (według danych Głównego Urzędu Statystycznego). Na drodze swego rozwoju przemysł ten napotyka na poważne trudności, przedewszystkiem w postaci znacznego odpływu surowca olszowego zagranicę, szczególnie do Niemiec. W związku z tem należy podkreślić niezmiernie dodatni moment, z punktu widzenia wewnętrznej konsolidacji sfer drzewnych. Sfery te, zorganizowane w Radzie Naczelnej Związków Drzewnych, rozumiejąc i doceniając doniosłość i znaczenie rozwoju wysoko uszlachetnionej obróbki drewna dla całokształtu gospodarki krajowej, jednomyślnie postanowiły zwrócić się do czynników miarodajnych z przedstawieniem żywotnej potrzeby poczynienia odpowiednich zarządzeń, któreby zapewniały przemysłowi dyktowemu możność pokrycia na rynkach krajowych swego zapotrzebowania w surowcu olszowym. Sprawa ta, kumulująca w sobie niewątpliwie dość sprzeczne interesy przemysłu i handlu drzewnego, dzięki wysiłkom organizacyjnym, szczęśliwie została przezwyciężona.

Przemysł parkietowy.

Zdrowe tendencje rozwojowe wykazuje również przemysł parkietowy, którego wyroby docierają na rynki odległe i trudne do zdobycia (Południowa Ameryka, kraje Śródziemnomorskiego wybrzeża Afryki).

Produkcja terpentyny i przetworów drzewnych.

Przemysł terpentynowy i przetworów drzewnych posiada u nas nader rozległe potencjalne możliwości rozwoju. Jego bezsporną siłą realną jest posiadanie w kraju dużych zasobów surowca w postaci karpiny i t. zw. drewna odpadkowego. Jednocześnie poważne, wciąż wzrastające zapotrzebowanie, tak rynku krajowego, jak i światowego, na produkty chemicznej przeróbki drewna wskazują, że ta dziedzina wytwórczości może i powinna rozwijać się u nas w tempie szybkiem i w znacznych rozmiarach. Pomimo to wytwórczość i w dużej skali. Pomimo to wytwórczość terpentyny, smoły drzewnej i jej pochodnych przez cały okres niepodległości nietylko nie osiągnęła wyższego poziomu terpentyny, smoły drzewnej i jej pochodnych przez cały okres niepodległości nietylko nie osiągnęła wyższego poziomu, lecz wyraźnie chyli się ku upadkowi. Złożyło się na to przedewszystkiem niedostateczne zrozumienie natury i potrzeb tego przemysłu przez oficjalne czynniki, które, nie doceniając jego znaczenia dla niezależności gospodarczej kraju, dotychczas ignorowały związane z niem zagadnienia. Wojna celna z Niemcami fatalnie odbiła się na stanie tego przemysłu. Tracąc najpoważniejszego odbiorcę na swe półprodukty, a nie będąc w możności wyjść na dalsze rynki z powodu braku dostatecznych środków obrotowych i braku standaryzacji, przemysł chemiczny przetwórstwa drewna znalazł się w niezwykle ciężkich warunkach.

Wnioski ogólne.

Reasumując, stwierdzić wypada, że rozwój stosunków w przemyśle drzewnym na przestrzeni 1928 r. wysunął na czoło zagadnień problem zwyżki cen, która, w związku z całym układem konjunktury na rynku drzewnym, pogłębiła powszechnie odczuwane trudności finansowe, osłabiła prężność ekspansji na rynki zamorskie a tem samem wzmogła niebezpieczną w swych skutkach zależność od rynku niemieckiego. Jednocześnie atoli należy podkreślić ogromną siłę odporności przemysłu drzewnego, który — mimo znacznych trudności finansowych — potrafił utrzymać wysoki stan zatrudnienia swych zakładów, obronił swą mocną pozycję w bilansie handlowym Polski, a zarazem wykazał w szeregu ważnych działów zdrowe tendencje rozwojowe, wzmagającą się sprawność organizacyjną i zdolność do dalszej ekspansji.

SPIS CZŁONKÓW

Rady Naczelnej Związków Drzewnych w Polsce.

(Warszawa, Nowy Świat 27).

1. Zrzeszenie Przemysłowców Leśnych, Warszawa, Nowy Świat 27 m. 3.
2. Zrzeszenie Właścicieli Lasów, Warszawa, Kopernika 30.
3. Stowarzyszenie Przemysłowców i Kupców Drzewnych Państwa Polskiego, Warszawa, Niecała 3 m. 12.
4. Syndykat Interesentów Drzewnych, Lwów, Akademicka 17.
5. Związek Przemysłowców - Sekcja Drzewna, Kraków, Szpitalna 15.
6. Związek Przemysłowców Leśnych, Wilno, w. Pohulanka 3.
7. Związek Przemysłowców Polskich, Wilno, Mickiewicza 18.
8. Związek Przemysłowców Drzewnych, Poznań, Fredry 2.
9. Zjednoczenie Gospodarcze Polskiego Śląska (Związek Handlarzy Drzewem i Przemysłowców Woj. Śląskiego) Katowice, Marsz. Piłsudskiego 27-II.
10. Gdańskie Związki Drzewne: Arbeitsgemeinschaft der Danziger Holzverbände, Gdańsk, Milchkannengasse 28/29.
(Delegatura Związków Gdańskich, Warszawa, Warecka 5 m. 4).
11. Związek Fabrykantów Dykt i Fornirów w Polsce, Warszawa, Nowy Świat 27 m. 3.
12. Związek Producentów Terpentyny i Przetworów Drzewnych w Polsce, Warszawa, Koszykowa 29, lokal Zw. Gazown.

WŁADZE

Rady Naczelnej Związków Drzewnych w Polsce.
(Warszawa, Nowy Świat 27).

Prezydjum

Prezes:	Aleksander Dąbrowski
V.-Prezes:	Bolesław Bystrzycki
„	Dr. Paweł Csala
„	Adam Monitz
Skarbnik:	Czesław Wierciński

Członkowie Komitetu Wykonawczego:

Dr. Witold Babiński, E. Bardes, Dr. Roger Battaglia, Tadeusz Bednarski, Dr. Stefan Benni, I. Goldberger, Waldemar Hasbach, Zygrunt Heller Alfred Jankowski, S. I. Jewelowski Dr. Dampel, Adolf Kiesler, Marjan Kirsch Herman Knothe, Leonard Kolski, Inż. Józef Konopka, Inż. E. Kroszkin, Benedykt Krygier, Inż. E. Leszczyński, Stanisław Massalski, Leopold Milsztejn, Inż. Stanisław Ostrowski, Stanisław Potoczny, P. Richter, S. Rozental, Inż. Mieczysław Siedlicki, Inż. Jan Szczygielski, Witold Święcicki, Szymon Ulam, Stanisław Urbański.

Komisja Rewizyjna:

Dr. Witold Babiński, Leopold Milsztejn, S. Rozental.

Dyrektor: Witold Czerwiński
Sekretarka: J. Heinrichówna.

POLSKI PRZEMYSŁ DRZEWNY
„CZERSKI I JAKIMOWICZ"
Fabryka mebli giętych „BONDYRZ"

poczta Krasnybród. Tel. Nr. 8
Centrala Zwierzyniec n/W. Tel. Nr. 8
Adres telegraficzny: „Czerski" Zwierzyniec

PRZEMYSŁ LEŚNY
ROZWADÓW-KĘPA
Sp. z ogr. odp.

Warszawa, Telefony: 321-81, 65-09. Piękna № 11.

WŁASNE EKSPLOATACJE drzew liściastych i iglastych
WŁASNE TARTAKI
SPRZEDAŻ MATERJAŁÓW tartych i w okrągłym stanie

TARTAKI: st. KĘPA

Adresy firm drzewnych

WYKAZ ORGANIZACYJ

wchodzących w skład Rady Naczelnej Związków Drzewnych w Polsce (Warszawa, Nowy Świat 27).

Zrzeszenie Przemysłowców Leśnych — Warszawa, Nowy Świat 27 m. 3.
Związek Właścicieli Lasów — Warszawa, Kopernika 30.
Stowarzyszenie Przemysłowców i Kupców Drzewnych Państwa Polskiego — Warszawa, Niecała 3 m. 12.
Syndykat Interesentów Drzewnych — Lwów, Akademicka 17.
Związek Przemysłowców — Sekcja Drzewna — Kraków, Szpitalna 15.
Wileński Związek Przemysłowców i Kupców Drzewnych — Wilno, W. Pohulanka 3.
Związek Przemysłowców Polskich — Wilno, Adama Mickiewicza 18.
Związek Przemysłowców Drzewnych — Poznań, Fredry 2.
Zjednoczenie Gospodarcze Polskiego Śląska (Związek Handlarzy Drzewem i Przemysłowców Woj. Śląskiego) — Katowice, Marsz. Piłsudskie 27 — II.
Gdańskie Związki drzewne: I Arbeitsgemeinschaft der Danziger Holzwerbände — Gdańsk, Milchkannengasse 28/29. II Delegatura Związków Gdańskich — Warszawa, Warecka 5 m. 4.
Związek Fabrykantów Dykt i Fornierów w Polsce — Warszawa, Nowy Świat 27 m. 3.
Związek Producentów Terpentyny i Przetworów Drzewnych w Polsce — Warszawa, Koszykowa 29.

WYKAZ CZŁONKÓW

Zrzeszenia Przemysłowców Leśnych Warszawa, Nowy - Świat 27 m. 3. Tel. 235-10.

„BOISMINE" Sp. z ogr. od.—Warszawa, Al Róż 2, tel. 150-71.
Edward Borken - Hagen, Tartak Bronna Góra — Warszawa — Nowogrodzka 16 m. 14.
Buchowski L., dostawy materjał. drzewnych — Sarny, ul. Topolowa, woj. poleskie.
„Century" Polska Spółka drzewna — Warszawa, Pl. 3-ch Krzyży 18 m. 24.

Polski Przemysł Drzewny
„CZERSKI i JAKIMOWICZ"
Centrala w Zwierzyńcu n/W. Tel. 8.
Adr. telegr. „Czerski" Zwierzyniec.
Tartak parowy w Bondyrzu, tartak parowy w Obroczy, tartak parowy i stolarnia w Zamościu.
Eksploatacje leśne. Dostawa materjałów drzewnych
w Warszawie INŻ. ST. JAKIMOWICZ, Natolińska 10

Dembiński S., właśc. majątku — Borkowice, pocz. Przysucha.
Dobieliński H. — Grodzisk Mazow., ul. Bilińskiego 4.
Dudziński Kazimierz, Eksport Drzewa — Gdańsk — Sopoty, Südstrasse 36-a. Tartak st. Rudziszki, pow. Wileńsko - Trocki.
Frankowski Marjan, Sp. firm. Tow. budowlano - leśne — Warszawa, Czerwonego Krzyża 25.
Gołębiowski Władysław — Warszawa, Hoża 12.
Górski Józef — maj. Ceranów, pocz. Telaki.
Grodki Karol, właśc. maj., przedstaw. p. J. Baranowski — Warszawa, Marszałkowska 140 m. 11.
Gronowski Władysław — Warszawa, Żórawia 15.
Łubkowski Mieczysław Inż. — Warszawa, Mokotowska 17.
Malowaniec Józef, Tartak Kiwerce k/Łucka — Wołyń.
Marjańscy Bracia — Warszawa, Grzybowska 96.
Ordynacja hr. Zamoyskich — Zwierzyniec Lubelski.
„PRZEMYSŁ I EKSPORT LEŚNY", Sp. Akc. — Warszawa, Piękna 13, tel. 240-66.
Parafianów, Zarząd majątku — pocz. i st. Parafianów, pow. Dzieśnieński.
Pabjanicka Fabr. Papieru „Rob. Saenger" — Warszawa, Smolna 17.
„ROZWADÓW - KĘPA", Przemysł Leśny — Warszawa, Piękna 11, tel. 321-81.
Sp. Akc. Drzewnego Przemysłu i Handlu — Warszawa, Oboźna 7.

Towarzystwo Starachowickich Zakładów Górniczych
Sp. A. c. STARACHOWICE
Zarząd WARSZAWA, Warecka 15. Tel. 72-06
Lasy i przemysł drzewny. Kalafonja i terpentyna.

Towarzystwo Eksploatacji Lasów Augustowskich — Warszawa, Królewska 1 m. 9.
Sp. Akc. DRZEWNEGO PRZEMYSŁU HANDLU I EKSPORTU „TRAK" — Warszawa, Mazowiecka 11 m. 13. tel. 91-89.
„Tur", Przemysł Leśny — Warszawa, Hoża 1.
Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie, maj. Zemłosław, pow. Lidzki, pocz. Sobotnik.

Tow. Przem. Handl. A. Wąsow cz. J. Kruszewski i S-ka
Warszawa, Czackiego 16. Tel. 415-14, 415-41.
Dostawa wszelkich materjałów drzewnych z własnych lasów i tartaków. Eksport.

FELIKS WIERCIŃSKI
Przemysł Leśny i Handel Drzewny, Eksport.
Firma istnieje od 1878 r.
Zarząd: Warszawa, Żórawia 24. Tel. 18-25 i 1-45.

Nadleśnictwo maj. Seroczyn, pocz. Wodynie, pow. Siedlecki.

WYKAZ CZŁONKÓW

Stowarzyszenia Przemysłowców i Kupców Drzewnych Państwa Polskiego (Warszawa, Niecała 3 m. 12).

ANGIELSKA SPÓŁKA AKCYJNA
The Anglo-European Company Ltd.
Anglo-Europejskie Tow. Akc.
Zastępstwo na Polskę:
Oddział w Warszawie, Św. Krzyska 25. Tel. 180-52.
Eksploatacja, przerób na tartakach własnych, dostawa wszelkiego rodzaju materjałów drzewnych.

Astryński M. — Słonim.
Aramowicz — Wilno, Pohulanka 16.
D/H, B. Berstein i Forster — Warszawa, Rysia 1.
Buchman A. & G. — Warszawa, Sto-Krzyska 39.

K. CUKIER i SYN
Firma egz. od roku 1884.
Warszawa, Ogrodowa 3, Tel. 250-83 i 258-45.
Specjalność: Eksploatacja własnych lasów. Eksport.

Polska Sp. Drzewna „CENTURY" — Warszawa, Pl. 3-ch Krzyży 8 m. 24.
Czarnomordzik L. — Warszawa, Koszykowa 21.

Eksport. **NAUM CUKIER** Import.
Firma egz. od roku 1885.
Warszawa, Twarda 10. Tel. 154-21.
Specjalność: Eksport własnych lasów i tartaków.

Cebrzyński N. — Warszawa, Al. Jerozolimska 24.
„EXPORTARBOR" Tow. Eksploatacji i Eksportu Drzewa, Sp. z ogr. odp. — Warszawa, Sienkiewicza 3/10, tel. 261-16. na 14, tel. 244-12.
„Firel" — Warszawa, Sienna 72.
D/H. J. FERSZT, Przemysł Leśny — Warszawa, Chmielna 33, tel. 240-43 i 240-45. Adr. telegr. „Ferszt-jot—Warszawa". Specjalność: olcha, osika, brzoza, jesion i materjał stolarski.
Ehrlich J. — Warszawa, Chłodna 8.
Engelman I. — Warszawa, Mokotowska 61.
Goods Exchange Ltd. — Warszawa, Marszałkowska 97-a.
Goldenberg J. — Gdańsk, Reitbahn 2.

A. GINZBURG
Warszawa, Wielka 21.
Telefon 421-61.

Gus J. — Warszawa, Złota 38.
N. Heller, Zakłady Przemysłowo-Leśne — Warszawa, Jasna 11, tel. 80-71, 268-57.

Tow. handl. fr em. Horacy Heller Sp. Akc.
Warszawa, Wierzbowa 8. Tel. 27-44, 79-15.
Specjalność: Eksploatacja własnych lasów, własne tartaki. Eksport drzewa.

ZYGMUNT HELLER, Sp. Akc. dla Handlu i Przemysłu Leśnego — Warszawa, Al. Jerozolimska 39, tel. 299-53.
Herwicz Z. i S-ka, Tartak Zakrzówek—Warszawa, Towarowa 46.
Kowartowski S. E. — Warszawa, Chłodna 8.
SAMUEL KATZ i S-ka, Sp. z ogr. odp. — Warszawa, Próżna 14, tel. 244-12.

„HOLCEXPORT" Juljan Kabak, Danzig.
N. RUBINSTEIN. Warszawa Leszno 6 Tel. 23-31.
Eksport materjałów dębowych.

Krugman M. i T. — Białystok, Fabryczna 27-a.
Krygier B. — Warszawa, Hortensja 6.
Kleiman — Warszawa, Ceglana 17.

POLSKI PRZEMYSŁ DRZEWNY
„CZERSKI i JAKIMOWICZ"
Centrala w Zwierzyńcu n/W. Tel. 8.
Adr. telegr. „Czerski" Zwierzyniec.
Tartak parowy w Bondyrzu, tartak parowy w Obroczy, tartak i stolarnia w Zamościu.
Eksploatacje leśne.
Dostawa materjałów drzewnych.
w Warszawie **Inż. St. Jakimowicz, Hatelińska 10.**

Przemysł i Handel Leśny „LAS KRESOWY", Sp. Akc.—Warszawa, Leszno 77, tel. 508-85. Eksport drzewa.
Dom Handlowy HIRSZ LEWIT — Warszawa, Poznańska 37, tel. 208-24, 208-90. Przemysł i eksport leśny.
Lewin I. — Warszawa, Pl. Napoleona 5.
Liwszyc I. M. — Warszawa, Warecka 9.
„Las" — Warszawa, Pl. Żel. Bramy 1.
„Lubek" — Warszawa, Królewska 29.
Tow. Braci L. i Al. Lourie — Pińsk.
D/H. Lubrzyński, Heller i Ska — Warszawa, Mokotowska 54.
Monitz A. — Warszawa, Królewska 29-a.
Milsztejn L. — Warszawa, Al. Jerozolimska 71.

Bracia MAJZNER i GRUNDLAND
Warszawa. Leszno 77. Tel. 509-67.

NEAME & BOOTH — Warszawa, Mokotowska 39, tel. 176-52. Eksport materjałów dębowych.
Najkrug M. — Warszawa, Piękna 30.
Obsztajn L. — Lublin, Krak. Przedm. 51.
G. Pupko i Syn — Warszawa, Sienna 61.
Nachtigall Paweł — Warszawa, Al. Jerozolimska 75.
„Pogelas" — Warszawa, Szopena 18.
„POGEDRZEW" — Warszawa, Szopena 18, tel. 410-56.
Towarzystwo Przemysłu Drzewnego „POLESIE", Sp. z ogr. odp. — Warszawa, Złota 27, tel. 508-65.

DANZIGER-SLEEPERKONTOR
W. Schoenberg G. m. b. H. Danzig.
Przedstawiciel **H. KOJTER**
Warszawa Wielka 13. Tel. 271-61 i 77-81.

Przemysł Leśny, JAKÓB RUBIN — Warszawa, Widok 13, tel. 404-19.
N. RUBINSTEIN — Warszawa, Leszno 6 5, tel. 23-31.
Rotstein F. — Warszawa, Wilcza 18.
Ronin I. — Warszawa, Marszałkowska 99.
Rrbinowicz i Milukowski — Słonim.
„Standard" — Warszawa, Marszałkowska 94.
„Steinwood" — Warszawa, Wronia 80.
Stołowicki J. — Warszawa, Nowowiejska 23.
STEINBERG ALBERT — Warszawa, Wiejska 11, tel. 15-66.
SZTEJBERG K.—Warszawa, Graniczna 10, tel. 256-80 i 123-22. Eksport drzewa okrągłego i tartego.
G. Saper i Syn, Zakł. Przem. Drzewnego — Sosnowiec, Małachowskiego 4.
Spółka Akcyjna PRZEMYSŁU I HADLU DRZEWNEGO „ŚWIERK" — Warszawa, Wielka 22, tel. 137-11 i 158-66.
„Tel" — Warszawa, Wilcza 35.
TOWARZYSTWO PRZEMYSŁOWO-LEŚNE, Sp. Akc. egz. od roku 1880. Zarząd: Warszawa, Królewska 35, tel. 228-36. Specjalność: tartaki, pakietarnie, fabryka dykty klejonej w Orżewie, st. Klewań, woj. Wołyńskie, star. Rówieńskie.
„Tur", Przemysł Leśny — Warszawa, Hoża 1.
„TYNLAS" Aleksandrów, Brawerman i S-ka — Warszawa, Próżna 14, tel. 322-71.
E. WOLDENBERG, Przemysłowiec leśny — Warszawa, Królewska 41, tel. 139-69 i 70-69.

N. WOHL
Warszawa, Sienkiewicza 4, tel. 7-58 i 223-49.

Wertheim E. i S-ka — Warszawa, Żelazna 41.
Zussmann M. — Warszawa, Polna 66.
Związek Nadsłuczańskich Przem. Leśnych — Warszawa, Marszałkowska 81.

WYKAZ CZŁONKÓW

Zrzeszenia Właścicieli Lasów
(Warszawa, Kopernika 30).

Abramowicz Aleksander — Kamionka, p. Garwolin, w. Lubelskie.
Apanowicz Cyprjan — Częstochowa, Kilińskiego 3.
Apoznański Mieczysław — Antonin, p. Ciechanowiec, w. Białostockie.
Arkuszewski Jan — Lubiec, p. Szczerców, w. Łódzkie.
Arkuszewski Kazimierz — Pilica, p. Pilica, w. Kieleckie.
Baczyński Leon — Pisary, p. Jakubowice, w. Kieleckie.
Belina Tadeusz — Strzelce Wielkie, p. Nowa Brzeźnica.
Bieliński Antoni — Bidziny, p. Ozarów, w. Kieleckie.
Bławdziewicz Gustaw — Nowe Miasto n/Pilicą, w. Warszaw.
Bogusławski Józef — Łęczna, p. Łęczna, w. Lubelskie.

Bohdanowicz Mieczysław — Obodowce, p. Ilia, w. Wileńskie
Bołądz Jerzy — Dziergiele, p. Zelwa, w. Białostockie.
Boniecki Stanisław — Tomczyce, p. Mogielnica, w. Warszaw.
Borkowski Jan Wiktor — Kwilina, p. Sędziszów Kielecki.
Borkowski Ł. J. „Elibor" — Chlewiska i Pawłów, pow. Konecki, Warszawa, Mazowiecka 11.
Buczyński Tomasz — Ciężkowice, p. Godle, w. Łódzkie.
Budny Józefat — Rejowiec, p. Rejowiec, w. Lubelskie.
Bułhak Emanuel (pełn. mec. M. Obiezierski) — Wola Grzybowska, pow. Warszawski (Warszawa, Miodowa 21 m. 3).
Bagniewski Piotr — Zatory, pow. Pułtusk.
Chaniewskiego St. Sukc. — Rowy, p. Garwolin, w. Lubelskie.
Charzyński Wincenty — Strzembowo, p. Płońsk, w. Warszaw.
Chełmicki Adrjan — Okalewo, p. Rypin, w. Warszawskie.
Chrzanowski Jan — Tuczapy, p. Tyszowce, w. Lubelskie.
Czarnowski Józef — Łęki, p. Kutno, Skrzynka Poczt. 2.
Czetwertyńska ks. Seweryna — Sękocin, w. Warszawskie.
Czetwertyński ks. Seweryn — Plac Dąbrowskiego 2 m. 2.
Czetwertyńska ks. Marja Włodzimierzowa — Milanów, p. Parczew, w. Lubelskie.
Czetwertyński ks. Włodzimierz — Rudzieniec, p. Parczew, w. Lubelskie.
Ciechomski Jerzy — Rutkowice, p. Ostrowy, w. Warszawskie.
Chełmońska Halina — Jankowice, p. Nowe Miasto n/Pilicą.
Dembiński Stefan — Borkowice, p. Przysucha, w. Kieleckie.
Dembiński Józef — Góry, p. Pinczów, w. Kieleckie.
Desku Andrzej Ludwik — Sancygniów, p. Działoszyce, w. Kieleckie.
Dębski Mieczysław—Rycice: Adres, Warszawa, Wilcza 31 m. 20.
Dłużewski Karol — Pobyłkowo, p. Serock, w. Warszawskie.
Drewski Józef — Krzesimów, p. Lublin.
Dreckiego Miecz. Sukc. — Słupia, p. Szczekociny, w. Kieleckie.
Duninowski Ike Bar. Karol — Duninów, p. Gostynin, w. Warszawskie.
Doria Dernałowicz Wanda — Repki, p. Sokołów Podlaski.
Ludakowski Kazimierz — Krasnobród, w. Lubelskie.
Gałczyński Zygmunt — Kondrajec Pański, p. Raciąż, w. Warszawskie.
Gerliczowa Gabrjela — Dębnowola, p. Góra Kalwarja, w. Warszawskie.
Glinka Antoni — Szczawin,p . Goworów, w. Białostockie.
Glinka Zygmunt — Sucha, p. Białobrzegi, w. Kieleckie.
Godlewski Stanisław — Luszyn, p. Zychlin, w. Warszawskie.
Górscy Józef i Ludwik — Ceranów, p. Telaki, w. Lubelskie.
Górski Antoni — Wola Pękoszewska, p. Mszczonów, w. Warszawskie.
Górski Stanisław — Motkowice, p. Jędrzejów, w. Kieleckie.
Górskiego Pawła Sukc. — Kliszów, p. Pinczowski, w Kieleckie.
Gutowska Teresa — Małków, p. Hrubieszów, w. Lubelskie.
Grabiński Stanisław (S-r) — Stanisławów, p. Łowicz, w. Warszawskie.
Grodziński Michał — Oblas, p. Przytyk, w. Kieleckie.
Grzymała Feliks — Toczyski-Czortki, p. Sokołów, Skrzynka Pocztowa 11.
Haackowa Irena — Dembice, p. Włocławek, Skrz. Poczt. 49.
Halpert Tadeusz — Szczekociny, w. Kieleckie.
Helbich Józef — Konary, p. Radom.
Heydel Bar. Wojciech — Brzóza, p. Kozienica, w. Kieleckie.
Hordliczka Stefan — Huta Garwolińska, p. Garwolin.
Jackowska Jadwiga — Gostomia, p. Nowe Miasto n/Pilica.
Jakubowski Starża Jerzy — Pruszków, p. Łask, Skrz. Poczt. 3, w. Łódzkie.
Jankowski Alfred — Warszawa, Okólnik 11.
Jankowski Edward — Bodzechów, p. Ostrowiec, w. Kieleckie.
Jasiukowicz Stanisław — Chodów, p. Krośniewice, w. Warsz.
Jaskłowski Jan — Stobiecko Szlacheckie, p. Radomsko.
Jaśkowski Feliks — Chociw, p. Rawa Mazowiecka.
Jezierski hr. Józef — Pokibry, p. Ciechanowiec, w. Białostockie.
Jezierski hr. Władysław — Sobienie, p. Sobienie-Jeziory, w. Lubelskie.
Jundziłł hr. Stanisław — Sienierzyce, p. Nowogródek.
Jabłoński Jerzy — Pniewo, p. Łomża, Skrz. Poczt. 11.
Karski Włodzimierz — Górki, p. Klimontów, w. Kieleckie.
Karski Zygmunt — Chrzestne, p. Tłuszcz, w. Warszawskie.
Kaczkowski Witold — Lublanków, p. Głowno, w. Warszawskie.
Klarner Józef — Kierz, p. Bełżyce, w. Warszawskie.
Kleniewski Przemysław — Kluczkowice, p. Opole Lubelskie.
Kleszczyński Bogusław — Skrzeszowice, p. Kocmyrzów, w. Kieleckie.
Kobierzycki Antoni — Cielętniki, p. Radomsko, Skrz. Poczt. 23
Komicz Andrzej — Siemszyce, p. Łęczcy, w. Łódzkie.
Komorowski hr. Michał — Siedliska, p. Szczekociny, w. Kielec.
Korzybskiego Jana Sukc. — Wilczyska, p. Żelechów, w. Lub.
Kotkowska Jadwiga Sukc. — Niemienice, p. Opatów Kielecki.
Kowerski Stefan — Józwów, p. Bychawa, w. Lubelskie.
Kurnatowski Eryk — Łochów, w. Lubelskie.
Kwilecki hr. Kazimierz — Rychwał Kaliski.
Laskowski Juljan — Piatkowszczyzna, Lida, Poste restante.
Lasocki Roman — Dzierzbia, p. Stawiski, w. Białostockie.
Lipski Konstanty — Klikawa, p. Puławy, w. Kieleckie.
Lohmann Zbigniew — Podlesie, p. Koniecpol.
Lubomirski hr. Heronim — Kruszyna, p. Koniecpol
Lutosławski Jan — Warszawa, Marszałkowska 2.
Lutosławska Marja — Drozdowo, p. Łomża.
Łazucki Leon — Drozdy, p. Tarczyn, w. Warszawskie.
Łempicki August — Giergżyce, p. Opatów, w. Kieleckie.
Łoś hr. Witold — Piotrowice, p. Niedrzwica, koło Lublina.
Mańkowski Stanisław — Kazimierz Biskupi, w. Łódzkie.
Maruszewski Jan — Nowodwory, p. Ciechanowiec, w. Białost.
Mazaraki Leonja — Żeronim, p. Tuszyn, w. Łódzkie.
Miączyński hr. Władysław — Krojczyn, p. Włocławek, w. Warszawskie.
Mieszkowski Feliks — Skrwilno, w. Warszawskie.
Mirosławski Zygmunt — Czarne, p. Gostynin, w. Warszawskie.
Mogilnicki Witold — Browiec, p. Szczebrzeszyn, w. Lubelskie.
Mokiejewski Witold — Rzuców, p. Szydłowiec, w. Kieleckie.
Morawski Tadeusz — Planta, p. Iwaniska, w. Kieleckie.
Du Moriez hr. Stanisław — Jedlno, p. Radomsko, Skrz. Poczt. 6.
Mostowski Marjan Tadeusz — Mostowo, p. Mława, w. Warsz.
Müller Władysław — Somianka, p. Wyszków, w. Warszawskie.
Magistrat miasta Rawy — Rawa Mazowiecka.
Nowicki Jerzy — Sawejki, p. Siniawka, w. Nowogródzkie.
Okęcki Konstanty — Brzesce, p. Góra Kalwarja, w. Warszaw
Ołdakowski Adam — Straszewy, p. Kiełpiny, w. Pomorskie.
Ostrowska hr. Helena — Warszawa, Al. Róż 10.
Ostrowski hr. Krystyn — Korczew, p. Drohiczyn, w. Lubelskie.
Ostrowskiego Michała Sukc. — Radoszewnica, p. Koniecpol.
Ośniatowski Stanisław — Żabików, p. Radzyń Podlaski.
Broel-Plater hr. Edward — Osuchów, p. Mszczonów, w. Warszawskie.
Broel-Plater hr. Zygmunt — Białaczów, p. Opoczno, w. Kielec.
Zyberk-Plater hr. Zofja — Wojcieszków, p. Krzywda, w. Lubelskie.
Płaoński Tadeusz — Potycz, p. Góra Kalwarja, w. Warszawa.
Pleszczyński Ludwik — Wola Wydrzyna, p. Radomsko, wojew. Łódzkie.
Poborecki Kazimierz — Hrubieszów (Młyn Parowy), wojew. Lubelskie.
Poborecki Władysław — Hrubieszów (Młyn Parowy), wojew. Lubelskie.
Zarząd Dóbr hr. Potockiego Augusta — Warszawa, Wiejska 10.
Zarząd Dóbr hr. Potockiego Henryka — Chrząstów, p. Koniecpol, w. Kieleckie.
Potulicki hr. Henryk — Obory, p. Piaseczno, w. Warszawskie.
Pruszak Władysław — Woźniki, p. Radom.
Przewłocki Konstanty — Modliborzyce, w. Lubelskie.
Pułaski Jan — Osna, p. Rawa Mazowiecka.
Pułaski Ludomił — Grzymiszew, p. Grzymiszew, w. Łódzkie.
Potockiego hr. Wł. Sukc. — Parzymiechy, p. Krzepice, w. Kiel.
Raczyński hr. Karol — Złoty Potok, n/Wiernicą, w. Kieleckie.
Radziwiłł ks. Janusz — Nieborów, p. Łowicz, Skrz. Poczt. 8.
Radziwiłła ks. Macieja Sukc. — Zarząd Staszowskich Dóbr w Sichowie, p. Staszów.
Radoszewski Jan — Ner, p. Wartkowice, w. Łódzkie.
Ramm bar. Olga — Hieronimów, p. Michałowo-Niezbudka, w. Białostockie.
Roguski Eugenjusz — Stodoły, p. Opatów, w. Kieleckie.
Rohlanda Pawła Sukc. — Żabia Wola, p. Lublin, Skrz. Pocz. 108
de Rosenwerth Stanisław — Cielętnica, p. Janów Podlaski.
de Rosenwerth Jadwiga — Klonowice, p. Janów Podlaski.
Rostworowski hr. Antoni — Milejów, w. Lubelskie.
Rulikowski Józef — Poturzyn, p. Łaszczów.
Rulikowski Władysław — Branica, p. Radzyń, w. Lubelskie.
Rzyszczewska hr. Emilja — Dolsk, p. Maciejów, w. Wołyńskie.
Rytel Józefa — Przepiórków, w. Opatów Kielecki.
Sapieha ks. Eustachy — Spusza, p. Skidel, w. Białostockie.
Siemieńskiego Jana Sukc. — Silnica, p. Radomsko, Sk. p. 24.
Siemieński Jacek — Żytno, p. Radomsko, Skrz. Poczt. 24.
Karol hr. Skarbek — Borowno, p. Łomnica, w. Łódzkie.
Skarzyński Mieczysław Tadeusz — Wyliny Ruś, w. Szepietowo, w. Białostockie.
Skarzyński Wiesław — Studzieniec, p. Sanniki, w. Warszawsk.
Skarzyński Aleksander — Gostków, p. Wartkowice, w. Łódz.
Sobańska hr. Izabella — Kobiele Wielkie, p. Radomsko.
Starzeński hr. Marjan — Ruda, p. Dembe, w. Warszawskie.
Steinhagen Henryk — Koszelew, p. Gąbin, w. Warszawskie.

Stępczyński Szczęsny — Stelmachowo, p. Tykociny, w. Białostockie.
Sulikowski Adam — Popień, p. Rogów, w. Łódzkie.
Sulowski Gustaw — Biała Rawska, w. Warszawskie.
Szajewski Ignacy — Dąbie, p. Lubraniec, w. Warszawskie.
Szede Aleksander — Janowszczyzna, p. Zelwa, w. Białostockie.
Szlubowski Bronisław — Radzyń, w. Lubelskie.
Swida Gustaw — Wierzchowiska, p. Janów Lubelski.
Swieżyński Józef — Sadłowice, p. Opatów Kielecki.
Swięcicki Witold — Warszawa, Moniuszki 2-a.
Szadurski Bohdan — Kleszcze, p. Kobryń, w. Poleskie.
Targowski Józef — Czyżów Szlachecki, p. Zawichost, wojew Kieleckie.
Tarnowska hr. Juljuszowa — Końskie Wielkie, p. Końskie, w. Kieleckie.
Tąkiel Stefan — Rykały, p. Mogielnica, w. Warszawskie.
de Thun Ignacy — Koziebrody, p. Raciąż, w. Warszawskie.
Trepka Adama Sukc. — Rychłocice, p. Widawa, w. Lubelskie.
Tyszkiewiczów hr. Sukc. — Tarnawatka, p. Tomaszów Lubels.
Walicki Bronisław — Krześlów, p. Żelów, w. Łódzkie.
Wernera Edmunda Sukc. — Seroczyn, p. Stoczek Łukowski, w. Lubelskie.
Wesołowski Bronisław — Złota, p. Chrobesz, w. Kieleckie.
Węglińska Marja — Chotycze, p. Łosice, w. Lubelskie.
Wężyk Władysław — Bełdów, p. Aleksandrów Łęczycki.
Wężyk Feliks — Witulin, p. Biała Podlaska.
Wickenhagena Karola Sukc. — Borsuki, p. Sienno przez Ostrowiec, w. Kieleckie.
Wielopolski hr. Alfred — Krzelów, p. Sędziszów Kielecki.
Wielowieyski Stefan — Lubcza, p. Jędrzejów, (Słodownia), w. Kieleckie.
Wielowieyski Zbigniew — Chełmno, p. Radomsko, sk. p. 28.
Wilscy Tytus i Sukc. Ignacego — Wielka Wola, p. Rawa Mazowiecka.
Woyniłowicz Józef — Kuncowszczyzna, p. Hrycewicze, w. Nowogrodzkie.
Wyganowski Wojciech — Złotniki, p. Stawiszyn, w. Łódzkie.
Waibrowski Andrzej — Zborów, p. Solec-Zdrój, w. Kieleckie.
Zdziechowska Marta — Suchowola, p. Kraznobród, w. Kielec.
Zdziechowski Fortunat — Rzędowice, p. Miechów, w. Kielec.
Załęski Stanisław — Przezwody, p. Jakubowice, w. Kieleckie.
Tartaki i Fabryka Wyrobów Drzewnych Ordynacji Zamoyskiej w Zwierzyńcu, p. Zwierzyniec n/W. (woj. Lubelskiej. Tel. Nr. 7.
Zamoyski hr. Jan — Trzebień, p. Magnuszew, w. Kieleckie.
Zamoyski hr. Władysław — Pilczyca, p. Radoszyce, w. Kielec.
Zaremba Hipolit — Trzeciny, p. Wysoko Mazowieckie.
Zawadzki Tadeusz — Wólka Kozodawska, p. Piaseczno, woj. Warszawskie.
Zarząd Dóbr Dojlidy — Dojlidy, p. Białystok, sk. p. 31.
Zarząd Dóbr Skrzydłów — Skrzydłów, p. Kłomnice.
Zarząd Dóbr Strabla — Strabla, w. Białostockie.
Zarząd Dóbr Wrzelów — Zagłcba, p. Opole Lubelskie.
Zarząd Dóbr Zabłudów — Zabłudów, p. Białystok, sk. p. 35.
„Zbiersk" T-wo Akc. Cukr. i Raf. — Zbiersk, p. Stawiszyn, w. Łódzkie.
Zarząd Dóbr Mała-Wieś — Malawieś, p. Grójec, sk. p. 28, w. Warszawskie.
Zarząd Dóbr Konstantynowskich (Plen. W. Mieszkowski) — Warszawa, Marszałkowska 120/9.
Zarząd Dóbr Międzyrzec — Międzyrzec, w. Lubelskie.
Zarząd Dóbr Pietkowo — Pietkowo przez Łapy, w. Białostoc.
Żółtowski hr. Józef — Kock, w. Lubelskie.

Oddziały:

Wielkopolskie Zrzeszenie Właścicieli Lasów — Poznań, Mickiewicza 33.
Związek Ziemian — Kraków, ul. 3-go Jana 3/5.
Związek Ziemian Wołynia — Łuck, Mickiewicza 5.
Kresowy Związek Ziemian — Warszawa, Piękna 36.
Związek Właścicieli Lasów Prywatnych na Pom. — Toruń, Sienkiewicza 40.

WYKAZ CZŁONKÓW

Związku Fabrykantów Dykt i Fornierów w Polsce (Warszawa, Nowy Świat 27 m 3).

Zjednoczone fabryki dykt klejonych Br. Braun, — Warszawa, Twarda 28.
E. Hasbach — Białystok, Dojlidy.
Towarzystwo Przemysłowo-Leśne — Warszawa, Królewska 35
Towarzystwo Braci L. i Al. Lourie — Pińsk.
Tow. Akc. „OJKOS" — Lwów, 3 Maja 16.
Tow. Akc. „OSWA" — Bydgoszcz, Kapuściska Małe.
Fabryka Przetworów Drzewnych, M. L. Opatowski — Włocl.
Bracia Konopaccy — Mosty. Biuro: Warszawa, Al. Ujazdowskie 39.
Bracia Konopaccy — Szczuczyn. Biuro: Warszawa, Al. Ujazdowskie 39.
A. MERCIER, Fabryka dykt klejonych—Pińsk, Wodociągowa 1, telef. Nr. 16.
M. Mussmann — Warszawa, Srebrna 10.
A. Kleinman — Warszawa, Ceglana 17.

WYKAZ CZŁONKÓW

Syndykatu Interesentów Drzewnych we Lwowie.

Oikos, Sp. Akc. — Lwów, ul. 3-go Maja 16; materjały drzewne: świerkowe, jodłowe, sosnowe, dębowe, dykty klejone i buczyna.
Polska Foresta, Sp. Akc. — Lwów, ul. Kopernika 21; materjały sosnowe i dębowe.
Zakłady Przemysłu Drzewnego Delatyn w Polsce S. A. — Delatyn, materjały jodłowe i świerkowe.
Ph. Glesinger — Broszniów, poczta Krechowice, Spec.: Wszelki materjał tarty i jodłowy, deszczułki na skrzynie.
Szymon Ulam — Lwów, ul. 3-go Maja 12, świerk i eksploatacja lasów sosn. i dębowych, klepki dębowe, podkłady dębowe i sosnowe.
L. Seelig i Syn — Lwów, ul. Sykstuska 56 a, sosna, dąb i eksploatacja lasów. sosna i dąb, podkłady.
Galicyjska Spółka Drzewna — Lwów, ul. 3-go Maja 5, świerk, jodła, sosna i dąb, podkłady.
Jonasz Kuhrmärker (Adolf Kiesler) — Lwów, ul. Potockiego 31, jodła, świerk i dąb.
Hapede — Lwów, ul. 3-go Maja 12, eksploatacja lasów sosnowych i dębowych, klepki dębowe, podkłady dębowe i sosnowe.
Union Bank — Oddział Drzewny, ul. Hetmańska, eksport tartych materjałów dębowych i okrągłych, klepki dębowe.
Leizor Griffel — Bolechów, materjały jodłowe i świerkowe.
Reinhold i Münzer — Lwów, ul. Sykstuska 46, eksploatacja lasów dębowych i wyrób klepek dębowych i progów kolejowych.
Maurycy Kopelman — Lwów, ul. Sykstuska 19, eksport materjałów tartych dębowych i kloców dębowych.
S. Pollak i Spółka — Lwów, ul. Zamknięta 9, materjały liściaste i miękkie materjały wszystkich jakości.
Bracia Eckstein — Lwów, ul. Akademicka 5, materjały świerkowe i jodłowe.
Betolt Politzer — Lwów, ul. Kaźmierzowska 47, materjały miękkie i dębowe.
Brody — Lwów, ul. Podlewskiego 8, materjały sosnowe i dęb.
Dr. Adlersberg, Sternhell i Sp. — Lwów, pl. Smolki 5/III p. materjały jodłowe, świerkowe i buczynowe, drzewo opałowe.
Pezet — Lwów, ul. Akademicka 23, materjał tarty, jodłowy, kantówka, bulsy wymiarów angielskich, francuskich, materjał stolarski, deski podłogowe heblowane lub nieheblowane z piórem i fugą.
Wschodnio-Małopolska Spółka Drzewna — Lwów, ul. Hetmańska 8, handel miękkiem drzewem.
Mikuliczyn, Zarząd Tartaku Parowego w Mikuliczynie, materjały jodłowe i świerkowe.
Hr. August Krasicki — Lesko, pow. Lesko, materjały miękkie.
Kohane i Steuer — Zawój, poczta Kałusz, deski jodłowe i świerkowe, bruzy i kantówka rżnięta.
Jakób Bardach — Lwów, pl. Marjacki 4, handel progami.
Wienfeld i Blatt — Lwów, ul. Kołłątaja 8, eksploatacja lasów dębowych, dostawy kolejowe.
Chata — Lwów, ul. 3-go Maja 2, eksport: dąb i sosna.

P. & C. Goetz, Dyr. S. Schwarc — Czerniowce, materjał miękki.
Bracia Groedel — Demnia Wyżna, poczta Skole, materjały wyłącznie miękkie, jodłowe, świerkowe i sosnowe.
Dawid Löwy i S-wie — P. S. Mahler — Lwów, ul. Św. Piotra 21, eksploatacja lasów olchowych.
Abraham Mehr — Lwów, ul. 3-go Maja 12, eksploatacja lasów dębowych, wyrób i handel progami.
Neptun — Lwów, ul. Sykstuska 27, eksploatacja lasów dębowych, świerkowych, jodłowych i sosnowych.
Aszkenazy Markus — Lwów, ul. Brajerowska 3, handel progami.
Dr. Benedykt Blatt — Lwów, ul. Kurkowa 2, handel progami.
Józef Słoński & S-ka — Lwów, pl. Marjacki 4, materjały drzewne budowlane.
Tartaki — Lwów, ul. Senatorska 6, bulsy, bruzy dębowe, fryzy krótkie i długie, dębowe, dykty dębowe.
S. Borak — Stryj, deszczułki posadzkowe, wszelkie materjały tarte świerkowe i jodłowe.
Maurycy Berffein, okrągłe materjały dębowe tarte i klepki dębowe.
Karol Kruzenstern — Niemirów, eksploatacja lasów.
Adam Rylski — Czarnolotce, koło Tyśmienicy, eksploatacja lasów.
Spatz i Zimand — Lwów, Lindego 9, przemysł drzewny.
Dyskontowy Bank Warszawski, Oddział Drzewny — Lwów, ul. 3-go Maja 14.
Jakób Solak — Lwów, Potockiego 64, przemysł drzewny.
Bracia Pastel — Radziechów, Tartak i młyn parowy.
Polskie Towarzystwo Drzewne — Lwów, Kołłątaja 8, przemysł drzewny.
Holotka & Diener — Kołomyja, ul. Legjonów 37, przemysł drzewny.

WYKAZ CZŁONKÓW

Związku Przemysłowców Drzewnych w Poznaniu.

Bartoszewicz i Kubica, Tartak Parowy — Mur. Goślina.
B. Bystrzycki Tow. Akc. — Orzechowo, pow. Września.
Dobski Ignacy, Tartak Parowy — Kiszewko, p. Kiszewo.
Domerachi Jan, Budowniczy — Poznań, G. Wilda 42.
Dronia Fryderyk, Handel Drzewa — Poznań, ul. Jasna 17.
„Drzewo" Tow. Akc. — Poznań, ul. Rzeczypospolitej 9.
Dymalska Zofja, Tartak Parowy — Ostrów, ul. Starokaliska 6.
Dirska Antonina, Tartak Parowy — Bladki, pow. Krotoszyn.
Fuhrman Walenty, Tartak Parowy — Krotoszyn.
Jaworscy J. i Fr., Tartak Parowy — Witkowo.
Klessa Ignacy, Tartak Parowy — Czarnków.
Kosiński Teodor, Tartak Parowy — Pobiedziska.
Litkowski Stanisław, Tartak Parowy — Trzemeszno.
Łożyński Józef, Tartak Parowy — Śrem.
Łukomski Witold, Tartak Parowy — Śmigiel.
Musioł Stanisław, Tartak Parowy — Wolsztyn.
Namysł Marjan, Handel drzewa — Poznań, ul. Skarbowa 3.
Nitsche Roman, Tartak Parowy — Nowy Tomyśl.
Nowakowski i Synowie, Fabryka mebli — Poznań, G. Wilda 134.
Paetz Wojciech — Poznań, ul. Głogowska.
Polaszek Franciszek, Tartak Parowy — Gostyń.
Poznańska Spółka Drzewna, Tow. Akc. — Poznań, Św. Marcina 52.
Schenk Józef, Handel drzewa — Poznań, ul. Szewska 9.
Urbański St. & S-ka, Tartak Parowy — Ujście.
Wilczewski Zygmunt, Tartak Parowy — Wronki.
„Zagroda", Tow. Akc. — Poznań, ul. Fr. Ratajczaka 21 a.
Staniewski Teodor, handel drzewa—Poznań, ul. Wrocławska 19.
Czajka Jan, Tartak Parowy — Zbąszyń.
Lisek Jan, Tartak Parowy — Pobiedziska.

WYKAZ CZŁONKÓW

Sekcji Drzewnych przy Związku Przemysłowców w Krakowie.

Polskie Towarzystwo Handlowe, Dział Drzewny — Kraków ul. Sławkowska 1.
„Rudy", Tartak — Tarnów.
Towarzystwo Przemysłowo-Leśne „Buk" — Kraków, Rynek Gł. 25.
„Solali", Tartak — Zabłocie ad Żywiec.
Administracja Dóbr Anny Hr. Tarnowskiej — Sucha, Ślemień
Fabryka wyrobów drzewnych, Hr. Larisch-Mönnicha — Jaworze, Śląsk.
„Dolina", Przemysł Leśny — Kraków, Smoleńska 1.
Eljasz Hirsch Friedmann — Wieliczka.
Śląska Fabryka Przetworów Drzewnych — Dziedzice.
J. Steinberg, Zakłady Artystyczno - Stolarskie — Kraków, Dajwór 14.
Polsko-Szwajcarski Przemysł Drzewny — Hały, poczta Rafałówka, woj. Poleskie.
C. Warhanek, Fabr. beczułek i tartak — Mszana Dolna.
Tartaki i Zakłady Impregnacyjne Adama hr. Stadnickiego w Nawojowy i Rytrze.
Ordynacja Łańcucka — Łańcut.
Zarząd Dóbr Zdzisława Hr. Tarnowskiego — Dzików, p. Tarnobrzeg.
S. Zollmann, hurtowy handel drzewem — Kraków, pl Matejki 6.
Szymon Schell i S-ka, Tartak — Kraków, Szewska 27
Dr. Jan Hupka — Niwiska.
I. Potok, Eksport Drzewa — Kraków, ul. Zyblikiewicza 14.
Michał Ader, Tartaki, Fabryka Mebli Giętych — Jazowsko ad Stary Sącz.
Arcyksiążęcy Zarząd Dóbr — Żywiec.
Inż. Dr. Fryderyk Pordes, Zakłady Przemysłowo-Drzewne — Kraków, Lubelska 21/III.
Landau Izydor, Przemysł drzewny. Adr. telegr.: „Landaulas—Kraków". Telefony: 42-65 i 23-21. Kraków, Zielona 4, skrz. poczt. 201.

WYKAZ CZŁONKÓW

Związku Handlarzy Drzewa i Przemysłowców Województwa Śląskiego.

Sekcja Zjedn. Gospodarczego Polskiego Śląska — Katowice Warszawska 27.

Aleksander Grubner & Co. — Bielsko, Schiesshausstr. 32.
I. Ph. Glesinger — Cieszyn.
S. Freund — Beuthen, Ring 8.
Oberschl. Holzwerke A. G. — Beuthen, Gartenstr. 3.
Leo Ernst — Królewska Huta, Rynek 2.
Heinrich Koenigsfeld — Królewska Huta, Kościelna.
W. Stenberg — Królewska Huta, Florjańska.
Richard Badulla — Królewska Huta, Sienkiewicza.
S. Riesenfeld — Katowice, Opolska 1.
Leo Goldstein — Katowice, Warszawska 28.
J. Schindler — Katowice, Szopena 11.
Kopalniak — Katowice, Poprzeczna 2.
Schiffer & Freund (Kattowitzer Holzhandel) — Katowice, Sobieskiego.
Bruno Erlich — Katowice, Szopena 8.
S. Juliusburger — Katowice, Mickiewicza 6.
August Keller — Katowice, Warszawska 44.
Oberschl. Brubenholzeinfuhr. G. m. b. H. — Katowice, Gliwicka 15.
Dampfhobel-u. Sägewerk vorm. J. Fröhlich Rosenthal & Körbel — Mysłowice.
Lazarus Moeller — Tarnowskie Góry.
Leopold Halbreich — Tarnowskie Góry, Ogrodowa 4 II.
Markus Goldstein, Przemysł Drzewny — Stanisławów. Adr. telegr.: „Goldsteinmark". Tel. 138.
C. A. Franke — Bydgoszcz.
Towarzystwo Przemysłu Drzewnego w Częstochowie — Częstochowa, ul. Tartakowa 9. Tel. 4-20.
Górnośl. Tow. dla przemysłu drzewn. — Tarnowskie Góry.
S. Orgler — Tarnowskie Góry.
Paweł Szczepan — Żory.
Minerwa A. G. — Żory.
Josef Fietzek — Wielkie Hajduki.
J. Aufricht — Ruda.
S. Przendzing — Ruda.
Schl. Grubenholzimprägnierung — Ligota Pszczyńska.
Ludwig Machotzek — Ochojec pod Rybnikiem.
Ernest Rosemann, Handel drzewa — Katowice, Rynek 12.
Machotzek & Co., vorm Siegmund & Richter — Rybnik.
Kurt Gutherz — Katowice, Jul. Ligonia.
Ignatz Schmyra — Czerwionka.
Brüder Landau — Biała.
Leo Pinkus — Bytom.
Górnośl. Przedsiębiorstwo Drzewne Sp. Akc. — Katowice, ul Lompy.
Zweig & Leschnitz — Gliwice, Karlstr.

WYKAZ CZŁONKÓW

Związku Przemysłowców Leśnych w Wilnie (W. Pohulanka 3. Wilno).

Saul Rozental, Pośrednictwo handlowe — Wilno, Sadowa 4.
Piramontski Tartak — Wilno, Pióramont 5.
Br. B. i H. Parnes — Wilno, Tartaki 32.
M. Morgensztern — Wilno, Tartaki 34.
J. i J. Lewin — Wilno, Kolejowa 15.
Kuzensztal — Wilno, Popławska 3/4.
B. Kopelowicz — Wilno, Sierakowskiego 4.
M. Alperowicz — Wilno, Zawalna 15.
H. Solonojc — Wilno, Piłsudskiego 30.
S. Kronik — Wilno, W. Pohulanka 20/4.
A. Grodon — Wilno, Tartaki 5.
Winiakoński — Wilno, W. Stefańska 32/3.
Ch. Solonojc — Wilno, Oziorna 3.
L. Szejniuk — Wilno, Pijarska 8.
Lichtenszteln — Wilno, Sadowa 7.
Gerszater i Sałucki — Wilno, Antokolska 114.
E. Kremer — Wilno, 3-go Maja 1/5.
E. Coch — Wilno, Węglowa 8.
A. Abramowicz — Wilno, Żeligowskiego 10.
T. Magun — Wilno, Zygmuntowska 32.
L. Rom — Wilno, Szopena 1/15.
Sz. Bajkowicz — Wilno, Portowa 23.
I. Lewin — Wilno, Kijowska 4/28.
A. Abramow — Wilno, Mickiewicza 35/8.
Br. Chwoles — Wilno, Pióramont 6.
Wilfin — Wilno, Subocz 6/8.
Frenke-Polaczek — Wilno, Piwna 2/15.
T. Lewkowicz — Wilno, Kolejowa 9/2.
Br. Gusakowy — Wilno, Jagiellońska 3/3.
L. Kapliński — Wilno, W. Pohulanka 17.
Z. N. Epsztein — Wilno, Sadowa 7.
N. Szlesinger — Wilno, Bankowa 15/10.
Reznik i Potszer — Wilno, Tombakowa 10 a.
B. Kronik — Wilno, Węglowa 16/4.
D. Gerson — Wilno, Dąbrowskiego 7.
Ch. Basman — Wilno, Zawalna 10.
Br. Świrski — Wilno, Fabryczna 14.
Z. Faja — Wilno, Piłsudskiego 13.
Kalwaryjski Tartak — Wilno, Pióramont 5.
Br. Singer — Wilno, Kalwaryjska 1.
Jahlennik — Wilno, Słowackiego 8.
M. Baran — Wilno, Kijowska.
A. M. Załkind — Wilno, Szopena 3.
Nowik i Trejwas — Wilno, Teatralna 3.
Szwarc, Bloch i Esterman — Wilno, Hotel Bristol.
Towarzystwo „Latpolwood" — Wilno, Hotel Europa.
B. Goldberg — Wilno, Piłsudskiego 2/36.
M. Birgier — Wilno, Hotel Bristol.
Kwartac — Wilno, Styczniowa 8.

MARKUS GOLDSTEIN, Przemysł Drzewny
Stanisławów. Adr. telegr. „Goldsteinmark". Tel. 188.

C. A. FRANKE BYDGOSZCZ

Towarzystwo Przemysłu Drzewnego w Częstochowie
Częstochowa, ul. Tartakowa 9. Tel. 4-20.

WYKAZ CZŁONKÓW

Związku Producentów Terpentyny i Przetworów Drzewnych w Polsce. (Warszawa, Koszykowa 29).

Barg Szmul — Luboml, ul. Chełmska, Dyr. L. P. w Łucku — Smoła, Terp., Węgiel.
Blumenkranz, Terpentyniarnia — Oksa, p. Jaronowice — Terpentyna.
Donat i Meller — Luboń pod Poznaniem. — Terpentyna i Kalafonja.
Domeradzki Stefan — Grodno, ul. Listowskiego.
„Etnaol" — Radomsko.
Flajszman Froim — Tuczyn, p. Rowieński, Dyr. L. P. w Łucku. Terpentyna, smoła, węgiel.
Frenkiel i Minkowski — Nadleś. Sokółka, Dyr. L. P. Siedlce — Terpentyna, smoła, węgiel.
Fudym Nuchim — w. Korytnica, p. Włodzimierski, Dyr. L. P. w Łucku. — Terpentyna, smoła, węgiel.
„J. Gierczyński", Terpentyniarnia — Kurzelów, p. Włoszczowa. — Terpentyna, smoła, węgiel.
Głębocki i Wiśniacki, Terpentyniarnia — Nadleś. Jeziorskie Wilno. Terpentyna, smoła, węgiel.
„Grodzisk", Zakłady Chem. (Grodzisk, Gzichów, Hajnówka, Środula i Wygoda) — Warszawa, Chmielna Nr. 10. — Octan wapnia, olk. metyl, kwas octowy, smoła drz., formulina, aceton, węgiel drzewny.
Grynwald Pinchas — Kostopol, Warszawska 47, Dyr. L. P. w Łucku. — Terpentyna, smoła i węgiel.
Hochblatt Daniel — w. Berezne, p. Kostopolski, Dyr. L. P. w Łucku. — Terpentyna, smoła i węgiel.
„Jarot", Zakłady przemysłowo-chemiczne, Jaroszewicz i S-ka — Warszawa, ul. Wilcza 18. (ekstrakcja).
Jukielson Jankiel — Łuck. — Terpentyna, smoła i węgiel.
Karpina S. A. — Lwów, ul. Potockiego 56. Terpentyna, smoła i węgiel.
Kraushar Daniel S-ka Akc. Dom Handlowy — Warszawa, Żórawia 22. — Zastęp. firy „Wanda" Poturz. Zakład. Chemiczne Krystynopol.
Kresowy przemysł Terpentynowy — Łaziska, przez Sokółkę. — Terpentyna.
Krzywula Koszko — Klewań, Dyr. Lasów Państw Łuck. — Terpentyna, smoła, węgiel.
Lemkowicz, Terpentyniarnia — Sosnowiec, ul. Zygmunta 1. — Terpentyna.
Lubelskie Zakłady Dest. Drzewa w Lipie, p. Zaklików, wł. inż. Miller — Lublin, Szopena 7 m. 8. Terpentyna.
Mamut Józef — Równe, 3-go Maja 48, Dyr. L. P. w Łucku. — Terpentyna, smoła, węgiel.
I. Mendels, Wytwórnia Terpent. smoły i węgla drzewnego — Gródek, p. Białystok.
Mikulski Aleksander, Terpentyniarnia — Rafałów, p. Słonim.
Orenland Jankiel — Kamień Koszyrski, Dyr. L. P. w Łucku. — Terpentyna, smoła, węgiel.
Perelmuter Manas—Włodzimierz Wołyński, Dyr. L. P. w Łucku. Terpentyna, smoła, węgiel.
Pierwsza Krajowa Dystylarnia Żywicy — Końskie. — Terpentyna, kalafonja.
Pokrzywy B-cia — Czarna Wieś, Dyr. L. P. Siedlce. — Terpentyna.
„Polanin" Tow. Terpentyniarnia — Żerocin, p. Międzyrzecz.— Terpentyna.
„Polskie Towarzystwo Gazownicze" Sp. Akc. — Warszawa, Wiejska 18/8. (Zakłady w Augustowie). — Terpentyna, smoła, węgiel drzewny.
Pomorska Destylarnia Drzewa — Czersk-Pomorze, Dyr. L. P. Bydgoszcz. — Terpentyna, smoła, węgiel.
Rabinowicz Józef — Waliły, Dyr. L. P. Siedlce (Warszawa, Sprzeczna 8). — Terpentyna.
Rabinowicz W. — Wierzbnik. — Terpentyna.
Rajzman Chaim — w. Luboml, Dyr. L. P. Łuck. — Terpentyna, smoła, węgiel.
Röhr Dr., Terpentyniarnia w Rozwadowie — Lwów, Romanowicza 1. — Terpentyna.
Rozentahl i Golstrom — Nadleś. Supraśl., Dyr. L. P. Siedlce.— Terpentyna.
Sekcja Producentów Terpent. i smoły — Białystok, Okręgowy Związek Kupców.
Śląska fabryka przetworów drzewnych — Dziedzice, Igo Robinson. — Ocet drzewny, spir. metyl., węgiel liściasty.
Starachowickie Zakłady Górn. Sp. Akc. Terpentyniarnia w Starachowicach — Warszawa. Warecka 15. — Terpentyna (ekstrakcja).
Szczeciński N. — Włocławek, Kościuszki 24. — Terpentyna.
Sielecki Szmul — Różane, Grodziejska. — Terpentyna.
Szlafsztejn Mordko — Kowel, Al. Legjonów 7, Dyr. L. P. w Łucku. — Terpentyna, smoła, węgiel.
Szocher Józef — Białystok, Juroniecka 30, Dyr. L. P. w Łucku. Terpentyna, smoła, węgiel.
Szokalski F. — Leśnictwo Brok., kol. Zieleniec. — Terpentyna i węgiel.
„Terebenthen" Zjed. Fabr. Terpent. w puszczy Białowieskiej, B-cia Porowscy i p. Godlewski Sp. Akc. — Terpentyna, kalafonja, węgiel drzewny, kwas octowy.

Trumper Wolf — p. Łysków. — Terpentyna i węgiel.
„Wanda" Poturzyckie Zakł. Chemiczne — Krystynopol, małopolska. — Terpentyna i kalafonja.
Weinreb M. i S-ka Tow. Akc. Fabr. Chem. i rafin. terpent. — Lwów, Kościuszki 7.
„Węgierska Górka" — Węgierska Górka. — Octan wapnia.
W. Witowski i N. Siedlicki Zakł. Przem. Chem. — Augustów, Dyr. L. P. Siedlce. — Terpentyna, smoła drzewna i węgiel drzewny.
„Wygoda" Sp. Akc. — Wygoda koło Doliny. — Terpentyna.
Zarząd Dóbr hr. Platera — Dąbrowica-Wołyń.
Zarząd Dóbr ordynacji hr. Zamojskiego — Lublin.
„Zdziarnopol" Terpentyniarnia — Łomża, ul. Dworna 20. — Terpentyna i węgiel.
F. E. Ziegler Fabryka Przetworów Chemicznych — Łódź.
Baron Eljasz — Ostrowiec, Nadleś. Oszmiańskie. — Terpentyna, smoła i węgiel.
Bastromski Sr. — Gudogaj, Nadleś. Oszmiańskie. — Terpentyna, smoła i węgiel.
Bloch Ch. — Roś, Nadleś. Mostowskie. — Terpentyna, smoła i węgiel.
Borecka E. — Siwica, Nadleś. Stołpeckie. — Terpentyna, smoła i węgiel.
Chomiński Al. — Olszewo, Nadleś. Podbrodzkie. — Terpentyna, smoła, węgiel.
Dach Jankiel — Równiny, Nadleś. Oszmiańskie. — Terpentyna, smoła, węgiel.
Epsztein J. — Podbrodzie, Nadleś. Podbrodzkie. — Terpentyna, smoła, węgiel.
Gawuryn H. — Szczuczyn, Nadleś. Różankowskie.—Terpentyna, smoła, węgiel.
Gdut B. — Niemczyn, Nadleś. Niemczyńskie. — Terpentyna, smoła, węgiel.
Geruchowicz Jewel — Bobrowszczyzna, Nadleś. Dziśnieńskie.— Terpentyna, smoła, węgiel.
Geruchowicz Jewel — Pusty Węgiel, Nadleś. Dziśnieńskie. — Terpentyna, smoła, węgiel.
Goburyn Hirsz — Różanka, Nadleś. Mostowskie. — Terpentyna, smoła, węgiel.
Gulkowicz Icek — Dokszyce, Nadleś. Dziśnieńskie.—Terpentyna, smoła, węgiel.
Gulkowicz Icek — Michaliszki, Nadleś. Podbrodzkie. — Terpentyna, smoła, węgiel.
Gulkowicz Icek — Smorgonie, Nadleś. Smorgońskie.—Terpentyna, smoła, węgiel.
Gurwicz Szl. — Hrań, Nadleś. Stołpeckie. — Terpentyna, smoła, węgiel.
Janicki Szl. — Kluszczany, Nadleś. Podbrodzkie. — Terpentyna, smoła, węgiel.
Koncepolski Moz. — Jeziory, Nadleś. Jeziorskie. — Terpentyna, smoła, węgiel.
Koreń Szymche — Ławryszki, Nadleś. Ławryskie. — Terpentyna, smoła, węgiel.
Kiwowicz Gd. — Tryles, Nadleś. Stołpeckie. — Terpentyna, smoła, węgiel.
Kremer Józef — Koltyniany, Nadleś. Święciańskie. — Terpentyna, smoła, węgiel.
Lib Dawid — Dziewieniszki, Nadleś. Oszmiańskie. — Terpentyna, smoła, węgiel.
Libman R. — Zalesie, Nadleś. Smorgońskie. — Terpentyna, smoła, węgiel.
Łosz Szapszel — Lida, Nadleś. Lidzkie. — Terpentyna, smoła, węgiel.
Olkienicki Mord. — Rudniki, Nadleś. Międzyrzeckie. — Terpentyna, smoła, węgiel.
Państwowa Terpentyniarnia — Nadleś. Rożańskie. — Terpentyna, smoła, węgiel.
Państwowa Terpentyniarnia — Kurzeniec, Nadleś. Wileńskie.— Terpentyna, smoła, węgiel.
Rapoport i Handelsman — Biały Brzeg, Nadleś. Bakształskie.— Terpentyna, smoła, węgiel.
Mackiewicz B. — Rudziszki, Nadleś. Trockie. — Terpentyna, smoła, węgiel.
Meszengiser i Goldberg — Pieski, Nadleś. Mostowskie.—Terpentyna, smoła, węgiel.
Sokolnik S. — Orany, Nadleś. Orańskie. — Terpentyna, smoła, węgiel.
„Świerk" Sp. Akc. — Szczekucze, Nadleś. Nalibockie. — Terpentyna, smoła, węgiel.
Szlejfer L. i O. — Stołpce, Nadleś. Stołpeckie. — Terpentyna, smoła, węgiel.
Terpentyniarnia — Łot. Jezioro Druskienickie. — Terpentyna, smoła, węgiel.
Terpentyniarnia—Szklary, Nadleś. Druskienickie.—Terpentyna, smoła, węgiel.
Wiśniacki S. — Ostryna, Nadleś. Jeziorskie. — Terpentyna, smoła, węgiel.
Zyłemski Hirsz — Lida, Nadleś. Lidzkie. — Terpentyna, smoła, węgiel.
Baron Hugo Wattman — Ruda-Różaniecka, Małopolska. — Terpentyna, smoła, węgiel.

WYKAZ CZŁONKÓW

Sekcji Drzewnej Związku Przemysłowców w Krakowie.

Inż. Dr. F. Pordes — Limanowa.
Polskie Tow. Handlowe, S. A. — Kraków.
M. Franckiego Zarząd Dóbr — Nisko.
„Buk", Tow. Przemysłu Leśnego — Kraków.
Izydor Landau, Przemysł Drzewny — Kraków.
„Solali", Przemysł Papierniczy — Żywiec.
Administracja Dóbr Sucha — Ślemień.
E. H. Friedmann, Tartak w Wieliczce.
I. Potok, Eksport Drzewny — Kraków.
Zarząd Lasów i Tartaków — Rytro.
C. Warhanek — Mszana Dolna.
Schell i S-ka, Tartaki w Jaśliskach — Kraków.
Zarząd Dóbr — Dzików.
Dr. Jan Hupka — Niwiska.
S. Zollmann, Hurtowy Handel Drzewem — Kraków.
Zarząd Dóbr Tuszowskich — Jaślany.
J. Ader, Przemysł Drzewny — Kraków.
Dyrekcja Dóbr Żywieckich.
Iglicki, Fabryka Mebli — Kraków.
Lipschütz, Eksport Drzewa — Kraków.
A. Bajrach, Eksport Drzewny — Kraków.
F. Jungermann, Handel i Eksport Drzewa — Kraków.
Zakłady Przemysłu Drzewnego, S. A. w Trzebini.
R. Muranyi, Fabryka Wyrobów Stolarskich — Kraków.
Szpringut, Tartak Parowy — Bielsko.
J. Steinberg, Zakłady Artystyczno-Stolarskie — Kraków.

WYKAZ CZŁONKÓW

Sekcji Drzewnej Związku Przemysłowców w Krakowie.

„Labor", Fabryka Mebli Giętych — Radomsko.
Michał Ader, Fabryka Mebli Giętych — Jazowsko.
Thonet-Mundus, Polskie Fabryki Mebli, G. S. A. — Bielsko.
Wünsche i S-ka, Giętarnia Mebli — Radomsko.
„Mazowia", Fabryka Mebli Giętych, S. A. — Radomsko.
Wech A., Fabryka Mebli Giętych — Buczkowice.
H. Reich, Fabryka Mebli Giętych — Łodygowice.
J. Kohn i S-ka, Fabryka Mebli Giętych — Łodygowice.
„Henryków", Zakłady Przemysłu Drzewnego — Kielce.
M. Fajnsztejn — Kowel, Al. ks. Józefa Poniatowskiego 1.
Bartoszewicz i Kubica, Tartak parowy i skład drzewa — Murowana Goślina, tel. 15.
„Wojciechów", T. A. Fabryki Mebli Giętych — Warszawa.

POLSKI PRZEMYSŁ DRZEWNY
„CZERSKI i JAKIMOWICZ"
w Zwierzyńcu n/W. Tel. Nr. 8.
Adres telegraficzny: „CZERSKI" Zwierzyniec
Fabryka mebli giętych w Bondyrzu.

TARTAK PAROWY I GIĘTARNIA MEBLI BUKOWYCH
Z. ZIPSER i T. FUCHS
w Zamościu
Produkcja 130,000 kompletów krzeseł giętych.
135 pracowników. Zarządcy Zygmunt Zipser

Dr. MARCELI BARCIŃSKI

Polski przemysł włókienniczy

Polski przemysł włókienniczy z głównym swoim ośrodkiem łódzkim i mniejszymi ośrodkami, bielskim i białostockim, posiada ogółem

wrzecion	cienkoprzędnych	1.623.274
„	odpadk. i wigonj.	131.248
„	zgrzebnych	342.495
„	czesankowych	403.304
„	lnianych	11.836
„	jutowych	20.238
„	jedwabnych	21.000
krosien	bawełnian. i lnianych	42.274
„	wełnianych	11.839
„	jutowych	1.536
„	jedwabnych	500

W dniu 1-ym stycznia 1928 r. przemysł ten zatrudniał zgórą 150.000 robotników.

Jakkolwiek wywody poniższe dotyczą tylko dwóch głównych gałęzi przemysłu włókienniczego: bawełnianej i wełnianej, dane statystyczne zaś tylko fabryk, zrzeszonych w Związku Przemysłu Włókienniczego w Państwie Polskiem, niemniej jednak charakteryzują one całokształt położenia ogólnego. Naogół bowiem warunki gospodarcze układają się w jednakowe dla wszystkich gałęzi wytwórczości włókienniczej konjunktury, i nieznaczne odchylenia wybitnie branżowe nie wpływają na zmianę zasadniczą obrazu ogólnego. Pozatem zaś Związek Przem. Włók. w P. P. jest zrzeszeniem, obejmującem 92% przemysłu bawełnianego i ok. 90% wełniano - czesankowego, z jednostek zaś przemysłu wełniano - zgrzebnego należą doń wszystkie zakłady, stanowiące przemysł wielki b. Królestwa Kongresowego.

* * *

Niezwykle ciężka sytuacja gospodarcza, w jakiej znajdował się kraj cały od drugiej połowy r. 1925-go, była odczuwana nietylko przez bezpośrednio dotknięte nią sfery gospodarcze, ale i powszechnie przez wszystkie i jak najszersze sfery, społeczeństwa, gdyż znamiona jej kładły się całym swym ciężarem na wszystkie przejawy życia.

Jej wyrazem najdotkliwszym był stały wzrost bezrobocia, przybierającego zastraszające rozmiary. Jasna jest rzeczą, że ośrodek tak uprzemysłowiony, jak Łódź, stał się z konieczności skupieniem bardzo licznych rzesz bezrobotnych, szybko wzrastającem w miarę pogarszania się koniunktur gospodarczych. Punkt kulminacyjny osiąga ono w lutym r. 1926-go kiedy ilość zarejestrowanych zbliżyła się do 90.000, podczas gdy w marcu r. 1925-go wynosiła tylko 39.000.

Średnie i drobne zakłady przemysłowe całkowicie zaprzestały produkcji, przemysł wielki zaś, zrzeszony w Związku Przemysłu Włókienniczego w Państwie Polskiem, najbardziej powściągliwy w zwalnianiu ludzi od pracy, z konieczności redukował ilość dni pracy, by tym sposobem możliwie jak największej ilości robotników dać możność osiągania choćby zmniejszonego zarobku.

Najniższy poziom uruchomienia przypadał na początek roku 1926, kiedy redukcja pracy dochodziła do 30 — 40% i przeciętna ilość godzin pracy jednego robotnika w tygodniu wahała się między 24 a 30 godzinami. Dopiero w połowie marca stan ten zaczął się stopniowo zwolna poprawiać naskutek zarysowujących się zapowiedzi żywszego zbytu w czasie sezonu. Poprawa postępowała jednak bardzo powoli aż do połowy roku, kiedy to obraz całkowicie zmienił oblicze.

Następuje nagła zmiana sytuacji, uruchomienie wzrasta wprawdzie stopniowo, ale szybko, i osiąga swoje maximum, na którem utrzymuje się przez cały rok 1927. Rok ten w całem gospodarstwie polskiem a temsamem i we włókiennictwie, był najlepszym ze wszystkich lat powojennych, co najdowodniej wynika z poniższego zestawienia maszynogodzin, przepracowanych przez fabryki, zrzeszone w Związku Przemysłu Włókienniczego w latach 1925, 1926, 1927 i 1928.

Przemysł bawełniany.

Wrzecionogodzin cienkoprzędnych:

w 1913 r.	4.271.445.550
„ 1925 r.	3.478.767.746
„ 1926 r.	3.894.878.168
„ 1927 r.	4.932.958.283
„ 1928 r.	4.671.931.862

Wrzecionogodzin odpadkowych:

w 1913 r.	400.650.250
„ 1925 r.	197.974.869
„ 1926 r.	175.195.284
„ 1927 r.	189.559.396
„ 1928 r.	189.002.407

Krosnogodzin:

w 1913 r.	97.528.400
„ 1925 r.	56.409.226
„ 1926 r.	51.151.457
„ 1927 r.	77.150.803
„ 1928 r.	73.047.512

Przemysł wełniany.

Wrzecionogodzin czesankowych:

w 1913 r.	1.563.091.000
„ 1925 r.	621.381.524
„ 1926 r.	672.135.830
„ 1927 r.	1.254.529.532
„ 1928 r.	1.144.968.576

Wrzecionogodzin zgrzebnych:

w 1913 r.	554.327.450
„ 1925 r.	174.907.108
„ 1926 r.	155.147.368
„ 1927 r.	221.040.046
„ 1928 r.	193.710.930

Krosnogodzin:

w 1913 r.	25.306.850
„ 1925 r.	5.902.231
„ 1926 r.	5.253.594
„ 1927 r.	5.425.308
„ 1928 r.	5.250.386

Również eksport wyrobów włóknistych osiąga w roku 1927-ym sumy, przekraczające wydatnie plony lat poprzednich. Tak więc z samego tylko okręgu łódzkiego wywieziono w okresie dwóch lat ostatnich:

	1927	1928
tkanin bawełnianych białych	286.622 kg.	115.452 kg.
„ „ kolorowych	5.263.715 „	3.168.507 „
„ półwełnianych	191 938 „	238.668 „
„ wełnianych	491 037 „	834.884 „
przędzy czesankowej	ok. 800.000 „	ok. 800.000 „

Jak widać z zestawienia powyższego, nawet wywóz w rekordowym roku 1927-ym był naogół nieznaczny, gdyż nie przekraczał 10% całej produkcji włókienniczej. Pamiętać jednak należy, że działalność eksportowa polskiego przemysłu włókienniczego stanowi dziedzinę całkowicie nową, gdyż rynki, na które zaczął przenikać po wojnie, były dla przemysłu naszego całkowicie obce i musiał on zdobywać je stopniowo w stałej ostrej walce z potężną i oddawna na nich zadomowioną konkurencją ze strony przemysłu innych krajów. Zmniejszenie się ogólnej sumy wywozu w r. 1928 w porównaniu z rokiem poprzednim miało swój powód głównie w kryzysie płatniczym w Rumunji. Ze względu na rolę, jaką w naszym eksporcie odgrywa ten kraj, będący największym zewnętrznym spożywcą naszych wyrobów bawełnianych, zmniejszenie naszego wywozu na ten rynek nie mogło nie odbić się na sumie ogólnej. Dalszym współczynnikiem zmniejszonego wywozu był również wielce utrudniony obrót z Litwą. Natomiast jednak cechą znamienną porównania wywozu z dwuch lat ostatnich jest zwiększenie się wywozu wyrobów wełnianych i półwełnianych. Dodać również należy, że naogół w roku 1928-ym wywóz pionierski, t. j. dokonywany na rynki odległe i dotąd całkowicie dla nas jeszcze niedostępne, wzrósł wydatnie, co usprawiedliwia nadzieję na zdobycie dla wyrobów naszego przemysłu obcych dlań zupełnie dotąd terenów.

Głównem jednakże oparciem przemysłu włókienniczego polskiego jest rynek wewnętrzny, a to tem więcej, że produkcja przemysłowa włókiennicza bynajmniej nie przerasta zdolności konsumcyjnej ludności polskiej, o ile za spożycie normalne uznać tylko konsumcję przedwojenną która w b. Królestwie Kongresowem, Małopolsce i na kresach wschodnich bynajmniej nie była wysoka. Według przedwojennych materjałów statystycznych przybliżone spożycie wynosiło:

	Zaludnienie w miljonach	Bawełna		Wełna	
		kg/gł	razem ton	kg/gł.	razem ton
Kongresówka . .	11,2	2.00	22.400	1,2	13.000
Galicja	7,8	2.00	16.200	1.2	9.100
Poznańskie i Pomorze	3,9	5.45	21.200	2.5	9.750
Litwa, Białoruś i Wołyń	3.6	1,85	6.700	1,0	3.600
Śląsk	1.0	6.00	6.000	2,75	2.750
POLSKA	27.3	2.62	71.500	1.41	38.600

Tym cyfrom spożycia (nie obejmującym jeszcze ludności wolnego miasta Gdańska, konsumując rocznie około 3.000 ton tkanin), przeciwstawia się produkcja całego polskiego przemysłu, wynosząca przy pracy wszystkich jego maszyn na jedną zmianę w ciągu 46 godzin tygodniowo, czyli 2.208 godzin rocznie: 55.000 ton tkanin bawełnianych, czyli przeciętnie na głowę ludności 2.01 kg i 32.000 ton tkanin wełnianych, czyli 1.17 kg na głowę ludności. Zatem, gdy spożycie ludności dalekie jeszcze od norm przedwojennych dojdzie ponownie do tych norm, przemysł bawełniany w znacznej swej części będzie zmuszony do pracy na dwie zmiany, a przemysł wełniany w każdym razie dojdzie conajmniej do uruchomienia bezczynnych tymczasem w znacznym odsetku maszyn wytwórczych.

W tych warunkach kwestją podstawową dla rozwoju i ustalenia bytu przemysłu włókienniczego jest podniesienie stanu zamożności zubożałego społeczeństwa, głównie zaś najliczniejszej w kraju ludności rolniczej.

Korzystny układ konjunktur roku 1927-go miał główne swe źródło właśnie w tej okoliczności, iż te najszersze sfery ludności polskiej były w stanie w stopniu wyższym, aniżeli w latach poprzednich, zaspokajać swoje potrzeby odzieżowe, niezmiernie zaniedbane z konieczności zarówno w czasie wojny, jak i w pierwszych latach powojennych.

Jak widać z przytoczonego powyżej zestawienia pracy maszyn wytwórczych w okresie ostatniego czterolecia, produkcja w roku 1928-ym miała tempo słabsze, aniżeli w roku poprzednim. Było to wywołane znacznem pogorszeniem sie koniunktur zarówno światowych, jak i wewnętrznych. Zdolność i ochota nabywcza szerszych sfer społeczeństwa zmniejszyła się wydatnie, i to w stopniu większym, aniżeli mogłoby się wydawać z przytoczonych cyfr produkcji, której rozmach został zwolniony znacznie łagodniej, aniżeliby tego wymagały faktyczne warunki zbytu. Z tego też powodu nastąpiło w bezpośredniej konsekwencji owo stopniowe wydłużanie się terminów wekslowych w obrocie towarowym, które w końcu roku 1928-go nabrało cech klęski. Reagując przeciwko temu objawowi groźnemu dla rozwoju naszego życia gospodarczego, sfery wytwórcze podjęły bardzo energiczną działalność obronną przez powoływanie do życia konwencyj i karteli, zmierzających do ustanowienia jednolitych i ogólnie obowiązujących warunków dla dokonywanych tranzakcyj w dziedzinie handlu towarowego. Zapoczątkowany w końcu roku 1928-go duch ten oznaczać może przy dalszym pożądanym rozwoju wypadków nową erę we włókiennictwie polskiem.

LISTA CZŁONKÓW

Związku Przemysłu Włókienniczego w Państwie Polskiem

Łódź, Piotrkowska 96 **Adres telegraficzny: „Assotext".** **Telefon 789 i 89.**

№ porządk.	Firma	Fabryka		Biuro		Rodzaj fabrykacji
		Adres	Telefon	Adres	Telefon	
1	Allart, Rousseau i S-ka	Kątna 19	391	Kątna 19	391	przędzalnia czesanki
2	Barciński S. i S-ka	Tylna 6	3051, 251	Tylna 6	3051 251	wyroby wełniane
3	Bennich Karol, Tow. Akc.	Łąkowa 11	394	Łąkowa 11	394	wyroby wełniane
4	Biederman R.	Kilińskiego 2	197, 1645	Kilińskiego 2	197, 1645	wyroby bawełniane, wykończarnia i farbiernia wełny
5	Borstein Zusman	Tomaszów		Tomaszów	25	wyroby wełniane
6	Borst A. G., Tow. Akc.	Zgierz		Zgierz		wyroby wełniane
7	Buhle K. Th., Sp. Akc.	Hipoteczna 10	48	Hipoteczna 10	48	tkalnia bawełniane i wykończarnia
8	Bukiet Bracia	6-go Sierpnia 58	600	6-go Sierpnia 58	600	tkalnia wyrob. półwełn
9	„La Czenstochovienne", Tow. Akc.	Częstochowa	103	Piotrkowska 152	1537, 321	przędzalnia i tkania bawełny i juty
10	„Dąbrówka", Tow. Akc.	Łódź - Dąbrówka		Piotrkowska 40	041, 41	przędzalnia czesanki
11	Danziger S. i S-ka	Kątna 6	590	Kątna 6	590	przędzalnia bawełny
12	Daube Adolf	Wólczańska 128		Piotrkowska 171	935	wyroby dziane i chustki
13	Desurmont, Motte i S-ka	Wólczańska 219	314	Wólczańska 219	314	przędzalnia czesanki
14	Dietel H., Sp. Akc.	Sosnowiec		Sosnowiec		przędzalnia wełny czesankowej oraz czesalnia
15	Drabkin G. B.	Karola 17	471	Piotrkowska 61	661	wyroby weln. i półwełn.
16	Eisenbraun F.	Kilińskiego 212	206	Piotrkowska 68	348	wyroby bawełniane
1	Eisert Emil i Schweikert, Sp. Akc.	Gdańska 47	2193	Gdańska 47	2193	fabryka wstąż. i koron.
18	Eisert Karol, Sp. Akc.	Karola 19	1085	Piotrkowska 135	300	wyroby wełniane
19	Eitingon N. i S-ka	Sienkiewicza 84	2638	Sienkiewicza 84	96	wyroby dziane
20	Ender Teodor	Moszczenica pod Piotrkowem		Piotrkowska 143	2122	wyroby bawełniane
21	Faust H. i S-ka	Pabjanice	21	Piotrkowska 67	735	tkalnia wyrob. półwełn.
22	Freidenberg Ber, So. Akc.	Kilińskiego 210	2196	Piotrkowska 104	638	wyroby bawełniane
23	Gampe i Albrecht, Tow. Akc. Manuf. Bawełn.	Pańska 129	1551	Piotrkowska 210	1550	wyroby bawełniane
24	Geyer L., Tow. Akc.	Piotrkowska 282	308	Piotrkowska 282	308	wyroby bawełniane
25	Haebler Emil, Tow. Akc.	Łódź - Dąbrówka		Pusta 9	447 i 448	przędzalnia bawełny
26	Haessler Otto	Siedlecka 1/3	3061	Siedlecka 1/3	3061	wykończalnia i farbiarn.
27	Heinzel J., Tow. Akc.	Piotrkowska 104 i 224	690	Piotrkowska 104	123	tkalnia półwel. i bawełn.
28	Hirszberg i Birnbaum, Tow. Akc.	Wodna 23	906	Wodna 23	906	tkalnia wyrob. półwełn.
29	Hirszberg i Wilczyński, Sp. Akc.	Al. Kościuszki 25	1134	Al. Kościuszki 25	1134	fabryka wyrob. dzianych
30	Hoffrichter Karol	Kątna 15	326	Kątna 15	326	wyroby bawełniane
31	Hüffer Bracia	Wólczańska 243	1239	Wólczańska 243	1239	wyroby dziane
32	Jarociński Zygmunt SS-wie	Targowa 28	1852	Targowa 28	1852	wyroby weln. i bawełn.
33	Kaliska Manufaktura Pluszu i Aksamitu, Tow. Akc.	Kalisz		Piotrkowska 121	778	fabr. pluszu i aksamitu
34	Kinderman Fr.	Łąkowa 1	1428	Andrzeja 12	941	wyroby wełniane
35	Kinderman Juljusz, So. Akc.	Łąkowa 23	993	Piotrkowska 139	1019	tkalnia i wykończalnia bawełniana
36	Pabjanickie Zakł. Włókien. dawn. R. Kindler	Pabjanice	90	Piotrkowska 48	127	tkalnia wyrob. półwełn.
37	Klinge i Schulz	Kątna 20	1476	Piotrkowska 106	639	wyroby jedwabne
38	Kohn Markus, Tow. Akc.	Łąkowa 5	1605	Łąkowa 5	1605	przędzalnia czesankowa
39	Kretschmer Karol	Milsza 62	962	6-go Sierpnia 5	1040	wyroby wełniane
40	Kröning K. i S-ka, Sp. Akc.	Łódź - Korolew	1151	6-go Sierpnia 5	1150	wyroby bawełn. i przędzalnia czes.
41	Krusche i Ender, Tow. Akc.	Pabjanice	1018	Piotrkowska 143	1008	wyroby bawełniane
42	Landau i Weile	Kątna 6	590	Kątna 6	590	wyroby filcowe
43	Landsberg H., Tow. Akc.	Tomaszów		Tomaszów	41	wyroby wełniane
44	Lange Juljusz	Wólczańska 51	1015	Wólczańska 51	1015	tkalnia wyrob. bawełn.
45	Leonhardt, Woelker i Girbardt, T. A.	Leonhardta 1	306	Leonhardta 1	306	wyroby wełniane
46	Lorentz i Krusche, Tow. Akc.	Zgierz		Zgierz		wyroby bawełniane
47	Linszyc R., Tow. Akc.	Piramowicza 4	134	Piramowicza 4	134	wyroby dziane
48	Löbkens Wilhelm SS-wie	Al. Kościuszki 35	1413	Al. Kościuszki 35	1413	wyroby dziane
49	Łódzkiej Fabryki Nici, Tow. Akc.	Widzew	58	Widzew	58	nici do szycia
50	Łódzkiej Fabryki Kapeluszy, Sp. Akc.	Targowa 2	1182	Targowa 2	1182	fabryka kapeluszy
51	Motte, Meillassoux i Caulliez	Częstochowa	229	Al. Kościuszki 21	1148, 1113	przędzalnia czesanki.

Widok zakładów przemysłowych w Łodzi.

Widok zakładów przemysłowych w Łodzi.

№ porządk.	Firma	Fabryka		Biuro		Rodzaj fabrykacji
		Adres	Telefon	Adres	Telefon	
52	Osser Adam, Sp. Akc.	Kilińskiego 222	56	Kilińskiego 222	56	przędzalnia bawełny
53	Piotrowskiej Manufaktury, Sp. Akc.	Piotrków		Piotrkowska 40	41	przędzalnia czesanki fabr. i wyk.
54	Poznański J. K., Sp. Akc.	Ogrodowa 17	410 i 411	Ogrodowa 17	412, 413 414	wyroby bawełniane
55	Prussak A.	Gdańska 137	2246	Gdańska 137	2246	wyroby wełniane
56	Przemysłu Włóknistego, Tow. Akc. (dawn. Peltzer)	Częstochowa	915	Przejazd 65	545	przędzalnia wełny czes.
57	Ramisch Edward	Senatorska 19	2856	Senatorska 19	2856	przędzalnia bawełny
58	Ramisch Franciszek	Ewangelicka 12		Piotrkowska 140	1098	wyroby bawełniane
59	Rosenblatt S., Tow. Akc.	Karola 36	1473	Karola 36	921	wyroby bawełniane
60	Rosyjsko-Włoskie Tow. Akc. Wyrobów Włókn.	Warszawa, Czerniakowska 71		Warszawa, Czerniakowska 71		przędza i nici jedwabne
61	Schlüsserowskiej Przędzalni Bawełny i Tkalni Tow.	Ozorków		Piotrkowska 151	349	wyroby bawełniane
62	Shön C. G., Sp. Akc.	Sosnowiec		Sosnowiec		przędza czes. i wig.
63	Schreer Gustaw	Skwerowa 9	2217	Skwerowa 9	2217	przędzalnia wigonji
64	Schweikert F. W., Tow. Akc.	Wólczańska 215	2622	Piotrkowska 147	112	wyroby wełniane
65	Silberstein M., Sp. Akc.	Pust 21 i Piotrkowska 242	1100 1111	Piotrkowska 40	41	tkalnia wyrob. półwel. przędzalnia bawełny
66	Stephan i Werner	Wierzbowa 44	1400	Wierzbowa 44	1400	wyroby dziane
67	Steigert Bracia i S-ka	Karola 5	1498	Karola 5	1498	przędzalnia bawełny
68	Steigerta Gotfryda Sukcesorowie	Św. Anny 7		Piotrkowska 139	2082	tkalnia wyrob. bawełn.
69	Steigert Teodor, Tow. Akc.	Przędzelniana 76	2046	Piotrkowska 90	847	przędzalnia bew. i wel.
70	Steinert Karol, Tow. Akc.	Piotrkowska 276		Piotrkowska 276	79	wyroby bawełniane
71	Samuel Steinman i Artur Aronsohn	Tomaszów Maz., ul. Św. Tekli 9	79	Tomaszów Maz., ul. Św. Tekli 9	98	wyroby wełniane
72	Stiller i Bielszowski, Tow. Akc.	Cegielniana 80	960	Cegielniana 80	960	wyroby półwełniane
73	Stolarow W. i S-ka	Rzgowska 26/28	1842	Rzgowska 26/28	1842	wyroby bawełniane
74	„Stradom", Sp. Akc., Częstochowskie Zakłady Jutowe i Konopne	Częstochowa, przedm. Stradom	105	Warszawa, Moniuszki 2	204 91	wyroby jutowe i konop.
75	Szmulowicz J.	Piotrkowska 80	892	Piotrkowska 80	892	wyroby wełniane
76	Szyffer Maksymilian, Sp. Akc.	Wólczańska 127		Piotrkowska 167	648	wyroby wełniane
77	Tomaszowskiej Przędzalni Wełny Czesankowej, Sp. Akc.	Tomaszów		Tomaszów	95	przędzalnia wel. czesan.
78	„Warta", Sp. Akc. Przędzalni i Tkalni Juty	Częstochowa	63	Warszawa, Mazowiecka 3	225-80	jutowe worki, tkaniny i przędza
79	Wojdysławski J., Tow. Akc.	Piotrkowska 214	333	Piotrkowska 214	333	wyroby wełniane
	„Wola", Tow. Akc.	Warszawa, przedm. Wola	18-01	Piotrkowska 123	2196, 842	wyroby wełniane
80	Wulffson Hugo, Tow. Akc.	Kilińskiego 194	2619	Piotrkowska 78	150	wyroby bawełniane
81	Ziednoczone Zakłady Przemysłowe K. Scheiblera i L. Grohmana Sp. Akc.	Wodny Rynek, Tylna, Targowa Księży Młyn, Emilji		Targowa 65	911, 912 39 262	wyroby bawełniane
82	Zakładów Żyrardowskich Tow.,					
83	Sp. Akc.	Żyrardów	24	Ewangelicka 16	2080	wyroby dziane, lniane i bawełniane
84	„Zawiercie", Tow. Akc.	Zawiercie		Zielona 8	78	wyroby bawełniane
85	Zgierskiej Manufakt. Bawełnianej Tow. Akc.	Zgierz		Piotrkowska 177	483	przędzalnia bawełny
86	„Dywan", Sp. Akc.	Tomaszów	122	Warszawa, Marszałkowska 150	133-88	fabryka dywanów
87	Ruziewicz B-cia i M. Krywicki	Warszawa, Czerniakowska 84	5572	Warszawa, Czerniakowska 84	5572	fabr. ceraty i sztucznej skóry
88	„Cerata", Sp. Akc.	Warszawa, Długa 21	1635	Warszawa, Długa 21	261-41	fabryka ceraty
89	Zajbert B-cia, Sp. Akc.	Suwalska 6	3053	Piotrkowska 175	2429	fabr. wyr. bawełnian.

Krajowy Związek Przemysłu Włókienniczego w Łodzi

Łódź, Moniuszki 5. Adres telegraficzny: „KRAJOZWIĄZEK". Telefon 3-31 i 26-45.

Abbe Samuel i S-ka, Cegielniana 26 — wełniane i półwełniane.
Agiński i Liberman, Narutowicza — weln., półwełn. i dziane
Alt W., Zawadzka 5 — wełniane.
Babiacki Edward, Szosa Karolewska 62 — wstążki, taśiemki i jedwab.
Bahad Józef, Piotrkowska 121 — bawełniane.
Baruchin H. i S-ka, N.-Cegielnana 3/5 — wełniane i półwełniane.
Bialer T., Kilińskiego 102 — taśiemki i koronki.
Bojarski Juljusz, Piotrkowska 34 — bawełniane.
Blechstein i Warszawscy, Piotrkowska 60 — bawełniane.
Böhme i S-ka, Sp. Akc., Piotrkowska 177 — bawełniane.
Brauner K., Przejazd 58 — sznurowadła i taśiemki.
Braun i Hurewicz, Sienkiewicza 3/5 — wełnianie i przędzalnia.
Brodacz M. L., Zgierz, Berka Joselewicza 4 — wełniane, wykończalnia i farbiarnia.
Brzeziński Izaak, Pomorska 98 — przędzalnia wełny i szarparnia.
Chawkin, Tiw i Stylerman, Piotrkowska 45 — półwełniane.
Chygrin M., Piotrkowska 58 — bawełniane i półwełniane.
Cymerman i Kon, Gdańska 142 — szarparnia.
Czamański H. i S-ka, N.-Cegielniana — wstążki jedwabne i półjedwabne.
Dawidowicz Józef, Zielona 10 — wełniane i bawełniane.
Dobraniccy Bracia, Cegielniana 40 — bawełniane.
Dobrzyński M., Brzeźna 3 — przędzalnia wełny.
Domanowicz R. i S-ka, Al. Kościuszki 21 — wstążki.
Dziembor Henryk, Zagajnikowa 75 — dziane.
Ende Edmund, Piotrkowska 180 — półwełniane.
Epsztajn M., Kilińskiego 230 — wełniane i bawełniane.
Epsztajn Br., Piotrkowska 56 — bawełniane.
Fabrykant D. i Rozenblat, 6-go Sierpnia 2 — wełniane.
Łódzka Manufaktura Pluszowa Teodar Finster — Łódź, ul. Juljusza 17. — Biuro tel. 3-64. Skład tel. 54-40. Adres telegr.: „Finster Łódź". Plusze i dywany.
Gerszowski P. i S-ka, Piotrkowska 73 — wełniane i półwełniane.
Glazer Michał, Sp. Akc., Zielona 5 — wełniane i chustki.
Glezer S-cy i F. Hohman, Sp. Kom., Cegielniana 118 — bawełniane.
Gliksman B. A., S. Akc., Łąkowa 4 — bawełniane i półlniane.
Gliksman M., Piotrkowska 81 — wełniane.
Gnaszyńskiej Manufaktury, Spółka Akcyjna, Gnaszyn, pow. Częstochowa — iutowe.
Goeldner Ferdynand, Tow. Akc., Południowa 52 — taśmy bawełniane i gumowe.
Goepperta Karola Sp-cy, Polesna 3 — kapelusze.
Goldring Ch. M., Piotrkowska 38 — bawełniane i półwełniane.
Goldberg Aleksander, Piotrkowska 104 — wełniane i półwełniane.
Goldlust B-cia S. i J., Piotrkowska 71 — wełniane, przędzalnia i szarparnia.
Goński i Engelman, Sp. Akc., St. Wólczańska 9 — bawełniane.
Gopań M. i M. Z. Gutman, Gdańska 91.
Gordin, Jukiel i S-ka, Piotrkowska 90 — puszowe, półjedwabne i bawełniane.
Góralski W., Pomorska 140 — plusze jedwabne i bawełniane.
Grosman S., Piotrkowska 79 — bawełniane.
Grünstein J. A. i S-ka, Matejki 4 — przędzalnia i szarparnia wigonji i wełny, farbiarnia.
Gutman Aleksander, Wschodnia 74 — bawełniane i przędzalnia.
Gutman Kopol i Perlbarg, Magistracka 21 — wełniane, półwełniane i przędzalnia.
Gutsche A., Zgierz, Narutowicza 13 — przędzalnia i szarparnia.
Gwircman i Ratner, Cegielniana 27 — wełniane i półwełniane.
Halpern Bracia, Piotrkowska 41 — bawełniane.
Heller W. i Kon, Piotrkowska 81 — bawełniane.
Herszenberg M. Sz. S-wie i Halberstadt, Al. Kościuszki 3 — wełniane.
Horak Adolf, Piotrkowska 87 — bawełniane.
Jelenkiewicz N. i S-ka, Al. Kościuszki 10 — bawełniane.
Jurakowski Zygmunt, Pomorska 42 — bawełniane.
Jonas Herman Kątna 3/5 — bawełniane i półwełniane.
Kaszub i Krylowiecki, Sp. Kom., Piotrkowska 96 — wełniane i półwełniane.
Kagan, Gajzenberg i S-ka, Piotrkowska 62 — wełniane.
Kahan Herman, Zachodnia 57 — wełniane i półwełniane.
Kamiński J. i S-ka, Piotrkowska 59 — wełniane i bawełniane.
„Karloni", Sp. Akc., Wschodnia 76 — półwełniane i wełniane.
Karnowski F., Piotrkowska 167 — wełniane i szarparnia.
Karoff Oswald, Żeromskiego 87 — rękawiczki i pończochy.
Kajzer W. i S-ka, Trębacka 15 — prędzalnia odpadków.
Kebaz Adolf, Sienkiewicza 65 — pończochy.
Kleiman M., Traugutta 4 — wełniane i bawełniane.
Kohn i Hercenberg, Piotrkowska 51 — bawełniane.
Kon B-cia, 6-go Sierpnia 74 — półwełniane i bawełniane.
Kon M. i Natkin, Sp. Akc., Narutowicza 4 — przędzalnia wełny zgrzebnej, tkalnia chustek.
Klotz Samuel, Al. Kościuszki — dziane.
Krajowa Fabryka Wstążek, Sp. Akc., Pańska 98 — wstążki i półwełniane, bawełniane.
Kreutzberg A. S-wie, Kopernika 58 — glansowane taśmy, sznurowadła i nici.
Kupfer i Herszowicz, Piotrkowska 79 — wełniane.
Kwaśner i Lindelfeld, Karola 11 — wełniane i przędzalnia.
Landau F. J., Piotrkowska 73 — jedwabne.
Landau Adolf S. SS-wie, 28 p. Strzelc. 52 — wełniane.
Landau Szmul i S-ka, Wschodnia 69 — wełniane.
Landau i Lipszyc, Piotrkowska 110 — dziane.
Lubawski i Jakubowicz, Piotrkowska 80 — wełniane i półwełniane.
Landsberg Leopold, Moniuszki 7 — wełniane.
Langnas i Zylbersztajn, Zachodnia 59 — wełniane i chustki.
Langnas, Goldblum i Zajączkowski — wełniane i chustki.
Lesz A. i A. Latuszkiewicz, Lipowa 83 — pluszowe.
„Leszno", Sp. z o. o., Leszno 39 — wykończalnia i farbiarnia.
Lewi i Hochenberg, Piotrkowska 79 — wełniane.
Liberman Bracia, Wierzbowa 18 — wełniane, półwełniane, przędzalnia wigonji i skręcarnia.
Lichtenfeld W. i S-ka, Piotrkowska 182 — bawełniane i półwełniane.
Lipski Józef, Piotrkowska 56 — półwełniane.
Litrowski S., Pomorska 62 — pończochy.
Litwin H. B. i S-ka, Kopernika 58 — dziane i chustki.
Lohrer Juljusz, Hipoteczna 25 — tkalnia, wykończarnia, farbiarnia i drukarnia.
Lorenc i Hauk, Św. Anny 25 — przędzalnia.
Luksenburg S. i S. Strykowski, Targowa 55 — bawełniane.
Lusternik i Żółtowski, Piotrkowska 104 — wełniane i półwełnianie.
Makower Bracia, Karola 4 — wełniane i przędzalnia.
Maliniak H. i H. Weis, Piotrkowska 90 — wełniane.
Mandeltort H. i S-ka, Piotrkowska 96 — wełniane.
Margulin P. i D. Wolman, Południowa 69 — pończochy.
Mazo G. i Wolsi, Wschodnia 76 — bawełniane i półwełniane.
Mazo i Lempert, Wschodnia 76 — przędzalnia i tkalnia.
Mayzel i S-ka, Gdańska 130 — dywany.
Meissner Bracia, Prędzalniana 98 — przędzalnia wigonji, wełny, odpadków i szarparnia.
Michel Henryk i Syn, Sienkiewicza 100 — wełniane, bawełniane i prunelowe bawełniane.
Miks Oskar, Lipowa 72 — bawełniane.
Mincberg J. L., Kilińskiego 112 — wstążki i taśiemki.
Mintz A. M., Piotrkowska 68 — wełniane i bawełniane.
Mitlin i Góralski, Pomorska 83/5 — pluszowe i jedwabne
Mordjaner Leon, Moniuszki 5 — wełniane.
Müllera Lebrechta SS-wie, Tow. Akc., Nowe Rokicie — pluszowe i obicia meblowe wełniane.
Naftalina Bracia, Moniuszki 3 — wełniane.
Neiman M., Piotrkowska 37 — pluszowe.
Nippe Karol, Zachodnia 59 — wełniane i chustki.
Olszer i Walfisz, Piotrkowska 38 — półwełniane.
Ostrowski i Birencweig, Piotrkowska 73 — przędzalnia wełny i wigonji.
Pabjanickie Konsorcjum Przemysłowe, Pabjanice, Marjańska 5 — bawełniane i przędzalnia.
Pantel i Pytowski, Piotrkowska 51 — firanki.
Piaskowski A. A., Cegielniana 27 — chustki.
Piaskowski A. i S-ka, Kątna 10 — wełniane.
Pick Ch. M., Cegielniana 15 — wełniane i bawełniane.

Pikielni A. i J., Cegielniana 24 — półwełniane i wełniane.
Pikielni M. i T., Sp. Akc., Moniuszki 3 — wełniane i półwełniane.
Tow. dla Handlu i Przem. Włókienniczego B-cia Piotrowscy, D. Fuks i S-ka, Biuro Główne: Żeromskiego 48, tel. 9-48 51-84. Fabryka: Pomorska 141, tel. 22-29. Adres telegr.: „Textilinion" skrz. poczt. 333.
Piotrowscy B-cia, D. Fuks i S-ka, Pańska 48 — przędzalnia wigonji.
„Płomień", Piotrkowska 107 — knoty do lamp i świec.
„Polon", Sp. Akc., Cegielniana 39 — bawełniane.
Pruszynowski Juljusz, 6-go Sierpnia 2 — wełniane.
„Przemysł Jedwabny", S. A., Cegielniana 13 — jedwabne i półjedwabne.
Przygórski L., Nowomiejska 15 — bawełniane.
Prywes M., Piotrkowska 49 — wełniane.
Pytowscy B-cia i Rzesławski, Piotrkowska 43 — wełniane i bawełniane.
Przygórscy Bracia M. i A., Piotrkowska 104 — bawełniane.
Reichman St. i S-ka, Sp. z o. o., Cegielniana 36 — wełniane i czesankowe.
Raschig R., Sienkiewicza 72 — wełniane.
Reicher St. J. i S-ka, Zielona 20 dziane.
Reisfeld Karol, Południowa 67 — jedwabne.
Rozenfeld M. i Syn, Zawadzka 5 — pończochy.
Rozenholc Józef, Piotrkowska 69 — wełniane.
Rzepkowicz i Monczki, Pomorska 75/77 — wełniane, przędz. i szarparnia.
Schelstraete i V. Faccon, Piotrkowska 150 — chustki i wyr. włókiennicze.
Sejneński Ch., Cegielniana 27 — wełniane i półwełniane.
Serejski S. i S-ka, Gdańska 77 — bawełniane i wełniane.
„Satalena", Sp. Akc., Al. Kościuszki 9 — jedwabne i wełniane.
Sienicki I., 6-go Sierpnia — wełniane.
Światłowski, Kon i Brener, Piotrkowska 49 — wełniane i półwełniane.
Szlamowicz i Finkelkraut, Południowa 34 — tasiemki i wstążki.
Szmuszkowicz B-cia i H. Goldkind, Piotrkowska 25 — wełniane.
Szapowal G., Piotrkowska 114 — jedwabne i wełniane.
Szpilka A., Cegielniana 27 — wełniane i chustki.
Strauch Meyer, Cegielniana 38 — wełniane i półwełniane.
Szulc Karol, Karola 11 — bawełniane.
Szyc i Hampel, Piotrkowska 149 — wełniane i bawełniane.
Szychwarg Bracia, Piotrkowska 79 — bawełniane.
Teitelbaum i Jakubowicz, Piotrkowska 46 — bawełniane.
Tenenbaum Joachim, Lipowa 85 — bawełniane i skręcalnia.
Thiele i Scheel, Al. 1 Maja 14 — pończochy i dziane.
Tobolski J. i S-ka, Leszno 10 — szarparnia i skręcalnia wełny.
„Toga", Sp. Akc., Radogoszcz — chustki fantazyjne.
Torończyk H., Traugutta 8 — bawełniane i półwełniane.
Turner S. i S-ka, Piotrkowska 48 — bawełniane taśmy i sznurowe.
Tykociner M. i S-ka, Sienkiewicza 10 — wykończalnia i półwełniane.
Wajs i Poznański, Sp. Akc., Pusta 10 — wełniane, bawełniane i półwełniane.
Warszawski A. M. i S-wie, Piotrkowska 19 — wełniane i przędzalnia.
Weyrauch R. i S-wie, Lipowa 15/17 — wstążki.
Wewer i Reul, Kopernika 38. — przędzalnia.
Wicke Emil, Kopernika 36 — taśmy gumowe.
Windman, Wajc i Joachimowicz, Piotrkowska 53 — bawełniane i wigonjowe.
Wolman i Goldman, Piotrkowska 136 — przędzalnia wigonji.
Wołkowicz Bracia, Piotrkowska 59 — wełniane.
Zajbert Bracia, Sp. Akc., Piotrkowska 175 — bawełniane.
Zaks H., Piotrkowska 58 — półwełniane i pluszowe.
Zylberztajn W., 6-go Sierpnia 2 — wełniane i bawełniane.
Zylberztajn i Wajnsztajn, Piotrkowska 56 — wełniane i skręcalnia.
Żurkowski Józef, N.-Cegielniana 15 — skręcalnia nici fantazyjnych.
Kind i Fizzere, Karola 9 — wyroby włókiennicze.

T. BIELSKI.

Bielski przemysł włókienniczy

Rozwój przemysłu Bielska w Polsce Historycznej.

Do najstarszych ośrodków przemysłu włókienniczego w Polsce należy, niewątpliwie, Bielsko. Tkactwo lniane bowiem oraz przrób wełny na Śląsku Cieszyńskim początkami swymi sięga wieków średnich. Rozwojowi przemysłu lnianego sprzyja szczególnie klimat Śląska. Nic przeto dziwnego, że z dawien dawna śląskie tkactwo lniane zaopatrywało nietylko rynek miejscowy, lecz również znajdowało licznych i chętnych odbiorców zagranicą. Natomiast w końcu osiemnastego wieku przemysł ten przeżywał ostry kryzys, wywołany konkurencją wyrobów bawełnianych. Wówczas to śląskie tkactwo lniane zaczęło chylić się ku upadkowi, zaopatrując już tylko ludność wiejską w gorsze tkaniny. Coprawda, czas jakiś jeszcze walczy przędzalnictwo lniane w Bielsku, Cieszynie i Jabłonkowie o prawo do życia i np. w roku 1870 liczy jeszcze 17.760 wrzecion, ale stopniowe zaniechanie uprawy lnu na Śląsku w związku z szybkiem uprzemysłowieniem kraju oraz silną konkurencją przędzalni czeskich doprowadza powoli do likwidacji zakładów lnianych.

Bielsko znajduje się w bardzo dogodnem położeniu geograficznem, gdyż położone jest u wylotu bramy morawskiej, gdzie krzyżują się szlaki handlowe z południa na północ i ze wschodu na zachód, oraz tędy przechodzi szlak węgierski, prowadzący przez przełęcz jabłonkowską. Stąd sprzyjające warunki dla rozwoju przemysłu wełnianego w Bielsku i sąsiednich miastach. Ponieważ w owym czasie jednym z ważnych artykułów wywozowych z Polski na zachód i z Węgier na północ była wełna, przeto śląskie warsztaty tkackie mogły się w łatwy sposób zaopatrywać w dobry surowiec, i porzucić wcześnie przerób miejscowej wełny grubej, a przejść na lepsze gatunki wełny polskiej, węgierskiej i rosyjskiej.

W miarę wytwarzania przez bielskich tkaczy lejszych tkanin rośnie ich zamożność i poczucie solidarności. To też w 1548 roku uzyskują one od księcia cieszyńskiego Wacława przywilej na założenie cechu sukienniczego. W r. 1626 członkowie tego cechu uzyskują prawo barwienia sukna. Podówczas wytwarzano sukno w kolorze naturalnym białym, czerwonym, ciemno-modrym, brunatnym i czarnym. Produkcja ówczesna przekraczała zapotrzebowanie rynku miejscowego, co zmusiło bielskich tkaczy do szukania rynku zbytu gdzieindziej, głównie w Polsce, gdzie na zasadzie przywileju Króla Jana Kazimierza uzyskali prawo sprzedaży sukna w sąsiednich miastach polskich, jak: Oświecimiu, Zatorze, Żywcu i Wadowicach, skąd rozchodziło się ono dalej po ziemiach polskich. Przywilej ten był stale potwierdzany przez królów polskich. Niezależnie jednak od rynków polskich sukno bielskie znajdowało zbyt na rynkach w Morawach, na Węgrzech, na Bałkanach i nawet w Turcji. Blokada kontynentalna w związku z wojnami napoleońskiemi sprzyjała rozwojowi tego przemysłu do tego stopnia, że zjawiła sie konieczność zmechanizowania warsztatów tkackich. W r. 1806 pojawia się tedy pierwsza maszyna przędzalnicza na 16 wrzecion, w trzy lata później pierwsza zgrzeblar-

ka a w roku następnym pierwsza strzygarka. Stopniowo powstają całe fabryki, a w latach dwudziestych tegoż stulecia zostaje puszczoną w ruch pierwsza maszyna parowa w firmie Jankowskiego.

W połowie XIX wieku Bielsko i okolice przetwarzają głównie wełnę rosyjską, węgierską i miejscową, zaś zbyt wyrobów gotowych kierował się na rynek wewnętrzny, tudzież na Bałkany i Bliski Wschód.

Okres przedwojenny.

Silna konkurencja z wełnianym przemysłem morawskim i czeskim likwiduje szybko tkactwo na krosnach ręcznych i zmusza przemysł bielski w końcu ubiegłego stulecia do specjalizacji swojej produkcji. W okrsie przedwojennym przemysł bielski wytwarza głównie czesankowe tkaniny ubraniowe, a specjalnością jego są gładkie merino i szewiotowe towary z przędzy czesanej w aparaturze meltonowej lub gładko strzyżone o wadze 400 — 550 gr. metr. b. Ponadto Bielsko wytwarza modne materjały czesankowe, zgrzebne tkaniny płaszczowe, gładkie sukna grzebne, sukna wschodnie i bilardowe. Lekkie sukienka damskie cieszyły się dużem wzięciem i stanowiły artykuł zbytu do wielkich domów konfekcyjnych, zwłaszcza paryskich. Ten kierunek produkcji, nastawiony głównie na przerób przędzy czesankowej, nie sprzyjał rozwojowi przędzalni zgrzebnych. Natomiast przędzalnie czesankowe stale zwiększały ilość swoich wrzecion.

Dobrze zatrudnione są stale dwie przędzalnie czestankowe w Białej, posiadające 25.200 czynnych wrzecion. Przed wybuchem wojny światowej było czynnych w całym okręgu przemysłowym około 3.400 krosien mechanicznych.

Okres wojny światowej oraz lata powojenne.

Natomiast okres wojny nie był zbyt korzystny dla przemysłu bielskiego. Z natury rzeczy pod wpływem konieczności bielskie fabryki sukna produkują wyłącznie w tym czasie tkaniny dla celów wojskowych po cenach ogromnie obniżonych, które wykluczają jakikolwiek poważniejszy zysk. Przyczem pod wpływem specjalnego nacisku ze strony ówczesnych sfer rządowych przemysłowcy bielscy musieli subskrybować pożyczki wojenne i lombardować wcześniejsze emisje przy subskrypcyj nowych. Wskutek tego w chwili przewrotu politycznego i odrodzenia Państwa Polskiego bielski przemysł wełniany nie posiadał żadnego płynnego kapitału obrotowego, gdyż należało skreślić wierzytelności b. rządu austrjackiego za dostawy sukna wojskowego oraz austrjacką pożyczkę wojenną. Co gorsze, wierzytelności zagraniczne z tytułu dostarczonych wyrobów gotowych odbiorcom zagranicznych zostały zajęte przez państwa zwycięskie, podczas gdy przemysł był winien poważne sumy za wełnę i przędzą dostawcom zagranicznym oraz bankom czechosłowackim z tytułu lombardu austrjackiej pożyczki wojennej.

Firmy bielskie cieszyły się jednak dobrą opinją sfer zagranicznych i były znane ze swojej solidności i punktualnego wywiązywania się z zobowiązań. Miały więc sposób wyjścia z przykrej sytuacji, wykorzystując swój kredyt moralny i materjalny. W r. 1919 bielskim fabrykom sukna udało się nawiązać stosunki z dostawcami wełny i przędzy, a, co za tem idzie, rozwinąć produkcję w swojej specjalności. Naogół utrzymano przytem nadal dawny kierunek wytwórczości z tą tylko różnicą, że zmniejszono produkcję sukna gładkiego, wschodniego i bilardowgo oraz czysto wełnianych tkanin zgrzebnych, ponieważ zapotrzebowanie na rynku wewnętrznym na te tkaniny jest stosunkowo małe, a przytem panuje przesąd, iż tylko tkanina czesankowa może być dobrą tkaniną.

Wielce charakterystycznym objawem okręgu bielskiego jest znaczna przewaga przedsiębiorstw średnich, zatrudniających od 100 do 500 robotników, nad nieznaczną ilością zakładów, liczących powyżej 1.000 pracowników. Stąd przedsiębiorstwa te mogą łatwiej przystosować swoją produkcję do osłabionych konjunktur na rynku wewnętrznym i światowym.

Statystyka zakładów i robotników.

Następujące zestawienie danych Głównego Urzędu Statystycznego z roku 1926 umożliwia zorjentowanie się co do wielkości zakładów w bielskim okręgu:

Gałęzie produkcji	liczba zakładów	liczba robotników	przeciętna liczba robotników na jeden zakład
Przemysł włókienniczy liczy ogółem	130	12.418	96
W tem przędzalnie, tkalnie i zakłady pomocnicze:	104	11.665	112
a) zakłady kombinowane	39	9.540	245
b) przędzalnie	3	329	110
c) tkalnie	52	1.558	30
d) zakłady pomocnicze	10	235	24

W roku 1928 według danych zebranych za maj i wrzesień w tygodniu normalnym (bez świąt) przepracowano w bielskim przemyśle włókienniczym następującą ilość robotniko - godzin:

Wielkość zakładów	Liczba przepracowanych robotniko-godzin na tydzień	
	w tysiącach	w %%
Ogółem	807	100.0
do 50 robotników	40	5,0
51 - 100 „	75	9,3
101 - 500 „	347	43,0
501 - 1000 „	102	12,6
ponad 1000 „	243	30,1

Tkaniny wełniane, wytwarzane przez fabryki bielskie, są zbywane przeważnie w kraju, przyczem jako odbiorcy wchodzą w rachubę większe miasta oraz ośrodki przemysłowe. Tkaniny te bowiem, stanowiąc śdedni i dobry materjał konfekcyjny, tudzież pierwszorzędny materjał krawiecki, posiadają w Polsce ograniczony rynek zbytu wśród sfer zamożniejszych. Z tych względów przemysłowcy tamtejsi podejmują stale usilne starania celem umieszczenia poważniejszej części swojej produkcji na rynkach zagranicznych.

Zdolność eksportowa bielskiego przemysłu wełnianego jest oceniana minimalnie na 1.000 ton czesankowych tkanin wełnianych rocznie wartości około 50 do 60 miljonów złotych. Coprawda, w latach ubiegłych nie osiągnięto tej kwoty, ale to raczej z przyczyn od przemysłu niezależnych.

Wywóz.

Następujące zestawienie daje nam ilustrację obecnych stosunków eksportowych w przemyśle bielskim:

Wywieziono	Rok 1927	Wartość w tys. złotych	Rok 1928	Wartość w tys. złotych
	tonn		tonn	
tkanin wełnianych	300	14.540	354.8	17.826
„ półwełnianych	47	571	19.5	524
Razem		15.111		18.350

Eksport powyższy kierował się głównie do około 35 państw Europy, Azji, Afryki oraz Ameryki. Procentowo przedstawia się on, jak następuje:

Wywieziono	w roku 1927		w roku 1928	
	wartości towaru	wagi towaru	wartości towaru	wagi towaru
do krajów nadbałt. i północnych	7.2 %	6.0 %	12.6 %	13.2 %
do Niemiec	2.5 „	4.1 „	3.2 „	3.1 „
Austrji, Węgier, Czechosłowacji	49.7 „	44.3 „	45.5 „	43.6 „
Szwajcarji, Włoch, Francji	11.9 „	10.4 „	10.7 „	11.0 „
Anglji	0.6 „	0.9 „	1.5 „	1.8 „
Rumunji, Bułgarji, Grecji	14.1 „	11.1 „	12.1 „	10.0 „
na Bliski Wschód	5.2 „	6.4 „	5.2 „	5.4 „
do Afryki	4.5 „	5.8 „	7.0 „	9.1 „
na Daleki Wschód	2.6 „	9.1 „	1.4 „	2.1 „
do Ameryki	1.7 „	1.9 „	0.8 „	0.7 „

Przemysł jutowo - konopny.

W okręgu przemysłowym Bielska rozwija się również i przemysł jutowo - konopny, liczący 6.790 wrzecion jutowych i 317 krosien mechanicznych jutowych oraz 2.874 wrzecion mechanicznych i około 60 krosien mechanicznych konopnych.

Zatrudniając zgórą 3.000 robotników na dwie zmiany, produkuje on tkaniny oraz worki jutowe, zbywając je przeważnie na rynku wewnętrznym. Prawie cały przemysł rolniczy i chemiczny w Polsce stąd zaopatruje się w worki. Część jednak produkcji eksportuje się do Południowej Ameryki oraz na rynki Bliskiego Wschodu. Ponieważ bielskie wyroby konopne mają ustaloną opinję doborowego towaru, są więc poszukiwane nietylko na rynku wewnętrznym, ale i zagranicą, dokąd od szeregu lat eksportuje się głównie przędzę konopną oraz sznury i sznurki, jak również taśmy, gurty, pasy, tkaniny nieprzemakalne, opony, płótna żaglowe, worki bez szwu dla celów pocztowych i skarbowych, jako opakowanie bilonu.

Inne wyroby bielskiego przemysłu włókienniczego.

Ponadto w bielskim okręgu przemysłowym istnieją zakłady, wytwarzające wełnę sztuczną, watolinę, watę hydroskopijną, oraz zakłady pomocnicze, jak: wykończalnie zarobkowe, farbiarnie zarobkowe i t. p.

W najnowszym czasie powstało wiele przedsiębiorstw przerobu jedwabiu naturalnego i sztucznego oraz wyrobów szenilowych i t. p. Stosunkowo słabo jest rozwinięty przemysł wyrobów dzianych i pończoszniczych; są to przeważnie warsztaty o mniejszych rozmiarach.

W najbliższej okolicy Bielska istnieją tkalnie lnu, wytwarzające średni artykuł, głównie z przędzy bielonej, oraz jeden większy zakład przerobu bawełny.

Według ostatnich danych okręg bielski przerobił w r. 1928 około 1.6000 ton bawełny, 2.500 ton konopi, 5.305 ton juty i 3.000 ton wełny, wliczając w to i przędzę czesankową zarówno importowaną z zagranicy, jak i nabytą w kraju.

Organizacje zawodowe bielskiego przemysłu włókienniczego.

a) **Związek Przemysłowców Bielska — Białej i Okolicy w Bielsku.** Obejmuje on przemysł włókienniczy, metalowy, chemiczny, drzewny i t. p.

Zarząd jego stanowią:

Prezes: p. konsul Ryszard **Bathelt**, przemysłowiec w Bielsku, wiceprezes: p. Dr. Fedor **Weinschenck**, przemysłowiec w Bielsku i prezydent Izby Handlowej i Przemysłowej w Bielsku. P. Edward **Zipser**, współwłaściciel fabryki sukna w Bielsku, p. Henryk **Mehlo**, właściciel fabryki sukna w Bielsku.

b) **Konwencja Fabrykantów Sukna.** — Zarząd: prezes p. Dr. Maurycy **Heilpern**, przemysłowiec w Bielsku, wiceprezes: Artur **Stosius**, przemysłowiec w Bielsku, p. Hermann **Piesch**, przemysłowiec w Bielsku.

c) **Związek Eksporterów Przemysłu Włókienniczego w Bielsku.**

Zarząd: Edward **Zipser**, przemysłowiec w Bielsku, Dr. Maurycy **Heilpern**, przemysłowiec w Bielsku, Dr. Baruch **Gross**, dyrektor, Mjr. Alojzy **Watzka**, dyrektor.

Rada Nadzorcza: Juljusz **Baar**, przemysłowiec w Bielsku, Ryszard **Stosius**, przemysłowiec w Bielsku, Hermann **Piesch**, przemysłowiec w Bielsku, Robert **Tugendhat**, przemysłowiec w Białej.

Wykaz firm włókienniczych w bielskim okręgu przemysłowym

Fabryki sukna i wyrobów wełnianych.

S. Arzt, fabryka sukna i towarów modnych — Bielsko, Piłsudskiego 4.
I. G. Bathelta Synowie, fabryka sukna, wyrób wełnianych towarów modnych damskich i męskich oraz sukna bilardowego i czesankowego — Bielsko, Blichowa 27.
C. Breitbart, fabryka sukna — Bielsko, 3 Maja 29.
Karola Büttnera Synowie, fabryka sukna mundurowego i modnych towarów wełnianych — Bielsko, Piłsudskiego 8.
Henryk Braun, fabryka sukna i towarów modnych damskich i męskich, Bielsko, Inwalidów 3.
Rudolf Deutsch, fabryka sukna — Bielsko, Kazimierza Wielkiego.
C. Drucker, fabryka sukna — Bielsko, Kazimierza Wielkiego 18.
Eichler i Inochowski, fabryka sukna i towarów modnych oraz czesankowych — Bielsko, 3 Maja 9-a.
Ernest Förster, fabryka sukna — Bielsko.
Hübler, Herholz, Itzkowitz i Koy, fabryka sukna czesankowego i towarów modnych — Bielsko, Zamkowa 3.
Karol Hoinkes, wyrób towarów modnych, sukna orjentalnego i bilardowego — Bielsko, Szkolna 4.
Wiktor Hoinkes i Syn, wyrób towarów modnych, sukna orjentalnego i bilardowego — Bielsko, Szkolna 4.
Szymon Hoffmann, fabryka sukna i towarów modnych — Bielsko, Zielona 5.
Huppert i S-ka, fabryka sukna i towarów modnych — Bielsko, Mickiewicza 23.
Bracia Heilpern, fabryka koców, derek, haliny oraz sukna zgrzebnego — Bielsko, Mickiewicza 14.
Karol Jankowsky i Syn, fabryka sukna i towarów modnych — Bielsko, — Pl. Dunajewskiego.
Adolf Jaworek, fabryka sukna i towarów modnych —Bielsko, 3 Maja.
Krischke i Wolf, fabryka sukna uniformowego i towarów modnych — Bielsko, Blichowa 61.
Karol Kramer i Synowie, fabryka sukna i towarów modnych — Bielsko, Mickiewicza 15.
Bracia Langfeder, fabryka sukna, towarów modnych oraz czesankowych — Bielsko, Górska 12.
Landesmann i Kornhaber, fabryka sukna i towarów modnych oraz czesankowych — Bielsko, Kazimierza Wielkiego 18.
Henryk Mehlo i Syn, fabryka sukna, towarów modnych damskich i męskich — Bielsko, Krasińskiego 10.
Gustaw Molenda i Syn, Fabryka sukna, towarów modnych i koców — Kamienica 118.
Jan Macha, fabryka sukna, towarów modnych i czesankowych— Bielsko, Blichowa 15.
Rudolf Mehlo, fabryka sukna i towarów modnych — Bielsko.
Emil Piesch, fabryka sukna, towarów modnych i czesankowych — Bielsko, Krasińskiego 18.
F. Rabinowitz i Synowie, wyrób towarów modnych i czesankowych — Bielsko, Mickiewicza 33.
Karol Riesenfeld, fabryka towarów modnych oraz pluszu — Bielsko, Kazimierza W. 22.
Hirsz Rabinowicz, wyrób pluszu — Bielsko.
Maurycy Rapaport, fabryka sukna i towaróww modnych — Bielsko.
Jakób Rapaport, fabryka sukna i towarów modnych — Bielsko.
Józef Rapaport i S-ka, fabryka sukna i towarów modnych — Bielsko.
Stosius i S-ka, fabryka sukna i towarów modnych — Bielsko.
Ernest Stosius, fabryka sukna — Kamienica 194.
Karal Strzygowski, fabryka sukna i towarów modnych — Bielsko, Krasińskiego 18.
Steffan i Krischke, fabryka sukna i towarów modnych — Bielsko, Piłsudskiego 19.
J. Schanzer, fabryka sukna i towarów modnych — Bielsko, Młyńska 22.
Karol Traugott Rödler i Synowie, fabryka sukna i towarów modnych — Bielsko.
Ignacy Tisch, fabryka sukna, wyrobów modnych damskich i męskich oraz sukna czesankowego — Bielsko, 3 Maja 27.
Emanuel Tisch, fabryka sukna, towarów modnych i czesankokowych — Kamienica 165.
Józef Tisch, fabryka sukna, wyrobów modnych damskich i męskich oraz sukna czesankowego — Bielsko, Piłsudkiego 12.
Markus Wolf i Synowie, fabryka sukna uniformowego i towarów modnych — Bielsko, Kazimierza W. 27.
Karol Wolf i S-ka, fabryka sukna — Bielsko.
A. Wenzelis, fabryka sukna, wyrobów modnych damskich i męskich oraz sukna czesankowego — Bielsko, Fabryczna 8.
Karola Teodora Zipsera Syn, fabryka sukna i towarów modnych — Bielsko.
S. Tugendhat jun., fabryka sukna — Biała.
Sternickel i Gülcher, fabryka sukna — Biała.
Karola Hessa Synowie, fabryka sukna — Biała.
Rudolf Strzygowski, fabryka sukna — Biała, Kolejowa.
Max Polatschek, fabryka sukna — Biała.
Jan Vogt, fabryka sukna — Biała.
Weiss i Götz, fabryka pluszów i baranków — Biała.
Jan Chamrath, fabryka sukna — Biała.
Jan Wenzelis, fabryka sukna — Biała.
Vöslauska Przędzalnia Czesankowa, S. A. — Biała.
Aufricht i Swoboda, fabryka sukna — Biała.
Bracia Münch, przędzalnia czesankowa — Biała.

Wyrób sukna i towarów wełnianych.

Karol Bachrach, Sp. z ogr. odp., wyrób sukna i towarów modnych — Bielsko, ul. Matejki.
Karol Better, wyrób towarów wełnianych — Bielsko.
Willi Borger, wyrób sukna — Bielsko.
Jerzy Czyż i Chmiel, wyrób gun — Wisła.
Józef Fränkel, wyrob sukna — Bielsko.
Klemens Funke, wyrób sukna — Bielsko.
Gänger Izydor, wyrób sukna — Bielsko.
Aleksander Grosmann, wyrób sukna — Bielsko.
Juljusz Herscholowitz, wyrób sukna — Mikuszowice.
Esiel Klein, wyrób sukna — Bielsko.
Ernest Krischke, wyrób sukna — Bielsko.
Bracia Kuntz, wyrób sukna — Bielsko.
Ludwik Marbach, wyrób sukna — Aleksandrowice.
Karol Midelburg, wyrób sukna, towarów modnych i czesankowych — Bielsko, Pl. Smolki 4.
Mantel i Wimisner, wyrób sukna — Bielsko.
Karol Mifka, wyrób towarów wełnianych — Bielsko.
Alojzy Morgenstern, wyrób sukna, towarów modnych i czesankowych — Bielsko, Piłsudskiego 12.
Wiktor Neuman, wyrób sukna — Bielsko.
Jan Olma wyrób sukna — Bielsko.
Franciszek Piesch, wyrób sukna — Bielsko.
Jan Piesch, wyrób towarów wełnianych — Mikuszowice.
A. Rapaport i Synowie, wyrób sukna i towarów modnych i czesankowych — Bielsko, Pl. Smolki 7.
Aron Rubin, wyrób sukna — Bielsko.
Alojzy Rubitzki, wyrób sukna, towarów modnych i czesankowych — Bielsko, Pl. Smolki 6.
Rudolf Schimke, wyrób sukno — Bielsko.
Ewald Sieper i S-ka, wyrób sukna, towarów modnych i czesankowych — Bielsko, Blichowa 15.
Maks Spiegel, wyrób sukna — Bielko.
Maurycy Stein, wyrób sukna — Bielsko.
Stein i Taskier, wyrób sukna — Bielsko.
Schubert i S-ka, wyrób sukna — Aleksandrowice.
Schubert Karol, wyrób towarów wełnianych — Aleksandrowice.
Fryderyk Tislowitz, wyrób sukna — Bielsko.
A. Weingort i S-ka, wyrób sukna — Bielsko.
Józef Wenzilea, wyrób sukna — Olszówka Dolna.
Weiss i Götz, fabryka pluszu i baranków — Biała.

Farbiarnie.

Plutzar i Brüll — Mikuszowice.
I. G. Bathelta Synowie — Biesko.
Karol Jankowsky i Syn — Bielsko.
Erwin Kerger — Biała.
Krischke i Wolf — Bielsko.
Landesmann i Kornhaber — Bielsko.
Gustaw Molenda i Syn — Kamienica.
J. O. Pipersberg, farbiarnia futer — Wapienica.
Rudolf Perschke, farbiarnia ubrań — Bielsko.
F. Rabinowitz i Synowie — Bielsko.
Karol Riesenfeld — Bielsko.
Markus Wolf i Synowie — Bielsko.
Karol Wolf i S-ka — Bielsko.
Leopold Vogt Wapienica.
Edw. Zipsera Syn — Mikuszowice.

Apretury.

I. G. Bathelta Synowie — Bielsko.
Karola Büttnera Synowie — Bielsko.
A. F. Geyer — Bielsko.
Karol Jankowsky i Syn — Bielsko.
Kirschke i Wolf — Bielsko.
Gustaw Molenda i Syn — Kamienica.
Karol Riesenfeld — Bielsko.
Steffan i Krischke — Bielsko.
Karol Wolf i S-ka — Bielsko.
Markus Wolf i Synowie — Bielsko.
Karol Strzygowski — Bielsko.
Plutzar i Brüll, — Mikuszowice.
Sternickel i Gülcher — Biała.
Max Polatschek — Biała.
Ed. Zipsera Syn — Mikuszowice.

Wyrób towarów dzianych.

Hetschko Hermina — Kamienica.
Hübner Anna — Bielsko.
Berta Jenkner, mechaniczna pończoszarnia — Bielsko.
Ludwik Kaszler — Bielsko.
Ernest Krischke — Bielsko.
Krzoska Olga — Cieszyn.
Lewiński Antoni, wyrób towarów dzianych — Cieszyn.
Michlewicz Marja — Bielsko.
Mikler Zuzanna, wyrób mechaniczny trykotaży — Czechowice.
Mückenbrunn — Bielsko.
Nowotny Kamila — Bielsko.
Rychter Marja — Bielsko.
Szewczek Anna, wyrób towarów pończoszniczych — Bielsko.
Juljusz Wegnor, wyrób ubrań włóczkowych — Cieszyn.

Wyrób dywanów.

Bielskie Przedsiębiorstwo wyrobu dywanów, Sp. z ogr. odp. — Bielsko.
Launski Jan, wyrób dywanów — Bielsko.
Landau Paulina ręczny wyrób dywanów — Czechowice.
Pastor Filip, ręczny wyrób dywanów — Bielsko.
Karol Riesenfeld, fabryczny wyrób dywanów — Bielsko.
Jan Schmid, wyrób dywanów — Bielsko.
S. Tramer, wyrób dywanów — Bielsko.
Wachtl Alfred, ręczny wyrób dywanów — Bielsko.
Lorija i S-ka, fabryka dywanów — Biała.
Rochowicz i S-ka, fabryka dywanów — Biała.

Wyrób towarów włókienniczych.

Fabryka chustek modnych, Sp. z ogr. odp. — Bielsko.
Ferdynand Hausner i S-ka, fabryczny wyrób towarów szenilowych i półjedwabnych — Bielsko.
Bielska Fabryka wstążek do kapeluszy, Jan Schwarz i S-ka — Bielsko.
„Wilamowice", Tkalnia mechaniczna, K. Krzyżanowski — Wilamowice.
Polska Tkalnia Jedwabiu, Sp. z ogr. odp. — Mikuszowice.
Bracia Zimmer, fabryka wyrobów półjedwabnych — Biała.
Bracia Czeczowiczka, fabryka wyrobów bawełnianych — Andrychów.
„Elastik", Pierwsza Bielska Mech. Tkalnia Tasiem gumowych, Sp. z ogr. odp. — Kamienica.

Wyrób wełny sztucznej, waty i watoliny.

C. Breilbart, wyroby watoliny — Bielsko.
Maurycy Buchen, wyrób waty — Czechowice.
Bernard Deutsch i Syn, fabryka wełny sztucznej — Biała.
Karol Förster, wyrób wełny sztucznej — Bielsko.
A. F. Geyer, wyrób watoliny — Bielsko.
Hirsz Eimann, wyrób waty — Bielsko.
M. A. Kollander, wyrób watoliny — Bielsko.
„Polfa", S. A., wyrób waty, przetworów chemicznych i farmaceutycznych — Czechowice.

Fabryki wyrobów powroźniczych oraz pasów i gurtów.

Bracia Deutsch, Przędzalnia i Tkalnia lnu, juty i konopi, tkalnia pasów napędnych, węży parcianych, fabryka wyrobów powroźniczych — Bielsko.
Karol Schauderna i Syn, fabryka wyrobów powroźniczych — Bielsko.

Przemysł jutowy.

„Unja", Spółka Akcyjna dla przemysłu jutowego w Bielsku.
Bracia Deutsch, Przędzalnia i Tkalnia lnu, juty i konopi — Bielsko.

Białostocki przemysł włókienniczy

Przed wojną białostocki przemysł włókienniczy przy 160-ciu zespołach maszyn przędzalniczych o 120.000 wrzecionach i przy 2300 krosnach zatrudniał blisko 15.000 robotników. Roczna produkcja wyrażała się w ok. 12.000.000 mtr. sukna i ok. 500.000 szt. kołder i koców. Głównym rynkiem zbytu było obszerne Imperjum Rosyjskie, poza tem towary białostockie docierały do Japonji, Chin, do Państw Bałkańskich, a nawet do Ameryki. Wojna zastała przemysł białostocki w okresie największego rozkwitu, gdyż w latach 1910 — 1914 rozwój jego dosięgnął zenitu. W tym okresie dzięki dogodnym warunkom finansowym fabryki dokonały bardzo poważnych inwestycyj, sprowadzając maszyny najnowszej konstrukcji.

W czasie wojny stan posiadania przemysłu białostockiego niewiele stosunkowo ucierpiał, gdyż okupant niemiecki nie rekwirował maszyn, jak to czynił w innych miastach przemysłowych na okupowanym przez siebie terenie. Natomiast Niemcy zarekwirowali wszystkie zapasy surowców, półfabrykatów i gotowego towaru; zapasy te stanowiły resztki, których władze rosyjskie w czasie ewakuacji Białegostoku nie zdążyły wywieźć w głąb Rosji. W czasie okupacji niemieckiej fabryki pracowały nieregularnie, produkując głównie z surowców, dostarczanych przez samego okupanta, który był też prawie wyłącznym odbiorcą towaru po cenach, ustalanych przymusowo przez siebie. Po objęciu rządów przez władze polskie w roku 1919 przemysł białostocki został zasilony znacznemi zamówieniami dla wojska, które dały mu możność nieco okrzepnąć. W tym czasie produkcja osiągnęła 70% przedwojennej. Dopiero po inwazji bolszewickiej, w końcu 1920 roku, wobec zmniejszenia się ilości zamówień wojskowych przemysł zaczął się oglądać za nowymi rynkami zbytu. W pierwszym rzędzie zwrócono uwagę na Wielkopolskę, Pomorze i Małopolskę, dzielnice to bowiem, znajdując się dawniej pod obcymi zaborami, stanowią podatny grunt dla zbytu białostockich towarów. Ówczesny okres inflacyjny sprzyjał również zdobyciu rynków zagranicznych Bliskiego i Dalekiego Wschodu, gdzie fabrykaty białostockie zaczęły konkurować pomyślnie z towarami angielskimi, niemieckimi, włoskimi i czechosłowackimi.

Białostocki okręg przemysłowy fabrykuje: wojskowe sukno mundurowe i płaszczowe, sukno cywilne na palta oraz ubrania zimowe i letnie, półjed-

wabne plusze i welwety na okrycia damskie, koce zwyczajne, pledy podróżne, wzorzyste kołdry, wreszcie derki pod siodła końskie.

Obecnie stan uruchomienia sięga 70% przedwojennego. Czynnych jest teraz ok. 80.000 wrzecion i ok. 1600 krosien. Roczna produkcja wyraża się w ilości ok. 10.000 ton towarów wełnianych i półwełnianych o ogólnej wartości ok. 30.000.000 złotych.

Dwie trzecie produkcji znajduje zbyt w kraju. Jednakowoż pojemność rynku wewnętrznego jest ograniczona, rynek ten został już w zupełności opanowany, ostatnio zauważyć się tu daje nawet pewne przesycenie towarami białostockimi. Towary te dzięki swej taniości i trwałości znajdują łatwy zbyt u szerokich warstw ludności włościańskiej i robotniczej. Zdolności konsumcyjne tych warstw nie wzrastają, to też niema narazie widoków na rozwój produkcji dla zaspokojenia potrzeb rynku wewnętrznego.

Co się tyczy eksportu, to największymi odbiorcami są kraje Dalekiego Wschodu — Japonja i Chiny (blisko 80% całego wywozu). Kraje te przedstawiają bogate pole dla naszej ekspansji, zwłaszcza Chiny po ustaniu wewnętrznych zamieszek i ustabilizowaniu się tam życia gospodarczego. Pozatem kieruje się eksport do państw Bałkańskich i Bliskiego Wschodu, do Niemiec, Austrji, Anglji, Łotwy, Finlandji, Litwy i... Afryki. W pierwszych latach odrodzenia naszego państwa Białystok wywoził znaczne ilości towarów do Rumunji, Węgier i Jugosławji, eksport ten ostatnio zmalał z powodu wprowadzenia niedogodnych dla tutejszego przemysłu stawek celnych w Rumunji, kryzysu w Jugosławji, niepomyślnej konjunktury na Węgrzech, oraz wzmożenia się rodzimego przemysłu w tych krajach. Naogół białostocki przemysł włókienniczy ma swoją przyszłość raczej w rozwoju eksportu, niż w pracy dla rynku wewnętrznego. Nadzieje swoje pokłada w zawarciu korzystnych układów handlowych z szeregiem państw, w pierwszym rzędzie z Rosją, która byłaby bogatym odbiorcą, w dodatku dobrze znających i przyzwyczajonych do tpch wyrobów.

Sprzedaż towarów odbywa się rozlicznymi sposobami. A więc poważniejsze fabryki posiadają w większych ośrodkach (Warszawa, Łódź, Kraków, Lwów, Poznań, Lublin) składy konsygnacyjne lub stałe przedstawicielstwa. Spora część kupców przybywa osobiście po zakup, inni korzystają z usług białostockich komisjonerów i do nich zwracają się listownie ze zleceniami, inni nadsyłają pisemne obstalunki bezpośrednio do fabryk, wreszcie towary rozpowszechniane są przez komiwojażerów.

Do roku 1922 cały białostocki przemysł włókienniczy, mały, średni i wielki, był zrzeszony w jednej organizacji zawodowej p. n. „Związek Fabrykantów Obwodu Białostockiego". Z biegiem czasu w łonie tej organizacji zaczęły się tworzyć różne grupy, powstało kilka samodzielnych zrzeszeń, które wszakże po krótkim żywocie uległy wszystkie likwidacji, prócz Związku Białostockiego Wielkiego Przemysłu, założonego w końcu 1921 roku. Związek ten jednoczył początkowo tylko większe przedsiębiorstwa przemysłu włókienniczego, posiadające całkowite urządzenia fabryczne. Ponieważ od szeregu lat Związek jest na terenie Białegostoku jedyną czynną organizacją przemysłowców, przeto szukały i znalazły w nim oparcie również większe zakłady i innych rodzajów przemysłu, jak, napr., leśny, garbarski, browarnictwo, elektrownia. Obecnie Związek odgrywa wybitną rolę w gospodarczem i społecznem życiu miasta. Na czele Związku stoi zarząd w składzie następujących osób: Oswald Trilling (prezes), inż. Kazimierz Riegert (wiceprezes), inż. Simon Cytron (skarbnik), Leon Polak, inż. Roman Wieczorek i Adam Monic.

Wykaz członków Związku Białostockiego Wielkiego Przemysłu

(Białystok, Lipowa 24)

Trilling O. i Syn, Sp. Akc. — ul. Lipowa 24.
Cytron S. H., Sp. Akc. — ul. Kupiecka 35.
Sokół i Zilberlenig — ul. Sienkiewicza 44.
Sokół I. M. i Swie — ul. Nowy Świat 4.
Szpiro I. D. — ul. Sienkiewicza 42.
Szatja D. — ul. Sienkiewicza 38.
Pines I. — ul. Jurowiecka 14.
Polaka B. S-wie — ul. Warszawska 6.
Markus Jakób A. B. — ul. Jurowiecka 29.

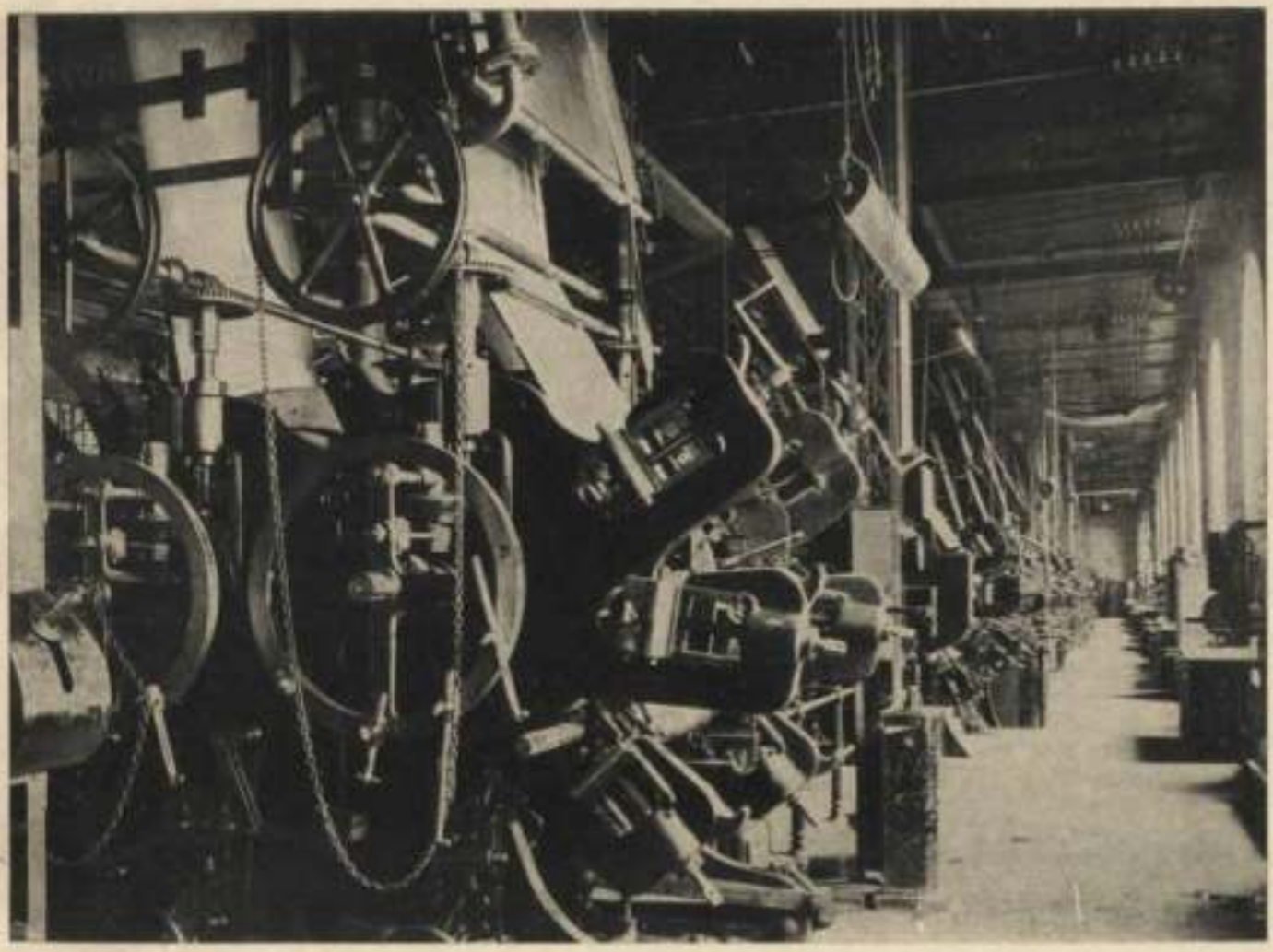

Jedna z przędzalni bawełny, należących do Sp. Akc. „Scheibler i Grohman" w Łodzi.

Dr. ROGER BATTAGLJA.

Przemysł konfekcyjny i niektóre gałęzie pomocnicze*)

W dziesięcioleciu 1918 — 1928 dokonało się w Polsce „przestawienie" przemysłu konfekcyjnego, który pod względem ilościowym i jakościowym dostosował się naogół do potrzeb rynku wewnętrznego, czyniąc import zupełnie zbędnym i redukując go bardzo znacznie, ale rozwijając eksport dotąd tylko na bardzo nieznaczną skalę. Oczywiście — z nowych warunków bytu wynikło znaczne ograniczenie zasięgu wielkiego przemysłu nakładczego Warszawy, Brzezin, Łodzi itd., któremu to przemysłowi ubytek rynku rosyjskiego został skompensowany przez b. zabory pruski i austrjacki tylko w nieznacznej stosunkowo mierze. Natomiast w różnych innych stronach Polski — zwłaszcza w Poznaniu, Bielsku, Skoczowie, Krakowie, Tarnowie i Lwowie — i to różnie w różnych gałęziach przemysłu konfekcyjnego dokonała się poważna stosunkowo rozbudowa, przynosząc kilkanaście nowych fabryk i większych przedsiębiorstw nakładowych. Nadto uruchomiło się — raz podczas inflacji i ponownie w ostatnich dwóch latach — kilkanaście mniejszych fabryk i fabryczek obuwia, oraz stożków, względnie kapeluszy, które to fabryki i fabryczki były zamknięte raz podczas wojny, a powtórnie w okresie przesilenia postabilizacyjnego.

Struktura wewnętrzna poszczególnych gałęzi przemysłu konfekcyjnego jest bardzo różnolita. Właściwie tylko wyrób półfabrykatu kapeluszowego (stożków) jest obecnie przemysłem w całości zmechanizowanym i wyłącznie fabrycznym (ostatnio, fabryka kapeluszy Goepperta w Łodzi została zorganizowana wg. najnowszych zachodnio - europejskich wymagań, konkurując zwycięsko swoimi wyrobami z kopeluszami Borsalino, Hückel i t. p.). Poza tem w każdym niemal odłamie wytwórstwa konfekcyjnego spotykamy prócz bardzo licznego rękodzieła oraz przemysłu domowego indywidualnego, utrzymującego się już prawie wyłącznie tylko na wschodzie, fabryki zupełnie zmechanizowane, następnie przedsiębiorstwa nakładcze, posługujące się tylko pracą ręczną chałupników (i to od wielkich, zatrudniających po kilkaset chałupników, do malutkich, które zatrudniają zaledwie paru chałupników) w końcu przedsiębiorstwa mieszane fabryczno - nakładcze. W zakresie odzieży, bielizny oraz obuwia damskiego system nakładczy (ręczny) przeważnie ma (i będzie miał jeszcze przez czas długi) wyższość nad systemem fabrycznym wobec niskiej robocizny, spowodowanej nadmierną podażą rąk roboczych, oraz wobec łatwości uchylenia się od ciężarów socjalnych, przekraczania ustawowego czasu pracy, uciekania od podatków itp. Wskutek tego nawet — w zakresie wyrobu odzieży „en masse" kilka przedsiębiorstw fabrycznych powstałych po wojnie, w ostatnich dwóch latach nawet zaniechało produkcji fabrycznej, a zastosowało w jej miejsce system nakładczy lub przynajmniej system mieszany. W jednej gałęzi znów daje się zaobserwować proces poniekąd odwrotny: oto konfekcja kapeluszy (ze stożków wyrobionych fabrycznie), uprawiana przeważnie sposobem rękodzielniczym lub drobnoprzemysłowym (w każdym razie wykonywana dotąd ręcznie), poczyna się mechanizować a przynajmniej stawać się większym przemysłem ręcznym lub ręczno - mechanicznym. We Lwowie istnieje już poważniejsza fabryka konfekcyjna kapeluszy, a w Warszawie, Tarnowie i t. d. kilka małych warsztatów przekształca się w przedsiębiorstwa średniego typu. W dziale parasolnictwa powstają fabryki, gdy do niedawna był to przemysł wyłącznie rękodzielniczy, lub wogóle mały ręczny, acz pracujący na skład lub zamówienie dla odprzedaży kupcom, a nie tylko dla sprzedaży detalicznej lub na obstalunek konsumenta. W zakresie obuwia męskiego fabrykacja mechaniczna wzięła silnie górę nad przemysłem nakładczym, nie mogąc jednak mierzyć się zwycięsko z rękodziełem ani co do wyrobu półluksusowego i luksusowego „na miarę" dla ludności zamożniejszej w większych ośrodkach miejskich ani co do taniej pracy niezliczonej „biedoty" szewckiej w miasteczkach prowincjonalnych, zwłaszcza na wschodzie.

Rozmiary produkcji.

Jasne jest, że w tych powikłanych warunkach strukturalnych uchwycenie statystyczne rozmiarów produkcji, jak wogóle znaczenia przemysłu konfekcyjnego jest niemożliwe.

Następujące daty oficjalne, dotyczące tylko zakładów, (ale nie długiego szeregu przedsiębiorstw nakładczych), zatrudniających od 20 robotników wzwyż, mają tedy tylko znaczenie wskaźników dynamiki rozwojowej — a stan rzeczywisty w zakresie przedsiębiorstw fabrycznych i większych nakładczych, razem wziętych, przedstawia w oczach praktycznych znawców przedmiotu conajmniej podwójną, jeżeli nie potrójną wielokrotność niżej podanych cyfr.

---

*) Por. **Battaglia** „O programie gospodarczym Polski itd." Warszawa 1927 str. 147 i nast. oraz 336 i nast., **Kołomyjski** „Nasz przemysł konfekcyjny" w „Odbudowie Kraju" Nr. 1 — 2 z roku 1920, **Arnecker** „Przemysł odzieżowy w Brzezinach" Bibljoteka W. S. H. Warszawa 1926 — a dalej sprawozdanie Związku Przemysłu Konfekcyjnego w Polsce p. t. „Przemysł Konfekcyjny w Polsce" Kraków 1927 oraz numer specjalny „Kurjera Polskiego" w Warszawie z 1 lipca 1928, poświęcony przemysłowi konfekcyjnemu. Patrz w końcu art. Ostrowskiego w wyd. „Przemysł i Handel 1918—1928" str. 235

Przemysł odzieżowy.

(według danych referenta statystycznego Centralnego Związku Polskiego Przemysłu, Górnictwa, Handlu i Finansów).

		Ilość zatrudnionych robotników		Ilość przepracowanych robotniko-godzin w tysiącach
1925 r. koniec	I półrocza	9.346	I półrocze	9.756
" " "	II "	7.047	II "	7.862
1926 r. "	I "	6.339	I "	6.309
" " "	II "	7.732	II "	7.555
1927 r. "	I "	9.175	I "	9.236
" " "	II "	10.614	II "	11.470
1928 r. "	I "	17.026	I "	14.023

Według „Wiadomości statystycznych" przemysł odzieżowy zatrudniał w październiku (ostatni tydzień)

1925	7512	robotników
1926	7394	"
1927	10.885	"
1928	15595	"

Cyfry te odnoszą się do 140 zakładów.

Nadto fabryki obuwia zatrudniały według „Wiadomości statystycznych":

	robotników	robotniko-godzin w tysiącach
(fabryk czynnych) w październiku 1927	1866	78541
(25 fabryk czynnych) w październiku 1928	2304	105107

Powyższe cyfry nie obejmują przemysłu dzianego (trykotażowego i pończoszniczego), który, będąc pod względem gospodarczym „przemysłem konfekcyjnym", pod względem technologicznym i technicznym stanowi odłam przemysłu włókienniczego i nie jest wogóle objęty tym szkicem.

W tem miejscu wystarczy tylko zaznaczyć, że przemysł dziany zatrudnia obecnie koło 25.000 robotników w kilkunastu wielkich i średnich fabrykach oraz w licznej rzeszy małych przedsiębiorstw. W ostatnich latach rozwinęła się bardzo fabrykacja pończoch. Import trykotaży i pończoch wynosi koło 10.000 złotych, eksport niecały miljon.

Warunki rozwoju przemysłu konfekcyjnego.

Rozwój przemysłu konfekcyjnego w Polsce napotyka jdnak na poważne trudności. Należą tu: brak kapitałów obrotowych, drożyzna pieniądza i konieczność sprzedawania wyrobów na coraz dłuższe terminy wekslowe;

niedostateczna jeszcze pojemność rynku wewnętrznego, zwłaszcza co do artykułów zbytkownych, droższych, na których jest większy zarobek;

słabość finansowa i wogóle niski poziom handlu detalicznego oraz brak handlu hurtowego;

brak eksportu (z wyjątkiem stożków wełnianych do kapeluszy i — dopiero w ostatnich czasach na niewielką skalę — płaszczy nieprzemakalnych oraz obuwia luksusowego damskiego);

ostre i niezdrowe współzawodnictwo wewnętrzne, w której to walce przedsiębiorstwa większe i solidarniejsze cierpią i tracą pod ciosami nie przebierającej w środkach, nie płacącej równomiernie podatków, socjalnie mało obciążonej konkurencji licznej rzeszy przedsiębiorstw mniejszych;

brak zmysłu kooperacyjnego i wybujały indywidualizm; *)

uprzedzenia publiczności co do rzekomej wyższości wyrobów zagranicznych, podczas gdy obecnie istotnych różnic jakościowych na niekorzyść wyrobów krajowych naogół niema, a przeciwnie, próby eksportu, przedsiębrane w ostatnich czasach, dają dobre wyniki właśnie pod tym względem;

konkurencja zagraniczna, faworyzowana niedostateczną (co do niektórych artykułów) ochroną celną, popierana premjami eksportowemi, (j. np. w Austrji ryczałtowym zwrotem podatku obrotowego za poprzednie fazy produkcji), operująca „dumpingiem, cen i dogodnych kredytów dla kupców, wyzyskująca stare stosunki z kupcami oraz wyżej wspomniane uprzedzenia publiczności na rzecz wyrobów krajowych, dostarczająca czasem (j. np. niektóre czeskosłowackie fabryki obuwia) towaru ładnego i taniego, ale za to bardzo lichego, nie opłacającego prawie podatku od obrotu, który natomiast ciąży na przemyśle krajowym.

Eksport wyrobów konfekcyjnych możnaby zapewne rozwinąć, ale na to potrzeba organizacji kapitałów, względnie kredytów i — w pierwszym okresie czasu — klasycznych środków pomocy państwowej.

Mimo wyżej wyliczonych trudności — następnie mimo bardzo dużych strat, poniesionych w okresie hiperinflacji na wekslach klijentów, niedyskontowanych, następnie na walutach — w końcu mimo podobnych strat, poniesionych w latach 1924 — 1926, krajowy przemysł konfekcyjny w ostatnich dwu latach (przy rentowności, dopiero w r. 1927 znacznie poprawionej, a w r. 1928 znowu po części mniejszej), przeciwstawia się coraz skuteczniej naporowi zagranicznemu, czego dowodzi fakt, że wartość importu wszelkich wyrobów konfekcyjnych (wraz z obuwiem — bez wyrobów dzianych) spadła z 49 milj. fr. zł. = prawie 90 milj. obecnych złotych w roku 1924 i z około 60 milj. fr. zł. = około 105 milj. obecnych złotych w r. 1925 na 22 milj. złotych w roku 1927.

Nawet ten, tak bardzo zmniejszony, import jest zbędny zarówno pod kątem widzenia cen, obecnie w Polsce w porównaniu ze środkową i zachodnią Europą naogół niskich, a to głównie wskutek wielkiej wewnętrznej konkurencji. Zresztą, mimo dalszego znacznego, jak widzieliśmy, wzrostu produkcji krajowej w r. 1928 — wskutek zniesienia reglamentacji przywozu i wskutek zwiększonego „dumpingu" (zwłaszcza w obuwiu) jedenaście miesięcy roku 1928 przyniosło znowu wzrost wartości importu (z 15.732.000 zł. na 21.718.000). Wobec tego polityka gospodarcza, zwłaszcza celna i handlowa, nie powinna jeszcze odwracać oczu od tej dziedziny.

Przechodzimy obecnie do krótkiej charakterystyki poszczególnych gałęzi przemysłu konfekcyjnego.

---

*) Wszelako niedawno udało się nareszcie Związkowi Przemysłu konfekcyjnego doprowadzić do utworzenia konwencji fabryk obuwia, oraz konwencji fabryk guzików z masy perłowej dla zwalczania plagi weksli długoterminowych.

Odzież.

Istnieje kilka fabryk odzieży męskiej w Warszawie, Poznaniu, Krakowie, Bielsku, Tarnowie i Lwowie. Fabryki te przeważnie posiłkują się także pracą chałupniczą i wyrabiają towar średni i lepszy dla miejskiej ludności. Mechanizacja naogół nie jest daleko posunięta. Brzeziny, Ozorków, Tarnów, a także Warszawa, wyrabiają ręcznie systemem nakładczym, uprawianym przez większe przedsiębiorstwa duże ilości taniej odzieży ludowej. Damskie płaszcze i tańsze kostjumy damskie są wyrabiane w mniejszych ilościach systemem nakładczym przez mniejsze przedsiębiorstwa.

Wartość produkcji netto wynosi około 25 — 35% wartości brutto. Wyrób odzieży opiera się obecnie już w 95% na krajowych półfabrykatach i materjałach pomocniczych.

W ostatnich czasach wielkim artykułem fabrykacji „en masse" stały się płaszcze męskie nieprzemakalne (bawełniane z wkładką t. zw. bilrotową, gumowaną lub nasycaną). Artykuł ten zaczyna stawać się także przedmiotem eksportu — zwłaszcza do Finlandji, także Persji.

Wartość przywozu odzieży z zagranicy, któryto przywóz obejmuje teraz już tylko specjalne artykuły luksusowe (zwłaszcza płaszcze nieprzemakalne, drogie ubrania sportowe), ozdobne „pyjamy" itp. malała stopniowo z 20 milj. zł. w r. 1924 i z 29 milj. zł. w r. 1925 na 10 milj. zł. w r. 1926 i 3 milj. zł. w roku 1927. Jedynaście miesięcy r. 1928 wykazuje mniejwięcej tę samą cyfrę około 3 milj. zł. Wywóz przedstawiał w r. 1927 wartość zaledwie 300.000 zł. i utrzymuje się w r. 1928 mniejwięcej na tej samej wysokości.

Bielizna.

Przedmiotem produkcji przemysłowej jest tylko bielizna męska, w szczególności koszule i kołnierze dla ludności miejskiej zamożniejszej i uboższej. Fabryki w liczbie kilkunastu istnieją w Warszawie, Poznaniu, Bielsku, Cieszynie, Przemyślu i Lwowie. Niektóre z nich są większe, przeważną jednak część należy zaliczyć do małych. Poziom mechanizacji naogół i tu nie jest wysoki. Fabryki posiłkują się często pracą chałupniczą. Nadto istnieją przedsiębiorstwa nakładcze, pracujące wyłącznie z pomocą chałupników — większe, mniejsze i zupełnie małe. W jednej tylko dzielnicy Nalewkowskiej w Warszawie jest takich przedsiębiorstw kilkadziesiąt.

Wartość produkcji netto wynosi około 30 proc. do 50 proc. wartości brutto. Używanie krajowych półfabrykatów wzrosło w ostatnich latach wskutek dostosowania się przemysłu włókienniczego łódzkiego — przy pomocy reglamentacji przywozu — i wynosi obecnie około 85 proc.

W tej dziedzinie — wskutek bardzo niedostatecznej ochrony celnej — konkurencja zagraniczna jest groźniejsza, niż co do odzieży, a walka przemysłu krajowego z tą konkurencją okazuje się mniej skuteczną, czego dowodzi fakt, że przywóz bielizny z 8½ milj. zł. w r. 1924 i 8¾ milj. zł. w r. 1925 spadł tylko na 3½ milj. zł. w r. 1926, a od tego czasu znowu się podnosi, wynosząc za 11 miesięcy r. 1927 — 3.618.000 zł. a za 11 miesięcy r. 1928 — już 4.920.000 zł. W tym ostatnim wzroście znajduje się zwiększony znowu napór konkurencji czeskosłowackiej i austrjackiej.

Eksport bielizny jest jeszcze mniejszy, niż eksport odzieży. W ostatnich czasach badano wstępnie z dobrym skutkiem rynek francuski.

Nieliczne tylko fabryki bielizny mają własne mechaniczne pralnie. W Warszawie obsługuje w tym względzie większość fabryk i cały przemysł nakładczy jedno specjalne, wielkie i doskonale urządzone przedsiębiorstwo.

Kapelusze.

Kapelusze pilśniowe. Istnieją dwie poważne fabryki w Łodzi i w Skoczowie. Ta ostatnia została założona po wojnie przez wielką firmę fabryczną czeskosłowacką. Wyrabiają one nietylko stożki, lecz także gotowe kapelusze. Wyroby ich liczą się przeważnie do artykułów luksusowych — i dlatego dopiero teraz w niezbyt szybkiem tempie fabryki te zbliżają się do wyzyskania swej zdolności przetwórczej. Import z zagranicy jest nieznaczny i obejmuje obecnie tylko artykuły specjalne. Eksportu niema.

Kapelusze wełniane. Istnieje 6 fabryk stożków wełnianych (w Łodzi, Częstochowie, Białymstoku, pod Warszawą, w Białej Małopolskiej i w Myślenicach), które to fabryki tylko w drobnej części same konfekcjonują gotowe kapelusze, a przeważnie ograniczają się do wytwarzania półfabrykatu, sprzedając go następnie zakładom konfekcyjnym i rękodzielnikom dla wykańczania i przybrania lub eksportując go zagranicę. Przemysł ten pod ochroną wysokich ceł (od maja 1925) doszedł do **zupełnego** wyzyskania swej zdolności przetwórczej, uzupełnił i zmodernizował swoją aparaturę maszynową i stanął zarówno co do jakości wyrobów, jak i co do cen, na wyżynie konkurencyjnej. Silna konkurencja wewnętrzna utrzymuje ceny na niewysokim poziomie i przeszkadza wyzyskiwaniu ochrony celnej.

W kapeluszach zarówno pilśniowych, jak i wełnianych, wartość produkcji **netto** wynosi 35 — 55% wartości **brutto.** Surowce (pilśń — po części po przesortowaniu i uszlachetnieniu zagranicą wracający w **reimporcie** do Polski) pochodzą przeważnie z zagranicy. Zresztą w przemyśle tym obecnie używa się już przeważnie krajowych barwników, potników i wstążek. Natomiast paski skórzane, jako specjalność, muszą być sprowadzane z Belgji.

Wobec tak pomyślnego rozwoju tej gałęzi przemysłu wartość importu (wszelkich kapeluszy i czapek) spadła z 13 milj. zł. w r. 1924 i 9 milj. zł. w r. 1925 na 478.000 zł. w r. 1926 i na 1.290.000 zł. w r. 1927. Rok 1928 wykazuje w 10 miesiącach nieznaczny wzrost, mianowicie na 1.591.000 zł., co łączy się po części ze zniesieniem reglamentacji przywozu, z większą siłą kupczą kraju w odniesieniu do wybitnie luksusowych kapeluszy pilśniowych, a w końcu z nawrotem mody damskiej do kapeluszy słomkowych oraz plecionkowych, imitujących słomkowe, których to artykułów w kraju obecnie prawie się nie wyrabia (z wyjątkiem kapeluszy słomkowych lub łykowych chłopskich, będących w niektórych okolicach przedmiotem produkcji przemysłu domowego).

Prawie całe zapotrzebowanie czapek jest pokrywane obecnie przez przemysł krajowy ręczny, zorganizowany systemem nakładczym przez mniejsze przedsiębiorstwa.

Fabryki stożków wełnianych rozwinęły dość znaczny eksport (do Anglji, Ameryki Północnej, Szwajcarji, Austrji, Skandynawji, ostatnio także do Francji), którego wartość z 240.000 zł. w r. 1924 i z 196.000 w r. 1925 wzrosła na 1.499.000 zł. w r. 1926, 1.214.000 zł. w r. 1927 i 1.746.000 zł. w 10 miesiącach roku 1928.

Krawaty.

Krawaty są wyrabiane w paru średnich i kilkudziesięciu małych wytwórniach, po części przy pomocy pracy chałupniczej — głównie w Warszawie. Jest to przemysł bardzo nieskomplikowany. Wartość produkcji **netto** wynosi kilka, a w najlepszym razie kilkanaście procentów wartości **brutto.** Półfabrykaty jedwabne i półjedwabne pochodzą głównie z zagranicy; wszelako udział Łodzi w tym zakresie w ostatnich latach rośnie i doszedł już zapewne do 20 procent. Dodatki są przeważnie krajowego pochodzenia. Ani import gotowego towaru, ani eksport nie wchodzą tu prawie w rachubę.

Dział wybitnie eksportowy przedstawiają **koce,** kołdry i firanki. Eksport w tym zakresie (głównie na Daleki Wschód) doszedł w r. 1927 do 31,3 milj. zł. Coprawda, także i import w tej grupie wyniósł w r. 1928 21,8 milj. zł.

Ze względu na małe znaczenie gospodarcze nie zatrzymujemy się dłużej przy wyrobie **getrów, szelek, gorsetów, pasów, rękawiczek skórzanych** i t. p. Są to gałęzie ręczne, uprawiane przez małe wytwórnie, pracujące na skład dla odsprzedaży kupcom lub na zamówienia kupców przy pomocy kilku lub kilkunastu stałych robotników, a także po części i chałupników. We wszystkich tych gałęziach istnieje pewien (absolutnie nieznaczny) import, który należy uważać za zbędny. Zdolność eksportową okazują i rozwijają nawet pewien (nieznaczny obecnie) eksport w tej grupie tylko rękawiczki skórzane.

Parasole.

W dziedzinie **parasoli, parasolek i lasek** mamy od paru lat poważną nową fabrykę w Skoczowie — a charakter półfabryczny ma także pewna stara firma bydgoska, wyrabiająca towar bardzo wykwintny. Podobnego typu przedsiębiorstwo powojenne istnieje również w Białej małopolskiej. W Warszawie istnieje jedna większa wytwórnia ręczna obok kilkunastu mniejszych. Zresztą, jest to drobny przemysł ręczny — a tylko we Lwowie, Krakowie i Katowicach istnieje jeszcze kilka nieco większych wytwórni, pracujących na sprzedaż dla kupców. Wartość produkcji **netto** można ocenić na 25 — 35%. Półfabrykaty (tkaniny specjalne na lepszy towar, mechanizmy żłobkowe, po części nawet rączki wykwitniejsze i laski) muszą być w dużej części sprowadzane z zagranicy. Krajowa produkcja włókiennicza dostarcza pokryć tylko na lichszy towar. Wszelako fabryka skoczowska teraz już sama fabrykuje laski, a mechanizmy zwykłe są już wyrabiane w kraju i jest nadzieja, że z czasem będą wyrabiane także i mechanizmy korytkowe. Przemysł ten dźwignął się silnie pod ochroną wysokich ceł od maja 1925, a import spadł co do wartości z blisko 1 miljona złotych w r. 1924 na 71.000 zł. w r. 1927. W r. 1928 import jest jeszcze bardziej znikomy. Eksportu prawie niema.

Obuwie.

Obecnie jest czynnych 25 fabryk, które wyrabiają na maszynach typu amerykańskiego około 2½ miljona par rocznie, wyzyskując zaledwie 50—60% swej zdolności wytwórczej. Jest to jednak, w porównaniu z latami 1925 i 1926 duży postęp, gdyż wtedy wyzyskanie zdolności nie przekraczało przeważnie 30 — 35%, a nadto pracowało tylko 16 fabryk, gdy obecnie pracuje ich 25 (na ogólną liczbę 34). Są to fabryki przeważnie małe o produkcji 100 — 500 par dziennie. Parę największych tylko zbliża się do cyfry 1000 par dziennie. Dla porównania warto zaznaczyć, że „Bat'a" w Zlinie (Czechosłowacja) produkuje 60.000 par dziennie, a Siegle w Niemczech (fabryka średnich rozmiarów) wyrabia 6.000 do 7.000 par dziennie. Cyfry te same już ilustrują trudność konkurowania fabryk polskich z zagranicznemi. Produkcja fabryczna, stojąca na światowej wyżynie technicznej (z wyjątkiem drogich gumowych urządzeń podawczych) i po części zorganizowana naukowo, obejmuje głównie obuwie skórzane męskie (miejskie), obuwie dziecięce, następnie obuwie wojłokowe i w ostatnich czasach coraz więcej także obuwie t. zw. ludowe, płócienne (z gumowemi podeszwami). Wogóle używanie podeszew gumowych (także przy obuwiu skórzanem) wchodzi coraz bardziej w użycie, co jest szkodliwem dla garbarstwa krajowego i dla bilansu handlowego. Główne centra produkcji obuwia mechanicznego znajdują się w Warszawie, na Pomorzu (Bydgoszcz, Grudziądz, Starogard), w Wielkopolsce (Poznań, Gniezno, Inowrocław), na Górnym Śląsku, w Krakowie. Fabryka we Lwowie jest nieczynna. Wyrób obuwia damskiego „en masse" jest specjalnością warszawskich przedsiębiorstw nakładczych posługujących się ręczną pracą chałupniczą i zatrudniających parę tysięcy ludzi. Przedsiębiorstwa te wyrabiają także obuwie z wierzchami z brokatu, atłasu i t. p.

Roczną konsumcję obuwia miejskiego w Polsce ocenia się obecnie na 15 miljonów par. Z tego pokrywa przemysł mechaniczny krajowy 2 i pół miljona par, krajowy większy przemysł nakładczy około 2 miljony par, import z zagranicy około 2 i pół miljona par. Około 10 miljonów par przypada na rękodzieło. Jak twierdzą znawcy, jest to odsetek znacznie wyższy, niż w środkowej i zachodniej Europie.

Pod względem jakościowym produkcja obuwia mechanicznego, a także dopieroco wspomnianej „galanterji" damskiej warszawskiej, stoi wysoko. Wskutek ostrej konkurencji wewnętrznej i naporu konkurencji zagranicznej przy częściowo niedostatecznej ochronie celnej, ceny muszą utrzymywać się na niewysokim poziomie.

Wartość produkcji **netto** w obuwiu mechanicznem wynosi 35 — 45% wartości produkcji **brutto.**

Przemysł obuwiany mechaniczny używa prawie wyłącznie krajowych skór podeszwianych. Z przyczyn, wyłuszczonych w artykule o przemyśle skórniczym, musi przemysł mechaniczny część skór wierzchnich (obecnie około 65%) sprowadzać z zagranicy — wszelako udział krajowego garbarstwa w tym zakresie rośnie w ostatnich czasach. Cały szereg dodatków — oczywiście z wyjątkiem branzli i odpadków skór na t. zw. fleki i t. p. — jak specjalną tekturę, teksy, kółka i haczyki i t. p. musimy narazie jeszcze sprowadzać z zagranicy.

Import obuwia spadł z 37 miljonów zł. w r. 1924 i z 31 milj. zł. w r. 1925 na 7 milj. zł. z r. 1926. W r. 1927 podniósł się jednak ten przywóz na 12 milj. zł. a za 11 miesięcy r. 1928 osiągnął 13.470.000 zł. Ma on zatem ponownie tendencję zwyżkową — wskutek zniesienia reglamentacji, większego naporu przemożnej konkurencji czeskosłowackiej i wzrostu siły kupczej ludności. Eksport, który wyniósł w roku 1927 zaledwie 268.000 złotych, w r. 1928 nieco wzrasta, gdyż za pierwszych 10 miesięcy wykazuje już cyfrę 300.000 zł. Coprawda, tak po stronie eksportu, jak i po stronie importu odgrywa w r. 1928 pewna — acz nie wyłączną rolę — światowa zwyżka cen, płynąca ze zwyżki cen skór. Eksportuje się głównie, acz dotąd tylko sporadycznie, damskie obuwie warszawskie do Paryża i Londynu (stamtąd do Stanów Zjednoczonych), a wywóz ten zapewne możnaby pokaźnie rozwinąć.

Dużą rolę odgrywa od paru lat produkcja **obuwia gumowego** (kaloszy i śniegowców). Jedna fabryka w Grudziądzu w ciągu lat 4 od powstania w r. 1924 doszła do **kilku tysięcy** robotników! Mimo to, przywóz z zagranicy jest jeszcze bardzo znaczny. Równolegle jednak rośnie i eksport. Nie podajemy odnośnych cyfr, gdyż omówienie tej gałęzi należy właściwie do artykułu o przemyśle gumowym, tak samo, zresztą, jak omówienie dość poważnej fabrykacji taśm gumowych, jako półfabrykatu dla wyrobu szelek i innej konfekcji.

Mimochodem należy jeszcze wspomnieć, że tak ważny przemysł pomocniczy, jak guzikarstwo, jest w Polsce bardzo rozwinięty i zdolny do zaspakajania całego zapotrzebowania kraju. Jest to przemysł tylko fabryczny, acz rozbity na szereg małych i w mniejszej tylko części średnich lub większych jednostek. Wartość produkcji fabryk guzików z orzecha kamiennego, masy perłowej, galalitu, machelitu, cementu, kości, rogu, drzewa, „papier maché", blachy i t. d. (wszystkich z wyjątkiem nicianych i płóciennych) ocenił niedawno Związek Przemysłu Konfekcyjnego na przeszło 20 milionów złotych.

W spinkach produkują cztery większe fabryki wszystkie rodzaje tańsze; natomiast wskutek braku należytego zróżniczkowania w taryfie celnej, niemożliwą jest produkcja gatunków lepszych.

Import guzików i spinek razem w r. 1927 wynosił coś ponad 2 miljony zł. i jest stanowczo zbędny. Otrzymujemy z zagranicy tylko najtańsze i najlichsze guziki (odpadkowe) z orzecha kamiennego, głównie prewenjencji włoskiej, oraz lepsze gatunki spinek (z przyczyny wyżej podanej). Eksport, słaby, jednak istnieje; wartość jego w r. 1927 wyniosła 229.000 zł.

W końcu parę słów o fabrykacji **kołków, ćwieków drewnianych, oraz kopyt i prawideł do obuwia.** W kołkach jesteśmy samowystarczalni; w kopytach dla obuwia ręcznego również. Fabryki (niewielkie) i fabryczki (jest ich około 10) rujnują się w zawziętej walce konkurencyjnej, do czego przyczyniają się mali ręczni wytwórcy. Kopyta dla wyrobu obuwia mechanicznego musimy przeważnie sprowadzać z zagranicy, gdyż brak kapitału i zamały rynek zbytu nie pozwalają na niezbędne w tym wypadku długie suszenie drzewa, w czem trzeba lokować znaczne środki. Kopyta dla wyrobu obuwia mechanicznego, przychodzące do nas z Niemiec, są wyrabiane przeważnie z polskiej grabiny lub brzeziny. Jest to zjawisko bardzo charakterystyczne i wielemówiące. W wielu dziedzinach spotykamy się z czemś podobnem z podobnych przyczyn.

W końcu — dla uniknięcia złudzeń — musimy zaznaczyć, że z wyjątkiem wspomnianej mimochodem wielkiej fabryki obuwia kauczukowego w Grudziądzu *) największe z fabryk oraz przedsiębiorstw nakładczych, o których jest mowa wyżej, zatrudniają zaledwie po kilkuset robotników, lub chałupników. Stan koncentracji w przemyśle konfekcyjnym jest zatem nadal niski — a w niektórych gałęziach fabrycznych, jak, zwłaszcza, obuwiana i kapeluszniczą, o wiele niższy niż w środkowej Europie.

*) Zatrudnia ponad dwa tysiące robotników.

Adresy firm Konfekcyjnych

Odzież.

„Polkort", Fabryka Konfekcji — Warszawa, Senatorska 20.
Fabryka Konfekcji i Składu Sukna, Tadeusz Krafft i S-ka, Sp. Akc. — Warszawa, Grzybowska 43, tel. 509-57 i 202-27. Adres telegr.: „Tekrafft - Warszawa".
„Ulster", Fabryka Konfekcji — Warszawa, Nalewki 2-a.
„Odzież", Fabryka Konfekcji — Warszawa, Długa 39, tel. 299-34 i 84-17. Telegramy: „Snodinska".
Krajowa Fabryka Konfekcji — Kraków, Gertrudy 20.
Powszechne Towarzystwo Konfekcyjne — Kraków, Św. Marka.
Bracia Braun, Fabryka Konfekcji — Tarnów, Krakowska 9.
Roth i Rubdörfer, Wytwórnia Konfekcji Męskiej — Lwów, Legionów 3.
J. Szkudlarek i S-ka, Fabryka Konfekcji — Poznań, Wrocławska 38.
W. Lewandowski i S-ka, Mech. Fabr. Wykwintnej Odzieży Męskiej i dla Chłopców — Poznań, Wielka 11.
M. Hopman, Wytwórnia Konfekcji Damskiej — Warszawa, Nalewki 18.
Bracia Wesołek, Mech. Fabr. Konfekcji Męskiej i dla Chłopców — Poznań, Wożna 12.
Konfekcja Damska, Tow. Akc. i Hurtowa Sprzedaż — Poznań, Wielka 27/29.
Wurzel i Daar, Fabryka Konfekcji Damskiej i Męskiej — Tarnów.
„Hurtownia Konfekcji" — Bydgoszcz, Stary Rynek 10.

Bielizna.

„Onyx" Fabryka i Pralnia Bielizny, Sp. Akc. — Warszawa, Nowolipki 5.
Fabryka Bielizny, Jakób Kohn, dawniej: Bracia Kohn — Warszawa, Bielańska 8.
„Asko", Przemysł Bieliźniany, A. Strassmann i S-ka, Sp. Akc. — Warszawa, Chłodna 5.
G. Sapir, Wyrób Bielizny — Warszawa, Nalewki 27/5.
M. Szwarcberg, Wyrób Bielizny — Warszawa, Nalewki 12, wa 3.
Helfgot i Engelsberg, Wyrób Bielizny — Warszawa, Komitetowa 3.
Poznańska Fabryka Bielizny, Jan Ebertowski — Poznań, Wroniecka 6/8, tel. 21—60 i 28—25. Wyrabia: Bieliznę damską, męską, dziecięcą i pościelową. Oddział II: Fabryka Łóżek Metalowych, Wroniecka 6/8, tel. 21—60.
W. Rakowski, Wielkopolska Wytwórnia Bielizny — Poznań, Pocztowa 1.

Wyroby dziane.

Jan Matuszewski, Fabryka Trykotaży — Warszawa, Nowy Świat 40.
H. Fernebok, Fabr. Dzianych Krawatów i Szali — Warszawa, Przejazd 5.
B. Z. Szapiro, Fabr. Wyrobów Trykotowych — Warszawa, Nalewki 2 a.
H. Becher, Fabryka Trykotaży Wełn. i Jedwabn. — Warszawa, Leszno 95.
E. Penczyna, Fabryka Wyrobów Dzianych — Warszawa, Żelazna 55.
Warszawska Fabryka Trykotaży — Warszawa, Chłodna 27.
M. Lichter, Fabryka Trykotaży — Warszawa, Żelazna 67.
S. Milchior i S-wie, Fabryka Trykotaży — Warszawa, Ś-to Jerska 40.
„Elbaza", Przemysł Trykotażowy — Warszawa, Browarna 22.
I. Nirenstein, Wytwórnia Jedw. Trykotowych Wyr. — Warszawa, Elektoralna 14.
„Golf", Fabryka Trykotaży — Warszawa, Elektoralna 4.
Konstanty Blumtrytt, Fabr. Wyr. Pończoszniczych — Warszawa-Praga, Brudnowska 14.

Kapelusze.

Łódzka Fabryka Kapeluszy, dawn. Herman Schlee, Sp. Akc. — Łódź, Targowa 2 tel. 11—82. Adr. telegr.: „Kaneschlee" P. K. O. Nr 62 871. Znak towarowy „The Schlee Hat.".
Fabryka Filcowych Kapeluszy, Karol Goennert, Sp. Akc. — Łódź Podleśna 3. Adr. telegr.: „Kagen"-Łódź.
C. Nowik i Syn, Fabryka Sukna i Kapeluszy — Białystok, Mickiewicza 36.
M. Rozyński, Fabryka Kapeluszy Słomkowych i Filcowych — Warszawa, Przejazd 11.
Paul i Tenbenfeld — Warszawa, Bielańska 3.
Sielecka Fabryka Kapeluszy, Sp. Akc. — Warszawa-Sielce, Nabielaka 6.
Rudolf Neuwelt, Fabryka Kapeluszy — Lwów, Balonowa 3.
A. Emin, Fabryka Kapeluszy — Warszawa, Długa 55.
J. Karow, Pierwsza Krajowa Fabryka Kapeluszy — Warszawa, Nalewki 2 a.
A. Ottor, Fabryka Kapeluszy Damskich Słomkowych i Filcowych — Warszawa, Przejazd 5, tel. 150—34.
Bracia H. i M. Karlsbad, Fabryka Kapeluszy — Warszawa, Długa 39.
H. Wilczur, Fabryka Kapeluszy — Warszawa, Długa 53.
Ch. Podlinski, Fabryka Kapeluszy — Warszawa, Bielańska 9.
Tow. Akc. Fabryki Kapeluszy — Częstochowa, tel. 127. Adr. telegr. „Chapeau".
J. Hückel Synowie, Fabryka Kapeluszy — Skoczów, Śląsk Cieszyński.

Obuwie mechaniczne.

„Słoń", Sp. Akc., Fabryka Obuwia — Warszawa, Wronia 71.
N. i B. Reicher, Mechaniczna Fabryka Obuwia — Warszawa, Młynarska 22.
„Bufallo", Wytwórnia Obuwia, M. Senator i Syn — Warszawa, Nowolipie 44.
„Lion", Fabryka Mechanicznego Obuwia — Warszawa, Chłodna 43.
„Luxus", Mechaniczna Fabryka Obuwia, Sp. Akc. — Warszawa, Leszno 108.
„Balorient", Fabryka Mechanicznego Obuwia — Starogard, Pomorze.
Peter Kauffmann, i Synowie, Fabryka Obuwia — Starogard, Pomorze.
Julius Brilles, Fabryka Obuwia, T. A. Bydgoszcz — Danzig, Weidengasse 35/38.
W. Weynerowski i Syn, Fabryka Obuwia — Bydgoszcz, nar. ul. Chocimskiej i Kościuszki.
Albert Behring, Fabryka Obuwia, Tow. z ogr. odp.—Bydgoszcz.
„Standart", Mechaniczna Fabryka Obuwia, Sp. z o. o. — Bydgoszcz, Wojewódzka 7. Adr. tel.: „Standart-Bydgoszcz", tel. 1904. Bydgoszcz.
„Marko" i S-ka, Fabryka Obuwia przy Polsk. Zakł. Gar. — Kraków-Ludwinów.
Goldschmied i Schanzer, Fabr. Obuwia Mech. — Kraków-Podgórze, Targowa 1.
Mikado, Polsko-Śląska Fabryka Obuwia, Sp. z o. o. — Kamienica na Śląsku.
H. Obremski i Synowie, Fabryka Mechanicznego Obuwia — Warszawa, Waliców 15.
„Dolbut", Czerski, Fabryka Mechanicznego Obuwia — Warszawa, Kopernika 26.
„Ada", Fabryka Mechanicznego Obuwia — Kraków, Grzegorzecka 64.
„Armo", A. Reichmann, Fabryka Mechanicznego Obuwia — Warszawa, Mylna 9.
„Liga" właśc. Gutstein, Fabryka Mechanicznego Obuwia — Warszawa, Długa 44.

Obuwie ręczne.

Stow. Kupców i Wytw. Branży Obuwianej m. Warszawy — Warszawa, Senatorska 22.
A. Ostrowski i S-ka, Fabryka Obuwia — Warszawa, Miodowa 7.
Jakób Zelcer, Fabryka Obuwia — Warszawa, Bielańska 9.

Krawaty.

J. Gocław, Wytwórnia Krawatów — Warszawa, Leszno 7.
A. Pióro, Wytwórnia Krawatów — Warszawa, Bielańska 3.
S. Bernstock, Wytwórnia Krawatów — Warszawa, Hipoteczna 5.
A. Piekarski i S-ka, Fabryka Krawatów, Sp. z ogr. odp. — Warszawa, Elektoralna 11.
D. Weiler, Fabryka Krawatów i Szelek — Warszawa, Leszno 12.
S. Ankier, Fabryka Krawatów — Warszawa, Ś-to Jerska 38.
M. Zak, Fabryka Krawatów — Warszawa, Nalewki 18.
M. Nirenstein, Fabryka Krawatów — Warszawa, Tłomackie 3.
I. Sack, Fabryka Krawatów — Warszawa, Długa 11.
„Śląsk", Fabryka Krawatów Karola Groessmana — Biała, Małopolska.

Szelki.

J. Z. Rabinowicz, Fabryka Szelek — Warszawa, Nowolipie 3.
Efraim Alpert, Fabryka Szelek — Warszawa, Nalewki 16.
H. Kleiner, Fabryka Szelek — Warszawa, Orla 11.

Kołdry.

Bracia Mendelsohn, Fabryka Waty, Watoliny i Kołder — Stanisławów.
S. Strudler, Mechaniczna Fabryka Kołder — Przemyśl, Dworskiego 2.

Parasole.

Rudolf Weissig, Bydgoska Fabryka Parasoli — Bydgoszcz, Gdańska 9.
„Palas", Fabryka Parasoli i Lasek, Sp. z ogr. odp. — Skoczów, Śląsk Cieszyński.
Max Gewürz, Fabryka Parasoli — Lwów, Kazimierzowska 17.
Abraham Frühauf, Fabryka Parasoli — Kraków, Miodowa 9-10
Speesman i Kwiat, Wytwórnia Parasoli — Warszawa, Muranowska 14.
W. Wilder i Eisenberg, Wytwórnia Parasoli — Warszawa, Nalewki 33.

Wyroby gumowe.

„Pepege", Polski Przemysł Gumowy, Tow. Akc. — Grudziądz, Pomorze. Fabryki w Grudziądzu, Warszawie i Wabrzeźnie. Fabrykacja kaloszy, śniegowców, obuwia ludowego, sportowego, tenisowego i spacerowego, opon i dętek samochodowych, motocyklowych i rowerowych, płaszczy gumowych oraz artykułów technicznych dla potrzeb cukrownictwa, kolejnictwa i przemysłu maszynowego. Adres telegr.: „Pepege" Grudziądz. Tel. 387, 388, 397, 628 i 629.

„Gentleman", Angielsko-Szwedzko-Polski Przemysł Gumowy — Łódź, Aleksandrowska 156.
Jaeger i Ziegler, Tow. Akc. Gumowo-Taśmowej i Wstążkowej Manufaktury — Warszawa, Rymarska 10.
Grajewska Manufaktura Gumowo-Taśmowa, Woll Hepner — Warszawa, Orla 11.

Guziki.

Warszawska Fabryka Guzików, Sp. Akc. — Warszawa, Radzymińska 7.
A. i B. Filar i S-ka w Nasielsku — Warszawa, Długa 50.
K. Konarzewski, Zakłady Przemysłowe — Warszawa, Młynarska 46.
Szymon Arendarz, Fabryka Guzików — Warszawa, Nalewki 2 a.
„Trocas", Fabr. Wyrobów Galanteryjnych. Sp. Akc. — Warszawa, Dolna 7. tel. 123—95. Zarząd: Długa 50, tel. 70—95. Adres telegr.: Zon.
Jan Jack i S-ka, Fabryka Wyrobów Azbestowo-Cementowych— Łódź, Piotrkowska 53.
Sz. Kleinman, Warszawska Parowa Fabryka Guzików — Warszawa, Bielańska 9.

Spinki.

Maurycy Rozenstein, Fabryka Spinek — Częstochowa, Ogrodowa 12.
Frank i Szaja, Fabryka Spinek — Częstochowa, Piłsudskiego 13.
„Merkury", Częstochowska Fabryka Spinek — Częstochowa.
S. Jabłoński, Fabryka Wyrobów Metalowych — Poznań, Ratajczaka 17.

Kopyta.

Fabryka kopyt i szpilek drewnianych „Formiarz", Sp. Akc. — Warszawa, Kowieńska 14, tel. 175-41. Produkuje: kopyta do robót mechanicznych i ręcznych, oraz prawidła, prawidełka i szpilki.
H. B. Raabe, Sp. Akc., Zakłady Przemysłowe — Warszawa, Dzika 5.
Fabryka Kopyt Drzewnych — Dziedzice. Skrz. Pocztowa 44.
„Biegun", Fabryka Kopyt — Warszawa, Chmielna 8.
„Model", Fabryka Kopyt — Lwów, Lenartowicza 11.

Różne.

Towarzystwo Akcyjne Kaliskiej Manufaktury Pluszu i Aksamitu — Kalisz, Szopena 27. Adr. telegr.: „Plusz", telefon 87 i 572.
H. L. Mussman Synowie, Zakłady Przemysłowe — Warszawa, Srebrna 10.
„Grodziska Manufaktura", Sp. Akc., Fabryka w Grodzisku, Biuro Zarządu — Warszawa, Ogrodowa 21.
Mechaniczna Fabryka Pończoch, Mozes Rozenfeld i Syn — Łódź, Pomorska 72, tel. 35—92.
Fabryka Wyrobów Metalowych S. Jabłoński — Poznań, Fr. Ratajczaka 17.

TADEUSZ CZERNIEJEWSKI
Dyrektor Związku Zawodowego Papierni Polskich

V. Przemysł papierniczy w Polsce

Liczba zakładów.

Na obszerze Rzeczypospolitej Polskiej istnieje 26 papierni, 5 fabryk tektury surowej, 13 fabryk tektury białej, bronzowej, szarej etc., oraz 3 fabryki celulozy, nadto około 100 fabryczek papy smołowcowej, wyrabianej przeważnie sposobem ręcznym.

Fabryki celulozy.

Fabryk celulozy posiadamy w Polsce 3, z których dwie, a mianowicie Sp. Akc. Rob. Saengen, Fabryka Celulozy we Włocławku i Górnośląska Fabryka Celulozy w Czułowie Sp. Akc. — produkują celulozę siarczynową, jedna zaś, t. j. Fabryka Celulozy „Natronag" Sp. Akc. w Kaletach — produkuje celulozę sodową.

Produkcja.

W ciągu 10-ciolecia Niepodległości Polski, t. j. od roku 1918 do 1928 zaszły następujące zmiany w przemyśle papierniczym polskim:

liczba fabryk papieru wzrosła z 20 do 26,

liczba maszyn papierniczych wzrosła z 33 do 49,

Produkcja papieru wzrosła z 15.000 tonn do 127.662 tonn,

wartość produkcji wzrosła z zł. 14.500.000 do zł. 125.000.000.

Zamieszczone poniżej cyfry statystyczne dają obraz rozwoju produkcji papierniczej od 1913 roku do 31-go grudnia 1928 roku, bez tektur:

W roku	Ogółem wyprodukowano papieru w Polsce
1913	62.000 tonn *)
1919	15.000 „
1920	20.000 „
1921	28.090 „
1922	43.120 „
1923	50.390 „
1924	51.340 „
1925	85.340 „
1926	88.370 „
1927	118.640 „
1928	127.662 „ **)

i stwierdzają, że produkcja podwoiła się w porównaniu z przedwojenną.

*) Cyfry z roku 1913 obejmują tylko dane na obszarze b. Królestwa Kongresowego.

**) Produkcja tektury w 1928 roku przedstawia się jak następuje: surowa 15.361 tonn, żakard, preszpan etc. 1.262 tonn, biała, bronzowa, szara etc. 9.168 tonn — 25.791 tonn razem.

Surowce i artykuły przetwórcze.

Najważniejszymi surowcami do wyrobu papieru są: drzewo papiernicze, czyli t. zw. papierówka, celuloza, szmaty i zużyty papier (makulatura).

Zużycie drewna papierniczego przez fabryki papieru i celulozy w Polsce wyniosło:

w r. 1925	— 446.000	mtr. prz.
„ 1926	— 450.000	„ „
„ 1927	— 636.000	„ „
„ 1928	— 765.000	„ „

Dane statystyczne Ministerstwa Rolnictwa wykazują, iż powierzchnia lasów świerkowych w Polsce wynosi ogółem 766.283 hektary, z czego na północno - wschodnie województwa przypada 486.626 hekt. (cyfry te obejmują dane o lasach państwowych i prywatnych), a przyrost roczny drewna papierniczego oblicza Departament Leśny Ministerstwa Rolnictwa na około 1.300.000 mtr. prz. papierówki.

Niestety, system gospodarki leśnej, prowadzony od szeregu lat, nasuwa bardzo poważne obawy, że jeżeli i nadal, w ciągu najbliższych 20 lat, forsowany będzie dalszy wywóz drewna papierniczego w ilościach nie stojących w żadnym stosunku do przyrostu drewna i wzrastającej z roku na rok konsumcji przemysłu papierniczego i celulozowego, to w niedalekiej przyszłości Polska nie będzie posiadała świerczyny i będzie ją musiała importować z Czechosłowacji, Finlandii i z innych krajów.

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego wywóz papierówki z Polski wyniósł:

w 1922 roku	70.556 tonn	=	141.112	mtr. prz.
„ 1923 „	750.467 „	=	1.500.934	„ „
„ 1924 „	229.658 „	=	459.316	„ „
„ 1925 „	690.563 „	=	1.381.126	„ „
„ 1926 „	1.125.768 „	=	2.251.536	„ „
„ 1927 „	1.272.902 „	=	2.545.804	„ „
„ 1928 „	1.218.258 „	=	2.436.516	„ „

Z jednej strony nadmierny wyrąb lasów świerkowych na eksport, z drugiej nadetatowe wyręby, spowodowane bezpieczeństwem granic, regulacją serwitutów, daniną lasową i t. d. doprowadziły do takiego stanu rzeczy, że Polska w latach 1926, 1927 i 1928 wyeksportowała zagranicę przeszło 7.200.000 mtr. prz. drewna świerkowego, gdy przyrost świerczyny w tym samym okresie czasu wyniósł zaledwie 3.900.000 mtr. prz.

Stajemy więc wobec paradoksalnego zjawiska, że wywozimy surowiec zagranicę (zasilając nim przemysł celulozowy niemiecki wschodnio - pruski,

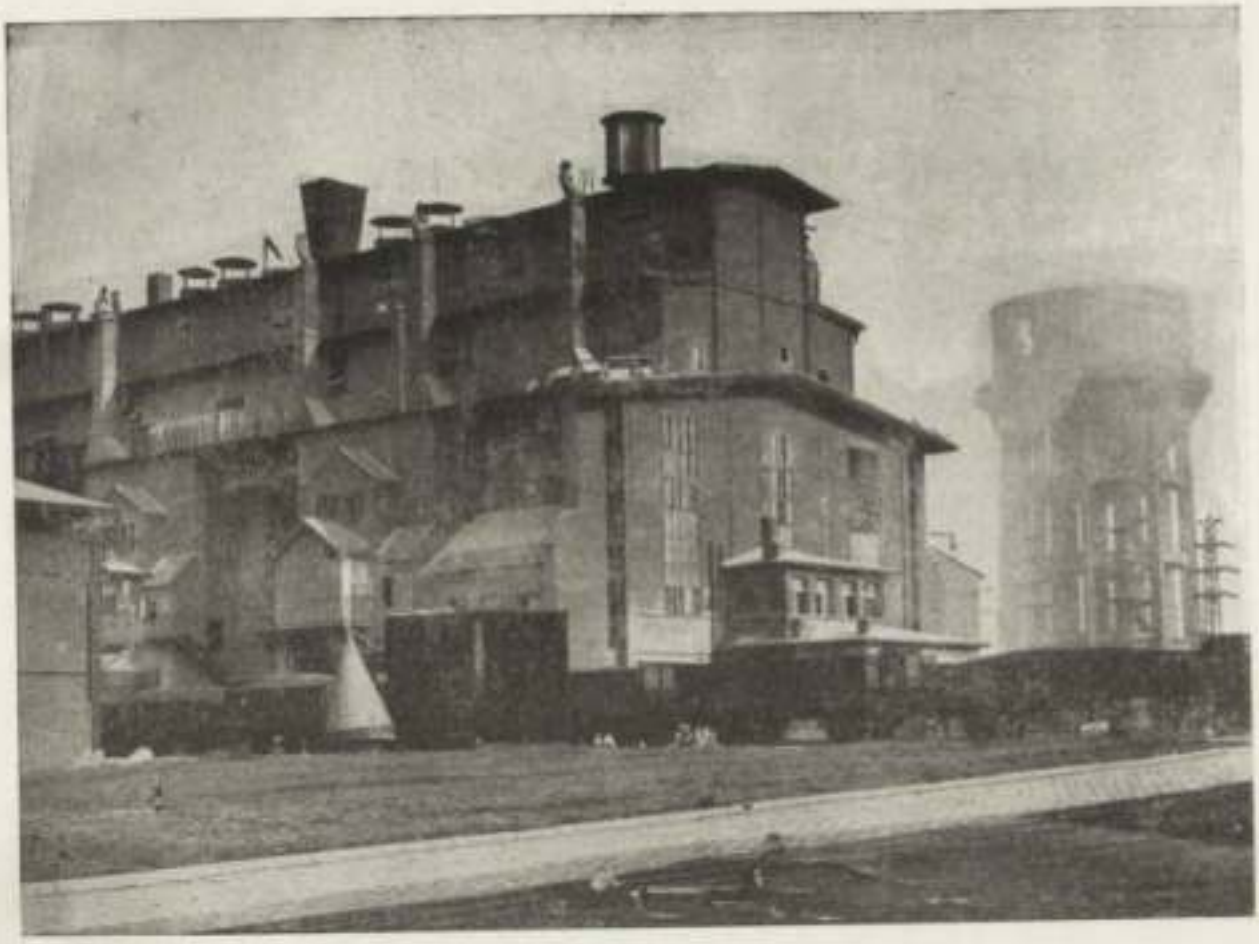

Fabryka Związków Azotowych w Chorzowie.

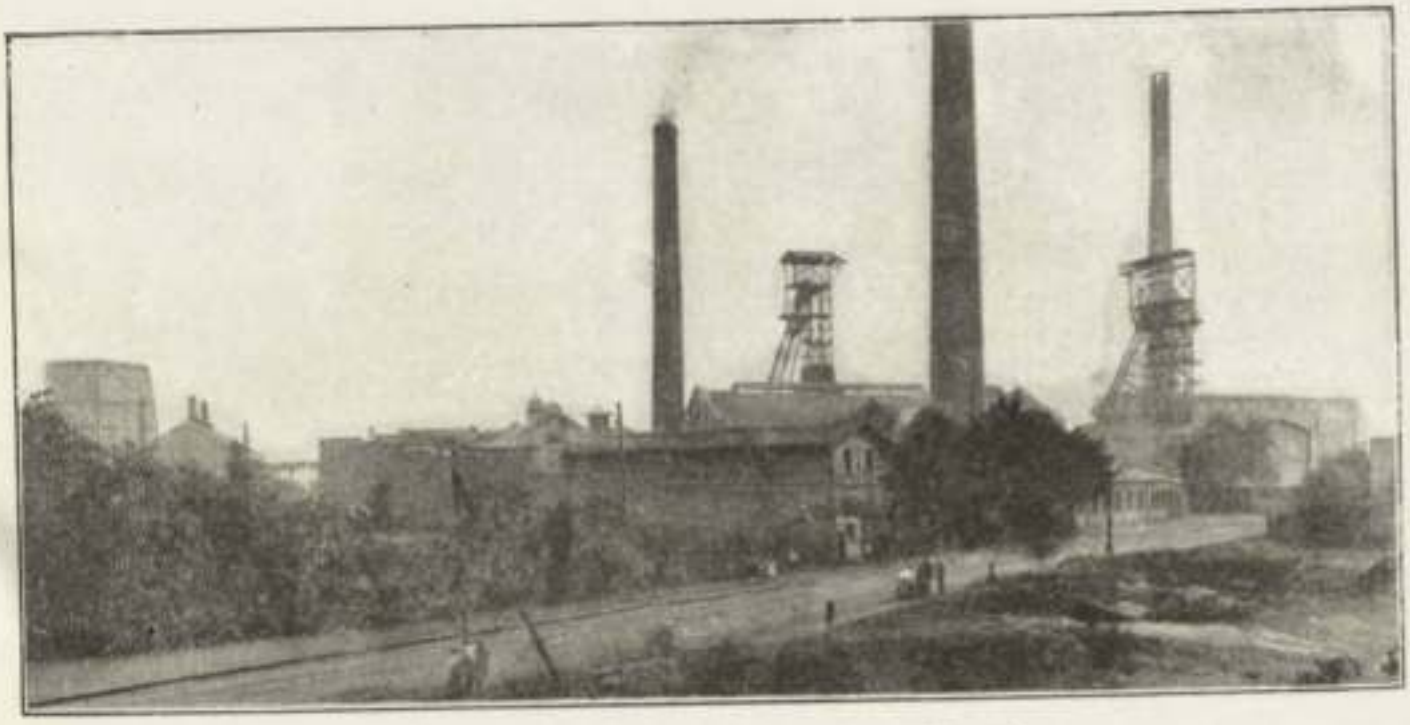

Fabryka Związków Azotowych w Chorzowie. — Widok ogólny

a specjalnie 4 fabryki celulozy istniejące w Królewcu, Tylży, Tapiau i Ragnecie), sprowadzając w tym samym czasie z zagranicy celulozę i masę drzewną, których przywóz podajemy poniżej.

Drugim podstawowym surowcem jest celuloza, której

wyprodukowaliśmy				a zużyliśmy
w roku	siarczynowej	sodowej	ogółem	
	w	t o n	n a	c h
1922	23.500	8.640	32.140	33.580
1923	30.000	5.140	35.140	31.630
1924	29.800	5.890	35.690	35.920
1925	34.220	12.040	46.260	34.010
1926	35.510	13.210	48.720	36.000
1927	39.350	15.280	54.630	55.490
1928	41.960	16.650	58.630	58.006

Przywóz celulozy i masy drzewnej wyniósł:

w roku	Celuloza		Masa drzewna	
	tonn	Wartości zł.	tonn	Wartości zł
1926	1.939	1.164.565	3.103	645.156
1927	9.643	5.666.557	5.687	1.179.374
1928	9.058	5.397.484	7.226	1.926.865

Wreszcie jako surowiec używane są w przem. papierniczym szmaty lniane i konopne do wyrobu bibułek i cenniejszych gatunków papieru — materjał odpadkowy, który posiadamy w Polsce w ograniczonych ilościach, i który w całości należałoby zatrzymać w kraju na potrzeby wewnętrzne, co niema niestety miejsca wobec niedostatecznej wysokości cła wywozowego na szmaty. Dlatego też najlepsze gatunki szmat uciekają zagranicę, skutkiem czego polski surowiec ułatwia przemysłowi zagranicznemu konkurencję z przemysłem polskim.

Postępy techniczne.

Przemysł papierniczy polski rozbudowuje się już od szeregu lat bardzo poważnie.

Inwestycje poczynione w latach 1926, 1927 i 1928, jak na nasze stosunki finansowe i gospodarcze, stanowią duży wysiłek i dają miarę żywotności przemysłu papierniczego w Polsce.

Inwestycje te polegały na zmodernizowaniu całego szeregu maszyn papierniczych i innych urządzeń technicznych w poszczególnych papierniach, przebudowie starych maszyn i ustawieniu kilku nowych maszyn podług najnowszych zdobyczy technicznych.

Jedna z największych papierni, mianowicie Sp. Akc. Steinhagen, Wehr i S-ka traktuje obecnie o kupno terenów w okolicach Dęblina pod budowę fabryki celulozy siarczynowej, przy której mają być również ustawione maszyny do wyrobu papieru.

Fabryki te uruchomione będą przypuszczalnie w ciągu 2 lat.

Nie od rzeczy będzie na tem miejscu zaznaczyć, że Polska nie posiada ani jednej fabryki produkującej maszyny papiernicze i, co za tem idzie, przemysł papierniczy polski zmuszony jest zakupywać je zagranicą, wyłącznie prawie w Niemczech, które na tem polu są najwięcej wyspecjalizowane, następnie w Austrji, Szwajcarji i poczęści w Ameryce.

Przemysł papierniczy polski zatrudnia ogółem około 10.000 robotników, inżynierów, techników i majstrów około 200, personel zaś handlowo - administracyjny wynosi przeszło 500 osób.

Organizacja przemysłu papierniczego.

W 1918 roku został powołany do życia Związek Zawodowy Papierni Polskich, do którego należy obecnie 15 fabryk papieru o 39 maszynach papierniczych na ogólną liczbę 49 maszyn, oraz 2 fabryki tektury.

W skład Zarządu wchodzą: pp. Prezes — Edward Natanson. Wiceprezes — Henryk Steinhagen. Czł. Zarządu: Oskar Saenger. Zastępca Czł. Zarz. — Ignacy Szwarcsztain. Dyrektorem Zw. Zaw. Pap. Pol. jest p. Tadeusz Czerniejewski.

Adres Związku Zawodowego Papierni Polskich brzmi: Warszawa, ul. Czackiego 18 — telefon biura 32-27

Adresy fabryk papieru i tektury w Polsce

Tow. Akc. Mirkowskiej Fabryki Papieru w Jeziornie. Zarząd w Warszawie, ul. Czackiego 18. Produkuje: bibułki, pergaminy, listowe, kancelaryjne, bristole, dokumentowe, drukowe, pakowe.

Sp. Akc. Steinhagen, Wehr i S-ka, Myszków, Skład Warszawski, Warszawa, Szpitalna 1. Produkuje: drukowe, tapetowe, manufakturowe, ustnikowe, gazetowe, zapałkowe, piśmienne, pakowe, szmerglowe, gilzowe i szpulkowe.

Sp. Akc. Pabjanickiej Fabryki Papieru Rob. Saenger, Fabryka Papieru we Włocławku. Zarząd w Warszawie, Smolna 17. Produkuje: pakowe, celulozowe, jednostronnie satynowane „Jawa".

Sp. Akc. Pabjanickiej Papieru Rob. Saenger, Pabjanice. Zarząd w Warszawie, Smolna 17. Produkuje: drukowe, dziełowe, taśmę telegraficzną, piśmienne, manufakturowe, gilzowe, okładkowe, pocztówkowe, pakowe i karton.

Włocławska Fabryka Papieru, Sp. Akc., Włocławek; Warszawa, Moniuszki 4, tel. 275-96 i 83-86.

Tow. Akc. Żywieckiej Fabryki Papieru, Żywiec 2 - Małopolska. Zarząd tamże. Produkuje: bibułki i przednie kancelaryjne.

Tow. Akc., Wielkopolska Papiernia, Bydgoszcz, Zarząd tamże. Produkuje: drukowe, pakowe, kartony i tekturę szarą.

Towarzystwo Akcyjne
KŁUCZEWSKIEJ FABRYKI PAPIERU
Zarząd: Warszawa, Moniuszki 4.
Fabryka: Poczta Głkusz, stacja Kolejowa Rabsztyn.

Sp. Akc., W. Niemojewski, Fabryka Papieru, Bielsko Śląsk Cieszyński. Zarząd tamże. Produkuje: afiszowe, szpulkowe, drukowe i kartony.

Fabryka Papieru i Młyny w Częstochowie, Bracia Kohn i Markusfeld, Sp. Kom. w Częstochowie. Zarząd tamże. Produkuje: papiery zupełnie takie same, jak Tow. Akc. Steinhagen i S-ka.

Sp. Akc. „Soczewka", Fabryka Papieru w Soczewce. Zarząd w Warszawie, Kredytowa 4. Produkuje: bibułki i przednie kancelaryjne.

Fabryka Celulozy i Papieru „Natronag", Sp. Akc. w Kaletach, Górny Śląsk. Zarząd tamże. Produkuje: pakowe z natroncelulozy.

Nowowerkowska Fabryka Papieru, Nowowerki pod Wilnem. Zarząd w Warszawie, Królewska 43. Towarzystwo Handlowe, Zjednoczeni Papiernicy, Sp. Akc. Produkuje: kancelaryjne, lepsze drukowe i ilustracyjne.

Fabryka Papieru „Malta", Oddział Drukarni i Księgarni św. Wojciecha w Poznaniu, Al. Marcinkowskiego 22. Zarząd tamże. Produkuje: drukowe, kartony, duplex i tryplex.

Fabryka Papieru, C. H. Dittrich w Mikołowie na G. Śl. Zarząd tamże. Produkuje: papier pakowy i szrencowy.

Zakłady Przemysłowe „Natalin" i Fabryka Tektury „Klepaczka", Poraj p/Częstochową. Produkuje: tekturę introligatorską, karton do warsztatów Jakarta, karton dla przemysłu włókienniczego.

Państwowe Zakłady Graficzne w Warszawie (obecnie Państwowa Wytwórnia Papierów Wartościowych). Produkuje: papiery do druku banknotów i akcyj, kancelaryjne, drukowe, okładkowe, półpergaminowe, pakowe, kartony.

Fabryka Papieru „Dąbrowica", Dąbrowica, poczta Szczekocin. Produkuje: papiery czerpane ręcznie (notarjalne, hipoteczne, dokumentowe, okładkowe, bibuła filtracyjna).

Fabryka Papieru „Bodzechów" w Bodzechowie. Produkuje: pakowe szare.

Czułowska Fabryka Papieru w Czułowie (G. Śl.). Produkuje: pakowe celulozowe (Jawa II gatunek) i ligninę.

Fabryka papieru „Milówka", Milówka Śl. Cieszyński. Produkuje: bibułki do opakowania, bibułki białe, do impregnowania, pakowe celulozowe.

Nowowileiska Fabryka Masy Drzewnej i Papieru, Nowowileika. Produkuje: drukowe, piśmienne, ustnikowe, rysunkowe, okładkowe, torebkowe, pakowe.

Papiernia „Czerwonak" w Czerwonaku pod Poznaniem. Produkuje: pakowe szare i tekturki duplex.

Wierbka-Sławniów, Sp. z o. o. (dawn. C. A. Moes — Pilica). Produkuje: drukowe i piśmienne drzewne i bezdrzewne, pakowe, tektury.

Fabryka Tektury i Papieru „FORDON" w Fordonie pod Bydgoszczą. Zarząd w Warszawie, Królewska 6. Produkuje: bibułkę kolorową do opakowania, papiery pakowe i surową tekturę.

Fabryka Papieru „Albertyn" w Albertynie pod Słonimem. Produkuje: kartony duplex białe, kolorowe różne, oraz kartony szrencowe.

Fabryka Papieru F. Romaszkan w Wadowicach. Produkuje: pakowe szare grube, karton, tekturę surową.

Syndykat „BIBUKOL", Sp. z ogr. odp., Warszawa, Długa 28.

VI. Przemysł celulozowy

W roku ubiegłym na terytorjum Polski czynne były wszystkie trzy fabryki celulozy, z których dwie, t. j. S. A. Pabjanickiej Fabryki Papieru, Robert Saenger we Włocławku oraz Górno - Śląska Fabryka Celulozy w Czułowie na G. Śląsku wytwarzają celulozę siarczynową, jedna zaś, Fabryka Celulozy i Papieru „Natronag", Sp. Akc. w Kaletach na G. Śląsku — celulozę sodową.

Liczby wytwórczości, przywozu, wywozu i spożycia celulozy w latach 1922 — 1928 przedstawiają się jak następuje:

Rok	Wytwórczość celulozy siarcz.	sodow.	łącznie	Przywóz	Wywóz	Spożycie
	w	t	o	n	n	a c h
1922	23.500	10.800	34.300	6.187	4.746	35.741
1923	29.900	10.900	40.800	2.752	5.737	37.815
1924	29.800	11.300	41.100	4.366	14.505	30.961
1925	34.200	11.900	46.100	3.061	15.212	33.949
1926	35.000	13.200	48.200	1.921	14.667	35.454
1927	38.900	13.200	52.200	9.100	8.069	53.231
1928	41.980	16.650	58.630	9.058	9.682	58.006

Wzrost wytwórczości i spożycia celulozy (przyjmując rok 1924 za 100) przedstawia się jak następuje:

Rok	Wytwórczość	Spożycie
1924	100,0	100,0
1925	112,0	109,7
1926	117,8	114,5
1927	127,0	171,9
1928	142,7	187,4

Podczas gdy wytwórczość w 1928 wykazuje wzrost o 42,7 proc. w porównaniu z r. 1924, spożycie w tym okresie czasu wzrasta o 87,4 proc. Liczby te wskazują wyraźnie, że w miarę poprawy stosunków gospodarczych w kraju zwiększa się spożycie lepszych gatunków papieru. Szczególnie silny wzrost spożycia celulozy zaznaczył się w r. 1927; w roku tym nasza wytwórczość celulozy nie była w stanie dostosować się do spożycia, to też mimo ograniczenia wywozu (r. 1926 — 14.667 t., r. 1927 — 8.069 t.) przywóz wydatnie sie zwiększył (r. 1926 — 1921 t., r. 1927 — 9.100 t.). Wytwórczość celulozy w r. 1928 wzrosła w porównaniu z r. 1927 o 12,3 proc., podczas gdy wytwórczość papieru w analogicznym okresie wzrosła tylko o 7,6 proc. Należałoby zatem przypuszczać, że przywóz celulozy w roku 1928 nie powinien mieć miejsca. Tymczasem, jak widzimy, stanowi on dość poważną pozycję, bo 9.058 t., t. j. niewiele mniej, niż w r. 1927 (9.100 t.). Wynika to stąd, że w r. 1928 wzrosła najbardziej wytwórczość celulozy sodowej (r. 1927 — 13.300 t., r. 1928 — 16.650 t.), którą przerabia na mocny papier pakowy (t. zw. Kraft — Packl jedynie jej wytwórca t. j. S. A. „Natronag" w Kaletach. W r. 1928 fabryka przerobiła tej celulozy ok. 7.000 t.; nadmiar (stanowiący prawie całkowicie naszą pozycję wywozową w dziedzinie celulozy) przeznaczony został na wywóz. Nasza celuloza sodowa znajduje łatwy zbyt w Niemczech i w Ameryce. Celulozę siarczynową wywoziliśmy dotychczas jedynie w okresie depresji naszego przemysłu papierniczego. Wywóz ten wynosił:

Kraj	1925 r.	1926 r.	1927 r.
	w	t o n n	a c h
W. Brytanja	1.969	1.369	110
Francja	1.367	208	—
Niemcy	3.946	471	—

Wzrost spożycia wewnętrznego przyczynia się do zmniejszenia wywozu celulozy siarczynowej w r. 1926 i do zupełnego prawie zaprzestania wywozu w r. 1927. W r. 1928 wywoziliśmy jedynie celulozę sodową, nieprzerabianą przez nasze papiernie.

Przywóz celulozy siarczynowej narazie jest konieczny, gdyż fabryki nasze z powodu nieodpowiednich warunków technicznych (głównie z powodu braku czystej, źródlanej wody) nie wyrabiają jeszcze niektórych gatunków celulozy, jak np. celulozy do wyrobu jedwabiu sztucznego, celulozy bardzo białej lub bardzo twardej do wyrobu wysokich gatunków papieru listowego, bristolu i t. d.; te gatunki celulozy sprowadzamy stale z Czechosłowacji, Niemiec i Szwecji. Poza przemysłem papierniczym odbiorcą przywożonej celulozy jest przemysł jedwabiu sztucznego, który przy otrzymywaniu włókna metodą wi-

skozową zużywa celulozę jako podstawowy surowiec. Według danych Związku Przemysłu Chemicznego Rzeczypospolitej Polskiej *) wytwórczość sztucznego jedwabiu w Polsce wyniosła w r. 1928 ok. 2.510.000 klg., z czego 80 proc. przypada na jedwab wiskozowy, a 20 proc. na kolodjonowy. Jeżeli wziąć pod uwagę, że do wyrobienia 150 klg. przędzy jedwabnej zużywa się 200 klg. celulozy, to spożycie celulozy przez tę gałęź przemysłu wyniosło w r. 1928 ok. 2.700 t. celulozy.

Polski przemysł celulozowy oparty jest na rodzimym surowcu — drewnie świerkowem, niektóre zaś dodatkowe materjały jak siarkę, piryty, filce i sita sprowadza z zagranicy. Przy wyrobie celulozy bardzo poważną rolę odgrywa woda: do wytworzenia 1 klg. celulozy potrzeba średnio ok. 600 litrów czystej wody, w niektórych wypadkach, przy wyrobie bardzo białej celulozy, zużycie wody dochodzi do 1.000 litrów na 1 kg. celulozy. Cała sprawność filtrów m. Warszawy (120.000 m³ na dobę) wystarczyłaby do otrzymania zaledwie 200 t. celulozy na dobę t. j. przy 300 dniach roboczych 60.000 t. celulozy średniej jakości. Jak widać z powyższego, zdobycie wody w odpowiedniej ilości i jakości stanowi dla przemysłu celulozowego jedno z najważniejszych zagadnień. Drugą bolączką przemysłu celulozowego i papierniczego stanowi dostawa drzewa świerkowego. Polski przemysł celulozowy mógłby wywozić nie dorywczo, a stale konkurować na rynku światowym z przemysłem skandynawskim i kanadyjskim, gdyby nie wzrost ceny podstawowego surowca — drzewa. Obecnie celuloza polska nie może konkurować pod względem ceny na rynku światowym, gdzie rozwijający się przemysł kanadyjski wywołał w ciągu ostatnich 2 lat zniżkę cen o 18%. Tymczasem cena surowca w Polsce wzrosła w tym czasie o 60 proc.

W r. 1928 wzrost cen surowców, zużywanych przy wytwórczości celulozy, przedstawiał się jak następuje:

	1927 r.	1928 r.	wzrost w %
	w złotych za tonnę		
węgiel (fr. st. fabr.)	23,46	25,13	7,1
drzewo	26,90	33,82	25,7
piryty	62,58	67,05	7,1
kamień wapienny	19,09	19,70	3,2
siarka	247,50	263,96	6,7

Mimo wydatnego podrożenia cen niektórych podstawowych surowców, cena celulozy w ciągu całego r. 1928 pozostawała bez zmiany.

Z. Z.

*) Sprawozdanie Związku za rok 1928, str 37.

Inż. TADEUSZ ZAMOYSKI.

VII. Polski przemysł chemiczny w r. 1928

Rok 1928 nie był w polskim przemyśle chemicznym okresem wyjątkowo pomyślnej lub przeciwnie — niekorzystnej konjunktury. Sytuacja w poszczególnych gałęziach wytwórczości chemicznej kształtowała się różnolicie, zależnie od położenia tych dziedzin produkcji, które konsumują wytworzone przez przemysł chemiczny artykuły. Naogół można jednak stwierdzić, że rok ubiegły był raczej nieco mniej korzystny niż 1927 r., z wyraźnemi jednak odchyleniami w niektórych gałęziach przemysłu chemicznego.

Produkcja **superfosfatu** wyniosła w roku ub. około 345.000 ton, z czego sprzedano na rynku wewnętrznym ok. 300.000 ton, a pozostałą ilość wywieziono zagranicę.

Jeśli zważyć, że łączna zdolność produkcyjna wszystkich polskich fabryk superfosfatu wynosi ok. 550.000 t. rocznie, to okaże się że w 1928 r. nie osiągnęliśmy nawet dwóch trzecich możliwości wytwórczej, przekraczając jednak poważnie połowę tej liczby.

Zresztą normy nawożenia odbiegają jeszcze znacznie od norm zachodnich; gdy u nas przeciętne zużycie superfosfatu wynosi ok. 16,6 kg na 1 ha ziemi ornej, po doliczeniu zaś importu żużli Thomasa łączne zużycie nawozów fosforowych — 31.9 kg, to np. Czechosłowacja zużywa 38 kg. Francja 89 kg. Niemcy 98 kg. Dania 107 kg i t. d. Polska przed wojną zużywała ok. 38 kg na 1 ha, przeto konjunktura przemysłu superfosfatowego kształtuje się na przyszłość pomyślnie, wzrastająca zaś z roku na rok produkcja polska wskazuje, że intensyfikacja nawożenia gleby zwiększa się u nas stopniowo.

Wydobycie krajowych **fosforytów** w 1928 r. wyniosło ok. 16.000 t. Przeznaczone są one przedewszystkiem dla fabryki chorzowskiej, gdzie następuje mieszanie ich z nawozami azotowymi; wreszcie hutnictwo jest niewielkim odbiorcą krajowych fosforytów. Kopalnictwo fosforytów znajduje się u nas w trudnych warunkach: brak kapitałów nie pozwolił na budowę odpowiednich sztolni, celowych urządzeń i młynów przemiałowych, nieuregulowanie zaś transportu pogarszało sytuację.

Kopalnictwo **soli potasowych** rozwijało się się w r. ub. pomyślnie; wzrost konsumcji krajowych i importowanych soli potasowych — w przeliczeniu na K_2O — przedstawiał się, jak następuje (w tonach):

	sole krajowe	sole potasowe
1925 r.	31.745	30.080
1926 „	32.873	10.900
1927 „	37.017	32.960
1928 „	46.500	36.452

Zużycie więc K_2O na 1 ha ziemi pod pługiem wynosiło w 1928 r. 4,61 kg.

W porównaniu z 1927 r. import soli potasowych do Polski nie uległ znaczniejszej zmianie, natomiast konsumcja soli krajowych powiększyła się o przeszło 25 proc., przyczem ogólne zapotrzebowanie zostało pokryte produkcją krajową w 58,5 proc., gdy w 1927 r. — w 53 proc. W roku sprawozdawczym przeprowadzona została wzmożona akcja poszukiwawcza uwieńczona pomyślnymi wynikami: zarówno w pobliżu Kałusza (w Kropiwniku), jak na terenie stebnickim odkryto znaczne pokłady soli potasowych. Pod Kropiwnikiem odwiercono nowy pokład sylwinitu, o procentowości, dochodzącej do 26 proc. K_2O, pod Stebnikiem zaś odkryto kilka grup pokładów, złożo-

nych częściowo z wysokoprocentowych sylwinitów o zawartości do 40 proc. K. O. Zdolność produkcyjna istniejących kopalń osiągnęła prawie maksymalną granicę wydajności, związanej z instalacjami wydobywczemi.

Trudności, jakie wystąpiły w 1927 r. przy koncentracji soli potasowych, zostały w 1928 r. w znacznej mierze pokonane, obecnie więc zakład koncentracyjny produkuje znaczne ilości chlorku potasu, służącego do wyrobu soli mieszanych, i przyczynia się w znacznym stopniu do podniesienia wydajności kopalni kałuskiej.

Rok 1928 nie zaznaczył się u nas nazewnątrz większymi postępami w dziedzinie produkcji związanego azotu. Przeprowadzone prace miały przeważnie charakter przygotowawczy zmierzający do rozwoju tej gałęzi w latach 1929 — 1930.

Państwowa Fabryka Związków Azotowych w Chorzowie w 1928 r. doprowadziła produkcję azotniaku prawie do 13.000 t. miesięcznie, co stanowi c-a 11 proc. więcej niż w 1927 r.

Dalsze wydatne zwiększenie produkcji azotniaku nie jest narazie planowane — zarówno ze względu na chwilowe nasycenie rynku wewnętrznego, jak na możliwość zasadniczej w najbliższych latach zmiany metody wytwarzania azotniaku.

W dziedzinie syntezy amoniaku zaznaczyć należy, że jesienią 1928 r. wykończony został kompleks budynków Państwowej Fabryki Związków Azotowych w Tarnowie, co umożliwiło rozpoczęcie montażu wewnętrznych instalacyj. Jeżeli tylko nie zajdą niesprzyjające okoliczności, produkcja syntetycznego amoniaku (metoda Fauserа) i jego związków zostanie uruchomiona pod koniec 1929 r. Instalacja syntetycznego amoniaku w Knurowie (według metody Claude'a), oparta na wodorze, otrzymywanym z gazów pieców koksowych, w ciągu 1928 r. została zwiększona dwukrotnie, zdolność wytwórcza doprowadzono do 29 — 25 t. NH. dziennie. Według potentów amerykańskiego towarzystwa „Nitrogen Engineering Corp." buduje się na Górnym Śląsku 2 instalacje syntetycznego amoniaku. Jedna z nich — w Wesoły pod Mikołowem, mająca narazie wydawać ok. 10 — 15 t. NH. dziennie, została uruchomiona w styczniu 1929 r.; analogiczna instalacja w Chorzowie, zakrojona na 20 t. dziennie, zostanie ukończona w najbliższych miesiącach. Pierwsza używa wodoru elektrolitycznego, druga stosować będzie wodór z gazu wodnego.

Po uruchomieniu wszystkich wspomnianych wytwórni syntetycznego amoniaku, Polska produkować będzie powyżej 110 t. HN. dziennie; odpowiada to ok. 95 t. azotu związanego lub 440 t. siarczanu amonu dziennie. W stosunku do całkowitej produkcji azotu związanego w Polsce w 1927 r. (45 000 t.) stanowi to ilość bardzo poważną: łącznie z produkcją azotniaku oraz siarczanu amonu z koksowni i gazowni będziemy mieli do rozporządzenia przeszło 17.000 t. związanego azotu rocznie. Nie jest to liczba wygórowana dla Polski, która w korzystnych warunkach powinnaby zużyć i eksportować znaczniejsze ilości związków azotowych. Tak więc — dzięki konsekwentnym wysiłkom — zbliżamy się nietylko do zaspokojenia własnej wytwórczości, lecz ponadto posiadać będziemy zespół wszelkich nowoczesnych metod produkcji związków azotowych.

Produkcja **kwasu siarkowego** w Polsce wyniosła w roku ub. około 340.000 t. (w przeliczeniu na kwas 50°Bé), z których przeważająca część przypada na produkcję górnośląskich prażeń blendy cynkowej. W porównaniu z 1927 r. wytwórczość wzrosła; mimo to dawała się odczuwać niedostateczna podaż kwasu siarkowego, co z natury rzeczy odbiło się na zaopatrzeniu w ten ważny półfabrykat przedsiębiorstw, wytwarzających superfosfaty, kwas solny, sól glauberską, siarczan amonu i t. d. Aczkolwiek brak kwasu siarkowego był nieuniknionym wynikiem rozrostu przemysłu chemicznego, głównie zaś zwiększenia fabrykacji superfosfatu, to jednak odbiorcy zarówno samego kwasu, jak produktów, wytwarzanych przy jego pomocy, zdradzali niemałe zdenerwowanie. Ministerstwo Przemysłu i Handlu, słusznie zaniepokojone brakiem kwasu siarkowego, zwróciło się do Związku Przemysłu Chemicznego z inicjatywą podjęcia lub powiększenia produkcji kwasu siarkowego przez zrzeszone przedsiębiorstwa. Zapewnienie poparcia ze strony władz rządowych oraz doskonała koniunktura skłoniły kilka fabryk do inwestycyi — bądź przez rozszerzenie istniejących urządzeń, bądź przez tworzenie nowych instalacyj.

W zakresie wyrobu **materjałów wybuchowych** i środków zapalających rok ubiegły przyniósł zapoczątkowanie fabrykacji tetrylu oraz produkcji główek do zapalników elektrycznych. Całkowite uruchomienie tego działu będzie ostatnim etapem uniezależnienia Polski od zagranicznych materjałów wybuchowych i środków zapalających.

W zakresie **związków sodowych** 1928 rok przyniósł pewne podwyższenie produkcji. Sprzedaż wewnętrzna i eksport sody przedstawiały się, jak następuje:

	Sprzedaż wewnętrzna:			Eksport:		
	1927	1928	wzrost	1927	1928	wzrost
	t o n		%	t o n		%
Soda amonjakalna	54.800	60.900	11.1	5.500	10.300	87.3
Soda kaustyczna	12.850	14.300	11.3	1.700	2.200	29.4

Rozwój przemysłu, konsumującego sodę, odbywa się u nas w tempie bardzo wolnem, a w hutnictwie szklarskiem koniec roku znamionuje nawet spadek produkcji, spowodowany ziawieniem się na rynku silnej konkurencji czeskiej. Dlatego też wzrost spożycia wewnętrznego sody jest stosunkowo nieznaczny. Polskie ceny sody, obniżone z początkiem roku sprawozdawczego ze zł. 28 do zł. 26 na sodę amonjakalną i ze zł. 66 do zł. 61 na sodę kaustyczną, pozostawały na tym samym poziomie przez cały rok, z dn. 1 stycznia 1929 r. zaś uległy dalszej zniżce do zł. 25 i zł. 60. Jest to zjawisko tem ciekawsze, że tendencja na zachodzie Europy kształtowała się pod znakiem wzmożonego zapotrzebowania na związki sodowe, co wywołało zwyżkę cen.

Pomyślna dla Polski koniunktura eksportowa nie mogła być jednak w całej rozciągłości wyzyskana — z powodu trudnych warunków eksportu morskiego. W 1928 r. silniej niż w latach poprzednich

zarysowała się konieczność śpiesznego zorganizowania stałej linji okrętowej, łączącej Gdańsk z północno - wschodnimi portami bałtyckimi. W momencie największego zapotrzebowania ze strony krajów północnych, zbiegającego się z okresem zaopatrywania tych krajów w węgiel i cukier, t. j. na jesieni, otrzymanie tonażu w Gdańsku i Gdyni staje się zadaniem bardzo trudnem.

W innych gałęziach przemysłu przerabiającego **sól kuchenną**, zwłaszcza w kierunku otrzymywania kwasu solnego, soli glauberskiej i bisulfatu, obserwowaliśmy w 1928 r. naogół pomyślną konjunkturę, będącą w znacznym stopniu funkcją omówionej już sytuacji, powstałej w przemyśle kwasu siarkowego. Brak kwasu siarkowego spowodował zmniejszenie produkcji wskazanych artykułów, popyt wzrastał więc nieproporcjonalnie do podaży, co znalazło swój wyraz w zwyżkowej tendencji cen.

Przemysł **elektro - chemiczny**, obok dążenia do racjonalnego rozwiązania w Polsce sprawy azotowej, rozwijał się korzystnie, zmierzając w niektórych dziedzinach do umieszczenia nadmiaru produkcji na rynkach zagranicznych. Zjawisko to obserwowaliśmy w wytwórczości chloranu potasu i potażu żrącego. Wytwarzany w Polsce potaż żrący musiał walczyć z konkurencją syndykatu niemieckiego zarówno na rynku wewnętrznym, jak zagranicą. Należy stwierdzić, że produkcja polska jakością towaru zdołała sprostać konkurencji niemieckiej, a nawet umocnić swoją sytuację na niektórych rynkach, z wyjątkiem tylko Austrji, gdzie syndykat niemiecki kilkakrotnie obniżał ceny w ciągu 1928 r. Najostrzejsza walka konkurencyjna prowadzona jest jednak na rynku polskim i dlatego — mimo istnienia w kraju właściwej produkcji — import niemieckiego potażu żrącego bynajmniej nie maleje.

Produkcja **stopów żelaza** rozwija się o tyle dobrze, że w roku ubiegłym wszystkie prawie już huty krajowe posiłkowały się żelazokrzemem, wytworzonym w kraju, jednak konkurencja Syndykatu Międzynarodowego dawała się silnie odczuwać. Projekty wytwórczości żelazoglinokrzemu wkraczają już na tory realizacji. Fabrykacja karbidu nie wykazuje poważniejszych zmian w porównaniu z latami poprzednimi; jest to jeden z eksportowych artykułów polskiego przemysłu chemicznego. Największe ilości polskiego karbidu wywożone są do Belgji, Ameryki Południowej i Indyj.

Rozwój przemysłu produktów **węglopochodnych** był w 1928 roku dość pomyślny. Zarówno produkcja, jak zbyt poszczególnych wytworów koksowni nietylko osiągnęły rekordowe kwoty roku poprzedzającego, ale nawet znacznie je przewyższyły Produkcja koksu w koksowniach wynosiła (w tys. t.): w 1922 r. -.331, w 1923 r. 1.373,2, w 1924 r. 948,8, w 1925 r. 962,7, w 1926 r. 1.112,8, w 1927 r. 1.400,2, w 1928 r. 1.655,5.

Już w 1927 r. koksownie wyzyskały prawie całkowicie swą sprawność wytwórczą, dalsze więc zwiększenie produkcji w 1928 r. możliwe było tylko dzięki przeprowadzonym inwestycjom i renowacjom, wśród których na pierwszy plan wysuwa się budowa nowej baterji pieców koksowych w koksowni „Ema", uruchomionych w początkach roku sprawozdawczego oraz przeprowadzona w koksowni „Wolfgang" budowa podobnej baterji, która ma być uruchomiona z początkiem 1929 r. Wytwórczość zasadniczych produktów węglopochodnych również wzrosła, właściwa zaś statystyka za ostatnich kilka lat przedstawia się, jak następuje (w tonach):

	Smoła surowa	Benzen surowy	Siarczan amonu
1922 r.	49.300	16.900	15.400
1923 „	52.100	14.200	17.600
1924 „	39.600	10.600	12.600
1925 „	44.500	12.600	14.500
1926 „	51.900	14.700	17.000
1927 „	66.100	17.800	20.800
1928 „	78.500	21.000	36.600

W liczbach produkcji siarczanu amonu mieści się również wytwórczość syntetycznej instalacji do wytwarzania amonjaku, działającej przy koksowni w Knurowie.

Łącznie z produkcją surowej smoły w gazowniach ogólna liczba wytwórczości smoły surowej w Polsce wynosi ok. 100.000 t. w. 1928 r. Przywóz smoły surowej z zagranicy również wzrósł i wyniósł w 1928 r. 11.600 t., natomiast wywóz smoły surowej uległ dalszej zniżce.

Wzrastający z roku na rok przywóz smoły surowej i spadek jej wywozu uznać trzeba za objaw gospodarczo zdrowy: rosnące zapotrzebowanie produktów przerobu smoły surowej pokrywane jest nie importem gotowych produktów, lecz surowca, służącego do ich wytwarzania.

Wytwórczość przetwórczego przemysłu produktów węglopochodnych kształtowała się na G. Śląsku jak następuje (w tonach):

	1927	1928
Smoła preparowana	22.300	23.200
Pak	31.800	37.900
Oleje smołowcowe (bez benzenu)	22.500	20.600
Naftalen surow. prasowany	2.800	2.200
Niftalen czysty	300	400
Fenol i krezol	1.000	1.400
Zasady pirydynowe	93	114
Benzen oczyszczony	9.600	15.900

W przewidywaniu znaczniejszego wzmożenia produkcji przeprowadzono w destylarniach smoły węglowej intensywne prace, zmierzające do podniesienia zdolności wytwórczej i technicznej sprawności. W dalszym ciągu kontynuowano podjęte już dawniej prace nad udoskonaleniem metod przeróbki, zwłaszcza w dziedzinie destylacji węgla w niskiej temperaturze; opracowano i wypróbowano wiele sposobów wytwarzania różnorakich gatunków smoły, przeznaczonej do budowy nawierzchni dróg.

Związana z destylacją smoły węglowej fabrykacja **półproduktów organicznych** wzrosła w Polsce w roku ubiegłym o c-a 20 proc. Na szczególną uwagę zasługuje rozwinięcie fabrykacji aniliny. Interesujące i godne największego uznania są pewne porozumienia krajowych fabryk barwników, zmierzające do wzajemnego zaopatrywania się w wytwarzane w kraju półprodukty organiczne.

W r. ub. przemysł krajowy przystąpił również do produkcji **chemikalij pomocniczych przy uszlachetnianiu włókna**, jak np.: chloramina o własnościach utleniających, nigrofor stosowany przy otrzy-

mywaniu czerni anilinowej bezpośrednio na włóknie i t. d.

Przemysł brawnikarski nie wykazał w 1928 r. poważniejszych zmian. Krajowa produkcja barwników utrzymuje się prawie stale na tym samym poziomie — 1.200 — 1.300 t. rocznie. Natomiast przywóz barwników wykazuje pewne zwiększenie, dochodzące do 10 proc., przywieziono bowiem w 1928 r. ok. 1.100 t. barwników, przyczem wystąpiły na rynek towary: włoskie, francuskie i amerykańskie obok oddawna istniejącej, a dotkliwej konkurencji niemieckiej i szwajcarskiej. Ogólne zapotrzebowanie Polski na barwniki wynosi ok. 1,5 proc. zapotrzebowania światowego.

Rozwój polskiego **przemysłu farmaceutycznego** odbywa się w szybkiem tempie. Z roku na rok przybywa coraz więcej wytwarzanych w kraju produktów chemicznych, mających zastosowanie w lecznictwie. Wytwórczość kwasu salicylowego i jego pochodnych rozwija się pomyślnie, uzupełniając poważny dział naszego przemysłu syntetycznego, który stoi na wysokim poziomie w zakresie takich środków leczniczych, jak: związki arsenobenzenowe, pochodne niektórych alkaloidów, związki srebra, złota, bizmutu i t. d.

Jeżeli chodzi o nadawanie formy farmaceutycznej krajowym produktom chemicznym, to można z zadowoleniem stwierdzić, że nasze fabryki farmaceutyczne spełniają to zadanie w całej rozciągłości, a przez odpowiednią propagandę popularyzują swoje preparaty.

Sytuacja w polskim **przemyśle destylacji drzewa** nie uległa zasadniczej zmianie. Ceny produktów gotowych — przedewszystkiem esencji octowej — miały tendencję zniżkową; niewielkiej zwyższe uległy natomiast ceny acetonu. Koszty surowca, robocizny oraz drzewa, dostarczanego przez lasy państwowe, dość znacznie wzrosły. Przemysł destylacji drzew liściastych, który uzyskał mocniejsze podstawy finansowe przez wejście Banku Gospodarstwa Krajowego do najpoważniejszych przedsiębiorstw w tym zakresie, stara się drogą zasadniczych zmian technicznych i stosowania nowych metod zmniejszyć koszty produkcji. Zamierzone jest m. in. otrzymywanie kwasu octowego bezpośrednio z pominięciem surowego octanu wapnia. Metoda ta, najwięcej rozpowszechniona we Francji, pozwala przy odpowiednich urządzeniach osiągnąć do 98 proc. wydajności. Natomiast próby napawania drzewa różnymi odczynnikami przed poddaniem go suchej destylacji — celem zwiększenia wydajności — naogół zawiodły.

W r. ub. przerobiono w Polsce powyżej 140.000 m³ drzewa liściastego, przeznaczając — poza węglem drzewnym, który szedł na eksport — wszystkie inne artykuły na pokrycie zapotrzebowania rynku wewnętrznego.

Destylacja drzew iglastych wciąż stoi na niskim bardzo poziomie. Prymitywna produkcja, drobne przedsiębiorstwa, krótkotrwałe umowy dzierżawne, brak kapitału i duże koszty produkcji stanowią przyczyny, nie pozwalające należycie rozwinąć się tej gałęzi przemysłu. Około ⅔ produkcji idzie na eksport, jednak wobec pierwotnych metod produkcji towar jest różnorodny, nie odpowiada normom międzynarodowym i wskutek tego osiąga się za niego niskie ceny. Eksport kierowany jest przez Gdańsk i Czechosłowację, wywożone zaś z Polski surowce po ich dalszem uszlachetnieniu często wracają do nas w postaci gotowych artykułów.

Korzystniej natomiast kształtuje się ekstrakcja drzewa iglastego. W roku sprawozdawczym uruchomiono trzecią zkolei fabrykę, pracującą przy pomocy wskazanych metod, mianowicie w Strachowicach. Punkt ciężkości produkcji leży w otrzymywaniu terpentyny oraz kalafonji, odpowiadających wyższym wymaganiom rynku.

Produkcja **sztucznych włókien** — podobnie jak na całym świecie — w Polsce również rozwija się bardzo pomyślnie. O wielkim rozmachu tej dziedziny wytwórczości świadczy znakomity postęp produkcji w ciągu ostatnich kilku lat (w kg): w 1920 r. 12.190, w 1921 r. 57.000, w 1922 r. 220.000, w 1923 r. 400.000, w 1924 r. 470.000, w 1925 r. 625.000, w 1926 r. 840.000, w 1927 r. 1.500.000, w 1928 r. 2.510.000.

W połowie r. ub. dało się zauważyć lekkie załamanie konjunktury polskiej na sztuczny jedwab. Krajowe fabryki nie mogły sprzedać swej całkowitej produkcji, pomimo redukcji cen; przyczyna tego stanu rzeczy tkwiła przedewszystkiem w kryzysie, jaki w tym czasie dało się obserwować w przemyśle włókienniczym. Nadmierny import do Polski przędzy sztucznego jedwabiu zmniejszył się wyraźnie w II półroczu 1928 r. W tym bowiem czasie, dzięki wprowadzeniu nowych metod technicznych, wypuszczone zostały na rynek nowe gatunki wysokowartościowej przędzy, jakie uczyniły zupełnie niepotrzebnym dotychczasowy przywóz z zagranicy. Chodzi tu mianowicie o jedwab cienkoprzędny, zawierający w jednej nici — zamiast dotychczasowych 16 pojedyńczych włókien — znacznie większą ich ilość, jak: 32,40 i więcej; jedwab ten specjalnie się nadaje do wyrobów dzianych, przedewszystkiem pończoch i z powodzeniem zastępuje importowane dotychczas gatunki. Ilość polskich gatunków przędzy jedwabiu sztucznego powiększyła się jeszcze o przędzę, przeznaczoną specjalnie na osnowę oraz krepę. Podwyższenie stawki celnej na jedwab sztuczny, sprowadzany z państw nietraktatowych, przyczyniło się również do zmniejszenia importu niemieckiej przędzy sztucznego jedwabiu. Eksport polskiej przędzy sztucznego jedwabiu nie zmniejszył się ilościowo i nadal wynosi około 200.000 kg rocznie, natomiast — wobec zwiększonej produkcji — procentowy stosunek wywozu do wytwórczości zmniejszył się dość znacznie.

W przemyśle tłuszczowym 1928 r. był względnie pomyślny, jeżeli chodzi o ogólną produkcję. Wprawdzie poszczególne gałęzie wytwórczości nie wykazują znaczniejszego wzrostu — z wyjątkiem tylko przemysłu rafineryjnego i margarynowego, jednak poczyniono dalsze inwestycje i reorganizacje.

Przemysł olejarski — podobnie jak w latach poprzednich — nie mógł w 1928 r. należycie wykorzystać swej zdolności wytwórczej z powodu odpływu większej ilości nasion oleistych zagranicę. Pod koniec r. ub. zostało wprowadzone cło wywozowe na makuchy, celem zatrzymania w kraju możliwie znacznej ich ilości i wypełnienia w ten sposób niedoboru pasz treściwych. Trzeba jednak stwierdzić, że rolnictwo krajowe niechętnie używa makuchy, ponieważ zaś prohibicyjne cło, równoznaczne niemal z całkowitym zakazem wywozu, nie pozwala wywieźć zagranicę makuchów — przeto nastąpiło pewne zachwianie dotychczasowej kalkulacji olejarstwa. O ile zagranicą normalna kalkulacja tłoczenia oleju opiera się przedewszystkiem na makuchu, to w Polsce takie

postawienie sprawy jest niemożliwe — z uwagi na wspomniane małe zapotrzebowanie na rynku krajowym — i olejarz musi umieszczać makuchy na rynku zagranicznym.

Przemysł rafineryjny pracował normalnie w ciągu roku sprawozdawczego, wykazując dalszą tendencję rozwojową. W wyniku wprowadzenia przez Rząd w r. ub. zasady denaturacji olejów — przywóz olejów jadalnych ustał niemal całkowicie, wszelkie zaś ilości wwożonego surowca były przerabiane w polskich i gdańskich olejarniach. W 1928 r. przerobiono łącznie ok. 1.800 wagonów tłuszczów i olejów roślinnych, wzrastające zaś stale wewnętrzne spożycie tłuszczów i olejów roślinnych daje gwarancję dalszego rozwoju tej dziedziny wytwórczości.

Produkcja **mydła** w 1928 r. wykazuje spadek o c-a 10%, konsumpcja jednak wzrosła o kilka procent w porównaniu z 1927 r. Fakt ten wytłumaczyć można okolicznością, że jesienią 1927 r. — po pożyczce stabilizacyjnej — wszystkie fabryki mydła znacznie powiększyły produkcję, zaś na dz. 1 stycznia 1928 r. wytworzył się remanent ok. 1.000 wagonów mydła, zalegającego na składach fabrycznych i u hurtowników. W r. ub. drobne fabryki zaniechały produkcji z powodu trudności finansowych, większe zaś wykazały wzrost produkcji o kilka, a nawet niekiedy i kilkanaście procent. Dalszą przyczyną ogólnego zmniejszenia wytwórczości mydła był w pewnym stopniu również wzrost produkcji proszków do prania, wynoszący ok. 20% w stosunku do 1927 r.

W dziedzinie fabrykacji **gliceryny** obserwowaliśmy dalszy spadek cen, ściśle związany z depresją konjunktury światowej na ten artykuł. Ta też okoliczność spowodowała ograniczenie produkcji gliceryny w Polsce oraz zawieszenie ceł wywozowych na ługi glicerynowe, zwłaszcza że przy dzisiejszych warunkach rynkowych nie kalkuluje się mniejszym fabrykom mydła zbiórka ługów pomydlanych.

Fabrykacja **margaryny i sztucznych tłuszczów** jadalnych w r. ub. wzmogło się znacznie. Wprawdzie przemysł ten nie wykorzystał w całej pełni swej zdolności wytwórczej, jednak wzrost produkcji w porównaniu do 1927 r. wynosi ok. 25%. Specjalnie dotyczy to margaryny, która z powodu zwyżki cen masła znajdowała licznych odbiorców. Łączna produkcja 100%-owych tłuszczów i margaryny wynosiła ok. 1.000 wagonów. Niepożądanym objawem, mogącym mieć ujemny wpływ na dalszą produkcję margaryny, jest fakt, że pewne sfery handlowe używają margaryny do zafałszowań masła. Akcja, mająca na celu uregulowanie tej sprawy, jest w toku.

Przemysł **kostno - klejowy** pracował w roku sprawozdawczym w warunkach niepomyślnych. Cena kości wykazywała w dalszym ciągu stałą tendencję zwyżkową i, gdy pod koniec 1927 r. wynosiła zł. 15:93 za 100 kg, to w grudniu 1928 r. wzrosła do zł. 18:07, t. j. podniosła się o 15%, wszakże bez widocznej poprawy gatunku. Ogólny zakup krajowy w r. ub. wynosił dla fabryk związkowych 17.330 t., a więc zaledwie o 14% więcej, niż w roku poprzedzającym, mimo podniesienia w początkach 1928 r. celnej stawki wywozowej od kości ze zł. 4 do zł. 7. Próby zastosowania do przerobu w polskich fabrykach surowca rosyjskiego nie dały korzystnych wyników, gdyż Z. S. R. R. dopuszcza do wywozu tylko kości zleżałe, t. zw. polne, zawierające mało wartościowych składników — kleju i łoju.

Zawiodły też nadzieje na ożywienie zbytu kleju, oparte na widokach zwiększenia ruchu budowlanego; trudna sytuacja w przemyśle włókienniczym — najpoważniejszym spożywcy kleju kostnego — również nie pozostała bez wpływu na sytuację w omawianej dziedzinie wytwórczości chemicznej. Pomimo ciężkich warunków produkcji, fabryki były czynne bez ograniczenia produkcji, a nawet na wiosnę 1928 r. uruchomiona została fabryka w Tarchominie — w związku z zakupem partji kości rosyjskich. W ostatecznym wyniku potworzyły się pod koniec roku we wszystkich fabrykach poważne zapasy półproduktów i artykułów gotowych. Jako niepożądany i destrukcyjny czynnik pojawił się import kleju kostnego z Rosji, która wprawdzie nie dopuszcza do przywozu kleju polskiego, natomiast zasypuje nas swym tanim, lecz lichym towarem. Zbyt mąki kostnej wzmógł się znacznie; ożywił się też eksport mąki kostnej odkiejonej, której ok. 1.000 t. wywieziono do Finlandji, mniejsze zaś ilości do Ameryki, Anglji i Niemiec.

Wytwórczość **farb i lakierów** reprezentowana jest w Polsce przez 12 większych i ok. 30 średnich i drobnych fabryk. Obecna produkcja przewyższa przedwojenną, chociaż do 60% produkowanego w Polsce towaru wysyłano przed 1914 r. do Rosji. Powstanie wielu nowych fabryk wywołało między niemi silną walkę konkurencyjną i spadek cen; mimo to — import towarów zagranicznych daje się wciąż odczuwać, aczkolwiek nietylko nie są one lepsze, lecz częstokroć znacznie gorsze od towaru krajowego. Eksport nie istnieje, mimo jak najlepszej opinji, jaką się cieszy towar polski na rynkach Bliskiego i Dalekiego Wschodu, gdyż brak dłużej terminowego kredytu eksportowego nie pozwala na przeprowadzenie szerokiej akcji wywozowej.

Produkcja lakierów celulozowych rozwija się u nas zupełnie dobrze. Wprawdzie nitroceluloza, niezbędna do tej fabrykacji, nie jest w kraju wytwarzana, aczkolwiek istnieją po temu całkowite możliwości — natomiast wszystkie inne surowce nabywane są w kraju. Wyrób lakierów nitro-i acetocelulozowych na całym świecie przybiera coraz szersze rozmiary; w Stanach Zjednoczonych, a nawet we Francji 95% wagonów kolejowych i karoseryj samochodowych pokrywane jest lakierami celulozowymi; niemiecka ich produkcja całkowicie niemal zastąpiła używane tam dotychczas lakiery innych typów. W Polsce lakiery celulozowe również coraz chętniej są widziane na rynku.

Wytwórczość farb do celów graficznych skoncentrowana jest w 3 większych i 2 mniejszych fabrykach. Całkowite roczne zapotrzebowanie Polski na farby graficzne określić można wartościowo na c-a zł. 6 miljon., z czego ok. 40% przypada na obrót farbami czarnemi, pozostałe zaś 60% — na farby kolorowe. Stosunek ilościowy przedstawia się odmiennie: ok. 70% całkowitej konsumpcji przypada na farby czarne, reszta zaś na kolorowe. Omawiana gałąź przemysłu rozwija się zupełnie korzystnie i pokryć może całkowite zapotrzebowanie Polski na farby graficzne.

Rozwój przemysłu **perfumeryjno - kosmetycznego** kształtuje się w Polsce dość pomyślnie. Dokładna statystyka — prowadzona od 1926 r. — wykazuje wytwórczość najpoważniejszych fabryk w następujących liczbach (w tonach):

	1926	1927	1928
Mydła toaletowa	1.500	1.771	2.233„
Środki do pielęgnowania zębów	80	138	178
Kosmetyki	75	107	130
Perfumy	21	36	55
Wody kolońskie	491	517	644

Liczby powyższe wskazują na pomyślny rozwój osunków w krajowym przemyśle perfumeryjno - kosmetycznym, aczkolwiek przywóz artykułów zagranicznych wzrasta i np. import perfum wzrósł z 30.600 kg w 1927 r. do 44.800 kg w 1928 r., przywóz kosmetyków — ze 135.100 kg w 1927 r. do 180.125 kg w 1928 r. Równolegle wzrasta przywóz surowców dla krajowego przemysłu — ze 150.000 kg olejków eterycznych i zapachów syntetycznych w 1927 r. do 180.000 kg w 1928 r.

Całkowity brak jednolitych warunków sprzedaży i uzgodnienia warunków płatności w naszych przedsiębiorstwach perfumeryjno - kosmetycznych przyczynił się do zaostrzenia walki konkurencyjnej i w kilku wypadkach doprowadził do upadłości lub likwidacji słabszych finansowo fabryk. Poważniejsze natomiast jednostki wytwórcze drogą znacznych wysiłków technicznych i organizacyjnych polepszają jakość towaru i dostosowują go do wymagań rynku, opierając się częściowo na wzorach zagranicznych.

Rozwój **przemysłu gumowego** w Polsce idzie nietylko po linji zwiększenia produkcji, lecz również w kierunku podniesienia ilości odmian fabrykowanych artykułów oraz polepszenia jakości wyrobów. W zakresie postępów technicznych wskazać należy na zastosowanie katalizatorów przy wulkanizacji k.-uczuku, t. zw. „vulcanitów".

Przemysł gumowy w Polsce można już dziś zaliczyć do gałęzi przemysłu, stojących na wysokim poziomie technicznym; wyrabiane są już w Polsce różnorakie wyroby gumowe: techniczne, chirurgiczne i inne, używane w przemyśle, górnictwie, lotnictwie, marynarce, kolejnictwie, szpitalach i t. d. Jedynie wyrób artykułów jezdnych nie wykazał w roku ubiegłym znaczniejszego wzrostu. Wprawdzie kontynuowano fabrykację opon i dętek rowerowych, lecz produkcja gum samochodowych nie wyszła tymczasem poza ramy projektów i pierwszych prób technicznych. Jest to dziedzina tem więcej zasługująca na uwagę, że przywóz opon, dętek i masywów wyniósł w 1928 r. ogółem niespełna 2.400 t. wartości powyżej zł. 27 miljn.

Przemysł gumowy potężnieje na całym świecie, w Niemczech, np. istnieje 51 fabryk o łącznym kapitale mk. 119 miljn.

W zakresie **innych dziedzin** wytwórczości chemicznej zasługuje na uwypuklenie fakt założenia w r. ub. przetworów hydrocelulozy, używanej do wyrobu kapsli wiskozowych (celofanowych), uruchomienie produkcji światłoczułych papierów fotograficznych, oraz wzrost niektórych gałęzi przemysłu techniczno - chemicznego (smary, pasty i t. p.).

Fabrykacja mas plastycznych nie może jeszcze w Polsce nabrać rozpędu. Możemy zanotować jedynie powstanie niewielkiej fabryki galalitu. Pozostajemy w tej dziedzinie poza Zachodem i Stanami Zjednoczonemi Am., gdzie wytwarzanie sztucznych mas plastycznych przybrało rozmiary imponujące. Obok produktów kondensacji fenoli i krezoli z formaliną, wytwarzane są na wielką skalę kondensaty mocznika i tiomocznika z formaliną, gliceryny z bezwodnikiem kwasu ftalowego, gotowego bakelitu z różnemi żywicami naturalnemi i t. d.

Z powyższego przeglądu wynikają pewne wskazówki co do kierunku, w jakim nasz przemysł chemiczny pójdzie w 1929 r. Są to: dalsza budowa instalacyj i uruchomienie fabryk syntetycznych związków azotowych, rozszerzenie wytwarzania półproduktów organicznych, dalsza rozbudowa przemysłu tłuszczowego. Pożądane byłoby rozwiązanie sprawy produkcji mas plastycznych, rozszerzenie elektrolizy soli w kierunku otrzymania chloru, a w mniejszych gałęziach produkcji — położenie jeszcze większego, niż obecnie, nacisku na fabrykację lakierów celulozowych.

Spis Przedsiębiorstw Przemysłu Chemicznego

Województwo Warszawskie.

Zakłady Solvay w Polsce. Towarzystwo z ogr. odp. Fabryki sody — Mątwy pod Inowrocławiem. Podgórze pod Krakowem. Fabryka portland-cementu „Grodziec" k. Będzina. — Saliny — Wapno, Solno i Barycz. Kopalnia węgla „Grodziec" k. Będzina. Zarząd: Warszawa, Czackiego 14. Soda amonjakalna i krystaliczna; soda kaustyczna; chlorek wapniany, portland cement; sól jadalna, przemysłowa i bydlęca, węgiel kamienny.

Związek Zawodowy „Przemysł Superfosfatowy". Warszawa, Kredytowa 4. — Superfosfaty mineralne i kostne.

Sp. Akc. Fabryk Chemicznych i Huty Szklanej „Kijewski, Scholtze i S-ka", Warszawa, Smolna 36. — Superfosfaty, kwasy mineralne i t. p.

Belgijska Sp. Akc. Sochaczewskiej Fabryki Sztucznego Jedwabiu w Boryszewie pod Sochaczewem. Zarząd: Warszawa, Mińska 29. — Spirytus rektyfikowany, węgiel kamienny, proch bezdymny.

Zakł. Chem. „Grodzisk", Sp. Akc. Zarząd: Warszawa, Chmielna 10, tel. 108-83 i 103-53. — Węgiel drzewny z drzew liściastych mieszanych, smoła drzewna, spirytus drzewny, oleje drzewne, octan wapnia. Aceton, cellon, rozpuszczalniki, formalina, chloroform, esencja octowa jadalna, kwasy octowe różnych koncentracyj, spirytus metylowy i t. d.

Zakł. Przemysł. „Guma-Rubber", Sp. Akc. — Warszawa, Gęsia 30. — Wszelkie artykuły z gumy maczanej.

Warszawskie Tow. „Motor", Sp. Akc. Zakł. Chem. Farmaceutyczne i Fabr wód mineralnych i sztucznych, Warszawa, Marszałkowska 23. — Preparaty farmaceutyczne i galinowe, wody mineralne sztuczne i t. d.

Fabr. Chem. „Ege" Bolesław Soborski i S-ka, Sp. z ogr. odp. — Warszawa, Burakowska 15, tel. 222-03. — Wyroby farmaceutyczne, chemiczne i kosmetyczne.

Adolf Gąsecki i S-wie. Mokotowska Fabr. Chem. — Warszawa, Leszno 41, tel. 299-98. — Wyroby chemiczno-farmaceut.

Zakł. Chem. „Kutno", Sp. Akc. — Warszawa, Profesorska 6. — Alkohol absolutny.

Przem. Handl. Zakłady Chem. „Ludwik Spiess i Sya", Warszawa, Tarchomin, Zarząd, Warszawa, Daniłowiczowska 16. — Preparaty farmaceutyczne, specyfiki lecznicze, leczniczo-kosmetyczne i inne.

Tow. Przem. Chem. Farmaceutyczn. dawn. „Magister Klawe", Sp. Akc., Warszawa, Karolkowa 22/24. — Preparaty farmaceutyczne.

Chem.-farmaceutyczne zakł. przem. „Tow. Akc. Fr. Karpiński w Warszawie", Warszawa, Wolność 9, tel. 6-00, 91-00, 203-06. — Produkty chemiczno-farmaceutyczne, wody mineralne sztuczne i napoje chłodzące, mydła i środki kosmetyczne.

Jan Gessner, Laboratorjum Chemiczno-Farmaceutyczne. Warszawa, Al. Jerozolimskie 11' — Preparaty farmaceutyczne.

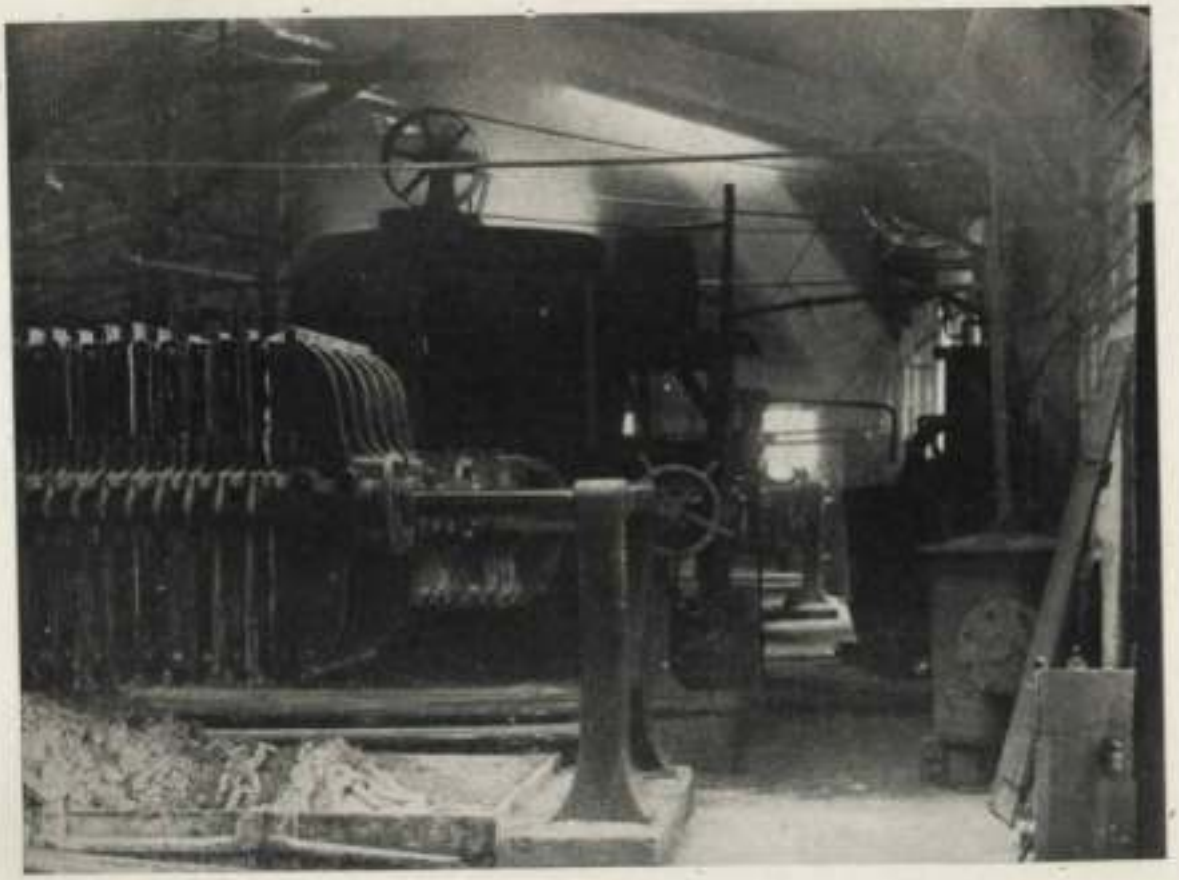

Filtry w Fabryce Barwników w Zgierzu.

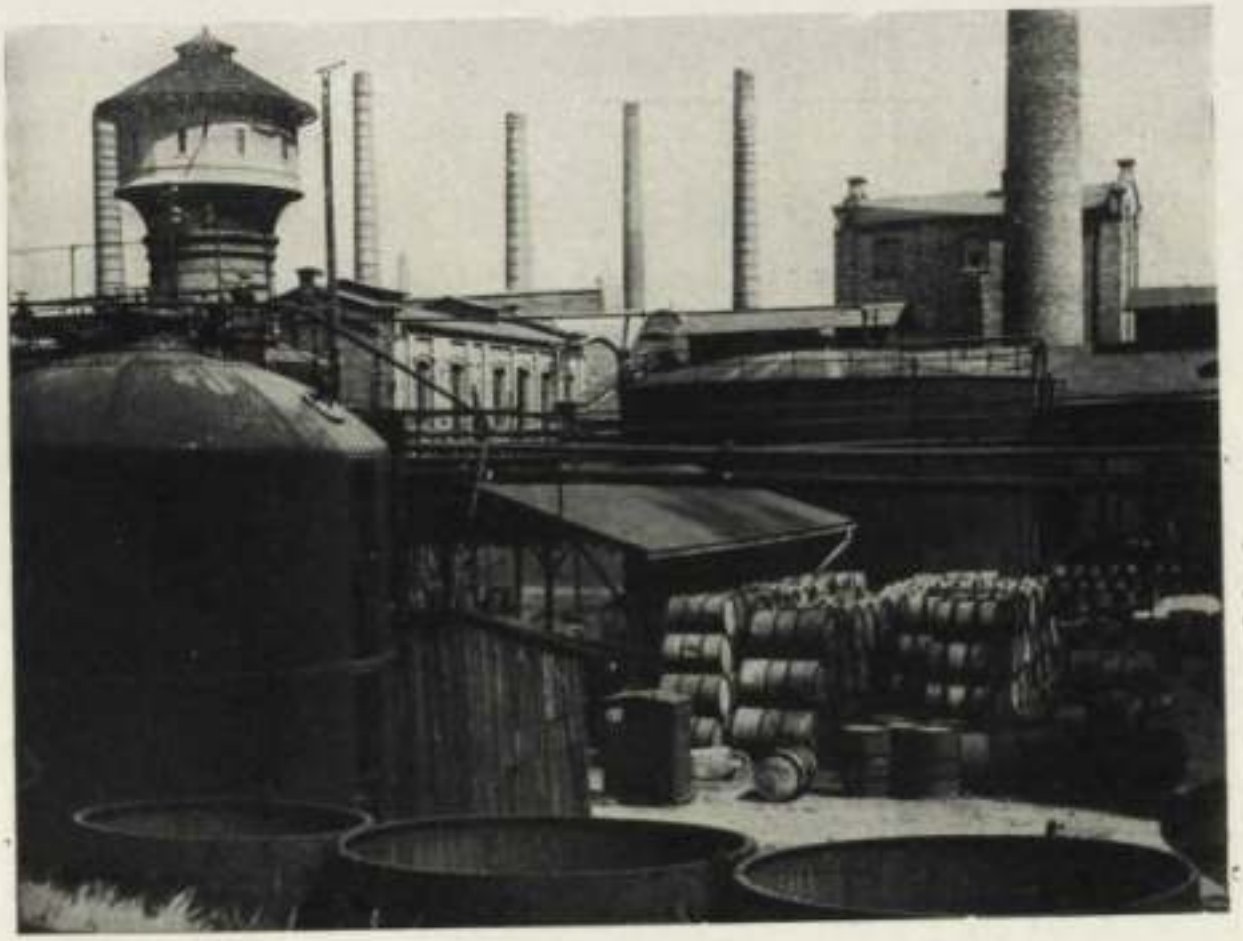

Widok fabryki produktów chemicznych, należącej do Związku Koksowni w Hajdukach.

Sieleckie Zakłady Chemiczne. Sielce, p/Warszawą, Belwederska 1. — Eter siarkowy, kolodjum, woda utleniona, preparaty farmaceutyczne i inne.

Fabr. Chem. „K. Zawadzki i S-ka", Sp. Akc. Warszawa, Rejtana 3. — Szczere złoto i srebro, azotan srebra, sole złota i platyny do fotografji i t. d.

Zw. Przemysłu Perfumeryjnego w Polsce. Warszawa, Wierzbowa 11. — Organizacja zawodowa dla obrony interesów przemysłu perfumeryjnego.

„Schicht", Sp. Akc. Warszawa, Nowy Zjazd 1. — Mydło, wszelkie proszki do prania, tłuszcze jadalne i t. p.

Sp. Akc. Chemiczna Fabr. Dr. Rattner, Warszawa, Emilji Plater 10. — Farby dla przemysłu graficznego, tapetowego, blaszanego etc.

Zakł. Przem.-Chemiczne W. Karpiński i W. Leppert, Helenówek p/Pruszkowem, Zarząd: Warszawa, Al. Jerozolimskie 30. — Lakiery emaljowane, farby olejne, pokost malarski.

Fabr. Lakierów i Farb Tow. „Nobiles" Kochanowicz, Sachnowski i Co., Sp. Akc., Włocławek, Łęgska 23/25. Zarząd: Warszawa, Emilji Plater 5. — Lakiery powozowe, wagonowe i do samolotów, malarskie dekoracyjne i inne.

Fabryka lakierów angielskich i emalji kolorowych J. Czechowicz i K. Pajewski. Warszawa, Trębacka 13. — Farby olejne, lakiery, emalje lakierowe, pokost.

Fabryka lakierów i emalji S. I. Król. Warszawa, Grzybowska 61. — Lakiery olejne, spirytusowe, farby olejne.

Fabryka farb i lakierów „J. A. Krausse". Warszawa, Bonifraterska 9. — Farby i lakiery olejne, lakiery spirytusowe, artykuły do obuwia i skór etc.

Warsz. Fabryka Wyrobów Gumowych „Wargum", Sp. Akc. Warszawa, Czerniakowska 84, tel. 105-57. — Wszelkiego rodzaju tkaniny gumowane, prześcieradła gumowane dla szpitali.

Fabr. Ultramaryny i Farb. „Setzer i Werner", Sp. Akc. Warszawa, Solec 39, tel. 4-45. — Ultramaryna, farby mineralne, farby olejne.

Pruszkowska Fabr. Ultramaryny „Sommer i Nower", Sp. Akc. Pruszków. — Ultramaryna.

M. Leszczyński i S-ka, Fabr. Chem., Sp. Akc. Warszawa, Ogrodowa 32. — Atramenty i farby.

Tow. Akc. Fabr. obić papierowych i kolorowych „J. Franaszek", Warszawa, Wolska 41. — Obicia papierowe, papiery i bibułki barwione.

Zw. Fabryk Kwasu Węglowego w Polsce. Warszawa, Koszykowa 28. — Organizacja dla obrony interesów przemysłu kwasu węglowego.

Zakłady Chemiczne „Pruszków", Sp. Akc. Pruszków, Zarząd: Warszawa, Złota 61, tel. 55-17. — Kwas winny, gliceryna techniczna.

Polska Fabryka Ekstraktów Garbarskich
Spółka Akcyjna
Warszawa, Smocza 63. Tel. 224-28.

Sp. Akc. „Cerata", Warszawa, Długa 21. — Cerata-wyrób na tkaninie bawełnianej etc.

Fabr Ceraty i Sztucznej Skóry, B-cia Ruziewicz i M. Krywicki, Warszawa, Czerniakowska 84, tel. 55-72. — Cerata, sztuczna skóra, linoleum (imitacja).

Fabryka Waty Hygroskopijnej „Alba", Sp. Akc. Warszawa, Chełmska 13. — Wata hygroskopijna.

Zakł. Przem. Opatrunkowego „Wata", Sp. Akc. Warszawa, Leszno 77. — Wata hygroskopijna.

Polskie Zakłady Impregnacyjne. Warszawa, Wiejska 16.— Impregnacja progów kolejowych i słupów telegraficznych.

Przem. Mydlarski i Perfumeryjny, Fryderyk Puls, Sp. Akc. Warszawa, Daniłowiczowska 12. Zarząd: Wierzbowa 11. — Mydło toaletowe, wody kolońskie i perfumy.

Fabr. Masła Roślinnego „Alima". Warszawa, Gocławska 9. — Masło roślinne (margaryna).

„Żelatyna" Winnica,, Zarząd: Warszawa, Mazowiecka 7.— Żelatyna jadalna i techniczna.

Województwo Kieleckie

Fabr. Przetw. Chem. „Rędziny", Sp. Akc. Rudniki-Rędziny pod Częstochową.—Superfosfaty, kwas siarkowy, azotowy etc.

Tow. Akc. „Elektryczność, Ząbkowice, Zarząd: Warszawa, Czackiego 18, tel. 34-94. — Karbid, chlorek wapna, soda gryząca, węgle do lamp łukowych i baterji.

PAŃSTWOWA WYTWÓRNIA PROCHU I MATERJAŁÓW KRUSZĄCYCH
Zagnańsk, pow. Kozienice.
Materjały wybuchowe i Kruszące.

Sp. Akc. Fabr. Chem. „Radocha", Sosnowiec. Zarząd: Warszawa, Sienkiewicza 2, tel. 6-09, 57-67, 81-24. — Chloran potasu, miedziankit (materjał wybuchowy do kopalń i kamieniołomów) ałun chromowy, kwas winowy, elektrody magnetydowe.

Fabr. Chem. „Gzichów", Sp. Akc. Gzichów, p/Sosnowcem, Zarząd: Warszawa, Chmielna 10. — Esencja octowa jadalna, kwasy octowe różnych koncentracji, balony szklane i flaszki.

Tow. Fabr. Chem. „Zagłębie", Sp. Akc. Zawiercie, Zarząd: Warszawa, Wspólna 2, tel. 260-71, 506-12. — Esencja octowa jadalna, kwas octowy techniczny, kwas solny, sól glauberska, siarczek sodu, barwniki anilinowe.

Sp. Akc. Fabr. Olejów i Tłuszczów Roślin. „J. D. Potoka Synowie", Będzin-Małobądz. — Oleje roślinne.

Przetwórnia Olejów Roślinnych, Sp. Akc. Radom. — Oleje roślinne.

Tow. Starachowickich Zakładów Górn.-Hut. Sp. Akc. Fabr. Terpentyny i Kalafonji. — Starachowice, pow. Wierzbnik, woj. Kieleckie. Fabr. Kalafonji i Terpentyny. — Warszawa, Warecka 15. — Kalafonja, terpentyna.

Angielsko-Szwedzko-Polski Przemysł Gumowy „Gentleman".—Łódź, Aleksandrowska 156. — Śniegowce, kalosze, obuwie ludowe, sportowe, płaszcze gumowe.

Zakł. Bieli Cynkowej i Przetw. Chem. „Huta Fenika", Sp. Akc. Będzin. — Biel cynkowa.

Parowe Fabr. Farb Mineralnych i Chem. B-cia Inwald i A. Sercarz. Będzin. — Farby mineralne.

Częstochowska Fabr. Farb „Zawodzie". Częstochowa, Strażacka 32. — Farby.

Tow. Akc. Zakładów Chem. w Częstochowie. Częstochowa. — Kwas borny, boraks, emetyk i t. p.

Miejska Wytwórnia Nawozu Organiczno-Fosforowego
„SUROFOSFAT-RADOM".
Własne biura sprzedaży: Radom Marjacka 12. Kilińskiego 19. Tel.584.
Dyrektor zarządzający — Inż. Dr. Jerzy RADOMSKI.
Kier. Działu Handl.—Agronom Stanisław KLAMIŃKI.

„WOLBROM"
Fabryka Wyrobów Gumowych Sp. Akc. w Wolbromiu.
Skład fabryczny: Warszawa, Wierzbowa 9.
Telefony: 160-80 i 210-35.
Przedstawicielstwa: Kraków, ul. Pawia 8
Lwów, ul. Obertyńska 7
Łódź, ul. Karolewska 1
Poznań, ul. Zwierzyniecka 10
Katowice, Słowackiego 20
Sosnowiec, ul. Targowa 12
Lublin, ul. Zamojska 10
Gdańsk, Emil Kele Vorstadt Graben Nr. 1b.

Województwo Łódzkie.

DOM AGENTUROWY „BARWANIL"
wł. Stanisław Messing i S-ka
Łódź, Sienkiewicza 55 Adres telegr.: „BARWANIL"
Rachunek przekazowy w Banku Polskim Oddział w Łodzi.
Konto czekowe w P. K. O. Warszawa Nr. 62.642.

Sp. Akc. Polskie Zakł. Chem. „Nitrat", Niewadów, pow. Brzeziński. Zarząd: Warszawa, Mińska 29. — Dwu i trójnitrotoluol, kwas azotowy nieskoncentrowany.

Tomaszowska Fabr. Sztucznego Jedwabiu, Sp. Akc. Tomaszów-Mazow. Zarząd: Warszawa, Wilcza 9-a. — Przędza jedwabiu sztucznego.

Przemysł Chemiczny w Polsce, Sp. Akc. Zgierz, Leśna 7. Zarząd: Warszawa, Wilcza 19. — Barwniki, kwasy techniczne, sole.

Pabjanickie Tow. Akc. Przemysłu Chemicznego, Pabjanice, Piłsudskiego 5. — Barwniki, kwasy.

„Wola Krzysztoporska" Fabr. Chem. Wola Krzysztoporska pod Piotrkowem. — Barwniki organiczne.

Wytwórnia Barwników Anilinowych przy Zjedn. Zakł. Przem. K. Scheiblera i L. Grohmana w Łodzi, Sp. Akc. Łódź, Emilji 5. — Organiczne produkty przejściowe i barwniki anilinowe.

„ROSICKI, KAWECKI i S-ka"
Fabryka wyrobów korkowych, Materjałów izolacyjnych i chemicznych
Sp. z ogr. odp. Łódź, Orla 17/19.
Płyty i łupiny korkowe, ogniotrwałe cegły termalitowe etc. Farby olejne i emalje. Masa kablowa.

Tow. Zakł. Chem. „Strem", Sp. Akc. Chojny pod Łodzią, Strzemieszyce, Tarchomin, Zarząd: Warszawa, Mazowiecka 7. — Łój kostny, klej kostny, mąka kostna, oleina, stearyna, gliceryna farmaceutyczna.

Fabr. Chem. „Gzichów", Sp. Akc. Gzichów w Sosnowcu.— Zarząd: Warszawa, Chmielna 10. — Esencja octowa jadalna, kwasy octowe różnych koncentracyj; balony szklane i flaszki.

Tow. Fabr. Wyrob. Gum. i Azbest. „Leonowit", Sp. z o. o., Łódź, Piotrkowska 175. — Wyroby gumowe.

Fabr. Waty Hygroskopijnej A. L. Łapp. Łódź, Piotrkowska 58. — Wata hygroskopijna.

Województwo Białostockie.

„Terebenthen", Zjedn. Fabryki Terpentyny Puszczy Białowieskiej, B-cia Porowscy i P. Godlewski, Sp. Akc. Hajnówka. Białowieża. — Warszawa, Złota 62. Tel. 263-90, 514-38. — Terpentyna lecznicza i techniczna; smoła impregnacyjna sosnowa; smoły lekkie i ciężkie.

Województwo Krakowskie.

Polska Fabryka Farb i Lakierów
EDWARD LUTZ, Sp. z o. o.
Kraków XXII, Kalwaryjska 66.
Lakiery, farby, środki dezynfekcyjne.

„Azot", Sp. Akc. Jaworzno. — Żelazocjanki sodu i potasu, błękit paryski.

„Zabłocie", Zakł. Chemiczne, Żywiec. — Farby, lakiery, preparaty słodowe.

„Iskra i Karmański", Fabr. Farb i Przyborów Malarskich. Kraków, Łobzowska 8. — Farby, przybory malarskie.

„Gaz", Fabr. Gazów Przemysłowych, Trzebinia, Zarząd: Katowice, Poniatowskiego 23. — Gazy przemysłowe.

Sp. Akc. Fabr. Wyrobów Tłuszczowych w Trzebini. — Mydło.

Województwo Lwowskie.

Sp. Akc. Eksploatacji Soli Potasowych, Kałusz, Stebnik. Zarząd: Lwów, Pl. Smolki 5. — Sole potasowe, kainit stebnicki, sól jadalna.

„Wanda", Poturzyckie Zakł. Chem. Wł. hr. Dzieduszyckiego. Krystopol. — Kalafonja, oleje, smoła, żywiczany.

Tow. przetworów drzewnych „Jarot", Sp. z o. o. Rudnik n/Sanem. Zarząd: Warszawa, Czackiego 6. — Kalafonja i terpentyna.

Odol Compagnie, Sp. Akc. Lwów, Szwedzka 3. — „Odol" woda do ust, pasta do zębów i artykuły kosmetyczne.

Pierwsza Krajowa Fabryka przetw. chem. farb, lakierów i wyrobów kredowych Henryka Blumenfelda, Lwów, Jakóba Hermana 31. — Lakiery, farby suche, wytłocznia oleju lnianego, fabr. kitu i wyrobów kredowych.

Lwowska Fabr. Chem. „Tlen", Sp. z o. o. Lwów, Ogrodnicka 7. — Mydła toaletowe, mydła do prania.

Pierwsze Małopolskie Tow. Akc. dla Przem. Chem. Zniesienie p/Lwowem, Zarząd: Lwów, Podlewskiego 8. — Superfosfaty mineralne, śrut kostny, mąka kostna nieodklejona.

„Menor", Pierwsza Lwowska Rafinerja Olejów i Tłuszczów Jadalnych, Sp. z o. o. — Lwów, Żółkiewska 110. — Rafinowanie olejów jadalnych „Soya" i „Erdunos".

Województwo Poznańskie.

Domagalski i S-ka. Zarząd: Poznań, św. Marcina 34. Tel. 32-72. — Olejki eteryczne, esencje owocowe etery i estry, syropy owocowe.

„Akwawit", Rektyfikacja Okowity i Fabr. Chem. Sp. Akc. Poznań, Cieszkowskiego 5. — Etery siarkowe, alkohol, chlorobenzen, aldehyt, kwas benzoesowy etc.

Wielkopolska Wytwórnia Chem. „Blask", Tow. Akc. Poznań, Al. Marcinkowskiego 5. — Mydła, gliceryna, pokosty, farby etc.

„ESKA" Fabryka Chemiczna, Sp. z o. o.
Poznań, Fr. Ratajczaka 2.
Specjalna Wytwórnia klei przemysłowych

Polska Sp. Akc. „Kauczuk". Bydgoszcz, Toruńska 61/63. Zarząd: Warszawa, Al. Jerozolimskie 6. — Wyroby gumowe.

Fabryka Płyt Fotograficznych „Alfa", Bydgoszcz, Garbary 2/3. Biuro: Inż. K. Zawadzki i S-ka, Warszawa, Marszałkowska 25. — Płyty fotograficzne.

Wytwórnia Papieru Światłoczułego, St. Juracki i St. Chełmicki, Sp. z o. o. — Poznań, Al. Marcinkowskiego 26. tel. 31-00.

Województwo Pomorskie.

Zakł. Chem. J. M. Wendisch Sukc., Sp. Akc., Toruń, St. Rynek 33. — Mydła, farby, pokosty graficzne.

„Pepege", Polski Przem. Gumowy, Tow. Akc. Grudziądz. — Kalosze, śniegowce, obuwie z gumową podeszwą, palta gumowe i t. p.

„Atra", Przem. Chem., Sp. Akc. Toruń. Zarząd: Warszawa, Niecała 1. — Farby drukarskie.

„Celuloid Polski", Sp. Akc. Toruń. Zarząd: Warszawa, Szpitalna 5. — Celuloid.

Fabr. Przetw. Hydratcelulozy, Stanisław Kwinto i Synowie. Zarząd: Toruń, ul. Żółkiewskiego 14. — Kapsle butelkowe wiskozowe, błonki wiskozowe.

Województwo Śląskie.

Państwowa Fabryka Związków Azotowych, Chorzów. — Karbid, azotniak, tlen, woda amonjakalna, azotan sodowy i t. p.

Zakłady „Elektro" w Łaziskach Górnych, Sp. z ogr. odp. Łaziska Górne. — Karbid i inne przetwory elektrotechniczne.

„Lignoza", Sp. Akc. Krywałd, pow. Rybnicki. Zarząd: Katowice, Dworcowa 15. — Wszelkiego rodzaju materjały wybuchowe i środki zapalne.

„O S W A G" Spółka Akcyjna
Zarząd: WYRY koło Mikołowa
Fabryki materjałów wybuchowych w Łaziskach Górnych G. Śl.
Fabryka lontów w Jaworznie, Mał-polska
Fabryka azotu w Wyrach, G. Śl.

Związek Koksowni, Sp. z o. o. Katowice, Powstańców 49 — Smoła, oleje smołowcowe, kwasy karbolowe, smary emulsyjne, tektury smołowcowe i t. p.

Pierwsza Śląska Fabryka Margaryny, Paweł Hoffman i S-ka, Bielsko. — Margaryna rafinerja olejów.

„Jega", Górnośląska Fabr. Lakierów i Farb, Sp. z o. o. Królewska Huta. — Lakiery, farby.

„Polfa", Sp. Akc. Przetworów Chem. i Farmaceutycznych, Czechowice p/Bielskiem. — Fabryka medycznych środków opatrunkowych.

Fabr. Tektur Smołowcowych w Katowicach. Zakł. Impregnacyjne w Wielkim Chełmie, w Solcu Kujawskim i we Wronkach. Zarząd: Katowice, Zamkowa 3. — Tektury smołowcowe.

Fabr. Olejów Roślinnych Bincer i S-ka. — Bielsko, tel. 20-23. — Olej lniany, rzepakowy, rycynowy; pokost lniany, pokosty litograficzne, olej lniany lakowy.

„Unicar", Sp. Akc. Zjedn. Przetw. Mięsa i Tłuszczów, Ruda. Zarząd: Katowice, Stawowa 3. — Margaryna i inne tłuszcze jadalne.

Tow. dla Gazów Przem. „Igas", Sp. z o. o. Wełnowiec. — Gazy przemysłowe.

Województwo Lubelskie

„Fosforyty Rachowskie", Sp. z ogr. odp. Rachów, powiat Annopol Lubelski. Zarząd: Warszawa, Wilcza 5, tel. 302-17.— Eksploatacja fosforytów oraz ich mechaniczne i ręczne oczyszczanie i przesiewanie. Młyny w budowie.

Województwo Wileńskie.

Akc. Tow. Kurlandzkiej Olejarni, Wilno, Słowackiego 14. — Olej lniany i pokost, makuchy lniane.

Wileńska Olejarnia Parowa „Józef Trocki i S-ka", Wilno, Ponarska 5. — Olej lniany, pokost, makuchy lniane.

Województwo Stanisławowskie.

Zakł. Przem. Drzewnego „Wygoda", Sp. z o. o. Wygoda, Zarząd: Warszawa, Chmielna 10. — Węgiel drzewny bukowy retortowy, octan wapnia, spirytus drzewny.

Wolne m. Gdańsk.

„Tiegenhöfer" Oelmühle Aktiengesellschaft. Tiegenhof, tel. Gdańsk 24-25. — Olej soya.

Tow. Akc. Wyrobów Margarynowych „Amada", Gdańsk—Schelmühl, Broschkischerweg 18. — Margaryna i tłuszcze jadalne.

Chemische Fabrik „Milch", A. G. Gdańsk, Reitbahn 19/20. — Superfosfaty, kwas siarkowy, fluorokrzemian sodowy.

Danziger Oelwerke G. m. b. H. Gdańsk, Mattenbaden 3/5. — Wytłocznia olejów roślinnych.

Degner i Ilgner, G. m. b. H. Gdańsk, Engl. Damm 1. — Margaryna i inne tłuszcze jadalne.

Allgemeine Blechemballagen i Conservenfabriken „Couronne", A. G. Oelraffinnrieabteilung. Gdańsk-Neufahrwasser, Fischmeisterweg 9. Przedstaw.: D/H. — Komis „Sair", Warszawa, Pl. Żelaznej Bramy 2. — Rafinacja tłuszczów i olejów roślinnych.

Aarhus Oliefabrik A/S Filiale Danzig, Gdańsk-Schellmühl, Breschkischer Weg 12. Przedstaw.: Emil Wielgoński, Warszawa, Gocławska 9. — Rafinacja tłuszczów i olejów roślinnych.

Raffinerie de la Vistula Oelwerke, A. G. Gdańsk-Oliwa, Danzigerstr. 17/18. Przedstaw.: f. „Wardan", Warszawa, Niecała 6. — Rafinacja olejów roślinnych.

„Daol" Tow. Akc. dla fabrykacji lakierów i farb, Gdańsk-Oliwa." — Lakiery, farby.

„Standing", Sp. z o. p. Fabryka lakierów i farb, Gdańsk-Wrzeszcz, Friedenschluss. — Lak, farby, wyroby chem.-techniczne.

Van den Berghs Margarine Fabriken, Sp. Akc. Gdańsk — Margaryna i tłuszcze jadalne.

„Przemysł Superfosfatowy" Zw. Z. Warszawa, Kredytowa 4, tel. 46-57, 46-47. Dyr. J. Kirchmayer, 46-66 wydział propagandy, 94-54 dział sprzedaży. Adres dla depesz: „Superfos-Warszawa".

Spis fabryk konwencyjnych, należących do Zw. Zaw. „Przemysł Superfosf", w Warszawie.

„Dr. Roman May", Chem. Febryka Tow. Akc. Poznań, Pl. Nowomiejski 4.

Chemische Fabrik A. G. vorm. Carl Schraff et Co., Bogucice.

Fabryka Produktów Chemicznych Liban, Sp. Akc., Kraków, Szpitalna 15.

„Superfosfaty Kujawskie", Fabr. Nawozów Sztucznych S. A. Włocławek.

Chemische Fabrik Milch A. G., Gdańsk, Reitbahn 19/20.

Chemische Industrie und Papierfabrik A. G., Gdańsk, Reitbahn 17.

Zakł. Przem. „Strzemieszyce" w Warszawie, Żabia 3.

„Ceres" für Chemische Produkte, Raciborz, Górny Śląsk.

I Małopolskie Tow. Akc. dla Przem. Chem. we Lwowie, Lwów, Podleskiego.

Sp. Akc. Fabr. Chem. i Huty Szklanej, Kijewski, Scholtze i S-ka, Warszawa, Smolna 36.

Kieleckie Tow. Akc. Sztucznych Nawozów i in. Przetw. Chemicznych, Kielce.

„Superfosfat", Fabr. Nawozów Sztucznych Józefa Karola Towarnickiego, Lwów, Kopernika 9.

„SIDOL"

Najlepszy środek do czyszczenia metali, szyb, luster szkła i marmuru.

Wszędzie do nabycia.

ZNANE ZE SWEJ JAKOŚCI I DOBROCI

PROCHY I MATERJAŁY WYBUCHOWE KRUSZĄCE

używane w Górnictwie
Kamieniołomach
Cementowniach
do karczowania lasów

a) Amonowo-saletrzane: Amonity od Nr. 1 do Nr. 7
Pionkity powierztne A i B
b) Nitroglicerynowe: Dynamit
c) Czarne: Skalne
Górnicze
Saletra wybuchowa

Prochy myśliwskie
Dymne,
Bezdymne

Prochy dla potrzeb wojskowych
Armatnie
Karabinowe
Lontowe
Szrapnelowe
Ścieżkowe

Lonty detonujące
Bisulfat sodu
Eter siarczany
Kwas azotowy
Kwas siarkowy odpadkowy
Nitroceluloza dla celów przemysłowych

poleca

PAŃSTWOWA WYTWÓRNIA PROCHU I MATERJAŁÓW KRUSZĄCYCH

ZAGOŻDŻOŃ (POW. KOZIENICE)

Telefon: Zagożdżon Nr. 6, Radom Nr. 189

VIII. Przemysł asfaltowy

Przemysł asfaltowy w Polsce w porównaniu do okresu przedwojennego podupadł w dziale asfaltów lanych, z powodu uszkodzenia wielu maszyn i urządzeń mechanicznych do wyrobu masy asfaltowej, jak również trudności w otrzymywaniu z zagranicy surowca czystych asfaltów naturalnych; krajowe bowiem zaliczają się do grupy sztucznych i tylko w niewielkiej ilości mogą być stosowane. Od roku 1928 przemysł ten rozwija się szybko z powodu podnoszenia się stanu sanitarnego kraju. Niezależnie od powyższego od roku 1926 zaczęto stosować asfalt do budowy dróg publicznych — a więc ulic w większych miastach i szos podmiejskich, przy zastosowaniu początkowo systemu asfaltów prasowanych, do wykończenia których 100 proc. materjałów musiało być sprowadzane z zagranicy, a ostatnio — system asfaltów walcowanych, do których zaledwie 10 proc. materjałów sprowadza się z zagranicy, wreszcie systemu impregnowania preparatami asfaltowemi dróg szosowych.

Rozmiary produkcji w roku 1928 wzrosły o 80%, co szło w parze z zaangażowaniem się kapitałów zagranicznych w budowę dróg asfaltowych i rozwojem postępu technicznego tego przemysłu, drogą zastosowania maszyn specjalnych najnowszych systemów.

Rok 1928 przyniósł całkowite wykorzystanie obecnej zdolności produkcyjnej przemysłu asfaltowego.

Warunki płatności w przemyśle asfaltowym polepszyły się w roku 1928 znacznie, w związku z rozszerzeniem specjalnych kredytów inwestycyjnych i budowlanych.

Wypłacalność w sezonie (maj — listopad) była dobra, jednak po sezonie zobowiązania zaległe były regulowane z wielkiemi trudnościami.

ORGANIZACJA.

Przemysł asfaltowy reprezentowany jest przez Związek Wytwórców Tektury Smołowcowej, Przetworów Smołowcowych i Asfaltu w Rzeczypospolitej Polskiej.

Siedziba Związku:

Warszawa, Krakowskie-Przedmieście 17, tel 11-45.

Skład Zarządu:

Prezes: Senator Inż. Jan Rogowicz, Warszawa.
Wice-Prezes: Inż. Władysław Stopa, Poznań.
Skarbnik: Woll Kohan, Warszawa.
Sekretarz: Inż. Władysław Ciszewski, Warszawa.

Adresy związków i firm asfaltowych

Wykaz Związków Asfaltowych.

1. Warszawski. Przewodniczący: Władysław Ciszewski, Warszawa, Krak.-Przedmieście 17. Firma „Gudronit".
2. Poznańsko-Pomorski. Przewodniczący: Inż. Władysław Stopa, Poznań, Al. 3-go Maja 3
3. Małopolski. Przewodniczący: Joachim Liberman, Oświęcim, Fabryka Papy Dachowej Emil Kuźnicki.
4. Śląski. Przewodniczący: Inż. Jerzy Wojnar, Katowice, Powstańców 49.
5. Częstochowski. Przewodniczący: Zygmunt Jarecki, Częstochowa, L. Mamlok i S-ka, Fabryka Papy Dachowej.

Członkowie Związku Wytwórców Tektury Smołowcowej, Przetworów Smołowcowych i Asfaltu w Rzeczypospolitej Polskiej:

1. „Asfalt" wł. M. Płoński, Warszawa.
2. Asfaltowe Warsz. Przedsięb., wł. J. Brzozowski, Warszawa.
3. „Bitum", Warszawa.
4. Gudron wł. A. Temkin, Warszawa.
5. „Gudronit" W. Ciszewski, Warszawa.
6. Braci Cygan, Warszawa
7. M. A. Lebensold, Warszawa.
8. Orłowski, Rogowicz i S-ka, Warszawa.
9. S. Sorokiewicz i S-ka, Warszawa
10. A. Tahn i S-ka, Warszawa.
11. Sp. Akc. Safat, Warszawa.
12. Smołowiec wł. W. Kohan, Warszawa.
13. Sieczko i Balinger, Warszawa.
14. B. Kowalski, Łódź.
15. Br. Golde, Łódź.
16. H. Lubawski, Łódź.
17. Kocent i Goździewicz, Włocławek.
18. D. Reich, Włocławek.
19. M. Lesiński, Włocławek.
20. L. Dystylier, Włocławek.
21. Sp. Akc. Gospodarz, Sieradz.
22. Emil Kuźnicki Sp. Akc., Oświęcim.
23. Bracia Pichert, Toruń.
24. Ventzka i Duday, Grudziądz.
25. Sp. Akc. Impregnacja, Bydgoszcz.
26. B. Aron, Bydgoszcz
27. J. Pitschman, Bydgoszcz.
28. W. Stopa, Poznań.
29. Kocent i Goździewicz, Poznań
30. Przemysł Smołowcowy, Poznań.
31. J. Sobecki, Poznań.
32. Pohle i Broh, Poznań.
33. S. Wrzesiński, Poznań.
34. M. J. Scharff, Łódź.
35. E. Czerniewicz, Wronki.
36. Zakłady Przemysłowe Stena, Radom
37. Tow. Akc. J. Wolanowski, Warszawa.
38. „Asfalt" wł. Widman, Zawiercie.
39. M. Bem, Częstochowa.
40. Berlincz i Rosenzweig, Częstochowa.
41. Mamlok i S-ka, Częstochowa.
42. M. Reicher i S-ka, Częstochowa.
43. Lewkowicz i Bergman, Częstochowa.
44. Sp. Akc. Saturn, Częstochowa.
45. L. Strzegowski, Dąbrowa Górnicza.

Polska Fabryka Ekstraktów Garbarskich
SPÓŁKA AKCYJNA
Warszawa, Smocza 43 — Tel. 224-28.

IX. Przemysł mydlarski

Mydlarstwo, jak też i wiele innych gałęzi przemysłu, obudziło się w Polsce do życia i rozwoju znacznie później, aniżeli miało to miejsce na zachodzie. I nic w tem dziwnego, gdyż żadne państwo w Europie, od zarania swych dziejów, nie doznawało tylu wstrząsów, przeszkód i trudności — co Polska. A jednak przemysł ten posiada kilkusetletnią tradycję w Polsce i, aczkolwiek od wieków znane jest przysłowie „wychodził, jak Zabłocki na mydle", to jednak instniejące księgi cechowe stwierdzają do jakich świetnych rezultatów i zamożności dochodzili energiczni fachowcy w przeszłości. Z biegiem czasu i postępem kultury wzrastały żądania publiczności na „pachnące" mydła toaletowe. Pierwszym, co na glebę polską rzucił ziarno przemysłu perfumeryjnego, był w 1852 roku obcokrajowiec, niemiec z pochodzenia, Fryderyk Puls. Powstałe w końcu XIX wieku placówki konkurencyjne stworzyły gałąź przemysłową, która do chwili wybuchu wojny światowej, rozwijała się pomyślnie i przyczyniła się do wzmożenia dorobku gospodarstwa polskiego.

W 1910 roku 20 przedsiębiorstw perfumeryjnych, zatrudniając około 1000 robotników, wyprodukowało: mydła toaletowego około 1.500.000 kg., wyrobów spirytusowych około 50.000 kg. i artykułów kosmetycznych około 130.000 kilogramów. W okresie wojny przemysł perfumeryjny został unieruchomiony wskutek rekwizycji maszyn, motorów, surowców. W celu obrony przed zniszczeniem przemysłu perfumeryjnego, następuje zrzeszenie się fabrykantów tej gałęzi i w końcu 1916 r. powstaje przy Towarzystwie Przemysłowców — Grupa Perfumeryjna. W pierwszych latach po wskrzeszeniu Polski Niepodległej do Grupy Perfumeryjnej Warszawskiej przyłącza się Grupa Poznańska, i w ten sposób powstaje Związek Przemysłu Perfumeryjnego w Polsce.

Przemysł perfumeryjny, niesłusznie napiętnowany marką „zbytku", z trudnością zdobywał kapitały, a częściowe zakazy wwozu potrzebnych surowców i maszyn, oraz trudności walutowe hamowały rozwijającą się produkcję.

Zaprowadzona od roku 1926 statystyka wykazuje produkcję najważniejszych fabryk w następujący sposób (w kilogramach):

	1926	1927	1928
Mydła toaletowe	1.500.000	1.771.000	2.300.000
Środki do zębów	80.000	138.000	172.300
Kosmetyki (pudry) . . .	175.000	107.000	132.000
Perfumy	21.000	36.000	54.800
Wody kolońskie	490.000	517.000	650.000
Ilość robotników	1.900	2.300	2.500

Wywóz wyrobów naszych do krajów obcych — jest minimalny.

Potrzebne do produkcji surowce w przeważnej części są pochodzenia zagranicznego. Z krajowych surowców do produkcji swej używa przemysł perfumeryjny tylko spirytusu monopolowego i częściowo łoju zwierzęcego, a wobec małego spożycia mięsa przez ludność, sprowadzać trzeba łój zwierzęcy również i z zagranicy. Do stałego doskonalenia produkcji, przez stosowanie nowoczesnych metod pracy i zdobyczy technicznych, surowców pierwszej jakości — przyczynia się również wykwalifikowany zespół pracowniczy i robotniczy, posiadający w tym gronie 15 proc. ilości ogółu spółpracowników - jubilatów w niektórych zakładach perfumeryjnych.

Adresy firm mydlarskich i perfumeryjnych

Skład osobowy Zarządu Związku Przemysłu Perfumeryjnego w Polsce

Prezes: Dr. Gustaw Litterer (Fryderyk Puls S. A.).
Wice-prezes: Henryk Żak (Henryk Żak Poznań).
Członkowie: S. Stempniewicz (J. i S. Stempniewicz Poznań), J. Podraszko (Przemysł Tłuszczowy Schicht), T. Minery (Tow. Brocard).

Członkowie Związku:

Przemysł Mydlarski i Perfumeryjny
FRYDERYK PULS Sp. Akc. w Warszawie
ul. Wierzbowa 11. Tel. 63-97 i 97.

Fabryka Mydeł i Perfum, Warszawskie Laboratorjum Chemiczne, Sp. Akc. — Warszawa, Złota 61.
Sp. Akc. „Fornarina" — Warszawa, Belwederska 2/4.
Sp. Akc. „Wildt i S-ka" — Warszawa, Belwederska 32/34.
Towarzystwo „Bruyere", wł. B. Tabański — Warszawa, Chłodna 43.
H. Lachs i Syn — Warszawa, Leszno 74.
Tow. „Brocard" — Warszawa, Senatorska 35.
Georg Dralle, wł. Herman Lande — Warszawa, Nalewki 2 a.
Parfumeries de Paris — Warszawa, Chocimska 20.
Przemysł Tłuszczowy Schicht — Warszawa, Nowy-Zjazd 1.
Fabr. Mydeł Toalet. Perfum. Klein i Syn — Lwów, Pasaż Mikolascha.
Lwowska Fabr. Chem. „Tlen" — Lwów, Zamarstynów.
Sp. Akc. J. i S. Stempniewicz — Poznań, ul. Głogowska.

Towarzystwo „CAZIMI"
Fabryka Kosmetyków i Perfumerji
Sp. z ogr. odp.
Warszawa, Długa Nr. 42. Tel. 202-27.

Mydła przetłuszczone hygieniczne
Wyrobu Laboratorjum Chemiczno Farmaceutycznego Apteki
MARJANA MALINOWSKIEGO
Warszawa, ul. Chmielna 4. Tel. 91-20.

HENRYK ŻAK
Fabryka perfum, kosmetyków, mydeł i p zetworów chemicznych
Poznań ul. Bukowska 37. Tel. 64-38. Adr. tel. „HEZAPO"
Rok powstania 1919. Właściciel: HENRYK ŻAK.

Fabryka Perfum, M. Cegielski, Poznań.
Fabryka Perfum i Kosm. „Falkiewicz", Poznań.
„AXELA", T. z o. p., Poznań, ul. Nowa 7 (Bazar), tel. 16-38. Adres telegr.: „Axela-Poznań". Rok powstania 1912. Kapitał zakł. 30.000 zł. — Produkuje: kosmetyki i perfumerje, mydła toaletowe i t. d. farby do włosów. Axela-krem i Rewax. Dyr. Ksawery Gadebusch.
Fabryka Perfum i Kosm. „Angelus", Starogard.
Pomorskie Tow. Przem. Chemicznego „Pomerania", Grudziądz

Wyroby mydlarskie

Artur Schadel, Biała (woj. Krakowskie), Główna 18.
C. Śmiechowski i S-ka z o. o. — Kraków, Zabłocie 18.
Karol Fiber i S-ka — Bielsko, Kolejowa 3.
Stanisław Rożnowski — Kraków, Pędzichów 11.
Emil Hess — Bielsko, Sobieskiego 39.
Abraham Herstein — Kraków, Nadwiślańska 8.
Abraham Schanzer — Bochnia.
„Postęp", Lednicer Wnukowie — Kraków, Prądnik Biały 27.
Józef Steinlauf — Brzesko.
Salomon Uebersfeld, Sp. z o. o. — Kraków, Józefińska 41.
Markus Gassner — Chrzanów.
Chil Friedman i S-ka — Kraków, Piekarska 14.
Bernard Hollaender — Dębica.
Miejska Fabryka Mydła — Kraków.
Szymon Seif — Drohobycz, Szpitalna 10.
S. Kleinkopf — Kraków, Wiślisko 31.
Chaim Szaja Kac — Działoszyce.
Gustaw Boehm i S-ka — Kraków, Nadwiślańska 8.
Langsam, Sommer i Rabinowicz — Gorlice.
Erich. A. Kollontay — Katowice-Brynów.
Siekierzyński i S-ka — Jasło.
D. Czwiklitzer — Katowice-Załęże, ks. Pośpiecha.
Juda Schanzer — Kołomyja, Rejtana 32.
Chaim Roth — Lwów, Pl. Gołuchowskich 15.
Lwowska Fabryka Chemiczna „Tlen", Sp. z o. o. — Lwów, Zamarstynów.
Englender i Schreier — Mielec.
Nechemje Brodt — Mielec.
Abraham Hasenlauf — Nowy Sącz.
S. Kuenzler — Nowy Sącz.
Sz. Fuerstenberg — Olkusz, Rynek.
Markus Hacke — Przemyśl, Borelowskiego 11.
A. Ch. Lifszyc — Rzeszów, Lwowska 8.
J. Blum — Stanisławów, ul. Brzegowa 33.
Ozjasz Fischler — Stanisławów, Pl. Trynitarski 8.
Feyge Wien — Stanisławów, Belwederska 112.
Leizor Eizenberg — Staszów.
Rafael Wien i S-ka — Stryj, Kilińskiego 15.
A. Esriel — Tarnów.
Lejb Karfiol — Tarnów.
Abraham Monheit — Tarnów.
Wolf Reder i Chaim Goldberg — Tarnów.
Baruch Brawer — Tarnobrzeg.
Izydor Helter — Tarnopol.
J. Lukaschik — Tarnowskie Góry, ul. Gliwicka.
W. Adamczewski i S-ka — Warszawa, Kopernika 5.
Albin i Kuriański — Warszawa, Gęsia 99.
„Arma" — Warszawa, Pokorna 5.
H. Kestenberg — Warszawa, Marszałkowska 15.
H. Lacha i S-wie — Warszawa, Burakowska 9.
„Marmur" — Warszawa, Wolska 44.
B-cia M. i S. Stok — Warszawa, Leszno 102.
„Taze" — Warszawa, Chłodna 43.
„Wisła" — Warszawa, Elekcyjna 66.
„Majde i S-ka" — Warszawa, Okopowa 15.
„Noblesse" — Ogrodowa 10.
„Omega" — Warszawa, Leszno 81.
„Sport" — Warszawa, Grodzieńska 43/47.
W. Rowiński — Warszawa, Targowa 47.
„Rekord" — Warszawa, Szeroka 13 a.
„Targówek" — Warszawa, Leszno 8.
„Progress" — Warszawa, Konarskiego 3.
S. Wajsman i S-wie — Warszawa, Grzybowska 42 a
D. Filaret — Warszawa, Burakowska 9.
S. Stahl — Zabłotów.
Szymon Munk — Żywiec.
Częstochowska Fabryka Mydła, Dziubas i Fiszel — Częstochowa, Nadrzeczna 40/42.

Wykaz Hurtowych Firm Drogeryjnych

Sp. Akc. „Ludwik Spiess i Syn" — Warszawa, Daniłowiczowska 16.
Sp. Akc. „Władysław Hoffman i S-ka" - Warszawa, Leszno 17.
Hurtownia Aptekarzy Polskich, Sp. Akc.—Warszawa, Długa 16.
Tow. Akc. „Motor" — Warszawa, Marszałkowska 23.
Goldberg i Selecki — Warszawa, Leszno 13.
S. M. Goldberg — Warszawa, Rymarska 6.
L. Finkelsztejn — Warszawa, Bielańska 5.
Szpinak A. — Warszawa, Rymarska 14.
G. Rosenthal, Sp. Komand. — Warszawa, Żabia 9.
Reingold M. i Orański I. — Warszawa, Zielna 24.
Balkowski i Herynowski — Warszawa, Al. Jerozolimskie 23.
Chronowicz A. — Warszawa, Orla 8.
Dr. K. Wenda — Warszawa, Krak.-Przedmieście 45.
O. Goldwicht — Warszawa, Elektoralna 14.
B. Hercek — Warszawa, Bielańska 9.
Zipper L. i Rudnicki A. — Warszawa, Leszno 31.
A. Trębaczkiewicz — Warszawa, Warecka 14.
A. Lewartowicz — Warszawa, Przejazd 13.
Piotr Mikolasch i S-ka — Lwów.
„Farmacja", Sp. z o. o. — Lwów.
„Ozon", Sp. z o. o. — Lwów.
J. Błaszczyk — Łódź.
A. Wojciechowskiego Spadkob. — Łódź.
Hurtownia Aptekarzy Ziemi Lubelskiej — Lublin.
„Pharma", Polska Sp. Akcyjna — Kraków.
„Zorja", Sp. z o. o. — Kraków.
„Concordia", Eksport-Import, Sp. Akc. — Katowice.
„Górnośląska Wytwórnia Chemiczna" — Katowice.
„Deges" — Katowice.
„Hadroga", Sp. Akc. — Bydgoszcz.
R. Barcikowski, Sp. Akc. — Poznań.
„Hafeza", Sp. z o. o. — Poznań.
„Farmahurt" — Poznań.
M. Janikowski i S-ka — Łuck.
W. Charytonowicz, Sp. z ogr. odp. — Wilno.
Drogerja Kulka — Cieszyn.
Marjan Jagiełłowicz — Sosnowiec.
Maurycy Neufeld — Częstochowa.
Damazy Klimek i S-ka — Grudziądz.

X. Przemysł izolacyjny

Produkcja materjałów izolacyjnych w Polsce należy do kategorji średniego przemysłu. Jest ona reprezentowana przez 6 zakładów przemysłowych, zatrudniających od 15 do 60 robotników każdy, obok szeregu drobnych przedsiębiorstw, które, nie produkując materjałów izolacyjnych, najbardziej rozpowszechnionych i racjonalnych, jakiemi są matrjały z mielonego korka, przygotowują produkty małowartościowe — t. zw. masy, czyli mączki izolacyjne drogą mieszania ziemi okrzemkowej, a częściej jej surogatów z azbestem względnie trocinami, sierścią i t. p.

Te drobne przedsiębiorstwa, wypuszczając na rynek tanie, ale zupełnie bezwartościowe materjały, stwarzają szkodliwą konkurencję dla racjonalnej produkcji i rozpowszechnienia dobrych, odpowiadających celowi materjałów izolacyjnych. Z wymienionych 6 fabryk materjałów izolacyjnych — 3 znajdują się w Warszawie, 1 w Łodzi i 2 na Śląsku. Fabryki warszawskie reprezentują połowę produkcji całej Polski.

Produkcja materjałów izolacyjnych w okresie sprawozdawczym wzrosła znacznie. W stosunku do okresu poprzedniego produkcja zwiększyła się bowiem o 40 — 50 proc. Wykorzystanie jednak zdolności wytwórczej fabryk, w ciągu całego okresu sprawozdawczego, nie przekroczyło 65 — 75 proc.

Fabrykacja materjałów izolacyjnych opiera się w pierwszej linji na odpadkach korkowych z krajowych fabryk korków. Rynek krajowy dostarczał odpadków tych w wystarczającej ilości. Dalszemi surowcami są: pak węglowy lub naftowy (produkcja krajowa), oraz ziemia okrzemkowa i azbest (import

z zagranicy). Ceny surowców w r. 1928 uległy w stosunku do okresu poprzedniego zwyżce 10 do 25 proc.

Organizacja zbytu stoi na niskim poziomie, a propaganda na rzecz rozpowszechnienia stosowania dobrej izolacji jest bardzo słaba.

Niedostateczny zbyt izolacyj chłodniczych spowodowany jest również przez niski stan przemysłu chłodniczego. Brak zaufania do produkcji krajowej, niedostateczna ochrona celna, przy stosowaniu przez przemysł obcy dumpingu, przyzwyczajenie do dawnych źródeł zakupu (zwłaszcza na ziemiach b. zaboru pruskiego i austrjackiego), obok tendencji zagranicznych firm, istalujących w Polsce maszyny i kotły parowe, czy też urządzenia chłodnicze, do stosowania materjałów izolacyjnych obcego pochodzenia, — utrudnia przemysłowi krajowemu bardzo poważnie konkurencję.

Warunki płatnicze w związku z konkurencją zagraniczną, dającą dogodne kredyty, kształtowały się naogół w sposób dla produkcji krajowej dość trudny. Wypłacalność odbiorców była, jeżeli chodzi o przemysł, dobra, gorsza natomiast w odniesieniu do budownictwa.

Płace w przemyśle izolacyjnym podwyższone zostały w połowie roku 1928 o 12 — 15 proc.

XI. Przemysł gazowniczy w Polsce*)

1. Główne etapy rozwoju gazownictwa w Polsce.

Początki rozwoju gazownictwa sięgają pierwszego dziesiątka lat w drugiej połowie ubiegłego stulecia. Pierwsza gazownia została wybudowana w Poznaniu w r. 1854. Następnie kolejno uruchomiono gazownie w Krakowie (1856), w Warszawie (1857), we Lwowie (1858) i Chełmnie (1860). W latach dalszych wybudowano gazownie w Toruniu, w Bielsku, Lesznie, Grudziądzu, Krotoszynie, Miłosławiu, Łodzi i t. d. Z okresu przedwojennego Polska odziedziczyła 137 gazowni, z czego na b. zabór pruski ze Śląskiem przypadało 105 gazowni, na b. zabór rosyjski 7 publicznych i 5 prywatnych oraz na b. zabór austrjacki 19 gazowni.

Jak widzimy, przed wojną najsilniej przemysł gazowniczy był rozwinięty w b. dzielnicy pruskiej. Sprzyjała temu kultura i wymogi miast, dostatek kapitałów i przedsiębiorstwa fabryczne, które bardzo często na własny koszt budowały gazownie.

Wojna i jej skutki przyczyniły się początkowo do zastoju w gazownictwie. Miasta zubożały i nie mogły utrzymać na odpowiednim poziomie swoich zakładów. Konieczna oszczędność nie pozwalała wobec innych pilniejszych braków na rozwój gazownictwa, obserwowany na zachodzie, ani na powiększenie ilości odbiorców, skoro dla dawnych niestarczyło nieraz gazu przy perjodycznych kryzysach węglowych.

W latach powojennych w b. zaborze pruskim szereg gazowni unieruchomiono, przeważnie w małych miasteczkach, co częściowo było uzasadnione brakiem w czasie wojny gazoliny i lekkiej benzyny, potrzebnej do nawęglania powietrza, oraz okolicznością, iż produkcja takiego gazu przestała się kalkulować. Jednocześnie jednak w szeregu większych miast zainicjowano budowę nowych gazowni, a nadto celem wyzyskania istniejących w Polsce olbrzymich bogactw gazów ziemnych ujęto wiele źródeł i przeprowadzono rurociągi gazowe, zaopatrując w tani opał i światło miasta Drohobycz, Jasło, Krosno, Gorlice, Stryj, Kałusz i okolice oraz opracowano projekt sieci aż do Lwowa.

W r. ub. przystąpiono do budowy gazowni w Radomiu z piecami komorowemi najnowszego typu, a w najbliższym czasie ma być rozpoczęta budowa gazowni w Częstochowie, Gdyni, Płocku, Włocławku, Kielcach, Białymstoku i centrala gazowa w Będzinie, która obejmie miasta Sosnowiec, Będzin i Dąbrowę Górniczą. Jest również aktualna sprawa budowy nowej gazowni w Wilnie, gdyż dawna gazownia na gaz drzewny jest dziś niewystarczająca.

2. Liczba gazowni.

W chwili obecnej Polska liczy 122 gazownie, z czego 101 przypada na gazownie komunalne (miejskie), 16 — prywatne, jedna (Cieszyn) położona jest w Czechosłowacji, 3 należą do P. K. P., a nadto osobną jednostkę stanowią Państwowe Gazociągi w Jaśle.

Pod względem rozmieszczenia geograficznego 83 gazownie znajdują się w b. dzielnicy pruskiej, 16 — w Małopolsce, 12 — w b. Kongresówce, 10 — na Śląsku i 1 gazownia na Kresach Wschod.

Wedle województw posiadamy w Poznańskiem 4 gazownie, w Pomorskiem 19, Śląskiem 10, Łódzkiem 8, Krakowskiem 6, Lwowskiem 5, Stanisławowskiem 4, Kieleckiem 2, Tarnopolskiem 1, Wileńskiem 1, Lubelskiem 1 i w Warszawie 1. Nieczynnych gazowni jest 14, w tem 10 na gaz powietrzny nawęglany, jedna na gaz olejowy, dwie na gaz węglowy i jedna na gaz ziemny.

Według rodzaju gazu gazownie dzielą się następująco:

100 gazowni posiada gaz węglowy lub mieszany, 1 gazownia posiada gaz wodny 3 — gaz olejowy, 13 — powietrzny nawęglany, 1 — drzewny i 4 — ziemny.

Prócz tego posiadają jako gaz pomocniczy: 1 gazownia — dwugaz (gaz podwójny), 1 — wodnonaftowy i 6 — gaz wodny. Sieć rur na gaz ziemny posiadają miasta: Jasło, Gorlice, Kałusz i Krosno.

Z olejowych gazowni zostały przerobione na gaz ziemny gazownie w Drohobyczu i Stryju.

3. Produkcja i zużycie.

Produkcja i oddanie gazu naogół wzrastają, przewyższając obecnie w znacznej mierze stan przedwojenny.

Świadczy o tem zestawienie następujące:

Rok	Ilość gazowni	Produkcja m³	Oddanie
1913	89	135.350.816	127.990.776
1924	90	129.549.902	112.681.534
1925	104	190.057.104	174.118.811
1926	104	177.747.641	165.901.246
1927	104	178.543.655	167.100.602

*) Na podstawie pracy Inż. Józefa Konopki p. t. Gazownictwo Polskie i jego rozwój w świetle liczb i wykresów (Warszawa 1928) oraz referatu Inż. Antoniego Dziurzyńskiego o „Stanie gazownictwa w Polsce po odzyskaniu Niepodległości", wygłoszonego na II Zjeździe Polskich Techników Zrzeszonych.

Z powyższej tabeli widzimy, iż największą liczbę osiągnęło produkcja gazu w r. 1925. Tłomaczy to się znaczną produkcją w owym roku gazów ziemnych która w następnych latach spadła.

Największy wzrost produkcji gazu wykazują niektóre gazownie w b. zaborze pruskim (Miejska Górka, Pszczyna, Paniec, Wejherowo, Poznań) oraz dwie w b. Król. Kongresowem (w Kaliszu i Lublinie). Zużycie gazu na jednego mieszkańca wynosiło średnio w r. 1925 — 45.1 m³, w r. 1926 — 42,2 m³ i w roku 1927 — 42,3 m³. Największe zużycie gazu w stosunku do 1 mieszkańca wykazują miasta w b. zaborze pruskim: Poznań (96,2 m³), Bielsko (57,0 m³), Leszno (56,4), Działdowo (50,0), Jarocin (46,1), Nowy Tomyśl (102,1), Ostrów (56,3), Wolsztyn (87,3), Toruń (46,5), Tuchola (43,7) i t. p. Z miast w b. zaborze rosyjskim największym konsumentem gazu jest Warszawa (49,7 m³ na 1 mieszk.), inne miasta zużywają stosunkowo nieznaczne ilości gazu (np. Lublin — 7,1 m³ na 1 mieszk., Łódź — 12,7 m³, Piotrków — 7,6 m³). Małopolska konsumuje gaz również w b. ograniczonej mierze. (Lwów — 29,4 m³, Kraków — 34,3 m³, Stanisławów — 13,8). Widzimy więc, iż zużycie gazu najwięcej rozpowszechnione jest w b. dzielnicy pruskiej, co tłomaczy się ogromną rozbudową gazowni w tej dzielnicy oraz wyższym poziomem kulturalnym w porównaniu z innemi dzielnicami.

O niedostatecznych rozmiarach zużycia gazu w Polsce świadczy porównanie zużycia gazu na jednego mieszkańca w miastach polskich z miastami zagranicznemi. Tak więc w Wiedniu na jednego mieszkańca przypada 129 m³, w Budapeszcie — 100 m³, Dreznie — 110 m³, Monachjum — 78, Nancy — 150, Strassburgu — 107, Rzymie — 74, Tryjeście — 70.8, Brukseli — 167, Oslo — 78, Kopenhadze — 102.8, Stockholmie — 135.0 i t. p. Mała Szwajcarja zużyła w roku 1925 169.365.000 m³ gazu, pomimo tego, że ma najlepiej zużytkowane siły wodne i wielkie zużycie elektryczności. Anglja zużyła 8.143.000.000 m³ gazu przez 8.250.000 konsumentów, przyczem wypadło na ogólną ilość mieszkańców 47.000.000 po 73 m³ na każdą głowę, a kapitał inwestowany w przemyśle gazowniczym wynosił ponad 160 miljonów funtów. Zużycie gazu wszędzie wzrasta stale, a przyrost w krajach zachodnich wynosi rocznie 7,2 do 8,5 procent.

Przytoczone wyżej dane świadczą iż bardzo jeszcze oddaleni jesteśmy od krajów Europy Zachodniej, jakkolwiek posiadamy wszelkie warunki, aby pod względem zużycia gazu całkowicie jej dorównać.

4. Techniczne urządzenia gazowni.

Wielki dorobek czasów polskich zaznacza się w rozbudowie gazowni większych. Pobudowano piecownie do masowej produkcji gazu różnych systemów i o różnym sposobie ogrzewania t. zw. generacyjnym o generatorach pojedyńczych i centralnych. W krótkim stosunkowo czasie zastosowaliśmy piece z komorami poziomemi, z komorami pionowemi o ruchu perjodycznym i ciągłym. Z większych miast Lwów, Kraków, Poznań, Bydgoszcz, ze średnich Grudziądz, Lublin, otrzymały piece komorowe oraz zmechanizowane urządzenia do obsługi przy oszczędniejszym podpale, zwiększając wydatek gazu z węgla oraz ilość cieplną (Heizwertzahl), która w dawnych retortowych piecach wynosiła od 1600 do 1800, w komorowych zaś podnosi się na 1900 do 2.000, a nawet według ogłoszonych wyników gazowni krakowskiej za rok 1926 do 2288.

Obecnie gazownictwo polskie rozporządza 2758 retortami na 404 piece. Z tego retort poziomych jest 1731, pionowych — 982, skośnych (obecnie nieużywanych) — 45. Komor jest 88.

Piece komorowe pionowe posiadają gazownie większe, a więc Poznań, Lwów, Kraków, Bydgoszcz, Grudziądz, Królewska Huta, Lublin i Tarnowskie Góry, retorty pionowe gazownie: Warszawa, Hajduki Wielkie, Bielsko i Lwów.

Wyzyskanie ciepła jest w większych gazowniach naogół dobre w piecach regeneracyjnych. Obecnie wprowadzono kotły wyzyskujące ciepło wylotowe (Abhitzkessel) w gazowniach w Poznaniu, Grudziądzu, Kaliszu, Królewskiej Hucie oraz w Lublinie.

Ładowanie węgla w mniejszych zakładach odbywa się ręcznie lub ładownicami zwykłemi, urządzenia transportowe posiadają tylko gazownie większe i głównie te, które pracują piecami komorowemi lub retortami pionowemi.

Zmechanizowanie ruchu w gazowniach polskich jest koniecznością, wobec coraz droższej robocizny i potrzeby oszczędności na czasie pracy.

5. Rodzaje wyprodukowanego gazu.

Na ogólną ilość 145232 tys. m³ wyprodukowanego gazu bez gazu ziemnego w r. 1927 wytworzono gazu węglowego 57.741 tys. m³ (w r. 1926 — 67012 tys. m³), mieszanego — 82918 (59776), wodnego — 3.894 tys. m³, olejowego — 106 tys. m³ (178.000), drzewnego 573 tys. m³ (507 tys. m³). Z tych danych wynika, iż w r. 1927 b. wydatnie wzrosła produkcja gazu mieszanego i nieco gazu drzewnego, innych zaś gatunków — zmniejszyła się.

6. Zużycie węgla.

Zużycie węgla w gazowniach przy wzmagającej się produkcji gazu naogół nie wykazuje większych wahań, co świadczy o tem, że gazownie lepiej węgiel wyzyskują. W r. więc 1924 zużyto węgla 321.258,5 ton, w r. 1925 — 323.318,7, w r. 1926 — 312.312,4 i w r. 1927 — 332.412,3 ton.

Należy zauważyć, iż w małych gazowniach zużycie węgla przy wyrobie 1 m³ gazu przedstawia się mniej korzystnie, niż w większych. Powodem tego są stare i zużyte piece retortowe, zużywające dużo podpału i mało wydajne.

7. Produkty uboczne.

W latach 1925 — 27 wytworzono następujące ilości produktów ubocznych: (Patrz tabl. str. 265).

Z powyższej tabelki widzimy, iż wzrasta wytwórczość wszystkich uzyskiwanych w gazowniach produktów ubocznych (koksu, smoły, benzolu i przetworów amoniakalnych). Produkcja koksu wzrasta zarówno w gazowniach, jak i koksowniach. Jednocześnie ma miejsce spadek jego zużycia, co wskazuje na lepszą wydajność gazowni. Wzrost produkcji koksu w gazowniach zawdzięcza się głównie stosowaniu pieców komorowych. Produkcja smoły i szczególnie smoły surowej również wzrasta b. wy-

Rok	Koks			Smoła		Benzol	Amoniak		Siarczan amonu
	Wyrób	Zużycie własne		surowa	preparowana		czysty	rozwodn.	
	ton	ton	w % %	ton	ton	kg.	kg.	kg.	kg.
1925	231.437.08	102.571.27	44.3	12.526.59	7.317.9	545.515	44,419	654 618	491.650
1926	224.275.13	93.527.55	41.6	14.637.73	8.674 2	457.973	53.417	404.687	867.050
1927	225.794 06	73 614.55	32.6	15.269.27	8.056.9	686.216	42.800	1.127.161	845.356

datnie, przyczem należy zauważyć, iż obecnie gazownie uzyskują rocznie 71 proc. koksu oraz 4.5% smoły ze 100 kg. smoły, zaś w koksownictwie 78% koksu i tylko 3,6 proc. Co się tyczy smoły preparowanej, ilość jej, uzyskana w gazowniach, wynosi prawie połowę smoły preparowanej, uzyskanej w koksowniach. Jednakże należy zauważyć, że zarówno gazownie, jak koksownie sprowadzają smołę surową do przeróbki z zagranicy, a ilość przywieziona wynosiła w r. 1925 — 14.222 ton, w r. 1926 — 5.335 (z powodu strajku węglowego w Anglji) i w r. 1927 — 13.258 ton.

Gazownie sprzedają wyprodukowaną smołę w stanie surowym, co dzieje się ze szkodą dla gospodarki krajowej, gdyż przez to traci się mnóstwo produktów ubocznych.

Osobne destylarnie smoły i wytwórnie chemiczne, przerabiające smołę i wodę amonjakalną, posiadają gazownie w Warszawie, Lwowie, Łodzi, Poznaniu i Bydgoszczy. Największą z tych jest warszawska, która posiada pełną destylarnię smoły, wytwarzającą wszelkie produkty z tego zakresu, a więc benzol, naftalinę, fenole, toluole i t. p.

Bardzo pocieszającym objawem jest wzrost wyrobu benzolu, mimo, iż gazownie w ostatnich czasach produkcję tę ograniczyły z powodu trudności zbytu i konkurencji benzolu motorowego z benzyną.

Z przetworów amonjakalnych na pierwszy plan wysuwa się wyrób siarczanu amonu. Cała produkcja siarczanu amonu w Polsce wynosiła w r. 1927 — 23.457 ton, w czem gazownictwo wzięło udział w 3,6 procentach.

8. Organizacja.

Gazownictwo polskie reprezentowane jest przez dwie organizacje zawodowe: Zrzeszenie Gazowników i Wodociągowców Polskich oraz przez Związek Gospodarczy Gazowni i Zakładów Wodociągowych w Państwie Polskiem.

Zrzeszenie Gazowników i Wodociągowców Polskich jest stowarzyszeniem, mającem na celu utrzymanie stałej łączności pomiędzy pracownikami na polu gazownictwa i wodociągów oraz kanalizacji, a obejmuje pracę nad sprawami naukowemi, normalizacją, kursy dla techników i robotników, badania naukowo - techniczne, opracowywanie wydawnictw naukowych, urządzanie Zjazdów, wreszcie propagandę gazu.

W Związku Gospodarczym Gazowni i Zakładów Wodociągowych w Państwie Polskiem jednoczą się prawie wszystkie gazownie i zakłady wodociągowe.

Związek zajmuje się stroną ekonomiczną gazownictwa, a więc sprawami podatkowemi, celnemi, technicznemi, przemysłowemi, handlowemi, finansowemi, ustawodawstwem gazowniczem, oraz współpracą z odpowiedniemi władzami i instytucjami państwowemi, komunalnemi i społecznemi.

Spis gazowni czynnych

N	Gazownia w	Województwo	Właściciel gazowni	Rodzaj gazu	Produkcja roczna w cyfr. okr. m³	Uwagi
1	Barcin	Poznańskie	miasto	węglowy	60000	
2	Gazownia Miejska, Bielsko, ul. Kazimierza Wielkiego 34. Adres telegr.: „Gazownia Bielsko". Moc maszyn 90 KM. Produkcja 2.681.000 m³ gazu, 4.063.900 kg. koksu, 308.500 kg. smoły surowej, 56.600 zgęszczonej wody amoniakalnej. Przewodn. Wiceburmistrz Karol Fusch. Kierownik ruchu Alfred Dietrich.					
3	Bojanowo	Poznańskie	miasto	węglowy	90000	
4	Borek	"	"	"	40000	
5	Brzeżany	Tarnopolskie	"	"	130000	
6	Bydgoszcz	Poznańskie	"	węglowy i wodny	4500000	
7	Chełmno	Pomorskie	"	węglowy	700000	
8	Chełmża	"	"	"	400000	
9	Chodzież	Poznańskie	"	"	125000	
10	Gazownia Miejska w Chojnicach. Adres telegr.: „Gazownia Chojnice". Produkcja w 1928 r. — 620.935 cmb. Kierownik: Wacław Miaskowski, Jan Kasior.					
11	Czarnków	Poznańskie	miasto	węglowy	150000	
12	Czersk	Pomorskie	"	"	145000	
13	Drohobycz	Lwowskie	"	"	600000	
14	Działdowo	Pomorskie	"	"	325000	
15	Gniew	"	"	"	150000	
16	Gazownia Miejska w Gnieźnie. Adres telegr.: „Gazownia Gniezno". Moc maszyn: motor elektr. 9 KM. Produkcja w r. 1928— 1.502.970 m³ gazu. Dyr. — vacat.					

№	Gazownia w	Województwo	Właściciel gazowni	Rodzaj gazu	Produkcja roczna w cyfr. okr. m³	Uwagi
17	Gostyń	Poznańskie	miasto	węglowy	400000	
18	Grudziądz	Pomorskie	"	"	1800000	
19	Hajduki Wielkie	Śląskie	Górnośląska Centrala Gaz. S. A.	"	4850000	
20	Inowrocław	Poznańskie	miasto	"	900000	
21	Jarosław	Lwowskie	"	"	400000	

22 Miejska Gazownia i Wodociągi w Jarocinie, woj. poznańskie. Moc maszyn: w Gazowni 12 km, w Wodociągach 28 km. Produkcja w r. 1927: w Gazowni 397.470 m³, w Wodociągach 165.448 m³. Dyr. Fr. Jaworski.

23	Jasło	Krakowskie	Gazociągi Państwowe	ziemny	52000000	
24	Justrosin	Poznańskie	miasto	węglowy	55000	
25	Kalisz	Łódzkie	"	"	1500000	
26	Katowice	Śląskie	Górnośląska Centrala Gaz. S. A.	"		

27 Gazownia Miejska w Kcyni. Adres telegr.: „Gazownia Kcynia", tel. 27. Produkcja w 1928 r. — gazu 145.000 m³, koksu 481.500 kg., smoły 20.000 kg. Kierownik Kazimierz Konieczny.

28	Kępno	Poznańskie	miasto	węglowy	290000	
29	Kołomyja	Stanisławowskie	"	"	175000	

30 Gazownia Miejska w Kórniku, pow. Śremski Wlkp. Adres telegr.: „Gazownia Kórnik". Produkcja w 1928 r. — 44.190 m³ gazu świetlnego. Dyr. gazomistrz Franciszek Przewoźniak.

31 Gazownia Miejska w Kościanie. Adres telegr.: „Gazownia Kościan". Moc maszyn: 1 maszyna 4-rokonna. Produkcja w 1928 r. 463.000 m³ gazu. Kierownik Franciszek Trąbka.

32	Kowalewo	Pomorskie	miasto	węglowy	95000	
33	Kozmin	Poznańskie	"	"	140000	
34	Kraków	Krakowskie	"	węglowy i wodny	7500000	
35	Krobia	Poznańskie	"	węglowy	75000	
36	Królewska Huta	Śląskie	Królewsko-Hucka Gazow. S. A.	"	1230000	
37	Krotoszyn	Poznańskie	miasto	"	570000	
38	Kruszwica	"	"	"	110000	

39 Miejskie Zakłady Światła, Siły i Wodociągów, Leszno, ul. Przemysłowa 24. Adres telegr.: „Gazownia Leszno". Moc maszyn: 35 km. Produkcja w 1928 r. — 1.309.540 cbm gazu. Dyr. Inż. Ludwik Bethge.

40	Lidzbark	Pomorskie	miasto	węglowy	130000	

41 Miejski Zakład Gazowy w Lublinie. Adres telegr.: „Gazownia Lublin". Moc maszyn: 44 KM. Produkcja w r. 1928 gazu 1.617.700 m³, koksu 3.544 tonn., smoły 228 tonn., benzolu 2,5 tonn., siarczanu amonu 14 tonn. Dyr. Inż. Józef Modrzejewski.

42 Zakład Gazowy Miejski we Lwowie. Adres telegr.: „Gazownia - Lwów". Moc maszyn: 2 maszyny parowe — 38 koni mech., 2 turbiny — 32 koni mech. Produkcja w r. 1928: gazu węglowego 8.884.000 m³, koksu 12.998.000 kg. Dyr. Inż. Kazimierz Żardecki.

43	Lwów - Dworzec	Lwowskie	Polskie Koleje Państwowe	olejowy	15000	gazownina kolejowa

44 Gazownia Miejska, Lwówek. Adres telegr.: „Gazownia Miejska Lwówek". Produkcja 1928 r.: 93.000 m³. Dyr. Jan Schmidt—burmistrz.

45	Łabiszyn	"	"	"	40000	
46	Łasin	Pomorskie	"	"	65000	
47	Łobżenica	Poznańskie	"	"	90000	
48	Łódź	Łódzkie	"	węglowy i wodny	8000000	
49	Łódź fabr.	"	Zjednocz. Zakł. K. Scheibler i Grohman	węglowy	500000	gazownia fabryczna
50	Maczki	Kieleckie	Polskie Koleje Państwowe	olejowy	95000	gazownia kolejowa
51	Margonin	Poznańskie	miasto	węglowy	85000	
52	Międzychód	"	Sp. Akc. w Bremie	"	125000	
53	Miejska Górka	"	miasto	"	80000	
54	Mikołów	Śląskie	"	"	120000	
55	Miłosław	Poznańskie	"	powietrzny nawęgl.	30000	
56	Mogilno	"	"	węglowy	260000	
57	Mysłowice	Śląskie	"	"	450000	
58	Nakło	Poznańskie	"	"	400000	
59	Nowe	Pomorskie	"	"	205000	
60	Nowy Tomyśl	Poznańskie	"	"	320000	
61	Oborniki	"	"	"	135000	
62	Ostrów	"	"	"	1250000	
63	Ostrzeszów	"	"	"	250000	
64	Oświęcim	Krakowskie	Elektrownia Okręgowa w Sierszy Wodnej S. A.	"	1400000	
65	Pabjanice	Łódzkie	F-a Krusche i Ender S. A.	"	350000	gazownia fabryczna
66	Pakość	Poznańskie	miasto	"	85000	

67 Gazownia Miejska w Piotrkowie. Adres teegr.: „Gazownia - Piotrków". Moc maszyn: 10 koni. Produkcja w 1928 r.: 550.000 m. kw. Dyr. Inż. Jan Baczyński.

68	Poiewy	Poznańskie	miasto	węglowy	120000	
69	Pobiedziska	"	"	"	70000	
70	Podgórz	Pomorskie	"	"	225000	

71 Gazownia Miejska w Poniecu, pow. Gostyński. Produkcja w 1928 r.: gazu 75.119 m³, koksu 242 tonn., smoły 13,2 tonn. Dyr. Władysław Lange.

№	Gazownia w	Województwo	Właściciel gazowni	Rodzaj gazu	Produkcja roczna w cyfr. obr. m³	Uwagi
72	Gazownia Miejska w Poznaniu, Grobla 15. Adres telegr.: „Gazownia - Poznań". Moc maszyn: 2 maszyny parowe à 55 KM. 1 lokomotywa bezpaleniskowa, robocze ciśnienie 15 atm., 3 turbiny parowe 246 KM, 1 silnik spalinowy 20 KM, 92 silniki elektryczne, 1.398 KM, 2 kotły parowe 210 m² powierzchni ogrzewalnej. Produkcja w 1928 r. — gaz węglowy 15.946.380 m³, gaz wodny 283.660 m³, dwugaz 5.820.990 m³, koks 28.444.136 m³, siarczanu amonu 409.718 m³, smoła surowa 1.844.103 m³ benzol 205.571 m³. Dyr. Inż. Antoni Dziurzyński.					
73	Pszczyna	Śląskie	miasto	węglowy	210000	
74	Rakoniewice	Poznańskie	"	"	60000	
75	Rawicz	"	"	"	370000	
76	Rogoźno	"	"	"	80000	
77	Rybnik	Śląskie	"	"	600000	
78	Rzeszów	Lwowskie	"	wodny	140000	
79	Sępolno	Pomorskie	"	węglowy	160000	
80	Śmigiel	Poznańskie	"	"	173000	
81	Gazownia Miejska w Solcu Kujawskim. Adres telegr.: „Magistrat - Solec Kujawski". Produkcja: gazu 73.408 m³, koksu 183.183 kg., smoły 13.878 kg. Dyr. Józef Breitenbach.					
82	Śrem	Poznańskie	miasto	węglowy	250000	
83	Środa	"	"	"	292000	
84	Gazownia Miejska w Stanisławowie. Adres telegr.: „Gazownia - Stanisławów". Moc maszyn: 18 KM. Produkcja w 1928 r. 1.200.000 m³. Dyr. Inż. Karol Breyner.					
85	Starachowice	Kieleckie	Tow. Starachow. Zakł. S. A.	węglowy	62500	gazownia fabryczna
86	Starogard	Pomorskie	miasto	"	445000	
87	Stróże	Krakowskie	Polskie Koleje Państwowe	olejowy	250000	gazownia kolejowa
88	Stryj	Stanisławowskie	„Gazolina" Sp. Akc. Lwów	ziemny	1280000	
89	Strzelno	Poznańskie	Sp. Akc.	węglowy	153000	
90	Swarzędz	"	miasto	"	90000	
91	Szczakowa	Krakowskie	Gaz. Szczakowska S. z o. o.	"	85000	
92	Tarnów	"	miasto	węglowy i wodnool.	1054000	
93	Tarnowskie Góry	Śląskie	"	węglowy	1200000	
94	Gazownia Miejska w Tczewie. Adres telegr.: „Gazownia Tczew". Moc maszyn: 10 KM. Produkcja w 1928 r.: 750.000 m³ gazu. Dyr. Inż. Jan Morawski.					
95	Tomaszów	Łódzkie	Zjednoczone Gazownie S. A.	węglowy	500000	
96	Miejska Elektrownia i Gazownia w Toruniu. Adres telegr.: „Gazownia - Toruń". Moc maszyn parowych: 10 KM. produkcja w 1928 r.: 2.729.710 m³ gazu, smoła preparowana, karbolineum, grafit retortowy, benzol, woda amoniakalna zagęszczona do 22% NH_3. Dyr. inż. Stefan Dałwański.					
97	Tuchola	Pomorskie	miasto	węglowy	210000	
98	Warszawa	Warszawskie	"	mieszany	53000000	
99	Wejherowo	Pomorskie	"	węglowy	270000	
100	Gazownia Arnolda Mozera, Wilno, Cicha 5. Adres telegr.: „Wilno - Gazownia". Produkcja w 1928 r.: 617.770 m³. Dyr. Piotr Kowalew.					
101	Wolsztyn	Poznańskie	miasto	węglowy	600000	
102	Zbąszyń	"	"	"	—	brak danych
103	Zduny	"	"	"	76000	
104	Żnin	"	"	"	240000	
105	Żywiec	Krakowskie	Przedsiębiorstwo Gaz. S. A.	"	200000	

HENRYK SKOWROŃSKI.

XII. Przemysł gumowy w Polsce

Przemysł gumowy w Polsce nie da się porównać z żadnym innym przemysłem w kraju tak pod względem jego stanu, jak i rozwoju.

Przemysł ten, nim uzyskał prawo obywatelstwa, czyli prawo egzystencji, przechodził tego rodzaju trudności i przeszkody, których żaden z przemysłów Polski nie przeżywał. Jeżeli więc przemysł gumowy w Polsce szczyci się obecnie tem, że należy do rzędu tych przemysłów, które stanowią o samowystarczalności kraju, jest to zasługą tego przemysłu, którą zdobył tylko nadludzkim wysiłkiem niewielkiej rzeszy fachowców i przemysłowców, którzy nie stracili wiary w swe siły i bez wytchnienia, mimo czasowych niepowodzeń, zdołali te ciężkie przejściowe chwile przetrwać.

Jeżeli mówimy o niewielkiej rzeszy, a raczej garstce fachowców i przemysłowców, to nie dlatego, żeby stwierdzić brak zainteresowania dla tego przemysłu ze strony naszego społeczeństwa, lecz powód jest ten, że mamy tak mało, a mieliśmy do niedawna jeszcze mniej fachowców w branży gumowej, i że przed wojną światową przemysł gumowy w Polsce prawie, że nie istniał. W granicach bowiem wszystkich byłych trzech zaborów była jedna tylko fabryka tuż na granicy trzech państw zaborczych, w tak zw. trójkącie (Austrja, Niemcy, Rosja), która właściwie powstała dla konkurencji z istniejącemi podówczas w państwie rosyjskiem potężnemi fabrykami, jak „Treugolnik" — „Prowodnik", „Kauczuk", „Bogatyr", i t. p. Fabryka ta z chwilą wybu-

chu wojny aż do 1924 r. z powodu wypadków wojennych była nieczynna. Fachowcy i przemysłowcy zaś, którzy się przyczynili do powstania przemysłu gumowego w Polsce byli to przeważnie ludzie, którzy przed wojną pracowali w przemyśle gumowym poza krajem, t. j. w innych państwach.

Fabryki wyrobów gumowych w Polsce zaczęły powstawać dopiero w r. 1920 i odtąd datuje się powstanie przemysłu gumowego w Polsce. Rynek polski, przyzwyczajony i dostosowany do dostaw wyrobów gumowych z fabryk obcych, powitał powstanie przemysłu gumowego w Polsce z wielkiem niedowierzaniem i nic też dziwnego, że w takich warunkach przemysł ten był zmuszony, chcąc dopiąć swego celu, nie tylko zwalczać przeszkody i trudności takie, jak brak i drożyzna kapitału, dewalucja pieniężna i t. p., co było zjawiskiem normalnem, lecz także podjąć walkę z tak potężną przeszkodą, jaką jest nieufność społeczeństwa do własnej wytwórczości. Była to przeszkoda, którą aby zwalczyć trzeba było nadludzkiego wysiłku, gdyż zdobycie zaufania jest rzeczą, której za pieniądze nabyć [illegible]

Obecnie przemysł gumowy w Polsce, jak już wspomnieliśmy, należy do rzędu tych przemysłów, które stanowią o samowystarczalności kraju, gdyż niema prawie artykułów gumowych, którychbyśmy w kraju nie wyrabiali.

Przemysł gumowy w Polsce obecnie zatrudnia około 10 tysięcy ludzi, z których około 7 tys. ludzi zatrudnia fabryka wyrobów gumowych w Polsce „Pepege", Polski Przemysł Gumowy, Tow. Akc. w Grudziądzu, która posiada fabryki: w Grudządzu, wytwarzającą kalosze i obuwie gumowe, oraz opony do rowerów i samochodów, w Wąbrzeźnie, wytwarzająca tkaniny gumowe oraz w Warszawie — wytwarzającą wyroby gumowe techniczne wszelkiego rodzaju dla fabryk, młynów, kopalń, cukrownictwa, szpitalnictwa, kolejnictwa, wojskowości, marynarki i lotnictwa i t. p.

Do wyrobów gumowych, wytwarzanych w kraju, a znanych ze swej dobroci, należą kalosze i obuwie gumowe wszelkiego rodzaju, wszelkie wyroby [illegible]

OPONY ROWEROWE

OPONY MOTOCYKLOWE

OPONY SAMOCHODOWE

OPONY OLBRZYMY

POLSKA SPÓŁKA AKCYJNA

DUNLOP

Rubber Company S. A.

DUNLOP

WARSZAWA, Al. Ujazdowska 49. Tel.: 428-97/8/9. 93-16.

Oddziały: Bydgoszcz, Katowice, Lwów, Łódź, Poznań, Wilno.

Warszawska Fabryka Wyrobów Gumowych „Wargum", S. A., Warszawa, Czerniakowska 84.

Fabryka Przetworów Kauczukowych „Vulcanit, Warszawa, Turecka 2.

Fabryka Wyrobów Gumowych „Inż. E. Hajne i S-ka" Sp. z o. o., Warszawa, Żytnia 20.

Fabryka Wyrobów Gumowych „Satelit", Sp. z o. o., Łódź.

Łódzka Gumowa i Azbestowa Manufaktura „Trójkąt", Łódź

„Wurzel i Daar", Fabryka Odzieży i Płaszczy Gumowych, Tarnów.

Towarzystwo Fabryki Wyrobów Gumowych i Azbestowych „Leonit", Łódź.

F. i M. Pinczewscy. Oddział Wyrobów gumowych, Opatówek, z. Kaliska.

Zakłady kontekcjonujące i wulkanizacyjne.

„Wul - Gum" Antoni Kwiatkowski, Poznań.

[illegible] Przemysłowe „Habel", S. A., Warszawa. Kacza 11. Zarząd: Warszawa, Królewska 41.

Wytwórnie tasiem gumowych.

„Grajewska Gumowo - Taśmowa Manufaktura", Wolf L. Hepner, Grajewo.

Tow. Akc. Fabryki Gumowo - Taśmowej i Wstążkowej Manufaktury, „Jaeger & Ziegler", Warszawa, Grochowska 73.

Tow. Akc. Bawełnianej i Gumowej Manufaktury, Ferdynanda Geldnera, Łódź.

„Emil Wicke", Fabryka Tasiem Gumowych, Łódź.

Pierwsza Bielska Mechaniczna Tkalnia Tasiem Gumowych, Sp. z o. o., Kamienica k. Bielska.

Tow. Akc. Fabr. Tasiem i Gum, „Jules Vernhagen", Warszawa, Okopowa 24.

„Józef Mazgajski", Wytwórnia Tasiem Gumowych, Warszawa.

chu wojny aż do 1924 r. z powodu wypadków wojennych była nieczynna. Fachowcy i przemysłowcy zaś, którzy się przyczynili do powstania przemysłu gumowego w Polsce byli to przeważnie ludzie, którzy przed wojną pracowali w przemyśle gumowym poza krajem, t. j. w innych państwach.

Fabryki wyrobów gumowych w Polsce zaczęły powstawać dopiero w r. 1920 i odtąd datuje się powstanie przemysłu gumowego w Polsce. Rynek polski, przyzwyczajony i dostosowany do dostaw wyrobów gumowych z fabryk obcych, powitał powstanie przemysłu gumowego w Polsce z wielkiem niedowierzaniem i nic też dziwnego, że w takich warunkach przemysł ten był zmuszony, chcąc dopiąć swego celu, nie tylko zwalczać przeszkody i trudności takie, jak brak i drożyzna kapitału, dewalucja pieniężna i t. p., co było zjawiskiem normalnem, lecz także podjąć walkę z tak potężną przeszkodą, jaką jest nieufność społeczeństwa do własnej wytwórczości. Była to przeszkoda, którą aby zwalczyć trzeba było nadludzkiego wysiłku, gdyż zdobycie zaufania jest rzeczą, której za pieniądze nabyć nie można, a tylko wytrwałością i mozolną pracą.

Jeżeli weźmiemy pod uwagę, że oprócz wszystkich tych przeszkód i trudności przemysł gumowy w Polsce w chwili jego powstawania prawie nie posiadał ochrony celnej, gdyż w owym czasie cło wynosiło zaledwie 70 gr. od kg. wyrobów gumowych, łatwo sobie uświadomić, jakiej trzeba było wytrwałości, pracy i energji, aby przemysł ten mógł powstać.

Obecnie przemysł gumowy w Polsce, jak już wspomnieliśmy, należy do rzędu tych przemysłów, które stanowią o samowystarczalności kraju, gdyż niema prawie artykułów gumowych, którychbyśmy w kraju nie wyrabiali.

Przemysł gumowy w Polsce obecnie zatrudnia około 10 tysięcy ludzi, z których około 7 tys. ludzi zatrudnia fabryka wyrobów gumowych w Polsce „Pepege", Polski Przemysł Gumowy, Tow. Akc. w Grudziądzu, która posiada fabryki: w Grudządzu, wytwarzającą kalosze i obuwie gumowe, oraz opony do rowerów i samochodów, w Wąbrzeźnie, wytwarzająca tkaniny gumowe oraz w Warszawie — wytwarzającą wyroby gumowe techniczne wszelkiego rodzaju dla fabryk, młynów, kopalń, cukrownictwa, szpitalnictwa, kolejnictwa, wojskowości, marynarki i lotnictwa i t. p.

Do wyrobów gumowych, wytwarzanych w kraju, a znanych ze swej dobroci, należą kalosze i obuwie gumowe wszelkiego rodzaju, wszelkie wyroby gumowe techniczne, jak węże gumowe tłoczące do wody, pary, wina, spirytusu, nafty, kwasów i t.d., węże ssące wszelkiego rodzaju, płyty gumowe uszczelniające z przekładkami i bez przekładek, opony, dętki do rowerów i samochodów oraz wszelkiego rodzaju artykuły gumowe dla cukrownictwa, fabryk, kopalnictwa, szpitalnictwa, lotnictwa, marynarki, kolejnictwa, wojska i t. p.

Adresy fabryk przemysłu gumowego

Fabryki wyrobów gumowych.

„Pepege" Polski Przemysł Gumowy, S. A., Grudziądz.
„Gentleman", Angielsko - Polsko - Szwedzki Przemysł Gumowy, Łódź.
„Wolbrom", Fabryka Wyrobów Gumowych, S. A., Wolbrom.
Tow. Akc. „F. W. Schweikert", Łódź.
Polska S. A. „Kauczuk", Bydgoszcz, Toruńska 61/63. Zarząd: Warszawa, Jerozolimska 6.
B-cia Ginzburg, Fabryka Wyrobów Gumowych „Brage", Warszawa, 11 Listopada 22.
„Berson", Polska Fabryka Wyrobów Gumowych, Kraków.
„Guma - Rubber", Zakłady Przemysłowe, Warszawa, Gęsia 30.
Warszawska Fabryka Wyrobów Gumowych „Wargum", S. A., Warszawa, Czerniakowska 84.
Fabryka Przetworów Kauczukowych „Vulcanit, Warszawa, Turecka 2.
Fabryka Wyrobów Gumowych „Inż. E. Hajne i S-ka" Sp. z o. o., Warszawa, Żytnia 20.
Fabryka Wyrobów Gumowych „Satelit", Sp. z o. o., Łódź.
Łódzka Gumowa i Azbestowa Manufaktura „Trójkąt", Łódź.
„Wurzel i Daar", Fabryka Odzieży i Płaszczy Gumowych, Tarnów.
Towarzystwo Fabryki Wyrobów Gumowych i Azbestowych „Leonit", Łódź.
F. i M. Pinczewscy, Oddział Wyrobów gumowych, Opatówek, z. Kalisza.

Zakłady konfekcjonujące i wulkanizacyjne.

„Wul - Gum" Antoni Kwiatkowski, Poznań.
Zakład Wulkanizacyjny „Rekord", Warszawa, Marszałkowska 71.
„Izrael Finkelstein", Warsztat Izolacji Drutów, Warszawa, Ogrodowa 59.
Pierwszy Krajowy Zakład Wyr. Gumy do Wycierania „Guma Myszka", Sp. z o. o., Warszawa, Leszno 140.
Zakład Wulkanizacyjny Opon i Dętek Somochod. „Wulkan" F. Mazurkiewicz, Warszawa, Hoża 33.
Zakład Wulkanizacyjny „Ferdynand Rech", Bielsko.

Fabryka przewodników elektrycznych.

T-wo Przemysłowe „Kabel", S. A., Warszawa. Kacza 11. Zarząd: Warszawa, Królewska 41.

Wytwórnie tasiem gumowych.

„Grajewska Gumowo - Taśmowa Manufaktura", Wolf L. Hepner, Grajewo.
Tow. Akc. Fabryki Gumowo - Taśmowej i Wstążkowej Manufaktury, „Jaeger & Ziegler", Warszawa, Grochowska 73.
Tow. Akc. Bawełnianej i Gumowej Manufaktury, Ferdynanda Geldnera, Łódź.
„Emil Wicke", Fabryka Tasiem Gumowych, Łódź.
Pierwsza Bielska Mechaniczna Tkalnia Tasiem Gumowych, Sp. z o. o., Kamienica k. Bielska.
Tow. Akc. Fabr. Tasiem i Gum, „Jules Vernhagen", Warszawa, Okopowa 24.
„Józef Mazgajski", Wytwórnia Tasiem Gumowych, Warszawa.

„WOLBROM"

FABRYKA WYROBÓW GUMOWYCH

S. A.

w WOLBROMIU

Adres telegr.: „GUMA-WOLBROM". Tel. Nr. 5.

Wyroby gumowe techniczne, instalacyjne i chirurgiczne,

piłki do gier „WOLBROMIT", opony i dętki rowerowe etc. etc.

Filja w WARSZAWIE, ul. WIERZBOWA 9.

Adres telegr.: „ANGLOSUISSE", WARSZAWA. Telefony: 160-80 i 204-90.

REPREZENTACJE I SKŁADY FABRYCZNE:

O. B. Dula, Katowice, ul. Kościuszki 44.
A. Gollnow, Poznań, Zwierzyniecka 10.
E. Fenyö, Kraków, ul. Pawia 8.
E. Schächter, Lwów, ul. Obertyńska 7.
L. Traub, Sosnowiec, ul. Targowa 12.
A. Schwalm, Łódź, Karolewska 1.
J. Trzciński, Wilno, Mostowa 5.
Dąbski Jawor, Lublin, Zamojska 10.
Emil Kele
Gdańsk, Vorstadt Graben Nr. 1-b.

Ogólny widok zakładów przemysłu gumowego „Pepege".

Dystylacja gliceryny w fabryce mydła pod Warszawą.

XIII. Przemysł garbarski

1. Stan przedwojenny i okres wojenny.

Przemysł garbarski w Polsce przed wojną głównie rozwijał się w b. Królestwie Kongresowem, w mniejszym stopniu w Wielkopolsce i na Kresach Wschodnich, zaś Małopolska przemysłu tego, poza drobnemi zakładami rękodzielniczemi nie posiadała. Wskrzeszenie Państwowości Polskiej stworzyło nowe warunki bytu dla tego przemysłu. Przed wojną w b. Kongresówce istniało 15 dużych fabryk, przerabiających ok. 900.000 skór ciężkich bydlęcych na podeszwy oraz 10 fabryk, przerabiających skóry lekkie bydlęce, końskie, cielęce i baranie. Prócz tego istniała duża ilość zakładów drobnych przerabiających skóry lekkie bydlęce, cielęce, końskie i t. d. w ilościach których ustalić się nie da. W Wielkopolsce i na Kresach Wschodnich istniało 11 dużych fabryk, przerabiających ok. 300 tys. skór bydlęcych ciężkich i lekkich, oraz kilka fabryk mniejszych oraz różne ośrodki rękodzielnicze. O ile 2 duże fabryki Wielkopolski stały na poziomie europejskim, walcząc z konkurencją niemiecką, o tyle fabryki na Kresach stały na poziomie b. niskim. Lata po wojnie światowej zastały przemysł garbarski zrujnowany działaniami wojennemi lub też polityką w b. Kongresówce okupantów, którzy, wywożąc prawie cały surowiec, rujnowali jednocześnie zakłady fabryczne, wywożąc maszyny, pasy i t. p. Działania wojenne na terenie Małopolski zniszczyły ok. 80% istniejących tam rękodzielniczych warsztatów pracy. Najmniej ucierpiały fabryki w Wielkopolsce, gdzie przemysł garbarski zresztą mało był rozwinięty (jedna większa fabryka w Gnieźnie i jedna w Bydgoszczy).

2. Stan obecny.

Według danych, zgromadzonych przez Komisję Ankietową, w r. 1927 było czynnych 1296 garbarń. W liczbie tych zakładów 969 posiada charakter rękodzielniczy, zatrudniając od 1 do 5 robotników każdy, 142 zakłady zatrudniają od 5 do 10 robotników, 78 zakładów — od 10 do 20, i tylko 98 zakładów posiada charakter większych fabryk, zatrudniających ponad 20 robotników każdy. Właściwych przedsiębiorstw przemysłowych, zorganizowanych według nowoczesnych wymaga techniki i produkujących pierwszorzędne skóry, naliczyć można zaledwie do 50.

3. Wysokość kapitałów zakładowych.

Ustalenie wysokości kapitałów zakładowych jest obecnie niezmiernie trudne, gdyż nie wszystkie przedsiębiorstwa przewalutowały swoje bilanse. Ilość spółek akcyjnych garbarskich jest znikoma. Akcje przedsiębiorstw garbarskich nie są notowane na żadnej giełdzie. Kapitał zagraniczny stroni dotąd naogół od tej gałęzi, uważając zwłaszcza po doświadczeniach r. 1925, że wskutek konkurencji małych efemerycznych garbarń i wskutek niewłaściwej polityki celnej podstawy bytu i rozwoju tej gałęzi w Polsce są zbyt chwiejne.

4. Rozmiary produkcji.

Według danych Komisji Ankietowej produkcja garbarska w Polsce w okresie od 1.XI.1926 r. do 1.XI 1927 r. wynosiła 24,3 miljn. kg. wartość zaś 155,9 miljonów fr. zł. Zdolność produkcyjna istniejących garbarń wynosiła 46 miljn. kg. Ponieważ jednak garbarnie karłowate nie mają stałego ruchu i pracują z dużemi przerwami, ostrożność nakazuje obniżyć wielkość produkcji do 20 miljn. kg., a jej wartość do 130 miljn. fr. zł. W r. 1928 (druga połowa) według danych Polskiego Związku Przemysłowców Garbarskich było czynnych w Polsce około 1.000 garbarń, zatrudniających 4.500 robotników. Przybliżona wartość produkcji tych garbarń wyrażała się sumą 360 milj. złotych.

Rozmiary produkcji w r. 1928 pod względem gatunków obrazuje tabelka następująca:

WYSZCZEGÓLNIENIE	Tysiące sztuk	Wartość w tysiącach złotych
Ogółem . . .	4.773	361.910
Podeszwy	950	180.000
Cielęce chrom.	2.000	48.600
Juchty	540	75.600
Blanki	40	7.200
Surowcowe i kiepcowe . .	70	10.500
Końskie	150	15.000
Kozie	50	1.200
Baranie	600	6.000
Bukaty chromowe . . .	80	5.280
Pasowe	122	7.920
Techniczne	6	1.100
Białoskórnicze	250	3.000
Lakiery	15	450

Z tabelki powyższej wynika, iż Polska produkuje głównie artykuły masowego zapotrzebowania. Na ogólną sumę 361.9 milj. zł. skór droższych, wytworniejszych wyprodukowano zaledwie za 10.2 milj. zł. W ogólnej produkcji naszej największą rolę odgrywa wyrób skór podeszwowych, cielęcych, chromowych i jucht.

6. Handel zagraniczny.

Handel zagraniczny w dziale garbarskim obrazuje tabela następująca: (patrz tabl. na str. 270).

Należy zaznaczy, iż przywóz skór twardych z zagranicy naogół się zmniejsza. W r. 1924 przywieziono 324,7 tys. sztuk, 1925 — 306,3, 1926 — 274,1, 1927 — 195,4, w pierwszem półroczu 1928 — 75,3. Zmniejszenie przywozu skór twardych tłomaczy się wzrostem ich produkcji (1924 — 600 tys., 1925 — 420 tys., 1926 — 720 tys., 1927 — 833 tys.). Jednocześnie ze wzrostem produkcji tych skór wzrasta przywóz surowca ciężkiego, niezbędnego do wyrobu ciężkich skór podeszwowych. Surowca, potrzebnego do wyrobu tych skór, Polska nie posiada w ilości dostatecznej, Polska przywozi więc znaczne

Wyszczególnienie	Przywóz		Wywóz	
	1927	1928	1927	1928
	kwintale			
Ogółem . .	57.493	41.482	9.154	3.681
Skóry wierzchnie roślinnego garbowania	5.093	3 543	126	63
Skóry wierzchnie mineralnego garbowania	963	791	17	24
Szpalty	363	102	0	4
Surowiec chromowy i ałunowy . . .	602	526	3	7
Blanki	754	671	1	4
Skóry lakierowane .	1.947	2.037	12	13
Chevreaux, gemzy i t. p.	6.093	6.249	31	81
Skórki na rękawiczki	73	143	2	3
Skórki galanteryjne	1.910	2.107	8.901	3.463
Skóry twarde podeszwowe	19.652	11.319	40	5
Skóry podeszwowe i pasowe w kruponach	20.043	13.994	121	14
	tysiące złotych			
Ogółem . .	90.166	100.656	1.011	1.072
Skóry wierzchnie roślinnego garbowania	7.674	7.580	275	182
Skóry wierzchnie mineralnego garbowania	3.168	2.216	50	90
Szpalty	354	138	1	6
Surowiec chromowy i ałunowy . . .	641	720	3	11
Blanki	839	1.026	1	6
Skóry lakierowane .	11.784	14.292	98	100
Chevreaux, gemzy i t. p.	29.464	39.918	154	470
Skórki na rękawiczki	597	1.141	11	18
Skórki galanteryjne	5.592	7.619	257	166
Skóry twarde podeszwowe	11.198	9.876	28	5
Skóry podeszwowe i pasowe w kruponach	18.855	11.730	133	18

ilości surowca ciężkiego, pochodzącego głównie z bydła opasowego, wywozi zaś surowiec bydlęcy lekki.

	Przywóz surowca ciężkiego	Wywóz surowca lekiego
1924	12.206.400	634.900
1925	6.262.900	3.160.800
1926	10.246.500	3 158.100
1927	17.722.300	2.268.200
1928 (półr.) .	9.474.500	1.499.500

Co się tyczy skór cielęcych chromowych, produkcja ta korzysta z surowca krajowego i zagranicznego. Jednocześnie Polska wywozi pewne ilości skór zagranicę. Świadczy o tem zestawienie następujące:

	1924	1925	1926	1927	1928 I półr.
Skóry gotowe:					
Produkcja .	1.500.000	850.000	1.200.000	2.288.000	brak danych
Przywóz . .	1.300.000	700.000	120.000	322.000	70.000
Skóry surowe:					
Przywóz . .	33.400	100.000	260.000	322.000	177.300
Wywóz . .	550.000	1.300.000	1.400.000	522.000	690.000

W dziedzinie produkcji skór podeszwowych i chromów przemysł garbarski po zmodernizowaniu swoich maszyn znacznie wzmógł swą produkcję, która obecnie prawie całkowicie pokrywa zapotrzebowanie krajowe. Również w dziedzinie skór końskich, przerabianych na t. zw. towar hamburski, zapotrzebowanie krajowe prawie całkowicie jest zaspakajane. Wreszcie skóry blankowe i juchtowe wyrabiane w kraju, wystarczają na potrzeby wewnętrzne. Najgorzej przedstawia się produkcja gemz i lakierów. Przemysł ten nie istnieje w kraju i skóry całkowicie sprowadzane są z zagranicy. (W r. 1924— 455,7 tys. kg., 1925 — 351,6, 1926 — 481,2, 1927 — 704,0, 1928 — 828,6 kg).

Ekspansja zagraniczna przemysłu garbarskiego na Polskę jest przedewszystkiem wynikiem stosunków hiperprodukcyjnych w środkowej Europie i znajduje uzasadnienie w całym szeregu elementów wyższości tego przemysłu nad przemysłem Polski pod względem warunków i kosztów produkcji. Szczególnie ważnym czynnikiem, który toruje i ułatwia dostęp towarom zagranicznym na rynek polski, jest udzielanie długich i dogodnych kredytów handlowi. Poza tem, jak już zaznaczyliśmy, przemysł krajowy nie produkuje całego szeregu skór i szczególnie luksusowych. Przedmiotem szczególnie znacznego importu są skóry miękkie. Bardzo duży stosunkowo wzrost importu wykazują skóry miękkie galanteryjne. W skórach miękkich silnie wzrasta import ze Stanów Zjednoczonych, zwłaszcza co do chevreau i co do lakierów. To samo dotyczy importu z Francji. Znaczne ilości „rind - boxów", i „box - calfów", chevreaux i lakierów dostarczają Polsce również Austrja i Czechosłowacja. Skóry te używane są do fabrykacji obuwia mechanicznego, które przeważnie opiera swą produkcję na imporcie wierzchów zagranicznych.

5. Konsumcja.

Przyjąwszy, że produkcja skór w Polsce według obliczeń Komisji Ankietowej wynosiła w r. 1926 — 16 milj. kg., przywóz skór gotowych — 6.223.300 kg., wywóz skór gotowych — 319.300 tys. kg. skór, otrzymujemy jako ogólną konsumcję w r. 1926 21.904 kg. skór. Widzimy zatem, że konsumcja skór w Polsce przy 29 milj. mieszkańców wyniosła na głowę ludności w r. 1926 prawie 0,75 kg., w r. zaś 1927 produkcja wynosiła ok. 24 milj. kg., czyli na głowę mieszkańca 0,85 kg. Z tego wynika, iż spożycie skór w Polsce jest niedostateczne (w Niemczech 2.03 na głowę ludności). Przedmiotem spożycia krajowego są głównie skóry bydlęce pochodzenia roślinnej wyprawy, mianowicie całe skóry, połówki, krupony, boki i karki na podeszwy dla obuwia wiejskiego i miejskiego ręcznego, następnie waschledry dla obuwia miejskiego mechanicznego, krupony na pasy, brandzle i odpadki na wkłady do obuwia, blanki na wyroby rymarskie, juchty i faledry na wierzchy i cholewy obuwia robotniczego i chłopskiego. Naogół w Polsce używane są wszelkiego rodzaju skóry. Jednakże w największych ilościach skóry podeszwowe, krupony, chevreaux i lakierowane. Przedmiotem importu są szczególnie chevreau i galanteryjne. Sprowadza się również dość znaczne ilości skór wierzchnich na zwy-

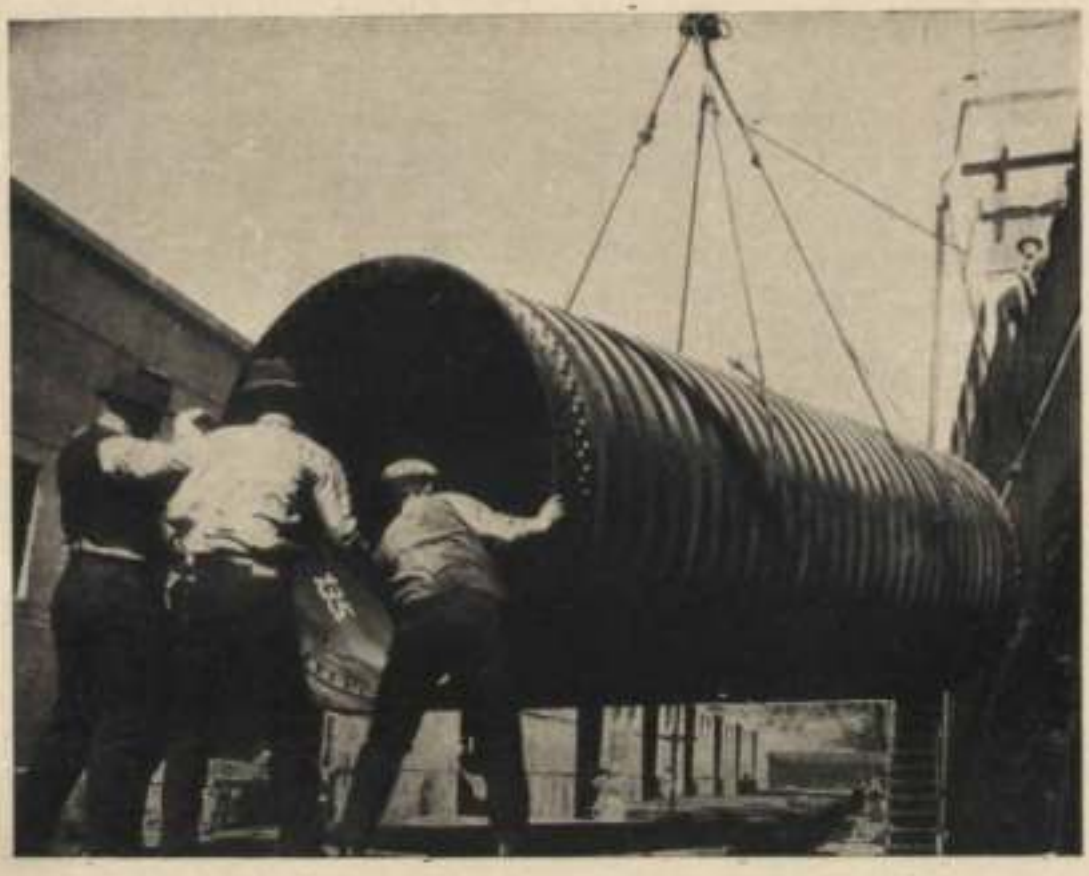

Wyładowywanie rur pochodzenia polskiego w jednym z portów kalifornijskich.

Rurociągi, wykonane w Tow. Akc. „Ferrum" w Katowicach.

kle obuwie t. zw. towar hamburski, dalej skóry baranie, skóry meblowe i t. p. Skóry pergaminowe używane są przeważnie do t. zw. rodałów w liturgji wyznania mojżeszowego. Na wyrób kufrów i walizek, karoserji itp. używa się przeważnie w kraju skór bydlęcych i końskich garbowanych sposobem roślinnym. Skóry odpadkowe są używane na brandzle, fleki i t. p.

7. Organizacja.

Przemysł garbarski zorganizowany jest w Związek Przemysłowców Garbarzy, powołany do życia w r. 1919 i reprezentujący interesy całego polskiego przemysłu garbarskiego.

Władze Związkowe: Do Zarządu Związku wchodzą pp.: Dr. K. Szlenkier, J. Pfeiffer, Dr. W. Gaszczyński, Dr. P. Sierota, E. Weigle i W. Weigle. Dyrektorem Związku jest inż. St. Szypowski.

Adresy przedsiębiorstw garbarskich

Boker Ch., Garbarnia, Białystok, Wąska 15, tel. 115. Krupony podeszwowe, całe skóry, boki i karki. Waszledry.

Blunck J. C. H., Zakłady Garbarskie, Sp. Akc., Warszawa, Nowolipie 44-46, tel. 4-52, dla telegr.: „Blunck". Skóry podeszwowe w całości i kruponach, skóry galanteryjne i t. d., juchtowe i blankowe.

Brikman P., Parowa Garbarnia, Lublin, Towarowa 41, tel. 1-44, dla telegr. „Pebrikman". Skóry podeszwowe, brandzlowe, blanki, juchty, faledr. i skóry chrom.

Brzeziński S., Fabryka Garbarska, Łódź, Aleksandrowska 166. Skóry podeszwowe, juchtowe, brandzle i pasowe.

F. Buchman i S-ka, Fabryka Garbarska, Warszawa, Gęsia 97, tel. 289-74, dla telegr. „Elbeska". Skóry chromowe, podeszwowe, blanki, juchty i faledry.

Borkowski Karol, Garbarnia, Radom—Zamłynie. Skóry chromowe.

Cieślikowski W. i Jurkowski, Garbarnia, Zacisze wojew. Warszawskie. Skóry końskie.

„Chrom", Sp. z ogr. odp., Garbarnia, Radom—Młodzianów, tel. 129, dla telegr.: „Chrom". Skóry chromowe, kolorowe i czarne. Juchty.

Cytowski P., Fabryka Garbarska, Warszawa, Gęsia 16, tel. 84-26. Skóry chromowe.

Cytryn H. L. i S-ka, Warszawa, Wolska 48, tel. 43-89. Krupony, karki, boki, brandzle.

Czajkowski St., Fabryka Garbarska, Warszawa, Spokojna 7, tel. 77-93. Skóry końskie.

Domańscy Emiljan i Władysław, Zakłady Garbarskie, Lublin, Bychawska 28, tel. 77, dla telegr. „Domańscy". Krupony podeszwowe, skóry podeszwowe w całości, boki i karki oraz skóry końskie.

M. Glaswein, Garbarnia, Warszawa, Czerniakowska 158.

Horn A., Zakłady Garbarskie, Sp. z o. o., Warszawa, Dworska 46, tel. 7-82, dla tegr. „A. Horn". Skóry chromowe.

Horn Aleksander, Sp. z ogr. odp., Garbarnia, Warszawa, Wolska 69, tel. 43-80. Skóry chromowe.

Kajzer Karol, Garbarnia, Białoskórnicza, Warszawa, Okopowa 53, tel. 56-81. Skóry chromowe, białoskórnicze i galanteryjne.

Karsch Teodor Jr., Fabryka Garbarska, Łódź, Zgierska 104, tel. 69. Krupony podeszwowe, całe skóry podeszwowe, boki i karki.

Karscha Teodora Sukcesorowie, Radom, Nowy Świat 10, dla telegr. „Teodor Karsch". Skóry podeszwowe w całości i kruponach, krupony pasowe, chromy, juchty.

Kolbe Karol, Fabryka Garbarska, Pabjanice, Nowo-Wodna 752a, tel. 50, dla telegr. „Kolbe". Skóry techniczne.

Konarzewski Józef, Fabryka Garbarska, Warszawa, Szczęśliwicka 60, tel. 49-42. Skóry chromowe.

Konarzewski Marceli, Garbarnia, Warszawa, Grochowska 119, tel. 506177. Skóry chromowe, lakierowane i podeszwowe.

Krasowski Bron. i Synowie, „Gemza", Warszawa, Kamionkowska 43, tel. 62-44. Skóry chromowe i galanteryjne.

Lederman D., Garbarnia, Ostrowiec, Woj. Kieleckie, tel. 70. Podeszwy, juchty, ssaki.

Lederman J., Garbarnia, Ostrowiec, Woj. Kieleckie, tel. 71. Podeszwy, juchty, ssaki i barany.

Lejzerowicz B-cia, Garbarnia, Warszawa, Lubelska 20, tel. 224-29. Skóry podeszwowe w kruponach i całości oraz boki i karki.

Lipowskiego M. D. Synowie, Fabryka Garbarska w Pustelniku, tel. 40-55. Skóry podeszwowe w kruponach i w całości, boki, karki oraz juchty i blanki.

H. Lucht, Fabryka Wyrobów Garbarskich, Lublin—Kośminek.

Martofel Jakób, Fabryka Garbarska, Radom—Glinice. Skóry podeszwowe i w całości, kruponach, boki i karki.

Miński Owsiej, Garbarnia, Jasionówka, woj. Białostockie, tel. 3, dla telegr. „Miński—Jasionówka". Skóry podeszwowe, brandzle, juchty i blanki.

„Mochala", Górnośląska Garbarnia i Fabryka Pasów Transmisyjnych. Spółka akcyjna Lisów pow. Lubliniecki G. Śląsk, tel. 1. Krupony podeszwowe, boki i karki. Krupony pasowe.

Muzykiewicz i Grochowski, Garbarnia, Warszawa, Spokojna 5, tel. 308-66. Skóry chromowe.

Zakłady Przem. Pierwszej S-ki Garb. „Nowość", S-ka Akc. w Radomiu, Zamłynie, tel. 74. Skóry podeszwowe, juchtowe, blanki, skóry chromowe i gemzy.

„Pellis", Fabryka Skór i Obuwia, Sp. z ogr. odp., Lwów, Św. Marcina 38, tel. 666, dla tegr. „Pellis. Skóry podeszwowe w całości i w kruponach.

Pfeiffer B-cia, Warszawa, Smocza 43, tel. 203-22, 4-26, 92-84, dla telegr. „Pfer". Skóry podeszwowe w całości i kruponach, skóry pasowe i techniczne, brandzle, juchty, blanki, surowce, skóry galanteryjne.

Piekarski J. O., Garbarnia, Radom—Zamłynie. Skóry juchtowe oraz chromowe.

Piskorski W., Fabryka Białoskórnicza, Warszawa, Białoskórnicza 3, tel. 22-82. Skóry białoskórnicze i galanteryjne oraz chromowe.

Polska Fabryka Ekstraktów Garbarskich
Spółka Akcyjna
Warszawa, Smocza 43. Tel 224-28.

Polskie Zakłady Garbarskie, Sp. Akc., Kraków—Ludwinów, tel. 21-55, dla telegr. „Garbarnia". Skóry podeszwowe w całości i kruponach, skóry juchtowe, skóry meblowe, gemzy, chromy i zamsze.

Raabe H. B., Zakłady Przemysłowe, Sp. Akc., Warszawa, Dzika 5, Garbarnia, Łomianki, pow. Warszawski, adres telegr. „Habera", tel. 278-25. Skóry chromowe i galanteryjne.

B-cia J. M. i B. Rajbenbach, Garbarnia, Dąbrówka pod Warszawą. Krupony podeszwowe, brandzle, boki i karki.

Silberstein M., Garbarnia, Lublin, Św. Duska 12 tel. 122, 123, adres telegr. „Emes". Skóry podeszwowe, brandzlowe, juchtowe, końskie.

„Skóra", Filarowie, Wroński i Gold, Warszawa, ul. Stawki 79, tel. 229-74. Krupony podeszwowe, boki i karki. Waszledry.

Sowadski J. i S-ka, Fabryka Garbarska, Kalisz, Majkowska 21, tel. 69, telegr. „Sowadski". Skóry podeszwowe, pasowe, juchty, blanki.

Schmidt L. i S-ka, Fabryka Garbarska, Żyrardów, tel. międzymiastowy 32. Skóry chromowe i lakierowane.

Tow. Akc. Fabryki Garbarskiej
„TEMLER i SZWEDE"
Warszawa, Okopowa 78. Tel. 1-74, 96, 92-96, 71-87.
Adr. telegr.: „TEMLERSZWEDE"
Skóry podeszwowe, pasowe, mastrychtowe juchty i blanki oraz pasy skórzane transmisyjne i artykuły skórzane i techniczne.

G. Weigle Synowie, Fabryka Garbarska, Warszawa, Piaskowa 4, tel. 43-23. Adres telegr.: „Geweigle". Skóry chromowe i galanteryjne.

Weigle Wilhelm. Fabryka Garbarska, Warszawa, Niska 61, tel. 4-24. Skóry juchtowe, chromy, konina i skóry galanteryjne z wyciskami.

Wickenhagen F., Sp. Akc., Fabryka Garbarska, Radom, stare Miasto 4—5, tel. 133, dla telegr. „Wickenhagen". Krupony podeszwowe i pasowe oraz boki i karki, wazeledry.

Weinberger Alfred, Warszawa, Niska 61, tel. 274-87. Krupony podeszwowe, boki i karki.

Przedsiębiorstwa przemysłu futrzanego.

Polskie T-wo dla Handlu i Przemysłu Futrzanego „Futro", Sp. Akc., Warszawa, Puławska 61, tel. 67-35, skr. telegr. „Futro". Karakuły i inne futra.

Fabryka „Futra i Skóry", Brzezie n/Odrą. Barany, króliki i inne futra.

Fabryka Kuśnierska „Tyśnienica", Tyśmienica pod Stanisławowem. Barany.

Fabryka Kuśnierska „Alaska", Poznań, Fabryczna 31. Różne futra.

Fabryka Kuśnierska „Futro", Żywiec. Różne futra.

W. Głębicki, Warszawa, Wolowa 8. Różne futra.

Fabryka Futer, St. Kaczmar, Warszawa, Młocińska 3, tel. 97-26. Króliki i inne futra wypr. i farb. futer.

„Loutre", Warszawa, Spokojna 9, tel. 519-04, skr. telegr. „Loutre". Wypr. i farb. wszelkich futer.

Krakowskie Zakłady wyprawy i farbowania futer, Sp. z ogr. odp., Kraków, ul. Kącik 17. Króliki i różne futra.

„Futropol", Przemysł Skórniczy i farbow. futer, Sp. z o. odp., Kraków, ul. Król. Jadwigi 158. Króliki i różne futra.

Fabryki pasów i wyrobów technicznych ze skóry.

Fabryka Pasów, Fr. Nowakowski, Warszawa, Wolska 5, tel. 207-54. Pasy transmisyjne.

Fabryka Pasów, T. Lisowski, Warszawa, Młynarska 7, tel. 22-94. Pasy transmisyjne.

Fabryka Pasów, Z. Preibisz, J. Krajewski, Sp. z ogr. odp., Warszawa, Koszykowa 48, tel. 104-61, skr. telegr. „Pasy". Pasy transmisyjne.

Fabryka Pasów, K. Bauer i S-ka, Warszawa, Radzymińska 59, tel. 52-50. Wytw. pasów napędn. wielbl. i skórzanych.

Fabryka Pasów, Z. Mazurkiewicz, Poznań. Wytw. pasów napędn. wielbl. i skórzanych.

Fabryka Pasów, „Centrali Skór", Poznań, Grochowe Łąki 4. Wytw. pasów napędn. wielbl. i skórzanych.

Fabryka Pasów, J. Janicki i K. Chmielewski, Sp. z ogr. odp., Łódź, ul. św. Jakóba 8. Wytw. pasów napędn. wielbl. i skórzanych.

Fabryka Pasów i Wyrobów Technicznych, J. Auman, Łódź, Pańska 148 róg Kątnej 24, skr. telegr. „Aumanko". Pickersy i inne wyroby techniczne ze skór dla przemysłu włókienniczego.

Fabryka Pasów i Wyrobów Technicznych, Wł. Ditrych, Łódź, Nawrot 52. Pickersy i inne wyroby techniczne ze skór dla przemysłu włókienniczego.

Fabryka Pasów, Brauer, Łódź, ul. Piotrkowska 110/112. Pasy transmisyjne.

Fabryka Pasów i Wyrobów Technicznych ze skór Reinhard-Dressler, Łódź. Wyroby techniczne ze skór dla przemysłu włókienniczego.

Fabryka Pasów, G. Gnerlich, Cieszyn. Pasy transmisyjne.

Tow. Akc. Fabryka garbarskiej Teuler i Szwede, Warszawa, Okopowa 78, tel. 1-74, 96 92-96, skr. telegr. „Teulerszwede". Pasy transmisyjne i wyroby techniczne ze skór.

Kolbe Karol, Pabjanice, Nowo-Wodna 752a, tel. 50, skr. telegr. „Kolbe". Pasy transmisyjne, poganiacze czółenkowe, bicze czółenkowe, trzki do szycia.

F. Wickenhagen, Sp. Akc., Radom, Stare Miasto 45, tel. 133. Pasy transmisyjne i wyroby techniczne ze skór.

Polska Fabryka Ekstraktów Garbarskich

Spółka Akcyjna

Tel. 224-28, 123-57, 319-51. Warszawa, ul. Smocza 43. Adres telegr. „Fabex".

Oddział. Radom, ul. Długa 40 (dom własny)

Dział I. Wyłączne przedstawicielstwo na Polskę, Litwę i Gdańsk Towarzystw. The Forestal Land Timber and Railways Company Limited w Londynie i Buenos Aires oraz The Natal Tanning Extract Co. Ltd. w Pietermaritzburgu (Natal) i Castanea Societa Anonima per Estratti Tannici w Genui. Sprzedaż extraktów marek Forestal „Ordinary" i „Crown". Ekstrakt suchy mimozowy marki „Elephan" i ekstrakt suchy kasztanowy marki „Castanea".

Dział II. Wyrób własnych ekstraktów płynnych gwarantowanej czystości i zawartości garbnika marek „QUEBRACHO S. O." „MIMOSA Q. S. O." „GLORIA" i „MARS" rozpuszczalnych na zimno nie dający osadu i odbarwionych.

Dział III. Laboratorjum: Wykonywanie wszelkich analiz w zakres garbarstwa wchodzących.

DZIAŁ ASFALTÓW

Wyłączne przestawicielstwo na Polskę T-WA THE ASIATIC PETROLEUM Co. Ltd. w Londynie. Dostawa i sprzedaż asfaltów marki „SHELL". MEKSFALT (MEXPHALTE) bitum najwyższego gatunku do budowy dróg i bruków asfaltowych. SPRAMEKS (SPRAMEX) do utrwalania nawierzchni dróg.

Inż. MAURYCY CHORZEWSKI.

XIV. Przemysł metalowy w Polsce

Liczba robotników i zakładów.

Warunki ogólne, w jakich przemysł metalowy pracował w okresie sprawozdawczym, znajdują swój wyraz liczbowy w niżej podanych liczbach, ilustrujących stan tego przemysłu w roku 1928.

Pod względem ilości zatrudnionych robotników w zakładach, liczących od 20 robotników wzwyż, przemysł metalowy zajmował drugie miejsce w szeregu polskich przemysłów przetwórczych, a więc z wyjątkiem górnictwa i hutnictwa. Podług danych Wydziału Statystycznego Centralnego Związku P.P. G. H. i F., opartych na liczbach Głównego Urzędu Statystycznego, ilość robotników w grudniu roku 1928 tak się przedstawiała:

	Ilość wszystkich zatrudnionych	Ilość pracujących pełny tydzień
Przemysł włókienniczy	178.021	147.035
„ metalowy	97.655	84.416
„ spożywczy	81.362	74.451
„ drzewny	48.586	44.158
„ chemiczny	38.133	30.193
„ budowlany	32.854	29.025
„ papierniczy	13.598	11.558

Liczby pierwszej kolumny obejmują wszystkich zatrudnionych robotników, a więc i takich, którzy w grudniu r. 1928 pracowali niepełny tydzień. Druga kolumna podaje liczby całkowicie zatrudnionych. Obie kolumny dotyczą zakładów o 20 i wyżej robotnikach.

Ilość robotników w przemyśle dobywczym w tymże czasie wynosiła:

w górnictwie	147.723
w hutnictwie	66.869

Z liczby 713 zakładów przemysłu metalowego liczących 20 robotników i wyżej, Polski Związek Przemysłowców Metalowych zrzeszał w grudniu 1927 r. 296 zakładów, czyli 41,5%, natomiast liczba robotników, zatrudnionych przez fabryki związkowe, wynosiła w grudniu 1928 roku 83.631, czyli 85,5% wszystkich robotników, zatrudnionych w przemyśle metalowym fabrycznym, co się tłumaczy tem, że wszystkie większe zakłady prywatne przemysłu metalowego (z wyjątkiem fabryk rządowych) są członkami Związku.

Polski Związek Przemysłowców Metalowych liczył w grudniu 1928 roku, jak w roku poprzednim, 13 oddziałów i XI grup zawodowych. Stan zatrudnienia w końcu roku 1928 podług grup zawodowych i oddziałów terytorjalnych wskazany jest w tablicy Nr. 1 na str. 276.

Widzimy z niej, że największem siedliskiem przemysłu maszynowego w Polsce jest jej stolica Warszawa, poczem idą kolejno pod względem ilości zakładów, Oddziały: Dąbrowski, Łódzko - Kaliski, Radomsko - Kielecki, Poznańsko - Pomorski i Cieszyński; pod względem ilości robotników: Radomsko - Kielecki, Dąbrowski, Poznańsko - Pomorski, Cieszyński, Krakowski, Łódzko - Kaliski, Górnośląski i t. d. Najliczniejsza po grupie maszynowej co do ilości zakładów i robotników grupa wyrobów żelaznych ma swe główne siedlisko na terytorjum Oddziału Dąbrowskiego, po niej idzie grupa odlewni, której ośrodkiem jest Oddział Radomsko - Kielecki. Głównym ośrodkiem przemysłu wyrobów metalowych jest znów Warszawa, skupiająca również znaczną część przemysłu drutu i gwoździ, którego drugie większe skupienie znajduje się w Oddziale Dąbrowskim. Grupa maszyn i narzędzi rolniczych wykazuje największą moc w Oddziale Poznańsko - Pomorskim.

Tablica Nr. 2.

Fabryki z ilością robotników		Ilość fabryk
Do 50	—	79
51 — 100	—	79
101 — 200	—	51
201 — 300	—	31
301 — 400	—	14
401 — 500	—	9
501 — 600	—	4
601 — 700	—	3
701 — 800	—	1
801 — 900	—	6
901 — 1000	—	1
1001 — 1500	—	10
1501 — 2000	—	1
2001 — 2500	—	1
2501 — 3000	—	4
powyżej 3000	—	2
		296

Wielkość fabryk związkowych pod względem ilości zatrudnionych robotników w dniu 31.XII.1928 roku ilustruje tablica Nr. 2. Widzimy z niej, że fabryk metalowych, zatrudniających powyżej 3.000 robotników, w Polsce w tym czasie było dwie: „H. Cegielski" w Poznaniu i „Zakłady Ostrowieckie" (tylko w swym dziale przetwórczym) w Ostrowcu. Powyżej 2.500 robotników zatrudniały cztery fabryki: „Pocisk" i „Lilpop, Rau i Loewenstein" w Warszawie, „Olkusz" w Olkuszu i „Stocznia Gdańska" w Gdańsku. Fabryk związkowych, zatrudniających powyżej 300 robotników, mamy 56, w roku poprzednim było 51; powyżej 500 robotników mamy 33, było poprzednio 25, powyżej 1000 robotników jest obecnie 16, było poprzednio 11.

Polski Związek Przemysłowców Metalowych, obejmujący od roku 1920 całą Rzeczpospolitą wraz z Wolnem Miastem Gdańskiem, powstał ze Stowarzyszenia Zawodowego Przemysłowców Metalowych Królestwa Polskiego.

W r. 1919 przed reorganizacją Związek liczył 46 zakładów stowarzyszonych, zatrudniających 6.630 robotników, zaś po reorganizacji Związek liczył:

Tablica Nr. 1.

STAN W DNIU 31 GRUDNIA 1928 R.

ODDZIAŁY	1 Warszawski		2 Podwarszawski		3 Łódzko-Kaliski		4 Kujawsko-Płocki		5 Radomsko-Kielecki		6 Dąbrowski		7 Lubelski		8 Lwowski		9 Krakowski		10 Poznańsko-Pomorski		11 Cieszyński		12 Górnośląski		13 Gdański		RAZEM	
Grupy	F.	R.	F.	R.	F.	R.	F.	R.	F.	R.	F.	R.	F.	R.	F.	R.	F.	R.	F.	R.	F.	R.	F.	R.	F.	R.	F.	R.
I Maszynowa . . .	34	9127	3	1137	14	2367	—	—	1	3457	4	2238	1	518	5	770	4	4033	8	5382	8	1638	2	2129	1	3025	85	35811
II Masz. i narz. roln.	2	55	6	873	2	68	8	776	3	296	2	155	5	835	—	—	1	242	8	2568	1	70	—	—	—	—	38	5898
III Elektrotechn. . .	11	1675	—	—	1	7	1	972	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	465	—	—	1	140	—	—	15	3259
IV Wag. i wyr. prec.	10	701	1	159	—	—	—	—	1	35	—	—	2	341	3	375	—	—	3	96	—	—	—	—	—	—	20	1707
V Odlewni	9	441	1	57	1	48	—	—	16	3952	4	1414	—	—	—	—	—	—	1	1341	3	949	1	1038	—	—	36	9240
VI Wyr. kotlarskich	5	929	—	—	1	22	—	—	—	—	1	1359	—	—	—	—	—	—	—	—	1	78	—	—	—	—	8	2388
VII Urz. zdrowotn. .	2	658	—	—	1	84	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	30	—	—	1	62	—	—	—	—	5	834
VIII Wyrob. żelezn .	21	1641	1	188	3	247	1	99	2	2747	10	5247	—	—	2	193	—	—	2	133	3	2285	—	—	—	—	45	12780
IX i X Wyrobów metal.	23	603	—	-	2	691	—	—	1	1882	1	120	—	—	—	—	—	—	1	84	1	121	—	—	—	—	29	8931
XI Drutu i gwoździ .	5	988	—	—	1	37	1	92	1	27	6	1576	—	—	—	—	1	63	—	—	—	—	—	—	—	—	15	2783
RAZEM . . .	122	22248	12	2414	26	3571	11	1939	25	12396	28	12069	8	1694	10	1338	7	4368	24	10069	18	5193	4	3307	1	3025	296	83631

Lata	Ilość zakładów	Ilość robotników
1920	225	24.400
1921	281	27.548
1922	315	45.582
1923	301	51.764
1924	319	56.197
1925	333	50.992
1926	313	53.550
1927	288	64.076
1928	296	83.631

Kryzys gospodarczy w r. 1925 i stopniowa poprawa od r. 1926 znajdują dobitny wyraz w liczbach powyższych.

Statystyka ilościowa produkcji fabryk związkowych podana jest niżej począwszy od roku 1925. Rozwój Związku uwydatniają następujące liczby, obrazujące wytwórczość ogólną fabryk stowarzyszonych w tonnach rocznie.

Lata	Produkcja w tonnach
1925	266.027
1926	328.601
1927	469.115
1928	665.251

Wartość powyższej produkcji w tysiącach złotych tak się przedstawia:

Lata	Wartość w tys. zł.
1925	323.935
1926	414.130
1927	638.240
1928	834.838

Charakterystyczny obraz rozwoju zrzeszonego przemysłu metalowego w Polsce dają jeszcze następujące liczby.

Z pośród 298 fabryk, które należały do Polskiego Związku Przemysłowców Metalowych w pierwszym kwartale r. 1929, było:

przed wojną (przed r. 1915)	216	fabryk
powstało w czasie trwania wojny (1915 — 18)	11	„
powstało po wojnie (1919 — 1928) .	71	„
Razem	298	fabryk

Jak widzimy, prawie 24 proc. fabryk stowarzyszonych powstało po wojnie; fabryki te zatrudniają około 20.000 robotników, co odpowiada temu samemu procentowi ogólnej liczby robotników, zatrudnionych w fabrykach związkowych.

Stosunki robotnicze.

Płace robotnicze kształtowały się w roku 1928 naogół zwyżkowo. Dzięki systemowi umów zbiorowych, stosowanemu przez większość Oddziałów P. Z. P. M. z Oddziałem Warszawskim na czele, nigdzie nie dochodziło do strajków zbiorowych, wskutek czego przerwy w pracy były bardzo nieliczne i krótkotrwałe i dotykały pojedyńcze fabryki. Wyjątek stanowił Oddział Łódzko - Kaliski: w związku z powszechnym strajkiem w przemyśle włókienniczym w październiku 1928 r. nastąpił 6-dniowy strajk w przemyśle metalowym łódzkim, który atoli objął nie wszystkie fabryki związkowe.

Stosunek ilości dni roboczych, straconych wskutek strajków, do normalnej ilości dni roboczych w ciągu roku w całym zrzeszonym przemyśle metalowym przdstawiał się procentowo w sposób następujący w okresie ostatnich czterech lat:

r. 1925 — 1,96%	r. 1927 — 1,45%
r. 1926 — 0,78%	r. 1928 — 1,20%

Organizacja sprzedaży.

Mając na widoku uporządkowanie zbytu swoich wyrobów, w celu zmniejszenia kosztów handlowych i dostarczenia konsumentom pożądanego produktu w najdogodniejszy sposób, fabryki tej samej specjalności, należące niemal wyłącznie do Polskiego Związku Przemysłowców Metalowych, tworzą wspólne biura sprzedaży lub wiążą się w syndykaty, których zadaniem jest podział produkcji pomiędzy fabryki zsyndykowane, stosownie do zakresu urządzeń technicznych każdej z nich, a więc zarówno co do typów wyrobów, jak co do ich ilości, oraz stosownie do terenów zbytu ze względu na warunki transportowe. Obecnie istnieją następujące ugrupowania fabryk metalowych o takim charakterze: Związek Polskich Wytwórców Wagonów i Parowozów, ul. Matejki 6, w Warszawie, telefon 98-23; Centralne Biuro sprzedaży Odlewów Ogrzewalnych „Cebeo", ul. Czackiego 12, w Warszawie, tel. 515-88; „Centralne Biuro Polskich Fabryk Gwoździ i Drutu", ul. Królewska 25 w Warszawie, tel. 206-00; „Zjednoczone Polskie Fabryki Śrub", ul. Inwalidzka 2 w Bielsku Śląskim, biuro warszawskie tego syndykatu mieści się na ul. Widok 19, tel. 194-04; „Biuro Sprzedaży Fabryk Tub Metalowych i Korków Natryskowych", Aleja Jerozolimska 8 m. 9, tel. 42-95.

W lipcu 1928 r. rozpoczęły się w Grupie V Odlewni P. Z. P. M. narady przedstawicieli polskich odlewni żeliwa w celu utworzenia Syndykatu odlewni. Rokowania wstępne pomiędzy uczestnikami projektowanego syndykatu zakończyły się w r. 1929 utworzeniem „Centrali Handlowej Odlewni Żeliwa, sp. z o. o." z siedzibą w Warszawie (ul. Mazowiecka Nr. 7).

Syndykat fabryk naczyń emaljowanych z blachy tłoczonej rozwiązał się i w roku 1928 nie istniał.

Wydawnictwa Polskiego Związku Przemysłowców Metalowych.

Polski Związek Przemysłowców Metalowych wydaje własny organ, którym jest tygodnik „Przemysł Metalowy", wychodzący od roku 1922 pod redakcją p. inż. Maurycego Chorzewskiego. Związek wydaje od roku 1924 specjalne pismo propagandowe, reprezentujące interesy największej grupy zawodowej Polskiego Związku Przemysłowców Metalowych, Grupy II Fabryk Maszyn i Narzędzi Rolniczych. Jest niem miesięcznik techniczny i ekonomiczny p. t. „Maszyny Rolnicze", wychodzący pod redakcją p. inż. Kazimierza Pichelskiego i rozsyła-

ny w ilości 4000 egzemplarzy w kraju i zagranicą. Wydawnictwo to zdobywa sobie coraz większe uznanie. Trzeciem wydawnictwem perjodycznem dużego znaczenia propagandowego, informującem szerszy ogół o przemyśle metalowym polskim, są „Roczniki Polskiego Związku Przemysłowców Metalowych", wychodzące pod naczelną redakcją inż. Stanisława Jana Okólskiego, który w imieniu Związku jest wydawcą organu związkowego. Roczników tych wyszło już siedem. Rocznik VIII, najobszerniejszy, jest obecnie w druku.

Instytucje pokrewne Polskiemu Związkowi Przemysłowców Metalowych.

W celu popierania interesów przemysłowych i handlowych członków P. Z. P. M. powstały dwie organizacje gospodarcze z ich grona. Są to: Spółka Akcyjna „Zjednoczeni Polscy Przemysłowcy Metalowi S. A." i spółka z ograniczoną odpowiedzialnością „Związek Eksportowy Przemysłu Metalowego Przetwórczego Sp. z o. o.". Pierwsza z tych organizacyj ma za zadanie dostarczanie materjałów pomocniczych, potrzebnych do wytwarzania wyrobów przemysłu metalowego, i pośredniczenie przy zbycie tych wyrobów. Związek Eksportowy, mający za zadanie popieranie wywozu wyrobów metalowych zagranicę, został upoważniony przez Ministerstwo Przemysłu i Handlu do wystawiania zaświadczeń, stwierdzających, że wyroby przemysłu metalowego, które na zasadzie przepisów prawa korzystają ze zwrotu cła od zużytych do tych wyrobów surowców, są przedmiotem eksportu.

Polski Związek Przemysłowców Metalowych jest jedną z 42 organizacyj, obejmujących, z wyjątkiem rolnictwa i rzemiosła, wszystkie główne działy zorganizowanego życia gospodarczego Polski, które razem tworzą Centralny Związek Polskiego Przemysłu, Górnictwa, Handlu i Finansów. Jest to Związek zrzeszeń pracodawców, organizatorów pracy i wytwórczości krajowej na zasadach własności indywidualnej, który jest szeroko znany w Polsce pod popularną nazwą swego skrótu telegraficznego „Lewiatan".

Skład osobowy organów Związku.

Prezesem Rady i Zarządu Związku jest p. inż. Jan Jeziorański, wiceprezesami są pp. inż. Janusz Czarliński i inż. Stanisław Jan Okolski, członkami Zarządu Związku są pp. Kazimierz Ambrożewicz, Antoni Dunin, Stefan Przanowski i Seweryn Samulski. Dyrektorem Związku jest p. prof. inż. Maurycy Chorzewski, wicedyrektorem — p. inż. Kazimierz Pichelski.

Adres Polskiego Związku Przemysłowców Metalowych:

Warszawa, ul. Krakowskie Przedmieście 5 m. 4.
Adres telegraficzny: „Metalowcy"—Warszawa.
NNr. telefonów: Zarządu: 157-40; Dyrekcji: 222-44; Sekretarjatu: 114-26.

Adres Spółki Akcyjnej „Zjednoczeni Polscy Przemysłowcy Metalowi":

Warszawa, ul. Traugutta 4.
Adres telegraficzny: „Metalowcy"—Warszawa.
NNr. telefonów: Zarządu: 157-40; Dyrekcji: 3-94; Biura: 211-15 i 211-61; Sklepu i Składu: 85-29.

Adres Związku Eksportowego Przemysłu Metalowego Przetwórczego:

Warszawa, ul. Traugutta 4.
Adres telegraficzny: „Metalowcy".
NNr. telefonów: Zarządu: 157-40; Dyrekcji: 157 - 95.

Inż. Eugenjusz Bojemski
Katowice, Podgórna 1.
Maszyny najpoważniejszych firm amerykańskich dla Górnictwa, Kamieniołomów i Ciężkiego Przemysłu.

M. ORŁOWSKI
Odlewnia żelaza, fabryka maszyn i narzędzi rolniczych
Firma egzystuje od 1901 r. **W ŁOMŻY** Firma egzystuje od 1901 r.
Odznaczona medalem złotym na wystawie w Millerowie 1912 r. i dyplomem honorowym na wystawie w Białymstoku 1928 r.
Poleca: Maneże 1, 2, 3, 4 konne wszelkich typów. Znakomite Młocarnie szerokomłotne, do prostej słomy „ORŁOWIANKI", oraz młocarnie sztyftowe i cepowe. Brony sprężynowe syst. „Osborne'a", 9, 7, 5-cio zębowe i brony polowe. Sieczkarnie trybowe Nr. 7 i 5 syst. Bentala CEB, CCX Nr. 3. Wialnie, Młynki trybowe do razówki i wszelkiego rodzaju odlewy z własnych i nadesłanych modeli.

Spis firm metalowych

I. ODDZIAŁ WARSZAWSKI.

Alapin B-cia Inżynierowie, Fabryka Maszyn. Warszawa, Syreny 9, tel. 251-25. Maszyny blacharskie, haby parowe i ręczne. Tokarki do modeli. Szlifierki. Prasy ekscentryczne.

Ambrożewicz Władysław i S-ka, Odlewnia Żelaza. Warszawa, Kolejowa 37/39 róg Krzywkowej, tel. 13-99, 74-99. Adres telegr.: „Ambrożewicz, Warszawa, Kolejowa". Odlewy żeliwne. Odlewy żeliwne utwardzone. Odlewy maszynowe i budowli. Pędnie. Cylindry. Koła zębate i koła pasowe maszynowo - formowane.

„Babbit", Fabryka, Amunicji, Armatur, Odlewnia Metali i Dzwonów, Stanisław Cholewiński i S-ka, Warszawa - Mokotów, Kazimierzowska 62, tel. 91-81. Amunicja karabinowa, armatury, dzwony, odlewy metalowe, biały metal. Fosforbabit i „Metal K. O." patent Nr. 6026.

Belgijska Sp. Akc. Warszawskiej Fabryki Drutu, Sztyftów i Gwoździ. Warszawa - Praga, Objazdowa 1, tel. 6-81, 160-79, 160-61. Specjalność: druty stalowe.

Berent Bracia, Wytwórnia Maszyn Drukarskich i Introligatorskich. Warszawa, Ordynacka 3, tel. 31-49. Maszyny drukarskie pedałowe, maszyny do cięcia papieru.

Bernat Bracia i S-ka, Zakłady Mechaniczne i Konstrukcyjne, Sp. z ogr. odp. Warszawa, Kacza 4, tel. 37-04. Prasy tarczowe i ręczne balansowe, gwinczarki.

Bieńkowski W. i S-wie, Fabryka Wszelkich Wyrobów Stalowych, Warszawa, Nowe Miasto, Pierza 1, tel. 18-57, 31-41. Sklep: Nowosenatorska 6. Adres telegr.: „W. Bieńkowski". Noże, noże do sieczkarń i t. p.

Borkowscy Bracia, Fabryka Artykułów Elektrotechnicznych. Warszawa, Grochowska 45, tel. 42-46, 12-96. Adres telegr.: „Brabork". Materjały instalacyjne elektrotechniczne: tłoczone, drykowane i toczone.

Borowski G., Pierwsza w Kraju Fabryka Broni Siecznej. Warszawa, Leszno 27, tel. 143-86. Szable, kordy lotnicze, ostrogi. Szabelki dziecinne.

BORMAN, SZWEDE i S-ka

Tow. Akc. Zakładów Mechanicznych

Warszawa, Srebrna 16. Tel. 4-04, 7-22, 20-86, 20-63, 278-26.
Adres telegraficzny: „Bormanszwede".

Budowa cukrowni, gorzelni, fabryk chemicznych i t. p.
Kotły parowe oraz wszelkie roboty kotlarskie.

Braudel, Witoszyński i Sp., Zakłady Mechaniczne, Tow. firm. - kom. Właściciel inż. Stefan Twardowski. Warszawa - Praga, Grochowska 37/39, tel. 48-86. Pompy.

Braunstein Wł. i Szamota Wł., Fabryka Wyrobów Blaszanych dawn. „W. Grynkiewicz". Warszawa, Klonowa 14, tel. 10-72. Lodownie, wanny, kubły, kotły do bielizny, bańki do mleka, nafty i t. d.

Bronikowski, Grodzki i Wasilewski, Sp. Akc. Warszawa, Senatorska 33, tel. 1-39. Adres telegr.: „Agrodzki". Maszyny rolnicze.

„Compensator", Fabryka Przewodów Rurowych W. Maciejewski i S-ka, Sp. z o. o. Warszawa, Przemysłowa 32, tel. 18-72. Adres telegr.: „Compensator". Przewody rurowe, rury faliste, przewody rurowe dla wysokich ciśnień i przegrzanej pary, rury kotłowe, kołnierze, odwadniacze.

„Cynkownia Warszawska", właściciele: inż. T. Ranecki i Z. Święcicki. Warszawa, Boduena 3, tel.: 52-07, 52-77, 53-07. Adres telegr.: „Cynkownia" Warszawa. Blecha.

Czajkowski Wacław i S-ka, Fabryka Wyrobów Metalowych, Sp. z ogr. odp. Warszawa, Młynarska 33, tel. 278-93. Masowe wyroby sztancowane i tłoczone z blachy żelaznej i metalowej. Sprężyny.

Deloff August, Warsztaty Mechaniczne. Warszawa, Mazowiecka 11, tel. 1-35. Imadła wszelkich typów.

„Drut", Warszawska Fabryka Drutu i Gwoździ J. B. Rozenfeld. Warszawa, Przyokopowa 24, tel. 19-32, 12-67, 41-58. Adres telegr.: „Druty - Warszawa". Drut żel., telefoniczny, telegraficzny, ocynkowany, galwanizowany.

DRZEWIECKI I JEZIORAŃSKI

Tow. Akc. Budowy Maszyn i Urządzeń Sanitarnych.

Warszawa, Al. Jerozolimska 71. Dyrekcja tel. 7-74.
Adres telegraficzny: „Dejot"

Ogrzewania centralne, przewietrzanie, wodociągi, kanalizacje, suszarnie, pralnie mechaniczne, kuchnie parowe, kąpieliska, dezynfekcje.

Fabryka Narzędzi do Obróbki Metali. Józef Dziewulski i S-ka, Sp. Akc. w Warszawie, Kolejowa 51, tel. 47-63. Specjalność fabryki: Gwintownice, gwintowniki zwyczajne i gazowe, rozwiertniki, obcinaki i cęgi do rur, grzechotki, dziurkarki kotlarskie, gwinciarki oraz inne specjalne narzędzia do obróbki metali.

Eberhard, Wolski i S-ka, Fabryka Wyrobów Żelaznych i Odlewnia Żelaza. Warszawa, Szara 12, tel. 16-05, 16-36. Odlewy żeliwne, konstrukcje żelazne, urządzenia zakładów gazowych.

Eilstein Mieczysław i S-ka, Fabryka Opakowań Blaszanych, Warszawa, Mireckiego 1 (róg Okopowej 41). Wszelkiego rodzaju opakowania blaszane.

„Ergon", Fabryka Przyrządów Fizycznych. Warszawa, Pawia 94, tel. 192-92. Różne wyroby metalowe.

„ELIBOR" Sp. Akc. Handlowo-Przemysłowa Ł. J. BORKOWSKI

Zarząd: Warszawa, Mazowiecka 11.

Dział samochodów: Pl. Napoleona 1. Tel. 279-16, 168-70, 123-60, 98-71, 168-99, 185-04, 181-18.
Adres telegraficzny: „ELIBOR"

Remont samochodów i traktorów.

Feigenbrum Adolf, Fabryka Wyrobów Metalowych. Warszawa, Targowa 44, tel. 178-55. Biuro: Polna 64 m. 3, tel. 411-24. Mechanizmy gramofonowe, zapalniczki, galanterja metalowa.

Fink i Wille, Warszawa, Elektoralna 23, tel. 38-43. Drzwiczki hermetyczne, piece i kuchnie żelazne. Odlewy żeliwne.

„Flohr", Warszawska Fabryka Dźwigów. Warszawa, Emilji Plater 10, tel. 18-20, 83-46. Adres telegr.: „Lilflohr". Wszelkiego rodzaju dźwigi (osobowe i towarowe), elektryczne, transmisyjne i ręczne syst. „Flohr".

Fogelnest I. „Rola", Fabryka Wyrobów Metalowych. Warszawa, Marszałkowska 11/13, tel. 29-08, 285-14. Kosy do sieczkarni zwyczajnych i bębnowych, nożyki, stalniczki.

Bracia Fortwangler, wł. K. F. Hettich, Fabryka Zegarów i Budzików. Warszawa, Okopowa 26, tel. 15-47.

Fosforbronzu i Fosforbabitów, Warszawska Fabryka. K. K. Mieczkowski, spadk. Warszawa, Leszno 119, tel. 195-82. Adres telegr.: „Fosforbronz". Odlewy metalowe z gliny.

Fraget Józef, Fabryka Wyrobów Srebrnych i Platerow. Warszawa, Elektoralna 16, tel. 4-81, 41-69. Wyroby srebrne i platerowane: łyżki, noże, widelce, galanterja.

Tow. Akc. Bracia Geisler, Okolski i Patschke w Warszawie, Leszno 125, tel. 1-98. Adres telegr.: „Bragop", Fabryka maszyn drogowych, odlewów i centralnych ogrzewań. Warsztaty samochodowe.

Gerlach G., Specjalna Fabryka Instrumentów Geodezyjnych i Rysunkowych. Warszawa, Tamka 40, tel. 20-67.

Girlych J. Franciszek i S-ka, Sp. z o. o., Fabryka Drutu i Gwoździ. Warszawa, Zielna 48, tel. 32-81. Adres telegr.: „Pług - Warszawa". Drut i gwoździe.

Gołębiowski T., Mokotowska Odlewnia Żelaza. Warszawa - Mokotów, Madalińskiego 67, tel. 16-83. Odlewy żeliwne.

Wł. Gostyński i Sp., Tow. Akc. Fabryki Wyr. Żelaznych. Warszawa, Mokotowska 3, tel. 14-84, 14-64, 14-63. Dział konstrukcyj żelaznych: hale, wieże, wiązania dachowe, dźwigary, cieplarnie. Dział kolejnictwa: wagony osobowe i towarowe.

Gottschalk Gustaw, Fabryka Wyrobów Ślusarskich. Warszawa, Wolność 18, tel. 91-31. Kasy ogniotrwałe.

Graff Bracia Ed. i D., Fabryka Wyrobów Metalowych. Warszawa, Grzybowska 13, tel. 99-62. Sztyfty do obuwia.

„Granat", Przemysł Metalowy, Sp. Akc. Warszawa, Stalowa 67, tel. 14-36. Zarząd: Miodowa 8, tel. 14-38. Wyroby blaszane. Wieńki, kwiaty i liście metalowe.

Gwiździński i S-ka, Fabryka Armatur i Odlewów. Warszawa - Mokotów, Chocimska 9, tel. 4-57. Armatury do kotłów, maszyn parowych, dla cukrowni, browarów, gorzelni, rektyfikacyj etc. Wodowskazy.

Hantke B., Towarzystwo Zakładów Metalowych. Sp. Akc. Warszawa, Srebrna 9, skrz. poczt. Nr. 37, tel. 57-22,4-59, sekret. 71-80. Adres telegr.: „Behan". Drut żelazny ciągniony: blankowy, żarzony, bronzowany (galwanizowany), cynkowany, telefoniczny, telegraficzny i t. p.

„Hencil", Fabryka Ogniw Galwanicznych i Przyborów Elektrycznych Tow. Kom. Warszawa, Żelazna 67, tel. 189-14. elementy galwaniczne i wyroby elektrotechniczne.

Henneberg Bracia, Fabryka Wyrobów Platerowanych. Warszawa, Wolska 17, tel. 1-24. Łyżki, widelce i noże srebrzone oraz z metalu alpaka.

Horoch Tadeusz Inż., Młotownie i Zakłady Przemysłowe. Warszawa, Służewska 7, tel. 402-02. Adres telegr.: „Tadmar". Latarnie i generatory samochodowe, dźwigniki.

Jakobsen Teodor i S-ka. Fabryka Wyrobów Metalowych. Warszawa, Elektoralna 33, tel. 38-49. Aparaty do wyrobu wód mineralnych. Aparaty destylacyjne, aparaty próżniowe.

Jarkowski Stefan Inż., dawn. Aleksander Patzer i Syn. Odlewnia Żelaza Zwyczajnego i Lano-Kutego. Warszawa, Grochowska 117, tel. 13-73. Odlewy żelazne zwykłe, tyglowe, utwardzone, lano - kute.

Jenike Bracia Inż., Fabryka Dźwigów i Maszyn. Warszawa. Zarząd: Jerozolimska 20 (dom własny), tel. 29-64. 220-00. Adres telegr.: „Brajenike Warszawa". Oddz. I: dźwigniki wszystkich typów i wielkości do napędu ręcznego, pasowego, hydraulicznego, elektrycznego. Wyciągi towarowe.

Jeżyński Stanisław, Odlewnia Czcionek, Stereotypownia i Fabryka Linij. Warszawa, Ogrodowa 50, tel. 5-50. Czcionki.

KABEL Towarzystwo Przemysłowe Sp. Akc.
Warszawa Królewska 41, Tel. 28-20, 8'-(6.
Adres telegraficzny: „Warkabel".
Fabryka: Kacza 11.
Tel. 91 92, 294-23, 309-25, 328-60.
Przewodniki elektryczne.

Kemnitz W., Warszawska Fabryka Wyrobów Ołowianych i Cynowych. Warszawa - Praga, Terespolska 24, tel. 84-24. Adres telegr.: „Plostannum". Blachy ołowiane, aluminjowe, cynowe, rury ołowiane i cynowane, rury do organu.

Stanisław Kubiak, Pierwsza Polska Wytwórnia Łańcuchów Rolkowych. Warszawa, Hrubieszowska 9, tel. 75-44.

Kolberg H. i Sp., Sp. Akc., Fabryka aparatów optycznych precyzyjnych. Warszawa - Praga, Grochowska 35, tel. 130-79, 131-96. Instrumenty optyczne, lupy, kondensatory kinematograficzne, lornetki pryzmatyczne, mikroskopy i różne objektywy.

Konrad, Jarnuszkiewicz i Sp., Tow. Akc. Zakładów Wyrobów Metalowych. Warszawa, Grzybowska 25, tel. 5-98, 83-15. Adres telegr.: „Konjar". Łóżka metalowe, meble żelazne.

Krzykowski Alfred, Fabryka Wag, Spółka z ogr. por. Warszawa, Chłodna 14, tel. 40-85, 239-11. Adres telegr.: „Wagowa". Wagi.

Langiewicz Stefan, Odlewnia Żelaza i Metali. Warszawa, Przyokopowa 22, tel. 170-54. Adres telegr.: „Langiewicz". Odlewnia żelaza: odlewy maszynowe, cylindrowe, kwaso - odporne, ręczne i maszynowo - formowane.

Ledóchowski St. hr., Polska Fabryka Siatki Jednolitej, Sp. Akc. Warszawa, Przemysłowa 24, tel. 72-35. Siatka jednolita do wyrobów żelbetowych tynków ogniotrwałych oraz ogrodzeń.

Lilpop, Rau i Loewenstein, Sp. Akc., Tow. Przemysłowe Zakładów Mechanicznych. Warszawa - Wola, Bema 65, tel. 4-27, 4-43, 160-37, 176-75. Adres telegr.: „Lilpoprau". Wagony towarowe, osobowe zwykłe i pulmanowskie, wagony sypialne, wagony specjalne do przewozu spirytusu, nafty i t. p.

Lipiński K., Fabryka Rowerów. Warszawa, Pańska 83, tel. 199-14, 114-73, 17-02. Adres telegr.: „Autorower". Rowery i ich poszczególne części.

„Łukwar", Fabryka Przyborów Elektrycznych, Sp. z ogr. odp. Warszawa. Zarząd: Królewska 27, tel. 277-89, 120-35. Fabryka: Kacza 7, tel. 137-84. Adres telegr.: „Łukwar". Bezpieczniki 1 i 2 bieg., bloki, korki, zatyczki.

Łęgiewski i Hartwig, Fabryka Maszyn i Kamieni Młyńskich. Warszawa - Prawa, Szeroka 11, tel. 16-08. Adres tel.: Łęgiewski Praga Warsz.". Wialnie, maszyny żubrowe, elewatory, postawy walcowe pojedyńcze i podwójne, siejnice płaskie i odśrodkowe, wialnie kaszowe, filtry.

„Makarewicz Jan", Fabryka Kotłów Parowych i Konstrukcyj Żelaznych. Warszawa - Mokotów, Racławska 10, tel 5-83. Kotły parowe, aparaty dla cukrowni i gorzelni.

Mann Alfons, Fabryka Narzędzi Chirurgicznych, Weterynaryjnych i Wyrobów Stalowych Ostrych, Sp. Akc. Warszawa - Praga, Białostocka 42, tel. 64-85. Sklep: Pl. Małachowskiego 2, tel. 10-25. Narzędzia anatomiczne, chirurgiczne, przybory i aparaty lekarskie.

Marciniak Antoni i S-ka, Sp. Akc., Fabryka Żyrandoli Elektrycznych. Warszawa, Wronia 23, tel. 260-76. Żyrandole, lampy, kinkiety elektryczne.

Mencel Bracia, Fabryka Wyrobów Żelaznych i Sikawek. Warszawa, Czerwonego Krzyża 3, tel. 13-83. Sikawki, narzędzia pożarnicze. Łańcuchy Galla: przegubowe, transmisyjne i rolkowe.

„Metallum", Sp. Akc. Warszawskiej Odlewni i Fabryki Maszyn. Warszawa, Wolska 94, tel. 118-07. Odlewy żeliwne, wałki żeliwne, odlewy na pierścienie do tłoków.

„Moc", Fabryka Maszyn i Kotlarnia, Sp. Akc., dawniej Bystydziński i Sopoćko. Warszawa, Wolska 121, tel. 148-30. Adres telegr.: „Moc". Maszyny i aparaty dla cukrowni. Wirówki.

„Mubis", inż. Niepołomski i S-ka, Sp. z ogr. odp., Fabryka Maszyn i Wyrobów Metalowych. Warszawa, Ogrodowa 50, tel. 248-39. Adres telegr.: „Mubis". Szybkootwieracze do puszek konserw. Zamki do laubzeg. Podkówki do obuwia.

Mostów Budowy Fabryka, na Pelcowiźnie, Sp. z ogr. odp. Warszawa - Praga - Pelcowizna, tel. 131-78. Zarząd: Żórawia 12. Mosty, konstrukcje, żel., rezerwoary, wyroby kotlarskie. Obrotnice parowozowe i wagonowe.

Nehring St. Inż., P. Jasiński i S-ka, Sp. z ogr. odp., Zakłady Mechaniczne i Odlewnia Metali, Płocka 44, tel. 105-91, biuro: 186-93. Adres telegr.: „Westnehring". Hamulce powietrzne dla kolei parowych i elektrycznych.

Neufeld J., Fabryka Mebli Żelaznych i Wózków Dziecinnych. Warszawa - Praga, Brukowa 4, tel. 44-66. Meble żelazne łóżka żel., wózki i welocypedy dziecinne.

Norblin, B-cia Buch i T. Werner, Sp. Akc. Fabryk Metalowych. Warszawa, Żelazna 51, tel. 18-80, 60-80, 63-01, 63-71, 160-14, 220-33, 518-10. Adres telegr.: „Norbuch". Druty miedziane, mosiężne i krzemobronzowe do telefonów, telegrafów i tramwajowe „Trolley". Rury.

Orthwein, Karasiński i S-ka, Sp. Akc., Fabryka Maszyn i Odlewnia. Warszawa, Nowogrodzka 40, tel.: 5-92, 26-17.

„Osprzęt", Wytwórnia Mechaniczna Wyrobów Metalowych, L. Feinfeld. Warszawa - Praga, Białostocka 34, tel. 226-88, 61-40, 519-59. Adres telegr.: „Osprzęt". Patelnie, podkówki do butów, narożniki okienne, zgrzebła końskie.

Parowozów Budowy Warszawska Sp. Akc.
Warszawa Królewska 57.
Tel. 131 61, 77-77, 268-60, 131-34
Adres telegraficzny: „LOKOMOT".
Parowozy, motory Diesla, walce, lokomobile

Wład PASCHALSKI
Zakłady Przemysłowo-Handlowe
Warszawa, Żytnia 15/17. Tel. 71-16, 203-13, 203-86.
Adres telegraficzny: „Zetpeha".
Maszyny dla przemysłu tytoniowego, amunicyjnego, kartonażowego i wszelkie inne o wysokiej precyzji.

„Pelikan", Fabr. Wyrobów Metalowych, Sp. Akc. Warszawa, Stępińska 10/16, tel. 107-52. Adres telegr.: „Pelikan". Galanterja metalowa, wyroby blaszane jak: blaszanki, kotły do bielizny, sagany, brytwanny i t. p., wyrobu aluminjowe. Latarnie wiatrooporne „Kometa", lampy górnicze. Wyroby blacharskie i tłoczone.

„Perkun", Towarzystwo Fabryki Motorów, Sp. Akc. Warszawa - Praga, Grochowska 46, tel.: 84-40, 84-93, 93-94. Adres telegr.: „Perkun". Silniki spalinowe, ropowe, stałe, przenośne, przewoźne i łodziowe. Tokarki rewolwerowe. Przedmioty uzbrojenia.

„PERUN" Franc. Tow. Akc.

dla wyrobu tlenu, karbidu, rozpuszczonego acetylenu dla spawania i cięcia metali.

Fabryka: Warszawa, Grochowska 52.
St. kol. Warszawa-Wschodnia. Tel. 201-16.
Zarząd: Warszawa Hortensja 6, tel 89-34 i 102-09.
Adres telegr. „Waperun"

Całkowite instalacje do spawania, wytwornice do acetylenu, palniki do spawania i cięcia, wentyle redukcyjne, oraz materjały do spawania płomieniem acetylenowym. Elektrody do spawania łukiem elektrycznym. Aparaty i przyrządy do terapji tlenowej.

„PIONIER"

FABRYKA OBRABIAREK, Sp. z ogr. odp.
Warszawa, Krochmalna 71, tel. 95-86, 95-83.
Adres telegr. „Pionier"
Obrabiarki do metali. Serjowa fabrykacja tokarek pryzmatycznych, precyzyjnych, wiertarek i pompek do smaru i wody.

Pigułowski W. dawn. L. Kardaszyński, Zakł. Bronzowniczo-Galwaniczny. Warszawa, Krak. Przed. 60, tel. 41-17. Złocenie, srebrzenie i niklowanie wszelkich przedmiotów metalowych.

„Philips", Polsko-Holenderska Fabryka Lampek Elektrycznych, Sp. Akc. Warszawa, Karolkowa 34-44, tel. 25-83. Adres telegr.: „Philipsol". Lampki elektryczne.

Plewkiewicz R. i S-ka, Fabryka Wyrobów Metalowych, Sp. Akc. Warszawa, Czerniakowska 180-182, tel. 502-80, 42-41. Wyroby metalowe.

„Pocisk", Zakłady Amunicyjne, Sp. Akc. Fabryki: Warszawa-Praga, Mińska 25, tel. 3-85. Rembertów pod Warszawą. Adres telegr.: „Pocisk". Amunicja artyleryjska, karabinowa i myśliwska. Obrabiarki do metali.

P. T. E. Polskie Towarzystwo Elektryczne, Sp. Akc. Warszawa, Marszałkowska 31-a, tel. 7-74, 514-40, 50-80, 220-17, 220-77, 91-58, 505-10. (Fabryka, Terespolska 48). Adres telegr.: „Poltow-Warszawa". Budowa: silników na prąd stały do 80 KM, motorów do trakcji elektrycznej, specjalnych motorów do przemysłu włókienniczego.

Polskie Zakłady Marconi, Sp. Akc. (dawn. Polskie Tow. Radiotechniczne). Warszawa. Fabryki: Mokotów, ul. Narbutta 29. Wola, ul. Syreny 3, tel. 38-80, 38-83, 182-76, 182-17.

„Polskie Zakłady Skody", Sp. Akc. Warszawa, Okęcie, skrz. poczt. 418. Zarząd i biuro zakupów: Warszawa, Królewska 10, tel.: 315-61, 315-62, 21-21, 514-28. Adres telegr.: „Skodalot-Warszawa". Silniki lotnicze.

„Prasomlot", Fabryka Wyrobów kuto-prasowanych, Sp. z o. o. Warszawa, Szczęśliwicka 11. Podkowy, strzemiona, łąki i wyroby gorąco prasowane i walcowane.

Proszower J. M. i S-ka, Sp. Akc. Fabryka Wyrobów Metalowych, Walcownia Żelaza na zimno. Warszawa, Smocza 51, tel. 13-25, 213-13. Adres telegr.: „Szarnier-Warszawa". Okucia do drzwi i okien, zawiasy, wyroby druciane.

„Przemysł Blaszany" dawniej Ch. Orlean, Sp. z o. o. Warszawa, Wolska 73, tel. 169-25. Opakowania blaszane do cukrów, konserw, marmelad, herbaty i t. p. pudełka do pasty, zapraw do podłóg, pokostów, lakierów. Plakaty litografowane z blachy.

Repphan August Syn i S-ka. Fabryka Kotłów Parowych i Konstrukcyj Żelaznych, warsztaty mechaniczne. Warszawa, Czerniakowska 189, tel. 231-71 i 72-01. Kotły parowe, aparaty dla cukrowni, gorzelni, drożdżowni, browarów.

ROHN, ZIELIŃSKI i S-ka

Zakłady Mechaniczne i Odlewnia Sp Akc.

Warszawa, Jerozolimska 105, tel. 5-88, 58-83.
Pompy parowe, transmisyjne, odśrodkowe, żerdzinowe i sokowe dla cukrowni. Obrabiarki do metali. Tokarki, szepingi, strugarki podłużne. Radjatory, rury żebrowe, fasony. Odlewy żeliwne.

Rudzki K. i S-ka, Towarzystwo Przemysłu Metalowego, Sp. Akc. Warszawa, Fabryczna 3, tel. 192-87, 21-87, 91-87, 63-87, 74-87, 91-30, 92-16, 56-78. Adres telegr.: „Fabryka Rudzkiego". Budowa mostów, dźwigary mostowe, konstrukcje żelazne, żórawie mostowe, suwnice, przesuwnice, obrotnice, zwrotnice, utensylja kolejowe, dźwigi, odlewy stalowe, koła i maźnice wagonowe, kowadła, turbiny wodne „Francis'a", kompletne urządzenia wodociągowe, kolejowe i miejskie, armatura wodociągowa, urządzenia przeciwpożarowe z tryskaczami systemu „Linsera". Windy osobowo-towarowe p/g systemu szwajcar. fabr. „Schendler".

Rzewuski i S-ka, Fabryka Maszyn, Sp. Akc. Warszawa, Ordynacka 7, tel. 28-95, 28-17, 93-73. Maszyny budowlane: betoniarki, wciąki i windy budowlane, wapniarki.

Serkowski Jan, Fabryka Lamp, Bronzów i Wyrobów Metalowych, Sp. Akc. Warszawa, Nowolipie 76-78, tel. 6-12, 163-87, 163-97. Lampy naftowe, palniki do płaskiego knota, maszynki „Primus", żyrandole elektryczne, armatury elektryczne, piece kąpielowe gazowe, kuchenki gazowe, żelazka do prasowania gazowe, maszynki do mięsa, galanterja metalowa.

„Siła", Fabryka wyrobów Metalowych, Sp. z o. o. Warszawa, Niemcewicza 9. Szpilki żelazne i stalowe, sprzączki, haki, haftki, spinacze, naparstki.

„Siła", Warszawska Fabryka Maszyn Windowych, dawniej Feingold Z. i S-ka inż. Warszawa, Chłodna5, tel. 47-78. Windy, wciągi, dźwigniki, łańcuchy.

„Silnik", Fabryka Motorów Spalinowych. Warszawa-Wola, ul. Brühlowska 19, tel. 42-89. Motory spalinowe od 5 do 80 KM.

„Sirius", Tow. Fabryki Maszyn i Aparatów. Warszawa, Zamojskiego 51, tel. 68-25. Pompy odrodkowe i turbinowe, pompy kopalniane. Zawory ssące i zwrotne.

„Sito", Wytwórnia Blach Dziurkowanych. Warszawa, Dobra 86, tel. 1-92. Adres telegr.: „Sito". Blacha dziurkowana. Sita dla celów techniczn-ch, budowlanych, ozdób.

Śrub i Drutu, Warszawskie Fabryki, J. Wolanowski, Sp. Akc. Warszawa, Gliniana 5, tel. 68-71, 90-18, 4-28. Adres telegr.: „Boulo". Śruby do metalu, nakrętki, nity.

„Staniola", Pierwsza Krajowa Fabryka Tubek Metalowych, Sp. Akc. Warszawa, Czerska 12, tel. 422-65. Tuby metalowe do celów kosmetyczno-farmaceutycznych, technicznych i spożywczych i opakowanie dla przemysłu kosmetyczno-farmaceutycznego.

„Stanrej", Przemysł Elektrotechniczny, Sp. Akc. Warszawa-Mokotów, Narbutta 16, tel.: zarząd 279-05, Buchalt. 279-04, dyrekc. dodatkowy, Eksped. 4804, dyrekcja techn. dodatkowy. Adres telegr.: „Stanrej". Rurki izolacyjne, mufki do nich kolanka, kątniki i t. p.

Stefański Wł., Fabryka Maszyn Pomocniczych i Automatów. Warszawa, Wolność 1, tel. 299-79. Tłocznie mimośrodkowe, frykcyjne. Szepingi i tokarki do metali.

Steinberg Bracia i S-ka, dawniej Engel i Vogt, Fabryka Maszyn. Warszawa, Wronia 80, tel. 13-27, 267-85. Adres telegr.: „Steinbergska". Maszyny garbarskie, prasy.

STOWARZYSZENIE MECHANIKÓW POLSKICH z AMERYKI Sp. Akc.

Fabryka w Pruszkowie.
Zarząd: Warszawa, Marszałkowska 46.
Tel. 106-22, 106-13, 106-06, 106-99.
Adres telegr.: „Pmechanics Warszawa".
Obrabiarki do metali i drzewa, narzędzia precyzyjne, odlewy, rury pionowe lane, radiatory, naczynia emaljowane, sanitarja, drut i gwoździe.

Szpotański K. i S-ka. Sp. Akc., Fabryka Aparatów Elektrycznych. Warszawa, Kałuszyńska 2-4-6, tel. 90-43. Aparaty elektryczne wysokiego i niskiego napięcia.

Technika Gorzelnicza, Sp. Akc. Wytwórczo-Handlowa przy Związku Zawodowych Techników Gorzelnicz. Warszawa, Królewska 8, tel. 194-46, 183-73. Odbudowa gorzelń, aparaty gorzelnicze i rektyfikacyjne. Aparaty do innych gałęzi przemysłu. Aparaty i przyrządy kontrolno-miernicze dla spirytusu. Gazomierze zwykłe i wysoko sprawne. Wodomierze, stacje cechownicze do spawania gazomierzy i wodomierzy. Aparaty i przyrządy dla przemysłowego i domowego użytkowania gazu. Aparaty i przyrządy szkolne miernicze i laboratoryjne. Ampułki wszelkiego rodzaju.

„Terwuka", Sp. z o. o. Warsztaty Mechaniczne. Warszawa, Podchorążych 57, tel. 107-21. Bańki żelazne, wyroby blaszane, remont kuchen polowych i t. p.

„Tłocznia", Warszawska Fabryka Masowych Wyrobów Blaszanych, Sp. Akc. Warszawa, Przemysłowa 19, tel. 86, 221-48. Adres telegr.: „Tłocznia". Wyroby masowe tłoczone, opakowania blaszane białe i drukowane.

„Tytan", Rejchman Bronisław, Fabryka Aparatów i Elementów. Warszawa, Tamka 14, tel. 10-64. Adres telegr.: „Electro". Ogniwa i baterie galwaniczne, latarki elektryczne.

„Ursus", Zakłady Mechaniczne, Sp. Akc. Warszawa, Skierniewicka 27-29, tel.: 11-84, 70-64, 170-08. Adres telegr.: „Ursus". Silniki spalinowe: syst. Diesel'a, 2 i 4-suwne, naftowe, ropowe i na gaz sran. Armatury do wody, pary, gazu i specjalne dla cukrowni. Traktory rolnicze.

Waberski S. i S-ka, Sp. Akc. Fabryki Maszyn. Warszawa - Praga, Markowska 8, tel.: 21-81. Wentylatory i ekshaustory, śrubowe i dwutrubowe.

Wagner J., Fabryka Śrub Toczonych i Części Fasonowych. Warszawa, Złota 67, tel. 185-01. Śruby i nakrętki toczone. Bolce. Części fasonowe.

Wasilewski K. i S-ka, Tow. Akc. Pierwsza w Kraju Fabryka Piór Stalowych. Warszawa, Płocka 29, tel. 17-91. Adres telegr.: „Papstal". Stalówki, spinacze, zszywki do maszynek, igiełki do etykiet, szpilki mosiężne, pluskiewki, części metalowe do skoroszytów. Maszynki do segregatorów. Przytrzymywacze i ochraniacze ołówków. Obsadki i ołówki galalitowe. Cyrkle szkolne.

Wahren B., Fabryka Rowerów i Motocykli. Warszawa. Biuro: 8-go Krzyska 26, tel. 53-72. Fabryka: Leszczyńska 3, tel. 271-25. Adres telegr.: „Bewahren". Rowery i części rowerów, części motocykli, samochodów, aeroplanów.

Weber, Dähne i S-ka, Sp. Akc., Zakłady Przemysłowe i Fabryka Wag. Warszawa, Żytnia 21/25 tel. 1-26, 126-23. Adres telegr.: „Weberdähne". Wagi stołowe, dziesiętne, setne, wozowe, samochodowe, kolejowe i specjalne.

Węgrzyn J. i F. Vostrak inżynierowie, Zakłady Budowy Młynów. Warszawa - Praga, Olszowa 14, tel. 49, 67-99. Adres telegr.: „Młynobudowa Warszawa". Maszyny i kamienie młyńskie, turbiny syst. Francis'a.

Windygo T., Fabryki Motorów i Transmisyj. Warszawa, Waliców 16. Motory spalinowe i transmisja papomaszyny do produkowania tektury.

„Wisła", Fabryka Wyrobów Metalowych, Sp. z o. o. Warszawa, Zamojskiego 28. Opakowanie blaszane.

Wiśniewski, Lerejski i Słucki, Fabryka Wyrobów Metalowych. Warszawa, Stawki 53. Wyroby metalowe w zakresie rymarstwa i siodlarstwa, a także galanteryjne.

„Wulkan", Warszawskie Towarzystwo Fabryk Wyrobów Metalowych i Emaliowanych, Sp. Akc. Warszawa - Praga, Namiestnikowska 4, tel. 5-25, 5-26. Adres telegr.: „Wulkan". Naczynia blaszane emaljowane, cynowane, cynkowane.

Sp. Akc. Przedz. Tech.
ZABOROWSKI i S-KA
Warszawa, ul. Trębacka Nr. 10, tel. 10-41 i 246-34.
Dostawa silników.

Zbijewski Mieczysław, Fabryka Blachy Białej i Wyrobów Blaszanych „Blacha". Warszawa - Praga, Ząbkowska 44, tel. 244-44. Zarząd: Hipoteczna 3, tel. 24-14. Adres telegr.: „Blacha". Opakowania blaszane litografowane.

Zieleziński H., Fabryka Żelaznych Robót Ornamentacyjnych i Konstrukcji. Warszawa, Marszałkowska 11/13, tel. 5-71. Konstrukcje żelazne i ornamentacje. Konstrukcje żelazne do elektryfikacji. Urządzenia nowoczesne rzeźni.

PODLASKA WYTWÓRNIA SAMOLOTÓW Sp. Akc.
Zarząd: Warszawa, ul. Natolińska 13. Tel. 501-46
Wytwórnia i Lotnisko: Biała Podlaska Tel. 58.
Adres telegraficzny: „L O T"

2. ODDZIAŁ PODWARSZAWSKI.

Abratański J. Inż. i S-ka, Sp. komandytowo - firmowa. Odlewnia żelaza i metali. Rembertów. Zarząd: Warszawa, Wspólna 30.

„Hossyb", Żbikowskie Zakłady Stalowe, Sp. Akc. Żbików, st. Pruszków. Zarząd: Warszawa, Jerozolimska 45, tel. 78-66, 66-25. Pilniki, frezy ze stali lanej wiertła. Stal tyglowa, szybkotnąca i t. p.

Lubert Bracia, Fabryka Okuć Budowlanych. Warka, star. Grójeckie. Zarząd: Warszawa, Złota 34, tel. 90-10, 47-35. Adres telegr.: „Warzamki". Okucia budowl. do drzwi i okien: zamki skrzynkowe, zamki wpuszczane, kłódki, zatrzaski.

Maszyn Rolniczych Fabryka i Odlewnia Metali, „Wyszków", Sp. z o. o. Wyszków, g. Warszawskiej. Maszyny rolnicze, maneże, młocarnie sztyftowe, cepowe, wialnie, pługi.

Minc M., Odlewnia Żelaza i Fabryka Maszyn i Narzędzi Rolniczych. Pułtusk. Adres telegr.: „Minc". Maszyny rolnicze: maneże, młocarnie, sieczkarnie, wialnie, śrutowniki.

Orłowski M., Odlewnia Żelaza, Fabryka Maszyn i Narzędzi Rolniczych. Łomża, tel. 58. Adres telegr.: „Orłowski". Maszyny rolnicze: maneże, sieczkarnie, młocarnie.

„Ostrówek", Fabryka Odlewów Żelaznych i Narzędzi Rolniczych, oraz Warsztaty Mechaniczne, Sp. Akc. Poczta i stacja Łochów, przystanek osobowy: Ostrówek - Węgrowski, tel. Łochów Nr. 3, Warszawa 197-75. Adres telegr.: „Ostrówek". Maszyny i narzędzia rolnicze.

Perlis B-cia Spadkobiercy, Odlewnia Żelaza i Fabryka Maszyn Łochów. Odlewy żeliwne, maszyny i narzędzia rolnicze do eksploatacji torfu, obrabiarki do drzewa i metali, gwoździe tapicerskie, lemiesze i odkładki do pługów.

Rudzki K. i S-ka, Towarzystwo Przemysłu Metalowego. Spółka Akcyjna. Mińsk Mazowiecki, g. Warszawsk., tel.: Warszawa 192-87, 21-87, 91-87, 65-87, 85-87, 94-87, 92-16; 87, 91-30. Adres telegr.: „Fabryka Rudzkiego". Mosty, wodociągi, żórawie mostowe i obrotowe, konstrukcje żelazne.

Szeinmeil Bracia, Fabryka Maszyn i Narzędzi Rolniczych. Międzyrzec Podlaski, tel. 34. Adres telegr.: „Szeinmeili". Maszyny rolnicze.

„Ursus", Sp. Akc., Zakłady Metalurgiczne, p. Włochy pod Warszawą, tel. 1 podm. 42. Patrz Warszawa.

Żyrardowskich Zakładów Hiellego i Dittricha Tow., Sp. Akc. Żyrardów. Remont maszyn tkackich.

3. ODDZIAŁ ŁÓDZKO - KALISKI.

Bauer Maurycy, Fabryka Maszyn i Odlewnia Żelaza. Łódź, — Piotrkowska 170. — Maszyny tkackie.

Cybulski inż. Mierzejewski i S-ka, Sp. z o. o. — Zakłady Kotlarsko-Mechaniczne. Łódź, Piotrkowska 119, tel. 16-15. Adres tel.: „Terno".

Zbiorniki i aparaty żelazne, konstrukcje, przewody rurowe. Aparaty cukrownicze i gorzelnicze. Montaż aparatów i konstrukcyj. Remont kotłów i lokomobil. Naprawa manometrów.

Drzewiński K. i S-ka. Fabryka maszyn. — Łódź, Kilińskiego 103. — Maszyny olejarskie i tłuczki mechaniczne. Prasy hydrauliczne do różnych celów. Pompy hydrauliczne, kompresory i pokuciarnie.

Eckstein B-cia. Fabryka Wyrobów Metalowych. Przedsiębiorstwo Wiercenia i Budowy Studni. — Łódź, Wólczańska 224. Wyroby Metalowe. Wiercenie i budowa studzien.

„Ekonom", dr. Henryka Wegnera Spadkobiercy. Łódzka Fabryka Motorów. — Łódź, Kilińskiego 112. — Motory spalinowe. Wentylatory do wietrzenia. Wentylatory kuźnicze na wys. ciśnienia i pompy wodne.

„Ferrum", Łódzka Odlewnia Żelaza. Właściciele E. Bauer i A. Weidmann. — Łódź, Kilińskiego 121, tel. 18-20. — Odlewy żeliwne, imadła równoległe. Wyroby ślusarskie.

Goldammer Otto, Fabryka Maszyn i Odlewnia Żelaza. Łódź, Kilińskiego 66/68, tel. 230. Adres telegr.: „Goldammers". Maszyny dla przemysłu włókienniczego.

Górecki B. Spadkobiercy. Fabryka Armatur i Odlewnia Metali. — Łódź, Karola 6. — Armatura dla kotłów parowych. Odlewy z fosforbronzu, spiżu, miedzi i mosiądzu. Remont pomp parowych i rotacyjnych.

Grabski Bronisław. Zakłady Przemysłowe. — Łódź, Zakątna 59/61. — Guziki metalowe, haki do bluz, odznaki metalowe, kolana karbowane, rury blaszane, piecyki kuchenne, szufelki blaszane, kosze do węgla, patelnie żelazne, haki do łóżek, narożniki do okien, termofony, sprawy do irygatorów.

Hoffman Juljusz, Tow. Akc. Zgierskiej Fabryki Maszyn. Zgierz. Adres telegr.: „Akthofman". — Maszyny dla przemysłu włókienniczego.

Hoffman B-cia. Fabryka Maszyn. — Łódź, Kilińskiego 170, tel. 20-30. Adres telegr.: „Ogofma". — Maszyny i formy do wyrobów betonowych. Zapasowe części dla przemysłu włókienniczego, specjalne cylindry przędzalnicze.

Jarischa Juljusza Spadkobiercy. Fabryka Śrub, Okuć i Wyrobów Tłoczonych, Sp. Akc. — Łódź, Wodna 11/13. Adres telegr.: „Jarull". — Śruby, nakrętki, nity, podkładki.

Joël Zygmunt i S-ka. Fabr. Maszyn, Odlewnia Żelaza i Kotlarnia. Piotrków, tel. 52. Adres telegr.: „Joël".

John J., Tow. Akc. Fabryki Budowy Transmisyj, Maszyn i Odlewni Żelaza. Łódź, Piotrkowska 217/219, tel.: 2-88, 40-88. Adres telegr.: „Transmisja".

Krusche Waldemar i S-ka, Fabryka Maszyn i Odlewnia Żelaza.—Pabjanice, Łaska 29, tel. 9. Adres tel.: „Kruschewald". Warsztaty tkackie, wiertarnie szybkobieżne.

Lange Bracia, Fabryka Maszyn i Odlewnia Żelaza, Sp. Akc. — Łódź, ul. Andrzeja Nr. 21, Tel. 20-38 i 60-38. Maszyny dla przemysłu tkackiego, różne przybory tkackie, piece hartownicze.

Müller i Seidel, Sp. Akc., Fabryka Maszyn i Odlewnia Żelaza. — Łódź, Stefana Żeromskiego 96. — Budowa maszyn dla przemysłu włókienniczego.

Nebel W., Mechaniczna Fabryka Tkanin Drucianych i Ogrodzeń. — Zgierz. Adres telegr.: „Nebel". — Tkaniny druciane do celów technicznych i roln. Plecionki do płotów i ogrodzeń.

Norblin B-cia Buch i T. Werner, Sp. Akc. Oddział—Główno, koło Łowicza. Adr. telegr.: „Norbuch". — Blacha handlowa, miedziana, mosiężna i aluminjowa, blacha paleniskowa do kotłów parowych.

Oldakowski i Neumark, wł. Edward Neumark. Fabryka Maszyn. — Łódź, Zakątna 81, tel. 71. — Młoty sprężynowo frykcyjne, wagoniki, wózki, siekiery, topory, młotki.

Ostrowski M., Fabryka Maszyn i Narzędzi Rolniczych. Koło, z. Kaliskiej. Adres telegr.: „Ostrowski". — Maszyny rolnicze: maneże, młocarnie, młocarnie na prostą słomę.

Palaszewski Fr. inż., Wytwórnia Maszyn Młyńskich. Łódź, Zakątna 39, tel. 2-38. Adres telegr.: „Młownik". — Odlewnie żelaza i bronzu. Wszelkie maszyny młyńskie.

Polskie Zakłady Siemens, Sp. Akc. Fabryka przewodników elektrycznych i elektromechanicznych. — Ruda Pabjanicka pod Łodzią, tel. 6502. Zarząd: Warszawa, Foksal 18. Adres telegr.: „Siemens" Ruda Pabjanicka.

Thiel Karol, Z. Krotkiewski i S-ka, Inżynier, Sp. z o. o. Fabryka Maszyn i Odlewnia. — Pabjanice, tel. 48. — Maszyny amunicyjne, maszyny do dróg gruntowych, konstrukcje żelazne.

Henryk Wagner spadkobiercy, Fabryka Przyborów Tkackich i Maszyn. — Łódź, Przejazd 10, tel. 26-66. — Maszyny i przyrządy pomocnicze dla tkalni.

Wagner Franciszek i S-ka, Zakłady Mechaniczne i Fabryka Tłenu. — Łódź, Żeromskiego 94. — Ogrzewania centralne i wodociągi oraz wyrób tłenu.

Fabryka Maszyn i Odlewnia Żelaza St. Weigt i Sp. — Łódź, Senatorska 22, tel. 2-87.

Włodarczyk Zygmunt, Odlewnia Żelaza, Fabryka Maszyn i Narzędzi Rolniczych, dawn. Skarbek Tadeusz.—Konin, z. Kaliska, tel. 59. Adres telegr.: „Włodarczyk". — Maszyny rolnicze, młocarnie, maneże 2—8 konne; sieczkarnie.

Wołkowyski I. B. Fabryka Mebli Żelaznych. — Łódź, Narutowicza 11. — Łóżka metalowe, materace druciane i miękkie, umywalnie, wózki dziecinne.

Zaremba W. Spadkobiercy, Fabryka Maszyn i Wyrobów Kotlarskich. — Konin. — Kotły i aparaty dla gorzelni, odlewy żeliwne i metalowe.

4. ODDZIAŁ KUJAWSKO-PŁOCKI.

Brown Boveri, Polskie Zakłady Elektryczne, Sp. Akc. Żychlin, z. Warszawskiej. Biuro: Warszawa, Bielańska 6, telefon 220-54. Adres telegr.: „Brownboveri". — Silniki i prądnice elektryczne, dynamomaszyny transformatory 3-fazowe mocy od 20—200 KM. Tablice rozdzielcze. Prądnice do oświetlania wagonów.

L. Chrzanowski inż. mech. Z. Zembrzuski i M. Żółtowski, dawniej A. Żółtowski i Sp. — Fabryka Maszyn Rolniczych i Odlewnia Żelaza. — Płock, z. Warszawskiej. — Maszyny rolnicze. Wyroby kotlarskie.

„Krai", Sp. Akc., Fabryka Maszyn i Narzędzi Rolniczych, dawniej Alfred Vaedike. — Kutno. Zarząd: Warszawa, Chmielna 26, tel. 241-33. Adres telegr.: „Fabkrej". — Maszyny rolnicze. Odlewy żeliwne. Obrabiarki do metali.

Kujawska Fabryka Maszyn i Odlewnia, Sp. Akc. Włocławek. Adres telegr.: „Kujawska Fabryka". — Maszyny rolnicze: maneże, sieczkarnie, młocarnie sztyftowe, cepowe i szerokomłotne, prasy do słomy. Maszyny torfiarskie.

Włocławska Fabryka Drutu
dawn. **C. Klauke Sp. Akc.**
Włocławek, tel. 15. Adres telegr.: **„Klauke"**
Liny druciane, stalowe, drut kolczasty, siatki druciane do ogrodzeń, wycieraczki do nóg, gwoździe i druty żelazne, ocynkowane i nieocynkowane.

Maszyn i Narzędzi Rolniczych Fabryka, W. Podlasek dawn. „Am. Sp. Akc. The American Engineering Co", Fabryka Maszyn i Narzędzi Rolniczych oraz Odlewnia Żelaza. — Włocławek, Toruńska 26, tel. 1-89. Adres telegr.: „Wisła". — Maszyny rolnicze.

Mühsam H., Dom Rolniczy, Fabryka Maszyn i Odlewnia Żelaza, Sp. Akc. — Włocławek. Adres telegr.: „Mühsam". — Maszyny rolnicze: maneże, sieczkarnie, młocarnie, elewatory do słomy. Maszyny torfiarskie: prasy i kopaczki. Odlewy żeliwne.

Śarna M. S. — Płock, tel. 80. Adres telegr.: „Śarna Fabryka". — Maszyny rolnicze: maneże, pługi, młocarnie. Kopaczki do torfu. Odlewy żeliwne.

„Sierpczanka", Fabryka Maszyn i Wyrobów Metalowych, Sp. Akc., Zjednoczenie Polskich Fabryk Maszyn i Narzędzi Rolniczych. — Sierpc, z. Płockiej, tel. 16. Adres telegr.: „Sierpczanka". — Maszyny rolnicze.

Włocławskie Młotownie Parowe
„J. SZWARC"
Włocławek, tel. 21. Adres telegr. „J. Szwarc Włocławek"
Osie do wozów i powozów, części do pługów.

Wiśniewski A., Fabryka Narzędzi Rolniczych i Odlewnia, — Kutno, Cmentarna 79, tel. 42. — Maszyny rolnicze.

5. ODDZIAŁ RADOMSKO-KIELECKI.

„Białogon", właśc. Leon Skibiński, Zakłady Mechaniczne, Odlewnia Żelaza i Fabryka Maszyn i Narzędzi Rolniczych. — Białogon, p. Kielce. Zarząd: Warszawa, Bracka 5, tel. 7-41. Rury kanalizacyjne i wodociągowe. Odlewy żeliwne.

„Bliżyn", Zakłady Przemysłowe, Zjednoczenie Polskich Fabryk Maszyn i Narzędzi Rolniczych, Sp. Akc. — Bliżyn, p. Skarżysko. Adres telegr.: „Fabryka". — Odlewy żeliwne.

„Bodzechów", Zakłady Żelazne i Papiernia. — Bodzechów, p. Ostrowiec. Warszawa, tel. 101-78. — Lemiesze i odkładnice. Maszyny rolnicze: maneże, sieczkarnie, pługi.

„Chlewiska", Zakłady Górniczo-Hutnicze. — Chlewiska, p. Szydłowiec. Adres telegr.: „Chlewiska". — Surowiec odlewniczy. Odlewy żeliwne. Płyty i ruszta kuchenne.

Fiutkowski Aleksander, Fabryka Narzędzi Rolniczych, — Końskie. Adres telegr.: „Fiutkowski". — Pługi, lemiesze i odkładnice.

„Glinice", Odlewnia Żelaza, Emaljarnia. Radom, tel. 42. Adres telegr.: „Glinice". — Odlewy żeliwne, naczynia żelazne lane emaljowane. Odlewy sanitarne, płyty kuchenne i huksy.

Goldblum H. E., Fabryka Odlewów Żelaznych i Warsztaty Mechaniczne — Radom, Gierska 21, tel. 86. Adres telegraficzny: „Goldblum". — Odlewy żeliwne, huksy do wozów.

„Gwoździodrut", Sp. z o. o. — Radom. — Gwoździe i drut.

Horowicz M. i S-ka, Fabryka Odlewów Kuto-lanych. — Radom, Kozieniecka 45 tel. 143. — Odlewy kuto-lane, okucia do drzwi i okien, klucze zasuwowe, klucze zamkowe, części do bram sprężynowych syst. „Osbornea" i Wentzkiego do kultywatorów i wszelkich maszyn rolniczych.

„Kamienna", Jan Witwicki. Odlewnia Żelaza i Emaliernia Kamienna p. Skarżysko. Adres telegr.: „Witwicki". Odlewy żeliwne, naczynia żelazne, lane, emaljowane.

Kobylańscy Bracia, Sp. Akc. dla Przemysłu i Handlu wyrobami stalowemi. Warszawa, Widok 24. Fabryka w Kuźnicach Drzewickich. Wyroby stalowe i odlewnia żelaza.

Kronenblum S., Fabryka Odlewów Żelaznych i Zakłady Mechaniczne. — Końskie. Adres telegr.: „S. Kronenblum".

Huta „Ludwików", Odlewnia Stali i Żelaza. — Kielce. Adres telegraficzny: „Odlewnia Ludwików". — Odlewy stalowe, kowadła. Odlewy żeliwne, naczynia lane emaljowane.

„Neptun", J. Mintz, Fabryka Odlewów Żelaznych i Zakłady Mechaniczne. — Końskie, tel. 21. Adres telegr.: „Neptun". — Odlewy żeliwne.

„Olkusz", Fabryka Naczyń Emaljowanych, Spółka Akcyjna w Olkuszu, Województwo Kieleckie. Adr. telegr.: „Westemail Olkusz". Telefony: 6, 40, 43 i 55. Oddział Zakł. „Ideal" w Wolbromiu, Województwo Kieleckie. — Specjalność: naczynia emaljowane blaszane, wyroby aluminiowe, ocynowane, ocynkowane i szlifowane, wytwórnia maszynek do siekania mięsa, maszynek do lodów i t. p.

„Rubinstein", Odlewnia. — Radom. Adres telegr.: „Odlewnia Rubinstein". — Odlewy żeliwne, podstawy do maszyn do szycia.

„Rzuców", Witold Mokiejewski, Zakłady Przemysłowe. — Rzuców, p-ta Szydłowiec i Chlewiska, Woj. Kieleckie, tel. Szydłowiec Nr. 10, adres telegr.: „Szydłowiec-Rzuców". — Odlewy żeliwne, specjalność buksy do wozów, bryczek i pługów, odlewy maszynowe i kuchenne, fabryka maszyn rolniczych — specjalność sieczkarnie.

„Słowianin", Fabryka Odlewów Żelaznych i Emaljernia.— Końskie, tel. 12. Adres telegr.: „Słowianin". — Naczynia lane emaljowane odlewy sanitarne, żelazka do prasowania, odlewy żeliwne, Rury zlewowe i części do nich, Kubły blaszane.

Sosnowski Józef, Fabryka Pilników. — Skarżysko. — Pilniki.

TOWARZYSTWO STARACHOWICKICH ZAKŁADÓW GÓRNICZYCH Sp. Akc.

Starachowice.

Zarząd; **Warszawa, ul. Warecka 15, tel. 149-01.**

Żelazo handlowe, belki, korytka, stal resorowa i osiowa. Bloki martenowskie. Surówka odlewnicza. Radjatory i kształtki do rur oraz inne odlewy żeliwne Ruda ilasta i brunatna.

„Stąporków", Tow. Akc. Zakładów Górniczo-Hutniczych i Fabryk. — Stąporków, p. Niekłań. Zarząd: Warszawa, Mazowiecka 7, tel. 93-43. Adres telegraficzny: „Stąporkowskie". Surowiec odlewniczy, odlewy żeliwne, radjatory, rury żebrowe, rury kanalizacyjne i wodociągowe, płyty, ruszty.

Suchedniowska Fabryka Odlewów, Sp. Akc. Suchedniów, p. Kielce. Adres telegr.: „Starke" — Kielce. — Odlewy żeliwne, naczynia lane, emaljowane. Maszyny rolnicze.

Wielkie Piece i Zakł. Ostrowieckie, Sp. Akc. — Ostrowiec. Zarząd: Warszawa, Aleje Ujazdowskie 51. — Osie, obręcze, akcesorja nawierzchni kolejowej, koła, sprężyny śruby, wszelkie części wagonowe i parowozowe lane, kute i sztancowane. Wagony towarowe kryte, platformy, węglarki specjalne: chłodnie, do piwa, pługi odśnieżne, wagoniki wąskotorowe, samoopróżniacze, wywrotki, wózki leśne, drezyny i t. p. Rury lane syst. odśrodkowych p/g patentu De Levand.

Tenenbaum Eljasz, Radomska Fabryka Drutu i Gwoździ, obecnie Fabryka Wyrobów Drucianych i Metalowych, Sp. z ogr. odp. — Radom, tel. 4-72, 85. Adres telegr.: „Łańcuszarnia Radom". — Gwoździe i drut.

Szydłowiecka Fabryka Karoserji Samochodowych, Bracia Węgrzeccy. — Szydłowiec, tel. 12. Zarząd: Warszawa, — Wspólna 4, tel. 192-40 i 410-30. Adres telegr.: „Węgrzeccy".

Zolberg i Pinkiert, Fabryka Odlewów Żelaznych, Warszt. Mechaniczne. — Szydłowiec, z. Radomska, tel. 13. Adres telegraficzny: „Pinkiert". — Odlewy żeliwne, buksy do wozów.

6. ODDZIAŁ DĄBROWSKI.

Bauererts Bracia, Tow. Akc. Zakładów Mechanicznych, Odlewni Stali i Żelaza. — Mijaczów, p. Myszków, tel. Warszawa 88-42. Adres telegr.: „Bauererts". — Odlewy żeliwne i stalowe, utensylja dla kolei normalnych, wąskotorowych i tramwai, Rozjazdy kolejowe, drezyny łańcuchowe.

„Chemimetal", Sp. Akc., dla Przemysłu Chemicznego i Metalowego. — Zawiercie. Embolaże i opakowania blaszane oraz blaszane plakaty reklamowe.

„Decorum", Sosnowiecka Fabryka Wyrobów Metalowych, Sosnowiec, tel. 197 i 50. Adres telegr.: „Decorum" Sosnowiec — Pudełka i puszki blaszane, bańki kwadratowe, bębny plakaty reklamowe, blaszane obicia emaljowane i wytłaczane do ścian i sufitów, Łyżki cynowane i aluminjowe. Okucia do okien i do mebli, zabawki blaszane i metalowe.

Deichsel A., Fabryka Drutów Stalowych, Lin Drucianych i Konopnych, Sp. Akc. — Sosnowiec. Adres telegr.: „Deichsel". Drut żelazny i stalowy, siatki, liny stalowe, pasy druciane.

Erbe Ernest, Pierwsza w Kraju Fabryka Wyrobów Lano-Kutych. — Zawiercie, tel. 6. Oddział: Warszawa, Nowowiejska 30, tel. 301-54. Adres telegr.: „Erbe". — Odlewy lano-kute i żeliwne. Łączniki do rur wodnych i gazowych.

„Ferrum", Fabryka Lano-Kutych Wyrobów. — Zawiercie. Adres telegr.: „Ferrum". — Wyroby kuto-lane.

„Fitzner W. i K. Gamper", Sp. Akc. Zakładów Kotlarskich i Mechanicznych. — Sosnowiec, tel. Warszawa 95-74. Adres telegr: „Fitzgam". — Kotły parowe jak: „Fairbairna", wodnorurkowe syst. „W. Fitzner i K. Gamper" i syst. „Garbe", płomieniorurkowe, stojące rurkowe, parostatkowe powrotne. Ekonomizery, paleniska ruchome, przewody rurowe.

„Hrabia Renard", Gwarectwo, Walcownia Rur i Żelaza. — Sosnowiec, tel. 7-76. Adres telegr.: „Sosnowiec-Renard". — Rury walcowane, sprawne i bez szwu gazowe, parowe, wiertnicze, pompowe, podsadzkowe, oraz łączniki do tychże.

Hantke B., Tow. Akc. w Warszawie, Sp. Akc. Huta Blachownia. — Częstochowa, skrz. poczt. 27. Zarząd: Warszawa, Srebrna 9. — Rury kanalizacyjne, kształtki, zlewy, miski, klozety, rezerwoarki, krątki, włazy i t. p. sanitarja. Garnki lane emaljowane i surowe. Odlewy kuchenne, ruszty, blachy, piecyki, i t. p. oraz wszelkie odlewy żeliwne. Naczynia z blachy emaljowanej.

„Huta Bankowa", Tow. Akc. Zakładów Hutniczych. — Dąbrowa Górnicza, tel. 38. Adres telegr.: „Huta Bankowa". — Odlewy żeliwne i stalowe. Wyroby żelazne.

Igieł i Wyrobów Metalowych, Częstochowska Fabryka, Sp. Akc. — Częstochowa, Fabryczna 6/8, tel. 3-26. Zarząd: Warszawa, Daniłowiczowska 2, tel. 23-22. Adres telegr.: „Zalko". — Igły i szpilki, haftki, sztyfty do maszyn przędzalniczych.

„Iron", Towarzystwo Przemysłu Metalowego, Sp. Akc. — Warszawa, Fredry 10, tel. 265-19, 192-48. Adres telegr.: „Metiron Warszawa". — Wszelkie odlewy nieobrobione i obrobione.

Kanczewscy Bracia, Fabryka Maszyn, Odlewnia Żelaza i Metali, Sp. Akc. — Częstochowa, Ogrodowa 51/53, tel. 1-95. Adres telegr.: „Kanczewscy". — Pędnie, Maszyny i urządzenia dla cegielni, prasy frykcyjne i inne, dźwigi, pompy, turbiny i wszelkie odlewy żelazne i metalowe. Konstrukcje żelazne.

Klein Bracia, Dąbrowski Przemysł Druciany, Sp. firm. Dąbrowa Górnicza, tel. 91. Adres telegr.: „Klein-Dąbrowa Górnicza". — Drut, gwoździe, Łańcuchy elektr. spawane.

Kraupe St., Sosnowiecka Fabryka Armatur, Odlewnia Bronzów Fosforowych. — Sosnowiec, tel. 1-27. Adres telegr.: „Kraupe-Sosnowiec". — Uzbrojenie dla kotłów i przewodów parowych, wodociągowych, gazowych, naftowych.

Krawczyk i S-ka, Fabryka Pedni, Maszyn i Odlewnia Żelaza. — Zawiercie. Adres telegr.: „Krawczyk". — Pędnie, okna żelazne, konstrukcje żelazne, formy żelazne. Odlewy żeliwne i bronzowe.

Kryzel A. i J. Wojakowski i S-ka, Fabryka Maszyn i Odlewnia Żelaza. — Radomsko, skrz. poczt. 21. Adres telegr.: „Kryzel-Radomsko". — Turbiny wodne, podstawy walcowe, obrabiarki do metali, ryflarki, tokarki, strugarki ręczne, wiertarki, główki podziałowe do frezarek, motory na gaz ssany, gazownie do nich na wszelkie paliwa, Aparaty Mollerup'a. Odlewy żeliwne.

„Metalurgja", Tow. Częstochowskiej Fabryki Odlewów i Emaljerni, Sp. z o. o. — Częstochowa, Krótka 31, tel. 2-46. Adres telegr.: „Metalurgja". — Naczynia żelazne lane emaljowane. Odlewy sanitarne, płyty i ruszta kuchenne.

Metalurgicznego Przemysłu w Polsce Tow. Akc. — Radomsko, tel. 20. Adres telegr.: „Metal" Radomsko. — Drut żelazny, stalowy, miedziany, telegraficzny, telefoniczny, kolczasty. Gwoździe, gwoździe papowe i fasonowe, Nity, śruby, nakrętki podkładki, wkrętki, Łopaty i szpadle stalowe. Widły.

Meyerhold i Sp., Fabryka Lin Drucianych, Sp. Akc. — Sosnowiec, 3-go Maja, tel. 40. Adres telegr.: „Fabryka Meyerholda". — Liny stalowe. Nacinane pilników.

Modrzejowskie Zakłady Górniczo-Hutnicze, Sp. Akc. — Sosnowiec, tel. Warszawa 77-40, 71-80. Adres telegr.: „Hutnicze". — Śruby, materjały dla nawierzchni toru kolejowego. Utensylja kolej. i kol. podjazd.

Pierwsza Polska Fabryka Haceli „Podkowa", Sp. z o. o. w Sosnowcu, tel. 2-37. Adr. telegr.: „Podkowa-Sosnowiec".

Polska Fabryka Hufnali i Wyrobów Żelaznych, Sp. z o. o. — Zawiercie, skrz. poczt. 5. — Hufnal (podkuwiaki).

Rur i Żelaza Tow. Sosnowieckich Fabryk, Sp. Akc. — Sosnowiec, tel. Warszawa 51-61, 25-93, 25-94, 67-27. Adres telegr.: „Hulczyński". — Rury bez szwu i rury spawane.

Sucheni Józef, Fabryka Pługów, — Gidle, p. Radomski. Adres telegr.: „Sucheni". — Maszyny rolnicze: pługi, radełka, maneże, brony, kultywatory.

„Światowit", Fabryka Wyrobów Metalowych i Emaljowanych, Sp. Akc. — Myszków. Adres telegr.: „Światowit Myszków". — Naczynia emaljowane, cynkowane, cynowane, aluminjowe, miedziano-aluminjowe.

Szczętni Bracia, Fabryka Miedziano-Kotlarska, Mechaniczna i Odlewnia. — Częstochowa, tel. 2-30. — Maszyny rolnicze. Młocarnie do prostej słomy. Urządzenia wodociągowe i kanalizacyjne. Aparaty dla browarów, gorzelni, krochmalni.

Szajn Bracia, Fabryka Śrub i Drutu, Sp. Akc. — Będzin, Małachowskiego 49, tel. biuro—56, fabr.—55. Adres telegraficzny: „Gwóźdź-Będzin". — Gwoździe, Śruby.

Juljan Szaja **Fabryka wyrob. metal. i Zabawek dziecinnych**
Częstochowa, Koszarowa Nr. 21. Tel. 453.
Skrzynka pocztowa 241.
Gwizdki. Nakrycia stołowe dziecinne. Serwisy. Bran zoletki. Łopatki. Wiaderka i t. p.

7. ODDZIAŁ LUBELSKI.

Dratt R. i Sp., Sp. Akc. Fabryka Maszyn Rolniczych i Odlewnia Żelaza w Chełmie Lub., ul. Lwowska 16, tel. Nr. 115. Adres telegr.: „Dratt".

Gassner F., K. Najdeker i W. Orłowski, Fabryka Maszyn Rolniczych i Odlewnia Żelaza. — Chełm. Adres telegr.: „Gassner". Maszyny rolnicze: pługi, maneże, sieczkarnie.

„Hess W.", Sp. Akc. Fabryki Wag. — Lublin. Adres telegraficzny: „Hess", tel. 145. — Wagi stołowe, dziesiętne, setne, tysiączne.

„Ideal", Fabryka Wag, właśc. Franc. Maszkiewicz i spadk. Piotra Księżyckiego. — Lublin, Krochmalna 24, skrz. poczt. 37. Adres telegr.: „Ideal". — Wagi.

„Lechja", dawn. Kujawski, Milewski i Sp., Zakłady Budowy Młynów, Wytwórnie Maszyn i Odlewnie, Sp. Akc. Lublin. Fabryki: w Lublinie i Żywcu. Zarząd: Lublin, Foksal 25, tel. Nr. 47. Skład fabryczny i biuro sprzedaży w Wilnie, ul. Ostrobramska 29, tel. 13-10. Przedstawicielstwa: Poznań: I. „F. Suchanek i S-ka", Pl. Wolności 8-9. Lwów: I. „Steyer-Pezet", Akademicka 23.

E. PLAGE i T. LAŚKIEWICZ
właśc. R. Laśkiewicz i K. Arkuszewski
Zakłady mechaniczne
Lublin. Adres telegr.: „LAŚKIEWICZ"
Kotły parowe. Maszyny i aparaty dla gorzelni, rektyfikacji, drożdżowni, krochmalni i syropiarni. Aparaty dla cukrowni. Pompy. Wyroby kotlarskie. Konstrukcje żelazne. Beczki żel. Narzędzia do obróbki metali: frezy, rozwiertniki, narzynki i t. p. Remont samochodów i traktorów. Karoserje samochodowe. Samoloty lądowe i wodne.

Moritz Wacław, Fabryka Maszyn Rolniczych i Odlewnia Żelaza, „Zjednoczenie Polskich Fabryk Maszyn i Narzędzi Rolniczych", Sp. Akc. — Lublin, tel. 69. Adres telegr.: „Moritz". — Maszyny rolnicze: maneże, młocarnie, wialnie.

Wolski M. i Sp., Sp. Akc. Fabryki Maszyn i Narzędzi Rolniczych. — Lublin, tel. 29. Adres telegr.: „Emwol". — Maszyny rolnicze. Odlewy żeliwne.

8. ODDZIAŁ LWOWSKI.

Jan Bujak, Fabryka przyrządów mierniczych we Lwowie, Zadwórzańska 31, tel. 18-35. Specjalność: Wyroby precyzyjne.

„Cyklop", Fabryka Maszyn i Odlewnia Żelaza, Sp. z o. o. Przemyśl, tel. 1-74. Adres telegr.: „Cyklop". — Maszyny do obróbki drzewa. Remont maszyn.

„Ferrum", Fabryka Maszyn i Odlewnia Żelaza i Metali, Sp. z o. o. — Lwów-Podzamcze, Żółkiewskiego 147, tel. 8-83. Adres telegr.: „Ferrum". — Urządzenia młynów, tartaków i gorzelni. Odlewy żeliwne i metalowe.

Galicyjskie Karpackie Naftowe Tow. Akc., Fabryka Maszyn i Narzędzi Wiertniczych, Glinik Marjampolski, tel.: Gorlice 2 i 17. Adres telegr.: „Excenter". — Maszyny parowe dla celów wiertnictwa, parowe wyciągi tłokowe, wyciągi tłokowe z napędem elektrycznym i motorami spalinowemi, pompy parowe i trasmisyjne. Kompletne urządzenia wiertnicze wszelkich systemów (polsko-kanadyjskie, pensylwańskie, płoczkowo-udarowe, Rotari i t. d.).

Gastman P. i Syn, Fabryka Wag. — Lwów, Panieńska 26/28. — Wagi stołowe i dziesiętne, odważniki żeliwne i mosiężne.

Kunz Antoni, Sp. z o. o., Zakłady Budowy Wodociągów i Pomp. — Lwów, Leszczyńskiego 41. — Pompy, wodociągi, kanalizacje, centralne ogrzewanie i t. d.

„Metal", Fabryka Wyrobów Metalowych i Akumulatorów, Dr. Inż. St. Bieńkowski, Sp. Akc. — Lwów, Zacharjewicza 5, tel. 3-34. — Śruby, nakrętki, nity. Rury ołowiane i plomby ołowiane.

„Polmet", Sp. Akc. Polska Fabr. Lamp. — Lwów, Nowej Rzeźni 25. — Lampy naftowo-żarowe, lampy gazowe i słuchawki radiofoniczne.

„Polma", Fabryka Maszyn i Odlewnia Żelaza. — Przemyśl, Reymonta 62. — Sieczkarnie, młynki, kieraty, przystawki, młocarnie ręczne i kieratowe, Buraczarki. Podstawy i meble do maszyn do szycia, gramofonów, radioaparatów. Różne odlewy. Rowery.

Zieleniewski L., Polskie Fabryki Maszyn i Wagonów w Krakowie, Lwowie i Sanoku, Sp. Akc., Fabryka Lwowska. Lwów, — Podzamcze. Adres telegr.: „Fabryka Zieleniewski". — Maszyny i aparaty dla gorzeni, armatury, wyroby kotlarskie, odlewy żeliwne.

9. ODDZIAŁ KRAKOWSKI.

„Borek", Fabryka Maszyn i Odlewnia Żelaza i Metali, Inż. K. Wyleżyński, — Borek Fałęcki, p. Kraków, tel. 24-80. Adres telegr.: „Wyleżyński", Kraków, Skrytka Nr. 20. — Narzędzia monterskie, ślusarskie i kowalskie. Odlewy żeliwne i metalowe. Armatury wodociągowe.

„Kraków", Huta Żelazna, Sp. Akc. — Kraków, Rynek Główny 12. — Gwoździe i drut.

Pierwsza Fabryka Lokomotyw w Polsce Sp. Akc.
Chrzanów. Zarząd: **Warszawa. Moniuszki 2-a m. 2.**
Tel. 34-68, 35-16. Adres telegr.: „FABLOK".
Parowozy normalnotorowe i wąskotorowe oraz walce szosowe.

Nitsch Leonard i S-ka, — Kraków, ul. A. Potockiego 18. Instalacje centralnych ogrzewań, wodociągów i gazów. Budowa wodociągów miejskich.

„Potęga", Sp. Akc., Towarzystwo Polskich Fabryk Huty Żelaza. — Kraków, Basztowa 9, tel. 2-57. Adres telegr.: „Famarano". — Maszyny rolnicze: maneże, młocarnie, młynki do czyszczenia zboża, brony. Wozy. Odlewy żeliwne.

Samsonowicz M., Wytwórnia Maszyn i Narzędzi Koszykarskich, Odlewnia Żelaza i Metali. — Dębica. Adres telegr.: „Samsonowicz-Dębica". — Maszyny i narzędzia dla koszykarzy. Maszyny dla fabryk mydła.

„Trzebinia", Tow. Akc. Fabr. Maszyn i Narzędzi Rolniczych. Odlewnia Żelaza i Metali. Trzebinia 5. Urząd: Kraków, Dunajewskiego 4, tel. 20-41. — Młocarnie, sieczkarnie, młynki do czyszczenia zboża, kieraty, przystawki, siewniki, sikawki i odlewy szare.

Zieleniewski L., Polskie Fabryki Maszyn i Wagonów w Krakowie, Lwowie i Sanoku, Sp. Akc., Fabryki: Krakowska i Sanocka, Kraków, tel.: 1-96, 20-60, 31-23, Warszawa 73-83. Adres telegr.: „Zieleniewski". — Maszyny parowe, kompresory, pompy, żórawie wodne, pogłębiarki, bagry, Wagony osobowe, towarowe, wagony-cysterny, tendry, wozy ogrzewalne, tramwaje.

10. ODDZIAŁ POZNAŃSKO-POMORSKI.

„Arkona", Wytwórnia Wyrobów Metalowych, Sp. Akc. w Tczewie.

Bydgoska Fabryka Okuć Metalowych i Budowlanych. — Bydgoszcz, ul. Zduny 15. — Okucia meblowe.

Born & Schütze, Fabryka Maszyn i Kotłów, Odlewnia, Toruń, Mokre, tel. 3, 182. Adres telegr.: „Born". — Dragi pływające, kopaczki, pogłębiacze, czerpaki, lokomobile przemysłowe, kotły parowe, konstrukcje żelazne, zbiorniki, urządzenia olejarni, Odlewy żeliwne.

Broda Jan, Toruńska Fabryka Zamków. — Toruń, Koszarowa 11/13. Adres telegr.: „Brodabiuro". — Zamki meblowe kłódki, haki do łóżek, kołnierze butelkowe.

„Centryfuga", Fabryka Przyborów do Wirówek. — Gniezno, tel. 4-99. Adres telegr.: „Centryfuga". — Części składowe wirówek do mleka, „Alfa-Laval".

Cegielski H., Tow. Akc. Fabryki Maszyn i Wagonów, Odlewnia Żelaza i Stali. — Poznań, Gwarna 9, tel.: 43-11, 20-29, 29-47, 42-70. Adres telegr.: „Hacegielski". — Parowozy, parowozy drogowe, wagony towarowe, lokomobile przewoźne i stacyjne. Maszyny rolnicze: maneże, pługi, wypielacze i obsypniki, bukowniki, brony talerzowe, łąkowe, zygzakowate i t. p., walce pierścieniowe, kolczaste, gładkie, łąkowe i t. p. Ugniatacze, podgleba, dołowniki do kartofli, sadzarki do kartofli, kartoflarki, sortowniki do kartofli, włóki do kartofli, Młynki do nawozów, siewniki do zaiatry. Grabie konne, wyorywacze do buraków, młocarnie sztyftowe, bębnowe, Płuczki do kartofli i buraków, Aparaty magnesowe, Sieczkarnie, beczki żelazne do wody i t. p., pompy do gnojówki, parowniki, Maszyny i prasy do wyrobu cegieł, cegielni, Prasy i kopaczki do torfu, Urządzenia gorzelni i krochmalni, Odlewy żeliwne.

Czarliński Leon, Tow. Akc., Fabryka Maszyn Rolniczych, Odlewnia Żelaza i Spiżu. Specjalność: młocarnie szerokomłotne „Ostrowia i Ostrowianka" kultywatory i brony sprężynowe. Ostrów—Krępa (Pozn.), Tel.: Ostrów (Pozn.) Nr. 1.

Drewitz E., Tow. z ogr. por. — Toruń, ul. 3 Maja 2.

„Drutownia"—Poznań, Fabryka Siatek i płotów drucianych dawn. R. Matuszewski i S-ka. — Poznań, Św. Marcina 43c. Siatki druciane 4 i 6-cio kątne, Tkaniny metalowe, Ochraniacze do drzew, Raty wycieraczki, Materace sprężynowe, Łóżka żelazne. Specjalność: kompletne ogrodzenia żelazno-druciane oraz wszelkie części do nich, jak bramy, furtki.

„Fema", Tow. Akc., Wielkopolska Fabryka Wyrobów Metalowych. — Bydgoszcz, ul. Dr. Emila Warmińskiego 6, tel. 8-21. Adres telegr.: „Fema". — Zamki meblowe, kłódki zwyczajne i patentowe, sztance, maszyny do tarek, wszelkie artykuły sztancowane, frezy do obróbki drzewa i t. p. okucia do mebli.

Fabryka Sygnałów Kolejowych C. Fiebrandt i S-ka. Sp. z o. o. — Bydgoszcz 4, tel. 182, 185, 186. Adres telegr.: „Sygnał Fiebrandt". — Utensylja kolejowe: urządzenia do ubezpieczania ruchu na kolejach żel., sygnały, urządzenia do centralizacji zwrotnic, mosty, oporniki sygnałowe, rogatki drogowe, elektryczne aparaty blokowe.

GŁOGOWSKI i SYN

właśc. inż. Leon Czarliński.

Inowrocław, tel. 35. Brodnica (Pomorze), tel. 20.

Adres telegraficzny: Głogowscy.

Maszyny rolnicze; Elewatory do słomy, sieczkarnie kopaczki i parniki do kartofli, lokomobile, młocarnie i bukowniki.

Hersina Adolf, Fabryka Wag. — Rawicz, Kościelna 407, tel. 17. Adres telegr.: „Hersina-Rawicz". — Wagi stołowe, dziesiętne i bydlęce.

Herzfeld i Victorius, Tow. Akc., Odlewnia Żelaza i Emaljernia, Grudziądz, tel. 11, 1-48. Adres telegr.: „Odlewnia". — Odlewy żeliwne, Bukcy do wozów, odkładnice do pługów, Odważniki.

Inowrocławska Fabryka Maszyn Rolniczych, Tow. Akc. Inowrocław, Św. Ducha 27, tel. 111 i 114. Adres telegr.: „Inofama". — Specjalność: turbiny powietrzne.

„Inventia", Fabryka Maszyn Precyzyjnych, Tow. Akc. Poznań, Łazarska 6, tel. 60-36. Adres telegr.: „Inventia-Poznań". — Rowery, drezyny kolejowe, maszyny precyzyjne, papierośnicze, drukarskie i inne oraz wszelkie części zapasowe.

Jabłoński S., Fabryka Wyrobów Metalowych, Sp. z o. p.— Poznań, Fr. Ratajczaka 17.

„Kabel Polski", Tow. Akc. Bydgoszcz. — Kable izolowane w płaszczu ołowianym i pancerzu dla prądów silnych do 30,000 w. oraz telefon do 1000 par. Kable dalekosiężne telefoniczne. Kabelki polowe. Przewodniki dla siły i światła i celów specjalnych wszelkich konstrukcyj.

Kostrzyński Leon, Fabryka Maszyn Rolniczych. — Żerków. Adres telegr.: „Kostrzyński". — Młocarnie sztyftowe i szerokomłotne.

Löbnert Herman, Sp. Akc. Bydgoska Fabryka Maszyn, Bydgoszcz, Jenerała Bema 10, tel. 460, 461. Adres telegr.: „Löbnert" Bydgoszcz. — Rozdrabiacze, całkowite urządzenia dla cementowni i wytwórni wapna, zakładów chemicznych.

„Młynotwórnia", Tow. Akc. Wytwórni Maszyn Młyńskich. Rogoźno, tel. 11. Adres telegr.: „Młynotwórnia-Rogoźno". — Maszyny młyńskie: wialnie, żubrowniki, eureki, maszyny szmerglowe i szczotkowe, cylindry sortujące. Turbiny wodne. Pędnie. Odlewy żeliwne.

Nitsche i Sp., Fabryka Maszyn Rolniczych. — Poznań, św. Marcina 33. Adres telegr.: „Nitschespółka". — Maszyny rolnicze: maneże, sieczkarnie, śrotowniki, wialnie, młocarnie.

Płuciński Bracia, Fabryka Stalowych Narzędzi. — Poznań, ul. Samarzewskiego 43, tel. 63-42. Adres telegr.: „Nożownia". — Noże do sieczkarń bębnowych i toporowych (kołowych), noże do siekaczy, buraków, noże do płatków kartoflanych, noże domowe, tasaki.

Samulski i Sp., Pleszewska Fabryka Maszyn. — Pleszew. Młocarnie, maneże, sieczkarnie. Pompy studzienne i wodociągowe. Smarownice Stauffera, oliwiarki tłokowe. Rezerwoary.

„Unia", Zjednoczone Fabryki Maszyn, dawniej A. Ventzki i Peters, Sp. Akc. Grudziądz, tel. 9-24, 9-25, 9-26, 9-27. Adres telegr.: „Unia". — Maszyny rolnicze, pługi jedno i wielo-skibowe, kultywatory, brony zwykłe i sprężynowe, polowe i łąkowe, siewniki do zbóż i buraków, siewniki nawozowe, grabie konne, automatyczne (nowy typ), kartoflarki, parniki, obsypniki i wypielacze jedno i wielo-rzędowe, walce pierścieniowe i gładkie, płuczki, gniotowniki, znaczniki-dołowniki do kartofli, parowniki, wialnie, młynki do czyszczenia zboża, sieczkarnie, maneże, siekacze (buraczarki), młocarnie, sztyftowe, bijakowe i szerokomłotne, siewniki taczkowe do koniczyny.

„UNIA" ZJEDNOCZONE FABRYKI MASZYN

dawn. A. Ventzki & Peters, Sp. Akc. w Grudziądzu.

Oddział: Chełmno, tel. 20. Adres telegr. „Unia".

Wialnie, młynki, młocarnie, kieraty, sieczkarnie, siekacze, siewniki tarczowe do koniczyny.

Fabryka Traków i Maszyn do Obróbki Drzewa

dawniej C. Blumwe i Syn, Sp. Akc.

Bydgoszcz - ul. Nakielska 26.

Telefony: 10, 21, 361.

„Wiepolana", Wielkopolska Odlewnia, Fabryka Narzędzi i Maszyn, T. A. — Poznań, Dąbrowskiego 81, tel. 61-56. Adres telegr.: „Wiepolana".

Wag i Wyrobów Metalowych Fabryka, Sp. Akc. dawn. Juljusz Sperling. — Bydgoszcz. — Wagi stołowe, dziesiętne, setne, wozowe, kolejowe i specjalne.

11. ODDZIAŁ CIESZYŃSKI.

A. Alscher i Syn, Fabryka Konstrukcji Żelaznych, Budowy Maszyn i Mostów. — Bielsko—Śląsk, Obróć czek. P. K. O. Warszawa, 180-106. Tel. międzym. 1960. Adr. telegr.: „Alscher-syn—Bielsko". Specjalność: Natwietlnie do oszklenia bez kitu.

Bartelmus i Suchy, Fabryka Śrub i Wyrobów Kutych. — Bielsko, Johannygo 3, tel.: 142, 162. Adres telegr.: „Śrubfabryka". — Śruby, nity, nakrętki, podkładki o wszelk. kształt. i rozmiarach dla przemysłu każdego rodzaju według norm fabr. lub dostarczonych rysunków. Osie do wozów włościańskich.

Brevillier i Sp. i A. Urban i Synowie, Tow. Akc. dla Fabrykacji Śrub i Wyrobów Kutych. Reprezentacja dla Polski — Ustroń, tel. 20 i 3. Adres telegr.: „Brevillierurban" Ustroń. Fabryka Śrub — Sporysz obok Żywca, tel. 4. Adres telegr.: „Śrubownia" Żywiec, fabr. w Sporyszu. Fabryka Wyrobów Kutych Ustroń (Śl. Ciesz.). Adres telegr.: „Huta", Ustroń, Fabr. w Ustroniu. — Okucia do wozów kolejowych, kowadła.

Oto są wyroby General Motors:

CHEVROLET

LA SALLE **CADILLAC**

BUICK

OAKLAND **OLDSMOBILE**

PONTIAC

VAUXHALL **G. M. C.**

Organizacja upoważnionych zastępstw i stacyj obsługi General Motors pokrywa gęstą siecią całą Polskę wraz z wolnem miastem Gdańskiem.

GENERAL MOTORS w POLSCE

SP. Z O. O.

Warszawa, Wolska 101 - 105.

Josephy's G. Erben, Fabryka Maszyn i Odlewnia żelaza, Bielsko, Adres telegr.: „Josephy". — Maszyny do prania i suszenia wełny, mierzenia i składania materjałów, Maszyny dla cementowni, młynki kulowe, bębny kulowe, ekstrakcji oleju, aglomeracji rudy, Odlewy żeliwne.

„Lechja", Zakłady Budowy Młynów, Wytwórnia Maszyn i Odlewnie, Sp. Akc. dawn. Kujawski, Milewski i S-ka, Fabryki: w Lublinie i Żywcu. Zarząd: Lublin, Foksal 25, tel. 47. Skład fabr. i biuro sprzed. w Wilnie, Ostrobramska 29, tel. 13-10. Przedstawicielstwo: Poznań: f. „F. Suchanek i S-ka", Al. Wolności 8 9. Lwów: f. „Steyer - Pezet", Akademicka 23.

Münhardt Adolf, Zjednocz. Fabryki Grempli. Bielsko, tel. 73. Adres telegr.: „Kratzenfabrik". Gremple i taśmy grempiowe wszelkiego rodzaju, rzemyczki rodzielcze i cholewy do maszyn włókienniczych.

„Mewa", Śląska Fabryka Wyrobów Metalowych, Sp. z o. o. Bielsko, Strzelnicza 35, tel. 166. Adres telegr.: „Mewa - Bielsko". Kapsle staniolowe i metalowe do wszelkiego rodzaju flaszek i słojów, oraz kapsle konfiturowe.

Münstermann E. v., Przemysł Fosforobronzowy. Bielsko, tel. 110. Adres telegr.: „Münstermann". Armatury, bronz fosforowy, biały metal, odlewy metalowe.

Ochsner Karol i Syn, Fabryka Wyrobów Miedzianych i Metalowych. Bielsko. Wyroby kotlarskie.

Pollak Th. i Syn, Fabryka Wszelkich Towarów Śrubowych Nitów i Muterek. Biała. Adres telegr.: „Pollaksohn". Śruby, nakrętki, nity, materjały dla nawierzchni toru kolejowego.

Quissek & Geppert, Fabryka Wyrobów Miedzianych i Metalowych, Maszyn i Kotłów. Bielsko, tel. 1-52. Kotły parowe parniki, zbiorniki, maszyny parowe, pompy, płuczki do kartofli, elewatory, gniotowniki do słodu, aparaty dla gorzelni i rektyfikacyj, armatury, pędnie. Gatry i maszyny do obróbki drzewa.

Saur Theodor, Fabryka Maszyn. Bielsko, tel. 1 05. Adres telegr.: „Saur". Maszyny dla przemysłu włókienniczego: dla wykończalni z wełny i półwełny, dla farbiarni, maszyny-szpularki. Listwy sztyftowe do szarparek wełny sztucznej.

Schmeja Edm., Fabryka Maszyn i Odlewnia Żelaza. Biała, Małopolska, tel. 67. Młynki - śrutowniki do zboża i materjałów średnio - twardych. Łamacze kamieni i t. p.

Schmidt Rudolf, Fabryka Armatur, Odlewnia Bronzu Fosforowego, Metali i Żelaza. Biała, Kolejowa 24/26, tel. Bielsko 181. Adres telegr.: „Rudolf Schmidt" Biała. Armatury do wody, pary gazu: zawory, kraniki i zasuwy; wszelkie armatury pożarowe i do wodociągów miast, studzienki typu francuskiego i normalnego,. hydranty pod i nadziemne.

Schwebe Georg, Fabryka Maszyn i Odlewnia Żelaza. Bielsko, tel. 3-42. Maszyny dla przemysłu włókienniczego.

Starke'go Ernesta Syn, Fabryka Ogrzewań Centralnych, Urządzeń Gazowych, Sanitarnych, Wodociągów i Palenisk. Bielsko, Gizeli 5. Ogrzewania centralne, wodociągi miejskie, fabryczne, domowe urządzenia gazowni, paleniska.

Twerdy Emil, Fabryka Maszyn. Bielsko, Jasna 17. Maszyny parowe, narzędzia wiertnicze, żórawie kopalniane, pompy, gatry, pędnie.

WĘGIERSKA GÓRKA

Górnicza i Hutnicza Spółka Akcyjna w Węgierskiej Górce powiat Żywiec.

wyrabia:

Rury żeliwne i kształtki do 1200 mm. średnicy. Odlewy handlowe, maszynowe i kokile oraz wszelkie odlewy z szarej leizny.

12. ODDZIAŁ GÓRNOŚLĄSKI.

Śląska Fabryka Motorów „P. T. E.", Katowice - Bogucice, Krakowska 11, tel.: Warszaw. 514-40, 50-80. Adres telegr.: „Politow". Budowa silników na prąd trójfazowy do 300 KM i transformatorów do 640 KVA oraz reparacje wszelkich silników. (Dane odnośnie fabryki warszawskiej „P. T. E." na str. 279).

Górnośląskie Zjednocz. Huty Królewska i Laura, Sp. Akc. Górniczo - Hutnicza. Zarząd Centralny: Katowice, ul. Kościuszki 30, tel. 600, 899, 22-62, 22-63. Adres telegr.: „Laura - Katowice". Warsztaty w Królewskiej Hucie dostarczają: konstrukcje żelazne budowlane, mosty żelazne kolejowe, drogowe i wojskowe. Hangary lotnicze i maszty radiowe. Rozjazdy kolejowe. Wagony towarowe, kryte i otwarte. Cysterny, wagony chodnie do mięsa i piwa dla kolei normalnych i wąskotorowych. Wagoniki i t. p.

Górnośląskie Zjednoczone Huty Królewska i Laura. Huta Zgoda. Zakłady Budowy Maszyn w Zgodzie. Zgoda. Adres telegr.: „Huta Zgoda". Górny Śląsk. Fabryka maszyn dostarcza: odlewy żeliwne i stalowe. Walce utwardzone, kotły, maszyny parowe, kompresory, pompy, żórawie i suwnice mostowe z napędem ręcznym i elektrycznym, mostownice przeładunkowe, wieże wyciągowe, kołowroty parowe i elektryczne, tarcze obrotowe i przesuwnice. Zbiorniki i tanki do wody, olejów, nafty, smoły, benzyny i t. p.

Rybnicka Fabryka Maszyn, Sp. z ogr. por. Rybnik, tel. 69, 125. Adres telegr.: „Rymag". Maszyny i kompletne urządzenia wydobywcze i transportowe dla kopalń: węgla, rudy, nafty, wapna i kamieniołomu. Konstrukcje żelazne. Skrobacze dla kopalń soli. Wyciągi ciężarowe, wciągi, dźwigi.

13. ODDZIAŁ GDAŃSKI.

Stocznia Gdańska. Gdańsk, tel. Nr. 23441—47. Stocznia okrętowa. Fabryka Maszyn. Silniki Diesla. Gazowe i Elektryczne. Kotły parowe. Maszyny i aparaty do wyrobów gumowych i dla cukrowni. Chłodnie i urządzenia do wyrobu lodu sztucznego. Urządzenia transportowe. Konstrukcje żelazne.

XV. Krajowy przemysł samochodowy

Stały i potężny wzrost i rozwój życia gospodarczego wymagają dostosowanego i odpowiadającego im rozmiarami systemu komunikacyjnego, przyczem wielką rolę odgrywa tutaj szybkość i ekonomiczność komunikacji.

Dotychczasowy system masowego transportu, a w pierwszym rzędzie sieć kolejowa, znalazł poważne uzupełnienie w transporcie samochodowym, szczególnie tam, gdzie ta sieć kolejowa jest niedostatecznie rozwinięta.

Niedomagania gospodarcze Polski w dużej mierze należy przypisać niedość rozwiniętemu systemowi sieci komunikacji kolejowej, której rozwój nie może nadążyć za potrzebami i rozwojem życia gospodarczego państwa ze względu na kolosalne nakłady związane z rozbudową sieci kolejowej.

W dziedzinie komunikacji samochodowej Polska również została poważnie zdystansowana przez kraje Europy zachodniej i Ameryki, to też należy podjąć jaknajspieszniej konieczne wysiłki, aby to opóźnienie odrobić.

Widomym znakiem dążności do zaradzenia tym bolączkom jest szybki, jak na nasze stosunki, wzrost automobilizmu w Polsce. Import samochodów do Polski wzrasta z roku na rok i wartość jego za czas od 1 stycznia 1925 r. do końca 1928 r. wyraża się cyfrą zgórą 200.000.000 zł. W tym czasie ilość samochodów, kursujących w Polsce wzrosła z 13.000 do 26.000 sztuk, przypuszczalny wzrost w 1929 r. określić można w przybliżeniu na dalsze 12.000 sztuk samochodów wartości około 180 miljonów zł.

Jednakże jest to bardzo jednostronne zaradzanie złu, bowiem tak poważny import, nadwerężając bilans handlowy państwa, jednocześnie nie odpowiada wskazaniom Ministerstwa Spraw Wojskowych, gdyż nie zabezpiecza pokrywania niezbędnych potrzeb armji w razie wojny, do rekwizycji zaś przedstawia ogromną ilość marek i typów samochodów, przeważnie bez zapasów części zamiennych, lub w najlepszym wypadku, z zapasami bardzo drobnemi, a niewystarczającemi.

Wzrost automobilizmu w danem państwie nie zawsze jest odzwierciadleniem wzrostu jego przemysłu samochodowego, a przecież najracjonalniej tę sprawę rozwiązać może tylko ich rozwój równoległy.

W Polsce automobilizm jest jeszcze bardzo młody, zaś przemysł samochodowy zaczął istnieć, niestety, dużo później, bo od niedawna.

W chwili uwolnienia się od okupacji niemieckiej t. j. w listopadzie 1918 r. Polska nie posiadała samochodów prawie wcale, nie można bowiem liczyć garstki rozbitych i zużytych wozów, odziedziczonych w spadku po okupantach. Należało więc zaczynać od nowa.

Niestety, wysiłki poszły po linji najmniejszego oporu; zaczęliśmy sprowadzać samochody z zagranicy, kontentując się co najwyżej remontowaniem uszkodzonych, czy zużytych wozów w kraju.

W ten sposób powstał cały szereg warsztatów reparacyjnych z przyjętymi od Niemców wojskowymi Centralnymi Warsztatami Samochodowymi na czele.

Między innemi i fabryka silników spalinowych „Ursus" w 1920 r. uruchomiła dział remontu samochodów dla wojska.

Niskie stawki celne umożliwiały zagranicy łatwy wwóz samochodów do Polski, przyczem nie zachęcały wraz z całym szeregiem innych przyczyn do zakładania fabryk samochodów w kraju. Tymczasem polscy konstruktorzy już oddawna poświęcają się studjom nad silnikami samochodowymi i lotniczymi i nad zagadnieniami konstrukcyj samochodowych.

Wspomnę choćby o inż. Brzeskim, który już w 1898 r. skonstruował swój pierwszy silnik zastosowany do samochodu i od tego czasu stale się poświęca studjom w dziedzinie konstrukcji silników; o inż. Tańskim, który już w 1916 r. zbudował 12 cylindrowy silnik lotniczy o mocy 520 KM, największy ze znanych podówczas, a obecnie pracuje w C. W. S., o inż. Zaleskim, Mrajskim, Tyszkiewiczu, Glücku i innych.

Szybki wzrost automobilizmu oparty na imporcie zagranicznym siłą rzeczy nie mógł nas jednak zadowolić. Konieczność posiadania własnego opartego na polskim surowcu i robotniku przemysłu samochodowego, jaki jedynie może sprostać wymaganiom obrony państwa i na jakim najsłuszniej ze względu na zdrowie organizmu gospodarczego należałoby oprzeć zaopatrzenie rynku wewnętrznego w samochody, coraz silniej nasuwa się na uwagę, zmuszając do zajęcia się tą sprawą. Nieuzasadniony brak zaufania we własne siły wpłynął na to, iż przez pierwsze lata naszej niepodległości nie zdobyliśmy się na wysiłek stworzenia własnego przemysłu, mimo istnienia zasadniczych danych, sprzyjających dążeniom w tym kierunku.

Wszak mamy zarówno zdolny materjał ludzki, jak również wszelkie surowce, oraz przemysł pomocniczy, więc odlewnie, huty i t. d. mogący się poszczycić długoletnią praktyką i nawet zaufaniem zagranicy.

Inne dane, jak ochronę celną, uregulowanie podatków i t. p. zawsze można stworzyć.

Pierwsze jaskółki, znamionujące poprawę, to wysiłki Centralnych Warsztatów Samochodowych z inż. Tańskim nad stworzeniem typu polskiego samochodu. W 1922 r. w C. W. S. zbudowano pierwszy **polski samochód „C. W. S. — F 1".**

W 1924 r. Ministerstwo Spraw Wojskowych, uważając za konieczne ze względów obrony państwa powstanie w kraju przemysłu samochodowego, powierza drogą konkursu Zakładom Mechanicznym „Ursus" Sp. Akc. w Warszawie dostawę samochodów ciężarowych dla wojska z warunkiem wykonania ich całkowicie w fabryce krajowej z krajowego surowca. „Ursus", wspomagany przez Bank Gospodarstwa Krajowego, przystępuje do budowy fabryk i odlewni w Czechowicach pod Warszawą, gdzie powstaje nowocześnie urządzona pierwsza w kraju fabryka samochodów. Pierwszą serję 50 samochodów ciężarowych „Ursus" wypuszcza w czerwcu 1928 r. i od tego czasu prowadzi już normalną seryjną budowę pierwszorzędnej jakości wozów sprzedawanych wojsku, instytucjom rządowym i komunalnym i klijenteli prywatnej.

W tymże 1928 r. C. W. S. zostaje zreorganizowane i przekształcone na Państwową Wytwórnię Samochodów, która obecnie ma produkować samochody typu C. W. S.

Z inicjatywy prywatnej w marcu 1927 r. powstaje „Towarzystwo Budowy Samochodów „As" w Warszawie i przystępuje do produkcji samochodów osobowych typu lekkiego, jednakże z silnikiem i mechanizmem napędowym, sprowadzanymi z Francji. W początku 1928 r. hr. Tyszkiewicz przenosi swą fabrykę samochodów „Stetysz" z Francji do Warszawy, gdzie rozpoczyna starania o zorganizowanie Sp. Akc. dla finansowania przedsiębiorstwa. Pożar, jaki miał miejsce w r. b., spowodował jej unieruchomienie, przyczem dalsze jej losy są chwilowo niezdecydowane.

Wszystkie powyższe wysiłki są bezwątpienia dopiero zapoczątkowaniem wielkiego, zapewniającego samowystarczalność, przemysłu samochodowego w Polsce. Jednakże pierwsze najważniejsze kroki z zupełnem powodzeniem już zostały zrobione i pozwoliły praktycznie stwierdzić możliwości jego istnienia i rozwoju.

Ludwik de Vacqueret.

Problem przemysłu samochodowego w Polsce

SAMOCHODY CIĘŻAROWE i AUTOBUSY
krajowej marki „URSUS"

są najtrwalsze, najekonomiczniejsze i najtańsze z klasy wozów najwyższej jakości.

„URSUS"

Jedyne na nasze drogi!

Zakłady Mechaniczne
„URSUS" Sp. Akc.

Warszawa, ul. Skierniewicka 27/29. Tel. 171-06.

PRZEDSTAWICIELSTWA:

ŁÓDŹ — H. Buczyński, Piotrkowska 112.
WILNO — Inż. Janowicz — Ponarska 55.
BYDGOSZCZ — K. S. Auto — Gdańska 19.
BIAŁYSTOK — W. Kariakin, Kilińskiego 17.
KRAKÓW — F. Nowotny — Jabłonowskich 5.
LUBLIN, — Biuro Techn. „Lech", Bernardyńska 9.
KATOWICE — Dr. Korczyński — Gen. Zajączka 4.
LWÓW — Inż. B. i K. Neymanowie, Chorążczyzna 6.
POZNAŃ — „URSUS" Oddz. w Poznaniu, 27 Grudnia 16.

ral Motors w Polsce, przyniesie prawdopodobnie wzrost liczby samochodów w Polsce o jakie 10—12 tysięcy sztuk.

Na polu popularyzacji automobilizmu w Polsce pierwszorzędną rolę odegrały samochody koncernu General Motors Corporation, który w roku ubiegłym otworzył w Warszawie montownię tak już popularnych w Polsce Chevroletów.

Samochody te mają wszelkie warunki, których wymaga się od wozów, przeznaczonych do kursowania po uciążliwych drogach, których u nas w kraświata wynosi 64 mieszkańców na 1 samochód.

Mówiąc o możliwościach rozwoju i o rynku zbytu dla polskiej produkcji samochodów, nie należy ograniczać się jedynie do rynku wewnętrznego. Przy odpowiednio prowadzonej polityce traktatów handlowych możemy z powodzeniem liczyć na opanowanie rynków Bliskiego Wschodu, skąd moglibyśmy prowadzić w drodze wymiennej takie towary, jak tytoń, owoce i t. p. Tereny te przedstawiają również duże możliwości rozwojowe dla automobilizmu wogóle z uwagi na małą dotychczas liczebność taboru samo-

Z inicjatywy prywatnej w marcu 1927 r. powstaje „Towarzystwo Budowy Samochodów „As" w Warszawie i przystępuje do produkcji samochodów osobowych typu lekkiego, jednakże z silnikiem i mechanizmem napędowym, sprowadzanymi z Francji. W początku 1928 r. hr. Tyszkiewicz przenosi swą fabrykę samochodów „Stetysz" z Francji do Warszawy, gdzie rozpoczyna starania o zorganizowanie Sp. Akc. dla finansowania przedsiębiorstwa. Pożar, jaki miał miejsce w r. b., spowodował jej unieruchomienie, przyczem dalsze jej losy są chwilowo niezdecydowane.

Wszystkie powyższe wysiłki są bezwątpienia dopiero zapoczątkowaniem wielkiego, zapewniającego samowystarczalność, przemysłu samochodowego w Polsce. Jednakże pierwsze najważniejsze kroki z zupełnem powodzeniem już zostały zrobione i pozwoliły praktycznie stwierdzić możliwości jego istnienia i rozwoju.

Ludwik de Vacqueret.

Problem przemysłu samochodowego w Polsce

Wzrost pojemności rynku samochodowego zależy przedewszystkiem od tego, w jaki sposób szerokie koła publiczności zapatrują się na samochód i jego rolę w gospodarstwie współczesnem. Cały kulturalny Zachód Europy, nie mówiąc już o Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej i Wielkiej Brytanji, ocenił te wszystkie korzyści, jakie zapewnia szybki i tani środek lokomocji XX wieku zarówno w dziedzinie komunikacji, jak i transportu.

Na Zachodzie w większych skupieniach ludzkich luksusem staje się zaprzęg konny, natomiast samochód jest najbardziej popularnym i najłatwiej dostępnym środkiem przewozowym.

U nas mamy jeszcze pod tym względem do zrobienia bardzo wiele, chociaż w ostatnich czasach sytuacja znacznie zmieniła się na lepsze. Coraz bardziej utrwala się przekonanie wśród najszerszych warstw publiczności, że samochód, naprawdę, nie jest luksusem, ale przedmiotem codziennego użytku, którego posiadanie opłaca się stokrotnie. Jest to zupełnie zrozumiałe w mieście, gdzie koncentruje się ruch przemysłowy i handlowy. Jednak i na wsiach widzimy już duży postęp w tym kierunku. Samochód, rozwożący mleko lub służący do innych celów gospodarczych, nie jest znowu tak rzadkiem zjawiskiem. Na przejeżdżających zaś automobilistów nie patrzą się już z odcieniem mimowolnej zawiści, jaką odczuwa się do nielicznej grupy wybranych, posiadających niedostępny dla ogółu samochód. Dziś każdy wie dobrze, że nabycie samochodu jest niezmiernie ułatwione, do którego każdy może dojść.

Obserwując niezmiernie szybki rozwój automobilizmu polskiego w ciągu ostatnich 4 lat, znajdujemy jeszcze jeden dowód więcej niezmiernie ważnej roli jaką nowoczesny samochód odgrywa w gospodarczem i kulturalnem życiu nowoczesnego państwa.

W roku 1924 liczba samochodów w Polsce wynosiła w okrągłych liczbach 13,000, a w roku 1928 — 25.800 wozów. Rok bieżący, według obliczeń, sporządzonych na podstawie danych, jakie otrzymaliśmy od Działu Konjunktury i Statystyki Sprzedaży General Motors w Polsce, przyniesie prawdopodobnie wzrost liczby samochodów w Polsce o jakie 10—12 tysięcy sztuk.

Na polu popularyzacji automobilizmu w Polsce pierwszorzędną rolę odegrały samochody koncernu General Motors Corporation, który w roku ubiegłym otworzył w Warszawie montownię tak już popularnych w Polsce Chevroletów.

Samochody te mają wszelkie warunki, których wymaga się od wozów, przeznaczonych do kursowania po uciążliwych drogach, których u nas w kraju mamy bardzo dużo. Najlepszym miernikiem, że wozy te w zupełności nadają się do naszych warunków terenowych, dając właścicielowi za umiarkowaną cenę silny i pewny samochód, może być statystyka sprzedaży Chevroletów w Polsce

W roku 1924 zarejestrowano 74 samochody tej marki, co stanowiło zaledwie 1,93 proc ogólnej liczby samochodów sprzedanych w Polsce w owym roku. W latach 1925, 1926 i 1927 odsetek ten wynosił: 7,06 proc., 4,88 proc., 19,20 proc. W roku otwarcia w kraju montażowni General Motors Corporation, t. j. w roku 1928 cyfra ta raptownie wzrosła, dochodząc do 42,34 proc.

Cyfra ta stanowi prawie połowę samochodów, sprzedanych w całym kraju, będąc jednocześnie oczywistym wskaźnikiem, jakiego rodzaju samochody mogą liczyć na rozpowszechnienie się w Polsce i jakie najbardziej odpowiadają naszym warunkom.

Szybkie rozszerzanie się pojemności polskiego rynku samochodowego wysuwa kwestję zaspokojenia popytu. Kwestja ta może być rozwiązana albo przez stworzenie rodzimego przemysłu samochodowego, albo przez import, albo też przez samochodowe fabryki montażowe.

Brak miejsca pozwala nam tylko na pobieżną analizę tych trzech sposobów zaspokojenia rynku samochodowego w Polsce.

Jest rzeczą zupełnie słuszną i naturalną dążenie każdego państwa do stworzenia w stu procentach własnego przemysłu samochodowego — tak ze względów gospodarczych, jak również i obrony narodowej.

Dążenie takie istnieje i u nas, czemu żaden rozsądny i uczciwy obywatel nie może przeciwdziałać. Mimo to jednak nasuwa się pytanie, jaką należy wybrać drogę, prowadzącą do stworzenia rodzimego przemysłu samochodowego.

Konjunktura rozwoju automobilizmu w Polsce jest świetna, chociażby z tego względu, że nasycanie rynku samochodowego w Polsce jest jeszcze zbyt słabe, gdyż zaledwie 1 samochód przypada na 1,174 mieszkańców, podczas gdy przeciętna dla całego świata wynosi 64 mieszkańców na 1 samochód.

Mówiąc o możliwościach rozwoju i o rynku zbytu dla polskiej produkcji samochodów, nie należy ograniczać się jedynie do rynku wewnętrznego. Przy odpowiednio prowadzonej polityce traktatów handlowych możemy z powodzeniem liczyć na opanowanie rynków Bliskiego Wschodu, skąd moglibyśmy prowadzić w drodze wymiennej takie towary, jak tytoń, owoce i t. p. Tereny te przedstawiają również duże możliwości rozwojowe dla automobilizmu wogóle z uwagi na małą dotychczas liczebność taboru samo-

chodowego i stale wzrastające potrzeby komunikacyjne.

Powyżej przytoczone dane przekonywują nas, że przed nowopowstającym przemysłem samochodowym w Polsce otwierają się wspaniałe widoki, a mimo to przemysł ten nie rozwija się prawie wcale.

Przyczyny tego są bardzo poważne i nie dadzą się szybko usunąć. Stoi temu bowiem na przeszkodzie brak:

1) odpowiednich kapitałów,
2) odpowiednich przemysłów pomocniczych,
3) niektórych surowców,
4) fachowego personelu,
5) odpowiedniej organizacji handlowej, oraz
6) niekorzystne warunki pod względem obciążeń podatkowych i świadczeń socjalnych.

Przytoczone tu przyczyny mówią same za siebie i nie wymagają komentarzy. Oczywiście, braki te w miarę gospodarczego rozwoju kraju będą znikały i polski przemysł samochodowy będzie zdobywał coraz lepsze warunki rozwoju. Nie należy jednak zapominać, że kraj nie może czekać z zaspokojeniem swych potrzeb gospodarczych, aż rodzimy przemysł samochodowy zyska odpowiednie warunki rozwoju.

Do czasu stworzenia polskiego przemysłu samochodowego droga do należytego zaspakajania potrzeb samochodowego rynku polskiego prowadzi przez zakładanie samochodowych fabryk montażowych.

Ten rodzaj produkcji polega na sprowadzanu zasadniczych części samochodu z zagranicy i montowaniu gotowych wozów przy zastosowaniu materjałów krajowych. Jest to rzecz nieunikniona, gdyż w obecnych warunkach każda nowopowstająca fabryka samochodów w Polsce musiałaby sprowadzać części z zagranicy z tą tylko różnicą, że za części te musiałaby płacić znacznie więcej, niż fabryka montażowa, która jest ekspozyturą wytwórni tych części. Innemi słowy, odpływ kapitałów w ostatnim wypadku jest daleko mniejszy. Fabryka montażowa nie jest więc zjawiskiem ujemnem. Przeciwnie, przynosi ona cały szereg korzyści, które znikają przy imporcie samochodów gotowych.

Korzyści te są następujące:

1. Część surowców, półfabrykatów i wyrobów gotowych jest nabywana w kraju, co przyczynia się do rozwoju przemysłu pomocniczego.

2. Wykorzystywane są miejscowe siły umysłowe i ręce robocze, czego ilustracją może służyć General Motors w Polsce, zatrudniająca 100 proc. robotników i 90 proc. pracowników umysłowych, pracowników, Polaków.

3. Fabryka montażowa jest szkołą dla przyszłych fachowców w dziedzinie samochodowej.

4. Stwarza typ wzorowej organizacji, która będzie miała olbrzymie znaczenie dla przemysłu samochodowego w Polsce.

5. Ściąga kapitał zagraniczny do kraju.

6. Znaczne sumy pozostają w kraju pod postacią podatków.

7. Pozatem, fabryka montażowa jest źródłem taniego kredytu, gdyż finansuje sprzedaż swych wyrobów na bardzo dogodnych warunkach.

Zawsze w związku z omawianiem zagadnień przemysłu samochodowego, jako takiego, nasuwa się jednocześnie zagadnienie organizacji sprzedaży samochodów, co w dużej mierze stanowi o ich powodzeniu.

Pomimo znakomitego obniżenia kosztów produkcji samochodów, jakie zdołano osiągnąć przez wprowadzenie produkcji masowej, zawsze jednak nabycie samochodu stanowiło większy wydatek jednorazowy, który w dużej mierze utrudniał jego popularyzację.

Zrozumiał to doskonale amerykański przemysł samochodowy i zorganizował sprzedaż samochodów na raty tak, aby każdy mógł spłacać nabyty samochód ze swoich bieżących dochodów. Dopiero ten moment uprzystępnienia kupna stał się decydującym czynnikiem w rozpowszechnieniu się pojazdów mechanicznych. Zasada ta została przeszczepiona i na teren Polski, gdzie np., koncern General Motors Corporation uruchomił oddział swojej specjalnej organizacji General Motors Acceptance Corporation.

Wobec ciasnoty na polskim rynku pieniężnym okoliczności tej nie można nie doceniać.

Wobec tego, że w interesie fabryki montażowej której zasadą jest współpraca z czynnikami lokalnymi, leży stopniowe wprowadzanie do produkcji coraz większej ilości materjałów krajowych, jest ona faktycznie zaczątkiem krajowej fabryki samochodów.

Zdaniem naszem, jest to jedyny sposób stworzenia sprzyjających warunków dla krajowego przemysłu samochodowego i położenia trwałych podstaw pod jego rozwój.

to samochód o którym mówią wszyscy!

Nowy model 1929 r. nazwany

ESSEX THE CHALLENGER

(ESSEX rzucający wyzwanie do walki)

stanowi dalszy krok w dziedzinie techniki i estetyki automobilowej. Wspaniałe silne samochody 6-cylindrowe, rozwijające szybkość 115 klm. na godz., z pełnem luksusowem wyposażeniem ofiarowane są nabywcom polskim w związku z otwarciem krajowej montowni po cenach

Dol. 1.465.— do dol. 1.790.— loco Gdańsk, zależnie od typu karoserji.

BROCKWAY

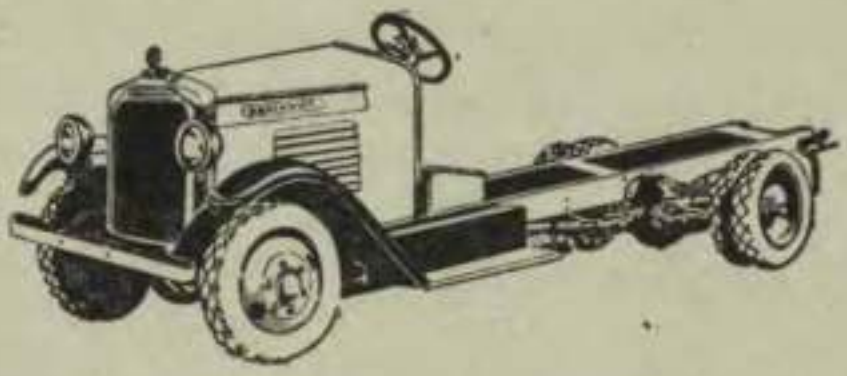

bezkonkurencyjne podwozia ciężarowe i specjalne autobusowe.

70 różnych typów! Wielka rozpiętość skali nośności (od 1 i pół do 8 tonn.)! Znakomite przystosowanie do wymagań stawianych przez przedsiębiorstwa komunikacyjne i poszczególne rodzaje przemysłu.

Generalne przedstawicielstwo „HUDSEXWAY"

GDAŃSK: Reitergasse 12/15.

ZASTĘPSTWA WE WSZYSTKICH WIĘKSZYCH MIASTACH.

Inż. J. DĄBROWSKI, (Chrzanów).

XVI. Budowa parowozów w Polsce*)

Państwo Polskie w chwili swego powstania znalazło się w warunkach zupełnie wyjątkowych.

Złożone z dzielnic, należących do trzech różnych organizmów gospodarczych, otrzymało sieć kolejową o gęstości bardzo rozmaitej, rozłożoną nierównomiernie, w sposób nie mający często nic wspólnego z potrzebami gospodarczemi danej dzielnicy, a już nie stojący w żadnym stosunku do potrzeb państwa polskiego, jako całości.

Warunki te ilustruje tab. I (z r. 1925):

B. zabory	Przeciętna długość linij.			
	ogólna	na 100 km.² a.	na 10.000 mieszk. b.	ab.
Rosyjski	7.392	2.9	4.6	3.7
Austrjacki	4.509	5.1	5.1	5.1
Pruski	4.946	10.4	10.7	10.7
Razem	16.847	4.3	5.8	5.6

W prostym i określonym stosunku do liczby kilometrów linji kolejowych pozostaje ilość lokomotyw, potrzebnych do utrzymania ruchu. Stosunek ten wyraża się pewną cyfrą charakterystyczną, która różna dla różnych krajów, określa zarówno intensywność przewozów, jak i zamożność przedsiębiorstwa kolejowego.

Liczba kilometrów linji kolejowych, liczba posiadanych lokomotyw, oraz wspomniany powyżej spółczynnik zaopatrzenia w tabor zawiera tab. II.

	St. Zjedn.	Italja	Polska	Francja	Belgja	Niemcy	Anglja
Długość, linij kolejowych (normalnotor.)	403.785	21.100	17.187	53 561	11.093	58.156	39.262
Liczba lokomotyw	64.370	5.496	5.168	20.208	4.629	26.594	24.207
Spółczynnik zaopatrzenia (liczba lokom. na 1 km.)	0.16	0.29	0.3	0.38	0.42	0.45	0.62

Plan budowy taboru, opracowany przez Rząd już w roku 1919 na okres najbliższych lat 10-ciu, musiał brać pod uwagę istniejący stan sieci kolejowej, projektowaną jej rozbudowę, oraz liczebność i stan taboru.

Wobec nieustalonych granic państwa, nieznana była dokładna długość sieci kolejowej, a o taborze wiedziano tylko, że będzie to tabor otrzymany od państw zaborczych na podstawie traktatów podpisanych w Wersalu, St. Germain, Trianon i przyszłego układu z Rosją, a więc tabor zgoła nie pierwszorzędnej jakości.

Rzeczywistość potwierdziła te przypuszczenia, 1926 r. — Polska posiadała 115 typów lokomotyw, ogółem 5120 sztuk następującego wieku:

		do	lat	10	— 1566	sztuk
od	10	lat	do	20	— 1724	„
„	21	„	„	25	— 693	„
„	26	„	„	30	— 553	„
„	31	„	„	35	— 289	„
„	36	„	„	40	168	„
		ponad	lat	40	— 107	„

a więc 1117 parowozów, mających ponad 25 lat.

Biorąc pod uwagę, że wiek parowozu europejskiego może wynosić około lat 30-tu — cyfra raczej za wysoka ze względu na wytężoną pracę nowoczesnego parowozu i szybkie tempo udoskonaleń technicznych, — można sobie wyrobić pojęcie o przeprowadzonem w r. 1919 obliczeniu parowozów, potrzebnych Polsce do r. 1930.

Na podstawie takiego obliczenia ustalono, że Polska potrzebować będzie w ciągu pierwszych dziesięciu lat około 400 lokomotyw rocznie, licząc w tem zarówno uzupełnienie taboru brakującego, jak i zapotrzebowanie z tytułu renowacji lokomotyw starych.

Ze względu na bardzo zły stan taboru, przystąpiono zaraz do zakupu parowozów zagranicą, a równocześnie umożliwiono powstanie przemysłu krajowego, zawierając umowy długoterminowe z trzema fabrykami polskiemi na dostawę w ciągu lat 10-ciu 2590 nowych parowozów.

Z tego otrzymały do wykonania:

Pierwsza Fabryka Lokomotyw w Polsce, Sp. Akc. w Chrzanowie — 1200 sztuk, Tow. Akc. H. Cegielski w Poznaniu — 1040 szt. i Warszawska Sp. Akc. Budowy Parowozów w Warszawie *) 350 szt.

W ten sposób powstały 3 fabryki, obliczone każda na produkcję roczną około 100 parowozów normalnotorowych.

Tem samem przyjęta została zasada, że nowe lokomotywy dla Polskich Kolei Państwowych będą wykonywane w fabrykach prywatnych.

Tabor parowozowy, jaki otrzymała Polska, składał się z tego, co pozostawiły po sobie państwa zaborcze i okupanci. — Tabor okupantów był bardzo zły, typy parowozów stare i źle utrzymane, wszystko to, czego nie można było użyć w metropolji, wysyłano do zarządów kolei terenów okupowanych.

*) Według książki autora: „Przemysł lokomotywowy w Polsce", Warszawa, 1928. Księgarnia Techniczna.

*) Warszawska Spółka Budowy Parowozów otrzymała oprócz tego na pierwszy okres swego istnienia 510 parowozów do wykonania głównej naprawy.

Małopolska była wogóle traktowana przez władze wiedeńskie po macoszemu, a podczas wojny i bezpośrednio przed upadkiem Austrji, potrafiono wycofać najlepsze jednostki taboru do Wiednia lub Czech.

Najbardziej cenny i jednolity materjał parowozowy pozostał w Wielkopolsce.

O taborze otrzymanym z Rosji nie warto nawet mówić. Były to parowozy stare, zniszczone i wymagające — jako szerokotorowe — zasadniczej przeróbki. Nie wiele z nich zdołano użyć na podrzędnych linjach polskich.

A więc, mówiąc ogólnie, Polska otrzymała tabor parowozowy o wartości jaknajbardziej nierównomiernej, a w każdym razie nie przystosowany do właściwych potrzeb kolejnictwa nowopowstającego, samodzielnego państwa, posiadającego aspirację i linję rozwojową odrębną od państw zaborczych.

Dlatego też jednem z najważniejszych zadań czynników miarodajnych było ustalenie typów parowozów, jakie Polska dla przypuszczalnego rozwoju swego życia gospodarczego posiadać powinna.

Konferencje, jakie odbywały się w tej sprawie w r. 1919, ustaliły, że do ruchu osobowego potrzebne są zasadniczo 3 typy parowozów:

1) pośpieszny,
2) zwykły osobowy i
3) tendrzak do ruchu osobowego podmiejskiego (jako odmiana typu 2).

Zaś dla ruchu towarowego potrzebne są również 3 typy:

1) ciężki i bardzo silny do przewozów masowych,
2) lżejszy do pociągów towarowych przyśpieszonych i
3) przetokowy.

Za najpilniejszy uznano zwykły osobowy i towarowy ciężki.

Jako podstawy ogólne, przyjęto: obciążenie na oś do 18 t i oś toczną — ze względu na konserwację toru.

W ten sposób powstały parowozy polskie Ty 23, Os 24 i Tr 21, dawniej w Polsce niespotykane i budowane w większych ilościach przez wszystkie fabryki polskie.

Tak więc inicjatywa ustalenia typów pozostała przy Ministerstwie Kolei.

Budowa parowozów normalnotorowych stanowi dla fabryk polskich największą, lecz nie wyłączną część ich obrotu rocznego.

Fabryka Cegielskiego podtrzymuje wszystkie działy swej dawnej produkcji — maszyny rolnicze i urządzenia związane z przemysłem rolniczym — oraz posiada wielki dział budowy wagonów, przechodząc nawet obecnie do budowy wagonów osobowych.

Warszawska fabryka parowozów buduje wszystkie rodzaje parowozów wąskotorowych, silniki spalinowe Diesel'a, walce drogowe, lokomobile przemysłowe, kotły parowe i części zapasowe do wyrabianych przedmiotów.

Dla fabryki chrzanowskiej, należącej do Sp. Akc Pierwsza Fabryka Lokomotyw w Polsce, prawie wyłączny zakres produkcji stanowi budowa parowozów normalnotorowych, podczas gdy parowozy wąskotorowe i walce drogowe z napędem silnikowym stanowią z natury rzeczy tylko drobną część obrotu.

Najpoważniejszy dział stanowią parowozy wąskotorowe, i to znów nie ze względu na stan zapotrzebowania takich parowozów w dobie obecnej, lecz ze względu na stanowisko, jakie w normalnym rozwoju gospodarczym państwa parowozy takie zająć powinny.

Zapotrzebowanie roczne na nowe parowozy wąskotorowe można wyprowadzić w przybliżeniu z gęstości linji kolejowych, jak dla kolei normalnych.

Całe zapotrzebowanie na parowozy wąskotorowe pokrywane było do ostatnich czasów zagranicą. Przywóz parowozów i tendrów wąskotorowych z różnych państw, według sprawozdań Głównego Urzędu Statystycznego, zawiera tab. III.

	1924		1925		1926		1927	
	tonn	tys. zł.	tonn	tys. zł.	tonn	tys. zł	tonn	tys. zł.
Austrja	—	—	56.8	603	33.7	63	35.1	75
Czechosłowacja	—	—	—		—		17.5	54
Niemcy	291.9	394	334.5		26.4		7.2	22
Inne kraje	—	—	73.8		—		16.5	68
Razem	291.9	394	465.1	603	60.1	63	76.3	219

Przyjmując, jako przeciętną wagę parowozów wąskotorowych 15 t, otrzymamy, że w roku największego importu (1925) sprowadzono z zagranicy około 30 parowozów.

Wymagania poszczególnych odbiorców są bardzo różne, a do braku wszelkich podstaw normalizacyjnych w konstrukcji parowozów przyłącza się brak jednostajności szerokości toru, która waha się w granicach od 600 m do 1 m w odstępach niekiedy 15 m.

Takiej rozmaitości wymagań co do szerokości toru i co do konstrukcji mogą uczynić zadość te fabryki zagraniczne, które od dziesiątków lat budują lokomotywy wąskotorowe, albo jako część swej produkcji, albo jako swą wyłączną specjalność.

Wskutek takiego stanu rzeczy, fabryki polskie zostały zmuszone do podjęcia samodzielnej pracy konstrukcyjnej i wypracowały kilka typów parowozów wąskotorowych dla różnych warunków pracy.

Tak więc budowa parowozów wąskotorowych leży logicznie w zakresie programu wytwórczego polskich fabryk lokomotyw i ma przed sobą duże widoki rozwoju.

Do wytworzenia korzystnych warunków tego rozwoju, potrzeba przedewszystkiem ujęcia w pewne normy wymagań odbiorców (prace w tym kierunku zostały już zapoczątkowane przez Min. Komunikacji i Min. Spr. Wojsk.) oraz dokładniejszego zróżniczkowania stawek celnych (dotychczas stawka celna od

POLSKIE T-WO SAMOCHODÓW

CITROËN

Sp. z o.o.

FABRYKA W WARSZAWIE CZERNIAKOWSKA 139

100 kg. parowozu wąskotorowego była taka sama, jak dla parowozu normalnotorowego).

Oprócz zakresu swej ściślej specjalności — budowy lokomotyw — mogą fabryki polskie, ze względu na swe urządzenia techniczne, i muszą ze względu na niedostateczną ilość zamówień na lokomotywy, podejmować inne działy wytwórczości maszynowej.

Należy tu wspomnieć przedewszystkiem o walcach drogowych, które wobec złego stanu dróg w Polsce — stanowić mogą poważną pozycję w rocznej produkcji fabryki. Fabryka Cegielskiego buduje walce parowe, „Parowóz" — parowe i silnikowe, a „Chrzanów" — tylko silnikowe, napędzane motorem ropowym. Produkcja ta rozwija się zarówno co do ilości zamówień, jak i co do opracowania coraz doskonalszych typów, najbardziej odpowiednich dla miejscowych warunków pracy.

Czynnikiem, który wysunięty został w ostatnich latach na pierwszy plan w zarządzeniu zakładem przemysłowym i od którego oczekiwano wiele w dziedzinie obniżenia kosztów własnych wytwarzania, — była organizacja wewnętrzna zakładów przemysłowych. Zapoczątkowany został ruch, znany pod nazwą „Naukowej Organizacji Pracy", zmierzający przedewszystkiem w kierunku uporządkowania tych wszystkich czynników, związanych z procesem wytwórczym, zakupem i sprzedażą, których doskonalenie nie wymaga nakładu pieniężnego, a których uporządkowanie usprawnia wszystkie fazy pracy kierowniczej i wykonawczej w dążeniu do obniżenia kosztów własnych.

Ruch ten, pochodzący z Ameryki, znalazł bardzo szeroki oddźwięk w krajach europejskich, przeżywających wielkie trudności w dziedzinie wytwórczości przemysłowej, i może wykazać się już rzeczywistemi korzyściami, osiągniętemi w życiu codziennem przemysłu.

Polski przemysł lokomotywowy postawiony został odrazu we środku całego zagadnienia. Jako powstały po wojnie, w okresie ogólno - europejskich trudności gospodarczych, wystawiony został na wszystkie skutki tego stanu, a otrzymawszy nowocześnie urządzone warsztaty, nie obciążone tradycją starych fabryk, zmuszony został siłą rzeczy do stosowania nowoczesnych zasad pracy.

Zasady ogólne, które podaje t. zw. „Naukowa Organizacja Pracy", można sprowadzić do następujących punktów:

1. W warsztacie — podział pracy, przygotowanie robót, obliczanie czasu, planowanie, kontrola.

2. W dziedzinie obliczania kosztów własnych— ujednostajnienie metod obliczenia kosztów własnych, różniczkowanie kosztów według stanowisk wytwórczych, ustalenie wpływu stopnia zatrudnienia warsztatów, oznaczenie najekonomiczniejszego rozmiaru produkcji.

3. Ogólnie — uwzględnianie pierwiastku psychologicznego w kierowaniu ludźmi.

4. Statystyka (jako czynność pomocnicza dla wszystkich innych działów).

Dwa ostatnie punkty znajdują coraz szersze uznanie czynników kierujących w przemyśle i nie wymagają bliższego objaśnienia.

Sprawa obliczania kosztów własnych wysunięta została w ostatnich czasach na czoło zagadnień, związanych z zarządzaniem zakładem przemysłowym. Stała się ona przedmiotem badań ze strony, wszystkich czynników zainteresowanych w racjonalnym przebiegu procesu wytwarzania. Uznano za pewnik, że wyniki umiejętnie prowadzonej kalkulacji kosztów własnych — to najdoskonalszy wskaźnik błędów i uchybień, jakie zachodzą w produkcji i w całym organiźmie przedsiębiorstwa, a także błędów w polityce zakupów i sprzedaży.

Jeśli chodzi o polskie fabryki lokomotyw, to metody obliczania kosztów własnych zostały do pewnego stopnia ustalone w umowach z Rządem na dostawę taboru. Osiągnięto w ten sposób pewną „normalizację" tych metod. Jednak coraz większe różniczkowanie się produkcji zmusiło do stosowania metod bardziej dokładnych, uwzględniających wszystkie czynniki procesu wytwarzania.

Przedewszystkiem stało się koniecznością tak zw. „umiejscawianie" kosztów i obliczanie kosztów godziny pracy dla każdego stanowiska wytwórczego.

Współczesna fabryka lokomotyw, składająca się z odlewni, kuźni, warsztatu mechanicznego i montażowego, posiada na każdym ze swych stanowisk wytwórczych koszty tak rozmaite, że nie tylko nie wystarcza obliczanie tych kosztów dla każdego działu zosobna, lecz staje się koniecznem obliczanie kosztów dla poszczególnych obrabiarek lub charakterystycznych procesów wytwórczych.

Drugim czynnikiem w obliczaniu kosztów własnych, mniej docenianym, mniej zbadanym, a szczególnie ważnym dla polskich fabryk lokomotyw, jest uwzględnianie stopnia zatrudnienia zakładu przemysłowego.

Każda z trzech polskich fabryk lokomotyw została zaprojektowana na wytwórczość około 100 parowozów normalnotorowych rocznie, a fabryki „Chrzanów" i „Cegielski" mają tę cyfrę, jako podstawę swych umów z Rządem.

W rzeczywistości, Min. Komunikacji nie odbiera więcej, niż około 50 parowozów rocznie; na stopień zatrudnienia warsztatów wpływa bezpośrednio każda oszczędność budżetowa, czynnik bardzo ważny w racjonalnej gospodarce państwowej, lecz nie mający nic wspólnego z racjonalnością pracy prywatnej wytwórni.

Wprawdzie, wobec tendencji Min. Komunikacji nie odbierania większej liczby lokomotyw, nie wszystkie działy fabryk polskich zostały tak rozbudowane, aby mogły bez trudności podjąć budowę 100 lokomotyw rocznie, jednak najważniejsze działy warsztatowe są do takiej wytwórczości zupełnie przygotowane. A więc pracują obecnie przy połowie swego obliczonego zatrudnienia.

Wszystkie koszty, składające się na koszt własny wyrobu, zachowują się rozmaicie, w zależności od stopnia zatrudnienia zakładu przemysłowego.

Wreszcie, przy obliczeniu kosztów własnych, dużą rolę odgrywa oznaczenie najekonomiczniejszej ilości produkcji, t. j. ustalenie, jak wielką powinna być ilość produktów wytwarzanych w jednej serji, aby cena jednostkowa produktu była najniższa.

Zagadnienie to staje się znów szczególnie ważnem dla polskich fabryk lokomotyw.

Zamówienia na parowozy wydawane są serjami po 18 — 20 sztuk, a więc w ilościach dostatecznych dla należytego przygotowania produkcji. Chodzi więc w tym wypadku raczej o nierównomierność wydawania zamówień, również uzasadnioną może w zupełności ogólną polityką inwestycyjną Rządu, lecz sto-

jącą w wyraźnej sprzeczności z racjonalnością pracy wytwórni.

Niepewność otrzymania zamówienia lub otrzymanie go zapóźno, powoduje zwolnienie tempa produkcji, co znów ze swej strony wywołuje zawsze podniesienie kosztów własnych.

W formie daleko bardziej ostrej występuje to zagadnienie przy produkcji parowozów wąskotorowych, gdyż wskutek różnorodności zapotrzebowania, niema mowy o wytwarzaniu w najbardziej ekonomicznych serjach.

Na podstawie powyższych przykładów widzimy, że polskie fabryki lokomotyw, wyposażone w nowoczesne urządzenia warsztatowe, stają się ośrodkiem rozwiązywania wielu nowoczesnych zagadnień technicznych i organizacyjnych.

Ze względu na charakter swej produkcji, mającej znaczenie państwowe, wchodzą te fabryki w bezpośrednią zależność od stanu gospodarki państwowej, od stanu przewozów i ogólnej zamożności przedsiębiorstwa kolejowego, dając ze swej strony dużą rękojmię w dziedzinie racjonalności i taniości produkcji.

W chwili powstania niepodległego państwa, nie było na ziemiach polskich fabryki, budującej lokomotywy. Nie było przdewszystkiem dlatego, że polityka gospodarcza trzech państw zaborczych zmierzała zgodnie w kierunku sprowadzenia dzielnic polskich do roli kolonij rolniczych, dostarczających surowców dla przemysłu metropolji.

I choć wskutek różnorodnego rozmieszczenia bogactw naturalnych na ziemiach polskich oraz wskutek wielu przyczyn natury politycznej, stosunki te ułożyły się dla trzech dzielnic rozmaicie, to jednak rozwój przemysłu metalowego przetwórczego nie szedł we właściwym kierunku uprzemysłowienia kraju.

W Małopolsce istniała i przetrwała do obecnych czasów jedna poważna fabryka Zieleniewskiego, a w Wielkopolsce, oprócz kilku mniejszych fabryk maszyn rolniczych, istniała i rozwijała się w bardzo trudnych warunkach również jedna fabryka — Cegielskiego.

W Kongresówce stosunki te szły inną nieco drogą, lecz skutek był ten sam, t. j. było mało fabryk mechanicznych, wytwarzających wyroby wysoko uszlachetnione, wymagające wysoko wykwalifikowanej pracy i bogatych urządzeń technicznych.

Dlatego właśnie inicjatywa prywatna, która spotkała się ze zrozumieniem rządu nowopowstałego państwa, poszła w kierunku zapoczątkowania przemysłu lokomotywowego, już nie tylko z myślą ogólną o uprzemysłowieniu kraju, lecz z myślą o uniezależnieniu się od zagranicy w dziedzinie artykułów tak ważnych dla gospodarki państwowej, jak lokomotywy.

Zagranicą sprawa budowy lokomotyw rozwiązana została rozmaicie, głównie zależnie od tego, czy koleje należą do państwa, czy do towarzystw prywatnych.

Do krajów europejskich, posiadających koleje państwowe, należą przedewszystkiem Niemcy, Rosja, Austrja, Włochy i państwa półwyspu bałkańskiego.

Koleje wyłącznie prywatne posiada Anglja, podczas, gdy wę Francji i Szwecji dwie trzecie wszystkich linji kolejowych jest w rękach towarzystw prywatnych, zaś jedna trzecia — w rękach państwa.

Koleje państwowe zaopatrywały się zawsze w nowy tabor (lokomotywy i wagony) w fabrykach prywatnych, przystosowując swoje warsztaty do wykonywania okresowych napraw, przewidzianych w przepisach o służbie toboru.

Koleje prywatne, zwłaszcza angielskie, budują nowe lokomotywy w swych własnych warsztatach podczas gdy fabryki prywatne, budujące lokomotywy pokrywają zapotrzebowanie kolei kolonjalnych.

W ten sposób powstał w krajach najbardziej uprzemysłowionych Europy odrębny dział wielkiego przemysłu maszynowego, przemysł zajęty albo wyłącznie budową lokomotyw, albo prowadzący budowę lokomotyw obok innych działów swej produkcji.

W Europie istnieje obecnie 108 fabryk i 23 warsztatów kolejowych, budujących nowe lokomotywy (z tego w Anglji 21 fabryk, w Belgji 19, we Francji 11, w Niemczech 21).

Wszystkie te fabryki muszą przystosować się do zmniejszonej ilości zamówień na parowozy.

W każdym kraju stosunki te układają się inaczej, lecz wszędzie przemysł lokomotywowy żyje pod znakiem przesilenia.

Fabryki angielskie pracują przy 65 — 70 proc. swych możliwości wytwórczych, pomimo wielkiego poparcia, jakiego doznają ze strony rządu. Fabryki francuskie pracują ze stratami.

Najlepiej stosunkowo pracuje przemysł belgijski (zatrudniony w 70 — 75 proc.), posiadający zamówienia dla kolei kolonjalnych i południowo - amerykańskich, oraz przemysł włoski, który korzysta z wydatnej pomocy rządowej przy wykonywaniu swych zamówień dla Rumunji i Jugosławji.

Wprost katastrofalne jest położenie przemysłu lokomotywowego w Niemczech, i to zarówno z powodu zmniejszenia eksportu, jak i wewnętrznego zapotrzebowania dla kolei Rzeszy.

O ile bowiem eksport lokomotyw z Niemiec wynosił w r. 1912 — 1335 sztuk, w r. 1913 — 1457 szt. to w latach 1924 — 1927 spadł odpowiednio do 480 596, 400 i 430 sztuk rocznie.

A zamówienia kolei Rzeszy, wynoszące w r. 1913 — 1660 sztuk, spadły w ostatnich czterech latach do 120 sztuk rocznie, czyli do 7 proc. zamówień przedwojennych.

Polski przemysł parowozowy rozwija się w warunkach trudnych, a może znaleść się w najbliższej przyszłości w warunkach jeszcze trudniejszych. Przyszłość każdej z trzech fabryk polskich zależy od tego, w jakim stopniu potrafią one wyzyskać ten początkowy okres dla swej konsolidacji.

Wobec komplikujących się coraz bardziej zagadnień życia technicznego i gospodarczego, nie może być pominięty żaden czynnik, który mógłby przyczynić się do racjonalizacji wytwórczości.

Porównywując ceny taboru, płacone przez Ministerstwo Komunikacji wytwórniom krajowym, z cenami zagranicznemi nie można brać pod uwagę zagranicznych cen eksportowych, gdyż ceny te ustalane są zależnie od konjunktury często poniżej kosztów własnych.

Porównywując zaś nasze ceny wewnętrzne z wewnętrznemi cenami zagranicznemi, t. j. cenami, jakie zarządy kolejowe płacą wytwórniom własnego

kraju, możemy stwierdzić, że nasze ceny są często niższe od cen Niemiec, Czechosłowacji i Austrji.

Wreszcie dodać należy, że rozpoczęcie produkcji przez fabryki polskie odbiło się wydatnie w bilansie handlowym Polski, gdyż przywóz lokomotyw zagranicznych, stanowiących poważną pozycję w pierwszych latach istnienia państwa, ustał w roku 1927 zupełnie.

Dokładne cyfry przywozu lokomotyw normalnotorowych i tendrów zawiera tab. IV.

	1924		1925		1926	
	tonn	tys. zł	tonn	tys. zł	tonn	tys. z
Austrja	3185.2		3 17.4			
Belgja	4967.6		4678.8			
Francja	—		108.2			
Holandja	207.6		—*			
Niemcy	1687.6		487.0		66.1	
Razem .	10048.0	13769	5281.4	5891	36.8	147

Dane Głównego Urzędu Statystycznego nie obejmują zakupów w Ameryce w latach 1919 — 1921, których wartość wynosi około 7 miljonów dolarów za 175 lokomotyw typu 1-4-0, serji Tr-20.

Reasumując wszystkie powyższe uwagi, powiedzieć można, że najbardziej istotnym i najpewniejszym czynnikiem rozwoju polskiego przemysłu parowozowego, czynnikiem niezależnym od wszelkich konjunktur gospodarczych, jest studjowanie postępu technicznego, ulepszanie metod pracy i podnoszenie sprawności organizacyjnej.

Dostawa nowych parowozów dla Polskich Kolei Państwowych przez fabryki polskie, wyraża się liczbami następującemi:

Rok	„Chrzanów"	„Parowóz"	„Cegielski"
1922	10	—	—
1923	12	1	—
1924	32	2	—
1925	54	21	—
1926	41	28	7
1927	53	25	43
1928 (do 1.VII) . .	28	25	24
Razem .	230	102	74

W ciągu tego okresu wykonano 4 różne serje parowozów — 3 ciężarowe (Tr. 12, Tr. 21, Ty. 23) i 1 osobową (Os. 24).

Według serji, produkcja fabryk polskich układa się, jak następuje (do dnia 1.VII.1928 r.).

„Chrzanów"	ser.	Tr. 21	— 72 sztuk
	„	Os. 24	— 60 „
	„	Ty. 23	— 62 „
„Parowóz"	„	Tr. 12	— 60 „
	„	Ty. 23	— 42 „
„Cegielski"	„	Ty. 23	— 74 „

Fabryka chrzanowska wykonała, oprócz tego, 7 parowozów normalnotorowych przetokowych dla odbiorców prywatnych: 2 typu 1-5-1, 3 typu 0-3-0 i 2 typu 0-2-0.

Inż. I. JABŁOŃSKI,
Dyrektor Centralnego Biura Konstrukcyjnego Wagonowego

XVII. Polski przemysł wagonowy

Na ziemiach, jakie weszły w skład odbudowanego Państwa Polskiego, w okresie przed wielką wojną znajdowały się dwie wytwórnie wagonowe: jedna w Sanoku, w Małopolsce, druga w Warszawie. Powstanie pierwszej nie jest zbyt odległe, bo sięga r. 1892, kiedy Kazimierz Lipiński, kotlarz, poparty przez Dyrekcję Kolei w Krakowie, przystąpił do początków budowy wagonów, korzystając w tym celu ze starych warsztatów kolejowych w Starym Zagórzu, które wydzierżawił. W dwa lata później, bo w roku 1894, za staraniem tegoż Lipińskiego, przy udziale Banku Krajowego i w porozumieniu z austrjackim kartelem wagonowym, powstaje firma „Pierwsze Galicyjskie Towarzystwo Akcyjne budowy wagonów i maszyn, przedtem Kazimierz Lipiński, Sp. Akc", która buduje nową fabrykę w Sanoku, opuszczając warsztaty w Zagórzu. Fabrykę w Sanoku uruchomiono w roku 1896. W roku 1913 fabryka została przejęta w drodze fuzji przez firmę „Uprzywilejowane fabryki maszyn i wagonów L. Zieleniewski w Krakowie, Lwowie i Sanoku", co stworzyło mocniejsze podstawy finansowe dla fabryki Sanockiej.

Od chwili ukonstytuowania się, jako fabryka wagonów, a więc od roku 1896, aż do wojny, bierze wytwórnia żywy udział w dostawach wagonów dla kolei austrjackich, budując wagony osobowe, towarowe, cysterny oraz tendry parowozowe.

Inwazja rosyjska w czasie wielkiej wojny spowodowała w zakładach w Sanoku wielkie straty, powstrzymując jednocześnie ich działalność.

Pochodzenie drugiej wytwórni wagonowej, mianowicie „Tow. Przemysłowego Zakł. Mech. Lilpop, Rau i Loewenstein, Sp. Akc." w Warszawie, jest wcześniejsze, i datuje się od roku 1818, kiedy przez braci Evans została założona fabryka maszyn i odlewnia. Fabryka ta następnie przeszła w posiadanie spółki „Stanisław Lilpop i Wilhelm Rau" i pod tą firmą była prowadzona do roku 1873. Następnie do Spółki przystąpił Leon Loewenstein, Spółka została przekształcona na Towarzystwo akcyjne i pod obecną nazwą istnieje po dzień dzisiejszy.

Po nabyciu od b. Banku Polskiego w r. 1878 jego zakładów przy ulicach Smolnej i Solec firma przystąpiła do budowy wagonów oraz wyrobu przedmiotów dla kolei. W zakładach Towarzystwa zbudowane były pierwsze wagony osobowe dla rosyjskich kolei państwowych oraz wagony luksusowe dla pociągu cesarskiego, poza tem zgórą 40.000 wagonów towarowych i specjalnych różnych typów, jak również szereg wagonów dla konnych wówczas tramwajów warszawskich i wagonów kolei dojazdowych b. Kongresówki i państwa rosyjskiego.

Zakłady Towarzystwa, pobudowane nad Wisłą w okresie, kiedy nie było kolei żelaznych, a Wisła była główną arterją komunikacyjną, musiały pokonywać ogromne trudności z chwilą powstania kolei i rozpo-

częcia dla nich dostaw wagonów; gotowe wagony były przewożone przez miasto na specjalnych potężnych wozach do najbliższych torów kolejowych. Stanowiło to przeszkodę w rozwoju zakładów i skłoniło Towarzystwo do nabycia w r. 1902 fabryki b. Towarzystwa „August Repphan", położonej na Woli w bezpośredniem sąsiedztwie z koleją obwodową i połaczonej z nią własną bocznicą. Od tego czasu aż do wybuchu wielkiej wojny zaznacza się silny rozwój zakładów, których produkcja ogarnia, poza wagonami, inne specjalności, jak budowę mostów, urządzeń wodociągowych, maszyn parowych, taboru wojskowego pocisków, dzięki czemu Zakłady uczestnicza przy wykonywaniu większych instalacyj zarówno w b. Kongresówce, jak i w Rosji.

Na początku wojny, w 1914 roku, Towarzystwo zakupiło tereny w Rosji, w Kremieńczugu, mając zamiar przeniesienia tam wyrobu pocisków, zaś pozostawienia na miejscu fabryki wagonów i urządzeń kolejowych. Nakazana przez władze rosyjskie w następnym roku ewakuacja Warszawy pociągnęła za sobą przymusową bezładną ewakuację fabryki, doprowadzając ją do ruiny, a okupacja zaś niemiecka dokonała reszty.

W zabudowaniach na Powiślu Niemcy założyli park samochodowy, na Woli rozlokowali wojska. Zniszczono archiwum, wywieziono pozostawione przez Rosjan składy drzewa i zapasy magazynowe oraz resztki urządzeń warsztatowych. Rewolucja rosyjska zniszczyła fabrykę w Kremieńczugu.

Jakkolwiek stan obu fabryk, zarówno Sanockiej, jak i Warszawskiej przed wielką wojną można uważać za pomyślny, nie odpowiadał on jednak tej gałęzi przemysłu zarówno w Austrji, jak i w Rosji, co miało swe źródła w nieprzychylnem, albo obojętnem stanowisku rządów, w których rękach pozostawała dyspozycja zamówień na tabor kolejowy. Tem się tłumaczy zjawisko, że gdy, naprzykład, w Rosji powstawały coraz nowe fabryki wagonowe, dostosowane do budowy wielkich współczesnych wagonów osobowych, w b. Kongresówce istniała jedna tylko fabryka wagonowa „Lilpop, Rau i Loewenstein", której produkcja ograniczała się ostatnio wyłącznie do budowy wagonów towarowych.

W zaraniu wskrzeszenia Państwa Polskiego polski przemysł wagonowy był w stanie zupełnego prawie zniszczenia i trzeba było go od podstaw odbudowywać.

Najmniej uszkodzona Sanocka fabryka wagonów L. Zieleniewski zdołała w krótkim czasie wyrównać poniesione straty i już w r. 1919 przystąpić do budowy wagonów; gorzej się rzecz miała z fabryką „Lilpop, Rau i Loewenstein" w Warszawie, gdzie musiano zacząć od remontu budynków zniszczonych i uruchomienia stopniowego warsztatów, choć w tej mierze, aby wystarczały na dokonywanie napraw wagonów, na które Ministerstwo Komunikacji dało Zakładom zamówienie. Że trudne były początki dowodem fakt, że elektrownia Warszawska w 1919 roku była w stanie zobowiązać się do udzielenia Zakładom zaledwie 100kW.

Do napraw wagonów przystąpiono natychmiast po zawarciu umowy z Ministerstwem i już w 1919 roku wypuszczono pierwsze wagony z remontu. W następnym roku uruchomiono prowizoryczną elektrownię o mocy 250 kW, przez zainstalowanie dwóch stojących maszyn parowych i zapoczątkowano odbudowę urządzeń warsztatów: mechanicznego, kuźni i stolarni. Trwałe podstawy istnienia i rozwoju fabryk wagonowych stworzyły jednak dopiero długoterminową umowa Ministerstwa z fabrykami na dostawę wagonów towarowych i osobowych, zawarta z wytw. Lilpop, Rau i Loewenstein w r. 1920. Rok ten jednak, jako rok wojny z Rosją, był w znacznej mierze stracony dla rozbudowy Zakładów; Zakłady, ze względu na potrzeby chwili, zajęły się remontem i budowa przedmiotów, niezbędnych dla wojska, co nawet zostało zadokumentowane w zaszczytnej formie w rozkazie dziennym Ministra Spraw Wojskowych.

Przerwane prace instalacyjne wznowiono w roku 1921, przebudowując remizy wagonowe, budując żelazo- betonową stolarnię i suszarnię do drzewa, rozpoczęto budowę nowej kuźni, wreszcie w następnym roku przystąpiono do budowy wielkiego żelazobetonowego gmachu warsztatów kotlarskich, obsługiwanego trzema suwnicami o rozpiętościach 24 m i 12 m.

Stopniowa rozbudowa fabryki pozwalała na powolny rozrost produkcji, która — zapoczątkowana pierwotnie jako remont wagonów — rozwijała się, przechodząc na budowę wagonów nowych. Remont wagonów trwał aż do r. 1928, t. j. do czasu, kiedy Ministerstwo Komunikacji uznało za możliwe dokonywać go wyłącznie w swoich warsztatach. Jednocześnie szła dalsza rozbudowa instalacyj, zaopatrzenie w maszyny, obrabiarki i narzędzia, zapewnienie od elektrowni Pruszkowskiej prądu w niezbędnej ilości, organizacja wewnętrzna, a w związku z tem rozwój budowy nowych wagonów.

Do wytwórni wagonowych, które powstały po odbudowie Państwa Polskiego, należą: „H. Cegielski, Tow. Akc." w Poznaniu i „Zakłady Ostrowieckie, Sp. Akc." w Ostrowcu.

Początki firmy „H. Cegielski" odnoszą się do roku 1846, kiedy powstał mały warsztat, wyrabiający proste maszyny rolnicze. Przechodząc rozmaite stopnie rozwoju i pokonywując trudności warsztat doszedł do rozmiarów fabryki narzędzi rolniczych, która w roku 1899 przekształciła się w „Tow. Akc. H. Cegielski" w Poznaniu. Fabryka w zmienionej postaci walczy w dalszym ciągu z trudnościami, jakie stwarzał kierunek polityki pruskiej w Poznańskiem, pokonywa jednak je pomyślnie, aż do wybuchu wielkiej wojny. Wojna skierowuje wytwórczość fabryki na przedmioty wojenne, co podtrzymuje jej egzystencję, a w następstwie złagodzenia polityki rządu pruskiego i zapotrzebowania maszyn rolniczych poprawia nieco warunki istnienia. W tym stanie zakłady doczekały się upadku Niemiec.

Wyzwolenie się Wielkopolski z pod jarzma pruskiego i gwałtowna emigracja dawnych panów otworzyła przed „Tow. Akc. H. Cegielski" nowe, szerokie horyzonty, które umiejętnie i pomyślnie wyzyskane przy pomocy Banku Związku Spółek Zarobkowych doprowadziły w krótkim czasie do potężnego rozrostu skromnych przed wojną zakładów i postawiły je co do wielkości w pierwszym szeregu. Nastąpiło to w drodze wykupienia byłych niemieckich fabryk i terenów, i zainstalowania na nich wytwórni, dostosowanych do nowych warunków i potrzeb.

Fabryka wagonowa, będąc jedną z części składowych całego zespołu fabryk, tworzących obecnie „Tow. Akc. H. Cegielski", znajduje znakomite oparcie w nich, otrzymując gotowe odlewy żeliwne i stalowe, nity i t. p.

Zakłady Ostrowieckie, w pierwszej swej postaci, jako „Huta Klimkiewiczów", powstały w 1837 roku.

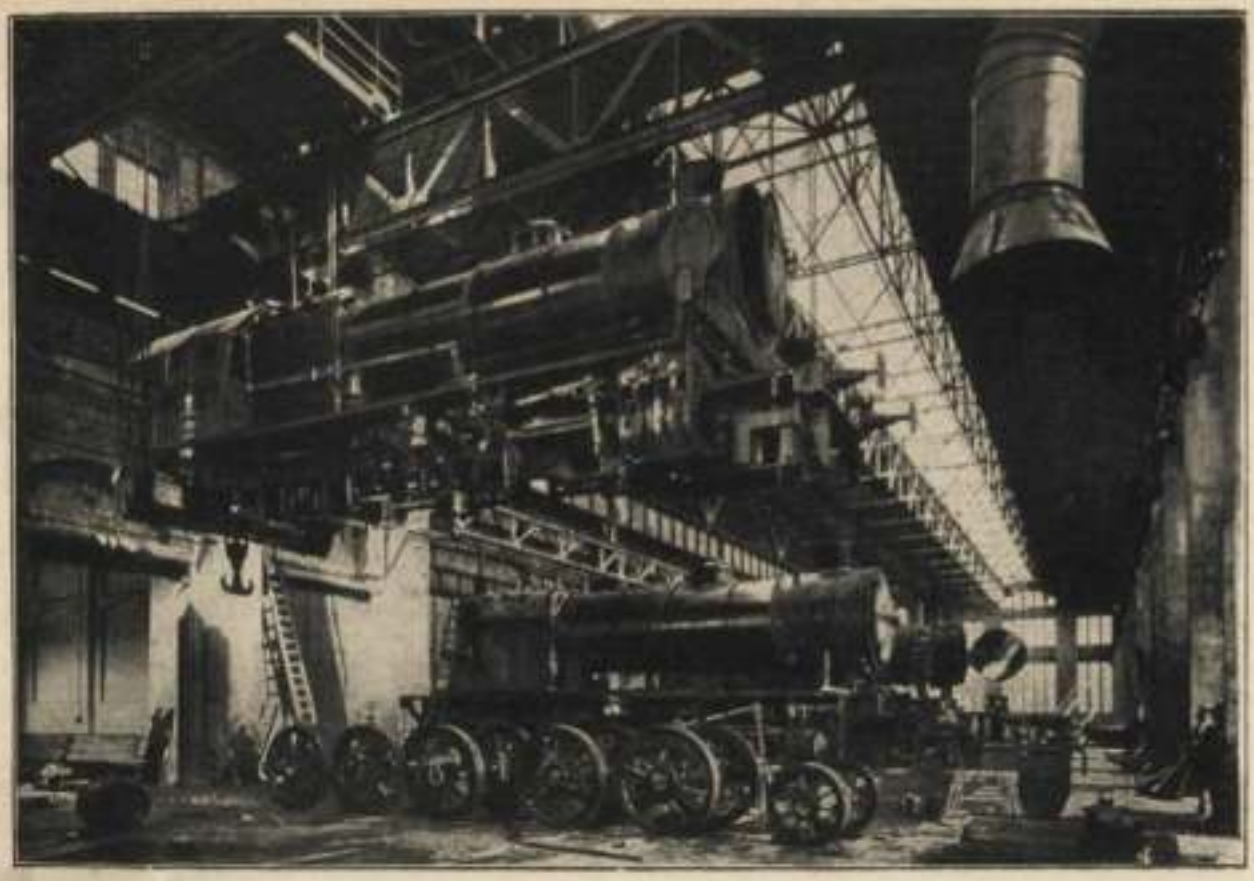

Podnoszenie parowozu („Chrzanów").

Rozmieszczenie obrabiarek („Parowóz").

Posiadały wówczas dwa wielkie piece, wytapiające surowiec na węglu drzewnym. W roku 1843 nabył „Hutę Klimkiewiczów" Bank Polski, zaś w r. 1867 kupił ją baron Samuel Fraenkel, podniósł z upadku, w jakim się znajdowała, rozszerzył, zbudował piec kopułowy do odlewów, założył warsztat do wyrobu haków kolejowych i gwoździarnię. W roku 1881 dobra Ostrowieckie, a z niemi i „Klimkiewiczów", przeszły na własność Wł. Łaskiego, który wydzielił z majątku „Hutę Klimkiewiczów" i założył w r. 1885 wspólnie z J. O. Pastorem towarzystwo udziałowe, przekształcone w następnym roku w „Towarzystwo Wielkich Pieców i Zakładów Ostrowieckich". Towarzystwo zburzyło stare piece i postawiło nowy, pracujący na koksie. Warunki ogólne były pomyślne, huta się rozwijała, czemu sprzyjało połączenie kolejowe, jakkolwiek teren był trudny, gdyż huta zbudowana była na zasypanym stawie.

W r. 1890 wybudowano pierwszy piec martinowski, ustawiono młoty i walcownię obreczy kolejowych. W roku 1891 wybudowano walcownię średnią, nową odlewnię żelaza, następnie kolejno powstały nowe piece martinowskie, wreszcie postawiono drugi wielki piec, rozszerzono urządzenia i zabudowania, liczba pieców martinowskich wciąż wzrastała, przebudowano pierwszy wielki piec, postawiono elektrownię, nowe warsztaty mechaniczne, blachownię. W następnych latach, począwszy od 1902, zmodernizowano stare urządzenia, a więc przedewszystkiem piece martinowskie, wybudowano walcownie: szybką, cienkiej blachy i zimną. W tym stanie zastała zakłady wojna, w której wyniku ustępujące w r. 1915 wojska rosyjskie dokonały całkowitego ich zniszczenia. Zostały wysadzone w powietrze wielkie piece, piece martinowskie i inne urządzenia i wszystko złośliwie doprowadzono do stanu całkowitej nieużyteczności. Po Rosjanach Niemcy zabrali, co miało jeszcze wartość. W nowy okres swego istnienia wstąpiły Zakłady Ostrowieckie zupełnie zrujnowane i ogołocone ze wszystkiego. Pomimo jednak ogromnych strat i stanu depresji, wywołanego klęską, jaka dotknęła zakłady, w nowych warunkach wytworzonych w odrodzonej Polsce, przystąpiono nietylko do odbudowy zniszczonej huty, lecz rozszerzono program działalności Zakładów przez założenie wytwórni wagonów. Za podstawę posłużyła wieloletnia umowa z Min. Komunikacji na dostawę wagonów towarowych zawarta w r. 1921. W dwa lata później były oddane kolejom pierwsze wykonane w Zakładach wagony.

Odbudowę huty prowadzono równolegle z budową wytwórni wagonów: w chwili obecnej huta jest całkowicie odbudowana i zmodernizowana, a nadto zainstalowano nowy dział: odlewnię rur sposobem odśrodkowym według systemu de Lavaud. Wytwórnia wagonów składa się z hali, mieszczącej montownię, z hali zajętej przez malarnię i działu pomocniczego; niezależnie od tego, wytwórnia posiada warsztaty mechaniczne, specjalną kuźnię wagonową i resorownię. Materjał walcowany i odlewy dostarcza własna huta, drzewo w stanie obrobionym przychodzi do wytwórni ze stacji i dóbr „Niekłań", gdzie „Tow. Zakładów Ostrowieckich" posiada własne kopalnie rudy i lasy, eksploatowane przez własny tartak i stolarnię tamże pobudowane.

Dla ścisłości należy wspomnieć, że oprócz powyższych była założona fabryka „Wagon" w Ostrowiu Wielkopolskim, ale ta — po kilku latach istnienia — została wykupiona przez Rząd i zamieniona na kolejowe warsztaty naprawy wagonów *).

Drogi rozwojowe każdej z nowopowstałych wytwórni znamionują odmienne cechy, które wywarły pewien wpływ na ostateczne ich ukształtowanie się. Fabryka w Sanoku najmniej uszkodzona, rychło wróciła do stanu przedwojennego i kontynuowała przerwaną przez wojnę budowę wagonów towarowych i specjalnych, jak również i osobowych dwuosiowych, dawnych typów; produkcja z pewnem odchyleniem w roku 1920, wywołanem wojną polsko-rosyjską, rosła, dosięgając w roku 1923 maksymum napięcia, które następnie spadło skutkiem ograniczenia zamówień na wagony towarowe ze strony Ministerstwa Komunikacji. W końcu 1927 roku przystępuje do budowy wagonów III klasy nowej żelaznej konstrukcji, które w roku następnym stopniowo wykończa.

Fabryka „Lilpop, Rau i Loewenstein" w Warszawie, jak wspomniano wyżej, rozpoczęła działalność od naprawy wagonów. Odpowiadało to potrzebie Ministerstwa Komunikacji, które, nie mając na terenach b. Kongresówki warsztatów reperacyjnych, gdyż Rosjanie ustępując, zburzyli je, miało natomiast duże ilości wagonów, wymagających remontu ze względu na uszkodzenia i zniszczenie spowodowane wojną, jak i skutkiem tego, że przyznane Polsce z repartycyj wagony były w dużej mierze stare i zużyte. Odpowiadało to również stanowi ówczesnemu zakładów, posiadających bardzo skromne uposażenie w maszyny i obrabiarki, wystarczające zaledwie do robót remontowych, natomiast dostateczne zasoby rąk roboczych.

Dokonywany remont wagonów najrozmaitszych typów, których setki i tysiące przeszły przez Zakłady, był jednocześnie szkołą praktyczną dla personelu technicznego i robotników. Tą drogą przygotowywał się grunt pod następny etap rozwojowy budowy wagonów nowych, towarowych i osobowych. Sprzyjały temu trwające nieprzerwanie rozbudowa i zaopatrzenie Zakładów, doprowadzając je stopniowo do poziomu, jakiego wymaga współczesna technika budowy wagonów. Nie małą rolę w rozwoju Zakładów odegrał sam fakt znajdowania się ich w stolicy Państwa, co przy pewnych stronach ujemnych automatycznie stwarzało duże korzyści, jak łatwy kontakt z naczelnemi władzami, większa możność pozyskania i skupienia lepszych sił technicznych, znaczne zapasy fachowych sił rzemieślniczych i inne.

Nowopowstałe wytwórnie wagonowe musiały już oczywiście przy swojem założeniu nakreślić program i do niego dostosować urządzenie. Tak postąpiła firma „H. Cegielski" w Poznaniu, kształtując się do budowy wagonów towarowych, których produkcja w drugim już roku bardzo silnie wzrosła, aby w następnym 1924 załamać się, co zostało wywołane przez ograniczenie zamówień przez Ministerstwo Komunikacji. W r. 1927 wytwórnia postanawia rozszerzyć swój program przez budowę wagonów osobowych. Rozpoczyna od 4-ro osiowych wagonów osobowych 3-ej klasy — nowej, żelaznej konstrukcji, odpowiednio modyfikując swoje urządzenia.

Zakłady Ostrowieckie pobudowały wytwórnię wagonową wyłącznie na wagony towarowe i postawiły odrazu bardzo mocno ich produkcję, lecz i tu nastąpiło

*) Istnieje również przy „Królewskiej Hucie" oddział wagonowy, lecz od udzielenia mi odnośnych danych huta się uchyliła, w szkicu więc swym musiałem ją pominąć.

załamanie z powodu zmniejszenia zamówień rządowych; w r. 1925 następuje spadek produkcji, która stopniowo jednak się podnosi, zbliżając się do średnio 200 wagonów miesięcznie w ostatnim roku. W roku 1925, a więc w okresie załamania się dostaw rządowych, wytwórnia powiększa swoją działalność przez rozpoczęcie budowy wagonów i wagoników wązkotorowych dla kolejek dojazdowych, leśnych, cukrowni i t. p. i dochodzi w tym dziale do dużej specjalizacji.

Z natury rzeczy, ze względu na tradycje przeszłości, wielkość instalacyj, produkcję, a wreszcie i wspomniane uprzednio położenie w stolicy, wytwórnia „Lilpop, Rau i Loewenstein" zajmuje stanowisko naczelne. Budowa nowych wagonów rozpoczęta w 1921 roku wzrasta, ażeby się załamać, jak i w pozostałych wytwórniach w 1924—1925 r. i znów dalej się podnosić, jednocześnie zarysowuje się specjalizacja wytwórni w dziale wagonów osobowych przez budowę wagonów pulmanowskich wszystkich klas drewnianej konstrukcji i wagonów sypialnych dla T. W. S., zakończona wreszcie budową wielkich pulmanowskich wagonów nowej żelaznej konstrukcji.

O ile pierwsze wagony osobowe były naśladownictwem gotowych wzorów zagranicznych, to wagony konstrukcji żelaznej są owocem samodzielnego opracowania według wskazówek Ministerstwa Komunikacji i pod jego kontrolą, polskiego typu wagonu osobowego wszystkich trzech klas. Opracowanie pierwszego co do kolejności wagonu, mianowicie I—II klasy było rozpoczęte przez biuro Zakładów „Lilpop, Rau i Loewenstein", zakończone zaś przez Centralne Biuro Konstrukcyjne Wagonowe, w jakie się to pierwsze przekształciło w maju 1927 roku na skutek porozumienia zainteresowanych wytwórni i za zgodą Ministerstwa. Od tej daty wszystkie nowe typy wagonów towarowych i osobowych, jak również zmiany w typach istniejących, są opracowywane przez C. B. K. W. i w postaci wykończonych konstrukcyj dostarczone odnośnym wytwórniom. W ten sposób zostały opracowane i dostarczone wytwórniom rysunki wykonawcze nowych żelaznych wagonów osobowych III-ej klasy i wagonów mixte I—II—III klasy. Wagony I i II klasy zdążyły już wejść w składy pociągów ruchu międzynarodowego, pozostałe kolejno wchodzą.

Świadomość niebezpieczeństwa, jakie tkwi w fakcie, że jedynym odbiorcą wyrobów wytwórni wagonowych jest Ministerstwo Komunikacji, co już raz się zaznaczyło w raptownem zmniejszeniu zamówień w roku 1924, skłania wytwórnie do szukania zabezpieczenia przez stwarzanie pomocniczych działów produkcji, któreby choć w małej części mogły równoważyć ewentualny zastój w produkcji zasadniczej. W związku z tem fabryka Sanocka „L. Zieleniewski" rozwija dział budowy tramwajów, dostarczając je dla Warszawy, Łodzi, Poznania i Krakowa. „Lilpop, Rau i Loewenstein" pracuje również w tym kierunku, tramwaje jego budowy chodzą w Warszawie, Łodzi i na łódzkich elektrycznych kolejach dojazdowych, oprócz tego rozbudowuje zapoczątkowany przed wojną dział maszyn ceramicznych; o Zakładach Ostrowieckich wspomniano wyżej, że zajęły poważne stanowisko, jako dostawcy taboru dla kolejek dojazdowych typu przemysłowego, wreszcie „H. Cegielski" przy swojej uniwersalności, gdyż posiada działy, począwszy od maszyn rolniczych aż do parowozów, usiłuje zrównoważyć możliwy niedobór zamówień na wagony prowadzeniem budowy walców drogowych i t. p.

Zdolność wytwórcza fabryk prawie trzykrotnie przekracza wytwórczość sprawozdawczą w dziale wagonów towarowych, którą można oceniać na 10.000 sztuk normalnych wagonów towarowych rocznie, i czterokrotnie przekracza wytwórczość rzeczywistą w dziale wagonów osobowych. Wytwórczość roczna wielkich wagonów osobowych żelaznej konstrukcji może być oceniona na 250 rocznie.

Obraz materjalnego zniszczenia starych placówek przemysłu polskiego, następnej ich odbudowy i powstania nowych należy uzupełnić przypomnieniem ogólnych warunków życia, istniejących po wskrzeszeniu Państwa Polskiego. Przedewszystkiem brak ustalonych granic, stan wojny, z jej skutkami, niejednolite prawodawstwo, brak konsolidacji poszczególnych dzielnic i władz z dostatecznym autorytetem, ogólne podniecenie umysłów, przy ogromnem zubożeniu, graniczącem z nędzą, złej i niedostatecznej aprowizacji, kompletne wyjałowienie kraju ze środków technicznych, nie mówiąc o maszynach i obrabiarkach. Trudności potęgowały się skutkiem wielkiego napięcia zagadnień socjalnych, ciągłych strajków, konieczności zaspakajania coraz nowych żądań podwyżek płacy, co miało swe usprawiedliwienie we wzrastającej drożyźnie, a to w spadku wartości pieniądza. Stwarzało to warunki, przy których wszelka prawidłowa kalkulacja i stałe ceny, choć na krótki okres, były wykluczone. I rzeczywiście, tylko nadzwyczajnem napięciem sił potencjalnych, nagromadzonych w narodzie, a szukających upustu w czynie, można wytłomaczyć wyniki,, jakie osiągnięto w tych, zdawałoby się, jaknajmniej sprzyjających warunkach, posiłkując się własnymi wyłącznie środkami.

Nie można również pominąć okoliczności, że skutkiem długiego okresu wojny i zniszczenia starych placówek przemysłu polskiego, okazał się brak sił fachowych, które tylko stopniowo się odradzały, i to zarówno śród rzemieślników, jak i techników i młodszej administracji fabrycznej.

W takich warunkach znaczna część energji i czasu kierownictwa fabrycznego były pochłaniane przez sprawy, nic wspólnego nie mające z właściwym przemysłem, i dopiero stopniowo, w miarę stabilizacji życia, myśl kierownicza mogła się zająć coraz spokojniej i wyłącznie istotnym przemysłem. Wtedy nastała chwila odpowiednia do skontrolowania przyjętych metod produkcji i zastosowania niezbędnych zmian i ulepszeń. I nie można stawiać przemysłowi zarzutów, że tak późno zajął się praktycznem stosowaniem zasad naukowej organizacji pracy, pomimo że hasła jej były głoszone niemal od pierwszych chwil odbudowy przemysłu. Zasady te mogły być wcielane w życie, kiedy warunki pozwoliły na to, kiedy korzyści stąd płynące istotnie mogły zaważyć w ogólnym bilansie wysiłków z tem związanych. Istotnie, w ciągu kilku lat ostatnich w poszczególnych placówkach przemysłu wagonowego myśl intensywnie pracuje nad wprowadzeniem zmian, ulepszeń, wypracowaniem nowych metod, czy to samodzielnie, czy pod wpływem zagranicznej literatury technicznej, czy wreszcie przy współudziale

specjalnie zaangażowanych fachowców obcych; jako przykład, można przytoczyć wypracowaną przez wytwórnię „H. Cegielski" metodę montowania budowanych obecnie żelaznych wagonów osobowych, polegającą na tem, że wagon zestawia się nie z poszczególnych części, w pozycji jaką on istotnie będzie zajmował, lecz montuje się na zbudowanych do tego celu wielkich statywach poziomo, najpierw ściany boczne i dach, które następnie za pomocą suwnic są ustawiane w całości na podwoziu i tworzą pudło wagonowe. Daje to, poza innemi korzyściami, oszczędność miejsca, zajętego przez montaż. Jako przykład innego rodzaju, można wskazać Zakłady „Lilpop, Rau i Loewenstein", które chcąc przyśpieszyć racjonalizację produkcji i ułatwić jej wprowadzenie, zaprosiły specjalistę — organizatora. To samo w mniejszym lub większym stopniu odbywa się i w pozostałych wytwórniach. Jaskrawym również objawem dążenia do racjonalizacji jest stworzenie w 1927 roku wspólnego dla czterech wytwórni konstrukcyjnego biura wagonowego, o którem wspomniano wyżej. Celowość tego zarządzenia jest oczywista i automatycznie prowadzi do unifikacji i normalizacji typów taboru kolei polskich. Ministerstwu zaś ułatwia pracę w tej dziedzinie. Dalszym etapem w dążeniu do zracjonalizowania przemysłu wagonowego etapem bardzo ważnym i równocześnie trudnym do urzeczywistnienia, byłoby posiadanie własnej dla wszystkich wytwórni huty. Wobec tendencji stosowania w jaknajszerszych granicach metalu z pozostawieniem dla drzewa roli materjału pomocniczego i izolacyjnego, kwestja ta coraz silniej będzie się domagała zrealizowania, jednocześnie coraz mocniej będzie się zaznaczało korzystne stanowisko wytwórni Ostrowieckiej, opartej o własną hutę.

Współczesny wagon osobowy jest wytworem wysokiej techniki i wymaga dla swego wykonania i wyposażenia współpracy wielu gałęzi przemysłu, nieraz o wysokiej kulturze. W krajach uprzemysłowionych o taką współpracę nietrudno, co znakomicie ułatwia zadanie wytwórcy. Inaczej jest u nas, gdzie rozwój przemysłu wagonowego poprzedza inne, gdzie brak przemysłów pomocniczych, dostatecznie mocnych, zmusza wytwórnię wagonową do stania się w jaknajszerszych granicach samowystarczalną. Pociąga to za sobą niebezpieczeństwo, że w razie przerwy w budowie danego typu wagonów z trudem utworzony dział pomocniczy trzeba rozwiązywać. Stan ten, należy się spodziewać, będzie się poprawiał w miarę ogólnego rozrostu przemysłu.

Pozostaje uwydatnić znaczenie Ministerstwa Komunikacji w dziele powstania polskiego przemysłu wagonowego i dalszych jego widokach rozwojowych Otóż rola Ministerstwa w odbudowie i stworzeniu przemysłu wagonowego była pierwszorzędnego znaczenia. Wprawdzie Ministerstwu był potrzebny przemysł wagonowy, ale też ono zagwarantowało jego byt, zawierając z wytwórniami długoterminowe umowy na dostawy wagonów, co w ówczesnych, nieustabilizowanych warunkach życia stworzyło niezbędną podstawę ich istnienia. Jakkolwiek pewność ta została zachwiana w roku 1924, późniejsza poprawa konjunktury załamanie to załagodziła. Dominujące znaczenie Ministerstwa Komunikacji dla przemysłu wagonowego pozostaje w dalszym ciągu bez zmiany, ponieważ Ministerstwo jest jedynym odbiorcą jego wytworów, uciekanie się zaś wytwórni do przemysłów zastępczych, jakkolwiek ważne i korzystne w ogólnym dorobku krajowym, pozostanie zawsze paljatywem, niezdolnym wyrównać braku zatrudnienia w przemyśle zasadniczym. Znaczenie to sięga bardzo głęboko gdyż nie ogranicza się do rozdania zamówień, lecz wymaga uzgodnienia ich z potrzebami i interesami przemysłu, które jednak w przemożnej mierze idą równolegle z interesami Państwa. Zrozumiałe się to stanie, gdy sobie uprzytomnimy, że nowoczesne metody pracy w sprawie tak skomplikowanej, jak budowa wagonów osobowych, wymagają wielkich nakładów początkowych, sięgających setek tysięcy złotych, i kilkumiesięcznego okresu przygotowawczego, że przerwa np. budowy wagonów miękkich, to znaczy I i II klasy pociąga za sobą zamknięcie oddziału tapicerskiego z konsekwencjami tegoż i inne.

I tu trzeba stwierdzić z całą szczerością, że Ministerstwo spełnia to trudne zadanie w stosunku do przemysłu wagonowego z wielką rozwagą i przewidywaniem, dzięki czemu, pomimo ciężkich warunków ogólnych, przemysł ten w stosunkowo krótkim czasie, wyrósłszy z niczego, przebył ogromną drogę rozwojową, dziś już zbliżając się do poziomu zachodnio-europejskiego.

Postęp, jaki został osiągnięty w dziesięcioletnim okresie, upoważnia do jak najlepszych nadziei na przyszłość, z warunkiem, że czynniki, od których on zależy, będą nadal współdziałały, a zwłaszcza, że dążenie w tym kierunku nie pozostanie udziałem jednostek, lecz przeniknie do szerszych kół.

H. CEGIELSKI Sp. Akc.
POZNAŃ, Górna Wilda 136.
Adres telegr. „Hacegielski" Tel. 42-76.
Parowozy i wagony kolejowe szeroko i wąsko-torowe, jako to: parowozy osobowe, kurjerskie, towarowe, tendrzaki, platformy, wagony do przewozu bydła i ptactwa, wagony-lodownie, cysterny, wagony pocztowe i osobowe

Inż. K. PICHELSKI.

XVIII. Przemysł maszyn i narzędzi rolniczych

1. Okres przedwojenny.

Sytuacja polskiego przemysłu maszyn rolniczych przed wojną światową była różna w trzech dzielnicach Polski, w zależności od ustosunkowania się do niego polityki rządów zaborczych, z których każdy na swój sposób hamował mniej, lub więcej naturalny rozwój tego przemysłu.

W b. Królestwie Polskiem pierwsza fabryka, budująca maszyny rolnicze, została założona w 1818 r.*) w Warszawie przez anglików Tomasza i Andrzeja Evansów (obecnie Tow. Akc. Lilpop, Rau i Loewenstein); następną fabrykę, która pomiędzy innemi wyrabiała narzędzia rolnicze, założył w 1827 r. wydział górnictwa krajowego przy Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu. Fabryka ta istniała w Warszawie przy ulicy Czerniakowskiej.

Najstarszą fabryką maszyn rolniczych, czynną dotychczas bez zmiany swej wytwórczości — jest fabryka Wacława Moritza w Lublinie. Fabryka ta została założona w 1840 r., a obecnie jest głównym udziałowcem Sp. Akc. Zjednoczenie Polskich Fabryk Maszyn i Narzędzi Rolniczych. Przed samą wojną t. j. w 1913 r. b. Królestwo Polskie posiadało 110 fabryk i warsztatów, wyrabiających maszyny i narzędzia rolnicze. Większych fabryk, zatrudniających każda ponad 100 robotników, było 14, średnich i mniejszych — 57, pozostałe — to drobne warsztaty.

Najstarszą fabryką z istniejących obecnie w b. dzielnicy pruskiej jest fabryka E. Drewitz'a, założona w 1845 r., w następnym t. j. 1846 roku profesor Hipolit Cegielski założył w Poznaniu swoją fabrykę maszyn rolniczych.

Powszechnie znana fabryka narzędzi i maszyn rolniczych S. A. „Unia" w Grudziądzu była założona dopiero w 1882 r. przez Augusta Ventzki'ego.

Przed samą wojną światową w Wielkopolsce istniało około 47 fabryk, a na Pomorzu 27 fabryk i warsztatów.

W Małopolsce pierwsza fabryka, produkująca maszyny i narzędzia rolnicze, była założona w 1804 roku w Krakowie przez Ludwika Zieleniewskiego, zakład ten, powstały z kuźni, rozwijał się stopniowo i produkował pługi, brony, siewniki, kieraty, młocarnie i sieczkarnie. Fabryka powyższa istnieje obecnie jako Sp. Akc. Polskie Fabryki Maszyn i Wagonów L. Zieleniewski, jednak budową maszyn rolniczych nie trudni się już od 1890 roku.

*) Fabryka ta została założona jakoby w 1822 r. F. Max. Sobieszczański „Rys historyczno-statystyczny wzrostu i stanu miasta Warszawy od najdawniejszych czasów aż do 1847 r."

Poza tem w Małopolsce przed samą wojną istniało 10 fabryk maszyn rolniczych, z których najstarszą jest fabryka Braci Biskupskich w Kołomyji gdyż została założona w 1868 r.

W ostatnim roku przed wojną przemysł maszyn i narzędzi rolniczych zatrudniał w Polsce około 22.000 robotników *) i korzystał z silników, przedstawiających ogólną siłę około 8.000 K. M. Wartość produkcji fabryk maszyn i narzędzi rolniczych wynosiła około 66.000.000 zł., z czego przypadło na poszczególne części Polski:

Kr. Polskie	31.000.000 zł.
Wielkopolska	26.000.000 „
Małopolska	7.000.000 „

2. Skutki wojny światowej.

Wojna światowa, przynosząc Polsce wyzwolenie z niewoli, poczyniła duże straty całemu przemysłowi a także i fabrykom maszyn i narzędzi rolniczych.

W b. Królestwie i Małopolsce wiele fabryk zostało unieruchomionych, a niektóre z nich uległy zniszczeniu przez uchodzące wojska rosyjskie, a następnie były obrabowane przez okupantów niemieckich i austrjackich. Jedynie fabryki Wielkopolski po wojnie zachowały niezmienioną zdolność produkcyjną.

3. Lata powojenne.

Po wskrzeszeniu Polski Niepodległej przemysł maszyn rolniczych miał za zadanie wykorzystać to co ocalało po klęsce wojennej, zastosować swoją wytwórczość do potrzeb całej Polski i budować nowe placówki przemysłowe, ażeby stopniowo uniezależnić się od zagranicy.

Pierwszy powojenny spis **) fabryk maszyn i narzędzi rolniczych zawiera 115 firm. Spis ten jednak był niekompletny, a przeprowadzone później obliczenia przez Grupę Wytwórni Maszyn i Narzędzi Rolniczych Polskiego Związku Przemysłowców Metalowych wykazały, że w Polsce w 1920 r. było 196 fabryk i warsztatów, wytwarzających maszyny i na-

*) Daty wzięte z broszury p. t. „Sprawozdanie ze Zjazdu Fabrykantów Maszyn i Narzędzi Rolniczych w Poznaniu dnia 5, 6 i 7 grudnia 1920 roku".

**) Fabryki Maszyn i Narzędzi Rolniczych w Polsce, inż. Tadeusz Lecewicz, wydane w 1922 r. nakładem: Komitetu Wystawy Maszyn i Narzędzi Rolniczych we Lwowie 1920 r., Polskiego Związku Przemysłowców Metalowych i Związku Zawodowego Fabrykantów i sprzedawców Maszyn i Narzędzi Rolniczych.

Ogólny widok hali montażowej („Chrzanów").

Podnoszenie parowozu („Chrzanów").

rzędzia rolnicze. Z tej liczby przypadało na Królestwo Polskie — 93, na Wielkopolskę — 52, na Pomorze — 29, na Małopolskę — 18, na w. m. Gdańsk — 4. Powyższe cyfry nie obejmowały Śląska Górnego oraz Śląska Cieszyńskiego.

4. Liczba robotników i rozmiary produkcji.

W 1920 roku fabryki powyższe zatrudniały około 10.000 robotników. Według obecnych danych, zaczerpniętych z kartoteki Polskiego Związku Przemysłowców Metalowych, ilość zarejestrowanych fabryk maszyn i narzędzi rolniczych wynosi 170, które zatrudniały średnio w 1927 r. około 12 000 robotników.

Wytwórczość wszystkich fabryk przy tej ilości robotników powinna była wynosić w 1927 r. przypuszczalnie około 100.000 ton maszyn i narzędzi rolniczych, opierając się na cyfrach wytwórczości, posiadanych przez Polski Związek Przemysłowców Metalowych dla 31 fabryk, które przy 4.800 robotnikach wytworzyły około 40.000 ton.

Przyjmując średnią wartość jednej tony maszyn rolniczych równą 1.000 zł., cała wytwórczość przemysłu maszyn i narzędzi rolniczych w 1927 roku będzie się równać około **100.000.000 zł.**

5. Nowe fabryki.

W czasie od 1918 do 1928 r. powstało w Polsce 15 nowych fabryk maszyn i narzędzi rolniczych (6 w Małopolsce, 6 w b. Królestwie Polskiem i 3 w Wielkopolsce). Z tych przedsiębiorstw jednak 6 nie zdołało przetrwać kryzysu przemysłowego 1925 roku i zostało zamknięte. Z dawniej istniejących zamknięto również kilka. Niektóre fabryki metalowe po wojnie z braku zapotrzebowania na swoje wyroby podejmowały fabrykację maszyn lub narzędzi rolniczych, którą jednak zarzucały po odzyskaniu zbytu własnych wyrobów.

6. Wpływ fluktuacyj gospodarczych na rozwój przemysłu maszyn rolniczych.

Fabryki maszyn rolniczych wkrótce po rozpoczęciu swej pracy powojennej natrafiły na kryzys inflacyjny, podczas którego potraciły swoje kapitały obrotowe. Po wprowadzeniu waluty złotowej w 1924 r. rozpoczął się kryzys przemysłowy, który przetrwał aż do połowy 1926 roku. Przez te lata fabryki maszyn rolniczych w większości swej nietylko nie dawały zysków, lecz nawet nie były w stanie amortyzować swoich urządzeń. A jednak przemysł maszyn rolniczych przetrwał to przesilenie gospodarcze, co jest dowodem jego wielkiej żywotności, wynikającej z tego, że polski przemysł maszyn i narzędzi rolniczych ma zdrowe podstawy istnienia.

7. Zmiany w stanie produkcji.

W tym dziesięcioletnim okresie niepodległości Polski niektóre fabryki zdołały przeprowadzić pewną koncentrację, powiększyć swoją zdolność produkcyjną i wprowadzić na rynek wewnętrzny niewytwarzane przed wojną na ziemiach polskich narzędzia i maszyny rolnicze. Do tych należą: pługi lżejsze typu włościańskiego, pługi wywrotowe, pługi samoory, pogłębiacze, pługi 3 i 4 skibowe do traktorów, kultywatory nowego typu, brony sprężynowe na sankach jako skaryfikatory do łąk, brony z płaskiemi zębami, przyczepne brony do pługów, siewniki włościańskie do zbóż, redlinowe siewniki do buraków, siewniki do nawozów sztucznych do szerokości 3 metrów, znaczniki i dołowniki do ziemniaków, pielniki konne do uprawy międzyrzędowej do zbóż i buraków, włóki nastawialne, grabie automatyczne, kukurydzarki, młynki, całkowite garnitury młocarniane parowe, bukowniki, niektóre typy kieratów, sortownice do ziemniaków. Jedna z fabryk metalowych zapoczątkowała budowę ciągówek, która w następstwie została wstrzymana. Można przyjąć, że obecnie produkcja krajowa obejmuje prawie całokształt potrzeb rolnictwa na maszyny i narzędzia rolnicze, z wyjątkiem ciągówek, maszyn żniwnych, wirówek do mleka oraz innych rzadziej używanych maszyn.

Produkcja fabryk maszyn i narzędzi rolniczych z roku na rok wzrasta, a nawet w niektórych zakładach jest ona już na poziomie przedwojennego okresu.

8. Rentowność fabryk maszyn i narzędzi rolniczych.

Rentowność jednak fabryk maszyn i narzędzi rolniczych jest bardzo niska, gdyż osiągane ceny za niektóre maszyny i narzędzia rolnicze w wielu wypadkach nie pokrywają kosztów produkcji, naogół zaś ceny maszyn wzrosły mniej, niż np. ceny żyta *). Nie będąc w stanie dać odpowiedniego dochodu, fabryki nie mogą przyciągnąć nowych kapitałów na niezbędne inwestycje oraz na podjęcie prac w celu znormalizowania i standaryzacji swych wyrobów.

9. Możliwości rozwojowe.

Przemysł maszyn i narzędzi rolniczych nabywa w kraju niezbędne do fabrykacji surowce, jakoto: żelazo, drzewo i węgiel, jest przeto uniezależniony od dostawców zagranicznych. Dobrą siłę roboczą przemysł ten może czerpać dowoli, przyczyniając się do zmniejszenia emigracji. Jednem słowem, przemysł maszyn i narzędzi rolniczych ma wszystkie podstawy do dalszego stałego swego rozwoju i pokrycia w całości apotrzebowania polskiego rolnictwa, a tem samem stworzenia warunków samowystarczalności Polski w tej dziedzinie.

10. Znaczenie tego przemysłu dla obrony państwa.

Przemysł maszyn i narzędzi rolniczych ma pierwszorzędne znaczenie dla obrony Państwa, gdyż z jednej strony dostarcza narzędzia i maszyny dla wzmożonej produkcji rolnej i może zastąpić wysiłki wielu ludzi, powołanych do szeregów armji, a w razie potrzeby placówki tego przemysłu mogą być bez wielkiego trudu do zaopatrywania armji w niezbędne sprzęty.

11. Rozmiary wywozu.

Rola przemysłu maszyn i narzędzi rolniczych w wymianie naszej z zagranicą może mieć też poważne znaczenie. Przed wojną nietylko fabryki b. Kró-

*) Ceny maszyn i narzędzi rolniczych. K. R. Miesięcznik „Maszyny Rolnicze" Nr. 6/44 z 1928 r.

lestwa Polskiego wywoziły do Rosji znaczną część swej produkcji, lecz nawet fabryki wielkopolskie eksportowały na Wschód swoje wyroby. Po wojnie maszyny rolnicze musiały szukać nowych rynków dla swego zbytu. Próby w tym kierunku są czynione, jak wskazuje poniższa tabliczka wywozu za trzy ostatnie lata:

Rosja	6.553	15.002	2.259
Turcja	1.465	1.391	99
Rumunja	1.154	572	703
Łotwa	1.109	645	475
Finlandja	164	79	174
Estonja	51	352	330
Bułgarja	13	—	330
Litwa	4	105	247
Brazylja	—	183	34
Persja	—	—	54
Mandżurja	—	—	126
	10.513 q	18.329 q	4.831 q

Z tego pobieżnego opisu widać, że rola przemysłu maszyn i narzędzi rolniczych w całokształcie polskiego życia gospodarczego jest bardzo poważna i w dalszym ciągu rola jego będzie się zwiększać, gdyż Polska, posiadając duże obszary ziemi uprawnej niedostatecznie wyzyskane, ma wielkie możliwości rozwoju swego rolnictwa. Rozwój ten jednak bez stosowania nowoczesnych maszyn i narzędzi rolniczych jest niemożliwy.

H. CEGIELSKI Sp. Akc.
POZNAŃ, Górna Wilda 136.
Adres telegr. „Hacegielski" Tel. 47-76.
Fabryka maszyn rolniczych i urządzeń przemysłowo-rolniczych.

Fabryka Maszyn i Narzędzi Rolniczych
ZOFJA PODLASEK
marka fabryczna „WISŁA" w Włocławku,
dawniej Amerykańska Spółka Akcyjna, prezesem „Bracia Rasch" i „W. Rasch i S-ka.
posiada na składzie, znane ze swej praktycznej i silnej budowy:
MANEŻE (kieraty) od 2 do 8 konnych, rozmaitych typów i systemów
MŁOCARNIE SZEROKOMŁOTNE — na długą słomę
MŁOCARNIE CEPOWE na łożyskach kulkowych, rolkowych, panewkowych i samosmarowych, z bijakami gładkiemi i karbowanemi:
SIECZKARNIE bębnowe, ręczne i do maneży;
WIALNIE z ruchomemi sitami dolnemi i bez oraz **WIALNIA-MAYNEK.**
Budujemy **OLEJARNIE ŚRUBOWE** oraz **ŚRUTÓWNIKI** do maneży.
Nadto fabryka posiada na składzie, siewniki, grabie, kultywatory, pługi, skibowce, brony, obsypniki i t. p. Wyroby nasze wyróżniają się od wielu innych tak pod względem ich praktyczności, jak i gustownego i dokładnego wykończenia. Ceny umiarkowane. Posiadamy przedstawicielstwo na wszechświatowej sławy angielskie motory naftowe od 3 do 20 koni siły, „Fairbanks Morse & Co Ltd." w Londynie.
Specjalne ustępstwo dla Kółek Rolniczych.
Dogodne warunki płatności.
Włocławek, ul. Toruńska 26, — telefon 188

GŁOGOWSKI I SYN
właśc. **Inż. Leon Czarliński**
FABRYKA MASZYN ROLNICZYCH
Inowrocław, tel 35 — Brodnica Pom. tel. 20.

DOM ROLNICZY
FABRYKA MASZYN i ODLEWNIA ŻELAZA
H. MÜHSAM
Sp. Akc.
WŁOCŁAWEK
ODDZIAŁY:
WARSZAWA
Mazowiecka 7. — Tel. 525-00.
LWÓW
Rutkowskiego 1. — Tel. 66-02.
DOSTAWA TERMINOWA.

POLECA
Z DZIAŁU MASZYN ROLNICZYCH
WYROBY WŁASNE: młocarnie, kieraty, sieczkarnie, śrutowniki, łuszczarki do kukurydzy,
Wały Campbella,
Maszyny torfowe, elewatory do słomy i inn. oraz reprezentowanych fabryk:
H. LANZ: traktory na ropę **GROSSBULDOG** motorowe młocarnie, Bukowniki i Prasy do słomy.
EBERHARDT'A: Pługi, Brony talerzowe, kultywatory do wszelkich traktorów.
DEHNE'GO siewniki do zboża, buraków i nawozów sztucznych, wielorzędowe wypielacze.
Z DZIAŁU NASION
Wszelkie nasiona traw, pastewne, warzywne i ogrodowe.
DOGODNE WARUNKI.

Inż. L. JĘTKIEWICZ.
Dyr. Polskiego Związku Przedsiębiorstw Elektrotechnicznych.

Przemysł elektrotechniczny w r. 1928

Uwagi ogólne.

Rozwój polskiego przemysłu elektrotechnicznego odbywał się w r. 1928 po tych samych linjach wytycznych i z niemniejszą siłą napięcia, jak i w r. 1927. Szybko rozwijająca się elektryfikacja tak w kierunku zaopatrywania w energję elektryczną ośrodków przemysłowych, jak i przechodzenia na napęd elektryczny wytwórni w różnych gałęziach przemysłu (cukrowni, fabryk włókienniczych i t. d.) wymagała wzmożonej produkcji maszyn, aparatów i materjałów elektrotechnicznych.

Polski przemysł elektrotechniczny zmuszony był walczyć z pewnymi czynnikami, opóźniającymi jego rozwój. Konkurencja krajów, w których ten przemysł istniał już dawniej i przeszedł przez niedomagania, związane z pierwszemi stadjami rozwoju, dawała się odczuwać dość silnie. Wpływ jej jednak został utrzymany w pewnych granicach, gdyż brak umowy celnej z Niemcami utrudniał przywóz artykułów, wyrabianych przez naszego najgroźniejszego konkurenta — przemysł niemiecki, doskonale zorganizowany technicznie i finansowo.

Poza tem w myśl hasła zmniejszenia naszego deficytu handlowego władze rządowe i komunalne w wielu wypadkach oddawały pierwszeństwo firmom krajowym przy dostawach elektrycznych.

Tak, jak inne gałęzie wytwórczości rodzimej, przemysł elektrotechniczny walczy ustawicznie z brakiem kapitału obrotowego i choćby skromnych rezerw. Rezultatem tego jest niemożność przeprowadzenia potrzebnych inwestycyj w budowlach i maszynach, jak również niezbędnych zapasów surowca dla zabezpieczenia się od chwilowych wahań cen rynkowych.

Pomimo przytoczonych i wielu innych niewymienionych czynników ujemnych (wysokie świadczenia fiskalne i społeczne i t. p.) konjunktura roku 1928 była raczej pomyślna i przyczyniła się w znacznym stopniu do osiągnięcia zadawalających rezultatów.

Produkcja.

Wskutek braku pewnych danych statystycznych, tyczących się przemysłu elektrotechnicznego (niektóre odnośne liczby za r. 1928 będą przez Gł. Urz. Statyst. podane do wiadomości dopiero w lipcu r. b.) trudno jest zdać sobie sprawę z rzeczywistych rozmiarów produkcji i sił ludzkich, zatrudnionych w tej gałęzi przemysłu.

Z pewnem przybliżeniem możemy przyjąć, iż nasze przedsiębiorstwa elektrotechniczne wytworzyły w r. 1928 maszyn, przyrządów i materjałów za 85.000.000 zł. Liczba zatrudnionych w tej gałęzi pracowników wynosiła ok. 10.000 ludzi.

W chwili obecnej Polska posiada:

14	wytwórni	maszyn i aparatów elektrycznych,
11	„	materjałów instalcyjnych,
9	„	kabli i przewodników,
4	„	żarówek,
4	„	akumulatorów,
4	„	aparatów telefonicznych, telegraficznych i sygnalizacyjnych,
12	„	baterji i ogniw galwanicznych,
10	„	świeczników i reklam świetlnych.
3	„	porcelany elektrotechnicznej
3	„	przyrządów elektrotechnicznych,
8	„	radjotechnicznych,
3	„	materjałów izolacyjnych.

Ogółem — conajmniej 85 wytwórni.

Import.

W r. 1928 import artykułów elektrotechnicznych wynosił ok. 125.000.000 złotych, z czego Niemcy pomimo utrudnień celnych dostarczyły ok. 60%. Conajmniej połowa tej ogromnej sumy mogła by być przerzucona na istniejące wytwórnie polskie.

Należy przypuszczać, że o ile nastąpi — już sygnalizowane — pewne odprężenie na rynku kredytowym i o ile zainteresowanie kapitału zagranicznego naszym przemysłem elektrotechnicznym nie dozna zahamowania, powstaną nowe wytwórnie artykułów, dotąd w kraju niewyrabianych, przez co ogólna cyfra importu zmniejszy się w bliżej niedających się ocenić rozmiarach.

Główne artykuły, niewyrabiane w kraju.

W Polsce brak jest wytwórni następujących głównych artykułów elektrotechnicznych: turbozespołów (prócz kondensatorów), przetwornic i jednotwornikowych, silników kolektorowych na prąd zmienny, niektórych urządzeń do maszyn wyciągowych kopalnianych, elektrycznych wiertarek kopalnianych, większych podnośników elektromagnetycznych, urządzeń do elektrolizy, prostowników rtęciowych, pieców elektrycznych hutniczych, magneto do samochodów, lokomotyw elektrycznych, elektrycznych aparatów mierniczych prócz liczników energji, niektórych rodzajów lamp żarowych i łukowych, specjalnych silników walcowniczych, niektórych silników do przemysłu włókienniczego i papierniczego.

Czynniki, hamujące rozwój produkcji.

Polski przemysł elektrotechniczny liczyć się musi w znacznym stopniu z rynkiem zagranicznym, importując surowce i półfabrykaty. Stopniowe uniezależnienie się od zagranicy postępuje stale drogą rozszerzania produkcji na artykuły, niewyrabiane w kraju i zwiększania mocy produkowanych maszyn i aparatów.

Jedną z najważniejszych przeszkód rozwoju przemysłu elektrotechnicznego, poza wymienionemi już uprzednio, jest zbyt mała pojemność rynku zbytu wytworów elektrycznych.

Pod względem spożycia prądu elektrycznego Polska stoi dotąd jeszcze daleko poza państwami zachodnio - europejskiemi i Stanami Zjednoczonemi Ameryki Północnej. Rozszerzenie sieci centrali okręgowych, wyzyskanie sił wodnych i równoczesna propaganda zastosowania elektryczności w przemyśle, rolnictwie i gospodarstwie domowem winny stać się czynnikami stopniowej elektryfikacji kraju.

Warunki rozwoju.

Rozwój przemysłu elektrotechnicznego zależny jest od ogólnej konjunktury finansowej i gospodarczej Państwa. Niezbędnym czynnikiem rozwoju jest dopływ kapitałów i utworzenie dostatecznych rezerw i środków obrotowych. Dalej—racjonalna polityka celna w stosunku do importu surowców, jak również eksportu gotowych wyrobów. Ten ostatni wynosił w r. 1927 — 719.000 zł., a w r. 1928 — 937 zł., co dowodzi istnienia możliwości eksportu na rynki obce. Nasze placówki zagraniczne winny stale zajmować się zbieraniem odnośnych danych i badaniem warunków zbytu.

Zapotrzebowanie na maszyny i aparaty winno być oczywiście pokrywane przedewszystkiem wyrobami krajowemi, co wpłynęłoby wydatnie na polepszenie naszego bilansu handlowego.

Wreszcie bardzo palącą sprawą jest wykształcenie dostatecznego zastępu polskich inżynierów i techników. Pod tym względem nie stoimy niestety na wysokości zadania. Wydajność naszych szkół zawodowych wyższych i średnich jest zbyt mała, aby sprostać ciągle rosnącemu zapotrzebowaniu sił fachowych wobec szybko rozwijającej się elektryfikacji kraju.

Adresy przedsiębiorstw Elektrotechnicznych w Polsce

Arenstein W., Królewska 27. — Wytw. artyk. elektrotechn.
„ASEA" Towarzystwo Elektryczne, Sp. z ogr. odp. Jasna 1, tel. 95-82 i 95-60.
„Auer" Inż. A. Mokrzyński, Marszałkowska 137.—Skład.
„Aurora" B-cia Węglarscy. Szpitalna 14. — Biuro elektrotechniczne.
Barewski L., Żórawia 15. — Zakład instalacyjny.
Bartnik L. i Jaskólski K., Krakowskie Przedmieście 60. — Biuro Elektrotechniczne i Techniczne.
Bajkowski M., Chmielna 43. — Składy Elektrotechniczne, tel. 247-70.
Bankier M., Królewska 39. — Skład.
Baruch M., Jasna 16. — Skład.
Bergman B-cia P. i St. inż., Żórawia 33. — Skład.
„Błysk" J. Trojanowski, Niecała 3. — Skład.
Borsukiewicz i Synoradzki, Krucza 2. — Wytwórnia drutów nawojowych. Przewijanie maszyn. Instalacje siły i światła.
Bracia Borkowscy, Fabryka Elektrotechniczna, Warszawa, Aleje Jerozolimskie 6, tel. 42-46 i 84-66. — Dział elektr. przyrządy do gotowania materjałów instalacyjnych, przewodników i kabli elektrycznych.
Boye Józef Inż., Chłodna 19. — Zakłady Elektrotechniczne. — Biuro Instaacyjne, tel. 36-89.
Polskie Zakłady Elektryczne „Brown Boveri", Sp. Akc. Fabryki elektotechn. w Żychlinie i w Cieszynie. — Wszelkie urządzenia elektryczne. Centrala w Warszawie, ul. Bielańska 6, telefony: 126-67, 220-96, 66-89.
Brygiewicz W., Zucker M. i S-ka, „Bezet" S. A., Marszałkowska 119, tel. 37-40 i 274-84. — Wytwórnia aparatów elektrycznych. Instalacje.
Celiński J., Marszałkowska 48. — Zakład instalacyjny. Warsztaty. Biuro Instalacyjne.
St. Chmielewski. Marszałkowska 89. — Biuro instalac.
Chodowiec J., Żórawia 34, tel. 147-95. — Urządzenia Elektryczne.
„Cyrkon", Sp. Akc., Nowowiejska 13. — Fabr. żarówek.
Edelman H. Inż., Chmielna 49. — Biuro instalacyjne.
Elenberg B-cia, Długa 8-a. — Skład.
„ELECTROLUX", Sp. z ogr. odp., Krakowskie Przedmieście 4, tel. 25-34.
„Elektroprodukt", Nowy Świat 5, tel. 68-86.
„Elektropraca", Kopernika 24. — Zakł. instalacyjny.
„Elektrotermja", Zakł. Elektr. Nowy Świat 61, tel. 147-68.
„Elektroprzemysł", Krochmalna 58. — Wytwórnia artykułów elektrotechnicznych.
„ENERGOS", Golde i Heller, Fabryka Galwanicznych Elementów, Elektoralna 14, tel. 92-32.
„ERGS", Elektoralna 10, tel. 193-59, 110-08. — Wytw. Akumulatorów stacyjnych, samochodowych i radjowych.
„Ericsson", Polska Akc. Sp. Elektryczna, Al. Ujazdowskie 47. — Wytwórnia artykułów, prądów słabych i skład.
„Elektrokabel", Sienkiewicza 1. — Skład.
Feldstejn W. inż., Leszno 71. — Biuro instalacyjne.
Feilchenfeld A. inż., Zielna 11. — Zakł. instalacyjny.
Felika Br. inż., Nowy Świat 42. — Instalacje.
Fenigstein Wł., Przejazd 11.—Przedst. Fabr. elektrotechn.
Fidelseid M. inż., Długa 23. — Biuro instalacyjne.
Folman Jakób, Agentury i Komisje, Kredytowa 14, telefon 203-43.
FRIED Hugon, Moniuszki 4. — Skład hurtowy i detalicz.

„G A N Z"
Zakłady Elektryczne i Mechaniczne w Polsce
Sp. Akc.
Warszawa, Wiejska 16. Tel. 30-90 i 30-50.

„GJOT", Fabryka Pomp. tprb., Mazowiecka 12, tel. 163-90. Biuro techniczno-handlowe.
Goldberg A., Graniczna 4. — Składy elektrotechniczne.
Goldwasser J., Zielna 31. — Biuro instalacyjne.
Grzywacz Al., Złota 24. — Wytwórnia motorów.
Gutt Juljan, Królewska 47, tel. 291-54. — Centrala elektrotechniczna.
„Hapoldom", Wspólna 26. — Skład.
„Hencil", Żelazna 67. — Fabr. element. galwanicznych.
HIRSZOWSKI Jerzy inż. Kredytowa 2/4, tel. 96-69. — Spółka firmowa. Składy elektrotechniczne.
HOSER Jerzy, inż., Ossolińskich 4, tel. 15-55. — Zakład elektrotechniczny.
„Hiperion" — Wytwórnia trasformatorów, 11 Listopada.
„Instalator", Nowolipki 8. — Instalacje.
Jabłoński J. inż., Leszno 12 — Biuro techn.-handl.
Jabłoński i S-ka, Królewska 16. — Skład art. elektrot.
„KABEL", Sp. Akc. — Towarzystwo Przemysłowe. Królewska 41, tel. 281-20, 337-93, 81-06.

Budowa fabryki kabli w Krakowie.

Budowa jednej z nowych dzielnic Warszawy.

„KANDEM"
Fabryka armatur elektrycznych.
Królewska Huta, Warszawa, Katowice, Kraków, Poznań
Zarząd: Warszawa, Miodowa 7.

KLEIMAN S., Leszno 37 i Okopowa 19. — Fabryka aparatów elektrycznych.
KOMOROWSKI W., Nowy Świat 12.—Wytwórnia żyrand.
Korewa L. i S-ka, Syreny 7.
Krajewski W., Polna 52. — Instalacje.
KRAUSHAR Juljan inż., Widok 3, tel. 127-83. — Biuro elektrotechniczne.—Skład. Przedstaw. f. f. Le Garbone i Siegler (dźwigi).
Kustin St. inż. Złota 75, m. 10. — Instalacje.
Kühn E. i S-ka, Marszałkowska 71, tel. 67-52, 97-93. — Biuro instalacyjne i składy elektrotechniczne.
De Lapierre H., Nabielaka 8. - Przed. wytw. elektr. kraj. i zagr.
Lewinsohn B. inż., Marszałkowska 123. — Instalacje.
Luft E. inż., Kopernika 7. — Skład.
„Lukwar", Kacza 7. — Wytw. aparatów elektrycznych.
Makowski Wł. Al. Jerozolimskie 13. — Skład aparatów elektromedycznych i akumulatorów.
Malicki S. i Kawiński W., Chmielna 9. Instalacje.
Maliniak M. inż., Królewska 1. Przedstaw. fabryk motorów.
MARCINIAK A. i S-ka, Sp. Akc. Złota 49, tel. 200-76. — Fabryka żyrandoli elektrycznych.
Milewski i Śledziński inż., Królewska 29.
Moszkowski A. i S-ka, Sienna 23. — Biuro techn.
Müller Franc inż., Al. Jerozolimskie 45. Zakł. akumulat:
Nirsteju S., Nowy Świat 61. — Wytw. aparatów medycznych, instal.
Norblin B-cia Boch i Werner, Żelazna 51.
Nowik i Serejski, Elektoralna 20, tel. 70-89. Fabryka żyrandoli elektrycznych i lamp.
Nuzikowski M., Wspólna 13/24. — Instalacje elektryczne.
„Osram", Polska Żarówka, Sp. Akc., Królewska 11, telefon: 134-95, 35-13, 20-39. Fabryka żarówek.
„OGNIWO", Żelazna 75. — Biuro urządzeń elektrycznych.
Parnas J., Wierzbowa 8. — Skład.
PATZER Kazimierz inż., Sp. Akc., Al. Jerozolimskie 9, tel. 59-46, 93-18. Skład instalacje, fabr. rurek izolacyjnych.
„Philips", Sp. Akc., Karolkowa 44/46. Fabryki żarówek.
Piotrowski M., Chmielna 2. — Instalacje.
„Pochodnia", Chmielna 37.
Polskie Zakłady Marconi, Sp. Akc., Narbutta 29.
Polskie Elektrownie, Spółdzielnia, Krucza 44. — Dostawa art. elektrotechn. do elektrowni Zjednocz. w Zw. Elektr. Pol:

POLSKIE TOWARZYSTWO ELEKTRYCZNE
SP. AKC.
Marszałkowska 81-a tel. 220-77, 220-17.
Fabryka motorów, transfor. Skład. Instalacje

Policzkowscy B-cia, Foksal 21. — Instalacje.
POWSZECHNE TOWARZYSTWO ELEKTRYCZNE „A. E. G.", Sp. z ogr. odp. Oddział w Warszawie, Krak.-Przedm. 16/18. — Skład, instalacje.
ROGOWSKI Aleksander, Chmielna 19, tel. 69-33.
Rosenman I. inż., Targowa 70. — Instalacje.
„SIEMENS", Polskie Zakłady, Sp. Akc., Foksal 18. Skład, instalacje siły, światła i prądów słabych. Fabryka przewodników i artykułów elektrotechnicznych.
„Siła i Światło", Sp. Akc., Marszałkowska 94. — Elektryfikacja, finansow. przedsiębiorstw elektrotechnicznych.
SKUDRO A. inż., Szopena 8.—Zakłady elektrotechniczne.
Spółka Elektrotechników, Foksal 16.
„Stanrej", Sp. Akc., Narbutta 17. — Fabryka rurek izolacyjnych.
Szeinman L., Marszałkowska 125. — Skład i instalacje.
Szeinman M. inż., Ś-to Krzyska 27. — Biuro elektrotechn.
Inżynierowie SZERESZEWSKI, BAUMBERG i S-ka. Elektoralna 5, tel. 140-80.
Szpotański K. inż. i S-ka, Sp. Akc., Kałuszyńska 4. — Wytwórnia aparatów i art. elektrotechnicznych.
Śliwerski F., Marszałkowska 55. — Skład.
Świadoszcz W., Krak. Przedm. 16/18. — Przedstaw. firm zagranicznych.
„Technorient", Al. Jerozolimskie 17. — Skład.
Trojecki J., Zielna 27, tel. 35-89 i 426-31. Skład.
Trojecki F. inż., Królewska 49. — Skład.
„Tungsram", Sp. Akc., Sienkiewicza 3. — Przedstaw. zagr. fabryki żarówek.
„Tytan", Fabr. Aparatów i Elementów. Inż. Bron. Rejchman, Tamka 14.
Wróblewski i Binzer, Nowy Świat 57. — Biuro elektrot.

Sp. Akc. Przeds. Techn. ZABOROWSKI i S-ka
Warszawa, ul. Trębacka Nr. 10. Tel. 10-41 i 246-34.
Budowa elektrowni, Dostawa silników. Instalacje.

Zakłady Akumulatorowe systemu „TUDOR", Sp. Akc. Złota 35, tel. 404-91, 329-46.
Zienkiewicz Franc., Mokotowska 27.
ZJEDNOCZONA FABRYKA ŻARÓWEK, Sp. Akc. Nowowiejska 13, tel. 60-81, 201-07, 256-50.
ZYGADŁO S. i W. LEGOTKE inż., Marszałkowska 72, tel. 76-73. — Biuro Elektrotechniczne — Radjo.

Będzin

Fabryka Kabli i Drutu, Spółka firmowa, Sielecka 1, telefon 60 i 495.

Biała - Bielsko

Polskie Towarzystwo Akumulatorowe, Sp. Akc.

Bydgoszcz

„Palatine Wielkopolski", Sp. z o. o., Długa 37, tel. 13-43.
„Fabryka Artykułów Elektrotechnicznych, inż. St. Ciszewski i S-ka, Sobieskiego 10 a.
„Elektra", wł. Jan Pawlak, Mostowa 8.
B. Jączkowski, Biuro elektrotechniczne. Gdańska 16/17.
Br. Ziętak, Biuro elektrotechniczne, Dworcowa 5.
„Radio i Elektrotechnika", Alojzy Głyda, Biuro elektrotechniczne. Gdańska 158.
„Światło", S. Wojciechowski, Niedźwiedzia 7.
„Elektrotechnika", Toruńska 181. — Instalacje.
„Ampère", H. Bredschneider, Aleje Mickiewicza 4.
Warsztaty Precyzyjno Mechan. i Optyczne, Krzymień i Paszke, ul. Chrobrego 13.
Zakłady Radiotechniczne, inż. R. i T. Jankowscy, ul. Śniadeckich 2.
„Bemi" Zakłady Elektryczne, ul. Św. Trójcy 10.
„Kabel Polski", ul. Gdańska 153.
I. F. Patecki, ul. Jackowskiego 31. — Zakłady elektrotechniczne.
„Siemens" Oddział w Bydgoszczy, ul. Dworcowa 61. Biuro techniczne.
I. Świetlik, ul. Gdańska 31/32. — Biuro elektrotechniczne.
„Tudor", Zakłady Akumulatorowe, ul. Błonie.
Strzelczyk Władysław, ul. Hotel pod Orłem. — Biuro elektrotechniczne.
„Kabel Polski", Tow. Akc. Gdańska 153.

FABRYKA ARTYKUŁÓW ELEKTROTECHNICZNYCH
Inż. ST. CISZEWSKI i S-ka
Sp. z o. p.
Bydgoszcz, ul. Sobieskiego 10-a Telefon 11-64.

Cieszyn

„Brown Boveri", Sp. Akc. Polskie Zakłady Elektryczne Fabryka, 3 Maja.

Czechowice

„Czechowice", Spółka Akcyjna Przemysłu Elektrycznego. Śląsk Cieszyński.

Grudziądz

„Zwój", Warsztaty Mechaniczne, S-ka z ogr. odp. Kwiatowa 17.

Gniezno

Gust B., ul. Dąbrowskiego 11.
Elektra, wł. Splonkowski, Mieczysława 15.

Katowice

„Giesche", Sp. Akc., Fabryka Porcelany, d. Czuday, przedstawiciel w Warszawie pod f. Ge-Te-We, Marszałkowska 137, tel. 221-87, kier. M. Tuwim, Bogucice.
„A. E. G.", Elektrizitäts Aktien Gesellschaft, S. A., Marjacka 23.
Górnośląska Fabryka Kabli i Rur Izolacyjnych, Sp. Akc., Krakowska 4.

Kalisz

Poradowski S., inż., Kościuszki 20. Instalacje.

Kraków

„Elin", S-ka Akc., dla Przemysłu Elektrycznego, Św. Anny 1. Oddział w Warszawie, Nowy Świat 35/3, tel. 529-65.

FABRYKA KABLI Sp. Akc.
KRAKÓW
Tel. 37-70, 32-71 skrz. pocst. Nr. 273.
Adres telegraficzny: „OŁÓWKABEL"
Biuro Sprzedaży Warszawa, Senatorska 86, tel. 198-00

Fryling M., Dunajewskiego 6. Artykuły elektrotechniczne.
Fabryka Kabli, Spółka Akc. w Krakowie, Florjańska 32.
Helfner i Berger, Św. Anny 3. Skład.
Powszechne Towarzystwo Elektryczne, A. E. G., Dunajewskiego 3.
Akcyjne Towarzystwo Elektryczne, przedtem Sokolnicki i Wiśniewski, S. A., Dominikańska 3. Instalacje.

Krotoszyn

L. Zieleziński, Zakł. Elektrot., Florjańska 5.
„Mechanika", Warsztaty Mechaniczne, W. Kamiński, Mickiewicza 1/2.

Lwów

„Elektryczność", Józef Nagórski i S-ka, 3 Maja 15. Instalacje.
„Kontakt", M. Magassy, Sykstuska 14. Instalacje.
„Żareg", Małopolska Fabryka Żarówek, Oddział Sprzedaży w Warszawie, pl. Żelaznej Bramy 6, tel. 37-45, Lwowskich Dzieci 25.

Łomża

„Erg", Długa 5. Skład.

Łowicz

„Elektrownia Miejska". Materjały instalacyjne.

Łódź

„Lux", Bankier J., inż. Piotrkowska 131. Sklep i składy.
Bolkowski E., inż., Narutowicza 36. Biuro instalacyjne.
Borkowscy B-cia, Piotrkowska 125. Składy elektrotechn.
„Brown Boveri", Polskie Zakłady Elektr. Oddział w Łodzi, Piotrkowska 113.
Drutowski i Imass, inż., Piotrkowska 255. Fabryka aparatów elektrycznych.
„Dynamo", inż. Rubinstejn, Piotrkowska 85. Instalacje.
„Elektrobudowa", S. A., Kopernika 56. Wytwórnia Maszyn Elektrycznych.
„Elektron", J. i M. Hammer, in., Sienkiewicza 39. Składy i sklep.
„Ferro-Electricum", Piotrkowska 123. Składy elektrotechniczne.
Fuchs A., Piotrkowska 27. Sklep i składy.
Gotlibowski H., Zgierska 30a. Składy elektrotechniczne.
Hadzian F., Ewangelicka 2. Biuro instalacyjne.
Higier T., inż., Andrzeja 42. Przedstawicielstwa.
Hupert J., Zawadzka 10. Składy elektrotechniczne i sklep.
Hurwicz Leon, inż., Wschodnia 36. Biuro instalacyjne.
Jasiński E., inż., Sienkiewicza 34. Biuro instalacyjne.
Koziorowski St., Piotrkowska 112. Biuro instalacyjne i składy.
Kostenko J., inż. i Gelert J., Piotrkowska 94. Biuro instalacyjne i sklep.
Kummer E., Pusta 7. Biuro instalacyjne i fabryka.
Lebenhaft i S-ka, inż., Piotrkowska 104. Biuro instalacyjne.
Leiserowicz Aleksander, inż., Kościuszki 27. Biuro instalacyjne.
„Światło i Siła", Lew B., inż., Piotrkowska 25. Biuro instalacyjne.
Meister A. i S-ka, Piotrkowska 165. Składy elektrotechniczne i sklep.
„Philips", S. A., Piotrkowska 105.
Powszechne Tow. Eelektryczne, Piotrkowska 165.
Reicher J., inż. i S-ka, Południowa 28. Biuro instalacyjne.
„Technika", Narutowicza 44. Składy.
Teichmann i Mauch, Potrkowska 240. Biuro instalacyjne.
Weller i Praszkier, Wólczańska 75. Biuro instalacyjne.

Ostrów - Wielk.

Wentzel W., Wrocławska 14. Automobile i zakł. elektr.

Płock

Górniccy St. i J. Instalacje.

Poznań

A. E. G. Powszechne Towarzystwo Elektryczne, Oddział Poznański, Św. Marcina 41.
„Akumulator" właśc. E. Żołubak, Podgórna 9.
Brown - Boveri Polskie Zakłady Elektryczne, Słowackiego 8.
Centrala Budowy Telefonów, Idaszak i Walczak, pl. Świętokrzyski 4.
Cichy Stanisław, Wielka 11. Instalacje.
Czerniak Władysław, 27 Grudnia 19. Instalacje.
Domagalski Stanisław właśc. Helena Domagalska, Kantaka 8/9. Biuro techniczne.
Domagała Mieczysław, Słowackiego 18. Biuro elektrotechniczne.
„Elektra" właśc. Eleonora Jasińska, Pl. Wolności 14. Skład.
„Elektroindustrja" wł. J. Podkowiński, 27 Grudnia 18. Skład.
„Elektromierz" wł. Adolf Englert, Głogowska 53. Zakłady elektrotechniczne.
„Elektros" wł. Bronisław Filipiński, Szkolna 10. Instalacje.
„Elektronja" wł. J. Nijaki, Kraszewskiego 30. Biuro elektrotechniczne.
„Elektrotechnik" wł. Fr. Biskupski, Św. Marcina 62. Biuro elektrotechniczne.
„Elka" wł. Leon Bryze, Patr. Jackowskiego. Biuro elektrotechniczne.
Zjednoczone Przedsiębiorstwa Elektryczne, inżynier H. Gaertig i Spółka, Pocztowa 26.
„Ganz" Zakłady Elektryczne i Mechaniczne w Polsce S. A. Oddział w Poznaniu, Św. Marcina 33.
Günther Karol, Przemysłowa 27. Instalacje.
„Helios" wł. inż. Czesław Załęski, Św. Marcina 68.
Jerzy Hirszowski, inżynier składy elektrotechniczne, Oddział w Poznaniu, Stary Rynek 48.
Jagodziński Stefan, Dąbrowskiego 83. Warsztat elektromechaniczny.
Kaczmarek F., Stary Rynek 52. Biuro elektrotechniczne.
Kachlicki Aleksander, Mielżyńskiego 1. Instalacje.
Łysiński Józef, inżynier, Wyspiańskiego 4. Zakłady elektryczne.
„Osram" Polska Żarówka, Przedst. E. Żołubak, Św. Wojciecha 31.

Pachulski Marcin, Plac Wolności 11. Zakłady elektromedyczne i elektrotechniczne.
„Philips" Oddział w Poznaniu, Gwarna 16.
Poznańskie Towarzystwo Telefonów, Jasna 9.
Powszchne Tow. Elektryczne A. E. G., Św. Marcin 41.
Pużycki Fr., Zakłady Elektrotechniczne, Patr. Jackowskiego 19.
Sawicki K., Biuro techniczne, Działyńskich 6.
Siemens Sp. z o. o., Fredry 12.
„Strzała" Zakłady Przemysłowe, inż. Ewaryst Namysł w Poznaniu, Aleja Marcinkowskiego 20.
W. Tomaszewski i S-ka, Fabryka Elementów i Bateryj, Wenecjańska 3.
I. Tomkowiak, Kraszewskiego 3. Zakłady elektrotechniczne.
Inżynier Karol Trompeteur, Zaprzysiężony rzeczoznawca, Wolnica 3.
Waligórski B.,Biuro Elektrotechniczne, Fr. Ratajczaka 10.
„Wolta" Zakłady Elektrotechniczne, Marcinkowskiego 24.
Paweł Wrzesiński, Przedsiębiorstwo Elektroinstalacyjne, Klasztorna 10.
Wilamowski St., Biuro Techniczne, Wielka 22.
„Tudor" Zakłady Akumulatorowe, Oddział w Poznaniu, Mostowa 4a.
H. Zgoła, Zakłady Elektrotechniczne, Podgórna 2b.
W. Zgoła, Zakłady Mechaniczne, Grottgiera 4.
Kluczyński Józef, Zakłady Elektrotechniczne, Wierzbięcice 49.
Gdańskie Tow. Elektr. „Bergmann" T. z o. o., 27 Grudnia 5

Pruszków

Ścieszka Kazimierz, Bolesława Prusa 32. Instalacje.

Radom

Goldberg J., Sporna 7. Skład.

Sosnowiec

Gurtzman Tadeusz, inżynier, Biuro Elektrotechniczne i Techniczne, Piłsudskiego 8.
Ingster Józef, inżynier, Sosnowieckie Przedsiębiorstwo Elektrotechniczne, Targowa 9.
Maleszewski St. i Rudowski W., 3 Maja 15. Skład i instal.
Powszechne Towarzystwo Elektryczne A. E. G., Warszawska 6. Instalacje.

Toruń

Pomorskie Zakłady Elektrotechniczne, Szeroka 2.

Włocławek

„Elektron", Kościuszki 17. Instalacje.
Unger L., 3 Maja 27. Skład.

Września

Nowakowski A., Sienkiewicza 23.
Karamański Stan., Zakłady Elektrotechn., Kościelna 19.

Żychlin

„Brown Boveri", Polskie Zakłady Elektryczne, Fabryka.

FABRYKA KABLI S. A.

KRAKÓW

Telefon Nr. 57-70, 57-71, 45-56. Skrytka pocztowa Nr. 273.
Adres telegraficzny: „OŁÓWKABEL"

Biuro sprzedaży: Kraków-Płaszów.
Warszawa, Senatorska 36. Telefon Nr. 198-00.

Gołe druty i linki miedziane, elekrolityczne.
Przewodniki izolowane w gumie i sznury.
Druty nawojowe.
Kable telefoniczne w ołowiu.

Kable sygnałowe w ołowiu.
Kable blokowe.
Kable dla wysokiego napięcia do 60.000 volt.

Radjofonja Polska i jej plany

Po trzech latach pracy radjofonja polska poszczycić się może bilansem dodatnim, bilansem, któremu można jedno tylko zarzucić, a mianowicie małą liczbę radjosłuchaczy, których ilość przy pięciu pracujących stacjach nadawczych w Warszawie, Katowicach, Krakowie, Poznaniu i Wilnie wynosi zaledwie 200.000 abonentów zarejestrowanych. Prócz tych abonentów korzystających prawnie z audycyj radjowych znajduje się w Polsce ogromna ilość ludzi słuchających radja bezprawnie, t. zw. radjopajęczarzy. Mała ilość abonentów tłumaczy się w dużym stopniu trudnymi warunkami materjalnymi i ogólnem zubożeniem społeczeństwa, oraz wysokiemi jeszcze dzisiaj stosunkowo cenami radjoaparatów odbiorczych lampowych. To też głównem dążeniem radjofonji polskiej jest popularyzacja i uprzystępnienie radja wszystkim bez wyjątku obywatelom naszego kraju. Drogą, która do tego celu prowadzi, jest to budowa stacji o dużym zasięgu detektorowym, tak, aby każdy mieszkaniec Polski mógł odbierać audycje radjowe za pośrednictwem bardzo już dzisiaj tanich aparatów detektorowych.

To też dyrekcja i kierownictwo techniczne „Polskiego Radja" opracowało dokładny plan rozbudowy sieci polskich stacyj nadawczych, który pozwoli na słuchanie radja całej Polsce za pośrednictwem aparatu detektorowego. Plan ten, który prawdopodobnie w najbliższym czasie zatwierdzony zostanie przez Min. Poczt i Telegrafów przewiduje budowę nowych stacyj nadawczych o dużej mocy, oraz zwiększenie siły nadawczej stacji dotychczasowej. Radjofonja jest dzisiaj tak ważnym czynnikiem w życiu, kraju i społeczeństwa, iż nie od rzeczy będzie przytoczyć pokrótce w głównych zarysach plan rozszerzenia sieci polskich stacyj nadawczych. W niedalekiej więc przyszłości wybudowana zostanie w stolicy olbrzymia 120-kilowatowa stacja nadawcza, która obejmie zasięgiem detektorowym prawie całą Polskę, za wyjątkiem małych obszarów na północnym i południowym wschodzie, które obsługiwane będą przez silne stacje nadawcze prowincjonalne w Wilnie i Lwowie. Według planu dotychczasowa stacja warszawska przeniesiona zostanie do Wilna, zaś Lwów otrzyma nową stację o mocy 10 kw. Kraków i Katowice oraz Poznań pozostaną przy swoich dotychczasowych stacjach, natomiast obecna stacja wileńska przeniesiona zostanie do Gdyni, a w Łodzi pracować będzie stacja przekaźnikowa. Poza tem w stolicy uruchomiona zostanie druga stacja nadawcza o mocy kilku - kilowatowej. Stacja ta służyć będzie wyłącznie propagandzie najrozmaitszych dziedzin gospodarki krajowej.

Równolegle z szerokiemi planami rozbudowy radjofonji polskiej idzie również i reforma programów. Reforma ta jest konieczna ze względu na coraz to nowe drogi i formy jakiemi kroczy radjofonja całego świata. Hasłem, które przyświecać będzie reorganizacji programów polskich stacyj nadawczych, jest zbliżenie radja do życia i jego aktualnych zagadnień. W tym też kierunku idą reorganizacyjnie prace programowe. Mikrofon radjowy nie ominie żadnej okazji, aby wyjść ze studja i podsłuchiwać życie. Transmisje z życia cieszą się bowiem dużą popularnością wśród radjosłuchaczy.

Radjofonja polska posiada już dzisiaj bardzo piękne karty w historji pracy kulturalno - oświatowej tak w kraju, jak też i zagranicą, oddziaływując za pośrednictwem dobroczynnych fal radjowych na skupienia emigracji polskiej zagranicą. Zasługi radja nad podniesieniem poziomu kulturalnego, zwłaszcza sfer mniej oświeconych, nad ich umuzykalnieniem i zaznajomieniem z polskim dorobkiem literackim i artystycznym, są olbrzymie. Do niedawna jeszcze trudno było sobie wyobrazić, aby wieśniak, czy robotnik znał wszystkie opery polskie, aby mógł się poszczycić znajomością najwybitniejszych pisarzy polskich, aby analfabeta znał dokładnie swój kraj, jego bogactwa i uroki. Skromny aparat detektorowy i praca polskich stacyj nadawczych dokonała w tym względzie wiele i nie jest jeszcze ukończona, gdyż przed radjofonją polską zwłaszcza po zrealizowaniu szerokich planów budowlanych i reorganizacyjnych, rozpościera się piękne pole do popisu tembardziej, że dźwięk, słowo i muzyka będą mogły być słuchane na detektor w całej Polsce. Należy więc przypuszczać, iż nowe polskie stacje nadawcze spowodują kilkakrotny wzrost skromnej dotychczas liczby radjosłuchaczy, dla których radjoaparat stanie się nieodzownym przyjacielem, informującym o wszystkich przejawach życia w kraju i zagranicą i to informującym w sposób objektywny, pewny i barwny. Obok szkoły stanie się radjo niezmiernie ważnym czynnikiem wychowawczym, pod którego wpływem wyrastać będzie młode pokolenie Polski. Od samego bowiem początku swojej pracy, „Polskie Radjo" zawsze na pierwszy plan wysuwało akcję radja jako czynnika państwowo - twórczego, którego zadaniem jest oddziaływanie na psychikę obywateli. Oczywiście, iż radjo nie może być jedynie tylko szkołą charakterów obywatelskich ale i poza tem spełniać musi rolę środka rozrywkowego, zawsze z uwzględnieniem pierwiastka kształcącego. To też dążeniem kierownictwa programowego polskich stacyj nadawczych jest układanie programów w sposób barwny i ciekawy, któryby przyciągał radjosłuchacza, a równocześnie budząc zaciekawienie, pozostawiał po wysłuchaniu danej audycji pewne wartości kulturalno-twórcze, które zasiane w umyśle i duszy radjosłuchacza mogą się pięknie rozwinąć i wydać pożądany plon. Należy życzyć „Polskiemu Radju" aby pracę swą kontynuowało w dalszym ciągu z tak dużym nakładem sił i zasobem energji, jak dotychczas i, aby szerokie plany mające na widoku rozwój radjofonji polskiej, zostały w jak najkrótszym czasie wcielone w życie.

XXI. Elektryfikacja Polski

Pojęcie o stanie elektryfikacji Polski przed wojną, o rozwoju jej w czasie wojny i wreszcie od uzyskania niepodległości daje niżej zamieszczona tablica I. Dotyczy ona tylko elektrowni użyteczności publicznej i wskazuje na to, że w okresie niepodległości, w czasie pierwszych dziewięciu lat ilość elektrowni wzrosła o 63%, moc ich wzrosła o blisko 70%, zaś w odniesieniu do ilości mieszkańców o 52% na głowę.

Tablica I. Elektrownie użyteczności publicznej.

	1914		1918		1927		Przyrost za okres	
	Ilość	%	Ilość	%	Ilość	%	1918—1927	%
Ilość elektrowni	113	100	254	224,8	414	366,4	160	63
Moc elektrowni w KW	172.600	100	202.950	117,5	344.079	199,4	141.129	69,5
Ilość watów mocy instalowanej na 1 mieszkańca *)	6	100	7,5	125,0	11,4	190,0	3,9	52

Najważniejsze elektrownie użyteczności publicznej (o mocy 500 kW) są następujące (tabl. II):

Tablica II. Zakłady elektryczne użyteczności publicznej o mocy ponad 500 kW.

L. p.	Miejscowość	Wytwórczość w 1000 kWg 1927 r.	Moc instalowana w kW.	Rok założenia
1	Chorzów (El. Okr. O. K.	423.015	81.000	1898
2	Łaziska Górne („Elektro")	120.559	24.100	1917
3	Warszawa (Komp. Elektr.)	79.330	45.120	1903
4	Łódź (Łódzkie T-wo Elektr.)	78.398	25.860	1910
5	Sierszа Wodna	31.000	10.000	1913
6	Małobądź-Będzin	25.906	22.500	1916
7	Kraków	25.828	14.300	1905
8	Lwów	24.542	17.500	1894
9	Warszawa (Tramwaje)	19.831	10.100	1908
10	Poznań	17.869	10.000	1903
11	Zebrzyce-Czechowice	13.312	7.200	1923
12	Borysław - Tustanowice („Premier")	12.729	11.200	1912
13	Pruszków	12.392	8.500	1924
14	Gródek	9.866	3.800	1923
15	Białystok	8.015	4.500	1910
16	Radom	6.182	4.385	1901
17	Bydgoszcz (tramwaje)	6.146	2.836	1866
18	Wilno	5.519	3.100	1903
19	Zgierz	5.259	4.550	1911
20	Stocki Młyn	4.563	1.900	1910
21	Częstochowa (El. Okr. Cz.)	4.110	5.000	1926
22	Toruń	3.438	1.970	1868
23	Łódź Kolej Elektryczna	3.297	1.020	1898
24	Nieżychowo - Wyżsk	3.291	2.800	1911
25	Starogard (Owidz i Kołnicz)	2.800	516	1911-13
26	Kielce	2.291	1.550	1926
27	Rutki	2.207	560	1911
28	Przemyśl	1.964	1.070	1911
29	Gniezno	1.875	1.150	1901
30	Piotrków	1.849	1.700	1926
31	Tarnów	1.748	710	1910
32	Kalisz	1.694	620	1917
33	Augustów	1.646	750	1919
34	Cieszyn	1.312	960	1909
35	Włocławek**)	1.279	490	1915
36	Grudziądz (tramw. i El.)	1.234	2.800	1894
37	Grodno	1.062	625	1911
38	Inowrocław	1.001	750	1908
39	Suwałki	948	550	1916
40	Zamość	924	775	1919
41	Płock	880	400	1908
42	Tarnopol	839	592	1901
43	Rzeszów	788	610	1912
44	Bielsko - Biała	653	1.840	1893
45	Września	570	530	1901
46	Siedlce	541	620	1916
47	Tczew (Rezerwa)	51	625	1899

Ilość elektrowni użyteczności publicznej poniżej 500 kW wynosi 255 zakładów, pozatem elektrowni kolejowych i wojskowych jest 112.

Niezależnie od elektowni użyteczności publicznej istnieje w Polsce jeszcze wielka ilość, złączonych z różnego rodzaju przestępstwami przemysłowemi, prywatnych wytwórni energji elektrycznej (ogółem

*) Wg. „Rocznika Statystyki" na r. 1928 stan ludności w Polsce na 1.1.28 wynosił — 20.212.962.

**) 17.V.28 r. uruchomiono we Włocławku nowę elektrownię o mocy 2.800 kW.

328 zakładów o mocy ponad 100 kW każda, o łącznej mocy przeszło 588.579 kW oraz 333 zakłady o mocy poniżej 100 kW każda, o łącznej mocy przeszło 9.000 kW), z pośród których pewna ilość elektrowni prócz swych zakładów przemysłowych obsługuje jeszcze odbiorców prywatnych lub też oddaje część wytwarzanej energji do sieci użyteczności publicznej.

Miarodajną dla określenia stopnia elektryfikacji kraju jest ogólna produkcja energji w państwie, zarówno elektrowni publicznych, jak i prywatnych, przypadająca na głowę mieszkańca (tablica III). Aby dać pojęcie o tem, jakie są nasze potrzeby pod względem elektryfikacji, Wydział Elektryczny Ministerstwa Robót Publicznych obliczył i zestawił odnośne dane, zawarte również w tablicy III.

Tablica III. Wytwórczość a zapotrzebowanie energji elektrycznej w roku 1927.

ELEKTROWNIE	Ilość	Roczna wytwórczość w kWg		Roczne zapotrzebowanie w kWg	
		Ogółem	na 1 mieszkańca	Ogółem	na 1 mieszkańca
Wszystkie (powyżej 100 kW) *)	742	2.320.425.000	76,8	5.200.000.000	172,1
Użyteczności publicznej	414	877.213.000	29,0	—	—
Użyteczności prywatnej, częściowo zbywające energję	86	441.420.000	14,6	—	—
Użyteczności prywatnej	242	1.001,792.000	33,2	—	—

Z danych tablicy III wynika, że nawet w przeciętnych liczbach dla całego kraju sosunek wytwórczości do rzeczywistego zapotrzebowania energji jest nieco niższy od 1 : 2. W poszczególnych dzielnicach, zwłaszcza w województwach wschodnich, stosunek ten jest jeszcze bardziej opłakany.

Ten stan rzeczy otwiera wielkie możliwości rozwojowe dla przedsiębiorst elektrycznych w Polsce, których powstanie jest uregulowane ustawą elektryczną z dn. 21 marca 1922 r.

Nie naruszając praw nabytych przez istniejące zakłady elektryczne, ustawa ta wprowadza obowiązek uzyskiwania uprawnień rządowych (koncesyi) dla nowopowstających zakładów elektrycznych, przeznaczonych do zawodowego zbytu energji elektrycznej. Ustawa obowiązuje wszystkie zakłady elektryczne do wykonywania i utrzymywania swych urządzeń zgodnie z przepisami technicznymi i do oddawania w razie potrzeby zbywającej energji na rzecz elektrowni użyteczności publicznej. Uprawnienia (koncesje) rządowe nadają przedsiębiorcy wyłączne prawo zasilania energją elektryczną pewnego obszaru, ustalają jednak za to maksymalne taryfy za energję elektryczną oraz nakładają obowiązek przyłączania tych odbiorców, którzy odpowiadają warunkom przewidzianym w uprawnieniu. Uprawnienie nadaje przedsiębiorcy również prawo korzystania z dróg, ulic i placów publicznych, a za odszkodowaniem i z posiadłości cudzych w celu prowadzenia przewodów, ustawiania wsporników i t. p. Po upływie terminu uprawnienia lub przed tym terminem Państwu przysługuje prawo wykupienia zakładu elektrycznego na warunkach podanych w uprawnieniu.

Niezależnie od Ustawy Elektrycznej, jako ustawa przechodnia, wydana została ustawa z dnia 15 lipca 1920 roku o zmianie cen za dostarczenie energji elektrycznej. Ustawa ta daje możność zmiany taryf, przewidzianych w dawnych koncesjach, o ile taryfy te okażą się nieodpowiednie, czy to ze względu na nieodpowiednie przeliczenie walutowe, czy to wskutek zmiany warunków ekonomicznych.

Do kierownictwa gospodarką elektryczną w Państwie powołane zostało Ministerstwo Robót Publicznych, które też wydaje uprawnienia rządowe na zakłady elektryczne. Sprawami elektrycznemi w Ministerstwie Robót Publicznych zajmuje się specjalny Wydział, którego Naczelnik jest zależny bezpośrednio od Ministra.

Władzami II instancji w sprawach elektrycznych są wojewodowie.

W województwach Warszawskiem, Łódzkiem, Kieleckiem, Lubelskiem, Krakowskiem, Lwowskiem, Poznańskiem, Pomorskiem i Śląskiem są zorganizowane niezależne referaty elektryczne przy Okręgowych Dyrekcjach Robót Publicznych, których kierownictwo jest powierzone inżynierom - elektrykom.

Jedną z zasadniczych funkcyj Wydziału Elektrycznego Ministerstwa Robót Publicznych jest rozpatrywanie i załatwianie spraw, związanych z udzielaniem uprawnień elektrycznych przez Ministra Robót Publicznych.

Rozporządzenie z dnia 20 maja 1923 r. przewiduje następujący tryb postępowania przy udzielaniu uprawnień. Podanie o uprawnienia z planem obszaru zasilania, z opisem technicznym projektowanego zakładu elektrycznego, z kalukulacją taryf oraz z projektem aktu uprawnienia składa się w Ministerstwie Robót Publicznych. O złożeniu podania Ministerstwo ogłasza w Monitorze Polskim i przesyła akta sprawy do odpowiedniego Urzędu Wojewódzkiego. Urząd Wojewódzki ogłasza o złożeniu podania na miejscu, zawiadamia zainteresowane władze państwowe i samorządowe, wyznacza termin 4 — 6 tygodniowy na zgłaszanie sprzeciwów oraz przeprowadza dochodzenie, zakończone rozprawą komisyjną. Następnie, Urząd Wojewódzki zwraca akta Ministerstwu wraz ze swoim wnioskiem. Ministertwo po zbadaniu sprawy ustala warunki uprawnienia, uzgadnia je z przedsiębiorcą, pobiera opłaty, o czem zamieszcza obwieszczenie w Monitorze Polskim.

*) Podane liczby nie obejmują 333 elektrowni użyteczności prywatnej o mocy poniżej 100 kW, których moc łącznie przekracza 9.0000 kW, zaś wytwórczość sięga 2.505.000 kW.

Dla drobnych zakładów elektrycznych, zasilających miejscowości do 8.000 mieszkańców, Rozporządzenie z dnia 14 lipca 1925 r. przewiduje uproszczony tryb postępowania. Mianowicie, podanie składa się bezpośrednio do Urzędu Wojewódzkiego, odpada obwieszczenie o tem w Monitorze i rozprawa komisyjna, terminy na zgłaszanie sprzeciwów skracają się do dwóch tygodni.

Pierwsze uprawnienie rządowe wydane na zasadzie Ustawy Elektrycznej nosi datę 17 czerwca 1924 r. Od tej daty do 1 kwietnia 1929 r. zostało wydanych sto uprawnień, a mianowicie: w 1924 r. — 5, w 1925 r — 12, w 1926 r. — 16, w 1927 r. — 21, w 1928 r.— 32 i w pierwszym kwartale 1929 r. — 14.

Nad wykonaniem obowiązków, wynikających z uprawnień, przez uprawnionych zorganizowany jest odpowiedni nadzór.

Oprócz opisanej dotąd pracy Wydział Elektryczny Ministerstwa Robót Publicznych wspomaga działalność i bierze czynny udział w dwóch organizacjach społecznych: Komitetu Elektrotechnicznego i Energetycznego, których zadania i cele wiążą się bezpośrednio z przedmiotem jego pracy, jako to:

1) opracowywanie przepisów i norm elektrotechnicznych, oraz

2) współpracę i reprezentację elektrotechniki polskiej na terenie międzynarodowym.

W dziedzinie polskich przepisów i norm elektrotechnicznych P. K. E. współpracuje z Polskim Komitetem Normalizacyjnym, istniejącym przy Ministerstwie Przemysłu i Handlu, oraz z instytucjami bądź o charakterze społecznym, bądź urzędowym, zajmującemi się elektrotechniką ze stanowiska nauki lub przemysłu i których przedstawiciele wchodzą w skład Polskiego Komitetu Elektrotechnicznego.

Na terenie międzynarodowym P. K. E. współpracuje z Międzynarodową Komisją Elektrotechniczna („Comission Electrotechnique Internationale CEI") z siedzibą w Londynie. Powstanie tej Komisji zostało wywołane potrzebą istnienia stałej instytucji, która uzgadniałaby pracę elektrotechników na terenie międzynarodowym i wprowadzała w życie uchwały kongresów naukowych, obchodzące wszystkie kraje.

Polski Komitet Elektrotechniczny jako Komitet Krajowy Międzynarodowej Komisji ma za zadanie zarówno wprowadzanie w życie jej uchwał, branie czynnego udziału w pracach oraz reprezentowanie elektrotechniki polskiej na międzynarodowych kongresach, zwoływanych przez nią.

Co się dotyczy Polskiego Komitetu Energetycznego, został on powołany do życia rozporządzeniem Rady Ministrów z dn. 2.VI.1926 r. Dzięki temu została osiągnięta możność skoncentrowania rozproszonych dotąd usiłowań i prac różnych organizacyj nad racjonalizowaniem gospodarki energetycznej w Państwie i nad inwentaryzowaniem zasobów energji, a jednocześnie została stworzona organizacja do współpracy na tem polu z pokrewnemi organizacjami zagranicznemi.

W myśl statutu Komitet składa się z dwunastu delegatów ministerstw, zainteresowanych działalnością Komitetu, oraz z dwunastu delegatów organizacyj zawodowych i naukowych oraz wytwórców i odbiorców energji.

Całością Komitetu kieruje jego Prezydjum, a właściwa praca odbywa się w Komisjach, z których obecnie czynnych jest pięć, a mianowicie: 1) Komisja źródeł energji cieplnej (prócz nafty), 2) Komisja wytwarzania i przetwarzania energji, 3) Komisja ropy naftowej i gazów ziemnych, 4) Komisja wodna i 5) Komisja transportowa.

Jednem z pierwszych zadań Komitetu było opracowanie inwentarza zasobów energetycznych Państwa. Praca ta została wykonana przy współudziale szeregu instytucyj, jak: Państwowy Instytut Geologiczny, Wydział Elektryczny M. R. P., Centralne Biuro Hydrograficzne oraz osób, zajmujących się tem zagadnieniem już dawniej. Praca ta została ujęta w postaci wydawnictwa w języku francuskim p. t. Resources d'énergie et leur exploitation en Pologne", zaopatrzonego w barwną mapę, i została zgłoszona jako referat polski na I Wszechświatową Konferencję Energetyczną w Londynie. W r. 1926 ukazała się ta praca, nieco uzupełniona, w języku polskim p. t. „Zasoby energji w Polsce". W r. 1926 Komitet zgłosił na sekcyjne posiedzenie Wszechświatowej Konferencji Energetycznej w Bazylei referat p. t. „Projektowane kanały w Polsce pod względem komunikacyjnym i energetycznym", opracowany przez pp. inż. T. Tillingera i inż. W. Rosentala. Na Sekcyjny Zjazd Wszechświatowej Konferencji Energetycznej w Londynie w r. 1928 Komitet przedstawił szereg referatów, poświęconych polskiemu węglowi, ropie i gazom ziemnym.

Na wewnątrz prace Komitetu, odbywające się w Komisjach, poświęcone są szeregowi zagadnień, jak: ustalenie własności węgli, koszty wytwarzania energji w przemyśle, zbadanie ilości i własności polskich torfów, racjonalizacja gospodarki cieplnej w przemyśle naftowym i gazoliniarniach, najkorzystniejsze warunki transportu pod względem energetycznym, opracowanie warunków technicznych przy zakupie i odbiorze kotłów oraz silników parowych i t. p.

Poza tem Komitet załatwia bieżące sprawy, nadsyłane mu do zaopinjowania przez władze lub organizacje krajowe i zagraniczne.

Z organizacyj, zajmujących się obroną interesów zawodowych, a mających związek z elektryfikacją kraju, należy wymienić: „Związek Elektrowni Polskich" oraz „Polski Związek Przedsiębiorstw Elektrotechnicznych", oba z siedzibą w Warszawie.

Pomorska Elektrownia Krajowa Gródek

Spółka Akcyjna w Toruniu
założona w roku 1923.

Kapitałał zakładowy Spółki wynosi 3.000.000.— złotych
Kapitały rezerwowy i zapasowy wynoszą 1.634.003,10 złotych

Większość udziałów (53 %) posiada Pomorski Wojewódzki Związek Komunalny.

Spółka posiada

Zakład wodno-elektryczny na rzece Wdzie (lewym dopływie Wisły) w Gródku na Pomorzu o sile turbin 5.650 koni mechanicznych, 245 km sieci wysokiego napięcia 60.000 woltów, oraz sieci niskiego napięcia, podstację w Gdyni, Toruniu i Grudziądzu.

„Gródek" zasila energję elektryczną Port Wojenny i Port Handlowy w Gdyni, miasto Toruń i Grudziądz, Związek Elektryfikacyjny Chełmno — Świecie — Toruń oraz pośrednie powiat Grudziądzki i miasta Ciechocinek i Aleksandrów. „Grodek" dostarcza energję elektryczną dla przeszło 360.000 mieszkańców.

Celem umożliwienia dalszej elektryfikacji „Gródek" buduje drugi zakład wodno - elektryczny w Żurze o mocy 12.000 koni mechanicznych i wydajności 14.5 miljonów kilowatogodzin rocznie energji elektrycznej. Zakład ten będzie uruchomiony w jesieni 1929 roku.

Pozatem „Gródek" posiada laboratorjum mechaniczne, laboratorjum elektryczne do 500.000 woltów oraz laboratorjum do badania olejów.

Na Wystawie Rolniczo - Przemysłowej w Grudziądzu roku 1925 „Gródek" otrzymał

WIELKI ZŁOTY MEDAL

Ministerstwa Przemysłu i Handlu „za intensywność i świadomą celu działalność w dziedzinie elektryfikacji Pomorza oraz za dobrze obmyślone i wykonane urządzenie dla montażu sieci wysokiego napięcia i badania izolatorów wisiorowych".

Zarząd Spółki znajduje się w Toruniu, ul. Mickiewicza 5.

Spis Elektrowni w Polsce.

Augustów, woj. Białostockie.

Zakłady Drzewne w Augustowie T-wa Eksploatacji Lasów Augustowskich A. Jaroszewicz, M. Malinowski i S-ka, Spółka Akcyjna, p-ta Lipowiec. — Moc masz. 768 kW. — Dyr. inż. Bronisław Horodko.

Białystok.

„Białostockie Tow. Elektryczności, Sp. Akc. w Białymstoku". — Adr. tel.: „Elektrobel". — Moc masz. 2.400 kW — Dyr. inż. Kazimierz Riegert.

Bielsk - Podlaski (woj. biał.).

„Elektrownia w Bielsku Podlaskim", Mickiewicza 53. — Dyr. Ch. Tykocki.

Borysław, woj. lwowskie.

„Podkarpackie Tow. Elektryczne Sp. Akc. Borysław" skrz. poczt. 116. — Adr. tel.: „Elektrosieć Borysław". — Prąd pobiera się z Elektrowni fir. „Premier". — Prod. 5205824 Kwh. — Dyr. inż. Maurycy Altenberg.

Brodnica, woj. pomorskie.

„Elektrownia Miejska w Brodnicy". — Moc masz. 261 kW. — Dyr. Krąkowski.

Brześć n/Bugiem.

Elektrownia Miejska w Brześciu n/Bugiem. — Adr. tel.: „Elektrownia Miejska", Brześć n/Bugiem, Długa 12. Moc masz.: 6.100 kW. Prod. 570.000 KW. Dyr. inż. Zygmunt Forbert.

Bydgoszcz, woj. poznańskie.

„Tramwaje i elektrownia", Bydgoszcz, Dr. Em. Warmińskiego 1-b. — Prod. 2686 kW. — Dyr. inż. Radwański.

Chojnice (Pomorze).

Elektrownia, Gazownia i Wodociągi Miejskie w Chojnicach. Adres telegr.: Elektrownia Chojnice. Moc maszyn 362 KW. Produkcja w 1928 r. 664.157 kWh. Kierownik: Wacław Miaskowski, Jan Kasior.

Cieszyn.

Elektrownia Okręgowa m. Cieszyna. Adres telegr.: „Elektrownia Cieszyn". Moc masz.: 2.000 KW. Produkcja w 1928 r. 2245303 KWg. Dyr. inż. P. Dombke.

Częstochowa, woj. keleckie.

Tow. Elektryczne Okręgu Częstochowskiego, Sp. Akc. Częstochowa, Kościuszki 14. — Adr. tel.: „Elektrownia Częstochowa". — Moc masz. 5000 KW. — Prod. 4110000 Kwg. — Dyr. inż. Cyp. Apanowicz.

Gębin, woj. poznańskie.

Elektrownia Miejska w Gębinie.

Gniezno woj. poznańskie.

Elektrownia Miejska w Gnieźnie. Adres telegr.: „Elektrownia Gniezno". Produkcja roczna 3.000.000 kwg. prądu stałego. Moc maszyn: 1595 koni mechanicznych i to:

a) 1 silnik na gaz świetlny o mocy 600 KM.
b) „ „ „ „ wodnoczadowy „ 350 „
c) „ „ „ „ „ „ 250 „
d) „ „ „ „ „ „ 70 „
e) 1 lokomobila Lanza „ 325 „

2 generatory do wytwarzania gazu wodnoczadowego:

a) 1 generator o mocy 600 KM.
b) 1 „ „ 500 „

Golin, woj. łódzkie.

Młyn Parowy i Elektrownia, St. Szumiński w Golinie, p-ta Golina Kaliska. — Dyr. St. Szumiński.

Gostynin, woj. warszawskie.

„Gostyńska Elektrownia Miejska w Gostyninie". — Adres telegr.: „Magistrat Gostynin". Moc. masz. 40 KW. Prod. 38.578 KWg. Kier. Motyl Szlama.

Gródek, woj. pomorskie.

Pomorska Elektrownia Krajowa „Gródek", Sp. Akc. Toruń, Mickiewicza 5. Adres telegr.: „Elektrogródek Toruń". Moc maszyn: 3 turbiny wodne o łącznej sile 5.650 koni mechanicznych (od 1929: 5 turbin, razem 17.650 koni mech.). Produkcja w 1928 r. 12.500.000 kilowatogodzin (kWh) energji elektrycznej. Dyr. Zarz. inż. Alfons Hoffmann.

Grudziądz, woj. pomorskie.

Miejskie Tramwaje Elektrownia i Wodociągi w Grudziądzu. Adres telegr.: „Elektrownia Grudziądz". Moc maszyn: 2800 kW. Produkcja w 1928 r. 11 miljonów kWh. Dyr. Dolatowski.

Inowrocław, woj. poznańskie.

„Elektrownia i kolej elektryczna miejska w Inowrocławiu". — Dyr. inż. Marcin Sroczyński.

Jasło, woj. krakowskie

„Elektrownia miejska" w Jaśle. — Moc masz. 240 kW. — Prod. 260990 Kwh. — Dyr. Jan Wrona.

Kalisz, woj. łódzkie.

Elektrownia Miejska m. Kalisza. Adres telegr.: „Elektrownia Kalisz". Moc maszyn 1.763 KM. Produkcja w 1928 r. 2.380.891 Kwg. Dyr. inż. Ignacy Bujnicki.

Kielce

Elektrownia w Kielcach, Sp. Akc. „Elektrownia Kielce".— Moc maszyn 2500 KM. — Produkcja 2291000 kwg. — Dyr. inż. Władysław Paszyc.

Kolińcz (Pomorze).

Zakłady Przemysłowe F. Wiechert jun. Kolińcz, pow. Starogard. Adres telegr.: „Wiechert Starogard". Moc maszyn: 420 KVA. Produkcja w 1928 r.: 1.831.610 kwh brutto. Kierownik: Konrad Popławski.

Końskie, woj. kieleckie.

Elektrownia w Końskich, Sp. Akc. — Adr. tel.: „Elektrownia Końskie". — Moc masz. 200 KM. — Prod. 179656 kwg. — Dyr. Aleksander Zdankiewicz.

Konin, woj. łódzkie.

Elektrownia Miejska w Koninie, z. Kaliska. — Dyr. inż. Gustaw Owsiany.

Kołomyja ,woj. stanisławowskie.

Elektrownia Miejska w Kołomyji. — Adr. tel.: „Kołomyja Elektrownia Miejska". — Moc masz.: 2 silniki Diesla, każdy o mocy 100 KM. — Produkcja 176 kwg. — Dyr. Karol Fajkosz.

Kościerzyna (Pomorze).

Elektrownia Miejska w Kościerzynie. — Adr. tel.: „Elektrownia Kościerzyna". — Moc masz. 280 koni. — Prod. 230000 kw. — Dyr. Marjan Górski.

Kowel, woj. wołyńskie.

Nuta i Szloma Tullerowie dzierż. elektr. w Kowlu. — Adres telegr.: „Tuller Kowel". — Moc maszyn 66 kw. — Produkcja 114500 kwg. — Dyr. Izak Tuller.

Kraków.

Elektrownia Miejska w Krakowie, Dajwór L. 27. Adres telegr.: „Elektrownia Kraków". Moc maszyn: 14300 kW. Produkcja 30616000 kWh. Dyr. inż. Stan. Bieliński.

Kutno, woj. warszawskie.

Elektrownia Kutnowska. Kutno, Kanielowa 123. — Moc masz. 170 kw. — Prod. 264000 kwg. — Dyr. Karol Wodiczka.

Kuźniczka woj. kieleckie.

Elektrownia Pawła Kowalskiego w Krzepicach. — Adres tel.: „Krzepice Kowalski". — Moc masz. 156 amper 36 kw. — Prod. 600 lamp 25 świecowych. — Dyr. Piotr Skowroński.

Leszno, woj. poznańskie.

Miejskie Zakłady Światła, Siły i Wodociągów, Leszno, Przemysłowa 24. Adres telegr. „Elektrownia Leszno". Moc masz. 650 KM. Prod. w 1928 r. 796.627 kl. prądu. Dyr. inż. Ludwik Bethge.

Lida, woj. nowogródzkie.

Elektrownia w Lidzie. Suwalska 61-b. — Dyr. Abram i Salomon Cyderowicz i L. Sandler.

Ligota G. Śl.

Elektrownia Okręgowa Ligota, Sp. z ogr. por., Piotrowice. Produkcja sprzed. kWg. 11.698.814. Prąd pobiera z Zakładu Elektro, Łaziska Górne, kopalnie Boera i Zjednoczone Kopalnie Aleksander. Dyr. Arno Beier i Eryk Blacha.

Lipno, woj. warszawskie.

Elektrownia Lipnowska. — Moc maszyn 48 kW. — Werner i K. Szyjewski.

Lwów.

Miejskie Zakłady Elektryczne we Lwowie. Adres telegr.: „Elektrownia Lwów". Moc maszyn: 16.700 KW. Produkcja w 1928 r. 29.528.191 kwg. Dyr. inż. Marjan Dziewoński.

Lublin.

Elekrownia Miejska w Lublinie. Adres teler.: „Elektrownia Lublin". Moc maszyn: 2 turbogeneratory po 1400 kw. Dyr. inż. Witold Marczewski.

Łańcut, woj. lwowskie.

Elektrownia Miejska w Łańcucie, tel. 286. Moc zainstalowanych maszyn 165 kw. Zarząd Elektrowni Miejskiej.

Łęczyca, woj. łódzkie.

Elektrownia Miejska w Łęczycy. — Adres telegr.: „Elektrownia". — Moc maszyn: 180 KVA. — Prod. 156000 KWG. — Dyr. Wacław Komorowski.

Łomża, woj. białostockie.

Elektrownia miejska w Łomży. Łomża, Polowa 13. — Adr. telegr.: „Łomża Elektrownia". — Moc maszyn: 2 silniki ropowe „Diesla" o mocy 120 KM. 280 KM. oraz 1 lokom. „Lanz" o mocy 120 KM. — Prod. 300000 kwg. — Kierow. W. Schild.

Łowicz, woj. warszawskie.

Elektrownia Miejska w Łowiczu. — Adres telegr.: „Elektrownia Łowicz". — Moc maszyn: 158 KW. — Prod. 290000 kwg. — Dyr. inż. Władysław Habiniak.

Łódź.

Łódzkie Tow. Elektryczne S. A. — Łódź, Targowa 1. — Moc masz. 6780 H. — Dyr. inż. E. Ulman i inż. L. Tołłoczko.

Łuck, woj. wołyńskie.

Łucka Centralna Elektrownia Łuck. — Moc maszyn 1638 kW. — Produkcja (162.8). — Dyr. inż. Dowgird.

Międzyrzec, woj. lubelskie.

Elektrownia i Zakłady Przemysłowe w Międzyrzeczu z. Podlaskiej. — Moc masz. 50 kW. — Dyr. Józef Finkelstejn.

Milowice, woj. kieleckie.

Modrzejowskie Zakłady Górniczo-Hutnicze S. A. — Moc masz. 2820 kW. — Dyr. inż. Stempkowski.

Mysłowice, Górny Śląsk.

Elektrownia Miejska w Mysłowicach, ul. Rynek, Górny Śląsk. — Pobiera prąd z elektrowni okręgowej w Chorzowie.

Opoczno, woj. kieleckie.

Elektrownia Miejska w Opocznie. — Moc maszyn: 37 kW. — Dyr. Stefan Zakrzewski.

Ostrów Mazow. woj. białostockie.

H. Teitel, Sukc. Zakł. przem. w Ostrowiu Mazowieckim. — Moc maszyn 85 kW. — Dyr. A. J. Pokrzywa.

Owidz (Pomorze).

Zakłady Przemysłowe F. Wiechert jun. Owidz, pow. Starogard. Adres telegr.: „Wiechert Starogard". Moc maszyn: 250 KVA. Produkcja w 1928 r. 993.220 kwh brutto. Kierownik: Konrad Popławski.

Ozorków, woj. łódzkie.

Elektrownia Ozorkowska. Moc masz. 60 KW.

Pabjanice, woj. łódzkie.

Miejski Zakład Elektryczny w Pabjanicach, p/Łodzią Garncarska 7. Adres telegr.: „Pabjanice Miejski Zakład Elektryczny". Moc masz. 240 KW. Prod. 327.126 kwg.

Piotrków Tryb.

Elektrownia w Piotrkowie, Sp. Akc. Piotrków Trybunalski. Adres telegr.: „Elektrownia Piotrków Trybunalski". Moc maszyn: 2.850 KW. Produkcja w 1928 r.— 2.790.330. KWG. Dyr. inż. Alfred Majzner.

Płock, woj. warszawskie.

Elektrownia Miejska Płock, Stary Rynek 3. Adres telegr.: „Płock Elektrownia Miejska". Moc masz. 1500 KW. Dyr. inż. Ign. Starzyński.

Poznań.

Elektrownia Miejska w Poznaniu, Grobla 15 — Adres tel.: „Elektrownia Miejska Poznań". Moc masz. 10000 kW. — Produkcja 17689190 kWh. — Dyr. Koźniewski.

Pruszków, woj. warszawskie.

Elektrownia Okręgowa w Pruszkowie, Sp. Akc. Zarząd: Warszawa, Marszałkowska 94. Moc zainstalowanych turbin 16.500 kW. Produkcja w 1928 r. 19.108.760 kWh. Dyr. Zarz. inż. Kazimierz Straszewski.

Przemyśl, woj. lwowskie.

Miejski Zakład Elektryczny w Przemyślu, Targowica 3. — Adres telegr.: „Elektrownia Przemyśl". — Moc masz. 1070 kw. (1600 KM). — Prod. 1960000 kwg. — Dyr. inż. Jerzy Jasiński.

Radom, woj. kieleckie.

Radomskie Tow. Elektryczne S. A. Radom, Długa 16. — Adres telegr.: „Elektrownia Radom". — Moc masz. 4300 kw. — Prod. 60000000 kwg. — Dyr. inż. Al. Chądzyński.

Radzyń Podlaski, woj. lubelskie.

D. Lichtenstejn, B. Aroniak i S-ka, Elektrownia w Radzyniu, Ostrowiecka 42. — Moc masz. 30 kW. — Dyr. D. Lichtenstejn.

Radzymin, woj. warszawskie.

Elektrownia Miejska w Radzyminie. — Adres telegr.: „Elektrownia Miejska". — Moc maszyn 30 kw. — Produkcja 33647,82 kwh.

Rawicz, woj. poznańskie.

Gazownia, Elektrownia i Wodociągi Miejskie w Rawiczu. — Moc masz. 120 KM. i 200 KM. — Prod. 285864 kwg. — Dyr. Florjan Rachelski.

Rutki, pow. Kartuski, Pomorze.

Okręgowa Elektrownia powiatu kartuskiego w Rutkach. Biuro admin. w Kartuzach. — Adres tel.: „Elektrownia Rutki-Kartuzy". — Moc masz. 560 kw. — Prod. 2206590 kWh. — Dyr. inż. Zbigniew Taczanowski.

Rypin, woj. lwowskie.

„Elektrownia Miejska w Rypinie". — Moc masz. 47 kW. — Dyr. Stefan Gasiński.

Rzeszów, woj. lwowskie.

Elektrownia miejska w Rzeszowie. — Adr. tel.: „Elektrownia Rzeszów". — Moc masz. 1000 KM. — Prod. 788000 Kwg. — Dyr. inż. Jan Żurowski.

Sambor, woj. lwowskie.

Elektrownia miejska w Samborze. — Moc masz. 178 kW. — Dyr. Stanisław Wojakowski.

Siedlce, woj. lubelskie.

Elektrownia Miejska w Siedlcach. Adres telegr.: „Elektrownia Siedlce". Moc maszyn 250—150—100—60 KW. Produkcja w 1928 r. 648952 KWG. Dyr. inż. E. Sieńkowski.

Sieradz, woj. łódzkie.

Elektrownia m. Sieradza w dzierż. — Adr. telegr.: „Elektrownia Sieradz". — Moc masz. 2 silniki Diesla o mocy 100 KM. i 50 KM. — Prod. 62532 klw. — Dyr. inż. Ludwik Monic.

Sierpc, woj. warszawskie.

Elektrownia Miejska w Sierpcu. Adres telegr.: Sierpc-Magistrat". Moc maszyn: motor Diesla o sile 100 koni. Produkcja w roku 1928: 113.446 klw. g. Zarządca: Burmistrz Edward Żelewski.

Siersza Wodna, woj. krakowskie.

Elektrownia Okręgowa w Zagłębiu Krakowskiem S. A. w Sierszy-Wodnej, poczta Trzebinia 2. — Adres telegr.: „Elektrownia Trzebinia". Moc maszyn: 10000 kW. — Prod. 31000232 KWh. — Dyr. inż. Zdzisław Rauch.

Sokołów, woj. lubelskie.

Młyn i Elektrownia S. Szafrana. Sokołów, z. Siedlecka. Moc maszyn 52 kW.

Sosnowiec, woj. kieleckie.

Elektrownia Huty „Milowice". — Adres telegr.: „Sosnowiec Hutnicze". — Moc maszyn: 3 turbiny 2820 KW. — Produkcja: 6006700 KWg. — Dyr. Kazimierz Stankiewicz.

Starogard (Pomorze).

Zakłady Przemysłowe Wiechert jun w Starogardzie.

Stocki Młyn (Pomorze).

Elektrownia obwodowa (Pomorze). (Stocki Młyn) Gdańsk, Neugarten 11. — Moc masz. 1900 kW. — Paweł Studziński.

Suwałki, woj. białostockie.

Elektrownia Miejska w Suwałkach. — Adres telegr.: „Elektrownia Suwałki". Moc maszyn: 750 KM. — Produkcja: 10000000 kwg. — Dyr. inż. Trocki.

Szydłowiec, woj. kieleckie.

Centralna Elektrownia Szydłowiec. — Adres tel.: „Elektrownia Szydłowiec". — Moc maszyn: 210130110 amp. — Produkcja 35000 kwg. — Dyr. Arnold Meryn.

Tarnopol.

Miejski Zakład Elektryczny w Tarnopolu, Kochanowskiego 11. — Adres telegr.: „Elektrownia Tarnopol". — Moc masz. 800 KM. — Prod. 840000 Kw. — Dyr. inż. Władysław Szczęsny.

Tarnów, woj. krakowskie.

Zakłady Elektryczne miasta Tarnowa. Adres telegr.: „Elektrownia Tarnów". Moc maszyn: 1335 kW. Produkcja w 1928 roku: 2.379.876 kwg. Dyr. inż. Stanisław Zawadzki.

Tczew (Pomorze).

Elektrownia Miejska i Centrala Okręgowa w Tczewie Adres telegr.: „Elektrownia Tczew". Moc maszyn: 1600 KM Produkcja w 1928 roku 4.000.000 KW. Dyr. inż. Jan Morawski.

Toruń (Pomorze).

Elektrownia Miejska i Gazownia w Toruniu. Adres telegr.: „Elektrownia Toruń". Moc maszyn: 2.135 kW z akumulatorami. Prąd zmienny trójfazowy 6.000V, 380 220V, prąd stały 2×220V. Produkcja w 1928 roku własna: 2.500.638 kwh, pobrano z Elektrowni Okręgowej: 2.122.350 kwh. Dyr. inż. Stefan Dałwański.

Trzemeszno, woj. poznańskie.

Elektrownia i Wodociągi Miejskie w Trzemesznie. Moc maszyn: 132 kW. — St. Borkowski.

Wadowice, woj. krakowskie.

Elektrownia Wadowice, Młyńska ul. „Elin" S. A. dla Przemysłu Elektrycznego w Krakowie, Św. Anny 1. — Adres telegraficzny: „Elektrownia Wadowice". — Moc maszyn 222 KW. — Produkcja: 210797 Kwg. — Kier. Rudolf Czylak.

Warszawa.

„Kompanja Elektryczności w Warszawie". — Moc masz 30120 KW. — E. Hannothiaux.

Warszawa.

Elektrownia Tramwajów Miejskich. Warszawa, Przyokopowa 28. Moc maszyn: 5 turbegenerstów o mocy 10100 kW. Produkcja w 1928 r. 22 miljony kWg. Dyr. Ludwik Fuks, p. o. Dyrektora.

Warszawa.

Sp. Akc. „Siła i Światło". Warszawa, Marszałkowska 94 (dom własny). — Adres telegr.: „Eses Warszawa". — Działalność: budowa i finansowanie elektrowni miejskich i okręgowych, tramwajów i kolei elektrycznych. — Dyrekcja: Tadeusz Sołowski — Dyr. nacz., Janusz Regulski — Dyr. finansowy, Kaz. Gayczak — Dyr. techn.

Wągrowiec, woj. poznańskie.

Elektrownia Miejska Wągrowiec. — Adres telegr.: „Elektrownia-Wągrowiec". — Moc masz. Motor Diesla 150 KM., lokomobila 60 KM. 160 kw. — Produkcja 177000 kw. — Kierownik Antoni Krajkowski.

Wieliczka, woj. krakowskie.

Miejski zakład elektryczny do przesyłania energji elektrycznej. — Moc masz. Prąd od elektrowni Żupy Solnej.

Wieluń, woj. łódzkie.

Elektrownia Miejska w Wieluniu, ul. Baryczków — Adres telegr.: „Elektrownia Wieluń". Moc masz. 2 lokomobile parowe 135 HP. 60 HP. — Prod. 118205 KWG. — Dyr. inż. Fryderyk Pur.

Włocławek, woj. warszawskie.

Kujawska Elektrownia Okręgowa we Włocławku. Włocławek, ul Słowackiego 4. Adres telegr.: „Elektrownia Włocławek". Moc maszyn: 2800 KW. Produkcja w 1928 r. 1578878 kWh. Dyr. inż. Zenon Kozanecki.

Wołdzimierz-Wołyński, woj. wołyńskie

Przeds. dla Eksploatacji Elektr. Włodzimierskiej. Edmund Lakutowicz. — Moc maszyn 96 kW.

Wyrzysk (Pomorze).

Centrala Elektryczna Wyrzysk T. z o. p. Niezychowo p. Białośliwie, pow. Wyrzysk. — Adres telegr.: „Elektron-Niezychowo". — Moc maszyn: 3000 KW. — Prod. 3000000 Kwh.— Dyr. inż. Eryk Peuckert.

Wyszków, woj. warszawskie.

Elektrownia Wiktora Eychlera, Wyszków, pow. Pułtuski, woj. warszawskie. — Adr. tel.: „Elektr. Eychlera-Wyszków". — Moc masz. 32 KW. — Prod. 16950 Kwh. — Dyr. Wiktor Eychler.

Zamość, woj. lubelskie.

Elektrownia Miejska Wyjazd Lwowski. — Moc maszyn: 1 turbina 750 koni, 2 maszyny par. 430 koni razem. — Prod. 860000 kwg. — Dyr. inż. Al. Jaworski, Henryk Szczepakowski

Zgierz, woj. łódzkie.

Tow. Akc. Elektrowni Zgierskiej. — Adr. tel.: „Elektrownia-Zgierz". Moc masz. 2944 kW. — Inż. Stan. Próchnik.

KUJAWSKA ELEKTROWNIA OKRĘGOWA

Włocławek, ul. Słowackiego 2.

Adres telegr. „Elektrownia — Włocławek"

Moc maszyn: 2.800 KW; Produkcja w 1928r. — 1578878 kWh.

Dyr. INŻ. ZENON KOZANECKI

INŻ. MARJAN SZYDŁOWSKI.

Delegat Górnośląskiego Związku Przemysłowców Górn.-Huta.

XXII. Przemysł Górniczy i Hutniczy

A) Przemysł węglowy w Polsce w roku 1928

1. Sytuacja na rynkach światowych.

Zanim przystąpimy do sprawozdania z działalności i rozwoju przemysłu węglowego w Polsce w r. 1928 — musimy przedewszystkiem określić sytuację międzynarodową tego przemysłu i niektóre trudności wewnętrzne. Sądzimy, że bez tego ani dokonany wysiłek nie mógłby być oceniony, ani program prac przyszłych nie zarysowałby się dość wyraźnie.

Analizując sytuację przemysłu węglowego światowego, trzeba przedewszystkiem stwierdzić, że w latach 1886 do 1913 kunsumcja światowa węgla wzrasta przeciętnie o 4% rocznie. Rok 1913 był rokiem dla przemysłu węglowego wyjątkowo korzystnym. Najlepiej ilustrują to cyfry.

Przeciętna produkcja światowa węgla kamiennego i węgla brunatnego w latach:

od 1909 do 1913 wynosiła	1.134.084	tys. ton
w r. 1913	1.254.989	„ „
w r. 1928	1.304.800	„ „

z tego na Europę przypadała przeciętnie:

w r. 1909—1913	586.536	„ „
w r. 1913	644.220	„ „
w r. 1928	651.400	„ „

a na poszczególne kraje Europy:

Anglja

1909 — 1913 (przec. roczna)	273.905	„ „
1913	292.043	„ „
1928	241.500	„ „

Niemcy
terytorjum powojenne

1909 — 1913 (przec. roczna)	137.737	tys. ton
1913	160.137	„ „
1928	187.800	„ „

Francja

1909 — 1913 (przec. roczna)	42.094	„ „
1913	44.111	„ „
1928	51.800	„ „

Polska

1909—1913	35.969	„ „
1913	41.036	„ „
1928	40.600	„ „

Belgja

1909—1913	23.260	„ „
1913	22.842	„ „
1928	27.500	„ „

Holandja

1909—1913	1.498	„ „
1913	1.873	„ „
1928	10.800	„ „

Rosja

1909—1913	23.765	„ „
1913	29.500	„ „
1928	34.500	„ „

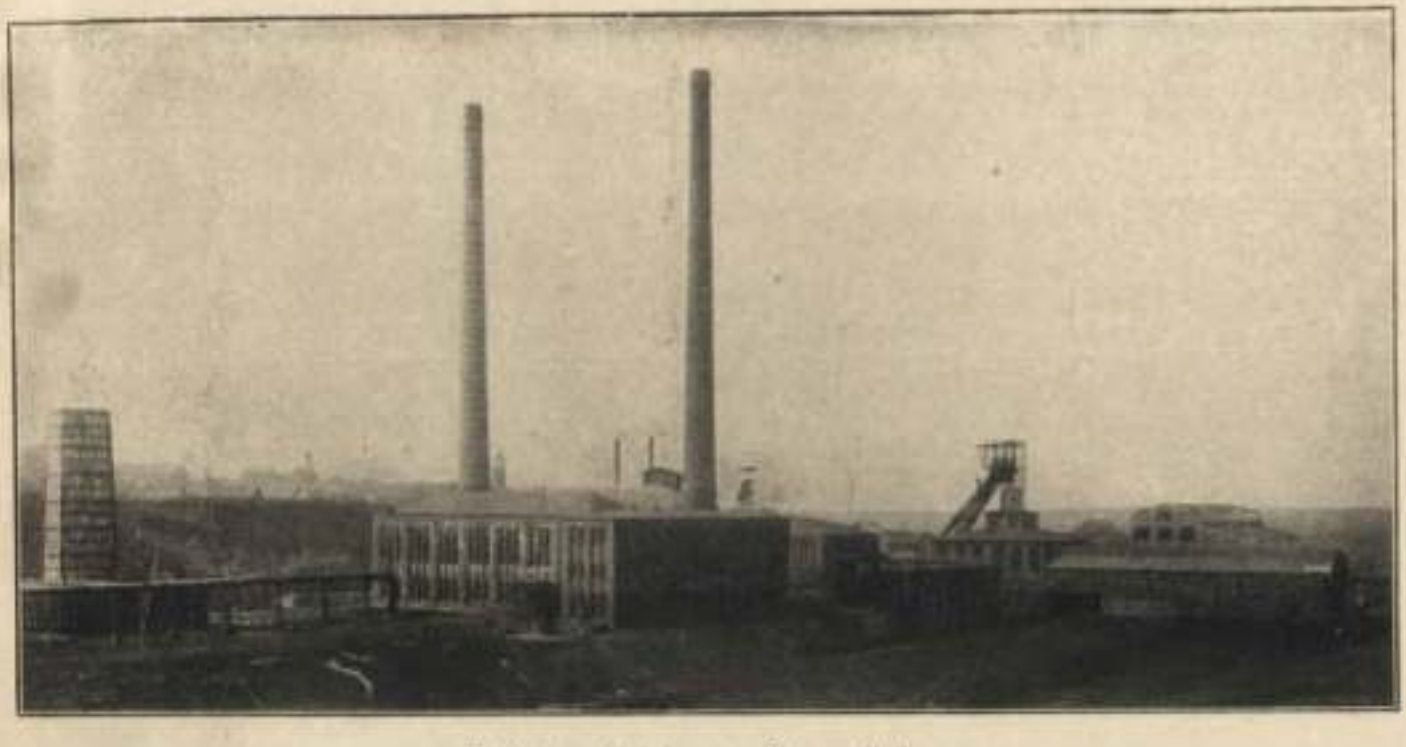

Widok kopalni „Anna" na Górnym Śląsku.

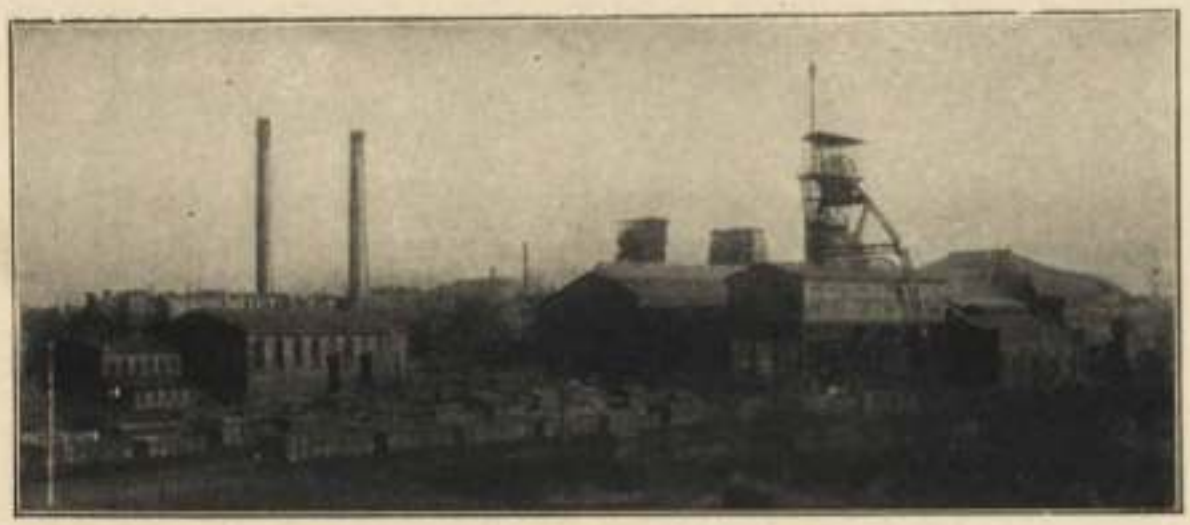

Widok szybu „Gotthard" na Górnym Śląsku.

Czechosłowacja

1909—1913 . .	25.933	tys. ton.
1913	27.881	„ „
1928	27.400	„ „

Hiszpanja

1909—1913 . .	3.994	„ „
1913	4.155	„ „
1928	6.251	„ „

Wymowa tych cyfr jest wyraźna. Świadczą one, że wojna i układ powojennych stosunków dokonały przewrotu w układzie sił producentów węgla.

Przyczyny tego są różne. Cały szereg państw był pozbawiony w czasie wojny możności dowozu. Wobec tego zmuszony był czy to rozbudować istniejące kopalnie, czy też szukać innych źródeł energji. Widzimy coraz większe wykorzystywanie sił wodnych (Italja, Norwegja, Szwecja) oraz coraz większe zastosowanie płynnego paliwa do okrętów, wreszcie wprowadzenie oszczędności w gospodarce cieplnej. W rezultacie chociaż niektóre kraje (Holandja, Francja, Belgja, Niemcy—z pozaeuropejskich Indje, Japonja) znacznie powiększyły swą produkcję, produkcja światowa osłabła poważnie. Wówczas gdy wskaźnik wzrostu produkcji sdrowców, płodów rolnych, przemysłowy i handld zagranicznego wskazuje w latach 1913 — 1928 wzrost od 20 — 30%, dla produkcji węgla wynosi on zaledwie 4%.

Trudności potęguje tylko fakt udoskonaleń technicznych. Kopalnie przeprowadzają mechanizację urządzeń i wzrasta ich wydajność oraz wydajność pracy robotnika. Dochodzi do tego, że najistotniejszym rysem obecnej charakterystyki przemysłu węglowego jest możność natychmiastowego podniesienia produkcji przy pomocy istniejących urządzeń technicznych — bez widoków znalezienia odbiorców. W tych warunkach dobra konjunktura dla przemysłu węglowego nie może mieć miejsca, wzgl. nie może wpłynąć na jego rentowność.

Przemysł węglowy przestał być przemysłem rentowym, przestał działać twórczo na rozwój innych przemysłów.

Rozwój przemysłu węglowego danego kraju uzależniony został w pierwszej linji od jego rynku wewnętrznego. Widzimy wzrost produkcji węgla w tych tylko krajach, w których industralizacja robi postępy.

2. Produkcja.

Nie będziemy w tym artykule charakteryzować trudności, z jakiemi walczyła produkcja w Polsce. Cyfry zniszczenia wojennego są dobrze znane i łatwo dostępne dla każdego, kto się interesuje zagadnieniami gospodarczemi. Specjalną trudnością dla przemysłu węglowego było zamknięcie granicy przez Niemcy w czerwcu 1925 r. Pomimo to w roku 1928 dochodzimy już do przedwojennej cyfry produkcji, dzięki stałej poprawie sytuacji gospodarczej i po ciężkiej walce o rynki eksportowe.

Cyfry odnośnych lat wynoszą:

w r. 1913	40.985	tys. ton.
w r. 1928	40.518	„ „

Ta pozycja została z trudem zdobyta i jest rezultatem rzetelnego wysiłku. Dodajmy do tego, że bez poważniejszych inwestycyj, przy pomocy istniejących urządzeń technicznych możemy cyfrę tą zwiększyć o 50%.

Jakaż jest analiza produkcji naszej w r. 1928?

Wydobycie wynosiło 40.518.000 ton. Wzrosło ono w porównaniu z rokiem 1927-ym o 500.000 czyli o 6,6% i zbliżyło się bardzo znacznie, bo w 98,8% do cyfry przedwojennej 40.985.000 ton. Są to cyfry dla całego naszego zagłębia węglowego. Dla poszczególnych jego rejonów są one nieco odmienne, gdyż w r. 1928-ym w porównaniu z rokiem 1927-ym wzrosło wydobycie w okręgu śląskim o 8,7%, w okręgu dąbrowskim pozostało mniej więcej na tym samym poziomie, zaś w okręgu krakowskim wzrosło o 3,2%.

3. Zbyt węgla na rynkach krajowych i zagranicznych.

Zbyt całkowity po pokryciu własnego zapotrzebowania kopalń i deputatów dla urzędników i robotników wynosił w roku 1928-ym 36.736.000 ton i był o 2.966.000 ton, czyli o 8,8% wyższy od zbytu całkowitego w roku 1927-ym.

Ze zbytu całkowitego umieszczono 23.375.000 ton, czyli 63,6%, na rynku krajowym, zaś resztę t. j. 13.361.000 ton, czyli 36,4% wywieziono poza granice Państwa. W porównaniu z rokiem 1927-ym wzrósł zbyt w kraju o 1.181.000 ton, zaś wywóz zagranicę o 1.783.000 ton. W roku 1928-ym nastąpiło pewne przesunięcie w stosunkowych cyfrach zbytu wewnętrznego i eksportu na korzyść eksportu, gdyż odnośne cyfry stosunkowo wynosiły w r. 1927 65,7% i 34,3%. Z cyfr tych wynika, że wzrost spożycia węgla w kraju pozostaje w tyle poza wzrostem wydobycia i zmusza przemysł węglowy do zwiększania wywozu na rynki już zdobyte, względnie do zdobywania nowych rynków zbytu.

4. Spożycie.

Spożycie węgla w kraju na głowę ludności wzrosło w roku 1928 o 3 proc. w porównaniu z rokiem poprzednim i wynosiło 895 kg. Wzrost spożycia nastąpił głównie w przemyśle i na cele opału domowego, zaś spożycie na kolejach żelaznych i w instytucjach miejskich, jak gazownie, elektrownie i wodociągi pozostało — pomimo ich rozwoju — mniej więcej na tej samej wysokości, co głównie należy przypisać przeprowadzonej racjonalizacji w gospodarce cieplnej oraz udoskonaleniu kontroli na składach i magazynach.

5. Kierunki wywozu.

Rynki eksportowe z naszego punktu widzenia dzielą się zasadniczo na dwie grupy — rynki konwencyjne i rynki wolnej sprzedaży. Do rynków konwencyjnych zaliczymy Austrję, Węgry, Czechy i W. M. Gdańsk. Na rynki te wywieźliśmy 36,4% całego eksportu, na rynki zaś wolnej sprzedaży 63,6%.

Procentowy stosunek cyfr wywozowych na rynki konwencyjne i rynki wolnej sprzedaży jest prawie ten sam, co w roku 1927. Cyfrowo zwiększyliśmy nieznacznie nasz wywóz do Austrji i Węgier, co świadczy o ustaleniu się nasycenia tych rynków węglem polskim, do Czechosłowacji zaś wywieźliśmy podwójną ilość wywozu z r. 1927, co było spowodowane pełnem wykorzystaniem naszego kontynkentu wywozowego, podczas gdy w roku poprzednim z po-

wodu przeszkód, stawianych przez Czechosłowację, przez szereg miesięcy nie mogliśmy kontyngentu wykorzystać.

Do krajów skandynawskich (Szwecja, Danja, Norwegja) zwiększyliśmy nasz zbyt w porównaniu z r. 1927 o 875 tysięcy ton (t. j. o 21%), do krajów bałtyckich (Łotwa, Litwa, Finlandja, Estonja) o 434 tysiące ton (t. j. o 56%), do krajów zachodnich (Holandja, Francja i Belgja) o 156 tys. ton (t. j. o 57%), zbyt węgla okrętowego o 291 tys. ton (t. j. o 126%) i po raz pierwszy wysłaliśmy próbne partje do Tunisu, Marokka, Chile i Brazylji w łącznej ilości 25 tys. ton. Jedynie na rynku italskim mamy do zanotowania znaczne cofnięcie się w wywozie, bo o 700 tysięcy ton, co się tłumaczy z jednej strony większem używaniem przez Italję niemieckiego węgla reparacyjnego, a z drugiej — niemożnością wywiezienia przez nasze porty większych ilości węgla do Italji drogą morską.

Z wymienionych cyfr wywozu szczególnym sukcesem jest wywóz na rynki skandynawskie, ponieważ pojemność tych rynków zmniejszyła się znacznie, co potęguje ostrość konkurencji.

To zmniejszenie się spożycia uwidacznia się najlepiej w następującem zestawieniu:

	w tysiącach ton.		
Danja	3.632.914	3.217.453	11,5%
Szwecja	4.901.718	4.097.361	16,5%
Norwegja	2.240.078	2.122.559	5,3%

Sukces ten osiągnięty jest przez nasz przemysł bezspornie kosztem poważnych ofiar.

Wcyfrach bezwzględnych wywóz do poszczególnych krajów w porównaniu z r. 1927 wynosił:

Do krajów:	1928 od początku roku		1927	
	ton	%	ton	%
Austrji	2.942.842	21.96	2.744.661	23.71
Węgier	711.146	5.30	661.250	5.71
Szwecji	2.814.461	20.99	2.513.739	21.71
Czechosłowacji	1.001.411	7.47	500.654	4.32
Danji	1.605.448	11.97	1.373.617	11.86
Jugosławji	282.805	2.11	366.899	3.17
Łotwy	465.291	3.47	369.145	3.19
Italji	502.879	3.75	1.165.831	10.07
Rumunji	180.266	1.34	148.371	1.28
Litwy	86.485	0.65	84.081	0.73
Szwajcarji	139.655	1.04	194.243	1.68
W. M. Kłajpedy	72.416	0.54	39.855	0.34
Bułgarji	875	0.01	490	—
Francji	396.968	2.95	177.205	1.53
Holandji	62.555	0.47	—	—
Finlandji	551.190	4.11	238.061	2.06
Estonji	8.363	0.06	4.708	0.04
Norwegji	591.572	4.41	229.920	1.99
Belgji	80.267	0.60	95.814	0.83
Islandji	250	—	1.975	0.02
Z. S. S. R.	16.853	0.13	34.765	0.30
Anglji	—	—	1.264	0.01
Brazylji	19.655	0.15	—	—
Chile	750	0.01	—	—
Grecji	550	—	—	—
Algieru	21.960	0.16	20.017	0.17
Marokka	3.050	0.02	—	—
Tunisu	4.350	0.03	—	—
Stanów Zjed. Amer.	3.500	0.03	—	—
Węgiel okrętowy	520.846	3.89	231.774	2.00
Niemiec	9.147	0.07	14.110	0.12
W. M. Gdańska	310.329	2.31	366.235	3.16
Ogółem	13.406.765	100.00	11.578.679	100.00

Podane wyżej zestawienie świadczy wymownie o tem, jak poważne stanowiska w eksporcie zajmuje polski przemysł węglowy.

Polska jest jednym w czterech krajów wchodzących w rachubę, gdy mówimy o eksporcie węgla (St. Zjednoczone, Anglja, Niemcy, Polska) na świecie— a jeżeli odrzucimy Stany Zjednoczone, to jednym z trzech w Europie.

Dla oświetlenia warto podać cyfry salda węglowego t. j. po odliczeniu przywozu wyżej wymienionych krajów za r. 1913 i 1928:

Kraje	1913	1928
	w tysiącach ton	
Stany Zjednoczone	27.983	21.891
Anglja	99.672	72.183
Niemcy (terytorjum przedwojenne	30.141	27.316
Polska		12.779

7. Zagadnienie komunikacji, a przemysł węglowy.

Zagadnienie eksportu węgla jest związane ściśle z dwoma zasadniczemi problemami państwowo - gospodarczemi, a mianowicie z zagadnieniem rozbudowy linij kolejowych i zagadnieniem polityki morskiej.

Co do pierwszego stwierdzić należy, że komunikacyjnie Górny Śląsk ciąży na zachód, co jest wynikiem stosunków przedwojennych. Przerzucenie transportów Górnego Śląska z zachodu na wschód wywołało przeciążenie stacyj odbiorczych, których zdolność została nieledwie do maximum wyzyskana. W szczególności, jak to stwierdził prezes Dyrekcji P. K. P. w Katowicach p. Dobrzycki, trzema punktami, na których koncentrują się prawie wszystkie górnośląskie transporty na Szopienice, Katowice i Chorzów, rozbudowane być nie mogą i jedynem odciążeniem ich może być budowa linij okrężnych. Co do tego projektu istnieją różne warjanty.

Sprawa jest poważna. Około 40 proc. ogólnego naładunku na naszych kolejach przypada na węgiel. Ponieważ na G. Śląsku przypada około 75 proc. ogólnego wydobycia węgla, przeto węgiel górnośląski daje około 30 proc. ogólnego polskiego naładunku. Według teoretycznych ustaleń poszczególnych kopalń w obrębie dyrekcji katowickiej możnaby naładować na jeden dzień roboczy 11.230 wagonów 10 tonowych, co przy 300 dniach roboczych w roku daje 33.690 tys. ton węgla. W roku 1928 naładunek węgla na G. Śląsku wynosił 22.486 tys. ton na ogólną ilość 27.800 tys. ton naładowanych towarów. Wynikałoby z tego, że istnieją możliwości podniesienia ładunku węgla o 11.204 tys. ton, czyli o 50 proc. stanu z roku ubiegłego.

Stan ten jest powodem, iż nieustannie odnośne organizacje gospodarcze zwracają uwagę na brak węglarek. Jak wynika z poprzedniego naszego wywodu, zarzuty te tylko częściowo są uzasadnione, gdyż, gdybyśmy na Śląsku naładunek znacznie powiększyli, sąsiednie dyrekcje kolejowe nie byłyby w stanie go odebrać. Tak więc, idąc po linji wzmożenia produkcji, licząc się ze wzrostem spożycia wewnętrznego i wzrostem wywozu przez polskie porty, musimy już teraz poważnie zastanowić się nad rozwiązaniem trudności kolejowych.

Znacznie pomyślniej przedstawia się sprawa rozbudowy portów. Z węgla eksportowego wywieziono w r. 1928 przeszło połowę, bo 7.260.000 ton (t. j. 54 proc.) przez Gdańsk i Gdynię, podczas gdy w roku uprzednim przez te porty wywieziono 4.941.000 ton czyli 43% eksportu. Zdolność przeładowcza portu w Gdańsku zwiększyła się w tym roku pod względem przeładunków węgla o 40%, podczas gdy w Gdyni blisko o 100% w porównaniu z rokiem poprzednim. Na podstawie powyższych cyfr należy z całym naciskiem podkreślić zasługi Pana Ministra Kwiatkowskiego i wskazać na korzyści, jakie Państwo Polskie osiąga z kapitałów, włożonych dotychczas w rozbudowę portu gdyńskiego.

Zagadnienie komunikacyjne, od którego szybkiego rozwiązania zależy przyszłość naszego eksportu, wyczerpuje te aktualne tematy, które można było poruszyć na marginesie bilansu pracy przemysłu węglowego w roku 1928. Rzecz prosta, że nie wyczerpuje ich całkowicie, lecz poruszanie całokształtu skomplikowanych spraw tego przemysłu mogłoby być tylko przedmiotem specjalnej pracy i nie mieści się zaś w ramach artykułu.

Gdybyśmy, patrząc retrospektywnie na rok miniony, chcieli go **scharakteryzować zgodnie** z naszym programem na przyszłość, nazwalibyśmy go rokiem wyjściowym. Przeciętnie Polska osiągnęła w swych trzech zagłębiach węglowych produkcję przedwojenną. Przed nami są tereny realnych zdobyczy. Posiadamy korzystne warunki geologiczne, dobrą jakość węgla, pracowitego górnika i rynek wewnętrzny o wzrastającej pojemności. Pozwala to nam wierzyć, że lata następne będą latami dalszego rozwoju.

Organizacja przemysłu górniczo-hutniczego na G. Śląsku

1. Rozwój historyczny.

Splot różnorodnych interesów gospodarczych na Górnym Śląsku uwydatnił w bardzo szybkim czasie potrzebę utworzenia organizacji zawodowej wielkiego przemysłu górniczo - hutniczego. Zadania takiej organizacji stopniowo rozszerzały się i zmieniały odpowiednio do potrzeb i ducha czasu.

W połowie ubiegłego stulecia powstaje zaczątek Związku w postaci zrzeszenia kierowników i pracowników górnośląskiego przemysłu górniczo - hutniczego z siedzibą w Królewskiej Hucie. Miało ono na celu wspólny zakup książek i pism technicznych, urządzanie wycieczek, wzajemną wymianę myśli z zakresu doświadczeń, zdobytych z dziedziny techniki i t. p. Zrzeszenie to w dniu 19 czerwca 1861 roku przekształciło się na Związek narodowo - gospodarczy, mający za zadanie popieranie w słowie i piśmie przemysłu górniczego na G. Śląsku. Czynność więc tego Związku w dalszym ciągu była raczej literacka i naukowa, aniżeli ściśle ekonomiczna.

Swój obecny charakter — reprezentacji interesów przemysłu górniczo - hutniczego — Związek otrzymał dopiero z dniem 1 stycznia 1882 r. na podstawie statutu, zatwierdzonego w tymże czasie. Zachowanie tego charakteru Związku było głównem zadaniem radcy górniczego Bernhardi'ego, pozostającego wówczas na stanowisku naczelnego kierownika który w następnym roku, t. j. 1883 został obrany na przewodniczącego i piastował tę godność do 1904 r. Bernhardi położył wielkie zasługi zarówno dla rozwoju Związku, jako też przemysłu górnośląskiego. Siedziba Związku w 1888 roku została przeniesiona z Królewskiej Huty do Bytomia, a stąd do Katowic.

Nowy okres rozpoczyna się w życiu Związku z chwilą podziału G. Śląska i przyłączenia części jego do Polski, t. j. od 1922 roku. W tym czasie nastąpił też rozdział Górnośląskiego Związku Przemysłowców Górniczo - Hutniczych Z. z. na dwie samodzielne, niezależne od siebie organizacje.

2. Cele i działalność Związku.

Na podstawie nowego statutu Związek ma za zadanie reprezentację i obronę interesów górnośląskiego przemysłu z wykluczeniem prawa prowadzenia interesów zarobkowych.

Działalność Związku jest więc rozległa i obejmuje zarówno opracowywanie wniosków i życzeń, które mają wpływ na kształtowanie się warunków rozwojowych przemysłu (polityka kredytowa, taryf kolejowych i t. p.), jako też sprawy organizacji sprzedaży i potanienia produkcji, popierania zbytu i utrzymywania łączności z prasą w celu oświetlania i wyjaśniania opinji publicznej zadań i stanowiska przemysłu. Oprócz tego Związek udziela wszelkich informacyj na życzenie stron, dotyczących spraw górnośląskiego przemysłu oraz współdziałania przy opracowywaniu przez Rząd projektów ustaw i rozporządzeń z dziedzin go obchodzących. Dlatego to Związek ma swoich przedstawicieli również w ciałach doradczych Rządu. Komisja Opinjodawcza przy Prezydjum Rady Ministrów, Radzie Przemysłowo-Handlowej, Państwowej Radzie Kolejowej, stałej Komisji do spraw Portu w Gdyni, Komitecie Celnym i t. d. Poza tem Związek utrzymuje ścisły kontakt z innemi organizacjami gospodarczemi zarówno w Warszawie, jak i innych miastach Polski. W celu bliższego utrzymania łączności i wydatniejszego współdziałania z czynnikami rządowemi oraz innemi Związkami gospodarczemi posiada Związek przedstawicielstwo swoje w Warszawie (Kredytowa 3). Jednem z głównych zadań Związku jest zbieranie danych statystycznych, dotyczących produkcji, zbytu artykułów przemysłu górniczo - hutniczego, stanu zatrudnienia i t. p., które są ogłaszane w wydawanej corocznie „Statystyce Górnośląskiego Związku Przemysłowców Górniczo - Hutniczych Z. z.". Oprócz tego Związek ma swój organ p. t. „Czasopismo Górnośl. Zw. Przem. Górn. Hutn.", wydawane jako miesięcznik od lat 67. Czasopismo to, obok fachowych artykułów z zakresu techniki górniczo - hutniczej prowadzi dział ekonomiczny i statystyczny i pod względem treści i ujęcia przedmiotów nie ustępuje w niczem podobnym pismom zachodniej Europy.

Związek utrzymuje szkołę górniczą w Tarnowskich Górach, w której kształcą się przyszli urzędnicy górnictwa; posiada on doświadczalnię materjałów wybuchowych i dla badania gazów oraz centralną stację ratunkową wraz z kursami odpowiedniemi dla

służby ratunkowej i sanitarnej. W Katowicach posiada Związek dwie posiadłości, w których mieszczą się jego biura.

3. Członkowie.

Członkami Związku mogą być osoby prawne, gwarectwa, spółki akcyjne i t. p., oraz fizyczne, lecz tylko jako właściciele przedsiębiorstw przemysłowych. Dawniejsze osobiste członkowstwo, które głównie wprowadzono dla pracowników górniczo-hutniczych, zostało ostatnio zniesione.

Związek liczy obecnie 43 członków; należą do niego wszystkie zakłady górnicze, huty żelazne, cynkowe, ołowiane, koksownie, fabryki chemiczne oraz inne większe przedsiębiorstwa, znajdujące się na G. Śląsku włącznie z państwowemi (np. Chorzów).

4. Władze Związku.

Władzą Zwierzchnią Związku jest **Walne Zebranie**, które wybiera Wydział, składający się z 15 osób, ten zaś — Zarząd w liczbie 5 członków. Zarząd Związku dokonuje wyboru Prezesa. Od 1904 roku prezesem Związku jest tajny radca górniczy p. Dr. Williger, wiceprezesem zaś p. Dr. Wachsmann. Naczelnym dyrektorem Związku jest radca górniczy p. Dr. Paweł Geisenheimer, a zastępcą jego p. Dr. Zygmunt Przybylski. Oprócz tego istnieją czterej kierownicy poszczególnych wydziałów, a mianowicie, pp.: Dr. Mathes, Dr. Bahaghel, Dr. Fiedler i prof. Fuckner. W Warszawie Związek posiada swoje przedstawicielstwo. Delegatem jest p. poseł Marjan Szydłowski, zastępcą inż. górn. Leopold Szefer.

Adresy firm górnośląskich

1. M. Adler i J. Panofski, Sp. z o. p. Huta Pawła. Zory. Odlewnia stali i żelaza.
2. Huta Bismarka, Wielkie Hajduki, Stalownia (stal walcow. i szlach.), walcownia rur, blach żelaz., wielkie piece, koksownie.
3. S. Bloch, Tarnowskie Góry. Kopalnie rudy żel.
4. Gwarectwo Węgl. „Charlotte", Katowice. Kopalnia węgla.
5. Chemiczna Fabr. Zjedn. Koksowni Sp. z o. p., Wielkie Hajduki, Fabryka produktów smoły.
6. Fabr. Chem. dawniej Carl Scharff et Co., Sp. Akc., Katowice — Bogucice. Fabryka nawozów sztucznych.
7. Benno Cohn et Co., Tarnowskie Góry, Kopalnie dolomitu i rudy żel.
8. Czernickie T-wo Węglowe, Sp. Akc., Kopalnia Hoym, poczta Górny Niewiadom. Kopalnie węgla.
9. Dyr. Kopalń i Hut Ks. Donnersmarcka, Świętochłowice. Kopalnie węgla, prażelnie rudy cynkowej, cynkownie.
10. Dyr. Kopalń Ks. Pszczyńskiego, Katowice. Kopalnie węgla.
11. „Elevator" Sp. Akc., Katowice. Odlewnia stali, fabryka maszyn i naprawa.
12. Kop. Węgla „Eminencja", poczta Załęże, Kopalnia węgla.
13. „Ferrum" Sp. Akc., Katowice — Bogucice. Odlewnia stali i żelaza, walcownia rur, wyrób drobnych artykułów żelaznych.
14. A. Fitzner nast. Odlewnia żelaza i Fabr. budowy masz., Strzybnica. Odlewnia żelaza, fabr. maszyn.
15. Fitznerowska Fabr. Śrub i Nitów, Sp. z o. odp., Siemianowice. Fabryka śrub, nitów i budowa maszyn.
16. W. Fitzner, Sp. z o. odp., Siemianowice Zakł. Spawania Wodnogazowego, Wytw. Kotłów Parowych.
17. Huta Pokoju, Sp. Akc., Nowy Bytom. Wielkie piece, walcownie żelaza, koksownie, kopalnie dolomitów, kopalnie węgla.
18. The Henckel v. Donnersmarck - Beuthen, Estates Ltd., Karłuszowice. Kopalnie węgla. kopalnie rud cynkowych, cynkownie, walcownie cynku.
19. Giesche, Sp. Akc., Katowice. Kopalnie rud cynkowych, cynkownie, walcownie cynku, ołowiu i srebra, kopalnie węgla.
20. Godulla, Sp. Akc., Chebzie. Kopalnie węgla i koksownie.
21. Górnośl. Fabr. materjałów wybuchowych Sp. Akc., Górne Łaziska. Materjały wybuchowe.
22. Katowicka Sp. Akc. dla Górn. i Hutn., Katowice. Kopalnie węgla, koksownie, wielki piec, stalownie i walcownie, odlewnia stali i żelaza.
23. Lignoza, Sp. Akc. Załęże. Wyrób materjałów wybuchowych w Krywaldzie, Pniowcu i Starym Bieruniu.
24. Oberschlesisches Kraftwerk, Sp. Akc., Katowice. Zakłady Elektryczne. Elektrownia.

Polska Huta Skarbowa Ołowiu i Srebra
Sp. Akc. w Strzybnicy G. Śl.
Spółka dzierżawna — Tarnowskie Góry.
Wytwarza: Ołów miękki w blokach, glejtę ołowianą, srebro czyste i kwas siarczany.

26. Pol. Kopalnie Skarbowe na G. Śląsku, Sp. dzierż., Sp. Akc., Królewska Huta. Kopalnie węgla i koksownia.
27. Państw. Fabryka związków azotowych Chorzów. Wyrób azotniaków.
28. Rybnickie Gwar. Węglowe, Katowice. Kopalnie węgla, koksownie i brykietownie.

RYBNICKA FABRYKA MASZYN
Sp z o. o „RYMAG" Rybnik G. Śl.
Maszyny górnicze, żórawie nośności do 10 tonn. Wciągi (lifty) ciężarowe i osobowe. Wagi wagonowe nośności do 100 tonn, wagi wozowe nośności do 15 tonn.

30. „Sam", Sp. Akc., Münstermann; Katowice Odlewnia żelaza i stali.
31. Huta Silesia, Sp. Akc., Paruszowiec. Walcownia blach cienkich, wyrobów naczyń emaljowanych i wyroby z blachy żelaznej.
32. Stephan Fröhlich et Klüpfel, Sp. Akc. Lipiny i Katowice. Kopalnie rudy cynkowej, cynkownie, walcownie cynku i kopalnie węgla.

Sp. Akc. „Giesche" — Szyb Katmierz.

Eksploatacja węgla w jednej z kopalń na Górnym Śląsku.

Huty „Królewska" i „Laura" na Górnym Śląsku.

Górnośląskie Zjednoczone Huty: „Królewska" i „Laura. Huty żelaza.

33. Stephan, Fröhlich i Klüpfel. Sp. Akc. dla budowy maszyn i urządzeń górniczych, Katowice. Budowa maszyn, wyroby z blachy żelaznej i inne.

34. Waleska, Kopalnia Węgla, Sp. Akc., Łaziska Średnie. Kopalnia węgla.

35. Wanderrost - Werke G. m. b. H., Mikołów. Odlewnia żelaza.

36. Wschodnio - Górnośl. Zakłady Przem. Mikoł. hr. Ballestrema, Admin. Kopalń, Ruda. Kopalnie węgla, koksownie, elektrownia.

37. Czecho - Słowacka Sp. Akc. Zachodnio - czeski Związek Górniczy Akcyjny w Pradze. Dyr. Górn. Gorzycki, poczta Gorzyce. Kopalnia węgla.

38. Zakłady „Elektro", Sp. z o. p., Łaziska Średnie. Elektrownia, wyrób karbidu, wapna palonego i surówki specjalnej (krzemowej).

39. Zakłady Hohenlohego, Sp. Akc., Wełnowiec. Kopalnie węgla, kopalnie rudy cynkowej, cynkownie, walcownie cynku, brykietownia.

40. Górnośląskie Zjednoczone Huty Królewska i Laura, Sp. Akc. Górniczo - Hutnicza. Katowice, Kościuszki Nr. 30. Tel. 600, 899, 2262, 2263, 2505.

41. „Fulmen", Górnośląski Handel Węgla, Sp. z o. o., Katowice, Juljusza Ligonia 3/5/7.

Wykaz Członków Związku Gospodarczego Przemysłu Przetwórczego Katowice, Pl. Wolności 7.

Dział obróbki żelaza.

W. Fitzner, Sp. z ogr. odp. — Siemianowice. Fabryka kotłów parowych, spawarnia wodowo-gazowa, warsztaty mechaniczne i t. d. (firma zdolna do eksportu).

„Elevator", Sp. Akc. Katowice, Kamienna 4. Fabryka maszyn dla kopalń i hut, odlewnia stali, konstrukcje żelazne, krany, kolejki linowe i t. p. (firma zdolna do eksportu).

Koetz Nast. Tow. Akc. Mikołów, Fabryka kotłów parowych, odlewnia żelaza, konstrukcje żelazne, warsztaty mechaniczne i t. p. (firma zdolna do eksportu).

Fitznerowska Fabryka Śrub i Nitów, Sp. z ogr. odp. — Siemianowice. Śruby, nakrętki z żelaza i metalu dla budowy maszyn, okrętów, wagonów kolejowych, śruby budynkowe, pociągowe, zatyczki, nity z żelaza i materjały do przymocowywania szyn, przewody telegraficzne i telefoniczne, nity wszelkiego rodzaju i t. d. (firma zdolna do eksportu).

„Sam", Sp. Akc. Münstermann — Katowice, Raciborska 8. Odlewnie żelaza i bronzu. Budowa maszyn i armatur, odlewy wszelkich form i t. d. (firma zdolna do eksportu).

Rybnicka Fabryka Maszyn, Sp. z ogr. odp. — Rybnik. Urządzenia górnicze wszelkiego rodzaju, samoczynny obieg wagoników, kolejki linowe i łańcuchowe, wpychacze do wózków, taśmy transportujące, podnośniki kubełkowe, kołowroty z napędem powietrznym i elektrycznym, dźwigi (lifty) osobowe i towarowe, konstrukcje żelazne, odlewy żelazne, wagi wagonowe, samochodowe i wozowe.

Stephan, Fröhlich i Klüpfel, Sp. Akc. dla budowy maszyn i urządzeń górniczych — Katowice, Warszawska 44—46. Motory powietrzne i elektryczne do rynien potrząsalnych rolkowych i wiszących. Urządzenia mechaniczne do ładowania klatek szybowych i t. d. (firma zdolna do eksportu).

Górnośląskie Towarzystwo Budowy Rur, Sp. z ogr. odp. — Tarnowskie Góry. Wykonywanie całkowitych przewodów rurowych dla wszelkiego rodzaju użytku i na wszelkie ciśnienia i t. d. (firma zdolna do eksportu).

Metalowe Zakłady Hutnicze, Schaefer i Schael, Sp. z ogr. odp.— Katowice. Wojewódzka 42. Wszelki przerób metali, cyny, ołowiu, miedzi i antymonu, torpedo-biały metal łożyskowy w różnych stopach (firma zdolna do eksportu).

„Gerdes", Przemysł Fosforbronzu, Sp. z ogr. odp. — Katowice, Wojewódzka 42. Wszelki przerób metalu, cyny, ołowiu. Specjalności Dr. Küntzela oryginalny bron fosforowy i t. d. (firma zdolna do eksportu).

Pierwsza Królewsko-Hucka Fabryka Wag, W. Mainka, Królewska Huta, 3-go Maja 94/96. Wagi wszelkiego rodzaju (firma zdolna do eksportu).

Górnośląska Fabryka dla blach dziurkowanych, J. Kuntze. Zakład Fryderyka, Bykowina, poczta Zgoda. Dziurkowane blachy we wszystkich metalach i wszelkiego rodzaju (firma zdolna do eksportu).

Górnośląska Fabryka Wyrobów Aluminjowych, C. Niedźwiedzki i S-ka — Katowice-Bogucice, Żółkiewskiego 3. — Wyroby aluminjowe wszelkiego rodzaju (firma zdolna do eksportu).

Zjednoczone Zakłady Pieców Piekarskich „Silesia", Sp. z ogr. odp. — Katowice, Juljusza Ligonia 21. — Budowa pieców piekarskich i cukierniczych, maszyny i przybory piekarskie i cukiernicze.

Jan Martin, Fabryka maszyn, Sp. z o. p. — Wielkie Hajduki. — Maszyny wszelkiego rodzaju, konstrukcje żelazne, kompresory, żórawie i t. d.

Fabryka Maszyn, kotlarnia, budowa przyrządów, A. Wawerda. Szarlej. — Wszelkie konstrukcje żelaza i blachy, urządzenia transportowe, wyroby kowalskie i t. d.

Śląska Wytwórnia Części do Kotłów Parowych, Sp. z ogr. odp. — Katowice. — Budowa kotłów parowych, rusztów ruchomych, przegrzywaczy, konstrukcje żelazne, wyroby blaszane etc.

Mikołowskie Zakłady Metalurgiczne, Sp. Akc. — Mikołów, Gliwicka 10 — Odlewnia żelaza i metali, fabryka maszyn i konstrukcji żelaznych i t. d.

Dział przemysłu papierniczego.

Fabryka Celulozy i papieru „Natronag", Sp. Akc. w Kaletach, Górny Śląsk. — Celuloza sodowa, papier natronowy (Natronkraftpaper) naturalnie bronzowy, kolorowy, krepowy, parafinowy i kablowy, oraz worki papierowe do cementu.

Dział przemysłu elektrycznego.

„A. E. G." „E. A. G." Elektr., Sp. Akc. — Katowice, ulica Marjacka 23. — Turbiny parowe, turbo-kompresory i dmuchawy, elektryczne wyciągi kopalniane, urządzenia odwadniające dla kopalń, napędy walcowni. Lokomotywy parowe i elektryczne, wózki i traktory elektryczne. Motory, generatory, prostowniki, przetwornice jednotwornikowe. Urządzenia rozdzielcze wysokiego napięcia, transformatory, wyłączniki kolejowe, odłączniki, przyrządy miernicze, liczniki, przekaźniki. Żeliwne urządzenia rozdzielcze, bezpieczniki, wyłączniki zwykłe i do uruchamiania z odległości, automaty „Elfa", automaty dla klatek schodowych, skrzynki łącznikowe dla zabezpieczenia motorów. Kable dla najwyższych napięć, żarówki „Osram", izolatory, materjały instalacyjne. Maszyny do spawania, analizatory spalin „Renarex", wentylatory, maszyny do pisania, obrabiarki elektryczne, odkurzacze. Eelektryczne przyrządy do gotowania i ogrzewania, żelazka, piece, wykonywanie kompletnych instalacyj elektrycznych. linii wysokiego napięcia, zakładanie kabli. Elektryfikacja wielkich fabryk, budowa elektrowni okręgowych.

„Siemens" Gesellschaft Sp. z ogr. odp. — Katowice, ul. Powstańców. — Wszelkie materjały elektrotechniczne, mierniki wodne, aparaty telegraficzne i telefoniczne, sygnały, rury instalacyjne i t. p.

„Bergmann", Polskie Tow. Elektryczne — Katowice, Pocztowa 5. — Materjały instalacyjne, rury instalacyjne, wszelkiego rodzaju bezpieczniki i t. p.

Zakłady telefonów i telegrafów, Mix i Genest, — Katowice, ul. Kościuszki 42. — Wszelkie aparaty i części do telefonów i telegrafu.

Dział przemysłu chemicznego.

„Deges", Sp. Akc. — Katowice, ul. Wojewódzka 21. — Górnośląska hurtownia drogeryjna. Wytwarza kwas karbolowy, pokost, farby, lakiery i t. p.

Dr. H. Zeumer — Mikołów. Fabryka Chemiczna. Dostarcza wszelkie artykuły chemiczne, kwasy różnego rodzaju, farby, oleje i t. d.

Eryk A. Kołłontay, Fabryka Chemiczna — Katowice-Brynów. Dostarcza mydło koloru jasnego i ciemnego, mydło szare wszelkich gatunków i t. d.

„Ferrum, Sp. Akc. — Zawodzie, tel. 22, 23, 375, 1485. — Katowice. — Odlewy stalowe do 10 tonn wagi na sztukę, osie dla wozów ciężarowych, śruby, nity i wszelkie przybory dla potrzeb kolei. Rury spawane gazem wodnym od 300 mm wzwyż dla kanalizacji i przewodów gazowych i wodociągowych. Spawane zbiorniki, części wklęsłe. Specjalność: przewody wysokoprężne dla turbin.

„Naftamin", Tow. Akc. dla przemysłu naftowego—Katowice 4.

Spis Firm Górniczo-Hutniczych Zagłębi Dąbrowskiego i Krakowskiego

Towarzystwo Kopalń Węgla i Zakładów Hutniczych Sosnowieckich, Sp. Akc. Sosnowiec.

Tow. Górniczo-Przemysłowe „Saturn", Sp. Akc. Eksploatacja kopalń węgla kamiennego „Saturn", „Jowisz" i „Mars" oraz lasów, majątków ziemskich i cegielń. Rok założenia 1900. Siedziba Centrali: Kopalnia „Saturn" pod Czeladzią. Tel. Sosnowiec Nr. 35 i 53. Dyr. Zarz. Józef Przedpełski. Dyr. techn. Jan Węgris. Ilość robotników w dniu 31.XII 1928 roku—3.500. Wydobycie w 1928 roku—1.300.000 tonn.

Towarzystwo Górniczo Przemysłowe

Sp. Akc. „SATURN" Sp. Akc.

Kapitał akcyjny zł. 30.000.000.—

poleca

WĘGIEL KAMIENNY pierwszorzędnej jakości dla celów przemysłowych i potrzeb domowych.

ze swych kopalń:

„SATURN" w Czeladzi,
„JOWISZ" w Wojkowicach Komornych,
„Mars" w Łagiszy (węgiel płukany).

Ogólna produkcja roczna 1.300.000 tonn.

Adres dla listów: poczta **Sosnowiec.**
Adres dla depesz: **Sosnowiec-Saturn.**

Warszawskie Towarzystwo Kopalń Węgla i Zakładów Hutniczych — Niemce, p. Kazimierz, k. Strzemieszyc.

Gwarectwo, Hrabia Renard, kopalnie węgla i zakłady przemysłowe — Sosnowiec.

Towarzystwo Francusko-Włoskie Dąbrowskich Kopalń Węgla— Dąbrowa Górnicza.

Bezimienne Towarzystwo Kopalń Węgla Czeladź — kol. Piaski, poczta Sosnowiec.

Grodzieckie Towarzystwo Kopalń Węgla i Zakładów Przemysłowych — Grodziec, poczta Będzin.

Franko-Polskie Towarzystwo Górnicze — Dąbrowa Górnicza.

Towarzystwo Akcyjne Kopalń Węgla „Flora", kop. „Flora", p. Dąbrowa Górnicza.

Zakłady Solvay w Polsce, kopalnia i cementownia Grodziec — Grodziec, p. Będzin.

Jaworznickie Komunalne Kopalnie Węgla — Jaworzno (Małopolska).

Sierszańskie Zakłady Górnicze — Siersza, k. Trzebini.

Gwarectwo Węglowe Brzeszcze — Brzeszcze (Małopolska).

Belgijska Spółka Akcyjna „Société Anonyme Minière et Industrielle", Górnicza i Przemysłowa Spółka Akcyjna — Bory, poczta Jaworzno (Młp.).

Spółka Galicyjska Kopalń, Francuska Spółka Akcyjna — Libiąż (Małopolska).

Kopalnia rudy ołowianej „Matylda", Spadkobiercy Jerzego de Giesche — Kąty, Chrzanów (Małopolska).

Zakłady Solvay w Polsce, Kopalnia Soli w Wapnie — Wapno, pow. Wągrowiecki (Wielkopolska).

JANUSZ DĘBICKI.

B. Przemysł hutniczy w Polsce

Hutnictwo żelazne.

Hutnictwo żelazne z wszystkich gałęzi naszego hutnictwa, posiada dla rynku krajowego największe znaczenie, gdyż na nim niemal wyłącznie byt swój opiera.

Huty żelazne znajdują się u nas w trzech województwach: śląskim, kieleckim i krakowskim. Z dwudziestu czterech istniejących hut żelaznych w obrębie górnośląskiej części województwa śląskiego znajduje się jedenaście hut, w województwie kieleckiem dwanaście hut, w województwie krakowskiem jedna. Huty te należą do spółek akcyjnych

W strukturze naszego hutnictwa przeważają przedsiębiorstwa duże o formie koncernów górniczo-hutniczych, które jednoczą w sobie prócz działów czysto hutniczych, jak wielkich pieców, stalowni i walcowni — również kopalnie węgla, rudy żelaznej, łomy dolomitowe, a następnie i zakłady dalszej przeróbki żelaza. Ten ruch koncentracyjny ostatnio bardzo się wzmaga. „Baildonstal" została włączona do Huty Pokoju; w b .r. następuje fuzja 3-ch olbrzymich przedsiębiorstw: Huty Bismarka, Katowickiej Spółki Akcyjnej dla Górnictwa i Hutnictwa i Huty „Silesia", reprezentujących kapitał akcyjny 51 milj. zł., 40,8 milj. zł. i 15 milj. zł. Prócz tego prowadzone są pertraktacje o utworzenie z udziałem amerykańskiego kapitału Harrimana towarzystwa holdingowego, które objęłoby wspomniane powyżej trzy fuzjonujące się przedsiębiorstwa, oraz Zjednoczone Górnośląskie Huty Królewską i Laurę.

Produkcja polskich hut żelaznych wynosiła (w tonnach):

Rok	surówka żelazna	stal zlewna	wyroby walcowane
1922	480.125	1.007.488	747.617
1923	516.761	1.144.692	783.692
1924	332.954	678.381	472.162
1925	314.571	779.203	586.892
1926	327.471	778.078	562.068
1927	618.327	1.243.691	918.286
1928	683.811	1.437.047	1.044.903

Produkcja ta opiera się częściowo na krajowych, w znacznej mierze jednak na zagranicznych surowcach. Wyłącznie krajowego pochodzenia jest węgiel; koksu zagranicznego sprowadzamy tylko nieznaczne ilości, dużo natomiast sprowadzamy z zagranicy rud żelaznych i starego żelastwa.

Wydobycie krajowych rud żelaznych wynosiło w tys. t.:

1925	212
1926	316
1927	539
1928	699

W r. 1928 rudy krajowe, jeśli uwzględnimy zawartość żelaza w rudzie, pokrywają zaledwie dwadzieścia kilka procent zapotrzebowania, reszta zaś— to bogate rudy zagraniczne, które sprowadzamy głównie z Rosji, Szwecji i dość znaczne ilości z Afryki.

Do produkcji stali zlewnej huty nasze używają we wsadzie w stalowniach ok. 30 proc. surówki żelaznej, a ok. 70 proc. starego żelastwa i odpadków żelaznych. Kraj nasz dotychczas spożywał mało żelaza i wyrobów żelaznych, to też nie posiadamy w kraju potrzebnych hutom ilości starego żelastwa i duże ilości (ok. 75 proc.) musimy dowozić z zagranicy. Ostatnio największe ilości żelastwa sprowadzamy z Anglji, Ameryki, Francji, Szwecji, Danji.

Zbyt.

Rozwijający się stale rynek wewnętrzny sprawił, że huty górnośląskie, które jeszcze przed kilku laty musiały szukać zbytu dla swych produktów zagranicą, dzisiaj w 80 proc. zbywają wyroby hutnicze na rynku wewnętrznym.

Tę ciekawą ewolucję oświetla poniższe zestawienie zbytu śląskich wyrobów walcowanych na rynku krajowym i zagranicą, przyczem należy nadmienić, że eksport w pierwszych latach był kierowany prawie wyłącznie do Niemiec.

Rok	Zbyt wyrobów walcowanych			
	w kraju w 1000 t.	%	zagranicą w 1000 ton	%
1923	212.6	42.2	290.6	57.8
1924	168.8	48.8	177.0	51.2
1925	290.7	72.0	112.9	28.0
1926	239.4	69.6	104.8	30.4
1927	368.4	68.4	170.3	31.6
1928	510.3	79.3	133.5	20.7

Ścisłe zobrazowanie wzrostu spożycia żelaznych wyrobów hutniczych w Polsce jest trudne z powodu braku odpowiednich miarodajnych statystyk. Spożycie żelaznych wyrobów walcowanych przez rynek krajowy, obliczone na podstawie cyfr wytwórczości i (niezupełnie ścisłych) danych Głównego Urzędu Statystycznego o handlu zagranicznym — przedstawia się w tysiącach tonn następująco:

	1924	1925	1926	1927	1928
Wytwórczość	472	587	562	918	1.045
+ Przywóz	25	25	17	27	31
Razem	497	612	579	945	1.076
— Wywóz	105	67	48	104	94
Spożycie krajowe	392	545	531	841	982

Dość znaczny eksport żelaznych wyrobów hutniczych nie odgrywa już tej roli, jaką miał jeszcze przed 3 — 4 laty.

Obecnie sprzedajemy nasze żelazo do trzydziestu kilku państw i zbyt nasz pod względem rynków zbytu jeszcze się nie ustalił. Handel zagraniczny wyrobami walcowanymi pod względem kierunków zbytu procentowo przedstawiał się w 1928 r. następująco:

Europa Centralna	9.35
Południowa i Wschodnia	66.44
Północna	14.61
Zachodnia	3.62
Razem	94.02
Azja	3.72
Ameryka	1.04
Inne	1.22

Zbyt na rynku krajowym dokonywany jest przez Syndykat Polskich Hut Żelaznych (Centrala— Katowice, Oddział — Warszawa), który początkowo w sierpniu 1926 r. powstał jako Syndykat Hut Górnośląskich, a od maja 1927 r. należą do niego wszystkie huty żelazne.

Drugą z rzędu organizacją handlową (sprzedaży) jest Biuro Sprzedaży Polskich Walcowni Rur (Centrala — Katowice, Oddział — Warszawa), do którego należą wszystkie rurkownie w Polsce z wyjątkiem Modrzejowskich Zakładów, które ostatnio założyły u siebie rurkownie i w styczniu 1929 r. rozpoczęły produkcję i z syndykatem rur nie doszły jeszcze do porozumienia. Syndykat rur obejmuje zbyt wszystkich rurkowni (4) na rynku krajowym i zajmuje się sprzedażą zagraniczną 3-ch rurkowni. Syndykat ten należy do Międzynarodowego Syndykatu Rur.

Prócz tego hutnictwo posiada jeszcze organizację, trudniącą się zakupem starego żelastwa, zarówno krajowego, jak i zagranicznego, dla hut — Centralę Zakupu Złomu Polskich Hut Żelaznych, z centralą w Warszawie, a oddziałem w Katowicach.

Obroną interesów zawodowych hutnictwa żelaznego zajmuje się Związek Polskich Hut Żelaznych (Warszawa), oraz Górnośląski Związek Przemysłowców Górniczo-Hutniczych Z. z. w Katowicach (Delegatura — Warszawa). Prócz powyższych organizacyj istnieje jeszcze Związek Eksportowy Polskich Hut Żelaznych (Warszawa), którego zadaniem jest wydawanie zaświadczeń eksportowych hutom i rejestracja eksportu.

Hutnictwo cynkowe i ołowiane.

Huty cynkowe, podobnie jak i żelazne, znajdują się w trzech województwach: śląskiem, kieleckiem i krakowskiem; huty ołowiu mamy tylko w województwie śląskiem. Hutnictwo cynkowe cały byt swój opiera na zbycie na rynkach zagranicznych, na których też odgrywa bardzo dużą rolę, gdyż jest jednym z największych eksporterów; w 1927 r. wywieźliśmy ok. 120 tys. t. cynku, podczas gdy Belgja wywiozła 90 tys. t., Kanada 51 tys. t., a Stany Zjednoczone A. P. 41 tys. t. Również i w produkcji huty nasze zajmują jedno z naczelnych miejsc w świecie, gdyż stoją na trzeciem miejscu po Stanach Zjednoczonych A. P. (39,5 proc.) i Belgji (19,7 proc.), wytwarzając 11,4 proc. światowej produkcji cynku surowego.

Produkcja ołowiu w Polsce nie odgrywa już takiej roli w gospodarce światowej jak cynk, tem niemniej posiada ona dla nas duże znaczenie, gdyż opiera się w ok. 50 proc. na krajowej rudzie i prawie połowę swej (45 proc.) produkcji pokrywa nasze zapotrzebowanie wewnętrzne, które z roku na rok coraz silniej wzrasta.

Obok cynku i ołowiu otrzymujemy jeszcze w tych hutach, jako produkty uboczne: kwas siarkowy wytwarzany z gazów wydzielających się przy prażeniu rud cynkowych i ołowianych, oraz kadm — przy produkcji cynku, i srebro — przy produkcji ołowiu, nie wymieniając już innych produktów o mniejszym znaczeniu.

Produkcja polskich hut cynkowych i ołowianych wynosiła (w tonnach):

Rok	Cynk surowy	Ołów surowy
1922	84.795	17.034
1923	96.404	19.881
1924	93.091	19.680
1925	114.345	27.551
1926	123.743	27.089
1927	150.299	28.863
1928	161.803	26.373

Podstawowymi surowcami w produkcji cynku są: węgiel i ruda cynkowa. Węgla posiadamy poddostatkiem i zaopatrzenie hutnictwa cynkowego w potrzebny mu węgiel nie stanowiło i nie stanowi problemu. Dla hut duże znaczenie może mieć tylko cena węgla, która znowu zależna jest od kosztu robocizny.

Inaczej natomiast przedstawia się sprawa zaopatrzenia naszych hut w rudy cynkowe. Nasze pokłady rud z biegiem lat bardzo się wyczerpały, wydobycie własne już nie wystarcza i coraz większe ilości rud musimy dowozić z zagranicy.

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego przywieźliśmy rudy zagranicznej:

Rok	Tys. ton	Wartość w tys. fr. zł.
1925	36	5.030
1926	101	15.000
1927	197	29.228
1928	191	24.288

Przywóz w 1928 r. utrzymuje się na poziomie r. 1927, tylko wartość tych rud jest znacznie niższa z powodu obniżenia się ceny rud cynkowych.

Znane i eksploatowane krajowe złoża rud cynkowych przy obecnym tempie produkcji, według opinji fachowców, starczą na ok. 20 — 30 lat. Musimy więc na oszczędną gospodarkę rudną zwrócić baczną uwagę; pracując w tym kierunku, przedsiębiorstwa nasze poczyniły duże inwestycje, pozwalające przerabiać korzystnie rudy o małej zawartości cynku, a więc umożliwiające zużytkowanie starych

Dźwigi w polskiej państwowej kopalni węgla na G. Śląsku.

Widok kopalni „Śląsk" na G. Śląsku.

Widok kopalni Hoym-Laura z południowej strony.

Polskie kopalnie skarbowe na Górnym Śląsku.

hałd, które dotychczas były uważane za bezwartościowe.

Zmodernizowano niektóre huty, budując zupełnie nowoczesne urządzenia do produkcji tlenku cynku i cynku elektrotechnicznego. Wprowadzono również nowe metody pracy w płuczkach i prażelniach rudy cynkowej.

W hutnictwie ołowianem należy podnieść starania, jakie robiono, by oprzeć ten przemysł na przerobie krajowej rudy; dzięki dużym wysiłkom powiodło się firmie Giesche, zakupionej w 1926 r. przez kapitał amerykański, odbudować zalaną wodą dawną kopalnię w Chrzanowie rudy ołowianej i wszczać wydobywanie rudy ołowianej.

Wytwórczość produktów ubocznych wyniosła:

Rok	Kwas siarkowy obliczony jako 50 w 1000 ton	Kadm kg.	Srebro kg.
1922	197	24.777	2.965
1923	223	24.691	4.073
1924	174	10.258	13.569
1925	247	3.555	15.938
1926	210	5.250	8.410
1927	267	6.134	6.030
1928	3[illegible]8	4.213	6.938

Zbyt.

Wytwarzany u nas cynk w małej tylko ilości zbywany jest w kraju; zużywają go głównie walcownie do wyrobu blach cynkowych, których spożycie jest u nas bardzo małe. Około 90 proc. produkcji cynku eksportujemy głównie do Niemiec, Rosji i Czechosłowacji.

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego wywóz cynku i blachy cynkowej oraz ołowiu przedstawia się następująco:

Rok	Cynk i pył		Blacha cynkowa		Razem	
	tys. t	tys. fr. zł.	tys. t.	tys. fr. zł.	tys. t	tys. fr. zł.
1924	55	42.271	23.5	22.127	78.4	64.398
1925	69	63.895	24.8	25.106	9[illegible].8	89.001
1926	114	87.807	8.3	7.892	122.3	95.199
1927	128	94.628	12.0	10.920	140.0	105.548
1928	131	83.0[illegible]8	11.9	9.924	144.9	93.032

Kwas siarkowy, który przed wojną napotykał na duże trudności zbytu, zbywany jest obecnie z łatwością na rynku krajowym; kadm zbywamy przeważnie zagranicą, zaś srebro w kraju.

W maju 1928 r. został zawarty w Brukseli, pod postacią Biura Statystycznego kartel cynków, regulujący produkcję, do którego przystąpiło również nasze hutnictwo.

Blacha cynkowa eksportowana jest za pośrednictwem polsko - niemieckiego syndykatu walcowni blach cynkowych (istniejących przy hutach), którego siedziba mieści się w Berlinie p. f. Zink-Walzwerksverband Berlin.

Na rynku krajowym walcownie hut, jak również walcownie istniejące jako samoistne zakłady przemysłowe, posiada luźne jeszcze porozumienie, bez centralizacji sprzedaży.

Kwas siarkowy sprzedawany jest za pośrednictwem syndykatu, do którego należą wszystkie prażelnie rud, a którego siedziba przeniesiona została w 1928 r. z Wrocławia do Katowic i który pracuje obecnie p. f. Zjednoczenie Sprzedaży Kwasu Siarkowego Sp. z ogr. odp.

Obroną interesów zawodowych hutnictwa cynkowego i ołowianego, zajmuje się wspomniany już powyżej Górnośląski Związek Przemysłowców Górniczo - Hutniczych Z. z. w Katowicach (Delegatura w Warszawie).

Wykaz polskich hut żelaznych, wchodzących w skład uczestników Syndykatu Polskich Hut Żelaznych

Górnośląskie Zjednoczone Huty Królewska i Laura, Sp. Akc. Górn.-Hutn. Centralny Zarząd: Katowice, Kościuszki 30. tel. 600, 899, 2262, 2505

„Bismarckhütte". Centralny Zarząd: Hajduki Wielkie, Górny Śląsk.

„Friedenshütte, Spółka Akcyjna — Katowice, Zamkowa 3.

T-wo Zakł. Hutn. „Huta Bankowa" w Dąbrowie Górniczej.

Towarzystwo Sosnowieckich Fabryk Rur i Żelaza, Sp. Akc. Zarząd Główny: Warszawa, Mazowiecka 7.

Towarzystwo Zakładów Metalowych B. Hatke, Sp. Akc. w Warszawie. Zarząd: Warszawa, Srebrna 9, tel. 308-20.

Katowicka Spółka Akcyjna dla Górnictwa i Hutnictwa. Centralny Zarząd: Katowice, Zamkowa.

Modrzejowskie Zakłady Górniczo-Hutnicze, Sp. Akc. Zarząd: Warszawa, Srebrna 9, tel. 25-24.

Spółka Akcyjna Wielkich Pieców i Zakładów Ostrowieckich. Zarząd: Warszawa, Aleja Ujazdowska 51.

Towarzystwo Starachowickich Zakładów Górniczych, Spółka Akcyjna, Warszawa, Warecka 15. tel. 21-50.

Huta Żelaza „Kraków", S. A. w Krakowie.

Huta „Silesia", Paruszowiec.

Towarzystwo Akcyjne Mijaczowskich Odlewni Stali i Zakładów Mechanicznych

„Bracia Bauerertz"

Mijaczów, poczt. i st. kol. Myszków
Adres telegraficzny: Bauerertz Myszków.
Telefon Nr. 6.

Odlewy stalowe surowe i obrobione dla wszelkich celów.

WACŁAW URBANKOWSKI.

C. Polski Przemysł Naftowy w latach 1927 - 1928

Przemysł rafineryjny.

Czynnych rafineryj w Polsce było w dniu 1 stycznia r. 1927 — 29, w dniu 1 stycznia 1928 i 31 grudnia r. 1928 — 26. Największą z rafineryj jest „Polmin", Państwowa Rafinerja Olejów Mineralnych w Drohobyczu, o zdolności przeróbczej około 300.000 tonn rocznie, lecz z powodu małej wytwórczości surowca „Polmin" jak również i inne rafinerje nie wyzyskują całej swojej zdolności przeróbczej.

Urządzenia rafineryj olejów mineralnych w Polsce są wzorowe, wiele z nich posiada nieprzerwaną destylację, destylację w próżni, urządzenia do wyrobu parafiny i jej czyszczenia, urządzenia do rektyfikacji benzyny, dzięki czemu polskie produkty naftowe znane są w Europie ze swojej wysokiej jakości. Rafinerie: Galicyjskie Towarzystwo Naftowe „Galicja" w Drohobyczu i Vacuum Oil Company w Czechowicach posiadają urządzenia crakingowe do otrzymywania lekkich węglowodorów z ciężkich, t. j. benzyny z oleju gazowego.

Przeróbka ropy w r. 1928-ym zwiększyła się o 43.673 tonn w porównaniu z rokiem 1927-ym dzięki powiększeniu się wytwórczości ropy w roku 1928-ym, odpowiednio zwiększyła się również wytwórczość produktów.

Spożycie krajowe produktów w roku 1928-ym wyniosło ogółem 373.208 tonn łącznie z gazoliną z gazu ziemnego, zwiększyło się zatem w porównaniu z rokiem 1927-ym o 15.496 tonn (4,3%). Wzrosło głównie spożycie benzyny (o 37,5%) i oleju gazowego (o 20,3%) do celów popędowych.

Wywóz produktów naftowych zagranicę w roku 1928-ym nieco spadł, osiągając cyfrę 260.477 tonn (oprócz gazoliny), gdy w roku 1927-ym wynosił 270.402 tonn.

Poniżej zamieszczone tablice wykazują ilość przerobionej ropy, ilość wytworzonych produktów, spożycie krajowe, i wywóz zagranicę produktów naftowych w ostatnich dwuch latach.

I. *Przeróbka ropy.*

Rok 1927 — 681.697 tonn
„ 1928 — 725.370 „

II. *Wytwórczość prod. naftowych w tonnach.*

Produkt	1927	1928
Benzyna	90.283	96.749
Nafta	203.506	216.712
Olej gazowy	115.568	126.491
Oleje smarowe	94.029	107.920
Parafina	36.790	40.086
Świece	643	163
Wazelina	205	307
Asfalt	18.386	19.959
Koks	8.887	10.236
Stałe smary	2.282	2.664
Półprodukty i pozostał.	47.715	42.696
Razem	618.294	663.983

III. *Spożycie krajowe.*

Produkt	1927	1928
Benzyna *)	50.465	69.405
Nafta	149.374	147.895
Olej gazowy	46.041	55.396
Oleje smarowe	62.482	62.205
Parafina	15.091	5.619
Świece	261	71
Wazelina	287	308
Asfalt	6.938	7.104
Koks	2.049	1.369
Sałe smary	2.184	2.357
Półprodukty i pozostał.	22.540	21.479
Razem	357.712	373.208

IV. *Wywóz zagranicę.*

Produkt	1927	1928
Benzyna **)	62.186	61.758
Nafta	49.403	41.436
Olej gazowy	58.404	62.034
Oleje smarowe	42.258	35.868
Parafina	22.575	34.434
Świece	306	121
Asfalt	12.531	6.542
Koks	8.084	8.058
Stałe smary	174	229
Półprodukty i pozostał.	14.481	9.997
Razem	270.402	260.477

V. *Wywóz do poszczególnych krajów.*

Kraj	w tonnach 1927	1928
Ameryka	51	—
Austrja	32.256	35.934
Argentyna	—	80
Belgja	43	—
Brazylja	—	105
Bułgarja	4	5
Czechosłowacja	101.234	92.011
Danja	2.714	2.882
Egipt	—	—
Francja	6.647	10.047
Gdańsk	63.343	66.606
Grecja	471	334
Hiszpanja	—	579
Holandja	140	—
Italja	3.787	3.662
Japonja	—	55
Jugosławja	1.530	1.708
Litwa	3.522	2.380
Łotwa	4.211	5.599
Niemcy	20.760	17.061
Norwegja	—	43
Palestyna	9	—
Rumunja	1.316	658

*) Łącznie z gazoliną.
**) Oprócz gazoliny.

Szwajcarja	18.781	14.269
Szwecja	3.505	2.217
W. Brytanja	220	89
Węgry	4.955	4.153
Z. S. S. R.	903	—
Razem	270.402	260.477

Głównymi rynkami zbytu polskich produktów naftowych są drogą lądową Czechosłowacja, dalej Austrja, Niemcy i Szwajcarja. Poważnymi rynkami zbytu są kraje bałtyckie i skandynawskie, dokąd wywożone są produkty przez Gdańsk. Ponadto wywozi się przez Gdańsk do Belgji, Francji i Holandji, a nawet do krajów zamorskich. Poza tem około 10.000 tonn rocznie produktów konsumowane jest wewnątrz Gdańska. Poniższe zestawienie daje obraz procentowego wywozu produktów na najważniejsze rynki zbytu w ciągu ostatnich trzech lat, z którego widać, że wywóz do tych krajów ulega stosunkowo nieznacznym wahaniom:

	1926 %	1927 %	1928 %
Czechosłowacja	25,2	37,4	35,3
Gdańsk	38,9	23,4	25,6
Austrja	10,8	11,9	13,8
Niemcy	5,4	7,7	6,5
Szwajcarja	8,5	6,9	5,5
Inne kraje	11,2	12,7	13,3
Razem	100,0	100,0	100,0

Do Czechosłowacji wywozi się głównie benzynę, naftę, oleje smarowe i półprodukty, do Austrji — benzynę, olej gazowy, oleje smarowe i parafinę, do Niemiec — olej gazowy, parafinę, asfalt, koks i półprodukty, a do Szwajcarji — benzynę i olej gazowy.

Z ilości wywiezionych do składów tranzytowych w Gdańsku wywieziono drogą morską i skonsumowano w Gdańsku następujące ilości (w tonnach):

	1927	1928
Afryka	410	—
Ameryka	37	—
Azja	24	—
Belgja	8.251	4.895
Bułgarja	2	—
Danja	1.076	190
Egipt	30	—
Estonja	2.026	1.633
Finlandja	4.422	3.587
Francja	3.693	4.963
Grecja	2	—
Hiszpanja	8	435
Holandja	343	132
Italja	20	260
Litwa	5.550	838
Łotwa	2.100	1.701
Niemcy	2.598	—
Norwegja	439	367
Palestyna	10	—
Szwecja	11.634	4.171
Turcja	55	—
W. Brytanja	2.239	3.294
Inne kraje	396	3.427
Zapotrzebowanie okrętów	—	4.570
Razem	45.365	34.463
Zapotrzebowanie W. m. Gdańska	10.708	9.837
Ogółem	56.073	43.300

Zapasy produktów naftowych w rafinerjach wynosiły w dniu 1.I.1927 r. — 156.547 tonn, w końcu roku 1927-go — 170.760 tonn, a w końcu roku 1928 — 230.926 tonn.

Przemysł gazolinowy.

Przemysł gazolinowy stale się rozwija. Gdy w roku 1927-ym w gazoliniarniach przerobiono 248.415 tysięcy mtr.^{3}, t. j. 54,7% z ogólnej ilości wydobytych gazów, to w r. 1928-ym przerobiono 259.205 tys. mtr.^{3}, t. j. 54,4% ogólnej ilości wydobytych gazów, wytwarzając w roku 1927-ym 27.794 tonn gazoliny, a w r. 1928-ym 31.855 tonn. O udoskonalaniu wyrobu gazoliny świadczy stosunek wydobycia jej ze 100 mtr.^{3} gazu, który w ostatnich trzech latach był następujący: w r. 1926-ym wydobywano ze 100 mtr^3 — 9,7 kg. gazoliny, w r. 1927-ym 11,2 kg., a w r. 1928-ym 12,3 kg.

Stan przemysłu gazolinowego w omawianych okresach był następujący:

	1927	1928
Czynnych gazoliniarń w końcu roku	18	19
Przeróbka gazu ziemnego w 1000 mtr.^{3}	248.415	259.205
Wytwórczość gazoliny w tonnach	27.794	31.855
Spożycie krajowe w tonnach	25.233	29.882
Wywóz zagranicę w tonnach	1.133	860
Zatrudnionych robotników	178	185

W kraju gazolina używana jest do mieszania z ciężką benzyną dla otrzymania średnich gatunków.

Wywóz zagranicę gazoliny do poszczególnych krajów w ciągu ostatnich dwu lat był następujący (w tonnach):

Kraj	1927	1928
Austrja	505	95
Czechosłowacja	448	659
Francja	33	71
Szwajcarja	65	12
Węgry	82	23
Razem	1.133	860

Kopalnictwo.

Wytwórczość ropy naftowej w Polsce od roku 1926 utrzymuje się mniej więcej na tym samym poziomie i wynosiła:

w roku 1926 — 796.087 tonn
„ 1927 — 722.596 „
„ 1928 — 742.996 „

Ogólna wytwórczość wydobytej ropy w r. 1927 i 1928 wg. poszczególnych okręgów górniczych przedstawiała się w następujący sposób:

Okręg górniczy	1927 tonn	1927 %	1928 tonn	1928 %
Kraków	9	—	—	—
Jasło	72.652	10,1	76,281	10,3
Drohobycz	609.192	84,3	623.927	84,0
Stanisławów	40.743	5,6	42.788	5,7
Razem	722.596	100,0	742.996	100,0

Pod względem jakości ropa wydobywana z terenów okręgu Drohobyckiego dzieli się na dwa gatunki, których produkcja wynosiła (w tonnach):

	1927	1928
Ropy borysławskiej „Standard"	527.684	541.498
Ropy marek specjalnych	81.508	82.429
Razem	609.192	623.927

Okręgi górnicze Jasło i Stanisławów produkują tylko marki specjalne.

Skład niektórych specjalnych gatunków ropy naftowej, spotykany jedynie w Polsce, jest następujący:

Ropa z gminy Borysław („Standard"): 10% benzyny, 30% nafty, 6% parafiny, 40% smarów i 14% pozostałości stałych.

Ropa z gminy Bitków (Wschodnia Małopolska): 70% benzyny, 20% nafty, 5% smarów i 5% pozostałości.

Ropa z gminy Ropienka (Środkowa Małopolska): 23% benzyny, 50% nafty, 20% smarów i 7% pozostałości.

Ropa z gminy Kobylanka (Zachodnia Małopolska): 17% benzyny, 50% nafty, 5% parafiny, 20% smarów i 8% pozostałości.

Przytoczone wyżej dane, dotyczące wytwórczości ropy, odnoszą się do wydobycia brutto, t. j. do ilości wydobytych łącznie z zanieczyszczeniem wodą i kałem ropnym czyli z t. zw. mankiem kopalnianem i bez potrącenia ropy zużytej na opał do popędu motorów kopalnianych.

Manco tłoczniowe i zanieczyszczenia wynoszą około 5% całego wydobycia. Zużycie ropy na opał na kopalniach stale się zmniejsza dzięki zelektryfikowaniu w ostatnich latach całego szeregu kopalń i coraz większego zużywania gazów ziemnych, jako środka popędowego. W ostatnich trzech latach spalono na kopalniach poniższe ilości ropy (w tonnach) i %% w stosunku do ogólnego wydobycia ropy:

1926	9.074 t.	1,1%
1927	7.050 „	1,0%
1928	2.922 „	0,4%

Zapasy ropy w zbiornikach na kopalniach i w towarzystwach magazynowo-tłoczniowych w dniu 31.XII.1926 r. wynosiły 48.158 tonn, w dniu 31.XII.1927 r. — 54.696 tonn, a w dniu 31.XII.1928 r. — 38.769 tonn.

Ilość otworów eksploatowanych, t. j. szybów dających ropę, wynosiła w końcu roku 1926 — 2.008, w r. 1927 — 2.182, a w końcu roku 1928 — 2.332, poważnie się więc zwiększyła. Wydobycie ropy w roku 1928 nie wzrosło jednak w tym samym stosunku, co ilość szybów produktywnych, tak, że wydajność przeciętna otworów wiertniczych zmniejszyła się.

Stan szybów w ruchu w końcu ostatnich dwu lat był następujący:

	1927	1928
w wierceniu	131	121
w wierceniu z wytwórczością	78	56
w instrumentacji	37	37
w tłokowaniu	359	398
w pompowaniu	1.724	1.861
w montowaniu	59	61
samopłynących	21	17
wyłącznie gazowych	150	119
w likwidacji, rekonstrukcji i t. p.	10	20
Razem	2.569	2.690

Uwiercono metrów: w r. 1927 — 104.026 mtr., a w roku 1928 — 94.763 mtr. Przeciętna wydajność szybu wynosiła w roku 1927-ym 920, a w roku 1928-ym — 850 kg. ropy.

Cena ropy marki borysławskiej, która w styczniu r. 1927 wynosiła przeciętnie zł. 20.20 gr. za 100 kg., a w styczniu 1928 zł. 18.53 gr., w grudniu r. 1928 spadła do zł. 17.43 gr. W tym samym mniej więcej stosunku spadły ceny ropy marek specjalnych. Cena najdroższej ropy marki specjalnej z gminy Stara Wieś wynosiła w styczniu roku 1927 — zł. 38.38 gr., w styczniu 1928 — zł. 35.21 gr., a w grudniu 1928 r. zł. 33.12 gr. za 100 kg.

Należy przypomnieć, że w maju roku 1928 założona została Spółka Akcyjna dla Poszukiwania Wydobywania Minerałów Bitumicznych „Pionier", o kapitale zakładowym 15 miljonów złotych, przez firmy należące do Związku oraz Państwową Fabrykę Olejów Mineralnych. Zadaniem spółki jest staranie o podniesienie przemysłu naftowego przez prowadzenie prac poszukiwawczych, zakładanie i eksploatowanie kopalń nafty oraz przez organizowanie i popieranie wszelkich prac, mających na celu rozwój przemysłu naftowego. Działalność tej spółki wyda niewątpliwie w najbliższym czasie korzystny wpływ na rozwój przemysłu naftowego.

Gaz ziemny.

Wytwórczość gazu ziemnego w roku 1927 i 1928 przedstawiała się następująco (w metrach sześcien.):

Okręg górniczy	1927	1928
Jasło	45.536.000	44.063.000
Drohobycz	331.744.000	353.271.000
Stanisławów	76.859.000	62.152.000
Razem	454.139.000	459.486.000

Zwiększenie wytwórczości gazu w roku 1928 o 5.347.000 m.³ nastąpiło wskutek dowiercenia kilku bardzo wydajnych szybów w Daszawie. Manco tłoczniowe wyniosło w roku 1927 — 41.268.000 mtr.³, gdy w roku 1928 — 28.947.000 mtr.³. Pozostałe ilości gazów przerobiono na gazolinę wzgl. użyto na opał na kopalniach i w okolicznych zakładach przemysłowych oraz w domach mieszkalnych.

Grupa szybów w Zagłębiu Borysławskiem.

Ogólny widok Państwowej Rafinerji Olejów Mineralnych w Drohobyczu.

Pola naftowe w Borysławiu.

Wosk ziemny.

Wytwórczość wosku ziemnego w ostatnich 2 latach wg. okręgów górniczych była następująca (w kilogramach):

Okręg	1927	1928
Drohobycz	532.920	512.975
Stanisławów	207.623	261.888
Razem	740.543	774.863

Zanieczyszczenia wosku ziemnego w roku 1927 wyniosły 4.811 kg., a w r. 1928 — 8.073 kg., wobec czego wytwórczość po potrąceniu zanieczyszczeń wyniosła w r. 1927 — 735.732 kg., a w roku 1928 — 766.790 kg.

Wywóz wosku ziemnego zagranicę w ostatnich dwóch latach był następujący (w kg.):

	1927	1928
Ameryka	57.000	—
Austrja	100.165	132.240
Francja	95.000	159.160
Italja	45.000	30.000
Niemcy	331.959	327.347
W. Brytanja	—	15.000
Razem	629.124	663.747

Zapasy wosku ziemnego w dniu 1.I.1927 r. wynosiły 213.595 kg.; w końcu roku 1927 zmniejszyły się do 176.618 kg., a w końcu roku 1928 do 64.806 kg.

Stan zatrudnienia.

	31.XII.1927	31.XII.1928
Na kopalniach ropy i gazu (oraz w zakładach pomocn).	11.580	11.391
w rafinerjach	4.974	4.698
w gazoliniarniach	178	185
w kopalniach wosku	332	451
w topiarniach	96	106
Razem	17.160	16.831

Ceny produktów naftowych.

Ceny cysternowe w złotych za 100 kg. loco Drohobycz bez podatku spożywczego*)	Styczeń 1927	Sierpień 1927	Grudzień 1927	Lipiec 1928	Grudzień 1928
Nafta	29.55	31.45	34.72	34.72	38.53
Benzyna 0.741/50°	85.70	44.60	54.54	54.54	60.60
Olej gazowy	32.00	18.00	20.58	20.58	22.45
Oleje smarowe do 4/20°	28.90	20.50	23.61	23.61	26.71
" " " 3-4/50°	40.90	30.80	27.38	27.38	32.78
" " " 6-7/50°	55.90	56.30	42.38	42.38	48.78
Parafina 50/52 w workach	181.50	135.00	97.38	127.61	157.94

W listopadzie r. 1927 założona została przez firmy zrzeszone w Związku oraz przez Państwową Fabrykę Olejów Mineralnych organizacja handlowa p. f. „Syndykat Przemysłu Naftowego" z siedzibą we Lwowie, która zajmuje się sprzedażą produktów naftowych w kraju oraz zagranicą parafiny i częściowo innych produktów.

ORGANIZACJA ZAWODOWA PRZEMYSŁU NAFTOWEGO.

Związek Polskich Producentów i Rafinerów Olejów Mineralnych w Warszawie, ul. Senatorska 22.

Związek założony w marcu 1920 r. reprezentuje przedsiębiorstwa kopalniane i rafineryjne, wytwarzające około 80% ropy i 80% produktów ogólnej wytwórczości całej Polski.

Kierownictwo Związku spoczywa w ręku pp. Wiceprezesów: dr. Stefana Bartoszewicza i dr. Stanisława Ungera. Dyrektorem Związku jest p. inż. Stanisław Zarzecki, a sekretarzem p. Wacław Urbankowski.

Związek posiada dwa oddziały: jeden we Lwowie, drugi w Drohobyczu.

Członkowie: Do Związku należą następujące firmy naftowe:

1) Galicyjskie Karpackie Naftowe Towarzystwo Akcyjne dawniej Bergheim et Mac Garwey, rafinerje w Glinniku Marjampolskim i Jedliczach.

2) Spółka Akcyjna „Dziedzice", rafinerja olejów mineralnych w Dziedzicach.

3) Polskie Związkowe Rafinerje Olejów Skalnych, Spółka Akcyjna, rafinerje w Trzebini i Drohobyczu.

4) Towarzystwo Akcyjne dla Przemysłu Naftowego, dawniej S. Szczepanowski i S-ka w Peczeniżynie.

5) Spółka Akcyjna Fanto, rafinerja w Ustrzykach Dolnych.

*) Podatek od 100 kg. olejów mineralnych wynosi: dla nafty zł. 11.55 gr., dla benzyny do 0,750° — zł. 17.38 gr., ponad 0,750° zł. 11.55 gr., dla wszystkich gatunków benzyn zł. 15.40 gr., dla olejów smarowych do c. g. do 0,885° — zł. 1.98 gr. powyżej 0,885° zł. 7.70 gr., dla oleju gazowego zł. 1.98 gr., a dla parafiny zł. 11.55 gr.

6) Spółka Akcyjna „Nafta", rafinerja w Drohobyczu.

(Powyższe 6 firm należy do Koncernu Naftowego „Małopolska" we Lwowie).

7) Galicyjskie Towarzystwo Naftowe „Galicja", Spółka Akcyjna w Drohobyczu.

8) Rafinerja Nafty i Fabryka Olejów Maszynowych „Br. Haber", Sp. z ogr. odp. w Stanisławowie.

9) „Jasło" Zakłady Przemysłowo - Naftowe Gartenberg i Schreier, Sp. Akc. w Jaśle.

10) Standard - Nobel w Polsce, S-ka Akc. w Warszawie, Al. Jerozolimska 57.

11) Spółka Akcyjna „Polska Nafta" w Warszawie.

12) Spółka Akcyjna dla Przemysłu Naftowego i Gazów Ziemnych we Lwowie.

13) Towarzystwo dla Przedsiębiorstw Górniczych „Tepege", Sp. Akc. w Krakowie.

14) Vacuum Oil Company Ltd., S-ka Akc. w Czechowicach.

Adresy przebsiębiorstw naftowych

Spółka Akcyjna dla Przemysłu Naftowego „Galicja" w Drohobyczu. Reprezent. w Warszawie, Bielańska 18.

Spółka Akcyjna dla Przemysłu Naftowego i Gazów Ziemnych, Lwów. Reprezent. w Warszawie, Królewska 23.

Br. Haber, Sp. z o. o. w Stanisławowie. Reprezent. w Warszawie, Bielańska 18.

Gartenberg i Schreier — Zakłady Przemysłowo Naftowe w Jaśle, Reprezent. w Warszawie, Ks. Skorupki 4.

Towarzystwo Naftowe „Limanowa" w Warszawie, Al. Jerozolimskie 33.

Małopolska Grupa Francuskich Towarzystw Naftowych, Przemysłowych i Handlowych w Polsce — Lwów, Pl. Marjacki 8. Reprezent. w Warszawie, Senatorska 42.

Standard — Nobel w Polsce, Sp. Akc. w Warszawie, Al. Jerozolimskie 57.

„Polska Nafta", Tow. Akc. w Warszawie, Chmielna 10.

Towarzystwo dla Przedsiębiorstw Górniczych „Tepege", Sp. Akc. w Warszawie, Hortensja 1.

Vacuum Oil Company Ltd. w Czechowicach. Reprezent. w Warszawie, Kopernika 13.

„Gazolina", Sp. Akc. we Lwowie, Sapiehy 3.

DR. ALFRED KIELSKI.

D. Polska Polityka Naftowa

Polska polityka naftowa rozwija się pod znakiem popierania produkcji surowca ropnego. Produkcja ta w pierwszem dziesięcioleciu odrodzenia polskiej państwowości nie podniosła się, a w stosunku do przedwojennej nawet obniżyła się z różnych powodów. Inwazja rosyjska, okupacja niemiecka, rozruchy ukraińskie w latach od 1914 do 1919 spowodowały zastój w nowych wierceniach, który odbił się ujemnie na produkcji w latach następnych, t. j. właśnie w pierwszych latach odrodzonego państwa. Wojna bolszewicka, a następnie reglamentacja naszego życia gospodarczego, wpłynęły również hamująco na czynności wiertnicze. Wreszcie lata inflacji i znane jej skutki gospodarcze nie oszczędziły, oczywiście, i przemysłu naftowego. Nic dziwnego zatem, że stabilizacja stosunków walutowych, a w ślad za tem gospodarczych, zastała przemysł naftowy w stadjum krytycznem.

Produkcja surowca stabilizowała się mniej wiecej na 750.000 ton ropy rocznie. Pozostały jednak wielkie zakłady rafineryjne, posiadające sprawność przeróbki z górą 1.200.000 ton rocznie, pozostał — zwłaszcza na ziemiach b. zaboru rosyjskiego, odległych od rosyjskich źródeł ropnych — nadmiernie rozbudowany aparat handlowy ze składami, instalacjami i t. p. Ta dysproporcja między ilością surowca, sprawnością fabryk i rozbudową organizacji handlowej, spowodowała zanikającą rentowność przedsiębiorstw rafineryjnych i organizacyj handlowych, co znów musiało odbić się na ruchu kopalnianym, który, osłabiony z wyżej wymienionych powodów, nie miał potrzebnych nowych źródeł ożywczych. Słaba poiemność rynku wewnętrznego zmuszała przemysł naftowy długi czas do eksportu w warunkach bardzo nierównych wobec konkurencji na rynkach zagranicznych — produktów naftowych, pochodzących z ropy wydobywanej w innych krajach w warunkach dogodniejszych przyrodniczo i technicznie.

Z chwilą ustabilizowania waluty i w ślad za tem stosunków gospodarczych wysunęła się na pierwszy plan troska o ożywienie zaniedbanego kopalnictwa naftowego. Olbrzymi rozwój sieci kolejowych, wzmożone tętno ruchu fabryk, rozwój automobilizmu i lotnictwa, budowa własnej floty i t. p., postawiły przed przemysłem naftowym szereg pierwszorzędnych zadań natury gospodarczej, militarnej i politycznej. Głosy, które sądziły, że wobec trudnych warunków przyrodniczo-technicznych eksploatacji naszej ropy, należałoby nasz przemysł ograniczyć tylko do potrzeb konsumcji wewnętrznej, milkną niemal zupełnie, a coraz bardziej zwycięża zapatrywanie, że bez względu na chwilowy stan spożycia wewnętrznego i trudne warunki poszukiwania ropy, należy jej produkcję popierać wszelkimi środkami.

Tę linję gospodarczą uznał i Rząd, i przemysł, uznaje ją obecnie niemniej i społeczeństwo.

Rząd stwarza w swoim zakresie warunki prawne i gospodarcze, wśród których produkcja mogłaby się swobodnie rozwijać i któreby mogły poprzeć inicjatywę nowych wierceń. Do takich zasadniczych posunięć Rządu należy znane rozporządzenie p. Prezydenta Rzeczypospolitej o popieraniu naftowego ruchu wiertniczego. Rozporządzenie to faworyzuje wiercenia na terenach jeszcze nieodkrytych, tak w zakresie polityki

podatkowej, celnej, jak i w dziedzinie należytości skarbowych.

Z inicjatywy Rządu został utworzony fundusz wiertniczy przy współudziale prawie całego przemysłu, przyczem na pierwszy okres pięciu lat przeznaczono narazie na wiercenia na nieodkrytych dotąd terenach kwotę piętnastu miljonów złotych.

Fundusz ten został ujęty w formę Spółki Akcyjnej pod nazwą „Pionier".

W ciągu maja 1929 r. rozpoczyna „Pionier" pierwsze trzy próbne wiercenia, z tych jedno w Zagłębiu Borysławsko-Mraźnickim, zaś dwa inne w Małopolsce środkowej, wzgl. zachodniej.

Rząd stoi na słusznem stanowisku, że warunkiem rozwoju produkcji jest jej organizacja i racjonalizacja. Wyrazem tego stanowiska jest stosunek Rządu do Syndykatu Przemysłu Naftowego, obejmującego z góra 90% wytwórczości naszych rafineryj i tyleż mniej więcej produkcji ropy.

Syndykat Przemysłu Naftowego, zorganizowany z końcem 1927 r. na zasadach ustalonych przez Pana Ministra Przemysłu i Handlu, objął stopniowo w kraju centralną sprzedaż najważniejszych produktów, t. j. nafty, benzyny, parafiny, oleju gazowego oraz kontyngentowanie olejów maszynowych.

W zakresie eksportu obejmuje Syndykat centralną sprzedaż parafiny, a nadto są w toku porozumienia w sprawie zorganizowania i zcentralizowania eksportu głównych produktów naftowych wraz z rejonowaniem poszczególnych rynków zbytu.

Rosnąca konsumpcja wewnętrzna produktów naftowych, przedewszystkiem benzyny, nafty i oleju gazowego, stawia przed przemysłem coraz nowe zadania.

Polskie rafinerje inwestują wielkie sumy w najnowsze urządzenia techniczne, pozwalające na jaknajbardziej wszechstronne wyzyskanie przeróbki ropy na możliwie najcenniejsze produkty. Przedewszystkiem wzmaga się konsumcja benzyny wobec olbrzymiego rozwoju automobilizmu i lotnictwa. Z pomocą przychodzi tutaj wzrastająca produkcja gazu nie tylko w poszczególnych kopalniach ropy, ale i w kopalniach wyłącznie gazowych, jak np. w okolicy Daszawy (pod Stryjem), gdzie ostatnio rozwinęła się wielka produkcja pierwszych dwóch gazowych szybów Państwowej Fabryki Olejów Mineralnych (Polminu).

Produkcja gazu umożliwia wytwarzanie gazoliny, której ilość w Polsce wzrasta z roku na rok. Wzmożona produkcja gazoliny umożliwia drogą mieszania z benzyną ciężką — zwiększenie produkcji benzyny, przedewszystkiem samochodowej. Uzyskanie możliwie największej ilości benzyny przy przeróbce naszej ropy ułatwiają także specjalne instalacje t. zw. „Krakowe", wprowadzone już przez niektóre polskie rafinerje.

Podnieść również należy charakterystyczny w ostatnim roku objaw koncentracji polskiego przemysłu naftowego.

Wszystkie te czynniki wpływają oczywiście dodatnio na podtrzymanie, a w dalszym ciągu i na rozwój kopalnictwa naftowego drogą nowych wierceń, wymagających — jak wiadomo — inwestycyj i ryzyka bardzo znacznych kapitałów.

Są to jednak dopiero początki organizacji i racjonalizacji, które powinny w dalszym swoim rozwoju spowodować taką ekonomizację w zakresie eksploatacji ropy, przeróbki, oraz handlu produktami naftowymi, by umożliwić inwestowanie sum jaknajwiększych w podstawową funkcję przemysłu, t. j. w poszukiwanie nowych złóż ropnych.

To też należy wiele spodziewać się po działalności „Pioniera", której ewentualne pomyślne wyniki, byłyby zachętą i impulsem dla inicjatywy prywatnej na nowo-odkrytych terenach naftowych. Niemniej, polityka Syndykatu Naftowego może przyczynić się snadnie do wzmożenia inicjatywy kapitału prywatnego, zwłaszcza zagranicznego, który kontroluje tak wielką część naszego naftowego przemysłu.

Czynniki rządowe, idące po wytkniętej przez się linji popierania produkcji, oceniają również doniosłość norm prawnych, regulujących podstawową działalność przemysłu naftowego, t. j. produkcję ropy.

Obecny system prawny, na którym opiera się eksploatacja ropy, t. zw. system akcesji, t. j. przynależności ropy do własności gruntu, okazuje się nieodpowiednim, jako czynnik podniesienia produkcji.

Prawnym warunkiem jej wzmożenia jest możność najbardziej swobodnego poszukiwania ropy na możliwie jaknajwiększych obszarach i możliwie odciążenie produkcji ropnej od wszelkiego rodzaju świadczeń na rzecz właściciela gruntu i t. p. To też w zakresie programu rządowego leży również reforma polskiego prawa naftowego w kierunku zmiany dotychczasowego systemu akcesji na system „swobody" (woli) górniczej. Olbrzymia większość przemysłowców podziela i popiera to stanowisko rządu, tak że i w zakresie prawnym można stwierdzić zgodność zamierzeń rządu i zainteresowanych sfer przemysłowych.

Jeśli naszkicowane wyżej wytyczne polityki naftowej będą się rozwijały konsekwentnie nadal i to we wzajemnej harmonji czynników rządowych i gospodarczych, można mieć nadzieję, że wielki czynnik gospodarczy i polityczny, jakim jest dla Polski Odrodzonej przemysł naftowy, w niedługim już czasie nietylko powetuje ciosy zadane przez wojnę i jej skutki, ale stanie się tem, czem być powinien, t. j. ważkim *czynnikiem gospodarczym i atutem politycznym Polski w polityce międzynarodowej.*

XXIII. Przemysł mineralny

BRUNO BALIŃSKI.
Dyr. Związku hut szklanych w Polsce.

1. Stan przemysłu szklarskiego i znaczenie rynku wewnętrznego dla jego rozwoju

Okres przedwojenny i lata powojenne.

Pomyślny rozwój, jaki cechował przed wojną przemysł szklarski w Polsce, był możliwy dzięki posiadaniu olbrzymiego rosyjskiego rynku zbytu oraz cłom ochronnym, które zabezpieczały go przed konkurencją zagraniczną. W czasie wojny przemysł szklarski poniósł bardzo dotkliwe straty i znaczna część hut zawiesiła u siebie pracę, tak że tylko kilka hut było częściowo czynnych. Przemysł ten jednak w bardzo szybkim czasie zdołał się odbudować o własnych siłach. Połączenie ziem polskich w jedną całość i odrodzenie państwowości polskiej wywarło niezmiernie dodatni wpływ na rozwoj przemysłu szklarskiego. Wspomnieć należy też o tem, że Małopolska i Wielkopolska własnego przemysłu szklarskiego prawie wcale nie posiadały i przed wojną zapotrzebowanie swoje pokrywały importem wyrobów ze szkła z Czechosłowacji i Niemiec.

Po wskrzeszeniu Państwa Polskiego szkło zamiast z Czechosłowacji zaczęto sprowadzać wyłącznie z b. Królestwa Kongresowego.

Ogromne zapotrzebowanie szkła w latach powojennych na cele odbudowy zniszczonych połaci kraju bardzo sprzyjało rozwojowi przemysłu szklarskiego, który rozrósł się do znacznych rozmiarów, szczególnie w okresie inflacji; w tym czasie powstało wiele małych hut, urządzonych prymitywnie i prowadzonych przez ludzi, pozbawionych fachowego przygotowania. W miarę jednak jak zaczęto uruchamiać wielkie huty, które w czasie wojny pracę u siebie wstrzymały, małe huty straciły rację bytu i zwolna zaczęły się likwidować.

Chwila obecna.

Przemysł szklany w Polsce rozwija się w pomyślnych warunkach produkcji, gdyż prawie wszystkie potrzebne surowce i półfabrykaty wyrabiane są w kraju.

Według ostatnich danych statystycznych Polska posiada 77 hut szklanych, z czego 11 nieczynnych. W 1928 roku czynnych hut szklanych w Polsce było zatem 66. Stan zatrudnienia w hutach szklanych w 1928 roku wahał się między 14.500 a 15.000 robotników.

Przemysł szklany w Polsce rozwija się od 5-ciu lat powoli, lecz stale i systematycznie, o czem świadczą z roku na rok wzrastające cyfry ogólnej produkcji krajowej w ubiegłych latach, a mianowicie: produkcja ogólna w roku 1924 wynosiła około 50.000 ton, w r. 1925 51.000 ton, w r. 1926 67,7, w r. zaś 1927 około 91,5 tysięcy ton. W roku 1928 sprawność produkcyjna hut polskich wynosiła około 965 tys. ton.

Rodzaje produkcji.

Huty polskie, stosując się do potrzeb rynku wewnętrznego, produkują prawie wszystkie gatunki szkła i są w stanie nietylko pokryć w zupełności zapotrzebowanie tego rynku, lecz nadto prawie 40% produkcji przeznaczyć na eksport. Dotąd w Polsce nie są wyrabiane tylko: szkło optyczne, szkło laboratoryjne (jenajskie), szkło taflowe o wymiarze ponad 2 m^2 oraz większe szyby lustrzane lano - prasowane.

Jakość produkcji.

Pod względem jakości wyrobów przemysł szklarski w Polsce stale się rozwija, przekraczając obecnie poziom przedwojenny. W ostatnich latach przy pomocy kapitału belgijskiego powstały w kraju mechaniczne huty szybowe, oraz kilka wielkich fabryk racjonalnie się rozbudowało, nadto w wielu przedsiębiorstwach osiągnięto znaczne postępy w zakresie mechanizacji i organizacji metod produkcji.

Handel zagraniczny.

Eksport polskich wyrobów szklanych wzrastał stale od r. 1924 tak, że z końcem r. 1926 bilans handlu szkłem był prawie zrównoważony. Osiągnęliśmy w tym czasie prawie zupełną samowystarczalność, a nie rozwinęliśmy znaczniejszego eksportu. Pod względem gatunków wywóz z Polski jest bardzo zróżniczkowany i obejmuje następujące gatunki: szkło prasowane, imitację kryształów, galanterję stołową, szkło oświetleniowe i inne. Rynkami zbytu są następujące kraje: Rumunja, Bułgarja, Palestyna, Persja, Łotwa, Italja, Francja oraz Anglja. Co się tyczy przywozu, głównymi dostawcami wyrobów szkla-

nych do Polski są: Czechosłowacja i Belgja, następnie zaś Niemcy. Przywozi się do Polski wysoko wartościowe wyroby szklane, szkło kryształowe oraz szkła precyzyjne i laboratoryjne, a głównie szkło taflowe, lustrzane i okienne.

Eksport nasz, który jak poprzednio wspomniałem w r. 1926 równoważył się z importem przedstawiał się gorzej w ostatnim okresie t. j. od 1-go półrocza r. 1927, kiedy w styczniu eksport wynosił przeszło 1.575.000 kg. spadając co miesiąc, wynosił w czerwcu tylko 170.000 kg., a od połowy r. 1928 spadł do cyfry 120 do 140.000 kg. miesięcznie.

Import szkła wzrastał natomiast w tym okresie stale i wynosi obecnie przeciętnie około 650 do 700 tys. kg. miesięcznie.

Znaczenie rynku wewnętrznego.

Wyżej przytoczone cyfry stwierdzają dowodnie niemożność rozwinięcia eksportu wyrobów szklanych na większą skalę, jak i w ubiegłych latach.

Brak szerszych rynków zbytu doprowadził do tego, że wewnętrzny rynek zbytu posiada o wiele większe znaczenie dla przemysłu szklanego, niż przed wojną, ponieważ zbyt polskiego szkła natrafia na wielkie trudności, stawiane przez zagranicę. Przedewszystkiem wzmagające się uprzemysławianie zagranicą i zakładanie nowych, oraz rozbudowa istniejących fabryk szkła stanowi poważną konkurencję. Wskutek nowego układu stosunków produkcyjnych i finansowych Europy oraz świata całego eksport wyrobów przemysłowych stał się dla wszystkich państw o wiele trudniejszy, niż przed wojną, co zwiększa napór konkurencyjny w punktach, gdzie opór jest najsłabszy. Niebezpieczeństwo konkurencji jest o tyle większe, że pod wpływem tendencji ochronnych wszędzie prawie zostały utworzone większe lub mniejsze mury celne, które częściowo w dalszym ciągu zostają podwyższane. Wobec tego, że ta polityka ochrony celnej grozi zamknięciem wywozu z Polski, a polski przemysł szklany zbywa obecnie, jak uprzednio wykazałem, zaledwie 2 proc. ogólnej produkcji zagranicą, zmuszeni jesteśmy całą swą uwagę poświęcić rynkowi wewnętrznemu.

Możliwość zbytu wyrobów szklanych w kraju jest uzależnioną od ogólnego położenia gospodarczego, względnie od ogólnej siły kupczej, a przedewszystkiem od ruchu budowlanego i od przyzwyczajeń konsumentów. Rozwój dochodu ludności pomimo wojny i inflacji poczynił po stabilizacji waluty polskiej dosyć pocieszające postępy, chociaż ogólny ucisk podatkowy jest dla wszystkich nader dotkliwy.

W związku ze wzrostem dochodu społecznego rozszerzyła się również konsumcja, co możemy stwierdzić prawie we wszystkich dziedzinach. Przedewszystkiem robotnicy, których dochód wzrasta stale, pomimo obniżenia czasu pracy, znacznie powiększyli swoją konsumcję w stosunku do norm przedwojennych.

Odnosi się to również i do innych warstw ludności.

Powiększenie konsumcji przekroczyło bezwątpienia zdrową miarę, gdyż rozległe sfery ludności żyją ponad swoje stosunki. Trzeba nadmienić, że nadkonsumcję przypisać należy nie w ostatnim rzędzie nadmiernemu uciskowi podatkowemu, który burzy w zrozumiały sposób zmysł oszczędności.

Pod naciskiem ciężarów podatkowych niejeden twierdzi, że rachunek w gospodarstwie domowem niema celu, wskutek czego dziś większość ludzi wydaje w całości to, co zarabia.

Przyczyny zmniejszenia wewnętrznego rynku zbytu.

O ile w szeregu dziedzin przemysłowych możemy stwierdzić większe lub mniejsze rozszerzenie konsumcji, to popyt na szkło w kraju pozostawia wiele do życzenia. Ten objaw dałby się wytłomaczyć wprawdzie w pierwszym rzędzie brakiem mieszkań. Faktyczny brak mieszkań zdaje się być przecież istotnie większym od cyfr podawanych przez Urzędy Statystyczne i stanowczo twierdzić można, że 10 — 12 proc. ogólnej ludności nie posiada własnych mieszkań i wskutek tego nie ma zapotrzebowania na sprzęty i urządzenia domowe do których i szkło zaliczyć należy.

Polski przemysł szklany będzie musiał poświęcić rozwojowi rynku budowlanego całkiem szczególną uwagę.

Powodem niedostatecznego popytu na wyroby przemysłu szklanego nie tylko jest brak mieszkań, lecz również zmiana przyzwyczajeń konsumentów.

Godne uwagi są również w tym kierunku spostrzeżenia sfer handlowych, które pozostają z konsumentem w bezpośrednim kontakcie. Stwierdzają oni, że szkło pozostaje znacznie w tyle za rozwojem ogólnego obrotu towarowego, podczas gdy inne towary, a przedewszystkiem materjały jedwabne i aksamitne doznały znacznego powiększenia zbytu, który leży ponad przeciętnym rozwojem.

Ponieważ jednak z drugiej strony, jak już na początku wspomniałem, w przemyśle szklanym aparat środków produkcji wzrósł, a zatem i zdolność produkcyjna się podniosła, znalazła się ta gałąź przemysłu w sytuacji nadprodukcji.

Wyrównania przez wzmożenie wywozu nie można było niestety uzyskać.

Ze względu na przeszkody i trudności na które przemysł ten w eksporcie natrafia, nabiera dlań kształtowanie się konjunktury na rynku wewnętrznym nadzwyczajnego znaczenia.

Każde osłabienie konjunktury na rynku wewnętrznym odbija się na produkcji szklarskiej w nader dotkliwy sposób, gdyż nie posiadamy równocześnie wyrównania na rynku eksportowym.

Musimy jednak stwierdzić, że w rzeczywistości wzrost konsumcji jakkolwiek powolny, istnieje w kraju, lecz nie jest on jeszcze zadawalający.

Środki wzmożenia konsumcji wewnętrznej.

Przemysł szklany dążyć musi do wzrostu spożycia na rynku wewnętrznym. Piecza o wzmożenie konsumcji towarów krajowych na rynku wewnętrznym obarczać winna zarówno państwo, jak i przemysł oraz handel. Przedewszystkiem przemysłowcy powinni się nawzajem popierać przez zakupy surowców i półfabrykatów i gotowych produktów wyłącznie wyrabianych w kraju. Przemysł szklany, będąc przemysłem organicznym naszego kraju, opiera się na krajowym surowcu jak: piasek, wapno, szpat kreda i t. p. spożywa polski węgiel, jest najpoważniejszym odbiorcą krajowych fabryk sody T-wa Solvay, sody glauberskiej i szeregu chemikalij wyra-

bianych w kraju, a ponadto pracuje rękoma polskich robotników.

Przemysł ten powinien zatem być popierany przez gałęzie przemysłowe, które potrzebują wyrobów szklanych.

Niestety, cały szereg przemysłowców stara się o zbyt towaru swego pod hasłem „Kupujcie wyłącznie wyroby krajowe", jednak sami sprowadzają towar z zagranicy.

Dalej może przyczynić się do zwiększenia konsumcji na rynku wewnętrznym polskie kupiectwo, które bezpośrednio styka się z konsumentem i jest w możności nakłonić odbiorcę do zakupu towarów krajowych. Wreszcie należy podjąć walkę na szerszą skalę z uprzedzeniem publiczności co do wyższości zagranicznych wyrobów nad krajowemi. Uprzedzenia te są w dużej mierze żywione i faworyzowane przez kupców, którym zagranica udziela bardzo wygodnych kredytów, a przemysł krajowy takich kredytów udzielić nie może.

Konsekwencją jest to, że nieraz kupcy nabywają wyroby zagraniczne, chociaż są droższe, ponieważ mogą sprzedawać je po cenach wyższych, ze względu na owe uprzedzenie publiczności i ponieważ nie potrzebuje śpieszyć się z zapłatą za ten towar.

Rozszerzenie ram kredytu może tylko w części poprawić sytuację w tym względzie, a potrzebną jest jedynie dobra wola kupiectwa, aby polecać wyłącznie wyroby krajowe.

Akcja tego rodzaju prowadzona systematycznie przy poparciu sfer rządowych może dać kolosalne rezultaty, w kierunku odzwyczajenia naszego społeczeństwa od zagranicznych fabrykątów i przyczyni się przez utrzymanie kontaktu ze społeczeństwem do uszlachetnienia naszej produkcji i uczynienia jej odpowiadającą wymaganiom konsumentów.

Adresy hut szklanych w Polsce

Województwo Warszawskie.

Huta Szklana „E. Dworzyński, T. Capik i S-ka", Gocławek, pod Warszawą. Zarząd: Warszawa, ul. Orla 4.
Huta Szklana „Wawer", Sp. z ogr. odp. Wawer. Zarząd: Warszaka, ul. Orla 4.
Huta Szklana „Jabłonna", Sp. Akc. Jabłonna. Zarząd: Warszawa, Al. Ujazdowskie 22 m. 2.
Huta Szklana „Ożarów", K. A. Kamiński. Ożarów. Zarząd: Warszawa, ul. Elektoralna 5, tel. 95-71.
Sp Akc. Przemysł Szklany w Polsce, Czechy, st. Pilawa. Zarząd: Warszawa, ul. Zgoda 7.
Huta Szklana „Falenica" I. Nowotny i St. Burghart. Falenica. Zarząd: Warszawa, ul. Wspólna 9, tel. 289-38.
Zakłady Przemysłowe „Weneda", Szymański, Kurowski i S-ka. Targówek. Zarząd: Warszawa, ul. Kopernika 5.
Huta Szklana „Vitrum". Wołomin. Zarząd: Warszawa, ul. Orla 6.
Huta Szklana „Robotnicza", E. Dworzyński i S-ka. Wyszków, n Bugiem.

Województwo Łódzkie.

Łódzka Huta Szklana „Geha", Sp. Akc. Łódź, Nowa 22.
Belg. Towarzystwo Akcyjne Przemysłowo-Handlowe, dawnych przedsiębiorstw Emila Haeblera: a) Huta Szkła Okiennego „Kara". Piotrków Trybunalski; b) Huta Szkła i Kryształów „Hortensja". Piotrków Trybunalski.
Fabryka Szkła „Kryształ". Radomsko.
Huta Szklana „Feniks". Piotrków Trybunalski.

Województwo Kieleckie.

Huta Szklana „Barbara", W. Zerykiel i E. Pozniak. Częstochowa, ul. Ciemna 114.
Belg. Sp. Akc. Tow. Południowo-Rosyjskich Hut Lustrzanych. Radom.
Fabryka Szkła „Paulina". Częstochowa — Wyczerpy.
Belg. Sp. Akc. Tow. Południowo-Rosyjskich Hut Lustrzanych. Ząbkowice.
Tow. Akc. Ząbkowickiej Fabryki Szkła. Ząbkowice.
Tow. Akc. Fabryki Szkła, dawniej S. Reich i S-ka. Zawiercie. Przedstawicielstwo: Warszawa, ul. Rymarska 10.
Sosnowiecka Fabryka Szkła. Sp. Akc. Sosnowiec. Zarząd: Kraków, ul. Pijarska 2.
Fabryka Szkła „Prędocinek". Radom.
Zakłady Przemysłowe „Wulkan". Opoczno.

Województwo Lubelskie

Huta Szklana „Dąbrowa", Sp. Akc. Krzywda. Zarząd: Warszawa, Nowy Świat 51.
Huta Szklana „Dubeczno". S-wie J. Szuldberga. Dubeczno, poczta Włodawa.
Huta Szklana „Józefów", L. i H. Rubinowie. Uhrusk, z. Lubelska.
Huta Szklana „Lubartów", Lubartów. Zarząd: Lublin, Olejna 7.
U. Sygał, Huta Szklana „Ruda Opalin", Ruda Opalin.
Sp. Robotnicza Huty Szklanej „Lublin-Tatary", Sp. z o. o. Lublin, Łęczyńska 57.

Województwo Białostockie.

Huta Szklana „Janina", Sp. Akc. Dobra Grajewo. Zarząd: Warszawa, Rymarska 16.
Zjednoczone Huty Szklane, dawniej „Łosośna". Grodno, Białostocka 82.

Województwo Nowogródzkie.

Huty Szklane J. Stolle „Niemen", Sp. Akc. Niemen.

Województwo Poleskie.

Huta Szklana „Vitrum". Pińsk. Zarząd: Warszawa, Orla 6.
Huta Szklana „Vitrum", Rokitno Wołyńskie. Zarząd: Warszawa, ul. Orla 6 (Zakł. Przem. „Vitrum" w Warszawie).

Województwo Wileńskie.

Huta Szklana „Vitrum". Wilno. Zarząd: Warszawa, ul. Orla 6 (Zakł. Przem. „Vitrum" w Warszawie).
Kalwaryjska Huta Szklana, Zelman Szapiro. Wilno, Kalwaryjska 3.

Województwo Krakowskie.

Krajowa Huta Szklana. Dąbrowa-Jaworzno. Zarząd: Katowice, Stalmacha 17.
Małopolskie Fabryki Szkła, Sp. z o. o. Szczakowa.

Województwo Lwowskie.

Polskie Huty Szkła, Sp. Akc. Huta w Krośnie. Krosno. Zarząd: Kraków, Rynek Główny 17.
Huta Szklana „Żółkiew". Żółkiew.

Województwo Stanisławowskie.

M. Bodner, Huta Szklana „Majdan Górny". Majdan Górny, Poczta Nadwórna. (Małopolska).

Województwo Poznańskie.

Huta Szklana „Inowrocław", Sp. Akc. Inowrocław, Dworcowa 20.
Nadnoteckie Huty Szkła, A. Zborowski i Syn. Tur, pow. Szubiński, woj. Poznańskie. Zarząd: Poznań, ul. Kozia 6.
Huta Szklana „Gostyń", Hr. St. Żółtowskiego, dzierżawca W. Miszewski. Gostyń (Poznańskie).

Województwo Śląskie.

Fabryka Szkła „Berta Stubbe". Królewska Huta.

2. Przemysł cementowy

Obecny stan przemysłu cementowego.

Równolegle z procesem odbudowy polskiego przemysłu w latach powojennych odbywała się również stopniowa odbudowa przemysłu cementowego, który wskutek wypadków wojennych ucierpiał w wysokim stopniu, szczególnie w b. zaborze rosyjskim.

Ten proces odbudowy, jakkolwiek odbywający się w tempie naogół powolnym, a zakończony ostatecznie w r. ub. uruchomieniem fabryki „Wołyń", odbywał się naturalnie równolegle z renowacją techniczną cementowni, dzięki czemu większość fabryk cementowych stoi obecnie na bardzo wysokim poziomie zarówno pod względem sprawności produkcyjnej, jak i pod względem gatunku produkowanego cementu.

Równocześnie z procesem odbudowy odbywał się w przemyśle cementowym ruch koncentracyjny, który przedewszystkiem przepawiał się przez utworzenie koncernów cementowych „Firlej" i „Wysoka". Do koncernów „Firlej" należą dwie wielkie fabryki w Górce i Rejowcu, oraz mniejsze fabryki w Ogrodzieńcu, Wejherowie i Rudnikach. Koncern „Wysoka" posiada wielką fabrykę w Łazach i drugą w północno - wschodniej Polsce (Roś). Do koncernu tego zbliżona jest również fabryka „Wołyń" w Zdołbunowie.

Produkcja i konsumcja cementu.

Zdolność produkcyjna polskich cementowni wynosiła przed wojną około 1 milj. ton, obecnie zaś wynosi około 1.600.000 ton, czyli wzrosła o 46%. Ten rozwój produkcji jest jednak stosunkowo mały w odniesieniu do rozwoju produkcji światowej, który wzrósł od r. 1913 do r. 1927 o około 72%.

Rok 1928 zaznaczył się silnym wzrostem konsumcji na rynku krajowym, a mianowicie: z 21 kg na mieszkańca w r. 1927, konsumcja wzrosła do 33 kg; są to jednakże cyfry niezmiernie niskie w porównaniu z innemi krajami; tak np. we Francji przypada rocznie 120 kg cementu na głowę, w Niemczech — 200 kg, a w Ameryce — około 250 kg.

Wewnątrz kraju zachodzą również znaczne różnice w konsumcji, która najwyższą jest w województwie śląskiem (120 kg. na głowę), głównie dzięki zapotrzebowaniu cementu przez kopalnie, następnie w Małopolsce zachodniej (60 kg na głowę), w Wielkopolsce (około 57 kg), w b. Kongresówce (około 34 kg), w Małopolsce zachodniej (około 21 kg), a w końcu w wojew. wschodnich (około 15 kg). Charakterystyczne jest to, że konsumcja nasza niemal w każdem województwie jest proporcjonalna do gęstości zaludnienia.

W r. b. należy oczekiwać zmniejszenia zbytu cementu na rynku krajowym z powodu długotrwałej zimy oraz braku kredytów budowlanych. Zmniejszenie zapotrzebowania uwydatniło się już w pierwszych miesiącach r. b i wynosiło do końca kwietnia w stosunku do analogicznego okresu r. ub. około 10 procent.

Eksport.

Eksport cementu z punktu widzenia naszego gospodarstwa, jako całości, jest wysoce pożądany, przedewszystkiem dlatego, że cement jest artykułem, do którego produkcji używa się wyłącznie surowców krajowych, jako to: wapna, względnie marglu kredowego, oraz węgla. Jednakże, jak dotychczas, kalkulacja eksportu cementu nie przedstawia się w Polsce pomyślnie z powodu znacznej odległości prawie wszystkich fabryk od morza, tej głównej drogi transportowej.

Większość bowiem fabryk koncentruje się między Częstochową, a Krakowem w odległości blisko 600 klm od Gdańska lub Gdyni. Ponieważ przy przewozie takich artykułów, jak cement, koszta transportu wywierają znaczny wpływ na cenę, przeto cena, uzyskiwana w handlu eksportowym, która jest i tak niska ze względu na ostrą walkę konkurencyjną na światowych rynkach cementowych, daje naszym fabrykom minimalne zyski i często przynosi nawet poważne straty.

Dla wyzyskania jednak swych zdolności produkcyjnych przemysł cementowy zmuszony jest szukać zagranicznych rynków zbytu dla swej produkcji. Eksport cementu, który w r. 1927 wynosił przeszło 150 tys. ton, zmniejszył się w r. ub. o około 95 tysięcy ton co zostało spowodowane reorganizacją sprzedaży eksportowej. Obecnie znowu zaczyna on wzrastać. Najpoważniejszymi odbiorcami polskiego cementu są kraje Ameryki Południowej oraz kraje bałtyckie.

Organizacja zawodowa.

Organizacją zawodową jest: Związek Polskich Fabryk Portland - Cementu w Warszawie, Czackiego 1. Władzami Związku są: **Rada:** Prezes, Dr. Paweł Minkowski, Wice-Prezesi: Maurycy Hertz, Dr. Konstantyn Tymieniecki, Dr. Wiktor Kutten i Dr. Fedor Weinschenk. Członkowie: Przedstawiciele związkowych fabryk. Dyrektor: Poseł Jan Brzostowski.

Organizacja sprzedaży:

Od 1 stycznia 1927 r. wyłączna sprzedaż cementu wszystkich cementowni polskich ześrodkowaną została w Spółce z ogr. odp. „CENTROCEMENT" Warszawa, Moniuszki 1-a. Od początku roku bież. powierzona została tej firmie również i sprzedaż eksportowa.

„CENTROCEMENT" prowadzi sprzedaż na podstawie umowy komisowej, zawartej ze wszystkiemi fabrykami i inkasuje wszelkie należności z tytułu dokonywanych sprzedaży. Władzami „CENTROCEMENTU" są **Rada Nadzorcza,** której Prezesem jest Dr. Paweł Minkowski, a członkami— przedstawiciele wszystkich **fabryk:** W skład Zarządu wchodzą pp.: Heilperin, Kroll, Menn, Polturak, Zbroski. Prezesem Zarządu jest p. Wacław Zbroski.

Propaganda.

Dla propagowania konsumcji cementu w kraju istnieje przy Spółce „CENTROCEMENT" specjalny Wydział propagandy technicznej (Aleje Jerozolimskie 47).

Wydział ten organizuje w Warszawie i na prowincji kursy budownictwa ogniotrwałego, które ukończyło dotychczas 264 słuchaczy, poza tem wydaje on czasopismo „Beton" oraz liczne popularne broszury, ilustrujące praktyczne zastosowanie cementu.

Na Powszechnej Wystawie Krajowej w Poznaniu przemysł cementowy reprezentowany jest w specjalnym pawilonie.

Spis cementowni polskich.

Fabryka Portland-Cementu, Bernard Liban i Spółka — Kraków, Św. Jana 13, st. Kraków-Bonarka, woj. Krakowskie.
Zjednoczone Fabryki Portland-Cementu „Firley", Sp. Akc (3 fabryki) — Warszawa, Warecka 11. 1) „Górka", st. Sierszą Wodna, woj. Krakowskie. 2) „Ogrodzieniec", st. Zawiercie, woj. Kieleckie. 3) st. Rejowiec, woj. Lubelskie.

Zjednoczone Fabryki Portland-Cementu
„FIRLEY"
Spółka Akcyjna
Warszawa, Warecka 11, tel 211-04.

Goleszowska Fabryka Portland Cementu, Sp. Akc. — Goleszów st. Goleszów, Śląsk Cieszyński.
Zakłady Solvay w Polsce, Tow. z o. p. Cement. „Grodziec" — Warszawa, Czeckiego 14, st. Ząbkowice, woj. Kieleckie.
Tow. Akc. Fabryki Portland Cementu „Klucze" — Klucze poczta Olkusz, st. Rabsztyn, woj. Kieleckie.
Tow. Fabryki Portland Cementu „Łazy", Sp. Akc. — Warszawa Przekop 4, st. Łazy, woj. Kieleckie.
Fabryka Portland Cementu „Rudniki", Sp. Akc. — Warszawa, Warecka 11, st. Rudniki, woj. Kieleckie.
Sp. Akc. Fabryki Portland Cementu „Szczakowa" — Bielsko-Ciesz., Krasińskiego 32, st. Szczakowa, woj. Krakowskie.

Spółka Akcyjna Fabryki Portland-Cementu
„SZCZAKOWA"
Adres telegraficzny: Cementownia Szczakowa,
Telefon Szczakowa Nr. 2.
Fabryka Portland-Cementu, dolomitu
i wapna hydraulitycznego.

Fabryka Portland Cementu, T. A. Wejherowo-Pomorze, Warszawa, Warecka 11, st. Wejherowo, woj. Pomorskie.
Tow. Akc. Przemysłu Cementowgeo „Wiek" — Warszawa, Nowogrodzka 40, st. Zawiercie. woj. Kieleckie.
Tow. Akc. Fabryki Portland Cementu „Wołyń", Sp. Akc. — Warszawa, Mazowiecka 7, st. Zdołbunów, woj. Wołyńskie.
„Wrzosowa", Fabryka Portland Cementu, Sp. Akc. — Warszawa, Mazowiecka 7, st. Poraj, woj. Kieleckie.
Tow. Fabryk Portland Cementu „Wysoka", Sp. Akc. (2 fabryki) — Warszawa, Mazowiecka 7, 1) st. Łazy, woj. Kieleckie, 2) st. Ros, woj. Białostockie.

STANISŁAW SKRZYWAN.

3. Przemysł ceglarski

Poziom polskiego przemysłu ceglarskiego, stanowiącego najpoważniejszy odłam ceramiki, odbiega jeszcze od stanu pokrewnych mu gałęzi w krajach Zachodniej Europy. Głównym i niemal jedynym powodem tego stanu jest fakt, iż produkcja opierać się może wyłącznie na rynku wewnętrznym, a to ze względu na niską wartość swych wyrobów, nie nadających się do dalszych transportów, i tem samem utrudniających wywóz zagranicę ewentualnej nadprodukcji.

Tymczasem zastosowanie cegły w budownictwie, szczególnie wiejskim, jest niewielkie na olbrzymiej większości ziem polskich. Poprawa pod tym względem i niewielkie chociażby zbliżenie się do wzorów Europy Zachodniej może nastąpić dopiero jako konsekwencja poważnej poprawy ekonomicznej całego państwa oraz w miarę — w związku z wyniszczeniem lasów i zmniejszeniem ilości drzewa budowlanego — wzrostu jego ceny. Przy odpowiedniej, zakrojonej na szeroką skalę propagandzie, rola cegły musi bardzo znacznie wzrosnąć, tembardziej, iż jest ona pierwszorzędnym i niezastąpionym materjałem budowlanym.

W latach przedwojennych przemysł ceglarski na ziemiach, wchodzących obecnie w skład Rzeczypospolitej, pokrywał w zupełności zapotrzebowanie rynku wewnętrznego, które wynosiło w przybliżeniu około 2 miljd. cegły. Ilościowo najwięcej produkowały cegielnie b. Kongresówki (ok. 900 milj. sztuk), następnie województwa zachodnie i Śląsk (ok. 650 milj. sztuk), dalej Małopolska (ok. 400 milj. sztuk) i województwa wschodnie (ok. 75 milj. sztuk). Pod względem spożycia cegły na 1 mieszkańca przodował b. zabór pruski — 170 szt.; w b. Kongresówce i b. zaborze austrjackim spożycie było znacznie mniejsze — 75 i 60 sztuk, zaś minimalne wprost na Kresach Wschodnich, gdzie wynosiło 10 sztuk cegły na 1 mieszkańca.

Stan powojenny przemysłu ceglarskiego niewiele odbiega od czasów przedwojennych; większość przedsiębiorstw ceglarskich, zniszczonych wskutek działań wojennych, została odbudowana, natomiast produkcja uległa poważnemu zmniejszeniu, nie osiągając dotychczas wysokości przedwojennej i nie wyczerpując tem samem zdolności produkcyjnej całego przemysłu.

Na ziemiach b. zaboru pruskiego, które w najmniejszym stopniu odczuły bezpośrednie skutki wojny, ilość i rozmieszczenie cegielń w zupełności odpowiada miejscowym potrzebom budownictwa; jedynie okolice nadmorskie, w związku z bardzo silnie rozwijającym się, szczególnie w ostatnich latach, ruchem budowlanym, wymagają pod tym względem poprawy.

Mimo braku bezpośrednich skutków wojny, większość cegielń b. zaboru pruskiego wymaga modernizacji i dość znacznych nakładów pieniężnych, gdyż sprawność ich obniżyła się bardzo na skutek minimalnego zatrudnienia podczas wojny i w pierwszych latach powojennych. W porównaniu z pozostałemi dzielnicami kraju, cegielnie b. zaboru pruskiego stoją, dzięki zmechanizowaniu produkcji większości przedsiębiorstw oraz naogół dobrej ich organizacji

Pokłady asfaltowe koło Borysławia.

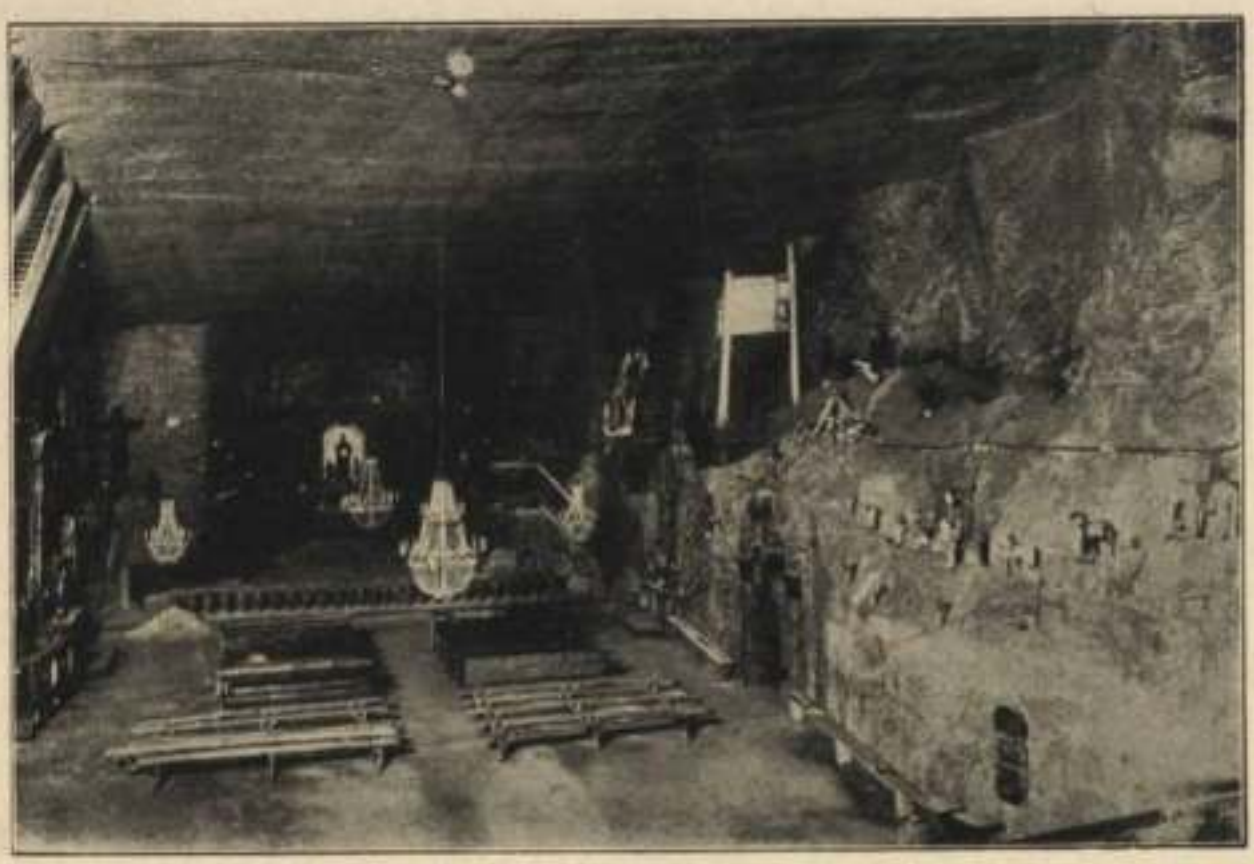

Kaplica św. Kingi w kopalni w Wieliczce.

wewnętrznej — na najwyższym poziomie wśród cegielń polskich.

W b. Kongresówce sytuacja przedstawia się znacznie gorzej. Cegielnie, w większości z produkcją ręczną, rozmieszczone są bardzo nierównomiernie, koncentrując się przeważnie w pobliżu większych ośrodków miejskich i przemysłowych. Działania wojenne zniszczyły tu szereg cegielń zupełnie, zaś niewielkie zapotrzebowanie powojenne oraz brak kapitałów inwestycyjnych i obrotowych nie pozwoli w wielu wypadkach na wznowienie jej i zmodernizowanie w czynnych przedsiębiorstwach. Dość liczne są tu cegielnie polowe, których produkcja nie odgrywa, siłą rzeczy, poważniejszej roli.

W b. zaborze austrjackim cegielnie, znajdujące się w jego części zachodniej stoją znacznie wyżej od cegielń części wschodniej. Dobre rozmieszczenie ich pozwala na zaopatrzenie w cegłę najodleglejszych zakątków kraju, przyczem zaznaczyć należy, iż większość cegielń (około 60%) posiada produkcję zmechanizowaną. W części wschodniej natomiast, wskutek braku dostatecznych ilości odpowiednich gatunków gliny, większe przedsiębiorstwa powstać nie mogły. Około 70% cegielń produkuje ręcznie; wskutek zniszczeń wojennych znaczna ilość cegielń nie wznowiła dotychczas produkcji i duże połacie kraju, pozbawione możności zaopatrywania się w cegłę w większych przedsiębiorstwach, zmuszone są posługiwać się licznemi cegielniami polowemi.

Najsłabiej rozwinięty jest przemysł ceglarski na Kresach Wschodnich; mimo bardzo niewielkiego zapotrzebowania ilość cegielń jest tu niewystarczająca, a istniejące obsługują wyłącznie większe ośrodki miejskie.

Ilość ciegielń z produkcją mechaniczną i ręczną, oraz polowych, w poszczególnych województwach w końcu 1927 r. przedstawia poniższe zestawienie:

Województwo	Ogółem	czynne Ceg.	Mech.	Ręczne	ponadto polne
Pomorskie	92	61	46	15	56
Poznańskie	139	123	123	—	14
Śląskie	57	56	40	16	—
Warszawskie i m. st. Warszawa	103	82	50	32	110
Łódzkie	123	108	20	88	53
Kieleckie	66	60	30	30	13
Lubelskie	35	35	6	29	128
Białostockie	21	20	7	13	97
Krakowskie	123	107	65	42	—
Lwowskie	106	87	27	60	122
Tarnopolskie	25	21	27	60	122
Stanisławowskie	22	15	4	11	103
Wołyńskie	8	8	7	1	122
Wileńskie	12	11	2	9	130
Nowogródzkie	9	8	3	5	100
Poleskie	9	8	—	8	123
Razem	950	810	433	377	1.265

Produkcja powyższych cegielń wynosić może 3.200 milj. sztuk cegieł; po zreorganizowaniu i usprawnieniu przestarzałych cegielń z produkcją ręczną w b. Kongresówce, produkcja doprowadzona być może do 3.500 milj. sztuk cegły.

W latach powojennych, wobec bardzo niewielkiego ruchu budowlanego, produkcja była znacznie niższa. W 1920 r. czynnych było zaledwie 30% cegielń, zaś w 1925 r. czynnych było coprawda 70% przedsiębiorstw, produkcja ich jednak wynosiła zaledwie 700 miljn. sztuk cegieł. Rok 1926 nie przynosi niemal żadnych zmian tak w ilości uruchomionych cegielń, jak i wielkości ich produkcji. Nieznaczna poprawa następuje dopiero w 1927 r. — 85% ogólnej ilości cegielń wyprodukowało około 1.300 miljn. sztuk cegieł. Ożywiony w roku tym ruch budowlany zużył całkowitą tę produkcję, wywołując, w związku z dającym się odczuwać brakiem cegieł, dość znaczny wzrost cen.

W roku 1928, dzięki inicjatywie ze strony rządowej, przez udzielenie przedsiębiorstwom ceglarskim odpowiednich kredytów, umożliwiających przygotowanie do zwiększonej produkcji, osiągnęła ona wysokość ok. 2.000 miljn. sztuk cegły. Niestety, nieprzeprowadzenie w projektowanych rozmiarach ruchu budowlanego spowodowało zmniejszenie zapotrzebowania i konsumpcji, tak iż ok. 30% produkcji zostało w r. ub. nieużyte.

Co dotyczy produkcji dachówek, to obecny jej stan jest niewspółmierny w stosunku do zdolności produkcyjnej przemysłu, mogącego wytworzyć do 100 miljn. sztuk rocznie. Zapotrzebowanie jest znacznie mniejsze, niż w latach przedwojennych, z jednej strony wskutek niewielkiego ruchu budowlanego, z drugiej zaś—wskutek konkurencji papy dachowej i blachy cynkowej, znajdujących coraz większe zapotrzebowanie przy kryciu dachów.

Podobny stan, aczkolwiek z lepszemi widokami na przyszłość, widzimy w produkcji drenów. Zdolność produkcyjna cegielń polskich, którą określić można na ok. 300 milj. sztuk rocznie, wykorzystana jest obecnie zaledwie w 50%; dalszy rozwój tej produkcji uzależniony jest prawie w zupełności od rozmiarów akcji meljoracyjnej Państwowego Banku Rolnego.

W latach powojennych, w związku ze wzmożoną akcją meljoracyjną w krajach sąsiednich, powstały możliwości wywozowe; głównym odbiorcą drenów polskich były Prusy Wschodnie, do których w 1927 r. przedsiębiorstwa pomorskie i poznańskie wyeksportowały ok. 12 miljn. sztuk. W roku 1928 wywóz ten uległ jednak dość znacznemu zmniejszeniu. Jednocześnie rozwinął się poważny import drenów z Czechosłowacji — w związku z nikłą ochroną celną. Całkowicie niepotrzebnie przywieźliśmy z Czech w r. ub. około 10 milj. szt. drenów.

Obecny stan przemysłu ceglarskiego nie można nazwać zadawalającym. Poniósłszy dotkliwe straty tak wskutek wojny, jak i powojennego zastoju budowlanego, odczuwa on silny brak kapitałów inwestycyjnych i obrotowych, nie jest też w stanie we własnym zakresie przeprowadzić niezbędnej modernizacji przedsiębiorstw. Środkami mogącemi wydatnie poprawić obecny stan byłyby: umożliwienie otrzymania przez przedsiębiorstwa, posiadające trwałe podstawy dla dalszego rozwoju, długoterminowych kredytów inwestycyjnych, udzielanie przez państwo pomocy inicjatywie prywatnej przy organizowaniu nowych cegielń w okolicach, nie posiadających dostatecznej ich ilości; bardziej liberalne traktowanie przywozu z zagranicy niezbędnych dla modernizacji produkcji maszyn i narzędzi, nieprodukowanych w kraju; wprowadzenie w sezonie budowlanym zniżkowych taryf kolejowych oraz polepszenie stanu dróg podmiej-

skich, co dałoby możność łatwiejszego i tańszego transportu cegły i byłoby w stanie zapobiec zbyt daleko posuniętemu wyzyskiwaniu konjunktur budowlanych w poszczególnych ośrodkach. Najważniejszym jednak postulatem jest wzrost ruchu budowlanego, którego rozmiary, ze względu na brak niezbędnych kapitałów na rynku prywatnym, uzależnione są całkowicie od akcji państwa w tym kierunku; ustalenie możliwie dokładnego programu tej akcji, ewentualnie wysokości przeznaczonych na ten cel kapitałów i podawanie tych danych do wiadomości publicznej przed sezonem budowlanym — umożliwi cegielniom odpowiednie przygotowanie do kampanji i wyeliminuje niespodzianki w formie nadprodukcji lub braku cegły.

Uwzględnienie powyższych najistotniejszych potrzeb przemysłu ceglarskiego wpłynie na ustabilizotrzb przemysłu ceglarskiego wpłynie na ustabilizowanie i umocnienie podstaw przemysłu, od którego sprawności produkcyjnej uzależniony jest rozwój naszego budownictwa, w którem tak wiele jeszcze mamy do zrobienia.

ORGANIZACJA PRZEMYSŁU CERAMICZNEGO.

Przemysł Ceramiczny na terenie Polski faktyczny postęp organizacyjny wykazał po wojnie z chwilą proklamowania Niepodległości. Poszczególne dzielnice posiadały Związki przemysłowców ceramicznych już dawniej, jednak nie wykazały one szerszej działalności.

Organizacje ceramiczne powstały w głównych ośrodkach przemysłu ceramicznego, a więc w większych miastach i w chwili obecnej istnieją następujące Związki:

1) Związek Cegielń w Obwodzie Dolnej Wisły w Chełmnie, jednoczący cegielnie pomorskie.

2) Związek Pracodawców dla Przemysłu Ceglarskiego w Katowicach — obejmujący cegielnie śląskie.

3) Związek Przemysłowców, Sekcja Ceramiczna w Krakowie — dla cegielń woj. Krakowskiego.

4) Związek Cegielń Lubelskich w Lublinie — z obszarem działania na terenie Izby Przemysło - Handlowej w Lublinie (w organizacji).

5) Związek Przemysłowców Ceramicznych Wschodniej Małopolski we Lwowie — reprezentujący cegielnie, kaflarnie i wapienniki położone na terenie woj. Lwowskiego, Stanisławowskiego i Tarnopolskiego.

6) Związek Przemysłowców Ceramicznych wojew. Łódzkiego w Łodzi.

7) Związek Fabrykantów, Sekcja ceramiczna w Poznaniu, obejmujący teren woj. Poznańskiego.

8) Związek Przemysłowców Ceramicznych w Warszawie, działający na terenie woj. Warszawskiego, Lubelskiego i Kieleckiego i obejmujący cegielnie i kaflarnie.

9) Związek Cegielń Częstochowskich (w organizacji).

W celu zjednoczenia organizacyj, istniejących w poszczególnych okręgach w jeden związek ogólnopaństwowy, któryby z punktu widzenia ogólnego rozpatrywał zagadnienia, wiążące się z przemysłem ceramicznym oraz koordynował i uzgadniał działalność poszczególnych zrzeszeń, na skutek inicjatywy Związku Przemysłowców Ceramicznych w Warszawie, w dniu 7 listopada 1927 r. na zieździe w Warszawie powołana została do życia Delegacja Stała Zrzeszeń Przemysłowców Ceramicznych Rzplitej Polskiej.

Prezydjum wykonawcze Delegacji do roku 1931 stanowią pp.: inż. Edmund Langner (prezes), mec. Ignacy Chabielski i Dyr. Łyczywek (wiceprezesi), Stanisław Skrzywan — sekretarz generalny.

W skład Delegacji wchodzą wszystkie wymienione wyżej zrzeszenia przemysłu ceramicznego biorąc udział w jej zjazdach i pracach przez swych delegatów.

Siedziba Delegacji Stałej mieści się w Warszawie, ul. Ludna 9a, tel. 287-00.

ZWIĄZEK PRZEMYSŁOWCÓW CERAMICZNYCH W WARSZAWIE, UL. LUDNA 9a, TEL. 287-00.

Na czele Związku stoi Rada, składająca się co najmniej z 5 członków. W r. 1928 na mocy wyborów weszli do Rady pp.: Henryk Martens (prezes), Sdmund Langier (wiceprezes), J. Halber (skarbnik i sekretarz), oraz pp.: Koszarski, Wł. Mickun, J. Potulicki, J. Rakowski i A. Schneider (członkowie).

4. Przemysł kaflarski

(S) Niema chyba u nas gałęzi przemysłu, która byłaby tak niedoceniana, jak kaflarstwo. Trudno też spotkać się w innej dziedzinie z tak sprzecznemi sądami, jakie wygłaszane są o tym właśnie przemyśle.

Jedno i drugie wypływa z nieświadomości.

Z punktu widzenia kalkulacyjnego piec stanowi 3 do 6% kosztów budownictwa mieszkalnego, a więc — poważną pozycję w budownictwie.

Donioślejszą bodaj dla życia gospodarczego jest rola pieca jako aparatu konsumcyjnego. Biorąc za podstawę obliczenia jeden piec na 4-ch mieszkańców a koszt opału 50 groszy dziennie (8 kg. węgla, chociaż często zużywa się do 16 kg.), otrzymamy cyfrę 450 milj. zł. na samo ogrzanie w ciągu 120 dni palenia. Dodając co najmniej połowę tej sumy na opał kuchenny, dochodzimy do wniosku, że wartość spalonego rocznie opału wynosi 70 milj. zł.

Zdawaćby się mogło, że przemysł, tworzący źródło tak poważnej konsumcji, powinien stać na odpowiednim poziomie technicznym i znajdować zrozumienie dla swych potrzeb w sferach miarodajnych, oraz należyte poparcie z ich strony. Rzeczywistość jednak przeczy temu, a historja kaflarska w Polsce Porozbiorowej, wskazuje na przyczyny powstania teraźniejszej sytuacji.

W b. zaborze pruskim dzielnice polskie były upośledzone pod względem kaflarstwa, gdyż istniały potężne ośrodki ceramiczne i kaflarskie w Miśni (Meissen) i w Valten pod Berlinem, które zaspakajały całe zapotrzebowanie. O rozwoju tej gałęzi przemysłowej na okupowanej części terytorjum polskiego nie mogło być mowy.

Małopolska spotykała się z konkurencją silnie rozwiniętego przemysłu niemiecko - czeskiego, opar-

tego o najlepsze bodaj na kontynencie surowce, oraz o odpowiednią politykę gospodarczą i taryfową państwa.

Do b. zaboru rosyjskiego sztuka kaflarska i zduńska przywędrowała z majstrami niemieckimi i miała duże widoki rozwoju. Zaczęły początkowo powstawać niewielkie warsztaty, porozrzucane dokoła ośrodków budowlanych, w których praca w większości wypadków zorganizowana była w ten sposób, że zduni przez zimę robili kafle, a latem ustawiali piece.

Dopiero w latach dziewięćdziesiątych zeszłego stulecia dał się zauważyć prąd ku koncentracji i powstaniu większych fabryk mniej lub więcej zmechanizowanych.

W tym czasie, gdy kaflarstwo na ziemiach polskich stawiało pierwsze kroki na drodze do przejścia od rękodzielnictwa ku fabrykacji, na Zachodzie (a szczególnie w Niemczech) powstał przemysł, oparty na nowoczesnych naukowych metodach technologji ceramicznej, rozporządzający znacznie wyższą organizacją techniczną i handlową.

Przemysł ten, po uzyskaniu zniżek celnych w czasie wojny rosyjsko - japońskiej, zaczął gwałtownie eksportować do Rosji i w ciągu kilkunastu lat podciął egzystencję kaflarstwa w b. Królestwie Kongresowem. Niemcy walczyli wyższym gatunkiem towaru, dogodnemi warunkami płatności — zalewali wprost rynek swymi fabrykatami. W Warszawie i okolicach w latach dziwięciodziesiątych, istniało około trzydziestu mniejszych lub wększych kaflarni — w roku 1914 dwa czy trzy zamierające warsztaty.

Przedsiębiorcami większych robót zduńskich stali się handlarze karli, których strona techniczna — racjonalnej budowy pieców mało intersowała. W rezultacie technika kaflarska i zduńska, jak inne dziedziny przemysłu, zaczęła szybko upadać.

Po wojnie sytuacja uległa zmianie dzięki dewaluacji, poźniej wojnie celnej z Niemcami, oraz na skutek wyższej ochrony celnej i większego zapotrzebowania na kafle tańsze (kwardatele). Stan kaflarń polskich zaczął się poprawiać, choć dotychczas znajdują się one jeszcze na niskim poziomie w porównaniu z zagranicą.

Za wyjątkiem nielicznych większych zakładów, istniejących w znaczniejszych ośrodkach, zatrudniających po kilkudziesięciu robotników i produkujących każdy powyżej 200.000 jednostek kafli — zakładów takich mamy około 20 — reszta to drobne zakłady o charakterze rzemieślniczym; ilość ich wynosi około 200. Łączna zdolność produkcyjna kafli sięga 10 miljonów jednostek.

Rozwojowi przemysłu kaflarskiego stoją na przeszkodzie czynniki następujące:

1. Sezonowość zużywania kafli w budownictwie, która powoduje spadek zapotrzebowania w miesiącach letnich i nagły wzrost jego na jesieni i w zimie; zapotrzebowaniu nie są w stanie podołać zakłady wobec braku kredytu, któryby pozwolił zwiększyć produkcję w miesiącach zastoju. Stąd wynikają dalsze następstwa szkodliwe w postaci wahania cen kafli, które muszą być sprzedawane przed sezonem często niżej kosztu, w sezonie zaś częstokroć zyskują znacznie wyższą cenę dzięki sztucznemu wzrostowi zapotrzebowania.

2. Brak kapitałów inwestycyjnych na modernizację i mechanizację produkcji.

3. Przywóz kafli zagranicznych (1928 r. około 1.000 ton), wynikający z długoletniego przyzwyczajenia do tych wyborów i z przekonania, że „co obce— to lepsze".

Uważamy za możliwe usunięcie tych trudności, a tem samem zapewnienie kaflarstwu większych możliwości rozwojowych, dzięki którym będziemy mogli nie tylko zapewnić całkowite pokrycie zapotrzebowania krajowego, ale również — racjonalizację w dziedzinie budowy pieców.

Spis firm ceramicznych i kaflarskich

Cegielnie, Sączkarnie, Dachówczarnie.

„Brwinów", L. Wiencek, Brwinów.
Brzeziński N., Łomża, ul. Zambrowska 58.
Bengelsdorf A. „Rabeng", Łomża, Długa 16.
„Dąbrówka-Wilanowska", Warszawa, Nowy-Świat 18, tel. 29-40.
„Glinice", Wł. Roguski, Radom, ul. Piłsudskiego 10.
Gnaszyńskie Zakłady Ceramiczne, Sp. Akc. w Gnaszynie, obok Częstochowy.
„Garwolin", J. Kozłowski, Garwolin.
Gałdziński, ceg. „Sarnów", p-ta Gniewoszów, woj. Kieleckie.
„Góry", Płock, skrz. poczt 1.
„Henryków", Doktorowicz H., Warszawa, Chmielna 26, telefon 10—86.
„Henryków", Markowicz, Warszawa, Hortensja 3, tel. 193—09.
„Jelonki", B. Schneider, Warszawa, Chłodna 32a, tel. 9—97
Kawenczyńskie Zakłady Ceramiczne Tow. Akc., „K. Granzow", Warszawa, Kredytowa 16, tel. 31—30.

Nowoczesne urządzenia maszynowe
i transportowe dla cegielń.
FABRYKA MASZYN
Bracia Kanczewscy Sp. Akc.
Częstochowa, Ogrodowa 53, tel. 1-95.

Kohen i Oppenheim, Warszawa, Królewska 31, tel. 84—65.
„Kolbiel", Fabr. Grzebowilk Poradowski Z., Mińsk Mazowiecki, skrz. poczt. 3.
„Kopytów i Grodzisk", Warszawa, Hipoteczna 3 m. 11, telefon 181—60.
„Korwinów", K. Święcicki *), Warszawa, Warecka 3, tel. 270-80.
„Krubin", Lewiński A., p-ta Ciechanów.
„Kozowszczyzna", A. Tyktin, Białystok, ul. Częstochowska 8.
„Kamienna", B-cia Węgrzeccy, p-ta Skarżysko, Wspólna 4, tel. 192—40.
„Kobyłki v. Źródnik", Lewy W., Warszawa, Hoża 57, telefon 45—78.
„Karolin", Wiencek J., Warszawa, Zielna 9, tel. 50—16.
„Łuków", Stencel i S-ka, Łuków.
Mędrzycki Z., ceg. „Rościszewo", Warszawa, Żelazna 43, telefon 253—02.
„Marki-Grójeckie", Mosenkis J., Warszawa, Al. Jerozolimskie 75, tel. 24—30.
„Marki", Halber S., Warszawa, Chmielna 26, tel. 10—86.

*) Produkuje również kafle.

Kopalnie Glin Ogniotrwałych Parszowskich
Bracia Węgrzeccy
w Skarżysku-Kamiennej, tel. 5.

Cegielnia „Obory", J. hr. Potulickiego, Warszawa, Al. Ujazdowska 41, m. 1, tel. 241-77.
„Odrowąż", Zakłady Ceramiczne, p. Stąporków, st. Nieklań.
„Ołtarzew", Zakłady Ceramiczne, W. Grabski, Warszawa, Bracka 13, m. 4.
Pomorskie Zakłady Ceramiczne, Tow. Akc. w Grudziądzu.
Potulicka J. i S-ka, ceg. Parowa, Pruszków.
„Pustelnik" *), Warszawa, Królewska 8, tel. 11—60, 86—88.
„Rumaki", Sp. Akc. *), Brześć Kujawski, p. Włocławek.
„Spójnia", P. T. B., p. Kutno, skrz. poczt. 7.
„Sierakowszczyzna", L. Brodt, Lublin, ul. Początkowska 7.
„Zielonka", Tow. Handl. Przem., Warszawa, Mokotowska 61 m. 29, tel. 26.
„Żychlin", K. Fabian, Żychlin.
Żyiber H. J. „Helenów", Lublin, ul. Cicha 6.

Kaflarnie.

Andrzejewski F., Łowicz, woj. Warszawskie.
Fabryka Tektury i Wyrobów Ceramicznych W. Beyera Macbory, p. Ruda Maleniecka, st. dr. żel. Końskie.
Dziuba A., Zamość.
„Halis", Warszawa, Warecka 14, tel 46—62.
„Janówek", J. Mickun, Warszawa, Czerniakowska 203, telefon 272—38.
Krause J., Zakłady Przemysłowe, Łódź, ul. Andrzeja 24.
„Leopoldów", L. Olędzki, m. Rossoz, p. Leopoldów, woj. Lubelskie.
Szczupak i Czaczkowski, Białystok, ul. Poleska 11.
Sznajderowski i Mańkowski, Białystok.
Włocławska Fabryka Kafli, Sp. z o. o., Włocławek, ul. Kilińskiego.
Dichter S., Warszawa, Złota 45.
Nadniemeńskie Zakłady Przemysłu Budowlanego „Stanisławów", Jana Księcia Drucko-Lubeckiego, Grodno, ul. Orzeszkowej 24.
Konieczny Wacław, Poraj, pod Częstochową.

ZWIĄZEK PRZEMYSŁU CERAMICZNEGO OKRĘGU ŁÓDZKIEGO.

Łódź, Piotrkowska 67.

Prezes: p. Ryszard Koenig. Wiceprezes: p. Rudolf Haeusler. Skarbnik: p. Ferdynand Miller. Członkowie zarządu: p. Adolf Below, p. Hieronim Wlazłowicz. Członkowie komisji rewizyjnej: p. Brunon Haeusler, Łódź, Hipoteczna 16, p. Edmund Szulc, Łódź, Obywatelska 3, p. Karol Fiszer, Łódź, Główna 35. Zastępcy: p. Eugenjusz Winde, Łódź, Lipowa 87, p. Teodor Kluka, Łódź, Stare-Rokicie.

Związek mieści się w lokalu Banku Zw. Wykończalń i Farbiarń, przy ulicy Piotrkowskiej Nr. 67 w Łodzi.

LISTA CZŁONKÓW.

Spadkobiercy Ferdynanda Keniga, cegielnia ręczna, Łódź, ul. Pabjanicka 49, tel. 51—68.
Bracia Häusler, cegielnia ręczna, Łódź, ul. Hipoteczna 16, tel. 7—90.
Bracia Häusler, cegielnia maszynowa, Łódź-Srebrna, p. Konstantynów, tel. 14—22.
Stenzel T. i Below A., cegielnia ręczna, Łódź, Obywatelska 2, tel. 61—70.
Rudolf Häusler, cegielnia ręczna, Łódź-Żabieniec.
F. K. Miller i S-ka, cegielnia ręczna, Łódź, ul. Dąbrowska 47, biuro: ul. Karola 20, tel. 50—45.
Albin Szulc, cegielnia ręczna, Łódź, ul. Obywatelska 3.
Bracia Meissner, cegielnia ręczna, Łódź, ul. Kilińskiego 96, tel. 54—60.
Lorenz Maurer, cegielnia ręczna, Łódź, ul. św. Andrzeja 44, tel. 47—57.
Leopold Wenske, cegielnia ręczna, Łódź-Radogoszcz, szosa Zgierska 73.
Otton Zielke, cegielnia ręczna, Łódź, ul. Brukowa 10, tel. 64-75.
Fischer i Oberman, cegielnia ręczna, „Nowe Chojny", Łódź, ul. Główna 35.

*) Produkuje również kafle.

Władysław Kaczmarek, cegielnia ręczna, Łódź-Radogoszcz, Zgierska 70.
Spadkobiercy I. K. Poznańskiego, cegielnia ręczna, Łódź-Karolew, ul. Krzemieniecka 28, tel. 4—20. Zarząd: biuro, Łódź, Piotrkowska 40, tel. 72—90.
Reinhold Lange, cegielnia ręczna, Łódź-Radogoszcz, szosa Zgierska 69.
Józef Kluka, cegielnia ręczna, Stare-Rokicie, pod Łodzią, telefon 36—18.
Jan Sztrum, cegielnia ręczna, Łódź, ul. Dąbrowska 72.
Bracia Dąb, cegielnia ręczna, Łódź-Chojny, ul. Mazurska 22.
Zakłady Ceramiczne „Stoki Łódzkie", Sp. z o. o., cegielnia maszynowa, Łódź, ul. Lipowa 87, Eugenjusz Winde i Th. Wihan.
Cegielnia „Baluty", cegielnia ręczna i maszynowa, Łódź, ul. Głowackiego 20, róg Brzezińskiej.
Jan Hild, cegielnia ręczna, Łódź-Radogoszcz, szosa Zgierska 79.
Gottlieb Lange, cegielnia ręczna, Łódź, ul. Aleksandrowska 195, Otto Gutknecht.
Pilz i Augustin, cegielnia ręczna, Ruda-Pabjanicka, ul. Staszica 6.
Hieronim Wlazłowicz, cegielnia maszynowa i ręczna, Pabjanice, ul. Tuszyńska 77, tel 35.
Juljan Mandeltort, cegielnia maszynowa „Młodzieniaszek", Pabjanice, maj.: Młodzieniaszek, tel. 63.
Nowa cegielnia, Franciszek Szermesser, Feliks Jerlicki i Antoni Ciechański, cegielnia ręczna, Pabjanice, ul. Warszawska.
Nawrocki i Kurowscy, cegielnia ręczna, Zgierz, ul. Łęczycka 11.
Cegielnia Parowa „Dąbrówka", R. Stenzel, cegielnia maszynowa, wyrób dren, dachówek, sufitówek i in., Zgierz, skrz. poczt. 9.
Teofil Bełdowski, cegielnia ręczna i maszynowa „Aniołów", Zgierz, ul. Piłsudskiego 6.
Helena Kopańska, cegielnia maszynowa i ręczna, wyrób dren, Kruszów, poczta Tuszyn, tel. 8.
August Sznajder, cegielnia ręczna, „Ruda-Bugaj", poczta Aleksandrów, ul. Spacerowa 127.
Gottlieb Zielke, cegielnia ręczna, „Adamów Nowy", poczta Aleksandrów.
Marja Koczalska, cegielnia ręczna, i maszynowa, Koluszki.
Stanisław Karasiński, cegielnia ręczna i maszynowa, Koluszki.
Jan Nejman, cegielnia maszynowa, „Krobanów", poczta Zduńska-Wola.
Włodzimierz Oczechowski, cegielnia ręczna i maszynowa, Zduńska-Wola, skrzynka pocztowa 26.
Józef Lipowski, cegielnia ręczna, Zduńska-Wola.
W. Weygand, cegielnia maszynowa i ręczna, Sieradz.
Piotrkowska Cegielnia, dawniej M. Brauna, cegielnia maszynowa i ręczna, Piotrków-Tryb., ul. Bujnowska 38.
Tomasz Graczyk, cegielnia ręczna, Augustów, poczta Warta, powiat Turek.
L. Ganowicz i S. Pełczyńska, cegielnia ręczna, Konin.
Bogdan Halpern, cegielnia ręczna, Tomaszów-Maz.
Parowa Cegielnia „Majków", Sp. z ogr. odp., cegielnia maszynowa, Kalisz-Chmielnik, gmina Tyniec.
Rudolf Grün, cegielnia ręczna i maszynowa, Zagorzynek-Kalisz, skrz. pocztowa 47.
Bracia Kaczorowscy cegielnia maszynowa, Zagorzynek-Kalisz, skrz. pocztowa 107, tel. 549.
Bracia J. i M. Arbus, cegielnia ręczna, Rypinek-Kalisz.
Blechert i Zakolski, cegielnia ręczna, Zagorzynek-Kalisz.
Mojżesz Fein, cegielnia maszynowa i ręczna, Stryków-Łódzki.

ZWIĄZEK FABRYKANTÓW W POZNANIU.
ul. Rzeczpospolitej 1.

SEKCJA CERAMICZNA.

Przewodniczącym sekcji przemysłu ceramicznego jest p. Stanisław Mieczkowski, współwłaściciel największych w Polsce fabryk: Krotoszyn i Przysieka. Zastępcą przewodniczącego jest p. architekt Mieczysław Lipiński, współwłaściciel F-y Frankiewicz i S-ka w Głównej pod Poznaniem.

LISTA CZŁONKÓW.

Fabryki Wyrobów Ceramicznych, Krotoszyn i Przysieka, Spółka Akcyjna. Zarząd: Poznań, pl. Wolności 9.
Związek Poznańskich Cegielni, Sp. z ogr. odp. Zarząd: Poznań, 3 Maja 5.

Poznańskie Zjednoczone Cegielnie, T. z o. p. Zarząd: Poznań, Gwarna 12.
Drygas i Wtorkowski, Fabryka w Budzyniu, pod Mosiną, Fabryka w Głównej pod Poznaniem, Zarząd: Poznań, Pl. Wolności 11.
Parowa Cegielnia Okręgowego Urzędu Ziemskiego, Sołacz-Poznań.
Cegielnia w Kotowie, pod Poznaniem, Glabisz.
Parowa Cegielnia i Fabryka Dachówek, Fabjanowo, pod Poznaniem. W. Nowakowski i Synowie.
Cegielnia Parowa, Rudnicze, pod Poznaniem, Dr. Zygmunt Szymański.
Parowa Cegielnia, Poznań-Rataje, Zygmunt Ciesielczyk.
Cegielnia Parowa, Ryszard Pechner, Żabikowo, pod Poznaniem.
Cegielnia Parowa, Świerczewo, pod Poznaniem, Hugo Kindler.
Fabryka Dachówek, Dren i Cegły, Sp. z o. o., Zduny (Wlkp.).
Krotoszyńska Fabryka Dachówek, cegieł i wyr. cementowych, T. z o. p., Krotoszyn.
Cegielnia, Pyszące, H. Hentschel, Pyszące, p. Śrem.
Apolinary Horwath, Parowa Cegielnia, Krzywołęka, p. Mokrz.
Parowa Cegielnia, St. Kąkolewski, Stare Domańczewo, St. Mosina.
Towarzystwo Handlowo-Przemysłowe „Lazmet", Spółka Akcyjna, Bydgoszcz, Gdańska 29.
Cegielnia Parowa, Piotr Lasota, Ostrów (Wlkp.), ul. Kolejowa 37.
Cegielnia Parowa, G. Frühaut, Murowana Goślina, p. Oborniki.
Franciszek Janiszewski, Parowa Cegielnia, Zamość, Wronki.
Cegielnia Parowa i Fabryka Rur Drenarskich, Kropf Otto — Kowalew, p. Pleszew.
Władysław Lompa, Parowa Cegielnia, Wojtostwo, p. Śrem.
Cegielnia Parowa, Dominium Jankowo, Moritz Magner.
Parowa Cegielnia, J. Piechocki — Przygodzice, p. Ostrów.
Cegielnia Parowa, Wronki, B-cia Offierscy, Zarząd: Poznań, Mickiewicza 3.
„Ostrzeszów", Zakłady Ceramiczne i Tartaki, Spółka Akcyjna w Budach, p. Ostrzeszów.
Cegielnia Jeżycka, Poznań, Dąbrowskiego 212.
Cegielnia Parowa, Bronisław Sadowski, Nowa-Wieś, p. Pleszew.
Parowa Cegielnia, M. Szydłowski, Osieczna, p. Leszno.
Parowa Cegielnia, Marjan Turski, Piaski, p. Gostyń.
Wodniakowski i Dirska, Cegielnia, Ostrzeszów, Wieluńska 251.
Cegielnia Parowa i Fabryka Rur Drenarskich, Winkel Ryszard, Kcynia.
Zakłady Ceramiczne „Dąbrówka", Doruchów, p. Ostrzeszów.
Cegielnia „Słonawy", Józef Pogoda & Syn.
Parowa Cegielnia, Ostrów-Kręga (Wlkp.), Urząd Rentowy hrabstwa Przygodzice.
J. Zdanowski, Parowa Cegielnia, Odolanów.
Parowa Cegielnia „Rozstępniewo", Antoni Andrée, Miejska Górka.
Edward Begale, Cegielnia Parowa, Rozdrażew, p. Krotoszyn.
Olga Bartsch, Cegielnia Parowa, Lulinko, Pamiętkowo.
Cegielnia Parowa w Sierakowie, B-cia Bieda.
Cegielnia Parowa w Janówcu, p. Żnin.
Mieczysław Dłużewski, Cegielnia Parowa „Witaszyce", Witaszyce, p. Jarocin.
Parowa Cegielnia, J. Bierling, Miejska Górka.
H. Cegielski, Spółka Akcyjna, Poznań, Oddział w Chodzieży.

ZWIĄZEK CEGIELN W OBWODZIE DOLNEJ WISŁY.

Tow. zapisane.

Chełmno, Ceg. „Saturn".

Związek grupuje wszystkie większe cegielnie na wspomnianym terytorjum, w ilości 50 zakładów, o łącznej produkcji rocznej około 250.000.000 cegieł. Do Związku należy również Ceg. „Góry" w Płocku.

Prezes: inż. dypl. Alfred Dziedziul, Chełmno.
Wiceprezes: F. Peterson, Bydgoszcz - Okole.

SPIS CZŁONKÓW.

1. W okręgu Izby Przem.-Handl. w Grudziądzu.

Brzoskowski Antoni, Czersk, p. Chojnice, t. 27. Zd. wyt. 6,0 milj. szt. rob. 50.
Brandt C., Gościcino, p. Wejherowo, t. Wejherowo 8. Zd. wyt. 1,5 milj. szt. rob. 25.
Boetzel L., Chełmża, p. Toruń, tel. Chełmża 107. Zd. wyt. 2,0 milj. szt. rob. 30.
Chrzanowski J. inż., Ceg. Grębocińskie, Grębocin, biuro Toruń, Fredry 8. t. 698. Zd. wyt. 8,0 milj. szt. rob. 100.
Cohn i S-ka, Wysoka, p. Chwaszczyno, t. 7, pow. Morski.
Dominikowski Antoni, Kaldus, p. Chełmno, t. 21. Zd. wyt. 1,5 milj. szt. rob. 18.
„Długikierz", Ceg., Ks. A. Sydowski, Długikierz, p. Kartuzy, t. Miechucino, 3. Zd. wyt. 1,4 milj. szt. rob. 14.
„Firog", Ceg., A. Stanek, Firog, p-ta Kokoszki, p. Kartuzy, tel. Kokoszki 13. Zd. wyt. 8,0 milj. szt. rob. 75.
Gaszyński Zygmunt, inż., Wąbrzeźno, t. 176. Zd. wyt. 2,0 milj. szt. rob. 30.
Gelb S., Pawłowo, p. Chojnice, t. Chojnice 30. Zd. wyt. 1,0 milj. szt. rob. 20.
Gramberg H., Grudziądz, Lipowa 40, t. 236. Zd. wyt. 4,3 milj. szt. rob. 50.
„Gryf", Ceg., Sp. z o. o., Wąbrzeźno (Zarząd w Chełmnie, Ceg. Saturn, t. Chełmno 53). Zd. wyt. 3,0 milj. szt. rob. 40.
Herdtke Hans, Starkowshota, p. Kartuzy, t. Hopowo 5. Zd. wyt. 1,5 milj. szt. rob. 18.
Hirsch C., Nowemiasto nad Drwęcą. Zd. wyt. 1,5 milj. szt. rob. 24.
Kulling Dr. Armin, Głukowo, p. Kartuzy. Zd. wyt. 3,0 milj. szt. rob. 40.
Lambret Kazimierz, Jakóbkowo, p. Zajączkowo Iłowskie, t. Nowemiasto n/Drwęcą 37. Zd. wyt. 2,0 milj. szt. rob. 35.
Magistrat m. Chojnic, Chojnice, t. 53. Zd. wyt. 1,5 milj. szt. rob. 40.
Miszewski Paweł, Lubnia, p. Chojnice, Zd. wyt. 0,8 milj. szt. rob. 20.
Müller E., Kitowo, pow. Grudziądz, t. Boguszewo 1.
Nagórski Cz., Starogard, Rynek Nr. 9, t. 36. Zd. wyt. 2,0 milj. szt. rob. 60.
„Nowawieś", Ceg., Nowawieś, p. Starogard. Zd. wyt. 2,0 milj. szt. rob. 30.
Pom. Zakł. Poprawcze, Chojnice, t. 13. Zd. wyt. 1,5 milj. szt. rob. 35.
Przybylski Kazimierz, Zboże, p. Więcbork, t. Więcbork 13. Zd. wyt. 1,3 milj. szt. rob. 20.
Preuss Toni, Czyżykowo, p. Tczew, t. Tczew 168. Zd. wyt. 1,6 milj. szt. rob. 25.
Rocmer, Malarnia, p. Kartuzy, t. Kokoszki 3. Zd. wyt. 8,0 milj. szt. rob. 70.
Roszkowski A., Łapalice, p. Kartuzy, t. Kartuzy 79. Zd. wyt. 2,0 milj. szt. rob. 30.
„Rudak", Sp. A. Ceg., Rudak, p. Toruń, t. Toruń 1483. Zd. wyt. 4,0 milj. szt. rob. 45.
Rogaczewski Franc., Gniew, t. 20. Zd. wyt. 2,0 milj. szt., rob. 40.
„Saturn", Cegielnia, inż. A. Dziedziul i S-ka, Chełmno, Wybudowanie 12. t. 53. Zd. wyt. 5,0 milj. szt., rob. 50.
Sieg Alfred, Suchostrzygi, p. Tczew, t. Tczew 61. Zd. wyt. 2,5 milj. szt. rob. 35.
Schubring A., Nowe Miasto n/Drwęcą, t. 5. Zd. wyt. 1,0 milj. szt., rob. 20.
Schulz M., Grudziądz, Chełmińska 14/18, tel. 125. Zd. wyt. 16,0 milj. szt., rob. 120.
Steffen G., Malinowo, p. Tczew, t. Tczew 1. Zd. wyt. 6,0 milj. szt., rob. rob. 60.
Wardyn Józef, Mirachowo, p. Kartuzy, t. Mirachowo 1. Zd. wyt. 0,5 milj. szt., rob. 15.
Weissermel E., Kruszyn, p. Brodnica, t. Konojady 1. Zd. wyt. 1,0 milj. szt., rob. 20.
Wiebusch F., Rudak, p. Toruń, t. Toruń 190. Zd. wyt. 8,0 milj. szt., rob. 100.
Zakł. Cerem. „Brodnica", Brodnica, t. 2. Zd. wyt. 8,0 milj. szt., rob. 60.
Zielke Karol, Tuchola. Zd. wyt. 2,0 milj. szt., rob. 23.

2. W okręgu Izby Przem.-Handl. w Bydgoszczy.

Alwin i Grzeziński, Szubin, t. 2. Zd. wyt. 1,5 milj. szt., rob. 30.
Kantak i S-ka, Koronowo, p. Bydgoszcz, t. Koronowo 4. Zd. wyt. 3,5 milj. szt., rob. 30.
„Lloyd Bydgoski", T. A., Bydgoszcz, Grodzka 28, t. 471. Zd. wyt. 3,5 milj. szt., rob. 60.
Medzeg A., Fordon, p. Bydgoszcz 52, t. Fordon 5. Zd. wyt. 16,0 milj. szt., rob. 115.
Peterson F., Bydgoszcz-Okole, t. 87. Zd. wyt. 5,0 milj. szt. rob. 55.
Stranz Józef, Bydgoszcz, Nakielska 64, tel. 1486. Zd. wyt. 3,0 milj. szt., rob. 50.
Schwersenz Edwin, Gniewkowo, p. Inowrocław, tel. Inowrocław 83. Zd. wyt. 8,0 milj. szt., rob. 50.

Wardziński A., Stopka k. Koronowa, p. Bydgoszcz, t. Koronowa 2. Zd. wyt. 2.3 milj. szt., rob. 30.
„Załachowo", Ceg., Łabiszyn, p. Szubin, tel. Łabiszyn 30. Zd. wyt. 3.0 milj. szt., rob. 30.
Zakłady Ceramiczne „Bydgoszcz", Bydgoszcz, Jagiellońska 17, fa. „Impregnacja", tel. 1214. Zd. wyt. 5,0 milj. szt., rob. 50.
Złotowicz Bracia, Kcynia, p. Szubin, t. Kcynia 30. Zd. wyt. 3,0 milj. szt., rob. 40.
„Góry", Cegielnia, Płock, ul. Kościuszki, t. 110. Zd. wyt. 3,0 milj. szt., rob. 60.

ZWIĄZEK PRACODAWCÓW DLA PRZEMYSŁU CEGLARSKIEGO NA GÓRNYM ŚLĄSKU.

Katowice, Św. Jana 10.

Przewodniczący: p. budowniczy Hugon Grünfeld w Katowicach.

SPIS CZŁONKÓW.

Badura Jan, Katowice-Brynów.
Cegielnia Buków, poczta Rogi, pow. Rybnik.
Czech Franciszek, Mikołów.
„Emmabol", Sp. z o. o., Mikołów.
Dyrekcja Kopalni hr. Pszczyńskiego, Katowice, ul. Powstańców.
Gen. Dyr. Księcia Pszczyńskiego, Urząd Budowlany, Pszczyna.
Goldmann H., Marusz, poczta Wodzisław, pow. Rybnik.
Hugon Grünfeld, Katowice, ul. Marsz. Piłsudskiego 12.
Gelasowski A., Mysłowice.
Gierche, Sp. Akc., Katowice.
Jankowski & [illegible], Mikołów.
Jacobowitz H., Mikołów.
Katowicka Sp. Akc., Katowice.
Klitta A., Łaziska Średnie.
Koplowitz i S-ka, Ceg. Hugona, Bykowina, pow. Katowice.
Koplowitz M., Wirek.
Königsfeld, Ceg. „Niedźwiedziniec", Nowa-Wieś.
Królewsko-Huckie Cegielnia M. i H. Koplowitz, Król. Huta.
V. Koschutzki, Rybna.
Kutz Franciszek, Żory.
Kopiec Wiktor, Rybnik.
Mundil & Szeligowski, Lubliniec.
Naczeński, Bielszowice.
Nogli, Kończyce, pow. Katowice.
Pudełko Piotr, Pawłów, pow. Katowice.
Polskie Kop. Skarbowe, Knurów.
Dasb A., Radoszów, poczta Kochłowice.
Krettek i Lazar, Rybna, pow. Tarn. Góry.
Rack E., Mała Dąbrówka, pow. Katowice.
Rybnickie Gwarectwo Węglowe, Katowice, ul. Powstańców 45.
Rygol Urban, Bujaków, pow. Rybnik.
Sobocik Bracia, Świerklany Górne, pow. Rybnik.
„Silesia" Mysłowicka Cegielnia Parowa, Janów-Miejski p. Mysłowice.
Wilczyński Jerzy, Rybnik.
Wolff Jerzy, Wielopole, p. Rybnik.
Zjednoczone Huty Królewskie i Laura, Sp. Akc., Czerwionka.
Zakłady Hohenlohego, Sp. Akc., Wełnowiec, pow. Katowice.
Zakłady Przemysłowe Mikołaja hr. Ballestrema, Ruda.

ZWIĄZEK PRZEMYSŁOWCÓW — SEKCJA CERAMICZNA.

Kraków, Szpitalna 15.

Prezesem Sekcji ceramicznej jest inż. I. Ehrenpreis. Dyrektorem biura dr. Jarszyński.

SPIS CZŁONKÓW.

I. J. Rubel, Parowa Fabryka Cegieł, Dachówek i Dren w Jaśle (1880). Cegła, dachówka i dreny. Cegła fasonowa, pustaki.
Maksymilian Francke, Cegielnia w Nisku (1905). Cegła, dreny, dachówka. Rob. 150.
Miejska Fabryka Cegieł i Dachówek w Żywcu (1880). Cegła dachówka, gąsiory. Rob. 90.
Polska Fabryka Pieców Kaflowych, P. Stempler w Mielcu (1910). Piece szamotowe i kaflowe. Produkcja 400 pieców miesięcznie.
Zakłady Przemysłowe „Tarnowianka", Safier i Eckstein w Tarnowie (1908). Dachówka, cegła, dreny. Rob. 130.
Cegielnia Grzegorza Marsa w Limanowej (1908). Cegła. Rob. 40.
Płaszowska Fabryka Dachówek i Cegieł, Sp. Akc. w Krakowie (1887). Dachówka i cegła. Adr. Z. Radziwiłłowska 19, tel. 03—64.
Fabryka Wyrobów Fajansowych, Sp. Akc. w Skawinie (1910). Szamoty i kafle. Rob. 750.
Cegielnia Miejska w Wieliczce (1910). Dzierż. Polskie Tow. Handlowe, Kraków, Sławkowska 1. Cegła i dachówka.
Niepołomicka Fabryka Dachówek, Sp. z o. o. w Niepołomicach (1884). Dachówka tłoczona i cegła. Rob. 160.
Parowa Cegielnia Hr. Edwarda Mycielskiego i S-ki w Trzebini, Sp. z o. o., Kraków, Sławkowska 1 (1906). Cegła maszynowa, dachówka, dreny, pustaki, cegła kominowa.
Fabryka Pieców i Kuchen oszczędnościowych, Anolicary Birzenk w Krakowie (1926). Piece i kuchnie kaflowe i żelazne.
Cegielnia w Woli Duchackiej, Kraków.
„Kobierzyn", Zakłady Ceramiczne, Kraków (1887). 5 milj. dach., 3 miljony cegieł.
„Bonarka", Zakłady Ceramiczne, Kraków.
M. Guttmann, Cegielnia, Kraków.
Łagiewnicka Fabryka Dachówek i Cegieł, Kraków.
„Rudy", Tartak, Cegielnia i Stolarnia, Kraków.
Cegielnia Udziałowa w Zielonkach, Kraków.
M. Schwarz, Cegielnia Parowa i Wapienniki, Zabłocie.
S. Finkelstein, Cegielnia, Kraków.
J. Grünberga spadkobiercy, Cegielnia, Kraków.
Ludwinowska Fabryka Dachówek i Cegieł, Kraków.
Cegielnia E. hr. Mycielskiego w Trzebini, Kraków.
Cegielnia Miejska w Wieliczce, Kraków.
E. H. Friedmann, Cegielnia w Wieliczce.
„Płaszowianka", Par. Fabryka Dachówek i Cegieł, Kraków.
Niepołomicka Fabryka Dachówek, Niepołomice.
Mandelbaum, Dom Komisowy Handlowo-Rolniczy, Trzebinia.
„Polanka—Karol", Fabryka Towarów Glinianych, ad Krosno.
St. Szymczakowski i S-ka, Sp. z o. o., Parowa Fabryka Dachówek i Cegieł w Jaśleniu, p-ta Brzesko. Zarząd: Kraków, Szpitalna 38. Dachówka ciągniona i cegła maszynowa.
Miejskie Zakłady Ceramiczne, Kraków.
Cegielnia Mieszczańska w Tarnowie.
Cegielnia H. Dolańskiego, Radłów.
Fisen i S-ka, Dom Handlowy, Kraków.
Fabryka Dachówek Braci Lech, Kolosy.
Fabryka Dachówek i Cegieł, Eckstein i S-ka w Bochni.
Lewiński Józef, Fabryka Kamieni młyńskich, Włocławek.
H. Münzer, Fabryka naczyń kuchennych, Bochnia.
J. Liban, Fabryka Cegieł Białych, Borek-Fałęcki.
Spółnia Budowlana, Kraków.
Zjednoczone Zakłady Ceramiczne, Kraków.
Fabryka Dachówek i Dren „Konstancja" Romana ks. Sanguszki w Tarnowie (1899). Dachówka, dreny, cegła.

Sekcja Wapienna.

Inż. Angermann, Wapienniki w Boguchwale.
Dudziński, Potuczek-Rajstki, Wapiennik w Nowym Targu.
„Górka", S. A., Wapien. i Kamieniołomy „Firley" Sierszа p. Trzebinia.
T. P. G. Wapienniki i Kamieniołomy Tow. dla Przedz. Górniczych „Płazy" w Sierszy.
L. i G. Kaden, S. A., Wapienniki w Krakowie.
Liban i Ehrenpreis, Wapienniki i Kamieniołomy, Kraków-Podgórze.
Ludwinowska Fabryka Wapna, S. Lifschütz, Kraków.
Mydlicka Fabryka Wapna i Kamieniol., Bracia Kamsler., Kraków.
Zarząd dóbr i Kamieniołomów w Mogielnicy.
Wapienniki i Kamieniołomy Tychowieckie, Kraków.
Wapienniki i Kamieniołomy, S. z o. o., Kraków.
M. Schwarz, Cegielnia i Wapienniki, Zabłocie ad Żywiec.
Wapiennik Zabierzowski, Kraków.
Zarząd dóbr i Kamieniołomów w Mogielnicy.
M. Schwarz, Cegielnia i Wapienniki, Zabłocie ad Żywiec.

ZWIĄZEK PRZEMYSŁOWCÓW CERAMICZNYCH WSCHODNIEJ MAŁOPOLSKI.

Lwów, Bourlarda 5.

W skład Prezydjum Związku wchodzą: Prezes Inż. Władysław Matzke, dyrektor S. A. „Radziwiłł,

Wimmer, Żeleńscy" we Lwowie, oraz 2 wiceprezesi: Dr. Maksymiljan Schönfeld, właściciel cegielni i Inż. Józef Luft, współwłaściciel Zjednoczonych Fabryk dla przemysłu budowlanego „Alba".

SPIS CZŁONKÓW:

Balzambaum Dr., Wapienniki i kamieniołomy „Pluto" w Glinnej Natawji. Biuro: we Lwowie, ul. Sykstuska 43a.
Bielawskiego Jana Spadkobierców, Parowa Fabryka cegieł, dachówek i dren, Nehrybka - Przemyśl.
„Bielowsko", Cegielnia. Właściciel M. Baum, we Lwowie, ul Bielawska 31. Za Zieloną Rogatką.
Boguszewski Bronisław, Cegielnia parowa w Baszni Dolnej, pow. Lubaczów, adres Biura: Chotylub, p. Cieszanów.
Czartoryski Ks. Witold, Zakłady ceramiczne, Szówsko, pow. Jarosław.
„Cegiwa", Fabryka wapna i cegieł w Glinnej Nawarji, S-ka z o. o., Biuro: we Lwowie, ul. Podlewskiego 8.
Cuniowskie Wapienniki, Kamieniołomy i cegielnia, S-ka z o. o., Cuniów, pow. Mszana.
Derdacki i Rewucki, cegielnia we Lwowie, ul. Zimorowicza 6.
Drohobycka Spółka Przemysłowa i Budowlana, S-ka z o. o., Drohobycz.
Domaszewicz Inż. Kazimierz, Cegielnia „Lauda" we Lwowie, ul. Zielona Konskr. 1140.
„Enka", Fabryka cegieł, Hipolit Kling i Leon Nacht, Lwów, ul. Snopkowska 1.
Eckhardtowa Marja i S-ka, Cegielnia trembowelska. Biuro: Tarnopol, ul. Wałowa 3.
Fränkel Dr. Leon, Cegielnia, Fabryka dachówek i dren w Zawadowie ad Stryj. Biuro: we Lwowie, ul. Jagiellońska 2.
Freudenheima K. Spadkob. i S-ka, Cegielnia „Buszkowice" Przemyśle.
Gottlieb Jakób, Wapienniki i Kamieniołomy w Glinnej Nawarji. Biuro: we Lwowie, ul. Kochanowskiego 26.
Gruder Majer, Cegielnia w Kozielnikach. Biuro: we Lwowie, ul. św. Mikołaja 8.
Hanusz Tadeusz, Fabryka cegieł, dachówek i dren w Bolechowie.
Kaswiner Hersch, Cegielnia w Stanisławowie.
Kaswiner M. i Synowie, Cegielnia kręgowa w Stanisławowie, ul. Zosina Wola 126.
„Keram", Fabryka dachówek i cegieł, S. A. w Gródku Jagiellońskim Biuro: we Lwowie, ul. Kochanowskiego 26.
Landau M. D., Cegielnia parowa, Fabryka dachówek i rur w Mościskach. Biuro: we Lwowie, ul. Lwowskich Dzieci 50/11.
Lantner Dawid, Cegielnia „Sygniówka". Biuro: we Lwowie, ul. Potockiego 27.
Marx Jan, Fabryka dachówek i cegielnia „Junta" w Sądowej Wiszni.
Mastalski i Kondratowski inż., Cegielnia w Chodorowie. Biuro: we Lwowie, ul. 3-go Maja 2.
Nacht Aron i Hermon, Cegielnia. Biuro: we Lwowie, ul. Kochanowskiego 22.
Neuwohner Jakób i Zygmunt, Cegielnia w Sichowie. Biuro: we Lwowie, ul. Stryjska 26.
Parowa Fabryka dachówek i wyrobów glinianych, Nabyty-Wojutycze.
„Polmin", Cegielnia (Państwowa Fabryka olejów mineralnych w Drohobyczu).
Polskie Towarzystwo Budowlane, S. A. we Lwowie, ul. Kościuszki 6.
Poznański Karol, Fabryka cegieł, dachówek, dren i pieców kaflowych, Kamionka Strumiłowa.
Przetocki Inż. Marjan, Cegielnia i fabryka dachówek „Żupan" w Winnikach. Biuro: we Lwowie, ul. Nabielaka 30.
Radziwiłł, Wimmer, Żeleńscy, Towarzystwo Akcyjne dla wyrobów z piasku i gliny we Lwowie, ul. Leona Sapiehy 3.
Reiss Jakób, Cegielnia. Biuro we Lwowie, ul. Batorego 34
Rimalt i Kuttin. Cegielnia w Żółkwi. Biuro: we Lwowie, ul. Pasaż Hausmana 6.
Rudy Emanuel, Fabryka cegieł, Lwów, Droga Sichowska 3. Biuro: we Lwowie, ul. Wałowa 27.
Rubinstein Jonasz, Cegielnia kręgowa w Zalesiu ad Drohobycz.
Dr. Somer Leopold, Cegielnia. „Nowy Świat" w Stanisławowie, Biuro: Lwów, ul. Kraszewskiego 21.
S. Schleicher, E. Bielecki, Fabryka cegieł, Hołosko Wielkie, pow. Zamarstynów.
Dr. Schönfelda Cegielnia na Persenkówce. Biuro: we Lwowie pl. Smolski 4.
Schächter, Ochs i Brennessel, Podolska cegielnia parowa, Tarnopol, ul. Tarnowskiego.
Skalski Zbigniew, Cegielnia, Słuchynie, poczta Chyrów, pow. Stary Sambor.
Skarbkowa Hr. Felicia, Cegielnia „Felicja", Zarząd dóbr i zakłady przemysłowe, Rudki.
Sponner Melity, Cegielnia w Wolicach, pow. Mosty Wielkie.
Tannenbaum Dr. J., Cegielnia kręgowa w Stanisławowie, ul. Zosina Wola 101.
Wasser Józef i Pfeffer Jakier, Cegielnia kręgowa w Radziechowie.
Weingarten L. i E. inż., Cegielnia kręgowa „Patria" w Stanisławowie, ul. 3-go Maja 31.
Weingarten Inż. Lazar, Dzierżawca cegielni „Zakłady Ceramiczne", Stanisławów.
Wilczek Bracia, Cegielnia. Biuro: we Lwowie, ul. Sienkiewicza 5.
Zjednoczone Fabryki dla przemysłu budowlanego „Alba", S-ka z o. o. we Lwowie, ul. Fredry 9.

WYKAZ

Członków Związku Fabryk Wyrobów Ogniotrwałych, Kamionkowych i Ceramiki Szlachetnej w 1929 r.

FABRYKI WYROBÓW SZAMOTOWYCH.

Fabryka Wyrobów Szamotowych, „Inżynier Władysław Klepacki w Ostrowcu, Spadkobiercy".
Fabryka Cegły Ogniotrwałej, „Jadwigów", T. Głowacki — w Ostrowcu.
Fabryka Wyrobów Szamotowych i Kamionkowych „Marywil" w Radomiu.
Fabryka Wyrobów Ceramicznych „Opoczno", Sp. Akc. — w Opocznie, z. Kieleckiej.
Łazowskie Zakłady Ceramiczne, Sp. z o. o. w Łazach, z. Kieleckiej.
Częstochowskie Zakłady Ceramiczne, S. B. Helman w Częstochowie.
Sp. Akc. „Złotoglin", Fabryka w Parszowie, p. Skarżysko.

FABRYKI NACZYŃ KAMIENNYCH.

Fabryka kuchennych naczyń kamiennych i ogniotrwałych H. Münzer w Bochni, woj. Krakowskie.
Łowicka Fabryka Naczyń, A. Wekstein, p. Sochaczewem.

FABRYKI WYROBÓW PORCELANOWYCH.

Porcelana stołowa i elektrotechniczna.

Fabryka Porcelany i Wyrobów Ceramicznych w Ćmielowie Sp. Akc. a) Wytwórnia w Ćmielowie, woj. Kieleckie, b) Wytwórnia w Chodzieży, woj. Poznańskie.
Fabryka Porcelany „Giesche", Sp. Akc., dawn. Czudaj — Katowice-Bogucice.
Fabryka Porcelany „Karolida" w Częstochowie.
Fabryka Ceramicza „Jupiter" w Częstochowie.

FABRYKI RUR KAMIONKOWYCH.

Fabryka Wyrobów Szamotowych i Kamionkowych „Marywil" w Radomiu.
Tow. Akc. Kawenczyńskich Zakładów Cegielnianych K. Granzowa w Kawenczynie, pod Warszawą.
Zakłady Przemysłowe Suchedniów, Sp. z o. o. A. Wędrychowski w Suchedniowie.

FABRYKI WYROBÓW FAJANSOWYCH.

Fajans Stołowy.

Fabryka Fajansu „Stanisław Mańczak" w Chodzieży (Wlkp.).
Włocławskie Zakłady Przemysłowe, dawn. Teuchfeld i Astorblum we Włocławku.
Fabryka Fajansu i Wyrobów Ceramicznych „Pruszków" w Pruszkowie.
Włocławska Fabryka Fajansu „Leopold Czamański" i S-ka Sp. Akc. we Włocławku.
Polska Fabryka Fajansu, B-cia Cohn i S-ka we Włocławku.
Fabryka Fajansu i Majolики „Czesław Freudenreich" w Kole, woj. Łódzkie.
Fabryka Fajansu i Porcelany, A. Winogradowa w Nowym Dworze, pow. Warszawski.

Fajans Artystyczny.

Polska Fabryka Fajansów „Pacyków" w Pacykowie, p. Stanisławów.

Fajans Sanitarny.

Fabryka Wyrobów Ceramicznych „Brytanja", Sp. Akc. w Warszawie.

Fabryka Wyrobów Fajansowych, „A. Rottenberg" w Radomiu.

Sosnowiecka Fabryka Wyrobów Ceramiczno-Sanitarnych, „Józefów", Sp. z o. o., w Czeladzi, pod Sosnowcem, tel. 3-42. Sosnowiec.

———x———

Włocławska Fabryka Sztucznego Marmuru, „Lavinit", we Włocławku.

STANISŁAW SKRZYWAN.

5. Budownictwo Polskie w roku 1928

Ubiegły sezon budowlany był krótszy, niż zazwyczaj. Podług statystyki P. I. M. mieliśmy w r. ub 29 dni z mrozem poniżej — 4°, 35 dni z mrozem od — 4° do 0°, 41 dni śnieżnych i 135 dni deszczowych. Wskutek tego wykonywanie robót budowlanych było uniemożliwione w ciągu 92 pełnych dni roboczych, czyli 736 godzin. — Przyjmując, że w zimie w ciągu 3 miesięcy praca na budowie z powodu braku światła może się odbywać tylko w ciągu 7 godzin, otrzymujemy, że robotnik budowlany pracował przeciętnie w ub. roku o około 800 godzin krócej od robotnika fabrycznego... Natężenie ruchu budowlanego było naogół znaczne, przyczem okres największego rozwoju budownictwa przypadł, tak jak to miało miejsce w szeregu lat ubiegłych, na miesiące jesienne.

Oceniając ogólne rozmiary ruchu budowlanego, zaznaczyć musimy, że szerokie sfery społeczeństwa polskiego ponownie doznały zawodu w dziedzinie, która te sfery najbardziej dotyka — budownictwa mieszkaniowego. Oczekiwaliśmy w r. ub., że rząd zajmie się z całą energją rozwiązaniem sprawy mieszkaniowej, że przechodząc od zapowiedzi do czynu realnego położy podwaliny pod budownictwo mieszkaniowe.

Projekty rozwiązania sprawy mieszkaniowej nie przyoblekły jednak formy realnej. Wnioski Komisji Ankietowej w dziedzinie mieszkaniowej, opierające się na bogatym materjale faktycznym i porównawczym pomimo swej powagi i zasadniczego znaczenia — nieobudziły oczekiwanego zainteresowania, ani nawet większej dyskusji.

Stwierdzić trzeba, abstrahując od wszelkich obliczeń głodu mieszkaniowego, a porównując jedynie zapotrzebowanie kredytów budowlanych, znajdujące wyraz we wnioskach Komitetów Rozbudowy, z sumą wypłaconych pożyczek, że aktualny sposób walki z głodem mieszkaniowym nie może dać rezultatów, rokujących nawet w drobnym stopniu poprawę obecnego stanu kwestji mieszkaniowej, gdyż nie zaspakaja nawet zapotrzebowania, związanego z normalnym przyrostem ludności.

Państwowa akcja kredytowa na cele mieszkaniowo - budowlane w r. ub. znacznie odbiegła in minus od początkowych zapowiedzi czynników miarodajnych. Oczekiwano, że akcja ta wyrazi się sumą 150 — 180 milj. zł., co łącznie z funduszami właścicieli budowli winno było dać fundusz 200 — 230 milj. zł., czyli równowartość 25 — 35.000 izb mieszkalnych. W rezultacie suma kredytów wypłaconych osiągnęła w ciągu roku 105 milj. zł., przyczem największa intensywność wypłat tych przypadła na końcowe miesiące roku, odsuwając efekt na początek roku bieżącego; doliczając wkład budujących, na akcję mieszkaniowo - budowlaną wydatkowane zostało maksymalnie 130 milj. zł., czyli około 60 proc. przewidywań.

Akcję kredytową prowadzoną przez Bank Gospodarstwa Krajowego ilustrują następujące zestawienia (w tysiącach złotych):

Kredyty przyznane	1926 r.		1927 r.		1928 r.	
	Ilość pożyczek	Suma	Ilość pożyczek	Suma	Ilość pożyczek	Suma
Z funduszów Państwa	1178	19787	1961	94750	2451	58375
Z funduszów własnych	153	3495	566	11796	223	23523
Ogólna suma	1331	23282	2507	106546	2674	81897
Z powyższych kwot przypada na:						
Osoby prywatne . . .	1127	13182	2171	48581	2373	44806
Spółdzielnie	144	6802	253	51647	213	24947
Gminy	60	3298	83	6319	88	12144

W ubiegłym sezonie w odróżnieniu od lat poprzednich suma wypłaconych kredytów przekroczyła znacznie sumę kredytów przyznanych (81 — 106 milj. zł.). Tłumaczy się to tem, że Bank realizował kredyty przyznane jeszcze w latach poprzednich.

Ogółem do końca 1928 r. Bank przyznał na cele mieszkaniowo-budowlane 263.346 tys. zł., z których 216.945 tys. przypada na fundusze państwowe, 46.401 tys. na własne fundusze banku. Zwraca uwagę fakt stałego zwiększania się funduszów własnych angażowanych w akcji budowlanej przez Bank. Tłumaczy się to niewątpliwie niewystarczającym przypływem funduszów państwowych, w skład których w ubiegłym roku weszła kwota około 42 milj. zł. uzyskana z państwowej pożyczki inwestycyjnej.

Jeśli finansowanie budownictwa mieszkaniowego w r. ub., o którego wielkości daje pojęcie suma przyznanych kredytów, świadczy o tem, że skuteczna walka z głodem mieszkaniowym zostaje odsunięta na przyszłe lata, i że obecnie stosujemy jedynie półśrodki, to rok ubiegły wykazał znakomity wzrost inwestycyj dokonywanych z funduszów publicznych, przedewszystkiem zaś inwestycyj kolejowych i samorządowych.

Kredyty państwowe, przeznaczone na akcję budowlaną i roboty inżynieryjne w ciągu ostatnich dwu lat przedstawiają się w sposób następujący:

	1927/8		1928/9	
	Zwyczajne	Nadzwycz.	Zwyczajne	Nadzwycz.
	w tysiącach złotych			
Ministerstwo Komunikacji	121.918	54.582	169.000	161.570
„ Robót Publicz.	47.364	19.301	64.866	34.169
„ Spraw Wojsk.	15.323	20.978	11.739	18.536
„ Przem. i Handlu	—	21.906	—	24.067
„ W. R. i O. P.	—	6.055	—	19.277
„ Poczt. i Telegr.	—	4.493	—	7.624
Pozostałe resorty	—	16.975	—	23.108
Razem	184.605	144.090	249.605	288.351

Kredyty budżetowe zwyczajne, mające charakter inwestycyjny wzrosły zatem o 35 proc., kredyty nadzwyczajne — o równe 100 proc., a nawet więcej, jeśli uwzględnić budżet nadzwyczajnych inwestycyj państwowych uchwalony przez Sejm na wiosnę ub. r. i zamykający się sumą 88.160 tys. zł., mających być wydatkowanemi z rezerw gotówkowych Skarbu.

Czy jednak cyfry podane, zaczerpnięte z preliminarza budżetowego są realne? Wydaje się, że odpowiedź na to pytanie może być twierdząca. Sądząc bowiem z tych danych prowizorycznych, które w odniesieniu do wykonania budżetów państwowych są do rozporządzenia, oraz opierając się na stanie pomyślnym Skarbu, można wnosić, że inwestycje państwowe osiągną rozmiary przewidywane, a nawet je przekroczą. Oczywiście, przy ocenie cyfr powyższych należy mieć na uwadze, że zawierają one obok wydatków o charakterze ściśle budowlanym również sumy przeznaczone na budowę dróg komunikacyjnych lądowych i wodnych oraz portu w Gdyni. To też na budowle naziemne wydatkowane będzie najwyżej 35 — 40 proc. sumy wskazanej powyżej, obejmującej również remonty kapitalne względnie przebudowy istniejących gmachów publicznych. Trzeba zauważyć, że budżet nadzwyczajnych inwestycyj nie będzie w całości zrealizowany do 31.III b. r.

W zestawieniu przytoczonem uwagę specjalną zwracają kredyty inwestycyjne kolejowe: figurują one w budżecie w sumie dwukrotnie większej, niż w r. 1927 i pozostają w ścisłym związku przedewszystkiem z budową magistrali węglowej do Gdyni, budową innych linii kolejowych oraz odbudową poważnych jeszcze zniszczeń wojennych na istniejących szlakach.

Znaczne ożywienie obserwowaliśmy w r. ub. w dziale inwestycyj komunalnych, wynikające zarówno z uzyskanych przez Warszawę, Poznań i Śląsk pożyczek inwestycyjnych zagranicznych, jak z kredytów komunalnych Banku Gospodarstwa Krajowego, udzielanych podług planu inwestycyjnego Związku Miast Polskich, przewidującego w 533 miastach inwestycyj różnych rodzajów za 633 milj. zł. Z kredytów B. G. K., których w ciągu 1927 i pierwszej połowy 1928 r. przyznano 80 milj. zł. i 6 milj. dolarów, miasta przedewszystkiem dokonywały inwestycyj szybko rentujących się, a więc budowy elektrowni, gazowni, chłodni, hal targowych i łaźni. Dzięki pomocy B. G. K. miasta wybudowały w ciągu ostatnich dwu lat 49 elektrowni, 3 gazownie, 36 rzeźni, 10 chłodni, 11 hal, 8 sieci wodociągowych i 10 sieci kanalizacyjnych oraz wybudowano, względnie przeprowadzono remont kapitalny w 34 szkołach, 7 domach i schroniskach, 4 ratuszach i t. p.

Jednocześnie miasta podjęły walkę z bezdomnością, budując tanie domy koszarowe o mieszkaniach 1 i 2 izbowych. Przoduje w tej dziedzinie Warszawa, aczkolwiek ilość bezdomnych, nie ma tendencyj zmniejszania się, mimo wybudowania kilkunastu domów mieszkalnych na Annopolu i w Grochowie.

W chwili obecnej trudno jest jeszcze określić wartość miejskich inwestycyj budowlanych; wg. przybliżonych obliczeń sięgną one w całej Polsce sumy 150 miljonów zł.

Budownictwo przemysłowe dzięki powstaniu całego szeregu nowych zakładów przemysłowych i rozbudowie istniejących, wykazuje nadal poważne ożywienie. Na pierwsze miejsce wysuwa się tu budowa fabryki związków azotowych w Tarnowie, kosztem wielu miljonów złotych. Wartość budownictwa przemysłowego ocenić można na sumę 50 — 70 milj. zł.

Osobny dział w ruchu budowlanym zajmują państwowe instytucje kredytowe oraz zakłady ubezpieczeń. Wspomnieć tu należy o zakończonej w r. ub. budowie gmachu Państwowego Banku Rolnego w Warszawie, budowie wielkich gmachów Banku Gospodarstwa Krajowego w Katowicach i Warszawie oraz domów mieszkalnych przez P. K. O. Instytucja ta posiada w chwili obecnej 17 domów o łącznej kubaturze 438.000 m³, w czem biurowych gmachów około 100.000 m³. Przeszło połowa tej kubatury przypada na Warszawę. Zakłady ubezpieczeń społecznych przyczyniły się w poważnym stopniu w ub. r. do zwiększenia ruchu budowlanego. Dokładne dane jednak w tej dziedzinie nie istnieją.

Podkreślenia wymaga budownictwo na terenie Górnego Śląska, w Poznaniu oraz w Łodzi. Województwo Śląskie podjęło w 1927 r. na szeroką skalę zakrojoną budowę domków robotniczych. Program jej przewidywał wybudowanie 2.500 domków w ciągu 2 — 3 lat. Dotychczas uruchomiono budowę około 1.000 domków, z których 860 z 2677 izbami zostało już ukończone kosztem 11,5 milj. zł. Budownictwo mieszkaniowe jest również popierane ze Śląskiego Funduszu Gospodarczego, administrowanego przez oddział Katowicki B. G. K. Do końca grudnia ub. r. przyznano z tego funduszu 7.08 milj. zł. pożyczek. Jednocześnie, w związku z otrzymaniem pożyczki zagranicznej, 12 miast śląskich uzyskało kredyty na przeprowadzenie różnych inwestycyj w kwocie 22 milj. zł. Znaczna ilość tych funduszów wydatkowana będzie w 1929 r.

Znaczny rozwój zawdzięcza budownictwo w Poznaniu Powszechnej Wystawie Krajowej. Ogół sum wydatkowanych na cele budowlano - inżynieryjne przez wystawę, jak przez magistrat poznański i licznych wystawców przekracza 50 milj. zł. — sumę jak na tamtejsze stosunki bardzo poważną.

W Łodzi w r. ub. poważne postępy uczynione zostały w dziale kanalizacji miasta i budownictwa mieszkaniowego.

Ogólna długość kanałów, wykonanych w ciągu roku, przekroczy 15 km. Wybudowano stację oczyszczania ścieków, w której odbywa się montaż maszyn, wykończono domy dla pracowników stacji oraz dom administracyjny wydziału kanalizacji. Prace te były finansowane przez B. G. K. w formie zaliczki na poczet przyszłej pożyczki zagranicznej.

Część kwot uzyskanych w drodze zaliczki została zużytkowana na rozpoczęcie budowy dużej kolonji robotniczej, składającej się z 20 domów 3 piętrowych, zawierających 1.100 mieszkań, z których 75 proc. przypada na mieszkania 2-izbowe z kuchnią, 15 proc. — na jednoizbowe z kuchnią i 10 proc. — na trzyizbowe z kuchnią. Domy te są w chwili obecnej wykończone w stanie surowym.

Równolegle z inicjatywą publiczną w dziale zaspokojenia głodu mieszkaniowego rozwija swą działalność inicjatywa prywatna. Utworzone dzięki staraniom przemysłu łódzkiego i inicjatywie ks. biskupa Tymienieckiego Tow. Akc. Budowy Domów Robotniczych, których fundusze tworzą się z wpłat przemysłu w wysokości 1 zł. od robotnika miesięcznie, przy pomocy finansowej B. G. K. rozpoczęło w kwietniu ub. r. budowę na terenie 6½ morgowym 130 domków robotniczych jedno i dwu mieszkaniowych. Dom-

ki te nabywa na własność robotnik, wpłacając jednorazowo 3.000 zł. i opłacając miesięcznie niskie komorne, idące na oprocentowanie i amortyzację pożyczki hipotecznej. Koszta budowy 4 - pokojowego mieszkania, które może być podzielone na 2 mieszkania dwuizbowe, wynoszą około 16.000 zł., a to dzięki zastosowaniu betonu żużlowego do budowy ścian oraz skromnego odrobienia wewnętrznego.

Swoista próba rozwiązania kwestji mieszkaniowej dla klas robotniczych przez przemysł łódzki wydaje się nam ze wszech miar godną poparcia i naśladownictwa przedewszystkiem z tego względu, że zapewnia racjonalne i oszczędne zużycie funduszów budowlanych przez masową i tanią budowę. Przemysł łódzki zapoczątkowaną akcję prowadzi z wielką energją, co świadczy o zrozumieniu nie tylko interesów osobistych, ale również i zadań społecznych.

Nie mamy jeszcze cyfr, któreby pozwoliły zdać sobie sprawę z istotnych rozmiarów ilościowych budownictwa. Pewne cyfry istnieją jedynie w odniesieniu do prywatnego ruchu budowlanego dla miast o ludności powyżej 50.000 mieszkańców. Cyfry te przedstawia tabelka na stronie 18.

Cyfry te wskazują z jednej strony na zwiększenie ilości rozpoczętych budowli w r. ub. w stosunku do wszystkich ubiegłych lat, z drugiej zaś na wzrost ilości domów mieszkalnych wykańczanych a co zatem idzie — na wzrost przychodu izb mieszkalnych. Tłumaczy się to przedewszystkiem przeznaczeniem większości pożyczek budowlanych B. G. K. na dokończenie budowli, rozpoczętych jeszcze w latach poprzednich.

Oczywiście, daty omawiane nie dają kompletnego obrazu przyrostu mieszkań, nie obejmują bowiem poczynań poszczególnych magistratów i instytucyj państwowych, jak np. Funduszu Kwaterunku Wojskowego, nie mówiąc o tem, że nie możemy sobie zupełnie zdać sprawy z rozmiarów budownictwa wiejskiego, w uzdrowiskach i miejscowościach letniskowych, gdzie najwięcej, choć niewielkich, budowli powstało.

To też bez przesady można ustalić, że w ciągu pierwszych trzech kwartałów r. ub. przybyło nowych izb mieszkalnych w miastach około 7 — 8 tysięcy. Korektywy są w tej dziedzinie bardzo trudne, niewątpliwie jednak dalsze dane statystyczne pozwolą na ustalenie bardziej dokładnych rezultatów.

Rozważania powyższe doprowadzić muszą do wniosku, że naogół sezon budowlany ub. r. był w stosunku do lat poprzednich bardziej ożywiony. Jeśli poszczególne większe ośrodki ożywienia tego w znaczniejszym stopniu nie odczuły, pochodzi to niewątpliwie stąd, że akcja budowlana rozszerzyła się na większe terytorjum, objęła liczne, drobniejsze miejscowości, w których dotychczas panowała zupełna stagnacja.

Ogólna wartość inwestycyj budowlanych dokonanych w Polsce w roku 1928 może być ze znacznem przybliżeniem oceniona na sumę 0,8 miljarda złotych. Cyfra ta zawiera w sobie wartość: budownictwa mieszkaniowego w miastach i na wsi, budownictwa przemysłowego, samorządowego i państwowego.

O rozwoju ruchu budowlanego w stosunku do lat poprzednich świadczy szereg pośrednich wskaźników konjunktury budowlanej, które postaraliśmy się zobrazować w powyższym wykresie.

* * *

Zacznijmy od wskaźnika najbardziej dokładnego jakim jest zatrudnienie robotników w przemyśle budowlanym. Cyfry Głównego Urzędu Statystycznego mówią co następuje. Maksymalny stan zatrudnienia w 1925 r. wynosił 28.361, w 1926 r. — 24.820, w 1927 r. — 36.962 robotników. Natomiast zatrudnienie w 1928 r. przedstawia się jak następuje:

	Liczby bezwzględne	Wskaźnik (przeciętna lat 1925—27 = 100)
Styczeń	19.050	126.4
Luty	19.034	139.6
Marzec	25.091	138.4
Kwiecień	36.120	164.8
Maj	41.935	169.5
Czerwiec	48.624	186.6
Lipiec	47.321	166.8
Sierpień	50.977	179.2
Wrzesień	50.437	164.2
Październik	51.584	166.2
Listopad	46.495	196.8
Grudzień	32.854	—

Cyfry powyższe nie obejmują całości zatrudnienia, dotyczą bowiem jedynie większych przedsiębiorstw budowlanych. Niemniej jednak wynika z nich, że zatrudnienie w budownictwie było o 26 — 97% większe, niż w 1927 r. Dla otrzymania faktycznego stanu zatrudnienia przez przemysł budowlany należy podane powyżej cyfry powiększyć o 50%, t. j. o ilość przypuszczalną robotników nie objętych statystyką. W ten sposób prawdopodobnie maksymalne zatrudnienie w przemyśle budowlanym (październik) wynosiło 76.000 robotników. Jeśli pójść dalej i zaliczyć do budownictwa i roboty publiczne, to ogółem w październiku ubiegłego roku przy inwestycjach zatrudnialiśmy 118.000 robotników.

Rok ubiegły w sposób niezwykle wyraźny potwierdził opinję od lat szerzoną przez przemysł budowlany, że ożywienie ruchu budowlanego prowadzi do niezwłocznej likwidacji bezrobocia, że jest ono najskuteczniejszym sposobem walki z tą wielką klęską społeczną. I gdybyśmy raz wreszcie zdobyli się na odwagę zerwania z zasadą zapomóg dla bezrobocych, zasadą poniżającą godność robotnika i prowadzącą do demoralizacji a miljonowe środki zużywane na ten cel skierowali na budownictwo, — walka z bezrobociem dałaby rezultaty stokroć efektywniejsze dla kraju. Ilość bezrobotnych maleje niemal w stosunku prostym do wzrostu zatrudnienia w budownictwie. Jeśli w styczniu ub. r. mieliśmy 153.000 bezrobotnych, to liczba ta w okresie maksymalnego zatrudnienia w budownictwie (wrzesień—październik) spada do 65.000, by następnie w miarę spadku napięcia budownictwa, dojść do 111.000 w połowie grudnia ub. r.

Oczywiście, ruch budowlany jest tylko motorem wprawiającym liczne kółka mechanizmu gospodarczego w ruch i w efekcie swym wielokrotnie pomnażający się. Dlatego też bezrobocie maleje stosunkowo daleko szybciej, niż wzrasta liczba zatrudnionych w budownictwie, co tylko powiększa jego gospodarczą doniosłość.

W jeszcze większym stopniu, niż zatrudnienie, wzrosły przewozy materjałów budowlanych, co ilustruje następujące zestawienie.

Przeciętny dzienny naładunek w 1925 r. wynosił 158 wag. 15 ton., w 1926 r. 196 wag., w 1927 r. 399 wag., w roku za 1928:

	Liczby bezwzględne	Wskaźnik 1925—27 = 100 (poprawiony)
Styczeń	263	206.1
Luty	346	181.9
Marzec	433	170.3
Kwiecień	432	182.6
Maj	595	215.6
Czerwiec	730	234.3
Lipiec	852	268.2
Sierpień	819	302.8
Wrzesień	757	256.7
Październik	701	247.1
Listopad	581	255.8
Grudzień	275	—

Jeśli za wskaźnik ruchu budowlanego uważać zmianę w płacach robotniczych, która, wobec stabilizacji życia gospodarczego i cen zależna jest przedewszystkiem od podaży i popytu, to otrzymujemy obraz następujący:

Płace maksymalne w groszach za godzinę:

		Styczeń 1926 r.	Styczeń 1929 r.	Wzrost w %
Warszawa:	murarz i cieśla	180	210	16
	robotnik niewykw.	82	92	12
Poznań:	murarz i cieśla	140	180	29
	robotnik niewykw.	80	100	25
Katowice:	murarz i cieśla	127	145	14
	robotnik niewykw.	80	88	10
Kraków:	murarz i cieśla	150	175	16
	robotnik niewykw.	70	82	17
Lwów:	murarz i cieśla	150	170	13
	robotnik niewykw.	75	80	13

Zestawienie powyższe wykazuje znaczny wzrost zarobków robotniczych we wszystkich większych ośrodkach, najpoważniejszy zaś w tych, w których specjalnie ożywiło się budownictwo, jak np. w Poznaniu.

W odróżnieniu od płac robotniczych, ceny materjałów budowlanych nie wykazały znaczniejszych zmian; na specjalną uwagę zasługuje zniżka cen cegły w Warszawie, spowodowana nadprodukcja cegły w cegielniach podwarszawskich (produkcja była o ca 60 proc. większa niż w 1927 r.), oraz znaczniejszym przywozem cegły z okręgów śląskiego, poznańskiego i pomorskiego.

Popyt i podaż w tej dziedzinie kształtowały się w Warszawie odwrotnie niż w 1927 r.

Tendencję ruchu cen uwydatnia zestawienie następujące: (ceny materjałów zmagazynowanych na budowie loco śródmieście Warszawa).

	Styczeń 1928 r.	Styczeń 1929 r.	Zmiany w %
Cegła 1.000 szt.	125.—	113.—	—10.5
Piasek, 1 m. sz.	13.—	13.—	—
Wapno palone, 100 kg	6.—	7.—	+16.7
Cement, 100 kg	11.25	11.75	+ 4.4
Drzewo cieś. rżnięte 1 m. sz.	145.—	145.—	—
Drzewo stol. sosn. 1 m. sz.	200.—	210.—	+ 5.0
Belki żel., 100 kg	62.—	62.—	—
Kafle kwadr. 1 szt.	0.65	0.70	+ 7.7
Papa Nr. 000, m. kw.	1.30	1.30	—
Dachówka, 1.000 szt.	165.—	200.—	+21.0

Największy wzrost wykazują dachówka i wapno. Wzrost ten spowodowany jest z jednej strony wzrostem zapotrzebowania, z drugiej dostosowywaniem się cen do poziomu przedwojennego.

Wskaźnik cen materjałów budowlanych, obliczany przez Instytut Badań Konjunktur i Cen, wykazuje odmienny ruch cen w poszczególnych badanych ośrodkach, mianowicie tendencję zniżkową w Warszawie, słabo zwyżkową we Lwowie i silnie wzrastającą w Katowicach.

Wskaźnik cen materjałów budowlanych (1927=100):

	Warszawa	Lwów	Katowice
Styczeń	116.3	110.4	110.2
Kwiecień	119.9	117.7	123.1
Lipiec	117.7	113.8	126.0
Październik	116.2	113.8	126.2
Grudzień	114.9	113.8	—

Zmiany w wysokości płac robotniczych oraz w cenach materjałów budowlanych spowodowały przesunięcie w wysokości kosztów budowy. Wskaźnik kosztów budowy Instytutu Badania Konjunktur i Cen wykazuje następujące wahania (podstawa: 1927 = 100).

	Warszawa	Lwów	Katowice
Styczeń	113.9	111.0	110.1
Kwiecień	116.3	115.6	123.2
Lipiec	123.3	117.1	125.4
Październik	122.3	117.0	125.4

Teraźniejsze koszta budowy z trudem, wobec braku podstawy, dadzą się porównać z okresem przedwojennym. Celem ustalenia chociażby przybliżonej stopy porównawczej, przytaczamy porównanie kosztów budowy metra sześciennego muru na zaprawie półcementowej w Warszawie:

	Złotych	fr. szw.	Stosunek do 1914 r.
1914 r.	—	30.89	100
1925 styczeń	50.59	50.38	163
1926 „	49.54	33.20	107
1927 „	47.81	27.55	89
1928 „	69.95	40.69	132
1929 „	70.88	41.16	133

Cyfry i omówienia powyższe rzucają wyraźnie światło na stosunki w dziedzinie budownictwa polskiego w r. ub. — Pozwalają też one na wyciągnięcie odpowiednich wniosków i ustalenie zasadniczych linij wytycznych państwowej polityki budowlanej w nadchodzącym sezonie.

Organizacja przemysłu budowlanego.

W chwili obecnej istnieją na terenie Państwa następujące okręgowe organizacje przemysłu budowlanego:

1. „Stowarzyszenie Przemysłu Budowlanego w Bielsku", ul. Mickiewicza 21. Prezes: Otto Walczok.
2. „Strzecha" Wolny Cech Budowniczych w Bydgoszczy, ul. Promenada 8/9. Prezes: Arch. A. Jaworski.
3. Związek Przemysłowców Budowlanych na Pomorzu. Grudziądz, prezes Józef Drecki, Toruń.

4. „Związek Samodzielnych Polskich Budowniczych na Śląsku", Katowice, ul. Kopernika 14. Prezes: inż. Turłański.
5. „Wolny Cech Murarzy i Cieśli w Katowicach", ul. 3-go Jana 10. Prezes: bud. Schalscha.
6. „Stowarzyszenie Zawodowe Budowniczych, Kierowników Robót, Techników i Przemysłowców Budowlanych w Krakowie", ul. Straszewskiego 28. Prezes: inż. Eug. Ronka.
7. „Stowarzyszenie Zawodowe Budowniczych, Kierowników Robót, Techników i Przemysłowców Budowlanych we Lwowie", ul. Grodzickich 1/3. Prezes: inż. Hipolit Śliwiński.
8. „Stowarzyszenie Zawodowe Przemysłowców Budowlanych R. P. Oddział w Łodzi", ul. Kościuszki 1 (firma „Konstruktor"). Prezes: inż. Klauze.
9. „Strzecha", Cech Budowniczych w Poznaniu", ul. Sew. Mielżyńskiego 23. Prezes: bud. Leon Eckert.
10. „Stowarzyszenie Zawodowe Przemysłowców Budowlanych R. P." w Warszawie, ul. Ludna 9a, tel. 287-00. Prezes: Henryk Martens, Wiceprezesi: Stanisław Pronaszko i Wacław Polkowski.
11. „Stowarzyszenie Kupców i Przemysłowców Polskich w Wilnie". Sekcja przemysłu budowlanego.

Zgodnie z uchwałami Zjazdu Delegatów organizacyj budowlanych z całej Polski w Katowicach w dniu 17.VIII.1924 została powołana do życia tymczasowa „Delegacja Stała Zrzeszeń Budowniczych i Stowarzyszeń Zawodowych Przemysłowców Budowlanych" jako przejściowa forma ogólnopaństwowego związku który w następnych latach po złagodzeniu różnic dzielnicowych oraz po wzajemnem zbliżeniu i porozumieniu poszczególnych dzielnic, zostałby przekształcony w centralę związków przemysłu budowlanego.

Na następnych Zjazdach, odbytych we Lwowie (wrzesień 1924 r.) i w Warszawie (październik 1924 r.) opracowano i uchwalono tymczasowy regulamin Delegacji Stałej, której celem zgodnie z § 1 jest:

„Reprezentowanie i obrona interesów, dotyczących uprawnień oraz spraw zawodowych i społeczno - organizacyjnych, budowniczych i przemysłowców budowlanych Rzeczpospolitej Polskiej wobec władz ustawodawczych, rządowych i społecznych".

Do składu Delegacji, zgodnie z § 2 Regulaminu zostali tymczasowo zaliczeni: 3 przedstawiciele okręgu Warszawskiego; po 2 przedstawicieli z okręgów: Krakowskiego, Lwowskiego, Poznańskiego i Katowickiego; oraz po 1 przedstawicielu z okręgów: Cieszyńskiego, Pomorskiego, Wileńskiego i Łódzkiego.

Na czele Delegacji (§ 3) stoi Prezydjum, złożone z przewodniczącego, jego zastępcy, sekretarza, które stanowili pp. I. Chabielski, W. Polkowski i S. Pronaszko, oraz pięciu przedstawicieli okręgów: Poznańskiego, Krakowskiego, Lwowskiego, Katowickiego i Wileńskiego. Wydział wykonawczy (§ 4) stanowią: przewodniczący, jego zastępca i sekretarz. Wydział, odpowiedzialny za wykonanie uchwał, zwołuje Zebranie Delegacji. Zebranie takie może być również zwołane na wniosek delegatów I-go okręgu. Siedziba stała mieści się w Warszawie. Nowi delegaci (§ 6), są przyjmowani przez Prezydjum, które może odmówić przyjęcia, bez podania powodów.

W ciągu 5 lat swego istnienia Delegacja Stała wykazała wielką żywotność w całym szeregu spraw przedewszystkiem w dziedzinie opinjowania wniosków prawodawczych, regulowania zagadnień i prac robotniczych w całem Państwie, ruchu budowlanego, uprawnień budowlanych i t. d.

Działalność jej przyczyniła się do osiągnięcia zupełnego uzgodnienia zapatrywań poszczególnych Związków na podstawowe zagadnienia budowlane i zawodowe i do scalenia organizacyjnego przemysłu budowlanego.

LISTA CZŁONKÓW

Stowarzyszenia Zawodowego Przemysłowców Budowlanych Rzeczypospolitej Polskiej w Warszawie, ul. Ludna 9 a

1. Biuro budowlane, Bobrowski i S-ka inżynierowie, Sp. z ogr. odp., Warszawa, ul. Rakowiecka 9, tel. 24-12.
2. Przedsiębiorstwo budowlane A. Bondy, Warszawa, ul. Wspólna 9 m. 22.
3. Towarzystwo budowlane z ogr. por., Eryk Brieger i S-ka, oddział Warszawa, ul. Szopena 12, tel. 69-11.
4. Brzozowski Janusz, majster ciesielski, ul. Hoża 84, tel. 21-73.
5. Przedsiębiorstwo Robót Inżynieryjnych i budowlanych Jan Broda, oddział Warszawa-Praga, ul. Obrońców 15, telefon Nr. 508-18.
6. Bobieński Mścisław, inżynier, Al. Ujazdowskie 22, tel. 134-24.
7. „Budownictwo i Przemysł", Polska Spółka Udziałowa Budowlano-Przemysłowa i Mierniczo-Leśna, Sp. z ogr. odp. Warszawa, ul. Śniadeckich Nr. 6, tel. 330-11.
7a. Centrala Gospodarcza Przemysłu Budowlanego, Sp. z o. o. Warszawa, Al. Ujazdowskie 39, tel. 72-65, 429-50, 1, 2.
8. Biuro budowlane T. Czosnowski i S-ka, Warszawa, Ceglana 5, tel. 5-80, 5-82.
9. Biuro techniczne dla Przemysłu Ceramicznego J. Cieszewski, inż. ceramik, Warszawa, ul. Krak.-Przedmieście 7, tel. 7-49.
10. Przedsiębior. Budowl. „Centrum", Warszawa, Kawenczyńska 2, tel. 275-23.
11. Biuro Budowlane Wł. Czarnocki, Warszawa, Wilanowska 1, tel. 64-15.
12. „DąbrówkaWilanowska", Cegielnia, biuro Warszawa, ul. Nowy-Świat 18, tel. 29-40.
13. Drzewiecki Piotr, inżynier, Warszawa, Al. Jerozolimskie 71, tel. 2-06.
14. Przedsiębiorstwo Kolejowo-Budowlane, inż. Stanisław Dworakowski i S-ka, Sp. z ogr. odp., tel. 263-04. Warszawa, ul. Puławska 41, tel. 263-04.
15. Eckert Leon, budowniczy, ul. św. Marcina 61, Poznań.
16. Przedsiębiorstwo Przemysłowo-Budowlane, Filleborn i Szyndler, Warszawa, Wspólna 67, tel 211-28.
17. Fabryka Stolarska, Ludwik, Warszawa-Praga, ul. Kowieńska 7, tel. 290-63.
18. Gutt Aleksander, Przeds. Budowlane, Warszawa, ul. Koszykowa 20, tel. 271-88.
19. Gierszewski Stanisław, Przedsiębiorstwo Budowlane, Warszawa, Lwowska 8, tel. 24-42.
20. Gumowski J., inżynier, Wilno, ul. Mickiewicza 1.
21. Zakłady Przemysłowo-Budowlane B-cia Horn i Rupiewicz, Sp. Akc., Warszawa, ul. Mazowiecka 7, tel. 225-94, 13-82, 113-89.
22. Przedsiębiorstwo Robót Inżynieryjno-Budowlanych, Paweł Holc i S-ka, Sp. z ogr. odp., Warszawa, ul. Karolkowa 9, tel. 279-30, 17-24, 102-23.
23. Roman Hichel, Przedsiębiorstwo Budowlane, Prusków, Łazienkowska 8.
24. Jakubowski Stanisław, majster murarski, Warszawa, Stare Miasto 25, tel. 284-91.
25. Jurkowski Stefan, Przedsięb. Inżynieryjno-Budowlane, Warszawa, Grójecka 35, tel. 26-09.
26. Przedsięb. Architektoniczno-Budowlane, Piotr Janicki, Warszawa-Mokotów, ul. Rakowiecka 41, tel. 142-88.
27. Biuro Inżynierskie, Dr. Czesław Kłeś, Warszawa-Włochy, tel. 271-01.
28. Biuro Inżynieryjne, J. Karbowski i J. Kurowski, Sp. z ogr. odp., Warszawa, ul. Koszykowa 33, tel. 259-08.
29. Kartens Maurycy, Przedsięb.-Budowlane, Koszykowa 7, tel. 27-95.
30. Klein Edward, majster ciesielski, Al. Jerozolimskie 19, tel. 260-60.
31. Kręcki Jan, Przedsiębiorstwo Budowlane, Warszawa, ul. Em. Plater 19, tel. 102-33.
32. Konopiński Ludwik, majster murarski, Warszawa, Nowy Zjazd 16, tel. 269-94.
33. Towarzystwo Przemysłowo - Budowlane, Ludomir Z. Kobesz i S-ka, Sp. z ogr. odp., Warszawa, Bracka 17, tel. 203-99, 21-97, 78-52.
34. Biuro Budowlane, inżynier Antoni Kiełbasiński i S-ka, Warszawa, ul. Złota 30, tel. 284-67.

35. Przedsiębiorstwo Budowlane, Biuro Inżynierskie, C. Lubiński i K. Jaskulski, Sp. z ogr. odp., Warszawa, Wilcza 5, tel. 116-50, 116-51, 97-88.

36. Łabęcki I., Przedsiębiorstwo Zduńskie, Warszawa Piwna 19, tel. 36-70.

37. Przedsięb. Budowlane, Inżynier Z. Marcinkowski i S-ka, Sp. z ogr. odp., Warszawa, ul. Uniwersytecka 4, tel. 84-45.

38. Towarzystwo Akcyjne Zakładów Przemysłowo-Budowlanych, Fr. Martens i Ad. Daab, Warszawa, Wiejska 9, tel. 65-94, 55-84.

39. Biuro Budowlane, M. Machajski, inżynier, Warszawa, ul. Grodzieńska 2, tel. 244-33.

40. Noworyta Jan, architekt, ul. Zimorowicza 17, Lwów.

41. Biuro Budowlane, S. Niedbalski, J. Banasiak i S-ka, Warszawa, ul. Marszałkowska 15a, tel. 405-77, 288-70.

42. Przedsięb. Budowlane, Bolesław Naykowski i S-ka. Warszawa, ul. Poznańska 38 m. 7, tel. 515-01.

43. F. Oppman i H. Kozłowski, Inżynierowie Komunikacji, Warszawa, Mokotowska 18 m. 5, tel. 86-87.

44. Biuro Budowlane J. Pawlikowski, Warszawa, Wielka 26, tel. 26-42.

45. Polska Budowlana Spółka Akcyjna, Warszawa, ul. Nowy Świat 38, tel. 303-12.

46. Pianko Izydor, budowniczy, Warszawa, Marszałkowska 81, tel. 49-61.

47. Polskie Towarzystwo Budowlane, Sp. Akc., Warszawa, Wierzbowa 9, tel. 255-02, 255-07, 255-29.

48. Przedsiębiorstwo Robót Inżynieryjnych i Budowlanych, W. Paszkowski, F. Próchnicki i S-ka, Sp. z ogr. odp., Warszawa, Jerozolimska 18, tel. 47-08, 221-81.

49. Biuro Przemysłowo - Budowlane, S. Pronaszko i R. Sobieszek, Warszawa, Sto-Krzyska 25, tel. 426-72, 426-74.

50. Pachowski Stefan, Przedsiębiorstwo Budowlane, Warszawa, ul. Mokotowska 57, tel. 205-74.

51. Rousseau E., Fabryka okuć budowlanych, Warszawa, ul. Twarda 13, tel. 253-55.

52. Ronka E., budowniczy, Kraków, ul. Biskupia 8.

53. Rozkoszny Fr., budowniczy, Katowice, ul. Warszawska 38.

54. Roth Fr., Przedsiębiorstwo Budowlane, Warszawa, ul. Wilcza 58, tel. 24-11.

55. Rolecki J., inżynier, Warszawa, ul. Puławska 41.

56. Biuro Techniczno - Budowlane, B. Rogaczewski i St. Szulakiewicz, Warszawa, ul. Nowy Świat 34, tel. 168-82.

57. Przedsięb. Budowane, A. i R. Rzeczkowscy, Warszawa, ul. Zajęcza 8, tel. 74-85.

58. Salamonowicz T., Przedsięb. Budowlane, Warszawa, ul. Krak. Przedmieście 69, tel. 291-13.

59. Sorokiewicz S. i S-ka, Fabryka Papy, Warszawa, ul. Ludna 9a, tel. 69-87.

60. Skrzypek Józef (junior), Przedsiębiorstwo Budowlane, Warszawa, ul. Miedziana 4a, tel. 130-76.

61. Święcicki, K., Dom Handlowy, Warszawa, ul. Warszawska 3, tel. 270-80.

62. Szwachula K., Fabryka Stolarska, Warszawa, Solec 103, tel. 124-65.

63. Przedsięb. Budowlane, Fr. Sokołowski, Warszawa, Bracka 23, tel. 58-36.

64. Biuro Budowlane, F. Skąpski, T. Szopa i S-ka, inżynierowie, Warszawa, Al. Ujazdowska 39, tel. 416-54.

65. Sztolcman H. S., Biuro Budowlane, Warszawa, ul. Mokotowska 12, tel. 120-50.

66. Biuro Inżynieryjno-Budowlane, Karol Sztolcman, Warszawa, Plac Napoleona 1, tel. 431-26, 338-38.

67. Szpak J., Przedsiębiorstwo Budowlane, Warszawa, Al. Jerozolimskie 21, tel. 10-83.

68. Inż. Szydłowski M. i S-ka, Biuro Robót Budowlanych i Przedsiębiorstwo Budowlane, Warszawa, ul. Piękna 44, tel. 197-90.

69. Przemysłowo - Budowlana Spółdz. Inżynierów Komunikacji, Spółka z ogr. odp., Warszawa, ul. Wspólna 37, tel. 43-62.

70. Towarzystwo Budowlane, inżynierowie K. Stronczyński, R. Czarnota - Bojarski i S-ka, Sp. Akc., Warszawa, Marszałkowska 17, tel. 249-73, 423-44, 423-23.

71. Słobodziński W. i W. Wojewódzki, Przedsiębiorstwo Budowlane, Radom, ul. Podjazdowa 26.

72. Stołeczne Towarzystwo Budowlane i Meljoracyjne S. A. dawniej A. Ponikowski i E. Ostrowski, Warszawa, ul. Krak. Przedm. 7, tel. 67-06.

73. inż. Telakowski Edmund, Warszawa, Nowowiejska 21, tel. 269-50.

74. „Technika", Przedsiębiorstwo Budowlane, Warszawa, Nowy Świat 7, tel. 94-73.

75. „TRI", Towarzystwo Robót Inżynierskich, Sp. Akc., oddział Warszawa, Nowy Świat 38.

76. Towarzystwo Inżynieryjno - Budowlane, „Trawers", Warszawa, Piękna 22, tel. 279-66.

77. Towarzystwo Robót Inżynieryjnych i Budowlanych, Warszawa, ul. Kredytowa 10, tel. 255-68.

78. „Tor", Towarzystwo Robót Kolejowych i Budowlanych, Sp. Akc., Warszawa, Elektoralna 6, tel. 509-61, 54-40.

79. Warszawska Spółka Budowlana, Sp. z ogr. odp., Warszawa, Al. Ujazdowskie 39, tel 230-22.

80. Wołosz A., majster murarski, Warszawa, ul. Em. Plater 19, tel. 202-43.

81. Przedsięb. Budowlane „Wilpri", Wilno, ul. Żeligowskiego 5.

82. Inż. Wołkowiński Mieczysław, Biuro Budowlane, Warszawa, Filtrowa 63, tel. 314-54.

83. Spółka Techniczno - Budowlana, Wolski, Wiśniewski, inżynierowie, Warszawa, Widok 9, tel. 516-40, 264-12.

84. Biuro Budowlane, Wojnarowski i Święcki, Warszawa, ul. Marszałkowska 79, tel. 58-01.

85. Warszawska Spółka Mechanicznej Eksploatacji Piasku, Warszawa, Wybrzeże Kościuszkowskie, róg Lipowej, tel. 131-50.

86. Zaczek Ludwik, Fabryka Stolarska, Warszawa, ul. Grzybowska 36, tel. 223-14.

87. „Żelazo - Beton", Sp. z ogr. odp., Warszawa, Żórawia 11, tel. 7-67, 60-24.

DZIAŁ V.

ORGANIZACJA PRZEMYSŁU I HANDLU.

DR. LEON PĄCZEWSKI.

Organizacja życia gospodarczego w Polsce Odrodzonej

Wskrzeszenie Państwowości Polskiej na proces rozbudowy organizacji przemysłu i handlu polskiego wywarło wpływ o znaczeniu przełomowem.

Zjednoczenie polityczne ziem polskich musiało wywołać potrzebę unifikacji życia gospodarczego. Dzieło tej unifikacji, będącej warunkiem podstawowym normalnego rozwoju gospodarczego kraju, mogło być dokonane drogą powołania do życia takich organizacyj gospodarczych, które mogłyby wywierać odpowiedni wpływ i regulować bieg spraw, dotyczących przemysłu i handlu na całym obszarze Rzeczypospolitej.

Potrzebę tę zaintersowane sfery gospodarcze uświadomiły sobie niemal zaraz po wskrzeszeniu Państwa Polskiego. W tym czasie budzi się i coraz bardziej potężnieje ruch, wyrażający się w powstawaniu organizacyj branżowych o charakterze ogólno - państwowym oraz organizacyj, służących ogólnym interesom poszczególnych dziedzin życia gospodarczego.

Związki te można ująć w typy następujące:

1. Organizacje powszechne, obejmujące wszystkie dziedziny życia gospodarczego.
2. Branżowe, ogólno - krajowe, usiłujące zrzeszyć wszystkie przedsiębiorstwa z danej gałęzi przemysłu na całym obszarze państwa.
3. Grupowe, ogólno - państwowe, reprezentujące interesy jakiejś specjalnej grupy danej gałęzi przemysłu.
4. Terytorjalne (regjonalne), powszechne, ogniskujące wszystkie gałęzie przemysłu, a niekiedy wszystkie dziedziny życia gospodarczego na pewnym obszarze państwa.
5. Terytorjalne (regjonalne) branżowe, grupujące wszystkie przedsiębiorstwa pewnej gałęzi przemysłu na danym obszarze państwa.

ad 1) Do typu organizacyj powszechnych ogólno - państwowych, obejmujących wszystkie dziedziny życia gospodarczego na całym obszarze państwa zaliczamy Centralny Związek Polskiego Przemysłu, Górnictwa, Handlu i Finansów, powołany do życia w końcu roku 1919 na skutek uchwał zjazdu organizacyj przemysłowych i społeczno - gospodarczych, który odbył się w tym czasie.

Związek ten grupuje około 50 najpoważniejszych zrzeszeń gospodarczych, reprezentujących przemysł, górnictwo, handel i finanse. Siedziba jego znajduje się w stolicy kraju, w Warszawie. Organizacja ta pomyślna jest jako wolny związek wspomnianych zrzeszeń, który w zasadzie nie krępuje samodzielności należących doń członków, a zadaniem jego jest dążenie do uzgodnienia ich opinij i poglądów oraz do ujednolicenia i spotęgowania ich wysiłków, mających na celu podniesienie gospodarcze kraju i ustalenie wytycznych jego polityki ekonomicznej. W skład Związku wchodzą zarówno zrzeszenia o charakterze wolnym, a więc branżowe, terytorjalne i t. p., jak i instytucje o charakterze przemysłowym w postaci Izb handlowych i przemysłowych, do których przynależność jest obowiązkowa.

Działalność Centralnego Związku Polskiego Przemysłu, Górnictwa, Handlu i Finansów, zmierzająca do obrony interesów życia gospodarczego, polega przedewszystkiem na ciągłej współpracy z Rządem i ciałami ustawodawczemi. W tym celu delegaci Centralnego Związku Polskiego Przemysłu, Górnictwa, Handlu i Finansów biorą udział w pracach wszystkich ciał doradczych, istniejących czy to przy poszczególnych ministrach, czy też przy urzędach państwowych. Wszelkie projekty ustaw i rozporządzeń, mających związek z życiem gospodarczem, zarówno jak i sprawy z zakresu polityki ekonomicznej, opinjowane są przez Centralny Związk Polskiego Przemysłu, Górnictwa, Handlu i Finansów. Opinje te, podawane do wiadomości Rządu i obu Izb Ustawodawczych, przyczyniają się w znacznym stopniu do weszechstronnego oświetlenia rozważanych spraw.

Ostatnio, t. j. po przewrocie majowym, kiedy przy Wice-premjerze Bartlu powstał organ doradczy w postaci t. zw. Komisji Opinjodawczej, Centralny Związek w tej Komisji odegrał b. wybitną rolę, a opinje, przedstawione przez nią, były ważną podstawą dla prac Komitetu Ekonomicznego Ministrów.

Z ważniejszych czynności Związku wymienić należy udział w regulowaniu polityki celnej i przy zawieraniu traktatów handlowych, ustalanie wytycznych dla pracodawców w sprawach robotniczych, wywieranie odpowiedniego wpływu na politykę kredytową, podatkową, bankową, komunikacyjną, udział w organizacjach międzynarodowych, w zagranicznych zjazdach i międzynarodowych Kongresach, wydawanie własnego organu p. t. „Przegląd Gospodarczy" i t. p.

ad 2) Organizacje branżowe ogólno - państwowe obejmują albo wszystkie istniejące w Polsce związki, reprezentujące interesy danej gałęzi przemysłu, albo też wszystkie przedsiębiorstwa w danej gałęzi przemysłu. Do pierwszej grupy zaliczamy Radę Naczelną Związków Drzewnych w Polsce, Radę Naczelną Przemysłu Gorzelni Rolniczych i Radę Naczelną Polskiego Przemysłu Cukrowniczego, do drugiej zaś Polski Związek Przemysłowców Metalowych Związek Polskich Producentów i Rafinerów Olejów Mineralnych, Związek Przemysłu Chemicznego R.P., Związek Zaw. Papierni Polskich, Zwiazek Właścicieli Browarów w Polsce, Związek Hut Szklanych itp.

ad 3) Z niektórych gałęzi przemysłu wydzielają się pewne grupy przedsiębiorstw przemysłowych,

związanych wspólnością interesów zawodowych i celem skuteczniejszej obrony swych postulatów, nie tracąc łączności ze związkiem macierzystym, zrzeszają się w związki specjalne. Niekiedy wchodzą one w skład związków branżowych ogólno - państwowych. Do tych ostatnich zaliczamy Związek Zawodowy Przemysłu Superfosfatowego, Związek Przemysłu Perfumeryjnego w Polsce i t. p. Do związków grupowych, których członkowie są jednocześnie członkami organizacyj branżowych, zaliczamy m. in. Związek Wytwórców Wagonów i Parowozów, Związek Wytwórców Wyrobów Emaljowanych i t. p.

ad 4) Do organizacyj, ogniskujących wszystkie gałęzie przemysłu na pewnym obszarze państwa, zaliczyć należy Towarzystwo Przemysłu Zagłębia Dąbrowskiego. Zbliżone są do niego: Związek Fabrykantów w Poznaniu i Związek Przemysłowców w Bydgoszczy. Do kategorji związków, obejmujących szereg dziedzin życia gospodarczego na danym obszarze państwa, zaliczamy przedewszystkiem Zjednoczenie Gospodarcze Polskiego Śląska, skupiające w sobie wszystkie polskie zrzeszenia gospodarcze, reprezentujące interesy polskiego handlu (Związek Towarzystw Kupieckich woj. Śląskiego oraz Zjednoczenie Pracodawców Wielkiego Handlu woj. Śląskiego), przemysłu (Związek Średniego i Małego Przemysłu na Polskim Śląsku), rzemiosła (Związek Samodzielnych Rzemieślników i Przemysłowców na Polskim Śląsku) i t. p.

ad 5) Do kategorji związków, grupujących wszystkie przedsiębiorstwa danej gałęzi przemysłu na pewnym obszarze państwa, należy zaliczyć Radę Zjazdów Górniczych Zagłębia Dąbrowskiego i Krakowskiego i Górnośląski Związek Przemysłowców Górniczo - Hutniczych w Katowicach.

W ogólno - państwowe związki zawodowe zrzeszyły się wreszcie poszczególne dziedziny życia gospodarczego. Tak więc reprezentacją interesów kupiectwa polskiego jest Naczelna Rada Zrzeszeń Kupców Polskich, reprezentacją interesów bankowości jest Związek Banków, zakładów ubezpieczeniowych — Związek Polskich Prywatnych Zakładów Ubezpieczeń, — Związek Przedsiębiorstw Transportowych i Ekspedycyjnych i t. p.

Oddzielnie wspomniec trzeba o rolnictwie, gdyż dziedzina ta życia gospodarczego w Polsce zorganizowana jest odrębnie. Naczelną organizacją w rolnictwie jest Związek Polskich Organizacyj Rolniczych, posiadających siedzibę w Warszawie (Kopernika 30). W skład tego Związku weszły wszystkie najważniejsze zrzeszenia i instytucje rolnicze w Polsce w charakterze członków zwyczajnych, (organizacje czysto zawodowe) rzeczywistych (Izby Rolnicze) nadzwyczajnych (organizacje zawodowe, rolniczo - finansowe, rolniczo - handlowe i rolniczo - przemysłowe oraz członków korespondentów (instytucje publiczne i prywatne o charakterze naukowo - rolniczym). Związek posiada charakter ogólno - rolniczy i obejmuje wszystkie typy własności ziemskiej. Posiada on około 100.000 członków zwyczajnych, z których mniejsza własność stanowi około 90 proc.

Godzi się zauważyć, iż po wskrzeszeniu Państwa Polskiego w łonie szeregu związków branżowych i terytorjalnych nastąpiły poważne zmiany, podyktowane koniecznością przystosowania się do nowych warunków politycznych i gospodarczych Państwa.

W końcu roku 1925, związki przemysłowe Polski zachodniej i południowej, uznając potrzebę najściślejszego zbliżenia ze względu na wspólne interesy, połączyły się w t. zw. „Porozumienie Gospod. Związków Przemysłowych Zachodniej i Południowej Polski", które objęło Górnośląski Związek Przem. Górn. - Hutn., Związek Przemysłowców w Krakowie, Związek Przemysłowców Bielska - Białej i okolicy, Związek Przetwórczy Przemysłu Metalowego w Zagłębiu Dąbrowskiem. Związek Przemysłowców w Bydgoszczy, Związek Fabrykantów w Poznaniu i t. p.

Wspomniane „Porozumienie", niezorganizowane w osobę prawną, nie posiadało ani własnej siedziby, ani ujętych w normy statutowe celów działalności. Koincydencja interesów związków, objętych „Porozumieniem", wyrażała się w odbywaniu co pewien czas wspólnych zjazdów. Urzędującym Związkiem był ten, w którego siedzibie miał się odbyć najbliższy zjazd. Działalność porozumienia oparta była na regulaminie, przyjętym przez zainteresowane związki.

W ciągu r. 1926 „Porozumienie" to przekształciło się na Zrzeszenie Związków Przemysłowych Zachodniej i Południowej Polski, które objęło następujące organizacje: Związek Przemysłowców Bielska, Białej i okolicy, Związek fabrykantów w Bydgoszczy, Związek gospodarczy Przemysłu Przetwórczego w Katowicach, Związek Przemysłowców w Krakowie, Centralny Związek Przemysłoców we Lwowie i Związek Fabrykantów w Poznaniu.

Poza tem do Zrzeszenia mają przystąpić: Polski Związek Przemysłowców w Sosnowcu oraz niedawno powołany do życia Związek Przemysłowców w Częstochowie. Prowadzenie agend Zrzeszenia zostało powierzone Związkowi Przemysłowców w Krakowie.

Obok wspomnianego wyżej Zrzeszenia w styczniu 1927 r. powstała z siedzibą w Poznaniu Naczelna Organizacja Zjednoczonego Przemysłu i Rolnictwa, Zachodniej Polski, reprezentująca Górnośląski Związek Przemysłowców Górniczo - Hutniczych w Katowicach, który łączy w sobie cały ciężki przemysł Górnego Śląska oraz całe kopalnictwo, Związek Zachodnio - Polskiego Przemysłu Cukrowniczego, do którego należą wszystkie cukrownie województwa poznańskiego i pomorskiego, Zachodnio - Polskie Zjednoczenie Spirytusowe, jednoczące blisko 45 proc. gorzelni polskich, wytwarzających 44,8 proc. ilości spirytusu polskiego, oraz towarzystwa rolnicze, jako to: Wielkopolskie Tow. Kółek Rolniczych, Wielkopolski Związek Ziemian, Westpolnische Landwirtschaftliche Gesellschaft i Landbund Weichselgau, gdzie zrzeszonych jest przeszło 16.000 członków z obszarem, przekraczającym 1.600.000 ha ziemi. Jak widzimy, organizacja to obejmuje najważniejsze dziedziny życia gospodarczego Polski Zachodniej i powołana jest do odegrania w życiu państwowem Polski wybitną rolę. Nie reprezentuje ona jednak wszystkich gałęzi przemysłu Zachodniej Polski, lecz jedynie przemysł surowcowy.

W miarę zacieśniania się węzłów między przemysłami poszczególnych części Polski i ujednolicania ich interesów gospodarczych, będzie musiała powstać jedna ogólno - państwowa organizacja gospodarcza, która będzie reprezentowała interesy prze-

mysłu, handlu i finansów całej Polski. Już obecnie jesteśmy świadkami coraz większego zanikania różnic między poszczególnemi częściami Polski w zakresie gospodarczym oraz zacieśniania stosunków między poszczególnymi Związkami o charakterze terytorjalnym. W dużej mierze do tego zacieśnienia kontaktu między Związkami, posiadającemi charakter dzielnicowy, przyczyniło się wspólne uczestnictwo kierowników zainteresowanych organizacyj w różnych organach, powoływanych przez Rząd, i w szczególności w Komisji Opinjodawczej (Przemysłowej) przy Prezesie Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów. Konieczność uzgodnienia interesów gospodarczych i jednolitego ustosunkowania się do poszczególnych zagadnień gospodarczych doprowadziło do powstania ogólno - polskich konwencyj (np. Konwencja Węglowa) i syndykatów (np. Syndykat Polskich Hut Żelaznych), a nadto do przeistoczenia się niektórych organizacyj branżowych dzielnicowych w organizacje ogólno - państwowe. Ostatnio miało to miejsce ze Związkiem Hut Żelaznych, który obecnie jednoczy całe hutnictwo Rzeczypospolitej Polskiej oraz ze Związkiem Przemysłu Chemicznego R. P. i Polskim Związkiem Przemysłowców Metalowych, które to Związki po włączeniu w skład członków wszystkich odnośnych przedsiębiorstw województwa Śląskiego również stały się organizacjami ogólno - polskiemi. Do tych objawów konsolidacji stosunków między sferami gospodarczemi poszczególnych dzielnic Polski należy wreszcie zaliczyć wejście do Lewiatana Związku Przemysłowców w Krakowie.

Widzimy więc, iż przemysł i handel Polski zbliża się coraz bardziej do urzeczywistnienia idei stworzenia jednolitego frontu na terenie gospodarczym, a osiągnięcie tego ideału niewątpliwie spotęguje rozpęd, jaki cechuje w chwili obecnej rozwój życia gospodarczego Polski.

Adresy organizacyj gospodarczych

A. ORGANIZACJE POWSZECHNE OGÓLNO-PAŃSTWOWE.

CENTRALNY ZWIĄZEK POLSKIEGO PRZEMYSŁU, GÓRNICTWA, HANDLU I FINANSÓW, Warszawa, Chmielna 2. Tel.: 62-59, 279-67, 319-67, 44-27. Adres telegr.: „Lewiatan".

Prezydjum Zarządu: Prezes — Stanisław ks. Lubomirski. Wice-prezesi—Stefan Laurysiewicz, Stanisław Jan Okolski, Tadeusz Sułowski.

Prezydjum Rady: Prezes Rady—Stanisław Ks. Lubomirski, Wice-prezesi—Alfred Biederman, Tadeusz Epstein, Hipolit Gliwic, Henryk Grohman, Bogusław Herse, Jan Jeziorański, Czesław Klarner, Henryk Kolischer, Stefan Laurysiewicz, Andrzej ks. Lubomirski, Edward Natanson, Tadeusz Popowski, Maurycy Poznański, Janusz ks. Radziwiłł, Witold hr. Sąsajiło, Władysław Steslowicz, Stanisław Surzycki, Marcin Szarski, Antoni Wieniawski, Teodor Weinschenck, Jan Zagleniczny, Jan Zarański, Jerzy Zdziechowski, Józef Żychliński.

Skład Personalny Dyrekcji i Biura: Dyr. Nacz.—Andrzej Wierzbicki. Dyrektorzy: Jerzy Łempicki i Jan Hołyński. Kierownik Sekretarjatu—Adam Keller. Kierownik Wydziału Ekonomicznego—Kazimierz Kasperski. Kierownik Referatu Ogólnego—Zofja Sukolowska. Kierownik Referatu Celnego—Zygmunt Miduch. Kierownik Wydziału Statystycznego—B. Rzepecki. Kierownik Wydziału Pracy —Mieczysław Jastrzębowski. Kierownik Wydziału Komunikacji—Adam Krzyżanowski.

Wydział Prawny: Radcowie prawni—Lucjan Altberg, Stefan Choromański, Tadeusz Chromiński, Czesław Szermer. Wydział porad w zakresie organizacji przedsiębiorstw przemysłowych i handlowych: Kierownik—Wacław Kawiński. Sekretarjat Komitetu Narodowego Polskiego Międzynarodowej Izby Handlowej. Sekretarz: Stanisław Kocot. „Przegląd Gospodarczy" — Kierownik: Dr. Edward Rose. Redakcja: Rudolf Pastucha i Tadeusz Sławiński.

Zrzeszenie Związków Przemysłowców Zachodniej i Południowej Polski. Centrala w Warszawie, Nowy-Świat 50, prowadzący gestję Związek Przemysłowców w Krakowie, ul. Szpitalna 15. W skład Zrzeszenia wchodzi 6 Związków.

B. ORGANIZACJE PRZEMYSŁOWE BRANŻOWE.

I. Przemysł Rolny.

Rada Naczelna Polskiego Przemysłu Cukrowniczego, Warszawa, Mazowiecka 13. — Tel. 54-01 i 45-25.

a) Związek Zawodowy Cukrowni b. Królestwa Polskiego w Warszawie, Moniuszki 11. Adres telegr.: „Cukrozwiązek - Warszawa". Rok założ. 1906.

b) Związek Zachodnio - Polskiego Przemysłu Cukrowniczego w Poznaniu, Sew. Mielżyńskiego 7 II, tel. 22-52, 22-72 i 35-61. Adres telegr.: „Cukropol-Poznań" Rok zał. 1921.

Związek Pracodawców dla Cukrownictwa na Wielkopolsce, Poznań, Skarbowa 15. (17 fabryk cukru).

Rada Naczelna Przemysłu Gorzelń Rolniczych w Polsce, Warszawa, Czackiego 3/5, tel. 88-05. Adres telegr.: „Naspir", założ. w r. 1924 przez 8 związków dzielnicowych, zrzeszających około 1.400 gorzelń roln. Prezes: Władysław Żeleński. Vice-prezesi: Stefan Soryn, Jan Czarnowski, Tadeusz Potworowski, Dyr. dr. Bronisław Wałukiewicz

a) Polskie Zrzeszenie Spirytusowe w Warszawie, Warszawa, Hortensja 6.

b) Zachodnio-Polskie Zjedn. Spirytuszu, Poznań, Św. Marcina.

c) Związek Przedsięb. Gorzelni Rolniczych, Lwów, 3-go Maja 19.

II. Przemysł Spożywczy.

Centralny Związek Przemysłu Piwowarskiego i Słodowniczego w Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa, Wiejska 17, tel. 5-96. Prezes: Jan Patzer, Warszawa. Wice-prezesi: Inż. Stanisław Fox, Żywiec, Dyr. Władysław Adam, Warszawa.

a) Związek Browarów Małopolski, Śląska Górnego i Cieszyńskiego. Kraków, Potockiego 3.

b) Związek Browarów na Polskę Zachodnią, Poznań, Ratajczaka 11 a.

c) Związek Właścicieli Browarów w Polsce, Warszawa, Wiejska 17.

Związek Fabrykantów Octu w Polsce, Warszawa, Bracka 13, m. 5, tel. 19-90. Grupuje 104 członków, reprezentujących 107 wytwórni octu. Prezes: Józef Komicz. Dyr. Bolesław Rosiewicz.

Związek Młynarzy Polskich, Warszawa, Nowy Świat 70, telef. 277-45, adres telegr.: „Młynpol". Członków około 4.000.— Prezes: Stanisław Pytlewski, właśc. młyna w Działoszynie, Dyr. Marjan Rutkowski, właśc. młyna w Górze Kalwarji. Związek Młynarzy Polskich wydaje czasopismo „Młynarz Polski" pod redakcją F. Lewandowskiego.

Koło Młynarzy w Małopolsce, Lwów, Boimów 3.

Związek Młynów Handlowych, Poznań, Sew. Mielżyńskiego 23. Sekcja Pomorska, Grudziądz, ul. Lipowa 1.

Związek Młynarzy, Ziem Zachodniej Polski, Poznań, Św. Marcina 39.

Związek Właścicieli Drożdżowni w Polsce. Warszawa, Zielna 21. Tel. 164-57, 514-34, 514-35. Zarząd: J. Binental, I. Goldberg, P. Janiszewski, St. Szereszewski, J. Wellmer.

Polski Związek Zawodowy Przemysłu Wódczanego w Warszawie, Zielna 24, tel. 97-25.

Związek Właścicieli Gorzelni Przemysł. i Rektyfik. w Polsce, Czackiego 3—5, tel. 154-74.

Związek Rektyfikacji Spirytusu, Warszawa, Senatorska 35, tel. 38-57.

Związek Właścicieli Fabryk Wyrobów Cukierniczych i Przetworów Owocowych, Warszawa, Jasna 10, tel. 15-44.

III. Przemysł Drzewny.

Rada Naczelna Związków Drzewnych w Polsce, Warszawa, Nowy Świat 27, tel. 173-20.
a) Stowarzyszenie Przemysłowców i Kupców Drzewnych Państwa Polskiego, Warszawa, Niecała 3.
b) Zrzeszenie Przemysłowców Leśnych w Warszawie, Nowy Świat 27, tel. 235-10.
c) Zrzeszenie Związków Właścicieli Lasów w Warszawie, Kopernika 30, tel. 11-77.
d) Związek Fabrykantów Dykt i Fornierów w Polsce Warszawa, Nowy Świat 27.
e) Syndykat Interesentów Drzewnych, Lwów, Akademicka 17.
f) Związek Przemysłowców — Sekcja Drzewna, Kraków, ul. Szpitalna 15, tel. 2141. Przewodniczący: radca Wilhelm Ader.
g) Związek Przemysłowców Drzewnych, Poznań, Fredry 2, tel. 50-32. Rok założenia 1919. Prezes: Bolesław Bystrzycki, Dyr. St. Potoczny.
h) Związek Przemysłowców Leśnych, Wilno, W. Pohulanka 3.
i) Związek Przemysłowców Polskich-Sekcja Drzewna, Wilno, Mickiewicza 1.
j) Zjednoczenie Gospodarcze dla Polskiego Śląska, Katowice, Warszawska 27. II.

Krajowy Związek Koszykarzy, Kraków.
Związek Drzewny, Kraków, Sławkowska 1.
Towarzystwo Drzewne Lwów, Kopernika 20.
Związek Właścicieli Tartaków i Kupców Drzewnych w Bydgoszczy.
Arbeitsgemeinschaft der Danziger Holzarbände, Danzig, Milchkannengasse 28.

IV. Przemysł Włókienniczy.

Związek Przemysłu Włókienniczego w Państwie Polskiem, Łódź, Piotrkowska 96, tel. 7-89 i 89, adres telegr.: „Assotext". Zarząd: Prezes Dr. Alfred Biedermann Wiceprezesi: Maksymiljan Kernbaum, Maurycy Poznański. Dyr. Zw. Dr. Marceli Barciński.
Krajowy Związek Przem. Włókienniczego, Łódź, Moniuszki 5.
Związek Eksport. Polskiego Przemysłu Włókienniczego, Łódź, Moniuszki 9.
Związek Eksporterów Przemysłu Włókienniczego w Bielsku, Sp. z ogr. odp.
Stow. Fabrykantów Wyrobów Pończoszniczych w Łodzi i okolicy, Łódź, Andrzeja 14, tel. 39-43. Prezes: J. Kohan, Wiceprezesi: M. Rozenfeld, Dr. J. Damm. Skarbnik: J. Pfeffer. Sekretarz: A. Srebrnogóra.
Związek Przemysłowców i Kupców Chrześcijan w branży trykotażowo-pończoszniczej, w Warszawie.
Związek Białostockiego Wielkiego Przemysłu, Białystok, ul. Lipowa 24, tel. 1-56. Skrzynka pocztowa Nr. 19. Przemysł włókienniczy, leśny, garbarski.
Stowarzyszenie Fabrykantów Przemysłu Włókienniczego, „Tekstil", Białystok, Zamenhofa 29.
Związek Zawodowy Właścicieli Farbiarni Zarobkowych, Łódź, Al. Kościuszki 17. Ilość członków 40.
Związek Przemysłu Konfekcyjnego w Polsce, Warszawa, ulica Trębacka 4, m. 20, tel. 37-95.
Tomaszowski Związek Przem. Włókienniczego w Tomaszowie Mazowieckim (członk 18).
Związek Wykończalń i Farbiarń Okr. Łódzkiego, Łódź, Piotrkowska 84 (członk. 40).
Tow. Fabrykantów i Przem. obw. Białostockiego, Białystok, Warszawska 7.
Związek Przemysłu Dzianego Rzplitej Polskiej, Łódź, Kościuszki 25.
Związek Fabryk Wyrobów Hafciarskich, Kalisz, Al. Józefina 21.
Konwencja Fabrykantów Sukna Bielska, Białej i okolicy Bielska.

V. Przemysł Konfekcyjny.

Związek Przemysłu Konfekcyjnego w Polsce, Warszawa, Trębacka 4, m. 20, tel. 37-95. Rok powstania 1925. Prezes: Krystyn hr. Ostrowski, Wice-prezesi: Adolf Strassman, Roman Taubenfeld, Jakób Himmelfarb. Czł. Komitetu Wykonawczego Dr. Roger Battaglia.
a) Stow. Kupców i Wytwórców branży obuw. Warszawa, Senatorska 22.
b) Związek Przemysłu Dzianego Rz. P. Łódź, ulica Kościuszki 25.

VI. Przemysł Papierniczy i Graficzny.

Związek Papierni Polskich, Warszawa, Czackiego 18.
Związek Zawodowy Polskich Fabryk Celulozy, Warszawa, Smolna 17. — Prezes: Oskar Saenger. Członkowie: Fr. Mikulski, Rudolf Brückner, Dyr. Inż. Henryk Karpiński.
Związek Powszechny Księgarzy i Wydawców, Warszawa, Hortensja 4, tel. 222-47. Członków: 1150. Prezes: Gustaw Wolff. Sekretarz: Ign. Rzepecki. Biuro: St. Kowalczyk.
Związek Właścicieli Drukarń Małopolski Zachodniej, Kraków, Zwierzyniecka 2, W. Anczyc.
Związek Właścicieli Zakł. Graficznych i Wydawn. woj: lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego, Lwów, Ossolińskich 16.
Gremjum Właścicieli Drukarń, Litografji i Odlewni Czcionek, Lwów, Ossolińskich 16.
Związek Właścicieli Zakł. Graficznych i Wydawn. woj. lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego, Lwów, Ossolińskich 16.
Związek Zakładów Graficznych i Wydawniczych na Polskę Zachodnią, Poznań, Marcinkowskiego 17.
Rada Połączonych Organizacyj Przemysłu Graficznego, Warszawa, Królewska 10, m. 17, tel. 87-67.
Stow. Zakładów Graficznych, Królewska 10, tel. 430-97.
Związek Właścicieli Fabryk Kopert i Papeterji w Polsce, Warszawa, Mazowiecka 11.

VII. Przemysł Metalowy.

Polski Związek Przemysłowców Metalowych, Warszawa, Krak. Przedm. 5, tel. 222-44.
Związek Polski Wytwórców Wagonów i Parowozów, Warszawa, Nowy Świat 2, tel. 92-23.
Polski Związek Przedsiębiorstw Elektrotechnicznych, Warszawa, Al. Jerozolimskie 16, m. 6, tel. 66-91 (gab. dyr.) 66-61, (biura). Adres telegr.: „Elektrozwiązek". Prezes: Zygmunt Okeniewski, Wiceprezes: Emil Kühn, Sekretarz: Juljan Bolzacki. Członków 323.
Związek Przedsiębiorstw Urządzeń Zdrowotnych w Rzeczypospolitej Polskiej w Warszawie, Wspólna 32, tel. 75-57. Rok powstania 1919. Członków 86. Przewodn. Inż. T. Godlewski, Dyr. Inż. T. Piasecki.
Zrzeszenie Przemysłu i Handlu Muzycznego, Warszawa, Leszno 36, tel. 48-77.
Związek Wytwórców Naczyń Emaljowanych w Warszawie, Wierzbowa 2. Dyr. Wacław Dzierżawski. Tel. 81-49, 45-32. Prezes: Dyr. Lucjan Kołudzki.
Związek Przemysł. Filmowych. Warszawa, Wierzbowa 7, telef. 145-50.
Zrzeszenie Przedsiębiorstw Radjotechnicznych w Polsce, Warszawa, Niecała 7, tel. 426-70.
Zrzeszenie Polskich Przemysłowców Lotniczych, Warszawa, Natolińska 13, m. 2, tel. 303-52. Rok założenia 1927. Członków: 24 firmy. Prezes: Ign. Zygmunt Zakrzewski. Wiceprezesi: inż. W. Rumbowicz, inż. S. Twardowski Skarbnik: E. Jungowski. Czł. Zarz. W. Szomański, A. Semis, T. Turbiak. Sekretarz: inż. Zbigniew Arn.

VIII. Zakłady użyteczności publicznej.

Związek Elektrowni Polskich, Warszawa, Kopernika 8, telefon 141-75. Rok powst. 1919. Członków 126. Prezes: inż. Franciszek Kobyliński, dyr. inż. Mieczysław Kuźmicki.
Związek Gospodarczy Gazowni i Zakładów Wodociągowych w Państwie Polskiem, Warszawa, Koszykowa 29, tel. 334-26. Adres telegr.: „Gazwod". Członków około 140. Dyr. Inż. Józef Konopka.

IX. Przemysł Górniczo - Hutniczy.

Związek Polskich Producentów i Rafinerów Olejów Mineralnych w Warszawie, Wspólna 37, m. 5, tel. 53-95, 29-51, 174-99. Adres telegr.: „Polraf-Warszawa". Rok powst. 1920 Towarzystw 14. Prezes: Vacat. Wiceprezesi: Dr. St. Bartoszewicz i Dr. St. Unger. Dyr. Inż. St. Zarzecki. Sekretarz: Wacław Urbankowski.
Związek Producentów Olejów Mineralnych, Lwów, Romanowicza 5.
Krajowe Towarzystwo Naftowe, Lwów, Akademicka 17.
Izba Pracodawców w Przemyśle Naftowym w Bitkowie, Nadwórna.

Izba Pracodawców w Przemyśle Naftowym w Krośnie, Krosno.
Izba Pracodawców w Przemyśle Naftowym w Borysławiu, tel. 155. Adres telegr.: „Izba Pracodawców-Borysław". Prezes: Tadeusz Chłapowski. Wiceprezesi: Prof. Inż. Zygmunt Bielski, Inż. Zygmunt Biluchowski. Członkami są wszystkie przedsiębiorstwa naftowe.
Rada Zjazdów Przemysłowców Górniczych, Dąbrowa Górnicza, 3-go Maja 11.
Górnośląski Związek Przemysłowców Górniczo-Hutniczych Z. z. w Katowicach. Delegatura w Warszawie, Kredytowa 3, telefon ogólny i do rozmów międzymiast. 240-31. Adres telegraficzny: „Delkat". Delegat inż. Marjan Szydłowski, Poseł, b. Minister.
Związek Pracodawców Górnośląskiego Przemysłu Górniczo-Hutniczego, Katowice, Powstańców 44, tel. 544 2349 Prezes: Dr. Gustaw Willider, Wiceprezesi: Dr. Rudolf Wachmann, inż. Józef Kiedroń, Dr. Paweł Gersenheimer, Dyr. Zw. inż. Stefan Tarnowski.
Związek Polskich Przemysłowców Naftowych, Lwów, Sanichy 3, tel. 32-36. Rok powst. 1919. Adres telegr.: „Naftowyzwiązek". Ilość członków: 306. Prezes Rady Nadzorczej Inż. Marian Wieleżyński. Członkowie Rady Nadzorczej: Inż. Jan Brzozowski, Inż. Władysław Dunka de Sajo, Inż. Roman Machnicki, Henryk Mikuli, Dr. Ludwik Roehr, Wit. Sulimirski, Dr. Władysław Szajna, inż. Stanisław Szczepanowski, Bertie Taylor, Dr. Stanisław Vincenz, Dr. Bronisław Wojciechowski. Dyrekcja: Juliusz Winiarz, Sylwester Zajączkowski, Stefania Kosakiewicz.
Związek Polskich Hut Żelaznych, Warszawa, Mazowiecka 5. Tel.: 155-73, 155-53 i 76-12. Adres telegr.: „Metalurgia". Prezes: inż. Maciej Rodowski. Wiceprezes: inż. Józef Kiedroń, Dyr. inż. Stefan Korzycki.

X. Przemysł Chemiczny.

Związek Przemysłu Chemicznego Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa, Czackiego 14.
a) Związek Gospodarczy Gazowni i Zakładów Wodociągowych w Państwie Polskiem, Warszawa, ul. Koszykowa 29.
b) Związek Zawodowy Przemysłu Superfosfatowego, Warszawa, Kredytowa 4.
c) Związek Przemysłu Perfumeryjnego w Polsce, Warszawa, Wierzbowa 11, tel. 516-67. Zalegalizowany w 1925 r. Członków 20. Zarząd: Prezes: Dr. Gustaw Litterer. Wiceprezes: Henryk Żak. Sekretarz: Edward Heinrich.
Związek Wytwórców Tektury Smołowcowej, Przetworów Smołowcowych i Asfaltu w Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa, Leszno 92.
a) Związek Fabrykantów Papy Dachowej na Pomorzu, Bydgoszcz.
b) Grupa Zagłębia Dąbrowskiego Związku Wytwórców Tektury Smołowcowej, Przetworów Smołowcowych i Asfaltu w Rzeczypospolitej Polskiej, Dąbrowa Górnicza.
c) Grupa łódzka Związku Wytwórców Tektury Smołowcowej, Przetworów Smołowcowych i Asfaltu w Rzeczypospolitej Polskiej, Łódź.
d) Grupa Warszawska Związku Wytwórców Tektury Smołowcowej, Przetworów Smołowcowych i Asfaltu w Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa, Leszno 92.
Związek Zawodowy Przemysłowców Mydlarskich w Polsce, Warszawa, Leszno 102.

XI. Przemysł Garbarski.

Polski Związek Przemysłowców Garbarzy, Warszawa, Bielańska 7, tel. 266-63.

XII. Przemysł Mineralny.

Związek Hut Szklanych w Polsce, Warszawa, Hortensja 5. Adres telegr.: „Hutszkło", tel. 309-29. Rada Związku: Prezes: Emanuel Leopold Marcus, Wiceprezesi: Kazimierz Ansgary Kamiński, Mecenas Herman Levy. Zw. posiada 47 członków.
Związek Polskich Fabryk Portland-Cementu, Warszawa, Czackiego 1.
Związek Przemysłowców Ceramicznych w Warszawie, Ludna 9 a, tel. 287-00.
Związek Przemysłu Ceramicznego Okręgu Łódzkiego w Łodzi, Piotrkowska 67. Prezes: Ryszard Kenig.
Związek Przemysłowców, Sekcja Ceramiczna, Kraków, Szpitalna 15, Prezes inż. Ehrenpreis.
Związek Cegielń w Obwodzie Dolnej Wisły (Pomorze, Kujawy i Okręg Nadnotecki) Tow. zap. Siedziba: Chełmno-Pomorze, Cegielnia „Saturn", tel. 53. Prezes: Inż. Dziedziul.
Związek Pracodawców dla Przemysłu Ceglarskiego, Katowice, Ś-go Jana 10. Syndyk Cichoń.
Związek Przemysłowców Ceramicznych Wschodniej Małopolski we Lwowie, Bourlarda L. 5, II p., tel. 1-11. Członków: 50. — Prezes: Inż. Władysław Matzke. Wiceprezesi: Dr. Maksymiljan Schönfeld i Inż. Józef Luft. Dyr. Tad. Rawicki.

XIII. Przemysł Budowlany.

Stała Delegacja Izb Budowniczych i Stowarzyszeń Zawodowych Przemysłowców Budowlanych, Warszawa, Ludna 9a.
a) Stowarzyszenie Zawodowe Przemysłowców Budowlanych, Warszawa, Ludna 9a, Oddział w Łodzi, ul. 6-go Sierpnia 88.
b) Cech Przemysłu Budowlanego w Bielsku, ul. Mickiewicza 21.
c) Wolny Cech Budowniczych „Strzecha", Bydgoszcz, ul. Chrobrego 2.
d) Wolny Cech Murarzy i Cieśli, Katowice, Św. Jana 10.
e) Związek Samodzielnych Polskich Budowniczych, Katowice, Marjacka 2.
f) Stowarzyszenie Zawodowe Budowniczych, Kierowników Robót, Techników i Przemysłowców Budowlanych, dawniej Izba Budowniczych w Krakowie, Straszewskiego 28/II. Prezes: inż. Eugenjusz Ronka. Wiceprezesi: inż. Tadeusz Gliński, inż. dr. Józef Taub. Członków 49.
g) Stowarzyszenie zawodowe budowniczych, kierowników robót, technicznych i przemysłowców budowlanych we Lwowie, ul. Grodzickich 1 tel. 4288.
h) Cech Budowniczych „Strzecha", Poznań, Sew. Mielżyńskiego 23.
i) Związek Przemysłowców Budowlanych, Grudziądz, Toruńska 12.
k) Związek Przemysłowców Budowlanych w Toruniu, Stary Rynek 20.
l) Stowarzyszenie Zawodowe Przemysłowców Budowl. w Brześciu n/Bugiem, 3 maja 3.

C. ORGANIZACJE POWSZECHNE TERRYTORJALNE.

Związek Przemysłowców w Częstochowie.
Zjednoczenie Gospodarcze Polskiego Śląska, Katowice, Pocztowa 16, obejmuje:
a) Związek Tow. Kupieckich, woj. Śląskiego.
b) Zjednoczenie Pracodawców Wielkiego Handlu woj. Śląskiego.
c) Związek Średniego i Małego Przemysłu na Polskim Śląsku.
d) Związek Samodzielnych Rzemieślników i Przemysłowców na Polskim Śląsku.
Naczelna organizacja Zjednoczonego Przemysłu Rolnictwa Zachodniej Polski, Poznań, Sew. Mielżyńskiego 7.
Związek Przemysłowców Bielska, Białej i Okolicy, Bielsko Śl. Cieszyński.
Zjednoczenie Polskich Kupców i Przemysłowców, Gdańsk, Hundegasse 85.
Związek Fabrykantów T. z. w Poznaniu, Rzeczypospolitej 1, tel. 25-95. Rok powst. 1910, obejmuje sekcje: Przemysłu metalowego, chemicznego, ceramicznego, wódczanego, konfekcyjnego, świeczkarskiego, papy dachowej. Członków 262. Prezes: Seweryn Samulski, Prezes Rady Nadzorczej: H. Cegielski, Dyr. Fr. Łyczywek.
Towarzystwo Przemysłowców Zagłębia Dąbrowskiego, Sosnowiec, Małachowskiego 3.
Towarzystwo Przemysłowców Obwodu Białostockiego, Białystok.
Związek Przemysłowców Kaliskich, Kalisz.
Polski Związek Zrzeszeń Gospodarczych Województwa Śląskiego, Katowice, Pocztowa 16, tel. 13-23. Rok powstania 1922.
Związek Gospodarczy Przemysłu Przetwórczego woj. Śląskiego, Katowice, Powstańców 5.
Związek Przemysłowców w Krakowie, Kraków, Szpitalna 15.
Centralny Związek Przemysłowców we Lwowie, ul. Bourlarda L. 5, tel. 1-11.
Towarzystwo Przemysłowców we Włocławku, Pl. Wolności 2. Zarząd: Prezes—Hugo Mühsam, Wiceprezes inż. Zygmunt Ślósarski. Dyr. Wiktor Mühsam. Czł. Zarz. J. Unders, M.

Bojańczyk, N. Krupka, R. Goździewicz, J. Grundland.
Stowarzyszenie Handlu i Przemysłu, Wilno.
Centralny Związek Pracodawców na woj. Pomorskie oraz miasto i powiat Bydgoszcz. Bydgoszcz, Pl. Teatralny 3.

D. HANDEL.

Naczelna Rada Zrzeszeń Kupiectwa Polskiego w Warszawie, Szkolna 10, tel. 517-97. Rok powst. 1925. 11 organizacyj kupieckich na terenie całej Rzplitej. Prezes: Bogusław Herse, Dyr. Józef Jakubowski.
Stowarzyszenie Kupców Polskich. Warszawa, Szkolna 10, tel. 6-36, 96-56, 517-97. Adres telegr.: Kupiectwo Warszawa. Rok powst. 1906. Członków 10.000 Prezes: Bogusław Herse. Nacz. Dyr. Józef Jakubowski.
a) Rada Związków Towarzystw Kupieckich Zachodniej Polski, Grudziądz, Wybickiego 31.
b) Związek Towarzystw Kupieckich na Pomorzu, Grudziądz, Wybickiego 31.
c) Polski Związek Towarzystw Kupieckich woj. Śląskiego, Katowice, Andrzeja 6.
d) Związek Towarzystw na Obwód Nadnotecki, Bydgoszcz, Jagiellońska 75.
Związek Kupców i Przemysłowców Chrześcijan, Wilno, Bokszta 7.
e) Stowarzyszenie Polskich Kupców i Przemysłowców Chrześcijan w Łodzi, Piotrkowska 113, tel. 20-57. Rok pow. 1917 Członków 460. Prezes: Zygmunt Fiedler, Dyr. Feliks Osikowski.
Związek Towarzystw Kupieckich w Poznaniu, Pocztowa 31
a) Korporacja Kupców Chrześcijańskich w Poznaniu, ul. Pocztowa 31.
b) Stowarzyszenie Kupców Chrześcijan w Poznaniu, Stary Rynek 77.
c) Stowarzyszenie Hurtowników Branży Kolonialnej na Polskę Zachodnią z siedzibą w Poznaniu, Pocztowa 31.
d) Stowarzyszenie Kupców Branży Skór na Polskę Zachodnią z siedzibą w Poznaniu, Pocztowa 31.
e) Związek Kupców Branży Żelaza z siedzibą w Poznaniu, Pocztowa 31.
f) Stowarzyszenie Kupców Branży Delikatesowo - Kolonjalnej w Poznaniu, Fr. Ratajczaka 39.
g) Stowarzyszenie Polskich Kupców Papierniczych w Poznaniu, Al. Marcinkowskiego 21.
h) Związek Kupców Branży Tytuniowej w Poznaniu, Pocztowa 31.
i) Związek Hurtowników Włókienniczych w Poznaniu, T. z. Pocztowa 31.
j) Stowarzyszenie Hurtowników Węgla Zachodnich Ziem Polskich, Stow. Zap. w Poznaniu, Pocztowa 31.
k) Towarzystwo Samodzielnych Zegarmistrzów z siedzibą w Poznaniu, Pocztowa 31.
l) Związek Drogerzystów Rzeczypospolitej Polskiej, Okręg Poznański, Nowa 7.
m) Związek Polskich Kupców Zbotowych z siedzibą w Poznaniu, Pocztowa 31.
n) Stowarzyszenie Kupców Detalistów Branży Cukrów i Czekolady z siedzibą w Poznaniu, Pocztowa 31.
o) Zachodnio - Polskie Stowarzyszenie Hurtowników Win w Poznaniu t. z. Pocztowa 31.
p) Towarzystwo Kupców Branży Obuwia w Poznaniu, Pocztowa 31.
r) Związek Kupców i Przemysłowców Samochodowych Ziem Zachodnich t. z. Pocztowa 31.
s) Związek Handlujących Bydłem w Poznaniu, Pocztowa 31.
t) Mleczarski Związek Przemysłow - Handlowy w Poznaniu, Pocztowa 31 .
u) 38 Towarzystw Kupców Samodzielnych w Borku, Buku, Czarnkowie, Gniewkowie, Gnieźnie, Gostyniu, Grabowie, Grodzisku, Inowrocławiu, Jarocinie, Kępnie, Kościanie, Kośminie, Krotoszynie, Kruszwicy, Lesznie, Międzychodzie, Mogilnie, Miłosławiu Obornikach, Ostrowie, Ostrzeszowie, Pleszewie, Pniewach, Rawiczu, Rogoźnie Śmiglu, Śremie, Środzie Strzelnie, Szamotułach Trzemesznie, Wągrowcu, Witkowie, Wolsztynie, Wronkach, Wrześni, Żerkowie.
Kongregacja Kupiecka, Kraków. Rynek Gł. 34.
Kongregacja Kupiecka we Lwowie, ul. Halicka 19, tel. 23-52. Prezes: Józef Litwinowicz, Wiceprezesi: Ludwik Hoszowski, Stanisław Kistryń, Kazimierz Maksymowicz. Sekretarz: Juljan Schayer. Skarbnik: Zenon Grocholski. Członków 350.
Zgromadzenie Kupców m. st. Warszawy, Królewska 14, tel. 92-74. Prezes Juljusz Herman, Dyr. dr. Michał Rudowski.
Stowarzyszenie Przedstawicieli Handlowych, Warszawa, Królewska 16, tel. 122-26, 52-55. Istnieje od r. 1913. Prezes: Maksymiljan Friede, sędzia handlowy. Dyr. Leon Perl. Członków 650.
Związek Kupców, Centrala, Warszawa, Senatorska 22, tel. 58-65. Oddziałów 343. Członków - Korespondentów: 182 Członków 30.000.
a) Stowarzyszenie Kupców Górnego Śląska, Katowice, Św. Jana 11.
b) Związek Stowarzyszeń Kupieckich Małopolski Zachodniej, Kraków, Grodzka 43.
c) Centralny Związek Kupców i Przemysłowców woj. łódzkiego, Łódź, Piotrkowska 10.
d) Związek Stow. Kupieckich Małopolski Wschodniej, Lwów, Hetmańska 6.
e) Stow. Kupców w Przemyślu.
f) Związek Kupców w Wilnie.
g) Związek Kupców w Białymstoku.
h) Okręgowy Związek Kupców w Kielcach.
i) Zgromadzenie Kupców we Włocławku, Kościuszki 7.

E. ROLNICTWO.

Związek Polskich Organizacyj Rolniczych. Warszawa, Kopernika 30, tel. 102-74, 201-43. Adres telegr.: „Zetpor". Prezes: Kazimierz Fudakowski. Wiceprezesi: Leon Płuciński, ks. Kazimierz Lubomirski, ks. Witold Czartoryski. Sekretarz generalny: Jerzy Gościcki. Czł. Prezydjum: Mieczysław Chłapowski, Kazimierz Eaden-Tempski, Antoni Jundziłł, August Popławski, Hiuolit Wąsowicz, Tadeusz Sulowski, Zbigniew Żółtowski. W dniu 31.XII 1928 r. Zw. liczył 42 członków.

I. Członkowie zwyczajni:

Centralne Towarzystwo Rolnicze — Warszawa, Kopernika 30.
Pomorskie Towarzystwo Rolnicze — Toruń, Szeroka 30.
Tow. Gospodarskie Wschodniej Małopolski — Lwów, Kopernika 20.
Wielkopolskie Towarzystwo Kółek Rolniczych — Poznań, Mickiewicza 33.

II. Członkowie rzeczywiści:

Pomorska Izba Rolnicza — Toruń, Sienkiewicza 40, tel. 36.
Wielkopolska Izba Rolnicza — Poznań, Mickiewicza 33, tel. 62-43 Adres telegr.: „Wirol-Poznań".

III. Członkowie nadzwyczajni:

Centrala Rolników — Poznań, Plac Wolności 17.
Krajowe Towarzystwo Meljoracyjne—Warszawa, Kopernika 30.
Rada Naczelna Organizacyj Ziemiańskich — Warszawa, Kopernika 30, tel. 108-18.
Rada Naczelna Przemysłu Gorzelń Rolniczych — Warszawa, Kopernika 30.
Sekcja Młynów Rolniczych (Sp. Akc. Handlu Ziemiopłodami) Warszawa, Kopernika 30.
Sp. Akc. Handlowo - Rolnicza „Kooprolna" — Warszawa, Kopernika 30.
Sp. Producentów Krochmalu — Warszawa, Kopernika 30.
Stowarzyszenie Zjednoczonych Ziemianek — Warszawa, Marszałkowska 149.
Syndykat Plantatorów Chmielu—Warszawa, Czerniakowska 217.
Syndykat Rolniczy Warszawski — Warszawa, Kopernika 30.
Tow. Kredytowe Ziemskie — Warszawa, Kredytowa 1.
Tow. Kredytowe Ziemskie — Lwów.
Tow. Wzajemnych Ubezpieczeń „Snop" — Warszawa, Traugutta 3/5.
Towarzystwo Wzajemnych Ubezpieczeń „Vesta" — Poznań, Św. Marcina 61.
Wileński Bank Ziemski — Wilno, Mickiewicza 8.
Zrzeszenie Właścicieli Lasów — Warszawa, Kopernika 30.
Związek Polskich Zrzeszeń Ogrodniczych — Warszawa, Bagatela 3, tel. 4-10.
Związek Producentów Ryb — Warszawa, Rybaki 18.
Związek Stow. Plantatorów Buraków Cukrowych — Warszawa, Kopernika 30.
Związek Stow. Plant. Buraków Cukr. Wielkopolskich i Pomorza — Poznań, Pl. Wolności 9.

Związek Zachodnio-Polskiego Przemysłu Cukrowniczego — Poznań, Sew. Mielż. 7.
Związek Zawodowy Cukrowni b. Królestwa Kongresowego — Warszawa, Moniuszki 11.
Związek Zawodowy Polskich Hodowców i Wytwórców Nasion — Warszawa, Kopernika 30.
Związek Ziemian w Krakowie — Kraków, św. Jana 3-5.
Związek Ziemian w Warszawie — Warszawa, Kopernika 30, tel. 263-31.
Kresowy Związek Ziemian — Warszawa, Piękna 36.
Bank Ziemiański — Warszawa, Kredytowa 1.
Bank Cukrownictwa Sp. Akc.—Poznań, Sew. Mielżyńskiego 7.
Bank Kwilecki, Potocki i S-ka — Poznań, Al. Marcinkowskiego 11.
Poznańskie Ziemstwo Kredytowe — Poznań, Wjazdowa 11, tel. 3413, 3483, 1013.
Pomorski Bank Rolniczy, Sp. Akc. — Toruń, Szeroka 30. Oddziały: Starogard i Tczew.
Poznański Bank Ziemian — Poznań, Marcinkowskiego 13.

IV. Członkowie korespondenci:

Państwowy Instytut Naukowy Gospodarstwa Wiejskiego w Puławach.
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego — Warszawa, Mindowa 23.
Sp. Akc. Hodowli Nasion „Udycz" — Warszawa, Hoża 66.

F. CZŁONKOWIE ZWIĄZKU POL. ZRZESZ. OGRODN. (Warszawa, Bagatela 3).

Wielkopolska Izba Rolnicza — Poznań, Mickiewicza 33.
Wielkopolski Związek Towarzystw Zawodowych Ogrodników — Poznań, Pocztowa 30.
Pomorska Izba Rolnicza — Toruń, Sienkiewicza 40.
Pomorski Związek Ogrodników Produkuj. — Toruń, Sienkiewicza 40.
Śląska Izba Rolnicza — Katowice, Plebiscytowa 1.
Związek Zawodowych Polskich Ogrodników na Śląsku. Robert Mikulla, zarządca ogrodów ks. Pszczyńskiego w Murckach, pow. pszczyński.
Towarzystwo Ogrodnicze Warszawskie—Warszawa, Bagatela 3.
Polski Związek Wytwórców Drzew i Krzewów — Warszawa, Bagatela 3.
Polski Związek Hodowców Roślin Ozdobnych i Kwiatów — Warszawa, Bagatela 3.
Polski Związek Wytwórców Nasion Ogrodniczych — Warszawa, Bagatela 3.
Towarzystwo Ogrodnicze w Częstochowie — Częstochowa, Aleja 2 Nr. 29, p. Kurek.
Tow. Ogrodnicze w Lublinie — Lublin, Krak. Przedm. 1.
Tow. Ogrodnicze w Wilnie — Wilno, Wielka Pohulanka 7.
Tow. Ogrodnicze w Tarnowie — Tarnów.
Tow. Pszczelniczo-Ogrodnicze w Płocku—Płock, Kolegjalna 2.
Wołyńskie Tow. Rolnicze — Łuck, 3 Maja 5.
Polski Związek Posiadaczy Sadów — Warszawa, Bagatela 3.
Polski Związek Producentów Warzyw — Warszawa, Grójecka 12.
Zjednoczenie Producentów dla Handlu Warzywami — Warszawa, Grójecka 12.
Małopolskie Tow. Ogrodnicze — Lwów, Kopernika 20.
Związek Zawodowy Ogrodników — Warszawa, Hortensja 3.
Spółdzielnia „Kredyt Ogrodniczy" — Warszawa, Kopernika 30.

G. SPÓŁDZIELNIE.

Unja Związków Spółdzielczych w Polsce, Jasna 8, tel. 254-12. Prezes: ks. Stanisław Adamski. Wiceprezesi: Antoni Kleniewski i dr. Wł. Seydlitz. Sekretarz generalny: Witold Kuczewski.

W skład jej wchodzą:

Związek Spółdzielni Polskich w Warszawie, Jasna 8, obejmujący cały b. zabór rosyjski, posiadający swój oddział między innemi, także w Wilnie, Mickiewicza 1.
Związek Stowarzyszeń Zarobkowych i Gospodarczych we Lwowie, Jagiellońska 1, obejmujący cały b. zabór austrjacki z wyjątkiem spółdzielni rolniczo-handlowych.
Związek Rewizyjny Spółdzielni Kółek Rolniczych w Krakowie, Wiślna 8, obejmujący wszystkie współdzielnie rolniczo-handlowe na terenie b. zaboru austrjackiego.
Związek Spółdzielni Zarobkowych i Gospodarczych w Poznaniu, Pl. Wolności 18.

Centrale gospodarcze U. Z. S.:

Bank Związku Spółek Zarobkowych, S. A. w Poznaniu, Pl. Wolności 15.
Centrala Rolników, S. A., hurtownia dla spółdzielni rolniczo-handlowych w Poznaniu, Pl. Wolności 18.
Związkowa Centrala Maszyn, S. A. Największa w Polsce Zachodniej składnica części zapasowych. Sprzedaż maszyn i narzędzi rolniczych w Poznaniu, Ratajczaka 16.
Hurtownia Spółek Spożywców, S. A. w Poznaniu, Tama Garbarska 21.
Spółdzielnia Wydawnicza Unji Związków Spółdzielczych w Polsce. Centrala wydawnicza U. Z. S. Poznań, Pl. Wolności 18.
Związek Gospodarczy Spółdzielni Mleczarskich — Poznań, Składowa 4.
Bank Osadniczy, S. A. Centrala parcelacyjno-osadnicza U. Z. S. Poznań, Gwarna 10.
Związek Ekonomiczny Spółdzielni Kółek Rolniczych. Hurtownia dla spółdzielni rolniczo-handlowych w Małopolsce, Kraków, Wiślna 8.
Centrala Handlowa Spółdzielni Polskich w Warszawie, Jasna 8. Hurtownia dla spółdzielni handlowych i wytwórczych.
Związek Polskich Spółdzielni Spożywców — Mokotów, Grażyny 13.
Zjednoczenie Związków Spółdzielni Rolniczych R. P. — Warszawa, Warecka 11-a, tel. 410-39.
Związek Spółdzielni Mleczarskich i Jajczarskich — Warszawa, Hoża 51.

H. TRANSPORT.

Związek Polskich Przedsiębiorstw Transportowych i Ekspedycyjnych w Warszawie, Królewska 14, tel. 92-74. Rok założenia 1921.
Związek Przedsiębiorstw Komunikacyjnych w Polsce, Warszawa, Kopernika 8, tel. 141-75. Adres telegr.: „Tramkol". Rok pow. 1921. Ilość czł. 24 rzeczywistych i 27 członków współdziałających. Prezes inż. Józef Budkiewicz, Dyr. inż. Mieczysław Kuźmicki.

I. BANKI I GIEŁDY.

Związek Banków w Polsce, Warszawa, Jasna 1, I p., tel. 40-88 i 290-40. 30 Banków. Prezes: Dr. Marcin Szarski, Dyr. Stanisław Skonieczny.
a) Śląsko-Cieszyński Oddział Związku Banków w Polsce, Bielsko, Śląsk.
b) Oddział Poznański Związku Banków w Polsce. Istnieje od 1908 r. Poznań, Stary Rynek 73-74, tel. 2234. Adres telegr.: „Związek „Banków-Poznań". Członków 16 (banków). Prezes: Marjan Krotochwill. Sekretarz: Jan Kuczyk.
c) Oddział Małopolski Związku Banków w Polsce, Lwów, 3 Maja 9 (gmach Polsk. Banku Przem.), tel. 89. Adres telegr.: „Związek Banków-Lwów". Prezes: Senator dr. Marcin Szarski. Zast. prezesa: dr Marjan Boziewicz. Skarbnik: Ludwik Süsswein. Sekretarz oddziału: dr. Aleksander Duzinkiewicz.
d) Warszawski Oddział Związku Banków w Polsce, Warszawa, Jasna 1.
Związek Banków w woj. Śląskiem, Katowice, Warszawska 7.
Giełda Pieniężna w Warszawie, Królewska 14.
Rada Giełdowa Giełdy Pieniężnej w Łodzi. Łódź, Piotrkowska 96, tel. 2-55 i 60-65. Prezes: vacat. Wiceprezesi: Karol Hoffrichter, Tadeusz Szulborski. Skarbnik: Izydor Zand. Czł. Rady: Edward Bobiacki, Adolf Fuks, dr. Kazimierz Greger, Maksymiljan Kernbaum, Ludwik Koral, Roman Oberfeld, Paweł Sanne, Ernest Schlabs, Edward Weigt. Liczba członków w 1929 r. 111.

J. IZBY PRZEMYSŁOWO-HANDLOWE I ROLNICZE.

Związek Izb Przemysłowo-Handlowych Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa, Czackiego 12.
Izba Przemysłowo-Handlowa w Warszawie, Czackiego 12.
Izba Przemysłowo-Handlowa w Bydgoszczy, Nowy Rynek 8.
Izba Handlowa i Przemysłowa w Bielsku, Bielsk, ul. Piłsudskiego 4, tel. 14-98. Rok powstania 1919.

Izba Przemysłowo - Handlowa w Grudziądzu, Grudziądz, Lipowa 31.
Izba Handlowa w Katowicach, Katowice, Pl. Wolności 8, tel. 2-37, 20-82, 22-61. Komisarz Rządowy Izby: Jan Jakób Kowalczyk. Syndyk Izby: inż. Roman Brzeski. Rada przyboczna składa się z 17 osób.
Izba Handlowa i Przemysłowa w Krakowie, Kraków, Długa 1.
Izba Handlowa i Przemysłowa we Lwowie, Lwów, Akademicka 17, tel. 8, 86, 2848 i 4568. Rok powstania 1850. Ilość członków 69.
Izba Przemysłowo - Handlowa w Poznaniu, Poznań, Marcinkowskiego 3.
Izba Przemysłowo - Handlowa w Łodzi.
Izba Przemysłowo - Handlowa w Sosnowcu.
Izba Przemysłowo - Handlowa w Wilnie.
Izba Przemysłowo - Handlowa w Lublinie.
Handelskammer, Gdańsk, Hundegasse 10.
Śląska Izba Rolnicza, Katowice, Plebiscytowa 111.
Wielkopolska Izba Rolnicza, Poznań, Mickiewicza 33.
Pomorska Izba Rolnicza, Toruń, Sienkiewicza 40, tel. 36.

K. RZEMIOSŁA.

Centralne Towarzystwo Rzemieślnicze w Państwie Polskiem, Warszawa, Miodowa 14. (236 organizacji, 45.000 członków).

L. UBEZPIECZENIA.

Związek Prywatnych Zakładów Ubezpieczeń w Polsce, Warszawa, Chmielna 2 m. 3, tel. Sekr. Generalny—132-83. Biuro 265-45. Rok założenia 1916. 19 Tow. Ubezpieczeń. Prezes: Kazimierz Ambrożewicz.

M. STOWARZYSZENIA TECHNICZNE ZRZESZONE.

Stowarzyszenie Techników Polskich w Warszawie, ul. Czackiego 3/5, tel. 9-18, 9-19 i 55-50. Rada Stow. w r. 1929: Prezes — inż. Stanisław Rodowicz. Wiceprezesi: inż. Ksawery Gnoiński i inż. Czesław Klarner. Sekretarze: inż. Józef Różański i inż. Ignacy Myszczyński. Skarbnik: inż. Stanisław Manduk. Członków 2.146. (1.I.1929 r.).
Polskie Towarzystwo Politechniczne we Lwowie.
Związek Polskich Inżynierów Kolejowych w Warszawie, Pl. 3-ch Krzyży 8.
Stowarzyszenie Elektryków Polskich w Warszawie, Czackiego 3/5, tel. 90-23.
Polskie Stowarzyszenie Inżynierów i Techników woj. Śląskiego w Królewskiej Hucie.
Stowarzyszenie Techników w Sosnowcu.
Stowarzyszenie Techników Polskich w Wilnie.
Stowarzyszenie Inżynierów i Architektów w Poznaniu, ul. Łąkowa 11 (Państw. Szkoła Budownictwa), tel. 39-26. Prezes: inż. Władysław Twardowski. Zastępca: inż. Wiktor Maćkowiak Sekretarz. inż. Józef Przygodzki. Skarbnik. inż. Wiktor Gajewski. Członków 130
Stowarzyszenie Techników w Poznaniu.
Stowarzyszenie Techników woj. Lubelskiego w Lublinie.
Związek Inżynierów Drogowych w Warszawie, Widok 5.
Stowarzyszenie Inżynierów i Techników z. Radomskiej w Radomiu.
Wołyńskie Stowarzyszenie Techników w Łucku, ul. Sienkiewicza 22. Prezes: Emanuel Rajewski. Wiceprezes: Franciszek Koken. Sekretarz: Franciszek Raczyński. Skarbnik: Marjan Lewandowski. Członków 120.
Stowarzyszenie Polskich Inżynierów Przemysłu Naftowego w Borysławiu.
Sekcja Techniczna Towarzystwa Wiedzy Wojskowej w Warszawie Al. Szucha 23.
Stowarzyszenie Techników Polskich w Bydgoszczy.
Związek Techników Polskich w Częstochowie, Częstochowa, Aleja 14, tel. 75. Prezes: inż. Bronisław Hlasko. Sekre- inż. Wiktor Piotrowski. Skarbnik: inż. Jan Hertz. Czł. Zarz.: inż. Michał Jasieński, inż. Ludwik Trochimowski. Członków w 1929 r. 48.
Stowarzyszenie Techników Pomorskich w Toruniu.
Kujawskie Stowarzyszenie Techników we Włocławku.
Koło Techników w Ostrowcu nad Kamienną. Prezes: L. Żarnowski. Wiceprezesi: St. Szafrański, M. Rostocki. Sekretarz: St. Bratkowski. Skarbnik: W. Gronwald. Kier. sekcji odczytowej: M. Radwan. Gosp. lokalu: J. Bobiński. Członków 64.
Koło Techników w Starachowicach.
Stowarzyszenie Techników w Grudziądzu.
Stowarzyszenie Techników woj. Kieleckiego w Kielcach.
Stowarzyszenie Architektów Polskich, Warszawa, Bagatela 3.

N. RÓŻNE.

Stow. Właścicieli Nieruchomości m. Warszawy, Miodowa 7.
Związek Miast Polskich, Warszawa, Mazowiecka 7, Tel. 107-11.
Związek Uzdrowisk Polskich, Warszawa, Al. Szucha 8.
Związek Wynalazców R. P., Warszawa, Wspólna 26, tel. 338-26.
Zrzeszenie Rzeczoznawców, Warszawa, Żórawia 28, tel. 336-22.
Związek Zrzeszeń Właścicieli nieruchomości miejskiej w Polsce, Warszawa, Zgoda 1, tel. 252-19.
Polski Związek Posiadaczy Sadów w Warszawie, Bagatela 3. Założ. 1925 r. Tel. 31-50.
Stow. Buchalterów, Marszałkowska 74, tel. 66-74.
Akademicki Związek Sportowy, Warszawa, Kopernika 41, tel 33-06. Adres telegr.: „Azetes".
Stowarzyszenie Przedstawicieli Handlowych, Królewska 16, tel. 122-26

O. DELEGATURY I ODDZIAŁY.

Delegat Górnośląskiego Związku Przemysłowców Górniczo - Hutniczych w Katowicach — Warszawa, Kredytowa 3, tel. 501-51.
Związek Zach. - Polsk. Przem. Cukrown. T. Z. w Poznaniu. Ekspozytura, Warszawa, Chmielna 2, tel. 247-39
Delegat Centralnego Związku Małopolskiego Przemysłu Fabrycznego, Piękna 16.
Delegat Związku Przemysłowców w Krakowie — Warszawa, Nowy Świat 50, tel. 216-32 i 123-49.
Delegat Gdańskich Związków Drzewnych — Warszawa, Nowy Świat 50, tel. 216-32 i 123-49.

P. IZBY HANDLOWE DLA HANDLU Z ZAGRANICĄ W WARSZAWIE.

Polsko - Amerykańska, Pałac Staszyca, Nowy Świat 74, tel 26-62. Dyr. Leopold Kotnowski, g. 11—3.
Izba Handlowa Polski i Z. S. S. R. — Warszawa, Zgoda 7 lokal Banku Przemysłowców Polskich.
Polsko - Jugosłowiańska, Kredytowa 3.
Polsko - Rumuńska, Matejki 4 m. 6.
Polsko - Palestyńska, Nalewki 2-a, tel. 213-79.
Polsko - Austrjacka, Elektoralna 2. Min. Przem. i Handlu, pok. 282. Tel. 161-08. Rok założenia 1921. Prezes: Władysław Długosz. Dyr. Tadeusz Geppert.
Polsko - Belgijska, Jerozolimska 26, tel. 77-98. Prezes: Paweł Demaen.
Polsko - Francuska, Szkolna 10, tel. 174-50. Prezes: Bogusław Herse. Dyr. Ostrowski.
Polsko - Węgierska, Ludna 9, tel. 219-02. Członków 146.
Polsko - Italska, Wierzbowa 11, tel. 202-15. Prezes: ks. Franc. Radziwiłł. Dyr. Dr. Leon Pączewski.
Polsko - Łacińska, Hortensja 6.
Polsko - Brazylijska, Zgoda 4.
Polsko - Grecka, Foksal 14.
Dla Bliskiego Wschodu, Ś-to Krzyska 27. Dyr. P. Lisowski.

R. IZBY HANDLOWE ZAGRANICĄ DLA HANDLU Z POLSKĄ.

Chambre de Commerce Franco - Polonaise, Paris 7, rue de Poitiers.
American Polish Chamber of Commerce and Industry 953 Third Avenue, New York City.
Magyar - Lengyel Kereskedelmi Kamara (Izba Handlowa Węgiersko - Polska), Budapeszt V, Akademia utca 9.
Chambre de Commerce Greco-Polonaise, Athenes, rue du Homer 5
Palestyńsko - Polska Izba Handlowa i Przemysłowa w Tel - Aviw.
Austriacko - Polska Izba Handlowa (Oesterreichisch - Polnische Handelskammer), Wien, III. Ditscheinergasse 2.
Chicago Polish Chamber of Commerce, Chicago, 844 Rush street.
Izba Handlowa Bułgarsko-Polska w Sofji.

S. ZWIĄZKI ZAWODOWE.

Centralne Zrzeszenie Klasowych Związków Zawodowych w Polsce, Warszawa, Wiejska, 14, tel. 532-96.
Zjednoczenie Zawodowe Polskie, Warsz. Rada Okręg. Warszawa, Elektoralna 21, tel. 310-63.

Eksploatacja kopalni węgla na Górnym Śląsku.

Sala tłoczni w brykietowni przy kopalni „Römer". Dzienna produkcja czterech tłoczni wynosi ok. 600.000 kg.

Fragment okręgu przemysłowego na Górnym Śląsku.

Widok Huty Pokoju na Górnym Śląsku.

Zrzeszenie Pracowników Banku Polskiego, Warszawa, Senatorska 29, tel. 34-58.
Zrzeszenie Pracowników Pocztowej Kasy Oszczędności, Warszawa, Buduena 4, tel. 519-14.
Związek Pracowników Poczt, Telegrafów i Telefonów Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa, Bednarska 25 (dom własny), tel. 24-29.
Centralny Związek Felczerów Rzplitej Polskiej, Warszawa, Złota 30, tel. 230-54.
Centralny Związek Zrzeszeń Urzędników Sądowych Rz. P. w Warszawie, Warszawa, Pl. Krasińskich 5, tel. 314-24.
Koło Ministerjalne Związku Pracowników Poczt. Telegrafów i Telefonów w Polsce, Warszawa, Plac Napoleona 8.
Zw. Zaw. Prac. handl., przem. i biurowych, Warszawa, Sienna 16, tel. 7-10.
Zw. Zaw. Prac. Kasy Chorych m. Warszawy, Warszawa, Solec 93, tel. 147-24.
Zw. Zaw. Pracowników Kolejowych Rz. P., Warszawa, Czerwonego Krzyża 20, tel. 18-97
Zw. Zaw. Pracowników Miejskich Rz. P., Zarząd Główny, Warszawa, Podwale 1, tel. 49-51.
Zw. Zaw. Prac. Umysłowych zatrudnionych w przemyśle, handlu i biurowości, Warszawa, Krucza 34, tel. 508-10.
Ogólny Związek Podoficerów Rezerwy Rzplitej Polskiej, Warszawa, Przejazd 5, tel. 315-55.
Polska Konfederacja Pracowników Umysłowych, Warszawa, Szpitalna 1 m. 3, tel. 295-85.
Polskie Towarzystwo Lekarzy Weterynaryjnych, Warszawa, Śliska 47 m. 7.
Stowarzyszenie Architektów Polskich, Warszawa, Bagatela 3, tel. 281-50.
Stowarzyszenie Dyrektorów Polskich Szkół Średnich Państwowych, Warszawa, Mazowiecka 12 m. 5, tel. 302-58.
Stowarzyszenie Zawodowe Budowniczych, Kierowników Robót, Techników i Przemysłowców Budowlanych, dawniej Izba Budowniczych w Krakowie, Straszewskiego 28 II. Prezes: inż. Eugenjusz Ronka. Wiceprezesi: inż. Tadeusz Gliński, inż. dr. Józef Taub. Członków 49.

Naczelna Organizacja Zjednoczonego Przemysłu i Rolnictwa Zachodniej Polski

W styczniu 1927 r. powstała Naczelna Organizacja Zjednoczonego Przemysłu i Rolnictwa Zachodniej Polski, Stowarzyszenie wpisane w Poznaniu i Katowicach, w skład której jako członkowie - założyciele wchodzą:

1) Górnośląski Związek Przemysłowców Górniczo - Hutniczych, Związek zapisany w Katowicach,

2) Pomorskie Towarzystwo Rolnicze, Stowarzyszenie zapisane w Toruniu,

3) Wielkopolskie Towarzystwo Kółek Rolniczych, Stowarzyszenie zapisane w Poznaniu,

4) Wielkopolski Związek Ziemian, Stowarzyszenie zapisane w Poznaniu,

5) Związek Zachodnio - Polskiego Przemysłu Cukrowniczego w Poznaniu, Stowarzyszenie zapisane,

6) Zachodnio - Polskie Zjednoczenie Spirytusowe, Spółka z ograniczoną poręką w Poznaniu,

7) a) Zachodnio - Polskie Towarzystwo Rolnicze — Westpolnische Landwirtschaftliche Gesellschaft, Stowarzyszenie zapisane w Poznaniu,

b) Landbund Weichselgau, Stowarzyszenie zapisane w Toruniu.

Władze Naczelnej Organizacji stanowią Zarząd oraz Rada Zarządzająca.

W skład Zarządu wchodzą pp.:

Józef Żychliński, Prezydent Naczelnej Organizacji, Dr. Gustaw Williger, Prezydent Naczelnej Organizacji, Dr. Tadeusz Drzażdżyński, Dyrektor Naczelnej Organizacji, Dr. Zygmunt Przybylski, Dyrektor Naczelnej Organizacji, Inż. Marjan Szydłowski, Delegat Naczelnej Organizacji w Warszawie, Stanisław Rychłowski, Delegat Naczelnej Organizacji w Warszawie.

W skład Rady Zarządzającej wchodzą pp.:

Józef Żychliński, Jan Żółtowski, Dr. Jerzy Busse, Dr. Hipolit Leciński, Dr. Kazimierz Esden - Tempski, Mieczysław Chłapowski, Janusz ks. Radziwiłł, Władysław Psarski, Leon Jasieński, Józef Lossow, Leon Pluciński, Dr. Gustaw Williger, Dr. Paweł Geisenheimer, Rudolf Wachsmann, Robert Callon, Józef Dworzańczyk, Aleksander Ciszewski, Jan Henryk Dr. Ks. Pless, Kraft hr. Henkel Donnersmark inż. Józef Kiedroń, inż. Alfred Falter, Tomisław Morawski, Jerzy Wojnar.

Miejscem Administracji Naczelnej Organizacji jest **Poznań**, biura mieszczą się przy ul. Sew. Mielżyńskiego 7, tel. 30-84, Skrót telegraficzny — Cerofer Poznań.

Urzęduje: Dyr. Dr. Tadeusz Drzażdżyński, członek Zarządu Naczelnej Organizacji.

Biuro **w Katowicach** mieści się przy placu Wolności Nr. 12 a, Nr. tel. 254. Skrót telegraficzny — Cerofer Katowice.

Urzęduje: Dyr. Dr. Zygmunt Przybylski, członek Zarządu Naczelnej Organizacji.

Delegatura **w Warszawie** mieści się przy ul. Chmielnej nr. 2, nr. tel. 247-39. Adres telegraficzny— Cerofer Warszawa.

Urzęduje: Delegat inż. M. Szydłowski (ul. Kredytowa nr. 3) i Delegat Stanisław Rychłowski (ul. Chmielna nr. 2).

Państwowy Instytut Eksportowy

Państwowy Instytut Eksportowy jest organizacją powołaną do życia na mocy rozporządzenia Prezydenta R. P. z dnia 17 września 1927 r. (Dz. U. 283 poz. 739), celem popierania eksportu.

Stosownie do art. 2 wspomnianego rozporządzenia zadaniem Państwowego Instytutu Eksportowego jest: badanie możliwości i warunków eksportu dla poszczególnych produktów polskich, i udzielanie odnośnych informacyj sferom zainteresowanym, inicjowanie i ulepszanie eksportu oraz współdziałanie w tworzeniu organizacji eksportowej, inicjowanie i projektowanie środków pomocy państwowej dla eksportu; podejmowanie inicjatywy i współdziałanie w sprawie standaryzacji artykułów eksportowych oraz w zakładaniu urządzeń pomocniczych dla eksportu, opinjowanie projektów, ustaw i rozporządzeń, dotyczących handlu zagranicznego, propagowanie wytwórczości eksportowej w kraju i propaganda polskiego handlu zagranicą, jak również wykonywanie wszelkich innych czynności, związanych z handlem zagranicznym pod kątem widzenia eksportu.

Pierwszy rok pracy Instytutu przeszedł pod znakiem organizacji wewnętrznej, przygotowania terenu dla przyszłej pracy, ustalenia programowych wytycznych na bliższe i dalsze momenty oraz zapoczątkowania na szeroką skalę zakrojonych prac sy-

stematycznych, znajdujących się dziś w pełnym biegu. Prace te obecnie zostały już dostosowane do roli Instytutu jako organu rządowego, pracującego w ścisłej kooperacji ze sferami gospodarczemi i odnośnymi resortami rządowymi, związanych całokształtem spraw gospodarczych integralnie z eksportem polskim.

Opierając się na Rozporządzeniu Prezydenta R. P. o Państwowym Instytucie Eksportowym i wytkniętych w nim wskazaniach, — działalność Instytutu skierowana jest w pierwszym rzędzie w kierunku poszukiwania podstaw orjentacyjnych dla istniejących faktycznie możliwości eksportowych z Polski, wyzyskanych niedostatecznie, jakoteż i tych szans, z któremi eksport polski może się spotkać zagranicą. Organizacyjne czynności Instytutu zostały nastawione w kierunku pracy ewidencyjnej i informacyjnej w związku z temi imperatywami, które zostały Instytutowi postawione w samem założeniu.

Organizacja wewnętrzna Instytutu została przeprowadzona na zasadzie jaknajwiększego dostosowania się do potrzeb praktycznych. Obok wydziałów, obejmujących produkcję przemysłową i rolną, istnieje w Instytucie Wydział Ekonomiczny dla spraw ogólnych, odciążający w pracy wydziały branżowe. Dział ten wiąże w sobie pojedyńcze prace wykonywane przez Instytut i wykorzystywuje je w ogólny sposób. W szczególności do zakresu prac tych należy zbieranie i opracowywanie materjałów prasowych, ocena i inicjowanie raportów gospodarczych placówek konsularnych i korespondentów Instytutu, wykorzystywanie i rozdział tych informacyj pomiędzy poszczególne organizacje gospodarcze przeprowadzanie studjów z dziedziny ogólnych zagadnień eksportowych, sprawy traktatowe, statystyka, centralizacja i dystrybucja w kraju informacyj otrzymanych z zagranicy i vice versa za pośrednictwem wydawanego tygodniowo „Komunikatu Informacyjnego", prowadzenie bibljoteki, prace wydawnicze oraz współdziałanie z innymi resortami rządowymi w opracowywaniu ogólnych kwestyj, dotyczących eksportu.

Wydział Przemysłowy obejmuje sprawy, wynikające w łączności z produkcją surowców i przetwórczą nieobjętą produkcją rolną. W szczególności w tej dziedzinie Instytut zajmuje się badaniem pojemności rynków zagranicznych i potencjonalnością naszego wywozu w stosunku do poszczególnych branż, sprawą środków pomocy dla eksportu przemysłowego, organizacją i usprawnieniem handlu eksportowego, oraz jego dróg, sporządzeniem ewidencji zagranicznych firm w swoim zakresie, inicjatywą poszczególnych tranzakcji, działalnością interwencyjną w stosunku do innych resortów, organizacją gospodarczych firm handlowych, — wywołaną doraźnemi potrzebami w interesie eksportu oraz działalnością informacyjną w najszerszym tego słowa znaczeniu w zakresie obejmowanych kompetencyj.

Przy Wydziale Przemysłowym istnieje specjalny referat geograficzny poświęcony sprawom eksportu na Bliski Wschód, w celu zospokojenia wyjątkowo aktualnej potrzeby eksportu na ten rynek. Prace w zakresie eksportu rolnego ogniskują się w Wydziale Produkcji Rolnej i są podzielone na dwie zasadnicze grupy: produkcji roślinnej i zwierzęcej.

Dział produkcji roślinnej zajmuje się zagadnieniem uszlachetnienia produkcji oraz metod pracy, związanych z przygotowaniem towaru do sprzedaży na rynki obce z dostosowaniem do potrzeb i wymagań tych rynków. Cel ten jest osiągany przedewszystkiem przez ścisłą współpracę z organizacjami producentów i kupców w dziale produkcji roślinnej, popieranie ich słusznych postulatów w zakresie organizacji wewnętrznej handlu, interwenjowanie w sprawach wymagających specjalnej opieki czy pomocy władz państwowych, informowanie o konkretnych możliwościach zbytu stałego i sezonowego zagranicą, instruowanie co do szczególnych sposobów przeprowadzania tranzakcyj na poszczególnych rynkach oraz techniki transportu, spraw celnych i t. p. Analogiczną działalność do działu produkcji roślinnej rozwija dział produkcji zwierzęcej. Temu działowi produkcji jako najmniej zorganizowanemu i przedstawiającemu największe pole rozwoju w obecnym stanie rzeczy Instytut poświęcił specjalną uwagę.

Wysoce zróżniczkowana i nieuporządkowana w sensie form i norm obrotu polska produkcja zwierzęca opieki tej się domaga ze względu na niską rentowność eksportu w dzisiejszym stanie i konieczność stworzenia nowych podstaw do wymiany towarowej.

Najważniejszym postulatem w kierunku stworzenia warunków dla należytego rozwoju eksportu produktów pochodzenia zwierzęcego z Polski jest kwestja uregulowania wywozu tych produktów zarówno co do jakości swego towaru, jak i techniki, zwyczajów handlowych, organizacji handlu i t. p.

Przeprowadzone przez Instytut we współdziałaniu z innymi resortami rządowymi prace nad standaryzacją jaj, bekonów, uregulowaniem eksportu mięsnego i t. p. częściowo dały już pomyślne wyniki.

Nad pracami Instytutu czuwa jego Rada, będąca organem inicjatywy i kontroli, składająca się z 15 członków, z których 9 wchodzi z wyboru, wyznaczonych przez Ministra Przemysłu i Handlu i organizacyj społeczno - gospodarczych, 6-ciu pozostałych zaś z nominacji tego Ministra.

Struktura powyższa stwarza dla Instytutu teren solidarnej współpracy pomiędzy rządem a sferami gospodarczemi. Firmy handlowe, interesujące się poważnie eksportem, mogą przy bezpośredniej współpracy z Instytutem osiągnąć cały szereg istotnych korzyści.

Informacje udzielane są szybko i sprawnie. Na życzenie poszczególnych firm Instytut bezpłatnie udziela informacyj względnie zasięga wywiadu w zakresie stanu rynku, cen i innych okoliczności, towarzyszących eksportowi, co umożliwia przeprowadzenie tranzakcji. W licznych wypadkach Instytut z własnej inicjatywy proponuje firmom uskutecznienie tranzakcji, przyczem naskutek uzasadnionego żądania, zabiega o ułatwienia dla kupców, jak np. o wydawanie paszportów zagranicznych dla celów handlowych, świadectw pochodzenia i t. p. W działalności tej Instytut nie ogranicza się do podania samej informacji, lecz interesuje się przebiegiem porozumienia między firmami polskiemi a zagranicznymi odbiorcami, oraz w wielu wynadkach interweniuje celem doprowadzenia do sfinalizowania tranzakcji.

Interwencje te dotyczą również wypadków, gdy kupiec polski nie znajduje się na wysokości zadania, zrywając z własnej winy pertraktacje, lub gdy zachodzi konieczność ścigania niesumiennego zagranicznego kontrahenta. Tu korzysta Instytut z pomocy

placówek rządowych zagranicą. Działalność interwencyjna może dotyczyć również i stosunku do urzędów państwowych, kolei, poczt i t. p., idąc w kierunku usprawnienia eksportu. Gdy zachodzi potrzeba sfinansowania tranzakcji poszczególnej firmy przez Bank Państwowy, — opinja Instytutu o firmie i tranzakcji może mieć wpływ decydujący na przyznanie kredytu eksportowego, przyczem, oczywiście, strona techniczna - bankowego zabezpieczenia nie jest przez Instytut brana pod uwagę, gdyż należy to wyłącznie do kredytora.

Instytut jest wreszcie organizacją powołaną specjalnie do udzielania pomocy dla handlu eksportowego, wszelkie przeto sprawy skierowane do Instytutu przez poszczególne firmy handlowe są jaknajprzychylniej przez Państwowy Instytut Eksportowy rozpatrywane i załatwiane. Pożądanem jest, aby kupcy, interesujący się rynkami zagranicznymi, jaknajściślej współpracowali z Instytutem, będącym największym bezpłatnym biurem informacyjnym i ekonomicznym w Polsce dla spraw popierania eksportu.

Adresy firm eksportowych

I. PRODUKTY SPOŻYWCZE.

Zboże i warzywa.

Bank, Kwilecki, Potocki i S-ka — Poznań; Toruń, Mostowa 32; Warszawa, Krak. Przedm. 9.
Poznański Bank Ziemian, Sp. Akc. — Poznań, Górna 10; Bydgoszcz; Grudziądz; Leszno; Ostrów (Wielkopolska).
Bank Zbożowy — Poznań, Ratajczaka.
Centrala Rolników, T. A. — Poznań.
Centrala Rolnicza — Wejherowo.
Centrala Spółdz. Stowarzyszeń Rolniczo - Handlowych — Warszawa, Mazowiecka 9.
„Kooprolna", Sp. Akc. — Warszawa, Kopernika 30.
St. Jurzyński — Gdańsk, Postgasse 3/4.
Syndykat Rolniczy Warszawski — Warszawa, Kopernika 30.
Syndykat Rolniczy — Lublin.
Syndykat Zbożowy, Sp. z ogr. odp. — Lwów, Jagiellońska 20.
Syndykat Eksporterów — Lwów, Akademicka 17.
Związek Kupców Zbożowych — Lwów, Legjonów 27.
Związek Ekonomiczny Spółdz. Rolniczo - Handlowych — Lwów, Mickiewicza 26.
Związek Spółdzielni Kółek Rolniczo - Handlowych — Kobryń (Polesie).
Pomorskie Stowarzyszenie Rolniczo - Handlowe — Toruń.
Opatowsko - Sandomierska Rolna Sp. Akc. — Ostrowiec.
Firma „Rolnik, Sp. z ogr. odp. — Poznań, 27 Grudnia 11; Grudziądz, J. Wysockiego 45.
Firma „Rolnik Kaszubski" — Starogard.
Tczewska Spółka Rolnicza — Tczew, Kościuszki 1.
„Domeny Pomorskie" — Toruń, Stary Rynek 32.
Pardon & Kurzawa — Grudziądz, Pl. 21 Stycznia.
Barański, Barcikowski i S-ka — Warszawa, Zgoda 1.
Rolna Spółka Komisowa — Poznań, Św. Marcina 48.
Zachodnio - Polskie Tow. Rolnicze — Poznań, Gwarna 18.
„Helvetia" — Poznań, Skarbowa 16.
Powszechny Bank Związkowy — Lwów, Pl. Smolki 5.
Syndykat Rolniczy, S. A. — Lwów, Mickiewicza 12.
F-a Tadeusz Wasung i S-ka — Lwów, Chorążczyzny 18.
Podolski Bank Rolniczy — Czortków.
Firma „Rolnik" — Kraków, Florjańska 13.
Adolf Feder — Lwów, Potockiego 50.
H. Kleiner — Kopyczyńce.
M. Redisch — Lwów, Zamojskiego 11.
Iser Kriss — Kołomyja.
Józef Hornik i Brat — Stanisławów, Gilicza 11.
Pierwsze Małopolskie Tow. Rolników „Spółdzielnia" — Kraków, Florjańska 13.
Tow. „Malan", Sp. z o. o. — Lwów, ul. Szymona 1.
Syndykat Rolniczy — Lwów, Mickiewicza 12.
Bank Ziemian, S. A. — Lwów, Kopernika 4.
„Rola", Sp. Akc. — Poznań, Św. Marcina 48.
Pomorski Syndykat Rolniczy — Toruń.
Dom Rolniczy „Agricola" — Lwów, Kopernika 17.
Centrala Rolniczo - Handlowa — Nieśwież.
Beliński i Formanowicz — Ostrów (Wielkopolska), Szpitalna 2.

Jarzyny strączkowe i fasola.

Związek Ekonom. Spółdzielni Kółek Rolniczych — Lwów, Mickiewicza 26.
Centr. Spółdz. Stow. Roln. - Handlowe — Warszawa, Mazowiecka 9.
Zw. Spółdz. Kółek Roln. - Handl. — Kobryń (Polesie).
Syndykat Rolniczy — Lwów, Mickiewicza 12.
Tadeusz Wasung i S-ka — Lwów, Chorążczyzny 18.
Podolski Bank Rolniczy — Czortków.
„Rolnik" — Kraków, Florjańska 13.
Adolf Feder — Lwów, Potockiego 50.
H. Kleiner — Kopyczyńce.
M. Rewisz — Lwów, Zamojskiego 11.
Iser Kriss — Kołomyja.
Józef Hornik i Brat — Stanisławów, Gilicza 11.
I Małopolskie Tow. Rolników „Spółdzielnia" — Kraków, Florjańska 13.
Tow. „Malan" — Lwów, Szymona 1.
Bank Kwilecki, Potocki i S-ka — Poznań.
Centrala Rolników — Poznań.
Centrala Spółdz. Stow. Roln. - Handlowych — Warszawa, Mazowiecka 9.
„Kooprolna" — Warszawa, Kopernika 30.
St. Jurzyński — Gdańsk, Postgasse 3/4.
Syndykat Rolniczy Warszawski — Warszawa, Kopernika 30.
Zw. Kupców Zbożowych — Lwów, Legjonów 27.
Zw. Spółdz. Kółek Roln. - Handlowych — Kobryń (Polesie).
„Rolnik" — Poznań, 27 Grudnia 11.
Rolna Sp. Komisowa — Poznań, Św. Marcina 48.
Powszechny Bank Związkowy — Lwów, Pl. Smolki 5.

Mąka.

„Mąkopol" — Poznań, Fredry 1.
Młyn Ziemiański — Poznań, Pl. Nowomiejski 2.
Młyny i Zakł. Przem. - Zbożowe — Warszawa, Wolska 40.
„Przechowo" — Przechowo, pow. Świecie n/W.
Sp. Akc. Rolniczo - Przemysłowa — Łęczyca, Kaliska 38.
Olejarnia Szamotuły, Tow. Akc. — Szamotuły, Wlkp.
Toruński Młyn Parowy — Toruń - Mokre.
Warsz. Młyn Parowy, Tow. Akc. — Warszawa - Praga, Objazdowa 2.
Wiechert jun. — Starogard.
Żelechowski M. L. — Łowicz.
Edward Litwiński — Szamotuły, Wlkp.
(Zob. również adresy większych młynów na str. 000).

Kasza.

Sp. Akc. Rolstar — Warszawa, Śto-Krzyska 20.
„Spartechemgos" — Stryj, Lwowska 33.
L. Storn i S-wie — Włocławek, Gęsia 30/32.
Zakł. Przem. - Rolnicze z. Grójeckiej — Grójec, Radomska 7.
„Ziemianin" — Zamość.

Ziemniaki.

Firma „Rolnik", Sp. Akc. — Poznań, 27 Grudnia 11.
„Rolnik", Sp. Akc. — Grudziądz, J. Wysockiego 45.
Firma „Domeny Pomorskie" — Toruń, Stary Rynek 22.
Syndykat Rolniczy — Lwów, Mickiewicza 12.
Bank Ziemian, Sp. Akc. — Lwów, Kopernika 4.
Związek Spółdzielni Kółek Rolniczo-Handlowych — Kobryń (Polesie).
Pardon i Kurzawa — Grudziądz, Pl. 21 Stycznia.
Syndykat Rolniczy — Lublin.
Centrala Rolnicza — Wejherowo.
Poznański Bank Ziemian — Ostrów, Wlkp.

Bank Kwilecki, Potocki i S-ka — Warszawa, Krak. Przedm. 9
„Rola", Sp. Akc. — Poznań, ul. Św. Marcina 48.
Poznański Bank Ziemian, Sp. Akc. — Poznań, Górna 10; Bydgoszcz; Grudziądz; Leszno.
Barański, Barcikowski i S-ka — Warszawa, Zgoda 1.
Związek Ekonomiczny Spółdz. Kółek Rolniczych — Lwów, Mickiewicza 26.
Syndykat Zbożowy, Sp. z o. o. — Lwów, Jagiellońska 20.
Opatowsko - Sandomierska Rolna Sp. Akc. — Ostrowiec.
Pomorski Syndykat Rolniczy — Toruń.
Pomorskie Stowarzyszenie Rolniczo - Handlowe — Toruń.
Dom Rolniczy „Agricola" — Lwów, Kopernika 17.
Centrala Rolniczo - Handlowa — Nieśwież.
„Rolnik Kaszubski" — Starogard.
Syndykat Eksporterów — Lwów, Akademicka 17.
Zachodnio - Polskie Tow. Rolnicze — Poznań, Gwarna 18.
„Helvetia" — Poznań, Skarbowa 16.
Bank Zbożowy, Poznań, Rataiczaka.
Beziński i Formanowicz — Ostrów, Wlkp., Szpitalna 2-a.
Tczewska Spółka Rolnicza — Tczew, Kościuszki 1.

Mąka ziemniaczana.

Jakób Aberstein — Łódź Andrzeja 32.
Jan Budny — Żulin, p-ta Rejowiec Lubelski.
Fabryka dla Przetw. Produkt. Rolnych — Chmielów.
Książe Mirski, Krochmalnia — Maj. i p-ta Mir., pow. Stołpce.
Ogończyk Wł., hr. J. Żółtowski — p-ta Kock.
Kazimierz Rzewuski — Główno, p-ta Bratoszewicze.
Strzelce Wielkie — Brzeźnica Nowa.
Józef Targowski — Zawichost.

Krochmal.

Fabr. Przetw. Ziem. „Luban" — Luboń, pow. poznański.
Zygm. Manasse Spadk. i S-ka — Łódź, Wólczańska 198/200.
Podobłockie Zakłady Przemysłowe—Podobłocie, poczt. Życzyn.
Krochmalnia Wielka Wola — Wielka Wola, woj. kieleckie.
J. Wilski, K. Arkuszewski i S-ka — Warszawa, Kopernika 30.

Jaja i nabiał.

Związek Spółdzielni Mleczarskich i Jajczarskich w Warszawie, Hoża 51.
Małopolski Związek Mleczarski, centrala handlowa spółdzielni mleczarskich w Krakowie, Jabłonowskich 19, tel. 11-90, we Lwowie, Mickiewicza 26, tel. 19-51.
Wytwórnia Maszyn i Narzędzi Mleczarskich Krajowego Patronatu Spółdzielni Rolniczych w Krakowie (Dębniki), Sandomierska 3.
Pierwsza Krajowa Fabryka Naczyń Mleczarskich, Sp. z ogr. odp. Konstantego Millera w Warszawie, Belwederska 5.
Wschodnio - Małopolski Związek Eksporterów Jaj — Lwów, Akademicka 17.
Rogowski Tadeusz i Czabański Kazimierz — Inowrocław, Królowej Jadwigi 14.
Związek Spółdzielni Jajczarskich „Jajo" w Krakowie.
Zachodnio - Polski Związek Eksporterów — Poznań, Mickiewicza 31.
Centralny Komitet dla spraw hodowli drobiu — Warszawa, Kopernika 30.
Polska Spółka Jajczarska „Ovum" — Kraków, Mostowa 12.
Spółdzielczy Związek Jajczarski — Lwów, Kopernika 20.
Okręgowa Spółdzielnia Jajczarska — Kopyczyńce, Małopol.
Aleksander Bernstein — Kraków - Podgórze, Wiślana 11.
A. Birnbaum — Nowy Sącz, Lwowska 74.
A. Büschel — Kołomyja, Legjonów 44.
Bolesław Grabowski — Toruń, Sienkiewicza 12.
Michał Korzeni — Jasło, Sokoła 3.
J. Rygier i S-ka — Poznań, Mickiewicza 19.
Ludwik Stryssower i Syn — Bochnia, Kościuszki 519.
F. A. Stupp — Buczacz.
Heim Herszl Weisberg — Rohatyn, Kościuszki 245.

Słonina.

Rzeźnia Miejska — Radom.
Musioł i S-ka, Rzeźnia Miejska — Katowice.
Tomaszewski Jan — Poznań, Matejki 5.
Rudzki i S-ka — Królewska Huta.
D/H, B-cia Mazłowscy — Warszawa, Nowy Świat 26.

Przetwory mięsne.

Grabowski Aleksander — Kraków, Szewska 16.
Kumla Edward — Kraków, Szewska 2.
Kusionowicz Marcin — Kraków, Plac Marjacki 4.
Kurkiewicz A. I. — Kraków, Grodzka 7.
Knebel Tomasz — Kraków, Długa 27.
Różycki Andrzej — Kraków, Sławkowska 22.
Rzepecki Andrzej — Nowy Sącz.
Wrężlewicz W. — Żywiec.
Beia Dawidowicz — Poznań.
Centrala Przemysłu Rzeźnickiego — Poznań, Rzeźnia Miejska.
Zrzeszenie Cechmistrzów Chrześcijan Przemysłu Wędliniarskiego — Warszawa Żelazna 59.
Aleksander Hammer — Warszawa, Marszałkowska 151.

Spółdzielcza Przetwórnia Mięsna z o. o.
WOŁKOWYSK
Tel. 15. Adres telegr.: Przetwórnia-Wołkowysk.
Eksport mięsa i wędlin, specj. wędliny litewskie.

Bacony.

Ogólno - Polski Związek Eksporterów Przemysłowych Przetworów Mięsnych — Warszawa, Kopernika 30.
F-a „Sair" H. Moeller — Grudziądz.
Pomorska Fabryka Baconów — Nakło, Kościerzyna.
Bacon - Export — Gniezno.
Anglo - Bacon Company — Szubin.
Rzeźnia Miejska — Tczew.
Związek Spółdzielni Przetworów Mięsnych — Kraków, Pl. Szczepański 6.
Z. Rucker, T-wo Akc. — Lwów.
Silesiabacon — Katowice.
Musioł i S-ka — Katowice.
B-cia Rudzcy, Rzeźnia Miejska — Królewska Huta.
Rzeźnia Miejska — Chojnice.
St. Jaugsch i S-ka — Toruń, Bydgoska 40.

Chmiel.

Syndykat Plantatorów Chmielu—Warszawa, Czerniakowska 217.
Wołyński Bank Chmielarski — Dubno.
Wołyńskie Tow. Rolnicze — Łuck, 3 Maja 5.
Związek Plantatorów Chmielu „Chmiel Nowo - Tomyski" — Poznań, Mickiewicza 33.
Towarzystwo Gospodarskie Wschodniej Małopolski — Lwów, Kopernika 20.
Maurycy Piepes — Lwów, Dąbczańskich 7.
Lubelskie Towarzystwo Chmielarskie — Lublin, Kr. Przedm. 64, skrz. poczt. 55.
Koncern Chmielowy, Sp. z o. o. — Lwów, 3 Maja 5.
Spółka Akc. dla Handlu i Produkcji Chmielu — Lwów, Kościuszki 7.
Hugo Wattman — Ruda Różaniecka.
Alfred Potocki — Łańcut.
S. Beilin — Warszawa, Żelazna Brama 6.

Cykorja.

„Extra" — Krotoszyn, Mickiewicza 1/3.
„Gleba" — Włocławek, Kaliska 26.
Kłomnicka Fabryka Cykorji — Kłomnice.
Sp. Akc. „Łabędź" — Działoszyce, Łabędź.
B-cia Rolniczy, Sp. Akc. — Kraków, Floriańska 27.
„Stella", Sp. Akc. — Włocławek.

Mak.

„Rolnik", S. A. — Poznań, 27 Grudnia 11.
„Domeny Pomorskie" — Toruń, Stary Rynek 22.
Syndykat Rolniczy — Lwów, 3 Maja 11.
Pardon i Kurzawa — Grudziądz, Plac 21 Stycznia.
Syndykat Rolniczy w Lublinie — Lublin.
Bank Kwilecki, Potocki i S-ka — Toruń, Mostowa 32.
Zw. Ekonomiczny Spół. Rolniczo - Handlowych — Lwów, Mickiewicza 26.
Pomorskie Stowarzyszenie Rolniczo - Handlowe — Toruń.
Dom Rolniczy „Agricola" — Lwów, Kopernika 17.
Syndykat Eksporterów Produktów Rolnych — Lwów, Akademicka 17.
Warszawski Syndykat Rolniczy, S. A. — Warszawa, Kopernika 30.

Centrala Spół. Stow. Rolniczo-Handlowych — Warszawa, Warecka 11-a.
Schroeder i Zielke — Poznań, Fredry 2.

Grzyby.

Towarzystwo popierania produkcji i handlu grzybami — Lwów, Akademicka 17 (Izba Handl. Przem.).
Jan Majewski — Lwów, Sakramentek 34.
F. Ziółkowski — Bydgoszcz, Kościelna 11.
St. Pawlak — Poznań, Łąkowa 17.
Mayer Krauthammer i S-ka — Bolechów.
R. Scharf — Kraków, Pl. Nowy 15.
Izydor Meth — Kraków, Św. Tomasza 2
Józef Gross — Tarnów.
S. Präger — Bochnia.
Spira — Wiśnicz.
„Dominante", Sp. z o. o. — Brusy (Pomorze).

Cukier.

(Patrz str. 182).

Spirytus.

Sp. Akc. Spirytus, jedyna organizacja koncesjonowana dla wywozu spirytusu zagranicę — Warszawa, Czackiego 3/5 m. 3, tel.: Dyrekcja: 88-05 i 154-74, biura: 285-45. Zarząd: Bronisław Walukiewicz i Tadeusz Rozental.

Wódki i likiery.

„Baczewski J. A." — Zniesienie, Koło Lwowa.
Fränkel Adolf i Synowie — Biała, Śl. Cieszyński.
Fabryka Wódek „K. R. Vetter" — Lublin.
Fabryka Wódek i Likierów Adolf Dauman — Chełm Lubelski.
B-cia Jankowscy — Warszawa, Moniuszki 12.
„Kruszyna" — Kruszyna, poczta Klomnica.
„Krakus", Sp. Akc. — Kraków XXII.
„Klasno", Sp. Akc. — Klasno, p. Wieliczka.
Pierwsze Małopolskie Tow. Akc. Przem. Spirytusowego Chemicznego i Likierowego, dawniej J. Mikolasch — Lwów, Bogdanówka.
Rektyfikacja Spirytusu, B-cia Szpilfogel i Waldman — Konin.
Jakób Gross, Sp. z ogr. odp. — Biała (Śląsk Cieszyński).
Fabryka Likierów, C. A. Franke — Bydgoszcz
Rafinerja Spirytusu i Fabryka Likierów Andrzeja Ks. Lubomirskiego — Przeworsk.
Fabryka Wódek i Likierów I. J. Rubel — Jasło.
M. Tieger, Fabryka Likierów i Rumu — Sambor.
Fabryka Wódek i Likierów, H. Raczyński — Radomsko
Fabryka Rumu i Likierów, H. Adlersberga — Stanisławów
Sender Engländer, Fabryka Likierów — Nowy Sącz.
„Rektyfikacja Warszawska" — Warszawa, ul. Dobra 48/50.
Przem. Spiryt. i Chemiczny Tow. Akc. — Łańcut.
Zakł. Przem. Seweryna Ks. Czetwertyńskiego — Suchowola, woj. Lubelskie.

(Patrz str. 192).

Piwo.

(Patrz str. 194)

Ocet.

(Patrz str. 217).

Drożdże.

(Patrz str. 208)

Żywica.

Kosturkiewicz Wacław—Lwów, Mochnackiego 25 (lewy parter).
Tauber Adolf — Lwów, Św. Anny 3.
Probst Kiwe — Lwów, Korzeniowskiego 9.
Jakób Weissnicht — Tarnopol.
Naftali Beidaff i S-ka — Tarnopol.
Aron Barass — Tarnopol.
Leser Kiwetz — Tarnopol.
Hearch Hahn — Podwołoczyska.
Markus Goldmann — Podwołoczyska.
Samuel Jorysch — Podwołoczyska.
Salomon Kestenbaum — Podwołoczyska.
Wolf Friedman — Podwołoczyska.
Wolf Tabak — Podwołoczyska.

Olejarnie.

Ciszewski Stefan i Włodzimierz Zawiliński — Poczta Kazimierz Wielki, kol. Miechów.
Czapla Jan — Częstochowa-Zawodzie, ul. Mirowska 5.
Den M. — Zakłady Przemysłowe.—Firlej, poczta i kol. Radom.
Feldman B-cia P. i M. — Radom, ul. Skaryszewska 35.
„Kantorja", Zakłady Chemiczne, Sp. Akc. — Opatów, Pl. Wilsona 2, kol. Ostrowiec.
Potoka J. D. S-wie, Malobądz, poczta i kol. Będzin.
Skórecki i S-ka — Kraków, ul. Gazowa 15.
Feder Mejer — Siedlce ul. Florjańska 33.

Wyroby cukiernicze.

(czekolada, cukierki, biszkopty i t. p.)

(Patrz str. 215).

II. ZWIERZĘTA.

Bydło.

Centralne Tow. Rolnicze — Warszawa, Kopernika 30.
Małopolskie Tow. Rolnicze — Kraków, Pl. Szczepański 8.
Tow. Gospodarskie Wschodniej Małopolski — Lwów, Kopernika 20.
Pomorska Izba Rolnicza — Toruń.
Wielkopolska Izba Rolnicza — Poznań, Mickiewicza.
Stanisław Jaugsch — Toruń, Bydgoska 40.
S. Ryniewicz i S-ka — Lwów, Piekarska 16.
S. Woliński — Trepcza, p. Sanok, Małopolska.
Zajączek — Stanisławów, Kilińskiego 18.
Zw. Samoistnych Eksporterów Nierogacizny — Lwów, Piekarska 16.
Związek Eksporterów Trzody — Warszawa-Praga, Jagiellońska 12.
Pomorskie Tow. Hodowców Bydła — Toruń.
Dr. Wincenty Warzecha — Grybów, tel. 14. Eksport trzody i bydła.

Trzoda chlewna.

Stanisław Jaugsch — Toruń, Bydgoska 40.
S. Woliński — Trepcza, p. Sanok, Małopolska
Zajączek — Stanisławów, Kilińskiego 18.
Dr. Franciszek Warzecha — Grybów, Małopolska.
Zw. Samoistnych Eksporterów Nierogacizny — Lwów, Piekarska 16.

BRACIA RYNIEWICZE
Komisowy Eksport Nierogacizny
LWÓW, ul. Piekarska L. 16. Tel. 18-64, 18-40.
KRAKÓW, Pl. Szczepański L. 2. Tel. 10-69.
Adr. telegr. Ryniebrat.

Drób.

„Agronomja", Sp. Akc. Rolniczo-Handlowa — Kobylin, poczta w miejscu, pow. Krotoszyn.
„Farina", A. Bieńkowski i S-ka — Kobylin, poczta w miejscu, pow. Krotoszyn.
Abraham Wolff — Podzamcze, poczta w miejscu, pow. Kępno
Jan Skrobała — Poniec, pow. Gostyń.
Bcia Kulińscy — Gostyń.
Leon Klix — Zbąszyń.
J. Ziółkowski — Bydgoszcz, Kościelna 11.
B-cia Gothelf — Warszawa, Karmelicka 15.
Sz. Papierbuch — Warszawa, Twarda 15.
Wojciechowski — Rydzyna, poczta Leszno
E. Goetz — Wąbrzeźno.
I. Ziółkowski — Bydgoszcz, Kościelna 11.
Józef Szalla — Kęsowo k/Tucholi, Pomorze.

III. PRODUKTY ZWIERZĘCE.

Skóry.

(Patrz str. 273).

Wyroby przemysłu garbarskiego.

(Patrz str. 274).

Pierze i puch.

„Leda" — Lwów, Źródlana 3.
„Puch", Władysław Żak — Poznań, Wroniecka 24.
W. L. Götzler — Kraków, Józefa 22.
M. S. Fried — Kielce, Starowarszawskie Przedmieście 18.

Włosie.

Zygmunt Hohn i Synowie — Cieszyn.
„Animal" — Warszawa, Rembertów.

Szczecina.

„Szczecina" — Poznań, Główno 122-a.
„Animal", Towarzystwo dla handlu produktami zwierzęcemi oraz nawozami sztucznemi — Warszawa, Rembertów.
N. Czesno — Wilno, Zawalna 48.

IV. MATERJAŁY I WYROBY DRZEWNE.

Drewno surowe i nawpół obrobione.

(Patrz str. 223).

Klepki do beczek.

S. A. Przemysłu i Handlu Drzewem — Warszawa, Oboźna 7.
Towarzystwo Przemysłowo-Leśne — Warszawa, Królewska 35.
Towarzystwo Handlowo-Przemysłowe, Horacy Heller — Warszawa, Wierzbowa 8.
N. Heller — Warszawa, Jasna 11.
Lubtyńska-Heller i S-ka — Warszawa, Mokotowska 54.
Samuel Katz — Warszawa, Próżna 14.
Związek Nadsłuczańskich Przemysłowców Leśnych — Warszawa, Marszałkowska 81.
Józef Ader — Kraków, Studencka 5.

Klepki dębowe.

Fundacja Hr. St. Skarbka — Lwów, Pl. Gołuchowskich 1.
Kantor Drzewny (Union Bank) — Lwów, Hetmańska.
Maurycy Berlfein — Lwów, Słowackiego 14.
Rainhold i Münzer — Lwów, Sykstuska 46.
Dyskontowy Bank Warszawski, oddział drzewny — Lwów, 3 Maja 14.
R. M. Schwarzwald — Lwów, Kazimierzowska 47.
Norbert Schwarzwald — pl. Gołuchowskich 1.
H. Eichman — Lwów, Brajerowska 10.
Bisen i Leiwand — Lwów, Bernsteina 7.

Kopyta.

Fabryka kopyt i szpilek drewnianych „Formiarz", Sp. Akc. w Warszawie, Kowieńska 14. Kopyta do robót mechanicznych i ręcznych, oraz prawidła, prawidełka i szpilki.

Meble gięte.

Grabowski St. i S-ka — Białogon, p. Kielce.
„Henryków" — Kielce, Młynarska 13.
Gierycz Ignacy — Radom, Wysoka 3.
Kohn Johann — Radom, Staro-Opatowska 1.
Schwartz Stanisław — Radom, Lubelska 32.
Zelberszpic J. i Ajzenberg — Białogon, p. Kielce.
Ader Michał — Jarowsko.
„Mundus" — Jasienice, obok Bielska.
Reich Hugo — Łodygowice.
Traubner Adolf — Biała, Ces. Wilhelma 32.
Wech Adolf — Buczkowice, kol. Łodygowice.
Zamojska S-ka Przemysłu Drzewnego — Zwierzyniec Lubelski.
Zipser Br. E. i F. i S-ka — Zamość.
Thonet B-cia — Radomsk.
„Wojciechów" — Warszawa, Mazowiecka 7.
K. Wünsche i S-ka — Noworadomsk.
Jan Kowalski i S-ka — Kraków, Radziwiłłowska 23.
„Bazar" — Ostrów, Kolejowa 4.
Fajersztein Józef — Warszawa, Pl. Grzybowski 12.
J. Fajersztein — Warszawa, Twarda 21.
Eisenberg, Szpilberg, Maliniak i Alter — Białogon, p-ta Kielce.
Sp. Akc. „Mazowia" — Radomsko.
„Wanda" — Warszawa, Krucza 43.
(Patrz również str. 229).

Meble.

Jakób Hechliński — Bydgoszcz, Podgórna 2.
Adam Jaszczołt — Warszawa, Śniadeckich 10.
Adolf Krogh — Warszawa, Hoża 51.
Z. Szczerbiński i Ska — Warszawa, Pl. Małachowskiego 2.

Forniery.

(Patrz str. 226).

Wiklina i wyroby koszykarskie.

Natan Reich jun. — Kraków, Dietlowska 56.
Syndykat koszykarski, S. A. — Kraków, św. Marka 6.
S. Monderer — Bochnia.
J. Witkowski — Kobiernica, pow. Kęty.
N. Greismann — Rzeszów.
Abraham Gronner — Kęty, pow. Biała.
Baruch Schanzer — Kobiernice, pow. Biała.
Józef Kaczmarczyk — Porąbka, pow. Biała.
Mendel Nabel — Kłaj, pow. Bochnia.
St. P. Dzierwa, W. Stawarz i S-ka, „Dunajec", wytwórnia wikliny koszykarskiej — Bogumiłowice, pow. Brzesko.
Zakłady koszykarsko-stolarskie, Sp. z ogr. odp. — Kraków, Karmelicka 16.
Spółka wikliniarsko-koszykarska, Sp. z o. o. — Skawina, pow. Kraków.
Benzjon Fass, handel wikliny — Rudnik, pow. Nisko.
Feiwel Haufling, handel wikliny — Rudnik, pow. Nisko.
Józef Jolles i Joel Chajet — Rzeszów.
Prasko-Rudnicka Fabryka wyrobów koszykarskich, Karol i Józef Kraus — Rudnik nad Sanem.
Bracia Wagner — Rudnik nad Sanem.
Gierman i Trębicki — Toruń, Bydgoska 32.
„Wierzba" — Lwów, 3 Maja 11.

V. ROŚLINY I NASIONA.

Nasiona.

(Patrz str. 215).

Rośliny i kwiaty.

C. Ulrich — Warszawa, Ceglana 11.
Gałecki i S-wie — Warszawa, Smolna 1.
W. Garnuszewski — Warszawa, Bagatela 10.
Lemszczyzna — Szczekarków — Warszawa, Boduena 2.
Piotr Hozer — Pruszków p/Warszawą.
Szkółki Podzameckie — Podzamcze-Zamoszczyzna.
Państwowy Instytut Gospodarczy — Puławy.
Hentschel — Toruń.
French — Grudziądz.
Plantacje Miejskie w Poznaniu — Poznań.
Plantacje Miejskie w Warszawie — Warszawa.
Jakubowski Mikołaj — Warszawa, Złota 15.
Schonfeld Stanisław — Warszawa, Marszałkowska 53.

Zioła lecznicze.

H. Jurkiewicz — Nowy Targ.
Moses Feldstein — Żmigród, koło Jasła.
Stanisław Nowakowski — Nowy Sącz.
Tadeusz Puciński, drogerja — Żywiec.
Prof. Roman Hetner — Warszawa, Al. Jerozolimskie 65.
Natan Sołowiejczyk — Warszawa, Nalewki 29.
Zygmunt Wiśniewski, — Toruń.
Jan Majewski — Lwów, Sakramentek 34.
„Salvia" — Lwów, 3 Maja 11.
„Impessance", S. A. — Lwów, Kopernika 17.
Związek Polskich Zrzeszeń Ogrodniczych — Warszawa, Bagatela 3.
Szydłowski i B. Gromow — Święciany - Wileńskie.
Zioła Polskie, Sp. z o. o. — Warszawa, Chłodna 5.

VI. MATERJAŁY BUDOWLANE. I WYROBY CERAMICZNE.

Cement.

(Patrz str. 336).

Cegła.

(Patrz str. 339).

Wyroby szamotowe.

(Patrz str. 343).

Kafle.

(Patrz str. 340).

VII. SZKŁO I WYROBY ZE SZKŁA.

(Patrz str. 334).

VIII. WĘGIEL I KOKS.

Robur. Związek Kopalń Górnośląskich, Sp. z ogr. odp. — Katowice, Powstańców 49.
Progress. Zedn. Kopalnie Górnośląskie — Katowice, Hangera.
Fulmen. Górnośląski Handel Węgla, Sp. z ogr. odp. — Katowice, Juljusza Ligonia 3/5/7.
(Patrz również str. 320).

IX. NAFTA I PRZETWORY NAFTOWE.

„Limanowa" w Warszawie — Warszawa, Al. Jerozolimskie 33.
„Galicja" w Drohobyczu — Warszawa, Bielańska 18.
Polskie Związkowe Rafinerje Olejów Skalnych we Lwowie — Warszawa, Senatorska 42.
„Fanto" w Warszawie — Warszawa, Wiejska 14.
„Dąbrowa" Lwów — Warszawa, Marszałkowska 151.
„Nafta" Lwów — Warszawa, Królewska 23.
Vacuum Oil Company Ltd. w Czechowicach — Warszawa, Elektoralna 11.
Standard - Nobel w Polsce w Warszawie — Warszawa, Al. Jerozolimskie 57.
Gartenberg i Schreier w Jaśle — Warszawa, ks. Skorupki 4.
Spółka Akcyjna dla Przemysłu Naftowego i Gazów Ziemnych, Lwów — Warszawa, Królewska 23.
„Polska Nafta" w Warszawie — Warszawa, Chmielna 10.
„Tepege" w Warszawie — Warszawa, Hortensja 1.
„Br. Haber" w Stanisławowie — Warszawa, Bielańska 18.
Syndykat Naftowy — Lwów, Kościuszki 7.
„Polmin", Państwowa Fabryka Olejów Mineralnych — Warszawa, Szpitalna 1.
Galicyjskie Karpackie Naftowe Tow. Akc. — Glinik Marjampolski.
„MAŁOPOLSKA" Grupa Francuskich Towarzystw Naftowych Przemysłowych i Handlowych w Polsce (Koncern) „Premier", Koncern „Karpaty - Dąbrowa", T-wa Akc. „Fanto", „Nafta" etc.). Paryż 89, Boulevard Haussmann. Lwów, Batorego 26, Pl. Marjacki 8. Warszawa, Senatorska 42.

X. WYROBY GUMOWE.

„PEPEGE", Polski Przemysł Gumowy, T. A. w Grudziądzu. Fabryki w Grudziądzu, Warszawie i Wąbrzeźnie. Fabrykacja kaloszy, śniegowców, obuwia ludowego, sportowego, tenisowego i spacerowego, opon i dętek samochodowych, motocyklowych i rowerowych, płaszczy gumowych oraz artykułów technicznych dla potrzeb cukrownictwa, kolejnictwa i przemysłu maszynowego. Adres telegr.: „Pepege" Grudziądz, tel. 387, 388, 397, 628 i 629.
(Patrz również str. 269).

XI. MATERJAŁY I PRZETWORY CHEMICZNE.

(Patrz str. 256).

Superfosfaty.

Fabryka produktów chemicznych „LIBAN", Sp. Akc. — Kraków, Szpitalna 15, tel. 1450 i 3595.

XII. WYROBY METALOWE

(Patrz str. 279).

Maszyny rolnicze.

„Bemag" A. G., Stefan Duchowski — Poznań, Pocztowa 21.
Centrala Pługów Parowych — Poznań, św. Wawrzyńca 36.
Czarliński Leon — Ostrów - Krępa.
Nitsche i Sp. — Poznań Kolejowa 1/3.
Hugo Chodan — Poznań, Przemysłowa 23.
„Kooprolna" — Warszawa, Kopernika 30.
Kurmann & Co. Inż. H. Jan Markowski — Poznań, Sew. Mielżyńskiego 23.
Głogowski i Syn, Tow. z ogr. odp. Inowrocław i Brodnica.
„Kraj", Sp. Akc. Warszawa, Krak. Przedm. 27.
Centrala Maszyn — Poznań, Fr. Ratajczaka 16.
Plucińscy Bracia — Poznań, Samarzewskiego 43.
Zagórski i Tatarski — Poznań, Ogrodowa 17.
Syndykat Rolniczy Warszawski — Warszawa, Kopernika 30.
Bronikowski, Grodzki i Wasilewski—Warszawa, Senatorska 33.
T. Kowalski i A. Trylski — Warszawa, Miodowa 6.
Zjedn. Polskich Fabryk i Narzędzi Rolniczych, Sp. Akc. Warszawa, Moniuszki 12.
Mühsam H., Sp. Akc. — Włocławek, Oddział w Warszawie, Mazowiecka 7.

Grabie.

„U N I A" Zjednoczone Fabryki Maszyn
dawn. A. Ventzki, Blumwe i Peters Sp. Akc.
z siedzibą w Grudziądzu.
telefony: 924, 925, 926, 927. — Depesze „Unia".

M. Starna w Płocku.

Parniki.

„U N I A" Zjednoczone Fabryki Maszyn
dawn. A. Ventzki, Blumwe i Peters Sp. Akc.
z siedzibą w Grudziądzu.
telefony: 924, 925, 926, 927. — Depesze „Unia"

Kartoflarki.

„U N I A" Zjednoczone Fabryki Maszyn
dawn. A. Ventzki, Blumwe i Peters Sp. Akc.
z siedzibą w Grudziądzu.
telefony: 924, 925, 926, 927. — Depesze „Unia"

Nitsche i Sp. Poznań.

Pługi.

„U N I A" Zjednoczone Fabryki Maszyn
dawn. A. Ventzki, Blumwe i Peters Sp. Akc.
z siedzibą w Grudziądzu.
telefony: 924, 925, 926, 927. — Depesze „Unia".

Zjedn. Polskich Fabryk i Narz. Roln. Sp. Akc. Warszawa, Moniuszki 12.
Mühsam H. Sp. Akc. Włocławek.

Kultywatory.

„U N I A" Zjednoczone Fabryki Maszyn
dawn. A. Ventzki, Blumwe i Peters Sp. Akc.
z siedzibą w Grudziądzu
telefony: 924, 925, 926, 927. — Depesze „Unia"

Mühsam H. Sp. Akc. — Włocławek.

Siewniki zbożowe.

„U N I A" Zjednoczone Fabryki Maszyn
dawn. A. Ventzki, Blumwe i Peters Sp. Akc.
z siedzibą w Grudziądzu
telefony: 924, 925, 926, 927. — Depesze „Unia"

H. Cegielski, Sp. Akc. — Poznań.

Siewniki nawozowe.

„U N I A" Zjednoczone Fabryki Maszyn
dawn. A. Ventzki, Blumwe i Peters Sp. Akc.
z siedzibą w Grudziądzu.
telefony: 924, 925, 926, 927. — Depesze: „Unia"

H. Cegielski, Sp. Akc. — Poznań.

Pielniki.

„U N I A" Zjednoczone Fabryki Maszyn
dawn. A. Ventzki, Blumwe i Peters Sp. Akc.
z siedzibą w Grudziądzu.
telefony: 924, 925, 926, 927. — Depesze „Unia".

Naczynia emaljowane i blaszane.

„OLKUSZ"
Fabryką Naczyń Emaljowanych
Spółka Akcyjna
w OLKUSZU, Woj. Kieleckie (Polska)
Adres telegr. „Westemail"-Olkusz.
Nr. Nr. telef. 6, 33, 40, 43.
Zagran. przedstaw. „Westen"
Emailindustrie Handels A. G. Wien IV
Argentinierstrasse 29.
Eksport na wszystkie prawie główne rynki światowe.

Gwoździe i drut.

Tow. Akc. Przemysłu Metalurgicznego w Polsce — Radomsko
Tow. Zakładów Metalowych B. Hantke—Warszawa, Srebrna 9.
Belgijska Sp. Akc. Warsz.. Fabryki Drutu, Sztyftów i Gwoździ — Warszawa, Objazdowa 1.
Warszawskie Fabryki Śrub i Drutu J. Wolanowski, Sp. Akc.— Warszawa, Gliniana 5.
Warszawska Fabryka Drutu i Gwoździ „Drut" J. B. Rozenfeld — Warszawa, Przyokopowa 24.
Zakłady Przemysłowe Franciszek Giertych i S-ka — Warszawa, Zielna 48.
Roman Żbikowski, Fabryka Drutu, Gwoździ i Sztyftów — Warszawa, Pańska 80/82.
Bracia Szajn, Fabryka Śrub i Gwoździ, Sp. Akc. Będzin.
Sp. Akc. Fabryki Lin i Drutu dawniej A. Deichsel—Sosnowiec
Huta Żelazna „Kraków" — Kraków.
Bracia Brauminger — Kraków.
Herman Kamsler, Fabryka Drutu i Gwoździ Drucianych — Kraków.
Krakowska Fabryka Drutu i Wyrobów Żelaznych, Sp. Akc — Kraków.
„Rydlówka" Fabryka Gwoździ i Wyrobów Żelaznych Rand i S-ka — Kraków.
Wileńska Fabryka Drutu i Gwoździ — Wilno, Mickiewicza 8.
Białostocka Fabryka Drutu i Gwoździ, Leon Dojlidzki — Białystok Kupiecka 1.
Fabryka Drutu i Gwoździ „Drutindustria" — Lida.
Fabryka Gwoździ i Drutu A. Rozenberg — Warszawa, Marszałkowska 11/13.
Fabr. Gw. i Dr. „Clavus", L. Bądźzdrów i S-ka — Włocławek, Szpichlerna 7/9.
Łódzka Fabryka Gwoździ i Drutu „Polgwóźdź" — Łódź, św. Anny 9
Warszawska Fabryka Drutu i Gwoździ „Gwóźdź", S. A — Warszawa, Miła 60.
Włocławska Fabryka Drutu dawn. C. Klauke, S. A — Włocławek.
Czechowicki Przem. Tow. Żel. Sp. Han. z o. o: „Polska Moravia" — Czechowice.
Wadowicki Przemysł Druciany w Wadowicach, Sp. z o. o.

Centralne Biuro
Polskich Fabryk Gwoździ i Drutu
Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością
Warszawa, ulica Królewska 25

XIII. WYROBY PRZEMYSŁU HUTNICZEGO.
(Patrz str. 316).

XIV. PAPIER I WYROBY Z PAPIERU. ORAZ SUROWCE PAPIERNICZE.
(Patrz str 249).

Bibułka papierosowa.

ŻYWIECKA FABRYKA PAPIERU, Sp. Akc. — Żywiec 2.

Szmaty.

Bernard Deutsch i Syn — Biała, koło Bielska.
J. M. Rappaport — Przemyśl, Franciszkańska 35.
Bracia Mendelsohn — Stanisławów.
Eljasz Baumöhlt — Kałusz.
A. Hammerszmidt — Brody, Wałowa Mała.
Ignacy Mandowski — Poznań, Grobla 3.
Jakób Sigal — Warszawa, Chmielna 49.
Mojżesz Szejman — Międzyrzec Podlaski.
D. Szatja — Białystok.

XV. MATERJAŁY I WYROBY WŁÓKNISTE.
(Patrz str. 232—240).

Wyroby dziane.

Mechaniczna Fabryka Pończoch Mozes Rosenfeld i Syn — Łódź, Pomorska 72, tel. 35-92

Plusz.

Towarzystwo Akcyjne Kaliskiej Manufaktury Pluszu i Aksamitu — Kalisz, Szczepna 27. Adres telegr.: „Plusz". Tel 87 i 572.

XVI. ODZIEŻ I KONFEKCJA.

Bielizna.

Fabryka Bielizny Jakób Kohn, dawniej: Bracia Kohn — Warszawa, Bielańska 8.
Poznańska Fabryka Bielizny, Jan Ebertowski — Poznań, Wroniecka 6/8, tel. 21-60 i 28-25. Wyrabia: bieliznę damską, męską, dziecięcą i pościelową. Oddział II: Fabryka Łóżek Metalowych, Wroniecka 6/8, tel. 21-60.

Krawaty.

Fabryka Krawatów A. Piekarski i S-ka, Sp. z ogr. odp. — Warszawa, Elektoralna 11.

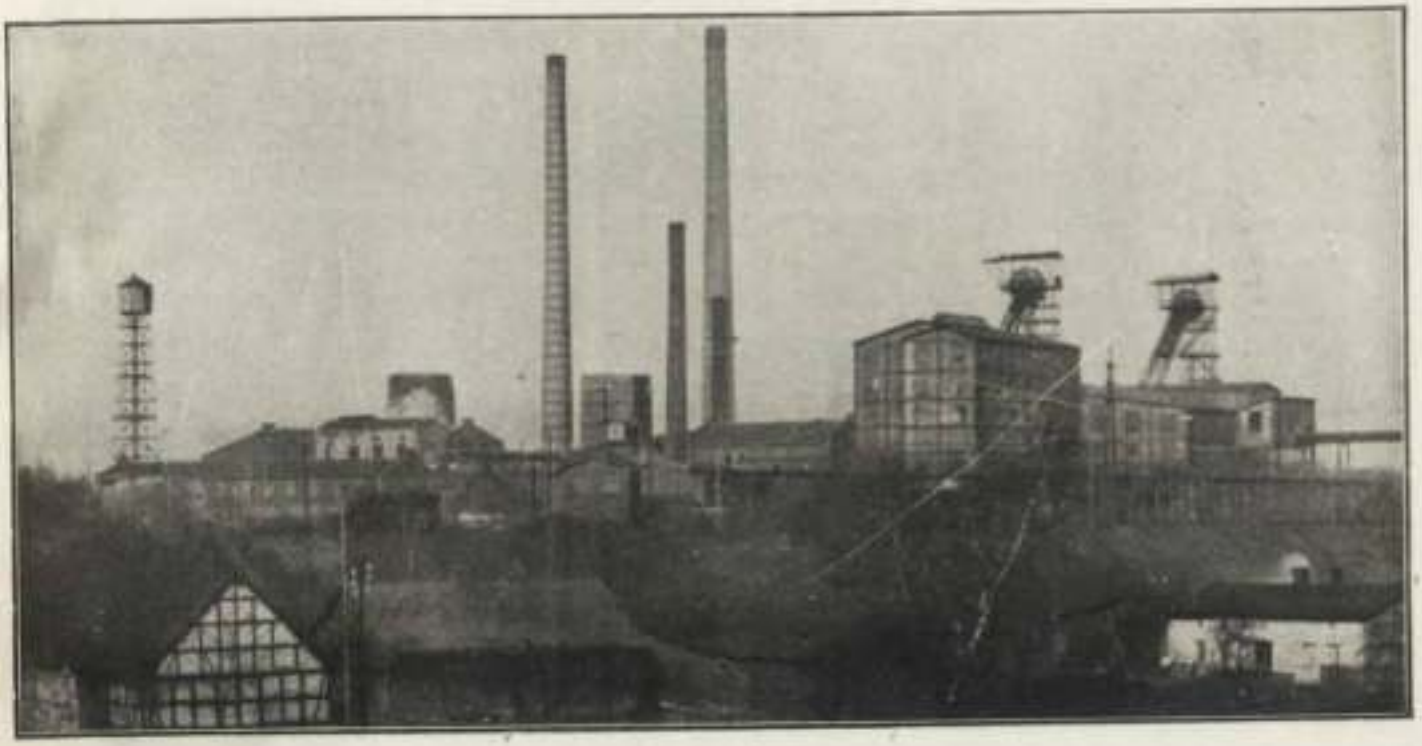

Kopalnia „Donnersmarck" na Górnym Śląsku.

Szyb „Menzel" na G. Śląsku.

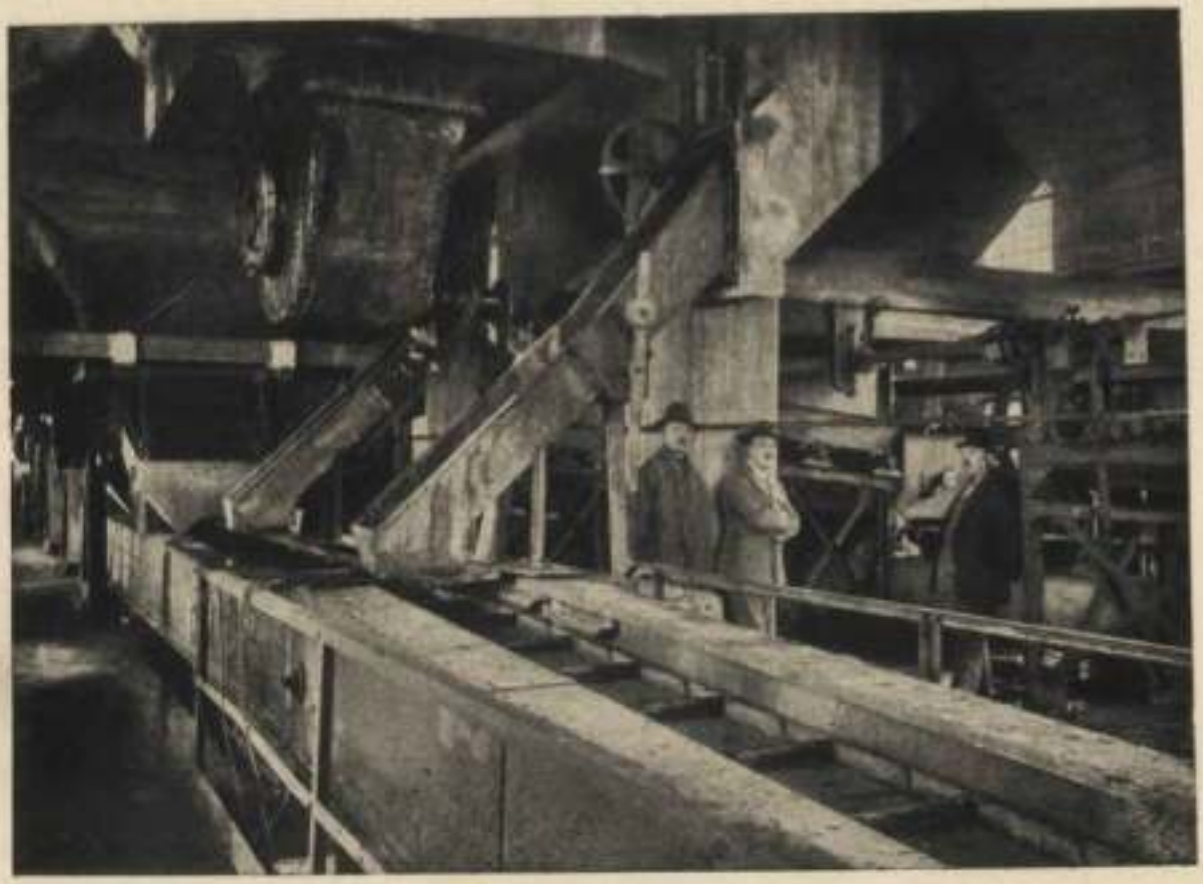

Urządzenia do przemywania węgla w kopalni „Hoym" na Górnym Śląsku.

Widok kopalni „Wawel" na Górnym Śląsku.

Obuwie mechaniczne.

Mechaniczna Fabryka Obuwia „Standart", Sp. z o. p. — Bydgoszcz, Wojewódzka 7, tel. 1904. Adres telegr.: „Standard - Bydgoszcz".

Guziki z masy perłowej.

Fabryka Wyrobów Galanteryjnych „Trocas", S. A. w Warszawie, ul. Dolna 7, tel. 123-95. Zarząd: ul. Długa 50, tel. 70-95. Adres telegr.: „Zon".

Odzież.

„Odzież", Fabryka Konfekcji — Warszawa, Długa 39, tel. 299-34 i 84-17. Telegramy: „Spedineks".
Fabryka Konfekcji i Składy Sukna, Tadeusz Krafft i S-ka, Sp. Akc. — Warszawa, Grzybowska 43, tel. 509-57 i 202-27. Adres telegr.: „Tekrafft - Warszawa".

Kapelusze.

Fabryka Kapeluszy Filcowych „Karol Goeppert", Sp. Akc. — Łódź, Podleśna 3, tel. 888. Adres telegr.: „Kagep - Łódź".
Fabryka Kapeluszy Damskich, Słomkowych i Filcowych, A. Ottor — Warszawa, Przejazd 5, tel. 150-34.
Tow. Akc. Fabryki Kapeluszy w Częstochowie. Tel. 127. Adres telegr.: „Chapeau".
Łódzka Fabryka Kapeluszy, dawn. Herman Schlee, Sp. Akc.— Łódź, Targowa 2. Adres telegr.: „Kapschlee. Tel. 11-82. P.K.O. 62 871. Znak towarowy: „The Schlee Hat".
Fabryka kapeluszy słomkowych i filcowych, M. Reczyński — Warszawa, Przejazd 11.
(Patrz również str. 245).

XVII. GALANTERJA.

Zabawki.

Fabr. Wyr. Celluloidowych, S. Landau — Częstochowa.
Wytw. Zabawek „Precyzja", inż. B. Stan — Poznań - Sołacz
„Karolina", Górcewicz — Warszawa.
Wyroby Galant. - Zabawkowe, J. Habela — Nowy Sącz.
Fabr. Lalek i Zabawek, A. Szrajer — Kalisz.
Wytwórnia Lalek i Zabawek, R. Friedensohn — Częstochowa
Górnośląska Fabr. Zabawek, E. Fuchs — Królewska Huta.
Fabr. Lalek, Valborg Borchsenius — Grudziądz.
Wytw. Zabawek Metalowych, S. Kinalski — Lwów.
„Przemysł Muzyczny", Sp. z o. o. — Świecie n.Wisłą.
Zabawnictwo Polskie „Cementol" — Krzeszowice.
Kaliska Wytw. Zabawek „Kawyza" — Kalisz.
Zakł. Przemysłowe „Multum", Sp. z o. o. — Kraków.
Klinika Lalek, A. Szambelan — Poznań.
Dział Pracy Więzienia — Kalisz.
Kinderman E., Wózki dziecinne — Częstochowa .
Fabr. Zabawek, R. Berg — Warszawa.
Fabr. Wyr. Celluloid. „Kosmos", Sp. z o. o. — Częstochowa.
Fabr. Wyr. Celluloid. „Union", Sp. z o. o. — Częstochowa.
Fabr. Zabawek, Hamburger & Hocherman — Częstochowa.
F. i M. Pińczewscy, Zabawkarskie Zakłady Przemysłowe — Opatówek, z. Kaliska.
Stefan Porębski — Kraków, Rynek Gł. 32.

Lalki.

A. Pinczewski, Fabryka Lalek — Opatówek, z. Kaliska.

Galanterja.

Stefan Porębski — Kraków, Rynek Gł. 32.

Izba Handlowa w Katowicach

Działalność Izby Handlowej w Katowicach w roku 1928 obejmowała podobnie jak w poprzednich latach liczne dziedziny prac opinjodawczych dotyczących zarówno bieżących zagadnień życia i polityki gospodarczej, jak i szeregu spraw mających za przedmiot reformę obowiązującego ustawodawstwa gospodarczego włączając ustawodawstwo podatkowe. Wobec akcji zainicjowanej w roku ub. przez czynniki rządowe w sprawie rewizji znacznej ilości traktatów handlowych, Izba przeprowadziła cały szereg dochodzeń ankietowych, w wyniku których poinformowała Ministerstwo Przemysłu i Handlu o postulatach, które obwód tut. zgłasza w związku z projektowaną rewizją poszczególnych umów. W odnośnych enuncjacjach swoich Izba stale komunikowała również uwagi dotyczące dotychczasowego rozwoju stosunków handlowych Śląska z poszczególnymi państwami w ramach obowiązujących traktatów i wykazywała jakie inne czynniki obok zmiany umów mogłyby korzystnie zadecydować o poprawie i ożywieniu się tychże stosunków (usprawnienie połączeń komunikacyjnych, nawiązanie bezpośrednich stosunków bankowych, zawarcie umów kompensacyjnych w przedmiocie wzajemnej dostawy artykułów, których odbiorcami są czynniki państwowe, monopole i t. p. układających się państw). Żywą uwagę Izba poświęcała również dążeniom przemysłu zmierzającym do pozyskania nowych rynków zbytu dla produktów eksportowych, których wywóz do Niemiec stał się niemożliwym z powodu ekspiracji ulgowych postanowień Konwencji Gen. oraz nadal trwającej wojny celnej z Rzeszą. W sprawach tych Izba przeprowadziła cały szereg dochodzeń i wywiadów, których wyniki stały się częściowo podstawą konkretnych tranzakcyj.

W związku z omawianą dziedziną prac wymienić należy również liczne wystąpienia Izby w sprawie wprowadzenia bezpośrednich taryf związkowych w komunikacji kolejowej z poszczególnymi państwami ważnymi dla eksportu śląskiego. Wobec znacznego ożywienia się akcji inwestycyjnej na G. Śląsku wzmogła się również w roku ub. działalność Izby w zakresie udzielania informacji przedsiębiorstwom obwodu o krajowych źródłach produkcji i nabycia licznych artykułów technicznych i instalacyjnych, sprowadzanych w ub. okresie z zagranicy. Celem pozyskania możliwie wyczerpującego poglądu, jakie artykuły przedsiębiorstwa przemysłowe obwodu sprowadzają jeszcze z zagranicy, jakie zaś nabywają już na rynku krajowym Izba przeprowadziła szczegółową ankietę, która zezwoliła na skompletowanie wyczerpującego materjału, dokładnie ilustrującego stosunki istniejące w tej dziedzinie. Materjał ten posłużyć mógł równocześnie jako punkt wyjścia dla praktycznej akcji informacyjnej, mającej na celu zastąpienie zbędnego przywozu z zagranicy równowartościowym towarem produkcji krajowej. Uważając, iż przeprowadzenie podobnej akcji informacyjnej wskazane byłoby również w zakresie handlu, Izba Handlowa zainicjowała szereg konferencji porozumiewawczych między ważniejszemi branżowemi organizacjami przemysłowemi kraju i interesantami handlowymi swego obwodu, na których to konferencjach czynniki handlowe z jednej strony mogły zwrócić uwagę delegatom przemysłu krajowego na ew. niedomagania jakościowe, cechujące jeszcze towar krajowy i utrudniające należyty jego zbyt na Śląsku, z drugiej zaś reprezentanci przemysłu krajowego mieli znów możność poinformowania odbiorców handlowych na Śląsku o rzeczywistym stanie produkcji i jej zróżniczkowaniu programowem, jako też ustosunkowaniu się do wszelkich reklamacji i życzeń wysuwanych pod ich adresem przez sfery kupieckie.

Szczegółową uwagę Izba poświęciła również w roku sprawozdawczym sprawom podatkowym, przyczem licząc się z możliwością reformy ustroju podatkowego przygotowała szereg materjałów w tej sprawie, dających wyraz postulatom reprezentowanych przez nią sfer gospodarczych.

Jak zaznaczono już na wstępie liczne były w roku ub. wystąpienia Izby w sprawach bieżącej polityki gospodarczej, jakoteż w przedmiocie zmiany ustawodawstwa gospodarczego. M. in. Izba przesłała właściwym Ministerstwom szczegółową opinję dotyczącą projektów standaryzacji wywozu, projektu ustawy górniczej, o s-kach z ogr. odp. rewizji całokształtu ustawodawstwa obowiązującego na Śląsku z doby zaborowej i wojennej etc. Na całość agend Izby składała się ponadto działalność w dziedzinie spraw celnych i reglamentacyjnych i t. p.

Osobnej wzmianki domaga się działalność Izby Handlowej w zakresie szkolnictwa handlowego. W roku 1927 zorganizowaną została przy Izbie „Rada Kształcenia Handlowego na Województwo Śląskie" jako instytucja opinjodawcza przy biurze zaś jej docenat oświatowy, jako organ wykonawczy. Głównem zadaniem Rady jest kształtowanie przy stałej współpracy z państwowemi władzami szkolnemi, t. j. z Min. W. R.

i O. P. i z Wydziałem Ow. Publ. Woj. śl. szkolnictwa handlowego na obszarze całego Województwa Śląskiego i dążenie do stworzenia racjonalnych podstaw jego.

Akcja Izby w dziedzinie szkolnictwa handlowego mimo stosunkowo krótkiego czasu jej trwania osiągnęła pozytywne wyniki, gdyż skutecznie przyczyniła się do podniesienia poziomu szkół, a w szczególności nadania im charakteru bardziej niż uprzednio odpowiadającego potrzebom życia gospodarczego.

Dzięki czynnemu współdziałaniu Izby powstał w ub. r. na G. Śląsku Instytut Psychotechnicznej Porady Zawodowej, co zapewniło dotkliwie dającą się uprzednio odczuwać lukę w tej ważnej dla życia gospodarczego dziedzinie.

Z inicjatywy i przy czynnem poparciu Izby założone zostało także w roku ub. na G. Śląsku „Śląskie Towarzystwo Wystaw i Propagandy Gospodarczej", którego celem jest perjodyczne urządzanie w Katowicach wzgl. na obszarze Śląska wystaw i pokazów zapoznających Śląsk z wytwórczością krajową, ponadto, jak wynika już z nazwy Towarzystwa, celem jego jest inicjowanie wszelakiego rodzaju akcyj propagandowych mających na oku zbliżenie Śląska do innych dzielnic i odwrotnie pogłębienie w Polsce znajomości śląskiego obwodu.

Chrześcijański Związek Cechów Rzeźnicko-Wędliniarskich

Na terenie Rzeczypospolitej Polskiej działa od szeregu lat Związek Cechów Rzeźnicko - Wędliniarskich z siedzibą w Poznaniu, mając siedemnaście oddziałów, obejmujących każdy teren jednego Województwa.

Na terenie Woj. Warszawskiego Chrześcijański Związek Cechów Rzeźnicko - Wędliniarskich działa już siedem lat, a na tegorocznym Zjeździe tego Związku delegaci 32 Cechów Rzeźnicko - Wędliniarskich z całego Województwa wybrali poraz szósty z rzędu swoim Prezesem znanego działacza społecznego i niestrudzonego promotora idei konsolidacji rzemiosła rzeźnicko - wędliniarskiego, Radnego m. st. Warszawy i Starszego Cechu Wędliniarzy, p. Henryka Webera.

W skład nowego Zarządu weszli pozatem pp. Jan Dobrowolski, Jan Michalski, Czesław Szymański, Feliks Zieliński, Bolesław Chakuła i Sosnowski— wszyscy z Warszawy, oraz Kazimierz Frankowski z Kutna, Stanisław Grzelczyk i Wesołowski z Ciechanowa, Witold Klimowicz z Pruszkowa, Sikorski z Grodziska Mazowieckiego oraz Turowy i Żyrardowa.

Odpowiedzialną funkcję skarbnika pełni już kilka lat z koleji p. Jan Dobrowolski.

Zadaniem Związku jest przedewszystkiem udzielanie pomocy zarówno poszczególnym organizacjom cechowym, jak i ich członkom w wypadkach, gdy zachodzi potrzeba złagodzenia przepisów obowiązujących czy to administracyjnych, czy to sanitarnych. Wobec tego, że dotychczas jeszcze w Odrodzonej Polsce nie zdołaliśmy wytworzyć na całym obszarze Państwa jednolitych przepisów prawnych, normujących należycie i słusznie stosunki w rzemiośle rzeźnicko - wędliniarskim, ingerencja takiego Związku, jak Związek Cechów, staje się koniecznością życiową. Naturalnie, Zarząd Wojewódzki, w osobie swojego Prezesa stara się zachować umiar i takt we wszystkich sprawach, mając za zadanie łagodzenie wszelkich konfliktów, czy to wewnętrznych w organizacjach, czy też wynikłych wskutek częstokroć nieżyciowych zarządzeń władz lokalnych. Trzeba podkreślić, że w ciągu szeregu lat Zarząd Związku swoją misję wypełniał należycie, i z korzyścią dla organizacyj cechowych, oraz poszczególnych ich członków, co znalazło swój wyraz na siódmym Zjeździe Delegatów tych organizacyj w Warszawie w dniu 29 czerwca r. b.

Związek zabiega niemniej o należytą ochronę prawną warsztatów pracy swoich członków i o ich rozwój przez wpływanie na wytwarzanie się odpowiedniej ku temu konjunktury. To też w ciągu ostatnich paru lat zdołano uzyskać na terenie Woj. Warszawskiego przy wydatnej współpracy sfer miarodajnych z p. wojewodą St. Twardo na czele wiele konkretnych ułatwień i zarządzeń.

Członkowie organizacji cechowych zdają sobie dobrze sprawę z konieczności konsolidacji zawodowej, czego najlepszym dowodem stały rozwój Związku.

Siedzibą Zarządu Zw. Woj. Warsz. jest Warszawa, Żelazna 73 — tel. 202-97.

Rzecznicy Patentowi w Polsce.

Bolland Arnold Dr. techn. — Kraków, Krowoderska 7.
Brokman Maurycy — Warszawa, Senatorska 36, tel. 18-62.
Czempiński Klemens — Warszawa, Krucza 43, tel. 226-70.
Kryzan Marjan Dr. inż. — Poznań, Krasińskiego 9.
MYSZCZYŃSKI L., inżynier, rzecznik patentowy — Warszawa, Hoża 50, tel. 259-10.
Pawlikowski Stanisław, inż. — Warszawa, Marszałkowska 113, tel. 117-92.

Inżynier dyplomowany Cz. RACZYŃSKI
PRZYSIĘGŁY RZECZNIK PATENTOWY
Warszawa, Piękna 64 m. 6, tel. 55-29, telegr. „Cedera"

Skrzypkowski Mieczysław — Warszawa, Krucza 43, tel. 226-70
Sokal Herman, inż. — Warszawa, Wspólna 31, tel. 107-20.
Suchowiak Wacław, prof. inż. — Lwów, Piłsudskiego 8.
Winnicki Feliks, inż. dypl. — Bydgoszcz, Konarskiego 2
Wolfowicz Aleksander, inż. — Warszawa, Wilcza 47/49, tel. 185-39.

PATENTY WZORY ZNAKI,
NA WYNALAZKI
w kraju i zagranicą—sprawy sporne unieważnia i t.d.
rzecznik patentowy przysięgły
inż. dypl. Janusz Wyganowski
były radca Urzędu Patentowego Rz. P.
Warszawa, ul. Ordynacka 6, telefon 161-50

Zmigryder Mieczysław, inż. — Warszawa, Wilcza 47/49, tel. 185-39.
Zoch Marceli, inż. dypl. — Poznań, Przecznica 9

DZIAŁ VI.

BANKI

Dr. EMIL SPAET.

O Bankowości Polskiej
ze szczególnem uwzględnieniem sytuacji w r. 1928

1. Ogólne warunki rozwoju bankowości w r. 1928.

Bankowość polska miała w r. 1928 za zadanie obsłużenie warsztatów gospodarczych intensywniej i szerzej pracujących, niż w latach poprzednich. Od połowy 1926 r. wszystkie nieomal dziedziny życia gospodarczego wykazywały stały wzrost, wyrażający się w zwiększającej się produkcji, w budzącym się do życia ruchu budowlanym, popieranym zwłaszcza przez państwo, w silnym ruchu inwestycyjnym, dążącym do rozbudowania niektórych gałęzi przemysłu i w silnie rozwijającym się handlu. Przecież w roku 1928 zwiększyły się: wywóz polskiego węgla zagranicę o przeszło 15%, zużycie węgla w kraju o 6%, produkcja hutnictwa w surówce o 10% w stali o 15%, w wytworach walcowni o 20%, wydobycie ropy o 3%, wydobycie soli potasowych o 20%, produkcja przemysłu metalowego w pierwszej połowie r. ub. nawet o 30%, produkcja przemysłu dykt klejonych i fornierów o przeszło 50%, przemysłu gorzelniczego o 14%, zużycie nawozów superfosfatowych produkcji krajowej o 20%. Górnictwo, przemysł i handel planowo dążyły do zwiększenia produkcji, wzgl. obrotów, wychodząc z założenia, że uskuteczniona w II-ej połowie 1927 r. pożyczka stabilizacyjna uwolniła życie gospodarcze od obaw co do stałości waluty polskiej i otworzyła niejako wrota Polski dla dopływu kapitałów zagranicznych.

Instytucje finansowe polskie zdawały sobie sprawę z fazy konjunkturalnej, w jakiej znajdowało się życie gospodarcze Polski w roku 1928, i usiłowały ze swej strony czynić wszystko, by sprostać temu na wszelkich polach przyśpieszonemu tempu rozwoju. Zależne jednakże od rynków pieniężnych i kapitałowych, skąd jedynie czerpać mogły środki dla swej działalności i to zarówno środki stałe, czyli kapitały własne, jak i terminowe oraz niewiązane wkłady, nasze instytucje finansowe były w swych dążeniach ograniczone stanem rynków pieniężnych i kapitałowych w kraju i zagranicą, stanem naogół nieświetnym. Oszczędności — jakkolwiek rosły pod wpływem dochodów ostatnich kilku lat — dalekie były od sum, których wymagał normalny bieg życia gospodarczego, nie mówiąc już o potrzebach środków pieniężnych, wywołanych zwiększonym ruchem inwestycyjnym a zwłaszcza budowlanym. To też na rynkach krajowych banki na kapitały dla powiększenia własnych środków, czy też dla swych przedsiębiorstw liczyć nie mogły i musiały się zadowolić zwiększonymi wkładami oraz saldami rachunków bieżących. Rynki zagraniczne natomiast, do których po dojściu do skutku pożyczki stabilizacyjnej, przywiązywano w Polsce bardzo wielkie nadzieje, zawiodły w poważnej mierze już w ciągu 1928 r., przysparzając wprawdzie Polsce znacznie zwiększone wkłady i lokaty krótkoterminowe, za małe jednakże w sumie i zbyt krótkoterminowe, by mogły poważnie wpłynąć na spragnione kapitałów życie gospodarcze Polski.

2. Struktura bankowości polskiej.

W strukturze bankowości polskiej w r. 1928 nie zaszły poważniejsze zmiany. Składały się na nią — jak i poprzednio — następujące czynniki: Naczelna instytucja emisyjna. Bank Polski jako organizacja szczytowa, opierająca się — o ile chodzi o instytucje finansowe — na bankowości państwowej (Bank Gospodarstwa Krajowego i Państwowy Bank Rolny) oraz komunalnej (Polski Bank Komunalny S. A. w Warszawie i Komunalny Bank Kredytowy w Poznaniu) z jednej oraz na prywatnych instytucjach finansowych z drugiej strony, przyczem w tej drugiej grupie odrębny dział stanowiły instytucje kredytu długoterminowego, jakkolwiek istniały pewne instytucje, które z lat dawnych wyniosły połączenie w sobie obu typów instytucji finansowej.

3. Rola Banku Polskiego.

Rola Banku Polskiego — jakkolwiek w dalszym ciągu bardzo dla życia gospodarczego ważna — w dziedzinie kredytowej nie miała już w r. 1928 tak wielkiego znaczenia, jak w czasach inflacji i pierwszych latach postabilizacyjnych. Wystarczy wskazać, że cała jej akcja kredytowa wynosiła w roku 1928 tylko 25% ogółu kredytów krótkoterminowych, udzielonych przez instytucje finansowe w Polsce. Moment ten należy podkreślić jako objaw wielce dodatni, bo wskazujący rolę właściwą dla naczelnej instytucji emisyjnej stanowienia rezerwoaru kredytu, a nie — jak to miało miejsce w latach ubiegłych—głównego tego kredytu źródła. Mimo wszystko atoli stan rzeczy pod tym względem był w r. 1928 daleki jeszcze od idealnego. Z powodu wyżej wskazanego braku kapitałów na rynkach krajowych i związanej z tem drożyzny kapitału, banki, ograniczone w swej akwizycji pieniądza ustawowem ustaleniem maksimum dopuszczalnych odsetek debeto-

wych (12%), nie były w stanie zdobywać dostatecznie wielkich wkładów po niskich — jak na warunki rynku polskiego — stawkach i musiały tedy wciąż jeszcze w znacznie większej mierze, niżby to było w normalnych warunkach wskazane, uciekać się do redyskonta w Banku Polskim; z tych samych względów rolnictwo, przemysł i handel skwapliwie korzystały z taniego, bo 8%-owego kredytu Banku Polskiego, powodując tem, iż na łączną sumę kredytów krótkoterminowych, udzielonych przez polskie instytucje finansowe prywatne i państwowe, wynoszącą około 2.692 milj., na sam Bank Polski przypadało przeszło 740 milj., co w porównaniu z 31.XII.1927 oznacza wzrost kredytów krótkoterminowych w Banku Polskim o około 235 milj. zł. Rola tedy Banku Polskiego w dziale kredytowym — jakkolwiek wobec wzmocnienia się banków państwowych i prywatnych stosunkowo zmalała — to jednak wyrażona w cyfrach absolutnych, była w r. 1928 bardzo jeszcze wysoka. Położenie Banku Polskiego było ponadto w stosunku do innych grup bankowych o tyle jeszcze korzystne, że mógł on dokonać podwyżki swego kapitału (w końcu 1927 r.) o ⅓ do sumy 150 milj. złotych mimo braku wszelkich po temu warunków na rynkach prywatnych, a to dzięki wpływom z pożyczki stabilizacyjnej. W ten sposób kapitał Banku Polskiego wynosił w r. sprawozdawczym sumę wyższą, niż kapitały zakładowe 29 banków, należących do Związku Banków, wynoszące łącznie przeszło 138 miljonów złotych (wobec 150 miljonów kapitału Banku Polskiego).

4. Działalność banków państwowych.

Banki państwowe, a w pewnej mierze i komunalne korzystały w r. 1928 w dalszym ciągu z bardzo silnego poparcia ze strony Skarbu Państwa, który dążył do wzmocnienia ich działalności mimo trudności, na jakie napotykała akumulacja kapitałów. Wzmacnianie środków tych banków odbywało się w pierwszym rzędzie przez powiększenie ich kapitałów zakładowych drogą przelewania funduszów skarbowych do tychże kapitałów (w ciągu 1928 r. tą drogą powiększony został kapitał zakł. Banku Gosp. Kraj. o 30 milj. złotych do 150 milj. zł., zaś Państw. Banku Rolnego o 55 milj. zł. do 130 milj. zł.), następnie zaś przez lokowanie w tych instytucjach poważnych kwot na rachunkach (lokaty Skarbu Państwa w B. Gosp. Kraj. wynosiły 31.XII.1928 r. przeszło 356 miljonów zł., w Państw. Banku Rolnym 50 milj. złotych), a wreszcie przez przymusowe skierowywanie pewnych kapitałów użyteczności publicznej i samorządowych do tychże banków państwowych, dzięki czemu suma wkładów (nieskarbowych) w tych bankach wynosiła w dniu 31.XII.1928 bardzo poważne kwoty (w samym Banku Gosp. Kraj. przeszło 351 milj. zł., w Państw. Banku Rolnym około 28 milj. złotych, a zatem tylko w tych dwuch bankach około 380 milj. zł. wobec około 740 milj. wkładów w 29 prywatnych bankach, należących do Związku Banków w Polsce). Dodając kapitały własne banków państwowych (pochodzące z przelewów ze Skarbu Państwa), do lokat skarbowych w tych bankach i uwzględniając, że większość wkładów nieskarbowych polega na obowiązku lokowania w tych bankach funduszów użyteczności publicznej i samorządowych, dojdziemy do sumy około miljarda złotych, które do tychże banków państwowych zostały przelane.

5. Kredyt długoterminowy.

W porównaniu z latami ubiegłemi, widoczny jest w organizacji bankowości postęp o tyle, iż wspomniane banki państwowe w coraz większej mierze specjalizowały się w kredytach długoterminowych, przez co nie tyle występowały jako konkurencja dla banków prywatnych, ile raczej jako uzupełnienie działalności Banku Polskiego i banków prywatnych, a to dzięki konwertowaniu części zobowiązań, dotąd krótkoterminowych w formie, jakkolwiek długoterminowych w treści. Gdy w końcu 1927 na zł. 1.027 milj. ogólnej sumy pożyczek Banku Gosp. Kraj. wypadło 391 milj. pożyczek w obligacjach i listach zastawnych t. j. 38% całości, to w końcu 1928 r. na 1.331 milj. zł. ogółu kredytów wypadło pożyczek emisyjnych na 583 milj. zł., co stanowi prawie 44 proc. całkowitej sumy. Jeżeli zaś do tych pożyczek emisyjnych dodamy jeszcze przeszło 439 mil. pożyczek wprawdzie gotówkowych, ale również długoterminowych B. Gosp. Kraj. (fundusze z akcji sanacyjnej, należności od Kooprolnej, pożyczki budowlane i inwestycyjne), to okaże się, iż na łączną sumę kredytów, udzielonych przez B. Gosp. Kraj. 31.XII.1928 r. w wysokości zł. 1.331 mil., na kredyty długoterminowe (emisyjne i gotówkowe) przypada 1.023 milj., czyli przeszło 76% ogólnej sumy kredytów. Podobny wzrost stosunkowy kredytów długoterminowych widoczny jest w działalności Państw. Banku Rolnego, w którym kredyty długoterminowe (emisyjne) w stosunku do ogółu kredytów wzrosły w ciągu 1928 r. z 35 proc. na 50 proc. Dzięki temu wzrostowi kredytów długoterminowych w bankach państwowych punkt ciężkości kredytu długoterminowego w Polsce w r. 1928 przechylił się od prywatnych instytucyj kredytu długot. do banków państwowych. Wedle statystyki, którą posiadamy za trzy kwartały 1928 r. w tym czasie emisja listów zastawnych we wszystkich instytucjach kredytu długoterm. w Polsce wyniosła około 265 milj. złotych (statystyka obejmuje 3 towarzystwa Kred. Ziemskie, 9 tow. Kred. miejskich, Tow. Kred. Przemysłu Polskiego, oba banki państwowe i 2 banki prywatne tj. Akc. Bank Hipot. we Lwowie i Wileński Bank Ziemski w Wilnie); za 4 kwartały uczyni to (wobec słabej tendencji dla papierów dług. w 4 kwartale r. ub.) około 320 mil. złotych. Jeżeli dodamy do tej sumy emitowane w r. z. obligacje Banku Gosp. Kraj. (170 mil. zł.), obligacje melior. Państw. Banku Rolnego (20 mil. zł.) i zwiększone gotówkowe kredyty długoterm. Banku Gosp. Kraj. (wzrost około 60 milj. zł.), otrzymamy łączną sumę udzielonego przez wszystkie instytucje finansowe Polski w r. 1928 kredytu długoterm. 570 milj. złotych. Z tej sumy przypada na wszystkie prywatne instytucje finansowe kredytu długoterm. około 215 mil. zł., zaś na banki państw. około 355 mil. złotych, czyli że w ogólnej sumie długoterm. kredytu partycypowały banki państw. w przeszło 62 proc., zaś wszystkie inne inst. finansowe tylko w około 38 proc. Ten stan rzeczy tłumaczy się z jednej strony wspomnianem wyżej przechyleniem się działalności banków państwowych w stronę kredytu długoterminowego jako właściwego dla

nich kredytu, z drugiej zaś strony brakiem zbytu dla papierów długoterminowych na rynkach krajowych i zagr., skutkiem czego głównie banki państwowe dzięki funduszom skarbowym podjąć mogły szerszą akcję kredytową w dziedzinie kredytu długoterminowego, podczas gdy instytucje prywatne z trudem tylko mogły lokować swe nowe emisje na prywatnym rynku, po większej zaś części korzystać musiały w tej mierze z pomocy P. K. O., Powsz. Zakładu Ubezpieczeń Wzajemnych i z B-ku Polskiego (zakupującego papiery długoterm. częściowo na rachunek własny i na lokatę funduszów specjalnych w ramach statutu, częścią na rachunek państw. funduszu kredytowego, pochodzącego z pożyczki stabilizacyjnej, w części wreszcie na rachunek Skarbu Państwa).

6. Kapitały własne banków prywatnych.

Podczas gdy zarówno rozwój Banku Polskiego, jak i banków państwowych odbywał się w r. 1928 przy silnem poparciu Skarbu Państwa (pożyczka stabilizacyjna, powiększenie kapitałów zakł. drogą przelewu ze Skarbu Państwa, lokaty skarbowe), musiały prywatne banki akc. podążać za ogólnym rozwojem życia gospodarczego w warunkach o tyle trudnych, że—jak to już wyżej zaznaczono—ani rynek krajowy, ani rynki zagraniczne nie sprzyjały powiększeniu środków pieniężnych. Najtrudniej przedstawiała się w omawianym roku sprawa powiększenia kapitałów własnych banków prywatnych. Szerszy rozmach życia gospodarczego wymagał przecież wzmocnienia własnych zasobów bankowych. Ponadto wymagało ustawodawstwo bankowe polskie dostosowania kapitałów własnych banków do pewnego minimum, w ustawie przewidzianego i to w terminie najdalej do końca 1928 r.

Tymczasem brakło wszelkich danych dla zdobywania nowych kapitałów drogą emisji akcyj i lokowania ich w kraju. To też rozwój kapitałów własnych był stosunkowo nieznaczny w r. 1928. Bilanse 29 banków należących do Związku banków wykazują w r. 1928 wzrost kapitałów własnych z około 110 miljonów do przeszło 138 milj., a zatem około 25,5 proc. Znacznie większy jest wzrost kapitałów zapasowych, bo z przeszło 17 miljonów do około 33 milj., a zatem o blisko 90 proc. Cyfry te nie dają jednak prawdziwego i pełnego obrazu. Na skutek bowiem rozporz. z marca 1928 o przewalutowaniu bilansów surowych wedle stanu z dnia 1 lipca 1928 r. banki dokonały przeszacowania nieruchomości i niektórych innych aktywów (uwzględniając zmiany w wartości owych aktywów w związku z ustawowo zadekretowaną dewaluacją złotego) i uzyskały w ten sposób nadwyżkę, której użyły (w nieznacznej mierze) na powiększenie kapitałów zakładowych, głównie zaś na wzmocnienie swych kapitałów zapasowych. Te ostatnie doznały również powiększenia wskutek pomyślnych bilansów za rok 1927 i związanych z tem zwiększonych dotowań kapitałów zapasowych z zysku bilansowego za r. 1927. O ile zaś w r. 1928 nastąpiło rzeczywiste powiększenie kapitałów własnych banków, miało ono miejsce przy silnym udziale kapitału zagranicznego, który już przed 1925 r. odgrywał w bankowości polskiej poważną rolę, po r. 1925 zaś skutkiem wyczerpania banków załamaniem się już ustabilizowanej waluty uzyskał przewagę w większości banków polskich i to nawet najstarszych i najpoważniejszych. Rok 1928 podkreślił jeszcze bardziej ten dla bankowości ostatnich lat w Polsce charakterystyczny moment silnej zależności od kapitału zagranicznego, wyrażający się w zwiększonym udziale tego kapitału w środkach własnych banków i w silnym wzroście lokat i wkładów kapitału zagranicznego w bankach polskich. Zdala od bankowości polskiej trzymał się nadal jeszcze z politycznych względów kapitał niemiecki, dość obco odnosił się też kapitał holenderski i angielski; natomiast zwiększył się dopływ kapitałów austrjackich, włoskich i belgijskich. Mimo wszystko — a zatem i mimo zwiększonego wpływu kapitałów zagranicznych środki własne banków prywatnych były w r. 1928 jeszcze bardzo nikłe; wynosiły one w 29 bankach związkowych łącznie 138 milj. złotych, a zatem mniej, niż kapitał jednego Banku Gosp. Kraj. (150 miljonów złotych).

7. Wkłady krajowe i lokaty zagraniczne.

Jeżeli tedy przy tak małych stosunkowo kapitałach własnych, banki prywatne były w stanie nadążyć wzrostowi tempa życia gospodarczego, to miały to w 1928 r. do zawdzięczenia silnemu stosunkowo wzrostowi wkładów krajowych i jeszcze bardziej silnemu zwiększeniu się lokat zagranicznych.

Łączne wkłady w Banku Polskim, Pocztowej Kasie Oszczędności, w bankach państwowych i komunalnych, w prywatnych bankach akcyjnych, a wreszcie w kasach oszczędności i spółdzielniach kredytowych wynosiły w dniu 30 września 1928 r. około 2.450 miljonów złotych, co wobec stanu z 31. XII.1927 zł. 1.905,3 miljonów oznacza wzrost o blisko 28,5% (w czasie od 30.IX do 31.XII wkłady wzrosły już w nieznacznej mierze). Ogólny stan wkładów rozkładał się na poszczególne kategorje instytucyj finansowych, jak następuje:

1) Bank Polski, P. K. O., banki państw. i komunalne (bez lokat skarb.) przeszło 920 milj. złotych;

2) Prywatne banki akc. około 890 milj. złotych;

3) Kasy oszczędności i spółdzielnie kredytowe przeszło 640 milj. złotych.

Cyfry te dowodzą wzrostu znaczenia banków prywatnych, które dzięki stabilizacji waluty w ciągu 1928 r. zdołały skupić w swych rękach poważną już sumę wkładów krajowych, wynoszącą około 900 mil. złotych i w ten sposób odzyskiwać coraz bardziej należną im rolę w życiu gospodarczem. Na czele kroczą wprawdzie w dziedzinie wkładów jeszcze wymienione instytucje państw. i publiczne jak Bank Polski, P. K. O. oraz banki państw. i komunalne z 37 proc. ogółu wkładów krajowych. Jeżeli się jednakże zważy, że na tych 37 proc. składa się i Bank Polski (a zatem naczelna instytucja emisyjna, na której rachunkach żyrowych, niejako monopolicznych, gromadzić się muszą większe sumy), banki państwowe, (które poważną część wkładów zawdzięczają ustawowemu obowiązkowi lokowania w nich znacznych funduszów publicznych, komunalnych i t. p.), Pocztowa Kasa Oszczędności (rozporządzająca dzięki bezpłatnej sieci urzędów pocztowych bezkonkurencyjnym aparatem, ściągającym oszczędności), to porównanie z bankami prywatnymi, wykazującymi 36 proc. ogólnej sumy wkładów krajowych, zdobytych na prywatnym rynku pieniężnym, wypadnie raczej na korzyść tych ostatnich i dowodzi wzrostu ich

siły atrakcyjnej. O ile w dziedzinie wkładów krajowych prywatne banki akcyjne kroczyły w równej linji z pozostałemi instytucjami finansowemi, przyczyniając się do pomyślnego objawu wzrostu wkładów kraj. o 28,5%, o tyle wyłączną niemal sobie mogą przypisywać zasługę w zdobyciu wkładów i lokat zagranicznych, które w przeciągu roku 1928 wzrosły w 59 bankach akcyjnych z 193 milj. złotych na około 372 mil. złotych, a zatem o około 94%. Cyfra ta jest miarą wzrostu zaufania zagranicy do kraju i zwiększenia się jej zainteresowania, a przytem i dowodem pracy akwizytorskiej naszych banków prywatnych zagranicą. To też stosunek wkładów zagranicznych do krajowych w bankach naszych w r. 1928 zmienił się znacznie na korzyść zagranicznych, które z końcem 1927 wynosiły jedynie 27% wkładów krajowych, a z końcem 1928 r. wzrosły do 41% wkładów krajowych.

8. Kredyty krótkoterminowe.

To powiększenie się powierzonych bankom środków pozwoliło im zwiększyć też znacznie ilościowo, a w części i jakościowo ich zakres działania. W dziedzinie kredytu krótkoterminowego, którego zapotrzebowanie w r. 1928 znacznie wzrosło, i którego też instytucje finansowe udzieliły w zeszłym roku w rozmiarach znacznie zwiększonych — (stan kredytów krótkoterm. wzrósł w ciągu 1928 r. z 1.950 miljonów złotych do około 2.700 miljonów zł., a zatem o około 700 mil. czyli o około 38%) — na pierwszem miejscu kroczyły banki prywatne, uczestnicząc w zwiększonych kredytach w 47%, za nimi szły banki państwowe i komunalne (28%) oraz Bank Polski (25%). W dziedzinie kredytów krótkoterminowych uwydatniła się też w r. 1928 najsilniej rola banków prywatnych. Zwiększyły one kredyty w ciągu roku o około 450 mil. zł. i to głównie z sum, przez siebie w kraju i zagranicą zdobytych (w Banku Polskim kredyt redyskontowy banków prywatnych i państw. łącznie ze spółdzielniami kredyt. wzrósł w tym czasie zaledwie o około 90 mil.). W tymże roku zaznaczyła się rola banków jeszcze i w dziedzinie lokowania na rynkach krajowych obligów długoterm., a mianowicie 4% pożyczki inwest. oraz pożyczki szkolnej m. Warszawy. Były to pierwsze jaskółki, zwiastujące odrodzenie bankowości prywatnej po wielu latach wegetowania.

9. Trudności rozwoju bankowości prywatnej.

Bankowość polska zdołała w roku 1928 znacznie zwiększyć swój zakres działania. Jak stwierdziliśmy wyżej, powiększyła ona w tym okresie kredyty krótkoterminowe o przeszło 700 miljonów, długoterminowe o przeszło 500 miljonów, a zatem ogólną sumę kredytów o przeszło 1.200 miljonów zł. (o kwotę odpowiadającą całemu obiegowi banknotów złotowych). Uczyniła to dzięki wzrostowi kapitałów własnych (w bankach państw. i prywatn. oraz w Banku Polskim o przeszło 140 milj. złotych), powiększeniu wkładów krajowych (o blisko 600 mil. złotych) i zagranicznych (o blisko 200 milj. złotych), a wreszcie dzięki zwiększeniu się lokat skarbowych w bankach państwowych. Jeżeli mimo ten wysiłek bankowości polskiej bardzo znaczny, nie zdołała ona opanować w całości sytuacji i dopuściła do tego, iż z jednej strony w wielkich rozmiarach kwitły kredyty, udzielane na rynku prywatnym na lichwiarskie odsetki, z drugiej zaś strony, wciąż bardziej rosła ciasnota gotówkowa, doprowadzająca do inflacji wekslowej przy terminach weksli coraz dłuższych to tłumaczy się to wadliwem ustawodawstwem, krępującem bankowość w ustalaniu odsetek debetowych, a tem samem i kredytowych wedle zasad popytu i podaży, dzięki czemu rynek prywatny, nie liczący się z przepisami prawa, mógł wielokrotnie przelicytowywać banki, ponadto zaś ma swe uzasadnienie w stwierdzonem w roku zeszłym zjawisku, iż siła nabywcza ludności rosła w znacznie mniejszym stopniu, aniżeli produkcja i handel. W pewnej mierze przeciwdziałać może wynikającym stąd trudnościom kredyt; lecz rola jego jest ograniczona. Może on wprawdzie zatoczyć szersze kręgi, prócz finansowania produkcji i wielkiego hurtu (co jest jego właściwem zadaniem), podjąć się też finansowania drobnego handlu, by w końcu finansować konsumcję. W r. 1928 już i do tego doszło. Gdy w tem stadjum albo siła nabywcza ludności zawiedzie (co miało miejsce w zeszłym roku), albo tendencja zwiększania się kredytów zmieni się (co z końcem 1928 r. i początkiem 1929 r. nastąpiło skutkiem wydarzeń na amerykańskim rynku pieniężnym) powstają trudności w spłacie kredytów, które stwarzają kryzys. Bankowości polskiej nie można uczynić zarzutu, iż do tego stanu rzeczy lekkomyślnie dopuściła. Uczyniła ona w r. 1928, co było w jej mocy, by sprostać szybszemu tempu życia gospodarczego.

Zakłady Tow. Akc. „Giesche".

„Giesche" kopalnia Bleischarlej.

Wykaz geograficzny

centrali i oddziałów banków polskich, akcyjnych i państwowych, oraz oddziałów banków zagranicznych w Polsce

(Stan w dniu 1 kwietnia 1929 r.)

UWAGA: Nazwy miejscowości, znajdujących się poza granicami Polski, uwidocznione są dużemi literami.

Aleksandrów k. Łodzi: Spółdzielczy Bank Ludowy [1].
Aleksandrów Kujawski: Komunalna Kasa Oszczędności pow.. Nieszawskiego [1].
Augustów: Kasa Oszczędności pow. Augustowskiego [1].
Baranowicze: Bank Handlowy w Warszawie [1].
BERLIN: Bank Przemysłowców w Poznaniu.
Będzin: Bank Handlowy w Warszawie, Powiatowa Kasa Oszczędności [1].
Biała (Małopolska): Bank Gospodarstwa Krajowego.
Biała Podlaska: Komunalna Kasa Oszczędności [1].
Białystok: Bank Polski, Bank Gospodarstwa Krajowego.
Bielsk Podlaski: Komunalna Kasa Oszczędności [1].
Bielsko (Śl. Ciesz.):Bank Polski, Bank Małopolski, Bank Związku Spółek Zarobkowych, Powszechny Bank Kredytowy, Powszechny Bank Związkowy w Polsce, Śląski Bank Eskontowy, Śląski Zakład Kredytowy.
Biłgoraj: Komunalna Kasa Oszczędności [1].
Bochnia: Miejska Kasa Oszczędności [1].
Borysław: Bank Dyskontowy Warszawski [2], Polski Bank Przemysłowy [1], [2].
Bóbrka: Polski Bank Spółdzielczy [1].
Brasław: Powiatowa Kasa Oszczędności [1].
Brodnica: Bank Pożyczkowy [1]
Brody: Powiatowa Kasa Oszczędności [1].
Brzesko: Powiatowa Kasa Oszczędności [1].
Brześć (n. Bugiem): Bank Polski, Bank Handlowy w Warszawie
Brzeziny: Bank Spółdzielczy [1].
Brzeżany: Komunalna Kasa Oszczędności [1].
Brzozów: Bank Spółdzielczy [1].
Buczacz: Komunalna Kasa Oszczędności [1].
Bydgoszcz: Bank Polski, Bank Gospodarstwa Krajowego, Bank M. Stadthagen, Bank Związku Spółek Zarobkowych, Poznański Bank dla Handlu i Przemysłu, Poznański Bank Ziemian.
BYTOM: Bank Przemysłowców w Poznaniu.
Chełm: Bank Handlowy w Łodzi [1], [2].
Chełmno: Komunalna Kasa Oszczędności [1].
Chełmża: Bank Ludowy [1].
Chodzież: Bank Nadnotecki [1].
Chojnice: Bank Polski.
Chrzanów: Towarzystwo Zaliczkowe w Chrzanowie [1].
Ciechanów: Bank Spółdzielczy Mieszczańsko-Rolniczy [1], Bank Ziemiański
Cieszyn: Towarzystwo Oszczędności i Zaliczek [1], Powszechny Bank Związkowy w Polsce, Śląski Bank Eskontowy, Śląski Zakład Kredytowy [2], Ziemski Bank Kredytowy.
Czarnków: Bank Ludowy [1].
CZERNIOWCE: Akcyjny Bank Hipoteczny.
Częstochowa: Bank Polski, Bank Francusko - Polski [3], Bank Handlowy w Warszawie, Bank Śląski (Banque de Silesie), Bank Ziemiański.
Czortków: Bank Zaliczkowy [1]
Dąbrowa Górnicza: Bank Udziałowy [1].
Dolina: Powiatowa Kasa Oszczędności [1].
Drohiczyn Poleski: Drohiczyński Pow. Bank Spółdzielczy [1].
Drohobycz: Bank Polski, Bank Dyskontowy Warszawski, Bank Gospodarstwa Krajowego, Polski Bank Przemysłowy, Powszechny Bank Związkowy w Polsce.
Dubno: Włościańsko-Gospod. Kooperatywny Bank [1].
Działdowo: Komunalna Kasa Oszczędności [1].
Działoszyce: Bank Udziałowy [1].
GDAŃSK: Polska Kasa Rządowa (j. kor. Banku Polskiego), Bank Cukrownictwa (Bałtycki Bank Komisowy [2], Bank Francusko-Polski [3], Bank Kwilecki, Potocki i S-ka, Bank Związku Spółek Zarobkowych, Polski Bank Przemysłowy.
Gdynia: Bank Gospodarstwa Krajowego [1], Państwowy Bank Rolny [1], Polski Bank Przemysłowy [1].
Gniezno: Bank Polski
Gorlice: Polski Bank Przemysłowy [1], [2].
Gostynin: Komunalna Kasa Oszczędności [1].
Gostyń: Bank Pożyczkowy [1].
Grajewo: Kasa Spółdzielcza Przem. Łomżyńskich [1].
Grodno: Bank Polski.
Grodzisk Maz.: Bank Spółdzielczy [1].
Grodzisk Pozn.: Bank Ludowy [1].
Grójec: Bank Spółdzielczy [1].
Grudziądz: Bank Polski, Bank Związku Spółek Zarobkowych, Państwowy Bank Rolny, Poznański Bank Ziemian.
Gryków: Towarzystwo Zaliczkowe [1].
Horodenka: Kasa Oszczędności [1].
Hrubieszów: Bank Ziemiański [1]
Inowrocław: Bank Polski, Bank Kwilecki Potocki i S-ka, Bank Ludowy w Inowrocławiu, Poznański Bank dla Handlu i Przemysłu.
Janowiec: Bank Ludowy w Janowcu [1].
Jarocin: Komunalna Kasa Oszczędności [1].
Jarosław: Bank Polski.
Jasło: Bank Polski.
Jaworzno: Bank Spółdzielczy [1].
Jędrzejów: Bank Rolniczo - Przemysłowy [1]
Kalisz: Bank Polski, Bank Handlowy w Warszawie, Bank Przemysłowców w Poznaniu, Bank Ziemi Kaliskiej, Bank Ziemiański.
Kałusz: Powiatowa Kasa Oszczędności [1].
Kamionka Strumił.: Bank Spółdzielczy [1].
Kartuzy: Komunalna Kasa Oszczędności [1].
Katowice: Bank Polski, Bank Francusko - Polski [3], Bank Gospodarstwa Krajowego, Bank Handlowy w Warszawie, Bank Kwilecki Potocki i S-ka, Bank Przemysłowców w Poznaniu, Bank Śląski (Banque de Silesie), Bank Związku Spółek Zarobkowych, Darmstädter und Nationalbank [4], Deutsche Bank [4], Discontogeselschaft [4], Dresdner Bank [4], Międzynarodowy Bank Handlowy, Państwowy Bank Rolny, Śląski Zakład Kredytowy

BANK LUDOWY, Sp. z. z o. n.
Kęynia, Rynek 32. Tel. 77.

Kępno: Bank Ludowy [1].
Kielce: Bank Polski, Bank Handlowy w Łodzi. Bank Ziemiański, Bank Związku Spółek Zarobkowych, Państwowy Bank Rolny.
Kobryń: Bank Spółdzielczy [1].
Koło: Bank Ziemiański [1], [2].
Kołomyja: Bank Polski, Bank Gospodarstwa Krajowego.
Konin: Bank Ziemiański [1].
Końskie: Bank Ludowy [1].
Kosów: Komunalna Kasa Oszczędności [1].
Kościan: Bank Ludowy [1].
Kowel: Bank Handlowy w Warszawie [1].
Kraków: Bank Polski, Akcyjny Bank Hipoteczny, Bank Gospodarstwa Krajowego, Bank Handlowy w Warszawie (w organiz.), Bank Komercjalny, Bank Małopolski, Bank Zachodni, Bank Związku Spółek Zarobkowych, Państwowy Bank Rolny, Polski Bank Handlowy, Polski Bank Przemysłowy, Powszechny Bank Kredytowy, Powszechny Bank Związkowy w Polsce, Śląski Bank Eskontowy, Ziemski Bank Kredytowy.
Krasnystaw: Bank Spółdzielczy [1].
Krośnik: Kasa Spółdzielcza im.Stefczyka [1].
Krosno: Polski Bank Przemysłowy [1].

---

[1] Zastępstwo Banku Polskiego.
[2] Agentura.
[3] Centrala w Paryżu.
[4] Centrala w Berlinie.

Krotoszyn: Bank Kupiecki [1].
Królewska Huta: Bank Polski, Dresdner Bank [4], Górnośląski Bank Związkowy.
Krzemieniec: Kasa Oszcz. Pow. Krzemienieckiego [1].
Kutno: Bank Ziemiański [1].
Leszno: Bank Polski.
Lida: Wileński Prywatny Bank Handlowy [1].
Lidzbark: Bank Polski.
Limanowa: T-wo Zaliczkowe i Ochrony Własn. Ziemskiej [1].
LIPKANY: Akcyjny Bank Hipoteczny [1].
Lipno: Bank Spółdzielczy ziemi Dobrzyńskiej [1].
Lisko: T-wo Zaliczkowe [1].
Lubartów: Bank Spółdzielczy [1].
Lubawa (Pomorze): Bank Ludowy [1].
Lublin: Bank Polski, Bank Gospodarstwa Krajowego, Bank Handlowy w Łodzi, Bank Handlowy w Warszawie, Bank Ziemiański, Bank Związku Spółek Zarobkowych, Państwowy Bank Rolny.
Lubliniec: Powiatowa Kasa Oszczędności [1].
Luboml: Komunalna Kasa Oszczędności [1].
Lwów: Bank Polski, Akcyjny Bank Hipoteczny, Bank Cukrownictwa, Bank Dyskontowy Warszawski, Bank Gospodarstwa Krajowego, Bank Handlowy w Warszawie, Bank Komercjalny, Bank Naftowy, Bank Unji w Polsce (Bank Małopolski), Bank Związku Spółek Zarobkowych, Łódzki Bank Depozytowy, Państwowy Bank Rolny, Polski Bank Handlowy, Polski Bank Przemysłowy, Powszechny Bank Kredytowy, Powszechny Bank Związkowy w Polsce, Ziemski Bank Hipoteczny, Ziemski Bank Kredytowy.
Łask: Bank Spółdzielczy [1].
Łęczyca: Bank Ziemi Łęczyckiej [1].
Łobżenica: Bank Ludowy [1].
Łomża: Bank Polski, Bank Ziemiański.
Łowicz: Bank Ziemi Łowickiej [1].
Łódź: Bank Polski, Bank Dyskontowy Warszawski, Bank Francusko-Polski [3], Bank Gospodarstwa Krajowego, Bank Handlowo-Przemysłowy w Łodzi, Bank Handlowy w Łodzi, Bank Handlowy w Warszawie, Bank Małopolski, Bank Polskich Kupców i Przemysłowców Chrześcijan w Łodzi, Bank Przemysłowców Łódzkich, Bank Przemysłowców w Poznaniu, Bank Spółek Niemieckich w Polsce, Bank Zachodni, Bank Związku Spółek Zarobkowych, Łódzki Bank Depozytowy, Polski Bank Przemysłowy.
Łuck: Bank Polski, Bank Gospodarstwa Krajowego, Państwowy Bank Rolny.
Łuków: Spółdzielnia Kredytowa w Łukowie [1].
Luniniec: Powiatowa Komunalna Kasa Oszczędności [1].
Miechów: Bank Ludowy [1].
Mielec: Bank Spółdzielczy [1].

BANK SPÓŁDZIELCZY w Mielcu z nieogr. odp.
Mielec, Długa 655.
(Zastępstwo Banku Polskiego).
Załatwia wszelkie czynności bankowe statutem przewidziane

Międzyrzec k. Łukowa: Kasa Ludowa im. Stefczyka [1]
Mława: Bank Spółdzielczy [1], Bank Ziemiański.
Mogilno: Bank Ludowy [1].
Mościska: T-wo Zaliczkowe [1].
Nadwórna: Kasa Zaliczkowa [1].
Nakło: Bank Ludowy [1].
Nieśwież: Kasa Oszczędności pow. Nieświeskiego [1].
Nowa Wieś, k. Król. Huty: Bank Ludowy [1].
Nowe Miasto, n/Drwęcą: Bank Ludowy w N. Mieście [1].
Nowogródek: Kasa Spółdzielcza w Nowogródku [1].
Nowy-Sącz: Bank Polski.
Nowy-Targ: Powiatowa Kasa Oszczędności [1].
Oborniki: Bank Ludowy w Obornikach [1].
Olkusz: Spółdzielczy Bank Kredytowy [1].
Opatów: Bank Ziemiański [1].
Opoczno: Komunalna Kasa Oszczędności [1].
Ostrołęka: Kasa Spółdz. Przemysłowców Łomżyńskich [1].
Ostrowiec: Bank Handlowy w Łodzi [1], Bank Przemysłowców Ostrowieckich [1].

[1] Zastępstwo Banku Polskiego.
[3] Agentura.
[4] Centrala w Paryżu.

Ostrów (Mazowiecka): Bank Ludowy [1].
Ostrów (Pozn.): Bank Polski, Bank Kwilecki, Potocki i S-ka, Polski Bank Handlowy, Poznański Bank Ziemian.
Oświęcim: Komunalna Kasa Oszczędności [1].
Ozorków: Bank Spółdzielczy [1].
Pabjanice: Bank Ludowy [1].
PARYŻ: Bank Związku Spółek Zarobkowych, Polski Bank Przemysłowy.
Pińczów: Bank Ludowy [1].
Pińsk: Bank Polski, Państwowy Bank Rolny.
Piotrków: Bank Polski, Bank Ziemiański, Bank Związku Spółek Zarobkowych.
Pleszew: Bank Pożyczkowy [1].
Płock: Bank Polski, Bank Handlowy w Warszawie, Bank Ziemiański.
Płońsk: Bank Spółdzielczy [1], Bank Ziemiański [1].
Poznań: Bank Polski, Bank Cukrownictwa, Bank Gospodarstwa Krajowego, Bank Francusko-Polski [4], Bank Handlowy w Warszawie, Bank Kratochwill i Pernaczyński, Bank Kwilecki Potocki i S-ka, Bank Poznańskiego Ziemstwa Kredytowego, Bank Przemysłowców w Poznaniu, Bank Zachodni, Bank Związku Spółek Zarobkowych, Komunalny Bank Kredytowy, Państwowy Bank Rolny, Polski Bank Handlowy, Poznański Bank dla Handlu i Przemysłu, Poznański Bank Ziemian.

KOMUNALNY BANK KREDYTOWY
Instytucja Bankowa Prawa Publicznego o Pupilarnej Pewności.
Poznań, ul. 27 Grudnia Nr. 8.
Adres telegr. „KOMUNABANK". Tel. 2107, 3636, 5171, 5172, 5174. Konto czekowe P.K.O. 200.550. Żyrokonto w Banku Polskim.
Za zobowiązania Banku odpowiadają całym swym majątkiem i siłą podatkową powiaty i miasta Wielkopolski i Pomorza.

Pruszków (Warsz.): Bank Kredytowy Gospodarstwa Społecznego [1].
Prużana: Bank Spółdzielczy [1].
Przasnysz: Bank Spółdzielczy [1].
Przemyśl: Bank Polski, Bank Gospodarstwa Krajowego, Powszechny Bank Związkowy w Polsce.
Przemyślany: Polski Bank Zaliczkowy [1].
Przeczyna: Bank Ludowy [1].
Pock: Komunalna Kasa Oszczędności [1].
Puławy: Bank Udziałowy [1].
Pułtusk: Kasa Oszczędności Powiatu Pułtuskiego [1].
Radom: Bank Polski, Bank Gospodarstwa Krajowego, Bank Handlowy w Łodzi, Bank Handlowy w Warszawie, Bank Ziemiański, Bank Związku Spółek Zarobkowych.
Radomsko: Bank Ziemiański [1].
Radzymin: Kredytowa Spółdzielnia Ludowa [1].
Rawa-Mazowiecka. Bank Ziemiański [1].
Rawa-Ruska: Polski Bank Spółdzielczy [1].
Rawicz: Bank Ludowy [1], Polski Bank Handlowy, Poznański Bank dla Handlu i Przemysłu.
Równe: Bank Polski, Bank Gospodarstwa Krajowego, Bank Handlowy w Warszawie.
Rybnik: Bank Polski, Bank Przemysłowców w Poznaniu.
Rymanów: T-wo Zaliczkowe [1].
Rypin: Bank Spółdzielczy [1].
Rzeszów: Bank Polski.
Sambor: Kasa Oszczędności m. Sambora [1].
Sandomierz: Bank Ziemi Sandomierskiej [1].
Sanok: Kasa Zaliczkowa [1].
Sarny: Kasa Oszczędności [1].
Sądowa-Wiśnia: Bank Zaliczkowy [1].
Sępolno: Powiatowa Kasa Oszczędności [1].
Siedlce: Bank Polski, Bank Ziemiański.
Sieradz: Bank Spółdzielczy [1].

[1] Zastępstwo Banku Polskiego.
[3] Agentura.
[4] Centrala w Paryżu.
[4] Centrala w Berlinie.

Sierpc: Bank Spółdzielczy [1].
Skarżysko-Kamienna: Bank Spółdzielczy [1].
Skierniewice: Bank Spółdzielczy [1].
Skoczów: Śląski Bank Eskontowy [2].
Słupca: Bank Ziemi Kaliskiej [1, 2].
Sochaczew: Kasa Spółdzielcza [1].
Sokal: Kasa Oszczędności m. Sokala [1].
Sokółka: Komunalna Kasa Oszczędności [1].
Sosnowiec: Bank Polski, Bank Handlowo-Przemysłowy w Łodzi, Bank Handlowy w Warszawie, Bank Związku Spółek Zarobkowych.
Stanisławów: Bank Polski, Akcyjny Bank Hipoteczny, Bank Gospodarstwa Krajowego, Powszechny Bank Związkowy w Polsce, Ziemski Bank Hipoteczny [2].
Starogard: Bank Polski, Pomorski Bank Rolniczy.
Stryj: Kasa Oszczędności m. Stryja [1], Polski Bank Przemysłowy.
Strzelno: Bank Ludowy [1].
Suchedniów: Bank Spółdzielczy [1].
SUCZAWA: Akcyjny Bank Hipoteczny [2].
Suwałki: Bank Polski, Wileński Prywatny Bank Handlowy.
Szamotuły: Bank Ludowy [1].
Szczekociny: Bank Ludowy [1].
Śniatyń: Powiatowa Kasa Oszczędności [1].
Śrem: Bank Ludowy [1].
Świecie: Komunalna Kasa Oszczędności [1].
Świętochłowice: Powiatowa Kasa Oszczędności [1].
Tarnobrzeg: Komunalna Kasa Oszczędności [1].
Tarnopol: Bank Polski, Akcyjny Bank Hipoteczny.
Tarnowskie-Góry: Dresdner Bank [4], Powiatowa Kasa Oszczędności [1].
Tarnów: Bank Polski, Bank Gospodarstwa Krajowego, Powszechny Bank Związkowy w Polsce.
Tczew: Bank Polski, Polski Bank Handlowy, Pomorski Bank Rolniczy.
Tłumacz: Komunalna Kasa Oszczędności [1].
Tomaszów Lubelski: Komunalna Kasa Oszczędności [1].
Tomaszów Mazowiecki: Bank Polski.
Toruń: Bank Polski, Bank Kwilecki, Potocki i S-ka, Bank Przemysłowców w Poznaniu, Bank Związku Spółek Zarobkowych, Pomorski Bank Rolniczy.
Trzemeszno: Bank Ludowy [1].
Tuchola: Powiatowa Kasa Oszczędności [1].
Wadowice: Powiatowa Kasa Oszczędności [2].
Warszawa: Bank Polski, Bielańska 10, tel. 83-81 a; Bank Amerykański w Polsce, Królewska 3, tel. 11-24; Bank Angielsko-Polski, Krak.-Przedm. 47/49, tel. 99-25; Bank Cukrownictwa, Krak.-Przedm. 55, tel. 68-50; Bank Dyskontowy Warszawski, Fredry 8, tel. 9-02; Bank Francusko-Polski [3], Czackiego 4, tel. 334-10; Bank Gospodarstwa Krajowego, Królewska 5, telefon 28-64; Bank Gospodarstwa Krajowego (Dział Budowlany), Sienna 17, tel. 64-27; Bank Handlowo-Przemysłowy w Łodzi, Królewska 23, tel. 171-93; Bank Handlowy w Łodzi, Kredytowa 6, tel. 33-48; Bank Handlowy w Warszawie, Traugutta 7/9, tel. 50-30; Bank Kwilecki, Potocki i S-ka, Krak.-Przedm. 9, tel. 304-54; Bank Małopolski, Marszałkowska 154, tel. 209-73; Bank Międzynarodowy w Warszawie, Trębacka 4, tel. 69-58; Bank Przemysłowców w Poznaniu, Trębacka 2, tel. 70-15; Bank Przemysłowców Polskich, Zgoda 7, tel. 5-44; Bank dla Spółdzielni, Senatorska 32, tel. 191-93; Bank Towarzystw Spółdzielczych, Jasna 1, tel. 85-75; Bank Zachodni, Fredry 6, tel. 204-25; Bank Ziemiański, Kredytowa 1, tel. 22-03; Bank Związku Spółek Zarobkowych, Jasna 8, tel. 225-20; Łódzki Bank Depozytowy, Żabia 9, tel. 96-13; Państwowy Bank Rolny, Nowogrodzka 50, tel. 205-203; Polski Akcyjny Bank Komercyjny, Al. Jerozolimskie 36, tel. 78-01; Polski Bank Handlowy (reprez.), Nowy - Świat 27; Polski Bank Komunalny, Plac Napoleona 7, tel. 297-04; Polski Bank Przemysłowy, Senatorska 43, tel. 164-05; Powszechny Bank Depozytowy, Długa 48, tel. 27-60; Powszechny Bank Kredytowy, Marszałkowska 149, tel. 55-27; Powszechny Bank Związkowy, Zgoda 11, telefon nr. 420-70; Poznański Bank Ziemian [1], Mazowiecka 1, tel. 507-70; Szwajcarsko-Polski Bank Kapitalizacyjny, Mazowiecka 7, tel. 51-94; Śląski Bank Eskontowy, Nalewki 26, tel. 54-61; Wileński Bank Ziemski (reprez.), Marszałkowska 130, tel. 422-75; Wileński Prywatny Bank Handlowy, Marszałkowska 130, tel. 62-86; Ziemski Bank Kredytowy, Marszałkowska 151, tel. 6-59.
Wąbrzeźno: Komunalna Kasa Oszczędności [1].
Wągrowiec: Bank Ludowy [1].
Wejherowo: Bank Polski.
Wieliczka: Powiatowa Kasa Oszczędności [1].
Wielkie-Hajduki: Bank Ludowy [1].
Wieluń: Bank Ziemi Kaliskiej [2], Bank Ziemiański [1, 2].
Więcbork: Bank Ludowy [1].
Wilno: Bank Polski, Bank Gospodarstwa Krajowego, Bank Handlowy w Warszawie, Bank Towarzystw Spółdzielczych, Bank Związku Spółek Zarobkowych, Państwowy Bank Rolny, Wileński Bank Ziemski, Wileński Prywatny Bank Handlowy.
Włocławek: Bank Polski, Bank Gospodarstwa Krajowego, Bank Handlowo-Przemysłowy w Włocławku, Bank Handlowy w Warszawie, Bank Kujawski w Włocławku.
Włodawa: Komunalna Kasa Oszczędności [1].
Włodzimierz Wol.: Powiatowy Bank Spółdzielczy [1].
Włoszczowa: Bank Ziemiański [1].
Wodzisław, k. Rybnika: Bank Ludowy [1].
Wolsztyn: Miejska Kasa Oszczędności [1].
Wołkowysk: Bank Spółdzielczy [1].
Wronki: Bank Ludowy [1].
Września: Komunalna Kasa Oszczędności [1].
Wysokie Mazow.: Bank Wysoko-Mazowiecki [1].
Zakopane: Bank Podhalański Spółdzielczy [1].
Zaleszczyki: Komunalna Kasa Oszczędności [1].
Zamość: Bank Polski, Bank Handlowy w Łodzi [1], Bank Ziemiański.
Zawiercie: Komunalna Kasa Oszczędności [1].
Zbąszyń: Bank Ludowy [1].
Zduńska-Wola: Bank Udziałowy [1].
Zgierz: Bank Przemysłowców Zgierskich [1].
Złoczów: Bank Zaliczkowy [1]
Żnin: Bank Ludowy [1].
Żyrardów: „Wzajemny Kredyt", Spółdzielnia z o. o. [1].
Żywiec: Kasa Oszczędności m. Żywca [1].

a) Numery telefonów sekretarjatów lub aparatów ogólnych
[1] Zastępstwo Banku Polskiego.
[2] Agentura.
[4] Centrala w Paryżu.

[1] Zastępstwo Banku Polskiego.
[2] Agentura.

PROF. Dr. JERZY MICHALSKI.

Banki Państwowe w Polsce

I. Państwo Polskie posiada trzy w całości państwowe zakłady kredytowe, a ponadto uczestniczy w kapitale zakładowym Centr. Kasy Spółek Rolniczych i w akcyjnym kapitale Banku Śląskiego (banki pół państwowe). Koszty administracji ich w r. 1928 wyniosły pokaźną sumę — 44 milj. zł., zaś w roku 1926— wynosiły 18 milj. zł. Personel liczy 4250 osób. Osiągnięty przez nie w r. 1928 czysty zysk wyniósł 23 milj. zł., dotacja Skarbu państwa w formie lokat i kapitału zakładowego, wynosiła w r. 1928 kwotę około 900 miljonów zł.

II. Przedstawię obecnie po kolei w ogólnym bardzo zarysie stan, rozwój i zakres działania trzech banków państwowych.

I. BANK GOSPODARSTWA KRAJOWEGO.

Jest to największa instytucja państwowa z tego zakresu i o najrozleglejszej działalności, udzielająca krótko i długoterminowych kredytów gotówkowych i emisyjnych, tak osobom fizycznym, jak i prawnym,

i to tak prawa publicznego, jak i prywatnego. Rozwój i rozmiary instytucji wyrażają najlepiej **sumy bilansowe.** Wynosiły one:

w r. 1924	—	224	miljony zł.
„ 1925	—	555	„
„ 1926	—	798	„
„ 1927	—	1.363	„
„ 1928	—	1.686	„

Kapitały własne, t. j. kapitał zakładowy i rezerwowy, wynosiły: z końcem r. 1926 — 51, 1927 — 149, 1928 — 195 milj. zł. Kapitał sam zakładowy B. G. K. równy jest pod względem swej wysokości obecnej kwocie kapitału akc. Banku Polskiego.

Wkłady B. G. K. są dwojakie: 1) naogół dominują lokaty Skarbu państwa (356,2 milj. zł. — 50,3% ogółu wkładów w r. 1928) i 2) wkłady prywatne (czekowe, na książeczki wkładkowe i t. d.), które w r. 1928 wynosiły 351 milj. zł. Razem 707 milj. zł. wobec 600 milj. zł. r. 1927. Wśród lokat skarbowych przeważają fundusze budowlane (ok. 200 milj. złotych — 1928).

Emisje B. G. K. obejmują: listy zastawne i obligacje 4-go rodzaju, t. j. komunalne, kolejowe, bankowe (są to pożyczki przemysłowe, uruchomione w r. 1927) i budowlane. Dział emisyjny wykazuje znaczny wzrost i duże przesunięcia:

	1926	1927	1928
Ogólna suma emisji	206 milj. zł.	391 milj. zł	584 milj. zł.
W tem Listy zastawne	26	70	101
Oblig. Komun.	168	306	447
„ Kolejowe	12	12	11
„ bankowe		2,5	24
„ budowlane			190,800 zł.

B. G. K. idzie intensywnie drogą rozwoju przedewszystkiem kredytu emisyjnego, a w jego ramach przedewszystkiem kredytu komunalnego, zaspokajając potrzeby długoterm. kredytu samorządów. w mniejszym natomiast stopniu zajmuje się ostatnio takim kredytem dla własności nieruchomej ziemskiej i miejskiej, a nadto rozwija kredyt emisyjny, inwestycyjny dla przemysłu i kredyt, wynikający z konwersyj pożyczek budowlanych. Wśród obligacyjnych pożyczek komunalnych przeważają pożyczki dla miast.

Kredyt krótkoterminowy natomiast przedstawia obraz odmienny. Udzielone przez B. G. K. kredyty tej grupy wynosiły bowiem w 3 leciu:

1926	—	342	milj. zł.
1927	—	256	„
1928	—	308	„

Jest to więc nietylko wogóle kredyt mniejszy, ale i linja rozwoju — spadająca, podczas gdy kredyty długoterminowe (emisyjne) wykazują linję, idącą w górę. Kredyty krótkoterminowe obejmują przeważnie skup weksli (dyskont), następnie pożyczki, zabezpieczone towarem, wekslami, hipoteką, skryptami dłużnymi i t. d.

B. G. K. jako instytucję przeważnie kredytu długoterminowego charakteryzuje jeszcze i to że oprócz emisyjnych, udziela on także, i to w poważnych kwotach, **długoterminowych gotówkowych kredytów** (w tem głównie budowlanych); i tak w r. 1927 w kwocie 380,5 milj. zł., w r. 1928 — 439 milj. zł.

A wreszcie do ogólnej charakterystyki działalności B. G. K. należy znaczna i bardzo szybko zwiększająca się (może zbyt nawet znaczna i zbyt szybko postępująca) **partycypacja Banku w kapitale akcyjnym** wielu zakładów z dziedziny wytwórczości nawozów sztucznych, wytworów chemicznych, przemysłu metalurgicznego i innych, gdzie państwo więcej lub mniej jest zainteresowane, **partycypacja—w przeważającej części** kapitału akcyjnego. Z 1 milj. udziału w r. 1925 — wzrasta ona do 20 milj. zł. w r. 1927 a do blisko 50 milj. zł. Ponadto przedsiębiorstwa te (Ursus - Azot - Starachowice - Pionier—Zakłady chem. Grodzisk — Przemysł chemiczny w Polsce t.j. Zgierz, i t. d.) korzystają ze znacznych kredytów Banku.

Ogólne wydatki admin. wzrosły z 8 milj. zł. (1926) na 19 milj. zł. (1928). Czysty zysk wynosił w r. 1928 — 7 milj. zł. Personel liczy ogółem 1276 osób. Oddziałów posiada Bank 20.

II. PAŃSTWOWY BANK ROLNY.

I. Powołany do życia prawie natychmiast po powstaniu Państwa polskiego, dekretem Naczelnika Państwa z d. 5 lutego 1919, jest o tyle instytucją kredytową, klasową, że celem jego jest dostarczanie kredytu przedewszystkiem drobnym i średnim gospodarstwom rolnym; ma on także popierać parcelację i być pomocniczym dla rządu instrumentem, finansującym akcję reformy rolnej; szerszy i ogólny zakres ma tylko jedna jego, niesłychanie ważna dziedzina kredytowa t.j. obligacyjny kredyt meljoracyjny, utworzony na podstawie dekretu Prezydenta Rzplitej z dnia 22.III 1928; kredyt ten jest przystępny wszystkim rolnikom — niezależnie od wielkości posiadanego przez nich obszaru.

II. Stan i rozwój działalności P. B R. w ubiegłem 4 leciu ilustrują następujące cyfry:

Rok	Kapitały własne	Suma udzielonych kredytów	Suma bilansowa
	w miljonach złotych (w zaokrągleniu)		
31/12.1925	12	55	89
31/12.1927	79	260	425
31/12.1928	140	512	738

III. Kredyty udzielane przez P. B. R. dzielą się zasadniczo na dwie grupy: a) długoterminowe i b) krótkoterminowe.

A) Kredyty długoterminowe.

Udzielane są w 7% i 8% listach zastawnych i w 7% oblig. meljoracyjnych. Stan jednych i drugich wynosił dn. 1.I.1929 r. 155 milj. zł., w czem było 20 milj. kredytów meljor., reszta — w list. zastawnych. Kredyt w list. zast. udzielany jest co raz więcej drobnej i średniej własności rolnej. Udział gospodarstw obszaru ponad 100 ha w sumie ogólnej tego kredytu wynosił bowiem jeszcze w dniu 1.I.1928 — 44%, zaś dnia 1.I.1929 już tylko 21,7%; równocześnie w odwrotnym stosunku wyrósł udział drobnej, a zwłaszcza średniej własności. Jest to kredyt na inwestycje.

Kredyt meljoracyjny w 7% obligacjach udzielany jest dopiero od r. 1928; okres umorzenia wynosi 12 lat i rozpoczyna się od 6 półrocza kalendarzowego następującego po dniu wypłaty pożyczki. Obligacje

opiewają na złote w złocie i na równowartość w walucie dolarowej, w guldenach holend., frankach szwajc. i funt. szterlingów. Rząd reformuje Banki z funduszów budżetu państwa 2 do 4% w stosunku rocznym, a to w zależności od rodzaju meljoracji, procent przypadający do zapłaty przez dłużnika t. j. w pewnej części % od kredytu meljoracyjnego płaci dłużnik w pewnej zaś państwo.

B) Kredyty krótkoterminowe.

Są one udzielane już to z własnych już to z administrowanych przez P.B.R. różnych specjalnych rządowych funduszów; ogółem stan tych kredytów wynosił w dniu 1.I.1929 r. 357 milj. zł. (w tem 190 milj. zł. z pierwszych, 167 milj. zł. z drugich funduszów). Kredyty te są udzielane na podniesienie mleczarstwa i jajczarstwa, na cele hodowli, sadownictwa, szkółkarstwa, na produkcję nasion, na podniesienie produkcji lnu, dalej na zakup środków produkcji (nawozy sztuczne, maszyny i narzędzia rolnicze, pasze treściwe, nasiona selekcyjne), na cele obrotowe i t. d.

Instrumentem, rozprowadzającym te kredyty, są spółdzielnie kredytowe, rolniczo - handlowe i mleczarsko - jajczarskie, powiatowe Kasy oszczędności i gminne Kasy pożyczkowo - oszczędnościowe.

P. B. R. administruje funduszami 4 ministerstw: reform rolnych (fundusz zapomóg i kredytu ulgowego oraz komasacyjny), ministerstwa rolnictwa (fundusz na podniesienie ogrodownictwa, hodowli i meljoracji, oraz rybactwa), ministerstwa robót publicznych (f. odbudowy), i minist. skarbu (f. na dotacje zwrotne dla inwalidów wojennych).

IV. Oprócz czynności kredytowych P. B. R. wykonywa cały szereg innych czynności. Do ważniejszych należą: działalność parcelacyjna; P. B. R. nabył dotąd ogółem 59 majątków 55 tys. ha na parcelację i przejął do komisowej palcelacji 9 majątków łącznego obszaru 14½ tys. ha. Następnie przeprowadza Bank likwidację wierzytelności b. rosyj. i pruskich instytucji kredytowych i osadniczych i współdziała w szeregu prac rządu natury gospodarczej (np. tworzenie rezerw zbożowych, budowa chłodni eksportowej w Gdyni, zabudowa osadników i rybaków na Pomorzu).

V. Bank posiada 11 oddziałów i jedną agenturę. Personel Banku liczył 1.I.1929 — 1.718 osób. Koszty handlowe wynosiły w r. 1928 — 14,5 milj. zł., w czem 12 milj. zł. wydatki osobowe — reszta rzeczone. Czysty zysk w r. 1928 wyniósł 12 milj. zł. Lokaty skarbowe wynosiły: a) terminowe — 50 milj. zł. b) fundusze administrowane — 200 milj zł. Wkłady prywatne wynosiły ok. 50 milj. zł., tak, że mają one w P. B. R. naogół podrzędne znaczenie.

III. POCZTOWA KASA OSZCZĘDNOŚCI.

Utworzona w r. 1920 i zreorganizowana w r. 1924 ma dwa **główne zadania:** krzewienie ducha oszczędności i obrót czekowy.

I. W zakresie akcji oszczędnościowej kraju można z zadowoleniem stwierdzić stały, a w r. 1928 nawet znaczny wzrost tego działu: Wzrasta stale ilość kont i stan kont; główna część klienteli rekrutuje się z młodzieży szkolnej, urzędników i wojskowych oraz rzemieślników i robotników (1928—ok 52% uczestników obrotu oszczędnościowego); natomiast rolnicy, kupcy i przemysłowcy oraz kapitaliści stanowili w r. 1928 zaledwo około 5% klienteli tego działu. Rodzaj klienteli ilustruje wymownie przeciętna wysokość wkładu na książeczkę (ok. 400 zł.). Jest to więc instytucja oszczędnościowa warstw drobnych i niezamożnych.

Rozwój tego działu ilustrują następujące cyfry:

Rok	Ilość kont	Stan kont 31/12.1928
1924	57.793	7.5 milj. zł.
1927	179.643	67.6 „ „
1928	298.343	122.2 „ „

Prócz wkładów oszczędn. zwyczajnych, najliczniejszych, przyjmuje P.K.O. od r. 1926 wkłady premjowane, dalej wkłady waloryzowane t. j. złotych w złocie, oraz od r. 1928 t. zw. emigracyjne wkłady oszcz. (dla osób przebywających poza granicami państwa), także złotych w złocie; osobny dział, dość znaczny, stanowią wkłady, pochodzące z przerachowania dawnych marek polskich, wpłaconych w naszych konsulatach lub w P. K. K. P. i przekazanych potem do P. K. O.

II. Większe znaczenie ma **obrót czekowy P.K.O.**

Rok	Ogólny obrót czekowy (gotówkowy i bezgotówkowy) P.K.O.	Saldo na kontach czekowych 31/XII	Ilość kont czekowych
	w miljonach złotych		
1925	7.417	52.3	46.132
1927	15.941	133.3	89.591
1928	21.273	193.4	57.251

Pocieszającym jest stały wzrost stosunku obrotu bezgotówkowego do całego obrotu czekowego P.K.O. (w 4 leciu ubiegłem 1925 — 1928: 53,8% — 56,6% — 59,2% — 61,2%).

III. Suma bilansowa P. K. O. w dniu 31.XII.1928 wynosiła 388 milj. zł. Lokata gotówki — największa w zakupie papierów wartościowych (176 milj. zł.). Dział pożyczek wekslowych w likwidacji (20 milj. zł. — 31.XII.1928). Znaczne lokaty P. K. O. w bankach państwowych, w Skarbie państwa i w pożyczkach na zastaw papierów wartościowych.

W roku 1928 utworzyła P. K. O. osobny dział ubezpieczeń na życie bez badania lekarskiego (na sumę do 10 tysięcy zł.). W stanie czynnym bilansu P. K. O. figurują w znacznej kwocie nieruchomości— 26,5 milj. zł., wiekopomna zasługa i dzieło założyciela P. K. O. ś. p. H. Lindego. Ponadto posiada P. K. O. fundusze: amort., zapasowy, różnic kursowych i emerytalny w łącznej kwocie ok. 17 milj. zł.

Wydatki administr. w r. 1928 wynosiły 11,3 milj. zł. (w tem 9,3 milj. zł. osobowe — 2 milj. zł. rzeczone). Personel liczył 31.XII.1928—1257 osób. P. K. O. posiada 3 oddziały prowincjonalne.

Nadwyżka bilansowa r. 1928 — 4 milj. zł.

Dr. JAN PIEKAŁKIEWICZ.
Nacz. Wydz. w Gł. Urz. Stat.

Kredyt hipoteczny w r. 1928

Dla scharakteryzowania rozwoju naszego kredytu hipotecznego w r. 1928 musimy narazie opierać się wyłącznie na publikowanych co kwartał przez Główny Urząd Statystyczny zestawieniach o pożyczkach, wydanych w listach zastawnych przez banki i towarzystwa kredytu hipotecznego, albowiem opracowanie statystyki obciążeń hipotecznych na podstawie wyciągów z hipotek, zorganizowanej przez Główny Urząd Statystyczny [1]), nie zostało dotychczas opublikowane.

Ogólne zestawienie pożyczek w listach zastawnych, wydanych w r. 1927, w porównaniu z poprzedniemi latami podajemy poniżej:

Nowowydane pożyczki hipoteczne w listach zastawnych.

Instytucje	1926	1927	1928
	w tysiącach złotych		
Ogółem	**35.788**	**214.165**	**354.798**
Towarzystwa kredytowe	16.432	121.985	154.363
Banki	19.354	92.180	200.435
w tem			
państwowe	18.616	83.721	171.075
prywatne	738	8.459	29.360

Uwaga. Liczby dla r. 1928, ogłoszone w „Wiadomościach Statystycznych" z dn. 3 marca r. b. nieznacznie skorygowano.

Jak widzimy, wzrost pożyczek, wydanych w r. 1928, w porównaniu z rokiem poprzednim jest w liczbach bezwzględnych niższy niż w r. 1927 w porównaniu z r. 1926; przyrost w r. 1928 wynosi 140,6 milj. zł., a w r. 1927 — 178,4 milj. zł. Z tego możemy wnioskować, że tempo rozwoju kredytu hipotecznego w r. 1928 w porównaniu z r. 1927 znacznie się zmniejszyło.

Zmiany ogólnej sumy wydanych pożyczek z podziałem na ważniejsze grupy instytucyj kredytu hipotecznego w porównaniu z rokiem poprzednim w odsetkach przedstawiają się jak następuje:

Zmiany w stosunku do roku poprzedniego.

Instytucje	1927	1928
	w odsetkach	
Ogółem	**+ 498.46**	**+ 65.66**
Tow. kredytowe	+ 642.36	+ 26.54
Banki	+ 376.28	+117.44
w tem		
państwowe	+ 349.73	+104.34
prywatne	+1.046.20	+247.08

Z zestawienia tego wynika, że w głównych typach instytucyj odsetek wzrostu w r. 1928 w porównaniu z r. 1927 jest wszędzie niższy niż w r. 1927 w porównaniu z r. 1926. Największą różnicę możemy stwierdzić w towarzystwach kredytowych, które w r. 1928 zwiększyły nieznacznie (o 26,54 proc.) sumę wydanych pożyczek. Banki państwowe zwiększyły sumę wydanych pożyczek przeszło dwukrotnie (o 104,34 proc.), największe jednak zwiększenie możemy stwierdzić w bankach prywatnych (o 247,08 procent).

W poszczególnych kwartałach r. 1928 wydano następujące sumy nowych pożyczek:

Nowowydane pożyczki hipoteczne w listach zastawnych.

Instytucje	Kwartały r. 1928 I	II	III	IV
	w tysiącach złotych			
Ogółem	**101 069**	**84 983**	**88.527**	**80.219**
Tow. kredytowe	61.958	38.305	30.567	23.533
Banki	39.111	46.678	57.960	56 686
w tem				
państwowe	29.998	38 387	49.093	53.597
prywatne	9.113	8.291	8.867	3.089

[1]) Patrz Dr. J. Piekałkiewicz „Kredyt hipoteczny w 1927 r." w Nr. 12 „Przeglądu Gospodarczego z r. 1928.

Jak widzimy, najintensywniejszą działalność ujawniły instytucje kredytu hipotecznego w I kwartale; dotyczy to szczególnie towarzystw kredytowych, gdyż banki w sumie ogólnej wydały w I kwartale mniej pożyczek niż w kwartałach następnych. Coprawda, takie ustosunkowanie pożyczek możemy stwierdzić tylko w bankach państwowych, podczas gdy w bankach prywatnych I kwartał wykazuje największą sumę.

Zmiany procentowe, jakie zaszły w poszczególnych kwartałach r. 1928 w wysokości sum wydanych pożyczek, podajemy poniżej:

Zmiany w stosunku do kwartału poprzedniego.

Instytucje	kwartały r. 1928 II	III	IV
	w odsetkach		
Ogółem	**—15.92**	**+ 4.17**	**— 9.39**
Tow. kredytowe	—38.18	—20.20	—23.01
Banki	+19.35	+24.17	— 2.20
w tem			
państwowe	+27.96	+27.89	+ 9.17
prywatne	— 9.02	+ 6.95	—65.16

Ogólna suma wydanych pożyczek w II kwartale zmniejszyła się znacznie w porównaniu z I kwartałem; w III kwartale wzrosła nieco, w IV kwartale jednak znowu zmalała, chociaż w stopniu nieco mniejszym niż w II kwartale w porównaniu z I kwartałem.

W towarzystwach kredytowych mamy stałą tendencję zniżkową, szczególnie silną w II kwartale w porównaniu z I kwartałem, jednakże i w dwuch następnych kwartałach odsetek zmniejszenia wydanych pożyczek jest bardzo poważny.

W bankach ogółem w II i III kwartale widzimy wzrost pożyczek w porównaniu z kwartałami poprzedniemi; w IV kwartale zaznacza się już jednak zmniejszenie. Banki państwowe wykazują wzrost we wszystkich kwartałach, jednak tylko w II i III kwartale wzrost jest dość znaczny, w IV kwartale już względnie niewielki. Banki prywatne wykazują zmniejszenie w II kwartale, niewielkie zwiększenie w III kwartale i ogromne zmniejszenie w IV kwartale.

Z liczb tych możemy wnioskować, że działalność instytucyj kredytu hipotecznego natrafiała na pogarszające się w ciągu roku warunki, które szczególnie silnie przejawiają się w IV kwartale r. 1928, podczas gdy w r. 1927 stwierdziliśmy tendencję odwrotną: bardzo szybki rozwój wydanych pożyczek w drugiej połowie r. 1927.

Dla scharakteryzowania wagi poszczególnych typów instytucyj kredytu hipotecznego obliczyliśmy względne znaczenie pożyczek każdego z tych typów w ogólnej sumie pożyczek, wydanych w latach 1926 — 1928.

Ustosunkowanie pożyczek wydanych.

Instytucje	1926	1927	1928
	w odsetkach		
Ogółem	**100.0**	**100.0**	**100.0**
Tow. kredytowe	45.9	57.0	43.5
Banki	54 1	43.0	56.5
w tem			
państwowe	52.0	39.1	48.2
prywatne	2.1	3 9	8.3

Znaczenie towarzystw kredytowych, które w r. 1927 znacznie się zwiększyło — z 45,9 proc. do 57,0 proc., w r. 1928 zmalało do 43,5 proc., t. zn. jest mniejsze niż w r. 1926. Odwrotną tendencję możemy stwierdzić w bankach państwowych; ich udział w ogólnej sumie pożyczek, wydanych w r. 1927, jest niższy niż w r. 1926, natomiast w r. 1928 wzrasta bardzo silnie, jednakże nie sięga połowy, podczas gdy w r. 1926 wynosił 52 proc. Stałą tendencję wzrastającą — i to bardzo silnie — wykazują prywatne banki hipoteczne, które w r. 1927 prawie podwoiły swój udział w ogólnej sumie nowowydanych pożyczek, a w r. 1928 udział ten podwoiły zgórą. Jednak wzrost znaczenia pożyczek, wydanych przez banki prywatne, nie zahamował wzrostu udziału banków państwowych, tak że instytucje prywatne (towarzystwa kredytowe i banki prywatne) wydały w r 1928 stosunkowo mniej pożyczek niż w r. 1927; z tego możemy wnioskować, że r. 1928 układał się dla banków państwowych bardziej korzystnie niż dla prywatnych instytucyj kredytu hipotecznego.

Bardziej szczegółowe zestawienie pożyczek, wydanych w latach 1927 i 1928 przez poszczególne instytucje, podajemy poniżej:

Nowowydane pożyczki hipoteczne w listach zastawnych

Instytucje	1927	1928
	w tysiącach złotych	
Ogółem	**214.165**	**354.798**
w tem:		
Tow. kredytowe razem	**121.985**	**154.363**
w tem		
Tow. Kred. Ziem. w Warszawie	44.204	32.302
Pozn. Ziemstwo Kredyt. w Poznaniu	13.598	13.906
Tow. Kredyt. Ziem. we Lwowie	17.182	18.121
Tow. kredytowe miejskie razem	37.326	68.280
w tem		
Warszawa	24.389	32.916
Częstochowa	—	2.249
Kalisz	2.103	2.725
Kielce	—	—
Lublin	4.447	2.103
Łódź	4.294	20.065
Piotrków	767	3.135
Radom	305	2.248
Siedlce	1.021	2.839
Tow. Kredyt. Przemysłu Polskiego	9.675	21.754
Banki razem	**92.180**	**200.435**
w tem		
Bank Gospodarstwa Krajowego	50.041	56.055
Państwowy Bank Rolny	33.680	115.020
Akc. Bank Hipot. we Lwowie	5.451	12.084
Ziemski Bank Kredyt. we Lwowie	—	—
Ziemski Bank Hipot. we Lwowie	—	—
Bank Kredytu Hipot. w Warszawie	156	—
Bank Małopolski w Krakowie	—	—
Wileński Bank Ziemski w Wilnie	2.852	17.276

Towarzystwo Kredytowe Ziemskie w Warszawie wydało w r. 1928 o 26,9 proc. mniej pożyczek niż w r. 1927. W pozostałych dwuch towarzystwach ziemskich — w Poznaniu i we Lwowie — można stwierdzić nieznaczny wzrost, w pierwszem z nich o 2,3 proc., w drugiem o 5,5 proc.; jednak suma zwiększenia pożyczek, wydanych przez te dwie instytucje, nie kompensuje zmniejszenia pożyczek, wydanych przez Towarzystwo Kredytowe Ziemskie w Warszawie, tak że w ogólnej sumie towarzystwa ziemskie wydały w r. 1928 o 10,7 milj. zł., t. j. o 14,2 procent mniej niż w r. 1927.

Inaczej przedstawia się sprawa w towarzystwach kredytowych miejskich. W ogólnej sumie wykazują one znaczny wzrost wydanych pożyczek o 30,9 milj. zł., t. j. o 82,7 proc., przytem zwiększenie wykazują Towarzystwa Kredytowe m. Warszawy, Częstochowy, które dopiero w tym roku wznowiły wydawanie listów, Kalisza, Łodzi, Piotrkowa, Radomia, Siedlec; w tych ostatnich czterech towarzystwach wzrost jest bardzo znaczny. Zmniejszenie kwoty wydanych pożyczek — o przeszło połowę — możemy stwierdzić jedynie w Towarzystwie Kredytowem m. Lublina. Poważny wzrost wydanych pożyczek wykazuje Towarzystwo Kredytowe Przemysłu Polskiego. Możemy więc powiedzieć, że towarzystwa ziemskie wykazały zmniejszenie działalności w r. 1928 w porównaniu z r. 1927, podczas gdy w towarzystwach kredytowych miejskich i przemysłowych działalność w r. 1928 znacznie się ożywiła.

Bank Gospodarstwa Krajowego wykazuje względnie nieznaczne zwiększenie pożyczek, wydanych w r. 1928, natomiast Państwowy Bank Rolny rozwinął bardzo intensywną działalność w wydawaniu pożyczek, które w r. 1928 wzrosły o 241,5 proc. w porównaniu z r. 1927. Również bardzo poważny wzrost możemy stwierdzić w Akcyjnym Banku Hipotecznym we Lwowie oraz szczególnie silny wzrost w Wileńskim Banku Ziemskim w Wilnie. Natomiast Bank Kredytu Hipotecznego w Warszawie zaprzestał wydawania pożyczek, a Ziemski Bank Kredytowy we Lwowie, Ziemski Bank Hipoteczny we Lwowie i Bank Małopolski w Krakowie nie wydawały, podobnie jak w r. 1927, w r. 1928 żadnych pożyczek.

Zestawienie ilości i przeciętnej wysokości pożyczek podajemy poniżej:

Ilość i przeciętna wysokość pożyczek.

Instytucje	Ilość pożyczek		Przeciętna wysokość pożyczki w złotych	
	1927	1928	1927	1928
Ogółem	**9.921**	**21.747**	**21.587**	**16.315**
w tem				
Tow. kredytowe razem	**1.885**	**2.156**	**64.714**	**71.597**
w tem				
Tow. Kredyt. Ziem. w Warszawie	579	313	76.345	103.200
Pozn. Ziem. Kred. w Poznaniu	371	447	36.650	31.117
Tow. Kred. Ziem. we Lwowie	208	159	81.606	113.967
Tow. kredyt. miejskie razem	703	1.207	53.095	56.569
w tem				
Warszawa	354	496	68.895	66.363
Częstochowa	—	48	—	46.840
Kalisz	83	104	25.335	26.199
Kielce	—	—	—	—
Lublin	133	64	33.436	32.861
Łódź	44	192	97.590	104.506
Piotrków	32	110	23.968	28.496
Radom	11	81	27.727	27.753
Siedlce	46	112	22.196	25.349
Tow. Kredyt. Przem. Polsk	24	30	403.125	725.156
Banki razem	**8.036**	**19.591**	**11.471**	**10.231**
w tem				
Bank Gospodarstwa Kraj.	399	407	126.341	137.726
Państwowy Bank Rolny	7.434	18.669	4.531	6.161
Akc. Bank Hipot. we Lwowie	102	208	53.441	58.097
Ziem. Bank Kred. we Lwowie	—	—	—	—
Ziem. Bank Hipot. we Lwowie	—	—	—	—
Bank Kred. Hipot. w Warszawie	1	—	150.000	—
Bank Małopolski w Krakowie	—	—	—	—
Wileński Bank Ziem. w Wilnie	100	307	28.520	56.274

Ogólna liczba osób, korzystających w r. 1928 z kredytów hipotecznych w towarzystwach i bankach hipotecznych, przeszło się podwoiła. W towarzystwach kredytowych zwiększenie jest mniejsze, przyczem w Towarzystwie Kredytowem Ziemskiem w Warszawie i Towarzystwie Kredytowem Ziemskiem we Lwowie możemy stwierdzić zmniejszenie, w Towarzystwie Kredytowem Ziemskiem w Pozna-

niu — zwiększenie, a we wszystkich towarzystwach kredytowych miejskich, z wyjątkiem Lublina, zwiększenie. Towarzystwo Kredytowe Przemysłu Polskiego wykazuje również zwiększenie. W bankach wszystkie instytucje wydały większą liczbę pożyczek niż w r. 1927, specjalnie wysoki wzrost wykazuje Państwowy Bank Rolny.

Ogólna przeciętna wysokość pożyczek jest w roku 1928 znacznie niższa niż w r. 1927, jednakże w poszczególnych instytucjach zmiany są niejednolite. Towarzystwa kredytowe razem oraz przeważna liczba poszczególnych towarzystw wykazują wzrost przeciętnej wysokości pożyczek; zmniejszenie można stwierdzić jedynie w Poznańskiem Ziemstwie Kredytowem i w towarzystwach kredytowych m. Warszawy i m. Lublina. Ogromnie wzrosła przeciętna wielkość pożyczek w Towarzystwie Kredytowem Przemysłu Polskiego, w daleko mniejszym stopniu w Banku Gospodarstwa Krajowego i w Akcyjnym Banku Hipotecznym we Lwowie, bardzo znacznie natomiast w Państwowym Banku Rolnym, co jest nadzwyczaj charakterystyczne, oraz Wileńskim Banku Ziemskim w Wilnie. Typ pożyczek naogół pozostaje ten sam; największą przeciętną mamy w Towarzystwie Kredytowem Przemysłu Polskiego, następnie w Banku Gospodarstwa Krajowego; natomiast Bank Rolny w dalszym ciągu wyróżnia się niską kwotą przeciętnej, która, jak już wskazano, znacznie wzrosła w r. 1928.

Podstawowe znaczenie ma oprocentowanie listów zastawnych, które bezpośrednio wpływa na wysokość ciężarów, ponoszonych przez dłużników.

Zestawienie wydanych pożyczek według wysokości oprocentowania listów zastawnych podajemy poniżej:

Nowowydane pożyczki według oprocentowania listów zastawnych.

	1927	1928	1927	1928
	w tysiąc. złotych		w %%	
Ogółem	**214.165**	**354.798**	**100.0**	**100.0**
oprocentowanie				
6	2.063	193	1.0	0.1
7	798	109.606	0.4	30.9
7½	2 565	22.113	1.2	6.2
8	202.966	215 636	94.7	60.8
10	5.773	7.190	2.7	2.0

Najbardziej rozpowszechnionym typem w r. 1928 podobnie, jak w r. 1927, są listy zastawne 8%, jednakże znaczenie tych listów w r. 1928 jest daleko mniejsze, gdyż daje się zauważyć duże rozpowszechnienie 7% listów zastawnych, które są wydawane przez Towarzystwo Kredytowe Ziemskie w Warszawie jako listy dolarowe oraz przez Bank Gospodarstwa Krajowego i Państwowy Bank Rolny. Listy te zajmują w r. 1928 drugie miejsce, przyczem w porównaniu z r. 1927 wykazują one ogromny wzrost. Pozostałe typy listów są już bez porównania mniej rozpowszechnione, a z nich najwięcej 7½% emitowane przez Bank Gospodarstwa Krajowego.

Czy przejście z listów 8% na 7% jest w obecnych warunkach celowe, trudno narazie powiedzieć, należałoby bowiem zbadać warunki lokowania tych listów oraz faktyczne oprocentowanie otrzymanych pożyczek, biorąc pod uwagę kurs realizacji otrzymanych listów zastawnych. W każdym razie możemy powiedzieć, że istnienia aż 5 typów (według oprocentowania) listów zastawnych nie można uważać za objaw pożądany, gdyż różnorodność ta nie sprzyja łatwości orjentacji w naszych listach zastawnych.

Ważną jest kwestja, w jakiej walucie są wydawane pożyczki i emitowane listy zastawne; charakteryzują nam to następujące liczby:

Nowowydane pożyczki według rodzaju walut.

Waluta	1927	1928	1927	1928
	w tysiącach złotych		w %%	
Ogółem	**214.165**	**354.798**	**100.0**	**100.0**
złote	59.170	83.902	27.6	23.7
złote w złocie	83.721	171.075	39.1	48.2
dolary	59.536	77.874	27.8	21.9
funty szterlingi	9.675	21.704	4.5	6.1
q żyta	2.063	193	1.0	0.1

Największe znaczenie w r. 1928, podobnie jak w r. 1927, mają pożyczki w złotych w złocie, przyczem ich względne znaczenie w r. 1928 znacznie się zwiększa. Zwiększa się również znaczenie pożyczek, opiewających na funty szterlingi, jednak w obydwu latach nie stanowią one większego odsetka w ogólnej sumie wydanych pożyczek. Zmniejsza się natomiast suma pożyczek, opiewających na złote, co jest dość dziwne, jeżeli weźmiemy pod uwagę, że w r. 1928 mieliśmy już prawnie ustabilizowaną walutę, podczas gdy w r. 1927 była tylko stabilizacja faktyczna. Charakterystycznem jest przytem, że niektóre instytucje, jak np. Towarzystwo Kredytowe Ziemskie w Warszawie, zaprzestało wydawania pożyczek w złotych i przechodzi nie na złote w złocie lecz na dolary. Znaczenie pożyczek dolarowych w r. 1928 w porównaniu z r. 1927 nieco się zmniejsza, jednakże ich odsetek jest dość wysoki, zajmując trzecie miejsce. Znaczenie żyta jako miernika wartości spada w r. 1928 w porównaniu z rokiem poprzednim 10-krotnie i stanowi już zupełnie nieznaczny odsetek — 0,1.

Z liczb tych można wnioskować, że w roku 1928 przejawiła się tendencja do wydawania pożyczek w jednostkach, nie mogących ulec zmianie, jakiemi są złote w złocie, dolary i funty. Tendencję tę należy uważać za słuszną, gdyż musimy dążyć wszelkiemi środkami do przywrócenia pełnego zaufania do listów zastawnych, którego brak w pewnej mierze w naszem społeczeństwie na skutek doświadczenia z przedwojennemi listami zastawnemi. Zwiększenie zaufania do listów zastawnych automatycznie rozszerza ich rynek zbytu i tem samem wpływa na rozwój kredytu hipotecznego. Jednakże dążność do oparcia się na stałej jednostce powinna, naszem zdaniem, iść w parze z tendencją do wzbudzania zaufania do naszej waluty, dlatego też z punktu widzenia polityki walutowej uważamy za bardziej celowy wybór złotych w złocie niż dolarów; tej polityki trzymają się nasze banki państwowe, które wydają pożyczki w złotych w złocie. Jak już wyżej zaznaczono, w instytucjach prywatnych istnieje tendencja przejścia na dolary, co może być usprawiedliwione tylko wówczas, gdy takie wymagania stawiają rynki zagraniczne.

Zasadniczą rzeczą zarówno dla instytucyj kredytu hipotecznego jak dla nabywców listów zastawnych, a najbardziej może dla osób, zaciągających pożyczki w tych instytucjach, jest kurs giełdowy listów zastawnych. Pożyczki obciążają dłużników

w nominalnej wartości listów zastawnych, jednakże ponoszone na amortyzację i oprocentowanie ciężary muszą być ustosunkowane nie do nominalnej sumy pożyczki, lecz do tej kwoty, którą dłużnik może otrzymać po zrealizowaniu otrzymanych listów zastawnych.

Ogólne zestawienie przeciętnych miesięcznych kursów główniejszych listów zastawnych podajemy poniżej:

Przeciętne miesięczne kursy.

Rok i miesiąc	8 proc. Tow. Kredyt. Ziem. w Warszawie	8 proc. Tow. Kredyt. m. Warszawy	8 proc. Tow. Kredyt. m. Łodzi	8 proc. Banku Gosp. Krajowego	8 proc. Państw. Banku Rolnego
1928	Kursy w procentach nominalnej wartości				
I	82,80	81,25	77,37	92,90	93,00
II	82,81	80,05	73,50	93,64	93,64
III	83,00	78,85	71,78	94,00	94,00
IV	83,16	78,92	71,11	94,00	94,00
V	81,02	77,41	71,05	94,00	94,00
VI	79,42	77,62	68,64	94,00	94,00
VII	79,00	73,55	67,07	94,00	94,00
VIII	79,00	72,27	65,22	94,00	94,00
IX	79,00	72,15	66,74	94,00	94,00
X	78,22	69,56	65,64	94,00	94,00
XI	76,31	68,54	62,68	94,00	94,00
XII	76,18	68,80	62,32	94,00	94,00

Przedewszystkiem zwraca uwagę rózny rozwój kursów listów zastawnych banków państwowych: Banku Gospodarstwa Krajowego i Państwowego Banku Rolnego oraz listów instytucyj prywatnych.

Listy banków państwowych zwyzkują nieco w lutym i marcu, następnie zachowują niezmieniony poziom aż do grudnia włącznie. Ta stałość kursów tłumaczy się specjalną polityką, prowadzoną przez odnośne instytucje, która polega na t. zw. sztywnych kursach. Każda partja listów jest kupowana względnie sprzedawana po ściśle ustalonym kursie, dlatego też właściwie kursy tych listów zastawnych nie mogą charakteryzować stanu rynków kapitałów w roku 1928.

Ogólna tendencja kursów listów towarzystw kredytowych może być scharakteryzowana jako tendencja wybitnie zniżkowa. Coprawda listy zastawne Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego w Warszawie zwyżkują nieco aż do kwietnia, jednakże później spadają, i to bardzo silnie, tak że różnica pomiędzy przeciętnemi kursami ze stycznia i grudnia wynosi 6,62. Dla listów zastawnych Towarzystwa Kredytowego m. Warszawy tendencja zniżkowa przejawia się już od lutego, natomiast w ostatnim miesiącu grudniu — listy te bardzo nieznacznie zwyżkują. Różnica kursów w styczniu i grudniu jest jeszcze większa i wynosi 12,45. Analogiczny przebieg mają kursy listów zastawnych Towarzystwa Kredytowego m. Łodzi z tem jednak, że zwyżkę kursów możemy zaobserwować we wrześniu. Różnica pomiędzy kursem ze stycznia i grudnia jest tutaj jeszcze większa, gdyż wynosi 15,0.

W związku ze zmianą kursów listów zastawnych zmieniało się faktyczne oprocentowanie kwoty czy to otrzymanej ze sprzedaży listów, czy też wydanej na ich kupno; oprocentowanie to otrzymujemy, dzieląc oprocentowanie nominalne przez przeciętny kurs w miesiącu.

Zestawienie tak obliczonego oprocentowania faktycznego podajemy poniżej:

Oprocentowanie faktyczne.

Rok i mies.	8 proc. Tow. Kredyt. Ziem. w Warszawie	8 proc. Tow. Kredyt. m. Warszawy	8 proc. Tow. Kredyt. m. Łodzi	8 proc. Banku Gosp. Krajowego	8 proc. Państw. Banku Rolnego
1928	w odsetkach				
I	9,66	9,85	10,34	8,61	8,60
II	9,66	9,99	10,83	8,54	8,54
III	9,64	10,15	11,15	8,51	8,51
IV	9,62	10,14	11,25	8,51	8,51
V	9,86	10,34	11,26	8,51	8,51
VI	10,07	10,31	11,66	8,51	8,51
VII	10,13	10,88	11,93	8,51	8,51
VIII	10,13	11,07	12,27	8,51	8,51
IX	10,13	11,00	11,99	8,51	8,51
X	10,23	11,50	12,19	8,51	8,51
XI	10,48	11,67	12,76	8,51	8,51
XII	10,51	11,63	12,84	8,51	8,51

Jak widzimy, oprocentowanie listów zastawnych banków państwowych spada w pierwszych miesiącach roku, a następnie, wobec niezmienności kursów, pozostaje bez zmian, przyczem jest ono znacznie niższe od oprocentowania listów instytucyj prywatnych.

Oprocentowanie listów instytucyj prywatnych z małemi wyjątkami prawie stale wzrasta, przyczem różnica między oprocentowaniem ze stycznia i grudnia jest wszędzie bardzo poważna. Różnica pomiędzy listami zastawnemi poszczególnych towarzystw jest bardzo znaczna, chociaż naogół nieuzasadniona. Jeśli nawet mniejszą rentowność listów zastawnych ziemskich można poczęści tłumaczyć różnicą w ich zabezpieczeniu w porównaniu z listami miejskiemi, to różnica pomiędzy listami zastawnemi Towarzystwa Kredytowego m. Warszawy i m. Łodzi, nie ma poza upodobaniami publiczności głębszych podstaw. Zaznaczone różnice wystąpią jeszcze jaskrawiej, jeśli weźmiemy pod uwagę towarzystwa kredytowe mniejszych miast. Np. kurs 10% listów zastawnych Towarzystwa Kredytowego m. Siedlec waha się około 70%, co daje 14,29% oprocentowania faktycznego.

Oprocentowanie faktyczne w grudniu jest już naogół bardzo wysokie; jeżeli poza tem weźmiemy pod uwagę, że do kosztów pożyczki dłużnik musi zaliczyć różnicę pomiędzy wartością nominalną a kursem realizacji, która dla listów instytucyj prywatnych w r. 1928 stale wzrastała, to możemy powiedzieć, że warunki zaciągania pożyczek hipotecznych stawały się coraz gorsze, co nie mogło zachęcać do pożyczania w instytucjach kredytu hipotecznego. Przyczyny tego stanu są ogólnie znane. Dysproporcja pomiędzy zapotrzebowaniem kapitałów a zaofiarowaniem ich na rynku wpływa na kursy.

Dotychczas rozważaliśmy dane o działalności instytucyj kredytu hipotecznego przeważnie z punktu widzenia tych instytucyj i dłużników. Emisja listów zastawnych może być uważana również jako jedna z form kapitalizacji, dlatego też przytoczone powyżej liczby mogą być zużytkowane i dla scharakteryzowania tego zjawiska, z tem jednakże zastrzeżeniem, że ogólną sumę emisji listów zastawnych należy podzielić na trzy zasadnicze kategorje. Listy zastawne, emitowane zagranicą, przyciągając kapitał zagraniczny do Polski, nie mogą być brane pod uwagę dla scharakteryzowania stopnia kapitalizacji w Polsce. Drugą kategorję stanowią listy zastawne, nabyte przez Rząd w tej lub innej formie,

trzecią grupę stanowią listy zastawne, nabyte przez osoby i instytucje prywatne, jak towarzystwa ubezpieczeń, banki itp.

Szczegółowego podziału emisyj listów zastawnych według powyższych kategoryj nie posiadamy.

Mamy tylko fragmentaryczne dane co do poszczególnych większych operacyj; tak np. wiemy o tem, że Towarzystwo Kredytowe Ziemskie w Warszawie sprzedało w końcu r. 1928 znaczniejszy pakiet listów zastawnych zagranicą. Z mowy p. Ministra Skarbu, wygłoszonej w Sejmie w dniu 8 lutego r. b., wiemy, że Skarb Państwa z zapasów kasowych nabył w r. 1928 listów zastawnych i obligacyj Państwowego Banku Rolnego na 74 milj. zł., listów zastawnych Banku Gospodarstwa Krajowego na 18,8 milj. zł. i listów zastawnych 4-ech towarzystw kredytowych ziemskich na 32 milj. zł.[1]). W sprawozdaniu Banku Polskiego znajdujemy wzmiankę, że Bank Polski zakupił z funduszów, osiągniętych z pożyczki stabilizacyjnej, listów zastawnych i obligacyj na kwotę 57,5 milj. zł.[2]). Poza tem Bank Polski zakupił z własnyc funduszów dla ułatwienia rozwoju kredytu długoterminowego odpowiednich papierów na 36 milj. zł. Już z tych liczb widzimy, że emisje listów zastawnych zostały w znacznej mierze ulokowane zagranicą, a głównie nawet przejęte przez instytucje publiczne. Zupełnie nie wiemy, w jakiej mierze listy zastawne zostały nabyte w r. 1928 przez inne instytucje, przedewszystkiem przez instytucje ubezpieczeniowe, które są zmuszone do lokowania swych rezerw w papierach procentowych, a w jakiej mierze przez osoby fizyczne. Szczegółowe zbadanie tego zagadnienia byłoby nadzwyczaj ciekawe, jest jednakże bardzo utrudnione, albowiem poszczególne instytucje mogą nabywać papiery nietylko bezpośrednio od instytucyj emitujących, lecz również na giełdzie. Główny Urząd statystyczny zamierza przeprowadzić badania w tej dziedzinie.

Uogólniając nasze uwagi co do kredytu hipotecznego, udzielanego przez towarzystwa i banki hipoteczne, możemy stwierdzić, że rozwój jego w r. 1928 napotykał na wiele trudności, z których główną był brak wolnych kapitałów na naszym rynku; dlatego też koniecznem jest zwrócenie się do rynków zagranicznych, jeżeli chcemy mieć szybki postęp w tej tak ważnej dziedzinie. W tym celu, jako to już zaznaczyliśmy w naszym artykule o kredycie hipotecznym w r. 1927[3]), bardzo pożądanem jest znormalizowanie naszych listów zastawnych i utworzenie centralnej instytucji kredytu hipotecznego, któraby emitowała listy zastawne przy ścisłem współdziałaniu pozostałych instytucyj. W prasie codziennej można było ostatnio znaleźć wiadomości o dość pomyślnym stanie powyższej sprawy; trzeba mieć nadzieję, że utworzenie specjalnego centralnego banku instytucyj kredytu hipotecznego i ulokowanie znaczniejszych partyj listów zastawnych zagranicą jest już kwestją niedalekiej przyszłości.

[1]) Monitor Polski z dn. 11 lutego r. b.
[2]) Sprawozdanie Banku Polskiego za r. 1928, str. 20.
[3]) Patrz Nr. 12 „Przeglądu Gospodarczego" z r. 1928.

Ustrój pieniężny*)

1. *Środki płatnicze, wybijane przez Skarb Państwa.*

Waluta Rzeczypospolitej Polskiej oparta jest na złocie. Jednostką rachunkową waluty polskiej jest złoty (w skrócie: „zł" — bez kropki). Złoty dzieli się na 100 groszy (w skrócie „gr" — bez kropki). Z jednego kg. czystego złota wybija się 5.924,44 złotych, co w stosunku do franka złotego wynosi 1,72 zł., a do dolara 8.9141 zł. Wysokość emisji monet złotych jest nieograniczona. Są one wybijane na rachunek Skarbu Państwa oraz na rachunek osób prywatnych, zgłaszających do przebicia na monety złote ilości złota nie mniejsze, niż 100 gr. czystego złota.

Poza monetami złotego są na rachunek Skarbu Państwa wybijane i puszczane w obieg monety z innych metali.

Wybijanie monet należy do praw zwierzchniczych Państwa i jest wyłącznie jego przywilejem.

Będą wybijane monety następujące:

(Patrz tabelka obok).

Monety złote wybijane będą ze stopu, zawierającego na 1000 części ogólnej wagi 900 części złota i 100 części miedzi. Z 1 kg. takiego stopu wybijane będą 5.332 zł (z 1 kg. czystego złota wybija się 5.924,44 zł. — art. 2 rozp. Prezydenta Rzplitej z 13 października 1927 roku o stabilizacji złotego). Monety złote po 25 zł otrzymują historyczną nazwę dukata.

Monety wybijane	po złotych	Próba prawna	Próba odchylenia w obie strony	Waga prawna	Waga odchylenia w obie strony	Średnica mm.
		w tysiącznych		gram.	w tysiącz.	
złote	100	900	2	18,7546	1	30
	50	900	2	9,3773	1	24
	25	900	2	4,68865	2	19,5
srebrne	5	750	2	18	3	33
	2	500	3	10	5	27
niklowe	1	z czystego niklu	.	7	.	25
	0,50		.	5	.	23
	0,20		.	3	.	20
	0,10		.	2	.	17,6
bronzowe	0,05	miedzi 950	.	3	.	20
	0,02	cyny 40	.	2	.	17,6
	0,01	cynku 10	.	1,5	.	14,7

Monety srebrne 5 złotowe wybijane będą ze stopu, zawierającego na 1000 części 750 części srebra i 250 części miedzi, monety 2 złotowe — 500 części srebra i 500 części miedzi.

W porównaniu z dotychczasowym stanem rzeczy, ustalonym w rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 17 kwietnia 1924 r. (Dz. U. Nr. 35 poz. 367) oraz w ustawie z dnia 23 czerwca 1925 roku (Dz. U. Nr. 67 poz. 466), zachodzą zmiany następujące: nie będą wybijane monety złote 20 i 10 złotowe; wybijane będą natomiast złote monety 25 złotowe; waga monet (i średnica) została, rzecz naturalna zmniejszona. Próba monet złotych 100 i 50 złotowych oraz odchylenia próby i wagi nie ulegają zmianie.

*) Rozp. Prez. Rzeczyp. z 13.X.1927 o stabilizacji złotego (Dz. Ust. Nr. 88 poz. 790) i z 5.XI.1927 w sprawie zmiany ustroju pieniężnego (Dzien. Ust. Nr. 97 poz. 855).

Próba monet srebrnych 5 i 2 złotowych zostaje zmniejszona: 5 złotowych z 900 na 750, 2 złotowych z 750 na 500; waga tych monet (i średnica) będzie niższa. W miejsce monet srebrnych 1 złotowych będą wybijane 1 złotowe monety niklowe z czystego niklu. Postanowienia co do bicia monet srebrnych i niklowych nie uległy zmianie.

Te z pośród monet złotych, które Minister Skarbu uzna za potrzebne dla obiegu, mogą być wybijane na rachunek osób prywatnych, na warunkach, ustalonych przez Ministra Skarbu i za pokryciem kosztów wybicia. Monety z innych metali będą wybijane jedynie na rachunek Skarbu.

Wzory monet ustala Minister Skarbu w drodze rozporządzenia.

2. *Obieg pieniężny.*

Monety złote mają moc umarzania zobowiązań bez ograniczenia kwoty, monety srebrne 5 złotowe do kwoty 500 zł, srebrne 2 złotowe i niklowe 1 złotowe do kwoty 100 zł, inne monety niklowe i bronzowe łącznie do kwoty 10 zł, przy każdej wypłacie. Natomiast kasy państwowe przyjmują monety wszelkie w każdej ilości, z wyjątkiem tych wpłat, które w myśl obowiązujących przepisów muszą być uiszczone w monetach złotych.

Wysokość emisji monet, wybijanych z innych metali niż złoto, unormowana jest w rozporządzeniu z dnia 13 października 1927 r. o stabilizacji złotego, mianowicie wysokość emisji tych monet, wliczając w tę emisję składające się z tychże monet rezerwy kasowe Skarbu Państwa, nie może przekroczyć sumy 320 miljonów. Dotychczasowa norma obiegu biletów państwowych oraz monet srebrnych, niklowych i bronzowych ustalona została w rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 października 1926 r. (Dz. U. Nr. 106 poz. 610) na 12 zł na głowę każdego mieszkańca, przyczem należy zaznaczyć, że stan ten miał być osiągnięty dnia 1 lipca 1927 r. przez coroczne wycofywanie z obiegu kwoty 5,5 miljonów zł biletów państwowych.

3. *Zobowiązania w złotych oraz w złotych w złocie.*

Wszelkie zobowiązania prywatno-prawne, wyrażone w złotych lub przeliczone na złote, płatne są w nowych monetach lub w biletach Banku Polskiego, licząc jeden złoty, na jakie zobowiązania te opiewają lub zostały przerachowane, za jeden złoty, określony w rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 13 października 1927 r. o stabilizacji złotego.

Zwolnić się można od zobowiązania, płacąc za każdą jednostkę dawnego pieniądza — nową jednostkę pieniężną. Z tego wynika, że niema potrzeby stwarzania jakiegokolwiek aktu prawnego, na mocy którego dokonałaby się zmiana przedmiotu zobowiązania; w szczególności nie potrzeba zmieniać wpisów hipotecznych, dokonanych w złotych obiegowych.

Zasada, że można zwolnić się od zobowiązania, płacąc za jeden dawny złoty jeden nowy złoty, dotyczy zarówno tych zobowiązań, które odrazu były wyrażone w złotych, jak i tych, które pierwotnie wyrażone były w innych pieniądzach, np. w rublach, w markach, koronach, a dopiero na skutek przepisów waloryzacyjnych zostały przerachowane na złote.

Zasada ta stosuje się do wszelkich zobowiązań, bez względu na datę ich powstania, a zatem niezależnie od tego, czy były zaciągane w chwili, gdy 5 zł. 18 gr. miały wartość 1 dolara, czy w chwili gdy 12 złotych miało wartość 1 dolara, czy też w chwili, gdy jeden dolar był wart 8,91 złotych.

Co się tyczy *zobowiązań złotych w złocie*, rozporządzenie z 5.XI 1927 roku postanawia, iż zobowiązania te, których tytuły powstały przed dniem wejścia w życie wspomnianego rozporządzenia, t. j. przed 9.XI.1927, lub które zostały przed tym terminem hipotecznie zabezpieczone, ulegają przeliczeniu w ten sposób, że każdy jeden złoty w złocie dawny równy jest 1,72 złotemu w złocie nowemu.

Jednakowoż zobowiązania w złotych w złocie, których tytuły powstały po dniu 13 października 1927 r., t. j. po dniu wejścia w życie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej o stabilizacji złotego (Dz. Us. Nr. 88 poz. 790), a przed dniem wejścia w życie rozporządzenia z dnia 5 listopada 1927 r., czyli przed dniem 9 listopada 1927 r., nie ulegają przerachowaniu, jeżeli z ich treści lub z towarzyszących ich powstaniu okoliczności wynika, że zostały one zawarte już w nowych złotych w złocie.

Zobowiązania w złotych w złocie ulegają przerachowaniu z samego prawa, w dniu wejścia w życie rozporządzenia z dnia 5 listopada 1927 r., t. j. w dniu 9 listopada 1927 r. Aby zobowiązanie zostało przerachowane, nie potrzeba dokonać żadnego aktu prawnego, w szczególności nie potrzeba decyzji sądu. Każde zobowiązanie, opiewające na sto złotych w złocie (dawnych) z dniem 9 listopada 1927 r. opiewa już na 172 złote w złocie (nowe).

Jeżeli wierzytelność jest zabezpieczona hipotecznie, to przerachowanie musi być uwidocznione we wpisach hipotecznych. Przymus ten ma być zrealizowany w ten sposób, że przy najbliższej zmianie w danym wpisie hipotecznym zwierzchność hipoteczna z urzędu dokona uwidocznienia przerachowania we wpisie. Poza tem uwidocznienie to musi być dokonane na żądanie wierzyciela lub dłużnika.

W związku z kwestją przerachowania zobowiązań w złotych w złocie należy zaznaczyć, że rozporządzenie z dnia 5 listopada 1927 r. zachowuje nadal prawo zawierania zobowiązań w złotych w złocie. Mianowicie art. 15 postanawia, że wszelkie zobowiązania, nie wyłączając weksli (co dotychczas było sporne) i papierów wartościowych, mogą być wyrażane, a wynikłe stąd pretensje mogą być dochodzone w złotych w złocie. Wierzytelność, opiewająca na złote w złocie, płatna jest według równowartości 900/5332 grama czystego złota za złotego w złocie. Równowartość powyższa obliczana będzie na dzień, poprzedzający zapłatę według wartości złota, ogłaszanej w Monitorze Polskim przez Ministra Skarbu na podstawie cen czystego złota na giełdzie w New Yorku i przeciętnego kursu dolara w postaci wypłaty na New York na giełdzie w Warszawie.

Kwoty pieniężne w ustawach i rozporządzeniach, opiewające na złote, o ile nie są wyrażone w złocie, uważa się za podane w złotych nowych.

Obrót pieniężny z zagranicą

Dnia 5 listopada 1927 roku weszło w życie rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 2 listopada 1927 r. w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości w sprawie zniesienia ograniczeń obrotu dewizami i walutami zagranicznemi oraz obrotu pieniężnego z zagranicą (Dz. Ust. Nr. 97 poz. 858). Z dniem tym straciło moc obowiązującą rozporządzenie Ministra Skarbu w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości z dnia 15 sierpnia 1926 r. w sprawie regulowania obrotu dewizami i walutami zagranicznemi oraz obrotu pieniężnego z zagranicą (Dz. Ust. Nr. 86 poz. 482 z 1926 roku) w brzmieniu, nadanem mu rozporządzeniem Ministra Skarbu w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 1927 roku (Dz. Ust. Nr. 8 poz. 67 z 1927 roku).

Od dnia 5 b. m. obrót pieniężny z zagranicą jest więc wolny, nie podlega reglamentacji. Ustał, między innemi, obowiązek inkasowania należności zagranicznych za pośrednictwem Banku Polskiego i banków dewizowych odprzedawania Bankowi Polskiemu walut, uzyskanych ze sprzedaży zagranicę niektórych artykułów, jak np. węgla, drzewa, pewnych produktów rolnych bydła i t. p.

Co się tyczy wywozu złota, zarówno w sztabach, jak i monetach, jest on na mocy Rozp. Prezydenta Rzeczypospolitej z 15.II.1928 (Dzien. Ustaw Nr. 18 poz. 156) nadal zakazany.

Wywóz jego zagranicę jest dozwolony w tych tylko wypadkach, gdy wywożący udowodni, że przywiózł poprzednio z zagranicy taką samą ilość tego kruszcu w którejkolwiek z tych postaci.

Wyłącznym dowodem przywozu złota z zagranicy jest imienne zaświadczenie urzędu celnego, względnie placówki zagranicznej kontroli skarbowej, stwierdzające fakt przywozu złota, jego postać oraz przybliżoną wartość lub przybliżoną wagę czystego kruszcu. Zaświadczenie takie jest ważne w ciągu dwóch miesięcy od daty wystawienia i uprawnia wymienioną w niem osobę do wywozu w powyższym okresie czasu bądź tych samych przedmiotów, na które opiewa, bądź ich ekwiwalentu co do wartości względnie zawartości czystego kruszcu — pod którąkolwiek z postaci, zakazanych do wywozu.

Urzędy celne oraz placówki granicznej kontroli skarbowej wydają na żądanie osób zainteresowanych zaświadczenia przywozu złota z zagranicy tylko w wypadkach, gdy wwożone złoto podpada pod zakaz wywozu.

TOW. UBEZPIECZEŃ PRZYSZŁOŚĆ SPÓŁKA AKCYJNA

Warszawa. Królewska 35. Tel. 150-64, 232-17, 150-57 i 423-33.

DZIAŁY: Życiowy, Ogniowy, Transportowy i Kradzieżowy

Oddziały Filje i Reprezentacje:

Będzin: Plac 3-go Maja Nr. 4, tel. 2-09 i 2-08.
Bielsko: ul. Rycerska Nr. 2, tel. 2532
Bydgoszcz: ul. Chrobrego Nr. 8.
Kraków: ul. Wolska Nr. 19, tel. 1330 i 3192
Lwów: ul. Kilińskiego Nr. 1, tel. 470
Lublin: ul. Powiatowa Nr. 3, tel. 205.
Łódź: ul. Piotrkowska 87, tel. 22-20 i 63-52.
Płock: ul. Warszawska 24.
Poznań: ul. Wożna Nr. 9, tel. 51-01.
Warszawa: ul. Chmielna Nr. 36, tel. 173-26.
Wilno: ul. Mickiewicza Nr. 37, tel. 657.

Kapitał zakładowy i rezerwy premjowe wynoszą około 4.500.000 zł.

Stan portfelu ubezpieczeń wynosi przeszło 75.000.000 zł.

Łączny zbiór składek w ostatnim roku wynosi około 5.000.000 zł.

Monety

Tabela porównawcza ze złotym

Nazwa Kraju	JEDNOSTKA MONETARNA	w przeliczeniu na złote
Afryka Południowa	1 funt sterl. = 20 szylingom = 12pensom	43.281
Anglja i Wells	1 funt sterl. = 20 szylingom = 12pensom	43.281
Argentyna	1 peset złoty = 100 centavos	8.601
Australja	1 funt sterl. = 20 szylingom = 12 pensom	43.281
Austrja	1 szyling = 100 groszy = 10.000 koron (zawiera 0,21172086 gr. zł.)	1.254
Belgja	1 belg = 100 centymów	1.239
Boliwja	1 Boliviano = Centavos	3.470
Brazylja	1 Krasejr = 1000 Reis	1.066
Bułgarja	1 Lewa = 100 Stotinki	1.720
Czechosłowacja	1 Korona czeska = 100 halerzy	0.264
Chile	1 Peset = 100 centavos	1.084
Danja	1 Korona = 100 öre	2.388
Estonja	1 Korona = 100 centów	2.388
Egipt, Palestyna	1 funt egipski = 100 piastrów	44.062
Ekwador	1 Siukr = 100 centavos	1.782
Finlandja	1 Marka = 100 fenigów	0.224
Francja	1 frank = 100 centymów	0.349
Gdańsk	1 gulden = 100 fenigów	1.735
Grecja	1 Drahma = 100 lepta	0.115
Guatemala	1 Kwetzal = 100 centavos	8.914
Hawaj	1 Dolar = 100 centom	8.914
Hiszpanja	1 Peseta = 100 centimos	1.720
Holandja	1 floren hol. = 100 centom	3.583
Indje Brytyjskie	1 Rupja = 16 annas = 12 pies	3.253
Indje Holenderskie	1 gulden = 100 centom	3.583
Italja	1 Lir = 10 centymów	0.469
Japonja	1 Złoty Yen = 100 sen = 10 rin	4.443
Jugosławja	1 Dinar = 100 parom	1.720
Kanada	1 Dolar = 100 centom	8.914
Kolumbja	1 Peset = 100 centavos	8.676
Kuba	1 Peset = 100 centavos	8.914
Litwa	1 Lit = 1/10 Dolara amerykańskiego	0.891
Luxemburg	1 frank = 100 centymom	1.239
Łotwa	1 at = 50 rublom łotewskim	1.720
Meksyk	1 Peset = 100 centavos	4.443
Niemcy	1 Marka = 100 fenigom	2.123
Nikaragua	1 kordoba = 100 centów	8.914
Norwegja	1 Korona = 100 öre	2.388
Nowa Zelandja	1 funt sterl. = 20 szylingom	43.381
Panama	1 Złoty Balboa = 2 pesos srebrne	8.914
Paragwaj	1 Peset = 100 centavos	8.601
Peru	1 libra	43.381
Portugalja	1 Milreis = 1000 reisom	9.632
Rosja	1 czerwoniec = 10 rubli zł = 5.21 dol.	45.869
Rzp. Dominikańska	1 Peset = 100 centavos	8.914
Rumunja	1 Leja = 100 bani	1.720
Sjam	1 tikal	3.336
Stany Zjednoczone	1 Dolar = 100 centom	8.914
Szwajcarja	1 Frank = 100 centymom	1.720
Szwecja	1 Korona = 100 öre	2.388
Tripolis	1 Mahbub = 20 piastrom = 40 Para	
Turcja	1 funt turecki = 100 piastrom	39.188
Urugwaj	1 peset złoty = 100 centavos	9.219
Wenezuela	1 Bolivar = 100 centaros	1.720
Węgry	1 pengö = 100 halerzy	1.559

Bank Polski

Bank Polski, powołany do życia 28 kwietnia 1924 r., zmienił swój statut pierwotny w roku 1927, w związku z pewną stabilizacją złotego, określoną w planie stabilizacyjnym Rządu. Najważniejsze zmiany dotyczą: a) podniesienia kapitału zakładowego Banku ze 100 na 150 miljonów złotych, b) wymiany wypuszczonych biletów bankowych, podług wyboru Banku, w kwotach powyżej zł. 20.000, na monety złote, sztaby złote oraz czeki zagraniczne w walucie wymienialnej na złoto w stosunku równi monetarnej c) podniesienia ustawowego pokrycia obiegu biletów z 30 na 40%, przyczem pokrycie to obejmuje natychmiast płatne zobowiązania Banku, d) obowiązku płacenia Skarbowi podatku emisyjnego, ilekroć pokrycie obiegu biletów bankowych spadnie poniżej 40%, e) podziału czystego zysku.

Przywilej emisji biletów bankowych.

Stojąc na straży nowej waluty w Polsce, Bank Polski jest spółką akcyjną, wyposażoną przez Państwo w wyłączny **przywilej emisji biletów bankowych**, będących prawnym środkiem płatniczym i posiadających nieograniczoną moc umarzania zobowiązań przez zapłatę. Przywilej emisyjny został przyznany Bankowi na lat 20, t. j. do 31 grudnia 1944 roku, jednakże z prawem dalszego przedłużenia na mocy osobnej ustawy.

Pokrycie.

Obieg biletów bankowych oraz natychmiast płatne zobowiązania Banku, winny być pokryte conajmniej w 40% zapasem złota w monetach i sztabach, zapasem srebra według wartości w złocie jednakże nie wyżej nad 5% zapasu złota, zapasem pieniędzy zagranicznych, wierzytelnościami w pierwszorzędnych bankach zagranicznych, płatnemi natychmiast lub za wypowiedzeniem nie dłuższem, jak 30 dni, natychmiast płatnemi czekami i przekazami na zagraniczne pierwszorzędne banki, zapasem weksli, akceptowanych lub żyrowanych przez pierwszorzędne banki zagraniczne i płatnych w ciągu 90 dni. Resztę pokrycia biletów bankowych stanowią: a) weksle, powstałe wyłącznie z dokonanych obrotów gospodarczych, b) zapas polskich monet srebrnych i bilonu, któryto zapas nie może jednak przekraczać 5% ogólnej sumy emisji biletów bankowych, c) pożyczki, zabezpieczone złotem i srebrem, papierami wartościowemi o stałem oprocentowaniu, notowanemi na giełdach polskich do wysokości, nieprzekraczającej 20% sumy portfelu wekslowego Banku, wekslami płatnemi w kraju lub zagranicą w terminie nie dłuższym, niż 6 miesięcy, opatrzonemi z zasady trzema, a wyjątkowo tylko dwoma podpisami osób, całkowicie zasługujących na zaufanie, wreszcie walutami i dewizami, d) zapas papierów procentowych państwowych, komunalnych i hipotecznych z tem zastrzeżeniem, że na kupno tych papierów nie może być zużytych więcej, jak 10% kapitałów własnych Banku, e) dług Skarbu Państwa na rachunku bezprocentowego kredytu, z którego Skarb korzysta do sumy nie wyższej nad 50 miljonów złotych przez cały czas trwania przywileju Banku.

Stosunek Skarbu Państwa do Banku Polskiego.

Skarb Państwa prócz 50 miljonów bezprocentowego kredytu za przywilej emisyjny nie ma prawa do żadnych świadczeń kredytowych. Bank obowiązany jest jednak przyjmować bezpłatnie wpłaty na rachunek Skarbu Państwa i dokonywać wszelkich wypłat z tego rachunku, o ile z tych operacyj nie wynika saldo, obciążające Skarb Państwa.

Nadzór państwowy.

Państwo ma zabezpieczony ustawowo nadzór nad kierunkiem polityki Banku Polskiego. Prezesa i Wiceprezesa mianuje Prezydent Rzeczypospolitej na wniosek Rady Ministrów na okres pięciu lat. Dla utrzymania łączności z Bankiem przysługuje Ministrowi Skarbu prawo mianowania Komisarza Banku, który może brać udział w posiedzeniach Rady i Dyrekcji Banku z głosem doradczym.

Władze Banku.

Rada Banku składa się z Prezesa i Wiceprezesa oraz 12 członków (przejściowo 13) i 3 zastępców, wybieranych przez Walne Zebranie na 3 lata. Ministrowi Skarbu w ciągu trzech dni po dokonaniu wyborów przysługuje prawo założenia sprzeciwu przeciwko wyborowi któregokolwiek z członków Rady lub Zastępców. Obecnie w skład Rady Banku Polskiego wchodzą przedstawiciele wszystkich grup społecznych.

Organem wykonawczym i administracyjnym Banku Polskiego jest Dyrekcja, składająca się z Naczelnego Dyrektora, jego Zastępcy i Dyrektorów w liczbie, oznaczonej przez Radę, wybranych przez Radę i zatwierdzonych przez Ministra Skarbu.

Czynności Banku.

Do zakresu działania Banku należy, poza czynnościami emisyjnemi, regulowanie obiegu pieniężnego i ułatwianie kredytu, załatwianie wszelkich spraw z dziedziny bankowej, dotyczących dyskonta weksli, obrotu żyrowego, jako też wszelkich zleceń komisowo-bankowych.

Bank dyskontuje weksle przekazowe (ciągnione) i własne (proste), powstałe z dokonanych obrotów gospodarczych i płatne najdalej w ciągu trzech miesięcy w miejscowościach, w których Bank ma swój Oddział lub Zastępstwo. Wyjątek stanowią warranty, zabezpieczone całkowicie produktami rolnemi, oraz weksle rolników za nabyte nasiona, nawozy sztuczne, narzędzia rolnicze i inwentarze, które mogą być sześciomiesięczne. Suma tych warrantów i weksli nie może jednakże przekraczać 20% sumy portfelu wekslowego Banku.

Dyskonto weksli.

Dyskonto weksli odbywa się w całem Państwie według jednolitej stopy dyskontowej, ustalanej i ogłaszanej w Monitorze Polskim przez Radę Banku. Bank może dyskontować papiery wartościowe państwowe,

komunalne i hipoteczne, jak również warranty (świadectwa zastawowe), płatne najdalej w ciągu trzech miesięcy. Oficjalna stopa dyskontowa, obowiązująca od dnia 19 kwietnia 1929 roku wynosi:

od weksli z terminem trzymiesięcznym . . 9%
od pożyczek terminowych i na rachunku otwartym, zabezpieczonym papierami wartościowemi 10%

Dla oceny weksli i innych wartości powołuje Rada Banku Komitety Dyskontowe, które rozstrzygają większością głosów o przyjęciu weksli i innych wartości w granicach kredytów, przyznanych poszczególnym podawcom. Wymagane są trzy i wyjątkowo tylko dwa podpisy osób, całkowicie zasługujących na zaufanie.

Przewodniczącymi Komitetów są Dyrektorzy Oddziałów Banku. Dyrektor Oddziału Banku może odmówić przyjęcia weksli lub innych wartości zaaprobowanych przez większość Komitetu, jednak na żądanie Komitetu przekazuje te sprawy do rozstrzygnięcia Dyrekcji Banku w Warszawie. Bank nie jest obowiązany do wyjawienia powodów nieprzyjęcia weksla do dyskonta.

Podział zysku.

Rokiem operacyjnym Banku jest rok kalendarzowy. Podział zysku jest unormowany w statucie (art. 75), według następujących zasad. Z całego czystego rocznego zysku przeznacza się 10% na fundusz zapasowy aż do chwili, gdy fundusz ten dojdzie do 20% kapitału zakładowego; w następnych latach przeznacza się na ten cel 5% aż do chwili, gdy fundusz zapasowy dojdzie do połowy kapitału zakładowego. Z reszty wydziela się przedewszystkiem akcjonarjuszom dywidendę nie wyższą, niż 8%. Jeśli, po potrąceniu na fundusz zapasowy, zysk nie przekroczy 12% kapitału zakładowego, to z części zysku, pozostałej po odliczeniu 8% dywidendy, przeznacza się połowę dla akcjonarjuszów na superdywidendę, a połowę dla Skarbu. O ile zysk, wykazany po potrąceniu na fundusz zapasowy, przekracza 12% kapitału zakładowego, to z nadwyżki pozostałej po odliczeniu 8% dywidendy, 2% superdywidendy i 2% dla Skarbu, przypada ⅓ na dalszą superdywidendę, a ⅔ dla Skarbu.

Dywidenda za pierwszy rok operacyjny 1924, czyli za 8 miesięcy, od maja do 13 grudnia, wyniosła 8 złotych od akcji, a więc 12⅓ w stosunku rocznym; za rok 1925 — 11%, zaś za rok 1926 — 10%, za rok 1927 — 14% i za rok 1928 — 16%.

Kapitał i akcje banku.

Kapitał zakładowy Banku wynosi 150 miljonów złotych, podzielonych na 1.500.000 akcyj po 100 złotych.

Akcje Banku są imienne. Każdą wydaną akcję imienną wpisuje się do prowadzonej przez Bank księgi akcjonarjuszów z oznaczeniem imienia i nazwiska, miejsca zamieszkania i zawodu właściciela.

Za zgodą Prezesa Banku akcje imienne mogą być zamieniane na akcje na okaziciela w odcinkach nie wyższych nad 10 akcyj, przyczem ogólna ilość akcyj na okaziciela nie może przekraczać 15% kapitału zakładowego Banku.

Akcje na okaziciela, na życzenie ich posiadacza, mogą być za zgodą Prezesa Banku zamienione na akcje imienne.

Wpisanie zmiany własności akcji imiennej w księdze akcjonarjuszów następuje na zasadzie zgody Prezesa Banku, zaznaczonej na akcji, obok cesji.

Akcjonarjusz winien, celem uzyskania prawa uczestniczenia na Walnem Zebraniu i prawa wybieralności do Rady Banku i Komisji Rewizyjnej, uzyskać na przepisanie akcji imiennej zgodę Prezesa Banku.

W razie zagubienia akcji imiennej właściciel jej zawiadamia o tem Bank, celem ogłoszenia w Monitorze Polskim najpierw o zagubieniu akcji, a po upływie trzech miesięcy o jej unieważnieniu, poczem akcjonarjusz otrzymuje nową akcję imienną wraz z talonem bez kuponów, opatrzoną temi samemi numerami z zaznaczeniem, że została wydana wzamian zagubionej.

Prawo żądania unieważnienia akcyj imiennych przysługuje tylko właścicielom, zapisanym w księdze akcjonarjuszów. W razie zgłoszenia żądania unieważnienia przez osobę niewpisaną do księgi akcjonarjuszów, stosować należy przepisy art. 173 ustawy o spółkach akcyjnych.

Poza należytościami stemplowemi na rzecz Skarbu, Bank nie pobiera żadnej opłaty za odnotowanie przelewu prawa własności lub za wydanie nowych akcyj wzamian za zgubne.

Prawo do dywidendy za kupony, nieprzedstawione do opłaty w ciągu pięciu lat od daty ich płatności ulega przedawnieniu i sumy, przypadające do wypłaty za te kupony, przelewa się do funduszu rezerwowego.

Sprawozdania.

Stan operacyj bieżących Banku podają zwięzłe bilanse dekadowe, obejmujące najważniejsze pozycje aktywów i pasywów. W końcu każdego roku kalendarzowego Bank przedkłada obszerne sprawozdanie ze swej działalności do wiadomości akcjonarjuszów i sfer gospodarczych.

WŁADZE BANKU.

Prezes Banku — Dr. Władysław Wróblewski. Wiceprezes — Dr. Feliks Młynarski, Komisarz Banku — Dr. Leon Barański.

Rada Banku.

Zygmunt Chrzanowski, Charles S. Dewey, Wacław Fajans, Alfred Falter, Kazimierz Fudakowski, Henryk Grohman, Bogusław Herse, Stanisław Karłowski, Stefan Przanowski, Marjan Rapacki, Tadeusz Tomaszewski, Andrzej Wierzbicki, Józef Żychliński

Zastępcy.

Marjan Boziewicz, Paweł Geisenheimer, Włodzimierz Seydlitz.

Komisja rewizyjna.

Tomasz Kociatkiewicz, Stefan Laurysiewicz, Stanisław Lipiński, Leopold Skulski, Adolf Sturm.

Zastępcy.

Stefan Brun, Emil Hupert, Seweryn Samulski.

Dyrekcja.

Naczelny Dyrektor — Dr. Władysław Mieczkowski, Zastępca Naczelnego Dyrektora Karol Rybiński, Dyrektorzy: Dr. Michał Geisler, Jan Kozieł, Dr. Zygmunt Karpiński.

ODDZIAŁY I ZASTĘPSTWA

Bank Polski posiada, poza Oddziałem Głównym w Warszawie, Oddziały w następujących miejscowościach:

Baranowicze, Białystok, Bielsko n.Śl., Brześć n.Bugiem, Bydgoszcz, Chojnice, Częstochowa, Drohobycz, Gdynia, Gniezno, Grodno, Grudziądz, Inowrocław, Jarosław, Jasło, Kalisz, Katowice, Kielce, Kołomyja, Kraków, Królewska Huta, Leszno, Lidzbark, Lublin, Lwów, Łomża, Łódź, Łuck, Nowy Sącz, Ostrów Pozn., Pińsk, Piotrków, Płock, Poznań, Przemyśl, Radom, Równe, Rybnik, Rzeszów, Siedlce, Sosnowiec, Stanisławów, Starogard, Suwałki, Tarnopol, Tarnów, Tczew, Tomaszów Maz., Toruń, Wilno, Włocławek, Zamość.

Poza tem posiada Bank Polski w miejscowościach, niżej podanych, zastępstwa dla dokonywania czynności inkasowania weksli i innych dowodów. Zastępstwa powierzane są miejscowym instytucjom kredytowym, zasługującym na pełne zaufanie i podlegają Oddziałowi, w którego okręgu bankowym się znajdują. Miejscowości te są następujące:

Aleksandrów k/Łodzi, Aleksandrów Kujawski, Augustów, Będzin, Biała Podlaska, Bielsk Podlaski, Bilgoraj, Bochnia, Borysław, Bóbrka, Brasław, Brodnica, Brody, Brzesko, Brzeziny (Łódzkie), Brzeżany, Brzozów, Buczacz, Chełm, Chełmno, Chełmża, Chodzież, Chrzanów, Ciechanów, Cieszyn, Czarnków, Czersk, Czortków, Dąbrowa Górnicza, Dolina, Drohiczyn Poleski, Dubno, Działdowo, Działoszyce, Gorlice, Gostynin, Gostyń, Grajewo, Grodzisk Mazowiecki, Grodzisk Poznański, Grójec, Grybów, Horodenka, Hrubieszów, Janowiec, Jarocin, Jaworzno, Jędrzejów, Kałusz, Kamionka Strumiłowa, Kartuzy, Kępno, Kobryń, Koło, Konin, Końskie, Kosów k/Kołomyi, Kościan, Kowel, Krasnystaw, Krzinik, Krosno, Krotoszyn, Krynica Zdrój, Krzemieniec, Kutno, Lida, Limanowa, Lipno, Lisko, Lubartów, Lubawa, Lubliniec, Luboml, Łask, Łęczyca, Łobżenica, Łowicz, Luków, Łuniniec, Miechów, Mielec, Międzychód, Międzyrzec k/Łukowa, Mława, Mogilno, Mościska, Mysłowice, Nadwórna, Nakło n/Notecią, Nasielsk, Nieśwież, Nowa Wieś k/Królewskiej Huty, Nowemiasto n/Drwęcą, Nowogródek, Nowy Targ, Oborniki, Olkusz, Opatów, Opoczno, Ostrołęka, Ostrowiec, Ostrów Mazowiecki, Oświęcim, Ozorków, Pabjanice, Pińczów, Pleszew, Płońsk, Pruszków, Prużana, Przasnysz, Przemyślany, Pszczyna, Puck, Puławy, Pułtusk, Radomsko, Radzymin, Rawa Mazowiecka, Rawa Ruska, Rawicz, Rymanów, Rypin, Sambor, Sandomierz, Sanok, Sarny, Sądowa Wisznia, Sępólno, Siemianowice Śląskie, Sieradz, Sierpc, Skarżysko-Kamienna, Skierniewice, Słonim, Słupca, Sochaczew, Sokal, Sokółka, Stryj, Strzelno, Suchedniów, Szamotuły, Szczekociny, Śniatyń, Śrem, Środa, Świecie, Świętochłowice, Tarnobrzeg, Tarnowskie Góry, Tłumacz, Tomaszów Lubelski, Trzemeszno, Tuchola, Wadowice, Wąbrzeźno, Wągrowiec, Wieliczka, Wielkie Hajduki, Wieluń, Więcbork, Włodawa, Włodzimierz Wołyński, Włoszczowa, Władysław k/Rybnika, Wolsztyn, Wołkowysk, Wronki, Września, Wysokie Mazowieckie, Zakopane, Zaleszczyki, Zawiercie, Zbąszyń, Zduńska Wola, Zgierz, Złoczów, Żnin, Żyrardów i Żywiec.

Ponadto Polska Kasa Rządowa w Gdańsku jest korespondentem Banku Polskiego.

Przepisy o dyskoncie weksli

Dział dyskontowy stanowi najważniejszą czynność Banku Polskiego poza czynnościami emisyjnemi. W myśl art. 55 statutu Bank dyskontuje poza wekslami również warranty, papiery wylosowane i kupony. Ponieważ weksle, przyjęte do portfelu Banku, stanowią częściowe zabezpieczenie obiegu biletów bankowych w kraju, przeto przy przyjmowaniu weksli przestrzegana jest zasada, że jedynie weksle powstałe z dokonanych obrotów gospodarczych, dające rękojmię niezawodnego wpływu gotówki w terminie, nadają się da dyskonta. Weksle i warranty, dyskontowane przez Bank, winny w chwili przyjęcia być płatne najdalej w ciągu trzech miesięcy w miejscowościach, w których Bank posiada swój Oddział lub Zastępstwo, i być opatrzone z zasady trzema, a wyjątkowo dwoma podpisami osób majątkowo odpowiedzialnych i zasługujących całkowicie na zaufanie. Warranty, zabezpieczone całkowicie produktami rolnemi oraz weksle rolników za nabyte nasiona, nawozy sztuczne, narzędzia rolnicze i inwentarz mogą być sześciomiesięczne. Ponadto Bank Polski współdziała z instytucjami kredytowemi, uprawnionemi w myśl rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z 22 marca 1928 r. (Dz. U. R. P. Nr. 38, poz. 360), do udzielania pożyczek na rejestrowy zastaw rolniczy, przyznając instytucjom tym na powyższy cel specjalne kredyty i przyjmując od nich do dyskonta weksle, wystawione przez zastawców. Do badania i oceny przedstawionych weksli do dyskonta powołuje Rada Banku komitety dyskontowe we wszystkich Oddziałach z pośród osób dokładnie obeznanych z miejscowemi stosunkami gospodarczemi.

Firmy i osoby, starające się o przyznanie kredytu dyskontowego w Banku Polskim, mogą go uzyskać jedynie przez Oddział, w którego okręgu mają swą siedzibę. W tym celu winny one przedłożyć Oddziałowi następujące załączniki przy odpowiednim wniosku:

a) ostatni bilans majątkowy roczny,

b) bilans brutto za ostatni miesiąc,

c) sprawozdanie przynajmniej z całorocznej działalności,

d) wyciąg z rejestru handlowego,

e) statut — o ile go posiadają,

f) spółdzielnie — sprawozdanie z ostatniej rewizji Związku Rewizyjnego,

g) zaświadczenie władzy skarbowej o wysokości zgłoszonego i opłaconego podatku obrotowego w ostatnich trzech miesiącach.

Na żądanie Banku winien klient poza tem wypełnić kwestjonarjusze, dostarczone przez Bank, oraz zezwolić na wgląd do ksiąg i korespondencji, słowem, umożliwić dokładne i wszechstronne poznanie stanu majątkowego.

W wypadkach wyjątkowych może Bank żądać od podawców dodatkowego zabezpieczenia wykorzystanego kredytu w formie ewikcji hipotecznej, papierów wartościowych i t. d.

Firmy i osoby wypisują weksle, przedstawione do dyskonta, na listach dyskontowych oddzielnie miejscowe (płatne w siedzibie Oddziału) i oddzielnie zamiejscowe (płatne w innych Oddziałach). Listy dyskontowe składają się z trzech części, a mianowicie z listy A, listy B, oraz z potwierdzenia weksli przyjętych do dyskonta. Część A stanowi opis podanych weksli, ułożonych według terminów płatności, część B zawiera kwotę wekslową, miejsce i datę płatności oraz obliczenie dni i liczb procentowych. Listy w ten sposób wypełnione winny być dodane i zaopatrzone w stempel firmowy i podpisy. Ogólną sumę weksli, przedstawionych do dyskonta, wypisuje podawca na pokwitowaniu, które Bank wręcza podawcy po sprawdzeniu i objęciu weksli.

Bank Polski nie przyjmuje do dyskonta weksli, o ile listy dyskontowe nie są należycie wypełnione i nie zawierają wyżej wyszczególnionych przepisów. Bank nie jest również obowiązany do wyjaśnienia powodów nieprzyjęcia weksli do dyskonta. Przy obliczaniu odsetek Bank przyjmuje rok równy 360, zaś każdy miesiąc równy 30 dniom. Do ilości dni wlicza się dzień waluty dyskontowej, natomiast nie uwzględnia się dnia płatności wekslu.

Sumy, przypadające za zdyskontowane weksle, po potrąceniu odsetek, i prowizji domicylowej, zapisywane są na dobro rachunku żyrowego podawcy i tylko w ważnych wypadkach mogą być wypłacane gotówką.

Weksle domicylowane, t. j. weksle płatne u osoby trzeciej, nie zaś u akceptanta przy wekslu ciągnionym lub u wystawcy przy wekslu własnym, przyjmowane są tylko wówczas, kiedy domicyl wypisany jest wyraźnie z dokładnem wskazaniem adresu.

Dogodną formę i wielkie ułatwienie stanowi domicylowanie weksli w Banku Polskim na ciężar rachunku żyrowego. Od takich weksli Bank nie liczy żadnej prowizji, a pokrycie weksli następuje przez obciążenie w terminie płatności wskazanego rachunku żyrowego na podstawie awizu, dostarczonego na kilka dni naprzód, podpisanego przez właściciela rachunku żyrowego.

Wystawcy weksli winni posługiwać się dla weksli własnych oraz ciągnionych blankietami wekslowemi z drukowanym tekstem, wydanemi przez Ministerstwo Skarbu, i nie dopisywać na wekslach niepotrzebnych i przez prawo niewymaganych zastrzeżeń jak: „mieszkanie prawne obieram sobie" lub „przyrzekam najakuratniej zapłacić". Prosta forma wekslu czyni go przejrzystym i ułatwia jego badanie oraz szybkie odnalezienie adresu płatnika. Domicyl na wekslach winien być wypisany u dołu, po wyrazie „płatny".

Przepisy dla rachunków żyrowych

Celem obrotu żyrowego jest ułatwianie posiadaczom rachunków wzajemnych bezgotówkowych wyrównań płatniczych, a tem samem zmniejszenie obiegu pieniężnego w kraju. Obrót żyrowy polega na tem, że dwie osoby, posiadające rachunki w Banku, mogą bezpłatnie i bezprowizyjnie dokonywać wpłat i wypłat przez wydawanie poleceń odpisania pewnej kwoty z jednego rachunku i zapisania jej jednocześnie na rachunek drugi bądźto prowadzony w tym samym Oddziale, bądź prowadzony w innym Oddziale.

Oddziały Banku Polskiego obowiązane są przyjmować na rachunki żyrowe wszelkie wpłaty, uskuteczniać wypłaty bądź gotówką, bądź zapomocą przelewów, tak na rachunki żyrowe miejscowe jak i zamiejscowe, jak również załatwiać dla posiadaczy rachunków żyrowych za zniżoną prowizją inkaso weksli, czeków i innych dokumentów. Rachunki żyrowe mogą być otwierane osobom i firmom, mającym swą siedzibę w okręgu bankowym danego Oddziału, po należytem wypełnieniu i podpisaniu deklaracji. Osoby prywatne podpisują deklarację w sposób przez siebie przyjęty, firmy i instytucje w sposób handlowym. Firmy nieoparte na statucie, a tylko określony ich statutem, albo podany w rejestrze zaprotokułowane w rejestrze handlowym winny podać numer rejestru, datę i sposób, w jaki dokumenty podpisują. Nazwiska i imiona wszystkich osób, uprawnionych do podpisywania, mają być podane czytelnie, zaś obok nazwiska własnoręczne podpisy. Podpisy na deklaracjach winny zasadniczo być poświadczone przez notarjusza. O ile jednak osoby, otwierające rachunek znane są w Oddziale, podpisy ich mogą być zaświadczone przez urzędników tegoż Oddziału.

Po wpłaceniu ustalonej przez Oddział nienaruszalnej pozostałości otrzymuje klient książeczkę czeków białych i czerwonych oraz książeczkę obrachunkową za zwrotem kosztów. Książeczki czekowe wydawane są tylko do rąk posiadaczy rachunków żyrowych albo ich uprawnionych zastępców. Czeki białe służą do podnoszenia gotówki, natomiast czeki czerwone do przekazywania kwot na rachunki żyrowe w tej samej miejscowości lub w innym Oddziale. Książeczka obrachunkowa służy do wpisywania wszystkich wpłat i wypłat i stanowić winna wierny obraz rachunku żyrowego. Salda książeczki obrachunkowej winny zatem być stale zgodne z pozostałością na rachunku.

Osoby trzecie mogą uskuteczniać wpłaty gotówkowe lub pochodzące z różnych operacyj, na dobro rachunków żyrowych tak miejscowych, jak i zamiejscowych.

Od posiadaczy rachunków żyrowych przyjmuje się do inkasa weksle, czeki i przekazy w myśl obowiązujących przepisów w dziale operacyj inkasowych, za opłatą zniżonej prowizji. Bank nie przyjmuje do inkasa dokumentów inkasowych podanych i płatnych na miejscu z żądaniem zaprotestowania w razie niezapłacenia oraz nie przyjmuje z tego tytułu żadnej odpowiedzialności. Wyjątek stanowią jedynie dokumenty płatne w Zastępstwach.

Posiadacz rachunku żyrowego może rozporządzać sumą na swoim rachunku każdego czasu w dowolnych kwotach tylko zapomocą czeków na blankietach, wydanych przez Bank, przyczem minimalna pozostałość nie może być bezwarunkowo naruszona.

Dysponowanie zapomocą listów jest niedopuszczalne. Bank wypłaca sumę czeku każdemu okazicielowi, nie sprawdzając tożsamości osoby i nie przyjmując na siebie żadnej odpowiedzialności z tego tytułu.

Klient obowiązany jest przechowywać starannie blankiety czeków i ponosi wszelkie następstwa, mogące wyniknąć z ich utraty, o ile nie zawiadomi natychmiast Oddziału, prowadzącego jego rachunek żyrowy.

W razie wystawienia czeku na całkowitą pozostałość na rachunku, lub na sumę większą od tej pozostałości, Bank nietylko odmawia wypłaty, lecz ponadto zastrzega sobie prawo natychmiastowego zamknięcia rachunku żyrowego. To samo ma miejsce, o ile klient nie przestrzega należycie przepisów, obowiązujących w obrocie żyrowym.

Na mocy upoważnienia Ministerstwa Skarbu przyjmują kasy skarbowe wpłaty z tytułu wszelkich należności skarbowych białemi (gotówkowemi) czekami żyrowemi Banku Polskiego w miejsce gotówki. Tego rodzaju wpłaty, mające na celu wzmożenie obrotu bezgotówkowego, stanowią znaczne udogodnienie dla płatników, posiadających rachunki żyrowe w Banku Polskim.

Wpłaty podatków można uskuteczniać w godzinach kasowych również w Oddziałach Banku Polskiego tak gotówką, jako też czekami przelewowemi z własnego rachunku żyrowego na rachunek kasy skarbowej, przyczem — celem umożliwienia właściwego zaliczenia wpłaconej należności — wymagane jest przedstawienie nakazu płatniczego lub innego dokumentu, względnie dokładne wskazanie rodzaju podatku, objektu oraz kasy skarbowej, gdzie klient opłaca podatki. Odnośne podwitowanie Banku stanowi wobec władz skarbowych taki sam dowód, jak pokwitowanie, wydane przez kasę skarbową. O każdej wpłacie podatku zawiadamia Bank natychmiast właściwą kasę skarbową.

Obrót żyrowo - clearnigowy

W celu rozpowszechnienia i ułatwienia obrotu bezgotówkowego, zawarł Bank Polski z Pocztową Kasą Oszczędności w Warszawie umowę, mocą której wszystkim posiadaczom rachunków żyrowych w Banku Polskim i uczestnikom obrotu czekowego w Pocztowej Kasie Oszczędności przysługuje prawo dokonywania przelewów dowolnych kwot z rachunków żyrowych w Banku Polskim na rachunki czekowe w Pocztowej Kasie Oszczędności i odwrotnie.

Tak w jednym, jak i w drugim wypadku wyrównanie następuje w drodze przelewów bezgotówkowych, czyli clearingu. Posiadacz rachunku żyrowego w Banku Polskim, pragnąc przekazać dowolną kwotę ze swego rachunku na jakikolwiek rachunek czekowy w Pocztowej Kasie Oszczędności w Warszawie, lub jej Oddziałach w Katowicach, Krakowie i Poznaniu, wystawia biały czek żyrowy w sposób taki sam, jak przy podnoszeniu gotówki, poczem wypisuje atramentem naukos przez tekst czeku dyspozycję następującej treści:

„Do wpisania w Pocztowej Kasie Oszczędności w ..... (Warszawie, Katowicach, Krakowie lub Poznaniu) .....
na rachunek ..... (dokładne nazwisko lub firma) ..... Nr. ..... (numer rachunku czekowego P.K.O.) ..... w ....., (miejsce zamieszkania odbiorcy) .....".

Powyższą dyspozycję należy opatrzyć datą i jeszcze raz podpisać. Jeżeli posiadacz rachunku żyrowego posługuje się stemplem firmowym, winien umieścić go również pod dyspozycją przekazową i ponownie podpisać.

Dyspozycję uskutecznienia przelewu na rachunek czekowy w Pocztowej Kasie Oszczędności może wydać tylko wystawca czeku, a nigdy osoba trzecia.

W wypadku, kiedy posiadacz rachunku żyrowego ma zamiar przekazać jednocześnie pewne kwoty na kilka rachunków czekowych, prowadzonych w Pocztowej Kasie Oszczędności w Warszawie, lub w jednym z jej Oddziałów, wystarcza, jeżeli wystawi jeden biały czek żyrowy na łączną sumę przekazów, wypisze dyspozycję następującej treści:

„Do wpisania w Pocztowej Kasie Oszczędności w ..... na rachunki, podane w dołączonym spisie".

Jeżeli natomiast posiadacz rachunku żyrowego uskutecznia jednocześnie więcej przekazów na rachunki czekowe w Pocztowej Kasie Oszczędności tak w Warszawie, jako też w Katowicach, Krakowie i Poznaniu, winien wystawić cztery oddzielne czeki dyspozycyjne i dołączyć cztery spisy, dla każdego Oddziału Pocztowej Kasy Oszczędności

Na zasadzie czeków dyspozycyjnych Oddział Banku Polskiego obciąża odnośny rachunek żyrowy i wykonywa natychmiast, t. j. w tym samym dniu zlecenie właściciela rachunku żyrowego, przesyłając odpowiedni awiz do Pocztowej Kasy Oszczędności w Warszawie, lub do jej oddziałów w Katowicach, Krakowie i Poznaniu, a to zależnie od tego, gdzie odbiorca przekazu posiada swój rachunek czekowy.

Przekazy telegraficzne w obrocie clearingowym są niedopuszczalne.

Przekazywanie na rachunki czekowe w Pocztowej Kasie Oszczędności przysługuje nietylko posiadaczom rachunków żyrowych, lecz także osobom i firmom, które rachunku żyrowego nie posiadają z tem ograniczeniem, że kwota, jaką mogą przekazywać, nie może być niższą od sumy zł. 1.000.—

Bank Polski za wykonywanie przekazów na rachunki czekowe w Pocztowej Kasie Oszczędności nie liczy posiadaczom rachunków żyrowych żadnej prowizji. Osoby i firmy natomiast, nieposiadające tych rachunków, płacą prowizję w tej samej wysokości, jak od zwyczajnych przekazów żyrowych.

Oprócz załatwiania przelewów z rachunków żyrowych na rachunki czekowe w Pocztowej Kasie Oszczędności, wszystkie Oddziały Banku Polskiego — z wyjątkiem Oddziału Głównego w Warszawie — wypłacają przekazy czekowe Pocztowej Kasy Oszczędności i jej oddziałów w Katowicach, Krakowie i Poznaniu, o ile sumy ich opiewają na zł. 1.000.— lub wyżej. Bank Polski nie pobiera od tego rodzaju wypłat żadnej prowizji.

Wobec tego osoby, mające otrzymać przekazane kwoty, zgłaszać się winny nie w urzędach pocztowych, lecz w Oddziałach Banku Polskiego, gdzie po ich odbiorze będą mogły natychmiast dysponować otrzymaną gotówką.

Przepisy o pożyczkach terminowych

Bank Polski udziela pożyczek na przeciąg czasu nie dłuższy, niż 3 miesiące na zastaw papierów wartościowych o stałem oprocentowaniu, notowanych na giełdach polskich oraz dopuszczonych do zastawu przez Radę Banku. Stopa procentowa od pożyczek, zabezpieczonych zastawem jest co najmniej o 1 proc. wyższa od stopy dyskontowej, obowiązującej w okresie, za który procent jest pobierany. Obecna stopa lombardowa wynosi od 19 kwietnia 1929 r. — 10 procent.

Rada Banku ustala normy udzielonych pożyczek, a w szczególności oznacza, jakie papiery wartościowe mogą być przyjmowane do zastawu i w jakim procencie swojej wartości.

Bank pobiera zdołu odsetki od udzielonych pożyczek terminowych. Przy obliczaniu odsetek (najmniej jednak za 30 dni) Bank przyjmuje rok równy 360, zaś każdy miesiąc równy 30 dniom.

Dla uzyskania pożyczki terminowej przedkłada klient papiery wartościowe, przeznaczone do zastawu, i zobowiązanie dłużne, wystawione na formularzu bankowym, w którym winny być wyszczególnione: wartość nominalna papierów, rodzaj papierów, ilość sztuk i najbliższy kupon, płatny po terminie płatności pożyczki. Klient otrzymuje dowód zastawowy zawierający wartość zastawionych papierów, kwotę dłużną, termin płatności a poza tem te same szczegóły, jakie zawiera zobowiązanie dłużne.

Zastaw odbywa się przez oddanie przedmiotu zastawu Bankowi przy deklaracji, wyrażającej zgodę właściciela na sprzedaż oddanego przedmiotu przez Bank w drodze publicznej licytacji lub na giełdzie, o ile pożyczka nie została spłacona w 10 dni po ustalonym terminie. Jeżeli pożyczka, zabezpieczona zastawem nie została spłacona w terminie, wówczas służy Bankowi prawo sprzedaży zastawu na rachunek dłużnika bez odwoływania się do sądu i bez stawiania dłużnika w zwłoce. Bank nie ma obowiązku zawiadamiania dłużnika o zamierzonej sprzedaży zastawu. Przewyżka pozostała po potrąceniu przypadającej Bankowi należności oraz kosztów, związanych ze sprzedażą zastawu, stanowi własność dłużnika.

Pożyczki terminowe mogą być prolongowane na dalsze 3 miesiące, przyczem wymagana jest częściowa spłata kapitału. Opłatę stemplową od zobowiązań dłużnych uiszcza Bank z własnych funduszów".

Wykaz papierów wartościowych

dopuszczonych do zastawu w Banku Polskim, na które mogą być udzielane pożyczki według następujących norm:

I. 80% wartości kursowej.

a) Papiery wartościowe państwowe:

6% pożyczka dolarowa z r. 1920.
10% pożyczka kolejowa we frankach złotych z roku 1924.
8% pożyczka dolarowa amerykańska (dillonowska) z r. 1925.
5% pożyczka konwersyjna z r. 1924.
5% premjowa pożyczka dolarowa serji II, najwyżej jednak 40 zł. za 1 obligację.
5% konwersyjna pożyczka kolejowa z r. 1926.
7% pożyczka stabilizacyjna z r. 1927 (w dolarach i funtach szterlingów).

b) Papiery wartościowe, emitowane przez państwowe instytucje finansowe.

8% listy zastawne w złotych w złocie Banku Gospodarstwa Krajowego.
8% listy zastawne w złotych w złocie Państwowego Banku Rolnego.
7% listy zastawne 30½-letnie złote Państwowego Banku Rolnego.
4% listy zastawne złotowe konwersyjne Polskiego Banku Krajowego.
4½% listy zastawne złotowe konwersyjne Polskiego Banku Krajowego.
4% obligacje komunalne złotowe konwersyjne Polskiego Banku Krajowego.
4½% obligacje komunalne złotowe konwersyjne Polskiego Banku Krajowego.
8% obligacje komunalne w złotych w złocie Banku Gospodarstwa Krajowego.
7% (36½-letnie) listy zastawne w złocie Banku Gospodarstwa Krajowego.

II. 75% wartości kursowej.

Papiery wartościowe, emitowane przez instytucje kredytu długoterminowego lub samorządowe:

4½% listy zastawne złotowe konwersyjne Towarzystwa Kredytowego m. Warszawy.
5% listy zastawne złotowe konwersyjne Towarzystwa Kredytowego m. Warszawy.
8% listy zastawne złotowe Towarzystwa Kredytowego m. Warszawy.
7% listy zastawne funtowe Towarzystwa Kredytowego Przemysłu Polskiego w Warszawie.

8% listy zastawne funtowe Towarzystwa Kredytowego Przemysłu Polskiego w Warszawie, serja B F.
4% listy zastawne złotowe konwersyjne Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego w Warszawie.
4½% listy zastawne złotowe konwersyjne Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego w Warszawie.
8% listy zastawne złotowe Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego w Warszawie.
7% listy zastawne dolarowe Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego w Warszawie.
8% listy zastawne dolarowe Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego w Warszawie.
5% listy zastawne złotowe konwersyjne Towarzystwa Kredytowego m. Częstochowy
8% listy zastawne złotowe 30-letnie Towarzystwa Kredytowego m. Częstochowy.
5% listy zastawne złotowe konwersyjne Towarzystwa Kredytowego m. Kalisza.
8% listy zastawne złotowe Towarzystwa Kredytowego m. Kalisza.
5% listy zastawne złotowe konwersyjne Towarzystwa Kredytowego m. Kielc.
5% listy zastawne złotowe konwersyjne Towarzystwa Kredytowego m. Lublina.
8% listy zastawne złotowe Towarzystwa kredytowego m. Lublina.
10% listy zastawne złotowe Towarzystwa Kredytowego m. Lublina.
4% (nieokresowe) listy zastawne złotowe konwers. Tow. Kredyt. Ziemskiego we Lwowie.
4% (41-letnie) listy zastawne złotowe konwers. Tow. Kredyt. Ziemskiego we Lwowie.
4% (56-letnie) listy zastawne złotowe konwers. Tow. Kredyt. Ziemskiego we Lwowie.
4½% (52-letnie) listy zastawne złotowe konwers. Tow. Kredyt. Ziemskiego we Lwowie.
8% (21-letnie) listy zastawne T-wa Kredytowego Miejskiego we Lwowie, w złotych w złocie.
8% (33-letnie) listy zastawne dolarowe Tow. Kredyt. Ziemskiego we Lwowie.
8% (16-letnie) listy zastawne dolarowe Tow. Kredyt. Ziemskiego we Lwowie.
8% listy zastawne dolarowe Banku Ziemian we Lwowie.
8% listy zastawne dolarowe hipoteczne Akcyjnego Banku Hipotecznego we Lwowie.
4% listy zastawne złotowe konwersyjne Akcyjnego Banku Hipotecznego we Lwowie.
4½% listy zastawne złotowe konwersyjne Akcyjnego Banku Hipotecznego we Lwowie.
4½% listy zastawne złotowe konwersyjne Ziemskiego Banku Hipotecznego we Lwowie.
4½% listy zastawne złotowe konwersyjne Towarzystwa Kredytowego m. Łodzi.
5% listy zastawne złotowe konwersyjne Towarzystwa Kredytowego m. Łodzi.
8% listy zastawne złotowe Towarzystwa Kredytowego m. Łodzi.
5% listy zastawne złotowe konwersyjne Towarzystwa Kredytowego m. Piotrkowa.
8% listy zastawne złotowe Towarzystwa Kredytowego m. Piotrkowa.
5% listy zastawne złotowe konwersyjne Towarzystwa Kredytowego m. Płocka.
4% listy zastawne złotowe konwersyjne Poznańskiego Ziemstwa Kredyt. w Poznaniu.
8% listy zastawne dolarowe Poznańskiego Ziemstwa Kredytowego w Poznaniu.
6% listy rentowe żytnie Poznańskiego Ziemstwa Kredytowego, najwyżej jednak 20 zł. za 1 centnar metryczny zboża.
5% listy zastawne złotowe konwersyjne Towarzystwa Kredytowego m. Radomia.
8% listy zastawne złotowe Towarzystwa Kredytowego m. Radomia.
10% listy zastawne złotowe Towarzystwa Kredytowego m. Radomia.
5% listy zastawne złotowe konwersyjne Towarzystwa Kredytowego m. Siedlec.
10% listy zastawne złotowe Towarzystwa Kredytowego m. Siedlec.
8% listy zastawne złotowe Towarzystwa Kredytoleńskiego Banku Ziemskiego w Wilnie.
10% listy zastawne dolarowe Wileńskiego Banku Ziemskiego w Wilnie z r. 1924.
5½% obligacje złotowe konwersyjne st. m. Warszawy.
6% obligacje złotowe konwersyjne st. m. Warszawy.
8% obligacje w złotych w złocie 25-letniej pożyczki inwest. szkoln. st. m. Warszawy z r. 1925.
6% obligacje złotowe konwersyjne Polskiego Banku Komunalnego w Warszawie I em.
8% obligacje złotowe Polskiego Banku Komunalnego w Warszawie II em. z r. 1926
8% obligacje w złotych w złocie Polskiego Banku Komunalnego w Warszawie III em z r. 1926.
10% obligacje złotowe Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego w Warszawie.
7% obligacje w złotych w złocie mieszkaniowe m. Poznania z r. 1924.
8% obligacje w złotych w złocie pożyczki m. Poznania z r. 1926.
8% obligacje pożyczki m. Poznania z r. 1927 w złotych w złocie.

Przepisy o przyjmowaniu depozytów

Na podstawie art. 71 statutu przyjmuje Bank Polski tylko na przechowanie złoto i srebro, papiery wartościowe oraz dowody nieopieczętowane za pobraniem zgóry półrocznej opłaty prowizyjnej. Akcje Banku Polskiego, składane do depozytu, o ile nie są okazicielskie, winny być imiennie scedowane na deponenta, a cesja ta przeprowadzona przez księgę akcjonarjuszów. Z samego określenia „depozyt na przechowanie" wynika, że na Banku nie ciąży zobowiązanie administrowania tym depozytem. Jedynie Oddział Główny Banku w Warszawie przyjmuje także depozyty na przechowanie z administracją.

Bank przyjmuje depozyty od właścicieli walorów lub też od osób trzecich, składających je na rzecz właściciela. Normalny depozyt może być złożony:

a) na imię jednej osoby fizycznej,

b) na dwa lub najwyżej trzy nazwiska osób fizycznych (depozyt zbiorowy).

c) na imię osoby prawnej (instytucje, korporacje, związki i t. p.).

Dwie lub trzy osoby, składające wartości do jednego wspólnego depozytu obowiązane są przedstawić wspólnie podpisane oświadczenie depozytowe (deklarację), mocą którego każda z nich uprawniona jest do rozporządzenia depozytem samodzielnie i dowolnie, to znaczy, do podejmowania kuponów i do odbierania depozytu na podstawie własnego podpisu bez upoważnienia ze strony pozostałych osób. Przy kilku zbiorowych depozytach winna być do każdego poszczególnego depozytu dołączona oddzielna deklaracja. Przy składaniu depozytów, stanowiących własność towarzystw, związków, korporacyj, wymaga Bank przedłożenia statutów, zatwierdzonych przez władze państwowe. Podpisy osób statutowo upoważnionych winny być stwierdzone notarjalnie na deklaracji depozytowej. Bank nie przyjmuje żadnych zastrzeżeń odnośnie do wydawania depozytów, z wyjątkiem zastrzeżeń sądowych i zwraca depozyty tylko właścicielowi lub osobie przez niego upoważnionej.

Przy składaniu depozytów na przechowanie obowiązują następujące zasady:

1) Każdy rodzaj papierów wartościowych przyjmowany jest jako oddzielny depozyt,

2) Depozyt winien być odebrany w całości, a nigdy częściowo,

3) Dokładanie dalszych papierów do pierwotnego depozytu jest niedopuszczalne,

4) Zamiana części lub całej zawartości depozytu uważana jest jako wydanie dawnego depozytu a przyjęcie nowego.

5) Przy składaniu do depozytu losów premjowych winny być podawane w deklaracji serje i numery losów.

6) Podpis deponenta na deklaracji depozytowej musi być złożony bezwarunkowo własnoręcznie w obecności załatwiającego urzędnika bankowego, z wyjątkiem wypadku, kiedy złożenie walorów do depozytu uskuteczniane jest w drodze korespondencji.

7) Bank nie przyjmuje depozytów zamkniętych i opieczętowanych, o ile zamknięcie lub opieczętowanie nie nastąpiło w obecności urzędnika bankowego. Depozyty składane w ten sposób nie mogą zawierać papierów wartościowych.

Przy składaniu do depozytów walorów, które winny być należycie uporządkowane, wypełnia sam deponent deklarację depozytową na formularzu, dostarczonym przez Bank. Deklaracja winna być wypisana wyraźnie i czytelnie, zwłaszcza imię i nazwisko oraz zawód i adres właściciela.

Wypełnienie dowodu depozytowego należy wyłącznie do urzędników Banku.

W deklaracji i w dowodzie depozytowym winna być podawana dokładnie wartość nominalna złożonych papierów w takiej walucie, na jaką dany papier opiewa w cyfrach jako też w słowach.

Bank nie wydaje odpisów dowodów depozytowych, z wyjątkiem wypadku, kiedy władza sądowa tego zażąda.

Właściciel depozytu obowiązany jest przechowywać starannie dowód depozytowy i ponosi wszelkie następstwa, szkody i straty, jakie wynikną wskutek zagubienia lub dostania się dokumentu w ręce niepowołane, jeśli Bank nie otrzymał zawczasu odnośnego zawiadomienia, celem zapobieżenia wydaniu depozytu osobie niepowołanej.

Depozyt może być wydawany w każdym czasie na żądanie bez uprzedniego wypowiedzenia.

Zdeponowane wartości wydawane są właścicielowi lub osobie upoważnionej przez niego wyłącznie za zwrotem odnośnego dowodu depozytowego, na którym musi być potwierdzony ich odbiór. W razie zaginięcia dowodu, depozyt może być wydany jedynie za przedstawieniem prawomocnego amortyzacyjnego orzeczenia sądowego, względnie innego równoznacznego z tem dowodu przeprowadzonej amortyzacji. Orzeczenie takie zatrzymuje Bank, klient zaś potwierdza odbiór depozytu na deklaracji depozytowej.

Deklaracje depozytowe nie podlegają opłacie stemplowej w myśl art. 86 statutu Banku.

Prawo dowolnego dysponowania depozytem, przysługujące właścicielowi, może ulec ograniczeniu w następujących wypadkach:

a) z powodu zaginięcia dowodu depozytowego i wszczęcia postępowania amortyzacyjnego,

b) z powodu sądowego zakazu wydania depozytu, sekwestru, lub egzekucji,

c) z powodu śmierci, konkursu lub kurateli.

Bank nie udziela żadnych informacyj, odnoszących się do złożonego lub już odebranego depozytu osobom trzecim, a nawet władzom skarbowym z wyjątkiem sądu, o ile ten zażąda tego pisemnie.

Przepisy dotyczące uszkodzonych biletów bankowych

Bank przyjmuje bez żadnych potrąceń i ograniczeń przy wpłatach i wymianie bilety bankowe i państwowe, zniszczone wskutek normalnego obiegu lub uszkodzone, a niewzbudzające podejrzenia co do oszukańczych z niemi manipulacyj, o ile nie brakuje więcej niż:

1) ½ części powierzchni biletu,

2) trzech cyfr numeru i jednego podpisu lub części oznaczenia serji i jednego podpisu.

Niezadrukowany margines ze znakiem wodnym stanowi integralną część biletu.

O wymianie uszkodzonych biletów, nieposiadających podanych wyżej warunków, decyduje Dyrekcja Banku na wniosek Skarbca Emisyjnego.

Zatarcie poszczególnych cyfr numeracji, powstałe wskutek normalnego zużycia biletu w obiegu, nie może być powodem odmowy przyjęcia. Bilet sklejony może się składać tylko z części, które stanowiły jego pierwotną całość.

Bilety bankowe i państwowe, znajdujące się w obiegu.

Bilety bankowe	po zł. 500	z datą	28 lutego 1919 r.
„ „ „ „	100	„	28 lutego 1919 r.
„ „ „ „	50	z datą	28 sierpnia 1925 r.
„ „ „ „	20	„	1 marca 1926 r.
„ „ „ „	10	„	20 lipca 1926 r.
Bilety państwowe „ „	5	„	25 października 1926 r.

Bilety bankowe i państwowe, wycofane z obiegu.

Bilety	po	Z datą	Przestały być prawnym środkiem płatniczym	Ostateczny termin wymiany
Bankowe	zł 50	28 lutego 1919 r.	31 stycznia 1928 r.	31 lipca 1929 r.
„	„ 20	28 lutego 1919 r.	29 lutego 1928 r.	31 lipca 1929 r.
„	„ 20	15 lipca 1924 r.	29 lutego 1928 r.	31 lipca 1929 r.
„	„ 10	28 lutego 1919 r.	29 lutego 1928 r.	31 lipca 1929 r.
„	„ 10	15 lipca 1924 r.	29 lutego 1928 r.	31 lipca 1929 r.
Państwowe	„ 2	1 maja 1925 r.	31 marca 1928 r.	31 marca 1930 r.
„	„ 5	1 maja 1925 r.	30 czerwca 1929 r.	30 czerwca 1931 r.

Kupno złota, srebra, pieniędzy zagranicznych i dewiz

Bank Polski skupuje:

złoto — podług ceny, ustalonej na podstawie wartości złotego w złocie,

srebro — podług ceny rynkowej, zmniejszonej o pewien procent,

pieniądze zagraniczne i dewizy — podług kursu giełdowego kupna.

Pod nazwą dewiz rozumieć należy czeki oraz wpłaty listowne i telegraficzne z wystawienia pierwszorzędnych banków krajowych i zagranicznych na pierwszorzędne banki zagraniczne, opiewające na waluty obce.

Przy dyskoncie dewiz przyjmuje się rok równy 360, zaś każdy miesiąc równy 30 dniom.

Tabela stawek prowizyjnych

DYSKONTO.

I. Weksle krajowe.

a) Za domicylowanie weksli w Banku Polskim, lecz nie na ciężar rachunku żyrowego . . . . . 1‰ minimum 1 zł.

b) Przy zwrotach weksli z protestem, oprócz odsetek prawnych, rzeczywistego porto i ewentualnie prowizji (1 zł.), płaconej przez Bank Zastępstwu 1/8%

c) Za każdą listę dyskontową . . . . . 10 gr.

d) Od każdego zdyskontowanego wekslu, płatnego w Zastępstwie liczy się . . . . . 60 gr.

Odsetki pobiera Bank podług obowiązującej stopy dyskontowej; przy dyskoncie weksli miejscowych zalicza się odsetki minimum za 6 dni przy wekslach natomiast zamiejscowych i płatnych w Zastępstwie za 10 dni, co najmniej jednak 1 złoty od wekslu.

II. Papiery wartościowe i kupony.

Miejscowe . . . . . 1‰ minimum 1 zł.

Zamiejscowe, porto rzeczywiste, minimum 1 zł. i prowizję . . . . 3‰ „ 1 zł. 50 gr.

Za listę dyskontową . . . . . 10 gr.

Przy dyskoncie papierów i kuponów obowiązuje stopa jak przy wekslach, przyczem liczy się odsetki najmniej za 6 dni, minimum 1 złoty.

III. Weksle zagraniczne.

Płatne poza siedzibą korespondenta . . . . . 1‰ minimum 1 zł.

CZEKI ZAGRANICZNE.

a) Skup bez prowizji.

b) Sprzedaż — oprócz wartości kursowej . . . . . 1/4% „ 2 zł. 50 gr.

INKASO KRAJOWE.

(Prowizję liczy się od każdego dokumentu).

I. Weksle, czeki i przekazy.

a) Posiadaczom rachunków żyrowych	½‰	minimum 1 zł.
płatne w siedzibie Zastępstwa	2‰	„ 1 zł. 50 gr.
b) Nieposiadającym rachunków żyrowych	1‰	„ 1 zł. 50 gr.
płatne w siedzibie Zastępstwa	3‰	„ 2 zł.
c) Za zwroty weksli, oprócz porta rzeczywistego:		
1) posiadaczom rachunków żyrowych	1 zł.	
płatne w siedziebie Zastępstwa	1 zł. 80 gr.	
2) nieposiadającym rachunków żyrowych	1 zł. 50 gr.	
płatne w siedzibie Zastępstwa	2 zł. 30 gr.	

II. Inne dokumenty.

(wylosowane papiery wartościowe, kupony, listy przewozowe, książeczki oszczędnościowe i t. p.)

a) Posiadaczom rachunków żyrowych	1‰	minimum 1 zł. 50 gr.
płatne w sedzibie Zastępstwa	2‰	„ 2 zł.
b) Nieposiadającym rachunków żyrowych	2‰	„ 2 zł.
płatne w siedzibie Zastępstwa	3‰	„ 2 zł. 50 gr.
c) Za zwroty, oprócz porta rzeczywistego:		
1) posiadaczom rachunków żyrowych	1 zł. 30 gr.	
płatne w siedzibie Zastępstwa	2 zł.	
2) nieposiadającym rachunków żyrowych	1 zł. 80 gr.	
płatne w siedzibie Zastępstwa	2 zł. 50 gr.	

III. Przedstawienie weksli do uzupełnienia ich podpisem akceptanta.

Przy wekslach płatnych:
a) w siedzibie Oddziału . . . . . 1 zł.
b) „ „ Zastępstwa . . . . . 1 zł. 50 gr.
Ponadto liczy się koszty rzeczywiste i w razie załatwiania inkasa prowizję inkasową.

INKASO DOKUMENTÓW WYSYŁANYCH ZAGRANICĘ.

a) Oprócz rzeczywistego porta i kosztów, liczonych przez korespondenta:
1) za inkaso . . . . . 1‰ minimum 2 zł.
2) za zwrot . . . . . 2 zł.

AKCJE BANKU POLSKIEGO.

Zamiana imiennych na okazicielskie i odwrotnie — oprócz porta— od odcinka . . . . . 1 zł.

RACHUNKI ŻYROWE.

a) Wpłaty na miejscowe rahcunki żyrowe w Banku Poslkim i czekowe w P. K. O. . . . . bezpłatnie
Wpłaty na zamiejscowe rachunki żyrowe w Banku Polskim i czekowe w P. K. O.:
1) przez posiadaczy rachunków żyrowych . . . . . bezpłatnie
2) przez nieposiadających rachunków żyrowych . . . . . 1‰ minimum 1 zł.
b) Odwołanie przekazu . . . . . 1 zł.
c) Za książeczkę czekową lub obrachunkową po . . . . . 1 zł.
d) Wpłaty podatków i opłat celnych . . . . . bezpłatnie
(Bank nie przyjmuje wpłat osób i firm prywatnych na rzecz Głównej Kasy Celnej W. M. Gdańska).
Przy telegraficznych przekazach:
za depeszę zwykłą . . . . . 5 zł.
za depeszę terminową lub zlecenie telefoniczne . . . . . 15 zł.

PRZEKAZY I POLECENIA WYPŁAT.

a) Przekazy bankowe	1½‰ minimum 1 zł.
b) Polecenia wypłat	2½‰ „ 1 zł. 50 gr.

Przy poleceniach telegraficznych, oprócz powyższej prowizji, koszty depeszy jak przy przekazach żyrowych.

POŻYCZKI TERMINOWE.

a) Wydawanie kuponów w dniu opłaty procentu	bezpłatnie
b) Za wypłatę kuponów, zamianę papierów albo wydanie części zastawu bez jednoczesnej prolongaty lub częściowej spłaty . .	2 zł.

ARKUSZE KUPONOWE.

Za uzyskanie nowych arkuszy kuponowych, oprócz porta:

a) przy złożeniu samych talonów:	
1) od jednego rodzaju papierów, od talonu	20 gr., minimum 1 zł.
2) od kilku rodzajów papierów, od talonu	40 gr. „ 1 zł.
b) przy złożeniu samych papierów (bez talonów):	
1) od jednego rodzaju papierów, od każdego arkusza kuponowego	40 gr. „ 1 zł.
2) od kilku rodzajów papierów, od każdego arkusza kuponowego	60 gr. „ 1 zł.

OTWARTY KREDYT.

Oprócz odsetek (według stopy zastawowej) liczy się tylko rzeczywiste porto od przeprowadzonej korespondencji.

Jednorazowo przy otwarciu rachunku pobiera Bank lub obciąża kwotą 2 zł. i za książeczkę czekową 1 zł.

KOMISOWE KUPNO I SPRZEDAŻ PAPIERÓW.

na miejscowej giełdzie	¼%, minimum 50 gr.
na zamiejscowej giełdzie	⅓% „ 1 zł.
Konwersja papierów — od nominalnej wartości złotowej papierów, uzyskanych z wymiany	1‰ minimum 1 zł.
Zamiana świadectw tymczasowych na oryginalne papiery	1‰ minimum 1 zł.

KUPONY.

Opłata kuponów płatnych od pożyczek państwowych i akcyj Banku Polskiego	bezpłatnie
Opłata kuponów płatnych od papierów procentowych, dopuszczonych do zastawu w Banku Polskim:	
a) do 20 sztuk włącznie	¼% albo po 5 gr. od sztuki
b) ponad 20 sztuk	¼% minimum 1 zł.

DEPOZYTY.

A. Na przechowanie.

a) Papiery wartościowe (z wyjątkiem akcyj Banku Polskiego) . .	1½‰ lub 20 gr. od arkusza, minimum 3 zł.
b) Akcje Banku Polskiego:	
1) deponentom, zamieszkałym w kraju	¼‰ bez względu na ilość arkuszy, minimum 3 zł.
2) deponentom, zamieszkałym zagranicą	½‰ bez względu na ilość arkuszy, minimum 3 zł.
c) Dowody, stwierdzające jakąkolwiek należność pieniężną . . .	1‰ minimum 3 zł.
d) Dowody lub paczki bez określonej wartości pieniężnej od sztuki	10 zł.
e) Za przedstawienie deponentowi — na jego żądanie — pakietu depozytowego do przejrzenia w lokalu biurowym, od pakietu	3 zł.
f) Wydawanie kuponów w dniu prolongaty terminu przechowania	bezpłatnie
w innych wypadkach	3 zł.
g) Wydawanie kuponów od akcyj Banku Polskiego w każdym czasie	bezpłatnie

h) Przy załatwianiu konwersji papierów, znajdujących się w depozycie . . . . . 1‰, minimum 1 zł.

B. Z administracją.

(Tylko w Warszawie).

I. Opłata zasadnicza wynosi . . . . . 1‰ lub 20 gr. od arkusza, minimum 5 zł.

II. Opłaty dodatkowe:

a) inkaso kuponów wylosowanych papierów:
w Warszawie . . . . . bezpłatnie
poza Warszawą:
1) od kuponów każdego gatunku papierów . . . . . ¼% minimum 50 gr.
2) od wylosowanych papierów każdego gatunku . . . . . 2‰, minimum 2 zł.
oraz w obu wypadkach porto rzeczywiste.

b) wymiana talonów na arkusze kuponowe, świadectw tymczasowych na oryginalne papiery, konwersja papierów na nowe — od nominalnej wartości papierów nowych . . . . . 1‰, minimum 1 zł.

c) sprzedaż zdeponowanych papierów na giełdzie . . . . . 2‰ „ 2 zł.
oraz opłaty giełdowe i inne koszty.

d) podjęcie części zdeponowanych papierów i złożenie innych tego samego gatunku . . . . . 5 zł.

e) sporządzanie na żądanie deponenta wykazu numerów papierów lub wyciągu z rachunku . . . . . 3 zł.

f) za przeniesienie depozytu z administracją do innego depozytu 2 zł.

g) za książeczkę czekową (20 blankietów) . . . . . 50 gr.

III. Przechowanie z administracją akcyj Banku Polskiego:

a) deponentom, zamieszkałym w kraju . . . . . ½‰, minimum 3 zł.

b) deponentom, zamieszkałym zagranicą . . . . . 1‰ „ 3 zł.

Zagraniczne opłaty stemplowe od weksli i czeków

Anglja.

Weksle, wystawione w Anglji, winny być wypisane na urzędowych blankietach.

1) wystawione lub płatne w Wielkiej Brytanji

						sh	d
		do £ 10	podlegają opłacie			—	2
ponad £	10	„ „ 25	„	„		—	3
„ „	25	„ „ 50	„	„		—	6
„ „	50	„ „ 75	„	„		—	9
„ „	75	„ „ 100	„	„		1	—
„ „	100	„ „ 200	„	„		2	—

oraz za każde dalsze rozpoczęte £ 100 o jeden sh więcej;

2) wystawione i płatne zagranicą, żyrowane w Wielkiej Brytanji

						sh	d
		do £ 10	podlegają opłacie			—	2
ponad £	10	„ „ 25	„	„		—	3
„ „	25	„ „ 100	„	„		—	6
„ „	100	„ „ 200	„	„		1	—

oraz za każde dalsze rozpoczęte £ 100 o 6 d więcej.

Weksle i czeki, płatne za okazaniem (on sight, on demand, on presentation) lub najdalej 3 dni po okazaniu (3 days after date or sight), podlegają stałej opłacie stemplowej w wysokości 2 pensów od sztuki.

Austrja.

Opłata stemplowa od weksli, wystawionych i płatnych zagranicą, wynosi szylingów 0,10 od każdych rozpoczętych szylingów 400, natomiast weksle, których

termin płatności wynosi		wystawione w Austrji	wystawione zagranicą, płatne w Austrji
		podlegają opłacie (w procentach)	
do 3	miesięcy	⅛	⅛
3 — 6	„	¼	⅛
6 — 12	„	1	¼
ponad 12	„	1	1

Opłatę stemplową należy zaokrąglać wgórę do sum podzielnych przez 10 groszy austrjackich. Opłatę stemplową, przekraczającą wartość 50 szylingów, wpłaca się do austrjackich urzędów skarbowych, natomiast do sumy 50 szylingów uiszcza się markami stemplowemi, z których każda winna być skasowana oddzielnie.

Do pobierania opłaty stemplowej od weksli, wystawionych w walutach obcych ustalono następujący stosunek:

1 Dol.	S	7.10
1 Funt szt	„	34.40
100 zł	„	79.30
100 fr. szw.	„	137.—
100 RM	„	169.—
100 Hfl	„	284.50

Czeki płatne za okazaniem są wolne od opłaty stemplowej

Belgja.

Weksle wystawione w Belgji lub zagranicą, płatne w Belgji, podlegają opłacie:

	weksle do franków		100 . . .	franków	0.10
od franków	100	„	„	200 . . .	„	0.20
„ „	200	„	„	300 . . .	„	0.30
„ „	300	„	„	400 . . .	„	0.40
„ „	400	„	„	500 . . .	„	0.50
„ „	500	„	„	1000 . . .	„	1.—
„ „	1000	„	„	1500 . . .	„	1.50

oraz za każde dalsze rozpoczęte fr. 500 o fr. 0.50 więcej.

Połowie powyższej opłaty stemplowej podlegają weksle:

a) wystawione w Belgji i płatne zagranicą,

b) wystawione i płatne zagranicą, żyrowane w Belgji.

Czeki podlegają stałej opłacie stemplowej w wysokości fr. 0.20 od sztuki.

Czechosłowacja.

Opłata stemplowa wynosi od weksli wystawionych w Czechosłowacji lub zagranicą:

na sumę koron czeskich		z terminem do	
ponad	do	3 miesięcy 5 dni	6 miesięcy 5 dni
	200	0.20	0.40
200	400	0.40	0.80
400	600	0.60	1.20
600	800	0.80	1.60
800	1.000	1.—	2.—
za każde dalsze rozpoczęte	1.000	1.—	2.—

Czeki płatne w Czechosłowacji podlegają stałej opłacie stemplowej w wysokości Kc. 0.04 od sztuki, natomiast czeki wystawione w Czechosłowacji płatne zagranicą Kc. 0.10 od sztuki.

Danja.

Weksle wystawione w Danji lub zagranicą, akceptowane albo płatne w Danji:

1) za okazaniem albo najwyżej 8 dni po okazaniu lub 14 dni od daty wystawienia podlegają bez względu na sumę opłacie stemplowej w wysokości koron duńskich 0.25 od sztuki,

2) inne weksle:

		do Kr.	500 —	Kr.	0.25
od Kr.	500	„ „	1.000 —	„	0.50
„ „	1.000	„ „	1.500 —	„	0.75
„ „	1.500	„ „	2.000 —	„	1.—
„ „	2.000	„ „	3.000 —	„	1.50

oraz za rozpoczęte każde dalsze koron 1.000 więcej o 0,50 korony.

Czeki są wolne od opłaty stemplowej.

Egipt.

Weksle są wolne od opłaty stemplowej.

Estonja.

Opłata stemplowa od weksli, wystawionych płatnych lub tylko obiegających w Estonji, wynosi 2 marki estońskie od każdych rozpoczętych 1.000 marek estońskich.

Czeki są wolne od opłaty stemplowej.

Finlandja.

Opłata stemplowa wynosi od weksli:

1) z terminem najwyżej 3-miesięcznym do marek fińskich . .	100 —	Fmk.	0.10	
i za każde dalsze rozpoczęte .	100 o	„	0.10	więcej
2) z terminem najwyżej 6-mies. .	100 —	„	0.20	
i za każde dalsze rozpoczęte .	100 o	„	0.20	„
3) z terminem ponad 6 miesięcy .	100 —	„	0.30	
i za każde dalsze rozpoczęte .	100 o	„	0.30	„

Weksle wystawione i płatne zagranicą, żyrowane w Finlandji, jak również czeki są wolne od opłaty stemplowej.

Francja.

Opłata stemplowa od weksli wystawionych we Francji i płatnych we Francji lub zagranicą, oraz wystawionych zagranicą i płatnych we Francji wynosi, bez względu na termin płatności, franków 0,15 od każdych rozpoczętych franków 100.

Weksle wystawione i płatne zagranicą, żyrowane we Francji, podlegają opłacie stemplowej franków 0,50 od każdych rozpoczętych franków 2.000.

Czeki z datą wystawienia wypisaną literami podlegają stałej opłacie stemplowej w wysokości franków 0,20 od sztuki. Czeki z datą wystawienia, wypisaną cyframi, podlegają opłacie stemplowej dla weksli.

Wolne Miasto Gdańsk.

Opłata stemplowa od weksli z terminem:

do 3 miesięcy i 5 dni wynosi 1‰
do 1 roku . . . . „ 2‰

i za każde dalsze rozpoczęte półrocze o 1‰ sumy wekslowej więcej, licząc każde rozpoczęte guldenów gdańskich 100 za pełne.

Opłata stemplowa od weksli wystawionych w Gdańsku, których akceptantem jest firma zagraniczna i które są płatne zagranicą, wynosi połowę powyższych stawek. Również połowie opłaty stemplo-

wej podlegają weksle, wystawione w Gdańsku przez firmy zagraniczne na firmy zagraniczne i zagranicą płatne.

Weksle winny być podpisane atramentem.

Marki stemplowe winny być skasowane każda oddzielnie wpisaniem daty (dzień i rok cyframi arabskiemi a miesiąc literami).

Czeki są wolne od opłaty stemplowej.

Holandja.

Weksle płatne zagranicą oraz weksle płatne za okazaniem, lub 3 dni po okazaniu, względnie 8 dni od wystawienia w Holandji, podlegają stałej opłacie stemplowej florenów holenderskich 0.10 od sztuki.

Wszelkie inne weksle podlegają opłacie:

		do	Hfl.	200 —	Hfl.	0.10
ponad Hfl.	200	„	„	300 —	„	0.15
„ „	300	„	„	400 —	„	0.20
„ „	400	„	„	500 —	„	0.25
„ „	500	„	„	1.000 —	„	0.50

i t. d. do sumy Hfl. 10.000 za każde rozpoczęte Hfl. 500 Hfl. 0,25 więcej.

Weksle ponad Hfl. 10.000 podlegają opłacie w wysokości Hfl. 0,50 za każdy dalszy 1.000.

Czeki podlegają stałej opłacie stemplowej Hfl. 0,10 od sztuki.

Japonja.

Weksle wystawione w Japonji podlegają stałej opłacie stemplowej Yen 0.03 od sztuki.

Weksle wystawione zagranicą oraz czeki są wolne od opłaty stemplowej.

Kanada.

Weksle i czeki do sumy 10 dolarów kanadyjskich są wolne od opłaty stemplowej; natomiast ponad 10 dolarów podlegają opłacie stemplowej Dol. 0.02 od sztuki.

Litwa.

Weksle wystawione lub płatne na Litwie podlegają opłacie stemplowej litów 0.25 od każdych rozpoczętych litów 100.

Weksle tylko żyrowane na Litwie podlegają opłacie stemplowej od połowy sumy wekslowej.

Czeki płatne za okazaniem są wolne od opłaty stemplowej.

Weksle wystawione w Kłajpedzie z terminem:

do 3 miesięcy i 5 dni — ⅓%
do 1 roku — ½%

oraz za każde dalsze rozpoczęte półrocze o ¼% więcej, licząc każde rozpoczęte litów 100 za pełne.

Weksle wystawione i należycie ostemplowane w Niemczech lub na Litwie nie podlegają dodatkowej opłacie stemplowej w Kłajpedzie.

Łotwa.

Opłata stemplowa od weksli wystawionych lub płatnych na Łotwie wynosi 2‰ sumy wekslowej, czyli za każde rozpoczęte łatów 10 — łatów 0,02.

Od weksli tylko żyrowanych na Łotwie opłata stemplowa wynosi połowę.

Czeki są wolne od opłaty stemplowej.

Niemcy.

Opłata stemplowa od weksli z terminem:

do 3 miesięcy i 5 dni — 1‰
do 1 roku — 2‰

i za każde dalsze rozpoczęte półrocze o 1‰ sumy wekslowej więcej, licząc każde rozpoczęte RM. 100 za pełne.

Opłata stemplowa od weksli wystawionych w Niemczech, których akceptantem jest firma zagraniczna i które są płatne zagranicą, wynosi połowę powyższych stawek. Również połowie opłaty stemplowej podlegają weksle wystawione w Niemczech przez firmy zagraniczne na firmy zagraniczne i zagranicą płatne.

Weksle winny być podpisane atramentem.

Marki stemplowe winny być skasowane każda oddzielnie wpisaniem daty, przyczem wypisuje się dzień i rok cyframi arabskiemi a miesiąc literami.

Czeki są wolne od opłaty stemplowej.

Norwegja.

Weksle wystawione lub płatne w Norwegji — niezależnie od terminu płatności — do sumy koron norweskich 2.000 podlegają opłacie stemplowej Kr. 0.10 od każdych rozpoczętych Kr. 200, oraz od sumy wekslowej ponad Kr. 2.000 za każdy rozpoczęty tysiąc o Kr. 0.50 więcej.

Weksle tylko żyrowane w Norwegji oraz czeki są wolne od opłaty stemplowej.

Rosja.

Opłata stemplowa od weksli, wystawionych, płatnych lub tylko obiegających w Rosji, wynosi ¼% sumy wekslowej.

Czeki są wolne od opłaty stemplowej.

Każde żyro na wekslu lub czeku podlega opłacie stemplowej 6 kopiejek.

Rumunja.

Weksle wystawione w Rumunji i płatne zagranicą z terminem do 3 miesięcy podlegają opłacie stemplowej 1‰; wszelkie inne weksle z terminem do 6 miesięcy 2½‰, z terminem ponad 6 miesięcy 5‰, przyczem każde rozpoczęte 1.000 lei sumy wekslowej przyjmuje się za pełny tysiąc.

Czeki wolne od opłaty stemplowej.

1) wystawione i płatne w Rumunji, będące w obiegu nie dłużej, niż 15 dni;

2) wystawione w Rumunji i płatne w krajach europejskich, oraz wystawione w krajach europejskich i płatne w Rumunji, będące w obiegu nie dłużej, niż 30 dni;

3) wystawione w Rumunji i płatne poza Europą, oraz wystawione poza Europą i płatne w Rumunji, będące w obiegu nie dłużej, niż 90 dni.

Czeki, których obieg przekroczył powyższe terminy, podlegają opłacie stemplowej w wysokości 2‰.

Stany Zjednoczone Ameryki.

Weksle i czeki są wolne od opłaty stemplowej.

Szwajcarja.

Opłata stemplowa od weksli wynosi franków 0.05 od każdych rozpoczętych franków 100 za każde rozpoczęte 6 miesięcy.

Czeki opłacane w ciągu 20 dni od daty wystawienia są wolne od opłaty stemplowej; inne czeki podlegają opłacie stemplowej fr. 0.05 od każdych rozpoczętych fr. 100.

Szwecja.

Weksle wystawione i płatne w Szwecji podlegają następującej opacie stemplowej:

		do Kr.	100 —	wolne
ponad Kr.	100 „	„	300 —	Kr. 0.20
„ „	300 „	„	500 —	„ 0.30
„ „	500 „	„	1.000 —	„ 0.50
„ „	1.000 „	„	2.000 —	„ 1.—

oraz za każde dalsze rozpoczęte koron szwedzkich 1.000 o Kr. 0.50 więcej.

Weksle wystawione w Szwecji i płatne zagranicą oraz wystawione zagranicą i płatne w Szwecji podlegają opłacie stemplowej Kr. 0.05 od każdych rozpoczętych Kr. 1.000.

Weksle, wystawione na zlecenie szwedzkich urzędów państwowych oraz tylko żyrowane w Szwecji, są wolne od opłaty stemplowej, jak również weksle płatne za okazaniem.

Czeki podlegają takiej samej opłacie, jak weksle.

Turcja.

Weksle, wystawione w Turcji lub zagranicą i płatne w Turcji lub zagranicą, podlegają opłacie stemplowej:

2 piastrów od każdych funtów tureckich 10.—, przyczem sumy do funtów tureckich 5.— nie należy brać pod uwagę, natomiast sumy ponad funtów tureckich 5.— należy liczyć jako pełne.

Opłata stemplowa wynosi zatem od weksli:

na sumę funtów tureckich		piastrów	na sumę funtów tureckich		piastrów
ponad	do		ponad	do	
	15.—	2.—	55.—	65.—	12.—
15.—	25.—	4.—	65.—	75.—	14.—
25.—	35.—	6.—	75.—	85.—	16.—
35.—	45.—	8.—	85.—	95.—	18.—
45.—	55.—	10.—	95.—	105.—	20.—

Opłata od czeków wynosi 5 piastrów od sztuki.

Węgry.

Opłata stemplowa od weksli od każdych rozpoczętych pengö 100 wynosi:

Termin płatności	Wystawione i płatne na Węgrzech	Wystawione na Węgrzech płatne zagranicą	Wystawione zagranicą płatne na Węgrzech
do 6 miesięcy	1‰	½‰	1‰
do 12 miesięcy	5‰	1‰	1‰
ponad 12 m.	5‰	1‰	5‰

Weksle tylko żyrowane na Węgrzech podlegają opłacie stemplowej w wysokości $^1/_{10}$‰.

Czeki, płatne na Węgrzech, podlegają opłacie stemplowej pengö 0.02 od sztuki oraz płatne zagranicą pengö 0.04 od sztuki.

Włochy.

Suma wekslowa		Weksle wystawione i płatne we Włoszech				Weksle wystawione we Włoszech płatne zagranicą		
ponad	do	do 1 mies.	do 4 mies.	ponad 4 do 6 mies.	ponad 6 mies. lub in blanco	do 4 mies.	ponad 4 do 6 mies.	ponad 6 mies. lub in blanco
—	200	0.20	0.20	0.40	0.80	0.10	0.20	0.40
200	400	0.30	0.30	0.60	1.20	0.19	0.30	0.60
400	600	0.40	0.50	1.—	2.—	0.25	0.50	1.—
600	800	0.40	0.60	1.20	2.40	0.30	0.60	1.20
800	1.000	0.40	0.90	1.80	3.60	0.45	0.90	1.80
1.000	2.000	0.80	1.80	3.60	7.20	0.90	1.80	3.60
2.000	3.000	1.20	2.70	5.40	10.80	1.35	2.70	5.40
3.000	4.000	1.60	3.60	7.20	14.40	1.80	3.60	7.20
4.000	5.000	2.—	4.50	9.—	18.—	2.25	4.50	9.—
5.000	6.000	2.40	5.40	10.80	21.60	2.70	5.40	10.80
6.000	7.000	2.80	6.30	12.60	25.20	3.15	6.30	12.60
7.000	8.000	3.20	7.20	14.40	28.80	3.60	7.20	14.40
8.000	9.000	3.60	8.10	16.20	32.40	4.02	8.10	16.20
9.000	10.000	4.—	9.—	18.—	36.—	4.50	9.—	18.—
za każde dalsze rozpoczęte Lir 1.000		0.40	0.90	1.80	3.60	0.45	0.90	1.80

oraz dodatkowo za pokwitowanie L r 0.10 od sztuki.

Weksle w walutach zagranicznych, wystawione zagranicą i płatne we Włoszech, jak również wystawione we Włoszech i płatne zagranicą, podlegają opłacie stemplowej, przeliczonej na liry podług parytetu:

1 dol. = 5.18 lir	1 fr. szw. = 1.— lir
1 funt angiel. = 25.22 lir	1 fr. fr. = 1.— lir
1 RM = 1.23 lir	1 pes. h. = 1.— lir
1 S. austr. = 0.73 lir	1 złoty = 1.— lir
1 K. cz. = 1.05 lir	1 pengö = 0.91 lir

Weksle w walutach zagranicznych, wystawione i płatne we Włoszech, podlegają opłacie stemplowej od równowartości sumy wekslowej przeliczonej na liry podług kursu dnia wystawienia.

Izby Rozrachunkowe

W celu ułatwienia instytucjom finansowym i kredytowym większych centrów ruchu pieniężnego wzajemnych rozliczeń przez zastąpienie obrotów gotówkowych zapisami książkowemi, powstają przy Oddziałach Banku Polskiego i pod ich kierownictwem Izby Rozrachunkowe.

Każdy uczestnik Izby Rozrachunkowej musi posiadać we właściwym Oddziale Banku rachunek żyrowy i złożyć pisemne oświadczenie o przestrzeganiu przepisów oraz zarządzeń, dotyczących czynności Izby, wydanych przez Dyrekcję Banku.

Posiedzenia Izby odbywają się codziennie 2 razy. Na posiedzeniach winni być obecni wszyscy przedstawiciele, chociażby nawet nie przedstawiali żadnych dowodów do zapłaty.

Przedmiotem rozrachunku izbowego mogą być weksle, dokumenty inkasowe, rachunki, czeki instytucyj, będących uczestnikami Izby Rozrachunkowej, wreszcie wzajemne pretensje uczestników Izby.

Przedstawienie weksli w Izbie jest równoznaczne z przedstawieniem do zapłaty. Uczestnicy Izby obowiązani są wykupować weksle swoje bez protestu lub z protestem w drodze rozrachunku izbowego.

Izby Rozrachunkowe istnieją przy Oddziałach Banku Polskiego w Warszawie, Katowicach, Lwowie, Łodzi i Poznaniu.

Poniżej podaje się wykaz uczestników poszczególnych Izb Rozrachunkowych:

Warszawska Izba Rozrachunkowa: Bank Polski — Bank Angielsko - Polski — Bank Cukrownictwa w Poznaniu, Oddział — Bank Dyskontowy Warszawski — Bank Francusko Polski — Bank Gospodarstwa Krajowego — Bank Handlowy w Łodzi, Oddział — Bank Handlowy w Warszawie — Bank Międzynarodowy w Warszawie — Bank Przemysłowców Polskich — Bank Towarzystw Spółdzielczych—Bank Zachodni — Bank Ziemiański — Bank Związku Spółek Zarobkowych — Państwowy Bank Rolny — Pocztowa Kasa Oszczędności — Polski Bank Przemysłowy we Lwowie, Oddział — Powszechny Bank Kredytowy — Powszechny Bank Związkowy w Polsce — Dom Bankowy D. M. Szereszowski.

Katowicka Izba Rozrachun. (w stadjum przygotowawczem): Bank Polski — Bank Francusko - Polski, Oddział — Bank Gospodarstwa Krajowego, Oddział — Bank Handlowy w Warszawie, Oddział — Bank Przemysłowców w Poznaniu, Oddział — Bank Śląski — Bank Związku Spółek Zarobkowych, Oddział—Darmstaedter und National Bank, Oddział—Deutsche Bank, Oddział — Direktion der Disconto-Gesellschaft, Filja — Dresdner Bank, Filja — Międzynarodowy Bank Handlowy — Państwowy Bank Rolny, Oddział — Pocztowa Kasa Oszczędności, Oddział — Śląski Zakład Kredytowy w Bielsku, Oddział.

Lwowska Izba Rozrachunkowa: Bank Polski — Akcyjny Bank Hipoteczny — Bank Dyskontowy Warszawski, Oddział — Bank Gospodarstwa Krajowego, Oddział — Bank Handlowy w Warszawie, Oddzia. — Bank Komercjalny, Oddział — Bank Unji w Polsce — Bank Związku Spółek Zarobkowych, Oddział—Centralna Kasa Spółek Rolniczych, Oddział—Polski Bank Przemysłowy — Powszechny Bank Kredytowy — Powszechny Bank Związkowy w Polsce — Ziemski Bank Kredytowy.

Poznańska Izba Rozrachunkowa: Bank Polski — Bank Cukrownictwa — Bank für Handel und Gewerbe (Poznański Bank dla Handlu i Przemysłu) — Bank Gospodarstwa Krajowego, Oddział — Bank Kratochwill i Pernaczyński — Bank Kwilecki, Potocki & S-ka — Bank Poznańskiego Ziemstwa Kredytowego — Bank Przemysłowców — Bank Związku Spółek Zarobkowych — Danziger Privat Aktien Bank, Filiale — Direction der Disconto Gesellschaft Filiale Posen — Komunalny Bank Kredytowy — Poznański Bank Ziemian.

Łódzka Izba Rozrachunkowa: Bank Polski — Bank Dyskontowy Warszawski, Oddział — Bank Francusko Polski, Oddział — Bank Gospodarstwa Krajowego, Oddział — Bank Handlowy w Łodzi — Bank Handlowo - Przemysłowy w Łodzi — Bank Handlowy w Warszawie, Oddział — Bank Małopolski, Oddział — Bank Przemysłowców Łódzkich — Bank Przemysłowców w Poznaniu, Oddział — Bank Zachodni, Oddział — Bank Związku Spółek Zarobkowych, Oddział — Łódzki Bank Depozytowy — Polski Bank Przemysłowy we Lwowie, Oddział.

Adresy Kas Oszczędności w Małopolsce

Biała, woj. krakowskie. — Kasa Oszczędności m. Białej. Pl. Ratuszowy, tel. 13-36. — Przewodn. Rudolf Strzygowski. Dyr. Urzęd. Rudolf Hutchinski.

Bielsko, woj. śląskie. — Bielska Kasa Oszczędności. — Prezes: Maurycy Braunberg. Zast. Prez. Dr. Paweł Sporysz.

Bochnia, woj. krakowskie — Miejska Kasa Oszczędności w Bochni, tel. 7. — Prezes: Dr. Ferdynand Maiss. Przewodn.: Dr. Bolesław Nodzyński.

Bochnia, woj. krakowskie. — Powiatowa Kasa Oszczędności w Bochni. — Prezes: Jan Brzękowski, Zast. i Syndyk: Dr. Ferd. Maiss. Dyr. Nacz. Ludwik Nemetz.

Bohorodczany, woj. stanisławowskie. — Powiatowa Kasa Oszczędności w Bohorodczanach, tel. 6.—Dyr. Stan. Czyżyński.

Brody, woj. tarnopolskie. — Komunalna Kasa Oszczędności Powiatu Brodzkiego, tel. 29. — Nacz. Dyr. Kazimierz Wacław Kühn.

Brzesko, woj. krakowskie. — Powatowa Kasa Oszczędności w Brzesku, tel. 18. — Dyr. Stanisław Czyż.

Brzeżany, woj. tarnopolskie. — Powiatowa Kasa Oszczędności w Brzeżanach. — Przewod. Ks. Teodor Korduba. Zast. Przewodn.: Karol Wojciechowski.

Buczacz, woj. tarnopolskie. — Powiatowa Kasa Oszczędności w Buczaczu, tel. 1. — Dyr. Stanisław Balicki.

Chrzanów, woj. krakowskie. — Powiatowa Kasa Oszczędności w Chrzanowie, tel. 93. — Dyrekcja: Inż. Marjan Zieleniewski, Ludwik Majchrowicz i Mikołaj Bytomski.

Cieszyn, woj. Śląskie. — Cieszyńska Kasa Oszczędności w Cieszynie. — Dyr. Józef Wilczek.

Dąbrowa, woj. krakowskie — Miejska Kasa Oszczędności w Dąbrowie. — Chill Józef, Dr. St. Sożański, St. Szpak.

Dolina, woj. stanisławowskie. — Powiatowa Kasa Oszczędności w Dolinie. — Prezes: Ks. kan. Włod. Sojka. Zast. Prezesa Stan. Hankiewicz.

Drohobycz, woj. lwowskie. — Kasa Oszczędności m. Drohobycza. — Inż. Leon Reul, Józef Hulles.

Drohobycz, woj. lwowskie. — Powiatowa Kasa Oszczędności w Drohobyczu. — Przewod.: Rajmund Jarosz.

Gorlice, woj. krakowskie. — Komunalna Kasa Oszczędności pow. Gorlickiego w Gorlicach, tel. 27.

Gródek Jagielloński, woj. lwowskie. — Powiatowa Kasa Oszczędności w Gródku Jagiellońskim. — Stan. Le Bouton.

Horodenka, woj. stanisławowskie. — Kasa Oszczęędności m. Horodenki. — Wiktor Abrahamowicz, Dr. Antoni Roszko.

Jarosław, woj. lwowskie. — Kasa Oszczędności m. Jarosławia, tel. 16. — Przewod.: Edmund Galik, Dyr. kier. Juljusz Strisower.

Jasło, woj. krakowskie. — Kasa Oszczędności m. Jasła. — Przewodn.: Bronisław Wojnarski.

Kałusz, woj. stanisławowskie. — Powiatowa Kasa Oszczędności w Kałuszu. — Przewod.: Stanisław Łukaszewski.

Kolbuszowa, woj. lwowskie. — Powiatowa Kasa Oszczędności w Kolbuszowej. — Przewod.: Dr. Jan Hupka. Zast. Przewodniczącego: Gabrjel Jarosz.

Kołomyja, woj. stanisławowskie. — Komunalna Kasa Oszczędności m. Kołomyji, tel. 117. — Dyr. Karol Balicki.

Kostrzyń, woj. poznańskie. — Kasa Oszczędności w Kostrzyniu, Sp. z o. o. Kostrzyń. Kapitał udziałowy zł. 60.000. — Dyrekcja: Kazimierz Haupa, Mieczysław Żychowicz, Ludwik Miklaszewski.

Kraków, woj. krakowskie. — Kasa Oszczędności m. Krakowa, tel. 356 i 2065. — Dyr. dr. Tadeusz Federowicz i Józef Dorawski

Krosno, woj. lwowskie. — Kasa Oszczędności m. Krosna.— Wkładki oszczędn. z dnia 31.XII 28 r. wynoszą zł. 780.000. Dyrekcja: Franciszek Kulczycki, Jan Zygmuntowicz, Tomasz Stachyrak.

Lwów, woj. lwowskie. — Galicyjska Kasa Oszczędności we wowie. — Dyr. dr. Stan. Dobiecki i dr. Włodz. Mochnacki.

Lwów, woj. lwowskie. — Miejska Kasa Oszczędności we Lwowie, Wałowa 19. Gmach własny, tel. dyr. 2-75, 25-50. Biura: 49-22, 12-68. — Dyr. dr. Stefan Uhma, Wicedyr. Michał Guzecki.

Limanowa, woj. krakowskie. — Powiatowa Kasa Oszczędności w Limanowie, tel. 20. — Dyr. Edward Harlender.

Mielec, woj. krakowskie. — Powiatowa Kasa Oszczędności w Mielcu - Małop. — Dyr. Urzęd.: Teofil Zdzisław Gumiński.

Myślenice, woj. krakowskie. — Powiatowa Kasa Oszczędnoci w Myślenicach. — Kazimierz Bzowski.

Nowy Sącz, woj. krakowskie. — Kasa Oszczędności m. Nowego Sącza. — Przewod.: Hieronim Jagoszewski. Urzędu.: Stanisław Nowakowski.

Nowy Targ, woj. krakowskie. — Powiatowa Kasa Oszczędności w Nowym Targu. — Dr. Wawrzyniec Typrowicz, Dr. Józef Śpieszny.

Kraków, woj. krakowskie. — Podgórska Kasa Oszczędności m. Krakowa w Krakowie XXII, Józefińska 18, tel. 280.— Dyr. Jan Schaitter.

Przemyśl, woj. lwowskie. — Kasa Oszczędności m. Przemyśla. — Przewod.: Józef Kostrzewski. Zast. Dr. Józef Dobrzański.

Ropczyce, woj. krakowskie. — Powiatowa Kasa Oszczędności w Ropczycach, tel. 10. — Prezes: Władysław Bursztyn i Dr. Bruno Kryza.

Rudki, woj. lwowskie. — Powiatowa Kasa Oszczędności w Rudkach.—Stanisław Bieniowski i Mieczysław Nowosielecki.

Rzeszów, woj. lwowskie. — Kasa Oszczędności m. Rzeszowa. Rzeszów, 3-go Maja 21, tel. 26. — Przewod.: Mikołaj Machowski. Zast. Józef Grodecki.

Sambor, woj. lwowskie. — Kasa Oszczędności m. Sambora, tel. 28. — Przewod.: Dr. Józef Dobrzański.

Sambor, woj. lwowskie. — Powiatowa Kasa Oszczędności w Samborze. — Przewod.: Antoni Nadybski. Zast. Paweł Pawłowski.

Sanoka, woj. lwowskie. — Kasa Oszczędności Król. Woln. Miasta Sanoka — Przewod.: Feliks Giela, Dr. Adolf Bendel.

Śniatyń, woj. stanisławowskie. — Miejska Kasa Oszczędności w Śniatynie. — Przewod.: Michał Niemczewski.

Śniatyń, woj. stanisławowskie. — Powiatowa Kasa Oszczędności w Śniatynie, tel. 37. — Dyr.: Leon Teodorowicz.

Sokal, woj. lwowskie. — Kasa Oszczędności m. Sokala tel. 31. — Prezes: Inż. Roman Żurowski. Zast. Bolesław Jaworski. Dyr. Władysław Janowski.

Stanisławów, woj. stanisławowskie. — Kasa Oszczędności m. Stanisławowa, zał. w 1867 r., Stanisławów. Kaźmierzowska 14 tel. 109.

Stary Sambor, woj. lwowskie. — Powiatowa Kasa Oszczędności w Starym Samborze. — Przewod.: Ks. Józef Watulewicz. Zast. Edward Raś.

Stryj, woj. stanisławowskie. — Kasa Oszczędności m. Stryja. — Przewod.: Aleksander Późniak.

Tarnobrzeg, woj. lwowskie. — Komunalna Kasa Oszczędności w Tarnobrzegu, tel. 5. — Dyr. Józef Chalcarz.

Tarnopol, woj. tarnopolskie. — Kasa Oszczędności m. Tarnopola. — Przewod.: Kazimierz Jaworczykowski.

Tarnów, woj. krakowskie. — Kasa Oszczędności m. Tarnowa. — Prezes: Ks. Kasper Mazur. Zast. Władysław Jaśkiewicz.

Tłumacz, woj. stanisławowskie.—Powiatowa Kasa Oszczędności w Tłumaczu. — Przewod.: Piotr Szczepański.

Wadowice, woj. krakowskie. — Powiatowa Kasa Oszczędności w Wadowicach, 3-go Maja 9, tel. 6. — Dyr. Karol Kunz.

Wieliczka, woj. krakowskie. — Powiatowa Kasa Oszczędności w Wieliczce, tel. 6. — Dyr. Franciszek Aywas.

Zaleszczyki, woj. tarnopolskie. — Powiatowa Kasa Oszczędności w Zaleszczykach, tel. 7. — Dyr. Zenon Tarkiewicz.

Żywiec, woj. krakowskie. — Kasa Oszczędności m. Żywca. Przewodn.: Antoni Minkiński i Piotr Bielewicz.

WITOLD KUCZEWSKI.
Sekr. Gen. Misji Związków Spółdz. w Polsce.

Spółdzielczość w Polsce

1. ZARYS HISTORYCZNY.

Ruch spółdzielczy w Polsce nowoczesnej posiada kilkodziesięcioletnią historję i ustalone tradycje, niedosyć może szerokiemu ogółowi znane.

Szczególniej zaszczytne karty do historji polskiego ruchu spółdzielczego wniosła spółdzielczość zachodnio - polska, której nader skuteczne usiłowania w podniesieniu dobrobytu żywiołu polskiego na ziemiach b. dzielnicy pruskiej walnie się przyczyniły do ogólnego rozwoju kulturalnego ziem tych oraz do utrzymania ich polskiego charakteru.

Szczupłość miejsca nie pozwala nam na zobrazowanie historji spółdzielczości w Polsce. Ograniczymy się do stwierdzenia, że w roku wybuchu wojny światowej (1914) było na ziemiach polskich ogółem około 1.500 spółdzielni spożywców, kilkaset spółdzielni handlowych (przeważnie handlu rolniczego), oraz około 4.000 stowarzyszeń kredytu spółdzielczego. W tych stowarzyszeniach kredytowych zjednoczonych było około 1.800 tys. udziałów; kapitały własne stowarzyszeń tych wynosiły około 370 milj. złotych, a suma zgromadzonych przez nie wkładów przenosiła miljard złotych.

Oczywiście, dziesięciolecie od r. 1914 do 1924 przyniosło całkowity niemal program tej organizacji spółdzielczej. Poza zniszczeniami, płynącemi z działań wojennych i ich bezpośrednich następstw, decydującą dla upadku spółdzielczości polskiej w pierwszem pięcioleciu niepodległości była inflacja marki polskiej i jej konsekwencje. Kapitały własne spółdzielczości polskiej, gromadzone w ciągu 50 lat oraz powierzone jej przez szerokie masy ludności oszczędności stopniały prawie całkowicie. Strata ta była tem cięższa, że pociągnęła za sobą, w bezkrytycznych umysłach bardzo licznych jednostek, kompromitację ruchu spółdzielczego: w rozumieniu wielu, sprawcami strat inflacyjnych były same spółdzielnie, a nawet poszczególni spółdzielni tych kierownicy i przewódcy.

Jak z poniżej przedstawionego wynika, mimo te straty materjalne i moralne — w II pięcioleciu niepodległości spółdzielczość polska nietylko dźwignęła się z gruzów, ale zdołała odzyskać swe dawne znaczenie i część posiadanych dawniej zasobów materjalnych; świadczy to niewątpliwie o żywotności ruchu i potwierdza tezę, że spółdzielczość, pojęta, jako najwłaściwsza metoda podniesienia materjalnego i moralnego ludności, w drodze tworzenia z nikłych rozstrzelonych sił słabych ekonomicznie jednostek wielkiej potęgi gospodarczej, rozwija się najlepiej w tak ciężkich warunkach gospodarczych, w których inne formy ekonomicznej organizacji społeczeństwa zawodzą.

W kooperacji od jej zarania ścierają się dwa podstawowe poglądy i dwie zasadnicze tendencje.

Jeden odłam, ideowo szczególniej zbliżony do pierwszych pionierów spółdzielczości na terenie angielskim, traktuje spółdzielczość jako metodę ewolucyjnego przekształcenia obecnego ustroju kapitalistycznego na jakiś inny, akapitalistyczny. Odłam ten reprezentowany w świecie i w Polsce przedewszystkiem przez spółdzielczość spożywców, zdołał na poszczególnych terenach i w poszczególnych wypadkach doprowadzić do opanowania przez pewne grono zrzeszonych — handlu, a nawet i produkcji niektórych ze spożywanych przez nie artykułów. Dzięki dużej energji propagandystycznej, właściwej ruchom radykalnym, odłam ten zdołał w wielu społeczeństwach wytworzyć przekonanie, że wszelka wogóle spółdzielczość zmierza do przebudowy ustroju społecznego i ma obok celów gospodarczych — na oku — także, a nawet przedewszystkiem cele społeczno - ustrojowe. Dlatego właśnie stwierdzić należy, że tak nie jest. Istnieje bowiem drugi odłam spółdzielczości, na polskim terenie, np., nierównie silniejszy, którego ideologja jest wyłącznie gospodarcza, a który zmierza do zbogacenia ludności w ramach obecnego ustroju ekonomicznego i społecznego, do przyzwyczajenia jej do uczciwej, ale i wydatnej pracy twórczej, który opiera propagandę swą na fundamencie dobrze pojętego interesu materjalnego. Do odłamu tego należy w ogromnej części spółdzielczość wytwórców - rolników, przemysłowców, kupców, rzemieślników.

2. Ramy prawne i organizacyjne.

Podstawę prawną dla spółdzielczości w Polsce stanowi ustawa o spółdzielniach z roku 1920. Polskie prawo spółdzielcze charakteryzuje się tem, że jest powszechne, to zn. obowiązuje wszystkie spółdzielnie, niezależnie od typu i zadań. Niemniej charakterystyczne są przepisy prawa tego o niepodzielności majątku spółdzielni pomiędzy jej udziałowców na wypadek likwidacji o ograniczeniu dywidendy od udziałów do poziomu najwyżej 2 proc. ponad każdorazową stopę dyskontową Banku Polskiego, o głosowaniu — ustalające, że wszyscy członkowie niezależnie od ilości i sumy zgłoszonych przez każdego z nich udziałów mają równe prawa na Walnem Zgromadzeniu — jeden głos. Doświadczenia wykazały, że ograniczenia te utrudniają skoncentrowanie w spółdzielniach poważniejszych kapitałów. Wobec tego zaś, że niektóre rodzaje spółdzielni wymagają poważnych wkładów kapitałowych - w ostatnim czasie coraz częściej dają się słyszeć głosy dopominające się zmiany tych postanowień prawa spółdzielczego w kierunku pozostawienia sposobu rozstrzygnięcia regulowanych przez nie zagadnień — statutom poszczególnych spółdzielni.

Prawo nakłada na spółdzielnie obowiązek poddawania się conajmniej raz na dwa lata rewizji urzędowej przez fachowego rewidenta. Rewidenci wyznaczani są bądź przez Państwową Radę Spółdzielczą — zbiorowe ciało, składające się z delegatów organizacyj spółdzielczych i zainteresowanych ministerstw pod przewodnictwem urzędnika państwowego, bądź przez tak zwane „związki rewizyjne" zrzeszenia spółdzielni, założone zgodnie z wymaganiami prawa i upoważnione przez Radę spółdzielczą do dokonywania rewizyj. Związki te mają na celu nietylko dokonywanie rewizyj, ale także instruowanie spółdzielni i obronę ich interesów nazewnątrz oraz or-

ganizowanie gospodarczych, finansowych i handlowych, zrzeszeń spółdzielni związkowych. W praktyce, wszystkie niemal żywotne spółdzielnie należą do związków rewizyjnych, które znowuż, zależnie od ideologji i zasad pracy przez nie przestrzeganych, potworzyły związki związków, przekazując im tę część funkcyj, która obejmuje reprezentację w stolicy Państwa i wobec zagranicy, sprawy wspólne wszystkim związkom, propagandę, wydawnictwa i t. p. Liczba spółdzielni w Polsce — podług rejestrów sądowych wynosi około 16.000. Z tego około 55 proc. należy do 21 związków rewizyjnych. Duża część pozostałych, nie należących do związków tych spółdzielni w istocie nie istnieje, nie jest czynna, a jedynie figuruje w rejestrach sądowych, gdyż wykreślenie nie zostało przez nikogo zgłoszone.

Związków rewizyjnych jak zaznaczyłem jest ogółem 22, w tem 12 polskich, dwa ruskie, pięć niemieckich i trzy żydowskie.

Związki polskie zgrupowane są w trzech naczelnych zrzeszeniach spółdzielczych, mianowicie w:

1) Unji Związków Spółdzielczych w Polsce,

2) Zjednoczeniu Związków Spółdzielni Rolniczych,

3) Związku Spółdzielni Spożywców Rzeczypospolitej Polskiej.

Najzasobniejszem z ugrupowań tych jest Unja Związków Spółdzielczych w Polsce — zrzeszenie czterech Związków rewizyjnych i dziewięciu central gospodarczych obsługujących około 1 300 spółdzielni wszelkich typów, rozmieszczonych na obszarze całego Państwa. U. Z. S. zrzesza spółdzielnie wytwórców o ideologji wyłącznie gospodarczej i nie zmierza bynajmniej do przeobrażeń społecznych. Również do Zjednoczenia Związków Spółdzielni Rolniczych Rzeczypospolitej Polskiej należą spółdzielnie wytwórców. Jak jednak sama nazwa zrzeszenia tego wskazuje, są to wyłącznie spółdzielnie rolników, podczas gdy do Unji Związków Spółdzielczych w Polsce należą również spółdzielnie miejskie, oraz należy bardzo znaczna ilość spółdzielni — około miejsko - wiejskie. Do Zjednoczenia Zw. Sp. Roln. 3.500, są to jednak spółdzielnie małe i mało zasobne w fundusze. Ideologję spółdzielczości Zjednoczenia cechuje pewien radykalizm spółdzielczy i społeczny, w przeciwieństwie do Unji.

Wreszcie trzecie naczelne ugrupowanie polskiej spółdzielczości — Związek Spółdzielni Spożywców Rzeczypospolitej („Społem") zrzesza wyłącznie spółdzielnie spożywców ogółem około 800. Spółdzielczość „Społem" na gruncie polskim reprezentuje ideologję t. zw. „angielską", pośrednim celem której jest — przebudowa ustroju kapitalistycznego i utworzenie „Rzeczypospolitej Spółdzielczej".

Podług przybliżonych danych statystycznych, zestawionych w części na podstawie ogłoszonych drukiem sprawozdań związków rewizyjnych za rok 1927, w części — na podstawie ogłoszonych w prasie spółdzielczej danych za rok 1928, należy do wszystkich związków rewizyjnych ogółem około 9.000 spółdzielni, w tem ca 5.300 polskich, ca 2.000 ruskich, 800 niemieckich i 700 żydowskich.

Spółdzielnie zrzeszały ogółem ca 2.120 tysięcy udziałowców. Przyjąć należy, że spółdzielnie obsługiwały w mniejszym lub wiekszym zakresie potrzeby gospodarcze około 2 milj. rodzin, t. j. około 10 miljonów osób w Polsce, a więc ca 30 proc. całej ludności państwa. Łączna suma własnych (udziałów i rezerw) kapitałów wszystkich zrzeszonych w związkach rewizyjnych spółdzielni wyniosła w r. 1927 około 146 milj. złotych, w tem suma kapitałów spółdzielni polskich — prawie 112 milj. złotych, a w tem spółdzielczości Unji około 75 milj. zł. Natomiast łączna suma funduszów obrotowych spółdzielczości w Polsce podług stanu na koniec roku 1927 wynosi blisko 900 milj. złotych, w tem spółdzielczości polskiej blisko siedemset pięćdziesiąt miljonów złotych, a w szczególności spółdzielczości U. Z. S. — najpoważniejszego z polskich odłamów spółdzielczych — około 470 milj. złotych.

Przeważa w spółdzielczości w Polsce typ spółdzielni kredytowej. Spółdzielnie te stanowią około 40 proc. ogólnej ilości związkowych spółdzielni. Spółdzielnie handlowe i przemysłowe stanowią około 22 proc. tej ilości, spółdzielnie spożywców około 23 proc. — mieszkaniowe i budowlane — około 6 proc., pozostałe różne około 9 proc.

3. Ugrupowania.

Nim zajmiemy się spółdzielczością polską, a przedewszystkiem Unją Związków Spółdzielczych w Polsce — omówimy pokrótce charakter i działalność ugrupowań spółdzielczych **niepolskich**.

Na czoło spółdzielni niepolskich w Polsce wysuwają się niemieckie. Aczkolwiek spółdzielni ukraińskich ilościowo jest niemal trzykrotnie więcej (2.111 i 814), a liczba udziałowców w spółdzielniach ukraińskich prawie czterokrotnie przewyższa liczbę udziałowców w spółdzielniach niemieckich to jednak zasobność materjalna, spółdzielni niemieckich jest nierównie wyższa, a to, przy badaniu organizacyj gospodarczych decyduje o tem, której należy przyznać pierwszeństwo.

Spółdzielnie niemieckie zrzeszone są w pięciu Związkach rewizyjnych, z których dwa czynne są w Poznaniu, jeden w Toruniu, jeden w Łodzi i jeden we Lwowie. Najpoważniej przedstawiają się spółdzielnie związków poznańskich, pozostających ze sobą w ścisłym kontakcie. Obok spółdzielczości kredytowej rozwinięta jest, zwłaszcza w zachodnich województwach, poważnie spółdzielczość niemiecka, rolniczo - handlowa i rolniczo - przetwórcza, z mleczarską na czele. Spółdzielnie zrzeszają około 55 tysięcy udziałowców i dysponują około 100 milj. kapitału obrotowego, w tem około 15 milj. własnych.

Suma kredytów udzielonych przez spółdzielnie niemieckie podług stanu na koniec roku 1927 wynosiła prawie 60 milj. zł., a obrót towarowy spółdzielni handlowych w ciągu roku 1927 - przeszło 160 miljonów złotych.

Na drugim miejscu w pośród spółdzielni niepolskich wymienić należy spółdzielnie żydowskie, które w liczbie 522 zrzeszają około 180 tys. udziałowców i dysponują kapitałem obrotowym ca 75 milj. zł.

Spółdzielnie żydowskie zrzeszone są w trzech związkach rewizyjnych z siedzibą w Warszawie i we Lwowie. W ogromnej części są to spółdzielnie kredytowe, charakterystyczną cechą działalności których jest nader poważny obrót na rachunkach inkasowych.

Ostatnia grupa spółdzielni niepolskich, mianowicie ruskich liczy przeszło 2.000 spółdzielni, zrzeszających około 210.000 udziałowców. Kapitał obro-

towy spółdzielni tych wynosi około 30 miljonów złotych, przy 25 miljonach obrotu towarowego. Najlepiej rozbudowana jest pomiędzy spółdzielniami ruskiemi — spółdzielczość mleczarska; spółdzielczość kredytowa natomiast jest rozwinięta słabo. Spółdzielnie ruskie czynne są wyłącznie prawie na terenie wschodniej Małopolski. Działalność ich nie jest, jak się wydaje, pozbawiona pewnych cech natury polityczno - narodowościowej.

Spółdzielczość polska, jak to już nadmieniłem zgrupowana jest w trzech naczelnych zrzeszeniach spółdzielni; w tem jedno jest zrzeszeniem spółdzielni spożywców, pozostałe dwa — spółdzielni wytwórców. Rozważania nasze poświęcimy właśnie tym dwom zrzeszeniom, jako posiadającym, w obecnych warunkach, donioślejsze znaczenie w całokształcie życia gospodarczego Polski. O Związku Spółdzielni Spożywców Rzeczypospolitej Polskiej to jedynie nadmieniam, że zrzesza przeszło 800 spółdzielni o przeszło 400.000 udziałowców, dysponuje kapitałem obrotowym około 58 milj. złotych, przy obrocie towarowym, ściągającym 142 milj. złotych. Związek sam jest równocześnie i rewizyjnym i centralnem zrzeszeniem handlowem. Poza właściwą sobie pracą w dziedzinie spółdzielczości spożywców, Związek prowadzi eksport niektórych artykułów, a przedewszystkiem jaj oraz mebli giętych, a także produkuje w swych wytwórniach niektóre artykuły codzienne.

Jako osobną grupę spółdzielni spożywców wygo użytku, jak pastę do obuwia, mydło i t. p. mienić należy spółdzielnie wojskowe, zrzeszone w liczbie około 240 w odrębnym Związku rewizyjnym. Grupa ta dysponuje kapitałem około 20 milj. zł. Jej roczny obrót towarowy w roku 1927 wyniósł przeszło 28 milj. zł. Do spółdzielni tych należało niecałe 50.000 udziałowców.

Gdy mowa o spółdzielniach spożywców, wymienić należy także małą grupę około 40 spółdzielni tego typu, przynależnych do związków Unji. Spółdzielnie te zrzeszają przeszło 80.000 udziałowców, dysponują kapitałem obrotowym około 3.000.000 zł. obrót roczny sięga 18 milj. złotych.

Jak wynika z powyższego mamy ogółem w Polsce przeszło 1.000 polskich spółdzielni spożywców zrzeszających przeszło pół miljona udziałowców i dysponujących kapitałem obrotowym sięgającym trzydziestu miljonów zł. przy obrocie towarowym rocznym około 187 milj. złotych.

Polska **spółdzielczość wytwórców** zorganizowana jest, jak to już nadmieniałem, w dwu naczelnych ugrupowaniach — Unji Związków Spółdzielczych w Polsce i Zjednoczeniu Związków Spółdzielni Rolniczych Rzeczypospolitej Polskiej.

Do obydwu tych ugrupowań należy pewna ilość związków rewizyjnych, przeważnie o terytorjalnej kompetencji, a więc jednoczących spółdzielnie różnych typów oraz pewna ilość central gospodarczych — finansowych i handlowych, te ostatnie wyspecjalizowane, co do przedmiotu działalności. Unja Zw. Sp. w Polsce czynna jest na całym terenie Państwa. Zjednoczenie na terenie 15 województw (za wyjątkiem województwa poznańskiego).

Do obydwu tych organizacyj należało na koniec roku 1928 około 4.000 spółdzielni, zrzeszających przeszło półtora miljona udziałowców. Liczba udziałowców przynależnych do spółdzielni każdego z tych ugrupowań była na koniec roku 1928 mniej więcej równa ale do Zjednoczenia należą spółdzielnie drobne, ilość ich jest przeto nierównie wyższa: do Związków Unji należy z wymienionej wyżej ogólnej liczby spółdzielni około 1.350, pozostałe należą do Zjednoczenia.

Do Zjednoczenia należą spółdzielnie, których udziałowcami są wyłącznie rolnicy.

Skład udziałowców spółdzielni Unji zależy od przedmiotu działalności spółdzielni tych; spółdzielnie kredytowe U. Z. S. są wszechzawodowe, inne spółdzielnie — zależnie od tego, jaką grupę ludności obsługują.

4. Spółdzielnie kredytowe.

Trzonem i podstawą organizacji obydwu ugrupowań spółdzielni wytwórców są spółdzielnie kredytowe z ich centralami finansowemi.

Centralą finansową Zjednoczenia jest Centralna Kasa Spółek Rolniczych, instytucja zorganizowana na podstawie specjalnego statutu, której rola ogranicza się obecnie wyłącznie prawie do pośredniczenia w rozdziale kredytów pomiędzy państwowych spółdzielnie oraz do gwarantowania za zwrot tych kredytów przez spółdzielne. Kapitały własne Centralnej Kasy Spółek Rolniczych wynosiły na koniec roku 1928 około 3,7 milj. zł., suma powierzonych jej wkładów — około 2,7 milj. zł. Suma kredytów zaciągniętych przez Centralną Kasę — około 50 milj. zł.

Centralą finansową U. Z. S. jest Bank Związku Spółek Zarobkowych, największy z pośród polskich banków akcyjnych. Bank Związku Spółek Zarobkowych posiada około 22,5 milj. kapitałów własnych. Suma wkładów złożonych w Banku Związku (łącznie z saldami kredytowemi r-ków bieżących i rachunkami lorowemi) przeniosła na koniec roku 1928 140.000.000 złotych. Suma zaciągniętych przez Bank Związku kredytów wyniosła około 47,5 milj. zł.

Posiadamy już ogólne zestawienie statystyczne ilustrujące stan spółdzielni kredytowych Unji i Zjednoczenia na koniec 1928.

Do Związków Unji należało około 700 banków spółdzielczych, większego typu, o wszechzawodowym składzie udziałowców, płatnem fachowem kierownictwie, poważniejszych kapitałach własnych, stosunkowo dużym terenie działalności (powiat, kilka gmin) i przeważnie nieograniczonej odpowiedzialności dodatkowej udziałowców. Do Zjednoczenia należało około 2.500 wiejskich kas spółdzielczych, o szczupłych kapitałach własnych, przeważnie honorowem kierownictwie, małym terenie działalności i również nieograniczonej odpowiedzialności dodatkowej udziałowców.

Dane, co do funduszów, które przytaczamy niżej, dotyczą, przy spółdzielniach Unji — 638 **banków**, przy spółdzielniach Zjednoczenia — **2.261 kas spółdzielczych** (Czasopismo Spółdzielni Rolniczych Nr. 9 z r. 1929).

	w Unji Zw. Sp.	w Zjednoczeniu
Suma kapitałów własnych: około	48 milj. zł.	około 16 milj. zł.
Suma zgromadzonych przezspółdzielnie wkładów	110 milj. zł.	21 milj. zł.
Suma kredytów udzielonych pg. stanu w dn. 31.XII-28	195 milj. zł.	83 milj. zł.

Z zestawienia powyższego wynika, że banki Unji udzielają kredytów przeważnie z funduszów, zgromadzonych przez nie w ich środowiskach, czy to w postaci kapitałów własnych, czy też w postaci powierzonych im wkładów oszczędnościowych, podczas, gdy w sumie kredytu, udzielonego przez kasy Zjednoczenia suma tego rodzaju funduszów zaledwie sięga połowy.

Dla uzupełnienia charakterystyki spółdzielni kredytowych każdego z tych ugrupowań, służyć może nast. zestawienie liczb szacunkowych jednej przeciętnej spółdzielni Unji i Zjednoczenia na koniec 1928.

	Unja	Zjednoczenie
Liczba udziałowców	744	229
Kapitał własny	71,1 tys. zł.	7,9 tys. zł.
Wkłady	172,4 tys. zł.	9,2 tys. zł.

Spółdzielnie kredytowe obu typów udzielają kredytów wyłącznie prawie swym udziałowcom. Wynika z tego, że Kasy Zjednoczenia udzielają kredytów wyłącznie rolnikom, i to w ogromnej części — małorolnym. Z całej sumy kredytu, udzielonego przez banki Unji około 65% uzyskuje rolnictwo (zarówno mniejsza własność jak i średnia), a pozostałe 35% — rzemiosło, handel i przemysł. Suma kredytu, udzielonego przez banki Unji w ciągu roku 1928 wyniosła około 700 milj. złotych. Z kwoty tej około 450 milj. zł. uzyskało rolnictwo. Spółdzielnie korzystają z kredytu w bankach centralnych w szczególności, spółdzielnie Unji w Banku Związku Spółek Zarobkowych, Banku Polskim i dwuch bankach państwowych — Rolnym i Gospodarstwa Krajowego.

Fundusze te przypływające z zewnątrz wynosiły na koniec 1928 roku około $^1/_3$ część udzielonych przez Banki Unji kredytów.

Kasy Zjednoczenia korzystają z kredytu w Banku Rolnym i w skromnym zakresie w Banku Polskim i Centralnej Kasie Spółek Rolniczych. Suma tych z zewnątrz pochodzących funduszów wynosiła na koniec 1928 około połowy sumy udzielonych przez kasy te kredytów.

Jako forma kredytu — w bankach U. Z. S. wyłączną prawie jest obecnie forma dyskonta weksli, wzgl. pożyczek terminowych za zabezpieczeniem wekslowem. W ruchliwych ośrodkach miejskich nieliczni udziałowcy korzystają z kredytu otwartego. Kasy Zjednoczenia udzielają przeważnie pożyczek terminowych zabezpieczonych bądź wekslami bądź skryptami dłużnemi — innego rodzaju.

Kasy Zjednoczenia ograniczają się w czynnościach swych za nielicznemi wyjątkami do — udzielania kredytu swym udziałowcom. Banki Unji posiadają przeważnie fachowy personel i prowadzą także różne inne czynności bankowe: inkasowe, przekazowe, giełdowe i t. p. Przed rokiem powstał w obrębie U. Z. S. Związek rozliczeniowy spółdzielni kredytowych, czynny narazie tylko na terenie dwuch województw zachodnich, którego celem jest usprawnienie obrotu gotówkowego. Działalność Związku tego będzie stopniowo rozszerzona także na pozostałe województwa.

Powyższe uwagi i liczby charakteryzują — sądzę — należycie obydwa typy polskich spółdzielni kredytowych i zachodzące między niemi różnice.

5. Spółdzielnie przetwórcze i handlowe.

Analogiczne lub podobne różnice pomiędzy obu ugrupowaniami spółdzielczemi mają miejsce tak przy spółdzielniach pozostałych typów — handlowych i przemysłowych.

W spółdzielczości przetwórczej w ostatnich latach wysuwa się na czoło zagadnień bieżących zagadnienie organizacji przetworu i zbytu nabiału. Mleczarnie spółdzielcze, jako zrzeszenia rolników - producentów mleka, organizowane są bądź w postaci małych warsztatów, wyposażonych w najniezbędniejsze narzędzia o ręcznym napędzie narzędzi tych, obliczone na teren szczupły i małą ilość mleka, bądź też w postaci większych, nowocześnie urządzonych zakładów, wyposażonych w silniki parowe lub elektryczne o dużej zdolności przetwórczej i wielkim zasięgu działania. Z natury rzeczy jednolite partje masła wytworzonego przez takie większe spółdzielnie nadają się lepiej do wywozu zagranicę, aniżeli małe i niejednolite partje masła pochodzącego z mleczarni ręcznych. Przeważna część spółdzielni ręcznych — licznych bardzo — należy do Zjednoczenia. Mleczarnie spółdzielcze większe — o napędzie parowym należą natomiast w przeważnej części do Unji: mleczarnie te nie są jednak dotychczas liczne.

Centralą handlową spółdzielni mleczarskich Zjednoczenia jest Związek Spółdzielni Mleczarskich i Jajczarskich w Warszawie. Takąż centralą spółdzielni Unji jest Związek Gospodarczy Spółdzielni Mleczarskich w Poznaniu. Związek ten wywozi zagranicę bardzo poważne partje masła. Dzięki niemu notowania, dotyczące masła polskiego, zostały wprowadzone do ceduły giełdy londyńskiej, i gdyby nie znane powszechnie nadużycia eksportowe, czynione przez niesumiennych kupców, masło to stale zyskiwałoby coraz wyższą cenę i lepszą opinję. W ciągu pierwszego kwartału roku 1929 Związek Gospodarczy Spółdzielni Mleczarskich wywiózł poza granicę Polski około 450 tys. kilogramów masła oraz 75 tysięcy kilogramów twarogu.

Poza mleczarniami pewną rolę odgrywają spółdzielnie przetwórcze mięsne, rzeźnie, bekoniarnie i t. p. oraz suszarnie, młyny i t. p. Spółdzielnie te wymagające większego nakładu kapitału, czemu, jak to już zaznaczyłem, nie sprzyja polskie prawo spółdzielcze; — dlatego są bardzo nieliczne.

Nader poważną grupę spółdzielni stanowią spółdzielnie handlu rolniczego.

W Polsce mamy trzy zasadnicze typy tego rodzaju spółdzielni. W województwach zachodnich rozpowszechnione są t. zw. „Rolniki" — spółdzielnie, których celem jest przedewszystkiem organizacja zbytu ziemiopłodów i dostarczanie rolnikom niektórych tylko, nielicznych artykułów, jak nawozy sztuczne, materjały budowlane i opałowe. Spółdzielnie te w województwach poznańskiem i pomorskiem posiadają przeszło 25 - letnie doświadczenie. Tego rodzaju placówek spółdzielczych jest obecnie 113. O znaczeniu „Rolników" w handlu rolniczym Polski zachodniej świadczyć mogą następujące cyfry. W roku gospodarczym 1927/28 obrót towarowy „Rolników" wyniósł — 656.300 tonn wartości przeszło 147 milj. złotych. W obrotach tych około 30% stanowiło zboże, około 23% nawozy sztuczne, około 23% materjały opałowe, około 15% ziemniaki, około 8% pasze treściwe.

„Rolniki" dostarczyły rolnictwu zachodnio - polskiemu około 60% całej ilości nawozów sztucznych, zużytych przez rolnictwo tych województw w ciągu roku.

„Rolniki" posiadają śpichrze ogólnej pojemności około 30.000 tonn ziarna. Dzięki temu udział ich w handlu zbożowym województw zachodnich jest nader poważny; i tak np. w r. 1927/28 przeszło 37% całej ilości pszenicy sprzedanej przez rolników województwa poznańskiego przeszło przez „Rolniki". Przy jęczmieniu stosunek ten wyraża się liczbą niespełna 13%, przy życie przeszło 10%. Naczelną instytucją handlową „Rolników" jest spółka akcyjna p. f. „Centrala Rolników w Poznaniu". Jej kapitał zakładowy wynosi 1.800 tys. zł., a obrót towarowy w roku 1928 wyniósł ca 70 milj. złotych. Zyski, któremi od szeregu lat zamykane są bilanse Centrali Rolników i jej stały wydatny rozwój świadczą o zaletach spółdzielczej organizacji handlu rolniczego na zachodzie Polski. Grupa „Rolników" należy do UNJI. Małopolska posiada podobnie jak Wielkopolska i Pomorze odrębny typ spółdzielni handlu rolniczego. Spółdzielnie te, zwane Składnicami Kółek Rolniczych w liczbie około 130, mają na celu dostarczenie rolnikowi wszelkich artykułów, zużywanych przez niego w gospodarstwie, nietylko rolniczem ale i domowem. Dlatego duża część asortymentu towarowego Składnic to artykuły spożywcze.

Obrót roczny Składnic wynosi około 40 milj. złotych. Ich centralą handlową jest Spółdzielnia w Krakowie p. f. Związek Ekonomiczny Spółdzielni Kółek Rolniczych. Grupa ta także należy do UNJI. Poza tem, na terenie dziewięciu województw centralnych i wschodnich, także i w Małopolsce, rozpowszechniony jest trzeci typ spółdzielni handlowo - rolniczej, której celem jest przeważnie zaopatrzenie rolników w artykuły gospodarstwa rolnego, przedewszystkiem, narzędzia, maszyny, galanterję żelazną i nawozy sztuczne. Przeważna część Spółdzielni tych należy do Zjednoczenia.

Spółdzielnie te naogół nie są silne i rola ich nie dorównywa narazie roli spółdzielni zachodnio - polskich. Istniejące od dawna na terenie b. dzielnicy rosyjskiej, na zasadach spółdzielczych zorganizowane i świetnie swego czasu prosperujące — syndykaty rolnicze z centralną organizacją handlową — „Kooperacją Rolną" na czele, w roku 1921 przyjęły formę akcyjną i dopiero obecnie, po pewnych stratach odniesionych w okresie kryzysu walutowego w roku 1925 postanowiły przekształcić się ponownie na spółdzielnie. Niektóre syndykaty już przyjęły formę spółdzielni i przyłączyły się do grupy U. Z. S.

W dziedzinie handlu rolnego przed spółdzielczością leży olbrzymie zadanie zorganizowania zbytu ziemiopłodów. Zadaniu temu spółdzielczość, jak to wskazuje przykład Wielkopolski podołać może o ile sprzyjać będą temu warunki ogólne — pomyślna dla rolnictwa konjunktura.

Na zakończenie nadmienić wypada o odrębnym typie spółdzielczości — o spółdzielniach mieszkaniowych i budowlanych. Spółdzielnie te należą w części do grupy spółdzielni spożywców „Społem" w części do grupy U. Z. S. Działalność spółdzielni tych w dużej mierze opiera się o kredyt państwowy. W tem leży ich słabość. Niektóre jednak spółdzielnie zdołały oprzeć finanse swe na mocnej podstawie poważnych kapitałów własnych przy umiarkowanej pomocy kredytowej zewnętrznej i skutecznie przyczyniają się do rozwiązania zagadnienia kryzysu mieszkaniowego.

Spółdzielczość w Polsce stanowi już dziś czynnik, którego nikt lekceważyć nie może. Znaczenie spółdzielczości wzrasta z dnia na dzień, w miarę wzrostu liczby udziałowców, wzrostu funduszów spółdzielni i ich obrotów.

Istniejące przeciwko spółdzielniom uprzedzenia powstałe na tle strat inflacyjnych bądź wynikające z błędnego mniemania, jakoby spółdzielczość dążyła do obalenia panującego ustroju społecznego, winny wobec wymowy liczb i faktów ustąpić powszechnej ufności i przeświadczeniu o niezrównanych korzyściach, jakie spółdzielczość może przynieść i przyniesie naszemu gospodarstwu narodowemu.

Adresy spółdzielni

Aleksandrów.

Ewangelicka Spółdzielnia Kredytowa z nieogr. odp. w Aleksandrowie k Łodzi.

Bełchatów.

Kasa Spółdzielcza z nieogr. odp. w Bełchatowie, Bełchatów, woj. Łódzkie, tel. 36.

Białystok.

Spółdzielnia Rolniczo-Handlowa w Białymstoku. Spółdzielnia z odpowiedzialnością ograniczoną.

Bielsk.

Inwalidzka Spółdzielnia dla Handlu i Przemysłu z ogr. odp. w Bielsku.

Bolimów.

Pierwsza Kasa Spółdzielcza z nieogr. odp. w Bolimowie, Bolimów, tel. 2. Liczba członków 115. Konstanty Galaj — Prezes Zarządu, Stanisław Jazdzyk — Skarbnik, Jakób Wolff — Rachmistrz, ks. Leon Dobrowolski — Prezes Rady Nadzorczej.

Brodnica.

Bank Pożyczkowy, Spółdzielnia z nieogr. odp. w Brodnicy n/Drw., tel. 116 i 120. Liczba członków 1.139. Dyrekcja: Janicki Leonard i Tyczyński Leon.

Buczacz.

Spółdzielnia Księgarniana i Przyborów Szkolnych Nauczycieli Szkół Powszechnych w Buczaczu.

Bychawa.

Spółdzielczy Bank Ludowy z ogr. odp. w Bychawie, Bychawa, woj. Lubelskie.

Chrzanów.

Towarzystwo Zaliczkowe, Spółdz. z nieogr. odp. Zastępstwo Banku Polskiego dla inkasa weksli w Chrzanowie.

Ciechanów.

Bank Spółdzielczy Mieszczańsko - Rolniczy z ogr. odp. w Ciechanowie, poczta Ciechanów. Adres telegr.: „Emrolbank", tel. zam. 69. Liczba członków 1.600. Zarząd: Jan Reutt, Ludomir Lasocki, Antoni Smoliński.

Czerniewice.

„Rolnik" w Czerniewicach, Spółdzielnia Roln.-Handl. z ogr. odp. Czerniewice, tel. 4.

Czortków.

Bank Zaliczkowy, Spółdz. z ogr. odp. w Czortkowie, Czortków.

Dąbrowa Górnicza.

Bank Udziałowy, Spółdzielnia z ogr. odp. w Dąbrowie Górniczej

Dąbrowa k/Tarnowa.

Bank Spółdzielczy zarej. z nieogr. odp. w Dąbrowie k/Tarnowa.

Dobra k/Turka.

Bank Spódzielczy z odp. ogr. w Dobrej k/Turka. Dobra k/Turka, tel. 6. Liczba członków 307. Zarząd: Cerbst, dr. Zoborski i Muszyński. Rada Nadzorcza: ks. Kmiecik, Czerwiński, Kowalczyk, Kwiatkowski, Kuszczyński i Pietrzak.

Dubno.

Wołyński Bank Chmielarski, Spółdzielnia z odp. ogr. w Dubnie. Dubno, Czackiego 2, tel. 107. Zarząd: Aleksander Drowanowski, Feliks Gąsiorowski, Włodzimierz Szulc. Dyr. Feliks Gąsiorowski.

Działoszyce.

Bank Udziałowy, Spółdzielnia z nieogr. odp. w Działoszycach. Działoszyce, tel. 18. Oddział w Kazimierzy Wielkiej, tel. 15, ziemia Kielecka.

Spółdzielnia Rolniczo - Handlowa „Łączność" z ogr. odp. w Działoszycach. Centrala w Działoszycach, tel. 18. Oddziały i składy w Skalbmierzu i Kazimierzy Wielkiej, tel. 15. woj. Kieleckie.

Gniezno.

Bank Pożyczkowy Spółdz. z odpow. ogran. w Gnieznie. Gniezno, ul. Dąbrówki 19, tel. 272.

Gostynin.

Bank Spółdzielczy w Gostyninie z ogr. odp. Gostynin, Rynek 1. Liczba członków 164. Zarząd: Julian Fitzke, Władysław Kożuchowski, Wincenty Podlewski.

Grodno.

Rzemieślniczy Bank Spółdzielczy z ogr. odp. w Grodnie. Grodno, ul. Brygidzka 5.

Inowrocław.

Bank Ludowy w Inowrocławiu, Spółdz. Kred. z ogr. odp. Inowrocław, ul. Solankowa 6, tel. 400, 460 i 55. Liczba członków 3.016. Dyrekcja: Stefan Weyman, Mieczysław Mrówczyński, Roman Olkiewicz.

Janowiec.

Rolnik w Janowcu, Spółdzielnia Roln.-Handl. z ogr. odp. Janowiec, pow. Żnin, skrz. pocz. 22. Adres telegr.: „Rolnik-Janowiec". Tel. 23 i 30. Liczba członków 470. Zarząd: Dyr. Leon Sokołowski, Czł.: Leon Sokołowski, Ludwik Kamiński, Józef Krygier, Jan Zabiński. Rada Nadz.: Tadeusz Lipowicz — Prezes, Antoni Janke — Wiceprezes.

Jarocin.

„Rolnik", Spółdz. Rolniczo - Handlowa z ogr. odp. Jarocin, Wielkopolska, tel. 65 i 66. Zakup i sprzedaż wszelkich ziemiopłodów pasz, węgli i sztucznych nawozów.

Jędrzejów.

„Siew", Spółdzielnia Rolniczo-Handlowa z odp. ogr. w Jędrzejowie. Nawozy sztuczne. Maszyny i narzędzia rolnicze, materjały budowlane i opałowe. Zboża i nasiona. Rowery.

Konin.

Bank Koniński, Spółdz. z ogr. odp. w Koninie. Konin, tel. 5.

Kostrzyń.

Kasa Oszczędności w Kostrzynie, Spółd. z ogr. odp. Kostrzyń. Zarząd: Kazimierz Haupa, Mieczysław Zychowicz i Ludwik Miklaszewski.

Koźmin.

Spółdzielczy Bank Koźmiński, Spółdzielnia z odp. nieogr. w Koźminie, tel. 8. Zarząd: L. Paryzek i W. Podlewski.

Krotoszyn.

Bank Kupiecki, Sp. zap. z n. odp. w Krotoszynie.

Lipno.

Bank Spółdzielczy Ziemi Dobrzyńskiej w Lipnie, Spółdz. z nieogr. odp. Lipno (Warsz.), Adres telegr. „Spółbank", tel. 52. Liczba członków 517. Zarząd: Prezes — Kazimierz Różycki, Dyrektor — Tadeusz Ciunkiewicz, Członkowie: Marcin Borkowski i Janusz Wencel.

Lisko.

Tow. Zaliczkowe w Lisku.

Lublin.

Lubelska Spółdzielnia Rolnicza, Spółdz. z ogr. odp. w Lublinie. Lublin, Krak. Przedm. 64. Skrz. pocz. 101. Adres telegr.: „Spółrol.", tel. 9-65, 3-22, 8 i 2-30.

Łódź.

Bank Przemysłowców Łódzkich, Spółdzielnia z ogr. odp. w Łodzi. Łódź, Ewangelicka 15. Skrz. pocz. 13. Adres telegr. „Industriel" - Łódź, tel. 2-77, 18-53, 1-97. Liczba członków 968. Adolf John — Prezes Zarządu, Paweł Sanne — Dyrektor, Albert Zucker — Czł. Zarządu.

Bank Spółdzielczy z odp. ogr. w Łodzi, Łódź, ul. Andrzeja 3, tel. 10-70.

Chojeński Bank Spółdzielczy, z nieogr. odp. w Łodzi, Łódź, ul. Rzgowska 101, adres telegr.: „Chojeńskibank-Łódź", tel. Nr. 29-47. — Liczba Członków: 150. — Zarząd: Reinhold Wolle, Stefan Konecki, Tomasz Mrygoń. — Rada Nadz.: Franciszek Nowak, Ferdynand Miller, Wilhelm Adler, Piotr Kowalski, Edward Jahn, Józef Bednarek.

Syndykat Rolniczy w Łodzi, Spółdz. z ogr. odp., Łódź, Kilińskiego 60, tel. 196 i 24-64.

Łuck.

Kasa Spółdzielcza Pożyczkowo-Oszczędnościowa Rzemieślników Chrześcijan, z ogr. odp. w Łucku.

Miejska Górka.

Bank Ludowy, z nieogr. odp. w Miejskiej Górce, Miejska Górka, woj. Poznańskie.

„Rolnik", Spółdzielnia Rolniczo-Handlowa, z odp. ogr., Miejska Górka, adres telegr: Rolnik Miejska Górka, tel. 7 i 23. Liczba członków: 186. — Zarząd: Franciszek Bandura, Tadeusz Maciejewski, Wincenty Minicki.

Mielec.

Bank Spółdzielczy z nieogr. odp. Spółdzielnia Kredytowa. Mielec, ul. Długa 655. — Gmach własny. Adres telegr.: „Bank Spółdzielczy—Mielec", tel. 10. — Liczba Członków: 4160. Prezes Rady Nadz.: Franciszek Krempa. Dyr. Nacz.: Franciszek Rink.

Mikorzyn.

Spółdzielnia Kółka Rolniczego, Sp. z o. o. Mikorzyn, pow. Kępno, poczta Domanin.

Mińsk Mazowiecki.

Bank Spółdzielczy z ogr. odp. w Mińsku Mazowieckim.

Nisko.

Spółdzielczy Bank Rolniczo-Handlowy w Nisku, zarej. z ogr. odp. Deklarowanych udziałów 488. — Dyrekcja: Dr. Tadeusz Klocek, Antoni Ostrowski, Jan Makówka.

Nowo-Święciany.

Chrześcijański Bank Ludowy, Spółdzielnia z nieogr. odpow. w Nowo-Święcianach.

Ostrowiec.

Bank Przemysłowo-Rolny, Spółdzielnia z ogr. odp. w Ostrowcu.

Bank Spółdzielczy Urzędników Państwowych, z ogr. odp. w Ostrowcu Kieleckim. Liczba Członków: 43. — Prezes Zarządu: Jan Baronowski, Czł. Wł. Czekiela, Al. Rożniecki. Prezes Rady: R. Różalski.

Ostróg.

Ostrogski Włościański i Kooperatywny Bank w Ostrogu, Sp. z ogr. odp. Ostróg. — Dyr.: Inocenty Głowacki i Zast.: Agafangiel Tuczemski.

Piotrków Tryb.

Kasa Kredytowa Właścicieli Nieruchomości m. Piotrkowa Tryb. Spółdz. z ogr. odp. w Piotrkowie, Piotrków Tryb., Słowackiego 1. Adres telegr.: „Kasakred.", tel. 154. — Liczba Członków: 417. — Zarząd: Stanisław Byczyński, Stanisław Pinko, Zygmunt Jędrzejewski.

Powiatowy Bank Spółdzielczy z nieogr. odp. (dawniej Piotrkowski Bank Powiatowy), Piotrków Trybunalski, Piłsudskiego 41, tel. 42. Liczba Członków 496. — Prezes Zarządu: Górzyński Stanisław, Czł. Zarządu: Wańkowski Aleksander i Dybkowski Alfred.

Postawy.

Spółdzielnia Rolniczo-Handlowa „Wygoda", Sp. z ogr. odp. w Postawach. Poczta i kolej Postawy, woj. Wileńskie, tel. Nr. 6.

Praszka.

Bank Spółdzielczy z ogr. odp. w Praszce, Praszka, woj. Łódzkie, Rynek 13, tel. 7 d. Liczba Członków: 190. — Zarząd: Jungowski Wincenty, Krzemiński Stanisław, Trent Franciszek.

Przemyślany.

Polski Bank Zaliczkowy, Sp. z ogr. odp. w Przemyślanach. Liczba Członków: 1116.—Dyrekcja: Kazimierz Drogoń, Szczepan Franków, Michalina Nawrocka.

Raciąż.

Zjednoczony Bank Spółdzielczy z ogr. odp. w Raciążu.

Radzymin.

Kredytowa Spółdzielnia Ludowa z nieogr. odp. w Radzyminie.

Rawa Mazowiecka.

Bank Spółdzielczy z ogr. odp. w Rawie Mazowieckiej.

Rawa Ruska.

Polski Bank Spółdzielczy w Rawie Ruskiej, Spółdz. zarej. z nieograniczoną odpowiedzialnością. Rawa Ruska.

Ruda Pabjanicka.

Spółdzielczy Bank Gospodarczy z ogr. odp. w Rudzie Pabjanickiej.

Sandomierz.

Spółdzielnia Kredytowa z nieogr odp. w Sandomierzu, ul. Sokolnickiego 8 (dom własny) Nr. tel. 62.

Sądowa - Wisznia.

Bank Spółdzielczy z nieogr. odp. w Sądowej Wiszni, tel. Nr. 18.

Słomniki.

Bank Spółdzielczy Rzemieślniczo-Handlowy z ogr. odp. w Słomnikach.

Staszów.

Bank Ludowy, Spółdzielnia z nieogr. odp. w Staszowie, Staszów. Liczba Członków: 504. — Zarząd Franciszek Mazur, Jan Gęca i Józefat Gniewczyński.

Szarlej.

Bank Ludowy, Spółdzielnia z nieogr. odp. w Szarleju (Śląsk).

Szadek.

Bank Szadkowski w Szadku, Spółdz. z ogr. odp., Szadek, tel. Nr. 8.

Truskawiec.

Dom Księży Polskich w Truskawcu, Spółdz. zarejestr. z ogr. odp. we Lwowie, Plac Kapitulny 7.

Warta.

Bank Ludowy, Spółdzielnia z nieogr. odp. w Warcie, Poczta Warta, tel. 18. Liczba Członków: 1570. — Zarząd: Józef Mykolski, Aleksander Huet i Juljan Wagner. Kierownik: Stefan Przylepski.

Wartkowice.

Bank Ludowy, Spółdz. z nieogr. odp. w Wartkowicach, Wartkowice, tel. Nr. 3. Liczba Członków: 624. — Zarząd: Prezes—Pieńkowski Juljan, vice-prezes Barański Stefan. Członek: Fryde Eugenjusz. Prezydjum Rady: Prezes — Boetticher Władysław, Vice-prezes: Bogusławski Stanisław.

Warszawa.

Bank Domu Ludowego pod wezw. Św. Franciszka, Spółdzielnia z nieogr. odp w Warszawie, Piwna 13.

Centrala Handlowa Spółdzielni Polskich, Spółdzielnia z ogr. odp. Warszawa, ul. Jasna 8, tel. 217-51, 429-82, 429-81. Ilość Członków: 56 — Zarząd: Antoni Kleniewski (Prezes), Józef Szmydt (Dyrektor), Piotr Gabszewicz (Dyrektor Centrali).

Centrala Spółdzielczych Stowarzyszeń Rolniczo-Handlowych w Warszawie, Spółdz. z odp. ogr., Warszawa, ul. Warecka 11 a, tel. 273-46. Adres telegr.: „Storol".

Druga Spółdzielnia Mieszkaniowa Urzędników Najwyższej Izby Kontroli w Warszawie, Warszawa, Złota 22.

„Ład", Spółdzielnia z odp. udz. w Warszawie (Pracownie doświadczalne rzemiosł i przemysłu artystycznego), Warszawa, Wybrzeże Kościuszkowskie 37, tel. 435-83. Liczba Członków: 60. — Rada Nadz.: Prezes—J. Warchałowski, Czł. Eleonora Płutyńska, prof. Karol Tichy, prof. Karol Stryjeński. — Zarząd: prof. Józef Czajkowski, L. Kintop.

„Ochota", Spółdzielnia Mieszkaniowa z o. u. w Warszawie, ul. Mochnackiego 17-12.

Spółdzielnia Mieszkaniowa Inteligencji Pracującej „Samopomoc" w Warszawie z odp. udz. Warszawa, Wilcza 55, m. 8, tel. 419-61. Liczba Członków: 16. — Zarząd: Prezes—Józef Przybyszewski. Czł. Zarządu: Inż. Stanisław Wołodkowicz, Julja Lisowska.

Spółdzielnia Rolnicza Warszawska, Spółdz. z ogr. odp. w Warszawie, Warszawa, Kopernika 30. Adres telegr.: „Rolnicze-Warszawa".

Wejherowo.

Spółdzielczy Bank Kaszubski z nieogr. odp. Wejherowo, pl. Wejhera 17. Adres telegr.: Bank Kaszubski—Wejherowo, tel. Nr. 229. Liczba Członków: 700. — Prezes Rady Nadz. Budowniczy Teofil Scheiba. — Zarząd: Nikel i Lorenc.

Wieleń.

„Rolnik w Wieleniu", Spółdz. Roln. Handl. z ogr. odp., Wieleń, n/Notecią, tel. Nr. 14. Liczba Członków: 115. — Na czele Spółdz. stoją: Antkowiak Józef, Cynajek Walenty

Wieliczka.

Bank Ludowy, Spółdzielnia z nieogr. odp. w Wieliczce. Liczba Członków: 1087. — Dyrekcja: Ochoński Sebastjan, Witkowski Stanisław, Nowak Jan.

Wieluń.

Spółdzielcza Rolniczo-Spożywcza Centrala Handlowa (posiada własne mechaniczne piekarnie), Wieluń, ul. Turowska 1, woj. Łódzkie. Adres telegr.: „Centrala Handlowa Wieluń", tel. Nr. 10. Liczba Członków: 2.487. — Kierownik: Stanisław Kłaczyński. Zastępca: Stefan Denel.

Wiśnicz Nowy.

Towarzystwo Pożyczek i Oszczędności w Wiśniczu Nowym, Spółdz. zarej. z nieogr. por. Wiśnicz Nowy, pow. Bochnia, Małopolska. Liczba Członków: 407. — Rada Nadz.: Prezes—Dr. praw Władysław Płaczek. Zast.—Eugenjusz Warmski. — Zarząd: Jan Byrnas, Karol Madej, Zygmunt Wysocki.

Wołkowysk.

SPÓŁDZIELCZA PRZETWÓRNIA MIĘSNA

z o. o. w WOŁKOWYSKU

Eksport mięsa i wędlin, spec. wędliny litewskie

Adres telegr. „Przetwórnia-Wołkowysk. Tel. 15.

Zabłotów.

Bank Ludowy w Zabłotowie, Spółdz. Kredytowa zarejestr. z nieogr. odp.

Zduńska Wola.

Bank Ludowy, Spółdzielnia z ogr. odp. Zduńska Wola, woj. Łódzkie. Adres telegr.: Bank Ludowy. Liczba Członków: 711. — Rada Nadz.: Prezes—Robert Biedermann. Zarząd: Prezes—Emil Kraster, Władysław Kisielewicz, Otton Henke.

Żychlin.

Bank Spółdzielczy z ogr. odp. w Żychlinie, Żychlin, tel. Nr. 30. Liczba Członków: 350. — Zarząd: Władysław Szymorski, Władysław Przełdziecki, Józef Gajewski.

DZIAŁ VII.

KOMUNIKACJE.

TADEUSZ STRZETELSKI.

Dziesięć lat Polskich Kolei Państwowych

Stan kolejnictwa przed 10 laty.

Żadna bodajże gałąź gospodarki państwowej nie znalazła się w listopadzie 1918 roku w tak ciężkiem położeniu, jak kolejnictwo, tembardziej, że od szybkiego zorganizowania polskich kolei i ich uruchomienia zależało szybkie uspokojenie kraju, ustalenie jego granic, wzmożenie życia gospodarczego oraz racjonalna polityka aprowizacyjna, stanowiąca wówczas tak ważne zagadnienie. To też na pierwszy apel, rozumiejąc dobrze powagę położenia, zgłosili się samorzutnie wszyscy kolejarze Polacy, którzy pracowali na kolejach pod rządami zaborców i zajęli swe stanowiska, przyczyniając się do sprawnego i szybkiego uruchomienia skomplikowanej machiny kolejowej.

Stan kolejnictwa na ziemiach polskich przedstawiał się wprost rozpaczliwie. Mosty kolejowe wysadzone w powietrze, przez cofające się armje, linje zniszczone, budynki kolejowe, administracyjne i mieszkalne spalone, tabor zdekompletowany, różnorodny i w dużym procencie niezdatny do użytku. Wszędzie zgliszcza i ruiny, tak, iż pracę trzeba było rozpocząć niemal od podstaw. Tembardziej dzisiaj po 10-ciu zaledwie latach pracy w odrodzonej Polsce z dumą możemy patrzeć na jej wyniki, która postawiła kolejnictwo polskie w rzędzie najlepszych organizacyj światowych, aczkolwiek trudne warunki finansowe, w jakich Polska się znalazła po ukończeniu wielkiej wojny, nie sprzyjały zbytnio dziełu odbudowy i naprawy kraju.

Odbudowa mostów.

W roku 1918, skoro staliśmy się gospodarzami własnego karju, polskie władze kolejowe, przystępując do pracy, objęły koleje w stanie, który najlepiej uwydatnią cyfry następujące: Z mostów kolejowych większych zniszczyła wojna 41 proc., zaś mniejszych 22 proc. ogólnej ich ilości. Nie było bodaj w kraju linji, na której wojna nie zniszczyła kilku mostów. Chwilowe prowizorja, zbudowane bądź przez obce armje, bądź też w późniejszym już czasie przez polski zarząd kolejowy, musiały być zamienione stopniowo na mosty stałe, tak ze względu na bezpieczeństwo ruchu, jako też ze względu na konieczność zwiększenia przelotności i wytrzymałości dawnych linij. Przy intensywnej pracy w ciągu ostatniego 10-lecia z 380 zniszczonych mostów większych o łącznej długości 28.347 metrów, odbudowano do dnia 1-go kwietnia r. b. 249 mostów o łącznej długości 16.625 metrów, mostów mniejszych odbudowano 67 proc. z ogólnej ilości zniszczonych, a takich było dużo, bo aż 2.019.

Jeżeli zważymy, iż początkująca organizacja kolejnictwa polskiego miała do pokonania olbrzymie trudności i musiała walczyć z brakiem odpowiedniego wykwalifikowanego personelu, funduszów, materjałów, narzędzi i warsztatów, to wówczas dopiero zorjentujemy się jaki ogrom pracy dokonany został w dziele odbudowy kolei.

Według przewidywań fachowców, całkowita odbudowa zniszczonych przez wojnę mostów ukończona zostanie w roku 1934, to znaczy, iż w roku tym na linjach polskich nie będzie już ani jednego mostu prowizorycznego.

Z ważniejszych mostów, odbudowanych przez zarząd polski, wymienić należy most przez Niemen, pod Grodnem, most na Bugu pod Małkinią, most przez Dniestr pod Samborem, most przez rzekę Wakę na linji Białystok — Wilno, most przez rzekę Wereszycę koło Lublina na linji Lwów — Sambor, jeden z najpiękniejszych mostów na Prucie pod Jaremczem, most przez rzekę Styr pod Czartoryskiem, a poza tem dokonano całego szeregu wzmocnień mostów stałych już istniejących, jak np. mostu przez Wisłę w Toruniu oraz w Tczewie.

Tyle w dziale mostów kolejowych. Zniszczenia wojenne dotknęły jednak równie boleśnie i linje kolejowe oraz wszelkie urządzenia techniczne i stacyjne.

Nowe linje kolejowe.

Wojska okupacyjne pozostawiły na terenie Polski cały szereg linij kolejowych o znaczeniu czysto strategicznem, wybudowanych podczas wojny na prędce, w sposób nie liczący się z warunkami technicznemi. Linje te musiały być oczywiście z gruntu przebudowane, gdyż w stanie takim, jak je zostawili okupanci, nie nadawały się one do eksploatacji. Trzeba więc było na linjach tych poprostu na nowo budować kilkudziesięcio - kilometrowe nieduże odcinki, umacniać nawierzchnię, zmieniać szyny i podkłady, jednem słowem — całkowicie przebudowywać wojenne linje kolejowe. I tak więc zaborcy wybudowali podczas wojny linję kolejową z Lublina do Rozwadowa, która służyła dla przewozu wojska, amunicji i środków żywności. Linja ta przez polski zarząd kolejowy została całkowicie przebudowana, tak, że obecnie kursują po niej ciężkie pociągi pośpieszne między Warszawą a Lwowem. Naprędce również, bo w 90 dni zbudowana została linja z Wło-

dzimierza do Sokala oraz z Ostrowca do Nadbrzezia. Wojska rosyjskie podczas okupacji Małopolski wybudowały również linję z Krystynopola do Sapieżanki oraz połączyli Szepietówkę ze Zbarażem. Również i na północy dzięki koniecznościom strategicznym wybudowana została kolej z Suwałk do Raczków, oraz cały szereg mniejszych odcinków kolejowych. Okupanci austrjaccy wybudowali linję z Rejowca do Bełżca dł. 121 km. oraz linję Zawada — Włodzimierz — Wojnica dł. 123 km. Poza tem i wojska niemieckie pozostawiły po sobie kilka pomniejszych linij, wybudowanych dla celów eksploatacji lasów polskich. Linje te, budowane przez wojska rosyjskie, niemieckie, austrjackie, noszą charakter wybitnie prowizoryczny, który wymaga całkowitej prawie przebudowy.

Ogółem podczas wojny światowej wybudowano na ziemiach polskich 320 kilometrów linij kolejowych.

Obecnie ogólna długość sieci kolejowej polskiej wynosi 20.865 km., a pod względem długości swej sieci Polska zajmuje w Europie 5 miejsce po Rosji, Niemczech, Francji i Anglji. Prócz tego posiada Polska 3.400 klm. koleji wąskotorowych do użytku prywatnego i 261 km. elektrycznych tramwajów miejskich.

Polska sieć kolejowa w r. 1918 pozostawiała dużo do życzenia, o ile chodzi o budowę nowych linij kolejowych. Polityka kolejowa zaborców dążyła do całkowitej izolacji poszczególnych dzielnic, unikała budowy linij o znaczeniu czysto gospodarczem, a kładła nacisk jedynie na linje o znaczeniu stategicznem. Wskutek tego z chwilą odzyskania niepodległości warunki komunikacyjne między poszczególnemi dzelnicami znajdowały się w stanie fatalnym tak, iż należało natychmiast przystąpić do budowy nowych linij kolejowych. Opracowany więc został na szeroką skalę zakrojony plan inwestycyjny, którego realizację rozłożono na dłuższy okres czasu. Plan ten wprowadzony jest częściowo w życie, a w ostatniem dziesięcioleciu polski zarząd kolejowy wybudował 644 km. nowych linij kolejowych. Są to linje: Kokoszki — Gdynia — 23,20 km., Kutno — Strzałków — 110,77 km., Puck — Hel — 43,70 km., Hajduki — Kochłowice — 5,60 km., Makoszowy — Mizerów — 3,30 km., Nasielsk — Sierpc — 87,33 km., Warszawice — Chybie — 14,90 km., Brzezie — Bluszczów — 12,90 km., Kutno — Płock (Radziwie) — 46,20 km., Chorzów — Szarlej — 12,90 km., Zgierz — Kutno — 57,40 km., Widzew — Zgierz — 13.70 km., Kalety — Wieluń — Podzamcze — 114,70 km., Chybie — Skoczów — 13,00 km., Stojanów — Łuck — 84,00 km.

Dnia 15 października r. 1928 p. minister komunikacji, inż Alfons Kühn, dokonał osobiście uroczystego otwarcia gotowego już odcinka wielkiej magistrali węglowej, łączącej Górny Śląsk z Gdynią, a mianowicie odcinka Czersk — Bąk — Kościerzyna.

Wielka magistrala węglowa Górny Śląsk — Gdynia, to jedno z najważniejszych posunięć w kolejnictwie w ciągu ostatniego dziesięciolecia. Linja ta, łącząca serce przemysłu polskiego z pięknie rozwijającym się polskim portem, budowana jest specjalnie dla stworzenia bezpośredniego i dogodnego połączenia polskiego wybrzeża z zagłębiem węglowem. Odciąży ona od transportów węglowych inne linje kolejowe i pozwoli na większe transporty węgla, co jest tem ważniejsze, że węgiel polski zyskuje sobie coraz to nowe rynki zagraniczne, docierając już nietylko do Italji, krajów skandynawskich i bałtyckich, ale i nawet do portów lewantyńskich. Niektóre odcinki tej linji już zostały oddane do użytku, jak np. w rekordowo szybkim czasie zbudowana linja Kalety — Herby — Podzamcze i ostatnio otwarty odcinek Czersk — Bąk — Kościerzyna.

Jak więc widać, w dziale budowy nowych kolei zrobiono w ostatniem dziesięcioleciu b. wiele, troszcząc się głównie o budowę linij komunikacyjnych o znaczeniu gospodarczem, połączenie rozerwanych do niedawna dzielnic i zagęszczeniem sieci kolejowej w tych połaciach kraju, która była jej całkowicie pozbawiona.

Nowe dworce i budynki.

Poza budową nowych linij kolejowych należało również przeprowadzić odbudowę setek zniszczonych dworców kolejowych, budynków stacyjnych i mieszkalnych.

Porozumienia kolejowe, zawarte ze wszystkiemi państwami, wytworzyły konieczność odpowiedniego rozbudowania stacyj granicznych. Głód mieszkaniowy wśród pracowników kolejowych nakazywał jaknajszybszą budowę domów mieszkalnych, zwłaszcza na kresach wschodnich, gdzie zniszczenia dały się najwięcej we znaki. Wzrastające potrzeby komunikacyjne poszczególnych okręgów pospodarczych kraju, wymagały zwiększenia przelotności linij, budowy nowych domów, magazynów, mijanek i t. d.

Na pograniczu wybudowano cały szereg reprezentacyjnych dworców, jak np. w Stołpcach, rozszerzono wszystkie stacje graniczne, wybudowano obszerny dworzec w Gdyni oraz stację towarową, któraby podołała stale wzrastającym potrzebom eksportu polskiego. W poszczególnych dyrekcjach kolejowych, zwłaszcza w ośrodkach, koncentrujących większe zakłady techniczne, jak np. warsztaty, a więc: w Łapach, N. Sączu, Tarnowie, Kutnie Łazach, Częstochowie, Warszawie, Piotrkowie i wielu innych powstały dzięki energicznej akcji budowlanej całe kolonje mieszkaniowe, co sprawiło, iż widok rodzin kolejarskich, mieszkających zimą i latem w starych wagonach kolejowych, a nawet ziemiankach, pozostałych z wojny, i szałasach należy do przeszłości.

Pracę w dziedzinie odbudowy budynków w ostatniem dziesięcioleciu wykaże najlepiej stały wzrost jej intensywności w poszczególnych latach. I tak podczas gdy w pierwszych 2-ch latach niepodległości budowano po kilka zaledwie nowych dworców, magazynów, parowozowni, domów mieszkalnych, stacyj wodnych i wież ciśnień, to w r. 1928 wybudowano: 17 nowych dworców, 81 domów mieszkalnych i administracyjnych, 41 parowozowni i warsztatów, 101 stacyj wodnych i wież ciśnień i 30 magazynów. Jak dalece zarząd kolejowy dbał o polepszenie warunków mieszkaniowych wśród pracowników kol. świadczy fakt, iż w ciągu 10 lat wybudowano aż 402 domy mieszkalne i administracyjne.

Prócz pracy odbudowy i budowy nowych linij kolejowych polski zarząd kolejowy przeprowadził studja wstępne dla całego szeregu nowych linij, przewidzianych w wielkim programie inwestycyjnym.

Mosty w Tczewie, w pobliżu niemieckiej granicy.

Most na granicy polsko-rosyjskiej, zniszczony w czasie wojny.

Razem z kolejami, zbudowanemi i będącemi w budowie, Min. Komunikacji wykonało 2.585 km. studjów nowych linij kolejowych.

Sieć kolejowa a wymogi gospodarcze.

Ministerstwo Komunikacji, projektując nowe linje i zagęszczając polską sieć kolejową, brało zawsze pod uwagę ogólne warunki gospodarcze kraju i jego wymogi oraz możliwości rozwoju na przyszłość. Budując nowe linje, kładzie się nacisk na konieczność równomiernego zasilenia kraju w bogactwa mineralne, jakie, posiadamy, ułatwienie równomiernego promieniowania na cały kraj ośrodków przemysłowych, udoskonalenie połączeń z morzem, które jest dla nas bramą ekspansji na cały świat oraz ułatwienie eksportu i importu węglowego, dla wzmożenia wytwórczości krajowej przy równoczesnem przyciąganiu jaknajwiększych ilości transportów tranzytowych w ruchu międzynarodowym.

Poza mniejszemi robotami, jak budowa drugich torów, mijanek, wzmacnianiem nawierzchni i t. d. Min. Komunikacji przystąpiło do budowy linji średnicowej na węźle warszawskim, którą po ukończeniu, co nastąpi prawdopodobnie w r. 1930—32, będzie miała pierwszorzędne znaczenie dla rozwoju stolicy jako punktu centralizującego całe życie kraju. Linja średnicowa, przechodząca częściowo tunelem pod centrum miasta, przeznaczona będzie wyłącznie dla ruchu pasażerskiego i projektowane jest wprowadzenie na niej trakcji elektrycznej. Ruch towarowy skierowany będzie cały pierścieniem linij obwodowych. Rozbudowa węzła prowadzona jest w ten sposób, iż przystosowanie go do zwiększonego, a spodziewanego ruchu może być dokonane bez specjalnego trudu i nakładu kosztu. Jak dalece potrzebny jest węzeł warszawski, nowocześnie przebudowany, mówią o tem przewidywania fachowców, którzy twierdzą, iż w okresie 1935 — 40 ilość pociągów osobowych, przechodzących przez węzeł na dobę, wynosić będzie 576, towarowych zaś 208. Pociągi osobowe przewiozą przez węzeł rocznie prawie 20 milj. pasażerów oraz 23 miljony ton towarów.

T a b o r.

Tabor zastały polskie władze kolejowe w r. 1918 w stanie opłakanym. Cofające się wojska i władze okupacyjne zabierały, co się dało, pozostawiając przeważnie zdezolowany szmelc. Nieco majątku kolejowego uratowali polscy funkcjonarjusze kolejowi i wszelkiemi siłami przeszkadzali najeźdźcom w ogałacaniu stacyj kolejowych z wagonów i parowozów.

Tak więc w r. 1918 posiadaliśmy zaledwie 33.000 wagonów towarowych, 1758 parowozów, oraz 3.043 wagonów osobowych, przeważnie popsutych i nienadających się do użytku. Po przeprowadzeniu repartycji, zorganizowaniu odpowiednio służby warsztatowej, zakupach taboru zagranicą i w kraju, posiadamy 141.000 wag. towarowych, 5.223 parowozów i 11.625 wag. osobowych. Należy zaznaczyć, iż w ciągu ubiegłego 10-lecia fabryki krajowe wyprodukowały na zamówienie Ministerstwa Komunikacji 25.533 wag. towarowych, co w olbrzymim stopniu przyczyniło się do ożywienia przemysłu krajowego likwidacji bezrobocia i polepszenia bilansu handlowego.

W gospodarce materjałowej i opałowej dzięki naukowej organizacji pracy, uruchomieniu całego szeregu laboratorjów doświadczalnych i pracowni osiągnięto olbrzymie oszczędności, sięgające kilkudziesięciu miljonów rocznie. Rada Techniczna, specjalny organ przy Ministrze Komunikacji, zajmuje się popieraniem wynalazczości krajowej i zaleca stosowanie w kolejnictwie wynalazków polskich inżynierów, pobudzając w ten sposób ich inicjatywę i energję.

Polityka taryfowa P. K. P.

Taryfy polskie są o wiele niższe, niż taryfy całego szeregu krajów europejskich, nie biorąc już pod uwagę kolei niemieckich, gdzie bardzo wysokie stawki taryfowe uległy jeszcze w ostatnich czasach dalszej zwyżce. Oczywiście, polski zarząd kolejowy musi się liczyć z warunkami gospodarczemi i siłą ekonomiczną kraju. To też Min. Komunikacji, rewidując ustrój swoich taryf za pośrednictwem specjalnie utworzonego biura rewizji taryf, przeprowadza tę pracę systematycznie, zasięgając opinji miarodajnych przedstawicieli świata gospodarczego, nie chcąc przez lekkomyślną zmianę taryfy narażać na wstrząs poszczególnych gałęzi produkcji krajowej. Z drugiej jednak strony polityka taryfowa polskich kolei musi stać także na straży interesu handlowego kolei, które, jak każde zdrowe przedsiębiorstwo, powinny pokrywać nietylko swoje wydatki, ale dawać również dochody.

Duża praca dokonana została również w tej dziedzinie na terenie międzynarodowym, gdyż polski zarząd kolejowy pozawierał umowy z wszystkiemi, za małemi wyjątkami, krajami, co posiada wielkie znaczenie dla ruchu tranzytowego przez Polskę, która przez swoje położenie geograficzne tworzy niejako przejście między zachodem i wschodem.

F i n a n s e.

Finanse polskich kolei państwowych znajdowały się w pierwszych latach odrodzonej Polski w stanie fatalnym. Koleje polskie nietylko że nie dawały dochodów, ale i czerpały zasiłki ze skarbu państwa, tak iż w roku 1924 dopłacił skarb państwa do kolei 103 miljony zł., — zaś w r. 1925 — 20 miljonów zł. Koniec roku 1925 i początek 1926 jest punktem zwrotnym na lepsze. I tak w r. 1926 — 1927 koleje polskie nietylko że nie korzystały z pomocy skarbu, ale przelały do jego kas poważną sumę 33.305 zł. Zaś w r. 1927—28 przekazały koleje skarbowi aż 51 miljonów zł. Przy olbrzymich wydatkach, jakie polskie koleje jeszcze stale mają w związku z odbudową, jest to wynik gospodarki finansowej nadzwyczaj korzystny.

Organizacja pracy.

Koleje państwowe, które są niewątpliwie największem bodajże przedsiębiorstwem państwa, zatrudniają całą armję pracowników, od których fachowego wykształcenia, obywatelskiego stanowiska oraz poczucia obowiązku i karności zależy sprawne funkcjonowanie każdego najmniejszego kółka i trybu skomplikowanego mechanizmu kolejowego. Ileż to trudu i pracy wymagało ujęcie w karby organizacyjne tak wielkiej, 160-ej rzeszy pracowników ko-

lejowych? I mimo, iż praca P. K. P. w związku z ożywionem tętnem życia gospodarczego kraju wzrasta z roku na rok, mimo, iż koleje przewożą coraz to więcej towarów, pasażerów i ładunków tranzytowych, ilość pracowników stale się zmniejsza, co świadczy równocześnie o doskonałej organizacji pracy na kolejach oraz wielkiej wydajności pracowników. I tak w r. 1924 przy 175.000 pracowników wypadało przeciętnie na 1 km. 10,53 pracowników, podczas gdy w r. 1927 cyfra ta spadła do 162.00 tak, że na 1 km. przypadało już tylko 9,47 pracowników, przy znacznie wzmożonej, jak to już wspomniałem, pracy kolei.

Uporządkowanie stanu prawnego a więc przedewszystkiem ujednostajnienie różnorodnych przepisów i ustaw dawnych państw zaborczych, obowiązujących na terenie Polski, wymagało również długoletnich studjów i wysiłków. Praca ta, aczkolwiek nie jest zupełnie ukończona, posunęła się tak daleko, iż w niedługim już czasie ujednostajnienie prawodawstwa kolejowego na P. K. P. stanie się faktem dokonanym, przyczyniając się do zwiększania sprężystości tej organizacji i ułatwiając równocześnie urzędowanie.

Troska o pracowników.

Polskie koleje państwowe, zatrudniając tak olbrzymią ilość pracowników kolejowych, dbają nietylko o sprawne funkcjonowanie sieci kolejowej, ale kładą również duży nacisk na wyrobienie wśród warstw pracowników kolejowych ducha obywatelskiego, obowiązkowości oraz podniesienie ich poziomu kulturalnego. Praca kulturalno - oświatowa na P. K. P. może się już dzisiaj poszczycić b. ładnemi wynikami dzięki specjalnym licznym kursom czy to czysto fachowym, czy też dokształcającym, bibljotekom ruchomym, ogniskom i różnego rodzaju związkom kulturalno - oświatowym. Liczne czytelnie, teatry, ochronki i sanatorja pozwalają pracownikom kolejowym na miłe spędzenie czasu poza służbą oraz odpowiednie wychowanie dzieci. W ostatnich czasach Min. Kom. przeznaczyło specjalne fundusze na szerzenie wśród pracowników kolejowych zamiłowania do ogrodnictwa, pszczelnictwa i hodowli drobiu, co może dać b. piękne rezultaty, zwłaszcza przy sprzyjających warunkach, w jakich znajdują się pracownicy kol. pewnych kategoryj, jak np. dróżnicy.

Ministerstwo Komunikacji przeznaczyło również ostatnio specjalny fundusz na stypendja dla studentów wyższych uczelni, celem zachęcenia ich do pracy na kolejach polskich i przyciągnięcia wykwalifikowanych fachowych sił z wyższem wykształceniem.

Bezpowrotnie już minęły czasy pierwszych lat ostatniego 10-lecia, kiedy to pociągi polskie kursowały brudne i nieopalone, z powybijanemi szybami. Dzisiaj polski zarząd kol. stara się na każdym kroku dbać o wygodę pasażerów, przestrzegając wszelkich zasad hygjeny, tak iż polskie wagony mają wyrobioną już markę w międzynarodowych pociągach i lubiane są przez pasażerów zagranicznych ze względu na ich wygodę i czystość. Sprawne funkcjonowanie kolei polskich i ich punktualność stała się wzorem dla kolei zagranicznych. A zasadniczej tej zmiany dokonano w ciągu tak krótkiego czasu dzięki intensywnej pracy i obowiązkowości wszystkich bez wyjątku kolejarzy, począwszy od najwyższych dygnitarzy, a skończywszy na najdrobniejszym pracowniku.

Przepisy przewozowe na P. K. P.

Do niedawna na kolejach polskich obowiązywały „Przepisy Przewozowe Polskich Kolei Żelaznych", objęte rozporządzeniem Min. Komunikacji z dn. 18.I.1928, (Dz. Ustaw Nr. 14, p. 102), w brzmieniu, nadanem im rozporządzeniem Min. Komunikacji z dnia 4.VI.1928 r. (Dziennik Ustaw Nr. 61, pozycja 5272). Przepisy te zastąpiły dawniej obowiązujące. „Przepisy przewozowe", zawarte w taryfie polskich kolei normalnotorowych na przewóz osób psów, bagażu i przesyłek nadzwyczajnych, ogłoszonej w rozporządzeniu Ministra Kolei z dnia 16 grudnia 1925 r. (Dz. U. R. P. Nr. 128, poz. 913), oraz zawarte w Taryfie Ogólnej na przewóz towarów, zwłok i zwierząt kolejami żelaznemi w Polsce Część I, ogłoszonej w rozporządzeniu Ministra Kolei z dnia 16 grudnia 1925 r. (Dz. U. R. P. Nr. 42, poz. 293) wraz z odnoszącemi się do tychże Przepisów Przewozowych zmianami i uzupełnieniami, ogłoszonemi w rozporządzeniach Ministra Kolei z dnia 20 października 1925 r. (Dz. U. R. P. Nr. 109, poz. 782) i z dnia 14 kwietnia 1926 r. (Dz. U. R. P. Nr. 39, poz. 245) oraz Ministra Komunikacji z dnia 30 lipca 1927 r. (Dz. U. R. P. Nr. 68, poz. 602).

Wobec tego, że w dn. 1.X.1928 r. weszły w Polsce w życie międzynarodowe konwencje berneńskie o przewozie osób i bagaży kolejami żelaznemi oraz o przewozie towarów, podpisane przez Polskę w Bernie w dn. 23.X.1924, trzeba było przystosować do nich przepisy, obowiązujące na kolejach polskich. Wzgląd ten stał się powodem wydania Rozporządzenia Ministra Komunikacji z dn. 9.X.1928 r. w porozumieniu z Ministrami Spraw., Przem. i Handlu oraz Rolnictwa, wprowadzającego nowe regulaminy przewozu osób, bagaży i przesyłek ekspresowych oraz przewozu przesyłek towarowych na kolejach żelaznych, które uchyliło sprzeczne z niem postanowienia i w szczególności wspomniane rozp. z dn. 18.I.1928 r.

W odróżnieniu od dawnego rozporządzenia nowe rozporządzenie posiada 2 załączniki, z których jeden obejmuje regulamin przewozu osób, bagażu i przesyłek ekspresowych, drugi zaś — przewozu przesyłek towarowych (w dawnem rozporządzeniu wszystkie te przepisy były zawarte w jednym regulaminie).

Nowy regulamin wszedł w życie 1.XI.1928 r. Rozporządzenie zostało wydane na mocy art. 4 p. 8 ustawy z dn. 12.VI.1924 r. o zakresie działania Ministra Kolei Żelaznych i o organizacji urzędów kolejowych (Dz. Ust. Nr. 57, p. 580) oraz art. 2 rozp. Prez. Rzeczposp. z dn. 24.IX.1926 r. w sprawie ustanowienia urzędu Ministra Komunikacji (Dz. Ust. Nr. 97, poz. 567), a zgodnie z art. 4, p. 8 ustawy z 12.VI 1924 r. regulaminy przewozowe na kolejach winny

być wydawane w granicach obowiązujących ustaw, a zatem w granicach ustaw cywilnych i handlowych.

Regulamin przewozu osób, bagażu i przesyłek ekspresowych składa się z 5 tytułów, zawierających postanowienia co do:

1) zakresu regulaminu przewozu,
2) umowy o przewóz,
3) odpowiedzialności kolei żelaznej,
4) przechowywania bagażu,
5) przesyłek ekspresowych.

Regulamin przewozu przesyłek towarowych zawiera tylko 3 tytuły o nazwie identycznej, co i trzy pierwsze tytuły regulaminu przewozu osób.

Ponieważ w obydwu regulaminach powtarzają się przepisy tej samej treści, szczególnie w 3-ch pierwszych tytułach, przytoczymy treść ich w łącznem streszczeniu.

1. Zakres regulaminów przewozu.

Obydwa regulaminy obowiązują na wszystkich kolejach żelaznych użytku publicznego na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej. Za zgodą Ministra Komunikacji mogą być wprowadzone odchylenia od przepisów regulaminowych.

Koleje żelazne **nie mogą odmówić przewozu,** z wyjątkiem tylko wypadków, kiedy z powodów technicznych przewóz nie może być uskuteczniony lub kiedy nie uczyniono zadość obowiązującym przepisom i zarządzeniom kolejowym.

Od przewozu kolejami żelaznemi na zasadach regulaminu wyłącza się:

1) przedmioty, których przewóz należy wyłącznie do poczty;
2) przedmioty, które z powodu swej objętości, wagi lub innych właściwości nie mogą być przewiezione;
3) przedmioty, których przewóz jest wzbroniony; a nadto
4) materjały wybuchowe i samozapalne.

2. Przewóz osób.

Osoby, pragnące korzystać z przejazdu kolejami, winny zaopatrzyć się w bilet. Dzieci w wieku do 4 lat skończonych, dla których nie zażądano oddzielnego miejsca, przewozić można w liczbie dwuch bezpłatnie. Dzieci w wieku od 4 lat do skończonych lat 10-ciu przewozi się za połowę opłaty dla dorosłych.

Czas ważności biletów wynosi:

za odległość do 150 km.	1 dobę
za każde dalsze rozpoczęte 200 km. odległości	1 „

przy biletach tam i z powrotem:

przy odległości do 75 km. włącznie . . .	1 „
za każde dalsze rozpoczęte 100 km. odległ.	1 „

Podróżny, który nie może okazać ważnego na przejazd biletu, powinien zapłacić podwójną cenę biletu za odcinek przebyty, jeżeli zaś stacji wyjazdu nie można odrazu i z całą pewnością ustalić, podwójną cenę biletu za cały odcinek, który przebył pociąg, jednakże w obu wypadkach nie mniej, niż 5 złotych.

Podróżny, który bez wezwania zawiadomi konduktora lub kierownika pociągu, że nie mógł kupić biletu, uiszcza cenę pojedyńczą biletu, oraz dopłatę w wysokości 1 zł., ogółem jednak nie więcej, jak podwójną cenę tego biletu.

Nie jest obowiązany do żadnych dopłat:

a) podróżny, któremu kolejowa kasa biletowa nie wydała bezpośredniego biletu do stacji przeznaczenia i poświadczyła to na wydanym mu bilecie, jeżeli na stacji pośredniej, do której opiewa jego bilet z powodu krótkiego postoju nie mógł kupić nowego biletu i o tem uprzedził bez wezwania konduktora;

b) podróżny, który rozpoczął podróż swą na przystanku, na którym nie wydaje się biletów.

Mogą być wyłączone od przejazdu:

a) osoby w stanie nietrzeźwym i które zachowaniem swem obrażają przyzwoitość publiczną, zakłócają spokój lub które nie stosują się do przepisów kolejowych; osoby te nie mają prawa żądać zwrotu ceny biletu ani opłaty pobranej za bagaż;

b) osoby, które wskutek choroby lub innych przyczyn mogłyby być przykre lub niebezpieczne dla towarzyszów podróży. Opłatę za przejazd i za przewóz bagażu zwraca się im po potrąceniu należności za przejechaną drogę.

Nie wolno zabierać do wagonów osobowych przedmiotów zagrażających niebezpieczeństwem, w szczególności zaś broni nabitej, materjałów wybuchowych, łatwo zapalnych, żrących, lub zakaźnych, jak również przedmiotów, które mogłyby być niedogodne lub przykre dla współpodróżnych.

Zwierząt żywych do wagonów osobowych zabierać nie wolno.

Podróżnym wolno zabierać ze sobą bezpłatnie do wagonów osobowych przedmioty łatwo przenośne, nie grożące uszkodzeniem wagonu.

Bagaż ręczny pojedyńczego podróżnego nie może ważyć więcej, niż 25 kg.

3. Przewóz bagażu.

Za bagaż uważa się tylko przedmioty, przeznaczone do osobistego użytku podróżnego w podróży, przewożone w kufrach, koszach, walizach, trokach, pudłach do kapeluszy i w innem podobnem opakowaniu.

Przyjęcie bagażu do przewozu następuje za okazaniem biletu ważnego na przejazd co najmniej do stacji przeznaczenia bagażu.

Po przyjęciu bagażu kolej wydaje podróżnemu kwit bagażowy.

Bagaż wydaje się za zwrotem kwitu bagażowego i po zapłaceniu nieuiszczonych jeszcze należności i kosztów. Kolej żelazna nie jest obowiązana sprawdzać, czy posiadacz kwitu bagażowego jest upoważniony do odbioru.

W razie nieprzedstawienia kwitu bagażowego kolej żelazna obowiązana jest wydać bagaż tylko wówczas, gdy zgłaszający się udowodni swe prawo do niego.

Jeżeli odbiór bagażu nie nastąpi w ciągu 24 godzin od chwili przybycia, kolej żelazna pobiera za przechowanie bagażu opłatę, oznaczoną w taryfie.

Bagaż nieodebrany w ciągu 30 dni od chwili przybycia na stację przeznaczenia kolei żelazna ma prawo sprzedać.

4. Przepisy wspólne dla przewozu osób i bagażu.

Przewozu dokonywa się według podanych do wiadomości publicznej i wywieszonych na stacjach rozkładów jazdy.

Opłaty przewozowe oblicza się według obowiązujących taryf, które winny być stosowane jednakowo do wszystkich, korzystających z usług kolei żelaznej.

Podróżny, który z powodu braku miejsca w klasie, odpowiadającej jego biletowi, przejechał na wskazanem mu miejscu w klasie niższej, ma prawo żądać za odcinek, który przejechał w klasie niższej, różnicy między ceną klasy, za którą zapłacił, a ceną klasy, którą jechał.

Jeżeli podróżny, który doznał przeszkody w odbywaniu podróży wskutek spóźnienia się pociągu i spowodowanego przez to braku połączenia, z powodu odwołania pociągu, przerwy ruchu, lub braku miejsca w odpowiedniej klasie, zaniecha dalszej podróży, ma prawo żądać od kolei zwrotu.

Za bilety zagubione należności nie zwraca się.

5. Odpowiedzialność kolei za przewóz osób, bagażu ręcznego i zwierząt.

Kolej żelazna odpowiada za szkody powstałe bądź wskutek całkowitego lub częściowego zaginięcia albo uszkodzenia bagażu, bądź wskutek opóźnienia dostawy od chwili przyjęcia do przewozu aż do wydania.

Jest ona wolna od tej odpowiedzialności w wypadku całkowitego lub częściowego zaginięcia, albo uszkodzenia bagażu, jeżeli udowodni, że szkoda została spowodowana skutkiem winy podróżnego, skutkiem przyrodzonej właściwości bagażu lub skutkiem siły wyższej.

Spóźnienie się pociągu lub odwołanie pociągu lub też wyłączenie z pociągu wagonu bezpośredniego nie daje podróżnym prawa do jakiegokolwiek odszkodowania od kolei żelaznej.

W razie całkowitego lub częściowego zaginięcia bagażu poszkodowany może żądać:

a) jeżeli wysokość szkody udowodniono: zwrotu tej szkody, najwyżej jednak 34 zł. za każdy brakujący kilogram wagi brutto;

b) jeżeli wysokości szkody nie odowodniono: kwotę ryczałtową 17 zł. za każdy brakujący kilogram wagi brutto.

Brakującą sztukę bagażu uważa się za zaginioną po upływie 14-tu dni od chwili zażądania jej wydania.

W razie uszkodzenia bagażu kolej żelazna obowiązana jest zapłacić kwotę, o którą obniżyła się wartość bagażu.

W razie opóźnionego wydania bagażu, o ile podróżny nie udowodni, że skutkiem tego opóźnienia wynikła szkoda, kolej żelazna obowiązana jest zapłacić odszkodowanie w wysokości 0,17 zł. za każdy kilogram wagi brutto bagażu, wydanego z opóźnieniem i za każde zaczęte 24 godziny, licząc od chwili, kiedy zażądano wydania, jednak najwyżej za dni 14.

Jeżeli udowodniono, że wskutek opóźnienia wynikła szkoda, należy zapłacić za nią odszkodowanie w kwocie, która nie może jednak przekraczać czterokrotnego ryczałtowego odszkodowania, określonego wyżej.

We wszystkich wypadkach, w których przyczyną całkowitego lub częściowego zaginięcia, uszkodzenia albo opóźnienia dostawy bagażu jest zła wola lub ciężkie niedbalstwo ze strony kolei żelaznej, podróżnemu należy wypłacić pełne odszkodowanie za udowodnione straty do podwójnej wysokości wyżej określonego odszkodowania.

Roszczenia z umowy o przewóz **przedawniają** się po roku.

Przedawnienie wynosi natomiast trzy lata, jeżeli chodzi o skargi z tytułu szkody, bądź spowodowanej złą wolą, lub ciężkiem niedbalstwem, bądź wskutek wypadku uzyskania odszkodowania drogą oszustwa.

Za zagubienie lub uszkodzenie bagażu, oddanego do przechowania, kolej żelazna odpowiada jako przechowawca, najwyżej do kwoty 100 zł. za sztukę.

6. Przesyłki ekspresowe.

Przesyłki ekspresowe są to przedmioty, nadające się do przewozu w wagonach bagażowych i które przyjmuje się do przewozu pociągami ruchu osobowego.

Wyłącza się od przewozu jako przesyłki ekspresowe:

1) przedmioty, stanowiące przywilej poczty;

2) przedmioty, które z powodu swej objętości, wagi lub innych właściwości nie nadają się do przewozu wagonami, przeznaczonemi do przewozu bagażu;

3) zwłoki;

4) materjały wybuchowe, samozapalne, łatwo zapalne, trujące, żrące, budzące odrazę, cuchnące lub zakaźne.

Do każdej przesyłki dołącza się **list ekspresowy**, który jest do nabycia na stacji kolejowej za odpowiednią opłatą.

Za ścisłość wskazań i oświadczeń, zamieszczonych w liście ekspresowym, odpowiedzialny jest nadawca i ponosi wszelkie następstwa, wynikające ze wskazań lub oświadczeń, niezgodnych z rzeczywistością.

W razie niezgodnego z rzeczywistością oznaczenia przedmiotów, stanowiących zawartość przesyłki, nadawca powinien uiścić dopłatę niezależnie od zapłacenia różnicy należności przewozowej i od wynagrodzenia ewentualnej szkody oraz odpowiedzialności karnej.

Odbiorca ma prawo po zapłaceniu należności i kosztów ciążących na przesyłce żądać w godzinach służbowych wydania mu przesyłki na stacji przeznaczenia zaraz po przybyciu pociągu, którym kolej żelazna powinna była ją przewieźć.

Kolej żelazna może żądać udowodnienia prawa do odbioru przesyłki. Odbiór poświadcza się na liście ekspresowym.

Jeżeli odbiorca odmówi przyjęcia przesyłki albo nie odbierze jej w ciągu 3 dni od chwili przybycia, lub jeżeli wogóle zajdzie przeszkoda w wyda-

niu przesyłki, wówczas stacja przeznaczenia powinna niezwłocznie zawiadomić nadawcę na jego koszt, za pośrednictwem stacji nadawczej, o przeszkodzie w wydaniu i żądać rozporządzenia przesyłką.

Kolej żelazna odpowiada za szkody powstałe od chwili przyjęcia przesyłki do przewozu do czasu jej wydania bądź wskutek całkowitego lub częściowego zaginięcia, albo uszkodzenia przesyłki ekspresowej.

7. Przewóz towarów.

Koleje żelazne obowiązane są przewozić towary między wszystkiemi stacjami, otwartemi do ruchu towarowego na podstawie listu przewozowego.

List przewozowy.

Na każdą przesyłkę sporządza się list przewozowy według odpowiedniego wzoru oraz jego wtórnik.

Nadawca obowiązany jest oznaczyć w liście przewozowym:

a) miejsce oraz datę sporządzenia listu przewozowego;

b) stację przeznaczenia;

c) nazwisko i adres odbiorcy;

d) oznaczenie zawartości przesyłki;

e) dokładne wyszczególnienie dokumentów, wymagane przez odnośne władze;

f) nazwisko oraz adres nadawcy.

Poza tem nadawca może podać w przeznaczonych na to rubrykach listu przewozowego:

g) miejsce przeznaczenia;

h) wagę przesyłki;

i) żądanie, aby kolej żelazna zważyła przesyłkę;

k) żądanie „zostawić na stacji" lub „dostawić do mieszkania", jeżeli taki sposób doręczenia istnieje na stacji przeznaczenia;

l) żądanie zastosowania określonych taryf;

m) deklarację wartości dostawy przesyłki;

n) wskazanie należności i kosztów, które nadawca bierze na swój rachunek;

o) wysokość ciążącego na przesyłce zaliczenia tudzież zaliczek wypłaconych zgóry przez kolej;

p) drogę przewozu, oraz stację, na których mają być załatwiane formalności celne, podatkowe, skarbowe, policyjne lub wymagane przez inne władze administracyjne;

r) wskazanie pełnomocnika;

s) inne oświadczenia.

Sprawdzanie zawartości przesyłki.

Kolej żelazna ma prawo sprawdzać w każdym czasie, czy ilość sztuk, waga i zawartość przesyłki są zgodne z oświadczeniami nadawcy w liście przewozowym. Za sprawdzanie takie nie pobiera się opłaty. Natomiast, jeżeli oświadczenia w liście przewozowym nie są zgodne z rzeczywistością, kolej żelazna ma prawo do zwrotu kosztów sprawdzenia.

Nadawca może żądać przy nadaniu przesyłki, aby mu dano możność być obecnym przy stwierdzeniu ilości sztuk i wagi, o ile czynności te wykonywane są na stacji nadania.

Przy odważaniu przesyłek wagonowych na wadze wagonowej, wagę stwierdza się w ten sposób iż od ogólnej wagi załadowanego wagonu odejmuje się własną wagę wagonu, na nim oznaczoną. Na żądanie jednak osoby uprawnionej do rozporządzenia przesyłką, kolej żelazna powinna sprawdzić własną wagę wagonu.

Stwierdzenie przez kolej żelazną ilości sztuk i wagi przesyłki powinno być poświadczone w liście przewozowym.

W razie ujawnienia niezgodnego z rzeczywistością oznaczenia zawartości, wagi lub ilości sztuk przesyłki, w razie przeciążenia wagonu, i w razie zaniedbania przepisów ostrożności, kolej żelazna pobiera odpowiednie dopłaty.

Zawarcie umowy o przewóz.

Umowę o przewóz należy uważać za zawartą z chwilą, kiedy stacja nadawcza przyjęła do przewozu przesyłkę wraz z listem przewozowym. Na znak przyjęcia stacja nakłada na liście przewozowym stempel z datą przyjęcia przesyłki.

Ostemplowanie powinno być uskutecznione bezpośrednio po całkowitem przyjęciu przesyłki, wymienionej w liście przewozowym i na żądanie nadawcy dokonane w jego obecności, po pobraniu sum podlegających opłacie zgóry.

Ostemplowany list przewozowy stanowi dowód zawarcia umowy o przewóz.

Zawarte w liście przewozowym dane co do wagi i liczby sztuk przesyłki, załadowanej do wagonu przez nadawcę, mogą służyć za dowód przeciw kolei żelaznej tylko w tym wypadku, jeżeli kolej żelazna dokonała sprawdzenia wagi i ilości sztuk przesyłki i potwierdziła w liście przewozowym zgodność oświadczeń, wskazanych przez nadawcę. Koleje zatem obowiązane są zawrzeć umowę o przewóz. Przepis ten, ustanawiający przymus zawarcia umowy, wynika z ważności kolei dla życia gospodarczego i konieczności przeciwdziałania wykorzystaniu przez koleje monopolistycznego stanowiska. Następstwem tego przymusu jest konieczność stosowania wobec wszystkich tej samej taryfy.

Opakowanie i cechowanie.

Przesyłka powinna być opakowana odpowiednio do swych właściwości dla zabezpieczenia jej od zniszczenia, braku albo uszkodzenia.

Jeżeli przesyłka nie jest należycie opakowana, kolej żelazna może odmówić przyjęcia jej do przewozu, albo żądać, aby nadawca uznał w liście przewozowym brak lub wadliwość opakowania.

Za szkody powstałe wskutek wadliwości opakowania, stwierdzone w powyższy sposób, lub nie dające się zewnętrznie zauważyć, ponosi odpowiedzialność nadawca przesyłki.

Wykonanie umowy o przewóz.

Nadawanie.

Przesyłki powinny być dostarczane kolei żelaznej na miejsca przez nią oznaczone w godzinach służbowych, podawanych do wiadomości publicznej przez kolej żelazną drogą ogłoszeń na stacjach.

W niedziele i dni świąteczne kolej żelazna nie jest obowiązana przyjmować przesyłek towarowych zwyczajnych, natomiast obowiązana jest przyjmować przesyłki pośpieszne.

Jeżeli przyjęcie przesyłki, którą powinna załadować kolej żelazna, jest wstrzymane wskutek tego, że nadawca nie dostarczył w ciągu 24 godzin wszystkich towarów, wymienionych w liście przewozowym, kolej żelazna ma prawo pobrać za towar złożony na stacji składowe przewidziane w taryfach. Taką samą opłatę kolej żelazna ma prawo pobrać, jeżeli nadawca w ciągu 24 godzin od chwili rozpoczęcia przyjmowania przesyłki, nie złożył kolei żelaznej należycie sporządzonego listu przewozowego, zamiast nieprzyjętego przez ekspedycję wskutek nieprawidłowości lub niedostateczności oświadczeń, albo że nie uiścił w tym samym terminie opłat przewozowych i dodatkowych, które powinny być uiszczone przy nadaniu.

Na przesyłkę, której załadowanie należy do nadawcy, nadawca winien zamówić wagon, oznaczając w zamówieniu żądaną datę podstawienia wagonu, rodzaj przesyłki, przybliżoną jej wagę i stację przeznaczenia. Przyjmując zamówienie na wagon, kolej żelazna ma prawo żądać zabezpieczenia pieniężnego do wysokości postojowego za jedną dobę.

Jeżeli osoba, zamawiająca wagon, odwoła zamówienie przed podstawieniem wagonu, to kolej żelazna ma prawo pobrać opłatę, przewidzianą w taryfie, nie przenoszącą jednak opłaty za przetrzymanie wagonu w ciągu pół doby.

Jeżeli osoba, zamawiająca wagon, odwoła zamówienie już po podstawieniu wagonu, ale jeszcze przed upływem terminu naładowania, to kolej żelazna ma prawo pobrać przewidzianą w taryfach opłatę, nie przenoszącą wysokości opłaty za przetrzymanie wagonu w ciągu jednej doby.

Formalności celne oraz inne.

Formalności celne oraz wymagane przez władze skarbowe, policyjne i inne władze administracyjne w czasie przewozu przesyłki załatwia kolej żelazna za pobraniem opłat, określonych w taryfie. Czynności te może kolej żelazna zlecić ekspedytorowi na rachunek osoby uprawnionej do rozporządzania przesyłką, lecz ponosi za nie w obu wypadkach odpowiedzialność w charakterze ekspedytora.

Nadawca przesyłki może zaznaczyć w liście przewozowym, iż pragnie być obecny sam albo przez specjalnie do tego upoważnioną osobę przy dokonywaniu formalności celnych lub podatkowych. Na żądanie oraz z zwrotem połączonych z tem kosztów, nadawca lub jego pełnomocnik powinien być zawiadomiony o przybyciu przesyłki na stację, na której mają być dokonane formalności celne.

Zawiadomienie odbiorcy o przybyciu przesyłek, ich sprawdzanie i terminy ich odbioru.

Kolej żelazna zawiadamia odbiorcę o przybyciu przesyłki (§ 131) według uznania pocztą, telegramem, telefonogramem, albo też pismem przez specjalnego posłańca.

Kolej żelazna jest obowiązana wydać odbiorcy, wskazanemu w liście przewozowym na stacji przeznaczenia przesyłkę wraz z listem przewozowym pokwitowanym z pobrania wszelkich należności, wynikających z listu przewozowego.

Za upoważnionego do wykupienia i odbioru listu przewozowego uważa się każdego, kto okaże kolei żelaznej zawiadomienie o przybyciu przesyłki zaopatrzone przez odbiorcę w pokwitowanie z odbioru. Kolej żelazna nie jest obowiązana sprawdzać tożsamości osoby odbiorcy, ani własnoręczności jego podpisu.

Przy wydawaniu przesyłki odbiorca może żądać, aby na stacji kolejowej sprawdzono w jego obecności ilość sztuk i wagę przesyłki.

Za sprawdzenie wagi i ilości sztuk przesyłki kolej żelazna pobiera opłaty, przewidziane w taryfach.

Przesyłki, które kolej żelazna obowiązana jest wyładować, powinny być zabrane w terminie oznaczonym w taryfie, w godzinach służbowych. Termin liczy się od chwili zawiadomienia odbiorcy o przybyciu przesyłki i winien wynosić conajmniej 24 godziny.

Jeżeli przesyłka nie została zabrana w wyznaczonym terminie, kolej żelazna pobiera składowe lub postojowe. Kolej żelazna może również na koszt i odpowiedzialność odbiorcy wyładować przesyłki, przez niego nie wyładowane.

Obliczanie przewoźnego.

Kolej żelazna obowiązana jest wpisać do listu przewozowego opłaty przewozowe, oraz opłaty dodatkowe, określone na podstawie taryf obowiązujących.

Oprócz tych opłat, kolej żelazna może wstawić w rachunek tylko wydatki, poczynione przez nią w gotowiźnie.

Za poczynione w gotowiźnie wydatki kolej żelazna ma prawo pobierać opłatę komisową (prowizję).

Stacja nadawcza ma prawo żądać uiszczenia zgóry opłaty przewozowej za przesyłki uznane przez nią za łatwo ulegające zepsuciu, za przesyłki nie zabezpieczające kosztów przewozu wskutek swej małej wartości, wreszcie za przesyłki nadane w opakowaniu wadliwem, nie zabezpieczającem ich całości.

We wszystkich innych wypadkach nadawca przesyłki może według swego uznania uiścić opłatę przewozową i opłaty dodatkowe albo w całości albo też wpłacić dowolną tylko ich część. Należności niepobrane przy nadaniu przesyłki uważa się za przekazane na odbiorcę.

W razie nieprawidłowego zastosowania taryfy lub błędnego obliczenia przewoźnego i opłat dodatkowych, różnica pomiędzy sumą należną a pobraną powinna być zwrócona, względnie pobrana dodatkowo, o czem kolej żelazna powinna zawiadomić osobę, od której należy się dopłata, lub której przypada zwrot nadpłaty.

Zaliczenia i zaliczki w gotowiźnie.

Nadawca może obciążyć przesyłkę zaliczeniem do wysokości wartości przesyłki.

Jako dowód obciążenia przesyłki zaliczeniem służy list przewozowy, zaopatrzony w stempel stacji nadawczej lub wtórnik listu przewozowego. Nad-

to kolej żelazna na żądanie wydaje bezpłatne zaświadczenie o zaliczeniu.

Kolej żelazna powinna zawiadomić nadawcę o pobraniu zaliczenia i wypłacić mu to zaliczenie.

W razie wydania przesyłki odbiorcy bez pobrania zaliczenia, kolej żelazna powinna wypłacić nadawcy odszkodowanie, w kwocie nie wyższej, niż zaliczenie, przyczem kolei żelaznej służy prawo regresu do odbiorcy.

Przeszkody w przewozie przesyłki.

W razie przeszkody, w wysłaniu lub w dalszym przewozie przesyłki, przyjętej do przewozu, kolej żelazna rozstrzyga, czy w interesie nadawcy należy zwrócić się do niego po wskazówki, czy też korzystniej będzie dokonać przewozu inną drogą z urzędu. W tym ostatnim razie kolej żelazna ma prawo pobrać przewoźne za obraną z urzędu drogę.

Jeżeli niema innej drogi przewozu, kolej żelazna zwraca się po wskazówki do nadawcy.

Nadawca, zawiadomiony o przeszkodzie w przewozie, ma prawo uważać umowę o przewóz za rozwiązaną, jednakże obowiązany jest zapłacić kolei żelaznej, o ile ona nie ponosi winy — stosownie do okoliczności, albo przewoźne za odległość już przebytą, albo koszty przygotowania do przewozu jako też wszystkie inne koszty, przewidziane w taryfach.

Przeszkody w wydawaniu przesyłek.

Jeżeli odbiorca nie może być odszukany, odmówi przyjęcia przesyłki lub nie wykupi listu przewozowego w terminie przewidzianym w taryfie, albo wogóle zajdzie jakakolwiek przeszkoda w wydaniu przesyłki, stacja przeznaczenia powinna niezwłocznie zawiadomić nadawcę za pośrednictwem stacji nadawczej o przeszkodach w wydaniu i zażądać odpowiedniego rozporządzenia.

Jeżeli nie można zawiadomić nadawcy, albo nadawca zwleka z daniem rozporządzenia albo też rozporządzenie to nie może być wykonane, kolej żelazna powinna wziąć przesyłkę na skład na odpowiedzialność i koszt nadawcy.

Oprócz tego kolei żelaznej służy prawo sprzedać możliwie najkorzystniej bez dalszych folmalności: a) bezzwłocznie po upływie terminu odbioru — przesyłki nie zabrane, a ulegające szybkiemu zepsuciu, jak również przesyłki, które wobec braku składów lub innych warunków miejscowych nie mogą być przyjęte na skład kolei żelaznej, ani też przekazane lub oddane składnikowi prywatnemu; b) w 4 tygodnie po upływie terminu wolnego od składowego, wszelkie inne przesyłki nie odebrane ani przez odbiorcę, ani przez nadawcę.

Prawo zastawu kolei żelaznej.

Na zabezpieczenie należności, wynikających z umowy o przewóz, kolej żelazna ma prawo zastawu na przesyłce. Prawo to służy kolei żelaznej dotąd, dopóki przesyłka znajduje się w posiadaniu kolei żelaznej, lub w przechowaniu osoby trzeciej, która ją dzierży w imieniu kolei żelaznej.

Odpowiedzialność kolei żelaznych.

Kolej żelazna ponosi odpowiedzialność za szkody, wynikłe wskutek całkowitego lub częściowego zaginięcia albo uszkodzenia przesyłki, powstałe od chwili przyjęcia przez kolej żelazną przesyłki do przewozu do czasu jej wydania, o ile szkody te nie powstały z winy lub wskutek zleceń osoby, uprawnionej do rozporządzania przesyłką, wskutek siły wyższej, wadliwości opakowania, nie dającego się zauważyć zewnętrznie, albo wskutek przyrodzonych właściwości towaru (zepsucie wewnetrzne, ulatnianie się, wyciek i t. p.).

Jeżeli kolej żelazna zmuszona jest zapłacić odszkodowanie za całkowite lub częściowe zaginięcie przesyłki, to przy obliczeniu tego odszkodowania stosuje się cenę giełdową, w braku ceny giełdowej cenę targową, w braku zaś jednej i drugiej wartość zwyczajną, jaką towar tego samego rodzaju i gatunku miał w chwili i miejscu przyjęcia przesyłki do przewozu. Wysokość odszkodowania nie może w żadnym razie przewyższać kwoty maksymalnej 86 zł. za każdy brakujący kilogram wagi brutto.

Osoba uprawniona może bez dostarczenia dalszych dowodów uważać przesyłkę za zaginioną, jeżeli jej nie wydano odbiorcy, lub nie oddano mu jej do rozporządzenia w ciągu dni 30 po upływie terminu dostawy.

W razie przekroczenia terminu dostawy, jeżeli osoba uprawniona nie udowodni, że skutkiem tego opóźnienia wynikła szkoda, kolej żelazna obowiązana jest zapłacić:

$^{1}/_{10}$ przewoźnego za opóźnienie, nie przekraczające $^{1}/_{10}$ terminu dostawy;

$^{2}/_{10}$ przewoźnego za opóźnienie większe niż $^{1}/_{10}$, a nie przekraczające $^{2}/_{10}$ terminu dostawy;

$^{3}/_{10}$ przewoźnego za opóźnienie większe niż $^{2}/_{10}$, a nie przekraczające $^{3}/_{10}$ terminu dostawy;

$^{4}/_{10}$ przewoźnego za opóźnienie większe niż $^{3}/_{10}$, a nie przekraczające $^{4}/_{10}$ terminu dostawy;

$^{5}/_{10}$ przewoźnego za wszelkie opóźnienie większe niż $^{4}/_{10}$ terminu dostawy.

Odszkodowanie nie może przekraczać sumy przewoźnego.

We wszystkich wypadkach, gdy całkowite lub częściowe zaginięcie przesyłki, uszkodzenie lub opóźnienie w dostawie nastąpiło wskutek złej woli lub ciężkiego niedbalstwa ze strony kolei żelaznej, należy wypłacić pełne odszkodowanie za udowodnione straty do podwójnej wysokości kwot maksymalnych.

Przedawnienie roszczeń z tytułu umowy o przewóz.

Roszczenia z tytułu umowy o przewóz przedawniają się po roku. Przedawnienie następuje natomiast z upływem trzech lat, jeżeli dotyczy:

a) roszczeń o wypłatę zaliczeń, pobranych przez kolej żelazną od odbiorców;

b) roszczeń z tytułu szkody, spowodowanej złą wolą lub ciężkiem niedbalstwem;

c) roszczeń z tytułu oszustwa.

(p.)

Polska Komunikacja napowietrzna

Ministerstwo Komunikacji, któren.u już od roku 1921 podlega lotnictwo cywilne, zostało przez wydane w marcu 1928 r. prawo lotnicze powołane formalnie do sprawowania nadzoru i opieki nad tem lotnictwem.

Z dniem 1.I.1929 roku została stworzona państwowo - samorządowa Spółka p. f. „Linje Lotnicze Lot", której Ministerstwo Komunikacji przekazało eksploatację linij lotniczych, uskutecznianych dotychczas na podstawie koncesji, dawnych przez „Aerolot" i „Aero".

Kapitał zakładowy „Lotu" wynosi 8.000.000 zł. Ministerstwo Komunikacji zarezerwowało dla siebie 60 proc. udziałów, a to w tym celu, by mieć pewność nietylko drogą urzędowej kontroli oddziaływania na bieg spraw w „Locie". Reszta udziałów jest przeznaczona dla samorządów.

„Lot" utrzymuje komunikację lotniczą na następujących linjach:

1. Warszawa — Gdańsk (długość linji 302 km.).
2. Warszawa—Poznań (długość linji 285 km.).
3. Warszawa—Katowice (długość linji 260 km.).
4. Warszawa — Lwów (długość linji 340 km.).
5. Kraków — Katowice (długość linji 75 km.).
6. Katowice — Brno — Wiedeń (długość linji 325 km.).
7. Katowice — Wiedeń (długość linji 295 km.).
8. Katowice—Poznań (długość linji 286 km.).
9. Poznań — Bydgoszcz — Gdańsk (długość linji 256 klm.).

Na linji Warszawa — Praga — Paryż (długość linji 530 klm.) utrzymuje komunikację w dalszym ciągu C. I. D. N. A.

Ministerstwo Komunikacji przeprowadza wszechstronną kontrolę Towarzystw, zatwierdza rozkłady lotów, taryfy i t. d.

Typy płatowców, używane na linjach muszą być przed wprowadzeniem do użytkowania zatwierdzone przez Ministerstwo Komunikacji.

Dążąc do zapewnienia maximum bezpieczeństwa dla pasażerów, co 3 miesiące są silniki i samoloty badane przez biuro „Veritas", działające w Polsce na podstawie umowy z Ministerstwem Komunikacji, a personel latający towarzystwa, co 6 miesięcy poddawany badaniom specjalnej komisji lekarskiej, orzekającej o zdatności badanego do wykonywania zawodu pilota komunikacyjnego.

Niezależnie od powyższego obowiązują w Polsce wszelkie przepisy C. I. D. N. A.
Prawodawstwo krajowe kładzie również duży nacisk na bezpieczeństwo lotu z punktu widzenia pasażera i ładunku jakoteż i osób trzecich.

Komunikacja lotnicza korzysta z lotnisk w Warszawie, Krakowie, Lwowie, Poznaniu i Katowicach. Ponadto jest już przygotowane lotnisko w Łodzi. Lotniska posiadają hangary, warsztaty, garaże i odpowiednie składy na materjały pędne, jakoteż pomieszczenia administracyjne i dworce lotnicze.

W portach lotniczych urzędują z ramienia Ministerstwa Komunikacji zawiadowcy portów i pomocniczy personel, których zadaniem jest przestrzeganie odpowiednich przepisów ruchu i porządku ogólnego na lotniskach.

W portach, do których przylatują płatowce utrzymujące komunikację z zagranicą, pełnią służbę urzędnicy kontroli policyjnej i celnej.

W portach i na linjach lotów jest zorganizowaną służba łączności i służba meteorologiczna, zapewniająca również bezpieczeństwo lotu i komunikowanie się między poszczególnemi portami i posterunkami meteorologicznemi. Stacyj i posterunków meteorologicznych jest obecnie 35. Personel obsługujący stacje i posterunki meteorologiczne jest specjalnie wyszkolony przez Państwowy Instytut Meteorologiczny i działa według odpowiednich szczegółowych instrukcji. Komunikaty meteorologiczne są podawane do wiadomości zainteresowanym, kluczem przyjętym przez C. I. D. N. A. drogą radjotelegraficzną, telegraficzną i telefoniczną.

Przed każdym odlotem otrzymują funkcjonarjusze linji lotniczej odpowiednie wiadomości meteorologiczne z linji lotu wraz z przewidywaniem pogody.

Obecna sieć komunikacji lotniczej wynosi w sumie 2.957 klm.

Celem postawienia naszej komunikacji lotniczej na odpowiednim dzisiejszym wymaganiom poziomie, Wydział Lotnictwa Cywilnego opracował plan wszechstronnej rozbudowy dróg powietrznych, a więc będzie wprowadzone oświetlenie nocne lotnisk i szlaków powietrznych, powiększona liczba lądowisk i lotnisk, a przedewszystkiem położony nacisk na wzniesienie na lotniskach odpowiednich budowli.

W roku bieżącym rozpoczyna Ministerstwo Komunikacji budowę hangarów i dworców lotniczych w portach żeglugi powietrznej Warszawy, Poznania, Krakowa i Lwowa.

Przeprowadzenie stopniowo całego programu budowlanego dla poszczególnych portów, jest przewidziane na okres 8 do 12 lat. Dworce lotnicze będą komfortowo urządzone i zaopatrzone we wszelkie nowoczesne udoskonalenia, a hangary budowane i urządzone będą według najnowszych wymagań techniki.

Konieczność używania w dzisiejszym życiu codziennem komunikacji lotniczej, jak też i fakt, że na polskich linjach lotniczych nie było ani jednego śmiertelnego wypadku powodują ciągle wzrastającą frekwencję na linjach lotniczych.

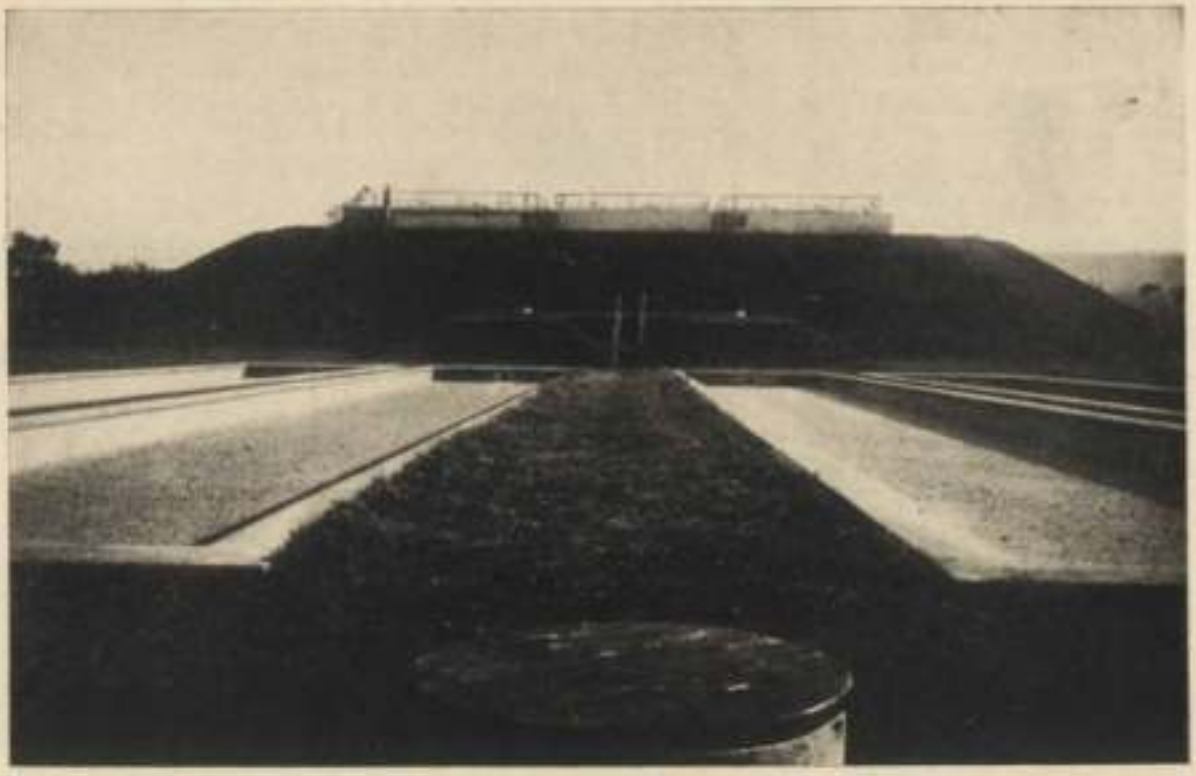

Stacja pomp w budowie pod Częstochową.

Most na rzece Odrze, naturalnej granicy Polski.

INŻ. MARJAN PROKOPOWICZ.
Dyrektor Dep. Wodnego Min. Rob. Publ.

Śródlądowe drogi wodne w Polsce

Warunki wodnej sieci komunikacyjnej.

Polska posiada wyjątkowo korzystne warunki tak naturalne, jak i ekonomiczne dla rozwoju śródlądowej komunikacji wodnej. Składają się na to: 1) korzystne w stosunku do powierzchni państwa rozłożenie rzek, które, posiadając małe spadki przy równocześnie dostatecznej wielkości dorzecza i dostatecznej ilości wody, mogą tworzyć sieć naturalnych dróg wodnych, przerzynającą państwo od południa ku północy i od zachodu ku wschodowi; 2) niskie działy wód między poszczególnemi dorzeczami rzek, które pozwalają na łatwe połączenie naturalnych systemów żeglownych sztucznymi kanałami żeglownymi; 3) warunki produkcji oparte na rozłożeniu bogactw naturalnych Polski w ten sposób, że węgiel znajduje się na zachodnich krańcach państwa, leśne obszary zaś znajdują się przeważnie na wschodzie, co wymaga, aby wewnętrzny transport na wielkie odległości tych właśnie dóbr, które wymagają taniego transportu, odbywał się drogą wodną; 4) dróg wodnych wewnętrznych wymaga też polski eksport morski z uwagi na położenie portu gdańskiego, odległe od ognisk produkcji; 5) nadto położenie polskiej sieci wodnej między zachodem a wschodem Europy wyznacza dla tej sieci rolę bardzo ważną w europejskim ruchu tranzytowym.

Korzystne warunki dla wodnej sieci komunikacyjnej stwierdził też komitet ekspertów z ramienia komisji doradczej i technicznej komunikacji i tranzytu (la Commission consultative et technique des communications et du transit) Ligi Narodów, zaproszony przez Rząd Polski do wyrażenia opinji o drogach wodnych w Polsce wskutek uchwał konferencji genewskiej z r. 1921 (la Conference de Genève de 1921) w kwestji zbadania ogólnej sytuacji żeglugi śródlądowej w Europie.

Opis obecnych dróg wodnych.

Naturalne drogi wodne Polski grupują się około czterech rzek: Wisły, Warty, Prypeci i Niemna, tworząc cztery naturalne systematy komunikacyjne, połączone ze sobą sztucznymi kanałami żeglugowymi, a mianowicie: systemat Warty łączy z Wisłą kanał Bydgoski, systemat Wisły z Prypecią kanał Królewski, z Niemnem kanał Augustowski, system Prypeci z Niemnem przez Szczarę kanał Ogińskiego. — Polska ustawa wodna zalicza do wód żeglownych naturalnych i sztucznych biegi rzek i kanałów na łącznej długości 5631 km., w tem zajmują rzeki żeglowne wraz z jeziorami 4894 km., rzeki skanalizowane 518 km., kanały żeglowne 219 km. Żegluga jednak odbywa się rzeczywiście tylko na 1863 km., w czem 1621 km. rzek żeglownych wraz z jeziorami, 184 km. rzek skanalizowanych i 58 km. kanałów żeglownych. Przytem poszczególne odcinki nie tworzą ciągłości, wykazują przerwy, między poszczególnemi systematami żeglownymi, które je odosabniają i niweczą jednolitość sieci wodnej.

Zdolność przewozowa tych dróg wodnych jest niewielka, żegluga bowiem statkami wyżej 250 ton odbywać się może tylko na długości nieznacznie ponad 700 km. a mianowicie: na Wiśle od Warszawy po Gdańsk, na Warcie od Poznania w dół, na Noteci i na kanale Bydgoskim.

Przyczyny tego stanu rzeczy są rozmaite. Na pierwszem miejscu wymienić należy nieuregulowany stan rzek, które stanowią drogi wodne i nieodpowiadające dzisiejszym wymaganiom wymiary kanałów sztucznych. Przed rozbiorami Polski Wisła stanowiła główną arterję komunikacyjną wodną państwa i połączenie z polskim portem morskim Gdańskiem, skutkiem rozbiorów jednak, podzielona na trzy części, związane z nowymi odmiennymi kierunkami handlowymi, straciła swe znaczenie jako droga wodna i jako taka na znaczniejszej długości nie była przedmiotem troski rządów zaborczych. Że Polska przedrozbiorowa i w pierwszych latach po rozbiorach doceniała znaczenie dróg wodnych, świadczą kanały: **Królewski,** zbudowany w 1789 r. za króla Stanisława Augusta, **Ogińskiego,** zbudowany w latach 1765—1768 oraz **Augustowski,** zbudowany przez rząd b. Królestwa Kongresowego w latach 1824 — 1839. Były to rzeczy niemałej wagi na ówczesne stosunki, jeśli weźmiemy pod uwagę, że kanał Ogińskiego łączy Szczarę, dopływ Niemna z Prypecią, dopływem Dniepru, zatem łączy morze Bałtyckie z morzem Czarnem, którą to rolę odgrywa też kanał Królewski, łączący Muchawiec, dopływ Bugu, z Piną, dopływem Prypeci.

Po wypadkach ostatniej wojny światowej otrzymała Polska odrodzona po rządach zaborczych drogi wodne w znacznej części w stanie gorszym niż obecny, bo częściowo zrujnowane przez działania wojenne.

Mimo ciężkich warunków gospodarczych i finansowych nie zaniedbano jednak prac nad poprawą dróg wodnych, lecz dokonywano je w miarę jak słabe siły finansowe Państwa na to pozwalały, a w żadnym razie nie dopuszczono do obniżenia stanu ich używalności. I tak, o ile drogi wodne dawnego zaboru niemieckiego nie wymagały poza konserwacją dalszych nakładów, zwrócono uwagę na poprawę stosunków żeglowności na Wiśle w dawnych zaborach austrjackim i rosyjskim. Przeprowadzone roboty regulacyjne powyżej Krakowa zezwoliły na rozwinięcie się żeglugi barkami żelaznemi o udźwigu do 250 ton.

Dawną graniczną przestrzeń Wisły od Niepołomic do Sandomierza zobowiązały się uregulować oba rządy: austrjacki i rosyjski umową z roku 1864. Przed wojną światową wykonano na brzegu austrjackim 70 proc., a po stronie rosyjskiej 50 proc. projektowanych robót. Rząd polski przedewszystkiem odnowił budowle regulacyjne zniszczałe skutkiem braku konserwacji przez czas wojny i podjął równocześnie zaległe roboty regulacyjne w dalszym ciągu, szczególnie na więcej zacofanym lewym brzegu rzeki tak, że obecnie pozostaje jeszcze ogółem około 20 proc. robót do wykonania. Na Wiśle od Sandomierza do Nieszawy rząd rosyjski żadnych robót regulacyjnych nie wykonywał poza 5 kilometrową przestrzenią pod Warszawą i małego odcinka przy granicy niemieckiej, ograniczając nadzór nad rzeką do usuwania z nurtu karczów i kamieni. — Na tej zupełnie zdziczałej części rzeki polska administracja wodna

miała do wykonania w pierwszym rzędzie ubezpieczenie od zniszczenia brzegów, celem ochrony wałów powodziowych, następnie należało rozpocząć w pewnych punktach stałe prace regulacyjne jako podstawę do ujęcia koryta w przyszłą trasę regulacyjną i dążyć do jego skoncentrowania.

Na Wiśle pomorskiej Rząd Polski oprócz robót zachowawczych dokonał naprawy budowli regulacyjnych, które zniszczyła w znacznym stopniu katastrofalna powódź w roku 1924.

Dodać do powyższego należy rozpoczęcie budowy portu w Worszawie na Saskiej Kępie, z którego jeden basen ukończony jest już i oddany do użytku żeglugi, drugi znajduje się na ukończeniu, następnie budowę portu w Radziwiu i rozpoczęcie budowy portu w Płaszowie.

Prócz prac powyższych polska administracja wodna otoczyła opieką szlak wodny, tycząc nurt i utrzymując go przez czyszczenie z pni, kamieni i innych przeszkód żeglugowych i oświetlając go dla umożliwienia ruchu żeglownego w nocy.

Wykonywa się też w zakresie coraz szerszym prace pogłębiarskie dla zapewnienia żegludze potrzebnych głębokości w nurcie w okresach niskich stanów wody.

Nie mało pracy włożono również, aby przyprowadzić do stanu używalności drogi wodne na wschodzie Państwa, które uległy znacznym uszkodzeniom wskutek działań wojennych.

W roku 1921 ukończono odbudowe dwukrotnie przez wojnę zniszczonego kanału Królewskiego. W r. 1922 wykończono roboty na kanale Augustowskim, na którym ruch, zresztą, nie był przerwany, i rozpoczęto odbudowę kanału Ogińskieg,o zniszczonego zupełnie, nad którym bezpośrednio przez dłuższy okres znajdował się front armji niemieckiej. W r. 1926 otwarto odbudowany kanał dla ruchu żeglownego. Poza tem wybudowano nowe śluzy na Szczarze, odbudowano i uporządkowano przystań i zimowisko w Pińsku, wybudowano zimowisko w Grodnie i w Pułtusku, rozpoczęto budowę zimowiska w Wilnie, wreszcie oczyszczono szereg rzek, w szczególności Prypeć, Jasiołdę, Szczarę, Pinę, Styr, Horyń, Niemen, Wilję z przeszkód dla żeglugi w postaci pali po mostach wojennych, zarośnięć i t. p. — W ten sposób uruchomiono przedwojenną sieć dróg wodnych na wschodzie.

Odbudowa dróg w oświetleniu cyfr.

Prace państwa nad drogami wodnemi, odzwierciadlone w cyfrach budżetowych na wydatki, połączone z budową i utrzymaniem dróg wodnych, podajemy poniżej za okres od 1924 r. do 1928/29, a to z uwagi, że przed rokiem 1924 skutkiem gwałtownych wahań walutowych podanie tych cyfr z pewną dokładnością nie jest możliwe.

Rok 1924	. . .	5.447.430 zł.
„ 1925	. . .	10.016 010 „
„ 1926/27	. . .	12.418.500 „
„ 1927/28	. . .	16.712.700 „
„ 1928/28	. . .	28.511.800 „ (kwota preliminowana)
Razem	. .	73.106.440 zł.

Równolegle z pracami około dróg żeglownych rozwijała się także żegluga. Widzimy to tak we wzroście taboru żeglugowego, jak i we wzroście transportów.

Wykazuje to poniższe zestawienie ruchu w 3 portach nadwiślańskich: Puławach, Warszawie i Płocku:

Ruch pasażerski.

Rok	Puławy	Warszawa	Płock
	przewieziono osób		
1912	43.431	284.045	201.276
1913	43.405	307.469	218.501
1922	4.726	204.678	132.788
1923	4.367	226.154	120.675
1924	10.478	335.543	167.883
1925	8.013	417.320	245.543
1926	49.518	604.291	229.526
1927	57.422	427.866	177.593

Ruch towarowy.

Rok	Puławy	Warszawa	Płock
	ładunki w tonach		
1912	11.453,2	178.234,9	74.770,6
1913	15.351,5	175.759,8	63.337,6
1922	2.065,5	22.440	39.436
1923	1.859	30.502	29.813
1924	2.453	48.776	30.420
1925	1.280,6	77.596,7	24.864,7
1926	5.697	82.559	31.309
1927	5.253	126.146	27.496

Na drogach wschodnich przewieziono:

Rok	osób	ton
1925	37.770	9.711
1926	90.416	15.169
1927	120 167	26 624

W r. 1926 obliczenia dokonane w Ministerstwie Robót Publicznych dla Komisji Transportowej Polskiego Komitetu Energetycznego wykazują następujący ruch żeglugowy towarowy na statkach i barkach na wszystkich drogach wodnych Państwa:

Wisła na odcinku	Tczew — Einlage	537.000 ton
„ „ „	Brda — Tczew	380.000 „
„ „ „	Einlage — Gdańsk	357.000 „
Warta „ „	Poznań—Międzychód	257.000 „
Brda „ „	Bydgoszcz—ujście	194.000 „
Wisła „ „	Einlage—ujście	188.000 „
„ „ „	Toruń — Brda	172.000 „
„ „ „	Warszawa—Modlin	71.000 „
„ „ „	Modlin — Płock	68.000 „
„ „ „	Włocławek — Toruń	64.000 „
„ „ „	Płock — Włocławek	58.000 „

Kanał bydgoski na odcinku Noteć górna — Bydgoszcz	55.000 „
Wisła na odcinku Kraków — Oświęcim	54.000 „
Kanał górnonotecki na odcinku od Kruszwicy	50.000 „

Odcinki dróg o nasileniu poniżej 50.000 ton pominięto w wykazie powyższym.

Ogółem przewieziono 2,505.000 ton, przyczem wykonano 146.170.000 t/km.

Mimo więc nieodpowiednich dróg wodnych żegluga polska rozwija się z roku na rok i w dziedzinie ruchu osobowego i statkowo - towarowego przekracza już cyfry przedwojenne. — Rola jej jednak jako czynnika transportowego jest w Polsce bardzo mała w porównaniu do znaczenia, jakie drogi wodne posiadają w innych państwach.

Koszty budowy dróg wodnych.

Parę słów należy poświęcić kwestji kosztów budowy dróg wodnych. Dzięki wyjątkowo sprzyjającym warunkom w Polsce koszt ten będzie mniejszy aniżeli gdzieindziej. Składają się na to dwa naturalne czynniki, a mianowicie: nader korzystny układ rzeczny o charakterze nizinnym, który zezwala na prowadzenie dróg wodnych łożyskami rzek i jeziorami na długości około 70 proc. całej sieci wodnej, przyczem koszty regulacji rzek tylko w pewnej części winny być liczone na rachunek żeglugi, t. j. o ile chodzi o regulację na małą wodę, zresztą bowiem regulacja służyć będzie głównie celom meljoracyjnym, odwodnieniu nizin i ochronie brzegów, że przytoczymy tylko Wisłę i znaczenie dla rolnictwa regulacji Bugu, Narwi i Biebrzy, a przedewszystkiem Prypeci dla osuszenia bagien poleskich. Kanały żeglowne znajdują w Polsce też nadzwyczajnie łatwe warunki, gdyż niskie działy wód i niewielkie różnice wysokości nie będą wymagały licznych śluz o znacznych różnicach poziomów.

Wytyczne rozbudowy sieci komunikacyjnej.

Chcąc mówić o rozbudowie polskich dróg wodnych do takich rozmiarów, aby one spełniały naprawdę swe zadanie jako komunikacja i wypełniły lukę dziś istniejącą w naszej sieci komunikacyjnej, należy wyjść z następujących zasadniczych założeń:

Sieć dróg wodnych powinna łączyć zagłębie węglowe z portem Gdańskim i ze wschodem kraju dla celów eksportowych i wewnętrznej konsumcji oraz dla możności dowozu surowców do centrum produkcji przemysłowej: łączyć następnie część wschodnią Państwa z portem Gdańskim dla celów eksportowych. Podstawą sieci dróg wodnych winny być naturalne drogi wodne. Do warunków żeglowności, jakie dadzą się osiągnąć na drogach naturalnych, należy dostosować warunki dla sztucznych dróg wodnych.

Jako połączenie zagłębia węglowego z Gdańskiem oparte na naturalnej drodze wodnej wysuwa się na pierwszy plan Wisła.

Droga tego rodzaju dla masowego transportu na eksport powinna zezwalać na ruch łodzi 600 do 1000 ton. Drogą regulacji można ten warunek osiągnąć na Wiśle na długości od morza do ujścia Bugu; przy pomocy pogłębiarek można ją będzie przedłużyć do Warszawy. — Powyżej Warszawy do ujścia Sanu będzie można osiągnąć stopień żeglowności 600 ton, powyżej Sanu po Dunajec wydaje się to rzeczą wątpliwą, może być, że zamierzany zbiornik w Różnowie wywrze tu potrzebny wpływ na żeglowność. W razie przeciwnym trzeba myśleć o kanale sztucznym od ujścia Sanu już, a w każdym razie od ujścia Dunajca równoległym do Wisły dla łodzi 600 tonowych w kierunku dawno projektowanym przez władze austrjackie, przez Kraków do Spytkowic, a stąd równolegle od Przemszy do okolic Zagłębia.—Część tego kanału między Krakowem a Spytkowicami została już wykonana za czasów zaborczych.

Jako główna arterja na wschód przedstawia się droga od Wisły do Brześcia, następnie przebudowana droga Muchawca, Kanału Królewskiego i Piny, następnie Prypeć. Znaczną część tej drogi wodnej stanowią rzeki. Bug na długości od Brześcia do Małkini da się urobić na drogę wodną przez kanalizację. Od Małkini do ujścia do Wisły na Bugu drogą regulacji ani kanalizacji żeglowności w odpowiednim stopniu prawdopodobnie nie będzie można otrzymać, potrzebny będzie kanał sztuczny. — Część środkowa, t. j. skanalizowany Muchawiec, Kanał Królewski i skanalizowana Pina będą musiały być przebudowane do tego samego stopnia żeglowności, jakie będą na sąsiednich odcinkach wód naturalnych. — Możliwe jest też dla odgałęzienia wschodniego połączenie kanałem Brześcia z Dęblinem.

Z innych rzek Warta powyżej Prosny po regulacji przy wodzie sześciomiesięcznej będzie mogła służyć dla ruchu łodzi 300 t., łodzie 400 t z pełnym ładunkiem będą mogły przejeżdżać przez 3 — 4 miesiące w roku.

Niemen, który przedstawia przy swojem zwartem korycie bardzo dobre warunki dla żeglugi, pozwoli z łatwością uzyskać drogę dla łodzi 400 t., a dla pewnych okresów żeglugi 600 t. Na Dniestrze w drodze regulacji nie uzyska się żeglowności większej nad 200 — 300 ton. Żegluga na tej rzece może odegrać znaczną rolę po połączeniu go z systematem Wisły kanałem do kanału lateralnego Wisły przy ujściu Sanu. Przez połączenie z drugiej strony z Prutem (przed wojną światowa projektowano dalej Dniestrem, który obecnie jako rzeka graniczna mniej nadaje się jako droga wodna) będzie tworzył połączenie wodne z Rumunją i z morzem Czarnem.

Brakujące obecnie połączenie Warty z Wisłą można otrzymać przez budowę kanału od Warty do Gopła, stąd dalej skanalizowaną górną Notecią do Kanału Bydgoskiego. Aby nadać temu połączeniu większe znaczenie należy górną Noteć, która obecnie posiada nośność 170 t., przebudować dla ruchu łodzi 400 t.

Na drodze, łączącej Wisłę z Niemnem, Narew da się przysposobić na 400 t., co da się osiągnąć na całej tej linji.

Ze względu na to, że tranzyt wymaga dróg o większych rozmiarach i o wyższym stopniu żeglowności, linje tranzytowe, jeżeli mają mieć znaczenie gospodarcze nie tylko dla państw obcych, winny być zgodne z linjami największego ruchu wewnętrznego i z linjami eksportu własnego.

Główne projekty sieci dróg wodnych.

Projekty generalne sieci dróg wodnych są już częściowo opracowane, a mianowicie: regulacji Wi-

sły, regulacji Warty od ujścia Prosny do ujścia Neru, kanału z zagłębia węglowego do Wisły w Spytkowicach, kanału lateralnego do Wisły po San, drogi Brześć — Pińsk, w opracowaniu znajduje się regulacja względnie kanalizacja Bugu od Brześcia do Małkini, kanału Małkinia — Warszawa. W stanie studjów znajduje się opracowanie regulacji Prypeci, Szczary, Narwi, Wieprza.

Koszty sieci dróg wodnych dadzą się określić dopiero po opracowaniu generalnego projektu wszystkich dróg wodnych i ich generalnych kosztorysów. W dzisiejszym stanie rzeczy dadzą się one określić tylko z pewnem przybliżeniem, jako ilości raczej orjentacyjne. Inż. Tillinger (Warunki ogólne rozwoju dróg wodnych w Polsce i ich znaczenie tranzytowe, 1927) ocenia je na 1 miljard 20 miljonów złotych, w czem na regulację rzek przypada 800 miljonów zł., na budowę kanałów 220 miljonów zł.

Koszty regulacji rzek są tu liczone w pełnej wysokości. Podnieść jednak należy, jak już wyżej wspomniano, że budowa wielu dróg wodnych, a w szczególności regulacja rzek mają znaczenie nie tylko dla komunikacji, ale także dla rolnictwa. Wszystkie rzeki brane pod uwagę jako drogi wodne będą oddawały po regulacji wielkie usługi rolnictwu, pozwalając na odwodnienie bagien i zmniejszając niebezpieczeństwo powodzi (Wisła, Warta, Narew, Wieprz, Prypeć).

Kanały jak: Królewski Warta — Gopło również pierwszorzędne znaczenie będą miały dla meljoracji. Wiec nie cały koszt budowy dróg wodnych trzeba odnieść na cele komunikacyjne, znaczną jego część trzeba brać na rachunek podniesienia rolnictwa.

O rzekach spławnych.

Dla uzupełnienia obrazu dróg wodnych trzeba jeszcze dodać parę słów o rzekach spławnych i o spławie.

Spław tratew u nas odbywa się na rzekach spławnych na 6450 km., na rzekach skanalizowanych na 334 km. i na kanałach żeglownych na 161 km.

Ostatnie dane w tym względzie, oparte na rejestracji spławu przez zarządy dróg wodnych z r. 1926, wykazują, że spław w tym roku wynosił:

	ton
Niemen na odcinku Berezyna—Ruda	135.000
„ „ „ Szczara—Mosty	121.000
„ „ „ Niemen—Szczara	94.000
Wisła „ „ Bug—Brda	82.000
Dźwina na odcinku granicznym	76.000
Kanał Augustowski na odcinku Hańcza-Augustów	70.000
Berezyna na odcinku Isłocz-ujście	70.000
Isłocz „ „ spławnym	70.000
Czeremosz, „ Łortusz—Uścieryki . .	70.000
Wilja „ „ Zelsianka—Wilno . . .	62.000
Bug „ „ Narew—Wisła	61.000
Warta „ „ Prosna—Międzychód . .	52.000
Dzisna „ „ spławnym	50.000

Poczta i Telegraf

ORGANIZACJA.

Wyłączne prawo Państwa do zakładania, utrzymania i eksploatacji urządzeń pocztowych, telegraficznych i telefonicznych opiera się na ustawie z dnia 3 czerwca 1924 r. o poczcie, telegrafie i telefonie (Dz. U. Rp. Nr. 58 p. r. 1924 poz. 584). Wykonywanie tego prawa powierzone zostało Ministrowi Poczt i Telegrafów.

Minister Poczt i Telegrafów w porozumieniu z Ministrami Spraw Wewnętrznych i Spraw Wojskowych, w zakresie ich kompetencji, jest upoważniony do udzielania osobom fizycznym i prawnym koncesji na zakładanie i eksploatację, a także zezwoleń na posiadanie i używanie urządzeń telegraficznych i telefonicznych pod warunkami, określonemi w każdym poszczególnym wypadku koncesji lub zezwolenia, oraz do wyrażania zgody na cedowanie tych koncesyj i zezwoleń.

Minister Poczt i Telegrafów stoi na czele całej Instytucji pocztowo-telegraficznej i zarządza nią przez podległe mu Ministerstwo Poczt i Telegrafów, które stanowi drugą, a zarazem ostatnią instancję administracyjną w sprawach pocztowych, telegraficznych (radjotelegraficznych) i telefonicznych (radjotelefonicznych).

Ministerstwo Poczt i Telegrafów podzielone jest obecnie na 12 wydziałów, wchodzących w skład trzech Departamentów, a w szczególności:

1) Departament ogólny obejmuje wydziały: ogólny, organizacyjny, lokalowy i budżetowo-kasowy,

2) Departament pocztowy obejmuje wydziały: pocztowy-krajowy, pocztowy-zagraniczny i komunikacyjny.

3) Departament techniczny obejmuje wydziały: eksploatacji telegrafów i telefonów, budowy i konserwacji, radjotelegraficzny i gospodarczy.

Wydziałowi gospodarczemu podporządkowane są nadto Główny magazyn materjałów pocztowych i telegraficznych oraz Muzeum pocztowo-telegraficzne.

Mnisterstwu Poczt i Telegrafów podlegają Dyrekcje Poczt i Telegrafów, które stanowią pocztowe władze administracyjne pierwszej instancji i wykonują bezpośredni zarząd i nadzór nad urządzeniami pocztowo-telegraficznemi, położonemi w ich okręgu.

Obecnie na obszarze Państwa Polskiego jest czynnych osiem Dyrekcyj Poczt i Telegrafów z siedzibą w Warszawie, Bydgoszczy, Poznaniu, Katowicach, Lwowie, Lublinie, Krakowie i Wilnie. Ministerstwu Poczt i Telegrafów podlega również Dyrekcja Poczt i Telegrafów Rzeczypospolitej Polskiej w Gdańsku, która, jako organ administracyjny I instancji,

powołaną jest, po myśli konwencji polsko-gdańskiej z dnia 21.XI.1921 r., do nadzoru i zarządu polskiemi urządzeniami pocztowo-telegraficznemi, znajdującemi się w obrębie Portu Wolnego Miasta Gdańska.

Jako organ samodzielny, podporządkowany Ministrowi Poczt i Telegrafów, a powołany do wykonywania kontroli opłat pocztowych i ruchu przekazowego, czynna jest Izba Kontroli Rachunkowej Poczt i Telegrafów z siedzibą w Bydgoszczy.

Wykonawczą służbę pocztową, telegraficzną i telefoniczną wykonują urzędy, agencje i pośrednictwa pocztowo-telegraficzne, podległe bezpośrednio Dyrekcjom Poczt i Telegrafów.

Urzędy i agencje pocztowo-telegraficzne spełniają wszystkie funkcje służbowe, wchodzące w zakres wykonawczej służby pocztowo-telegraficznej, zaś pośrednictwa zajmują się tylko przyjmowaniem i doręczaniem przesyłek listowych i telegramów, pośredniczeniem w rozmowach telefonicznych oraz sprzedażą znaczków pocztowych.

Zależnie od intensywności ruchu i znaczenia w ogólnej sieci pocztowo-telegraficznej urzędy pocztowo-telegraficzne dzielą się na sześć klas, a agencje na dwa stopnie.

Ponadto istnieje instytucja listonoszów wiejskich, którzy doręczają i przyjmują przesyłki pocztowe w miejscowościach, w których niema urzędów i agencyj pocztowych.

Do pośredniczenia w wymianie przesyłek pocztowych z zagranicą zorganizowano t. zw. urzędy wymiany (stałe urzędy i urzędy ruchome.—ambulanse pocztowe), do wykonywania zaś odprawy celnej przesyłek zagranicznych urzędy pocztowo-celne. Zakres działania urzędów wymiany i urzędów pocztowo-celnych rozciąga się na ściśle określone terytorjum.

Obecnie w Państwie Polskiem na obszarze 388.279 klm. kw. i przy ilości mieszkańców 27.184.836 (według spisu ludności z dnia 30 września 1921 r.) jest czynnych ogółem 4.300 instytucyj pocztowych (urzędów, agencyj i pośrednictw pocztowych), czyli jedna instytucja pocztowa przypada przeciętnie na 90,3 km. kw. i 6.322 mieszkańców. W zachodnich jednak dzielnicach Polski, gdzie istnieje bardzo dobrze rozwinięta sieć pocztowa, przypada jedna instytucja pocztowa przeciętnie na 18—35 km. kw. i na 1.400 — 5.000 mieszkańców, na zniszczonych zaś przez wypadki wojenne dzielnicach wschodnich jedna instytucja przypada przeciętnie na około 190 km. kw. i 11.000 tys. mieszkańców. To też rozwój sieci pocztowej w tej części Polski stanowi szczególną troskę Zarządu Poczt i Telegrafów.

Funkcjonarjusze pocztowych władz administracyjnych i urzędów pocztowo-telegraficznych mają charakter funkcjonarjuszów państwowych, zaś kierownicy agencyj i pośrednictw pocztowo-telegraficznych są funkcjonarjuszami kontraktowymi, pozostającymi do Państwa w stosunku prywatno-prawnym. Stan personelu, zajętego w służbie pocztowej, telegraficznej i telefonicznej wynosił do dnia 1.4.1929 r. ogółem 33.444 osób, z czego przy władzach pocztowo-administracyjnych zajętych było 1.343 a w służbie wykonawczej 33.101 osób.

CZYNNOŚCI URZĘDÓW POCZTOWYCH.

W myśl ustawy z dnia 3 czerwca 1924 r. o poczcie, telegrafie i telefonie, prawo wyłączności państwowej co do poczty obejmuje przyjmowanie, przesyłanie i doręczanie a) listów i kartek pocztowych, oraz b) czasopism i wydawnictw, wychodzących przynajmniej 12 razy w roku.

Poza powyższemi czynnościami Minister Poczt i Telegrafów ma prawo rozszerzyć działalność poczty na paczki i inne przedmioty, nadające się do transportu pocztowego, na przewóz osób i ich bagaży oraz na przekazywanie pieniędzy.

Tajemnica listów i innych przesyłek pocztowych, telegraficznych i rozmów telefonicznych jest nienaruszalna.

Przesyłki, nadawane w stanie otwartym, nie korzystają z ochrony tajemnicy pocztowej, co jednak nie uwalnia poczty od obowiązku zachowania tajemnicy tej korespondencji wobec osób prywatnych.

Przesyłek powierzonych poczcie nie wolno ze skutkiem prawnym zająć ani sądownie, ani w jakikolwiek inny sposób, ani też obciążyć zastawem, dopóki nie będą oddane odbiorcy lub zwrócone nadawcy.

Zatrzymywanie, przeglądanie, zajęcie i otwieranie przesyłek pocztowych oraz telegramów i udzielanie o nich wiadomości jest dopuszczalne tylko w wypadkach, przewidzianych w obowiązujących ustawach państwowych.

Obecny wewnętrzny ruch pocztowy obejmuje:

1) Przyjmowanie, przesyłanie i doręczanie

a) przesyłek listowych zwykłych i poleconych, jako to listów, kartek pocztowych, druków, papierów handlowych, próbek towarów i czasopism,

b) listów wartościowych,

c) paczek zwykłych i wartościowych,

d) przesyłek listowych, listów wartościowych i paczek — za pobraniem,

e) przekazów pocztowych zwykłych i telegraficznych oraz przekazów czekowych P. K. O.

2) Wykonywanie zleceń pocztowych. Szczególny dział tej służby stanowi inkaso i protest weksli, dokonywany za pośrednictwem urzędów pocztowych.

3) Przyjmowanie i wypłata wkładów oszczędnościowych w obrocie Pocztowej Kasy Oszczędności a to na zasadzie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 czerwca 1924 r. o Pocztowej Kasie Oszczędności (Dz. U. Rz. P. Nr. 55 p. r. 1924 poz. 545), w myśl którego wszystkie urzędy i agencje pocztowe są zbiornikami Pocztowej Kasy Oszczędności.

4) Abonament czasopism za pośrednictwem urzędów i agencyj pocztowych.

5) Służbę doręczeń. W miejscowych okręgach doręczeń doręczane są zasadniczo wszystkie rodzaje przesyłek pocztowych, zaś w pozamiejscowych okręgach doręczeń przesyłki pocztowe doręczane są przez listonoszów wiejskich, lub też odbierane przez posłańców gminnych.

Przesyłki pośpieszne, lotnicze oraz przekazy telegraficzne są doręczane przez umyślnych posłańców.

Odbiorcy przesyłek pocztowych mają ponadto możność korzystania z przegródek lub skrytek w urzędach pocztowych i podejmowania w każdym czasie przesyłek włożonych do tych skrytek względnie przegródek.

Przesyłki pocztowe są opłacane z reguły znaczkami pocztowemi. Przesyłki listowe władz i urzędów państwowych i samorządowych są przesyłane bezpłatnie. Gotówką natomiast opłacane są przekazy, listy wartościowe i paczki.

Dla wygody publiczności, a w pierwszym rzędzie firm, nadających większą ilość przesyłek listowych, dopuszczono w ostatnich czasach do używania przez nie maszyn do oznaczania na przesyłkach listowych kwoty uiszczonej opłaty pocztowej w miejsce nalepiania znaczków pocztowych.

Telegramy listowe w ruchu wewnętrznym oraz w ruchu między Polską a Austrją, Czechosłowacją, Niemcami i W. M. Gdańskiem

Pod nazwą telegramów listowych należy rozumieć specjalną kategorję telegramów prywatnych, za które pobiera się opłatę zasadniczo o 50% niższą, niż za telegramy zwykłe o tej samej ilości słów.

Opłata od wyrazu telegramu listowego w obrocie wewnętrznym oraz w ruchu z W. M. Gdańskiem wynosi 8 gr., najmniej jednak za 20 wyrazów 1 zł. 60 gr.; nadto od każdego telegramu zasadnicza opłata 25 gr.

Opłata od wyrazu telegramu listowego do Austrji wynosi 13 cent., najmniej jednak za telegram 2 fr. 60 cent.; do Czechosłowacji 9½ cent., najmniej jednak 1 fr. 90 cent.; do Niemiec 11 cent., najmniej jednak 2 fr. 20 cent.

1. Wymiana telegramów listowych odbywa się według następujących przepisów:

a) Telegram listowy winien być oznaczony, przed adresem, płatną wskazówką służbową = L T = (lettre télégramme).

b) Ze szczególnych wskazówek służbowych dopuszczone są = RP (odpowiedź zapłacona), GP (do odebrania przez adresata na poczcie) i = T R = (do odebrania przez adresata w telegrafie).

c) W adresie telegramu listowego może być podany skrót (skrócony adres telegraficzny), natomiast treść telegramu musi być zredagowaną w języku jawnym.

d) Telegramy listowe mogą być nadawane we wszystkich urzędach pocztowo-telegraficznych w godzinach urzędowych. Jeżeli w urzędzie niema służby telegraficznej lub telefonicznej, nadany telegram przesyła się pocztą do najbliższego urzędu telegraficznego, z którym ma najdogodniejsze połączenie pocztowe. Urząd telegraficzny wysyła dalej ten telegram drogą telegraficzną.

e) Pobranych należytości za telegram listowy, w razie zaginięcia, zniekształcenia, zagubienia blankietu na odpowiedź i t. d. nie zwraca się.

f) Telegramy listowe mogą być nadawane telefonem, o ile nadawca zastosuje się do przepisów pod a), b), c).

2. Telegramy listowe wydaje się o każdej porze, jednakże dopiero w kolejności po telegramach prasowych i niespiesznych (L C O, L C D, L C F).

3. Jeżeli w urzędzie oddawczym niema telegrafu lub telefonu, to telegram przesyła się do ostatniego urzędu telegraficznego, mającego najdogodniejsze połączenie pocztowe z urzędem oddawczym. Ostatni urząd telegraficzny oddaje następnie telegram na pocztę (dołączając ewent. blankiet na odpowiedź przy telegramach z R P), która doręcza go adresatowi jak zwykły list według ogólnych przepisów dla zwykłej korespondencji listowej.

Przy oddawaniu telegramów listowych na pocztę, skróty G P wzgl. T R należy zastąpić pełną wskazówką służbową „poste restante" względnie „télégraph restant" celem łatwiejszej orjentacji urzędu pocztowego.

Doręczanie telegramów listowych telefonem nie jest dopuszczone.

4. Niedoręczalne telegramy listowe zwraca urząd pocztowy temu urzędowi telegraficznemu, od którego je otrzymał, jak zwykłą korespondencję listową.

Urząd telegraficzny, bez zawiadomienia o tem nadawcy telegramem służbowym, niszczy je po upływie sześciu tygodni, licząc od następnego dnia po nadejściu telegramu.

W razie wyjazdu adresata, telegram listowy może być dosłany tylko pocztą, za co nie pobiera się żadnej dodatkowej opłaty.

Jeżeli adresat wyjechał zagranicę, dosyła się telegram jako nieopłacony list zwykły.

5. Za telegramy służbowe „St" wymieniane w sprawach telegramów listowych pobiera się normalną opłatę, jak za telegramy zwykłe.

Telegramy błyskawiczne

w obrocie między Polską a Austrją i W. M. Gdańskiem

Opłata za telegram błyskawiczny z Polski do Austrji wynosi 1 fr. 80 cent., z Polski do W. M. Gdańska 1 zł. 50 gr. od wyrazu, nadto od każdego telegramu zasadnicza opłata 50 gr.

Wymiana tych telegramów odbywa się według następujących zasad:

a) Telegramy błyskawiczne mają pierwszeństwo przed wszystkiemi telegramami prywatnemi (zwykłemi i pilnemi).

b) Przed adresem telegramu winien nadawca zamieścić znak konwencjonalny = Eclair =. Znak ten wlicza się do ogólnej ilości wyrazów danego telegramu, opłaconych według wyżej podanych stawek.

c) Telegramy błyskawiczne do W. M. Gdańska muszą być zredagowane w języku jawnym (w adresie dopuszczone są skróty) i nie mogą zawierać więcej niż 30 wyrazów; natomiast telegramy do Austrji mogą być zredagowane również w języku tajnym

(umówionym lub szyfrowym) bez ograniczenia ilości wyrazów.

d) Ze szczególnych zleceń nadawcy dopuszczony jest tylko znak konwencjonalny =Rpx= t. zn. zapłacona odpowiedź błyskawiczna x (kwota).

e) Miejscem nadania i przeznaczenia telegramów błyskawicznych mogą być tylko urzędy, które pełnią służbę telegraficzną bez przerwy w ciągu całej doby lub całego dnia (oznaczone w międzynarodowym spisie urzędów literą N i N/2). Do Austrji są dopuszczone telegramy błyskawiczne do następujących urzędów: Baden bei Wien, Bad Gastein od 16.VI—15.IX, Bad Ischl, Bregenz, Bruck an der Mur, Gmunden, Graz, Innsbruck, Klagenfurt, Krems Donau, Kufstein, Leoben, Linz, Moedling, Ried im Innkreis, Salzburg, St. Poelten, Schaerding, Semmering od 15.XII — 15.III i 1.VI — 15.IX, Steyr, Villach, Wels, Wien i Wiener Neustadt. Do W. M. Gdańska: Gdańsk (Danzig), Oliva, Tiegenhof i Zoppot.

f) Telegramy błyskawiczne mogą być nadawane między g. 9-tą a 18 zarówno w urzędzie przy okienku jak i w drodze telefonicznej i są dopuszczone tylko do tych adresatów, którzy posiadają telefon. W adresie zatem należy podać numer telefonu, przyczem stwierdzenie, czy adresat ma telefon jest rzeczą nadawcy.

g) Nadeszłe do urzędu odbiorczego telegramy błyskawiczne wydaje się telefonem, ewentualnie doręcza przez umyślnego posłańca. Za wydanie telefonem lub doręczenie nie pobiera się dodatkowej opłaty.

h) Pobrane opłaty za telegram zwraca się o ile telegram nie został doręczony w przeciągu trzech względnie sześciu godzin, licząc od nadania aż do doręczenia zależnie od tego, czy urząd odbiorczy ma bezpośrednie połączenie telegraficzne z zagranicą np. Warszawa—Wiedeń, czy też pośrednie np. Łódź — Gdańsk.

i) Telegramy błyskawiczne należy kierować wyłącznie drogą telegraficzną a nie drogą radio. W celu jaknajspieszniejszego przesłania telegramów błyskawicznych winny urzędy przy odtelegrafowywaniu zapowiadać je, powtarzając kilka razy znak „Eclair".

Telegramy morskie

1) Telegramy morskie przesyłane do okrętów i z okrętów na morzu za pośrednictwem stacji semaforycznych lub stacji radjotelegraficznych, urządzonych na stałym lądzie lub na okrętach stacjonowanych na stałe nazywają się telegramami semaforycznemi lub radjotelegramami.

2) Telegram nadawany na morzu, winien być możliwie dokładny i zawierać:

a) nazwisko adresata z uzupełniającymi szczegółami, np. Stanisław Kwiatkowski, kapitan, lekarz okrętowy i t. d.

b) nazwę okrętu, i

c) nazwę stacji pobrzeżnej (port z którego okręt wyjechał ewentualnie port macierzysty) według międzynarodowego spisu stacyj radjotelegraficznych (Nomenclature officielle des stations radiotélégraphiques).

3) Nadawca może oznaczyć jak długo telegram w stacji pobrzeżnej ma być zatrzymany, celem oddania go na okręt i przed adresem zamieszcza w takim wypadku znak konwencjonalny = x jour (x dni). Jeżeli w przeciągu przepisanego czasu lub do ośmiu dni telegram nie mógł być oddany na okręt, stacja pobrzeżna zawiadamia nadawcę notą służbową. Nadawca telegramu może w tym wypadku zażądać opłaconym telegramem służbowym, aby telegram zatrzymano jeszcze przez dalsze dziewięć dni.

4) W telegramach morskich dopuszcza się następujące szczególne zlecenia:

a) odpowiedź zapłacona = réponse payée fr. albo = RP fr. x = przyczem nie należy podawać ilości wyrazów odpowiedzi zapłaconej lecz uiszczoną kwotę na odpowiedź, np. RP fr. 20,

b) sprawdzenie = TC =

c) posłańcem = expres =

d) pocztą = poste =

e) kilka adresów = TMx =

f) potwierdzenie odbioru = PC = o ile chodzi o daty wysłania telegramu ze stacji pobrzeżnej na okręt.

g) telegramy pilne = D = lecz tylko za przesłanie telegramu do stacji pobrzeżnej.

h) płatne telegramy służbowe, o ile te telegramy nie zawierają żądania powtórzenia pierwotnego telegramu lub innych wyjaśnień.

5) Telegramy morskie oznacza urząd nadawczy w nagłówku bezpłatnym znakiem konwencjonalnym „radio".

6) Opłata za telegram morski składa się:

a) z należytości pobrzeżnej,

b) z należytości pokładowej,

c) z należytości za przesłanie telegramu do kraju, w którym znajduje się stacja pobrzeżna,

d) z należytości ubocznych za szczególne zlecenia, np. TC, TMx, D, RP i t. d.

Opłaty pod a) i b) podane są w międzynarodowym spisie stacyj radjotelegraficznych, opłatę pod c) oblicza się według stawek podanych w zagranicznej taryfie telegraficznej.

Opłaty pod d) oblicza się według zasad ogólnych podanych na wstępie zagranicznej taryfy z tą zmianą, że za telegramy = D = pobiera się należytość potrójną tylko za przesłanie telegramu do stacji pobrzeżnej, zaś należytość pobrzeżną i pokładową pojedyńczo.

7) Międzynarodowy spis stacyj radjotelegraficznych posiadają następujące urzędy: Warszawa telegraf i radjostacje w Grudziądzu i Krakowie.

Urzędy, które nie posiadają spisów mogą przyjmować telegramy morskie albo na odpowiedzialn nadawcy po złożeniu przez niego kaucji w wysokości 2 fr. od wyrazu, albo też po poprzedniem zapytaniu się notą służbową wyszczególnionych wyżej urzędów. Nota służbowa (bezpłatna) winna zawierać następujące szczegóły: a) nazwę okrętu na którym znajduje się adresat, b) nazwę stacji nadbrzeżno morskiej za pośrednictwem której ma być telegram wysłany na okręt. W odpowiedzi podaje się opłatę od

wyrazu a) należytość pobrzeżną, b) należytość pokładową. Opłatę za przesłanie telegramu do kraju przeznaczenia, w którym znajduje się stacja pobrzeżna winien obliczyć urząd nadawczy.

O ile urząd pobrał kaucję, to wyrównanie należytości następuje po otrzymaniu odpowiedzi na telegram służbowy, który należy wysłać do najbliższej radjostacji posiadającej spis.

8. Urzędy kontroli granicznej oznaczają telegramy morskie w uwadze znakiem = radio = dla odróżnienia od innych telegramów.

Obliczanie wyrazów

1. Należytość za telegramy oblicza się na podstawie ilości wyrazów, stanowiących właściwy telegram, a więc podanych przez nadawcę znaków konwencjonalnych, adresu, tekstu i podpisu; nie oblicza się natomiast wyrazów stanowiących nagłówek telegramu jako treść służbową oraz wyrazów określających wybraną przez nadawcę drogę (via) dla telegramów, nadanych do zagranicy, o ile umieszczone są w nagłówku. Nie oblicza się również użytych przy pisaniu telegramu znaków pisarskich, o ile nadawca wyraźnie nie żądał, aby były odtelegrafowane.

2. W obrocie krajowym i zagranicznym liczy się za jeden wyraz:

a) każdy poszczególny wyraz, względnie grupę liter lub cyfr,

b) każdy osobno napisany znak pisarski, o ile nadawca żąda ażeby został odtelegrafowany, oraz każda litera i każda cyfra oddzielnie napisana,

c) znak podkreślenia nawet i wtedy, gdy jednym i tym samym znakiem podkreślono dwa lub więcej wyrazów,

d) nawias, t. j. obie klamry, choćby niemi było objętych kilka wyrazów,

e) cudzysłów, t. j. oba znaki, zamieszczone na początku i końcu pojedyńczego wyrazu lub kilku wyrazów,

f) znaki konwencjonalne.

3. W obrocie krajowym i zagranicznym liczy się za jeden wyraz w adresie:

a) nazwa urzędu przeznaczenia, jeżeli jest tak napisana, jak podano w spisie urzędów i agencyj pocztowych, telegraficznych i telefonicznych na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej,

b) nazwa urzędu przeznaczenia w takiej samej pisowni, jak podano w pierwszej kolumnie międzynarodowego spisu urzędów (Nomenclature officielle),

c) nazwy krajów lub prowincji jeżeli są tak napisane jak podano w drugiej kolumnie międzynarodowego spisu urzędów,

d) nazwa okrętów na morzu, względnie nazwa pobrzeżnych stacji radiotelegraficznych.

4. Łączenie kilku wyrazów w jeden lub zmiana wyrazów niezgodna z duchem języka nie są dozwolone.

Jednakże mogą być podane niektóre wyrazy bez apostrofów lub łączników, jako jeden wyraz, mianowicie: nazwiska rodzinne, nazwy miast, krajów, miejscowości, placów, ulic dróg publicznych, nazwy okrętów, jak również napisane słowami liczby całe, ułamki zwykłe i dziesiętne, liczby składające się z całych cyfr i z ułamków, wreszcie wyrazy złożone, używane w mowie angielskiej i francuskiej, złączone w jeden wyraz przez opuszczenie apostrofu lub łącznika, o ile istnienie takich słów udowodni nadawca przez okazanie słownika.

Wyrazy rozdzielone zapomocą apostrofu lub połączone zapomocą łącznika liczy się jako oddzielne wyrazy.

W języku polskim obowiązują zasady pisowni polskiej ustalone przez Akademję Umiejętności w Krakowie.

5. W telegramach napisanych w języku jawnym liczy się każdy wyraz za jeden, jeżeli zawiera nie więcej jak 15 liter, (litery ch liczy się za 1 literę), każde zaś dalsze 15 liter lub część tego samego wyrazu liczy się za oddzielny wyraz.

6. W telegramach napisanych w języku umówionym, lub też w języku mieszanym, t. j. częściowo w języku umówionym i częściowo w języku jawnym, liczy się każdy wyraz za jeden — jeżeli zawiera nie więcej niż 10 liter, każde zaś dalsze 10 liter lub część tychże tego samego wyrazu liczy się za oddzielny wyraz.

7. W telegramach napisanych wyłącznie w języku szyfrowym, każda grupa liter lub cyfr liczy się za tyle wyrazów ile razy zawiera po 5 liter lub cyfr, każda nadwyżka liczy się za oddzielny wyraz.

Ta sama zasada podziału przez 5 dotyczy liczb napisanych cyframi, względnie grup liter lub cyfr używanych w charakterze znaków handlowych. W grupach cyfr lub liter liczy się kropka, przecinek, średnik i kreska ułamkowa za jedną cyfrę lub literę.

Również liczy się za oddzielny znak każdą literę, dodaną do cyfr w celu oznaczenia liczb porządkowych, jak również dodane litery do cyfr w celu oznaczenia w adresie numeru mieszkania lub domu.

8. W telegramach napisanych w języku mieszanym t. j. częściowo szyfrowym, częściowo zaś w języku jawnym, liczbę wyrazów określa się dla każdej części tekstu oddzielnie, t. j. w języku szyfrowym liczy się 5 cyfr względnie liter za jeden wyraz, a w języku jawnym 15 liter za jeden wyraz.

9. W telegramach napisanych w języku mieszanym t. j. częściowo w szyfrowym, częściowo zaś umówionym i w jawnym wyrazy szyfrowe oblicza się według zasad podanych w punkcie 7, a wyrazy umówione i jawne według zasad, podanych w punkcie 6.

Wyrazy stanowiące adres i podpis telegramu niezależnie od tego, w jakim języku napisana jest treść telegramu, zawsze oblicza się według zasad przyjętych dla języka jawnego.

Przepisy dotyczące poszczególnych rodzajów przesyłek pocztowych

Zarząd Pocztowy określa dla przesyłek pocztowych normy i warunki, które mają być przestrzegane przez nadawców przesyłek, powierzonych poczcie do przesyłania i doręczania. Ze względu na odrębne właściwości poszczególnych przesyłek poczta odróżnia 3 główne ich grupy, jako to: przesyłki listowe, listy wartościowe i paczki. Ponadto poczta prowadzi obroty pieniężne zapomocą przekazów pocztowych, telegraficznych, pobraniowych i zleceniowych.

Pod nazwą przesyłek listowych należy rozumieć: 1) listy, 2) kartki pocztowe, 3) papiery handlowe, 4) próbki towarów, 5) druki, 6) przesyłki mieszane, 7) czasopisma. Wymienione przesyłki listowe mogą być powierzone poczcie jako zwykłe lub polecone.

Zwykłe przesyłki listowe są to takie, na które poczta nie wydaje żadnego dowodu nadania.

Przesyłki polecone wpisuje się do ksiąg pocztowych, z których nadawca otrzymuje pokwitowanie. Za przesyłki polecone nadawca uiszcza dodatkowo opłatę, przepisaną taryfą pocztową. Na przesyłki polecone może nadawca żądać dostarczenia recepisu zwrotnego (zwrotnego poświadczenia odbioru) tj. dokumentu, stwierdzającego, że przesyłka doszła do miejsca przeznaczenia i została doręczona adresatowi. Prawo żądania recepisu zwrotnego przysługuje nadawcy na przesyłki listowe, listy wartościowe i paczki.

Listy.

Opakowanie listów może być dowolne, jednak w wymiarach nie może przekraczać 45 cm., w każdym z trzech jego kierunków, a jeżeli listy mają formę rulonu, dopuszczalnemi wymiarami są: 75 cm. w długości i 10 cm. w średnicy. Najwyższa dopuszczalna waga listu prywatnego wynosi 500 gr.

Dopuszczalne są koperty z wykrojem na przedniej stronie zaopatrzonym w przezroczyste pole, które winno być umieszczone równolegle do dłuższego boku i umożliwić czytelność adresu i odręczne na nim pisanie.

W listach wolno przesyłać również i drobne przedmioty.

Do skrzynek pocztowych można wrzucać listy zwykłe, nieopłacone lub częściowo opłacone, w tym wypadku opłatę w podwójnej wysokości uiszcza odbiorca listu, a w razie odmowy nadawca listu.

Listy polecone, wrzucone do skrzynek pocztowych, należycie opłacone i zaopatrzone napisem „polecony" poczta traktuje jako polecony.

Kartki pocztowe należy sporządzać z kartonu lub sztywnego papieru.

Wymiary kartek pocztowych mogą wynosić najmniejszy: 7 cm. do 10 cm. i największy 10,5 cm. do 15 cm.

Kartki pocztowe muszą posiadać w nagłówku strony adresowej napis (kartka pocztowa); na kartkach pocztowych prywatnego nakładu napis ten nie jest jednak konieczny. Kartki pocztowe muszą być przesyłane w stanie otwartym. Przymocowywanie lub przywiązanie do kartek pocztowych próbek towarów lub innych tego rodzaju przedmiotów jest niedozwolone. Można natomiast na stronie nieadresowej przyklejać fotografję, wycinki z gazet i t. p., o ile sporządzone są z cienkiego papieru i mocno przylegają do kartki. Nalepki adresowe mogą być nalepione na całej stronie adresowej.

Kartki pocztowe są pojedyńcze i z opłaconą odpowiedzią.

Kartki widokowe i świąteczne, zawierające pozdrowienia lub inne formy grzeczności, ujęte najwyżej w 5 słowach, opłaca się jako druki do wagi 50 gr.

Papiery handlowe.

1) Za papiery handlowe uważa się wszelkie akta i wszelkie dokumenty w całości lub w części pisane lub rysowane odręcznie, które nie posiadają charakteru korespondencji bieżącej i osobistej, jako to rozpieczętowane listy i kartki pocztowe z dawniejszej daty, które cel swój pierwotny już osiągnęły, akta sądowe, wszelkiego rodzaju dokumenty, wystawione przez urzędników publicznych, listy przewozowe lub konosamenty, faktury, niektóre dokumenty towarzystw ubezpieczeniowych, odpisy lub wyciągi z akt prywatnych, pisane na papierze stemplowanym, lub niestemplowanym, partytury lub odręcznie pisane nuty, rękopisy literackie lub dziennikarskie, wysyłane oddzielnie, oryginalne lub poprawione wypracowania uczniowskie, o ile nie zawierają uwag, niedotyczących bezpośrednio oceny pracy.

Do dokumentów tych można dołączać karteczki objaśniające lub spisy załączników z następującemi napisami lub analogicznemi wskazówkami, jako to: wyliczenie załączników, składających się na przesyłkę, powołanie się na wymianę pism między nadawcą i adresatem, n. p.:

„Załącznik do naszego pisma z dnia do P.... Nasze pisma poprzednie Pisma poprzednie klijenta"

2) Pod względem formy zewnętrznej i sposobu opakowania papiery handlowe, podlegają przepisom miarodajnym dla druków.

Próbki towarów.

Są to przesyłki, zawierające małe ilości przedmiotów, nie przedstawiających żadndej wartości handlowej. Próbki towarów muszą być opakowanie w woreczkach, pudełkach lub otwartych kopertach tak, aby w każdej chwili można było stwierdzić ich zawartość.

Nie wymaga się opakowania dla przedmiotów, stanowiących jedną sztukę, takich np. jak kawałki drzewa, metali i t. p., których w stosunkach handlowych zazwyczaj nie opakowuje się, jednak pod warunkiem, by, w odnośnych wypadkach, adres i znaczki pocztowe, umieszczano na chorągiewce. Ponadto adres ma być zawsze wypisany i na samym przedmiocie, w przeciwnym razie można wymagać opakowania.

Za opłatą, ustaloną dla próbek, dopuszcza się również klisze drukarskie, oddzielne klucze, świeże kwiaty cięte, okazy historji naturalnej (zwierzęta i rośliny zasuszone lub zakonserwowane, okazy geologiczne i t. p.), ampułki z surowicą i przedmioty patologiczne, unieszkodliwione dzięki odpowiedniemu spreparowaniu i opakowaniu. Wszystkie te przedmioty nie mogą być przesyłane w celach handlowych; wyjątek stanowią ampułki z surowicą, wysyłane w interesie ogólnym przez laboratorja i instytucje urzędowo uznane. Pod względem sposobu opakowania, przesyłki te mają odpowiadać ogólnym przepisom dla próbek towarów.

Przedmioty ze szkła, przesyłki z płynami, olejami, tłuszczami, suchemi proszkami zarówno barwiącemi jak i niebarwiącemi oraz przesyłki z żywemi pszczołami można przesyłać jako próbki towarów przy zachowaniu specjalnych warunków opakowania.

Druki.

Za druki uważa się:

a) czasopisma i wydawnictwa perjodyczne, książki zbroszurowane lub oprawione, broszury, nuty (z wyjątkiem papieru dziurkowanego, przeznaczonego do użytku w automatycznych instrumentach muzycznych), bilety wizytowe, kartki reklamowe, korekty druków wraz z odnośnymi rękopisami lub bez nich, sztychy, fotografje i albumy z fotografjami, obrazy, rysunki, plany, mapy geograficzne, katalogi, prospekty i rozmaite ogłoszenia oraz zawiadomienia drukowane, sztychowane, litografowane lub autografowane: wogóle wszelkie odbitki lub reprodukcje otrzymywane na papierze, pergaminie lub tekturze zapomocą typografji, sztychowania, litografji i autografji lub zapomocą wszelkiego innego łatwego do rozpoznania sposobu mechanicznego z wyłączeniem kalki, stempelka z literkami do składania (drukarka ręczna) i maszyny do pisania;

b) odbitki z oryginałów wykonanych piórem lub maszyną do pisania, które otrzymano sposobem mechanicznym jak poligrafją, chromografją, litografją i t. p., by jednak do tych reprodukcyj stosowano zniżoną opłatę, przepisaną dla druków, należy nadawać je przy okienkach urzędów pocztowych w ilości najmniej 20 zupełnie indentycznych egzemplarzy;

c) kartki z napisem „kartka pocztowa" lub z odpowiednim oznaczeniem w innym języku, o ile odpowiadają warunkom ogólnym, ustalonym dla druków;

d) książki i pisma sporządzone drukiem wypukłym w znakach lub głoskach dla ociemniałych bez względu na to, czy przedstawiają korespondencję osobistą czy też odbitki wykonane sposobem mechanicznym.

Przedmioty, wyłączone od przesyłania jako druki.

Od przesyłania jako druki są wyłączone:

a) druki, zawierające notatki o charakterze bieżącej i osobistej korespondencji;

b) druki na których umieszczono jakiekolwiek znaki wzbudzające podejrzenie, że stanowią język umówiony lub takie, których tekst po odbiciu uległ zmianom, o ile zmiany powyższe nie stanowią wyjątków wyraźnie przewidzianych;

c) znaczki i druki pocztowe, przeznaczone do uiszczania opłat, bez względu na to, czy są opatrzone odciskiem datownika czy nie — dalej wszelkie druki, posiadające znamiona papierów wartościowych, jak również przedmioty zaliczone do wyrobów papierowych w ścisłem tego słowa znaczeniu, o ile tekst nie stanowi niewątpliwie istoty przesyłki.

d) druki dla ociemniałych zawierające dodatki wykonane zwykłem pismem lub zwykłym drukiem.

W obrocie wewnętrznym druki prywatne nie mogą przewyższać wagi 1 klg., a wysyłane jako pojedyńcze tomy — 2 klg., druki zaś dla ociemniałych 3 klg.

Wymiary druków w każdym z trzech kierunków nie mogą przewyższać 45 cm., w formie rulonu zaś 75 cm. długości i 10 cm. średnicy.

Przesyłki mieszane.

Zezwala się łączyć w jedną przesyłkę papiery handlowe, próbki towarów i druki, z wyjątkiem jednakże druków dla ociemniałych, o ile zachowane będą następujące warunki:

a) każdy przedmiot, wzięty oddzielnie, nie może pod względem wagi i wymiarów przekraczać norm dla niego przepisanych;

b) ogólna waga nie może przekraczać 2 kilogramów od przesyłki;

c) najmniejsza opłata równa się minimum opłaty, pobieranej za papiery handlowe, jeżeli przesyłka zawiera papiery handlowe, natomiast najmniejsza opłata równa się minimum opłaty pobieranej za próbki towarów, jeżeli przesyłka składa się z druków i próbek towarów.

Czasopisma.

Czasopisma i wydawnictwa perjodyczne wychodzące w kraju mogą być prenumerowane za pośrednictwem poczty.

Wydawnictwa perjodyczne w zrozumieniu przepisów pocztowych są to wydawnictwa w formie książek, zeszytów, broszur lub niezbroszurowanych egzemplarzy treści powieściowej, beletrystycznej t. d. ukazujące się w terminach określanych zgóry pod tym samym nagłówkiem i zaopatrzone kolejnemi numerami.

Wydawcy, życzący sobie, aby ich czasopisma lub wydawnictwa mogły być prenumerowane na poczcie, winni złożyć w miejscowym urzędzie pocztowym pisemną deklarację, w której winni określić terminy wydawania czasopisma, miejsce wydawania, ceny prenumeraty oraz podać okresy, na które życzą sobie by ich czasopisma lu wydawnictwa były zamawiane przez prenumeratorów.

Ustalone są 2 grupy okresu, na które dozwolone jest zgłaszanie czasopism i wydawnictw, jako to: rok, pół roku i kwartał lub też tylko kwartał, 2 miesiące 1 miesiąc.

Obok prenumeraty za pośrednictwem poczty wydawcy czasopism lub wydawnictw perjodycznych mają możność bezpośredniego przyjmowania prenumeraty u siebie w administracji. O ile zaś te czasopisma i wydawnictwa mają być następnie przekazane poczcie do doręczenia według taryfy dla czasopism, wów-

czas muszą być przez administrację zachowane te same okresy prenumeraty, na które administracja zgłosiła swe czasopismo lu wydawnictwo do prenumeraty za pośrednictwem poczty:

Doręczania czasopism i wydawnictw perjodycznych prenumeratorom, zamieszkałym w miejscu wydawania czasopisma, poczta nie przyjmuje.

Do czasopism i wydawnictw perjodycznych, przesyłanych pocztą według taryfy dla czasopism, mogą być dołączone przez wydawców dodatki zwyczajne i nadzwyczajne.

Do dodatków zwyczajnych zalicza się dodatki, pochodzące od wydawcy.

Do dodatków nadzwyczajnych — dodatki, niepochodzące od wydawcy, lecz od osoby trzeciej.

Przyjmowanie zamówień na czasopisma i wydawnictwa perjodyczne rozpoczyna się w urzędach pocztowych w 15 dniu miesiąca, poprzedzającego każdy z podanych okresów i kończy się w 10 dniu rozpoczynającego się okresu prenumeraty.

Prenumeratorzy, zamawiający czasopisma, wypełniają otrzymaną w urzędzie pocztowym odpowiednia cedułę zamówienia przy jednoczesnem uiszczeniu w kasie ceny prenumeraty.

Zamawiać czasopisma w urzędach pocztowych mogą prenumeratorzy również i za pomocą przekazów pocztowych lub też za pomocą listów wartościowych.

Prenumeratorom, którym kończy się okres opłaconej prenumeraty, urząd wystawia cedułę zamówienia, którą doręcza prenumeratorowi listonosz, celem uiszczenia ceny prenumeraty na dalszy okres.

Prenumeratorzy mogą zamawiać czasopisma nietylko we własnym urzędzie pocztowym, lecz również i w innym: w tym wypadku prenumerator uiszcza taryfową opłatę za dosłanie czasopisma lub wydawnictwa do miejsca zgłoszonego.

Listy wartościowe.

Są to listy zawierające bilety bankowe, pieniądze kruszcowe albo papiery wartościowe i oznaczone jako takie podaniem wartości na kopercie.

Do listów wartościowych można używać kopert wydanych przez Zarząd Pocztowy, albo kopert prywatnego nakładu pod warunkiem, że koperty będą sporządzone z czystego, trwałego papieru i zapewniają dokładne przyleganie pieczęci.

Listy wartościowe można nadawać zamknięte albo otwarte.

Listy zamknięte muszą być zaopatrzone pieczęciami lakowemi, przedstawiającemi specjalny znak (monogram, firmę i t. p.). Odciski pieczęci muszą być wyraźne i umieszczone tak, aby się ze sobą nie stykały i skrzydła koperty nie dały się odchylić bez uszkodzenia pieczęci.

Listy wartościowe otwarte nadaje się urzędnikowi pocztowemu w celu przeliczenia zawartości.

Adres listów wartościowych musi być wyraźny, napisany atramentem, przyczem nie wolno robić żadnych poprawek, wycierań i podkreślań.

Na odwrotnej stronie listu wartościowego musi być podany adres nadawcy i barwnikowy odcisk pieczęci, użytej do zapieczętowania listu.

Wartość listu wartościowego musi być wypisana na stronie adresowej tylko w walucie krajowej i nie może być większa od rzeczywistej wartości.

Najwyższa dopuszczalna wartość listu wartościowego w obrocie krajowym wynosi 10.000 złotych.

Waga i wymiar listu wartościowego są takie jak przy listach zwykłych.

Listy wartościowe opłaca się gotówką przy nadaniu, według taryfy dla listów poleconych z dodatkową taryfową opłatą od wartości i należytością manipulacyjną.

Paczki.

Są to przesyłki, nie nadające się ze względu na wagę i objętość do transportu jako przesyłki listowe.

W paczkach można przesyłać wszelkie przedmioty, których przewóz nie jest zabroniony ustawą lub specjalnemi przepisami.

Przyjmowanie paczek z przedmiotami grożącemi wybuchem, innemi przedmiotami, dopuszczalnemi wyjątkowo do przewozu poczta, dalej z płynami, żywemi zwierzętami, rzeczami łatwo ulegającemi szybkiemu zepsuciu, gniciu, rozbiciu lub wydzielającemi z siebie tłuszcz, wilgoć albo farbę i t. p. zależy od uznania urzędu pocztowego.

Przy takich paczkach musi wysyłający zapobiec przez stosowne opakowanie szczególnym niebezpieczeństwom, które grozić mogą innym przesyłkom albo osobom i odpowiada za wszelkie szkody, powstałe wskutek szczególnej właściwości i zawartości tychże paczek.

Odróżnia się dwa rodzaje paczek: zwykłe i wartościowe.

Paczki bez podanej wartości i z podaną wartością do 100 zł. nazywają się zwykłemi, z podaną wartością ponad 100 zł. — wartościowemi.

Waga paczek nie może przekraczać 20 klg.

Co do objętości, kształtu i wymiarów podlegają paczki ograniczeniu o tyle, o ile rozporządzalne środki przewozowe zezwalają na ich transport, o czem rozstrzyga pocztowy urząd nadawczy.

Opakowanie paczek winno być trwałe, dostosowane do odległości przewozu i odpowiednie dla zawartości. Przedmioty, którym nie grozi ciśnienie i tarcie mogą być opakowane w gruby papier.

Przy przedmiotach narażonych na zgniecenie należy używać skrzynek.

Naczynia z płynami, ulegające łatwemu rozbiciu, muszą być przesyłane w skrzynkach lub koszach, a przestrzeń wolną wypełnić materjałem dobrze wsiąkającem wilgoć.

Płyny w silnych naczyniach blaszanych nie wymagają osobnego opakowania, muszą być jednak szczelnie zamknięte.

Świeże mięso i przedmioty, osadzające tłuszcz należy pakować w skrzynki lub kosze.

Dziczyznę i ptactwo niekrwawiące można przesyłać bez opakowania.

Masło lub ser należy owijać w pergaminowy papier i umieścić w pudełku z trzykrotnej przynajmniej tektury falistej, owiniętym w gruby papier.

Jaja wolno przesyłać w silnem tekturowem pudełku, o ile każde jest owinięte osobno w papier i otoczone w falistą tekturę.

Żywe zwierzęta przesyła się w klatkach, skrzynkach, koszykach, czystych i przewiewnych, wygodnych dla zwierząt. Wewnątrz należy umieścić naczy-

nie na wodę i karmę. Podłogę należy pokryć materjałem wsiąkającem wilgoć.

Paczki wartościowe muszą być zamknięte pieczęciami łakowemi w dostatecznej ilości na spojeniach opakowania i obwiązane sznurkiem z jednego kawałka, którego końce muszą być zapieczętowane pieczęciami lub plombami.

Paczki zwykłe podlegają takiemu samemu opakowaniu i opieczętowaniu, jeżeli materjał użyty do opakowania nie zabezpiecza dostatecznie zawartości.

Przekazy pocztowe.

Obroty pieniężne za pośrednictwem poczty uskutecznia się zapomocą przekazów pocztowych. Dopuszczalne są tylko blankiety przekazowe urzędowego (pocztowego) nakładu. Blankiety muszą być wypełnione przez nadawców w języku polskim atramentem, drukiem lub maszyną do pisania, przyczem kwota musi być napisana cyframi i słowami. Adres odbiorczy musi być dokładny, do większych miejscowości z podaniem ulicy, numeru domu, mieszkania i t. p. Kreślenia i poprawki są niedopuszczalne. Na stronie adresowej lewego odcinka przekazu musi umieścić nadawca swój dokładny adres, na odwrotnej zaś stronie może umieścić prywatną korespondencję.

Obroty pieniężne mogą się odbywać za pomocą: 1) przekazów pocztowych zwykłych, 2) telegraficznych, 3) pobraniowych i 4) zleceniowych.

Przekazy pocztowe i telegraficzne można nadawać jako pospieszne i za recepisem zwrotnym.

Zapomocą przekazów pobraniowych i zleceniowych przesyła się kwoty, ściągnięte od adresatów dla nadawców przesyłki pobraniowej względnie zleceniowej.

Za pośrednictwem jednego przekazu pocztowego nie można przesłać więcej jak 1.000 zł.

Obrót przekazowy wprowadzono również i z zagranicą, z krajami wyszczególnionymi w każdorazowo obowiązującej taryfie, do wysokości kwoty również w tej taryfie podanej.

Opłaty za przekazy pocztowe tak w obrocie wewnętrznym jak i zagranicznym pobiera się przy nadaniu w gotówce według każdorazowo obowiązującej taryfy.

Przy nadawaniu przekazów pocztowych można się również posługiwać pocztowemi książkami nadawczemi względnie arkuszami nadawczemi.

Termin do podjęcia przekazu obowiązuje: a) w miejscowym okręgu doręczeń i okręgu listonosza wiejskiego 7 dni i b) w zamiejscowym okręgu doręczeń, oraz adresowane na „poste - restante" 14 dni.

Przy doręczaniu kwot przekazowych, względnie podjęciu ich w urzędzie, odbiorcy obowiązani są przedstawić wiarygodne dokumenty, stwierdzające tożsamość ich osoby względnie stwierdzić tożsamość odbiorcy przez osoby znane funkcjonarjuszom pocztowym.

Zlecenia pocztowe.

Zlecenie pocztowe jest to przesyłka pocztowa o charakterze listu, względnie karty poleconej, i służy do ściągnięcia roszczenia pieniężnego za pośrednictwem urzędu pocztowego.

Istnieją dwa rodzaje zleceń:

a) listy zleceniowe,

b) kartki zleceniowe.

Listy zleceniowe.

Za pomocą jednego listu zleceniowego można poruczyć ściągnięcie kwoty do wysokości 1.000 zł., a gdy kwota zlecenia ma być przekazana za pomocą blankietu nadawczego P. K. O. — do wysokości 10.000 zł.

Jeżeli dokumentem wierzytelnościowym jest weksel, przeznaczony do protestu, to tak w jednym jak i w drugim wypadku nie może przewyższać 1.000 zł.

Zlecenie ściągnięcia roszczenia pieniężnego udziela nadawca przez wypełnienie wykazu zleceniowego, a mianowicie:

1) na druku Nr. 80 lub 80a przy przesyłaniu dokumentów wierzytelnościowych wszelkiego rodzaju oraz weksli nieprzeznaczonych do protestu;

2) na druku Nr. 80b lub 80c przy przesyłaniu wyłącznie weksli, przeznaczonych do protestu, przyczem:

a) druk Nr. 80 i 80b ma zastosowanie wtedy, jeżeli kwota zlecenia ma być przekazana nadawcy

b) druk Nr. 80a i 80c — jeżeli kwota zlecenia ma być przekazana blankietem nadawczym P. K. O.

Wykazy zleceniowe można nabywać we wszystkich urzędach i agencjach pocztowych i u odsprzedawców znaczków pocztowych i druków płatnych.

Wykazów zleceniowych prywatnego nakładu używać nie wolno.

Nadawca obowiązany jest wypełnić wykaz zleceniowy ściśle według nadruku, alfabetem łacińskim i w języku polskim atramentem, odręcznie drukiem lub maszyną do pisania.

Kwota zlecenia podana w wykazie zleceniowym, musi być zgodną z kwotą podaną w dokumencie wierzytelnościowym.

Jeżeli nadawca życzy sobie, aby kwotę zlecenia zamiast jemu, przekazano na konto w P. K. O., w Banku lub w jakiejkolwiek innej instytucji krajowej, zajmującej się przyjmowaniem pieniędzy na rachunek obcy, winien na przekazie zamiast siebie wpisać jako adresata P. K. O., Bank i t. p. z dopiskiem klauzuli: „Do wpisu na konto Nr. NN w ".

Na przedniej stronie odcinka przekazu zleceniowego może nadawca umieścić daty, odnoszące się do zaksiążkowania kwoty zlecenia.

Jeżeli kwota zlecenia ma być przekazana zapomocą blankietu nadawczego P. K. O., nadawca winien z wykazem zleceniowym spiąć niewypełniony co do kwoty blankiet P. K. O. i na nim, jako nadawcę wpisać nazwisko dłużnika.

Do wykazu zleceniowego musi być dołączony dokument wierzytelnościowy.

Dokumentem wierzytelnościowym mogą być weksle, zobowiązania płatnicze, kupony procentowe i dywidendowe, kolejowe listy przewozowe, polisy ubezpieczeniowe oraz wszelkie inne dokumenty handlowe i wartościowe, jak również rachunki pokwitowane lub kwity.

W dokumencie wierzytelnościowym musi być podane nazwisko i adres dłużnika.

Kwota zlecenia w dokumencie wierzytelnościowym musi być podana w walucie polskiej cyframi i słowami.

Weksle, rachunki i inne dokumenty, stanowiące dokument wierzytelnościowy zlecenia, winny być pokwitowane.

Za pomocą jednego listu zleceniowego można pobrać należność tylko z jednego dokumentu wierzytelnościowego

Za jeden dokument wierzytelnościowy uważa się także dokument wierzytelnościowy z przynależnemi z nim spojonemi załącznikami, jak również większa ilość złączonych z sobą weksli, nieprzeznaczonych do protestu, których zapłaty można się domagać od jednego dłużnika w tym samym dniu.

Weksel, przeznaczony do protestu, winien być wystawiony w języku państwowym.

Wyjątek stanowią weksle przeznaczone do protestu, przesyłane w listach zleceniowych wewnątrz obszarów i do obszarów, wymienionych w art. 2 ustawy z dnia 31 lipca 1924 r. o języku państwowym i języku urzędowania rządowych i samorządowych władz administracyjnych, które mogą być wystawione w językach tamże podanych, jakoteż weksle przeznaczone do protestu, przesyłane wewnątrz i do obszarów województw poznańskiego, pomorskiego i śląskiego, które mogą być wystawiane w języku niemieckim.

Nadawca listu zleceniowego, zawierającego weksel przeznaczony do protestu, ponosi wszelkie następstwa w wypadkach, gdy weksel ten nie odpowiada wymogom prawa wekslowego, lub nie nadaje się do zaprotestowania przez urząd pocztowy.

Wypełniony wykaz zleceniowy z przekazem względnie blankietem nadawczym P. K. O. oraz dokument wierzytelnościowy nadawca wkłada do koperty urzędowego lub prywatnego nakładu i wysyła w zamkniętej kopercie pod adresem tego urzędu, który zlecenie ma wykonać. Jeżeli dokumentem wierzytelnościowym jest weksel przeznaczony do protestu, to do tego urzędu pocztowego, który się znajduje w miejscu płatności wekslu.

Listy zleceniowe muszą być nadane w urzędzie pocztowym jako listy polecone.

Oprócz taryfowej opłaty za listy polecone, nadawca opłaca taryfową należność manipulacyjną przez naklejenie znaczków pocztowych na liście zleceniowym.

List zleceniowy winien być nadany tak, aby do urzędu, który ma wykonać zlecenie, nadszedł przynajmniej na 24 godziny przed terminem płatności, najwcześniej jednak na 10 dni przed terminem płatności.

Listy zleceniowe, nadeszłe do urzędów wcześniej, aniżeli 10 dni przed terminem płatności, są zwracane nadawcom.

Ostateczny termin podjęcia dokumentu wierzytelnościowego listu zleceniowego, z wyjątkiem wekslu, przeznaczonego do protestu, wynosi:

a) 7 dni w miejscowym okręgu doręczeń i w okręgu listonosza wiejskiego;

b) 7 dni przy zleceniach, adresowanych „poste - restante";

c) 14 dni w zamiejscowym okręgu doręczeń.

Termin podjęcia wekslu, przeznaczonego do protestu, upływa w dniu przedstawienia wekslu do zapłaty., o ile dzień ten jest pierwszym lub drugim dniem wymagalności zapłaty.

W wypadkach, gdy dłużnik odmówi zapłaty sumy dłużnej z wekslu przeznaczonego do protestu, albo gdy dłużnika nie zastano lub gdy nie można było odnaleźć jego lokalu przemysłowego, albo mieszkania, urząd pocztowy dokonywa protestu z powodu niezapłacenia według postanowień prawa wekslowego.

W wypadku, gdy dłużnik zapłaci część sumy dłużnej z wekslu, przeznaczonego do protestu, urząd pocztowy dokonywa protestu na pozostałą, niezapłaconą część sumy dłużnej.

Dłużnik, który nie zapłaci sumy dłużnej z wekslu przeznaczonego do protestu w pierwszym dniu płatności w urzędzie pocztowym lub w pierwszym względnie drugim dniu płatności do rąk funkcjonarjusza pocztowego, przedstawiającego mu ten weksel do zapłaty, lecz dodatkowo w urzędzie pocztowym w drugim dniu wymagalności zapłaty po dokonaniu protestu, płaci oprócz sumy wekslowej także połowę opłaty taryfowej za sporządzenie protestu.

Dłużnik, który płaci sumę dłużną z wekslu w urzędzie pocztowym po sporządzeniu protestu, płaci także koszta protestu wraz z podatkiem komunalnym, w wysokości ½% kwoty wekslowej, ulegającej zaprotestowaniu.

Kartki zleceniowe.

Zlecenie ściągnięcia roszczenia pieniężnego do 100 zł. bez dołączenia dokumentu wierzytelnościowego można poruczyć urzędowi pocztowemu za pomocą kartki zleceniowej.

Kartka zleceniowa z przekazem lub bez przekazu jest płatnym drukiem pocztowym.

Kartek zleceniowych prywatnego nakładu używać nie wolno.

Jeżeli kwota zlecenia ma być przekazana zapomocą blankietu nadawczego P. K. O., nadawca winien z kartką zleceniową spiąć niewypełniony co do kwoty blankiet nadawczy P. K. O.

Katki zleceniowe podlegają opłacie stemplowej według skali stemplowej, przepisanej dla rachunków.

Kartki zleceniowe winny być nadawane jako kartki polecone.

Termin podjęcia kartek zleceniowych obowiązuje taki sam, jak przy listach zleceniowych.

Obrót zagraniczny

Polska przystąpiła 1 maja 1919 roku do Międzynarodowego Związku Pocztowego. Od tego czasu obowiązują polski Zarząd pocztowy przepisy ustalone na międzynarodowych kongresach pocztowych. Ostatni kongres odbył się w Sztokholmie w sierpniu 1924 r.

Przesyłki listowe.

Obrót pocztowy z Polski do zagranicy rozpoczął się w marcu 1919 r. po zakończeniu zbrojnego zatargu Polski z Czechosłowacją. Pocztę do zagranicy, zawartą w osobnych workach, kierowano przez Bo-

gumin w Czechosłowacji i Wiedeń. Pierwsze takie odsyłki (zamknięte worki), sporządzane przez urząd pocztowy Warszawa 1 i Kraków 2, wysłano do Bogumina, amb. Bogumin — Praga 75, do Wiednia, Buchsu w Szwajcarji, Medjolanu i Paryża, przez Paryż do New Yorku i Londynu, a przez Wiedeń do Budapesztu, Białogrodu i Bukaresztu. Codziennie odchodziło 22 worków do zagranicy. Wolno było przesyłać tylko zwykłe listy i kartki pocztowe. Z przystąpieniem Polski do Międzynarodowego Związku Pocztowego ograniczenia te zniesiono. Odtąd rozwój ruchu pocztowego z zagranicą postępował w szybkiem tempie. Obecnie bezpośrednie odsyłki, t. j. zamknięte worki listowe, wysyłają polskie urzędy wymiany prawie do wszystkich ważniejszych zagranicznych urzędów pocztowych tak krajów europejskich jak i pozaeuropejskich, które sporządzają również takież odsyłki do Polski. Jedynie z Litwą nie ma dotąd wogóle wymiany poczty. Do samych Stanów Zjednoczonych Ameryki północnej odchodzi codziennie z Polski około 70 worków, zawierających około 600 kg. przesyłek listowych.

Ogólny obrót codzienny wynosi około 1.600 worków, czyli około 13.000 kg.

Ważniejszymi urzędami wymiany są urzędy pocztowe w Warszawie, Łodzi, Lwowie, Krakowie, Bielsku, Dziedzicach, Katowicach, Poznaniu, Bydgoszczy, Toruniu, Tczewie i Wilnie, oraz ambulanse w pociągach, dochodzących do stacyi granicznych Tczew, Chojnice, Piła, Zbąszyn, Hindenburg, Piotrovice w Czechosłowacji, Grigore Ghica Voda (Rumunja), Zdołbunów, Stołpce i Zemgale (Łotwa).

Przez Tczew odchodzą odsyłki do Gdańska oraz odsyłki do Ameryki Północnej, mające być przewożone statkami, kursującymi między Gdańskiem a New Yorkiem przez Chojnice, Piłę, Zbąszyn i Hindenburg — odsyłki do Niemiec, Szwajcarji, Francji, Belgji, Holandji, Anglji, Danji, Szwecji i Norwegji, a także do Ameryki północnej i południowej, przez Piotrovice — odsyłki do Czechosłowacji i krajów południowej Europy oraz do Egiptu, Palestyny i Syrji, przez Grigore Ghica Voda — odsyłki do Rumunji, Bułgarji i Turcji, a także odsyłki do Egiptu, Palestyny i Syrji, przewożone okrętami, odchodzącymi z Konstancy, przez Zdołbunów — odsyłki do Rosji południowej i Persji, przez Stołpce — odsyłki do Rosji środkowej i północnej, Finlandji, Syberji, Japonji i do Chin, wreszcie przez Zemgale — odsyłki do Łotwy i Estonji.

Do miejscowości, oddalonych od Warszawy około 1.500 km. nadchodzą odsyłki z Polski trzeciego dnia, wliczając dzień odprawy odsyłki, do dalszych miejscowości w Europie — 4-go lub 5-go dnia, do Egiptu w 6—9-ciu dniach, do Ameryki północnej w 12—14, do Ameryki południowej w 18—25, do Japonji i Chin w 11 dniach.

W obrocie z Irakiem i Persją można nadawać przesyłki listowe za specjalną dopłatą, wynoszącą 30 gr. za list do 20 gram., 20 gr. za kartkę pocztową i 10 gr. za 50 gram. innych przesyłek listowych, do przewozu tychże samochodami z Bajrutu w Syrji do Bagdadu. Przesyłki te winny posiadać napis: Per automobil Beyrouth — Bagdad albo via Beyrouth — Bagdad.

(Według statystyki pocztowej z roku 1919 odprawiono z Polski do zagranicy 20.586.620, zaś z zagranicy otrzymano 30.575.880 przesyłek pocztowych; według ostatniej statystyki z roku 1926 odprawiono z Polski 50.790.096, a otrzymano z zagranicy 78.456.038 przesyłek pocztowych, a w 1927 r. 58.875.380, zaś otrzymano 81.490.438. Dane te rzucają jaskrawe światło na rozwój obrotu listowego z zagranicą od roku 1919 do roku 1927).

Polska posiada ze względu na swoje geograficzne położenie wielkie znaczenie dla pocztowego ruchu tranzytowego. Przez Polskę przechodzi obecnie codziennie w różnych kierunkach około 1000 worków z przesyłkami listowemi o wadze około 20.000 klg.

Listy z podaną wartością.

Listy z podaną wartością w obrocie z zagranicą dopuszczono 1-go sierpnia 1922 r.

Wysokość podanej wartości może wynosić 5.000 franków w złocie; jednak nie wszystkie kraje dopuszczają tę wysokość. Wymiana odbywa się prawie ze wszystkimi krajami, należącymi do Międzynarodowego Związku Pocztowego z wyjątkiem Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej i Kanady.

Wymiana listów wartościowych wzrosła z biegiem czasu nadzwyczajnie z powodu braku ogólnego ruchu przekazowego w obrocie z zagranicą.

(W roku 1922 odeszło z Polski do zagranicy 690 listów wartości 168.844 marek polskich, zaś nadeszło 35.496 listów wartości 14.043.389 mk. pol.; w roku 1926 odeszło z Polski 61.490 listów wartości 36.415.402 zł., a nadeszło 1.394.736 listów wartości 356.211.466 zł.; w 1927 r. zaś nadeszło 1.384.890 wartości 378.162.461 zł., a wyszło 36.598 wartości 41.701.475 zł.).

Świadczy to o wielkim rozwoju w ciągu kilku lat tego działu służby pocztowej.

Tranzytem przez Polskę przeszło w roku 1926 6.864 listów wartościowych, a w 1927 r. 3.320.

Przekazy pocztowe.

Obrót przekazów pocztowych utrzymuje się we wzajemnym obrocie między Polską a Francją, Terytorjum Sarry, Kanadą, Stanami Ziedn. Am. Półn., Austrją, Belgją, Brytanją, Czechosłowacją i Łotwą.

Obrót przekazowy z Francją i Terytorjum Sarry zaprowadzono 1-go maja 1922 r., ze Stanami Zjedn. dnia 1-go września 1923, a z Kanadą — dnia 1-go sierpnia 1924 r.

Jednym przekazem można przesłać równowartość 1.000 zł.

Ogólnego obrotu przekazowego ze wszystkimi krajami nie wprowadzono z powodu częstych zmian wartości waluty tak w Polsce jak i zagranicą.

Ponieważ przyczyny te są powoli usuwane, należy oczekiwać niebawem podjęcia ogólnego obrotu przekazowego z zagranicą.

W roku 1926 nadano w Polsce do zagranicy 2.009 przekazów wartości 369.169 zł., zaś nadeszło do Polski 322.515 przekazów wartości 32.315.451 zł., natomiast w 1927 roku nadano w Polsce do zagranicy 3.929 przekazów wartości 798.647 zł., zaś nadeszło do Polski 358.720 przekazów wartości 43.687.052 zł.

Paczki pocztowe.

Obrót paczkowy z Polski do zagranicy wprowadzono z dniem 1-go stycznia 1922 r., najpierw z Cze-

chosłowacją, Austrją, Szwajcarją i Anglją, zaś od 1-go lutego 1922 r. ze wszystkimi krajami z wyjątkiem Stanów Zjedn. Am. północnej i Kanady, z któremi ruch paczkowy rozpoczął się 1-go grudnia 1922 r. względnie z Kanadą 27 kwietnia 1927 r.

Obecnie utrzymuje Polska wymianę paczek ze wszystkimi krajami europejskimi i poza-europejskimi z wyjątkiem Litwy.

Paczki można nadawać jako zwykłe lub jako paczki z podaną wartością. Podana wartość nie może przekraczać 1000 fr. w złocie. Paczki pilne za potrójną opłatą od wagi można wysyłać do Austrji, Czechosłowacji, Danji i Niemiec. W obrocie ze Stanami Zjednoczonemi i z Kanadą są dopuszczone jedynie paczki bez podanej wartości, albowiem odnośne Zarządy pocztowe za paczki te nie ponoszą odpowiedzialności. Waga paczki nie powinna przekraczać zasadniczo 10 kg. W obrocie z Austrją, Bułgarją, Czechosłowacją, Danją, Estonją, Finlandją, Jugosławją, Łotwą, Norwegją, Rumunją, Szwajcarją, Szwecje i Węgrami są dozwolone paczki do 20 kg., niektóre kraje dopuszczają paczki tylko do 5 kg. Bliższe szczegóły co do warunków przewozu paczek do zagranicy są zawarte w Taryfie paczkowej, wydanej dla urzędów pocztowych przez Ministerstwo Poczt i Telegrafów w styczniu 1928 r.

(Obrót paczkowy nie wykazuje od jeg wprowadzenia, t. j. od roku 1922, znacznego wzrostu, pozostając prawie w tych samych granicach.

Według statystyki odeszło z Polski w roku 1922 316.880 paczek pocztowych, a nadeszło 77.221; w roku 1926 odeszło 258.336 paczek, a nadeszło 747.050, natomiast w 1927 roku odeszło 355.326 paczek wartości 31.084.643 zł., zaś nadeszło 786.138 paczek wartości 38.517.805 zł.

Tranzytem przez Polskę przeszło w roku 1926 35.148 paczek, zaś w 1927 roku 33.830 paczek).

Inne działy międzynarodowej służby pocztowej.

Wymiana pudełek z podaną wartością, przesyłki za pobraniem, zlecenia pocztowe, prenumerata czasopism, pocztowe przelewy pieniężne nie są jeszcze zaprowadzone przeważnie z tych przyczyn, które przeszkadzały w wprowadzeniu ogólnego ruchu przekazowego.

* * *

Polski Zarząd pocztowy zawarł z niektórymi krajami, a mianowicie z Czechosłowacją, Austrją, Węgrami i Rumunją specjalne umowy pocztowe, mające na celu obniżenie opłat przesyłek we wzajemnym obrocie.

Przewóz morski przez Gdańsk.

Przez przyznanie Polsce w Traktacie Wersalskim używania portu gdańskiego polski Zarząd pocztowy otrzymał pierwszy raz w historji poczty polskiej możność bezpośredniego wysyłania statkami, odchodzącymi z Gdańska, poczty polskiej do krajów zamorskich.

Przewóz ten rozpoczął się faktycznie 1921 r. wysyłaniem przez Zarząd pocztowy Stanów Zjedn. Am. Północnej paczek pocztowych do Polski. Właściwy regularny przewóz poczty statkami morskimi zorganizowano przy końcu roku 1922 na mocy umowy, zawartej dnia 13 listopada 1922 r. przez Ministerstwo P. i T. ze „Zjednoczoną Korporacją Bałtycką" w Londynie w sprawie przewozu poczty polskiej przez Gdańsk do New Yorku. Pierwszy transport z paczkami do Ameryki odpłynął z Gdańska 8 grudnia 1922 r. Podróż morska z Gdańska do New Yorku trwała 14 dni. Korporacja Bałtycka zwana obecnie „Wschodnio - Azjatycką Kompanją", Bałtycko-Amerykańska Linja, której siedziba znajduje się w Kopenhadze, zaś filja w Warszawie, przewozi dotąd pocztę polską, a mianowicie paczki i odsyłki listowe do New Yorku, zaś tylko paczki do Kanady i Danji.

W roku 1924 zawarło M-stwo P. i T. drugą umowę co do przewozu morskiego poczty z przedsiębiorstwem: Zjednoczone T-wo Okrętowe w Kopenhadze, filja w Warszawie, które przewozi pocztę polską również do Ameryki północnej i do Danji.

Przewóz do Ameryki statkami obydwu Towarzystw odbywa się przeciętnie trzy razy miesięcznie, przewóz paczek do Danji — raz w tygodniu.

Oprócz tych przedsiębiorstw przewozi drogą morską raz na tydzień paczki do Anglji i z Anglji „Towarzystwo Okrętowe Ellerman - Wilson", zaś w obrocie ze Szwecją i Norwegją sztokholmskie „Towarzystwo Okrętowe Svea" i „T-wo Okrętowe Ossian Olsson". Przewozy te odbywają się na koszt Zarządu pocztowego angielskiego wzgl. szwedzkiego.

Paczki w obrocie z Anglją, Stanami Zjedn. i z Kanadą są przewożone wyłącznie drogą morską przez Gdańsk; paczki w obrocie z Danją, Norwegją i Szwecją mogą być przewożone bądź przez Niemcy, bądź przez Gdańsk.

Przewiduje się przewóz paczek przez Gdańsk także do Ameryki Południowej statkami, łączącymi bezpośrednio Gdańsk z portami Rio - de - Janeiro w Brazylji i Buenos - Aires w Argentynie.

Pocztowa komunikacja lotnicza.

Komunikację lotniczą w Polsce utrzymują przedsiębiorstwa prywatne, koncesjonowane przez Ministerstwo Komunikacji. Każde przedsiębiorstwo żeglugi powietrznej jest obowiązane na mocy art. 45 ustawy o poczcie, telegrafie i telefonie z dnia 3 czerwca 1924 r. (Dz. U. R. P. Nr. 58 poz. 584) przewozić przesyłki pocztowe.

Pierwszą komunikacją lotniczą pocztową zaprowadzono 12 kwietnia 1921 r. na przestrzeni Warszawa — Praga — Strasburg — Paryż na podstawie umowy zawartej przez Min. P. i T. z Franko-Rumuńskiem Towarzystwem Żeglugi Powietrznej z siedzibą w Paryżu, zwane obecnie Międzynarodowe T-wo Żeglugi Powietrznej. Linja powietrzna tego T-wa biegnie obecnie nietylko do Francji, lecz także przez Pragę — Wiedeń — Budapeszt — Białogród (Belgrad)—Bukareszt i Konstantynopol (Stambuł) wzgl. przez Białogród — Sofję — Konstantynopol. Przeloty między Warszawą a Paryżem odbywają się na wiosnę i w jesieni z powodu krótkiej pory dziennej w dwóch dniach, zaś w lecie w jednym dniu.

Dnia 5 września 1922 r. rozpoczęto pierwszą komunikację pocztową na przestrzeni Warszawa —

Lwów na podstawie umowy, zawartej przez M-stwo P. i T. ze Spółką Polska Linja Lotnicza „Aerolloyd", przemianowanej na „Aerolot" z siedzibą w Warszawie. Sp. Akc. ta utrzymywała z końcem r. 1927 komunikację lotniczą między Gdańskiem — Warszawą i Lwowem, Warszawą — Krakowem i Wiedniem, Warszawą — Krakowem — Bernem w Czechosłowacji i Wiedniem, Krakowem i Lwowem oraz między Warszawą a Łodzią. Długość linij powietrznych Sp. Aerolot w Polsce wynosiła w tym czasie 1.639 kl. (w roku 1922 — 605 kl.).

Trzeciem przedsiębiorstwem, koncesjonowanem w Polsce była Sp. Akc. Aero w Poznaniu, eksploatująca komunikację linij powietrznych między Poznaniem a Warszawą (300 kl.). Na przytoczonych linjach powietrznych odbywała się komunikacja lotnicza przez cały rok z małemi przerwami w porze zimowej. Czas przelotu między dwoma punktami wewnątrz kraju wynosi 2 — 3 godziny, w obrocie z zagranicą jest on różny i zależny od pory roku.

Na 1 stycznia 1929 roku Ministerstwo Komunikacji cofnęło wszystkim powyższym przedsiębiorstwom udzielane subwencje, a „Aerolot" został wykupiony z rąk prywatnych przez spółkę, do której weszli z urzędu przedstawiciele rządu i poszczególnych samorządów, tworząc firmę p. n. Polskie Linje Lotnicze „Lot".

„Lot" przyjął na siebie rolę podtrzymywania komunikacji napowietrznej w Polsce.

Drogą powietrzną przewozi się za osobną dopłatą wszelkiego rodzaju przesyłki listowe, w obrocie wewnętrznym i z Gdańskiem także paczki.

Każda przesyłka lotnicza (także adres pomocniczy) winna być zaopatrzona po stronie adresowej w napis kolorowy „Lotnicza", w obrocie zagranicznym „Par avion".

Jeśli miejsce przeznaczenia przesyłki lotniczej leży poza linją lotniczą, wówczas podaje się na przesyłce (adresie pomocniczym) ostatni port lotniczy, dokąd przesyłka ma być skierowana samolotem.

Odnośny napis winien opiewać: „Samolotem z do (nazwa portu lotniczego), po francusku „Par avion de à

Przesyłki lotnicze winny być całkowicie opłacane; przesyłki nieopłacone i niedostatecznie opłacone przesyła się zwykłą drogą pocztową.

Opłaty za paczki pobiera się gotówką.

Listy.

Opłata za przesyłki listowe lotnicze, w obrocie krajowym i zagranicznym składa się:

a) z opłaty pocztowej;

b) z opłaty za przewóz lotniczy.

Opłata pocztowa p. a) pobiera się według obowiązującej taryfy pocztowej obrotu krajowego lub zagranicznego.

Opłata za przewóz lotniczy p. b) przesyłek listowych równa się zwykłej opłacie pocztowej krajowej lub zagranicznej, w obrocie zaś z Marokiem dwukrotnej zwykłej opłacie pocztowej obliczonej według wagi i rodzaju przesyłki.

Czasopisma.

Za czasopisma ryczałtowane pobiera się opłatę za przewóz lotniczy p. b) jak za druki zwykłe.

Paczki.

opłata za paczki lotnicze krajowe i zagraniczne składa się:

a) z opłaty pocztowej lądowej;

b) z opłaty za przewóz lotniczy według poniższej taryfy.

I. Obrót wewnętrzny

Waga paczki	Należność lądowa	Opłata za przewóz lotniczy	Razem	UWAGI
kg.	groszy			
1	100	200	300	Za paczki ochronne powiększa się należność lądową o 50%. *Opłata dodatkowa* bez względu na wagę *paczki wynosi 10 gr.*
1—5	200	400	600	
5—10	300	600	900	
10—15	500	1000	1500	
15—20	600	1200	1800	

II. Obrót z Wolnem Miastem Gdańskiem

kg.	centymów			
1	60	120	180	Za paczki ochronne powiększa się należność lądową o 50%.
1—5	120	240	360	
5—10	180	360	540	
10—15	300	600	900	
15—20	380	760	1140	

Przepisy powyższe nie odnoszą się do przesyłek listowych władz i urzędów, którym przysługuje prawo ryczałtowania opłat pocztowych w obrocie wewnętrznym, oraz do czasopism, opłacanych ryczałtem. Za przesyłki te, nadane do przewozu samolotami uiszcza się znaczkami pocztowemi tylko opłaty, wskazane w punktach b) i c).

Czasopisma, opłacane ryczałtowo, uważa się w obrocie tak wewnętrznym, jak i z zagranicą, za zwykłe druki, a więc opłatę za przewóz lotniczy oblicza się według stawek taryfowych za druki zwykłe, wysyłane do odnośnej miejscowości.

Zwykłe przesyłki listowe można wrzucać do skrzynek pocztowych, przeznaczonych specjalnie dla poczty lotniczej.

Przesyłki, podlegające ryczałtowaniu i rejestracji, lub nie nadające się do wrzucenia do skrzynek pocztowych, oraz w miejscowościach, w których niema specjalnych skrzynek do poczty lotniczej, należy nadawać przy okienku w urzędzie pocztowym.

Przesyłki lotnicze, opłacone i oznaczone jako takie, są doręczane w miejscowym okręgu bezzwłocznie przez umyślnych posłańców w sposób przepisany

Zarząd pocztowy odpowiada za przesyłki lotnicze według ogólnych przepisów pocztowych.

W razie niewykonania przewozu przesyłek samolotem przysługuje nadawcom tych przesyłek prawo żądania zwrotu opłat za przewóz lotniczy, o ile przesyłka nadejdzie do końcowej stacji lotniczej później, niżby to miało miejsce przy przewozie koleją.

Od 15 maja 1927 r. przewozi się drogą powietrzną między Warszawą a Krakowem, Lwowem, Łodzią,

Gdańskiem i Wiedniem zwykłą pocztą szczególniej listy, kartki pocztowe i gazety, pozostałe w urzędach pocztowych w Warszawie, Lwowie, Krakowie i Łodzi po odejściu ostatniego pociągu kolejowego z pocztą, a przed odejściem samolotów; wskutek tego poczta przedewszystkiem gazety, zgromadzone w tym czasie w wymienionych urzędach pocztowych, nie doznają opóźnienia. Za przewóz ten nie pobiera się od nadawców żadnej dodatkowej opłaty.

W roku 1927 przebywały samoloty w Polsce w porze letniej codziennie z wyjątkiem niedziel, o ile ruch nie był tamowany przez niesprzyjające komunikacji lotniczej stosunki atmosferyczne, około 4.400 kl. (700 kl. w roku 1921).

O postępie rozwoju pocztowej komunikacji lotniczej w Polsce świadczy ilość odbytych przelotów z pocztą i przebytych kilometrów w latach 1921 — 1926.

Lotów	odbyło	się	roku	1921	245	przebyto	km.	85.750
"	"	"	"	1922	637	"	"	165.114
"	"	"	"	1923	702	"	"	231.614
"	"	"	"	1924	1.024	"	"	386.900
"	"	"	"	1925	2.074	"	"	634.983
"	"	"	"	1926	2.445	"	"	727.919

W pierwszych dniach września 1926 roku odbyła się w Hadze pierwsza konferencja zarządów pocztowych celem uregulowania przewozu poczty drogą powietrzną.

Na konferencji tej uchwalono następujące zasadnicze sprawy:

1) opłata dodatkowa za przewóz powietrzny przesyłek listowych nie powinna przekraczać 25 centymów, wyrażonych w złocie, za każde 20 gramów i 1000 kilometrów;

2) każde przedsiębiorstwo żeglugi powietrznej otrzymuje od zarządu pocztowego za przewóz przesyłek listowych 6 cent. w złocie za każde 100 gr. wagi i 100 klm.;

3) każdy zarząd pocztowy, korzystający z obcych linij powietrznych, płaci obcemu zarządowi 6 i pół cent. w złocie za każde 100 gr. wagi i 100 klm.;

4) wzajemny przewóz przesyłek listowych i paczek na wszystkich linjach powietrznych jest zagwarantowany;

5) przedsiębiorstwa lotnicze zobowiązały się pobierać za przewóz paczek pocztowych najwyżej opłaty, stosowane przy przewozie zwykłych towarów.

Przytoczone zasady będą stosowane tymczasowo przez zarządy pocztowe, które je przyjęły w roku 1928 i 1929. W roku 1929 na ogólnym kongresie pocztowym, który się odbędzie w Londynie, zostanie sprawa przewozu powietrznego poczty ponownie uregulowana na podstawie osiągniętych doświadczeń w roku 1928.

I. TARYFA POCZTOWA*)

Przesyłki listowe.

Rodzaj przesyłki	Obrót wewnętrzny i z Wolnem Miastem Gdańskiem Waga — wymiary — inne warunki	groszy	Obrót zagraniczny Waga — wymiary — inne warunki	groszy
1) Listy				
a) prywatne	do wagi 20 g.	25	do wagi 20 g.	50
	ponad 20 do 250 g.	50	za każde dalsze 20 g.	30
	„ 250 „ 500 g.	68	Do Austrji, Czechosłowacji, Rumunji i Węgier	
b) urzędowe	do wagi 20 g.	25		
	ponad 20 do 250 g.	50	do wagi 20 g.	40
	„ 250 „ 2000 g.	70	za każde dalsze 20 g.	30
	Wymiary: 45 cm. w każdym kierunku; rulony: 5 cm. długości, 10 cm. średnicy		Najwyższa dopuszczalna waga: 2 kg. Wymiary jak w obrocie wewnętrznym.	
2) Kartki pocztowe	pojedyńcze	15	pojedyńcze	30
	z odpowiedzią	30	z opłaconą odpowiedzią	60
			Do Austrji, Czechosłowacji, Rumunji i Węgier pojedyńcze	25
			z opłaconą odpowiedzią	50
	Wymiary: najmniejsze 10 × 7 cm. największe 15 × 10,5 cm.		Wymiary jak w obrocie wewnętrznym	

*) Rozp. Min. Poczt i Telegrafów z dn. 16.XI 1927 r. (Dzien. Urzędowy Min. Poczt i Telegrafów z dn. 24.XI 1927 Nr. 37).

Rodzaj przesyłki	Obrót wewnętrzny i z Wolnem Miastem Gdańskiem Waga — wymiary — inne warunki	groszy	Obrót zagraniczny Waga — wymiary — inne warunki	groszy
3) Druki a) prywatne	do wagi 25 g. . . . . . ponad 25 do 50 g. . . . . . „ 50 „ 100 g. . . . . . „ 100 „ 250 g. . . . . . „ 250 „ 500 g. . . . . . „ 500 „ 1000 g. . . . . . „ 1000 „ 2000 g. . . . . . (tylko pojedyńczo wysyłane tomy) .	5 10 15 25 50 60 70	za każde 50 kg.	10
b) urzędowe	do wagi 25 g. . . . . . ponad 25 do 50 g. . . . . . „ 50 „ 100 g. . . . . . „ 100 „ 250 g. . . . . . „ 250 „ 2000 g.	5 10 15 25 40		
c) bezadresowe	Za każde 50 gm. . . . . . najwyższa waga 5 kg. Wymiary jak dla listów	5	Najwyższa waga: 2 kg. Waga pojedyńczo wysyłanych tomów może wynosić 3 kg. Wymiary jak dla listów.	
4) Druki dla ociemniałych	do wagi 5000 g.	5	za każde 1000 g. . . . . . Do Austrji, Czechosłowacji i Węgier do wagi 3000 g.	5 5
	Wymiary jak dla listów		Najwyższa waga: 3 kg. Wymiary jak dla listów.	
5) Papiery handlowe	do wagi 250 g. . . . . . ponad 250 do 500 g. . . . . . „ 500 „ 1000 g.	25 50 60	za każde 50 kg. . . . . . najmniej	10 50
	Wymiary jak dla listów.		Najwyższa waga 2 kg. Wymiary jak dla listów	
6) Próbki towarów	do wagi 250 g. . . . . . ponad 250 do 500 g.	25 50	za każde 50 kg. . . . . . najmniej	10 20
	Wymiary: 45 × 20 × 10 cm.; rulony: 45 cm. długości, 15 cm. średnicy		Najwyższa waga 500 g. Wymiary jak w obrocie wewnętrznym.	
7) Przesyłki mieszane (druki, próbki towarów, papiery handlowe)	do wagi 250 g. . . . . . ponad 250 do 500 g. . . . . . „ 500 „ 1000 g.	25 50 60	za każde 50 kg. . . . . . najmniej jednak . . . . . . jeżeli przesyłka składa się z druków i próbek towarów; w innych wypadkach najmniej	10 20 50
	Waga i wymiary poszczególnych części składowych przesyłki nie mogą przekraczać norm przepisanych dla każdej z tych części		Najwyższa waga ogólna 2 kg. Inne warunki jak w obrocie wewnętrznym.	
8) Czasopisma a) prenumerowane za pośrednictwem poczty	*I. Opłata za przesłanie i doręczenie* Za każdy egzemplarz do wagi 25 g. . . . . . ponad 25 do 50 g. . . . . . „ 50 „ 100 g. . . . . . „ 100 „ 250 g. . . . . . „ 250 „ 500 g. . . . . . „ 500 „ 1000 g. . . . . . „ 1000 „ 2000 g. . . . . . Za czasopisma wychodzące 2 razy dziennie, lecz rozsyłane raz dziennie oblicza się należytość według łącznej wagi obydwu numerów.	 0,9 1,— 2,— 2,25 4,5 6,— 9,—		

Rodzaj przesyłki	Obrót wewnętrzny i z Wolnem Miastem Gdańskiem Waga — wymiary — inne warunki	groszy	Obrót zagraniczny Waga — wymiary — inne warunki	groszy
	II Należytość manipulacyjna.			
	Za czasopisma, wychodzące pięć razy na tydzień lub częściej — od każdego egzemplarza abonowanego czasopism miesięcznie	10		
	Za czasopisma, wychodzące rzadziej niż 5 razy na tydzień, od każdego wysłanego numeru abonowanego czasopisma	1/2		
	Obie powyższe opłaty, podane w zaokrąglonej jednej kwocie w cenniku czasopism, pobiera się zgóry przy zamawianiu czasopism.			
	Za przesyłanie zaległych egzemplarzy za bieżący najkrótszy dla danego czasopisma okres prenumeraty nie pobiera się żadnej dodatkowej opłaty.			
b) przekazywane przez wydawców	Opłatę wskazaną pod I. pobiera się ryczałtem zgóry za zgłoszony dozwolony okres prenumeraty.		za każde 50 kg.	10
			Do Argentyny, Belgji, Bułgarii, Estonji, Francji, Grecji, Holandji, Kuby, Luksemburga, Łotwy, Portugalji, Rumunji, Terytorjum Sarry i Królestwa Serbów, Kroatów i Słoweńców: za każde 50 g.	5
Dodatki do czasopism	a) Dodatki zwyczajne dołączone do jednego egzemplarza czasopisma nie podlegają opłacie, jeżeli waga pojedyńczego dodatku lub wszystkich dodatków łącznie nie przekracza 100 g.			
	Dodatki zwyczajne			
	ponad 100 do 250 g.	4,5		
	„ 250 „ 500 g.	9,—		
	„ 500 „ 1000 g.	12,—		
	Dołączone do czasopisma przez wydawcę blankiety wpłat P. K. O. i przekazy pocztowe na wznowienie prenumeraty wolne są od opłaty.			
	b) Za dodatki nadzwyczajne dołączone do jednego egzemplarza czasopisma pobiera się przy nadaniu 60% taryfowej opłaty dla druków prywatnych odpowiedniej wagi (poz. 3-a).			

LISTY WARTOŚCIOWE

A. *Obrót wewnętrzny.*

1. Opłata za listy wartościowe prywatne i urzędowe składa się:

a) z opłaty za list polecony odpowiedniej wagi;

b) należytości asekuracyjnej za każde 100 złotych podanej wartości lub ich część przy listach nadawanych w stanie zamkniętym 10 gr

przy listach nadawanych w stanie otwartym 30 „

c) opłaty dodatkowej bez względu na wagę lub wysokość podanej wartości 10 „

Za listy wartościowe, prywatne i urzędowe, nadawane w stanie otwartym i po przeliczeniu zamykane pod kontrolą urzędu pocztowego, pobiera się ponadto należytość manipulacyjną w wysokości 100% należytości asekuracyjnej.

Wartość podana nie może przekraczać przy listach prywatnych — 10.000 zł., przy listach władz i urzędów państwowych — 100.000 zł.

2. Listy wartościowe Banku Polskiego oraz kas i urzędów skarbowych z dotacjami i nadmiarami kasowemi:

a) opłata za list polecony odpowiedniej wagi;

b) należność asekuracyjna:

do 1.000 zł. podanej wartości	50 „
„ 5.000 „ „ „	100 „
„ 10.000 „ „ „	200 „
za każde dalsze 10.000 zł.	200 „

c) opłata dodatkowa bez względu na wagę lub wysokość podanej wartości 10 „

Wysokość podanej wartości nieograniczona.

Zniżona należytość asekuracyjna ma zastosowanie również do listów wartościowych w obrocie wzajemnym kas i urzędów skarbowych z zawartością znaczków stemplowych, oraz do listów wartościowych, nadawanych przez Główny Urząd Statystyczny pod adresem urzędów celnych z zawartością znaczków statystycznych.

3. W polskim urzędzie pocztowym Gdańsk 1 za listy wartościowe pobiera się:

a) opłatę za list polecony odpowiedniej wagi;

b) należytość asekuracyjną za każde 300 złotych podanej wartości lub ich część 5 gr
najmniej jednak 10 „

Wysokość podanej wartości, jak pod 1) i 2).

B. *Obrót z Wolnem Miastem Gdańskiem.*

Za listy wartościowe pobiera się:

a) opłatę za list polecony odpowiedniej wagi (jak w obrocie wewnętrznym);

b) należytość asekuracyjną za każde 300 złotych podanej wartości lub ich część 50 gr.

Wartość podana nie może przekraczać 10.000 zł.

C. *Obrót zagraniczny*

(z wyjątkiem W. M. Gdańska).

Za listy wartościowe pobiera się:

a) opłatę za list polecony odpowiedniej wagi;

b) należytość asekuracyjną za każde 300 złotych podanej wartości lub ich część 50 gr.

Wartość podana nie może przekraczać 5.000frank ów w złocie, względnie ich równowartości w złotych, o ile w obrocie z niektóremi krajami nie obowiązuje kwota niższa.

TARYFA PACZKOWA*)

A. *Obrót wewnętrzny.*

1) Opłaty od wagi za przesyłanie paczek prywatnych i rządowych **) zależne są w obrocie krajowym od odległości między miejscem nadania, a miejscem przeznaczenia i wynoszą jak wykazuje poniższa tabelka:

Waga	S T R E F A			
	1 do 100 km.	2 ponad 100 do 300 km.	3 ponad 300 do 600 km.	4 ponad 600 km.
1 klg.	—.60	—.80	1.—	1.20
3 „	—.80	1.20	1.60	2.—
5 „	1.20	1.80	2.40	3.—
10 „	1.80	2.60	4.—	6.—
15 „	2.50	4.—	6.—	8.—
20 „	3.50	6.—	8.—	10.—

*) (nied otyczy obrotu z polskim urzędem Gdańsk 1).

Opłata dodatkowa bez względu na wagę paczki 10 gr.

2) Paczki ochronne:

a) opłata od wagi o 50% wyższa od odpowiedniej opłaty podanej w powyższej tabelce,

b) opłata dodatkowa bez względu na wagę paczki 10 gr.

3) Paczki wartościowe prywatne i urzędowe:

a) opłata od wagi

b) należytość asekuracyjna za każde 100 złotych podanej wartości lub ich część 10 gr.

c) należytość manipulacyjna: do 100 złotych podanej wartości 20 gr., ponad 100 złotych podanej wartości 40 gr.,

d) opłata dodatkowa bez względu na wagę paczki 10 gr.

W OBROCIE Z POLSKIM URZĘDEM GDAŃSK I

Opłaty od wagi za przesyłanie paczek prywatnych i rządowych **) między Polską i polskim urzędem pocztowym Gdańsk 1 wynosi jak w tabeli:

do 1 klg	do 5 klg.	do 10 klg.	do 15 klg.	do 20 klg.
100 gr.	200 gr.	300 gr.	500 gr.	600 gr.

**) Z wyjątkiem paczek urzędów skarbowych z dotacjami i nadmiarami kasowemi, paczek Banku Polskiego i jego oddziałów z monetą brzęczącą, oraz paczek zawierających wydawnictwa polskie i zagraniczne.

Za paczki ochronne powyższe opłaty od wagi są o 50% wyższe.

Za paczki wartościowe, oprócz opłaty od wagi pobiera się należytość manipulacyjną w wysokości 10 gr. od paczki.

Deklarowana wartość paczek dopuszczalna do 10.000 złotych.

B. Obrót zagraniczny

Wartość paczki, podaną w walucie polskiej, przelicza się na franki złote według obowiązującej każdocześnie równowartości złotego polskiego do franka złotego. Przeliczenia dokonuje się w ten sposób, że kwotę podanej wartości w walucie polskiej dzieli się przez spółczynnik, wyrażający stosunek złotego polskiego do franka złotego. Kwotę otrzymaną z przeliczenia zaokrągla się do pełnych franków wzwyż (np. wartość podana 1000 złotych=1000:1,80 (spółczynnik)=555,55 franków zł., po zaokrągleniu 556 franków zł.).

Opłatę za paczkę oblicza się w walucie frankowej, a to:

a) opłatę od wagi, zależnie od kraju przeznaczenia i drogi przewozu. W kolumnach 3—6 taryfy paczkowej podane są opłaty za paczki zwykłe. O ile chodzi o paczki ochronne, dopuszczone tylko do niektórych krajów, należy opłatę normalną zwiększyć o 50% (z zaokrągleniem wzwyż do kwoty podzielnej przez 5);

b) należytość asekuracyjną przy paczkach z podaną wartością: 50 centymów za każde 300 franków lub ich część.

Należytość asekuracyjna wynosi

	do	300	franków . .	— fr. 50 c.
ponad	300 „	600	„ . .	1 fr. — „
„	600 „	900	„ . .	1 fr. 50 „
„	900 „	1000	„ . .	2 fr. — „

c) należytość ekspedycyjną: 50 centymów od każdej paczki z podaną wartością;

d) należytość ekspresową: 80 centymów od każdej paczki, która ma być doręczona lub awizowana przez umyślnego posłańca;

Kwotę otrzymaną we frankach i centymach przelicza się na złote i grosze według obowiązującej każdocześnie równowartości złotego polskiego do franka złotego (np. opłata ogólna, 4,75 franków złotych = 4,75×1,80 (spółczynnik)=8,55 zł.).

PRZEKAZY POCZTOWE.

A. *Obrót wewnętrzny.*

1. Przekazy pocztowe zwykłe, pobraniowe i zleceniowe:

a)		do	10 zł.	15 gr.
ponad	10 „		25 „	30 „
„	25 „		50 „	45 „
„	50 „		100 „	65 „
„	100 „		250 „	90 „
„	250 „		500 „	130 „
„	500 „		750 „	175 „
„	750 „		1000 „	215 „

Przy zleceniach pocztowych, ponad 1.000 zł. przekazywanych zapomocą blankietu nadawczego P. K. O., pobiera się oprócz opłaty wyżej podanej za przekaz do 1.000 zł. nadto — za każde dalsze 500 zł. lub ich część po 50 gr.

b) opłata dodatkowa bez względu na wysokość przekazanej kwoty 5 „

W polskim urzędzie pocztowym Gdańsk 1 pobiera się tylko opłaty pod a).

2. Przekazy telegraficzne:

a) opłaty jak pod 1);

b) należytość manipulacyjna za sporządzenie telegramu przekazowego 20 „

c) należytość telegraficzna za telegram przekazowy i ew. korespondencję osobistą;

d) należytość za pośpieszne doręczenie, o ile nie chodzi o przekazy adresowane poste restante lub do miejscowości, należącej do zamiejscowego okręgu doręczeń.

B. *Obrót zagraniczny.*

	do	100	zł.	80 gr.
ponad	100 „	200	„	130 „
„	200 „	300	„	180 „
„	300 „	400	„	230 „
„	400 „	500	„	280 „
„	500 „	600	„	330 „
„	600 „	700	„	380 „
„	700 „	800	„	430 „
„	800 „	900	„	480 „
„	900 „	1000	„	530 „

Obrót przekazowy wprowadzono dotychczas z Francją, Terytorjum Sarry, Kanadą, Stanami Zjednoczonemi Ameryki Półn, Wielką Brytanją, Belgją, Czechosłowacją, Łotwą i Austrją.

Specjalne opłaty pocztowe w górnośląskiej części województwa śląskiego.

U w a g a: Opłaty pod 2 a), 3), 5) i 6) obowiązują także w województwie poznańskiem i pomorskiem.

1) Za doręczenie pośpieszne w obrocie wewnętrznym G. Śląska i w obrocie z innemi dzielnicami Polski uiszcza nadawca:

a) za przesyłki listowe w zamiejscowym okręgu doręczeń 80 gr.

za przesyłki listowe w zamiejscowym okręgu doręczeń urzędu nadawczego (tylko w obrocie wewnętrznym G. Śląska) rzeczywiste koszta posłańca, najmniej jednak 80 „

w zamiejscowym okręgu doręczeń innego urzędu (tylko w obrocie wewnętrznym G. Śląska) 150 „

b) za paczki w miejscowym okręgu doręczeń niezależnie od należytości za doręczenie 80 „

w zamiejscowym okręgu doręczeń urzędu nadawczego (tylko w obrocie wewnętrznym G. Śląska) niezależnie od należytości za doręczenie, rzeczywiste koszta posłańca, najmniej jednak 80 „

w zamiejscowym okręgu doręczeń innego urzędu (tylko w obrocie wewnętrznym G. Śląska) 150 „

2) Za wystawienie:

a) legitymacji pocztowej 100 „

b) karty składowej 50 „

3) Miesięczna należytość za sprawdzenie upoważnienia zgłaszającego się po odbiór

przesyłek pocztowych na podstawie specjalnej umowy 200 „

4) Za kredytowanie opłat pocztowych, za późniejszem rozliczeniem, miesięcznie 300 „

5) Za bagaż podróżujących pocztą do do 10 klm.:

a) do 10 klm. 50 „

b) ponad 10 klm. 100 „

od 10 kg. do 20 kg.:

a) do 10 klm. 100 „

b) ponad 10 klm. 150 „

6) Za jazdę pocztą od kilometra 50 „

O ryczałtowem opłacaniu przesyłek listowych

Opłaty pocztowe za zwykłe i polecone przesyłki listowe nadawane w obrocie wewnętrznym mogą być uiszczane ryczałtem.

Zezwoleń na uiszczanie takich opłat udziela Minister Poczt i Telegrafów, który może bez podania powodów cofnąć udzielone zezwolenie.

Natomiast za opłatą ryczałtową nie mogą być nadawane: przesyłki listowe, przeznaczone do zagranicy, oraz czasopisma i wydawnictwa perjodyczne, przesyłane według ulgowej taryfy dla czasopism.

Należności dodatkowe, pobierane przy nadawaniu przesyłek listowych, z wyjątkiem należności za polecenie, muszą być uiszczane przy nadaniu przez nalepienie na przesyłce znaczków pocztowych odpowiedniej wartości.

Waga nadawanych przesyłek nie może przekraczać norm ustalonych taryfą pocztową lub osobnemi przepisami pocztowemi.

Na takich przesyłkach winien być umieszczony napis: „Opłata pocztowa ryczałtowana zarządzeniem Ministra Poczt i Telegrafów z dn... 1922... Nr....

Kwotę, jaką tytułem ryczałtu za rok kalendarzowy ma uiścić upoważniony do nadawania listowych przesyłek pocztowych za opłatą ryczałtową, ustala corocznie według obowiązującej taryfy Minister P. i T. na podstawie wyników liczenia, nadanych przez upoważnionego przesyłek listowych w pewnym określonym czasie przez Ministerstwo P. i T.

O pocztowych przesyłkach dworcowych

Z dn. 1 sierpnia 1928 roku zostały wprowadzone w obrocie wewnętrznym pocztowe przesyłki dworcowe, które są wydawane odbiorcom na dworcach kolejowych bezpośrednio po nadejściu pociągu kolejowego, w którym pocztę konwojuje funkcjonarjusz pocztowy.

Pocztowe przesyłki dworcowe dzielą się na: listy dworcowe i dworcowe przesyłki gazetowe.

Nadawca winien zgłosić żądanie pisemne w Urzędzie pocztowym, w którym zamierza nadawać przesyłki dworcowe i w piśmie podać nazwisko odbiorcy, numer pociągu, w którym przesyłka dworcowa ma być przesyłaną oraz nazwę pocztowego urzędu nadawczego, a nadto uiścić ustaloną w taryfie pocztowej osobną miesięczną opłatę za każdy raz codziennie nadawaną przesyłkę. Opłatę powyższą uiszcza nadawca za miesiąc kalendarzowy zgóry w ciągu miesiąca nawet wówczas, gdyby żądanie zgłosił w ciągu miesiąca lub wycofał jej przed upływem miesiąca.

Nadawca jest obowiązany zawiadomić odbiorcę, którym pociągiem będą przesyłki dworcowe przewożone i wezwać go, aby zgłaszał się na dworcu kolejowym po odbiór tych przesyłek. Zgłaszający się po odbiór przesyłek dworcowych winien okazać zaświadczenie wydane przez pocztowy urząd oddawczy.

List dworcowy nie może przewyższać wagi 500 gr. Musi być na stronie adresowej opatrzony obwódką czerwoną na jeden centymetr szeroką, w środku napisem „List dworcowy", numerem pociągu i adresem odbiorcy. Na stronie odwrotnej listu nadawca umieszcza swój adres.

Dworcowa przesyłka gazetowa nie może przewyższać wagi 20 kg., musi być dobrze opakowana, opatrzona na stronie adresowej obwódką 1 cm. szeroką, w środku napisem „Dworcowa przesyłka gazetowa", numerem pociągu i adresem odbiorcy, a na odwrotnej stronie adresem nadawcy. Dworcowe przesyłki gazetowe można przesyłać także pociągami, w których przewóz poczty listowej odbywa się za pośrednictwemkonduktorów kolejowych.

Nadawanie listów dworcowych i dworcowych przesyłek gazetowych jako przesyłek poleconych jest niedozwolone.

Listy dworcowe można nadawać w urzędach w których nadawca zgłosił pisemnie żądanie.

Dworcowe przesyłki gazetowe muszą być nadawane w urzędach pocztowych na dworcach kolejowych przynajmniej na 15 minut przed odejściem pociągu, mającego przewieźć dane przesyłki. Jeżeli na dworcu niema urzędu pocztowego, należy dworcowe przesyłki gazetowe nadawać w urzędzie pocztowym, znajdującym się w siedzibie stacji kolejowej, — w czasie określonym przez ten urząd.

Druki bezadresowe

Druki bezadresowe służą dla celów reklamowych. Nadaje się je tylko w urzędzie (agencji) pocztowym jako druki zwykłe. Waga pojedyńczego druku nie może przekraczać 50 gramów, przyczem jednorazowo trzeba nadać najmniej 500 sztuk druków bezadresowych. Druki bezadresowe nadaje się w

paczkach (wiązankach) nieprzekraczających 5 klg. wagi, przyczem opakowanie obowiązuje jak przy drukach zwykłych.

Na każdym nadawanym druku bezadresowym (wiązance) winien być zamiast adresu wskazany rodzaj przedsiębiorstw, zakładów lub zawodów odbiorców, którym ma być doręczony druk bezadresowy.

II. TARYFA TELEGRAFICZNA

A. Obrót wewnętrzny

Pozycja	Przedmiot	Należytości groszy	Objaśnienia
1	Za telegramy miejscowe i zamiejscowe (państwowe i prywatne) zwykłe: opłata od wyrazu . . . . . . Nadto od każdego telegramu zasadnicza opłata .	 15 50	Kolejowe urzędy telegraficzne w miejscowościach, gdzie znajdują się także państwowe urzędy telegraficzne pobierają dodatkową należytość, którą ustala każdocześnie Min. Komunikacji. Telegramy państwowe (S) muszą mieć podpis i pieczęć urzędu wysyłającego.
2	Za telegramy prywatne pilne = D = opłata od wyrazu . . . . . . Nadto od każdego telegramu zasadnicza opłata .	 45 50	Telegramy pilne do stacyj kolejowych nie są dopuszczone
3	Za zapłaconą odpowiedź = RPx = opłata w dowolnej wysokości		Przy płatnej wskazówce = RP = oznacza się kwotę wpłaconą na odpowiedź w złotych i groszach, np. RP 1.55, RP 2.00, RP 3.50 i t. d. W granicach podanej kwoty może być nadana odpowiedź jako telegram zwykły lub pilny. Jeżeli należytość za odpowiedź przewyższa kwotę zgóry wpłaconą, nadawca odpowiedzi dopłaca różnicę. Kupon na odpowiedź może być wykorzystany w ciągu sześciu miesięcy licząc od następnego dnia po jego wystawieniu.
4	Za telegramy prasowe: opłata od wyrazu . . . . . . Nadto od każdego telegramu zasadnicza opłata .	 8 25	Telegramy prasowe oznacza się przed adresem płatną wskazówką służbową „Presse". W telegramach prasowych dopuszczona jest tylko płatna wskazówka = TMx =.
5	Za telegramy prasowe Polskiej Agencji Telegraficznej: opłata od wyrazu . . . . . . Nadto od każdego telegramu zasadnicza opłata .	 3 25	Inne warunki jak pod 4.
6	Za telegramy listowe = LT = opłata od wyrazu . . . . . . najmniej jednak za 20 wyrazów, t. j. . . . . Nadto od każdego telegramu zasadnicza opłata .	 8 160 25	Płatną wskazówkę służbową = LT = umieszcza się przed adresem. Tekst telegramu listowego musi być zredagowany w języku jawnym. Telegramy listowe mogą być nadawane we wszystkich urzędach telegraficznych i o każdej porze. Ze szczególnych wskazówek służbowych dopuszczone są = RP = i = poste restante =. Pobranych opłat za telegramy listowe nie zwraca się. Telegramy listowe wydaje się w kolejności po telegramach zwykłych i doręcza się adresatowi pocztą.
7	Za sprawdzenie telegramu = TC = 50% opłaty telegramu zwykłego o takiej samej ilości wyrazów.		Telegramy państwowe (S) w mowie tajne (umówione lub szyfrowane) sprawdza się przy przetelegrafowaniu z urzędu.
8	Za poświadczenie odbioru: a) telegraficzne zwykłe = PC = ... b) telegraficzne pilne = PCD = ... c) pocztą = PCP = jak za list zwykły do 20 gramów wagi	 125 275 25	O doręczeniu telegramu ze znakiem = PCP = zawiadamia się urząd nadawczy pismem służbowem.

Pozycja	Przedmiot	Należytości groszy	Objaśnienia
9	Za doręczenie telegramu pocztą jako list polecony = PR = jako też za odebranie telegramu na poczcie jako list polecony = GPR = pobiera się należytość pocztową wyłącznie za samo polecenie listu	50	Za doręczenie telegramu pocztą jako list zwykły nie pobiera się żadnej należytości.
10	Za złożenie telegramu do odebrania przez adresata na poczcie jako list zwykły = GP = lub w telegrafie = TR = ...	10	Opłatę pobiera się przy nadaniu telegramu. Adresat względnie jego upełnomocniony winien się wylegitymować przy odbiorze telegramu.
11	Za telegramy o kilku adresach = TMx = oprócz normalnej opłaty za telegram dopłata za każdy odpis 50 wyrazów lub część tychże: a) za telegram zwykły . . . . . . b) za telegram pilny	50 100	Opłatę za odpisy pobiera się tyle razy, ile jest adresów mniej jeden. Płatne wskazówki służbowe umieszcza się zawsze przed tym adresem, do którego się odnoszą, z wyjątkiem = D = i = TC =, które umieszczone przed pierwszym adresem obok wskazówki = TMx = odnoszą się do wszystkich adresów
12	Za telegramy ze znakiem umówionym = XPT = i = XPP = opłaca się prócz normalnej należytości za sam telegram: a) jako przedpłatę (depozyt) na koszta doręczania umyślnym posłańcem . . . . . . b) za telegraficzne doniesienie = XPT = do urzędu nadawczego o wysokości wypłaconej posłańcowi należytości na żądanie nadawcy . . c) za pocztowe natomiast doniesienie = XPP = do urzędu nadawczego o wysokości wypłaconej posłańcowi należytości jak za zwykłą kartkę pocztową	800 125 15	O kwocie wypłaconej posłańcowi za telegram ze wskazówką = XPT = względnie = XPP = zawiadamia się urząd nadawczy w pierwszym wypadku kartką służbową. Nadwyżkę lub całą przedpłatę zwraca się w terminie sześciomiesięcznym od dnia wysłania zawiadomienia o kwocie przypadającej do zwrotu. Za doręczenie telegramu ze wskazówką = XPP = lub = XPT = nie pobiera posłaniec od adresata żadnej opłaty. Do kolejowych urzędów telegraficznych telegramy = XPP = i = XPT = niedopuszczone, zaś telegramy ze wskazówką = posłańcem = tylko na odpowiedzialność nadawcy.
13	Za telegramy nadawane telefonem przez abonentów za każde 100 słów lub część tychże . .	50	W razie cofnięcia telegramu nadanego telefonem nie zwraca się należytości za pośrednictwo telefoniczne, lecz wpisuje się abonentowi do rachunku miesięcznego.
14	Za odtelefonowanie nadeszłych telegramów nie pobiera się żadnej opłaty. Za doręczenie przez posłańca odtelefonowanego telegramu	50	Nadeszłe telegramy wydaje się telefonem: a) abonentom, którzy zgłosili pisemne żądanie, b) telegramy, w których adresie podano numer telefonu. Telegramy odtelefonowane uważa się za doręczone i przesyła się je przez pocztę jako list zwykły bezpłatnie. Na żądanie adresata mogą być takie telegramy doręczane przez posłańca według wskazanej obok taryfy.
15	Za pokwitowanie nadanego telegramu prywatnego .	10	Wydaje się tylko na wyraźne życzenie nadawcy.
16	Za duplikat pokwitowania nadanego telegramu .	50	
17	Za wydanie uwierzytelnionego odpisu telegramu nadanego, za każde 50 wyrazów lub część tychże, najmniej jednak za wydanie odpisu . .	50 100	Odpis sporządza się na zwykłym blankiecie telegraficznym i potwierdza się: „Za zgodność" (podpis i pieczęć urzędu).
18	Za każdy umówiony lub skrócony adres: a) w Warszawie i Łodzi rocznie . . . b) we wszystkich innych urzędach rocznie .	5000 4000	Opłatę uiszcza się zgóry za cały rok kalendarzowy. Zgłaszający skrót w ciągu roku opłacają należytość proporcjonalną w stosunku do ilości pozostałych kwartałów. Adresat może zgłosić i opłacić także więcej aniżeli jeden adres umówiony lub skrócony dla swych telegramów.
19	Za doręczenie telegramów do dwóch rozmaitych miejsc (biuro, mieszkanie) o różnych porach dnia w tej samej miejscowości: a) w Warszawie i Łodzi rocznie . . . . . b) we wszystkich innych urzędach rocznie . .	5000 4000	Opłatę oblicza się jak przy poz. 18

Pozycja	Przedmiot	Należytości groszy	Objaśnienia
20	Za cofnięcie telegramu jeszcze nie odtelegrafowanego	30	Należytość potrąca się ze złożonej opłaty, resztę zwraca się nadawcy. Telegramu nadawcy nie zwraca się.
21	Za telegramy nadane na rachunek złożonej zaliczki opłata dodatkowa od każdego telegramu .	20	W razie cofnięcia takiego telegramu należytości dodatkowej nie zwraca się, lecz wpisuje nadawcy do rachunku.
22	Za wniesienie reklamacji z powodu niedoręczenia lub opóźnienia telegramu i t. p.	50	Opłatę uiszcza się przez nalepienie znaczków pocztowych na podaniu, które nie podlega opłacie stemplowej. Jeżeli w jednem podaniu reklamowano kilka telegramów, uiszcza się należytość od każdego reklamowanego telegramu. Należytość za złożoną reklamację zwraca się, jeżeli przeprowadzone dochodzenia wykazały, że reklamacja była uzasadniona.
23	Za udzielenie informacji co do nadanego lub doręczonego telegramu względnie za okazanie telegramu	50	Opłatę uiszcza się przez nalepienie znaczków pocztowych na podaniu, które nie podlega opłacie stemplowej. Telegram okazuje się nadawcy po wylegitymowaniu się.
24	Za doręczenie telegramu z adresem niedokładnym .	30	Opłatę pobiera się od adresata, jeżeli go musiano poszukiwać z powodu niedokładnego adresu.
25	Blankiety nadawcze wydaje się bezpłatnie . .		

B. Zagraniczna taryfa telegraficzna

Opłaty podane w taryfie we frankach i centymach złotych przelicza się na walutę złotową według ekwiwalentu: 1 frank złoty = 1 złoty 80 groszy.

Ogólne należytości.

1. Telegramy zwykłe:
opłata od wyrazu według ustalonych stawek.
2. Telegramy pilne = D =:
opłata potrójna jak pod 1.
3. Zapłacona odpowiedź = RPx =:
opłata od ilości wyrazów na odpowiedź jak pod 1.
4. Sprawdzenie telegramu = TC =:
50% opłaty telegramu zwykłego o takiej samej ilości słów bez wliczenia należytości dodatkowych jak np. za odpowiedź zapłaconą i t. p.

Za sprawdzenie telegramu pilnego oblicza się tę należytość tak, aby telegram był zwykły.

5. Poświadczenie odbioru:

a) za telegraficzne zwykłe = PC = należytość jak za telegram o pięciu słowach;

b) za telegraficzne pilne = PCD = należytość jak za telegram o pięciu słowach;

c) za pocztowe = PCP = 40 cent.

6. Telegramy o kilku adresach = TMx =:

a) za każdy odpis telegramu zwykłego do 50 słów 50 cent.;

b) za każdy odpis telegramu pilnego do 50 słów 1 fr.;

c) za każdy odpis telegramu zawierającego więcej, aniżeli 50 słów za każde następne 50 słów lub część tychże telegramu zwykłego 50 cent., a pilnego 1 fr.

7. Telegramy z opłaconą należytością za posłańca w obrocie z zagranicą niedozwolone.

8. Za doręczenie telegramu pocztą jako list polecony = PR = w obrębie kraju, w którym leży urząd telegraficzny oddawczy, pobiera się od nadawcy należytość za polecenie listu; tak samo przy telegramach ze znaczkiem konwencjonalnym = GPR =, nie telegramu pocztą jako list zwykły = poste = poza granicami kraju oddawczego pobiera się od radawcy należytość jak za list zwykły do zagranicy, zaś za doręczenie telegramu pocztą jako list polecony = PR = poza granicami kraju jak za list polecony do zagranicy.

10. Za dalsze przesłanie telegramu = FS = na żądanie nadawcy pobiera się przy nadaniu tylko zwykłą opłatę do urzędu wskazanego w pierwszym adresie; za każde dalsze przesłanie telegramu opłatę uiszcza adresat. Telegramy przesłane dalej na żądanie adresata oznacza się w nagłówku = réexpédié de = (dosłano z) przyczem należytość za dalsze

przesłanie pobiera się albo z góry = tax perçue = lub przy ostatecznem doręczeniu. W tym ostatnim wypadku w nagłówku telegramu winien być zamieszczony znak = PCVxfr. =.

11. Za szczególne zlecenie = MP = TR = = GP = CTA = x jour = poste = télephone = = niut = ouvert = nie pobiera się od nadawcy żadnej dodatkowej należytości. Znaki te wlicza się jednakże do ogólnej ilości wyrazów telegramu.

12. Należytość za reklamację telegramu zagranicznego, jak za reklamację pocztowej przesyłki poleconej do zagranicy.

13. Inne opłaty jak w obrocie wewnętrznym

14. Telegramy prasowe = Presse =: .

opłata od wyrazu naogół o 50% niższa, szczegółowa taryfa patrz: spis rzeczy.

15. Telegramy niespieszne zamorskie = LCO = = CLF = LCD = opłata od wyrazu 50% niższa.

Taryfa telefoniczna miejscowa

Rozmowy telefoniczne

Opłaty jednorazowe za poszczególne rozmowy.

§ 1. Za rozmowy, przeprowadzane z rozmównic publicznych:

a) ze stacjami obonentowemi, załączonemi do tejże centrali, co i rozmównica za każdą t. zw. rozmowę miejscową, trwającą do 6 min. zł. 0.15

b) ze stacjami abonentowemi, załączonemi do central miejscowych, na terenie tegoż powiatu, co i rozmównica, za każdą 3-minutową rozmowę zwykłą „ 0.50

za każdą 3-minutową rozmowę pilną „ 1.50

§ 2. Za rozmowy, przeprowadzane z rozmównic publicznych na terenie Katowickiej sieci Okręgowej, ze stacjami abonentowemi załączonemi do central, wchodzących w skład tejże Katowickiej sieci Okręgowej, za każdą rozmowę bez ograniczenia czasu „ 0,15

§ 3. Za rozmowy, przeprowadzane z rozmównic publicznych w Warszawie i w miejscowościach wchodzących w skład Warszawskiej sieci Podmiejskiej, ze stacjami abonentowemi, załączonemi do centrali miejskiej w Warszawie i do central podmiejskich (o ile to nie będzie rozmowa miejscowa) za każdą 3-minutową rozmowę zwykłą zł. 0.50

za każdą 3-minutową rozmowę pilną „ 1.50

§ 4. Za rozmowy, przeprowadzane z dowolnej stacji abonentowej ze stacjami abonentowemi, załączonemi do central na terenie tegóż powiatu, co i stacja abonentowa wywołująca:

za każdą 3-minutową rozmowę zwykłą „ 0.30

za każdą 3-minutową rozmowę pilną „ 0.90

§ 5. Za rozmowy, przeprowadzane ze stacyj abonentowych Warszawskiej sieci miejscowej lub sieci, wchodzących w skład Warszawskiej sieci Podmiejskiej, ze stacjami abonentowemi, załączonemi do central tychże sieci (o ile to nie będzie rozmowa miejscowa):

za każdą 3-minutową rozmowę zwykłą „ 0.30

za każdą 3 minutową rozmowę pilną „ 0.90

Uwaga: Rozmowy wskazane w § 1 pnkt b) i w § 3 nie mogą być przeprowadzane z rozmównic publicznych, wyposażonych w automaty do inkasowania należności.

Rozmowy międzymiastowe

Odległość między centralami do których załączeni są wywołujący i wywołany w kilometrach	za 3-y minutową rozmowę					Za wywołanie określonej osoby lub wyszukanie Nr. telefonu przy rozmowach		Za wezwanie do rozmównicy	Za cofnięcie zgłoszonej rozmowy
	zwykłą	pilną	w godzinach słabego ruchu od 21—8	prasową	Polskiej Agencji Telegraficznej	zwykłe	pilne		
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
do 25 km.	60	180	36	30	15	12	36	Prócz opłat wskazanych w rubrykach 6 lub 7 dodatkowo za posłańca w miejscowym okręgu doręczeń 1 złoty.	12
ponad 25 „ 50 „	100	300	60	50	25	20	60		20
„ 50 „ 100 „	160	480	96	80	40	32	96		32
„ 100 „ 200 „	300	900	180	150	75	60	180		60
„ 200 „ 300 „	360	1080	216	180	90	72	216		72
„ 300 „ 400 „	420	1260	252	210	105	84	252		84
„ 400 „ 500 „	480	1440	288	240	120	96	288		96
„ 500 „ 600 „	540	1620	324	270	135	108	324		108
„ 600 „ 700 „	600	1800	360	300	150	120	360		120
„ 700 „ 800 „	660	1980	396	330	165	132	396		132

A. Opłaty jednorazowe wstępne, instalacyjne i za przeniesienie aparatów

§ 1. Za oddanie do użytku na czas trwania abonamentu linji telefonicznej, łączącej centralę ze stacją abonentową główną względnie stację abonentową główną ze stacją abonentową dodatkową:

a) za odcinek w granicach strefy pierwszej ryczałtowo, niezależnie od jego długości w sieciach zaliczonych do:

grupy I	zł.	150
„ II	„	150
„ III	„	200
„ IV	„	200
„ V	„	250

b) za odcinek poza granicą strefy pierwszej, zależnie od rzeczywistej jego długości od granicy strefy pierwszej do lokalu stacji abonentowej, za każde rozpoczęte 100 mtr. linji po „ 25

nadto zwrot wartości nowoużytylch słupów przy budowie tego odcinka i zwrot kosztu ich transportu.

U w a g a: Opłaty wskazane pod b) mogą być podwyższone do wysokości pokrycia kosztów własnych Zarządu P. i T. w tych wypadkach, gdy w związku z warunkami terenowemi (przejścia przez rzeki, błota, przełęcze, tory kolejowe, linje prądu silnego) wykonanie połączenia wymaga specjalnych urządzeń.

§ 2. Za zainstalowanie i oddanie do użytku aparatów, stanowiących wyposażenie stacji abonentowej, a mianowicie:

a) aparatu telefonicznego głównego końcowego „ 20

b) aparatu telefonicznego głównego z przełącznikiem bądź wbudowanym w aparat bądź oddzielnym „ 30

c) centralki domowej ręcznej na 5 Nr. „ 300
10 „ „ 500
15 „ „ 675
20 „ „ 825

d) dodatkowej słuchawki do aparatu tel. „ 5

e) dzwonka dodatkowego, tarczy spadkowej lub gniazdka wtyczkowego, zainstalowanych w tym samym pokoju co aparat telefoniczny „ 20

w innym pokoju, lecz w tym samym lokalu „ 30

f) aparatu telefonicznego dodatkowego:

1) w tym samym pokoju co aparat główny „ 20

2) w innym pokoju, lecz w tym samym lokalu „ 30

3) w innym lokalu, lecz w tym samym budynku „ 40

4) w innym budynku na tej samej posesji ryczałtowo „ 40

nadto za linję zewnętrzną według § 1 p. b

5) w innym budynku innej posesji ryczałtowo „ 40

nadto za linję zewnętrzną według § 1 p. a (w granicach strefy pierwszej) lub p. b (poza granicą strefy pierwszej).

§ 3. Za wymianę zainstalowanych aparatów:

a) aparatu telefonicznego ściennego na aparat biurkowy lub odwrotnie „ 15

b) aparatu zwykłego CB na aparat CB z induktorem „ 25

c) aparatu zwykłego CB na aparat CB z induktorem i przełącznikiem „ 50

§ 4. Za przeniesienie aparatu telefonicznego głównego lub dodatkowego na inne miejsce:

a) w tym samym pokoju „ 20

b) do innego pokoju w tym samym lokalu „ 30

c) do innego lokalu w tym samym budynku „ 40

d) do innego budynku na tej samej posesji ryczałtowo „ 40

nadto za nowobudowaną linję zewnętrzną według § 1 punkt b.

e) do innego budynku na innej posesji ryczałtowo „ 40

nadto za nowobudowaną linję zewnętrzną poza granicą strefy pierwszej według § 1 p. b.

§ 5. Za przeniesienie centralki domowej opłata według rzeczywistych kosztów za materjał i robociznę, poniesionych przez Zarząd P. i T.

§ 6. Za przeniesienie dzwonka dodatkowego, tarczy spadkowej lub gniazdka wtyczkowego na inne miejsce:

a) w tym samym pokoju „ 20

b) w innym pokoju w tym samym lokalu „ 30

§ 7. Za czasowe zdjęcie i ponowne zainstalowanie aparatu w tem samem miejscu „ 20

Za przełączenie linji abonentowej na inny numer, lub za przepisanie abonamentu, dokonane na życzenie abonenta „ 10

U w a g a: Gdy roboty, wskazane w § 3 — 7 mają być wykonane w miejscowości odległej ponad 5 klm.od centrali, do której stacja abonentowa jest załączona, zainteresowany abonent obowiązany jest dostarczyć środki lokomocji lub pokryć koszta przejazdu personelu technicznego w jedną i drugą stronę.

B. Opłaty abonamentowe, uiszczane przez posiadaczy stacyj telefonicznych

§ 8. Opłaty abonamentowe normalne:

№№ pozycyj	Wyszczególnienie aparatów stanowiących stację abonamentową lub jej uzupełnienie	Opłaty miesięczne w złotych na sieciach zaliczonych do grupy				
		I	II	III	IV	V
1	Aparat główny I kategorja	8	10	14	20	24
2	Aparat główny II kategorja	12	15	21	30	36
3	Aparat główny III kategorja	16	20	28	40	48
4	Aparat towarzyski w dwójkę	6.—	8	10.50	15.—	18
5	Aparat towarzyski w trójkę	5	6	9.—	12.50	15
6	Aparat towarzyski w czwórkę	4	5	7	10	12
7	Za każdą linję łączącą centralkę domową z centralą miejską, niezależnie od tego, czy centralkę domową konserwuje Zarząd P. i T. czy też abonent	12	15	21	30	36.—
8	Aparat dodatkowy, załączony do centralki domowej i zainstalowany w obrębie tejże posesji co i centralka:					
	a) konserwowany przez Zarząd P. i T.	4	5	7	10	12
	b) konserwowany przez abonenta	2	2.50	3.50	5	6
9	Aparat dodatkowy, załączony do głównego przez przełącznik i zainstalowany w obrębie tejże posesji co i aparat główny w strefie I lub na innej posesji lecz poza strefą I	4	5	7	10	12
10	Aparat dodatkowy, załączony do głównego przez przełącznik i zainstalowany poza obrębem posesji w strefie pierwszej	8	10	14	20	24
11	Aparat dodatkowy, załączony do głównego szeregowo i zainstalowany w obrębie tejże posesji co i główny bez względu na strefę:					
	a) konserwowany przez Zarząd P. T.	5	6	9	13.50	15
	b) „ „ abonenta	2.50	3	4.50	6.75	7.50
12	Dodatkowy dzwonek lub tarcza spadkowa	1	1	1	1	1
13	Dodatkowa słuchawka	1	1	1	1	1
14	Dodatkowe gniazdo wtyczkowe	0.50	0.50	0.50	0.50	0.50

§ 9. Dopłata miesięczna do opłat normalnych, podanych w § 8, za konserwację linji telefonicznej, łączącej centralę ze stacją abonentową główną lub stację abonentową główną ze stacją dodatkową, za każde rozpoczęte 100 mtr. rzeczywistej odległości linji poza granicę strefy pierwszej po zł. 0.25

§ 10. Dopłata miesięczna do opłat normalnych, podanych w §8, za konserwację linji telefonicznej, łączącej stację abonentową główną ze stacją abonentową dodatkową, za każde rozpoczęte 100 mtr. rzeczywistej długości linji w obrębie jednej posesji, niezależnie od strefy po „ 0.25

§ 11. Dopłata miesięczna do opłat normalnych, podanych w § 8 i dopłat, podanych w § 9, za załączenie stacji abonentowej nie do najbliższej centrali, a do centrali, wskazanej przez abonenta, za każdy kilometr długości linji między stacją abonentową, a centralą, wskazaną przez abonenta:

a) od stacyj abonentowych, zaliczonych do I kategorji po „ 1

b) od stacyj abonentowych, zaliczonych do II i III kat. po „ 3

Taryfa radjofoniczna

Każdy obywatel Państwa Polskiego ma prawo korzystania z produkcji radjofonicznych i posiadać radjoodbiornik.

Na podstawie radjoodbiornika należy uzyskać upoważnienie najbliższego urzędu pocztowego (wydawane odręcznie przez ten urząd).

Upoważnienie takie kosztuje 1 zł.

Pierwsza rata opłaty abonamentowej pobierana jest w następujący sposób:

a) jeżeli upoważnienie wydane zostanie między 1 i 10 włącznie — za 20 dni bieżącego miesiąca;

b) jeżeli upoważnienie wydane zostanie między 11 i 20 włącznie — za 10 dni bieżącego miesiąca;

c) jeżeli upoważnienie wydane zostanie między 21 i 30 lub 31 włącznie — za miesiąc następny.

Opłaty winny być uiszczane zgóry za okres miesięczny, kwartalny, lub roczny (zależnie od życzeń płatnika) w ciągu pierwszych 7 dni płatniczego okresu.

Opłaty abonamentowe radjofoniczne inkasują listonosze, którzy po otrzymaniu należności wydają odpowiednie kwity z pieczęcią urzędu i podpisem inkasującego listonosza.

Taryfa abonamentowa

	rocznie	kwartalnie	miesięcznie
I. Od każdego pojedyńczego radjoodbiornika; a) w mieszkaniu prywatnem dla wyłącznego użytku abonenta, b) w instytucjach rządowych, komunalnych, dobroczynnych szpitalach, ochronkach, zakładach naukowych, lokalach stowarzyszeń kulturalno-oświatowych dla członków tych stowarzyszeń (bez demonstracji publicznych)	30 zł.	8 zł.	3 zł.
II. Niezależnie od ilości radjoodbiorników; a) w lokalach stowarzyszeń radjoamatorów, b) w lokalach przedsiębiorstw handlowych i przemysłowych, trudniących się sprzedażą radjoaparatów	60 zł.	16 zł.	6 zł.
III. Od każdego radjoodbiornika zainstalowanego w lokalach publicznych (hotele, restauracje, cukiernie i t. p.) o ile za korzystanie z audycji nie jest pobierana specjalna opłata	90 zł.	24 zł.	9 zł.
IV. Od każdego radjoodbiornika zainstalowanego w lokalach publicznych, o ile za korzystanie z audycji pobierana jest opłata za każdy seans 20 zł.			350 zł.

Polskie Linje Lotnicze „L O T"

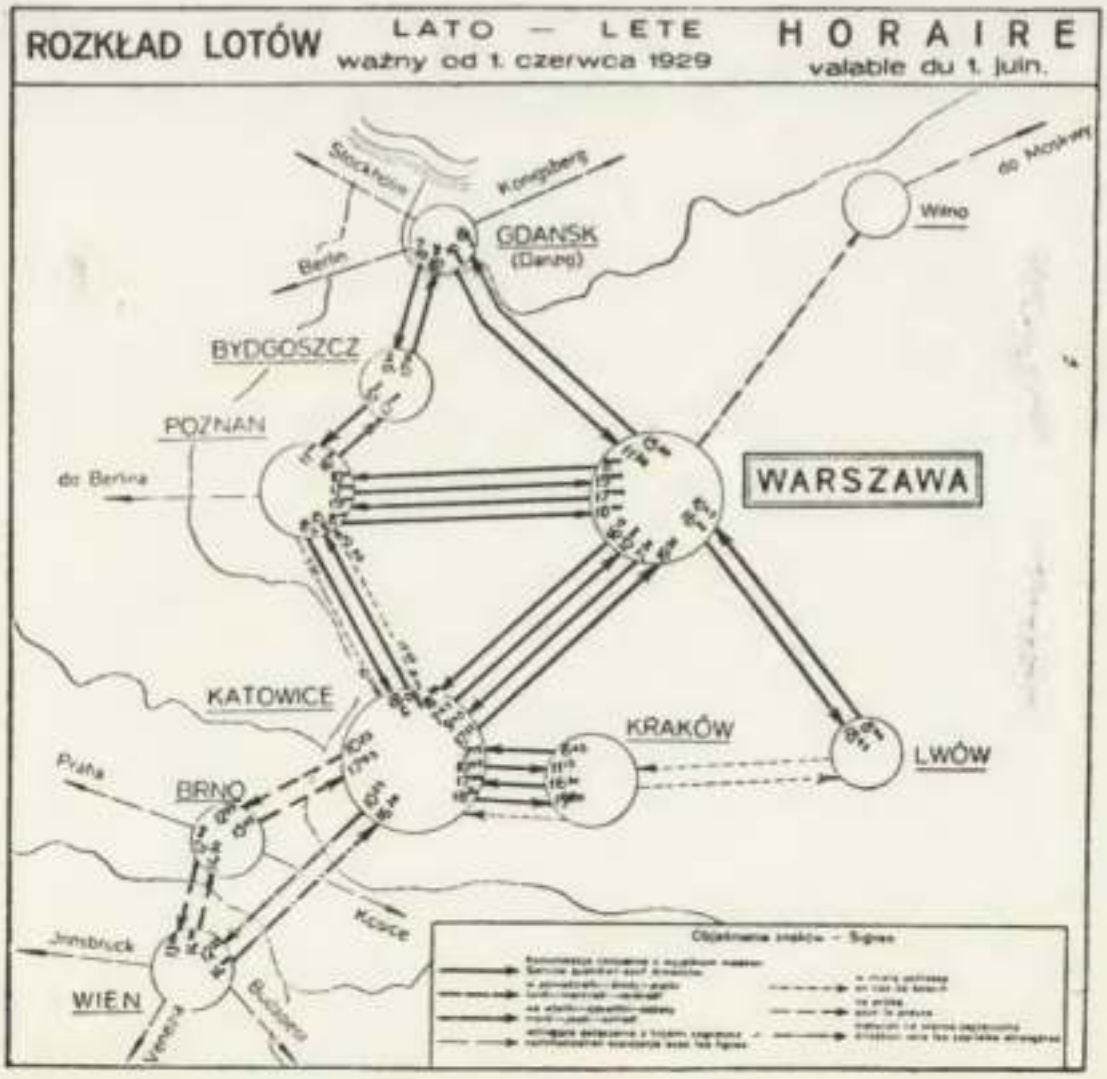

DZIAŁ VIII.

MIARY.

Miary

Sprawami dotyczącemi miar i narzędzi mierniczych, zawiaduje Główny Urząd Miar w Warszawie, podlegający Ministrowi Przemysłu i Handlu. Głównemu Urzędowi Miar podlegają Okręgowe i Miejscowe Urzędy miar.

W Państwie Polskiem na mocy dekretu o miarach z dnia 8 lutego 1919 r. (Dz. Praw P. P. Nr. 15 poz. 211 i Dz. U. R. P. Nr. 72, p. 661, 1928) legalnemi jednostkami miar są jednostki miar układu metrycznego.

Zgodnie z wymaganiami art. 14-go dekretu o miarach z dn. 8 lutego 1919 r. w obrocie publicznym do mierzenia długości, powierzchni, objętości i masy (w mowie potocznej zwanej wagą), o ile przez to będzie, lub być może, ustanowiona wartość rzeczy lub świadczeń, mogą być wyłącznie stosowane lub przechowywane narzędzia miernicze legalizowane, legalne i rzetelne.

Powyższe wymagania zostały rozciągnięte rozporządzeniami Ministra Przemysłu i Handlu na liczniki energji elektrycznej, gęstościomierze zbożowe (przyrządy do określania próby zboża w stanie zsypnym) i na wagi i odważniki, służące do ważenia osób za opłatą.

Legalizowanie narzędzi mierniczych polega na przepisowem sprawdzeniu i ocechowaniu tych narzędzi przez urząd miar. Okres czasu, w ciągu którego ważna jest w obrocie publicznym legaliazcja przymiarów, miar objętości (pojemników), odważników i wag, trwa lat trzy, licząc od dnia 1 stycznia tego roku, w którym legalizacja została dokonana. Narzędzia miernicze powinny być przed upływem terminu ważności cechy zgłoszone do legalizacji nanowo.

Legalizacja narzędzi mierniczych, które są legalizowane po raz pierwszy, nazywa się legalizacją pierwotną główną; legalizacja narzędzi mierniczych, które już były legalizowane i, przed zalegalizowaniem nanowo, zostały poddane naprawie, nazywa się legalizacją następczą główną; wreszcie legalizacja takich narzędzi, które były już kiedykolwiek legalizowane a mogą być zalegalizowane nanowo bez uprzedniej naprawy, stanowi legalizację wtórną.

Legalne są takie narzędzia miernicze, które pod względem wykonania i działania odpowiadają przepisom o warunkach legalizowania, wydanym przez Główny Urząd Miar. Przepisy te ogłaszane są w Dzienniku Urzędowym Głównego Urzędu Miar i w zbiorze: „Przepisy obowiązujące w miernictwie". W przepisach o warunkach legalizowania wymienione są także granice dopuszczalnych błędów czyli t. zw. dopuszczalne uchybienia, określające stopień wymaganej dokładności narzędzi mierniczych, zgłaszanych do legalizacji głównej i wtórnej

Rzetelne są takie narzędzia miernicze, których największe błędy wskazań, czyli t. zw. uchybienia, nie przekraczają dozwolonych granic uchybień obiegowych dla narzędzi miern., znajdujących się w użyciu w obrocie publicznym. Granice uchybień obiegowych dla takich narzędzi mierniczych ustanowione są w rozporządzeniach Ministerstwa Przemysłu i Handlu: z dnia 15 listopada 1923 r. (Dz. U. R. P. Nr. 121 poz. 978) i z dnia 13 czerwca 1925 r (Dz. U. R. P. Nr. 63 poz. 442). Dopuszczalne uchybienia obiegowe są większe, niż uchybienia, dopuszczalne przy legalizacji.

Zgodnie z art. 13 dekretu o miarach przy wszelkiego rodzaju czynnościach urzędowych winny być używane dla wykonywania pomiarów narzędzia miernicze, odpowiadające obowiązującym przepisom i sprawdzone w Głównym Urzędzie Miar lub urzędach podwładnych.

Zakłady i osoby, zajmujące się wyrobem, naprawą i sprzedażą jakiegokolwiek rodzaju narzędzi mierniczych, obowiązane są w myśl rozp. Ministra P. i H. z dn. 18.IX.1928 r. (Dz. U. R. P. Nr. 83, p. 737) posiadać specjalne zezwolenia (koncesje) Głównego Urzędu Miar na prawo zajmowania się temi czynnościami i podlegają nadzorowi Głównego Urzędu Miar i jego organów.

Policja oraz organa zarządów gmin wiejskich obowiązane są do wykonywania bezpośredniego nadzoru nad tem, aby w obrocie publicznym były używane narzędzia miernicze, odpowiadające wymaganiom prawa o miarach.

Na winnych wykroczenia przeciw przepisom prawa o miarach nakładane są kary sądowe i administracyjne, a ujawnione w obrocie publicznym takie narzędzia miernicze, które nie odpowiadają przepisom, podlegają uniezdatnieniu do użytku lub nawet konfiskacie.

Główny Urząd Miar

Warszawa, Elektoralna 2, tel. 337-87 do 337-90.
Dyrektor: Inż.-technolog Zdzisław Rauzer, tel. 154-90.
Vice-Dyrektor: Stanisław Muszkat.
Wydział I Naukowo-Metrologiczny. Naczelnik: Inż. Tadeusz Smoleński.
Wydział II Wykonawczo-Prawny. Naczelnik: Vice-Dyrektor.
Wydział III Administracyjny, p. o. Naczelnika: Radca Ministerjalny Michał Gabryszłowicz.

Urzędy podległe Głównemu Urzędowi Miar

Warszawski Okrąg Legalizacji Narzędzi Mierniczych:

Warszawski Okręgowy Urząd Miar	w Warszawie, ul. Marszałkowska 31-a, tel. 335-89, 154-82.
Miejscowy Urząd Miar	w Warszawie, ul. Piękna 66-a, tel. 319-62.
" " "	w Łodzi, ul. Kościuszki 22, tel. 209.
" " "	w Piotrkowie, ul. Legjonów 18.
" " "	w Kaliszu, ul. Wiejska 15, tel. 307.
" " "	we Włocławku, ul. Szczęśliwa 2.
" " "	w Białymstoku, ul. Jurowiecka 11.

Lubelski Okrąg Legalizacji Narzędzi Mierniczych:

Lubelski Okręgowy Urząd Miar	w Lublinie, ul. Misjonarska 14, tel. 4-13.
Miejscowy Urząd Miar	t a m ż e
" " "	w Kielcach, ul. Sienkiewicza 57, tel. 2-57.
" " "	w Radomiu, ul. Stefana Żeromskiego 61, tel. 1-73.
" " "	w Pińsku, ul. Łahiszyńska 76.
" " "	w Kowlu, ul. Mickiewicza 36.
" " "	w Końskich, ul. Małachowskich 200.

Lwowski Okrąg Legalizacji Narzędzi Mierniczych:

Lwowski Okręgowy Urząd Miar	we Lwowie, ul. Lindego 9, tel. 8-95.
Miejscowy Urząd Miar	we Lwowie, ul. Lenartowicza 2, tel. 6-05.
Ekspozytura Miejscowego Urzędu Miar we Lwowie	w Złoczowie. Magistrat.
Miejscowy Urząd Miar	w Krakowie, ul. Kanoniczna 17, tel. 35-00.
" " "	w Przemyślu, ul. św. Jana 33.
" " "	w Stanisławowie, ul. Zosina Wola 55, tel. 3-15.
" " "	w Tarnowie, ul. Nowy Świat 34, tel. 3-97.
Ekspozytura Miejscowego Urzędu Miar w Tarnowie	w Okocimie, browar barona Götza.
Miejscowy Urząd Miar	w Żywcu, ul. Krakowska 430.
" " "	w Tarnopolu, ul. Mickiewicza 41.
" " "	w Drohobyczu, ul. Borysławska 8, tel. 3-71.
Ekspozytura Miejscowego Urzędu Miar w Drohobyczu	w Stryju, ul. Trybunalska 34.
Miejscowy Urząd Miar	w Kołomyi, ul. Kilińskiego 4.
" " "	w Rzeszowie, ul. Zamkowa 8.
" " "	w Nowym Sączu, ul. Jagiellońska 52, tel. 1-94.
" " "	w Równem, ul. Poniatowskiego 130-a.

Poznański Okrąg Legalizacji Narzędzi Mierniczych:

Poznański Okręgowy Urząd Miar	w Poznaniu. Wały Jagiełły 2-b, tel. 33-93.
Miejscowy Urząd Miar	t a m ż e.
" " "	w Lesznie, ul. Racławicka 12.
" " "	w Ostrowie, ul. Koszarowa 3.
" " "	w Bydgoszczy, ul. Toruńska 9, tel. 19-50.
" " "	w Gnieźnie, ul. Szpitalna 5.
" " "	w Inowrocławiu, ul. Łucjana 17, tel. 2-38.
" " "	w Toruniu, ul. Mickiewicza 83.
" " "	w Chojnicach, ul. Gockowskiego 8.
" " "	w Grudziądzu, ul. Tuszewska Grobla 56, tel. 6-78.
" " "	w Kartuzach, ul. Jeziorna 3.

Śląski Okrąg Legalizacji Narzędzi Mierniczych:

Śląski Okręgowy Urząd Miar	w Królewskiej Hucie, ul. Mickiewicza 37, tel. 12-91.
Miejscowy Urząd Miar	w Królewskiej Hucie, ul. Ks. Ficka 9, tel. 12-91.
" " "	w Cieszynie, ul. Szeroka 13, tel. 1-65.
Ekspozytura Miejscowego Urzędu Miar w Cieszynie	w Skoczowie, Magistrat m. Skoczowa.
Miejscowy Urząd Miar	w Bielsku, ul. Strzelnicza 6, tel. 12-76.
" " "	w Katowicach, ul. Gliwicka 26, tel. 22-93.

Miejscowy Urząd Miar	w Rybniku, ul. Rudzka 4, tel. 1-10.
" " "	w Częstochowie, ul. Kościuszki 8.
" " "	w Sosnowcu, ul. Ciepła 7, tel. 9-33.

Wileński Okrąg Legalizacji Narzędzi Mierniczych:

Wileński Okręgowy Urząd Miar	w Wilnie, ul. Trocka 10 tel. 7-53.
Miejscowy Urząd Miar	t a m z e.
" " "	w Grodnie, ul. Piłsudskiego 16, tel. 1-03.
" " "	w Baranowiczach, ul. Kosynierów 11, tel. 9.
" " "	w Głębokiem, ul. Zamkowa 66, tel. 39.

LEGALNE JEDNOSTKI MIAR.

Zgodnie z wymaganiem dekretu o miarach we wszystkich czynnościach w obrocie publicznym oraz w aktach i czynnościach urzędowych, przy których zachodzi potrzeba wyrażania miary, należy ją wyrażać w następujących jednostkach miar, uznanych za legalne rozporządzeniem Ministra Przemysłu i Handlu.

1. Jednostki długości.

metr		milimetr	= 0,001 metra
mirjametr	= 10000 metrów	mikron	= 0,001 milimetra
kilometr	= 1000 metrów		
decymetr	= 0,1 metra		
centymetr	= 0,01 metra		

2. Jednostki powierzchni.

metr kwadratowy,		centymetr kwadratowy	
mirjametr	"	milimetr	"
kilometr	"	mikron	"
decymetr	"		

hektar = 100 arów.
ar = 100 metrów kw.
centnar = 0,01 aru.

Na obszarze b. Królestwa Kongresowego dozwolone jest aż do odwołania używanie do pomiarów gruntów morgi nowopolskiej, równej 0,559872 hektara.

3. Jednostki objętości.

metr	sześcienny	(kubiczny)
decymetr	"	"
centymetr	"	"
milimetr	"	"
litr		
kilolitr	= 1000 litrów	
hektolitr	= 100 "	
dekalitr	= 10 "	
kwaterka	= ½ litra	
decylitr	= 0,1 litra	
mililitr	= 0,001 "	

tylko w b. dzielnicy rosyjskiej, garniec = 4 litrom, kwarta = 1 litrowi

4. Jednostki masy.

(w mowie potocznej: jednostki wagi).

kilogram,			
tonna	= 1000 kilogramów		
kwintal	= 100 "		
mirjagram	= 10 "		
dekagram	= 0,10	kilograma	= 10 gramów
gram	= 0,001	"	
miligram	= 0,000001	"	= 0,001 grama
karat	= 200 miligramów.		

Przy posługiwaniu się w piśmie skróconemi nazwami jednostek miary należy używać następujących skrótów:

kilometr	km	tonna	t
metr	m	kwintal	kt lub q
decymetr	dcm	mirjagram	mrg
centymetr	cm	kilogram	kg
milimetr	mm	dekagram	dkg
mikron	m	gram	g
hektar	ha	miligram	mg
ar	a	karat	kr
centnar	ca lub m²	kilolitr	kl

hektolitr	hl
dekalitr	dkl
litr	l
kwaterka	kka
decylitr	dcl
mililitr	ml

Jednostki powierzchni lub objętości, których nazwa pochodzi od jednostek długości z dodatkiem przymiotnika: kwadratowy wzgl. sześcienny, skracają się w piśmie przez uzupełnienie skrótu odpowiedniej jednostki długości wykładnikiem 2 względnie 3. np. m^2, dcm^2, m^3 cm^3.

Przepisy o opłatach za czynności urzędów miar

Rozporządzenie Ministra Przemysłu i Handlu

z dnia 3 sierpnia 1928 r.

o opłatach za czynności urzędów miar.

(Dz. Ust. R. P. Nr. 76, p. 677)

Na podstawie art. 23-go dekretu o miarach z dnia 8 lutego 1919 r. (Dz. P. P. P. Nr. 15, poz. 211), rozporządzenia Ministra b. Dzielnicy Pruskiej z dnia 28 maja 1921 r. w przedmiocie miar (Dz. Urz. Min. b. Dz. Pr. Nr. 20, poz. 138), rozporządzeń Rady Ministrów: z dnia 17 listopada 1921 r. (Dz. U. R. P. Nr. 100, poz. 716), z dnia 5 grudnia 1921 r. (Dz. U. R. P. Nr. 104, poz. 752) i z dnia 16 czerwca 1922 r. (Dz. U. R. P. Nr. 52, poz. 470) oraz na podstawie § 16 ustawy Rzeszy Niemieckiej z dnia 30 maja 1908 r. o miarach (Dz. U. Rzeszy Niemieckiej str. 349) i § 1 ust. 2 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 28 lutego 1923 r. (Dz. U. R. P. Nr. 28, poz. 166) zarządza się co następuje:

CZĘŚĆ I.

PRZEPISY OGÓLNE.

§ 1.

Opłaty zasadnicze, wyszczególnione w Części II niniejszego rozporządzenia, pobiera się za sprawdzanie narzędzi mierniczych, zgłaszanych do legalizowania, bez względu na to, czy przedmiot okazał się godnym cechowania lub nie, t. j. zarówno w wypadku

zalegalizowania, jak i zbrakowania narzędzi mierniczych, z wyjątkiem wypadków, przewidzianych w § 2-im niniejszego rozporządzenia.

§ 2.

1. Jeżeli już przy oględzinach powierzchownych okaże się, że zgłoszone narzędzie miernicze jest nielegalne, to opłat, wyszczególnionych w Części II niniejszego rozporządzenia, nie pobiera się nawet wówczas, jeżeli istniejąca na narzędziu miernicze cecha zostanie skasowana.

2. W wypadkach zbrakowania przy legalizacji głównej narzędzi mierniczych tych rodzajów, których sprawdzanie zgodnie z instrukcją składa się ze sprawdzania wstępnego i sprawdzania ostatecznego, udziela się zniżki opłat, wynoszącej 50% opłaty zasadniczej, gdy zbrakowanie nastąpi już w wyniku sprawdzania wstępnego.

3. W wypadkach zbrakowania przy legalizacji wtórnej przymiarów bławatnych, suwaków mierniczych zwyczajnych, pojemników i menzur zwyczajnych, przyrządów do odmierzania płynów, odważników użytkowych zwyczajnych i wag handlowych zwyczajnych nośności do 3000 kg włącznie udziela się zniżki opłat, wynoszącej 50% opłaty zasadniczej.

§ 3.

1. Jeżeli sprawdzanie narzędzi mierniczych odbywa się poza miejscem urzędowem, to przy uwzględnieniu punktów 2, 3 i 4 nin. §-u, pobiera się opłatę dodatkową, wynoszącą 20% opłaty zasadniczej. Opłata dodatkowa nie może wynosić mniej, jak 8 złotych od każdego zgłoszenia.

2. Gdy wtórna legalizacja przyrządów do odmierzania płynów odbywa się na miejscu ich stałego użycia, to opłatę dodatkową pobiera się w rzeczywistej wysokości 20% opłaty zasadniczej bez stosowania minimum opłaty dodatkowej, wymienionego w ustępie pierwszym niniejszego §-u.

3. Opłaty dodatkowej nie pobiera się przy sprawdzaniu na prywatnych punktach legalizacyjnych wzorców objętości niewłaściwych do płynów (Cz. II § 28 p. 1 + 4) i przepływomierzy wodociągowych (wodomierzy).

4. Jeżeli sprawdzanie liczników energji elektrycznej dokonywane jest, przez urząd miar na prywatnym punkcie legalizacyjnym, to opłaty dodatkowej nie pobiera się i ponadto udziela się zniżki opłat, wynoszącej 20% opłaty zasadniczej.

§ 4.

Jeżeli urzędnik, delegowany do czynności poza miejscem urzędowem nie mógł przystąpić do sprawdzania z powodu, że wszystkie zgłoszone narzędzia miernicze już przy oględzinach powierzchownych okazały się nieodpowiednio przygotowanemi lub oczyszczonemi, albo nielegalnemi, jak również z powodu, że nie zostały dostarczone do dyspozycji potrzebne środki i pomoc, czy też wskutek innych okoliczności, spowodowanych przez zgłaszającego, to pobiera się opłatę w wysokości 8 złotych. Jeżeli urzędnik nie mógł przystąpić do sprawdzania na więcej niż jednym prywatnym punkcie legalizacyjnym lub punkcie czynności na miejscu, to opłatę 8 złotych pobiera się od każdego z tych punktów zosobna.

§ 5.

Niezależnie od opłat powyższych, przy czynnościach poza miejscem urzędowem każdy zgłaszający opłaca 5 złotych wynagrodzenia dla urzędnika za każde rozpoczęte 3 godziny czynności w siedzibie urzędu lub za każdy rozpoczęty dzień czynności urzędnika poza siedzibą urzędu. Za czas czynności uważa się czas, który urzędnik przebył na prywatnym punkcie legalizacyjnym lub punkcie czynności na miejscu. Za czas czynności urzędnika w siedzibie urzędu ponad pełne trzygodzinne okresy nie pobiera się opłaty, gdy czas ten wynosi mniej niż pół godziny.

Wypłaty z funduszu, pochodzącego z opłat, wymienionych w par. niniejszym, uskutecznia się według zasad, ustanowionych osobnem zarządzeniem Ministra Przemysłu i Handlu.

§ 6.

1. O ile miejsce sprawdzania znajduje się w odległości większej niż 2 kilometry od miejsca urzędowego, zgłaszający obowiązany jest do zwrotu rzeczywistych kosztów przejazdu wydelegowanego urzędnika do miejsca sprawdzania i zpowrotem z tem jednak, że przy podróżach koleją liczy się koszt przejazdu II klasą, a przy podróżach statkiem — koszt przejazdu I klasą. Jeżeli podczas legalizacji objazdowych urzędnik korzysta z własnych środków lokomocji pomiędzy czasową siedzibą urzędu lotnego a miejscem sprawdzania, to zgłaszający uiszcza opłatę kilometrową w wysokości 40 groszy za każdy rozpoczęty kilometr odległości, przebytej w ten sposób przez urzędnika.

Przy sprawdzaniach poza siedzibą urzędu obciążają zgłaszającego djety urzędnika w wysokości 14 złotych dziennie; ponadto zgłaszający ponosi koszty noclegów urzędnika, albo obowiązany jest dostarczyć urzędnikowi dla noclegu oddzielny pokój z czystą pościelą. Diety urzędnika nie są pobierane w tych wypadkach, kiedy cała delegacja (sprawdzanie poza siedzibą urzędu miar wraz z podróżą) trwała mniej niż 6 godzin.

2. Jeżeli na prośbę zgłaszającego sprawdzanie narzędzi mierniczych poza miejscem urzędowem odbywa się częściowo lub całkowicie w czasie poza normalnemi godzinami urzędowania, to przy czynnościach zarówno w siedzibie, jak i poza siedzibą urzędu, zgłaszający uiszcza opłatę dodatkową na rzecz urzędnika według zasad następujących:

a) normalnemi godzinami urzędowania poza miejscem urzędowem, lecz w siedzibie urzędu, są zwykłe siedziby urzędowe urzędu miar,

b) przy czynnościach poza siedzibą urzędu normalne urzędowanie trwa nie dłużej niż 7 godzin w czasie od godziny 8-ej do godziny 18-ej w dnie powszednie; jeżeli podróż do miejsca czynności odbywała się w porze pomiędzy godziną 24-tą a 6-tą, to bezpośrednio po przyjeździe urzędnik ma prawo do 2-godzinnego odpoczynku, który się zalicza na poczet godzin normalnego urzędowania;

i c) za czas pracy urzędnika poza wyżej wymienionemi normalnemi godzinami urzędowania, t. j. przy czynnościach w siedzibie urzędu za godziny po-

za zwykłemi godzinami urzędowemi (p. a.), a poza siedzibą urzędu za godziny ponad określoną w p. b) normalną ilość godzin w granicach od godziny 8-ej do 18-ej i za czas pracy poza temi granicami oraz za czas pracy w niedziele i dnie świąteczne zgłaszający opłaca 3 złote za każdą pełną nadnormalną godzinę pracy w czasie od godziny 6-ej do 24-ej i po 6 złotych za każdą pełną godzinę pracy w czasie od godziny 24-ej do 6-ej.

3. Diety i koszty podróży funkcjonarjuszów niższych zgłaszający opłaca według przepisów ogólnych o należnościach za podróże służbowe funkcjonarjuszów państwowych.

Przepisy niniejszego §-u mają zastosowanie także do delegacyj, odbywanych z kraju na obszar w. m. Gdańska, z tą różnicą, że należności, wyrażone w złotych, przelicza się na guldeny gdańskie w stosunku 1 złoty równa się 1 guldenowi gdańskiemu.

§ 7.

W razie, jeżeli zgłaszający narzędzie miernicze do sprawdzania poza miejscem urzędowem nie posiada narzędzi normalnych do środków pomocniczych i przedmioty te zostaną mu wypożyczone przez urząd, zgłaszający ponosi wszelkie koszty przewozu tam i zpowrotem tych przedmiotów i opłaca za ich wypożyczenie według taryfy, ustanawianej przez Dyrektora Głównego Urzędu Miar. Prócz tego zgłaszający wpłaca kaucję w wysokości, oznaczonej przez kierownika właściwego urzędu miar, oraz przyjmuje na siebie odpowiedzialność za całość wypożyczonych narzędzi mierniczych i zobowiązuje się do zwrotu kosztów naprawy tychże narzędzi na wypadek ich uszkodzenia. W razie niezwrócenia do urzędu tych narzędzi w terminie umówionym, wypożyczający ponosi opłatę za przetrzymanie w wysokości 20 zł. za dobę.

§ 8.

W wypadkach, kiedy urzędnik, delegowany do sprawdzania poza siedzibą urzędu, sprawdza narzędzia miernicze, zgłoszone przez kilku oddzielnych zgłaszających w jednej miejscowości, opłaty, wymienione w §§ 6 i 7, pobiera się jak od jednego zgłoszenia. W uiszczeniu tych opłat zgłaszający uczestniczą w równych częściach.

§ 9.

W wypadku, kiedy za zgodą kierownika urzędu sprawdzanie poza miejscem urzędowem odbywa się przy pomocy mniejszej od normalnej ilości narzędzi do sprawdzania lub środków pomocniczych, pobiera się dodatkową opłatę według taryfy, ustanawianej przez Dyrektora Głównego Urzędu Miar.

§ 10.

Za poprawki, dokonywane przez zgłaszającego w miar jest dozwolone przez Główny Urząd Miar, pobiera się dodatkową opłatę, której wysokość określi Dyrektor Głównego Urzędu Miar.

§ 11.

Za poprawki, dokonywane przez głaszającego w czasie sprawdzania poza miejscem urzędowem w celu doprowadzenia zgłoszonego narzędzia do stanu godnego cechowania, pobiera się opłatę dodatkową, wynoszącą 20 proc. opłaty zasadniczej za sprawdzanie. Poprawki te jednak mogą być tylko nieznaczne, nie wymagające dużej straty czasu dla urzędnika legalizacyjnego i mogą być wykonane jedynie za jego zgodą. Opłatę dodatkową pobiera się za każde dokonane przez urzędnika sprawdzenie poprawionego narzędzia mierniczego i oblicza się za każdym razem od sumy wszystkich opłat zasadniczych, należnych za całą przepisaną czynność sprawdzenia narzędzia mierniczego.

§ 12.

Za wykonanie przepisanego oznaczenia pobiera się opłatę w wysokości 20 groszy od każdego oznaczenia lub jego części. Za wykonanie oznaczeń na beczkach nie pobiera się opłaty.

§ 13.

Za sprawdzanie przy ekspertyzach, przy których nie określa się liczbowo stopnia niedokładności lub nierzetelności narzędzia mierniczego, pobiera się opłaty zasadnicze, wyszczególnione w części II niniejszego rozporządzenia.

Za sprawdzanie przy ekspertyzach, przy których stopień niedokładności lub nierzetelności narzędzia mierniczego określa się liczbowo, pobiera się oprócz opłat zasadniczych opłatę dodatkowa, wynoszącą 20 proc. tychże opłat zasadniczych. Opłatę dodatkową pobiera się przy wszelkich ekspertyzach, dokonywanych w sprawach karnych, bez względu na to, czy ekspertyza polega na liczbowem określeniu stopnia nierzetelności narzędzia mierniczego, czy też nie.

Za wydanie świadectwa o wynikach wykonania jakiejkolwiek czynności legalizacyjnej lub rzeczoznawczej pobiera się dodatkowo 50 groszy.

Przy dokonywaniu ekspertyz mają zastosowanie §§ 3, 4, 5, 6, 7, 8 i 9 niniejszych przepisów.

Za dokonanie ekspertyzy narzędzi mierniczych, posiadających niewygasłą cechę legalizacyjną, zatrzymanych u ich posiadaczy, które po sprawdzeniu okazały się rzetelnemi, nie pobiera sie żadnej opłaty.

Jeżeli sprawdzanie odbywa się na skutek odwołania zgłaszającego od decyzji, orzekającej zbrakowanie narzędzia mierniczego, zgłoszonego do legalizacji, i narzędzie miernicze okaże się godnem cechowania, to za czynność powtórnego sprawdzenia nie pobiera się żadnej opłaty.

§ 14.

Od opłat za sprawdzanie bez cechowania narzędzi mierniczych legalizowanych (posiadających niewygasła cechę), dostarczonych do urzędu miar w celu ustalenia rzetelności narzędzia, udziela się zniżki, wynoszącej 90 proc. odnośnych opłat zasadniczych, wyszczególnionych w Części II niniejszego rozporządzenia. Zniżka ta nie stosuje się w wypadku, kiedy zgłaszający żąda piśmiennego stwierdzenia

(świadectwa ekspertyzy) dokładności względnie rzetelności narzędzia mierniczego z przytoczeniem jego cech charakterystycznych.

Postanowienia niniejszego par. nie dotyczą wodomierzy, gazomierzy i liczników enegji elektrycznej.

§ 15.

Od opłat za sprawdzanie narzędzi mierniczych, zgłoszonych przez instytucje dobroczynne i kulturalno - społeczne, i w innych wypadkach, zasługujących na szczególne uwzględnienie, może być udzielona zniżka nie przewyższająca 50 proc. odnośnych opłat zasadniczych, wyszczególnionych w Części II niniejszego rozporządzenia. O udzieleniu zniżki każdorazowo decyduje Dyrektor Głównego Urzędu Miar.

§ 16.

Od opłat za sprawdzanie narzędzi mierniczych przy ponawianiu legalizacji udziela się zniżki, wynoszącej 80 proc. odnośnych opłat zasadniczych, wyszczególnionych w Części II niniejszego rozporządzenia.

§ 17.

Opłaty za czynności sprawdzania i uwierzytelniania, oprócz wypadków, przewidzianych w Części II niniejszego rozporządzenia, opłaty za specjalne prace Głównego Urzędu Miar, jako też opłaty za legalizowanie narzędzi mierniczych, dopuszczonych w drodze wyjątku lub tytułem próby do obrotu publicznego, ustanawia Dyrektor Głównego Urzędu Miar.

§ 18.

Jeżeli na prośbę zgłaszającego sprawdzanie narzędzi mierniczych całkowicie lub w większej swej części pod względem zużytego czasu odbyło się w godzinach poza normalnemi godzinami urzędowania (§ 6), to oprócz opłat zasadniczych pobiera się opłatę dodatkową w wysokości 50 proc. tychże opłat zasadniczych od narzędzi mierniczych przenośnych i 100 proc. — od narzędzi mierniczych ustawionych na stałe na fundamencie.

§ 19.

Jeżeli czynność urzędowa na wezwanie zgłaszającego ma odbywać się poza miejscem urzędowem, to urząd miar może zażądać od zgłaszającego wpłacenia zaliczki do wysokości całkowitej przewidywanej należności, wynikającej ze zgłoszenia.

CZĘŚĆ II.

TARYFA OPŁAT ZASADNICZYCH.

§ 20.

Przymiary.

a) Przymiary bławatne:
miary ogólnej 0,5 metra . . . . 30 gr.
„ „ 1 „ . . . . 40 „
b) Inne przymiary sztywne lub składane:
miary ogólnej do 1 metra włącznie 40 „
„ „ powyżej 1 metra do 2 metrów włącznie . . . . . 60 „
dłuższe . . . . . 1 zł. 20 „
c) Przymiary wstęgowe:
miary ogólnej do 2 metrów włącznie 2 „ 00 „
dłuższe . . . . . 4 „ 50 „
d) Przymiary dokładniejsze . . . . 2 „ 00 „

§ 21.

Suwaki miernicze zwyczajne i przyrządy do mierzenia wzrostu ludzi lub zwierząt.

a) z drzewa:
miary ogólnej do 1 metra włącznie 40 gr.
dłuższe . . . . . 70 „
b) z innych materjałów:
miary ogólnej do 1 metra włącznie 70 „
dłuższe . . . . . 1 zł. 20 „

§ 22.

Opłaty powyższe (§ 20 i 21) winny być pobierane od takich narzędzi mierniczych, na których miara przedstawiona jest tylko w jednem miejscu.

O ile miary przedstawione są w różnych miejscach tego samego przymiaru, pobiera się opłatę o 100% wyższą. Normalnie rachuje się na metrze 100 działek. Za każde 100 dodatkowych kresek sprawdzonych pobiera się 10 groszy.

§ 23.

Ramy miernicze do drzewa opałowego.

Wielkości do 0,2 metra kw. w świetle 70 gr.
„ „ 0,5 „ „ i większe 1 zł. 20 „

§ 24.

Planimetry do mierzenia powierzchni skór.

Za każdy planimetr . . . . . 15 zł. 00 gr.

§ 25.

Maszyny do mierzenia powierzchni skór.

Za każdą maszynę . . . . . 50 zł. 00 gr.

§ 26.

Pojemniki.

1. Pojemniki zwyczajne:
a) pojemniki kształtu obrotowego:
wielkości do ½ litra (1 kwaterki) włącznie . . . . . 30 „
wielkości do 0,5, 1 i 2 litrów . . 50 „
„ 1 garnca i 5 litrów 70 „
„ 10 i 20 litrów . . 1 zł. 20 „
większe . . . . . 2 „ 40 „

b) pojemniki graniaste: skrzyniowe, ramowe, (nasadowe) i komorowe . . . . . 2 „ 00 „

2. Pojemniki dokładniejsze:
pobiera się opłatę o 100% wyższą niż za pojemniki zwyczajne.

3. Pipety dokładniejsze:
za każdą pipetę . . . . . 2 „ 50 „

4. Pojemniki wysokiej dokładności:

A. Pojemniki bez podziałki z jedną lub wieloma kresami:

a) Pipety jednomiarowe:
wielkości 10 ml i mniejsze . . 75 „
„ powyżej 10 ml do 50 ml włącznie . . . . . 1 „ 00 „
wielkości powyżej 50 ml do 250 ml włącznie . . . . . 1 „ 50 „
większe . . . . . 2 „ 50 „

b) Inne naczynia miernicze jednomiarowe:
wielkości 100 ml i mniejsze . . 1 „ 00 „
„ powyżej 100 ml do 500 ml włącznie . . . . . 1 „ 25 „
wielkości powyżej 500 ml do 1000 ml włącznie . . . . . 1 „ 50 „
wielkości powyżej 1000 ml do 2000 ml włącznie . . . . . 2 „ 50 „
większe . . . . . 3 „ 75 „

c) Naczynia miernicze dwumiarowe i wielomiarowe:
za naczynia dwumiarowe:
wielkości 100 ml i mniejsze . . 2 „ 00 „
wielkości powyżej 100 ml do 500 ml włącznie . . . . . 3 „ 00 „
wielkości powyżej 500 ml do 1000 ml włącznie . . . . . 3 „ 80 „
wielkości powyżej 1000 ml do 2000 ml włącznie . . . . . 5 „ 00 „
większe . . . . . 7 „ 50 „

Za naczynia wielomiarowe pobiera się opłaty powyższe z dopłatą w wysokości połowy tych opłat za każdą następną miarę powyżej dwu.

B. Pojemniki z podziałką:
pojemniki wielkości 50 ml i mniejsze . . . . . 3 „ 00 „
pojemniki wielkości powyżej 50 ml do 100 ml włącznie . . . . 3 „ 50 „
pojemniki większe . . . . . 4 „ 00 „

5. Menzury zwyczajne:
wielkości do 20 litrów włącznie . . 1 „ 50 „
wielkości powyżej 20 litrów do 50 litrów włącznie . . . . . 2 „ 50 „
większe . . . . . 3 „ 00 „

§ 27.

Przyrządy do odmierzania płynów.

A. przyrządy proste.

1. Przyrządy, zawierające pojemnik bez podziałki lub z podziałką nierównomierną:
za przyrządy wielkości 1 litra i mniejsze . . . . . 1 zł. 75 gr.
za przyrządy wielkości 2 litrów . . 2 „ 25 „
za przyrządy wielkości 5 litrów . . 5 „ 00 „

2. Przyrządy, zawierające pojemnik z podziałką równomierną:
za przyrządy wielkości 1 litra i mniejsze . . . . . 1 „ 75 „
za przyrządy wielkości powyżej 1 litra do 5 litrów włącznie . . . . 3 „ 50 „
za przyrządy wielkości powyżej 5 litrów do 10 litrów włącznie . . . 7 „ 00 „
za przyrządy większe . . . . . 15 „ 00 „

3. Przyrządy miernicze do mleka ze skalą pływakową: jak za menzury zwyczajne (§ 26 p. 5).

B. Przyrządy złożone.

1. Za przyrządy, zawierające jeden pojemnik bez podziałki wielkości 5 litrów . . . . . 10 „ 00 „
Za przyrządy, zawierające dwa pojemniki bez podziałki wielkości 5 litrów każdy . . . . . 25 „ 00 „

2. Przyrządy, zawierające pojemnik z podziałką nierównomierną:
jak za przyrządy proste takiej samej wielkości, zawierające pojemnik z podziałką nierównomierną (§ 27 A p. 1).

3. Przyrządy, zawierające pojemnik z podziałką równomierną:
za przyrządy mniejsze od 20 litrów . . . . . 15 „ 00 „
za przyrządy wielkości 20 litrów i większe . . . . . 35 „ 00 „

4. Pompy mierzące . . . . . 35 „ 00 „

5. Jeżeli w skład przyrządu wchodzi pojemnik z podziałką równomierną i pompa mierząca, to oprócz opłaty według punktu 3-go pobiera się opłatę za sprawdzenie pompy według punktu 4-go.

§ 28.

Wzorce objętości niewłaściwe.

1. Bańki (konwie) do mleka, gąsiory (balony szklane):
wielkości do 10 litrów włącznie 40 „
wielkości powyżej 10 litrów do 20 litrów włącznie . . . . . 50 „
wielkości powyżej 20 litrów . . 60 „

2. Beczki:
wielkości do 27 litrów włącznie . . 75 „
wielkości powyżej 27 litrów do 55 litrów włącznie . . . . . 1 „ 00 „
wielkości powyżej 55 litrów do 110 litrów włącznie . . . . . 1 „ 50 „
wielkości powyżej 110 litrów do 210 litrów włącznie . . . . . 2 „ 50 „
wielkości powyżej 210 litrów do 310 litrów włącznie . . . . . 3 „ 00 „
wielkości powyżej 310 litrów do 410 litrów włącznie . . . . . 3 „ 50 „
wielkości powyżej 410 litrów do 610 litrów włącznie . . . . . 4 „ 50 „
wielkości powyżej 610 litrów do 810 litrów włącznie . . . . . 5 „ 50 „
wielkości powyżej 810 litrów do

1000 litrów włącznie	6 „ 50 „
wielkości powyżej 1000 litrów za każde następne pełne lub rozpoczęte 200 litrów	1 „ 00 „

3. Określanie tary beczek:

za każdą beczkę	75 „

4. Naczynia do przewozu ryb:
Opłaty pobiera się jak za wzorcowanie i legalizowanie beczek. Takie same opłaty pobiera się za samo określenie pojemności naczynia bez cechowania. Za nowe naczynia do przewozu ryb pobiera się opłaty podwójne.
5. Przy sprawdzaniu beczek i naczyń do przewozu ryb poza urzędem, opłaty, wymienione w p. 2, zmniejszają się o 20 procent.

6. Skrzynie przeładunkowe, wózki (wagoniki) i nabieraki wyciągowe	2 „ 00 „

§ 29.

Odważniki.

1. Odważniki użytkowe zwyczajne:

wielkości do 5 dkg włącznie . . .	15 „
„ 10 i 20 dkg	25 „
„ od 50 dkg do 5 kg włącznie	35 „
wielkości 1 i 2 mrg	70 „
„ 5 mrg	1 „ 50 „

2. Odważniki użytkowe dokładniejsze:

wielkości poniżej 1 dkg	20 „
„ od 1 dkg do 20 dkg włącznie	40 „
wielkości od 50 dkg do 2 kg . . .	60 „
„ od 5 kg do 2 mrg . . .	1 „ 20 „
„ 5 mrg	2 „ 50 „

3. Jeżeli wielkość zgłoszonego odważnika nie odpowiada wielkościom, wymienionym powyżej, to pobiera się stawkę według najbliższej wyższej wielkości.
4. Za legalizowanie odważników karatowych pobiera się opłaty odpowiednio do ich wielkości według stawek dla odważników dokładniejszych; w razie braku odpowiedniej stawki, według najbliższej wyższej.
5. Odważniki do sprawdzania wag:

wielkości poniżej 10 kg	1 „ 00 „
„ od 10 do 25 kg włącznie	1 „ 50 „
większe	2 „ 00 „

6. Za odważniki do szalek specjalnych pobiera się opłaty o 100% wyższe od opłat za odważniki zwyczajne, posiadające masę rzeczywistą odważników do szalek specjalnych.
7. Za wzorcowanie odważników pobiera się opłatę dodatkową w wysokości 100% opłat, wyszczególnionych w p. 1, 2, 3, 5 i 6, włączając w to koszty korka legalizacyjnego i materjału wzorcowniczego.
8. Wagony tarowe:

sprawdzenie i uwierzytelnienie wagonu bez przynależnych do niego wzorców masy (ciężaru) . . .	15 „ 00 „
sprawdzenie i uwierzytelnienie każdego zespołu wzorców z wyjątkiem oddzielnych odważników do sprawdzania wag	5 „ 00 „
sprawdzenie i uwierzytelnienie oddzielnych przenośnych odważników do sprawdzania wag — według taryfy, wymienionej w p. 5.	

§ 30.

Wagi.

1. Wagi handlowe zwyczajne:

a) Proste odważnikowe:

nośności do 2 kg włącznie . .	60 „
nośności powyżej 2 kg do 10 kg włącznie	1 „ 00 „
nośności powyżej 10 kg do 50 kg włącznie	2 „ 00 „
nośności powyżej 50 kg według taryfy dla wag złożonych (poz. 1 c).	

b) Proste przesuwnikowe (bezmiany):

nośności do 10 kg włącznie . .	1 „ 50 „
nośności powyżej 10 kg do 50 kg włącznie	3 „ 00 „
nośności powyżej 50 kg . . .	5 „ 00 „

c) Złożone:

nośności do 2 kg włącznie . .	1 „ 50 „
nośności powyżej 2 kg do 10 kg włącznie	2 „ 00 „
nośności powyżej 10 kg do 50 kg włącznie	3 „ 00 „
nośności powyżej 50 kg do 100 kg włącznie	4 „ 00 „
nośności powyżej 100 kg do 500 kg włącznie	6 „ 00 „
nośności powyżej 500 kg do 1000 kg włącznie	9 „ 00 „
nośności powyżej 1000 kg do 3000 kg włącznie	14 „ 00 „
nośności powyżej 3000 kg do 6000 kg włącznie	20 „ 00 „
nośności powyżej 6000 kg do 10000 kg włącznie	30 „ 00 „
nośności powyżej 10000 kg za każde następne całe lub rozpoczęte 5000 kg	10 „ 00 „
Dopłata od każdej skali u wagi złożonej	1 „ 00 „
Dopłata od każdego wrębu w skali, odpowiadającej obciążeniu do 500 kg włącznie	10 „
Dopłata od każdego wrębu w skali odpowiadającej obciążeniu powyżej 500 do 2000 kg włącznie	20 „
Dopłata od każdego wrębu w skali, odpowiadającej obciążeniu powyżej 2000 kg	40 „

2. O ile skale wag przesuwnikowych przed zgłoszeniem tychże wag do zalegalizowania zostały oddzielnie sprawdzone i uwierzytelnione w urzędzie miar, to przy legalizowaniu wagi dopłaty od skal i wrębów w skalach, sprawdzonych w urzędzie, nie pobiera się.
3. Za sprawdzanie i uwierzytelnianie podziałki na dostarczonych do urzędu miar skalach wag przesuwnikowych pobiera się opłaty w wysokości dopłat za sprawdzanie skal i wrębów, ustanowionych w § 30 poz. 1 c. Za świadectwo uwierzytelnienia pobiera się opłatę, ustanowioną w § 13.
4. Wagi dokładniejsze:
   nośności poniżej 50 gramów . . . 1 „ 00 „
   „ od 50 g do 500 g włącznie 1 „ 50 „
   „ powyżej 500 g do 2 kg . 2 „ 00 „
   „ „ 2 kg do 10 kg . 3 „ 50 „
   „ „ 10 kg . . . 5 „ 00 „
5. Wagi automatyczne (samoczynne):
   a) Wagi automatyczne odważnikowe:
   nośności do 10 kg włącznie . . 20 „ 00 „
   nośności powyżej 10 kg do 50 kg włącznie . . . . . 35 „ 00 „
   nośności powyżej 50 kg do 500 kg włącznie . . . . . 60 „ 00 „
   nośności powyżej 500 kg . . . 90 „ 00 „
   b) Wagi automatyczne przesuwnikowe:
   Za sprawdzenie wagi po wyłączeniu urządzenia samoczynnego pobiera się opłaty, ustanowione w § 30 poz. 1 c dla wag handlowych zwyczajnych złożonych takiej samej nośności. Dopłata za sprawdzenie urządzenia samoczynnego przy wagach:
   nośności do 3000 kg włącznie . 15 „ 00 „
   nośności powyżej 3000 kg do 11000 kg włącznie . . . . . 20 „ 00 „
   nośności powyżej 11000 kg do 31000 kg włącznie . . . . . 35 „ 00 „
   nośności powyżej 31000 kg . . 50 „ 00 „
6. Wagi bagażowe, towarowe i pocztowe, dozwolone na kolejach i poczcie Opłaty te same, co dla wag handlowych zwyczajnych złożonych.
7. Wagi handlowe uchylne:
   nośności do 1 kg włącznie . . 5 „ 00 „
   nośności powyżej 1 kg do 20 kg włącznie . . . . . 10 „ 00 „
   Dopłata za sprawdzenie urządzenia do odczytywania ceny odważonego towaru . . . . . 2 „ 00 „

§ 31.

Przepływomierze.

1. Przepływomierze gazu (gazomierze):
   a) Gazomierze do gazu miejskiego, posiadające przepływ nominalny:
   1,5 metra sześciennego na godzinę i mniej . . . . . 2 „ 50 „
   powyżej 1,5 metra sześciennego do 3 metrów sześc. włącznie . 4 „ 00 „
   powyżej 3 metrów sześc. do 6 metr. sześc. włącznie . . . . 6 „ 00 „
   powyżej 6 metr. sześc. do 12 metr. sześc. włącznie . . . . 10 „ 00 „
   powyżej 12 metrów sześc. do 24 metr. sześc. włącznie . . . . 16 „ 00 „
   powyżej 24 metr. sześc. do 50 metr. sześc. włącznie . . . . 25 „ 00 „
   powyżej 50 metr. sześc. do 200 metr. sześc. włącznie . . . . 40 „ 00 „
   powyżej 200 metr. sześc. do 1000 metr. sześc. włącznie . . . . 60 „ 00 „
   powyżej 1000 metr. sześc. . . . 100 „ 00 „
   b) W wypadkach zbrakowania gazomierzy już z powodu ich nieszczelności pobiera się połowę opłat, wymienionych w punkcie a).
   c) Za każde dodatkowe sprawdzenie wskazania gazomierza, dokonane na żądanie zgłaszającego, lub wynikające ze znajdowania się w gazomierzu dodatkowego liczydła lub dodatkowego przelewu, pobiera się opłatę w wysokości 50% opłat, wymienionych w punkcie a).
   d) Za sprawdzenie odejmowalnego oddzielnie zgłoszonego liczydła do gazomierza fabrycznego pobiera się . . . . . 5 „ 00 „

2) Przepływomierze wodociągowe (wodomierze):
   Wodomierze, posiadające przepuszczalność nominalną:
   7 metrów sześc. na godzinę i mniej . . . . . 5 „ 00 „
   powyżej 7 metrów sześć na godzinę do 20 metrów sześc. na godz. włącznie . . . . . 10 „ 00 „
   powyżej 20 metr. sześc. na godzinę 20 „ 00 „

3) Przepływomierze spirytusu i alkoholu (aparaty miernicze do spirytusu, aparaty kontrolno - miernicze, zegary gorzelnicze):
   a) za sprawdzenie przyrządu, mierzącego ogólną ilość przepływającego spirytusu:
   z jednym bębnem mierniczym 15 „ 00 „
   z dwoma bębnami mierniczemi 20 „ 00 „
   b) za sprawdzenie przyrządu, mierzącego ogólną ilość przepływającego spirytusu i zawartą w nim ilość absolutnego alkoholu . . 25 „ 00 „
   c) za oddzielne sprawdzenie części składowych powyższych przyrządów:
   bębna mierniczego . . . . . 15 „ 00 „
   pływaka . . . . . 7 „ 00 „
   liczydła . . . . . 3 „ 50 „

§ 32.

Gęstościomierze zbożowe.

1. Gęstościomierze ¼-litrowe . . . 6 „ 00 „
   „ 1-litrowe . . . 12 „ 00 „
   „ 20-litrowe . . . 150 „ 00 „
   Opłaty powyższe liczy się jedynie za sprawdzenie ogólne, włączając w to sprawdzenie wymiarów przyrządu i wytarowania nieobciążonej wagi, oraz za sprawdzenie dokładności wskazań przyrządu i dokładności pojemnika. Niezależnie od opłat powyższych pobiera się opłaty za sprawdzenie odważników (§ 29 p. 2) i sprawdzenie wagi (§ 30 p. 4).
2. Za sprawdzenie szalki z płytką mosiężną, jako części zapasowych . . 80 „

§ 33.

Areometry.

1. Areometry, sprawdzane przynajmniej w 5 punktach skali:
   a) termoareometry . . . . . 5 „ 00 „
   b) areometry bez termometrów . 4 „ 00 „
2) Areometry, sprawdzane najwyżej w 3 punktach skali:
   a) termoareometry . . . . . 4 „ 00 „
   b) areometry bez termometrów . . 3 „ 00 „

§ 34

Liczniki energji elektrycznej i transformatory miernicze.

1. Liczniki dla sieci dwuprzewodowych prądu stałego i jednofazowego zmiennego i dla sieci trójprzewodowych prądu stałego:
   Za licznik mocy nominalnej do 1,3 kilowata . . . . . 5 „ 00 „
   Za licznik mocy nominalnej powyżej 1,3 kilowatów do 5 kilowatów włącznie . . . . . 7 „ 50 „
   Za licznik mocy nominalnej powyżej 5 kilowatów do 10 kilowatów włącznie . . . . . 9 „ 00 „
   Za licznik mocy nominalnej powyżej 10 kilowatów do 20 kilowatów włącznie . . . . . 12 „ 00 „
   Za licznik mocy nominalnej powyżej 20 kilowatów do 30 kilowatów włącznie . . . . . 15 „ 00 „
   Za licznik mocy nominalnej powyżej 30 kilowatów do 50 kilowatów włącznie . . . . . 20 „ 00 „
   Za licznik mocy powyżej 50 kilowatów . . . . . 30 „ 00 „
   Przy sprawdzaniu liczników dla napięć powyżej 500 woltów, za każde następne 1000 woltów pobiera się dopłatę . . . . . 3 „ 00 „
   Przy sprawdzaniu liczników dla natężenia prądu powyżej 100 amperów, za każde następne 100 amperów pobiera się dopłatę . . . 2 „ 00 „
2. Liczniki dla sieci trójprzewodowych prądu jednofazowego zmiennego.
   Pobiera się opłaty w wysokości półtorakrotnej opłat wymienionych w punkcie 1.
3. Liczniki dla sieci wielofazowych.
   Pobiera się opłaty w wysokości dwukrotnej opłat, wymienionych w punkcie 1.
4. Liczniki, przeznaczone do mierzenia energji elektr. za pośrednictwem transformatorów mierniczych, a sprawdzane oddzielnie od transformatorów . . . . . 16 „ 00 „
5. Za liczniki, posiadające urządzenia dodatkowe (liczniki o wielu liczydłach, samoinkasujące i t. p.), pobiera się oprócz opłat, wymienionych w punktach 1, 2, 3 i 4, opłatę za sprawdzenie urządzenia dodatkowego, a mianowicie:
   przy licznikach dwutaryfowych . 2 „ 00 „
   „ „ trójtaryfowych . 4 „ 00 „
   „ „ maksymalnych 7 „ 50 „
   „ „ maksymalnych z urządzeniem samopiszącem . . 25 „ 00 „
   przy licznikach różnicowych . . 10 „ 00 „
   przy licznikach ponadryczałtowych (szczytowych) . . . . . 2 „ 00 „
   przy licznikach samoinkasujących 2 „ 00 „
6. Liczniki elektrolityczne.
   Pobiera się opłaty w wysokości dwukrotnej opłat, wymienionych w p. 1. Jeżeli jednak ten sam zgłaszający zgłosi jednorazowo więcej niż 20 liczników elektrolitycznych jednakowej mocy, to opłaty w wysokości dwukrotnej opłat, wymienionych w p. 1, pobiera się za 20 liczników, za każdy zaś następny licznik tej samej mocy pobiera się opłaty w wysokości pojedyńczej opłat, wymienionych w punkcie 1.
7. Liczniki wahadłowe.
   Pobiera się opłaty w wysokości trzykrotnej opłat, wymienionych w p. 1, 2, 3 i 4.
8. Za transformator prądowy do 100 amperów włącznie . . . . . 20 „ 00 „
   Za każde następne 100 amperów pobiera się dopłatę . . . . . 2 „ 00 „
9. Za transformator napięciowy prądu jednofazowego do 500 woltów włącznie . . . . . 20 „ 00 „
   Za każde nastepne 100 woltów pobiera sie dopłatę . . . . . 3 „ 00 „
   Za transformatory napięciowe prądu dwufazowego pobiera się opłaty w wysokości dwukrotnej, a za takież transformatory prądu trójfazowego w wysokości trzykrotnej opłat za transformatory napieciowe prądu jednofazowego.
10. Za sprawdzanie liczników z transformatorami mierniczemi, badanych jako całość, pobiera się

opłaty o 20% większe od opłat, ustanowionych za sprawdzanie liczników.

11. Za sprawdzanie liczników energji elektrycznej dokonywane przez instytucje, upoważnione przez Dyrektora Głównego Urzędu Miar na podstawie rozporządzenia Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 13 marca 1925 r. (Dz. U. R. P. Nr. 32, poz. 230) do legalizowania liczników energji elektrycznej, instytucje wymienione obowiązane są pobierać opłaty, wyszczególnione w punktach 1 — 7 i 10 niniejszego paragrafu.

12. Na przeciąg nie więcej niż pięciu lat, po udzieleniu instytucji uprawnienia do legalizowania liczników energji elektrycznej, Dyrektor Głównego Urzędu Miar może zmniejszyć kwotę, podlegającą przekazywaniu ze strony tejże instytucji na rzecz Głównego Urzędu Miar, do połowy wysokości, ustanowionej w punkcie 11 niniejszego paragrafu.

CZĘŚĆ III.

§ 35.

1. Za przechowanie w urzędach miar narzędzi mierniczych, z wyjątkiem wzorców objętości niewłaściwych (§ 28), za każdy dzień pozostawania narzędzia w urzędzie dłużej, niż pietnaście dni po wyznaczonym terminie odbioru pobiera się opłatę w wysokości 2% odnośnej opłaty zasadniczej za sprawdzanie narzędzi mierniczych. Od wzorców objętości niewłaściwych pobiera się za przechowanie w urzędach miar dłużej niż dwa dni po wyznaczonym terminie odbioru opłatę w wysokości 5 groszy za każdy dzień i hektolitr; część hektolitra liczy się za cały.

2. Termin odbioru narzędzi mierniczych, zgłoszonych przez ich właścicieli do sprawdzenia, wyznacza każdorazowo urząd miar.

Termin odbioru narzędzi mierniczych, stanowiących dowody rzeczowe, które podlegają zwrotowi ich właścicielom na mocy wyroków sądowych lub orzeczeń administracyjnych, wyznaczy urząd miar po uprawomocnieniu się wyroku wzgl. orzeczenia.

3. Narzędzia miernicze, nie odebrane przed upływem sześciu miesięcy od terminu, wymienionego w punkcie 2 niniejszego §-u, będą sprzedawane z licytacji. Z osiągniętej ze sprzedaży sumy pokrywa się należności, przypadające urzędowi miar, pozostałą zaś sumę przechowuje się jako depozyt. W razie zgłoszenia się właściciela mają zastosowanie ogólne przepisy prawne.

4. Dyrektorowi Głównego Urzędu Miar przysługuje prawo zwalniania od opłaty, ustanowionej w punkcie 1 niniejszego §-u, takich narzędzi mierniczych, których przechowywanie nie powoduje utrudnień lub większych kosztów.

CZĘŚĆ IV.

§ 36.

Za odważanie przedmiotów, dostarczanych do urzędów, pobiera się opłaty według następującej taryfy:

1. Odważanie handlowe zwyczajne:
   Przedmioty od ½ dkg do 10 kg włącznie . . . . . 20 gr.
   Przedmioty cięższe od 10 kg za każde następne całe lub rozpoczęte 10 kg . . . . . 5 „
2) Odważanie handlowe dokładniejsze:
   Przedmioty od 10 mg do 1 kg włącznie . . . . . 40 „
   Przedmioty cięższe od 1 kg do 50 kg:
   za pierwszy kilogram . . . 40 „
   za każdy następny kilogram lub jego część . . . . . 10 „
3. Odważanie wzorcami normalnemi bezpośredniemi:
   Przedmioty do 10 mg do 1 kg włącznie . . . . . 1 zł. 00 „
   Przedmioty cięższe od 1 kg do 20 kg:
   za pierwszy kilogram . . . 1 „ 00 „
   za każdy następny kilogram lub jego część . . . . . 20 „

§ 37.

Za przewóz do urzędu miar narzędzi mierniczych, zatrzymanych przy rewizjach, a zwracanych właścicielom, pobiera się następujące opłaty:

Rodzaj i wielkość narzędzia:	Opłata za szt.
Przymiary i pojemniki	10 gr.
Odważniki wielkości poniżej 10 dkg .	5 „
Odważniki wielkości od 10 dkg do 50 dkg włącznie	10 „
Odważniki wielkości powyżej 50 dkg, a poniżej 10 kg	15 „
Odważniki wielkości od 10 kg włącznie wzwyż	20 „
Wagi proste	20 „
Wagi złożone równoramienne (stołowe)	50 „

Za przewóz wag złożonych nierównoramiennych (pomostowych) i innych dowodów rzeczowych, mających znaczny ciężar, pobiera się opłatę w wysokości kosztu rzeczywiście poniesionego.

CZĘŚĆ V.

PRZEPISY PRZECHODNIE

§ 38.

Za czynności legalizacyjne, dokonywane w lotnych urzędach miar lub na punktach legalizacyjnych, wyznaczonych z urzędu i utrzymywanych kosztem Skarbu Państwa, pobiera się oprócz opłat zasadniczych za sprawdzanie opłatę dodatkową w wysokości 40% tychże opłat zasadniczych w tych wypadkach, gdy nie jest dostarczone przez gminę bezpłatnie odpowiednie pomieszczenie dla czynności legalizacyjnych.

§ 39.

Opłaty za wypożyczenie narzędzi normalnych i środków pomocniczych, przewidziane w § 7 niniejszych przepisów, nie będą pobierane na obszarze b. dzielnicy pruskiej.

§ 40.

Opłaty za ekspertyzy, dokonywane dla sądów w sprawach karnych na terytorjum b. zaboru austrjackiego, aż do odwołania nie będą pobierane.

§ 41.

Rozporządzenie niniejsze wchodzi w życie z dn. 1 września 1928 r.

Jednocześnie tracą moc obowiązującą wszystkie dotychczasowe rozporządzenia Ministra Przemysłu i Handlu o opłatach za czynności urzędów miar.

Minister Przemysłu i Handlu:
(—) **E. Kwiatkowski**

DZIAŁ IX.

URZĘDY PAŃSTWOWE.

Urzędy państwowe.

PREZYDJUM RADY MINISTRÓW.

Krakowskie Przedmieście L. 46/48. (Pałac Rady Ministrów. Centrala telefonów.

Urząd Prezydjum Rady Ministrów w myśl statutu organizacyjnego, zatwierdzonego rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 28 sierpnia 1926 r. (Monitor Polski Nr. 195) oraz zmienionego rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 23 marca 1927 r. (Monitor Polski Nr. 73), dzieli się na Gabinet Prezesa Rady Ministrów, Biuro Prezesa Rady Ministrów i Biuro Prawne Prezesa Rady Ministrów.

Prezes Rady Ministrów: Dr. Kazimierz Świtalski.

Jerzy Paciorkowski — Szef Gabinetu Prezesa Rady Ministrów, tel. 45-63.

Daniel Rodich-Laskowski — Szef Biura Prezesa Rady Ministrów.

Jan Kanty Piętak — Szef Biura Prawnego Prezesa Rady Ministrów

Instytucje, podległe Prezydjum Rady Ministrów.

Najwyższa Komisja Dyscyplinarna: Edward Lechowicz — Przewodniczący N. K. D., Wadysław Fabry — Radca ministerjalny (Rzecznik N. K. D.).

Dyrekcja Drukarń Państwowych: ul. Miodowa 22. — Henryk Lilpop — Naczelny Dyrektor.

Wydawnictwa Państwowe: ul. Miodowa 22. — Wojciech Baranowski — Dyrektor.

Polska Agencja Telegraficzna: — Krak.-Przedmieście 50 Piotr Górecki — Dyrektor.

Trybunał Kompetencyjny: ul. Miodowa 22. — Bolesław Pohorecki — Prezes.

Komitet Ekonomiczny: W. Jastrzębski — Sekretarz.

NAJWYŻSZY TRYBUNAŁ ADMINISTRACYJNY

Miodowa 22.

Został on otworzony na mocy ustawy z dnia 3 sierpnia 1922 r. dla orzekania o legalności zarządzeń i orzeczeń, wchodzących w zakres administracji tak rządowej, jak i samorządowej (art. 1 Ustawy o Najw. Tryb. Administr. poz. 400/26 Dz. Ustaw).

Skargę na zarządzenia lub orzeczenia administracyjne w ostatniej instancji należy wnieść bezpośrednio do Trybunału w terminie dwumiesięcznym, licząc od dnia doręczenia zaskarżonego zarządzenia lub orzeczenia skarżącemu.

Skarga musi być podpisana przez adwokata, chyba, że skarżący posiada wyższe wykształcenie prawnicze. Wyjątek stanowią Kresy Wschodnie, skąd skargi mogą być wnoszone bez podpisu adwokata (art. 10 i 12 ustawy).

Skład osobowy Najwyższego Trybunału Administracyjnego jest następujący:

Pierwszy Prezes: p. o. Dr. Różycki Rudolf, tel. 101-79.

Prezesi: Izby A—zastępca sędzia Kokowski Mieczysław, Izby B—Dr. Rudolf Różycki, tel. 101-79, Izby C—Dr Orski Włodzimierz, tel. 101-72, Izby D—Dr. Moraczewski Roman, telefon 101-58, Izby E—Kopczyński Jan, tel. 101-45.

Sędziowie: Aleksander Półkozic-Wolski, Dr. Jan Morawski, Dr. Karol Birgfellner, Dr. Władysław Podczaski, Dr. Juljusz Dunikowski, Mieczysław Kokowski, Izydor Makowski, Feliks Krzyżanowski, Dr. Adolf Rappe, Marjan Zwoliński, Wacław Kinel, Adam Wozdecki, Stefan Idźkowski, Dr. Karol Bernaczek, Artur Żabicki, Dr. Franciszek Rybarzewski, Józef Frycz, Wacław Borkowski, Tadeusz Zawiliński, Włodzimierz Wyganowski, Jan Jarmołowicz, Roman Wall, Bolesław Kozłowski, Konstanty Chrzczonowicz, Dr. Aleksander Dubieński, Michał Watkowski, Stanisław Fałat, Bohdan Dzięciołowski, Dr. Aleksander Domański, Henryk Żeleński, Franciszek Pędowski, Jan Śliwiński i Dr. Michał Małek.

Naczelnik Sekretarjatu Prawniczego i Biura Prezydjalnego — Jan Rudziński, tel. 2-35.

Kierownik Kancelarji Sądowej — Gustaw Domiczek, telefon 101-64".

PROKURATORJA GENERALNA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ.

Urząd Główny.

w Warszawie, Kopernika 36/40, tel. 331-02 — 331-05.

Zakres działania:

1) zastępstwo sądowe wogóle w sprawach, dotyczących praw i interesów majątkowych i publicznych Państwa;

2) zastępstwo praw i interesów majątkowych i publicznych Państwa w postępowaniu przed sądami prawa publicznego i władzami administracyjnemi, tak w kraju, jak i zagranicą oraz w postępowaniu przed sądami zagranicznemi, o ile zastępstwo to zostanie jej poruczone przez właściwą dla danej sprawy władzę państwową;

3) wydawanie na wezwanie władz państwowych opinij prawnych w sprawach, dotyczących majątkowych i publicznych interesów Państwa, oraz udzielanie porady prawnej i współdziałanie w sporządzaniu aktów prawnych, dotyczących praw i interesów Państwa.

Prezes: Dr. Stanisław Bukowiecki, Wiceprezes: Jan Sukiennicki, Sekretarz Naczelny: St. Radca Dr. Feliks Flechner, Zastępca Sekretarza Naczelnego: Referendarz Bolesław Geritz.

Wydział I.

Kierownik: St. Radca Kazimierz Sękowski; Zastępca Kierownika: Radca Dr. Adam Tomaszewski; Radcowie: Stanisław Hłasko, Dr. Adam Mantel, Kazimierz Tomaszewski, Dr. Stanisław Długosz

Wydział II.

Kierownik: St. Radca Dr. Tomasz Marynowski, Zastępca Kierownika: Radca Witold Bendetson, Radcowie: Bronisław Olszewski, Stefan Bouffałł, Referendarz: Henryk Woliński.

Wydział III.

Kierownik: St. Radca Dr. Stefan Wechsler-Wierzbowski, Radcowie: Antoni Olszewski, Dr. Adolf Schiffman, Referendarze: Hanna Kamińska, Jadwiga Kijewska, Dr. Marjan Kasprzyk.

Wydział IV.

Kierownik: Wiceprezes Jan Sukiennicki, Zastępca Kierownika: Radca Marja Fuksówna, Referendarze: Dr. Witold Stelzer, Irena Możdżeńska, Dr. Stanisław Piotrowski, Wacław Szebeko.

Wydział V.

Kierownik: St. Radca Dr. Eugenjusz Dziurzyński, Zastępca Kierownika: St. Radca Dr. Jan Weloński, Radcowie: Antoni Korewicki, Dr. Roman Sokołowski, Józef Macak, Dr. Bronisław Krzystkiewicz.

Wydział VI.

Kierownik: St. Radca Dr. Stanisław Hillbricht, Zastępca Kierownika: St. Radca Wincenty Szmidecki, Radcowie: Andrzej Król, Dr. Mieczysław Dobija, Dr. Antoni Kruczkiewicz.

Oddział Prokuratorji Generalnej we Lwowie

ul. Romanowicza 11-a, tel. 39.

Prezes: Dr. Wiktor Hamerski, Zastępca Prezesa: St. Radca Dr. Stanisław Skracha, Sekretarz Naczelny: Dr. Eustachy Starzyński, Starsi Radcowie — Kierownicy Wydziałów: Dr. Władysław Szydłowski, Dr. Eugenjusz Bartel, Dr. Karol Skrowaczewski i Dr. Józef Brzeski, Radcowie: Dr. Stanisław Rybarski, Dr. Juljan Zając, Dr. Adam Karpuszko, Dr. Wiktor Hillbricht, Dr. Kazimierz Jaworski, Dr. Mieczysław Bratmański, Dr. Aleksy Zarzycki, Dr. Ludwik Fraenkel, Referendarze: Eugenjusz Ptaszyński, Dr. Zygmunt Glixelli, Dr. Kazimierz Przybyłowski, Dr. Juljusz Allweil, Dr. Jerzy Lachowski.

Oddział Prokuratorji Generalnej w Krakowie

Rynek 30, tel. 24-60 i 43-88.

Prezes: Dr. Józef Windakiewicz, Zastępca Prezesa: St. Radca Dr. Alfred Kraus, Kierownicy Wydziałów — St. Radcowie: Dr. Feliks Płażek, Dr. Tomasz Sołtysik, Radcowie: Dr. Alfred Brummer, Dr. Jan Walery Jaworski, Dr. Jan Dziama, Referendarze: Dr. Wilhelm Jędrzejowski, Dr. Marjan Mach, Dr. Józef Bujak, Dr. Jerzy Junosza-Gałecki, Dr. Jan Gwiazdomorski, Dr. Konstanty Grzybowski, Dr. Leon Oberlender, Dr. Władysław Piątkowski.

Oddział Prokuratorji Generalnej w Poznaniu

ul. Młyńska 1, tel. 10-10 i 11-18.

Prezes: Franciszek Duralski; Zastępca Prezesa: St. Radca Stanisław Zalewski; Kierownicy Wydziałów St. Radcowie: Leon Leitgeber, Stefan Chmara; Radcowie: Dr. Jan Paruszewski, Michał Howorka, Dr. Stanisław Morawiecki, Grzegorz Kanafocki; Referendarze: Walerjan Goebel, Marjan Czamański, Stefan Korboński.

Urząd Delegata Prokuratorji Generalnej w Gdańsku

ul. Neugarten 27, tel. 210-51.

Delegat: Włodzimierz Moderow, Radca: Dr. Jerzy Grabowski, Referendarz: Dr. Wilhelm Pawłowski.

Urząd Delegata Prokuratorji Generalnej w Wilnie

Plac Napoleona — Pałac Rzeczypospolitej, tel.3.

Delegat: St. Radca Adolf Kopeć, Zastępca Delegata: St. Radca Mieczysław Obiezierski, Radcowie: Stanisław Zdanowicz, Władysław Bądzyński, Kazimierz Zwierko, Referendarze: Władysław Niemczewski, Dr. Wiktor Sukiennicki, Stanisław Szokalski, Konstanty Cierpiński.

Urząd Delegata Prokuratorji General. w Katowicach

ul. Jagiellońska 25, tel. 9-31 i 24-29.

Delegat: Dr. Witold Sahanek, Zastępca Delegata: Radca Dr. Lucjan Górniaiewicz, Radcowie: Dr. Rudolf Dąmbski, Dr. Franciszek Żukowski, Dr. Ludwik Doleżal.

NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI PAŃSTWOWEJ.

Żórawia 44, tel. 505-73, 505-74, 505-75, 505-77.

Prezes: Prof. Dr. Stanisław Wróblewski, tel. 5-51, dod. dom. 64-97.

Vice-Prezesi: Dr. Franciszek Niewiadomski, tel. 62-33, dom. 176-44; Zenobjusz Rugiewicz, tel. 88-65, dom: 88-62.

Sekretarz Prezesa: Henryk Gawroński.

Wydział Prezydjalny.

Naczelnik: Konstanty Pęcherzewski, tel. 5-51, centr.

Zakres działania: Sprawy ogólno-administracyjne i personalne urzędników Najwyższej Izby Kontroli i podległych jej urzędów.

Wydział Centralnej Rachuby.

Naczelnik: Jan Bald.

Departament I-szy.

Naczelnik: Mieczysław Dębski.

Departament II-gi.

Dyrektor: inż. Józef Rogoziński.

Zakres działania: Ministerstwo Spraw Wojskowych, Ministerstwo Komunikacji i Korpusu Ochrony Pogranicza.

Departament III-ci.

Złota 22.

Dyrektor: inż. Jan Furuhjelm, tel. 211-82, ul. Złota 22 tel. 88-54 i 90-79.

Zakres działania: Ministerstwo Przemysłu i Handlu, Ministerstwo Robót Publicznych i Ministerstwo Poczt i Telegrafów.

Departament IV-ty.

Długa 50.

Dyrektor: Tadeusz Piecewicz, Długa 50, tel. centr. 54-68, 49-86.

Zakres działania: Kancelarja Cywilna Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Sejm i Senat, Prezydjum Rady Ministrów i podległe mu urzędy, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Ministerstwo Sprawiedliwości, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego i instytucje samorządowe.

Izby Okręgowe Kontroli Państwowej.

W Warszawie, ul. Zgoda Nr. 22, tel. 266-16 i 302-92.
Prezes — vacat, tel. 187-32.
Vice-Prezes: Sylwestrowicz Bolesław, tel. 302-92.

We Lwowie, ul. Romanowicza 13, tel. 298.
Prezes: Dobrowolski Henryk.
Vice-Prezes: Wex-Manasterski Gustaw.

W Kielcach, ul. Sienkiewicza 45.
Prezes: Imszennik-Kondratowicz Henryk.
Vice-Prezes: Klamrzyński Stanisław.

W Poznaniu, Al. Marcinkowskiego 23, tel. 19-94.
Prezes: Zawadzki Mikołaj.
Vice-Prezes: Korolko-Bobrowski Władysław WB.

W Brześciu n.B., ul. Dąbrowskiego 107.
Prezes: Mińkowski Józef.

Wilnie, ul. Mickiewicza 3, tel. 113.
Prezes: Pietraszewski Jan.
Vice-Prezes: Mikulski Zenon.

W Krakowie, ul. Krowoderska 5, tel. 41-70

Prezes: Dr. Kraus Wodzimierz.
Vice - Prezes: Dr. Womela Longin.
Urząd Kontroli Państwowej w Katolicach, ul Francuska 51, tel. 24-29 (teleron Wydziału Skarbowego).
Prezes: Bajda Andrzej.
Vice - Prezes: Dr. Cyrus - Sobolewski Marian.

MINISTERSTWO SPRAW ZAGRANICZNYCH

Wierzbowa 1, tel. Centrala M. S. Z.

Minister: August Zaleski, senator.
Podsekretarz Stanu: Dr. Alfred Wysocki.
Dyrektor Gabinetu Ministra: Marjan Szumlakowski.
Sekretarz Ministra: Wacław Zyndram - Kościałkowski.
Protokół Dyplomatyczny — Dyrektor: dr. Karol Romer.
Zastępca Dyrektora Prot. Dypl.: Rajnold Przeździecki.

Departament Polityczno - Ekonomiczny:

Dyrektor — Vacat.
Naczelnicy Wydziałów: informacji placówek — Roman Ryszczewski ; organizacji międzynarodowych P. I. — Adam Tarnowski; zachodniego — Józef Lipski; wschodniego — Tadeusz Hołówko; południowego — Dr. Władysław Günther; traktatowego — prof. Juljan Makowski; prasowego — Leon Chrzanowski.

Departament Konsularny:

Dyrektor: Juljan Łukasiewicz.
Naczelnicy wydziałów: ogólnego — Dr. Wacław Gawroński; prawno - konsularnego — Józef Gorzechowski; administracyjno - konsularnego — Witold Obrębski.

Departament Administracyjny:

Dyrektor: płk. Wacław Jędrzejewicz.
Naczelnicy wydziałów: osobowego — Antoni Roman; historyczno - naukowego — Michał Sokolnicki; radca prawny — Leon Babiński; radca ekonomiczny — Antoni Wieniawski; budżetowo - gospodarczego — Karol Rotciszewski; szyfrowego — Stanisław Czamański

Kancelarja główna:

Naczelnik: Zygmunt Kotarski.

MINISTERSTWO SPRAW WEWNĘTRZNYCH.

w Warszawie, Nowy Świat 69.

Minister: Składkowski Sławoj Felicjan, tel. 318-84.
Podsekretarz Stanu: Płk. Bronisław Pieracki.
Sekretarz: Sztobrynowa Emma.

DEPARTAMENT I. ORGANIZACYJNY: P. O.

Dyr. Dep.: Zabierzowski Zygmunt, tel. 203-25.

Wydział I. Organizacyjny - Prawny 01.

Hausner Roman — Nacz. Wydz., tel. 62-31.

Wydział II. Osobowy OP.

Dobrowolski Stefan — Nacz. Wydziału, tel. 11-34.

Wydział III. Inspekc. Wyszkol. i Organ. Pracy OJ.

Zabierzowski Zygmunt — Nacz. Wydziału, tel. 152-08.

Wydział IV. Ogólny OB.

Robaczewski Antoni — Nacz. Wydziału, tel. 49-29.

DEPARTAMENT II. POLITYCZNY

Dyr. Dep.: pułk. Stamirowski, tel. 63-33.

Wydział V .Społeczno - Polityczny PP.

Rutkowski Aleksander — Nacz. Wydziału, tel. 313-55.

Wydział VI. Narodowościowy P.N.

Sochenek - Suchecki Henryk — Nacz. Wydz., tel. 70-41.

Wydział VII. Bezpieczeństwa P. B.

Kawecki Henryk — Nacz. Wydziału, tel. 48-35.

DEPARTAMENT III. SAMORZĄDU

Dyr. Dep.: Strzelecki Jan, tel. 52-87.
Sekretarz: Komarnicki Adam Józef.

Wydział VIII. Administracji Samorządu.

Dr. Windakiewicz Kaz. — Nacz. Wydziału, tel. 62-41.

Wydział IX. Finansów Komun. SF.

Porowski Marceli — Nacz. Wydziału, tel. 86-02

Wydział X. Komun. Polityki Gosp. SG.

Brzeziński Stefan — Nacz. Wydziału, tel. 517-53.

DEPARTAMENT IV. ADMINISTRACYJNY

Dyr. Dep.: Weissbrod Władysław, tel. 63-05.
Sekretarz: Gustawa Marzecka.

Wydział XI. Praw Stanu Cywil. o Obyw. AC.

Dr. Żymirski Juljusz — Nacz. Wydziału, tel. 290-53.

Wydział XII. Porządku Publiczn. AP.

Czapiński Władysław — Nacz. Wydziału, tel. 62-29.

Wydział XIII. Administracyjny AA.

Okulicz Stanisław — Nacz. Wydziału, tel. 214-54.

WYDZIAŁ WOJSKOWY

Del. pułk. Gluth - Nowowiejski Alojzy.
Del. Wyszyński Antoni, kpt. Szt. Gen.
Libkind Lubodziecki Jerzy Radca min.

Wydział XIV. Aprowizacyjny

Szwalbe Stanisław — Nacz. Wydziału, tel. 298-19.

Naczelnik Kancelarji: Horbaczewski Antoni.
Biuro Inform. - Podawcze: Bilski Bolesław adj. kanc.

DEPARTAMENT V. SŁUŻBY ZDROWIA
Nowowiejska 39.

Dyr. Dep.: Piestrzyński Eugenjusz, tel. 62-80
Zastępca Dyrektora: Adamski Jan, tel. 43-30.

Wydział Inspekcyjno - Organizacyjny ZO.

Dr. Jarmiński Franciszek — Nacz. Wydziału, tel. 505-03

Wydział Higjeny Społecznej ZH.

Dr. Kowalczewski Józef — Nacz. Wydziału, tel. 23-87.

Wydział chorób zakaźnych ZZ.

Dr. Palester Henryk — Nacz. Wydziału, tel. 107-59

Wydział Zakład. leczn. i uzdrowisk.

Dr. Przywieczerski Witold — Kierownik Wydziału, telefon 43-32.

Wydział Farmaceutyki ZF.

Gawiński Stanisław — Nacz. Wydziału, tel. 316-78.

Wydział Statystyczny ZS.

Dr. Ciągliński Adam Nacz. Wydziału, tel. 107-59

Inspektor Państw. Służby Zdrowia: Dr. Hryszkiewicz Wiktor.

Województwa.

Komisarjat Rządu m. st. Warszawy (Senatorska 16, tel. 15-83).
Komisarz Rządu: Władysław Jaroszewicz.
Vice - Komisarz Rządu: Józef Olpiński.

Województwo Białostockie:

Wojewoda: Karol Kirst. Vice-Wojewoda: Wincenty Tyszko.

Województwo Kieleckie:

Wojewoda: Władysław Korsak. Vice - Wojewoda: dr. Adam Kroebl

Województwo Krakowskie

Wojewoda: Mikołaj Kwaśniewski Vice - Wojewoda: dr Kazimierz Duch.

Województwo Lubelskie:

Wojewoda: Antoni Remiszewski. Vice - Wojewoda: Walerjan Karasiński.

Województwo Lwowskie:

Wojewoda: Wojciech Gołuchowski. Vice - Wojewoda: Jerzy Pilecki.

Województwo Łódzkie:

Wojewoda: Władysław Jaszczołt. Vice - Wojewoda: Stanisław Lewicki

Województwo Nowogródzkie:

Wojewoda: Zygmunt Beczkowicz. Vice - Wojewoda: Franciszek Godlewski.

Województwo Poleskie (Brześć nad Bugiem):

Wojewoda: Jan Krahelski. Vice - Wojewoda: Zygmunt Skrzyński.

Województwo Pomorskie:

Wojewoda: (pełn. ob.) Wiktor Lamot. Vice - Wojewoda dr. Mieczysław Seydlitz.

Województwo Poznańskie:

Wojewoda: Piotr Dunin - Borkowski. Vice - Wojewoda: Zygmunt Gronziewicz.

Województwo Stanisławowskie:

Wojewoda: Bronisław Nakoniecznikow - Klukowski. Vice-Wojewoda: Antoni Koncewicz.

Województwo Śląskie: (Katowice)

Wojewoda: dr Michał Grażyński. Vice - Wojewoda: Zygmunt Żórawski.

Województwo Tarnopolskie:

Wojewoda: Kazimierz Moszyński. Vice - Wojewoda: Stanisław Siedlecki.

Województwo Warszawskie:

Wojewoda: (p. o.) Stanisław Twardo. Vice - Wojewoda: Stefan Łopatto.

Województwo Wileńskie:

Wojewoda: Władysław Raczkiewicz. Vice - Wojewoda: St. Kirtiklis.

Województwo Wołyńskie: (Łuck)

Wojewoda: Henryk Józewski Vice - Wojewoda: Kazimierz Gintowt - Dziewałtowski

---

MINISTERSTWO SKARBU.

Kierownik Ministerstwa Skarbu: Ignacy Matuszewski, telefon 227-44.

I. Departament Ogólny.

Dyrektor Departamentu: Starzyński Stefan, tel 88-24.
Wydziały: 1) Prezydjalny: Naczelnik — Brückner Stefan, tel. 76-36, 2) Administracyjny: Około - Kulak Jan, tel. 512-94. 3) Gospodarczy: — Kucza Józef, tel. 69-02. 4) Polityki Finansowo - Gospodarczej — Kulski Juljan, tel. 512-83, 5) Emerytalny — Lincker Adam, tel. 512-85. Karny — Górski Wacław, tel. 60-66

II. Departament Obrotu Pieniężnego.

Dyrektor Departamentu: Dr. Barański Leon, tel. 512-22.
Wydziały: 1) Prezydjalny — Naczelnik: Szebeko Zdzisław, tel. 512-57, 2) Kredytu Publicznego — Dr. Kirkor Stanisław, tel. 512-43, 3) Bankowy — Broniewski Witold, tel. 512-23. 4) Polityki Kredytowej — Rybałtowski Stefan, tel. 181-46, 5) Rady Spółdzielczej — Kwieciński Janusz, tel. 512-46, Komisarjat Bankowy — Makowski Leonard, tel. 512-45.

Urząd Pożyczek Państwowych Min. Skarbu.

Ul. Senatorska 29 (Galerja Luksemburga, wejście z ulicy).
Kierownik Urzędu: Szczelik Witold, tel. 298-66.

III. Departament Budżetowy.

Kierownik: Wł. Ossowski, tel. 512-09.
Wydziały: 1) Polityki budżetowej — Naczelnik: Dr. Borowicz Zdzisław, tel. 512-11, 2) Budżetów Administracyjnych A. — Zakrzewski Marjan, tel. 512-39, 3) Budżetów Administracyjnych B. — Ossowski Włodzimierz, tel. 512-09, 4) Budżetów Komunikacyjno - Budowlanych — Sienkiewicz Franciszek, tel. 512-80, 5) Budżetów Gospodarczych — Nowak Stanisław, tel. 46-61, 6) Rent Inwalidzkich — Dr. Marynowski Wiktor, t. 512-10

IV. Departament Ceł.

Dyrektor Departamentu: Dr. Rasiński Władysław, telefon 512-31.
Wydziały: 1) Administracyjny — Naczelnik: Bartak Bronisław, tel. 512-17, 2) Taryfowy — Danielewicz Władysław, tel. 512-24, 3) Ustawodawstwa Celnego — Prochaska Fel., 4) Postępowania Celnego — Goeldner Mikołaj, tel. 512-19.

V. Departament Podatków i Opłat.

Dyrektor Departamentu: Koszko Wacław, tel. 512-20.
Wydziały: 1) Administracyjny — Naczelnik: Michalski Paweł, tel. 226-04, 2) Podatku Dochodowego i Majątkowego oraz Kapitałów i Rent — Bowbelski Adam, tel. 171-44, 3) Podatków Realnych i Finansów Samorządowych — Lubowidzki Lucjan, tel. 68-82, 4) Podatku Przemysłowego — Kozłowski Władysław, tel. 512-70, 5) Katastralny — Inż. Dąbrowski Bronisław, tel. 512-56, 6) Opłat Stemplowych — Rosenkranz Achilles, tel. 512-23, 7) Podatku Spadkowego i od darowizn — Werner Edward, tel. 512-67.

VI. Departament Akcyz i Monopolów.

Kierownik Departamentu: Inż. Krahelski Antoni, tel. 36-69.
Zastępca Dyrektora: Grabowski Witold.
Wydziały: 1) Administracyjny — Naczelnik: Dr. Korta Karol, tel. 512-07, 2) Podatków pośrednich i monopolów A — Żubrzycki Kornel, tel. 512-12, 3) Podatków pośrednich i monopolów B — Oster Władysław, tel. 512-38, 4) Kontroli — Grabowski Witold, tel. 512-59, 5) Komitet Techniczny — Inż. Wodzianicki Kazimierz.

VII. Departament Kasowy

Dyrektor Departamentu: Czauderna Roman, tel. 11-50.
Wydziały: 1) Inspekcyjny — Naczelnik: Szczerski Stanisław, tel. 512-90, 2) Instrukcyjny — Brzuza Jan, tel. 68-54, 3) Centralnej Księgowości — Fiut Jan, tel. 142-23.

VIII. Departament Likwidacyjny.

Dyrektor Departamentu: Dr. Turteltaub Wilhelm, t. 84-63.
Wydziały: 1) Rosyjski Likwidacyjny i 2) Rosyjski Rozrachunkowy — Naczelnik: Jakubowski Władysław, tel. 84-69. 3) Niemiecki — Szwaykowski Tadeusz, tel. 35-14, 4) Austrjacki — Węgliński Juljan, tel. 156-98.

Państwowy Urząd Kontroli Ubezpieczeń (Miodowa 11).

Dyrektor: Dr. Łazowski Jan, tel. 310-17.
Wydziały: 1) Ogólny — Jagielski Jan, tel. 113-90, 2) Matematyczny — Weryha Aleksander, 3) Prawny — Dr. Ulankiewicz Władysław, 4) Bilansowo-Statystyczny — Kulwieć Józef, tel. ogólny 231-02.

Komenda Straży Granicznej.

Komendant: Płk. Jur-Gorzechowski Jan.

Instytucje podległe Ministerstwu Skarbu:

DYREKCJA PAŃSTWOWEGO MONOPOLU SPIRYTUSOWEGO

Warszawa, ul. Rymarska 7 (Leszno 1).

Dyrektor P. M. S.: Inż. Jan Kuroczycki, tel. 34-28.
Vice-Dyrektor: Gustaw Bukowiński, tel. 303-53, 304-87.
Vice-Dyrektor: Inż. Piotr Buttowt-Andrzejkowicz, telef. 184-16.
Dział Inspekcyjny. Kierownik: Wacław Loga, tel. 131-74.
Wydziały: 1) Ogólny — Naczelnik: Dr. Juljan Maliniak, tel. 307-57, 2) Ekonomiczny — Dr. Stanisław Prótyński, tel. 304-47, 3) Obrotu Spirytusem — Czesław Borowicz, tel. 107-64, 4) Obrotu Wódką — Inż. Jan Bróg, tel. 307-39, 5) Gospodarczy — Rudolf Jabłoński, tel. 56-20, 6) Techniczny — Inż. Jan Maksymiljan Hałajkowski, tel. 107-43, 7) Finansowy — Czesław Jankowski, tel. 307-65, 8) Chemiczny — Inż. Marceli Struszyński, tel. 107-34.
Komitet Techniczno-Gospodarczy. Zarządzający: Inż. Ignacy Rogala-Sobieszczański, tel. 307-19.

Państwowe Wytwórnie Wódek i Rektyfikacje.

Warszawa (W. i R.) — Kierownik: Inż. Stefan Schmidt, tel. 92-77.
Kowel — Kierownik: Zygmunt Sadowski, tel. 49.
Poznań — Kierownik: Bolesław Bejnarowicz, tel. 18-02.
Starogard (W. i R.) — Kierownik: Inż. Kazimierz Biehler, tel. 1-15.
Wilno — Kierownik: Franciszek Stankiewicz, tel. 9-72.
Brześć n Bugiem — Kierownik: Leon Bratecki, tel. 1-79.
Stanisławów (W. i R.) — Kierownik: Feliks Wiśnicki, tel. 4-07.
Lwów — Kierownik: Władysław Zanoziński, tel. 17-06.
Bielsko Śląskie — Kierownik: Inż. Janusz Drwęski, telefon 17-40.
Łódź — Kierownik: Jan Cybulski, tel. 64-10.
Kraków — Kierownik: Leopold Birula-Białynicki, telefon 41-44.
Włocławek — Kierownik: Antoni Parczewski, tel. 2-94.
Rektyfikacja Toruń-Mokre — Kierownik: Inż. Kazimierz Golcz, tel. 38.

Dyrekcja Polskiego Monopolu Tytoniowego.

Nowy-Świat 4.

Dyrektor: Dr. Kreutz Aleksander, tel. 75-41 (dodatkowy).
Zast. Dyrektora: Inż. Huzarski Juljan, tel. 281-18.
Wydziały: Ogólny — Nacz wydz.: Dr. Szwedzicki Władysław, tel. 280-19. Fabrykacyjny — Lewicki Aleksander, telefon 281-41. Handlowy — Androchowicz Kazimierz, tel. 316-06. Koncesyjny — Dr. Kurkowski Ignacy, tel. 281-28. Techniczny — Inż. Gałecki Henryk, tel. 151-63. Gospodarczy — Oziemski Wiktor, tel. 215-80 (dodatkowy). Rachunk. Budżet. — Christ Władysław, tel. 280-40. Robotniczy — Napieralski Jan, telefon 280-87. Uprawy tytoniu — Tyszkowski Henryk, tel. 280-16.
Generalny Inspekt. Uprawy Tytoniu: Dutkowski Józef, tel. 9-81.

Generalna Dyrekcja Loteryj Państwowych.

Nalewki 2, tel. 45-71.

Dyrektor: Dr. Czechowicz Witold, tel. 45-00.

Państwowe Zakłady Graficzne.

Al. Jerozolimskie 91, tel. 48-49.

Dyrektor: Inż. Tupalski Aleksander, tel. 130-06

Mennica Państwowa.

Ząbkowska 27/31.

Dyrektor: Aleksandrowicz Jan, tel. 88-89.

Biuro Sprzedaży Soli.

Mazowiecka 7.

Dyrektor: Aleksandrowicz Jan, tel. 88-99.

Komisarjat do spraw likwidacji miejskiej w Poznaniu.

Kierownik: Dr. Zieliński Stanisław.

Izby Skarbowe:

W Białymstoku: na obszar województwa białostockiego.
W Brześciu n/Bugiem: na obszar województwa poleskiego i nowogródzkiego.
W Grudziądzu: na obszar województwa pomorskiego.
W Kielcach: na obszar województwa kieleckiego.
W Krakowie: na obszar województwa krakowskiego.
W Lublinie: na obszar województwa lubelskiego.
We Lwowie: na obszar województwa lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego.
W Łodzi: na obszar województwa łódzkiego.
W Łucku: na obszar województwa wołyńskiego.
W Poznaniu: na obszar województwa poznańskiego.
W Warszawie Grodzka: na obszar m. st. Warszawy.

W Warszawie Okręgowa: na obszar województwa warszawskiego.
W Wilnie: na obszar województwa wileńskiego.
Wydział Skarbowy Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach: na obszar województwa śląskiego.

Dyrekcje Ceł.

We Lwowie na obszar województw: lwowskiego, krakowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego.
W Mysłowicach: na obszar województwa śląskiego.
W Poznaniu: na obszar województwa pomorskiego i poznańskiego.
W Warszawie na obszar województw: warszawskiego, kieleckiego, łódzkiego, lubelskiego, wołyńskiego, poleskiego i południową część białostockiego.
W Wilnie na obszar województw: wileńskiego, nowogródzkiego i północną część białostockiego.
Inspektorat Ceł w Gdańsku, na obszar w. m. Gdańska.

MINISTERSTWO PRZEMYSŁU I HANDLU.

Ul. Eelektoralna 2, telefon: centrala telefon. M-stwa 312-45 do 312-49.

Zakres działania unormowany jest statutem organizacyjnym M. P. i H. z 27.X 1926 r. (Monitor Polski, Nr. 256 z 6.XI 1926 p. 717).

Minister: inż. Kwiatkowski Eugenjusz, tel. 412-01, przyjmuje we wtorki i piątki od godz. 11 do 13.
Sekretarz Ministra: Barański Jerzy, tel. 412-01.
Vice - Minister: Dr. Dolezal Franciszek, tel. 412-00, przyjmuje we wtorko, czwartki i soboty od godz. 11 do 13.
Sekretarz Vice-Ministra: Celiński Bolesław, tel. 412-00.

Departament I Organizacyjny.

Dyrektor Departamentu: Kożuchowski Józef, tel. 412-02.
Wydział Ogólny: Naczelnik Wydziału: Inż. Arczyński Stanisław, tel. 412-16.
Wydział Administracyjno - Prawny: Naczelnik Wydziału: Sokołowski Stanisław.
Sekretarjat Ministra: Szef Sekretarjatu Ministra: Peche Czesław, tel. 412-11.
Biuro Informacyjno-Podawcze, tel. 78-79.
Stały dyżur w dzień i w nocy, tel. 412-01.

Departament II Górniczo-Hutniczy.

Dyrektor Departamentu: Inż. Cybulski Juljan, tel. 412-75.
Wydział Administracji Górniczej: Naczelnik Wydziału: Dr. Womela Leopold.
Wydział Górnictwa Węglowego: Naczelnik Wydziału: Inż. Korsak Zygmunt.
Wydział Salin, Rud i Hutnictwa: Naczelnik Wydziału: Inż. Choroszewski Władysław.
Wydział Nafty: Inż. Salomon de Friedberg Henryk.

Departament III Przemysłowy.

Dyrektor Departamentu: Inż. Dąbrowski Juljan, tel. 412-08.
Wydział Polityki Przemysłowej: Naczelnik Wydziału: Zwoliński Wincenty, tel. 412-07.
Wydział Administracji Przemysłowej: Naczelnik Wydziału: Inż. Watten Józef.
Wydział Przemysłu Wielkiego: Naczelnik Wydziału: Inż. Benedek Czesław, tel. 412-10.
Wydział Przemysłu Drobnego i Rzemiosł: Naczelnik Wydziału: Hauszyld Wacław, tel. 119-35.

Departament IV Handlowy.

Dyrektor Departamentu: Sokołowski Mieczysław, telefon 412-09.
Wydział Polityki Handlowej i Traktatów: Naczelnik Wydziału: Sadowski Sydney Władysław.
Wydział Handlu Wewnętrznego: Naczelnik Wydziału: Sągajło Tadeusz.
Wydział Handlu Zagranicznego: Naczelnik Wydziału: Królikowski Stefan Fr., tel. 412-69.

Departament V Morski.

Dyrektor Departamentu: Inż. Nosowicz Teodozy, t. 284-71.
Wydział Żeglugowy: Naczelnik Wydziału: Pistel Hugon.
Wydział Portowy: Naczelnik Wydziału: Inż. Łęgowski Stanisław.

Ciała doradcze przy Ministerstwie Przemysłu i Handlu.

Rada Naftowa. Rada Chemiczna, Rada Rzemieślnicza. Rada Handlowo-Przemysłowa, Polski Komitet Normalizacyjny i Komitet Celny.

Radcowie Handlowi przy Poselstwach Polskich:

W Paryżu, Londynie, Berlinie, Waszyngtonie, Tel - Awiw, Rzymie, Konstantynopolu, Brukseli, Bukareszcie, Pradze i Moskwie.

INSTYTUCJE I URZĘDY PODLEGŁE MINISTERSTWU PRZEMYSŁU I HANDLU.

Instytut Badania Konjunktur Gospodarczych i Cen, tel. 409-12 i 528-03.
Dyrektor: Lipiński Edward, tel. 38-21.

Państwowy Instytut Eksportowy.

Elektoralna 2 (tel.: 86-14, 189-06, 217-50).
Dyrektor: Turski Marjan, tel. 217-72.

Państwowy Instytut Geologiczny.

Nowy-Świat. 72.
Dyrektor: Prof. Morozewicz Józef, tel. 114-06.

Urząd Patentowy.

Elektoralna 2.

Urząd Probierczy w Warszawie.

Złota 22, tel. 2-83.
Naczelnik Urzędu: Henneberg Karol, tel. 88-99.

Urząd Probierczy w Krakowie.

Naczelnik Urzędu: Lepszy Leonard.

Urząd Probierczy we Lwowie.

Naczelnik Urzędu: Modzelewski Józef

Urząd Probierczy w Wilnie.

Naczelnik Urzędu: Prokopowicz Józef.

Wyższy Urząd Górniczy w Warszawie

Elektoralna 2.

Dyrektor: Dąbkowicz Antoni.
Okręgowe Urzędy Górnicze: w Dąbrowie Górniczej, Sosnowcu, Częstochowie i Radomiu.

Wyższy Urząd Górniczy w Krakowie.

Dyrektor: Meyer Antoni.
Okręgowe Urzędy Górnicze: w Krakowie, Jaśle, Drohobyczu i Stanisławowie.

Wyższy Urząd Górniczy w Katowicach.

Dyrektor: Malawski Zygmunt.
Okręgowe Urzędy Górnicze: w Katowicach, Rybniku, Tarnowskich Górach i Królewskiej Hucie.

Dyrekcja Salin Państwowych w Warszawie

Elektoralna 2, tel. 88-89.

Dyrektor: Bukowski Kazimierz, tel. 88-94.

GŁówny Urząd Miar.

Elektoralna 2.

Wydziały Przemysłowe Urzędów Wojewódzkich.

W Warszawie, Al. Ujazdowska 5, tel. 143-22; Łodzi, Lublinie, Kielcach, Białymstoku, Łucku, Brześciu n/B., Nowogródku, Krakowie, Lwowie, Stanisławowie, Tarnopolu, Poznaniu Toruniu i Wilnie

Oddział Przemysłowy Komisarjatu Rządu m. st. Warszawy, ul. Senatorska 16, tel. 312-85.

Biuro Inżyniera Przemysłowego w Częstochowie.

Urząd Marynarki Handlowej w Gdyni.

Naczelnik: Poznański Józef.

Morski Urząd Rybacki w Gdyni.

Naczelnik: Hryniewicki Antoni.

Urząd Marynarki Handlowej w Gdańsku.

Naczelnik: Witkowski Stanisław.

Szkoła Morska w Tczewie.

Dyrektor: Garnuszewski Antoni.

URZĄD PATENTOWY RZ. P.

Warszawa, ul. Elektoralna 2.

Urząd Patentowy Rzeczypospolitej Polskiej mieści się w gmachu Ministerstwa Przemysłu i Handlu przy ul. Elektoralnej 2 (III piętro), przyczem trzy Wydziały Urzędu, a mianowicie: zgłoszeń wzorów, zgłoszeń znaków towarowych oraz kontroli wykonywania wynalazków zajmują lokal w domu przy ul. Marszałkowskiej 31 a (II piętro).

Organizacja Urzędu Patentowego Rz. P. oparta jest na rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 22.III.1928 r. o ochronie wynalazków, wzorów i znaków towarowych (Dz. U. R. P. Nr. 39, poz. 384).

Do zakresu działalności Urzędu należą sprawy ochrony wynalazków, wzorów użytkowych i zdobniczych oraz znaków towarowych.

Urząd podlega bezpośrednio Ministrowi Przemysłu i Handlu i działalność swą rozciąga na całe Państwo.

W skład Urzędu wchodzą następujące Wydziały: prezydjalny, zgłoszeń wzorów, zgłoszeń wynalazków, zgłoszeń znaków towarowych, spraw spornych, odwoławczy oraz kontroli wykonywania wynalazków.

Wydział prezydjalny:
SKŁAD OSOBOWY:

Prezes Urzędu Patentowego Rz. P.: Stefan Czaykowski, godziny przyjęć: 11—13, tel. 110-21.

Wydział zgłoszeń wzorów:

Naczelnik: inż. Stanisław Gawron, godziny przyjęć 11—13, tel. 334-85.

Wydział zgłoszeń wynalazków:

A. Naczelnik: Inż. Włodzimierz Römer, godz. przyjęć: 11—13, tel. 109-89.

B. Naczelnik: Inż. Włodzimierz Choynowski, godz. przyjęć: 11—13, tel. 109-89 (dodatkowy).

Wydział zgłoszeń znaków towarowych:

Kierownik Wydziału: Radca Jan Bylina, godz. przyjęć: 11—13, tel. 2-44.

Kancelarja Wydziału: tel. 514-13.

Wydział spraw spornych:

Naczelnik: Dr Adam Ponikło, godz. przyjęć: 11—13, tel. 334-86.

Wydział odwoławczy:

Przewodniczący: Prezes Urzędu Patentowego Rz. P.: Stefan Czaykowski, godz. przyjęć: 11—13, tel. 110-21.

Wydział kontroli wykonywania wynalazków:

Naczelnik: Inż. Kazimierz Jankowski, godziny przyjęć: 11—13, tel. 334-85 (dodatkowy).

Kancelarja ogólna: tel. 110-16 (pok. 314), udziela informacji i przyjmuje podania w godzinach: 9—14½, w soboty: 9—13.

Bibljoteka Urzędu: (pok. 342) otwarta dla publiczności w godzinach: 9½—14½, w soboty 9½—12½.

Redakcja i Administracja „Wiadomości Urzędu Patentowego" tel. 412-65 (pok. 320), przyjmuje w godz. 9—15½, w soboty 9—14.

Wydawnictwo opisów patentowych, tel. 412-65 (dod.) (pok. 330), przyjmuje w godz. 9—15½, w soboty 9—14.

MINISTERSTWO ROLNICTWA.

Warszawa, Senatorska 15.

Do zakresu działania Ministerstwa Rolnictwa należą sprawy rolnictwa, weterynarji, leśnictwa i zarządu lasami państwowemi i rolnemi majątkami państwowemi.

Minister: Karol Niezabytowski, tel. 39-03.

Podsekretarz Stanu: Wiktor Leśniewski, tel. 39-04.

I. Departament Ogólny:

Dyrektor: Aleksander Ludwikiewicz, tel. 39-11.

Wydział Organizacyjno-Prawny — Naczelnik: Stefan Dratwa, tel. 39-05.

Wydział Osobowy — Naczelnik: Jan Głazek, tel. 17-43.

Wydział Budżetowo-Rachunkowy — Naczelnik: Kazimierz Chorzewski, tel. 39-18.

Ponadto w skład tego Departamentu wchodzi Sekretarjat Ministra kierowany przez Szefa Jana Żukotyńskiego, tel. 172-37, oraz Kancelarja Główna: Inspekt. Kanc.: Wiesław Siewierski t. 39-17 i Biuro Informacyjno-Podawcze, tel. 39-01.

II. Departament Rolnictwa:

Dyrektor: Inż. Stefan Królikowski, tel. 39-06.

Wydział Oświaty Rolniczej — p. o. Naczelnika: Witold Miśkiewicz, tel. 39-12.

Wydział Ekonomiczny — Naczelnik: Leonard Krawulski, tel. 39-26.

Wydział Wytwórczości Roślinnej — Naczelnik: Kazimierz Wojno, tel. 39-15.

Wydział Wytwórczości Zwierzęcej — p. o. Naczelnika: Edward Baird, tel. 39-07.

Wydział Meljoracyj Rolnych — Naczelnik: Inż. Stanisław Turczynowicz, tel. 39-21.

Wydział Majątków Państwowych w likwidacji — Naczelnik: Aleksander Lesisz, te. 39-19.

Przy Departamencie czynny jest Inspektor Rolnictwa: Jarosław Sakowicz, tel. 69-22.

III. Departament Chowu Koni:

Dyrektor: vacat.

Wydział Stadnin Państwowych — Naczelnik: Inż. Jan Grabowski, tel. 139-05.

Wydział Hodowli Koni: tel. 37-84.

IV. Departament Weterynarji:

Dyrektor: Dr. Franciszek Fischoeder, tel. 39-24
Wydział Administracyjny — Naczelnik: Dr. Stefan Gracz, tel. 39-14.
Wydział Zwalczania Zaraźliwych Chorób Zwierzęcych — Naczelnik: Józef Herman, tel. 184-03.
Wydział Weterynarji Samorządowej — Naczelnik: Dr. Jan Kiszkiel, tel. 39-14.

V. Departament Leśnictwa:

Dyrektor: Jan Miklaszewski, tel. 39-10.
Wice-Dyrektor: Adam Loret, tel. 89-59.

Wydział Ekonomiki Leśnej — Naczelnik: Jan Vogtman, tel. 504-30.
Wydział Ochrony Lasów — Naczelnik: dr. Teodor Świnarski, tel. 89-94.
Wydział Urządzenia Lasów Państwowych — Naczelnik: Wacław Stankiewicz, tel. 39-13.
Wydział Administracji Lasów Państwowych — Naczelnik: Józef Rosiński, tel. 39-25.
Wydział Rachuby — Naczelnik: Wiktor Borzemski, telefon 39-22.

Przy Departamencie Leśnictwa czynni są inspektorowie leśnictwa: Włodzimierz Krzeszkiewicz i Stanisław Żurkowski, tel. 6-63.

Poza Departamentami utworzony jest samoistny *Wydział Wojskowy*. Kierownik: płk. Karol Kania, tel. 84-75.

Przy Ministerstwie czynni są podległi bezpośrednio Ministrowi: prof. Józef Mikułowski-Pomorski — Konsulent, tel. 412-29, Stanisław Czekanowski — Delegat Ministra, tel. 87-43. Stanisław Rościszewski—urzędnik do szczególnych poruczeń, tel. 39-64. Stanisław Miklaszewski—konsulent, tel. 87-43 oraz Dr. Adam Rose—urzędnik do szczególnych poruczeń i Redaktor czasopisma „Rolnictwo", tel. 39-66.

W instancjach podległych Ministerstwu sprawy opieki nad rolnictwem, zarządu nad majątkami państwowemi, weterynarji i ochrony lasów należą do zakresu działania władz administracji ogólnej (wojewódzkich powiatowych), natomiast do spraw prowadzenia badań naukowych w zakresie rolnictwa, zarządu lasami państwowemi, zarządu państwowemi zakładami chowu koni oraz szkolnictwa rolniczego powołane są specjalne instytucje i urzędy, niezespolone z władzami administracji ogólnej.

Do tych ostatnich należą: Państwowe Zakłady Badawczo-Naukowe, Dyrekcje Lasów Państwowych z podległemi im Nadleśnictwami, Państwowe Zakłady Chowu Koni oraz szkoły rolnicze niższego i średniego stopnia.

Do Państwowych Zakładów Badawczo-Naukowych należą: Państwowy Instytut Naukowy Gospodarstwa Wiejskiego i Państwowy Instytut Meteorologiczny.

Państwowy Instytut Naukowy Gospodarstwa Wiejskiego z siedzibą w Puławach ma za zadanie prowadzenie prac nad metodyką badań jakoteż prac badawczych w dziedzinie gospodarstwa wiejskiego i gałęzi produkcji z niem związanych, wymagających głębszego naukowego uzasadnienia, które skutkiem tego nie mogą być podejmowane przez stacje i pola doświadczalne. Władzami instytutu są: Rada Naukowa i Dyrektor, którego obowiązki pełni obecnie dr. Stefan Kopeć. Zastępcą Dyrektora na oddział Instytutu w Bydgoszczy jest Dr. Ludwik Garbowski. Kierownikiem należącej do Instytutu Państwowej Stacji Botaniczno-Rolniczej we Lwowie jest p. Walery Swederski, a p. o. Kierownika Zakładu Sadowniczego w Zaleszczykach p. Ludgard Lachowicki-Czechowicz.

Państwowy Instytut Meteorologiczny z siedzibą w Warszawie, ul. Nowy Świat 72 jest powołany do prowadzenia badań z zakresu meteorologji oraz do organizowania i prowadzenia służby meteorologicznej na terenie całego Państwa. Dyrektorem Instytutu Meteorologicznego jest p. Antoni Bolesław Dobrowolski, tel. 65-01.

VI. Dyrekcje Lasów Państwowych:

W Białowieży — Dyrektor: inż. Antoni Sym.
W Bydgoszczy — Dyrektor: Józef Zagórski.
We Lwowie — Dyrektor: Stan. Kączkowski
W Łucku — Dyrektor: in. Michał Tittenbrun.
W Poznaniu — Władysław Grzegorzewski.
W Radomiu — Dyrektor: Edmund Mickiewicz.
W Siedlcach — Dyrektor: Wacław Rogiński.
W Warszawie — Dyrektor: Adam Loret.
W Wilnie — Dyrektor: Edward Szemioth.
W Toruniu — Dyrektor: Teofil Lorkiewicz.

Państwowe Zakłady Chowu Koni dzielą się na Państwowe Stada Ogierów i Państwowe Stadniny Koni. Państwowych Stad Ogierów jest 8, zaś Państwowych Stadnin Koni 3.

MINISTERSTWO REFORM ROLNYCH.

Plac Dąbrowskiego 5, tel. 60-95.

Minister: Prof. Dr. Witold Staniewicz, tel. 83-74, przyjmuje interesantów we wtorki i piątki między 1 a 2 godz. po poł. po uprzedniem zameldowaniu się w sekretarjacie na jeden dzień wcześniej.

Podsekretarz Stanu: Józef Radwan, tel. 59-37, dom. 122-93, godziny przyjęć w dni biurowe od godz. 12 do 1 po poł.

Departament Ogólny.

Dyrektor Departamentu: vacat.
Wydział Ogólny: Naczelnik Wydziału: Lubosław Tomassi, tel. 167-03.
Wydział Prawny: Naczelnik Wydziału: Stan. Korwin-Piotrowski, tel. 144-31.
Wydział Budżetowy: Naczelnik Wydziału: vacat, telefon 229-15.

Departament Urządzeń Rolnych.

Dyrektor Departamentu: Inż. Karol Kasiński, tel. 58-96.
Wydział Scaleniowy: Naczelnik Wydziału: Alfred Naleszkiewicz, tel. 167-18.
Wydział Parcelacyjny: Kierownik Wydziału: Feliks Woliński, tel. 89-96.
Wydział Służebnościowy i Drobnych Regul.: Naczelnik Wydziału: Karol Smoleński, tel. 92-95.
Wydział Ekonomiczno-Finansowy: Kierownik Wydziału: Włodz. Michalski, tel. 91-41.
Wydział Pomiarowy: Naczelnik Wydziału: Inż. Michał Jankowski, tel. 64-21.
Wydział Meljoracji i Budownictwa: Naczelnik Wydziału: Inż. Jan Michalski, tel. 89-53.
Główna Komisja Ziemska: Wice-Prezes: Eugenjusz Zelechowski, tel. 52-68.
Godziny przyjęć codziennie od godz. 11 do 13.

Okręgowe Urzędy Ziemskie, podległe Ministerstwu Reform Rolnych:

Okręgowe Urzędy Ziemskie

W Warszawie, Al. Ujazdowska. Prezes: Stanisław Rosłoniec, tel. 58-06.
W Białymstoku: Prezes: Marjan Kiedrzyński, tel. 401.
W Brześciu n B.: Prezes: Stefan Rychłowski, tel. 147.
W Grodnie: Prezes: Mikołaj Uszacki, tel. 64.
W Grudziądzu: Prezes: Wacław Dykier, tel. 378.
W Katowicach: Prezes: Alfred Okołowicz, tel. 648.
W Kielcach: Prezes: Bolesław Sosnowski, tel. 94.
W Krakowie: Prezes: Józef Bulanda, tel. 31-02.
W Lublinie: Prezes: Henryk Janiszowski, tel. 49.
We Lwowie: Prezes: Inż. Gustaw Chmielewski, tel. 528.
W Łucku: Prezes: Bohdan Czarnocki, tel. 85.
W Piotrkowie: Kierownik: Władysław Homan, tel. 144.
W Poznaniu: Kierownik: Jerzy Radwan, tel. 23-82.
W Wilnie: Prezes: Stanisław Łączyński, tel. 227.
W Tarnopolu: Prezes: Wiktor Krzyżanowski, tel. 239.
W Stanisławowie: Prezes: Józef Chamiec, tel. 532.

MINISTERSTWO PRACY I OPIEKI SPOŁECZNEJ.

Plac Dąbrowskiego 1.

Zakres działalności: ustawodawstwo i nadzór w sprawach polityki socjalnej, a w szczególności z zakresu ochrony pracy, ubezpieczeń społecznych, opieki społecznej, rozjemstwa, migracji i pośrednictwa pracy.

Minister: Prystor Aleksander, tel. biurowy: 319-12, domowy: 241-72.

Departament Pracy.

Plac Dąbrowskiego 1.

Dyrektor Departamentu: Inż. Jerzy Drecki, tel. 519-17.
Wydział Ochrony Pracy — Naczelnik Wydziału: Stanisław Roszkowski, tel. 226-43.
Wydział Organizacji Pracy — Naczelnik Wydziału: Mieczysław Biesiekierski, tel. 75-67.
Wydział Umów Zbiorowych i Związków Zawodowych — Naczelnik Wydziału: Tadeusz Ulanowski, tel. 263-72.

Departament Opieki Społecznej.

Nowowiejska 45.

Dyrektor Departamentu: Tadeusz Szubartowicz, tel. 96-72.
Wydział Organizacji Opieki Społecznej, p. o. Naczelnika Wydziału Radca Ministerjalny dr. Stanisław Grocholski, tel. 48-65.
Wydział opieki nad dziećmi i młodzieżą — Naczelnik Wydziału: Bronisław Krakowski, tel. 34-89.
Wydział opieki nad dorosłymi — p. o. Naczelnika Wydziału: Radca Ministerjalny, Tadeusz Grunwald, tel. 26-45.
Wydział Pośrednictwa pracy i walki z bezrobociem — Naczelnik Wydziału: Emil Wojnarowski, tel. 32-07.

Departament Ubezpieczeń Społecznych.

Nowowiejska 45.

p. o. Dyrektora Departamentu — Naczelnik Wydziału: dr. Herman Horowitz, tel. 27-87.
Wydział Ubezpieczeniowo-Matematyczny — p. o. Naczelnika Wydz.: Radca Ministerjalny Oswald Einfeld, tel. 33-49.
Wydział Ubezpieczeń Społecznych o świadczeniach długoterminowych — Naczelnik Wydziału: dr. Józef Pasternak, tel. 56-68.
Wydział Ubezpieczeń na wypadek choroby — Naczelnik Wydziału: Izydor Wyslouch, tel. 319-54.
Wydział Prezydjalny, pl. Dąbrowskiego 1. — Naczelnik Wydziału: Zygmunt Dworzańczyk, tel. 53-71.
Główny Inspektor Pracy, pl. Dąbrowskiego 1. — Marjan Klott de Heidenfeld, tel. 19-67.
Główny Urząd Ubezpieczeń, Podwale 3. Kierownik Urzędu — Naczelnik Wydziału: Adam Korski, tel. 309-36.
Urząd Emigracyjny, ul. Królewska 23.
Dyrektor Urzędu: Bolesław Nakoniecznikoff, tel. 79-34.
Wicedyrektor: Roman Kutyłowski, tel. 222-85.
Wydział Ogólny — p. o. Naczelnika Wydziału: Radca Ministerjalny Marcin Cydzik, tel. 167-53.
Wydział Wychodźtwa Kontynentalnego — p. o. Naczelnika Wydziału: Radca Ministerjalny dr. Marja Balsigerowa, tel. 138-84.
Wydział Wychodźtwa Zamorskiego — p. o. Naczelnika Wydziału: dr. Piotr Durkacz, tel. 220-16.
Biuro Naukowo-Informacyjne — Naczelnik Wydziału: inż. Feliks Gadomski, tel. 317-15.
Okręgowy Urząd Ubezpieczeń, Św. Krzyska 9. Dyrektor Urzędu: Bronisław Siwik, tel. 99-53.
Inspektorat Pracy I Okręgu, Marszałkowska 84. Okręgowy Inspektor Pracy I Okręgu: inż. Zygmunt Bohuszewicz, telefon 312-52.
Inspektorat Pracy II Okręgu, Al. Jerozolimskie 6. Okręgowy Inspektor Pracy II Okręgu: inż. Antoni Eichhorn, t. 188-48.
Państwowe Urzędy Pośrednictwa Pracy: Warszawski Grodzki — Kierownik Urzędu: Marek Popławski, Ciepła 21, telefon 114-43. Warszawski Ziemski — Kierownik Urzędu: Wiktor Świderski, Grzybowska 45, tel. 408-30.

MINISTERSTWO ROBÓT PUBLICZNYCH.

Kredytowa 9 i Pl. Dąbrowskiego 8.

Zakres działania ustalony jest w statucie organizacyjnym Ministerstwa (Monitor Polski Nr. 299 z r. 1926).

Minister: Inż. Jędrzej Moraczewski, tel. 103-18 (przyjmuje w środy i piątki od 11 do 13).
Podsekretarz Stanu: inż. Kazimierz Górski, tel. 82-94 (przyjmuje w poniedziałki, wtorki, czwartki i soboty od 11 do 13).

Departament Ogólny:

Kierownik Podsekretarz Stanu: inż. Kazimierz Górski, tel. 82-94.
ydział Ogólny: Naczelnik: inż. Zdzisław Warchałowski, tel. 59-08.
Referat I osobowy (sprawy osobowe urzędów podległych): Naczelnik: inż. Stanisław Szulc de Szulcer, tel. 305-88.
Wydział Pomiarowy (ul. Foksal 11): Naczelnik: inż. Tadeusz Niedzielski, tel. 39-84.
Biuro Triangulacyjne (Nowowiejska 43): Kierownik: inż. Walerjan Jost, tel. 222-52.
Wydział Rachunkowy: Naczelnik: Leonard Chojnacki, tel. 50-27.

Departament Wodny:

Dyrektor: inż. Marjan Prokopowicz, tel. 282-33.
Wydział Dróg Wodnych i Żeglugi Śródlądowej: Naczelnik: inż. Józef Zaczek, tel. 26-60.
Wydział Wód Niespławnych: Naczelnik: inż. Stanisław Wawrzkowicz, tel. 58-19.
Wydział Centralne Biuro Hydrograficzne: Naczelnik: inż. Tadeusz Zubrzycki, tel. 75-22.

Departament Budowlany:

Dyrektor: inż. Józef Opolski, tel. 234-02.
Wydział Nadzoru Budowlanego: Naczelnik: inż. Bolesław Pawluć, tel. 33-41.
Wydział Regulacji Osiedli: Naczelnik: inż. Józef Kania, tel. 67-89.
Wydział Budowy i Utrzymania Gmachów Państwowych: Naczelnik: Jan Tomasz Kudelski, tel. 285-63.
Wydział Zarządu Gmachów Państwowych: Naczelnik: inż. Stefan Kozłowski, tel. 82-14.

Departament Drogowy:

Dyrektor: inż. Melchior Nestorowicz, tel. 81-18.
Wydział Utrzymania Dróg: Naczelnik: inż. Mieczysław Rappe, tel. 81-15.
Wydział Budowy Dróg: Naczelnik: inż. Wiktor Godlewski, tel. 67-98.
Wydział Mostowy: Naczelnik: vacat, tel. 222-49.

Departament Prawno - Administracyjny:

Dyrektor: Wojciech Krajewski, tel. 153-12.
Wydział Prawno - Wodny: Naczelnik: Dr. Czesław Pawlikowski, tel. wewn.
Wydział Prawno - Budowlany: Naczelnik: Gustaw Szymkiewicz, tel. 107-71.
Wydział Ustawodawczy: Naczelnik: Stanisław Piwocki tel. 50-29.

Wydział Elektryczny:

Wydział Elektryczny: Naczelnik: inż. Kazimierz Siwicki, tel. 12-54.

Dyrektorzy Departamentów i Naczelnicy Wydziałów przyjmują codziennie od 11 do 13.

Podległe Urzędy II instancji w Warszawie:

Dyrekcja Robót Publicznych w Komisarjacie Rządu m. st. Warszawy (Długa 50): Kierownik: inż. Jan Choynowski, tel. 415-02.
Dyrekcja Robót Publicznych w Urzędzie Wojewódzkim w Warszawie (Al. Ujazdowska 5): Dyrektor: inż. Władysław Tryliński, tel. 167-56.
Dyrekcja Dróg Wodnych w Warszawie (Jasna 10): Dyrektor: inż. Kazimierz Rodowicz, tel. 69-84.
Urząd Budowy Gmachów Państwowych w m. st. Warszawie (Długa 50): Dyrektor: inż. Tadeusz Szanior, tel. 415-03.

Podległe Urzędy II instancji na prowincji:

Dyrekcje Dróg Wodnych w Krakowie, Toruniu i Wilnie.
Dyrekcje Robót Publicznych we wszystkich Urzędach Wojewódzkich i Biuro projektu meljoracji Polesia w Brześciu n/B.

Przedsiębiorstwa Państwowe:

Państwowe Zakłady Wodociągowe na Górnym Śląsku w Katowicach.
Państwowe Zakłady Obróbki Drzewa w Persenkówce ad Lwów.
Przy Ministerstwie funkcjonują jako ciała doradcze:
1) Polski Komitet Energetyczny.
2) Państwowa Rada Elektryczna.
3) Państwowa Rada Miernicza.

MINISTERSTWO SPRAW WOJSKOWYCH.

Nowowiejska 1—5, tel. Centrala.

Minister: Marszałek Polski Józef Piłsudski.
I Vice-Minister: gen. dyw. Daniel Konarzewski.
II Vice-Minister: gen. bryg. Kazimierz Fabrycy.

Ciała doradcze przy Ministrze:

Rada Naukowa wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego. Komitet dla spraw uzbrojenia i sprzętu. Rada Sanitarna. Rada Chemiczna.
Gabinet Ministra: Szef ppłk. S. G. Józef Beck.
Biuro Personalne M. S. Wojsk.: Szef płk. Bohdan Hulewicz.
Korpus kontrolerów: Szef (vacat).
Administracja armji: Szef — I vice-min. gen. dyw. D. Konarzewski.
Zastępca szefa: gen. bryg. dr. Ferdynand Zarzycki.
Departamenty: piechoty — szef płk. Stefan Józef Cwiertniak; kawalerja — szef. gen. bryg. Józef Tokarzewski; artylerji — szef płk. S. G. inż. Emil Krukowicz-Przedrzymirski; lotnictwa — szef płk. S. G. inż. Ludomił Rayski; inżynierji — szef płk. inż. Skoryna; budown. — szef. inż. Zygmunt Wieliński; uzbrojenia — szef. płk. inż. Kazimierz Kieszniewski; intendentury — szef płk. inż. Juljan Koźmiński; sanitarnego — szef gen. bryg. dr. Stanisław Rouppert; sprawiedliwości — szef gen. bryg. dr. Józef Daniec; szef biura historycznego — gen. bryg. Juljan Stachiewicz.
Kurja Biskupia (Miodowa 14, tel. 520-91).
Biskup polowy w. p. — ks. dr. Stanisław Gall.
Kierownictwo Marynarki Wojennej (Chałubińskiego 3, tel. 521-85).
Szef Komandor Jerzy Świrski.
Wyższa Szkoła Wojskowa: komendant — gen. bryg. Tadeusz Kutrzeba.

Okręgi Korpusów:

Dowódca O. K. Nr. I (Warszawa, Przejazd 15, tel. 521-51) gen. bryg. Jan Wróblewski.
Dowódca O. K. Nr. II (Lublin) gen. bryg. Stanisław Taczak.
Dowódca O. K. Nr. III (Grodno) gen. bryg. inż. Aleksander Litwinowicz.
Dowódca O. K. Nr. IV (Łódź) gen. bryg. Stanisław Małachowski.
Dowódca O. K. Nr. V (Kraków) gen. dyw. Stanisław Wróblewski.
Dowódca O. K. Nr. VI (Lwów) gen. bryg. Popowicz.
Dodwódca O. K. Nr. VII (Poznań) gen. dyw. Kazimierz Dzierżanowski.
Dowódca O. K. Nr. VIII (Toruń) gen. bryg. Stefan Wiktor Pasławski.
Dowódca O. K. Nr. IX (Brześć n/Bugiem) gen. bryg. Mieczysław Trojanowski.
Dowódca O. K. Nr. X (Przemyśl) gen. bryg. inż. Andrzej Galica.
Generalny Inspektorat Sił Zbrojnych (Al. Ujazdowska 1, 3, 5, tel. 520-50).

Główny Inspektor Sił Zbrojnych: Minister Spraw Wojskowych: Marszałek Polski Józef Piłsudski.
Inspektorowie armji: w Warszawie — gen. dyw. Kazimierz Sosnkowski, gen. dyw. Edward Rydz-Śmigły, gen. dyw. Aleksander Osiński, gen. dyw. Józef Rybak, gen. dyw. Jan Romer, gen. dyw. Leon Berbecki.
Inspektorowie armji: Lwów — gen. dyw. Mieczysław Norwid-Neugebauer; w Toruniu — gen. dyw. Leonard Skierski, w Wilnie — gen. bryg. Stanisław Burchardt-Bukacki.
Generałowie zaliczeni do Gen. Inspektoratu: gen. bryg. Gustaw Orlicz-Dreszer, gen. bryg. Stefan Dąb-Biernacki, gen. bryg. Juljusz Rómmel, gen. bryg. Tadeusz Piskor, szef Szt. Gł.

Sztab Główny:

Plac J. Piłsudskiego 3, tel. Centrala.

Szef Sztabu Generalnego: gen. dyw. Tadeusz Piskor.
I Zastępca Szefa Sztabu Gł.: gen. bryg. Stanisław Kwaśniewski.
II zastępca Szefa Sztabu Gł.: vacat.
Szefowie oddziałów: I-go — płk. S. G. Józef Kordjan Zamorski; II-go — vacat; III-go — płk. S. G. Zdzisław Przyjałkowski; IV-go — płk. S. G. Marjan Bolesławicz.

Instytuty:

Instytut Badań Inżynierji. Nowowiejska 54.
Instytut Badań Lotnictwa, Lotnisko.
Instytut Badań Materjałów Uzbrojenia, Ludna 11.
Instytut Techniczny Intendentury, Koszykowa 79.
Wojsk. Instytut Geograficzny, Wilcza 64.
Wojsk. Instytut Naukowo-Wydawniczy, pl. Józefa Piłsudskiego 5.
Komenda Garnizonu i Placu M. St. Warszawy, pl. Józefa Piłsudskiego 5.
Korpus Ochrony Pogranicza (K.O.P.), Nowy Świat 69.
Państw. Urząd Wychow. Fizyczn. i Przysposob. Wojsk. pl. Józefa Piłsudskiego 3.

Służba Sprawiedliwości:

Najwyższy Sąd Wojskowy, pl. Józefa Piłsudskiego 5.
Wojskowy Sąd Okręgowy Nr. 1, pl. Józefa Piłsudskiego 5.
Wojskowy Sąd Rejonowy, Gęsia 24.
Wojskowe Więzienie Śledcze, Dzika 19.

Szkoły Wyższe i Oficerskie:

Szkoła Podchorążych Inżynierji, Nowowiejska 54.
Szkoła Podchorążych Sanitarnych. Górnośląska 45.
Wyższa Szkoła Intendentury, Koszykowa 79.
Wyższa Szkoła Wojenna, Koszykowa 79.
Szkoła Gazowa, Marymont, Marji Kazimiery 1.

Zakłady i Wytwórnie:

Główna składnica samochodowa, Stalowa 77.
Państwowa Wytw. Łączności, Chmielna 53-a.
Państw. Wytw. Samoch., Terespolska 34—36.
Państw. Wytw. Saper., Górczewska 44-a.
Państwowe Zakłady Inżynierji (Dyrekcja), Królewska 35.
Wojskowy Zakład Zaopatrz. Aeronautyki, Mokotów, Lotnisko.
Wojskowy Zakład Zaopatrz. Inż., Stalowa 62.
Główna Składnica Łączności, Powązkowska 7—13.
Wojsk. Zakład Zaopatrz. Sanitarn., Powązki.

MINISTERSTWO KOMUNIKACJI.

Nowy Świat 14, tel. Centrala).

Minister: Inż. Alfons Kühn.
Podsekretarz Stanu: Inż. Witold Czapski.
Wydział Prezydjalny: Naczelnik — Marjan Buszyński; referent prasowy — T. Strzetelski; dział biletowy: kierownik — K. Stopczyński; oddział rachunkowy: kierownik — Z. Łopiński; kancelarja główna: naczelnik — M. Adamski.
Sekretarz Ministra: Gustaw Rożałowski.

Ciała doradcze przy Ministrze:

Państwowa Rada Kolejowa. Rada Techniczna. Komitet Lotnictwa cywilnego. Komisja Językowa.

Główna Inspekcja Komunikacji: p. o. Gł. Inspektora inż. K. Falkowski; inspektorzy: St. Dziekoński, inż. St. Trepkowski, J. Śniechowski, inż. G. Ejsmont, W. Nowosielski, S. Wójcik, inż. P. Karasiński.

Departament Administracyjny: dyrektor — dr. Adam Gałecki.

Naczelnicy Wydziałów: osobowego — T. Zajączkowski; uposażeń — P. Bogdanowicz; prawnego — J. Głowacki; zaopatrzeń — A. Skala; kier. biura organiz. — W. Batycki; zast. nacz. kanc.—E. Roubinek. Przewodniczący wyższ. kom. dyscypl.—M. Sędziuk.

Departament Finansowy: dyrektor — Franciszek Uhniat.

Naczelnicy Wydziałów: budżetowego — J. Siekierski; dochodowego — E. Brzezowski; rozchodowego — L. Świergocki; kancel.: zast. nacz. — M. Keller.

Departament Handlowo - Taryfowy: dyrektor — Stanisław Kołakowski.

Naczelnicy Wydziałów: taryf.-osob. i transportowy — S. Rogalski; taryf towarowych wewnętrzn. — J. Gieysztor; taryf towarow. zagr. — dr. Z. Taszycki; nacz. kanc. — E. Kopczyński.

Departament Eksploatacyjny: dyrektor—inż. Adam Frank.

Naczelnicy wydziałów: ruchowego — inż. A. Tur; pasażerskiego — F. Moskwa; przewozowego — inż. K. Włodek; taborowego — inż. M. Gronowski; spraw wojsk. — J. Katoliński; kancel.: zast. nacz. — A. Kielanowski; referat kolei wąskotor.— inż. K. Chojnowski.

Departament Utrzymania i Budowy: dyrektor — inż. Aleksy Ciechanowiecki.

Naczelnicy Wydziałów: ogóln.-budowl. — inż. W. Bączalski; utrzymania — inż. B. Hummel; mostów — inż. Z. Gubrynowicz; zabezp. ruchu pociągów — inż. Z. Podgórski; spraw koncesyjnych i wywłaszcz. — J. Zajas; kancelarja — J. Giernatowski.

Departament Mechaniczny i Zasobów: dyrektor — inż. Bronisław Skupiewski.

Inspektor — inż. M. Piechowski.

Naczelnicy Wydziałów: mechan.-trakcyjnego — inż. S. Wasilewski; warsztatowego — inż. J. Wagner; budowy i zakupu taboru — inż. T. Świeściakowski; zasobów i zakupów — inż. J. Bortnowski; kancel.: zast. nacz. — K. Goławski.

Wydział Sanitarny: nacz. — dr. T. Borzęcki.

Statystyka: kier. biura — inż. J. Śniechowski.

Wydział Lotnictwa cywilnego: nacz. — ppłk. inż. Cz. Filipowicz.

Dyrekcje kolei żelaznych

Warszawska (ul. Nowy Świat 13, tel. 20-66): prezes dyrekcji — inż. Witold Bieniecki. Vice-Prezesi: dr. Karol Fijałkowski i inż. Edward Zienkiewicz.

Gdańska: Prezes dyrekcji — inż. Tadeusz Czarnowski.

Poznańska: Prezes dyrekcji — inż. Stanisław Ruciński.

Wileńska: Prezes dyrekcji — inż. Juljan Staszewski.

Radomska: Prezes dyrekcji — inż. Seweryn Andrzejewski.

Lwowska (ul. Zygmuntowska): Prezes dyrekcji — inż. Paweł Prachtel-Morawiański.

Stanisławowska: Prezes dyrekcji — inż. Stefan Wiktor.

Krakowska: Prezes dyrekcji — (p. o.) inż. M. Gronowski.

Katowicka: Prezes dyrekcji — inż. Bogusław Dobrzycki.

MINISTERSTWO POCZT I TELEGRAFÓW.

Warszawa, Plac Napoleona 8, tel. : Centrala Poczty.

Minister: Tadeusz Boerner, tel. 318-20, godz. przyjęć: za uprzedniem zapisaniem się u sekretarza p. Minister wyznacza dzień przyjęcia.

Podsekretarz Stanu: Inż. Włodzimierz Dobrowolski, telefon 318-34, godziny przyjęć: codziennie od godz. 10-ej do 12-ej.

I. Departament Ogólny.

Dyrektor Departamentu: Zygmunt Frączkowski, tel. 243-60, godziny przyjęć: poniedziałki, czwartki i soboty od godz. 11-j do 13-ej.

1. Wydział Ogólny. Naczelnik Wydziału: Władysław Słojewski, tel. 9-11 i 130 wew., godz. przyjęć: poniedziałki, czwartki i soboty od 11-ej do 13-ej.

2. Wydział Organizacyjny. Naczelnik Wydziału: Aleksander Czaykowski, tele. 112 wew.

3. Wydział Lokalny. — Naczelnik Wydziału: Marjan Pajor, tel. 119 wew.

4. Wydział Budżetowo-Kasowy — Naczelnik Wydziału: Włodzimierz Leściechi telefon 122 wew.

II. Departament Pocztowy.

Dyrektor Departamentu: Henryk Hellmann, tel. 77-90, godz. przyj.: codziennie od 11-ej do 13-ej.

5. Wydział Pocztowo-Krajowy: Naczelnik Wydziału: Teodor Trepka, tel. 109 wew.

6. Wydział Pocztowo-Zagraniczny — Naczelnik Wydziału: Dr. Mieczysław Kaczanowski, tel. 117 wew.

7. Wydział Komunikacyjny — Naczelnik Wydziału: Józef Tyliński, telefon 207 wew.

III. Departament Techniczny.

Dyrektor Departamentu: Podsekretarz Stanu inż. Włodzimierz Dobrowolski, tel. 318-94, godz. przyjęć: codziennie od 10 do 12-ej.

8. Wydział Eksploatacji Telegrafów i Telefonów — Naczelnik Wydziału: inż. Stanisław Daszyński, tel. 113 wewn.

9. Wydział Budowy i Konserwacji — Naczelnik Wydziału: inż. Jan Zajkowski, tel. 161 wewn. i 89-23.

10. Wydział Radjotelegraficzny (Marszałkowska 111) — Naczelnik Wydziału: inż. Eugenjusz Stalinger, tel. 77-27.

11. Wydział Gospodarczy — Naczelnik Wydziału: inż. Karol Żuchowicz, tel. 131 wewn. i 74-92.

12. Wydział Wojskowy — Naczelnik Wydziału: P. o. nacz. Wydz.: major dyplom. Maciej Romer, tel. 162-50.

Instytucje podległe Ministerstwu Poczt i Telegrafów.

Dyrekcje Poczt i Telegrafów:

W Warszawie — Prezes: inż. Kazimierz Zajdler.
W Lublinie — Prezes: Jan Walcher.
W Wilnie — Prezes: inż. Józef Żółtowski.
We Lwowie — Prezes: Dominik Moszoro.
W Krakowie — Prezes: inż. Kazimierz Dutczyński.
W Poznaniu — Prezes: Władysław Kazimierski.
W Bydgoszczy — Prezes: Sylwester Maciejewski.
W Katowicach — Prezes: Leonard Kuntze.

Dyrekcja Poczt i Telegrafów Rzeczypospolitej polskiej w Gdańsku — Prezes: Józef Zakrzewski.

Izba Kontroli Rachunkowej Poczt i Telegrafów w Bydgoszczy — Dyrektor: Aleksander Wojnowski.

Główny Skład materjałów pocztowych przy Ministerstwie Poczt i Telegrafów — Warszawa, Ludna 4.

Kierownik: Bolesław Sulikowski, tel. 316-56.

Główny Skład materjałów technicznych przy Ministerstwie Poczt i Telegrafów — Warszawa, Szwedzka 2.

Kierownik: Stefan Strzelecki, tel. 13-60.

MINISTERSTWO WYZNAN RELIGIJNYCH I OŚWIECENIA PUBLICZNEGO.

Bagatela 12.

Minister: Dr. Czerwiński Sławomir, tel. 150-31.

DEPARTAMENT OGÓLNY.

Wydział Prezydjalny.

Naczelnik Wydziału: Dr. Pollak Michał, tel. 52-29.

Wydział Prawny.

Naczelnik Wydziału: Dr. Okęcki Stanisław, tel. 316-42.

Wydział Budżetowo - Rachunkowy.

Nowogrodzka 21.

Naczelnik Wydziału: Nowak Andrzej, tel. 5-69.

Wydział Budownictwa Szkolnego.

Plac Trzech Krzyży 8.
Naczelnik Wydziału: Mączeński Zdzisław, tel. 25-78.

Wydział Wychowania Fizycznego i Higjeny Szkolnej.

Naczelnik Wydziału: tel. 235-54.
Wizytator Szkół: Sikorski Walerjan, tel. 52-59.

Wydział Sprawozdawczy.

Naczelnik Wydziału: Kielski Bolesław, tel. 6-14.

DEPARTAMENT SZKOLNICTWA OGÓLNO-KSZTAŁCĄCEGO.

Bagatela 12.

Dyrektor Departamentu: Złobicki Władysław, tel. 238-85.

Wydział Szkół Powszechnych.

Naczelnik Wydziału: Dr. Reiter Marjan, tel. 163-47.

Wydział Szkół Średnich.

Naczelnik Wydziału: Pieracki Kazimierz, tel. 232-04.

Wydział Kształcenia Nauczycieli.

p. o. Naczelnika Wydziału: Dzierżyński Ignacy, tel. 6-31.

Referat Kwalifikacyj Nauczycieli.

Naczelnik Wydziału: Gubrynowicz Władysław, t. 275-341

Wydział Organizacyjno - Programowy.

Plac Trzech Krzyży 8.
Naczelnik Wydziału: Gubrynowicz Władysław, tel. 274-34

Wydział Oświaty Pozaszkolnej.

Naczelnik Wydziału: Godecki Marjan, tel. 316-44.

DEPARTAMENT SZKOLNICTWA ZAWODOWEGO

Hoża 88.

Dyrektor Departamentu: Jarniński Mieczysław, t. 43-93.

Referat Administracyjny.

Naczelnik Wydziału: Dobija - Dziubczyński Tadeusz, telefon Nr. 66-46.

Wydział Kształcenia Technicznego.

p. o. Naczelnika Wydziału: Romanowski Antoni, t. 316-41.

Wydział Dokształcenia Zawodowego i Szkół Handlowych.

Naczelnik Wydziału: Dr. Waryński Tadeusz, tel. 78-42.

Wydział Kształcenia i Dokształcania Kobiet.

p. o. Naczelnika Wydziału: Zaborowska Marja, tel. 6-19.

DEPARTAMENT NAUKI I SZKÓŁ WYŻSZYCH.

Hoża 88.

Dyrektor Departamentu: Michalski Stanisław, tel. 51-88.

Wydział Nauki.

Naczelnik Wydziału: Dzik Faustyn, tel. 316-45.
Naczelnik Wydziału: Demby Stefan, tel. 316-93.

Wydział Szkół Wyższych.

Naczelnik Wydziału: Buszkowski Leon, tel. 51-88.

DEPARTAMENT SZTUKI.

Bagatela 12.

Dyrektor Departamentu: Jastrzębowski Wojciech, t. 50-23.

Wydział Sztuk Plastycznych i Zabytków.

Naczelnik Wydziału: Wojciechowski Jarosław, tel. 29-57.

Wydział Literatury, Muzyki i Teatrów.

Naczelnik Wydziału: (Vacat).

DEPARTAMENT WYZNAŃ RELIGIJNYCH.

Al. Ujazdowskie 37.

Dyrektor Departamentu: Potocki Franciszek, tel. 144-40.

Wydział Wyznania Rzymsko - Katolickiego.

Naczelnik Wydziału: Głowacki Stanisław, tel. 178-04.

Wydział Wyznań Chrześcijańskich Niekatolickich.

p. o. Naczelnik Wydziału: Bogdański Edward, tel. 45-16.

Wydział Wyznań Niechrześcijańskich.

Naczelnik Wydziału: Bogdański Edward, tel. 45-16.

WYDZIAŁ ARCHIWÓW PAŃSTWOWYCH.

Długa 13.

Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych: Ptaszycki Stanisław, tel. 124-52.

WYKAZ URZĘDÓW

podległych Departamentowi Nauki i Szkół Wyższych.

1) Polskie Państw. Muzeum Przyrodnicze, Warszawa, ul. Krak. Przedmieście 26/28. — Zawiera zbiory zoologiczne.
Dyrektor: Dr. Antoni Wagner, Wice-dyrektor: Jan Sztolcman.

2) Państwowe Grono Konserwatorów Zabytków Przedhistorycznych, Warszawa, Łazienki, ul. Agrykola 9, tel. 199-45.
Kierownik: Dr. Roman Jakimowicz.

3) Konserwatorowie Zabytków Przedhistorycznych:
Dr. Roman Jakimowicz, Warszawa, ul. Szczygla 7.
Dr. Zygmunt Zakrzewski, Poznań, Muzeum Wielkopolskie.
Dr. Józef Żurowski, Kraków, ul. Karmelicka 18, II p
Stefan Krukowski, Warszawa, ul. Śniadeckich 8.
Michał Drewko, Warszawa, ul. Agrykola 9 (Państwow. Grono Kons. Zab. Przedhistorycznych).

4) Delegat Ministra W. R. i O. P. do spraw ochrony przyrody, ul. Lubicz 46 w Krakowie.

Wykaz urzędów podległych Departamentowi Sztuki.

Dyrekcja Zbiorów Państwowych.

Warszawa, Pałac pod Blachą (Zamek).
Dyrektor — vacat.
P. o. Dyrektora: Kazimierz Brokl.

Kuratorjum Okręgu Szkolnego Krakowskiego.

Kraków, ul. Wielopole, tel. 30-75.
Kurator: Dr. Kupczyński Tadeusz.

Kuratorjum Okręgu Szkolnego Lubelskiego.

Lublin, ul. 3 Maja 6, tel. 6-64.
Kurator: Dr. Nowicki Eustachy, tel. 6-65.

Kuratorjum Okręgu Szkolnego Lwowskiego.

Lwów, Karmelicka 4, tel. 81.
Kurator: Pytlakowski Ignacy.

Kuratorjum Okręgu Szkolnego Łódzkiego.

Łódź, Piotrkowska 104, tel. 4-29 i 4-30.

Kuratorjum Okręgu Szkolnego Poleskiego.

Brześć n/Bugiem, Berbeckiego 8, tel. 33.
Kurator: Gąsiorowski Zygmunt.

Kuratorjum Okręgu Szkolnego Pomorskiego.
Kurator: Dr Ryniewicz Antoni.

Toruń, Sienkiewicza 44, tel. 8-36.
Kurator: Szwemin Jan.

Kuratorjum Okręgu Szkolnego Poznańskiego.

Poznań, Towarowa 23, tel. 38-83.
Kurator: Dr. Namysł Joachim, tel. 38-55.

Kuratorjum Okręgu Szkolnego Warszawskiego.

Warszawa, Al. Ujazdowskie 20, tel. 229-13.
Kurator: Zawadzki Grzegorz.

Kuratorjum Okręgu Szkolnego Wileńskiego.

Wilno, ul. Wolana, tel. 9-32.
Kurator: Pogorzelski Stefan, tel. 53.

Kuratorjum Okręgu Szkolnego Wołyńskiego.
Równe, tel. 1-37.
Kurator: Szelągowski Kazimierz

Liceum Krzemienieckie.

Krzemieniec.
Wizytator: Poniatowski Juljusz

Wydział Oświecenia Publicznego Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego.

Katowice.
Naczelnik Wydziału: Dr. Ręgorowicz Ludwik.

MINISTERSTWO SPRAWIEDLIWOŚCI.

Długa 7, tel. Centrala

Minister: Stanisław Car, tel. 28-76.

Podsekretarz Stanu: Stefan Sieczkowski, dod. tel. 96-01.
Szef Sekretarjatu Ministra: Janina Puchalska.

Departament Ustawodawczy: Dyrektor: vacat.
Naczelnicy Wydziałów: prawa cywilnego — dr. Kazimierz Jaszczurkowski; prawa karnego i administracyjnego — Władysław Kuczyński.
Departament Administracyjny: Dyrektor — Mieczysław Świątkowski.
Naczelnicy Wydziałów: administracyjnego — Stanisław Batycki; osobowego — Adam Kwiatkowski; statystycznego (Długa 50) — Apolinary Szeluto; gospodarczo - skarbowego — Antoni Neyman; kancelarja główna — Janina Puchalska.
Departament Karny: Dyrektor (p. o — Lucjan Jaxa-Maleszewski.
Naczelnicy Wydziałów: administracji więzień — vacat; pracy więźniów — Bolesław Czarkowski; Karno - penitencjarnego — dr. Stanisław Warmski.

Nadzór Prokuratorski: Podprokurator Sądu Najwyższego — Lucjan Bekierman.
Podprokurator Sądu Apel. — Stefan Raczyński.
Redakcja i Administracja „Dziennika Ustaw" (Długa 50).
Komisja Kodyfikacyjna (Mokotowska 14, tel. 91-82).

Kasy Chorych w Polsce

Kasy Chorych podlegające ustawowemu nadzorowi organów Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej, któremi są Główny Urząd Ubezpieczeń i Okręgowe Urzędy Ubezpieczeń stworzyły swój własny samorządowy ustrój, jakkolwiek znaczna część Kas Chorych z rozmaitych powodów rządzona jest przez komisarzy, zastępujących nie wprowadzone jeszcze lub rozwiązane Rady i Zarządy Kas Chorych.

W myśl ustawy z dnia 19 maja 1920 r. wszystkie istniejące w Polsce Kasy Chorych tworzą związek p. n. „Ogólno - Państwowy Związek Kas Chorych w Polsce", którego siedzibą jest Warszawa, a pośrednim ogniwem organizacyjnym jest 6 Okręgowych Związków Kas Chorych w Warszawie, Łodzi, Poznaniu, Krakowie, Lwowie i Wilnie, między które podzielony jest terytorjalnie cały obszar Państwa. Jako naczelny organ samorządu Kas Chorych Ogólno-Państwowy Związek ma za zadanie koordynowanie i uzupełnianie ich działalności, a więc przedstawicielstwo interesów i ochronę prawną Związków Okręgowych i Kas Chorych i zastępowanie ich przed władzami, sądami i instytucjami prawno - publicznemi i prywatnemi w kraju i zagranicą.

Ilość członków Kas Chorych i fundusze.

Jak przedstawia się całokształt ubezpieczenia na wypadek choroby, ile obejmuje członków, jakie posiada fundusze, na co je zużywa, to obecnie na podstawie oficjalnych, urzędowych danych gromadzonych przez Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej da się zupełnie ściśle ująć w cyfry oparte na sprawozdaniach i bilansach Kas Chorych. W r. b. Ministerstwo wydało III Rocznik Ubezpieczeń Społecznych w Polsce z najszczegółowszemi datami do r. 1928. Doliczając Kasy Chorych Górnego Śląska, działające na podstawie ustawy niemieckiej wraz z Kasami opartemi o ustawę polską z 19 maja 1920 posiadamy na całym obszarze Państwa 291 Kas Chorych, obejmujących 2.233.726 ubiezpieczonych. W stosunku do

innych państw — wbrew nawet w poważnej publicystyce spotykanemu twierdzeniu o wielkim procencie ludności ubezpieczonej na wypadek choroby — stwierdzić trzeba, że pozostajemy daleko w tyle. W Anglji w około 14 tysiącach Kas Chorych ubezpieczonych jest 35% ludności, w Niemczech (w około 8.000 Kas) ubezpieczonych jest 32%, w Austrji 34%, w Czechosłowacji 19% ludności, jak stwierdzają Międzynarodowe Biura Pracy. Polska, mająca w r. 1928 ponad 32 miljony ludności posiada więc około 7% ubezpieczonych w Kasach Chorych, nie może więc uchodzić jeszcze za państwo kroczące co do ubezpieczeń na równi z swoimi zachodnimi sąsiadami.

Podobnie owe olbrzymie rzekomo ciężary, które ponosi życie gospodarcze na ubezpieczenie na wypadek choroby w świetle cyfr oficjalnych wyglądają bardzo skromnie w porównaniu z zagranicą.

W dniu 1 stycznia 1928 przypis składek, stanowiący 95,38% ogółu dochodów Kas Chorych wynosił 194.271.607 zł., przeciętna składka na ubezpieczonego nie przenosi więc 100 zł. (wynosiła w r. 1928 97 zł. 97 gr.), podczas gdy w Niemczech przy ogólnej sumie wpływów ze składek wynoszącej w okrągłej cyfrze z górą 5 miljardów zł. składka na ubezpieczonego dochodzi do 150 zł. na członka. Doświadczenie dziesiątków lat wykazało, że przy wielkiej ilości ubezpieczonych, w wielkich kasach i przy masowem leczeniu w wielkich zakładach składka ubezpieczeniowa zmniejszać się powinna.

Niskie składki w Polsce wykazują dowodnie, jak niskie jest wynagrodzenie za pracę, składki bowiem wymierzane są procentowo. Poziom płac robotniczych i pracowniczych w Polsce jest — jak wiadomo najniższy z państw europejskich (nie licząc Rosji) i zwłaszcza na kresach składki ubezpieczeniowe są bardzo niskie.

Wydatki na świadczenia.

Wydatki na świadczenia wynosiły za r. 1927 ogółem 149.205.474 zł. co stanowi 76,8% przypisu składek. Zasiłki pieniężne, t. j. zwrot w gotówce ubezpieczonym ich opłat wynosił 23,1% składek. Koszty pomocy lekarskiej wynosiły 21,9% składek. Lekarstwa i środki opatrunkowe 15%. Leczenie w szpitalach i przewóz chorych 16,8%. W myśl przepisów ustawy Kasy Chorych muszą stwarzać fundusz zapasowy i wedle danych z wymienionego rocznika na ten cel przelano 13,7% składek. Pozostała część składek została zużyta na t. zw. koszta ogólne i administrację. Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej oblicza koszta administracji w zależności od czasu istnienia Kasy, zrozumiałe jest bowiem, że Kasa, znajdująca się w stanie organizacji musi mieć znacznie większe koszta ogólne i administracyjne, niż Kasa istniejąca dziesiątki lat. Przyjmując za podstawę obliczenia 229 kas, działających przez pełny rok sprawozdawczy i sprawozdania ich, oraz wyniki lustracji stwierdza Rocznik Ministerstwa P. i O. Sp., że ogólna suma wydatków na administrację wynosiła 9,8% przypisu składek (wobec 10% w r. 1926) z czego zużyto na wydatki osobowe 8,5%, a na wydatki rzeczowe 1,3% przypisu. Wynika z powyższych cyfr oficjalnych, że administracja Kas Chorych staje się coraz sprawniejsza i tańsza.

Majątek Kas Chorych.

Bardziej skomplikowanie przedstawia się sprawa majątku Kas Chorych. Aktywa Kas Chorych na 31 grudnia 1927 wynosiły wedle bilansów zł. 106.011.667 i wzrosły w porównaniu z r. 1926 o 32.123.683 zł.

W passywach najważniejszą pozycję stanowiły zobowiązania wobec innych wynoszące 23.522.599 zł., długi hipoteczne 2.246.917 zł., fundusz amortyzacyjny wykazywał wysokość 8.964.230 zł. W myśl nowych przepisów wydanych przez Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej niedobory umarzano z funduszów zapasowych, zamiast — jak dawniej — wykazywać w niezmienionej wysokości obok ew. nadwyżek bilansowych. Wskutek tego fundusz zapasowy na 31 grudnia 1927 wynosił 81.394.726 zł. zamiast stanu z końca ub. r. zwiększonego przelewami z r. sprawozdawczego, któryby wynosił 82.919.421 zł.

Po obliczeniu niedoboru Kas Chorych, które nie mogły go umorzyć, wymieniony Rocznik ustala majątek Kas Chorych na sumę 73.524.878 zł.

Okręgowy Związek Kas Chorych w Warszawie

Okręgowy Związek Kas Chorych w Warszawie powstał w roku 1925 obejmując swym zakresem działalności trzy województwa (Warszawskie Lubelskie i Białostockie) i jednocząc w sobie 56 Kas w tem tak wielką i poważną, jak Kasa m. st. Warszawy.

Zadaniem Związku jest koordynowanie wysiłków poszczególnych Kas, udzielanie pomocy ich pracom, podejmowanie zadań związanych z lecznictwem ubezpieczonych, a przekraczających możność pojedyńczych Kas. Z tych ostatnich spraw wymienimy tu podjęcie budowy przez Związek wielkiego sanatorjum dla gruźlików, obliczonego na 1000 łóżek. Sanatorjum wzniesione będzie na obszernym, stumorgowym terenie leśnym pod Gostyninem i ułatwi znacznie Kasom ich walkę z gruźlicą.

Do tegoż zakresu prac należy zaliczyć zorganizowanie przez Związek dwuch Zakładów Rentgenowskich, a mianowicie w Lublinie i Białymstoku dla Kas Chorych z tychże województw. Zakłady te, pracując od niedawna, zyskały już sobie wielką popularność w Kasach, o czem świadczy stale wzrastająca liczba chorych do badań rentgenem, skierowywanych przez Kasy.

Związek, doceniając w całej pełni znaczenie akcji zapobiegania chorobom, uruchomił począwszy od roku 1928 stałe kolonje letnie dla dzieci ubezpieczonych. Związek prowadzi również szeroko zakreśloną akcję odczytową z zakresu hygjeny wśród ubezpieczonych. W tym celu nabyty został aparat kinematograficzny i szereg odpowiednich filmów. Wielka frekwencja na tych odczytach wskazuje na celowość tej formy pracy.

Aparat lekarzy specjalistów na prowincji i zakładów leczenia specjalistycznego jest jeszcze niedostatecznie rozbudowany. Związek ułatwia tu Ka-

som pracę, skierowując chorych z tych Kas do odpowiednich lekarzy specjalistów w Warszawie i uruchamiając sieci objazdowych lekarzy specjalistów.

Kasy Chorych, jako instytucje, zwłaszcza na terenie b. zaboru rosyjskiego, stosunkowo młode, napotykają na niejedną trudność w swej gospodarce. Związek przez lustracje swe, zarówno administracyjne, jak i lekarskie i apteczne reguluje tę gospodarkę, udziela wskazówek jak ją należy prowadzić.

Do Związku Kasy nadsyłają wykazy nabywanych dla swych ubezpieczonych leków. Związek bada te wykazy, kontroluje celowość zapisywanych leków, stwierdza zgodność ich cen z obowiązującą taksą, przyczyniając się w ten sposób do uchronienia Kas od zbędnych wydatków.

Stały kontakt z Kasami, bliska styczność z ich działalnością czyni ze Związku instytucję, która swą pracą przyczynia się do szybkiej i coraz doskonalszej rozbudowy, będącej jeszcze w okresie początkowym, o wielkiej doniosłości akcji, której na imię— ubezpieczenia społeczne.

KURJER POLSKI

WIELKI ORGAN GOSPODARCZY, POLITYCZNY SPOŁECZNY I LITERACKI
EGZYSTUJE OD 30 LAT

WYCHODZI CODZIENNIE

WARSZAWA TEL. 9-95 „ 294-11 „ 47-25 „ 175-14 TAMKA 46

Urzędy dyplomatyczne i konsularne

ORGANIZACJA SŁUŻBY KONSULARNEJ W POLSCE.*)

Kierownictwo służby konsularnej należy do Ministra Spraw Zagranicznych, któremu podlegają służbowo wszyscy konsulowie. Poza tem konsulaty podlegają przedstawicielom dyplomatycznym w krajach ich urzędowania.

Podział konsulatów.

Konsulaty dzielą się na etatowe i honorowe.

Konsulaty etatowe są zawsze bezpośrednio zależne od przedstawicielstwa dyplomatycznego.

Konsulaty honorowe są zależne od przedstawicielstwa dyplomatycznego za pośrednictwem jednego z konsulatów etatowych.

Konsulowie etatowi są urzędnikami państwowymi. Konsulowie zaś honorowi nie są urzędnikami państwowymi, nie pobierają stałej pensji, mogą korzystać jedynie z przyznanych im opłat konsularnych.

Czynności konsulów.

Konsulowie bronią praw, mienia i interesów obywateli polskich, oraz udzielają im rad i pomocy, stosując się do praw i zwyczajów państw, w których urzędują.

Konsulowie prowadzą rejestr obywateli polskich, zamieszkałych w okręgu konsularnym.

W razie potrzeby udzielają oni obywatelom polskim zagranicą zapomóg i pożyczek, ustanawiając przytem termin zwrotu pożyczek. Pożyczki udzielone przez konsulów, a nieuiszczone w oznaczonym terminie, są ściągane w drodze egzekucji administracyjnej narówni z podatkami i opłatami państwowemi.

Konsulowie pełnią, zgodnie z ustawami polskiemi i nie wykraczając przeciwko układom i zwyczajom międzynarodowym, następujące czynności:

1) legalizują dokumenty, wystawione lub uwierzytelnione przez władze, urzędników publicznych i osoby publicznego zaufania (notarjuszów, tłumaczów sądownie zaprzysiężonych i t. p.);

2) pośredniczą w zawieraniu ugód w sprawach obywateli polskich między sobą lub z cudzoziemcami, oraz mogą przyjmować urząd sędziego polubownego, jeśli będą ustanowieni przez strony w formie, przepisanej ustawami miejscowemi; ugody, zawarte przed konsulem w przedmiocie roszczeń prywatnoprawnych, mają moc ugód sądowych, zawartych przed sądami polskiemi;

3) pełnią czynności urzędników stanu cywilnego; zakres i sposób wykonywania tych czynności określą rozporządzenia;

4) na wezwanie władz sądowych polskich przesłuchują strony, świadków i znawców bez przysięgi i pod przysięgą, dokonywują doręczeń, wezwań, pokwitowań i t. p., przestrzegając trybu postępowania i formy, obowiązujących władzę wzywającą, o ile rozporządzenia nie dopuszczają wyjątków; czynności i protokóły właściwych polskich władz sądowych;

5) pełnią czynności notarjuszów, a mianowicie: sporządzają i uwierzytelniają akty prawne, które zawierają obywatele polscy między sobą lub z cudzoziemcami, a także — jeśli układy międzynarodowe konsula do tego upoważniają — cudzoziemcy między sobą; stwierdzają zgodność odpisów z oryginałami dokumentów i zgodność przekładów z oryginałami lub odpisami, uwierzytelniają podpisy i znaki ręczne; inne zaś czynności notarjuszów pełnią o tyle, o ile będą one im przekazane rozporządzeniami; akty, sporządzone lub uwierzytelnione przez konsulów w zakresie ich właściwości, są pod każdym względem zrównane z aktami notarjuszów polskich.

6) pełnią funkcję sądownictwa niesporne w sprawach spadkowych i pieczy (opieki, kurateli i t. d.) nad obywatelami polskimi;

7) w sprawach spadków, znajdujących się w ich okręgu, są konsulowie upoważnieni z mocy samego prawa zastępować osoby, uprawnione do spadku o ile osoby te są nieobecne i nie ustanowiły zastępców, a są obywatelami polskimi.

Sprawy emigracji.

Konsulowie zwracają szczególną uwagę na polską emigrację stałą i sezonową na terytorjum swego okręgu, oraz na reemigrację do Polski i informują władze polskie o przebiegu emigracji i reemigracji.

Wizy.

Konsulowie wydają i wizują paszporty na zasadzie szczegółowych przepisów Ministerstwa Spraw Zagranicznych.

Konsulowie odbierają opłacone depesze, listy i przesyłki pocztowe, nadesłane pod adresem konsulatu dla obywateli polskich, i wydają je adresatom za specjalną opłatą, przewidzianą w taryfie konsularnej.

---

*) Dz. Ust. Nr. 103 poz. 944 z 1924 r. Ustawa o organizacji konsulatów i czynnościach konsulatów z 11.XI.1924 r.

Informacje i raporty gospodarcze.

Obowiązkiem konsulu jest zaznajamianie się ze stanem gospodarczym okręgu, w którym urzędują, składanie wyczerpujących sprawozdań o przejawach życia społecznego, ekonomiczno-handlowego i finansowego, oraz współdziałanie w nawiązywaniu stosunków gospodarczych z Rzeczypospolitą Polską.

Konsulowie na żądanie udzielają informacyj gospodarczych, zwłaszcza handlowym instytucjom i obywatelom polskim bezpłatnie.

Opłaty za czynności konsularne są pobierane według taryfy konsularnej, ustanowionej w drodze rozporządzenia Ministra Spraw Zagranicznych w porozumieniu z Ministrem Skarbu i innymi właściwymi ministrami.

Opłaty konsularne.

Wysokość opłat konsularnych została ustanowiona na podstawie rozporządzenia Ministra Spraw Zagranicznych z 1.IV.1928 r. *). Ważniejsze jego postanowienia są następujące:

Czynności urzędowe oraz podania, wiążące się z wykonywaniem ustawy o organizacji konsulatów i o czynnościach konsulów z dnia 11 listopada 1924 r. (Dz. P. R. P. Nr. 103 poz. 944) podlegają opłatom konsularnym.

Nadto należy zwrócić poniesione przez urząd konsularny wydatki rzeczywiste (opłaty pocztowe i telegraficzne, opłaty na rzecz innych urzędów państwowych lub samorządowych, koszty ogłoszeń, wynagrodzenie adwokatów, notarjuszów, rzeczoznawców i innych osób, przybyłych do wykonywania czynności urzędowych przez urząd konsularny, koszty podróży i t. p.).

Wolne są od opłat: urzędowe czynności, dotyczące ochrony i zastępstwa obywateli Rzeczypospolitej Polskiej w przypadkach zarządzeń sprzecznych z umowami międzypaństwowemi lub zasadami prawa międzynarodowego.

Uwolnienie osobiste od opłat konsularnych służy:

1. Skarbowi Rzeczypospolitej Polskiej;
2. związkom komunalnym i innym związkom przymusowym na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej;
3. kościołom i gminom wyznaniowym, przez Państwo Polskie uznanym;
4. fundacjom, zakładom i zrzeszeniom prawnie istniejącym, z siedzibą w Polsce lub zagranicą, których zadanie stanowi wyłączne wykonywanie kultu religijnego albo działalność naukowa, oświatowa lub dobroczynna;
5. zrzeszeniom prawnie istniejącym, z siedzibą w Polsce lub zagranicą, mającym na celu propagandę kulturalną i ekonomiczną na rzecz rozwoju stosunków Polski z państwami i narodami obcemi;
6. państwom obcym i urzędnikom tych państw z zastrzeżeniem wzajemności co do t. zw. actes de courtoisie;
7. osobom, którym sąd przyznał prawo ubogich, o ile chodzi o czynności potrzebne celem umożliwienia postępowania sądowego, w którem prawo ubogich zostało przyznane; przepis ten stosuje się do obywateli obcych z zastrzeżeniem wzajemności. Osoby te są uwolnione również od zwrotu wydatków rzeczywistych (§ 1 ust. 2).

W razie wykonywania czynności urzędowych poza lokalem urzędowym, w siedzibie urzędu lub poza nią, uważa się, celem zastosowania niniejszego rozporządzenia, okres czasu nieprzekraczający 3½ godzin — za pół dnia, nieprzekraczający 7 godzin — za jeden dzień urzędowania.

Urzędy konsularne Rzeczypospolitej Polskiej, mające siedzibę na obszarze Stanów Zjednoczonych Ameryki i Kanady, pobierają opłaty, przewidziane w poz. 14, 18, 48, 49, 52, 57, 58, 59, 60, 61 załączonej taryfy, w dwukrotnej wysokości stawek wymienionej taryfy.

Względem cudzoziemców winna być stosowana zasada odwetu, o ile odnośne państwo obce pobiera od obywateli polskich w analogicznych wypadkach opłaty wyższe, lub jeżeli pobiera opłaty za takie czynności, które w myśl niniejszego rozporządzenia nie podlegają opłacie. Zastosowanie odwetu zarządza Ministerstwo Spraw Zagranicznych.

O ile specjalne umowy, zawarte z państwami obcemi, przewidują za pewne czynności opłaty niższe od ustalonych w załączonej taryfie, należy od obywateli odnośnych państw pobierać opłaty w wysokości przewidzianej w specjalnej umowie.

Rozporządzenie niniejsze ma również zastosowanie w wypadkach pobierania opłat konsularnych, za czynności przewidziane w taryfie opłat konsularnych, przez polskie urzędy państwowe na terytorjum W. M. Gdańska.

Kierownikowi urzędu konsularnego przysługuje prawo podwyższenia wymiaru opłaty do dwukrotnej wysokości kwoty należnej według taryfy, jeżeli strona obowiązana do uiszczenia opłaty podała stan faktyczny niezgodny z rzeczywistością i spowodowała przez to niepobranie opłaty lub za niski jej wymiar.

Kierownik urzędu konsularnego może według swego uznania zniżyć opłaty i wydatki rzeczywiste lub zupełnie od nich zwalniać osoby, których stan niezamożności jest mu znany lub dostatecznie uprawdopodobniony, jeżeli bez dotkliwego uszczerbku majątkowego uiszczenie opłaty nie jest możliwe.

Minister Spraw Zagranicznych może w wypadkach zasługujących na szczególne uwzględnienie z uwagi na interes publiczny, zwolnić w całości lub części od uiszczenia opłaty, przewidzianej w załączonej taryfie.

Do uiszczenia opłat konsularnych są obowiązane solidarnie osoby, na których prośbę lub (w braku prośby) w których interesie czynność urzędowa zostaje wykonana.

Opłaty konsularne pobiera się bądź w walucie polskiej bądź w walucie państwa, w którem znajduje się urząd wymierzający opłatę.

Strona, nie przebywając ani na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej ani w państwie urzędu wymierzającego, może uiścić opłatę w walucie państwa, w którem znajduje się urząd konsularny, pobierający opłatę na zlecenie urzędu wymierzającego.

Opłaty w załączonej taryfie są ustalone w złotych. Stosunek waluty obcej do złotego należy obliczać według przeciętnego kursu złotego z poprzedniego tygodnia na giełdzie kraju, w którym znajduje się urząd, pobierający opłatę.

W razie niemożności ustalenia w ten sposób kursu złotego należy go przerachować na miejscową walutę według kursu dolara względnie L. ang. lub fr. szw., biorąc za podstawę stosunek złotego do jednej z wymienionych walut według notowań na giełdzie innego kraju, która jest najbliższą siedziby urzędu konsularnego.

Opłaty konsularne uiszcza się w gotówce.

Osoby przebywające na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej, które wnoszą podania do urzędów konsularnych o wykonanie czynności konsularnych — bądź bezpośrednio bądź za pośrednictwem urzędów państwowych, mających siedzibę na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej, mogą uiścić opłaty, przewidziane w poz. 52 załączonej taryfy, zapomocą znaczków stemplowych.

Opłata konsularna od podania ma być uiszczona w chwili jego wniesienia, opłata zaś za czynność urzędową przed wykonaniem tej czynności.

Opłaty konsularne za współudział w postępowaniu spadkowem obciążają masę spadkową i mogą być z niej potrącone.

Opłatę za przechowanie depozytu należy ściągnąć przed wydaniem depozytu.

Opłaty za czynności, dotyczące żeglugi morskiej lub śródlądowej, pobiera się przy odprawie statków.

Opłatę za czynność przy licytacji pobiera urząd konsularny przez ściągnięcie z uzyskanej ceny sprzedaży.

Urząd konsularny ma prawo żądać od strony zgóry zaliczki na pokrycie wydatków rzeczywistych z wyjątkiem przypadków, w których czynność przedsięwzięta została z urzędu lub w których zwłoka w wykonaniu czynności urzędowej mogłaby stronę narazić na niepowetowaną szkodę.

W razie nieuiszczenia opłaty i wydatków rzeczywistych, przewidzianych w załączonej taryfie, w terminie wskazanym w wezwaniu do ich uiszczenia opłata ta i wydatki rzeczywiste szczególne uwzględnienie zasługujących, zezwolić na odroczenie płatności opłaty lub na uiszczenie ratami.

Kierownik urzędu konsularnego może zaniechać docho-

Kierownik urzędu konsularnego może w przypadkach, na będą ściągane z majątku zobowiązanego w drodze egzekucji dzenia opłat jak również wydatków rzeczywistych, jeżeli we administracyjnej według przepisów obowiązujących.

*) Dziennik Ustaw Nr. 49 poz. 474.

dług wszelkiego prawdopodobieństwa są nieściągalne lub ściągnięcie ich byłoby połączone z nadmiernemi trudnościami i kosztami.

Opłaty, pobierane przez urzędy konsularne etatowe stanowią dochód Skarbu Państwa i winny być najpóźniej 15-go każdego miesiąca przelewane do Banku Polskiego na rachunek Centralnej Kasy Państwowej, jako dochód z opłat konsularnych.

Konsulom honorowym mogą być przyznane na podstawie umów z nimi zawieranych, jako ich dochód, opłaty, przewidziane w załączonej taryfie za czynności przez nich wykonywane do których w myśl istniejących przepisów lub umowy służbowej są oni upoważnieni. Nie odnosi się to jednak do opłat przewidzianych w pozycjach: 1 — 11, 48 — 52, 55, 60, 62 załączonej taryfy, które zawsze stanowią dochód Skarbu Państwa i nie mogą być przyznane konsulowi honorowemu. Opłaty dodatkowe, przewidziane w poz. 68 i 69 załączonej taryfy, mogą być przyznane konsulom honorowym jako ich dochód najwyżej do 50%.

Prawo Państwa do żądania opłat konsularnych oraz zwrotu wydatków rzeczywistych przedawnia się z upływem lat 5. Termin pięcioletni biegnie od dnia, w którym należność winna być uiszczona.

Bieg przedawnienia przerywa się przez wszystkie czynności urzędowe, odnoszące się do wymiaru lub uiszczenia, o ile strona została o tych czynnościach urzędownie zawiadomiona.

Od dnia zawiadomienia liczy się nowy okres pięcioletni.

Odwołanie w sprawie niewłaściwego stosowania przepisów niniejszego rozporządzenia należy wnieść do urzędu, który wymierzył opłatę, w ciągu 14 dni od dnia doręczenia lub zakomunikowania stronie orzeczenia konsularnego. Dni biegu pocztowego wniesionego odwołania niew liczą się do powyższego czasokresu.

Kierownik urzędu konsularnego może uwzględnić odwołanie we własnym zakresie, w przeciwnym razie skierowuje je do Ministra Spraw Zagranicznych, który rozstrzyga ostatecznie.

Odwołanie nie wstrzymuje obowiązku uiszczenia opłaty w terminie płatności.

TARYFA OPŁAT KONSULARNYCH

Pozycja	Przedmiot opłaty	Wysokość opłaty w złotych	Uwagi
	I. OPŁATY ZA CZYNNOŚCI SĄDOWE		
1	Sporządzenie protokółu przesłuchania stron, świadków lub znawców w sprawach cywilnych na wezwanie władz sądowych polskich, za każdą godzinę	15.—	*Do poz. 1.* (1) Za doręczenie pism sądowych w sprawach cywilnych na żądanie władz sądowych polskich należy się tylko zwrot wydatków rzeczywistych. (2) Rozpoczętą godzinę uważa się za całą.
2	Spisanie układu pojednawczego: a) jeżeli wartość przedmiotu da się oznaczyć w pieniądzach . . . . . . b) jeżeli wartość przedmiotu nie da się oznaczyć w pieniądzach, stosownie do uznania kierownika urzędu konsularnego	 3% od wartości 40.— do 500.—	
3	Zapis na sąd polubowny	80.—	*Do poz. 4.*
4	Postępowanie przed konsulem jako sędzią polubownym, za każdą godzinę	15.—	(1) Wolne jest od opłat postępowanie przed konsulem jako sędzią polubownym w przypadkach zatargów, wynikających ze stosunku pracy, oraz w sprawach pomiędzy emigrantami a przedsiębiorstwem przewozowem, wynikających z wykonania umowy przewozowej (art. 38 rozp. o emigracji z dn. 11.X 1927 r. Dz. U. R. P. Nr. 89, poz. 799). (2) Rozpoczętą godzinę uważa się za całą.
5	Opieczętowanie lub odjęcie pieczęci, za każde pół dnia	15.—	*Do poz. 5 do 10.* Wolne są od opłat czynności przy wartości spadku poniżej 1.000 zł.
6	Asystencja przy dokonywaniu przez władze miejscowe opieczętowania lub zdjęcia pieczęci, za każde pół dnia	15.—	
7	Sporządzenie aktu zejścia zgodnie z § 36 austr. patentu ces. z dnia 9.VIII 1854 r., za każdą godzinę	15.—	
8	Sporządzenie spisu inwentarza, za każde pół dnia .	50.— nadto 1% od wartości	
9	Asystencja przy sporządzaniu spisu inwentarza spadkowego, dokonywanego przez władze miejscowe, za każde pół dnia	50.—	
10	Dokonanie publicznej licytacji, za każde pół dnia .	50.— nadto 1% od sumy uzyskanej przy licytacji	

Pozycja	Przedmiot opłaty	Wysokość opłaty w złotych	Uwagi
11	Przeprowadzenie likwidacji spadku przy udziale konsula, działającego w imieniu nieobecnego spadkobiercy	4% od zrealizowanej sumy, przypadającej spadkobiercy po odliczeniu wydatków rzeczywistych oraz opłat, należnych za czynności przewidziane w poz. 14, 15, 16, 17, 57, 58, 68, 69 niniejszej taryfy	*Do poz. 11.* Opłata, przewidziana w niniejszej pozycji, jest wynagrodzeniem również za wszelkie czynności wymienione w poz. 5 do 10, potrzebne celem likwidacji spadku łącznie z wydobyciem i przechowaniem. Przy przesłaniu i doręczeniu spadku nie stosuje się poz. 62 niniejszej taryfy, natomiast koszty przesłania i doręczenia ponosi spadkobierca. Jeżeli suma opłat łącznie z opłatami wymienionemi w poz. 14, 15, 16, 17, 57, 58, 68, 69 wynosi więcej, niż 15% uzyskanej kwoty, urząd konsularny może obniżyć te opłaty do wysokości tychże 15%.
	II. OPŁATY ZA CZYNNOŚCI NOTARJALNE.		
12	Sporządzenie umowy lub innego aktu prawnego (w szczególności też testamentu)	1% od wartości z najmniej 50.—	
13	Sporządzenie pełnomocnictwa	58.—	
14	Stwierdzenie zgodności odpisu z oryginałem sporządzonym: a) w języku europejskim, za każdą stronicę: *a)* aktu stanu cywilnego lub dokumentu osobistego . . . . . . *b)* innego pisma . . . . . . b) w języku pozaeuropejskim, za każdą stronę: *a)* aktu stanu cywilnego lub dokumentu osobistego . . . . . . *b)* innego pisma	 4.— 5.— 6.— 10.—	*Do poz. 14.* O ile odpis sporządza urząd konsularny, pobiera się nadto za każdą stronicę 5 zł.
15	Stwierdzenei zgodności przekładu z oryginałem: a) w języku europejskim, za każdą stronicę . . b) w języku pozaeuropejskim, za każdą stronicę	 8.— 16.—	
16	Sporządzenie tłumaczenia ze stwierdzeniem zgodności: a) w języku europejskim, za każdą stronicę oryginału . . . . . . b) w języku pozaeuropejskim, za każdą stronicę oryginału	 20.— 40.—	*Do poz. 16.* (1) O ile opłaty pobierane przez przysięgłych tłumaczów w siedzibie urzędu konsularnego są niższe od opłat ustalonych w niniejszej pozycji, kierownik urzędu konsularnego może te opłaty zniżyć do wysokości stawek pobieranych przez przysięgłych tłumaczów. (2) Tłumaczenia świadectw pracy, akt stanu cywilnego oraz dokumentów, potrzebnych do zawarcia małżeństwa, podlegają opłacie o 50% niższej, a, o ile są wydawane robotnikom, o 75% niższej. (3) O ile do zawarcia małżeństwa potrzebne są więcej, niż trzy dokumenty, należy pobierać opłatę za tłumaczenie ze stwierdzeniem zgodności tych dokumentów nie wyższą od tej, jaka się należy w myśl niniejszej taryfy za tłumaczenie ze stwierdzeniem zgodności trzech dokumentów.
17	Uwierzytelnienie podpisów lub znaków ręcznych osób nieurzędowych, za jeden podpis: a) na umowie na sumę oznaczoną . . . . . . b) na umowie na sumę nieoznaczoną . . . . c) na umowie natury niemajątkowej i na pełnomocnictwie	 1% od wartości najmniej 10.— 10.— 8.—	*Do poz. 17.* Za każdy następny podpis pobiera się opłatę po 8 zł.
18	Potwierdzenie daty okazania dokumentu	8.—	
19	Czynności notarjalne, niewymienione w innych pozycjach niniejszej taryfy	1% od wartości najmniej 50.—	
	III. OPŁATY ZA AKTY STANU CYWILNEGO.		
20	Sporządzenie aktu stanu cywilnego, za akt . . .	15.—	*Do poz. 20 i 21.*
21	Wydanie wyciągu z aktu stanu cywilnego . . .	15.—	Opłaty za czynności, wykonane dla robotników i marynarzy winny być zniżone o 50%.

Pozycja	Przedmiot opłaty	Wysokość opłaty w złotych	Uwagi
	IV. OPŁATY ZA CZYNNOŚCI HANDLOWE.		
21	Wystawienie lub wizowanie świadectwa pochodzenia towarów albo dokumentu handlowego: a) w celu uzyskania zniżki konwencyjnej, ulgi celnej lub niestosowania maksymalnej taryfy celnej	1% od sumy rachunku, dotyczącego danej przesyłki lecz nie więcej, niż zł. 86. — i nie mniej niż zł. 3.50	
23	b) w celu udowodnienia pochodzenia towarów .	1.—	
	Powtórne wizowanie świadectwa pochodzenia towarów albo dokumentu handlowego przy obrocie uszlachetniającym	2.—	
24	Wizowanie świadectwa i zdrowotności przesyłek towarowych	15.—	
25	Inne zaświadczenia handlowe	15.—	
26	Zainkasowanie należności	2% od zainkasowanej sumy	*Do poz. 26.* Za przesłanie lub przekazanie pobiera się opłatę według poz. 62.
27	Przesłanie wzorów lub próbek	10 —	*Do poz. 27.* Zwrot wydatków w rzeczywistych pobiera się zgodnie z § 1 niniejszego rozporządzenia.
8	Dokonanie ekspertyzy przy obrocie towarowym	80. -	
	V. OPŁATY ZA CZYNNOŚCI DOTYCZĄCE ŻEGLUGI.		
29	Przyjęcie zameldowania lub wymeldowania statku, przybyłego do portu	0,04 od zarejestrowanej tonny netto nie więcej jednak niż 200.—	Do poz. 29. (1) Jeżeli statek w jednej i tej samej podróży zawija do kilku portów, to pełna opłata według niniejszej pozycji jest pobierana w całości w pierwszym porcie; w każdym następnym należy uiścić połowę tejże opłaty. (2) Jeżeli statek odbywa podróże perjodycznie według stałego rozkładu, to w pierwszym porcie pobiera się 50%, w każdym następnym 25% opłaty przewidzianej w niniejszej pozycji. (3) Jeżeli statek nie dokonywa w porcie tranzakcyj handlowych i ani nie zabiera, ani nie wysadza na ląd pasażerów, w szczególności, jeżeli statek zawinął w celu zaopatrzenia się w żywność lub węgiel, albo też z powodu wypadku, wywołanego siłą wyższą, to opłaty nie pobiera się, jeżeli statek opuści port nie później, niż w ciągu 48 godzin, lub dłuższy jego pobyt w porcie jest spowodowany siłą wyższą. (4) Opłaty niniejszej nie pobiera się od statków rybackich. (55) Nie pobiera się osobnej opłaty za czynności urzędowe, które winny być załatwione przez urząd konsularny od chwili przybycia statku aż do chwili jego wyjazdu, a mianowicie za zaświadczenie przyjazdu i wyjazdu statku, legalizowanie i przechowanie dokumentów, dotyczących statku, wydanie wszelkich dokumentów, niezbędnych przy odprawie statku, a wystawianych dla kapitana, oficerów i załogi, o ile co do wymienionych w tym punkcie czynności niniejsza taryfa nie ustala specjalnych opłat.
30	Zawieszenie w czynnościach kapitana statku i ustanowienie nowego kapitana	35.—	*Do poz. 30.* Ustanowienie zastępcy w razie śmierci, lub choroby kapitana nie podlega opłacie.
31	Wydanie nowego spisu załogi statku	15.—	
32	Wpisanie do spisu załogi lub wykreślenie z niego .	2.—	
33	Wydanie arkusza dodatkowego do spisu załogi, za arkusz	8.—	

Pozycja	Przedmiot opłaty	Wysokość opłaty w złotych	Uwagi
34	Wystawienie lub przedłużenie tymczasowego świadectwa rejestracji	220.— od statku wartości 100.000zł, a za każde następne 10.000 zł. wartości, 15.—	
35	Każdorazowa zmiana tymczasowego świadectwa rejestracji	130.—	
36	Zawizowanie, na żądanie, listy towarowej (manifestu-konosamentu), jednorazowo, w porcie nadawczym lub odbiorczym	0.10 od każdej tonny rzeczywiście przywiezionego ładunku	
37	Pomoc przy ściganiu dezerterów ze statków handlowych wraz ze stawiennictwem w sądzie, za każdego dezertera	15.—	
38	Sporządzenie protokółu o dezercji	15.—	
39	Orzeczenie w sporze między kapitanem a załogą .	25.—	
40	Współudział w akcji ratowniczej, wynikłej z powodu uszkodzenia morskiego (awarja)	45.—	
41	Przyjęcie zameldowana o wypadkach, grożących szkodą	15.—	
42	Sporządzenie protokółu (protestu morskiego) o wynikłych stratach włącznie z przesłuchaniem świadków, za każde pół dnia	20.—	*Do poz. 42.* Co do statków rybackich pobiera się opłatę zniżoną o 50%.
43	Sporządzenie protokółu na podstawie oględzin na miejscu, za każde pół dnia	20.—	
44	Ustalenie i podział szkód, wynikłych z powodu wielkiej awarji (dispache)	0,2% od wysokości ustalonej szkody a najmniej 35 zł	
45	Zaświadczenie o konieczności obciążenia pożyczką statku i jego zawartości (bodmerja)	30.—	
46	Zaświadczenie o konieczności sprzedaży statku .	45.—	
47	Zaświadczenie o stanie sanitarnym portu, z którego statek wyjeżdża	15.—	
	VI. OPŁATY ZA CZYNNOŚCI PASZPORTOWE.		*Do poz. 48 i 49.* (1) Opłaty za paszporty, wydawane robotnikom, pobiera się w wysokości o 65% niższej; przepis ten nie ma zastosowania w wypadkach, o których mowa w § 8 rozporządzenia. (2) Oznaczone w poz. 48 i 49 opłaty nie dotyczą paszportów zagranicznych, wydawanych przez władze administracyjne w Polsce. (3) Za wpisanie żony do paszportu rodzinnego pobiera się opłatę, jak za wystawienie paszportu. Za wpisanie przy wystawieniu do paszportu dziecka do lat 16 nie pobiera się opłaty. Za dodatkowe wpisanie dziecka do lat 16 już po wystawieniu paszportu pobiera się opłatę, jak za uzupełnienie paszportu. (4) Paszporty urzędników służby zagranicznej i członków ich rodzin, będących na ich utrzymaniu, wolne są od opłat.
48	Wystawienie lub przedłużenie paszportu na okres:		
	a) dwóch lat	60.—	
	b) ponad 6 miesięcy do 1-go roku	40.—	
	c) do 6-iu miesięcy	30.—	
49	Dokonanie zmiany lub uzupełnienie paszportu . .	15.—	
50	Wizowanie paszportu cudzoziemskiego lub wydanie przepustki, zastępującej wizę		*Do poz. 50.* (1) Stawki, przewidziane w niniejszej pozycji nie dotyczą wizowania paszportów obywateli krajów, z którymi ustalono umownie stawki inne. (2) Za wizowanie paszportu rodzinnego pobiera się opłatę, przewidzianą w niniejszej pozycji, od każdej wpisanej do paszportu osoby ponad lat 16. (3) Wolne są od opłaty wizy wyplomatyczne i służbowe. (4) Za wizowanie paszportu zbiorowego pobiera się opłatę, przewidzianą w niniejszej pozycji, od każdej wpisanej do paszportu osoby.
	a) wiza z terminem ważności nie dłuższym, niż 3 miesiące	17.50	
	b) wiza wielokrotna z terminem ważności nie dłuższym, niż 12 miesięcy	35.—	
	c) wiza, upoważniająca do przejazdu przez terytorjum polskie, bez prawa zatrzymania się	1.70	
	d) wiza powrotna, upoważniająca do dwukrotnego przejazdu przez terytorjum polskie, bez prawa zatrzymania się	3.40	
51	Przepustka dla przewiezienia zwłok łącznie z przyłożeniem pieczęci na trumnie lub urnie:		*Do poz. 51.* Za czynności poprzedzające wydanie przepustki pobiera się jedynie opłaty dodatkowe przewidziane w poz. 68 i 69 oraz zwrot wydatków rzeczywistych.
	a) do Polski	200.—	
	b) przez terytorjum Polski	100.—	

Pozycja	Przedmiot opłaty	Wysokość opłaty w złotych	Uwagi
	VII. OPŁATA OD PODAŃ		*Do poz. 52.*
52	Podanie o dokonanie czynności, nieprzewidzianej w innych pozycjach niniejszej taryfy . . . . . oraz od każdego załącznika, jako też od każdego dalszego egzemplarza, lub odpisu podania, wraz z niem złożonych, po	6.— 2.—	(1) Każde następne podanie w tej samej sprawie, które nie powoduje dodatkowych czynności urzędowych, nie podlega ponownej opłacie. Każde następne podanie w tej samej sprawie, które powoduje dodatkową czynność urzędową, podlega opłacie wynoszącej 2 zł. oraz od każdego załącznika jako też od każdego dalszego egzemplarza lub odpisu podania, wraz z niem złożonych, po 2 zł. (2) Jeżeli na skutek podania dokonano czynności, za które przewidziane są oddzielne opłaty według niniejszej taryfy, to na poczet tych opłat zalicza się opłatę uiszczoną od podania. (3) Wolne są od opłat: a) podania, wymienione w punkcie 13 art. 141 i w art. 142 ustawy z dnia 1 lipca 1926 r. o opłatach stemplowych (Dz. U. R. P. Nr. 98, poz. 570), o ile podania takie mogą być wogóle wnoszone do urzędu konsularnego; b) podania o informacje i wywiady w stosunkach handlowych, o upadłościach firm zagranicznych oraz o warunkach pracy i bytu w kraju i zagranicą; c) podania o informacje o procedurze poszczególnych czynności konsularnych; d) odwołania wymienione w § 28 niniejszego rozporządzenia. (4) Opłaty w myśl niniejszej pozycji uiszczają także osoby zamieszkałe w Polsce a wnoszące podania do urzędu konsularnego bądź bezpośrednio, bądź za pośrednictwem urzędu państwowego, mającego siedzibę na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej, w tym ostatnim przypadku nietylko wówczas, gdy petent wystąpił z wnioskiem, aby podanie zostało przesłane urzędowi konsularnemu, ale także wówczas, gdy urząd (mający siedzibę w Polsce), do którego podanie wniesiono, mimo braku takiego wniosku, odstąpił podanie właściwemu urzędowi konsularnemu. Podanie, wniesione przez osobę zamieszkałą w Polsce, ma urząd konsularny załatwić mimo nieuiszczonych opłat; w takim razie skierowuje odpowiedź do właściwej władzy administracyjnej I lub II instancji celem doręczenia po uprzedniem uiszczeniu przez petenta opłaty, należnej w myśl niniejszej pozycji, względnie opłaty za czynności, przewidziane w innych pozycjach niniejszej taryfy oraz zwrotu wydatków rzeczywistych. (5) Pozycję niniejszą stosuje się również do podań wystosowanych do urzędu państwowego, mającego siedzibę na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej, a złożonych w urzędzie konsularnym.
	VIII. OPŁATY OD ŚWIADECTW.		*Do poz. 53.*
53	Świadectwo pozostawania przy życiu	15.—	Wolne są od opłat świadectwa w celu uzyskania zaopatrzenia emerytalnego lub świadczeń rentowych ubezpieczenia przymusowego.
			Do poz. 54.
54	Świadectwo pobytu	15.—	Świadectwo pobytu nie zastępuje dowodu osobistego i jest wydawane dla celów specjalnych; cel wydania winien być na niem wyraźnie zaznaczony.
			Do poz. 55.
55	Poświadczenie o wpisaniu do rejestru obywateli (matrykuła)	10.—	Wpis do rejestru wolny jest od opłat.
56	Wydanie wyciągu z ksiąg lub akt urzędu konsularnego, za każdą stronicę	5.—	

Pozycja	Przedmiot opłaty	Wysokość opłaty w złotych	Uwagi
57	Legalizacja dokumentu, wystawionego lub uwierzytelnionego przez władze, urzędników publicznych i osoby publicznego zaufania (notarjuszów, tłumaczów sądownie zaprzysiętonych i t. p.) .	15.—	*Do poz. 57 i 58.* (1) Legalizacja akt stanu cywilnego, świadectw pracy oraz dokumentów potrzebnych do zawarcia małżeństwa, podlega opłacie o 50% niższej, a o ile jest wykonana dla robotników o 75% niższej. (2) O ile do zawarcia małżeństwa potrzebne są więcej niż trzy dokumenty, należy pobierać opłatę za legalizację tych dokumentów nie wyższą od tej, jaka się należy w myśl niniejszej taryf yza legalizację trzech dokumentów.
58	Uwierzytelnienie klauzuli legalizacyjnej Ministerstwa Spraw Zagranicznych, umieszczonej na dokumencie, wystawionym w kraju	8.—	
59	Świadectwa, niewymienione w innych pozycjach niniejszej taryfy, według uznania kierownika urzędu konsularnego	5.— do 75.—	*Do poz. 59.* Wolne są odopłat: a) świadectwaw ydawane w sprawach określonych w art. 142 ustawy o opłatach stemplowych z dnia 1.VII 1926 r. (Dz. U. R. P. Nr. 98, poz. 570), o ile do wydawania takich świadectw urząd konsularny byłby powołany; b) pismo polecające (lettre de recommandation); c) zaświadczenie wezwania robotnika do pracy zagranicą; d) zaświadczenie wezwania przez robotnika, zatrudnionego zagranicą, do przyjazdu pozostałych w kraju członków rodziny; e) t. zw. certyfikat de coutume potrzebny do zawarcia małżeństwa.
	IX. OPŁATA ZA DORĘCZENIA, PRZESYŁKI, CZYNNOŚCI DEPOZYTOWE I WYDOBYCIE SUM PIENIĘŻNYCH ORAZ DOKUMENTÓW.		
60	1. Doręczenie załatwienia urzędowego, sporządzonego przez urząd państwowy, mający siedzibę na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej, a stanowiącego, odpowiedź na podanie, wniesione do tego urzędu wprost przez osobę zamieszkałą zagranicą: a) jeżeli od podania uiszczono należną opłatę stemplową . . . . . . b) jeżeli opłaty stemplowej nie uiszczono lub uiszczono ją niedostatecznie (art. 152 ustawy z dn. 1.VII. 1926 r. o opłatach stemplowych Dz U. R. P. Nr. 98 poz. 570), to urząd, załatwiający podanie, ma podać urzędowi konsularnemu kwotę, której nie uiszczono; urząd konsularny pobiera w tym wypadku tytułem opłaty konsularnej podaną przez urząd załatwiający podanie kwotę, zwiększoną o	3.— 3.—	
	2. Jeżeli załatwienie urzędowe, które sporządził urząd państwowy, mający siedzibę na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej, a które ma być doręczone przez urząd konsularny lub załącznik takiego załatwienia jest świadectwem, podlegającem opłacie stemplowej w myśl rozdziału trzydziestego pierwszego ustawy z dnia 1 lipca 1926 r. o opłatach stemplowych (Dz. U. R. P. Nr. 98, poz. 570), to w razie nieuiszczenia opłaty — urząd, który świadectwo sporządził, podaje wysokość należnej opłaty urzędowi konsularnemu, a ten pobiera wskazaną mu kwotę niezależnie od opłaty, przewidzianej w punkcie 1 pozycji niniejszej	8.—	
61	Przesłanie listu, albo depeszy osoby prywatnej drogą urzędową do kraju, lub odwrotnie i doręczenie oraz wydanie listu, depeszy lub przesyłki pocztowej, nadesłanej pod adresem urzędu konsularnego dla osoby prywatnej	2% od wartości	*Do poz. 61.* Wolne są od opłat: a) przesyłka listów urzędników służby zagranicznej do ich rodzin i odwrotnie; b) przesyłka osobistych dokumentów urzędników, niższych funkcjonarjuszów państwowych i osób wojskowych których obowiązki służbowe zmuszają do pobytu zagranicą; c) przesyłki dokumentów osobistych marynarzy, będących obywatelami polskimi.

Pozycja	Przedmiot opłaty	Wysokość opłaty w złotych	Uwagi
62	Przesłanie (drogą urzędową) gotowizny, papierów wartościowych oraz innych przedmiotów wartościowych, należących do osób prywatnych .	2% od wartości	*Do poz. 62.* Wolne są od opłaty: a) przesyłki pieniężne urzędników służby zagranicznej do ich rodzin i odwrotnie, uskutecznione raz na miesiąc, w wysokości nieprzewyższającej miesięcznych poborów zagranicznych danego urzędnika; b) przesyłki, zawierające pensje marynarzy oraz pobory i emerytury urzędników i niższych funkcjonarjuszów państwowych.
63	Przechowanie dokumentu	8.— jednorazowo, nadto 1.50 za każdy miesiąc	Do poz. 63. (1) Wolne jest od opłaty przechowanie dokumentów urzędników niższych funkcjonarjuszów państwowych, osób wojskowych, marynarzy i emerytów, których obowiązki służbowe zmuszają do pobytu zagranicą. (2) Opłata winna być uiszczona za 6 miesięcy zgóry i zaliczka ta nie podlega zwrotowi, chociażby dokument był wycofany przez depozytarjusza wcześniej. *Do poz. 63, 64, 65.* Postanowienia ustępu 2 § 1 niniejszego rozporządzenia nie odnoszą się do pozycji 63, 64, 65.
64	Przechowanie gotowizny, papierów wartościowych, kruszców szlachetnych i innych przedmiotów wartościowych: a) miesięcznie . . . . . . b) o ile są przeznaczone do przechowania przez czas dłuższy, niż 2 miesiące, rocznie . . .	 ½% od wartości 1% od wartości	*Do poz. 64.* Wolne są od opłaty: a) pieniądze, zainkasowane lub wydobyte przez urząd konsularny, które nie później jak w ciągu miesiąca od dnia wpływu do urzędu konsularnego mają być przesłane do miejsca przeznaczenia; b) depozyty marynarzy.
65	Przechowanie innych przedmiotów, miesięcznie za 1 m² zajmowanej przez nie przestrzeni . . .	8.— a najmniej 8.—	*Do poz. 65.* Wolne są od opłat depozyty marynarzy.
66	Wydobycie zagranicą (z przesłaniem lub bez) dokumentów dla osób prywatnych, z wyjątkiem papierów wartościowych, za każdy dokument	10 —	*Do poz. 66.* W razie jednoczesnego wydobycia więcej, niż 4 dokumentów— opłata za wszystkie dokumenty wynosi 50 zł.
67	Wydobycie sum pieniężnych, nienależących do spadku	4% od wydobytej sumy po odliczeniu wydatków rzeczywistych i opłat dodatkowych	*Do poz. 67.* (1) Przy przesłaniu i doręczeniu wydobytych sum pieniężnych nie stosuje się pozycji 62 niniejszej taryfy, natomiast koszty przesłania i doręczenia ponosi odbiorca. (2) Wolne są odopłat wydobycie i przesłanie (poz. 62 niniejszej taryfy) świadczeń rentowych z tytułu ubezpieczeń społecznych. Koszty przesyłki i doręczenia ponosi rentobiorca.
	X. OPŁATY DODATKOWE.		
68	Za urzędowanie poza lokalem biura, lecz w siedzibie urzędu konsularnego, o ile tego zachodzi potrzeba i na specjalne żądanie strony, pobierane są, niezależnie od opłat przewidzianych w niniejszej taryfie, następujące opłaty, za każde rozpoczęcie pół dnia: a) za urzędowanie kierownika . . . . . . b) za urzędowanie innego urzędnika . . . . . c) za urzędowanie niższego funkcjonarjusza . .	 60.— 40.— 15.—	*Do poz. 68, 69.* Opłaty dodatkowe obniża się do połowy, o ile do ich uiszczenia obowiązany jest marynarz.
69	Za urzędowanie poza siedzibą urzędu konsularnego o ile tego zachodzi potrzeba i na specjalne żądanie strony, pobierane są, niezależnie od opłat przewidzianych w niniejszej taryfie, następujące opłaty, za każdą rozpoczętą dobę, licząc od chwili wyjazdu: a) za urzędowanie kierownika urzędu . . . . b) za urzędowanie innego urzędnika . . . . c) za urzędowanie niższego funkcjonarjusza . .	 175.— 90.— 150 —	

Adresy urzędów dyplomatycznych i konsularnych

Urzędy dyplomatyczne państw obcych w Polsce.

ARGENTYNA. Poselstwo (Aleja Jerozolimska 23). Robert LEVILLIER — Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny (nieobecny). — Jose A. CABALLERO — I Sekretarz Poselstwa Chargé d'Affaires a. i.

AUSTRJA. Poselstwo (Koszykowa 11 b) Nicolas POST — Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny.

BELGJA. Poselstwo (Al. Ujazdowska 23). Bernard DE L'ESCAILLE — Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny.

BRAZYLJA. Poselstwo (Aleja Róż 4). Alcibiades PECANHA — Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny

BUŁGARJA. Poselstwo (Aleja Ujazdowska 39) Vladimir ROBEFF — Minister Pełnomocny.

CHILI. Poselstwo (Mokotowska 19 a). Carlos BECERRA — chargé d'Affaires a. i.

CZECHOSŁOWACJA. Poselstwo (Szopena 13). Vaclav GIRSA — Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny.

DANJA. Poselstwo (pl. Małachowskiego 4). Niels Johan WULFSBERG HOFST — Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny.

ESTONJA. Poselstwo (Aleja Ujazdowska 19/4). Otto STRANDMAN — Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny.

FINLANDJA. Poselstwo (plac Napoleona 3). Dr. Gustaw IDMAN Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny. Conrad ERNST — Sekretarz Poselstwa, Chargé d'Affaire a. i.

FRANCJA. Ambasada (Al. Ujazdowska 31). Jules LAROCHE — Ambasador Nadzwyczajny i Pełnomocny. Radca Handl. Bernarnd du PLESSIX.

GRECJA. Poselstwo (Foksal 16/14). Georges LAGOUDAKIS — Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny.

HISZPANJA. Poselstwo (Hotel Europejski 109). Silvio Fernández VALLIN — Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny.

HOLANDJA. Poselstwo (Czackiego 9/8). Willem Bernard ENGELBRECHT — Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny.

ITALJA. Ambasada (plac Dąbrowskiego 6). Hr Abert Martin FRANKLIN — Ambasador Nadzwyczajny i Pełnomocny. Radca Handlowy: Dr. A. Menotti CORVI

JAPONJA. Poselstwo (Foksal 10). Hajime MATSUSHIMA — Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny.

KRÓLESTWO SERBÓW, CHORWATÓW I SŁOWEŃCÓW. Poselstwo (Aleja Ujazdowska 33). Jovan D. MILANKOVITCH — Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny.

ŁOTWA. Poselstwo (Szkolna 6). MARTIN NUKSA — Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny.

NIEMCY. Poselstwo (Piękna 17). Ulrich RAUSCHER — Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny. Radca Handl. Paul de BEHR.

NORWEGJA. Poselstwo (Foksal 3). Nils Christian DITLEFF — Chargé d'Affaires a. i.

PERSJA. Poselstwo. A. K. ASSAD - BAHADOR — Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny.

PORTUGALJA. Poselstwo (Nowosenatorska 2). Vasco DE QUEVEDO — Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny.

RUMUNJA. Poselstwo (Wiejska 10). Charles DAVILA — Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny.

STOLICA APOSTOLSKA. Nuncjatura Apostolska (Aleja Szucha 10). Mgr. François MARMAGGI — Nuncjusz Apostolski.

STANY ZJEDNOCZONE AMERYKI PÓŁNOCNEJ. Poselstwo (Foksal 3). John B. STETSON — Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny.

SZWAJCARJA. Poselstwo (Smolna 25). Hans DE SEGESSER - BRUNEGG — Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny.

SZWECJA. Poselstwo (Królewska 3). C. D'ANCKARSVARD — Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny.

TURCJA. Poselstwo (Szopena 2 a). Dr. Yahja KEMAL BEY — Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny.

URUGWAJ. Poselstwo. Luis GARABELLI — Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny (Wiedeń, Hotel Krantz, Neumarkt).

WIELKA BRYTANJA. Poselstwo (Nowy Świat 18). Sir William Augustus Forbes ERSKINE — Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny. Radca Handl. R. KIMENS. Piękna 6.

WĘGRY. Poselstwo (Mokotowska 48). Alexandre BELITSKA — Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny.

ZWIĄZEK SOCJALISTYCZNYCH REPUBLIK RAD. Poselstwo (Poznańska 15). Dimitri BOGOMOLOFF — Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny.

Urzędy Konsularne państw obcych w Polsce

ARGENTYNA.

WARSZAWA. Konsul Generalny (Żabia 4). André José WALLACE, Konsul Generalny.
KRAKÓW. Konsulat (Radziwiłłowska 23). Edmund LAGOS, Konsul.

AUSTRJA.

WARSZAWA. Wydział Konsularny przy Poselstwie (Koszykowa 11 b).
BIELSKO. Konsulat Honorowy. Ruszard BATHELT, Konsul Honorowy. Dr. Oskar SCHMEJA, Wicekonsul Honorowy.
KRAKÓW. Konsulat Honorowy (Wolska 4). Antoni LEWALSKI, Konsul Honorowy.
LWÓW. Konsulat Honorowy (Brajerowska 14). Stefan BACZEWSKI, Konsul Honorowy.
ŁÓDŹ. Konsulat Honorowy (Targowa 63). Karol Wilhelm SCHEIBLER, Konsul Honorowy.
POZNAŃ. Konsulat Honorowy (plac Wolności 18). Marjan KRATOCHWIL, Konsul Honorowy.

BELGJA.

WARSZAWA. Poselstwo załatwia sprawy konsularne (Al. Ujazdowska 23).
LWÓW. Konsulat Honorowy (Nabielaka 37 a). Marcin SZARSKI, Konsul Honorowy.
ŁÓDŹ. Konsulat Honorowy (Zawadzka 5). Félicien CHAPUIS, Konsul Honorowy.
POZNAŃ. Konsulat Honorowy (Słowackiego 55). Henryk SUCHOWIAK, Konsul Honorowy.

BRAZYLJA.

WARSZAWA. Konsulat (Zgoda 4). Fernando de MESQUITA BRAGA, Konsul. Zygmunt KIESZKOWSKI, Wicekonsul Honorowy.
KATOWICE. Konsulat Honorowy (Warszawska 4). Paulo GERECHTER, Konsul Honorowy. Zygmunt STROKOWSKI Wicekonsul Honorowy.

LWÓW. Wicekonsulat Honorowy (Lindego 9). Stanisław Henryk KIESZKOWSKI, Wicekonsul Honorowy.
POZNAŃ. Wicekonsulat Honorowy (Kantaka 7). Leon JAGIELSKI, Wicekonsul Honorowy.

BUŁGARJA.

WARSZAWA. Poselstwo załatwia sprawy konsularne (Aleja Ujazdowska 39).

CHILI.

WARSZAWA. Poselstwo załatwia sprawy konsularne (Mokotowska 19/10).

COSTA - RICA.

WARSZAWA. Konsulat Honorowy Józef MICHALSKI - WODZIKOWSKI, Konsul Honorowy. Adres: Łódź, Andrzeja 3.

CZECHOSŁOWACJA.

WARSZAWA. Wydział Konsularny przy Poselstwie (Złota 4).
KATOWICE. Wicekonsulat (Moniuszki 5). Dr. Bohumil TOMSA, Wicekonsul.
KRAKÓW. Konsulat (Gołębia 18). Dr. Artur MAIXNER, Konsul.
LWÓW. Konsula (3-go maja 2). Frantisek STILIP, Konsul.
POZNAŃ. Konsulat (Sapieżyńska 8). Dr. Jan GLOS, Konsul.

DANJA.

WARSZAWA. Poselstwo załatwia sprawy konsularne (pl. Małachowskiego 4). Konsul Honorowy (Bielańska 4). Dr Wacław BRUN, Konsul Honorowy.
LWÓW. Konsulat Honorowy (Nowy Świat 14). Karol JURASZ, Konsul Honorowy.
ŁÓDŹ. Konsulat Honorowy (Piotrkowska 135). Karol EISERT, Konsul Honorowy.
POZNAŃ. Konsulat Honorowy (Ratajczaka 16). Seweryn SAMULSKI, Konsul Honorowy.
PUCK. Konsulat. Harald KOCH, Konsul. Adres. Gdańsk, Langgasse 73.

ESTONJA.

WARSZAWA. Poselstwo załatwia sprawy konsularne (Aleja Ujazdowska 19/4).

FINLANDJA.

WARSZAWA. Poselstwo zaatwia sprawy konsularne (plac Napoleona 3).
Konsulat Honorowy (Matejki 8). Stefan Henryk BRUN, Honorowy Konsul Generalny.
Jan MAJEWSKI, Konsul Honorowy.
GDYNIA. Konsulat Generalny Honorowy (Gdańsk, Wertfgasse 4). LUDWIK NOE, Generalny Konsul Honorowy.
KATOWICE. Konsulat Honorowy (Słowackiego 15). Bolesław GRODZIECKI, Konsul Honorowy.
LWÓW. Konsulat Honorowy (Łozińskiego 4). Konrad ŁOZIŃSKI, Konsul Honorowy.
ŁÓDŹ. Robert GEYER, Konsul Honorowy (Piotrkowska 282).

FRANCJA.

WARSZAWA. Konsulat (Aleja Róż 2). Louis François Maximin RAYNAUD, Konsul Generalny.
GDYNIA. Konsularna Agencja Honorowa (10 Lutego). Roger Paul LE GOFF, Honorowy Agent Konsularny.
KATOWICE. Konsulat (3 Maja 23) Vacat.
LWÓW. Konsulat (Czarnieckiego 4). Gustave MARBIN, Konsul.
ŁÓDŹ. Konsularna Agencja Honorowa (Piotrkowska 177). Ernest SALADIN, Agent Konsularny.
POZNAŃ. Konsulat (Wielkie Garbary 42). Maurice FIEZ, Konsul.
TORUŃ. Konsularna Agencja Honorowa (Mostowa 38). Bronisław HOZAKOWSKI, Honorowy Agent Konsularny.

GRECJA.

WARSZAWA. Poselstwo załatwia sprawy konsularne (Foksal 16/14).
KRAKÓW. Konsulat Honorowy (Sławkowska 1). Dr. Tadeusz BEDNARSKI, Konsul Honorowy.
ŁÓDŹ. Konsulat Honorowy (Zachodnia 41/3). Mieczysław JASTRZĘBSKI, Konsul Honorowy.
POZNAŃ. Konsul Honorowy (Rzeczypospolitej 1). Stanisław SŁAWSKI, Konsul Honorowy.

GUATEMALA.

GDAŃSK. Generalny Konsulat Honorowy. Antoni WIATRAK, Generalny Konsul Honorowy. Adres: Gdańsk, Hundegasse 65.
POZNAŃ. Konsulat Honorowy. Józef KOZIELEWSKI. Konsul Honorowy.

HISZPANJA.

WARSZAWA. Konsulat (Piękna 66-a). Vacat.
Wacław WILCZYŃSKI, Wicekonsul Honorowy.

HOLANDJA.

WARSZAWA. Konsulat Honorowy (Czackiego 9). P. C. G. PEEREBOOM, Konsul Honorowy.
LWÓW. Konsulat Honorowy (Mickiewicza 10). Dr. C. WITKOWSKI, Konsul Honorowy.
ŁÓDŹ. Wicekonsulat Honorowy (Kopernika 40). J. H. B. TEEPE, Wicekonsul Honorowy.
POZNAŃ. Konsulat Honorowy (Aleja Marcinkowskiego 3). Dr. Stanisław PERNACZYŃSKI, Konsul Honorowy.

HONDURAS.

GDAŃSK. Konsulat Honorowy. Antoni WIATRAK, Konsul Honorowy. Adres: Gdańsk, Hundegasse 65.

ITALJA.

WARSZAWA. Wydział Konsularny przy Poselstwie (plac Dąbrowskiego 6).
KATOWICE. Konsulat. Ferruccio LUPPIS, Konsul.
ŁÓDŹ. Konsulat (Kilińskiego 222). Adam OSSER, Konsul Honorowy.

JAPONJA.

WARSZAWA. Poselstwo załatwia sprawy konsularne (Foksal 10).

KRÓLESTWO SERBÓW, CHORWATÓW I SŁOWEŃCÓW.

WARSZAWA. Poselstwo załatwia sprawy konsularne (Aleja Ujazdowska 33).

ŁOTWA.

WARSZAWA. Wydział Konsularny przy Poselstwie (Szkolna 6).
ŁÓDŹ. Konsulat Honorowy (Pabjanice, Piłsudskiego 8). Woldemar BAGUN - BERSIN, Konsul Honorowy.
WILNO. Konsulat (Piaskowa 14/2). Feliks DONASS Konsul.
POZNAŃ. Konsulat Honorowy (27 Grudnia 2). Ignacy NIEDBAŁ, Konsul Honorowy.

MEKSYK.

WARZAWA. Konsulat Honorowy (Hortensji 6). Julian BRYGIEWICZ, Konsul Honorowy.

NIEMCY.

WARSZAWA. Wydział Konsularny przy Poselstwie (Piękna 17).
KATOWICE. Konsulat Generalny (Sokolska 8, willa „Dame"). Baron Dr. WERNER von GRUNAU, Konsul Generalny.
KRAKÓW. Konsulat (Warszawska 7). Gustaw RODIGER, Kierownik Konsulatu.

ŁÓDŹ. Konsulat (Aleja Kościuszki 85). Dr. ERYK von LUCKWALD, Konsul.
POZNAŃ. Konsulat Generalny (Zwierzyniecka 15). Dr. Alfred LUTGENS, Konsul Generalny. Wilhelm MACKEBEN, Wicekonsul.
TORUŃ. Konsulat (Bydgoska 34/36). Dr. Ernest POCHHAMMER, Konsul.

NICARAGUA.

GDAŃSK. Konsulat Honorowy. Antoni WIATRAK, Konsul Honorowy. Adres: Gdańsk, Hundegasse 65.

NORWEGJA.

WARSZAWA. Poselstwo załatwia sprawy konsularne (Foksal 3). Ludwik SPIESS, Konsul Honorowy (Hipoteczna 1).
GDYNIA. Konsulat Honorowy. Einar NIELSEN, Konsul Honorowy. Lauritz MYREBOE, Wicekonsul Honorowy

PARAGWAJ.

WARSZAWA. Konsulat Generalny (Nowy Świat 17). Eugenjusz KUTZLEB, Konsul Generalny.

PERU.

WARSZAWA. Generalny Konsulat Honorowy (Obożna 11). Tomasz OXIŃSKI, Generalny Konsul Honorowy.
KRAKÓW. Konsulat Honorowy (Długa 27). Marjan WALTER, Konsul Honorowy.
TORUŃ. Konsulat Honorowy. Feliks MIŁOBĘDZKI, Konsul Honorowy.

PORTUGALJA.

WARSZAWA. Konsulat (Foksal 14). Klemens SKALSKI, Konsul.

RUMUNJA.

WARSZAWA. Wydział Konsularny przy Poselstwie (Wiejska 10).
LWÓW. Konsulat Generalny (plac Marjacki 8). Georges Trajan GALLIN, Konsul Generalny.
POZNAŃ. Konsulat Honorowy (plac Wolności 18). Stefan GRABSKI, Konsul Honorowy.

SAN MARINO.

WARSZAWA. Generalny Konsulat Honorowy (Wspólna 29). (Vacat).

STANY ZJEDNOCZONE AMERYKI PÓŁNOCNEJ.

WARSZAWA. Konsulat Generalny (Jasna 11). Walter A. LEONARD, Konsul, Kierownik Konsulatu Generalnego.

SZWAJCARJA.

WARSZAWA. Poselstwo załatwia sprawy konsularne (Smolna 25).

SZWECJA.

WARSZAWA. Poselstwo załatwia sprawy konsularne (Królewska 3). Konsulat Honorowy (Królewska 3). Konrad WERNER LINDMANN, Konsul Honorowy.
BYDGOSZCZ. Wicekonsulat Honorowy (Gdańska 120). Stanisław ROLBIESKI, Wicekonsul Honorowy.
GDYNIA. Konsulat Honorowy. N. B. KORZON, Konsul Honorowy.
POZNAŃ. Konsulat Honorowy (Św. Marcina 26). Witold HEDINGER, Konsul Honorowy.
KATOWICE. Konsulat Honorowy (Juljusza Wigonia 3). Vladimir MAUVE, Konsul Honorowy.

TURCJA.

WARSZAWA. Poselstwo załatwia sprawy konsularne (Szopena 2 a).
LWÓW. Wicekonsulat. Mahmoud DJELALEDDIN BEY, Wicekonsul.

URUGWAJ.

ŁÓDŹ. Konsulat Honorowy (Kościuszki 37/1). Norbert ROSENTAL - KROTOWSKI, Konsul Honorowy.

WĘGRY.

WARSZAWA. Poselstwo załatwia sprawy konsularne (Mokotowska 48).
KATOWICE. Konsulat Honorowy (Mickiewicza 14). Stanisław BESZCZYŃSKI, Konsul Honorowy.
KRAKÓW. Konsulat Honorowy (Podwale 7). Wojciech MARCHWICKI, Konsul Honorowy.
LWÓW. Konsulat Honorowy (Łyczakowska 3). Józef NEUMANN, Konsul Honorowy.

WIELKA BRYTANJA.

WARSZAWA. Konsulat (Aleja Róż 10/2). Frank SAVERY, Konsul. Norman J. F. LEGGET, Wicekonsul Honorowy.
BORYSŁAW. Wicekonsulat Honorowy. Bertie TAYLOR, Wicekonsul Honorowy.
KATOWICE. Wicekonsulat (3 Maja 33). Robert ROSS, Wicekonsul.
LWÓW. Wicekonsulat Honorowy (Asnyka 1). J. J. WHITEHEAD, Wicekonsul Honorowy.
ŁÓDŹ. Wicekonsulat Honorowy (Ewangelicka 1). Ernest GILBERT, Wicekonsul Honorowy.
POZNAŃ. Wicekonsulat Honorowy (Uniwersytet). Bernard Wilfred ARBUTHNOT - MASSEY, Wicekonsul Honorowy.

ZWIĄZEK SOCJALISTYCZNYCH REPUBLIK RAD.

WARSZAWA. Wydział Konsularny przy Poselstwie (Poznańska 15).
LWÓW. Konsulat (Nabielaka 27). Georges LAPTCHIŃSKI, Konsul Michaił GRIGORIEFF, Wicekonsul.

Konsulaty państw obcych w W. M. Gdańsku

ARGENTYNA. Bartolomé DANERI, Konsul Generalny (Danzig-Langfuhr, Jäschkentalerweg 46).

AUSTRJA. Erich GELLHORN, Konsul Generalny Honorowy (Langermarkt 38).

BELGJA. Maurice VALCKE, Konsul (Hansaplatz 13).

BOLIWJA. Franz R. NEUBAUER, Konsul Honorowy.

BRAZYLJA. Carlos Ribeiro de FARIA, Konsul (Weidengasse 38). Ionquin FERNANDEZ, Konsul (nieobecny).

CHILI. Federico W. JACOB, chargé des affaires consulaires (Danzig - Langfuhr, Hauptstrasse 48).

CZECHOSŁOWACJA. Dr. Jan GLOS, Konsul (Poznań, pl. Sapieżyński 8).

DANJA. Harald KOCH, Konsul Generalny (Langgasse 73). Teodor WEST, Wicekonsul.

ESTONJA. Witold KUKOWSKI, Konsul Honorowy (Langermarkt 18/1).

FINLANDJA. Ludwik NOE, Konsul Honorowy (Werftgasse 4).

FRANCJA. James Fernand Roger GUERITTE, Konsul (Langermarkt 17).

GRECJA. Henryk HABERT, Generalny Konsul Honorowy (Danzig-Langfuhr, Hauptstrasse 114).

GWATEMALA. Antoni WIATRAK, Generalny Konsul Honorowy (Hundegasse 65).

HISZPANJA. Kurt BLOCK, Konsul Honorowy (Hundegasse 89).

HOLANDJA. Otto DREVITZ, Konsul Honorowy (Langgasse 34). P. I. Hart NIBBRIG, Wicekonsul Honorowy.

HONDURAS. Antoni WIATRAK, Konsul Honorowy (Hundegasse 65).

ITALJA. Alessandro MARIANI, Konsul Generalny (Rennerstuttgasse 11). ANDREAZZI, Wicekonsul.

JAPONJA. Vacat.

ŁOTWA. Peters KALCENAUS, Konsul (Danzig-Langfuhr, Jasenwentzerweg 3 1).

MEKSYK. Kurt BLOCK, Konsul Honorowy (Hundegasse 89).

NICARAGUA. Antoni WIATRAK, Konsul Honorowy (Hundegasse 65).

NIEMCY. Baron Dr. Edmund von THERMANN, Konsul Generalny (Dominikswall 3). Dr. MULLY, Konsul. Baron MAKSCHALL de DIEBERSTEIN, Wicekonsul.

NORWEGJA. Einar NIELSEN, Konsul Honorowy (Hundegasse 89). Lauritz MYKEBUE, Wicekonsul Honorowy.

PANAMA. F. R. NEUBAUER, Konsul Honorowy (Elisabethwall 5).

PORTUGALJA. Leon NEUMANN, Konsul Honorowy (Dominikswall 12).

RUMUNJA. Zygmunt KIERSKI, Konsul Honorowy (Hundegasse 85).

REPUBLIKA SAN DOMINGO. Fritz LITZAU, Konsul Honorowy.

STANY ZJEDNOCZONE AMERYKI PÓŁNOCNEJ. Edwin Carl KEMP, Konsul (Elisabethwall 9).

SZWECJA. Emil BEHNKE, Konsul Generalny Honorowy (Langermarkt 20).

SZWAJCARJA. Henryk BOREL, Konsul Honorowy (Holzraum 21/II).

TURCJA. Jules JEWELOWSKY, Konsul (Langfuhr).

WĘGRY. Fritz SCHULTZ, Kierownik Konsulatu (Jopengasse 66).

WIELKA BRYTANJA. Eric G. CABLE, Konsul (Stadtgraben 14). Kpt. M. A. POPHAM, Wicekonsul.

VENEZUELA. Vacat (Breitegasse 21).

ZWIĄZEK SOCJALISTYCZNYCH REPUBLIK RAD. Dr Ignacy KALINA, Konsul Generalny (Langgarten 74). Michał GUERMAN, Wicekonsul.

Sieć polskich urzędów dyplomatycznych

ARGENTYNA.

BUENOS AIRES. Poselstwo. Władysław MAZURKIEWICZ, Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny III kl. Adres: Argentine. Buenos Aires. Calle Juncal 1360.

AUSTRJA.

WIEDEŃ. Poselstwo. Karol BADER, Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny II kl. Adres: Autriche! Wien, IV. Argentinierstrasse 25/27.

BELGJA.

BRUKSELA. Poselstwo. Tadeusz JACKOWSKI, Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny II kl. Adres: Belgique. Bruxelles 29, Avenue des Gaulois.

BRAZYLJA.

RIO DE JANEIRO — Poselstwo. Dr. Tadeusz GRABOWSKI, Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny II kl. Adres: Brésil. Rio de Janeiro. Senador Vergueiro 197.

BUŁGARJA.

SOFJA — Poselstwo. Władysław BARANOWSKI, Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny III kl. Adres: Bulgarie. Sofia. Patriarch Eftimi 35.

CZECHOSŁOWACJA.

PRAGA — Poselstwo. Dr. Wacław GRZYBOWSKI, Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny II kl. Adres: République Tchécoslovaque. Praha. Staromestské Náměstí, Palais Kinsky.

DANJA.

KOPENHAGA — Poselstwo. Jan Zygmunt MICHAŁOWSKI, Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny II kl. Adres: Danemark. Copenhague. Frederiksgade 17.

EGIPT.

KAIR — Poselstwo. Juljusz DZIEDUSZYCKI, Radca Poselstwa I kl., Chargé d'Affaires. Adres: Egypte. Caire. 16, rue Ebn Zanki à Zamalek.

ESTONJA.

TALLINN (Rewel). Poselstwo. Dr. Kazimierz PAPEE, Chargé d'Affaires. Adres: Estonie. Tallinn. Kohtu tänav 10 (Wyszogród-Domberg).

FINLANDJA.

HELSINGFORS — Poselstwo. Franciszek CHARWAT, Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny III kl. Adres: Finlande. Helsingfors. Fabriksgatan 6-a.

FRANCJA.

PARYŻ — Ambasada. Dr. Alfred CHŁAPOWSKI, Ambasador. Adres. France. Paris. 12, Avenue de Tokio.

GRECJA.

ATENY — Poselstwo. Paweł JURJEWICZ, Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny III kl. Adres: Grèce. Athènes 3, Place Mavrocordato, maison de Baltazzi.

HISZPANJA.

MADRYT — Poselstwo. Jan PERŁOWSKI, Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny II kl. Adres: Espagne. Madrid. Zurbano 21.

HOLANDJA.

HAGA — Poselstwo. Dr. Stanisław KĘTRZYŃSKI, Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny II kl. Adres: Pays-Bas. La Haye. Prinsessegracht 9.

JAPONJA.

TOKJO — Poselstwo. Zdzisław OKĘCKI, Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny II kl. Adres: Japon, Tokio 55, Zaimkucho, Azabu-ku.

KRÓLESTWO SERBÓW, CHORWATÓW I SŁOWEŃCÓW

BELGRAD — Poselstwo. Dr. Wacław BABIŃSKI, Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny II kl. Adres: Royaume des Serbes, Croates et Slovènes. Belgrade. Krunska 58.

ŁOTWA.

RYGA. Poselstwo. Mirosław ARCISZEWSKI, Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny II kl. Adres: Lettonie. Riga. Elizabetes iela 41/43 dz. 8.

NIEMCY.

BERLIN — Poselstwo. Roman KNOLL, Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny I kl. Adres: Allemagne. Berlin. Kurfürstenstrasse 136.

NORWEGJA.

OSLO — Poselstwo. Leszek MALCZEWSKI, Radca Poselstwa II kl., Chargé d'Affaires. Adres: Norvége. Oslo. 2, Ridderveldsgate.

PERSJA.

TEHERAN — Poselstwo. Stanisław HEMPEL, Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny III kl. Adres: Perse. Téhéran. Parc Amin-ed-Dowleh Khiaban Darvaze Chimran.

RUMUNJA.

BUKARESZT — Poselstwo. Jan SZEMBEK, Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny II kl. Adres: Roumanie. Bucarest. Alea Alexandru 21, parc Filipesco.

STOLICA APOSTOLSKA.

RZYM — Ambasada. Władysław SKRZYŃSKI, Ambasador. Adres: Italie. Rome. Lungotevere dei Mellini 24.

STANY ZJEDNOCZONE AMERYKI PÓŁNOCNEJ.

WASZYNGTON — Poselstwo. Tytus FILIPOWICZ, Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny II kl. Adres: Etats-Unis d'Amérique. Washington, C. C. 2640, 16-th street.

SZWAJCARJA.

BERN — Poselstwo. Jan MODZELEWSKI, Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny I kl. Adres: Suisse. Berne. Ellenstrasse 20.

GENEWA—Delegacja Polska przy Lidze Narodów. Franciszek SOKAL, Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny I kl. Adres: Délégation Polonaise auprès de la Société des Nations. Suisse. Genève. 12, rue Charles Galland.

SZWECJA.

SZTOKHOLM — Poselstwo. Konstanty ROZWADOWSKI, Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny II kl. Adres. Suède. Stockholm. Narvavägen 32, IV.

TURCJA.

ANGORA — Poselstwo. Kazimierz OLSZOWSKI, Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny I kl. Adres: Turquie. Angora. Rue Stamboul, 3-me maison de l'Evkal.

WIELKA BRYTANJA.

LONDYN — Poselstwo. Konstanty SKIRMUNT, Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny I kl. Adres: Grande Bretagne. Londres, W. I. 47, Portland Place.

WĘGRY

BUDOPESZT — Poselstwo. Otmar ŁAZARSKI, chargé d'affaires. Adres: Hongrie. Budapest I. Országház-utca 13.

WŁOCHY.

RZYM — Ambasada. Stefan PRZEŹDZIECKI, Ambasador. Adres: Italie. Roma. 43, via Ventiquattromaggio. Palazzo Rospigliosi.

ZWIĄZEK SOCJALISTYCZNYCH REPUBLIK RAD.

MOSKWA — Poselstwo. Stanisław PATEK, Poseł Nadzwyczajny i Minister Pełnomocny I kl. Adres: Union des Républiques Soviétistes Socialistes. Moscou. Povarskaja 21.

Sieć polskich urzędów konsularnych

ARGENTYNA.

BUENOS AIRES. Wydział Konsularny przy Poselstwie. Jeremi STEMPOWSKI, Attaché Poselstwa z tytułem Wicekonsula II kl., Kierownik Wydziału Konsularnego. Adres Argentine. Buenos Aires. Las Heras 1617.

AUSTRJA.

WIEDEŃ — Konsulat. Jan KARCZEWSKI, Konsul II kl. Adres: Autriche. Wien, III. Rennweg 1. Adres Biura Paszportowego: Wien IV. Mayerhofgasse 11.

AUSTRALJA.

SYDNEY — Generalny Konsulat Honorowy. George EARP, Generalny Konsul Honorowy. Adres: Australie. Sydney. 46-52, Carrington street.

BELGJA.

BRUKSELA — Generalny Konsulat Honorowy. George VAXELAIRE, Konsul Honorowy. Feliks CHICZEWSKI, Konsul. Adres: Belgique. Bruxelles. 10, Place du Luxembourg.

ANTWERPJA — Konsulat II kl. Tadeusz BILIŃSKI, Konsul Generalny. Adres: Belgique. Anvers. 38, rue Van Dyck.

BRAZYLJA.

RIO DE JANEIRO — Wydział Konsularny przy Poselstwie. Stanisław GŁUSKI, SEKRETARZ Poselstwa II kl., Kierownik Wydziału Konsularnego. Adres: Brésil. Rio de Janeiro. Senador Vergueiro 197.

KURYTYBA — Konsulat II kl. Kazimierz DOWNAROWICZ, Konsul II kl. Adres: Brésil. Curitiba. Rua 13 de Maio 63.

SAO PAULO — Konsulat. Michał ŚWIRSKI, Konsul II kl. Adres: Brésil. Sao-Paulo. rua Luiz Coelho 6.

BUŁGARJA.

SOFJA — Wydział Konsularny przy Poselstwie. Leon KLIMECKI, Radca Poselstwa II kl., Kierownik Wydziału Konsularnego. Adres. Bulgarie. Sofia. Graf Ignatieff 51.

WARNA — Konsulat Honorowy. Maurycy ROGALSKI, Konsul Honorowy. Adres: Bulgarie. Varna. Angle des rues Tsar Boris et Rankov.

CHILE.

SANTIAGO DE CHILE — Konsulat Honorowy. Ignacy DOMEYKO, Konsul Honorowy. Józef POZNAŃSKI, Wicekonsul Honorowy. Adres: Chile. Santiago de Chile. Calle Nueva York 54. Bajos oficina 2.

CHINY (MANDŻURJA)

CHARBIN — Delegatura Rz. P. Konstanty SYMONOLEWICZ, Konsul II kl., Kierownik Delegatury. Adres: Chine. Kharbine. Gloukhaja 24.

CZECHOSŁOWACJA.

PRAGA — Konsulat I kl. Dr. Tadeusz LUBACZEWSKI, Konsul II kl. Adres: République Tchécoslovaque Praha I. Prikope 15.

BRATISLAVA — Konsulat II kl. Zdzisław MARSKI, Konsul II kl. Adres: République Tchécoslovaque. Bratislava. Gundulicova 12.

KOSZYCE — Wicekonsulat. Henryk WIELOWIEYSKI, Wicekonsul II kl. Adres: République Tchécoslovaque, Kosice. Rákoczy 16.

MORAWSKA OSTRAWA — Konsulat I kl. Karol RIPA, Konsul II kl. Adres: République Tchécoslovaque. Moravská Ostrava. 28 Rijna c. 56.

UŻHOROD — Wicekonsulat. Zygmunt ZAWADOWSKI, Attaché Konsularny, Kierownik Wicekonsulatu. Adres: République Tchécoslovaque. Užhorod. Plac Žatkowicza 6.

DANJA.

KOPENHAGA — Wydział Konsularny. Bolesław LEITGEBER, Attaché Poselstwa, Kierownik Wydziału Konsularnego. Adres: Danemark. Copenhague. Frederiksgade 11.

AALBORG—Konsulat Honorowy. Michał KRAGELUND, Konsul Honorowy. Adres: Danemark. Aalborg. Jomfru Annagade 16.

AARHUS — Konsulat Honorowy. Jan Paweł SCHMIDT, Konsul Honorowy. Adres: Danemark. Aarhus. Rosenkranzgade 23.

HADERSLEV — Konsulat Honorowy. Jan ANDERSEN, Konsul Honorowy. Adres: Danemark. Haderslev. Norregade 30.

HASLE a/BORNHOLM — Wicekonsulat Honorowy. Max PLESNER, Wicekonsul Honorowy. Adres: Danemark. Hasle a/Bornholm. Klinker og Chammottestenfabrikker—Hasle.

ODENSE — Konsulat Honorowy. Niels Axel NIELSEN, Konsul Honorowy. Adres: Danemark. Odense. Odensen Aegforretning.

EGIPT.

KAIR — Wydział Konsularny przy Poselstwie. Jan Lech BYSZEWSKI, Kierownik Wydziału Konsularnego z tytułem Konsula II kl. Adres. Egypte. Caire. 16, rue Ebn Zanki à Zamalek.

ESTONJA.

TALLINN — Wydział Konsularny przy Poselstwie. Józef WOŁODKOWICZ, Sekretarz Poselstwa II kl., Kierownik Wydziału Konsularnego. Adres: Estonie. Tallinn Kohtu tänaw 10.

FINLANDJA.

HELSINGFORS — Wydział Konsularny przy Poselstwie. Wojciech TABOR, Konsul II kl. Adres: Finlande. Helsingfors. Fabriksgatan 6-a.

FRANCJA.

PARYŻ — Konsulat Generalny. Dr. Karol POZNAŃSKI, Konsul Generalny. Adres: France. Paris XVII e. 19, rue Alphonse de Neuville.

ALGER — Konsulat Honorowy. Leon RIGOLLET, Konsul Honorowy. Adres: France. Alger. 24, boulevard Carnot.

BORDEAUX — Konsul Honorowy. Dunstan de KERSABIEC, Konsul Honorowy. Adres: France. Bordeaux. 27, Cours du Pavé-des-Chartrons.

LE HAVRE — Konsulat Honorowy. Roman WINIARZ, Konsul Honorowy. Adres: France. Le Havre. 148, boulevard de Strasbourg.

LILLE — Konsulat I kl. Dr. Tadeusz BRZEZIŃSKI, Konsul II kl. Adres: France. Lille. 119, boulevard de la République.

LYON — Konsulat II kl. Piotr KLUCZYŃSKI, Konsul II kl. Adres: France. Lyon (Rhône). 202, cours Gambetta.

MARSYLJA — Konsulat II kl. Roman WEGNEROWICZ, Konsul II kl. Adres: France. Marseille. 6, place Saint-Ferréol.

NICEA — Konsulat Honorowy. Edward CORNIGLION-MOLINIER, Konsul Honorowy. Adres: France. Nice. 12, rue de France.

STRASSBURG — Konsulat II kl. Dr. Tadeusz NIEDUSZYŃSKI, Konsul I kl. Adres: France. Strasbourg. 49, boulevard Clemenceau.

GRECJA.

ATENY — Wydział Konsularny przy Poselstwie. de Rosset, Sekretarz Poselstwa i Kierownik Wydziału Konsularnego. Adres: Grèce. Athènes, 3, place Mavrocordato.

SALONIKI — Konsulat Honorowy. Albert NEHAMA, Konsul Honorowy. Adres: Grèce. Salonique. 6, rue Hermou.

HISZPANJA.

MADRYT — Wydział Konsularny przy Poselstwie. Jerzy TARNOWSKI, Radca Poselstwa II kl., Kierownik Wydziału Konsularnego. Adres. Espagne. Madrid. Zurbano 21.

BARCELONA — Konsulat Honorowy. Juan Claudio de RIALP PONS, Konsul Honorowy. Adres: Espagne Barcelona. Rambla Cataluna.

HOLANDJA.

ROTTERDAM — Konsulat I kl. Jan Paweł KACZKOWSKI, Konsul Generalny II kl. Adres: Pays-Bas. Rotterdam. Diergaardelaan 44-a.

AMSTERDAM — Konsulat Honorowy. Leender BUCKMAN, Konsul Honorowy. Adres: Pays-Bas. Amsterdam. Heerengracht 495.

DORDRECHT — Konsulat Honorowy. Gerhard van ESGIPS, Konsul Honorowy. Adres: Pays-Bas. Dordrecht. Singel 287.

HEERLEN — Wicekonsulat Honorowy. Dr. Franciszek Gerard van der KROON, Konsul Honorowy. Adres: Pays-Bas. Heerlen. Tempstraat 12.

INDJE HOLENDERSKIE.

BATAWJA — Konsulat Honorowy. Jan NIKERK, Konsul Honorowy. Adres: Indes néerlandaises. Java. Welwreden. Molenvliet Oost 36.

ITALJA.

RZYM — Wydział Konsularny przy Poselstwie. Jerzy TOMASZEWSKI, Radca Poselstwa I kl., Kierownik Wydziału Konsularnego. Adres: Italie. Roma. Piazza Campitelli 3.

FLORENCJA — Konsulat Honorowy. Karol PASZKOWSKI, Konsul Honorowy. Adres: Italie. Firenze. Lung'Arno del Tempio 22.

MEDJOLAN — Konsulat Generalny. Dr. Otton SAS HUBICKI, Konsul Generalny. Adres: Italie. Milano. Piazza Castello 6.

KATANJA — Konsulat Honorowy. Vincenzo BONANNO Konsul Honorowy. Adres: Italie. Catania. Via Anzalone 7.

TRIEST—Konsulat II kl. Włodzimierz KWIATKOWSKI, Konsul Generalny. Adres: Italie. Trieste. Piazza della Borsa 4.

JAPONJA.

TOKJO — Wydział Konsularny przy Poselstwie. Dr Eugenjusz BANASIŃSKI, prowizoryczny Attaché Konsularny Kierownik Wydziału Konsularnego. Adres: Japon. Tokio. 55, [illegible] Azabu-ku.

OSAKA — Konsulat Honorowy. Katsutaro INABATA, Konsul Honorowy. Adres. Japon. Osaka. 2-chome, Junkeimachi, Minamiku.

KANADA.

MONTREAL — Konsulat Generalny. Dr. Michał STRASZEWSKI, Konsul Generalny. Adres: Canada. Montreal, Que. 1490, Mackay street.

WINNIPEG — Konsulat. Stanisław ZWOLSKI, Konsul II kl. Adres: Canada. Winnipeg. Man. 173, Portage Ave.

KRÓLESTWO SERBÓW, CHORWATÓW I SŁOWEŃCÓW.

BELGRAD — Wydział Konsularny przy Poselstwie. Jerzy WARCHAŁOWSKI, Sekretarz Poselstwa I kl., Kierownik Wydziału Konsularnego. Adres: Royaume des Serbes, Croates et Slovènes. Belgrade. Kruzska 58.

ZAGRZEB — Konsulat Generalny. Jerzy BARTHEL de WEYDENTHAL, Konsul Generalny. Adres: Royaume des Serbes, Croates et Slovènes. Zagreb. Haulikowa 8, II.

BANJA LUKA — Konsulat Honorowy. Artur BUZDA, Konsul Honorowy. Adres: Royaume des Serbes, Croates et Slovènes. Banja-Luka. Aleksandrova 2.

LUKSEMBURG.

LUKSEMBURG — Konsulat Honorowy. Emanuel SERVAIS, Konsul Honorowy. Adres: Grand Duché de Luxembourg. Luxembourg. 5, rue Joseph II.

ŁOTWA.

RYGA — Konsulat II kl. Walerjan ŁOPATTO, Konsul I kl., Kierownik Konsulatu. Adres: Lettonie. Riga. Rainis bul. 6.

DYNEBURG — Konsulat II kl. Michał ŚWIERZBIŃSKI, Konsul II kl. Adres: Lettonie. Daugawpils. Teatra iela 8.

LIPAWA — Konsulat II kl. Ali POMIAN HAJDUKIEWICZ, Konsul I kl. Adres: Lettonie. Liepaja. Lorence iela 17

MEKSYK.

MEKSYK — Konsulat Generalny. Zygmunt MERDINGER, Konsul Generalny II kl. Adres: Mexico D. F., Paseo de la Reforma 42.

KSIĘSTWO MONACO.

MONACO—Konsulat Honorowy. Stanisław JÓZEFOWICZ Konsul Honorowy. Adres: Monaco. Monte - Carlo. 47, rue Plati.

NIEMCY.

BERLIN — Konsulat Generalny. Stanisław ZIELIŃSKI. Konsul Generalny. Adres: Allemagne. Berlin. Kurfürstenstrasse 137.

BYTOM — Konsulat Generalny. Leon MALHOMME. Konsul Generalny Adres. Allemagne. Beuthen. Gleiwitzerstrasse 10.

EŁK—Wicekonsulat II kl. Zygmunt LICZBIŃSKI. Wicekonsul II kl. Kierownik Wicekonsulatu. Adres: Allemagne. Ostpreussen. Lyck. Falkstrasse 19.

ESSEN — Konsulat I kl. Feliks ZAWADA. Konsul II kl. Adres: Allemagne. Essen. Hindenburgstrasse 90/92.

HAMBURG — Konsulat I kl. Dr. Władysław NAMYSŁOWSKI, Konsul I kl. Adres. Allemagne. Hambourg Kirchenallee 27.

KOLONJA — Konsulat I kl. Dr. Sylwester GRUSZKA Konsul Generalny II kl Adres: Allemagne. Köln. Lindenthal. Dürenerstrasse 248.

KRÓLEWIEC — Konsulat Generalny. Dr. Roman STANIEWICZ. Konsul II kl. Adres: Allemagne. Königsberg. Neuedammdasse 20.

KWIDZYŃ — Konsulat II kl. Władysław MIERZYŃSKI Konsul II kl., Kierownik Konsulatu. Adres: Allemagne. Marienwerder. Herrenstrasse 14.

LIPSK — Konsulat II kl. Dr. Jerzy ADAMKIEWICZ Konsul Generalny. Adres: Allemagne. Leipzig. Gellerstrasse 7/I.

MONACHJUM — Konsulat Generalny. Aleksander ŁADOŚ. Konsul Generalny Adres: Allemagne. München. Kufsteinerplatz 2/III.

OLSZTYN — Wicekonsulat II kl. JÓZEF GIEBUROWSKI. Konsul II kl. Adres: Allemagne. Allenstein. Friedrich - Wilhelm Platz 5.

PIŁA — Wicekonsulat I kl. Dr. Kazimierz SZWARCENBERG - CZERNY, Wicekonsul I kl. z tytułem Konsula II kl. Adres: Allemagne. Schneidemühl. Moltkestrasse 11.

SZCZECIN — Konsulat II kl. Jerzy LECHOWSKI, Konsul II kl. Adres Allemagne. Stettin. Friedrich - Karlstrasse 9.

WROCŁAW — Konsulat II kl. Dr. Bronisław RADOWSKI, Konsul I kl. Adres: Allemagne. Breslau. Freiburgerstrasse 29.

NORWEGJA.

OSLO — Konsulat Honorowy. Niels Christian JOHANNESEN, Konsul Honorowy. Adres Norvège. Oslo. Dronningensgt 4.

TOENSBERG — Konsulat Honorowy. Finn CHRISTENSEN, Konsul Honorowy. Adres: Norvège. Tönsberg.

PALESTYNA.

JEROZOLIMA — Konsulat Generalny. Tytus ZBYSZEWSKI, Konsul Generalny. Adres: Palestine. Jérusalem. Bab-el-Zahré.

PARAGWAJ.

ASUNCION — Konsulat Honorowy. Edward TOMBEUR, Konsul Honorowy. Adres: Paraguay. Asuncion. Calle 15 de Agosto 225.

PORTUGALJA.

LIZBONA — Konsulat Honorowy. Fernand TOUZET, Konsul Honorowy. Adres. Portugal. Lisbonne. rua dos Luziadas 15.

PORTO — Konsulat Honorowy. Francisco José FERREIRA DE LIMA, Konsul Honorowy. Adres: Portugal. Porto. Avenida dos Aliados 41/II.

PERSJA.

TABRYZ — Konsulat. Wiktor POL, Konsul II kl. Adres: Perse. Tabriz. Quartier Mahsoudié. Maison S. E. Blouri.

PERU.

LIMA — Konsulat Honorowy. Witold SZYSZŁLO, Konsul Honorowy. Adres: Pérou. Lima. Barranco Santo Isabel 274

RUMUNJA.

BUKARESZT — Konsulat II kl. Jan RZEWUSKI, Konsul I kl. Adres: Roumanie. Bucaresti. Strada Popa Tatu 47.

CZERNIOWCE — Konsulat II kl. Henryk KORYBUT - WORONIECKI, Konsul II kl., Kierownik Konsulatu. Adres: Roumanie. Cernauti. Str. Archimandrit Eusebie Popovici 18-a.

GALAC — Konsulat II kl. Zdzisław MACIEJOWSKI. Konsul II kl. Adres: Roumanie. Galati. Str. Mihai Bravul 28

KISZYNIÓW — Konsulat II kl. Antoni ŚWIERZBIŃSKI. Konsul I kl. Adres: Roumanie. Chisinau. Rue Prinz Nicolae 5

BRAILA — Konsulat Honorowy. Michał BOSCOFF, Konsul Honorowy. Adres: Roumanie. Braila. Rue General Praporgescu 9.

STANY ZJEDNOCZONE AMERYKI PÓŁNOCNEJ.

CHICAGO—Konsulat Generalny. Dr. Aleksander SZCZEPAŃSKI. Konsul Generalny. Adres: Etats - Unis d'Amerique Chicago Ill. „America Foro". 844, Rush street.

BUFFALO — Konsulat II kl. Dr. Stefan ROSICKI. Konsul II kl. Adres: Etats - Unis d'Amérique. Buffalo N. Y. 617 Filmore Avenue.

DETROIT — Konsulat II kl. Władysław KOZŁOWSKI, Konsul II kl. Adres: Etats - Unis d'Amérique. Detroit Mich. 80, E. Garfiel Avenue.

NOWY JORK — Konsulat Generalny. Eugeniusz ROZWADOWSKI, Konsul Generalny II kl. Adres: Etats - Unis d'Amérique. New - York N. Y. 953. Third Avenue. 57-th street.

PITTSBURG — Konsulat II kl. Artur OCETKIEWICZ, Konsul II kl. Adres: Etats - Unis d'Amérique. Pittsburg Pa. 249, N. Craig street.

SZWAJCARJA.

BERN — Wydział Konsularny przy Poselstwie. Leon REMBISZEWSKI. Konsul II kl., Kierownik Wydziału Konsularnego. Adres: Suisse. Berne. Elfenstrasse 20.

ZURYCH — Konsulat II kl. Jan CZAPLICKI, Konsul I kl. Adres: Suisse. Zurich. Fraumünsterstrasse 13.

SZWECJA.

SZTOKHOLM — Wydział Konsularny przy Poselstwie. Aleksander ZAWISZA, Sekretarz Poselstwa II kl., Kierownik Wydziału Konsularnego. Adres: Suède. Stockholm. Narvavägen 32 IV.

Konsulat Honorowy. Torsten KREUGER, Generalny Konsul Honorowy. Adres: Suède. Stockholm. Strandvägen 1.

MALMO — Konsulat Honorowy. Gunnar HOLM, Konsul Honorowy. Adres: Suède. Malmö. Jöns Filsgatan 2.

GOETEBORG — Konsulat Honorowy. Hjalmar NILSSON, Konsul Honorowy. Adres: Suède. Göteborg. Lilla Bommenstorg 2.

TURCJA.

KONSTANTYNOPOL — Wydział Konsularny przy Poselstwie. Vacat. Adres: Turquie. Stamboul. Taxim. Rue Syra Selvi 139.

TREBIZONDA — Wicekonsulat. Vacat.

URUGWAJ.

MONTEVIDEO — Konsulat Honorowy. Edward ŁUKASIEWICZ, Konsul Honorowy. Adres: Uruguay. Montevideo. Calle Mercedes 1074.

WĘGRY.

BUDAPESZT — Wydział Konsularny przy Poselstwie. Paweł Aleksander STRAKOSZ, Wicekonsul. Adres: Hongrie. Budapest. Kossuth Lajos tér 13/15.

WIELKA BRYTANJA.

LONDYN—Konsulat Generalny. Kazimierz KOMIEROWSKI, Konsul Generalny. Adres: Grande Bretagne. Londres, W. C. 1. 2, Upper Montague street. Russell Square.

ZWIĄZEK SOCJALISTYCZNYCH REPUBLIK RAD.

MOSKWA — Wydział Konsularny przy Poselstwie. Adam ZIELEZINSKI, Konsul Gneralny z tytułem Radcy Poselstwa. Adres: Union des Républiques Soviétistes. Socialistes Moscou. 3-ème Miechtchanskaia 32/34.

CHARKÓW — Konsulat Generalny. Adam STEBŁOWSKI, Radca Poselstwa II kl., Kierownik Konsulatu. Adres: Union des Républiques Soviétistes Socialistes. Kharkof. Rue Rakowski 15.

KIJÓW — Konsulat I kl. Mieczysław BABIŃSKI, Konsul I kl. Adres: Union des Républiques Soviétistes Socialistes. Kiev. Rue Liebknecht 1.

LENINGRAD — Konsulat I kl. Leon RÓŻYCKI, Konsul II kl. Adres Union des Républiques Soviétistes Socialistes Leningrad. Naberejnaia Krasnovo Flota 14.

MIŃSK — Konsulat Generalny. Henryk JANKOWSKI, Sekretarz Poselstwa II kl., Kierownik Konsulatu. Adres: Union des Républiques Soviétistes Socialistes, Mińsk, Sovietskaia 84.

TYFLIŚ — Konsulat Generalny. Zygmunt Mostowski, Konsul I kl. Adres: Union des Républiques Soviétistes Socialistes. Tiflis. Korganovska 24.

Aktualny
Bezpartyjny
Ciekawy
Dziennik ABC
Warszawa: REDAKCJA—Okólnik 5a. tel. 91-60, 91-62, 91-25.
ADMINISTRACJA—Zgoda 1. tel. 91-56, 91-66.

Władze Miejskie

WARSZAWA

Rada miejska.

Prezes Rady Miejskiej, Rajmund Jaworowski — Senatorska 14, tel. 87-94. Przyjmuje interesantów w poniedziałki i czwartki w godz. 13—15 w południe. Biuro Rady Miejskiej Senatorska 14, tel. 315-75 i 15-76. Dyr. Biura Z. Dudziński — Senatorska 14, tel. 87-94.

Magistrat.

Prezydjum: Prezydent miasta inż. Zygmunt Słomiński — Senatorska 14, tel. 1-89. Wice-prezydent vacat, tel. 314-62. Wice-prezydent — Marjan Borzęcki, tel. 61-58. Wice-prezydent — Tadeusz Szpotański, tel. 21-89. Prezydent miasta i wice-prezydenci przyjmują interesantów we wtorki i piątki w godz. 9—11 rano. Informacje, tel. 2-45. Gabinet pp. ławników 259-75.

Wydziały Administracyjne: Biura, zakłady i przedsiębiorstwa miejskie urzędują codziennie od godz. 8.30 do godz. 15.30, w soboty od godz. 8.30 do godz. 14. Kasy Miejskie są czynne codziennie od godz. 9 do godz. 13.30, w soboty od godz. 9 do godz. 12.30.

Wydział Spraw Ogólnych — Senatorska 14. Naczelnik Wydziału P. Kłossowski, tel. 2-16. Zastępca Naczelnika Wydziału F. Herbst, tel. 2-16.

Muzeum Narodowe: Dyrektor Muzeum płk. Br. Gemberzewski, Podwale 15, tel. 34-38.

Biuro Radcy Prawnego — Senatorska 14. Radca prawny Magistratu St. Rotkiewicz, tel. 136-19. Biuro Radcy Prawnego tel. 136-19. Miejskie biuro porad, tel. 216-18. Urząd Rozjemczy przy biurze Radcy prawnego, Chmielna 13, tel. 241-63.

Kontrola Miejska: p. o. Naczelnika Kontroli Wł. Popielawski, Krak. Przedm. 7, tel. 435-07. Biuro Kontroli, tel. 312-83.

Wydział finansowo-podatkowy — Senatorska 14. Dyrektor finansowy, Miecz. Jankowski, tel. 76-62. Inspektor podatkowy, tel. 2-32. Sekcja I — ogólna, tel. 2-32. Sekcja II — podatki bezpośrednie, tel. 135-21. Sekcja III — pośrednie — tel. 140-12. Referat podatku od widowisk, tel. 35-41. Sekcja IV — Kasy Miejskie, tel. 70-46. Sekcja V — Egzekucyjna, tel. 96-49. Sekcja VI — Centralna rachuba, tel. 180-56. Sekcja VII — Kredytowa, tel. 159-07. Sekcja VIII — Administracja majątk. miejskich, tel. 53-19. Oddział Praski Wydziału Finansowo-Podatkowego, Praga, Namiestnikowska 4, tel. 58-61.

Inspekcja Handlowa: Naczelnik Inspekcji, W. Parniewski (Hale na Pl. Mirowskim), tel. 311-89.

Wydział zdrowia publicznego: Naczelnik Wydziału, Dr med. Czesław Wroczyński (g. sł.), Zgoda 10, tel. 268-76 dod. Inspektor służby zdrowia dr. W. Heflich (g. sł.), Zgoda 10, tel. 268-76. Inspektor Urzędu Weterynaryjn., A. Mackiewicz, Zgoda 10, tel. 268-76. Referat nadzoru mieszkaniowego i spraw sanitarno-sądowych (zgłoszenia o wypadkach chorób zakaźnych), Zgoda 10, tel. 311-88.

Instytut Hygieniczny: p. o. Kierownika działu ogólnego i propagandy sanitarnej, Hanna Grodecka, Leszno 86, tel. 148-43.

Zakłady Sanitarne: Kierownik zakładów, dr. Fr. Rabczewski, Spokojna 15, tel. 82-35.

Wydział Techniczny: p. o. Naczelnika Wydziału inż. J. Chmieleński, Krak. Przedm. 1, tel. 44-61.

Dział I Architektury. Zarządzający działem, bud. St. Ambrotewicz, Krak. Przedm. 1, tel. 315-45. Biuro Krak. Przedm. 1, tel. 158-21. Budowniczy do spraw bud. Szpit. i zakł. dobroczynnych, Krak. Przedm. 1, tel. 515-06.

Dział II Komunikacji. Zarządzający działem inż. Z. Mańkowski, Krak. Przedm. 1, tel. 62-21.

Dział III Ogrodniczy. Zarządzający działem L. Danielewicz, Ogród Saski, tel. 19-65.

Dział IV Regulacji i Pomiarów. Zarządzający inż. K. Saski, Krak. Przedm. 1, tel. 70-16.

Urząd Inspekcyjno-budowlany: Kierownik inż. Strzałkowski, Krak. Przedm. 1, tel. 435-81.

Inspekcja elektryczna: Kierownik inż. B. Tyszka, Jasna 1, tel. 313-63.

Biuro Komitetu Rozbudowy m. st. Warszawy. Krakowskie Przedmieście 1, tel. 17-49.

Wydział Przemysłowy: Naczelnik Wydziału inż. T. Strzelecki, Bednarska 2/4, tel. 531-35. Dział przemysłowy: Kierownik K. Kawiński, tel. 78-93. Dział handlowy: Kierownik A. Grodecki, tel. 78-91. Dział korporacji i cechów: Kierownik St. Szteyner, tel. 96-45. Dział ruchu kołowego: Kierownik M. Salalecki, tel. 106-67. Dział ogólny: Kierownik J. Motylewski, tel. 96-45.

Wydział Oświaty i Kultury — Senatorska 14. Naczelnik inż. Jan Turowicz, tel. 251-20.

Wydział Straży Ogniowej: Komendant I. Prokopp, Nalewki 3, tel. 351.

Wydział Statystyczny: Naczelnik Wydziału, Zygmunt Limanowski, Dobra 73, tel. 277-26.

Biuro adresowe: Ratusz - Senatorska 16. Kierownik K. Tokarski, tel. 202-41. Dział adresowy, tel. 79-96. Dział dowodów osobistych, tel. 439-66.

Wydział Opieki Społecznej i szpitalnictwa. Naczelnik wydz. Ludwik Antoni Dobraczyński, Krak. Przedm. 60, tel. 311-68. Zast. Naczelnika wydziału Kwiryn Stankiewicz, Krak. Przedm. 60, tel. 311-67. Komitet walki z bezdomnością, tel. 89-13.

Przedsiębiorstwa miejskie autonomiczne.

Miejskie Zakłady Zaopatrywania Warszawy. Zaopatrywanie ludności oraz instytucyj miejskich w artykuły codziennego użytku; prowadzenie przedsiębiorstw o charakterze handlowym. Sekretarjat Dyrekcji, Kredytowa 2, tel. 316-17. Elewatory Zbożowe, Bema 60-a, tel. 211-12. Dom Składowy Publiczny, Stawki 4, tel. 315-70.

Przedsiębiorstwo wodociągów i kanalizacji. 1) Eksploatacja i konserwacja istniejących urządzeń wodociągowo-kanalizacyjnych i budowa nowych; 2) Inspekcja urządzeń wodociągowo-kanalizacyjnych w nieruchomościach prywatnych. Dyrektor inż. W. Rabczewski, Senatorska 14, tel. 26-32. Vice-dyrektorzy: inż. S. Rutkowski i inż. R. Baranowicz.

Wzajemne ubezpieczenie m. st. Warszawy. 1) Ubezpieczenie od ognia budowli. 2) Sporządzanie szczegółowych oszacowań budowli. 3) Rozpoznawanie likwidacji strat pogorzelowych i wypłata odszkodowań. 4) Zarządzanie funduszami ubezpieczeniowemi. Dyrektor J. Aleksandrowicz, Królewska 23, tel. 42-03. Biuro Wzajemnych ubezpieczeń, tel. 42-03.

Tramwaje Miejskie. p. o. Dyrektora tramwajów: inż. L. Fuks, Młynarska 2, tel. 140-55. p. o. Vice-Dyrektora tramwajów inż. E. Dąbkowski, tel. 315-01. Vice-Dyr. tramw. inż. J. Lenartowicz, Przyokopowa 28, tel. 17-06. Kontroler inż. T. Arlitewicz, Młynarska 2, tel. 315-02.

Teatry Miejskie. Do składu teatrów miejskich należą: Teatr Wielki - Opera, Senatorska 21/23. Teatr Narodowy, Wierzbowa 8. Teatr Letni w Ogrodzie Saskim. Dyr. teatrów Artur Śliwiński, Senatorska 23, tel. 23-36. Intendent Antoni Strzelecki, tel. 70-60.

Administracja Gospodarstwa Rolnego i Leśnego. A. G. R. I. L.). Prowadzenie Gospodarstwa leśnego i rolnego na gruntach miejskich, fundacyjnych i dzierżawionych od Rządu, oraz prowadzenie i zasilanie Miejskich Zakładów Mleczarskich. Dyr. Zarz. dr. Jerzy Klein, Żelazna 54/56, tel. 238-38. Biuro 45-66. Kierown. Mleczarni L. Staniszewski, tel. 284-40. Adm. Klucza Mienia — Mińsk Mazowiecki, tel. 52. Folwark Bielany — Bielany, tel. 313-11. Folwark Rakowiec — Rakowiec, tel. 313-19. Folwark Bródno — Bródno, tel. 317-93. Folwark Groty, tel. 87-14. Mleczarnia, Żelazna 54/56, tel. 79-78. Ogród w Mokotowie, tel. 87-16.

Warszawski Lombard Miejski. Dyrektor lombardu: S. Chodynicki, Senatorska 14, tel. 97-10. Centrala Warszawskiego Lombardu Miejskiego, tel. 97-10. Oddział Warszawskiego Lombardu Miejskiego, Złota 30, tel. 58-63.

Kasa Oszczędności m. st. Warszawy. Kasa przyjmuje wkłady na oprocentowanie, prowadzi rachunki czekowe i przekazowe, przyjmuje papiery wartościowe na przechowanie i weksle miejscowe do inkasa — wydaje pożyczki: na zastaw sum hipotecznych, na zastaw papierów wartościowych, na zastaw listów warrantowych, na towary złożone w składach miejskich; lokuje fundusze: na hipotekach, w papierach wartościowych, w nabytych realnościach. Dyr. Kasy M. Szczepkowski, Centrala, Czackiego 3, tel. 73-99. Oddział I, Wierzbowa 9, tel. 505-05.

Miejskie Zakłady Gazowe. Dyrekcja, Kredytowa 3, tel. 65-90 i 67-21. Sekretarjat, Kredytowa 3, tel. 65-90. Dyr. Cz. Świerczewski.

Rzeźnie i Targowiska zwierzęce. Urządzanie i prowadzenie rzeźni i targowisk zwierzęcych na terenie m. st. Warszawy, urządzanie stacyj trichinoskopijnych i stacyj kontroli mięsa przywozowego. Dyr. P. Schönborn, Namiestnikowska 2, tel. 527-83. Biuro, tel. 291-80.

Zakład oczyszczania miasta. Zarządzanie taborem miejskim i zakładem utylizacyjnym, oczyszczanie miasta i posesji prywatnych. Dr. St. Biłowicki, Karowa 3, tel. 317-66.

Piekarnia Miejska. Prądzyńskiego 5/7, tel. 258-05. Dyrektor Jan Szczodrowski. Kierownik techniczny J. Muszyński.

Bibljoteka Publiczna m. st. Warszawy. Koszykowa 26, tel. 48-75. Dyrektor F. Czerwijowski. Oddział Bibljoteka Wzorowa dla dzieci, Opaczewska 93.

Ogród Zoologiczny m. st. Warszawy. Kancelarja Ogrodu, Ratuszowa 3, tel. 233-84. Dyr. dr. Żabiński.

ŁÓDŹ

Rada Miejska: Prezes—Inż. Jan Holcgreber.

Zastępcy: Reinhold Klim, dr. Lajb Szyfman i Józef Wolczyński.

Magistrat: Prezydent miasta—Bronisław Ziemięcki, poseł na Sejm.

Wiceprezydent: dr. Edmund Wieliński i Stanisław Rapalski.

TOMASZÓW MAZOWIECKI

Województwo Łódzkie. Liczy 38.572 mieszkańców.

Zarząd miasta: Prezydent — Wacław Smulski, Wiceprezydent — Alfred Weggi, Ławnicy — Franciszek Cierpikowski, Albert Miller i Idel Rozemberg.

Rada Miejska: Jan Bednarski, Alfons Dzięciołowski, Emanuel Bornstein, Benglerowicz, Heronim Eberle, Jan Gallert, Włodzimierz Gurman, Dr. Jakób Hirszprung, Abram Jakubowicz, Karol Kotarski, Aron Lichtenstein, Władysław Landsberg, Antoni Michalczyk, Stefan Piwowarski, Oskar Rapke, Abram Samelson, Dawid Szafman, Hersz Szteinberg, Jankiel Wattenberg, Gustaw Weiman, Leon Ufel, Stanisław Zakrzewski.

Prezydjum Rady: Prezes—Alfons Dzięciołowski, Wiceprezes—Władysław Landsberg, Sekretarz—Jan Bednarski.

Biuro Magistratu dzieli się na Wydziały: Ogólny, Skarbowy, Administracyjny, Techniczno-Budowlany, Sanitarny, Szpitalnictwa i Opieki Społecznej.

Zakłady i przedsiębiorstwa miejskie: Przytułek Miejski dla starców, Szpital Miejski, Łaźnia Miejska, Rzeźnia Miejska i Szkoła Realna Miejska.

Zakłady Opieki Społecznej subsydjowane przez miasto: Żłobek, Przytułek dla dzieci chrześcijan, Przytułek dla dzieci żydowskich, Przytułek dla starców ewangelickich, Stacja nad matką i dzieckiem.

DĄB n/Nerem

Powiat Kolski, woj. Łódzkie. Mieszkańców 4.200.

Zarząd miasta: Burmistrz Władysław Zalewski. Ławnicy: Józef Krasnodębski, Chaim Strykowski.

Rada Miejska: Stanisław Kryściński, Bolesław Kinic, Leon Dzikowski, Antoni Starosta, Józef Chmielewski, Wincenty Zawędowski, Antoni Zdrojewski, Teodor Wankiewicz, Pinkus Elbaum, Maks Glicensztein, Dr Bolesław Brysz, Abram Lichtensztein.

Kancelarja Magistratu: Sekretarz—Stefan Kotecki, Kasjer—Teodozja Linkowa, Kancelista—Antoni Pietruszka, Maszynistka — Kazimiera Ludwicka.

Instytucje utrzymywane przez Gminę: Przytułek Starców.

LUBLIN

Rada Miejska: rozwiązana.

Magistrat: Komisarz Rządowy—Seweryn Czerwiński.

SOSNOWIEC

Rada Miejska: Prezes—Adam Pawełek.

Wiceprezes: Cezary Uthke i Józef Zębala.

Prezydent miasta: dr. Józef Marczyński.

Wice-prezydent miasta: Kazimierz Jarza.

CZĘSTOCHOWA

Rada miejska: Prezes—Juljan Bugajski.

Wiceprezes: Aleksander Włosiński.

Magistrat: Prezydent miasta — Romuald Jarmułowicz.

Wiceprezydent miasta: dr. Stanisław Nowak.

RADOM

Rada miejska: Prezes—dr. Stanisław Kelles-Krauz, senat.

Zastępcy Prezesa: Antoni Hantz, Morduch Kotler.

Magistrat: Prezydent miasta: Józef Grzecznarowski, poseł na Sejm.

Wice-Prezydent miasta: Władysław Uziębło.

KALISZ

Rada miejska: Prezes—Jerzy Dołęga Kowalewski.

Wice-Prezes: Leon Dancyger.

Magistrat: Prezydent miasta: Mieczysław Szarras

KIELCE

Rada miejska: Prezes—Edmund Massalski.

Wice-Prezes: inż. Bogusław Świeżawski.

Magistrat: Prezydent miasta — Paweł Gettel.

Wice-Prezydent miasta: Juljusz Potocki.

CHMIELNIK

Powiat stopnicki. Ludność w/g spisu w 1921 r. mieszkańców 7.690, w/g zaś danych Magistratu liczba mieszkańców na dzień 1.I.1929 r. wynosiła 9.010 osób.

Tymczasowy Zarząd miasta Chmielnika stanowią: Kierownik Zarządu miasta — Mieczysław Górski. Członkowie Rady Przybocznej—Henryk Krynicki, Moszek Melman, Stanisław Nowakowski i Nusyn Pfefer.

Rada Miejska: Jankiel Frydman, Eljasz Wölf Klarman, Icek Płuciennik, Symcha Jedwabny, Hercka Djament, dr. Nusyn Bałanowski, Lejbuś Pasternak, Szaja Tarek, Chuna Wilczyk, Lejzor Abramowicz, Moszek-Mendel Lewensztajn, Abram-Hersz Wajsbort, Moszek Melman, Berek Kaufman, Abram Sztrauch, Rywen Blank, Stanisław Kulczycki, Icek-Majer Dąb, Dawid Zalcman, Dawid Mupa, Moszek-Berek Sylman, Josek Działowski, Henryk Krynicki, Sylwester Zychowicz.

Doradcy fachowi Magistratu: Lekarz miejski—Dr. Paweł Skwara. Doradca budowlany—architekt Juljusz Madziara.

Kancelarja Magistratu: Oddział administracyjny: Sekretarz—Aleksander Sanecki. Kanceliści: Stefan Marciszewski, Stefan Opałko, Karol Tauryn. Oddział kasowo-rachunkowy: rachmistrz—Roman Żmojski, kasjer—Henryk Kejsler.

Zakłady miejskie: Stacja samochodowa i targowica zwierzęca.

Przedsiębiorstwa miejskie: Elektrownia miejska i rzeźnia miejska.

Przedsiębiorstwa których Gmina jest uczestnikiem: dwie pełne 7-klasowe Szkoły Powszechne.

WŁOCŁAWEK

Rada Miejska: Prezes—dr. Witold Piasecki.

Wice-Prezes: ks. Stanisław Wojsa i Aleksander Rutkowski.

Magistrat: Prezydent miasta: Stefan Pachnowski.

PIOTRKÓW (Trybunalski)

Rada miejska: Przewodniczący—dr. Adam Próchnik, poseł na Sejm.

Zastępca Przewodniczącego: Franciszek Chmielewski.

Magistrat: Prezydent miasta — Kazimierz Szmidt.

Wice-Prezydent miasta: Marjan Hudec.

DĄBROWA GÓRNICZA

Rada miejska: Franciszek Szpruch. Wiceprezes: Wojciech Szumbarski.
Magistrat: Prezydent miasta: dr. Zbigniew Madeyski.
Wiceprezydent: prof. Kuźbiak.

WILNO

Prezydent miasta: Józef Folejewski.
Wiceprezydent miasta: Witold Czyż.

BIAŁYSTOK

Rada miejska: Prezes—Roman Młyński.
Wice-Prezesi: dr. Aleksander Rajgrodzki i dr. Zygmunt Siemiaszko.
Magistrat: Prezydent miasta: Wincenty Hermanowski.
Wice-Prezydent miasta: Maksymiljan Ziemielski.

KRAKÓW

Województwo Krakowskie — powiat Kraków — miasto. Ludność cywilna według stanu z 31.III 1927 — mieszkańców 200.332.

Zarząd miasta:

Prezydent miasta: inż. Karol Rolle, tel. urzędowy 1264, mieszkanie prywatne Pałac Larysza, Plac W.W. Świętych 6 tel. 1098.
Wiceprezydenci: dr. Piotr Wielgus, tel. 3135; Witold Ostrowski, tel. 3202.
Biuro Zarządu miasta Główny Gmach Magistratu, Plac W.W. Świętych 2/4.

Rada miejska.

Sekretarz Rady miasta i Prezydjum miasta: Franciszek Strasik, tel. 46.

Magistrat.

Biuro Prezydjalne — Przeorski Tadeusz, naczelnik, tel. 2505. Wydział I gospodarczy — dr. Reiner Ryszard — naczelnik, tel. 527, Główny Gmach Magistratu.
Wydział II skarbowo - podatkowy: dr. Wydro Jan, naczelnik, tel. 2175. Pałac Larysza, pd. W.W. Świętych 6.
Wydział III przemysłowy: Kubalski Edward, naczelnik, tel. 222, Główny Gmach Magistratu.
Wydział IV szkolny: dr. Kannenberg Tadeusz, naczelnik, tel. 1192, Główny Gmach Magistratu.
Wydział V wojskowy: Nowak Kasper, naczelnik, tel. 359, Główny Gmach Magistratu.
Wydział VI opieki społecznej: Dusza Jan, naczelnik, tel. 421, Główny Gmach Magistratu.
Wydział VII policji miejscowej: Herget Stanisław, naczelnik, tel. 216, Główny Gmach Magistratu.
Wydział VIII aprowizacyjno - targowy: Hajdukiewicz Marjan, tel. 463, Główny Gmach Magistratu.

Biura pomocnicze i fachowe Magistratu.

Budownictwo miejskie Oddział A (budowle architektoniczne, policja budowlana, konserwacja budynków miejskich): inż. Nowicki Zygmunt, naczelnik, tel 319, Główny Gmach Magistratu.
Budownictwo miejskie Oddział B (pomiary, regulacja, niwelacje, kanały, drogi, mosty): inż. Kłeczek Andrzej, naczelnik, tel. 382, Główny Gmach Magistratu.
Miejski Urząd Zdrowia: Dr. Owsiński Józef, naczelnik, tel. 373, Główny Gmach Magistratu.
Miejski Urząd Weterynaryjny: Röhrenacher Ludwik, naczelnik, tel. 3550.
Miejski Urząd Poboru Opłat i Podatków Pośrednich: vacat, tel. 313, Kopernika 1.
Miejska Izba Obrachunkowa i Główna Kasa miejska: Krzyżanowski Jan, dyrektor, tel. 1279, Główny Gmach Magistratu.
Miejskie Biuro Statystyczne: Sarnecki Kazimierz, dyrektor, tel 3245, Pałac Larysza, Plac W.W. Świętych 6.

Kancelarja Magistratu.

Dziennik Podawczy: kierownik Cieślicki Marjan, Główny Gmach Magistratu.
Ekspedyt Główny: kierownik Sroczyński Ignacy, Główny Gmach Magistratu.
Archiwum Główne: kierownik Twaróg Władysław.
Godziny urzędowe od 8 do 14-ej.

Zakłady i instytucje miejskie.

Muzeum Narodowe — Zarząd Sukiennice, Rynek Gł.: dyrektor dr. Kopera Feliks, tel. 168. Muzeum otwarte codziennie dla zwiedzających od godziny 10 do 4-ej. Muzeum obejmuje galerję malarstwa współczesnego (Sukiennice), zbiory, pomieszczone w pałacu Czapskich (ul. Wolska 10/12) oddział im. Feliksa Jasieńskiego (ul. św. Jana 1), oddział im. E. Barącza (ul. Karmelicka 51), dom Matejki (ul. Floriańska 41), zbiory malarstwa ludowego (wieża ratuszowa, Rynek Główny).

Muzeum przemysłowe im. D-ra A. Baranieckiego, ul. Smoleńska 9, dyrektor inż. Tor Eugenjusz, tel. 1339. Muzeum dostępne dla zwiedzającej publiczności w niedziele i święta od godz. 10 do 13.

Archiwum Aktów dawnych miasta Krakowa (ul. Sienna 16), dyrektor Chmiel Adam, godziny urzędowe od 8 do 14.

Teatr miejski. Plac św. Ducha 1, dyrektor dr. Zygmunt Nowakowski, tel. 3048.

Miejska Szkoła gospodarstwa domowego, ul Pędzichów 13 dyrektorka Żulińska Zofja.

Zarząd Ogrodów miejskich, ul. Lubicz 23. kierownik Gauze Aleksander, inspektor ogrodów miejskich. tel. 1235.

Zarząd Lasów miejskich, ul. Krupnicza 8, kierownik inż. Wobr Wincenty, tel. 2388.

Miejskie Zakłady Sanitarne, ul. Prądnicka 50, kierownik dr. Sobieszczański Ludwik. tel. 1175. Zakłady obejmują sanatorjum gruźlicze, oddział dla chorób zakaźnych, zakłady dezynfekcyjne i pracownie bakterjologiczne.

Miejskie Ambulatorjum dentystyczne dla dzieci szkolnych (Główny Gmach Magistratu), kierownik dr. Grabczak Ludwik.
Miejskie Ambulatorjum elektroterapeutyczne (Gł. Gmach Magistratu), kierownik dr. Dunaj Zygmunt.

Miejska Pracownia Chemiczna, Pałac Larysza, Plac W.W. Świętych 6, kierownik dr. Moroz Aleksander.

Zarząd rzeźni i targowicy miejskiej, ul. Podgórska 32/33, dyrektor Albrecht Roman, tel. 470.

Miejska Pracownia trychinoskopijna, ul. Rzeźnicza 1, kierownik Albrecht Roman, tel. 470.

Miejskie Schroniska dla bezdomnych, ul. Józefińska 37 kierownik dr. Dunaj Zygmunt.

Odczyszczalnia miejska, ul. Starowiślna 93, Porębski Henryk, administrator.

Miejskie Łaźnie ludowe, ul. Karmelicka 49 i ul. Rejtana 4, kierownik Stróżyński Antoni, administrator Rybski Antoni.

Miejski Żłobek dla niemowląt, ul. Polna 6, tel. 3151; ul. Podzamcze 5, tel. 3146; ul. Koletek 10, tel. 2338, administrator Limanowski Marjan, tel. 421.

Miejski Zakład Wychowawczy dla opuszczonych dziewcząt, ul. Józefińska 37, tel. 3274, administrator Limanowski Marjan, tel. 421.

Miejski Zakład Wychowawczy dla opuszczonych chłopców, ul. Tad. Kościuszki 86, tel. 3248, administrator Limanowski Marjan, tel. 421.

Miejski Zakład dla starców i nieuleczalnych chorych, ul. Lubicz 25, tel. 2290, kierownik Porębski Henryk, tel. 421.

Wodociągi miejskie, Zarząd ul. Senatorska 1, dyrektor inż. Jaszczurowski Tadeusz, tel. 325.

Miejska Straż Pożarna, ul. A. Potockiego 19, naczelnik Obidowicz Jan, tel. 49.

Zakład Czyszczenia Miasta, ul. Barska 8, naczelnik inż Stahl Stanisław, tel. 1400.

Miejski Park Samochodowy, ul. Barska 8, kierownik inż. Zygmunt Drozdowski.

Zarząd Aresztów Miejskich, ul. Skawińska 14, zarządca Dura Antoni, tel. 206.

Zarząd Cmentarza miejskiego, ul. Rakowicka 24, Lipiński Czesław, tel. 1061.

Przedsiębiorstwa miejskie.

Elektrowni miejska, ul. Dajwór 27, dyrektor inż. Bieliński Stanisław, tel. 567.

Gazownia miejska, Gazowa 16, dyrektor inż. Seifert Mieczysław, tel. 72 i 16.

Miejskie Zakłady Ceramiczne, ul. Lwowska 2, dyrektor inż. Menasche Ignacy, tel. 1472 (tel. mieszkania 236).

Krakowska Spółka Tramwajowa, ul. św. Wawrzyńca 15, dyrektor inż. Polaczek Kornecki Tadeusz, tel. 285.

Miejska Fabryka Mydła, ul. Rzeźnicza 28, kierownik Bednarczyk Aleksander.

Miejska Fabryka Lodu i chłodnia miejska, ul. Rzeźnicza 28, kierownik Albrecht Roman.

Kafilernia miejska, ul. Rzeźnicza 28.

Przedsiębiorstwa, w których gmina miasta Krakowa jest uczestnikiem:

Jaworznickie Komunalne Kopalnie węgla w Jaworznie.
Spółka mieszkaniowa miast Małopolskich.
Kamieniołomy miast Małopolskich.

Instytucje utrzymywane przez Gminę.

Pogotowie ratunkowe, ul. A. Potockiego 19, kierownik dr. Jerzy Drozdowski, tel. 100.

Poradnia przeciwgruźlicza, ul. Radziwiłłowska 1, kierownik dr. Zamorski Stanisław, tel. 524.

Poradnia dla osesków i matek ciężarnych, ul. Radziwiłłowska 1, kierownik dr. Konacz Tadeusz, tel. 524.

LWÓW

Komisarz Rządu: p. o. Prezydenta miasta — dr. inż. Otto Nadolski.

I Zast. Komisarza: p. o. I Wiceprezydenta miasta — prof. dr. Maksymilian Matakiewicz.

II Zast. Komisarza: p. o. II Wiceprezydenta miasta — Starosta Roman Frankowski.

Zakłady miejskie Elektryczne — Dyr. inż. Marjan Dziewoński.

Miejski Zakład wodociągowy — Dyr. inż. Stanisław Aleksandrowicz.

Miejski Zakład Gazowy — Dyr. inż. Kazimierz Żardecki.

Miejski Zakład Aprowizacyjny — Dyr. Józef Sardecki.

Rzeźnia miejska — Dyr. Eugenjusz Terlecki.

PRZEMYŚL

Rada miejska: Prezes—burmistrz miasta Roman Krogulecki.

Magistrat: Burmistrz—Roman Krogulecki.

Wice-Burmistrz: dr. Henryk Reichman i Kazimierz Jung.

TARNÓW

Burmistrz miasta i przewodniczący Rady miejskiej: dr. Julian Kryplewski.

Wice-Burmistrz: dr. Herman Mütz, zastępca Burmistrza: Józef Jakubowski.

POZNAŃ

Rada miejska.

Prezes Rady Miejskiej: inż. Witold Hedinger.

Magistrat.

Prezydent miasta: Cyryl Ratajski, Ratusz. Wiceprezydent: dr. Mikołaj Kiedacz, Ratusz.

Wydziały administracyjne. Biura, zakłady i przedsiębiorstwa miejskie urzędują codziennie od godz. 8-mej do godz. 15-tej, w soboty od godz. 8-mej do godz. 14-tej. Kasy Miejskie otwarte są dla publiczności codziennie od godz. 8—13, w soboty od godz. 8—12.

Wydział I ogólny: obejmuje Decernent: dr. Kiedacz.

Wydział II Administracyjno - sądowy, obejmuje: Wydział Miejski.

Sąd Przemysłowy: Sąd Kupiecki, Urząd Przemysłowy, sprawy cechów, bractwa strzeleckiego, biuro wsparć wojennych, poradnie dla inwalidów, Urząd Rozjemczy dla spraw najmu, biuro prawno - procesowe.

Opinjowanie wniosków o koncesje przemysłowe; Sprawy obywatelstwa, opcji oraz świadectw swojszczyzny i prowadzenie ksiąg wodnych.

Wydział III obejmuje sprawy szkolne, wyznaniowe oraz opiekę higieniczno-lekarską w szkołach.

Wydział IV policja budowlana i oddział badania materjałów budowlanych.

Wydział V rozbudowa miasta.

Wydział VI budownictwa naziemnego. Biuro przy ul. Nowej 10.

Wydział VII dla budowli podziemnych.

Biuro administracyjne wydziału VII mieści się w Nowym Ratuszu, Stary Rynek.

Wydział VIII dobroczynności ma pieczę nad przytułkami dla starców i kuchniami ludowemi.

Wydział IX zdrowia publicznego.

Wydział X obejmuje zakłady użyteczności publicznej.

Wydział XI. Przedsiębiorstwa miejskie:

Gazownia, Elektrownia Miejska i Wodociągi znajdują się przy Grobli 15. Dyrektor Gazowni: Dziurzyński, telefony gazowni: 3236, 3672, 5061, 5618.

Dyrektor elektrowni Koźniewski, tel. 5600 i 5601.

Dyrektor wodociągów Kotowicz, tel. 1374, 2379.

Rzeźnia miejska i targowisko znajduje się przy Tamie Garbarskiej 7/9, tel. 3448. Dyrektor Rzeźni Miejskiej dr. Klabecki.

Wydział XII zarząd majątkiem miejskim w tem majątkiem Naramowice Dwór.

Miejski Urząd Targu Poznańskiego mieści się przy ulicy Głogowskiej 42, tel. 6091, 6206, 6790. Dyrektor Targów Poznańskich: Krzyżankiewicz. Decernentem: radca Robiński.

Wydział XIII podatkowy (podatki bezpośrednie, pośrednie, Kasa podatkowa i Urząd Komorniczy). Biura podatkowe znajdują się przy ul. Nowej 10 wchód z ulicy Sierocej. Decernent: radca Kultys.

Wydział XIV kasowy, rachuby i kontroli. Biura w Nowym Ratuszu, Stary Rynek. Decernent: radca Kultys.

Bank Miasta Poznania mieści się przy ul. 27 Grudnia 19, tel. 2887. Dyrektor Kasprowicz. Decernent radca Kontrowicz. Biura Lombardu Miejskiego znajdują się przy ul. Nowej 10, wejście z ulicy Sierocej, telef. 2256. Kierownik Lombardu: Fischbach. Decernent: radca Glabisz.

Wydział XV. Miejski Urząd Policyjny.

Wydział XVI dla spraw wojskowych i zasiłków wojskowych.

Powszechna Wystawa Krajowa w roku 1929.

Biura przy ul. Grunwaldzkiej narożnik ul. Matejki. Numery telefonów: 1495, 1313, 4113, 5113, 5667.

Dyrektor Powszechnej Wystawy Krajowej: h. wojew. Dr. Wachowiak.

ŚMIGIEL

Województwo poznańskie, mieszkańców 4.200.

Zarząd miasta: Burmistrz—Władysław Pioch.

Rada Miejska: Przewodniczący—budowniczy Witold Łukomski.

Biura Magistratu: 1) Sekretarjat miejski i policyjny—sprawy policyjne i wojskowe, 2) Asystent miejski—sprawy miejskie, 3) Registratura, 4) Kancelarja, 5) Kasa Miejska i Kasa Oszczędności, 6) Instytucja zastępcza Funduszu Bezrobocia, 7) Urząd Stanu Cywilnego.

Zakłady i instytucje miejskie: Szkoła wydziałowa oraz Ochronka dla dzieci przedszkolnych.

Przedsiębiorstwa miejskie: Gazownia i Wodociągi oraz Rzeźnia Miejska.

Instytucje utrzymywane przez Gminę: Szkoła, Ochronka i Stacja Opieki nad Matką i Dzieckiem.

WIELICHOWO

Pow. Śmigielski, woj. Poznańskie. Mieszkańców 1.817. W lipcu r. b. święci miasto 500-lecie nabycia praw miejskich.

Zarząd miasta: Burmistrz — Ludwik Tomczak.
Rada Miejska: Edmund Czerwiński — kupiec Jakób Gajewicz—gospodarz, Franciszek Śledź—obuwnik, Leon Czerwiński—gospodarz i murarz, Tomasz Wawrzyński—gospodarz Stanisław Paluch—gospodarz.
Przewodniczący Rady Miejskiej: Burmistrz—Ludwik Tomczak.
Magistrat jest jednoosobowy w osobie burmistrza. Zastępcami burmistrza są: Ignacy Bzyl—kupiec i Ignacy Domagała—mistrz piekarski. Magistrat zatrudnia 1 sekretarza i egzekutora (woźnego).
Przedsiębiorstwa miejskie: Komunalna Kasa Oszczędności założona 1889 roku.
Przedsiębiorstwa których Gmina jest uczestnikiem: Miasto jest założycielem i udziałowcem założonej w 1925 r. Spółdzielni Mleczarskiej. Mleczarnia parowa o dobrym ruchu i pewnych funduszach, powstała wyłącznie staraniem i wysiłkiem miasta.

POGORZELA

Powiat Koźmiński, woj. Poznańskie. Mieszkańców 1.760.

Zarząd miasta: Feliks Szatkowski—burmistrz.
Rada Miejska: Stanisław Mikstacki, Augustyn Oleszkiewicz, Ernest Thorenz, Aleksander Przybylski, Józef Tomicki, Tomasz Andrzejewski.
Magistrat: Feliks Szatkowski—burmistrz, Ks. prob. Czerwiński—I ławnik, Antoni Mikstacki—II ławnik.
Kancelarja Magistratu: Wojciech Goździ—kamelarz miejski, Antoni Boroński—asystent miejski, Jan Wojciechowski — komornik miejski.

BYDGOSZCZ

Rada Miejska: Prezes—Kazimierz Beyer.
Wiceprezesi: Wincenty Banach, Konrad Fiedler, Wacław Pawłowski.
Prezydent miasta: dr. Bernard Śliwiński.
Wiceprezydent: dr. Tadeusz Chmielarski.

GRUDZIĄDZ

Rada miejska: Prezes—Juljan Szychowski, b. Senator.
Zastępcy: Władysław Samoliński i Henryk Koppel.
Magistrat: Prezydent miasta—Józef Włodek.
Zastępca Prezydenta: Roman Krohski.

TORUŃ

Rada miejska: rozwiązana.
Magistrat: Prezydent miasta: Antoni Bolt.
Wice-Prezydent miasta: Cieluch.
Syndyk miejski: Sylwester Tomaszewski.

KATOWICE

Prezydjum Magistratu:

Prezydent miasta, Dr. Adam Kocur.
Wiceprezydent miasta, Stanisław Szkudlarz.

Komisaryczna Rada Miejska:

1) Dr. Włodzimierz Dąbrowski, prezes.
2) Franciszek Cichoń, zastępca prezesa.

Oddział I-a. — Główny i prezydjalny.
Decernent: Adam Kocur, prezydent miasta.
Oddział I. — Personalny.
Decernent: Szkudlarz, wiceprezydent miasta.
Oddział II. — Szkolny i teatralny.
Decernent: Szkudlarz, wiceprezydent miasta.
Oddział III. — Zakłady miejskie, przy ul. Wojewódzkiej 60.
Oddział III-a. — Rzeźnia miejska przy ul. Kozielskiej 9.
Oddział IV. — Biuro wojskowe, Ratusz w Zawodziu, Krakowska 50.
Oddział V. — Urząd dla ubogich i sierot, gmach przy ul. Młyńskiej 4.
Oddział VI. — Szpital miejski przy ul. Raciborskiej 27.
Oddział VII. — Urząd pośrednictwa pracy. Ratusz w Zawodziu przy ul. Krakowskiej 50.
Oddział VIII. — Urząd opieki społecznej (Dobroczynności) gmach przy ul. Młyńskiej 4.
Oddział IX. — Miejski urząd budowlany, główny i architektoniczny, Ratusz.
Oddział IX-a. — Miejski urząd budowlany naziemny. Ratusz.
Oddział IX-b. — Miejski urząd budowlany podziemny. Ratusz.
Oddział X. — Policja budowlana, Ratusz.
Oddział XI. — Zarząd ogrodów miejskich przy ul. Bankowej 10.
Oddział XII. — Urząd podatkowy, gmach naprzeciwko Poczty.
Oddział XIII. — Główna kasa miejska, gmach obok Poczty.
Oddział XIII-a. — Urząd wykonawczy: gmach przy ulicy Młyńskiej 4.
Oddział XIV.—Kasa podatkowa, gmach przy ulicy Młyńskiej 4.
Oddział XV. — Urząd rachunkowy, gmach obok Poczty.
Oddział XVI. — Wydział miejski, Ratusz.
Oddział XVII. — Sąd przemysłowy i kupiecki, Ratusz.
Oddział XVII T. — Oddział prawniczy, Ratusz.
Oddział XVIII. — Urząd rozjemczy dla spraw najmu. Ratusz.
Oddział XIX. — Urząd stanu cywilnego II., Ratusz w Zawodziu, ul. Krakowska 50.
Oddział XIX. — Urząd stanu cywilnego III, Ratusz w Załężu, ul. Wojciechowskiego 63.
Oddział XIX. — Urząd stanu cywilnego IV, Ratusz w Ligocie, ul. Ligocka 34.
Oddział XX. — Miejska kasa oszczędności, gmach obok Poczty.
Oddział XXI. — Policja miejska, gmach przy ulicy Młyńskiej 4.
Oddział XXI-a. — Biuro dla spraw obywatelstwa. Ratusz w Zawodziu, ul. Krakowska 50.
Oddział XXII. — Urząd mierniczy, Ratusz.
Oddział XXIII. — Administracja domów miejskich, Ratusz.
Oddział XXIV. — Biuro mieszkaniowe, Ratusz w Zawodziu, ul. Krakowska 50.
Oddział XXVII. — Bibljoteka magistracka, Ratusz.
Oddział XXVIII. — Zarząd materjałów, Ratusz.
Miejski Urząd Statystyczny i Biuro Prasowe: Ratusz. „Magistrat".

AJENCJA WSCHODNIA

Instytucja informacyjno-prasowa.
Notowania giełdowe i rynkowe.

WARSZAWA ul. NOWY ŚWIAT 16.
TELEFONY: Dyrekcja 244-62, Administracja 172-03 i 121-17.

ODDZIAŁY I PRZEDSTAWICIELSTWA
W KRAJU I ZAGRANICĄ:
Bydgoszcz, Bielsko, Częstochowa, Gdańsk, Grudziądz, Katowice, Kraków, Lublin, Lwów, Łódź, Poznań, Przemyśl, Sosnowiec, Tczew, Wilno, Włocławek, Borysław, Berlin, Paryż, Londyn, Praga.

WŁASNE WYDAWNICTWA:

„Codzienne wiadomości ekonomiczne"
„Gazeta Handlowa"
„Komunikaty Polityczne dla prasy"
„Wiadomości finansowe"
„Przegląd komunikacyjny"
„The Polish Exporter and Importer"

DZIAŁ X.

W. M. GDAŃSK.

Szwedzkie dźwigi węglowe w porcie Gdyni.

ALFRED SIEBENEICHEN.
Nacz. Wydz. M. P. i H.

Zycie gospodarcze Wolnego Miasta Gdańska

Postanawiając powołanie do życia Wolnego Miasta Gdańska, twórcy Traktatu Wersalskiego nie mieli na celu utworzenia jednostki zdolnej do samoistnego życia. Ograniczone na rzecz Ligi Narodów oraz Rzeczypospolitej Polskiej w swych prawach politycznych, włączone do polskiego obszaru celnego, pozbawione zarządu kolejami na swem terytorjum i wreszcie zależne w całym szeregu dziedzin gospodarczych od polityki ekonomicznej Polski, Wolne Miasto według swego przeznaczenia stanowi wolny i bezpieczny dostęp do morza dla Polski.

Gdańsk jest przedewszystkiem portem i to portem, obsługującym życie gospodarcze Polski. Ta okoliczność daje jednocześnie Wolnemu Miastu rękojmię jego gospodarczego rozwoju i jest fundamentem jego bytu i dobrobytu. To też na pierwsze miejsce wśród innych gałęzi gospodarczych wysuwa się w Wolnem Mieście handel, pozostawiając w tyle inne gałęzie życia gospodarczego, jak przemysł i rolnictwo.

Że tak jest w istocie, dowodzą tego cyfry, dotyczące podziału gdańskiej ludności, według zajęć, a w szczególności tendencja rozwoju odnośnych danych statystycznych. Porównanie danych, odnoszących się do statystyki zatrudnienia w Gdańsku w roku 1927, z danemi według ostatniego spisu ludności w r. 1923 wykazuje, że liczba zawodowo czynnych w rolnictwie zmniejszyła się z 35 533 do 32 265 osób, w przemyśle zwiększyła się nieznacznie z 44 446 do 49 775, natomiast w handlu wzrosła bardziej, niż dwukrotnie, gdyż z 21 158 do 47 292. Liczby te wskazują wyraźnie, że po przyłączeniu Gdańska do polskiego obszaru gospodarczego rozwija się przedewszystkiem handel, stanowiąc dominującą gałęź gdańskiego życia gospodarczego. Nie ulega najmniejszej wątpliwości, że od r. 1923 stan rzeczy zmienił się bardziej jeszcze na korzyść przewagi handlu w W. M. Gdańsku.

FINANSE.

W chwili powstawania Wolnego Miasta pieniądz obiegowy na gdańskim obszarze stanowiła marka niemiecka, wskutek czego przez pierwsze lata swego istnienia Wolne Miasto nie dysponowało własną walutą, uzależniając się całkowicie od polityki banku Rzeszy. Ten stan rzeczy trwał do r. 1923, kiedy zaznaczył się początkowo powolny, następnie zaś coraz większy, aż wreszcie katastrofalny spadek marki niemieckiej. Wówczas to senat Wolnego Miasta opracował plan sanacji walutowej, który przedstawił we wrześniu 1923 r. Radzie Ligi Narodów, a, uzyskawszy jej aprobatę oraz zgodę Polski, wyrażoną w umowie z dnia 22 września 1923 r., przystąpił do realizacji tego planu. Pomimo, że konwencja polsko-gdańska przewidywała unifikację systemów monetarnych obu krajów, zamierzenia tego w owym momencie nie można było przeprowadzić, ponieważ Polska nie opracowała jeszcze swego planu sanacyjnego i w dalszym ciągu posługiwała się tymczasową walutą w postaci marki polskiej. W rezultacie więc z dniem 1 stycznia 1924 r. postanowiono wprowadzić w Gdańsku nową jednostkę monetarną, a mianowicie: gulden gdański, równy $^{1}/_{25}$ funta szterlinga i podzielony na 100 fenigów. Unifikację walutową z Polską odłożono na czas późniejszy, co zostało ponownie zastrzeżone w umowie.

Jako instytucję emisyjną powołano do życia „Bank von Danzig" Spółkę akcyjną, o kapitale zakładowym 7.500.000 guld., a więc 300.000 funtów szterlingów. Emitowano 75.000 akcyj imiennych po 100 guld., których część przejęły banki polskie. Bank Gdański ukonstytuował się w dniu 5 lutego 1924 r. i rozpoczął swą działalność 17 marca tegoż roku.

Suma emisji banknotów wzrasta w Gdańsku stale, wynosząc w dniu 31 grudnia każdego roku sumy następujące:

1924	31.912.470	guld.
1925	34.616.785	„
1926	35.717.970	„
1927	36.007.515	„
1928	39.415.575	„

W tym samym czasie obieg pieniędzy metalowych wynosił około ośmiu miljonów guld., nie wykazując większych wahań.

Pokrycie banknotów emitowanych przez bank gdański przedstawiało się w dniu 31 grudnia poszczególnych lat, jak następuje:

Pokrycie.

	złote	dodatkowe	razem
1924	57,33	62,91	120,24
1925	48,18	54,96	103,14
1926	55,82	53,56	109,38
1927	38,25	67,62	105,87
1928	46,30	61,20	107,50

Przyczem pokrycie złote składało się prawie że wyłącznie z czeków na Bank of England.

Bank dysponował dość znaczną rezerwą walutową, która w przeliczeniu na guldeny wynosiła na koniec r. 1927 sumę 19.839.484 guld., na koniec zaś roku 1928 — 18.647.446 guld.

W tych warunkach i przy bardzo ostrożnej polityce Banku Państwa kurs guldena, jako monety samodzielnej, właściwie nie istniał, przechodząc automatycznie wszystkie koleje kursu funta szterlinga.

Posiadanie stałej, niepodlegającej wahaniom waluty, stanowi dla życia gospodarczego Gdańska czynnik dodatni. Ujemną stroną jednakże tej sprawy jest odrębność walutowa od Polski, powodująca, że Gdańsk, będąc z jedne jstrony włączony do polskiego obszaru gospodarczego, z drugiej strony stanowi dlań walutową zagranicę. Szczególnie dało się to we znaki gdańskiemu życiu gospodarczemu w okresie spadku waluty polskiej, kiedy ceny w Polsce automatycznie się obniżyły, wskutek czego towary gdańskie okazały się zbyt drogie, aby móc konkurować z produktami polskiego przemysłu i rolnictwa.

Poza działalnością emisyjną banku gdańskiego, ważną dla życia gospodarczego Gdańska była jego działalność kredytowa, nacechowana od początku dużą ostrożnością. Jak zresztą i w Polsce, dyskonto wekslowe centralnej instytucji bankowej stanowi dość znaczną część dyskonta wekslowego wogóle, co potwierdza fakt, że na koniec r. 1928 na ogólną sumę zdyskontowanych weksli w Gdańsku 65,3 miljona guld:. Bank Gdański posiadał w swym portfelu weksli na sumę 12,1 milj. guld.

Stopa dyskontowa w Gdańsku jest stosunkowo niewysoka i w ciągu ostatnich lat kilkakrotnie się obniżała. Jeszcze na początku roku 1924 stopa bankowa wynosiła dla weksli 12% i dla pożyczek lombardowych. 14%. Po kilkakrotnych obniżkach stopa ta od d. 18/VI 1927 r. utrzymywała się na 6% dla weksli i 7% dla pożyczek lombardowych. W ten sposób stopa bankowa w ciągu 4 lat spadła do połowy. Dopiero 30 kwietnia 1929 r. podniesiono stopę dyskontową na 7% i lombardową na 8%. W celu zaspokojenia kredytów długoterminowych, bank gdański utworzył w r. 1925 bank hipoteczny, który wypuścił listy zastawne, opiewające na guldeny i funty. Dotychczas działalność tego banku nie przyjęła jednakże większych rozmiarów.

Jako rynek pieniężny, Gdańsk posiada duże widoki rozwoju. Tłomaczy się to chociażby faktem, że ½ obrotu towarowego Polski z zagranicą kieruje się na Gdańsk drogą morską. Obecna sytuacja pod tym względem stanowi zupełne przeciwieństwo do stanu przedwojennego, kiedy Gdańsk, jako rynek pieniężny, zupełnie nie istniał, gdyż wszelkie interesy finansowe i walutowe były załatwione przez banki berlińskie.

Zmiana sytuacji po przyłączeniu Gdańska do polskiego obszaru gospodarczego znalazła między innemi swój wyraz w tem, że w r. 1921 utworzono tu nieistniejącą dotychczas giełdę pieniężną i akcyjną. Giełda gdańska posiada organizację zbliżoną do organizacji giełd niemieckich. Giełda posiada sąd rozjemczy, uznany dla tranzakcyj giełdowych za przymusowy.

Banki gdańskie rozwijają się pomyślnie i, jakkolwiek narazie nie są jeszcze tak silne, aby móc zaopatrywać szersze rynki w kapitały pieniężne, to jednak już obecnie zdarza się, że odgrywają one rolę pośrednika między kapitałem obcym a rynkiem polskim. Tu trzeba zaznaczyć, że po przeprowadzeniu reformy walutowej, słabsze firmy zlikwidowały się doszczętnie, co gdańskiemu rynkowi wyszło tylko na dobre. Tranzakcje, związane z obrotem towarowym przez port gdański, stanowić będą zawsze poważny przedmiot obrotu pieniężnego gdańskich banków, dając im pomyślną podstawę rozwoju.

Bardzo pomyślnie przedstawia się w Gdańsku sprawa tworzenia się kapitałów, a w szczególności zaznacza się wybitny wzrost wkładek oszczędnościowych. Wkładki te, biorąc chociażby jedynie miejską kasę oszczędności w Gdańsku (Sparkasse der Stadt Danzig), wynosiły w poszczególnych latach powojennych w porównaniu ze stanem przedwojennym następujące kwoty: (w miljonach guldenów):

1913	przeciętna miesięczna	14,0
1925	grudzień	8,0
1926	czerwiec	9,8
1926	grudzień	12,7
1927	czerwiec	15,7
1927	grudzień	19 2
1928	czerwiec	22,1
1928	grudzień	26,9.

Doliczając tu również wkłady na rachunkach bieżących, otrzymamy dla ostatnich 5 lat następujące sumy (na 31.12).

1924	— 28.764	tys.	guld.
1925	— 25.883	„	„
1926	— 30.717	„	„
1927	— 39.545	„	„
1928	— 52.841	„	„

Powyższe dane, posiadające duże znaczenie dla stanu rynku pieniężnego, wskazują ponadto na wzrost dobrobytu w Gdańsku i stałą poprawę położenia gospodarczego - Wolnego Miasta.

ROLNICTWO.

Jak zaznaczyliśmy na wstępie, rolnictwo jest tą gałęzią życia gospodarczego Gdańska, która posiada stosunkowo mniejsze znaczenie, dając zresztą utrzymanie zaledwie 18% ogółu gdańskiej ludności.

Obszar ziemi, zajęty pod uprawę roli, wynosi w Wolnem Mieście około 130 tys. ha. Większość gospodarstw stanowią gospodarstwa o obszarze od 20 do 100 (48,5% całego obszaru), dalej idą gospodarstwa wielkie, ponad 100 ha (33,5%) i wreszcie gospodarstwa mniejsze od 5 do 20 ha (15%). Gospodarstwa drobne, poniżej 5 ha, stanowią zaledwie 3% ogółu powierzchni uprawnej.

Pod względem kultury rolnej gdańskie rolnictwo stoi wysoko. Konkurencja tańszych płodów rolniczych, pochodzących z Polski, sprawia, że gdańskie rolnictwo coraz bardziej przerzuca się do produkcji zbóż wysoko gatunkowych oraz hodowli bydła. Z pośród poszczególnych ziemiopłodów, produkowanych w Wolnem Mieście, na pierwszem miejscu stoi owies następnie pszenica, głównie ozima, dalej żyto i jęczmień. Ziemniaki produkowane są dla bezpośredniej konsumcji miejscowej ludności oraz jako surowiec dla gorzelni. Buraki pastewne znajdują duże rozpowszechnienie wobec wysoko postawionej hodowli bydła. Buraki cukrowe dostarczane są do miejscowych cukrowni oraz częściowo do Prus Wschodnich. Z pośród roślin pastewnych wyróżnia się zasiew koniczyny. Z innych ziemiopłodów zasługują na wzmiankę rośliny strączkowe, głównie groch i fasola oraz nasiona oleiste, głównie rzepak.

Zaznaczyć jednak trzeba, że produkcja ziemiopłodów w Gdańsku bynajmniej nie wystarcza na po-

krycie miejscowych potrzeb, gdyż pok.ywa ona ogółem zaledwie ⅓ gdańskiego zapotrzebowania. To też Gdańsk aprowiduje się w Polsce, korzystając z jej obfitych i tańszych źródeł, częściowo zaś, wyzyskując konjunkturę, zakupuje zboże zagranicą. Natomiast lepsze gatunki zbóż oraz nasiona gdańskiej produkcji sprzedawane są do Polski oraz zagranicę, gdzie znajdują chętnych odbiorców.

Lasy w Gdańsku, stanowiące zaledwie 9% obszaru Wolnego Miasta, nie posiadają żadnego gospodarczego znaczenia. Z pośród 16.500 ha lasów — 12,300 ha stanowi własność Wolnego Miasta; w rękach zaś prywatnych znajduje się zaledwie niewielka pozostałość. Miejscowe potrzeby pokrywane są wobec tego drzewem z Polski.

Znaczne obszary łąk i pastwisk jako też dostateczne ilości ubocznych produktów przemysłu młynarskiego, cukrowniczego i olejarskiego sprzyjają hodowli bydła w Gdańsku. Szczególnie wysoko postawiona jest hodowla koni oraz bydła rogatego, mniejsze znaczenie posiada hodowla świń, owiec, kóz, królików i drobiu. Gdańska hodowla bydła dąży głównie do produkcji wysokogatunkowej oraz bydła zarodowego. Do bezpośredniej konsumcji sprowadzane jest bydło z Polski. To samo dotyczy mleka, gdyż mleko produkcji gdańskiej przerabiane jest w znacznej części na sery i masło.

Rybołówstwo w Gdańsku uprawiane jest zarówno na wodach słodkich, jak i w Zatoce Gdańskiej i na pełnem morzu. Z wód słodkich służą jako miejsca połowu: Wisła, Nogat oraz okoliczne jeziora. Większe znaczenie posiada jedynie rybołówstwo morskie, dając zatrudnienie około 1.200 rybakom. Ryby dostarczane są dla miejscowej konsumcji oraz do fabryk konserw rybnych, które zaopatrują przeważnie rynek polski.

Wszystkie wyżej przytoczone dane o gospodarce leśnej, rolnej, hodowli bydła oraz rybołówstwie wskazują na to, że ten dział gospodarstwa gdańskiego poza hodowlą wysokogatunkowego bydła oraz produkcją niektórych gatunków ziemiopłodów posiada wyraźnie lokalne znaczenie.

Pomimo dość dobrych ostatnio urodzajów, gdańskie rolnictwo uskarża się na ciężary podatkowe oraz drożyznę robotnika, co utrudnia mu konkurowanie z tańszemi produktami rolnemi, przywożonemi z Polski. Również sprawa odrębnej waluty gdańskiej wywiera i w tym dziale swój ujemny skutek.

PRZEMYSŁ.

Przemysł w Gdańsku poza nielicznemi gałęziami, jak stocznie, przemysł wódczany, browary, miodosytnie, obróbka bursztynu itp., które istniały tam zdawna, powstał dopiero pod koniec ubiegłego stulecia, częściowo w postaci przedsiębiorstw państwowych, co było wynikiem ówczesnej polityki państwa pruskiego. W ten sposób powstał przemysł metalowy, liczne fabryki rządowe, jak Stocznia Cesarska, Warsztaty Wagonowe, „Königliche Gewehrfabrik", „Königliche Artillerie - Werkstatt" itp. Zmiany, jakie zaszły z chwilą utworzenia Wolnego Miasta, musiały się odbić również na gdańskim przemyśle. Część wyżej wymienionych fabryk zlikwidowano, większość przekształcono, tworząc z nich przedsiębiorstwa, nieposiadające charakteru wojennego.

Pierwsze lata przyłączenia Wolnego Miasta do polskiego obszaru gospodarczego odznaczyły się tworzeniem nowych zakładów przemysłowych w Gdańsku, gdyż z jednej strony starano się zastąpić dawne źródła zakupu przez tworzenie własnych zakładów przemysłwoych, z drugiej zaś strony liczono się z możliwościami zbytu towarów na rynku polskim, nieoddzielonym granicą celną, wskutek czego szereg przedsiębiorstw zagranicznych, głównie niemieckich, utworzyło w Gdańsku oddziały swoich fabryk. Nie wszystkie jednak przedsiębiorstwa znalazły pomyślne warunki rozwoju. Przyczynił się do tego zgubny dla przemysłu wogóle okres inflacji walutowej, następnie stosunkowo wysokie płace robotnicze, że z chwilą spadku złotego zbyt towarów na rynku polskim stał się bardzo utrudnionym.

W ostatnich latach jednak daje się odczuwać znaczna poprawa, gdyż zamówienia polskie zaczynają coraz bardziej napływać do Gdańska; ceny w Polsce coraz bardziej dociągają do poprzedniej wysokości, co umożliwia ponownie sprzedaż towarów w Polsce. Pozatem Gdańskiem zainteresował się kapitał zagraniczny, przystępując do budowy nowych zakładów przemysłowych, a między innemi fabryki sztucznego jedwabiu, mającej zatrudniać około tysiąca robotników.

Ta poprawa konjunktury znalazła swój wyraz również w stałem zmniejszeniu się liczby bezrobotnych w Gdańsku. Podczas gdy jeszcze przed paru laty liczba ta przekraczała znacznie 20 tysięcy, obecnie, w związku z poprawą gospodarczą, bezrobocie w Gdańsku stopniowo maleje. W roku 1926 najwyższa liczba bezrobotnych wynosiła 22.411 osób, najniższa zaś — 11.906. W roku 1927 najwyższy stan wykazywał 18.492, najniższy — 8.297 osób. W roku 1928 najwyższa liczba wynosiła 16.819, najniższa zaś — 7.697 bezrobotnych. Widzimy więc, że stan rzeczy poprawia się z roku na rok.

Zaznaczyć tu trzeba, że liczba rąk roboczych, znajdujących się obecnie w Gdańsku, nie może być w żaden sposób porównywana z liczbą robotników przed wojną, gdyż w okresie wojny przywędrowało do Gdańska około 20 tysięcy robotników nawet z dalszych okolic, znajdując zatrudnienie w istniejącym tu wówczas przemyśle wojennym. Robotnicy ci pozostali nadal w Gdańsku i, jak widzimy, pomimo zlikwidowania przemysłu wojennego, znaleźli zatrudnienie w innych działach przemysłu. Można się wobec tego spodziewać, że w podobny sposób znajdą zatrudnienie robotnicy, którzy stopniowo tracą zatrudnienie przy przeładunku towarów wobec szybko postępującej modernizacji urządzeń portowych.

Przechodząc do omówienia poszczególnych działów gdańskiego przemysłu, na pierwszem miejscu musimy postawić przemysł budowy okrętów, reprezentowany przez 4 stocznie, z których jedna, a mianowicie „Stocznia Gdańska", jest międzynarodowem towarzystwem z udziałem kapitału angielskiego, francuskiego, gdańskiego i polskiego. Obok budowy statków występuje w Gdańsku budowa wagonów i lokomotyw oraz warsztaty reparacyjne.

Również rozwija się przemysł metalowy oraz maszynowy, a w szczególności zapoczątkowany przemysł maszyn rolniczych.

Przemysł spożywczy obejmuje szereg działów, posiadających duże znaczenie dla Gdańska. Przemysł reprezentowany jest przez 3 cukrownie. Przemysł gorzelniczy obejmuje 13 gorzelni roliczych o rocznej

produkcji około 1 miljona litrów alkoholu. Zdawna znany jest ze swych wyrobów gdański przemysł wódczany. Z pośród innych działów zasługuje na wzmiankę przemysł konserw rybnych oraz przemysł czekoladowy, obliczony na eksport do Polski. Przemysł młynarski posiada zdolność produkcyjną znacznie przekraczającą miejscowe potrzeby. Wreszcie gdańskie olejarnie, pracujące na surowcu importowanym z zagranicy, również obliczone są na zbyt swoich produktów w Polsce i zagranicą.

Przemysł drzewny posiada podstawę istnienia w olbrzymim eksporcie polskiego drzewa przez Gdańsk. W pierwszej linji występują tu tartaki, następnie fabryki skrzyń, beczek, posadzek itp. i wreszcie gdańskie fabryki mebli stylowych, których wyroby powszechnie są znane i cenione.

W przemyśle chemicznym na pierwszy plan wysuwają się fabryki nawozów sztucznych. Pod wpływem ochrony celnej powstał ostatnio przemysł farmaceutyczny. Dość znaczny przemysł kosmetyczny pracuje dla miejscowej konsumcji oraz na sprzedaż do Polski.

Również przemysł konfekcyjny pokrywa nietylko miejscowe potrzeby, lecz zbywa swe towary również w Polsce.

Wreszcie wspomnieć trzeba o przemyśle bursztynowym, istniejącym w Gdańsku od lat ponad 600 i eksportującym swe wyroby nawet do bardzo odległych krajów.

HANDEL.

Wolne Miasto, liczące niecałe 400 tysięcy mieszkańców, nie stanowi obszaru, który mógłby wytworzyć handel, oparty o miejscowe potrzeby. Również produkcja miejscowego przemysłu jest zbyt nieznaczna, aby mogła zatrudnić gdańskiego kupca. To też handel gdański może istnieć jedynie, jako czynnik pośredniczący w obrocie towarowym Polski z zagranicą i tutaj, wobec charakteru Gdańska, jako portu, obsługującego polskie życie gospodarcze, posiada swoje właściwe widoki rozwoju. Coraz bardziej wzrastający obrót towarowy w gdańskim porcie stanowi wdzięczne podłoże dla rozwoju gdańskiego handlu i utrzymania gdańskiego kupca.

Dzieląc handel gdański na handel ekspedycyjny i handel we własnym zakresie, zaznaczymy na wstępie, że znaczna część towarów, przechodzących przez Gdańsk, daje zatrudnienie przedewszystkiem handlowi ekspedycyjnemu. Podobnie, jak przed wojną, kiedy naprz. w przywozie około 60% towarów przechodziło przez Gdańsk, jako przedmiot handlu wyłącznie ekspedycyjnego, tak i obecnie, duże ilości towarów, zarówno w przywozie jak i wywozie, dają zatrudnienie gdańskim ekspedytorom, przyczem, jak to widzieliśmy poprzednio, ilości towarów zwiększają się z roku na rok.

Głównemi towarami, dającemi zatrudnienie gdańskim ekspedytorom, są następujące: stare żelazo, rudy, przychodzące we wzrastających ilościach, fosfaty, żużle, tłuszcze itp. W wywozie ekspedytorzy gdańscy zajmują się węglem, drzewem, zbożem, cukrem itp. towarami.

Co się tyczy handlu we własnym zakresie, to tu zdawna już prowadzi osiadłe w Gdańsku kupiectwo rozległy handel drzewem, zbożem, cukrem, towarami kolonjalnemi, śledziami, nawozami sztucznemi itd., obejmując poważną część obrotu przez port gdański.

Po wojnie struktura obrotu towarowego w porcie gdańskim uległa bardzo dużej zmianie i to zarówno pod względem kierunku handlu, jak też rodzajów towarów, przechodzących przez port. Te zmiany, spowodowane rozszerzeniem znaczenia portu gdańskiego przez włączenie do obszaru gospodarczego Polski po wojnie, wymagają, aby gdański kupiec dostosował się do zmienionej sytuacji gospodarczej, co jednak wymaga pewnego czasu, nawiązania nowych stosunków, poznania możliwości importowych i eksportowych z Polski i do Polski, zdobycia koniecznych sił i wiadomości fachowych w tych dziedzinach, które są dla Gdańska nowe, oraz dokonania zasadniczych zmian w dotychczasowych przyzwyczajeniach i organizacji gdańskiego handlu.

Zwolna kupiec gdański dokonywa tej pracy, starając się wpleść w orbitę polskiego handlu zagranicznego i wykorzystać te możliwości, jakie przedstawia coraz bardziej rozwijające się życie gospodarcze Polski. Stosunki powojenne wraz z najrozmaitszemi utrudnieniami, napotykanemi w handlu międzynarodowym stanowiły mało korzystne podłoże dla rozwoju normalnych stosunków handlowych. Jednakowoż należy oczekiwać, że, wykazując należytą energję oraz inicjatywę, kupiec gdański zdoła w szybkim czasie zająć właściwe stanowisko, zacieśniając coraz silniej węzły, łączące go z polskim producentem i konsumentem.

Już obecnie zresztą udział gdańskiego kupca w handlu zagranicznym Polski jest znaczny, wynosząc w poszczególnych dziedzinach, jak naprz. w handlu zbożem, drzewem, cukrem, śledziami, towarami kolonjalnemi itp. poważny odsetek polskiego handlu z zagranicą. Oczywiście, że położenie kupca gdańskiego, jak zresztą i wszelkiego innego, zależy przedewszystkiem od konjunktur gospodarczych na rynkach światowych, które czynią handel bardziej lub mniej zyskownym.

Nie ulega jednak wątpliwości, że z pośród wszystkich innych gałęzi gospodarczych w Gdańsku, handel jest tą gałęzią, która posiada największe widoki rozwoju oraz naturalne warunki istnienia, co wynika z charakteru Gdańska, jako dostępu Polski do morza.

WNIOSKI.

Wszystko wyżej powiedziane dowodzi jasno, że pomyślność Wolnego Miasta i dalszy rozwój życia gospodarczego zależne są całkowicie od jego łączności z Polską. Polski handel zagraniczny jest tym który zatrudnia port gdański oraz daje możność zarobkowania gdańskiemu handlowi we wszelkich jego postaciach. Polska w pierwszej linji wchodzi w rachubę jako rynek zbytu dla gdańskiego przemysłu. Życie finansowe Gdańska nastawione jest na zasilenie tych przedewszystkiem gałęzi gdańskiego organizmu gospodarczego, które pracują dla Polski i żyją z Polski.

Pomimo, że obecny stan życia gospodarczego Gdańska należy określić jako przejściowy, gdyż proces przystosowywania się do nowych warunków nie został jeszcze zakończony, stwierdzić trzeba, że wszystkie dane liczbowe, wskazują na rozwój Gdań-

ska, dający się zwłaszcza zauważyć po ustaleniu się sytuacji walutowej, a bardziej jeszcze po przezwyciężeniu kryzysu gospodarczego w Polsce w roku 1926.

Jak widzieliśmy, stale wzrasta obieg pieniężny w Gdańsku przy jednoczesnem polepszeniu się warunków kredytowych i zwiększeniu się zasobów pieniężnych, a w szczególności nagromadzonych przez ludność oszczędności. Zmniejsza się z roku na rok liczba bezrobotnych, a jednocześnie poprawia się konjuktura dla gdańskich wyrobów przemysłowych, zbywanych w Polsce. Obrót portowy wykazuje corocznie coraz to większe liczby zarówno w przywozie, jak i wywozie, przynosząc gdańskiemu życiu gospodarczemu korzyści bezpośrednie i pośrednie. Gdański handel, po dostosowaniu się do zmienionych warunków, znajdzie trwałe podłoże dla swego istnienia i dalszego rozwoju w stopniowo zwiększających się możliwościach eksportowych polskich towarów zagranicę oraz we wzrastającej zdolności konsumcyjnej polskiego rynku.

Jeśli więc już obecnie widzimy niezbite dowody postępu w szeregu dziedzinach gospodarczych Gdańska, możemy spodziewać się, że przez należyte wyzyskanie naturalnych warunków dalszego rozwoju oraz przez zacieśnienie węzłów gospodarczych z Polską, Gdańsk wykaże w następnych latach rozkwit życia gospodarczego.

Gospodarcze postanowienia umów polsko-gdańskich

Ścisłe stosunki gospodarcze, jakie łączą Polskę z Gdańskiem, jako jej najważniejszym dostępem do morza, domagają się dokładnej znajomości gospodarczych postanowień, regulujących te stosunki a zawartych w Traktacie Wersalskim, Konwencji Paryskiej oraz późniejszych umowach.

Jak wiadomo, port gdański oraz przylegające do niego obszary tworzą Wolne Miasto Gdańsk, nie włączone do obszaru politycznego Polski, lecz tylko do jej obszaru gospodarczego. Polska i jej obywatele posiadają na tym obszarze specjalne prawa i przywileje, które mają ułatwić handel Polski przez Gdańsk i zabezpieczyć jej interesy gospodarcze.

Poniżej przytaczamy najważniejsze postanowienia tych umów, pragnąc je udostępnić sferom zainteresowanym.

Ruch osobowy.

Obywatele polscy oraz gdańscy mogą przekraczać granicę polsko - gdańską za okazaniem zwykłego dowodu osobistego. Dzieci poniżej lat 14-tu dowodu osobistego nie potrzebują.

Dowód osobisty winien zawierać: a) rysopis posiadacza i dokładny jego adres, b) zaświadczoną przez władze fotografję, c) własnoręczny podpis posiadacza i d) oznaczenie przynależności państwowej posiadacza.

Przekroczenie granicy dozwolone jest wyłącznie w specjalnie oznaczonych punktach granicznych. Ruch pograniczny regulują specjalne przepisy, zawierające szereg ułatwień.

Dopuszczenie do uprawiania przemysłu i handlu.

Obywatele Rzeczypospolitej Polskiej, osiedli w W. M. Gdańsku, korzystają przy uprawianiu przemysłu i handlu z tych samych praw, co obywatele gdańscy. Nie podlegają oni w szczególności ani wyższym, ani innym opłatom (podatkom), niż obywatele gdańscy. Celem zapobieżenia podwójnemu opodatkowaniu została zawarta specjalna umowa w dniu 7 czerwca 1924 r., obecnie znowelizowana, przyczem przepisy nowej umowy weszły w życie z dniem 1 kwietnia 1929 roku.

Kupcy, przemysłowcy, rzemieślnicy itp., posiadający obywatelstwo polskie i udający się na obszar W. M. Gdańska dla załatwienia swoich spraw zawodowych, mają prawo zakupywać tam towary lub ubiegać się o zamówienia bądź osobiście, bądź za pośrednictwem swoich komiwojażerów o ile wykażą się świadectwem przemysłowem, wystawionem przez władze polskie. Mają prawo zabierać ze sobą wzory towarów, lecz nie towary same, gdyż w tym wypadku miałyby zastosowanie przepisy, dotyczące handlu domokrążnego, na który potrzebny jest specjalne zezwolenie władz gdańskich.

Spółki handlowe (spółki akcyjne, spółki z ograniczoną odpowiedzialnością itp.) są uważane w W. M. Gdańsku, jako prawnie istniejące, o ile uzyskały w Polsce zdolność prawną i mają tu stałą siedzibę. Spółki te mają w szczególności prawo prowadzenia sporów przed sądami gdańskiemi i winny być dopuszczane do prowadzenia swego przedsiębiorstwa na tych samych warunkach, co spółki gdańskie. Filje polskich spółek handlowych w Gdańsku mogą zarejestrować się po uzyskaniu na to zezwolenia gdańskiego senatu. Ten warunek, stawiany przez gdański senat, nie jest uznawany przez Polskę i stanowi przedmiot sporu. Zdaniem Polski, warunek ten stosowany do filii zagranicznych spółek handlowych, nie powinien mieć zastosowanie do spółek polskich.

Również przedmiotem sporu jest dotychczas sprawa nabywania nieruchomości przez polskich obywateli, gdzie zagwarantowane polskim obywatelom prawo nabywania tych nieruchomości zostało w praktyce przekreślone przez gdańską ustawę, według której wszelka sprzedaż nieruchomości lub jej części lub też każda umowa, zawierająca zobowiązanie do przewłaszczenia nieruchomości, wymaga dla swej prawomocności zezwolenia gdańskiego senatu.

Sprawy celne.

W. M. Gdańsk włączone jest do polskiego obszaru celnego i tworzy z nią pod tym względem jeden obszar, poddany polskiemu ustawodawstwu celnemu i polskiej taryfie celnej. W ten sposób obrót towarowy pomiędzy Gdańskiem a zagranicą odbywa się na tych samych warunkach, co pomiędzy Polską a zagranicą. Natomiast pomiędzy Polską a W. M. Gdańskiem granica celna nie istnieje. W ten spo-

sób Polska i Gdańsk tworzą jednolity obszar gospodarczy.

Czynności celne na obszarze Wolnego Miasta dokonywane są przez urzędników gdańskich działających pod kontrolą polskich inspektorów celnych.

W gdańskich urzędach celnych cło pobierane jest stosownie do woli osób, które je opłacają, bądź w walucie gdańskiej, bądź też w polskiej. Ponieważ polska taryfa celna, obowiązująca w Gdańsku, przewiduje cło w złotych, przeto przy zapłacie cła w guldenach gdańskich wysokość stawki celnej przelicza się na walutę gdańską według kursu urzędowego, ustalonego na gdańskiej giełdzie w dniu poprzednim. O ile zapłata cła następuje w późniejszym terminie, niż w dniu zapadłości, mimo to miarodajny jest kurs dnia, w którym zapłata winna była nastąpić. Ewentualny zwrot opłaty celnej następuje w walucie, w jakiej cło zostało uiszczone.

Formularze celne zawierają tekst polski i niemiecki i mogą być wypełniane stosownie do woli osób w jednym z tych języków. W. M Gdańsk obowiązane jest posiadać dostateczną liczbę urzędników znających język polski.

Zakazy przywozu i wywozu.

Na obszarze W. M. Gdańska obowiązują identycznie te same zakazy przywozu, względnie wywozu, co i w Polsce. Dla swoich własnych potrzeb Gdańsk otrzymuje kontyngenty towarów, w których ramach przywóz lub wywóz towarów zakazanych jest dopuszczalny. Sprzedaż towarów do Polski, o ile sprowadzone są na poczet kontyngentów gdańskich, nie jest dozwolona. Firmy gdańskie, które wbrew tym przepisom sprzedawałyby takie towary do Polski, pociągane są do odpowiedzialności.

Gdańscy hurtownicy, którzy pośredniczą w handlu polsko - zagranicznym, otrzymują kontyngenty przywozowe w centralnej komisji przywozu narówni z kupcami polskimi. Towary, pochodzące z tych kontyngentów, mogą być oczywiście sprzedawane do Polski.

Akcyzy i monopole.

Konwencja paryska przewidziała dostosowanie przepisów, dotyczących podatków pośrednich oraz monopolu w Gdańsku, do przepisów polskich. To dostosowanie dotychczas nie nastąpiło, wskutek czego przewóz towarów z Polski do Gdańska i odwrotnie, o ile towary te podlegają podatkom pośrednim lub stanowią monopol państwowy, może odbywać się tylko na ściśle określonych warunkach.

Towary, przywożone z zagranicy a podlegające na obszarze swego przeznaczenia (to jest w Gdańsku lub w Polsce) monopolowi lub podatkowi pośredniemu, nie podlegają ocleniu w urzędzie wejściowym, jeśli są sprowadzane przez gdański urząd celny z przeznaczeniem do Polski, lub odwrotnie, lecz są przekazywane w celu oclenia i pobrania opłaty monopolowej lub podatku pośredniego do urzędu celnego lub skarbowego w miejscu przeznaczenia towaru.

Towary, podlegające podatkowi pośredniemu, wytworzone na obszarze jednej ze stron lub wprowadzone tam do wolnego obrotu a przesyłane na obszar drugiej strony, należy przed wysłaniem zgłosić do właściwego urzędu skarbowego miejsca wysyłki, który ze swej strony przekaże te towary urzędowi skarbowemu miejsca przeznaczenia towarów. Urząd miejsca przeznaczenia pobiera od przesłanych towarów podatek pośredni, wydając towar adresatowi. O ile przesyłany towar podlegał podatkowi pośredniemu również na obszarze wysyłającym, wówczas podatek ten w miejscu wysyałnia nie jest pobierany, albo też pobrany już podatek zostaje zwrócony.

Przesłanie na obszar drugiej strony towarów, stanowiących przedmiot monopolu państwowego, może nastąpić dopiero po przedstawieniu zezwolenia przywozu lub wywozu, wystawionego przez właściwą władzę monopolową. Na gdańskim obszarze przedmiotem monopolu państowego jest tytoń i sacharyna.

Od obowiązku przekazywania wolne są następujące ilości towarów: piwa — 2 litry, wód mineralnych — 2 litry, wina — 1 litr, 25 cygar albo 50 papierosów, albo 50 gramów tytoniu, zapałek — 10 pudełek, środków do oświetlenia — 2 sztuki jednego i tego samego rodzaju, drożdży — 200 gramów, wyrobów cukierniczych — 500 gramów.

W obrocie pogranicznym (3 Km. od granicy politycznej) wolne są od obowiązku przekazywania, o ile przewóz lub przesłanie nie odbywa się w celach zarobkowych: soli — 250 gramów, 25 cygar, albo 100 papierosów, albo 100 gramów tytoniu, 100 gilz albo bibułek do papierosów.

Sprawy walutowe.

Konwencja paryska przewiduje ujednostajnienie systemów monetarnych w Polsce i w Gdańsku. To samo przewiduje umowa polsko - gdańska z 22 września 1923 r., zawierająca zgodę Polski na wprowadzenie narazie waluty guldenowej w Gdańsku.

Już dziś jednak korzysta waluta polska z pewnych przywilejów na obszarze Wolnego Miasta. Mianowicie zawieranie umów na obszarze W. M. Gdańska nie może być utrudnione ani też ograniczone z tego powodu, że umowy te opiewają na złote. Umowy tego rodzaju doznają takiej samej ochrony prawnej, jak umowy zawarte w walucie gdańskiej. Zobowiązania w złotych, płatne na obszarze W. M. Gdańska, winny być płacone w walucie polskiej, o ile wierzyciel nie zgodzi się na inny rodzaj zapłaty.

Złoty dopuszczony jest na mocy umowy polsko - gdańskiej do urzędowego obiegu i notowania na giełdzie gdańskiej. Urzędowym kursem przerachowania złotego na gdański gulden (naprz. przy cle) jest kurs rubryki „żądano", ustalony urzędowo dla złotego w banknotach na giełdzie gdańskiej dnia poprzedniego, lub też w braku takiego notowania, — ostatnie notowanie w gdańskiej giełdzie.

W Gdańsku istnieje przy Komisarzu Generalnym Rzeczypospolitej Polskiej instytucja finansowa pod nazwą: „Polska Kasa Rządowa".

Koleje.

Drogi żelazne w Gdańsku, obsługujące specjalnie port, stanowią własność Rady Portu i Dróg Wodnych w Gdańsku. Inne koleje stanowią własność Rzeczypospolitej Polskiej.

Wszystkie bez wyjątku koleje zarządzane są i eksploatowane przez Polskę. Poczynając od dnia 1 listopada 1928 r. wprowadzone zostały na kolejach

gdańskich polskie taryfy kolejowe oraz polskie przepisy przewozowe. W ten sposób w komunikacji kolejowej polsko - gdańskiej wprowadzone zostały taryfy bezpośrednie.

Siedziba Dyrekcji Kolejowej, obejmującej koleje gdańskie i pomorskie, znajduje się w Gdańsku. Listy przewozowe można wypełniać zorówno w języku polskim jak i niemieckim.

Poczta, telegraf, telefon.

Polska posiada prawo utrzymywania w gdańskim porcie służby pocztowej, telegraficznej i telefonicznej, niezależnej od zarządu pocztowego Wolnego Miasta Gdańska. W zakresie działania tej służby wchodzi komunikacja pocztowa i telegraficzna przez port gdański pomiędzy Polską a krajami zagranicznemi oraz komunikacja między Polską a portem gdańskim.

W myśl tych uprawnień, Polska wprowadziła w Gdańsku służbę pocztową i telegraficzną w komunikacji z Polską, obejmując wszelkie jej działy z doręczaniem przesyłek adresatom w obrębie gdańskiego obszaru, jak dalece uznany został jako obszar portowy oraz z przyjmowaniem przesyłek z Gdańska do Polski.

Poczta polska doręcza te przesyłki przychodzące z Polski, które adresowane są po polsku, zawierając polską nazwę „Gdańsk". Przesyłki adresowane po niemiecku kierowane są na pocztę gdańską.

Przesyłki pocztowe i depesze przesyłane przez polskie urzędy pocztowe na obszarze W. M. Gdańska, nie podlegają ani cenzurze, ani też zajęciu lub rewizji przez gdańskie władze.

Wszelkie inne połączenia pocztowe, telegraficzne i telefoniczne na obszarze W. M. Gdańska a w szczególności komunikacja pomiędzy Gdańskiem, a zagranicą podlega Wolnemu Miastu.

Rada Portu i Dróg Wodnych.

Rada Portu i Dróg Wodnych w Gdańsku jest instytucją złożoną w równych częściach z polskich i gdańskich komisarzy, reprezentujących interesy gospodarcze obu obszarów. Na jej czele stoi prezydent, mianowany przez Radę Ligi Narodów z pośród obywateli narodowości szwajcarskiej.

Rada Portu zajmuje się zarządem i eksploatacją portu, dróg wodnych oraz wszystkich urządzeń, służących do eksploatacji portu. Jej obowiązkiem jest zabezpieczyć Polsce swobodną używalność portu i środków komunikacji bez żadnego ograniczenia i w mierze potrzebnej do zabezpieczenia ruchu przywozowego i wywozowego do Polski lub z Polski.

Rada Portu eksploatuje tereny portowe we własnym zakresie, przydzielając miejsca załadunkowe i wyładunkowe każdorazowo na czas faktycznej potrzeby i pobierając dzienne opłaty. Rada nie posiada własnych robotników portowych, których wynajmują zaintreesowane firmy bezpośrednio.

Poza terenami portowemi Rada administruje również prowadzącemi do portu drogami wodnemi, a więc kanałami oraz Wisłą, poczynając od politycznej granicy polsko - gdańskiej.

Adresy firm gdańskich

S. Bilczyński, Gdańsk, Milchkanneng. 22, tel. 220-75, 265-36. — Import towarów kolonjalnych, surowców czekoladowych i kakao.

Hans Wallat i Co. Gdańsk, Langasse 42, tel. 222-02.

F. Rytlewski, Gdańsk, Hundegasse 31. Adres telegr.: „Winkolim". — Import towarów kolonjalnych jako: owoce suszone, sardynki, konserwy rybne, łosoś, kawior, sery zagraniczne, ekstrakty mięsne i t. p.

Polski Eksport Melasu, Polish Molasses Company m. b. H. Gdańsk, Wallgasse 16-a, tel. 260-07. Adres telegr.: „Molco". Kupuje stale Melas na eksport. Odbiór w cysternach własnych. Zbiorniki: Gdańsk — Nowy Port.

Schenker i Co. Gdańsk. Międzynarodowe Biuro Transportowe: Hopfengasse 33. Adres telegr.: Frachtschenker lub Ostschenker. Telefon zbiorowy Nr. 270-41. Codes A. B. C. 5-th i Mosse.

Elibor, Sp. Akc. Handlowo - Przemysłowa Ł. J. Borkowski Oddział w Gdańsku. Telefon zbiorowy 255-55. Adres telegr.: Elibor - Gdańsk. Eksport węgla z pierwszorzędnych kopalń Górnego Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego, dostawa węgla bunkrowego na statki morskie. Eksport kopalniaków i cementu. Wyłączne przedstawicielstwo samochodów amerykańskich marki Buick na Gdańsk i Pomorze.

Polnisch - Skandinavische Transport - Handelsgesellschaft m. b. H. Gdańsk, Brothänkengasse 43, tel. 269-46. Biuro maklerskie: Neufahrwasser 353-10. Adres telegr.: Polskaroh. Codes: Rudolf Mosse Scott's 10-th Ed. The Boe Code. Przedstawicielstwo „Robura", Związku Kopalń Górnośląskich, Sp. z o. o. Katowice. Ładowanie węgla i maklerka okrętowa.

„Alldag" Powszechne Gdańskie Towarzystwo Przeładunkowe Tow. Akc. i S-ka. Gdańsk, Milchkannengasse 12. Adres telegr. Transaldag. Tel. 275-41. Punkt przeładunkowy na Trolu 22714/15. Własne punkty przeładunkowe z 4 kranami portalowemi 5-tonowemi i kran pływający 6-tonowy. Długość kejów ok. 6000 m², składy drzewa na przestrzeni ok. 50.000 m².

„Bergford" Holz - Speditions und Lager - Gesellschaft m. b. H. Gdańsk - Strohdeich. Skrzynka pocztowa Nr. 29. Przeładunek i magazynowanie drzewa wszelkiego rodzaju 400.000 qm. Składy na lądzie i wodzie na przestrzeni 600 lfdm własne urządzenia kejów. Możliwość załadowania jednocześnie 10 parowców.

Bergenske Baltic Transport Ltd. A. G. Maklerzy okrętowi i agenci frachtowi. Ekspedycja. Magazynowanie. Ubezpieczenia. Dostawa węgla bunkrowego. Eksport węgla. Główny kantor w Gdańsku: Hundegasse 89. Oddział w Gdyni: ul. Portowa, tel.: Gdańsk 22541-48. Telefon: Gdynia 57. Adres telegr.: Bergenske.

C. W. BESTMANN

Rok założenia 1832.

Gdańsk i Neufahrwasser

Międzynarodowe transporty. Specjalna komunikacja między Polską i krajami bałtyckiemi. Zbiorowe ładunki do Warszawy, Łodzi i Poznania. Przeładunek towarów masowych, specjalnie węgla.

Adres telegr.: BESTMANN

Tel.: Gdańsk 21141/43. Neufahrwasser-Freihezirk 352-30. Neufahrwasser Weichselbhf. 355-83.

Polish State Petroleum Company

Państwowe Zakłady Naftowe m. b. H.

Gdańsk-Wallgasse 16a—Danzig.

Tel. 257-46. Adres telegr. POLTANN, DANZIG.

Eksport benzyny, nafty, oleju gazowego, olejów wrzecionowych i maszynowych, parafiny, asfaltu i gudronu do Anglji, Belgji, Holandji, Skandynawji, Finlandji i Państw Bałtyckich

Własne urządzenia tankowe w Gdańsku.

Oddziały i przedstawicielstwa we wszystkich krajach północnych.

„GŁOS POLSKI"

Największy dziennik demokratyczny w Łodzi i województwie łódzkiem wychodzi codziennie w objętości 8 — 16 stron druku.

GŁOS POLSKI ma zapewnioną stałą współpracę najtęższych piór publicystycznych i posiada specjalnych korespondentów we wszystkich stolicach Europy. Poza obszernym zwyczajnym działem informacyjnym **GŁOS POLSKI** zawiera w każdym numerze **GŁOS HANDLOWY,** poświęcony zagadnieniom gospodarczym, w najszerszym ujęciu, a interesom przemysłu **włókienniczego i rolnictwa w szczególności.**

SPECJALNE DODATKI „Głosu Polskiego" „GŁOS POLSKI LITERACKI", „GŁOS SPORTOWY", „DZIAŁ PRAWNY", „RADJO", „MODA", „DZIAŁ ROZRYWKOWY", etc. dają obfity materjał, lektur, utrzymując ożywiony kontakt z **szerokiemi warstwami Czytelników.**

GŁOS POLSKI jest jedynem pismem w Łodzi o codziennem **podwójnem wydaniu** przeznaczonem specjalnie na **prowincję** po zniżonej cenie sprzedażnej, rozchodzącem się w **11.000** egz. a tem samem jest najlepszym na terenie swej ekspansji organem inseratowym

REDAKCJA I ADMINISTRACJA

GŁOSU POLSKIEGO

ŁÓDŹ, PIOTRKOWSKA 106

Telefony: 1-99, 19-71. Nocny 7-99.

WYCIĄGI
Z REJESTRÓW HANDLOWYCH

SĄDÓW OKRĘGOWYCH:

w Warszawie, Białymstoku, Brzeżanach, Bydgoszczy, Cieszynie, Grudziądzu, Inowrocławiu, Kaliszu, Katowicach, Kielcach, Krakowie, Lublinie, Lwowie, Łodzi, Piotrkowie, Płocku, Poznaniu, Radomiu, Równem, Rzeszowie, Samborze, Siedlcach, Sosnowcu, Tarnowie, Toruniu, Wadowicach, Wilnie, Włocławku, Zamościu.

SĄDÓW POWIATOWYCH:

w Bydgoszczy, Chodorowie, Grodzisku Poznańskim, Katowicach, Kościanie, Koźminie, Mikołowie, Mysłowicach, Nowym Tomyślu, Poznaniu, Rudzie, Rybniku, Śremie, Środzie, Żninie.

Objaśnienie znaków:

DZIAŁU A.: Firmy handlujących jednoosobowo spółki firmowe i komand.

1. = Numer aktu i data wpisu.
2. = Nazwa firmy, rodzaj i siedziba.
3. = Handlujący pojedyńczo lub spólnicy firmowi.
4. = Prokura.
5. = Stosunki prawne osób, handlujących pojedyńczo.
6. = Stosunki prawne spółki.

DZIAŁU B.: Spółki akcyjne, komandytowo-akcyjne i sp. z ogr. odp.

1. = Numer aktu i data wpisu.
2. = Nazwa firmy, rodzaj i siedziba.
3. = Kapitał zakładowy.
4. = Zarząd, wspólnicy osobiście odpowiedzialni, kierownicy i likwidatorzy.
5. = Prokura
6. = Kontrakt spółki lub ustawa, uprawnieni do zastępowania, rozwiązanie, upadłość niewypłacalność i wygaśnięcie firmy.

„ŚWIAT"

Pod naczelnem kierownictwem

Stefana Krzywoszewskiego

Dwudziesty czwarty rok istnienia

Najpopularniejszy w Polsce tygodnik ilustrowany

Powieści, nowele, artykuły, feljetony najwybitniejszych pisarzy polskich. Barwna, żywa, bogato ilustrowana kronika życia polskiego i zagranicznego. Kolorowe reprodukcje obrazów. Ilustracje wkląsłodrukowe. Stała rubryka sportowa, automobilowa, radjowa, popularno-naukowa. Stałe konkursy szachowe, bridżowe i preferansowe z nagrodami.

Adres Redakcji i Administracji: WARSZAWA, SZPITALNA 12. KONTO P. K. O. 3.755.

PRENUMERATA „ŚWIATA" ŁĄCZNIE Z BIBLJOTEKĄ PODRÓŻY EGZOTYCZNYCH WYNOSI:

W Warszawie, mies. odbiór na miejscu	Zł. 5.00	Na prowincji, miesięcznie	Zł. 6.60
„ „ z odnosz. do domu	„ 6.00	Zagranicą miesięcznie	„ 8.60

Cena numeru pojedyńczego Zł. 1.40

Prenumeratorzy „ŚWIATA" otrzymują co miesiąc bezpłatnie tom, starannie wydany, ilustrowany, objętości około 6 arkuszy.

Premja „Świata" bezpłatnie

12 Tomów Bibljoteki Podróży Egzotycznych

Dzieła Ferdynanda Ossendowskiego, Janusza Makarczyka, Salińskiego, Lepeckiego, Rostafińskiego i d'Esmer'a. (Człowiek kolorowy i człowiek biały, Brazylja, Wyspy Karaibskie, Peru, Laponja, Abissynja)

Za pół ceny

Arcydzieła Malarstwa Polskiego

Wydawnictwo J. Mortkowicza – 12 zeszyt. Cena zeszytu dla Prenumeratorów „Świata" zamiast 9 zł.—4½ zł

Bibljoteka Polityczna

Biliński Leon, b. Minister Skarbu Polskiego. *Wspomnienia i dokumenty (1846-1922).* 2 tomy . . . . . Zł. 28.—

Grabski Władysław, b. Prezes Rady Ministrów. *Dwa lata pracy w podstaw państwowości naszej (1924 — 1925)* Zł. 14.—

Liga Narodów, *Siedem odczytów wygłoszonych w Uniw. Warsz., poprzedzonych wstępem* **Dr. A. Skrzyńskiego,** Ministra Spraw Zagraniczn. Zł. 5.50

Makowski Wacław, b. Minister Sprawiedliwości. *Rozważania prawnicze.* Z potretem autora . . . . . Zł. 12.—

Menotti Corvi Antonio, attaché handl. Poselstwa Italskiego w Warszawie. *Italja współczesna* . . . . . Zł. 12.—

Nowe konstytucje. *Teksty konstytucji 14 państw Europy i Azji, tłumaczone pod kierunkiem* **Dr. J. Makowskiego** Zł. 15.—

Poezzolini G. *Faszyzm. Przekład autoryzowany z przedmową autora do wydania polskiego* . . . . . Zł. 6.—

Skrzyński Aleksander. b. Minister Spraw Zagr. *Dwie mowy* z portret. autora . . . . . Zł. 6.—

Vydra Bogumił Dr. *Czechosłowacja. Monografja zbiorowa* . . . . . Zł. 10.—

Prenumeratorzy „ŚWIATA", przesyłając zamówienie na ręce administracji, otrzymują przy nabywaniu poszczególnych tomów Bibljoteki oraz Arcydzieł

50% Zniżki

A

„Agabell" Sp. Akc. 534
„Agrochemja" Sp. Akc. w Krakowie 543
Ajencja Wschodnia 528
„Akwawit" Sp. Akc. w Poznaniu 548
„Azot" Sp. Akc. w Jaworznie 543

B

Bank Francusko - Polski 529
Bank Handlowy w Warszawie 536
Bank Komunalny Kredytowy w Poznaniu 548
Bank Ludowy w Wieliczce 544
Bank Łódzki Depozytowy Sp. Akc. w Łodzi 547
Bank Międzynarodowy Handlowy Sp. Akc. w Katowicach 541
Bank Międzynarodowy w Warszawie 538
Bank Ostrogski Włościański Kooperat. 549
Bank Polski 529
Bank Polski Akcyjny Komercyjny 535
Bank Polski Komunalny 539
Bank Polski Zaliczkowy w Przemyślanach 531
Bank Polski Przemysłowy we Lwowie 545
Bank Powszechny Zw. w Polsce 537
Bank Pozn. Ziemstwa Kredytowego w Poznaniu 548
Bank Śląski Sp. Akc. w Katowicach 542
Bank Spółdzielczy w Gostyninie 546
Bank Spółdzielczy w Koźminie 543
Bank Spółdzielczy w Mielcu 550
Bank Spółek Niemieckich Sp. Akc. w Łodzi 546
Bank Towarzystw Spółdzielczych 536
Bank Wileński Ziemski w Wilnie 551
Bank Wołyński Chmielarski w Dubnie 549
Bank Ziemiański 539
Bank Ziemi Kaliskiej Sp. Akc. — Kalisz 541
Bank Ziemski Hipoteczny we Lwowie 544
Barrén Nils 537
Bazar Poznański S. A. w Poznaniu 547
Belgijska Sp. Akc. Tow. Południowo - Rosyjskich Hut Lustrzanych — Radom 548
Berent Jan 527
„BE-TE-HA" 530
„Bibljoteka Polska" 532
„Bibukol" 539
„Bitumen" Naftowa Sp. Akc., Borysław 549
„Blask" Sp. Akc. w Poznaniu 546
„Block - Brun" 534
„Bloomfields" Sp. Akc. 538
Borkowski Bolesław 527
Browar Arcyksiążecy w Żywcu 551
Browar w Częstochowie Sp. Akc. dawn. K. Szwede 540
„Browary Grodziskie" Tow. Akc. w Grodzisku Pozn. 541
Browary Huggera, Sp. Akc. w Poznaniu 547
Browar Obywatelski Sp. Akc. w Tychach 546
„Brühl - Bristol" 534
„Brzeskiauto" — Poznań 543
„Budex" Sp. Akc. 535
Bukowski A. Magister 527
Bydgoska Fabryka Maszyn, Herman Löhnert, Sp. Akc. w Bydgoszczy 540

C

Cegielski H. Sp. Akc. w Poznaniu 547
Centrala Rolników Sp. Akc. w Poznaniu 548
Centralna Targowica w Mysłowicach 546
Centr. Zak. Złomu Polsk. Hut Żelaznych 537
„Centryfuga" — Gniezno 528
„Cerata" 532
„Chodorów" Akc. Tow. dla Przem. Cukrown. w Chodorowie 541
„Cholekinaza", H. Niemojewski 536
„Compensator" 532
„Concordia" — Drukarnia Sp. Akc. w Poznaniu 547
Cukrownia „Brześć Kujawski" S. A. we Włocławku 551
Cukrownia „Gosławice w Koninie" 541
Cukrownia Kościańska, Sp. Akc. 543
Cukrownia „Milejów" S. A. w Milejowie 544
Cukrownia w Środzie, Tow. Akc. 550
Cukrownia „Szpanów" 533
Cukrownia „Wożuczyn", S. A. w Tomaszowie 531
„Cytron S. H." Sp. Akc. w Białymstoku 540
Czerski i Jakimowicz w Zwierzyńcu 551

D

„Dąbrowa" Huta Szklana 534
Dom Książki Polskiej 533
„Dąbrowski Kazimierz" S-ka Akc. 539
„Deges" Sp. Akc. w Katowicach 542
Drukarnia Dziennika Poznańskiego w Poznaniu 546/7
Drukarnia Techniczna 537

E

„Elektrobudowa" Sp. Akc. Łódź 546
Elektrownia Okręgowa w Pruszkowie 532
Elewator, Sp. Akc. w Katowicach 542
„Elibor" Sp. Akc. 538
„Etyl" Sp. Akc. 543
„Europa" Tow. Ubezpieczeń 532

F

Fabr. Chem. dawn. Carl Scharff & Co. Sp. Akc. w Katowicach 542
Feist Aleksander 528
„Ferrum" Sp. Akc. w Katowicach 541
„Fibra", Helman i Majerczak 528
„Firley" Sp. Akc. 538
Fiutkowski Aleksander — Końskie 548
„Flora" Tow. Akc. Kopalń Węgla 530
Fosforyty Rachowskiej 536
Fraget Józef 527
Franaszek J. 532
Francka Henryka Synowie S. A. w Skawinie 543
Francuska Sp. Akc. „Société Première de la Czenstochovienne" w Łodzi 546
Francusko - Polskie Tow. Górnicze S. A. we Lwowie 545
Friedenshütte, Sp. Akc. w Katowicach 542
Fuchs Franciszek i Synowie 532
Fuchs Stanisław Warsz. Fabr. Biszk. 532

WYTWÓRNIA WIN
na POMORZU
½ miljona ltr. produkcji
do sprzedania
Zgłoszenia pod „200.000"
Redakcja: Śto-Krzyska 15.

G

„Galicja" Sp. Akc. we Lwowie 549
„Gazeta Powszechna" Tow. Akc. w Poznaniu 547
„Gazolina" Sp. Akc. w Borysławiu 549
„Gazolina" Sp. Akc. we Lwowie 544
Geisler B-cia, Okolski i Patschke 531
Geyer Ludwik, Sp. Akc. w Łodzi 545
Głogowski i Syn w Inowrocławiu 541
Gnaszyńska Fabryka Tapet. S. A. 546
„Gnom" Zak. Przem. Drzew. 533
„Godulla" Sp. Akc. w Chebziu 549
Goleszowska Fabr. Portland - Cementu, Sp. Akc. w Goleszowie 542
„Gopiana" Sp. Akc. w Poznaniu 547
Gostyński W. Fabr. Wyr. Żelaz. 529
Górnośl. Zjedn. Huty Królewska i Laura, Sp. Akc. w Katowicach 541
Grabianowski St. i S-ka w Katowicach 542
Gurtzman Tadeusz Inż. w Sosnowcu 550

H

„Handleblok" 537
„Hanka" Sp. Akc. w Katowicach 542
Hartwig C. Sp. Akc. — Poznań 531
Hirszbein Bronisław i S-ka 528
Horn B-cia i Rupiewicz 530
„Hossyb" Zbiłkow. Zakł. Stal. 534
Hotel Polonia - Palace w Warszawie 527
Huta Silesia, Sp. Akc. Paruszowiec — Rybnik 549

I, J

Informacja Prasowa Polska w Warszawie 531
„Jabłonna" Huta Szklana 534
Jabłkowscy Bracia 540

K

„Kabel Polski" Tow. Akc. Bydgoszcz 540
„Kamienna - Jan Witwicki" Zakł. Przem. w Skarżysku-Kamiennej 549
Kantorowicz Hartwig Następca Sp. Akc. w Poznaniu 547
„Karpaty" Sp. Akc. we Lwowie 545
„Karpina" Sp. Akc. we Lwowie 545
Katowicka Drukarnia Nakładowa S. A. w Katowicach 542
„Kilof" S. A. w Krakowie 543
Kleszcz Erazm i S-ka 527
Kluczewska Fabryka Papieru 533
Konopaccy B-cia T. A. 529
Konopka i Redulski 527
Korzeniowski W. Tow. Akc. w Grudziądzu 541
Kowalski Tytus, Przem. Futrzany 534
Krafft Tadeusz i S-ka 532
Krajowe Tow. Meljoracyjne 533
Krakowska Miejska Kol. Elektryczna 544
Krakowskie Tow. Wzajemnych Ubezp. 543
Krawczyk i S-ka w Zawierciu 550
Kröning Karol i S-ka, Sp. Akc. w Łodzi 545
„Książnica Atlas" 535
Kuźnicki Emil, Sp. Akc. — Oświęcim 2. 551

L

Lemszczyzna - Szczekarków, W. Kleniewski 550
Leonardt, Woelker i Girbardt, Tow. Akc. w Łodzi 545
„Lignoza" Sp. Akc. w Katowicach 541
Lilpop, Rau i Loewenstein 530
„Lubań" Tow. Akc. w Luboniu 554
Luxemburg Maurycy 527

M

Machlejd Karol 533
Majewski St. i S-ka 531
Makarewicz Jan i S-wie 528
Martens Fr. i Ad. Daab 529
„Materjał Budowlany" Sp. Akc. w Poznaniu 548
Meinl Juljusz, Import Kawy i Hebr. 531
Mickowska Fabryka Papieru 529
Mleczarnia Nadświerzańska 527
Mühsam H., Sp. Akc. we Włocławku 551

Młynarze! Mączarze! Piekarze!

Czytajcie i abonujcie czasopismo

„Młynarz Polski"

Organ Związku Młynarzy Polskich

w Warszawie, Nowy Świat 70

„Młynarz Polski" jest odzwierciadleniem całokształtu spraw młynarskich, informuje czytelników o wszystkich zarządzeniach prawnych

„Młynarz Polski" prowadzi obszerną kronikę miejscową i zagraniczną, daje sprawozdania z rynków zbożowych i t. d.

Prenumerata wynosi 4 zł. kwartalnie dla członków Związku Młynarzy Polskich, a 6 zł. dla niecłonków.

N

„Nafta" Sp. Akc. we Lwowie 544
Natanson S. i Synowie 527
„Niemen" J. Stolle — Huty Szklane: Sp. Akc. Niemen 551
Niewęgłowski Jan 528
Norblin, B-cia Buch i Werner 537

O

Oberschlesisches Kraftwerke Sp. Akc. w Katowicach 542
„Otza" Sp. Akc. 535
Opatowsko - Sandomierska Rolna Sp. Akc. w Ostrowcu 548
„Opona" 538
„Organizacja" 537
„Orzeł" Przem. Obuw. S. A. w Krakowie 543
„Osram" Polska Żarówka 534
Ostrowski R. Sp. Akc. 535
„Ożarów" Huta Szklana 527

P

Państw. Fabr. Zw. Azotowych w Tarnowie 537
Paszkowski W. Próchnicki F. i S-ka 535
Patzer Kazimierz Inż. 533
„Pepege" Polski Przemysł Gumowy w Grudziądzu 541
„Perkun" 531
Piasecki A. Sp. Akc. w Krakowie 544
Piętka Ludwik i S-ka 528
„Pionier" 534
Ptak Edmund w Bydgoszczy 540
Plage E. i Laśkiewicz T. w Lublinie 544
Płucińscy B-cia w Poznaniu 548
„Płótno" Tow. Akc. w Chmielnikach 547
„Pocisk" Sp. Akc. 536
„Podkowa" Pierwsza Polsk. Fabr. Haceli w Sosnowcu 550
Podlaska Wytwórnia Samolotów 536
Podoski — Maszyny do prania. 539
„Pol - or" 537
Polska Fabr. Ekstraktów Garbarskich 533
Polska Składnica Pomocy Szkolnych 531
Polskie Wytwórnie Pap. Wartościowych 533
Polskie Radio Sp. Akc. 538/7
Polskie Kopalnie Skarbowe na G.Śl. Król. Huta 542
„Polskie Runo" Sp. Akc. 538
Polskie Tow. dla Finans. Przeds. użyteczn. Publicznej 538
Polskie Tow. Kopalniane w Katowicach 542
Polskie Zakł. Garbarskie w Krakowie 543
Polskie Zakł. Przem. Cynkowego, S. A. w Będzinie 550
Pomorska Drukarnia Rolnicza 550
Potoka J. D. Synowie, S. A. w Sosnowcu 550
Powszechny Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych 529
„Przemysł" Biuro Tech. - Handlowe 528
„Przezorność" Tow. Ubezpieczeń 530
„Przyszłość" Tow. Ubezp. 530
„Pustelnik" Zakł. Ceram. 530

R

Richter Józef Sp. Akc. w Łodzi 545
Rohn, Zieliński i S-ka Sp. Akc. 539
„Rolindustria" S. A. we Lwowie 544
„Rolnik" w Janowcu 551
Roth Franciszek 528
„Ruch" 532
„Rumaki" Zakł. Ceram. S. A. — Rumaki 551
Rzewuski i S-ka. Sp. Akc. 535

S, Ś

„Saint - Didier" Sp. Akc. 533
„Sam" Sp. Akc. w Katowicach 542
„Saturn" Sp. Akc. w Sosnowcu 550
Scheibler K. i Grohman L. Sp. Akc. w Łodzi 545
„Schicht" Przemysł Tłuszczowy 533
Schreer Gustaw w Łodzi 545
„Sidol" Kraj. Fabr. Chem. 527
Sieć Elektryczna Zagłębia Krośnieńskiego S. A. we Lwowie 544
Siedlecki Syndykat Rolniczy 540
Sierszańskie Zakłady Górnicze 543
„Silesia" Zakł. Górn. S. A. w Bielsku 540
Somer i Nower, Prusz. Fabr. Ultr. 527
„Spirytus" Sp. Akc. 538
Sp. Akc. Eksploatacji Soli Potasowych we Lwowie 544
Sp. Akc. Wielkich Plec: i Zakł: Ostrowieckich 530
Standard - Nobel 531
„Stąporków" 529
Stempniewicz J. & S. w Poznaniu 547
Stow. Mechaników Polsk. z Ameryki 535
„Strem" Tow. Zakł. Chem. 529
Sturm A. i S-ka 528
Suchedniowska Fabr. Odlewów i Huta Ludwików, Sp. Akc. w Kielcach 542
„Sunlajt" Sp. Akc. 538

Stowarzyszenie Mechaników Polskich z Ameryki

Sp. Akc.

Fabryka w Pruszkowie.

Zarząd: **Warszawa, Marszałkowska 46.**

Tel. 106-22, 106-13, 106-06, 106-92.

Adres telegraficzny: **„Pmechanicz Warszawa".**

Obrabiarki do metali i drzewa, narzędzia precyzyjne, odlewy, rury pionowe lane, radiatory, naczynia emaljowane, sanitarja, drut i gwoździe.

„Szczakowa" Fabr. Portland - Cementu w Krakowie 543
Szczerbiński Z. i S - ka 529
Szlenker, Wydżga i Weyer, Sp. Akc. 535
Świerkowski Kazimierz — Pleszew 547

T

„Tehaz" 537
Temler i Szwede 531
„Thonet - Mundus" Sp. Akc. w Bielsku 540
„Tłocznia" 532
Tomaszowska Fabr. Sztuczn. Jedw. 530
Tow. Akc. dla Przem. Spirytusowego i Chemicznego w Łańcucie 549
Tow. Akc. Fabr: Szkła dawn: S: Reich i S-ka Zawiercie 550
Tow. Akc. Przemysłu Metalurgicznego w Polsce. S.A. Radomsko 546
Tow. Budowy i Eksp. Domów S. A. 535
Tow. Kredytowe m. Łodzi 545
Tow. Wydawniczo - Dziennikarskie 539
Tow. Zakupów dla Przem. Graficznego 535
„Transunion" 529

U

„Unia" Sp. Akc. w Grudziądzu 541
Uprzywilejowane Zakł. Górnicze 539

W

„Warrant" Sp. Akc. w Łodzi 545
Warsz. Tow. Eksploatacji Żwiru 539
Warsz. Tow. Fabryk Cukru, Sp. Akc. 536
Warsz. Tow. Kopalń Węgla i Zakł. Hutniczych 533
Warszawskie Tow. Ubezpieczeń 532
Warsztaty Kolejowe, Sp. Akc. w Katowicach 542
Weber, Dähne i S - ka, Sp. Akc. 538
Weigle G. Synowie 528
Weigt St. i S - ka w Łodzi 545
„Westenat" 536
„Węgierska Górka" S. A. w Krakowie 543
„Węglobiok" 535
Węgrzeccy B-cia w Radomiu 548
„Wiek" Tow. Akc. w Ogrodzieńcu 540
Włoska Spółka Akcyjna Assicurazioni Gener. Trieste 537
„Wolbrom" Sp. Akc. w Wolbromiu 551
„Woltar" Sp. Akc. 539
Worms i S - ka 528
Wołyński Syndykat Handlowo - Rolniczy Sp. Akc. w Równem 549
„Wysoka" Sp. Akc. — Warszawa 530

V

„Vita" Tow. Ubezpieczeń 530

Z, Ż

Zachodnio - Polski Syndykat Węglowy w Poznaniu 547
Zakład Gazowy Miejski we Lwowie 544
Zakłady Ceramiczne i Fabryka Pieców przedtem L. i C. Hardtmuth we Lwowie 549
„Zawiercie" Sp. Akc. w Zawierciu 540
„Zegar" Tow. Akc. w Śremie 550
„Ziarno" Sp. Akc. w Krakowie 543
Zjedn. Korporacja Bałtycka 531
Zjedn. Polscy Przemysłowcy Metalowi 534
Zjedn. Polsk. Fabryk Maszyn i Narz. Rolniczych 533
„Znicz" Polska Wytw. Gilz 527
Zrzeszenie Producentów Drożdży 536
Zw. Eksp. Polsk. Hut. Żelaznych 536
„Żar" Tow. Akc. — Nowy Tomyśl 546
Żywiecka Fabryka Papieru w Żywcu 551

Sąd Okręgowy w Warszawie

DZIAŁ A.

1. A. I — 18. 12.III. 1917 r.
2. BOLESŁAW BORKOWSKI, Warszawa, Złota 81.
4. Kupiec Bolesław Borkowski, Złota 81.
5. Prokurent: Marja Zwolińska.

---

1. A. I — 32. 16.III. 1917 r.
2. MAGISTER A. BUKOWSKI, APTEKA I PRACOWN. CHEMICZNA, Warszawa, Marszałkowska 54.
4. Spadk.: Karolina ze Staniakowskich Bukowska, Janina z Bukowskich Frankowska, Felicja Bukowska, Marja Karolina Głuchowska, Henryk, Stefanja, Stanisław, Jan, Karol Bukowski wszyscy z Warszawy, Piękna 36.

---

1. A. I — 50. 2.IV. 1917 r.
2. JAN BERENT. MAGAZYN OPTYCZNY, Warszawa, Marszałkowska 87 (dawn. 90) I piętro, front.
4. Optyk Jan Berent, Warszawa.

---

1. A. II — 44. 30.I. 1929 r.
2. FABRYKA WYROBÓW SREBRNYCH I PLATEROWANYCH „JÓZEF FRAGET", Warszawa, Elektoralna 16
3. Zł. 1.600.000.
4. Ks. Marja Antonina Świątopełk-Mirska, Generalny Dyr.: Ks. Józef Świątopełk-Mirski, Dyr. Techn.: Inż. Włodzimierz Pruszewski.
5. Ks. Józef Świątopełk-Mirski, Inż. Włodzimierz Pruszewski.

---

1. A. III—22. 2.VI. 1917 r.
2. S. NATANSON I SYNOWIE, Warszawa Traugutta 5.
4. Kazimierz Natanson, Józef Natanson, Stanisław Natanson, Edward Natanson.
5. Filip Ascher, Zygmunt Lebensztein, Edmund Zakrzewski.
6. Dom Bankowy, założony w 1866 r. obecnie istnieje w formie Spółki firmowo-komand.

---

1. A. — K. 90. 20.VI. 1917 r. i 13.IV. 1927 r.
2. KONOPKA i REDULSKI, Warszawa, Marszałkowska 130.
4. Zygmunt Konopka, Warszawa, Złota 26. Aleks. Redulski, Hoża 62.
5. Podpisuje każdy ze wspólników samodzielnie pod stemplem firmy.
6. Zastęp. Spółkę obaj wspólnicy stosownie do aktu Sp. firm. Rozp. czyn. 30.V.1914.

---

1. A. IV — 165 25.VII. 1919 r.
2. D.H. MAURYCY LUXEMBURG, wł. ALFRED LUXEMBURG, Warszawa, Senatorska 30.

---

1. A. VI — 91. 22.XI. 1917 r.
2. PRUSZKOWSKA FABRYKA ULTRAMARYNY, SOMMER i NOWER, Sp. Akc. w Pruszkowie.
3. Zł. 600.000.
4. Prezes: D. Nower, Czł. Zarządu: Inż. K. Nower, inż. B. Irlicht, inż. T. Zamojski.
5. Prok. kolek., Karol Semiatycz.
6. Sp. Akc.

---

1. A. VI — 188. 21.VI. 1918 r.
2. HOTEL POLONIA - PALACE, wł. KONSTANTY hr. PRZEŹDZIECKI, Warszawa, Al. Jerozolimskie 39.
4. Konstanty hr.Przeździecki. Dyr. Zarz. Henryk Kozieradzki, Marszałkowska 119.
5. Dyr. Zarz. Henryk Kozieradzki.

---

1. A. VI — 299. 16.XI. 1918 r.
2. CUKIERNIA KRAKOWSKA, ERAZM KLESZCZ i S-ka, Warszawa, Marszałkowska 97-a.
4. Cukiernik Erazm Kleszcz, Wspólna 66, Ludwika Ostoja-Chlipalska z domu Kleszcz, Wspólna 66, wszyscy z Warszawy.
5. Reprez. Sp. E. Kleszcz, wyłącznie podp. samodzielnie
6. Sp. firm. rozp. dział. 9.IX. 1918 r.

---

1. A. IX — 187. 23.XII. 1919 r.
2. MLECZARNIA NADŚWIDRZAŃSKA, RODZINA WERNERÓW i STANISŁAW DŁUŻEWSKI, Warszawa, Zarząd: Al. Jerozolimskie 16. Filje: Nowo-Senatorska 12, Bracka 22 Marszałkowska 153 i Plac J. Piłsudskiego 1.
4. Obywatele ziemscy: Stanisław Dłużewski z maj. Dłużew i rodzina Wernerów z maj. Seroczyn, pow. Siedlecki.
5. Do reprez. Sp. upoważ. jest wył. Stan. Dłużewski.
6. Sp. firm. rozp. dział. 19.II. 1919 r.

---

1. A. IX — 525. 27.II. 1920 r.
2. „ZNICZ" POLSKA WYTWÓRNIA GILZ B. SZYBOWSKI I M. KOŚMIŃSKI w Warszawie, Marszałkowska 49.
4. Bron. Szybowski i Miecz. Kośmiński.
4. Jeden ze wspólników pod stemplem firmy.
6. Sp. firm. rozp. dział. 1.I. 1920 r.

---

1. A. X — 21. 3.III. 1920 r.
2. FABRYKA PRZETWORÓW CHEMICZNYCH „SIDOL" MAX STERNHELL, Warszawa - Praga, Szeroka 4.
4. Kupiec Max Sternhell w Warszawie.
6. Marek Muszkatel w Warszawie.

---

1. A. XI — 90. 10.VIII. 1920 r.
2. HUTA SZKLANA „OŻARÓW" K. A. KAMIŃSKI, Warszawa, Elektoralna 5.
4. Kazimierz Ansgary Kamiński (Dyr. Zarz.), Tadeusz Łapiński.
5. Prokura: St. Lerch. Upraw. do podp. Dyr. Tadeusz Łapiński.

---

1. A. XI — 116. 21.VIII. 1920 r.
2. WORMS i S-KA, SIEDZIBA W PARYŻU, BULWAR HAUSMANA 45. Oddz. Warszawa, Królewska 10.
4. Hipolit Worms, Henryk Goudchaux, Michał Goudchaux i Georges Majoux, wszyscy z Paryża.
5. Prokura: Jean Brieule z Warszawy.
6. Sp. kom. rozp. dział. 14.II 1881 r.

---

1. A. XII — 369. 25.VIII. 1921 r.
2. ROTH FRANCISZEK, Warszawa, Wilcza 58. — Przedsiębiorstwo Budowlane.
4. Franciszek Roth, Warszawa, Nowogrodzka 43.
5. Samodz. prokur. Władysław Roth.

---

1. A. XIII/I — 444. 27. IV. 1922 r.
2. FABRYKA SZCZOTEK I PĘDZLI, ALEKSANDER FEIST, Sp. Firm. w Warszawie, Wolska 12.
4. Jan Feist.
5. Henryk Unruh.
6. Akt zezn. przed Not. H. Dąbrowskim w Warszawie za Nr. 499 dn. 5.IV 1922 r.

---

1. A. XVII. — 382. 28.IV. 1924 r.
2. NIEWĘGŁOWSKI JAN i S-ka, dawn. Aptekarze Warsz. Niewęgłowski i S-ka, Warszawa, Koszykowa 33. — Fabryka Wód Mineralnych.
4. Jan Niewęgłowski, Stan. Jan Monasterski, Ludwik Marjan Żelazko, Antoni Grochowski, wszyscy z Warszawy.
5. Podp. dwuch wspólników łącznie.
6. Rozp. czyn. 13.XII. 1923 r.

---

1. R. H. A. XXI — 82. 23.X. 1926 r. Bil. (Patrz R. H. B. IX. 1682).
2. ADOLF STURM i S-ka. (Spółka firmowa). Skład Papieru i Drukarnia, Antoni Szuster, Warszawa Ossolińskich 1.
3. Zł. 75.000.
4. Wspólnicy: Adolf Sturm, Jadwiga Sturmowa i Władysław Machowski, wszyscy z Warszawy.
5. Wszelkie zobowiązania, umowy, weksle, pełnom. podp. dwaj wspólnicy łącznie, korespondencję nie zawierającą zobowiązań — każdy ze wspóln. samodzielnie.
6. Sp. firm. zawarta przed Not. Markiem Borkowskim w Warszawie na czas nieogr. 17.VII. 1926 r. Rep. 774.

---

1. A. XXI—163. 11.VIII. 1928 r. i A. XIII—7. 1.I.XII. 1921 r.
2. AJENCJA WSCHODNIA, AJENCJA PRASOWA TELEGR., Nowy Świat 16.
3. Kap. na dz. 1.I 1929 r. — 50.000 złotych.
4. Właściciel: Adam Szczepanik.
5. Michał Dziewulski, St. Misiakowski.

---

1. A. XXI — 390.
2. BIURO SPRZEDAŻY DRZEW OWOCOWYCH I RÓŻ Z MAJĄTKU SZCZEKARKÓW i LEMSZCZYZNA „WITOLD KLENIEWSKI" w Warszawie, Boduena 2.
4. Dyrekcja: Władysław Kozłowski.
5. Zobowiązania weks. podp. Wł. Kozłowski i Wł. Ocetkiewicz. Czeki, korespondeń. i inne zobowiązania Wł. Kozłowski.

---

1. A. XXII — 427. 31.VIII. 1927 r.
2. BIURO TECHNICZNO-HANDLOWE „PRZEMYSŁ", Warszawa, Ordynacka 5, m. 1
4. Właśc. Artur Jakubowicz.
6. Sp. firmowa istnieje od 1927 r

---

1. A. XXIII — 26. 9.XI. 1927 r.
2. DOM HANDLOWO - EKSPEDYCYJNY, BRONISŁAW HIRSZBEIN i S-ka w Warszawie, Tłomackie 3.
3. Zł. 100.000.
4. Bronisław Hirszbein, Henryk Radziejewski obaj z Warszawy.
5. Podp. każdy Zarz. samodzielnie.
6. Sp. firm. rozp. czyn. dn. 1.XI 1927 r.

---

1. A. XXV — 300. 31.XII. 1928 r.
2. FABRYKA SKÓR „G. WEIGLE SYNOWIE", Warszawa, Piaskowa 4.
3. Zł. 600.000.
4. Aleksander Edward i Bogusław Weigle.
6. Akt zezn. przed Not. Witoldem Biernackim w Warszawie, dn. 3.XIII. 1928 r. za Nr. 2015.

---

1. A. XXV — 315.
2. „T. A. BRACIA KONOPACCY", Fabryka Dykt w Warszawie, Al. Ujazdowskie 39, tel. 409-37.
4. Tadeusz Franciszek Konopacki, Antoni Walery Konopacki, obaj ze Szczuczyna.
5. Stanisław Otomański. Podpisuje każdy z Zarz. samodzielnie.
6. Sp. firm. rozp. czyn. dn. 1.X 1928 r.

---

1. A. XXVI — 8.
2. FABRYKA KOTŁÓW PAROWYCH I KONSTRUKCYJ ŻELAZNYCH „JAN MAKAREWICZ S-WIE" w Warszawie, Racławicka 10.
3. Zł. 240.000.
4. Jan Makarewicz (junior), Tadeusz Makarewicz, Leon Makarewicz.
5. Podpisuje 2-ch Zarz. łącznie.
6. Sp. firm. rozp. czyn. 1.I. 1929 r.

---

1. A. XXVI — 11.
2. DOM AGENTUROWO - HANDLOWY „FIBRA" HELMAN i MAJERCZAK w Warszawie, Hipoteczna 5.
3. Zł.100.000.
4. Izydor Helman, Mordka Majerczak obaj z Warszawy.
5. Podpisuje każdy z Zarz. samodz.
6. Sp. firm. rozp. czyn. w 1923 r. (R. H. D. B. Nr. 2467/XII).

---

1. A. XXVI — 48. 1.I. 1929 r.
2. TRANSUNION, SPÓŁKA TRANSPORTOWA I HANDLOWA, Warszawa Moniuszki 8.
3. Zł. 2.000.
4. A. Grynbaum - Grymiński, J. Dambrot.
5. Podpisują dwaj.
6. Not. Kaz. Koziński, 29.XII. 1928 r. Nr. rej. 2912.

---

1. A. XXVI — 182. Marzec 1929 r.
2. LUDWIK PIĘTKA i S-ka, Sp. firm. Warszawa, Warecka 9.
3. Zł. 225.000.
4. Ludwik Piętka, Hubert Rostkowski i Jan Sztromajer.
5. Wacław Nieciengiewicz.
6. Not. Miszewski z dnia 25.I. 1929 r.

Gniezno

1. A. 3. 395/20. 24.X. 1920 r.
2. „CENTRYFUGA", FABRYKA PRZYBORÓW DO WIRÓWEK, Gniezno, Dąbrówki 18.

DZIAŁ B.

2. BANK POLSKI, Warszawa, Bielańska 10. Oddz.: Białystok, Bielsko n. Śl., Brześć n/Bug., Bydgoszcz, Chojnice, Częstochowa, Drohobycz, Gniezno, Grodno, Grudziądz, Inowrocław, Jarosław, Jasło, Kalisz, Katowice, Kielce, Kołomyja, Kraków, Królewska Huta, Leszno, Lidebark, Lublin, Lwów, Łomża, Łódź, Łuck, Nowy Sącz, Ostrów, Pińsk, Piotrków, Płock, Poznań, Przemyśl, Radom, Równe, Rybnik, Rzeszów, Siedlce, Sosnowiec, Stanisławów, Starogard, Suwałki, Tarnopol, Tarnów, Tczew, Tomaszów Mazowiecki, Toruń, Wejherowo, Wilno, Włocławek, Zamość.
3. Zł. 150.000.000. — Akcji 1.500.000.
4. Prezes Banku: St. Karpiński, Wiceprezes: F. Młynarski, Komis. Banku: L. Barański, Rada: Z. Chrzanowski, Ch. S. Dewey, W. Fajans, A. Falter, K. Fudakowski, H. Grohman, B. Herse, St. Kerłowski, S. Przanowski, M. Rapacki, T. Tomaszewski, A. Wierzbicki, J. Żychliński. Dyrekcja: Wł. Mieczkowski — Dyr. Nacz., K. Rybiński — zast. dyr., M. Geisler, J. Kozieł, Z. Karpiński.
6. Rok założenia 1924.

---

1. B. I — 51. 27. II. 1918 r.
2. TOW. AKC. PRZECHOWANIA i TRANSPORTOWANIA MEBLI i TOWARÓW z UDZIELANIEM POŻYCZEK „A. WRÓBLEWSKI i S-ka" Warszawa Trębacka 13.
3. Zł. 600.000. — Akcyj 12.000.
4. Zarząd: Ludwik Drzewiecki, Adolf Wróblewski, Józef Zawadzki. Zastępcy: Wiesław Drzewiecki, Aleksander Zawadzki.
5. Ustawa zatw. Ukazem Cesarskim z dn. 16. XII. 1909 r.

---

2. POWSZECHNY ZAKŁAD UBEZPIECZEŃ WZAJEMNYCH, instytucja prawno-publiczna, Zarząd Centralny: Warszawa, Kopernika 36/40; 14 Inspektoratów Wojew. w miastach wojew.; inspektorzy powiat. w miastach pow.
3. Kapitały i fundusze własne na dz. 31.XII 1928 r. — Zł. 38.563.903,46.
4. Nacz. Dyr. prof. Władysław Strzelecki. Zarząd Centralny: Dyr. Adm. (Dyr. Leon Ringman), Dyr. Finans. (p. o. Dyr. Władysław Gruszczyński), Dyr. Przymus. Ubezp. budow. od ognia (Dyr. Lucjan Fickie), Dyr. Dobrow. Ubezp. od ognia (Dyr. Wacław Albrycht), Dyr. Ubezp. plonów od gradobicia i żywego inwen. (Dyr. Jan Lipski). Wyodrębniony z Dyrekcji Wydz. Prewencyjny (Nacz. Konstanty Wyszacki).
5. Szereg pracow. Zarz. Centr. i Inspekt. Wojew. z upow. Nacz. Dyr. Nazwiska tych pracown. ogłasza „Monitor Polski".
6. Rozp. Prez. Rzplitej z dn. 27.V 1927 r. o przym. ubezp. od ognia i o Powsz. Zakł. Ubezp. Wzajem. (Dz. U. R. P. z dn. 28.V. 1927 r. Nr. 46 poz. 410).

---

1. B. I — 10. 29.IV 1917 r.
2. AKCYJNE TOWARZYSTWO MIRKOWSKIEJ FABRYKI PAPIERU, Warszawa, Sienna 4.
3. Zł. 6.000.000. — Akcyj 40.000.
4. Prezes: Stanisław Krzeczkowski, Marjan Zakrzewski, Edward Natanson, Piotr Drzewiecki, hr. Leopold d'Orsetti. Zastępcy: Ludwik Kronenberg i Witold Szebeko.
5. Prokury udzielono: Inż. Michałowi Terechowi, Janowi Kościeckiemu, Juljanowi Grzywaczewskiemu, Dr. Henrykowi Edwardowiczowi, Edwardowi Wacławskiemu, Stefanowi Furmankiewiczowi i Edwardowi Krzyckiemu.
6. Zatwierdzone ukazem cesarskiem dn. 29.VIII 1874 r.

---

1. B. I — 23. 21.VI. 1917 r.
2. TOWARZYSTWO AKC. WARSZAWSKIEJ FABRYKI MEBLI STYLOWYCH „Z. SZCZERBIŃSKI i S-ka", Warszawa, Dzielna 64/72 — fabryka. Pl. Małachowskiego 2 — magazyn i zarząd.
3. Zł. 750.000.
4. Dyrektor i Czł. Zarządu: Jerzy Szczerbiński, Członkowie Zarz.: Bogusław Roessner i Max Baender. Zastępcy Czł.: Stanisław Fedorowicz i Zdzisław Szczerbiński.
5. Wdowie Wandzie Bernsteinowej udzielono prokury. Podpisuje jeden członek Zarządu, weksle i zobowiązania 2 członków Zarządu.
6. Akt sporz. 12.III 1903 r. Ustawa zatw. 14.XI 1902 r.

---

1. B. I — 26. 7.VII. 1917 r.
2. TOW. ZAKŁADÓW CHEMICZNYCH „STREM", Sp. Akc., Warszawa, Mazowiecka 7.
3. Zł. 5.000.000. — Akcyj 50.000.
4. Rada Zarządz.: Adam Henryk, Dr. Aschkenazy Henryk, Barciński Henryk, Dr. Bernstein Aleksander, Berlin Leon, Birnbaum Józef, Ginsberg Herman, Hertz Mieczysław, Dr. Landau Józef, Lewkowicz Szymon, Liban Meyer Jerzy, Dr. Michalski Jerzy, Dr. Münch Herman, Spiess Ludwik. Dyrekcja: Dr. Józef Landau, Aronson Leonard, Dobrzyński Ludwik, Inż. Ginsberg Karol, Monitz Ludwik, Zimmermann Maurycy we Lwowie.
5. Prokura: Feilchenfeld Mieczysław, Król Juljan, Sissle Gustaw, Kahane Józef we Lwowie.
6. Ukaz cesarski 23.II 1905 r.

---

1. B. I — 27. 7.VII. 1917 r.
2. TOWARZYSTWO AKCYJNE FABRYKI WYROBÓW ŻELAZNYCH WŁ. GOSTYŃSKI i S-ka, Warszawa, Mokotowska 3.
3. Kap. akc. — Zł. 1.200.000; kap. zapas. — Zł. 400.000; kap. amort. — Zł. 31.791.
4. Władysław Gostyński, Artur Ferencowicz, Stanisław Grabiński, Stanisław Gostyński, Lucjan Gostyński, Stanisław Dzierżanowski, Józef Neufeld, Jan Sokola-Rządkowski.
6. Ustawa zatw. Ukazem Cesarskim z dn. 20.XII. 1896 r.

---

1. B. I — 46.
2. TOWARZYSTWO AKCYJNE ZAKŁADÓW RZEMYSŁOWO-BUDOWLANYCH FR. MARTENS & AD. DAAB w Warszawie, Czerniakowska 171/173.
3. Zł. 1.250.000. — Akcji 12.500 à zł. 100.
4. Henryk Martens, Maksymiljan Martens i Gustaw Martens. Zastępcy: Edward Martens i Dr. Czesław Kłoś.
5. Prokurenci: Józef Waszkiewicz, Inż. Aleksander Dyżewski.
6. Ustawa z r. 1899 17/12.

---

1. B. I — 49. 18.II. 1918 r.
2. TOW. AKC. ZAKŁ. GÓRN.-HUTN. i FABRYK „STĄPORKÓW". Warszawa, Mazowiecka 7.

3. Zł. 2.250.000. — Akcji 22.500 à zł. 100.
4. Prezes: Jan Lilpop senior, Mieczysław Hofman, Jerzy Komorowski, Stanisław Kosiewicz, Jerzy Lipowski, Jan Lilpop junior, Stanisław Świderski.
5. Karol Dudziński — prokurent.
6. Spółka Akcyjna. Ustawa zatwierdzona Ukazem Cesarskim z dn. 28.VII. 1909 r. Zakłady istnieją od 1783 r. Spółka Akcyjna od 1912 r.

---

1. B. I — 63. 27.V. 1918 r.
2. ZAKŁADY CERAMICZNE „PUSTELNIK" Sp. Akc., Warszawa, Królewska 8
3. Zł. 2.625.000. — Akcji 26.250 à zł.100.
4. Inż. Edmund Langner (Dyr. Zarz.). Zarząd: Władysław Pfeiffer (Prezes) Jan Krzewski (v. Prezes), Antoni Rząd, Józef Pfeiffer, Jan Langner, Zygmunt Poradowski. Zastępca: Edward Kasperowicz.
5. Podp. 2-ch Czł. Zarządu lub 1 Czł. Zarz. z prokurentem Edwardem Kasperowiczem.
6. Statut zatw. w dn. 18.VIII 1926 r.

---

1. B. I — 66. 28.V. 1929 r.
2. TOWARZYSTWO FABRYK PORTLAND CEMENTU „WYSOKA" Sp. Akc., Warszawa, ul. Mazowiecka 7.
3. Zł. 10.000.000. — Akcyj 100.000 à Zł. 100.
4. Dr. Paweł Minkowski — Prezes, Bernard W. Holenderski — v. Prezes. Członkowie Zarz.: Diana Eigerowa, Prof. dr. Marjan Eiger, Inż. Antoni Eiger, Adw. Jakób Kroll, Józef Kroll. Zast. Czł. Zarz.: Jakób Eiger, Dr. Jan Przeworski, Jan Wyganowski.
5. Marjan Cederbaum, Stefan Czerwiński, Konstanty Mirecki.
6. Statut Spółki zatw. ukazem cesarskim z dn. 18/31.VIII. 1908 r. oraz późniejsze zmiany i uzupełnienia.

---

1. B. I—70. 17.VII. 1918 r.
2. TOWARZYSTWO PRZEMYSŁOWE ZAKŁADÓW MECHANICZNYCH „LILPOP, RAU i LOEWENSTEIN", Sp. Akc. w Warszawie, Wola, ul. Bema 65.
3. Zł. 12.400.000. — Akcyj 496.000.
4. Prezes—Andrzej Rotwand. Wice-Prezes: Czesław Klarner. Członkowie: S. Brun, H. Ginsberg, I. Jabłoński, J. Komorowski, St. hr. Kossakowski, O. Saneger. Zastępcy: T. Neuman, I. Radziszewski. Dyrektorzy: W. Woszczyński i J. Zaporski, wszyscy z Warszawy.
5. Weksle, plenipotencje kontrakty podpisuje 2-ch członków Zarządu. Czeki jeden z Dyr. Zarz. łącznie z 1 członkiem Zarządu.
6. Sp. Akc. Ustawa zatw. Ukazem Cesarskim 8.IX. 1873 r. i późniejszemi postanow. Min. Przem. i Handlu i Min Skarbu.

Uwaga: Bilans zamieszczony na str. 562.

---

1. B. I — 74. 22.VII. 1918 r.
2. TOMASZOWSKA FABRYKA SZTUCZNEGO JEDWABIU, Fabryka w Tomaszowie Mazowieckim. Zarząd w Warszawie, Wilcza 9-a.
3. Zł. 39.000.000. — Akcji 1.300.000.
4. Zarząd: Zygmunt Toeplitz, Prezes Zarządu, Wład. Baruch, Inż. Herman Ginsberg, St. Laurysiewicz, Dr. H. Majmon, Ludwik Toeplitz, C. L. Fisher, P. Lindenberg, G. Popelier. Inż. Feliks Wiślicki Dyr. Zarządzający.
5. Dyr. Wiślicki podp. samodzielnie. Dr. Henryk Majmon, Maksymiljan Zand, Stefanja Hartman, inż. Zdzisław Frendzel — łącznie.
6. Ustawa zatw. dnia 2.VI.1920 r. Monitor Polski Nr. 272 oraz 11.XII. 1923 r. Monitor Polski Nr. 4 z dnia 5.I. 1924 r. i Nr. 175 z dnia 31.VII. 1925 r.

---

1. B. I — 78. 23.IX. 1918 r.
2. TOWARZYSTWO UBEZPIECZEŃ „PRZEZORNOŚĆ", Sp. Akc., Pl. Małachowskiego 4.
3. Zł. 2.062.500. — Akcji 82.500.
4. Rada Zarządz.: 9 czł. Dyr. Nacz. Zdzisław Frelich, Wice-Dyr.: Albert Pudewill, Zdzisław Reklewski.
5. Dokumenty, z których wypływa zobowiązanie dla Tow. podp. dyr. Nacz. i 1 czł. Rady lub osoba upoważniona przez Radę łącznie z Czł. Rady lub 2 Czł. Rady.
6. Statut z dn. 26.VIII. 1922 r.

---

1. B. I — 82. 27.XII. 1885 r.
2. SPÓŁKA AKCYJNA WIELKICH PIECÓW i ZAKŁADÓW USTROWIECKICH. Warszawa, Al. Ujazdowska 51.
3. Zł. 20.000.000. — Akcji 400 000 à zł. 50 każda.
4. Karol Wilhelm Scheibler, Tadeusz Popowski, Antoni Wieniawski, Henryk Rupe, Andrzej Wierzbicki, Kazimierz Chrzanowski, Edward Neusester, Ludwik Frère, Ferdynand Germanès, Tadeusz Karszo-Siedlewski, Wacław Dąbrowski, Andrzej Zalewski.
5. Prokurenci: Edward Zienkiewicz, Robert Przybyłowicz, Teodor Geritz, Kazimierz Kindler. Do zast. firmy upraw. są 2-ch czł. Zarządu.
6. Statut Spółki ogł. w Monit. Polsk. Nr. 167 z dn. 26.VII 1923 r.

---

1. B. I — 94. 27.II 1919 r.
2. T-WO AKCYJNE KOPALŃ WĘGLA „FLORA" w Dąbrowie Górniczej. Zarząd w Warszawie, ul. Senatorska 30
3. Zł. 4.350.000. — Akcji 11 600.
4. Marius Acquiè, Marcel Acquiè, Piotr Drzewiecki, Alfred Luxemburg, Kazimierz Kosiński, Jan Brzostowski.
5. Upraw. do podp. za firmę: Czł. Zarządu: Dyr. Zarządz. Konstanty Faryaszewski i zast. Dyr. Zarządz — Mikołaj Zwoliński.
6. Rok założenia 1903. Ukaz Cesarski z dn. 5.IV.1903 r.

---

1. B. I. — 123. 3.IX.1919 r.
2. „BE-TE-HA", BIURO TECHNICZNO - HANDLOWE i SKŁAD MASZYN, Sp. z ogr. odp. Warszawa. Pl. 3-ch Krzyży 3.
3. Zł. 100.000. — Udziałów 5.000.
4. Zarządcy Spółki: Stanisław Iglicki i Ernst Krause.
5. Prokurent — Inż. Erich Zimmermann.
6. Sp. z o. o. Akt zezn. przed Not. Barem w Warszawie 19.VI. 1923 r. Nr. 1032 na czas nieogr.

---

1. B. I. — 130.
2. S. A. TOW. UBEZPIECZ. „PRZYSZŁOŚĆ". Towarzystwo Ubezpieczeniowe w Warszawie, Królewska 35.
3. Zł. 1.000.000. — Akcji 40.000.
4. Nacz. Dyr. — Dr. Feliks Gutman. Dyrektorzy: Ludwik Krakowski, Jakób Abkin, Ignacy Lindemann.
6. Akt zezn. przed Not. Puchalskim w 1919 roku.

---

1. B. I — 145. 12.IX.1919 r.
2. TOWARZYSTWO AKCYJNE UBEZPIECZEŃ „VITA", Warszawa. Fredry 2.
3. Zł. 1.000.000.
4. Dyr. Zarz.: inż. Stefan Gielg (Warszawa), Dyrektor: Jan Rabcewicz - Zubkowski (Milanówek). Rada Zarz. składa się z 6 członków.
5. Podp. 2-ch czł. Zarz. lub 1 czł. Zarz. i Dyr. Zarz. lub Dyr. (łącznie 2 podpisy).
6. Tow. Akc. Statut zatw. przez Szefa Administracji przy Jeneral Gubernat. w Warszawie. Akt organ. zezn. przed not. Zborowskim w Warszawie 26.VI.1919 r. za Nr. 1078.

1. B. I — 370. 30.IX.1922 r.
2. JULJUSZ MEINL, IMPORT KAWY I HERBATY S. A., Warszawa, ul. Brylowska 22/24.
3. Zł. 500.000. — Akcji 4.000 à Zł. 100 i 10.000 à Zł. 10.
4. Radca Komercyjny Juljusz Meinl, Dr. Marjan Boziewicz, Juljusz Meinl jr. Dr. Emil Parnas, Dr. Kwit Schechner, Gustaw Weintraub, Prof. Ludwik Żeleński, Fritz Ehrenfest, Rudolf Kraus, Heinrich Pfannl.
5. Pełnomocny z ograniczeniem na zewnątrz: Wilhelm Keiblinger.
6. Spółka Akcyjna opubl. w dn. 6.XI.1928 r. w Monitorze Polskim Nr. 258.

---

1. B. II — 217. 7.XI.1919 r.
2. SPÓŁKA AKCYJNA DOM HANDLOWO - PRZEMYSŁOWY FRANCISZEK FUCHS i SYNOWIE, Warszawa, Miodowa 18.
3. Zł. 3.400.000. — Akcji 6.800.
4. Franciszek Fuchs, Stanisław Fuchs, Stefan Fuchs, Alfred Ramisch.
5. Marcin Mikucki i Władysław Wojterski.
6. Not. Wasiutyński 15.X.1919 r. Nr. 2425. Dziennik Praw R. P. 13.VIII.1919 r.

---

1. B. II — 227. 15.XI.1919 r.
2. WARSZAWSKA FABRYKA BISZKOPTÓW STANISŁAW FUCHS, Spółka Akcyjna, Warszawa Nowolipie 80.
3. Zł. 810.000 — Akcji 5.400 a Zł. 150.
4. Stefan Brun, Stanisław Fuchs, Stefan Fuchs, Aleksander Ludwik Kozłowski, Karol Olszowski i Andrzej Rotwand
5. Prokurent — Jan Rejewski.
6. Not. Zborowski 16.V.1919 r. Nr. 827 Dz. Praw R. P. 14.III i 2.VII 1919 r. Nr. 3 i 18.

---

1. B. II — 262. 5.III.1927 r.
2. TOW. AKC. FABRYKI MASZYN „BRACIA GEISLER, OKOLSKI I PATSCHKE w Warszawie, Leszno Nr. 128.
3. Zł. 560.000. — Akcji 1.600.
4. Zarząd: Prof. Mieczysław Bronikowski, Dr. Andrzej Zawadzki, Inż. Wacław Gąsior. Zastępcy: Inż. Jan Wilga, Inż. Faustyn Rasiński.
5. Dyr. Zarząd.: inż. Emeryk Hanicki.
6. Akt zezn. przed Not. Bierzyńskim w dn. 22.II.1912 r za Nr. 3241.

---

1. B. III-314. 28.I.1920 r.
2. INFORMACJA PRASOWA POLSKA, Sp. z ogr. odp. Warszawa, Bracka 5.
3. Zł. 10.000. — Udziałów 400.
4. Zarząd: Stanisław Jarkowski, Józef Betz. Dyrekcja: S. Jarkowski.
6. 29.XII.1928 r.

---

1. B. III — 378. 28.XII.1925 r.
2. TOWARZYSTWO AKCYJNE FABRYK OŁÓWKÓW ST. MAJEWSKI i S-ka, Zarząd, Warszawa ul. Wspólna 10.
3. Zł. 1,120,000. — Akcji 32,000.
4. Zarząd: Ks. Michał Woroniecki, Stanisław Jan Majewski, Józef Zaborski, Karol Kozłowski, Leszek Majewski, Adam Fijalski i Władysław Jelski.
5. Prokura łączna: Mieczysław Kosicki i Mieczysław Sosiński.
6. Akt zezn. przed Not. Wasiutyńskim w Warszawie 16.XII 1899 r. Nr. 1335.

---

1. B. III-408. 7.IV.1920 r.
2. C. HARTWIG Sp. Akc. Poznań, Towarowa 15/20. Zadaniem przedm. jest: ekspedycja lądowa i wodna.
3. Kapitał zakł.: Zł. 2,000.000. — Rez. Zł. 1.329.536. — Akcyj 40.000 à Zł. 50.
4. Bolesław Weber, Ernest Hellwig. Czł. Zarz. Dyrekcja Oddziału Warszawskiego: Artur Cichocki i Zygmunt Becker.
5. Dr. Dadeusz Smoluchowski. Inż. Konstanty Bulkowski, B. Szulc Rembowski. Prokurenci Zarz.
6. Statut zatw. 13.I.1919 r. opubl. w Nr. 12 Monitora Polskiego z dn. 15.I.1920 r. Akt organ. zezn. przed Not. Cichowiczem w Poznaniu dn. 13.I.1919 r.

---

1. B. III-411. 12.IV.1920 r.
2. POLSKI BANK KOMUNALNY Sp. Akc. Warszawa, Pl. Napoleona 7.
3. Zł. 5.000.000. — Akcyj 50.000.
4. Rada Nadzorcza: Piotr Drzewiecki (prezes), Wacław Gajewski (w. prezes), Dr. Stanisław Bryła, Dr. Mieczysław Kiedacz, Władysław Kossak, Wiktor Lamot, Zygmunt Słowiński, Władysław Strzelecki, Czesław Szczepański, Mieczysław Szczepkowski, Dr. Piotr Wielgus, Marjan Wojciechowski, Stefan Zbrożyna i Kazimierz Kühn. Zarząd: Juljusz Zdanowski (dyrektor nacz.) i Dymitr Szarzyński (Dyrektor).
5. Józef Rożkowski, Stanisław Chechelski, Ignacy Marchwicki, Witold Górski, Antoni Pawłowski, Władysław Wielowiejski, Tadeusz Wołyński, Cyryl Zgórski i Juljan Maszubski.
6. Statut z dn. 26 lipca 1919 r.

---

1. B. III — 415.
2. STANDARD-NOBEL W POLSCE. Sp. Akc. Warszawa, Al. Jerozolimskie 57.
3. Zł. 23.400.000.
4. Prezes: Leigh Ballenberg Członkowie: Bohdan Skibiński, Ludwik Włoczewski, Karol Bohdanowicz i Alfred Lewandowski.
5. inż. Wacław Bóbr, Dr. Włodzimierz Mostowski, Teofil Smotrycki, Teodor Umbeck, Zygmunt Rezler, Henryk Marke, Edward Reych, Władysław Grabowski.
6. Statut zatw. przez Ministrów Przem. i Handlu oraz Skarbu w dn. 7.XII.1926 r.

---

1. B. IV. 432 21.IV.1920 r.
2. POLSKA SKŁADNICA POMOCY SZKOLNYCH, Sp. Akc., Warszawa, Nowy Świat 33.
3. Zł. 150.000.
4. Zarząd: Henryk Rygier, Jan Dąbkowicz, Józef Wegner, Kazimiera Zarzecka, Anna Keller.
5. Prokura: Janina Goralska.
6. Zatw. przez Min. Przem. i Handlu 19.II.1919 r.

---

1. B. IV — 461. 12.V.1920 r.
2. ANGIELSKA Sp. Akc. ZJEDNOCZONA KORPORACJA BAŁTYCKA (United Baltic Corporation, Limited) Warszawa, Nowy Świat 24.
3. (funty ang.) 1.000
4. Zarząd: Norman John Francis Leggett
6. Nr. 263 Monit. Polski z dn. 19.XI. 1923 r.

---

1. B. IV — 473. 25.V.1920 r.
2. TOWARZYSTWO FABRYKI MOTORÓW „PERKUN", Spółka Akcyjna, Warszawa, Grochowska 46.
3. Zł. 1.400.000. Akcji 14.000 à Zł. 100.
4. Gustaw Potworowski. Mieczysław Pfeiffer. (Dyr.). Zarząd: Karol Szlenkier (Prezes). Mieczysław Pfeiffer, Gustaw Potworowski, Stanisław Ostrowski. Przemysław Kleniewski,
5. Zdzisław Górski, inżynier (łącznie z 1 czł. Zarz.).
6. Statut zatw. 23.XII.1919 r. Monit. Polski z 10.II.1920 roku Nr. 32.

---

1. B. 480 2.VII.1928 r.
2. T-WO AKC. FABRYKI GARBARSKIEJ TEMLER I SZWEDE, Warszawa, Okopowa 78

3. Zł. 3.024.000. — Akcji 20.160
4. Jan Henryk Temler, Władysław Pfeiffer, Stanisław Pfeiffer, Józef Pfeiffer, Jan Maurycy Temler, Dyr. Zarządz.: Jan Maurycy Temler.
5. Prokurenci: Stanisław Temler, Ludwik Temler junior.
6. Rok założenia 1879. Firma istnieje od 1819 r.

---

1. B. IV — 522. 23.VI.1920 r.
2. ELEKTROWNIA OKRĘGOWA W PRUSZKOWIE SP. AKC. Warszawa, Marszałkowska 94.
3. Zł. 2.500.000. — Akcji 50.000.
4. Dyr. Zarz.: K. Straszewski. Skład Rady Zarządz.: Bronisław Barylski, Piotr Drzewiecki, Louis Frère, Kazimierz Gayczak, Jules de Géradon, Wiesław Gerlicz, Raymond E. Hubbard, Dr. Kaden, Szymon Landau, Marjan bar. Manteuffel, Janusz Regulski, Kazimierz Straszewski, Tadeusz Sułowski i Dudley Ward.
5. Prokurenci: Kazimierz Wolff, Henryk Tarnawski i Tadeusz Marczewski.
6. Akt Nr. 1073 z dn. 22.IV.1920 r. Not. Kosiński, Monit. Polski Nr. 16 z dnia 21.I.1920 r.

---

1. B. IV — 609. 9.IV 1926 r.
2. TOW. AKC. FABRYKI OBIC PAPIEROWYCH I PAPIERÓW KOLOROWYCH „J. FRANASZEK", Warszawa, ul. Wolska 41.
3. Zł. 4.284.000. — Akcji 7.000 szt.
4. Członkowie Zarz.: Stanisław Franaszek, Józef Krause, Zdzisław Pajewski. Zast. Czł. Zarz.: Kazimierz Franaszek, Kazimierz Cholewicki.
6. Tow. Akc. Statut zatw. przez Ukaz Carski 27.VI 1908 r.

---

1. B. IV — 640. 7.VI.1927 r.
2. „CERATA" SP. AKC. Warszawa. Biuro Zarządu: Długa 21, tel. 232-73 i 261-41. Fabryka — Karolkowa 32, tel. 16-35.
3. Zł. 900.000. — Udziałów 18.000.
4. Zarząd: Stefan Laurysiewicz — Prezes, Karol Olszowski — v. Prezes, Dr. Leon Możdżeński i Stanisław Szymański. Dyrekcja: Wiktor Bereszko — Dyr. Handl. Dr. Leon Możdżeński — Dyr. Techniczny.
5. Bolesław Wajnert.
6. Zatw. Min. Przem. i Handlu oraz Skarbu 12.VII 1920 r. Not. Staniszewski 4.VIII.1920 r. i rozp. Prez. Rz. 25.VI 1924 r.

---

1. B. V — 661 i D. XXX. 4865. 25.II.1927 r.
2. WARSZAWSKIE TOWARZYSTWO UBEZPIECZEŃ, SP. AKC., Warszawa, Jasna 4. Oddziały: Warszawa, Łódź, Białystok, Wilno, Lwów, Łuck, Kraków, Katowice, Poznań.
3. Zł. 3.000.000. — Akcji 60.000 à Zł. 50.
4. Rada Zarządz.: Prezes — Antoni Wieniawski. Wice-Prezesi: Kazimierz Natanson i Karol Wilhelm Scheibler. Członkowie: Stanisław hr. Czacki, Samuel Dickstein, Ananjasz Einhorn, Czesław Klarner, Ludwik Kronenberg, Stefan Laurysiewicz, Henryk hr. Potocki, Andrzej Świętochowski, Michał Szereszowski, Tadeusz Szuldrzyński, Edward Werner, Andrzej Wierzbicki i Józef Żychliński. Dyr. Nacz.: Jan Adam Jeziorański. Dyr.: Andrzej Śliwiński, obaj z prawem podpisu wraz z 1 czł. Rady Zarządz.
5. Vice-Dyrektorzy: Roman Gawroński i Edward Miński każdy osobna, z prawem podpisu, w zast. Dyr. Nacz., wspólnie z 1 czł. Rady Zarządz.
6. Spółka Akcyjna. Statut jej zatw. przez Ukaz Carski 1.V. 1870 r. Uzupeł. i zatw. przez Min. Przem. i Handlu oraz Skarbu ogł. w Monit. Polskim Nr. 62 z dn. 17.III.1927 r.

---

1. B. V — 679. 7.X.1920 r.
2. INSTYTUT WYDAWNICZY „BIBLJOTEKA POLSKA" Spółka Akcyjna, Warszawa, Nowy Świat 23/25.
3. Zł. 500.000. — Akcji 5.000 à Zł. 100.
4. Dyrektor: Tadeusz Jaworski. Zarząd: Władysław Kościelski, Leopold Staff, Jan Hołyński. Rada Nadz.: Prezes Władysław Kościelski, V. Prezes Leopold Staff, Tadeusz Zeleński, Jan Hołyński, Włodzimierz Gałecki, Jan Nowak i Konstanty Rozwadowski.
6. Kontrakt Spółki 17.VI 1920 r. opubl. w Monit. Polsk. z dnia 8.VII 1920 r. Nr. 154. Akt organ. zezn. przed Not. Wyganowskim dn. 7.IX.1920 r.

Uwaga. Bilans zamieszczony na str. 538.

---

1. B. V — 695.XXVII — 4497
2. WARSZAWSKA FABRYKA MASOWYCH WYROBÓW BLASZANYCH „TŁOCZNIA", Spółka Akcyjna, Warszawa, Przemysłowa 19.
3. Zł. 1.000.000. — Akcji 10.000 à Zł. 100.
4. Stanisław hr. Łubieński (Prezes), Ludwik Brauman (Dyr. Nacz.), Wacław Czajkowski, Zdzisław Kamiński (Dyrektor), Leon Skibiński, Maksymiljan Wizel.
5. Ludwik Brauman podp. samodzielnie, pozostali Czł. Zarz. kolektywnie.
6. Statut zatw. 26.IX 1920 r. Monit. Polski Nr. 227 z dnia 6.X 1920 r.

---

1. B. V — 728. 29.XI 1920 r. i 10.VIII 1926 r. i w marcu 1929 roku.
2. „COMPENSATOR" FABRYKA PRZEWODÓW RUROWYCH W. MACIEJEWSKI i S-KA, Warszawa, ul. Św. Stanisława Nr. 1/3 (własna posesja).
3. Zł. 250.000. — Udziałów 500.
4. Wacław Kossowski, Konrad Czerwiński i Mieczysław Pfeiffer.
5. Zobowiązania podp. 2-ch Czł. korespondencję — 1 Czł.
6. Not. F. Wyganowski 14.X.1920 r. Nr. 1354.

---

1. B. V — 807 dn. 21.I 1921 r.
2. TOWARZYSTWO UBEZPIECZEŃ „EUROPA", Spółka Akcyjna, Warszawa, Królewska 18.
3. Zł. 500.000. — Akcji 5.000 à Zł. 100.
4. Zarząd: Heljodor Józef Wieczorkowski (Prezes), J. Goldman (Dyr. Zarządz.), J. Machlejd, Juljan Poczętowski, Dr. Michał Wyrostek. Rada Nadz.: inż. Artur Machlejd (Prezes), Józef Wegner (v. Prezes), Dr. Michał Wyrostek, Bronisław Łącki, Józef Makulski.
6. Statut zatw. dnia 27.IX 1920 r.

---

1. B. V — 811.
2. FABRYKA KONFEKCJI I SKŁADY SUKNA TADEUSZ KRAFFT i S-KA, Spółka Akcyjna, Warszawa, Grzybowska 43.
3. Zł. 300.000. — Akcji 3.000 à Zł. 100.
4. S. Okęcki — Prezes. K. hr. Ostrowski — v. Prezes, H. Oppenheim, T. Krafft, S. Pawluk i B. Biernacki — zastępca.
5. Józef Przetakiewicz — prokurent.
6. Rok założenia 1920.

---

1. B. VI — 843. 10.II. 1921 r.
2. POLSKIE TOWARZYSTWO KSIĘGARNI KOLEJOWYCH „RUCH" Sp. Akc., Warszawa, Al. Jerozolimskie 63. Oddziały: Kraków, Lwów, Poznań, Wilno i Gdańsk.
3. Zł. 600.000. — Akcji 6.000.
4. Tadeusz Tchorzewski, Zygmunt Aret i dr. Jan Gebethner. Dyr. Zarządz.: Stanisław Godycki-Ćwirko (również jest Czł. Zarz.).
5. Podp. 2-ch Zarz. łącznie.
6. Spółka Akc. Statut Monit. Polski Nr. 267 dn. 24.XI. 1920 r. Akt Not. Dąbrowski w Warszawie 17.XII.1920 roku za Nr. 1837

1. B. VI — 931 30.III.1921 r. 11.III.1926 r., 28.I.1928 roku i 19.VI 1928 r.
2. KRAJOWE TOW. MELJORACYJNE Sp. Akc. Warszawa ul Kopernika 30. Oddziały: Toruń, Włocławek, Kalisz, Częstochowa, Piotrków, Łęczyca, Płock, Radom, Brześć n/Bugiem i Wilno.
3. Zł. 500.000. — Akcji 50.000.
4. H. Wąsowicz, B. Powierza, K. Dziewanowski, J. Iwanicki, M. Mierzejewski, S. Ratyński, Cz. Skotnicki, S. Janicki, E. Korwin - Szymanowski, J. Zdanowski, J. Cieszewski, K. Mosdorf
5. Podpisuje 2-ch Czł. Zarządu.
6. Zatw. Min. Przem. i Handlu oraz Skarbu 20.III.1920 r. Not. Staniszewski 16.II.1921 r. Nr. 395.

---

1. B. VI — 947. 7.IV.1921 r.
2. PRZEMYSŁ TŁUSZCZOWY SCHICHT S. A. dawniej: PRZEMYSŁOWE TOWARZYSTWO PRZETWORÓW TŁUSZCZOWYCH „SATURNIA" S. A., Warszawa, Nowy Zjazd 1.
3. Zł. 5.400.000 — Akcyj 24.000 à Zł. 225.
4. Prezes: Dr. Jerzy Michalski, Vice-prezes: Dr. Henryk Schicht. Czł. Zarządu: Inż. Herman Gimberg, Dr. Józef Landau, Stanisław Puchalski, Dr. Józef Nolte, Franciszek Schicht, Werner Schicht, Dr. Simon Thomas.
6. Statut Sp. zatw. przez odnośne Władze, ogł. w Monit. Polskim Nr. 272, dn. 30.XI 1920 r.

---

1. B. VII — 1040. 18.V 1921 r.
2. WARSZAWSKIE TOW. KOPALŃ WĘGLA i ZAKŁADÓW HUTNICZYCH, Sp. Akc. Warszawa. Czackiego 18.
3. Zł. 15.000.000. — akcji 150.000 à Zł. 100.
4. Zarząd: Leopold bar. Kronenberg, Józef Natanson, Edward Natanson, Jan Hołyński, Michał Boniecki, Feliks Kucharzewski, Tadeusz Popowski, Leopold Jan bar Kronenberg i Edward Rose. Dyrekcja: Dyr. General. Witold hr Sągaiłło. Dyr. Techn. — Henryk Wojewódzki.
5. Józef Natanson, Edward Natanson i Edward Rose podpisują samodzielnie pozostali Czł. Zarz. podpisują we 2-ch. Łączna prokura — Witold Gessner i Zygmunt Łacic.
6. Sp. Akc. Statut jej zatw. postan. Min. Przem. i Handlu oraz Skarbu z dn. 21.X.1926 r.

---

1. B. VII — 1170. 5.V.1928 r.
2. POLSKA FABRYKA EKSTRAKTÓW GARBARSKICH, SPÓŁKA AKCYJNA, Warszawa, Smocza 43. Oddział — Radom, Długa 40.
3. Zł. 600.000. — Akcji 6.000 à Zł. 100.
4. Leon Messing, Józef Pfeiffer, Wacław Brzozowski, Stanisław Pfeiffer, Hans Reincke, Albert Dubose.
5. Vice-Dyrektor Zygmunt Tołtyżewski, podp. dwóch Członków Zarządu, albo prokurent i 1 Czł. Zarz.
6. Zatw. Min. Przem. i Handlu oraz Skarbu Monit. Polski 118, 28.V. 1921 r. Not. Szymański, Warszawa 1.VI. 1921 r., Nr. 1037

---

1. B. VIII — 1259.71377.
2. TOW. AKC. ZAKŁADÓW ELEKTROTECHNICZNYCH INŻ. KAZIMIERZ PATZER w Warszawie, Al. Jerozolimskie 9.
3. Zł. 1.000.000.
4. Zarząd: inż. Kazimierz Patzer, Konstanty Werner, Juljan Eberhardt. Zastępcy: Tadeusz Lampe i Tadeusz Kopeć.
5. Inż. Kazimierz Patzer z prawem wyłącznego podpisu.
6. Rok założenia: 1914

---

1. B. VIII — 1303. 27.IX 1921 r.
2. ZAKŁADY PRZEMYSŁOWE KAROL MACHLEJD, SPÓŁKA AKCYJNA w Warszawie, Chłodna 45, Fabryka cukrów, czekolady wafli i keksów; chłodnia i fabryka lodu sztucznego, oraz słodownia.
3. Zł. 550.000 — Akcji 22.000.
4. Zarząd: Wacław Lachert, Gustaw Pełka, Henryk Świerczewski, Janina Świerczewska i Bronisław Albinowski. Dyr. Zarządz.: Zygmunt Merunowicz.
5. Vice-Dyrektor — Aleksander Burkacki.
6. 30.VIII 1921 r. za Nr. 1630 przed Rejentem Wacławem Paszkowskim.

---

1. B. VIII — 1390. 31.X. 1921 r.
2. ZAKŁADY PRZEMYSŁOWE „ETYL", Spółka Akcyjna, Warszawa, Hortensja 6.
3. Zł. 225.000 — Akcji 15.000.
4. Zarząd: Marjan Arkuszewski, Maksymiljan Bernstein, Mieczysław Broniewski, Jan Czarnowski i Aleksander Steinhagen. Dyr. Zarządz.: Paweł Maciejewski.
5. Weksle, czeki, akty rejentalne i pełnomocnictwa — 2 podpisy, zwykła korespondencja — 1 podpis.

---

1. B. VIII — 1463. Styczeń 1929 r.
2. ZJEDNOCZENIE POLSKICH FABRYK MASZYN i NARZĘDZI ROLNICZYCH, Sp. Akc. w Warszawie, ul. Moniuszki 12.
3. Zł. 1.800.000. — Akcji 36.000.
4. Zarząd: Prezes — Antoni Wysocki, Członkowie: Stanisław Emme, Piotr Gabszewicz, Wacław Moritz, Kazimierz Raczyński, Feliks Sommer, Tadeusz Sułowski, Witold Kazimierz Wierzejski. Dyr. Nacz.: inż. Michał Sołtan.
5. Witold Piaskowski, inż. S. Zwiagin, Jan Świecki i Sz. Dzieciuchowicz.
6. Statut zatw. i opubl. w Nr. 62 Monit. Polsk. z dn. 15.III. 1928 r. Akt organ. z 4.II. 1921 r. Nr. 169.

---

1. B. VIII — 1502 I. 22.XII 1921 r.
2. TOW. AKC. KLUCZEWSKIEJ FABRYKI PAPIERU, Warszawa, ul. Moniuszki 4.
3. Zł. 4.000.000. — Akcji 40.000 à zł. 100.
4. Zarząd: Maurycy Szwarcsztajn, Hugon Spiegel, Ignacy Szwarcsztajn, Adam Szwarcsztajn, Michał Płotnikoff, Stanisław Szwarcsztajn, Maksymiljan Friede, Grzegorz Płotnikoff.
6. Postan. Min. Przem. i Handlu z dn. 13.III. 1914 r., oraz Monit. Polski z dn. 23.XII. 1920 r.

---

1. B. VIII — 1565. 26.I. 1922 r.
2. „CUKROWNIA SZPANÓW", Sp. Akc. w Warszawie, Krak. Przedm. 5.
3. Zł. 1.800.000. — Akcji 1.200 à zł. 15.
4. Ks. Janusz Radziwiłł, v pr. Antoni Kamiński, czł. Aleksander Dobrowolski, Konstanty Fitzerman, Leon Troniewski, Jan Smoleński i ks. Zdzisław Lubomirski. Dyrekcja: Dyr. Nacz. Leon Troniewski.
6. Statut zatw. przez Min. Przem. i Handlu oraz Skarbu, opubl. w Monitorze Polskim Nr. 265 z dn. 21.XI. 1921 r.

---

1. B. IX — 1699. 30.III.1922 r.
2. DOM KSIĄŻKI POLSKIEJ, Hurtownia dla Księgarzy i Wydawców, Sp. Akc., Warszawa, Pl. 3-ch Krzyży 8.
3. Zł. 100.000. — Akcji 10.000 à zł. 10.
4. E. W. Szelążek, St. Koźmiński, J. Garuziewicz i W. Zimiński.
5. Podpisuje 2-ch Zarz.
6. Hot. Hettlinger 7.IX. 1921 r. Nr. 2722.

---

1. B. IX — 1903. 27.VI. 1922 r.
2. „GNOM" ZAKŁADY PRZEMYSŁU DRZEWNEGO, Sp. Akc., Warszawa, Zygmuntowska 8.

3. Zł. 350.000. — Akcji 3.500 à zł. 100.
4. Michał Benisławski, Stanisław Ratyński, Zofja Pikulska, Celsjusz Kopecki, Bronisław Mańkowski.
5. Wacław Troszczyński, Antoni Mańkowski.
6. Rok założenia 1922.

---

1. B. X — 2044. 23.VIII. 1922 r.
2. „PIONIER", Fabryka Obrabiarek, Sp. z o. o., Warszawa, Krochmalna 71. Robotników 200.
3. Zł. 200.000. — Udziałów 1.000.
4. Zarządca — Inż. Tadeusz Blauth z Warszawy.
5. Mieczysław Gietling podpisuje samodzielnie, Stanisław Dąbrowski łącznie.
6. Sp. z o. o. Akt organ. zezn. przed Not. Zborowskim na czas nieogr. 14.X 1926 r. Nr. 1801.

---

1. B. XI — 2183. 11.VI. 1927 r.
2. TOW. PRZEMYSŁOWO - HANDLOWE „BLOCK - BRUN", Sp. Akc. Centrala w Warszawie, Marszałka Focha 2 i Hotel Bristol. Wyłączne przedstawicielstwa zagraniczne: Remington Typewriter Company New - York „Otis Elevator Co." New York Dalton Adding Machine Sales Company Cincinnati (Ohio), H. W. Egli A. G. Zurich, Brunsviga, Roneo Limited, London etc.
3. Zł. 1.200.000.
4. Juljusz Block, William Hirszfeld, Stefan Brun, Jan Ignacy Majewski, Wacław Brun. Zastępcy: Henryk Brun i Mieczysław Brun.
5. Inż. Jerzy Bertholdi. inż. Antoni Ostrorog - Wolski. Podp. 2-ch Czł. Zarz. lub zast. ewent. prokurent pod stemplem firmy.
6. Statut ogł. w Monit. Polskim Nr. 159 z dn. 17.VII. 1922 r.

---

1. B. XI — 2228. 9.XI. 1922 r.
2. DRUKARNIA TECHNICZNA, Sp. Akc., Warszawa, Czackiego 3/5.
3. Zł. 150.000.
4. Z. Przyrembel, M. Chłapowski, St. Rodowicz, J. Iwasiewicz, Fr. Karpiński. Dyr. Zarz. Jan Łusakowski.
5. Podpisuje 2-ch czł. Zarządu lub 1 czł. Zarządu i Dyrektor.
6. Not. Landau 31.V 1922 r.

1. B. XI — 2298. 12.XII. 1922 r.

---

2. PRZEMYSŁ. FUTRZANY, TYTUS KOWALSKI, Spółka Akcyjna. Magazyn futer, Warszawa, Senatorska 10.
3. Zł. 100.000. — Akcji 1.000 à zł. 100.
4. Mieczysław Kowalski, Stanisław Ocetkiewicz i Antoni Wysocki.

---

1. B. XI — 2317. 18.XII. 1922 r.
2. RESTAURACJE PRZY HOTELACH „BRUHL-BRISTOL", Sp. z ogr. odp. w Warszawie, Krak. Przem. 42/44. Oddziały: Cafe Restaurant „Ritz", Al. Ujazdowska 22 i Restauracja „Kasyno" w Konstancinie.
3. Zł. 329.000 — Udziałów 47 à zł. 7.000.
4. Zarząd: Prezes Józef Jabłonowski, Jan Grzybowicz, Tadeusz Dąbkowski, Józef Osayda, Edward Franczak. Zastępcy: Adam Ambrożyk, Kazimierz Wróblewski.
5. Umowy, akty i zobowiązania podp. 3-ch czł. Zarządu łącznie, zwykłą korespondencję jeden z czł. Zarządu.
6. 1 akt organ. zezn. przed Not. Bierzyńskim w Warszawie 14.X. 1919 r. za Nr. 2000 ostatni 8. IV. 1925 r. za Nr. 752 i z dn. 20.XII 1928 r. za Nr. 2842.

---

1. B. XI. 2361. 10.I. 1923 r. XXX. 4797.
2. ZJEDNOCZENI POLSCY PRZEMYSŁOWCY METALOWI, Spółka Akcyjna, Warszawa, Traugutta 4.
3. Zł. 600.000. — Akcyj 6.000 à zł. 100 w czem 1.200 akcyj imiennych i 4.800 na okaziciela.
4. Dyrekcja: Tadeusz Lecewicz, Mieczysław Bujalski Zarząd: Kazimierz Ambrożewicz (Prez.), Stanisław Jan Okolski (v. Prez.), Ludwik Hafner, Piotr Król. Wacław Woszczyński. Rada Nadz.: Stefan Przanowski (Prez.), Zygmunt Sochacki (v. Prez.), Leopold Wellisz (v. Prez.), Kazimierz Ambrożewicz, Janusz Czarliński, Ludwik Hafner, Jerzy Iwanowski, Czesław Klarner Piotr Król, Jerzy Lipowski Stanisław Jan Okolski, Edward Ortwein, Herman Wilde. Stanisław Wierzbicki, Juljan Weliński, Witold Wierzejski. Wacław Woszczyński, Stefan Zieliński, Andrzej Zalewski, Władysław Loewenstein, Jan Marjański, Jerzy Buzek, Henryk Wolff.
6. Statut Sp. zatw. przez Min. Przem. i Handlu oraz Skarbu 6.X 1922 r.

---

1. B. XI — 2397. 15.XI. 1927 r.
2. HUTA SZKLANA „DĄBROWA", Spółka Akcyjna, Warszawa, Nowy Świat 51.
3. Zł. 312.500. Akcji 12.500 à zł. 25.
4. Dyr. Michał Esterson, Herman Lewy, Leon Bernstein, Andrzej Rotwand. Antoni Jurkowski, Herman Ginsberg.
5. Prokura: Witold Domański.

---

1. B. XII — 2345. 31.I. 1923 r.
2. POLSKA ŻARÓWKA „OSRAM", Sp. Akc., Królewska 11.
3. Zł. 500.000. — Akcji 10.000.
4. W. Gerlicz, T. Podkóliński, E. Salomow, M. Friedeberg, F. Krusche, P. Machiewicz, Ed. Tempel, L. Goldstaub, Tad. Sułowski, Dr. Finckh.
5. Podpisuje Dyr. Zarz. i 1 czł. Zarz. lub prokurent.
6. Monit. Polski Nr. 252 r. 1921. Not. Paszkowski 28.IV 1922 r.

---

1. B. XII — 2407. 23.I. 1923 r.
2. ŻBIKOWSKIE ZAKŁ. STALOWE „HOSSYB", Sp. Akc. Warszawa, Jerozolimska 45.
3. Zł. 500.000.
4. H. Hozer, J. Beck, J. Loth, W. O. Gurland, A. Ciszewski.
6. Akt Nr. 152 z dn. 18.I. 1923 r. Not. Zborowski.

---

1. B. XII — 2454. 6.II. 1923 r.
2. PRZEMYSŁ. DRZEWNY „AGAHELL", Spółka Akcyjna, Warszawa, Jasna 11.
3. Zł. 1.000.000. — Akcji 50.000 à zł. 20.
4. Dyrekcja: Dr. Horacy Heller. Zarząd: Naum Heller, Herman Heller, Fernand Hautain, Maurycy Heller, Leon Andrée, Dr. Horacy Heller i Victor Delvaux.
5. Artur Bogacki i Norbert Dawidowski.
6. Statut zatw. i opub. w Nr. 280 Monit. Polsk. z dn. 9.XII 1922 r.

---

1. B. XII — 2475.
2. HUTA SZKLANA „JABŁONNA", Spółka Akcyjna, Warszawa, Aleje Ujazdowskie 22.
3. Zł. 500.000. — Akcji 5.000 à zł. 100.
4. Jerzy Rackmann (Dyr., Zarządz.), Adam Knobelsdorf — Zast. Dyr., Prokur. Zarząd.: Prezes Aleksander Choynowski, Stanisław Rogowski, Jerzy Rackmann, Rada Nadz.: Prezes Maurycy hr. Potocki, Aleksander Choynowski, Jerzy Rackmann Karol Masłowski, Stanisław Rogowski, Jan Oldakowski, Aleksander Neumann.
5. Prokurent: Adam Knobelsdorf.
6. Statut zatw. przez Min. Przem. i Handlu oraz Skarbu w dn. 29.XII. 1922 r.

3. Zł. 1.000.000 — Akcyj 10.000 à Zł. 100.
4. Dyrekcja: Horacy Heller. Zarząd: Naum Heller, Herman Heller, Fernand Hautain, Maurycy Heller, Leon Andrée, Horacy Heller i Victor Delvaux.
5. Artur Bogacki i Norbert Dawidowski.
6. Statut zatw. i opubl. w Nr. 17 Monit. Polsk. z dnia 22.I. 1923 r.

---

1. B. XIII — 2671. 14.V. 1923 r. Akt organ. z dnia 26.IV. 1923 r. za Nr. 929.
2. FABRYKA FIRANEK, TIULU I KORONEK, SZLENKER, WYDŻGA i WEYER, Spółka Akcyjna, Warszawa, Dzielna 91.
3. Zł. 1.600.000.
4. Dyr. Zarządz.: Jan Zaborowski. Zarząd: Jan Zaborowski (Prezes), Rudolf Weyer, Karol Szlenker, Stanisław Wydżga, Juljan Henneberg.
5. Prokura: Antoni Zubrewicz.
6. Statut Sp. zatw. przez Min. Przem. i Handlu oraz Skarbu dn. 16.III. 1923 r.

---

1. B. XIV — 2877. 14.X. 1927 r.
2. PRZEDSIĘBIORSTWO ROBÓT INŻYNIERYJNYCH i BUDOWLANYCH W. PASZKOWSKI, F. PRÓCHNICKI i S-ka, Sp. z o. o., Warszawa, Al. Jerozolimska 18.
3. Zł. 200.000.
4. W. J. Paszkowski, F. J. Próchnicki, W. Koźniewski, St. Benzel.
5. Podp. 2-ch Zarz.
6. Not. Bierzyński 14.VI. 1923 r. Nr. 1927.

---

1. B. XIV — 2901. 21. IX. 1923 r.
2. POLSKIE TOW. DLA HANDLU WĘGLEM „WĘGLOBLOK", Warszawa, Ordynacka 11.
3. Zł. 500.000.
4. M. Rogowski, M. Hofman, A. Luxemburg, J. Kroebe i F. Piotrowski, Dyr. Zarz. F. Tymieniecki, Dyr. Jerzy Grabowski.
5. Prokurenci: S. Harland i F. Kunecki. Podp. 2-ch Zarz. lub Czł. Zarz. i Dyr.-Zarz., Dyr. Zarz. i prokurent, 2-ch prokurentów.
6. Not. Zborowski 18.IX. 1923 r. Nr. 1956.

---

1. B. XIV — 2910.I. 26.IX. 1923 r.
2. „KSIĄŻNICA ATLAS" ZJEDN. ZAKŁ. KARTOGRAFICZNE i WYDAWNICZE, TOW. NAUCZYCIELI SZKÓŁ ŚREDNICH i WYŻSZYCH, Sp. Akc. w Warszawie, Nowy Świat 59.
3. Zł. 2.625.000 — Akcyj 262.500 à Zł. 10.
4. Dyrekcja: Dyr. Dr. J. Piątek, S. Olański, T. Treter, E. Żychiewicz. Zastępcy: Dyr. A. Dudryk, J. Kurowski, T. Sierzputowski.
5. Prokurenci: B. Bemboowicz, C. Osiński.
6. Monit. Polski Nr. 114 dn. 23.V. 1923 r. Akt organ. zezn. przed Not. Hołubem we Lwowie dn. 22.VI. 1923 r.

---

1. B. XV — 2923/XIX—3546/XXXV—5305. 21.II. 1929 r.
2. POLSKI AKCYJNY BANK KOMERCYJNY, Sp. Akc. Warszawa, Al. Jerozolimska 36.
3. Zł. 2.500.000 — Akcyj 25.000 à Zł. 100.
4. Dyrekcja: Jakób Bochenek, Witold Rządkowski. Rada: L. Skulski (Prezes), L. Frère i J. Regulski (Wiceprezesi), K. Gayczak, L. Hoogvelst, J. Iwanowski, T. Karszo-Siedlewski, W. Küchelbeker, Fernand du Roy de Blicquy, F. Wisnwer, A. Zalewski.
5. J. Benisławski, J. Pędzich i A. Trzeciecki — Prokurenci.
6. Statut z 2.IX. 1921 r. zmien. następnie i zatw. ponownie przez władze 13.VI. 1927 r.

Uwaga. Bilans zamieszczony na str. 561.

---

1. B. XV — 2930.6.X. 1923 i 20.V. 1926 r. 21.VIII. 1926 r.
2. TOW. ZAKUPÓW DLA PRZEMYSŁU GRAFICZNEGO, Sp. Akc. Warszawa, Królewska 10.
3. Zł. 120.000.
4. Witold Bogusławski—Prezes Zarządu, Kaz. Główczewski, Roman Laskauer, Zbigniew Koziański, Lucjan Bogusławski, Tadeusz Galewski, Włodz. Cieśliński, Edw. Wicke.
5. Podpisuje 1 Zarz. korespondencję, zobowiązania i czeki podp. 2-ch Zarz.
6. Not. Zborowski 24.IX. 1923 r. Nr. 1988.

---

1. B. XVI — 3129. 22.I. 1924 r.
2. TOWARZYSTWO PRZEMYSŁOWO - HANDLOWE R. OSTROWSKI, Sp. Akc. Warszawa, Warecka 9.
3. Zł. 100.000.
4. R. Ostrowski, Wł. Lipiński, B. Ogilba, Ilza Ostrowska, K. Ostrowska.
5. Podp. 2-ch Czł. Zarz.
6. Not. Zborowski 10.III. 1927 r. Nr. 2496.

Uwaga. Bilans zamieszczony na str. 563.

---

1. B. XVII — 3256. 1.IV. 1924 r.
2. TOWARZYSTWO BUDOWY i EKSPLOATACJI DOMÓW, Sp. Akc. w Warszawie, Nowy Zjazd 1.
3. Zł. 600.000 — Akcyj 8.000 à Zł. 75.
4. Rada i Zarząd: Prezes: St. Puchalski, vice-prezes: Wiktor baron Lesser. Członkowie: inż. A. Bukowski, Dr. M. Bogucki, Helena baronowa Lesser, K. Kopiera, inż. J. Podraszko.
6. Statut zatw. przez Min. Przem. i Handlu i Skarbu, ogł. w Monit. Polsk. Nr. 54 z dn. 5.III. 1924 r.

---

1. B. XVIII — 3351.
2. ZAKŁADY PRZEMYSŁOWO - BUDOWLANE, BRACIA HORN i RUPIEWICZ, Spółka Akcyjna, Warszawa, Mazowiecka 7.
3. Zł. 600.000. — Akcyj 6.000 à Zł. 100.
4. Dyrekcja: Gustaw Horn, Władysław Jabłoński. Zarząd: Gustaw Horn, Władysław Jabłoński, Stanisław Pfeiffer.
5. Paweł Hoser.
6. Monitor Polski z dn. 4.I. 1924 r.

---

1. B. XVIII — 3364. 10.VI. 1924 r.
2. STOWARZYSZENIE MECHANIKÓW POLSKICH Z AMERYKI, Sp. Akc. Warszawa, Marszałkowska 46.
3. Zł. 3.500.000.
4. Zarząd: Z. Nowicki, Wł. Hackiewicz, J. Iwanowski, J. Piotrowski, A. Anusz.
5. Prokura: W. Jezierski. Podpisuje 2-ch Zarz.
6. Not. Hettlinger 14.XII. 1923 r. Nr. 4704.

---

1. B. XVIII — 3412. 30.VII.1924 r.
2. „BUDEX" BUDOWLANO-EKSPORTOWA SPÓŁKA AKCYJNA W WARSZAWIE, Warszawa, Przechodnia 6.
3. Zł. 100.000. — Akcji 10.000 à Zł. 10.
4. Tadeusz Patek, Izrael Grynberg, Józef Schalit, Michał Breslauer-Fijałkowski, Marek Temkin.
5. Podpisy dwóch Czł. Zarządu.
6. Zatw. Statut Spółki 17.IV.1924 r.

---

1. B. XVIII — 3470. 27.VII.1928 r.
2. FABRYKA MASZYN, RZEWUSKI i S-KA, Sp. Akc. Warszawa, Ordynacka 7.

3. Zł. 300.000. — Akcyj 30.000.
4. Wacław Rzewuski i Włodzimierz Zaleski,
5. Tadeusz Brzeziński i Antoni Nowakowski,
6. Statut zatw. dn. 31.X.1923 r.

---

1. B. XIX — 3544.
2. ZAKŁADY AMUNICYJNE „POCISK", Spółka Akcyjna, Warszawa-Praga, Mińska 25. (Zakłady w Warszawie-Pradze i w Rembertowie pod Warszawą).
3. Zł. 6.000.000 — Akcji 320.000.
4. Rada: P. Drzewiecki—Prezes, M. Biliński, Z. hr. Grocholski, W. Iłłakowicz, W. Kościelski, J. Leski, Ś. J. Okolski St. Płużański, E. Rodziewicz, Z. Słuszkiewicz, G. Tomala, L. Wellisz, G. Wertheim.
5. Prokurenci: E. Budzyński i W. Czaplicki.
6. Rok założenia 1919.

---

1. B. XXI — 3765. 26.III.1925 r.
2. PODLASKA WYTWÓRNIA SAMOLOTÓW, Spółka Akcyjna, Siedziba Zarządu: Warszawa, ul. Natolińska 13. Wytwórnia i lotnisko: Biała Podlaska.
3. Zł. 500.000. — Akcji 50.000.
4. Prezes Zarządu: Stanisław hr. Rosenwerth. Dyr. Zarządz.: Inż. Jan Czerwiński.
5. Prokura: Konstanty Czerwiński, Edmund Jungowski, Grzegorz Kosiba.
6. Akt zezn. został przed Not. Paszkowskim w Warszawie, dn. 12.I.1925 r. za Nr. 72. Statut zatw. w Nr. 201 Monit. Polski z r. 1924.

---

1. B. XXII — 3885. 27.V.1925 i 20.VI.1927 r.
2. BANK HANDLOWY W WARSZAWIE, Sp. Akc. Warszawa Traugutta 7/9. Oddziały Miejskie: Królewska 3, N.-Świat 3, Tłomackie 1, Praga-Targowa 65. Oddziały: Baranowicze Będzin, Brześć n/B., Częstochowa, Kalisz, Katowice, Kowel, Lublin, Lwów, Łódź, Płock, Poznań, Radom, Radomsk, Równe, Sosnowiec, Tomaszów-Maz., Wilno, Włocławek, ajentura w Stołpcach.
3. Zł. 20.000.000. — Akcji 200.000.
4. Rada Nadz.: dożywotni—Prezes honorowy: Leopold bar. Kronenberg, Prezes: Stanisław ks. Lubomirski, Wice-Prezes: Hipolit Gliwic, Członkowie: Maurycy Despret, Leopold hr. d'Orsetti, Leopold Jan bar. Kronenberg, Jan Gawroński, Piotr Drzewiecki, Andrzej Wierzbicki, W. A. Harriman, Henryk Kaden, Henryk Konic, Maksymiljan Krasny de Krassien, Artur Kuhie, Józef Lossow, Eugenjusz Lubowicz, Jerzy Meyer, Edgardo Morpurgo, Adolf Rossi, Irving Rossi, Stefan Suryn, William Thys i Józef Toeplitz, Otto Conrad, A. J. H. Smith. Dyrekcja Banku: Józef bar. Dangel, Alfred Goldklang, Antoni Gintowt, Stanisław Rogaczewski, Jerzy Ścigalski. Wicedyrektorzy Banku: Wacław Jacobson, Władysław Stala, Juljan Szelemetko, Gabrjel Szmit.
5. Podpisują Dyrektorzy, wicedyrektorzy lub prokurenci łącznie po dwóch.
6. Statut w ostat. redak. zatw. dn. 14.VI.1927 r. i ogł. w Monitorze Polskim Nr. 141 z dn. 23.VI.1927 r.

---

1. B. XXII — 3890. 30.V.1925 r.
2. ZRZESZENIE PRODUCENTÓW DROŻDŻY, Sp. z ogr. odp. Warszawa, Zielna 21.
3. Zł. 200.000.
4. Zarząd: J. Binental, Iz. Goldberg, P. Janiszewski, H. Szereszewski, J. Wellmer.
5. Podp. 2-ch Czł. Zarz. albo 1 Czł. Zarz. i prokurent.
6. Not. Paszkowski 8.V.1925 r. Nr. 1195.

---

1. B. XXII — 3903. 4.VI.1925 r.
2. FOSFORYTY RACHOWSKIE, Sp. z o. o. Warszawa, Wilcza 5.
3. Zł. 499.500. — Udziałów 333.
4. Feliks Miłobędzki, Lucjan Radomski, Adam Roszkowski, Kazimierz Jaskulski, Henryk Morawski.
6. Akt zezn. przed Not. Kaz. Hettlingerem Nr. 1837/24.

---

1. B. XXIV — 4125/8. 21.VIII.1928 r.
2. WARSZAWSKIE TOWARZYSTWO FABRYK CUKRU, Spółka Akcyjna, Warszawa, Krak.-Przedm. 7.
3. Zł. 14.800.000. — Akcyj 148.000, z których 14.800 szt. akcyj imiennych.
4. Administrator: Ludwik Pannenko, Leopold bar. Kronenberg —Prezes, Edward Natanson—wiceprezes. Członkowie Zarządu: Wiktor Cichocki, Stanisław Grotowski, Jan Hołyński, Władysław Kościelski, Leopold Jan Kronenberg, Antoni Makowiecki, Dr. Antoni Pennock, Ludwik Pannenko, Jan Wyganowski.
5. Podp. samodzielnie: Zygmunt Kwiatkowski, łącznie: Jan Brzeskwiński, Władysław Górski.

---

1. B. XXIV — 4187. 16.XII.1925 r.
2. DOM HANDLOWY „WESTENAT", Sp. z o. o., Warszawa, Warecka 5, m. 2.
3. Zł. 5.000.
4. Dr. Stanisław Natanson i Inż. Tadeusz Wasung.
5. Zobowiązania podp. obydwaj, bieżącą korespondencję — jeden.
6. Not. Bierzyński 27.XI.1925 r. Nr. 2450.

---

1. B. XXV — 4346.
2. BANK TOWARZYSTW SPÓŁDZIELCZYCH, Sp. Akc. Warszawa, Jasna 1. Oddział Miejski: Krakowskie Przedmieście, 17. Oddział w Wilnie, Mickiewicza 29.
3. Kap. zakł. — Zł. 3.000.000. — Akcji 30.000 szt. Kap. zap. Zł. 1.769.322.30.
4. Antoni Rząd, Wł. Heinrich. Członkowie Rady: Zygmunt Chrzanowski, Win. Młynarski, Ig. Hordliczka, Seweryn ks. Czetwertyński, Stan. Mitraszewski, Gabryel Jeżewski, Wiktoryn Kosmowski, Stan. Majewski, Bol. Markowski, Wit. Mroziński, Bol. Szkopowski, Tad. Sulowski i St. Mitraszewski.

---

1. B. XXVI — 4445. 5.VI. 1926 r.
2. H. NIEMOJEWSKI, LABORATORJUM FIZJOLOG.-CHEM. „CHOLEKINAZA", Sp. z ogr. odp. Warszawa, Nowy Świat 5.
3. Zł. 67.000.
4. A. Grabowska, J. Niemojewski, Dr. T. Niemojewski. Dyr. Zarządz.: Dr. Tadeusz Niemojewski.
5. Podp. 3-ch Zarz.
6. Not. Dąbrowski 29.V.1926 r. Nr. 45.

---

1. B. XXVI — 4449. 7.VI. 1926 r.
2. ZWIĄZEK EKSPORTOWY POLSKICH HUT ŻELAZNYCH, Sp. z o. o. Warszawa, Mazowiecka 5.
3. Zł. 2.600.
4. Georg Behaghel w Katowicach, Jan Gombrowicz, Stefan Korzycki, Stefan Stanowski, Marjan Szydłowski, wszyscy w Warszawie.
6. Not. Dąbrowski 6.V.1926 r. Nr. 552.

---

1. B. 4462. 17.VI.1926 r.
2. POLSKIE RADJO, Spółka Akcyjna, Warszawa, ul. Zielna 25.

3. Zł. 1,250,000. — Akcji 12,500.
4. Prezes Rady: Tadeusz Mieczysław Sulowski, Wice-Prezes Kazimierz Fudakowski, Członkowie: Z. Chamiec, A. Janisławski, Piotr Górecki, W. Heller, St. Grabiański, pułk. E. Kaliński, inż. H. Kowalski, Nils Klemming, Franciszek Puławski, B. Godecki, L. Skulski, inż. T. Sulowski J. Zagleniczny.
5. Podp. Zygm. Chamiec — Nacz. Dyr., Dyr. Władysław Heller, Dyr. B. Fudakowski, Sz. Mędrzecki.
6. Koncesja z dn. 18.VIII. 1928 r. Rok założ. Sp. Akc. 1926.

---

1. B. XXVII — 4471. 8.VII. 1926 r.
2. TOW. EKSPLOATACJI i HANDLU ŻELAZEM „TEHAZ" Sp. z ogr. odp., Warszawa, Koszykowa 39/3.
3. Zł. 400.000.
4. Tadeusz Śliwczyński i Zygmunt Guizot.
5. Józef Sobecki, Stefan Dąbkowski, Stanisław Zaleski, Aleksander Kalicki i Antoni Głebo - Koszański.
6. Not. Roman 8.IV 1926 r. Nr. 445.

---

1. B. XXVII — 4507. 4.VIII. 1926 r.
2. WARSZAWSKIE TOWARZYSTWO WĘGLOWE „HANDLOBLOK", Sp. z ogr. odp., Warszawa, Zarząd: Chmielna 15. Składy: Sienna 96, tel. 152-77, 150-03. 237-39.
3. Zł. 12.000. — Udziałów 600 à zł. 20.
4. Inż. Janusz Kanelbaum i Marcele Honnigvill.
6. Akt organ. zezn. przed Not. D. Paszkowskim dn. 23/VI 1926 r. Uzupełn. aktem z dn. 8.V. 1929 r. Not. D. Paszkowski.

---

1. B. XXVII — 4571. 20.IX. 1926 r.
2. WŁOSKA SPÓŁKA AKCYJNA, POWSZECHNA ASEKURACJA W TRYJEŚCIE, ASSICURAZIONI GENERALI TRIESTE, Dyrekcja na Polskę w Warszawie, Królewska 23.
3. Lir. 60.000.000.
4. Główny reprezent. na Polskę: ks. Stanisław Lubomirski. Dyr.: Wiktor Wiener, Wice-Dyrektor: Inż. Renato Samblich.
5. Prokurenci: Jan Rajgrodzki. Adolf Glass i dr. Leon Felde.
6. Koncesja ogł. w Monit. Polsk. z dn. 26.VIII. 1926 r. Nr. 194.

---

1. B. XXIX. 4727. 3.XII. 1926 r.
2. SPÓŁKA AKCYJNA FABRYK METALOWYCH pod firmą: NORBLIN, B-cia BUCH i T. WERNER, Warszawa, Żelazna 51.
4. Rada Zarządz.: Prezes—Mieczysław Hofman. Vice-prezes—Kazimierz Szwede, członkowie: Stanisław Janicki, Mieczysław Meisner, Władysław Pfeiffer, Stefan Przanowski i Wacław Werner. Dyrekcja: Nacz. Dyr.: Stefan Przanowski, Zast.: Kazimierz Szwede, Dyr. Handl.: Henryk Wolff i inż. Władysław Domański.
6. Akt organ. zezn. przed Not. Kulikowskim w Warszawie dn. 30.VI. 1893 r. za Nr. 745.

---

1. B. XXX—4831. 28.I. 1927 r.
2. NILS BARREN, Sp. z ogr. odp., Warszawa, Kopernika 13 tel. 52-05.
3. Zł. 20.000.
4. Nils Barren.
5. Generalny Dyrektor, pełna prokura — Inż. Aureli Świętochowski.
6. Not. Paszkowski 11.I 1927 r. Nr. 61.

---

1. B. XXX—4884. 18.II. 1927 r.
2. TOWARZYSTWO NOWOCZESNEJ ORGANIZACJI BIUR „ORGANIZACJA", Sp. z ogr. odp., Warszawa, Długa 48.
3. Zł. 105.000.
4. Willy Zähner.
6. Not. Hulanicki 1.II. 1927 r. 249.

---

1. B. XXXI — 4995—I. 31.III. 1929 r.
2. CENTRALA ZAKUPU ZŁOMU POLSKICH HUT ŻELAZNYCH, Sp. z o. o. Warszawa, Warecka 9. Oddział w Katowicach — Plac Wolności 2.
3. Zł. 21.000.
4. Prezes Rady Nadzorczej: Jan Gombrowicz. Członkowie: K. Debrey, A. Rohde. Dyrekcja: St. Zieliński, Dr. J. Schyma.
5. K. Veltuzen.
6. Not. Landau, 14.XII. 1926 r. Nr. 1200.

---

1. B. XXXI — 4995—I. 31.III. 1929 r.
2. POLSKA WYTWÓRNIA PAPIERÓW WARTOŚCIOWYCH, Spółka Akcyjna, Warszawa, ul. Okrzei, róg Zakroczymskiej.
3. Zł. 10.000.000. — Akcji nom. 10.000 à Zł. 1.000.
4. Dyrekcja: Józefat Kozielewski, Nacz. Dyr. Członkowie Dyrekcji: Tomasz Alojzy Dąmbski, Stanisław Filasiewicz. Rada Nadzorcza: Stefan Przanowski (Prezes). Władysław Mieczkowski (Viceprezes), Karol Rybiński, Ludwik Gorazdowski, Wincenty Taborski.
5. Karol Chybiński, Leon Sułkoński, Prot. Halaczkiewicz, Aleksander Stephan.
6. Statut ogł. w Monit. Polsk. Nr. 141 z dn. 24.VI. 1926 r.

---

1. B. XXXII — 5028. 22.IV. 1997 r.
2. POWSZECHNY BANK ZWIĄZKOWY W POLSCE, Sp. Akc. — Zakłady Główne: Lwów, Kraków, Warszawa, Zgoda 11.
3. Zł. 8.000.000. — Akcji 80.000. Rezerwa Zł. 2,000,000.
4. Dyr. Zakł. Główn. w Warszawie — Dr. Wacław Fajans, Edward Litteter, Wicedyr. — Aleksander Lassota - Mochnacki, Michał Borzakowski, Andrzej Szarski.
5. Podp. 2-ch Dyr. lub 2-ch Wicedyr. albo 1 Dyr. lub Dyr. łącznie z Wicedyr. lub prok.
6. Zatw. we Lwowie 6.XI. 1924 r. Nr. 11.108.

---

1. B. XXXI — 5059. 7.V. 1927 r.
2. PAŃSTWOWA FABRYKA ZWIĄZKÓW AZOTOWYCH W TARNOWIE, Fabryka i Dyrekcja w Tarnowie, Biuro w Warszawie, pl. Napoleona 6.
3. Stanowią dotacje Skarbu Państwa.
4. Rada Admin.: Prezes—Czesław Klarner. Vice-Prezes: Julian Dąbrowski. Członkowie: Kazimierz Moniuszko, Stefan Królikowski, Wilhelm Turteltaub, Czesław Benedek i Br. Hełczyński. Dyr. Nacz. Dr. Tadeusz Zwisłocki p. o. Dyr. Ad. Cezary Łagiewski.
5. Podp. 2-ch Czł. Dyr. lub 1 Czł. Dyr. łącznie z prokurentem. Prokurenci: Andrzej Miziewicz i Włodzimierz Schoetzel.
6. Statut zatw. przez Radę Min. 22.IV. 1927 r. i opubl. w Nr. 96 Monit. Polsk. 27.IV. 1927 r.

---

1. B. XXXII — 5093. 20. VII. 1928 r.
2. POLSKO - WSCHODNIE TOWARZYSTWO HANDLOWE „POL - OR", Sp. z o. o.
3. Zł. 250.000.
4. Oskar Saenger, Franciszek Skąpski, Józef Kulikowski.

5. Stanisław Skurzyński, Michał Kezerski, zobowiązania podp. każdy z nich łącznie z 1 z Zarz.
6. Not. K. Hettlinger 9.VI. 1928 r. Rep. Nr. 2156.

---

1. B. XXXIV — 5265. 29.IX. 1927 r.
2. „SUNLAJT", Sp. Akc. w Warszawie, ul. Jasna 6.
3. Zł. 350.000 — Akcji 3.500.
4. L. Reid, Z. Chrzanowski, S. Greenwood
6. Rok założenia 1927.

---

1. B. XXXV—5330. 28.X. 1927 r.
2. POLSKIE TOWARZYSTWO 1927 ROKU DLA FINANSOWANIA PRZEDSIĘBIORSTW UŻYTECZNOŚCI PUBLICZNEJ, Sp. z ogr. odp. w Warszawie, Marszałkowska 94
3. Zł. 60.000. — Udziałów 120.
4. Zarząd: Szymon Landau, Antoni Wereszczyński. Udziałowcy: Hipolit Gliwic, Czesław Klarner, Stan. ks. Lubomirski Szymon Landau i Antoni Wereszczyński.
5. Dwaj Zarz łącznie lub każdy z nich z osobna zależnie od charakteru aktów, na których podpisy będą kładzione.
6. Akt organ. zezn. przed Not. Massalskim w Warszawie 20.X. 1927 r. Nr. rep. 2071.

---

1. B. XXXVI—5421. 15.IX. 1928 r
2. „ELIBOR", Sp. Akc. Handlowo-Przemysłowa „Ł. J. Borkowski" w Warszawie, Mazowiecka 11. Oddz.: Częstochowa, Dąbrowa Górn., Gdańsk, Lublin, Łódź, Poznań Radom, Chlewiska, Gdynia, Borysław Katowice, Kraków, Piotrków, Kielce, Bydgoszcz.
3. Zł 6.250.000. — Akcji 250.000.
4. Aleksander Mieszczanowski, Jan Wolicki, Kazimierz Wejchert, wszyscy z Warszawy i Feliks Hilchen z Gdańska.
5. Podpisuje 2-ch Czł. Zarządu łącznie. Prokurenci Centrali: Piotr Dmowski Stanisław Jankowski, Wiktor Opęchowski, Roman Świda, Mikołaj Światopełk - Mirski, Rejnold Friedrihsdorf, Marjan Mickiewicz i Aleksander Leszczyński
6. Sp. Akc. Statut jej zatw. 17.V. 1902 r. Obecnie działa na zasadzie stat. opubl. w Nr. 260 Monit. Polsk. z dn. 14.XI 1927 r.

---

1. B. XXXVI—5425. I. 30.XII. 1927 r.
2. ZAKŁADY PRZEMYSŁOWE i FABRYKA WAG, WEBER DAHNE i S-ka, Sp. Akc., Warszawa, Żytnia 21/25
3. Zł. 100.000.
4. Zarząd: Jakób Seidenbeutel, Tadeusz Oppenheim, Stanisław Zuckerwar, Daniel Zuckerwar, Henryk Teobald Dyrekcja: Stanisław Zuckerwar.
6. Statut zatw. przez Min. Przem. i Handlu oraz Skarbu opubl. w Monit. Polsk. Nr. 172 z do. 29.VII. 1924 r. Akt organ. zezn. przed. Not. Hettlingerem w Warszawie dn. 20.IX. 1924 r. Nr. 3167.

---

1. B. XXXVII—5580
2. ZJEDNOCZONE FABRYKI PORTLAND - CEMENTU „FIRLEY" Spółka Akcyjna, Warszawa, Warecka 11.
3. Zł. 15.000.000. — Akcyj 300.000 à zł. 50.
4. Prezes — Dr. V. Kutten, Vice-Prezes — prof. inż. Antoni Schimitzek Czł. Zarządu: F. Bankier.
5. Dwóch Czł. Zarz. lub 1 Czł. Zarz. z 1 z prokurentów, lub Dyr z prokurentem.
6. Statut Sp. zatw. przez Ukaz Cesarski z dn. 4.XII. 1894 r.

---

1. B XXXVIII—5690.
2. PRZEMYSŁ i HANDEL WEŁNIANY „POLSKIE RUNO", Sp. Akc., Warszawa, Miodowa 12.
3. Zł. 1.000.000. — Akcji 1.000.
4. Zarząd: Prezes—Kazimierz Życki. Vice-Prezesi—inż. Stefan Ossowiecki i Stanisław Haertle. Członkowie Zarządu: Teofil Müller, Jan Leopold bar. Kronenberg, Tadeusz Łakiński, inż Stefan Katelbach. Zast Czł. Zarz.: Jan Bielski, Aleksander Płaski. Dyrekcja: Nacz. Dyr. Stefan Katelbach Prokurent Stanisław Krosnowski.
5. Wszelkie zobowiązania podp. 2-ch Czł Zarz. lub Czł. Zarz. łącznie z Dyr. Korespondencję zwykłą każdy samodzielnie.
6. Statut Sp. jest zatw. przez Min. Przem. i Handlu oraz Skarbu, opubl. w Nr. 67 Monit. Polsk. z dn. 21.III. 1928 r. Akt organ. zezn. przed Not. Siennickim w Warszawie dn. 28.IV. 1928 r. za Nr. 1969.

---

1. B. XXXVIII—5709. 1. 11 V. 1928 r. Bil.
2. POLSKIE TOWARZYSTWO SAMOCHODOWE „SAINT DIDIER", Sp. Akc., Warszawa, Mazowiecka 9.
3. Zł. 250.000. — Akcyj 2.500 à Zł. 100. Uchw. podwyż. kap. do 450.000 zł.
4. Dyrekcja: Mieczysław Załszupin, Aleksander Matwiejew Zarząd: Manes Levy (Prez.), Roman Horodyski(v. Prez.) Gustave Baehr, Etienne de Crozals, Maurycy Openheim, Stanisław Szapiro, Kazimierz Weissblatt.
6. Statut zatw. przez władze, opubl. w Nr. 85 Monit. Polsk. z dn. 12.IV. 1928 r. Akt organ. zezn. przed Not. Bierzyńskim w Warszawie, dn. 9.V. 1928 r. Nr. 1216.

---

1. B. XXXIX — 5733. 24.IX. 1928 r.
   2
2. BANK MIĘDZYNARODOWY W WARSZAWIE, Spółka Akcyjna, Trębacka 4.
3. Zł. 2.500.000. — Akcyj 5.000 à Zł. 500.
4. Rada: K. W. Scheibler. L. Grohman, L. Herbst, Fr. Ks Radziwiłł, J. Muszkowski. Dyrekcja: M. Badior, R Badior, W. Szwanke i R. Schnee.
5. Prokurenci: P. Kitalla, A. Modro, A. Reiter, A. Zager.
6. Statut zatw. przez Min. Przem. i Handlu oraz Skarbu dn. 8.VII. 1919 r., zmien. dn. 14.IV. 1926 r.

---

1. B. XXXIX — 5778.
2. „OPONA", Sp. z ogr. odp. w Warszawie, Mazowiecka 11.
3. Zł. 15.000 — Udziałów 30.
4. Aleksander Mieszczanowski, Kazimierz Wejchert, obaj z Warszawy.
5. Samodzielni prokurenci: Stanisław Cybulski i Sławomir Michał Stankiewicz, obaj z Warszawy.
6. Sp. z ogr. odp. zawarta na mocy aktu zezn. przed Not. Hettlingerem w Warszawie dn. 9.VI. 1928 r. za Nr. 2158.

---

1. B. XXXIX — 5809.
2. TOW. PRZEMYSŁU RYBNEGO „BLOOMFIELDS", Sp. Akc., Warszawa, Zimna 4.
3. Zł. 250.000. — Akcji 2.500.
4. Zarząd: L. Reid, N. Mackay i A. de Luga.
5. Podp. 1 Czł. Zarz. wzgl. Dyr. Zarządz. lub prokurent.
6. Statut Sp. Akc. zatw. przez Min. Przem. i Handlu oraz Skarbu, opubl. w Nr. 134 Monit. Polsk. z 13.VI. 1928 r. Akt organ. zezn. przed Not. Kosińskim 11.VII. 1928 r. za Nr. 1104.

---

1. B. XL — 5898. 5.XI. 1928 r.
2. „SPIRYTUS", Sp. Akc. w Warszawie, Czackiego 3/5, m. 3.
3. Zł. 1.000.000. — Akcji 10.000.
4. Dr. Bronisław Wałukiewicz, Tadeusz Rozental, obaj z Warszawy.
5. Stefan Adessman. Edward Jastrzębski, obaj z Warszawy. Podp. 2-ch Czł. Zarz. lub jeden z Zarz. łącznie z prokur

6. Statut Sp. zatw. przez Min. Przem. i Handlu oraz Skarbu, opubl. w Nr. 206 Monit. Polsk. z dn. 7.IX. 1928 r. Akt organ. zezn. przed Not. Borkowskim w Warszawie, dn. 23.X. 1928 r. za Nr. 1804.

---

1. B. XL — 5928. 26.IX. 1928 r.
2. TOW. WYDAWNICZO - DZIENNIKARSKIE, Sp. z ogr odp. w Warszawie, Boduena 2.
3. Zł. 100.000. — Udziałów 100.
4. Józef Ziabicki, Stefan Grostern, obaj w Warszawie, Wacław Grzybowski w Pradze. Zastępcy: Józef Wasowski, Witold Giełżyński, obaj w Warszawie.
5. Podp. 2-ch Zarz. lub 1 Zarz. łącznie z zastępcą. Nacz Red. Stefan Grostern, albo Dyr. Wydaw. Rudolf Hoffmann.
6. Akt organ. zezn. przed Not. Hettlingerem w Warszawie, dn. 16.VI. 1926 r. za Nr. 1909.

---

1. B. XL — 5936. 28.IX. 1928 r.
2. „BIBUKOL". Sp. z ogr. odp. (Syndykat fabryk przetw. papierniczych) w Warszawie, Długa 28.
3. Zł. 20.000. — Udziałów 1.000.
4. Nacz. Dyr.: Wacław Dzierżawski. Zarząd: Wacław Dzierżawski, Władysław Cieślak, Kazimierz Cholewicki, wszyscy z Warszawy.
5. Podpisuje 2-ch Zarz. łącznie.
6. Akt organ. zezn. przed Not. Jelnickim w Warszawie, dn. 23.VII. 1928 r. Nr. 1540.

---

1. B. XLI — 6011. 20.XI. 1928 r.
2. BANK ZIEMIAŃSKI, Warszawa, Kredytowa 1. Oddział Miejski — Kopernika 30. Oddziały: Ciechanów, Częstochowa, Hrubieszów, Kalisz, Kielce, Konin Kutno, Lublin, Lwów, Łomża, Mława, Opatów, Piotrków, Płock, Radom, Radomsko, Rawa Mazowiecka, Siedlce, Wieluń Włoszczowa, Zamość, Agentura — Koło.
3. Zł. 5.000.000.—Wpłacony przez Tow. Kredytowe Ziemskie
4. Prezes — Jan Stecki. Wiceprezes — Ludwik Bryndza-Nacki. Nacz. Dyr.: Tadeusz Sułowski. Dyrekcja: Michał Benisławski, Marjan br. Manteuffel, Józef Mineyko, Stanisław Ratyński, Zygmunt Wańkowicz. Wice-Dyrektorzy: Jan Bakierowski, Adam Kwapiński, Mieczysław Nowierski, Zofja Pikulska, Władysław Wołowski.
5. Podpisy 2-ch Dyrektorów, wice-dyrektorów lub prokurent.
6. Statut Banku zatw. przez Min. Skarbu w porozum. z Min. Sprawiedl. w dn. 22.IX. 1928 r. (Dz. Ust. Nr. 86, poz. 760).

---

1. B. XLI — 6079. 7.I. 1929 r.
2. PRZEMYSŁ I HANDEL ELEKTROTECHNICZNY „WOLTAR", Sp. Akc. w Warszawie, Królewska 27
3. Zł. 500.000. — Akcji 5.000.
4. Wolf vel Władysław Arenstein, Marja Arenstein i Henryk Linde, wszyscy z Warszawy.
5. Podp. 2-ch Zarz. lub 1 Zarz. łącznie z prokur.
6. Statut Sp. zatw. przez Min. Przem. i Handlu oraz Skarbu opubl. w Nr 298 Monit. Polsk. z dn. 28.XII. 1928 r. Akt organ. zezn. przed Not. Paszkowskim w Warszawie, dn. 29.XII. 1928 r

---

1. B. XXVII — 4532. 5.III. 1928 r.
2. TOW. PRZEM.-HANDL. „MASZYNY DO PRANIA SYST. TADEUSZA PODOSKIEGO", Sp. z o. o., Natolińska 4.
3. Zł. 65.000.
4. Tadeusz Podoski, Piotr Dmowski.
5. Inż. A. Jan Hampel.
6. Not Dylewski, Warszawa, 18.II. 1928 r.

---

1. B. XVI — 3129. 22.I. 1924 r.
2. TOWARZYSTWO PRZEMYSŁOWO - HANDLOWE R. OSTROWSKI, Spółka Akcyjna, Warszawa, Warecka 9.
3. Zł 100.000.
4. R. Ostrowski, Wł Lipiński, B. Ogilba, Ilza Ostrowska, K. Ostrowska.
5. Podpisuje 2-ch Członków Zarządu.
6. Not. Zborowski, 10.III. 1927 r. Nr. 2496.
Uwaga! Bilans zamieszczony na str. 562/3.

---

1. B. XLII — 6213. 3.IV. 1929 r.
2. TOWARZYSTWO PRZEMYSŁOWO - HANDLOWE „KAZIMIERZ DĄBROWSKI", Spółka Akcyjna, Warszawa, Jerozolimska 65.
3. Zł. 250.000. — Akcji 500.
4. Kazimierz Dąbrowski.
5. Kazimierz Dąbrowski.
6. Statut zezn. przed Not. Kurmanem w Warszawie, dn. 27.III.1929 r. za Nr. 526 Akt organ. zezn. przed tymże Not. dn. 27.III. 1929 r. Nr. 528.

---

1. B. 6261 — XLIII. 1. dn. 29.IV. 1929 r. Bil.
2. WARSZAWSKIE TOWARZYSTWO EKSPLOATACJI ŻWIRU W. T. E. Ż., Sp. z ogr. odp. Warszawa, Solec 20-b. Tel 438-00.
3. Zł. 10.000. — Udziałów 100.
4. Adam Mryc, Warszawa, Solec 20-b, podpisuje firmę pod jej stemplem.
5. Jak wyżej.
6. Akt zezn. przed Not. Wyganowskim w Warszawie, dn. 17.I. 1929 r. za Nr. 109

---

1. B. 6269 — XLIII. 1 dn. 7.V. 1929 r. Bil.
2. UPRZYWILEJOWANE ZAKŁADY GÓRNICZE, Sp. z ogr. odp. Zarząd: Warszawa, ul. Solec Nr. 20-b, tel. Nr. 438-00. Kopalnie granitu w Klesowie.
3. Zł 120.000. — Udziałów 120.
4. Konrad Herb — Lublin, Szopena 3 i Adam Mryc, Warszawa, Solec 20-b.
5. Umowy, oferty i prokury podpisują obaj zarządcy łącznie. Weksle czeki, rewersy, żyra, wszelkiego rodzaju zobowiązania pieniężne, rachunki i pokwitowania z odbioru pieniędzy, pełnomocnictwa podpisuje Adam Mryc samodzielnie bądź łącznie z Konradem Herbem.
6. Akt zezn. przed Not. Bielskim w Lublinie, dn. 21.I.1928 r. Nr. 79 i dn. 16.III. 1929 r. Nr. 236/25 oraz przed Not. Siennickim w Warszawie, dn. 25.IV. 1929 r. Nr. 1975.

---

1. B. XXXII — 5084. 23.V. 1927 r.
2. ZAKŁADY MECHANICZNE i ODLEWNIA ROHN, ZIELIŃSKI i S-KA, Sp. Akc. Warszawa, Jerozolimska 105.
3. Zł. 2.000.000. — (Dwa miljony).
4. Prezes: Inż. St. Zieliński. Wiceprezes: W. Iłłakowicz. Naczelny Dyr.: Inż. Stefan Skoczyński, Wł. Borzęcki, Zygm. Okoniewski.
5. Inż. Franciszek Zawodzki, Juljan Matuszewicz.
6. Not. Zygmunt Wasiutyński, 5.XI.20. Nr. 2817.

---

1. B. III — 314. 28.I. 1920 r.
2. INFORMACJA PRASOWA POLSKA, Sp. z ogr. odp. Warszawa, Bracka 5.
3. Zł. 10.000. — Udziałów 400.
4. Zarząd: Stanisław Jarkowski, Józef Betz. Dyrekcja: S. Jarkowski.
6. 29.XII. 1928 r.

---

2. SPÓŁKA AKCYJNA BROWARU W CZĘSTOCHOWIE, DAWNIEJ K. SZWEDE, CZĘSTOCHOWA — Ogrodowa 28, Zarząd: Warszawa, ul. Żelazna 51,
3. Zł. 720.000 — akcji 18.000.
4. Zarząd: Kazimierz Szwede, Stefan Brun, Władysław Domański, Stanisław Fuchs, Henryk Wolff.
6. Rok założenia: 1919.

---

1. B. III — 306. 24.I. 1920 r.
2. DOM TOWAROWY BRACIA JABŁKOWSCY, Sp. Akc. Bracka 25.
3. Zł. 3.000.000. — Akcyj 300.000.
4. Zarząd: Robert Geyer (prezes), Piotr Drzewiecki, Józef Jabłkowski, Alfred Luxemburg, Dr. Witold Borkowski, Feliks Tymieniecki. Dyrekcja: Józef Jabłkowski, Józef Karśnicki, Feliks Laskowski.
5. Bronisław Jabłkowski, Władysław Solek.
6. Not. Świątopełk-Zawadzki dn. 24.V. 1913 r. Nr. 60. 2 Ukaz Cesarski z dn. 15.III. 1913 r.

---

1. R. H. B. IV. Nr. 619 — 4.VIII. 1920 r.
2. TOWARZYSTWO ZAKŁADÓW PRZĘDZALNI BAWEŁNY, TKALNI i BLACHARNI „ZAWIERCIE" SP. AKC.
3. Zł. 8.910.000. — Akcyj 148.500 à Zł. 60.
4. Prezes: Inż. Piotr Drzewiecki, Inż. Stanisław Szymański, Dr. Max Ginsberg, Dr. Herbert Ginsberg, Dr. Józef Landau, Hr. Roman Ryszczewski, Jerzy Meyer, Dyr. Henryk Arenstein, Dyr. Seweryn Wesołowski.
5. Prokurenci: Adolf Kuncewicz, Czesław Kryński, Robert Świętliński, Kurt Werner, Bolesław Kozłowski, Zygmunt Siwecki.
Warszawa, Nowy Świat 7.

SĄD OKRĘGOWY W BIAŁYMSTOKU.

1. B. 73.
2. SUPRAŚLSKA SUKIENNA MANUFAKTURA „S. H. CYTRON" Spółka Akcyjna, Białystok, Kupiecka 35. — Fabryka Sukna i Kołder.
3. Kapitał Akcyjny — Zł. 2.400.000; kap. zapas. — Zł. 1.875.046,44.
4. S. Cytron, B. Cytron, A. Cytron, S. Cytron i E. Cytron
6. Rok założenia Sp. Akc. 1924, a firma istnieje od 1883 r.

SĄD OKRĘGOWY W BRZEŻANACH.

1. 85/22 z 15.I. 1929 r.
2. POLSKI BANK ZALICZKOWY W PRZEMYŚLANACH Spółdz. z ogr. odp.
Zł. 83.057.37 (Członków 1116).
4. Dyrekcja: Kazimierz Drogoń, Szczepan Franków, Michalina Nawrocka.
6. 1872 rok.

SĄD OKRĘGOWY W BYDGOSZCZY.

1. R. H. B. 16.
2. BYDGOSKA FABRYKA MASZYN, HERMAN LOHNERT, Spółka Akcyjna, Bydgoszcz, Gen. Bema 10.
3. 1.600.000. — Akcyj 1.600 à Zł. 1.000.
4. Inż. Bernard Henryk Tarnowski i Walter Klatt, Rada Nadz.: Dyr. Karol Bauer — Prezes. Mec. Jan Maciaszek—Wiceprezes. Dyr. Leon Czarliński, Dyr. Gustaw Holland, Dyr. Jasiński, Dr. Liciński, Dr. Maryński, Dyr. Antoni Pampuch i Dyr. Stanisław Rolbiecki.
5. Roman Teclaw.

---

1. R. H. B. 115. 14.III. 1921 r.
2. TOW. AKC. KABEL POLSKI W BYDGOSZCZY.
3. Zł. 5.000.000. — Akcji 50.000 à Zł. 100.
4. Inż. Teofil Wdziękoński.
5. Mieczysław Tombiński, Inż. Włodzimierz Wolk-Łaniewski.

SĄD GRODZKI W BYDGOSZCZY.

1. A. 2011. 7.I.1929 r.
2. BIURO ARCHITEKTONICZNE I PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWLANE EDMUND PITAK w Bydgoszczy, ul. Zduny 18.
5. BUDOWLANE EDMUND PITAK w Bydgoszczy, ul. Zduny 18. Edmund Pitak.

SĄD OKRĘGOWY W CIESZYNIE.

2. ZAKŁADY GÓRNICZE „SILESIA", Sp. Akc. w Bielsku, Sixta 13.
3. Zł. 1.120.000. — Akcji 112.000 à Zł. 10.
4. Dyrekcja: Inż. Antoni Schmidt, Dr. Roman Postępski. Rada Zawiad.: Minister Hipolit Gliwic, prof. Inż. Jan Zarański, Gen. Dyr. Inż. Ernest Egger, Dyr. Kazimierz Straszewski, Dyr. Herman Oppenheim, Dyr. Brunon Rubinstein, Dyr. Inż. Adam Balicki, Nacz. Dyr. Zygmunt Okoniewski. Radca Prezyd. Artur Brühl. Dyr. Alfred Goldkland, Dyr. Arnold Segal, Viktor Horner.
5. Dyr. Inż. Antoni Schmidt, Dyr. Dr. Roman Postępski. Prokurent — Karol Lang.
6. Rok założenia 1908.

---

2. „THONET-MUNDUS", POLSKIE FABRYKI GIĘTYCH MEBLI, Spółka Akcyjna, Bielsko, ul. Mickiewicza 21.
3. Zł. 1.500.000. — Akcji 10.000 à Zł. 150.
4. Józef Palzer, Maurycy Glaser.

---

1. B. I — 355. 23.III. 1928 r.
2. GOLESZOWSKA FABRYKA PORTLAND-CEMENTU Sp. Akc. Goleszów woj. Śląskie.
3. Zł. 3.000.000. — Akcji 30.000 à Zł. 100.
4. Inż. Kurt Pusch (Dyrektor). Rada Zawiad.: Ludwik Neurath (Prezes), Dr. Fritz Carus (Wiceprezes). Dr. Fedor Weinschenck, Dr. Robert Heller, Rudolf Ritter. Krassl v. Traisenegg, August Berman, Inż. Wolfgang Josephy, Dr. Jakób Podczaski, Teofil Adamecki, Alfred Bartelmuss, Inż. Kurt Pusch.
5. Prokurent — Henryk Jeziorski oraz wszyscy wyżej wymienieni.
6. Statut Sp. zatw. przez Min. Przem. i Handlu oraz Skarbu z dn. 18.III. 1926 r. Monit. Polsk. z dn. 22.III. 1926 r. Nr 66.
Uwaga. Bilans zamieszczony na str. 554.

SĄD GRODZKI W CHODOROWIE.

2. „CHODORÓW" Akc. Tow. dla Przem. Cukrown. w Chodorowie.
3. Zł. 9.375.000 — Akcji 31.250 à Zł. 300.
4. Dyrekcja: Inż. Stanisław Kremer — Jeneralny Dyr., Inż. Adam Piotrowski — Dyr. Techn., Władysław Rozpłochowski — Dyr. Handl., Władysław Piasecki — Szef Biura Gen. Dyr., Zygmunt Piszczkowski — Dyr. Dóbr.
5. Prokura — Franciszek Lang i wszyscy wymienieni w p. IV
6. Statut.

SĄD GRODZKI W GRODZISKU

1. Wpisu dokonano w r. 1904.
2. BROWARY GRODZISKIE, Spółka Akcyjna, Grodzisk, woj. Poznańskie.
3. Zł. 325.000. — Akcyj 3.125 à Zł. 100. — 125 akc. uprzyw. à Zł. 100.
4. Leon Kazubowski, Antoni Thum. Rada Nadz.: Ignacy Niedbel (Prez.), Władysław Kontrowicz, Albin Glabisz, Wiktor Wandelt, Ignacy Waberski.
5. Uprawn.d o podp. „z polecenia" Franciszek Poznański.

SĄD OKRĘGOWY W GRUDZIĄDZU.

1. B. 40.
2. „UNIA", ZJEDNOCZONE FABRYKI MASZYN, DAWN. A. VENTZKI I PETERS, Sp. Akc. w Grudziądzu, ul. Wenckiego.
3. Zł. 2.750.000. — Akcyj 27.500.
4. Rada Nadz.: L. Czarliński—Prezes, K. Bauer, Dr. K. Esden-Tempski, B. Sypniewski, L. Prądzyński, ks. St. Gładysz, R. Ventzki, Dr. K. Hącia, G. Peters, Z. Płociński, J. Maciaszek. Zarząd: J. Czarliński—Dyr. Nacz.
5. Prokura: T. Owczarzak, A. Brzeziński wspólnie lub z dyrektorem.

---

1. B. — 46. 21.VII. 1921 r.
2. W. KORZENIEWSKI, Towarzystwo Akcyjne, Grudziądz Rynek 22/24, woj. Pomorskie.
3. Zł. 300.000.
4. Wacław Korzeniewski, Rada Nadz.: X. Feliks Bolt (Prezes). Kazimiera Korzeniewska (Wiceprezes), Edmund Baranowski.
5. Adam Korzeniewski.

SĄD GRODZKI W GRUDZIĄDZU.

1. B. 82. 23 października 1923 r.
2. „PEPEGE", POLSKI PRZEMYSŁ GUMOWY Tow. Akc. w Grudziądzu.
3. Zł. 10.000.000. — Akcyj 100.000 à Zł. 100 po kursie nominalnym.
4. S. Halperin, Prezes Zarządu i Nacz. Dyr.; Dyrek.: A. Desert, F. Halperin, J. Belous.
5. Podp. łącznie z jednym Czł. Zarz.: Edward Koester, Dr. Józef Henkelmann, inż. Grzegorz Rautenszteja, Emil Dyszer, Adolf Epsztejn, Antoni Czerwiński, Heronim Merdas, wszyscy z Grudziądza.
6. Akt zezn. w Grudziądzu przed Not. K. Wysockim dn. 18.II. 1923 r. Nr. 185 rej. Not. na rok 1923.

SĄD OKRĘGOWY W INOWROCŁAWIU.

1. A. 636. 11.VIII. 1928 r.
2. GŁOGOWSKI I SYN, właśc. inż. Leon Czarliński. Fabryka maszyn rolniczych w Inowrocławiu. Fabryka filjalna w Brodnicy (Pomorze).
5. Pełnomocnik w Brodnicy — J. Piotrowski. Prokura wspólna J. Czarlińska i M. Sawiński w Inowrocławiu.

SĄD OKRĘGOWY W KALISZU.

2. TOWARZYSTWO CUKROWNI I RAFINERJI „GOSŁAWICE", Spółka Akcyjna, Konin, woj. Łódzkie.
3. Zł. 5.100.000.
4. Rada Nadz.: Kazimierz hr. Kwilecki, Stanisław Mańkowski, Janusz Chrzanowski, Dominik Józef Pennock, Nathan Golodetz, Bolesław Sopica. Zarząd: Juljan Kraczkiewicz, Dr. Hipolit Liciński.
5. Prokurent — Józef Budziszewski.

Uwaga. Bilans zamieszczony na str. 550.

---

1. B. 28. 4.I. 1922 r.
2. BANK ZIEMI KALISKIEJ, Sp. Akc. Kalisz.
3. Zł. 500.000. — Akcji 5.000 à Zł. 100.
4. Dyr. Stan. Orzeł. Wice-Dyr. Zygm. Zawadzki.
5. Józef Milewski. Leon Schmidt.
6. Akt b. rejenta Jana Wyganowskiego w Kaliszu z dn. 8.XI 1921 r. za Nr. 1352.

SĄD OKRĘGOWY W KATOWICACH.

2. GÓRNOŚLĄSKIE ZJEDN. HUTY KRÓLEWSKA I LAURA, Spółka Akcyjna Górniczo-Hutnicza, Katowice, Koncksiego 1.
3. Zł. 50.000.000.
4. Inż. Józef Kiedroń, Inż. Fryderyk Bernhardt, Jerzy Haase. Rada Nadz.: Alfred hr. Potocki (Prez.), Fryderyk Weinmann, Dr. Paweł v. Schwabach (Wiceprez.), Dr. Henryk Aschkenazy, Dr. Alojzy Czermak, Herbert M. Gutmann, Emil Homann v. Herimberg, Stanisław ks. Lubomirski, Inż. Stanisław J. Okolski, Dr. Emil Parnas, Dr. Ludwik Pawłaczky, Stefan Przanowski, Kazimierz Przybysławski, Herman Schaaf, Curt Sobernheim, Dr. Juljusz Twardowski, Konstanty Wolny, Ludwik Zieleński.

Uwaga. Bilans zamieszczony na str. 552.

---

2. MIĘDZYNARODOWY BANK HANDLOWY, Sp. Akc. Katowice, ul. Marjacka 2.
3. Zł. 1.500.000. — Akcji 15.000 à Zł. 100.
4. Dr. J. Krieger, Dr. J. Stieglitz, J. Kornreich.
6. Rok założenia 1923.

---

1. I. H. R. B. 4.62 — 23.VII. 1900 r.
2. SPÓŁKA AKCYJNA „FERRUM" Katowice II.
3. 4.000.000. — Akcji 8.000 à Zł. 500.
4. Maks. Loeser. Rada Nadz.: Dr. Ing. Rudolf Brennecke (Prezes), Eugen Landau (Wiceprezes), Antoni Lewalski, Dr. Jerzy Michalski, Franciszek Pieler, Dr. Feliks Theuzner, Dr. Paweł Witkowski.
5. Dyrektor Liersch, Inż. Oskar Doutè, Franciszek Grabowski, Bruno Kathmann, Jerzy Auer.
6. 5.IX. 1890 r.

---

1. B. 267. 18.XI. 1921 r.
2. LIGNOZA, SP. AKC. Katowice, Dworcowa 13. Fabryki materj. wybuchowych i środków zapalcz. w Krywałdzie, Starym Bieruniu i Pniowcu.
3. Zł. 5.000.000. — Akcji 25.000 à Zł. 200.
4. Generalny Dyrektor Tomisław Morawski — Katowice.
5. Alfred Bredschneider, Paweł Riedel, Stefan Sternik.

---

1. 6 H. R. B. 273/1 — 29.XI. 1921 r. karta 4—11 aktów rej. umowy spółkowej.
2. KATOWITZER BUCHDRUCKEREI u. VERLAGS, Sp. Akc. Katowice, 3 Maja 12.
3. Zł. 220.000. — Akcji 2.000 à Zł. 110.
4. Herman Markus. Rada Nadz.: Volker (Prezes), Janotta, Klose, Ks. Hohenlohe, Körber, Koplowitz, Juszczyk.
5. Louise Kutzner, Erich Soweidnich.
6. 27.XI. 1921 r.

1. 22.III. 1922 r.
2. „HANKA", GÓRNOŚLĄSKA FABRYKA CZEKOLADY i CUKRÓW, Spółka Akcyjna, Siemianowice, ul. Szeflera 4/5.
3. Zł. 250.000. — Akcji 2.400 à Zł. 100. — 1.000 akc. à Zł. 10 w tem 25 szt. akc. uprzywil. à Zł. 100 z prawem 10-ciokrotnego głosowania.
4. Teofil Majcherczyk, Bronisław Wałek. Rada Nadz.: Jan Piechulek (Prezes). Augustyn Płaczek, Antoni Balcer, Dr. Jan Hlond Henryk Szwajcer, Jan Lubina, Kazimierz Sikorski, Władysław Długiewicz, Wawrzyn Ryba.
5. Dyr. Teofil Majcherczyk łącznie z prokurentem Bronisławem Wałkiem.
6. Ustawa o Spółkach Akcyjnych.

---

1. B. — 368. 2.V. 1922 r.
2. OBERSCHLESISCHES KRAFTWERK, Sp. Akc. w Katowicach.
3. Zł. 50.000.000.
4. Inż. Kurt Loebinger Berlin.
6. Rok założenia 1922.

---

1. 6 R. H. B. 437. I. 10.X. 1922 r.
2. BANK ŚLĄSKI-BANQUE DE SILESIE S. A., Spółka Akcyjna, Katowice, 3 Maja 9.
3. Zł. 5.000.000. — Akcji 50.000 à Zł. 100.
4. Dyr. Max David, v. Dyr. H. Pieniążek, zast. Dyrekcji S. Zmudziński.
5. Dr. A. Bilger, J. Angerman, W. Byrski.

---

1. 6 R. H. B. 456 dn. 18.XII. 1922 r.
2. WARSZTATY KOLEJOWE, Sp. Akc. Katowice, ul. Konopnickiej 5.
3. Zł. 100.000. — Akcji 10.000 à Zł. 10.
4. Wilhelm Benninghoff.
6. Akt Not. z dn. 7.XI. 1922 r.

---

1. 6. R. H. B. 977/84. 20.III. 1928 r.
2. FRIEDENSHUTTE. Spółka Akcyjna w Katowicach.
3. Zł. 70.000.000. — Akcji 70.000 à Zł. 1.000.
4. Inż. Antoni Lewalski, jako Czł. Zarz. i Nacz. Dyr., jako zast. Czł. Zarz.: Artur Wauer, inż. Tadeusz Stadnikiewicz, Fryderyk Gieszyński, Bernard Pieler i Stefan Zawadzki.
5. Prokurenci: Alfred Meyer, Henryk Salzbrunn, Eugenjusz Greulich, inż. Ludwik Płuszczewski, Otton Kajetanowicz Maks Schmekel, Dr. Leif Lyche, Dr. Tadeusz Caspary, Ludwik Rywik.

---

1. 602. 23.X. 1923 r.
2. „ELEWATOR", Sp. Akc. Katowice, ul. Kamienna 4.
3. Zł. 100.000. — Akcji 1.000 à Zł. 100.
4. Dyr. Axel Holtz, zast. Dyr. Hart-Nibbrig, Teodor Holtz Stadnikiewicz, Ign. Stan. Grabianowski, Stan. Raźniewski, Dr Ebeling.
5. Inż. Kolassa.
Uwaga! Bilans zamieszczony na str. 560.

---

1. 6 R. H. B. 467/1. 10.I. 1923 r.
2. FABRYKA CHEMICZNA DAWNIEJ CARL SCHARFF & CO., Spółka Akcyjna, Katowice II.
3. Zł. 1.550.000. — Akcji 31 à Zł. 50.000.
4. Mstr. Klepetko, Dr. Th. Pędracki. Rada Nadz.: Mstr. Brooks. Mstr. Gaethke, Mstr. Schauder, Mstr. Kelley, Mstr. Sowerwne, Dwerzanczyk, Dr. Łewicz.
5. Prokura: Emil Roessler, Wilhelm Jony, Pełnomocnik — Emil Kawinsky.
6. 24.VI. 1899 r.

---

1. 6 R. H. B. 491. 2.III. 1923 r.
2. „DEGES", ZAKŁADY FARMACEUTYCZNO - CHEMICZNE i HURTOWNIA APTECZNO-DROGERYJNA Spółka Akcyjna w Katowicach, ul. Wojewódzka 21.
3. Zł. 200.000. — Akcji 200 szt. w odcinkach à Zł. 1.000.
4. Jan Scholz, Katowice, Rada Nadz.: Dr. Jan Mainka. Dr. Jan Konieczny, apt. Walenty Sojka, drog. Józef Szymański i kupiec Paweł Nantka.
5. Jan Scholz.
6. Statut Spółki.

SĄD GRODZKI W KATOWICACH.

1. B. — 367. 2.V. 1922 r.
2. POLSKIE KOPALNIE SKARBOWE NA GÓRNYM ŚLĄSKU Spółka Dzierżawna, Sp. Akc. w Katowicach, Société Fermière des Mines Fiscales de l'Etat Polonais en Haute Silésie, Société Anonyme à Katowice z siedzibą w Królewskiej Hucie, Rynek 13.
3. Zł. 21.156.000 — w złocie.
4. Dyr Gen. Inż. François Michel z Katowic, Wice-Gen. Dyr. Inż. Józef Knothe z Katowic.
5. Dyr. Techn. inż. Perrin, Dyr. Dr. Zagórowski, Dyr. Inż Janiszewski, Sekr. Gen. Inż. Merin-Darbel, Inż. Thiollière.

---

1. 6. R. H. B. 382. 19.V. 1922 r.
2. „SAM", SPÓŁKA AKCYJNA MUNSTERMANN, ODLEWNIE ŻELAZA i BRONZU. BUDOWA MASZYN i ARMATUR, Katowice, ul. Raciborska 8.
3. Zł. 600.000. — Akcji 600 à Zł. 1.000.
4. Henryk Kukla, Dyr. Kryś, Franciszek Kaschek—Dyr. Techn. Rada Nadz.: Dr. Leopold Nasse—Gen. Dyr. Prezes Gustaw Gerhardt—Gen. Dyr. Wojciech Korfanty — poseł, Maks Sabass—naddyr. Brunon Kober—naddyr. Oton Caspar —Dyr.
5. Dr. Emil Berulla, prokurent, inż. Jerzy Pilnik—prokurent.
6. Ustawa.

---

1. 6. R. H. B. 954 dn. 6.VII. 1928 r.
2. ST. GRABIANOWSKI i S-KA. Spółka Akcyjna w Katowicach, siedziba Spółki znajduje się w Katowicach.
3. Zł. 300.000. — Akcji 300 à Zł. 1.000.
4. Dyr. Zarz.: inż. dypl. Stanisław Grabianowski z Katowic. Rada Nadz.: b. Minister Stefan Przanowski z Warszawy, inż. dypl. Wł. Psarski—dyr. zarządz. Cukrownią w Kościanie. inż. dypl. Alfons Hoffmann—Dyr. Sp. Akc. Pomorska Elektrownia Krajowa „Gródek".
6. Umowa Spółkowa zawarta dn. 12.I. 1928 r.

---

1. B. 911 — 15.XII. 1927 r.
2. POLSKIE TOWARZYSTWO KOPALNIANE. Spółka Akcyjna w Katowicach, Kopernika 3.
3. Zł. 2.500.000. — Akcji 2.500 à Zł. 1.000.
4. Zarząd: Dyr. Wiktor Pinoli, Dyr. Egon de Nyiry. Rada Nadz.: Dyr. Artur Niestroj, Dyr. Franciszek Thomanek b. insp. Policji August Bańczyk, Kraft baron von Palombini.
5. Prokura łączna: Kurt Prokach
6. Statut z dn. 25.XI. 1927 r.

SĄD OKRĘGOWY W KIELCACH.

1. R. H. 5 z dn. 28.II. 1928 r.
2. SUCHEDNIOWSKA FABRYKA ODLEWÓW i HUTA LUDWIKÓW, Spółka Akcyjna w Kielcach.
3. Zł. 2.625.000. — Akcji 210.000 szt. na okaziciela nom. wart. Zł. 12.50 każda.
4. Nacz. Dyr. — Henryk Glück. Dyr. Fryderyk Gieszyński, Dyr. Stefan Zawadzki, Dyr. Bruno Absolon.
5. Zdzisław Gorczyca, Bronisław Skalski.
6. Statut Spółki wydruk. w Zbiorze Praw i Rozporządzeń Rządu, wydaw. przez rosyjski senat rządzący 27.VII. 1899 r. 1.X. 1920 r. Monit. Polsk. Nr. 236 za 1920 r.

SĄD GRODZKI W KOŚCIANIE.

1. 3. 28.III. 1881 r.
2. CUKROWNIA KOŚCIAŃSKA, Sp. Akc. Kościan, woj. pozn.
3. Zł. 1.835.000.
4. Władysław Psarski i Adam hr. Żółtowski z Jarygniewic.
5. Podpisuje Zarząd.
6. Rok założenia 1881.

SĄD GRODZKI W KOŹMINIE.

1. 5. R. S. Nr. 8-a.
2. SPÓŁDZIELCZY BANK KOŹMIŃSKI, Spółdz. z odp. nieogr. w Koźminie.
3. Kapitał: Zł 65.000. — Rezerwy Zł. 43.000. — Członków 1.400.
4. L. Paryzek, W. Podlewski.
5. Oboje Czł. Zarz.
6. Statut w Sądzie.

SĄD OKRĘGOWY W KRAKOWIE.

2. „POLSKIE ZAKŁADY GARBARSKIE" w Krakowie, Sp. Akc.
3. Zł. 600.000. — Akcji 60.000 à Zł. 10.
4. Prezes: Jan Baron Götz-Okocimski, Wiceprezes: Władysław hr. Mycielski, Członkowie: Dr. Tadeusz Starzewski, Antoni Baron Götz-Okocimski, Dr. Stefan Komornicki, Dyrektor Zygmunt Wrzak, Dyrektor Stefan Marko.
5. Prokura: Jan Rojt, Wład. Szepeniec.

---

2. „AGROCHEMJA", Sp. z ogr. odp. w Krakowie.
3. Zł. 30.000.
4. Dr. Andrzej Rozmiarek w Poznaniu, Marjan Drygas w Poznaniu, Dr. Józef Landau w Warszawie, Leonard Aronson w Warszawie Józef Schönker w Oświęcimiu, Dr. Alfred Ader w Krakowie, Inż. Tadeusz Zamojski w Warszawie.

---

1. 5.V. 1861. L. 7898.
2. KRAKOWSKIE TOWARZYSTWO WZAJEMNYCH UBEZPIECZEŃ w KRAKOWIE. Kraków, ul. Basztowa 8.
3. Zamortyzowany.
4. Edmund Ginwill-Piotrowski (Dyr. Nacz.), Stefan Myczkowski, Karol Witkowski, Prezydjum: Jan bar. Konopka (Prez.), Mieczysław Urbański (I v. Prez.), Dr. Adam Głażewski (II v. Prez.), Rada Nadz.: Feliks Domański, Dr. Feliks Drużbacki, Aleksander Dworski, Jan bar. Götz-Okocimski, Jan Guzkowski-Janicki, Zbigniew Horodyński, Dr. Faustyn Jakubowski, Dr. Edmund Kamieński, Stanisław Konopka, Ing. Antoni Lewalski, Dr Ferdynand Maiss, Leon Podlewski, Karol Rolle, Dr. Stefan Skrzyński, Piotr Treter, Dr. Walerjan Zaklika. Wydz. Wyk.: Inż. Karol Rolle, Feliks Domański, Dr. Stefan Skrzyński.
5. Dyr. Kazimierz Lubaszek, Sztaudynger Jan oraz Bośniacki Marjan.

---

1. 5.VII. 1906 r. Firm. 442/Rg. B. I. I.
2. SPÓŁKA AKCYJNA FABRYKI PORTLAND-CEMENTU „SZCZAKOWA", Wyrób Portland-Cementu, dolomitu palonego i surowego oraz wapna hydraulicznego. Ciężkowice, koło Szczakowej. Biuro: Bielsko na Śląsku, ul. Krasińskiego 32.
3. Zł. 4.000.000. — Akcji 100.000 à Zł. 40.
4. Rada Zawiadowcza: Dr. Fryderyk Carus (Prezes). Dr. Fedor Weinschenck (Wiceprezes), Dyr. Ludwik Neurath, Dr. Otto Haas, prof. Dr. Gustav Kafka, Hrabia Adam Tarnowski, Walpurga Herzfelder. Inż. Wolfgang Josephy, Alfred Bartelmus, Jakób Podczaski, Dr. Julius Twardowski. Dyrekcja: Dyr. Inż. Zdzisław Krudzielski, Dyr. Dr. Marjan Polturak.
6. Statut zatw. reskryptem c. k. Min. Spraw Wewn. 14.IV. 1906 r. L. 16871.

---

1. B. tom I pag. 26.
2. SIERSZAŃSKIE ZAKŁADY GÓRNICZE S. A. w SIERSZY KOŁO TRZEBINI — Kopalnia węgla Artur w Sierszy i Krystyna w Tenczynku.
3. Zł. 1.500.000. — Akcji 300.000 à Zł. 50.
4. Dyr. Inż. Michał Dunajecki. Rada Zawiad.: B. Mikucki — Prezes, A. Schimitzek—Wiceprezes, T. Filippi. Dr. J. Henoch, Inż. K. Gayczak, Dr. A. hr. Potocki, Inż. W. Kutten.
5. Prokurent—Inż. Michał Dunajecki — uprawnieni do podp. firm, prokurent i jeden z Czł. Rady Zawiad. lub dwóch Członków Rady Zawiad.
6. Rok założenia 1907.

---

1. Nr. aktu Firm. 558/18—B. 1/142. — 16.XI. 1918 r.
2. „AZOT", SP. AKC., Jaworzno.
3. Zł. 4.000.000. — Akcji 400.000 à Zł. 10.
4. Inż. Andrzej Brzostowski, Inż. Karol Sulikowski.
5. Inż. Stanisław Liwaer, Jan Krakowski, Józef Podsadny.

---

1. 57.I. — 27.XII. 1920 r.
2. A. PIASECKI, FABRYKA CZEKOLADY W KRAKOWIE, Spółka Akcyjna Kraków, Wrocławska 17.
3. Zł. 1.170.000. — Akcji 117.000 à Zł. 10.
4. Dyrekcja: Adam Piasecki, Władysław Bobrowski. Rada Nadz.: Szczepan hr. Tarnowski (Prez.). Dr. Tadeusz Staszewski. Jan bar. Götz-Okocimski, Dr. Paweł Horain, Jan Jędrzejowicz, Stanisław Konopka, Józef Kretschmar, Adam Kirchmayer.
5. Adam Piasecki, Władysław Bobrowski i prokurent — Teofil Klein.

---

2. „ZIARNO", POLSKA WYTWÓRNIA CHLEBA i MŁYN WALCOWY, Sp. Akc. Kraków — Zabłocie.
3. Zł. 540.000. — Akcji 54.000 à Zł. 10.
4. W. Hecker, S. Pieprzak, M. Finder.
6. Rok założenia 1921.

---

1. B. tom II, pag. 37 — 20.III. 1922 r.
2. „KILOF", PRZEDSIĘBIORSTWO ROBÓT PUBLICZNYCH, Sp. Akc. w Krakowie, Zwierzyniecka 23.
3. Zł. 120.000. — Akcji 12.000.
4. Dyr. Inż. Leonard Nitsch. Wicedyr.: Dr. Jan Dültz. Rada Nadz.: Prezes Inż. Józef Sare Wiceprezydent m. Krakowa, Wiceprezes Inż. Leonard Nitsch. Członkowie: Jan Armółowicz b. Dyr. Banku Gosp. Kraj. Warsz., Inż. Jan Kwiatkowski, Inż. Tadeusz Polaczek-Kornecki, dyr. Tramwajów Miejskich w Krakowie, Inż. Zygmunt Rodakowski, Inż. Karol Rolle, Prezydent m. Krakowa, Senator R. P.
6. Rok założenia 1921 r.

---

1. Nr. 116/24.
2. „ORZEŁ", POLSKI PRZEMYSŁ OBUWNICZY i TOWARZYSTWO HANDLOWE, Sp. Akc., Kraków Librowszczyzna 3.
3. Zł. 108.000. — Akcji 6.000 à Zł. 18.
4. Dyr. H. Zins, L. Klausner. Zarząd: H. Zins, J. Margoses. Rada Nadzorcza: Dr. A. Müller, Dr. A. Aronsohn. R. Pilz.
5. Czł. Rady Zawiad.: Dr. H. Grojecki, Dr. L. Merz, Dyr. H. Zins oraz prokurent J. Margoses.

---

1. B. II/118.
2. HENRYKA FRANCKA SYNOWIE, FABRYKA ŚRODKÓW KAWOWYCH, Sp. Akc. Skawina koło Krakowa, Oddziały: Warszawa, Inowrocław.
3. Zł. 6.000.000 — Akcji 10.000 à Zł. 600.
4. Dyrektor Stanisław Rosenberg.
5. Fr. Schöniger, J. Schuster, K. Schlimper.
6. Spółka Akcyjna od 1923 r.

---

1. 62/I. — 17/I. 1924.
2. „WĘGIERSKA GÓRKA", GÓRNICZA i HUTNICZA SPÓŁKA AKCYJNA (odlewnia rur i żelaza) w Węgierskiej Górce, pow. Żywiec. Siedziba w Krakowie.

3. Zł. 1.500.000. — Akcji 15.000.
4. Inż. Jerzy Buzek — Centralny Dyr. Wojciech Quadrat — Dyrektor.
5. Prokura: Bogusław Czermak, Juljusz Skałka.

---

1. 691/25—I. 202. — 21.III. 1925 r.
2. BANK LUDOWY, Spółdz. z nieogr. odp. w Wieliczce.
3. Zł. 45.467.85. — Członków 1087.
4. Ochoński Sebastjan, Stanisław Witkowski, Jan Nowak.
5. Dwóch Członków Dyrekcji pod pieczęcią firmy.

---

1. Firm: 22/28. — 26.I. 1928 r.
2. SP. AKC. KRAKOWSKIEJ MIEJSKIEJ KOLEI ELEKTRYCZNEJ W KRAKOWIE.
3. Zł. 4.300.000. — Akcji 43.000.
4. Inż. T. Połaczek-Kornecki, Dr. St. Prostak, Rada Nadz.: A. Adelman, Dr. E. Bobrowski, W. Ostrowski, W. Potaczek, K. Rolle, J. Sare, Dr. F. Wielgus, Dr. S. Tilles W. Turski.
5. Inż. T. Połaczek-Kornecki, Dr. Stanisław Prostak.
6. Statut zatw. 9.IV. 1927 r.

SĄD OKRĘGOWY W LUBLINIE.

2. TOWARZYSTWO AKCYJNE CUKROWNI i RAFINERJI „MILEJÓW", Spółka Akcyjna, Milejów, woj. Lubelskie.
3. Zł. 1.900.000. — Akcyj nom. 8.000 à Zł. 200+3200 akcyi nom. à Zł. 50.
4. Józef Drecki (Dyr. Zarz.), Tadeusz Fabijanowski (Dyr. Cukrowni). Zarząd: Antoni hr. Rostworowski — Prezes, Tadeusz Rojowski, Zygmunt Rulikowski, Alojzy Kuczyński — członkowie.
6. Statut zatw. pierwotnie 1.VIII. 1907 r.

---

1. 25.II. 1920 r. za Nr. 2983/20, Dział A. N. 551 Tom I.
2. ZAKŁADY MECHANICZNE E. PLAGE i T. LASKIEWICZ, Wytwórnia płatowców, nadwozi samochodowych, kotlarnia żel. i miedz., budowa gorzelni, cukrowni, rektyfikacji i t. p. Lublin, Fabryczna N. 24, 26, 28.
3. Zł. 4.000.000.
4. Nacz. Dyr. — Zygmunt Zakrzewski, inżynier, Zast. — Jan Dębowski, inżynier.
5. Nacz. Dyr. samodzielnie, inż. Jan Dębowski i Marjan Sowa wspólnie pod pieczątką firmową.
6. 24.XI. 1911 r. za Nr. 275 przed Rej. Kałużyńskim w Lublinie.

SĄD OKRĘGOWY WE LWOWIE.

2. KRAJOWY ZAKŁAD DLA PRZEMYSŁU FABRYCZNEGO „ROLINDUSTRIA", Sp. Akc. Lwów, Fredry 9.
3. Zł. 240.000. — Akcji 6.000 à Zł. 40.
4. Inż. Herman Felsztyn, Inż. Władysław Leonhard. Rada Nadz.: Józef Neuman, Dr. Maksymiljan Liptay, Dr. Tadeusz Obmiński, Roman Zaborski, Dr. Henryk Korowicz.
5. Podp. dwaj Dyrektorowie łącznie lub jeden dyrektor i 1 prokurent łącznie.
6. Statut Spółki.

---

2. ZAKŁADY CERAMICZNE i FABRYKA PIECÓW PRZEDTEM L. C. HARDTMUTH, Spółka Akcyjna. Lwów, Senatorska 11.
3. Zł. 100.000. — Akcyj 1.000 à Zł. 100.
4. Jan Danek, Dr. Franciszek Kaufmann. Rada Nadz.: Dr. Tadeusz Górecki (Prezes), Adolf Herman Schotz, Leo Brüll (v. Prez.), Eugenjusz Singer, Adolf Wiktor Weiss, Dr. Herman Rabuer, Dr. Dawid Jonas.

Uwaga: Bilans zamieszczony na str. 563.

---

1. A. I. 103. 21.IX.1908 r.
2. ZAKŁAD GAZOWY MIEJSKI we Lwowie, ul. Gazowa 28.
4. Dyrektor Inż. Kazimierz Żardecki.
5. Dyrektor Inż. Kazimierz Żardecki.

---

1. B. I. — 28 z 1910 r.
2. ZIEMSKI BANK HIPOTECZNY, Sp. Akc. we Lwowie. Bank dewizowy z prawem emisji listów zastawnych, Lwów, Słowackiego 14.
3. Zł. 5.000.000. — Akcyj 50.000 à Zł. 100.
4. Dyrektorowie urzędujący: Miron Hawrysiewicz, Dr. Aleksander Kulczycki. Zast. Dyr.: Bazyli Uhryn. Dyrektorowie honorowi: Dr. Alfred Howykowicz, Dr. Włodzimierz Maćkiewicz.
5. Dwóch Czł. Dyrekcji lub jeden Czł. Dyrekcji i prokurent.
6. Statut Banku zatw. Ministerstwem 6.IV. 1909 r. L. cz. 5.591.

---

1. 25.V.1914 r.
2. SP. AKC. EKSPLOATACJI SOLI POTASOWYCH PRZEMYSŁOWO-HANDLOWA. Dyrekcja — Lwów, Pl. Smolki 5.
3. Zł. 20.000.000 — akcji 800.000 à Zł. 25 nom. wart. na okaziciela opiewających.
4. Delegat Rady Zawiad. do Dyr. Gen.: Inż. Zygmunt Platowski. Nacz. Dyr. — prof. Dr. Karol Koelichen. Dyr. — Ludwik Horoch.
5. Insp. Wasław Rypniewski, Józef Greiner, Inż. Stanisław Herman, Dr. Franciszek Karczmarski, Kazimierz Radzikowski.

---

1. 1.IX. 1920. Rg. B. I. 189.
2. „GAZOLINA", Spółka Akcyjna we Lwowie, ul. Leona Sapiechy 3. Zarząd Centralny w Borysławiu.
3. Zł. 2.000.000 — akcji 100.000.
4. Inż. M. Wieleżyński, prof. G. Sokolnicki, Dr. B. Wojciechowski, Inż. J. Kowalczewski. Rada Zawiad.: Inż. M. Wieleżyński, Inż. F. Dembowski, W. Sulimirski, J. Wasung, Inż. G. Sokolnicki, W. Matzke, J. Oktawiec, M. Sroczyński, J. Padewski, K. Wyleżyński, Dr. B. Wojciechowski, Inż. J. Kowalczewski.
5. Bolesław Kityński, Inż. Z. Piechorski, M. Nowakowski, Willibald Probst, Inż. Szymański, W. Sołowij, S. Tarnowski, Ignacy Wieleżyński.
6. Rok założenia 1916.

---

1. 18.VII.1921 r. Nr. 894.
2. SPÓŁKA AKCYJNA „NAFTA" we Lwowie.
3. Zł. 20.550.000 — akcji 685.000 szt. wart. nom. à Zł. 30.
4. Gen. Dyr.: Inż. Wiktor Hłasko. Dyrekcja: Inż. Kazimierz Żodziński, Wincenty Waligóra, Dr. Stanisław Tabisz, Edward Kreps Edward Nehl.
5. Inż. Zygmunt Schiele, Dr. Józef Bach, Herman Tugendhaft.
6. Kontrakt Spółki z dn. 14.III.1921 r.

---

1. B. II. 351. 199 I. 22.IV.1927 r.
2. SIEĆ ELEKTRYCZNA ZAGŁĘBIA KROSNIEŃSKIEGO. Spółka Akcyjna, Lwów, Plac Marjacki 8.
3. Zł. 250.000 — akcji 1.000 à Zł. 200 + 250 akc. nom. à Zł. 200.
4. Ing. Jakób Kuratow, Ing. Charles Brunet. Rada Nadz.: Ing. Wiktor Hłasko, Ing. Kazimierz Gasiorowski, Ing. Marian Boj, Pierre Boncenne, Pierre Lacaille.
5. Prokura: Dr. Jan Pawłowski, w Polance Karol.
6. Statut zatw. przez Min. Przem. i Handlu oraz Skarbu. Monit. Polski z dn. 4.IV.1927.

1. B. II. — 374. 15.XII. 1927 r.
2. ZAKŁADY PRZEMYSŁU DRZEWNEGO i CHEMICZNO-DRZEWNEGO „KARPINA", Sp. Akc., Lwów, 3-go Maja 9.
3. Zł. 300.000. — Akcyj 6.000 à Zł. 50.
4. Georges Cachier, Dr. Wilhelm Krzysztoń, Inż. Roman Słuszkiewicz, Henryk Świerczewski, Dyr. Orjasz Lutwak.
5. Uchwała Walnego Zgromadz. z 6 kwietnia 1927 r. L. R. 916 zatw. post. Min. Przem. i Handlu oraz Skarbu z 6 sierpnia 1927 r.

Uwaga: Bilans zamieszczony na str. 560.

---

1. 2.XII.1927 r.
2. FRANCUSKO-POLSKIE TOWARZYSTWO GÓRNICZE, SPÓŁKA AKCYJNA (SOCIETE MINIERE FRANCO-POLONAISE, SOCIETE ANONYME), Lwów, Kopernika 11.
3. Zł. 13.200.000 — akcji 264.000 szt. na okaz. à Zł. 40. 66.000 akc uprzyw. à Zł. 40.
4. Rada Zawiad.: Tadeusz Chłapowski — Prezes, Dr. Natan Loewenstein, Juljusz Priester, Paul Valooti.
5. Prokurent: Samuel Amkraut.
6. Statut uchwal. przez Walne Zgrom. konstytut. z 15.XI. 1927 r. ogł. w Monit. Polsk. Nr. 243.1927.

---

1. C. VI. 259. 3.VIII. 1928 r.
2. „KARPATY". Sp. z ogr. odp. we Lwowie, Pl. Marjacki 8. Sprzedaż produktów naftowych Koncernu Naftowego „Małopolska".
3. Zł. 150.000.
4. Inż. Wiktor Hlasko, Wincenty Waligóra, Adam Bujak, Dr. Stanisław Tabisz i Edward Kreps.
5. Inż. Zygmunt Schiele, Dr. Stanisław Łańcucki, Dr. Edwin Citron i Edward Michalski.
6. Uchwała Walnego Zgromadzenia z dn. Lwów, 3.VII.1922 r. Lrep 20235.

---

1. B. I. — 44. 24.VI.1910 r.
2. POLSKI BANK PRZEMYSŁOWY S. A. Zakład główny we Lwowie. Oddziały: Borysław, Drohobycz, Gdańsk, Gdynia, Gorlice, Kraków, Krosno, Łódź, Stryj, Warszawa, zagranicą: Paryż.
3. Zł. 6.000.000 — 60.000 akcji im. wart. zł. 100.
4. Jerzy Cachier, Jan Fevre, Dr. Zdzisław Słuszkiewicz, Dr Wilhelm Krzysztoń.
5. Podp. wspólnie 2-ch Czł. Zarz. lub 1 Czł. Zarz. i 1 Dyr. albo prokur. lub 2-ch Dyr., lub 1 Dyr. i prokur. lub 2-ch prokur.
6. Opiera się na statucie obecnie zmienionym, a głoszonym w Monit. Polsk. Nr. 157 z dn. 13.VII. 1927 r.

SĄD OKRĘGOWY W ŁODZI.

2. TOWARZYSTWO KREDYTOWE M. ŁODZI, Łódź, Pomorska 21.
3. Józef Pogonowski (Prezes), Gustaw Klukow, Władysław Lewicki, Leon Lubotynowicz, Mieczysław Prussak, Teodor Steigert, Mieczysław Suligowski, Paweł Lange, Antoni Ramisch, Jan Wende, Kom. Nadz.: Edmund Bogdański (Prezes), Max Szenwic, Ferdynand Hanemann, Jakób Kwafner, Jan Bendnarski, Max Schott, A. M. Kapłan, Paweł Marciński, Jerzy Doering.
5. Dyrektor Biura: G. Gajewicz.

---

2. ZAKŁADY PRZEMYSŁU BAWEŁNIANEGO „LUDWIK GEYER", Spółka Akcyjna Łódź, ul. Piotrkowska 282.
3. Zł. 15.000.000. — Akcji 2.500.
4. Gustaw Geyer, Robert Geyer, Karol Geyer, Wacław Klawe.
5. A. Kaller, B. Michelis, S. Przedpełski, P. Ramisch, H. Szyk, A. Michałowski.
6. Rok założenia Sp. Akc. 1885. Przedsiębiorstwo istnieje od roku 1829.

---

1. A. Nr. 2479.
2. FABRYKA MASZYN i ODLEWNIA ŻELAZA ST. WEIGT i S-KA w Łodzi ul. Senatorska 22.
3. Zł. 330.000 w 3 udziałach.
4. Edward Weigt.
5. Prokura: Inż. Leon Szulczyński i Stefan Krauze.
6. Spółka firmowa rozp. czyn. 1.VII. 1911 r.

---

1. B. R. 394 z dn. 31.VII. 1917 r.
2. TOWARZYSTWO AKCYJNE SUKIENNEJ MANUFAKTURY LEONHARDT, WOELKER i GIRBARDT, Sp. Akc. w Łodzi, ul. Leonhardta 1.
3. 6.000 szt. akcji wart. nom. Zł. 1.700.
4. Franciszek Leonhardt, Gustaw Restel, Bronisław Koperski, Roman Neumann, Karol Zecer, Gustaw Greis.
5. Statut Sp. Akc. zatw. przez pp. Min. Przem. i Handlu oraz Skarbu dn. 5.VIII. 1923 r.

---

1. A. R. 2967 z dn. 2.V. 1921 r.
2. KAROLEWSKA MANUFAKTURA KAROL KRONING i S-KA, Sp. Akc. Łódź, Nowo-Kątna 5. — oddziały: Warszawa, Lwów, Poznań.
3. Zł. 2.100.000. — Akcji 21.000.
4. Dyr. Nacz.: K. A. Kröning, W. E. Kröning, E. Eisert, A. Eisenbraun, F. Feit, H. D. Seideman, zastępcy: R. Peter W. Kühn.
5. Otton Winkler i Alfred Jekel — prokurenci.
6. Fabr. istnieje od 1899 r.

---

1. A. R. 5389 dn. 9.VII.1921 r.
2. PRZĘDZALNIA GUSTAW SCHREER, WŁ. JULJUSZ SCHREER, Łódź, ul. Skwerowa 9/11.
4. Juljusz Schreer.
5. Ryszard Agater.

---

2. ZAKŁADY PRZEMYSŁU WŁÓKIENNICZEGO JÓZEF RICHTER W ŁODZI, Spółka Akcyjna, Łódź, Ks. Ign. Skorupki 19.
3. Zł. 4.200.000 — akcji 30.000 à Zł. 140.
4. Dyr.: Rudolf Richter, Zarząd: Reinhold Richter, Rudolf Richter, Artur Ramisch, Karol Wilhelm Scheibler, Dr. Stan. Angerstem, Józef Jerzy Richter.
5. Prokura łączna: Reinhold Richter jr., Eryk Hardt, Alfons Grundt, Aleksander Eckersdorf.
6. Statut Sp. zatw. i ogł. w Monit. Polsk. Nr. 155 z dnia 12.VII.1922 r.

Uwaga: Bilans zamieszczony na str. 557.

---

1. B. 14 (daty różne).
2. ZJEDNOCZONE ZAKŁADY PRZEMYSŁOWE K. SCHEIBLERA i L. GROHMANA, Sp. Akc. w Łodzi, Zakłady Wyrobów Bawełn.: Zarząd — Biuro Gł. Targowa 65 Oddział sprzedaży — Fabryczna 6.
3. Kap. akc. przerach. Zł. 69.000.000; kap. rezerw. i zapas. Zł. 45.276.200.
4. Henryk Grohman (Prezes), K. W. Scheibler, Dr. Alfred Grohman, Leon Herbst, Inż. Leon Grohman. Czł. Rady: Karol Grohman, Egon Scheibler.
5. Prokurenci: Eugenjusz Krasuski, Ludwik Radke, Oskar Reiman, Hugo Lachman, Aleksander Januszewicz.
6. Ustawa została całkow. zmien. 31.III. 1922 r. (Monitor Nr. 113).

---

1. Dział B. Nr. 44 — 5.I.1926. Firma istnieje od r. 1899.
2. SKŁADY TOWAROWE „WARRANT", Sp. Akc. Łódź Piotrkowska 56.
3. Zł. 3.120.000 — akcji 31.200 à Zł. 100.
4. Dawid Graff, Oskar Szefer, Rada Nadz.: Prezes — Tadeusz Szuliborski, Dr. Alfred Biedermann, Teodor Ender, Adam Osser i Jakób Petters sen.
5. Dr. Zygmunt Schinagel, Leon Andrzejewski, Ludwik Zajbert.

1. Dział B. Nr. 484.
2. BANK SPÓŁEK NIEMIECKICH W POLSCE, Sp. Akc. w Łodzi.
3. Zł. 1.500.000.
4. Kurt Pohlmann, Otto Göhring, Johann Krause.
5. Erwin Schiller, Herbert Kriegel.

---

1. Dział B. — 411. dn. 24.XI.1922 r.
2. „ELEKTROBUDOWA", WYTWÓRNIA MASZYN ELEKTRYCZNYCH DAWN. B-CIA JAROSZYŃSCY, Sp. Akc. w Łodzi, ul. Kopernika 56.
3. Zł. 50.000 — akcji 2.000 à Zł. 25.
4. S. Jaroszyński (Dyr.), Inż. L. Golc (Prez. Zarządu), W. Horodyński (Vice-Prez.) L. Meylert, K. Borkowski, M. Kopczyńska i J. Jaroszyńska.
5. Inż. Walenty Kopczyński i Bronisław F. Jaroszyński.
6. Statut ogł. w „Monitorze" z dn. 31.VIII.1922 r. Nr. 197.

---

1. B. R. 6083. 7.XI.1928 r.
2. ŁÓDZKI BANK DEPOZYTOWY, Sp. Akc. Łódź, Piotrkowska 5.
3. Zł. 2.520.000 — akcji 2520.
4. Czł. Rady: Borys Eitingon — Prezes, Borys Wachs — Vice-Prezes. Dyrekcja Główna: Dr. Jerzy Rotenblatt i Maurycy Tempelhof.
5. Uprawn. do podp.: za Centralę i wszystkie Oddz.: Dr. Jerzy Rozenblatt i Maurycy Tempelhof, Dr. Michał Ringel, Izaak Wayland i Maurycy Wodzisławski.
6. Akt organ. zezn. został przed Not. Rossmanem w Łodzi w dn. 13.XII.1921 r.

SĄD GRODZKI W MIKOŁOWIE.

1. 29.5.1895 1. H. B. B. 5.
   11.6 1.
2. BROWAR OBYWATELSKI, SP. AKC. TYCHY, G. ŚL.
3. Zł. 4.000.000.
4. Zarząd: M. Gautzsch — Dyr. Browaru; Rada Nadz.: Dr. L. Nasse, Pszczyna, Prezes, — J. Böhnert, Dyr. Banku Königsberg, W. Groll, syndyk., Pszczyna — K. Wolny, adwokat i notarjusz, marszałek sejmu, Katowice.
5. Heinrich Sperling, prokurzysta, Tychy; Adolf Tschöpe, mistrz browarski, Tychy.
6. Rok założenia 1895.

SĄD GRODZKI W MYSŁOWICACH.

1. 1 R. H. B. 71 z dn. 16.I.1929 r.
2. CENTRALNA TARGOWICA, Sp. z ogr. odp. w Mysłowicach.
3. Zł. 27.000 — udziałów 270 à Zł. 100.
4. Kazimierz Kazoń kupiec, Fruchthändler Azon, kupiec; Piotrowski Józef — Dyrektor spółki.
5. Podp. dwaj Zarządcy.
6. Kontrakt S-ki zezn. przed Not. Kuderą Brunnem w Mysłowicach dn. 22.XII. 1928 r. Nr. 629 rej. not.

SĄD GRODZKI W NOWYM TOMYŚLU.

1. R. H. B. 7. 14.V.1921 r.
2. „ŻAR" SP. AKC. ZAKŁADY PRZEMYSŁOWE, NOWY TOMYŚL, FABRYKA SIATEK ŻAROWYCH.

Uwaga: Bilans zamieszczony na str. 555.

4. Rada: Prezes — K. Grybski, adwokat. Członkowie: Dr. Gerdes, Dyr. Nestrypke W. Schellenberg i Dyr. Ziegler. Zarząd: Piotr Zawadowicz.
5. Prokura: M. Jankiewicz i Z. Kabza.

---

1. B. 432 z dn. 18.I.1923 r.
2. FRANCUSKA SPÓŁKA AKCYJNA „SOCIETE DE LA CZENSTOCHOVIENNE" w Roubaix, Oddział w Łodzi, ul. Piotrkowska 159.
3. Zł. 1.000.000.
4. Zarząd w Roubaix: Eugon Motte, Fernand Motte, Robert Manchion, Dyr. Gen.: Robert Manchion. Zarząd w Polsce: w Częstochowie — Dyr. Edmund Duhamel, w Łodzi — Dyr. Prokurent: Otto Stellan.
5. Prokurenci w Częstochowie: Adrian Marchal i Feliks Varras, w Łodzi: Edward Furrer.
6. Ustawa złożona w Min. Skarbu oraz Przem. i Handlu.

---

1. B. 121. — 29.IX. 1923 r. str. 46 akt.
2. TOW. AKC. PRZEMYSŁU METALURGICZNEGO w POLSCE, Sp. Akc. Paryż, ul. Św. Łazarza Nr. 91, w Polsce — Radomsko.
3. Fr. fr. 3.300.000. — Akcji 6.600 à Fr. 500.
4. Karol Marsy, pełnomocny Czł. Rady Nadz.; Jan Huszarzewski, Wienczysław Zaremba.
6. Statut z dn. 16.VI. 1898 r. zarej. w Paryżu w Trybunale Handl. 1. Dep. Sekwany dn. 8.VI. 1921 r. za Nr. 36125 rej. chronol. i Nr. 136270 rejest. analityczn.

---

1. B. 275. — 2.V. 1928 r.
2. GNASZYŃSKA FABRYKA TAPET, Spółka Akcyjna Gnaszyn, Poczta Częstochowa skrzynka pocztowa 116.
3. Zł. 500.000. — Akcji 5.000 à Zł. 100.
4. Dyr.: M. Markowicz. Zarząd: J. Sigman, R. Markowicz, Z. Markowicz, St. Sigman, M. Markowicz, Z. Jarecki, A. Markowicz.

SĄD OKRĘGOWY W PŁOCKU.

1. R. Sp. C. Nr. 257. G. 3. B. 98. 43. dn. 17.IV. 1928 r.
2. BANK SPÓŁDZIELCZY W GOSTYNINIE z ogr. odp., ul. Rynek Nr. 1.
3. Zł. 82.000. — 164 czł.
4. Zarząd: Juljan Fitzke — ziemianin-rolnik, Kożuchowski Władysław — przemysłowiec, Podlewski Wincenty — obywatel m. Gostynina.

SĄD OKRĘGOWY W POZNANIU.

2. WIELKOPOLSKA WYTWÓRNIA CHEMICZNA „BLASK", Spółka Akcyjna, Poznań Al. Marcinkowskiego 5.
3. Zł. 950.000. — Akcji 9.500 à Zł. 100.
4. Rada: Prezes — Br. Śniegocki, wiceprezes — Samulski, sekr. Janczewski i inni. Zarząd: Franciszek Maciejewski, inż. chem. Stanisław Moszkowski.
5. Edmund Buschke, Heljodor Niewiecki.

---

2. DRUKARNIA DZIENNIKA POZNAŃSKIEGO, Spółka Akcyjna, Poznań, Pocztowa 9.
3. Zł. 240.000. — Akcyj nom. 60 à Zł. 2.000.

4. Kazimierz Dziembowski, Rada Nadz.: Alfred Ohanowicz, Franciszek Przyłuski, Mieczysław Szuldrzyński, Tad. Szuldrzyński, Józef Zychliński, Roger hr. Raczyński.
5. Dyrektor Wydawnictwa: Piotr Prażmowski.

---

1. Firma istnieje od roku 1850.
2. DRUKARNIA „CONCORDIA", Spółka Akcyjna, Poznań, ul. Zwierzyniecka 6.
3. Zł. 425.000. — Akcji 850 à Zł. 500.
4. Zarząd: Dyrektor: Dr. Johannes Scholz, Fischer v. Mollard, Eugen. Naumann. Rada Nadz.: Bog. v. Klitzing, v. Massenbach, v. Tempelhoff, v. Saenger, v. Bernuth.
5. Dyrektor Dr. Johannes Scholz.
6. Umowa Spółkowa.

---

2. BROWARY HUGGERA, Sp. Akc. w Poznaniu, Półwiejska 25.
3. Zł. 1.500.000.
4. Głowacki, Przybylski. Rada Nadz.: Dr. A. Rozmarek — Prezes.
6. Rok założenia 1895.

---

1. R. H. B. 8.25.I. 1900.
2. H. CEGIELSKI, Sp. Akc. w Poznaniu, Górna Wilda 142. Zakłady Wytwórcze.
3. Zł. 9.240.000. — Akcji 92.400 à Zł. 100.
4. Inż. Wacław Fachinetti, dr. inż. Adam Kręglewski, inż. Henryk Suchowiak.
5. Dyr. Władysław Górnicki, Dyr. Ignacy Łukomski, inż. Gustaw Bryling, inż. Michał Zakrzewski, Leon Puckała, Bernard Zieliński, Józef Zajączkowski.
6. Nowy Statut Sp. spisany przed Not. Cichowiczem obowiązuje od 10.XII. 1927 r.

---

1. H. R. A. 2096. 2.II. 1914 r.
2. J. & S. STEMPNIEWICZ, FABRYKA PERFUM I MYDEŁ TOALETOWYCH, w Poznaniu, ul. Głogowska 55.
4. Stanisław i Maksymiljan Stempniewicz.
5. Prokura: H. Gorzelańczyk i T. Rogala.

---

1. 17.6. 1918 r. H. R. B. 21.272 i 22.6. 1925 r. B. przy Nr. 21.
2. BAZAR POZNAŃSKI, SP. AKC. hotel, hurtowy handel win, restauracja, winiarnia. Poznań. Aleje Marcinkowskiego 10.
3. Zł. 300.000. — Akcji 750.
4. Ignacy hr. Mielżyński i Edward Kujaciński.
5. Jak p. 4.
6. Założona w r. 1838.

---

1. R. H. 356. Rok. 1920.
2. „LUBAŃ", FABRYKA PRZETWORÓW ZIEMNIACZANYCH, Towarzystwo Akcyjne, Luboń, Poczta Poznań 3, skrzynka pocztowa 1030.
3. Zł. 3.000.000. — Akcji 30.000.
4. Norbert Fawłowski (Dyr. Zarz.). Rada Nadz.: Józef Lossow (Prezes), Stefan Suryn (Wiceprezes). Leon Plucinski, Tadeusz Kłos, Edward Wendorff, Dr. Bronisław Wałukiewicz, Dr. Stefan Piechocki, Dr. Georg Nowak, Józef Zychliński.
5. Nacz. Dyr.: Norbert Fawłowski, Antoni Marcinkowski, Władysław Bielicki, Florjan Krysiński, Jan Mikołajewski, Kazimierz Andrzejewski, Jerzy Lisiewicz.
6. Statut.

Uwaga: Bilans zamieszczony na str. 555.

---

1. Nr. 443 z dn. 21.V. 1921 r.
2. HARTWIG KANTOROWICZ NAST. SP. AKC., Fabryka Likierów, Wódek i Koniaków, Wytłocznia Soków, Wytwórnia Win, Poznań, Grochowe Łąki 6.
3. Zł. 1.237.500. — Akcji 12.375.
4. Władysław Kantorowicz.
5. Stanisław Wiechec, Edmund Bąkowski.
6. Akt zezn. przed Not. Z. Cichowiczem w Poznaniu dn. 20.XII. 1920 r.

---

1. Nr. 446 — 16.VI. 1921 r.
2. „GOPLANA", FABRYKA CZEKOLADY, Spółka Akcyjna w Poznaniu, Św. Wawrzyńca 28.
3. Zł. 450.000. — Akcji I emisji 6.000 szt. à Zł. 10 i 900 szt. à Zł. 100; II emisji 30.000 szt. à Zł. 10.
4. Tadeusz Prądzyński. Rada Nadz.: Zygmunt Kittel (Prezes), J. Lossow, Dr. B. Jagielski, Dr. T. Borne, S. Sczaniecki, W. Tomaszkiewicz, Cz. Leitgeber.
5. Józef Granzow.
6. Statut Spółki.

Uwaga: Bilans zamieszczony na str. 555.

---

1. R. H. B. 485. 3.X. 1921 r.
2. ZACHODNIO-POLSKI SYNDYKAT WĘGLOWY, Spółka z ogr. odp. w Poznaniu, pl. Wolności 10.
3. Zł. 300.000. — Udziałów 300 à Zł. 1.000.
4. Marcin Nowak.
6. Umowa zawarta przed Not. L. Z. Cichowiczem w Poznaniu, dn. 20.IX. 1921 r. Nr. 3938.

---

1. 496 z dn. 14.XII. 1921.
2. „PŁÓTNO", TOW. AKC., Chmielniki p. Stęszew Wlkp.
3. Zł. 500.000. — Akcji 9.100 à Zł. 50 i 450 akcji uprzyw. à Zł. 100.
4. Władysław Wyszogórski. Rada Nadz.: Dr. Zygmunt Czarnecki — Prezes, Zygmunt Stabrowski — Wiceprezes. Stanisław Jabłoński, Paweł Mrozowski i Stanisław Szylter.

Uwaga: Bilans zamieszczony na str. 561.

SĄD GRODZKI W POZNANIU.

KAZIMIERZ ŚWIERKOWSKI

Centrala i zakłady fabryczne

Telefon 55. w PLESZEWIE-Wlkp. Telefon 55

- ODZIAŁY HANDLOWE: -

POZNAŃ, Wielkie Garbary 49 Telefon 36-81. BYDGOSZCZ, ul. Jagiellońska 29. Telefon 14-29.

Największa w kraju specjalna mechaniczna wytwórnia torebek i opakowań

Drukarnia — Zakłady litograficzne — Kartonaże

— Hurtownia papieru —

Dyrektor: Symforjan Meliński.

---

2. „GAZETA POWSZECHNA", Towarzystwo Akcyjne, Poznań, Al. Marcinkowskiego 18.
3. Zł. 102.000. — Akcji 6.000 à Zł. 17.
4. Jan Koczorowski. Kazimierz Grabowski. Rada Nadz.: Kazimierz Boenig (Prez.), Tadeusz Szułdrzyński, Antoni Laskowski, Józef Braniewicz, Stanisław Taczanowski, Stefan Czarnecki.

---

1. Uchwała Sejm. Poznań. Ziemstwo Kredyt. z dn. 29.XII. 1888 r. utworzono Bank, którego statut zatw. ówczesny rząd dn. 24.II. 1890 r.

2. BANK POZNAŃSKIEGO ZIEMSTWA KREDYTOWEGO, Poznań, Wjazdowa 11. Bank stanowi integralną część Ziemstwa Kredytowego i posiada charakter instytucji prawa publicznego; korzysta również z prawa Urzędu Depoz. o pupilarnej pewności. § 2 statutu opiewa: Stowarzyszeni Poznańskiego Ziemstwa Kredytowego odpowiadają za wszelkie zobowiązania Banku nietylko majątkiem obdłużonym pożyczkami Ziemstwa ale także osobiście wszelkim innym majątkiem po myśli statutu Ziemstwa w ten sam sposób co za zobowiązania Ziemstwa.
3. Zł. 1,500,000. — Fundusze rezerwowe—Zł. 618,119.
4. Zarząd: Dyr. Marceli Scheffs. Rada Nadz.: Władysław Szczepkowski (Prezes), Kazimierz Zychliński (Wiceprez.), Józef Zychliński, Dr. Alfred Ohanowicz, Wilhelm v. Born-Fallois, Zygmunt Chłapowski, Edward Grabski, Wiesław Tucholka, Jan Lipski, Mieczysław Szułdrzyński, Bolesław Pinkowski.
5. Prokurenci: Ignacy Olejniczak, Edmund Perkowski, Dr. Bronisław Zakrzewski, Teodor Siniecki, Franciszek Kucner.
6. Nowy statut uchwal. przez Sejmik Pozn. Ziemstwa Kred. 11.XII. 1928 r.

---

1. B. 431. 21.V. 1921 r.
2. „MATERJAŁ BUDOWLANY", Spółka Akcyjna w Poznaniu, Sew. Mielżyńskiego 23. — Oddziały: w Toruniu, Grudziądzu i Bydgoszczy.
3. Zł. 100,000.
4. Stanisław Łomowski.
6. Akt organ. zezn. w Poznaniu przed not. Cichowiczem dn. 29.I. 1922 r. Nr. 616.

---

1. R. H. B. 705. 1. dn. 28.I. 1924 r.
2. KOMUNALNY BANK KREDYTOWY, Poznań, ul. 27 Grudnia 8.
3. Zł. 1,500,000.
4. Dyrekcja: Tadeusz Adamczewski, Tadeusz Michciński, Michał Rakowski.
5. Józef Baranowski, Piotr Kubiaczyk, Włodysław Olasek, Kazimierz Słomski, Juljusz Polcuch, Franciszek Sell.
6. Statut Banku równoznaczny ze Statutem Komunalnego Związku Kredytowego zatw. przez Woj. Sąd. Admin. w Poznaniu.

---

1. B. 349. 30.VI. 1920 r.
2. „BRZESKIAUTO", Tow. Akc. Poznań Dąbrowskiego 29. Handel samochodami i przyborami. Fabryka karoserji. Warsztaty mechaniczne i garaże.
3. Zł. 864.000. — Akcyj imien. 800,000 à Zł. 100 i uprzyw. 64,000 à Zł. 10.
4. Stanisław Brzeski.
5. Prokurenci: Maksymiljan Szolc, Marjan Tomaszewski.
6. 30.VI. 1920 r.

---

1. R. H. A. 2825. 16.IX. 1922 r.
2. BRACIA PLUCIŃSCY, FABRYKA STALOWYCH NARZĘDZI W POZNANIU, ul. Szamarzewskiego 43.
3. Zł. 100,000.
4. 2 właścicieli. Jawna Spółka Handlowa.
5. Leon i Kazimierz Plucińscy.
6. 18.IV.22 przed Not. Cichowiczem w Poznaniu Nr. Rej. 1743.

---

1. B. 280. 2.VIII. 1919 r.
2. CENTRALA ROLNIKÓW, Sp. Akc. w Poznaniu, Pl. Wolności 18.
3. Zł. 800,000. — Akcyj 18.000 à Zł. 100.
4. Zarząd: Zygmunt Weiss, Władysław Zmorski, Zast. Czł. Zarz.: Józef Leszczyński. Rada Nadz.: Leon Pluciński (Prez.), Dr. Juljusz Trzciński (Wiceprez.), Ks. Stanisław Adamski, Józef Chełkowski, Jan Czubak, Metody Dezor, Edward Grabski, Franciszek Majchrzycki, Rufin Pilatowski, Stefan Ponikiewski, Leon hr. Żółtowski, Ks. Bolesław Heese.
5. Marjan Lampe, Henryk Manowski, Kazimierz Gunderman, Leokadja Hołożanka.
6. Akt Not. Nr. 2675 Not. Ludwik Zacharyasz Cichowicz z dn. 8.XI. 1918 r.

---

1. R. H. B. 394. 15.I. 1921 r.
2. „AKWAWIT", REKTYFIKACJA OKOWITY i FABRYKA CHEMICZNA, Spółka Akcyjna w Poznaniu, ul. Cieszkowskiego 5.
3. Zł. 6,250.000. — Akcyj 25,000 à Zł. 250 nom. wart.
4. Dr. Michał Skorny, Adam Pietrasiewicz.
5. Gabrjel Hlebowicki, Aleksander Krokowski — inżynier, Leonard Skowroński, Franciszek Grzelczak.
6. Kontrakt Sp. zezn. przed Not. Cichowiczem w Poznaniu, 14.X. 1920 r. Nr. 4210.

SĄD OKRĘGOWY W RADOMIU.

1. Listopad 1919 rok.
2. BRACIA WĘGRZECCY, DOM PRZEMYSŁOWO-HANDLOWY W SKARŻYSKU-KAMIENNEJ, Poczta Skarżysko-Kamienna. Spółka firmowa. Zakłady przemysłowe.
3. Zł. 500.000. — 4 udziały.
4. Zarząd stanowią współwłaściciele: inż. Kazimierz Wacław, Ryszard i Stefan Węgrzeccy.
5. Podp. każdy ze współwłaśc. samodzielnie z prawem sprzedaży całkowitego majątku.
6. Akt zezn. 13.XI. 1919 r. Firma założona dn. 1.VI. 1906 r.

---

1. A. — 2028. 21.II. 1922 r.
2. FABRYKA NARZĘDZI ROLNICZYCH, ALEKSANDER FIUTKOWSKI, Końskie.
3. Własność prywatna.
4. Aleksander Fiutkowski.
5. Stanisław Fiutkowski.

---

1. B. — 73. 17.V. 1922 r.
2. BELGIJSKA SP. AKC. TOW. POŁUDNIOWO-ROSYJSKICH HUT LUSTRZANYCH. Siedziba: Belgja, Bruksela, rue Henri Maus 37/39; w Polsce: Radom, Nowy-Świat 9, Oddz. Radom i Ząbkowice.
3. Fr. belg. 25.600.000.
4. Rada Nadz.: J. Ciselet — Prezes, G. Despret, A. Brancart, F. Henet, F. Proyard, S. Lambert. Pełn. na Polskę: W. Smyjewski.
5. O. Gilles.
6. Rok założenia 1895.

---

1. Nr. 45, odpis poświadczony, 30.I. 1929 r.
2. OPATOWSKO-SANDOMIERSKA ROLNA SPÓŁKA AKCYJNA W OSTROWCU. Ostrowiec n/Kamienną. woj. Kieleckie.
3. Zł. 450.000. — Akcyj 5.000 à Zł. 30+10.000 akc. nom. à Zł. 30.
4. Dyr.: Lucjan Radomski. Zarząd: Eugenjusz Roguski (Prezes), Jan Konarski (Wiceprez.), August Łempicki, Kazimierz Świeżyński. Rada Nadz.: Antoni Łempicki (Prezes), Zygmunt Leszczyński (Wiceprez.), Zdzisław Horoch, Jan Konarski, August Łempicki, Aleksander Olszowski i Eugenjusz Roguski, Stanisław Rytel, Kazimierz Świeżyński.
5. Podp. 2-ch Czł. Zarz. lub Dyr., korespondencję i t. p. 1 Czł. Zarz lub Dyr. albo też 2-ch prokurentów.
6. Statut opubl. w Monit. Polsk z dn. 29.VII. 1921 r. Nr. 170.

1. Świad. Przem. Nr. 911736 z r. 1929
2. ZAKŁADY PRZEMYSŁOWE, ODLEWNIA ŻELAZA I EMALJERNIA „KAMIENNA—JAN WITWICKI", Skarżysko-Kamienna, pow. Konecki, woj. Kieleckie.
3. Zł. 500,000.
4. Dyr. Inż. Kazimierz Witwicki.
6. Własność prywatna.

SĄD OKRĘGOWY W RÓWNEM.

1. Nr. 228 — 15.XII. 1926 r.
2. WOŁYŃSKI BANK CHMIELARSKI, Spółdz. z o. o. w Dubnie Czackiego 2. tel. 107.
3. Zł. 127,391.
4. Zarząd: Aleksander Drowanowski, Feliks Gąsiorowski, Włodzimierz Szulc. Dyrektor: Feliks Gąsiorowski.
6. Akt zezn. przed Edwardem Zielińskim, Not. w Dubnie, dn. 24.IX. 1926 r. Nr. 2957.

---

2. WOŁYŃSKI SYNDYKAT HANDLOWO-ROLNICZY, Sp. Akcyjna w Równem, ul. Handlowa 9.
3. Zł. 100.000. — Akcyj 5,000 à Zł. 20 nom. wart.
4. Rada: Józef Stecki (Prezes), Tadeusz Hulewicz, Zygmunt Czerwiński, Józef Dembiński, Pióro, Andrzej hr. Pruszyński, Konstanty Fitzerman, Aleksander hr. Ledóchowski, Zygmunt Chrzanowski. Zbigniew Niedźwiecki. Zarząd: Piotr Mirkowicz, Feliks Sommer, Jerzy Rudnicki, Bolesław Leśniewicz, Kazimierz Jokisz i zast. Stanisław Rodkiewicz. Dyr. Zarządz.: Bolesław Leśniewicz.
5. Prokurenci: Roman Dusza i Jan Dzierzgowski.

---

1. Nr. 109. 28.XI. 1925 r.
2. OSTROGSKI WŁOŚCIAŃSKI KOOPERATYWNY BANK W OSTROGU, Spółdz. z ogr. odp.
3. 50 udziałów à Zł. 20 udział.
4. Dyr. Inocenty Głowacki i Agalangiel Tuczemski.
6. Prot. Waln. Zgrom. i statut zatw. przez Sąd Okręgowy w Równem dn. 28.XI. 1925 r. Nr. 109.

SĄD OKRĘGOWY W RZESZOWIE.

2. TOWARZYSTWO AKCYJNE DLA PRZEMYSŁU SPIRYTUSOWEGO I CHEMICZNEGO W ŁAŃCUCIE.
3. Zł. 1.000,000. — Akcyj 10,000 à Zł. 100.
4. A. hr. Potocki — prezes, J. hr. Potocki, B. Kosielski, Karol Talenta, Aleksander Schneider, Dr. Paweł Horain, Kazimierz Krzyształowicz, Władysław Starkel, Władysław Jaworowski.
5. Karol Talenta.

SĄD GRODZKI W RUDZIE.

1. 16. H. R. B. 188/14. 28.3. 1922 r.
2. „GODULLA", SPÓŁKA AKCYJNA W CHEBZIU, Chebzie, Górny Śląsk.
3. Zł. 24,000,000.
4. Gen. Dyr. Dr. Heinrich Werner, dyr. górniczy Ryszard Tlach, dyr. górn. Jerzy Jungels, dyr. Dr. Józef Goroll. Rada Nadz.: Hans Ulrich, hr. Schaffgotsch, Dr. jur. Friedrich hr. zu Stolberg-Stolberg, Hans hr. von Francken-Sierstorpff, dyr. Feliks Theusner, były Minister Jerzy Michalski, dyr. Alfred Falter.
5. W. Müller, Fr. Schwarz, W. Wolf, H. Seidel, E. Weinert, J. Bendkowski.

SĄD GRODZKI W RYBNIKU.

1. 5. H. R. B/6—37—1.IV. 1922 r.
2. HUTA SILESIA, SPÓŁKA AKCYJNA, Paruszowice-Rybnik.
3. Zł. 11,250,000. — Akcyj 25,000 à Zł. 450.
4. Zarząd: Dyr. Ryszard Krzechki Dyr. Dr. Herbert Monden, Dyr. Dr. Edward Wisłocki. Rada Nadz.: Gener. Dyr.: Robert Scherff i Klaus Kallenborn. Prezes Kazimierz Ambrożewicz, Adw. i Not. Konstanty Wolny Ks. Paweł Florjan Sapieha.
5. Prokurenci: Paweł Schramm, Franciszek Grobosch, Franciszek Cellbrot, Karol v. Scheidt.
6. Rok założenia 1922.

SĄD OKRĘGOWY W SAMBORZE.

1. 26.XI. 1904 r. Firm. 401/4. Sp. I/205.
2. GALICYJSKIE TOWARZYSTWO NAFTOWE „GALICJA" SPÓŁKA AKCYJNA (Galizische Naphta-Aktiengesellschaft „Galicia"). Siedziba: Drohobycz. Filja: Lwów.
3. Zł. 36,000,000. — Akcyj 360,000 à Zł. 100.
4. Rada Zawiad.: Wilhelm Ofenheim—Prezes. Juljusz Priester —wiceprezes. Tadeusz Chłapowski, Karol Klobassa-Zręcki. Inż. Józef Metzis, Władysław Byrka, Maurice Guenot Paul Valotte, Jean Comte de Férol, Sir J. Cyril Kendall-Butler. Dyrektorzy z prokurą: Leon Fridezko, Rudolf Zeiszig, Anzelm Lazarus.
5. Prokurenci: Nadinż. Karol Bauer, Samuel Amkraut, Inż. Izydor Schulz.
6. Kontrakt Sp. 14.XI. 1904 r. zatw. postan. Min. Przemysłu i Handlu oraz Skarbu dn. 4.X. 1920 r. Monit. Polski 5.XI. 1920 r. Nr. 251.

---

1. 1.IX. 1920 r.
2. „GAZOLINA", SPÓŁKA AKCYJNA, BORYSŁAW.
3. Zł. 2,200,000. — Akcyj 11.000 war. nom. à Zł. 20, przyczem 72.784 szt. na nazw. właśc., a 38,236 szt. na okaziciela.
4. Kom. Wykon.: Inż. Marjan Wieleżyński, Inż. Gabryel Sokolnicki Inż. Józef Kowalczewski, Dr. Bronisław Wojciechowski.
5. Inż. Bruno Szymański, Willibald Probst, Inż. Zygmunt Piechorski, Marjan Nowakowski, Szczęsny Tarnowski, Władysław Sołowij, Ignacy Wieleżyński, Bolesław Kityński.

---

1. B. I.120. 12.XI. 1927 r. Firm. 15/28.
2. „BITUMEN" NAFTOWA SPÓŁKA AKCYJNA Borysław.
3. Zł. 1.200,000. — Akcyj 9,600 à Zł. 125.
4. Kazimierz Przybysławski, Jan Zarański, Marjan Szydłowski, Bruno Samuely, Dr. Benedykt Altmann, Leopold Lindenbaum, Dawid Schreiber, Dr. Izydor Kreisberg, Dr. Dezyder Rakonitz, Dawid de Obuda Freudiger, Dr. Bogusław Klarfeld.
5. Dwaj Członkowie Zarządu.
6. Statut Spółki.

Uwaga: Bilans zamieszczony na str. 556.

SĄD OKRĘGOWY W SIEDLCACH.

2. SIEDLECKI SYNDYKAT ROLNICZY W SIEDLCACH.
3. Zł. 200,000.
4. Prezes: Antoni Wysocki, Wiceprezes: Stanisław Krasiński. Członkowie: Wł. Dydel. Waldemar Dorya-Dernałowicz, Jan Cielecki St. Maryewski. Dyr. Mieczysław Wierzchowski.

SĄD OKRĘGOWY W SOSNOWCU.

1. Dz. B. T. II. Nr. 234.
2. TOWARZYSTWO AKCYJNE PRZEMYSŁU CEMENTOWEGO „WIEK" W OGRODZIEŃCU, poczta Zawiercie. Skrz. poczt. 3. Biuro w Warszawie, Nowogrodzka 40.
3. Zł. 4.000,000. — Akcyj 8,000 à Zł. 500.
4. Maurycy Hertz (Dyr. zarz.). Zarząd: Maurycy Hertz, Karol Hertz, Mieczysław Hertz, Zygmunt Heilperin, Maurycy J. Poznański.
5. Cyge Roman, Goebel Henryk, Kołakowski Czesław i Szydłowski Edward.

---

1. 4. H. K. B. 2. 29.VIII. 1927 r.
2. TOWARZYSTWO AKCYJNE FABRYKI SZKŁA DAWNIEJ S. REICH i S-KA, Zawiercie, woj. Kieleckie.
3. Zł. 1.920.000. — Akcyj 64.000 à Zł. 30.
4. Zarząd: E. L. Marcus Fryderyk Reich, J. Bock, Karol Sachse, J. A. Reich, Dyrekcja: E. L. Marcus, Karol Sachse.
5. Dr P. Schönbek.
6. Ustawa.

---

1. R. F. A. I. 916. 28.XI. 1917 r.
2. TADEUSZ GURTZMAN, Inżynier, Sosnowiec.
4. Tadeusz Gurtzman.
5. Tadeusz Gurtzman.

---

1. Nr. 270 z dn. 3.VII. 1918 r.
2. TOWARZYSTWO GÓRNICZO-PRZEMYSŁOWE „SATURN", Sp. Akc. Sosnowiec, kopalnia „Saturn", pow. Będziński.
3. Zł. 30.000.000. — Akcyj 150.000 na okaz. nom. wart. Zł. 200 każda + 30.000 akc. użyt. bez nom. wart.
4. Józef Przedpełski (Dyr. Zarz.), Jan Wengris (Dyr. Techn.). Rada Zarz.: Karol Scheibler (Prezes), Dr. Alfred Biedermann (Wiceprez.), Karol Wilhelm Scheibler, Leon Herbst, Henryk Grohman, Dr. Maksymiljan Reicher, Dr. Helmuth Biedermann.
5. Czesław Pogorzelski, inż. Józef Rażniewski, Tadeusz Drzewiecki, Stanisław Łabęcki.
6. Ustawa z dn. 6.III. 1923 r. opubl. w Monit. Polsk. z dn. 7.IV. 1923 r.

Uwaga: Bilans zamieszczony na str. 554.

---

1. B. Nr. 13 z dn. 17.IX. 1918 r.
2. SPÓŁKA AKCYJNA FABRYKI OLEJÓW i TŁUSZCZÓW ROŚLINNYCH „J. D. POTOKA SYNOWIE" Będzin-Małobądź.
3. Zł. 1.400.000. — Akcyj 1.400 à Zł. 1000.
4. Salomon Potok, Maksymiljan Potok, Dr. Jakób Potok.
6. Ustawa Tow. Akc. zatw. dn. 29.VII. 1910 r. Fabryka istnieje od roku 1861.

---

1. A. — 1661. 7.XI. 1921 r.
2. WYTWÓRNIA PĘDNI MASZYN i ODLEWNIA ŻELIWA, KRAWCZYK i S-KA W ZAWIERCIU.
3. Zł. 1.000.000.
4. Inż. Ignacy Banachiewicz, Kazimierz Krawczyk.
5. Prokura łączna: Inż. Edward Stephan i Leon Małachowski.
6. Kontrakt Sp. zezn. w kanc. Not. Teodora Szretters w Będzinie, 13.VII. 1921 r. Nr. 1050.

---

1. B. I. 110. 30.XI. 1922 r.
2. „WOLBROM", FABRYKA WYROBÓW GUMOWYCH SP. AKC. W WOLBROMIU. Skład Fabryczny w Warszawie, Wierzbowa 9.
3. Zł. 558.400. — Akcyj 22.336 à Zł. 25.
4. Dyr. Witold Otto. Rada Zawiad.: Maksymiljan Liptay, Ozjasz Wasser, Marcin Szarski, Zdzisław Słuszkiewicz, Rudolf Rifczes, Piotr Westen, Fritz Westen, Dr. Konrad Klimosch, Franciszek Jakubiec, Piotr Fries-Tersch, Edmund Trepka. Dyr. Zarz. skł. fabr. w Warszawie — Henryk Skowroński.
5. Podp. 2-ch czł. Rady Zaw. lub 1 czł. Rady Zawiad. wspólnie z Dyr. wzgl. prokur. lub 1 Dyr. i 1 prokur. Prokurenci: Euzebjusz Łada, Jan Forman, Teodor Völker, Mirosław Melichar.
6. Sp. Akc. Statut zatw. przez ukaz cesarski z dn. 14/27.II. 1912 r. i zmien. postan. Min. Przem. i Handlu oraz Skarbu z dn. 10.III. 1922 r. Czas trwania nieokreślony.

---

1. B. II — 259. 24.XI. 1926 r.
2. POLSKIE ZAKŁADY PRZEMYSŁU CYNKOWEGO SPÓŁKA AKCYJNA W BĘDZINIE, Sielecka 63.
3. Zł. 3.000.000.
4. Zarząd: Szymon Fürstenberg, Izydor Fürstenberg Helena Fürstenberg, Leon Potok, Emil Pillersdorf.
5. Samuel Fryd, Maurycy Tintpulwer.
6. Rok założenia fabryki 1889.

---

1. B.I. 126/3. 3.III. 1928 r.
2. PIERWSZA POLSKA FABRYKA HACELI „PODKOWA", Sosnowiec, Wiejska 5. (Fabryka haceli i szkieł do okularów).
3. Zł. 116.367.35 — udziałów 100.
4. Inż. Józef Folman.
5. Marja Folmanowa.
6. Akt Sp. z ogr. odp. zezn. przed Not. Jasińskim 10.II. 1913 r.

SĄD GRODZKI W ŚRODZIE.

2. CUKROWNIA W ŚRODZIE, Tow. Akc., Środa, woj. Poznańskie.
3. Zł. 1.600.000.
4. Boening, B. Wize, Dr. H. Liciński.
5. Oprócz Czł. Zarz. podp. również Mieczysław Rolbiecki. Szef Biura.
6. Rok założenia 1881.

SĄD GRODZKI W ŚREMIE.

2. „ZEGAR", FABRYKA ZEGARÓW I PRZYRZĄDÓW PRECYZYJNYCH, Tow. Akc. Śrem. woj. Poznańskie.
3. Zł. 102.000. — Akcyj 60.000 à Zł. 1,70.
4. Maksymiljan Bieniaś. Rada Nadz.: Bolesław Jasielski (Prez.), Fr. Malinowski (Wiceprez.), Zdzisław Jasielski Irena Jasielska, Wanda Jasielska, Zbigniewa Bieniasiowa, Aleksander Kujawski.
5. Zdzisław Jasielski.

SĄD OKRĘGOWY W TARNOWIE.

1. Firm. 210/28. Spółdz. I.V.24. — 12.I. 1929 r.
2. BANK SPÓŁDZIELCZY W MIELCU Z NIEOGR. ODP. Spółdzielnia Kredytowa, Mielec.
3. Zł. 300.000. — Udziałów 3.000.
4. Dyr.: Franciszek Rink, Andrzej Leyko, Jakób Maziarz. Zast.: Jan Jabłoński.
5. Podp. 2-ch Dyr. lub 1 Dyr. i Zast.
6. Statut uchwal. przez Walne Zgromadzenie Czł. dn. 4.VI. 1928 r. a zarej. uchwałą Sądu Okręgowego w Tarnowie 12.I. 1929 r.

SĄD OKRĘGOWY W TORUNIU.

1. Nr. rej. handl. 125 z dnia 13.X. 1923 r.
2. POMORSKA DRUKARNIA ROLNICZA, Spółka Akcyjna Toruń, Bydgoska 56.

3. Zł. 200.000. — 900 akc. na okaziciela à Zł. 200 i 100 akc imiennych uprzywil. à Zł. 200.
4. Stefan Jeske (Prezes), Jan Karolczak. Rada Nadz.: Dr. Kazimierz Esden-Tempski (Prezes), Jan Donimirski i Dr. Marceli Różański, Stanisław Nożyński.
5. Prezes: St. Jeske, samodzielnie; Dyr. i członek Zarz. Karolczak, prokurent: J. Kuszel i Troczyński łącznie we dwóch.
6. Kontrakt Nr. 217, rej. not. za rok 1923.

SĄD OKRĘGOWY W WADOWICACH.

1. 8.VII. 1921 r. L. firm. 7 1921.
2. EMIL KUŹNICKI, FABRYKA TEKTURY DACHOWEJ, PRODUKTÓW CHEMICZNYCH i ASFALTU, Sp. Akc. Oświęcim 2. Oddziały: Sosnowiec.
3. Zł. 300.000. — Akcyj 3.000 à Zł. 100 nom. wart.
4. J. Lieberman, J. Adler. Rada Zawiad.: E. Kuźnicki — Prezes, F. Mierzejewski, inż. W. Schweitzer, prof. dr. K. Berliner, R. Saewy, J. Lieberman, J. Adler.
5. Dyr. J. Lieberman i J. Adler. Prokurent: Jan Löw.
6. Rok założenia: 1921. Przedsiębiorstwo istnieje od 1888 r.

---

1. 82. — 3.IV. 1900 jako Sp. Handl. 1889 r.
2. „ŻYWIECKA FABRYKA PAPIERU SP. AKC. W ŻYWCU" „Société Anonyme de Papeteries de Saybusch".
3. Zł. 3.400.000. — Akcyj 10.000 à Zł. 340.
4. Dyrekcja: Gener. Dyr. Inż. Ignacy Serog. Dyr. Arthur Wechsberg, Dyr. Adolf Bathelt. Zarząd: Inż. Ignacy Serog (Prezes), Konsul Ryszard Bathelt (Wiceprez.), Artur Wechsberg, Adolf Bathelt, Alfred Herholz, Dr. Maks Singer, Oskar Serog, Arnold Kornblüh, Erwin Bathelt.
5. Prokura kolektywna z 1 Czł. Zarz. posiadają: Inż. Karol Müller i Karol Stieffel.

---

1. Nr. Firm. 147/19 z dn. 5.VII. 1919 r.
2. ARCYKSIĄŻĘCY BROWAR W ŻYWCU, woj. Krakowskie.
4. Dyrektor Inż. Stanisław Fox.

SĄD OKRĘGOWY W WILNIE.

1. Nr. 171 — 10.IV. 1924 r.
2. HUTY SZKLANE J. STOLLE „NIEMEN", Sp. Akc. Niemen, powiat Lida.
3. Zł. 795.000. — Akcyj 25.000.
4. Józefa Stollowa — Prezes, Br. Stolle — Dyr. Zarz., F. Stolle — wiceprez. i zast. Dyr. Zarz.
5. Dyr. Zarz.: Br. Stolle, zast. Dyr. Zarz.: F. Stolle.
6. Rok założenia 1891.

---

1. Nr. 50 z dn. 20.IV. 1929 r.
2. WILEŃSKI BANK ZIEMSKI, Spółka Akcyjna, Wilno, ul. Mickiewicza 8.
3. Zł. 6.300.000. — Akcyj 42.000 à Zł. 150.
4. Zarząd: Prezes—Aleksander Meysztowicz. Czł.: Marjan hr. Broel-Plater, Kazimierz Świątecki, Stanisław Bochwic, Bohdan Szachno.
5. Do podp. czeków obok podp. Czł. Zarz. upoważ. Kazimierz Prekier, Walenty Skorupski i Zygmunt Witwiński.
6. Ustawa.

SĄD OKRĘGOWY WE WŁOCŁAWKU.

1. Nr. 39 — 29.V. 1922 r.
2. DOM ROLNICZY, FABRYKA MASZYN I ODLEWNIA ŻELAZA H. MÜHSAM, Sp. Akc. Włocławek.
3. Zł. 600.000. — Akcyj 12.000 à Zł. 50 na okaz.
4. Prezes—Hugo Mühsam, Dyr. Zarządz. Domu Roln.: Otto Mühsam, Dyr. Zarządz. Fabr.: Wiktor Mühsam.
5. Podp. wyżej pomienieni.
6. Statut Sp. zatw. w dn. 10.III. 1922 r. przez Min. Przem. i Handlu oraz Skarbu. Akt organ. zezn. przed Not. Bohdanem Kowalewskim we Włocławku 28.IV. 1922 r. Nr. 779.

---

1. B. 45 — 29.XII. 1922 r.
2. ZAKŁADY CERAMICZNE „RUMAKI", Sp. Akc. Rumaki, poczta Brześć-Kujawski, powiat Włocławski.
3. Zł. 630.000. — Akcyj 45.000.
4. Zarząd: Kazimierz Grodnicki i Włodzimierz Grodnicki, Ks. Paweł Żałuska. Dyr. Zarządz.: Inż.-ceramik: Wacław Konieczny.
6. Rok założenia 1922.

---

1. B. Nr. 81.
2. TOWARZYSTWO CUKROWNI „BRZEŚĆ-KUJAWSKI", Spółka Akcyjna. Warszawa, Traugutta 3.
3. Zł. 4.800.000. — Akcyj 16.000 à Zł. 300.
4. L. Nowakowski (Dyr. Zarz.), J. Dębicki, Dyrektor. Zarząd: St. Watraszewski (Prez.), L. Nowakowski (Wiceprez.), Tadeusz Karszo-Siedlewski.
5. Józef Dębicki, Józef Lutomski i Leopold Nosarzewski.
6. Statut Towarzystwa Cukrowni „Brześć Kujawski", Spółka Akcyjna. Sp. zawiązana w r. 1893.

Uwaga: Bilans zamieszczony na str. 559.

SĄD OKRĘGOWY W ZAMOŚCIU.

1. B.X. 1952 poz. 3007 i Dz. R. H. 197/20. 10.I. 1924 r. Dział A. Nr. 1515.
2. POLSKI PRZEMYSŁ DRZEWNY, CZERSKI i JAKIMOWICZ. Fabryka mebli giętych i tartaki. Siedziba: Zwierzyniec n/W.
3. 500.000 koron.
4. Stanisław Czerski i Inż. Szczepan Jakimowicz.
5. Podp. każdy ze wspóln. samodzielnie pod stemplem firmy.
6. 1) w Radomiu przed Not. Przyłuskim 18.X. 1919 r. Nr. 1720 i 2) u tegoż Not. 8.XI. 1923 r. Nr. 793.

---

1. Dz. R. H. 392/25. 30.V. 1928 r.
2. SPÓŁKA AKCYJNA CUKROWNI „WOŻUCZYN", Tomaszów, woj. Lubelskie.
3. Zł. 2.400.000. — Akcyj 9.600 à Zł. 250.
4. Zarząd: M. Broniewski, J. Gliński, O. Sobański, J. Szanecki, A. hr. Szeptycki. Dyr. Zarządz.: Jan Szanecki.
5. Podp. Dyr. Zarządz. weksle 2-ch Czł. Zarządu.

---

1. Nr. 29 — 6.V. 1907 r.
2. ROLNIK W JANOWCU, Spółdzielnia Roln.-Handl. z o. o. Janowiec, pow. Żnin.
3. Zł. 105.000. — Udziałów 525. — Członków 470.
4. Leon Sokołowski, Ludwik Kamiński, Jan Żabiński, Józef Krygier.
5. Pełnomocnik: Bronisław Kęsicki.

Przerachowany bilans brutto na dzień 1 lipca 1928 r. stosownie do Rozporządzenia Prezydenta Rzplitej z dn. 23.III.1928 r.

f. „Górnośląskie Zjednoczone Huty Królewska i Laura".

KATOWICE

Stan czynny

	zł. w złocie	zł. obiegow.	Stan książkowy dn. 30.VI 28 przed przerachowaniem zł.	Nadwyżka po przerachowaniu zł.	Do przeniesienia na 1.VII 1928 po przerachowaniu zł.
1. Nieruchomości i Ruchomości					
dnia 30.VI.28	39901.557.22	12151.131.90	52.052.689.12		52.052.689.12
plus odpisy					
za rok 1926	3765.911.55	340.042.79			
„ „ 1927	3970.067.72	980.878.59		9.056.900.65	9.056.900.65
	7735.979.27	1320.921.38			
Wartość 30.VI.28 bez odpisów	47637.536.49	13472.053.28			
	47637.536.49 x 72%			34.299.026.28	34.299.026.28
Są po przerachowaniu					95.408.615.05
2. Produkty			12.389.409.08		12.389.409.08
3. Materjały			11.068.507.63		11.068.507.63
4. Gotowizna w kasie			98.073.63		98.073.63
5. Weksle w portfelu			708.623.88		708.623.88
6 Weksle w inkasie			577.564.75		577.564.75
7. Kasa oszczędności pracowników			57.866.31		57.866.31
8. Dłużnicy			24.543.706.30	6.279.06	24.549.985.36
9. Papiery wartościowe			598.706.85		598.706.85
10. Oddziały			913.101.25	7.000.—	920.101.25
11. Hipoteki			106.966.90	43.485.46	150.452.36
12. Kaucje			354.417.59		354.417.59
13. Pożyczki			10.000.—		10.000.—
14a) Robocizna, pensje, ciężary społeczne, deputaty i t. p.			31.119.478.48		31.119.478.48
b) Waloryzacja wkładów oszczędn. pracowników			1.600.113.97		1.600.113.97
c) Surowce i materjały ruchu			65.411.528.54		65.411.528.54
d) Różnice kursu, odsetki i t. p.			337.270.53		337.270.53
e) Koszty ogólne i wydatki ruchu			2.344.852.22		2.344.852.22
f) Prowizje			256.428.58		256.428.58
g) Podatki			5.802.690.82		5.802.690.82
			210.351.998.43	43.412.691.45	253.764.689.88

Stan bierny

	Stan książkowy dn. 30.VI.28 przed przerachowaniem zł.	Nadwyżka po przerachowaniu zł.	Do przeniesienia na 1 VII.1928 po przerachowaniu zł.
1. Kapitał akcyjny	50.000.000.—	34.000.000.—	84.000.000.—
2. Fundusz rezerwowy	3.118.649.26	246.545.74	3.365.195.—
3. Rezerwa amortyzacyjna	5.752.765.41	9.056.900.65 86 512.31	14.896.178.37
4. Skonsolidowane zobow. zagwarant.			
a) Obligacje M 2723.425.—	5 801.712 28	544.68	5.802.256.96
b) Hipoteki „ 640.761.98	1.365.036.43	106.97	1.365.143.40
c) Wierzytelność Wollheima „ 370.430.—	789.127.03	74.09	789.201.12
5. Wierzyciele			
a) Różni dostawcy	18.808.935.02	8.958.13	18.817.893.15
b) Akcepty	2.906.258.88	110.22	2.906.369.10
c) Długi bankowe	4.326.791.48	5 938.66	4.332.730.14
6. Niezapłacone udziały	390.650.—	7.000.—	397.650.—
7. Rezerwa Kasy pensyjnej	396.409.—		396.409.—
8. Produkcja	113.977.650.81		113 977.650.81
9. Różni	816.918.25		816.918 25
10. Zysk przeniesiony z roku 1926/1927	1.901.094.58		1.901.094.58
	210.351.998.43	43.412.691.45	253.764.689.88

Uwaga! Rejestr zamieszczony na str. 541.

Fabryka Krzeseł Gościcino Spółka Akcyjna

W GOŚCICINIE (POMORZE)

Stan czynny — **STAN RACHUNKÓW NA 30 CZERWCA 1928 R.** — **Stan bierny**

	Zł. gr.	Zł. gr.		Zł. gr.	Zł. gr.
Grunta i budynki	630.000.—		Kapitał akcyjny		1.000.000.—
przychód	6.048.74	636.048.74	4½% obligacje hipoteczne		12.629.40
Maszyny i urządzenia	217.962.39		Fundusz rezerwowy		160.000.—
przychód	34 553.11	252.515.50	Amortyzacja	71.710.89	
Zapasy drzewa	791.290.49		Przychód za rok 1927/1928	75.408.15	147.119.04
Półwyroby	108.440.82				
Wyroby gotowe	211.701.57		Wierzyciele		1.054.346.70
Zapasy materjałów	118.131.41	1.229.564.29	Akcepty		61.673.68
Papiery wartościowe		3.601.—	Zobowiązania poręczeniowe zł. 137.000.—		
Dłużnicy		261.561.01			
Weksle		57.225.16	Czysty zysk za rok 1927/1928	43.053.81	
Kasa		5.117.89	Przeniesienia strat z roku zeszłego	33.169.04	9.884.77
Poręczenia zł. 137.000.—					
		2.445 653.59			2.445.653.59

Straty — **RACHUNEK STRAT I ZYSKÓW ZA ROK 1927/28.** — **Zysk**

		Zł. gr.		Zł. gr
Straty z przeniesienia z dnia 1 lipca 1927		33.169.04	Zysk z produkcji	798.886.29
Koszty fabrykacyjne i handlowe		606.241.95	Czynsze	3.999.03
Odsetki		78.181.41		
Amortyzacja		75 408.15		
Czysty zysk za rok 1927/1928	43.053.81			
Przeniesienie strat z roku zeszłego	33.169.04	9 884.77		
		802.885.32		802.885.32

Zgodność powyższego bilansu oraz straty i zyski z prawidłowo prowadzonemi książkami poświadcza: Gościcino, Pomorze dnia 18 grudnia 1928. Alojzy Kamrowski zaprzysiężony rewizor ksiąg.

Stan czynny — **PRZERACHOWANY BILANS NA 1 LIPCA 1928 R.** — **Stan bierny**

Stosownie do Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928, ogłoszonego w Dzienniku Ustaw № 38 z dnia 26 marca 1928.

	Zł. gr.	Zł. gr.		Zł. gr.	Zł. gr
Grunta i budynki	636.048.74		Kapitał akcyjny	1.000.000.—	
Nadwyżka z przerachowania	451.950.60	1.087.999.34	z przerachowania	500.000.—	1.500.000.—
Maszyny i urządzenia	252.515.50		4½% obligacje hipoteczne		12.629.40
Nadwyżka z przerachowania	145.791.91	398.307.41	Fundusz rezerwowy	160.000.—	
Zapasy drzewa	791.290.49		z przerachowania	21.948.76	181.948.76
Półwyroby	108.440.82				
Wyroby gotowe	211.701.57		Amortyzacja	147.119.04	
Zapasy materjałów	118.131.41	1.229.564.29	z przerachowania	75.793.75	222.912.79
Papiery wartościowe		3.601.—	Wierzyciele		1.054.346.70
Dłużnicy		261.561.01	Akcepty		61.673.68
Weksle		57.225.16	Zobowiązania poręczeniowe zł.137.000.—		
Kasa		5.117.89			
Poręczenia zł. 137.000.—			Rachunek strat i zysków		9.884.77
		3.043.396.10			3.043.396.10

Rada nadzorcza składa się z następujących członków:

Adolf Daube, przemysłowiec, Łódź.
Karol Seering, tajny radca rządowy, Gdańsk-Wrzeszcz.
Maksymiljan Jankowski, dyrektor fabryki, Bygdoszcz.
Karol Klauze, architekt, Łódź.
Ryszard Marx, konsul, dyrektor banku, Gdańsk.
Teodor Steigert, Przemysłowiec, Łódź.
Albert Zucker, dyrektor banku, Łódź.

Zgodność powyższego bilansu poświadcza:

Gościcino, dnia 18 grudnia 1928 r. Alojzy Kamrowski zaprzysiężony rewizor ksiąg.

Gościcino, (Pomorze) dnia 29 grudnia 1928 r.
FABRYKA KRZESEŁ GOŚCICINO Spółka Akcyjna.

J. Mack — A. Jahnz.

Przerachowany bilans brutto na dzień 1 Lipca 1928 r.

Stosownie do rozporządzenia Prezydenta Rzpl tej z dn. 22 marca 1928 r.

Towarzystwa Górniczo-Przemysłowego „SATURN" Spółka Akcyjna Sosnowiec

AKTYWA

Koncesje	25.569.103.14	
Wyłączności górnicze	21.428 57	25.590.531.71
Dobra i lasy	3.928.856.79	
Place i grunta	813.046.53	
Budynki kopalniane i domy mieszk.	40.468.310.68	
Maszyny, urządzenia techniczne i ruchomości	20.054 036 65	
Budynki, maszyny i urządzenia cegielni w Rogoźniku	424.022.05	
Budowle i urządzenia w wykonaniu	391.208.24	66.089.480.94
Rachunki bieżące w bankach	470.584.40	
Kasy	41.035.93	
Weksle i przekazy	563 068.16	
Papiery procentowe i wartościowe w kasie i depozytach	457.613.26	
Kaucje otrzymane	89 817.50	
Dłużnicy	3 012.280.51	4.634.395.76
Materjały w magazynach	1.668.880.94	
Produkty	128.232.55	1.797.113.49
Papiery proc. im. ś. p. J. Kunitzera	5.838.—	
Depozyty członków Rady Zarządz.	420.000.—	
Różni za akcepty gwarancyjne	100.000.—	525.838.—
Sumy przejściowe	41.058.82	
Eksploatacja dóbr i lasów	304.940.27	345.998 89
		98.983.362.79

PASYWA

Kapitał akcyjny 150000 szt. akcyj po zł 200		30.000.000.—
Kapitał zapasowy		2.153.727.23
Kapitał amortyzacyjny		35 148.294.88
Kapitał rezerwowy		26.028.493.85
Kapitał konwersyjny obligacyj		1.802 047.50
Wierzyciele		1.026.700.26
Podatek majątkowy — pozostałość		258.176.64
Dywidenda niewypłacona		74 405.06
Składający kaucje		104.714 17
Produkty dóbr i lasów		62.553.—
Fundusz im. śp. J. Kunitzera	5.838.—	
Akcepty gwarancyjne	100.000.—	
Depozyty członków Rady Zarządzającej	420.000.—	525.838.—
Zysk za 1928 r.		1.766.194.25
Procenty		32.217.65
		98.983.362.79

Główny Buchalter
Czesław Pogorzelski.

Komisja Rewizyjna:
S. Chromański, W. Gerlicz, M. Lempicki, A. Neumann, A. Pałuszny.

Rada Zarządzająca:
Prezes K. Scheibler, Dr A. Biedermann, L. Herbst, Dr. M. Reicher, K. W. Scheibler, H. Grohmann, Dr. H. Biedermann.

UWAGA! rejestr zamieszczony na str. 550

Przerachowany bilans brutto na dzień 1 lipca 1928 r.

Stosownie do rozporządzenia Prezydenta Rzplitej z dn. 22.III.1928 r.

Goleszowskiej Fabryki Portland-Cementu S. A. Goleszów

Aktywa

	Złote i grosze		
R-k nieruchomości	1.517.862.47	990.991.32	2.508.796.79
„ maszyn i przyrządów	2.001 388.13	1 033.349.09	3.084 737.22
„ papierów wartościowych			202 523.96
„ kasy			4.761.11
„ kontokorent dłużnicy a)	1.164.470.73		
b) w obcych wal.	514.752 66		1.679.223.39
Zasoby towaru i materjałów			1.429.469.94
Koszta handlowe i odsetki			372.057.01
Podatki			133.285.51
		2.024.343.41	9.364.754.66

Pasywa

	Złote i grosze		
R-k kapitału akcyjnego	1.500.000.—	1.500 000.—	3.000.000.—
„ funduszu zapasow.			300.000.—
„ funduszu rezerw. specjaln.			420.000.—
„ funduszu rezerw. na pod. majątk.			107.179.73
„ funduszu zap. mor.			55.000.—
„ dywidend niezrealizow. kupony			15.515.—
„ funduszu amortyz.	383.260.68	524.343.41	907.604.09
„ kontokorent wierzycieli a)	1.831.601.42		
b) w obcych wal.	1.802.857.93		3.634.459.35
Sprzedaż			917.081.79
Przeniesienie zysku z roku 1927			27.914.70
		2.024.343.41	9.364.754.66

Goleszów, dnia 29 października 1928.

GOLESZOWSKA FABRYKA PORTLAND-CEMENTU S. A.

Pusch m. p. *ppa. Jeziorski m. p.*

Dr. Alfred Michl, notarjusz m. p.

Niniejszy przerachowany majątkowy bilans brutto jako sporządzony zgodnie z przepisami rozporządzenia Prezydenta Rzp. z dnia 22 marca 1928, Dz. U. R. P. Nr. 38 zatwierdzamy w myśl art. 7 cytowanego rozporządzenia.

Komisja rewizyjna:

Zygmunt Pollak m.p. R. Springer m.p. Franciszek Uitz m. p.

UWAGA! rejestr zamieszczony na str. 540.

Bilans na dzień 31 grudnia 1928 r.

Fabryki Czekolady „GOPLANA" Sp. Akc. Poznań, Św. Wawrzyńca 28.

STAN CZYNNY

		Złote
Kasa		25.171,91
Banki		7.878,66
P. K. O.		24.044 95
Dłużnicy za towary	zł. 931.958,29	
Dłużnicy za weksle do inkasa	„ 255.916 90	1.187.875,19
Weksle		75.669,75
Towary	zł. 131.317.22	
Surowce	„ 329 014.20	
Opakowanie	„ 120.580 02	
Potrzeby fabryczne	„ 20.365,30	601.276 74
Budynki fabryczne		918.290.10
Grunt fabryczny		102.843,—
Dom mieszkalny		37.208,08
Maszyny		1.176.[illegible]38 —
Formy		35.569,52
Samochody		73.338,59
Ruchomości		13.161,38
Procenty antycypowane		13.032,—
		4.292.097,87
Dłużnicy za kaucje hipoteczne		1.420 240 —
„ „ obligo wekslowe		333.969.28
		6.046.307,15

STAN BIERNY

		Złote
Kapitał akcyjny		450.000.—
Kapitał amortyzacyjny		210.957,36
Fundusz rezerwowy		105.861,56
Banki		90.587,61
Wierzycieli za towary	zł. 429.515,98	
Wierzycieli za podatki	„ 251.955,02	681.471.—
Akcepty		1.677.532,93
Długi przedwojenne zahipotekowane na przedsiębiorstwie		18.636 98
Dywidenda niewypłacona		5 620.43
Rezerwa z przewalutowania		954.882,90
Pozostałość z roku ubiegłego		54.11
Zysk w roku 1928		92.492.69
		4 292.097,87
Hipoteki kaucyjne		1.420.240.—
Weksle gwarancyjne		333.969,28
		6.046.307.15

Potwierdzamy zgodność z inwenturami i książkami handlowemi.

POZNAŃ, dnia 6 marca 1929 r.

UWAGA! rejestr zamieszczony na str. 547.

„POWIERNIK,"
Spółka Rewiz.-Powiernicza
Thiel i Marciniak.

Przerachowany bilans brutto na dzień 1 lipca 1928 r.

Stosownie do rozporządzenia Prezydenta Rzplitej z dn. 22 III.1928 r.

Fabryka Przetworów Ziemniaczanych „LUBAŃ"

Tow. Akc. w Luboniu, pow. Poznań.

AKTYWA

	Nieprzerachowany Zł.	Przerachowany Zł.
Gotówka w kasie i bankach	610.576,23	610.576,23
Weksle	102.916.64	102.916.64
Papiery wartościowe	1.743.76	1.743 76
Dłużnicy	885.526 59	885.526.59
Wartości magazynowe	441.953 07	441.953,07
Towary	1.438.295,05	1 438.295.05
Grunty	158.595,—	158.595,—
Budynki	2.777.161.84	3.235.135.70
Maszyny i urządzenia fabryczne	3.896.248.12	5.276.547,63
Bocznica	250.000.—	325.000.—
Ruchomości	14.347.01	14.347.01
Zaprzęg	1.—	1.—
Samochody	1.—	1.—
Licencje	10.600.—	10.600.—
Odsetki i prowizje	697.798,09	697.798.09
Koszty fabryczne	630.994,94	630.994.94
Koszty produkcji	1.782.992.23	1.782.992.23
Koszty ogólne	693.186,41	693 186.41
	14.392.936,98	16.306.210.35
Dłużnicy z poręczenia	1.955.700,—	1.955.700.—
	16.348 636 98	18.261.910.35

PASYWA

	Nieprzerachowany Zł.	Przerachowany Zł.
Kapitał akcyjny	1.110.000.—	3.000.000.—
Fundusz rezerwy nadzwyczajnej	3.245.946.49	5.159.219.86
Fundusz dla urzędników i robotników	10.000.—	10.000.—
Wierzyciele	4.881.422.29	4.881.422.29
Sumy przechodnie	27.606.83	27.606.83
Wątpliwe pretensje	131.—	131.—
Akcepty	292.830.41	292.830.41
Rachunek sprzedaży	2.921.747.27	2.921.747.27
Wydział gospodarczy	1.678.23	1.678.23
Różnice kursowe	11.574.46	11.574.46
Fundusz rezerwy specjalnej	1.890.000.—	
	14.392.936.98	16.306.210.35
Akcepty gwarancyjne	1.955.700,—	1.955.700.—
	16.348.636.98	18.261.910.35

Lubań, 30 listopada 1928 r.

RADA NADZORCZA:
S. Suryn.

„Lubań"
Fabryka przetworów ziemniaczanych
TOW. AKC.
N. Pawłowski.

KOMISJA REWIZYJNA:
Dr. Piechocki. *E. Wendorff.*

UWAGA! rejestr zamieszczony na str. 547.

Bilans Lubelskiego Syndykatu Rolniczego

Zatwierdzony przez Walne Zgromadzenie

STAN CZYNNY	Zł.	gr.	Zł.	gr.	Zł.	gr.
Kasa	38.559	89				
Banki	30.359	28	68.919	17		
Portfel weksli			226.797	93		
Nieruchomości	3.120.595	16				
Budowle na grunt. dzierżaw.	234.438	37	3.355.033	53		
Należności zabezpieczone hipotecznie	341.304	58				
Odbiorcy	665.498	12				
Dłużnicy	312.439	76	1.319.242	46		
Towary			3.155.346	83		
Ruchomości	190.832	06				
Inwentarz żywy	22.715	—	213.547	06		
Udziały, papiery procentowe i akcje			143.510	87		
Dostawcy			54.101	48		
„Kooperacja Rolna" R-k Zadatków na towary			268.782	32		
Różni			26.577	88		
Kaucje i depozyty			5.140	19		
Awanse pracowników			48.237	94		
Sumy Przechodnie			41.024	13		
Weksle w dyskoncie			2.786.840	84		
Różni za weksle zdyskontowane w 1914/15 r.			39.303	03		
Różni za papiery procentowe w zastawie			3.781	50		
Gwarancje żyrowe			50.000	—	11.806.187	16
Strata netto					265.671	45
					12.071.858	61

Rachunek Strat i

STRATY	Zł.	gr.	Zł.	gr.	Zł.	gr.
Koszty handlowe	1.022.793	89				
Patenty, podatki i świadcz. socjal.	478.046	01	1.500.839	90		
Amortyzacje			52.759	64		
Procenty			415.295	02		
Różne			41.373	90	2.010.268	46
					2.010.268	46

Przerachowany bilans brutto na dzień 1 lipca 1928 r.

Stosownie do rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22. III. 1928 r. (Dz. U. Rz. P. Nr. 38).

NAFTOWEJ SP. AKC. „BITUMEN", Borysław.

	Przed przeliczeniem Winien	Ma
Kapitał akcyjny	—	1.200.000.—
Koszta założenia Spółki	25.910.07	—
Koszta ogólne	6.057.25	—
Prawa naftowe	2.324.680.47	—
Odsetki	503.28	9.771.76
Koszta ruchu kopalń	89.430.14	—
Dłużnicy i wierzyciele	2.409.771.76	3.646.581.21
Łącznie	4.856.352.97	4.856.352.97

	Po przeliczeniu Winien	Ma
Kapitał akcyjny	—	1.200.000.—
Koszta założenia Spółki	25.910.07	—
Koszta ogólne	6.057.25	—
Prawa naftowe	2.324.680.47	—
Odsetki	503.28	9.771.76
Koszta ruchu kopalń	89.430.14	—
Dłużnicy i wierzyciele	2.409.771.76	3.646.581.21
Łącznie	4.856.352.97	4.856.352.97

Komisja rewizyjna potwierdza zgodność bilansu z księgami i alegatami
Dr. Nebenzahl m. p. Dr Fr. Jonasz m. p. Markus Lindenbaum m. p.
Dr. Kreisberg m. p. Dr. B. Klarfeld m. p.

Borysław, 20 grudnia 1928 r.
BITUMEN
Naftowa Spółka Akcyjna

Uwaga: Rejestr zamieszczony na str. 549.

Spółki Akcyjnej w dniu 31.XII. 1928 roku.

Akcjonarjuszów w dniu 13 maja 1929 roku.

STAN BIERNY		Zł.	gr.	Zł.	gr.	Zł.	gr.
Kapitał Akcyjny		1.200.000	—				
„ Zasobowy		539.518	14				
Specjalna Rezerwa do dyspozycji Walnego Zgromadzenia		600.000	—				
Kapitał Amortyzacyjny:							
nieruchomości	Zł. 524.363.16						
budowli na grunt. dzierżaw.	„ 59.043.06						
ruchomości	„ 81.342.47						
inwentarza żywego	„ 14.080.—	678.828	69	3.018.346	83		
Banki				145.825	63		
Odbiorcy				162.084	33		
Dostawcy				647.810	12		
„Kooperacja Rolna"				2.925.315	03		
„ „ za towary niefakturowane				64.085	46		
Różni				292.914	34		
Izba Skarbowa — za podatki				166.269	06		
Biuro Sprzedaży Soli				6.068	58		
Kasa Przezorności				41.121	19		
Akcepty				1.395.042	94		
Zadatki na towary				79.726	40		
Kaucje i depozyty				2.280	—		
Dywidenda niepodniesiona				22.416	48		
Pożyczki hipoteczne				8.490	72		
Awanse Pracowników				8.090	69		
Sumy Przechodnie				206.045	44		
Obligo weksli w dyskoncie				2.786.840	84		
Banki za weksle zdyskontowane w 1914/15 r.				39.303	03		
Papiery procentowe w zastawie				3.781	50		
Akcepty gwarancyjne				50.000	—	12.071.858	61
						12.071.858	61

Zysków za 1928 rok.

ZYSKI	Zł.	gr.	Zł.	gr.	Zł.	gr.
Zysk na towarach i ziemiopłodach			1.385.400	22		
„ „ różnicy kursu			3.744	25		
Prowizje komisowe			102.294	08		
Różne zyski			253.158	46	1.744.597	01
Strata netto					265.671	45
					2.010.268	46

Walne Zgromadzenie Akcjonarjuszów postanowiło pokryć straty w następujący sposób: ze Specjalnej Rezerwy do dyspozycji Walnego Zgromadzenia zł. 200.000 — pozostałe zł. 65.671.45 z Kapitału Zasobowego.

Przerachowany bilans brutto na dzień 1 lipca 1928 r.

Stosownie do rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 22. III. 1928 r. (Dz. U. Rz. P. Nr. 38).

ZAKŁADY PRZEMYSŁU WŁÓKIENNICZEGO JÓZEF RICHTER, SP. AKC.

Łódź, Ks. Skorupki 19.

Stan czynny.

Tereny	zł. 1,148.896.08
Budynki	2,190.858.60
Maszyny i urządzenia	3.961 859.44
Gotowizna i papiery wartościowe	43.474.75
Weksle	118.815 40
Koszta fabrykacji	6.965.294.22
Wątpliwe należności	2.697.35
	zł. 14.431.897 84

Stan bierny.

Kapitał zakładowy	zł. 4.200.000.—
„ zapasowy	462.564.89
„ amortyzacyjny	1.117.951.96
Akcepty	2.632.437.75
Hipoteka	30.300.—
Rach. Konto-Kurentu	1.968.607.63
Niepodjęte jednorazowe wynagrodzenie dla zarządu	132.000.—
Niepodjęta dywidenda	213.750.—
Pozostałość na r-ku Towarów	3.671.632.51
„ zysku z roku 1927	2.653.10
	zł. 14.431.897.84

ZAKŁADY PRZEMYSŁU WŁÓKIENNICZEGO JÓZEF RICHTER—SPÓŁKA AKCYJNA ŁÓDŹ, KS. SKORUPKI 19.

Uwaga. Rejestr zamieszczony na str. 545.

Przerachowany bilans brutto na dzień 1 lipca 1928 r.

Stosownie do rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22. III. 1928 r. (Dz. Urz. Rz. P. Nr. 38 poz. 352)

INSTYTUTU WYDAWNICZEGO „BIBLJOTEKA POLSKA"

Warszawa, Nowy-Świat 23/25.

Aktywa.

		Sumy Przed przerach.	Sumy Po przerach.
1.	Kasa	13.275,74	13.275 74
2.	Weksle w portfelu	7.219,28	7.219,28
3.	Papiery proc. i udziały	8.053,75	8.053.75
4.	Autorzy	11.901,11	11.901,11
5.	Papier i inne materjały surowe	263.285,—	263,285,—
6.	Wydawnictwa	725.728 05	725,728.05
7.	Księgarnia	108.407,57	108,407 57
8.	Maszyny i urządzenia fabr.	668,120.13	1,097.859,76
9.	Ruchomości	8.213,63	8 213.63
10.	Nieruchomości	322.337,91	540.550,60
11.	Produkcja	565,590,87	565,590.87
12.	Procenty	21,182.58	21,182.58
13.	Koszty handlowe	244.69 1,16	244,693.15
14.	Różnice kursowe	16,27	16,27
		2 968.025 05	3,615 977.37

Pasywa.

		Sumy Przed przerach.	Sumy Po przerach.
1.	Kapitał Zakładowy	500 0 0 —	500.000 —
2.	Fundusz Zasobowy	182.668.97	182.668.97
3.	Kapitał Rezerwowy	—	426.287,83
4.	Kapitał Amortyzacyjny	354.971 33	576,635.82
5.	Akcepty	82.956 44	82.956 44
6.	Wierzyciele	512 535,18	512.535.18
7.	Księgarze	11,851,61	11,851,61
8.	Banki	249.121,10	249 121.10
9.	Faktury	850.889,68	850,889.68
10.	Sumy Przechodnie	209,080,74	209,080.74
11.	Niewypłacona dywidenda	13 950,—	13.950. —
		2,968,025 05	3,615 977,37

Protokół Komisji Rewizyjnej

Instytutu Wydawniczego „Bibljoteka Polska" Sp. Akc.

Komisja Rewizyjna Instytutu Wydawniczego „BIBLJOTEKA POLSKA" Sp. Akc. sprawdziła przedstawiony jej przerachowany bilans brutto na 1 Lipca 1928 r., stosownie do rozporządzenia Pana Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 marca 1928 r. (Dz. U. Rz. P. Nr. 38 poz. 352) sporządzony i porównała go z książkami i dokumentami.

Komisja Rewizyjna znajduje przerachowanie w zupełnym porządku — zgodnie z Ustawą. Suma z przerachowania wynosi zł. 647.952.32, z której to sumy zł. 221.664.49 zostało przeniesione na kapitał amortyzacyjny, pozostała zaś suma zł. 426.287.83 została postawiona do dyspozycji Ogólnego Zebrania.

Warszawa, dnia 30 listopada 1928 r.

(—) *Henryk Sachs*
(—) *Mieczysław Tuchs*
(—) *Stanisław Lipiński*
(—) *Cezary Lagiewski*
(—) *Jan Nowicki.*

UWAGA! rejestr zamieszczony na str. 532.

Przerachowany bilans brutto na dzień 1 lipca 1928 r.

Stosownie do rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22. III. 1928 r.

TOW. CUKROWNI I RAFINERJI „GOSŁAWICE", SP. AKC. Gosławice p. Konin.

Stan czynny.

	niepzerachowany	przerachowany
Grunty	128.705.—	221.372.00
Budowle	1.657.986.32	2.424.667.98
Maszyny, aparaty i urządz. techn.	3.538.789.13	4.777.921.36
Instalacja Elektryczna	104.373.95	142.325.41
„ Telefoniczna	22.477.95	22.477.95
„ Torfowa	31.209.—	31.209.—
Wodociągi i urządzenia wodne	93.224.—	126.784.64
Wagi	89.001.13	89.001.14
Kolejki:		
tabor kolejkowy	77.689.—	—
linja Wąsosze-Piotrkowice-Ślesin	97.701,68	269.179.19
„ Nykiel Ziemięcin	210.346,16	210 346.16
„ Budzisław-Marszew	16.323.12	16.323,12
„ Adamowo-Naprusewo	97.871,69	97.871,69
Bocznice szerokotorowe	959.197.90	1.017.651,46
Ruchomości	159.785,66	159 785 66
Inwentarz żywy	11.921.95	11.921.95
Lokomocja samochodowa	119.426.—	119.426.—
Magazyn Efektów	550.882.74	550.882.74
Kasa	25.568.03	25.568.03
Przebudowa fabryki i nowe urządz.	718.063.51	718 063.51
Kaucje	35 506.60	38.506.60
Dłużnicy	4.767.617,19	4.767.617,19
Depozyty	6.0.—	600.—
Udziały	11.429.67	11.429.67
Papiery wartościowe	4.453,03	4.453,03
Sumy przechodnie	287.105,17	287.105,17
Rachunek Produkcji	1.166.521,80	1.166.521,80
Straty	630.515 17	—
	15.603.693 55	17.306.013,04

Stan bierny.

	niepzerachowany	przerachowany
Kapitał Akcyjny	4.080.000 —	5.100 000.—
„ Amortyzacyjny	1.959.988.90	2.488.978,17
„ Zasobowy	568.23 .22	721.561,44
Fundusz Stypendjalny	16.305,85	16.302.85
Wierzyciele	6.314.914,37	6.314.914,37
Akcepty	2.153 932.24	2.153 932.24
Akcyza zakredytowa	497.032 55	497.032.55
Depozytarjusze	600.—	600.—
Dywidenda niepodniesiona	12.691.42	12.691.42
	15.603,693.55	17 306.013.04

Zarząd (podpisali) *Kazimierz Hr. Kwilecki*
Stanisław Mańkowski
Janusz Chrzanowski
Julian Kroczkiewicz

Dyrektor (podpisał) *Józef Bolesławski*
Główny Buchalter (podpisał) *Marjan Bekker.*

UWAGA! rejestr zamieszczony na str. 541.

BILANS SPÓŁKI AKCYJNEJ P. F.

„Towarzystwo Cukrowni Brześć Kujawski"

na dzień 1-go lipca 1928 roku

po przerachowaniu stosownie do rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r.

Stan czynny

	Złote i grosze	
A Grunty, budowle, maszyny i urządzenia (łącznie z tartakiem) . .		10,061 039.16
B Kolejki podjazdowe zarekwirowane przez Rząd	1.933.815,45	
C Kolejki podjazdowe w zarządzie własnem	2 818,336.44	4,752.151.89
D Osada rolna we wsi Kuczyna . .		131.309.63
E Cegielnia w osadzie Kuczyna . .		1.—
F Osada fabryczna „Huta Helena" (udział)		21 388.20
G Kasa — pozostałość w fabryce i w Warszawie (gotowizna) . .		69.279.63
H Papiery publiczne i udziały w przedsiębiorstwach		342.199.56
I Remanent w dn. 1 lipca 1928 r.:		
1) Cukier gotowy i żółte mączki	2.306,184.87	
2) Melasa	30.400	
3) Materjały w magazynach, nasienie buraczane, węgiel kamienny	834,541.11	
4) Ruchomości	265.792.22	
5) Inwentarz żywy	11.750.—	3.448.668.20
K Wydatki, poczynione na kampanję 1928/29 r.		335,259.49
L Depozyty: 150 szt. akcji T-wa Cukrowni „Brześć Kujawski" (depozyt 3-ch Dyrektorów Zarządu i 2-ch ich zastępców)		45.000.—
M Różni dłużnicy:		
1) Plantatorzy — zaliczki na buraki 1928 r. i dalsze	3.069 378.91	
2) Instytucje bankowe	1.216 216.83	
3) Różni	325 742 62	4,611.338,35
Razem . . .		23 827,635,11

Stan bierny

	Złote i grosze		
A Kapitał zakładowy		4,800.000,—	
B „ amortyzacyjny		3.727.102 20	
C „ zapasowy		3.293.145,95	
D Specjalna rezerwa		1.600.000,—	13.420.248.15
E Wierzyciele T-wa:			
1) Banki:			
zaliczki na cukier eksportowy	2.810,551.07		
różne banki .	217.852.36	3.028.403.43	
2) Kredyt akcyzowy		2.152.773.70	
3) Zobowiązania wekslowe . . .		3.069,595.44	
4) Różni		1.594.328,26	9,845 100.83
F Należności z roku rachunkowego 1927/28			201.883,46
G Deponenci			45.000.—
H Dywidenda do wypłacenia . . .			309.475,84
I Pozostałość zysku z roku operac. 1927/28			5.926,83
Razem . . .			23.827 635,11

UWAGA! rejestr zamieszczony na str. 551.

Przerachowany bilans brutto par 1-go lipca 1928 roku.

Stosownie do rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. ogłoszonego w Dzienniku Ustaw № 38 z dnia 26 marca 1928 r.

f-my „ZAGÓRSKA FABRYKA KRZESEŁ i TARTAKI Sp. Akc." ZAGÓRZE POMORSKIE

Stan czynny

Grunta	14.500.00	
Nadwyżka z przerachowania	9 360 00	23.860.00
Budynki	202 816.53	
Nadwyżka z przerachowania	87,100 64	289.917.17
Maszyny	93.735.41	
Nadwyżka z przerachowania	55.184.40	148 919 61
Urządzenia	3.735.00	
Nadwyżka z przerachowania	2.689.20	6.424.20
Towary		562.650 25
Materjały		24.700.34
Efekty		800.00
Dłużnicy		106,400.68
Weksle		17.533.59
Kasa		3,678.27
Robocizna		110.728.63
Koszta ruchu		4.454 39
Koszta handlowe i koszta podróży		58,500.34
Koszta kredytu i prowizji		36.334.32
Podatki		12.297.22
	zł.	1,407,079.01

Stan bierny

Kapitał akcyjny	300.000.00	
z przerachowania	100.000.00	400.000.00
Rezerwa ustawowa	21.531.45	
z przerachowania	25.797.84	47.329.29
Amortyzacja	59.462.00	
z przerachowania	28.536.40	87.998.40
Hipoteka		8,568 00
Wierzyciele		346,568.02
Akcepty		80,000.00
Fabrykacja		380 638.34
Czynsze		1.042.40
Sumy przechodnie		62.35
Przeniesiony zysk bilansowy		54.872.21
	zł.	1,407,079.01

Zagórze - Pomorskie, pow. Morski dnia 28 grudnia 1928 roku

Przerachowany bilans brutto na dzień 1 lipca 1928 r.
Stosownie do rozporządzenia Prezydenta Rzplitej z dn. 22.III. 1928 r.

Sp. Akc. „KARPINA"

Lwów, 3-go Maja 9.

Stan czynny

		per 30.VI.28 przed przewalutow. Złote	Kwoty do przewal. Złote	per 30.VI.28 po przewalut. Złote
Kasa: Lwów	1.000.43			
Lublin	1 807.27			
Warszawa	228.37	3.036.12		3.036.12
Banki:				
P. B. P. rk. skr.	20.055.97			
P. B. P. rk. Fr. szw.	10.992.75			
P.B.P.rk.Funt.	2.646 00			
Pow.Bk.Kredyt	9.00	33.703.72		33.703.72
Ruchomości		124.145.29		
per 7.III.1925 114 250xl.72 równa się 196.510, podwyższono o			82.260.00	206.405.29
Materjałów leśnych		300.321.97		300.321.97
Kaucja		22 596.00		22.596.00
Dłużnicy		741.971.00		741.971.00
P. K. O.		10.00		10.00
Wola Michowa		25.329.02		25.329.02
Weksle w portfelu		9.014.93		9.014.93
Papiery wartościowe		11.510.00		11.510.00
Koszta handlowe		24.457.10		24.457.10
Eksploatacja Lublina		116.044.34		116.044.34
Podatki		23.800.01		23.800.01
Płac		16.942.00		16 942.00
Eksploatacja Woli Michowej		35.252.35		35.252.35
		1.488.133.85	82.260.00	1.570.393.85

Stan bierny

	per 30.VI.28 przed przewalutow. Złote	Kwoty do przewal. Złote	per 30.VI.28 po przewalut. Złote
Kapitał akcyjny	300.000.00		300.000.00
P.B.P.: ordinario	725.679 09		725.679 09
dolarowy	142.394.64		142 394.64
guldenów gdańsk.	7.401.00		7.401.00
depozytowy	2.120.00		2.120.00
„Własna Chata"	15.000.00		15.000.00
sanacyjny	72.753.28		72.753.28
karoserja	20.000.00		20.000.00
Wierzycieli	116.193.00		116.193.00
Akcepta	46.044.93		46.044.93
Sumy przechodnie	23.200.00		23.200.00
Rachunek strat i zysków	17.347.91		17.347.91
Rezerwa na amortyzację		34.275.00	34 275.00
Rezerwa na wątpliwych dłużnikach		47.985.00	47.985.00
	1.488.133.85	82.260.06	1.570.393.85

UWAGA! rejestr zamieszczony na str. 545.

Bilans na 30.VI 1928 r. za rok handlowy 1927/8.

SP. AKC. „ELEVATOR", Katowice, Kamienna 4.

Stan czynny.

Nieruchomości	5.880.—	
+ nowe inwestycje	40.999 90	46.879.90
Budynki		325.430.13
Maszyny	36.759.57	
+ nowe inwestycje	658.523.65	695.283.22
Efekty		500.—
Kasa		13.187.04
Debitorzy		1.428.093.60
Fabrykaty gotowe, półgotowe, surowiec i materjały pomocnicze		2.052.791.19
		4.562.165.08

Stan bierny.

Kapitał akcyjny		100.000.—
Kapitał rezerw. I		10.000.—
„ „ II		8.000.—
Fundusz amortyzacyjny		
4 % budynki	13.017.20	
10 % maszyny	69.528.30	82.545.50
Akcepty		1.764.132.30
Kredytorzy		307.530.79
Zaliczki		1.347.967.19
Bank		912.970.89
Przeniesienie zysku 1926/27 r.	1.828.93	
Czysty zysk 1927/28 r.	27.189.48	29.018.41
		4.562.165.08

Rachunek zysku i strat.

Koszta	7.910.316.89	Przeniesienie zysku	1 828.93
Czysty zysk	29.018.41	Dochód brutto 1927/28 r.	7.937.506.37
	7.939 335.30		7.939.335.30

Stwierdzam zgodność i rzetelność powyższego bilansu oraz rachunku strat i zysków z księgami handlowemi firmy „Elevator" Sp. Akc. w Katowicach
Katowice, dnia 29 listopada 1928 r.

podp. *PIOTR GDULEWICZ*

Zaprzysiężony rewizor i znawca księgowości na obwód Sądu Okręgowego w Katowicach w charakterze publicznie ustanowionego organu Izby Handlowej w Katowicach.

Katowice, dnia 30 czerwca 1928 r.

ELEVATOR SPÓŁKA AKCYJNA

ZARZĄD. RADA NADZORCZA.

UWAGA! rejestr zamieszczony na str. 542.

B I L A N S

Polskiego Akcyjnego Banku Komercyjnego Spółka Akcyjna

w Warszawie, Aleje Jerozolimskie Nr. 36.

na dzień 1 lipca 1928 r. po przerachowaniu zgodnie z Rozporządz. Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 22 Marca 1928 r.

STAN CZYNNY

Kasa i sumy do dyspozycji w Banku Polskim, P. K. O. i Banku Gospod. Krajowego		244.826.44
Waluty zagraniczne		61 568.61
Papiery wartościowe własne:		
a) pożyczki państwowe	1,434.97	
b) papiery hipoteczne	3.876.53	
c) akcje	314.272.83	319 584.33
Banki krajowe		6.129.82
Banki zagraniczne		60.313.16
Weksle zdyskontowane		1.753.393.63
Weksle protestowane		11.112.75
Rachunki bieżące (salda debetowe)		
a) zabezpieczone	659.597.99	
b) niezabezpieczone	184.115.13	843.713.12
Różne rachunki		76.805.23
Koszty, różnice kursowe i t. p.		123.884.37
		3.501.331.46

STAN BIERNY

Kapitały własne:		
a) zakładowy	1.000.000.—	
b) zapasowy	43 500.—	
c) inne rezerwy	—	
d) fundusz amortyzacyjny	—	1.043.500.—
Wkłady:		
a) terminowe	12.822.—	
b) a vista	787.965.99	800.787.99
Rachunki bieżące (salda kredytowe)		412.300.87
Zobowiązania inkasowe		8.216.70
Redyskonto weksli		863.614.26
Banki krajowe		38.25
Banki zagraniczne		22.216.95
Różne rachunki		148.608.97
Procenty, prowizje i różne zyski		202.047.47
		3.501.331.46

Gwarancje Zł. 633.240.80

Inkaso Zł. 1.021.074.78

Uwaga! Rejestr zamieszczony na str. 535.

Przerachowany bilans brutto na dzień 1 lipca 1928 r.

Stosownie do rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 22. III. 1928 r. (Dz. U. Rz. P. Nr. 38).

TOW. AKC. „PŁOTNO" — Chmielniki, p. Stęszew, Wlkp.

Stan czynny.

Gotówka		4.580.85
Banki		1.090.97
Dłużnicy		64.323.84
Nieruchomości:		
Chmielniki grunta i budynki	153.800.17	
Bezdany „ „	46.112.05	199.912.22
Maszyny:		
Przędzalnia, tkalnia Chmielniki	124.190.18	
Roszarnia „	51.027.25	
Roszarnia B Bezdany	23.740.86	198.958.29
Ruchomości:		
Chmielniki	10.439.40	
Bezdany	2.835.11	
Centrala	1.—	13.275.51
Budowa		11.868.75
Surowiec		14.870.57
Materjały		7.982.91
Gospodarstwo Rolne		14.441.16
Siemie lniane		1 866.83
Weksle		35.531.52
Papiery wartościowe		96 75
Koszta handlowe		44.417.28
Zapasy		154.089.29
		767.306.74

Stan bierny

Banki	613.07
Wierzyciele	86.115.54
Akcepta	25.574.95
Dywidenda	630.26
Sumy Przechodnie	57.399.14
Kapitał akcyjny	500.000.—
Fundusz rezerwowy	56.415.62
Rezerwa specjalna	40.558.16
	767.306.74

„PŁÓTNO" Tow. Akc. Chmielniki p. Stęszew Wlkp.

Uwaga! Rejestr zamieszczony na str. 547.

BILANS

AKTYWA — **Towarzystwa Przemysłowo-Handlowego R. Ostrowski**

		w dn. 30.VI.28 r		w dn. 1.VII 28 r.	
1	R-k Kasy	zł. 278	88	278	88
2	„ P. K. O.	693	40	693	40
3	„ Laboratorjum (surowiec)	94.710	20	94.710	20
4	„ Ruchomości	8.160	23	15.155	33
5	„ Papierów Proc. i Akcji	899	—	899	—
6	„ Dłużników	89.131	91	89.131	91
7	„ Zaliczeń	662	50	662	50
8	„ Weksli	1.575	20	1.575	20
9	„ „ Protestowanych	3.364	41	3.364	41
10	„ Sum Przechodnich	450	66	450	66
11	„ Prowizji i Procentów	1.228	84	1.228	84
12	„ Kosztów handlowych	64.469	45	64.469	45
		265.624	68	272.619	78
	Stosownie do rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 22.3 1928 r. dz. ust. Nr. 38 (poz. 4) ruchomości podwyższono na dzień 30 września 1925 r. o 72% z sumy zł. 9.715.43	6.965	10		
	Buchal. E. Wrońska				

Bilans brutto przerachowany na dzień 1 lipca 1928 r.

Stosownie do rozporządzenia Prezydenta Rzplitej z dn. 22.III. 1928 r.

Sp. Akc. „LILPOP, RAU i LOEWENSTEIN"

Warszawa, Bema 65.

Aktywa		Passywa	
Nieruchomości	17.827.933.—	Kapitał Zakładowy	12.400.000.—
Ruchomości	405.197.44	Rezerwa na uzupełnienie kapitału zakładowego	3.017.334.90
Maszyny i urządzenia	6.013.636.67	Rezerwa powstała z przerachowania	4.218.756.30
Nowe budowle	76.273.18	Kapitał zapasowy	197.563.04
Magazyn Główny	3.584.358.70	„ amortyzacyjny	4.201.636.10
„ Żelaza	3.453.112.09	Fundusz ubezpieczeń	81.288.58
„ Drzewa	1.988.433.57	Akcepty	3.147.206.48
„ Opału	55.085.81	Właściciele depozyt.	86.158.95
„ Nr. 5	149.543.10	Kaucje Czł. Zarządu	30.000.—
Roboty niewykończone	4.956.731.37	Kasa Przezorności Urzędników	186.488.19
Dłużnicy:		Kasa Oszczędności Robotników	60.992.65
Banki	371.255.19	Niepodniesiona dywidenda	328.609.94
Odbiorcy	615.874.02	Wierzyciele:	
Dostawcy r-ki zł.	611.483.43	Banki r-ki złot.	447.055.88
„ r-ki walut.	198.990.05	„ „ walut.	34.443.37
Różni	363.098.13	Min. Komunikacji — zaległość	9.195.145.14
Kasa	27.217.18	Kolej El. Łódzka zaległość	671.150.04
Weksle w portfelu	566.971.56	Tramwaje w Warszawie	407.500.—
Dep. pap. wart. w kasie	34.640.70	Łódzka Kolej Dojazdowa	296.674.79
Dep. akcji LRL. I.V em. na kup. dyw. 1922 r.	39.78	Odbiorcy różni	35.698.49
Dep. pap. wart. w Banku Zachodnim	262.396.84	Dostawcy r-ki złot.	1.224.027.31
Różni za kaucje	41.822.13	„ „ walut.	160.329.36
Udziały konsorcjalne	9.483.—	Różni	1.422.337.60
Oddział fabr. w Krzemień.	1.—	Sumy przechodnie	115.559.67
Produkcja warsztatów	8.821.883.32	Faktury	12.458.168.11
Koszty warsztatowe	2.638.730.51	R-k Dzierżaw.	60.444.05
„ ogólne	1.543.083.51	Straty i Zyski 1927 r.	132.705.82
	54.617.275.25		54.617.275.25

Uwaga! Rejestr zamieszczony na str. 530.

BRUTTO

Spółka Akcyjna, Warszawa, Warecka 9. **PASYWA**

		w dn. 30.VI.28 r.		w dn. 1.VII.28 r.	
1	R-k Kapitału Akcyjnego	zł. 100.000	—	100.000	—
2	„ „ Zapasowego	4.758	82	4.758	82
3	„ „ Rezerwowego	3.434	50	3.434	50
4	„ „ Amortyzacyjnego			6.995	10
5	„ Wierzycieli	11.362	21	11.362	21
6	„ Banków	190	38	190	38
7	„ Towarów	145.242	04	145.242	04
8	„ Strat i Zysków	636	73	636	75
		265.624	68	272.619	78
	Kapitał Amortyzacyjny Podwyższono Przez Podwyższenie r-ku ruchomości	6.995	10		

Uwaga! Rejestr zamieszczony na str. 535.

Bilans zamknięcia z dnia 30.VI.1928 r. i otwarcia z dnia 1.VII.1928 r.

w myśl rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 22. III. 1928 r. (Dz. U. R. P. Nr. 38, poz. 352).

Sp. Akc. ZAKŁADY CERAMICZNE I FABRYKA PIECÓW, przedtem **L. i C. HARDTMUTH**

we Lwowie Senatorską 11.

Winien.

Do R-ku	Zamknięcia z dn. 30 czerwca 1928 r.	Otwarcia i przewalutowania z dn. 1 lipca 1928 r.
Kasy	9.800.37	9.800.37
P. K. O.	819.08	819.08
Rymes	4.607.08	4.607.08
Towarów i materjałów	107.190.47	107.190.47
Dłużników	69.976.41	69.976.41
Inwentarza	970.67	970.67
Cegielni Pełczyńskiej	113.464.80	195.159.45
Cegielni Kozielniki	8.62	8.62
Nieruchomości we Lwowie	219.876.07	219.876.07
Kosztów produkcji (robocizny)	39.624.89	39.624.89
Kosztów handlowych i podatków	47.711.34	47.711.34
Strat i zysków	50.265.80	
	664.315.60	695.744.45

Ma

Od R-ku	Zamknięcia z dn. 30 czerwca 1928 r.	Otwarcia i przewalutowania z dn. 1 lipca 1928 r.
Kapitału akcyjnego	00.000.—	100.000.—
Funduszu rezerwowego	...658.70	20.0. 8.70
Funduszu amortyzacyjnego	—	31.428.85
Wierzycieli	541.067.76	541.067.76
Wpływów z nieruchomości we Lwowie	3.189.14	3.189 14
	664 315.60	695.744.45

Uwaga! Rejestr zamieszczony na str. 544.

POCZTOWA KASA OSZCZĘDNOŚCI

P. K. O.

PREZYDJUM I ODDZIAŁ GŁÓWNY W WARSZAWIE UL. JASNA 9.
ODDZIAŁY: KATOWICE, KRAKÓW, POZNAŃ.
Prezes: *Dr. Henryk Gruber.*

Pocztowa Kasa Oszczędności została założona w r. 1919, a obecna jej organizacja opiera się na Rozp. Prezyd. Rzeczypospl. z dnia 27.VI. 1924 (Dz. Ust. R. P. Nr. 56).

CZYNNOŚCI P. K. O. OBEJMUJĄ:

Przyjmowanie wkładów oszczędnościowych na oprocentowanie.

Zakup i sprzedaż dla klijentów obrotu czekowego i oszczędnościowego papierów wartościowych i dewiz, notowanych na giełdach polskich, jak też przechowywanie w depozycie papierów wartościowych.

Inkaso weksli i dokumentów.

Wynajem schowków depozytowych.

Zakup na rachunek własny papierów wartościowych państwowych i komunalnych.

Lokowanie pożyczek państwowych i komunalnych.

Gmach Centrali P. K. O. w Warszawie.
Le bâtiment de la Centrale de la P. K. O. à Varsovie.

Pocztowa Kasa Oszczędności prowadzi trzy rodzaje wkładów oszczędnościowych: zwyczajne, premjowane i waloryzowane.

Wkłady zwyczajne są przyjmowane od 1 złotego począwszy, a wpłacać je można bądź w Kasach instytucji, bądź za pośrednictwem Urzędów pocztowych. Każdy wkładca otrzymuje książeczkę oszczędnościową.

Wypłaty doraźne do kwoty zł. 100 uskuteczniają za przedłożeniem książeczki oszczędnościowej urzędy pocztowe natychmiast, kwoty wyższe za uprzednim wymówieniem w P. K. O. Kasy P. K. O. wypłacają złożone oszczędności natychmiast bez ograniczania kwoty.

Wkłady premjowane polegają na tem, iż składający systematycznie co miesiąc zł. 7.—, otrzymuje po latach 10 kapitał zł. 1000.—, a może kwotę tą otrzymać wcześniej, o ile jego książeczka zostanie wylosowana w losowaniach, które odbywają się co kwartał w ilości trzech na każde 1000 wydanych książeczek.

Wkłady waloryzowane na przeciąg 6 miesięcy mogą być wpłacane w złotych w złocie i obcych walutach, bądź w złotych obiegowych. Najniższa złożona kwota w pierwszym wypadku musi wynosić zł. 100.— w złocie, w drugim zł. 10.000 w złocie. Ponadto posiada P. K. O. specjalny rodzaj wkładów oszczędnościowych waloryzowanych dla osób przebywających poza granicami Państwa.

Sala Kasowa w gmachu P. K. O. w Warszawie.
Caisse au bâtiment de la Centrale de la P. K. O. à Varsovie.

Wkłady zwyczajne oprocentowuje P.K.O. w wysokości 6%, wkłady waloryzowane zaś w wysokości 5% w stosunku rocznym.

W dniu 31.XII 1928 liczyła P. K. O. w obrocie oszczędnościowym 264.718 uczestników, a kwota wszystkich złożonych oszczędności wynosiła w tym dniu 95.231.851.91 zł.

W obrocie czekowym przyjmuje P. K. O. wpłaty w swych kasach, a także za pośrednictwem urzędów pocztowych, co umożliwia dogodny sposób wpłat i wypłat na rachunki czekowe na obszarze całego Państwa

P. K. O. posiadała w dniu 31.XII 1928 r. 57.254 uczestników obrotu czekowego, którzy posiadali w tym dniu na swych rachunkach 193.477.594.23 złotych. Miesięczny obrót czekowy wynosił w końcu 1928 r. przeszło 1,7 miljarda złotych, w czem obrót bezgotówkowy sięga 61.2% całego obrotu.

Dla uczestników swych obrotów czekowego i oszczędnościowego załatwia P. K. O. inkaso weksli i dokumentów, zlecenia sprzedaży i kupna papierów wartościowych notowanych na giełdach polskich, a także przyjmuje walory do depozytu i wynajmuje w swych skarbcach schowki depozytowe (Safes). Z dniem 1 czerwca 1928 r. uruchomiła P. K. O. Dział Ubezpieczeń na życie bez badania lekarskiego. Zgłoszenia przyjmuje Centrala i oddziały P. K. O. oraz wszystkie urzędy pocztowe.

Interesy czynne P. K. O. ograniczają się do kredytów lombardowych pod zastaw papierów wartościowych państwowych, komunalnych, hipotecznych i niektórych dywidendowych. Ponadto lokuje P. K. O. gotówkę w papierach wartościowych, państwowych, komunalnych, hipotecznych i niektórych dywidendowych. Wartość portfelu tych papierów przekroczyła w końcu 1928 roku kwotę 174 miljony złotych.

P. K. O. posiada 22 nieruchomości wartości wedle bilansu na dzień 31.XII. 1928 — 26.4 miljonów.

Nieruchomości te mieszczą ogółem 3509 ubikacji mieszkalnych, a służą na pomieszczenie biur instytucji i mieszkań jej urzędników, a także korzysta z mieszkań w gmachach P. K. O. znaczna ilość urzęd. państw.

Pocztowa Kasa Oszczędności jest największą w Polsce instytucją oszczędnościową i przekazową.

CAISSE D'EPARGNE POSTALE

P. K. O.

LA PRESIDENCE ET LA CENTRALE A WARSZAWA, 9 RUE JASNA
SUCCURSALES: KATOWICE, KRAKÓW, POZNAŃ.

Président: *Dr. Henri Gruber*

La Caisse d.Epargne Postale a ete fondee à 1919. Son organisation actuelle a pour base le décret du Président de la Republique du 27 VI. 1924 (Journal des lois Nr. 55).

LES TACHES DE LA P. K. O. SONT LES SUIVANTES:

La réception des depôts d'épargne moyennant le service d'interêt.

Le service des mandats-chèques.

L'achat et la vente des titres et devises cotées aux bourses polonaises pour les participants du service de chèques et d'epargne ainsi que la garde des titres.

L'encaissement des traites et autres redevances.

Location de safes.

L'achât pour son propre compte des titres d'Etat et communaux.

Placement des emprunts: de l'Etat et communaux.

Les prêts à court terme.

La Caisse d'Epargne Postale reçoit trois categories de depôts d'épargne: ordinaires, valorisés et à primes. Les dépôts ordinaires sont acceptés à partir de 1 zloty et peuvent être effectués par l'entremise des bureaux de poste. Tout déposant reçoit un livret d'épargne. Les remboursements sommaires jusqu'au montant de 100 zlotys sont effectués par les bureaux de poste immediatement sur présentation de livret d'épargne les remboursements plus élevés après preavis dans la Caisse d'Epargne Postale. Les guichets de la P. K. O. remboursent immédiatement toute somme déposée sans limiter le montant.

Les dêpots à primes consistent en cela que tout deposant qui verse regulierement chaque mois 7 zlotys à la Caisse touche après 10 ans une somme de 1000 Zl. et qu'il peut la toucher plus tôt dans le cas si le numero de son livret est tiré au sort, les tirages ont lieu tous les trois mois, en proportion de trois gagnants pour chaque mille livrets émis.
Les depôts valorisés en zlotys-or, à l'éche-

ance de 6 mois peuvent s'effectuer en or et en monnaies étrangéres, ainsi qu'en zloty circulant dans le pays. Le premier mode de versement comporte un mimimum de 100 Zl. et le second 10.000 zlotys-or. En outre la Caisse d'Epargne Postale reçoit encore des

Gmach oddziału P. K. O. w Krakowie.
Le succursale de la P. K. O. à Kraków.

depôts d'épargne speciaux de personnes residant a l'ètranger. — Pour les versements ordinaires le taux d'interêt s'éleve à la Caisse d'Epargne Postale (P. K. O.) à 6%, pour les depôts valorisés à 5%.

Le 31.XII. 1928 le nombre des participants au service d'epargne s'élevait à 264.718 et le montant total de tous les depôts d'épargne à 95.231.851.91 zlotys.

Le service de chéques de la Caisse d'Epargne Postal reçoit les versements et effectue les remboursements dans ses guichets, ainsi que par l'entremise des bureaux de poste ce qui permet de se servir des chéques sur tout le territoire de la République Polonaise.

Le nombre des titulaires des comptes chéques s'élevait le 31.XII. 1928 à 57.254 et leur avoir sur ces comptes à 193.477.594.23 zlotys. Les opérations mensuelles par chéques s'élevaient le 31.XII.1928 à 1,7 milliards de zlotys y compris 61,2% des opérations par virement.

Pour les participants du service des chèques et celui d'épargne la Caisse d'Epargne Postale encaisse les traites et autres redevances, execute les ordres d'achat et de vente des titres cotés aux bourses polonaises, et garde des valeurs en depôts et loue ses coffes forts. A partir du 1 juin 1928 la Caisse d'Epargne Postale a établi les assurances sur la vie sans auscultation de medecin.

Les affaires actives de la Caisse d'Epargne Postale se limitent aux prêts sur nantissement des titres nationaux, communaux et à interêt fixe. En outre la Caisse d'Epargne Postale place son argent liquide en titres nationaux, communaux et hypothécaires. La valeur de ce portfeuille dépassa le 31.XII. 1928 la somme de 174 mil. zl.

La Caisse d'Epargne Postale est proprietaire de 22 immeubles, évalués au bilan du 31 décembre 1928 — à 26,4 millions. Ces immeubles comprennent 3.509 piéces habitables, ils renferment les bureaux de la Caisse et les logements de ses employés, un certain

Wejście do gmachu P. K. O. w Krakowie.
L'entrée aux immeubles, habités par les employés de la P. K. O. à Kraków.

nombre d ' employés d ' Etat est également logé dans les bâtiments appartenant à la P. K. O.

La Caisse d'Epargne Postale est la plus grande institution d'épargne en Pologne.

„DZIEŃ POLSKI"

Wielkie i Niezależne Pismo Polityczne, Gospodarcze, Społeczne i Literackie

WYCHODZI CODZIENNIE W WARSZAWIE

PRENUMERATA MIESIĘCZNA ZŁ. 5.—

Warszawa, Szpitalna Nr. 1, tel. 30-54, 49-04, 30-51, 277-88.

DRUKARNIA MAZOWIECKA

W ZARZĄDZIE POLSKIEJ POW. SP. WYD.

Wykonywa wszelkie druki dla biur, dzienniki, czasopisma i broszury, oraz inne roboty w zakres drukarstwa wchodzące po cenach najprzystępniejszych

MASZYNY ROTACYJNE, PŁASKIE I LINOTYPY

WŁASNA INTROLIGATORNIA Warszawa, Szpitalna 1, tel. 49-04.

PODLASKA
Wytwórnia Samolotów

Spółka Akcyjna

ZARZĄD:
Warszawa — Natolińska 13.
Tel. 501-46.

WYTWÓRNIA I LOTNISKO:
Biała Podlaska
Tel. 58.

Adres telegraficzny: **„LOT".**

Wykonuje i dostarcza:

PŁATOWCE: wojskowe, komunikacyjne, sanitarne, sportowe, szkolne.

Wszelkie konstrukcje lotnicze.

Bliższych informacyj udziela na żądanie **WYTWÓRNIA W BIAŁEJ PODLASKIEJ.**

„SULLIVAN MACHINERY COMPANY"

Chicago, Illinois, U. S. A.

Wrębówki do węgla, kompresory, pompy Vacuum, pompy pneumatyczne „Airlift", świdry do głębokich wierceń, młotki i świdry pneumatyczne dla kamieniołomów, kompresory przewoźne.

„BUCYRUS ERIE COMPANY"

South Milwaukee, Wis U. S. A.

Czerpaki, Exkawatory, Dragi.

„Infepnedent Pneumatic Tool Co"
„Thor"

Młotki i świdry pneumatyczne i elektryczne do różnych celów przemysłowych.

REPREZENTANT

Inż. Eugenjusz Bojemski

Katowice, Podgórna Nr. 1.
tel. 546 — adres telegr. „B o s m a"

Dom Handlowy
„WESTENAT"
Sp. z ogr. odp.
w Warszawie, ul. W a r e c k a 5. Tel. 72-08.

Generalne Przedstawicielstwo
na Polskę i w. m. Gdańsk firmi

T. & H. SMITH, Ltd. w Londynie
Zakłady Chemiczne (rok. zał. 1827). Chemikalja farmaceutyczne, alkaloidy etc.

BURKETT, SHARP & Co Ltd. w Londynie.
Surowce: guma tragacantha i inne. Szelak, żywice, zioła, woski, kauczuk etc.

CRODA Ltd. GOOLE (Anglja)
Fabryka przetworów tłuszczowych.
Lanolina bezwodna i techniczna, olej z wełny owczej dla przemysłu jutowego

HOBBY CLEANSER Ltd. w Londynie
Hobby — uniwersalny preparat do czyszczenia i mycia wszystkiego

The British Malt Products & Co. Ltd. w Londynie
„Brimal"— preparat diastazy słodowej dla przemysłu tekstylnego

Bezpośredni import z Afryki
GUMY ARABSKIEJ „KORDOFAN"
Cenniki, opróbkowane oferty wysyłamy na żądanie

BERNARD GOLDSZTEIN

Warszawa, Długa 50.
Telefon 416-77

Przedstawicielstwa firm krajowych i zagranicznych między innemi:

„AMADA" S. A. Gdańsk
GUSTAW WEESE, Toruń
HUILES d'OLIVES, Marseille
BLOOKER'S CACAO, Amsterdam

VICTOR X-RAY CORPORATION, CHICAGO

Fabryka aparatów rentgenowskich i elektromedycznych.

Delegat na środkową i wschodnią Europę

Inż. J. Kokoczyński

Warszawa, Marszałkowska 51, tel. 140-50.
Adres telegr. Victorxray.

JAKÓB ABERSTEIN
Przetwory Chemiczne i Ziemniaczane.
Łódź, Andrzeja 32.
Wyłączny przedstawiciel na Polskę firm:
1) Corn Products Refining Company, Ltd. New-York U. S. A.
2) Deutsche Maizena Ges. m. b. H. Hamburg.
3) Act. Ges für Maisverarbeitung. Brstislava.

Kasy rejestracyjne „NATIONAL" Gen. Przedst. J. Sandz, Sp. z o. o.

Warszawa, ul. Ossolińskich 8.
Generalne przedstawicielstwo na Polskę:
The National Cash Register Company, Dayton-Ohio U. S. A. Tel. 514-74. Adres telegraficzny: Nacareco.

Centralne Tow. Rzemieślnicze w Państwie Polskiem

Centralne Towarzystwo Rzemieślnicze w Państwie Polskiem działające od 15 marca 1919 r. na podstawie statutu zatwierdzonego przez Ministerstwo Spraw Wewnętrzych jest organizacją zrzeszającą organizacje rzemieślnicze z całej Polski.

Celem Towarzystwa jest obrona interesów i podniesienia stanu rzemieślniczego w Państwie Polskiem.

Do osiągnięcia wskazanego powyżej celu Centralne T-wo:

a) bada bogactwa przyrodzone kraju;
b) bada stan różnych gałęzi rzemieślnictwa w kraju i zagranicą;
c) wyjaśnia potrzeby rzemieślnictwa rodzimego;
d) kieruje wytwórczością rzemieślnictwa drogą urządzenia wieców, zjazdów, stacji doświadczalnych, wzorowych pracowni, utrzymywania specjalistów zawodowych i instruktorów;
e) dokłada starań do poprawy warunków handlu wyrobami rzemieślników;
f) szerzy wiedzę zawodową i budzi w społeczeństwie zamiłowanie do rzemiosł;
g) współdziała unormowaniu i poprawie stosunków pomiędzy uczniami, pracownikami, a pracodawcami;
h) prowadzi statystykę rzemieślniczą;
i) wydaje czasopisma i prace dotyczące rzemiosł i rzemieślnictwa;
j) organizuje, zakłada i popiera szkoły, kursy, wykłady i odczyty;
k) opiekuje się losem rzemieślników, poszukujących zarobku w kraju i zagranicą;
l) wprowadza środki zabezpieczające od naśladowania, partactwa i fałszowania wyrobów rzemieślniczych;
m) pośredniczy w zakupie i sprzedaży surowców półfabrykatów i wyrobów w kraju i zagranicą;
n) organizuje, zakłada i popiera wszelkiego rodzaju spółki, spółdzielnie, domy handlowe i składnice, zakłada i popiera wszelkie instytucje emerytalne, kredytowe i ubezpieczeniowe.

Słowem, Centralne Towarzystwo przedsiębierze wszystko, co zapewnić może rzemieślnictwu rozwój duchowy i materjalny, nie wyłączając występowania do władz państwowych i komunalnych, administracyjnych i prawodawczych z wszelkiego rodzaju wnioskami i petycjami.

Jako organ wykonawczy zrzeszonych organizacyj działa Komitet Główny wybrany przez Radę Główną C. T. Rzem. w P. P.

Prezesem Komitetu Głównego jest — Jan Rudnicki, Starszy Cechu Rzeźbiarzy i Kamieniarzy w Warszawie.

V.-Prezesami im. Stanisław Kwasiborski, redaktor Gazety „Przemysłowo - Rzemieślniczej", Bronisław Weber — mistrz cechu lakierników i kaligrafów.

Sekretarzem Jeneralnym — Ludwik Piekarski.

Skarbnikiem — Edmund Piaszczyński, inżynier, podstarszy cechu notowników.

Celem specjalnego opracowania niektórych zagadnień, Komitet Główny prowadzi swe prace za pośrednictwem Komisyj, które następnie zdają Komitetowi Głównemu sprawozdania.

Swą wszechstronną działalność prowadzi Komitet Główny C. T. Rzem. w P. P. przy pomocy stałego biura.

Organem oficjalnym C. T. Rzem. jest „Gazeta Przemysłowo-Rzemieślnicza".

Dyrektorem biura C. T. Rzem. w P. P. jest p. Henryk Niedźwiedzki.

Do Centralnego Tow. Rzemieślniczego należy sto kilkadziesiąt organizacyj społecznych w/g poniższego wykazu.

Wykaz

organizacyj rzemieślniczych, należących do Centralnego Tow. Rzemieślniczego

ułożony według miast

Augustów — Tow. Rzemieślników Chrześcijan.
Będzin — Tow. Rzemieślnicze, ul. Browarna 17.
Bodzentyn — Cech Wielki.
Bełżyce — T-wo Rzemieślnicze „Zorza".
Biała Podlaska — Koło Star. i Podstarszych, ul. Brzeska 22.
Brześć Kujawski — T-wo Rzemieślnicze.
Busk — Zw. Zaw. Rzemieślników Chrześcijan.
Białystok — Ogólny Zarz. Rzemieślników, ul. Kilińskiego 5.
Bieżuń — Tow. Rzemieśln. „Praca".
Brześć n/B. — Zarząd Cechów Rzem., ul. Dąbrowskiego 24.
Bełchatów — Tow. Rzem. i Handlujących, Stary Rynek 43.
Bolesławiec — Stow. Rzem. Chrz. „Praca".
Baranowicze — Okr. Tow. Rzem. Chrześc. ul. Szeptyckiego.
Częstochowa — Okr. Tow. Rzem., I-sza Aleja 9.
Chełm Lub. — Tow. Rzemieślnicze, ul. Lubelska 65.
Ciechanów — Resursa Rzemieślnicza.
Dobrzyń n/Drw. — Tow. Rzemieślnicze.
Dąbrowa Górnicza — Tow. Rzemieślnicze, ul. Kościuszki 12.
Dubno — Tow. Rzemieślnicze Chrześcijan.
Grodzisk Maz. — Tow. Rzemieślnicze, ul. Kościuszki 24.
Grajewo — Tow. Rzemieślnicze, ul. Kilińskiego 2.
Grodno — Tow. Rzemieślnicze, ul. Dominikańska 25.
Golina Kal. — Stow. Rzem. i Kupców Chrześcijan.
Grabów Łęczycki — Zw. Rzem. Chrześcijan.
Gąbin — Stow. Rzem. Chrześc. im. Kilińskiego.
Jędliński — Cech Zjednoczony.
Jędrzejów — T-wo Rzemieślnicze.
Kutno — Resursa Rzemieślnicza.
Kielce — Stow. Rzem. Chrześc. ul. Orla 4.
Końskie, pow. Konecki — T-wo Rzem. „Przyszłość", ul. Rynek.
Krasnystaw — T-wo Rzemieślnicze.
Kalisz — Stow. Rzem. Chrześc. „Św. Józef", ul. Piekarska 7.
Koło — Rada Rzemieślnicza.
Kamieńsk — Chrześc. T-wo Rzemieślnicze.
Konin — Zw. Rzem. Chrześcijan, ul. Kaliska 17.
Kleczew — Zw. Rzem. Chrześcijan, ul. Słupecka 17.
Kostopol — T-wo Rzem. Chrześcijan.
Kozienice — Zw. Rzem. Chrześcijan.
Kosów Poleski — T-wo Rzemieślnicze.
Lipno — Stow. Rzemieślnicze.
Lubartów — Tow. Rzemieślnicze.
Lublin — T-wo Wzajemnej Pomocy Rzem., ul. Królewska 11.
Lubień k/Włocławka — Zw. Rzem. Chrześcijan.
Łask — Resursa Rzemieślnicza.

Łowicz — T-wo Rzemieślnicze, ul. Mostowa.
Łuków — T-wo Rzemieślnicze, ul. Siedlecka.
Łomża — T-wo Rzemieślnicze, Pl. Pocztowy 3.
Łęczyca — Łęcz. Zw. Rzem. Chrześcijan, ul. Kilińskiego 12.
Łódź — T-wo Rzem. „Resursa", ul. Kilińskiego 123.
Łuck — Stow. Rzem. Chrześcijan.
Mława — T-wo Rzemieślnicze, ul. Kościuszkowska 3.
Mińsk Maz. — Zw. Rzem. Chrześcijan.
Mszczonów — Zw. Rzem. Chrześcijan.
Miechów — T-wo Rzemieślnicze.
Nieszawa — Tow. Rzem. i Przem. Chrześcijan.
Nowogródek — Okr. Tow. Rzem. Chrześcijan.
Nieśwież — T-wo Rzemieślnicze.
Olkusz — Stow. Rzem. Przemysłowe.
Ostrowiec Kiel. — Urz. Star. Zgrom. Cechowych, ul. Głogowska 5.
Opole — Zw. Rzem. Chrześc. na pow. Puławski, Oddz. I w Opolu.
Opatówek — Stow. Rzem. Chrześc. „Św. Józef".
Ozorków — Stow. Rzem. Chrześc. „Św. Józef", ul. Strzelbowska 7.
Piaseczno — Związek Rzem. Chrześcijan.
Płock — Rada Rzemieślnicza, pl. Kanoniczny 2.
Pułtusk — Resursa Rzemieślnicza.
Przasnysz — Koło Star. i Podstarszych.
Puławy — Związek Rzem. Chrześcijan.
Pabjanice — Resursa Rzemieślnicza, ul. Zamkowa 29.
Piotrków Tryb. — T-wo Rzemieślnicze, ul. 3-go Maja 12.
Praszka — T-wo Rzem. Chrześc. „Resursa".
Pińsk — Zarząd Cechów Rzem. ul. Kościuszki 31.
Postawy — Okr. Tow. Rzemieślnicze.
Raciąż Płocki — Zw. Rzem. Chrz. „Przyjaźń".
Radzymin — Zw. Rzem. Chrześcijan.
Rawa Maz. — Stow. Rzem. Chrześc. „Łączność".
Rypin — Zrzeszenie Rzem. Chrz., ul. Targowa 17.
Radom — Resursa Rzemieślnicza, ul. Kilińskiego 15.
Radomsko — T-wo Rzemieślnicze.
Radzyń Podlaski — Urz. Star. Zgrom. Cechów.
Równe — Chrześc. T-wo Rzem., ul. 3 Maja 34.
Rajgród — Zw. Rzem. Chrześcijan.
Rafałówka — Zw. Rzem. Chrześcijan.
Radziwiłłów Woł. — Chrześc. Stow. Rzemieślnicze.
Skierniewice — T-wo Rzemieślnicze, ul. Rawska 35.
Sierpc — T-wo Rzemieślnicze.
Sławków — Stow. Rzemieślnicze.
Słomniki — Zw. Rzem. Chrześc., ul. Rynek 283.
Sosnowiec — T-wo Rzemieślnicze, Jasna 26.
Szczekociny — Stow. Rzem. Chrześcijan.
Sokołów — Koło Star. i Podstarszych.
Siedlce — Okr. Tow. Rzemieślnicze, Piłsudskiego 63.
Szczuczyn — Stow. Rzem. Chrześcijan.
Słonim — T-wo Rzemieślnicze, ul. Mińska 15.
Słupca — Stow. Rzemieślnicze.
Sieradz — Stow. Rzemieślnicze, ul. Kolegjalna 5.
Sompolno — Zw. Rzem. Chrześc. „Jedność".
Slesin — Tow. Rzem. „Goplana".
Sarny — Zarząd Cechów Rzem., ul. Gościnna 35.
Szydłowiec — Zjednoczenie Rzemieślnicze.
Sandomierz — Tow. Rzemieślnicze.
Służewo — T-wo Rzemieślnicze Chrześcijan.
Sokółka — Pow. Chrześc. Zrzeszenie Rzemieślników.
Siemiatycze — Tow. Rzem. Chrześc., ul. Wesoła.
Skarżysko-Kamienna — Stow. Rzem. Budowlanych.
Sędziszów Kiel. — Zw. Rzem. Chrześcijan.
Tomaszów Maz. — Stow. Rzem. Chrześcijan.
Tyszowce — Stow. Rzem. Chrześcijan.
Tomaszów Maz. — Stow. Rzem. Chrześcijna.
Turek — Chrz. Zw. Rzem. Chrześc. „Św. Józef".
Uniejów — Zrzeszenie Chrześcijan Rzemieślników.
Włocławek — T-wo Rzem. Chrześc. i Przem. Pol., ul. Kościuszki 6.
Wyszków n/Bug. — Stow. Rzem. Chrześcijan.
Wołomin — Stow. Rzemieślnicze.
Włodawa — Zw. Rzem. Chrześcijan.
Wilno — Związek Cechów, ul. Wielka 64.
Włodzimierz — T-wo Rzem. Chrześcijan.
Wieruszów — Stow. Rzem. Chrześcijan.
Wieluń — Stow. Rzem. Chrześc., ul. Stary Rynek.
Warka — T-wo Rzemieślnicze.
Wolbórz — Wolborskie Tow. Rzemieślnicze.
Wysokie Maz. — Zw. Rzem. Chrześcijan.
Włoszczowa — Tow. Rzemieślnicze, ul. Bóżniczna 55.
Wolbrom — Związek Rzemieślniczy.
Wodzisław — Tow. Rzemieślnicze „Społem".
Warszawa—Koło Starszych i Podstarszych, Marszałkowska 149.
Zambrów — Spójnia Rzem. Chrześcijan, ul. Wodna 7-a.
Zawiercie — T-wo Rzemieślnicze, ul. Wodna 7-a.
Zdołbunów — Zarząd Starszych Cechów Rzemieślniczych.
Zamość — Stow. Rzem. Chrześcijan.
Zagorów — Stow. Rzem. Chrześc. „Zgoda".
Zduńsko Wola — Resursa Rzemieślnicza, ul. Kościelna 13.
Zgierz — Resursa Rzemieślnicza, ul. Piłsudskiego 24.
Zaleszczyki — Zw. Zawodowy Rzemieślników.
Zwoleń — Zw. Rzem. Chrześcijan.
Żuromin — T-wo Rzem. „Siła".
Żarnowiec — Zw. Rzem. Chrześcijan.
Żyrardów — Zrzeszenie Cechów, ul. Targowa 1.

Przemysł filmowy w Polsce

Przemysł filmowy składa się z trzech zasadniczych faz, które mogą wchodzić w ramy jednej organizacji pionowej, ale zwykle rozpraszają się w poszczególne przedsiębiorstwa; są to mianowicie: 1) produkcja, 2) dystrybucja, 3) eksploatacja. Producent wkłada kapitał w wytworzenie jednego lub wielu filmów, do czego niezbędne jest bądź własne „atelier" (wytwórnia) do zdjęć ze stosowną instalacją techniczną, bądź wynajęte; dystrybutor zakupuje film — często „na pniu" t. j. przed wykończeniem — i puszcza go w obieg w kraju i zagranicą, do czego potrzebne jest biuro wynajmu, obsługujące klijentelę, złożoną z właścicieli kin. Wreszcie, właściciel kina eksploatuje film, płacąc dystrybutorowi bądź cenę fixe, bądź też „procenty", wahające się zazwyczaj od 25 do 50.

Jedna organizacja pionowa może łączyć trzy powyższe fazy, posiadając własną wytwórnię filmów, własne biuro wynajmu i własne teatry świetlne.

Znaczenie przemysłu filmowego.

Przemysł filmowy, ze względu na rozmiary kapitałów, jakiemi obraca, należy do kategorji wielkiego przemysłu i jako taki wymaga kosztownych inwestycji, przyczem kosztorys jednego filmu kalkuluje się w zależności od rynku (lub rynków) zbytu. Przeciętny film polski, obliczony na niewielki rynek wewnętrzny, nie powinien kosztować więcej, niż 150.000 zł., gdy np. wielkie filmy amerykańskie, obliczone na rynek zbytu 40.000 kin całego świata, mogą opłacać się nawet wówczas, kiedy kosztują 2 miljony dolarów. O znaczeniu przemysłu filmowego świadczą nast. liczby, zebrane przez p. G. M. Coissac'a, prezesa honorowego francuskiej prasy filmowej: kapitały, zaangażowane w przemyśle filmowym w r. z., sięgają od 80 do 100 miljardów franków, z czego 50 miljardów przypada na same St. Zjednoczone Am. Półn.; amerykański przemysł filmowy, pod względem wielkości swoich

kapitałów, rywalizuje skutecznie z przemysłem samochodowym, metalurgicznym i naftowym. Przeszło miljon osób żyje w St. Zjedn. z filmu i kina; wpływy roczne kin amerykańskich przekraczają 20 miljardów fr., a coroczne inwestycje w ostatnich latach sięgają 5 miljardów.

Pod względem przemysłu filmowego, Polska znajduje się w warunkach niekorzystnych. W okresie przedwojennym, polska produkcja filmowa rozwijać się mogła tylko na marginesie ośrodków przemysłu filmowego w Rosji, Niemczech i Austro-Węgier. W stolicach tych państw mieściły się główne dystrybucje, wytwórnie i ajencje filmowe oraz wielkie kinoteatry.

Po odzyskaniu niepodległości i odparciu najazdu bolszewickiego, konjunktura była w dalszym ciągu niekorzystna wskutek braku opieki prawnej i, co za tem idzie wskutek ucisku fiskalnego ze strony samorządów, które traktować zaczęły kina, jako najważniejsze źródła dochodów, nakładając na nie istny haracz w postaci stawek podatkowych, sięgających w Warszawie 100% ceny biletów wejścia. Znaczyło to, że np. płacąc 2 złote za bilet do kina, widz wpłacał z tego połowę do kasy miejskiej, a drugą połowę właścicielowi, który z tej połowy musiał z kolei opłacać wynajem filmu, utrzymanie sali, światło, energję elektryczną, opał, personel oraz inne podatki.

Nic też dziwnego, że w tych warunkach liczba kin w Polsce, sięgająca 1000 w r. 1920, spadła wkrótce do połowy. Odpowiednio też musiała być znikoma i produkcja filmów krajowych, reprezentowana głównie przez warszawską wytwórnię „Sfinks".

Organizacja przemysłu filmowego.

W celu wywalczenia normalnych warunków rozwoju, przedstawiciele branży filmowo-kinowej zorganizowali się w dwa związki zawodowe, a mianowicie w Związek Przemysłowców Filmowych i Związek Teatrów Świetlnych, który w ostatnich czasach przeobraził się w Związek Polskich Zrzeszeń Teatrów Świetlnych na zasadach federacyjnych. Do tych dwóch głównych organizacji dodać należy jeszcze Związek Producentów, jednoczący właścicieli wytwórni i laboratorjów oraz przedsiębiorców w dziedzinie tworzenia filmów.

W walce z uciskiem fiskalnym magistratów dochodziło nieraz do gremjalnego zamykania kin w poszczególnych miastach (np. w Warszawie w lecie 1926 r.) na znak protestu przeciw wygórowanym podatkom, przyczem Związek Przemysłowców Filmowych popierał skutecznie dezyderaty kin, odmawiając wynajmu filmów tym, nielicznym zresztą, kinom, które chciały wyłamać się z lokautu.

W końcu r. 1927 Zarząd Związku Zrzeszeń Teatrów Świetlnych wprowadził przymus należenia wszystkich właścicieli kin do zrzeszeń wojewódzkich, przyczem Związek Przemysłowców Filmowych zobowiązał się wynajmować filmy tylko kinom, należącym do powyższych organizacji.

Dzięki tak energicznej akcji organizacyjnej, z którą wiążą się nazwiska pp. St. Zagrodzińskiego, Jul. Zagrodzkiego, H. Finkelsteina, J. Mańkowskiego, prof. Wóycickiego, A. Niemirskiego, i in. sprawa przemysłu filmowego w Polsce, a zwłaszcza produkcji krajowej, zaczęła coraz bardziej interesować opinję publiczną i władze państwowe.

Poparcie władz państwowych.

Zainteresowanie opinji publicznej odbiło się w prasie zarówno ogólnej, jak i fachowej, która zaczęła rozwijać się od r. 1924, kiedy powstało czasopismo „Film", pod redakcją piszącego te słowa, obliczone na szerokie masy czytelników.

Życzliwa ingerencja Rządu wyraziła się w r. 1927 w zapowiedzi powołania do życia specjalnego urzędu do spraw filmowych przy Min. Spr. Wewn., oraz w utworzeniu komisji (wrzesień 1927) która wydała opinję, że średnia stopa obciążenia podatkowego powinna zmierzać do 50%, a w żadnym razie nie przekraczać 75% ceny biletu.

Jednakże dopiero po utworzeniu Centralnego Biura Filmowego przy Min. Spr. Wewn. poparcie Państwa uwydatniło się w sposób realny, a mianowicie drogą okólnika z dn. 27 listopada 1928 r. i okólnika z dn. 26 czerwca 1929 r. Oba te okólniki określają maksymalną wysokość obciążenia fiskalnego dla filmów, dzieląc te ostatnie zrazu na 11, później na 8 kategorji, których obciążenie waha się od 10 do 60% dla kin prowincjonalnych i do 75% (i wyżej) dla kin stołecznych. Filmy o tematach polskich korzystają z ulg specjalnych, to też opodatkowanie ich nie może przekraczać 40% według ost. okólnika.

Perspektywy przemysłu filmowego w Polsce.

Dzięki rozporządzeniu z dn. 26 czerwca r. b., które wejdzie w życie od 1-go września tegoż roku, konjunktura ogólna dla przemysłu filmowego w Polsce ukształtowała się pomyślnie.

Odciążenie fiskalne kin pociągnie za sobą niewątpliwie szybki wzrost liczby teatrów świetlnych w naszym kraju, przez co zwiększy się pojemność rynku krajowego, co z kolei wpłynie pomyślnie na ożywienie produkcji krajowej.

Charakterystyczny pod tym względem był rok ubiegły, kiedy wytwórnie polskie, zamiast dotychczasowych 4 czy 5, rzuciły na rynek 16 filmów krajowych. W znacznej większości filmy te przyniosły zyski, a niektóre z nich weszły z powodzeniem na rynki zagraniczne. Jednocześnie w wielu krajach poczęto interesować się produkcją polską, która odtąd liczyć może na zbyt nietylko w kraju, ale i w państwach nadbałtyckich, w Rumunji, w Chinach, w Holandji, we Francji, w Niemczech, w Am. Południowej i t. d.

Film, osnuty na popularnym motywie i nakręcony oszczędnie, powinien, naogół, zamortyzować wyłożony kapitał na ekranach warszawskich; dalsze wpływy z prowincji — i ewentualnie z zagranicy — tworzą już czysty zysk.

Wobec znacznego popytu ze strony właścicieli kin na filmy krajowe, korzystające z b. wielkich ulg podatkowych, filmy te w każdym razie mogą liczyć na powodzenie kasowe.

Leon Brun

Wytwórnie, Biura i Laboratorja Filmowe

BIURO KINEMATOGRAFICZNE „ENHAFILM", Sp. z o. o. Warszawa, Marszałkowska 125. Telefony: 237-40 i 13-16. Tel. międzymiastowy: 237-40. Adres telegr.: Enhafilm-Warszawa. Własne kina w Warszawie: „PAN" (1000 miejsc) tel. 94-01; „CAPITOL" (900 miejsc) tel. 13-16.

„WARSZAWSKA KINEMATOGRAFICZNA SPÓŁKA AKCYJNA", Warszawa Ś-to Krzyska 35. Telefony: ogólny — 38-37; Kino „Palace" — 51-14; międzymiastowy — 307-59. Adres telegar.: Warkinema.

POLSKA SPÓŁKA KINEMATOGRAFICZNA „LECHFILMA", Sp. z o. o. Warszawa, ul. Ossolińskich 1. Telefony: 242-53 i 59-69. Wynajem Filmów. Własny Kino - Teatr „Rococo", Nowy Świat 63.

POWSZECHNE TOWARZYSTWO FILMOWE „PETEF" S. A. Warszawa, Widok 10. Telefony: 153-58 i 64-10.

PRZEMYSŁ KINEMATOGRAFICZNY „LUX", Spółka Akcyjna, Warszawa, Jasna 24.

„FRANKOPOLFILM" S. z o. o. Wł. Norbert Tarler, Warszawa, Al. Jerozolimskie 43. Tel. 63-69. Adres telegr.: „Frankopolfilm".

LABORATORJUM KINEMATOGRAFICZNE „LABORFILM" (Wł. M. Gortat), Warszawa, ul. Jasna 22. Telefon 234-80. Rachunek P. K. O. 7958.

J. FREIDER i S-ka, Warszawa Królewska 35. Wyłączne przedstawicielstwo i skład surowca filmowego („Agfa").

LEO - FILM, WYTWÓRNIA OBRAZÓW KINEMATOGRAFICZNYCH, Warszawa, Nowy Świat 39. Tel. 102-42.

„FALANGA", WYTWÓRNIA FILMÓW I LABORATORJUM, Warszawa, Nowy Świat 57. Tel. 98-09.

BIURO KINEMATOGRAFICZNE „WIRFILM" Warszawa, Sienkiewicza 12. Telefony: 45-54 i 98-83. Królewska Huta, Wolności 48. Tel. 12-92.

PARAMOUNT FILMS. Sp. z ogr. odp. (Paramount Pictures), Warszawa, Sienna 4. Tel.: 95-91, 172-52 i 172-96. Adres telegr.: „Paramount". Filje: w Katowicach — Stalowa 16, we Lwowie — Kilińskiego 3.

Tow. Film. METRO - GOLDWYN - MAYER, Sp. z o. o., Warszawa, Marszałkowska 96. Tel.: 148-51, 340-70 340-50. Oddziały: Lwów, Katowice. Adres telegr.: „Metrofilms".

STAR - FILM, Warszawa, Marszałkowska 125. Telefony: 58-31 i 530-91.

MAŁOPOLSKIE TOWARZYSTWO KINEMATOGRAFICZNE „KOLOS", Kraków, Mikołajska 32. Tel. 31-12.

Bezpłatnie przyjmujemy do sprzedaży kinoaparaty oraz wszelkie artykuły kinematograficzne

BIURO KOMISOWE

„VENTAFILM"

WARSZAWA

Widok 24. Tel. 252-51.

Węgle kinematograficzne na prąd stały i zmienny oraz kinoaparaty i wszelkie artykuły kinematograficzne poleca:

„VENTAFILM"

WARSZAWA

Widok 24. Tel. 252-51.

LABORATORJUM FILMOWE

Wykonywa wszelkie roboty, wchodzące w zakres kinematografji i jako to: wywoływanie i kopjowanie negatywów, pozytywów; kontratypy, wirażowanie, napisy i montaż oraz zdjęcia: naukowe, aktualne, techniczne i inne.

Wszelkie powierzone nam prace są wykonane starannie i bezwzględnie artystycznie

„VENTAFILM"

WARSZAWA

Widok 24. Tel. 252-51.

Kasowe filmy religijne:

„GOLGOTA"

„ŻYCIE I MĘKA CHRYSTUSA"
10 akt.

„MĘCZEŃSTWO CHRZEŚCIJAN"
10 akt.

„PIEKŁO" Dantejskie
8 akt.

Wypożycza dla kin stałych i sprzedaje na własność dla kin objazdowych

„VENTAFILM"

WARSZAWA

Widok 24. Tel. 252-51.

Zrzeszenie kupców polskich

handlujących trzodą chlewną, rogacizną, drobiem i końmi z siedzibą w Warszawie — Praga, ul. Jagiellońska 12.

Zrzeszenie to założone zostało z inicjatywy kupców miasta st. Warszawy pp.: Juljana Nikoniuka i Franciszka Woskowicza.

Po zatwierdzeniu w dniu 24 stycznia 1920 roku przez Ministerstwo Przemysłu i Handlu statutu Zrzeszenia rozciągnęło ono działalność swoją na obszar całej Rzeczypospolitej.

Idea stworzenia własnej, silnej organizacji spotkała się z należytym oddźwiękiem wśród sfer kupieckich, we wszystkich zakątkach Rzeczypospolitej i dzisiaj organizacja ta liczy z górą siedmiuset członków.

Żywotność tej młodej organizacji przejawia się w tem, że każda inicjatywa rozwoju, płynąca z grona członków, znajdowała poparcie w łonie Zarządu Zrzeszenia, który niejednokrotnie niekierowany tak często u nas spotykaną ambicją ustępował — dając tem samem możność inicjatorom wprowadzać w czyn zamierzenia i idee.

Na czele Zarządów stali kolejno pp. Franciszek Woskowicz, Antoni Dudziński, następnie wybrany ponownie Franciszek Woskowicz, Władysław Żelazko, Juljan Nikoniuk, Leon Włodarski, Tomasz Wojciechowski i Adam Dobrowolski. Ten ostatni wybrany na prezesa w dniu 20 maja 1926 roku pozostaje na tem stanowisku do chwili obecnej.

Tak długi okres czasu sprawowania urzędu prezesa przez p. A. Dobrowolskiego świadczy wymownie o jego wielkim zapale i niespożytej energji poświęconej rozwojowi Zrzeszenia.

Z wielu prac dokonanych, należy na tem miejscu podkreślić stworzenie organizacji ubezpieczeniowej wespół z cechami Wędliniarskim i Rzeźnickim p. n. „Warszawskie Towarzystwo Wzajemnego Ubezpieczenia trzody chlewnej", której uroczyste otwarcie nastąpiło dnia 3 listopada 1926 r.

Uzyskano u władz kolejowych możność pobudowania bocznicy kolejowej na targowisku warszawskim. Następnie troska o należyte zajęcie się sprawami zawodowemi i innemi z nich wypływającemi członków Zrzeszenia, stale zniewalała Zarząd, do występowania z całym szeregiem memorjałów do władz państwowych i komunalnych, usiłując w ten sposób zyskać jaknajwiększe zrozumienie dla tych właśnie kwestji, mogących hamować rozwój handlu trzodą chlewną.

Ta właśnie troska o uzyskanie pomocy finansowej dla Zrzeszenia stała się przyczyną stworzenia Banku Handlu i Przemysłu Mięsnego, spółdzielnia z ograniczoną odpowiedzialnością, o kapitale zakładowym 300.000 zł., na którego czele jako prezes Rady Nadzorczej stanął prezes Zrzeszenia Adam Dobrowolski.

Zadaniem Banku jest udzielanie kredytu członkom, jak również ujęcie całokształtu życia finansowego tej branży, przez równoczesne opanowanie handlu mięsnego, przetworów mięsnych oraz odpowiednie ujęcie eksportu mięsnego zagranicę.

Kwestja kredytu jest niesłychanie ważną dla całości handlu i przemysłu mięsnego w Polsce, gdyż dotychczasowy brak kredytu ujemnie odbija się na interesach tak producentów, jak i kupców.

Sprężystość, energja i fachowość organizatorów daje gwarancję, że działalność Banku dodatnio i ożywczo wpłynie na obrót mięsem, przy jednoczesnem jego potanieniu, gdyż tak kupcy, jak i produ-

cenci mają możność korzystania z taniego kredytu. Dalej organizatorzy spodziewają się z powstaniem Banku Handlu i Przemysłu Mięsnego w Warszawie dźwignąć polski przemysł rzeźnicki przez założenie w niedługim czasie własnej fabryki bekonów i przetworów mięsnych, celem eksportu ich zagranicę.

Zarząd Zrzeszenia, mając na uwadze nietylko interesy swych członków, ale i ogół obywateli konsumentów, wysunął myśl powołania do życia instytucji regulującej, na ściśle wypracowanych zasadach, handel trzodą chlewną, mianowicie, Giełdy Mięsnej i w tym celu zawiązał Komitet Organizacyjny, w skład którego weszli przedstawiciele 16 organizacyj reprezentujących: kupców handlujących trzodą chlewną, przemysłowców, rolników i konsumentów. Opracowano projekt statutu Giełdy Mięsnej i przedłożono go władzom państwowym do zatwierdzenia.

„Giełda Mięsna" jako instytucja notowania cen, wpłynie dodatnio na uporządkowanie całości handlu mięsnego. Giełda będzie decydująco oddziaływała na ustalenie cen tak żywca, jak i przetworów mięsnych, a przyczyni się do fachowego ujęcia kwestji standaryzacji mięsa wzorem rynków zagranicznych, czego dotychczas w Polsce nie było.

Dzięki staraniom Zrzeszenia zalegalizowany został przez Władze Centralne Związek Eksporterów, łączący w sobie wszystkie uprzednio istniejące związki, Małopolski, Poznański i Pomorski.

Zrzeszenie w osobie swego prezesa przyjmuje żywy udział w pracach Syndykatu Eksporterów Trzody i bydła.

Dodać musimy, że Zrzeszenie rozumiejąc potrzebę zapoznania szerszego ogółu z kwestją związaną z handlem i przemysłem mięsnym, przystąpiło do wydawania własnego organu p. t. „Tygodnik Mięsny"; z powodu jednak choroby redaktora Longina Latawca wydawnictwo początkowe zawieszono. Później wskutek tragicznych wypadków, związanych z powstaniem towarzystwa Ubezpieczeń, oraz otwarcia bocznicy kolejowej, na tle zatargu z robotnikami Sekcji Transportowej, kórzy, wysunąwszy swoje postulaty, pragnęli je uzyskać terorem, czego wyrazem było morderstwo dokonane na osobie redaktora Longina Latawca, a zarazem sekretarza Zarządu Zrzeszenia i dyrektora Warszawskiego T-wa Wzajem. Ubezpieczeń trzody chlewn. w dniu 13 grudnia 1926 roku, wydawanie tygodnika zawieszono całkowicie.

Zrzeszenie utraciło w ś. p. Longinie Latawcu człowieka oddanego mu całą duszą, człowieka o niepospolitych zaletach serca i umysłu, a także o wybitnych zdolnościach organizacyjnych.

Te powyżej wyliczone i cały szereg pomniejszych spraw stanowi cenny bilans tej młodej instytucji, dzięki wspólnej pracy, zrozumieniu swych dążności, a, co najważniejsze, wzajemnemu zaufaniu między członkami a Zarządem, posłużyć może jako wzór innym organizacjom.

Na dobro tej organizacji trzeba zapisać i to, że poza działalnością swoją jako instytucji czysto zawodowej dba ona o dobro i rozwój gospodarki rodzimej, wystawiając na Powszechnej Wystawie Krajowej w Poznaniu w 1929 r. 18 sztuk eksponatów trzody chlewnej hodowli krajowej z terenu b. Kongresówki, które doborem i rasą odniosły sukces, zdobywając ogólnie jeden duży medal złoty, następnie według podziału: Województwo Warszawskie i Woj. Lubelskie dwa małe medale złote, zaś Woj. Kieleckie duży medal srebrny. Wszystkie trzy województwa — listy pochwalne.

Duszą wszystkich tych poczynań był zawsze prezes A. Dobrowolski, syn kupca i obywatela m. Sosnowca, a rozmach jaki pracom Zrzeszenia nadały Zarządy, pozostające pod jego przewodnictwem, pozwoliły wysunąć tę stosunkowo młodą instytucję na czołowe miejsce wśród podobnych organizacyj.

OGŁOSZENIA
UŁOŻONE WEDŁUG BRANŻ

ADRESY FIRM
I OGŁOSZENIA
UŁOŻONE WEDŁUG BRANŻ

1. AGENCJE TELEGRAFICZNE.

Polska Agencja Telegraficzna (P. A. T.)
Warszawa, Krak.-Przedmieście 50.

AJENCJA WSCHODNIA
Warszawa, Nowy-Świat 16.

2. AKUMULATORY.

E. KUHN i S-ka, Marszałkowska 71. Tel. 67-52.

POLSKIE T-wo AKUMULATOROWE S. A.
Biała k/Bielska
Oddział w Warszawie, Kopernika 13.
Tel. 339-09.

ZAKŁADY AKUMULATOROWE
Syst. „TUDOR" Sp. Akc.
Warszawa, ul. Złota Nr. 35. Tel. 404-94.

3. ALUMINJOWE WYROBY.

FABRYKA WYROBÓW METALOWYCH
„PELIKAN" S. A.
Warszawa, Stępińska 10-16. Tel. 107-52 i 79-54.

R. LINKOWSKI, Warszawa, Marszałkowska 102. Tel. 242-46.

„ALUMINIT", Sp. z o. o., Warszawa, Trębacka 10. Tel. 157-28.

4. ARMATURY.

Zakł. Mech. „URSUS" S. A., Skierniewicka 27-29.

JANCZEWSKI i FREYMARK, Mokotowska 49. Tel. 510-54.

„BABBIT", Cholewiński St. i S-ka, Mokotów, Kazimierowska 62.

Teodor JAKOBSEN i S-ka, Warszawa, Elektoralna 33. Tel. 38-49.

5. ARTEZYJSKIE STUDNIE.

„M. LEMPICKI" S. A. w Sosnowcu, Przedst. w Warszawie,
Al. Jerozolimskie 18. Tel. 298-11.

RYCHLOWSKI, WEHR i S-ka, Inżynierowie, Warszawa, Krucza 24. Tel. 10-24.

6. ASFALT.

„Polska Fabryka Ekstraktów Garbarskich" S.A.
Warszawa, Smocza 43. Tel. 319-51, 224-28.
Wyłączna sprzedaż na Polskę asfaltów meksykańskich marki
„MEXPHALTE" i „SPRAMEX".

STANDARD-NOBEL W POLSCE S. A.
Warszawa, Al. Jerozolimska 57. Tel. 233-99.

ORŁOWSKI, ROGOWICZ i S-ka, Warszawa, Królewska 8. Tel. 147-78.

7. BANKI.

Bank Spółdzielczy w Mielcu z nieogr. odp.
Mielec, ul. Długa 655.
(Zastępstwo Banku Polskiego)
Załatwia wszelkie czynności bankowe statutem przewidziane.

BANK LUDOWY, Sp. z. z o. n.
Kcynia, Rynek 32. Tel. 77.

SKŁADY TOWAROWE „WARRANT" S. A.
w Łodzi, Piotrkowska 56.
Magazynowanie, Ekspedycja. Clenie. Ubezpieczenie. Inkaso.

BANK HANDLOWY w WARSZAWIE
Warszawa, Traugutta 9.

BANK ZIEMIAŃSKI
Warszawa, Kredytowa 1.

Powszechny Bank Związkowy w Polsce.
Warszawa, Zgoda 11.

8. BIBUŁKA PAPIEROSOWA.

Fabryka Gilz i Bibułek Papierosowych
„ALTESSE WISŁA" Sp. Akc.
Kraków, Długa 17, Tel. 4045.

Fabryka Gilz „AMAZONKA", Warszawa, Miedziana 3.

Fabryka Gilz „ZNICZ", Warszawa, Marszałkowska 49

9. BUDOWL. MATERJ. i PRZEDS.

Przedsiębiorstwo Robót Inżynieryjnych i Budowlanych
W. Paszkowski, F. Próchnicki i S-ka
Sp. z ogr. odp.
Warszawa, Al. Jerozolimska 18. Tel. 424-74.

Biuro Architektoniczne i Przedsiębiorstwo Budowlane
Edmund PITAK w Bydgoszczy, Zduny 18.

„ELIBOR", Warszawa, Mazowiecka 11. Tel. 416-13.

FELIKS WIERCIŃSKI
Przemysł Leśny i Handel Drzewny
Warszawa, Żórawia 24. Tel. 1-45 i 18-25.

BETONIARKI, WINDY BUDOWLANE MASZYNY DO STROPÓW BETONOWYCH — FABRYKA MASZYN
RZEWUSKI i S-ka
Warszawa, Ordynacka 7. Tel. 28-95.

10. CEMENT.

Zjednoczone Fabryki Portland-Cementu

„FIRLEY"

SPÓŁKA AKCYJNA

ZARZĄD W WARSZAWIE
WARECKA 11. TEL. 211-04.

PRODUKCJA PORTLAND-CEMENTU CIRCA 240.000 TON ROCZNIE

CEMENTOWNIE:

W REJOWCU LUBELSKIM, GÓRCE (SIERSZA WODNA) I OGRODZIEŃCU P/ZAWIERCIEM.

FABRYKA PORTLAND-CEMENTU,
T. A. WEJHEROWO-POMORZE.
FARRYKI ETERNITU
W LUBLINIE I GÓRCE.
WAPIENNIKI I KAMIENIOŁOMY
W TRZEBINI.

Tow. Fabr. PORTLAND-CEMENTU
Sp. Akc. „W Y S O K A"
Zarząd: Warszawa, Mazowiecka 7.
Tel. 87-85.

„ELIBOR", Warszawa, Mazowiecka 11. Tel. 416-13.

„CENTROCEMENT", Sp. z o. o., Warszawa, Moniuszki 1-a. Tel. 161-20.

Goleszowska Fabryka Portland-Cementu S. A.
GOLESZÓW, Woj. Śląskie.

11. CERAMIKA.

Kopalnia Glin Ogniotrwałych Parszowskich
BRACIA WĘGRZECCY
w Skarżysku — Kamiennej Tel. 5.

„PUSTELNIK" ZAKŁADY CERAMICZNE
Warszawa, Królewska 8. Tel. 86-88.

12. CERAMICZNE MASZYNY.

FABRYKA MASZYN
B-cia KANCZEWSCY Sp. Akc.
Częstochowa, Ogrodowa 53. Tel. 1-95.
Nowoczesne urządzenia maszynowe i transportowe dla cegielni.

13. CERATA.

„CERATA" Sp. Akc. Warszawa, Długa 21.

SAMUEL LIS. Warszawa, Sto-Jerska 32. Tel. 210-85.

BOBROWSKA A. Warszawa, Marszałkowska 120. Tel. 197-53.

14. CHEMICZNE WYROBY.

„CARBOCHEMIA" Sp. z o. o.
Katowice, ul. Powstańców 5.

„SIDOL", Fabr. Przetw. Chem., Warszawa, Szeroka 4. Tel. 257-81.

EDWARD GRONIOWSKI, biuro chemiczne, Warszawa, Al. Jerozolimskie 65. Tel. 407-33.

15. CHMIEL.

SYNDYKAT PLANTATORÓW CHMIELU
Spółka Akcyjna
Warszawa, Czerniakowska 217. Tel. 61-20.

16. CUKROWNIE.

Cukrownia „BRZEŚĆ KUJAWSKI", Zarząd: Warszawa, Traugutta 3. Tel. 244-00.

„GOSŁAWICE", Tow. Akc. Gosławice, poczta Konin. Zarząd: Warszawa, Zgoda 15.

„MILEJÓW" — Milejów, woj. Lubelskie.

17. CUKRÓW i CZEKOLADY FABRYKI i SKŁADY.

A. P I A S E C K I
Fabryka Czekolady, Sp. Akc.
Kraków, ul. Wrocławska, L. 17. Tel. Nr. 99.

Z. W A K A R E C Y
Fabryka Czekolady.
Warszawa, Żabia 4. Tel. 201-19.

Fabryka Czekolady Jan FRUZIŃSKI S. A. Warszawa, Chocimska 5.

Fabryka Czekolady E. WEDEL Warszawa, Szpitalna 8.

Fabryka Czekolady „PLUTOS" S. A. Warszawa, Senatorska 17. Tel. 35-34.

18. CYNKO-CHEMIGRAFJE.

GŁOWCZEWSKI W., Warszawa, Chmielna 18. Tel. 35-70. Litograf. artystyczna.

„HELIOS", Kamocka i S-ka, Warszawa, Warecka 12. Tel. 14-60.

KOZIAŃSCY Eug. i Dr. Kaz. Zakł. Graf. Warszawa, Krak.-Przedm. 66. Tel. 7-61.

19. DRUKARNIE.

DRUKARNIA TECHNICZNA Sp. Akc. Warszawa, Czackiego 3-5. Tel. 14-67.

Straszewiczów Zakłady Graficzne i Drukarnia, Warszawa, Leszno 112.

BUKATY B. A. Warszawa, Hoża 51 Tel. 13-05.

20. DRUTU, FABRYKI i SKŁADY.

CENTRALNE BIURO
POLSKICH FABRYK GWOŹDZI I DRUTU
Sp. z o. o.
Warszawa **ul. Królewska 25**
Tel.: 206-00, 162-02, 194-17 i 157-25.
Adres telegr.: „WARTEL - WARSZAWA"
Oddział w Krakowie:
ul. Św. Gertrudy L. 4, tel. 13-60.
R-k Przekazowy: Bank Handlowy w Warszawie. Powszechny Bank Związkowy w Polsce S. A. R-k P. K. O. 16916.
R-k Przekazowy Oddz. Kraków Bank Komercjalny. Kraków Rynek Główny 42.
Wyłączna Komisowa Sprzedaż Gwoździ i Drutu.

HURTOWNIA WYROBÓW ŻELAZNYCH, Sp. Akc. Warszawa, Leszno 24. Tel. 5-48.

„FERRUM" Tow. Tech.-Handl. Warszawa, Tłomackie 6-8. Tel. 206-77.

21. DRZEWNY PREMYSŁ i HANDEL.

Towarzystwo Przemysłowo-Handlowe
A. WĄSOWICZ, J. KRUSZEWSKI i S-ka
Spółka z ogr. odp.
Warszawa, ul. Czackiego Nr. 16. Tel. 415-41, 415-14.

Spółka Akcyjna
DRZEWNEGO PRZEMYSŁU HANDLU i EKSPORTU
„T R A K"
Warszawa, Mazowiecka 11 m. 13. Tel. 91-89.

TOWARZYSTWO PRZEMYSŁU DRZEWNEGO w CZĘSTOCHOWIE Sp. z ogr. odp.
Częstochowa, ul. Tartakowa 9. Tel. 4-20.

N. RUBINSTEIN
Warszawa, Leszno 6/5. Tel. 23-31.

B-cia MAJZNER i GRUNDLAND
Warszawa, Leszno 77. Tel. 509-77.

Dom Handlowy HIRSZ LEWIT
Warszawa, Poznańska 37. Tel. 208-24 i 208-90.
Przemysł i Eksport leśny.

A. G I N Z B U R G
Warszawa, Wielka 21. Tel. 421-61.

ANGIELSKA SPÓŁKA AKCYJNA
The Anglo-European Company Ltd.
Anglo-Europejskie Tow. Akc.
Zastępstwo na Polskę:
Oddział w Warszawie, Św. Krzyska 25.
Tel. 180-52.
Eksploatacja, przerób na tartakach własnych, dostawa wszelkiego rodzaju materjałów drzewnych.

„B O I S M I N E"
Sp. z o. o. dla drzewnego przem. i handlu
Warszawa, Al. Róż 2.
Tel. 150-71.

K. C U K I E R i S Y N
egz. od r. 1884.
Warszawa, Ogrodowa 3. Tel. 290-83, 258-45.
Specjalność: Eksploatacja własnych lasów eksport i import.

22. DŹWIGI.

„BE-TE-HA" Warszawa, Pl. 3-ch Krzyży 3. Tel. 7-48.

„BLOCK-BRUN" Sp. Akc. Warszawa, Nowosenatorska 2. Tel. 60-08.

BRACIA JENIKE, Inżynierowie. Warszawa. Al. Jerozolimskie 20. Tel 29-64.

K. RUDZKI i S-ka, Warszawa, Fabryczna 3.

23. EKSPEDYCYJNE BIURA.

PÓŁNOCNE TOW. TRANSPORTOWE i EKSPEDYCYJNE
Sp. Akc.
Warszawa. Widok Nr. 6.

24. ELEKTROTECHNICZNE BIURA i SKŁADY.

Biuro Elektrotechniczne
S. ZYGADŁO i W. LEGOTKE, Inżynierowie
Warszawa, Marszałkowska 72. Tel. 76-73.

„P R O T O S"
Inż. E. BIAŁKOWSKI — Biuro Techniczne
Warszawa, Nowy-Świat 30. Tel. 24-22.

„S I E M E N S"
Polskie Zakłady Sp. Akc. — Warszawa, Foksal 18.
Skład. Instalacje siły, światła i prądów słabych. Fabryka przewodników i art. elektrotechnicznych.

F A B R Y K A L A M P
N O W I K i S E R E J S K I
Warszawa, Elektoralna 20. Tel. 70-89.

„E N E R G O S"
Warszawa, Elektoralna 14. Tel. 92-32.
Fabryka elementów galwanicznych (baterje).

Pierwsza Krajowa Fabryka Akumulatorów
„E R G S"
Warszawa, Elektoralna 10, tel. 110-08.

Fabryka Artykułów Elektrotechnicznych
Inż. St. CISZEWSKI i S-ka
Sp. z o. p.
Bydgoszcz, ul. Sobieskiego 10-a.

POLSKA ŻARÓWKA „O S R A M" Sp. Akc.
Warszawa, Królewska 11.
Tel.: 181-95, 35-13 i 20-39.

„E L E C T R O L U X" Sp. z ogr. odp.
Warszawa, Krak.-Przedm. 4. Tel. 25-34.

25. FARBY, LAKIERY, POKOSTY.

POLSKA FABR. FARB i LAKIERÓW
E D W A R D L U T Z Sp. z o. o.
Kraków XXII, Kalwaryjska 66.
Lakiery, farby, środki dezynfekcyjne.

J. C Z E C H O W I C Z i K. P A J E W S K I
Warszawa, ul. Madalińskiego Nr. 76/78. Tel. 84-14.
Fabryka Lakierów Angielskich, Farb, Emalji Kolorowych i Pokostu. — Biuro Sprzedaży i Skład Fabryczny ul. Trębacka Nr. 13. Tel. 286-19.

KARPIŃSKI W. i LEPPERT W.
Fabr. lakierów, farb, emalji i pokostów
Warszawa, Al. Jerozolimskie 30. Tel. 6-21.

26. FORNIERY.

Fabryka Fornierów H. L. MUSSMAN i Syn
Warszawa, Srebrna 10. Tel. 30-13.

Bracia RUDOLF, Warszawa, Nowolipie 52/54 Tel. 15-79.

27. FUTRA.

Przemysł Futrzany TYTUS KOWALSKI Sp. Akc.
Warszawa, Senatorska 10. Tel. 9-83. Egz. od 1870 r.

BOGUSŁAW HERSE Warszawa, Marszałkowska 150.
Tel. 229-31.

Czesław SZNAJDROWICZ i S-ka, Warszawa, Sienkiewicza 12.
Tel. 502-14.

28. GALANTERJA.

STEFAN PORĘBSKI Kraków, Rynek Gł. 32.

W. GOLIŃSKA, Warszawa, Pl. Teatralny pod filarami.
Tel. 107-63.

Bracia ORSZAGH S. A. Warszawa, Leszno 15. Tel. 18-71.

Old England Warszawa, Krak.-Przedm. 5. Tel. 77-07.

29. GARBARNIE.

„M O C H A L A"
GÓRNOŚLĄSKA GARBARNIA I FABRYKA PASÓW TRANSMISYJNYCH
Spółka Akcyjna
w Mochali, poczta Lisów, powiat Lubliniecki G. Śl.

G. WEIGLE i Synowie Warszawa, Piaskowa 4. Tel. 48-23.

POLSKA FABRYKA EKSTRAKTÓW GARBARSKICH
Warszawa, Smocza 43. Tel. 224-28, 123-57

30. GUMOWE WYROBY.

„W O L B R O M" Sp. Akc.
w Wolbromiu, woj. Kieleckie
Skład Fabr. Warszawa, Wierzbowa 9.
Tel. 160-80 i 210-35.

F. i M. P I N C Z E W S C Y
Oddział Wyrobów Gumowych
Opatówek z. Kaliska.

„PEPEGE" Tow. Akc. w Grudziądzu
Oddz. w Warszawie, Leszno 15. Tel. 284-52.

Polska Sp. Akc. „KAUCZUK"—Warszawa, Al. Jerozolimska 6.

31. HOTELE.

Hotel Angielski — Warszawa, Wierzbowa 6. Tel. 7-37.

Hotel Europejski — Warszawa, Krak.-Przedm. 13. Tel. 276-87.

Hotel Bristol — Warszawa, Krak.-Przedm. 42. Tel. 273-15.

Hotel „Polonia-Palace" — Warszawa, Al. Jerozolimska 39.
Tel. 301-30.

Hotel Rzymski — Warszawa, Nowo-Senatorska 1. Tel. 301-20.

Hotel „Savoy" — Warszawa, Nowy-Świat 58. Tel. 270-85.

32. HUTY SZKLANE.

Huta Szklana „OŻARÓW" K. A. KAMIŃSKI
Ożarów p/Warszawą
Zarząd: Warszawa, Elektoralna 5, tel. 95-71.

Huta Szklana „JABŁONNA"
Warszawa, Al. Ujazdowska 22. Tel. 226-01

Huta Szklana „DĄBROWA" S. A.
Warszawa, Nowy-Świat 51. Tel. 338-92.

Huta Szklana „ROBOTNICZA" w Wyszkowie.

33. INFORMACYJNE BIURA.

Informacja Prasowa Polska Warszawa, Bracka 5.

„CREDIT" — Warszawa, Marszałkowska 25. Tel. 38-28.

34. JUTOWE WYROBY.

Przędzalnia i Tkalnia Juty „WARTA" S. A.
Warszawa, Mazowiecka 3.
Jutowe worki, tkaniny i przędza.

„LINKA" Warszawa, Marszałkowska 135. Tel. 126-28.

A. BRONIEWSKI — Warszawa, Czackiego 6. Tel 55-59.
Przedstaw. Fabr. „La Czenstochovienne".

35. KABLE ELEKTRYCZNE.

Warszawskie Biuro Sprzedaży
FABRYKI KABLI Sp. Akc. w Krakowie
Warszawa, Senatorska 6. Tel. 198-00.

„WOLTAR" Sp. Akc. Warszawa, Królewska 27. Tel. 120-35.

36. KANALIZACJA i WODOCIĄGI.

Tow. Akc. Budowy Maszyn i Urządzeń Sanitarnych
DRZEWIECKI i JEZIORAŃSKI
Centrala: Warszawa, Al. Jerozolimskie 71. Tel. 7-74.

„GJOT" fabr. pomp turbin — Warszawa, Mazowiecka 12. Tel. 163-90.

„INSTALATOR", Edw. Bober-Milewski i S-ka — Warszawa Nowy-Świat 34/36.

37. KOLONJALNE TOWARY.

BRACIA PAKULSCY, Skład win i towarów kolonjalnych. Zarząd: Warszawa, Bracka 22. Tel. 31-58.

38. KLEJ.

Specjalna Wytwórnia klei przemysłowych
„E S K A" Fabryka Chemiczna Sp. z o. o. Poznań.

M. LESZCZYŃSKI i S-ka, Warszawa, Ogrodowa 32. Tel. 21-25.

„STRUKTURA" Tow. Handl. Bud. — Warszawa, Żórawia 26. Tel. 270-20.

39. KOLEKTURY.

E. LICHTENSTEIN i S-ka Warszawa, Centralna kolektura, Marszałkowska 146.

A. W. WOLAŃSKA, Warszawa, Nowy-Świat 19. Tel. 155-15.

40. KSIĘGARNIE.

„BIBLJOTEKA POLSKA" Warszawa, Nowy-Świat 23/25. Tel. 271-18.

GEBETHNER i WOLFF, Warszawa, Zarząd Główny: Zgoda 12. Tel. 178-10.

„OSSOLINEUM", Warszawa, Nowy-Świat 69. Tel. 198-81.

TRZASKA, EVERT i MICHALSKI, Warszawa, Krak.-Przedm. 13. Tel. 184-00.

41. LALKI.

Fabryka Lalek A. PINCZEWSKI
Opatówek, ziemia kaliska.

42. LAMPY.

LAMPY KARBIDOWE GÓRNICZE
Fabryka wyrobów Metalowych „PELIKAN" S. A.
Warszawa, Stępińska 10-16. Tel. 107-52, 79-54.

A. MARCINIAK i S-ka S. A. Warszawa, Złota 49. Tel. 260-06.

Hugon FRIED Warszawa, Moniuszki 4. Tel. 14-71.

43. LATARNIE.

LATARNIE WIATROOPORNE „KOMETA"
Fabryka Wyrobów Metalowych „PELIKAN" S. A.
Warszawa, Stępińska 10-16. Tel. 107-52, 79-54.

44. LEŚNE PRZEDSIĘBIORSTWA.

TOWARZYSTWO PRZEMYSŁOWO-LEŚNE
Spółka Akcyjna egzystuje od r. 1880.
Zarząd: Warszawa, Królewska 35. Tel. 228-36.
Specjalność: Tartaki, pakiernie, fabryki dykty klejonej w Orzewie, st. Klewań, woj. Wołyńskie star. Rowieńskie

Przemysł Leśny
ROZWADÓW-KĘPA
Sp. z o. o.
Warszawa, Piękna Nr. 11.
Telefon 321-81.
Własne eksploatacje lasów, przemysł tartaczny i export materjałów liściastych i iglastych.

45. LINY STALOWE.

„SIATKOLIN"
Fabryka Lin i Siatek Drucianych
w Zawierciu, woj. kieleckie, tel. 105.

„FERRUM" Tow. Techn.-Handl. Warszawa, Tłomackie 6-8. Tel. 206-77.

Bracia JENIKE, inż. Warszawa, Al. Jerozolimska 30. Tel. 29-64.

Fabr. Lin i Drutu SOSNOWIEC, dawn. A. DEISCHEL S. A.

46. LOKOMOTYWY.

PIERWSZA FABRYKA LOKOMOTYW w POLSCE
Sp. Akc. w Chrzanowie
Zarząd: Warszawa, Moniuszki 2-a m. 2.

Fel. BORCHARDT — Warszawa, Warecka 9.

WARSZAWSKA SP. AKC. BUDOWY PAROWOZÓW
Warszawa, Kolejowa 57.

47. MASZYNY.

WŁAD. PASCHALSKI, Zakłady Przemysłowo-Handlowe
Warszawa, Żytnia 15-17. Tel. 71-16, 203-13, 203-84.
Adres telegr. „Zetpeha"
Maszyny dla przemysłu tytoniowego, amunicyjnego kartonażowego i wszelkie inne o wysokiej precyzji.

Tow. Akc. Budowy Maszyn i Urządzeń Sanitarnych
DRZEWIECKI i JEZIORAŃSKI
Warszawa, Al. Jerozolimska 71. Tel. 7-74.
Adres telegraficzny „Dejot"
Ogrzewania centralne, przewietrzanie, wodociągi, kanalizacje, suszarnie, pralnie mechaniczne, kuchnie parowe, kąpieliska, dezynfekcje.

S. T. WEIGT i S-ka
Fabryka Maszyn i Odlewnia Żelaza
w Łodzi, ul. Senatorska 22.

48. MASZYNY i NARZĘDZIA ROLNICZE.

STOWARZYSZENIE ROLNICZO-HANDLOWE
Spółdzielnia z ogr. odp.
w Grudziądzu.

49. MATERJAŁY WYBUCHOWE.

„O S W A G" Spółka Akcyjna
Łaziska Górne G. Śl.
Fabryka materjałów wybuchowych.

„POCISK" Sp. Akc. Zakłady Amunicyjne Warszawa - Praga, Mińska 25. Tel. 3-85.

„O S W A G" Spółka Akcyjna
Łaziska Górne G. Śl.
Fabryka lontów w Jaworznie, Małopolska.

"UNIA"

Zjednoczone Fabryki Maszyn Sp. Akc.

dawniej R. PETERS

TELEFON CHEŁMNO 20
Adr. Tel.: Unia Chełmno

ODDZIAŁ CHEŁMNO
POMORZE

TELEFON CHEŁMNO 20
(350 pracowników)

Fabryka maszyn rolniczych i odlewnia żelaza

poleca swe wyroby, jako to:

WIALNIE do czyszczenia zboża.
MŁYNKI do sortowania zboża. Tryumf Nr. 2 i in.
MŁOCARNIE szerokomłotne, kolcowe i bijakowe.
MANEŻE łukowe i ochronne.
SIECZKARNIE bębnowe do napędu ręcznego, mancżowego i parowego.
SIEKACZE do buraków bębnowe i tarczowe.
SIECZKARNIE do ziel. paszy syst. toporowy.
OPEŁACZE „EXAKT" jednokonne do obróbki zboża i buraków 3-, 4- i 5 pędne.
SIEWNIKI do koniczyny taczk. syst. szczoteczkowy.
ULE amerykańskie „Dadanta Blatta".

Posiadając przy fabryce własny tartak i duże zapasy wyborowego materjału drzewnego, przechowywanego latami, pozwalają nam używać do budowy maszyn dobrze przeschniętego na powietrzu, następnie w suszarni, drzewa — co daje najlepszą gwarancję, że maszyny budowane przez nas rozeschnąć się nie mogą. Zwłaszcza w wialniach i młynkach najmniejsze rozeschnięcie się użytego do ich budowy materjału drzewnego powoduje złe funkcjonowanie tych maszyn oraz ujemnie oddziaływa na sprawność ich pracy.

Na żądanie wysyłamy prospekty.

Wyroby nasze nabywać można we wszystkich Syndykatach, Spółdzielniach Rolniczo-Handlowych i u firm handlujących maszynami rolniczemi.

STOWARZYSZENIE MECHANIKÓW POLSKICH z AMERYKI

Spółka Akcyjna

Warszawa, Marszałkowska Nr. 46.
Tel.: 106-22, 106-06, 106-13, 106-99 i 435-11.

Wytwórnia w Pruszkowie. Zakłady Przemysłowe „Poręba" w Porębie koło Zawiercia.

Budowa maszyn i narzędzi:
Obrabiarki do metali
Obrabiarki do drzewa
Narzędzia.

Odlewnie żeliwa:
Odlewy maszynowe
Cylindry parowozowe
Wlewnice
Rury
Odlewy ogrzewalne
Naczynia kuchenne surowe i emaljowane
Odlewy sanitarne emaljowane

Gwoździarnia:
Gwoździe
Drut.

PAŃSTWOWA WYTWÓRNIA PROCHU I MATERJAŁÓW KRUSZĄCYCH
Zagożdżon, pow. Kozienice.
Materjały wybuchowe i kruszące.

50. MELJORACYJNE BIURA.

Krajowe Towarzystwo Meljoracyjne
Spółka Akcyjna
Warszawa, Kopernika 30. Tel. 58-04.

Spółka Inżynierów Meljoracji, Warszawa, Złota 21 m. 4. Tel. 204-73.

51. METALOWE WYROBY.

Tow. Akc. Przemysłu Metalurgicznego w Polsce Sp. Akc. Radomsko, Tel. 22.
Adres telegr.: „Metal" Radomsko.
Drut żelazny, stalowy, miedziany, telegraficzny, telefoniczny, kolczasty. Liny żelazne i stalowe wszelkiego rodzaju. Gwoździe papowe i lasonowe. Nity, śruby, nakrętki, podkładki, wkrętki. Łopaty i szpadle stalowe. Widły. Konstrukcje żelazne. Żórawie mostowe.
Produkcja uboczna: Popiół cynkowy i ołowiany. Cynk skawalony.

„PELIKAN", Sp. Akc. Warszawa, Stępińska 18-16. Fabr. Wyr. Met. Tel. 79-54.

„URSUS" Zakł. Mech., Sp. Akc. Warszawa, Skierniewicka 27/29. Tel. 11-84.

„TŁOCZNIA" Sp. Akc. Warszawa, Przemysłowa 19. Tel. 86 i 221-48.

Stowarzyszenie Mechaników Polskich z Ameryki, Sp. Akc. Zarząd: Warszawa, Marszałkowska 46. Tel. 106-22.

52. MŁYNY.

Młyn Parowy M. RUBINSZTEIN Warszawa-Praga, Szeroka 22.

Solecki Młyn Parowy H. GRASBERG Warszawa, ul. Solec 14.

53. MOSTÓW BUDOWA.

K. RUDZKI i S-ka w Warszawie, Fabryczna 3. Mosty żelazne.

C. LUBIŃSKI i K. JASKULSKI — Biuro Inż. Sp. z o. o. Warszawa, Wilcza 5 m. 12.

54. MOTORY.

TOWARZYSTWO FABRYKI MOTORÓW „PERKUN" SP. AKC.
Warszawa-Praga, Grochowska 46.
MOTORY SPALINOWE
Tel. 84-40 i 514-58.
Adres telegr.: „Warszawa-Perkun"

B-cia BORKOWSCY Warszawa-Praga, Grochowska 45. Tel. 12-98.

ZABOROWSKI i S-ka, Sp. Akc. Warszawa, Trębacka 10. Tel. 10-41.

55. MYDEŁ FABRYKI.

ERYK A. KOŁŁONTAY
Fabryka Chemiczna — Katowice-Brynów.

Przemysł Tłuszczowy „SCHICHT" S. A. Warszawa, Nowy-Zjazd 1. Tel. 422-30.

WARSZAWSKIE LABORATORJUM CHEMICZNE S. A. oraz Perfumerja „Majola" Warszawa, Złota 61. Tel. 4-72.

MYDŁA PRZETŁUSZCZONE Laboratorjum Chem. Farmaceut. Apteki Marjana MALINOWSKIEGO—Warszawa, ul. Chmielna 4. Tel. 91-20.

56. NASIONA.

Spółka Akcyjna
HODOWLI NASION
„UDYCZ"
Warszawa, Hoża 66.

Bracia HOSER Warszawa, Jerozolimska 45. Tel. 5-81.

C. ULRICH Sp. Akc. Warszawa, Ceglana 11. Tel. 9-25.

HODOWLA I ZBIOROWA PRODUKCJA NASION

A. DOBRZAŃSKI Sp. z o. o.

W KRAKOWIE

HODOWLA ROŚLIN I GOSPODARSTWA NASIENNE

Braci KLESZCZYŃSKICH

Reprezentację handlową obu firm powyższych posiada:

TOWARZYSTWO HANDLU ZBOŻEM

S-ka z ogr. odp.

Kraków, Karmelicka 23, Tel. 2-83 i 42-71.

57. NAWOZY SZTUCZNE.

„O S W A G" Spółka Akcyjna
Łaziska Górne G. Śl.
Fabryka azotu, WYRY.

BARAŃSKI, BARCIKOWSKI i S-ka Warszawa, Zgoda 1. Tel. 131-62.

DOBROWOLSKI, FULDE i S-ka Warszawa, Bielańska 16. Tel. 172-81.

58. NICI.

Jeneralny Przedstawiciel na Państwo Polskie

DOM HANDLOWY

Maurycy LUXEMBURG

Założony w 1869 roku

Warszawa, Senatorska 30. Telefon 19 i 90-02.

Adres telegr.: LUX-WARSZAWA. Konto czek. P. K. O. Nr. 379.

H. HABERFELD, Sukcesorowie Warszawa, Franciszkańska 39. Skład nici D. M. C. i towarów Galanteryjnych.

F. E. G. Fabryka nici Warszawa, Leszno 7. Tel. 221-29.

B-cia HALLON i S-ka Warszawa, Przejazd 1. Tel. 146-98.

59. NAFTOWE PRODUKTY.

K A R P A T Y

SPRZEDAŻ PRODUKTÓW NAFTOWYCH

Spółka z ogr. por.

CENTRALA: Lwów, ul. Batorego 26.

Oddziały w całej Polsce.

„GALICJA" Sp. Akc. Warszawa, Bielańska 18. Tel. 279-82.

STANDARD-NOBEL w POLSCE Sp. Akc. Warszawa, Al. Jerozolimskie 57. Tel. 30-16.

60. OBICIA PAPIEROWE.

J. FRANASZEK, Sp. Akc. Warszawa, Wolska 41. Tel. 1-79.

F. STASZEWSKI Warszawa, Mazowiecka 8. Tel. 70-85.

Z. SAPIECHA Warszawa, Pl. 3-ch Krzyży 3. Tel. 165-50.

61. OBRABIARKI DO DRZEWA i METALI.

„BE-TE-HA" Warszawa, Pl. 3-ch Krzyży 3. Tel. 7-48.

„PIONIER" Warszawa, Krochmalna 71. Tel. 95-86.

ROHN, ZIELIŃSKI i S-ka Warszawa, Al. Jerozolimska 105.

KONCERN MASZYNOWY Warszawa, Marsz. Focha 12.

62. OCET i OCTOWA ESENCJA.

„MONOPOL" Józef Komicz, Warszawa, Grzybowska 41. Tel. 13-26.

Jakób KOZIK Warszawa, Pl. Grzybowski 10. Tel. 164-78.

„CHEMKOMIS" Warszawa, Srebrna 12. Tel. 323-99.

63. ODKURZACZE.

„ELEKTROLUX" Warszawa, Krak.-Przedm. 4. Tel. 25-34.

„PROTOS", Warszawa, Nowy-Świat 30. Tel. 24-22

64. ODLEWY i ODLEWNIE.

K. RUDZKI i S-ka, Odlewy Stalowe, Warszawa, Fabryczna 3. Tel. 56-78.

„URSUS" Zakł. Mechan. S. A., Warszawa, Skierniewicka 27-29.

E. i D-ra K. Koziańskich, Odlewnia Czcionek, Warszawa, Krak.-Przedm. 66. Tel. 427-66.

65. OGRODNICZE ZAKŁADY.

Szkółki drzew owocowych i róż
„LEMSZCZYZNA-SZCZEKARKÓW"
Biuro sprzedaży:
Boduena 2. Tel. 219-89.

„ULRICH C.". Zakłady Ogrodnicze, Warszawa, Ceglana 11. Tel. 9-23, 9-25.

66. OGRZEWANIE CENTRALNE.

Tow. Akc. Budowy Maszyn i Urządzeń Sanitarnych Drzewiecki i Jeziorański, Warszawa, Al. Jerozolimska 71. Tel. 7-74.

„GJOT", Fabr. Pomp Turbin. Warszawa, Mazowiecka 12. Tel. 163-90.

Zjednoczone Fabryki Maszyn, Kotłów i Wagonów, I. ZIELENIEWSKI i FITZNER-GAMPER, Sp. Akc. Biuro reprezent. Warszawa, Al. Ujazdowska 36. Tel. 73-83.

67. OKUCIA BUDOWLANE.

Fabryka Maszyn Budowlanych i Okuć
„J A N B R O D A"
w Toruniu, ul. Koszarowa Nr. 11/13.-
Tel. 1441 i 1442. Adr. telegr.: „Brodabiuro Toruń".

„Okucia i Narzędzia" Warszawa, Pl. Grzybowski 1. Tel. 320-50.

Bracia LUBERT Warszawa, Złota 34. Tel. 47-34.

68. OLEJE i SMARY.

Najlepsze oleje i smary samochodowe

„GALKAR"
Polecają
KARPATY
Sprzedaż Produktów Naftowych
Spółka z ogr. por.
CENTRALA: LWÓW, BATOREGO 26.
Oddziały w całej Polsce.

„GALICJA" Sp. Akc. Warszawa, Bielańska 18. Tel. 279-82.

STANDARD-NOBEL w POLSCE S. A. Warszawa, Al. Jerozolimska 57. Tel. 86-82.

Józef SLUBICKI Warszawa, Sienkiewicza 5. Tel. 224-45.

69. OŁÓWKI.

Towarzystwo Akcyjne Fabryki Ołówków
ST. MAJEWSKI i S-ka
Fabryka i Dyrekcja w Pruszkowie.
Skład Fabryczny w Warszawie. Wspólna 18. Tel. 254-30.

Ernest NEUMANN, Sp. z o.o. Warszawa, Mazowiecka 6. Tel. 54-96. Ołówki mech.

70. OPONY SAMOCHODOWE i ROWEROWE.

Generalne Przedstaw. Opon i Dętek Samochod. „FISK" Frank, Patchke i Żajkowski Warszawa, Nowy-Świat 34.

Przedstawicielstwo na Polskę Opon samochod. „E N G L E B E R T" Ludwik Piątka i S-ka, Warszawa, Warecka 9, tel. 194-28.

„SKODA-AUTO" Warszawa, Mazowiecka 11. Tel. 309-59.

P. Z. STACHIEWICZ Warszawa, Kredytowa 16. Tel. 426-16.

71. OPTYCY.

Jan BERENT Warszawa, Marszałkowska 87. Tel. 30-15.

G. GERLACH Warszawa, Ossolińskich 4. Tel. 49-77.

I. SEGAŁOWICZ Warszawa, Szpitalna 3. Tel. 57-54.

Zygmunt SEID Warszawa, Marszałkowska 89. Tel. 148-12.

72. PAROWOZY.

H. CEGIELSKI S. A. Przedsi. Warszawa, Bracka 16. Tel. 136-30.

Warszawska Sp. Akc. Budowy Parowozów, Warszawa, Kolejowa 57.

Pierwsza Fabryka Lokomotyw w Polsce, Sp. Akc. Warszawa, Moniuszki 2-a.

73. PATENTOWE BIURA.

Inż. Dypl. Janusz WYGANOWSKI Warszawa, Ordynacka 6. Tel. 161-50.

I. MYSZCZYŃSKI Warszawa, Hoża 50. Tel. 259-10.

Inż. Czesław RACZYŃSKI Warszawa, Piękna 64, Tel. 35-29.

74. PERFUMERJE.

„AXELA" Poznań, ul. Nowa 7. Tel. 16-38.

Fryderyk PULS S. A. Warszawa, Wierzbowa 11. Tel. 97.

Tow. „CAZIMI" Warszawa, Długa 42. Tel. 222-27.

Henryk ZAK, Poznań, Bukowska 37.

75. PIŚMIENNE MATERJAŁY.

M. LESZCZYŃSKI i S-ka Warszawa, Ogrodowa 32. Tel. 21-25.

„COPERNICUS" Warszawa, Łucka 13. Tel. 172-76.

Antoni SZUSTER Warszawa, Ossolińskich 1. Tel. 12-23.

St. WINIARSKI Warszawa, Nowy-Świat 53. Tel. 11-43.

76. PLATERY.

J. FRAGET Warszawa, Elektoralna 16. Tel. 41-09.

Norblin, Bracia Buch i Werner Warszawa, Żelazna 51. Tel. 18-80.

Bracia HENNEBERG Warszawa, Wolska 17. Tel. 1-24.

Adolf KUMMER Warszawa, Rymarska 8. Tel. 194-05.

77. POMPY i KOMPRESORY.

Brandel, Witoszyński i S-ka Warszawa, Grochowska 37. Tel. 48-86.

Rohn, Zieliński i S-ka, Sp. Akc. Warszawa, Al. Jerozolimska 105 Tel. 5-88.

Stanisław TRĘBICKI Warszawa, Kopernika 33. Tel. 10-30.

W. SIWECKI Warszawa, Al. Ujazdowska 18. Tel. 155-28.

78. PORCELANA.

„ĆMIELÓW" Sp. Akc. Warszawa, Marszałkowska 91. Tel. 4-68.

T. Z. OSIŃSKI Warszawa, Grzybowska 43-a. Tel. 45-59.

PALAC SZTUKI Warszawa, Trębacka 2. — Tel. 317-87.

79. POSADZKI.

B-cia BEDNARCZYK Warszawa — Praga, Kałuszyńska 7, Tel. 311-54.

DAMIECKI i S-ka, Warszawa, Nowogrodzka 28. Tel. 25-65.

DZIEWULSKI i LANGE Tow. Akc. Warszawa, Rysia 1. Tel. 18-84.

Antoni KRYSIŃSKI Sp. z o. o. Warszawa, Al. Jerozolimska 95. Tel. 5-97.

80. PRZECHOWYWANIE MEBLI.

Tow. Akc.
A. WRÓBLEWSKI i S-ka
Warszawa, Trębacka 13. Tel. 1-76.

„SYRENA" T. WILCZYŃSKI Warszawa, Krak.-Przedm. 38. Tel. 11-22.

81. PRZEDSIĘBIORSTWA TRANSPORTOWE.

Wolny Dom Składowy, S. A. Kraków, ul. Sławkowska 4.

82. PRZEPROWADZKI.

Tow. Akc.
A. WRÓBLEWSKI i S-ka
Warszawa, Trębacka 13. Tel. 1-76.

„SYRENA" T. Wilczyński Warszawa, Krak.-Przedm. 38. Tel. 11-22.

W. WĘGIEŁEK i S-ka Warszawa, Trębacka 1. — Tel. 140-85.

Henryk PUŁAWSKI Warszawa, Mazowiecka 11. — Tel. 9-96.

83. PRZEWOZOWE BIURA.

Dom Ekspedycyjno-Przewozowy
BRONISŁAW SEIDEL i S-ka
Warszawa, Wronia 33. Tel. 112-80.

Składy Towarowe
„WARRANT" Sp. Akc.
Łódź, Piotrkowska 56.
Magazynowanie. Ekspedycja. Clenie. Ubezpieczenie. Inkaso.

84. REKTYFIKACJE SPIRYTUSU.

C. A. FRANKE — Bydgoszcz.

J. A. BACZEWSKI, Zaleszczyki koło Lwowa.
Zakłady Przemysłowe Ordynacji Przeworskiej w Przeworsku.

85. RESTAURACJE i BARY.

„GASTRONOMJA" Warszawa, Nowy-Świat 16. — Tel. 4-68.

„LIJ" Warszawa, Krak.-Przedm. 8. Tel. 209-04.

Przedsiębiorstwo Widowiskowe „OAZA"
Warszawa, Wierzbowa 9. Tel. 235-05.

„WRÓBEL" Sp. z o. o. Warszawa, Mazowiecka 14. Tel. 18-27.

86. RĘKAWICZKI.

L. BOSZ Warszawa, Wierzbowa 2. Tel. 31-02.

Stanisław KARŁOWICZ Warszawa, Chmielna 9. Tel. 192-09.

A. KOWALSKI Warszawa, Solec 107. Tel. 281-01.

W. MALINOWSKI Warszawa, Nowy-Świat 33. Tel. 25-52.

Jan MATUSZEWSKI Warszawa, Nowy-Świat 40. Tel. 183-50.

87. ROLNE PRODUKTY.

Zarząd dóbr Chrząstowskich i Koniecpolskich hr. Henryka Potockiego — Chrząstów, wojew. Kieleckie, poczta, telegraf, telefon i stacja kolejowa Koniecpol. Młyny, gorzelnia, tartak, szkółki drzewne, gospodarstwo rybne, chmiel.

„A G R A"
Poznań Sp. z o. p. ul. Rzplitej 1
Tel. 28-22. i 12-13
Produkty Rolne — Specjalność:
JĘCZMIEŃ BROWARNIANY.
EKSPORT — IMPORT.

„KOOPERACJA ROLNA" Warszawa, Kopernika 30.

Sp. Akc. Hodowli Nasion „UDYCZ", Warszawa, Hoża 66

88. ROLNICZE MASZYNY i NARZĘDZIA.

„H. M O H S A M" Sp. Akc.
Włocławek. Oddz. w Warszawie
Mazowiecka 7. Tel. 525-00.
Młocarnie, kieraty, sieczkarnie i t. p.

St. NAWAKOWSKI Inż. Warszawa, Kredytowa 4.

Zjednoczenie Polskich Fabr. Maszyn i Narz. Roln. S. A. Warszawa, Moniuszki 12. Tel. 114-33.

89. RUDY OŁOWIANE.

KOPALNIA RUDY OŁOWIANEJ
„WIKTOR EMANUEL"
w Siewierzu, pow. Zawierciański, woj. Kieleckie

90. RZEŹNIE.

CENTRALNA TARGOWICA
Sp. z ogr. odp.
Mysłowice Telefony: 85 i 1016
Europejskie urządzenie hal bydlęcych
Centr. ogrzewanie, własna rzeźnia eksport.
WŁASNA BOCZNICA KOLEJOWA

91. SAMOCHODY.

TATRA-AUTO
SP. Z O. O.
CENTRALA: TATRA-AUTO, WARSZAWA, AL. JEROZOLIMSKIE 14.
TEL. 409-22 i 213-69
ODDZIAŁY TATRA-AUTO:
POZNAŃ, ULICA KONTAKA 7, TEL. 40-24.
KAROL KUESTER i S-WIE,
ŁÓDŹ, PIOTRKOWSKA 165, TEL. 7-22.
INŻ. WOLSKI I CZERWIŃSKI
LUBLIN, KAWIA 12, TEL. 8-80, ŁUCK, JAGIEL. 64
J. CICHY, CIESZYN, UL. BÓŻANA 1, TEL. 136.
AUTOMOTOR,
KRAKÓW, UL. SMOLEŃSKA, 33. TEL. 153.
AUTOMOTOR, LWÓW, UL. BATOREGO 34.

AUTO-TRAKTOR Sp. z o. o.
Lincoln FORD Fordson
Warszawa, Ossolińskich 1. Tel. 516-41. 262-51, 70-19.
Warsztaty: Warszawa, Wilanowska 11. Tel. 158-80.

SZYDŁOWIECKA FABRYKA KAROSERJI SAMOCHODOWYCH
BRACIA WĘGRZECCY
w Szydłowcu, Tel. 12.
Biuro Sprzedaży: Warszawa, Wspólna 4. Tel. 192-40 i 410-30.
Adr. telegr.: „Węgrzeccy".

GENERAL MOTORS w POLSCE Sp. z ogr. odp.
Warszawa, Wolska 101-103-105. Tel. 414-55 i 414-56.

„MOTOR TRADERS" Tow. Handlu Samochodowego
Sp. z ogr. odp.
Warszawa, Pl. Żelaznej Bramy 2. Tel. 526-04. 526-05 i 137-13.

„AUTO-KONCERN" Sp. z o. o.
Warszawa, Wierzbowa 8. Tel. 123-12.

„ELIBOR" Ł. J. Borkowski
Warszawa, Pl. Napoleona 1. Tel. 168-70.
Przedstaw. Samochodów „CHEVROLET".

„SAINT-DIDIER" S. A.
Warszawa, Mazowiecka 9. Tel. 328-81.

92. SAMOLOTY.

PODLASKA WYTWÓRNIA SAMOLOTÓW
SP. AKC.
ZARZĄD:
WARSZAWA, NATOLIŃSKA 13, TEL. 501-46.
WYTWÓRNIA I LOTNISKO:
BIAŁA PODLASKA TEL. 58.
ADR. TELEGRAF. „L O T"

ZAKŁADY MECHANICZNE
E. PLAGE i T. LAŚKIEWICZ
LUBLIN
TELEFONY: 178 i 13-58.
ADR. TELEGRAF. „LAŚKIEWICZ-LUBLIN"
BIURA WŁASNE: WARSZAWA, WILNO.

93. SIATKI DRUCIANE.

„SIATKOLIN"
Fabryka Lin i Siatek Drucianych
w Zawierciu tel. 105.

St. LEDÓCHOWSKI Warszawa, Przemysłowa 24. Tel. 72-35.

94. SILNIKI.

Tow. „PERKUN" Sp. Akc. Warszawa-Praga, ul. Grochowska 46. Tel. 84-40.

95. SKŁADY PUBLICZNE WOLNOCŁOWE.

Wolny Dom Składowy, S. A. Kraków, ul. Sławkowska 4

96. STAL. STALOWE WYROBY.

„FRIEDENSHUETTE" S. A. w Katowicach Biuro Sprzedaż. stali, w Warszawie Al. Jerozolimska 11. Tel. 23-91.

„HOSSYB" S. A. Warszawa, Al. Jerozolimska 45. Tel. 78-66.

„INDUSTRIA" Biuro techn. Warszawa, Orla 11. Tel. 409-62.

97. STEMPLE.

Paweł BITSCHAN Warszawa, Kredytowa 18. Tel. 6-13.

St. LIPCZYŃSKI Warszawa, Marszałkowska 149. Tel. 134-84.

98. STUDNIE ARTEZYJSKIE.

STUDNIE ARTEZYJSKIE

wiercenia pod pale fundamentowe, wiercenia poszukiwawcze, podsadzkowe, dla badania gruntu i t. p.

Przedsiębiorstwo Wiertnicze i Robót Górniczych

„M. ŁEMPICKI" Spółka Akcyjna

SOSNOWIEC: ul. Małachowskiego 26, tel. 109.

WARSZAWA: Al. Jerozolimskie 18. tel. 298-11 i 98-90

RYCHŁOWSKI, WEHR i S-ka, inżynierowie — Warszawa, Krucza 24. Tel. 10-24.

HAMERLIŃSKI i FULDE — Warszawa, Al. Jerozolimska 11, Tel. 211-30.

Inż. M. HRYNIEWIECKI—Warszawa, Kopernika 28. Tel. 213-73.

„HYDROGNOM"—Warszawa, Chmielna 10. Tel. 506-17.

99. SZCZOTKI.

Fabryka szczotek i pendzli

ALEKSANDER FEIST

Spółka firmowa w Warszawie

Kantor: Wolska 12. Tel. 60-86.

Sklep: Senatorska 24. Tel. 33-39.

Bracia LUDWICCY Fabr. Szczotek i Pendzli, Warszawa, Czerwonego Krzyża 4. Tel. 195-39.

100. SZKŁO.

E R Y K A. K O Ł Ł O N T A Y

Fabryka Chemiczna — Katowice-Brynów.

J. DUDAŁO Warszawa, Widok 26, Tel. 34-07.

T. Z. OSIŃSKI, Warszawa, Marszałkowska 142. Tel. 28-81.

101. SZYLDY i TABLICE REKLAMOWE.

Paweł BITSCHAN, Warszawa, Kredytowa 18. Tel. 6-13.

E. Przybytkowski, Szyldy Świetlne, Warszawa, Nowy-Świat 44. Tel. 117-62.

Leon Strzemiński, Warszawa, Marszałkowska 20, Tel. 101-88.

102. TAPETY.

Findler, Warszawa, Senatorska 10. Tel. 93-23.

J. FRANASZEK, Sp. Akc. Warszawa, Wolska 41. Tel. 1-79.

F. Staszewski, Warszawa, Mazowiecka 8. Tel. 70-85.

103. TARTAKI.

POLSKI PRZEMYSŁ DRZEWNY

CZERSKI i JAKIMOWICZ

Tartak Parowy w Bondyrzu
Poczta Krasnobród, tel. 5.

Tartak Parowy w Obroczy, poczta Zwierzyniec
Tartak Parowy i Stolarnia w Zamościu

Eksploatacje leśne.

Dostawy materjałów drzewnych.

Centrala Zwierzyniec, Tel. 8.

Adres telegr. „CZERSKI"-Zwierzyniec.

„LEIZOR GRIFFEL"

BOLECHÓW (Małopolska)

Tartak Parowy i Przemysł Drzewny.

Dostarcza z własnych produkcji tarcice świerkowe, jodłowe, i skrzynki niezbijane we wszelkich dymenzjach.

TARTAKI i ZAKŁADY IMPREGNACYJNE
Adama hr. STADNICKIEGO
w Nawojowej i Rytrze.

Dr. WINCENTY WARZECHA

Tartak Parowy „Polany", Grybów. Telefon Nr. 14.

104. TECHNICZNE ARTYKUŁY.

FRANK, PATSCHKE, ŻAJKOWSKI Warszawa, Nowy-Świat 34. Tel. 188-34.

Adolf Richter Warszawa, Rymarska 8. Tel. 10-81.

Józef SLUBICKI Warszawa, Sienkiewicza 5. Tel. 224-45.

105. TECHNICZNE BIURA.

„Przemysł" — Warszawa, Ordynacka 5 m. 1. Tel. 106-36.

Minc i Wyganowski Warszawa, Bracka 12. Tel. 92-04.

Górnośląskie Tow. Przemysłowe Warszawa, Sewerynów 3. Tel. 221-44.

Józef Słubicki Warszawa, Sienkiewicza 5. Tel. 224-45.

„Technopol" Warszawa, Al. Jerozolimska 35. Tel. 216-51.

106. TEKTURA.

Fabryka Tektury Smołowcowej
„GOSPODARZ" Sp. Akc.
w Sieradzu — Łódź, Kilińskiego 172.

S. CONRAD Fabr. „Jakor" Warszawa, Przyokopowa 43. Tel. 47-96.

107. TEKTURA SMOŁOWCOWA.

Fabryka Tektury Smołowcowej
„GOSPODARZ" Sp. Akc. w Sieradzu
Łódź, Kilińskiego 172.

Bracia Cygan Warszawa, Spokojna 11. Tel. 78-19.

„GUDRONIT", W. Ciszewski Warszawa, Krak.-Przedm. 17. Tel. 11-45.

ORŁOWSKI, ROGOWICZ i S-ka Warszawa, Królewska 8. Tel. 10-23.

„SMOŁOWIEC" Warszawa, Białostocka 5. Tel. 47-87.

A. TAHN i S-ka Warszawa, Leszno 92. Tel. 5-46.

108. TELEFONY i TELEFONICZNE PRZYBORY.

Krajowa Wytwórnia Przewodn. i Sznurów telefonicznych Warszawa, Kacza 4. Tel. 74-55.

Państwowa Wytwórnia Aparatów Telegraficznych i Telefonicznych, Warszawa-Praga, Grochowska 30. Tel. 30-29, 30-07.

Polska Akcyjna Spółka Telefoniczna Warszawa, Zielna 37/39.

109. TIULE i KORONKI.

SZLENKER, WYDŻGA i WEYER Sp. Akc. Warszawa, Dzielna 91. Tel. 69.

DREZDEŃSKA MANUFAKTURA tiulu, koronek i firanek Tow. Akc. Warszawa, Górczewska Nr. 14. Tel. 201-00.

Emil Eisert i Schweikert Łódź, Gdańska 47.

Pautel i Pytowski Łódź, Piotrkowska 51.

110. TŁOCZARKI.

Fabryka Maszyn
BRACIA KANCZEWSCY
Sp. Akc.
Częstochowa, Ogrodowa 53.
Tłoczarki (sztance) do 120000 klg. ciśnienia.

„TŁOCZNIA" Sp. Akc. Warszawa, Przemysłowa 19. Tel. 221-48.

111. TŁUSZCZE JADALNE.

Przemysł Tłuszczowy „SCHICHT" Warszawa, Nowy-Zjazd 1. Tel. 422-30.

Noe FELS Warszawa, Twarda 4. Tel. 11-98.

112. TRANSPORTOWE TOWARZYSTWA.

POŁNOCNE TOWARZYSTWO TRANSPORTOWE I EKSPEDYCYJNE Sp. Akc. Warszawa, Widok 6.

SKŁADY TOWAROWE
„WARRANT" Sp. Akc.
Łódź, Piotrkowska 56.

C. HARTWIG Poznań, Towarowa 22.

113. UBEZPIECZENIA.

Tow. Ubezpieczeń „PRZYSZŁOŚĆ" Sp. Akc.
Warszawa, Królewska 35. Tel. 150-64, 232-17.
Działy: życiowy, ogniowy, transportowy i kradzieżowy.

Włoska Spółka Akcyjna
ASSICURAZIONI GENERALI TRIESTE
Warszawa, Marszałkowska 154.
Tel. 404-59 i 259-41.

Towarzystwo Ubezpieczeń
„EUROPA" Sp. Akc.
Warszawa, Królewska 18. Tel. 280-56.

Tow. Akc. Ubezpieczeń
„VITA"
Warszawa, Fredry 2. Tel. 22-30.

114. WAFLE i KEKSY.

Wafle i keksy
przysmaczki najlepsze
żądajcie wszędzie
satysfakcja będzie.

115 WAGI.

A. KRZYKOWSKI Warszawa, Chłodna 14. Tel. 46-85.

Tow. „PROMOTOR" Warszawa, Mokotowska 16. Tel. 303-34.

116. WAGONY WAGONETKI.

H. CEGIELSKI S. A. w Poznaniu.

Polskie Tow. Najmu Wagonów i Komunikacji Warszawa, Czackiego 10. Tel. 44-00.

L. ZIELENIEWSKI i FITZNER-GAMPER Sp. Akc. Kraków.

117. WAPNO.

Antoni KRYSIŃSKI Warszawa, Al. Jerozolimska 95. Tel. 5-97.

Jan PĘDZICH Inż. Warszawa, Zielna 30. Tel. 108-70.

„SITKÓWKA" Kamieniołomy i Piece Wapienne Warszawa, Kopernika 30. Tel. 89-74.

118. WATA.

Fabryka Waty
„OPTIMA"
Łódź, Senatorska 28. Tel. 9-63.
Firma nagrodzona została srebrnym medalem.

„CENTROWATA" Warszawa, Królewska 23. Tel. 207-04.

119. WĘGIEL.

Polskie Tow. dla Handlu Węglem
„WĘGLOBLOK"
Sp. Akc.
Warszawa, Ordynacka 11. Tel. 50-44.
Sprzedaż hurtowa węgla i koksu.

KOPALNIA WĘGLA KAMIENNEGO
„WIESŁAWA" Sp. z o. o.
Dąbrowa Górnicza.

„ELIBOR" Sp. Akc. Warszawa, Mazowiecka 11. Tel. 66-64.

120. WIERTNICTWO.

Wiertnicze roboty wszelkiego rodzaju wykonywa:
„M. ŁEMPICKI" S. A.
Sosnowiec, Małachowskiego 26.
Warszawa, Al. Jerozolimskie 18, Tel. 298-11.

Galicyjsko Karpackie Naftowe Tow. Akc.,
dawn. Bergheim i Mac Garvey. Lwów, Pl. Marjacki 8

Inż. M. HRYNIEWIECKI, Warszawa, Kopernika 28.

RYCHLOWSKI, WEHR i S-ka Inż. Warszawa, Krucza 24. Tel. 10-24.

121. WÓDKI i LIKIERY.

C. A. FRANKE Fabryka Likierów — Bydgoszcz.

HABERBUSCH i SCHIELE Sp. Akc. Warszawa, Krochmalna 59.

BACZEWSKI Lwów-Zniesienie.

122. WINA.

Hipolit ROBIŃSKI — Poznań, św. Marcina 23.

H. MAKOWSKI Kujawska Wytw. Win. — Kruszwica.

Józef WERNER, CYRAŃSKI i S-ka Warszawa, Solec 41. Tel. 3-63.

„POLWIN" Warszawa, Mławska 2. Tel. 305-14.

123. ZABAWKI.

Wytwórnia Zabawek Blaszanych
„SZPARAG i RUBIN"
Warszawa, Grzybowska 49. Tel. 320-45

F. i M. PINCZEWSCY
Zabawkarskie Zakł. Przemysłowe
Opatówek, z. Kaliska.

Stefan PORĘBSKI — Kraków, Rynek Główny 32.

124. ZAPAŁKI.

SP. AKC. DO EKSPLOATACJI
MONOPOLU ZAPAŁCZANEGO W POLSCE
Warszawa, ul. Królewska 3
Telefony: 10-37, 10-59 (Centrala)
70-93 (Wydz. Zakup.) 10-29 (Wydz. Sprzed.)
10-37 (Kierownik).

125. ZBOŻA i ZIEMIOPŁODY.

STOWARZYSZENIE ROLNICZO-HANDLOWE
Spółdzielnia z ogr. odp. w GRUDZIĄDZU

C. URLICH Sp. Akc. Warszawa, Ceglana 11.

„UDYCZ" Sp. Akc. Hodowli Nasion Warszawa, Hoża 66.

126. ŻELAZA SKŁADY.

Hurtownia Wyrobów Żelaznych
Warszawa, Leszno 24.-
Tel. 5-48.

„ELIBOR" Sp. Akc. Warszawa, Mazowiecka 11. Tel. 89-27.

L. ALTMAN Katowice, Rynek 11.

127. ŻELAZA SIARCZAN.

HUTA SILESIA
SP. AKC.
PARUSZOWICE.
ZARZĄD HANDLOWY:
HAJDUKI WIELKIE.
Skrz. poczt. 33.
ADR. TELEGR.:
SILHUTA-HAJDUKI WIELKIE.
TEL.: KRÓL.-HUTA 241-248 (BISM.)

CZYTAJCIE

TYGODNIK HANDLOWY

11-TY ROK ISTNIENIA

PODAJE WSZYSTKIE NAJAKTUALNIEJSZE
WIADOMOŚCI Z ŻYCIA GOSPODARCZEGO
POLSKI I ZAGRANICY.

WARSZAWA. SZKOLNA 10.